SANCTI

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI,

OPERA OMNIA QVÆ EXTANT, PARTIM ALIQVANDO VIRORVM DOCTISSIMORVM laboribus edita, partim nunc primùm exſcripta & caſtigata.

Per MARGARINVM DE LA BIGNE *Theologum Doctorem Pariſienſem.*

Indicem Librorum, pagina nona, Rerum autem & verborum, & authoritatum Scripturæ quæ explicantur vel citantur, ad totius Operis finem habes.

PARISIIS,

Apud Michaëlem SONNIVM, via Iacobæa, ſub Scuto Baſilienſi.

M. D. LXXX.

Cum Priuilegio Regis.

Monachij ad PP. Franciscanos in bibl.

Digitized by Google

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

Digitized by Google

R. IN CHRISTO PATRI
AC DD. FRANCISCO PARCENSI,
SS. APOSTOLICÆ PROTHONOTARIO,

Cænomanenſis Eccleſiæ Decano Maximo, & Domino in Chemiray, Auunculo chariſſ. Margarinus DE LA BIGNE *Sacræ Theologiæ Doctor, Gratiam in Chriſto & pacem.*

CVM ad.15. kal. Iunias in hanc vrbem rediiſſem vt Prouinciæ noſtræ Rothomagenſis nomine adeſſem Conuentui quem ad conſtituenda negotia ſua Rex Chriſtianiſs. Eccleſiæ Gallicanæ in illud tẽpus indixerat (D. & Auuncule reuerende) Qui me primùm ſalutatum, pro ſua in me beneuolentia & humanitate, venerunt amici complures, multa & varia mecum de comitiorum noſtrorum argumento, Eccleſiæ calamitatibus & periculis, infœliciſſimi huius ſeculi genio, Reip. Gallicanæ ſtatu & aliis rebus colloquuti, demum ex Bleſenſis trium huius Regni ordinum Conuẽtus exitu & bene ſubductis rerum noſtrarũ momẽtis omnibus prouidebãt futurũ, vt vel rite cõfirmatis quæ forte alioqui ſtare non poterant iampridem Cleri nomine initis pactis, perpetuùm ſub pondere gemeret Eccleſia, vel vbi longùm, vt Lari, parturiiſſemus: nihil niſi aulicum & quod reuelaſſet huius Mundi ſapientia quæ inimica eſt Deo, & cùm hominibus placeat Chriſto nõ ſeruit, nil Eccleſiaſtici Ordinis Mageſtate dignum naſceretur. Sacroſanctam enim verò & œcumenicã Tridentinã Synodum ſyncere in hoc religioſiſſimo Regno publicari, clerum Gallicum Paſtores canonico ordine ſibi deligere, Peculium noſtrum, iura omnia ſarta tectáque nobis ſeruari (quæ petitionum noſtrarum ſumma erat) denique Regem chriſtianiſs. in rebus omnibus chariſmata æmulari meliora, nunquam ferre poſſe ingenium eorum qui alieno ſanguine ſplendeſcere & luxuriari, quæſtum non parricidium arbitrantur. Quod cùm ego in animum meum inducere non poſſem qui perſpectum haberem pluribus argumentis clementiſſimi noſtri Principis candorem, & pietatem qua iam apud multos illud eſt aſſequutus vt nõ modò chriſtianiſſimus & omnium Gallorum maxime catholicus, ſed deuotiſſimus audiat: Viderem porrò huic noſtro conuentui adfuturos Patres complures totius Cleri Gallici facile principes viros quos in Bleſenſibus Regni Comitiis fidelem & ſtrenuam chriſto & Spõſæ illius Eccleſiæ operam nauare, ſeque fortiter pro Dei domo ahæneum murum opponere præſens eram intuitus: Malui tamen vnius cuiuſpiã Antiquorum Eccleſię patrum lectione, operam meam collocare in tuto. Et hũc, ſi negotiatio noſtra, peccatis noſtris aduerſum noſmetipſos pugnantibus & diuidentibus à Deo, minus optatum haberet finem cederetque aliter quàm fratrum noſtrorum pro quibus hac legatione fungimur, egeſtas poſtularet: in tempeſtate ſacram anchoram, ad diem luctus opportunum & certum ſolatium, rebus dubiis diuinum Oraculum comparare. Quòd ſi Rex chriſtianiſſimus anguſtiarum noſtrarum miſereri, & eas aliquo ſuo Auguſtali Edi-

Digitized by Google

cto ſubleuare vellet, ſpiritualis gaudij moderatorem æquiſſimum opportune mihi prouidere. Poſt quatuor autē Occidentalis Eccleſiæ luminaria, DD. Hieronimum, Ambroſium, Auguſtinum, terque Maximum Pontificem Gregorium, Vnus omnium, iudicio meo, pietatis & doctrinæ palmam ſuo merito & iure aufferre poteſt S. Iſidorus Hiſpalēſis Epiſcopus, non huius quidem diſcipulus, vt nonnulli exiſtimant, verùm eius ætati ſic vicinus vt adoleſcens Pontificem maximum videre potuerit, quod licet coniicere ex eo quod ipſemet pręfatur in ſua Commentaria in Teſtamentum vetus, ſe ea ſumpſiſſe de myſticis theſauris veterum ſapientum, & *ab Authoribus*, inquit, *Origene, Victorino, Ambroſio, & c. ac noſtris temporibus inſigniter eloquenti Gregorio*: Quem tantum ac talem virum, ſine gratiſſima diſciplinę cōmemoratione, à religioſiſſimo diſcipulo potuiſſe præteriri, ſimile nō eſt vero. Et quidem noſter hic quàm magno in precio fuerit ante multas ætates, plura ſunt quę indicant. Imprimis verò Gratianus ipſe qui vix plures Canones Decretorum ex alio quàm Iſidori fonte hauſit, vt ſatis aperte oſtendit Index ille quem huius argumenti paulò poſt ſubiecimus. Nec contentus plura ex eius quàm alius cuiuſpiam libris citaſſe, quaſi non obſcure Magno Auguſtino antepoſitū vellet, quæ ex huius operibus potuit, maluit tamen non ſemel ex Iſidoro tranſcribere qualis ille eſt quem apud eum habes 24. q. 3. c. Quidam autem Hæretici, ex Iſidori Originum Lib. 8. cap. 5. prolixiorem de Hęreſibus tractatum. Quin & Hiſpalenſis concilij conſtitutionibus, mageſtatis aliquantum, Iſidori commemorato nomine, adiectum iri cùm non dubitaret, quoties fere ex eo citat quidpiam, non niſi nominato Iſidoro citat. Ex concilio Hiſpalenſi, inquit, cui interfuit Iſidorus, 15. q. 7. c. abſque ſynodali 16. q. 3 c. prima Actione q. 7. in nona Actione: quod in aliis forte videre non liceat obſeruatū quàm in his quibus non modò per Legatos, ſed præſentes ipſimet etiam adfuere Pontifices maximi. Nec verò dixerit Gratiani priuatum eſſe ſed commune & Synodicum Eccleſiæ Gallicanę, immò totius Orbis chriſtiani iudiciū illud quo tam magnifice de Sancto Iſidoro ſentitur, quiſquis intuebitur Gallicas illas & Germanicas Synodos, Frācofordiēſem ad Mœnū, Aquiſgranēſem vtrāque, Moguntinam, Triburienſem, & Pariſiēſem quibus Eccleſiaſtica diſciplina chriſtianiſſimorum Imperatorū, Caroli Magni, Ludouici Pii, Arnulphi & aliorum auſpiciis tam ſapienter & prudenter in integrum eſt reſtituta, & religioſe præſcripta Regibus, Nobilitati, Plebi, omnibus denique huius Imperij Ordinibus viuendi norma, non alio legiſlatore quàm Iſidoro, non alio pedagogo, non alio præceptore: cùm vix vnum atque alterum ex D D. Hieronimo & Auguſtino præcipuis Eccleſiæ doctoribus deſumpſiſſent, plura tamen vno ſpiritu, vno ductu ex illius libris paſſim exſcripſiſſe capitula. Quid verò attinet cōmemorare, quā accurate ex eius Etymologiarū lib. 7. c. 2. venerabiles cōcilij Francofordienſis Patres cū omnibus Epiſcopis Germanię Gallię Aquitanię & toto catholicæ pacis clero, Præſulibus Hiſpaniæ & cæteris ibidem chriſtianitatis nomē habētibus, ſic Dei filio iunctam eſſe naturam humanā cōfirmauerūt, vt ex duabus Subſtātiis vna fieret perſona? Vel quod eos qui à clero ad Seculū redirent, Hippocētauris ſimiles eſſe, ex eius off. 1. li. c. 3. citat cōciliū Triburienſe capite 27. & alia id genus infinita? Quippe iuuabit multò

magis

Digitized by Google

magis meminiſſe illud præclarum Concilij Pariſienſis lib. 2. cap. 1. ex Iſidori Sententiarum lib. 3. cap. 48. & 49. *Qui recte vtitur Regni poteſtate, ita præſtare ſe debet omnibus vt quantò magis honoris celſitudine claret, tantò ſeipſum mente humiliet proponens ſibi exemplum humilitatis Dauid qui de ſuis meritis nõ intumuit, ſed humiliter ſeſe deiiciens dixit, Vilis incedam & vilis apparebo ante Dominum qui elegit me.* Tum & illud: *Qui praue regnum exercent, poſt veſtem fulgentem & lumina lapillorum, nudi & miſeri ad inferna torquendi deſcendunt. Reges à recte agendo vocati ſunt, Ideoque ſicut recte agendo Regis nomen tenetur, ita peccando amittitur.* Quod cùm præſcriptis ferè verbis repetiuiſſent Aquiſgranenſis Concilij ſecundi Patres ſub Ludouico pio, anno poſt Pariſiẽſe paulò plus minus quarto, ac deinceps etiam Moguntina Synodus ſub Arnulpho Imperatore, anno poſt Aquiſgranenſem poſteriorem fere 55: hoc adiecerunt præterea ex Originum Iſidori libro 9. cap. 3. Reges omnes antiquis tyrannos vocatos, ſed poſtea qui pie, iuſte & miſericorditer regerent, Regis nomen adeptos, tyranni verò nomẽ nõ Regis aptatum fuiſſe impie, iniuſte & crudeliter principantibus: quales iraſcente Deo populis pro peccato dari, ac proinde non iudicandos ſed tolerãdos, iidem Pariſienſis Concilij patres iudicauerunt. 1. lib. cap. 19. & 2. lib. cap. 5. ex Iſidori Sent. lib. 3. cap. 28 Recte igitur illos vocari Reges qui tam ſeipſos quàm ſubiectos bene regendo nouerunt pacificare, tenéntque intra Eccleſiam poteſtatis adeptæ culmina vt per eãdem poteſtatem diſciplinam Eccleſiaſticam muniant. Alioqui enim, vt eiuſdem Cõcilij Patres ſcripſerunt lib. 2. cap. 2. ex Iſidori Sent. lib. 3. cap. 21. neceſſariæ nõn eſſent in Eccleſia poteſtates niſi vt quod non valet Sacerdos efficere per doctrinæ ſermonem, hoc imperet poteſtas per diſciplinæ terrorem. Nec facile eſt eorum quę in Synodo Aquiſgranẽſi priore ex Iſidoro de diuinis Officiis exſcripta ſunt, de Eccleſiaſticis Ordinibus & Magiſtratibus capitulorum ſummas dicendo enumerare: Qua de re, id vnũ in præſentia ſatis ſit dixiſſe, vere Apoſtolicum hunc virum, quod in Chriſtiano pontifice deſiderauit Apoſtolus, etiam ab his qui foris eſſent, teſtimonium bonum habuiſſe. cùm enim ſupra omnem eſſet impudentiam, viri per omnia doctrinæ & vitæ momẽta probatiſſimi ſermonibus ad erroris confirmationẽ abuti velle, Fœlix tamen Orgelitanus & Elipandus Toletanus Epiſcopi cum à fide catholica ad impietatem abductum cuperent Carolum magnum imperatorem, vrgebãt eum Sancti Iſidori authoritate, vt ille meminit in ea qua illis reſpondit Epiſtola: Exemplum mihi Conſtantini imperatoris propoſuiſtis, inquit, cuius initium laudaſſe Beatum Iſidorum dicitis & finem doluiſſe &c. Sed cùm his qui diſceſſionẽ à nobis, naufragiũ verò in fide fecerunt, nulla prorſus in re ſit credendum, poſtremus de S. Iſidoro ſententiã dicet Greg. IX. P. M. qui quanti eſſe momenti illius authoritatem exiſtimauerit apparet vel ex eo quod frequens illũ teſtem & authorẽ facit Canonũ Decretaliũ, 4. li. ti. 2. de deſpon. impu. Ca. 3. Puberes à pube, ex Orig. li. 11. ca. 2. 5. lib. ti. 40. de ver. ſigni. ca. 9. Quãuis omnes ca. 10. Forus eſt exercẽdarũ litiũ locus, ex Orig. li. 15. ca. 2 ca. 11. pactũ dicitur: ca. 12. Ius dictũ, à iure poſſidẽdo, ex Origin. li. 5. c. 25. ac forte aliàs nõ infrequẽter. Quorũ Canonũ ex numero quoſdam reprehendere ante aliquot annos auſus eſt, ingenio certo & virtute magnum fuiſſe S. Iſidorum confeſſus, F. Antonius Stella Vercellẽſis Minorita, qua fronte neſcio, cùm nec temerè liceat, ſemel à ſummo Pontifice in Cano-

Digitized by Google

† recepta. nem,† conuellere: nec forte ſic pro comperto habeatur, *fora & foros*, vt genere ita ſenſu differre, Quin & Stellæ & Seruio & Martiali opponere liceat authoritatem veterum: qui, ſi Cœlio Rhodigino credimus, plerique maſculino genere, vt & Græci φόρος paroxitonon, pronunciauerunt. Nec moror quod, *forum*, etiam à Foroneo Rege dictum voluiſſe Iſidorum, ille ait: licet nihil tale vſquam mihi occurrerit in 4. M. S. exemplaribus quæ ad hāc Iſidori Editionem vtenda mihi dedere Viri clariſſ. Briſſonius Regis & Reip. in Senatu Pariſienſi Patronus, Iohannes à S. Andrea Decanus Carcaſſonenſis, & P. Daniel de re literaria quàm optime meriti. Redeo ad Iſidorum cuius talis ac tanti viri Opera, veluti membra, nondum quod ſciam in vnum corpus coaluiſſe magno rei litterariæ detrimēto cùm viderē, hoc ſtudij ſum aggreſſus ac perfeci ſuccíſiuis horis quibus mihi licuit à grauiſſimis Comitiorum noſtrorum negotiis ad hæc ſtudia redire. Quantulumcumque verò illud eſt quod in hoc Opere meum eſſe dici iure poteſt: Tibi, D. & Auuncule Reuerende, hoc nouo ineunte anno mitto xeniolum, Lutetiæ Pariſiorum, kal. Ian. Ann. 1580.

Tibi ex animo deuinctiſſimus & obſequentiſſ. M. De la Bigne.

BEATI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI VITA, PER B. BRANLIVM CÆSARAVgustanum *Antiſtitem deſcripta.*

4. Aprilis celebratur feſtum S. Iſidori. hæc S. Iſidori vita habetur in fine operis eiuſdem Branlionis de Viris illuſtribus.

ISidorus vir egregius, Hiſpalenſis Eccleſiæ epiſcopus, Leandri epiſcopi ſucceſſor & germanus, floruit à tempore Mauricij Imperatoris, & Recaredi regis, in quo quicquam ſibi antiquitas vendicauit: immo verò tempus antiquitatis in eo ſcientiam imaginauit, vt in omni genere locutionis famatus & peritus, doctúſque qualitate ſermonis exiſtens & apertus. Congrua verò opportunitate loci, incōparabiliter eloquentia clarus. Iam verò quantus ſapientia fuerit, ex eius diuerſis ſtudiis & elaboratis Opuſculis perfacilè prudens intelligere poteſt. Denique de his, quæ ad noſtram notitiam peruenerunt iſta commemorabo.

Edidit enim libros Differentiarum duos, quibus ſubtili diſcretione, ea quæ confusè vſu præferuntur, ſenſu diſcreuit. Procemiorum librum vnum, in quo quid quiſque ſanctæ Scripturæ liber contineat, breui ſubnotatione diſtinxit. De ortu & obitu patrum, in quo geſta dignitatémque & mortem eorum atque ſepulturam ſententiali breuitate ſubnotauit. Ad germanum ſuum Fulgentium Aſtigitanum epiſcopum, Officiorum libros duos, in quibus originem Officiorum, cum vnumquodque in Eccleſia Dei agatur tempore ſuo, non ſine maiorum authoritate elicuit. Synonimorum libros duos, in quibus * ad conſolationem animi, & ad ſpem percipiendæ veniæ, intercedente rationis exhortatione. De natura rerum, ad Siſebutum Regem vnum, in quo tam de Eccleſiaſticorum doctorum, quàm etiam de Philoſophorum indagine, obſcura quædam de electione abſoluit. De Numeris, librum vnum in quo Arithmeticam propter numeros eccleſiaſticis ſcripturis inſertos, & ex parte tegit diſciplinam. De nominibus Legis & Euangeliorum, librum vnum in quo oſtendit quid memoratæ perſonæ myſterialiter ſignificent. De hæreſibus librum vnum, in quo Maiorum ſecutus exempla, breuitate qua potuit, diffuſa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gregorij Moralibus decorauit. Chronicorum à principio Mundi vſque ad tempus ſuum, librum vnum nimia breuitate collectum. Contra Iudæos, poſtulante Florentia germana ſua, propoſito virgine libros

Videtur deeſſe excitat vel tale quidpiam.

Digitized by Google

libros duos in quibus omnia quæ fides Catholica credit & legit, etiam prophetarum teſti- *Regulam*
moniis approbauit. De viris illuſtribus librum vnum, cui nos iſta ſubiungimus. Monaſticæ re- *monaſticã*
gulæ librum vnum, quam pro patriæ vſu & inualidorum animis decentiſſimè temperauit. De *ſcripſit.*
origine Gothorum, & regno Sueuorum, & etiam Vandalorum, hiſtoriæ librum vnum. Quæ-
ſtionum libros duos: quos qui legit, veterum tractatorum multam ſupellectilem recognoſcit. Etymologiarum codicem nimiæ magnitudinis, diſtinctum ab eo titulis, non libris: quem quia rogatu meo fecit, ego in viginti libris diuiſi: quos omnes omnimodæ philoſophiæ repletos, quiſquis crebra meditatione perlegerit, non ignorabit diuinarum humanarúmque rerum ſcientiam. Et meritò: eſt enim ibi redundans diuerſarum artium elegantia, vbi quæcunque fert ſcribi, reſtricta collegit.

Sunt autem alia huius viri opuſcula multa in Eccleſia Dei cum ornamẽto inſcripta. Quem Deus poſt tot defectus Hiſpaniæ, nouiſſimis temporibus ſuſcitans, credo ad reſtauranda antiquorum monumenta, ne vſquequaque ruſticitate veteraſceremus quaſi quandam lucem appoſuit deſtinari. cui non immeritò illud philoſophicum à nobis appropriatur: Nos, inquit, in noſtra vrbe peregrinantes, errantesq́ue quaſi hoſpites, tui libri tanquam domum reduxerũt vt poſſimus aliquando, qui & vbi eſſemus, agnoſcere. Tu autem patriæ in deſcriptione temporum & ſacrorum vitis ſacerdotum, tu domeſticam publicam diſciplinam, tu ſedium, regionum, locorum, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia,
cauſas aperuiſti. *Acepha-*

Quanto verò flumine eloquentiæ, & quot iaculis diuinarum ſcripturarum ſeu patrum te- *lorum hæ-*
ſtimoniis, Acephalitarum hæreſim confuderit, ſynodalia geſta, coram eo ſpecialiter acta, de- *reſim op-* *pugnauit.*
clarant, quæ contra Gregorium, præfatæ hæreſis antiſtitem, eam aſſerunt veritatem. Obiit temporibus Heraclij Imperatoris, & Chriſtianiſſimi Scintillani Regis, ſumma doctrina præſtantior cunctis, & copioſior operibus charitatis.

EX SIGEBERTI GEMBLACENSIS LIBRO DE VIRIS ILLVSTRIBVS.

ISIDORVS *iunior Hiſpalenſis* Epiſcopus *multa ſcripſit. Scripſit ad Branlionem epiſcopum 20. libros etymologiarũ. Scripſit librum Proœmiorum de libris veteris & noui Teſtamenti, quos in canonẽ recipit Eccleſia catholica. De eccleſiaſticis officiis ad Fulgentium. De ortu vita, & obitu ſanctorum patrum qui in ſcriptura laudibus efferuntur. Ad Oroſium, librum de ſignificationibus nominum: Ad Siſebutum, librum de natura rerum: Scripſit & librum de differentiis verborum: Librũ de proprietate rerum: Librum ſermonum: Librum eccleſiaſticorum dogmatum. Scripſit ſinonyma vbi inducuntur duæ perſonæ, vna hominis plangentis, altera rationis admonentis: Scripſit et Lamentum pœnitentis diſtinctum alphabeto, addita oratione: Scripſit de conflictu virtutum & vitiorum, librum vnum. De myſteriis Saluatoris, librum vnum. Totum vetus Teſtamentum ſimpliciter exponendo percurrit. Scripſit & alia, ſeculari literaturæ competentia quæ commemorare nihil ad nos.*

Digitized by Google

Ex Ioannis Vaſæi Annalium Hiſpaniæ
Cap. 4.

ISidorus Pacenſis Epiſcopus etiam ſcripſit Chronicon Hiſpaniæ, cuius ſi eſt Chronicon illud quod illius titulo prænotatum vidi, portentum potius dixerim quàm Cronicon adeo prodigioſè ſcripſit, & Gothicè potius quam Latinè. Certè mihi tanquam in nouo quodam & inaudito idiomate deſudãdum fuit, vt intelligerem. Inueni & aliud Chronicon titulo Iſidori Iunioris tanquam illius, ab initio Mundi vſque ad quintum annum Suinthilanis Gothorum Regis, qui fuit annus domini ſexcenteſimus vigeſimus ſextus. Sed hoc ego Chronicon S. Iſidori Hiſpalenſis archiepiſcopi, non Iſidori Pacenſis eſſe certò mihi perſuadeo præſertim quum ipſe etiam S. Iſidorus in Etymologiis ſuis, ſe ad eum vſque annum, Chronicon ſuum perduxiſſe teſtetur. Vidi quidem in eodem codice aliud Chronicon, Iſidoro Hiſpalenſi Epiſcopo inſcriptum: ſed quum in vltimò Traſamundi Vandalorum in Africa Regis anno deſinat: alterius potius atque eius Africani, quàm S. Iſidori Hiſpalẽſis eſſe arbitror: præcipue cùm rationem potius cum regibus Vuandalorum in Africa, quàm Gothorum in Hiſpania habeat. Neque obeſt Iunioris cognomentum, quod D. Iſidoro Hiſpalenſi conuenit, non huic Pacenſi. Dicitur verò D. Iſidorus iunior, propter Iſidorum Cordubenſem epiſcopum, qui Pauli Oroſij tempore floruit. Quod ita eſſe, Etymologiarum S. Iſidori titulus indicat, in cuius libri frontiſpicio ad hunc legitur modum: *Incipit epiſtola Iſidori Iunioris Hiſpalenſis epiſcopi, ad Braulionem Cæſaraugustanum epiſcopum* (ita enim legendum) Hæc ego pluribus excuſſi, propter contrarias opiniones, & ſententiam meam dixi, facile ceſſurus, ſi quis compertiora in medium adducat.

D. IOH. COCHLAEI EPISTOLA DEDICATORIA. DVORVM S. ISIDORI LIB. DE DIVINIS OFFICIIS.

EXIMIÆ PIETATIS AC ERVDITIONIS VIRO, DOMINO ROBERTO RIDLEIO ANGLO, INSIGNI Artium ac ſacræ Theologiæ Doctori, ac Reuerendiſs. domini Gutheberti Epiſcopi Dunelmenſis à ſecretis, &c. Ioannes Cochlæus.

SAnctus ac eruditus Pontifex Iſidorus apud Hiſpanos, ob eximiam & vitæ ſanctimoniam & doctrinæ pietatem rectitudinem ac vbertatem, non ſolùm Re*gibus ac populis charus & admirandus extitit, verum etiam in publicis Patrũ Conciliis dignitate conſpicuus atque autoritate præcipuus cunctis præeminebat: Adeo vt Patres in octauo Concilio Toletano publicis eum laudibus in hæc verba efferre dignati fuerint.* Noſtri (*inquiunt*) ſæculi Doctor egregius, Eccleſiæ Catholicæ nouiſſimum decus, præcedentibus ætate poſtremus, doctrinæ comparatione non infimus, atque & quod maius eſt, iam ſeculorum finitorum doctiſſimus, cũ reuerentia nominãdus Iſidorus &c. *Huius igitur viri tam probati iam olim & autentici duos ædo libellos, velut nuntios ac teſtes meæ erga te gratitudinis ac beneuolentiæ, Quos æditos antea non vidi. Reperi autem eos in Codice vetuſto, antiquis Ammalarij Treuerenſis olim ſub Carolo Magno Archiepiſcopi libris, quos de diuinis compoſuit officiis. Faxit Deus, vt iuxta votum & intentionem meam ſic exeant, vt & tibi ſint grati, & cum fructu efficaciter admoneant officij ſui Epiſcopos & Preſbyteros noſtros, & nouarum quoque ſectarum duces ac propugnatores ab impiis cœptis reuocent, atque à barbarica contra veſtuta ſacra & antiquas Eccleſiæ Ceremonias Gigantomachia ſalubriter deterreant & auertant. Quod præſtare dignetur is à quo eſt omne datum optimum, & omne donum perfectum, Bene Vale. Ex Dreſda Miſniæ ad Albim. III. Calendas Ianuarias. Anno domini* 1534.

INDEX

Digitized by Google

INDEX SENTENTIARVM QVAE EX ISIDORI LIBRIS IN CANONEM, A GRATIANO TRANSCRIPTAE ſunt.

Diſtinct.	*Canon.*	*Ex Iſidoro.*	
Di. 1.	Omnes leges, &c.	Etymolog. lib. 5. Cap. 2.	*Diſtinctio 1. & 2. tota eſt ex Iſidori Ethym.*
	Ius generale.	3.	
	Lex eſt conſtitutio ſcripta.		
	Mos eſt longa, &c.		
	Conſuetudo autem, &c.		
	Ius autem naturale.	•	
	Ius naturale.	4.	
	Ius ciuile.	5.	
	Ius Gentium.	6.	
	Ius militare.	7.	
	Ius publicum.	8.	
	Ius Quiritum.	9.	
2.	Lex eſt conſtitutio, &c.	10.	
	Plebiſcita ſunt. †	11.	*Legitur, ſcita, non, plebiſcita*
	Senatus conſulta, &c.	12.	
	Conſtitutio vel Edictum.	13.	*† Iſidorus nõ legit, Prudentum.*
	Reſponſa prudentum †.	14.	
	Quædam etiam Leges.	15.	
	Satyra verò lex.	16.	
3.	Rhodiæ Leges.	17.	
	Canon, græce.	lib. 6. cap. 16.	
	Regula dicta eſt.	ibidẽ.	
	Priuilegia ſunt Leges.	lib. 5. cap. 18.	
	Omnis autem lex.	19.	
4.	Factæ ſunt autem Leges.	20.	
	Erit autem lex.	21.	** Male citatur ex Iſid. 1. lib. ſent. habetur enim lib. 3. cap. 6. ſententia 13. & 14.*
6.	Non eſt peccatum	*	
7.	Moſes Gentis Hebreæ.	lib. 5. cap. 1.	*† Citatur ex dictis Iſid. habetur autem Sent. lib. 3. ca. 52. quod principes legibus teneantur.*
	Fuerunt autem hi.	ibidẽ.	
9.	Iuſtum eſt principem. †	*	
11.	Vſus authoritati.	Synonim. lib. 2	
15.	Canones generalium conciliorum.	Ety. li. 6. c. 16. †	*† Gratianus citat nõ bene c. 18*
16.	Canones qui dicuntur. †		*† Hunc canonem ex Iſidoro citat Gratianus, qua fide neſcio, cùm & preclare ſentiat de Canonibus Apoſtolorum Iſid. vt habetur eadẽ di. ca. placuit: & eorum neutram in partẽ meminerit, Etym. li. 6. ca. 2. qui tamẽ locus eſſe, ſiquis alius, eius opinionis videbatur,*
	Epiſtola Iſidori in capite canonum, c. placuit.		
21.	Cleros & clericos hinc appellamus. †		*† Citatur a Grat. ex Iſid. Ety. l. 6 c. 12. de vita Cleric. quẽ Titulũ nullus quod ſciã Iſid. lib. habet: alioqui deſumptus eſt hic Canõ ex eiuſdem Iſid. cap. 2. 2. lib. de Officiis Eccleſiaſt.*
23.	His igitur Lege patrum †.		
25.	Perlectis Sanctitatis tuæ literis.	Ex Iſid. epiſt. ad Ludifredũ.	
29.	Sciendum eſt quod pleraque capitula.		

Diſtinct.	*Canon.*	*Ex Iſidori.*	
Di. 34	Chriſtiano nõ dicã plurimas.	De diff. vet. & no. Teſt.	1. *lib. ſent. c.22. argumentum eſt de differẽtia Teſtamentorũ, non inde tamen deſumptus videri poteſt hic canon, vt neque ex differẽtiarũ lib.1. differ. 28. de Voc. Gent lib.2, cap,13.*
37	Ideo prohibetur chriſtianis.	Sent.li.3.cap.13. ſent.2	
40	Sicut viri & mulieris.		
50	Domino ſancto.	Ad Maſſanum Epiſc.	
63	Si in Plebib. Archypresbyter.		
76	Poſt Paſcha autem.	Off.1.lib.c.39. de ieiu. cal.ianuar.	
81	Valet interdum.	Sent.li.2.cap.10.ſen.7.	
cauſ. 1.q.1	Si quis per ignorantiam.		
11. q.3	Cũ excõmunicato nec orare.		
ibidẽ	Pauper dum non habet.	Sẽt.li.3.c.58.ſen.4.&5.	†*Non ſolũ factor ſed etiã cõſcius peccati, obnoxius tenetur Iſidorus de Norma viuendi, ca. 12*
ibidẽ	Qui peccantibus conſentit.†		
ibidẽ	Si is qui præeſt, fecerit.		
20. q.1	Quicũque à Parẽtib. propriis.		
22. q.1	Non eſt cõtra Dei præceptũ.	Sent.lib.2.c. 31. ſent.2	
22. q.2	Omne genus mendacij.	In Synonimis. †	†*Cap. de mẽdacio, videtur autẽ eſſe ca. 9*
22. q.4	In malis promiſſis.	Ibidem.	
22. q.4	Non eſt obſeruandũ.	Sen.li.2.ca.31.ſent.10.	
22. q.4	Si quis præuentus fuerit.		
22. q.5	Quacunque arte verborum.	Sent.li.2.ca.31.ſent. 8	†*Gratianus male citat librum 20. Cõcil. Pariſ. li.1.ca.2. Aquiſgr. part.3.c.2. citant hunc Iſidori canonem,*
23. q.2	Iuſtum eſt bellum.	Etym.lib.8.ca.1.†	
23. q.5	Principes ſeculi.†	Sen.li.3.toto ca. 53	
24. q.3	Quidam autem hęretici.	Etym.li.8. ca.5	
27. q.2	Coniuges verius appellantur.	Etym. li.9.c.7	
27. q.2	Raptus eſt illicitus.	Etym.li.5.c. 24	
30. q.5	Fœminæ dum maritantur.	Offic.li.2.c.15.	
32. q.4	Liberi dicti ſunt.†		†*Gratianus perperã citat 1. li. Ori, habetur enim hic Canon, li,9, cap,5,*
32. q.5	Nõ poteſt Corpus corrumpi.	Syn.li.2. paulò ante Caput de Caſtitate.	
32. q.5	Non mœchaberis.	Super Exo. cap.29.	
32.q.7	Non ſolùm de commiſſa fornicatione.	Sẽt.lib.2.ca.39. ſent.17 & deinc.	
33. q.2	Hoc ipſum quod canonum.	Ad Maſſonem Epiſc.	
33. q.2	Quos Deus coniunxit.		
De pœnit di.3	Irriſor eſt, non pœnitens.†	†de Summo bono l.2. toto 16. capite.	
35. q.3	Sane conſanguinitas.	Ex concilio Maticen.	†*Gratianus verò perperã citat pro,9. ſextum librum.*
35. q 4	Cõſanguinitas dum ſępe.	Etym.lib.9.cap. 6 †	
35. q.5	Series conſanguinitatis.		
35. q.5	Primo gradu.		
36. q.1	Raptus quoque.	Etym.lib.2.ca.33	
conſ. diſt. 2	Qui ſcelerate viuunt.	Sen.lib.1.c. 24. Sent.7	
conſ. diſt.4	Conſtat Baptiſma.	Offic.libri 2.ca.24	
ibidẽ	Romanus pontifex.		
ibidẽ	Paruuli alio profitente.	Offic. libri 2. cap.24	
ibidẽ	Qui in maternis.	Sen.3. lib.ca. 24.ſent.5	

Digitized by Google

INDEX OPERVM S. ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI, EX QVIBVS EA QVAE NVNC PRIMVM PRODEVNT
in lucem, adſcriptus ad marginem Aſteriſcus indicat.

1. Parte huius Operis, hæc continentur.

Sancti Iſidori Hiſpalenſis Epiſcopi, Originum Lib. 20. repurgati à mendis variiſque Lectionibus & ſcholiolis illuſtrati per Bonauenturam Vulcanũ Brugenſem. fol. 1.

*De Differentiis. lib. 1. ex Bibliotheca V.C. Petri Danielis, Aurel. fol. 37.

*De Proprietate Sermonum, Lib. 1. Ex eiuſdem Bibliotheca. fol 142.

*De Natura rerum, ad Siſebutum Regem, Liber. fol. 147.

Hiſtoria, ſiue chronicon Gothorum. fol. 138.

Hiſtoria Vvandalorum. 160.

Hiſtoria Sueuorum. ibid b.

De Scriptoribus Eccleſiaſticis, lib. 1. 91.

De Vita vel obitu Sanctorum qui Deo placuerunt, Liber. fol. 163.

De Natiuitate Domini, Paſſione, Reſurrectione, Regno atque Iudicio, ad Florentinam ſororem ſuam, lib. 1. 169. b.

Ad eandem Florentinam ſororem, de vocatione Gentium, lib. 1. 178. b.

Allegoriarum quarumdam Scripturæ Sacrę, Lib. 1. 187.

Procœmiorum in Vetus & Nouum Teſtamentum, Lib. 1.

Tomus verò ſecundus hæc habet.

* *Commentaria*	In Geneſim,	fol. 1.
	In Exodum,	21.
	In Leuiticum,	28 b.
	In Deuteronomium,	36. b.
	In Ioſue,	39.
	In lib. Iudicum,	41.
	In primum lib. Reg.	44. b.
	In ſecundum,	48. b.
	In tertium,	49 b.
	In quartum,	50. b.

De Antiocho Rege, & Machabæorum martyrio conſummato. 51. b

*Norma viuendi, nunc primùm exſcripta ex M. S. Codice Bibliothecæ Sãcti Victoris ad muros Pariſienſes. 52.

Synonima. 54.

*Sententiarum, ſiue de ſummo bono, libri tres, pridem fideliſſime repurgati ſtudio & labore doctiſſimi viri Ioannis Aleaume, Doctoris Sorbonici & Pœnitentiarij Pariſienſis: Adiecimus Iſidori pręfationẽ in eoſdem libros, ex Bibliotheca S. Victoris ad muros Pariſienſes. 67.

De Contemptu mundi, recognitore Huberto Scutteputeo, canonico Louanienſi. 103.

De Officiis Eccleſiaſticis, Lib. 2. fol. 106. b.

*De doctrina & fide Eccleſiaſticorum, dogmatum ex bibliotheca V.C. Petri Danielis Aurelianenſis, 122.

PRETER SVPERIORIS INDICIS LIBROS,

hic adiecimus Fragmenta quædam S. Iſidori ex M.S. codice Bibliothecæ Venerabilis Monaſterij S. Dyoniſii Francorum, quæ alioqui videntur ad eius Ethymologiarum Libros pertinere.

S. ISIDORI FRAGMENTVM DE PONDERIBVS.

De Pōderibus vide Iſidorum, Ethym. lib. 16. cap. 24

TAlentum eſt pondo lxiii. quod faciunt lxxx. libræ Athicæ. Mina eſt libra vna & ſemiuncia. Talentum minas habet lx. Mina græce, latine mna dicitur. Dragma habet ſcrupula iii. didragma dragmæ duæ: vnde mina quomodo in libro hebraicarum quæſtionum ſemuncia ſcribitur. Stater enim nummos habens vt quidam affirmant vnciam vnam: id eſt, aureos ſex, vt alij putant tres. In Euangelio nomen duorum didragmæ ſtater datur. Secel cum latina lingua corrupte ſiclus dicitur vt in quæſtionibus ſupradictis indicatur vnciæ pondus habet: vt alibi ſcriptum reperi, ſcrupula ſex quod & ipſe arbitror: nam ſiclus ipſe de Secel de propinquitate pō deris quaſi ſicilicus ſonat. Obolus enim ſcrupulum dimidium quod facit ſiliquas tres. In Ezechiele ſiclus xx. obolos habet.

DE MENSVRIS.

CHorus enim modij xxx. Batus amphora vna, id eſt modii tres. Cadus græca amphora eſt Oephi id menſuræ habet in aridis quod in liquidis batus metreta vna, vt quidā dicunt, habet ſextarios centum. Menſura græce metron dicitur, vnde & metreta appellatur. Notandum vero quod menſura hebræum nomen eſt. In Eſaia ægyptiorum menſuræ, quæ tres faciunt modios, x. ſata, idem ſunt quod Ephi, id eſt modij tres. Gomor menſura eſt attica habens, vt quidam opinantur, conicos iij. id eſt ſextarios xij. xlii. gomor dicunt paulo minus à ſextarios v. quod etiam ipſe ſequor, eo quod ſit decima pars Ephi. Gomor quidam putant modios iij. in ſextarios eſt liquide inſpici. Cotila mina eſt in Ezechiele: decem inquit quotilæ ſunt gomor.

DE VARIIS VOCABVLIS.

ALeluia, in latinum ſonat, laudate dominum: Ia enim vnum eſt de decem nominibus Dei, quæ apud hebræos habentur. Amen, vere ſiue fideliter. Diapſalma ſemper id eſt quod illa quibus adnectitur ſempiterna comprimet adeo non commutationem metri ſignificat vt quidam exiſtimat vel ſpiritus prophetici refectionem. Sunt etiam, qui diapſalma ideo inſeri putāt vt ex hoc ſiue perſonarum ſiue ſenſuum intelligatur eſſe conuerſio. Oſanna, ſaluifica ſiue ſaluū fac. Oſia enim ſaluifica interpretatur: anna interiectio eſt deprecantis, ergo integre dicitur oſianna, ſed dum corripitur corruptum ſonat. Oſanna eſt ſenſus, ſaluum fac: vt ſubaudiatur, vel populum Iſrael vel totum mundum. Rama, excelſa in euangelio, vox in rama audita eſt, id eſt in excelſis, eſt tamen & ciuitas quæ Rama appellatur. Racha vanus aut inanis. Rabbi, magiſter meus, quod eſt, Abba pater, & hoc Syrum eſt. Man, quid manna, quid eſt hoc Anatema, proditio. Maranata dominus noſter venit: Syrum eſt. Anatema maranatha ſicut quidam dicunt, proditio in aduentum domini. Mammona, diuitiæ. Theraphim figuræ vel imagines, melius quàm incendia. Seraphim vel ceruphim, ardentes vel incendentes, iuxta illud, qui facit angelos ſuos ſpiritus & miniſtros ſuos ignem vrentem. Ergo ſeraphim virtutes in cælis eſſe confirmant quæ dominum laudant & in miniſteria diuerſa mittuntur. Cherubin, ſcientiæ multitudo: cæterum, Cherubin ipſum in ſancta ſanctorum, duo tantum ſignificantur animalia. Aliis vero locis vbi hoc nomen legitur, aut picturam aliquam indicat aut varietatem.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC PRAESVLI REVERENDISS. GERARDO A GROESBECK, EPISCOPO LEODIENSI, Duci Bullonenſi, Marchioni Francimontenſi, Comiti Loſſenſi, Sacri Romani Imperij Principi Domino clementiſſimo.

BONAVENTVRA VVLCANIVS BRVGENSIS S. D.

QVVM vehementer optandum ſit, Illuſtriſſimè ac Reuerendiſſime Princeps, vt veteres authores qui de ſingulis artibus & ſcientiis ſcripſerunt integros emendatoſque habeamus, tum præcipuè eos qui non vnam aliquam artem ſed totum orbem ſcientiarum, quem ἐγκυκλοπαιδείαν *Græci vocant, complectuntur. In quorum numero duos reperio principes, Iſidorum Hiſpalenſem Epiſcopum, & Martianum Capellam Afrum. Cæterùm hic, tantum ſeptem illas quas appellamus Artes liberales libris nouem quos De nuptiis Philologiæ & Mercurij conſcripſit comprehendit: ille verò, præter has, Medicinam, Ius, Theologiam, Hiſtoriam vtramque, hoc eſt, naturalem, & eam quæ de temporibus agit, perſecutus eſt, ac denique omnia quæ in communem vitæ vſum cadunt pertractauit, eoſque libros Originum vocauit, quod iis non nudas vocum etymologias, (vt ii comminiſcuntur qui horum librorum dignitatem eleuare atque conuellere nituntur) ſed & rerum ipſarum origines oſtenderit, artiumque omnium fundamenta iecerit. Quorum quidem librorum authoritas quanti ſemper habita fuerit, vel ex eo manifeſtè elucere poteſt: quod quicunque multis ab hinc ſeculis Ius tam ciuile quàm canonicum, Medicinam quoque, atque adeo Theologiam ipſam tradiderunt, ex his tanquam fontibus multa antiquitatis & doctrinæ monimenta deriuarint, atque Iſidori teſtimonio libentiſſime frequentiſſiméque nitantur. Neque, id immeritò, quum hoc certò conſtet, Iſidori ætate multa veterum ſcripta, quæ nunc iniuria temporum interciderunt, integra tum adhuc extitiſſe, è quibus pulcherrimum hoc opus conſtruxit: vt facile perſpici poteſt ex multis authoribus quos citat, quorum nihil hodie præter nuda nomina, atque ea ipſa nobis ignota, extat. Quô fit, vt nonnulli ſiue ignorantia præpediti, ſiue veſana reprehendendi libidine correpti, quum temere ab hoc authore diſſentiunt, eumque proſcindunt: editis poſtea in lucem iis veterũ libris è quibus illa fuerat mutuatus, temerarij ac præcipitati iudicij maledicentiæque ſuæ iuſtiſſimas pœnas luant, cuius rei multa exempla adferre poſſem, ſi id Epiſtolæ huius breuitas pateretur. Rectius verò Alciatus cum quidam magni alioqui nominis iureconſultus, Iſidorum reprehendit, quod Cretionem, quaſi decretionem dictam putet, id eſt, decernere vel conſtituere: Iſidori ſententiam tuetur. Cur enim non dicatur Cretio eſſe quaſi Decretio, cùm Cernere ſit quaſi decernere ſe hæredem eſſe. Atque ita l. is qui hæres. §. pen. D. de acq. hæred. dicitur. Antequam hæres decernat de hæreditate, & l. pupillus eodem tit. Neque ſcire neque decernere talis ætas poteſt. Quæ quum ita ſint, penituſque mihi partim experientia duce, partim doctiſſimorum virorum iudicio approbatiónéque perſuaſerim, non minorem, ac certe magis variam ac multiplicem ex hiſce libris*

ē

vtilitatem, quam ex Varrone, Nonio, Marcello, Verrio Flacco, & aliis id genus ſcriptoribus ad Rempub. Chriſtianam peruenire poſſe: neque quenqnum fore, cuiuſcunque tandem rei ſtudio animum adiecerit, qui non ex eorum lectione aliquid ſe quod ignorabat didiciſſe libenter ſit profeſſurus: ferre non potui vt diutius in ſitu & ſquallore deliteſcerent. Quum itaque iam tandem à Cyrillo Latine à me verſo, & tertia amplius parte aucto, melioraque tempora vt in lucem prodeat exſpectante feriarer ac pluſculum otij haberem, arreptis in manus tam excuſis quàm manuſcriptis Iſidori codicibus, quos à multo tempore ex Hiſpania & Belgica conquiſieram, dedi operam vt eũ ab innumeris iisque fœdiſſimis mendis repurgarem, priſtinoque ſuo nitori, quoad eius fieri poſſet, reſtituerem. Hac autem in parte eam rationem tenui, vt ne temere quicquam immutarem, niſi conſentientibus inter ſe veteribus ἀντιγράφοις, & errore ex ignorantia ſcribarum vel operarum typographicarum orto manifeſte ſe prodente. Neque enim eos mihi imitandos cenſui qui religioſa quadam diligentia ſeſe iactitantes, (quam tamen potius inanem ſuperſtitionem aut ineptam oſtentationem appellauerim) vbi plurium codicum manuſcriptorum conſenſu locus aliquis quem ſenſus ipſe corruptum eſſe indicat, emẽdari poteſt, priorem tamen eumque vitioſum textum retinere malunt, & variis lectionibus margines librorum pariter & lectores onerant. Ego verò haſce varias lectiones nõ niſi quũ vtraque lectio tolerari poteſt appoſui. Quòd vero ad Etymologias attinet, aliaque nonnulla in quibus Iſidorus aut imperitia linguæ Græcæ, aut nimis longè petita vocabuli alicuius origine errauit, nolui eſſe nimis curioſus, quum & Varro & alij qui in hoc ſcriptionis genere verſati ſunt, ſuo quiſque iudicio aut coniecturæ indulſerint, & Plinius ipſe linguæ Græcæ ignoratione non raro falſus fuerit. Multas tamen etymologias Græcas emendaui, quæ quidem multum negocij mihi crearunt, quum in manuſcriptis exemplaribus aut nulla Græcarum literarum veſtigia exſtarent, aut eiuſmodi, vt nihil ex iis niſi ex coniectura & variæ lectionis memoria certi colligi poſſet aut ſicubi characteres adhuc integri eſſent ita vt legi poſſent, falſam nominis originem traderent, de quibus paſſim lectores adhibita aliqua ad marginem nota admonui, tametſi non paucæ operarum negligentia prætermiſſæ fuerint. Præterea locos quamplurimos è quibus Plinius emendari poteſt, annotaui: præcipue in ea parte vbi de gemmis & marmoribus agitur. Denique geminum indicem adieci, vt facilior ſtudioſis etymologiarum inuentio ſit. Atque hæc quidem de Iſidoro, in quo tamen multa τῶν δευτέρων φροντίδων neceſſario relicta fuiſſe ingenue profiteor. In Martiano Capella eundem ordinem ſum ſequutus, quem, cum non minus quàm Iſidorus corruptus eſſet, ad vetuſtiſſimorum codicum fidem quos mihi partim typis excuſos, partim manu exaratos Clariſſimus vir & iuuandæ rei literariæ ſtudioſiſſimus Baſilius Amerbachius I. C. ſuppeditauit, emendaui, & ſcholiis partim veteribus partim meis illuſtraui, ne verborum ſcabrities atque obſcuritas, cui duobus præcipue primis libris & reliquorum initiis & clauſulis ſtuduiſſe videtur, multos, vt hactenus, ab eius lectione deterreret. Hæc ſunt quæ pro meo erga rem literariam ſtudio in hiſce ſcriptoribus caſtigandis præſtiti, idem propediem in Caſſiodori & Symmachi epiſtolis & Iulij Pollucis Dictionario Deo fortunante præſtiturus. Cui vero hanc opellam offerrem atque conſecrarem cogitanti mihi, Princeps Illuſtriſſime, C. T. præcipue occurrit, cuius ſingularis quædam humanitas & beneuolentia ac beneficentia qua literarum ſtudioſos omnes complecteris toto orbe eſt celebratiſſima. Quis enim non admiretur, quis nõ eximias tuas laudes prædicet, qui cũ vicinæ tibi prouinciæ funeſtiſſimis bellorũ incendiis ardeant, diœceſim tuã pace & literarum ſtudiis florentiſſimã tenes, è qua adeo præclaræ doctiſſimorum virorũ fœturæ quotidie prodeunt

vt

vt Muſæ tam Græcæ quàm Latinæ ſedem ſuam ac domicilium à Grudiis ad Eburones tranſtuliſſe videantur. Quum itaque non ſolum doctos ad te confugientes ſingulari benignitate proſequaris: verum etiam quotquot aliqua raræ eruditionis laude excellere intelligis ſummis præmiis propoſitis ad te allicias, in certam propemodum ſpem erectus ſum Iſidorum hunc vt doctum & præſulem tibi non tantum docto & præſuli ſed principi Illuſtriſſimo gratiſſimum futurum. præcipue cum, ſi quid quod ad eius laudem pertineat prætermiſerim, Dominicum Lampſonium popularem meum, quem ob eximiam eius eruditionem, virtutem ac fidem aliaſque præclaras animi dotes iamdudum ad ſecretiora negocia tua ſilentiarium adhibuiſti, facilè id pro ea ac valet iudicij acrimonia & ſingulari apud te gratia, compenſaturum confidam, cuius commendatione ſi aliquando Iſidorus & Martianus in I. C. T. conſpectu manibuſque verſabuntur, vberrimum me laboris mei fructum percepiſſe iudicabo. Dominus Deus te princeps illuſtriſſime & præſul reuerendiſſime Chriſtianæ reipublicæ clientibuſque tuis quàm diutiſſime ſeruet incolumem.

ANNO DOMINI CIↃ. IↃ. LXXVII.
IV. CALEND. VII bris.

SANCTI

ISIDORI IVNIORIS HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI EPISTOLÆ.

Ad Braulionem Cæſarauguſtum Epiſcopum.

DOMINO meo & dei ſeruo Braulioni epiſcopo, Iſidorus. Omni deſiderio deſideraui nunc videre faciem tuam, & vtinam aliquando impleret Deus votum meum antequam moriar. Ad præſens autem deprecor vt commendes me deo orationibus tuis, & vt in hac vita ſpem meã impleat & in futuro beatitudinis tuæ cõſortium mihi concedat, Ex manu ſua. Ora pro nobis beatiſſime domine & frater.

Braulio ad Iſidorum

DOmino meo & vere domino, chriſtóque electo Iſidoro epiſcoporum ſummo Braulio ſeruus inutilis ſanctorũ dei. O pie domine & virorum præſtantiſſime, ſera eſt inquiſitio, & tardè data eſt mihi ſcribendi optio, quia peccatis meis exigentibus non tantummodo ſterilitatis vel inopiæ malo, verumetiam peſtis mortalitatis luis & hoſtilitatis quo minus inquirerem horribili ſum præpeditus incurſu. Nunc autem etſi mille neceſſitatibus & mille curis attritus poſt longũ miſeriæ tempus veluti ab improbi ſoporis vt ita dixerim grauedine ſuſcitatus, iſtius meæ ſuggeſtiones affatibus depẽdere præſumo ſalutis obſequium, & cordis & corporis humilitate proſtratus, imprecans excellentiſſimã tuæ beatitudinis poteſtatem, vt peculiarem famulum quem pio [illegible] ſacræ dignationis intuitu ſemper habuiſti ſuſceptum, vſque in finem habere iubeas commendatum. Nam & ego (Chriſtus nouit) graui dolore diſcutior quod emenſo tempore tam prolixo vel nunc veſtrum non mereor videre conſpectum, ſed ſpero in illum qui non obliuiſcitur miſereri, nec repellit in finem quia exaudiet præcem pauperis, & veſtro me miſerum repræſentet aſpectui. Suggero ſane & omnimoda ſupplicatione depoſco, vt librũ etymologiarũ quem iam fauente domino audiuimus conſummatum, promiſſionis veſtræ memores ſeruo veſtro dirigere iubeatis, quia vt mihi ſum conſcius, magna ibi ex parte ſerui tui poſtulatione ſudaſti. Et ideo in me primum exiſte munificus, ſic in ſanctorum cœtibus & fœlix habearis & primus. Geſta etiã ſynodi in qua Sintaurius exanimis veſtri igne, & ſi non purificatus, inuenitur tamen decoctus, quæſo
F vt veſtro inſtinctu à filio veſtro domino rege, nobis dirigantur cito. Nam & noſtra eius ſic flagitauit gloriã ſuggeſtio, quia multũ in concilio pro inueſtigãda veritate opus eſt. De cætero creatoris altiſſimi pietatẽ efflagito vt coronã beatitudinis veſtræ pro integritate fidei, & ſtatu eccleſiæ ſuæ longo tẽpore præcipiat conſeruare, méque inter oblatrãtia præſentis mũdi varia & innumerabilia diſcrimina munitũ reddat tuæ interceſſionis gratia ac recõditum in gremio memoriç tuæ tutũ ab omni tempeſtate peccati oratu veſtro efficiat Trinitas ſacratiſſima. Et manu ſua. Ego ſeruus domini Braulio Iſidoro in domino, fruar te lucerna ardens & non marceſcens.

Iſidorus ad Braulionem

G DOmino meo & dei ſeruo Braulioni epiſcopo: Iſidorus. QVia te incolumem cognoui: gratias epiſcopo egi, & vtinam cuius cognoui ſalutem, in hoc corpore aſpicerem & viſionem. Quod autẽ mihi euenit pro peccatis meis manifeſtabo, quia non fui dignus tua perlegere eloquia, ſtatim vt accepi pictatiũ tuum, puer regius ad me venit, dedi cubiculario meo illud pictatium, & confeſtim ambulaui ad principẽ vt poſtea perlegerem reſcriberémq;. Reuerſus è palatio regis, non ſolum ſcripta tua non inueni, ſed etiam quicquid aliud in caſtris fuit, periit, & idcirco ſcit dominus, luxi meritum meum, quia nõ per-
H legi eloquium tuum ſed rogo vt quæcunque occaſio euenerit, reſcribe mihi. Et gratiam verbi tui non auferas, vt quod ex meo delicto perdidi iterum gratia tua recipiam. Et manu ſua. Ora pro nobis beatiſſime domine.

Braulio ad Iſidorum.

DOmino meo & vere domino chriſtóque electo Iſidoro epiſcoporũ ſummo, Braulio ſeruus inutilis ſanctorum dei. Solet repleri lætitia homo interior ac ſpiritalis, cùm inquiſitione fungitur amantis. Ob id velle meum eſt mi domine reuerẽdiſſime, niſi culparum maceria mearũ obſiſtat & benigne te inquiſitionem meam amplecti, & quærelarum calumniam patienter accipere. vtrunque enim ago, & officiũ inquiſitionis perſoluo, & tibi contra te cauſarum mearum neceſſitates dirigo: q; vt benigniſſimè tuo auditui admittas

tas in ingreſſu huius dictationis portúque pro A ſtratus peto à culmine veſtri apoſtolatus: vt quamquam vacillet calumniæ obiectio vbi lachrymarum eſt interceſſio: cùm lachrymæ non ſint ſigna calumniæ: tamen ſint opto & lachrymabiles calumniæ & calũniabiles lachrymæ: ſed vtrunque pro licentioſa amoris præſumptione: non autẽ pro arrogantiæ temeritate, ſed iam cauſam exordiar. Septem niſi fallor annorum ſe tempora gyrãt, ex quo me memini libros à te cõditos originum poſtulaſſe, & vario diuerſóque modo præſente me fruſtratum eſſe: & abſenti nil inde te reſcripſiſſe, ſed ſubtili dilatione modo necdum eſſe perfectos, modo necdum ſcriptos: modo B meas literas intercidiſſe, aliáque multa opponens ad hanc vſque diem peruenimus, & ſine petitionis effectu animus perdurat. Ob hoc & ego vertã preces in querelam, vt quod ſupplicatione nequiui vel calumnia laceſſẽdo valeam adipiſci. Sæpe nãque ſolet mendico prodeſſe vociferatio. Quocirca quæſo te domine nõ tribuas quod rogaris: Vnum ſcias vt non dimittam quaſi fingens me nolle negata. Sed quæram, & inſtanter quæram quo vſque aut accipiam aut eliciã piiſſimo redẽptore iubente. Quærite & inuenietis, & adiiciente, pulſate & aperietur vobis. Quæſiui & quæro, etiã & pulſo. Vnde & clamito vt ape- C rias. Nam huius argumẽti me conſolatur inuentio, quia qui contempſiſti poſtulantem: exaudies fortè calumniantem. Hinc ergo ſcientiæ tuę ingero quæ nec ſtulti iactationem nouit, aliquod ſuggerere inſipiens profecto præſumo. Nec tamen erubeſco imperitus diſertiſſimo loqui, apoſtolici memor præcepti quo præceperat libẽter ſufferre inſipientem. Quãobrẽ accipe clamores calũnię. Cur rogo talẽtorum diſtributionem & cibariorum diſpenſationem tibi creditam hucuſque retẽtas? Iam ſolue manum, impertire familiis, ne inopia pereant famis. Noſti quid creditor veniẽs repoſcat à te. Nõ minuetur tibi quicquid de- D deris nobis Memor eſto paruis panibus multitudinẽ ſatiatam, & ſupereſſe reliquias fragmentorum magnitudine panum. An putas donũ tibi collatũ & pro te ſolũmodo eſſe datum? Et veſtrũ eſt & noſtrum commune eſt: non priuatum. Et quis dicere vel inſanus pręſumat: vt priuato tuo gaudeas: qui de communi tamen inculpabiliter gaudere ſcias? Nã cùm deus tibi œconomiam ſui theſauri & diuitiarũ ſalutes ſapiẽtiæ & ſcientiæ tenere conceſſerit: cur larga manu non effundis: quod dando non minuis? An cùm in membris ſuperni capitis vnuſquiſque quod non accepit, ſic in altero poſſideat vt in alteri quod habet poſſidendum ſciat: tu forſitan: imo nobis parcus exiſtis: quia quod mutuo à nobis reſumas nõ inuenis. Sed ſi habẽti das, ab illo mercedis fructum reportas. Sin verò non habenti tribuis, præceptis euangelicis ſatisfacis, vt reddatur tibi in retributione iuſtorum. Proinde & ego remordeor cõſcientia, eo quod in me communicabile nihil boni ſentiã. Quomodo iubemur per charitatem ſeruire inuicẽ, & vnuſquiſq; quam accepit gratiã in alterutrum illam adminiſtrare, ſicut boni diſpenſatores multiformis gratię dei: atque vnicuique ſicut diuiſit deus menſuram fidei in vno compage membrorum debeat ea cæteris partibus cõmunicare: quia hæc omnia operatur vnus atque idem ſpiritus diuidẽs ſingulis prout vult, ſed ad vnum ac peculiare ſubſidium quod permiſi recurro ad importunitatem ſcilicet amicã amicitia deſtitutus, ac nulla membrorum honeſtorũ gratia decoratus. Idcirco audi vocem meã tot interiacentibus terris. Redde redde quod debes. Nam ſeruus, ſeruus es Chriſti & Chriſtianorũ vt illis ſis maior omnium noſtrum, & quia noſtri cauſa tibi collatam præſentis gratiam, ſitientibus animis ſcientiæque fame cruciatis impertiri non digneris. Non ſum ſaltim pes qui ad iniuncta diſcurrens poſſim aluo eccleſię membrorum ſ. iudici obediẽtiæ diſcurſu parcere, nec principatui capitis impetrati obſequendo placere. Quin & ſi de inhoneſtioribus mẽbris me eſſe ſciam, ſufficiat, quia quæ te conſtat à capite percepiſſe per me eſt dignum egere, nec me te non egere quamuis minimum, Chriſti tamen ſanguine redemptum; Nam non dicit caput pedibus, non eſtis mihi neceſſarii, quomodo quæ vidẽtur mẽbra corporis infirmiora eſſe neceſſariora ſunt, & quæ putãtur ignobiliora eſſe corporis membra, his honorem abũdantiorẽ circumdamus, & quæ inhoneſti ora ſunt noſtra, maiorem honeſtatẽ habent. Sic itaque creator noſter ac diſpenſator cuncta diſpẽſat: vt cùm in altero alteri dona diuina quę in ſe non percipit poſſidenda tribuuntur, charitas cumuletur. Denique tunc bene multiformis gratiæ diſpenſatur, quando acceptũ donũ & eis qui hoc non habent creditur, quando propter eum cui impẽditur datũ putatur. Hoc apoſtoli capitulũ à nobis in parte pręmiſſum, optimè nouit prudẽtia charitatis veſtræ, huic regi congruere totum, & quicquid ſummatim tetigi, te proculdubio noſſe melius latet nullũ. Itaq; hoc ſolũ ſupereſt quod & magnopere peto, vt præſtes poſtulata, & ſi non pro me, ſaltim pro ipſa charitate diuinitus impertita. Pro qua iubemur & noſſe & pręſtare omnia & ſine qua nihil ſũt omnia

Sed & ſi qua ſuperflua: ſi qua negligenter: ſi qua minus humiliter aut inutiliter potius effudi quã dixi: cuncta quæſo benigne ſuſcipias: cũcta ignoſcas: cuncta aures vt deus ignoſcat. Ergo & hoc innoteſco: libros etymologiarum quos à te domino meo poſco: & ſi detruncatos corroſoſque iam à multis haberi, inde rogo vt eos mihi tranſcriptos integros emendatos & bene coaptatos digneris tranſmittere, ne raptus auiditate in peruerſum cogar vitia pro virtutibus ab aliis ſumere. Ego autem opto quamuis nullius egeas, & vltroneæ dicantur putere mercedes, vt dignatio veſtræ benignitati imperet nobis in id quod & poſſumus & valemus, tamen vt obſequio noſtro vtaris, imo charitate quæ deus eſt perfruaris. His igitur expletis erant mihi quęſtiones de ſacris diuiniſque paginis quarũ mihi expoſitionẽ cordis veſtri lumen aperiret: ſi tamen & nobis iubes reſplendere & diuinæ legis obſcura reſerare. Nec ſi iſta quæ peto percepero de illis ſilebo: ſed viam referas capiendæ fiduciæ. Cùm in hac prima fronte non me confodieris ſtimulis verecundiæ & ignauiæ meæ locum dederis veniæ quod quẽ diligebas quamlibet immeritum non iuſſeris reprobare: quia ignominioſum valde videtur ac vile ſi nec dum ſatiatus qui charitate ab eo quem amabat inuenitur recedere. Obſequio autem meæ ſeruitutis impẽdo iura ſalutis: & quæſo pietatem ſanctiſſimæ veſtræ poteſtatis vt pro me orare digneris: quatenus quotidie fluctuantem animam in malis: & tuo interceſſu lucreris, & ad portũ tranquillitatis æternæ perducas: erutam à miſeriis & ab ſcandalis. Dulce mihi fuit diu ad te loqui: quaſi coram poſitus vultum videre tuæ faciei. Ideo nec verboſitatem cauſ: & temeritatem fortaſſis incurri: ſed aut hoc aut aliud agere debui: tãtum vt quod voluiſti per humilitatem ſaltem tribuas per tumultuantem improbitatem. Ecce quantam audaciã dedit mihi gratiæ veſtrę beneuolẽtia. Et ideo ſi quid in hoc diſplicuerit ſibi imputet quę tantum amat, vt timorem tollat. Nam perfecta charitas foris mittit timorẽ. Speciali quoque gratia fretus: ſpeciali domino in quo vires ſanctæ eccleſiæ

E conſiſtunt ſuggero: vt quia Euſebius noſter metropolitan. diſceſſit: habeas miſericordiæ curam. Et hoc filiolo tuo noſtro domino ſuggeras, vt illum illi loco præficiat: cuius doctrinæ ſanctitas cæteris ſit vitæ forma. Hunc autem filium præſentẽ beatiſſimæ poteſtati veſtræ per omnia commẽdo, & tam de his quæ hic ſuggeſſimus: quã etiam de his quæ ſupra quæſti ſumus eloquio veſtro per eum illuſtrari mereamur.

Iſidorus ad Braulionem.

DOmino meo & dei ſeruo Braulioni epiſcopo: Iſidorus. Tuæ ſanctitatis epiſtolæ me in vrbe Toletana inuenerũt, nam permo

F tus fueram cauſa cõcilij. Sed quamuis iuſſio principis in itinere poſitum remeare me ammonuiſſet: ego tamen, quia propinquior erã præſentię ipſius quã regreſſioni, malui potius curſum itineris nõ intercludere. Veni ad præſentiam principis, inueni præſentem diaconum tuum: per eum eloquia tua ſuſcipiens amplexus ſum & legi: & de ſalute tua deo gratias egi, deſiderio omni deſiderans, quamuis debilis atque feſſus: fiduciam tamen habens per Chriſtũ in hac vita videndi te: quia ſpes non confunditur per charitatẽ quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris. Codicem etymologiarum cum aliis codicibus, de itinere tranſmiſi, & licet emendatum præ valitudine, tamen tibi modo ad emendandum ſtatueram

G offerre ſi ad deſtinatum concilij locũ perueniſſem. De conſtituẽdo autem epiſcopo Taraconenſi non eam quam petiſti ſenſi ſententiam regis, ſed tamen & ipſe adhuc vbi certius conuertat animum illi manet incertum: Peto autem vt pro meis peccatis apud dominũ exiſtere digneris interceſſor, vt impetratu tuo deleantur delicta mea, & remittantur facinora. Item manu ſua, Ora pro nobis beatiſsimè domine & frater.

Item Iſidorus ad Braulionem.

EN tibi ſicut pollicitus ſum miſi opus de quarundam rerum origine ex veteris lectionis recordatione collectum, atque ita in quibuſdam locis annotatum ſicuti extat conſcriptum ſtilo maiorum.

SVMMA

SVMMA CAPITVM QVAE SINGVLIS ISIDORI LIBRIS CONTINENTVR.

CAPITA LIBRI PRIMI.

De diſciplina & arte. Cap.1.
De ſeptem liberalibus diſciplinis, 2.
De literis communibus, 3.
De grammatica, 4.
De partibus orationis, 5.
De nomine, 6.
De pronomine, 7.
De verbo, 8.
De aduerbio, 9.
De participio, 10.
De coniunctione, 11.
De propoſitione, 12.
De interiectione, 13.
De voce, 14.
De ſyllaba, 15.
De pedibus, 16.
De accentibus, 17.
De figuris accentuum, 18.
De poſitura, 19.
De notis ſententiarum, 20.
De notis vulgaribus, 21.
De notis iuridicis, 22.
De notis militaribus, 23.
De notis literarum, 24.
De notis digitorum, 25.
De orthographia, 26.
De analogia, 27.
De etymologia, 28.
De gloſſis, 29.
De differentiis, 30.
De barbariſmo, 31.
De ſolœciſmo, 32.
De cæteris vitiis, 33.
De metaplaſmis, 34.
De ſchematibus, 35.
De tropis, 36.
De proſa, 37.
De metris, 38.
De fabula, 39.
De vocabulo hiſtoriæ, 40.
De primis auctoribus hiſtoriæ, 41.
De vtilitate hiſtoriæ, 42.
De generibus hiſtoriæ, 43.

Capita libri ſecundi.

De rhetorica & eius nomine, 1.
De inuentoribus rhetoricæ artis, 2.
De nomine oratoris & partibus rhetorricæ, 3.
De tribus generibus cauſarum, 4.
De gemino ſtatu cauſarum, 5.
De tripartita controuerſia, 6.
De quatuor partibus orationis, 7.
De quinque modis cauſarum, 8.
De ſyllogiſmis, 9.
De lege, 10.
De ſententia, 11.
De cataſceua & anaſceua, 12.
De proſopopeia, 13.
De ethopeia, 14.
De generibus quæſtionum, 15.
De elocutione, 16.
De trimodo genere dicendi, 17.
De colo, commate & periodis, 18.
De vitiis literarum & verborum & ſententiarum cauendis, 19.
De iuncturis verborum, 20.
De figuris verborum & ſententiarum, 21.
De dialectica, 22.
De differẽtia dialecticę & rhetoricę artis, 23.
De diffinitione Philoſophiæ, 24.
Quid ſit Philoſophia. 25.
De iſagogis Porphirij, 26.
De categoriis Ariſtotelis, 27.
De perihermeniis Ariſtotelis, 28.
De ſyllogiſmis dialecticis, 29.
De diuiſione diffinitionum ex Marij victorini libro, abbreuiata, 30.
De topicis, 31.
De oppoſitis, 32.

Capita libri tertii.

De vocabulo arithmeticæ diſciplinæ, 1.
De auctoribus eius, 2.
Quid ſit numerus & vnde dicatur, 3.
Quid præſtent numeri, 4.
De prima diuiſione parium & imparium, 5.
De ſecunda diuiſione totius numeri, 6.
De tertia diuiſione totius numeri, 7.
De differentia arithmeticæ geometriæ & muſicæ, 8.
Quod numeri infiniti exiſtunt, 9.
Quid ſit geometria: de inuentoribus & vocabulo eius, 10.
De quadripartita diuiſione geometriæ, 11.
De figuris geometriæ, 12.
De numeris ſecundũ geometriã quærẽdis 13.
De muſica & eius nomine, 14.
De inuentoribus eius, 15.
Quid poſſit muſica, 16.
De tribus partibus muſicæ, 17.
De triformi muſicæ diuiſione, 18.
De prima diuiſione muſicæ quæ harmonica dicitur, 19.
De ſecũda diuiſione quæ organica dicitur, 20.
De tertia diuiſione quæ rithmica nuncupatur, 21.
De muſicis numeris, 22.

De aſtronomia, 23.
De inuentoribus eius, 24.
De ſcriptoribus aſtronomiæ, 25.
De differentia aſtronomiæ & aſtrologiæ, 26.
De aſtronomiæ ratione. 27.
De mundo & eius nomine. 28.
De forma mundi, 29.
De cælo & eius nomine, 30.
De ſitu ſphæræ cæleſtis, 31.
De motu eiuſdem, 32.
De curſu eiudem ſphæræ, 33.
De celeritate cæli, 34.
De axe cæli, 35.
De cæleſtibus polis. 36.
De cardinibus cæli, 37.
De conuexis cæli, 38.
De ianuis cæli, 39.
De gemina cæli facie, 40.
De quatuor partibus cæli, 41.
De hemiſphæriis, 42.
De quinque circulis cæli, 43.
De zodiaco circulo, 44.
De candido circulo, 45.
De magnitudine ſolis, 46.
De magnitudine lunæ, 47.
De natura ſolis, 48.
De curſu ſolis, 49.
De defectu ſolis, 50.
De itinere ſolis, 51.
De lumine lunæ, 52.
De formis lunæ, 53.
De interlunio lunæ, 54.
De curſu lunæ, 55.
De vicinitate lunæ ad terras, 56.
De eclypſi ſolis, 57.
De eclypſi lunæ, 58.
De differentia ſtellarũ ſiderum & aſtrorũ, 59.
De lumine ſtellarum, 60.
De ſitu ſtellarum. 61.
De curſu ſtellarum, 62.
De vario curſu ſtellarum, 63.
De interuallis ſtellarum, 64.
De numero circulari ſtellarum, 65.
De ſtellis planetis, 66.
De præcedētia & antegradatione ſtellarũ, 67.
De remotione vel retrogradatiõe ſtellarũ, 68.
De ſtatu ſtellarum, 69.
De nominibus ſtellarum quibus ex cauſis nomina acceperunt, 70.

Capita libri quarti.

De medicina, 1.
De nomine eius, 2.
De inuentoribus eius, 3.
De tribus hæreſibus medicorum, 4.
De quatuor humoribus corporum, 5.
De acutis morbis, 6.
De chronicis morbis, 7.
De morbis qui in ſuperficie cutis videtur, 8.
De remediis & medicaminibus, 9.
De libris medicinalibus, 10.
De inſtrumentis medicorum, 11.
De odoribus & vnguentis, 12.
De initio medicinæ, 13.

Capita libri quinti.

De auctoribus legum, 1.
De legibus diuinis & humanis, 2.
Quid differunt inter ſe ius, leges & mores, 3.
Quid ſit ius naturale, 4.
Quid ſit ius ciuile, 5.
Quid ſit ius gentium, 6.
Quid ſit ius militare, 7.
Quid ſit ius publicum, 8.
Quid ſit ius Quiritum, 9.
Quid lex, 10.
Quid ſcita plebium, 11.
Quid ſenatus conſultum, 12.
Quid conſtitutio & edictum, 13.
Quid reſponſa prudentum, 14.
De legibus conſularibus & tribunitiis, 15.
De lege ſatyra, 16.
De legibus Rhodiis, 17.
De preuilegiis, 18.
Quid poſſit lex, 19.
Quare lex facta ſit, 20.
Qualis debeat fieri lex, 21.
De cauſis, 22.
De teſtibus, 23.
De inſtrumentis legalibus, 24.
De rebus, 25.
De criminibus in lege conſtitutis, 26.
De pœnis in legibus conſtitutis, 27.
De chronicæ vocabulo, 28.
De momentis & horis, 29.
De diebus, 30.
De nocte, 31.
De hebdomada, 32.
De menſibus, 33.
De ſolſtitiis & æquinoctiis, 34.
De temporibus anni, 35.
De annis, 36.
De olympiadibus & luſtris & iubileis, 37.
De ſeculis & ætatibus, 38.
De diſcritione temporum, 39.

Capita libri ſexti.

De veteri & nouo teſtamento, 1.
De ſcriptoribus & vocabulis ſactorum librorum, 2.
De bibliothecis, 3.
De interpretibus, 4.
De eo qui primũ Romam libros aduexit, 5.
Qui apud nos bibliothecas inſtituerũt, 6.
Qui multa ſcripſerunt, 7.
De generibus opuſculorum, 8.
De ceris. 9.

De chartis, 10.
De pergamenis, 11.
De libris conficiendis, 12.
De librorum vocabulis, 13.
De librariis & eorum inſtrumentis, 14.
De canonibus euangeliorum, 15.
De canonibus conciliorum, 16.
De cyclo paſchali, 17.
De reliquis feſtiuitatibus, 18.
De officiis, 19.

Capita libri ſeptimi.

De deo, 1.
De filio Dei, 2.
De Spiritu ſancto, 3.
De eadem Trinitate, 4.
De angelis, 5.
De hominibus qui quodam præſagio nomē acceperunt, 6.
De patriarchis, 7.
De prophetis, 8.
De apoſtolis, 9.
De reliquis in Euangelio nominibus, 10.
De martyribus, 11.
De clericis, 12.
De monachis, 13.
De cæteris fidelium nominibus, 14.

Capita libri octaui.

Dę eccleſia & ſynagoga, 1.
De religione & fide, 2.
Dę hæreſi & ſciſmate, 3.
De hæreſibus Iudæorum, 4.
De hæreſibus Chriſtianorum, 5.
De philoſophis gentium, 6.
De poëtis, 7.
De ſibyllis, 8.
De magis, 9.
De paganis, 10.
De diis gentium, 11.

Capita libri noni.

De linguis gentium, 1.
De gentium vocabulis, 2.
De regnis & militiæ vocabulis, 3.
De ciuibus, 4.
De affinitatibus & gradibus, 5.
De agnatis & cognatis, 6.
De coniugiis, 7.

Liber decimus tractat de quibuſdam vocabulis per alphabetum diſtinctus.

Capita libri vndecimi.

De homine & partibus eius, 1.
De ætatibus hominis, 2.
De portentis, 3.
De transformatis, 4.

Capita libri duodecimi.

De pecoribus & iumentis, 1.
De beſtiis, 2.
De minutis animantibus, 3.
De ſerpentibus, 4.
De vermibus, 5.
De piſcibus, 6.
De auibus, 7.
De minutis volatilibus. 8.

Capita libri tertiidecimi.

De mundo, 1.
De atomis, 2.
De elementis, 3.
De cælo, 4.
De partibus cæli, 5.
De circulis cæli, 6.
De aere & nube, 7.
De tonitruo, 8.
De fulminibus, 9.
De arcu & nubium effectibus. 10.
De ventis, 11.
De aquis, 12.
De diuerſitate aquarum, 13.
De maris nomine, 14.
De oceano, 15.
De mediterraneo mari, 16.
De finibus maris, 17.
De æſtibus & fretis 18.
De lacis & ſtagnis, 19.
De abyſſo, 20.
De fluminibus, 21.
De diluuiis, 22.

Capita libri quartidecimi.

De terra, 1.
De orbe, 2.
De Aſia & partibus eius, 3.
De Europa, 4.
De Libya, 5.
De inſulis, 6.
De promontoriis, 7.
De mōtibus cæteriſque terrę vocabulis 8.
De inferioribus terræ. 9.

Capita libri quintidecimi.

De ciuitatibus, 1.
De ædificiis publicis, 2.
De habitaculis, 3.
De ædificiis ſacris, 4.
De repoſitoriis, 5.
De operariis, 6.
De aditibus, 7.
De partibus ædificiorum, 8.
De munitionibus, 9.
De tentoriis, 10.
De ſepulchris, 11.
De ædificiis ruſticis, 12.
De agris, 13.
De finibus agrorum, 14.
De menſuris agrorum, 15.
De itineribus, 16.

Capita libri ſextidecimi.

De pulueribus & glebis terræ, 1.

De glebis ex aqua 2.
De lapidibus vulgaribus, 3.
De lapidibus inſignioribus, 4.
De marmoribus, 5.
De gemmis, 6.
Da viridioribus gemmis, 7.
De rubris gemmis, 8.
De purpureis, 9.
De nigris, 10.
De variis, 11.
De criſtallis, 12.
De aureis, 13.
De vitro, 14.
De metallis, 15.
De auro, 16.
De argento, 17.
De ære, 18.
De ferro, 19.
De plumbo, 20.
De ſtanno, 21.
De electro, 22.
De ponderibus, 23.
De menſuris, 24.
De ſignis, 25.

Capita libri decimiſeptimi.

De auctoribus rerum ruſticarum, 1.
De cultura agrorum, 2.
De frumentis, 3.
De leguminibus, 4.
De vitibus, 5.
De arboribus, 6.
De propriis nominibus arborum, 7.
De arboribus aromaticis, 8.
De herbis aromaticis ſiue cõmunibus, 9.
De oleribus, 10.
De odoratis oleribus, 11.

Capita libri decimioctaui.

De bellis, 1.
De triumphis, 2.
De ſignis, 3.
De buccinis, 4.
De armis, 5.
De gladiis, 6.
De haſtis, 7.
De ſagittis, 8.
De pharetris, 9.
De fundis, 10.
De ariete, 11.
De clypeis, 12.
De loricis, 13.
De galeis, 14.
De foro, 15.
De ſpectaculis, 16.
De ludo gymnico, 17.
De generibus gymnicorum, 18.
De ſaltu, 19.
De curſu, 20.
De iactu, 21.
De virtute, 22.
De luctatione, 23.
De paleſtra, 24.
De agone, 25.
De generibus agonum, 26.
De ludis circenſibus, 27.
De circo, 28.
De ornamentis, 29.
De metis, 30.
De obeliſco, 31.
De carceribus, 32.
De aurigiis, 33.
De quadrigis, 34.
De curru, 35.
De equis quibus currunt, 36.
De ſeptem ſpacis, 37.
De equitibus, 38.
De deſultoribus, 39.
De peditibus, 40.
De coloribus equorum, 41.
De theatro, 42.
De ſcena, 43.
De orcheſtra, 44.
De tragœdis, 45.
De comœdis, 46.
De themelicis, 47.
De hiſtrionibus, 48.
De mimis, 49.
De ſaltatoribus, 50.
Quid pro patrono agatur, 51.
De amphitheatro, 52.
De ludo equeſtri, 53.
De retiariis, 54.
De ſecutoribus, 55.
De laqueatoribus, 56.
De vilitibus, 57.
De ferali certamine, 58.
De horum execratione ludorum. 59.
De alea, 60.
De pyrgis, 61.
De calculis, 62.
De teſſeris, 63.
De figuris aleæ, 64.
De vocabulis teſſerarum, 65.
De iactibus teſſerarum, 66.
De calculorum motu, 67.
De interdictione aleæ, 68.
De pila, 69.

Capita libri deciminoni.

De nauibus, 1.
De partibus nauium & armamentis 2.
De velis, 3.
De funibus, 4.
De retibus, 5.
De fabricis ſiue fornacibus, 6.
De inſtrumentis fabrorum, 7.

De fabricis parietum, 8.
De diſpoſitione, 9.
De conſtructione, 10.
De venuſtate, 11.
De laqueariis, 12.
De cruſtis, 13.
De litoſtrotis, 14.
De plaſtis, 15.
De pictura, 16.
De coloribus, 17.
De inſtrumentis ædificiorum, 18.
De lignariis, 19.
De inuentione lanificij, 20.
De veſte ſacerdotali in lege, 21.
De nominibus veſtium cæterarum 22.
De veſtibus quarundam gentium, 23.
De palliis virorum, 24.
De palliis fœminarum, 25.
De ſtratu & reliquis veſtibus quæ in vſu habentur, 26.
De lanis, 27.
De coloribus veſtium, 28.
De inſtrumentis veſtium, 26
De ornamentis, 30.
De annulis, 31.
De cingulis, 32.
De calciamentis, 33

Capita libri vigeſimi & vltimi.

De menſis. 1.
De eſcis 2.
De potu, 3.
De vaſis eſcariis 4.
De vaſis potatoriis 5.
De vaſis vinariis & aquariis, 6.
De vaſis oleariis, 7.
De vaſis coquinariis, 8.
De vaſis repoſitoriis, 9.
De vaſis luminariorum, 10.
De lecticis & ſellis. 11.
De vehiculis, 12.
De reliquis quæ in vſu habentur, 13.
De inſtrumentis ruſticis, 14.
De inſtrumentis hortorum, 15.
De inſtrumentis equorum, 16.

SVMMA PRIVILEGII.

CArolus IX. Fräcorum Rex, ſuo diplomate ſanxit, ne quis *Opera B. Iſidori Hiſpalenſis Archiepiſcopi*, ex collatione complurium exemplarium ſcriptorum, in celeberrimis bibliothecis conquiſitorum recognita, & quibuſdam libris aucta, ante ſexennium à die primæ editionis numerandum, præter Michaëlem Sonnium bibliopolam, ad eius caſtigationis exemplú imprimat, néue alibi impreſſa diuendat in Galliis. Secus qui faxit mulcta fiſco applicanda, aliíſque pœnis indictis damnabitur, vt latius patet in literis Priuilegij indultis Lutetiæ quinto nouembris. 1570.

NOMINA AVTHORVM QVOS IN HIS LIBRIS ORIGINVM CITAT ISIDORVS.

A

Aemelius.
Afranius.

C

Cato.
Cato de innocentia ſua.
Catullus.
Cecilius.
Cinna.
Cicero.
Cyrillus Alexandrinus epiſcopus de cyclo Paſchali.

D

Dyoniſius Lintius.
Dorcatius.

E

Euſebius Cæſarienſis epiſcopus ſcripſit de cyclo Paſchali.
Ennius.

F

Flauius.

G

Gracchus in Meuium.

H

Hieronymus.
Horatius.
Hyppolitus Epiſcopus, primus author cycli Paſchalis.

I

Iuuenalis.

L

Liuius.
Lucanus.
Lucius.
Lucilius.
Lucretius.

M

Martialis.
Macer.
Monatius.

N

Neuius.
Nigidius.

O

Ouidius.

P

Perſius.
Plautus.
Proſper Aquitanus de cyclo Paſchali.
Prudentius.
Publius.

Saluſtius.
Saluſtius ludimagiſter alias Saluius.
Sedulius.
Statius.

T

Theophilus Alexandrinus epiſcopus de cyclo paſchali.
Tranquillinus.
Turpilius.

V

Valgius.
Varro.
Victorinus de cyclo paſchali ſcripſit.
Virgilius.

[library stamp]

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI ORIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM, Liber primus.

DE DISCIPLINA ET ARTE, CAPVT PRIMVM.

DIſciplina à diſcendo nomen accepit: vnde & ſcientia dici poteſt. Nam ſcire dictum eſt a diſcere: quià nemo noſtrûm ſcit, niſi qui diſcit. Aliter diſciplina, quia dicitur plena.

Ars verò dicta eſt, quòd artis præceptis reguliſque conſiſtat. Alij dicunt à Græcis hoc tractum eſſe vocabulum ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id eſt, à virtute, quam ſcientiam vocauerunt.

Inter artem & diſciplinam Plato & Ariſtoteles hanc differentiam eſſe voluerũt, dicentes, Artẽ eſſe in ijs quæ ſe & aliter habere poſſunt: diſciplina verò eſt quæ de ijs agit, quæ aliter euenire non poſſunt. Nam quando veris diſputationibus aliquid diſſeritur, diſciplina erit: quando aliquid veriſimile atque opinabile tractatur, nomen artis habebit.

De ſeptem liberalibus diſciplinis, CAP. II.

DIſciplinæ liberalium artiũ ſeptem ſunt. Prima, Grammatica, id eſt, loquendi peritia. Secunda Rhetorica, quæ propter nitorem & copiam eloquentiæ ſuæ, maximè in ciuilibusquęſtionibus neceſſaria exiſtimatur. Tertia Dialectica cognomento Logica, quæ diſputationibus ſubtiliſſimis vera ſecernit à falſis. Quarta Arithmetica, quę continet numerorum cauſas & diuiſiones. Quinta Muſica, quę in carminibus cantibuſque conſiſtit. Sexta Geometria, quæ menſuras terræ dimẽſioneſque complectitur. Septima, Aſtronomia: quæ continet legem aſtrorum.

De literis communibus, CAP. III.

PRimordia Grammaticæ artis, literæ communes exiſtunt, quas librarij & calculatores ſequũtur, quorum diſciplina velut quædam Grammaticæ artis infantia eſt. vnde & eam Varro literationem vocat. Literæ autem
A ſunt indices rerum, ſigna verborum, quibus tanta vis eſt, vt nobis dicta abſentiũ ſine voce loquantur. Verba enim per oculos non per aures introducuntur. Vſus literarum repertus eſt propter memoriam rerum. Nam ne obliuione fugiant, literis alligantur. In tanta enim rerum varietate nec diſci audiendo poterant omnia, nec memoria contineri.

Literæ autem dictæ quaſi legiteræ, quod iter legentibus præſtent, vel quod in legendo iterentur.

Literæ Latinæ & Græcæ ab Hebræis videntur exortæ. Apud illos enim prius dictum eſt aleph, deinde ex ſimili enunciatione apud
B Græcos tractum eſt alpha. idem apud Latinos A. Tranſlator enim ex ſimili ſono alterius linguæ literã condidit, vt noſſe poſſimus linguam Hebraicam omnium linguarum ac literarum eſſe matrem: ſed Hebræi viginti duobus elementis literarum ſecundum veteris Teſtamẽti libros vtuntur: Græci verò, xxiiij. Latini inter vtramque linguam progrediẽtes xxiij. elementa habent. Hebręorum literas, à lege cepiſſe per Moyſen: Syrorum autem & Chaldæorum per Abraham. Vnde cum Hebræis & numero & ſono concordant, ſolis characteribus diſcrepant. Ægyptiorum literas Yſis regina Inachi filia de Græcia veni-
C ens in Ægyptum, reperit, & Ægyptijs tradidit. Apud Ægyptios autem alias habuiſſe literas ſacerdotes dicunt, alias vulgus. ſacerdotales ἱερὰς, vulgares πανδήμους. Græcarum literarum vſum primi Phœnices inuenerunt, vnde & Lucanus:

Phœnices primi (famæ ſi creditur) auſi
Menſuram rudibus vocem ſignare figuris.

Phœnices dicti à rubro mari, quod profluit in Syriam, qui Sidonem vrbem inibi condiderunt. Hinc eſt quòd & Phœniceo colore librorũ capita deſcribuntur, quia ab ipſis literæ initiũ habuerũt. Cathmus Agenoris filius Græcas literas à Phœnice in Græciam xvij. primus attulit: Α. Β. Γ. Δ. Ε. Ζ. Ι. Κ. Λ. Μ. Ν.

Ο.Π.Ρ.Σ.Τ.Φ. His Palamedes Troiano bello tres adiecit Η.Χ.Ω. Poſt quem Simonides miles ſimiliter tres alias adiecit, Ζ.Θ.Ψ.

Y literam Pithagoras Samius ad exemplũ vitæ humanæ primus formauit, cuius virgula ſubterior ſignificat primam ætatem, incertã quippe, & quæ adhuc ſe nec vitijs nec virtutibus dedit. Biuium autem quod ſuper eſt, ab adoleſcentia incipit: cuius dextera pars ardua eſt, ſed ad vitam beatam tendens: ſiniſtra facilior, ſed ad labem interitũmque deducens. De qua ſic ait Perſ.

Et tibi quæ Samiós deduxit litera ramos,
Surgentem dextro monſtrauit limite callem.

Quinque autem eſſe apud Græcos myſticas literas. prima y, quæ humanam vitam ſignificat, de qua nunc diximus. Secunda θ, quæ mortem ſignificat. Nam iudices eandem literam theta apponebant ad eorum nomina quos ſupplicio afficiebant. Et dicitur theta, ἀπὸ τοῦ θανάτου, id eſt, à morte. Vnde & habet per medium telum, id eſt, mortis ſignum. De qua quidam ſic ait:

O multum ante alias infelix littera theta.

Tertia T. figurã demonſtrans dominicæ crucis. Vnde & Hebraicè ſignum interpretatur de qua dictum eſt in Ezechiele* angelo: Trãſi per mediã Ieruſalem, & ſigna thau in frõte virorum gementium & dolentium. Reliquas verò duas, ſummã & vltimam, ſibi vendicat Chriſtus. Ipſe eſt enim principiũ & finis, dicens: Ego ſum A & Ω. Concurrentibus enim in ſe inuicẽ A ad Ω vſque deuoluitur: & rurſus Ω ad A replicatur: vt oſtenderet in ſe Dominus initij decurſum ad finem, & finis decurſum ad initium.

(al. per angelum.)

Omnes autem literæ apud Græcos & verba componunt & numeros faciunt. Nam alpha litera apud eos* vocatur in numeris vnũ. Vbi autem ſcribunt beta, vocantur duo. vbi ſcribunt gamma, vocantur in numeris ipſorum tria. vbi ſcribunt delta, vocantur quatuor, & ſic omnes literæ apud eos numeros habent.

(al. Græcos.)

Latini autem numeros ad literas non computant, ſed ſola verba componunt, exceptis I. quæ vnũ, & X. litera, quæ & in figura crucem ſignificat, & in numero decẽ demõſtrat.

De Litteris latinis. CAP. IV.

Latinas literas Carmentis nympha prima Italis tradidit. Carmentis autem dicta, quia carminibus futura canebat. Cæterùm propriè vocata Nicoſtrata.

Literæ autem, aut ſunt communes, aut liberales. Communes dicendæ, quia multi eis vtuntur in commune, vt in ſcribere & legere. Liberales, quia eas tantùm illi nouerunt, qui E libros conſcribũt; rectéque loquendi, dictãdique rationem nouerunt.

Literarum duplex modus eſt: diuiduntur enim principaliter in duas partes, in vocales & conſonantes. Vocales ſunt quæ directo hiatu faucium ſine vlla colliſione* variè emittũtur. Et dictæ vocales, quod per ſe vocem impleant, & per ſe ſyllabam faciant, nulla adhærente conſonante. Conſonantes ſunt quæ diuerſo motu linguæ vel impreſſione labiorum efficiuntur. Et dictæ conſonantes, quia per ſe non ſonant, ſed iunctis vocalibus conſonant. Hæ in duabus partibus diuiduntur: in ſemiuocalibus & in mutis. Semiuocales dictę eo F quod quiddam*ſemiſonum de vocalibus habeant. Ab e quippe vocali incipiunt, & deſinunt in naturalem ſonum. vt f, l, m. Mutę autem dictæ, quia niſi ſubiectis ſibi vocalibus nequaquam erumpunt. Si enim eis extremũ vocalis detraxeris ſonũ, incluſum literæ murmur ſonabit, vt b, c, d. Vocales autem & ſemiuocales, & mutæ à veteribus ſonæ & ſemiſonæ & inſonæ dictæ ſunt.

(al. vocis) (al. ſemis)

Inter vocales autem apud Grammaticos i, & v, varias habent ſignificationes. nam modò vocales ſunt, modo ſemiuocales, modo mediæ ſunt. Vocales ideo ſunt, quia ſolæ poſitæ ſyllabas faciunt, & alijs conſonantibus G coniunguntur. Conſonantes habentur ideo quia interdum habent poſt ſe vocales in eiſdem ſyllabis conſtitutas. vt Iuno, vates. & habentur pro conſonantibus. Mediæ autẽ idcirco dicuntur, quoniam naturaliter ſolæ medium ſonum habent, vt illius, vnius. Coniunctæ alijs pinguius ſonant, vt Ianus, vanus. Solæ autem poſitæ aliter ſonant, aliter iunctæ. I verò propterea interdum duplex dicitur, quia quotieſcunque inter duas vocales inuenitur, pro duabus conſonantibus habetur, vt Troia Geminatur enim ibi ſonus eius.

V quoque litera proinde interdũ eſt nihil, quia alicubi nec conſonans eſt, vt quis. Vo- H calis enim non eſt, quia i ſequitur. cõſonans non eſt, quia q pręcedit. ideóque quando nec vocalis, nec conſonans eſt, ſine dubio nihil eſt. Eadem & digamma à Græcis vocatur. quando ſibimet aliiſque vocalibus iungitur: quæ ideo digamma dicitur, quia duplex eſt inſtar F literæ, quæ duplex gamma habet. ad cuius ſimilitudinem coniunctas vocales digamma appellari Grammatici voluerunt, vt votum, virgo.

(Annotatio. Cur V digãma vocetur. ex pronuntiatione Germanica conſtat, qui V vt F pronũctat quod duplici gamma conſtat.)

Inter ſemiuocales quædam liquidæ dicuntur, quia interdum in vna ſyllaba poſtpoſitæ aliis conſonantibus deficiunt, & à metro excluduntur. ex quibus duæ apud Latinos liqueſcunt h & r. vt fragor, & flatus. Reliquæ

m, &

m & n apud Græcos liqueſcũt: vt Mneſteus. A

Decem & ſeptem autem Latinis literis vetus ſcriptura cõſtabat. Vnde & *Latinę nominantur illa ratione, ſcilicet vel quod ab e vocali incipiunt, & in mutum ſonum deſinunt, vt ſunt ſemiuocales: vel quod à ſuo ſono incipiunt, & in vocalẽ e deſinunt, vt ſunt mutæ.

al. legitimæ.

H autem litera pro ſola aſpiratione adiecta eſt poſtea. Vnde & à pleriſque aſpiratio putatur eſſe, non litera: quæ proinde aſpirationis nota dicitur, quia vocem eleuat. Aſpiratio enim eſt ſonus vberius *eleuatus, cui contraria eſt proſodia, ſonus æqualiter flexus.

al. clarius.

K literam *Saluſtius ludimagiſter poſtea Latinis adiecit, vt in ſono diſcrimen faceret duarum literarum c & q: quæ ideo ſuperuacua dicitur, quia exceptis Karta, Kalendis ſuperflua iudicatur, per c enim vniuerſa exprimimus.

al. Saluius.

Q literam nec Græci reſonant, nec Hebræi: exceptis enim Latinis, nulla alia lingua hanc habet. Hæc prius non erat. Vnde & ipſa ſuperuacua eſt vocata, quia per c, cuncta veteres ſcripſerunt.

X litera vſque ad Auguſti tempora nondũ apud Latinos erat: ſed pro ea c & ſ ſcribebãt: vnde & duplex vocatur, quia pro c & ſ ponitur. vnde & ex eiſdem literis compoſitũ nomen habet. C

A Gręcis duas literas mutuauit Latinitas, y & z. propter nomina Græca. & hæ apud Romanos vſque ad Auguſti tempus non ſcribebantur. ſed pro z ſſ ponebant, vt hilariſſat. pro y verò i ſcribebant.

Vnicuique autem literæ tria accidunt, nomen, quomodo vocetur: Figura, quo charactere ſignetur: Poteſtas, quæ vocalis, quæ cõſonans habeatur. A quibuſdam & ordo adijcitur quæ præcedat, quæ ſequatur: vt a prior ſit, ſequens b. A autem in omnibus gentibus ideo prior eſt litera, pro eo quod ipſa prior naſcentibus vocem aperiat. Nomina autem literarum gentes ex ſono proprię linguæ dederunt notatis oris ſonis atque diſcretis. Nam poſtquam eas animaduerterunt, & nomina illis & figuras impoſuerunt: figuras autẽ partim ex placito, partim ex ſono literarum formauerunt: vt puta i & o, quarum vnius ſicut exilis ſonus eſt, ita tenuis virgula: alterius pinguis ſonus, ſicut & plena figura. Poteſtatem autem natura, voluntas ordinem dedit. D

Inter figuras literarum & apices veteres dixerunt, apicem dictum pro eo quod longè ſit à pedibus, ſed in cacumine literarum apponitur. Eſt enim linea iacens ſuper literam æqualiter ducta.

De Grammatica, CAP. V.

GRammatica, eſt ſcientia rectè loquendi & origo & fundamentum liberalium artium. Hæc autem in diſciplinis poſt literas communes inuenta eſt, vt iam qui didicerant literas, per eam rectè loquendi rationẽ ſciant. Grammatica autem, à literis nomen accepit, γράμματα enim Græci literas vocant. Ars verò dicta eſt quod artis præceptis, regulíſque conſiſtat. Alij dicunt à græcis hoc tractum eſſe vocabulum ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id eſt, à virtute, quam ſcientiam vocauerunt.

Oratio dicta eſt quaſi oris ratio: nam orare eſt loqui & dicere. Eſt autẽ oratio, contextus verborum cum ſenſu. Contextus autem ſine ſenſu non eſt oratio, quia non eſt oris ratio. B Oratio autem plena eſt ſenſu, voce & litera.

Diuiſiones autem grammaticæ artis à quibuſdam triginta dinumerantur & partes orationis octo: vox articulata, litera, ſyllaba, pedes, accentus, poſituræ, notæ, orthographia, analogia, etymologia, gloſſæ, differẽtiæ, barbariſmi, ſolœciſmi, vitia, metaplaſmi, ſchemata, tropi, proſæ, metra, fabulæ, hiſtoriæ.

De Partibus orationis, CAP. VI.

PArtes orationis primus Ariſtoteles duas tradidit, nomẽ & verbum. deinde Donatus octo definiuit. ſed omnes ad illa duo principalia referuntur, hoc eſt, ad nomen & verbum, quæ ſignificant perſonam & actum. Reliquæ appendices ſunt, & ex his originem trahũt. Nam pronomen ex nomine naſcitur, cuius officio fungitur: vt Orator ille. Aduerbium de nomine naſcitur: vt doctus, doctè. Participium de nomine & verbo: vt lego, legens. Coniũctio verò & præpoſitio vel interiectio in complexum iſtarum cadunt. Ideo & nonnulli quinque partes definiunt: quia iſtæ ſuperfluæ ſunt.

De Nomine, CAP. VII.

NOmen dictum quaſi notamen, quòd nobis vocabulo ſuo res notas efficiat. Niſi enim nomen ſcieris, cognitio rerum perit. Propria nomina dicta ſunt, quia ſpecialia ſunt. Vnius enim tamen perſonam ſignificãt. Species propriorum nominum quatuor ſunt: prænomen, nomen, cognomen, agnomen. Prænomen dictum, eo quod nomini præponatur, vt Lucius, Quintus. Nomen vocatum quia notat genus, vt Cornelius. Cornelij enim omnes in eo genere vocantur. Cognomen, quia nomini coniungitur, vt Scipio. Agnomen verò, quaſi accedens nomen, vt Metellus Creticus, quia Cretam ſubegit. Extrinſecus enim venit agnomen ab aliqua ratione. Cognomentum autem vulgò, eo quòd nomini cognitionis cauſa ſuperadditur, ſiue quòd cum nomine eſt.

Appellatiua nomina inde vocãtur,quia cõmunia ſunt, & multorum ſignificatione conſiſtunt. Hæc in viginti octo ſpecies diuidũtur, ex quibus, Corporalia dicta,quia vel vidẽtur, vel tanguntur, vt cælum, terra.

Incorporalia,quia carent corpore, vnde nec videri, neque tangi poſſunt,vt veritas,iuſtitia.

Generalia, quia multarum rerum ſunt, vt animal. nam & homo & equus, & auis, animalia ſunt.

Specialia, quia partem demonſtrãt, vt homo. Species enim animalium homo.

Principalia: quia primam poſitionem habent, nec aliunde naſcuntur, vt mons,fons.

Deriuatiua,eo quod ex alio nomine deducuntur, vt à monte montanus.

Diminutiua,quia minuuntur ſenſu: vt gręculus, ſcholaſticulus.

Sono diminutiua,quia ſonãt ſicut diminutiua, ſed intellectu principalia ſunt, vt fabula, tabula.

Tota græca, quia ex toto græcè declinantur: vt Caliſto. Sic enim Græcus & Latinus dicit.

Tota latina, quia ex toto in latinum vertũtur, Græcus dicit Odyſſeus, Latinus Vlyſſes.

Media dicta,quia ex parte græca ſunt,& ex parte latina. Eadẽ & notha,quia corrumpunt vltimas ſyllabas manẽtibus prioribus,vt apud Græcos, Alexandros,Menandros:apud Latinos verò Alexander, Menander. Dicta autẽ notha quemadmodũ nothus dicitur quiſquis de diſpari genere naſcitur.

Synonima, hoc eſt plurinomina: eo quod ſit in pluribus nominibus ſignificatio vna: vt terra, humus,tellus.Idem enim ſunt nomina.

Homonima, hoc eſt vninomina, eo quod ſit in vno nomine ſignificatio plurima: vt tumulus, nunc mons breuis eſt, nunc tumens tellus, nunc ſepulchrum. Eſt enim in vno nomine ſignificatio diuerſa.

Relatiua dicta, eo quòd ad aliam referantur perſonam: vt magiſter, pater, dominus. Illa autem quæ dicuntur ad aliquid aliter ſe habẽtia, à contraria ſignificatione dicta ſunt, vt dexter. Dici enim dexter non poterit, niſi ſiniſter fuerit.

Porrò qualitatis nomina ex eo dicta, quia per ea qualis quiſque ſit oſtenditur: vt ſapiens,formoſus, diues. Quantitatis, quia à mẽſura trahuntur: vt longus, breuis.

Patronymica dicuntur, eo quòd trahuntur à patribus: vt Titides,Tidei filius. Æneades Æneæ filius,quamuis & à maioribus & à matribus ducantur.

Thetica vel poſſeſſiua, à poſſeſſione dicũtur, vt Euandrius enſis.

E Epitheta,quæ latinè adiectiua vel ſuppoſita appellantur,eo quòd ad implendam ſui ſignificationem nominibus adiiciãtur:vt magnus, doctus. Adiice ea perſonis, vt magnus philoſophus,doctus homo,& plenus eſt ſenſus.

Actualia ab actu deſcendunt: vt rex, dux, curſor, nutrix, orator.

Gentis à gẽte veniũt,vt Græcus,Romanus.

Patriæ à patria deſcendunt,vt Athenienſis, Thebanus.

Loci à loco, vt ſuburbanus.

Verbalia dicuntur, quia de verbo naſcuntur, vt lector.

Participalia, quæ ſic ſonant ſicut participia: F vt clemens, prudens.

Verbis ſimilia: à verbi ſimilitudine dicta: vt contẽplator. Nam & verbum eſt imperatiui modi,futuri temporis,& nomen,quia cõparationem recipit. Hæ autem omnes ſpecies à nominum appellatione deſcendunt.

Secunda pars,nominis comparatio. Comparatio dicta, quia ex alterius comparatione alterum præfert. Cuius gradus tres ſunt: poſitiuus, comparatiuus & ſuperlatiuus. Poſitiuus dictus, quia primus ponitur in comparationis gradu, vt doctus. Comparatiuus,ab eo quod comparatus poſitiuo, præfertur illi: vt doctior. plus enim doctior nouit quàm do- G ctus. Superlatiuus, eo quòd comparatiuo ſuperferatur, vt doctiſſimus: plus enim ſcit quã doctior.

Genera dicta ſunt eo quòd generẽt: vt maſculinum, fœmininum. Cætera nomina nõ ſunt genera, ſed hoc nominum ratio & autoritas voluit. Neutrum dictum, quia nec hoc eſt, nec illud, ideſt,nec maſculinum nec fœmininũ. Commune dictum, quod duobus generibus nomen vnum cõmunicat:vt hic & hæc canis. Cui contrarium eſt Epicœnum: quia vtrumque ſexum ſub vno genere enunciat,vt hic paſſer. Eſt enim incerti ſexus,quod nec natura nec oculis diſcernitur, ſed ſenſus H tamen peritia. Omne genus dictum,quia cũctis generibus ſeruit: maſculino, & fœminino, neutro & communi.

Numerus dictus,quia per eum vel ſingularia vel pluralia nomina oſtenduntur.

Figura,quia vel ſimplicia vel cõpoſita ſunt.

Caſus à cadendo dicti.per eos enim inflexa nomina variantur & cadunt. Nominatiuus caſus dictus: quia per eundem aliquid nominamus, vt hic magiſter. Genitiuus, quia per eum genus cuiuſcunque quærimus: vt huius magiſtri filius.vel * quod rem ſignificamus:vt al. quàm huius magiſtri. Datiuus, quia per eum alicui aliquid nos dare demonſtramus: vt, da huic magiſtro. Accuſatiuus, quia per eum aliquẽ

accuſamus

accuſamus: vt, accuſo hunc magiſtrum. Vocatiuus, quia per eũ aliquem vocamus, vt,ô magiſter. Ablatiuus, quia per eũ nos auferre aliquid cuiquam ſignificamus, vt,auferam à magiſtro.

Hexaptota nomina dicta,quia per ſex caſus varietates habẽt,vt eſt vnus.Pentaptota,quòd tantum in quinque caſibus variantur, vt doctus. Tetraptota, quod tantũ in quatuor caſibus declinantur, vt,latus. Triptota, quod tantũ in tribus, vt,templum. Diptota, quod tantum in duobus, vt,Iupiter. Monaptota, quod vno tantum caſu vtuntur, vt,frugi.

De Pronomine, CAP. VII.

PRonomen dictum, quia pro vice nominis ponitur, ne faſtidium faciat nomen ipſum dum iteratur. Nam cùm dicimus Virgilius ſcripſit Bucolica,addimus pronomẽ ipſe ſcripſit & Georgica. ſic varietas ſignificationis & faſtidium tollit,& ornatũ inducit.

Pronomina autem finita ſunt, aut infinita: Finita pronomina dicta, eo quod definiunt certam perſonam: vt ego. me enim ſtatim intelligis.Infinita dicuntur quia non ſunt certæ perſonæ. De abſentibus enim dicitur & incertis: vt quis, quæ,quod. Minus quàm finita appellantur, quia commemorationẽ faciunt notæ perſonæ,vt,ipſe,iſte. certũ eſt enim de quo dicitur. Poſſeſſiua vocãtur, eo quod nos aliquid poſſidere oſtendunt: nam cùm dico meus, tuus, definio aliquid meum eſſe vel tuum. Relatiua dicuntur, quia ad interrogationem referuntur, vt quis eſt? reſpondetur,is eſt. Demonſtratiua,eo quod habent demonſtrationis ſignificationem. Aliquem enim præſentem his demonſtramus: vt hic, hæc, hoc, quæ tria & articuli nominantur.

Articuli autem dicti, quod nominibus coarctantur, ideſt, colligãtur, cùm dicimus, hic orator. Inter articulum autem & pronomen hoc intereſt, quod articulus tunc eſt, quando nomini iungitur, vt hic ſapiens. Cùm verò non coniungitur,demonſtratiuum pronomẽ eſt: vt,hic & hæc & hoc.

Omnia autem pronomina, aut primigenia aut deductiua ſunt. Primigenia dicta ſunt, quia aliunde originem non trahunt. Hæc viginti vnum ſunt. Finita tria: ego, tu, ille. Infinita ſeptem, quis,qualis,talis, quantus, tantus,quotus, totus. Minus quàm finita ſex: iſte ipſe,hic,is,idẽ, ſui. Poſſeſſiua quinque: meus tuus,ſuus, noſter & veſter. Reliqua autẽ deductiua dicuntur, quia ex illis deducta atque compoſita exiſtunt: vt quiſpiam, aliquis, &c.

De Verbo, CAP. IIX.

VErbum dictum eo quòd verberato aëre ſonet: vel quod hæc pars frequenter in A oratione verſetur. Sunt autem verba mentis ſigna, quibus homines cogitationes ſuas inuicem loquendo demonſtrant. Sicut autem nomen ſignificat perſonam: ita verbum,dictum factumque perſonæ. In perſona verbi agentis & patientis ſignificatio eſt. Nam ſcribo,perſonæ factum eſt. Item ſcribor non perſonæ factum indicat, ſed eius à quo patitur.

Verborum genera duo ſunt: Grammaticorum atque Rhetorum. Grammaticorum in tria cadunt tempora: inſtans, præteritum, & futurum. vt,facit,fecit, faciet. Rhetorum autem vniuerſa oratio. Verba dicuntur, veluti, Verbis bonis nos cepit. verba bona B habuit. Vbi non tantùm verba quæ in tria cadũt tempora: ſed vniuerſa oratio eſt. Verborum ſpecies ſunt: formæ, modi, coniugationes, & genera.

Formæ verborum inde dictæ, eo quòd nos ad vnamquamque rem informent. per has enim oſtendimus quid agamus. Perfecta forma dicitur à perficiendo: vt lego. tunc enim dicendum eſt quando in præſenti tempore legimus. Meditatiua dicta à meditantis ſenſu, vt lecturio, id eſt, legere meditor. Inchoatiua poſt meditationem ab inchoãtis* iudicio: (al. indicio) vt caleſco. frequentatiua à ſæpius agendo, vt lectito. Formæ enim ſenſum tenent: modi C declinationem. Nam neſcis quid ſit declinatio niſi prius didiceris quid ſit ſenſus.

Modi dicti ab eo: quemadmodum ſint in ſuis ſignificationibus. Indicatiuus modus dicitur: quia ſignificationem indicandi habet, vt lego. Imperatiuus, quia ſonum habet imperandi, vt lege. Optatiuus, quia per ipſum optamus aliquid agere, vt vtinam legerem. Coniunctiuus, quia ei coniungitur aliquid, vt locutio plena ſit. Nam quando dicis, cùm clamem, pendet ſenſus: quod ſi dicam cùm clamem, quare putas quòd taceam? plenus eſt ſenſus. Infinitiuus dicitur, eo quòd tempora definiens perſonã verbi non definit: vt D clamare, clamaſſe. Cui ſi adiungas perſonã: clamare debeo,debes,debet,fit quaſi finitũ. Imperſonalis dicitur, quia indiget perſona nominis vel pronominis: vt, legitur, addis perſonam à me, à te, ab illo, & plenè ſentitur. Sed infinitiuus modus perſona tantùm verbi eget: Imperſonalis verò vel pronominis perſona, vel nominis.

Coniugatio dicitur eo quòd per eam ad vnum ſonum multa coniungũtur. Docet enim in quam ſyllabam exeat futurum tempus, ne per imperitiam quis dicat legebo, pro legam. Harum prima & ſecunda mittunt futurum tempus in bo, & in bor: tertia in am, & in ar.

Genera verborum ideo dicta, quia gignũt.

Nam actiuo adijcis r, & gignit paſſiuum. rurſum paſſiuo adimis r, & parit actiuũ. Ipſa autem actiua dicuntur, quia agunt: vt verbero. Et paſſiua: quia patiuntur, vt verberor. Neutralia, quia nec agunt nec patiuntur, vt iaceo, ſedeo. His ſi r literam adijcis, non ſonant Latinè. Communia autem dicuntur, quia & agunt & patiuntur, vt amplector. Hæc ſimiliter depoſita r litera latina non ſunt. Deponẽtia verò dicuntur, quia deponunt futuri tẽporis participiũ à ſignificatione paſſiua, quod exit in dus, vt gloriandus.

De Aduerbio, CAP. IX.

ADuerbium dictũ eſt eo quòd verbis accidat: vt puta, bene legi. Bene aduerbiũ eſt, legi verbum. Inde ergo dictum aduerbiũ quòd ſemper verbo iunctũ adimpletur. Verbum enim ſolum ſenſum implet, vt ſcribo. Aduerbium autem ſine verbo non habet ſignificationem plenam, vt hodie. adijcis illi verbum, hodie ſcribo. & iuncto verbo impleſti ſenſum.

De Participio, CAP. X.

PArticipium dictum quòd nominis & verbi capiat partes, quaſi participium. A nomine enim vendicat ſibi genera & caſus, à verbo tempora & ſignificationes: ab vtroque numerum & figuram.

De Coniunctione, CAP. XI.

COniunctio dicta quòd ſenſus ſententiáſque coniungat. Hæc enim per ſe nihil valet: ſed in copulatione ſermonũ quaſi quoddam exhibet glutinum. Aut enim nomina ſociat, vt Auguſtinus & Hieronymus: aut verba, vt ſcribit & legit. Vna autem vis omnium, ſiue copulent, ſiue diſiungant. Copulatiuę autem coniunctiones dictæ; eo quòd ſenſum vel perſonas coniungant: vt, ego & tu eamus ad forum ipſum: & ſenſum coniunxit. Diſiunctiuæ dictæ, quia diſiungunt res aut perſonas: vt, ego aut tu faciamus. Subiũctiuæ dicuntur, quia ſubiunguntur: vt, que. dicimus enim regique hominique Deóque: non dicimus, que regi, que homini, que Deo. Expletiuæ dictæ, quia explent propoſitam rem, vt puta, ſi hoc non vis, ſaltẽ illud fac. Communes nominantur: quia vbiuis * præponuntur & ſubiunguntur: vt, Igitur hoc faciam, hoc igitur faciam. Cauſales dicũtur à cauſa: eo quòd aliquid cogitent facere, vt puta, Occido illum, quia habet aurum: cauſa eſt. Rationales dicũtur à ratione, qua quiſque vtitur in faciendo: vt, quomodo eum occidam ne agnoſcar, veneno an ferro?

al. ponuntur.

De Præpoſitionibus, CAP. XII.

PRæpoſitio dicta, quod nominibus præponatur & verbis. Accuſatiuæ autẽ & abla-
E tiuæ præpoſitiones à caſibus quibus ſeruiunt, dictæ. Loquelares verò, quia loquelis, id eſt, verbis ſemper cohærent, nec aliquid valent ſolæ poſitæ: vt di, dis. Coniunctę verò verbis figuram faciunt, vt diduco, diſtraho.

De Interiectione, CAP. XIII.

INteriectio eſt vocata quia ſermonibus interiecta, id eſt, interpoſita, affectum commoti animi exprimit: ſicut cùm dicitur ab exultante, eya. à dolente, heu. ab iraſcente, hem. à timente, hei. Quæ voces quarumcũque linguarum propriæ ſunt, nec in aliam linguam facilè transferuntur.

De Voce, CAP. XIV.

F VOx eſt aër ictus ſenſibilis auditu quãtum in ipſo eſt. Omnis vox aut eſt articulata aut confuſa. Articulata eſt hominum: confuſa animalium. Articulata eſt quæ ſcribi poteſt. Confuſa quæ ſcribi non poteſt.

De Syllaba, CAP. XV.

SYllaba Græcè, Latinè conceptio dicitur ſiue complexio. Nam ſyllaba dicta eſt ἀπὸ τοῦ συλλαμβάνειν γράμματα, id eſt, à conceptione literarũ. συλλαμβάνειν enim dicitur cõcipere. Vnde verè illa eſt ſyllaba quę ex pluribus naſcitur literis. Nam vnã vocalẽ pro ſyllaba abuſiuè, nõ propriè dicimus: quæ non tã ſyllaba dicenda eſt, quàm ratio temporum.
G Syllabæ autem aut breues, aut longę, aut cõmunes ſunt. Breues vocatæ, quia nunquam produci poſſunt. Longæ, quia ſemper producuntur: & nunquam corripi poſſunt. Communes autem quia pro ſcribentis arbitrio cũ neceſſitas cogit & producuntur, & corripiũtur: lege Donatum. Ideo autem ſyllabæ lõgæ breueſque dicuntur, quia varias vocum moras aut dupla aut ſimpla ſpacia temporis habere videntur. Diphthongæ ſyllabæ Græco nomine dictæ quod in eis binæ vocales iũgãtur. Ex his apud nos veras eſſe ſcimus quatuor ae. oe. au. eu. Ei verò apud maiores tantummodo celebrata fuit. Syllaba autem apud
H metricos ideo ſemipes nominatur, quòd ſit dimidius pes. Nam pes duabus conſtat ſyllabis. Cùm ergo ſyllaba vna eſt, quaſi dimidius pes eſt. Dionyſius Lintius ſyllabarum omniũ ſingulas formas aptiſſimas fecit, & ob id ſtatua honoratus eſt.

De Pedibus, CAP. XVI.

PEdes ſunt qui certis ſyllabarum temporibus conſiſtunt, nec à legitimo ſpacio vnquam recedunt. Pedes dicti eo quod per ipſos metra ambulent. Nam ſicut nos pedibus incedimus, ita metra quaſi pedibus gradiuntur. Pedes autem omnes cxxiiij ſunt. diſſyllabi iiij. triſyllabi viij. tetraſyllabi xvj. pentaſyllabi xxxij. hexaſyllabi lxiiij. Vſque ad iiij.

autem

autē ſyllabas pedes dicūtur. reliquæ συζυγίαι A vocantur. Ipſi autem pedes habent ſpeciales cauſas nominum quare ita vocantur. Pyrrichius dictus eſt, quia hic aſſiduè vel in certamine vel in ludo puerili ſæpius frequentabatur, ſiue ab igne appellatur, qui Græcè πῦρ dicitur, quia veluti ignis celeriter labitur. Spondæus dicitur, quia tractum ſonat. Nam ſpondęus tractus quidā dicitur, id eſt, ſonus, qui fundebatur circa aures ſacrificantium. Vnde hi & qui tibijs canebant in ſacris gentiliū, ſpōdiales nominabantur.

Trochęus verò ab eo dictus eſt, quòd celerē conuerſionem faciat cantilenæ, & quaſi rota velociter currat in metris. τρόχος enim Gręcè rota dicitur.

Iambus dictus eſt quod ἰαμβίζειν Græci detrahere dixerunt. Huiuſmodi enim carmine omnes inuectiones vel detractiones implere poëtę ſunt ſoliti. Dictum autem nomen ab eo quod velut venenum quodāmodo maledicti aut liuoris infundat.

Tribrachus qui & Chorius appellatur, dictus, quia fit ex tribus breuibus.

Moloſſus dictus à ſaltatione Moloſſorum, quam exercuerunt armati.

Anapæſtus Gręcè dicitur repercuſſus. Græci enim ἀνάπαισιν repercuſſionem dicūt. Qui C ideo dicitur repercuſſus, eo quòd repercutiatur à dactylo. Eſt enim illi contrarius.

Dactylus à digito dictus, quòd à lōgiore nodo inchoans in duas deſinat breues. Sic & iſte pes iuncturam vnam habet longā & duas breues. Vnde & manus oppanſa palma dicitur, & pendentes digiti dactyli.

Amphibrachus, quod in vtraque parte breuē habeat in medio lōga interiacente. βραχὺς enim breuis dicitur.

Amphimacrus dicitur, quòd duæ hinc inde longæ habeant in medio incluſam breuem. μακρὸς enim Græcè longus dicitur.

Bacchius appellatus eſt, eo quòd iſto pede D Bacchia, id eſt, Liberi ſacra, celebrabantur.

Antibacchius vel Palimbacchius dictus, quia * tractus à Bacchio eſt.

* al. iteratus, vel vt in alijs exemplaribus contrarius.

Proceleumaticus eo quòd ſit ad celeuma canendum aptus.

Diſpondæus autem & ditrochæus, & diiābus dictus, quod geminis conſtent iambis, ſpondæis vel trochæis.

Antiſpaſtus, quòd ſit ex contrarijs ſyllabis, ex breui & longa, ex longa & breui.

Choriambus vero, quia ex hoc pede cōpoſitum carmen choris aptiſſimum ſit.

Ionici ſanè propter numerorū inæqualem ſonum dicti. habent enim binas longas ſyllabas, bináſque breues.

Pæones autem à Pæone poëta ſuo inuentore vocati ſunt. Conſtant ipſi ex vna longa & tribus breuibus: quæ longa iuxta nomina eorum variatim eſt conſtituta:

Epitriti quatuor ex diuiſione ſua nomina acceperunt, & ideo Epitriti vocāti quòd ſemper tres longas habeant ſyllabas & vnam breuem.

Syzygiæ autem ſunt pentaſyllabi & hexaſyllabi pedes, dicti apud Græcos συζυγίαι, quaſi quædam declinationes, ſed hi non ſunt pedes, ſed appellantur pentaſyllabi & hexaſyllabi: quia vltra quinque & ſex ſyllabas nō procedunt: vnde non oportet in carmine has ſyllabas quodlibet excedere nomen, vt Car- B thaginenſium, Hieroſolimitanorum & Conſtantinopolitanorum.

Accidunt vnicuique pedi arſis & theſis, id eſt eleuatio & poſitio vocis. Neque enim iter dirigere poterunt pedes, niſi alterna vice leuentur & deponantur, vt arma, ar eleuatio eſt, ma poſitio. In his duobus per diuiſionem pedes legitimi colliguntur. Æqua diuiſio eſt quoties arſis & theſis æquali temporum diuiſione cedūtur. Dupla quoties ex his vnum alterum duplo vincit. Seſcupla verò eſt quoties vnum alterum ſeſcuplo ſuperat. In ſimpla enim eius parte vnum plus inuenitur: in dupla vno minus habetur. Seſcuplum enim dimidium dicitur. Triplum eſt quando maior pars ter continet totum minus, id eſt, tria & vnum. Epitrita eſt quando minus continetur à maiore, & eius tertia pars. Ceduntur enim pedum membra vel per æqualitatem, vel per duplum, vel per ſeſcuplum, vel per triplum, vel epitritum.

Partimur ergo inæquales hos pedes in

Pyrrichium		fuga
Spondæum		æſtas
Dactylum		Menalus
Anapęſtum		Erato
Diſpondæum	vt	oratores
Proceleumaticum		auicula
Diiambum		propinquitas
Ditrochęum		cantilena
Antiſpaſtum		Salominus
Choriambum		armipotens

Item in dupla partimur hos pedes.

Trochæum		meta
Iambum		parens
Moloſſum	vt	Æneas
Tribrachum		macula
Ionicum maiorē		Iunonius
Ionicum minorē		Diomedes

Vnus verò tantum eſt qui tripla partitione diuiditur, quæ eſt maxima, atque ideo minime metris adeſt.

Tripla.

Amphibrachus vt carina.

Seſcupli autem ij ſunt.

Amphimacrus	vt	inſulæ
Bacchius		Achates.
Antibacchius		natura
Pæon primus		legitimus.
Pæon ſecundus		colonia.
Pæon tertius		Menedemus.
Pæon quartus		celeritas.

Reſtant quos epitrita partitione diuidimus.

Epitritus primus	vt	ſacerdotes
Epitritus ſecundus		conditores
Epitritus tertius		Demoſthenes
Epitritus quartus		Feſcenninus

Sunt igitur æqui decem, dupli verò ſex, triplus vnus, ſeſcupli ſeptem, epitriti quatuor.

NVmerus ſyllabarum in pedibus à duabus vſque ad ſex protenditur, vlterius enim non procedit: quia ad vſque ſex ſyllabas tenduntur pedes. Tempora in pedibus ſunt, vt quanta vnuſquiſque pes habeat. Reſolutio eſt pedũ, quando pro vna lõga duæ breues ponuntur, aut pro duabus longis quatuor breues ponuntur: vt Virgil. *Sectaque intexunt abiete coſtas*. Abiete nunc reſolutio eſt ſpondęi in proceleumaticum: in qua reſolutione ſemper epiſynalepha ſequitur. Ex vna autẽ longa duæ breues fiunt: ex duabus autem breuibus longa nunquam fit. Findi autem ſolida poſſunt, ſolidari ſciſſa non poſſunt. Figura eſt cuius nota ſyllabæ agnoſcuntur. Vbi enim circuli partem inferiorem bis poſitam aſpicis pirrichius eſt ◡◡ vbi i geminum iacens, ſpondęus -ij-ij.

Nam nota breuis inferior ſemicirculus ◡. nota longa j iacens –.

Metra pedibus accidunt, vt à trochęo trochaicũ, à dactylo dactylicum, à iambo iambicum, de quibus paulò poſt dicendum eſt.

De Accentibus, Cap. XVII.

ACcentus, qui græcè proſodia dicitur, ex græco nomen accepit. Nam græcè πρὸς latinè ad. ᾠδὴ græcè, latinè cantus eſt. Hoc enim nomen de verbo ad verbum expreſſum eſt. Latini enim habent & alia nomina. Nam accentus & tonos, & tenores dicunt, quia ibi ſonus creſcit & deſinit: Accentus autem dictus, quod iuxta cantum ſit, ſicut aduerbium quia iuxta verbũ eſt. Acutus accentus dictus quod acuat & erigat ſyllabam. Grauis quòd deprimat & deponat. Eſt enim contrarius acuto circũflexus, quia de acuto & graui cõſtat: incipiens enim ab acuto in grauem deſinit: atque ita dum aſcendit & deſcendit circumflexus efficitur. Acutus autem & circũflexus ſimiles ſunt, nam vtraque leuat ſyllabam, E grauis contrarius eſt ambobus, nam ſemper deprimit ſyllabas cùm illi leuent, vt, Vnde venit Titan, & nox vbi ſidera condit? vnde hic grauis eſt. minus enim ſonat quàm acutus & circumflexus. Monoſyllaba autem pars orationis ſi naturaliter breuis eſt, vt vir, aut poſitione longa, vt ars, acutum accentum habebit. Si verò naturaliter longa, vt res, circumflexum. Diſſyllaba pars orationis, ſi priorem naturaliter longam habet, & vltimam breuem, circumflectitur, vt Muſa, aliter acuitur. Triſyllaba pars orationis ſi mediam breuem habet, vt tibia, tunc primam acuimus. Si verò naturaliter longam habet ſecundam, F & vltimam breuem, vt Metellus, tunc mediam circumflectimus. Tetraſyllaba autem & pentaſyllaba ratione triſyllabarum retinẽtur. Grauis accentus cum vno accẽtu poni poteſt in dictione vna: cum vtriſque nunquam, vt Catullus. In compoſita dictione vnus accentus eſt, vt armipotens, omnipotens. Accentus autem reperti ſunt vel propter diſtinctionem: vt Viridique in littore conſpicitur ſus, ne dicas vri ſus. vel propter pronuntiationem ne dicas meta breuiter, & non producta me. vel diſcernendæ ambiguitatis cauſa, vt ergo. Nam cùm producitur go, cauſam ſignificat, cùm corripitur, coniunctionem.

G *De Figuris accentuum*, Cap. XIIX.

FIguræ accentuum decem ſunt, quæ à grãmaticis pro verborum diſtinctionibus apponuntur.

Ὀξεῖα, id eſt acutus accentus, linea à ſiniſtra parte in dexteram partẽ ſurſum ducta, fit ita ´.

Βαρεῖα, id eſt grauis linea, à ſummo ſiniſtrę in dexteram depoſita, fit ita `.

Περισπωμένη id eſt, circumflexus, linea de acuto & graui facta exprimitur ita ^.

Μακρὸς autem, ideſt longa virgula iacens eſt ita –.

Βραχὺς, ideſt breuis, pars eſt circuli inferior, iacens ita ◡.

H Ὑφεν, ideſt coniunctio, quia duo verba cõiungit, ſubiecta virgula verſui circumflexa fit ita ‿.

Diaſtole, id eſt diſtinctio, quæ è contrario ſeparat, dextera pars circuli ſuppoſita verſui, fit ita ,.

Apoſtrophos, pars item circuli dextera, & ad ſummam litterã appoſita, fit ita ' quia nota deeſſe oſtenditur in ſermone vltimas vocales, vt tribunal', pro tribunale.

Δασεῖα, quod interpretatur aſpiratio, id eſt, vbi h litera poni debet, tali figura notatur ‘.

Ψιλὴ, quod interpretatur ſiccitas ſiue purũ, id eſt vbi h litera eſſe non debet, tali nota oſtenditur ’.

Quorum

Quorum duorum accentuum figuram Latini ex ipſa litera aſpirationis fecerunt. Vnde ſi iungas has facis eandem aſpirationis notam H, Rurſum ſi medium eius apicem ſcindis, δασεῖαν ⊣ & ψιλὴν ⊢ facis.

De Poſituris, CAP. XIX

POſitura eſt figura ad diſtinguendos ſenſus per cola & commata, & periodos. quæ dum ordine ſuo apponitur, ſenſum nobis lectionis oſtendit. Dictæ autem poſituræ vel quia punctis poſitis annotantur: vel quia ibi vox pro interuallo diſtinctionis deponitur. Has Græci θέσεις vocāt, latini poſituras. Prima poſitura ſubdiſtinctio dicitur. eadē & κόμμα. Media diſtinctio ſequens eſt. ipſa & κῶλον. Vltima diſtinctio quæ totam ſententiam claudit ipſa eſt περίοδος: cuius vt diximus, partes ſunt κῶλον & κόμμα: quarū diuerſitas punctis diuerſo loco poſitis demonſtratur. Vbi enim in initio pronūciationis necdum plena pars ſenſus eſt, & tamen reſpirare oportet. fit comma id eſt particula ſenſus punctúſque ad vnam literam ponitur, & vocatur ſubdiſtinctio o, ab eo quod punctum ſubtus, id eſt, ad vnam literam accipit. vbi autem in ſequētibus iam ſentētia ſenſum præſtat, ſed adhuc aliquid ſupereſt de ſententiæ plenitudine, fit colon, mediámque literam puncto notamus, & mediam diſtinctionē vocamus, quia punctum ad mediam literam ponimus. Vbi verò iam per gradus pronunciando plenam ſententiæ clauſulam facimus, fit periodus: punctúmque ad caput literæ ponimus, & vocatur diſtinctio, id eſt diſiunctio: quia integrā ſeparat ſentētiam. Hoc quidem apud oratores. Cæterùm apud poëtas vbi in verſu poſt duos pedes ſyllaba remanet, comma eſt, quia ibi poſt ſcanſionem præciſio verbi facta eſt. Vbi verò poſt duos pedes de parte orationis nihil ſupereſt, colon eſt. Totus autem verſus periodus eſt.

De Notis ſententiarum, CAP. XX.

PRæterea quędam ſentētiarum notæ apud celeberrimos auctores fuerunt, quáſque antiqui ad diſtinctionem ſcripturarum carminibus & hiſtorijs appoſuerunt. Nota, eſt figura propria in literæ modum poſita, ad demōſtrandum vnamquamque verbi ſententiarúmque ac verſuum rationem. Notæ autem verſibus apponuntur numero xxvj. quæ ſunt nominibus infraſcriptis.

Aſteriſcus apponitur in ijs quæ omiſſa ſunt vt illuceſcant per eam notam quæ deeſſe videntur. Stella enim ἀστὴρ Græco ſermone dicitur. à quo Aſteriſcus ſtellula eſt deriuatus.

Obelus, ideſt virgula iacens apponitur in verbis vel ſententiis ſuperflue iteratis, ſiue in iis locis vbi lectio aliqua falſitate notata eſt A vt quaſi ſagitta iugulet ſuperuacua, atque falſa confodiat. Sagitta enim Græcè ὀβελὸς dicitur.

Obelus ſupernè appunctatus ponitur in iis de quibus dubitatur vtrum tolli debeant néc ne.

Limniſcus id eſt virgula inter geminos punctos iacens, apponitur in iis locis quæ ſacræ ſcripturę interpretes eodem ſenſu, ſed diuerſis ſermonibus tranſtulerunt.

Antigraphus cum puncto apponitur, vbi in tranſlationibus diuerſus ſenſus habetur.

Aſteriſcus cum obelo: hac propriè Ariſtarchus vtebatur in iis verſibus qui non ſuo loco B poſiti erant.

Paragraphus ponitur ad ſeparandas res à rebus quæ in connexu concurrūt, quemadmodum in catalogo loca à locis, & regiones à regionibus, in agone præmia à præmiis, certamina à diuerſis certaminibus ſeparantur.

Poſitura eſt figura paragrapho contraria. ideo ſic formata, quia ſicut ille principia notat ita iſta fines à principiis ſeparat.

Cryphia, circuli pars inferior cum puncto ponitur in iis locis vbi quæſtio dubia & obſcura aperiri vel ſolui non potuit.

Antiſigma ponitur ad eos verſus quorum ordo permutandus eſt, ſicut & in antiquis auctoribus poſitum inuenitur.

C Antiſigma cum puncto ponitur in iis locis, vbi in eodem ſenſu duplices verſus ſunt, & dubitatur qui potius eligendus ſit.

Diple, hanc ſcriptores noſtri apponunt in libris eccleſiaſticorum virorum ad ſeparanda vel demonſtranda teſtimonia ſanctarū ſcripturarum.

Diple περιεστιγμένη vel ἀπερίστικτος, hanc primus Leogaras Siracuſanus appoſuit Homericis verſib. ad ſeparationem Olimpi à cælo.

Diple περιεστιγμένη id eſt, cū geminis pūctis. hanc antiqui in iis apponebant, quæ Zenodotus Epheſius non rectè adiecerat, aut detraxerat aut permutauerat, in iis & noſtri ea D vſi ſunt.

Diple ὀβελισμένη interponitur ad ſeparandas in comœdiis vel tragœdiis periodos.

Verſa obeliſmene quoties ſtrophe & antiſtrophus infertur.

Aduerſa cum obelo ad ea ponitur quæ ad aliquid reſpiciunt, vt:

Nos ne tibi fluxas Frigiæ res vertere fundo
Conamur nos, an miſeros qui Troas Achiuu
Obiecit ——

Diple ſupernè obelata ponitur ad conditiones locorum ac temporum perſonarúmque mutatas.

Recta & aduerſa ſupernè obelata ponitur

finita loco ſuo monade ſignificante ſimilem ſequentem quoque eſſe.

Ceraunium ponitur quoties multi verſus improbantur, nec per ſingulos obelantur, κέραυνος enim fulmen dicitur.

Κρίσιμον hæc ſola ex voluntate vniuſcuiuſque ad aliquid notandum ponitur.

PHIETRO, id eſt fortis vel frontes. hæc vbi aliquid obſcuritatis eſt, ob ſollicitudinem ponitur.

ANNOTAT.

Emendo Phi & Rho. Nota enim ex hiſce duabus literis compoſita videtur. Cùmque ipſe Iſidorus hanc notam dicat ſolere poni ob ſolicitudinem, equidem crediderim per hanc notam ſignificari φροντιον, hoc eſt obſcurum eſſe locum, ideóque diligentius de eo cogitandũ eſſe.

Anchora ſuperior ponitur, vbi aliqua res magna omnino eſt.

Anchora inferior vbi aliquid viliſſimè aut inconuenientius denunciatum eſt.

Κορωνὶς nota tantùm in fine libri apponitur.

Αλόγον nota quæ ad mendas adhibetur.

Fuerunt & aliæ librorum notæ pro agnoſcẽdis iis quæ per extremitates paginarum exponuntur, vt vbi lector in liminari huiuſmodi ſignum inuenerit, ad textum recurrens eiuſdẽ ſermonis vel verſiculi, ſciat eſſe expoſitionem cuius ſimilem ſuperiacentem notã inuenerit.

De notis vulgaribus, CAP. XXI.

VVlgares notas Ennius primus mille & cẽtum inuenit. Notarum vſus erat, vt quicquid pro concione vel contentione, aut in iudiciis diceretur, librarii ſcriberent complures ſimul aſtantes, diuiſis inter ſe partibus, quot quiſque verba, & quo ordine exciperet. Romæ primus Tullius Tiro Ciceronis libertus commentatus eſt notas. ſed tantum præpoſitionum. Poſt eum Tertius Perſannius, Philargius, & Aquila libertus Mecænatis alius alias addiderunt. Deinde Seneca, contracto omnium digeſtóque & aucto numero, opus effecit in quinque millia. Notæ aut dictæ, eo quod verba vel ſyllabas præfixis characteribus notent, & ad notitiam legentium reuocent, quas qui didicerunt propriè iam notarii appellantur.

De notis iuridicis, CAP. XXII.

QVædam autem literæ in libris iuris verborum ſuorum notæ ſunt, quo ſcriptio celebris breuior fiat. Scribebatur enim verbi gratia per B & F bonum factum. per s & c ſenatus conſultum. per R & p. reſpublica. per p & r. populus Romanus. per d. & t. dumtaxat per ſupinam m literam mulier. per p ſecundũ naturam pupillus: per P verſo capite, pupilla. per vnum K Kaput. per duo KK iuncta Kalumniæ Kauſa: per i & e, iudex eſto. per d & E m. dolum malũ. Cuius generis plurimæ cõſimiles notæ in libris antiquis inueniũtur. Has iuris notas nouitii imperatores à codicibus legũ abolendas ſanxerunt: quia multos per has callidi ingenio ignorantes decipiebant, atque ita iuſſerunt ſcribendas in legibus literas, vt nullos errores, nullas ambages afferant, ſed ſequenda & vitanda apertè demonſtrent.

De notis militaribus, CAP. XXIII.

IN breuiculis quoque quibus militum nomina continebantur, propria nota erat apud veteres, quę inſpiceretur, quanti ex militibus ſupereſſent, quantique in bello cecidiſſent. T nota in capite verſiculi poſita ſuperſtitem deF ſignabat. o verò ad vniuſcuiuſque defuncti nomen apponebatur. Vnde & hábet per medium telum. Id eſt mortis ſignũ. de qua Perſius ait:

Et potis eſt nigrum vitio præfigere theta.

Cùm autem pueritiam ſignificare vellent, A litera vſi ſunt: ſicut mortem ſignificabant cùm ponebant theta ad caput. In ſtipendiorũ quoque largitione propriæ erant notæ.

De notis literarum, CAP. XXIV.

NOtas etiam literarum inter ſe veteres faciebant, vt ſi quid occultè inuicem ſcriptura ſignificare vellent mutuo ſcriberent. teſtis eſt Brutus, qui vſus iis literis ea quæ acturus G erat, notabat, ignorantibus aliis quid ſibi vellent eæ literæ. Cæſar quoque Auguſtus ad filium, cùm inquit, Innumerabilia incidũt aſſiduè quæ ſcribi ad alterutrum oportet, & eſſe ſecreta: habeamus ergo inter nos notas ſi vis tales, vt cũ aliquid notis ſcribendum erit, pro vnaquaque litera ſcribamus ſequentem hoc modo, pro a, b. pro b, c. & deinceps eadem ratione cæteras. pro z autẽ, litera redeundum erit ad duplex aa. Quidam etiam verſis verbis ſcribebant.

De notis digitorum. CAP. XXV.

SVnt quædam & digitorũ notæ, ſunt & oculorum, quibus ſecum taciti procúlque diſ- H tantes colloquuntur: ſic mos eſt militaris, vt quoties conſentiat exercitus, quia voce non poteſt, mánu promittat. alij quia voce non poſſunt, gladiorum motu ſalutant. Ennius de quadam impudica, Quaſi in choro pila ludẽs datatim dat ſeſe, & communem facit. Alium tenet, alij adnutat, alibi manus eſt occupata, alii peruellit pedem, alii dat annulum ſpectandum, & à labris alium inuocat, cum alio cantat, attamẽ aliis dat digito literas. Et Salomõ: Annuit oculo, terit pede, digito loquitur.

De Orthographia, CAP. XXVI.

ORthographia græcè, latinè recta ſcriptura interpretatur. ὀρθὴ enim græcè recta: γραφὴ ſcriptura dicitur. hęc diſciplina docet quẽadmo-

admodum ſcribere debeamus. Nam ſicut ars tractat de partiũ declinatione, ita orthographia de ſcribendi peritia: vt puta ad, cùm eſt præpoſitio, d literam, cùm eſt coniunctio, t literam accipit.

Haud, quando aduerbium eſt negandi d litera terminatur, & aſpiratur in capite. quando autem coniunctio diſiunctiua eſt, per t literam ſine aſpiratione ſcribitur.

Apud præpoſitio per d ſcribitur, ſicut ad: vt apud patrem. quoniam veteres ſæpe apud, pro ad, vſi ſunt, duabus ex iis mediis litteris ſubtractis.

Interdum autem aliæ literæ in locum aliarum literarum rite ponuntur. B & p literis quædam cognatio eſt. Nam pro Pirrho dicimus Birrhum. C, & g quandam cognationem habent. Nam cùm dicimus centum & trecentos, poſtea dicimus quadringentos, g ponentes pro c, porrò inter c & q quædam cognatio eſt. nam huiuſce per c. cuiuſque per q ſcribimus. Cùm autem præpoſitio per c ſcribenda eſt, ſi autẽ aduerbium fuerit, per q.

Dicimus enim quum lego, Deus per e ſolam: dæmon per æ dyphthongũ eſt notandus.

Equus quod eſt animal, per e ſcribendus. Æquus quod eſt iuſtus, per æ dyphthongon eſt ſcribendus. Exul addita ſ debet ſcribi: quia exſul dicitur, qui extra ſolum eſt. Exultat, melius ſine ſ litera ſcribitur. Nam cum ipſa x ex c & ſ conſtat, quomodo cùm in ea ſit ſ, rurſus ei additur alia?

Æquor per diphthõgon ſcribendum, quia non ab aqua, ſed ab æqualitate nomen eſt factum.

Forſitan per n in fine ſcribendum, quia integrum eius eſt, Fortè ſi tandem.

Fedus quod eſt deformis, per e ſolam ſcribendum: fœdus quod eſt pactum, cum œ diphthongo ſcribendum.

Formoſus ſine n ſcribitur: quia à forma vocatur.

Gnatus quod eſt filius, per g ſcribendum: quia facit generatus.

H, quæ aſpirationis nota eſt, in Latino tantùm vocalibus iungitur: vt honor, homo, humus. Aſpiratur autem & conſonantibus. ſed in Græcis & Hebræis nominibus. Heus autem & heu interiectiones per h ſcribendæ.

I literam inter duas vocales conſtitutam bis ſcribi quidam exiſtimabant, vt Troia Maia, ſed hoc ratio non permittit. Nunquam enim tres vocales in vna ſyllaba ſcribuntur. Sed I litera inter duas vocales conſtituta, pro dupla habetur.

Id, pronomen neutri generis per d ſcribitur, ab eo quod eſt is, ea, id: quia facit idem.

A Quòd ſi verbum eſt tertiæ perſonę per t notabitur, ab eo quod eſt eo, is, it: quia facit itur.

K literam antiqui præponebant quoties a ſequebatur, vt κaput, * κama, κalamus. Nũc autem Kartago & Kalendę per eandem tantùm ſcribuntur. Omnia autem Gręca nomina qualicunque ſequẽte vocali per κ ſunt ſcribenda. * al Kanna.

Lætus per æ diphthõgum ſcribitur: quia lætitia à latitudine vocata eſt, cui contraria eſt triſtitia, quę anguſtiam facit. L, autem litera interdum pro d, litera vtimur: vt latum pro datum, & calamitate pro cadamitate: à B cadendo enim nomen aſſumpſit calamitas.

Maxumus, an maximus, & ſi quę ſimilia ſunt, qualiter ſcribi debeant quæſitũ eſt. Varro tradidit Cæſarem per i huiuſmodi verba enunciare, & ſcribere ſolitum eſſe: inde propter auctoritatem tanti viri conſuetudinem factam, vt maximus, optimus, peſſimus ſcribatur.

Malo per vnum l ſcribendum, quia magis eſt volo: Malle per duo ll, quia eſt magis velle: Volo nolo per vnum l, velle & nolle per duo. Nolo enim, non volo eſt: nolle, non velle.

Os ſi vultum aut oſſa ſignificat per o ſolam ſcribendum eſt, ſi perſonam h præponenda C eſt.

Ora finium per o, hora diei, per h ſcribendum.

Onus ſi de onere venit per o ſolam ſcribendum: ſi de honore, cum h aſpiratione.

Præpoſitio, & præterea, per æ diphthõgum ſcribendum.

Penè verò quod eſt coniunctio, per e.

Pœna, quod eſt ſupplicium, per œ.

Q litera tunc rectè præponitur, cùm illam ſtatim u litera ſequitur, & alia quælibet vna pluréſve vocales iunguntur, ita vt vna ſyllaba fiat. Cætera per c ſcribuntur.

D Quæ, pronomen cum a ſcribendum: que, coniunctio, ſine a.

Quid, per d literam ſcribitur cùm pronomen eſt, per t, cùm verbum: cuius poſitio prima eſt, queo, quis, quit: & in compoſitione nequeo, nequis, nequit.

Quod quando pronomen eſt, per d, ſcribẽdum: quãdo numerus, per t: quia totidem per t ſcribitur.

Quotidie per q ſcribendum, non per c, vt ſit quot diebus.

R litera, communionem habet cum ſ litera. Itaque apud antiquos honos, labos, arbos dicebatur: nunc honor, labor, arbor.

Sat per t ſcribi oportet, quia integrum eius facit ſatis.

Sed, per d oportet ſcribi. apud antiquos enim ſedum dicebatur, nos finales duas literas abſcidimus.

Tantus ſicut & quantus in medio m habebant. Quàm enim & tam. vnde & quantitas, quantus, tantus.

Væ interiectio cum a ſcribenda, Ve coniunctio, ſine a.

Chriſtus quia Græcum eſt per X, id eſt Ch ſcribendum. ita Chriſma.

Y & Z literis ſola Græca nomina ſcribuntur. Nam cùm iuſtitia z literæ ſonum exprimat, tamen quia Latinum eſt, per t ſcribendum eſt. Sicut militia, malitia, nequitia, & cætera ſimilia.

In dubijs quoque verbis conſuetudo veterum erat, vt cum eadem litera alium intellectum correpta, alium producta haberet, longæ ſyllabæ apicem apponebant. vt puta populus an arborem ſignificaret, an hominum multitudinem, apice diſtinguebatur. ſic & vbi literæ conſonantes geminabantur, Sicilicum ſuperponebant, vt ſella, ſerra, aſſeres. Veteres enim non duplicabant literas, ſed ſupra ſicilicos apponebāt. qua nota admonebatur lector geminandam eſſe literam: & Sicilicus, quia in Sicilia inuentus eſt primò.

De Analogia.

ANalogia Græcè, Latinè ſimilium comparatio, ſiue proportio nominatur. Cuius hæc vis eſt, vt quod dubium eſt, ad aliquod ſimile quod non eſt dubium referatur, vt incerta certis probentur. Octo autem modis comparatio analogiæ colligitur, id eſt qualitate, cōparatione, genere, numero, figura, caſu, extremitatibus ſimilium ſyllabarum, & ſimilitudine temporum. Si quidem de iis vnum defuerit, iam non eſt analogia, id eſt, ſimilitudo: ſed eſt anomalia, id eſt, extra regulā, vt lupus & lepus, totū conuenit: ſed diſſentiunt caſu: facit enim lupi, leporis. Nam regulariter eſt, dū quæris vtrum trames maſculinum an fœmininum ſit, ſimilis eſt illi in omni declinatione limes: & erit maſculinum. Item funis ſi incerti generis eſſe credis, ſimilis eſt illi panis in declinatione, & erit maſculinum. Item ex comparatione poſitiuorū: vt ſi dicas, doctus, magnus, poſitiui ſunt & ſui ſimiles. Fit & per diminutionem, vt puta funem maſculinum eſſe funiculus oſtendit. ſicut marmor neutri generis eſſe, marmuſculum indicat. Nam quod genus in principalitate eſt, id eſſe ſolet in diminutione: ſed hoc non ſemper, vt piſtrinum piſtrilla. ſed ſcire debemus expoſitione, id eſt, primitiuo, declinationem, & ex diminutione genus colligere.

De Etymologia.

E ETymologia eſt origo vocabulorum, cùm vis verbi vel nominis per interpretationē colligitur. Hanc Ariſtol. σύμβολον, Cicero annotationem nominauit: quia nomina & verba rerum nota facit exemplo propoſito, vt puta flumen, quia fluendo creuit, à fluendo dictum. Cuius cognitio ſæpe vſum neceſſarium habet in interpretatione ſua. Nam cùm videris vnde ortum eſt nomen, citius vim eius intelligis. Omnis enim rei inſpectio etymologia cognita planior eſt. Non autē omnia nomina à veteribus ſecundum naturam impoſita ſunt, ſed quædam & ſecundum placitum: ſicut & nos ſeruis & poſſeſſionibus inter- F dum ſecundum quod placet noſtræ voluntati nomina damus. Hinc eſt quòd omniū nominum etymologiæ non reperiuntur: quia quædam non ſecundum qualitatem qua genita ſunt, ſed iuxta arbitrium humanæ voluntatis vocabula acceperunt. Sunt autem etymologiæ nominum, aut ex cauſa datæ, vt reges à rectè agendo: aut ex origine, vt homo quia ſit ex humo: aut ex contrarijs, vt à lauando lutum, dum lutum non ſit mundum, & lucus, quia vmbra opacus, parū luceat. Quædam etiam facta ſunt ex nominum deriuatione, vt à prudentia prudens. quædam etiam ex vocibus, vt à garrulitate garrulus. quædam ex G Græca etymologia orta & declinata ſunt in Latinum, vt ſylua, domus, Græcè ὕλη, δῶμα. Alia quoque ex nominibus locorum, vrbium vel fluminū traxerunt vocabula. Multa etiam ex diuerſarum gentium ſermone vocantur. Vnde & origo eorum vix cernitur. Sunt enim pleraque barbara nomina incognita Latinis & Græcis.

De gloſſis.

GLoſſa Gręca interpretatione linguę ſortitur nomen. Hanc Philoſophi aduerbiū dicunt: quia vocem illam de cuius qualitate requiritur, vno & ſingulari verbo deſignat. Quid enim illud ſit in vno verbo poſitum de- H clarat, vt Conticeſcere eſt tacere. Item, Latus haurit apertum: haurit, percutit. Item cùm terminum dicimus finem: aut populatas interpretamur eſſe vaſtatas, & omnino cū vnius verbi rem vno verbo manifeſtamus.

De differentiis.

DIfferentia eſt ſpecies definitionis, quam ſcriptores artium de eodem & de altero nominant. Hæc enim duo quadam inter ſe communione confuſa, coniecta differentia ſecernuntur, per quam quid ſit vtrumque cognoſcitur: vt cùm quæritur, quid inter regem ſit & tyrannum, adiecta differentia quid vterque ſit definitur, vt Rex modeſtus & temperans, tyrannus verò crudelis. Inter hæc enim

duo

duo differẽtia cùm poſita fuerit, quid ſit vtrũque cognoſcitur: ſic & cætera.

De Barbariſmo.

BArbariſmus eſt verbũ corrupta litera, vel ſono enũciatum: litera, vt floriet, dũ florebit dicere oporteat: ſono, ſi pro media, prima ſyllaba producatur, vt, latebræ, tenebræ. Appellatus autẽ barbariſmus à barbaris gẽtibus, dum latinę orationis integritatẽ neſcirẽt: vnaquæque enim gẽs facta Romanorũ cum ſuis *operibus, vitia quoq; & verborũ & morũ Romã tranſmiſit. Inter barbariſmũ autẽ & barbarolexim hoc intereſt, ꝙ barbariſmus in verbo latino fit, dũ corrũpitur: quando autẽ barbara verba latinis eloquiis inſerũtur, barbarolexis dicitur. Itẽ quãdo in proſa vitiũ fit ſermonis, barbariſmus vocatur, quãdo in metro, metaplaſmus dicitur. Barbariſmus autẽ fit ſcripto & pronunciatione. Scripto quatuor modis, ſi quis in verbo literã vel ſyllabã adiiciat, mutet, trãſmutet, vel minuat. Pronũciatione autẽ fit in tẽporibus, tonis, aſpirationibus & reliquis quæ ſequũtur. Per tẽpora quippe fit barbariſmus, ſi pro longa ſyllaba breuis ponatur, aut ꝓ breui lõga. Per tonos, ſi accẽtus in alia ſyllaba cõmutetur. Per aſpirationẽ, ſi adiiciatur h litera vbi nõ debet, aut detrahatur vbi eſſe oportet. Per hiatũ, quoties in pronũciatione ſcinditur verſus antequã cõpleatur: ſiue quoties vocalis vocalem ſequitur: vt, Muſae Aonides. Fit barbariſmus & per Motaciſmos, Iotaciſmos, & Labdaciſmos.

al. opibus.

Motaciſmus eſt quoties m literam vocalis ſequitur: vt, bonum aurum, iuſtum amicum, ſed & hoc vitium aut ſuſpẽſione m literæ, aut detractione vitamus.

Iotaciſmus eſt quoties in iota litera duplicatur ſonus, vt, Troiia, Maiia: vbi earum literarum adeò exilis erit pronunciatio vt vnum iota non duo ſonare videatur.

Labdaciſmus eſt, ſi pro vno l duo pronuncientur, vt Afri faciunt: ſicut Colloquium pro conloquium: vel quoties vnum l exilius, duo largius proferimus, quod contra eſt: nã vnum largius, duo exilius proferre debemus.

Colliſio eſt quoties nouiſſimæ ſyllabæ finis in alterius principio eſt, vt matertera.

De Solœciſmo.

SOlœciſmus eſt plurimorũ verborũ inter ſe inconueniens cõpoſitio, ſicut barbariſmus vnius verbi corruptio. Verba enim non recta lege cõiuncta ſolœciſmus eſt: vt ſi quis dicat, inter nobis pro inter nos: aut dare veniã ſceleratorum, pro ſceleratis. Dictus autem ſolœciſmus à ciuibus Silicibus: qui ex vrbe Solœ quę nũc Pompeiopolis appellatur, profecti, cùm apud Italos commorantes, ſuam & illorũ lin-

A guam vitioſè inconuenientérque confunderent, ſolœciſmo nomen dederunt. Vnde & ſimiliter loquentes, ſolœciſmos facere dicũtur. Solœciſmus autẽ apud Poëtas ſchema dicitur, quoties in verſu neceſſitate metri factus inuenitur: cùm autem non inuenitur neceſſitas, permanet ſolœciſmi culpa. Solœciſmus fit duobus modis, aut per partes orationis, aut per accidẽtia partiũ orationis. Per partes orationis fit, ſi alteram partẽ pro altera ponamus, vtputa ſi prępoſitiones aduerbiis applicemus. Per accidentia fit, i. per ea quæ accidunt partibus orationis, vt puta per qualitates, genera, numeros, figuram, caſus. Per iſta igitur omnia B fiunt ſolœciſmi, ſicut Donatus expoſuit, fiunt præterea & plurimis modis. Nã Lucilius centum genera ſolœciſmorũ dixit, quos omnes vitare potius quàm ſequi debet, qui regulam rectè loquendi ſtudet tenere.

De Vitiis.

VItia apud Grammaticos illa dicũtur quæ in eloquio cauere debemus. Sunt autem hæc barbariſmus, ſolœciſmus, acyrologia, cacemphaton, & reliqua.

Barbariſmus eſt corruptio verbi vnius: vt ſi tertiam ſyllabam quis producat in Ignoſcere.

Solœciſmus cõpoſitio vitioſa verborũ: vt ſi aliquis dicat, inter hominib. ꝓ inter homines.

C Acyrologia nõ propria dictio, vt, Liceat ſperare timenti. Proprium eſt autẽ timenti formidare, non ſperare: & gramineo in campo. Proprium eſt graminoſum dicere campum, non gramineum.

Cacemphaton dictio obſcœna vel incompoſitè ſonans. Obſcœna, vt His animum arrecti dictis. Incompoſita, vt Iuuat ire & Dorica caſtra videre. Mala enim compoſitio fit ab ea ſyllaba incipere, qua ſuperior finierat: ſed & ſi alio modo quolibet incompoſita dictio proferatur, cacemphaton dicitur.

Pleonaſmos adiectio vnius verbi ſuperuacua, vt in Virgilio: Hactenus aruorum cultus D & ſydera cæli. Neque enim alibi niſi in cælo ſunt ſidera.

Periſſologia adiectio plurimorum verborũ ſuperuacua, vt, viuat Ruben & non moriatur: dum non ſit aliud viuere quàm non mori. Eſt in Eſaia, Aure audietis. Et apud Ioan. Quod vidimus oculis noſtris, dum non aliter videmus niſi oculis. Et, Locutus ſum lingua mea.

Macrologia longiloquiũ, res nõ neceſſarias comprehẽdens, vt, Legati non impetrata pace retrò vnde venerant domum reuerſi ſunt.

Tautologia, i. eloquiũ iteratũ, vt, Si fata virũ ſeruãt, ſi veſcitur aura ætherea, neq; adhuc crudelibus occupat vmbris. Totũ enim qđ repetitur vna res eſt, ſed crebro ſermone enũciata.

Eclipſis eſt defectus dictionis, in quo neceſſaria verba deſunt, vt, Cui pharetra ex auro: deeſt enim, erat.

Tapinoſis eſt humilitas, ſtatum magnæ rei dictis infirmãs: vt, Apparent rari nãtes in gurgite vaſto. Gurgitem poſuit pro mari.

Kacoſyntheton vitioſa compoſitio, vt, Verſáque iuuencum Terga fatigamus haſta.

Amphibologia, ambigua dictio: quæ fit aut per caſum accuſatiuū, vt illud reſpōſum Apollinis ad Pyrrhū: Aio te Æacida Romanos vincere poſſe. In quo nō eſt certum, quem in illo verſu monſtrauerit eſſe victorē. Fit & amphibologia per incertā diſtinctionē: vt, Bellū ingens geret Italia. Incerta diſtinctio, vtrū bellū ingens, aut ingens Italia. Fit & per commune verbum, vt ſi quis dicat, criminatur Cato: vadatur Cicero: præſtolatur Brutus: dedignatur Antonius, nec addat quem, vel à quo. Cato enim philoſophus aliorū crimina reprehēdebat: Cicero defenſor cauſarū erat: vades enim dicūtur, qui legaliter cauſas agunt. Sed in hac ambiguitate nō oſtēdit quē criminetur Cato, pro quo agat Cicero. Vadat enim, i. cauſam agit, & nō dicit cuius. Fit & per homonymiā, quādo vno nomine multa ſignificātur: vt acies & nō addas aut ferri, aut oculorū, aut militū.

De Metaplaſmis.

Metaplaſmus græca lingua, latinè dicitur transformatio: qui fit in vno verbo propter metri neceſſitatem, & licentiam Poëtarum, cuius ſpecies hæ ſunt.

Protheſis, appoſitio in principio verbi, vt gnato pro nato. Epētheſis appoſitio in medio, vt relliquias, pro reliquias: & maneant in relligione nepotes, pro religione.

Paragoge appoſitio in fine, vt admittier, pro admitti, & poteſtur, pro poteſt.

Aphereſis, abſciſſio de principio, vt temno pro contemno.

Syncope, abſciſſio de medio, vt forſan, pro forſitan.

Apocope, abſciſſio de fine, vt ſat pro ſatis.

Ectaſis, productio contra naturam, vt, Italiā fato profugus, &, Exercet Diana choros.

Syſtole, correptio contra naturam. Aquoſus Orion, &, Vrbémque Fidenam, cùm prima ſyllaba produci debeat.

Diæreſis diſciſſio vnius ſyllabæ in duas, vt, Diues pictai veſtis, ꝓ pictæ, & aulai pro aulæ.

Epiſynalœphe, conglutinatio duarū in vnā, vt prende coronas, & ianva pro ianua.

Synalœphe, colliſio vocalium adiuncta vocalibus: vt, Atque ea diuerſa penitus dum parte geruntur.

Eclipſis, colliſio conſonantium cum vocalibus: vt, Multum ille & terris iactatus & alto.

Antitheſis, contraria poſitio literæ pro alia E litera: impete pro impetu, & olli pro illi.

Metatheſis, tranſpoſitio literæ, vt, Euandre pro Euander, Timbre pro Timber.

Inter barbariſmum & figuras hoc eſt latinā & perfectam elocutionem eſſe dicunt Metaplaſmū, qui in vno ſermone, ratione fit vitioſus. Itē inter ſolœciſmū & ſchema, i. perfectā connexionē ſermonū, figura eſt, quæ fit contextu ſermonū ratione vitioſa. Ergo metaplaſmi & ſchemata media ſunt: & diſcernūtur peritia & imperitia. Fiunt autem ad ornatum.

De Schematibus.

Schemata, ex græco in latinum eloquiū figurę interpretantur, quæ fiunt in verbis vel F ſententiis per varias diſtinctionū formas propter eloquij ornatū. Hæc dū multa ſunt, apud Grammaticos, iſta inueniuntur.

Prolepſis eſt præſumptio, vbi ea quæ ſequi dicunt, anteponuntur: vt, Interea reges ingenti mole Latinus. Debuit enim ſic dicere: Interea reges ingenti mole, & ſtatim adiicere quod ſequitur. Procedunt caſtris: deinde dicere Latinus, &c. ſed facta eſt pro ornamento præſumptio rei, & qui ſequi debuēre reges interpoſiti ſunt in ſeptem verſibus, & poſtea additum eſt, Procedūt caſtris. Inde pręſumptio, quia antepoſita ſunt quæ ſequi debuēre.

Zeugma eſt clauſula, cùm plures ſenſus vno G verbo clauduntur, quæ fit tribus modis. Nam aut in primo, aut in pōſtremo, aut in medio id verbum ponitur, quod ſentētias iungit. In primo, vt, Vertitur œnophori fundus ſentētia nobis, in medio, vt, Græcia Sulpitio ſorti data, Gallia Cottæ. In poſtremo, vt, Nāque hoc tēpore Obſequium amicos, veritas odiū parit.

Hypozeuxis eſt figura ſuperiori contraria, vbi in ſingulis ſenſibus propria vnicuiq; clauſula eſt: vt, Regem adit, & regi memorat noménque genúſque.

Syllepſis eſt in diſſimilibus clauſulis, aut pluralis dictio ſingulari verbo finita, vt, Sociis & rege recepto: aut ſingularis dictio plurali verH bo expleta, vt, Sunt nobis mitia poma, Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis. Supra enim ſunt dixit: hic debuit dicere, Eſt preſſi copia lactis. Fit autem Syllepſis non ſolùm per partes orationis, ſed & per accidētia partibus orationis. Nam vbi & pro multis vnus, & pro vno multi ponuntur, ſyllepſis eſt: pro multis vnus, vt eſt illud: Vterúmque armato milite cōplēt: cùm non vno, ſed multis militibus. Item pro vno multi, vt in Euangelio, Latrones qui crucifixi erant cum eo improperabāt ei: vbi pro vno vterque inducitur blaſphemaſſe.

Anadiploſis eſt, quando ab eodē verbo quo prior verſus finiuit, ſequēs verſus incipit, vt eſt illud, Certent & cignis vlulæ, ſit Tityrus Orpheus, Orpheus in ſyluis, inter delfinas Oriō.

Anapho-

Anaphora eſt repetitio eiuſdem verbi per principia verſuum plurimorũ,vt, Nos te Dardania incenſa tua qui arma ſecuti, Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor.

Epanaphora eſt in vno verſu per principia ſenſuũ eiuſdem verbi repetitio,vt, Te nemus Angitiæ vitrea te Focinus vnda. Te liquidi fleuêre lacus.

Epizeuſis in vno ſenſu congeminatio verbi,vt, Sic ſic iuuat ire ſub vmbras.

Epanalepſis eſt ſermonis in principio verſus poſiti eiuſdẽ in fine replicatio,vt eſt illud: Creſcit amor nũmi quantũ ipſa pecunia creſcit.

Paranomaſia eſt in ſignificatione diuerſa dictio penè ipſa, vt illud, Abire an obire te cõuenit, i. exulem fieri, an mori.

Scheſis onomatõ, multitudo nominũ coniunctorum quodam ambitu copulata, vt Nubila, nix, grando, procellæ, fulmina, venti.

Paromaton eſt multitudo verborũ ex vna litera inchoantium, quale eſt apud Ennium, O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tuliſti. Sed hoc bene tẽperat Virgilius dum non toto verſu vtitur hac figura, vt Ennius, ſed nũc in principio verſus tantùm, vt eſt illud: Sæua ſedens ſuper arma. nunc in medio, vt, Quęque lacus latè liquidos, quęque aſpera dumis. Nunc autẽ in fine, vt, Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat.

Homoptotõ eſt, cùm plurima nomina per vnum caſum denunciantur, vt eſt illud, Sed neque currentem, ſed nec cognoſcit euntem, Tollẽtẽmq; manus ſaxũq; immane mouentẽ

Homoteleutõ eſt, cũ vno modo verba plurima finiũtur, vt abiit, abceſſit, euaſit, erupit.

Polyptoton eſt cùm diuerſis caſibus ſentẽtia variatur, vt, Ex nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reuerti. Marci dona papè Marco ſpondẽte recuſas. Marcus dixit ita eſt, aſſigna Marce tabellas.

Hirmos eſt ſententia continuatæ orationis tenorem ſuum vſque ad vltimum ſeruans, vt, Eſt in ſeceſſu longo locus, inſula portũ, & reliqua. Hinc enim in lõgum vadit ſenſus vſque ad illud, Deſuper horrẽdis atrum nemus imminet vmbris.

Polyſyntheton eſt dictio multis concatenata coniunctionibus, vt, Tectũmque, larẽmq;, armáque, Amicleũmque canem.

Dialyton vel aſyntheto figura eſt, quæ è cõtrario ſine cõiunctionibus ſolutè ac ſimpliciter effertur, vt Venimus, vidimus, placuit.

Antitheton eſt, vbi contraria contrariis opponuntur, & ſententiæ pulchritudinẽ reddũt, vt illud, Frigida pugnabãt calidis, humẽtia ſiccis: Mollia cũ duris: ſine põdere, habẽtia põdꝰ.

Hypallage eſt quotieſcunq; per cõtrarium

A verba intelligũtur, vt, Dare claſſibus auſtros, cùm ventis naues demus, non nauibus vẽtos.

De Tropis.

TRopos Græco nomine Grammatici vocant, qui latinè modi locutionũ interpretantur. Fiũt autem à propria ſignificatione ad non propriam ſimilitudinẽ. Quorum omniũ nomina difficillimũ eſt annotare, ſed ex omnibus Donatus xiij. vſui tradẽdos conſcripſit.

Metaphora eſt verbi alicuius vſurpata trãſlatio, ſicut dicimus, fluctuare ſegetes, gẽmare vites, dũ in iis rebus fluctus & gẽmas non inuenimus, in quibus hæc verba aliunde transferũtur: ſed hæ atque aliæ tropicæ locutiones
B ad ea quæ intelligẽda ſunt propterea figuratis amictibus obteguntur, vt ſenſum legẽtis exerceãt, & ne nuda atq; in prõptu poſita vileſcãt. Fiunt autẽ metaphorę quatuor modis, ab animali ad animale, vt, Aligeros cõſcẽdit equos. metaphoricè loquẽs miſcuit quadrupedi alas auis, & quo curſu deſerta petiuit, miſcuit volatili curſum quadrupedis. Ab inanimali ad inanimale, vt, Põtum pinus arat, ſulcũ premit alta carina. Miſcuit vſum terrę aquis, dũ arare & ſulcum premere ad terrã pertineat, non ad mare. Ab inanimali ad animale, vt florida iuuentus: miſcuit flores inanimales, iuuentuti quæ animã habet: Ab animali ad inanimale,
C vt, Tu Neptune pater cui tẽpora cana crepãti Cincta ſalo reſonãt, magnus cui perpete mẽto Profluit Oceanus, & flumina crinibus errãt. Mentum enim & tẽpora & crines non ad Oceanũ pertinent, ſed ad homines. Sic & alia rerum nomina de alio genere in aliud genus decentiſſimè decoris gratia transferuntur, vt oratio perornetur. Metaphora autem aut partis vnius eſt, vt fluctuare ſegetes, non potes dicere ſegetare fluctus: aut antiſtropha eſt, id eſt reciproca, vt remigium alarum. Nam & alæ nauium & alarum remigia dicuntur.

Catachreſis, eſt alienæ rei nomen appoſitũ: & eo à metaphora differt, quòd illa, vocabulũ
D habenti largitur aliud: hæc quia non habet proprium, alieno vtitur: vt, Faciémque ſimillima lauro: &, Nunc vna ambæ iunctíſque feruntur. Frontibus, & longa ſulcant vada ſalſa carina. Dum facies, & frons tantùm animaliũ & hominum ſint. Quod nomen ſi poëta non appoſuiſſet naui, quid proprium eidem parti diceret non haberet.

Metalepſis tropus à præcedente indicans quod ſequitur: Inque manus cartæ nodoſáq; venit arũdo. Nã per manum verba, per arundinem literæ ſignificatæ ſunt.

Metonymia eſt tranſnominatio ab alia ſignificatione ad aliam proximitatem translata. Fit autem multis modis, aut enim per id

quod continet, id quod continetur oſtendit, vt theatra plaudunt, prata mugiunt: dum illic homines plaudãt, hîc boues mugiant, aut cõtra per id quod continetur id quod continet, vt, Iam proximus ardet Vcalegon, dum non ille, ſed domus eius arderet. Item per inuentorem id quod inuentum eſt, vt Sine Cerere & Libero friget Venus. &, Commixtam Vulcanus mittit ad aſtra fauillam. Vult enim per Cererem frumenti inuentricem intelligere panem: per Liberum inuentorem vitis, vinũ: per Venerem libidinẽ: per Vulcanum, ignẽ. At contra per inuentum inuentorem demõſtrat: vt vinum precamur pro Libero qui vinum apud Græcos inuenit. Item per efficientem, id quod efficitur, ſicut Pigrũ frigus, quòd pigros homines faciat: & timor pallidus, eo quòd pallidos homines reddat. At contra per id quod efficitur efficiens: vt, Iungit equos auri genitor, ſpumantiáque addit Fræna loris. Spumantia fræna dixit, cùm vtique non ipſa faciant ſpumas, ſed equus qui ea gerit ſpumis conſpergat infuſis.

Antonomaſia eſt pro nomine, i. vice nominis poſita, vt Maia genitus pro Mercurio: qui tropus fit tribus modis, ab animo, vt magnanimúſque Anchiſiades: à corpore, vt ipſe arduus: extrinſecus, vt, Infœlix puer atque impar congreſſus Achilli.

Epitheton ſuprapoſitum nomen: præponitur enim proprio nomini, vt Alma Ceres, obſcœníque canes, importunæque volucres. Inter antonomaſiam autem & epitheton hoc differt, quòd antonomaſia, pro vice nominis ponitur: Epitheton autem nunquam ſine nomine eſt. Quibus duobus tropis vel vituperamus aliquem, vel oſtendimus, vel laudamus.

Synecdoche eſt conceptio: cùm à parte totum, vel à toto pars intelligitur. Eo enim & per ſpeciem genus, & per genus ſpecies demonſtratur: ſed ſpecies pars eſt, genus autem totum. A toto enim pars intelligitur: vt, Quũ multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus Tranſpontum fugat. Non enim totus annus eſt frigidus, ſed pars anni, id eſt hyems. At cõtra à parte totũ, vt, Flãmas cum regia puppis Extulerat. Vbi non ſolùm puppis, ſed nauis: & non nauis, ſed qui in ea: & non omnis, ſed vnus flammas extulit.

Onomatopœia, nomẽ fictum ad imitandũ ſonum vocis confuſæ, vt ſtridor valuarũ, mugitus boum, balatus ouium.

Periphraſis eſt circumloquium, dum res vna plurimis verbis ſignificatur, vt auras vitales carpit. Significauit enim per copulationẽ verborum vnam rem, hoc eſt, viuit. Hic autẽ tropus geminus eſt: nam aut veritatem ſplen-

E didè producit, aut fœditatem circuitu euitat. Veritatem ſplendidè producit, ſicut: Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras, Titoni croceum linquens aurora cubile. Vult enim dicere, iam luceſcebat, aut dies ortus erat. Fœditatem circuitu deuitat, ſicut: Placitúmque petiuit Coniugis infuſus gremio per membra ſoporem. Hoc enim circuitu euitat obſcœnitatem & decenter oſtendit cõcubitum.

Hyperbaton eſt tranſcenſio, cùm verbum aut ſententia cõmutatur. Huius ſpecies quinque ſunt, Anaſtrophe, Hyſteron proteron, parentheſis, tmeſis, ſyntheſis.

Anaſtrophe verborum ordo præpoſterus,
F vt, littora circum, pro circum littora.

Hyſteron proteron, ſententia ordine commutata: vt, Poſtquàm altos tetigit fluctus, & ad æquora venit. Ante enim ad æquora venit, & ſic tetigit fluctus.

Parentheſis, vbi interponimus ſententiam noſtram, qua ex medio remota integer ſenſus perdurat, vt, Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem Paſſus amor) rapidum ad naues præmittit Achatem. Eſt enim ordo Æneas rapidum præmittit Achatem: nam illud in medio parentheſis eſt.

Tmeſis eſt ſectio vnius nominis per interpoſitionem verborum: vt, Multum nebulæ
G circum Dea fudit amictum, pro circumfudit.

Syntheſis eſt, vbi ex omni parte confuſa ſunt verba, vt illud, —Iuuenes, fortiſſima fruſtra Pectora, ſi vobis audẽdi extrema cupido eſt Certa ſequi, quæ ſit rebus fortuna videtis. Exceſſere omnes aditis ariſque relictis, Dij quibus imperium hoc ſteterat, ſuccurritis vrbi Incenſæ, moriamur, & in media arma ruamus. Ordo talis eſt, Iuuenes fortiſſima pectora, fruſtra ſuccurritis vrbi incenſæ, quia exceſſere dij quibus hoc imperium ſteterat. Vnde ſi vobis cupido certa eſt me ſequi, audentem extrema, ruamꝰ in media arma & moriamur.

H Hyperbole eſt excellitas fidem excedens vltra quam credendum eſt: vt, ſydera verberat vnda, &, Terram inter fluctus aperit. Hoc enim modo vltra fidem aliquid augetur, nec tamen à tramite ſignificandæ veritatis erratur, quamuis verba quibus indicatur excedãt, vt voluntas loquentis non fallentis appareat: quo tropo non ſolùm augetur aliquid, ſed & minuitur: augetur, vt, velocior aura: minuitur vt, mollior pluma, durior ſaxo.

Allegoria eſt alieniloquium, aliud enim ſonat, aliud intelligitur: vt, -tres in littore ceruos Conſpicit errantes. Vbi tres duces belli punici, vel tria bella punica ſignificantur. Et in Bucolicis, Aurea mala decem miſi, id eſt ad Auguſtum

guſtum decem eglogas paſtorum. Huius tropi plures ſunt ſpecies, ex quibus eminent vij. Ironia, Antiphraſis, Ænigma Charientiſmos Parœmia, Sarcaſmos, Aſtiſmos.

Ironia, eſt ſententia per pronunciationem contrarium habens intellectum. Hoc enim tropo callidè aut per accuſationem, aut per inſultationem aliquid dicitur. vt eſt illud: Veſtras Eure domos, illa ſe iactet in aula Æolus, & clauſo ventorũ carcere regnet. Et quomodo aula, ſi carcer eſt? Soluitur enim pronũciatione. Nam carcer pronunciatio eſt: iactet in aula, Ironia eſt, & totum per contrariam pronuntiationem enũciatur per Ironiæ ſpeciem, quæ laudando deridet.

Antiphraſis eſt ſermo è contrario intelligẽdus: vt lucus, quia caret luce per nimiam nemorũ vmbram. & manes, id eſt mites & modeſti, cùm ſint terribiles & immanes, & Parcæ & Eumenides, id eſt, Furiæ quod nulli parcant vel benefaciant. Hoc tropo & nani Athlantes, & cæci videntes, & vulgo Æthiopes argentei appellantur. Inter Ironiam autẽ & Antiphraſim hoc diſtat, quòd Ironia pronuntiatione ſola indicat quod intelligi vult, ſicut cùm dicimus homini agenti male, Bonũ eſt quod facis. Antiphraſis verò non voce pronuntiantis ſignificat contrarium, ſed iis tantũ verbis, quorum origo contraria eſt.

Ænigma eſt quæſtio obſcura, quæ difficilè intelligitur, niſi aperiatur: vt eſt illud, De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo: ſignificans ex ore leonis fauum extractum. Inter allegoriam autem & ænigma hoc intereſt: quòd allegoria bis gemina eſt: & ſub re alia aliud figuraliter indicat. Ænigma verò tãtum ſenſus obſcurus eſt, & per quaſdã imagines adumbratus eſt, vt: Quædam filia mater matris, & mater filiarum filiæ ſuæ.

Charientiſmos eſt tropus, quo dura dictu gratius proferuntur. vti cùm interrogantibus nobis, numquid nos quæſierit aliquis; reſpõdetur, bona fortuna. Vnde intelligitur, neminem nos quæſiſſe.

Parœmia eſt rebus & temporibus accommodatum prouerbium. Rebus, vt, Contra ſtimulum calces: dum ſignificatur aduerſis reſiſtendum. Temporibus, vt, Lupus eſt in fabula. Aiunt enim ruſtici vocem hominẽ perdere, ſi eum prior lupus viderit. Vnde & ſubitò tacenti dicitur illud prouerbium, Lupus in fabula. Sarcaſmos eſt hoſtilis irriſio, cum amaritudine, vt Referes ergo hæc & nuntius bis Pelidæ genitori, illi mea triſtitia facta, Degenerémque Neoptolemum narrare memento. Huic contrarius eſt Aſtyſmus, id eſt, vrbanitas ſine iracundia, vt id, Qui Bauium
A non odit, amet tua carmina Meui, Atque idẽ iungat vulpes & mulgeat hircos. id eſt, qui Bauium non odit, pro pœna ei contingat vt diligat Meuium. Fuerunt autem Meuius & Bauius poëtæ peſſimi, & inimici Virgilij. Qui hos ergo diligit, faciat quæ contra naturam ſunt, id eſt, iungat vulpes & mulgeat hircos.

Ὁμοίωσις eſt, quę Latinè interpretatur ſimilitudo, per quam minus notæ rei per ſimilitudinem eius quæ magis nota eſt panditur demonſtratio. Huius ſpecies ſunt tres, icon, parabolę, paradigma, id eſt comparatio, exemplum.

Icon eſt imago, cùm figuram rei ex ſimili
B genere conamur exprimere, vt, Omnia Mercurio ſimilia, vocémque colorémque, Et crines flauos, & membra decora iuuentæ. Congrua enim eſt ſimilitudo de ſpecie, cuius perſona inducitur.

Parabola eſt comparatio ex diſſimilibus rebus, vt, Qualis in aruis eſt ferè Libiæ viſus leo, cominus hoſtem conſedit, vbi leoni Cæſarẽ comparauit, non ex ſuo, ſed ex alieno genere comparationem faciens.

Paradigma eſt exemplum dicti vel facti alicuius, aut ex ſimili, aut ex diſſimili genere, conueniens ei, quam proponimus rei. ita, Tã fortiter periit apud Hipponam Scipio, quam
C Vticæ Cato. Similitudo autẽ tribus modis fit, à pari, à maiore, à minore. A pari, Ac veluti magno in populo cũ ſæpe coorta eſt, Seditio. à maiore ad minus, Qualiter expreſſum ventis per nubila fulmen. à minore ad maius. Si potuit manes arceſſere coniugis Orpheus, Threicia fretus cithara, fidibúſque canoris. quaſi dicat, re parua & breui, id eſt, ſi ille cithara fretus, ego pietate.

De Proſa.

PRoſa eſt producta oratio, & à lege metri ſoluta. Proſum enim antiqui productum dicebant & rectum. Vnde ait Varro, Apud
D Plautum proſis lectis ſignificare rectis. vnde etiam quę non eſt perflexa numero: ſed recta, proſa oratio dicitur, in rectum producendo. Alij proſam aiunt dictam ab eo, quòd ſit profuſa, vel ab eo quòd ſpatioſius proruat & excurrat, nullo ſibi termino præfinito. Præterea ſciendum tam apud Gręcos, quàm apud Latinos longè antiquiorem curam fuiſſe carminũ, quàm proſæ. Omnia enim prius verſibus condebantur, proſæ autẽ ſtudiũ ſerò viguit. Primus apud Gręcos Phærecides Sirus ſoluta oratione ſcripſit. apud Romanos autẽ Appius Cæcus aduerſus Pirrhum ſolutam orationem primus exercuit. Iam ex hinc & cæteri proſam orationem condiderunt.

De metris.

METra vocata, quia certis pedum menſuris atque ſpaciis terminantur, neque vltra dimenſionem temporum conſtitutā procedunt. Menſura enim Græcè μέτρον dicitur.

Verſus dicti ab eo, quòd pedibus in ordine ſuo diſpoſitis, certo fine moderantur per articulos: qui cæſa & mēbra nominantur. Qui ne longius prouoluerentur, quàm iudiciū poſſet ſuſtinere, modum ſtatuit ratio vnde reuerteretur, & ab eo ipſo verſum vocatum dicunt quod reuertatur.

Huic adhæret rythmus, qui non eſt certo fine moderatus: ſed tamen rationabiliter ordinatis pedibus currit: qui Latinè nihil aliud quàm numerus dicitur. de quo eſt illud, Numeros memini ſi verba tenerem.

Carmen vocatur quicquid pedibus continetur: cui datum nomen exiſtimant ſeu quod carptim pronunciaretur, vnde hodie lanam quam purgantes diſcerpunt, carminare dicimus: ſeu quòd qui illa canerent, carere mente exiſtimabantur.

Metra vel à pedibus nuncupata, vel à rebus quæ ſcribuntur, vel ab inuentoribus, vel à frequentatoribus, vel à numero ſyllabarum.

A pedibus metra vocata, vt dactilica, iambica, trochaica. A trocheo enim trochaicum metrum naſcitur, à dactilo dactilicum: ſic & alia à ſuis pedibus. A numero verò exametrū pentametrum, trimetrum. Nam ſenarios verſus nos ex numero pedū vocamus. Hos Græci quia geminos ferunt, trimetros dicunt. Exametros autem latinos primum feciſſe Ennius traditur, eóſque longos vocat.

Ab inuentoribus metra vocata dicuntur, vt, Anacreonticum, Sapphicum, Archiloicum. Nam anacreontica metra Anacreon Teius compoſuit. Sapphica, Sappho mulier edidit. Archiloicum, Archilocus quidā ſcripſit. Colophonium, Colophonius quidam exercuit. Sotadeorum quoque repertor eſt Sotades genere Cretenſis. Simonidia quoque metra Simonides poëta liricus compoſuit.

A frequentatoribus, vt Aſclepiadea. Non enim ea Aſclepius inuenit, ſed proinde ita vocata ſunt, quod eis idem frequentiſſimè & elegantiſſimè vſus ſit.

A rebus quæ ſcribuntur, vt heroicum, elegiacum, bucolicum. Heroicum enim carmē dictum, quòd eo virorum fortium res & facta narrentur. Nam heroes appellantur viri quaſi aërei & cælo digni propter ſapientiam & fortitudinem: quod metrum authoritate cætera metra præcedit, vnū ex omnibus, tam maximis operibus aptum quàm paruis, ſuauitatis & dulcedinis æquè capax. Quibus virtu-
E tibus nomen ſolum obtinuit, vt heroicū vocaretur ad memorandas ſcilicet heroum res, hoc eſt fortium. Nam & præ cæteris ſimpliciſſimū habetur, conſtátque duobus pedibus, dactilo & ſpondæo. ac ſæpe penè vel ex hoc, vel ex illo, niſi quod temperâtius fit vtriuſque mixtura, quàm ſi inſtruatur à ſingulis. Omnibus quoque metris prius eſt. Hoc primùm Moſes in cantico Deuteronomij, longè ante Pherecidem & Homerū ceciniſſe probatur. Vnde & apparet antiquius fuiſſe apud Hebræos ſtudium carminum, quàm apud Gentiles. Siquidem & Iob Moyſi temporibus adæquatus hexametro verſu dactilo ſpondæóque decurrit. Hoc apud Græcos Achateſius
F Mileſius fertur primus compoſuiſſe: vel vt alij putant Pherecides Syrus. quod metrum ante Homerū Pythium dictum eſt: poſt Homerū heroicū nominatum. Pythium autem vocatū volunt, eo quod hoc genere metri oracula Apollinis ſint edita. Nam cùm in Parnaſſo monte Pythonem ſerpentē in vindictam matris ſagittis inſequeretur, accolę Delphici hoc illum metro hortati ſunt, vt ait Terentianus.

Elegiacum autem dictum, eo quod modulatio eiuſdē carminis conueniat miſeris. Terētianus hos elegos dicere ſolet: quod clauſula talis triſtibus, vt tradunt, aptior eſſet modis. Hoc autem vix omnino conſtat à quo ſit inuentum, niſi quia apud nos Ennius eo prior
G vſus eſt. Nam apud Græcos ſic adhuc lex grāmaticorū pendet: vt ſub iudice res * religata ſit. Nam quidam eorum Colofonium quendam, quidam Archilocum authorem atque inuentorem volunt.

al. relegata

Bucolicum, id eſt paſtorale carmen plerique Syracuſis primum compoſitum à paſtoribus opinantur, nonnulli Lacedæmone. Námque tranſeunte in Thraciam Xerxe lege Perſarum, cùm Spartanæ virgines, ſub hoſtili metu neque egredi vrbem auderent, neque pōpam chorúmque agreſtem Dianæ deæ pro more exercerent: turba paſtorum ne religio periret, eundem inconditis cantibus celebra-
H runt. Appellatur autem Bucolicum de maiore parte, quamuis opilionum caprariorúmque ſermones in iis & cantica inſerantur.

Hymnos primum Dauid propheta in laudem Dei compoſuiſſe, ac ceciniſſe manifeſtum eſt. Deinde apud Gentiles prima Mnemia Timotoe fecit in Apollinem & Muſas, quæ fuit temporibus Ennij longe poſt Dauid. Hymni autem ex Græco in Latinum laudes interpretantur.

Epithalamia ſunt carmina nubentiū, quæ decantantur à ſcolaſticis in honorem ſponſi & ſponſæ. Hæc primum Salomon edidit in

laudem

laudem Eccleſiæ & Chriſti. Ex quo Gentiles ſibi Epithalamium vendicarunt, & iſtius generis carmen aſſumptum hæſit. Quod genus primum à Gentilibus in ſcænis celebrabatur poſtea tantùm in nuptiis hæſit. Vocatur autē epithalamium: eo quod ſuper thalamum decantetur.

Threnos, quod Latinè lamentum vocamus primus Ieremias verſu compoſuit ſuper vrbē Hieruſalem & populum, quando captiuus ductus eſt. Poſt hunc apud Græcos Simonides poëta Liricus. Adhibebantur autem funeribus atque lamentis: ſimiliter & nunc.

Epitaphium Græcè, Latinè ſupra tumulum. Eſt enim titulus mortuorum, qui in dormitione eorum fit qui iam defuncti ſunt. Scribuntur enim ibi vita & mores & ætas eorum.

Poëſis dicitur Græco nomine opus multorum librorum: poëma vnius. Idilion paucorum verſuum: diſtichon duorum: monoſtichon vnius.

Epigramma eſt titulus, quod in Latinum ſuperſcriptio interpretatur. Ἐπὶ enim ſuper, γράμμα litera vel ſcriptio nominatur.

Epodon in poëmate clauſula breuis eſt. Dictum autē epodon quòd adunatur ad ſpeciem elegiaci, vbi præmiſſo vno longiori, alter breuior componitur, atque ita in ſingulis quibuſque maioribus ſequētes minores quaſi clauſulæ recinunt. Clauſulas autem Lirici appellant, quaſi præciſos verſus integris ſubiectos, vt eſt apud Horatium: Beatus ille qui procul negociis, deinde ſequitur præciſus, vt priſca gens mortalium: ſic & deinceps alterni. quibus aliqua pars deeſt: & ipſi præcedentibus ſimiles, ſed minores.

Centones apud Grammaticos vocari ſolēt, qui de carminibus Homeri vel Vergilij ad propria opera more cētenario, ex multis hinc inde compoſitis in vnum ſarciuntur corpus, ad facultatem cuiuſque materiæ. Denique Proba vxor Adelfi centonem ex Virgilio de Fabrica mūdi, & Euāgeliis pleniſſimè expreſſit. materia compoſita ſecundū verſus, & verſibus ſecundum materiam concinnatis: ſic quoque & quidam Pomponius ex eo demū poëmate inter cætera ſtili ſui otia Tityrum in Chriſti honorem compoſuit: ſimiliter & Æneidos.

De Fabula.

FAbulas poëtę à fando nominauerunt: quia non ſunt res factæ, ſed tantùm fando fictæ. Quæ ideo ſunt inductæ: vt ficto mutorum animalium inter ſe colloquio imago quædā vitæ hominum noſceretur. Has primus inueniſſe traditur Alcmon Crotonienſis: appellantur Æſopicæ, quia is apud Frigiam in hac re A pollebat. Sunt autem fabulæ aut Æſopicæ, aut Lybiſticæ. Æſopicæ ſunt, cùm animalia muta inter ſe ſermocinaſſe finguntur, vel quæ animam non habent: vt vrbes, arbores, montes, petræ, flumina. Lybiſticæ autem dum hominum cum beſtiis, aut beſtiarum cum hominibus fingitur vocis eſſe commercium.

Fabulas poëtæ quaſdam delectandi cauſa finxerunt, quaſdam ad naturas rerum, nonnullas ad mores hominum interpretati ſunt. Delectandi cauſa fictas vt eas quas vulgo dicunt, vel quas Plautus & Terentius compoſuerunt. Ad naturam rerum fabulas fingunt, vt Vulcanus claudus, quia per naturam nunquā B rectus eſt ignis, vt illa triformis beſtia, prima leo, poſtrema draco, media ipſa chimera, id eſt caprea, ætates hominum per eam volentes diſtinguere, quarum ferox & hærens prima adoleſcentia, vt leo: dimidiū vitæ tempus lucidiſſimum, vt caprea, eo quod acutiſſime videat, tunc fit ſenectus caſibus inflexis, vt draco. Sic & Hippocentauri fabulam eſſe confictam, id eſt hominem equo mixtum ad exprimendam humanæ vitæ velocitatē, quia equū conſtat eſſe velociſſimum. Ad mores vt apud Horatium mus loquitur muri, muſtella vulpeculæ, vt per narrationem fictam ad id quod agitur verax ſignificatio referatur. Vnde & C Æſopi tales fabulæ ſunt ad morum finem relatæ, vel ſicut in libro Iudicum ligna ſibi regē requirunt, & loquuntur ad oliuam & ad ficū, & ad vitem & ad rubum, quod totum vtique ad mores fingitur, vt ad rem quæ intenditur, ficta quidem narratione, ſed veraci ſignificatione veniatur. Sic & Demoſthenes orator fabula vſus eſt aduerſus Philippum, qui cùm ab Athenienſibus poſtularet, vt ſibi decē oratores darentur, & diſcederet, finxit ille hanc fabulam, qua diſſuaderet dicens: lupos aliquādo paſtoribus, quorum diligentiam decipere voluiſſent, ſuaſiſſe, vt in amicitiam conuenirent, ea tamen conditione, vt canes in quibus D erat cauſa iurgiorum, iure illis traderentur, annuiſſe paſtores, & in ſpem ſecuritatis dediſſe canes, quos ouium ſuarum vigilantiſſimos cuſtodes habebant. Tunc lupi adempta omni formidine, omne quod in gregibus illis erat, non pro ſatietate tantum, verumetiam pro libidine lacerauerunt. Philippum hoc quoque principes populi poſtulare, quo facilius poſſet opprimere ſpoliatam cuſtodibus vrbem.

De Hiſtoria.

HIſtoria eſt narratio rei geſtæ, per quam ea quæ in præterito facta ſunt dinoſcuntur. Dicta autē Græcè Hiſtoria, ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν vel à videre, vel cognoſcere. Apud veteres enim

nemo conſcribebat Hiſtoriam, niſi is qui interfuiſſet & ea quæ ſcribenda eſſent vidiſſet. Melius enim oculis quæ fiũt deprehendimus quã ea quæ auditione colligimus. Quæ enim videntur, ſine mendacio proferuntur. Hæc diſciplina ad Grammaticam pertinet: quia quicquid dignum memoria eſt, literis mandatur. Hiſtoriæ autem ideo monimẽta dicuntur, quod memoriam tribuunt rerum geſtarũ. Series autem dicta per tranſlationem à ſertis florum inuicem comprehenſorum.

De primis auctoribus hiſtoriarum.

HIſtoriam autem primus apud nos Moyſes de initio mundi conſcripſit. Apud Gẽtiles verò primus Dares Phrigius de Græcis & Troianis hiſtoriam edidit: quam in foliis palmarum ab eo conſcriptam eſſe ferũt. Poſt Daretem autem in Græcia Herodotus primus hiſtoriographus habitus eſt. Poſt quem Phærecides claruit iis temporibus quibus Eſdras legem conſcripſit.

De vtilitate Hiſtoriæ.

HIſtoriæ gentium non impediunt legentes in iis quæ vtilia dixerunt. Multi enim ſapientes præterita hominum geſta ad inſtitutionem præſentium hiſtoriis tradiderunt. Siquidem & per Hiſtoriam ſumma retrò temporum annorumque ſupputatio comprehẽ-

E ditur: & per conſulum regúmque ſucceſſum multa neceſſaria perſcrutantur.

De generibus Hiſtoriæ.

GEnus Hiſtoriæ triplex eſt. Ephemeris nãque appellatur vnius diei digeſtio. hoc apud nos Diarium vocatur. Nam quod Latini diurnum, Græci Ephemerida dicunt.

Kalendaria appellantur, quæ in menſes ſingulos digeruntur.

Annales, ſunt res ſingulorum annorum. Quæcũque enim digna memoriæ domi militiæque mari ac terræ per annos in commẽtariis acta ſunt, ab anniuerſariis geſtis annales nominauerunt.

F Hiſtoria autem multorum annorum vel tẽporum eſt: cuius diligentia annui commentarij in libris delati ſunt. Inter Hiſtoriam autẽ & Annales hoc intereſt: quòd hiſtoria eſt eorum temporum quæ vidimus: annales verò ſunt annorum quos ætas noſtra nõ nouit. Vnde Saluſtius ex hiſtorialibus, Euſebius & Hieronymus ex annalibus & hiſtoria conſtat. Inter Hiſtoriam, & argumentum & fabulam intereſt. Nam Hiſtoriæ ſunt res veræ, quę factæ ſunt. argumenta ſunt quæ & ſi facta non ſunt, fieri tamen poſſunt. fabulæ verò ſunt, quæ nec facta ſunt, nec fieri poſſunt, quia contra naturam ſunt.

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI, ORIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM,

LIBER II.

Capita Secundi Libri.

1 *De Rhetorica eiúſque nomine.*
2 *De inuentoribus Rhetoricæ.*
3 *De nomine oratoris & partibus Rhetoricæ.*
4 *De tribus generibus cauſarum.*
5 *De gemino ſtatu cauſarum.*
6 *De tripartita controuerſia.*
7 *De quatuor partibus orationis.*
8 *De quinque modis cauſarum.*
9 *De ſyllogiſmis Rhetoricis.*
10 *De lege.*
11 *De ſententia.*
12 *De Cateſceua & Anaſceua.*
13 *De Proſopopœia.*
14 *De Ethopœia.*
15 *De generibus quæſtionum.*
16 *De locutione.*
17 *De trimodo genere dicendi.*
18 *De colo & commate, & periodis.*
19 *De vitiis literarum & verborum & ſententiarum cauendis.*
H 20 *De iuncturis verborum.*
21 *De figuris verborum & ſententiarum.*

DE RHETORICA

CAPVT I.

RHetorica eſt bene dicendi ſcientia, in ciuilibus quæſtionibus, ad perſuadendũ iuſta & bona in rerum perſonarũque negocio, & cauſa. Dicta autem Rhetorica Gręca appellatione ἀπὸ τῦ ῥητορίζειν id eſt, à copia locutionis ῥῆσις enim apud Græcos locutio dicitur ῥήτωρ orator. Cõiuncta eſt autem Grammaticæ arti Rhetorica. In Grammatica enim ſcientiam rectè loquendi diſcimus. In Rhetorica verò percipimus qualiter ea quæ didicimus proferamus.

De inuentoribus Rhetoricæ artis.

CAP. II.

HÆc autem diſciplina à Græcis inuẽta eſt à Gorgia, Ariſtotele, Hermagora: & trãſlata in Latinum à Tullio videlicet & Ticiano & Quin-

tranſlata in latinum à Tullio videlicet & Ti-
ciano & Quintiliano,ſed ita copioſè,ita variè
vel pro ſcientia vel pro loquacitate verborũ,
vt eam lectori admirari in promptu ſit,com-
prehendere impoſſibile.Nam membranis re-
tentis, quaſi accreſcit memoriæ ſeries dictio-
nis,ac mox repoſitis recordatio omnis elabi-
tur.Huius diſciplinæ perfecta cognitio orato-
rem facit.

De nomine oratoris, & partibus Rhetoricæ.
CAP. III.

ORator eſt igitur vir bonus dicẽdi peritus.
Vir bonus conſiſtit natura,moribus,vita,
artibus. Dicendi peritus conſiſtit artificioſa
eloquentia,quæ cõſtat partibus quinque, In-
uentione, Diſpoſitione, Elocutione,Memo-
ria,Pronũciatione,& fine officij,quod eſt ali-
quid perſuadere. Ipſa autem peritia dicendi
in tribus rebus conſiſtit, natura,doctrina,vſu.
Natura,ingenio: doctrina,ſcientia: vſus aſſi-
duitate. Hæc ſunt enim quæ non ſolùm in
oratore, ſed in vnoquoque homine artifice
ſpectantur,vt aliquid efficiat.

De tribus generibus cauſarum. CAP. IV.

GEnera cauſarum tria ſunt, deliberatiuũ,
demõſtratiuum, iudiciale. Deliberatiuũ
genus eſt, in quo de quibuſlibet vtilitatibus
vitæ, quid aut debeat aut nõ debeat fieri tra-
ctatur. Demonſtratiuum, in quo laudabilis
perſona aut reprehenſibilis oſtenditur. Iudi-
ciale, in quo de ipſius perſonæ facto, aut pœ-
næ aut præmij ſententia datur. Dictum autẽ
iudiciale, eo quòd iudicet hominem, & ſen-
tentia ſua oſtendat, vtrum laudabilis præmio
dignus ſit, aut certè reus condemnari, libera-
rive ſupplicio debeat. Deliberatiuum genus
vocatur eo quòd de vnaquaque in eo delibe-
ratur.Huius genus duplex eſt,ſuaſio & diſſua-
ſio,id eſt,de expectando & fugiendo,id eſt,de
faciendo & non faciendo. Suaſoria autem in
tribus locis diuiditur,honeſto,vtili & poſſibi-
li.Hęc differt aliquid à deliberatiua,quia ſua-
ſoria eget altera perſona,deliberatiua interdũ
& apud ſe agit.In ſuaſoria autẽ duæ ſunt, quæ
plus valent:ſpes & metus. Demonſtratiuum
dictum quòd vnamquamque rem aut laudã-
do aut vituperando demonſtrat: quod genus
duas habet ſpecies, laudem & vituperationẽ.
Laudis ordo tribus temporibus diſtinguitur,
ante ipſum,in ipſum,poſt ipſum.Ante ipſum,
vt, -quæ te tam læta tulerunt Secula-. In
ipſum,vt, O ſola infandos Troiæ miſerata la-
„ bores. Poſt ipſum,vt, In freta dum fluuij cur-
„ rent,dum montibus vmbræ Luſtrabunt, cõ-
„ uexa polus dum ſydera paſcet:Semper honos
„ nomenque tuum laudéſque manebunt.

Pari ordine è contrario & in vituperatione
A hominis hęc forma ſeruãda eſt,ante hominẽ,
in hominem,poſt hominem.Locus commu-
nis,locus rhetoricus nullus eſt alius,niſi argu-
menti ſedes. Hæc verò communitas ad in-
quiſitionem pertinet,vt nunquam manduca-
ui commune,etiam immundum. Locus cõ-
munis ad demonſtratiuum vituperationis ge-
nus pertinet: quod tamen ab eo in aliquo dif-
fert,nam vituperatio quæ contraria eſt laudi,
ſpecialiter ad certam facientis perſonam ad-
hibetur.Communis verò locus generaliter in
facti crimine præponitur: vnde & communis
locus dicitur, quia abſente perſona non tantũ
in hominem, quantum in ipſum crimen ex-
B ponitur.Omne enim vitium non in vno tan-
tùm, ſed etiam commune in plurimis inue-
nitur.

De gemino ſtatu cauſarum.
CAP. V.

STatus cauſarum apud Rhetores dicitur ea
res,in qua cauſa cõſiſtit, id eſt, conſtitutio.
Græci enim ſtatum à contentione στάσιν di-
cunt.Latini autem nõ ſolùm à pugna per quã
expugnẽt propoſitionem aduerſarij,ſed quòd
in eo pars vtraque conſiſtat. Fit autem ex in-
tentione & depulſione. Status autem cauſa-
rum duo ſunt, rationalis & legalis. De ratio-
nali oriuntur coniectura,finis,qualitas, tranſ-
C latio. De fine,iudicialis & negocialis.De iudi-
ciali abſolutiua & aſſumptiua. De aſſumpti-
ua,conceſſio,remotio criminis,relatio crimi-
nis,compenſatio. De cõceſſione,purgatio &
deprecatio. Coniecturalis ſtatus eſt, cùm fa-
ctum quod alij obiicitur, ab alio pernegatur.
Diffinitiuus ſtatus eſt, cùm id quod obiicitur
non hoc eſſe contẽditur, ſed quid illud ſit ad-
hibitis diffinitionibus approbatur. Qualitas
eſt dum qualis ſit res quæritur:& quia de vi &
genere negotij controuerſia agitur, conſtitu-
tio generalis appellatur. Tranſlatio eſt, cùm
cauſa pendet ab eo, quod aut non is agere vi-
detur quem oportet,aut non apud quos, quo
tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna
D oporteat. Tranſlatiua conſtitutio eſt, quod
actio tranſlationis & commutationis indige-
re videtur. Iudicialis eſt, in qua æqui & recti
natura & præmij aut pœnæ ratio quæritur.
Negotialis eſt in qua quid iuris ex ciuili mo-
re & æquitate ſit conſideratur. Aſſumptiua
eſt,quæ ipſa ex ſe nihil dat firmi ad recuſatio-
nem,foris autem aliquid defenſionis aſſumit.
Conceſſio eſt, cùm reus omnis non id quod
factum eſt defendit, ſed vt ignoſcatur poſtu-
lat:quod nos ad pœnitentes probauimus per-
tinere. Remotio criminis eſt,cùm id crimen
quod infertur ab ſe & ab ſua culpa,vi & pote-
ſtate in aliũ reus dimouere conatur. Relatio

criminis eſt: cùm ideo iure factum dicitur, A quòd aliquis ante iniuria laceſſitus ſit. Cõparatio eſt, cũ aliud aliquod alterius factũ honeſtum aut vtile contẽditur, quod vt fieret illud quod arguitur, dicitur eſſe cõmiſſum. Purgatio eſt, cùm factum quidem conceditur, ſed culpa remouetur. Hæc partes habet tres, imprudentiam, caſum, neceſſitatem. Deprecatio eſt, cùm & peccaſſe ſe, & conſulto peccaſſe reus confitetur, & tamen vt ignoſcatur poſtulat: quod genus perrarò poteſt accidere. Itẽ ex legali ſtatu hæc oriuntur, id eſt, ſcriptum & voluntas, leges contrariæ, ambiguitas, collectio ſiue ratiocinatio & diffinitio legalis. Scriptum & voluntas eſt, quando verba ipſa videtur cum ſententia ſcriptoris diſſidere. Legis B contrariæ ſtatus eſt: quando inter ſe duæ leges aut plures diſcrepare videntur. Ambiguitas eſt, cùm id quod ſcriptum eſt, duas aut plures res ſignificare videtur. Collectio vel ratiocinatio eſt: quando ex eo quod ſcriptum eſt, aliud quoque quod non ſcriptum eſt, inuenitur. Diffinitio legalis eſt cùm vis verbi quaſi in diffinitiua conſtitutione in qua poſita ſit quęritur. Status ergo tã rationales quàm legales à quibuſdam certius xviij. connumerati ſunt, cæterùm ſecundum rhetoricos libros Tullij xix. reperiuntur propterea, quia tranſlationem inter rationales principaliter affixit ſtatus. Inde ſe ipſe etiam Cicero reprehendens, tranſlationem legalibus ſtatibus applicauit.

De tripartita controuerſia.

TRipartita controuerſia iuxta Ciceronem aut ſimplex eſt, aut iuncta. Et ſi iuncta erit conſiderandum eſt, vtrum ex pluribus quæſtionibus iuncta ſit, an ex aliqua comparatione. Controuerſia ſimplex eſt, quæ abſolutam continet vnam quæſtionem hoc modo: Corinthiis bellum indicimus, an non? Iuncta eſt ex pluribus quæſtionibus, in qua plura quæruntur hoc pacto: Vtrum Carthago diruatur aut Carthaginenſibus reddatur: an eo colonia deducatur? Ex comparatione, in qua per contentionem vtrum potius, aut quid potiſſimum quæritur, ad hunc modum: Vtrum exercitus in Macedoniam contra Philippum mittatur, qui ſociis ſit auxilio, an teneatur in Italia, vt quàm maximè contra Hannibalem poſitæ copiæ ſint.

De quatuor partibus orationis.

PArtes orationis in Rhetorica arte quatuor ſunt, Exordium, Narratio, Argumentatio, Concluſio. Harum prima auditoris animum prouocat. ſecunda res geſtas explicat. tertia fidem aſſertionibus facit. quarta finem totius orationis complectitur. Inchoandum eſt itaque taliter, vt beneuolum, docilem vel attentum auditorem faciamus. beneuolũ precando, docilem inſtruendo, attentum excitando. Narrandum eſt ita, vt breuiter atque apertè loquamur. argumentandum ita, vt primùm noſtra firmemus, dehinc aduerſa confringamus. concludendum eſt ita, vt concitemus animum audientis implere quæ dicimus.

De quinque modis cauſarum.

SPecies cauſarum ſunt quinque, id eſt, honeſtum, admirabile, humile, anceps, obſcurum. Honeſtum cauſæ genus eſt, qui ſtatim ſine oratione noſtra fauet animus auditoris. Admirabile eſt, quò attẽtus fit animus eorum qui audituri ſunt. Humile eſt, quod negligitur ab auditore, & non magnopere attẽdendum videtur. Anceps eſt, in quo aut iudicatio dubia eſt, aut cauſa honeſtatis & turpitudinis particeps, vt & beneuolentiam pariat & offenſam. Obſcurum eſt, in quo aut tardi auditores ſunt, aut difficilioribus ad cognoſcendum negociis cauſa cernitur implicata.

De Syllogiſmis.

SYllogiſmus Græcè, Latinè argumentatio appellatur. Argumentatio autem dicta eſt, quaſi argutę mentis oratio, qua inuentũ probabile exequimur. Syllogiſmus igitur eſt propoſitionis & aſſumptionis, cõfirmationiſq; extrema concluſio: aut ex ambigentis incertò, C aut ex fiducia comprobantis. Conſtat enim tribus partibus, propoſitione, aſſumptione, concluſione. Propoſitione, vt puta, quod bonum eſt, turpem vſum* habere non poteſt. *al. non habet.* Conſentit audiens, aſſumpſit ille: Pecunia turpem vſum habet. Concluditur, Ergo pecunia non eſt bonum. Syllogiſmus autem non ſolùm rhetores, ſed maximè Dialectici vtuntur, licet Apoſtolus ſępe proponat, aſſumat, confirmet, atque concludat: quæ, vt diximus, propriæ artis Dialecticę atque Rhetoricę ſunt. Syllogiſmorum apud rhetores principaliter genera duo ſunt, inductio & ratiocinatio. Inductionis membra tria ſunt, prima propoſitio: ſecunda illatio, quę & aſſumptio dicitur: D tertia concluſio. Inductio eſt, quæ rebus non dubiis captat aſſenſionem eius cum quo inſtituta eſt: ſiue inter Philoſophos, ſiue inter Rhetores, ſiue inter ſermocinantes. Propoſitio inductionis eſt, quæ ſimilitudines concedendę rei neceſſario vnius inducit aut plurimorum. Illatio inductionis eſt: quæ & aſſumptio dicitur, quæ rem de qua contẽditur, & cuius cauſa ſimilitudines habitæ ſunt, introducit. Concluſio inductionis eſt, quę aut conceſſionem illationis confirmat: aut quid ex ea conficiatur declarat. Ratiocinatio eſt oratio, qua id, de quo quęſtio, comprobatur.

Enthimema igitur Latinè interpretatur mẽtis conceptio, quam imperfectum ſyllogiſmũ ſolent

ſolent Artigraphi nũcupare. Nam in duabus partibus eius argumenti forma conſiſtit, quãdo eo quod ad fidem pertinet faciendam vtitur ſyllogiſmorum lege prætерita, vt eſt illud: Si tempeſtas vitanda eſt, non eſt igitur nauigandum. Ex ſola enim propoſitione conſtat eſſe perfectũ: vnde magis Rhetoribus quàm Dialecticis conuenire iudicatum eſt. Ratiocinationis duo ſunt modi. Primus enthimema, qui eſt imperfectus ſyllogiſmus atque rhetoricus. Secundus epichirema, qui eſt in rhetoricis latior ſyllogiſmus. Enthimematis mẽbra ſunt quinque, primum conuincibile, ſecundum oſtentabile, tertium ſentẽtiale, quartum exemplabile: quintum collectiuum. Cõuincibile eſt, quod euidenti ratione cõuincit, ſicut fecit Cicero pro Mil. Eius igitur mortis ſedetis vltores, cuius vitam ſi putaretis per vos reſtitui poſſe, nolletis. Oſtentabile eſt, quod certa rei demonſtratione cõſtringit: ſicut Cicero in Catilina: Hic tamen viuit, imò viuit, & iam in ſenatum venit. Sentẽtiale eſt, quod ſententia generalis adiicit: vt apud Terentiũ, Obſequiũ amicos, veritas odium parit. Exẽplabile eſt, quod alicuius exempli comparatione euentum ſimilem cõminatur: ſicut Cicero in Philippic. Te miror Antoni, quorum exempla imitaris, eorum exitus non pertimeſcere. Collectiuum eſt, cùm in vnum quæ argumenta ſunt, colliguntur, ſicut ait Cicer. pro Milone: Quem igitur cum gratia noluit, hũc voluit cum aliquorum querela. Quem iure, quem loco, quem tempore non eſt auſus: hũc iniuria, alieno tempore, cum piaculo capitis non dubitauit occiderę. Præterea ſecundum Victorinum enthimematis eſt altera diffinitio ex ſola propoſitione, ſicut iam dictum eſt: quæ ita conſtat, Si tempeſtas vitanda eſt, non eſt nauigatio requirenda. Ex ſola aſſumptione, vt eſt illud: Si inimicus eſt, occidit, inimicus autem eſt. Et quia illi deeſt concluſio, enthimema vocatur. Sequitur epichirema, deſcendẽs de ratiocinatione latior & executior rhetoricis ſyllogiſmis, latitudine diſtãs & productione ſermonis à dialecticis ſyllogiſmis propter quod rhetoribus datur. Hìc autẽ conſtat modis tribus, primus modus tripartitus eſt: ſecundus quadripartitus: tertius quinquepartitus. Tripartitus epichirematis ſyllogiſmus eſt, qui cõſtat membris tribus, id eſt, propoſitione, aſſumptione, concluſione. Quadripartitus eſt, qui conſtat ex membris quatuor: prima propoſitione, ſecunda aſſumptione, & vna propoſitionis ſiue aſſumptionis coniunctione: tertia probatione & cõcluſione. Quinquepartitus eſt, qui conſtat ex membris quinque, id eſt, prima propoſitione: ſecunda eius A probatione: tertia aſſumptione: quarta eius probatione: quinta concluſione. Hunc Cicero ita facit in arte rhetorica, Si deliberatio & demonſtratio genera ſunt cauſarum, non poſſunt rectè partes alicuius generis cauſæ putari: eadem enim res alij genus, aliis pars eſſe poteſt. Idem genus & pars non poteſt, cætera quouſque ſyllogiſmi huius membra clauduntur.

De Lege. CAP. X.

LEx eſt conſtitutio populi, quam maiores natu cum plebibus ſanxerunt. Nam quid rex aut imperator edicit, conſtitutio vel edictum vocatur. Inſtitutio æquitatis duplex eſt, B nunc in legibus, nunc in moribus. Inter legẽ autem & mores hoc intereſt, quòd lex ſcripta eſt: mos verò eſt vetuſtate probata conſuetudo, ſiue lex non ſcripta: nam lex à legẽdo vocata, quia ſcripta eſt. Mos autem longa conſuetudo eſt de moribus tracta tantumdem. Cõſuetudo autem ius quoddam moribus inſtitutum, quod pro lege ſuſcipitur cùm deficit lex, nec ſcriptura aut ratione cõſiſtat: quãdo & legem ratio commendat. Porrò ſi ratione lex cõſiſtat, lex erit omne iam quod ratione conſtiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod diſciplinæ conueniat, quod ſaluti proficiat. Vocata autem conſuetudo, quia eſt C in communi vſu. Omnis autem lex aut permittit aliquid, vt eſt illud, Vir fortis petat præmium. aut vetat, vt, Sacratũ virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt, Qui cædem fecerit, capite plectatur. Factæ ſunt autem leges, vt earum metu humana coërceatur audacia, tutáque ſit inter improbos innocentia: & in ipſis improbis formidato ſupplicio refrænetur nocendi facultas. Legis enim præmio aut pœna vita moderatur humana. Erit autem lex honeſta, iuſta, poſſibilis, ſecundum naturam, ſecundum conſuetudinem patriæ, loco temporique conueniens, neceſſaria, vtilis, manifeſtáque, ne aliquid per obſcuritatem captionem contineat, nullo priuato commo- D do, ſed pro communi ciuium vtilitate conſcripta.

De Sententia. CAP. XI.

SEntentia eſt dictum imperſonale, vt, Obſequium amicos veritas odium parit. Hinc ſi perſona fuerat adiecta, i. iudicium, *chria erit: *al. eriſis.* ita oſtendit Achilles Agamemnonẽ vera dicendo: Metrofanes promeruit gratiam Mithridatis obſequendo. Nam inter chrian & ſententiam hoc intereſt, quòd ſententia ſine perſona profertur, chria ſine perſona nũquã dicitur. Vnde ſi ſententiæ perſona adiiciatur, fit chria: ſi detrahatur, fit ſententia.

De Cataſceue & Anaſceue.

CAtaſceue eſt confirmatio propoſitæ rei. anaſceue autem contraria ſuperiori eſt. Reuincit enim non fuiſſe aut non eſſe quod natum, aut factum, aut dictum eſſe proponitur: vt ſi quis Chimeram neget fuiſſe, aut fuiſſe confirmet. Inter has & theſin hoc intereſt, quòd theſis quamuis & ipſa habeat diſputationem in vtramque partem ſcilicet negandi & confirmandi, tamen incertæ rei quaſi quædã deliberatio vel coarctatio eſt. Cataſceue autẽ & anaſceue in his rebus quæ veriſimiles non ſunt, ſed pro veris ponuntur, plerunque verſantur. Anaſceue prima diuiſio eſt, inconueniens & mendacium. Inconuenientis ſpecies ſunt, quod inhoneſtum eſt, & quod inutile. Item inhoneſtum tractatur, aut in dictis, aut in factis. In dictis, vt ſi quis indecora & non reſpondentia auctoritati dixiſſe dicatur: velut ſi aliquis infamet Catonem illum Cenſoriũ, * inuẽtutem illam ad nequitiam & luxuriam coartatum. In factis, vt ſi quis abhorrens aliquid à ſanctimonia & nomine ſuo feciſſe dicatur, vt eſt fabula de adulterio Martis & Veneris. Mendacium autem tres habet ſpecies: incredibile, quod factum non eſſe credatur: vt adoleſcentem qui de Siculo littore ingredientes Africam claſſes videret. Impoſſibile eſt, vt Clodius inſidias Miloni fecerit, & idẽ occiſus ſit à Milone. Contrarium eſt, Nam ſi inſidias fecit, occidit. Qui occiſus eſt, non fecit inſidias. Hæc diſtributio in contrarium, vt Clodius inſidias fecit Miloni, & occidit, Confirmatio eſt. Reformata cataſceue procedit. Oportebit tamen principia ſic ordinare, vt aut credendum eſſe veterum auctoritati, aut fabulis fidem non habendã eſſe dicamus. Et id poſtremum in anaſceue requiramus, ne quid aliud ſignificare voluerint, qui iſta finxerunt: vt Scillam non marinam, ſed maritimã fœminam: nec ſuccinctam canibus, ſed rapacem aliquam & inhoſpitalem venientibus extitiſſe.

al. inuentu- te illa.

De Proſopopœia.

PRoſopopœia eſt cùm inanimalium rerum & perſona & ſermo fingitur: ſicut Cicero in Catilina: Etenim ſi mecũ patria mea, quæ mihi vita mea multo eſt charior loqueretur, dicens, &c. Sic & montes, & flumina vel arbores loquentes inducimus, perſonam imponentes rei, quæ non habet naturam loquendi quòd & tragœdis vſitatum eſt, & in orationibus frequentiſſimè inuenitur.

De Ethopœia.

EThopœiam verò illam vocamus, in qua hominis perſonam fingimus, pro exprimendis affectibus ætatis, ſtudij, fortunæ, læ-
E titiæ, ſexus, mœroris, audaciæ. Nam cùm piratæ perſona ſuſcipitur, audax, abrupta, temeraria erit oratio: cùm fœminę ſermo ſimulatur, ſexui conuenire debet oratio: iam verò adoleſcentis improuida: & ſenis, debilis: & militis fortis: & imperatoris, grauis: & paraſiti ſuaſibilis: & ruſtici, inculta: & philoſophi, perornata, diuerſa oratio dicenda eſt. Aliter enim loquitur gaudio affectus, aliter vulneratus. In quo genere dictionis illa ſunt maximè cogitanda, quis loquatur, & apud quem, & de quo, & vbi, & quo tempore: quid egerit, quid acturus ſit, aut quid pati poſſit, ſi hæc cõſulta neglexerit.

F *De Generibus quæſtionum.*

GEnera quæſtionum duo ſunt: quorum vnum eſt finitum, alterum infinitum. Finitum hypotheſis Græcè, Latinè cauſa dicitur vbi cum certa perſona controuerſia eſt. Infinitum quod Græcè theſis, Latinè propoſitum nominatur. Hoc perſonam non habet certã, nec ineſt in aliqua certa circumſtantia, id eſt, nec locus, nec tẽpus. In cauſa verò certa omnia ſunt, vnde quaſi pars cauſæ eſt propoſitum

De Elocutione.

IAm verò in elocutionibus illo vti oportebit, vt res, locus, tempus, perſona audientis efflagitat, ne profana religioſis, ne inuere-
G cunda caſtis, ne leuia grauibus, ne laſciua ſeriis, ne ridicula triſtibus miſceantur. Latinè autem & perſpicuè loquendum. Latine autem loquitur, qui verba rerum vera & naturalia perſequitur, nec à ſermone atque cultu præſentis temporis diſcrepat. Huic non ſit ſatis videre quid dicat; niſi id quoque ſuauiter & apertè dicere, ne id quidem tantùm: niſi id quod dicit & facere.

De trimodo dicendi genere.

DIcenda ſunt quoque ſummiſſa leuiter, incitata grauiter, inflexa moderatè. Hoc eſt enim illud trimodum genus dicendi, humilè, medium, grandiloquum. Cùm enim magna
H dicimus, granditer proferenda ſunt: cum parua ſubtiliter, cùm mediocria temperate. Nã in paruis cauſis nihil grande, nihil ſublimè dicendum eſt, ſed leni ac pedeſtri more loquẽdum. In cauſis autem maioribus, vbi de Deo vel hominum ſalute referimus, plus magnificentiæ & fulgoris exhibendum. In temperatis verò cauſis vbi nihil agitur vt agat, ſed tantummodo vt delectetur auditor, inter vtrumque eſt moderatè dicendum: ſed & quamuis de magnis rebus quiſque dicat, non tamẽ ſemper granditer docere debet, ſed ſummiſſè cũ docet, temperate cùm aliquid vel laudat vel vituperat: granditer cum ad conuerſionem auerſos animos prouocat. Vtenda tamen verba in

ba in ſummiſſo genere ſufficientia, in temperato ſplendentia, in grandi vehementia.

De colo, commate & periodo.

COmponitur autem inſtruitúrque omnis oratio verbis, commate, colo & periodo. Comma particula eſt ſententię. Colon membrum. Periodos ambitus vel circuitus. Fit autem ex coniunctione verborum comma, ex commate colon, ex colis periodos. Comma eſt iuncturæ finitio, vt puta, Et ſi vereor, iudices, ecce vnum comma: ſequitur & aliud comma, ne turpe ſit pro fortiſſimo viro dicere: & factum eſt colon, id eſt, membrum, quod intellectum ſenſui præſtat, ſed adhuc pendet oratio: ſicque deinde ex pluribus membris fit periodos, id eſt, extremæ ſententiæ clauſula, ita veterem iudiciorum morem requirunt. Periodos autem longior eſſe non debet, quàm vt vno ſpiritu proferatur.

De vitiis literarum, & verborum, & ſententiarum cauendis.

PRęterea purum & honeſtum oratoris eloquium carere debet omnibus vitiis, tã in literis quàm in verbis, quàm etiam in ſententiis. In literis, vt iunctura apta & conueniens ſit: & ſic obſeruandum, ne præcedentis verbi extrema vocalis in eãdem vocalem primam incidat verbi ſequentis, vt fœminæ Ægyptię: quæ ſtructura melior fit, ſi conſonantes vocalibus applicentur: triúmque conſonantium, quę in ſe incidentes ſtridere & quaſi rixari videntur, vitanda iunctura eſt, id eſt, r, ſ, x, vt eſt ars ſtudiorum, rex Xerxes, error Romuli. Fugienda eſt & conſonans m, illiſa vocalibus, vt verùm enim. Præterea carere debet oratio & omnibus vitiis, quæ inter prima Grammaticorum ſtudia cognoſcuntur.

De iuncturis verborum.

IN verbis quoque cauenda ſunt vitia, vt nõ impropria verba ponantur, quæ Græci acyrologiam vocant. Amanda eſt ergo proprietas, ſic tamen vt aliquando propter humilitatem ſordidi aut ſpurci vocabuli tranſlatis nominibus ſit vtendum: non tamen longè accitis, ſed vt veris proxima & cognata videantur. Fugienda etiam Hyperbata longiora, quæ fieri ſine aliorum ſenſuum confuſione non poſſunt.

al. iactantia Ambiguitas quoque & vitium illud cauẽdum, cùm quidam * iactatione eloquentiæ ducti, quod vno aut duobus verbis ſignificare poterant, interpoſitis inanibus vocibus longa & circumplexa ambage concludunt, quod A vitium Periſſologia vocatur. Cui contrarium vitium eſt breuitatis ſtudio etiam neceſſaria verba furari. Fugienda ſunt quoque ſicut in literis & verbis, ita & in ſententiis vitia, quæ inter prima Grammaticorum ſtudia cognoſcuntur.

Sunt autem Cacemphaton, Tautologia, Ellipſis, Acyrologia, Macrologia, Periſſologia, Pleonaſmos, & his ſimilia. At contra orationem extollit & exornat Energia, & Emphaſis, quæ plus quiddam quàm dixerat, intelligi facit: vt ſi dicas, Ad gloriam Scipionis aſcẽdet: & Virgilius, Demiſſum lapſi per funem. Cùm enim dicit lapſi, altitudinẽ imaginis B ſuggerit. Huic contraria virtus eſt, verbis minuere quæ natura ſua magna ſunt.

De figuris verborum & ſententiarum.

AVgetur & ornatur oratio etiam figuris verborum ac ſententiarum. Nam quia directa & perpetua oratio fatigationem atque faſtidium tam dicendi quàm audiendi creat: flectenda eſt & in alias verſanda formas, vt & dicẽtem reficiat, & ornatior fiat, & iudicem diuerſo vultu auditúque deflectat. De quibus plurimæ ſuperius à Donato in C ſchematibus artis Grammaticæ annotatæ ſunt.

Vnde tantũ illa hic interponi oportuit, quæ in poëmate, aut nunquã, aut difficulter fiunt, in oratione autem libera fiunt.

Anadiploſis eſt congeminatio verborum, vt, hic tamen viuit, imo viuit & iam in ſenatum venit.

Climax eſt gradatio cùm ab eo verbo quo ſenſus ſuperior terminatur, inferior incipit: ac dehinc quaſi per gradus dicendi ordo ſeruatur, vt eſt illud Affricani, Ex innocentia naſcitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas. Hanc figurã D nonnulli cathenam appellant, propter quod aliud in alio quaſi nectitur nomine, atque ita res plures in geminatione verborum trahuntur. Fit autem hoc ſchema non ſolum in ſingulis verbis, ſed etiam in contexione verborum, vt apud Gracchum, Pueritia tua adoleſcentiæ tuæ inhoneſtamentũ fuit, adoleſcẽtia ſenectutis dedecoramentum, ſenectus reipublicæ flagitium. Sic & apud Scipionem: Vi atque gratis coactus cum illo ſponſionem feci, facta ſponſione ad iudicem adduxi, adductum primo cœtu damnaui, damnatum ex voluntate dimiſi.

Antitheta, quæ Latinè contrapoſita appellantur, quæ dum ex aduerſo ponuntur ſentẽ-

tiæ pulchritudinem faciunt,& in ornamento locutionis decentiſſima exiſtunt, vt Cicero: Ex hac parte pudor expugnat, illinc petulantia:hinc pudicitia, illinc ſtuprum : hinc fides, illinc fraudatio:hinc pietas, illinc ſcelus:hinc conſtantia, illinc furor : hinc honeſtas, illinc turpitudo:hinc continentia,illinc libido:hinc denique æquitas,temperãtia , fortitudo,prudentia,& virtutes omnes certãt: cum iniquitate luxuria: ignauia cum temeritate, & cum vitiis omnibus:poſtremò copia cum egeſtate bona ratio cum perdita:mens ſana cum amẽtia : bona denique ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit. In huiuſmodi certamine ac prælio, huiuſmodi locutionis ornamento liber Eccleſiaſticus vſus eſt, dicens: Contra malum bonum, & cõtra mortem vita:ſic contra pium peccator, & ſic intuere in omnia opera altiſſimi, bina & bina, vnum contra vnum.

Synonymia eſt quoties in connexa oratione pluribus verbis vnam rem ſignificamus,vt ait Cicero: Nihil agis,nihil moliris nihil cogitas. Item,Nõ feram,non patiar,non ſinam.

Epanados quam regreſſionem noſtri vocant, Principium dignitatis erat penè par,nõ par fortaſſe eorum quæ ſequebantur.

Antapodoſis, quoties media primis & vltimis conueniunt, vt ibi:Veſtrum hoc factum reprehendo,Patres conſcripti,non meum,ac pulcherrimum quidem factũ : verùm , vt dixi, non meum,ſed veſtrum.

Paradiaſtole eſt , quoties id quod dicimus interpretatione diſcernimus,cùm te pro aſtuto ſapientem appellas: pro incõſiderato fortem,pro inliberali diligentem.

Antanaclaſis eſt quæ eodem verbo contrarium exprimit ſenſum. Querebatur quidam de filio cur mortem ſuam expectaret:reſpondente, Non expecto : imò peto,inquit,vt expectes.

Antimetabole eſt cõuerſio verborum,quæ ordine mutato cõtrarium efficit ſenſum : Nõ vt edam viuo,ſed vt viuã edo.Et illud:Si conſul Antonius, Brutus hoſtis:Si cõſeruator reipublicæ Brutus,hoſtis Antonius.

Exoche, Quis eos appellauit? Appius:quis produxit ? Appius.

Nunc figuras ſententiarum,quas opere pretium eſt cognoſcere perſequamur.

Sententia eſt dictum imperſonale,vt Obſequium amicos, veritas odium parit. Huic ſi perſona fuerit adiecta,chria erit ita:Offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo.Metrophanes promeruit gratiam Mithridatis , obſequendo. Nam inter chriam & ſententiã

E hoc intereſt,quod ſentẽtia ſine perſona profertur, chria ſine perſona nunquam dicitur. Vnde ſi ſentẽtię perſona adiiciatur, fit chria: ſi detrahatur,fit ſententia.

Sentẽtiarum ſpecies multæ ſunt:aliæ enim indicatiuæ,aliæ pronũciatiuæ:vt, Nuſquam tuta fides:aliæ imperatiuæ:vt,Vade,age nate vocã zephiros,& labere pennis.Aliæ admiratiuæ:vt,tantæne animis cæleſtibus iræ?

Aliæ comparatiuæ,vt eſt:Si vinco & pereo quid ibi me vincere pręſtat? Aliæ ſuperlatiuç, quę cum aliquo motu animi & indignatione promuntur, vt ibi:-- Quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames.

F Aliç interrogatiuæ: vt,- iuuenes quæ cauſa ſubegit Ignotas tentare vias?-- Quod genus, vnde domus?pacémne huc fertis an arma?

Aliæ reſpõſiuæ,vt illinc,iſtinc. Aliæ deprecatiuæ : vt, Eripe me his inuicte malis. Aliæ promiſſiuæ: vt, Parce metu Cytherea,manẽt immota tuorum. Aliæ conceſſiuæ, quæ cum impulſione prohibeant : vt, Sequere Italiam vẽtis pete regna per vndas. quæ tamen ne nõ intellecta ſit perſuaſio, permixta ſunt aliqua quæ vetent latẽter,vt, - ventis pete regna per vndas.Aliæ demonſtratiuæ:vt,En,ecce.Aliæ optatiuæ: vt,o mihi præteritos referat ſi Iupiter annos.

G Aliæ * derogatiuæ, vt nequaquam. al. negatiuæ

Aliæ quæ cũ exclamatione proferuntur:vt Quis furor ô ciues pacem conuertit in arma? Et Cicero, O dij immortales,vbinam gẽtium ſumus?

Aliæ exhortatiuæ, cùm ad ſententiam prouocamus:vt, Aude hoſpes contemnere opes.

Aliæ dehortatiuæ, cùm à contrario vitio peccatóque reducimus. Sunt & affirmatiuæ, vt, quidni, quippe.

Præceptiuæ: vt, Nudus ara, ſere nudus,habebis frigore meſſes.

Vetatiuæ,vt,Néue inter vites corilum ſere néue flagella Summa pete.

H Negatiuæ,vt non,minimè. Sunt & miratiuæ, vt, Papè, viuere non licet, & fornicari libet?

Dolentis, vt, Heu mihi quòd nullis amor eſt ſanabilis herbis.

Flentis ſimilitudinis ſic: vt, Creta vt fertur quondam labyrinthus in alta.

Admonentis,irridentis,gementis,exhortatiuæ, conſolatiuæ, commiſerãtis,quorũ quot ſunt genera vel figuræ,tot & in pronunciãdo voces.

Sunt & Amphidoxæ,quarum pars honeſta eſt, pars inhoneſta:vt, non eſt tua tuta voluntas: Magna petis Phaeton.

Sunt

Sunt & aliæ, procatalepſis: cùm id quod nobis obiici poterat, ante præſumimus ad diluẽdum: vt, Si quis veſtrûm, Iudices, aut eorum qui aſſunt fortè mirantur. Sunt & aporiæ, dubitatio ſimulantis neſcire ſe quæ ſcit, aut quomodo dicatur.

Kœnoſis autem dicitur communicatio cõſilij cum iudicibus aut aduerſariis, vt ſi dicas: Vos conſulo iudices, aut vos aduerſarij: quid me facere conuenit, aut quid vos facturi fueritis.

Paradoxon eſt cùm dicimus inopinatum aliquid accidiſſe, vt pro Flacco Cicer. Cuius laudis prædicator eſſe debuerit, eius periculi deprecatorem ſe eſſe factum.

Epitrope, id eſt, permiſſio, cùm aliquid ipſis iudicibus aut aduerſariis permittimus exiſtimanda: vt Caluus in Vaticinio, Perfrica frontem, & dic te digniorem qui prętor fieres quã Catonem.

Parrhœſia eſt oratio libertatis & fiduciæ plena: vt ibi, Occidi non Spurium Melium, &c. Qua figura cautè vtẽdum eſt, vt Cicero: præmiſit enim rationem.

Ethopœia eſt, cùm ſermonẽ ex aliena perſona inducimus, vt pro Cælio, Tullius facit Appium cæcum cum Clodio loquentem.

Energia eſt rerum geſtarum aut quaſi geſtarum ſub oculis inductio, de qua locuti iam ſumus.

Metatheſis eſt, quæ mittit animos iudicum in res præteritas aut futuras, hoc modo: Reuocate mentes ad ſpectaculum expugnatæ miſeræ ciuitatis, & videre vos credite incendia, cædes, rapinas, direptiones, liberorum corporum iniurias, captiuitates matronarum, trucidationes ſenum. In futurum autem, anticipatio eorũ quæ dicturus eſt aduerſarius: vt Tullius pro Milone, cùm mittit animos iudicum in eum reipublicæ ſtatũ, qui futurus eſt, etiãſi occiſo Milone Clodius viueret.

Apoſiopeſis eſt, cùm id quod dicturi videbamur, ſilentio intercipimus, ita: Quos ego, ſed motos præſtat componere fluctus.

Epanalepſis eſt digreſſio, ita: Tulit calor me dicendi, & dignitas rerũ paulò longius quàm volebam, ſed redeo ad cauſam.

Anamneſis eſt, cõmemoratio eius rei quam oblitos fuiſſe nos fingimus.

Apaëteſis eſt cùm id quod in animos iudicum quaſi depoſueramus, opportunè repoſcimus.

Ætiologia eſt, cùm proponimus aliquid, eiúſque cauſam & rationem reddimus.

Characteriſmus eſt deſcriptio figuræ alicuius expreſſa: vt, Omnia Mercurio ſimilis vocémque colorẽ, Et crines, & flauos, & mẽ-

A bra decora iuuenta.

Ἀθροισμὸς, cùm plures ſenſus breuiter expeditos in vnum locum coaceruat, & cum quadã feſtinatione decurrit: vt Cicero ſic: Rempublicam, Quirites, vitámque omnium veſtrûm, bona, fortunàs, cõiuges, liberóſque veſtros, &c.

Ironia eſt cùm per ſimulationẽ diuerſum, quàm dicit, intelligi cupit. Fit autem, aut cùm laudamus eum quẽ vituperare volumus, aut vituperamus quem laudare volumus. Vtriuſque exemplum erit: ſi dicas, Amatorem reipublicæ Catilinam, hoſtem reipublicæ Scipionem.

B Diaſyrmos, ea quæ magna ſunt verbis minuit, aut minima extollit.

Hyphe eſt quoties in eodem ſenſu diutius immoramur, ſic: Cui tandem pepercit? cuius amicitię fidem cuſtodiuit? cui bono inimicus non fuit? quando non aut accuſauit aliquem, aut verberauit, aut prodidit?

Epangelia eſt promiſſio, qua iudicem attẽtum facimus: pollicentes nos aliqua magna aut minima dicturos.

Proſopopœia eſt, cùm in animaliũ & perſona & ſermo fingitur. Cicero in Catilina: Etenim ſi mecũ patria mea, quæ mihi vita mea multò eſt charior loqueretur, dicens, &c.

C Paratheſis eſt cũ quaſi deponimus aliquid imperfectum apud memoriam iudicum repetituros nos dicentes cùm opportunum fuerit.

Peuſis, id eſt, ſoliloquium, cùm ad interrogata ipſi nobis reſpondemus.

Synæreſis eſt, cùm differimus aliquid petentes, vt aliud interim nos non permittant dicere.

INCIPIVNT CAPITVLA DE DIALECTICA.

D 1 *De Dialectica.*
2 *De differentia Dialecticæ & Rhetoricæ artis.*
3 *De diffinitione Philoſophiæ.*
4 *De Iſagogis Porphirij.*
5 *De Categoriis Ariſtotelis.*
6 *De perihermeniis Ariſtotelis.*
7 *De ſyllogiſmis Dialecticis.*
8 *De diuiſionibus diffinitionum.*
9 *De topicis.*
10 *De oppoſitis.*

DE DIALECTICA.

DIALECTICA eſt diſciplina ad diſcernendas rerum cauſas inuenta. Ipſa eſt Philoſophiæ ſpecies, quæ Logica dicitur, id eſt, rationalis, diffiniendi, quæ-

rendi & diſſerendi potẽs. Docet enim in pluribus generibus quæſtionum, quemadmodum diſputando vera & falſa diiudicentur. Hãc quidam primi Philoſophi in ſuis dictionibus habuerunt, non tamen ad artis redegẽre peritiam. Poſt hos Ariſtoteles ad regulas quaſdam huius doctrinæ argumenta produxit, & Dialecticam nuncupauit, pro eo quod in ea de dictis diſputatur: nam λέξις dictio dicitur. Ideò autem poſt Rhetoricam diſciplinã dialectica ſequitur, quia in multis vtriq; communia exiſtunt.

De differentia Dialecticæ & Rhetoricæ artis.

DIalecticam verò & Rhetoricam Varro in nouem diſciplinarum libris, tali ſimilitudine diffiniuit: Dialectica & Rhetorica eſt quod in manu hominis pugnus aſtrictus & palma diſtenſa, illa verba contrahens, iſta diſtendens. Dialectica quidem ad diſſerendas res acutior: rhetorica ad illa quæ nititur docẽda facundior. Illa ad ſcholas nonnũquam venit, iſta iugiter procedit in forum. Illa requirit rariſſimos ſtudioſos, hæc autem frequenter & populos. Solent autem Philoſophi antequàm ad iſagogen veniant exponendam, diffinitionem Philoſophiæ oſtendere: quò facilius ea, quæ ad eam pertinent, demonſtrentur.

De diffinitione Philoſophiæ.

PHiloſophia eſt rerum humanarum diuinarúmque cognitio cum ſtudio bene viuendi coniuncta. Hæc autem duabus ex rebus conſtare videtur, ſcientia & opinatione. Scientia eſt cùm res aliqua certa ratione percipitur: opinatio autem cùm adhuc incerta res latet, & nulla ratione firmata videtur, vtputa: Sol vtrum ne tantus quantus videtur, an maior ſit quàm omnis terra, item luna globoſa ſit an concaua: & ſtellæ vtrum ne adhæreãt cælo an per aërem libero curſu ferantur: cælum ipſum qua magnitudine, qua materia cõſtat, vtrum quietum & immobile ſit: an incredibili celeritate voluatur, quanta ſit terrę craſſitudo: aut quibus fundamentis librata & ſuſpenſa permaneat. Ipſum autem nomen Philoſophię latinè interpretatum, amorem ſapiẽtiæ profitetur. Nam Græci φιλόν amicum, σοφίαν ſapientiam dicunt. Philoſophiæ ſpecies tripartita eſt: vna naturalis, quæ Græcè Phyſica appellatur, in qua de naturæ inquiſitione diſſeritur: altera moralis, quæ Græcè Ethica dicitur, in qua de moribus agitur: tertia Rationalis, quæ græco vocabulo Logica appellatur, in qua diſputatur quemadmo- E dum in rerum cauſis vel vitæ moribus veritas ipſa quæratur. In Phyſica igitur cauſa quærendi, in Ethica ordo viuendi, in Logica ratio intelligendi verſatur. Phyſicam apud Grę cos primus perſcrutatus eſt Thales Mileſius, vnus ex ſeptem ſapientibus. Hic enim ante alios cæli cauſas atque vim rerum naturalium cõtemplata ratione ſuſpexit, quam poſtmodum Plato in quatuor diffinitiones diſtribuit, ſcilicet Arithmeticam, Geometriam, Muſicam & Aſtronomiam. Ethicam Socrates primus ad corrigendos componendóſque mores inſtituit, atque omne ſtudium eius ad bene viuendi diſputationem perduxit: diui- F dens eam in quatuor virtutes, id eſt, prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem & temperantiã. Prudentia eſt in rebus, qua diſcernuntur à bonis mala. Fortitudo, qua aduerſa æquanimiter tolerantur. Temperantia, qua libido concupiſcentiáque frænatur. Iuſtitia, qua rectè iudicando ſua cuique diſtribuuntur. Logicã, quæ rationalis vocatur, Plato ſubiunxit, per quam diſcuſſis rerum morúmque cauſis, vim earum rationabiliter perſcrutatus eſt, diuidẽs eam in Dialecticam & Rhetoricam. Dicta autem Logica, id eſt, rationalis: λόγος enim apud Græcos & ſermonem ſignificat & rationem. In his quippe tribus generibus philoſo- G phiæ, etiam eloquia diuina conſiſtunt. Nam aut de natura diſputare ſolent, vt in Geneſi & Eccleſiaſte: aut de moribus, vt in Prouerbiis & in omnibus ſparſim libris: aut de Logica, pro qua noſtri Theologicam ſibi vendicant, vt in Cantico canticorum, & Euangeliis. Itẽ aliqui doctorum philoſophiam in nomine & partibus ſuis ita diffinierunt. Philoſophia eſt diuinarum humanarúmque rerum, in quantum homini poſſibile eſt, probabilis ſcientia. Aliter: Philoſophia eſt ars artium, & diſciplina diſciplinarum. Rurſus, Philoſophia eſt meditatio mortis, quod magis cõuenit Chriſtianis, qui ſeculi ambitione calcata, conuerſa- H tione diſciplinabili, ſimilitudine futuræ patrię viuunt. Philoſophia diuiditur in duas partes, prima in ſpectatiuam, ſecunda in actualem. Alij diffinierunt Philoſophiæ rationẽ in duabus conſiſtere partibus, quarum prior inſpectatiua eſt, ſecunda actualis. Inſpectatiua diuiditur in tribus modis, id eſt, prima in naturalem, ſecunda in doctrinalem, tertia in diuinalem. Doctrinalis diuiditur in quatuor partes, id eſt, prima in Arithmeticam, ſecunda in Muſicam, tertia in Geometriam, quarta in Aſtronomiam. Actualis diuiditur in tribus, id eſt, prima in moralem, ſecunda in diſpenſatiuam, tertia in ciuilem. Inſpe-

ctatiua

ctatiua dicitur qua ſupergreſſi viſibilia, de diuinis aliquid & cæleſtibus contemplamur, eáque mente ſolummodò inſpicimus, quæ corporeum ſupergrediuntur obtutum. Naturalis dicitur, vbi vniuſcuiuſque rei natura diſcutitur, quia nihil generatur in vita: ſed vnũquodque in iis vſibus deputatur, in quibus à creatore diffinitum eſt, niſi fortè cum voluntate *Dei* aliquod miraculum prouenire mõſtratur. Diuinalis dicitur, quando aut ineffabilem naturam Dei: aut ſpiritales creaturas ex aliqua parte profundiſſima qualitate diſſerimus. Doctrinalis dicitur ſcientia, quæ abſtractam conſiderat quantitatem. Abſtracta enim quãtitas dicitur, quam intellectu à materia ſeparantes, vel ab aliis accidentibus, vt eſt par, impar, vel ab huiuſcemodi, in ſola ratiocinatione tractamus. Cuius ſpecies ſunt quatuor, ſcilicet Arithmetica, Geometria, Muſica & Aſtronomia. Arithmetica eſt diſciplina quantitatis numerabilis ſecundum ſe. Geometria eſt diſciplina magnitudinis immobiliúmque formarum. Muſica eſt diſciplina quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid ſunt his qui inueniuntur in ſonis. Aſtronomia eſt diſciplina, quę curſus cæleſtium, ſyderúmque figuras contemplatur omnes, & habitudines ſtellarum circa ſe & circa terram indagabili ratione percurrit. Porrò actualis dicitur, quæ res propoſitas operationibus ſuis explicat: cuius partes ſunt tres, moralis, diſpenſatiua & ciuilis. Moralis dicitur, per quã viuendi mos honeſtus appetitur, & inſtituta ad virtutem tendentia præparantur. Diſpenſatiua dicitur, cùm domeſticarum rerum ſapienter ordo diſponitur. Ciuilis dicitur, per quam totius ciuitatis vtilitas adminiſtratur.

De Iſagogis Porphirij.

POſt philoſophiæ diffinitiones, in quibus generaliter omnia continentur, nunc Iſagogas Porphyrij expediamus. Iſagoga quippe græcè, latinè introductio dicitur, eorum ſcilicet qui philoſophiam incipiunt: continens in ſe demonſtrationem primarum rationum de qualibet re quid ſit, ſuáque certa ac ſubſtantiali diffinitione declaratur. Nam poſito primo genere, deinde ſpecies & alia quæ vicina eſſe poſſunt ſubiungimus, ac diſcretis communibus ſeparamus, tamdiu interponentes differentias, quouſque ad proprium de quo quærimus ſignata eius expreſſione perueniamus, vt puta: Homo eſt animal rationale, mortale, terrenum, bipes, riſuſque capax. Genus animal cùm dictum eſt, ſubſtantia ipſius hominis declarata eſt. Eſt enim ad hominem genus animal, ſed quia latè patebat, adiecta

A eſt ſpecies, terrenum: & iam excluſum eſt id quod aut æthereum aut humidum. Differentia verò, vt bipes, quæ propter animalia poſita eſt, quæ multis pedibus innituntur. Item rationale, propter illa quæ ratione egeant: mortale autem propter id quod non angelus eſt. Poſtea diſcretis atque diſcluſis adiectum eſt proprium in parte poſtrema, riſus capax: eſt enim ſolum hominis quod ridet: ſic perfecta eſt omnis ex parte diffinitio, ad hominem declarandum. Cuius diſciplinæ diffinitionem plenam exiſtimarunt Ariſtoteles & Tullius ex genere & differentiis conſiſtere. Quidam poſtea pleniores in docendo, eius perfectam B ſubſtantialem diffinitionem in quinque partibus velut in membris ſuis diuiſerunt. Quarum prima eſt de genere, ſecunda de ſpecie, tertia de differentia, quarta de proprio, quinta de accidente. Genus vt animal. Eſt enim animal commune & generale omnium animam habentium. Species, vt homo. Eſt enim ſpecialitas, qua ſeparatur à cæteris animantibus. Differentia, vt rationale, mortale. His enim duobus differt homo à cæteris. Cùm enim dicitur rationale, diſcernitur ab irrationabilibus & mutis, quæ non habent rationẽ. Cùm mortale, diſcernitur ab angelis, qui neſciunt mortem. Proprium, vt riſibile. Homo C eſt enim qui ridet, & hoc præter hominem nullius animalis eſt. Accidens, vt color in corpore, doctrina in animo. Hæc enim temporum varietate & accedunt & mutantur: vt eſt ex omnibus his quinque partibus oratio plenæ ſententiæ, ita: Homo eſt animal rationale, mortale, riſibile, boni maliq; capax: ſic enim in omni oratione ſubſtãtiali tamdiu interponere debemus ſpecies & doctrinas, quàm diu ſecluſis omnibus, quæ hoc idem poſſunt eſſe: ad id perueniatur, vt proprietas iam certa teneatur. Iſagogas autem ex Græco in latinum tranſtulit Victorinus orator, commentúmq; eius quinque libris Boëtius edidit.

D

De Categoriis Ariſtotelis.

SEquuntur Ariſtotelis categoriæ, quæ Latinè prædicamenta dicuntur: quibus per varias ſignificationes omnis ſermo concluſus eſt.

Inſtrumenta categoriarum ſunt tria, ſcilicet prima æquiuoca, ſecunda vniuoca, tertia denominatiua. Æquiuoca ſunt, quando multarum rerum nomen vnum eſt: ſed non eadem diffinitio, vt leo. Nam quantum ad nomen pertinet, & verus & pictus & cæleſtis leo dicitur. Quantum ad diffinitionem pertinet, aliter verus diffinitur, aliter pictus, & aliter cæleſtis.

A Vniuoca ſunt,quãdo duarum aut plurimarum rerum vnum nomen eſt & diffinitio, vt veſtis: nam & birrus & tunica nomen veſtis poſſunt accipere & eius diffinitionem. Ergo hoc vniuocum in generibus eſſe intelligitur: quia & nomen & diffinitionem dant formis ſuis. Denominatiua & deriuatiua dicuntur quæcũque ab aliquo ſolo differentiæ caſu ſecundum nomen habent,& appellationem:vt à bonitate bonus,à malitia malus.

Categoriarum autem ſpecies decem ſunt, ſcilicet Subſtantia,quantitas,qualitas,relatio, ſitus,locus,tempus, habitus,agere & pati.

Subſtantia eſt quæ propriè & principaliter ſubſtare dicitur, quæ neque de ſubiecto præ- B dicatur: neq; in ſubiecto eſt, vt aliquis homo, aliquis equus.Secundæ autẽ ſubſtantiæ dicũtur,in quibus illæ quæ principaliter ſubſtãtiæ primò dictæ inſunt atque claudũtur:vt in homine Cicero.Quantitas eſt menſura,per quã aliquid vel magnum vel minus oſtenditur,vt longus, breuis. Qualitas eſt:vt qualis ſit orator, aut ruſticus niger aut candidus. Relatio eſt,quæ refertur ad aliquid. Cùm enim dicitur filius,demonſtratur & pater.Hæc relatiua ſimul incipiunt: nam ſeruus & dominus vno tempore exordium nominis ſumunt: nec aliquando inuenitur dominus prior ſeruo,nec ſeruus prior domino. Alterũ enim alteri præeſſe non poteſt. Porrò ſitus à poſitione dictus eſt, vt quis aut ſtet, aut ſedeat, aut iaceat. Locus eſt vbi ſit,in foro,in platea.Loci autẽ motus habet ſex partes,dexterã & ſiniſtram,ante & retrò, ſurſum & deorſum. Partes quoque iſtæ ſex duo habent,longè & propè.Tempus: vt,hodie,heri.Habitus ab habẽdo aliquid dictus,vt habere ſcientiam in mẽte,virtutem in corpore:circa corpus veſtimentum,& cætera quæ ad habendi modum deſignato à doctoribus numero comprehenduntur. Iam verò agere & pati ab agentis & patientis ſignificatione conſiſtunt. Nam ſcribo vocis actũ habet,cùm facientis rem indicat.Scribor patiẽtis eſt, quam pati ſe oſtendit. In his enim nouem generibus,quorum exempli gratia quædam poſita ſunt, vel in ipſo ſubſtãtiæ genere, quod eſt οὐσία, innumerabilia reperiuntur:nã & ea quæ intellectu capimus,id ad alterũ horum decem prædicamentorum ſermone vulgamus.Plena enim ſentẽtia de his ita eſt. Auguſtinus magnus prędicator,filius illius,ſtans in templo, hodie infulatus, prædicando fatigatur. οὐσία autem ſubſtantia eſt, id eſt, proprium, quæ cæteris ſubiacet, reliqua nouem accidentia ſunt. Subſtantia autem dicitur ab eo, quod omnis res ad ſeipſam ſubſiſtit. Corpus enim ſubſiſtit, & ideo ſubſtantia eſt. Illa verò accidentia,quæ in ſubſiſtente atque ſubiecto ſunt,ſubſtantiæ non ſunt, quia non ſubſiſtunt,ſed mutantur, vt color vel forma. De ſubiecto autem & in ſubiecto quaſi de ipſo & in ipſo.Vbi enim dicitur de ſubiecto, ſubſtãtia eſt,quaſi dicatur de ſubſtantia. Vbi autem dicitur in ſubiecto,accidentia ſunt,id eſt,quæ accidunt in ſubſtantia, vt quantitas, qualitas vel figura. De ſubiecto igitur genera & ſpecies, in ſubiecto accidentia ſunt. Ex his nouẽ accidentibus tria intra ouſiam ſunt, ſcilicet quantitas,qualitas & ſitus.Hæc enim ſine ouſia eſſe non poſſunt. Extra ouſiam verò ſunt locus, tempus & habitus: intra & extra ouſiã ſunt relatio, facere & pati. Appellatas autem categorias conſtat, quia non poſſunt niſi ex ſubiectis agnoſci. Quis enim quid ſit homo poſſit agnoſcere, niſi aliquem hominem ſibi ponat ante oculos, quaſi ſubiectum nomini? Hoc opus Ariſtotelis intelligendum eſt,quoniam ſicut dictum eſt,quicquid homo loquitur,inter decem prædicamenta habetur.Proficiet etiã ad libros intelligendos,qui ſine rhetoribus & dialecticis apponuntur.

De Perihermeniis Ariſtotelis.

SEquitur dehinc liber Perihermenias ſubtiliſſimus nimis, & per varias formas* iteratioueſque C cautiſſimus, de quo dicitur:Ariſtoteles quando perihermenias ſcriptitabat, calamum in mente tingebat.

*al. rationeſque.

Omnis quippe res quę vna eſt,& vno ſignificatur ſermone, aut per nomen ſignificatur, aut per verbum,quæ duæ partes orationis interpretantur totum quicquid concepit mens ad eloquendum. Omnis enim elocutio conceptæ rei mentis interpres eſt.Hanc Ariſtoteles vir in rerum expreſſione & faciendis ſermonibus peritiſſimus,Perihermeniam nominat, quam Interpretationẽ nos appellamus, ſcilicet quòd res mente cõceptas prolatis ſermonibus interpretatur per cataphaſin & apo- D phaſin, id eſt, per affirmationem & negationem.Per affirmationem, vt homo currit: per negationem,vt homo non currit. In his itaq; perihermeniis, ſupradictus philoſophus de ſeptem ſpeciebus tractat, id eſt, de Nomine, de Verbo, de Oratione, de Enunciatione,de Affirmatione, de Negatione, de Contradictione. Nomen eſt vox ſignificatiua ſecundũ placitum:ſine tempore,cuius nulla pars ſignificatiua ſeparata,vt Socrates.Verbũ eſt quod ſignificat tempus,cuius pars nihil extra ſignificat,ſed ſemper eorum quæ de altero dicuntur notata,vt cogitat, diſputat. Oratio eſt vox ſignificatiua ad placitum, cuius partium aliquid ſeparatum ſignificatiuum eſt, vt Socrates

tes

tes diſputat. Enunciatiua oratio eſt vox ſignificatiua, de eo quod eſt aliquid vel non eſt, vt Socrates eſt, Socrates non eſt. Affirmatio eſt enunciatio alicuius de aliquo, vt Socrates eſt, negatio eſt alicuius ab aliquo, vt Socrates nõ eſt. Contradictio eſt affirmationis & negationis oppoſitio, vt Socrates diſputat, Socrates non diſputat. Vtilitas perihermeniarum hæc eſt, quòd ex his interpretamentis ſyllogiſmi fiunt. Vnde & analytica pertractantur.

De Syllogiſmis dialecticis.

SEquuntur dehinc dialectici ſyllogiſmi, vbi totius eius artis vtilitas & virtus oſtenditur: quorum concluſio plurimum adiuuat lectorem ad veritatem inueſtigandam, tantùm vt abſit ille error decipiendi aduerſarium per ſophiſmata falſarum concluſionum.

Formulæ categoricorum, i. prædicatiuorũ ſyllogiſmorum ſunt tres. Primæ formulæ modi ſunt nouem.

Primus modus eſt, qui conducit, i. qui colligit ex vniuerſalibus dedicatiuis, dedicatiuũ vniuerſale directim: vt, Omne iuſtum honeſtum, omne honeſtũ bonum, ergo omne iuſtum bonum.

Secundus modus eſt, qui conducit ex vniuerſalibus dedicatiuo & abdicatiuo, abdicatiuum vniuerſale directum: vt, Omne iuſtũ eſt honeſtum, nullum honeſtum turpe, ergo nullum iuſtum turpe.

Tertius modus eſt, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuerſali, dedicatiuũ particulare directum: vt, Quoddam iuſtum honeſtum, omne honeſtum vtile, ergo quoddã iuſtum vtile.

Quartus modus eſt, qui conducit ex particulari dedicatiua, & vniuerſali abdicatiua, dedicatiuum particulare directum: vt, Quoddã honeſtum iuſtum, nullũ honeſtum turpe, ergo quoddam iuſtum non eſt turpe.

Quintus modus eſt, qui conducit ex vniuerſalibus dedicatiuis particulare dedicatiuũ per reflexionem: vt, Omne iuſtum honeſtũ, omne honeſtum bonum, ergo quoddam bonum iuſtum.

Sextus modus eſt, qui conducit ex vniuerſali dedicatiua & vniuerſali abdicatiua, abdicatiuum vniuerſale per reflexionem: vt, Omne iuſtum honeſtum, nullum honeſtum turpe, ergo nullum turpe iuſtum.

Septimus modus eſt, qui conducit ex particulari & vniuerſali dedicatiuis, dedicatiuum particulare per reflexionem: vt, Quoddam iuſtum honeſtum, omne honeſtum vtile, igitur quoddam vtile iuſtum.

Octauus modus eſt, qui cõducit ex vniuer- A ſalibus, abdicatiuo & dedicatiuo, particulare abdicatiuum per reflexionem: vt, nullum turpe honeſtum, omne honeſtum iuſtum, ergo quoddam turpe non eſt iuſtum.

Nonus modus eſt, qui conducit ex vniuerſali abdicatiuo & particulari dedicatiuo, dedicatiuum particulare per reflexionẽ: vt, nullum turpe honeſtũ, quoddam honeſtum iuſtum, igitur quoddam iuſtum non eſt turpe.

Formulæ ſecundi modi ſunt quatuor.

Primus modus eſt, qui conducit ex vniuerſalibus dedicatiuo & abdicatiuo, abdicatiuũ vniuerſale directim: vt, Omne iuſtum honeſtum, nihil turpe honeſtum, ergo nullum turpe iuſtum. B

Secundus modus eſt, qui conducit ex vniuerſalibus abdicatiuo & dedicatiuo, abdicatiuum vniuerſale dictum: vt, Nullum turpe honeſtum, omne iuſtum honeſtum, ergo nullũ turpe iuſtum.

Tertius modus eſt qui conducit ex particulari dedicatiuo & vniuerſali abdicatiuo, particulare abdicatiuũ directim: vt, Quoddam iuſtum honeſtum, nullum turpe honeſtum, igitur quoddam iuſtum non eſt turpe.

Quartus modus eſt, qui cõducit ex vniuerſali dedicatiuo, & particulari abdicatiuo, abdicatiuum particulare directim: vt, Omne iuſtum eſt turpe, quoddam malum non eſt tur- C pe, quoddam ergo malum non eſt iuſtum.

Formulæ tertij modi ſunt ſex.

Primus modus, qui conducit ex dedicatiuis vniuerſalibus, dedicatiuum particulare tã directim quàm reflexim: vt, Omne iuſtũ honeſtum, omne honeſtum iuſtum, omne iuſtũ bonum, quoddam ergo honeſtum bonum, quoddam bonum honeſtum.

Secundus modus eſt, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuerſali, dedicatiuum particulare directim: vt, Quoddam iuſtũ honeſtum, omne iuſtum bonum, quoddam ergo honeſtum bonum.

Tertius modus eſt, qui conducit ex dedica- D tiuis vniuerſali & particulari, dedicatiuũ particulare directim: vt, Omne iuſtum honeſtũ, quoddam iuſtum bonum, ergo quoddã honeſtum bonum.

Quartus modus eſt, qui conducit ex vniuerſali dedicatiuo, & particulari abdicatiuo, abdicatiuum particulare directim: vt, Omne iuſtum honeſtum, nullum iuſtum malum, ergo quoddam honeſtum non eſt malum.

Quintus modus eſt, qui conducit ex dedicatiuo particulari & abdicatiuo vniuerſali, abdicatiuum vniuerſale directim: vt, Quoddam iuſtum honeſtum, nullum iuſtum malũ, ergo quoddam iuſtum non eſt malum.

Sextus modus eſt, qui conducit ex dedicatiuo vniuerſali, & abdicatiuo particulari, abdicatiuum particulare directim. vt, Omne iuſtum honeſtum: quoddam iuſtū non eſt malum: Ergò quoddam honeſtum non eſt malū. Has formulas categoricorum ſyllogiſmorum qui plenè noſſe deſiderat, librum legat qui inſcribitur Perihermenias Apulei, & quæ ſubtilius ſunt tractata cognoſcet. Diſtincta enim atque conſiderata ad magnas intelligentiæ vias lectorem, præſtante Domino, vtiliter introducunt. Nunc ad Hypotheticos ſyllogiſmos ordine ſequēti veniamus. Modi ſyllogiſmorum Hypotheticorum qui fiunt cum aliqua concluſione ſunt vj.

Primus modus eſt, Si dies eſt, lucet: Eſt autē dies: Ergo lucet.

Secundus modus eſt, Si dies eſt, lucet: Nō autem lucet: Ergo non eſt dies.

Tertius modus eſt ita, Non eſt dies, ergo nō lucet. atqui dies eſt, lucet igitur.

Quartus modus eſt ita: Aut dies eſt aut nox Vtique dies eſt: nox ergo non eſt.

Quintus modus eſt ita: Aut dies eſt aut nox Vtique nox non eſt, Igitur dies eſt.

Sextus modus eſt ita: Non eſt dies: Ergo nō lucet: Dies autem eſt: Nox ergo non eſt.

Septimus modus eſt ita: Nō eſt dies & nox: Vtique nox non eſt: Ergo dies eſt. Modos autem ſyllogiſmorum Hypotheticorum ſi quis plenius noſſe deſiderat, librum legat Marij Victorini, qui inſcribitur de Syllogiſmis hypotheticis. Hinc ad Dialecticas diffinitionum ſpecies accedamus, quæ tanta dignitate præcellunt, vt poſſint iudiciorum apertè manifeſtationes & quædam indicia dictionum oſtēdere.

De diuiſione diffinitionum ex Marij Victorini libro abbreuiata.

DIffinitio eſt Philoſophorū, quæ in rebus exprimēdis explicat quod res ipſa ſit, qualis ſit, & quemadmodum membris ſuis conſtare debeat. Eſt enim oratio breuis vniuſcuiuſque naturam à communione diuiſam propria ſignificatione concludens. Diuiſio diffi- H nitionum in partes xiiij habetur. Prima ſpecies diffinitionis eſt. οὐσιώδης ſubſtantialis: quæ propriè & verè dicitur diffinitio, vt eſt. Homo eſt animal rationale, mortale, ſenſus diſciplinæque capax. Hæc enim diffinitio per ſpecies & differentias deſcendens venit ad proprium & deſignat pleniſſimè quid ſit homo. Secunda ſpecies diffinitionis eſt, quæ Græcè ἐννοηματικὴ dicitur, Latinè notio nuncupatur: quam notionē communi nō proprio nomine poſſumus dicere. Hæc iſto modo ſemper efficitur: Homo eſt quod rationali cōceptione & exer-

E citio præeſt animalibus cunctis. Non enim dixit quid ſit homo, ſed quid agat, quaſi quodam ſigno in notitiam deuocato. Iſta enim & reliquis notitia rei profertur, non ſubſtantialis explicatio declaratur. & quia illa ſubſtantialis eſt, diffinitionum omnium obtinet principatū. Tertia ſpecies diffinitionis eſt, quæ Græcè ποιότης dicitur, Latinè qualitatiua vocatur, quia ex qualitate nomen accepit pro eo quòd quale ſit id quod quęritur, euidenter oſtendit. Cuius exemplum tale eſt, Homo eſt qui ingenio valet, artibus pollet, & cognitione rerū aut quod agere debet, eligit, aut animaduerſione quid inutile ſit contemnit. His enim qualitatibus expreſſus ac diffinitus eſt homo.

F Quarta ſpecies diffinitionis eſt, quæ Græcè ὑπογραφὴ Latinè à Tullio deſcriptio nūcupatur: quæ adhibita circuitione dictorū factorūmque rem, quæ ſit deſcriptione declarat. Quęritur enim, quid ſit auarus, quid crudelis, quid luxurioſus, & vniuerſa luxurioſi auari & crudelis natura deſcribitur. vt ſi luxurioſum volumus diffinere, dicimus, Luxurioſus eſt victus non neceſſarij, ſed ſumptuoſi & honoris appetēs, in deliciis affluens, in libidine prōptus. Hæc & alia diffiniunt luxurioſum: ſed per deſcriptionem diffiniunt. Quæ ſpecies diffinitionis Oratoribus magis apta eſt quā Dialecticis: quia latitudines habet, quæ ſimili modo in bonis rebus ponitur & malis. Quinta

G ſpecies diffinitionis eſt, quā Gręcè κατ᾽ ἀντίλεξιν Latinè aduerbium dicimus. Hæc vocem illā de cuius * re quæritur, alio ſermone deſignat, al. notione vno & ſingulari, & quodammodo quid illud ſit in vno verbo poſitū, vno verbo aliud declarat. vt, Conticeſſere eſt tacere. Item cùm terminum dicimus finē: aut populatas interpretamur eſſe vaſtatas. Sexta ſpecies diffinitionis eſt, quā Græci κατὰ διαφορὰν nos per differētiā dicimus. Scriptores verò artiū de eodē & de altero nominant: vt cùm quæritur, quid ſit inter Regem & tyrannum: adiecta differentia quid vterque ſit diffinitur, id eſt, rex eſt modeſtus & temperans: tyrannus verò impius & immitis. Septima ſpecies diffinitionis eſt, quā Græci κατὰ μεταφορὰν Latini per tranſlationē dicunt: vt Cic. in Top. Littus eſt, quia fluctus elidit. hoc variè tractari poteſt. Modo enim vt moneat, modò vt deſignet, modò vt laudet ac vituperet. Vt moneat, Nobilitas eſt virtutis, modorum apud poſteros ſarcina. Vt deſignet, Apex eſt ars corporis. Vt laudet, Adoleſcentia eſt flos ætatis. Vt vituperet, Diuitiæ ſunt breuis vitę longum viaticum. Octaua ſpecies diffinitionis eſt, quā Græci κατ᾽ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου Latini per priuantiā contrarij eius quod diffinitur, dicunt: Bonum eſt, quod malum

malum non eſt. Iuſtum eſt, quod iniuſtum nõ eſt, & his ſimilia. Hoc autem genere diffinitionis vti debemus cùm contrarium eſt notum: vt, Si bonum eſt quod prodeſt cum honeſtate, id quod tale non eſt, malum eſt. Nona ſpecies diffinitionis eſt, quam Græci κατ' ὑποτύπωσιν, Latini per quandam imaginationem dicunt: vt, Æneas eſt Veneris & Anchiſæ filius. Hæc ſemper in indiuiduis verſatur, quæ Græci ἄτομα appellant. Decima ſpecies ipſius diffinitionis eſt, quam Græci κατ' ἐλλειπτὶς πλήρους ὁμοίου γένους, Latini per indigentiam pleni ex eodem genere dicunt, vt ſi quæratur, Quid ſit theſis? reſpondeatur, Cui vis deeſt, vt ſit arſis. Vndecima ſpecies diffini- B tionis eſt, quam Græci κατ' ἀναλογίαν, Latini iuxta * rationem dicunt, vt ſi quæratur, Quid ſit animal? reſpondeatur, vt homo. Rem enim quæſitam prædictum declarauit exemplum. Hoc eſt autem propriũ diffinitionis, quid ſit illud quod quæritur declarare. Duodecima ſpecies diffinitionis eſt, quam Græci κατ' ἔπαινον vocant, id eſt, per laudem: vt Tullius pro Cluentio: Lex eſt mens & conſilium, & animus, & ſententia ciuitatis. Et aliter: Pax eſt tranquilla libertas. Fit & per vituperationem quam Græci ψόγον vocant: vt, Seruitus eſt poſtremum omnium malorum, non modò bello, ſed morte quoque repellenda. Tertia deci- C ma ſpecies diffinitionis eſt, quam Gręci κατὰ τὸ πρός τι, Latini ad aliquid vocant, vt eſt illud: Pater eſt, cui eſt filius: dominus eſt, cui eſt ſeruus. Quartadecima ſpecies diffinitionis eſt κατὰ τὸν ὅρον, Latinè generalis. Cicero in rhetoricis: Genus eſt, quod plures amplectitur partes. Item pars eſt, quæ ſubeſt generi. Quintadecima ſpecies diffinitionis eſt, quam Græci κατ' αἰτιολογίαν, Latini ſecundum rei rationem vocant: vt, Dies eſt ſol ſupra terras, nox eſt ſol ſub terris. Scire autẽ debemus prædictas ſpecies diffinitionum topicis meritò eſſe ſociatas, quoniam inter quædam argumenta ſunt poſitæ, & nõnullis locis commemorantur in Topicis. Nunc autem ad Topica veniamus, quę ſunt argumentorum ſedes, fontes ſenſuũ, & origines dictionum.

De Topicis.

Topica eſt diſciplina inueniendorum argumentorum. Diuiſio Topicorum ſiue locorũ, ex quibus argumenta ducuntur, triplex eſt. Nã alia in eo ipſo de quo agitur hærent: alia quæ dicuntur effecta, quæ quodammodo ex rebus aliis tracta noſcũtur: alia quæ aſſumuntur extrinſecus. Argumenta quæ in eo ipſo de quo agitur, hærent in tribus diuiſa ſunt. Prima à toto, ſecunda à parte, tertia à A nota.

Argumentum à toto, cùm diffinitio adhibetur ad id quod quæritur, ſicut ait Cice. Gloria eſt laus rectè factorum, magnorúmque in republica fama meritorum.

A partibus eſt argumentum, cùm is qui ſe defendit, aut negat factum, aut factum eſſe iure defendit.

A nota eſt argumentum, cùm ſui nominis argumento aliquod dicitur, vt Cicer. Conſulem, inquit, quærebam, quem in iſto magali inuenire non poteram.

Effecta argumenta ſunt, quæ quodammodo ex rebus aliis tracta noſcũtur. Sunt autem numero quatuordecim, id eſt, primùm à cõiugatis argumẽtum eſt, cùm declinatur à nomine & fit verbum: vt Cicero Verrem dicit euertiſſe prouinciã: vel nomen à verbo, cùm latrocinari dicitur latro. Nomen eſt à nomine, Terentius: Inceptio eſt amentium, haud amantium: dummodò diſtat vnius appellationis poſtremitas, in alia vocis declinatione formata. Secundum argumentum à genere eſt, cùm de eodem genere ſententia dicitur, vt Virgilius: Varium & mutabile ſemper fœmina. Tertium à ſpecie argumẽtum eſt, cùm generali quæſtioni fidem ſpecies facit: vt, At non ſic Phrygius penetrat Lacedęmona paſtor. A ſimili argumentum eſt, quando rebus aliquibus ſimilia proferuntur: vt, Suggere tela mihi, non illum dextera fruſtra Torſerit in Rutulos, ſteterítque in corpore Graiûm Iliacis campis. A differentia argumentum eſt, quando per differentiam aliqua ſeparantur, vt Virgilius, Non Diomedis equos, nec currũ cernis Achillis. A contrariis argumentum dicitur, quando res diſcrepantes ſibimet opponuntur: vt Virgilius, Mortali ne manu factæ, immortale carinæ Fas habeant, certúſque incerta pericula luſtret Æneas. A conſequentibus argumẽtum ducitur, quando poſitã rem aliquid ineuitabiliter conſequitur, vt Virgil. Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis. D Ab antecedentibus argumẽtum eſt, quando aliqua ex iis quæ prius geſta ſunt, comprobãtur, vt Cicero pro Milone, Cùm non dubitauerit aperire quod cogitauerit, vos poteſtis dubitare quid fecerit? A repugnantibus argumentum eſt, quando illud quod obiicitur, aliqua contrarietate deſtruitur, vt Cicero: Is igitur nõ modò de tali periculo liberatus, ſed honore ampliſſimo ditatus, domi te interficere voluiſſet? A coniugatis argumentum eſt, cùm probabiliter oſtenditur quid ſit ex re quaque venturum, vt Virgilius: Nos ſi pellant, nihil abfore credũt, Quin omnem Heſperiam ſua ſub iuga mittant.

A cauſis argumentum eſt quando conſuetudine cõmuni res queque tractatur, vt Terent. Ego non nihil veritus ſum dudum abs te cauere: Ne faceres quod vulgus ſeruorum ſolet dolis vt me deluderes. Ab effectis argumentum eſt: cùm ex iis quæ facta ſunt aliquid approbatur, vt Virgilius: Degeneres animos timor arguit. A comparatione argumentũ eſt, quãdo per collationem perſonarum ſiue cauſarũ, ſententiæ ratio ſub imputatione formatur, vt Virg. Tu potes Æneam manibus ſubducere Graiũ, Nos aliquid contra Rutulos iuuaſſe nefandũ eſt. Item argumẽta quæ ducũtur extrinſecus, quæ Græcè ἄτεχνα i. artis expertia vocãtur, vt eſt teſtimonium. Teſtimonium verò conſtat re: & diuiditur quinque modis, id eſt, primo ex perſona. ſecundo ex naturæ auctoritate. tertio ex temporibus auctoritatum. quarto ex dictis factiſque maiorũ, quinto ex tormẽtis. Tertius ergo ſuperior modus qui eſt ex temporibus, in octo ſpecies deriuatur. Prima ingenio, ſecunda opibus, tertia ætate, quarta fortuna, quinta arte, ſexta vſu, ſeptima neceſſitate, octaua concurſione fortuitorum. Teſtimonium omne eſt quod ab aliqua externa re ſumitur ad faciendam fidem. Perſona non qualiſcunque eſt, quæ teſtimonij pondus habet ad faciendam fidem, ſed morũ probitate debet eſſe laudabilis. Naturæ auctoritas eſt, quæ maxima virtute conſiſtit. Teſtimonia multa ſunt quæ afferũt auctoritatem, id eſt, ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, vſus, neceſſitas & concurſio rerum fortuitarum. A dictis factiſque maiorum petitur fides, cùm priſcorum dicta factáque memorantur. A tormentis fides præbetur, poſt quæ nemo creditur velle mẽtiri. Ea verò quæ tractantur in tempore, quia ſuis nominibus plena ſunt, diffinitione non indigent. Memoriæ quoque condendum eſt, Topica oratoribus, Dialecticis, poëtis, & iuriſperitis cõmuniter quidem argumenta præſtare: ſed quando aliquid ſpecialiter probant, ad Rhetores, poëtas, iuriſperitóſque pertinet, quando verò generaliter diſputant, ad philoſophos pertinere manifeſtum eſt. Mirabile planè genus operis, in vnum potuiſſe colligi quicquid mobilitas ac varietas humanæ mentis in ſenſibus exquirendis per diuerſas cauſas poterat inuenire concluſum liberum ac voluntarium intellectum. Nam quocunque ſe verterit, quaſcũque cogitationes intrauerit: in aliquid eorum quæ prædicta ſunt neceſſe eſt vt cadat ingenium.

De Oppoſitis.

Contrariorum genera quatuor ſunt, quæ Ariſtoteles ἀντικείμενα id eſt, oppoſita vo-
E cat. Propter quod ſibi velut ex aduerſo videãtur obſiſtere, vt contraria: nec tamen omnia quæ ſibi opponuntur, contraria ſunt, ſed omnia contraria oppoſita ſunt. Primum genus eſt contrariorum, quod iuxta Ciceronem diuerſum vocatur, pro eo quòd tantum contraria ſibi opponuntur, vt nõ eorũ ſint quibus oppo nũtur vt ſapiẽtia, ſtultitia. Quod genus in tres ſpecies diuiditur. Nã ſunt quædam ex eis quæ medium habẽt: & ſunt quædam quæ ſine medio ſunt: & quædam ſunt quæ habent mediũ, & tamen ſine nomine ſunt: niſi vtrumque cõtrariorum ei vocabulum creet. Candidum & nigrum medium habent, quia inter eos ſæpe
F color pallidus vel fuſcus inuenitur, ſine medio ſunt quoties vnum de duobus accidit, vt ſanitas vel infirmitas. Horum nihil eſt mediũ. Ea autem quorum media ſine nomine ſunt, vt felix, infelix, medium habent: videlicet, neque à toto felix, neque in toto infelix. Secũdum genus eſt relatiuorum: quæ ita ſibi opponuntur, vt ad ſe conferantur, ſicut duplum, ſimplum. Horum ſolum oppoſitorum genus ad ſe refertur. Non enim eſt maius, niſi referatur ad minus, & ſimplum niſi ad duplum: aut eius cui opponitur. Nam relatiuum relatiuo ita opponitur: vt hoc ipſum quod opponitur, aut eius ſit cui opponitur, aut ad id quo-
G cunque modo referatur. Dimidium enim opponitur duplo, eiúſque dupli medium eſt: ſed ita illi opponitur, vt eius ſit cui opponitur. Sic & paruum opponitur magno: ita vt ipſum paruum ad magnum cui opponitur, ſit paruũ Nam quæ ſuperiora dicũtur contraria ita ſibi opponuntur: vt eorum non ſint quibus opponuntur, nec ad ea quocunque modo referantur. Siquidem iniquitas iuſtitiæ ita contraria eſt, vt non eiuſdem iuſtitiæ iniquitas ſit, aut ad illam ſit iniquitas. Tertium genus oppoſitorũ eſt habitus vel orbatio. Quod genus Cicero priuationem vocat, qua oſtendit aliquid quẽpiam habuiſſe, vnde priuatus eſt. Cuius ſpe-
H cies ſunt tres: quarum prima eſt in re, ſecunda in loco, tertia in tempore congruo. In re, vt cæcitas & viſio in oculis. In loco, vt cæcitatis & viſionis in oculis locus eſt. In tempore cõgruo, vt infantẽ non dicere, ſine dentibus: eum cui dentes ætas adhuc parua negauit. Non enim priuatus dentibus, quos nondum habuit. Quartum verò genus ex confirmatione & negatione opponitur, vt Socrates diſputat, Socrates non diſputat. Hęc à ſuperioribus ideo differunt, quòd illa ſigillatim dici poſſunt, hæc niſi connexè dici non poſſunt. Quod genus quartũ apud Dialecticos multum habet conflictũ, & appellatur ab eis valde oppoſitum: ſiquidem & tertium non recipit.

pit. Nam ex illis quędam habere tertium poſſunt, vt in contrariis, candidum & nigrum. Tertium eius nec candidum nec nigrum, ſed fuſcum vel pallidum. In relatiuis quoque, vt multa & pauca. Tertium eius, nec multa nec pauca, ſed mediocria. In habitu vel orbatione, vt viſio & cæcitas. Tertium eius, nec cæcitas, nec viſio, ſed lippitudo. Hic ergo legit, nõ legit: tertium nihil habet.

ISIDORI HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI, ORIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM, Liber Tertius.

Præfatio lib. tertij de quatuor ſequentibus diſciplinis.

MAthematica Latinè dicitur doctrinalis ſcientia, quæ abſtractam conſiderat quantitatem. Abſtracta enim quantitas eſt, quam intellectu à materia ſeparantes vel ab aliis accidentibus, vt eſt, par, impar: vel ab aliis huiuſmodi in ſola ratiocinatione tractamus. Cuius ſpecies ſunt quatuor, id eſt, Arithmetica, Muſica, Geometria, & Aſtronomia. Arithmetica eſt diſciplina quantitatis numerabilis ſecundum ſe. Muſica, eſt diſciplina quæ de numeris loquitur, qui inueniuntur in ſonis. Geometria eſt diſciplina magnitudinis & formarum. Aſtronomia eſt diſciplina quæ curſus cæleſtium ſiderum atque figuras contemplatur, atque omnes habitudines ſtellarum. Quas diſciplinas deinceps paulò latius indicabimus, vt earum cauſa competenter poſſint agnoſci.

INCIPIVNT CAPITVLA de Arithmetica.

1 *De vocabulo Arithmeticæ diſciplinæ.*
2 *De authoribus eius.*
3 *Quid ſit numerus.*
4 *Vnde numeri ſunt dicti.*
5 *Quid præſtent numeri.*
6 *De prima diuiſione parium & imparium.*
7 *De ſecunda diuiſione totius numeri.*
8 *De doctrina Arithmeticæ, Muſicæ & Geometriæ artis.*
9 *Quot numeri infiniti exiſtunt.*

DE VOCABVLO ARITHMETICÆ diſciplinæ.

ARITHMETICA eſt diſciplina numerorũ. Græci enim numerum ἀριθμὸν dicunt. Quam ſcriptores ſeculariũ literarum inter diſciplinas mathematicas ideò primam eſſe voluerunt, quoniam ipſa vt ſit, nulla alia indiget diſciplina. Muſica autẽ & geometria & Aſtronomia quæ ſequuntur, vt ſint atque ſubſiſtãt, iſtius egent auxilio.

De autoribus eius.

NVmeri diſciplinam apud Græcos primũ Pythagoram autumant conſcripſiſſe: ac deinde à Nicomacho diffuſius eſſe compoſitam, quam apud Latinos primus Apuleius, deinde Boëtius tranſtulerunt.

Quid ſit numerus.

NVmerus autem eſt multitudo ex vnitatibus cõſtituta: nam vnum ſemen numeri eſſe, non numerum volunt.

Vnde numeri ſint dicti.

NVmero nummus nomen dedit, & à ſui frequentatione vocabulũ indidit. Vnus ex græco nomen trahit. Græci enim vnitatem μονάδα dicunt: ſic duo, tria, quos illi δύο & τρία appellant. Quatuor vero à figura quadrata nomẽ ſumpſerũt. Quinque autẽ non ſecundum naturam, ſed ſecundũ placitũ voluntatis vocabulum acceperunt ab eo, qui numeris nomina indidit. Sex autem & ſeptẽ à Græco veniunt. Multis enim nominibus quæ in græco aſpirationem habent, nos pro aſpiratione, ſ. literã ponimus. Inde pro ἕξ ſex pro ἑπτὰ ſeptem, ſicut pro herpillo herba, ſerpillum. Octo vero per tranſlationem, ſicut illi ὀκτὼ & nos octo: illi ἐννέα nos nouem: illi δέκα nos decem. Dicti autem decem à græca etymologia, eo quod ligent & coniungant infra iacentes numeros. Nam δεσμὸς, coniungere vel ligare apud eos dicitur: Porrò viginti dicti, quod ſint decem bis geniti, v pro b litera poſita. Triginta, quòd à ternario denario gignantur, ſic vſque ad nonaginta. Cẽtum vero vocati à canto, quod eſt circulus, ducenti à duo & cẽtum, ſic & reliqui vſque ad mille. Mille autem à multitudine, vnde & militia, quaſi multicia: inde & milia, quæ Græci mutata litera ſcilicet r pro l, myriades vocãt.

Quid præſtent numeri.

RAtio numerorum contemnenda non eſt in multis enim ſacrarum ſcripturarum locis, quantum myſterium habeant, elucet. Non enim fruſtra in laudibus Dei dictum eſt omnia in menſura & numero & pondere fe-

ciſti. Senarius namque qui partibus ſuis perfectus eſt, perfectionem mundi quadam numeri ſui ſignificatione declarat. Similiter & xl. dies, quibus Moyſes, & Helias, & ipſe dominus ieiunauerunt, ſine numerorum cognitione non intelliguntur. Sic & alij in ſcripturis ſanctis numeri exiſtunt: quorum figuras non niſi huius artis ſcientia ſoluere poſſumus. Datũ eſt etiam nobis ex aliqua parte ſub numerorum conſiſtere diſciplina: quãdo horas per eam diſcimus, quando de menſium curriculo diſputamus, quando anni ſpacium redeũtis agnoſcimus. Per numerum ſiquidem, ne cõfundamur, inſtruimur. Tolle numerum in rebus omnibus, & omnia pereunt. Adime ſeculo computum, & cuncta ignorantiæ cæcatio complectitur, nec differre poteſt à cæteris animalibus, qui calculi neſcit rationem.

De prima diuiſione parium & imparium.

NVmerus diuiditur in paribus & imparibus. Par numerus diuiditur in iis, pariter par, & pariter impar, & impariter par, & impariter impar. Impar numerus diuiditur in iis, primum & ſimplum, ſecundum & cõpoſitum tertiũ mediocrẽ, qui quodammodo primus & incompoſitus eſt. Alio verò modo ſecũdus & compoſitus eſt. Numerus par eſt, qui in duabus æquis partibus diuidi poteſt, vt ij. iiij. viij. Impar verò numer⁹ eſt, qui diuidi æquis partibus nequit, vno medio vel deficiẽte, vel ſuperãte vt iii v. vii. ix. & ſic de aliis. Pariter par numerus eſt, qui ſecundùm parẽ numerũ pariter diuiditur, quouſque ad indiuiſibilem perueniat vnitatem: vt puta ſexaginta quatuor habet medium xxxii. hic autem xvi. Sedecim verò, viii. octonarius iiii, quaternarius ii. binarius vnum, qui ſingularis indiuiſibilis eſt Pariter impar eſt, qui in partes æquas recipit ſectionem, ſed partes eius mox indiſſecabiles permanẽt. vt vi. & x. & xii. triginta & quinquaginta. Mox enim vt hunc numerum diuiſeris: incurris in numerum quem ſecare non poſſis. Impariter par numerus eſt, cuius partes etiam diuidi poſſunt: ſed vſque ad vnitatem nõ perueniunt, vt xxiiii. Hi autem in medietatem diuiſi, faciunt xii. rurſumque in aliam medietatem, vi. deinde in aliam tres: & vltra diuiſionem nõ recipit ſectio illa, ſed ante vnitatem inuenitur terminus quem ſecare non poſſis. Impariter impar eſt, qui ab impari numero impariter menſuratur, vt xxv. xlix. qui dum ſint impares numeri: ab imparibus etiã partibus diuiduntur, vt ſepties ſeptem: quadragies nouies: & quinquies quini xxv. Imparium numerorum, alii ſimplices ſunt, alii compoſiti, alii mediocres. Simplices ſunt qui nullam aliam partem habẽt niſi ſolam vnita-
E tem, vt ternarius ſolam tertiam, & quinarius ſolam quintam, & ſeptenarius ſolam ſeptimã. His enim vna pars ſola eſt. Cõpoſiti ſunt qui nõ ſolum vnitatem metiuntur, ſed etiam alieno numero procreantur: vt nouem, xv. xxi. & xxv. Dicimus enim ter ter nouem: & ſepties ter xxi. ter quini xv. & quinquies quini xxv. Mediocres numeri ſunt, qui quodãmodo ſimplices & incompoſiti eſſe videtur. Alio verò modo ſecundi & compoſiti. Verbi gratia, Nouem ad xxv. dum comparatus fuerit, primus eſt & incompoſitus: quia non habet communem numerum, niſi ſolum monadicum. xv, verò ſi comparatus fuerit, ſecundus eſt & compoſitus: quoniam ineſt illi commu-
F nis numerus præter monadicum, id eſt ternarius numerus: quia nouem mẽſurat ter terni, & quindecim ter quini. Item parium numerorũ alij ſunt ſuperflui, alii diminuti, alii perfecti. Superflui ſunt quorum partes ſimul ductæ plenitudinem ſuam excedũt: vt puta duodenarius, habet enim partes quinque. Duodecimam, quod eſt vnum, ſextam, quod duo: quartam quod tria: tertiam quod quatuor, dimidiam quod ſex. vnum enim & duo & tria, & quatuor, & ſex ſimul ductæ faciunt, xvi. & longe à duodenario excedunt: ſic & alii ſimiles plurimi, vt duodeuiceſimus, & multi ſuperflui tales. Diminuti numeri ſunt qui par-
G tibus ſuis computati, minorem ſummam efficiunt: vt puta denarius, cuius partes ſunt tres. Decima quod eſt vnum, quinta quod duo, dimidia quod quinque. Vnũ enim & duo & quinque ſimul ductæ, octonarium faciunt, longè à denario minorem. Similis eſt huic octonarius vel alij plurimi: qui in partes redacti infra cõſiſtunt. Perfectus numerus eſt, qui ſuis partibus adimpletur, vt ſenarius, habet enim tres partes, ſextam, tertiam & dimidiã. Sexta enim eius eſt vnũ, tertia duo, dimidia tres. Hæ partes in ſummã ductæ, id eſt, vnũ & duo & tres ſimul eundẽ conſummant, per-
H ficiúntque ſenarium. Sunt autem perfecti numeri inter denarium ſex, inter centenarium xxviii. inter millenarium. CCCCxcvi.

De ſecunda diuiſione totius numeri.

OMnis numerus aut ſecundùm ſe conſideratur, aut ad aliquid refertur. Iſte qui eſt ſecundũ ſe, diuiditur ſic: Alij enim ſunt æquales, vt duo: alij ſunt inæquales, vt tres. Iſte qui refertur ad aliquid diuiditur ſic: Alij ſunt maiores, vt duo, alij ſunt minores vt vnum. Duo enim ad vnum duplum. Maiores diuiduntur ſic, multiplices, ſuperparticulares, ſuperpartientes, multiplices ſuperparticulares, multiplices ſuperpartientes. Minores diuidũtur ſic, ſubmultiplices, ſubſuperparticulares, ſubſuper-

perpartiẽtes ſubmultiplices ſubſuperparticulares: ſubmultiplices ſubſuperpartientes. Per ſe numerus eſt, qui ſine relatione aliqua elicitur. vt i. ii. iii. iiii. v. vi. & cæteri ſimiles. Ad aliquid eſt numerus qui relatiuè ad alios numeros comparatur. Verbi gratia, iiii. ad. ii. dũ cõparatus fuerit duplex dicitur & multiplex. ſex ad iii. octo ad iiii. & iterũ tres ad vnũ triplex. ſex ad ii. ix ad tria & c. Æquales numeri dicuntur, qui ſecundum quantitatem æquales ſunt. Verbi gratia, duo ad ii. tria ad tria. x. ad x. c ad c. Inæquales numeri ſunt, qui ad inuicem comparati inęqualitatem demonſtrãt, vt iii. ad ii. iiii ad iii. v ad iiii. x ad vi. & vniuerſaliter maior minori aut minor maiori. huiuſcemodi dum comparatus fuerit inæqualis dicitur. Maior numerus eſt qui habet in ſe illum minorem numerum, ad quem comparatur, & aliquid plus: vt, verbi gratia: quinarius numerus trinario numero fortior eſt, eo quòd quinarius numerus habet in ſe trinariũ & alias partes eius duas, & reliqui tales. Minor numerus eſt qui continetur à maiore ad quem comparatur cum aliqua parte ſui vt ternarius ad quinarum continetur ab eo cum duabus partibus ſuis. Multiplex numerus eſt, qui habet in ſe illum minorem numerum bis aut ter aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia: duo ad vnum dum comparati fuerint, duplex eſt. iii ad vnum triplex. iiii ad vnum, quadruplex, & reliqui. Econtra & illi ſuperiores qui continent intra ſe minores, appellantur duces, iſti verò comites. ſubmultiplex numerus eſt, qui inter multiplicem continetur bis, aut ter, aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia, Vnus à duobus bis continetur, à tribus ter, à quatuor quater, & ab aliis multipliciter. Superparticularis numerus eſt, dum fortior cõtinet inter ſe inferiorem numerum circa quẽ comparatur, ſimiliter & vnam partem eius. Verbi gratia, iii ad ii. dum comparati fuerint continent inter ſe duos & alium vnũ qui media pars eſt duorum. Quatuor ad iii. dum cõparati fuerint, continent in ſe iii & alium vnũ qui eſt tertia pars trium. Item quinque ad iiii dum comparati fuerint, habent in ſe quaternarium numerum, & alium vnum qui quarta pars eſſe dicitur quaternarii numeri, & cæteri tales. Superpartiens numerus eſt, qui in ſe inferiorem numerum totũ continet, & ſuper hoc alteras partes eius duas, aut iii. aut iiii aut v. aut alias. Verbi gratia v. ad iii, dum cõparati fuerint, habet in ſe quinarius numerus trinarium, & ſuper hoc alias partes eius duas vii ad iiii. dum comparati fuerint, habent in ſe quatuor, & alias tres partes eius, & vocatur ſupertripartiens quartas. Nouem ad v. dum

A comparati fuerint, habent in ſe quinque, & alias quatuor partes eius. Iſte dicitur ſupertripartiens quintus. Subſuperpartiens numerus eſt, qui continetur in numero ſuperpartienti cum aliquibus partibus ſuis duabus. aut tribus aut pluribus. Verbi gratia, Tria continẽtur à v. cum aliis duabus partibus ſuis: v, à ix, cũ iiii partibus ſuis. Subſuperparticularis numerus eſt minor, qui cõtinetur in fortiori numero cum aliqua parte ſua, aut media, aut tertia, aut quarta, aut quinta. Verbi gratia, Duo ad iii. iii ad iiii. iiii ad v. & cæteri ſimiles. Multiplex ſuperparticularis numerus eſt, qui dum comparatus fuerit ad numerum ſibi inferiorẽ

B continet in ſe totũ inferiorem numerum multipliciter, aut dupliciter, aut tripliciter, aut quadrupliciter cum aliqua parte eius. Verbi gratia, v ad duo dum comparati fuerint, continet in ſe bis bonos & vnam partẽ eius. Nouem ad iiii. dum comparati fuerint, continẽt in ſe bis quaternos octo, & vnam partem eius videlicet quæ eſt vnum. Submultiplex ſuperparticularis numerus eſt, qui dum comparatus ad inferiorem ſibi numerum fuerit, continet eum multipliciter cum aliis partibus eius. Verbi gratia, viii ad tria dum comparati fuerint, continent in ſe bis ternos, cum aliis duabus partibus eius. xiiii ad xii. dum compara-

C ti fuerint, continent in ſe bis ſenos cum aliis duabus partibus eius. xvi ad vii. dum comparati fuerint continent inter ſe bis viii, cum aliis tribus partibus eius. xxi ad ix. dum comparati fuerint, cõtinent inter ſe bis ix cum aliis tribus partibus eius. Submultiplex ſuperpartionalis numerus eſt, qui dum ad fortiorem ſibi comparatus fuerit, continetur ab eo multipliciter, cum aliquibus partibus ſuis. Verbi gratia, iii. ad viii, continẽtur bis cum duabus partibus eius. iiii ad xi. continẽtur bis cum tribus partibus ſuis.

De tertia diuiſione totius numeri.

NVmeri aut diſcreti ſunt, aut continentes.

D Iſte diuiditur ſic, linealis, vt vnus, duo. Superficioſi, vt tres. Ternarius enim primus latitudinem pandit. Solidi, vt octo. Is enim eſt primus cubus. Diſcretus numerus eſt, quia diſcretis monadibus continetur. Verbi gratia iii. iiii. v. vi. & reliqui. Continens numerus eſt qui cõiunctis monadibus continetur. Vt verbi gratia, Ternarius numerus in magnitudine intelligitur, id eſt linea aut ſpatiũ, aut ſolidũ dicitur. Continens ſimiliter: vt quaternarius & quinarius numeri. Linealis numerus eſt qui inchoans à monade lincaliter deſcribitur vſque ad infinitũ. Vnde alpha ponitur pro deſignatione linearũ. quoniam hæc litera vnũ ſignificat apud Græcos. iſta eſt figura linealis.

Superficialis numerus eſt, qui non ſolùm E longitudine, ſed & latitudine continetur, vt trigonus, quadratus quinquangulus vel circulares numeri, & cæteri: qui ſemper in plano pede, ideſt ſuperficie continentur.

Circularis dum ſimiliter multiplicatus fuerit, à ſe inchoans ad ſe conuertitur. Verbi gratia, quinquies quini, vicies quinque. Solidus numerus eſt qui longitudine & altitudine cõtinetur, vt ſunt pyramides, qui in modum flãmæ conſurgunt. Cubus ſunt teſſeræ. Sphæræ quibus eſt æqualis vndique rotunditas. Sphæricus autem numerus eſt, qui circulato numero multiplicatus à ſe inchoat, & in ſe conuertitur, & quinquies quini, vigintiquinque. F Hic circulus dũ in ſeipſo multiplicatus fuerit: facit ſphæram, id eſt, quinquies xxv. Cxxv.

De differentia Arithmeticæ Geometriæ, & Muſicæ.

INter Arithmeticam autem, & Geometriã, & Muſicã hoc intereſt, vt media inuenias. In Arithmetica primo ſic quæris. Coniungis extrema, & diuidis, & facis medium: vtputa fac extrema eſſe vj & xij. ſimul iũgis & faciũt xviij. partiris media & facis ix. quod eſt analogicum arithmeticæ, vt medius, quot monadibus ſuperat primũ, iis ſuperetur ab extremo. Superant enim ix. vj. tribus monadibus, iis ſu- G peratur à xij. Secundum verò geometriam ita quæris. Extrema multiplicata tantum faciũt, quantum & media multiplicata, vt puta, vj & xij multiplicata faciunt ſeptuageſies dipondius, media, viij & ix. multiplicata tantundem faciunt. Secundum muſicam ita: Qua parte ſuperat medius primum, eadem parte ſuperatur medius ab extremo, vt puta, vj & viij. duabus partibus media ſuperant: quæ duæ partes tertia media viij. ſuperantur ab vltima nona.

Quot numeri infiniti exiſtunt.

NVmeros autẽ infinitos eſſe certiſſimum eſt. quoniam in quocunque numero finẽ H faciendum putaueris, id eſt, poſſe non dico vno addito augeri: ſed quamlibet ſit magnus, & quamlibet ingentem multitudinem continens, in ipſa ratione atque ſcientia numerorũ non ſolum duplicari: verùm etiã multiplicari poteſt. Ita verò ſuis quiſque numerus proprietatibus terminatur, vt nullus eorum par eſſe cuicunque alteri poſſit. Ergo & diſpares inter ſe atque diuerſi ſunt, & ſinguli quique finiti ſunt, & omnes infiniti ſunt.

CAPITA GEOMETRIÆ.

1 *De inuentoribus Geometriæ, & vocabulo eius.*
2 *De quadripartita diuiſione geometriæ.*
3 *De figuris geometriæ.*
4 *De numeris geometriæ.*

De Geometriæ inuentoribus, & vocabulo eius.

GEMOETRIA diſciplina primùm ab Ægyptiis reperta dicitur, quia inundante Nilo, & omnibus poſſeſſionibus eius limo obductis, initium terræ diuidendæ per lineas & menſuras nomen arti dedit. Quæ deinde longius acumine ſapientum producta, & maris, & cæli, & aëris ſpatia metitur. Nam prouocati * ſtudioſi (al. ſtudio ſic.) cœperunt poſt terræ dimenſionẽ & cæli ſpatia quærere: quanto interuallo luna à terris, à luna ſol ipſe diſtaret, & vſque ad verticẽ cæli quanta ſe menſura diſtenderet, ſicque interualla ipſa cæli, orbiſque ambitum per numerum ſtadiorum ratione probabili diſtinxerũt. Sed quia ex terræ dimenſione hæc diſciplina cœpit, ex initio ſui & nomen ſeruauit: nã geometria de terra & de menſura nuncupatur. Terra enim Græcè γῆ vocatur, μέτρον menſura. Huius diſciplinæ ars continet in ſe lineamenta, interualla & magnitudines, & figuras, & in figuris dimenſiones & numeros.

De quadripartita diuiſione artis geometriæ.

GEometriç quadripartita diuiſio eſt, in planum, in magnitudinem numerabilem, in magnitudinem rationabilem, & in figuras ſolidas. Planæ figuræ ſunt quç longitudine & latitudine continentur, quæ ſunt iuxta Platonẽ numero quinque, Trigonus, tetragonus, pentagonus, hexagonus, heptagonus. Iã octonarius in cubum, i. in ſolidam pergit figurã. Numerabilis magnitudo eſt, quæ numeris arithmeticæ diuidi poteſt. Magnitudines rationales ſunt, quarum menſuram ſcire poſſumus: irrationales verò ſunt, quarum menſuræ quãtitas cognita non habetur.

De figuris geometriæ.

FIguræ ſolidæ ſunt, quç longitudine & latitudine & altitudine continentur, vt eſt cubus, cuius ſpecies ſunt quinq; in plano. Quarum prima circulus eſt, plano pede figura plana, quç vocatur circumducta: cuius in medio punctus eſt, quo cuncta conuergunt, quod centrum Geometrç, Latini punctum circuli nuncupant.

Quadrilatera figura eſt plano pede quadrata quç ſub quatuor lineis rectis iacet.

Dianatheton grammaton, figura plana.

Orthogonium, id eſt rectangulum figura plana in plano pede. Eſt enim triangulum, & habet angulum rectum.

Iſopleu-

Iſopleuros: figura eſt plana,recta & ſubtiliter conſtituta in ſolidum. A

Sphæra eſt figura in rotũdum formata, partibus cunctis æqualis in ſolidum.

Cubus eſt figura propria ſolida: quæ longitudine & latitudine & altitudine continetur in ſolidum.

Cilindrus eſt figura quadrata, habens ſuperius ſemicirculum in ſolidum.

Conon: figura quæ ab amplo in anguſtum *finit*,ſicut orthogonium.

Piramis eſt figura, quæ in modum ignis ab amplo in acumen conſurgit.

Ignis enim apud Græcos πῦρ appellatur. Sicut enim intra x omnis eſt numerus, ità intra B circulum omnium figurarum cõcluditur ambitus. Prima autem figura huius artis punctus eſt,cuius pars nulla eſt.Secunda eſt linea præter latitudinem. Lõgitudo recta linea eſt:quæ ex æquo in ſuis punctis iacet.Superficies verò, quòd longitudines & latitudines ſolas habet. Superficiei verò fines lineæ ſunt,quorum formæ ideo in ſuperioribus x figuris poſitæ non ſunt,quia inter eas inueniuntur.

De numeris Geometriæ.

NVmeros autem ſecundum Geometriam ita quæris:Extrema quippe eius multiplicata tantum faciunt,quantum & media multiplicata: vt puta,vj & xij multiplicata faciunt ſeptuagies dipondo,media viij & ix multiplicata tantundem faciunt.

INCIPIVNT CAPITVLA
Muſicæ artis.

1 *De Muſica & eius nomine,id eſt,De inuentoribus eius.*
2 *Quid poſſit Muſica.*
3 *De tribus partibus Muſicæ.*
4 *De triformi diuiſione muſicæ.*
5 *De prima diuiſione muſicæ quæ harmonica dicitur.*
6 *De ſecunda diuiſione quæ organica dicitur.*
7 *De tertia, quæ rythmica nuncupatur.* D
8 *De numeris muſicæ.*

De Muſica & eius nomine.

MVSICA eſt peritia modulationis ſono cantúque cõſiſtens: Et dicta Muſica per deriuationem à Muſis. Muſæ autẽ appellatæ ἀπὸ τοῦ μῶσθαι, id eſt,à quærendo, quòd per eas ſicut antiqui voluerunt vis carminum & vocis modulatio quæreretur. Quarum ſonus quia ſenſibilis res eſt,prȩterfluit in prȩteritum tempus, imprimitúrque memoriæ. Inde à poëtis Iouis & Mineruæ filias Muſas eſſe confictum eſt. Niſi enim ab homine memoria teneãtur ſoni,pereunt,quia ſcribi non poſſunt.

De inuentoribus eius.

MOyſes dicit repertorẽ Muſicæ artis fuiſſe Tubal,qui fuit de ſtirpe Caim ante diluuium. Græci verò Pithagoram dicunt huius artis inueniſſe primordia,ex malleorum ſonitu & cordarũ extenſione percuſſa. Alij Linum Thebeũ & Zetum & Amphiona in arte Muſica primos claruiſſe ferunt. Poſt quos paulatim directa eſt præcipuè hæc diſciplina & aucta multis modis. eratque tam turpe Muſicam neſcire,quàm literas. Interponebatur autem non modo ſacris,ſed & omnibus ſolennibus, omnibúſque lætis, vel triſtioribus rebus. Vt enim in veneratione diuina hymni: ita in nuptiis Hymenæi, & in funeribus threni, & lamenta ad tibias canebantur. In conuiuiis verò lyra vel cithara circunferebatur, & accubãtibus ſingulis ordinabatur conuiuiale genus cãticorum.

Quid poſſit Muſica.

ITaque ſine Muſica nulla diſciplina poteſt eſſe perfecta:nihil enim eſt ſine illa. Nam & ipſe mundus quadam harmonia ſonorum fertur eſſe compoſitus, & cælum ipſum ſub harmoniæ modulatione reuoluitur. Muſica mo- C uet affectus,prouocat in diuerſum habitũ ſenſus. In prælíis quoque tubæ concentus pugnãtes accẽdit,& quanto vehemẽtior fuerit clangor:tanto fit fortior ad certamen animus. Siquidem & remiges cantus hortatur. ad tolerãdos quoque labores muſica animum mulcet, & ſingulorum operum fatigationem modulatio vocis ſolatur. Excitos quoque animos muſica ſedat, ſicut legitur de Dauid, qui à ſpiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Ipſas quoque beſtias,necnon & ſerpentes,volucres, atque delphinos ad auditum ſuæ modulationis muſica prouocauit. Sed & quicquid loquimur vel intrinſecus venarum pulſibus commouemur,per muſicos rythmos harmoniæ virtutibus probatur eſſe ſociatum. D

De tribus partibus muſicæ.

MVſicæ partes ſunt tres,id eſt, harmonica. rythmica,metrica. Harmonica eſt quæ diſcernit in ſonis acutum & grauem. Rythmica eſt quæ requirit incurſionem verborum,vtrum bene ſonus an malè cohæteat. Metrica eſt,quæ menſurã diuerſorum metrorum probabili ratione cognoſcit:vt verbi gratia,heroicum,iambicum,elegiacon,&c.

De triformi Muſicæ diuiſione.

AD omnem autem ſonũ qui materies cantilenarum eſt, triformem conſtat eſſe na-

turam. Prima eſt harmonica, quæ ex vocum cantibus conſtat. Secunda organica, quæ ex flatu conſiſtit. Tertia rythmica, quæ impulſu digitorum numeros recipit. Nam aut voce editur ſonus, ſicut per fauces: aut flatu, ſicut per tubam, vel tibiam: aut impulſu, ſicut per citharam: aut per quodlibet aliud quod percutiendo ſonorum eſt.

De prima diuiſione muſicæ quæ Harmonica dicitur.

PRima diuiſio Muſicæ quæ harmonica dicitur, id eſt, modulatio vocis, pertinet ad comœdos, tragœdos, vel choros, vel ad omnes qui voce propria canunt. Hæc ex animo & corpore motum facit, & ex motu ſonum, ex quo colligitur Muſica, quę in homine vox appellatur.

Vox eſt aër ſpiritu verberatus, vnde & verba ſunt nuncupata. Propriè autem vox hominum eſt, ſeu irrationabilium animantium. Nam in aliis abuſiuè non propriè ſonitus vox vocatur: vt, Vox tubæ infremuit, fractáſque ad littora voces. Nam proprium eſt vt littore reſonent ſcopuli: & At tuba terribilem ſonitũ procul ære canoro. Harmonica eſt modulatio vocis & concordantia plurimorum ſonorum, vel coaptatio.

Symphonia eſt modulationis temperamẽtum ex graui & acuto concordantibus ſonis, ſiue in voce, ſiue in flatu, ſiue in pulſu. Per hãc quippe voces acutiores, grauioréſque cõcordant, ita vt quiſquis ab ea diſſonuerit, ſenſum auditoris offendat. Cuius cõtraria eſt diaphonia, i. voces diſcrepantes vel diſſonæ.

Euphonia eſt ſuauitas vocis. Hæc & melos à ſuauitate & melle dicta.

Diaſtema eſt vocis ſpatium ex duobus vel pluribus ſonis aptatum.

Dieſis eſt ſpatium quoddam, & deductiones modulandi, atque vergentes de vno in alterum ſonum.

Tonus eſt acuta enunciatio vocis: eſt enim harmoniæ differentia & quantitas, quæ in vocis accentu vel tenore conſiſtit: cuius genera in quindecim partibus muſici diuiſerunt: ex quibus hyperlidius nouiſſimus & acutiſſimus: hypodorius omnium grauiſſimus eſt.

Cantus eſt inflexio vocis, nam ſonus directus eſt, præcedit autem ſonus cantum.

Arſis eſt vocis eleuatio, i. initium. Theſis vocis poſitio, hoc eſt finis.

Suaues voces ſunt ſubtiles & ſpiſſæ, claræ atque acutæ. Perſpicuæ voces ſunt quę lõgius protrahuntur, ita vt omnem impleant continuò locum, ſicut clangor tubarum. Subtiles voces ſunt quibus non eſt ſpiritus ſpiſſus, qualis eſt infantium, vel mulierum, vel ægrotan- E tium, ſicut in neruis. Quæ enim ſubtiliſſimæ cordæ ſunt, ſubtiles ac tenues ſonos emittũt. Pingues ſunt voces, quando ſpiritus multus ſimul egreditur, ſicut virorum. Acuta vox, tenuis, alta, ſicut in chordis videmus. Dura vox eſt, quæ violenter emittit ſonos, ſicut tonitruũ ſicut incudis ſonus, quoties in durũ malleus percutit ferrum. Aſpera vox eſt rauca, & quæ diſpergitur per minutos & indiſſimiles pulſus. Cæca vox eſt, quæ mox vt emiſſa fuerit, conticeſcit, atque ſuffocata nequaquam longius producitur, ſicut eſt in fictilibus. Vinnolata vox, eſt leuis & mollis atque flexibilis. Et vinnolata dicta à vinno, hoc eſt cincinno mol- F liter flexo. Perfecta autem vox, eſt alta, ſuauis & clara. Alta, vt in ſublimi ſufficiat: Clara, vt aures impleat: ſuauis, vt animos audientium blandiat. Si ex his aliquid defuerit, vox perfecta non erit.

De ſecunda diuiſione quæ organica dicitur.

SEcunda diuiſio organica eſt in iis quæ ſpiritu reflante completa, in ſonum vocis animantur: vt ſunt tubæ, calami, fiſtulæ, organa, pandoria, & iis ſimilia inſtrumenta.

Organum, vocabulum eſt generale vaſorũ omnium muſicorum. Hoc autem cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant. Vt autẽ organum dicatur, magis ea vulgaris eſt G conſuetudo Græcorum.

Tuba primùm à Tyrrhenis inuenta, de quibus Virgil. Tyrrhenúſque tubæ mugire per æthera clangor. Adhibebatur autem non ſolùm in præliis, ſed & in omnibus feſtis diebus propter laudes vel gaudij claritatem. Vnde & in Pſalterio dicitur, Canite initio menſis tuba in die inſigni ſolemnitatis veſtræ. Præceptum enim fuerat Iudæis, vt initio nouæ lunæ tuba clangerent, quod etiam hucuſque faciunt.

Tibias excogitatas in Phrygia ferunt, has quidem diu funeribus tãtùm adhibitas: mox & ſacris gentilium. Tibias autem appellatas putant, quòd primum de ceruinis tibiis cruri- H búſque hinnulorum fierent: deinde per abuſionem ita cœptas vocari etiam, quæ non de cruribus oſſibuſq; eſſent: hinc & tibicẽ quaſi tibiarum cantor.

Calamus nomẽ eſt arboris proprium, à calendo, i. fundendo voces vocatum.

Fiſtulam quidam putant à Mercurio inuẽtam: alij à Fauno quem Græci vocant Pana. Nonnulli eam ab Idi paſtore Agrigentino ex Sicilia. Fiſtula autẽ dicta, q; vocem emittat.

Sambuca in muſicis ſpecies eſt ſymphoniarum. Eſt enim genus ligni fragilis vnde & tibiæ componuntur.

Pandorius ab inuẽtore vocatus: de quo Vir. Pan primus calamos cera coniungere plures

Inſti-

Inſtituit, Pan curat oues, ouiúmque magi- A ſtros. Fuit enim apud gētiles Deus paſtoralis, qui primus diſpares calamos ad cantum aptauit, & ſtudioſa arte compoſuit.

De tertia diuiſione quæ rythmica nuncupatur.

TErtia eſt diuiſio rythmica pertinens ad neruos & pulſus, cui dantur ſpecies citharum diuerſarum, timpanum, & cimbalum, ſiſtrum, acitabula aënea & argentea, vel alia quæ metallico rigore percuſſa reddunt cum ſuauitate tinnitum, & cætera huiuſmodi.

Citharæ ac pſalterij repertor Tubal, vt prædictū eſt, perhibetur. Iuxta opinionem autem Græcorū citharæ vſus repertus fuiſſe ab Apol- B line creditur. Forma citharæ initio ſimilis fuiſſe traditur pectori humano, quod veluti vox de pectore, ita ex ipſa cātus ederetur, appellatáque eadem de cauſa. Nam pectus Dorica lingua κιθάρα vocatur. Paulatim autē plures eius ſpecies extiterunt, vt pſalteria, liræ, barbita, phœnices & pectides, & quæ dicuntur Indicæ, & feriuntur à duobus ſimul. Item aliæ atque aliæ, & quadrata forma & trigonali.

Cordarū etiam numerus multiplicatus eſt, & commutatum genus. Veteres autem citharam fidiculā, vel fidicen nominauerunt: quia tam concinūt inter ſe cordæ eius, quàm bene conueniunt inter quos fides ſit. Antiquitus C autem cithara ſeptem cordis erat, vnde Virgilius, Septem diſcrimina vocum. Diſcrimina autem ideo, quod nulla corda vicinæ cordæ ſimilem vocē reddat. ſed ideo ſeptem cordæ, vel quia totam vocem implent: vel quod ſeptem motibus ſonat cælum.

Cordas autem dictas à corde: quia ſicut pulſus eſt cordis in pectore, ita pulſus cordæ in cithara. Has primus Mercurius excogitauit: idemque prior in neruos ſonum ſtrinxit.

Pſalterium quod vulgo canticum dicitur, à pſallendo nominatum: quòd ad eius vocem chorus conſonando reſpondeat. Eſt autem ſimilitudo citharæ barbaricæ in modum Δ li- D teræ: ſed pſalterij & citharæ hæc eſt differentia, quòd pſalterium lignum illud concauum vnde ſonus redditur ſuperius habet, & deorſum feriuntur cordæ, & deſuper ſonant. Cithara autem è contra concauitatem ligni inferius habet. Pſalterio autē Hebræi decachordo vſi ſunt propter numerum decalogi legis.

Lira dicta à varietate vocum, quòd diuerſos ſonos efficiat. Lyram primum à Mercurio dicunt inuentam fuiſſe, hoc modo. Cùm regrediens Nilus in ſuos meatus varia in campis reliquiſſet animalia, relicta etiam teſtudo eſt, quæ cū eſſet putrefacta, & nerui eius remanſiſſent extenti inter corium: percuſſa à Mercurio ſonitum dedit, ad cuius ſpeciem Mercurius liram fecit, & Orpheo tradidit, qui erat huius rei maximè ſtudioſus. Vnde & æſtimatur eadem arte non feras tantum, ſed & ſaxa atque ſiluas cantus modulatione applicuiſſe. Hāc muſici propter ſtudii amorem & carminis laudem, etiam inter ſidera ſuarum fabularum commentis collocatam eſſe finxerunt.

Tympanum eſt pellis vel corium ligno ex vna parte extenſum. Eſt enim pars media ſymphoniæ in ſimilitudinem cribri. Timpanum autem dictum, quòd medium eſt. Vnde & margaritum medium timpanum dicitur, & ipſum vt ſymphonia ad virgulam percutitur.

Cymbala & acitabula quędam ſunt, quæ percuſſa inuicem ſe tangūt & ſonum faciunt. Dicta autem cymbala, quia cum ballematica ſimul percutiuntur. Ita enim Græci dicunt cimbala ballematica.

Siſtrum ab inuentrice vocatum. Iſis enim Ægyptiorum regina id genus inueniſſe probatur. Iuuenalis, Iſis & irato feriat mea lumina ſiſtro. Inde & hoc mulieres percutiunt, quia inuentrix huius generis eſt mulier. Vnde & apud Amazonas ſiſtro ad bellum fœminarum exercitus vocabatur.

Tintinnabulum de ſono vocis nomen habet, ſicut & plauſus manuum, ſtridor valuarum.

Symphonia vulgo appellatur lignum cauū ex vtraque parte: pelle extenſa, quam virgulis hinc & inde muſici feriunt. Fitque in ea ex concordia grauis & acuti ſuauiſſimus cantus.

De muſicis numeris.

NVmeros autem ſecundum muſicam ita quæris. Poſitis extremis, vt puta vi. & decies dipondius, vides quot monadibus ſuperetur, vi. à xii. & vi monadibus dictis per quadratum, ſexies ſeni faciunt xxxvi. Coniungis extrema illa, vi ad xii: ſimul efficiūt xviii. Partiris treties vj. per xviii. efficitur dipondius. Hos iungis cū ſumma minore ſcilicet, ſexies, erunt viii. & erit medium inter vi & xii. Quapropter viii ſuperant vi duabus monadibus, id eſt, tertia de ſexies, & ſuperantur viii à xii. iiii monadibus, tertia portione. Qua parte ergo ſuperat, eadem ſuperatur. Sed hæc ratio quēadmodum in mundo eſt ex volubilitate circulorum: ita & in microcoſmo in tantum prę ter vocem valet, vt ſine ipſius perfectione etiā homo ſymphoniis carens non conſiſtat. Eiuſdem muſicæ perfectione, etiam metra conſtant, in arſi & theſi, id eſt, eleuatione & poſitione.

CAPITA DE ASTRONOMIA.

1 *De Aſtronomiæ nomine, id eſt, de inuentoribus eius.*
2 *De inſtitutoribus eius.*
3 *De differentia aſtronomiæ & aſtrologiæ.*
4 *De aſtronomiæ ratione.*
5 *De mundo & eius nomine.*
6 *De forma mundi.*
7 *De cælo eiúſque nomine.*
8 *De ſitu ſphæræ cæleſtis.*
9 *De motu eiuſdem.*
10 *De curſu eiuſdem ſphæræ.*
11 *De celeritate cæli.*
12 *De axe cæli.*
13 *De cæleſtibus polis.*
14 *De cardinibus cæli.*
15 *De connexis cæli.*
16 *De ianuis cæli.*
17 *De gemina facie cæli.*
18 *De quatuor partibus cæli.*
19 *De hemiſphæriis.*
20 *De quinque circulis cæli.*
21 *De zodiaco circulo.*
22 *De candido circulo.*
23 *De magnitudine ſolis.*
24 *De magnitudine lunæ.*
25 *De natura ſolis.*
26 *De curſu ſolis.*
27 *De defectu ſolis.*
28 *De itinere ſolis.*
29 *De lumine lunæ.*
30 *De formis lunæ.*
31 *De interlunio lunæ.*
32 *De curſu lunæ.*
33 *De vicinitate lunæ ad terras.*
34 *De eclipſi ſolis.*
35 *De eclipſi lunæ.*
36 *De differentia ſiderum, ſtellarum, atque aſtrorum.*
37 *De lumine ſtellarum.*
38 *De ſitu ſtellarum.*
39 *De curſu ſtellarum.*
40 *De vario curſu ſtellarum.*
41 *De interuallis ſtellarum.*
42 *De circulari numero ſtellarum.*
43 *De ſtellis planetis.*
44 *De præcedentia & antegradatione ſtellarum.*
45 *De remotione vel retrogradatione ſtellarum.*
46 *De ſtatu ſtellarum.*
47 *De nominibus ſtellarum quibus ex cauſis nomina acceperunt.*

DE ASTRONOMIÆ NOMINE.

ASTRONOMIA eſt aſtrorum lex, quæ curſus ſiderum, ac figuras, & habitudines ſtellarum circa ſe, & circa terram indagabili ratione percurrit.

De inuentoribus eius.

ASTronomiam primi Ægyptij inuenerũt. Aſtrologiam verò & natiuitatis obſeruãtiam Chaldæi primi docuerũt. Abraham autem inſtituiſſe Ægyptios aſtrologiam, Ioſe-
E phus aſſeuerat. Græci autem dicunt, hãc artem ab Atlante prius excogitatam, ideóque dictus eſt ſuſtinuiſſe cælum. Quiſquis autem ille fuit motu cæli & ratione animæ excitatus per temporum vices, per aſtrorum * rotatus diffinitóſque curſus, per interuallorũ ſpatia moderata, conſiderauit dimenſiones quaſdam & numeros, quæ diffiniendo ac ſecernẽdo in ordinem nectens aſtrologiam reperit. al. ratos.

De inſtitutoribus eius.

IN vtraque autem lingua diuerſorum quidem ſunt de aſtronomia ſcripta volumina: inter quos tamen Ptolemeus rex Alexandriæ apud Græcos habetur præcipuus, hic etiam
F & canones inſtituit, quibus curſus aſtrorum inueniatur.

De differentia aſtronomiæ & Aſtrologiæ.

INter aſtronomiam autem & aſtrologiam aliquid differt. Nam aſtronomia conuerſionem cæli ortus, obitus, motúſque ſiderum continet, vel qua ex cauſa ita vocentur. Aſtrologia verò partim naturalis, partim ſuperſtitioſa eſt. Naturalis dum exequitur ſolis & lunę curſus, vel ſtellarum, certáſque temporum ſtationes. Superſtitioſa verò eſt illa quam mathematici ſequũtur, qui in ſtellis augurantur, quíque etiam duodecim cæli ſigna per ſingula animæ vel corporis membra diſponunt, ſi-
G derúmque curſu neceſſitates hominũ & mores prædicere conantur.

De Aſtronomię ratione.

AStronomiæ ratio modis plurimis conſtat. Diffinit enim quid ſit mundus, quid cælum quid ſphæræ ſitus & curſus, & quid axis cæli & poli, quæ ſint climata cæli, qui curſus ſolis & lunæ atque aſtrorum, &c.

De mundo & eius nomine.

MVndus eſt hic, qui conſtat ex cælo & terra & mari, cunctiſque ſideribus. Qui idcirco mundus eſt appellatus, quia ſemper in motu eſt: nulla enim requies eius elementis conceſſa eſt.

H

De forma mundi.

FOrmatio mundi ita demonſtratur. Nam quemadmodum erigitur mundus in ſeptentrionalem plagam, ita declinatur in auſtralem. Caput autem eius & quaſi facies, orientalis regio eſt, vltima pars ſeptentrionalis eſt.

De cælo & eius nomine.

CÆlum phyſici rotundum, volubile atque ardens eſſe dixerũt, vocatúmque hoc nomine, eo quòd tanquam vas cælatum impreſſas habeat figuras ſtellarum. Diſtinxit enim id Deus claris luminibus, & impleuit ſole ſcilicet, & lunæ orbe fulgẽti, & aſtrorũ micãtiũ ſplendentibus ſignis adornatur. Hoc autem Græcè

Græcè οὐρανὸς dicitur ἀπὸ τῦ ὁρᾶσθαι id eſt, à videndo, eo quod aer perſpicuus ſit, & ad ſpeculandum purior.

De ſitu ſphæræ cæleſtis.

SPhæra cæli eſt ſpecies quædam in rotundũ formata, cuius centrum terra eſt ex omnibus partibus æqualiter concluſa. Hanc ſphærã nec principium habere dicũt, nec terminum, ideo quod in rotundum quaſi circulus, vnde incipiat, vel vbi deſinat non facilè comprehẽditur. Philoſophi autem, mundi ſeptem cælos, id eſt, planetas globorum conſono motu introduxerũt, quorum orbibus connexa memorant omnia, quos ſibi innexos & velut inſertos verſari retro, & è contrario cæteris motibus ſuis ferri arbitrantur.

De motu eiuſdem.

SPhæræ motus duobus axibus voluitur quorum vnus eſt ſeptentrionalis, qui numquã occidit: appellatúrque Borealis: alter Auſtralis, qui numquam videtur, & Auſtronotus dicitur. His duobus polis moueri ſphæram cæli dicunt, & cum motu eius ſidera in ea fixa ab oriente vſque ad occidentem circumire: ſeptentrionibus breuiores giros iuxta cardinem peragentibus.

De curſu eiuſdem ſphæræ.

SPhæra cæli ab oriente & occidente ſemel in die & nocte vertitur xxiiii. horarum ſpaciis, quibus ſol curſum ſuũ ſupra terras & ſub terra ſua volubilitate concludit.

De celeritate cæli.

TAnta celeritate cæli ſphæra dicitur currere, vt niſi aduerſus pręcipitem eius curſum aſtra currerent, quæ eam remorarentur, mũdi ruinam facerent.

De axe cæli.

AXis eſt ſeptẽtrionalis linea recta, quæ per mediam pilam ſphęrę tendit. & dicta axis quòd in ea ſphæra, vt rota voluitur, vel quia ibi plauſtrum eſt.

De cæleſtibus polis.

POli ſunt circuli qui currũt per axem. Horum alter eſt Septentrionalis, qui nũquam occidit, appellatúrque Boreus: alter Auſtralis, qui numquam videtur, Et Auſtronotus dicitur. & dicti poli, quòd ſint axium cicli ex vſu plauſtrorum, à poliendo ſcilicet nominati: ſed polus Boreus ſemper videtur, Auſtronothus nunquam: quia dextra cæli altiora ſunt, preſſa Auſtri.

De cardinibus cæli.

CArdines cæli extremæ partes ſunt axis. Et dicti cardines, eo quòd per eos vertitur cælum, vel quia ſicut cor voluuntur.

De conuexis cæli.

COnuexa autem cæli, extrema eius ſunt. à curuitate dicta, vt eſt illud: Conuexum
A quoties claudit nox humida cælum. Conuexum enim curuum eſt quaſi conuerſum ſeu inclinatum, & ad modum circuli flexum.

De ianuis cæli.

IAnuæ cæli duæ ſunt, oriens & occidens. Nã vna parte ſol procedit, alia ſe recipit.

De gemina facie cæli.

FAcies cæli vel caput, orientalis regio: vltima, ſeptentrionalis. De qua Lucanus, Sic mundi pars ima iacet, quam zona niualis Perpetuæque premunt hiemes.

De quatuor partibus cæli.

CLimata cæli, id eſt plagæ, vel partes quatuor ſunt, ex quibus prima pars orientalis
B eſt, vnde aliquę ſtellæ oriuntur. Secunda occidẽtalis, vbi nobis aliquæ ſtellæ occidunt. Tertia, ſeptentrionalis, vbi peruenit ſol in diebus maioribus. Quarta Auſtralis, vbi ſol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab exortu ſolis eſt nuncupatus. Occidens, quòd diẽ faciat occidere & interire. Abſcondit enim lumẽ mundo, & tenebras ſuperinducit. Septentrio autem, à ſeptẽ ſtellis axis vocatus, quę in ipſo reuolutæ rotãtur. *Hic* propriè & vertex dicitur, eo quòd vertitur. Meridies autem vocatur, vel quòd ibi ſol facit medium diem quaſi medidies, vel quia tunc purius micat æther. Merum enim purum dicitur. Sunt & alia vij.
C climata cęli quaſi vii. lineæ ab oriente in occidentem, ſub quibus & mores hominum diſpares, atque animalia ſpecialiter diuerſa naſcuntur: quę vocata ſunt à locis quibuſdam famoſis, quorum primum eſt Merois, ſecundũ Somis vel Sienes, tertium catacorius, id eſt Aphrica, quartum Rhodus, quintum Helleſpontus, ſextum Meſopontus, ſeptimum Boriſthenes.

De hemiſphæriis.

HEmiſphærium dimidia pars ſphæræ eſt. Hemiſphæriũ ſupra terras eſt ea pars cæli, quæ à nobis tota videtur: Hemiſphæriũ ſub terra eſt, quæ videri non poteſt, quãdiu ſub
D terra fuerit.

De quinque circulis cæli.

ZOnę cæli quinque ſunt: quarum diſtinctionibus quædam partes temperie ſua incolũtur, quædam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles exiſtunt. Quæ ideo & zonæ vel circuli appellantur, eo quòd in circumductione ſphæræ exiſtunt. Quorum primus circulus ideo Arcticus appellatur, eo quòd inter eum Arcturi ſigna incluſa proſpiciuntur. Secundus circulus θερινὸς qui & tropicus dicitur, quia in eo circuiens ſol Aquilonis finibus æſtatẽ facit, & vltra eam circulum non tranſit, ſed ſtatim reuertitur, & inde tropicus appellatus. Tertius circulus himerinus, qui à la-

tinis ideo æquinoctialis appellatur, eo quòd ſol cùm ad eum orbem peruenerit æquinoctium facit ἡμέρα enim latinè, dies dicitur atque nox: quo circulo dimidia ſphæræ pars conſtituta perſpicitur. Quartus circulus Antarcticus vocatus: eo quòd contrarius ſit circulo quẽ Arcticum nominamus. Quintus circulus χειμερινὸς tropicus qui à Latinis hiemalis ſiue brumalis appellatur. ideo ſol cùm ad eum circulũ peruenerit, hiemem iis qui ad Aquilonem ſunt facit, & æſtatem iis qui in Auſtri partibus commorantur.

De circulo zodiaco.

Zodiacus autem circulus eſt, qui ex linearum quinque angulis & ex vna linea conſtat.

De candido circulo.

Lacteus circulus via eſt, quæ in ſphæra videtur, à candore dicta, quia alba eſt. quam aliqui dicunt viam eſſe qua circuit ſol, & ex ſplendoris ipſius tranſitu ita lucere.

De magnitudine ſolis.

Magnitudo ſolis fortior eſt terra, vnde & eodem momento quo oritur, & orienti ſimul & occidẽti æqualiter apparet. Quia verò tanquam cubitalis nobis videtur, conſiderare oportet quantũ ſol diſtat à terris: quę longitudo facit, vt paruus videatur nobis.

De magnitudine lunæ.

Magnitudo quoque lunæ minor fertur eſſe quàm ſolis. Nam dum ſol ſuperior ſit à luna, & tamen à nobis maior quàm luna videatur: iam ſi prope nos acceſſiſſet: multo maior quàm luna conſpiceretur. Sicut autẽ fortior eſt ſol terra, ita terra fortior eſt luna per aliquam quantitatem.

De natura ſolis.

Sol dum igneus ſit: præ nimio motu conuerſionis ſuæ amplius incaleſcit. Cuius ignẽ dicunt philoſophi aqua nutriri, & è contrario elemẽto virtutem luminis & caloris accipere. Vnde dicimus eum ſepius madidum & rorantem.

De curſu ſolis.

Solem per ſeipſum moueri, non cum mundo verti dicunt. Nam ſi fixus cælo maneret, omnes dies & noctes æquales exiſterent: ſed cum alio loco cras occaſurum: alio occidiſſe heſterno videmus; apparet eum per ſeipſum moueri, non cum mundo verti. ſpaciis enim inæqualibus orbes annuos cõficit propter temporum mutationes. Oriens diem facit occidens noctem inducit. Nam vadens longius ad meridiem hyemem facit, vt hibernis humoribus ac pruinis terra pingueſcat. Accedens propius ad ſeptentrionem, æſtatem reddit, vt fruges maturitate durentur, & quæ ſunt

E in humidis incocta: feruefacta* miteſcant.

al. matureſcant

De effectu ſolis.

Sol oriens diem facit, occidens noctem inducit: nam dies eſt ſol ſuper terras, nox eſt ſol ſub terra. Ex ipſo enim ſunt horæ: ex ipſo dies, cùm aſcenderit: ex ipſo etiam nox, cùm occiderit: ex ipſo menſes & anni numerantur ex ipſo viciſſitudines fiunt temporum. Quando autẽ per meridiem currit, vicinior eſt terræ: quando verò iuxta ſeptentrionem, ſublimis attollitur. Cui ideo Deus diuerſos curſus cõſtituit, loca & tempora, ne dum ſemper eiſdem moraretur locis: quotidiano vapore eius * vniuerſa conſumerentur, ſicut Clemens ait:
F Curſus diuerſos accipit quibus aëris temperies pro ratione temporum diſpenſatur, & ordo viciſſitudinum * permutationumque ſeruatur. Nam dum ad ſuperiora conſcenderit, ver temperat: vbi autem ad ſummum cæli venerit, æſtiuos accẽdit calores: deſcendens rurſus autumno temperiem reddit. Vbi verò ad inferiorem redit circulum: ex glaciali compage cæli rigorem nobis hiberni frigoris derelinquit.

al. terra cõſumeretur, ſed vj C.

al. mutationum motus accipit.

De itinere ſolis.

Sol oriens per meridiẽ iter habet. qui poſtquam ad occaſum venerit, & Oceano ſe* intinxerit, per incognitas ſub terra vias vadit, & rurſus ad orientem recurrit.

al. iunxerit

G

De lumine lunæ.

Lunam quidam philoſophi dicunt propriũ lumen habere, globique eius vnam partem eſſe lucifluam, aliam verò obſcuram, & paulatim ſe vertendo diuerſas formas efficere Alij è contrà aiunt, lunam non ſuum lumen habere: ſed ſolis radiis illuminari. Vnde & eclipſim patitur: ſi inter ipſam & ſolem vmbra terræ interueniat. Sol enim longè ipſa ſuperior eſt. Hinc euenit, vt quoniam ſub illo eſt, parte ſuperiore luceat, inferiore verò quã habet ad terras parte obſcura ſit.

De formis lunæ.

H Prima figura lunæ bicornis eſt. Secunda ſectilis. Tertia dimidia. Quarta plena. Quinta iterum dimidia ex maiore. Sexta iterum ſectilis. Septima bicornis.

Septima autem ſemis, & viceſimaſecunda ſemis in ſuo ordine mediæ ſunt: ceteræ autem proportionales ſunt.

De interlunio lunæ.

Interlunium lunæ eſt tempus illud inter deficientem & naſcentem lunam. Eſt autem trigeſimus dies, quo luna nõ lucet. Quæ ideo videri non poteſt, quia ſoli coniuncta obſcuratur: ſed eodem momento renaſcens paulatim ab eo recedendo videtur.

De

De curſu lunæ.

LVna amiſſi ac recepti luminis vicibus mẽſtrua ſpacia moderatur. Quę ideò obliquo & non recto incedit curſu, vt ſol: ne incidat in centrum terræ & frequẽter patiatur eclipſim. Vicinus eſt enim circulus eius terræ. Creſcẽs autem orientem cornibus ſpectat: decreſcẽs, occidentem: merito, quia occaſura & amiſſura eſt lumen.

De vicinitate lunæ ad terras.

LVna terris vicinior eſt quàm ſol. Inde & breuiori orbe celerius peragit curſum ſuũ. Nam iter quod ſol in diebus 365. iſta per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui menſes in luna, annos autem in ſolis curſu poſuerunt.

De eclipſi ſolis.

EClipſis ſolis eſt quoties luna trigeſima ad eandem lineam qua ſol vehitur peruenit, eique ſe obiiciens ſolem obſcurat. Nam deficere nobis ſol videtur, dum illi orbis lunæ opponitur.

De eclipſi lunæ.

EClipſis lunæ eſt quoties in vmbram terræ luna incurrit. Non enim ſuum lumen habere, ſed à ſole illuminari putatur, vnde & defectum patitur ſi inter ipſam & ſolem vmbra terræ interueniat. Patitur autem hoc decima quinta luna eouſque, quamdiu cẽtrum atque vmbra obſtãtis terræ exeat, videátque ſolem, vel à ſole videatur.

De differentia ſtellarum, ſiderum, & aſtrorum.

STellæ, & ſidera, & aſtra inter ſe differunt. Nam ſtella eſt quælibet ſingularis. Sidera verò ſunt ſtellis plurimis facta, vt Hyades, Pleiades. Aſtra autem ſunt ſtellæ grandes, vt Oriõ Bootes. Sed hæc nomina ſcriptores cõfundunt, & aſtra pro ſtellis, & ſtellas pro ſideribus ponunt.

De lumine ſtellarum.

STellæ non habere proprium lumẽ, ſed à ſole illuminari dicuntur, ſicut & luna.

De ſtellarum motu.

STellæ immobiles ſunt, & cum cælo fixæ perpetuo motu feruntur, neque cadũt per diem, ſed à ſolis ſplendore obſcurantur.

De curſu ſtellarum.

SIdera autem feruntur, aut mouentur. Ferũtur, quæ cælo fixa ſunt, & cum cælo voluũtur. Mouẽtur verò quædam ſicut planetæ, i. erraticę, quę curſus ſuos vagos certa tamẽ diffinitione conficiunt.

De vario curſu ſtellarum.

STellæ dicuntur pro eo quòd per diuerſos
i. ordines. orbes cæleſtium planetarum feruntur: nã quædam celerius exortæ, tardius occidunt: quædã tardius exortæ citius ad occaſum perueniunt. Aliæ pariter oriuntur & non ſimul
A occidunt: omnes autem ſuo tempore ad ſuũ curſum proprium reuertuntur.

De interuallis ſtellarum.

STellæ inter ſe diuerſis interuallis diſtant à terra, propterea diſpari claritate magis minúſve noſtris oculis apparent: nam multæ maiores ſunt iis quas videmus conſpicuas, ſed longius poſitæ paruæ videntur à nobis.

De numero circulari ſtellarum.

NVmerus circularis ſtellarum eſt, per quẽ cognoſci dicitur, in quanto tempore circulum ſuum vnaquæque ſtella percurrat, ſiue per lõgitudinem, ſiue per latitudinem. Latitudo intelligitur per ſigniferum, longitudo
B per proprium excurſum. Nam luna octo annis fertur explere circulum ſuum. Mercurius annis viginti, lucifer annis nouẽ, ſol annis decem & nouem, veſper quindecim. Phaëton duodecim, Saturnus triginta. Quibus peractis ad reuerſionem circuli ſui iiſdem ſignis & partibus reuertuntur. Quædam ſidera radiis ſolis præpedita anomala fiunt, aut retrograda aut ſtationaria, iuxta quod & poëta meminit dicẽs:-Sol tempora diuidit æui: Mutat nocte diem, radiiſque potẽtibus aſtra Ire vetat, curſúſque vagos ratione moratur.

De ſtellis planetis.

QVædam ſtellæ ideò planetæ dicuntur, id
C eſt, errantes, quia per totum mundũ vario motu diſcurrunt. Vnde pro eo quod errant, retrogradæ dicuntur: vel anomalæ efficiuntur, id eſt, quando particulas addunt & detrahunt. Cæterùm quando tantum detrahũt retrogradę dicuntur, ſtationem autem faciunt quando ſtant.

De præcedentia & antegradatione ſtellarum.

PRæcedentia vel antegradatio ſtellarũ eſt, dum ſtella motum ſuum conſuetum agere videtur, & aliquid præter conſuetudinem præcedit.

De remotione vel retrogradatione ſtellarum.

REmotio vel retrogradatio ſtellarum eſt,
D quando ſtella dum motum ſuum agit, ſimul & retrorſum moueri videtur. Iſta omnia in abſidis colliguntur.

De ſtatu ſtellarum.

STatus ſtellarum eſt, dum ſtella ſemper mouetur: tamen in aliquibus locis ſtare videtur.

De nominibus ſtellarum, quibus ex cauſis nomina acceperunt.

SOl appellatus eo quod ſolus appareat, obſcuratis fulgore ſuo cunctis ſideribus.

Luna dicta quaſi Lucina, ablata media ſyllaba, de qua Virg. Caſta faue Lucina. Sumpſit autem nomen per deriuationem à ſolis luce, eo quòd ab eo lumen accipiat, acceptúmque reddat.

Stellæ dictæ à ſtando, quia ſemper fixæ ſtāt in cælo, nec cadunt. Nam quòd videmus de cælo ſtellas quaſi labi, non ſunt ſtellæ, ſed igniculi ab æthere lapſi: qui fiunt dum ventus alti ora petens æthereum ignem ſecum trahit, qui tractu ſuo imitatur ſtellas cadentes. Nam ſtellæ cadere non poſſunt: immobiles enim, (vt prædictum eſt) ſunt, & cum cælo fixæ feruntur.

Sidera dicta eo quòd ea nauigantes conſiderando iter dirigunt ad curſus conſilium, ne fallacibus vndis aut ventis aliò deducantur. Quædam autem ſtellæ idcirco ſigna dicuntur, quia eas nautæ obſeruant in gubernandis remigiis, contemplantes aciem fulgorémque eorum, quibus rebus ſtatus cæli futurus oſtenditur, ſed & omnes homines ea intendunt ad prçuidendū aëris qualitates per æſtatem & hiemem vernalémque temperiē. Ortu enim vel occaſu ſuó, certis ſtationibus temporum qualitates ſignificant.

Signorum primus Arctos qui in axe fixus, vij ſtellis in ſe reuolutis rotatur. nomē eſt græcū quod latinè Vrſa dicitur: quæ quòd in modum plauſtri vertitur, noſtri eam ſeptentrionem dixerunt. Triones enim propriè ſunt boues aratorii, dicti eo quòd terram terant. q. teriones. Septentriones autem non occidere axis vicinitas facit: quia in eo ſunt.

Arctophylax dicitur, quod Arcton id eſt Helicem vrſam ſequitur. Eúndémque & Booten dixerant, eo quòd plauſtro hæret: ſignū multis ſpectabile ſtellis, inter quas Arcturus eſt, ſidus poſt caudam maioris vrſæ poſitum in ſigno Bootis. Vnde & Arcturus dictus eſt, quaſi ἄρκτυ ὅρα quia Bootis præcordiis ſocia collocata eſt. Oritur autem autumnali tempore.

Orion aſtrum ante Tauri veſtigia fulget: & dictus Orion ab vrina, id eſt, ab inundatione aquarum. Tempore enim hiemis obortus mare & terras aquis & tempeſtatibus turbat. Hunc Latini Iugulam vocant, quòd ſit armatus, vt gladius, & ſtellarum luce terribilis atque clariſſimus: in quo ſi hæc fulgeant omnia ſerenitas portenditur, ſi obſcuratur huius acies, tempeſtas cernitur imminere.

Hyades dictæ ἀπὸ τῦ ὕειν id eſt, à ſucco & à pluuiis. Nam pluuiæ græcè ὕετος dicūtur. Ortu quippe ſuo efficiunt pluuias. vnde & eas Latini ſuculas appellauerūt: quia quando naſcuntur pluuiarum ſigna monſtrātur: de quibus Virgilius: Arcturum, pluuiáſque Hyadas geminóſque Triones. Sunt autem in fronte Tauri vii. & oriuntur tempore vernali. Pleiades à pluralitate dictæ. Sunt autem ſtellæ ſeptem ante genua Tauri, ex quibus ſex videntur

E nam latet vna. Has Latini Vergilias dicunt, à temporis ſignificatione, quòd Vere exoriuntur. Nam occaſu ſuo hyemem, ortu æſtatem primæque nauigationis tempus oſtendunt.

Canicula ſtella, quæ & Sirius dicitur, æſtiuis menſibus in medio centro cæli eſt: & dū ſol ad eam aſcenderit: coniuncta cum ſole duplicatur calor ipſius, & diſſoluuntur corpora, & vaporantur. Vnde & ex ipſa ſtella dies caniculares dicuntur: quando & moleſtæ ſunt purgationes. Canis autem vocatur propterea quòd corpora morbo afficiat: ſiue propter flāmæ candorem, quod eiuſmodi ſit, vt præ cæteris lucere videatur. Itaque quo magis eam cognoſcerent, Sirion appellaſſe.

F Cometes ſtella dicta eſt, eò quòd comas luminis fundat ex ſe. Quod genus ſideris quando apparuerit, aut peſtilentiam, aut famem, aut bella ſignificat. Cometę autem Latinè crinitæ appellantur, quòd in modum crinium flammas ſpargunt, quas Stoici dicunt eſſe vltra xxx. quarum nomina & effectus quidam Aſtrologi ſcripſerunt.

Lucifer dictus, eò quòd inter omnia ſidera plus lucem ferat. Lucifer enim eſt vna ex planetis. Hæc propriè & iubar dicitur, eò quòd iubas lucis ex ſe fundat: ſed & ſplendor Solis & lunæ ac ſtellarum iubar vocatur: quòd in modum iubæ radii ipſorum extendantur.

Veſperus ſtella occidentalis, quam cognoG minatam perhibent ab Heſpero rege Hiſpaniæ. Eſt autem & ipſa ex quinque ſtellis planetis, noctem ducens & ſequens ſolem. Fertur autem quòd hæc ſtella oriens luciferum, occidens veſperū facit. de qua Statius: — & alterno deperditur * vnus in ortu. [al. humor] Planetæ ſtellæ ſunt, quæ non ſunt fixæ in cælo, vt reliquæ, ſed in aëre feruntur. Dicti autem planetæ ἀπὸ τῆς πλάνης. i. ab errore. Nam interdum in Auſtrum, interdum in Septentrionem, plerumque contra mundum nonnumquam cum mundo feruntur.

Hos Romani nominibus deorum ſuorum ſcilic. Saturni, Lunæ, Iouis, Martis, Veneris H & Mercurij ſacrauerunt. Decepti enim & decipere volentes, in eorum adulationem, qui ſibi aliquid ſecundum amorem præſtitiſſent, ſidera oſtendebant in cælo, dicentes, quod illud ſidus eſſet Iouis, & illud Mercurij: & cōcepta eſt opinio vanitatis. Hanc opinionem erroris diabolus cōfirmauit, Chriſtus euertit. Iam verò illa, quæ ab ipſis gentilibus ſigna dicuntur, in quibus & animantium imago de ſtellis formatur: vt, Aries, Taurus, libra & huiuſmodi alia, ii qui ſidera præuiderūt in numerum ſtellarum ſpeciem corporis ſuperſtitioſa vanitate permoti finxerunt, ex cauſis quibuſdam

buſdam deorum ſuorum & imagines & nomina conformantes.

Nam Arietem primum ſignum, cui vt libræ mediam mundi lineam tradunt, propter Ammonem, id eſt, Iouem vocauerunt: quia in eius capite, qui ſimulachra faciunt Arietis cornua fingunt. Quod ſignum Gentiles ideo inter ſigna primum conſtituerunt, quòd in menſe Martio, qui eſt anni principium, ſolem in ſigno illo curſum ſuum peragere dicũt, ſed & Taurum inter ſidera collocant, & ipſum in honorem Iouis, eo quòd in bouem ſit fabuloſè conuerſus, quando Europam tranſuexit.

Caſtorem quoque & Pollucem poſt mortem inter notiſſima ſidera cõſtituerunt, quod ſignum Gemini dicitur.

Cancrum quoque inde dixerunt, eo quòd cùm ad id ſignum menſe Iunio ſol venerit, retrograditur in modum cancri, breuioréſq; facit dies: hoc enim animal incertã habet partẽ primam: denique ad vtramque partem greſſum dirigit, ita vt prior pars ſit poſterior, & poſterior prior.

Leonem ingẽtem Hercules in Græcia occidit, & propter virtutẽ ſuam hunc inter duodecim ſigna cõſtituit: hoc ſignum ſol cùm attigerit nimium calorem mundo reddit, & annuos flatus & æſtus facit maiores quàm in toto reliquo anno.

Virginis etiam ſignum idcirco intra aſtra collocauerunt, propter quod eiſdem diebus in quibus ſol per illud decurrit, terra exuſta ſolis ardore nihil pariat: eſt enim hoc tempus canicularium dierum.

Libram autem vocauerunt ab æqualitate menſis ipſius, quod octauo Kal. Octobris ſol per illud ſignum currens æquinoctium facit.
al. adeſtæ. Vnde & Lucanus:- * ad iuſtæ pondera libræ.

Scorpium quoque & ſagittarium propter fulgura menſis ipſius appellauerunt.

Sagittarius vir equinis cruribus deformatur, cui ſagittam & arcum adiũgunt, vt ex eo menſis ipſius fulmina demonſtrentur. Vnde & ſagittarius eſt vocatus.

Capricorni figuram ideo inter ſidera finxerunt propter caprã Iouis nutricem, cuius poſteriorem partem corporis in effigiem piſcis ideo finxerunt, vt pluuias eiuſdem temporis deſignarent, quas ſolet idem menſis plerũque in extremis habere.

Porrò Aquarium & Piſces, ab imbribus tẽporum vocauerunt, quod hyeme quando in his ſignis ſol vertitur, maiores pluuiæ profunduntur. Et miranda gentilium dementia, qui

A nõ ſolùm piſces, ſed etiam arietes, & hircos & tauros, vrſas & canes, cancros, & ſcorpiones tranſtulerunt: nam & aquilam & cygnũ propter Iouis fabulas inter cæli aſtra eius memoriæ cauſa collocauerunt.

Perſeum quoque & vxorẽ eius Andromedam poſteaquàm ſunt mortui in cælum receptos eſſe crediderunt: ita vt imagines eorum ſtellis deſignarẽt, eorúmque appellare nominibus non erubeſcerent.

Aurigam etiam Ericthoniũ inter cæli aſtra collocauerunt, propter quod vidiſſent eum primum quadrigã iunxiſſe. Mirati ſunt enim ingenium eius ad imitationem Solis acceſſiſ-
B ſe: & propter hoc nomen eius poſt mortem inter ſidera poſuerunt. Sic Caliſto, Lycaonis filia, dum ab Ioue compreſſa & fabuloſè ab Iunone in vrſæ fuiſſet ſpeciem conuerſa, quæ Græcè ἄρκτος appellatur, poſt interfectionem ipſius nomen eius Iouis cum filio in ſtellis Septentrionalibus tranſtulit, eámque Arcton: filium autem eius Arctophylaca ea appellauit. Sic lyra pro Mercurio in cælum locata. ſic Cẽtaurus Chiron propter quod nutrierat Æſculapium & Achillem, inter aſtra dinumeratus eſt. ſed quolibet modo ſuperſtitiones hæ ab hominibus nuncupentur, ſunt tamen ſydera quæ Deus in mundi principio cõdidit, ac cer-
C to motu diſtinguere tempora ordinauit. Horum igitur ſignorum obſeruationes, vel geneſes, vel cætera ſuperſtitioſa, quæ ſe ad cognitionem ſyderum coniungunt, id eſt, ad notitiam fatorum, quæ fidei noſtrę ſine dubitatione contraria ſunt, ſic ignorari debent à Chriſtianis, vt nec ſcripta eſſe videantur, ſed nonnulli ſyderum pulchritudine & claritate pellecti, in lapſus ſtellarum cæcatis mẽtibus corruerunt, ita vt per ſupputationes noxias, quæ matheſis dicitur, euentus rerum præſcire conentur: quos non ſolùm Chriſtianę religionis doctores, ſed etiam gentilium Plato, Ariſtoteles, atque alij rerum veritate commoti con-
D cordi ſententia damnauerunt: dicentes: Confuſionem rerum potius de tali perſuaſione generari. Nam ſi genus humanũ ad varios actus naſcendi neceſſitate premeretur, cur aut laudem mereantur boni, aut mali legum percipiant vltionem? Et quamuis ipſi non fuerint cæleſti ſapientiæ dediti, veritatis tamen teſtimonio errores eorum meritò perculerũt. Ordo autem iſte ſeptem ſecularium diſciplinarum ideo à Philoſophis vſque ad aſtra perductus eſt, ſcilicet vt animos ſeculari ſapientia implicatos à terrenis rebus abduceret, & in ſuperna contemplatione collocaret.

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM,

Liber Quartus.

CAPITA LIBRI QVARTI.

1 *De Medicina.*
2 *De nomine eius.*
3 *De inuentoribus eius.*
4 *De tribus hæreſibus medicorum.*
5 *De quatuor humoribus corporis.*
6 *De acutis morbis.*
7 *De cronicis morbis.*
8 *De alopecia.*
9 *De medicinis & medicaminibus.*
10 *De libris medicinalibus.*
11 *De inſtrumentis medicorum.*
12 *De odoribus & vnguentis.*
13 *De initio Medicinæ.*

DE MEDICINA.

MEDICINA eſt quæ corporis vel tuetur vel reſtaurat ſalutem: cuius materia verſatur in morbis & vulneribus. Ad hanc itaque pertinent, non ea tantum quæ ars eorũ exhibet, qui propriè Medici nominantur, ſed etiam cibus & potus, tegmen & regimen. Defenſio denique omnis atque munitio qua ſanum corpus noſtrum aduerſus externos ictus caſúſque ſeruatur.

De nomine eius.

NOmen autem medicinæ à modo, id eſt, temperamento impoſitum æſtimatur, vt non ſatis, ſed paulatim adhibeatur. Nam in multo contriſtatur natura, mediocri autem gaudet: vnde & qui pigmenta & antidota ſatis vel aſſiduè biberint, vexantur. Immoderatio enim omnis non ſalutem, ſed periculum affert.

De inuentoribus medicinæ.

MEdicinæ autem artis auctor ac repertor apud Græcos perhibetur Apollo. Hanc filius eius Æſculapius laude vel opere ampliauit. Sed poſtquam fulminis ictu Æſculapius interiit, interdicta fertur medendi cura, & ars ſimul cum auctore defecit, latuítq; per annos pene quingentos vſque ad tempus Artaxerxis regis Perſarum. Tunc eam reuocauit ad lucẽ Hippocrates Aſclepio patre genitus in inſula Coo.

De tribus hæreſibus medicorum.

ITaque tres viri totidem hæreſes inuenerũt. Prima methodica inuenta eſt ab Apolline, E quæ remedia ſectatur & carmina. Secunda Empyrica, i. experientiſſima, inuenta eſt ab Aeſculapio, quæ non indiciorum ſignis, ſed ſolis conſtat experimentis. Tertia Logica, i. rationabilis, inuenta ab Hippocrate. Iſte enim diſcuſsis ætatum, regionum, vel ægritudinum qualitatibus, artis curã rationabiliter perſcrutatus eſt. Empyrici ergo experientiam ſolam ſectantur: Logici experientiæ rationem adiũgunt: methodici nec elementorum rationem obſeruãt, nec tempora, nec ætates, nec cauſas, ſed ſolas morborum ſubſtantias.

F *De quatuor humoribus.*

SAnitas eſt integritas corporis, & temperantia naturæ ex calido & humido, quod eſt ſanguis: vnde & ſanitas dicta eſt, quaſi ſanguinis ſtatus.

Morbi generali vocabulo omnes paſsiones corporis continẽtur, quod inde veteres morbum nominauerũt: vt ipſa appellatione, mortis, vim quæ ex ea naſcitur demonſtrent. Inter ſanitatem autem & morbũ media eſt curatio, quæ niſi morbo congruat, non producit ad ſanitatem. Morbi enim omnes ex quatuor naſcuntur humoribus, i. ex ſanguine & felle, G melancholia & phlegmate. Ex ipſis enim reguntur ſani, ex ipſis læduntur infirmi. Dum enim amplius extra curſum naturę creuerint, ægritudines faciunt: ſicut enim quatuor elementa, ſic & quatuor humores, & vnuſquiſque humor ſuum elementum imitatur: ſanguis aërem, cholera ignem, melancholia terram, phlegma aquã. Et ſunt quatuor humores, ſicut quatuor elementa, quæ conſeruant corpora noſtra.

Sanguis ex græca etymologia vocabulum ſumpſit, quòd ex eo corpus vegetetur, & ſuſtentetur & viuat. Choleram Græci vocauerunt, H quod vnius diei ſpatio terminetur: vnde & cholera, i. fellicula nominata eſt, hoc eſt, fellis effuſio: Græci enim fel χολὴν dicunt.

Melãcholia dicta, eo quòd ex nigri ſanguinis fece admixta ſit abundantia fellis. Græci enim μέλαν nigrum vocant, fel autem χολὴν appellant.

Sanguis latinè vocatus quòd ſit ſuauis: vnde & homines quibus dominatur ſanguis dulces ac blandi ſunt.

Phlegma autem dixerunt quòd ſit frigida. Ex his quatuor humoribus reguntur ſani: ex his

his læduntur infirmi. Dum enim amplius ex- A curſum naturæ creuerint ægritudines faciũt. Ex ſanguine autem & felle acutæ paſsiones naſcuntur, quas græci ὀξέα vocant. Ex phlegmate verò & melancholia veteres cauſæ procedunt, quas græci χρόνια dicunt.

De acutis morbis.

Oξεῖα eſt acutus morbus, qui aut citò tranſit aut celerius interficit, vt pleuriſis, phrenetis: ὀξὺ enim acutũ apud græcos & velocẽ ſignificat. Χρόνια eſt prolixus corporis morbus qui multis tẽporibus remoratur, vt podagra, phtiſis: χρόνος enim apud græcos tempus dicitur. Quædam autẽ paſsiones ex propriis cau- B ſis nomen acceperunt.

Febris à feruore dicta eſt: eſt enim abundãtia caloris.

Φρένησις appellata ſiue ab impedimento mẽtis, quia græci mẽtem φρένας vocant, ſeu quòd dentibus infrendant, nam frendere eſt dentes concutere. Eſt autem perturbatio cum exagitatione & dementia ex cholerica vi effecta.

Cardiace vocabulum à corde ſumpſit, dum ex aliquo tumore aut dolore afficitur. Cor enim græci καρδίαν vocant. Eſt enim cordis paſsio cum formidabili metu.

Lethargus à ſomno vocata. Eſt enim oppreſſio cerebri cum obliuione & ſomno iugi, ve- C luti ſtertentis.

Synanche à continentia ſpiritus & præfocatione dicta. Græci enim συνάγχειν continere dicunt: qui enim hoc vitio laborant, dolore faucium præfocantur.

Phlegmone eſt feruor ſtomachi cum extẽſione & dolore, ſiue φλεγμονὴ eſt inquietudo cum rubore, & dolore, & extenſione, & duritia, & vaſtitate. Quæ cũ cœperit fieri, inquietudo & febris conſequitur. Vnde & dicta eſt φλεγμονὴ ἀπὸ τοῦ φλέγειν: ſic enim ſentitur & inde nomen accepit.

Pleuritis eſt dolor lateris acutus cum febre & ſputo ſanguinolento. Latus enim Græcè D πλευρὰ dicitur, vnde & pleuritica paſsio nomen accepit.

Peripneumonia eſt pulmonis vitium cum dolore vehementi & ſuſpirio: græci enim pulmonem πνεύμονα vocant, inde & ægritudo dicta eſt.

Apoplexia eſt ſubita effuſio ſanguinis, qua ſuffocati intereunt. Dicta autem apoplexia, quòd ex lethali percuſſu repẽtinus caſus fiat. Græci enim percuſsionem ἀπόπληξιν vocãt.

Spaſmus latinè contractio ſubita partiũ aut neruorum cum dolore vehementi. Quã paſſionem à corde nominatam dixerunt, quia in nobis principatum vigoris habet. Fit autem duobus modis, aut ex repletione, aut ex inanitione.

Tetanus maior eſt contractio neruorum à ceruice ad dorſum.

Telum lateris dolor eſt, dictũ eſt autem ita à medicis, quòd dolore corpus tranſuerberet, quaſi gladius.

Ileos dolor inteſtinorum, vnde & ilia dicta ſunt: græcè enim ἰλεῖν obuoluere dicitur, quòd ſe inteſtina præ dolore inuoluant. Hi & torminoſi dicuntur ab inteſtinorum tormento.

ὑδροφοβία, i. aquæ metus: græci enim ὕδωρ aquam vocant: φόβον timorem dicunt: vnde & Latini hunc morbum ob aquæ metũ lymphaticum vocant. Fit autem vel ex canis rabidi morſu, aut ex *aëris ſpuma in terram proie- al. eius. cta, quam ſi homo vel beſtia tetigerit, aut dementia repletur, aut in rabiem vertitur.

Carbunculus dictus, quòd in ortu ſuo rubẽs ſit vt ignis, poſtea niger, vt carbo extinctus.

Peſtilentia eſt contagium, quod dum vnũ apprehenderit, celeriter ad plures tranſit. Gignitur autem ex corrupto aëre, & in viſceribus penetrando innititur. Hæc etſi plerunq; per aërias poteſtates fiat, tamen ſine arbitrio omnipotentis Dei omnino non fit: dicta autẽ peſtilentia, quaſi paſtulentia, quòd veluti incendium depaſcat: Et toto deſcendit corpore peſtis. Idem & contagium à contingendo, quia quem tetigerit, polluit. Ipſa & inguinia ab inguinum percuſsione. Eadem & lues à labe & luctu vocata, quæ tantopere acuta eſt, vt non habeat ſpacium temporis, quo aut vita ſperetur aut mors, ſed repentinus languor ſimul cum morte venit.

De Chronicis morbis.

Chronica eſt prolixus morbus, qui multis temporibus remoratur, vt podagra, phtiſis: χρόνος enim apud græcos tempus dicitur.

Cephalea ex capite vocabulum habet: capitis enim paſsio eſt: græci enim caput κεφαλὴν vocant.

Scotoma ab accidente nomen ſumpſit, quòd repentinas tenebras ingerat oculis cum vertigine capitis. Vertigo autem eſt, quotieſcunq; ventus conſurgit, & terram in circuitu mouet. Sic & in vertice hominis arteriæ & venæ ventoſitatẽ ex reſoluta humectatione gignũt, & in oculis girum faciũt: vnde & vertigo nũcupata eſt.

Epilepſia vocabulum ſumpſit, quòd mẽtem apprehendens pariter etiã corpus poſsideat: græci enim apprehenſionẽ ἐπιληψίαν vocant. Fit autẽ ex melãcholico humore quoties exuberauerit, & ad cerebrũ aduerſus fuerit. Hæc paſsio & caduca vocatur, eo quòd cadẽs æger ſpaſmũ patiatur. Hos etiam vulgus lunaticos

al. comitē-tur eos inſidiæ.

vocat, quod per hunc curſum* comitetur eos E inſania dæmonum. Eadem & laruatio, ipſe eſt & morbus comitialis, i. maior & diutinus, quo caduci tenentur. Cuius tanta vis eſt, vt homo valens concidat ſpumétque. Comitialis autem dictus, quòd gentiles cùm comitiorum die cuiquam accidiſſet, comitia dimittebantur. Erat autem apud Romanos comitiorum dies ſolennis in Kal. Ianuariis.

Mania ab inſania vel furore vocata. Nam Græcorum vetuſtas furorem μανίαν appellabat, ſiue à diuinatione, quia diuinare Græcè μαντεύω dicitur.

Melancholia dicta eſt à nigro felle: Græci F enim nigrum μέλαν vocant, fel autem χολὴν appellāt. Epilepſia autem in phantaſia fit, melancholia in ratione, mania in memoria.

Typhi ſunt frigidæ febres, quæ abuſiuè typhi appellātur ab herba quę naſcitur in aqua, quæ latinè forma atq; ſtatus dicitur: eſt enim acceſſionū reuolutio per ſtatuta temporum interualla.

Reuma græcè, latinè eruptio ſiue fluor appellatur.

Catarrus eſt fluor reumæ iugis ex naribus, quæ dum ad fauces venerit βρόγχος vocatur. dum ad thoracem vel pulmonem φθίσις dicitur.

Coriza eſt quoties infuſio capitis in oſſa ve- G nerit narium, & præfocationem fecerit cum ſternutatione, vnde & coriza nomen accepit.

Branchos eſt præfocatio faucium à frigido humore: Græci enim guttur βρόγχος dicunt, circa quod fauces ſunt, quos nos corruptè brāchia dicimus.

Raucedo amputatio vocis. Hæc & arteriaſis vocatur, eo quòd vocem raucam & clauſam reddat ab arteriarum iniuriis.

Suſpirium nomen ſumpſit, quia inſpirationis difficultas eſt, quam Gręci δύσπνοιαν dicūt, i. ſuffocationem.

Peripneumonia à pulmonibus nomen accepit. Eſt enim pulmonis tumor cum ſpuma- H rum ſanguinearum effuſione.

Hæmoptyſis emiſſio ſanguinis per os: vnde & nomen accepit, αἷμα enim ſanguis dicitur.

Phtiſis eſt vlceratio & tumor in pulmonibus qui iuuenibus facilius euenire ſolet: φθίσις autem apud Græcos dicta, quòd ſit totius corporis conſumptio.

Tuſſis græcè ab altitudine vocatur, quòd à profundo pectoris veniat, cuius contraria eſt ſuperior in faucibus vbi vua diſtillat.

Apoſtema à collectione nomen accepit: nā collectiones Græci apoſtemas vocant.

Εμπύησις dicta eſt apoſtema intrinſecus vel in latere, vel in ſtomacho cum dolore & febribus, & tuſsi, & abundantibus ſpumis & purulentiis.

ἡπατικὴ morbus à iecoris paſsione nomē accepit: Græci enim iecur ἧπαρ vocant.

Lienoſis à ſplene vocabulum ſumpſit, Græci enim σπλὴν lien vocant.

Hydrops nomen ſumpſit ab aquoſo humore cutis: nam Græci ὕδωρ aquam vocauerunt, eſt enim humor ſubcutaneus cum inflatione turgente & anhelitu fœtido.

Nephritis à renium languore nomen accepit. Renes enim Græci νεφροὺς dicunt.

Paralyſis dicta à corporis impenſatione: facta ex multa infrigidatione, aut in toto corpore, aut in parte.

Cachexia nomē ſumpſit à corporis iniuria, vel malo habitu. καχεξίαν enim Græci malam vexationem vocauerunt. Fit autem hæc paſſio ex intemperantia ægrotantis, vel curatione medicaminis, aut poſt ægritudinem tarda reſumptio.

Atrophia nomē accepit à diminutione corporis: nam græci nutrimēti ceſſationē ἀτροφίαν dicunt. Eſt enim tenuitas corporis ex cauſis latentibus, & paulatim conualeſcentibus.

Sarcoma eſt ſuperfluum carnis incrementum, quo vltra modum corpora ſaginantur: Græci enim carnem σάρκα vocant.

Ἰσχιάς vocata à parte corporis quam vexat. Nam vertibulorum oſſa quorum ſummitas illorum initio terminatur, Græci ἰσχία vocāt. Fit autem quoties deſcēderit in recta oſſa, & efficitur ibi glutinatio.

Podagram Græci à retentione pedum dicunt nominatam & à ferali dolore: ſiquidem omne quod immite fuerit abuſiuè agreſte vocamus.

Arthritis morbus ab articulorum paſſione vocabulum ſumpſit.

Calculus lapis eſt qui in veſica fit, vnde & nomen accepit. Gignitur autem ex materia phlegmatica.

Stranguria dicta eſt, eo quòd ſtringat vrinarum difficultatem.

Σατυρίασις iuge deſiderium Veneris cum extenſione naturalium locorum, dicta paſſio à Satyris.

Diarrhœa iugis ventris curſus ſine vomitu.

Dyſenteria eſt diuiſio continuationis, i. vlceratio inteſtini. Δὶς enim difficultatē ſignificat, ἔντερα inteſtina. Fit autem antecedente fluore, quam Græci Διάῤῥοιαν vocant.

Lienteria dicta, quòd cibum tanquam per lineam inteſtina nullis obſtantibus facit prolabi.

Colica paſsio nomen ſumpſit ab inteſtino, quod Græci κῶλον appellant.

Raga-

Ragades dicuntur, eò quòd fiſſuræ ſint rugis collectæ circa orificium. Hæ & hemorroides à ſanguinis fluore dictæ. Græci enim ſanguinem αἷμα dicunt.

De morbis qui in ſuperficie corporis videntur.

ALopecia eſt capillorum fluor circumſcriptus pilis fuluis, aëris qualitatem habentibus: vocata hoc nomine à ſimilitudine animalis vulpeculæ quam Græci ἀλώπεκα vocant.

Parotides ſunt duritiæ vel collectiones, quæ ex febribus vel aliquo alio naſcuntur in auriū vicinitates: vnde & παρωτίδες ſunt appellatæ. ὦτα enim Græci auriculam dicunt.

Lentigo eſt veſtigia macularum paruula in rotunditatem formata. à ſpecie lenticulæ dicta.

Eriſipelas eſt quam Latini ſacrū ignem appellant, id eſt, execrandum per antiphraſim. Siquidem in ſuperficie rubore flammeo cutes rubeſcunt. Tunc mutuo rubore quaſi ab igne vicina inuaduntur loca, ita vt etiam febris excitetur.

Serpedo eſt rubor cutis cum puſtularū extantia, & nomen ſumpſit à ſerpendo, eò quòd ſerpat per membra.

Impetigo eſt ſicca ſcabies: prominens à corpore cum aſperitate & rotunditate formæ. Hanc vulgus ſarnam appellat.

Prurigo vocata à perurendo & ardendo.

Νυκταλωπία eſt paſſio qua per diē viſus patētibus oculis denegatur, & nocturnis irruētibus tenebris redditur, aut verſa vice (vt plerique volunt) die redditur, nocte negatur.

Verrucæ aliud ſunt: Satyriaſis aliud. Verrucæ ſingulatim ſunt: ſatyriaſis verò illa fortior, ac circa ipſam plures inueniuntur.

Scabies quoque & lepra vtraque paſſio aſperitas cutis cum prurītu atque ſquāmatione: ſed ſcabies tenuis aſperitas & ſquammatio eſt. Hinc denique nomen accepit, * quæ ita veluti purgamēta admittat. Nam ſcabies quaſi ſquamies. *al. quod ve-locius*

Lepra verò cutis aſperitas ſquammoſa lepidæ herbæ ſimilis, vnde & nomen ſumpſit: cuius color nunc in nigredinem vertitur, nunc in alborem nunc in ruborem. In corpore hominis ita lepra dinoſcitur: ſi variatim inter ſanas cutis partes color diuerſus appareat: aut ſi ita ſe vbique diffundat, vt omnia vnius coloris quamuis adulterini faciat.

Elephantiaſis morbus dicitur ex ſimilitudine elephanti: cuius naturaliter dura & aſpera pellis, nomē morbo in hominibus dedit, quia corporis ſuperficiem ſimilem facit elephantorum cuti, ſiue quia ingens paſſio eſt, ſicut animal ipſum ex quo deriuatum ducit nomen.

A

Icteris Græci appellant à cuiuſdam animalis nomine, quod ſit coloris* fellei. Hunc morbum Latini arcuatum appellant ad ſimilitudinē cæleſtis arcus. Auriginē verò Varro appellari ait à colore auri. Regium autem morbum inde æſtimant dictum, quòd vino bono & regalibus cibis citius curetur. *id eſt nigri*

Cācer à ſimilitudine maritimi animalis vocatum, vulnus ſic medici dicunt nullis medicamentis ſanabile. Aut ergo pręcidi debet à corpore membrum vbi naſcitur, vt aliquantulum viuat: tamē inde mortem quamlibet tardius affuturam.

B

Ordeolus eſt paruiſſima & purulenta collectio in capillis palpebrarū conſtituta, in medio lata, & ex vtroque conducta, hordei granum ſimilans: vnde & nomen accepit.

Furunculus eſt tumor in acutum ſurgens, dictus quòd ferueat, quaſi feruunculus: vnde & Græcè ἄνθραξ dicitur, quòd ſit ignitus.

Oſcedo eſt, in qua infantum ora exulcerantur, dicta ex languore oſcitantium.

Frenuſculi vlcera circa rictum oris: ſimilia his quæ fiunt iumentis aſperitate frenorum.

Vlcus putredo ipſa: vulnus quod ferro fit quaſi vi vlcus. Et vlcus quod olet quaſi olcus.

Puſtula eſt in ſuperficie corporis turgida veluti collectio.

C

Papula eſt paruiſſima cutis erectio, circumſcripta cum rubore: & ideo papula dicta, quaſi *pupula ſirimpia. *al. pupilla*

Sanies dicta quòd ex ſanguine naſcitur, excitato enim calore vulneris, ſanguis in ſaniem vertitur. Nā ſanies non fit in quocunque loco niſi vbi ſanguis aduenerit, quia omne quod putreſcit, niſi calidum & humidū fuerit, quod eſt ſanguis, putrefieri non poteſt. Sanies autē & tabes ſibi differunt. Fluere enim ſanie viuorum eſt, tabe mortuorum.

Cicatrix eſt obductio vulneris, naturalem colorem partibus ſeruās, dicta quòd obducat vulnera & obcæcat.

D

De remediis & medicaminibus.

MEdicinæ curatio non eſt ſpernenda. Meminimus enim & Eſaiam Ezechiæ languenti aliquid medicinale mandaſſe, & Paulus Apoſtolus Timotheo modicum vinum prodeſſe dixit. Curatio autem morborum tribus generibus conſtat, Pharmacia, quam Latini medicamina vocant. Chirurgia, quam Latini manuum operationem appellant, manus enim apud Græcos χείρ vocatur: diæta, quam Latini regulam appellant: eſt enim obſeruatio legis & vitæ. Sunt enim omni curationi ſpecies tres: primum genus diæreticum: ſecundum pharmaceuticum:

tertium chirurgicum. Dicta eſt obſeruatio legis & vitę. Pharmaceutica eſt medicamentorum curatio. Chirurgia eſt ferramētorum inciſio. nam ferro exciduntur quæ medicamentorum non ſenſerint medicinam. Antiquior autem medicina herbis tantùm ex ſuccis erat. Talis n. medēdi vſus cepit: deinde ferro & cæteris medicamentis.

Omnis autem curatio aut ex contrariis aut ex ſimilibus adhibetur. Ex contrariis: vt frigidum calido. vel ſiccum humido. ſicut & in homine ſuperbia ſanari nō poteſt, niſi humilitate ſanetur. Ex ſimilibus verò, ſicut ligamētum vel rotundo vulneri rotundum: vel oblongo oblōgum apponitur. Ligatura enim ipſa non eadem membris & vulneribus omnibus, ſed ſimilis ſimili coaptatur. quę duo etiam ipſa adiutoria nominibus ſuis ſignificant. Nam antidotum Græcè, Latinè ex contrario datum dicitur. Contraria enim contrariis medicinæ ratione curantur. At contrà ex ſimili vt πικρὰ, quod interpretatur amara: quia guſtus eius amarus eſt. Ex conuenienti enim nomen accepit, quia amaritudo amaritudinem morbi ſoluere ſolet.

Omnia autē medicamenta ex propriis cauſis habent vocabula. Hiera enim dicta quaſi diuina. Arteriaca, quòd apta ſint gutturis meatui, & tumores faucium & arteriarum leniāt. Theriaca eſt antidotum ſerpētinum, quo venena pellūtur, vt peſtis peſte ſoluatur. Cathartica Græcè, Latinè purgatoria dicuntur.

Catapotia, eò quòd modicum potetur ſeu inglutiatur. Diamoron à ſucco mora nomen ſumpſit, ex quo conficitur. ſicut diacodion: quia ἐκ τῆς κωδίας, id eſt, ex papauere fit. ſicut diaſpermaton: quia ex ſeminibus componitur. Electuarium vocatum eò quòd molle ſorbeatur. Trociſcos dictus: quia in modum rotulæ deformatur. τρόχος enim Græcè rota dicitur. Colliria Latinum ſonat, quòd vitia oculorum detergant. Epithema eo quòd ſupponatur, aliis adiutoriis præcedentibus. Cataplaſma, eo quòd inductio ſola ſit. emplaſtrum eo quòd inducatur. Malagma eo quòd ſine igne maceretur & comprehendatur. Enema Græcè, Latinè relaxatio dicitur. Preſſaria dicta quòd intus initiantur.

Medicinam iumentorum Chiron quidam Græcus inuenit. inde pingitur dimidia parte homo: dimidia equus. dictus autem Chiron ἀπὸ τοῦ χειρίζεσθαι, quia chirurgus fuiſſe dicitur: vnde appellatus.

Criticos dies medici vocāt, quibus vt credo ex iudicio infirmitatis illud nomē impoſitum eſt. quòd quaſi iudicent hominem, & ſententia ſua aut puniant aut liberent.

E *De libris medicinalibus.*

APhoriſmus eſt ſermo breuis, integrū ſenſum propoſitæ rei ſcribens.

Prognoſtica præuiſio ægritudinum, à prænoſcendo vocata. Oportet enim medicum & præterita agnoſcere, & præſentia ſcire, & futura præuidere.

Dynamia, potentia herbarum & vis & poſſibilitas. Nam in herbarum cura vis ipſa δυνάμις dicitur. vnde & δυνάμεια nuncupatur, vbi eorum medicinæ ſcribuntur.

Botanicum herbariū dicitur, quòd ibi herbæ notentur.

De inſtrumentis Medicorum.

F ENchiridion dictum quòd manu aſtringatur, dum plurima contineat ferramenta. χεὶρ enim Græcè manus vocatur.

Phlebotomum ab inciſione vocatū. Nam inciſio Latinè Græcè τομὴ dicitur.

Similaria, angiſtrum. *Spatomeleguna quæ à Latinis à ſimilitudine cucurbitæ, à ſuſpirio ventoſa vocatur. Denique animata ſpiritu per igniculum, dehinc præciſo corpori ſuperpoſita omne quod inter cutem vel altius æſtuat, ſiue humorem, ſiue ſanguinem, vocat in ſuperficiem *gliſcere. al. Spatome le, guna: alia exemplaria habent guua alia guuia. al. leiſtere.

Piſa à pinſendis ſeminibus & terendis. Hinc & pigmenta eò quòd in pila & pilo aguntur G quaſi piligmenta. Eſt enim pila vas cōcauum & medicorum aptum vſui, in qua propriè ptiſanæ *fieri & pigmenta concidi ſolent. al. feriri. Varro autem refert Pilumnium quendam in Italia fuiſſe, qui pinſendis pręfuit aruis: vnde & pilūni & piſtores. Ab hoc ergo pilum & pilam inuēta quibus far pinſitur, & ex eius nomine ita appellata. Pilum autem eſt vnde contunditur quicquid in pila mittitur.

Mortarium, quod ibi iam ſemina in puluerem redacta & mortua condiantur.

Citicula eſt, in qua circunducta colliria reſoluuntur, erit enim lenis. Nam aſpera frangi potius quàm reſolui collirium facit.

H *De odoribus & unguentis.*

ODor vocatus ab aëre.

Thymiama lingua Græca vocatur. quòd ſit odorabile. Nā timos dicitur flos qui odorem refert. de quo Virgilius: -redolentque timo flagrantia mella.

Incenſum dictū: quia igne conſumitur dum offertur.

Tetraidos formulæ incenſi in lōgitudinem porrectæ, quæ fiunt ex quatuor pigmentis. Quatuor enim Græcè τέτταρα formula εἶδος dicitur.

Stacte eſt incenſum quod ex preſſura manat, dictum à Græcis ἀπὸ τοῦ στάζειν, quod eſt manare & diſtilare.

Miroba-

A Mirobalanum: quia fit ex glande odorata de quo Horatius: Et preſſa tuis balanus capillis. Vnguentum vero eſt omne quod ex communi oleo confectum, aliarum ſpecierum cõmixtione augetur, odoris iocunditatẽ ſumens & longius redolens.

Vnguenta autem quædam dicuntur à locis vt telinum, cuius Iulius Cæſar meminit, dicens: Corpus ſuaui *telino vnguimus. Hoc cõficiebatur in inſula Delo, quæ eſt vna ex Cycladibus. Sunt & quædã ab inuentorum nomine, vt amaracinum. Nam quidam tradunt regium quendam puerum Amaracum nomine quamplura vnguentorum genera ferentẽ caſu prolapſum eſſe, & maiorem ex commixtione odorem creaſſe. Vnde nunc optima vnguenta amaracina dicũtur, ſunt autem ex genere florum. Item quæ à materiæ ſuæ qualitate dicuntur, vt roſaceum à roſa: cyprinum à flore Cypri: *quæ proinde & propriæ materię odorem referunt. Ex his quædam ſimplicia vnguenta ſunt, quæ vna tãtùm ſpecie exiſtũt, vnde & ſui nominis referunt odoratum, vt anetinum: eſt enim ſyncerum ex oleo & aneto tantum. Compoſita autem ſunt quæ pluribus admixtis fiunt: vnde & nominis ſui odorẽ non habent: quia obtinentibus aliis quæ admiſcentur, incertum odorem ducunt: vt cerotum, caleſticum, marciatum.

al. telinio fortè delinio

al. vnde &

De initio Medicinæ

QVæritur à quibuſdam, quare inter cæteras artes liberales ars Medicinæ non contineatur. Propterea, quia illæ ſingulares continent cauſas: iſta verò omnium. Nam & Grammaticã medicus ſcire iubetur, vt intelligere vel exponere poſſit quæ legit. ſimiliter & Rhetoricam, vt veracibus argumentis valeat diffinire quæ tractat. necnon & Dialecticam propter infirmitatum cauſas ratione adhibita perſcrutendas atque curandas. Sic & Aritmeticam propter numerum horarũ in acceſſionibus, & periodis dierum: non aliter & Geometriam propter qualitates regionum, & locorum ſitus: in quibus doceat, quid quiſque B obſeruare debeat. Porrò Muſica incognita illi nõ erit, nam multa ſunt quæ in Græcis hominibus per hanc diſciplinam facta leguntur: ſicut habetur de Dauid, qui à ſpiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Aſclepiades quoque medicus Phreneticum quendam per ſymphoniã priſtinæ ſanitati reſtituit. Poſtremò & Aſtronomiam notam habebit, per quam contempletur rationem aſtrorum & mutationem temporum. nam ſicut ait quidã medicorum, cum ipſorum qualitatibus & noſtra corpora cõmutantur. hinc eſt quod Medicina ſecunda Philoſophia dicitur. Vtraque enim diſciplina totum ſibi hominem vẽdicat C Nam ſicut per illam anima, ita per hanc corpus curatur.

ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM,
Liber Quintus.

CAPITA LIBRI QVINTI.

1 *De authoribus legum.*
2 *De legibus diuinis & humanis.*
3 *Quid differunt inter ſe ius, leges, & mores.*
4 *Quid ſit ius naturale.*
5 *Quid ius ciuile.*
6 *Quid ius gentium.*
7 *Quid ius militare.*
8 *Quid ſit ius publicum.*
9 *Quid ſit ius Quiritum.*
10 *Quid lex.*
11 *Quid ſcita plebium.*
12 *Quid ſenatusconſultum.*
13 *Quid conſtitutio & edictum.*
14 *Quid reſponſa prudentium.*
15 *De legibus conſularibus & tribunitiis.*
16 *De lege ſat yra.*
17 *De legibus Rhodiis.*
18 *De priuilegiis.*
19 *Quid poſſit lex.*
20 *Quare facta eſt lex.*
12 *Qualis debeat fieri lex.*
22 *De cauſis.*
23 *De teſtibus.*
24 *De inſtrumentis legalibus.*
25 *De rebus.*
26 *De criminibus in lege conſcriptis.*
27 *De pœnis legibus conſtitutis.*

De authoribus legum.

MOYSES genti Hebraicæ primus omnium diuinas leges ſacris literis explicauit. Foroneus rex Græcis primus leges iudiciáque conſtituit. Mercurius Triſmegiſtus primus leges Ægyptiis tradidit. Solon primus leges Athenienſibus dedit. Lycurgus primus Lacedæmonis iura legum ex Apollinis authoritate confinxit. Numa Pompilius qui Romulo ſucceſſit in regno,

primus leges Romanis edidit: deinde cũ populus ſeditioſos magiſtratus ferre non poſſet, Decemuiros legibus ſcribẽdis creauit, qui leges ex libris Solonis in Latinum ſermonem tranſlatas xii. tabulis expoſuerunt. Fuerunt autem hi Appius, Claudius, Genutius, Veterius, Iulius, Manilius, Sulpitius, Sextius, Curatius, Romelius, Poſthumius. Hi Decemuiri legũ conſcribendarum electi ſunt.

Leges autem redigere in libris primus conſul Pompeius inſtituere voluit, ſed non perſeuerauit, obtrectatorum metu: deinde Cęſar cepit id facere, ſed antè interfectus eſt. Paulatim autem antiquæ leges vetuſtate atque incuria exoleuerunt: quarũ & ſi nullus iam vſus eſt, notitia tamen neceſſaria videtur.

Leges nouæ à Conſtantino Cæſare ceperũt & reliquis ſuccedentibus: erántque permixtæ & inordinatæ. Poſtea Theodoſius minor Auguſtus ad ſimilitudinẽ Gregoriani & Hermogeniani codicem factum conſtitutionum à Conſtantini temporibus, ſub proprio cuiuſque Imperatoris titulo diſpoſuit, quẽ à ſuo nomine Theodoſianum vocauit.

De legibus diuinis & humanis.

OMnes autẽ leges aut diuinæ ſunt, aut humanæ. Diuinæ natura: humanæ moribus conſtant: ideóque hæc diſcrepant, quoniam aliæ aliis gentibus placent.

Fas lex diuina eſt: ius lex humana. Tranſire per agrum alienum fas eſt, ius non eſt.

Quid differunt inter ſe ius, leges, & mores.

IVs generale nomen eſt: lex autem iuris eſt ſpecies. Ius autem dictum, quia iuſtum eſt: omne autem ius legibus & moribus conſtat.

Lex eſt conſtitutio ſcripta. Mos eſt vetuſtate probata conſuetudo: ſiue, lex non ſcripta. Nam lex à legendo vocata eſt: quia ſcripta eſt.

Mos autem longa conſuetudo eſt de moribus tracta tantum. Conſuetudo autem eſt ius quoddam moribus inſtitutum: quod pro lege ſuſcipitur, cùm deficit lex, nec differt ſcriptura an ratione conſiſtat, quando & legem ratio commendat. H Porrò ſi ratione lex conſtat lex erit omne iam quod ratione conſtiterit, duntaxat quòd religioni congruat: quòd diſciplinæ conueniat: quòd ſaluti proficiat. vocata autem conſuetudo, quia in communi eſt vſu.

Quid ſit ius naturale.

IVs naturale eſt, aut ciuile, aut gentium. Ius naturale eſt commune omnium nationum eò quod vbique inſtinctu naturæ, non conſtitutione aliqua habeatur: vt viri & fœminæ coniunctio: liberorum ſucceſſio & educatio: communis omnium poſſeſſio: & omnium vna libertas, acquiſitio eorũ, quæ cælo, terra, mari-

E que capiuntur. Item depoſitæ rei vel commẽdatæ pecuniæ reſtitutio: violentiæ per vim repulſio. Nã hoc aut ſi quid huic ſimile eſt, nunquam iniuſtum, ſed naturale æquúmque habetur.

Quid ſit ius ciuile.

IVs ciuile eſt, quod quiſque populus vel ciuitas ſibi propriũ, humana diuináque cauſa conſtituit.

Quid ſit ius gentium.

IVs gentium eſt ſedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captiuitates, ſeruitutes, poſtliminia, fœdera pacis, induciæ, legatorũ non violandorum religio, cõnubia inter alienigenas prohibita: & inde ius gentium, quòd eo iure omnes ferè gentes vtuntur. F

Quid ſit ius militare.

IVs militare eſt belli inferẽdi ſolennitas: fœderis faciendi nexus, ſigno dato* congreſſio in hoſtem vel commiſſio. Item ſigno dato receptio: item flagitij militaris diſciplina, ſi locus deſeratur: item ſtipendiorum modus: dignitatum gradus: præmiorum honor, veluti cùm corona vel torques donatur. Item prædæ deciſio: & pro perſonarum qualitatibus & laboribus iuſta diuiſio ac principis portio.

*al. egreſſio

Quid ſit ius publicum.

IVs publicum eſt in ſacris & ſacerdotibus & in magiſtratibus.

G

Quid ſit ius Quiritum.

IVs quiritum eſt propriè Romanorum, quòd nulli tenent niſi Quirites, id eſt, Romani tãquam de legitimis hæreditatibus, decretionibus: de tutelis: de vſucapione, quæ iura apud nullum alium populum reperiuntur, ſed propria ſunt Romanorũ: & in * eiſdem ſolis conſtituta. Conſtat autem Quiritum ius ex legibus & plebiſcitis, conſtitutionibus principum & edictis, ſiue prudentium reſponſis.

*al. eoſdem ſolos

Quid lex.

LEx eſt conſtitutio populi, qua maiores natu ſimul cum plebibus aliquid ſanxerunt.

Quid ſcita plebium.

SCita ſunt quæ* plebs tantum conſtituunt: & vocata ſcita, quòd ea plebs ſciat, vel quòd ſciſcitatur & rogat vt fiat.

*al. plebes

Quid ſenatuſconſultum.

SEnatuſconſultum, eſt quod tantùm ſenatores populis conſulendo decernunt.

Quid conſtitutio & edictum.

COnſtitutio vel edictum quod rex vel imperator conſtituit vel edicit.

Quid reſponſa prudentium.

REſponſa ſunt quæ iuriſconſulti reſpondere dicuntur conſulentibus: vnde & reſpõſa Pauli dicta. fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui inſtitutiones ciuilis

lis iuris compoſitas ediderunt: quibus diſſi- A dentium lites contentioneſque ſopirent.

De legibus conſularibus & tribunitiis.

QVædam eſſe leges dicuntur ab iis qui cõdiderunt, vt conſulares: tribunitiæ Iuliæ, Corneliæ. Nam & ſub Octauiano Cæſare ſuffecti cõſules Papius & Pompeius legẽ tulerunt: quæ à nominibus eorum appellatur Papia & Pompeia, continẽs primùm præmia pro ſuſcipiendis liberis. Sub eodem quoque Imperatore Falcidius tribunus plebis legem fecit, ne quis plus in extraneis teſtamento legaret, quàm vt quarta pars ſupereſſet hęredibus. Ex cuius nomine lex Falcidia nuncupata B eſt. Aquilius quoque legem condidit, quæ hactenus Aquilia vocatur.

De lege ſatyra.

SAtyra verò lex eſt, quæ de pluribus rebus ſimul loquitur, dicta à copia rerum, & quaſi à ſacietate: vnde & ſatyram ſcribere eſt poëmata varia condere, vt Horatii, Iuuenalis & Perſii.

De legibus Rhodiis.

RHodiæ leges naualium commerciorum ſunt, ab inſula Rhodo cognominatę, in qua antiquitus mercatorum fuit vſus.

De priuilegiis.

PRiuilegia autem ſunt leges priuatorum, C quaſi priuatæ leges. Nam priuilegium inde dictum, quod in priuato feratur.

Quid poſsit lex.

OMnis autem lex aut permittit aliquid, vt Vir fortis petat præmium: aut vetat, vt Sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt Qui cædem fecerit capite plectatur: aut enim præmio, aut pœna vita moderatur humana.

Quare facta ſit lex.

FActæ ſunt leges, vt earum metu humana coerceatur audacia, tutáque ſit inter improbos innocentia, & in ipſis improbis formidato ſupplicio, refrenetur nocendi facultas. D

Qualis debeat fieri lex.

ERit autem lex honeſta, iuſta, poſſibilis, ſecundum naturam, ſecundum patriæ cõſuetudinem, loco temporíque cõueniens, neceſſaria, vtilis, manifeſta quoque, ne aliquid per obſcuritatem in captione contineat, nullo priuato commodo, ſed pro communi ciuium vtilitate conſcripta.

De cauſis.

PRagma Græcum eſt, quod Latinè cauſa dicitur: vnde & pragmatica negocia dicũtur, & actor cauſarum & negociorũ pragmaticus nuncupatur.

De teſtibus.

TEſtes ſunt à quibus quæritur veritas in iudicio, quos quiſque ante iudiciũ ſibi placitis alligat: ne cui ſit poſtea liberum aut diſſimulare, aut ſubtrahere ſe: vnde & alligati appellantur. Item teſtes dicti, quòd teſtamento adhiberi ſolent: ſicut ſignatores qui teſtamenta ſignant.

De inſtrumentis legalibus.

VOluntas generale nomen omnium legalium inſtrumentorum, quæ quia non vi, ſed voluntate procedit, ideo tale nomen accepit.

Teſtamentum vocatum: quia niſi teſtator mortuus fuerit, nec confirmari poteſt, nec ſciri quod in eo ſcriptum ſit: quia clauſum & obſignatum eſt. & inde dictum teſtamentum: quia non valet niſi poſt teſtatoris monumentum: vnde Apoſtolus, Teſtamentum, inquit, in mortuis confirmatur. Teſtamentum ſanè in ſcripturis ſacris non hoc ſolũ dicitur: quod non valet niſi teſtatoribus mortuis, ſed omne pactum & placitum, teſtamentum vocabant: nam Laban & Iacob teſtamentum fecerunt, quod vtique etiam inter viuos valeret, & in Pſalmis: Aduerſum te teſtamentum diſpoſuerũt, hoc eſt, pactum: & innumerabilia talia.

Tabulæ teſtamẽti ideo appellatæ ſunt: quia ante chartæ & membranarum vſum in tabulis dolatis non ſolùm teſtamentum, ſed etiam epiſtolarũ alloquia ſcribebantur: vnde & portitores earum tabularii vocantur.

Teſtamentum iuris ciuilis eſt quinque teſtium ſignis ſignatum, ſubſcriptione firmatũ.

Teſtamentum iuris prætorii eſt ſeptem teſtium ſignis ſignatum: ſed illud apud ciues fit, inde ciuile: iſtud apud prętores, inde iuris prætorii. Teſtamentũ autem ſignare, notare eſt, vt notum ſit quod ſcriptum eſt.

Holagraphum teſtamentum eſt manu autoris totum conſcriptum atque ſubſcriptum: vnde & nomen accepit. Græci enim ὅλον totam, γραφὴν literam dicunt.

Irritum teſtamentũ eſt, ſi is qui teſtatus eſt, capite diminutus eſt, aut ſi non ritè factũ ſit.

Inofficioſum teſtamentum eſt, quod fruſtrà liberis exhæredatis, ſine officio naturalis pietatis in extraneas perſonas redactum eſt.

Ruptum teſtamentũ inde vocatur, eò quod naſcente poſthumo neque exhęredato nominatim, neque hærede inſtituto diſrumpitur.

Suppreſſum teſtamentum eſt, quod in fraudem hæredum vel legatariorum ſeu liberorũ non eſt palam prolatum: quod ſi non latet, tamen ſi prædictis perſonis non proferatur, ſupprimi tamen videtur.

Nuncupatio eſt, quam in tabulis ceríſque teſtator recitat, dicens: Hæc vt in his tabulis

ceriſque ſcripta ſunt, ita videtur, ita dico, ita lego: itaque vos ciues Romani teſtimonium mihi perhibete, & hoc dicitur nuncupatio: nuncupare enim eſt in palam nominare & confirmare.

Ius liberorũ eſt coniugum ſine liberis inuicẽ ꝓ loco pignorũ hęreditatis alterna cõſcriptio.

Codicellũ, vt veteres aiunt, ſine dubio ab autore dictũ, qui hoc ſcripturæ genus inſtituit. Eſt autẽ ſcriptura nulla indigens ſolennitate verborũ, ſed ſola teſtatoris voluntate qualicunque ſcripturæ ſignificatione expreſſa: cuius beneficio voluntatibus defunctorum eſſe conſtat ſubuentum propter legalium verborum difficultatem, aut certè propter neceſsitatem adhibendorum ſolenniũ: ita vt qui titulũ ſcribit eiuſdẽ ſcripturæ codicellum vocet: ſicut autem codicellus fit vice teſtamenti: ita epiſtola vice codicellorum.

Cretio eſt certus dierum numerus, in quo inſtitutus hæres aut accipit hæreditatem, aut finito tempore cretionis excluditur, nec liberum eſt illi vltra capiendi hæreditates. Cretio autem appellata eſt quaſi decretio, id eſt, decernere vel conſtituere: vtputa, ille hæres eſto mihi: additur, cernitóque infra tot dies. Adeundarũ autẽ hæreditatũ centeſimus ſtatutus erat dies, quibus non eſſet cretio adiecta.

Fideicommiſſum dictum, vt fiat quod à defuncto cõmittitur. Nam fides dicta, eo quod fiat: quod tamen non in directis verbis, ſed precatiuis expoſcitur.

Pactum dicitur inter partes ex pace conueniens ſcriptura, legibus ac moribus comprobata: & dictum pactum quaſi ex pace factum ab eo quod eſt pango, vnde, & pepigit fœdus.

Placitum quoque ſimiliter ab eo quod placet. Alij dicunt pactum eſſe quod volens quis facit: placitum verò quo quiſquam nolens compellitur, veluti quando quiſquam paratus ſit in iudicio ad reſpondendum: quòd nemo poteſt dicere pactum, ſed placitum.

Mandatum dictum, quod olim in commiſſo negocio, alter alteri manum dabat.

Ratum verò quaſi rationabile & rectum: vnde & qui pollicetur dicit: Ratum eſſe profiteor, hoc eſt, firmum atque perpetuum: ritè autem eſſe non rectè, ſed ex more.

Chirographum, cautio vel ſcriptio duarũ inſtar chartarum. Græce enim manuſcriptũ, Latinè dicitur cautio.

Emptio & vẽditio eſt rerum commutatio atque contractus: ex conuenientia veniens.

Emptio autem dicta, quòd à me tibi ſit: vẽditio quaſi venundatio, id eſt, à nundinis.

Donatio eſt cuiuſlibet rei tranſactio. Dictam autem dicunt donationem, quaſi domi E actionem: & dotem, quaſi do item. Præcedente enim in nuptiis donatione, dos ſequitur. Nam antiquus nuptiarũ erat ritus, quòd ſe maritus & vxor inuicem emebant, ne videretur ancilla vxor: ſicut habemus in iure. Inde eſt quod præcedente donatione viri, ſequitur dos vxoris.

Donatio vſufructuaria ideo dicitur: quia donator ex ea vſumfructũ adhuc retinet, ſeruato cui donatum eſt iure.

Donatio directa ideo nuncupatur: quia & iure & vſu ſtatim tranſit in alterum: nec vltra inde aliquid ad ius donatoris retorquetur.

Conditiones, teſtium ſunt propriè: & di- F ctæ conditiones à condicendo, quaſi condictiones: quia nõ ibi teſtis vnus iurat, ſed vel duo vel plures. Non enim in vnius ore, ſed in duorũ aut trium teſtium ſtat omne verbum. Item conditiones, quòd inter ſe conueniat ſermo teſtium, quaſi condictiones.

Stipulatio eſt quaſi promiſsio vel ſponſio: vnde & promiſſores ſtipulatores vocantur: dicta autem ſtipulatio à ſtipula. Veteres enim quando ſibi aliquid promittebant, ſtipulam tenentes frangebãt: quam iterum iungentes, ſponſiones ſuas agnoſcebant.

Sacramẽtum eſt pignus ſponſionis: vocatũ autem ſacramentum, quia violare quod quiſ- G que promittit perfidiæ eſt.

De rebus.

HÆreditas eſt res quæ morte alicuius ad quempiam peruenit, vel legato teſtamẽto, vel poſſeſsione retenta. Dicta autem hæreditas à rebus additis, ſiue ab ære, quia qui poſſidet agrum & cenſum ſoluit, inde & res.

Res ſunt quæ in noſtro iure conſiſtunt.

Iura autem ſunt, quæ à nobis iuſtè poſſidentur, nec aliena ſunt.

Dicta autem res à rectè habendo, ius à iuſtè poſſidendo. Hoc enim iure poſſidetur quod iuſtè, hoc rectè quod benè. Quod autem malè poſſidetur alienum eſt. Malè autem poſſi- H det, qui vel ſuis malè vtitur, vel aliena præſumit. Poſſidet autem iuſtè, qui non* irritatur (al. irretitur) cupiditate. Qui autẽ cupiditate tenetur, poſſeſſus eſt, non poſſeſſor.

Bona ſunt honeſtorum ſeu nobilium, quæ proinde bona dicuntur, vt non habeant turpẽ vſum, ſed ea homines ad res bonas vtantur.

Peculium propriè minorum eſt perſonarũ ſiue ſeruorum. Nam peculium eſt, quòd pater vel dominus filium ſuum vel ſeruum pro ſuo tractare * arbitrio patitur. Peculium autem à (al. iure) pecudibus dictum, in quibus veterum conſtabat vniuerſa ſubſtantia.

Bonorum poſſeſſio eſt ius poſſeſsionis, certo ordine certóque titulo acquiſita.

Inteſtata

Inteſtata hæreditas eſt, quæ teſtamēto ſcripta non eſt: aut ſi ſcripta ſit, iure tamē nequaquam eſt edita.

Caduca inde dicuntur, quia eius hæredes ceciderunt.

Familia herciſcunda, eſt diuiſio hæreditatis inter hæredes. Herciſcunda enim apud veteres diuiſio nuncupatur.

Communis diuiſio eſt inter eos, quibus cōmunis res eſt: quæ actio iubet poſtulantibus iis arbitrum dari, cuius arbitratu res diuidantur.

Finium regendorum actio dicta, eo quòd per eam regantur fines * vtrique ne diſſipentur, dummodo non anguſtiore quinque pedum loco ea controuerſia ſit.

al. vtrinſq.

Locatio eſt res ad vſum data cum diffinitione mercedis.

Conductio eſt res in vſum accepta, cum conſtituta mercede.

Res credita eſt, quæ in obligatione ita deducta eſt, vt ex tempore quo res contrahebatur, certum ſit eas deferri.

Vſura eſt incremētum fœnoris, ab vſu æris crediti nuncupata.

Commodum eſt id quod noſtri iuris eſt, & ad alios temporaliter tranſlatum eſt * commodum temporis quamdiu apud eum ſit, vnde & commodum dictum eſt.

al. commodo.

Precarium eſt dum prece creditor rogatus permittit debitorem in poſſeſsione fundi ſibi obligati demorari, & ex eo fructus capere. Et dictum precarium, quia prece * additur: quaſi precadium, r pro d litera commutata.

al. adiur.

Mutuū appellatum eſt, quia id quod à me tibi datur, ex meo tuum fit.

Depoſitum eſt pignus commendatum ad tempus, quaſi diu poſitum. Deponere autem quis videtur, cùm aliquid metu furti, incendij, naufragij, apud alium cuſtodiæ cauſa deponit.

Intereſt autem in loquēdi vſu inter pignus & arram. Nam pignus eſt quod datur propter rem creditam, quæ dum redditur ſtatim pignus aufertur. Arra verò eſt primū quod pro re bonæ fidei * contracta empta, ex parte datur, & poſtea completur. Eſt enim arra complenda, non auferenda, vnde qui habet arram non reddit ſicut pignus, ſed deſiderat plenitudinem, & dicta arra à re pro qua traditur. Itē inter pignus & fiduciam & hypothecam hoc intereſt.

al. cōtracta

Pignus eſt enim quod propter rem creditā obligatur: cuius rei poſſeſsionem ſolam ad tēpus conſequitur creditor. Cæterùm dominiū penes debitorem eſt.

Fiducia eſt cùm res aliqua ſumendæ mutuæ pecuniæ gratia vel mancipatur, vel in iure creditur.

Hypotheca eſt, cùm res aliqua commodatur ſine depoſitione pignoris, pacto vel cautione ſola interueniente.

Momentum dictum à temporis breuitate, vt tam citò quàm ſtatim ſaluo negotio reformetur, nec in vllam moram produci debeat quod repetitur: ſicut nec vllū ſpacium eſt momenti, cuius tam breuis eſt temporis pūctus, vt in aliquā moram nullo modo producatur.

Inſtrumentum eſt vnde aliquid conſtruimus: vt calamus, aſcia, culter.

Inſtructum, quod per inſtrumentum efficitur: vt baculus, codex, tabula.

Vſus, quo in re inſtructa vtimur: vt in baculo inniti: in codice legere, in tabula ludere: ſed & ipſe fructus agrorum, quia eo vtimur, vſus vocatur. Hæc ſunt tria illa.

Vſusfructus autem vocatus, quia ſolo vſu habetur eius fructus, manente apud alium iure.

Vſucapio eſt adeptio dominij, per cōtinuationem iuſtæ poſſeſsionis, vel biennij, vel alicuius temporis.

Mancipatio dicta eſt, quia res manu capitur. Vnde oportet eum qui mancipium accipit, comprehendere idipſum, quod ei mancipio datur.

Ceſsio eſt propriè rei conceſsio, ſicut eſt illud: Cedo iure propinquitatis. Cedere enim dicimus quaſi cōcedere, & quæ propria ſunt: nam aliena reſtituimus, non cedimus. Nam cedere propriè dicitur, qui contra veritatem alicui conſentit: vt Cicero, Ceſsit, inquit, ampliſsimi viri authoritati, vel potius paruit.

Interdictum eſt, quia à iudice non in perpetuum, ſed pro reformando momento ad tempus interim dicitur: ſalua propoſitione actionis eius.

Precium vocatum, eo quòd prius illud damus, vt pro eius vice rem quam appetimus, poſsidere debeamus.

Cōmercium dictum à mercibus, quo nomine res vænales appellamus. Vnde mercatus dicitur cœtus multorum hominum, qui res vendere & emere ſolent.

Integri reſtitutio eſt cauſæ vel rei reparatio.

Cauſa redintegratur quæ vi poteſtatis expleta non eſt. Res redintegratur quæ vi poteſtatis ablata atque extorta eſt.

De criminibus in lege conſtitutis.

CRimen à carendo nomen accepit, vt furtum, falſitas, &c. quæ non occidunt, ſed infamant.

Facinus dictum à faciendo malum, quòd noceat alteri.

Flagitium à flagitando corruptelam libidinis, quòd noceat ſibi. Hæc duo ſunt genera omnium peccatorum.

Vis eſt virtus poteſtatis, per quam cauſa ſiue res vel aufertur vel extorquetur.

Vis priuata eſt ſi quiſquam ante iudicium armatis hominibus, quemquam à ſuo deiecerit vel expugnauerit.

Vis publica eſt, ſi quis ciuem ante populum vel iudicem vel regem appellantem necauerit, aut torſerit, ſiue verberauerit, vel vinxerit.

Dolus eſt mentis calliditas, ab eo quòd deludat: aliud enim agit & aliud ſimulat. Petronius aliter æſtimat, dicẽs: Quid eſt iudicis dolus? nimirum vbi aliquid factum eſt quod legi dolet: habetis dolum, accipite nunc malũ.

Calumnia eſt iurgium alienæ litis: à caluẽdo, i. decipiendo dicta.

Falſitas appellata à fando aliud quàm verum eſt.

Iniuria eſt iniuſtitia, hinc eſt apud Comicos: Iniure ſequi: vel, Iniuria eſt qui audet aliquid contra ordinem iuris.

Seditio dicitur diſſenſio ciuium, quod ſeorſum alij ad alios* eũt. Nam hi maximè turbatione rerum & tumultu gaudent. al. ſæuiunt.

Sacrilegium propriè eſt ſacrarum rerum furtum, poſtea & in idolorum cultu hæſit hoc nomen.

Adulterium eſt illuſio alieni cõiugij, quod quia alter alterius torum cõmaculauit, adulterij nomen accepit.

Stuprum, i. raptus, propriè eſt illicitus coitus, à corrumpendo dictus, vnde & qui rapto potitur, ſtupro fruitur.

Homicidij vocabulum compoſitum eſt ex homine & cæde: qui enim cędem in hominẽ feciſſe compertus erat, homicidam veteres appellabant.

Parricidij actio non ſolùm in eum dabatur, qui parentem, id eſt, qui patrem vel matrem interemiſſet, ſed & in eum qui fratrem occiderat, & dictum parricidium quaſi parentis cædium.

Internecíei iudicium in eum dabatur, qui falſum teſtimonium fecerat, & ob id hominẽ occiderat. Accuſatorem eius poſſeſſio bonorum ſequebatur. Internecíei autem ſignificatio eſt, quaſi hominis quædam necatio: nam propoſitionem Inter, ponebant antiqui pro E. Neuius: Mare interbibere. Et Plautus: Interluere mare, i. ebibere & eluere.

Furtum eſt rei alienæ clandeſtina contractio à furuo, i. fuſco vocatum, quia in obſcuro fit. Furtum autem capitale crimen apud maiores fuit ante pœnam quadrupli.

Perſuaſio eſt rei alienæ manifeſta præſumptio. Furtum autem earundem rerum fit, quę de loco in locum transferri poſſunt, perſuaſio autem & earum quæ transferuntur, & earum quæ immobiles ſunt.

Inficiatio eſt negatio debitæ rei cùm à creditore depoſcitur. Item &* abiuratio, i. rei creditæ abnegatio. al. obiuratio.

Ambitus iudicium in eum eſt, qui largiorẽ honorem capit & ambit, amiſſurus dignitatẽ quam munere inuadit.

Peculatus iudicium in eos datur, qui fraudem ærario faciunt, pecuniámque publicam interuertunt: nam à pecunia peculatus eſt dictus. Non autem ſic iudicatur furtum publicæ rei, ſicut rei priuatæ: nam ille ſic iudicatur vt ſacrilegus, quia fur eſt ſacrorum.

Repetundarum accuſatur, qui pecunias à ſociis cœpit. In hoc iudicio reus ſi ante moriatur, in bona eius iudicium redditur.

Inceſti iudicium in virgines ſacratas, ſiue in propinquas ſanguine, conſtitutum eſt: qui enim talibus miſcentur, inceſti, id eſt, incaſti habentur.

Maieſtatis reatu tenentur ij, qui regiã maieſtatem deſeruerunt, vel violauerunt, vel qui rempublicam prodiderunt, vel cum hoſtibus conſenſerunt.

Piaculum dictum quod expiari poteſt, cõmiſſa ſunt enim quæ erãt quoquo ordine expianda.

De pœnis in legibus conſtitutis.

DVpliciter malum appellatur, vnum quod homo facit, alterum quod patitur. Quod facit, peccatum eſt, quod patitur pœna. Malũ autem tunc plenum eſt, cùm & præteritum eſt, & impetit vel impendet, vt ſit dolor & metus.

Pœna dicta quod puniat. Eſt autem epithetum nomen, & ſine adiectione non habet plenum ſenſum, adiicis pœna carceris, pœna exilij, pœna mortis & imples ſenſum.

Supplicium propriè dicitur non quo quis punitur, ſed qui ita damnatur vt bona eius cõſecrentur & in publico redigantur: nam ſupplicia dicebantur ſupplicamẽta. Et ſuppliciũ dicitur de cuius dãnatione delibatur aliquid Deo, vnde & ſupplicare.

Octo genera pœnarum in legibus contineri Tullius ſcribit, ſcili. damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, ſeruitutem & mortem, his namque pœnis vindicatur omne perpetratum peccatum.

Damnum à diminutione rei vocatum.

Vincula à vinciendo, i. artando dicta, eo quòd conſtringant atque retineant, vel quia vi ligant colla.

Compedes dictæ, quia continent pedes.

A Pedicæ ſunt laquei, quibus pedes illaqueãtur, dictæ à pedibus capiendis.

Catenæ autẽ quòd accipiendo tenent vtraque veſtigia, ne progrediantur. Item catenæ quòd ſe capiendo teneant plurimis nodis.

Manicæ ſunt vincula, quibus manus capiũtur, licet & manicæ tunicarum ſint.

Neruus eſt vinculum ferreum, quo pedes vel ceruices impediuntur.

Boia eſt torques damnatorum, quaſi iugũ *boum: ex genere vinculorum eſt. [al. in boue]

Carcer, in quo cuſtodiũtur noxii. Et dictus carcer, quòd eo homines coerceantur, includantúrque quaſi arcens, ab arcendo ſcilicet. B Locum autem in quo ſeruantur noxii carcerem dicimus numero tantùm ſingulari: vnde verò emittuntur quadrigæ carceres vocamus numero tantum plurali.

Verbera dicta: quia cùm agitantur, aërem verberant. Hinc flagra & plagæ & flagella: quia cum flatu & ſtrepitu in corpore ſonant. Nã plagæ quaſi flagæ, ſed plagæ & flagra primæ poſitionis ſunt: flagella autem per diminutionem dicta.

Anguilla eſt, qua coercentur in ſcholis pueri, quæ vulgò ſcutica dicitur.

Fuſtes ſunt, quibus pro criminibus iuuenes feriuntur, appellati quod præfixi in foſſis ſtent quos palos ruſtici vocant.

C Vectes dicti, quòd manibus vectentur: vnde oſtia ſaxáque velluntur: ſed hi ad pœnas legum non pertinent.

Virgæ ſunt ſummitates frondium arborũque, dictæ quòd virides ſunt: vel quòd vim habeant arguendi: quæ ſi lenis fuerit, virga eſt, ſi certè nodoſa vel aculeata ſcorpio rectiſſimo nomine vocatur: quia arcuato vulnere in corpus infigitur.

Ictus propriè flagellorum ſunt ab agitando vocati.

Vngulæ dictæ, quòd effodiant: hæc & fidiculæ, quia iis rei in eculeo torquẽtur, vt fides inueniatur.

D Eculeus autem dictus, quod extendatur.

Tormenta verò quod torquendo mentem inueniant.

Eſt &* lautumna ſupplicii genus ad verberandum aptum, inuentum à Tarquinio ſuperbo ad pœnas ſceleratorum. Iſte enim prior lautumnas, tormenta, fuſtes, metalla atque exilia adinuenit, & ipſe prior ex regibus exilium meruit. [al. latomia]

Talio eſt ſimilitudo vindictæ, vt taliter quis patiatur: vt fecit. Hoc enim & natura & lege eſt inſtitutũ: vt lædentem ſimilis vindicta ſequatur. Vnde & illud eſt legis. Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Talio autem non ſolùm ad iniuriam referendam: ſed etiam pro beneficio reddendo ponitur. Eſt enim communis ſermo & iniuriæ & beneficentiæ.

Ignominium dictum, eo quòd deſinat habere honeſtatis nomen, is qui in aliquo crimine deprehenditur. Dictum autem ignominium quaſi ſine nomine: ſicut ignarus ſine ſciẽtia, ſicut ignobilis ſine nobilitate. Hoc quoque & infamium, quaſi ſine bona fama: fama autem dicta: quia fando & loquendo peruagatur per traduces linguarum & aurium ſerpens. Eſt autem nomen & bonarum rerũ & malarum. Nam fama felicitatis interdum eſt, vt illud eſt, Illuſtris fama quod laus eſt: malarum, vt Virgilius: Fama malum quo non aliud velocius vllum. Famæ autem nomen certi locum non habet, quia plurimum mendax eſt, adiiciens multa, vel demutans de veritate: quæ tamdiu viuit quamdiu non probatur. At vbi probaueris, eſſe ceſſat, & exinde res nominatur: non fama.

Exilium dictum quaſi extra ſolum. Nam exul dicitur qui extra ſolum eſt. Vnde poſtliminium redeuntibus hoc eſt de exilio reducendis, qui ſunt eiecti in iniuria, id eſt, extra limen patriæ. Diuiditur autem exilium in relegatis & deportatis.

Relegatus eſt quem bona ſua ſequũtur, deportatus quem non ſequuntur.

Proſcriptio exilii procul damnatio, quaſi porro ſcriptio. Item proſcriptus, quia palam ſcriptus.

Metallum eſt vbi exules deputantur ad eruendam venam, marmoráque ſecunda in cruſtis.

Seruitus à ſeruando vocata, apud antiquos enim qui in bello à morte ſeruabantur, ſerui vocabantur. Hæc eſt ſola malorum omnium poſtrema, quæ liberis omni ſupplicio grauior eſt, nam vbi libertas periit, vnà ibi perierũt & omnia.

Mortiũ verò diuerſi caſus, ex quibus crux vel patibulum in quo homines appenſi cruciantur vel patiuntur, vnde & nomina habẽt.

Patibulum enim vulgo furca dicitur, quaſi ferens caput. ſuſpenſum enim & ſtrangulatũ hæc examinat, ſed patibuli minor pœna, quã crucis. Nam patibulum appenſos ſtatim exanimat, crux autem ſuffixos diu cruciat, vnde & in Euangelio latronibus, vt morerentur, & de ligno ante ſabbatum deponerentur, crura confracta ſunt, quia ligno ſuſpenſi cito mori nõ poterant. In ipſo quoque genere necis differt. Crudelius eſt enim in aqua ſpiritum torquentis extingui, ignibus vri, frigore & fame necari, canibus & beſtiis exponi. Nam ferro mori, ætas quoque maior optauit. Gladius

enim ſine grauiori cruciatu cõpendioſa morte vitam finire nouit.

Culeus eſt parricidale vaſculum ab occulendo, i. claudendo dictum. Eſt autem vter ex corio factus, in quo parricidæ cum ſimia & gallo & ſerpente incluſi, in mare præcipitantur: omnium autem iſtarum mortium genus animaduerſio nominatur.

Animaduerſio eſt, quando iudex reum punit, & dicitur animaduertere, i. animum illuc vertere, intendere vtique ad puniendum reũ, quia iudex eſt. Ideò autem Romani aquam & ignem interdicebant quibuſdam damnatis, quia aër & aqua cunctis patet, & omnibus data ſunt: vt illi non fruerentur, quod omnibus per naturam conceſſum eſt.

DE TEMPORIBVS.

1 *De Chronica vocabulo.*
2 *De momentis & horis.*
3 *De diebus.*
4 *De nocte.*
5 *De hebdomada.*
6 *De menſibus.*
7 *De ſolſtitiis & aquinoctiis.*
8 *De temporibus anni.*
9 *De annis & iubileis.*
10 *De olympiadibus & luſtris.*
11 *De ſeculis & ætatibus.*
12 *De diſcretione temporum.*

De Chronica vocabulo.

CHRONICA græcè dicitur quæ latinè temporum ſeries appellatur, qualem apud Græcos Euſebius Cæſarienſis epiſcopus edidit, & Hieronymus presbiter in latinam linguam conuertit: Χρόνος enim græcè, Latinè tempus interpretatur.

De momentis & horis.

TEmpora autem momentis, horis, diebus, menſibus, annis, luſtris, ſeculis, ętatibus diuiduntur. Momentum eſt minimum atque anguſtiſſimum tẽpus, à motu ſiderum dictũ. Eſt enim extremitas horæ in breuibus interuallis, cùm ſol aliquid ſibi cedit atque ſuccedit. Hora græcum eſt nomen, & tamen latinũ ſonat. Ora enim finis eſt temporis, ſicut & orę ſunt fines maris, fluuiorũ & veſtimentorum.

De diebus.

DIes eſt præſentia ſolis, ſiue ſol ſuper terras: ſicut nox, ſol ſub terris. Vt enim dies aut nox ſit: cauſa eſt, aut ſuper terram ſol, aut ſub terris. Dies legitimus viginti quatuor horarũ eſt, vſque dum dies & nox ſpatia ſui curſus ab oriente vſque ad alium orientalem ſolem cæli volubilitate concludat. Abuſiuè autem dies vnus eſt ſpatium ab oriente ſole vſq; ad occi-

E dentem. Sunt autem diei ſpatia duo interdianum & nocturnum, & eſt dies quidem horarum viginti quatuor, ſpatium autem horarum duodecim. Vocatus autem dies à parte meliore: vnde & in vſu eſt, vt ſine commemoratione noctis, numerum dicamus dierum: ſicut & in lege diuina ſcriptum eſt: Factum eſt veſpere & mane dies vnus.

Dies ſecundum Ægyptios inchoat ab occaſu ſolis: ſecundum Perſas, ab ortu ſolis: ſecundum Athenienſes, à ſexta hora diei: ſecũdum Romanos à media nocte. Vnde & tunc gallicinium eſt, quorũ vox diei oſtendit præconium, quando & meſonictius afflatus ſit.

F Dies dicti à diis, quorum nomina Romani quibuſdã ſideribus ſacrauerũt. Primum enim diẽ à ſole appellauerunt, qui princeps eſt omnium ſiderum, ſicut & idem dies caput eſt cũctorum. Secundum à luna, quæ ſoli & ſplẽdore & magnitudine proxima eſt, & ex eo mutuat lumen. Tertium à ſtella Martis, quę Veſper vocatur. Quartum à ſtella Mercurij, quã quidam candidum circulum dicunt. Quintũ à ſtella Iouis, quam Phaëtontem aiunt. Sextũ à Veneris ſtella, quã Luciferum aſſerunt: quia inter omnia ſidera plus lucis habet. Septimũ à ſtella Saturni, quæ ſexto cælo locata, xxx. annis fertur explere curſum ſuum. Proinde autẽ
G ex his ſeptem ſtellis nomina diebus gentiles dederunt, eo quòd per eoſdem aliquid ſibi effici æſtimarent, dicentes habere à ſole ſpiritũ, à luna corpus, à Mercurio ingeniũ & linguã, à Venere voluptatem, à Marte ſanguinem, à Ioue temperantiam, à Saturno humorem: talis quippe extitit gentilium ſtultitia, qui ſibi finxerant tam ridiculoſa figmenta.

Apud Hebræos autem dies prima, vna ſabbati dicitur, quę apud nos dies dominicus eſt, quem gentiles ſoli dedicauerunt. Secũda ſabbati, ſecunda feria, quem ſeculares diem lunę vocant. Tertia ſabbati, tertia feria, quẽ illi diẽ Martis vocant. Quarta ſabbati, quarta feria,
H qui Mercurij dies dicitur à paganis. Quinta ſabbati, quinta feria eſt, i. quintus à die dominica, qui apud Gentiles Iouis vocatur. Sexta ſabbati, ſexta feria eſt, quę apud eoſdem paganos Veneris nuncupatur. Sabbatũ autẽ ſeptimus à dominico die eſt, quem gentiles Saturno dedicauerunt, & Saturni nominauerunt. Sabbatum autem ex Hebræo in latinum requies interpretatur, eo quòd Deus in eo requieuiſſet ab omnibus operibus ſuis. Melius autẽ inuocabulis dierũ de ore chriſtiano ritus loquẽdi eccleſiaſticus procedit: tamen ſi quẽ fortè cõſuetudo traxerit, vt illud exeat ex ore quod improbat corde: intelligat illos omnes, de quorũ nominibus appellati ſunt hi dies homines

mines fuiſſe, & propter beneficia quædam mortalia, quia plurimum potuerũt & inuenerunt in hoc ſeculo, delati ſunt eis ab amatoribus ſuis diuini honores, & in diebus, & in ſideribus: ſed prius à nominibus hominũ ſidera nuncupata, & à ſideribus dies ſunt appellati.

A fando autem feriæ nũcupatæ ſunt, quod in eis nobis ſit tẽpus dictionis, id eſt, in diuino vel humano officio fari: ſed ex ijs feſti dies hominũ cauſa inſtituti ſunt: feriati, cauſa diuinorum ſacrorum.

Partes diei tres ſunt: mane, meridies & ſuprema.

Mane, lux matura & plena: nec iam crepuſculum. Et dictum mane à manu, manum enim antiqui bonũ dicebãt. Quid enim melius luce? Alij mane exiſtimant vocari à manibus, id eſt à dijs quorum conuerſatio à luna ad terram eſt. Alij putant ab aëre: quia manus id eſt rarus eſt atque perſpicuus.

Meridies dictus quaſi medidies, hoc eſt medius dies, vel quia tunc purior dies eſt. Merũ enim purũ dicitur. In toto enim die nihil clarius meridie, quando ſol è medio cælo rutilat, & omnem terram pari claritate illuſtrat.

Suprema eſt poſtrema pars diei, quando ſol curſum ſuũ in occaſum vertit: dicta eo quod ſupereſt ad vltimam partem diei.

Serum vocatum à clauſis ſeris, quando iam nox venit, vt vnuſquiſque ſomno tutior ſit.

Hodie, quaſi hoc die, & quotidie non cotidie, vt ſit quot diebus.

Cras, quod eſt poſtea.

Heſternum eſt pridie: & dictum heſternũ ab eo quod iam dies ipſe ſit à nobis extraneus & prætereundo alienus.

Pridie autem quaſi priori die.

Perendie, id eſt per ante die vel in anteceſſu & prius.

De Nocte.

NOx à nocendo dicta, eo quod oculis noceat. Quæ idcirco lunæ ac ſiderum lucẽ habet, ne indecora eſſet, & vt conſolaretur omnes nocte operantes: & vt quibuſdam animantibus quæ lucem ſolis ferre non poſſunt ad ſufficientiam temperaretur. Noctis autem & diei alternatio propter viciſſitudinem dormiendi & vigilandi effecta eſt, & vt operis diurni laborem noctis requies temperet. Noctẽ autem fieri dicunt, aut quia longo itinere laſſatur ſol, & cum ad vltimum cæli ſpatium peruenit elangueſcit ac tabefactus efflat ſuos ignes: aut quia eadem vi ſub terras cogitur, qua ſuper terras pertulit lumen, & ſic vmbra terræ noctem facit. Vnde & Virgilius, —ruit Oceano nox, Inuoluẽs vmbra magna terrámque polúmque. Noctis partes ſeptem ſunt, id eſt veſper, crepuſculum, conticinium, intempeſtũ, gallicinium, matutinum, diluculum.

Veſper à ſtella occidentali vocatur, quæ ſolem occiduum ſequitur & tenebras ſequentes præcedit. De qua Virgilius, Ante diem clauſo componet veſper Olimpo.

Tenebræ autẽ dictæ, quod teneant vmbras.

Crepuſculum eſt dubia lux. Nam creperũ dubium dicimus, hoc eſt inter lucem & tenebras.

Conticinium eſt quando omnia ſilent. Conticeſcere enim ſilere eſt.

Intempeſtum eſt medium & inactuoſum noctis tempus: quando agi nihil poteſt & omnia ſopore quieta ſunt. Nam tempus per ſe non intelligitur, niſi per actus humanos. Medium autem noctis actu caret. Ergo intempeſta, inactuoſa quaſi ſine tempore, hoc eſt ſine actu, per quem dinoſcitur tempus. vnde eſt, Intempeſtiuè veniſti, ergo intempeſta dicitur, quia caret tempore, id eſt actu.

Gallicinium propter gallos lucis prænuntios dictum.

Matutinum eſt inter abſceſſum tenebrarũ, & auroræ aduentum: & dictum matutinum, quod hoc tempus inchoantes mane ſit.

Diluculum quaſi iam incipiens parua diei lux. Hæc & aurora quæ ſolem præcedit.

Eſt autem aurora diei clareſcentis exordiũ, & primus ſplendor aëris, qui Græce ἠώς dicitur, quam nos per deriuationem auroram vocamus, quaſi eo roram. Vnde eſt illud, Lætus Eois Eurus equis. &, Eoáſque acies.

De Hebdomada.

HEbdomada dicta à numero ſeptem dierum quorum repetitione, & menſes, & anni, & ſecula peraguntur ἑπτὰ enim Græci ſeptem dicunt. hanc nos ſeptimanam vocamus, quaſi ſeptem luces. Nam mane lux eſt. Octauus autem dies, id eſt primus, eſt ad quẽ reditur, & à quo rurſus hebdomadis ſeries orditur.

De menſibus

MEnſis nomen eſt Græcum de lunæ nomine tractum. Luna enim μήνη Græco ſermone vocatur. vnde & apud Hebræos menſes legitimi, non ex ſolis circulo, ſed ex lunæ curſu enumerãtur, quod eſt de noua ad nouam. Ægyptii autem primi propter lunæ velociorem curſum, & ne error computationis eius velocitate accideret, ex ſolis curſu diẽ menſis adinuenerunt: quo tardior ſolis motus facilius poterat comprehendi.

Ianuarius menſis à Iano dictus, cui fuit à gẽtilibus conſecratus, vel quia limes & ianua ſit anni. Vnde & bifrons idem Ianus pingitur: vt

introitus anni & exitus demonſtretur.

Februarius nũcupatur à Februo, id eſt Plutone cui eo menſe ſacrificabatur. Nam Ianuarium diis ſuperis, Februarium diis manibus Romani conſecrauerunt. Ergo Februarius à februo, id eſt à Plutone, non à febre, id eſt ægritudine nominatur.

Martius appellatur propter Martẽ Romanæ gentis auctorem, vel quod eo tempore cũcta animantia ad marem agantur, & ad concumbendi voluptatem. Idem appellatur & menſis nouorum, quia anni initium mẽſis eſt Martius. Idem & Nouember ab indiciis ſcilicet germinum: quia in eo vireſcentibus fructibus nouis tranſactorum probatur occaſus.

Aprilis pro Venere dicitur quaſi Afrodis. græce enim ἀφροδίτη Venus dicitur, vel quia hoc menſe omnia aperiuntur in florem: quaſi aperilis. Maius dictus à Maia matre Mercurii vel à maioribus natu: qui erant principes reipublicæ. Nam hunc menſem maioribus, ſequentem verò minoribus Romani conſecrauerunt.

Vnde & Iunius dicitur. Antè enim populus in centurias ſeniorum & iuniorũ diuiſus erat.

Iulius verò & Auguſtus de honoribus hominum Iulii & Auguſti Cæſarum nuncupati ſunt. Nam prius Quintilis & ſextilis vocabãtur: quintilis, quia quintus erat à Martio: quẽ principem anni teſtantur eſſe Romani, ſextilis ſimiliter quod ſextus ſit.

September nomen habet à numero & imbre quia ſeptimus eſt à martio & imbres habet. Sic & october, nouẽber atque december ex numero & imbribus acceperunt vocabula: quem numerum decurrentem december finit, pro eo quod denarius numerus præcedentes numeros claudit.

Kalendas autem Nonas & idus propter feſtos dies Romani inſtituerunt, vel propter officia magiſtratuum. In iis enim diebus conueniebatur in vrbibus. Quidam autem Kalẽdas à colendo appellari exiſtimant. Apud veteres enim omnium menſium principia colebantur: ſicut & apud hebræos. Idus autẽ plerique latinorũ ab edendo dictas putant: quod ii dies apud veteres epularum eſſent.

Nonæ à nundinis vocatæ. nundinæ enim ſunt publicæ conuẽtiones, ſiue mercimonia.

De ſolſtitiis & æquinoctiis.

SOlſtitium dictum: quaſi ſolis ſtatium: quòd tunc ſole ſtante creſcant dies vel noctes. Æquinoctium appellatum quod tunc dies & nox horarum ſpatio æquali conſiſtunt. Duo autem ſunt ſolſtitia, vnũ æſtiuum octauo kalendarum iuliarum, de quo tempore remeare ſol ad inferiores incipit circulos. aliud hie- E male, octauo kalendarum ianuariarum, quo tẽpore ſol altiores incipit circulos petere. Vnde & hiemalis ſolſtitii dies minimus, ſicut æſtiui maximus inuenitur. Item duo ſunt æquinoctia, vnũ vernale & aliud autumnale, quæ Græci ἰσημερίας vocãt. Sunt autem hæc æquinoctia die octaua kalendarum Aprilium & octauo kalendarum octobrium, quia annus in duas partes tantum diuidebatur: hoc eſt in æſtiuum & in hiemale ſolſtitiũ & in duo hemiſphæria.

De temporibus anni.

F TEmpora anni ſunt quatuor: ver, æſtas, autumnus, & hiems. dicta ſunt autem tempora à communionis temperamento, quod inuicem ſe humore, ſiccitate, calore & frigore tẽperent. Hæc & curricula dicuntur: quia non ſtant ſed currunt.

Conſtat autẽ poſt factum mundum ex qualitate curſus ſolis tempora in ternos menſes fuiſſe diuiſa. Quorum temporum talem veteres diſcretionem faciunt, vt primo menſe ver nouum dicatur, ſecundo adultum, tertio præceps. Sic & æſtas in ſuis tribus menſibus, noua, adulta, & præceps. Item hyems noua adulta, & præceps ſiue extrema. Vnde & illud. Extremæ ſub caſum hyemis. Ver autem G dictum quod vireat. Tunc enim poſt hyemẽ veſtitur tellus herbis, & in florem cũcta* prorumpunt. (al. rumpũtur.)

Æſtas dicitur ab æſtu, id eſt à calore. & æſtas quaſi vſta, id eſt exuſta & arida. Nã calor aridus eſt.

Autumnus à tempeſtate vocatur: quando & folia arborum cadunt & omnia matureſcunt.

Hyemem autem ratio hemiſphærii nũcupauit. quia tunc breuiori ſol voluitur circulo. Vnde & hoc tẽpus bruma dicitur: quaſi βραχεῖα ἡμέρα id eſt breuis, vel à cibo quod maior tunc ſit veſcendi appetitus. Edacitas enim H Græcè bruma appellatur: vnde & imbrumati dicuntur quibus faſtidium eſt ciborum. Hybernus autem inter hyemẽ & vernũ eſt quaſi hyeuernus, qui plerũque à parte totam hyemem ſignificat. Hæc tempora ſingulis etiam cæli partibus aſcribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terris omnia oriuntur, æſtas verò meridiano, eo quòd pars eius calore flagrantior ſit. hyems Septẽtrioni, eo quòd frigoribus & perpetuo gelu torpeat. autũnus occiduo, propter quod graues morbos habet. vnde & tunc folia arborum defluunt. Vt autem autumnus abundet morbis: facit hoc cõfinium frigoris & caloris, & compugnãtia inter ſe contrariorum aërum.

De an-

De annis.

ANnus eſt ſolis anfractus: cum peractis trecentis lxv diebus ad eadem loca ſiderum redit. Annus autem dictus, quia menſibus in ſe recurrẽtibus voluitur. Vnde & anulus quaſi annuus, id eſt circulus, quod in ſe redeat. Virgilius, Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus: Sic enim apud Ægyptios indicabatur ante inuẽtas literas, picto dracone caudam ſuam mordente. quia in ſe recurrit: Alij annum dicũt, ἀπὸ τῦ ἀνανεῶσθαι id eſt ab innouatione: renouatur enim ſemper.

Tria ſunt autem tempora annorum. Aut enim lunaris annus eſt triginta dierum: aut ſolſtitialis qui xii cõtinet menſes: aut magnus omnibus planetis in eundem locum recurrẽtibus, qui fit poſt annos ſolſtitiales plurimos

Era ſingulorum annorum conſtituta eſt à Cæſare Auguſto: quando primum cenſum exegit ac Romanum orbem deſcripſit. Dicta autem Era ex eo quod omnis orbis, æs reddere profeſſus eſt reipublicæ.

De olimpiadibus & luſtris & iubileis.

OLimpias apud græcos cõſtituta apud Elidem Græciæ ciuitatẽ. * Eliis agentibus agonem: & quinquennale certamen quatuor medijs annis vocantibus: & ob hoc Elidum certaminis tempus olimpiadem vocauerunt, quadriennio in vna olimpiade ſupputato.

al Elidiis.

Luſtrum vero eſt πενταετηρὶς id eſt quinquẽnium, quod quinto anno dicitur condi propter olimpiadas à Romanis: adhuc enim conſules. adhuc era nondũ erant. Eſt enim quinquennale tempus. Ideo vero ſic vocatur: eo quod cenſu per quinquennium in republica peracto, vrbs Roma luſtrabatur.

Iubileus interpretatur remiſſionis annus. Eſt enim Hebraicus & ſermo & numerus, qui ſeptenis annorum hebdomadibus, id eſt quadraginta nouem annis texitur, in quo clãgebatur tubis, & ad omnes reuertebatur antiqua poſſeſſio, debita abſoluebantur, confirmabantur libertates. Hunc numerum etiã in diebus pentecoſtes & ipſi celebramus poſt Domini reſurrectionem remiſſa culpa: & totius debiti chirographo euacuato, ab omni nexu liberi ſuſcipientes aduenientem in nos gratiam ſpiritus ſancti.

De ſeculis & ætatibus.

SEcula generationibus conſtant, & inde ſecula quod ſe ſequantur. Abeũtibus enim aliis, alia ſuccedunt. Hunc quidam quinquageſimum annum dicunt, quem Hebręi iubileum vocant. Ob hanc cauſam & ille Hebræus qui propter vxorẽ & liberos amat dominũ ſuum, aure pertuſa, ſeruitio ſubiugatus, ſeruire iubetur in ſeculũ, hoc eſt vſque ad annũ quinquageſimũ. Ætas plerunque dicitur & pro vno anno, vt in annalibus, & pro ſeptem, vt hominis: & pro centum, & pro quouis tempore. Vnde & ætas tempus quod de multis ſeculis inſtruitur. Et dicta ætas quaſi æuitas, id eſt ſimilitudo æui. Nam æuum eſt ætas perpetua: cuius neque initium neque extremitas naſcitur: quod Græci αἰῶνας vocant: quod aliquando apud eos pro ſeculo, aliquando pro æterno ponitur. Vnde & apud latinos eſt deriuatum.

Ætas autem propriè duobus modis dicitur: aut enim hominis, ſicut infantia, iuuentus, ſenectus: aut mundi, cuius prima ætas eſt ab Adã vſque ad Noë. ſecũda à Noë vſq; ad Abraham. tertia ab Abraham vſque ad Dauid. quarta à Dauid vſque ad tranſmigrationem Iudæ in Babiloniam. quinta deinde ad aduentum Saluatoris à carne. ſexta quæ nunc agitur vſque quo mundus iſte finiatur. Quarum decurſus per generationes & regna ita inſpicitur.

De diſcretione temporum.

PRima ætas continet in exordio ſui creationem mundi. Primo enim die Deus in lucis nomine condidit angelos. ſecundo in firmamenti appellatione cælos. tertio in diſcretionis vocabulo ſpeciem aquarum & terrę. quarto luminaria cæli, quinto animantia ex aquis. ſexto animantia ex terra, & hominem, quem appellauit Adam.

ADam anno ccxxx genuit Seth à quo filij Dei. ccxxx.

Seth anno ccv genuit Enos: qui primus cæpit inuocare nomen Domini. ccccxxxv.

Enos anno clxxxx genuit Cain. Dcxxv.

Cain anno clxx. genuit Malaleel. Dccxcv.

Malaleel anno clxv genuit Iareth. Dcccc.lx.

Iareth anno cẽteſimo lxij genuit Enoch qui tranſlatus eſt. Mcxxij.

Enoch anno lxv genuit Matuſalẽ Mcc lxxxvij.

Matuſalem anno clxvij genuit Lamech. M ccccliiij.

Lamech anno clxxxviij genuit Noë arca ędificatur, M Dcxlij.

Noë autem anno Dc. factum eſt diluuium. II M ccxlij.

Secunda ætas.

SEm poſt diluuium ſecundo anno genuit Arfaxat, à quo Caldæi II M ccxliiij.

Arfaxat anno cxxxv genuit Sala: à quo antiqui Samaritæ vel Indi fuerunt II M ccclxxix.

Sala anno cxxx genuit Heber à quo Hebræi II M D ix.

Heber anno cxxxiiij genuit Faleg. Turris ædificatur. II M Dcxliij.

Faleg anno cxxx genuit Ragau. dii primum adorantur. IIM Dcclxxiij.
Ragau anno cxxxij genuit Seruch. regnum inchoat Scytharum. IIM Dccccv.
Seruch anno cxxx genuit Nachor. Regnum Ægyptiorum naſcitur. IIIMxxxv.
Nachor an. lxxix. genuit Tharam. Regnum Aſſyriorũ & Siciniorũ exoritur. IIIMcxiiij
Thara an. lxx. genuit Abraham.
Zoroaſtes magicã artẽ reperit. IIIMclxxxiij.

Tertia ætas.

ABraham an. cẽteſimo genuit Iſaac ex Sara libera. Nam prius & Iſmaël à quo & Iſmaëlitæ. IIIMcclxxxiiij.
Iſaac an. ſexageſimo genuit Iacob. Argiuorũ regnum inchoat. IIIMccccxliiij.
Iacob an. xcj. genuit Ioſeph.
Phorone* Gręcię leges dedit. IIIMcccccxxxv.
Ioſeph an. cv vixit. Græcia ſegetes habere cœpit. IIIMDxlv.
Hebræorũ ſeruitutis in Ægypto anno cxliiij.
Atlas Aſtrologiam inuenit IIIMDclxxxix.
Moyſes an. xl. rexit populum in heremo. Hebræi legem & literas habere ceperunt. IIIMDccxxix.
Ioſue an. xxvij. Erictonius in Troia quadrigam iunxit. IIIMDcclv.
Gothoniel an. xl Catmus literas Græcis dedit. IIIMDcxxv.
Aoth an. lxxx. fabulæ fictæ ſunt. IIIMDccclxxv.
Debbora an. xl. Apollo medicinæ artem inuenit & citarã reperit. IIIMDccccxvj.
Gedeon an. xl. Mercurius liram * reperit & Orpheo tradidit. IIIMDcccclvj. al. condidit
Abimelech an. tres: Chorus in Græcia inuẽtus eſt. IIIMDcccclix.
Tola an. xxij. Priamus regnauit in Troia IIIMDcccclxxxj.
Iair an. xxij Carmentis Latinas literas reperit. IIIIMiij.
Iephte an. vj. Hercules ſe flammis iniecit. IIIIMix.
Eſebon an. vij. Alexander Helenam rapuit. IIIIMxvj.
Lapdon an. viij. Troia capta eſt & Æneas in Italiam venit. IIIIMxxiiij.
Sampſon an. xx. Aſcanius Albam condidit ciuitatem: à qua Albani. IIIIMxliiij.
Heli ſacerdos an. xl. Arca teſtamẽti capitur. IIIIMlxxxiiij.
Samuel & Saul an. xl. Homerus fuiſſe putatur. IIIIMcxxviij.

Quinta ætas.

DAuid an. quadrag. Cartago à Didone conditur. Gad, Nathan & Aſaph prophetauerunt. IIIIMclxiiij.
Salomon an. xl. Templũ Hieroſolymis ædificatur. IIIIMcciiij.
Roboam an. xvij. Regnum Iſraël & Iuda diuiditur. IIIIMccxxj.
Abia an. tribus, ſub quo Abimelech pontifex fuit. IIIIMccxxiiij.
Aſa an. xlj. Achias Amos Ieu, Iohel & Azarias prophetauerunt. IIIIMcclxv.
Ioſaphat anno xxv. Prophetauit Helias & Helizeus, Abdias & Micheas IIIIMccxc.
Ioran anno viiij. Prophetauit Helias & Helizeus. IIIIMccxcix.
Ochozias anno vno. Helias rapitur. IIIIMccxcix.
*Athalia anno vij. Ionadab ſacerdos claruit IIIIMcccvj al. Gotholia.
Ioas an. xl. Zacharias propheta occiditur inter templum & altare. Helizeus moritur. IIIIMcccxlvj.
Amaſias anno xxix. Carthago condita eſt. IIIIMccclxxv.
Ozias anno lij. Olimpias à græcis inſtituitur, Aſſiriorúmq; regnum in Medos transfertur. IIIIMcccccxx vij
Ioathan an. xvj. Remus & Romulus naſcuntur. IIIIMccccxliij.
Achaz an. xvi. Roma cõditur. IIIIMcccclviiij
Ezechias an. xxix. Senatus Romæ fit. IIIIMcccclxxxviij.
Manaſſes an. lv. Sibilla Samia claruit. IIIIMDxliij.
Amõ an. xii. Cẽſus primũ agitur. IIIIMDlv.
Ioſias an. xxxii. Thales philoſophus agnoſcitur. IIIIMDlxxxvij.
Ioachim an. xi. Nabuchodonoſor Iudæã capit. IIIIMDxcviij.
Sedechias an. xi. Templum Hieroſolymis incenſum. Sappho mulier diuerſo poëmate claruit. IIIIMDcix.

Quinta ætas.

HEbræorum captiuitas an. ſeptuaginta. Iudith hiſtoria ſcribitur. IIIIMDclxxix.
Darius an. xxxiiii. Iudæorum captiuitas ſoluitur. IIIIMDccxiij.
Xerxes an. xx. Sophocles & Euripides, tragœdi celebrãtur inſignes. IIIIMDccxxxiij.
Artaxerxes an. xl. Eſdras incenſam legem renouat. IIIIMDcclxxiij.
Darius qui & nothus an. xix. Hæc ætas habuit Platonẽ primũ rhetorẽ. IIIIMDccxcij.
Artaxerxes an. xl. Heſter hiſtoria ſcribitur. IIIIMDccccxxxij.
Artaxerxes qui & Ochus anno xxvj. Demoſthenes & Ariſtoteles prædicantur. IIIIMDccclviij.
Xerxes an. iiij. Xenocrates illuſtris habetur. IIIIMDccclxij.

Darius

A Darius an. vj. Alexander Hieroſolymam cepit. IIIIMDccclxviij.

Alexander magnus an. v. Aſiam obtinuit. IIIIMDccclxxiij.

Ptolomæus an. xl. Machabæorũ liber inchoat primus. IIIIMDcccxiij.

Philadelphus an. xxxviij. Septuaginta interpretes agnoſcuntur. IIIIMDcccclj.

Euergetes an. xxvj. Ieſus ſapiẽtiæ librum cõponit IIIIMDcccclxxvij.

Philopator an. xvij. Machabæorũ ſecundi libri hiſtoria cõponitur. IIIIMDccccxciiij.

Epiphanes an. xxiiij. Romani græcos obtinuerunt. VMxix.

B Philometor an. xxxv. Scipio Africam vicit. VMliij.

Euergetes an. xxiiij. Brutus Hiſpaniam ſubegit. VMlxxxij.

Soter an. xvij. Thraces Romanis ſubiiciuntur. VMxcix.

Alexander an. x. Siria Romanis ſubiecta eſt. VMcix.

Ptolemæus an. viij. Rhetorica ars Romæ cepit. VMcxvij.

Dionyſius an. xxx. Pompeius Iudæam capit. VMcxlvij.

Cleopatra an. ij. Ægyptus Romanis ſubditur VMcxlix.

C Iulius Cæſar an. v. Hic primus Monarchiam tenuit. VMcliiij.

Sexta ætas.

OCtauianus an. lvj. Chriſtus naſcitur. VMccx.

Tiberius an. xxiij. Chriſtus crucifigitur. VMccxxiij.

Caius Caligula an. iiij. Matthæus Euangeliũ ſcripſit. VMccxxvij.

Claudius an. xiiij. Marcus Euangelium edidit. VMccli.

Nero an. xiiij. Petrus & Paulus necantur. VMcclxv.

D Veſpaſianus an. x. Hieroſolyma à Tito ſubuertitur. VMcclxxv.

Titus an. ij. Hic facundus & pius fuit. VMcclxxvij.

Domitianus an. xvj. Ioannes in Pathmos relegatur. VMccxciij.

Nerua an. j. Ioannes Epheſum redit. VMcxciiij.

Traianus an. xviiij. Ioannes apoſtolus requieſcit. Vcccxiij.

Adrianus an. xxj Aquila interpres habetur. VMcccxxx.

Antoninus pius an. xxij. Valentinus & Marcion agnoſcuntur. VMccclvj.

Antoninus verus an. xix. Cataſrigarum hæreſis oritur. VMccclxxv.

Commodus an. xiij. Theodotion tertius interpres habetur. VMccclxxxviij.

Elius pertinax an. j. Nihil habet hiſtoriæ VMccclxxxviii.

Seuerus an. xviij. Symmachus interpres quartus habetur. VMccccvij.

Antoninus Caracalla an. vij. Quinta editio Hieroſolymis inuenitur. VMccccxiii.

Macrinus an. id eſt. Huius breuitas vitę nihil geſtorum habetur. VMccccxv.

Aurelius Antoninus anno iiij. Sabellij hæreſis oritur. VMccccxix.

Alexãder annis xiij. Origenes inſignis habetur. VMccccxxxij.

Maximus an. iij. Iſte Germanos vicit. VMccccxxxv.

Gordianus an. vj. Iſte de Parthis & Perſis triumphauit. VMccccxlj.

Philippus an. vij. Hic primus Chriſtianus imperator fuit. VMcccccxlviij.

Decius an. j. Antonius monachus claruit VMccccxlix.

Gallus an. ij. Nouatus hæreſim condit. VMcccclj.

Valerianus an. xv. Ciprianus martyrio coronatur. VMcccclxvj.

Claudius an. ij. iſte Gothos ab Illirico expulit. VMcccclxviij.

Aurelianus anno v. Iſte Chriſtianos perſequitur. VMcccclxxiiij.

Tatius an. j. Huius breuitas vitæ nihil habet hiſtoriæ. VMcccclxxv.

Probus an. vj. Manichæorũ hæreſis orta eſt. VMcccclxxxj.

Carus an. ij. Iſte de Perſis triumphauit. VMcccclxxxiij.

Diocletianus an. xx. Iſte diuinis libris aduſtis martyria facit. VMDiij.

Galerius an. ij. Huius breuitas vitæ nihil dignum hiſtoriæ contulit. VMDv.

Conſtantinus an. xxx. Nicæna ſinodus congregatur. VMDxxxv.

Conſtantinus an. xxiiij. Antropomorphitarum hæreſis oritur. VMDlviij.

Iulianus annis ij. Hic ex Chriſtiano paganus effectus eſt VMDlxj.

*Iouinianus an. j. Iſte iterum Chriſtianus effectus eſt. VMDlxj. al. Iouianus

Valentinianus an. xiiij. Gothi hæretici efficiuntur. VMDlxxxvj.

Gratianus an. vj. Priſcillianus agnoſcitur. VMDlxxxij.

Valentinianus an. vij. Hieronymus in Bethleem prædicatur. VMDxc.

Theodoſius an. iij. Ioannes Anachoreta claruit. VMDxcij.

Arcadius anno xiij. Ioannes Chryſoſtomus floruit. vMDcv. E

Honorius anno xv. Auguſtinus epiſcopus claruit. vMDcxx

Theodoſius anno xxvij. Neſtorius hæreſiarches extitit. vMDcxlvij.

Martianus anno vj. Chalcedonenſis ſynodus agitur. vMDcliij.

Leo maior anno xvj. Ægyptus errore Dioſcori * languet. vMDclxix. (al. latrat)

Zenon anno xvij. Acephalorum hæreſis orta eſt. vMDclxxxvj.

Anaſtaſius anno xxvij. Fulgentius epiſcopus prædicatur. vMDccxiij.

Iuſtinus anno vij. Achephalorum hæreſis abdicatur vMDccxxj. F

Iuſtinianus xxix, anno Vandali in Africa à Beliſario extinguuntur, vMDcclx

Iuſtinus anno xj Armenij fidem Chriſti ſuſcipiunt, vMDcclxxj

Tiberius anno vij Longobardi Italiam capiunt vMDcclxxviij

Mauritius anno xxj Gothi catholici effecti ſunt vMDccxcix

Focas anno viij Romani cæduntur à Perſis vMDcccvj

* Eraclius anno xxvij Reſiduum ſextæ ætatis tempus Deo ſoli eſt cognitum. Colligitur omne tempus ab exordio mundi vſque in præſentem annum decimũ glorioſiſſimũ principis, qui eſt Eraclius. vMDccclvij

ANNOTATIO.

In aliis exemplaribus additum inuenio poſt Eraclius anno xxvij. hæc verba

Huius quarto & quinto religioſiſſimi principis Siſebuti, in Hiſpania Iudæi baptizantur. aliud verò exemplar pro Siſebuti habet ſepulti.

Quarum decurſus per generationes & regna: primus ex noſtris Iulianus Africanus ſub imperatore Marco Aurelio Antonino, ſimplicis hiſtoriæ ſtilo elicuit. Dehinc Euſebius epiſcopus Cæſarienſis: atque ſanctæ memoriæ Hieronymus preſbiter, chronicorum canonem multiplicem ediderunt, hiſtoriam regnis ſimul & temporibus ordinatam. Dehinc alij atque alij inter quos præcipuè Victor Tunonenſis eccleſiæ epiſcopus recenſitis priorũ hiſtoriis geſta ſequentium ætatum vſque ad conſulatum Iuſtini iunioris imperatoris expleuit. Horum nos temporum ſummam ab exordio mundi ad Auguſti Heraclij imperatoris vel Sumptinali regis Gottorum: quanta potuimus breuitate notauimus tempora, adiacente è latere deſcendente linea temporũ cuius indicio ſumma præterita ſeculi cognoſcatur.

ANNOTATIO.

Sequentia habentur in quodam codice excuſo ante titulum, De diſcretione temporum. In manu ſcriptis verò exemplaribus non leguntur.

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM, Liber VI.

CAPITA LIBRI SEXTI.

1 *De nouo & veteri teſtamento.*
2 *De ſcriptoribus & vocabulis ſanctorũ librorũ.*
3 *De bibliothecis.*
4 *De eo qui primùm Romam libros aduexit.*
5 *Qui apud nos bibliothecas inſtituerunt.*
6 *Qui multa ſcripſerunt.*
7 *De generibus opuſculorum.*
8 *De ceris*
9 *De cartis.*
10 *De pergamenis.*
11 *De libris conficiendis.*
12 *De librorum vocabulis.*
13 *De libris & eorum inſtrumentis.*
14 *De canonibus euangeliorum.*
15 *De canonibus conciliorum*
16 *De cyclo paſchali.*
17 *De reliquis feſtiuitatibus.*
18 *De officiis.*

LIBER SEXTVS DE Veteri & nouo teſtamento.

VEtus Teſtamentum ideo dicitur, quia veniente nouo ceſſauit. de quo Apoſtolus meminit, dicẽs: Vetera tranſierunt, & ecce omnia facta sũt noua. Teſtamẽtum autem nouum ideo nuncupatur, quia innouat. Non enim illud diſcunt, niſi homines renouati ex vetuſtate per gratiam, & pertinentes iam ad teſtamentum nouum, quod eſt regnum cælorũ.

Hebræi autem vetus teſtamentum, Eſdra authore, iuxta numerum literarum ſuarum, viginti duobus libris accipiunt: diuidẽtes eos in tres ordines, legis ſcilicet, & prophetarum & agiographorũ. Primus ordo legis in quinque libris accipitur, quorum primus eſt Bereſith, quod eſt Geneſis. Secundus Veelle Semoth, quod eſt Exodus. Tertius Vaicra, quod eſt Leuiticus. Quartus Vaiedabber, quod eſt Numeri. Quintus Elle addebarim quod eſt Deuter

Deuteronomiũ. Hi ſunt quinque lib. Moyſi: A quos Hebræi Thorat vocant, Latini legẽ appellant. Propriè autẽ lex appellatur: quæ per Moyſen data eſt: Secundus eſt prophetarũ in quo cõtinentur libri octo, quorum primus Ioſuæ Ben Nun: qui latinè Ieſu Naue dicitur, ſecũdus Sophetim, quod eſt Iudicũ, tertius Samuel, qui eſt Regum primus, quartus Malachim, qui eſt Regũ ſecũdus, quintus Eſaias, ſextus Ieremias, ſeptimus Ezechiel, octauus Tariſra: qui dicitur duodecim prophetarum: qui libri quia pro breuitate adiũcti ſunt, pro vno accipiuntur. Tertius eſt ordo agiographorum, id eſt ſancta ſcribentium: in quo ſunt libri nouem: quorum primus Iob, ſecũ- B dus Pſalterium, tertius Miſle, quod eſt Prouerbia Salomonis. quartus Coheleth: quod eſt Eccleſiaſtes, quintus Sir haſſirim: quod eſt Cantica canticorũ. ſextus Daniel. vij. Dibre haiamim quod eſt verba dierũ: hoc eſt Paralipomenon: qui & Chronicon: qui in duos libros diuiditur. apud græcos & latinos, octauus Eſdras: nouus Heſter: qui ſimul omnes v. viii. & ix. ſiunt xxij. ſicut ſuperius comprehẽſi ſunt. Quidã autẽ Ruth & Rimoth, quod Latine dicitur Lamentatio Ieremiæ agiographis adiiciunt, & xxiiij. volumina teſtamenti veteris faciũt, iuxta vigintiquatuor ſeniores, qui ante conſpectum Domini aſſiſtunt. C

Quartus eſt apud nos ordo veteris teſtamẽti, eorum librorum qui in canone Hebraico nõ ſunt. Quorum primus Sapientię liber eſt, ſecundus Eccleſiaſticus. Tertius Thobias. Quartus Iudith. Quintus & ſextus Machabæorum: quos licet Hebræi inter apocrypha ſeparent, Eccleſia tamẽ Chriſti inter diuinos libros & honorat & prædicat.

In nouo autem teſtamento duo ſunt ordines. primus euãgelicus, in quo ſunt Mathæus Marcus, Lucas & Ioannes. Secundus apoſtolicus: in quo ſunt Paulus in quatuordecim epiſtolis. Petrus in duabus. Ioãnes in tribus. Iacobus & Iudas in ſingulis. Actus apoſtolorum & Apocalypſis Ioannis.

Summa autem vtriuſque teſtamenti trifa- D riè diſtinguitur, id eſt, in hiſtoria, in moribus, in allegoria. Rurſus iſta tria multifariè diuiduntur, id eſt, quid à Deo, quid ab angelis vel hominibus geſtũ dictumq; ſit, quid à prophetis nũtiatũ de Chriſto & corpore eius: quid de diabolo & mẽbris eius: quid de veteri & nouo populo: quid de præſenti ſeculo & futuro regno atque iudicio.

De ſcriptoribus & vocabulis ſanctorum librorum.

Veteris teſtamenti ſecundum Hebręorum traditionem hi perhibentur auctores. Primus Moyſes diuinæ hiſtoriæ coſmographiam in quinque voluminibus edidit, quod Pentateuchum nominatur.

Pentateuchum autem à quinque voluminibus dicitur. πέντε enim Græcè quinque, τεῦχος volumen vocatur.

Geneſis liber inde appellatur, eo quod exordiũ mũdi & generatio ſeculi in eo cõtineatur.

Exodus verò exitum ab Ægypto vel egreſſum populi Iſraël digerit, & ex ea cauſa nomen accepit.

Leuiticus appellatur, eo quod Leuitarũ miniſteria & diuerſitatẽ victimarum exequitur, totúſque in eo ordo leuiticus annotatur.

Numerorum liber vocatur, eo quod in eo egreſſæ de Ægypto tribui dinumerantur, & quadraginta duarum per heremum manſionum in eo deſcriptio continetur.

Deuteronomium græco ſermone appellatur, quod Latinè interpretatur Secunda lex, id eſt repetitio & euangelicæ legis præfiguratio, quæ ſic ea habet quæ priora ſunt, vt tamẽ noua ſint omnia, quæ in eo replicantur.

Ioſue liber nomẽ accepit à Ieſu filio Naue, cuius hiſtoriam cõtinet, ſcriptorem verò eius eundem Ioſue Hebræi aſſeuerãt, in cuius textu poſt Iordanis trãſitum regna hoſtium ſubuertuntur, terra populo diuiditur, & per ſingulas vrbes, viculos, montes atque confinia eccleſiæ cæleſtiſque Hieruſalem ſpiritualia regna præfigurantur.

Iudicum nominantur à principibus populi, qui præfuerunt in Iſrael poſt Moyſen & Ioſue antequã Dauid & cęteri reges exiſterent. Hũc librũ & Ruth edidiſſe creditur Samuel. Liber Samuel eiuſdẽ Samuelis natiuitatẽ & ſacerdotiũ & geſta deſcribit, idcirco & ab eo nomen accepit. Et quamuis hic liber Saul & Dauid hiſtoriam contineat, vtrique tamen ad Samuel referuntur, quia ipſe vnxit Saul in regnũ, ipſe Dauid in regem futurũ. Cuius libri primã partem cõſcripſit idem Samuel. ſequẽtia verò eius vſque ad calcem ſcripſit Dauid.

Melachim proinde appellatur: eo quòd reges Iudæ & Iſraëliticæ gẽtis geſtáque eorum per ordinem digerat temporum. Melachim enim Hebraicè, Latinè Regũ interpretatur. Hunc librum Ieremias primus in vnum volumen coëgit. Nam anteà ſparſus erat per ſingulorum regum hiſtorias.

Paralipomenon Græcè dicitur, quod prætermiſſorum vel reliquorum nos dicere poſſumus, quia ea quæ in lege vel in regũ libris vel omiſſa vel non plenè relata ſunt. in iſto ſummatim & breuiter explicantur.

Librum Iob quidã Moyſen ſcripſiſſe arbitrãtur: alij vnum ex prophetis: nonnulli verò

eundem Iob poſt plagã ſuæ paſſionis ſcriptorẽ fuiſſe exiſtimant, arbitrantes, vt qui certamina ſpecialis pugnæ ſuſtinuit, ipſe narraret quas victorias expediuit. Principia autem & fines libri Iob apud hebræos proſaica oratione cõtexta ſunt: media autẽ ipſius ab eo loco in quo ait, Pereat dies in qua natus ſum. vſq; ad eum locũ, Idcirco ego me reprehendo & ago pœnitentiam. omnia heroic o metro diſcurrunt.

Pſalmorum liber, græce pſalteriũ, latine organum dicitur. Vocatus autẽ liber pſalmorũ, quod vno propheta canẽte ad pſalteriũ, Chorus conſonando reſponderet. Titulus autẽ in pſalmis hebraicus Thehilim, quod interpretatur Volumẽ hymnorũ. Auctores autẽ pſalmorum ſunt qui ponuntur in titulo, Moyſes ſcilicet & Dauid & Salomon, Aſaph, Ethan Idithim & filij Core, Eman, & reliquorum quos Eſdras vno volumine comprehendit. Omnes autẽ pſalmos apud Hebræos metrico carmine conſtat eſſe compoſitos. Nam in more Romani Flacci, & Græci Pindari, nũc alij iambo currunt, nũc elegiaco perſonant: nunc Sapphico nitent trimetro: vel tetrametro pede incedentes.

Salomon filius Dauid regis Iſraël iuxta numerum vocabulorum ſuorum tria volumina edidit: quorum primus eſt Hebraicè Miſle: quem Græci Parabolas, latini prouerbiorum nominant, eo quod in ipſo ſub comparatiua ſimilitudine figuras verborum & imagines veritatis oſtenderit. Ipſam autem veritatem ad intelligendum legentibus reſeruauit. Secundum librum Coheleth vocauit, qui Græcè Eccleſiaſtes dicitur, Latinè Cõcionator: eo quod ſermo eius nõ ſpecialiter ad vnũ ſicut in Prouerbiis, ſed ad vniuerſos generaliter dirigatur: docens omnia quæ in mundo cernimus caduca eſſe & breuia, & ob hoc minime appetenda.

Tertiũ librũ Sir haſſirim prænotauit: qui in Latinam linguam vertitur Cãtica canticorũ: vbi per epithalamũ carmẽ coniũctionẽ Chriſti & Eccleſiæ miſticè canit. Dictũ autẽ Canticũ canticorũ: eo q; omnibus canticis præferatur: quæ in ſcripturis ſacris habentur, ſicut quædam in lege dicuntur ſancta: quibus maiora ſunt Sancta ſanctorum.

Horum autẽ trium librorũ carmina hexametris & pẽtametris verſibus apud ſuos compoſita perhibentur, vt Ioſephus & Hieronymus ſcribunt.

Eſaias euãgeliſta potius quã propheta edidit librũ ſuũ: cuius omnis textus eloquentiæ proſa incedit. Canticũ verò hexametro & pẽtametro verſu diſcurrit. Hieremias ſimiliter E edidit librum ſuum cũ threnis ſuis: quos nos Lamẽta vocamus, eo quod in triſtioribus rebus funeribusq; adhibeantur, in quibus quadruplex diuerſo metro cõpoſuit alphabetũ: quorũ duo prima quaſi ſapphico metro ſcripta ſunt: quia tres verſiculos qui ſibi nexi ſunt & ab vna tantũ litera incipiunt, heroicũ coma cõcludunt. Tertium alphabetũ trimetro conſcriptũ eſt, & à ternis literis iidẽ verſus terni incipiunt. Quartũ alphabetũ ſimile primo & ſecundo habetur.

Ezechiel & Daniel à viris quibuſdam ſapiẽtibus ſcripti eſſe perhibẽtur, quorũ Ezechiel principia & fines multis habet obſcuritatibus F inuoluta. Daniel verò claro ſermone regna mũdi pronũciat & tẽpus aduẽtus Chriſti maniſeſtiſſima prædicatione ãnotat. Hi sũt quatuor prophetæ qui maiores vocãtur, quia prolixa volumina condiderũt. Liber autem duodecim prophetarũ auctorũ ſuorũ nominibus prænotatur, qui propterea dicuntur minores quia ſermones eorum breues ſunt. Vnde & cõnexi ſibimet inuicẽ in vno volumine continentur: quorum nomina ſunt: Oſee, Iohel Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naũ, Abacuc Sophonias, Aggeus, Zacharias, & malachias.

Eſdræ liber auctoris ſui titulo prænotatur, in cuius textu eiuſdem Eſdræ Neemiæq; ſer- G mones pariter cõtinẽtur. Nec quẽquã moueat, quod vnus Eſdræ dicitur liber: quia ſecundus, tertius & quartus nõ habentur apud Hebræos, ſed inter apocriphos deputantur.

Heſter librum Eſdras creditur cõſcripſiſſe in quo eadem regina ſub figura Eccleſię Dei populũ à ſeruitute & morte eripuiſſe ſcribitur atque interfecto Aman: qui interpretatur * iniquitas, diei celebritas in poſteros mittitur. [al. nequitia]

Liber ſapiẽtiæ apud Hebræos nuſquam eſt vnde & ipſe titulus græcã magis eloquẽtiam redolet. Hunc Iudæi Philonis eſſe affirmãt, qui proinde Sapientiæ nominatur, quia in eo Chriſti aduẽtus qui eſt ſapiẽtia Patris, & paſ- H ſio eius euidenter exprimitur.

Librum autem Eccleſiaſticum certiſſimè Ieſus filius Sirach Hieroſolimita nepos Ieſu ſacerdotis magni compoſuit, cuius meminit Zacharias, qui liber apud latinos propter eloquij ſimilitudinem Salomonis titulo prænotatur, dictus autẽ Eccleſiaſticus, eò quod de totius eccleſiæ diſciplina religioſæ conuerſationis magna cura & ratione ſit editus. Hic liber apud Hebræos reperitur, ſed inter apocriphos habetur.

Iudith verò & Tobias ſiue Machabæorum libri, quibus auctoribus ſcripti ſint, minimè conſtat. Habent autem vocabula ex eorum nominibus quorum geſta ſcribuntur.

Quatuor

Quatuor libros Euangeliorum, quatuor Euangeliſtæ ſingulariter conſcripſerunt. Primus Mathæus conſcripſit Euágelium literis Hebraicis & ſermonibus in Iudæa initians euangelizare ab humana Chriſti natiuitate dicens: Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham: ſignificans deſcendiſſe corporaliter ex ſemine patriarcharũ Chriſtum: ſicut promiſſum erat in prophetis per Spiritum ſanctum. Secundus Marcus plenus ſpiritu ſancto ſcripſit Euangelium Chriſti eloquio græco in Italia ſecutus Petrum, vt diſcipulus. Is initium à ſpiritu prophetali fecit dicens, Vox clamantis in deſerto, parate viam Domino: & reliqua, vt oſtenderet Chriſtum poſt aſſumptionem carnis Euangelium prædicaſſe in mundo. Ipſe enim Chriſtus & propheta dictus eſt, ſicut ſcriptum eſt, Et prophetam in gentibus poſui te. Tertius Lucas inter omnes euangeliſtas Græci ſermonis eruditiſſimus, quippe vt medicus in Græcia Euangelium ſcripſit Theophilo Epiſcopo, initians à ſacerdotali ſpiritu dicens: Fuit in diebus Herodis regis Iudææ ſacerdos quidam nomine Zacharias, vt manifeſtaret Chriſtum poſt natiuitatem carnis & prædicationem Euangelij, hoſtiam fuiſſe effectum pro ſalute mũdi. Ipſe eſt enim ſacerdos de quo dictum eſt in pſalmis, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſedech. Vbi enim Chriſtus aduenit: ſacerdotium Iudæorum obmutuit: lex & prophetia ceſſauit. Quartus Ioannes ſcripſit Euangelium vltimus in Aſia, incipiens à Verbo, vt oſtenderet eundem ſaluatorem, qui pro nobis dignatus eſt naſci & pati: ipſum ante ſecula Dei Verbum eſſe: ipſum à cælo veniſſe, & poſt mortem iterum ad cælũ remeaſſe.

Hi ſunt quatuor Euágeliſtæ quos per Ezechielem Spiritus ſanctus, ſignificauit in quatuor animalibus. Propterea autem quatuor animalia: quia per quatuor mundi partes, fides Chriſtianæ religionis eorum prædicatione diſſeminata eſt. Animalia autẽ dicta ſunt: quia propter animam hominis per eos prædicatur Euangelium Chriſti. Nam & oculis plena erant intus & foris, quoniam preuidẽtur ea Euágelia quæ dicta ſunt à prophetis, & quę promiſerant in priori tẽpore. Crura aut eorum recta, quia nihil prauũ in Euangeliis eſt. & alas ſenas tegentes crura & facies ſuas: reuelata ſunt enim quæ tegebãtur in aduentu Chriſti.

Euangelium autẽ interpretatur bona annũtiatio. Græcè enim εὖ bene ἀγγελία dicitur annunciatio. Vnde & angelus nuncius dicitur.

Paulus Apoſtolus ſuas ſcripſit epiſtolas quatuordecim, ex quibus nouem, ſeptem eccleſiis ſcripſit, reliquas diſcipulis ſuis Timotheo Tito, & Philemoni. Ad Hebræos autẽ epiſtola à pleriſque Latinis eius eſſe incerta eſt, propter diſſonantiam ſermonis. eandẽmque alij Barnabam conſcripſiſſe, alij à Clemente ſcriptam fuiſſe ſuſpicantur.

Petrus ſcripſit duas nominis ſui epiſtolas; quæ catholicæ ideo nominãtur, quia non vni tantum populo vel ciuitati, ſed vniuerſis gentibus generaliter ſcriptæ ſunt.

Iacobus & Ioannes & Iudas ſuas ſcripſerũt epiſtolas.

Actus apoſtolorum primordia fidei Chriſtianæ in gentibus & naſcentis eccleſiæ hiſtoriam digerit. Actuum apoſtolorum ſcriptorem Lucã eſſe * affirmant euangeliſtã: in quo opere naſcentis Eccleſiæ infantia texitur, & apoſtolorum hiſtoria * continetur. Vnde & actus Apoſtolorum dicitur.

(al. conſtat. — al. retinetur)

Apocalypſim librum Iohannes euangeliſta conſcripſit, eo tempore quo ob euangelij prædicationem in inſula Pathmos* traditur relegatus. Apocalypſis autem ex græco in latinũ reuelatio interpretatur. Reuelatio enim dicitur manifeſtatio eorum quæ abſcondita erant. iuxta quod & ipſe Iohãnes dicit, Apocalypſim Ieſu Chriſti quam dedit illi Deus palam facere ſeruis ſuis.

(al. creditur.)

Hi ſunt ſcriptores ſacrorum librorum, qui per Spiritum ſanctum loquentes ad eruditionem noſtram & præcepta viuendi, & credẽdi regulam conſcripſerunt.

Præter hæc & alia volumina apocrypha nuncupantur. Apocrypha autem dicta, id eſt ſecreta, quia in dubium veniunt. Eſt enim eorum occulta origo, nec patet Patribus ex quibus vſque ad nos auctoritas veraciũ ſcripturarum certiſſima & notiſſima ſucceſſione peruenit. In iis apocryphis & ſi inuenitur aliqua veritas, tamen propter multa falſa, nulla eſt in eis canonica auctoritas, quæ rectè à prudẽtibus iudicãtur non eſſe eorum credenda, quibus aſcribũtur. Nam multa & ſub nominibus prophetarum, & recentiora ſub nominibus apoſtolorũ ab hæreticis proferuntur. quæ omnia ſub nomine apocryphorum auctoritate canonica diligẽti examinatione remota ſunt.

De bibliothecis.

Bibliotheca à græco nomen accepit, eo quod ibi recondantur libri. Nam βίβλος librũ θήκη repoſitionem interpretatur. Bibliothecã veteris teſtamẽti Eſdras ſcriba poſt incenſam legẽ à Chaldæis, dum Iudæi regreſſi fuiſſent in Hieruſalẽ: diuino afflatus ſpiritu reparauit, cunctaque legis ac prophetarum

volumina, quæ fuerunt à gentibus corrupta correxit, totúmque vetus teſtamentum in viginti duos libros conſtituit, vt tot libri eſſent in lege, quot & litteræ habebantur.

Apud Græcos autẽ bibliothecam primus inſtituiſſe Piſiſtratus creditur, Athenienſium tyrannus: quam deinceps ab Athenienſibus auctã Xerxes incenſis Athenis euexit in Perſas, lõgóque poſt tempore Seleucus Nicanor rurſus in Græciam retulit. Hinc ſtudium regibus vrbibúſque cæteris natum eſt comparandi volumina diuerſarum gentium, & per interpretes in Græcam linguam vertendi. dehinc magnus Alexander vel ſucceſſores eius inſtruẽdis omnium librorũ bibliothecis animum intenderunt, maximè Ptolemæus cognomento Philadelphus omnis literaturæ ſagaciſſimus, cùm ſtudio bibliothecarum Piſiſtratum æmularetur, non ſolũ ſcripturas, ſed etiã & diuinas literas in bibliothecam ſuam contulit. Nã ſeptuaginta milia librorum huius temporibus Alexandriæ inuenta ſunt.

De interpretibus.

HIc etiam & ab Eleazaro pontifice ſcripturas petens veteris Teſtamenti, in græcam vocem ex Hebraica lingua per ſeptuaginta interpretes transferre curauit: quas in Alexandrina bibliotheca habuit. Siquidem ſinguli in ſingulis cellulis ſeparati: ita omnia per Spiritum ſanctum interpretati ſunt, vt nihil in alicuius eorum codice inuentum eſſet: quod in cæteris vel in verborum ordine diſcreparet. Fuerunt & alij interpretes, qui ex Hebraica lingua in Græcum ſacra eloquia tranſtulerunt. ſicut Aquila, Symmachus & Theodotion. ſicut etiam & Vulgaris illa interpretatio, cuius autor non apparet: & ob hõc ſine nomine interpretis Quinta editio nuncupatur. Præterea ſextam & ſeptimã editionem Origenes miro labore reperit, & cũ cæteris editionibus cõparauit. Presbiter quoque Hieronymus trium linguarum peritus: ex Hebræo in latinum eloquiũ eaſdem ſcripturas conuertit, eloquentérque transfudit, cuius interpretatio merito cæteris antefertur Nam eſt & verborum tenacior, & perſpicuitate ſententiæ clarior.

De eo qui primum Romam libros aduexit.

ROmæ primus librorum copiam aduexit Æmilius Paulus, Perſe Macedonum rege deuicto. deinde Lucullus è Pontica præda Poſt hos Cæſar dedit Marco Varroni negocium cauſa maximè bibliothecæ conſtruendæ, Primum autem Romæ bibliothecas publicauit Pollio, Græcas ſimul atque Latinas, additis autorum imaginibus in atrio quod de

E manubiis magnificentiſſimum inſtruxerat.

Qui apud nos bibliothecas inſtituerunt.

APud nos quoque Pamphilus Martyr, cuius vitam Euſebius Cæſarienſis conſcripſit, Piſiſtratũ in ſacræ bibliothecæ ſtudio adæquare primus contendit. Hic enim in bibliotheca ſua prope triginta voluminum milia habuit. Hieronymus quoque atque Gennadius eccleſiaſticos ſcriptores toto orbe quærentes ordine proſecuti ſunt, eorúmque ſtudia in vno voluminis indiculo comprehenderunt.

Qui multa ſcripſerunt

F MArcus Terentius Varro apud Latinos innumerabiles libros ſcripſit. Apud græcos quoque* Caliterius miris attollitur [al. Caſſiterus.] laudibus: quod tantos libros ediderit, quantos quiſque noſtrum *aliena & ſcribere pro- [al. nullatenus.] pria manu vix poſſit. De noſtris quoque apud Græcos Origenis in ſcripturarum labore tã græcos quàm latinos operum ſuorum numero ſuperauit. Denique Hieronymus ſex milia librorum eius ſe legiſſe fatetur. Horum tamen omniũ ſtudia Auguſtinus ingenio vel ſcientia ſua vicit. Nam tãta ſcripſit, vt diebus ac noctibus non ſolũ ſcribere libros eius quiſquam, ſed nec legere quidem poſſit.

G *De generibus opuſculorum.*

OPuſculorum genera ſunt tria. Primũ genus excerpta ſunt: quæ Græcè ſcholia nuncupantur, in quibus ea quæ videntur obſcura vel difficilia, ſummatim ac breuiter præſtringuntur.

Secundum genus, homeliæ ſunt, quas Latini verba appellant, quæ proferuntur in populis. Tertium, tomi: quos nos libros vel volumina nuncupamus. Homeliæ autẽ ad vulgus loquuntur: tomi verò, id eſt, libri maioris ſunt diſputationis. Dialogus eſt collatio duorum vel plurimorum, quã Latini ſermonem dicunt. Nam quos græci dialogos vocãt
H nos ſermones vocamus, Sermones aut dictus quia inter vtrumque ſeritur. Vnde & in Virgilio Multa inter ſe longo ſermone ſerebant. Tractatus, aut eſt vnius rei multiplex expoſitio, eo quod trahat ſenſum in multa, ſentiendo contractando ſecum.

Differt autẽ ſermo, tractatus, & verbũ. Sermo enim altera eget perſona: tractatus ſpecialiter ad ſeipſum eſt: verbum autem ad omnes. Vnde & dicitur, Verbum fecit ad populum.

Commentaria dicta quaſi cum mẽte. Sunt enim interpretationes, vt commenta iuris, commẽta euangelij. Nam quicquid breuiter componitur commentarium dicitur: quod verò elongatur expoſitio nominatur.

Apologe

Apologeticum eſt excuſatio, in quo ſolent quidam accuſantibus reſpōdere. In defenſione enim aut negatione ſola poſitum eſt, & eſt nomen Græcum.

Panagiricum eſt licētioſum & laſciuioſum genus dicendi in laudibus regum: in cuius cōpoſitione homines multis mendaciis adulantur. Quod malū à Græcis exortum eſt: quorum leuitas inſtructa dicendi facultate & copia incredibili multas mendaciorum nebulas ſuſcitauit.

Faſtorum libri ſunt, in quibus reges vel conſules ſcribuntur, à faſcibus dicti, id eſt poteſtatibus. Vnde & Ouidii libri Faſtorum dicuntur, quia de regibus & conſulibus editi ſunt.

Procemium eſt initium dicendi. Sunt enim procemia principia librorum, quæ ante cauſæ narrationem ad inſtruendum audientium aures coaptantur. Cuius nomen plerique latinitatis periti ſine tranſlatione poſuerunt. Hoc autem vocabulum apud nos interpretatum, præfatio nuncupatur, quaſi prælocutio.

Præcepta ſunt, quæ aut quid faciendum, aut quid non faciendum ſit docent. Quid faciendum, vt Dilige Deum tuum: & honora patrem tuum, & matrem tuam. Quid non faciendum, vt, Non mœchaberis, non furtum facies. Similiter & gentilium præcepta vel iubent vel vetant. Iubent faciendum, vt Nudus ara, ſere nudus. Vetant, vt Neue inter vites corilum ſere, neue flagella, Sūma pete. Primus antē præcepta apud Hebræos Moyſes ſcripſit apud Latinos Martius vates primus præcepta compoſuit. Ex quibus eſt illud, Poſtremus dicas, primus taceas. Parabolæ & problemata nominibus ſuis indicant altius ſe perſcrutari oportere. Parabola quippe alicuius rei ſimilitudinē per ſe gerit, quod licet ſit vocabulum Græcum, iam tamen pro Latino vſurpatur. Et notum eſt quòd in parabolis quæ dicuntur per rerum ſimilitudines, rebus de quibus agitur comparantur.

Problemata autem quæ Latinè appellātur propoſitiones, quæſtiones ſunt habentes aliquid quod diſputatione ſoluendum ſit.

Quæſtio aut eſt quæſitio cùm quæritur, an ſit, aut quid ſit, aut quale ſit.

Argumentum verò dictum quaſi argutum, vel quaſi argutè inuentum, ad comprobandas res.

Epiſtolam propriè Græci vocant, quod interpretatur Latinè miſſa.

Antè cartæ & membranarum vſum, in dolatus ex ligno codicellis epiſtolarum* colloquia ſcribebantur. Vnde & portitores earum tabellarios vocauerunt. (al. eloquia.)

[A] *De ceris.*

CEræ literarum materies paruulorum nutrices. ipſæ dant ingenium pueris primordia ſenſus, quarum ſtudium primi Græci tradidiſſe produntur: Græci enim & Tuſci primū ferro in ceris ſcripſerunt, poſteà Romani iuſſerunt, ne graphium ferreum quis haberet. Vnde & apud ſcribas dicebatur. Ceram ferro ne cedito. Poſtea inſtitutum eſt, vt in cera oſſibus ſcriberent, ſicut indicat Atta in ſatira dicens, Vertamus vomerem in ceram mucroneque aremus Oſſeo. craphium autem græcè: Latinè ſcriptorium dicitur. Nam γραφὴ dicitur ſcriptura.

[B] *De cartis.*

CArtarum vſum primum Ægyptus miniſtrauit, cœptum apud Memphiticā vrbem. Memphis namque ciuitas Ægyptiorū eſt, vbi cartæ vſus inuentus eſt primum, ſicut ait Lucanus, Conficitur bibula Memphitis carta papiro. Bibulam autem papirum dixit quod humorē bibat. Carta autem dicta, quod carptim papiri tegmem decerptum glutinatur. Cuius genera quàm plura ſunt. Prima & præcipua Auguſtea regia maioris formæ in honorem Octauiani Auguſti appellata. ſecūda Libiani ad honorem Libiæ prouinciæ. tertia hieratica dicta, eo quod ad ſacros libros eligebatur. [C] ſimilis Auguſteæ, ſed ſubcolorata. Quarta Teneotica à loco Alexandriæ qui ita vocatur vbi fiebat. Quinta ſaltica ab oppido Salo. ſexta Corneliana à Cornelio Gallo præfecto Ægypti primum confecta. ſeptima emporetica, quod ea merces inuoluuntur, cū ſit ſcripturis minus idonea.

ANNOTAT.

Plinius lib. 13. cap. 12. primum genus cartæ tribuit Auguſtea: ſecundum Liuia, à coniuge Auguſti. Tertium amphitheatrica: quartum Saitica, quintum Taniotica.

De pergamenis.

[D] PErgameni reges cùm carta indigerent, membranas primo excogitauerunt. Vnde & pergamenarum nomen huculque tradente poſteritate ſibi ſeruatum eſt. Hæc & membrana dicuntur, quia ex membris pecudum detrahūtur. Fiebant autem primùm coloris lutei, id eſt crocei, poſtea verò Romæ candida membrana reperta ſunt: quod apparuit inhabile eſſe: quòd & facile ſordeſcant, aciemque legentiū lædant. cùm peritiores architecti neque aurea lacunaria ponenda in bibliothecis putent, neque pauimenta alia quā* eucariſteo marmore, quòd auri fulgor (al. caryſteo) hebetat. &* eucariſti viriditas reficiat oculos. (al. Caryſti.)

Nam & qui nummulariam diſcunt: denariorum formis mirteos pannos ſubiiciunt, & gẽmarũ ſculptores, ſcarabæorum terga quibus nihil eſt viridius ſubinde reſpiciunt, & pictores idem faciunt vt laborem viſus eorum viriditate recreent

Membrana autem aut candida, aut lutea: aut purpurea ſunt. Candida naturaliter exiſtũt. Luteum membranum bicolor eſt: quod à cõfectore vna tingitur parte, id eſt crocatur, de quo Perſius. Iam liber & poſitis bicolor membrana capillis. Purpurea verò inficiuntur colore purpureo: in quibus aurum & argentum liqueſcens, pateſcat in literis.

De libris conficiendis.

al. genera Q Vædam* nomina librorum apud gentiles certis modulis conficiebantur. breuiore forma, carmina atque epiſtolæ. At verò hiſtoriæ maiore modulo ſcribebãtur, & non ſolum in carta vel membranis: ſed etiam

ita omnia exemp. ſed legendam cenſeo in omentis &* momentis elephantinis textilibúſque maluarum foliis atque palmarum. Cuius generis Cinna ſic meminit.* Hæc tibi arteis multũ inuigilata lucernis Carmina, quæ ignes nouimus aëres. Leuis in aridulo maluæ deſcripta libello Perſica vexi munera nauicula. Circũcidi libros Siciliæ primum increbruit. Nam initio pumicabantur. Vnde & ait Catullus. Cui dono lepidum nouum libellũ Arido modo pumice expolitum.

ANNOTAT.

Vet. codices habent. Quets ignes nouimus aëreos. aliis quæ ſignis nouimus aereis: & paulo poſt pro perſica. V. c. habet Pruſiaca. alii Pruxaica.

De librorum vocabulis.

C Odex multorum librorum eſt: liber vnius voluminis. Et dictus codex per tranſlationem à corticibus arborum, ſeu vitiũ, quaſi caudex: quòd in ſe multitudinem librorum quaſi ramorum contineat.

Volumen liber eſt à voluendo dictus: ſicut apud Hebræos volumina legis, volumina prophetarum.

Liber eſt interior tunica corticis quæ ligno cohæret: in qua antiqui ſcribebant. De quo Virgilius. Sic alta liber hæret in vlmo. Vnde & liber dicitur in quo ſcribimus. quia ante vſum cartæ vel membranorũ de libris arborum volumina fiebant, id eſt compaginabantur. Vnde & ſcriptores à libris arborum librarios vocauerunt.

De librariis & eorum inſtrumentis.

L Ibrarios conſtat ante bibliopolas dictos. Librum enim Græci βίβλον vocant. Librarii autem, idem & antiquarii vocantur: ſed librarii ſunt qui & noua & vetera ſcribunt

E antiquarii qui tantummodo vetera, vnde & nomen ſumpſerunt.

A ſcribendo autem ſcriba nomen accepit: officium exprimens vocabuli qualitate.

Inſtrumenta ſcribæ, calamus & penna. Ex his enim verba paginis infigũtur: ſed calamus arboris eſt, penna auis, cuius acumen diuiditur in duo: in toto corpore vnitate ſeruata. credo propter myſterium, vt in duobus apicibus vetus & nouum teſtamentum ſignaretur quibus exprimitur verbi ſacramẽtum ſanguine paſſionis effuſum.

Dictus autem calamus quod liquorem ponat. Vnde & apud nautas calare ponere dicitur. F

Penna autem à pendendo vocata, id eſt, volando. Eſt enim, vt diximus, auium.

Folia autem librorum appellata: ſiue ex ſimilitudine foliorũ arborum: ſeu quia ex follibus fiunt, id eſt, ex pellibus quæ de occiſis pecudibus detrahi ſolent: cuius partes paginæ dicuntur, eò quòd ſibi inuicem compingantur.

Verſus autem vulgo vocati: quia ſic ſcribebant antiqui ſicut aratur terra. A ſiniſtra enim ad dexteram primùm deducebant ſtilum: deinde conuertebantur ab inferiore & rurſum ad dexteram verſus: quos & hodie ruſtici* verſus vocant. al. vorſus G

Scheda eſt quod adhuc emendatur, & nec dum in libris redactum eſt, & eſt nomẽ Græcum, ſicut & tomus.

De canonibus Euangeliorum.

C Anones euangeliorum Ammonius Alexandriæ Epiſcopus primus excogitauit: quem poſtea Euſebius Cæſarieñſis ſecutus plenius cõpoſuit. Qui ideo facti ſunt, vt per eos ſcire & inuenire poſſimus, qui reliquorum Euangeliſtarum ſimilia aut própria dixerunt. Sunt autem numero decem, quorum primus continet numeros, in quibus quatuor eadem dixerunt: Matthæus, Marcus, Lucas & Iohãnes. Secundus, in quibus tres, Matthæus, Lucas, Marcus. Tertius, in quibus tres, Matthæus, Lucas & Iohannes. Quartus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Iohannes. Quintus in quibus duo, Matthæus, Lucas. Sextus, in quibus duo, Matthæus, Marcus. Septimus, in quibus duo, Matthæus, Iohannes. Octauus in quibus duo, Lucas, Marcus. Nonus, in quibus duo, Lucas, Iohannes. Decimus in quibus ſinguli eorum propria quædam dixerunt: quorum expoſitio hæc eſt. Per ſingulos enim Euangeliſtas numerus quidam capitulis affixus adiacet. quibus numeris ſubdita eſt* era quædã minio notata: quæ indicat in quoto canone poſitus ſit numerus, cui ſubiecta al. area H

al. area. cta eſt* era. Verbi gratia: Si eſt* era prima: in primo canone: ſi ſecunda in ſecundo: ſi tertia in tertio, & ſic per ordinem vſque ad decimũ peruenies. Si igitur aperto quolibet euangelio placuerit ſcire qui reliquorum Euangeliſtarum ſimilia dixerunt, aſſumes adiacentem numerum capituli: & requires ipſum numerum in ſuo canone quem indicat, ibique inuenies qui & quid dixerunt: & ita demum in corpore inquiſita loca, quæ ex ipſis numeris indicantur per ſingula euãgelia de eiſdem dixiſſe inuenies.

De canonibus Conciliorum.

CAnon autem Græcè, Latinè regula nuncupatur. Regula autem dicta, quod rectè ducit, nec aliquando aliorſum trahit. Alii dixerunt regulam dictam vel quòd regat, vel quod normam rectè viuẽdi præbeat: vel quia diſtortum prauumque corrigat.

Canones autem generalium conciliorum à temporibus Conſtantini cæperunt. In præcedentibus namque annis perſecutione feruente: docendarum plebium minimè dabatur facultas. Inde Chriſtianitas in diuerſas hæreſes eſt ſciſſa: quia non erat licentia epiſcopis in vnum conuenire, niſi tempore ſupradicti Imperatoris. Ipſe. n. dedit facultatem Chriſtianis liberè congregari. Sub hoc etiã ſancti Patres in concilio Nicæno de omni orbe terrarum conuenientes: iuxta fidem Euangelicam & apoſtolicam ſecundum poſt Apoſtolos tradiderunt ſymbolum.

Inter cætera autẽ concilia quatuor eſſe ſcimus venerabiles ſynodos: quæ totam principaliter fidem complectuntur, quaſi quatuor euangelia, vel totidem paradiſi flumina.

Harum prima Nicæna ſynodus trecentorũ octodecim epiſcoporum Conſtantino Auguſto imperante peracta eſt. In qua Arianæ perfidiæ condemnata blaſphemia, quam de inæqualitate ſanctæ Trinitatis idem Arius aſſerebat: conſubſtantialem Deo patri Deum filium eadem ſancta ſynodus per ſymbolũ definiuit.

Secunda ſynodus centũ quinquaginta patrum ſub Theodoſio ſeniore Conſtantinopoli congregata eſt, quæ Macedonium, Spiritũ ſanctum Deum eſſe negantem, condemnans conſubſtantialem patri & filio ſpiritum ſanctum demonſtrauit, dans ſymboli formam, quam tota græcorum & Latinorum confeſſio in Eccleſiis prædicat.

Tertia ſynodus Epheſina prima, ducentorum Epiſcoporũ ſub iuniore Theodoſio Auguſto edita eſt, duæ Neſtorium duas perſonas A in Chriſto aſſerentem iuſto anathemate condemnauit: oſtendẽs manere in duabus naturis, vnam Domini noſtri Ieſu Chriſti perſonam.

Quarta ſynodus Chalcedonenſis ſexcentorum triginta ſacerdotum ſub Martiano principe habita eſt, in qua Eutychem Conſtantinopolitanum abbatem Verbi Dei & carnis vnã naturã pronunciantem & eius defenſorẽ Dioſcorũ quondã Alexandrinum Epiſcopũ, & ipſum rurſum Neſtorium cũ reliquis hæreticis vna Patrũ ſententia prædamnauit prędicans eadem ſynodus Chriſtum Dominum de virgine ſic natum, vt in eo ſubſtantiam diuinæ B & humanę cõfiteamur naturæ. Hæ quatuor ſunt ſynodi principales, fidei doctrinam pleniſſimè prædicantes: ſed & ſi qua ſunt cõcilia quæ ſancti patres ſpiritu dei pleni ſanxerunt, poſt iſtorum quatuor auctoritatem omni manent ſtabilita vigore: quorum geſta in hoc opere condita continentur.

Synodus autem ex græco interpretatur comitatus vel cœtus.

Concilii autem nomen tractum eſt ex Romano more. Tempore enim quo cauſæ agebantur, conueniebant omnes in vnum, communique intentione tractabant. Vnde & cõcilium à communi intentione dictum. Nam C cilia oculorum ſunt. Vnde & conſidium, id eſt, conſilium. d in ſ literam tranſeunte.

Cœtus verò conuentus eſt, vel congregatio à coëundo, id eſt, conueniendo in vnum. Vnde & conuentus eſt nuncupatus: ſicut à conuentu cœtus, vel conciliũ à ſocietate multorũ in vnum.

De cyclo Paſchali.

PAſchalem cyclum Hyppolitus Epiſcopus temporibus Alexãdri Imperatoris primus conſcripſit. Poſt quem probatiſſimi autores Euſebius Cæſarienſis, Theophilus Alexandrinus, Proſper quoque natione Aquitanus atque Victorinus amplificatis eiuſdẽ feſtiuitaD tis rationibus, multiplices circulos ediderunt. cuius quidem rationem beatiſſimus Cyrillus Alexãdrinæ vrbis Epiſcopus in xcv. annos per quinquies decem nouies calculans, quoto* kalendas vel luna debeat paſchalis ſolennitas celebrari, ſumma breuitate notauit. *al. Kal die.

Cyclus autem vocatus, eò quòd in orbe digeſtus ſit, & quaſi in circulo diſpoſitum ordinem complectatur annorum ſine varietate, & ſine vlla arte. Vnde factum eſt vt cuiuſque materiæ carmina ſimplici formitate facta cyclica vocarentur. Hinc &* laterculum dictũ quòd ordinem habeant ſtratum annorum. *al. latinè Cyclum.

Primus cyclus decemnouennalis.

		Luna
B.Com.an.ij.idus	April.	xx.
C.vj.kal.	April.	xvj
Em.xvj.kal.	Maij	xvij
C.vj.idus	April.	xx
B.C.ix.kal.	April.	xv
E.ij.idus	April.	xvj
C.ij. Non.	April.	xix
E.viij.kal.	Maij	xx
B.C.v.idus	April.	xv
C.ij.kal.	April.	xviij
E.xij.kal.	Maij	xix
C. Non.	April.	xv
B.C.v.kal.	April.	xvij
E.xvj. kal.	Maij	xvj
C.vj.idus.	April.	xxj
C.ix.kal.	April.	xvij
B.E.idus	April.	xvij
C.ij.non.	April.	xx
E.viij.kal.	Maij	xxj

Secundus cyclus lunæ.

		Luna.
C.v.idus	April.	xviij
B.ij.kal.	April.	xx
E.xij.kal.	Maij	xxj
C non.	April.	xvij
C.v.kal.	April.	xx
B.E.xvj.kal.	Maij	xx
C.kal.	April.	xvj
E.xj.kal.	Maij	xvij
C.idus.	April.	xx
B.C.v.kal.	April.	xv
E.xv.kal.	Maij	xvj
C.v.idus	April.	xx
C.viij.kal.	April.	xv
B.E.idus	April.	xv
C.non.	April.	xviij
C.v.kal.	April.	xxj
E.iiij.idus	April.	xv
B.C.kal.	April.	xvij
E.xj.kal.	Maij	xviij

Tertius cyclus lunæ.

		Luna
C.viij.idus	April.	xv
C.iiij.kal.	April.	xviij
B.xv.kal.	Maij	xviij
C.v.idus	April.	xxj
C.viij.kal.	April.	xvij
E.xviij.kal.	Maij	xviij
B.C.non.	April.	xx
E.vij. kal.	Maij	xxj
C.iiij.idus	April.	xvij
C.iiij.non.	April.	xx
B.E.xj.kal.	Maij	xx
C.viij. idus	April.	xvj
C.iiij.kal.	April.	xix
E.xiiij.kal.	Maij	xx
B.C.iiij.non.	April.	xv
C.viij.kal.	April.	xviij
E.xviij.kal.	April.	xviij
C.iij.kal.	Maij	xix
B.E.xiiij.kal.	April.	xv

Quartus cyclus lunæ.

		Luna
C.iij.idus	April.	xix
C.vij.kal.	April.	xv
E.xvij.kal.	Maij	xvj
B.C.viij. idus	April.	xviij
C.iiij.kal.	April.	xxj
E.iij idus	April.	xv
C.iij.non.	April.	xviij
B.E.x.kal.	Maij	xviij
C.xviij.kal.	Maij	xxj
C.iij.kal.	April.	xvij
E.xiij.kal.	Maij	xviij
B.C.iiij. idus	April.	xx
C vij.kal.	April.	xvj
E.xvij. kal.	Maij	xvij
C.vij.idus	April.	xx
B.C.xj.kalen.	April.	xv
E.iij.idus	April.	xvj
C.iij.non.	April.	xix
E.ix.kal.	Maij	xx

Quintus cyclus lunæ.

		Luna
B.C.vij.idus	April.	xvj
C.iij. kal.	April.	xix
E.xiij.kal.	Maij	xx
C.ij.non.	April.	xvj
B.C.vij.kal.	April.	xvij
E.xvij.kal.	Maij	xix
C.ij.kal.	April.	xv
E.xij. kal.	Maij	xvj
B.C. iij.idus	April.	xviij
C.iij.non.	April.	xxi
E.xvj. kal.	Maij	xv
C.vj.idus	April.	xviij
B.C.iij.kal.	April.	xx
E.xiij.kal.	Maij	xxj
C.ij.non.	April.	xvij
C.vj.kal.	April.	xx
B.E.xvij.kal.	Maij	xx
C.ij.kal.	April.	xvj
E.xij.kal.	Maij	xvij

A Conditione mundi vſque ad hunc nouiſſimum cycli annum computãtur anni VMdcccccxx poſt cuius expletionem ad primum exordium recurrendum. Antiquitus eccleſia

eccleſia paſcha decima quarta luna cũ Iudęis celebrabatur, quocunque die occurreret: quẽ ritum ſancti Patres in Nicæna ſynodo prohibuerunt, conſtituentes non ſolùm lunam paſchalem & menſem inquirere, ſed etiam & diem reſurrectionis dominicæ obſeruare: & ob hoc paſcha à decima quarta luna vſque ad vigeſimam primam extenderunt, ne dies dominicus omitteretur.

Paſchæ autem vocabulum non Græcum, *ſed* hebraicum eſt: nec à paſſione, quoniã πάσχειν græcè dicitur pati, ſed à tranſitu hebræo verbo paſcha appellatum eſt, eo quòd tũc populus Dei ex Ægypto tranſierit. Vnde & in Euangelio: Cùm vidiſſet, inquit, Ieſus, quòd venit eius hora vt tranſiret de mundo ad Patrem. Cuius nox ideo peruigil ducitur, propter aduentum regis ac domini noſtri, vt tẽpus reſurrectionis eius nos non dormientes, ſed vigilãtes inueniat: cuius noctis duplex ratio eſt: ſiue quòd in eadem tũc vitam recepit cùm paſſus eſt, ſiue quòd poſtea eadem hora qua reſurrexerit, ad iudicãdum venturus eſt. Eo autem modo agimus paſcha, vt nõ ſolùm mortem & reſurrectionem Chriſti in memoriam reuocemus, ſed etiam cætera quæ circa eum atteſtantur, ad ſacramentorum ſignificationem inſpiciamus. Propter initiũ enim nouæ vitæ, & propter nouum hominem, quem iubemur induere & exuere veterẽ: expurgamus vetus fermentum, vt ſimus noua cõſperſio, quoniam paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Propter hanc ergo vitæ nouitatem primus menſis nouorum in anni mẽſibus celebrationi paſchali myſticè attributus eſt.

Quòd verò tertiæ hebdomadæ die paſcha celebratur, i. qui dies occurrit à decima quinta luna vſque in viceſimam primã, hoc ſignificat: quia in toto tempore ſeculi, quod ſeptenario dierum numero agitur, nũc tertium tempus hoc ſacramentum *apparuit. Primũ enim tempus eſt ante legem, ſecundum ſub lege, tertium ſub gratia. Vbi iam manifeſtatũ eſt ſacramentum prius occultum in prophetico ænigmate, ideo & propter hæc tria ſeculi tẽpora reſurrectio domini triduana eſt. Quòd verò à quartadecima luna vſque ad vigeſimã primam per dies ſeptem paſchalis dies quæritur: hoc fit propter ipſum numerum ſeptenarium, quo vniuerſitatis ſignificatio ſæpe figuratur, quæ etiam ipſi eccleſiæ tribuitur propter inſtar vniuerſitatis, vnde & Ioãnes Apoſtolus in Apoc. 7. ſcribit Eccleſiis. Eccleſia verò in iſta adhuc mortalitate carnis conſtituta propter ipſam mutabilitatem, lunæ nomine ſignificatur in ſcripturis.

*al. aperuit.

Varia autem obſeruantia opinionum paſchalis feſtiuitatis interdum errorem gignit. Latini namque à tertio nonas Martij, vſq; in tertio Nonas Aprilis primi menſis lunam inquirunt, & ſi decima quarta luna die dominico prouenerit, in alio die dominico paſcha pertrahunt. Græci primi menſis lunã ab octauo idus Martias vſque in diem nonarũ Aprilium obſeruant, & ſi decima quarta luna die dominico incurrerit, ſanctũ paſcha celebrãt. Huiuſmodi igitur diſſenſio inter vtroſque paſchalem regulam turbat.

Communis annus dicitur qui tantùm * lunationes, hoc eſt, dies 354. habet. Dictus autẽ communis, quia ſæpè duo coniuncti incedũt, vt inuicem ſe in paſchali ſolennitate ſequantur: nam emboliſmus annus eſt ſemper ſolus.

*al. lunas.

Emboliſmus annus eſt, qui tredecim menſes lunares, i. 364. dies habere monſtratur. Ipſe eſt annus ſancto Moyſi diuinitùs reuelatus, in quo iubentur ij qui lõgius habitant in ſecundo menſe paſcha celebrare. Emboliſmus autem nomen græcum eſt, quod interpretatur latinè ſuperaugmentum, eo quòd expleat numerum annorum communium, quibus vndecim lunares dies deeſſe cernuntur.

Emboliſmi autem anni & communes ſic inueniuntur. Si enim à decima quarta luna paſchæ præcedentis vſque ad decimã quartam ſequentis 364. dies fuerint: emboliſmalis annus eſt ſi 354. communis.

Biſextus eſt poſt annos quatuor vnus dies adiectus. Creſcit enim per ſingulos annos quarta pars aſſis, i. duodecim horæ. At vbi quarto anno aſſem compleuerit, biſextilem annum facit. Dictus autem biſextus, quia bis ſexies ductus aſſem facit: quod eſt vnus dies, ſicut quadrãtem propter quater ductũ, quod eſt biſextus: quem ſuper dierũ curſum in anno ſol facit: ſiue quòd nequeat *annum ſubintroducere: niſi biſextæ nonas Mart. computaueris, hoc eſt & prima die ſext. non. Martias, & addito bis ſexto alio die ſexta nonas Martias iteraueris. A ſexto autem non. Martias, vſque in diem pridie Kalendas Ianuarias, in lunæ curſu biſextus apponitur, atque inde detrahitur.

*al. annus ſubintroduci.

Intercalares autem dies idcirco vocantur, quia interponuntur, vt ratio lunæ ſoliſque cõueniat. Calare enim ponere dicitur, intercalare interponere.

Epactas Græci vocant, Latini adiectiones annuas lunares, quæ per vndenariũ numerũ vſq; ad tricenarium in ſe * reſoluuntur. Quas ideo Ægyptij adiciunt vt lunaris emenſio rationi ſolis æquetur. Luna enim iuxta curſum ſuum vigintinouem ſemis dies lucere dino-

*al. reuoluũtur.

ſcitur, & fiunt in annum lunares dies ccclıiij. remanent ad curſum anni ſolaris dies vndecim, quas Ægyptii adiiciunt. Vnde & adiectiones vocãtur: abſque his non inuenies Lunam quota ſit in quolibet anno & mẽſe & die. Iſtæ epactæ ſemper xi Kal. April. reperiuntur in eadem luna quæ fuerit eo die. Continentur autem circulo decemnouẽnali: ſed cùm ad xxix. epactas peruenerit, qui eſt circulus decemnouẽnalis iam ſequenti anno non addes ſuper viginti nouem, vndecim, vt decem annuncies detractis triginta, ſed inde reuertẽris vt vndecim pronuncies.

De reliquis feſtiuitatibus.

FEſtiuitas dicta à feſtis diebus, quaſi feſtiditas, eò quòd in eis ſola res diuina fit. Quibus contrarii ſunt faſti, in quibus ius fatur, id eſt, dicitur. Solennitas à ſacris dicitur, ita ſuſcepta, vt mutari ob religionem non debeat: à * ſolito, id eſt, firmo atque ſolido nominata. (al. abſoluto)

Celebritas autem nominatur, quod non ibi terrena, ſed cæleſtia tantùm agantur.

Paſcha feſtiuitatum omnium prima eſt, de cuius vocabulo iam ſuperius dictum eſt.

Pentecoſte ſicut & paſcha apud Hebræos celebris dies eſt, quod poſt quinque decades paſchæ celebratur: vnde & vocabulum ſumpſit. πέντε enim Græcè quinque, in quo die ſecundum legem panes Propoſitionis de nouis frugibus offerebantur. Cuius figuram annus iubileus in teſtamẽto veteri geſſit: quæ nunc iterum per figuram repromiſſionis æternam requiem præfigurat.

Epiphania Græcè, Latinè apparitio ſiue manifeſtatio vocatur. Eo enim die Chriſtus ſideris inditio apparuit Magis adorandus. Quod fuit figura primitiæ credentium gentium. Quo die & dominici baptiſmatis ſacramentum, & permutatæ in vinum aquæ factorum per dominum ſignorum principia extiterunt. Duæ ſunt autem epiphaniæ: prima, in qua natus Chriſtus paſtoribus Hebræorũ angelo nunciante apparuit: ſecunda, in qua ex gentium populis ſtella indice præſepis cunabula Magos adoraturos exhibuit.

Scenopegia ſolennitas Hebræorũ, de Græco in Latinum, tabernaculorum dedicatio interpretatur: quæ celebrabatur à Iudæis in memoriam expeditionis, cùm ab Ægypto promoti in tabernaculis agebant, & ex eo ſcenopegia dicitur. σκηνὴ enim Græcè, Latinè tabernaculum dicitur. Quæ ſolennitas apud Hebræos Septembri menſe celebrabatur.

Neomenia apud nos Kalendæ: apud Hebræos autem (quia ſecundum lunarem curſum menſes ſupputantur) & Græcè μήνη luna appellatur: inde neomenia, id eſt, noua luna. Erant enim apud Hebræos ipſi dies Kalẽdarum ex legali inſtitutione ſolennes: de quibus dicitur in Pſalmo: Canite initio mẽſis tuba, in die inſigni ſolennitatis veſtræ.

E

Encænia autem eſt noua templi dedicatio. Græcè enim καινὸν dicitur nouum. Quando enim aliquid nouum dedicatur, encænia dicitur. Hanc dedicationis templi ſolennitatem Iudæi Octobri menſe colebant.

Dies palmarũ ideo dicitur, quia in eo Dominus & ſaluator noſter, ſicut Propheta cecinit, Hieruſalem tendens aſello ſediſſe perhibetur. Tunc gradiens cum ramis palmarum

F

multitudo plebium obuiam ei clamauerunt: Oſanna, benedictus qui venit in nomine Domini rex Iſrael. Vulgus autem ideo diẽ hunc Capitilauium vocant: quia tunc moris eſt, lauandi capita infantium, qui vngendi ſunt: ne obſeruatione quadrageſimæ ſordidata, ad vnctionem accederent. hoc autem die ſymbolum * confitẽtibus traditur propter confinem Dominicæ paſchæ ſolẽnitatem: vt qui iam ad Dei gratiam percipiendam feſtinant, fidem quam confitentur agnoſcant. (al. competentibus)

Cœna Dominica dicta eſt, eò quòd in illo die Saluator paſcha cum diſcipulis ſuis fecerit: quod & vſque hodie ſicut eſt traditum, ce-

G

lebratur, ſanctúque in eo chriſma conficitur.

Sabbatum ab Hebræis ex interpretatione vocabuli ſui requies nominatur: quod Deus in ipſo, perfecto mundo, requieuiſſet. Siquidem & eo die requieuit in ſepulchro Dominus, vt quietis illius myſterium confirmaret: quod iudæis obſeruandum in vmbra futuri præceptum eſt. Sed poſtquam Chriſtus in ſepultura ſua eius figuram adimpleuit, obſeruatio eius quieuit.

Dominicus dies proinde vocatur: quia in eo reſurrectionis Domini noſtri gaudiũ celebratur. Qui dies non Iudæis, ſed Chriſtianis in reſurrectionem Domini declaratus eſt, &

H

ex illo cepit habere feſtiuitatem ſuam. Illis enim ſolum celebrandum ſabbatum traditũ eſt: quia erat ante requies mortuorum: reſurrectio autem* illius erat, qui reſurgens à mortuis non moreretur. Poſtquam autem facta eſt talis reſurrectio in corpore Domini, vt pręiret in capite Eccleſiæ, quod corpus Eccleſiæ ſperaret in fine, iam dies Dominicus, id eſt, octauus, qui & primus, celebrari cepit. (al. nullius)

De officiis.

OFficiorum plurima ſunt genera: ſed præcipuũ illud quod in ſacris diuiniſque rebus habetur. Officium autem ab efficiendo dictum, quaſi efficium: propter decorem ſermonis

ſermonis vna mutata litera, vel certè vt quiſque illa agat, quæ nulli officiant, ſed proſint omnibus.

Veſpertinum officium eſt in noctis initio vocatum, à ſtella veſpere quæ ſurgit oriente nocte.

Matutinum verò officium eſt, in lucis initio à ſtella lucifero appellatum, quæ inchoante manè oritur. Quorum duorũ temporum ſignificatione oſtenditur, vt die ac nocte ſemper Deus laudetur.

Miſſa tempore ſacrificij eſt, quando cathecumeni foras mittuntur, clamante leuita, Si quis catechumenus remanſit, exeat foras: & inde miſſa: quia ſacramentis altaris intereſſe non poſſunt, qui nondum regenerati noſcuntur.

al. collectis & collecta.

Chorus eſt multitudo in ſacris *collectus & dictus chorus, quòd initio in modum coronę circa aras ſtarent & ita pſallerent. Alij chorũ dixerunt à concordia, quæ in charitate conſiſtit, quia ſi charitatem non habeat, reſpondere conuenienter non poteſt. Cùm autẽ vnus canit græcè monodia, latinè *ſiciniũ dicitur: cùm verò duo canunt, bicinium appellatur: cùm multi, chorus. Nam chorea ludicrũ cantilenæ, vel ſaltationes *claſſium ſunt.

al. Succiniũ

al. plauſuũ.

Antiphona ex græco interpretatur vox reciproca, duobus ſcilic. choris alternatim pſallentibus ordine commutato, ſiue de vno ad vnum: quod genus pſallendi Græci inueniſſe tradũtur. Reſponſorios Itali tradiderũt: *quod carmen inde reſponſorios cãtus vocant, quod alio deſinente id alter reſpondeat. Inter reſpõſorios autem & antiphonas hoc differt, quòd in reſponſoriis vnus verſum dicit, in antiphonis autem verſibus alternant chori.

al. quos inde.

Lectio dicitur, quia non cãtatur vt pſalmus vel hymnus, ſed legitur tãtùm. Illic enim modulatio, hic ſola pronunciatio quæritur.

Canticum eſt vox cantantis in lætitiam.

Pſalmus autẽ dicitur, qui cantatur ad pſalterium quo vſum eſſe prophetam Dauid in magno myſterio prodit hiſtoria. Hæc autem duo in quibuſdam pſalmorũ titulis iuxta muſicam artem alternatim ſibi apponuntur. Nã canticum pſalmi eſt id quod cùm organum modulatur, vox poſtea cantantis eloquitur. Pſalmus verò *canticum quod humana vox præloquitur, ars organi modulantis imitatur. Pſalmus enim à pſalterio dicitur, vnde nec mos eſt ex alio opere eum componi.

al. cantici.

Tres autem gradus ſunt in cantando: primus ſuccentoris, ſecundus incentoris, tertius accentoris.

Diapſalma hebræum verbum quidam eſſe volunt, quo ſignificatur, ſemper, i. quòd illa

A quibus hoc interponitur ſempiterna eſſe cõfirment. Quidam verò græcum verbum exiſtimant, quo ſignificatur interuallum pſallendi, vt pſalma ſit quod pſallitur: diapſalma verò interpoſitum in pſallẽdo ſilentium, vt quẽadmodum ſympſalma dicitur vocum copulatio in cantando, ita diapſalma diſiunctio earum, vbi quædam requies *diſtinctæ cõtinuationis oſtenditur. Vnde illud probabile eſt, nõ coniungendas ſententias in pſallẽdo, vbi diapſalma interpoſita fuerit, quia ideo interponitur vt conuerſio ſenſuum vel perſonarum eſſe noſcatur.

al. diſtincta

B Hymnus eſt canticum laudantiũ, quod de græco in latinum interpretatur, pro eo, quòd ſit carmẽ lætitiæ & laudis. Propriè autem hymni ſunt continentes laudem Dei. Si ergo ſit laus & non ſit Dei: nõ eſt hymnus, ſi ſit & laus & Dei laus & non cantetur, non eſt hymnus. Si ergo in laudem Dei dicitur, & cantatur, tunc eſt hymnus.

Cui contrarium eſt threnum, quod eſt lamenti carmen & funeris.

Alleluia duûm verborum interpretatio eſt, hoc eſt, laus Dei, & eſt hebręum. Ia enim vnũ eſt de decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

Amen ſignificat verè ſiue fideliter, quod & ipſum hebræum eſt. Quæ duo verba amẽ & C alleluia nec Græcis, nec Latinis, nec barbaris licet in ſuam linguam omnino transferre, vel alia lingua annunciare. Nam quamuis interpretari poſſint, propter ſanctiorem tamen auctoritatem ſeruata eſt ab Apoſtolis in iis propriæ linguę antiquitas. Tanto enim ſacra ſunt nomina, vt etiam Ioannes in Apocalypſi referat ſe ſpiritu reuelãte vidiſſe & audiuiſſe vocẽ cæleſtis exercitus tanquam vocem aquarum multarum & tonitruũ validorum dicentium: amen & alleluia: ac per hoc ſic oportet in terris vtraque dici ſicut in cælo reſonant.

Oſanna in alterius linguæ interpretationẽ in toto tranſire non poteſt. Oſi enim ſaluifica D interpretatur: anna interiectio eſt, motum animi ſignificans ſub deprecantis affectu. Integrè autem dicitur oſianna, quod nos corrupta media vocali litera & eliſa: dicimus oſanna, ſicut fit in verſibus cùm ſcandimus. Litera enim prima verbi ſequentis extremam prioris verbi veniens excludit, & dicitur Hebraicè Oſannna, quod interpretatur ſaluifica: ſubaudiendo vel populũ tuum, vel totum mundum.

Offertorium tali ex cauſa ſumpſit vocabulum. Fertum enim dicitur oblatio quæ alteri offertur, & ſacrificatur à Põtificibus, à quo offertorium nominatur, quaſi propter fertum.

Oblatio vocatur, quia offertur.

Dona propriè Dei dicuntur, munera hominum.

Nam munera dicuntur obſequia quæ pauperes diuitibus loco munerũ ſoluunt: ita munus homini datur, donum Deo: vnde etiam in templis donaria dicimus. Munera autẽ vocantur, quia manibus vel accipiuntur, vel dantur.

Duo autem ſunt quę offeruntur, donum & ſacrificium.

Donum dicitur quicquid argento auróque aut qualibet alia ſpecie efficitur.

Sacrificium autem eſt victima & quæcunque cremantur in ara, ſeu ponuntur. Omne autem quod Deo datur, aut dedicatur aut cõſecratur. Quod dedicatur, dicendo datur: vnde & appellatur. Vnde & errant qui dedicationem conſecrationem putant ſignificare.

Immolatio ab antiquis dicta eo quòd in mole altaris poſita victima cæderetur: vnde & mactatio poſt immolationẽ eſt. Nunc autẽ immolatio panis & calicis conuenit, libatio autem tantummodò calicis oblatio eſt. Hinc eſt illud: Et libauit de ſanguine vuæ. ſic & ſecularium quidam Poëtarum: Nunc, inquit, pateras libate Ioui -. Libare enim propriè fundere eſt: ſumptúmque nomen de Libero quodam qui in Græcia vſum reperit vitis.

Hoſtiæ apud veteres dicebantur ſacrificia, quæ fiebant antequàm ad hoſtem pergerent.

Victimæ verò ſacrificia, quæ poſt victoriã deuictis hoſtibus immolabantur: & erant victimæ maiora ſacrificia quàm hoſtiæ. Alij victimam dictam putauerunt, quia ictu percuſſa cadebat, vel quia vincta ad aras ducebatur.

Holocauſtum illud eſt, vbi totum igne cõſumitur quod offertur. Antiqui enim cũ maxima ſacrificia adminiſtrarent, ſolebant totas hoſtias in ſacrorũ conſumere flamma, & ipſa erant holocauſtomata. ὅλον enim græcè, totũ dicitur, καῦσις incenſio, & holocauſtum totum incenſum.

Cerimoniæ apud latinos dicũtur ſacra omnia, quæ apud Græcos Orgia vocantur. Propriè autem viſum eſt doctoribus à carendo appellari cerimonias, quaſi carimonias, eo q; ea quæ in ſacris diuinis offeruntur, in ſuo vſu carerent homines, quod etiam nomen in vſu eſt literarum ſanctarum. Alij cerimonias propriè in obſeruationibus Iudæorum credunt: abſtinentiam ſcilicet quarundam eſcarum ſecundum veterem legem, eo quòd obſeruãtes careant his rebus, quibus ſe abſtinuerint.

Sacrificium dictum, quaſi ſacrum factum: quia prece myſtica cõſecratur, in memoriam pro nobis Dominicæ paſſionis: vnde hoc eo

E iubẽte corpus Chriſti & ſanguinem dicimus, quòd dum ſit ex fructibus terræ, ſanctificatur, & fit ſacramentum, operante inuiſibiliter Spiritu Dei, cuius panis & calicis ſacramentũ Græci Euchariſtiam dicũt, quod latinè bona gratia interpretatur. Et quid melius corpore & ſanguine Chriſti?

Sacramentum eſt in aliqua celebratione, cùm res geſta ita fit, vt aliquid ſignificare intelligatur, quod ſanctè accipiendum eſt. Sunt autem ſacramenta, baptiſmũ & chriſma, corpus & ſanguis Chriſti, quæ ob id ſacramenta dicuntur, quia ſub tegumento corporalium rerum, virtus diuina ſecretius ſalutem eorun-
F dem ſacramentorum operatur, vnde & à ſecretis virtutibus vel ſacris ſacramenta dicuntur. Quæ ideò fructuosè penes Eccleſiã fiunt: quia ſanctus in ea manens ſpiritus, eorundem latenter ſacramentorum operatur effectum, vnde ſeu per bonos ſeu per malos miniſtros intra Dei eccleſiam diſpenſetur: tamen quia Spiritus ſanctus myſticè illa viuificat, quæ quondam Apoſtolico in tempore, viſibilibus apparebat operibus: nec bonorum meritis diſpenſatorũ amplificantur hæc dona, nec malorum attenuantur: quia neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incremẽtum dat Deus: vnde & gręcè myſterium dici-
G tur, quòd ſecretam & reconditam habeat diſpenſationem.

Baptiſmum Gręcè, Latinè tinctio interpretatur, quæ idcirco tinctio dicitur, quia ibi homo ſpiritu gratiæ in melius immutatur, & lõgè aliud quàm erat, efficitur. Prius enim deformitate peccatorum fœdi eramus, in ipſa tinctione reddimur pulchri dealbatione virtutum, vnde in Canticis ſcribitur Canticorũ, Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata? Cuius myſterium non aliter niſi ſub Trinitatis deſignatione, i. Patris & Filij & Spiritus ſancti cognominatione completur, dicente Domino ad Apoſtolos: Ite, docete omnes gẽtes bapti-
H zantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Sicut enim in tribus teſtibus ſtat omne verbum, ita hoc ſacramentum confirmat ternarius numerus nominum diuinorũ. Quod autem per aquam baptiſmum datur, hæc ratio eſt. Voluit enim Dominus vt res illa inuiſibilis, per congruens, ſed profectò contractabile & viſibile impẽderetur elementũ, ſuper quod etiam in principio ferebatur Spiritus ſanctus. Nam ſicut aqua purgatur exterius corpus, ita latenter eius myſterio per Spiritum purificatur & animus. Cuius ſanctificatio ita eſt. Inuocato enim Deo deſcendit Spiritus ſanctus de cælis, & medicatis aquis ſanctificat eos de ſemetipſo: & accipiunt vim purga-

purgationis, & in eis vt caro & anima delictis inquinata mundetur.

Chriſma Græcè, Latinè vnctio nominatur ex cuius nomine & Chriſtus dicitur, & homo poſt lauacrum ſanctificatur. Nam ſicut in baptiſmo peccatorum remiſſio datur, ita per vnctionem ſanctificatio ſpiritus adhibetur, & hoc de priſtina diſciplina, qua vngi in ſacerdotium & in regnum ſolebant, ex quo & Aaron à Moyſe vnctus eſt. Quæ dum carnaliter fit, ſpiritualiter proficit, quomodo & in ipſa baptiſmi gratia, viſibilis actus eſt quod in aqua mergimur, ſed ſpiritalis effectus, quod delictis mundamur. Hoc ſignificat illud vnguentum: quod peccatrix mulier ſuper pedes & ea quæ dicitur nõ fuiſſe peccatrix ſuper caput Ieſu fudiſſe ſcribitur.

Manus impoſitio ideo fit vt per benedictionẽ aduocatus inuitetur Spiritus ſanctus: tunc enim ille paracletus poſt mundata & benedicta corpora, libens à Patre deſcendit. & quaſi ſuper baptiſmi aquam tanquam ſuper priſtinam ſedem recognoſcens quieſcit. Nam legitur quòd in principio aquis ſuperferebatur Spiritus ſanctus.

Exorciſmus Græcè, Latinè coniuratio ſiue ſermo increpationis eſt aduerſus diabolum vt diſcedat: ſicut eſt illud in Zacharia, Et oſtendit mihi Ieſum ſacerdotem magnum ſtantẽ coram angelo Domini, & ſathã ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei, & dixit dominus ad ſathan, Increpet dominus in te ſathan, & increpet dominus in te qui elegit Hieruſalẽ. Hoc eſt exorciſmus, increpare & coniurare aduerſus diabolum, vnde ſciendum quòd nõ creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exſufflatur, ſed ille ſub quo ſunt omnes qui in peccato naſcuntur. Eſt enim princeps peccatorum.

Symbolum per linguam Græcam ſignum vel cognitio interpretatur. Diſceſſuri enim apoſtoli ad euangelizandum in gentibus, hoc ſibi prædicationis ſignum vel indiciũ poſuerunt. Continet enim confeſſionem Trinitatis, & vnitatem Eccleſiæ, & omne Chriſtiani dogmatis ſacramentum. Quod ſymbolum fidei & ſpei noſtræ non ſcribitur in charta & atramento, ſed in tabulis cordis carnalibus.

Oratio petitio dicitur. Nam orare eſt petere, ſicut exorare impetrare. Conſtat autem oratio loco & tempore. Loco, quia non vbique, cùm prohibeamur à Chriſto orare in publico: ſed vbi oportunitas dederit: aut neceſſitas importauerit. Neque enim cõtra præceptum reputatur ab apoſtolis factũ, quia in carcere audiẽtibus cuſtodibus orabant & canebant Deo. De tẽpore verò dictum eſt: Sine

A intermiſſione orate, ſed hoc in ſingularibus. Nam eſt obſeruatio quarundam horarum communium: quæ diei interſpacia ſignant, tertia, ſexta & nona: Similiter & noctis. ſed ideo orandi hæ horæ diuiſæ ſunt: vt ſi fortè aliquo fuerimus opere detenti: ipſum nos ad officium tempus admoneat: quæ tempora in Scripturis inueniũtur. Primùm enim Sanctus ſpiritus congregatis diſcipulis hora tertia eſt infuſus. Petrus qua die viſionem communicationis in illo vaſculo expertus eſt, ſexta hora orandi gratia aſcenderat. Idem etiam cum Iohanne hora nona templum adiit quando *claudum ſanitate reformauit. Sed & Danie- *al. paralyticum.

B lem legimus hęc tempora in oratione obſeruaſſe: & vtique ex Iſraelis diſciplina, vt ne minus quã ter in die adoremus. Debitores enim ſumus trium perſonarum, Patris & Filii & Spiritus ſancti, exceptis vtique & aliis legitimis orationibus, quæ ſine vlla admonitione debentur in ingreſſu lucis ac noctis ſiue vigiliarum: ſed & cibum non prius ſumere, quàm interpoſita oratione debemus. Priora enim habenda ſunt ſpiritus refrigeria: quia priora cæleſtia quàm terrena. Qui autem vult orationem ſuam volare ad Dominum: faciat illi duas alas, ieiunium & eleemoſynam, & aſcendet celeriter & exaudietur.

C Ieiunium eſt parſimonia victus, abſtinentiáque ciborum, cui nomen eſt inditum ex quadã parte viſcerum tenui ſemper & vacua quod vulgò ieiunũ vocatur. Vnde ieiunii nomen creditur deriuatum: quod ſui inedia viſcera vacua & exinanita exiſtũt. Ieiunium autem & ſtatio dicitur. Statio autem de militari exemplo nomen accepit, pro eo quòd nulla lætitia obueniens caſtris ſtationem militum reſcindat. Nam lætitia libentius: triſtitia ſollicitius adminiſtrat diſciplinam. vnde & milites nunquam immemores ſacramenti magis ſtationibus parent. Diſcernunt autem quidã inter ieiunium & ſtationem. Nam ieiunium

D eſt indifferenter cuiuſlibet diei abſtinentia: non ſecundum legem, ſed ſecundum propriã voluntatem. ſtatio autem eſt obſeruatio ſtatutorum dierum vel temporum. dierum, vt quartæ feriæ & ſextæ ieiunium ex veteri lege præceptum, de qua ſtatione in Euangelio dixit ille, Ieiuno bis in ſabbato, id eſt, quarta & ſexta ſabbati. Temporum autem quæ legalibus ac propheticis inſtitutionibus terminatis temporibus ſtatuta ſunt, vt ieiunium quarti, quinti, ſeptimi, & decimi menſis, vel ſicut in Euangelio dies illi, in quibus ablatus eſt ſponſus, vel ſicut obſeruatio quadrageſimæ, quæ in vniuerſo orbe inſtitutione apoſtolica obſeruatur circa confinium Dominicæ paſſio-

nis. His tertium genus quidam adiiciunt: quã Xerophagiam dicunt, abſtinentiam ſcilicet humentium ciborũ. Vnde & nomen hoc datum, eo quòd ſiccis quidam eſcis vtantur.

Pœnitentia appellata, quaſi punientia, eo quòd ipſe homo in ſe puniat pœnitẽdo quod malè admiſit: nam nihil aliud agunt quos veraciter pœnitet, niſi vt id quod malè fecerunt impunitum eſſe non ſinant. Eo quippe modo ſibi non parcentibus ille parcit, cuius altum iuſtúmque iudicium nullus contemptor euadet. Perfecta eſt autem pœnitentia, præterita deflere & futura non admittere. Hæc ſecũda in ſimilitudinẽ fontis eſt, vt ſi fortè impugnãte diabolo aliquod peccatũ irrepſerit, huius ſatisfactione purgetur.

Satisfactio autem eſt cauſas peccatorum & ſuggeſtiones excludere & vltra peccatum nõ iterare.

Reconciliatio verò eſt quæ poſt complementum pœnitentiæ adhibetur: nam ſicut conciliamur Deo, quando primùm à gentilitate conuertimur: ita reconciliamur, quando poſt peccatum pœnitendo regredimur.

Exomologeſis Græco vocabulo dicitur, quod Latinè confeſſio interpretatur, cuius nominis duplex ſignificatio eſt. Aut enim in laude intelligitur confeſſio, ſicut eſt: Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ. Aut dum quiſque confitetur ſua peccata ab eo indulgenda, cuius indeficiens eſt miſericordia. Ex hoc ergo græco vocabulo exprimitur & frequentatur exomologeſis, qua delictum noſtrum Domino confitemur, non quidem vt ignaro, cuius cognitioni nihil occultum eſt,

E ſed confeſſio eſt rei ſcilicet eius quæ ignoratur profeſſa cognitio. Vtile enim ac iocundũ quiſquam eſſe exiſtimauerat, rapere, adulterari, furari, ſed vbi hæc æternæ damnationi obnoxia eſſe cognouit, cognitis iis confitetur errorem.

Confeſſio autem erroris, profeſſio eſt deſinendi: deſinendum ergo à peccatis, dum confeſſio eſt. Confeſſio autem antecedit, remiſſio ſequitur: cæterùm extra veniam eſt qui peccatum cognoſcit, nec cognitum cõfitetur. Itaque exomologeſis proſternendi & humiliãdi hominis diſciplina eſt, habitu atque victu, ſac-
F co & cineri incubare: corpus ſordibus obſcurare: animũ mœroribus deiicere: illa quæ peccauit triſti tractatione mutare.

Letaniæ autem græco nomine appellãtur, quę latinè dicuntur rogationes. Inter letanias verò & exomologeſin hoc differt, quòd exomologeſes pro ſola confeſſione peccatorum aguntur: letaniæ verò * dicuntur propter rogãdum Dominum & impetrandum in aliquo miſericordiam eius. Sed nunc iam vtrumque vocabulum ſub vna ſignificatione habetur: nec diſtat vulgò vtrum letaniæ: an exomologeſis * dicantur. Supplicationis autem nomen quodammodo nunc ex gentilitate retinetur. Nam feriæ aut legitimæ erant apud eos, aut
G indictæ. Indictæ autem, quia paupertas antiqua Romanorum ex collatione ſacrificabat, aut certè de bonis damnatorum. Vnde ſupplicia dicuntur ſupplicationes quę fiebant de bonis paſſorum ſupplicia. Sacræ enim res de rebus execrandorum fiebant.

al. indicuntur.

al. indicantur.

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM,

Liber VII.

CAPITA LIBRI SEPTIMI.

1 *De Deo.*
2 *De Filio Dei.*
3 *De Spiritu ſancto.*
4 *De eadem Trinitate.*
5 *De Angelis.*
6 *De hominibus qui quondam præſagio nomen acceperunt.*
7 *De Patriarchis.*
8 *De Prophetis.*
9 *De Apoſtolis.*
10 *De reliquis in Euangelio nominibus.*
11 *De Martyribus.*
12 *De Clericis.*
13 *De Monachis.*
14 *De cæteris fidelium nominibus.*

DE DEO.

H BEATISSIMVS Hieronymus vir eruditiſsimus & linguarum multarum peritus, Hebræorum nominum interpretationẽ primus in latinam linguam conuertit. Ex quibus pro breuitate prętermiſsis multis quędam huic operi adiectis interpretationibus interponenda ſtudui. Vocabulorum enim expoſitio ſatis indicat quid velint intelligi. Habent enim quædam ex propriis cauſis nominum rationem. In principio autem decẽ nomina ponimus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

Primum

Primum apud Hebræos Dei nomen El dicitur: quod alij Deum, alij etymologiam eius exprimẽtes, ἰσχυρὸς, i. fortem interpretati ſunt, ideo quòd nulla infirmitate premitur, ſed fortis eſt, & ſufficiens ad omnia perpetranda.

Secundum nomen Eloi eſt.

Tertium Eloë quod vtrumque in latinum Deus dicitur. Eſt autem nomen in latinum, ex græca appellatione tranſlatum. Nam Deus græcè Θεὸς dicitur quaſi δέος, i. timor: vnde tractum eſt nomen Deus, quòd eum colentibus ſit timor. Deus autem propriè nomen eſt Trinitatis pertinens ad Patrem & Filium & Spiritum ſanctum. Ad quam Trinitatem etiam reliqua quæ in Deo infra ſunt poſita vocabula referuntur.

Quartũ nomen Dei dicitur Sabaoth, quod vertitur in latinum, exercituum ſiue virtutũ: de quo in pſalmo ab angelis dicitur: Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus virtutum. Sunt autẽ in huiuſmodi ordinatione virtutes multæ, vt angeli, archangeli, principatus & poteſtates, cunctique cæleſtis militiæ ordines, quorũ tamen ille dominus eſt. Omnes enim ſub ipſo ſunt, eiúſque dominatui ſubiacent.

Quintum nomen Elion, quod interpretatur in latinum excelſus, quia ſupra cælos eſt, ſicut ſcriptum eſt de eo: Excelſus dominus ſupra cælos gloria eius. Excelſus autem dictus, pro valde celſus. Ex enim pro valde ponitur, ſicut eximius, quaſi valde eminens.

Sextum nomen Eieie, i. qui eſt Deus. Deus enim ſolus, quia ęternus eſt, hoc eſt, quia exordium non habet, eſſentiæ nomen verè tenet. Hoc enim nomen ad ſanctum Moyſen per angelum eſt delatum. Quærenti enim quod eſſet nomen eius, qui eum pergere præcipiebat ad populum ex Ægypto liberandum: reſpondit, Ego ſum qui ſum, & dices filiis Iſraël: Qui eſt, miſit me ad vos, tanquam in eius cõparatione qui verè eſt, quia incommutabilis eſt: ea quæ commutabilia facta ſunt, quaſi nõ ſint. Quod enim dicitur fuit, non eſt: & quod dicitur erit, nondum eſt. Deus autem eſſe tãtùm nouit, fuiſſe & futurum eſſe non nouit. Solus enim Pater cum Filio & Spiritu ſancto veraciter eſt: cuius eſſentiæ comparatum eſſe noſtrum, nõ eſſe eſt. Vnde & in colloquio dicimus: Viuit Deus: quia * eſſentia vita viuit, quam mors non habet.

al. eſſentiæ.

Septimum Adonai, quod generaliter Dominus interpretatur, quòd dominetur creaturæ cunctæ, vel quòd creatura omnis dominatui eius deſeruiat. Dominus ergo & Deus vel quòd dominetur omnibus, vel quòd timeatur à cunctis.

Octauum Ia, quod in Deo tantùm ponitur: A quod etiam in alleluia in nouiſsima ſyllaba ſonat.

Nonum Tetragrammatõ, hoc eſt, quatuor literarũ, quod propriè apud Hebræos in Deo ponitur, ioth, he, vau, he, id eſt, duabus ia, ia, quæ duplicata ineffabile illud & glorioſum nomen Dei efficiunt: dicitur autem ineffabilis non quia dici nõ poteſt, ſed quia finiri ſenſu & intellectu humano nullatenus poteſt, & quia de eo nihil dignè dici poteſt, Ineffabilis eſt.

Decimum Saddai, id eſt, omnipotens. Vocatus autem omnipotens, eo quòd omnia poteſt, ſed à faciendo quod vult, non à patiendo B quod non vult. Quod ſi ei accideret nequaquam eſſet omnipotens: facit enim quicquid vult, & inde omnipotens. Dicuntur autem & alia quædam in Deum ſubſtantialiter nomina, vt immortalis, incorruptibilis, incommutabilis, æternus. Vnde & meritò cunctæ præponitur creaturæ.

Immortalis ſicut de eo ſcriptum eſt, Qui ſolus habet immortalitatem: quia in eius natura nulla eſt commutatio. Nam omnis mutabilitas non inconueniẽter mortalis dicitur, ſecundum quam & anima mori dicitur: non quia in corpus vel in aliquam alteram ſubſtãtiam mutatur & vertitur, ſed in ipſa ſua ſub C ſtantia quicquid alio modo nunc eſt, aut fuit, ſecũdum id quod deſtitit eſſe quod erat, mortalis vtique deprehenditur ac per hoc ſolus Deus dicitur immortalis, quia ſolus incommutabilis.

Incorruptibilis appellatur, quia corrumpi & diſſolui non poteſt, nec diuidi. Quicquid enim capit diuiſionem & interitum capit. Ille nec diuidi poteſt, nec interire: inde incorruptibilis eſt.

Incommutabilis eſt, quia ſemper manet & mutari neſcit: nec proficit, quia perfectus eſt: nec deficit, quia æternus.

Æternus eſt, quia ſine tempore eſt. Non D enim habet initiũ neque finem. Hinc & ſempiternus, eo quòd ſit ſemper æternus. A quibuſdam autem æternus ab æthere creditur dictus, quoniã cælum ſedes eius habetur: vnde eſt illud, Cælum cæli Domino: & hæc iſta quatuor vnum ſignificant, nam vna eadémque res dicitur, ſiue dicatur æternus Deus, ſiue immortalis, ſiue incorruptibilis, ſiue immutabilis.

Inuiſibilis, quia nunquam per ſubſtantiam ſuam apparuit oculis mortalium Trinitas, niſi per ſpeciem ſubiectæ creaturæ eiuſdémque corporeæ: nam nemo poteſt ipſam * maieſtatem eſſentiæ Dei videre & viuere, ſicut & dictum eſt Moyſi. Vnde * & Ioannes in Epiſtola

al. manifeſtationem.
al. vnde & Dominus in Euãgelio dicit.

ſua dicit:Deum nemo vidit vnquam. Res eſt enim inuiſibilis, ideóque non oculo,ſed corde quærendus eſt.

Impaſſibilis eſt, quia nullis perturbationibus afficitur,quibus fragilitas humana ſuccũbit. Non enim attingunt eum vllæ paſſiones, vt libido,iracundia, cupiditas, dolor,mœror, inuidia, &c. quibus humana mens turbatur. Sed cùm dicitur, Deus iraſci, aut zelari, aut dolere,noſtro vſu dicitur. Apud Deum enim perturbatio nulla eſt, apud quem tranquillitas ſumma eſt.

Simplex autem dicitur ſiue non amittẽdo quod habet:ſeu quia nõ aliud eſt ipſe,& aliud quod in ipſo eſt, ſicut in homine, cuius aliud eſt eſſe,aliud ſapere. Nam & eſſe quis poteſt, & ſapiens non eſſe, Deus autem habet eſſentiam, habet & ſapientiam, ſed quod habet, hoc & eſt, & omnia vnus eſt:ac proinde ſimplex eſt,quia non in eo aliquid accidentis eſt, ſed quod eſt & quod in ipſo eſt, eſſentialiter eſt, excepto quod relatiuè ad quamcunque perſonam eſt.

Summè bonus, quia incommutabilis eſt. Creatura verò bonum,ſed non ſummum eſt: quia mutabilis eſt. Et dum ſit quidam bonũ, non tamen eſſe poteſt & ſummum bonum.

Incorporeus autem vel incorporalis ideo dicitur Deus, vt ſpiritus credatur vel intelligatur eſſe,non corpus. Nam dum dicitur ſpiritus,eius ſignificatur ſubſtantia.

Immenſus,quia cuncta concludit,ſed omnia intra eius omnipotentiam coartantur.

Perfectus dicitur,quia nihil ei poſſit adiici. Attamen de conſummatione alicuius facti perfectio dicitur. Deus autem qui non eſt factus, quomodo eſt perfectus? Sed hoc vocabulum de vſu noſtro ſumpſit humana inopia ſicut & reliqua verba, quatenus id quod ineffabile eſt, vtcunque dici poſſit: quoniam de Deo nihil dignè humanus ſermo dicit, ſicut ſunt & alia.

Creator dictus pro totius mundi rebus ab ipſo creatis.nihil enim eſt quod non originẽ à Deo traxerit.Ipſe & vnus,quia diuidi non poteſt, vel quia nihil eſſe aliud poteſt,quod tantundem capiat poteſtatis.

Hæc igitur quæ de Deo dicta ſunt, ad totã pertinent Trinitatem propter vnam & coæternam ſubſtantiam,ſiue in Patre,ſiue in Filio eius vnigenito in forma Dei, ſiue in Spiritu ſancto, qui vnus eſt ſpiritus Dei Patris & Filij eius vnigeniti.

Sunt autem & quædã vocabula ex vſu noſtro ad Deum ſumpta,de membris noſtris,ſiue de inferioribus, & quia in propria natura inuiſibilis & incorporeus eſt, pro efficientiis

E tamen cauſarum in ipſo rerum ſpecies adſcribuntur:vt more locutionis noſtræ facilius ſeipſum inſinuet: vt quia omnia videt, dicatur oculus:propter quod audit omnia,dicatur auris: pro eo quod auertitur, ambulat: pro eo quod ſpectat, ſtat. Sic & in cæteris horum ſimilibus ab humanis mentibus trahitur ſimilitudo ad Deum, ſicut & obliuiſcens & memorans. Hinc eſt quod & Propheta dicit:Iurauit Dominus exercituum per animam ſuã: non quòd animam Deus habeat,ſed hoc noſtro narrat affectu. Nam & facies Dei in ſcripturis ſanctis nõ caro, ſed diuina cognitio intelligitur,eadem ratione qua per faciem con-
F ſpectam quiſque cognoſcitur.

Hoc enim in oratione dicitur Deo: Oſtẽde nobis faciem tuam:ac ſi dicatur,Da nobis cognitionem tuam. Sic & veſtigia dicuntur, quia nunc Deus per ſpeculum agnoſcitur: ad perfectum verò omnipotens reperietur,dum in futuro, facie ad faciem quibuſque electis præſentabitur,vt ipſam ſpeciem contemplentur: cuius nunc veſtigia comprehendere conantur,hoc eſt,quem videre per ſpeculum dicũtur. Nam & ſitus,& habitus, & locus & tẽpus in Deum non propriè, ſed per ſimilitudinem tranſlatiuè dicũtur, quippe ſedere ſuper Cherubin dicitur, quod eſt ad ſitum:& abyſ-
G ſus tanquam veſtimentum amictus, quod eſt ad habitum. Et, Anni tui non deficient, quod ad tempus pertinet. Et, Si aſcendero in cęlum tu ibi es,quod ad locũ manet.Nam & in Propheta, Plauſtri portantis fœnum ſpecies ad Deum ducitur. Et hæc omnia per figuram Deus, quia nihil eſt horum ad proprietatem ſubſtantiæ eius.

De Filio Dei.

MVltis etiam modis Chriſtus appellari in ſcripturis inuenitur diuinis. Nam ipſe Dei Patris vnigenitus filius dum eſſet æqualis Patri,propter ſalutem noſtrã formam ſerui accepit. Proinde quædam nomina in illo ex
H diuinitatis ſubſtantia,quædam ex diſpẽſatione ſuſceptæ humanitatis aſſumpta ſunt.Chriſtus namque à chriſmate eſt appellatus, hoc eſt,vnctus. Præceptum enim fuerat Iudæis,vt ſacrum conficerent vnguẽtum, quo perungi poſſent ij qui vocabantur ad ſacerdotium vel ad regnum:& ſicut nunc regibus indumentũ purpuræ inſigne eſt regiæ dignitatis: ſic illis vnctio ſacri vnguenti nomen ac poteſtatem regiã conferebat,& inde Chriſti dicti à chriſmate, quod eſt vnctio. Nam chriſma Græcè, latinè vnctio nuncupatur, quæ etiam Domino nomen accommodauit facta ſpiritualis, quia ſpiritu vnctus eſt à Deo Patre,ſicut dicitur in actibus Apoſtolorũ:Collecti ſunt enim

in hac ciuitate, aduerſus ſanctum filium tuũ, quẽ vnxiſti: non vtique oleo viſibili, ſed gratiæ dono, quod viſibili ſignificatur vnguento. A

Non eſt autem Saluatoris proprium nomẽ Chriſtus, ſed communis nuncupatio poteſtatis. dum enim dicitur Chriſtus, cõmune nomen dignitatis eſt, dum Ieſus Chriſtus, proprium eſt vocabulũ Saluatoris. Chriſti enim nomen nuſquam alibi omnino, nec in aliqua gente fuit, niſi tantum in illo regno vbi Chriſtus prophetabatur, & vnde venturus erat.

Meſſias autem Hebraicè dicitur, Græcè Chriſtus, Latina autem locutione vnctus.

Ieſus hebraicè, græcè σωτὴρ, latinè autem ſalutaris, ſiue ſaluator interpretatur, pro eo B
quod cunctis gentibus ſalutifer venit. Etymologiam enim nominis huius etiam Euangeliſta ſignificat dicens: Vocabitur nomen eius Ieſus, id eſt, *Saluator*, quia ipſe ſaluum faciet *populum ſuum*. *Sicut* enim Chriſtus ſignificat Regem, ita Ieſus ſignificat Saluatorem. Non itaque nos ſaluos facit quicunque Rex, *ſed Rex* Saluator. Quod verbum Latina lingua antea non habebat, ſed habere poterat: ſicut potuit quando voluit.

Emanuel ex hebræo in latinum ſignificat, nobiſcum Deus, ſcilicet, quia per virginem natus Deus hominibus in carne mortali apparuit, vt terrenis viã ſalutis ad cælũ aperiret.
Ad diuinitatis autem ſubſtantiam quæ pertinent, iſta ſunt, Dominus & Deus. C

Deus autem dictus propter vnitã cum Patre ſubſtantiam.

Dominus autem propter ſeruientem creaturam.

Deus autem & homo, quia verbum & caro. Vnde & bis genitus dicitur, ſiue quia pater eum genuit ſine matre in æternitate, ſiue quia mater ſine patre in tempore.

Vnigenitus autem vocatur ſecundum diuinitatis excellentiam: quia ſine fratribus primogenitus eſt ſecundum ſuſceptionem hominis, in qua per adoptionem gratiæ fratres habere dignatus eſt: quibus eſſet primogeni- D
tus.

Omouſios Patri ab vnitate ſubſtãtiæ appellatur. Subſtantia enim vel eſſentia græcè οὐσία dicitur ὁμῶς vnus. Vtrumq; igitur coniunctũ ſonat vna ſubſtãtia. Hoc autẽ vocatur omouſion, quod eſt, Ego & Pater vnum ſumus, hoc eſt, eiuſdem cum patre ſubſtantiæ. Quod nomen etſi ſcriptum in ſanctis literis non inueniatur, in aſſertione tamẽ totius Trinitatis defenditur: quia datur ratio vnde rectè dici oſtẽdatur: ſicut & pater in illis libris nuſquam Ingenitus legitur, ſed tamen dicẽdus eſſe atque credendus non dubitatur. Omœuſios ſimilis ſubſtãtiæ: quia qualis Deus, talis eſt & imago eius. Inuiſibilis Deus & imago eius inuiſibilis.

Principium, eo quòd ab ipſo ſint omnia, & quia ante eum nihil.

Finis, vel quia dignatus eſt in fine temporũ humiliter in carne naſci & mori: & iudicium nouiſſimum ipſe ſuſcipere, vel quia quicquid agimus ad illum referimus: & cùm ad eũ peruenerimus vltra quod quæramus non habebimus.

Os Dei eſt, quia verbum eius eſt. Nam ſicut pro verbis quæ per linguam fiũt ſpe dicimus, illa & illa lingua, ita & pro Dei verbo os ponitur, quia mos eſt vt ore verba formentur.

Verbum autem ideo dicitur, quia per eum omnia condidit ſiue iuſſit.

Veritas, quia non fallit, ſed tribuit quod promiſit.

Vita, quia creauit.

Imago Dei, propter parem ſimilitudinem Patris.

Figura eſt, quia ſuſcipiẽs formam ſerui, operum virtutúmque ſimilitudinem, Patris in ſe imaginem atque immenſam magnitudinem deſignauit.

Manus Dei eſt, quòd omnia per ipſum facta ſunt. Hinc & dextera propter effectũ operis totius creaturæ, quę per ipſum formata eſt.

Brachium, quia ab ipſo omnia continẽtur.

Virtus pro eo quòd omnem poteſtatem patris in ſemetipſo habeat: & omnem cæli terræque creaturam gubernet, contineat atque regat.

Sapientia pro eo quòd ipſe reuelet myſteria ſcientiæ & arcana ſapientiæ. Sed tamen cùm ſit Pater & Filius & Spiritus ſanctus ſapientia & virtus & lux, propriè tamen iis nominibus Filius nuncupatur.

Splendor autem appellatur propter quod manifeſtat.

Lumen, quia illuminat.

Lux, quia ad veritatem contemplandã cordis oculos reſerat.

Sol, quia illuminat omnes.

Oriens, quia luminis fons & illuſtrator eſt rerum, & quòd oriri nos faciat ad vitam æternam.

Fons, quia rerũ omnium origo eſt, vel quòd ſatiat ſitiẽtes. Ipſe quoque Α & Ω: alpha enim literam nulla præcedit: prima eſt enim literarum, ſicut & Filius Dei: ipſe enim ſe principiũ iudæis interrogantibus eſſe reſpondit. Vnde & Ioannes in Apocalypſi, propriè ipſam literam ponens ait: Ego ſum Α & Ω, primus & nouiſsimus. Primus, quia ante eum nihil eſt: nouiſsimus, quia nouiſsimum iudicium ipſe ſuſcipiet.

Mediator, quia inter Deum & hominem E
medius conſtitutus eſt, vt hominem ad Deū perduceret, vnde & illum Græci μεσίτην vocant.

Paracletus, id eſt, aduocatus, quia pro nobis intercedit apud Patrem: ſicut & de eo dicit Ioannes: Aduocatum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum iuſtum. Paracletus autem græcum eſt, quod latinè dicitur aduocatus. Quod nomen & Filio & Spiritui ſancto adſcribitur, iuxta quod & Dominus in Euangelio ait: Rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis.

Interceſſor autem ideo vocatur, quia pro culpa noſtra remouenda curam gerit: & pro abluendis noſtris criminibus curam impēdit. F

Sponſus, quia deſcendens è cælo, adhæſit Eccleſiæ, vt pace noui teſtamenti eſſent duo in carne vna.

Angelus dicitur propter annunciationem paternæ ac ſuæ voluntatis. Vnde & apud Prophetam magni conſilij angelus legitur, dū ſit Deus & dominus angelorum.

Miſſus dicitur, eo quòd apparuit huic mūdo Verbum caro factum: vnde & idem dicit, Ego à Patre exiui, & veni in hunc mundum.

Homo autem dicitur, quia natus eſt.

Propheta, quia futura reuelauit.

Sacerdos, quia pro nobis hoſtiam ſe obtulit.

Paſtor, quia cuſtos.

Magiſter, quia oſtenſor.

Nazarenus verò à loco.

Nazaræus à merito, i. ſanctus ſiue mundus, quia peccatum non fecit.

Siquidem & de aliis inferioribus rebus nominū ſpecies ad ſe trahit Chriſtus, vt facilius intelligat.

Dicitur enim Panis, quia caro.

Vitis, quia ſanguine ipſius redempti ſumus.

Flos, quia electus.

Via, quia per ipſum ad Deum imus.

Oſtium, quia per ipſum ad Deum ingredimur.

Mons, quia fortis.

Petra, quia firmitas eſt credentium.

Lapis angularis, vel quia duos parietes è diuerſo de circumciſione & præputio veniētes in vnam fabricam Eccleſiæ iungit: vel quòd pacem in ſe angelis & hominibus facit.

Lapis offenſionis, quia veniens humilis, offenderūt in eum increduli homines: & factus eſt petra ſcandali, ſicut dicit Apoſtolus: Iudęis quidem ſcandalum.

Fundamentum autem ideo vocatur, quia fides in eo firmiſſima eſt, vel quia ſuper eum catholica Eccleſia conſtructa eſt.

Sed & Chriſtus agnus, pro innocentia.

Ouis, propter patientiam.

Aries, propter principatum.

Hœdus, propter ſimilitudinem carnis peccati.

Vitulus, pro eo quòd pro nobis eſt immolatus.

Leo, pro regno & fortitudine.

Serpens, pro morte & ſapientia.

Vermis, quia reſurrexit.

Aquila, propter quod poſt reſurrectionem ad aſtra remeauit. Nec mirum ſi vilibus ſignificationibus figuretur, qui vſque ad noſtrarū paſſionum, ſeu carnis contumelias deſcendiſſe cognoſcitur. Qui cùm ſit coæternus Dei patris ante ſecula Filius, poſtquàm venit plenitudo temporis, propter ſalutē noſtram formam ſerui accepit, & factus eſt Filius Dei, hominis filius. Inde quædam de illo in ſcripturis ſanctis ſecundum formam Dei, quædam ſecundum formam ſerui dicuntur. Quorum exempli gratia duo quædam commemorantur, vt ſingula ad ſingula referantur. Secundū formam Dei de ſeipſo dixit: Ego & Pater vnū ſumus: ſecundum formam ſerui, Quoniam Pater maior me eſt. Homines autem minus intelligentes quid pro quo dicatur, ea quæ propter formam ſerui dicta ſunt, volūt transferre ad formam Dei: & rurſus ea quæ dicta
G ſunt, vt ad ſe inuicem perſonæ referantur, volunt nomina eſſe naturæ atque ſubſtantiæ, & faciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio coniuncta eſt humana natura, vt ex duabus ſubſtantiis fieret vna perſona. Solus ergo homo pertulit crucem, ſed propter vnitatē perſonæ & Deus dicitur pertuliſſe. Hic eſt quod ſcribitur: Si enim cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Filium ergo Dei crucifixum fatemur, non ex virtute diuinitatis, ſed ex infirmitate humanitatis: non ex ſuæ naturę permāſione, ſed ex noſtra ſuſceptione.

De Spiritu ſancto.

Spiritus ſanctus ideo prædicatur Deus, quia ex Patre Filióque procedit, & ſubſtantiam
H eorū habet. Neque enim aliud de Patre procedere potuit, quàm quòd ipſe eſt Pater. Spiritus ſanctus autem dictus ſecūdum id quod ad aliquid refertur ſpirans. Spirans vtique ſpiritu inſpirans eſt, & ex eo appellatus ſpiritus eſt. Proprio autem modo quodam Spiritus ſanctus ſecundum quod refertur ad Patrem & Filium quòd eorū ſpiritus ſit. Nam & hoc nomen quod ſpiritus dicitur, non ſemper ſecundum id quod refertur ad aliquid: ſed ſecundum id quod aliquā naturam ſignificat, intelligitur. Omnis enim incorporea natura ſpiritus in ſcripturis ſacris appellatur. Vnde non

nō tantum Patri & filio, & Spiritui ſancto, ſed omni rationali creaturæ & animæ hoc vocabulū cōgruit. Ideo igitur Spiritus Dei ſanctus vocatur, quia Patris & Filii ſanctitas eſt. Nam cùm ſit & Pater ſpiritus, & Filius ſpiritus, & Pater ſanctus: & Filius ſanctus: propriè tamē ipſe vocatur Spiritus ſanctus, tanquam ſanctitas coeſſentialis & conſubſtantialis amborum.

Spiritus ſanctus ideo non dicitur genitus, ne *duo in Trinitate* Filii ſuſpicentur. Ideo non prædicatur ingenitus, ne duo Patres in ipſa Trinitate credantur. Procedens autem dicitur teſtimonio domini dicentis: Multa adhuc habeo quæ vobis loquar, ſed non poteſtis illa modò audire. Veniet autem Spiritus veritatis qui à Patre procedit & de meo accipiet: ille vobis indicabit omnia. Hic autem non ſolùm natura procedit, ſed ſemper ad peragenda diuinitatis opera* indeficienter procedit.

al. indeficienter.

Hoc autem intereſt inter naſcētem Filium & procedentem Spiritum ſanctum, quòd filius ex vno naſcitur: Spiritus ſanctus ex vtroque procedit: & ideo dicit Apoſtolus: Qui autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius.

Spiritus ſanctus ex opere etiam angelus intelligitur. dictum eſt enim de illo: Et quæ vētura ſunt annunciabit vobis: & vtique angelus Græcè, Latinè nuncius interpretatur. Vnde & duo angeli apparuerunt Loth, in quibus dominus ſingulariter appellatur quod intelligimus Filium & Spiritum ſanctum: nam Pater nunquam legitur miſſus.

Spiritus ſanctus quod dicitur paracletus, à conſolatione dicitur. παράκλησις enim græcè, Latinè conſolatio appellatur. Chriſtus enim eum apoſtolis lugentibus miſit: poſtquam ab eorum oculis ipſe in cælum aſcendit. Conſolator enim triſtibus mittitur, ſecundum illam eiuſdem domini ſententiam, Beati lugentes, quoniam ipſi conſolabuntur. Ipſe etiam dixit: Tunc lugebunt filii ſponſi, cùm ablatus ab eis fuerit ſponſus. Item paracletus pro eo quòd conſolationem præſtet animabus, quæ gaudium temporale amittūt. Alii paracletum Latinè oratorem vel aduocatum interpretantur. Ipſe enim Spiritus ſanctus dicit: Ipſe docet, per ipſum datur ſermo ſapiētiæ: ab ipſo ſancta ſcriptura inſpirata eſt.

Spiritus ſanctus ideo ſeptiformis nuncupatur, propter dona quæ de* vnita eius plenitudine particulatim recipiētes quiq; vt digni ſunt cōſequi promerētur. Ipſe enim ſpiritus ſapientiæ & intellectus: ſpiritus conſilii & fortitudinis, Spiritus ſciētiæ & pietatis: ſpiritus timoris domini.

al. vnitatis.

Spiritus autem principalis in Pſalmo quinquageſimo legitur: vbi quia tertio ſpiritus repetitur, nonnulli Trinitatē intellexerunt in Deo quia ſcriptū eſt: Deus ſpiritus eſt. Quod enim non eſt corpus, & tamē eſt: videtur reſtare vt ſpiritus ſit. Intelligunt ergo ibi nonnulli Trinitatem ſignificari: in ſpiritu principali Patrē: in Spiritu recto Filium: in Spiritu ſancto, Spiritum ſanctum.

Spiritus ſanctus ideo donū dicitur, eò quòd datur. A dando enim donum eſt nuncupatū. Notiſſimum eſt enim dominum Ieſum Chriſtum cùm poſt reſurrectionem à mortuis aſcēdiſſet in cælum, dediſſe Spiritū ſanctum: quo credentes impleti, linguis omnium gentium loquebantur. In tantum autem donum Dei eſt: inquantum datur eis, qui per eum diligūt Deum. Apud ſe autem Deus eſt: apud nos autem, donum eſt, ſed ſempiternæ ſalutis Spiritus ſanctus donum eſt, diſtribuens ſingulis gratiarum dona, prout vult. Nam & prophetias quibus vult impartit, & peccata quibus vult dimittit. Nam peccata ſine Spiritu ſancto non donantur.

Spiritus ſanctus inde propriè charitas nuncupatur: vel quia naturaliter eos à quibus procedit, coniungit, & ſe vnum cum eis eſſe oſtēdit: vel quia in nobis id agit, vt in Deo maneamus, & ipſe in nobis. vnde & in donis Dei nihil maius eſt charitate: & nullum maius eſt donum Dei quàm Spiritus ſanctus.

Ipſe eſt & gratia, quæ quia non meritis noſtris, ſed voluntate diuina gratis datur, inde gratia nuncupatur. Sicut autem vnicum Dei verbum propriè vocamus nomine ſapientiæ cùm ſit vniuerſaliter & Spiritus ſanctus & Pater ipſe ſapientia: ita Spiritus ſanctus propriè nuncupatur vocabulo charitatis: cùm ſit Pater & Filius vniuerſaliter charitas.

Spiritus ſanctus Digitus Dei eſſe in libris euangeliorum apertiſſimè declaratur. Cùm enim vnus euangeliſta dixiſſet: In digito Dei eiicio dæmonia, alius hoc idē ita dixit: In ſpiritu Dei eiicio dæmonia: vnde & digito Dei ſcripta lex eſt, data die quinquageſimo ab occiſione agni: & die quinquageſimo à paſſione domini venit ſpiritus ſanctus. Ideo autē digitus Dei dicitur, vt eius operatoria virtus cum patre & filio ſignificetur. vnde & Paulus ait: Hæc omnia operatur vnus atque idem ſpiritus diuidens ſingulis prout vult. Sic autem per baptiſmum in Chriſto morimur & renaſcimur: ita ſpiritu ſignamur, qui eſt digitus Dei & ſpirituale ſignaculum.

Spiritus ſanctus idcirco in columbæ ſpecie veniſſe ſcribitur, vt natura eius per auē ſimplicitatis & innocētiæ declaretur. vnde & dominus, Eſtote, inquit, ſimplices ſicut columbæ.

Hæc enim auis corporaliter ipſo felle caret: habens tantùm innocentiam & amorem.

Spiritus ſanctus inde nomine ignis appellatur, propter hoc quòd in actibus apoſtolorum per diuiſionem linguarum vt ignis apparuit, qui & inſedit ſuper vnumquemque eorum.

Propterea autem diuerſarum linguarũ gratiam apoſtolis dedit, vt idonei efficerẽtur fidelium eruditione populorum.

Quod verò ſupra ſingulos ſediſſe memoratur, id cauſæ eſt, vt intelligatur perplures non fuiſſe diuiſus, ſed manſiſſe in ſingulis totus, ſicut verè ignibus mos eſt. Hanc enim naturam habet ignis accenſus: vt quanti ad eum, quanti ad crinẽ purpurei ſplendoris aſpexerint: tantis viſum ſuæ lucis impertiat, tantis miniſterium ſui muneris tribuat, & nihilominus ipſe in ſua integritate permaneat.

Spiritus ſanctus nomine aquæ appellatur in Euangelio, Domino clamante & dicente, Si quis ſitit veniat ad me & bibat. Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Euangeliſta autem expoſuit vnde diceret. Secutus enim ait. Hoc autem dicebat de ſpiritu quam accepturi erant credentes in eum, ſed aliud eſt aqua ſacramenti, aliud aqua quæ ſignificat ſpiritum Dei. Aqua enim ſacramenti viſibilis eſt: aqua Spiritus ſancti inuiſibilis eſt. Iſta abluit corpus, & ſignificat quod fit in anima: per illum autẽ ſpiritum ſanctum ipſa anima mundatur & ſaginatur.

Spiritus ſanctus ideo vnctio dicitur, Ioanne apoſtolo teſtante, quia ſicut oleum naturali pondere ſuperfertur omni liquori, ita in principio ſuperferebatur Spiritus ſanctus aquis. Vnde & dominus oleo exultationis, hoc eſt Spiritu ſancto legitur fuiſſe vnctus. ſed & Ioãnes apoſtolus Spiritum ſanctum vnctionem vocat dicens. Et vos inquit vnctionem quam accepiſtis ab eo permaneat in vobis, & non neceſſe habetis, vt aliquis doceat vos: ſed ſicut vnctio eius docet vos de omni re, ipſe enim Spiritus ſanctus vnctio eſt inuiſibilis.

De eadem Trinitate.

TRinitas appellatur, quòd fiat totum vnũ ex quibuſdam tribus, quaſi Triunitas, vt memoria, intelligentia, & voluntas, in quibus mens habet in ſe quandam imaginem diuinæ Trinitatis. Nam dum tria ſint, vnum ſunt: quia & ſingula in ſe manent, & omnia in omnibus. Pater igitur & Filius & Spiritus ſanctus Trinitas & vnitas. Idem enim vnum, idem & tria. In natura vnum, in perſonis tria. Vnum propter maieſtatis communionem, tria propter perſonarum proprietatẽ. Nam alius pater alius filius, alius Spiritus ſanctus: ſed alius quidem non aliud, quia pariter ſimplex, pariter-

E que incommutabile bonum & coæternum. Pater ſolus, non eſt de alio: ideo ſolus appellatur ingenitus. Filius ſolus de patre eſt natus, ideo ſolus dicitur genitus. Spiritus ſanctus ſolus de patre & filio procedit: ideo ſolus amborum nuncupatur ſpiritus.

In hac Trinitate, alia ſunt appellatiua nomina, alia propria ſunt. Propria enim ſunt eſſentialia, vt Deus, dominus, omnipotens, incommutabilis, immortalis. Et inde propria, quia ipſam ſubſtantiam ſignificant, qua vnũ ſunt. Appellatiua verò pater & filius & Spiritus ſanctus, ingenitus, & genitus, & procedẽs. Eadem & relatiua: quia ad ſe inuicem referũtur. Cùm enim Deus dicitur, eſſentia eſt, quia

F ad ſeipſum dicitur. Cùm verò dicitur pater & filius & Spiritus ſanctus, relatiuè dicuntur, quia ad ſe inuicem referuntur. Nam pater nõ ad ſeipſum, ſed ad filium, relatiuè dicitur: quia eſt ei filius: ſic & filius relatiuè dicitur, quia eſt ei pater: ſic Spiritus ſanctus, quia eſt patris filiique ſpiritus. His enim appellationibus hoc ſignificatur, quod ad ſeinuicem referuntur, non ipſa ſubſtantia qua vnum ſunt. Proinde Trinitas in relatiuis perſonarum nominibus eſt, deitas non triplicatur, ſed in ſingularitate eſt: quia ſi triplicatur, deorum inducimus pluralitatem.

Nomẽ aut deorum in angelis & ſanctis ho-

G minibus ideo pluraliter dicitur, propter quod non ſint merito æquales. De quibus pſalmus, Ego dixi Dij eſtis, De patre autem & Filio & Spiritu ſancto propter vnã & æqualem diuinitatem non nomen deorũ, ſed Dei eſſe oſtẽditur: ſicut ait Apoſtolus, Nobis tamen vnus Deus, vel ſicut voce diuina dicitur, Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt, vt ſcilicet Trinitas ſit, & vnus Dominus Deus ſit. Fides apud Græcos de Trinitate hoc modo eſt vna ὑσία, ac ſi dicatur vna natura aut vna eſſentia. Tres hypoſtaſes, quod reſonat in Latinum vel tres ſubſtantias. Nam latinitas propriè non dicit de Deo niſi eſſentiam, ſubſtantiam verò non propriè dicit ſed abuſiuè: quo-

H niam verè ſubſtãtia apud Græcos perſona intelligitur non natura.

De angelis.

ANgeli Græcè vocantur, Hebraicè dicuntur malooch: Latinè verò nũcii interpretantur, ab eo quòd domini voluntatem populis nuntient. Angelorum autem vocabulũ, officii nomen eſt, non naturæ: ſemper enim ſpiritus ſunt, ſed cùm mittuntur vocantur angeli. Quibus ideo pictorum licentia pẽnas facit, vt celerem eorum in cuncta diſcurſum ſignificent, ſicut & iuxta fabulas poëtarum venti pẽnas habere dicũtur, propter velocitatẽ ſcilicet.

Vnde

Vnde ſcriptura ſacra dicit: Qui ambulat ſuper pennas ventorum. Nouem autem ordines eſſe angelorum ſacræ ſcripturæ teſtantur, id eſt, angeli, archangeli, throni, dominationes, virtutes, principatus, poteſtates, cherubin & ſeraphin: quorũ officiorum vocabula cur ita dicta ſint, interpretando exequimur. Angeli vocantur propter quod de cælis ad annũtiandum hominibus mittũtur: angelus enim græcè, latinè nuntius dicitur.

A

Archangeli græca lingua, latina ſummi nũcij interpretantur: qui enim parua vel minima annũtiant angeli, qui verò ſumma, archãgeli nuncupantur. Archangeli dicti quòd primatũ teneant inter angelos: ἀρχὴ enim græcè latinè principatus interpretatur. Sunt enim duces & principes, ſub quorum ordine vnicuiq; angelorum officia deputata ſunt. Nam quia archangeli angelis præſunt, Zacharias propheta teſtatur dicens: Et ecce angelus qui loquebatur in me egrediebatur, & alius angelus egrediebatur in occurſum eius, & dixit ad eum: Curre & loquere ad puerum iſtum, dicens: Abſque muro habitabitur Hieruſalem. Si enim in ipſis officiis angelorum nequaquã poteſtates ſuperiores inferiores diſponerent, nullo modo hoc quod homini diceret angelus ab angelo cognouiſſet. Quidam autem archangelorum priuatis nominibus appellãtur, vt per vocabula ipſa in opere ſuo quod valeant deſignetur.

B

C

Gabriel hebraicè in linguam noſtram vertitur Fortitudo Dei. Vbi enim potentia diuina vel fortitudo manifeſtatur, Gabriel mittitur. Vnde & eo tempore quo erat dominus naſciturus & triumphaturus de mundo Gabriel mittitur ad Mariam, vt illum annũtiaret, qui ad debellandas aëreas poteſtates humilis venire dignatus eſt.

Michaël interpretatur, quis vt Deus? Quando enim aliquid in mũdo miræ virtutis fit, hic archangelus mittitur. Et ex ipſo opere nomẽ eſt eius, quia nemo valet facere quod facere præualet Deus.

D

Raphaël interpretatur curatio, vel medicina Dei: vbicunque enim curandi & medendi opus neceſſarium eſt, hic archangelus à Deo mittitur, & inde medicina Dei vocatur. Vnde & ad Tobiam idem archangelus miſſus oculis eius curationem adhibuit, & cæcitate deterſa viſum eius reſtituit: nominis enim interpretatione & angeli officium deſignatur.

Vriel interpretatur Ignis Dei, ſicut legimus apparuiſſe ignem in rubo. Legimus etiam ignem miſſum deſuper, & impleſſe quod præceptum eſt.

Throni autem, & dominationes, & principatus, & poteſtates, & virtutes: quibus vniuerſam cæleſtem ſocietatem Apoſtolus complectitur, ordines angelorum & dignitates intelliguntur, & pro hac ipſa diſtributione officiorum alij throni, alij dominationes, alij principatus, alij poteſtates dicũtur, pro certis dignitatibus quibus inuicem diſtinguuntur.

Virtutes angelicæ quædam miniſteria perhibentur, per* quæ ſigna & miracula in mundo fiunt, propter quod & virtutes dicuntur. *al. quos.*

Poteſtates ſunt, quibus virtutes aduerſæ ſubiectæ ſunt, & inde poteſtatum nomine nuncupantur, quia magni ſpiritus eorum poteſtate coërcentur, ne tantùm mundo noceant, quantum cupiunt.

Principatus ſunt hi, qui angelorum agminibus præſunt. Qui pro eo quòd ſubditos angelos ad explendum miniſterium diuinum diſponunt, principatus vocabulum acceperunt. Nam alij qui adminiſtrant, alij qui aſſiſtunt, ſicut per Danielem dicitur: Milia miliũ miniſtrabant ei, & decies milies centena milia aſſiſtebant ei.

Dominationes ſunt ij, qui etiam Virtutibus & Principatibus præeminẽt, qui pro eo quòd cæteris angelorum agminibus dominantur, Dominationes vocantur.

Throni ſunt agmina angelorum, qui latino eloquio ſedes dicũtur: & vocati Throni, quia illis conditor præſidet, & per eos iudicia ſua decernit vel diſponit.

Cherubin autem & ipſę ſublimes cælorum poteſtates, & angelica miniſteria perhibẽtur: qui ex Hebræo in linguam noſtram interpretantur ſcientiæ multitudo. Sunt autem* ſublimiora agmina angelorum, qui pro eo quòd vicinius poſiti diuina ſcientia cæteris amplius pleni ſunt, Cherubin hoc eſt, plenitudo ſcientiæ appellantur. Ipſa ſunt duo illa animalia ſuper propiciatorium arcæ ficta ex metallo, propter ſignificandam angelorum præſentiam, in quorum medio oſtenditur Deus. *al. ſublimiorum.*

Seraphin quoque ſimiliter multitudo angelorum eſt, qui ex Hebræo in latinum ardẽtes vel incendentes interpretantur. Qui idcirco ardentes vocantur, quia inter eos & Deũ nulli alij angeli conſiſtunt: & ideò quanto vicinius coram Deo conſiſtunt, tanto magis claritate diuini luminis inflammantur. Vnde & ipſi velant faciem & pedes ſedentis in throno Dei, & idcirco cætera angelorum turba videre Dei eſſentiam plenè non valet, quoniã* Seraphin eam tegit. *al. cherubin*

Hæc igitur vocabula agminum angelorũ ita ſunt ſpecialia ordinum ſingulorum, vt tamen ſint ex parte communia omnium. Nam dum Throni ſedes Dei in quorundam ange-

lorũ ordine ſpecialiter deſignentur, tamẽ per E Pſalmiſtam, Qui ſedes ſuper Cherubin, dicitur. Sed ideo iſti ordines angelorum priuatis nominibus appellantur: quia hoc ipſum officium in proprio ordine plenius acceperunt. Et cùm ſint omnibus communia, propria tamen hæc nomina ſuis ordinibus deputantur.

Vnicuique etiam, ſicut prædictum eſt, propria officia ſunt iniuncta: quæ eos promeruiſſe in mundi conſtat exordio. Nam quia angeli & locis & hominibus præſunt, per prophetam teſtatur angelus dicens, Princeps regni Perſarum reſtitit mihi. Vnde apparet, nullum eſſe locum cui angeli non præſunt. Præſunt F enim & auſpiciis operum omnium.

Hic eſt ordo vel diſtinctio angelorum: qui poſt lapſum malorum in cæleſti vigore ſteterunt. Nam poſtquam apoſtatæ angeli ceciderunt, hi in perſeuerantia æternæ beatitudinis ſolidati ſunt. Vnde & poſt cæli creationem in principio repetitur Fiat firmamentum, & vocatum eſt firmamentum cælum. nimirum oſtendens: quod poſt ruinam angelorum malorum: hi qui permanſerunt, firmitatem æternæ perſeuerantiæ conſecuti ſunt. nullo iã lapſu auerſi, nulla ſuperbia cadentes, ſed firmiter in Dei amore & contemplatione manentes, nihil aliud dulce habent, niſi eum à quo creati ſunt. G

Quod autem duo Seraphim in Eſaia legũtur, figuraliter veteris & noui teſtamẽti ſignificationem oſtendunt. Faciem verò & pedes operiunt Dei, quia præterita ante mundũ, & futura poſt mundum ſcire non poſſumus: ſed media tantùm eorum teſtimonia contemplamur. Singuli ſenas alas habent, quia fabricam tantum mundi quæ in ſex diebus facta eſt, in præſenti ſeculo nouimus. Quod clamant ter ſanctus alter ad alterum, Trinitatis in vna diuinitate demonſtrant myſterium.

De hominibus qui quedam præſagio nomen acceperunt.

PLerique primorum hominum ex propriis H cauſis originem nominum habent. Quibus ita prophetìcè indita ſunt vocabula: vt aut futuris aut præcedentibus eorum cauſis conueniant. In quibus tamen manente ſpiritali ſacramento, nunc tantum ad literam intellectum hiſtoriæ perſequimur. Vbi autem etymologiæ interpretationem non attingimus: ſolam ipſam etymologiam in latinum ponimus. Quod autem vnum nomen Hebraicum aliter atque aliter interpretatur: hoc ſecundũ accentuum & literarum euenit diuerſitatem, vt in variis ſignificationibus nomina* computentur. al. commutentur.

Adam, ſicut beatus Hieronymus tradidit, homo ſiue terrenus: ſiue terra rubea interpretatur. Ex terra enim facta eſt caro, & humus hominis faciendi materies fuit.

Eua interpretatur vita: ſiue calamitas, ſiue, Væ vita: quia origo fuit naſcendi, calamitas: & Væ, quia per præuaricationem cauſa extitit moriendi. A cadendo enim nomen ſumpſit calamitas. Alii autem dicunt ob hoc etiam Euam vitam & calamitatem appellatam, quia ſæpe mulier viro cauſa ſalutis eſt, ſæpe calamitatis & mortis origo, quod eſt Væ.

Cain poſſeſſio interpretatur: vnde etymologiam ipſius exprimens pater eius ait: Cain, id eſt poſſedi hominem per Deum. Idem & lamentatio, eo quòd pro interfecto Abel interfectus ſit, & pœnam ſui ſceleris dederit.

Abel luctus interpretatur, quo nomine præfigurabatur occidendus. Idem & vanitas, quia citò ſolutus eſt atque ſubtractus.

Seth interpretatur reſurrectio, eo quòd poſt fratris interfectionem natus ſit: quaſi reſurrectionem fratris ex mortuis reſuſcitaret. Idem & poſitio, quia poſuit eum Deus pro Abel.

Enos iuxta propriæ linguæ varietatem, homo vel vir dicitur. Et congruè hoc vocabulũ habuit. De eo enim ſcriptum eſt. Tunc enim initium fuit inuocandi nomen domini, licet plerique Hebræorum arbitrentur, quod tunc primum in nomine domini, & ſimilitudine eius fabricata ſunt idola.

Enoch dedicatio. In ipſius enim nomine ciuitatem poſtea ædificauit Cain.

Cainam lamentatio vel poſſeſſio eorum: ſicut enim Cain poſſeſſio, ita deriuatum nomẽ quod eſt Cainam, facit poſſeſſio eorum.

Matuſalem interpretatur mortuus eſt. Euidens eſt etymologia nominis. quidam enim cum patre tranſlatum fuiſſe, & diluuium præteriſſe putauerunt. Ob hoc ſignanter transfertur: mortuus eſt, vt oſtenderetur non vixiſſe eum poſt diluuium: ſed in eodem catacliſmo fuiſſe defunctum. Soli enim octo homines in arca euaſerunt diluuium.

Lamech percutiens. Ipſe enim percuſſit & interfecit Cain: quod etiam ipſe poſtea perpetraſſe vxoribus confitetur.

Noë requies interpretatur, pro eo quòd ſub illo omnia retro opera quieuerunt per diluuiũ Vnde & pater eius vocans nomẽ eius Noe dixit. Iſte requieſcere nos faciet ab omnibus operibus noſtris.

Sem dicitur nominatus, eo quòd nomen ex poſteritatis præſagio accepit. Ex ipſo enim patriarchæ & prophetæ & apoſtoli & * populi al. populus. Dei ex eius quoque ſtirpe & Chriſtus, cuius ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen in gentibus.

Kam

Kam, calidus: quia ipſe ex præſagio futuri cognominatus eſt. Poſteritas enim eius eam terræ partem poſſedit, quæ vicino ſole calentior eſt. Vnde & Ægyptus vſque hodie Ægyptorum lingua Kam dicitur.

Iafeth latitudo. Ex eo enim populus gentiũ naſcitur, & quia lata eſt ex gentibus multitudo credentium, ab eadem latitudine, Iafeth dictus eſt.

Kanaan filius Kam, interpretatur, motus eorum. Quod quid eſt aliud niſi opus eorum? Pro motu enim patris, id eſt pro opere eius maledictus eſt.

Arfaxat ſanans depopulationem.

Chus Hebraicè æthiops interpretatur: à poſteritate ſui generis nomen ſortitus. Ab ipſo enim ſunt* propagati Æthiopes.

al. progenati.

Nẽbroth interpretatur tyrannus. Iſte enim prior arripuit inſuetam in populos tyrannidẽ & ipſe aggreſſus eſt aduerſus Deum impietatis ædificare turrem.

Heber tranſitus. Etymologia eius myſtica eſt, quod ab eius ſtirpe tranſiret dominus: nec perſeueraret in eis, tranſlata in gentibus gratia Ex ipſo enim ſunt exorti Hebræi.

Faleg diuiſio, cui pater propterea tale nomen impoſuit, quia tunc natus eſt, quando per linguas terra diuiſa eſt.

Thara exploratio aſcenſionis.

Melchiſedech rex iuſtus. Rex, quia ipſe poſteà imperauit Salem. iuſtus, pro eo quòd diſcernens ſacramẽta legis & Euangelii: non pecudum victimas, ſed oblationem panis & calicis in ſacrificium obtulit.

Loth declinans. Factis enim Sodomorum non conſenſit, ſed eorum illicita carnis incendia declinauit.

Moab ex patre, & totum nomen etymologiam habet. Concepit enim eum primogenita filia de patre.

Ammon cuius cauſa nomen redditur filius populi mei: ſic deriuatur, vt ex parte ſenſus nominis, ex parte ipſe ſit ſermo. Ammi enim à quo dicti ſunt Ammanitæ, vocatur populus meus.

Sarai interpretatur princeps mea, eo quòd eſſet vnius tantummodo domus materfamilias. Poſtea cauſa nominis* immutati ablata de fine litera dicitur Sara, id eſt princeps. Omnium quippe gentium futura princeps erat, ſicut & dominus pollicitus fuerat Abraham: Dabo tibi ex Sara filiũ, & benedicã ei, & erit in gentes: ſed & reges populorum erũt ex eo.

al. immutata

Agar aduena vel cõuerſa. Fuit enim Ægyptia.

Cethura thymiama interpretatur.

Iſmahel interpretatur auditio Dei: ſic enim A ſcriptum eſt. Et vocauit nomen eius Iſmahel quia exaudiuit eum Deus.

Eſau trinomius eſt, & ex propriis cauſa variè nuncupatur. dicitur enim Eſau, id eſt rufus ob coctionẽ rufæ lentis ita appellatus, cuius edulio primogenita perdidit. Edom: aut ob ruborem corporis dictus eſt, quòd Latinè ſanguineus dicitur. Seir verò quod fuerit hiſpidus, & piloſus: quoniam enim natus eſt totus ſicut pellis piloſus erat. atque ideo tribus nominibus appellatur, Eſau, id eſt rufus. Edõ id eſt ſanguineus: Seir, id eſt piloſus: quia nõ habuit lenitatem.

Rebecca, patientia: ſiue quæ multum acB cepit.

Lia laborioſa vtique generando. Plurimos enim dolores quàm Rachel fœcunditate pariendi experta eſt.

Rachel interpretatur ouis, pro ea enim Iacob pauit oues Labam.

Zelfa os hians.

Bala inueterata.

Dina transfertur in cauſam. iurgii enim in Sichimis cauſa extitit.

Thamar amaritudo pro viris mortuis. Eadem & commutãs. Mutauit enim ſe in habitum meretricis, quando cum ſocero ſuo conC cubuit.

Phares diuiſio, ab eo quod diuiſerit membranulam ſecundarũ diuiſores. Inde & Phares ſortitus eſt nomen. Vnde & Phariſæi qui ſe quaſi iuſtos à populo ſeparabant, diuiſi appellabantur.

Zara frater eius in cuius manu erat coccinũ, interpretatur oriens, ſiue quia primus apparuit, ſiue quòd plurimi ex eo iuſti nati ſunt vt in libro Paralipomenum continetur, Zara id eſt oriens appellatus eſt.

Iob in latinum vertitur dolẽs, & rectè: propter percuſſionem carnis & paſſiones dolorũ. Calamitates enim ſuas nominis etymologia D præfigurauit.

Pharao nomen eſt non hominis ſed honoris: ſicut & apud nos Auguſti appellantur reges cùm propriis nominibus cenſeantur. Exprimitur autem in Latinum Pharao denegãs eum, vtique Deum, ſiue diſſipator eius. Populi enim Dei fuit afflictor.

Iamnes marinus, ſiue vbi eſt ſignum eius. Ceſſit & defecit ſignũ eius coram ſignis Moyſi vnde & dixerunt Magi. Hic digitus Dei eſt.

Mambres, mare pelliceum, ſiue mare in capite. Denique Moyſes interpretatur ſumptus ex aqua. Inuenit enim eum ad ripam fluminis expoſitum filia Pharaonis, quem colligens adoptauit filium ſibi: vocauitque nomẽ eius Moyſes, eo quod de aqua ſumpſiſſet eũ.

h iij

Aaron mons fortitudinis interpretatur, propter quod thuribulum accipiens in medio ſuperſtitum & interemptorum obuiam ſtetit, & ruinam mortis quaſi quidam mons fortis excluſit.

Eleazar, Dei adiutorium.

Balac præcipitans ſiue deuorans.

Balaam vanus populus.

Phinees ori parcens, transfixit enim pugione Zambri cum ſcorto Madianitide, & Domini furorem placauit, vt parceret.

Zambri ſtella laceſſiẽs, vel amaricans. Propriè enim eſt nomen ab amaritudine vocatũ, quod peccando amaricauerit populum.

Raab latitudo, vel fames, ſiue impetus.

Ioſue interpretatur ſaluator. Ipſe enim in figura Chriſti populum à deſerto ſaluauit, & in terram repromiſſionis induxit.

Caleph quaſi cor aut canis.

al. Othoniel. * Gothoniel tempus eius Deus, vel reſponſio Dei.

Aoth, glorioſus.

Barach, fulgurans.

Debbora, apis vel loquax. Apis, quia fuit ad bellum promptiſſima, dimicans aduerſus Siſaram, quo perempto cecinit canticum: inde loquax.

Iahel, aſcenſio.

Gedeon, experimentum iniquitatis eorum. Frequentibus enim documentis informatus eſt quaſi præſagio contra hoſtes futuram victoriam expediret, ex quo futuro experimento etymologiam nominis ſumpſit.

Abimelech, pater meus Rex.

Tola, vermiculus vel coccinum.

Iair, illuminans.

Iephte, aperiens vel apertus.

Eſebon, cogitatio ſiue vinculum mœroris.

Abdo, ſeruus eius.

Samſon ſol eorum vel ſolis fortitudo. Fuit enim virtute clarus, & liberauit Iſraël de hoſtibus eorum.

Dalila, paupercula vel ſitula.

Booz, in fortitudine, ſiue in quo robur.

Noëmi, quem interpretari poſſumus conſolatã, eo quòd marito & liberis peregrè mortuis, nurum Moabitidem in conſolationem ſuam tenuit.

Ruth interpretatur feſtinans. Alienigena enim erat ex populo gentili, quę relicta patria feſtinauit tranſire in terram Iſraël: dicens ſocrui ſuæ, Quocunque perrexeris pergam.

Anna, gratia eius interpretatur, quia dum eſſent prius ſterilis natura: poſtremò Dei gratia fœcundata eſt.

Eli, Deus meus.

Ophni, diſcalciatus. Filius enim fuit Heli E electus in miniſterium ſacerdotij, cuius amiſſionẽ ſuo expreſſit vocabulo. Apoſtolus enim ait, Calciati pedes in pręparationem Euangelij pacis. Et Propheta: Quàm ſpecioſi pedes qui annunciant pacem. Iſte ergo diſcalciatus interpretatur, vt eius nomine veteris Teſtamenti ſacerdotium à veteri populo ſignificaretur ablatum.

Phinees frater Ophni, os mutum interpretatur, quo ſignificatur ſacerdotij veteris & doctrinæ ſilentium.

Samuel, nomen eius Deus.

Geſſai, in ſole ſacrificium vel incenſum.

Saül, petitio interpretatur: notum eſt enim F quomodo Hebræorum populus eum ſibi regem petierit, & accepit nomen non ſecundũ Deum, ſed ſecundum ſuam voluntatem.

Dauid manu fortis interpretatur, vtique quia fortiſſimus in prœliis fuit. Ipſe & deſiderabilis in ſtirpe ſcilicet ſua, de quo dixerat propheta: Veniet deſideratus cunctis gentibus. Salomõ tribus nominibus fuiſſe perhibetur. Primum vocabulum eius Salomon dicitur, i. pacificus, eo quòd in regno eius pax fuerit. Secundum nomen Idida, eo quòd fuerit dilectus & amabilis domino. Tertium vocabulũ eius Coëleth quod Græcè appellatur Eccleſiaſtes, latinè Concionator, quod ad populũ G loqueretur.

Ionathas, columbæ donum.

Abſalon, patris pax per antiphraſin, eo quòd bellum aduerſus patrẽ geſſiſſet, ſiue quod in ipſo bello Dauid placatus fuiſſe legitur filio: adeo vt etiam magno cum dolore extinctum plangeret.

Roboam latitudo populi, & ipſum per antiphraſin, quod decem tribubus ab eo ſeparatis, duæ tantùm ei relictæ ſint.

Abia, pater dominus, vel pater fuit.

Aſa, tollens ſiue ſuſtollens.

Ioſaphat, Domini iudicium.

Ioram, qui eſt excelſus.

H Achazias, apprehendens dominum.

Athalia, tempus domini.

Ioas, ſpirans vel domini robur.

Amaſias, populum tollens.

Ozias, fortitudo domini.

Azarias, auxilium domini.

Ozias autem ipſe eſt qui & Azarias duplici nomine. Ipſe eſt qui illicitum ſibi ſacerdotiũ vendicare conatus, lepra in fronte percuſſus eſt.

Ioathan, eſt perfectus. Pulchram etymologiam nominis habet: fecit enim rectum in cõſpectu Domini, & portam templi ædificauit excelſam.

Achaz, apprehendens.

Ezechias

Ezechias, fortis Dominus.

Manaſſes, obliuioſus. Per multa enim ſcelera & ſacrilegia reliquerat & oblitus fuerat Domini.

Amon, fidelis vel honeſtus.

Ioſias, vbi eſt incẽſum domini, propria etymologia nominis. Iſte eſt enim qui ſimulacra combuſſit.

al. Ioathan combuttus * Ioachaz, robuſtus.

Ioachim, vbi eſt præparatio.

Eliachim, Dei reſurrectio.

Ieconias, pręparatio Domini.

Sedechias, iuſtus Domini.

Ieroboam, iudicatio ſiue cauſa populi, vel, vt quidam aiunt, diuiſio interpretatur, pro eo quòd in regno eius diuiſus ſit populus Iſraël, & præciſus à regno ſtirpis Dauid. Diuiſionis enim populi cauſa iſte extitit.

Zambri pſalmus, vel canticum meum.

al. Ambri * Amri, criſpans meus.

Achab, frater patris.

Iezabel, fluxus ſanguinis, vel fluens ſanguinem, ſed melius vbi eſt ſterquilinium. Præcipitatas enim deorſum comederũt carnes eius canes: ſicut prædixerat Helias, Et erũt, inquit, carnes Iezabel, ſicut ſtercus ſuper faciẽ terræ.

Ochozias, apprehendens Deum.

Iehu, ipſe, vel eſt.

Ioathan, robuſtus.

Sella, vmbra eius, vel petitio.

Manaem, conſolans.

Faceas, aperiens.

Nabuchodonoſor, prophetiæ laguncula anguſtæ, ſiue prophetans iſtiuſmodi ſignum per ſomnium ſcilicet futurorum quod vidiſſe narratur, & Daniel interpretatus eſt, ſiue ſeſſio in agnitione anguſtiæ pro iis qui in captiuitatem ab eo ducti ſunt.

Zorobabel apud Hebræos ex tribus integris nominibus traditur eſſe compoſitus. Zo, iſte: ro, magiſter: babel propriè babyloniũ ſonat: & efficitur nomen Zorobabel, iſte magiſter de Babylone: in Babylone enim ortus eſt vbi & princeps gentis Iudææ extitit.

De Patriarchis.

QVorundam patriarcharum etymologiæ notandæ ſunt, vt ſciamus quomodo ſuo vocabulo reſonent. Nam plerique eorum ex cauſa propria nomina acceperunt. Patriarcha interpretatur patrũ princeps. Αρχὴ enim Græcè principatus eſt.

Abram primum vocatus eſt pater videns populũ, propter Iſraelitas ſcilicet tantùm: poſtea appellatus eſt Abraham, quod trãsfertur pater multarum gentiũ, quod erat adhuc per fidem futurum. Gentium autem nõ habetur in nomine, ſed ſubauditur, iuxta illud: Erit no- A men tuum Abraham, quia patrem multarũ gentium poſui te.

Iſaac, ex riſu nomen accepit. Riſerat enim pater, quando ei promiſſus eſt admirans in gaudio. Riſit & mater, quando per illos tres viros promiſſus eſt, dubitãs in gaudio. Ex hac ergo cauſa nomẽ accepit Iſaac, interpretatur enim riſus. Sciendum autem quòd quatuor in veteri teſtamẽto abſque vllo velamine nominibus ſuis antequàm naſcerentur vocati ſunt Iſmaël, Iſaac, Salomon & Ioſias: Lege ſcripturas.

Iacob ſupplantator interpretatur, ſiue quod in ortu plantam naſcentis fratris apprehende- B rit, ſiue quod poſtea deceperit fratrẽ arte. Vnde Eſaü dixit: iuſtè vocatum eſt nomen eius Iacob, ſupplantauit enim me ecce ſecundo.

Iſraël vir vidẽs Deum. Tunc enim hoc nomen accepit, quando tota nocte luctatus vicit in certamine angelum, & oriente lucifero benedictus eſt. Inde propter viſionẽ Dei Iſrael appellatus eſt, ſicut & ipſe ait Vidi dominũ & ſalua facta eſt anima mea.

Rubẽ interpretatur viſionis filius. Sic enim quando eum peperit Lia, vocauit nomẽ eius Ruben dicens, Quia vidit Deus humilitatẽ meam.

Simeõ interpretatur auditio Dei. Sic enim C dixit Lia quando eum peperit, Quia exaudiuit me Deus. Leui additus. Dixit enim Lia quãdo peperit eum non * ambigens de amore viri: Nunc mecum erit vir meus, quia peperi ei tres filios. al. ambiens

Iudas confeſſio dicitur. Quando enim eum peperit Lia, laudẽ domino retulit dicẽs, Nũc ſuper hoc confitebor domino, & ob id vocatus eſt Iudas. A confeſſione itaque nomẽ eius dictum eſt: quod eſt gratiarum actio.

Iſachar interpretatur merces. Hoc aut ideo quia mandragotis filij Ruben introitum viri qui Racheli debebatur ad ſe emerat Lia. Vnde & dum natus eſt dixit Lia, Dedit Deus D mercedem meam.

Zabulon interpretatur habitaculum. Sextum enim hunc filium genuerat Lia: propterea iam ſecura dixit, Habitabit mecum vir meus. Vnde & filius eius vocatus eſt habitaculum.

Nephtalim de* conuerſatione ſiue comparatione: cauſa nominis eius eſt. Vnde & dixit Rachel, cùm eum peperiſſet ancilla eius Bala: Habitare me fecit Deus habitationem cũ ſorore mea. al. conuerſione

Dan interpretatur iudicium. Bala enim dũ eum peperiſſet, dixit Rachel domina eius: Iudicauit me dominus, & exaudiẽs dedit mihi filium. Cauſam nominis expreſſit, vt ab eo

quod iudicaſſet dominus: filio ancillæ iudicij nomen imponeret.

Gad ab euentu ſiue procinctu vocatus eſt. Quando enim eũ peperit Zelpha: dixit domina eius Lia in fortuna, id eſt quod dicitur, in procinctu vel euentu.

Aſer beatus dicitur, dum enim peperiſſet eum Zelpha: dixit Lia, Beata ego, & beatificant me mulieres: & ab eo quòd beata dicatur: ex etymologia nominis Beatum vocauit.

Ioſeph ab eo quòd ſibi alium filiũ addi mater optauerat: vocauit augmentũ. Hunc Pharao, Cephanet appellauit, quod Hebraicè abſconditor repertorum ſonat, pro eo quòd obſcura ſomnia reuelauit, & ſterilitatem prædixit. Tamen quia hoc nomen ab Ægyptio ponitur: ipſius linguæ deberet habere rationem. Interpretatur ergo Cephaneth Ægyptio ſermone Saluator mundi, eo quòd orbem terræ ab imminente famis excidio ipſe liberaret.

Beniamin interpretatur filius dextræ quod eſt virtutis. Dextra enim interpretatur Iamin. Mater quippe eius moriens vocauerat nomẽ eius Benoni, id eſt, filius doloris mei. Pater hoc mutauit: filium dextræ nominans.

Manaſſes dictus ab eo quòd ſit pater eius oblitus laborum ſuorum. Ita enim Hebraicè vocatur obliuio.

Ephraim eo quòd auxerit eum Deus, & ex hoc vocabulo in linguam noſtram transfertur augmentum.

De prophetis.

QVos gentilitas vates appellat, hos noſtri prophetas vocant, quaſi præfatores quia porrò fantur & de futuris vera prædicũt. Qui autem à nobis prophetæ, in veteri teſtamento videntes appellabantur: quia videbant ea quæ cæteri non videbant, & proſpiciebant ea, quæ in myſterio abſcõdita erant. Hinc eſt quod ſcriptum eſt in Samuele, Eamus ad videntem. Hinc Eſaias, Vidi inquit Dominum ſedẽtem ſuper ſolium excelſum & eleuatum. Et Ezechiel, Aperti ſunt cæli & vidi viſiones Dei. Quorundam autem prophetarum nominum etymologiæ annotandæ ſunt. Vocabula enim eorum ſatis oſtendunt, quid in futuris factis dictiſque ſuis prænunciaſſent.

Helias interpretatur dominus Deus. Ex futuri ergo præſagio ſic vocatur. Nam dũ altercaretur in ſacrificio cum quadringẽtis ſacerdotibus Baal, inuocato nomine domini deſcendit de cælo ignis ſuper holocauſtum. Quod cùm vidiſſet omnis populus cecidit in faciem ſuam & ait: dominus ipſe eſt Deus. Ex hac ergo cauſa tale prius nomen accepit, proeo quòd per eum poſteà cognouerit populus dominum deum. Idem & fortis dominus interpretatur: vel propter quod interfecit eoſdem ſacerdotes, vel propter quod Achab aduerſitatem tolerauit.

Heliſæus domini ſalus interpretatur, vocabulum autem idem ex futuri præſagio ſuſcepit, denique & multas virtutes fecit, & famẽ pellens populum à morte ſaluauit.

Nathan, dedit, ſiue dantis.

Iſaias interpretatur ſaluator domini. Et meritò. Saluator eſt enim vniuerſarum gentium, eiúſque ſacramẽta amplius quàm cæteri prædicat.

Ieremias excelſus domini, pro eo quòd dictum eſt ei: Conſtitui te ſuper gẽtes & regna.

Ezechiel, fortitudo Dei.

Daniel, iudicium Dei, ſiue quia in presbyterorum iudicio ſententiam diuinæ examinationis exhibuit, dum reperta eorum falſitate Suſannam ab interitu liberauit: ſiue quòd viſiones & ſomnia quibus per ſigna quædam & ænigmata futura monſtrabantur, ſagaci mente diſcernens aperuit. Hic & deſideriorum vir appellatus eſt, quia panem deſiderii non manducauit, & vinum concupiſcentiæ nõ bibit.

Ozee ſaluator aut ſaluans. Dum enim iram Dei in populũ Iſrael ob crimẽ idololatriæ prophetaſſet: domui Iudæ ſalutem pronunciauit. Propter quod Ezechias rex Iuda, ſublatis idolis quæ præcedentes reges conſecrauerant, tẽplũ domini purgaſſe ac purificaſſe mõſtratur.

Iohel dominus Deus, ſiue incipiens Deo, vel fuit Dei. Hoc enim eius vocabulum reſonatur, etymologia incerta.

Amos populus auulſus. Prophetia enim eius ad populum fuit Iſraël, quia iam auulſus erat à domino, & aureis vitulis ſeruiebat: ſiue auulſus à regno ſtirpis Dauid.

Naun germen ſiue conſolator. Increpat enim ciuitatem ſanguinum, & poſt euerſionẽ illius conſolatur Syon dicens: Ecce ſuper mõtes pedes euãgelizantis & annunciantis pacẽ.

Abacuc amplexans, quia vel ex eo quod amabilis Domini fuit, vocatur amplexatio, vel quod in certamẽ cũ Deo congreditur, amplexantis, id eſt luctantis ſortitus eſt nomẽ. Nullus enim tam audaci voce auſus eſt Deum ad diſceptationem iuſtitiæ prouocare: cur in rebus humanis & mundi iſtius tanta rerum verſaretur iniquitas?

Micheas, quis hic, vel quis iſte? Comminatur ènim Samariæ ob cauſam ſimulachrorum illo modo de quo Heliu dicit: Quis eſt iſte inuoluens ſententias?

Sophonias ſpeculum vel arcanum domini interpretatur: vtrumque ad prophetas conuenit. Ipſi enim ſciunt myſteria Dei. Vnde ad

Ezech

Ezechielem dicitur: Speculatorem te poſui A domui Iſrael. Et alibi, Non faciet dominus quicquã, niſi reuelauerit ſeruis ſuis prophetis.

Abdias, ſeruus domini. Sicut enim Moyſes ſeruus domini & Apoſtolus ſeruus Chriſti: ita iſte legatus ad gentes miſſus videt & prædicat quæ prophetali digna ſunt miniſterio & ſeruitute: inde ſeruus domini.

Ionas interpretatur columba ſiue dolens. *Columba*, pro gemitu quando in ventre ceti *triduo* fuit. Dolens autem vel propter triſtitiã quam habuit de ſalute Niniuitarum: vel propter ederam ſubito areſcentem: cuius vmbraculo tegebatur contra ſolis ardorem. Ipſe eſt & Amathi Sareptanæ viduæ filius, vt Iudæi B affirmant, quẽ reſuſcitauit Helias, matre poſtea ad eum dicente: Nunc cognoui quoniam vir Dei es tu, & verbum domini in ore tuo verum eſt. Ob hanc cauſam ipſum puerũ Amathi vocatum. Amathi enim ex Hebræo in Latinam linguam veritas dicitur, & ex eo quòd verum Helias locutus eſt: ille qui ſuſcitatus eſt filius nuncupatus eſt veritatis.

Zacharias memoria Domini. Septuageſimo enim anno deſolationis templi completo, Zacharia prædicãte memoratus eſt dominus populi ſui: iuſſuque Darij reuerſus eſt populus Dei, & reædificata eſt & vrbs & templum.

Aggæus in Latinum feſtiuus & lætus reſonat. Deſtructum enim templum ædificandũ C prophetat, & poſt luctũ captiuitatis regreſſionis lætitiam prædicat.

Malachias interpretatur angelus Domini, id eſt, nuncius. Quicquid enim loquebatur: quaſi à Domino eſſent mandata, ita credebantur, & inde ita nomen eius Septuaginta tranſtulerunt dicentes. Aſſumptio verbi domini ſuper Iſrael in manu angeli eius.

Eſdras adiutor.

Neemias conſolator à Domino. Quodam enim præſagio futurorum nomina iſta ſortiti ſunt. Fuerunt enim in adiutorium & conſolationem omni illi populo redeunti ad patriam. D Nam & templum domini idem reædificauerunt, & murorum & turrium opus ipſi reſtaurauerunt.

Ananias gratia Dei interpretatur. Idem & Sidrac lingua Chaldæa, quod interpretatur decorus meus.

Azarias auxilium domini. Idem & Abdenago, quod in Latinum vertitur Seruiens taceo.

Miſahel: qui populus domini. ipſe & Miſac quod interpretatur riſus vel gaudium.

Azia frater meus.

Semeia audiens Dominum.

Aſab congregans.

Ethan, robuſtus, ſiue aſcenſus.

Idithũ tranſiliens eos, ſiue ſaliens eos. Quoſdam enim inhærentes humo: curuatos in terram, & ea quæ in imo ſunt cogitantes, & in rebus trãſeuntibus ſpem ponentes tranſiliuit canendo iſte, qui vocatur tranſiliens.

Eman accipiens vel formido eorum.

Barachia benedictus dominus, vel benedictus domini.

Olda diſtrictio, ſiue diuerticulum.

Iudith laudans, vel confitens Domino.

Heſter abſconſa.

Zacharias memoria domini, ob hoc quia canit memoriale teſtamenti ſui ſancti.

Ioãnes domini gratia: eo quòd ſit limes prophetiæ, prænuncius gratiæ, ſiue initium baptiſmatis, per quod gratia miniſtratur.

Hi ſunt prophetæ veteris nouiq́ue teſtamẽti: quorum finis Chriſtus, cui dicitur à Patre, Et prophetam in gentibus poſui te.

Prophetiæ autẽ genera ſunt ſeptẽ: Primũ genus Eſtaſis, quod eſt mentis exceſſus, ſicut vidit Petrus vas illud ſummiſſum de cælo in ſtupore mentis cum variis animalibus. Secũdum genus viſio ſicut apud Eſaiam dicentem Vidi dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum. Tertium genus Somnium, ſicut Iacob ſubnixam in cælum ſcalam dormiens vidit. Quartum genus per nubẽ, ſicut ad Moyſem & ad Iob poſt plagam loquitur Deus. Quintum genus Vox de cælo, ſicut ad Abraham ſonuit dicens: Ne iniicias manum tuam ſuper puerum. Et ad Saulũ in via: Saule Saule quid me perſequeris? Sextum genus, accepta parabola, ſicut apud Salomonem in Prouerbiis, & apud Balaam cùm euocaretur à Balac. Septimum genus repletio ſancti ſpiritus, ſicut penè apud omnes prophetas.

Alia tria genera viſionũ dixerunt eſſe. Vnũ ſecundum oculos corporis, ſicut vidit Abraham tres viros ſub illice Mambre: & Moyſes ignem in rubo: & diſcipuli transfiguratum dominum in monte, inter Moyſem, & Heliam, & cætera huiuſmodi. Alterum ſecundum ſpiritũ quo imaginamur ea quæ per corpus ſentimus, ſicut vidit Petrus, diſcum illum ſubmitti de cælo cum variis animalibus; & ſicut Eſaias Deum in ſede altiſſima non corporaliter, ſed ſpiritaliter vidit. Non enim Deum forma corporea circumterminat: ſed quemadmodum figuratè, non propriè multa dicuntur: ita etiã figuratè multa monſtrantur. Tertium autem genus viſionis eſt, quod neque corporeis ſenſibus, neque vlla parte animæ qua corporaliũ rerum imagines capiuntur: ſed per intuitum mentis quo intellecta conſpicitur veritas: ſicut Daniel præditus mẽte vidit quod Baltha-

ſar viderat corpore, ſine quo genere illa duo vel infructuoſa ſunt, vel etiã in errorem mittunt. Omnia tamen hæc genera Spiritus ſanctus moderatur.

Habere autem prophetiam non ſolùm bonus, ſed etiam malus poteſt: nam inuenimus Saulẽ regẽ prophetaſſe. Perſequebatur enim ſanctum Dauid, & impletus Spiritu ſancto prophetare cœpit.

De Apoſtolis.

APoſtoli miſſi interpretantur: hoc enim eorum nomen indicat. Nam ſicut græcè ἄγγελοι, Latinè nuncij vocantur: ita græcè Apoſtoli, latinè miſſi appellantur. Ipſos enim miſit Chriſtus euangelizare per vniuerſum mundum: ita vt quidam Perſas Indóſque penetrarent, docentes gentes, & facientes in nomine Chriſti magna & incredibilia miracula, vt atteſtantibus ſignis & prodigiis crederetur illis in iis quæ dicebãt & viderant. Habent enim plerique eorum ex iis cauſas ſuorum vocabulorum.

Petrus, à petra nomen accepit, hoc eſt, à Chriſto ſuper quem fundata eſt eccleſia. Nõ enim à Petro petra, ſed Petrus à petra nomen ſortitus eſt, ſicut non Chriſtus à Chriſtiano, ſed Chriſtianus à Chriſto vocatur, ideóq; ait Dominus: Tu es Petrus, & ſuper hanc petrã, &c. quia dixerat Petrus: Tu es Chriſtus filius Dei viui: deinde ei Dominus, Super hanc petram, quam confeſſus es, ædificabo, inquit, eccleſiam meam. Petra enim erat Chriſtus ſuper quod fundamentum etiam ipſe ędificatus eſt Petrus.

Cephas dictus, eo quòd in capite ſit conſtitutus Apoſtolorum: κεφαλὴ enim Gręcè caput dicitur, & ipſum nomen in Petro Sirum eſt.

Simon bar-iona in linguam noſtram ſonat filius columbę, & eſt nomen Sirum pariter & Hebræum. Bar quippe Sira lingua filius, Iona hebraïcè columba, vtroque ſermone dicitur Bar-iona. Alij ſimpliciter accipiunt quod Simon, i. Petrus filius ſit Ioannis, iuxta illam interrogationẽ: Simon Ioãnis diligis me? & volunt ſcriptorum vitio deprauatũ, vt pro Barioanna, hoc eſt filius Ioannis, bar-iona ſcriptum ſit, vna detracta ſyllaba. Ioanna autem interpretatur Domini gratia. Et fuiſſe conſtat Petrum trinomium: Petrum Cepham, & Simon Bar-iona: Simon autem Hebraicè interpretatur *obediens. (al. audiẽs.)

Saulus Hebraïco ſermone tentatio dictus, eo quòd prius in tentatione eccleſiæ ſit verſatus. Perſecutor enim erat, & inde nomen habebat iſtud, quando perſequebatur chriſtianos. Poſtea mutato nomine de Saulo factus E eſt Paulus, quod interpretatur mirabilis ſiue electus. Mirabilis, vel quia multa ſigna fecit, vel quia ab Oriente vſque ad Occaſum euãgelium Chriſti in omnibus gentibus prædicauit. Electus, ſicut in actibus Apoſtolorum Spiritus ſanctus dicit: Segregate mihi Barnabam & Paulum ad opus ad quod elegi eos. Latino autem ſermone Paulus à modico dictus: vnde & ipſe ait, Ego ſum minimus Apoſtolorum omnium. Quando enim Saulus, ſuperbus, elatus: quando Paulus, humilis & modicus. Ideò ſic loquimur, paulopoſt videbo te i. poſt modicum. Nam quia modicus factus eſt, ipſe dicit: Ego enim ſum nouiſſimus F Apoſtolorum: &, Mihi minimo omnium ſanctorum. Cephas autem & Saulus ideo mutato nomine ſunt vocati, vt eſſent etiam ipſo nomine noui, ſicut Abraham & Sara.

Andreas frater Petri carne, & cohæres gratiæ: ſecũdum Hebræam etymologiam interpretatur decorus, ſiue reſpõdens: ſermone autem græco à viro virilis appellatur.

Ioannes, quodam vaticinio ex merito nomen accepit: interpretatur enim, in quo eſt gratia, vel Domini gratia. Amplius enim eum cæteris Apoſtolis dilexit Ieſus.

Iacobus Zebedæi à patre cognominatur, quem relinquẽs, cum Ioanne verum patrem G ſecuti ſunt. Hi ſunt filij tonitrui, qui etiã Boanerges ex firmitate & magnitudine fidei nominati ſunt. Hic eſt Iacobus filius Zebedæi, frater Ioannis, qui poſt aſcenſionem Domini ab Herode manifeſtatur occiſus.

Iacobus Alphæi ob diſtinctionem prioris cognominatus, qui dicitur filius Zebedæi: ſicut iſte filius Alphæi: cognomentum igitur ambo à patre ſumpſerũt. Iſte eſt Iacobus minor, qui in Euangelio frater Domini nominatur, quia Maria vxor Alphæi ſoror fuit matris Domini, quam Mariam Cleophe Ioannes euangeliſta cognominat, à patre ſiue à gẽtilitate familiæ, aut quacunque alia cauſa ei H nomen imponens. Alphæus autem Hebræo ſermone in latinum exponitur milleſimus, ſiue doctus.

Philippus os lampadarum, vel os manuum.

Thomas abyſſus vel geminus, vnde Græcè Didimus appellatur.

Bartholomæus, filius ſuſpendentis aquas, vel filius ſuſpendentis me. Syrum eſt non hebræum.

Matthæus in hebræo donatus exprimitur. Idem & appellatus Leui ex tribu à qua ortus fuit. In latino autem ex opere publicani nomen accepit, quia ex eis fuit electus, & in apoſtolatum translatus.

Simon Cananæus ad diſtinctionem Simo-

nis Petri, de vico Galilææ Cana, vbi aquas dominus mutauit in vinum: ipſe eſt qui in alio euangeliſta ſcribitur Zelotes: Cana quippe zelus interpretatur.

Iudas Iacobi qui alibi vocatur Lebbeus, figuratum nomen habet à corde, quod nos diminutiuè corculum poſſumus appellare: ipſe in alio Euangeliſta Thaddæus ſcribitur, quẽ eccleſiaſtica tradit hiſtoria miſſum Edeſſam ad Abgarum regem.

Iudas Iſcariotes, vel à vico in quo ortus eſt, vel ex tribu Iſachar vocabulum ſumpſit, quodam præſagio futuri in condemnatione ſui. Iſachar enim interpretatur merces, vt ſignificaretur precium proditoris, quo vendidit dominum ſicut ſcriptum eſt. Et acceperũt mercedem meam, triginta argenteos, &c.

Mathias qui inter apoſtolos ſine cognomine ſolus habetur, interpretatur donatus, vt ſubaudiatur pro Iuda: ipſe enim in locum eius electus eſt ab Apoſtolis, cùm pro duobus ſors mitteretur.

Marcus, excelſus mandato, vtique propter Euangelium altiſſimi quod prædicauit.

Lucas ipſe cõſurgens, ſiue eleuans, eo quòd eleuauerit per prædicationem Euangelium poſt alios.

Barnabas filius prophetæ vel conſolationis.

De reliquis in Euangelio nominibus.

MAria illuminatrix ſiue ſtella maris: genuit enim lumen mundi. Sermone autem Syro Maria domina nuncupatur, & pulchrè, quia Dominum genuit.

al. Dei Eliſabeth Dei mei ſaturitas, vel * Domini mei iuramentum.

Magdalena turris. Martha irritans vel prouocans: ſermone autem Syro interpretatur dominans.

Nathanael donum Dei, quia dolus, i. ſimulatio dono Dei in eo non fuit.

Zebedæus donatus, ſiue fluens iſte.

Zachæus iuſtus, ſiue iuſtificatus, ſiue iuſtificandus: ſyrum eſt nomen non Hebræum.

Lazarus adiutus, eo quòd ſit à morte reſuſcitatus.

Herodes, pelliceus, glorioſus.

Cayphas inueſtigator aut ſagax, aut vomẽs ore: iniquo enim ore ſuo iuſtum condemnauit, quamuis hoc myſterio prophetali annuntiaſſet.

Pontius declinans concilium vtique Iudæorum: accepta enim aqua lauit manus ſuas dicens: Innocens ego ſum à ſanguine huius iuſti.

Pilatus os malleatoris, quia dum Chriſtum ore ſuo & iuſtificat & condemnat, more mal-A leatoris * vtraque ferit. al. vtrinque

Barraba filius magiſtri eorum, abſque dubio iudæorum magiſtri, qui eſt diabolus, homicidiorum autor, qui vſque hodie regnat in eis.

De Martyribus.

MArtyres græca lingua Latinè teſtes dicũtur, vnde & teſtimonia Græcè martyria nuncupantur. Teſtes autem ideo vocati ſunt, quia propter teſtimonium Chriſti paſſiones ſuſtinuerunt, & vſque ad mortem pro veritate certauerunt. Quia verò non teſtes (quod latinè vtique poſſumus,) ſed græcè martyres appellamus, familiarius Eccleſiæ auribus hoc B græcum verbum ſonat, ſicut multa græca nomina quæ pro latinis vtimur.

Martyrum primus in nouo teſtamento Stephanus fuit, qui ſermone hebræo interpretatur norma, quod prior fuerit in miniſterio ad imitationem fidelium: idem autem ex Græco ſermone in latinum vertitur coronatus, & hoc propheticè, vt quod ſequeretur in re vaticinio quodam futuri prius in vocabulo reſonaret: paſſus eſt enim & quod vocabatur accepit. Stephanus enim corona dicitur, humiliter lapidatus ſed ſublimiter coronatus.

Duo autem ſunt martyrij genera, vnum in C aperta paſſione, alterum in occulta animi virtute. Nam multi hoſtis inſidias tolerantes, & cunctis carnalibus deſideriis reſiſtentes, per hoc quod ſe omnipotenti Deo in corde mactauerunt, etiam pacis tempore martyres facti ſunt, qui etiam ſi perſecutionis tempus exiſteret, martyres eſſe potuerunt.

De Clericis.

CLerus & clericus hinc appellatur, quia Mathias ſorte electus eſt, quem primum per Apoſtolos legimus ordinatum. κλῆρος enim Græcè, ſors vel hæreditas latinè dicitur. Propterea ergo dicti ſunt clerici, quòd de ſorD te ſunt Domini, vel quia Domini partem habent: generaliter autem clerici nuncupantur omnes qui in Eccleſia Chriſti deſeruiũt, quorum gradus & nomina hæc ſunt.

Oſtiarius, Pſalmiſta, Lector, Exorciſta, Acolitus, Subdiaconus, Diaconus, Preſbyter, Epiſcopus.

Ordo epiſcoporum quadripartitus eſt, i. in patriarchis, archiepiſcopis, metropolitis atq; epiſcopis.

Patriarcha græca lingua ſummus pater interpretatur, quia primum, i. apoſtolicum retinet locum, & ideo quia ſummo honore fungitur, tali nomine cenſetur, ſicut Romanus, Antiochenus & Alexandrinus.

Archiepiſcopus græcè dicitur ſummus epi-

ſcoporum: tenet enim vicem apoſtolicam,& præſidet tam metropolitanis quàm epiſcopis cæteris.

Metropolitani autem à mẽſura ciuitatum vocantur. Singulis enim prouinciis præeminent, quorũ autoritati & doctrinæ cæteri ſacerdotes ſubiecti ſunt, ſine quibus nihil reliquos epiſcopos agere licet, ſollicitudo enim totius prouinciæ ipſis epiſcopis commiſſa eſt. Omnes autem ſuperius deſignati ordines vno eodémque vocabulo epiſcopi nominantur, ſed ideo priuato nomine quidam vtuntur propter diſtinctionem poteſtatum, quam ſingulariter acceperunt.

Patriarcha patrum princeps: Αρχος enim princeps.

Archiepiſcopus princeps epiſcoporum, ſicut metropolitanus à menſura ciuitatum.

Epiſcopatus autem vocabulum inde dictũ, quòd ille qui ſuperefficitur, ſuperintendat, curam ſcilicet gerens ſubditorum. σκοπεῖν enim græcè, Latinè intendere dicitur. Epiſcopi autem grecè, latinè ſpeculatores interpretantur: nam ſpeculator eſt præpoſitus in eccleſia, dictus eo quòd ſpeculetur atque proſpiciat populorum infra ſe poſitorum mores & vitam.

Pontifex princeps ſacerdotum eſt, quaſi via ſequentium: ipſe & ſummus ſacerdos, ipſe & pontifex maximus nuncupatur: ipſe enim efficit ſacerdotes atque Leuitas, ipſe omnes ordines eccleſiaſticos diſponit: ipſe quid vnuſquiſque facere debeat oſtendit. Antea autem pontifices & reges erant: nam maiorum hæc erat conſuetudo, vt rex eſſet etiam ſacerdos al. vel. * & pontifex. Vnde & Romani imperatores pontifices dicebantur.

Vates à vi mẽtis appellatus, cuius ſignificatio multiplex eſt: nam modò ſacerdotẽ, modò prophetam ſignificat, modò poëtam.

Antiſtes ſacerdos dictus ab eo quòd ante ſtat, primus eſt enim in ordine Eccleſiæ, & ſupra ſe nullum habet.

Sacerdos autem nomen habet compoſitũ ex græco & Latino, quaſi ſacrum dans, ſicut enim rex à regendo, ita ſacerdos à ſacrificando vocatus eſt: conſecrat enim & ſanctificat.

Sacerdotes gẽtilium flamines dicebantur. Hi in capite habebãt pileum in quo erat breuis virga deſuper, habens lanæ aliquid. Quod al. per æſtũ cùm * pro æſtu ferre non poſſent: filo tantùm capita religare cœperunt. Nam nudis eos penitus capitibus incedere nefas erat: vnde à filo quo vtebantur, flamines dicti ſunt, quaſi filamines. Verùm feſtis diebus filo dèpoſito, pileum imponebant pro ſacerdotij eminentia.

Preſbyter græce, latine ſenior interpretatur nõ pro ætate vel decrepita ſenectute, ſed pro-

E pter honorem & dignitatem quam acceperunt, preſbyteri nominãtur: vnde & apud veteres idem epiſcopi, & preſbyteri fuerũt, quia illud nomẽ dignitatis, hoc eſt ætatis. Ideo autem & preſbyteri ſacerdotes vocantur, quia ſacrum dant, ſicut & epiſcopi, qui licet ſint ſacerdotes, tamen pontificatus apicem non habent, quia nec chriſmate frõtem ſignant, nec paracletum ſpiritum dant, quod ſolùm deberi epiſcopis lectio actuum Apoſtolorum demonſtrat.

Leuitæ ex nomine autoris vocati: de Leui enim Leuitæ exorti ſunt, à quibus in templo Dei myſtici ſacramenti * myſteria explebanal. miniſteria.

F tur. Hi Græce diaconi, latine miniſtri dicuntur, quia ſicut in ſacerdote conſecratio: ita in diacono miniſterij diſpenſatio habetur.

Hypodiaconi græce, quos nos ſubdiaconos dicimus, qui ideo ſic appellantur, quia ſubiacent præceptis & officiis Leuitarũ, qui in Eſdra Nathanei appellantur, i. in humilitate domino ſeruientes. Oblationes enim in templo Dei à fidelibus ipſi ſuſcipiũt, & Leuitis ſuperponendas altaribus deferũt: hi apud Hebræos * Nathinnæi vocantur. al. Nathanei.

Lectores à legendo, & pſalmiſtæ à pſalmis canendis vocati: illi enim prædicant populis quid ſequantur: iſti canunt vt excitent ad cõ-

G punctionem animos audientium: licet & quidam lectores ita miſeranter pronuncient, vt quoſdam ad luctum lamentationémque cõpellant. Idem etiam pronunciatores vocãtur, quod porrò annuntient: tanta enim & tã clara erit vox eorum, vt quamuis longe poſitorũ aures adimpleant.

Cantor autem vocatus, quia vocem modulatur in cantu. Huius duo genera dicuntur in arte muſica, ſicut ea docti homines latine dicere potuerunt, præcentor & ſuccentor.

Præcentor, qui vocem præmittit in cantu.

Succentor autem qui ſubſequenter canendo reſpondet.

H Concentor autem dicitur qui cõſonat, qui autem non conſonat, nec concinit, nec cãtor, nec ſuccentor erit.

Acoliti græce, Latine ceroferarij dicuntur, à deportandis cereis quando Euangelium legendum eſt, aut ſacrificiũ offerendum. Tũc enim accenduntur luminaria ab eis & deportantur, non ad fugandas tenebras, dum ſol eodem tempore rutilet, ſed ad ſignũ lætitiæ demonſtrandum, vt ſub typo luminis corporalis, illa lux oſtendatur de qua in Euangelio legitur: Erat lux vera quæ illuminat, &c.

Exorciſtæ ex Græco in Latinum adiuratores ſiue increpantes vocantur. Inuocant enim ſuper cathecumenos, vel ſuper eos qui habẽt ſpiritum

ſpiritum immundū, nomen domini Ieſu adiurantes per eum, vt egrediatur ab eis. A

Hæc vſque ad dictionē Filii in manuſcripto codice non leguntur.

Oſtiarij, i. ianitores * qui in Eſdra cuſtodes templi dicūtur ſeruorum Salomonis filij, qui in veteri teſtamento electi ſunt ad cuſtodiam templi, vt non ingrederetur eum immundus in omni re: dicti autem oſtiarij, quòd præſint oſtiis templi. Ipſi enim tenentes clauem, omnia intus extràque cuſtodiunt, atque inter bonos & malos * habentes iudicium, fideles recipiunt, reſpuunt infideles.

al. tenentes.

De Monachis.

MOnachus græca etymologia vocatus, eo quòd ſit ſingularis: μονὰς enim græcè ſingularitas dicitur. Ergo ſi ſolitarius interpretatur vocabulū monachi, quid facit in turba, qui ſolus eſt? Plura autē ſunt genera monachorū.

Cœnobitæ, quos nos In commune viuentes poſſumus appellare. Cœnobium enim plurimorum eſt.

Anachoritæ ſunt, qui poſt cœnobialem vitam deſerta petūt & ſoli habitant per deſerta: & ab eo q; procul ab hominibus receſſerūt, tali nomine nuncupantur: ſed anachoritæ Heliā & Ioannē, cœnobitæ Apoſtolos imitātur.

Heremitæ ij ſunt, qui & anachoritæ, ab hominum conſpectu remoti: eremum & deſertas ſolitudines appetentes. Nam * eremum dicitur quaſi remotum.

ἔρημος dicitur deſertum.

Abba autem Syrum nomen, ſignificat in latinum pater: quod Paulus Romanis ſcribēs expoſuit dicens: in quo clamamus Abba pater: in vno nomine duabus vſus linguis. Dicit enim Abba Syro nomine patrem, & rurſus latinè nominat, i. patrem.

De cæteris fidelium nominibus.

CHriſtianus, quantum interpretatio oſtendit, de vnctione dicitur, ſiue de nomine autoris & creatoris. A Chriſto enim Chriſtiani ſunt cognominati, ſicut à Iuda iudæi. De magiſtri quippe nomine cognomen ſectatoribus datum eſt.

Chriſtiani autē olim à iudæis quaſi ob opprobrium Nazareni vocabātur, pro eo quòd Dominus noſter atque ſaluator à vico quodā Galileæ Nazaræus ſit appellatus.

Non ſe autem glorietur Chriſtianum qui nomen habet & facta non habet. Vbi autem nomen ſecutum fuerit opus, certiſſimè ille eſt Chriſtianus, quia ſe factis oſtendit Chriſtia-
B num, ambulans ſicut & ille ambulauit, à quo & nomen traxit.

Catholicus vniuerſalis, ſiue generalis interpretatur: nā Græci vniuerſale καθολικὸν vocāt.

* Orthodoxus eſt rectè credens, & vt credit rectè viuens: ὀρθῶς enim græcè rectè dicitur. δόξα gloria: hoc eſt vir rectæ gloriæ. Quo nomine non poteſt vocari qui aliter viuit quàm credit.

ὀρθὴ enim recta δόξα opinionem ſiue ſententiam ſignificat.

Neophytus græcè, latinè nouellus & rudis, fidelis vel nuper renatus interpretari poteſt.

* Cathecumenus dictus pro eo quod adhuc doctrinam fidei audit, nec dum tamē baptiſ-
C mum percepit: nam κατηχούμενος græcè, auditor dicitur.

Competens vocatur qui poſt inſtructionē fidei competit gratiam Chriſti, inde & à petendo competens vocatur.

Laïcus popularis: λαὸς enim Græcè populus dicitur.

Proſelytus, i. aduena & circumciſus, qui miſcebatur populo Dei. Græcum eſt.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM, Liber VIII.

CAPITA LIBRI OCTAVI.

1 *De Eccleſia & Synagoga.*
2 *De religione & fide.*
3 *De hæreſi & ſchiſmate.*
4 *De hæreſibus Iudæorum.*
5 *De hæreſibus Chriſtianorum.*
6 *De philoſophis gentium.*
7 *De Poetis.*
D 8 *De Sibyllis.*
9 *De Magis.*
10 *De Paganis.*
11 *De Diis gentium.*

De Eccleſia & Synagoga.

ECcleſia græcū eſt, quod in latinum vertitur conuocatio, propter quod omnes ad ſe conuocet. Catholica vniuerſalis quaſi καθ' ὅλον id eſt, ſecundum totū: non enim ſicut cōuenticula hæreticorū in aliquibus regionū partibus coarctatur, ſed per totū orbē terrarū dilatata diffūditur. Quod etiā Apoſtolus approbat ad Ro. dicēs: Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, quia fides veſtra annuntiatur in vniuerſo mūdo: ſiue quod in vnitate cūctos cōiūgit credētes: hinc & vniuerſitas ab vno cognominata eſt, propter quod in vnitatē colligitur. Vnde Dominus in Euāgelio: Qui mecum non col-

ligit, ſpargit. Cur autem eccleſia, cùm vna ſit E à Ioanne ſeptem ſcribũtur, niſi vt vna catholica ſeptiformi plena ſpiritu deſignetur: ſicut & de domino nouimus dixiſſe Salomonem, Sapientia ædificauit ſibi domum & exſcidit columnas vij. quæ tamen vij. vna eſſe non ambigitur, dicente Apoſtolo: Eccleſia Dei viui, quæ eſt colũna & firmamentũ veritatis.

Inchoauit autem Eccleſia à loco vbi venit de cælo ſpiritus ſanctus, & impleuit vno loco ſedentes.

Pro peregrinatione autem præſenti Eccleſia, Sion dicitur, eo quod ab huius peregrinationis longitudine promiſſionem rerum cæleſtium ſpeculetur: & idcirco Sion, id eſt, ſpe- F culatio nomen accepit. Pro futura verò patriç pace Hieruſalem vocatur, nam Hieruſalem viſio pacis interpretatur. Ibi enim abſorpta omni aduerſitate, pacem qui eſt Chriſtus, præſenti poſſidebit obtutu.

Synagoga græcè, latinè congregatio dicitur, quod proprium nomẽ Iudæorum populus tenuit. Ipſorum enim propriè ſynagoga dici ſolet, quamuis & Eccleſia dicta ſit. Noſtrã verò apoſtoli nunquam ſynagogam dixerunt ſed ſuper Eccleſiam: ſiue diſcernendi cauſa, ſiue quod inter congregationem, vnde ſynagoga, & conuocationem, vnde Eccleſia nomen accepit, diſtet aliquid: quod ſcilicet & G congregari pecora ſolent, quorum & greges propriè dicimus congregari. conuocari autẽ magis eſt vtẽtiũ ratione, ſicut ſunt homines.

De Religione & Fide.

DOgma à putando philoſophi nominauerunt, id eſt, hoc puto eſſe verum, hoc puto eſſe bonum.

Religio appellata, quod per eam vni Deo religamus animas noſtras ad cultum diuinũ vinculo ſeruiendi. Quod verbum compoſitum eſt à religendo, id eſt, eligendo, vt ita latinum videatur religio ſicut eligio.

Tria ſunt autem quæ in religionis cultu ad colendum Deum in hominibus perquirũtur H id eſt fides, ſpes, charitas. In fide quid credẽdum, in ſpe quid ſperãdum, in charitate quid ſit amandum.

Fides eſt, qua veraciter credimus id quod nequaquam videre valeamus. Nam credere iam non poſſumus quod videmus. Propriè autem nomen fidei inde eſt dictum, ſi omnino fiat id quod dictum eſt, aut promiſſum. Et inde fides vocata eſt ab eo quod ſit illud quod inter vtroſque placitum eſt, quaſi inter Deũ & hominem, hinc & fœdus.

Spes vocata quod ſit pes progrediẽdi, quaſi eſt pes. Vnde contrarium deſperatio, deeſt enim ibi pes, nullaque progrediendi facultas eſt, quia dum quiſque punctũ amat, futuram gloriam non ſuperat. Charitas græce, latine dilectio interpretatur, quod duo in ſe ligant. Nam dilectio à duobus incipit, quod eſt amor Dei & proximi, de qua Apoſtolus, Plenitudo, inquit, legis, dilectio. Maior eſt autẽ hæc omnibus: quia qui diligit, & credit, & ſperat. Qui autem non diligit, quamuis multa bona faciat, fruſtra laborat. Omnis autem dilectio carnalis non dilectio, ſed magis amor dici ſolet. dilectionis autem nomen tantum in melioribus rebus accipi ſolet.

De hæreſi & ſchiſmate.

HÆreſis græce ab electione vocatur, quod ſcilicet vnuſquiſque id ſibi eligat, quod melius ſibi eſſe videtur, vt philoſophi Peripatetici, Academici, Epicurei & Stoici, vel ſicut alij qui peruerſum dogma cogitãtes, arbitrio ſuo de Eccleſia receſſerunt. Inde ergo hæreſis dicta græca vooce, ex interpretatione electionis qua quiſque arbitrio ſuo ad inſtituẽda ſiue ad ſuſcipiẽda quælibet ipſe ſibi eligit. Nobis vero nihil noſtro ex arbitrio inducere licet: ſed nec eligere quod aliqui de arbitrio ſuo induxerint. Apoſtolos autem Dei habemus authores, qui nec ipſi quicquam ex ſuo arbitrio quod inducerent elegerunt, ſed acceptam à Chriſto diſciplinam fideliter nationibus aſſignauerunt. Itaque etiamſi angelus de cælis aliter euangelizauerit, anathema vocabitur.

Secta autem à ſequendo & tenendo nominata. Nam ſectas dicimus habitus animorum ac inſtituta circa diſciplinam vel propoſitum quem tenendo ſequuntur: longe alia in religionis cultu opinantes quàm cæteri.

Schiſma à ſchiſſura animorũ nomen accepit. Eodem enim cultu eodémque ritu credit vt cæteri, ſolo congregationis delectatur diſſidio. Fit autem ſchiſma cùm dicunt homines Nos iuſti ſumus, nos ſanctificamus immundos, & cætera ſimilia.

Superſtitio dicta eo quod ſit ſuperflua, aut *ſuperſtatuta obſeruatio. Alii dicũt à ſenibus, al. ſuperinſtituta quia multis annis ſuperſtites per ætatem delirant & errant ſuperſtitione quadam, neſcientes quæ vetera colant, aut quæ veterum ignari adſciſcunt. Lucretius autem ſuperſtitionem dicit ſuperſtantium rerum, id eſt cæleſtium & diuinorum quæ ſuper nos ſtant, ſed male dicit. Hæreticorum autem dogmata, vt facilè poſſint agnoſci, cauſas eorum vel nomina demonſtrare oportuit.

De hæreſibus Iudæorum.

IVdæi confeſſores interpretantur. Multos enim ex iis ſequitur confeſſio, quos antea perfidia poſſidebat.

Hebræi

Hebræi tranſitores dicuntur: quo nomine A admonentur vt de peioribus ad meliora tráſeant, & priſtinos errores relinquant.

Phariſæi & Saducæi inter ſe contrarij ſunt: nam Phariſæi ex hebræo in latinum interpretantur Diuiſi, eo quòd traditionum & obſeruationum ſuarum quas illi δευτερώσεις vocant, iuſtitiam præferunt. vnde & diuiſi vocantur à populo, quaſi per iuſtitiam.

Saducęi interpretãtur iuſti: vendicant enim ſibi quod non ſunt, corporis reſurrectionem negãt, & animam interire cum corpore prædicant. Hi quinque tantùm libros legis recipiunt, prophetarum vaticinia reſpuunt.

Eſſei dicunt ipſum eſſe Chriſtum, qui do- B cuit illos omnem abſtinentiam.

Morbonei dicunt ipſum eſſe Chriſtum, qui docuit illos in omni re ſabbatizare.

al. Geneſtæ * Geniſtei dicti eo quòd de genere Abrahæ eſſe ſe gloriantur: nam cùm in Babyloniã veniſſet populus Dei, plerique relinquẽtes vxores ſuas, Babylonicis mulieribus adhæſerunt: quidam autem Iſraëliticis tantùm coniugiis contenti vel ex eis geniti, dum reuerſi eſſent de Babylonia, diuiſerunt ſe ab omni populo, & aſſumpſerunt ſibi hoc nomen iactantiæ.

al. Mereſtæ * Meriſtei appellati eo quòd ſeparant ſcripturas, non credentes omnibus prophetis, dicentes aliis & aliis ſpiritibus illos prophetaſſe: C μέρος enim græcè, latinè pars dicitur.

Samaritæ dicti quòd legem ſolã cuſtodiũt, nam Prophetas non recipiunt.

Hemerobaptiſtæ, eo quòd quotidie veſtimenta ſua & corpora lauent.

De hæreſibus Chriſtianorum.

QVidam etiam hęretici qui de eccleſia receſſerunt ex nomine autorum ſuorũ nuncupantur: quidam verò ex cauſis quas eligentes inſtituerunt.

Simoniani dicti à Simone magicæ diſciplinæ perito, cui Petrus in actibus Apoſtolorum maledixit, pro eo quòd ab Apoſtolis Spiritus D ſancti gratiam pecunia emere voluiſſet: hi dicunt creaturam non à Deo, ſed à virtute quadam ſuperna creatam.

Menandriani à Menandro magno diſcipulo Simonis nũcupati, qui modum non à Deo, ſed ab angelis factum eſſe aſſeruit.

Baſilidiani à Baſilide appellati, qui inter reliquas blaſphemias paſſum Ieſum abnegauit.

Nicolaïtæ dicti à Nicolao diacono eccleſię Hieroſolymorum, qui cũ Stephano & cæteris cõſtitutus eſt à Petro: qui propter pulchritudinem relinquens vxorem dixerat, vt qui vellet ea vteretur, verſa eſt in ſtuprũ talis conſuetudo, vt inuicẽ coniugia mutarentur: quos Ioannes in Apocalypſi improbat, dicens: Sed hoc habes, quia odiſti facta Nicolaïtarum.

Gnoſtici propter excellentiam ſcientiæ ſe ita appellare voluerunt. Animam naturã Dei eſſe dicũt, bonum & malum Deum ſuis dogmatibus fingunt.

Carpocratiani à Carpocrate quodã vocantur, qui dixit Chriſtum hominem fuiſſe tãntùm, & de vtroque ſexu progenitum.

Cerinthiani à Cerintho quodam nuncupati. Hi inter cætera circumciſionem obſeruãt, mille annos poſt reſurrectionem in voluptate carnis futuros prædicant: vnde & græcè Chiliaſtæ, latinè Milliaſtæ ſunt appellati.

Nazaræi dicti qui dum Chriſtum qui à vico Nazaræus eſt appellatus filium Dei confiteantur, omnia tamen veteris legis cuſtodiunt.

Ophitæ à colubro nominati ſunt. Coluber enim græcè ὄφις dicitur. Colunt enim ſerpentem, dicentes ipſum in paradiſum induxiſſe virtutis cognitionem.

Valentiniani à Valentino quodam Platonico ſectatore vocati, qui αἰῶνας, id eſt, ſecula quædam in originem Dei creatoris induxit: Chriſtum quoque de virgine nihil corporis aſſumpſiſſe, ſed per eam quaſi per fiſtulã tranſiſſe aſſeruit.

Apellitæ, quorum Apelles princeps fuit, qui creatorem angelum neſcio quem glorioſum ſuperioris Dei faciens Deum legis Iſrael, illũ igneum affirmans.

Appellitæ quorum author Appelles, qui dixit Chriſtum non Deum veritate, ſed hominẽ in phantaſia apparuiſſe.

Archontiaci à principibus appellantur, qui vniuerſitatem quam Deus cõdidit, opera eſſe archangelorum defendunt.

Adamiani vocati, quòd Adæ imitentur nuditatem: vnde & nudi orant, & nudi inter ſe mares fœminæque conueniunt.

Caïniani proinde ſic appellati, quoniã Cain adorant.

Sethiani nomen acceperunt à filio Adam, qui vocatus eſt Seth, dicentes eundem eſſe Chriſtum.

Melchiſedechiani vocati pro eo, quòd Melchiſedech ſacerdotem Dei, non hominẽ fuiſſe, ſed virtutem Dei eſſe arbitrantur.

Angelici vocati, quia angelos colunt.

Apoſtolici hoc ſibi nomen ideo præſumpſerunt, quòd nihil poſſidentes proprium, nequaquã recipiant eos qui aliquid in hoc mundo vtuntur.

Cerdoniani à Cerdone quodam nominati, qui duo contraria principia aſſerunt.

Martioniſtæ à Martione Stoïco philoſopho

appellati, qui Cerdonis dogma ſecutus,alterum bonum,alterum iuſtum Deum aſſeruit, tãquam duo principia creatoris & bonitatis.

Artoteritæ ab oblatione vocati. Panẽ enim & caſeum offerunt: dicentes primis hominibus oblationẽ à fructibus terræ & à fructibus ouium fuiſſe celebratam.

Aquarij appellati,eo quòd aquam ſolam offerunt in calice ſacramenti.

Seueriani à Seuero exorti, vinum non bibunt, vetus teſtamentum & reſurrectionem non recipiunt.

Tatiani à Tatiano quodã vocati,qui & Encratitæ dicti,quia abominantur carnes.

Alogij vocantur tanquam ſine Verbo: λόγος enim Græcè verbũ dicitur. Deum enim verbum non credunt, reſpuentes Ioannis euangelium & Apocalypſim.

al. Frigia. Cataphrygiis nomen prouinciç *Cataphrygia dedit, quia ibi extiterunt authores eorum Montanus & Priſca & Maximilla: hi aduentum Spiritus ſancti non in Apoſtolis, ſed in ſe traditum aſſerunt.

Cathari propter munditiam ita ſe nominauerunt. Gloriantes enim de ſuis meritis, negant pœnitentibus veniam peccatorum: viduas ſi nupſerint,tanquam adulteras damnãt: mundiores ſe cæteris prædicant. Qui nomen ſuum ſi cognoſcere vellent, mundanos ſe potius quàm mundos vocarent.

Pauliani à Paulo Samoſateno exorti ſunt: qui dixit non ſemper fuiſſe Chriſtũ,ſed à Maria ſumpſiſſe initium.

Hermogeniani ab Hermogene quodã vocati, qui materiam non natam introducens, Deo non nato eam comparauit, matrémque elementorum & deam aſſeruit,quos Apoſtolus improbat, elementis ſeruientes.

Manichæi à quodam Perſa extiterunt, qui vocatus eſt Manes. Hic Manes duas naturas & ſubſtantias introduxit,i. bonam & malam, & animas ex Deo quaſi ex aliquo fonte manare aſſeruit. Teſtamentum vetus reſpuit,nouum ex parte recipit.

Anomiani,i.latinè ſine lege dicuntur.

Anthropomorphitæ dicti pro eo,quod ſimplicitate ruſtica Deum habere humana mẽbra quæ in diuinis libris ſcripta ſunt,arbitrantur. Ανθρωπος enim græcè, latinè homo interpretatur, ignorantes vocem Domini,qui ait: Spiritus eſt Deus: incorporeus eſt enim, nec membris diſtinguitur, nec corporis mole cẽſetur.

Heraclitæ ab Heraclio authore exorti: monachos tantùm recipiunt,coniugia reſpuunt, regna cælorum paruulos habere nõ credunt.

Nouatiani à Nouato Romæ vrbis preſby- E tero exorti,qui aduerſus Corneliũ cathedram pontificalem conatus inuadere, hæreſim inſtituit, nolens apoſtatas recipere,& rebaptizans baptizatos.

Montani hæretici dicti,quòd tempore perſecutionis in montibus latuerunt,qua occaſione à catholicæ eccleſiæ corpore ſe diuiſerunt.

Ebionitæ ab Ebione dicti, ſiue à paupertate: Chriſtum enim per *prophetam ſolum verum iuſtum putant effectum. Vnde competẽter Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ cõpellati ſunt. Hi ſemiiudæi ſunt, & ita tenent Euangelium,vt legem carnaliter ſeruent, ad- F uerſus quos Apoſtolus ad Galatas ſcribens inuehitur. al. prophetam, al. profectum, quæ lectio verior eſt.

Fotiniani à Fotino Gallogræciæ Sirmiæ epiſcopo nuncupati, qui Ebionitarum hæreſim ſuſcitans, aſſeruit Chriſtum à Maria per Ioſeph nuptiali coïtu fuiſſe conceptum.

Ætiani ab Ætio quodam nuncupati ſunt: hi offerre ſacrificium pro defunctis ſpernunt.

Ætiani ab Ætio quodam ſunt vocati: idẽque Eunomiani,ab Eunomio quodam dialectico Ætij diſcipulo, ex cuius nomine magis innotuerunt, diſſimilem Patri aſſerentes Filium & Filio Spiritum ſanctum. Dicunt etiã nullũ imputari peccatũ in fide manentium.

Origeniani ab Origene authore exorti ſunt, G dicentes quòd non poſſit Filius videre Patrẽ, nec Spiritus ſanctus Filium. Animas quoque in mundi principio dicunt peccaſſe,& pro diuerſitate peccatorum de cęlis vſque ad terras lapſas,diuerſa corpora quaſi vincula meruiſſe,eáque cauſa mundum factum fuiſſe.

Noëtani à quodam Noëto vocati,qui dicebat Chriſtum eundem eſſe & Patrẽ & Spiritum ſanctum:ipſámque Trinitatem in officiorum nominibus non in perſonis accipiũt. Vnde & Patripaſſiani vocantur, quia patrem paſſum aiunt.

Sabelliani ab eodem Noëto pullulaſſe dicuntur,cuius diſcipulum perhibent fuiſſe Sa- H belliũ,ex cuius nomine maximè innotuerũt: vnde & Sabelliani vocati ſunt. Hi vnam perſonam Patris & Filij & ſpiritus ſancti aſtruũt.

Ariani ab Ario Alexandrino presbytero orti ſunt,qui coæternum patri filium non agnoſcens,diuerſas in Trinitate ſubſtãtias aſſeruit: contra illud quod ait Dominus,dicẽs: Ego & Pater vnum ſumus.

Macedoniani à Macedonio Conſtantinopolitano Epiſcopo dicti ſunt, negantes Deum eſſe Spiritum ſanctum.

Apollinariſtæ ab Apollinare vocati ſunt, dicentes Chriſtum corpus tantummodò ſine anima ſuſcepiſſe.

Antidi-

A Antidicomaritæ appellati ſunt, pro eo quòd Mariæ virginitati contradicunt, aſſerentes eã poſt Chriſtum natum viro ſuo commixtam.

Metangiſmonitæ ideo tale nomen acceperunt, quia ἄγγος vas dicitur. Aſſerunt enim eſſe in Patre filium, tanquam vas minus inter vas maius.

Patriciani à quodã Patricio nuncupati ſunt qui ſubſtantiã humanæ carnis à diabolo conditam dicunt.

Coliuthiani à quodam Coliutho nominati, qui dicunt, Deum non facere malum, contra illud quod ſcriptum eſt: Ego Dominus creãs mala.

B Floriani à Florino, qui econtrariò dicunt Deum creaſſe mala, contra id quod ſcriptum eſt: Fecit Deus omnia bona.

Donatiſtę à Donato quodam Afro nuncupati, qui de Numidia veniens totã pene Africam *ſua perſuaſione* decepit aſſerens minorẽ Patre filium, & minorem Filio Spiritum ſanctum, & rebaptizans catholicos.

Bonoſiani à Bonoſo quodam Epiſcopo exorti produntur, qui Chriſtum filium Dei adoptiuum non proprium aſſerunt.

al. Circumcelliones.

* Circumciliones dicti, eo quòd agreſtes ſunt, quos Cotopitas vocant ſupradictæ hæreſis habentes doctrinam. Hi amore martyrij ſemetipſos perimunt, vt violenter de hac vita diſcedentes martyres nominentur. C

Priſcillianiſtæ à Priſcilliano vocati, qui in *Hiſpania* ex errore Gnoſticorum & Manichæorum, permixtum dogma compoſuit.

Luciferiani à Lucifero Sirmiæ epiſcopo, qui contra *Epiſcopos* catholicos, qui *Conſtantij perſecutione perfidię Arrianorum conſentiẽtes erant, & poſtea correcti * redire in catholicam delegerunt, damnantes, ſiue quod crediderant, ſiue quod ſe crediſſe ſimulauerãt, quos Eccleſia catholica materno recepit ſinu, tanquam Petrum poſt fletum negationis: hãc illi matris charitatem ſuperbè accipiẽtes, eóſque recipere nolentes à communione receſſerunt, & cum ipſo Lucifero authore ſuo, qui manè oriebatur cadere meruerunt. D

al. Conſtantio perſequente. al. in catholicam redire delegerunt.

Iouinianiſtæ à Iouiniano quodam monacho dicti, aſſerentes nullam nuptiarum & virginum eſſe diſtantiam, nullúmque inter abſtinẽtes & ſimpliciter epulãtes eſſe diſcrimẽ.

Eluidiani ab Eluidio nominati, qui dicunt poſt natum Chriſtum, alios Mariam filios de viro Ioſeph peperiſſe.

Paterniani à Paterno quodam exorti, qui inferiores corporis partes à diabolo factas opinantur.

Arabici nuncupati, eo quòd in Arabia exorti ſunt, dicentes animam cum corpore mori, atque in nouiſſimo die vtrũque reſurgere.

Tertullianiſtæ dicti à Tertulliano presbytero Africanæ prouinciæ, ciuitatis Carthaginenſis, animam immortalem eſſe, ſed corpoream prædicantes, & animas hominum peccatorum poſt mortem in dæmones verti putantes.

τεσσαρεσκαιδεκατῖται dicti, quòd xiiij. luna paſcha cum Iudęis obſeruandum contendũt: nam τέσσαρες quatuor, δέκα decem ſignificat.

Nyctages à ſomno nuncupati, quòd vigilias noctis reſpuant, ſuperſtitionem eſſe dicentes: iura temerare diuina, qui noctem ad requiem tribuit.

Pelagiani à Pelagio monacho exorti: hi liberum arbitrium diuinæ gratiæ anteponunt, dicentes ſufficere voluntatem ad implenda iuſſa diuina.

Neſtoriani à Neſtorio Conſtantinopolitano epiſcopo nuncupati, qui beatam virginem Mariam, non Dei, ſed hominis tantummodò aſſeruit genitricem, vt aliam perſonam carnis aliam faceret deitatis: neque vnum Chriſtum in verbo Dei & carne credidit, ſed ſeparatim atque ſeiunctim alterum filium Dei, & alterũ hominis prædicauit.

Eutychiani dicti ab Eutyche Conſtantinopolitano abbate, qui Chriſtum poſt humanã aſſumptionẽ negauit exiſtere de duabus naturis, ſed ſolam in eo aſſeruit diuinam naturã eſſe.

Acephali dicti, i. ſine capite, quem ſequuntur hæretici: nullus enim eorum reperitur author à quo exorti ſint. Hi trium Chalcedonẽſium capitulorum impugnatores duarum in Chriſto ſubſtantiarum proprietatem negant, & vnam in eius perſona naturam prædicant.

Theodoſiani & Gaianitæ, à Theodoſio & Gaiano appellati, qui temporibus Iuſtiniani principis in Alexandria populi peruerſi electione vno die ſunt ordinati Epiſcopi. Hi errores Eutichetis & Dioſcori ſequentes, Chalcedonenſe conciliũ reſpuunt, ex duabus vnã in Chriſto naturam aſſerunt, quam Theodoſiani corruptam, Gaianitæ incorruptam contendunt.

Gnoïtæ & Tritheïtæ à Theodoſianis exorti ſunt, ex quibus Gnoïtæ ab ignorantia dicti, quia peruerſitate à qua exorti ſunt, id adiiciunt, quòd Chriſti diuinitas ignoret futura, quę ſunt ſcripta de die & hora nouiſſima, non recordantes Chriſti perſonam in Eſaia loquẽtis: dies iudicij in corde meo. Tritheïtæ verò vocati, quòd ſicut tres perſonas in Trinitate: ita quoque tres aſtruunt deos eſſe, contra illud quod ſcriptum eſt: Audi Iſraël, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt.

E Sunt & aliæ hæreſes ſine authore & ſine nominibus: ex quibus aliæ triformẽ putant Deum eſſe: aliæ Chriſti diuinitatem paſſibilem dicunt: aliæ Chriſti de patre natiuitati initiũ temporis dant: aliæ liberationem hominum apud inferos factam Chriſti deſcenſionẽ non credunt: aliæ animam imaginem Dei negãt: aliæ animas conuerti in dæmones & in quæcunque animalia exiſtimant, aliæ de mundi ſtatu diſſentiunt: aliæ innumerabiles mũdos opinantur: aliæ aquam Deo coæternam faciunt: aliæ nudis pedibus ambulãt: aliæ cum hominibus non manducant.

Hæ ſunt hęreſes aduerſus catholicã fidem exortæ, & ab apoſtolis & à ſanctis patribus vel F conciliis prædamnatæ: quæ dum in ſe multis erroribus diuiſæ, inuicem ſibi diſſentiunt, cõmuni tamen nomine aduerſus eccleſiam Dei conſpirant. Sed & quicunque aliter ſcripturã ſacrã intelligit quàm ſenſus ſpiritus ſancti flagitat, à quo conſcripta eſt, licet de Eccleſia nõ receſſerit, tamen hæreticus poteſt appellari.

De Philoſophis gentium.

PHiloſophi græca appellatione vocantur, qui latine amatores ſapientiæ interpretantur. Eſt enim philoſophus qui diuinarum & humanarum rerum ſcientiam habet, & omnem bene viuendi tramitem tenet. Nomen G philoſophorum primum à Pythagora fertur exortum. Nam dum antea Græci veteres ſophiſtas, id eſt, ſapiẽtes aut doctores ſapientiæ ſemetipſos iactantius nominarent, iſte interrogatus, quid profiteretur? verecundo nomine philoſophum, id eſt, amatorem ſapientiæ ſe eſſe reſpõdit, quoniam ſapientem profiteri arrogantiſſimum videbatur. Ita deinceps poſteris placuit, vt quantalibet de rebus ad ſapientiam pertinentibus doctrina quiſque vel ſibi vel aliis videretur excellere, non niſi philoſophus vocaretur. Iidem autem philoſophi triplici genere diuiduntur, nã aut Phyſici ſunt aut Ethici, aut Logici. H

Phyſici dicti, quia de naturis tractant. Natura quippe φύσις græcè vocatur.

Ethici, quia de moribus diſputant. Mos enim ἦθος apud Gręcos appellatur.

Logici autem quia in naturis & moribus rationem adiungũt. Ratio enim græce λόγος dicitur. Diuiſi ſunt autem Ethici in hæreſibus ſuis, habentes quidam nomina ex authoribus vt Platonici, Epicurei Pythagorici, alij à locis conuenticulorum, & ſtationum ſuarum, vt Peripatetici, Stoici, Academici.

Platonici à Platone philoſopho dicti. Hi enim animarum creatorem eſſe Deum, corporum angelos aſſerunt, & poſt multos annorum circulos in diuerſa corpora redire animas dicunt.

Stoici à loco dicti. Porticus enim fuit Athenis, quam Piſianactia appellabant, in qua picta erant geſta ſapientium, atque virorum fortium hiſtoriæ. In hac porticu ſapientes philoſophabantur, ex qua & Stoici dicti ſunt. Græcè enim porticus στόα dicitur. Hanc ſectam primus Zeno inſtituit. Hi negant ſine virtute effici quemquam beatum. Omne peccatum vniforme eſſe aſſerunt, dicentes ſic, Ille nocens erit qui paleas furatus fuerit, quàm qui aurum: qui mergum occiderit, quàm qui equum. Non enim animal crimen, ſed animus facit. Hi etiam animam cum corpore perire dicunt. Animam quoq; virtutem cõtinentiæ eſſe negant: affectant gloriam æternam, cùm ſe fateantur non eſſe æternos.

Academici appellati à villa Platonis academia Athenarum, vbi idem Plato docebat. Hi omnia incerta opinantur: ſed ſicut fatendum eſt multa incerta & occulta eſſe, quæ Deus voluit excedere hominis intelligentiam: ſic tamen plurima eſſe, quæ poſſint & * ſenſus penetratione comprehendi. Hanc ſectam Archeſilaus Cyrinaicus philoſophus reperit: cuius ſectator fuit Democritus, qui dixit tanquã in puteo alto, ita vt nullus fundus ſit: ita in occulto iacere veritatem.

al. ſenſibus capi & ratione.

Peripatetici à deãbulatione dicti, eo quod Ariſtoteles author eorum deambulans diſputare ſolitus eſſet. Hi dicunt quandam particulam animæ eſſe æternam, de reliquo magna ex parte mortalem.

Cynici ab immunditia impudentiæ nũcupati. Contra humanam enim verecũdiam in propatulo coire cum coniugibus eis mos erat: cenſentes licitum honeſtũmque eſſe palàm cũ vxoribus concũbere, quia coniugiũ iuſtũ eſt, publicè id prædicantes agendum eſſe, vt canes in vicis vel plateis. Vnde & à canibus, quorum vitam imitabantur, etiam vocabulũ nomẽnque traxerunt.

Epicurei dicti ab Epicuro quodam philoſopho amatore vanitatis non ſapientiæ, quem etiam ipſi philoſophi Porcum nominauerunt: quaſi * volutans in cœno carnali, voluptatem corporis ſummum bonum aſſerens, qui etiam dixit nulla prouidentia diuina inſtructum eſſe aut regi mundum, ſed originẽ rerum atomis, i. inſecabilibus ac ſolidis corporibus aſſignauit, quorum fortuitis concurſionibus vniuerſa naſcantur & nata ſint. Aſſeruit tamen Deum nihil agere, omnia conſtare corporibus, animam nihil aliud eſſe quàm corpus. Vnde & dixit: Non ero poſtea quàm mortuus fuero.

al. volutantem.

Gymno-

Gymnoſophiſtæ nudi per opacas Indiæ ſolitudines perhibentur philoſophari, adhibentes tantùm genitalibus tegmina: γυμνῶ enim eò dictum eſt, quòd iuuenes nudi exercentur in campo, vbi pudenda ſola tantùm ſe operiunt: hi & à generando ſe cohibent.

Theologi autem idem ſunt qui & Phyſici: dicti autem Theologi, quoniam in ſcripturis ſuis de Deo dixerunt: quorum varia conſtat opinio, quid Deus eſſet dum quærerét. Quidam enim corporeo ſenſu hunc viſibilé mundum ex quatuor elementis Deum eſſe dixerunt, vt Dionyſius Stoicus. Alij verò ſpiritualiter intellexerunt menté eſſe Deum: vt Thales Mileſius. Quidam animum in omnibus commanentem, & lucidum, vt Pythagoras. Quidam Deum ſine tempore incommutabilem, vt Plato. Quidam mentem ſolutam, vt Cicero. Quidam & ſpiritum & mentem, vt * Maro. Inuentum enim ſolummodò Deũ non vt inuenerunt expoſuerunt, quia euanuerunt in cogitationibus ſuis: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Platonici quidé Deum curatorem & arbitrum & iudicem aſſerũt. Epicurei otioſum & inexercitatum. De mundo autem Platonici affirmant incorporalem. Stoici corporalem. Epicurus atomis. Pythagoras ex numeris. Heraclitus ex igne. Vnde & Varro ignem mundi animum dicit, proinde quòd in mundo ignis omnia gubernet, ſicut animus in nobis. Quàm vaniſſimè: Qui cùm eſt, inquit, in nobis, ipſi ſumus: cùm exit, emorimur. Ergo & ignis cùm de mundo per fulgura proficiſcitur, mundus emoritur. Hi philoſophorum errores etiam apud eccleſiam induxerunt hæreſes. Inde αἰῶνες & formæ neſcio quæ inde apud Ariũ Trinitas nominis, & apud Valentinum, Platonicus furor. Inde Martionis Deus melior de tranquillitate, à Stoicis enim venerat, & vt anima interire dicatur, Epicurus obſeruatur. & vt carnis reſurrectio negetur, de vana omnium philoſophorum ſchola ſumitur, & vbi materia cum Deo æquatur, Zenonis diſciplina eſt, & vbi quid de igneo Deo legitur, Heraclitus interuenit. Eadem materia apud hæreticos & philoſophos volutatur, idem & retractatus implicatur.

al. Varro.

De Poetis.

POëtæ vnde ſint dicti, ſic ait Tranquillus: Cùm primùm homines exuta feritate rationem vitæ habere cœpiſſent, ſeque ac deos ſuos noſſe, cultum modicum, ac ſermonem neceſſarium commenti ſibi vtriuſque magnificentiam ad religionem deorum ſuorum excogitauerunt. Igitur vt templa illis domibus pulchriora, & ſimulachra corporibus amplio- A ra faciebant: ita eloquio etiam quaſi auguſtiore honorandos putauerunt, laudéſque eorum & verbis illuſtrioribus & iocundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadã efficitur, quæ ποιότης dicitur, poëma vocitatum eſt, eiuſque fictores, poëtæ.

Vates à vi mentis appellatos Varro auctor eſt: vel à viendis carminibus, id eſt, flectendis, hoc eſt, modulandis: & proinde poëtæ latinè vates olim: & ſcripta eorum vaticinia dicebãtur, quòd vi quadam, & quaſi veſania in ſcribendo cõmouerentur, vel quòd modis verba connecterent: Viere enim antiquis pro vincire ponentibus, etiam per furorem.

B Diuini eodem erant nomine, quia & ipſi quoque pleraque verſibus efferebant.

Lyrici poëtæ dicti ἀπὸ τῦ λύρας, i. à varietate carminum. Vnde & lyra dicta.

Tragœdi dicti, quòd initio canentibus præmium erat hircus, quem Græci τράγον vocãt. Vnde & Horatius: Carmine qui tragico vilẽ certauit ob hircum.

Iam dehinc ſequentes tragici multum honorem adepti ſunt, excellentes in argumentis fabularum ad veritatis imaginem fictis.

Comœdi appellati ſiue à loco, quia circum pagos agebant, quos Græci κώμας vocant: ſi- C ue à comeſſatione. Solebãt enim poſt cibum homines ad eos audiendos venire. Sed comici priuatorum hominum prædicant acta: tragici verò res publicas & regũ hiſtorias: item tragicorũ argumenta ex rebus luctuoſis ſunt, comicorum ex rebus lætis.

Duo ſunt autem genera comicorum, i. veteres & noui. Veteres, qui & ioco ridiculares extiterunt, vt Plautus, Actius, Terẽtius. Noui qui & Satyrici, à quibus generaliter vitia carpũtur, vt Flaccus, Perſius, Iuuenalis, & alij: hi enim vniuerſorum delicta corripiunt, nec vetabatur eis peſſimum quemque deſcribere, nec cuiuſlibet peccata moréſque reprehen- D dere. Vnde & nudi pingũtur, eo quòd per eos vitia ſingula denudentur.

Satyrici auté dicti, ſiue quòd pleni ſint omni facundia, ſiue à ſaturitate & copia. De pluribus enim ſimul rebus loquuntur, ſeu ab illa lance quæ plena diuerſis frugum vel pomorũ generibus ad templa gentilium ſolebat deferri: aut à ſatyris nomen dictum, qui multa habent, * ea quæ per violentiam dicuntur.

al. eáq; per vinolentiã diſtribuere dicuntur.

Quidam autem poëtæ Theologi dicti ſunt, quoniam de diis carmina faciebant.

Officium autem poëtæ in eo eſt, vt ea quæ verè geſta ſunt in alias ſpecies obliquis figurationibus cum decore aliquo conuerſa tranſducat. Vnde & Lucanus ideo in numero poëtarũ non ponitur, quia videtur hiſtorias com-

poſuiſſe non poëma. Apud poëtas autem tres characteres ſunt dicendi: vnus in quo tantùm poëta loquitur, vt eſt in libris Virgilii Georgicorum. Alius dramaticus, in quo nuſquā poëta loquitur, vt eſt in Comœdiis & Tragœdiis. Tertius mixtus, vt eſt in Æneide. Nam Poëta illic & introductæ perſonæ loquuntur.

De Sibyllis.

SIbyllæ generaliter dicuntur omnes fœminæ vates lingua Græca. Nam σιὸς Æolico ſermone Deum βυλὴν Græci mentem nuncupant, quaſi Dei mentem. Proinde igitur, quia diuinam voluntatem hominibus interpretari ſolebant, Sibyllæ nominatæ ſunt. ſicut enim omnis vir prophetās vel vates dicitur, vel propheta: ita omnis fœmina prophetans Sybilla vocatur: Quod nomen ex officio, non ex proprietate vocabuli eſt.

Decem autem Sibyllæ à doctiſſimis auctoribus traduntur fuiſſe: quarum prima de Perſis fuit: ſecunda Lybica: tertia Delphica in tēplo Delphici Apollinis genita, quæ ante Troiana bella vaticinata eſt: eiuſque plurimos verſus operi ſuo Homerus inſeruit: quarta Cimmeria in Italia: quinta Erythræa nomine Erophyla in Babylone orta, quæ Græcis Ilium petentibus vaticinata eſt perituram eſſe Troiam & Homerum mēdacia ſcripturum. Dicta autem Erythræa, quia in eadem inſula, eius inuenta ſunt carmina, ſexta Samia, quæ Samonote dicta eſt à Samo inſula, vnde fuit cognominata, ſeptima Cumana nomine Amalthea, quæ nouem libros attulit Tarquinio Priſco, in quibus erant decreta Romana conſcripta. Ipſa eſt & Cumæa, de qua Virgilius: Vltima Cumæi venit iam carminis ætas. Dicta autem Cumana à ciuitate Cumis, quæ eſt in Campania, cuius ſepulchrum in Sicilia adhuc manet. octaua Helleſpontia in agro Troiano nata, quæ ſcribitur Solonis & Cyri fuiſſe temporibus. nona Phrygia, quæ vaticinata eſt Ancyræ, decima Tiburtina nomine Albunea. Quarum omnia carmina efferuntur, in quibus de Deo & de Chriſto, & gentibus multa ſcripſiſſe manifeſtiſſimè cōprobantur, celebrior autem inter cæteras ac nobilior Erithræa perhibetur.

De Magis.

MAgorum primus Zoroaſtes rex Bactrianorum extitit, quem Ninus rex Aſſyriorum prælio interfecit, de quo Ariſtoteles ſcribit, quòd vicies centummilia verſuum ab ipſo condita indiciis voluminum eius declarentur. Hanc artem multa poſt ſecula Democritus ampliauit, quando & Hippocrates medicinæ diſciplina effloruit. Apud Aſſyrios autem magicæ artes copioſæ ſunt teſtante Lucano,

E quis noſcere* fibra Facta queat, quis prodat aues, quis fulgura cæli Seruet, & Aſſyria ſcrutetur ſidera cura? Itaque hæc vanitas magicarum artium ex traditione angelorum malorū in toto terrarum orbe plurimis ſeculis valuit. Per quandam ſcientiam futurorum & infernorū, & inuocationes eorū inuenta ſunt aruſpicia, augurationes, & ipſa quæ dicuntur oracula & necromantia. Nec mirum de magorū præſtigiis, quorum in tantum prodiēre maleficiorum artes, vt etiam Moyſi ſimillimis ſignis reſiſterent, vertentes virgas in dracones: aquas in ſanguinem.

* al. fibre.

Fertur & quædam maga famoſiſſima Circe F quæ ſocios Vlyſſis mutauit in beſtias. Legitur & de ſacrificio, quod Arcades Deo ſuo Lycæo immolabant, ex quo quicūque ſumerent in beſtiarum formas conuertebantur. Hinc apparet, non eſſe in totum dubium quòd nobilis ille poëta ſcripſit de quadā fœmina, quæ magicis artibus excellebat. Hæc, inquit, ſe carminibus promittit ſoluere mentes Quas velit aſt aliis duras immittere curas. Siſtere aquam fluuiis, & vertere ſidera retrò, Nocturnóſque ciet manes, mugire videbis Sub pedibus terram, & deſcendere mōtibus ornos. Quid plura? Si credere fas eſt, de Pythoniſſa, vt prophetæ Samuelis animam de inferni abditis euoG caret, & viuorum præſentaret conſpectibus, ſi tamen animam prophetæ fuiſſe credamus, & non aliquam phantaſmaticam illuſionem ſatanæ fallacia factam.

Prudētius quoque de Mercurio ſic ait, Traditur extinctas ſumpto moderamine virgæ In lucem reuocaſſe animas.- Aſt alios damnaſſe neci- Et poſt paululum adiecit: Murmure nam magico tenues excire figuras, Atque ſepulchrales ſcitè incantare fauillas. Vita itidem ſpoliare alios ars noxia nouit.

Magi ſunt qui vulgò malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur. Hi & elementa concutiunt, turbant mentes hominum, ac H ſine vllo veneni hauſtu violentia tantùm carminis interimunt. Vnde & Lucanus: Mens hauſti nulla ſanie polluta veneni Incantata perit-. Dæmonibus enim accitis audent ventilare: vt quiſque ſuos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam ſanguine vtuntur & victimis, & ſæpe contingunt corpora mortuorum.

Necromantici ſunt, quorum præcantationibus videntur reſuſcitati mortui diuinare, & ad interrogata reſpondere. Νεκρὸς enim græcè mortuus, μαντεία diuinatio nuncupatur, ad quos ſuſcitandos, cadaueri ſanguis adiicitur: nam amare dæmones ſanguinem dicūt: ideóque quoties necromātia fit, cruor aqua miſcetur, vt colore ſanguinis facilius prouocentur.

Hydro-

Hydromãtii ab aqua dicti. Eſt enim hydromãtia in aquæ inſpectione vmbras dæmonũ euocare, & imagines vel ludificationes eorũ videre, ibique aliqua ab eis audire, vbi adhibito ſanguine etiam inferos perhibentur ſciſcitari. Quod genus diuinationis à Perſis dicitur allatum. Varro dicit diuinationis quatuor eſſe genera, terram, aquam, aërem & ignẽ. Hinc geomantiam, hydromantiam, aëromãtiam, pyromantiam dictam conſtat.

Diuini dicti, quaſi Deo pleni: diuinitate enim ſe plenos* aſſimulant & aſtutia quadam fraudulenta hominibus futura coniectant. al. ſimulãt.

Duo ſunt autem genera diuinationis: ars & furor.

Incantatores dicti ſunt, qui artẽ verbis peragunt.

Arioli vocati propter quod circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funeſta ſacrificia offerunt: iiſque celebritatibus dæmonum reſponſa accipiunt.

Aruſpices nuncupati, quaſi horarum inſpectatores: dies enim & horas in agendis negociis operibúſque cuſtodiũt, & quid per ſingula tẽpora obſeruare debeat homo, intendunt. Hi etiam exta pecudũ inſpiciunt, & ex eis futura prædicunt.

Augures verò ſunt qui volatus auiũ & voces intendunt aliáque ſigna rerum vel obſeruationes improuiſas hominibus occurrentes. iidem & auſpices. Nã auſpicia ſunt quæ iter facientes obſeruant.

Dicta ſunt autẽ auſpicia, quaſi auium aſpicia: & auguria, quaſi auium garria, hoc eſt, auium voces & linguæ. Item augurium quaſi auigerium quod aues gerunt.

Duo ſunt autem genera auſpiciorum: vnũ ad oculos: alterum ad aures pertinẽs. Ad oculos ſcilicet volatus: ad aures, vox auium.

Pythones à Pythio Apolline dictæ, quòd is auctor fuerit diuinandi.

Aſtrologi dicti, eò quòd in aſtris augurianter.

Genethliaci appellati propter natalium cõſiderationem dierum. Geneſes enim hominum per duodecim cæli ſigna deſcribunt, ſiderúmque curſu naſcentium mores, actus & * euẽtus prædicare conantur, id eſt, quis quali ſigno fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ qui naſcitur. Hi ſunt qui vulgò Mathematici vocantur: cuius ſuperſtitionis genus Conſtellationes Latini vocant, id eſt, notationes ſiderum, quomodo ſe habeat cùm quiſque naſcitur. Primùm autem iidem ſtellarum interpretes magi nuncupabantur: ſicut de his legitur qui Euangelio natum Chriſtũ annunciauerunt. poſtea hoc nomine ſoli Ma- al. euẽtus.

A thematici. Cuius artis ſcientia vſque ad Euãgelium fuit conceſſa, vt chriſto edito nemo exinde natiuitatem alicuius de cælo interpretaretur.

Horoſcopi dicti, quòd horas natiuitatis hominum ſpeculantur diſſimili & diuerſo* fatu. al. facto & fato.

Sortilegi ſunt qui ſub nomine fictæ religionis per quaſdam quas ſanctorum ſortes vocant, diuinationis ſcientiam profitentur, aut quarumcunque ſcripturarum inſpectione futura promittunt.

Saliſatores vocati ſunt, quia dum eis membrorum quæcunque partes ſalierint, aliquid ſibi exinde proſperũ ſeu triſte ſignificare prædicunt: Ad hæc omnia pertinent & ligaturæ B execrabilium remediorum, quæ ars medicorum condemnat: ſiue in præcantationibus ſiue in characteribus, vel in quibuſcunque rebus ſuſpendendis atque ligandis. In quibus omnibus ars dæmonum eſt ex quadam peſtifera ſocietate hominum & angelorum malorum exorta. Vnde cũcta vitanda ſunt à Chriſtiano, & omni penitus execratione repudiãda atque damnanda.

Auguria autem auium, Phryges primi inuenerunt.

Præſtigium verò Mercurius primus dicitur inueniſſe. Dictum autem præſtigiũ, quòd perſtringat aciem oculorum.

C Aruſpicinæ artẽ primus Etruſcis tradidiſſe dicitur quidam * Stages. Hic ex horis aruſpicinam dictauit, & poſtea non apparuit. Nam dicitur fabuloſè arante quodam ruſtico ſubitò hũc ex glebis exiliuiſſe & aruſpicinam dictaſſe, qua die & mortuus eſt. Quos libros Romani ex Etruſca lingua in propriam mutauerunt. al. Tages. Sages. Strages.

De Paganis.

PAgani ex pagis Atheniẽſium dicti vbi exorti ſunt. Ibi enim in locis agreſtibus & pagis gentiles lucos idoláque ſtatuerunt, & à tali initio vocabulum pagani ſortiti ſunt.

Gentiles ſunt, qui ſine lege ſunt, & nondũ D crediderunt. dicti autem gentiles, quia ita ſunt vt fuerũt geniti, id eſt, ſicut in carne deſcenderunt ſub peccato, ſcilicet idolis ſeruiẽtes: & nec dum regenerati. Proinde gentiles primitus nuncupabantur: ipſi dicuntur Græcè Ethnici: Ethnici enim ex græco in Latinum interpretantur gentiles. ἔθνος enim græcè, gens dicitur. Poſt fidem autem non debẽt vocari gentes, ſiue gentiles, hi qui ex gentibus credunt: ſicut poſt fidem dici iam nõ poteſt Iudæus, teſtante Paulo apoſtolo, & dicente iam Chriſtianis: Quoniam cùm gentes eſſetis, hoc eſt, infideles.

Apoſtatæ dicuntur, qui poſt baptiſmum

Chriſti ſuſceptum ad idolorum cultum & ſacrificiorũ contaminationes reuertuntur. Eſt autem nomen Græcum.

De diis gentium.

QVos autem pagani deos aſſerunt. homines olim fuiſſe produntur: & pro vniuſcuiuſque vita vel meritis coli apud ſuos poſt mortem cœperunt, vt apud Ægyptum Iſis: apud Cretam Iouis: apud Mauros Iuba: apud Latinos Faunus: apud Romanos Quirinus. Eodem quoque modo apud Athenas Minerua: apud Samum Iuno: apud Paphos Venus: apud Lemnos Vulcanus: apud Naxos Liber, apud Delos Apollo: In quorum etiam laudibus acceſſerunt poëtæ, & compoſitis carminibus in cælum eos ſubſtulerunt. Nam quorundam inuentiones artium cultu peperiſſe dicuntur, vt Eſculapio medicina, Vulcano fabrica. Ab actibus autem vocantur, vt Mercurius, quòd mercibus præeſt: Liber à libertate. Fuerunt etiam & quidam viri fortes aut vrbium cõditores, quibus mortuis homines, qui eos dilexerunt, ſimulachra finxerunt: vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione ſolatium, ſed paulatim hunc errorem perſuadentibus dæmonibus, ita in poſteris conſtat irrepſiſſe, vt quos illi pro ſola nominis memoria honorauerũt, ſucceſſores deos exiſtimarent atque colerent.

Simulacrorum vſus exortus eſt, cùm ex deſiderio mortuorum conſtituerentur imagines vel effigies, tanquam in cælum* receptæ, pro quibus ſe in terris dæmones colendi ſuppoſuerunt, & ſibi ſacrificari à deceptis & perditis perſuaſerunt. Simulacra autem à ſimilitudine nuncupata, eò quòd manu artificis ex lapide aliáve materia eorum vultus imitantur, in quorum honorem finguntur. Ergo ſimulacra, vel pro eo quòd ſunt ſimilia, vel pro eo quòd ſimulata atque conficta, vnde & falſa ſunt. Et notandum quòd Latinus ſermo ſit, & non Hebræus. Apud eos enim idolum ſiue ſimulacrum Iſmaël dicitur. Iudæi dicunt quòd Iſmaël primus ſimulacrum lutò fecerit. Gentiles autem primum Prometheum ſimulacra hominũ de luto finxiſſe perhibent: ab eóque natam eſſe artem ſimulacra & ſtatuas fingendi. Vnde & poëtæ ab eo homines primum factos eſſe confingũt figuratè propter effigies. Apud Græcos autẽ Cecrops ſub quo primùm in arce oliua orta eſt, & Athenienſium vrbs ex Mineruæ appellatione nomen ſortita eſt. Hic primus omnium Iouem appellauit, ſimulacra reperit, aras ſtatuit victimas immolauit, nequaquam iſtiuſmodi rebus in Græcia vnquam viſis.

al. receptor

Idolatria idolorum ſeruitus ſiue cultura in- E terpretatur. Nam λατρεία grecè, latinè ſeruitus dicitur, quæ quantum ad veram religionem attinet, nonniſi vni & ſoli Deo debetur. Hanc ſicut impia ſuperbia ſiue hominũ, ſiue dæmonum ſibi exhiberi vel iubet vel cupit, ita pia humilitas vel hominum vel angelorum ſanctorum ſibi oblatam recuſat, & cui debetur oſtendit. Idolum autem eſt ſimulacrum quod humana effigie factum & conſecratum eſt, iuxta vocabuli interpretationem. εἶδος enim græcè formam ſonat. & ab eo per diminutionem idolum deductũ, quod apud nos formulam facit. Igitur omnis forma vel formula idolum ſe dici expoſcit. Inde idola- F tria omnis circa idolum famulatus & ſeruitus. Quidam verò Latinè ignorantes, græcè imperitè dicunt, idolum ex dolo ſumpſiſſe nomen, quod diabolus creaturæ cultum diuini nominis inuexit.

Dæmonas à græcis dictos aiunt, quaſi δαίμονας, id eſt, peritos ac rerum præſcios. Præſciunt enim futura multa, vnde & ſolent reſponſa aliqua dare. Ineſt enim illis cognitio rerum pluſquam infirmitati humanæ, partim ſubtilioris ſenſus acumine, partim experientia lõgiſſimę vitæ, partim per Dei iuſſum angelica reuelatione, hi corporũ aëreorum natura vigẽt. Ante tranſgreſſionem quidem cæ- G leſtia corpora gerebant. Lapſi verò, in aëreã qualitatem conuerſi ſunt, nec aëris illius puriora ſpatia, ſed iſta caliginoſa tenere * perpeſſi ſunt, qui eis quaſi carcer eſt vſque ad tẽpus iudicij. Hi ſunt præuaricatores angeli, quorum princeps diabolus eſt.

al. permiſſi

Diabolus hebraicè dicitur deorſum fluens, quia quietus in cæli culmine ſtare contẽpſit: ſed ſuperbiæ pondere deorſum corruens cecidit. græcè verò diabolus criminator vocatur, vel quod crimina quæ ipſe inlicit ad Deũ referat: vel quia electorum innocentiam criminibus accuſet fictis: vnde & in Apocalypſi voce angelica dicitur: Proiectus eſt accuſa- H tor fratrum noſtrorum qui accuſabat illos in conſpectu Dei noſtri die ac nocte. Satanas in Latinum ſonat aduerſarius ſiue tranſgreſſor: ipſe enim eſt aduerſarius, qui eſt veritatis inimicus: & ſemper ſanctorum virtutibus cõtraire nititur: ipſe & tranſgreſſor, quia præuaricator effectus in veritate qua cõditus eſt, non ſtetit: idem & tentator, quia tentandam iuſtorum innocentiam poſtulat: ſicut in Iob ſcribitur.

Antichriſtus appellatur, quod cõtra Chriſtum venturus eſt, non quomodo quidam ſimplices intelligunt, Antichriſtum ideo dictum, quod Ante Chriſtum venturus ſit, & poſt eum veniat Chriſtus, Non ſic, ſed antichriſtus

chriſtus græcè dicitur, quod eſt latinè contrarius Chriſto: ἀντὶ enim græcè in latinum contra ſignificat. Chriſtum enim ſe mentietur dũ venerit, & contra eum dimicabit, & aduerſabitur ſacramentis Chriſti, vt veritatis eius euangeliũ ſoluat. Nam & templum Hieroſolymis reparare, & omnes veteris legis ceremonias reſtaurare tẽtabit: ſed & ille Antichriſtus eſt qui negat eſſe Dominum Chriſtum, contrarius enim Chriſto eſt: omnes enim qui exeunt de Eccleſiã & ab vnitate fidei præciduntur, & ipſi Antichriſti ſunt. A

Bel, idolum Babylonium eſt, quod interpretatur vetus: fuit enim hic Belus pater Nini primus rex Aſſyriorum, quem quidam Saturnũ appellant, quod nomen & apud Aſſyrios & apud Afros poſtea cultum eſt, vnde & lingua Punica *Bal Deus dicitur. Apud Aſſyrios autem Bel vocatur, quadam ſacrorum ſuorum ratione, & Saturnus & ſol. B

al Baal.

Beelfegor interpretatur ſimulacrum ignominiæ: idolum enim fuit Moab cognomento Baal ſuper montem Fegor, quem Latini Priapum vocant, deum hortorum. Fuit enim de Lapſaco ciuitate Helleſponti, de qua pulſus eſt, & propter virilis membri magnitudinem in numerum deorum ſuorum eum Græci tranſtulerũt, & in nomine ſacrauerunt hortorum, vnde & dicitur præeſſe hortis propter eorum fœcunditatem.

Beelzebub idolum fuit Accaron, quod interpretatur vir muſcarum: zebub autẽ muſca vocatur. Spurciſſimũ igitur idolum, ideò vir muſcarũ vocatur, propter ſordes idololatriæ, ſiue propter immunditiam. C

Belial ſine iugo, Belial hebraïcè bel dicitur, idolum Niniuitarum.

Behemoth ex hebræa voce in latinam linguam animal ſonat, propter quod de excelſis ad terrena cecidit, & pro merito ſuo vt animal brutum effectus ſit. Ipſe eſt & Leuiathã, i. ſerpens de aquis, quia in huius ſeculi mari, volubili verſatur aſtutia. Leuiathan autem interpretatur additamentum eorum, quorum ſcilicet, niſi hominum: quibus in paradiſo ſemel per culpam præuaricationis intulit mortem, & hanc vſque ad æternam mortem quotidie perſuadendo *adducit vel extendit. D

al. adicit.

Quædam autem nomina deorum ſuorum gentiles per vanas fabulas ad rationes phyſicas conantur traducere, eáque in cauſis elementorum compoſita eſſe interpretantur, ſed hoc à Poëtis totum fictum eſt, vt deos ſuos ornarent aliquibus figuris, quos perditos ac dedecoris infamia plenos fuiſſe hiſtoriæ confitentur: omnino enim fingẽdi locus vacat, vbi veritas ceſſat.

Saturnus origo deorum & totius poſteritatis à paganis deſignatur: hunc Latini à ſatu appellatum ferunt, quaſi ad ipſum ſatio omniũ pertineat rerum, vel à temporis longitudine, quòd ſaturetur annis. Vnde eum Græci χρόνος nomen habere dicunt, i. tempus, quod filios ſuos fertur deuoraſſe, hoc eſt, annos, quos tẽpus produxerit in ſe reuoluit, vel eo quòd ſemina vnde oriuntur iterũ redeunt. Hunc cæli patris abſcidiſſe genitalia dicunt, quia nihil in cælo de ſeminibus naſcitur. Falcem tenet, inquiunt, propter agriculturam ſignificandã, vel propter tempora & annos quòd in ſe redeant, vel propter ſapientiam quòd intus acuta ſit. In aliquibus autem ciuitatibus Saturno liberos ſuos gentiles immolabant, quia Saturnum poetę liberos ſuos deuoraſſe ſolitum tradiderunt.

Iouis fertur à iuuãdo dictus, & Iupiter quaſi iuuãs pater, hoc eſt, omnibus præſtans. Hũc & priuato titulo Iouem optimum dixerunt, dum fuiſſet inceſtus in ſuis: impudicus in extraneis, quem modò taurum fingunt propter Europæ raptum, fuit enim in naui cuius inſigne erat taurus, modò Danaes per imbrem aureum appetiſſe concubitum, vbi intelligitur pudicitiam mulieris ab auro fuiſſe corruptam, modo in ſimilitudinem aquilæ fuiſſe, propter quod puerum ad ſtuprum rapuerit: modo ſerpentem, quia reptauerit: & cygnum quia cantauerit. Et ideo non figuræ iſtæ ſunt, ſed *plana de veritate ſcelera, vnde turpe erat tales deos credi, quales homines eſſe non debeant. al. planè

Ianum dicunt quaſi mundi vel cæli menſiũ ianuã: duas Iani facies faciunt, propter Orientẽ & Occidentẽ. Cùm vero faciunt eum quadrifrõtem, & Ianum geminum appellant, ad quatuor mundi partes hoc referunt, vel ad quatuor elemẽta ſiue tempora. Sed dum hoc fingunt, monſtrũ non Deum faciunt.

Neptunum aquas mundi prædicant, & dictus ab eis Neptunus, quaſi nube tonans.

Vulcanum volunt ignem, & dictus Vulcanus quaſi volans candor, vel quaſi volicanus, quod per aerem volet. Ignis enim de nubibus naſcitur. Vnde etiam Homerus dicit eũ præcipitatum de aëre in terras, quod omne fulmen de aëre cadit. Idcirco autem Vulcanus de fœmore Iunonis fingitur natus, quod fulmina de imo aëre naſcuntur. Claudus autem dicitur Vulcanus, quia per naturam nunquã eſt rectus ignis, ſed quaſi claudus eiuſmodi ſpeciem motúmque habet. Ideo autem in fabrorum fornace eundem Vulcanum auctorem dicunt, quia ſine igne nullum metalli genus fundi extendique poteſt.

Pluton Græcè, Latinè Dieſpiter vel Ditis pater, quem alij Orcum vocant, quaſi receptorem mortium. Vnde & orca nuncupatur vas quod recipit aquas. Ipſe & Græcè Charō.

Liberum à liberamento appellatum volūt, quòd quaſi mares in coëundo per eius beneficium emiſſis ſeminibus liberentur, quòd idē Liber muliebri & delicato corpore pingitur. Dicunt enim mulieres ei attributas, & vinum propter excitandam libidinem. Vnde & frons eius pampino cingitur: ſed ideo coronam viteam & cornu habet, quia cùm gratè & moderatè vinum bibitur lætitiam præſtat: cùm vltra modum, excitat lites: id eſt, quaſi cornua dat. Idem autem & Lyæus ἀπὸ τοῦ λύειν, quòd multo vino membra ſoluantur. Iſte & Græcè Διόνυσος à monte Indiæ Niſo, vbi dicitur eſſe nutritus. Cæterùm eſt Niſa ciuitas, in qua colitur idem & Liber, vnde Niſæus dictus eſt.

Mercurius ſermonem interpretatur. Nam ideo Mercurius quaſi medius currens dicitur appellatus, quòd ſermo currat inter homines medius. Ideo & ἑρμῆς Græcè, quod ſermo vel interpretatio, quæ ad ſermonem vtique pertinet ἑρμηνεία dicitur. Ideo & mercibus preeſſe, quia inter vendentes & ementes ſermo fit medius. Qui ideo fingitur habere pennas quia citius verba diſcurrunt. Vnde & velox & errans inducitur: alas enim eius in capite & in pedibus, ſignificare volucrem fieri per aëra ſermonem. Nuncium dictum, quoniā per ſermonem omnia cogitata enunciantur. Ideo autem hunc furti magiſtrū dicunt, quia ſermo animos audientium fallit. Virgam tenet qua ſerpentes diuidit, id eſt venena. Nā bellantes ac diſſidentes interpretum oratione ſedantur: vnde & ſecundum Liuium legati pacis Caduceatores dicūtur. Sicut enim per feciales bella indicebantur, ita pax per caduceatores fiebat.

Hermes autem græcè dicitur ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας Latinè interpres, qui ob virtutem multarúmque artium ſcientiam Trimegiſtus ter maximus nominatus eſt. Cur autem eum capite canino fingunt, hæc ratio dicitur, quòd inter omnia animalia canis ſagaciſſimum genus & perſpicax habeatur.

Martem deum belli eſſe dicunt, & Martē appellatum: quia per viros pugnatur, vt ſit Mars quaſi mas: licet & tria ſunt genera conſuetudinum ſicut Scytharum: vbi & fœminę & viri in pugnam currūt. Amazonum, vbi ſolæ fœminæ: Romanorum aliarúmque gentium vbi ſoli Mares. Item Martem dicunt quaſi effectorem mortium. Nam à Marte mors nūcupatur. Vnde & adulterum dicūt, quia belligerantibus incertus eſt. Quòd verò nudo pectore ſtat, vt bello ſe quiſque ſine formidine cordis obiiciat. Mars autem* apud græcos Gradiuus dicitur, eò quod in bello gradum inferant qui pugnant, aut quod impigrè gradiantur.

Hæc verba apud Græcos ſuperuacua eſſe puto.

Apollinem quamuis diuinatorem & medicum vellent, ipſum tamen ſolem etiam dixerunt, quaſi ſolum. Ipſum Titan, quaſi vnū ex Titanis, qui aduerſum Iouem bellum nō fecit. Ipſum Phœbum * quaſi Ephebum hoc eſt, adoleſcentem. vnde & ſol puer pingitur, eo quod quotidie oriatur, & noua luce naſcatur. Pythium quoque eundem Apollinem vocari aiunt: à Pythone immenſæ molis ſerpente: cuius non magis venena quàm magnitudo terrebat. Hunc Apollo ſagittarū ictibus ſternēs nominis quoq; ſpolia reportauit, vt Pythius vocaretur: vnde & ob inſigne victoriæ Pythia ſacra celebranda conſtituit.

potius ἀπὸ τοῦ φοιβᾶν i. purgare

Dianam quoque ſororem eius ſimiliter lunam & viarum præſidem aiunt. Vnde & virginem volunt, quòd via nihil pariat, & ideo ambo ſagittas habere finguntur, quod duo ſidera de cælo radios vſque ad terras emittunt: Dianam autē vocatam quaſi Duanam, quod luna die ac nocte appareat. ipſam & Lucinā aſſeuerant, eò quòd luceat. Eandem & Triuiam quòd tribus fingatur figuris. De qua Virgilius: - Tria virginis ora Dianæ. quia eadem luna, eadem Diana, & eadem Proſerpina vocatur. Sed cùm luna fingitur: - Sublustri ſplendet amictu. Cùm ſuccincta iacit calamos, Latonia virgo eſt: Cùm ſubnixa ſedet ſolio, Plutonia coniunx. Latonia autem Diana eò quòd Latonis fuerit filia.

Cererem, id eſt, terram à creandis frugibus aſſerunt dictam: appellantes eam nominibus plurimis. dicunt etiam eam & Opem, quòd opere melior fiat terra.

Proſerpinam quòd ex ea proſerpāt fruges.

Veſtam quòd herbis vel variis veſtita ſit rebus, vel à vi ſua ſtando: Eandem & Tellurem & Matrem magnam fingunt: turritam cum timpana & gallo & ſtrepitu cymbalorū. Matrem vocatam, quòd plurima pariat, magnam, quod cibum gignat: almam, quia vniuerſa animalia fructibus ſuis alit. Eſt enim alimentorum nutrix terra. quod ſimulacrum eius cū claui fingitur: quia tellus hyeme clauditur, Vere aperitur, vt fruges naſcātur: quod tympanum habet, ſignificari volunt orbem terræ. Quòd curru vehitur, dicitur, quia ipſa eſt terra quę pendet in aëre. Quòd ſuſtinetur rotis: quia mundus rotatur & volubilis eſt Quòd leones illi ſubiiciunt manſuetos, vt oſtendant, nullum genus eſſe terræ tam ferū quod

quod non ſubigi poſſit aut ſuperari ab ea. A Quod in capite turritã geſtat coronam, oſtẽditur ſuperpoſitas terræ ciuitates, quaſi inſignitas turribus conſtare. Quod ſedes finguntur circa eam, quia cùm omnia moueantur, ipſam non moueri. Quod Corybantes eius miniſtri cum ſtrictis gladiis eſſe finguntur, vt ſignificetur omnes pro terra ſua debere pugnare. Quod gallos huic Deæ vt ſeruirent fecerunt, ſignificant qui ſemine indigeant, terram ſequi oportere. In eo quippe omnia reperiri. Quod ſe apud eam iactant, præcipitur, inquiunt, vt qui terram colunt ne ſedeant, ſemper enim eſſe quod agant. Cymbalorum autem æreorum ſonitus, ferramentorum crepitus in colendis agris: & ideo ære, quod terrã B antiqui colebãt ære, prius quàm ferrum eſſet inuentum. Eandem Veſtam & ignẽ eſſe perhibent: quia terram ignem habere non dubium eſt. vt ex Æthna Vulcanóque datur intelligi. Et ideo virginem putant, quia ignis inuiolabile ſit elementum, nihilque naſci poſſit ex eo: quippe qui omnia quæ arripuerit abſumat. Ouidius in Faſtis, Nec tu aliud Veſtã quàm viuam intellige flammam, Natáque de flamma corpora nuda vides. propterea & virgines ei ſeruire dicuntur, eo quod ſicut de virgine, ita nihil ex igne naſcatur.

Iunonem dicunt quaſi ianonem, id eſt ianuam pro purgationibus fœminarũ eo quod C quaſi portas matrum natorum pandat, id eſt, nubentium maritis. Sed hoc philoſophi. Poëtæ autem Iunonem Iouis aſſerunt ſororẽ & coniugem: ignẽ enim & aërem Iouem, aquã & terram Iunonem interpretantur. quorum duorum permixtione vniuerſa gignuntur. Et ſororem dicũt, quod mundi pars eſt. Con-[al. mixta cō cordas]iugẽ quod * commixta corda tundit. vnde & Virg. Tum pater omnipotens fœcũdis imbribus æther Coniugis in gremium deſcẽdit —.

[potius quod ſi ἀθάνατος, quod labia non ſit.] Minerua apud Græcos ἀθήνη dicitur, * id eſt fœmina. Apud Latinos autem Mineruã vocatam quaſi deam, & munus artium variarũ. Hanc enim inuentricem multorum ingeniorum perhibent, & inde eam artem & rationem interpretãtur, quia ſine ratione nihil poteſt contineri. Quæ ratio, quia ex ſolo animo D naſcitur, animúmque putant eſſe in capite, & in cerebro, ideo eam dicunt de capite Iouis eſſe natam, quia ſenſus ſapientis qui inuenit omnia in capite eſt. In cuius pectore ideo caput Gorgonis fingitur, quod illic eſt omnis prudentia quæ confundit alios, & imperitos ac ſaxeos comprobat, quod & in antiquis imperatorum ſtatuis cernimus in medio pectore loricæ, propter inſinuandam ſapiẽtiam & virtutem. hæc Minerua & Tritonia dicitur. Triton enim Africæ palus eſt, circa quam fertur virginali apparuiſſe ætate: propter quod Tritonia nuncupata eſt. Vnde & tanto procliuius dea credita eſt quãto minus origo eius innotuit. Pallas autem dicta vel ab inſula Pallenæ in Thracia, in qua nutrita eſt: vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, id eſt, ab haſtæ cõcuſſione, vel quod Pallantem gigantem occiderit.

Venerem exinde dicunt nuncupatam, quod ſine * vi fœmina eſſe virgo non deſinat. [al. viro] Hanc græci ἀφροδίτην vocant propter ſpumã ſanguinis generantem. ἀφρὸς enim græcè ſpuma vocatur. Quod autem fingunt Iouem Saturno cælo patri genitalia abſcidiſſe, & ſanguinem fluxiſſe in mare, atque ex ſpuma maris concreta, Venus nata eſt: illud aiũt, quod per coitum ſalſi humoris ſubſtantia eſt: & inde ἀφροδίτην Venerẽ dici, quia coitus ſpuma eſt ſanguinis, quæ ex ſucco viſcerũ liquido ſalſóque conſtat. Ideo autem Venerem, Vulcani dicũt vxorem, quia Venereum officium nõ ſine calore cõſiſtit. vnde & frigidus in Venerẽ ſenior. Nam Saturnus dicitur Cælo patri virilia amputaſſe, quæ in mare cadẽtia Venerẽ creauerunt. Ideo fingitur, quia niſi humor de cælo in terram deſcenderit, nihil creatur.

Cupidinem vocatum ferunt propter amorẽ. Eſt enim dæmon fornicationis. Qui ideo alatus pingitur: quia nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur. Puer pingitur, quia ſtultus & irrationabilis amor. Sagittam & facẽ tenere fingitur. Sagittam, quia amor cor vulnerat: facem, quia inflammat.

Pan dicunt Græci, Latini Syluanum: deum ruſticorum, quem in naturæ ſimilitudinem formauerunt: vnde & Pan dictus eſt, id eſt, omne. Fingunt enim eum ex vniuerſali elementorum ſpecie. Habet enim cornua in ſimilitudinem radiorum ſolis & lunæ. Diſtinctam maculis habet pellem, propter cæli ſidera. Rubet eius facies, ad ſimilitudinem ætheris. Fiſtulam ſeptem calamorum geſtat, propter armoniam cæli in qua ſeptem ſunt ſoni & ſeptẽ diſcrimina vocum. Villoſus eſt, quia tellus eſt cõueſtita & agitur ventis. Pars eius inferior fœda eſt, propter arbores & feras & pecudes. Caprinas vngulas habet, vt ſoliditatẽ terræ oſtendat, quem volunt rerum & totius naturæ deũ: vnde & Pan quaſi omnia dicunt.

Iſis lingua Ægyptiorum terra appellatur: quam Iſin volunt eſſe. Fuit enim Iſis regina Ægyptiorum Inachi regis filia, quæ de Græcia veniens Ægyptios literas docuit, & terras colere inſtituit, propter quòd & terram eius nomine appellauerunt.

Serapis omnium maximus Ægyptiorum Deus. Ipſe eſt Apis rex Argiuorũ, qui nauib⁹

tranſuectus in Ægyptum, cùm ibidem mortuus fuiſſet. Serapis appellatus eſt propterea, quia arca in qua mortuus ponitur, quam Sarcophagum vocant, σορὸς græcè dicitur, & ibi eum venerari ſepultum cœperunt, priuſquàm templum eius eſſet inſtructum, velut σορὸς: ſed Apis Sorapis primò, deinde vna litera cõmutata Serapis dictus eſt.

Apis fuit apud Ægyptios taurus Serapi cõſecratus, & ab eo ita cognominatus, quem Ægyptus ad inſtar numinis colebat, eo quòd de futuris daret quædam manifeſta ſigna: apparebat enim in Memphis. Quem centum antiſtites proſequebantur, & repentè velut lymphatici præcinebant: huius capitis imaginem ſibi in eremo *videri fecerunt. (al. Iudæi)

Fauni à fando velut ἀπὸ τῆς φωνῆς dicti, quòd voce non ſignis oſtendere viderentur futura. In lucis enim conſulebantur à paganis, & reſponſa illis non ſignis, ſed vocibus dabant.

Geniũ dicunt quod quaſi vim habeat omnium rerum gignendarum, ſeu à gignendis liberis: vnde & geniales lecti dicebantur à gentibus, qui nouo marito ſternebantur.

Hæc & alia ſunt gentilium fabuloſa figmẽta, quę interpretata ſic habentur, vt ea non intellecta damnabiliter tamen adorent.

Fatum autem dicunt eſſe quicquid dij fantur, quicquid Iupiter fatur: à fando igitur fatum dicunt, i. à loquendo. Quòd niſi hoc nomen iam in alia re ſoleret intelligi, quo corda hominum nolumus inclinare, rationabiliter poſſemus à fando fatũ appellare. Non enim abnuere poſſumus eſſe ſcriptum in literis ſanctis: Semel locutus eſt Deus, duo hæc audiui, &c. Quod enim dictum eſt, ſemel locutus eſt intelligitur immobiliter, hoc eſt incommutabiliter eſt locutus, ſicut nouit incommutabiliter omnia quæ futura ſunt, & quæ ipſe facturus eſt.

Tria autem fata fingunt in colo & fuſo, digitiſque fila ex lana torquentibus, propter tria tempora: præteritũ, quod in fuſo iam netum atque inuolutum eſt: præſens, quod inter digitos nentis traiicitur: futurum, in lana quæ colo implicata eſt, & quod adhuc per digitos nentis ad fuſum tanquam præſens ad præteritum traiiciendum eſt.

Parcas dicunt κατ' ἀντίφρασιν appellatas, q; minimè parcãt. Quas tres eſſe voluerunt, vnã, quæ vitam hominis ordiatur: alteram, quæ contexat: tertiã quæ rumpat. Incipimus enim cùm naſcimur: ſumus, cùm viuimus: deſinimus, cùm interimus.

Fortunam à fortuitis nomen habere dicũt, quaſi deam quandam res humanas variis ca-
E ſibus & fortuitis illudentem: vnde & cæcam appellant, eo quòd paſſim in quoſlibet incurrens ſine vllo examine meritorum, & ad bonos & ad malos venit. Fatum autem à fortuna ſeparant, & fortunam quaſi ſit in his quæ fortuitu veniũt, nulla palàm cauſa. Fatum verò appoſitum ſingulis & ſtatutum aiunt.

Aiunt & tres furias fœminas crinitas ſerpẽtibus, propter tres *effectus, (al. affectus) qui in animis hominum multas perturbationes gignunt, & interdum cogunt ita delinquere, vt nec famæ nec periculi ſui reſpectum habere permittant. Ira quæ vindictam cupit, cupiditas quæ deſiderat opes: libido quæ appetit voluptates.
F Quæ ideo furiæ appellantur, quòd ſtimulis ſuis mentem feriant, & quietam eſſe non ſinant.

Nymphas deas aquarũ putant, dictas à nubibus: nam ex nubibus aquæ, vnde deriuatũ eſt. nymphas aquarum deas, quaſi * numina (al. nomina) lympharũ. Ipſas autem dicunt & Muſas, quas & nymphas, nec immeritò: nam aquæ motus muſicen efficit. Nympharũ apud gentiles varia ſunt vocabula. Nymphas quippe mõtium Oreades dicunt: ſyluarum, Dryades: fontium Hamadryades: camporum, Naiades: maris, Nereïdes.

Heroas dicunt à Iunone traxiſſe nomen,
G Græcè enim Iuno ἥρα appellatur. Et ideo neſcio quis filius eius ſecundum Græcorum fabulam ἥρως fuit nuncupatus, hoc videlicet velut myſticum ſignificãte fabula quòd aër Iunoni deputetur, vbi volunt heroas habitare. Quo nomine appellant alicuius meriti animas defunctorum, quaſi ἀηρῶας, id eſt, viros aërios & cælo dignos propter ſapientiam & fortitudinem.

Penates gentiles dicebãt omnes deos, quos domi colebant. Et penates dicti, quòd eſſent in penetralibus, i. in ſecretis. Hi dij quomodo vocabantur, vel quæ nomina habuerint ignoratur.

H Manes dicunt deos mortuorum, quorum poteſtatem inter lunam & terram aſſerunt: à quibus & manè dictum exiſtimant, quos putant ab aëre, qui manus, i. rarus eſt, manes dictos, ſiue quia latè manant per auras, ſiue quia mites ſunt in manibus, cõtrario nomine hoc appellantur. Apuleius autem ait eos κατ' ἀντίφρασιν dici manes, hoc eſt, mites ac modeſtos, cùm ſint terribiles & immanes, vt Parcas, vt Eumenides.

Laruas ex hominibus factos dæmones aiũt qui meriti mali fuerint. Quarum natura eſſe dicitur terrere paruulos, in angulis garrire tenebroſis.

Lamias

Lamias quas fabulę tradũt infãtes corripere ac laniare ſolitas, à laniãdo ſpecialiter dictas.

Piloſi qui græcè * Panitæ, latinè incubi appellantur: ſiue iniui ab incundo paſſim cum animalibus: vnde & incubi dicuntur ab incũbendo, hoc eſt ſtuprando. Sæpè enim improbi exiſtunt etiam mulieribus, & earum pera- A gunt concubitum, quas dæmones Galli Duſios nuncupant, quia aſſiduè hanc peragunt immunditiam. Quem autem vulgò incubonem vocant, hunc Romani Faunum ficariũ dicunt: ad quem Horatius dicit, Faune Nympharum fugientium amator, Per meos fines & aprica rura, Lenis incedas.

ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM,
Liber IX.

CAPITA LIBRI IX.

De linguis gentium.
De gentium vocabulis.
De regnis militiaque vocabulis.
De ciuibus.
De affinitatibus & gradibus.
De agnatis & cognatis.
De prædictis affinitatibus.
De coniugiis.

De Linguis gentium.

LINGVARVM diuerſitas exorta eſt in ędificatione turris poſt diluuiũ: nam prius quàm ſuperbia turris illius in diuerſos ſignorũ ſonos humanam diuideret ſocie-
atem, vna omniũ nationum lingua fuit, quæ
C hebræa vocatur, qua Patriarchæ & Prophe-
æ vſi ſunt nõ ſolùm in ſermonibus ſuis, verũ
tiam in literis ſacris: initio autem quot genes, tot linguæ fuerunt, deinde plures gentes quàm linguæ, quia ex vna lingua multæ genes ſunt exortæ.

Linguæ autem dictæ in hoc loco pro veris, quæ per linguam fiunt, genere locutionis lo, quo is qui efficit per id quod efficitur nominatur: ſicut os dici ſolet pro verbis, ſicut nanus pro literis.

Tres autem ſunt linguę ſacrę, Hebręa, Gręa, Latina, quæ toto orbe maximè excellunt.
D His enim tribus linguis ſuper crucem Domiii à Pilato fuit cauſa eius ſcripta. Vnde & propter obſcuritatem ſanctarum ſcripturarũ harum trium linguarum cognitio neceſſaria eſt, t ad alteram recurratur, ſi quam dubitatioñe nominis vel interpretationis ſermo vnius inguæ attulerit.

Græca autem lingua inter cæteras gentium larior habetur. Eſt enim latinis & omnibus linguis ſonantior, cuius varietas in quinq; partibus diſcernitur: quarũ prima dicitur κοινὴ: i. mixta: ſiue communis, qua omnes vtũtur. Secũda Attica, videlicet Athenienſis, qua vſi ſunt omnes Græciæ auctores. Tertia Dorica quã habẽt Ægyptij & Syri. Quarta Ionica. Quinta Æolica, qua ſe Æoles locutos dixerunt, &
B ſunt in obſeruatione græcę linguæ eiuſmodi certa diſcrimina: ſermo enim eorũ ita eſt diſpartit⁹.

Latinas autem linguas quatuor eſſe quidã dixerunt, i. Priſcã, Latinam, Romanã, Mixtã. Priſca eſt qua vetuſtiſſimi Italiæ ſub Iano & Saturno ſunt vſi incõdita, vt ſe habeãt carmina Saliorũ. Latina, quã ſub Latino & regibus Tuſciæ cęteri in Latio ſunt locuti, ex qua fuerũt duodecim tabulæ ſcriptæ. Romana quæ poſt reges exactos à populo romano geſta eſt: * quã Neuius, Plautus, Ennius, Virgilius poëtæ: ex oratoribus Græcus & Cicero vel cæteri * effuderunt. Mixta quæ poſt imperiũ latius promotum ſimul cum moribus & homini-
C bus in romanã ciuitatẽ irrupit: integritatẽ verbi per ſolœciſmos & barbariſmos corrũpens.

al. qua. al. effulſerunt.

Omnes autem Orientis gentes in gutture linguã & verba collidũt: ſicut Hebræi & Syri. Omnes mediterraneæ gẽtes in palato ſermones feriunt, ſicut Græci & Aſiani. Omnes occidẽtis gentes verba in dentibus frangunt, ſicut Itali & Hiſpani.

Syrus & Chaldæus, vicinus Hebræo eſt in ſermone, cõſonans in pleriſq; & literarũ ſono. Quidam autem arbitrantur linguam ipſam eſſe Chaldæam, quia Abraham de Chaldæis fuit: quòd ſi hoc recipitur, quomodo in Daniele hebræi pueri linguam quam nouerant
D doceri iubentur?

Omnem autem linguam vnuſquiſque hominum ſiue græcam, ſiue latinam, ſiue cæterarum gentium aut audiendo poteſt tenere, aut legẽdo, aut ex præceptore accipere. Cùm autem omnium linguarum ſcientia difficilis cuiquam ſit: nemo tamen tam deſidioſus eſt, vt in ſua gente poſitus ſuæ gentis linguam neſciat. Nam quid aliud putãdus eſt niſi animalium brutorũ deterior? Illa enim propriè vocis clamorem exprimunt: iſte deterior, qui propriæ linguæ caret notitia.

Cuiuſmodi autem lingua locutus eſt Deus in principio mundi cùm diceret: Fiat lux, difficile eſt inuenire: nõdum enim erant linguæ.

Item qua lingua inſonuit poſtea exterioribus hominum auribus, maximè ad primum hominem loquens, vel ad prophetas, vel dũ corporaliter inſonuit vox dicentis Dei: Tu es filius meus dilectus, vbi à quibuſdam creditur illa lingua vna & ſola quæ fuit antequam eſſet linguarum diuerſitas: in diuerſis autem gẽtibus creditur quòd eadem illis lingua Deus loquatur, qua ipſi homines vtuntur, vt ab eis intelligatur. Loquitur autem Deus hominibus non per ſubſtantiam inuiſibilem, ſed per creaturam corporalem, per quam & hominibus apparere voluit, quãdo locutus eſt. Dicit autem Apoſtolus: Si linguis hominum loquar & angelorum. vbi quæritur: Qua lingua angeli loquantur, nõ quòd angelorum aliquæ ſint linguæ, ſed hoc per exaggerationem dicitur: item quæritur, qua lingua in futurum homines loquantur, nuſquam reperitur. Nam dicit Apoſtolus: Siue linguæ ceſſabunt: ideò autem prius de linguis ac deinde de gentibus poſuimus, quia ex linguis gentes, non ex gentibus linguæ exortæ ſunt.

De gentium vocabulis.

Gens eſt multitudo ab vno principio orta, ſiue ab alia natione ſecundum propriam collectionem diſtincta: vt græciæ, Aſiæ: hinc & gẽtilitas dicitur. gens appellata propter generationem familiarum, i. à gignẽdo, ſicut natio à naſcendo. gentes autem à quibus diuiſa eſt terra quindecim ſunt: de Iaphet triginta & vna: de Cham viginti ſeptem: de Sem quinque: quæ fiunt per ſeptuaginta tres, vel potius vt ratio declarat, ſeptuaginta duæ, totidémq; linguæ, quæ terras eſſe cœperũt: quæque creſcendo prouincias & inſulas impleuerunt. Filij Sem quinque, ſingulariter gentes ſingulas procrearunt. Quorum primus Elã, à quo Elamitæ principes Perſidis: ſecundus Aſſur, à quo Aſſyriorum pullulauit imperium: tertius Arphaxat, à quo Chaldæorum gens exorta eſt: quartus Ludi, à quo Lydij: quintus Aram, à quo Syri, quorum metropolis fuit Damaſcus.

Filij Arã nepotes Sem quatuor Hus & Vl, & gether & Meſa. Hus Traconitidis conditor, qui inter Palæſtinam & Cœloſyriam tenuit principatũ: vnde fuit Iob ſecundũ quod ſcriptũ eſt: Vir erat in terra Hus nomine Iob: ſecundus Vl, à quo Armenij: tertius gether, à quo Carmenij ſiue Carij: quartus Meſa, à quo ſunt ij qui vocantur Meones.

Poſteritas Arphaxat, filij Sem, Heber nepos Arphaxat, à quo Hebræi ſunt. Ietan filius Heber, à quo Indorum gens orta eſt. Sale filius Ietan, à quo Bactriani, licet eos alij Scytarum exules ſuſpicentur.

Iſmaël filius Abraham, à quo Iſmaëlitę, qui

E nũc corrupto nomine Saraceni, quaſi à Sara, & Agareni ab Agar.

Nabaioth filius Iſmaël, à quo Nabathæi, qui ab Euphrate in mare rubrum habitant.

Moab & Ammõ filij Loth, à quibus Moabitæ & Ammonitæ.

Edom filius Eſau, à quo Idumæi: Hæ ſunt gentes, quæ de Sem ſtirpe deſcendunt, poſſidentes terram meridianam, ab ortu Solis vſque ad Phœnices.

Filij Cham quatuor, à quibus ortæ ſunt gẽtes hæ:

Chus à quo progeniti Aethiopes.

Meſraim à quo Aegyptij perhibẽtur exorti.

F Phut à quo Lybij: vnde & Mauritaniæ fluuius vſque in præſens dicitur Phut, omniſque circa eum regio Phuthenſis.

Chanaan, à quo Afri & Phœnices, & Chananæorum decem gentes.

Item ex nepotibus Cham filij Chus nepotes Cham ſex.

Filij Chus, Saba, Euilat, Sabata, Rema, Saba *& Cuſa. al. Zuza.

Saba, à quo progeniti & appellati Sabæi, de quibus Virg. -ſolis eſt thurea virga Sabæis.

Euilat, a quo Getuli in parte remotioris Africæ eremo cohærentes.

Sabata, à quo Sabateni, qui nunc Aſtabari G nominantur.

Rema verò & Saba & *Cuſa paulatim antiqua vocabula perdiderunt, & quæ nunc a veteribus habeant ignoratur. al. Zuza.

Filij Rema, Saba & Dadan. Hic autẽ Saba per ſchin literã ſcribitur in Hebræo: ille autẽ ſuperior Saba per ſamech, a quo appellantur Sabæi. interpretatur autem nũc Saba Arabia.

Dadan, a quo gens eſt æthiopiæ in occidẽtali plaga.

Filij Meſraim Labin, a quo Lybij, qui quõdam Phuthei vocantur.

Ceſloim, a quo Philiſtim, quos veteres ἀλλοφύλους, nos modò corruptè Palæſtinos vo- H camus.

Cæteræ ſex gentes ignotæ ſunt, quæ bello Aethiopico ſubuerſæ, vſque ad obliuionẽ præteritorum nominum peruenerunt.

Filij Chanaã vndecim, ex quo Chananæorum decem gentes, quorum terram iis expulſis iudæi poſſederunt. Quorum primogenitus Sidon, a quo Sidones: vnde & vrbs eorum in Phœnice Sidon vocatur.

Secundus Eth, a quo Ethæi. Tertius Iebus, a quo Iebuſæi, quorum fuit Hieruſalẽ. Quartus Amorrhęus, a quo Amorrhęi. Quintus Iergeſæus, a quo Iergeſæi. Sextus Euæus, a quo Euęi: ipſi ſunt Gabaonitę, a ciuitate eorum Gabaon, qui ſupplices venerunt ad Ioſue.

Septi-

Septimus Arachæus qui Achas cõdidit oppidum contra Tripolim in radicibus Libani ſitum. Octauus Aſeneus, à quo Aſenei. Nonus Aradius, à quo Aradij, qui Aradum inſulam poſſederunt anguſto freto à Phœnicis littore ſeparatam. Decimus Amareus, à quo Syriæ nobilis ciuitas quæ vocatur Cœlis. Vndecimus Amatheus. Hæ ſunt gẽtes de ſtirpe Chã, quæ à *Sidone* vſque ad Gaditanũ fretum omnem meridianam partem tenent.

Item tribus filiorum Iaphet. Filij autem Iaphet ſeptem nominantur: Gomer, ex quo Galatæ, i. Galli.

Magog, à quo arbitrãtur Scythas & Gothos traxiſſe originem.

Maday, à quo Medos exiſtere putant.

Iauan, à quo Iones, qui & Græci: vnde & mare Ionium.

Tubal, à quo Iberi, qui & Hiſpani, licet quidam ex eo & Italos ſuſpicentur.

Moſoch, ex quo Cappadoces ſunt: vnde & vrbs apud eos vſque hodie Maleca dicitur.

Tyras, à quo Thraces, quorum nõ ſatis immutatum vocabulum eſt, quaſi Traces.

Filij Gomer nepotis Iaphet. Aſcanaz, à quo Sarmatæ quos Græci Reginos vocant.

Rifan, à quo Paflagones.

Gotorna, à quo ſunt Phryges.

Filij Iuuã Eliſa, à quibus Græci Heliſæi qui vocãtur Æolides: vnde & lingua quinta Græcè Æolis appellatur.

Tarſis, à quo Silices, vt Ioſephus arbitratur: vnde & metropolis ciuitas eorum Tarſis dicitur.

Cethim, à quo Cithei, i. Ciprij, à quibus hodiéque vrbs *Scythia nominatur. [al. Cithiam]

Dodanim, à quo Rhodij.

Hæ ſunt gẽtes de ſtirpe Iaphet, quæ à Tauro monte ad Aquilonem mediam partẽ Aſię, & omnem Europam vſq; ad Oceanum Britannicum poſſident, nomina & locis & gentibus relinquentes, de quibus poſtea immutata ſunt plurima, cætera permanẽt vt fuerunt. Nam multarũ gentium vocabula partim manſerunt, ita vt hodiéque appareat vnde fuerant deriuata, ſicut ex Aſſur Aſſyrij, ex Heber Hebræi: partim verò temporis vetuſtate ita mutata ſunt, vt vix homines doctiſſimi antiquiſſimas hiſtorias perſcrutãtes: nec omnium ſed aliquarum ex iſtis origines gẽtium potuerint reperire. Nam quòd ex filio Cham qui vocabatur Meſraim Ægyptij ſunt exorti, nulla hoc reſonat origo vocabuli, ſicut nec Aethiopum qui dicuntur ad eum filium Cham pertinere qui Chus appellatus eſt. Et ſi omnia conſiderẽtur, plurima tamen gentium mutata, quàm manentia vocabula apparent: quibus poſtea

A nomina diuerſa, diuerſa dedit ratio. Namq́ue Indi ab Indo flumine dicti ſunt, qui ab occidentali parte eos includit.

Seres à proprio oppido nomen ſortiti ſunt, gens ad Orientem ſita, apud quos de arboribus lana contexitur: de quibus eſt illud, Ignoti facie, ſed noti vellere Seres.

Gangaridæ populi ſunt inter Aſſyrios Indóſque inhabitantes circa Gangem fluuium: vnde etiam Gangaridæ nuncupati ſunt.

Hircani dicti ſunt à ſylua Hircana, vbi ſunt plurimæ tigres.

Bactriani Scythiæ fuerunt, qui ſuorum factione à ſedibus ſuis pulſi iuxta Bactron B Oriẽtis fluuium conſederunt, ex cuius vocabulo & nomen ſortiti ſunt. Huius gentis rex fuit Zoroaſtes inuentor magicæ artis.

Parthi quoque & ipſi à Scythis originẽ trahunt. Fuerunt enim eorum exſules, quod etiã vocabulo eorum manifeſtatur: nam Scythico ſermone exules Parthi dicuntur. Hi ſimiliter vt Bactriani domeſticis ſeditionibus Scythia pulſi, ſolitudines iuxta Hircaniã primùm furtim occupauerunt, deinde pleraque finium etiam virtute obtinuerunt.

Aſſyrij ab Aſſur filio Sem vocati, gens potentiſſima, quæ ab Euphrate vſque ad Indorum fines omnẽ in medio tenuit regionem.

C Medi à rege ſuo cognominati putantur: námque Iaſon Peliaci regis frater, à Peliæ filiis Theſſalia pulſus eſt, cũ Medea vxore ſua, cuius fuit priuignus Medus rex Athenienſiũ: qui poſt mortem Iaſonis Oriẽtis plagam perdomuit, ibíque Mediam vrbem condidit, gẽtémq; Medorum nomine ſuo appellauit. Sed inuenimus in Geneſi quòd Madai auctor gẽtis Medorum fuit, à quo & cognominati, vt ſuperius dictum eſt.

Perſæ à Perſeo rege ſunt vocati, qui è Græcia in Aſiam tranſiens, ibi barbaras gẽtes graui diuturnóque bello perdomuit: nouiſſimè victor nomen ſubiectæ genti dedit. Perſæ au- D tem ante Cyrum ignobiles fuerunt, & nullius inter gentes loci habebãtur. Medi ſemper potentiſſimi fuerunt.

Caſdæi qui nunc Chaldæi vocantur, à Caſeth filio Nachor fratris Abrahæ cognominati ſunt.

Sabæi dicti ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι, quod eſt ſupplicare & venerari, quia diuinitatem per ipſorũ thura veneramur: ipſi ſunt & Arabes qui in montibus Arabiæ ſunt, qui vocãtur Libanus & Antilibanus vbi thura colliguntur.

Syri à Surim vocati perhibentur, qui fuit nepos Abraham ex Cethura, quos autem veteres Aſſyrios, nunc nos vocamus Syros, à parte totum appellantes.

Hebræi vocati ſunt ab Heber: qui pronepos fuit Sem.

Iſraëlitæ verò ab Iſrael filio Iſaac. Nam patriarcham Hebræorum conſtat fuiſſe Iſraël: à quo duodecim tribus Iudæorũ Iſraëlis vocabulum ſortiti ſunt. Iudæis autem ſciſſura decem tribuum nomina impoſuit. Nam anteà Hebræi ſiue Iſraëlitæ nuncupabantur. Ex quo autem in duo regna populus Dei diuiſus eſt: tunc duæ tribus quæ de ſtirpe Iuda reges habebant, iudæorum nomen ſortitæ ſunt. Reliqua pars decem tribuum quæ in Samaria ſibi regem conſtituit ob populi magnitudinem priſtinum nomen retinuit Iſraël.

Samaritanorum gẽs ſumpſit exordium ab Aſſyriis, qui tranſmigrati habitauerunt in Samaria: qui Latinè interpretantur cuſtodes, eò quòd captiuato Iſraël iſti in terra regionis eorum ad cuſtodiam collocati ſunt.

Phœnix Cathmi frater de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectus, apud Sidonem regnauit, eóſque populos ex ſuo nomine Phœnices, eámque prouinciam Phœniciam nuncupauit.

Sidones autem à ciuitate quæ vocatur Sidon traxiſſe vocabulum perhibentur.

Saraceni dicti, vel quia ex Sara genitos ſe prædicent: vel ſicut gentiles aiunt, quòd ex origine Syrorum ſint quaſi Syriginæ. Hi peramplam habitant ſolitudinem. Ipſi ſunt & Iſmaëlitæ, vt liber Geneſeos docet, quod ſint ex Iſmaele. Ipſi Cedar à filio Iſmaëlis. Ipſi Agareni ab Agar, qui vt diximus peruerſo nomine Saraceni vocãtur, quia ex Sara ſe genitos gloriantur.

Philiſtæi ipſi ſunt Palæſtini, quia p literam ſermo Hebræus nõ habet: ſed pro eo φ Græco vtuntur. Inde Philiſtæi pro Palæſtinis dicuntur, ciuitate vtique ſua. iidem & allophili, id eſt alienigenæ. ob hoc quia ſemper fuerunt inimici Iſraël, & longe ab eorum genere & ſocietate ſeparati.

Chananei appellati de Chanaan filio Chã quorum terram iudæi poſſederunt. Ex cuius origine fuit Emor pater Sichen, à quo Amorrei ſunt nuncupati.

Ægyptij ab Ægypto quodam ſuo rege vocati ſunt. Nam antea Ærij dicebãtur. Interpretantur autem lingua Hebraica Ægyptij affligentes, eo quòd afflixerint Dei populum priuſquam diuino auxilio liberarentur.

Armenius ex Theſſalia vnus de numero ducum Iaſonis qui ad Colchos profecti ſunt: recollecta multitudine quæ amiſſo rege Iaſone paſſim vagabatur, Armeniam condidit gentíque ex ſuo vocabulo nomen dedit.

Lunes eſt Perſicus: qui Scythas ab eis di-
E uidit, Scythia cognominata à quodam limite Scythiæ, à quo perhibentur vocati, gens antiquiſſima ſemper habita. Hi Parthos Bactrianóſque, fœminę autem eorum Amazonum regna condiderunt.

Maſſagetæ ex Scytharum origine ſunt. Et dicti Maſſagetæ quaſi graues, id eſt fortes gete. Nam ſic Liuius argentum graue dicit, id eſt maſſas. Hi ſunt qui inter Scithas atque Albanos ſeptemtrionalibus iugis inhabitant.

Amazones dictæ ſunt, ſeu quod ſimul viuerent, ſine viris quaſi ἅμα ζῶσι, ſiue quod aduſtis dexterioribus mammis eſſent, ne ſagittarũ iactus impediretur, quaſi ἄνευ μάζου.

F Nudabant enim quam aduſſerant mammam. Has Titianus vnimammas dicit. Nam hoc eſt Amazoni, quaſi ἄνευ μάζου id eſt ſine mamma. Has iam non eſſe conſtat: quòd earum gentes partim ab Hercule, partim ab Achille, vel ab Alexandro vſque ad internitionem deletæ ſunt.

In partibus Aſiaticæ Scythiæ gentes quæ poſteras ſe Iaſonis credunt albo crine naſcũtur ab aſſiduis niuibus, & ipſius capilli color genti nomen dedit, & inde dicuntur Albani. Horum glauca oculis, id eſt picta ineſt pupilla: adeo vt nocte pluſquam die cernant. Albani autem vicini Amazonibus fuerunt.

Agnos antea Hunnos vocatos, poſtremo à
G rege ſuo* Abares appellatos dicunt, qui pri- al. Auaros.
us in vltima Mæotide inter glacialem Tanaim & Maſſagetarum immanes populos habitauerunt. Deinde pernicibus equis Caucaſi rupibus feras gentes Alexandri clauſtra* co- al. cohibētia.
hibente ruperunt: & orientem viginti annis tenuerunt captiuum, & ab Ægyptiis atque Æthiopibus annuum vectigal exegerunt.

Troianorum gens antea Dardana, à Dardano rege nominata. Nam Dardanus & Iaſius fratres è Græcia profecti: ex iis Iaſius ad Thraciam, Dardanus ad Phrygiam peruenit, ibique primus regnauit. Poſt quem filius eius Ericthonius, deinde nepos eius Tros,
H à quo Troiani nuncupati ſunt.

Galatæ Galli eſſe noſcuntur, qui in auxiliũ à rege Bithiniæ euocati, regnum cum eo peracta victoria diuiſerunt: ſicque deinde græcis admixti, primum Gallogræci, nunc ex antiquo gallorum nomine Galatæ nuncupantur.

Græci ante Theſſali à Theſſalo poſtea à Græco rege Græci ſunt nuncupati. Nã Græci propriè Theſſali ſunt.

Lapithas autem gentem Theſſaliæ fuiſſe aiunt, circa Penion amnem olim inhabitantem, à Lapitha Apollinis filia nuncupatos.

Sicionii Græci ſunt nuncupati, à Sicionio rege

rege. Hi primum Agialei vocabantur, à rege Agialio qui primus Sicioniis imperauit, à quo & Agialea ciuitas nuncupata eſt quæ nunc Peloponeſis à Pelope rege ſuo vocatur. Ipſi ſunt & Arcades, ab Arcade rege Iouis & Calyſtæ filio dicti.

Danai à Danao rege vocati. Iidem & Argiui ab Argo conditore cognominati. Poſtquam autem rex Græcorum Apis mortuus eſt huic filius Argus ſucceſſit in regnum, & ex eo Argiui vocati ſunt, qui etiam ab eis poſt obitum vt Deus haberi cœpit, templo & ſacrificio honoratus.

Achæi qui & Achiui ab Achæo Iouis filio dicti.

al. pelagi. Pelaſgi nominati quia cũ velis * panſis verno tempore aduenisse italiã viſi ſunt, vt aues. B

al. Italia expulsos eſſe. Primo enim eos Varro * Italiam appuliſſe commemorat. Græci verò Pelaſgos à Ioue & Lariſſæ filio perhibent dictos.

Myrmidones fuerunt Achiuis ſocij: Dolopes Pyrrhi. dicti autem Myrmidones propter aſtutiam quaſi μύρμηκας id eſt formicæ.

al. Eurimeduſæ. Eratoſtenes autem dicit dictos Myrmidones à Myrmidone duce Iouis & * Eurimeduſæ filio.

al. Granus. Cecropi Atheniẽſium regi ſucceſſit * Agranus, cuius filia Athis nomen & regioni & genti dedit. Et ex ea Attici cognominati qui ſunt Athenienſes.

Ion vir fortis ex ſuo nomine eoſdem Athenienſes vocauit Iones.

al. Amaſani, vel Amaſeni. Macedones à nomine Macionis regis antea * Emaci nuncupati ſunt: poſtea Macedones dicti à Macedone rege Deucalionis materno nepote.

Epyrrotæ à Pyrrho Achillis filio prius Piride dicto, poſtea verò à Pyrrho rege ad Italiã tranſire præſumpſerunt.

Dorus Neptuni & Ellopis filius fuit, vnde Dori & originem & nomen ducunt. Sunt autem pars Græciæ gentis, ex quibus etiam cognominata eſt tertia lingua Græcorũ quæ Dorica appellatur.

Lacedæmones à Lacedæmone Semelæ filio dicti. Hi diu perſeuerantes in bello contra Meſſenios, veriti ne diuturnitate prælij * prolis ſpem perderent, præceperunt vt virgines eorum cum iuuenibus domi relictis concumberent, ſicque ex promiſcuo virginum & maritorum concubitu iuuenes de incertis parẽtibus nati ſunt, & ex nota materni pudoris Spartani vocati ſunt. Nam ipſos eſſe Spartanos quos & Lacedæmones.

al. ſpē prolis amitterent.

Thraces ex filio Iaphet qui vocatus eſt Tiras & orti & cognominati vt ſuperius dictum eſt perhibentur: licet gentiles eos ex moribus A ita dictos exiſtiment, quod ſint truces. Sæuiſſimi enim omnium gentium fuerunt, vnde & multa de eis fabuloſa memorantur: quod captiuos diis ſuis litarent, & humanũ ſanguinem in oſſibus capitum * portare ſoliti ſunt. al. potare. De quibus Virgilius, Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarum. quaſi crudelium & auarorum.

Iſtrorum gens originem à locis ducit, qui miſſi ad Argonautas perſequendos, vt à Ponto intrauerunt Iſtrum fluuium, à vocabulo amnis quo à mari receſſerant, appellati ſunt.

Romani à Romuli nomine nuncupati qui vrbem Romam condidit, gentique & ciuitati nomen dedit. Hi ante à Saturno Saturnij, B à Latino Latini vocati ſunt. Nam Latinus Italiæ rex fuit, qui ex ſuo nomine Latinos appellauit, qui poſtea Romani nuncupati ſunt. Hi & Quirites dicti, quia Quirinus dictus eſt Romulus, quod ſemper haſta vtebatur. quæ Sabinorum lingua quiris dicitur.

Italus quoque & Sabinus, & Sicanus fratres fuerunt, ex quibus nomina populis impoſita & regionibus ſunt. Nam ab Italo Itali, à Sabino Sabini, à Sicano Sicani, qui & Siculi cognominati ſunt, idem & Sicilienſes.

Tuſci Italiæ gens eſt à frequẽtia ſacrorum, & thuris vocata, id eſt * ἀπὸ τοῦ θύειν. θυάζειν

Vmbri Italiæ genus eſt, ſed Gallorum ve- C terum propago, qui Apẽninum montem incolunt. de quibus hiſtoriæ perhibent quod tempore aquoſæ cladis imbribus ſuperfuerint, & ob hoc ὀμβρίους græce nominatos.

Marſi gens Italiæ dicta à comite Liberi Marſia qui vſum illis vitium oſtendit, & ob hoc illi ſtatuam fecerunt: quam poſtea Romani victis Marſis tulerunt. Marſos autem Græci Tuſcos vocant, quaſi ὀφιόχους quod multos ſerpentes habeant, & ὄφις ſerpens dicatur. illæſos autẽ eſſe carminum maleficiis. inhabitant autem plagam Apennini montis ſimul cum Vmbris.

Gothi à Magog filio Iaphet nominati pu- D tantur, de ſimilitudine vltimæ ſyllabæ, quos veteres magis Getas vel Gothos vocauerunt gens fortis & potentiſſima, corporum mole ardua, armorum genere terribilis, de quibus Lucanus. Hinc Dacus premat inde Getes, occurrat Iberis.

Daci autem Gothorum ſoboles fuerunt, & dictos putant Dacos quaſi dagos, quia de Gothorum ſtirpe creati ſunt. De quibus ille, Ibis Arctos procul vſque Dagos.

Beſſi barbari fuerunt, qui à multitudine boum ſic vocati credũtur. De quibus quidã, Qui colit terræ medio vel ille Diuitis multo boue pileatus. Accola ripæ.

Gipedes pedeſtri prælio magis quàm eque- E ſtri ſunt vſi, & ex hac cauſa ita vocati.

Sarmatæ patentibus campis armati inequitabant prius quã eos Lentulus Danubio prohiberet, atque inde ob ſtudium armorum Sarmatæ nuncupati exiſtimantur.

Lanus fluuius fertur vltra Danubiũ, à quo Alani dicti ſunt, ſicut & populi habitantes iuxta Lemannum fluuium Alemani vocantur. De quibus Lucanus, Deſeruere cauo tentoria fixa Lemanno.

Lõgobardos vulgo ferunt nominatos à prolixa barba & nunquam tonſa.

al. vandalicus.

*Vandelicus amnis ab extremis Galliæ erũpens, iuxta quem fluuium habitaſſe, & ex eo F traxiſſe nomen Vandali perhibentur.

Germanicæ gentes dictæ quod ſint immania corpora, immanéſque nationes ſæuiſſimis duratæ frigoribus, qui mores ex ipſo cæli rigore traxerunt, ferocis animi & ſemper indomiti, raptu venatúque viuentes. Horum plurimæ gentes variæ armis, diſcolores habitu, linguis diſſonæ, & origine vocabulorum incertæ, vt *Tolerates, Samſi, Variquadi, Tũgri, Marcomanni, Bruteri, Camaſi. Blangianæ Tubantes, quorum immanitas barbariæ etiam in ipſis vocabulis horrorem quendam ſignificat.

al. Olarates Amſiuari. & Samſi: Vari: Quadi. & Blandiani, & Vbantes.

Sueui pars Germanorum fuerunt in fine G Septẽtrionis, de quibus Lucanus, Fundit ab extremo flauos Aquilone Sueuos. Quorum fuiſſe centum pagos & populos multi tradiderunt. Dicti autem Sueui putantur à monte Sueuo, qui ab ortu initium Germaniæ facit, cuius loca incoluerunt.

Burgundiones quondam à Romanis ſubacta interiore germania per caſtrorum limites poſiti à Tiberio Cæſare in magnam *coluerunt gentẽ, atque ita nomen ex locis ſumpſerũt: quia crebra per limites habitacula conſtituta: purgos vulgo vocant. Hi poſtea rebelles effecti Romanis: pluſquam octoginta milia armatorum ripæ Rheni fluminis inſederunt, & nomen gentis obtinuerunt.

al. Coaluerunt. & creuerunt. & conualuerunt.

Saxonum gẽs in oceani maris littoribus & paludibus inuiis ſita, virtute atque agilitate habilis. Vnde & appellata, quod ſit durum & validiſſimũ genus hominum & præſtans cæteris piraticis.

Franci à quodam proprio duce vocari putantur. Alii eos à feritate morum nuncupatos exiſtimant. Sunt enim in illis mores inconditi, naturaliſque ferocitas animorum.

Britones quidam Latinè nominatos ſuſpicantur: eo quòd bruti ſint gens inter oceanũ interfuſo mari quaſi extra orbem poſita. de quibus Virgilius, Toto diuiſos orbe Britannos.

Scoti propria lingua nomen habent à picto corpore, eo quòd aculeis ferreis cum atramento variarum figurarum ſtigmate annotentur.

Galli à candore corporis nuncupati ſunt. γάλα enim græcè lac dicitur. Vnde & Sibylla ſic eos appellat, cùm ait de iis, Tunc lactea colla Auro innectuntur. Secundum diuerſitatẽ enim cæli, & facies hominum & colores & corporum quantitates & animorum diuerſitates exiſtunt. Inde Romanos graues, græcos leues, Afros verſipelles, gallos natura feroces atque acriores ingenio peruidemus, quod natura climatum facit. galli autem Senones antiquitus Xenones dicebantur, quod Liberũ hoſpitio recepiſſent, poſtea x in ſ literam cõmutata eſt.

Vacca oppidum fuit iuxta Pirenæũ, à quo ſunt cognominati Vaccei, de quibus creditur dixiſſe poëta: Latéque vagantes Vaccei. Hi Pyrinei iugis peramplam montis habitãt ſolitudinem. Idem & Vaſcones quaſi Vaccones c in ſ literam demutata. *quod genus Pompeius edomita Hiſpania, & ad triumphum venire feſtinans de Pirinæi iugis depoſuit & in vnum oppidum congregauit. Vnde & Conuenarum vrbs nomen accepit.

al. quoe Cneus.

Hiſpani ab Ibero amne primum Iberi, poſtea ab hiſpalo hiſpani cognominati ſunt.

Gallicii à candore dicti finguntur, vnde & galli. Reliquis enim Hiſpaniæ populis candidiores exiſtunt. Hi græcam ſibi originem aſſerunt. Vnde & naturali ingenio callent. Siquidem poſt finem Troiani belli Teucrum morte Aiacis fratris in viſum patri Telamoni dũ non reciperetur in regnum, Cyprum conceſſiſſe ferunt, ibíque vrbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidiſſe, inde ad galliciam profectus expoſitis ſedibus ex loco nomen genti dediſſe.

Aſtures gens Hiſpaniæ vocati eo quod circa *yſturam flumen* ſeptem montibus ſiluiſque crebris inhabitent. H

al. Sturam. al. Septi.

Cantabri gens hiſpaniæ à vocabulo vrbis, & Iberi amnis, cui inſidunt, appellati. horum animus pertinax & magis ad latrocinandum & ad bellandum, vel ad perpetiendum verbera ſemper parati.

Celtiberi ex gallis Celticis fuerunt, quorũ ex nomine appellata eſt regio Celtiberia. Nã ex flumine hiſpaniæ Ibero vbi conſederant, & ex gallis qui Celtici dicebãtur, mixto vtroque vocabulo Celtiberi nuncupati ſunt.

Afri appellati ab vno ex poſteris Abrahæ, qui vocabatur Afer: qui dicitur duxiſſe aduerſus Lybiam exercitum, & ibi victis hoſtibus

bus cōſediſſe eiúſque poſteros ex nomine atavi & Afros & Africam nuncupaſſe. A

Pœni autem Cartaginenſes ſunt à Phœnicibus nuncupati: qui cum Didone profecti ſunt.

Tyrii verò à Tyria vrbe Phœnicum nūcupati, de qua profecti ſunt, & in Africæ littus venerunt.

Getuli getæ dicuntur fuiſſe, qui ingenti agmine à locis ſuis nauibus conſcendentes, loca Syrtium in Lybia occupauerūt: & quia ex getis venerant, deriuato nomine getuli cognominati ſunt. Vnde & opinio eſt apud Gothos ab antiqua cognatione Mauros conſanguinitate propinquos ſibi vocare. B

Africam autem initio habuere Lybies, deinde Afri, poſt hæc Getuli, poſtremum Mauri & Numides.

Mauri & Numidæ, vt Afri putāt, ſic ſumpſerunt exordium & vocabulum. Nam poſtquam in Hiſpania Hercules interiit: & exercitus eius compoſitus ex variis gētibus amiſſo duce paſſim ſibi ſedes quæreret, ex eo numero Medi & Perſæ & Armeni nauibus in Africam trāſuecti proxima maris loca occupauere: ſed Perſæ dum materiam in agris pro cōſtruendis domiciliis non inuenirent, & ignara lingua commercium prohiberet: per patētes agros & diuerſas ſolitudines vagabantur C & à pabulationibus vagabundis ſemetipſos propria lingua Numides appellauerunt, id eſt ſine oppido vagos & errantes. Medi autē cum Lybiis ſe miſcuerunt: qui proximā Hiſpaniam inhabitabant, quorum nomen paulatim Lybies corruperunt, barbara lingua Mauros propter Medos appellātes: licet Mauri ob colorem à græcis nominentur. græci enim nigrum μαυρὸν vocāt, Æſtifero quippe calore afflati atri coloris ſpeciem ducunt.

Maſſilia ciuitas Africæ eſt, nō longe ab Athlante & hortis Heſperidū: a qua ciuitate Maſſilij exorti ſunt: quos nos corrupte Maſſulos vocamus, de quibus Virgilius, Hic mihi Maſſiliæ gentis monſtrata ſacerdos. D

Gaulali gentes ſunt à meridie vſque oceanum heſperitum peruagantes. His nomen* gauloen inſula dedit quæ eſt iuxta Æthiopiā vbi nec ſerpens naſcitur, nec viuit.

al. Gauleon rectius, Gaulo.

Garamantes populi Africæ propè Cyrenas inhabitantes, à garamante rege Apollinis filio nominati qui ibi ex ſuo nomine garama oppidum condidit. Sunt autem proximæ gētes Æthiopum, de quibus Virgilius, Extremi garamantes. Extremi autem, quia ſæui & à conſortio humanitatis remoti.

Heſperij verò ſunt qui circa hiſpaniam cōmorantur. Nam hiſpania heſperia dicitur.

Æthiopes dicti à filio Cham qui vocatus eſt Chus, à quo originem trahunt. Chus enim Hebraicè Æthiops interpretatur. hi quondā ab Indo flumine conſurgentes, iuxta Ægyptum inter Nilum & oceanū, in meridie ſub ipſa ſolis vicinitate cōſederunt, quorum tres ſunt populi. Heſperi, Garamātes & Indi. Heſperi ſunt occidentis, garamantes tripolis, Indi orientis.

Tragoditæ gens Aethiopum: ideo nuncupati quòd tāta celeritate pollent, vt feras curſu pedum aſſequantur.*

Pamphili & hi in Aethiopia ſunt: quibus eſca eſt quicquid mandi poteſt & omnia fortuitu gignentia, vnde & appellati.

al. Panfagi. & Pangii. forte Pamphagi.

Ichthyophagi quòd venando in mari valeant, & piſcibus tantùm alantur. hi poſt Indos montanas regiones tenēt, quas ſubactas Alexander magnus piſcibus veſci prohibuit.

Anthropophagi gens aſperrima ſub regione Siricum ſita. qui quia humanis carnibus veſcuntur, ideo antropophagi nominantur. Itaque ſicut his ita & ceteris gentibus per ſecula aut à regibus: aut à locis, aut à moribus: vel ex quibuslibet aliis cauſis immutata vocabula ſunt: ita vt prima origo nominis eorū temporum vetuſtate non pateat.

Iā verò his qui Antipodæ dicuntur eo quòd cōtrarii eſſe veſtigiis noſtris putantur: vt quaſi ſub terris poſiti aduerſa pedibus noſtris calcent veſtigia, nulla ratione credendum eſt: quia, nec ſoliditas patitur, nec centrum terræ ſed neque hoc vlla hiſtoriæ cognitione firmatur, ſed hoc poëtæ quaſi ratiocinando cōiectant.

Titanas autem quoſdam in græcia ferunt fuiſſe robuſtos & excellentes viribus populos quos ferunt fabulæ ab irata contra deos terra ad eius vltionem creatos. Vnde & Titanes dicti ſunt ἀπὸ τῆς τίσεως id eſt ab vltione, quod quaſi vlciſcendę matris Terræ cauſa in deos armati exſtiterēt: quos fabulę à Ioue bello fuiſſe ſuperatos atque extinctos fingunt, propter quod è cęlo iactis fulminibus interierunt.

De regnis & militiæ vocabulis.

Regnum à regibus dictum. Nam ſicut reges a regendo vocati: ita regnum a regibus.

Regnum vniuerſæ nationes ſuis quæque habuere temporibus, vt Aſſirij, Medi, Perſæ, Ægyptij, Græci, quorum vices ſors temporum ita volutauit, vt alterum ab altero ſolueretur. Inter omnia autem regna terrarū duo regna cæteris glorioſiora traduntur, Aſſiriorum primo, deinde Romanorum, vt temporibus & locis inter ſe ordinata atque diſtincta Nam ſicut illud prius & hoc poſterius: ita il-

lud in Oriente, & hoc in Occidente exortum eſt: denique in illius fine huius initium confeſtim fuit. Regna cętera, cæterique reges velut appendices iſtorum habentur.

Reges à regendo: ſicut enim ſacerdos à ſanctificando, ita & rex à regendo: non autem regit qui non corrigit. Rectè igitur faciendo regis nomen tenetur, peccando amittitur. Vnde & apud veteres tale erat prouerbium. Rex eris ſi rectè facias, ſi non facias non eris.

Regiæ virtutes præcipuæ duæ, iuſtitia & pietas: plus autē in regibus laudatur pietas: nam iuſtitia per ſe ſeuera eſt.

Conſules appellati à cōſulendo, ſicut reges à regendo, & ſicut leges à legendo: nam cùm Romani regum ſuperbam dominationē non ferrent, annua imperia binóſque conſules ſibi fecerunt. Nam faſtus regius non beneuolētia conſulētis, ſed ſuperbia dominantis erat: hinc ergo conſules appellati, vel à conſulendo ciuibus, vel à regendo cuncta conſilio. Quos tamen ideo mutandos per ſingulos annos inſtituerunt, vt nec inſolēs diu maneret, & moderatior citò ſuccurreret. Inde autem duo pares quia vnus rem ciuilem, alter rem militarem adminiſtrabat. Regnauerunt autē annis 467.

Proconſules ſubiecti erāt conſulibus, & dicti proconſules eo quòd vice conſulis fungerentur, ſicut procurator curatoris, i. actoris.

Exconſules autem dicti, quòd iam à conſulatu exierint ſiue diſceſſerint peracto vicis ſuæ anno.

Dictatores quinto anno poſt reges expulſos Romani ſibi creauerunt, dū gener Tarquinij ad iniuriam ſoceri vindicandam, ingentē aduerſus Romam collegiſſet exercitū. Hi quinquēnij temporis imperio vtebātur: plus enim erant honore quàm conſules, qui annuas poteſtates tenebāt. Et dicti dictatores quaſi principes & præceptores: vnde & magiſtri populi nominabantur. Vnde & edicta dicuntur.

Cæſarum nomen à Iulio cœpit, qui bello ciuili commoto primus Romanorum ſingularem obtinuit principatum. Cæſar autem dictus, quòd cæſo mortuæ matris ſuæ vtero prolatus eductúſque fuerit: vel quòd cum cæſarie natus ſit, à quo & imperatores ſequentes Cæſares dicti, eo quòd comati eſſent. Qui enim exſecto vtero eximebantur, cæſones & cæſares appellabantur.

Iulius autem dictus quia ab Iulo Æneæ filio originem duxit, vt confirmat Virgil. Iulius à magno demiſſum nomen Iulo.

Imperator autem nomen apud Romanos eorum tantùm fuit prius, apud quos ſumma rei militaris conſiſteret, & ideo imperatores dicti ab imperando exercitibus: ſed dum diu

E duces titulis imperatoriis fungerentur, ſenatus cenſuit, vt Auguſti Cæſaris hoc tantùm nomē eſſet, eo quòd is diſtingueretur à cæteris gentium regibus, quod & ſequentes Cæſares hactenus vſurpauerunt. Solet enim fieri, vt primi regis nomen etiam reliqui poſſideāt, ſicut apud Albanos ex Siluij nomine omnes reges Albanorum Siluij appellati ſunt: ſicut & apud Perſas Arſacidæ: apud Ægyptios Ptolemei, apud Athenienſes Cecropidæ.

Auguſtus ideò apud Romanos nomen imperij eſt, eo quòd olim augerent rempublicā amplificando. Quod nomen primo ſenatus Octauiano Cæſari tradidit, vt quia auxerat
F terras, ipſo nomine & titulo conſecraretur. Dum autem idem Octauianus iam Cæſar & imperator appellaretur vel Auguſtus: poſtea verò dum ludos ſpectaret, & pronunciatum eſſet illi à populo vt vocaretur & Dominus, ſtatim manu vultúque auerſo, indecoras adulationes repreſſit & Domini appellationem vt homo declinauit, atque inſequenti die omnem populum grauiſſimo * edicto corripuit, al dicto
dominúmque ſe poſthæc appellari ne à liberis quidē ſuis permiſit. Fuit enim filius Actiæ, quæ nata eſt de ſorore Iulij Cæſaris.

Reges autem ob hanc cauſam apud Græcos βασιλεῖς vocantur, quòd tāquam baſes po-
G pulum ſuſtinent: vnde & baſes coronas habent. Quanto enim quiſque magis præponitur, tanto amplius pondere laborum grauatur.

Tyranni græcè dicuntur iidem latinè & reges: nam apud veteres inter regem & tyrannū nulla diſcretio erat: vt, Pax mihi pacis erat dextram tetigiſſe tyranni.

Fortes enim reges tyrāni vocabantur: nam tiro fortis, de quibus Dominus loquitur: Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Iam poſtea in vſum accidit tyrannos vocari peſſimos atque improbos reges, *luxurioſæ dominationis cupiditatem & crudeli-
H ſſimam dominationem in populis exercētes. al. luxurioſos, dominationem cupiditate crudeliſſima

Princeps & dignitatis modo ſignificatur & ordinis, ſicut eſt illud Virgilianum: Princeps ardentem coniecit lampada Turnus, pro, primus. Dictus autem princeps à capiendi ſignificatione, quòd primū capiat, ſicut municeps ab eo quòd munia capiat.

Dux dictus eo quòd ſit ductor exercitus. ſed non ſtatim quicunq; principes vel duces ſunt etiam reges dici poſſunt. In bello verò melius ducem nominari conuenit quàm regem: nā hoc nomē exprimit in prælio ducentem: vnde Virg. ducis Euandri. Saluſt. Quo cupidius in ore ducis ſeſe quiſque bonum. Non dixit in* ore conſulis. al. more

Monar-

Monarchæ ſunt qui ſingularem poſſident principatum, qualis fuit Alexander apud gręcos, & Iulius apud Romanos. Hinc & monarchia dicitur. Μόνος quippe ſingularitas Græco nomine, ἀρχὴ principatus eſt.

Tetrarchæ ſunt quartam partem regni tenẽtes. Nam τέτταρα quatuor ſunt: qualis fuit apud Iudæam Philippus.

Patricii inde vocati ſunt pro eo quòd ſicut patres filiis: ita prouideant reipublicæ.

Præfecti dicti, quòd prætoria poteſtate pręſint.

Prætores iidem qui & præfecti, quaſi præpoſitores.

Præſides verò dicti, quia alicuius loci tutelã præſidialiter tenent.

Tribuni vocati, quòd militibus ſiue plebibus iura tribuunt.

Chiliarchæ ſunt qui mille præſunt militibus, quos nos millenarios appellamus, & eſt nomen Græcum.

Cẽturiones dicti eo quòd centum præſunt militibus, ſicut quinquagenarii qui ſunt in capite quinquaginta militũ, ſicut decani ab eo quòd militibus decem præferuntur.

Miles dictus, quia mille erant antè in numero vno, vel quia vnus eſt ex mille electus. Romulus autem primus ex populo milites ſumpſit & appellauit. Liber verò primus militiæ ordinem docuit.

Miles autẽ ordinarius dicitur, aut extraordinarius. Ordinarius eſt qui per ordinem militat: nec adhuc aliquem conſecutus eſt gradum honoris. eſt enim gregarius, id eſt humilis militiæ. Extraordinarius eſt: qui ob virtutem promouetur ex ordine.

Emeriti dicuntur veterani ſolutique militia, qui iam in vſu prælii non ſunt, quia mereri militare dicitur, à ſtipẽdiis ſcilicet quæ merentur. iidem & veterani dicuntur, quia iam in vſu prælii non ſunt: ſed poſt multos militiæ labores quietis ſuffragium conſequuntur.

Equeſtres milites dicti eo quòd equo * Sedeant. Item militat ille in equeſtri ordine. (al. inſideant.)

* Tirones dicũtur fortes pueri quod ad militiam deligantur, atque armis gerendis habiles exiſtunt. Hi enim non ex ſola profeſſione natiuitatis: ſed ex aſpectu & valitudine corporis æſtimantur. Vnde & tirones dicti, qui antequã ſacramento probati fuerint, milites non ſunt. Romanæ autem militiæ fuit mos puberes primo exerceri armis. Nã decimoſexto anno tirones militabant, quo etiam ſolo ſub cuſtodibus agebant, de quibus Virgilius, Et primo flore iuuentus.

Seruos ſanè nunquam militaſſe conſtat, niſi ſeruitute depoſita, excepto Hãnibalis tempore, cùm poſt Cannenſe prælium in tanta neceſſitate fuiſſent Romani, vt ne liberandorum quidem ſeruorum daretur facultas

Deſertores vocati eo quòd deſertis militaribus officiis euagantur. Hi in alios numeros militiæ nomen dare prohibentur, ſed ſi non magni temporis culpam * contraxerint, cæſi numeris ſuis reſtituuntur. ſed & qui deſerunt exercitum ad hoſtes tranſeuntes, & ipſi deſertores vocantur. (al. conſtruxerant.)

Conſcripti milites dicuntur, quia in tabulis conferuntur ab eo qui eos ducturus eſt: ſicut tranſcripti vocantur, cùm de alia in aliam legionem tranſeunt, & inde tranſcripti, quòd nomina dant vt tranſcribantur.

Optiones dicti quod ſint electi. Nam optare eligere eſt, ſicut eſt illud, Optauitque locũ regno, id eſt, elegit.

Excubitores dicuntur, pro eo quòd excubias ſemper agũt. Sunt enim ex numero militũ & in porticibus excubant propter regalẽ cuſtodiam. Excubiæ autem diurnæ ſunt, vigiliæ nocturnæ. vnde & vigiles.

Velites erant apud Romanos genus militiæ, à volitando vocati. Lecti enim agilitate iuuenes cum armis ſuis poſt terga equitum conſedebant, & mox cùm ad hoſtes ventum eſſet, equis deſiliebant, & continuo pedites ipſi ex alia parte, equitibus per quos aduecti fuerant dimicantibus, hoſtem perturbabant. Ab his ergo velitibus elephanti quondam Hannibalis retro acti cùm regi iam à ſuis nõ poſſent, fabrili ſcalpro inter aures adacto necabantur.

Caſtra ſunt vbi miles ſteterit. dicta autem caſtra quaſi caſta, eo quòd illic caſtraretur libido. Nam nunquam iis intererat mulier.

Militia autem à militibus dicta, aut à multis: quaſi multitia, quaſi negocium multorũ, aut à mole rerum quaſi moletia.

Legio ſex milium armatorum eſt, ab electo vocata, quaſi lecti, id eſt armis electi. propriè autem Macedonum phalanx, Gallorum caterua, noſtrã legio dicitur.

Legio autẽ habet ſexaginta centurias, manipulos triginta: cohortes duodecim: turmas ducentas.

Centuria eſt pars exercitus in centenos milites diuiſa. Vnde & qui iis præſunt centuriones dicuntur.

Succenturiati ſunt, non qui in prima, ſed in ſecunda centuria ſunt, quaſi ſub prima centuria, tamẽ ſtricti etiam ipſi & in ſpeculis poſiti in bello ſunt, vt ſi prima defecerit, iſti quos ſub* ſe diximus laborantibus primis ſubueniant. Vnde & ad inſidiandum ponitur ſuccenturiatus, quaſi armis doloſis inſtructus. (al. ſecunda)

Manipulus ducentorum eſt militum. Ma-
nipuli autem dicti ſunt milites, ſiue quia bel-
lum primò manu incipiebant, ſiue quod an-
tequam ſigna eſſent, manipulos ſibi, id eſt faſ-
ciculos ſtipulæ, vel herbæ alicuius pro ſignis
faciebãt, à quo ſigno manipulares milites co-
gnominati ſunt. De quibus Lucanus, Con-
uocat armatos extemplo ad ſigna maniplos.

Turma triginta equites ſunt. Romani enim
equites in vna tribu trecenti fuerunt. De ſin-
gulis enim centuriis decem dabantur, & fie-
bant turma.

Cohors quingentos milites habet.

Tria ſunt militiæ genera, ſacramentũ, euo-
catio, coniuratio.

Sacramentum, in quo poſt electionem iu-
rat vnuſquiſque miles ſe non recedere à mili-
tia: niſi poſt completa ſtipendia, id eſt, mili-
tiæ tẽpora, & hi ſunt qui habent plenam mili-
tiam. Nam vigintiquinque annis tenentur.

Euocatio, dum ad ſubitum bellum non ſo-
lum milites: ſed & cæteri euocantur. Vnde
etiam conſul ſolebat dicere. Qui rempubli-
cam ſaluam eſſe vult, me ſequatur.

Coniuratio, quæ fit tumultu, quando vi-
cinum vrbis periculum ſingulos iurare nõ pa-
titur: ſed repente colligitur multitudo & tu-
multuoſa in ira conflatur. Hæc & tumultua-
tio dicitur.

In acie autem iſtæ ferè formæ ſunt. Exerci-
tus, claſſis, nodus, cuneus, alæ, cornua, ag-
men: quæ formas & nomina ab ipſis rebus de
quibus tranſlata ſunt imitantur.

Acies dicta, quòd ferro armata ſit & acumi-
ne gladiorum.

Exercitus, multitudo, ex vno genere, ab
exercitatione belli vocata.

Claſſes dictæ propter diuiſionem exercitus
qui poſtea manipuli dicti ſunt. Vnde & Vir-
gilius, Claſſibus hic locus, hic acies certare
ſolebant. Nam poſtea & claſſica nauiũ dicta.

Nodus propriè eſt denſa peditum multitu-
do, ſicut turma equitũ. Nodus autem dictus,
pro difficultate, quòd vix poſſit reſolui.

Cuneus eſt collecta in vnũ militum multi-
tudo. Vnde propter quòd in vnum coit ipſa
coitio in vnum, cuneus nominatus eſt, quaſi
councus, eo quòd in vnum omnes coguntur.

Alæ in exercitu triginta equites eſſe dicũ-
tur. Alæ autem equites ob hoc dicti, quia te-
gunt pedites alarum vice.

Cornua vocantur extremitas exercitus,
quòd intorta ſit.

Agmen dicitur cùm exercitus iter facit, ab
agendo vocatum, id eſt eundo. Plautus, Quo
te agis? Ipſe eſt enim exercitus ambulans. Nã
agmen dicitur quod in longitudine directũ

E eſt, quale ſolet eſſe cùm exercitus portis pro-
cedit: quicquid fuerit aliud, abuſiue dicitur.

De ciuibus.

DE imperiis militiæque vocabulis ex par-
te dictum eſt, deinceps ciuium nomina
ſummatim ſubiungimus.

Ciues vocati quòd in vnum coëuntes viuãt
vt vita communis & ornatior fiat & tutior.

Domus vnius familiæ habitaculum eſt, ſi-
cut vrbs vnius populi, ſicut orbis domicilium
totius generis humani eſt. Eſt autem domus* *al. genus, familia, quã lectionem magis probo. Nã domus & pro genere & pro familia accipitur.*
genus familiæ, ſiue coniunctio viri & vxoris.
Incipit autem à duobus & eſt nomen Græcũ
Nam δώματα Græci tecta vocant. Nam fa-
F milia eſt, liberi ex liberis legibus ſuſcepti, à fe-
more.

Genus autem à gignendo & progeneran-
do dictum: aut à diffinitione certorum pro-
gnatorum, vt nationes, quæ propriis cognati-
onibus terminatæ, gentes appellantur.

Populus eſt humanæ multitudinis, iuris cõ
ſenſu, & cõcordi communione ſociatus. Po-
pulus autem eo diſtat à plebibus, quòd popu-
lus vniuerſi ciues ſunt, connumeratis ſenio-
ribus ciuitatis. Plebs autem reliquum vulgus
ſine ſenioribus ciuitatis. Populus ergo tota ci-
uitas: vulgus verò plebs eſt. Plebs autem dicta
à pluralitate. maior eſt enim numerus mino-
G rum quàm ſeniorum. Populus verò à Græco
dicitur, quaſi* πολίτων ἀθροισμὸς id eſt, ciuium *Ex coniectura.*
cœtus. Vnde & populus dictus eſt. Græcè au-
tem populus dicitur λαὸς à lapidibus. Vulgus
eſt paſſim inhabitans multitudo, quaſi quiſ-
que quod vult.

Tribus dicũtur tanquam curiæ & congre-
gationes diſtinctę populorum, & vocatæ tri-
bus ab eo quòd in principio Romani trifarię
fuerunt à Romulo diſpertiti, in ſenatoribus,
militibus, & plebibus. Quę tamen tribus
nunc multiplicatę nomen priſtinum retinẽt.

Senatui nomen ætas dedit, quòd ſeniores
eſſent. Alij à ſinendo dictos accipiunt ſenato-
H res: Ipſi enim agendi facultatem dabant.

Senatuſconſultus à conſulendo & tractan-
do eſt dictus: quod ſic fit, vt conſulat & noce-
re non poſſit.

Patres autem, vt dicit Saluſtius à curæ ſimi-
litudine vocati ſunt. Nam ſicut patres filios
ſuos: ita illi rempublicam alebant.

Patres conſcripti, quia dum Romulus de-
cem curias ſenatorum elegiſſet: nomina eo-
rum præſente populo in tabulas aureas cõtu-
lit, atque inde patres conſcripti vocati.

Primi ordines ſenatorum dicũtur illuſtres,
ſecundi ſpectabiles, tertii clariſſimi. Iam in-
ferius quartum aliquod genus non eſt. Quã-
uis autẽ ſenatoria quiſque origine eſſet, vſq;

ad le

ad legitimos annos eques Romanus erat, de- A inde accipiebat honorē ſenatoriæ dignitatis.

Cenſores apud Romanos veteres erāt. Eſt enim cenſor, nomē dignitatis iudicialis. Cenſere enim iudicare eſt. Item cenſores ſunt patrimoniorum iudices, à cenſu æris appellati.

Iudices dicti quaſi ius dicentes populo, ſiue quòd iure diſceptent. Iure autem diſputare, eſt iuſtè iudicare. Nō eſt autem iudex, ſi non eſt iuſticia in eo.

Præſides rectores ſunt prouinciæ: dicti eo quòd præſunt.

Prætores autem quaſi præceptores ciuitatis & principes. Idem & quæſtores quaſi quæſitores eo quòd quæſtionibus præſunt. Conſilium enim & cauſa apud eos eſt.

Proceres ſunt principes ciuium vel ciuitatis, quaſi procedes, quòd ante omnes honore præcedant. Vnde & capita trabium quæ eminent extra parietes *proces dicūtur, eo quòd primo procedant. Hinc autē ad primores facta tranſlatio: quòd à cætera multitudine prominent. (al. proceres)

Tribuni dicti eo quod plebi iura vel opē tribuunt. Cōſtituti ſunt autem ſexto anno poſt reges exactos. Dū enim plebs à ſenatu & conſulibus premeretur: tūc ipſi tribunos quaſi proprios iudices & defenſores creauit: qui eorum libertatem tuerētur, & eos aduerſus iniuriam nobilitatis defenderent. Vnde & defenſores dicti, eo quod ſibi plebem commiſſam contra inſolentiam improborum defendant. At contra nunc quidam euerſores: non defenſores exiſtunt.

Numerarij vocati ſunt: qui publicum nūmum ærariis inferunt.

Functi, ab eo quòd fungātur honore & officio aliquo dicti. Hinc & defunctos mortuos dicimus, qui compleuerunt vitæ officia. nihil enim iam faciunt.

Municipes ſunt in eodē municipio nati: ab officio munerū dicti, eo quòd publica munia accipiūt. Munia enim officia ſunt. vnde & immunes dicuntur, qui nullum gerunt officiū.

Municipales originales ciues & in *locum officium gerentes. (al. loco)

Decuriones dicti, quòd ſint de ordine curię. Officiū enim curiæ adminiſtrant. Vnde non eſt decurio qui ſummam non intulit, vel curiam participauit.

Curiales autem idem & decuriones. Et dicti curiales, quia ciuilia munera procurant & exequuntur.

Principales magiſtratus & duumuirales curialium officiorum ordines ſunt. Principales dicti quod præſint magiſtratibus.

*Magiſtratus vero quod maiores ſint reliquis officiis. (al. Magiſtrati)

Duumvirales autem qui ſuper duos viros habent poteſtatem.

Tabellio vocatus eo quod ſit portator tabellarum. Idem exceptor, idem & ſcriba publicus, quià ea tantum quæ geſtis publicantur ſcribit.

Burgarij à burgis dicti, quia crebra per limites habitacula conſtituta burgos vulgo vocāt. Vnde & Burgundionum gentis nomē inhæſit: quos quondā ſubacta Germania, Romani per caſtra diſpoſuerunt, atque ita ex locis nomen ſumpſerunt.

Collegiati dicuntur quod ex eorum colle- B gio cuſtodiiſq; deputētur qui facinus aliquid commiſerūt. Eſt enim ſordidiſsimum genus hominum patre incerto progenitum.

Priuati ſunt extranei ab officiis publicis. Eſt enim nomen magiſtratum habēti contrariū. & dicti priuati, quòd ſint ab officiis curiæ abſoluti.

Mercenarij ſunt, qui ſeruiūt accepta mercede. iidē & Barones Græco nomine, quod ſint fortes in laboribus. βαρια enim dicitur grauis, quod ſit fortis. Cui contrarius eſt leuis & infirmus.

Publicani appellantur conductores vectigalium fiſci vel rerum publicarum, ſiue quia vectigalia publica exigunt, vel quia per nego- C cia ſeculi lucra ſectantur. Vnde & cognominati ſunt.

Villicus proprie villæ gubernator eſt. Vnde & à villa villicus nomen accepit. Interdum autem villicus non gubernationem villæ ſed diſpenſationē vniuerſæ domus Tullio interpretante ſignificat, quòd eſt vniuerſarū poſſeſſionum & villarum diſpenſator.

Actores idem & curatores ab agendo & curando vocati.

Procuratores vero, eo quòd vice curatoris funguntur: quaſi propter curatores: ſicut proconſul pro conſule.

Coloni ſunt cultores aduenæ dicti à cultu- D ra agri. Sunt enim aliunde venientes atque alienū agrum locatum *tenētes, ac debentes cōditionem genitali ſolo propter agri culturam ſub dominio poſſeſſoris, pro eo quòd iis locatus eſt fundus. Coloni autē quatuor modis dicūtur. Nā coloni aut Romani ſunt, aut coloni Latini. aut coloni auxiliares. aut coloni ruris priuati. (al. colentes)

Inquilini vocati quaſi incolentes aliena. Nō enim habent propriam ſedem: ſed in terra aliena inhabitant.

Differt autē inter inquilinum & aduenā. Inquilini enim ſunt qui emigrant, & non perpetuo permanent. Aduenæ autem vel incolæ ad

uentitij perhibentur, ſed permanentes: & inde incolæ, quia iam habitatores ſunt, ab incolendo.

Indigenæ ſunt inde geniti, & in eodem loco nati vbi inhabitant.

Incola autem non indigenam, ſed aduenã indicat.

Peregrini dicti eo quòd ignorantur eorum parentes à quibus orti exiſtunt: ſunt enim de longinqua regione.

Vrbani vocabantur qui Romæ habitabãt: qui verò in cæteris locis, oppidani. Nam *ſola vrbs, Roma, cætera oppida.

al. ſola Roma vrbs.

Famuli ſunt ex propria ſeruorum familia orti.

Serui autem vocabulum inde traxerunt, q; hi qui iure belli poſſent occidi à victoribus, conſeruabantur, & ſerui fiebant, à ſeruando ſcilicet ſerui appellati.

Ancillæ à ſuſtentaculo vocatæ. ἀγκὼν enim græcè cubitus dicitur, vnde & anconem dicimus.

Mancipium eſt quicquid manu capi, ſubdique poteſt, vt homo, equus, ouis. Hæc enim animalia ſtatim vt nata ſunt, *mancipium eſſe putantur: nam & ea quæ in beſtiarum numero ſunt tunc videntur mancipiũ eſſe, quãdo capi ſiue domari cœperint.

al. mãcipia eſſe dicũtur

Ingenui dicti qui in genere habent libertatem, non in facto, ſicut liberti. Vnde & eos Græci εὐγενεῖς vocant, quòd ſint boni generis.

Libertus autẽ vocatus quaſi liberatus. Erat enim prius iugo ſeruitutis addictus. Libertorum autem filij apud antiquos libertini appellabantur, quaſi de libertis nati: nunc vero libertinus aut à liberto factus, aut poſſeſſus.

Manumiſſus dicitur, quaſi manu emiſſus. Apud veteres enim quando manu mittebãt, alapa percuſſos circumagebant, & liberos cõfirmabant: vnde & manumiſſi dicti, eo quod de manu mitterentur.

Dedititij primùm à deditione ſunt nuncupati. Deditio enim dicitur, quãdo ſe victi aut vincendi hoſtes victoribus tradunt, quibus hæc origo nominis fuit. Dum quondã aduerſus populum Romanum ſerui armis ſumptis dimicaſſent, victi ſe dederunt, comprehenſique varia turpitudine affecti ſunt. Ex his quidam poſtea à dominis manumiſſi propter ſuppliciorum notas quas manifeſtè perpeſſi ſunt, ad dignitatem ciuium Romanorum non peruenerunt

Latini ante Romã conditam apud Latinos fiebant, nunquam per teſtamentum ſed per epiſtolam libertatem ſumẽtes. Inde quia per teſtamentum non fiebant, nec ex teſtamento aliquid capere, nec ſuos hæredes facere pote-

E rant, ciues Romani poſtea ſub conſulibus per teſtamenta in vrbe romana effecti ſunt. Dicti autem ciues Romani quia teſtamento liberi effecti in numerum Romanorum ciuium redigũtur. His primùm aditus erat in vrbe Roma commorari, cæteris autem libertis prohibebatur, ne vel in vrbe Roma, vel intra ſeptimum ab vrbe miliarium commanerent.

De affinitatibus & gradibus.

HÆredis nomen impoſuit cenſus æris, ſoluit enim tributum auctoris. In hoc enim vocabulo prima ſucceſſio eſt hæreditatis & generis, vt ſunt filij & nepotes.

F Prohæres eſt, qui loco hæredis fungitur, quaſi pro hærede: eſt enim aut inſtitutus aut ſubſtitutus.

Pater eſt à quo naſcitur initiũ generis: itaque is paterfamiliâs vocitatur. Pater autem dictus eo quod patratione peracta filium procreet. Patratio enim eſt rei venereæ conſummatio. Lucret. Et bene patra patrum.

Genitores autem à gignendo, & parentes quaſi parientes.

Iidem & creatores. Crementum enim eſt ſemen maſculi, vnde animalium & hominũ corpora concipiuntur. Hinc creatores parentes dicuntur.

G Mater dicitur quod exinde efficiatur aliquid: mater enim eſt quaſi materia, nam pater cauſa eſt.

Paterfamiliâs autem dictus, quod omnibus in familia ſua poſitis ſeruis tanquam pater filiis patria dilectione conſulit, ſeruorũmq; cõditionem à filiorum affectu non diſcernit: ſed quaſi vnum mẽbrum amplectitur: hinc enim exortum eſt nomen patris familiâs. Qui autẽ iniquè dominantur in ſeruis, hoc ſe nomine nequaquam* reputent appellari.

al. putent.

Materfamiliâs inde vocatur, quia per quãdam iuris ſolennitatem in familiã tranſit mariti. Tabulæ enim matrimoniales inſtrumen- H ta emptionis ſuæ ſunt. Aliâs ſicut matrona eſt mater primi pueri, i. quaſi mater nati, ita materfamiliâs illa eſt, quæ plures enixa eſt. Nam familia ex duobus eſſe incipit.

Auus, patris pater eſt, ab quo dictus, i. ab antiquitate.

Proauus aui pater eſt, quaſi prope auum.

Abauus proaui pater, iam longè ab auo.

Atauus abaui pater.

Tritauus ataui pater, quaſi tetrauus, i. quartus ſupra abauum. Sed tritauus vltimum cognationis nomen eſt. Familia autem oritur à patre: terminatur in tritauo.

Filius & filia à familia dicti, ipſi enim primi in ordine naſcentium exiſtũt: vnde & Corne-

lia familia ſtirps ipſa omnis à Cornelio orta. A

Familia autem à femore. Femur enim genus* eſt & ſtirps oſtenditur. Nam familia pro ſeruis, abuſiue non propriè dicitur. *al. eſſe ſtirpis.*

Stirps ex lõga generis ſignificatione vocatur

Gnatus dictus quaſi generatus. Vnde & per g ſcribitur.

Soboles eo quòd ſubſtitutio ſit generis.

Quadopartitus eſt autẽ ordo filiorũ ita. Vnigenitus, primogenitus, medius, nouiſſimus. Vnigenitus* quòd ſit vnicus, nec ante, nec poſt vllus. Primogenitus ante quẽ nullus. Medius, inter omnes. Nouiſſimus, poſt omnes. Idem & minimus à monade. Nouiſſimus autẽ propter quod nouus: quia cæteri pręcedẽdo antiquiores exiſtunt. *al. poſt quẽ nullus.* B

Quatuor etiam modis filij appellantur, natura, imitatione, adoptione, doctrina. Natura veluti dicuntur filij Abrahæ Iudæi. Imitatione, vt ipſius Abrahæ fidẽ imitantes ex gentibus, dicẽte Euangelio. Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ, vel ſicut eoſdẽ Iudæos dominus filios eſſe dicit diaboli, à quo non nominati, vel nati, ſed quẽ fuerant imitati. Adoptione quoque, quòd* humana conſuetudine nulli licet neſcire, vel ſicut nos Deo non natura ſed adoptione dicimus, Pater noſter qui es in cælis. Doctrina, ſicut Apoſtolus filios ſuos appellat eos quibus Euangelium prædicauit. *al. humanã conſuetudinem.* C

Filij autem ideo in legibus liberi appellantur, vt iſto vocabulo ſecernãtur à ſeruis: quia ſicut ſeruus in poteſtate domini: ſic filius in poteſtate eſt patris. Inter etiam filios fit emãcipatio, vt ſit liber à patre: ſicut fit ſeruo manumiſſio, vt ſit liberatus à domino.

Item liberi dicti, quia ex libero ſunt matrimonio orti. Nam filij ex libero & ancilla ſeruilis conditionis ſunt. Sẽper enim qui naſcitur deteriorem parentis ſtatum ſumit.

Naturales autem dicuntur ingenuarũ concubinarum filij, quos ſola natura genuit non honeſtas coniugij: iidem & pueri à pube. D

Adoptiuus filius eſt, qui aut patre iuſto, aut auo, aut proauo, cuius poteſtate per mancipationes eſt traditus in alienam poteſtatẽ, quia vtriuſque fert nomen, vt Flauius Æmilius, vel Scipio Paulus.

Gemini ſunt non duo tantùm ſimul nati, ſed & plures. De geminis autem vno abortiuo, alter qui legitimè natus fuerit Vopiſcus nominatur.

Poſthumus vocatur eo quòd poſt humationem patris naſcitur, id eſt poſt obitum. Iſte & defuncti nomẽ accepit. Sic enim lex voluit vt qui de* defuncto naſcitur, defuncti nomine appellatur. *al. poſt defunctum.*

Nothus dicitur qui de patre nobili & matre ignobili gignitur, ſicut ex concubina. Eſt autẽ hoc nomẽ Græcũ & in latinitate deficit.

Huic cõtrarius eſt ſpurius, qui de matre nobili & patre ignobili naſcitur. Itẽ ſpurius patre incerto matre vidua genitus, velut tantũ ſpurij filius, quia muliebrem naturã veteres ſpuriũ vocabãt velut ἀπὸ τοῦ σπόρου hoc eſt ſeminis non patris nomine. Eoſdem & Fauonios appellabãt, quia quædã animalia Fauonio ſpiritu hauſto* cõcipere exiſtimantur. Vnde & ij qui non ſunt de legitimo matrimonio, matrem potius quàm patrẽ ſequuntur. Latine autem ſpurij quaſi extra puritatem, id eſt quaſi immundi. *Ita repoſui loco eius quod prius erat, id eſt, Auſtro.*

Nepos eſt qui ex filio natus eſt. dictus autẽ nepos quaſi natus poſt. Primũ enim filius naſcitur, deinde nepos. Gradus enim ſubſtitutionis eſt. Hinc & poſteritas, quaſi poſtera ætas Nepos autem vtriuſque ſexus eſt. Nã vt neptis dicamus in iure eſt propter diſcretionem ſucceſſionis admiſſam.

Pronepos eſt qui ex nepote conceptus natúſque eſt. Et dictus pronepos, quaſi natus porrò poſt. Ex hoc quoque gradu incipit vocari & progenies: quaſi porro poſt geniti. Nã filij & nepotes nõ ſunt progenies, quia nõ eſt in eis longa poſteritas. Sicut autem inferius longe editi progenies dicuntur, ita ſuperius proaui atauique progenitores appellantur: quaſi porro generãtes. Pronepos dictus quia prope nepotem.

Abnepos, quia ſeiungitur ab nepote. Eſt enim inter illum & nepotem pronepos.

Adnepos abnepotis filius.

Trinepos adnepotis filius, quia poſt nepotem quartus in ordine eſt, quaſi tetranepos.

Minores autem non dicimus niſi quoties graduum deficit nomen: vt puta filius, nepos pronepos, abnepos, adnepos, trinepos. Vbi iſti gradus defecerint: merito iã dicimus minores, ſicut & maiores dicimus, poſt patris aui proaui abaui, tritauique vocabulum.

De agnatis & cognatis.

Agnati dicti eo quod accedant pro natis, dum deſunt filij. Qui ideo prius in gente agnoſcuntur, quia veniunt per virilis ſexus perſonas, veluti frater eodẽ patre natus, vel fratris filius nepos, vel ex eo itẽ patruus propinquitate cognationis.

Cognati dicti, quia ſunt & ipſi propinquitate cognationis coniuncti. Qui inde poſt agnatos habẽtur, qui per fœminini ſexus perſonas veniunt: nec ſunt agnati, ſed alias naturali iure cognati.

Proximus, propter proximitatem ſanguinis appellatus.

Conſanguinei vocati, eo quod ex vno ſanguine, i. ex vno patris ſemine nati ſunt: nã ſemen viri ſpuma eſt ſanguinis ad inſtar aquæ in ſcopulos colliſæ, quæ ſpumam candidam facit, vel ſicut vinum nigrum quod in calice agitatum ſpumam albentem reddit.

Fratres dicti, eo quod ſint ex eodem fructu, i. ex eodem ſemine nati.

Germani verò de eadem genitrice manantes: non, vt multi dicunt, de eodem germine, qui tantùm fratres vocantur. Ergo fratres ex eodem fructu, germani ex eadem genitrice manantes.

Vterini vocati eo quod ſint ex diuerſis patribus, & vno vtero editi: nam vterus tantùm mulieris eſt.

Quatuor autem modis fratres dicuntur in diuinis ſcripturis, natura, gente, cognatione, affectu. Natura, vt Eſaü & Iacobus, Andreas & Petrus, Iacobus & Ioannes. Gente, vt omnes Iudæi fratres inter ſe vocantur, vt in Deuteronomio: Si autem emeris fratrem tuum qui eſt Hebræus. Et Apoſtolus: Optabam, inquit, ego anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecũdum carnem, qui ſunt Iſraëlitæ. Porro cognatione fratres vocãtur, qui ſunt de vna familia, i. patria: quas Latini paternitates interpretantur, cùm ex vna radice multa generis turba diffunditur, vt in Geneſi dixit Abraham ad Loth: Nõ ſit rixa inter me & te, & inter paſtores tuos & paſtores meos, quia omnes fratres nos ſumus. Et certè Loth non erat frater Abrahæ, ſed filius fratris eius Aran. Quarto modo affectu fratres dicti, qui in duo ſcinduntur, ſpiritale & cõmune. Spiritale quo omnes Chriſtiani fratres vocãtur: vt, Ecce quàm bonum, & quàm iocundum habitare fratres in vnum. Item cõmune, cùm omnes homines ex vno patre nati pari inter nos germanitate coniungimur. ſcriptura loquente, Dicite iis qui oderunt vos fratres noſtri vos eſtis.

Germana ita intelligitur vt germanus eadẽ genitrice manans.

Soror aut vt frater: nam ſoror eſt ex eodem ſemine dicta, quòd ſola cum fratribus in ſorte agnationis habeatur.

Fratrum filij patrueles dicti, eo quod patres eorum germani fratres inter ſe fuerunt

Cõſobrini verò vocati, qui aut ex ſorore & fratre, aut ex duabus ſororibus ſunt nati, quaſi conſororini.

Fratrueles autem materteræ filij ſunt.

Sobrini conſobrinorum filij.

* Tius, græcum nomen eſt.

Θεῖος enim patruum ſignificat.

Patruus frater patris eſt, quaſi pater alius: vnde & decedente patre pupillum prior pa-
E truus ſuſcipit, & quaſi filium lege tuetur.

Auunculus eſt matris frater, cuius nomen formam diminutiui habere videtur, quia ab auo venire monſtratur.

Amita eſt ſoror patris quaſi alia mater.

Matertera eſt ſoror matris, quaſi altera mater.

Socer eſt qui filiam dedit.

Gener eſt qui filiam duxit: gener autem dictus, quod adſciſcatur ad augendum genus.

Socer autem & ſocrus quod generum vel nurum ſibi aſſociauit.

Vitricus autem qui vxorem ex alio viro filium aut filiam habentem duxit: & dictus vi-
F tricus quaſi nouitricius, quòd à matre ſuperducatur nouus.

Priuignus eſt qui ex alio patre natus eſt, & priuignus dici putatur, quaſi priuigenus, quia prius genitus: vnde & vulgò ante natus.

Vocabula autem à gente hæc videntur declinata genitor genitrix, agnati agnatę, cognati cognatæ, progenitores progenitrices, germani germanæ.

In quibuſdam exemplaribus hæc adiciuntur.

Hæc conſanguinitas dum ſe paulatim propaginum ordinibus dirimens, vſque ad vltimum gradum ſubtraxerit, & propinquitas eſ-
G ſe deſierit: eam rurſus lex matrimonij vinculo repetit, & quodammodo reuocat fugientẽ. Ideo autem vſque ad ſextum generis gradum conſanguinitas conſtituta eſt, vt ſicut ſex ætatibus mundi generatio & hominis ſtatus finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminaretur.

Item de prædictis affinitatibus.

AVctor mei generis pater mihi eſt, ego illi filius aut filia.

Patris mei pater, mihi auus eſt, ego illi nepos aut neptis.

Patris mei auus mihi proauus eſt, ego illi pronepos aut proneptis.

H Patris mei proauus, mihi abauus eſt, ego illi abnepos aut abneptis.

Patris mei abauus, mihi atauus eſt, ego illi adnepos aut adneptis.

Patris mei atauus mihi tritauus eſt, ego illi trinepos aut trineptis.

De Patruis.

PAtris mei frater mihi patruus eſt, ego illi fratris filius aut filia.

Patrui mei pater mihi pater magnus eſt, ego illi filij fratris filius aut filia.

Patrui mei auus mihi propatruus eſt, ego illi filij aut filiæ nepos aut neptis.

Patrui mei proauus mihi adpatruus eſt: ego illi nepotis aut neptis filius aut filia.

De

De Amitis.

MAtris meæ ſoror mihi amita eſt,ego illi fratris filius aut filia.

Amitæ meæ mater, mihi amita magna eſt, ego illi filiæ fratris filius aut filia.

Amitæ meæ auia mihi proamita eſt,ego illi neptis filius aut filia.

Amitæ meæ proauia mihi abamita eſt:ego illi neptis,nepos, aut neptis.

De Auunculis.

MAtris meę frater mihi auunculus eſt,ego illi ſororis filius aut filia.

Auunculi mei pater mihi auunculus magnus eſt, ego illi filius ſororis filius aut filia.

Auunculi mei auus mihi pro auunculus eſt ego illi filii nepos aut neptis.

Auunculi mei proauus mihi abauunculus eſt , ego illi neptis filius aut filia.

De Materteris.

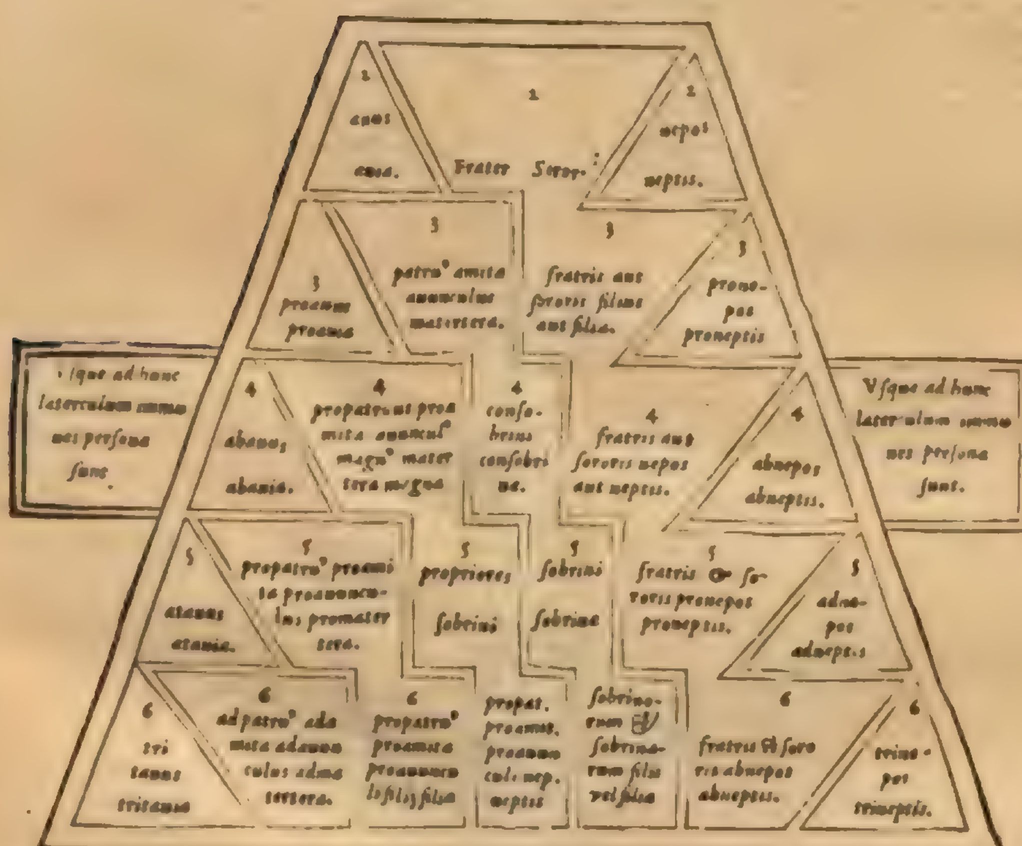
MAtris meæ ſoror mihi matertera eſt,ego illi ſororis filius aut filia.

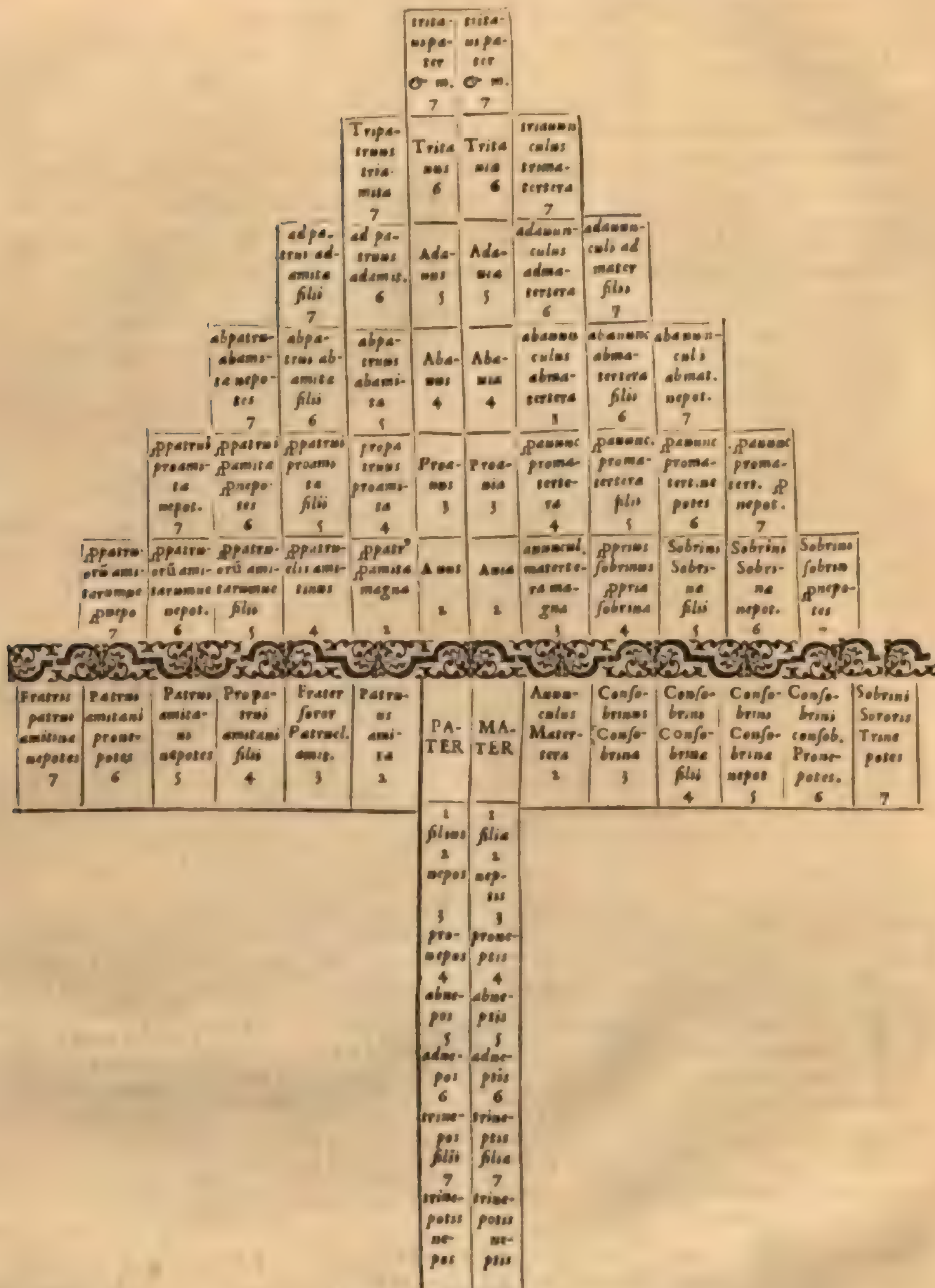
Materteræ meæ ſoror mihi matertera magna eſt, ego illi ſororis nepos aut neptis.

Auiæ meæ ſoror mihi abmatertera eſt, ego illi pronepos ſororis aut proneptis.

Proauiæ meæ ſoror mihi promatertera eſt ego illi neptis filius aut filia.

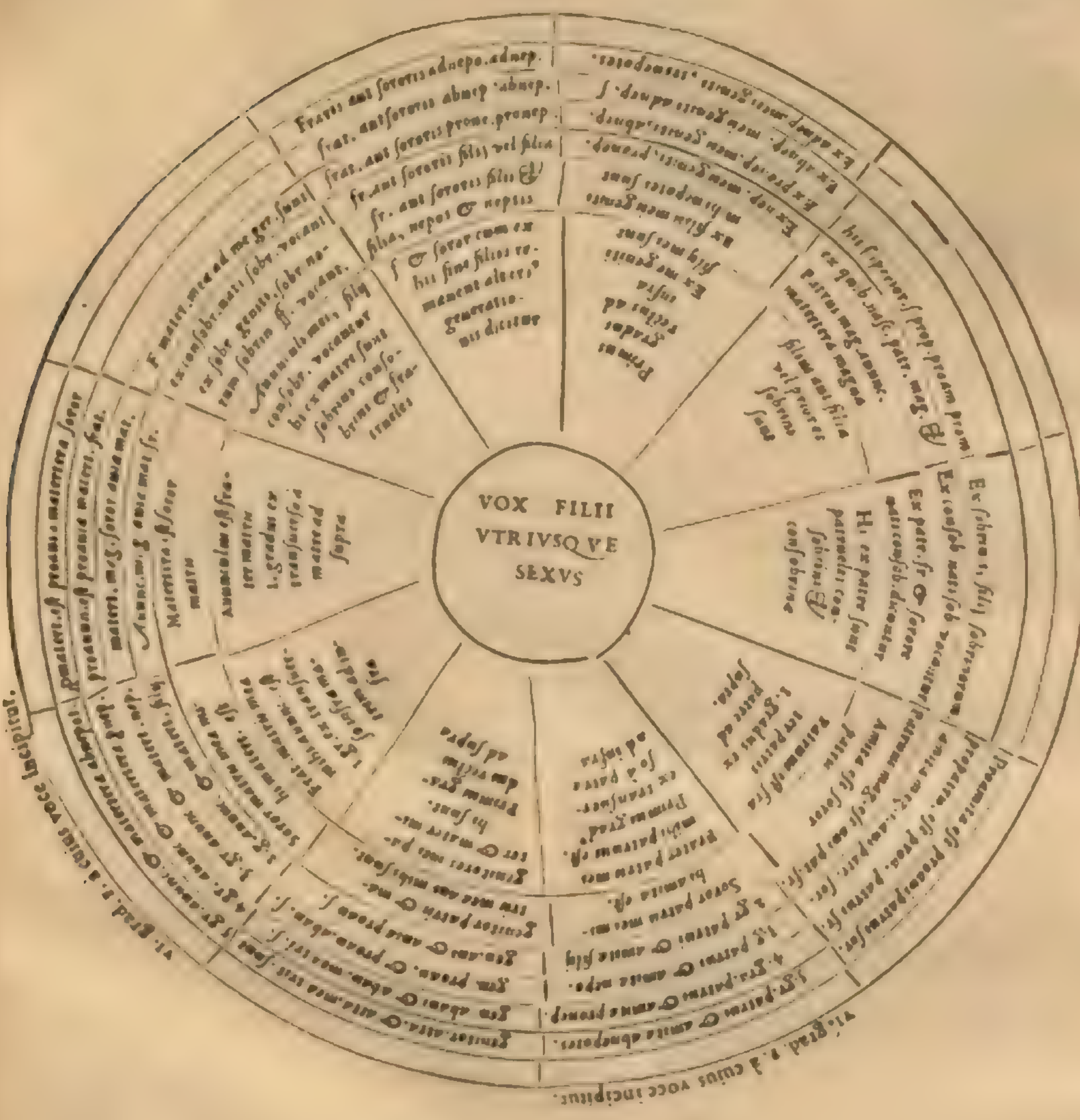
Stemmata dicuntur ramuſculi quos aduocati faciunt in genere cum gradus cognationum partiuntur, vtputa ille filius, ille pater ille auus ille agnatus, & cæteri quorum figuræ hæ ſunt.

PATER
MATER
Trita nus
Trita uia
Ada uus
Ada uia
Aba uus
Aba uia
Proa uus
Proa uia
Auus
Auia
Patruus amita
Auunculus Matertera
filius
filia
nepos
neptis
pronepos
proneptis
abnepos
abneptis
adnepos
adneptis
trinepos
trineptis

STEMMATA STIRPIS HVMANAE.

Hæc conſanguinitas dum ſe paulatius propaginum ordinibus dirimens, vſque ad vltimum gradum ſubſtraxerit, & propinquitas eſſe deſierit, eam rurſus lex hæc, matrimonij vinculo reperto, & quodam modo reuocat fugientem. Ideo vſque ad ſextũ generis gradum conſanguinitas conſtituta eſt, vt ſicut ſex ætatibus mundi generatio & hominis ſtatus finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminaretur.

De Coniugiis.

VIr ſexum ſignificat, non coniugium, niſi adieceris, vir eius.

Maritus vero etiam ſine adiectione coniugem ſonat, & à mare maritus, quaſi mas. Eſt enim nomen primæ poſitionis, quod facit in diminutione maſculus, in deriuatione maritus.

Sponſus à ſpondendo vocatus. Nam ante vſum tabellarũ matrimonij cautiones ſibi inuicem emittebant, in quibus ſpondebant ſe inuicem conſentire in iura matrimonij, & fideiuſſores dabant. Vnde & admiſſum eſt vt ſponſum dicamus virum, à ſpondendo, & ſponſam ſimiliter. Cæterum proprie ſpondere velle eſt. Ergo ſponſus non quia promittit ſed quia ſpondet & ſponſores dat.

Arrabo dicta, quaſi arra bona. Quod enim datur pro cõiugio, bene datur, quia coniugiũ bonũ eſt. Quod verò cauſa fornicationis aut adulterij, malum eſt, idcirco arrabo non eſt. Dicta autẽ arra à re pro qua traditur. Eſt autẽ arra non ſolum ſponſio coniugalis, ſed etiam pro qualibet promiſſa re data vt compleatur.

Proci nuptiarum petitores à precando id eſt petendo dicti.

Pronuba dicta eoquod nubentibus præeſt, quæq; nubentem viro cõiungit, ipſa eſt & paranympha, nam nympha ſponſa in nuptiis, & nympha pro lauationis officio, quod ad nomen nubentis alluditur.

Coniuges appellati prôpter iugũ quod imponitur matrimonio coniungendis. Iugo enim nubentes ſubiici ſolent propter futurã concordiam ne ſeparentur. Coniuges autem verius appellantur à prima deſponſationis fide, quamuis adhuc inter eos ignoretur cõiugalis concubitus, ſicut Maria Ioſeph coniũx vocatur, inter quos nec fuerat nec futura erat carnis vlla commixtio.

Nuptæ dictæ, quod vultus ſuos velent: trãſlatum nomen à nubibus quibus tegitur cælũ Vnde & nuptiæ dicuntur, quod ibi primum nubentium capita velantur. Obnubere enim cooperire eſt.

Cuius contraria innuba hoc eſt innupta, quæ adhuc vultum ſuum non velat.

Vxores vocatæ, quaſi vnxiores. Moris enim erat antiquitus vt nubentes puellæ ſimul venirent ad limen mariti, & poſtes antequam ingrederentur ornarent laneis vittis & oleo vngerent. Et inde vxores dictæ quaſi vnxiores, quæ ideo vetabantur limina calcare quod illic ianuæ & coeant & ſeparentur.

Matrona enim quæ iam nupſit, & dicta matrona quaſi mater nati, vel quia iã mater fieri poteſt, vnde & matrimonium dictũ. Diſtin-
E guitur autẽ inter matronam matrem, & matrẽfamilias. Nam matronæ, quia iam in matrimonium conuenerũt: matres quia genuerunt, matresfamiliæ quia iam per quandam iuris ſolennitatem in familiam mariti tranſierunt

Monogamus dictus, quia vni tantũ nupſit. μόνον enim apud græcos vnum dicitur, γάμος nuptiæ interpretantur. *V.C. quaſi duabus vel*

Bigamus autẽ & trigamus à numero vxorum vocatus, quaſi à duabus vel tribus * mulieribus. *tribus maritus.*

ſecũdo non

Vidua vocata quod cum viro * vno fuerit: nec circa conſortiũ alterius viri poſt mortem
F primi coniugis adhæſerit. Nã quæ alteri poſt mortẽ prioris viri nupſerint, viduæ non dicũtur. Item vidua dicta quod ſola ſit, nec circa conſortium alterius viri coniugalia iura cuſtodiat.

Fratris vxor fratiſſa vocatur.

Mariti frater leuir dicitur.

Duorum inter ſe fratrum vxores ianitrices vocantur, quaſi eandem ianuam terentes, vel per eandem ianuam iter habentes.

Viri ſoror glos appellatur.

Sororis vir ſpeciale nomen non habet, nec vxoris frater.

Matrimonium eſt nobilium iuſta conuen-
G tio & conditio.

Coniugium eſt legitimarum perſonarum inter ſe coeundi & copulandi nuptiæ. Coniugium eſt dictum quia coniuncti ſunt vel à iugo quo in nuptiis copulantur, ne reſolui aut ſeparari poſſint.

Connubium autem non à nupta ſed à nubendo formatum. Dicitur autem connubiũ cum æquales in nuptias coeunt, vtputa ciues romani, pari vtique dignitate. Connubium autem non eſt cùm ciuis romanus cum latina iungitur. Quotiens autem connubium non eſt, filij patrem non ſequuntur.

Hymenæus dicitur à quodam Hymenæo
H qui prius proſpere vſus eſt nuptiis vel ἀπὸ τοῦ ὑμένος quæ membranæ virginitatis eſt clauſtrum.

Contuberniũ eſt ad tempus coeundi conuẽtio vnde & tabernaculũ, quod modo huc, modo illuc præfigitur.

Repudium eſt quod ſub teſtimonio teſtiũ vel præſenti vel abſenti mittitur.

Diuortiũ eſt quotienſcunque diſſoluto matrimonio, alter eorũ alteras nuptias ſequitur. Diuortium autem dictum à flexu viarũ, hoc eſt via in diuerſa tendens.

Fribolum eſt cum eo animo ſeparantur vt rurſum ad ſe inuicẽ reuertãtur. Nam fribolũ eſt velut quaſſæ mentis & effluxę nec ſtabilis.

Propriè

Propriè autem fribola vocantur fictilia vaſa inutilia.

Tres autem ob cauſas ducitur vxor: prima eſt cauſa prolis, de qua legitur in Geneſi, Et benedixit eos, dicens: Creſcite & multiplicamini: ſecūda cauſa adiutorij, de qua ibi in Geneſi dicitur: Non eſt bonum eſſe hominem ſolum, faciamus ei adiutorium ſimile: tertia cauſa incontinentiæ: vnde dicit Apoſtolus, vt qui ſe non continet, nubat.

In eligendo marito quatuor ſpectari ſolent, Virtus, genus, pulchritudo, ſapientia. Ex his ſapientia potentior eſt ad amoris effectum. Refert hæc quatuor Virgilius de Ænea, quòd his Dido impulſa eſt in amorem eius.

Pulchritudine, Quem ſeſe ore ferens -.

Virtute, - Quàm forti pectore & armis.

Oratione, - Heu quibus ille Iactatus fatis, quæ bella exhauſta canebat.

Genere, Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe deorum.

Item in eligenda vxore, quatuor res impellunt hominem ad amorem: pulchritudo, genus, diuitiæ, mores. Melius tamen eſt ſi in ea mores quærantur, quàm pulchritudo. Nunc autem illæ quærūtur, quas aut diuitiæ aut forma, non quas probitas morum commendat.

Ideo autem fœminæ ſub viri poteſtate conſiſtunt, quia leuitate animi plerunque decipiuntur. Vnde & æquum erat eas viri auctoritate reprimi. Proinde & veteres voluerūt fœminas innuptas quamuis perfectæ ætatis eſſent, propter ipſam animi leuitatem, in tutela conſiſtere.

ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM,
Liber X.

De quibuſdam vocabulis nominum per Alphabetum diſtinctis.

ORIGO quorundam nominum, i. vnde veniant, non penè omnibus patet. Proinde quædam noſcendi gratia operi interiecimus. Licet origo nominū vnde veniat à philoſophis eam teneat rationem, vt per denominationem homo ab humanitate, ſapiens à ſapientia nominetur, quia prius ſapientia, deinde ſapiens: tamen claret alia ſpecialis in origine quorundam nominū cauſa, ſicut homo ab humo, vnde propriè eſt appellatus. Ex quibus exempli gratia quædā in hoc opere poſuimus.

A

Heros vir fortis & ſapiens.

Auctor ab augendo dictus. Auctorē etiam fœmineo genere dici non poſſe exiſtimant. Nam quædam ſunt, quæ in fœminino flecti non poſſunt, vt curſor.

Actor ab agendo.

Alumnus ab alendo vocatus: licet & qui alit, & qui alitur, alumnus dici poteſt, i. & qui nutrit, & qui nutritur: ſed melius tamen qui * nutritur. (al. nutrit)

Amicus per deriuationem, quaſi animi cuſtos: dictus autem propriè amicus ab amo, id eſt, catena charitatis, vnde & ami quòd teneant.

Amator turpitudinis, quia amore torquetur libidinis.

Amabilis autem, quod ſit amore dignus.

Amaſius, eo quod ſit pronus ad amorem.

Aſtutus ab aſtu vocatus, qui eſt callidi & cauti nominis, qui poſſit ſine periculo fortiter aliquid facere.

Argutus, quia argumentum cito inuenit in loquendo.

Acer in vnamquamque formam vegetus ac nimius.

Alacer, à velocitate & curſu, quaſi diceret aliger.

Armiger, quòd arma gerat.

Alacris, lætus, alacriter geſtiens, & nullius rei nouitate turbatus.

Agilis ab agendo aliquid celeriter, ſicut docilis.

Æmulus eiuſdem rei ſtudioſus, quaſi imitator & amabilis: aliàs inimicus inuenitur.

Æquus eſt ſecundum naturam iuſtus dictus, ab æqualitate: hoc eſt ab eo quòd ſit æqualis, vnde & æquitas appellata, ab æqualitate quadam ſcilicet.

Æquęuus ab eo quod ſit alteri æqualis æuo, i. coætaneus.

Arrogans, eo quòd multum rogetur, & ille multum faſtidioſus ſit.

Audax propriè pro arrogante ponitur.

Animoſus, eo quod ſit animis & viribus plenus.

Animatus, quaſi animo auctus, & quaſi animo firmatus.

potius referendum eſt ad literam E elatus. * Ælatus pro eo quòd ſeipſum ſuper menſuram ſuam eleuet, dum magnus ſibi videtur de his quæ agit. E

Attollens, quòd ſe eleuet & erigat.

Ambitioſus, quòd honores ambiat.

Auidus dictus ab auendo, auere enim cupere eſt. Hinc & auarus. * Nam quidam auarum eſſe dixerũt, progredi vltra quàm ſufficit. al. Nã quid eſt auarum eſſe?

Auarus ex eo dictus, quòd ſit auidus auri, & nunquam opibus expleatur, & quantum plus habuerit, tãtum plus cupiat: Flacci ſuper hoc concordante ſententia: qui ait, Semper auarus eget. & Saluſtius, Quòd neque auaritia copia, neque inopia minuatur.

Amarus à ſapore tranſlatum nomen habet. Eſt enim inſuauis, nec nouit quenquam ad conſortium ſuum aliqua inuitare dulcedine. F

Adulter violator maritalis pudoris, eo quod alterius thorum polluit.

Anceps huc illúcque fluctuans ac dubius iſtud aut illud capiat, & in qua parte declinet anxius.

Atrox, quod ſit tetris moribus.

Abſtemius à temeto, i. vino, quaſi abſtinens à vino.

Ablactatus, quod ſit à lacte ablatus.

Æger, quod agatur infirmitate, vel triſtitia ad tempus.

Ægrotus, quod ſit æger frequẽtius, ſicut iratus & iracundus. G

Ærumnoſus à rumine dictus, quod per inopiam miſer factus eſuriat & ſitiat.

Auſpex, eo quod auium auſpicia intendat, ſicut auceps, quòd aues capiat.

Aſtroſus ab aſtro dictus, quaſi malo ſidere natus.

potius legẽdum Enormis. *Ænormis, eo quod normam & menſuram excedat.

Abactor, eſt fur iumentorum & pecorum, quem vulgò abigeum vocant, ab abigendo ſcilicet.

Atratus & albatus ille à veſte nigra, iſte ab alba.

Aduena, eo quod aliunde adueniat.

Alienigena qui ex alia gente genitus eſt, & non ex ea vbi eſt. Item alienigena, quod alienæ regionis ſit, & non eius vbi eſt.

Accola, eo quod adueniens terram colat.

Agricola à colendo agro, ſicut ſyluicola.

Aſſecla, eo quod ſequatur aliquem lucri cauſa.

Aſſiduus dicebatur apud antiquos, qui aſſibus ad ærarium expenſum conferendis præerat, & in negotiis quoque publicis frequens: vnde & per ſ, non per d ſcribendum eſt.

Apparitor nominatus, quod appareat & videatur, & præſto ſit ad obſequium.

Attentus, vt aliquid audiens teneat.

Attonitus, veluti furore quodam inſtinctus atq; ſtupefactus: dictus autem attonitus à tonitrui ſtrepitu, quaſi tonitruo ſtupefactus & vicino fulgore, & à tactu proximus.

Allectus, quod ſit palàm electus.

Abactus, quod ſit ab actu remotus.

Abortiuus, eo quod nõ oriatur, ſed aboriatur & excidat.

Adoptiuus, quia eſt palàm adoptatus in filium.

Ambo ab eo quod eſt ἄμφω, nomen de græco latinum factum, litera tertia demutata.

Alius de multis dicitur, alter verò de duobus dicitur.

Æquimanus appellatus, qui vtraque manu gladio incunctanter vtatur.

B

Beatus dictus quaſi bene auctus, ſcilicet ab habẽdo quod velit, & nihil patiendo quod nolit. Ille autem verè beatus eſt, qui & habet omnia quæ vult bona, & nihil vult mali. Ex his enim duobus beatus homo efficitur.

Bonus à venuſtate corporis creditur dictus: poſtea & ad animum tranſlatum nomen eſt. Eum autem dicimus bonum, cui non præualet malum, cúmque optimum, qui peccat minimum.

Benignus eſt vir ſponte ad benefaciendum paratus & dulcis alloquio: non autem multũ diſtat benignus à bono, quia & ipſe ad benefaciẽdum videtur expoſitus. Sed in eo differt, quia poteſt bonus eſſe & triſtior, & bene quidem facere & præſtare quod poſcitur, non tamen ſuauis eſſe nouit conſortio. Benignus autem ſua cunctos nouit inuitare dulcedine.

Beneficus à benefaciendo alteri dictus: vnde & beneficentia vocatur, quę proximo prodeſt.

Beniuolus, quia bene vult. Non tamen dicimus beneuolus ſicut nec maleuolus. Sæpe enim ex duabus partibus compoſitum nomẽ aut priorem aut ſequentem literam corrumpit: nam beneuolentia abſurdum ſonat. H

Blandus, dulcis & inuitans ad familiaritatem ſui.

Brutus quaſi obrutus, quia ſenſu caret. Eſt enim ſine ratione, ſine prudentia. Vnde & ille Iunius Brutus ex ſorore Tarquinij ſuperbi genitus, cùm eundem caſum timeret quem frater inciderat, qui ob diuitias & prudentiã ab auunculo fuerat occiſus, vtilem temporis ſimulauit ſtultitiam. Vnde etiam Brutus eſt cognominatus, dum vocaretur Iunius.

Balbus à balando potius quàm loquendo dictus, verba enim non explicat. Inde & bleſus, quia verba frangit.

Bucco

Bucco garrulus, quòd cæteros oris loquacitate, non ſenſu exſuperet. A

Bilioſus, quòd ſemper ſit triſtis, ab humore nigro, qui bilis vocatur.

Baburrus, ſtultus, ineptus.

Biothanatus, quod eſt bis mortuus: θάνατος enim græco ſermone mors dicitur.

C

Clarus à cælo, quod ſplendeat vt dies & clara dies, pro ſplendore cæli.

Celſus à cælo dictus, quod ſit ſublimis & altus, quaſi cæleſtis.

Caſtus primùm à caſtratione nuncupatus: poſtea placuit veteribus etiam eos ſic nominari, qui perpetuam libidinis abſtinentiã pollicebantur. B

Cæles dictus, quia iter ſibi facit ad cælum.

Cælebs, connubij expers, qualia ſunt nomina in cælo, quæ abſque coniugibus ſunt. Et cælebs dicitur, quaſi cælo beatus.

Cælicola, eo quod cælum colat, eſt enim angelus.

Continens non ſolùm in caſtitate dicitur, ſed & in cibo & potu: in ira quoque & vexatione mentis & detrahendi libidine. Et continens dicitur, quod ſe à multis malè abſtineat.

Clemens, miſericors ab eo quod eluat, id eſt, protegat & tueatur, ſicut ſolet patronus clientem.

Concors à coniunctione cordis appellatus: C nam ſicut conſors dicitur, qui ſortem iungit, ita ille concors dicitur, qui corde iungitur.

Concionator, multitudinis allocutor.

Conſolator, vnius allocutor: & inde dictus conſolator, quod ſoli ſe applicat cui loquitur, & ſolitudinem leuat alloquio ſuo: hinc & ſolatium.

Conſultus eſt qui conſulitur, cui contrarius eſt inconſultus, qui non accipit conſilium.

Conſtans dictus, quod vndique ſtat, nec in aliquam partem declinari poteſt.

Confidens, quòd ſit in cunctis fiducia plenus. Vnde & Cicilius: Si confidẽtiam habes, confide omnia.

Cautus, à cauendo dictus. D

Callidus, fraudulentus, quia celare nouit, & malè peritus.

Callidum autẽ veteres non pro aſtuto tantùm, ſed etiam pro aſtutè docto ponebant: Hunc & verſutum, ab eo quod animum citò vertat.

Cupidus à cupiendo multum, i. accipiendo vocatus.

Clamoſus, quaſi calamoſus à calamo, ſcilicet quòd ſonet.

Calumniator falſi criminis accuſator, à caluendo, i. fruſtrando & decipiendo dictus.

Calculator, à calculis, i. lapillis minutis, quos antiqui in manu tenentes numeros componebant.

Compilator, qui aliena dicta ſuis permiſcet, ſicut ſolent pigmentarij in pila diuerſa mixta contundere. Hoc ſcelere quondam accuſabatur Mantuanus ille vates, cùm quoſdã verſus Homeri trãsferens ſuis permiſcuit, & cùm compilator veterum ab æmulis diceretur, ille reſpondit. Magnarum eſſe virium clauã Herculi extorquere de manu.

Contumax ab eo quòd contemnat.

Chromaticus, quia nõ confunditur, nec colorem mutat: græcè enim χρῶμα color vocatur.

Contumelioſus, quia velox eſt & tumet in verbis iniuriæ.

Cõtẽtioſus ab intentione vocatus, qui nõ ratione aliqua, ſed ſola pertinacia vindicat.

Contemptibilis, vel quia contemptui habilis, vel quia contemptus & vilis, i. ſine honore.

Crudelis, hoc eſt, crudus, quem Græci ὠμὸν appellant per trãſlationem, quaſi non coctus nec eſui habilis: eſt enim aſper & durus.

Carnifex, quòd carnem afficiat.

Cruciarius, eo quòd ſit cruce dignus.

Collega à colligatione ſocietatis & cõplexu amicitiæ dictus.

Coætaneus, quaſi compar ætatis.

Complex, qui vno peccato vel crimine alteri eſt applicatus ad malum: ad locum verò nunquam complicem dicimus.

Conſors, eo quòd ad eum pars pertinet bonorum: nam ſortem veteres pro parte ponebant. Conſors ergo quòd ſit communis ſorte, ſicut diſſors diſſimilis ſorte.

Celer appellatus à celeritate, quia quod vſus exigit velocius facit.

Confinialis ab eo quòd ſit genere vel loco affinis.

Colonus à colonia, vel ab agro colendo dictus.

Curator quòd curam ferat pueris, qui adhuc eius ætatis ſunt, vt negotia ſua ſatis adminiſtrare non poſſint.

Cognitor à cognoſcendo cauſam dictus.

Clientes prius colentes dicebantur, à colendis patronis.

Captus, captiuus dicitur quaſi capite diminutus ingenuitatis, fortuna enim ab eo excidit, vnde & à viris peritis capite diminutus dicitur.

Columis à columna vocatus, eo quòd erectus & firmiſſimus ſit.

Comptus à coma dictus, quòd ſit formoſus capillis, vel quia comam nutrit.

Calamiſtratus à calamiſtro, id eſt, acu fer-

reo in calami ſimilitudine facto, in quo crines obtorquentur, vt criſpi ſint: quem in cinere calefacere ſolent qui capillos criſpant, vt calamiſtrati ſunt.

Corpulentus quòd ſit corpore validus & lętis carnibus.

Craſſus à ſagina corporis à creando carnes.

Comeſor à comedendo ſatis. Eſt enim gulæ ac ventri immoderatè deditus.

Caupo peſſimus de vino aquam faciens.

Candidus, canus dictus à candore, & candidus quaſi candor datus. Studio enim accedit candor. Nam album vocari, naturæ eſt.

Clodus, curuus, criſpus.

Cæcus appellatus quòd careat viſu. Eſt enim luminibus amiſſis. Cæcus eſt qui vtroque oculo non videt.

Caducus à cadendo dictus, id eſt, lunaticus, eò quòd certo lunæ tempore patiatur.

Confuſus à * confeſſione ſceleris appellatus. Inde & confuſio. (al. confuſione.)

Conuulſus dicitur, cui ſua, vi aliqua adimuntur. Vnde & conuulſa nauis, cuius eminentia vi tempeſtatis adimitur: vnde & Virgilius: Vix ſeptem conuulſæ vndis, quaſi mutilatæ.

Conſumptus totus ſumptus & deuoratus.

Conciliatrix ob ſocietatem flagitioſæ conſenſionis dicta, eò quòd intercurrat, alienumque nundinet corpus. Hanc etiam & lenonē vocant.

Circumforanus, qui aduocationum cauſa circum fora & conuentus vagatur.

*Colligatus. (al. Collegiatus.)

Carpentarius.

D

DOminus per deriuationem dictus, quòd domui præſit, & cunctæ familiæ dominetur.

Diſertus, doctus à diſſerendo dictus, diſpoſitè enim diſſerit.

Doctus à docendo, inde & doctor.

Docilis non quod ſit doctus, ſed quia doceri poteſt: eſt enim ingenioſus, & ad diſcendum aptus.

Diſcipulus à diſciplina dictus: diſciplina autem à diſcendo vocatur.

Diſpenſator vocatur, cui creditur adminiſtratio pecuniarum. Et ideo diſpenſator, quia prius qui dabant pecuniam, non numerabāt eam, ſed appendebant.

Diues ab ære vocatus, vel diu veſcens.

Decorus, perfectus, à decem dicitur.

Decens, compoſitus, à numero decē dictus Hinc & decorus & decibilis.

Directus, eò quòd in rectum vadit.

Dilectus à diligentia. Hæc ſunt enim ſigna diligendi.

Delibutus, de oleo vnctus, vt athletæ ſolēt vel in * certamine pueri. Hinc & delibutum gaudio, id eſt, perfuſum vel plenum. (al. certamine.)

Delicatus, quòd ſit delitiis paſtus, viuens in epulis & nitore corporis.

Defeſſus, ſemper infirmus, quaſi diu feſſus.

Debilis, quòd per bilem factus ſit fragilis. Bilis enim humor eſt afficiens corpus.

Decolor, quòd deſit illi color.

Deſperatus vulgò vocatur malus ac perditus, nec iam vllius proſperæ ſpei. Dicitur autem per ſimilitudinem ægrotorum, qui affecti & ſine ſpe deponuntur. Conſuetudo autē erat apud veteres, vt deſperati ante ianuas ſuas collocarentur, vel vt extremum ſpiritum redderēt terræ, vel vt poſſent à tranſeuntibus fortè curari, qui aliquando ſimili laborauerāt morbo.

Degener aut ignobilis, aut quòd ſit impari genere, aut ſi dum ſit optimo genere natus, inhoneſtè tamen viuit.

Decrepitus, quòd morti ſit propior, & quaſi ad mortis tenebras * crepat: ſicut crepuſculum tempus noctis. Alii dicunt decrepitum, nō qui ſenectute auulſus eſt, ſed qui iam crepare deſierit, id eſt, loqui ceſſauerit. (al. vergat.)

Depreciatus ab eo quòd ſit vilis, nec aliquo precio dignus.

Dirus præparcus & teter, quaſi diuina ira * in id actus. Nam dirum dicitur, quod diuina infertur ira. Alias dirus, magnus. (al. inductus)

Dehiſcens valde hiſcens. Hic enim De augentis eſt, vt deamare, deſiderare.

Deſpiciens, eo quod deorſum aſpiciat, vel contemptui habeat.

Doloſus, inſidioſus vel malignus, ab eo quod deludat. Vt enim decipiat, occultā malitiam blandis ſermonibus ornat.

Dubius, incertus, quaſi duarum viarum.

Delator dictus, eò quòd detegat quod latebat.

Dilator, quia differt ad proferendum.

Deſidioſus, tardus piger à deſidendo vocatus, id eſt, valde ſedendo. Idem & reſidens à reſidendo: de, enim hic augentis eſt.

Delirus mente defectus per ætatem ἀπὸ τοῦ ληρεῖν vel quòd à recto ordine & quaſi à lira aberret. Lira enim eſt arationis genus, cùm agricolæ facta ſemēte dirigunt ſulcos, in quos omnis ſeges decurrit.

Demens idem qui amens, id eſt, ſine mente, vel quod diminutionem habeat mentis.

Deſipiens, eo quod minus ſapere incipit, quàm ſolebat.

Damnatus & damnabilis, quorum prior iā addictus eſt, ſequens poteſt addici.

Degu-

Degulator, quod gulæ ſit deditus. A

E

ELoquens, profuſus eloquio.

Exertus in loquendo expeditus. Exerere enim proferre vel expedire eſt.

Eruditus, quia non rudis, ſed iam doctus.

Expertus, multum peritus: Ex, enim hic pro valde ponitur.

Expers vero, qui eſt extra peritiam & intellectum.

Exornatus, valdè ornatus: Ex, enim pro valdè ponitur: ſicut excelſus, quaſi valdè celſus.

Eximius, quaſi valdè eminens.

Efficax dictus, quia nullam difficultatē habet in qualibet re facienda: hinc & efficiens à B faciendo dictus.

Exſpes, quod ſine ſpe.

Expers, quia extra partē, caruit enim parte.

Exſors, quia extra ſortem eſt.

Exſul, quia extra ſolum ſitum eſt, quia trans ſolum miſſus, aut extra ſolum vagus. Nā exulare dicuntur qui extra ſolum eunt.

Extorris, quia extra terram ſuam eſt, quaſi ex terris. Sed propriè extorris, cùm vi expulſus ſit: & cum terrore ſolo patrio eiectus: & extorris, ex terra ſua pulſus.

Exterris, extra terram: aut extra terminos ſuos, quia exterretur.

Exterminator, non ille qui vulgo dicitur C ἐξόριστος, ſed qui deiicit & expellit à terminis ciuitatis.

Exterminatus, ab eo quod ſit extra terminos ſuos eiectus: ſic & externus, eo quod ſit alienæ terræ.

Egens & egenus, ſine gente & ſine genere, indigens.

Exiguus multum egens. Ex enim pro valdè ponitur.

Exilis, tenuis, quod poſſit quamuis per anguſtum exire.

Exeſus, quaſi percomeſus. Eſt enim aridus, tenuis & exilis.

Exhauſtus, quia conſumptus eſt, & inanis D effectus.

Exanguis, quod ſit extra ſanguinem.

Exanimis eſt mortuus. Exanimis autem & exanimus dicimus, ſicut vnanimus & vnanimis: inermus inermis, & hoc noſtro arbitrio ſubiacet.

Exuſtus dicitur, de quo nihil ſupereſt, quaſi valdè vſtus. Ex enim pro valdè ponitur.

Exoſus ab odio dictus: nam antiqui & odi dicebant & oſus ſum: hinc eſt exoſus, quo vtimur, licet iam oſus non dicamus.

Effractor, quod ſit expugnator clauſtrorum.

Exitioſus, eo quod multis exitio ſit.

Executor, ab exequendo: idem & exactor.

Efferatus, mēte ferina effectus, & vltra humanum modum excedens.

Effrenatus, ab eo quod ſit præceps & pronus, & ſine freno rationis.

Eunuchus græcum nomē eſt, quod eſt ſpado. Horum quidam coëunt, ſed tamen virtus in ſemine nulla eſt. Liquorem enim habent & emittūt, ſed ad gignendum inanem atque inualidum.

Effœta, quod ſit frequenti fœtu exhauſta: partus enim eam aſſiduus debilem reddit.

F

FAcundus dictus, quia facilè fari poſſit.

Facetus, qui iocos & luſus geſtis & factis commendat, à faciendo dictus.

Frugalis, à fruge nominatus, i. à fructu vel parſimonia, ſiue vt alij volunt, à modeſtiæ tēperantia.

Fœnerator qui pecuniam deponit apud debitorem, quaſi fœnoris actor: nam fœnus pecunia eſt. Fœnerator autē latinè dicitur, & qui dat mutuum, & qui accipit.

Flamines, pontifices idolorum.

Felix dicitur, quæ felicitatem dat: felix qui accipit, & felix, per quem datur felicitas: vt felix tempus, felix locus.

Fidelis, pro eo quod fit ab eo id quod dicit, vel promittit bonum.

Facilis à faciendo, nec tardus.

Firmus, vnde & formoſus.

Fortis, quia fert aduerſa, vel quæcūq; acciderint: ſiue à ferro, ꝙ ſit durus, nec molliatur.

Formoſus à forma dictus. Formū enim veteres calidū & feruens dixerunt. Feruor enim ſanguinem mouet, ſanguis pulchritudinem.

Fœdus nomen habet ab hirco & hœdo, f litera addita. Hūc veteres in graui ſignificatione ponebant: vt, Sanguine fœdantē quos ipſe ſacrauerat ignes.

Fragilis dictus, eo quòd facilè frangi poſſit.

Feſſus, quaſi fiſſus, nec iam integer ſalute: eſt autem generale. Dicimus enim feſſus animo, vt Terent. Feſſus valdè reſedit: & feſſus corpore, quod magis eſt proprium, & feſſus rerum à caſu venientium.

Fatigatus, quaſi fatis agitatus.

Formidoloſus à formo, i. ſanguine dictus, cū ſe à cute vel à præcordio fugiens cōtrahit ſanguis: nā timor ſanguinē gelat, qui coactus gignit formidinem, vnde eſt illud, - gelidúſque coit formidine ſanguis. Formidoloſus autem cùm ſit timidus, & timendum ſignificat.

Fatuus ideo exiſtimatur dictus, quia neque quod fatur ipſe, neque quod alij dicunt intelligit. Fatuos originem ducere quidam putant à miratoribus Fatuæ Fauni vxoris fatidicæ, eóſque primùm Fatuos appellatos, quòd

præter modum obſtupefacti ſunt vaticiniis illius vſque ad amentiam.

Fautor ab eo quod faueat & conſentiat.

Fictor appellatus à fingendo & componẽdo aliquid, ſicut qui capillos mulierum linit & pertractat, vngit & nitidat.

Fallax quod fando, i. loquendo decipiat.

Feruidus, iracundus: ita enim inflammat.

Frendens, quòd minando frangat dentes & comprimat fremens.

Ferox, ab eo quòd feritatẽ exerceat, vt beſtia

Fur à furendo vel furvo dictus eſt, i. à fuſco. nam nocturno vtitur tempore.

Factioſum inter opprobria cùm ſeditioſum accipi volumus: cùm verò gratioſum ac potentem & quaſi magnæ factionis.

Facinoroſus à facti commiſſo nominatus: facit enim quod alteri noceat.

Flagitioſus, eo quod frequentius flagitet atque appetat libidinem.

Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cogebatur * à dominis, ignominiæ magis quàm ſupplicij cauſa, furcam circa viam ferre, prædicans peccatum ſuum, & monere cæteros ne quid ſimile peccarent.

al. ad nominis ignominiam.

Futilis, vanus, ſuperfluus, loquax: & eſt metaphora à vaſis fictilibus, quæ caſſa & rimoſa non tenent ea quæ inieceris.

Fornicarius & Fornicatrix eſt, cuius corpus publicũ & vulgare eſt. Hæc ſub arcuatis proſternebatur, quæ loca fornices dicuntur: vnde & fornicariæ. Virg. Atque aduerſo fornice.

al. fætunda

Fœcunda à fœtu dicta, quaſi * fœtu abunda: eſt enim partu frequens.

Fœta, prægnans.

Flens, quaſi lachrymis fluens.

Fugitiuus nemo rectè dicitur, niſi qui dominum fugit: nam ſi paruulus puer à nutrice vel à ſcholis diſceſſerit fugitiuus non eſt.

G

Glorioſus à frequẽtia claritatis dictus, pro c, g litera commutata. Glorioſus à laurea dictus, quæ datur victoribus.

Gnarus, ſciens, cui contrarius eſt ignarus, neſciens.

Grauis, venerabilis: vnde & contemptibiles leues dicimus. Grauis pro conſilio & conſtantia dictus, quia non leui motu diſſilit, ſed fida conſtantiæ grauitate conſiſtit.

Grandæuus, quòd ſit grandis æuo.

Gratus, gratiam ſeruans: ſed gratus tantùm animo, gratiſſimus & animo & corpore dicitur.

Gratificus, ab eo quòd gratis faciat bonum.

Gratioſus, quòd plus vnicuique quàm meretur, tribuit.

Garrulus propriè dicitur, qui vulgò verbo-

E ſus appellatus accedente lætitia nec valens, nec volens tacere, ſumptum nomen à graculis auibus, qui importuna loquacitate ſemper ſtrepunt, nec vnquam quieſcunt.

Ganeo, luxurioſus & tanquam in occultis locis & ſubterraneis, quæ ganea Græci vocãt.

Glutto, à gula, i. guloſus.

H

HVmilis, quaſi humo accliuis.

Honorabilis, quaſi honore habilis, hoc eſt, aptus.

Honeſtus, quòd nihil habeat turpitudinis: nam quid honeſtas, niſi honor perpetuus, i. quaſi honoris ſtatus?

F Humanus, quòd habeat circa homines amorem & miſerationis affectum: vnde humanitas dicta, qua nos inuicem tuemur.

Habilis, quòd ſit ad habẽdum commodus atque aptus.

Honoroſus plus eſt quàm honoratus, ſicut ſceleroſus plus eſt quàm ſceleratus.

Hirſutus ab eo quod ſit hirtus & pilis horridus.

Hypocrita è græco ſermone, in latinum ſimulator interpretatur. Qui dum intus malus ſit, bonum ſe palàm oſtẽdit: ὑπὸ enim falſum, κρίσις iudicium interpretatur. Nomen autem hypocritæ tractum eſt à ſpecie eorum, qui in G ſpectaculis cõtecta facie incedunt, diſtinguẽtes vultum ceruleo minióque colore & cæteris pigmentis, habentes ſimulacrum oris lintea, gipſata & vario colore diſtincta nonnunquam, & collum & manus creta perungẽtes, vt ad perſonæ colorem peruenirent, & populum dum in ludis agerent, fallerent, modò in ſpecie viri, modò in fœminę, modò tonſi, modò criniti anili & virginali cæteráque ſpecie, ætate, ſexúque diuerſo, vt fallant populum dũ in ludis agunt. Quæ ſpecies * argumenti tranſlata eſt, in iis qui falſo vultu incedũt, & ſimulant quod non ſunt: nam hypocritæ dici non poſſunt, ex quo foras exierint.

al. ab argumentis

H Humatus, quòd ſit humo tectus, i. ſepultus.

I

INgenioſus dictus, quòd intus vim habeat gignendi quamlibet artem.

Inuentor dictus, quòd in ea quę quærit, venit: vnde & ipſa quæ appellatur inuẽtio, ſi verbi originẽ retractemus, quid aliud reſonat, niſi quia inuenire eſt in id venire quod quęritur

Interpres, quòd inter partes medius ſit duarum linguarum dum transfert. Sed & qui inter Deũ quẽ interpretatur, & homines, quibus diuina indicat myſteria, interpres vocatur.

Iuridicus, quia legum iura dicit.

Indolis propriè eſt imago quædam futuræ virtutis.

Iuſtus

Iuſtus dictus, quia iura cuſtodit & ſecundũ legem viuit. A

Innox quod non noceat.

Innocuus, cui nociuum non ſit, ſed apud veteres vtrunque indifferens eſt.

Hilaris græcum eſt nomen.

Iocundus eo quod ſit ſemper iocis aptus, & hilaritate ac frequentia ſicut iracundus.

Iocoſus, iocis vſus.

Inclytus græcum nomen eſt. Nam κλυτὸν græci glorioſum vocant.

Illuſtris nomẽ notitiæ eſt, quod clareat multis ſplendore generis, vel ſapientiæ, vel virtutis, cui contrarius eſt obſcurè natus.

Incolumis à columna nomen habet, quaſi erectus, fortis & ſtabilis. B

Immarceſſibilis, incorruptus & ſempiternus, quod ſit ſine maceratione & languore.

Intemeratus, incorruptus & nulla temeritate violatus.

Infirmus, quia ſine forma.

Imbecillis, quaſi ſine baculo fragilis & inconſtans.

Inanis, leuis.

Inconſtans, quia non eſt ſtabilis, & quod placet ei, rurſus diſplicet.

Iactans vel arrogans eſt, qui maiorum inſtitutis non acquieſcit: ſed propriam quandam viam iuſtitiæ & ſanctitatis inquirit.

Iracundus dictus, qui accenſo ſanguine in furorẽ compellitur. πῦρ enim flamma dicitur & ira inflammat. C

Incẽtor, ab eo quòd incẽdat atque inflãmet.

Incentor, quia praua ſuggeſtione ad vitia cor aliorum ſuccendit, & perſuadendo inflammat.

Inexpiabilis, quòd nunquam expietur, nunquam purgetur.

Inlaudabilis, non quia laudatus non ſit, ſed quia laudari non meruit.

Iratus, ira actus.

Impius, quia ſine pietate religionis eſt.

Iniquus propriè dictus, quia non eſt æquus, ſed inæqualis. Inter impiũ autem & iniquum hoc diſtare nonnunquam ſolet, quia omnis impius iniquus, non tamen omnis iniquus eſt impius. Impius nanque pro infideli ponitur: & dictus impius, quòd ſit à pietate religionis alien⁹. Iniquus verò dicitur pro eo quod non eſt æquus, ſed prauis operibus maculatur, ne Chriſtianitatis nomine cenſeatur. D

Inimicus, quia non eſt amicus, ſed aduerſarius. Duæ autem res inimicos faciunt: fraus & terror. Terror quod timent. Fraudis malũ, quod paſſi ſunt.

Inuidus dictus ab inuidẽdo felicitati alteri⁹.

Inuidioſus eſt, qui ab alio patitur inuidiam.

A Inuiſus, odioſus, ab inuidia & zelo dictus.

Inteſtabilis, cuius teſtimonium non valet, & quod dixerit, irritum improbatúmque ſit.

Infamis, non bonæ famæ.

Improbus dictus, quòd inſtat etiã prohibẽti.

Importunus: inquietus: quia non habet portum, id eſt quietem. Vnde & importuni, quaſi in naufragium citò feruntur.

Infrenis eſt, qui frenis non regitur, vt Numidæ infreni.

Infrendens propriè eſt inter ſe comprimẽs dentes. Nam & frendere ſignificat dentibus frangere: vnde nefrendes infantes qui necdum dentes habent.

Ingluvioſus à gula & voracitate dictus.

B Inglorioſus, quòd ſit ſine gloria, id eſt, ſine triumphis. Item inglorius, immemor gloriæ.

Informis, ingens, non quòd non habeat formam, ſed quòd vltra formam magnitudinem habeat.

Inueteratus, eò quòd ſit multi veteríſque vſus in malitia.

Immanis, quia non bonus, ſed crudelis & terribilis. Manum enim bonũ dicitur. Vnde κατ' ἀντίφρασιν dij manes, minime boni.

Immunis, minimè munificus, vt eſt in prouerbio veteri: Immunẽ ciues odere ſui. Item immunis, qui non facit munia, id eſt, officio nõ fungitur. Eſt enim omni priuilegio vacuus

C Indemnis, eò quòd ſine damno viuat, & ſine vlla culpa atque periculo.

Iners, ſine arte, & ob hoc ne operis quidem vllius.

Inermis, vel ſine armis, vel ſine viribus. Nam ſemper arma pro viribus accipiuntur.

Ignauus, ignarus viæ, id eſt, rationis & vitæ.

Ignarus, non gnarus, id eſt, inſcius vel ſine naribus. Olfeciſſe enim veteres, ſciſſe dicebãt.

Ignarus autem duo ſignificat, vel qui ignorat, vel qui ignoratur.

Immemor, qui oblitus eſt: perdit enim memoriam.

Inſcius, quia ſine ſcientia eſt.

D Idiota, imperitus, Græcum eſt.

Imperitus, ſine peritia.

Inconſultus, ab eo quòd non accipiat conſilium. Item inconſultus, quia eſt ſine conſilio & inſcius rerum atque ignarus.

Ineptus, apto contrarius eſt, quaſi inaptus,

Inops, qui ſine terra eſt: opem enim terram intelligimus, quia opem fert fructificando. Alij inopem intelligunt non ſepultum, inhumatum,* cui nec animam manè habenti ſurrexit tumulus.

al. cui nec abſenti. *ego legendũ arbitror* cui nec animam debenti ſuppetit tumulus.

Ignobilis, eo quod ſit ignotus & vilis & obſcuri generis: cuius nec nomen quidẽ ſcitur.

Ircoſus, quia ſudore corporis fœtido putet.

Ignotus, ignobilis, vel ex improuiſo veniẽs. E

Improuiſus dictus, eo quòd ſubito ſit: & nõ porrò antè viſus.

Index, proditor ab indicando.

Indigena vocatus, quòd inde genitus ſit, id eſt in eodem loco natus.

Impudens, eò quòd ab eo pudor & pudicitia procul abeſt.

al. putore. Impudicus à * pudore vocatus. * Pudorem al. Putoré enim fetorem dicunt.

Inceſtus, propter illicitam commixtionem vocatus, quaſi incaſtus, ſicut cui virginem ſacratã vel affinitatis ſuæ proximã ſtuprauerit.

Internecida eſt, qui falſum teſtamentum fecit, & ob id hominem occidit. F

Inficiator, negator, quia non fatetur, ſed cõtra veritatem mendacium nititur.

Impoſtor, interceptor propriè dicitur qui inter duos de medio tollitur.

Inſidioſus, quòd inſidiatur: Nam propriè inſidere eſt doloſè aliquem expectare. Vnde & inſidiæ non nominatæ ſunt.

Incincta, id eſt, ſine cinctu: quia præcingi fortiter vterus permittit.

Inueſtis, id eſt, ſine veſte: nondum enim habet ſtolam, quod eſt ſignum maritalis virginitatis.

Iſcurra vocatur, quia cauſa eſcæ quemlibet conſectatur.

K

KAtholicus, vniuerſalis: Græcum enim nomen eſt.

kharus Græcum nomen eſt: ſicut & kharitas. vnde & euchariſtia ſacrificium, id eſt, bona gratia.

L

LVculentus ab eo quod ſit lingua clarus, & ſermone ſplendidus.

Lector dicitur à legendo, id eſt, percurrẽdo. Vnde & nauis dicitur legere quicquid tranſit. Nam legit, trãſit, præterit, vt, - Crebris legimus freta concita terris. Item lector à colligẽdo animo quæ legit, quaſi collector: H ſicut illud, Qui legitis flores.

Loquax non eſt eloquens.

ali Locus. *Lætus à latitudine.

Locuples, quaſi locis plenus, & poſſeſſionum plurimarũ poſſeſſor, quemadmodũ docet Tullius in libri ij. de Republica: * multa al. multaque. quæ editione ouiũ & boum, quòd tunc res erat in pecoribus & in locorum poſſeſſionibus: ex quo pecunioſi locupletes vocabãtur.

Liberalis dictus ab eo, quod libenter donet nec murmuret.

Largus, abundans affluens.

Longus à linea dictus, propter quòd ſit porrectus.

Longæuus, quaſi longi æui & temporis.

Longanimis ſiue magnaminus, eo quòd nullis paſſionibus perturbatur, ſed ad vniuerſa ſuſtinenda patiens eſt. Cui contrarius eſt puſillanimis, anguſtus, & in nulla tribulatione ſubſiſtẽs, de qua ſcribitur: Puſillanimis vehementer inſipiens.

Leuis ob inconſtantiam vagationis appellatur, quia leui motu mentis nunc iſta, nunc illa deſiderat.

Lubricus ab eo quòd labitur.

Labens interdum velox, vt, Labere nympha polo, & Labere pennis. Curſu enim lapſus celerior eſt.

Latro inſeſſor eſt viarum, à latendo dictus: melius autem latro eſt, quaſi latero, qui à latere inſidiatur viæ.

Laniſta, gladiator, id eſt, carnifex Tuſca lingua appellatus, à laniendo ſcilicet corpora.

Laceſſitor per tranſlationẽ dictus à canibus: vel à feris quæ ſolent lacerando prouocare.

Leno, conciliator ſtupri, eo quod mentes miſerorum blandiat, & deliniendo ſeducat.

Libidinoſus ab eo quod facit quod libet. Libidinoſus à Libero, qui puellarum corpore pingitur.

Luxurioſus, ſolutus in voluptates: vnde & membra loco mota, luxa dicuntur.

G Laſciuus, quod ſit luxus. i. ſolutus & vanus.

Lymphaticus, quod aquam timeat, quem Græci ὑδροφόβαν vocant. Lymphaticus propriè dicitur, qui vitium ex aqua cõtrahit: cuius vitium eſt huc atque illuc* currere, aut à * al. curſus. al. furore. fluore aquæ ſumpto vitio. Sed poëtę iam hoc genus nominis pro furioſis vſurpant.

Luridus, quod ſit pallidus, à loro dictus, quod huiuſmodi habeant cutem.

Leproſus a pruritu nimio ipſius ſcabiei dictus: vnde per p ſcribi dicitur.

Luſcus quod lucem ex parte ſciat: ſicut luſcioſus, qui veſpere nihil videt. Luſcos coclites dixerunt antiqui: vnde & ciclopas coclites legimus dictos: qui vnum oculum habuiſſe perhibentur.

Lotus,* lautus, id eſt, mundus. al. lauatus.

Lupa meretrix à rapacitate vocata, quod ad ſe rapiat miſeros & apprehendat.

M

MIſericors à compatiendo alienæ miſeriæ vocabulum ſortitus eſt: & hinc appellata miſeria, quod miſerũ cor faciat dolẽtis alienam miſeriam. Non autem occurrit vbique hæc etymologia: nam eſt in Deo miſericordia ſine vlla cordis miſeria.

Mactus, magis auctus gloria, & eſt nomen tractum à ſacris. Quoties enim thus aut vinum ſuper victimam fundebatur dicebant: mactus

mactus eſt taurus vino vel thure, hoc eſt,cu- A
mulata eſt hoſtia & magis aucta.

Munificus dictus, vel quia alicui munera multa dat: vel quia munus ſuum. i. officium quod debet adimplet: ſic & munifex, quia munera fert.

Magnanimus ab eo quòd ſit magni animi & magnæ virtutis. Cui cõtrarius puſillanimis.

Magnificus autem à magna faciendo vocabulum traxit.

Manſuetus, mitis vel domitus, quaſi manu aſſuetus.

Modeſtus à modo dictus & temperie: nec plus quicquam nec minus agens.

Mitis, lenis & manſuetus & cedens impro- B
bitatibus, & ad ſuſtinendam iniuriam tacens quaſi mutus.

Mutus, quia vox eius non eſt ſermo, niſi mugitus: vocalem enim ſpiritum per nares quaſi mugiens emittit.

Memor, vel qui memoriam tenet, vel qui memoria tenetur.

Magiſter maior in ſtatione: nã σταρὸν græcè ſtatio dicitur.

Miniſter minor in ſtatione, ſiue quia officiũ debitum manibus exequitur.

Maior, minor, minimus: à numero monadis, quòd poſt eum non ſit alter.

Maximus aut meritis, aut ætate, aut hono C
re, facundia, aut virtute, aut omnibus magis eximius.

Modicus, paruus, ſed abuſiuè, cæterum rationabilis.

Moderatus à modo ſcilicet & tẽperamẽto

Mediocris, quod modicum illi ſufficiat.

Miſer propriè eo quòd omnem felicitatẽ amiſerit. Secundum autem Ciceronem propriè mortuus, qui in Tuſculanis miſeros mortuos vocat, propter quod iam amiſerunt vitã.

Miſerabilis quod ſit miſeriæ habilis.

Mœſtus naturaliter triſtis, non caſu. Eſt enim à natura mẽtis & animi: vnde & mœſtus.

Mendicus dictus, quia minus habet vnde D
vitã degat, ſiue quia mos erat apud antiquos os claudere egenum, & manum extendere, quaſi manu dicere.

Mendax, quod mentem alterius fallat.

Malignus, quia malitiæ votum vel opus peragit.

Malus appellatus à nigro felle, quod græci μέλαν dicunt, vnde & melancholici appellantur homines qui ad conuerſationem humanã refugiunt, & amicorũ charorũ ſuſpecti ſunt.

Malitioſus deterior malo, quia frequenter mal⁹: à malo autẽ peior dicitur, à bono melior

Melior dictus quia mollior, non durus aut ferreus, nam melius quaſi mollius.

Minax à facie oculorum quando furioſe ardeſcunt, vt videns amplius pertimeſcat.

Minator eſt monitor, ſed monitor dicitur cũ prænũtiat bona, minator cũ prænũtiat aduerſa

Mulctator eo quo blãdis verbis mulceat ad declinandum animum: tranſlatio à mulſo, id eſt, quod acceptum lenire ſolet fauces dolentis, aut oppletum ſordibus ſtomachum.

Metatores appellantur qui caſtra deſignant, à metiendo ſcilicet, Lucanus: Heſperios audax, veniat metator in agros.

Mollis, quod vigorem ſexus, eneruati corporis dedecore, & quaſi mulier emolliatur.

Macer à macie: & macies à macia, eo quod immoderata libido macros faciat.

Mancus, manu ancus, vel manu caſſus.

Moribundus, morienti ſimilis, ſicut vitabundus, viuenti ſimilis. Quando enim dicimus, moriturus eſt, verè moriturus eſt: moribundus autẽ non verè, ſed verè ſimilis morienti eſt.

Meretrix dicta, eo quod precium libidinis mereatur. Inde & meritoriæ tabernæ: nam & milites cùm ſtipẽdia accipiũt, mereri dicũtur

Morio à morte vocatus, eo quod non vigeat intellectu.

Mulio dictus à mulis, eo quod præſidet eiſdem vehiculis.

Manifeſtũ dicitur, quod in manu eſt prõptũ

N

NObilis non vilis, cuius & nomen & genus ſcitur.

Nubilis, ad nubendum habilis.

Nemo ab homine tractum eſt, ideſt, ne homo, quod eſt pro nullo.

Nullus autem, quaſi ne vllus.

Nihili compoſitum eſt ex nil & hilo. Hilũ autem Varro ait, ſignificare medullam eius ferulæ quam græci aſphodelon vocant: & ſic dici apud nos nihilum, quomodo apud græcos *oydetry. fortè οὐδὲ γρῦ.

Nequam à malo plerique diſtinguunt: aliũ perniciosũm: alium nugacem exiſtimantes, vt ait Monatius: Hic adoleſcens nequam nõ malus, id eſt, nugax, non pernicioſus. Alij cõfundunt, quaſi vtrumque vnum idẽmque ſignificet.

Nequaquã, eò quòd nec quicquã ſit, i. ex eo quod nihil ſit veteres eſſe dictum voluerunt. al. nequicquam

Neuter neque iſte neque ille, q. dicat nec vterque.

Nefarius, non dignus farre, quo primo cibi genere vita hominum ſuſtentabatur.

Nefandus, id eſt, nec nominandus quidem.

Nuncius enim & qui nunciat & quod nunciatur, id eſt, ἄγγελος καὶ ἀγγελία: ſed nuncius ipſe homo genere maſculino: id vero quod

nunciat genere neutro, vt hoc nuncium, & E
hæc nuncia.

Nazaræus, ideſt ſanctus Dei, Nazaræus olim dicebatur, qui ſanctam comam nutriebat, & nihil contaminatum conſpiciebat, abſtinens ſe à vino omníque ſicera, quæ mentẽ ab integra ſanitate peruertit.

Nugas autem Hebræũ nomen eſt. Ita enim in prophetis eſt expoſitum, vbi dicit Sophonias: Nugas qui à lege receſſerunt, vt noſſe poſſimus linguam Hebraicam omnium linguarum eſſe matrem.

Nugigerulus appellatus ab eo quod ſit garrulus turpis nuncius.

Negligens, quaſi nec legens.

Nepos dictus à genere quodam ſcorpionũ, qui natos ſuos conſumit, excepto eo qui dorſo eius inſederit: nam rurſus ipſe qui ſeruatus fuerit conſumit patrem: vnde homines qui bona parentum per luxuriam conſumũt, nepotes dicuntur. Hinc quoque nepotatio pro luxuria ponitur, qua certè quæquæ res conſumuntur.

Niger, quaſi nubiger, quia non ſerenus, ſed fuſco coopertus eſt. Vnde & nubilum diem tetrum dicimus.

O

ſmo recta ſententia O*Rthodoxus rectæ gloriæ.

Orator ab ore vocatus, à perorando nominatus ideſt dicendo. nam orare dicere eſt.

Obaudiens, ab aure, eo quod audiat imperantem.

Oſpes, quòd inferat oſtijs pedes.

Oſpes facilis, apertus & oſtio patens. vnde & oſpitalis homo dicitur.

Oſor inimicus ab odio dictus: ſicut amator ab amore, & eſt generis communis.

Odibilis, odio habilis.

Obſitus, obſeſſus, id eſt, vndique inſidijs conuallatus.

Obſcœnus impurę libidinis, à vitio obſcuro dictus.

al. obſcurior Obtunſus, hebetior & * obtuſior, quaſi ex omni parte tunſus.

Obnixus, contraniſus & conabundus.

Obnoxius, quia obligatus eſt nexibus culpę

al. Oblactator * Oblectator, quaſi cũ lacte & fraude, vt Terentius: Niſi me lactaſſes amantem. vnde & oblectare dictum eſt.

Obtrectator, malignus, & qui obſtringillando officiendóque non ſinat quempiam progredi & augeſcere.

Orbus, quòd liberos non habeat, quaſi oculis amiſsis.

Opifex, quòd opus faciat aliquod.

Opilio, cuſtos ouium, quaſi ouilio.

P

PRudens, quaſi porrò videns. perſpicax enim eſt, & incertorum præuidet caſus.

Patiens dictus à pauendo, pauere enim ferire eſt: percutitur enim & tolerat.

Perfectus cui iam nihil adiici poteſt. Huic nomini apud Grammaticos comparatio non adiicitur, quia ſi dixeris, Ille perfectior eſt, iſte perfectus non erit.

Pulcher à ſpecie cutis dictus, quod eſt rubẽs pellis: poſtea tranſiit hoc nomen in genus. Nã pulchritudo hominis aut in vultu eſt, vt: Os humeróſque Deo ſimilis—. aut in capillis, vt: Námque ipſe decoram Cæſariẽ. aut in oculis
F vt, —lætos oculis afflarat honores. aut in candore, vt: Quale manus addunt ebori decus. aut in lineamentis, vt, Te multo plus figura & lineamẽta hoſpitis delectabant. aut in proceritate vt Turnus. Vertitur in mediis, & toto vertice ſupra eſt.

Pellex à pelliciendo.

Perſpicax ſplendidus, eo quod perluceat.

Perpetuus, perennis.

Perennis ab eo quod ſit perpetuus annis.

Præſul vocatus, quia præeſt ſolicitudine.

Prępoſitus appellatus, eo quod ſit ſubiectorum ac famulantium ordinator vel rector.

Patroni à patribus dicti ſunt, quod huiuſ-
G modi affectum clientibus exhibeant, vt quaſi patres illos regant.

Pædagogus, cui paruuli aſſignantur: Græcum nomen eſt, & eſt compoſitũ ab eo quod pueros * agat. i. doceat, & laſciuientem refrenet ætatem. *ſmo ἀπὸ τῆς ἀγωγῆς, i. inſtitutione.*

Præſens dictus, quod ſit præ ſenſibus, ideſt coram oculis, qui ſenſus ſunt corporis.

Prior, quod primus ſit in ordine: & primus quaſi præminens.

Primus, poſterior, poſtremus.

Potens, rebus late patens: vnde & poteſtas quod pateat illi quaqua velit, & nemo intercludat, nullus obſiſtere valeat.

H Præopimus, præ cæteris opibus copioſus.

Pecunioſos Tullius primum eos dictos refert, qui plurimam habuiſſent pecuniam, id eſt, pecora. Ita enim antiqui eos appellabant. paulatim autem per abuſionem nomẽ ad aliud deuolutum eſt.

Peruicax propriè dicitur, qui in propoſito ſuo ad victoriã perſeuerat. Antiqui enim * viciam dicebant, quam nos victoriam: credo quòd inde dicatur herba * vitia, id eſt, victorialis. al. vigiam al. vigia

Pernix à pernitendo tractum eſt, id eſt, in conatibus perſeuerando. Alij pernicem velocem intelligũt pedibus: Nam pernicitas pedũ eſt, vt: Pernicibus ignea plantis. ſicut celeritas pen-

pennarum eſt, vt: --Celeríque fuga ſub ſidera lapſæ. A

Piger, quaſi pedibus æger. Eſt enim tardus ad incedendum: quod nomen per vſum tranſiit ad animum.

Pernox peruigilans nocte, perſeuerans.

Pertinax, impudenter tenens, quaſi pertinens.

Petulans nunc quidem pro audace & improbo ponitur: olim autem acerbi flagitatores, & propriè argentariorum coactorũ pueri quod precia rerũ crebrius & aſperius exigebant: à petendo petulantes vocati ſunt.

Procax propriè idem quod petax. Nã procari eſt petere: vnde & nuptiarum petitores proci dicuntur. B

Prodigus ſumptuoſus atque conſumptor, qui omnia porro agit & quaſi proiicit.

Profugus propriè dicitur qui procul à ſedibus ſuis vagatur, quaſi porro fugatus.

Peregrinus longè à patria poſitus ſicut alienigena.

Proiectus quaſi lõge & procul iactus, ſicut & produxit, quaſi porro illũ duxit, & prouocauit, quaſi porro illum vocauit.

Proiectus, quaſi porro eiectus ac proiectatus vnde, - Proiectáque ſaxa Pachyni, id eſt porro iactata.

Proſcriptus cuius bona palam & apertè deſcribuntur, boniſque fiſci agglomerantur. C

Præſcriptus ordinẽ ſignificat, ſicut & præſcriptiones apud Iuris conſultos.

Procinctus expeditus & armatus, vnde & In procinctu, id eſt cùm belli cauſa arma ſumebant.

Præcinctus eo quod ante ſe ponat aliquid quo præcingitur. Vnde & de Domino dictũ eſt, Præcinctus lintheo, lauit pedes diſcipulorum ſuorum.

Prædo eſt qui populando alienam inuadit prouinciã. Prædo ab abigendo prædas dictus, & prædo qui prædam habet.

Prædator eſt cui de præda debetur aliquid. D

Plagiator ἀπὸ τῦ πλαγίυ i. obliquo, quod non certa via gradiatur, ſed pelliciendo dolis.

Piratæ ſunt prædones maritimi ab incẽdio nauium tranſeuntium quas capiebant dicti. Nam Πῦρ ignis eſt.

Pugillator, qui de manu in manũnummorum aliquid ſubtrahit.

Peculator pro eo quod ſit pecuniæ publicæ defraudator.

Proditor pro eo quod detegit. Item proditor perditor: vt, Vnius ob iram Prodimur.

Perfidus quia fraudulentus eſt & ſine fide quaſi perdens fidem.

Periurus, quia perperè iurat, id eſt male iurat. Periurus autem in verbo r non habet. Nã peiero & deiero dicimus.

Præuaricator malè fidei aduocatus, & qui vel in accuſando nocitura, vel in defendendo profutura prætereat, aut inutiliter dubiéque ponat* mercedis gratia licet corruptus. Cicero, Quid enim tam præuarum, id eſt valide varum. al. mercedẽ

Pellax doloſus & fallax, à pelle, id eſt vultu. Foris enim vt fallat arridet, ſed nequitiam intus gerit.

Profanus quaſi porro à fano. Sacris enim illi non licet intereſſe.

Patricida propriè dicitur interfector parẽtis, quamuis quidam veteres hunc parenticidam dixerint, qui hominem occiderat, quoniam parricidium & homicidium in quocũque intelligi poſſit, cùm ſint homines hominibus pares.

Perſecutor non ſemper pro malo intelligitur, vnde, Perſecutor, perfectè ſecutor.

Publicanus eſt qui vectigalia publica exigit, vel qui per publica negocia ſeculi lucra ſectatur. vnde & connominatus eſt.

Peccator pellice id eſt meretrice vocatus quaſi pellicator, quod nomen apud antiquos tantùm flagitioſum ſignificabat, poſtea tranſiit hoc nomẽ in appellationem omniũ* iniquorum. Peccator item à pectoris caterua cognominatus, pro eo quod inibi occulta delictorum conduntur. al. hominũ.

Proſtitutæ meretrices à proſedendo in meritoriis, vel in fornicibus.

Pellex apud Græcos propriè dicitur à Latinis concuba vel concubina. Dicta antem à fallacia id eſt verſutia, ſubdolóſitate vel mendacio.

Procuruus quaſi per longum curuus.

Pauidus eſt quem vexat trepidatio mentis. habet enim cordis pulſationem, cordis motũ nam pauere ferire eſt, vnde & pauimentum.

Petræ autem & rupes à duritia ſaxorũ nominantur.

Puſillanimis, puſillo animo.

Petulcus dictus ab appetendo, vnde etiã & meretrices petulcas vocamus.

Piſinnus à puſione dictus.

Productus, quaſi porro ductus.

Pellicanus vir ſanctus ſolitudini deditus.

Q

QVæſtor à quærendo dictus, quaſi quæſitor.

Queſtuoſus querimonioſus.

Querulus quia querelam infert.

Quietus quod ſit ipſe ſibi animo ſecurus neminem tangens.

R

RElgioſos ait Cicero à relegendo appellatos, qui retractant, & quaſi relegunt ea quæ ad cultum diuinum pertineant. Hi ſunt dicti religioſi ex relegendo tanquam ex eligẽdo eligentes, ex diligendo diligentes, ex intelligendo intelligentes.

Ratiocinator dictus vir magnus, quia de omnibus rebus quas eſſe mirabiles cõſtat poſſit reddere rationem.

Retractator repetitor, nam retractare, eſt repetere quod omiſeras.

Reſipiſcens eo quod mentem quaſi poſt inſaniã recipiat, aut quia* reſipit qui ſapere deſierat. Caſtigat enim ſeipſum dementiæ, & confirmat animum ſuum ad rectius viuendũ cauens ne iterum corruat. [al. recipit.]

Repentinus à repente. Repente autem & aduerbium & nomen poteſt eſſe.

Robuſtus fortis, validus, à fortitudine roboreæ arboris appellatus.

Rapidus velox pedibus.

Raptor eo quod corruptor. Inde & rapta eo quod corrupta eſt.

Reus à re de qua obnoxius eſt, & reatus à reo eſt nuncupatus.

Reus maieſtatis primùm dictus qui aduerſus rempublicam aliquid egiſſet, aut quicunque hoſtibus conſenſiſſet. Dictus autem reus maieſtatis, quia maius eſt lædere patriam quã ciuem vnum. Poſtea autem & hi rei maieſtatis dicti ſunt: qui aduerſus maieſtatem principis egiſſe viderentur, vel qui leges inutiles reipublicæ contulerant, vel vtiles abrogauerant.

Rixoſus à rictu canino dictus. Sẽper enim ad contradicendum paratus eſt, & iurgio delectatur, & prouocat contendentem.

Ruſticus dictus quod rus operetur, id eſt, terram.

S

SApiẽs dictus à ſapore, quia ſicut guſtus aptus eſt ad diſcretionem ſaporis ciborũ: ſic ſapiens ad dinoſcentiam rerum atque cauſarum, quod vnũquodque dinoſcat, atque ſenſu veritatem diſcernat. Cui cõtrarius eſt inſipiens quod ſit ſine ſapore, nec alicuius diſcretionis vel ſenſus.

Studioſus, quaſi ſtudiis curioſus.

Sanctus veteri conſuetudine appellatus, eo quod hi qui purificari volebant, ſanguine hoſtiæ tangebantur, & ex hoc ſancti nomen acceperunt.

Sincerus, quaſi ſine corruptione. cui contrarius eſt inſincerus, vitiatus, corruptus.

Supremus, ſummus, ab eo quod ſupereminéat. Vnde & ſupremas partes dicimus.

E Sublimis ab altitudine vocatus honoris. nã propriè ſublime dicitur, quod in alto eſt, vt Sublimémque ferens ad ſidera cæli.

Specioſus à ſpecie vel aſpectu: ſic formoſus à forma.

Solers quod ſit ſollicitus in arte & vtilis. Solers enim apud antiquos dicebatur: qui erat omni bona arte inſtructus. Terẽtius, Adoleſcentem ſolertem dabo.

Superſtitioſos ait Cicero appellatos, qui totos dies precabantur, & immolabant, vt ſibi ſui liberi ſuperſtites eſſent.

Solicitus quaſi ſolers & citus atque inrequietus.

F Sedulus familiare verbũ Terentij: hoc eſt ſine dolo, alias aſſiduus.

Sodales dicuntur, qui ad ſymbolum cõuenire conſueuerunt, quaſi ſuadẽtes, alias quaſi ſedales. Ipſi & ſocii dicuntur propter periculi & operis ſocietatem, quaſi in vna caliga, & vno veſtigio manentes.

Stultus ebetior corde, ſicut quidã ait, Ego meipſum ſtultum eſſe exiſtimo: fatuum eſſe non opinor, id eſt obtuſis quidem ſenſibus, non tamen nullis. Stultus eſt, qui per ſtuporem nõ mouetur iniuria, ſeuitiam enim perfert nec vltus eſt, nec vlla ignominia cõmouetur ad dolorem.

G Signis, id eſt ſine igne, ingenio carẽs. Se autem ſine ſignificat, vt Sedulus ſine dolo.

Securus quaſi ſine cura, id eſt frigus, per quod inutiles accipimus.

Stupidus ſepius ſtupens.

Superbus dictus, quia vult ſuperuideri quã eſt: Qui enim vult ſupergredi quod eſt, ſuperbus eſt.

Suſurro de ſono locutionis appellatus, quia non in facie alicuius: ſed in ore loquitur de altero detrahendo.

Seditioſus, qui diſſentionem animorum facit & diſcordias gignit: quã Græci διάστασιν dicunt.

H Seuerus quaſi * ſatis verus, tenet enim ſine pietate iuſticiam. [al. ſeuus.]

Simulator dicitur à ſimulacro. Geſtat enim ſimilitudinem eius quod non eſt ipſe.

Suaſor decipiens, id eſt, in ſuam ſortem trahens.

Scrupuloſus animi minuti & aſperi. Scrupo enim eſt arena durior.

Sacrilegus dicitur ab eo quod ſacra legit, id eſt furatur.

Sicarius vocatur, qui ad perpetrandum ſcelus telis armatus eſt. Sica enim gladius eſt à ſecando vocatus.

*Sçuus ſiniſter atque peruerſus, à peruerſitate. Eſt enim peſſimi & crudelis animi. [al. fortè Sceuus.]

Scenicus

Scenicus, qui in theatro agit. Theatrum A enim ſcena eſt.

Scorta quæ à Græcis σκύτια vocabantur. quo defricantur pelles, quibus corruptela fit:

Spurcus, quòd ſit impurus.

Scelerosus, ſceleribus plenus, vt lapidoſus locus & arenoſus. Plus eſt autem ſceleroſus quàm ſceleratus.

Sator ſeminator, vel pater à ſemine.

Scurra, qui ſectari ſolet quẽpiam cibi gratia. A ſequendo ergo inde ſcurras conſtat appellatos. Idem aſſecla, à ſequendo.

Satelles, quòd adhæreat alteri, ſiue à lateris cuſtodia.

Suffectus, in loco alterius ſuppoſitus, quaſi ſuffactus. Vnde & conſulem ſuffectum dicimus eum, qui pro alio ſubſtituitur. B

Secundus, quia ſecus pedes: & tractus eſt ſermo à ſequentibus ſeruis pediſſequis. Vnde & ſecunda fortuna dicitur, quod ſecundum nos eſt, id eſt prope nos. Inde & res ſecundæ, id eſt proſperæ. Secundæ autem à ſequendo ſunt dictæ.

Stipulator promiſſor. Stipulari enim promittere eſt, ex verbis iuriſperitorum.

Sanus à ſanguine, quia ſine pallore eſt.

Soſpes ſalutis hoſpes.

Salus à ſale nomen accepiſſe putatur.

Subtilis ab extenuatione dictus.

Sequeſter dicitur, qui certantibus medius interuenit, qui apud Græcos ὁμάστος dicitur, apud quem pignora deponi ſolent. Quod vocabulum à ſequẽdo factum eſt, quòd eius qui electus ſit, vtraque pars fidem ſequatur. C

Seſſilis, quod non videtur ſtare: ſed ſedere.

Surdus à ſordibus humoris aure conceptis. & quamuis multis caſibus accedat, nomẽ tamen æger ex prædicto vitio retinet.

Siccus quòd ſit * exſiccatus, ſiue per antifraſin. quòd ſit ſine ſucco. al. exſiccatus.

Sepultus dictus, eo quod ſit ſine palpitatione vel ſine pulſu, id eſt ſine motu.

*Sagio ab exigendo dictus. al. Sais.

Sutor à ſuendis pellibus nominatur.

Subulcus porcorum paſtor, ſicut bubulcus à cura boum.

T

TVtor qui pupillum tuetur, hoc eſt intuetur, de quo in conſuetudine vulgari dicitur. Quid me mones? Et tutorem & pedagogum olim obrui.

Teſtes dicti quòd teſtamento adhiberi ſolent, ſicut ſignatores quod teſtamentum ſignent.

Tetricus mons in Sabinis aſperrimus. Vnde & triſtes homines tetricos dicimus.

Taciturnus in tacendo* diurnus. al. diuturnus.

Trutinator examinator ex iudicij libra perpendens recta, tranſlatione à trutina, quæ eſt gemina ponderum * lancis. al. lanx vel lances.

Triſtis, tenax, nummi cupidior quòd teneat. Interdum & pertinax.

Truculentus, toruus, terribilis, eo quòd ſit toruo vultu & turbulento aſpectu, vt torua leæna, & Cernimus aſtantes nequicquam lumine toruo.

Turbidus, terribilis.

Teter ab obſcura tenebroſaque vita. Teterrimus pro fero nimium, Tetrum enim veteres pro fero dixerunt, vt Ennius, Tetróſque elephantes.

Terribilis, quia timorem habet & timetur.

Tergiuerſator, quod animum quaſi tergũ vertat huc & illuc, nec facilè qualis ſit intelligitur.

Temulentus à temeto, id eſt vino dictus.

Timidus quod timeat diu, id eſt à ſanguine, nam timor ſanguinem gelat, quia coactus gignit timorem.

Turpis quod ſit informis & torpeat.

V

VIr à virtute.

Vtilis ab vtendo bene ſua, vel quod bene quod vti poſſit, ſicut docilis quod doceri poſſit.

Verus à veritate, hinc & verax. Maior eſt veritas quàm verus, quia non eſt veritas à vero, ſed verus à veritate deſcendit.

Veridicus, quia verum dicit, & veritatis aſſertor eſt.

Verecũdus, quia verum factum erubeſcit.

Viridis, vi & ſucco plenus.

Venuſtus pulcher, à venis, id eſt ſanguine.

Viuens, id eſt viuus.

Varius, quaſi nõ vnius viæ, ſed incertæ mixtæque ſententiæ.

Verſutus, eo quòd eius mens in quolibet actu ad quamlibet fraudem facilè vertitur, vnde & verſutia dicitur contorta ſententia. Plautus, Verſutior eſt quàm rota figularis.

D Vilis à villa, nullius enim vrbanitatis eſt.

Verſipellis eo quòd in diuerſa vultum & mentem vertat. Inde & verſutus & callidus.

Violentus, quia vim infert.

Vecors malicordis & malæ conſcientiæ.

Vagus, quaſi ſine via.

Vanus à Venere etymologiam trahit. Item vanus inanis, falſus, eo quòd ſine memoria euaneſcat.

Veſanus* porro ſanus. al. non probè ſanus.

Vinolentus, qui & ſatis bibit & difficile inebriatur.

Vexatus, id eſt portatus, ab eo quòd eſt veho, vexo, vecto, vt, Vexaſſe ſit portaſſe.

Veneficus eo quòd venenum mortis cauſa parauit, aut præſtitit, aut vendidit.

Vector quaſi vehitor. Eſt autem vector & qui vehit & qui vehitur.

Venator, quaſi venabulator, à venatione ſcilicet qua beſtias premit. Quatuor autem ſunt venatorum officia, Veſtigatores, indagatores, alatores, & preſſores.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM, Liber XI.

CAPITA LIBRI VNDECIMI.

1 *De homine & partibus eius.*
2 *De ætatibus hominis.*
3 *De portentis.*
4 *De transformatis.*

De homine & partibus eius, CAP. I.

NAtura dicta eſt ab eo quod naſci aliquid faciat. Gignendi enim & faciendi potens eſt. Hanc quidã Deum eſſe dixerunt, à quo omnia creata ſunt & exiſtunt.

Genus à gignendo dictum, cui deriuatiuũ nomen à terra, ex qua omnia gignuntur, γῆ enim græcè terra dicitur.

Vita dicta propter vigorem, vel quod vim teneat naſcendi atque creſcendi. Vnde & arbores vitam habere dicuntur, quia gignuntur & creſcunt.

Homo dictus, quia ex humo factus eſt, ſicut dicitur in Geneſi, Et creauit Deus hominem de limo terræ. Abuſiue autem pronuntiatur ex vtraque ſubſtantia totus homo, ideſt ex ſocietate corporis & animæ. Nam propriè homo ab humo. Græci verò hominẽ ἄνθρωπον appellauerũt, eo quod ſurſum ſpectet ſubleuatus ab humo ad contemplationem artificis ſui. Quod Ouidius poëta deſignat cùm H dicit, Pronáque cùm ſpectent animalia cætera terram, Os homini ſublime dedit, cælúmque videre Iuſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus. Qui ideo erectus cælum aſpicit, vt Deum quærat, non vt terram intendat, veluti pecora quæ natura prona & ventri obedientia finxit.

Duplex eſt autem homo, interior & exterior. Interior homo anima, exterior homo corpus.

Anima autem à ventis nomen accepit, eo quod ventus ſit. Vnde & ventus græcè ἄνεμος dicitur, quod ore trahentes aërem viuere videamur: ſed apertiſſimè falſum eſt, quia multo prius gignitur anima quàm cõcipi ore F aër poſſit: quia iam in genitricis vtero viuit. Non eſt ergo aër anima, quod quidam putauerunt, qui non potuerunt incorpoream eius cogitare naturam.

Spiritum idem eſſe quod animam, Euangeliſta pronũtiat dicens. Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & rurſus poteſtatem habeo ſumendi eã. De hac quoque ipſa Domini anima paſſionis tempore memoratus euangeliſta ita protulit dicens, Et inclinato capite emiſit ſpiritum. Quid eſt enim emittere ſpiritum, niſi quod animam ponere? ſed anima dicta propter quod viuit: ſpiritus autem vel pro ſpeciali natura, vel pro eo quod * ſpiret in corpore. al. inſpiret

G Item animum idem eſſe quod animam, ſed anima vitæ eſt, animus conſilij. Vnde dicunt philoſophi etiam ſine animo vitam manere, & ſine mente animam durare. vnde & amentes, nam mẽtem vocari volunt vt ſciat: animum vt velit.

Mens autem vocata quod emineat in anima, vel quod meminit. Vnde & immemores amẽtes, quapropter non anima, ſed quod excellit in anima mens vocatur, tanquam caput eius vel oculus. Vnde & ipſe homo ſecundũ mentem imago Dei dicitur. ita autem hæc omnia adiuncta ſunt animæ, vt vna res ſit. Pro efficientiis enim cauſarum diuerſa nomina ſortita eſt anima. Nam & memoria mens H eſt, vnde & immemores amentes. dum ergo viuificat corpus, anima eſt: dum ſcit, mens eſt: dum vult, animus eſt: dum recolit, memoria eſt: dum rectum iudicat, ratio eſt: dum ſpirat, ſpiritus eſt: dum aliquid ſentit, ſenſus eſt. Nã inde animus ſenſus dicitur pro iis quæ ſentit, vnde & ſententia nomen accepit.

Corpus dictum pro eo quod corruptum pereat. Solubile enim atque mortale eſt, & aliquando ſoluendum.

Caro autem à creando eſt appellata

Crementum enim ſemen eſt maſculi, vnde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc & parentes creatores vocantur.

Caro autem ex quatuor elementis compacta

cta eſt. nam terra in carne eſt, aër in alitu, humor in ſanguine, ignis in calore vitali. Habēt verò in nobis elementa ſuam quæque partē, quibus quid debetur compage reſoluta.

Caro autem & corpus diuerſa ſignificant. In carne ſemper corpus eſt, non ſemper in corpore caro. nam caro eſt quæ viuit, idem & corpus. Corpus quod non viuit, id eſt nō caro. Nam corpus dicitur aut quod poſt vitā mortuum eſt, aut ſine vita eſt conditum. Interdum & cum vita corpus, & non caro, vt herba, & lignum.

Senſus corporis quinque ſunt, viſus, auditus, odoratus, guſtus & tactus. Ex quibus duo aperiuntur, & clauduntur ſemper, duo patentes ſunt.

Senſus dicti, quia per eos anima ſubtiliſſimè totum corpus agitat vigore ſentiendi.

Vnde & præſentia nuncupantur, quod ſint præ ſenſibus, id eſt præ oculis, quæ præſto ſunt oculis.

Viſus eſt qui à philoſophis humor vitreus appellatur. Viſum autem fieri quidam aſſeuerant, aut externa ætherea luce, aut interno

al. vias ſpiritu lucido per tenues* venas à cerebro venientes, atque penetratis tunicis in aërē exeuntes, & tunc commixtione ſimilis materiæ

al. viuor viſum dantes. Viſus dictus quod* viuacior ſit cæteris ſenſibus, ac præſtantior ſiue velocior amplúſque vigeat, quantum memoria inter cætera mentis officia. Vicinior eſt enim cerebro vnde omnia manant, ex quo fit, vt ea quæ ad alios pertinēt ſenſus, videre dicamus, veluti cū dicimus: Vide quomodo ſonat, vide quomodo ſapit, ſic & cætera.

Auditus appellatus quod voces hauriat, hoc eſt aëre verberato ſonos ſuſcipiat.

Odoratus quaſi aëris odore* attractus. Tacto enim aëre ſentitur, ſic & olfactus quod

al. attactus odoribus afficiatur.

Guſtus à gutture dictus.

Tactus eo quod pertractet & tāgat, & per omnia membra vigorem ſenſus aſpergat. Nā tactu probamus quicquid cęteris ſenſibus iudicare non poſſumus. duo autē tactus genera ſunt, nam aut extrinſecus venit quod feriat aut intus in ipſo corpore oritur quod ſentiatur.

Vnicuique autem ſenſui propria natura data eſt. Nā quod videndum eſt, oculis capitur quod audiendū, auribus: mollia & dura tactu æſtimātur, ſapor guſtu, odor naribus ducitur.

Prima pars corporis caput, datūque illi hoc nomen eo quod ſenſus omnes & nerui inde initium capiant, atque ex eo omnis vigendi cauſa oriatur. Ibi enim omnes ſenſus apparent. Vnde ipſius animæ quæ conſulit corpo-

A ri quodammodo perſonam gerit.

Vertex eſt ea pars qua capilli capitis colliguntur, & in qua cæſaries vertitur, vnde & nuncupatur.

Caluaria ab oſſibus caluis dicta, per defectionem, & neutraliter pronunciatur.

Occipitium capitis pars poſterior, quaſi cōtra capitium, vel quod ſit capitis retrorſum.

Capilli vocati, quaſi capitis pili, facti vt & decorem præſtent & cerebrum aduerſus frigus muniant atque à ſole defendant.

Pili autem dicti à pelle qua prodeunt, ſicut & pilum dicitur à pila, vbi pigmentum contunditur.

B Cæſaries à cedendo vocata, ideóque tantū virorum eſt. Virum enim tonſum eſſe decet, mulierem non decet.

Comæ ſunt propriè non cæſi capilli, & eſt Græcus ſermo. Nam comas Græci à ſecando nominant, vnde & κυρῶν tundere dicunt Vnde & cirri vocantur, quod etiam idē Græci* mallonem vocant.

Crines propriè mulierum ſunt. Dicti autē crines eo quod vittis diſcernantur. Vnde & diſcriminalia dicuntur, à quibus diuiſi religātur. al. fortè μαλλοὺς

Tempora ſunt quę caluarię dextra lęuáque ſubiacent. Quæ ideo ſic nuncupantur, quia

C mouentur, ipſáque mobilitate quaſi tempora quibuſdam interuallis mutantur.

Facies dicta ab effigie. ibi eſt enim facta totā figura hominis & vniuſcuiuſque perſonæ cognitio.

Vultus verò dictus, eo quod per eum voluntas oſtenditur animi: ſecundum voluntatem enim in varios motus mutatur, vnde & differunt ſibi vtraque: nam facies ſimpliciter accipitur de vniuſcuiuſque naturali aſpectu. Vultus autem animorum qualitates ſignificat.

Frons ab oculorum foraminibus nominata eſt. Hæc imago quędam animi mētis motum ſpecie ſua exprimit, dum vel læta vel triſtis eſt.

D Oculi vocati, ſiue quia eos ciliorum tegmina occulcant: ne qua incidentis iniuriæ offenſione lædantur, ſiue quia lumē occultum habēt, id eſt ſecretum, vel intus poſitum. Hi inter omnes ſenſus viciniores animæ exiſtūt: in oculis enim omne mētis iudicium eſt, vnde & animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autem idem & lumina. Et dicta lumina quod ex eis lumen manat, vel quod ex initio ſui clauſam teneāt lucem, aut extrinſecus acceptam viſui præponendo refundant.

Pupilla eſt medius punctus oculi in quos vis

eſt videndi, vbi quia paruę imagines nobis videntur, propterea pupillæ appellantur. Nam paruuli pupilli dicuntur. Hanc plerique * pupillam vocant: vocatur autem pupilla quòd ſit pura atque impolluta, vt ſunt puellæ. Phyſici dicunt eaſdẽ pupillas quas videmus in oculis, morituros ante triduum non habere, quibus non viſis certa eſt deſperatio.

al. papulam

Circulus verò quo à pupilla partes albę oculi ſeparantur diſcreta nigredine corona dicitur, quòd rotunditate ſui ornẽt ambitum pupillæ.

Voluos autem quidam appellant ipſos vertices oculorum ex ſimilitudine valuarum.

Palpebræ ſunt ſinus oculorum, à palpitatione dictæ, quia ſuper mouentur. Concurrunt enim inuicem, vt aſſiduo motu reficiãt obtutum. Munitæ ſunt autem vallo capillorum, vt & apertis oculis ſi quid inciderit repellatur, & ſomno * conniuentibus tanquã inuoluti quieſcant latentes. In ſummitate autem palpebrarum locis quibus ſe vtræque clauſæ contingunt extant admoti ordine ſeruato capilli, tutelam oculis miniſtrantes, ne irruente ſorde facilè iniurias excipiant, & ex eo noceantur, vt pulueris vel cuiuſquam craſſioris materiæ arceant contactum, aut ipſum quoque aërem concidendo mitificent, quod tenuem atque ſerenum faciant viſum.

al. cohibentibus.

Lacrimas quidam à laceratione mentis putant dictas, alij exiſtimant ideo quod Græci δακρύα vocant.

Cilia ſunt tegmina quibus cooperiũtur oculi, & dicta cilia quod celent oculos, tegántque tuta cuſtodia.

Supercilia dicta, quia ſuperpoſita ſunt ciliis quæ idcirco pilis veſtita ſunt, vt oculis munimenta prætendant, & ſudorem à capite defluentem depellant.

Intercilium verò eſt medium illud inter ſupercilia quod ſine pilis eſt.

Genæ ſunt inferiores oculorum partes, vnde barbæ inchoant: nam Græcè γένεια barbæ. Hinc & genæ quod inde incipiant gigni barbæ.

Malæ ſunt eminentes ſub oculis partes ad protectionem eorum ſuppoſitæ. Vocatæ autẽ malæ ſiue quod infra oculos promineant, in rotunditatem, quæ græci μῆλα appellant, ſiue quod ſint ſuper maxillas.

Maxillæ per diminutionẽ à malis, ſicut paxillus à palo, taxillus à talo.

Mandibulæ ſunt maxillarũ partes, ex quo & nomen factum.

Barbam veteres vocauerunt quod virorum ſit, non mulierum.

* Aurium inde dictum nomẽ à vocibus hauriendis, vnde & Virg. Vocémque his auribus hauſi. Aut quia vocem ipſam græci ἀυδὴν vocant, ab auditu. Per immutationem enim literæ aures, quaſi audes nuncupatæ ſunt. Vox enim repercuſſa per anfractus earum ſonum facit quo ſenſum excipiant audiendi.

al. Auribus inditum.

E

* Pinnula ſumma pars auris ab acumine dicta. * Pinnum enim antiqui acutum dicebant vnde & bipennis & pinna.

al. Pennula

al. Pennum & Penna

Nares idcirco nominantur, quia per eas vel odor vel ſpiritus * nare non deſinit, quia nos odore admonent, vt norimus aliquid & ſciamus: vnde econtra inſcij ac rudes ignari dicũtur. Olfeciſſe enim, veteres ſciſſe dicebant. Ter. Ac non totis ſex menſibus prius olfeciſſent quàm ille quicquam cœperit.

al. manare

F

Narium recta pars propter quod æqualiter ſit in longitudine & rotunditate porrecta, columna vocatur: extremitas eius, pirula à formula pomi piri. Quæ vero dextra læuáque ſunt, * pinnulæ ab alarum ſimilitudine, mediũ autem interſinium.

al. Pennulæ

Os dictum quod per ipſum quaſi per oſtiũ & cibos intus mittimus, & ſpiritũ foris proiicimus, vel quia ibi ingrediuntur cibi, & inde egrediuntur ſermones.

Labia à lambendo nominata, quod autem ſuperius eſt, labium dicimus, quod inferius eo quod groſſius ſit, labrum. Alij virorum labra, mulierum labia dicunt.

G

Linguæ à lingendo cibum putat Varro nomen impoſitum. Alij quod per articulatos ſonos verba ligat. Sicut enim plectrum cordis, ita lingua illiditur dentibus & vocalem efficit ſonum.

Dentes Græci ὀδόντας vocant, & inde in latinum nomen trahere videntur. Horũ primi præciſores dicuntur, quia omne quod accipitur, ipſi prius incidunt. Sequentes canini vocantur, quorum duo in dextra maxilla, & duo in ſiniſtra ſunt. Et dicti canini, quia ad ſimilitudinem caninorum exiſtunt, & canis ex ipſis oſſa frangit, ſicut & homo, & quod non poſſunt priores præcidere, illis tradunt, vt cõfringant. Hos vulgus pro longitudine & rotũditate colomellos vocant. Vltimi ſunt molares, qui conciſa à prioribus atque confracta ſubigunt & molunt, atque immaſſant, vnde & molares vocati ſunt.

H

Dentium autem numerum diſcernit qualitas ſexus. Nã in viris plures, in fœminis pauciores exiſtunt.

Gingiuæ, à gignendis dentibus nominatæ. Factæ autem ſunt etiam ad decorem dentiũ, ne nudi horrori potius, quàm ornamento exiſterent.

Palatum noſtrum ſicut cælum ſurſum eſt poſitum

poſitum, & inde palatum à polo per deriua- A
tionem, ſed & græci ſimiliter palatum οὐρανὸν appellant, eo quòd pro ſui concauitate cæli ſimilitudinem habeat.

Fauces à fundendis vocibus nominatæ, vel quod per eas famur voces.

Arteriæ vocatæ ſiue quòd per eas à pulmone aër, hoc eſt ſpiritus fertur, ſeu quòd arctis, & anguſtis meatibus ſpiritũ vitalem retineãt, vnde vocis ſonos emittunt: qui ſoni vno modo ſonarent, niſi linguæ motus diſtantias voci efficeret.

Toles gallica lingua dicuntur, quas vulgò per diminutionem tuſillas vocant, quæ in faucibus turgeſcere ſolent.

Mentum dictum quòd inde mandibulæ B
oriantur, vel quod ibi iungantur.

Gurgulio à gutture nomen trahit, cuius meatus ad os & nares pertendit: habens viam qua vox ad linguam trãſmittitur, vt poſſit verba collidere, vnde & garrire dicimus.

Rumen proximum gurgulioni, quo cibus & potio deuoratur. Hinc beſtiæ quæ cibos reuocant ac remandunt, ruminare dicuntur.

Sublinguium operculum gurgulionis, quaſi parua lingua, quod foramen linguę recludit operitve.

Collum dictum, quod ſit rigidum & rotũdum, vt columna, baiulans caput & ſuſtentãs quaſi capitolium, cuius anterior pars gula vo- C
catur, poſterior ceruix.

Ceruix autem vocata, quòd per eam partẽ cerebrum ad medullam ſpinæ dirigitur, quaſi cerebri via. Veteres autem plurali tantùm numero ceruices dicebant: primus Hortenſius ceruicem ſingulariter dixit. Ceruix autẽ numero ſingulari mẽbrum ipſum ſignificat. Nam pluraliter contumaciam ſæpe demonſtrat. Cic. in Verr. Prætorem tu * accuſes frangere ceruices.

al. accuſes frange.

Humeri dicti, quaſi armi, ad diſtinctionem hominis à pecudibus mutis, vt hi humeros, illi armos habere dicuntur, nam propriè armi quadrupedum ſunt.

Ala ſummi humeri pars poſterior.

Brachia à fortitudine nominata, βαρὺ enim Græcè, graue & forte ſignificat. In brachiis enim tori lacertorum ſunt, & inſigne muſculorum robur exiſtit. Hi ſunt tori, i. muſculi, & dicti tori, quòd illi viſcera torta videantur.

Cubitus dictus, quòd ad cibos ſumendos in ipſo cubamus.

Vlna ſecũdum quoſdam vtriuſque manus extẽſio eſt, ſecundum alios cubitus, quod magis verum eſt, quia græcè ὁ ὤλενος, cubitus dicitur.

Alæ ſub brachia ſunt appellatæ, eo quòd ex eis in modum alarum motus brachiorum inchoet, quas quidam aſcillas vocant, quòd ex his brachia * cilluntur, id eſt, mouentur, vnde & oſcilla dicta ab eo, quòd cillantur, i. moueantur ora. Nam cillere eſt mouere. Hos quidam ſubhircos vocant, propter quod in pleriſque hominibus hircorum fœtorem reddant.

al. cillantur

Manus dicta, quòd ſit totius corporis munus. Ipſa enim cibum ori miniſtrat, ipſa operatur omnia, atque diſpenſat: per eam accipimus & damus. Abuſiuè autem manus etiam ars vel artifex, vnde & manus precium dicimus.

Dextra vocatur à dando, ipſa enim pignus pacis datur, ipſa fidei teſtis atque ſalutis adhibetur, & hoc eſt illud apud Tullium, Fidem publicam iuſſu ſenatus dedi, i. dextram. Vnde & Apoſtolus dicit: Iacobus & Ioannes dextras dederunt mihi, & reliqua.

Læua, quòd aptior ſit ad leuãdum. Siniſtra autem vocata, quaſi ſine dextra, ſiue quòd rẽ fieri ſinat. A ſinendo enim ſiniſtra eſt nuncupata.

Palma eſt manus expanſis digitis, ſicut contractis, pugnus.

Pugnus autem à pugillo dictus, ſicut palma ab expanſis palmæ ramis.

Digiti nuncupati, vel quòd decem ſunt, vel quia decẽter iuncti exiſtunt. Nam habent in ſe & numerum perfectum & ordinem decẽtiſſimum. Primus pollex vocatur, eo quod inter cæteros virtute polleat, & poteſtate. Secũdus index & ſalutaris, ſeu demonſtratorius, quia eo ferè ſalutamus atque oſtẽdimus. Tertius impudicus, quod plerumque per eũ probri inſectatio exprimitur. Quartus anularis, eo quod in ipſo anulus geritur: idem & medicinalis, quod eo trita collirìa à medicis colliguntur. Quintus auricularis, pro eo quod eo aurem ſcalpimus.

Vngulas ex græco vocamus: illi enim has ὄνυχας dicunt.

D
Truncus media pars corporis à colo vſque ad inguina. De quo Nigidius: Caput collo vehitur, truncus ſuſtinetur coxis & genibus, cruribúſque.

Thorax à Græcis dicitur anterior pars trũci à collo vſque ad ſtomachum, quam nos dicimus arcam, eo quod ibi arcanum ſit, i. ſecretum quo cæteri arcentur. Vnde & arca & ara dicta, quaſi res ſecretæ, cuius eminentes pulpæ mamillæ dicuntur. Inter quas pars illa oſſea pectus dicitur, dextra læuáque coſtæ.

Pectus vocatum quod ſit pexum inter eminentes mamillarum partes, vnde & pectinem dicimus, quod pexos capillos faciat.

Mamillæ vocatæ, quia rotundæ ſunt, quaſi malæ, per diminutionem ſcilicet.

Papillæ capita mammarum ſunt, quas infantes ſugentes comprehendunt. Et dictæ papillæ quòd eas infantes quaſi pappãt dum lac ſugunt, proinde mamilla eſt omnis eminentia vberis, papilla verò breue illud vnde lac trahitur.

Vbera dicta, vel quia lacte vberta, vel quia vuida humore ſcilicet lactis in more vuarum plena.

Lac vim nominis à colore trahit, quòd ſit albus liquor λευκὸς enim græcè, album dicũt, cuius natura ex ſanguine commutatur: nam poſt partum ſi quid ſanguinis nondum fuerit vteri nutrimento conſumptum: naturali meatu fluit in mammas, & earum virtute albeſcẽs lactis accipit qualitatem.

Cutis eſt quæ in corpore prima eſt appellata, quod ipſa corpori ſuperpoſita inciſionem prima patitur. Cutis enim græcè * inciſio dicitur, eadem & pellis quòd externas iniurias corporis tegendo pellat, pluuiáſque & ventos ſoliſque ardores perferat.

Alludit fortaſſe ad etymologiã δέρματος. Nam δέρμα dicitur ἀπὸ τοῦ δέρω quod ſignificat ſcindo vel cædo.

Pellis autem mox detracta: ſubacta iam corium dicitur.

Corium autem per deriuationem caro appellatur, quòd eo tegatur: ſed hoc in brutis animalibus proprium eſt.

Pori corporis græco nomine appellantur, qui Latinè propriè ſpiramenta dicuntur, eo quòd per eos viuificus ſpiritus exterius miniſtretur.

Atuina eſt pinguedo cuti adhærens.

Pulpa eſt caro ſine pinguedine, dicta quòd palpitet, reſilit enim ſæpe. Hanc plerique & viſcum vocant, propter quod glutinoſa ſit.

Membra ſunt partes corporis.

Artus quibus colligantur membra, ab artãdo dicti.

Nerui græca appellati deriuatione, quos illi νεῦρα vocant. Alij latinè vocatos neruos putant, eo quòd per artuum coniunctiones inuicem his inhæreant. Maximam autem virium ſubſtantiam neruos facere certiſſimum eſt. Nam quanto fuerint denſiores, tanto propenſius augeſcere firmitatem.

Artus enim dicti quòd colligati inuicem neruis artentur, i. ſtringantur, quorum diminutiua ſunt articuli. Nam artus dicimus mẽbra maiora, vt brachia, articulos minora mẽbra vt digiti.

*Compagia capita ſunt oſſium: dicta eo quòd ſibi compacta neruis velut glutino quodam adhæreant. al. Cõpago

Oſſa ſunt corporis ſolidamenta. In his enim poſitio omnis robúrque ſubſiſtit. Oſſa autem

E ab vſto dicta, propter quòd cremarentur ab antiquis, ſiue, vt alij putant, ab ore, quòd ibi pateant: nam vbique cute viſceribúſque obtecta celantur.

Medullæ appellatæ, quòd madefaciant oſſa, irrigant enim & confortant.

* Vertibulæ ſunt ſummæ oſſium partes nodis craſſioribus conglobatæ: dictæ ita, eo quòd ad inflexionem membrorum illa vertantur. al. Vertibula

Cartilagines, oſſa mollia & ſine medulla, quod genus auriculæ & narium diſcrimen & coſtarum extremitates habent, ſiue opercula oſſium quæ mouentur. Et dictæ cartilagines,

F quòd leni attritu carent dolore dum * flectuntur. al. plectuntur

Coſtas appellari quidam putant, quòd ab ipſis interiora cuſtodiantur, vt tota mollicies ventris vallata * ſeruetur. al. ſaluetur

Latus quia iacentibus nobis latet. Eſt enim læua pars corporis, dextro autem lateri habilior motus eſt, * læua fortior, & oneri ferendo accommodatior. Vnde & læua nuncupata, quòd aptior ſit ad leuandum aliquid & portãdum. Ipſa enim geſtat clypeum, enſem, pharetram, & reliqua onera, vt expedita ſit dextera ad agendum. al. læuo

Dorſum eſt à ceruice vſque ad renes, dictũ

G autẽ dorſum, quòd ſit ſuperficies durior corporis in modum ſaxi, fortis ad portandum & ad perpetiendum.

Terga, quia in ea ſupini iacemus in terra: quod ſolus homo poteſt: nam muta animalia tantùm aut in ventre, aut in latere iacent: vnde & in animalibus terga abuſiuè dicuntur.

Scapula à ſcandendo dicitur.

Interſcapilium ſpacium quod inter ſcapulas eſt, vnde & nominatum.

Palæ ſunt dorſi dextra læuáque eminentia membra, dicta quod in luctando eas premimus, quod Græci παλαίειν dicunt.

Spina eſt iunctura dorſi, dicta eo quòd ha-

H beat radiolos acutos, cuius iuncturæ ſpondilia appellantur, propter partem cerebri quæ fertur per eos longo tractu ad cæteras corporis partes.

Sacra ſpina eſt ima perpetuæ ſpinæ quam Græci ἱερὸν ὀστοῦν vocant: quoniam primùm infante concepto naſcitur, ideóque & hoſtia: id primùm à gentilibus diis ſuis dabatur, vnde & ſpina ſacra dicitur.

Renes ait Varro dictos, quòd riui ab his obſcœni humoris naſcantur. Nam venæ & medullæ tenuem liquorem deſudant in renibus, qui liquor rurſus à renibus calore Venereo reſolutus decurrit.

Lumbi ob libidinis laſciuiam dicti, quia in viris

viris cauſa corporeæ voluptatis in ipſis eſt, ſicut in vmbilico mulieribus: vnde & ad Iob in exordio ſermonis dictum eſt: Accinge ſicut vir lumbos tuos: vt in iis eſſet reſiſtendi præparatio, in quibus libidinis eſt vſitata dominandi occaſio.

Vmbilicus eſt medius locus corporis, dictus quòd ſit ibi vmbo iliorum: vnde & vmbo appellatur locus in medio clipei, à quo pendet. Ex eo enim infans in vtero pendet, ex eo etiã & nutritur.

Ilium græco ſermone appellatũ, quòd ibi obuoluamus nos. Græcè enim εἰλύειν obuoluere dicitur.

Clunes vocatæ, quòd ſint iuxta colũ, quod eſt longa ω.

Nates, quòd in ipſis innitimur dum ſedemus: vnde & cõglobata eſt in eis caro, ne prementi corporis mole oſſa dolerent.

Genitalia corporis partes ſunt, vt nomen ipſum docet: à gignenda ſobole acceperunt vocabulum, quòd his procreatur & gignitur. Hæc & pudenda pro verecundia ſiue à pube. Vnde & indumento operiuntur: dicuntur autem iſta & inhoneſta, quia non habent eam ſpeciem decoris, ſicut membra quæ in promptu locata ſunt.

Idem & veretrum, quia viri eſt tantùm, ſiue quòd ex eo virus emittitur: nam virus propriè dicitur humor fluens à natura viri.

Teſticuli per diminutionem à teſtibus dicti, quorũ numerus incipit à duobus. Hi enim ſemen calamo miniſtrant, quòd ab ſpinæ medulla & renibus & lumbis ſuſcipiunt ad gratiam procreandi.

Viſcus eſt pellis in qua teſticuli ſunt.

Poſteriora verò vocata, quòd retro ſunt & à vultu auerſa, ne dum aluum purgamus inquinaremus aſpectum.

Meatus inde appellatus, quia per eum meant, i. egeruntur ſtercora.

Fœmora dicta ſunt, quòd ea parte à fœmina ſexus viri diſcrepet: ſunt autem ab inguinibus vſque ad genua.

Fœmina autem per deriuationem fœmorum partes ſunt, quibus in equitando tergis equorum adhæremus: vnde & præliatores olim ſub fœminibus equos amiſiſſe dicebantur.

Coſtæ quaſi coniunctæ axes: in ipſis enim fœmora mouentur, quorum concaua, vertebra vocantur, quia in eis capita fœmorũ vertuntur.

Suffragines, quia ſubtus franguntur, i. flectuntur, non ſupra ſicut in brachiis.

Genua ſunt cõmiſſiones fœmorum & crurum, & dicta genua, eo quòd in vtero ſint ge-

A nis oppoſita. Cohærẽt enim ſibi ibi, & cognata ſunt oculis lacrymarum indicibus & miſericordiæ: nam à genis genua dicũtur: denique complicatum gigni formarique hominẽ dicũt, ita vt genua ſurſum ſint quibus oculi formantur, vt caui & reconditi fiant: Ennius, Atque genua cõprimit arta gena. Inde eſt quod homines dum ad genua ſe proſternũt ſtatim lacrymantur. * Voluit enim eos natura vte- al. cogit rum maternum rememorari, vbi quaſi in tenebris conſedebant, antequàm ad lucem peruenirent.

Crura dicta, quia in iis currimus, & greſſum facimus. Sunt autem ſub genibus vſque ad

B ſuras.

Tibiæ vocatæ quaſi tubæ: ſunt enim longitudine & ſpecie ſimiles.

Talus dictus à tolo: nam tolus eſt eminens rotunditas, vnde & faſtigium templi rotundi tolus vocatur. Talus autem ſub crure eſt, ſub talo, calcanei.

Pedes ex græca etymologia nomen ſortiti ſunt: hos enim Græci πόδας dicunt, quia alternis motibus ſolo fixi incedunt.

Plantæ à planitie nuncupatæ, quia non rotundæ, vt in quadrupedibus, ne ſtare non poſſit bipes homo: ſed planæ atque longiores formatæ ſunt, vt ſtabile corpus efficerent. Sunt

C autem plantæ anteriores partes, quæ etiam ex multis oſſibus conſtant.

Calcis prima pars plantæ, à callo illi nomen impoſitum, quo terram calcamus, hinc & calcaneus.

Solum inferior pars pedis, dictum quia eo terræ veſtigia imprimimus: ſed & ſolum dicitur omne quod aliquid ſuſtinet, quaſi ſolidũ: vnde & terra ſolum quòd cuncta ſuſtineat, & ſolum pedis, quod totam corporis molem portat.

Viſcera non tantùm inteſtina dicimus, ſed quicquid ſub corio eſt, à viſco quod eſt inter cutem & carnem. Item viſcera vitalia, i. * cir- al' circumflua cumfuſa cordis loca, quaſi viſcora, eo quod ibi vita, i. anima continetur. Item viſcera ca-

D pita neruorum ex ſanguine & neruis copulata. Eadem lacerti ſiue mures, quia ſic in ſingulis membris cordis loco ſunt, vt ſit in media parte totius corporis cor: appellãtúrque à nomine ſimilium animaliũ ſub terra deliteſcentium. Nam inde muſculi à murium ſimilitudine, iidem etiã & tori, quod illic viſcera torta videantur.

Cor à græca appellatione deriuatũ, quod illi καρδίαν dicunt, ſiue à cura. In eo omnis ſollicitudo, & ſcientiæ cauſa manet. Quod ideo pulmoni vicinũ eſt, vt cùm ira accẽditur, pulmonis humore tẽperetur. Huius duæ arteriæ

ſunt, de quibus ſiniſtra plus ſanguinis habet, A dextra plus ſpiritus: vnde & in dextro brachio pulſum inſpicimus.

Præcordia verò ſunt loca cordi vicina, quibus ſenſus percipitur, & dicta præcordia, eo quod ibi ſit principium cordis & cogitationis.

Pulſus vocatus quod palpitet, cuius indicio aut infirmitatē intelligimus, aut ſalutem. Huius duplex eſt motus, aut ſimplex, aut compoſitus. Simplex eſt qui ex vno* ſaltu conſtat, cōpoſitus eſt qui ex pluribus motibus inordinatus & inæqualis exiſtit, qui motus certa habēt ſpacia, dactylicum percuſſum quamdiu ſine vitio ſunt. Si quando vero citatiores ſunt, vt δορκαδίζοντες, aut leniores, vt μυρμηκίζοντες mortis ſigna ſunt. (al. motu)

B Venæ dictæ, eo quod viæ ſint natantis ſanguinis, atque riui per corpus omne diuiſi, quibus vniuerſa membra irrigantur.

Sanguis ex græca etymologia nomen duxit, quòd vegetetur, & ſuſtentetur, & viuat. Sanguis autem eſt dum in corpore eſt, effuſus verò cruor dicitur. Nam cruor vocatus, eo quòd effuſus decurrit, vel ab eo quod currendo corruat. Alij autem cruorem interpretantur ſanguinem corruptum qui emittitur. Alij aiunt vocatum ſanguinem quòd ſuauis ſit. Sanguis autem non eſt integer, niſi in iuuenibus. Nam dicunt Phyſici minui ſanguinem C per ætatē, vnde & in ſenibus tremor eſt. Propriè aut ſanguis animæ poſſeſſio eſt: inde genas lacerare in luctu mulieres ſolent, vnde & purpureæ veſtes & flores purpurei mortuis præbentur.

Pulmo ex græco trahit vocabulum. Græci enim pulmonem πνεύμονα vocant; eo quòd cordis flabellum ſit, in quo πνεῦμα, i. ſpiritus ineſt, per quod & agitantur & mouentur, vnde & pulmones vocati ſunt. Nam græcè πνεῦμα ſpiritus dicitur, qui flando & agitando aërem admittit & recipit, à quo mouentur pulmones, & palpitant, & adaperiendo ſe, vt flatum capiant, ſtringendo vt eiiciant. Eſt enim D organum corporis.

Iecur nomen habet, eo quòd ignis ibi habeat ſedem, qui in cerebro ſubuolat. Inde ad oculos, cæteroſque ſenſus, & membra diffunditur, & calore ſuo ad ſe ſuccum ex cibo tractum vertit in ſanguinem, quem ad vſum paſcendi nutriendique ſingulis membris præbet. In iecore autem perſiſtit voluptas & concupiſcentia, iuxta eos, qui de Phyſicis diſputant.

Fibræ iecoris ſunt extremitates, ſicut extremæ partes foliorum in vitibus, ſiue quaſi linguæ eminentes. Dictæ autē fibræ, quod apud gentiles in ſacris ad Phœbi aras ferebātur ab ariolis, quibus oblatis atque ſuccenſis reſponſa acciperent.

Splen dictus à ſupplemento, ex contraria parte iecoris ne vacua exiſterent, quem quidam etiam riſus cauſa factum exiſtimant: nā ſplene ridemus, felle iraſcimur, corde ſapimus, iecore amamus. Quibus quatuor elemētis conſtantibus integrum eſt animal.

Fel appellatum quod ſit folliculus geſtans humorem qui vocatur bilis.

Stomachus græcè os vocatur, eo quòd oſtiū ventris ſit, & cibum excipiat, atque in inteſtina tranſmittat.

Inteſtina dicuntur, eo quòd corporis interiore parte cohibentur, quæ idcirco longis nexibus in circulorum ordinata ſunt modum, vt ſuſceptas eſcas paulatim digerant, & ſuperadditis cibis non impediantur.

Omentum* membranum quod continet inteſtinorum maiorē partem, quod ἐπίπλοον Græci vocant. (al. membrana quæ)

Diſſeptum inteſtinum quod diſcernit ventrem & cętera inteſtina à pulmone vel corde.

Cæcum inteſtinum, quòd ſit ſine foramine & exitu, quod Græci τυφλὸν ἔντερον dicunt.

Ieiuna tenue inteſtinum, vnde & ieiunium dicitur.

Venter autē, & aluus, & vterus inter ſe differunt. Venter eſt qui acceptos cibos digerit, & apparet extrinſecus, pertingitque à pectore ad inguina, & dictus venter quod per totum corpus vitæ alimenta tranſmittat.

Aluus eſt quæ cibum recipit, & purgari ſolet. Sal. Simulans ſibi aluum purgari. Et vocatur aluus quod abluatur, i. purgetur. Ex ipſa enim ſordes ſtercorum defluunt.

Vterum ſolæ mulieres habent in quo concipiunt, ad ſimilitudinem cauliculi. Tamē autores vterum pro vtriuſque ſexus ventre plerumque ponunt, nec Poëtæ tantummodò, ſed & cæteri. Vocatus autem vterus, quòd duplex ſit, & ab vtraque in duas ſe diuidit partes quæ in diuerſum diffuſæ ac* replexæ circumplicantur in modum cornuū arietis, vel quòd interius impleatur fœtu. Hinc & vter quod aliquid extrinſecus habuerit, vt membra & viſcera. (al. reflexæ)

Aqualiculus autem propriè porci eſt, hinc ad ventrem translatio.

Matrix dicitur quòd fœtus in ea generetur, ſemen enim receptum confouet, confotum corporat, corporatum in membra diſtinguit.

Vulua vocata quaſi valua ventris, i. ianua, vel quòd ſemen recipiat, vel quod ex ea fœtus procedat.

Veſica

Veſica quaſi vas aquæ, quia ſicut vas aqua, ita de renibus vrina collecta completur, & humore diſtenditur: cuius vſus in volucribus nõ habetur.

Vrina autem dicta, ſiue quòd vrat, ſiue quòd ex renibus egeritur: cuius indicio & ſalus & ægritudo futura mõſtratur. Qui humor vulgo lotium dicitur, quòd eo lota, i. mũda veſtimẽta efficiantur.

al. iactum

Semen eſt quod * iactu ſumitur, aut terra aut ab vtero ad gignendum vel fructus vel fœtus. Eſt enim liquor ex cibi & corporis decoctione factus, ac diffuſus per venas atque medullas, qui inde deſudatus in modum ſentinæ concreſcit in renibus, eiectúſque per coitum, & in vtero mulieris ſuſceptus calorem quodãmodo viſcerum, & menſtruali ſanguinis irrigatione formatur in corpore.

al. à circuitu.

Menſtrua ſuperuacuus mulierum ſanguis. Dicta autem menſtrua * propter circuitum lunaris luminis, quo ſolet hoc venire profluuiũ. Luna enim græcè μήνη dicitur, hæc & muliebria nuncupantur: nam mulier ſolum menſtruale eſt animal. Cuius cruoris contactu fruges non germinant, aceſcunt muſta, moriuntur herbæ, amittunt arbores fructus, rubigo ferrum corrumpit, nigreſcunt æramenta. Si qui canes inde ederint, in rabiem efferuntur. Glutinum aſphalti quod nec ferro, nec aquis C diſſoluitur pollutum cruore ipſo ſponte diſpergitur. Poſt plurimos autem dies mẽſtruos ideo ſemen non eſt germinabile, quia iam nõ eſt menſtrualis ſanguis à quo perfuſum irrigetur. Tenue ſemen locis muliebribus non poteſt adhærere: labitur enim nec habet vim adhærendi. Similiter & craſſum vim non habet gignendi, quia muliebri ſanguini miſcere ſe non poteſt propter nimiam ſui ſpiſſitudinem. Hinc & ſteriles mares & fœminas dicunt fieri, vel per nimiam ſeminis vel ſanguinis craſſitudinem, vel propter nimiam raritatem.

Primùm autem aiunt cor hominis fingi, q; in eo ſit & vita hominis & ſapientia: deinde D quadrageſimo die totũ corpus expleri, quod ex abortionibus, vt fertur, collectum eſt. Alij fœtus à capite ſumere dicunt exordium: vnde & in auium fœtibus primum oculos fingi in ouis videmus.

Fœtus autem nominatus, quòd adhuc in vtero foueatur: Cuius ſecundæ dicuntur folliculus, qui ſimul cum infante naſcitur, continétque eum: dictus ita, quia eum cùm editur, ſequitur.

Naſci autem patribus ſimiles aiunt, ſi paternum ſemẽ validius ſit: matribus, ſi matris, hac ratione ſimiles exprimi vultus. Qui autem vtriuſque parentis figuram reddunt, æqualiA ter mixto paterno maternóque ſemine concipiuntur, auorum proauorum ſimiles fieri, quia ſicut in terra multa ſemina occulta, ita & in hominibus ſemina celantur, figuras parentum reddidura: ex paterno autem ſemine puellas naſci, & ex materno pueros, quia omnis partus conſtat duplici ſemine, cuius pars maior cùm inualuerit, occupat ſimilitudinẽ ſexus.

In corpore noſtro quædam tantùm vtilitatis cauſa facta ſunt, vt viſcera: quædam & vtilitatis & decoris, vt ſenſus in facie, & in corpore manus ac pedes, quorum membrorum & vtilitas magna eſt, & ſpecies decentiſſima. B Quædam tantùm decoris, vt mamillæ in viris, & in vtroque ſexu vmbilicus. Quædam diſcretionis, vt in viris genitalia, barba prolixa, pectus amplum: in mulieribus leues genæ, & anguſtum pectus: ad concipiendos autem & portandos fœtus renes & latera dilatata. Quod ad hominem, & ad partes attinet corporis ex parte dictum eſt, nũc ætates eius ſubiungamus.

De Ætatibus hominis.

GRadus ætatis ſex ſunt, infantia, pueritia, adoleſcentia, iuuentus, grauitas, atque ſenectus.

Prima ætas infantia eſt pueri naſcentis ad lucem, quæ porrigitur in ſeptem annis.

Secunda ætas pueritia, i. pura, & necdũ ad generandum apta, tendens vſque ad decimũ quartum annum.

Tertia adoleſcentia ad gignendum adulta, quæ porrigitur vſque ad vigeſimumoctauum annum.

Quarta iuuentus firmiſſima omnium ætatum finiens in quinquageſimo anno.

Quinta ætas ſenioris, i. grauitas, quæ eſt inclinatio à iuuentute in ſenectutem, nondum ſenectus, ſed iam nondum iuuentus, quia ſenioris ætas eſt quã Græci πρεσβύτην vocant. Nam ſenex apud Græcos non presbyter, ſed γέρων dicitur. Quæ ætas à quinquageſimo anno incipiens ſeptuageſimo terminatur.

Sexta ætas eſt ſenectus, quæ nullo annorũ tempore finitur, ſed poſt illas quinque ætates quantumcunque vitæ eſt, ſenectuti deputatur.

Senium autem pars eſt vltima ſenectutis, dicta quòd ſit terminus ſextæ ætatis. In his ergo ſex ſpaciis philoſophi vitam deſcripſerunt humanam, in quibus mutatur & currit, & ad mortis terminum peruenit. Pergamus ergo breuiter per prædictos gradus ætatis etymologias earum in homine demonſtrantes.

Infans dicitur homo primæ ætatis, dictus autem infans, quia adhuc fari neſcit, i. loqui non poteſt: nondum enim bene ordinatis dẽtibus, minus eſt ſermonis expreſſio.

Puer à puritate vocatus, quia purus eſt, & necdum lanuginem florémque genarum habens. Hi ſunt ephebi, i. à Phœbo dicti, necdũ viri ſed adoleſcentuli leues.

Puer autem tribus modis dicitur, pro natiuitate, vt Eſaias, Puer natus eſt nobis. Pro ætate, vt octennis, decennis. Vnde eſt illud: Iam puerile iugũ tenera ceruice regebat. Pro obſequio & fidei puritate, vt Dominus ad Prophetam, Puer meus es tu, noli timere, dum iã Ieremias longè pueritiæ exceſſiſſet annos.

Puella eſt paruula quaſi pupilla: vnde & pupillos, non pro conditione, ſed pro ætate puerili vocamus. Pupilli autẽ dicti, quaſi ſine oculis, hoc eſt à parentibus orbi. Hi autẽ verè pupilli dicuntur, quorum parentes ante diſceſſerunt, quàm ab eis nomen acciperent. Cæteri orbi vocantur orphani, i. qui & pupilli: illud enim græcũ eſt, hoc latinum. Nam & in pſalmo vbi legitur, Pupillo tu eris adiutor. græcus habet ὀρφάνῳ.

Puberes à pube, i. à pudendis corporis nuncupati, quòd hæc loca tunc primùm lanuginẽ ducũt. Quidam autem ex annis pubertatem exiſtimant, i. eum puberem eſſe qui quatuordecim annos expleuerit, quamuis tardiſſimè pubeſcat. Certiſſimum autem puberem eſſe, qui & ex habitu corporis pubertatem oſtendat, & generare iam poſſit.

Puerperæ ſunt quę annis puerilibus pariũt. Vnde & Horat. Laudatur primo prole puerpera nato. Et dictæ puerperæ, vel quòd primo partu grauantur, vel quòd primùm pueros pariant.

Adoleſcens dictus, eo quòd ſit ad gignendũ adultus, ſiue à creſcere & augeri.

Iuuenis vocatus quòd iuuare poſſe incipiat, vt in bubus iuuẽci, cùm à vitulis diſceſſerint. Eſt enim iuuenis in ipſo ætatis incremẽto poſitus, & ad auxilium paratus. Nam iuuare hominis eſt opus aliquid conferentis. Sicut autẽ triginta perfectæ ætatis eſt annus in hominibus, ita in pecudibus ac iumentis tertius robuſtiſſimus.

Vir nuncupatus quòd maior in eo vis eſt, quàm in fœminis. Vnde & virtus nomen accepit, ſiue quod vi agat fœminam.

Mulier verò à mollitie tãquam mollier detracta litera, vel mutata appellata eſt mulier.

Vtrique enim fortitudine & imbecillitate animorum vel corporum ſeparãtur. Sed ideo virtus maxima viri, mulieris minor, vt patiẽs viro eſſet, ſcilicet ne fœminis repugnantibus E libido cogeret viros aliud appetere, aut in alium ſexum proruere. Dicitur igitur mulier ſecundum fœmineum ſexum, non ſecũdum corruptionem integritatis, & hoc ex lingua ſacræ ſcripturæ. Nam Eua ſtatim facta de latere viri ſui, nondum contacta à viro, mulier appellata eſt, dicẽte ſcriptura, Et formauit eã in mulierem.

Virgo à viridiore ætate dicta eſt, ſicut virga & vitula. Aliàs ab incorruptione, quaſi virago quòd ignoret fœmineam paſſionem.

Virago vocata, quia vt vir agit, hoc eſt opera virilia facit, & maſculini vigoris eſt. Antiqui enim fortes fœminas ita vocabant. Virgo F autem non rectè virago dicitur ſi non viri officio fungatur. Mulier verò ſi virilia opera facit, rectè virago dicitur, vt Amazones. Quæ verò nunc fœmina, antiquitus vira vocabatur ſicut à ſeruo ſerua: ſicut à famulo famula, ita à viro, vira. Hinc & virginis nomen quidam putant.

Fœmina verò à partibus femorum dicta, vbi ſexus ſpecies à viro diſtinguitur. Alij græca etymologia fœminam ab ignea vi dictam putant, quia vehementer concupiſcit. Libidinoſiores enim viris fœminæ ſunt, tam in mulieribus, quàm in animalibus. Vnde nimius amor apud antiquos fœmineus vocabatur.

G Senior eſt adhuc viridior. Ouidius in 6. lib. Senior, -- inter iuuenémque ſenémque. Ter. Qui * viri iure ſumus. *forte, viridiores*

Adoleſcentior non vtique magis eſt adoleſcens * ſed minus, vt ſenior: minus eſt * ſene, vbi comparatiuus gradus minus ſignificat à poſitiuo. Ergo ſenior non ſatis, ſicut * iunior inter iuuenem & ſenem, ſicut pauperior inter ditẽ & pauperem.

In quodam V.C. ſemper Aduliſcens ſcribitur, & Aduliſcentior, & ſenis pro ſenex. *al. ſenes* *al. iuuenior*

Senes autem dictos quidam putant à ſenſus diminutione, eo quòd iam præ vetuſtate deſipiant. Nam phyſici dicunt homines ſtultos eſſe frigidioris ſanguinis, prudentes calidi. Vnde & ſenes in quibus iam friget, & pueri in H quibus necdum calet, minus ſapiunt: inde eſt quod conuenit ſibi infantum ætas & ſenum. Senes enim per nimiam ætatem delirãt, pueri per laſciuiam & infantiam ignorant quid agant. Senex autem tantùm maſculini generis eſt, ſicut anus fœminini: nam anus dicitur ſola mulier. Anus autem appellata à multis annis quaſi annoſa. Nam ſi commune eſſet nomen, * cur diceret Terentius, ſenem mulierem? Hinc & vetula, quia vetuſta. Sunt autem à ſene ſenectus, ita ab anu anilitas nominata eſt.

al. cur non diceret.

Canities autem vocata à candore, quaſi cãdicies. Vnde eſt illud, Florida iuuentus, lactea canicies, prout diceret candida.

Senectus

Senectus autẽ multa ſecum & bona affert A & mala. Bona, quia nos à potentiſſimis dominis liberet, voluptatibus imponit modum. libidinis frãgit impetus, auget ſapientiam, dat maturiora conſilia. Mala autem, quia ſeniũ miſerrimum eſt, debilitate & odio. Subeunt enim morbi triſtiſque ſenectus. Nã duo ſunt quibus minuuntur corporis vires: ſenectus & morbus.

Mors dicta quod ſit amara vel à Marte, qui eſt effector mortium: ſiue mors à morſu primi hominis* duo ille pomi eſu mortẽ meruit. Tria ſunt autem genera mortis, acerba, immatura, naturalis. Acerba infantium, immatura iuuenum, * matura, id eſt naturalis, ſe- B num.

al. qui vetitæ arboris pomũ mordens mortẽ incurrit.
al. merita.

Mortuus autem ex qua parte orationis declinetur incertum eſt. Nam ſicut ait Cæſar, ab eo quod eſt morior in participio præteriti temporis in Tus exire debuit, per vnum ſcilicet u non per duo. Nam vbi geminata eſt litera nomen eſt non participium, vt fatuus, arduus. Conueniẽter itaque factum eſt vt quẽadmodum id quod ſignificat, non poteſt agendo: ita & ipſum nomẽ non poſſit loquendo declinari. Omnis autem mortuus aut funus eſt aut cadauer.

Funus eſt ſi ſepeliatur. Et dictũ funus à funibus accẽſis, quos ante feretrum papiris cera circumdatis ferebant.

Cadauer autem eſt ſi inſepultum iacet. Nã Cadauer nominatum à cadendo, quia iã ſtare non poteſt. Quod dum portatur, exequias dicimus: crematum, reliquias: conditum iam ſepultum. Corpus autem à conſuetudine dicitur, vt illud, Tum corpora luce carentum.

Defunctus vocatus, quia compleuit vitæ officium. Nam dicimus defuncto officio, qui officia debita compleuerunt, vnde & honoribus functos: Hinc ergo defunctus, quod ab officio ſit vitæ depoſitus: ſiue quod ſit diem functus.

Sepultus autem dictus, eo quod iam ſine pulſu & palpitatione eſt, id eſt ſine motu. Sepelire autem eſt cõdere corpus. Nam huma- D re obruere dicimus, hoc eſt humum iniicere.

De Portentis.

PORtenta eſſe ait Varro, quæ contra naturam nata videntur: ſed non ſunt contra naturam, quia diuina voluntate fiunt, cũ voluntas creatoris cuiuſque conditæ rei natura ſit. Vnde & ipſi gentiles Deum modo Naturam, modo Deum appellant. Portentum ergo fit non contra naturam, ſed contra quã eſt nota natura. Portenta autem & oſtenta mõſtra atque prodigia ideo nuncupantur, quod portendere atque oſtendere, mõſtrare atque A prædicere aliqua futura videntur. Nam portenta dicta perhibentur à portendendo, id eſt præoſtendendo. Oſtenta autẽ, quod oſtendere quicquam futurum videantur.

Prodigia, quòd porro dicant, id eſt futura prædicent.

Monſtra verò à monitu dicta, quod aliquid ſignificandum demonſtrent, ſiue quod ſtatim monſtrent quid appareat, & hoc proprietatis eſt: abuſione tamen ſcriptorum plerunque corrumpitur. Quædam autem portẽtorũ creationes in ſignificationibus futuris conſtitutæ videntur. Vult enim deus interdũ ventura ſignificare per aliqua naſcentium noxia: B ſicut & per ſomnos, & per oracula, quibus præmoneat & ſignificet quibuſdam vel gentibus vel hominibus futuram cladem, quod plurimis etiam experimentis probatum eſt: * vt in temporibus Xerxis regis. Tunc quippe vulpes ex equa creata, diſſolui regnum eius portendit. Alexandro ex muliere monſtrum creatum eſt: quod ſuperiores corporis partes hominis, ſed mortuas habuerit, inferiores diuerſarum beſtiarum, ſed viuentes: ſignificaſſe repentinam regis interfectionem, ſuperuixerant enim deteriora melioribus. Sed monſtra quæ in ſignificationibus dantur: non diu viuunt, ſed continuo vt nata fuerint occidũt.

* al. Xerxi quippe vulpes, &c.

C Inter portentum & portentuoſum differt. Nam portẽta ſunt quæ transfigurantur, ſicut fertur in Vmbria mulierem peperiſſe ſerpentem. Vnde Lucanus, Matremque ſuus conterruit infans.

Portentuoſa verò leuem ſumunt mutationem. Exẽpli cauſa, cum ſex digitis nati. Portenta igitur vel portentuoſa exiſtunt alia, magnitudine totius corporis vltra communem hominum modum, quantus fuit Tition in nouem iugeribus iacens, Homero teſtante: alia, paruitate totius corporis, vt Nani, vel quod Græci pygmæos vocant, eo quod ſint ſtatura cubitales. Alij magnitudine partium, veluti capite informi, aut ſuperfluis mẽbrorum partibus, vt bicipites & trimani vel* Sci- D nodontes, quibus gemini procedunt dentes. Alij à defectu partium, in quibus altera pars plurimum deficit ab altera, vt manus à manu vel pes à pede. Alij à diſciſione, vt ſine manu, aut capite generata: quos græci* ſteriſios vocant. Alia per numeria: quando ſolum caput, aut crus naſcitur. Alia quæ in parte trãſfigurantur: ſicut qui leonis habent vultum, vel canis, vel taurinum caput, aut corpus, vt ex Paſiphae memorant genitum Minotaurũ quod Græci ἑτερομορφίαν vocãt. Alia quæ ex omni parte transfigurantur in alienæ creationis portentum: vt ex muliere vitulum dicit

fortè σχιζόδοντες
fortè στερητικοὺς

hiſtoria generatum. Alia quæ ſine transfiguratione mutationem habẽt locorum, vt oculos in pectore vel in fronte, aures ſupra tempora: vel ſicut Ariſtoteles tradidit, quendam in ſiniſtra parte iecur, in dextera parte ſplen habuiſſe. Alia ſecundum connaturationem, vt in alia manu digiti plures cõnaturati & cohærentes reperiuntur, in alia minus ſiue in pedibus. Alia ſecundum immaturam & intemperatam creationem, ſicut ij qui dentati naſcuntur, ſiue barbati, vel cani. Alia complexu plurimarum differentiarum, ſicut illud quod prædiximus in Alexandro multiforme portentum. Alia commixtione generis, vt ἀνδρόγυνοι & ἑρμαφροδῖται vocantur. Hermafroditæ autem nuncupati, eo quòd eis vterque ſexus appareat. ἑρμῆς quippe apud Græcos Mercurius eſt: ἀφροδίτη Venus nuncupatur: hi dextram mamillam virilem, ſiniſtram muliebrem habẽtes viciſſim coëundo, & gignũt, & pariunt.

Sicut autem in ſingulis gentibus quædam monſtra ſunt hominum, ita in vniuerſo genere humano quædam monſtra ſunt gentium, vt Gigantes, Cynocephali, Cyclopes, &c.

Gigantes dicti iuxta gręci ſermonis etymologiam, qui eos γηγενεῖς exiſtimant, i. terrigenas, eo quod fabuloſè parens terra immenſa mole & ſimiles ſibi genuerit: γῆ enim terra appellatur: γένος genus, licet & terræ filios vulgus vocet, quorum genus incertum eſt. Falſa autem opinantur quidam imperiti de ſcripturis ſanctis, præuaricatores angelos cum filiabus hominum ante diluuium concubuiſſe, & exinde natos Gigantes, id eſt, nimium grandes & fortes viros, de quibus terra completa eſt.

Cynocephali appellantur, eo quòd canina capita habeant, quoſque ipſe latratus magis beſtias, quàm homines confitetur: hi in India naſcuntur.

Cyclopes quoque eadem India gignit, & dicti Cyclopes, eo quòd vnum oculum in frõte media habere perhibentur. Hi & ἀγριοφαγῖται dicuntur, propter quod ſolas ferarũ carnes comedunt.

Lemnias in Lybia credunt truncos ſine capite naſci, & os & oculos habere in pectore. Alios ſine ceruicibus gigni, oculos habentes in humeris.

In vltimo autem Orientis monſtruoſæ gẽtiũ facies ſcribuntur. Aliæ ſine naribus, æquali totius oris planitie, informes habentes vultus. Aliæ labro ſubteriori adeò prominenti, vt in ſolis ardoribus totam ex eo faciem contegant dormientes. Aliis concreta ora eſſe, modico tantùm foramine calamis* venarum po- (al. auenarũ paſtus)

E rum haurientes. Nonnulli ſine linguis eſſe dicuntur, inuicem pro ſermone vtentes nutu ſiue motu.

Panotios apud Scythiã eſſe ferunt tam diffuſa aurium magnitudine, vt omne corpus ex eis cõtegant: πᾶν enim græco ſermone omne, ὦτα aures dicuntur.

Artabatitæ in Æthiopia proni, vt pecora ambulare dicuntur, quadrageſimum æui annum nullus ſupergreditur.

Satyri homunciones ſunt aduncis naribus, cornua in frontibus habent, & caprarũ pedibus ſimiles, qualem in ſolitudine Antonius ſanctus vidit. Qui etiam interrogatus dei ſer-

F uo reſpondiſſe fertur, dicens: Mortalis ego ſum vnus ex accolis heremi, quos vario deluſa errore gentilitas, Faunos Satyróſque colit. Dicũtur quidam & ſylueſtres homines, quos nonnulli Faunos ficarios vocant.

Sciopodũ gens fertur eſſe in Æthiopia ſingulis cruribus & celeritate mirabili: quos inde Σκιόποδας græci vocant, eo quòd per æſtũ in terra reſupini iacentes, pedum ſuorum magnitudine adumbrentur.

Antipodes in Lybia plantas verſas habent poſt crura & octenos digitos in plantis.

ἱππόποδες in Scythia ſunt, humanam formam & equinos pedes habentes.

G In India ferunt eſſe gentem, quæ μακρόβιοι nuncupantur duodecim pedum ſtaturam habentes. Eſt & gens ibi ſtatura cubitalis, quos Græci à cubito Pygmæos vocant, de qua ſuprà diximus. Hi mõtana in die tenent, quibus eſt vicinus Oceanus.

Perhibent & in eadem India eſſe gentem fœminarum quæ quinquennes cõcipiunt, & octauum vitæ annum non excedunt.

Dicuntur autem & alia hominum fabuloſa portenta quæ non ſunt, ſed ficta: & in cauſis rerum interpretantur, vt Gerionem Hiſpanię regem triplici forma proditum. Fuerũt enim tres fratres tantæ concordiæ, vt in tribus cor-

H poribus, quaſi vna anima eſſet.

Gorgones quoque meretrices crinitas ſerpentibus fertur, quæ aſpicientes ſe conuertebant in lapides, habentes vnum oculum quo inuicem vtebantur. Fuerunt autem tres ſorores vnius pulchritudinis, quaſi vnius oculi, quæ ita inſpectores ſuos * ſtupeſcere faciebãt, (al. ſtupefaciebant) vt vertere eos putarentur in lapides.

Sirenas tres fingunt fuiſſe ex parte virgines, ex parte volucres, habentes alas & vngulas: quarum vna voce, altera tibiis, tertia lira canebat. Quæ illectos nauigantes ſuo cantu in naufragia trahebant. Secũdum veritatem autem meretrices fuerunt, quæ tranſeũtes, quoniam ad egeſtatem deducebant, iis fictæ ſunt

inferre

inferre naufragia. Alas autem habuiſſe & vngulas, quia amor & volat & vulnerat. Quæ inde in fluctibus commoraſſe dicuntur, quia fluctus Venerem creauerunt. A

Scillam quoque ferunt fœminam capitibus ſuccinctam caninis, cum latratibus magnis, propter fretum Siculi maris, in quo nauigantes verticibus in ſe concurrentium vndarum exterriti, latrare exiſtimant vndas, quas ſorbentis æſtus vorago collidit.

Fingunt & monſtra quædam irrationabiliũ animantium, vt Cerberum inferorum canẽ tria capita habentem, ſignificantes per eum tres ætates, per quas mors hominem deuorat, id eſt, infantiam, iuuentutem & ſenectutem. B Quem quidam ideo dictũ Cerberum putant quaſi ſit κρεόβορος id eſt, carnem vorans.

Dicunt & Hydram eſſe ſerpẽtem cum no-
al. excedra uem capitibus, quæ Latine * ſcedra dicitur, quòd vno cæſo tria capita excreſcebant. Sed cõſtat hydram locum fuiſſe euomentẽ aquas vaſtãtem vicinam ciuitatem, in quo vno clauſo meatu multi erumpebant. Quod Hercules vidẽs, loca ipſa exuſſit, & ſic aquæ clauſit meatus. Nam hydra ab aqua dicta eſt: huius mentionem facit Ambroſius in ſimilitudinem hęreſium, dicens: Hæreſis enim velut quædam hydra fabularum, vulneribus ſuis creuit: & dum ſæpe reciditur, pullulat. igni debita, in- C cendióque peritura.

Fingunt & Chimæram triformem beſtiam ore leonem, poſtremis partibus draconem, media capream. Quam quidam Phyſiologi non animal, ſed Ciliciæ montem eſſe aiunt, quibuſdam locis leones & capreas nutrientẽ, quibuſdam ardentem, quibuſdam plenũ ſerpentibus. Hunc Bellorofontes habitabilem fecit vnde Chymæram dicitur occidiſſe.

Centauris, id eſt, hominibus equo mixtis ſpecies vocabulum dedit, quos quidam fuiſſe equites Theſſalorum dicũt, ſed quòd diſcurrentes in bello velut vnum corpus equorum & hominum viderentur, inde Centauros fictos aſſeruerunt.

Porrò Monocentaurum nomen ſumpſiſſe ex tauro & homine, qualem beſtiam dicunt fabuloſè in Labyrintho incluſam fuiſſe. De qua Ouidius, Semibouémque virum, ſemiuirúmque bouem.

Onocẽtaurus autem vocatur, eo quod media pars hominis ſpecies, media aſini eſſe dicatur, ſicut & Hypocentauri quòd equorum hominúmque in eis natura coniuncta fuiſſe putatur.

De transformatis.

SCribuntur autem & quædam monſtruoſæ hominum transformationes & commutationes in beſtias, ſicut de illa maga famoſiſſima Circe, quæ ſocios quoque Vlyſſis mutaſſe fertur in beſtias, & de Arcadibus, qui ſorte ducti, tranſnatabant quoddam ſtagnum, atque ibi conuertebantur in lupos. Nã & Diomedis ſocios in volucres fuiſſe conuerſos, nõ fabuloſo mendacio, ſed hiſtorica affirmatione cõfirmant. Sed & quidam aſſerunt Strigas ex hominibus fieri. Ad multa enim latrocinia figuræ ſceleratorum mutãtur, & ſiue magicis cantibus, ſiue herbarum veneficio, totis corporibus in feras trãſeunt. Siquidem & per naturam pleraque mutationẽ recipiunt: & corrupta in diuerſas ſpecies transformantur: ſicut de vitulorum carnibus putridis apes: ſicut de equis ſcarabei: de mulis locuſtę: de cancris ſcorpiones. Ouidius: Cõcaua littorei ſi demas brachia cancri: Scorpius exibit, caudáque minabitur vnca.

ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE
ETYMOLOGIARVM,
Liber XII.

CAPITA LIBRI
DVODECIMI.

1 *De Pecoribus & iumentis.*
2 *De beſtiis.*
3 *De minutis animantibus.*
4 *De ſerpentibus.*
5 *De vermibus.*
6 *De piſcibus.*
7 *De auibus.*
8 *De minutis volatilibus.*

De Pecoribus & Iumentis. *CAP. I.*

OMNIBVS animantibus
Adam primus vocabula
indidit, appellans vnicui-
que nomen ex præſenti
inſtitutione, iuxta condi-
tionem naturæ cui ſerui-
ret. Gentes autem vnicui-
que animalium ex propria lingua dederunt
vocabula. Non autem ſecundũ Latinam lin-
guam atque græcam, aut quarumlibet gen-
tium barbararum nomina illa impoſuit Adã:
ſed illa lingua quæ ante diluuiũ omnium vna
fuit, quæ Hebræa nuncupatur.

Latinè autem animalia ſiue animantia di-
cta, quòd animentur vita & moueantur ſpi-
ritu.

Quadrupedia vocata, quia quatuor pedi-
bus gradiuntur, quæ dum ſint ſimilia pecori-
bus, tamen ſub cura humana non ſunt, vt cer-
ui, damæ, onagri, &c. ſed neque beſtiæ ſunt, vt
leones: neque iumenta, vt vſus hominum iu-
uare poſſint.

Pecus dicimus omne quod humana lin-
gua & effigie caret. Propriè autem pecorum
nomen iis animalibus accõmodari ſolet, quæ
ſunt aut ad veſcendum apta, vt oues & ſues:
aut vſui hominum commoda, vt equi & bo-
ues. Differt autẽ inter pecora & pecudes, nã
veteres communiter in ſignificatione omniũ
animalium pecora dixerunt. Pecudes autem
tantùm illa animalia quæ edũtur quaſi pecue-
des. Generaliter autem animal pecus à paſcẽ-
do vocatur.

Iumenta nomina inde traxerunt, quòd no-
ſtrum laborem vel onus ſuo adiutorio ſubue-
ctando vel arando iuuent. Nam bos carpenta
trahit, & duriſſimas terræ glebas vomere ver-
tit. Equus & aſinus portant onera, & hominũ
in gradiendo laborem temperant. Vnde & iu-
menta apppellãtur ab eo quòd iuuent homi-
nes: ſunt enim magnarum virium animalia.

Eadem quoque armenta, vel quòd ſint ap-
ta armis, i. bello: vel quòd his in armis vtimur.
Alij armenta tantùm boues intelligunt ab
arando, quaſi aramenta. Diſcretio eſt autem
inter armenta & greges: nam armenta equo-
F rum & boum ſunt, greges verò caprarum &
ouium.

Ouis molle pecus lanis, corpore inerme, ani-
mo placidum, ab oblatione dictum, eo quod
apud veteres in initio non tauri, ſed oues in ſa-
crificio mactarentur. Ex iis quaſdam bidẽtes
vocant, eo quod inter octo dentes duos altio-
res vocant: quas maximè gentiles in ſacrificiũ
offerebant.

Veruex vel à viribus dictus, quod cæteris
ouibus ſit fortior, vel quod ſit vir, i. maſculus,
vel quod vermem in capite habeat: quorum
excitati pruritu, inuicem ſe concutiunt, & pu-
gnantes cum magno impetu feriunt.

Aries vel ἀπὸ τοῦ ἄρεος, i. à *Marte vocatus:
vnde apud nós in gregibus maſculi mares di- al. mare
G cuntur: ſiue quod hoc pecus à gentilibus pri-
mum aris eſt immolatũ. Aries quòd aris im-
poneretur. Vndè eſt illud:- Aries mactatur ad
aram.

Agnum quanquam & Græci vocent ἀπὸ
τοῦ ἄγνος, quaſi pium. Latini tamen ideo hoc
nomen habere putant, eo quod præ cæteris
animantibus matrem agnoſcat: adeo vt etiã ſi
in magno grege errauerit, ſtatim balatu reco-
gnoſcat vocem parentis.

Hœdi ab edendo vocati: parui enim pin-
guiſſimi ſunt, & ſaporis iocundi: vnde & ede-
re, inde & edulium vocatur.

Hircus laſciuum animal & petulcũ & fer-
H uens ſemper ad coitum, cuius oculi ad libidi-
nem in tranſuerſum aſpiciunt, vnde & nomẽ
traxit. Nam hirci ſunt oculorum anguli ſecũ-
dum Suetonium, cuius natura adeo calidiſſi-
ma eſt, vt adamantem lapidem, quem nec ig-
nis, nec ferri domare valet materia, ſolus hu-
ius cruor diſſoluat. Maiores hirci cinifij di-
cuntur à fluuio Cinife in Lybia, vbi grandes
naſcuntur.

Capros & capras à carpendis virgultis qui-
dam dixerunt. Alij quòd captent aſpera. Nõ-
nulli à crepitu crurum, vnde eas *capreas vo- al. creas
citatas, quæ ſunt capræ agreſtes, quas Græci
pro eo quod acutiſſimè videant, ἀπὸ τοῦ ὀξὺ
δέρκε-

δέρκεσθαι dorcadas appellauerunt. Morantur A enim in excellis mõtibus, & quamuis de longinquo: vident tamen omnes qui veniunt. Eædem autem & capræ: eædem ibices, quaſi auices, eo quod ad inſtar auium ardua & excelſa teneant, & in ſublimibus inhabitent: ita vt de ſublimitate vix humanis obtutibus pateant: vnde & meridiana pars ibices aues vocat, quæ Nili fluentis inhabitant. Hæc itaque animalia, vt diximus, in petris altiſſimis commorantur, vt ſi quando ferarum vel hominum aduerſitatem perſenſerint, de altiſſimis ſaxorum cacuminibus ſeſe præcipitãtes in ſuis ſe cornibus illæſa ſuſcipiunt.

Cerui dicti ἀπὸ τῶν κεράτων, i. à cornibus. B κέρατα enim græcè cornua dicuntur. Hi ſerpentium inimici cùm ſe grauatos in infirmitate perſenſerint, ſpiritu narium eos extrahũt de cauernis, & ſuperata pernicie veneni eorum pabulo reparantur. Dictamnum herbã ipſi prodiderunt. Nam ea paſti excutiunt acceptas ſagittas. Mirantur autem ſibilum fiſtularum. Erectis auribus acutè odiunt, ſummiſſis nihil. Siquando immenſa flumina vel maria tranſnatant, capita clunibus præcedẽtium ſuperponunt, ſibique inuicem ſuccedẽtes nullum laborem ponderis ſentiunt.

Τραγέλαφοι à græcis nominati, qui dum eadem ſpecie ſint, vt cerui: villoſos tamen ha- C bent armos, vt hirci, & menta portenſis hirſuta barbis, qui non alibi ſunt quã circa Phaſidem.

Hinnuli filij ſunt ceruorum, ab innuere dicti: quia ad nutum matris abſconduntur.

Damula vocata, quod de manu effugiat: timidum animal & imbecille: de quo Martialis: Dente timetur aper, defendunt cornua ceruum. Imbelles damæ, quid niſi præda ſumus?

Lepus quaſi leuipes, quia velociter currit. Vnde & Græcè pro curſu λάγως dicitur: velox eſt enim animal & ſatis timidum.

Cuniculi genus agreſtium animalium di- D cti quaſi caniculi, eo quod canum indagine capiantur, vel excludantur ab ſpeluncis.

Sus dicta, quod paſcua ſubigat, id eſt, terra ſubacta eſcas inquirat.

Verres, quod grandes habeat vires.

Porcus, quaſi ſpurcus. Ingurgitat enim ſe cœno, luto immergit, limo illinit. Horatius: Et amica luto ſus. hinc etiam ſpurcitia vel ſpurius nuncupatur.

Porcorum pilos ſetas vocamus, & ſetas à ſue dictas: à quibus & ſutores vocantur, quod ex ſetis ſuant, id eſt, conſuant pelles.

Aper à feritate vocatus, ablata e litera, & ſubrogata p. Vnde & apud græcos ἀπὸ ἄγριος id eſt, ferus dicitur. Omne enim quod ferum eſt & immite abuſiuè agreſte vocamus.

Iuuencus dictus, eo quod iuuare incipiat hominum vſus in * excolenda terra, vel quia apud gentiles Ioui ſemper vbique iuuencus immolabatur, nunquam taurus. Nam in victimis etiam ætas conſiderabatur. al. colendo terram.

Taurus Græcum nomen eſt ſicut & bos. Indicis tauris color fuluus eſt, volucris pernicitas, pilis in contrarium verſis, caput circũflectunt flexibilitate qua volunt, tergi duritia omne telum reſpuunt immiti feritate.

Bouem græci βοῦν dicũt. Hunc Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quaſi terionem. Neuius: * Trionem hic moderatur ruſticus. Cuius latitudo pellium à mento ad crura, palearia dicuntur, à pelle ipſa, quaſi pellearia, quod eſt generoſitatis in boue ſignũ. Boum in ſociis eximia pietas. Nam alter alterum inquirit cum quo ducere collo aratra conſueuit, & frequenti mugitu pium teſtatur affectum ſi fortè defecerit. al. Trionẽ hic moderator.

Vacca dicta, quaſi boacca. Eſt enim ex qualitate mobilium nominum: ſicut leo leæna, draco dracæna.

Vitulus & vitula, à viriditate vocati ſunt, id eſt, ætate viridi, ſicut virgo. Vitula autẽ parua eſt & nondum enixa. Nam enixa, iuuenca eſt aut Vacca.

Bubali vocati per deriuationem, quod ſint ſimiles boum: adeo indomiti, vt præ feritate iugum ceruicibus non recipiant. Hos Africa procreat.

Vri agreſtes boues ſunt in germania, habẽtes cornua intantum protenſa, vt regiis menſis inſigni capacitate ex eis gerulæ fiant.

Camelis cauſa nomẽ dedit, ſiue quod quãdo onerantur, vt breuiores & humiles fiant, accumbant, quia græci χαμαὶ humile & breue dicunt: ſiue quia curuus eſt dorſo. * camor enim verbo græco curuum ſignificat. Hos licet & aliæ regiones mittant, ſed Arabia plurimos. Differunt autem ſibi. Nam Arabici bina tubera in dorſo habent: reliquarum regionum ſingula. fortè χαμ-τύλον

Dromeda genus eſt camelorum, minoris quidem ſtaturæ, ſed velocioris. Vnde & nomen habet. Nam δρόμος Græcè curſus velocitas appellatur. Centum & amplius miliaria vno die pergere ſolet. Quod animal ſicut bos & ouis & camelus ruminat.

Ruminatio autem dicta eſt à * rumine eminente gutturis parte: per quam dimiſſus cibus à certis animalibus reuocatur. al. ruma.

Aſinus & aſellus à ſedendo dictus, quaſi * aſſedus: ſed hoc nomẽ quod magis equis cõueniebat, ideo hoc * animal ſumpſit, quia al. adſeddus al. ab antiquis.

priuſquàm equos caperēt homines, huic prę-ſidere cœperunt. Animal quippe tardum & nulla ratione renitens, ſtatim vt voluit ſibi homo ſubſtrauit.

Onager interpretatur aſinus ferus, ὄνος quippe Græci aſinum vocant, ἄγριον ferum. Hos Africa habet magnos, i. indomitos, & in deſerto vagantes. Singuli autem fœminarū gregibus præſunt. Naſcentibus maſculis celant, & teſticulos eorum morſu detruncant, quod tamen cauentes matres eos in ſecretis locis occultant.

Aſini Arcadici dicti, quòd ab Arcadia primùm vecti ſint magni & alti. Minor autem aſellus agro plus neceſſarius eſt, quia & laborem tolerat & negligētiam propemodum nō recuſat.

Equi dicti, eo quòd quando quadrigis iungebantur, æquabantur, paréſque forma & ſimiles curſu copulabantur.

Caballus à cauando dictus, propter quod gradiens vngula impreſſa terram concauet, quòd reliqua animalia non habent: inde & ſonipes quod pedibus ſonat.

Viuacitas equorum multa, exultant enim in campis, odorantur bellum, excitantur ſonitu tubæ ad prælium: voce accenſi ad curſum prouocantur: dolent cùm victi fuerint, exultant cùm vicerint. Quidam hoſtes in bello ſentiunt, adeo vt aduerſarios morſu petant. Aliqui etiam proprios dominos recognoſcūt: obliti manſuetudinis, ſi mutentur, aliqui præter dominum nullum dorſo recipiunt. Interfectis vel morientibus dominis multi lachrymas effundunt. Solius equi eſt propter hominem lacrymari, & doloris affectum ſentire. Vnde & in centauris equorum & hominum natura permixta eſt. Solent enim ex equorū mœſtitia vel alacritate euentum futurum dimicaturi colligere. Ætas longæua equis Perſicis, Vgnicis, Epiroticis ac Siculis, in annis vltra quinquaginta: breuior autem Hiſpanis ac Numidis & Gallicis, frequens opinio eſt.

In generoſis equis, vt aiunt veteres, quatuor ſpectantur: forma, pulchritudo, meritum, atque color. Forma vt ſit validum corpus & ſolidum robore, conueniens altitudo, latitudo, latus, longum ſubſtrictius, maximæ & rotundæ clunes, pectus latè patens, corpus omne muſculorum denſitate nodoſum, pes ſiccus, & cornu concauo ſolidatus. Pulchritudo, vt ſit exiguum caput, & ſiccum, pelle prope oſſibus adhærente, aures breues & acutæ, oculi magni, nares patulæ, & erecta ceruix, coma denſa & cauda, vngularum ſoliditatis fixa rotunditas. Meritum, vt ſit animo audax, pedibus alacer, tremētibus membris, quod eſt in-
E dicium fortitudinis, quique ex ſumma quiete facilè concitetur, vel excitata feſtinatione nō difficile teneatur. Motus autem equi in naribus intelligitur, virtus in membris trementibus. Color hic præcipuè ſpectandus: *badius, aureus, roſeus, mirteus, ceruinus, giluus, glaucus, ſcutulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Sequenti autem ordine, varius ex nigro badióque diſtinctus, reliquis varius color, vel cinereus deterrimus.

Badium autem antiqui vadium dicebant, quòd inter cętera animalia fortius vadat. Ipſe eſt & ſpadix, quem phœnicatum vocant: & dictus ſpadix à colore palmæ, quā Siculi ſpa-
F dicam vocant.

ἀπὸ τῶν βαΐων, hoc eſt, ramis palmarū, qui colorē ſpadiceum referūt, & hodie Hiſpani hunc colorē Vayo vocant. Et vn Vayo, equum ſpadicei coloris vocant.

Glaucus verò eſt veluti pictos oculos habēs, & quodam ſplendore perfuſos: nam glaucum veteres dicebant album.

al. cerumulus.

Giluus autem melinus color eſt ſubalbidus.

Guttatus, albus nigris interuenientibus punctis.

Candidus autem & albus inuicem ſibi differunt. Nam albus cum quodam pallore eſt, candidus verò, niueus & pura luce perfuſus.

Canus dictus, quia ex candido colore & nigro eſt.

Scutulatus vocatus propter orbes quos habet candidos inter purpuras.

G Varius, quòd vias habeat colorum impariū. Qui autem albos tantùm pedes habent, *petali appellantur: qui frontem albam, *calidi.

*Ceruinus eſt, quem vulgo gauranem dicunt.

al. petuli & petelli

al. candidi.

al. cerumalus

Æranem idem vulgus vocat, quòd in modum ærei ſit coloris.

Mirteus autem eſt preſſus in purpura.

Doſinus autem dictus, quod ſit color eius de aſino, idem & cinereus. Sunt autem hi de agreſti genere orti, quos equiferos dicimus, & proinde ad vrbanam dignitatem tranſire non poſſunt.

Mauron niger eſt. Nigrum enim Græci
H μαῦρον vocant.

Mannus verò equus breuior eſt, quem vulgo brunitum vocant vel brunitium.

Veredos antiqui dixerunt, quod veherent redas, i. ducerent, vel quod vias publicas currant, per quas & redas ire ſolitum erat.

Equorum tria ſunt genera, vnum generoſum, præliis & oneribus aptum: alterum vulgare atque gregarium ad vehendum, non ad equitandum aptum: tertium ex permixtione diuerſi generis ortum, quod etiam bigenerū dicitur, quia ex diuerſis naſcitur, vt mulus.

Mulus autem à græco tractum vocabulum habet. Græcè enim quod iugo piſtorum ſubactus, tardas molendo ducat in girum molas.

Iudæi

Iudæi aſſerunt quod Anaa abnepos Eſau equarum greges ab aſinis in deſerto ipſe fecerit primus aſcendi, vt mulorum inde noua contra naturam animalia naſcerentur. Onagros quoque admiſſos eſſe ob hoc ad aſinas: & ipſum iſtiuſmodi reperiſſe concubitum, vt velociſſimi ex his aſini naſcerentur. Induſtria quippe humana diuerſum animal in coitu coëgit: ſicque adulterina commixtione genus aliud reperit: ſicut & Iacob contra naturam colorum ſimilitudines procurauit. Nam tales fœtus oues illius concipiebant, quales vmbras arietum deſuper aſcendentium in aquarum ſpeculo contemplabantur. Denique & hoc ipſum in equarum gregibus fieri fertur, vt generoſos obiiciant equos viſibus concipientium, quo eorum ſimiles concipere & creare poſſint. Nam & columbarum dilectores depictas ponũt pulcherrimas columbas eiſdem locis, quibus illæ verſantur, quo rapiente viſu ſimiles generent. Inde eſt quòd quidam grauidas mulieres iubent nullos intueri turpiſſimos animalium vultus, vt cynocephalos & ſimias, ne viſibus occurrentes ſimiles fœtus pariant. Hanc enim fœminarum dicunt eſſe naturam, vt quales proſpexerint, ſiue mente conceperint in extremo voluptatis æſtu dum concipiunt, talem ſobolem procreent. Etenim animal in vſu Venerio formas extrinſecus intus tranſmittit, eorumq́ue ſatiata typis rapit ſpecies eorum in propriam qualitatem.

In animantibus bigenera dicuntur, quæ ex diuerſis naſcuntur, vt mulus ex equa & aſino: burdo ex equo & aſina, hibridæ ex apris & porcis: titirus ex oue & hirco,* muſino ex capra & ariete. Eſt autem dux gregis. *al. Meſaco*

De Beſtiis C A P. II.

BEſtiarum vocabulum propriè conuenit leonibus, tigribus, pardis, & vulpibus, canibúſque & ſimiis & cæteris quæ vel ore vel vnguibus ſæuiunt, exceptis ſerpentibus. Beſtiæ autem dictæ à vi qua ſæuiunt.

Feræ appellatæ, quòd naturali vtantur libertate, & deſiderio ſuo ferantur. Sunt autem liberæ earum voluptates, & huc atque illuc vagantur, & quo animus duxerit eò feruntur.

Leonis vocabulum ex Græca origine inflexum eſt in Latinum. græcè enim λέων vocatur. & eſt nomen nothum, quia ex parte corruptum. Leæna verò totum Græcum eſt ſicut & dracæna. Vt autem leæna lea dicatur vſurpatum eſt à poëtis. Leo autem Græcè, Latinè rex interpretatur, eo quòd ſit princeps omnium beſtiarum. Cuius genus trifarium dicitur. E quibus breues ac iuba criſpa,

A imbelles ſunt: longi & coma ſimplici, acres. Animos eorum frons & cauda indicat. Virtus eorum in pectore, firmitas in capite. Septi autem à venatoribus terram contuentur, quo minus conſpectis venabulis terreantur. Rotarum timent ſtrepitus, ſed ignis magis. Cùm dormierint vigilant oculi: cùm ambulant cauda ſua cooperiunt veſtigia ſua, ne eos venator inueniat. Cùm genuerint catulum, tribus diebus & tribus noctibus catulus dormire fertur: tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus, ſuſcitare dicitur catulum dormientem. Circa hominem leonum natura eſt benigna, vt niſi lęſi

B nequeant iraſci. Patet enim eorum miſericordia exemplis aſſiduis. Proſtratis enim parcunt: captiuos obuios repatriare permittunt: hominem non niſi in magna fame interimũt De quibus Lucretius: - Scimníque leonum, &c.

Tigris vocata propter * volucrem fugam. Ita enim nominant Perſæ & Medi ſagittam. Eſt enim beſtia variis diſtincta maculis, virtute & velocitate mirabilis, ex cuius nomine flumen tigris appellatur, quòd is rapidiſſimus ſit omnium fluuiorum. Has magis Hircania gignit. *al. celerem &. velocem*

Panther dictus ſiue quod omnium anima-

C lium amicus ſit, excepto dracone, ſiue quia & ſui generis ſocietate gaudet, & ad eandem ſimilitudinem quicquid accipit reddit.

Πᾶν omne dicitur. Beſtia eſt hæc minutis orbiculis ſuper picta, ita vt oculatis ex fuluo circulis, nigra vel alba diſtinguatur varietate. Hæc ſemel omnino parturit, cuius cauſę ratio manifeſta eſt. Nam cùm in vtero matris coaluere catuli, maturiſque ad naſcendum viribus pollent, odiunt temporum moras. Itaque oneratam fœtibus vuluam tanquam obſtantem partui vnguibus lacerant, effundit illa partum, ſeu potius dimittit, dolore cogente. Ita poſtea corruptis & cicatricoſis ſedibus genitale ſemen infuſum non erit acceptũ, ſed irritum reſilit. Nam Plinius dicit

D animalia cum acutis vnguibus frequenter parere non poſſe. Vitiantur enim intrinſecus ſe mouentibus catulis.

Pardus ſecundus poſt antherem eſt, genus varium & velociſſimum, & pręceps ad ſanguinem. Saltu enim ad mortem ruit.

Leopardus ex adulterio leæne & pardi naſcitur, & tertiam originem efficit, ſicut & Plinius in naturali hiſtoria dicit, leonem cum parda, aut pardum cum leæna concumbere, & ex vtroque coitu degeneres partus creari, vt mulus ex equa & aſino.

Rinoceros à Græcis vocatus. Latinè inter-

pretatur in nare cornu. Idem & monoceros, E id eſt, vnicornis, eò quòd vnum cornu in media fronte habeat pedum quatuor: ita acutũ & validum, vt quicquid impetierit, aut ventilet, aut perforet. Nam & cum elephante ſæpe certamen habet, & in ventre vulneratũ proſternit. Tantæ autem eſt fortitudinis, vt nulla venantium virtute capiatur: ſed, ſicut aſſerunt qui naturas animalium ſcripſerunt, virgo puella præponitur, quæ venienti ſinum apetit: in quo ille omni ferocitate depoſita caput ponit: ſicque ſoporatus velut inermis capitur.

Elephantem Græci à magnitudine corporis vocatum putant, quòd formam montis F præferat. Græcè enim mons* elifio dicitur. Apud Indos autẽ à voce barro vocatur. Vnde & vox eius barritus dicitur, & dentes eius ebur. Roſtrum autem * promoſcida dicitur, quo ille pabulum ori admouet, & eſt angui ſimilis, vallo munitus eburneo. Hos boues * Lucanos vocabant antiqui Romani: boues, quia nullum animal grandius videbant:* Lucanos, quia in Lucania illos primus Pirrhus in prælio obiecit Romanis. Nam hoc genus animãtis in rebus bellicis aptũ eſt. In eis enim Perſæ & Indi ligneis turribus collocatis, tanquam de muro iaculis dimicant. Intellectu autem & memoria multa vigent. Gregatim incedunt: motu quo valent ſalutant homines murem fugiunt: auerſi coëunt, quando autẽ parturiunt, in aquis vel inſulis dimittunt fœtus, propter dracones, quia inimici ſunt & ab eis implicati necantur. Biennio autem portant fœtus, nec amplius quàm ſemel gignunt, nec plures, ſed tantùm vnum. Viuunt autem annos trecentos. Apud ſolam Africam & Indiam elephanti prius naſcebantur: nunc ſola eos India gignit.

al. Elefio.
al. promuſcida. & proboſcida.
al. Lucas.
al. Lucas.

Gryphes vocatur, quod ſit animal pennatum & quadrupes. Hoc genus ferarũ in Hyperboreis montibus naſcitur. omni parte corporis leones ſunt: alis & facie aquilis ſimiles, equis vehementer infeſti. Nam & homines * viuos diſcerpunt.

al. viſos.

Cameleon non habet vnum colorem, ſed diuerſa varietate conſperſus, vt pardus. Dictus autem ita, eo quod cameli ſimilitudinẽ habet & leonis: huius cameleontis corpuſculum ad colores quos videt facillima conuerſione variatur, quod animalium aliorum non eſt ita ad conuerſionem facilis corpulentia. Cameleon pardus dictus, quod dum ſit vt pardus albis maculis ſuperaſperſus, collo equo ſimilis, pedibus buballis, capite tamen camelo eſt ſimilis: hunc Æthiopia gignit.

Lynx dictus, quia in luporũ genere numeratur: beſtia maculis diſtincta terga, vt pardus, ſed ſimilis lupo. Vnde & ille λύκος iſte lynx. Huius vrinam cõuerti in duritiam pretioſi lapidis dicunt, qui ligurius appellatur, quod & ipſos lynces ſentire, hoc documento probatur. Nam egeſtum liquorem arenis inquantum potuerint contegunt, inuidia quadam naturæ, ne talis egeſtio tranſeat in vſum humanũ. Lynces dicit Plinius ſecundus extra fœtum vnum non admittere.

Caſtores à caſtrando dicti ſunt. Nam teſticuli eorum apti ſunt medicaminibus, propter quod cùm præſenſerint venatorem, ipſi ſe caſtrant & morſibus vires ſuas amputant. De quibus Cicero in Scauriana, redimunt ſe à parte corporis, propter quod maximè expetuntur. Iuuenalis: --Qui ſe, Eunuchum ipſe facit, cupiens euadere damnum Teſticuli --Ipſi ſunt & Fibri, qui etiam Pontici canes vocantur.

Vrſus fertur dictus, quod ore ſuo formet fœtus, quaſi orſus. Nam aiunt eos informes generare partus, & carnem quandam naſci, quam mater lambendo in membra componit. Vnde eſt illud: Sic format lingua fœtum cùm protulit vrſa. Sed hoc immaturitas partus facit, denique triceſimo die generat. Vnde G euenit, vt præcipitata fœcũditas informis procreetur. Vrſorum caput inualidum: vis maxima in brachiis & in lumbis. Vnde interdum erecti inſiſtunt.

Lupus Græca deriuatione in linguam noſtram transfertur. Lupos enim illi λύκους dicunt. λύκος autem græcè à morſibus appellatur, quòd rabie rapacitatis quæque inuenerit trucidet. Alij lupos vocatos aiunt, quaſi* leopos, quòd quaſi leoni, ita ſit illi virtus in pedibus, vnde quicquid pede preſſerit, non viuit. Rapax autẽ beſtia & cruoris appetẽs, de quo ruſtici aiunt, vocem hominem perdere, ſi eũ prior lupus viderit. Vnde & ſubito tacenti di- H citur: Lupus in fabula. Certè ſi ſe prius viſum ſenſerit, deponit feritatis audaciam. Lupi toto anno nõ amplius quàm duodecim diebus coëunt, famem diu portant, & poſt longa ieiunia multum deuorant. Lupos Æthiopia mittit ceruice iubatos, & * tantum varios, vt nullum colorem dicant illis abeſſe.

al leopes.
al. canto

Canis nomẽ Latinum, Græcam etymologiam videtur habere. Græcè enim κύων dicitur: licet eum quidam à canore latratus appellatũ æſtimẽt, eò quòd inſonet, vnde & canere. Nihil autẽ ſagacius canibus. Plus enim ſenſus cæteris animalibus habent. Nãque ſoli ſua nomina recognoſcunt, dominos ſuos diligunt

diligunt: dominorum tecta defendunt: pro domino ſuo ſe morti obiiciunt: voluntariè cũ domino ſuo ad prædam currũt: corpus domini ſui etiam mortuum non relinquunt. Quorum poſtremò naturæ eſt, extra homines eſſe non poſſe. In canibus duo ſunt ſpectanda, aut fortitudo, aut velocitas.

Catuli abuſiuè dicuntur quarumlibet beſtiarum filij: nam catuli propriè canum ſunt, per diminutionem diſtincti.

Lyciſci autem dicũtur, vt ait Plinius, canes nati ex lupis & canibus, cùm inter ſe fortè miſcentur. Solent & fœminæ canes noctu in ſyluis alligatæ admitti ad beſtias tigres, à quibus inſiliri & naſci ex eodem fœtu canes adeo acerrimos & fortes, vt in cõplexu leones proſternant.

Vulpes dicta, quaſi volupes. Eſt enim volubilis pedibus, & nunquam rectis itineribus, ſed tortuoſis anfractibus currit, fraudulentum animal, inſidiiſque decipiens. Nam dum non habuerit eſcam, fingit mortem, ſicque deſcẽdentes quaſi ad cadauer volucres rapit & deuorat.

Simiæ græcum eſt nomen, id eſt, preſſis naribus. Vnde & Simias dicimus, quòd ſuppreſſis naribus ſint, & facie fœda, rugis turpiter follicantibus, licet & capellarum ſit preſſum habere naſum. Alij ſimias latino arbitrantur C ſermone vocatas, eo quòd multa in eis ſimilitudo humanę rationis ſentitur, ſed falſum eſt. Hæ elementorum ſagaces noua luna exultant, media & caua triſtantur. Fœtus quos amant ante ſe geſtant, neglecti circa matrem hærent. Harum genera quinque ſunt, ex quibus cercopitheci caudas habent. Simia enim cum cauda eſt, quam quidam * cruda vocant

al. crutam, & clunem, & datam, & clutam

Sfingæ villoſæ ſunt comis, mammis prominentibus, dociles ad feritatis obliuionem.

Cynocephali & ipſi ſimiles ſimiis, ſed facie admodum canis, vnde & nuncupati.

Satyri facie admodum grata & geſticulatis motibus inquieti.

Callitriches toto penè aſpectu à cæteris diſtant: ſunt enim in facie producta barba, & lata cauda. D

Leontophonos beſtia modica, & ex eo ita vocata, quia capta exuritur: ciúſque cinere aſperſæ carnes, & poſitæ per compita ſemitarũ leones necãt, ſi quantuluncũque ex illis ſumpſerint.

Hiſtrix animal in Africa erinacij ſimile, vocatum à ſpinarum ſtridore, quas tergo laxatas emittit, vt canes inſequentes vulneret.

Enhydros beſtiola ex eo nuncupata, quòd A in aquis verſetur, & maximè in Nilo. Quæ ſi inuenerit dormientem crocodilum, volutat ſe in lutum primùm, & intrat per os eius in ventrem, & carpẽs omnia interiora eius, exit viua de viſcerib⁹ crocodili, ipſo mortuo: hinc ἰχνεύμων Græcè vocatus, eo quod odore ſuo & ſalubria ciborum & venenoſa prodantur. De quo Dracontius ait: * Prædicit ſuillus vim cuiuſcunque veneni. al. Præcidit

Suillus autem à ſetis eſt nuncupatus. Hic etiam ſerpentes inſequitur, qui cùm aduerſus aſpidem pugnat, caudam erigit, quam aſpis maximè obſeruat quaſi minantem, ad quam cùm vim ſuam transfert, decepta corripitur.

B Muſio appellatus, quòd muribus infeſtus ſit. Hunc vulgus * captum à captura vocant. al. cattum Alij dicunt quòd captat, i. videt. Nam tanto acutè cernit, vt fulgore luminis noctis tenebras ſuperet. Vnde & à Græcis venit catus, i. ingenioſus, * ἀπὸ τοῦ καίειν. al. κάζεσθαι.

Furo à furuo dictus, vnde & fur. Tenebroſos enim & occultos cuniculos effodit, & eiicit prædam quam inuenerit.

Melo, quòd ſit rotundiſſimo membro, vel quòd fauos petat, & aſſiduè mella captet.

De minutis animantibus. C*AP. III.*

MVs puſillum animal, græcum illi nomen eſt, quicquid verò ex eo trahit latinum fit. Alij dicunt mures, quòd ex humore terræ naſcuntur. Nam mus terra, vnde & humus. His in plenilunio iecur creſcit, ſicut quædam maritima augentur, quæ ruſus decreſcente luna deficiunt.

Sorex latinum eſt, eo quòd rodãt & in modum ſerræ præcidant. Antiqui autem ſoricen ſauricen dicebant, ſicut & clodum claudum.

Muſtella dicta, quaſi mus longus: nam telũ à longitudine dictum. Hæc ingenio ſubdola, in domibus vbi nutrit catulos ſuos, transfert mutátque ſedem. Serpentes etiam muréſque perſequitur: duo autem ſunt genera muſtellarum. Alterum enim ſylueſtre eſt diſtãs magnitudine, quod Græci ἰκτίδας vocant: alterum in domibus oberrans. Falſo autem opinantur, qui dicunt muſtellam ore concipere, aure effundere partum.

Muſaraneum, cuius morſu aranea moritur. Eſt in Sardinia animal perexiguum, araneæ forma, quæ ſolifuga dicitur, eo quod diẽ fugiat. In metallis argentariis plurima eſt, occulto reptans, & per imprudentiam ſuperſedentibus peſtem facit.

Talpa ideo dicta, quod ſit damnata cæcitate perpetua & tenebris. Eſt etenim abſque oculis, ſemper quoque terram fodit, & humũ

egerit, atque radices ſubter frugibus comedit, quam Græci ἀφάλακα vocant.

Glires dicti ſunt, quia pingues eos efficit ſomnus. Nã gliſcere dicimus creſcere. Hyeme enim tota dormiunt & immobiles quaſi mortui iacent, tempore æſtiuo reuiuiſcunt.

Ericius animal ſpinis coopertũ, quod exinde dicitur nominatum, eo quod ſubrigit ſe quando ſpinis ſuis clauditur, quibus vndique protectus eſt contra inſidias. Nam ſtatim vt aliquid ſenſerit, primum ſe ſubrigit: atque in globum conuerſus, in ſua arma ſe recolligit. Huius prudentia quædam eſt. Nam dum abſciderit vuam de vite, ſupinus ſeſe volutat ſuper eam, & ſic eam exhibet natis ſuis.

Grillus nomen à ſono vocis habet. Hic retrò ambulat, terram terebrat, ſtridet noctibus venatur eum formica circumligata capillo in cauernam eius coniecta, afflata prius puluere ne ſe abſcondat. Ita formicæ complexibus trahitur.

Formica dicta, eo quod ferat micas farris, cuius ſolertia multa. Prouidet enim in futurum, & præparat æſtate quod hyeme comedat. In meſſe autem eligit triticum: hordeum non tangit. Dum pluit * ei ſuper frumentum, totum eiicit. Dicuntur in Æthiopia eſſe formicæ ad canis formã, quæ arenas aureas pedibus eruunt, quas cuſtodiunt ne quis auferat, captantéſque ad necem perſequuntur.

al ſuper eius.

Formicoleõ, ob hoc vocatus, quia eſt vel formicarum leo, vel certè formica pariter & leo. Eſt enim animal paruũ formicis ſatis infeſtum, quod ſe in puluere abſcondit, & formicas frumẽta geſtãtes interficit. Proinde autem leo & formica vocatur, quia aliis animalibus vt formica eſt: formicis autem vt leo eſt.

De ſerpentibus. CAP. IIII.

ANguis vocabulum omnium ſerpentium genus, quod plicari & contorqueri poteſt. Et inde anguis, quòd anguloſus & nunquam ſit rectus. Angues autem apud gentiles pro geniis lucorũ erant habiti ſemper, vnde & Perſius: Pinge duos angues pueri ſacer eſt lucus.

Colubrum conſtat ab eo dictum, quod colat vmbras, vel quod in lubricos tractus flexibus ſinuoſis labatur. Nam lubricum dicitur quicquid labitur dum tenetur, vt piſcis & ſerpens.

Serpens autem nomen accepit, quia occultis acceſſibus ſerpit: non apertis paſſibus, ſed ſquamarũ minutiſſimis niſibus repit. Illa autem quæ quatuor pedibus nituntur, ſicut lacerti & ſtelliones, non ſerpentes ſed reptilia

E ſunt, quia ventre & pectore reptãt. Quorum tot venena, quot genera: tot pernicies, quot ſpecies. tot dolores, quot colores habentur.

Draco maior cunctorum ſerpentium, ſiue omnium animantium ſuper terram. Hunc Græci δράκοντα vocãt. Vnde & deriuatũ eſt in Latino vt diceretur drago, quia ſæpe à ſpeluncis abſtractus fertur in aërem, concitaturque propter eum aër. Eſt autem criſtatus, ore paruo, & arctis fiſtulis per quas trahit ſpiritum & linguam exerit. Vim autem non in dẽtibus ſed in cauda habet, & verbere potius quàm rictu nocet. innoxius autem eſt à venenis: ſed ideò huic ad mortem faciendam venena nõ

F eſſe neceſſaria, quia ſi quem ligauerit, occidit. A quo nec elephas tutus eſt ſui magnitudine corporis. Nam circa ſemitas deliteſcens per quas elephanti ſolito gradiũtur, crura eorum nodis illigat, ac ſuffocatos perimit. Gignitur autem in Æthiopia & India, in ipſo incendio iugis æſtus.

Baſiliſcus Græcè, Latinè interpretatur regulus, eò quòd rex ſerpẽtium ſit, adeò vt eum videntes fugiant, quia olfactu ſuo eos necat, nam & hominem, vel ſi aſpiciat, interimit. Siquidem ad eius aſpectũ nulla auis volans illæſa tranſit, ſed quamuis procul ſit, eius ore combuſta deuoratur. A muſtelis tamen

G vincitur, quas illic homines inferunt cauernis in quibus deliteſcit. Itaque ea viſa, fugit, quẽ illa perſequitur & occidit. Nihil enim parens ille rerum ſine remedio conſtituit. Eſt autem longitudine ſemipedalis, albis maculis lineatus.

Reguli autem, ſicut ſcorpiones, arentia quæque ſectantur, & poſtquam ad aquas venerint, ibíque aliquem momorderint, ὑδροφόβους & lymphaticos faciunt.

Sibilus idem eſt qui & regulus. Sibilo enim occidit antequam mordeat vel exurat.

Vipera dicta, quod vi pariat. Nam cùm venter eius ad partum intumuerit, catuli nõ

H expectãtes naturæ maturam ſolutionem, ſed corroſis eius lateribus vi erumpunt cum matris interitu. Lucanus, Viperei coëunt abrupto corpore nati. Fertur autem quòd maſculus ore inſerto viperæ ſemen expuat. Illa autem ex voluptate libidinis in rabiem verſa, caput maris ore receptum præcidit: ita fit vt parens vterque pereat, maſculus dum coit. fœmina cùm parturit. Ex vipera autem paſtelli fiunt, qui θηριακοὶ vocantur à Græcis.

Aſpis vocata quòd morſu venena immittat & aſpergat: ἰὸς enim Græci venenũ dicũt & inde aſpis quod morſu venenato interimat Huius diuerſa genera & ſpecies, & diſpares

effectus

effectus ad nocendum: fertur enim aſpis cùm A cœperit pati incantatorem, qui eam quibuſdam carminibus proprijs euocat, vt eam de cauerna educat: illa autem cùm exire noluerit, vnam aurem ad terram premit, alterã cauda obturat & operit: atque ita voces illas magicas non audiens, non exit ad incantantem.

Dipſas genus eſt aſpidis, quæ latinè ſitula dicitur, quia quem momorderit, ſiti perit.

Hypnalis genus aſpidis dicta, quòd ſomno necat. Hanc ſibi Cleopatra appoſuit, ac ita morte quaſi ſomno ſoluta eſt.

Hemorrois aſpis nuncupatur, eo quòd ſanguinem ſudet qui ab eo morſus fuerit: ita vt diſſolutis venis, quicquid vitæ eſt per ſangui- B nem euocet. Græcè enim ſanguis αἷμα dicitur.

Preſter aſpis ſemper ore patenti & vaporãte currit. Cuius Poëta ſic meminit: Oráque diſtendens auidus fumantia preſter. Hic quẽ percuſſerit, diſtenditur, enormique corpulentia necatur. Extuberatum enim putredo ſequitur.

Seps, tabificus aſpis, qui dum momorderit hominem, ſtatim eum conſumit: ita vt liquefiat totus in ore ſerpentis.

Ceraſtes ſerpens dictus, eo quòd in capite cornua habeat ſimilia arietum. κέρατα enim Græci cornua vocant: ſunt autem illi quadri- C gemina cornicula, quorum oſtentatione, veluti eſca, illiciens ſollicitata animalia perimit. Totum enim corpus arenis tegit, nec vllum indicium ſui præbet, niſi ex ea parte qua inuitatas aues vel animalia capit. Eſt enim flexuoſus plus quàm alij ſerpentes, ita vt ſpinam non habere videatur.

Scitalis ſerpens vocatus, eo quòd tanta prefulget tergi varietate, vt notarum gratia retardet aſpicientes: & quia reptando pigrior eſt, quos aſſequi non valet miraculo ſui ſtupentes capit. Tanti autem feruoris eſt, vt etiam hyemis tempore exuuias corporis feruẽtis exponat. De quo Lucanus: Et ſcitale ſparſis etiã D nunc ſola pruinis Exuuias poſitura ſuas -.

Amphibæna dicta, eo quòd duo capita habeat: vnum in loco ſuo, alterum in cauda, currens ex vtroque capite, tractu corporis circulato. Hæc ſola ſerpentium frigori ſe committit, prima omnium procedens. De qua Lucanus: Et grauis in geminum vergens caput Amphiſibæna. Cuius oculi lucent veluti lucernæ.

Enhydris coluber in aqua viuens. Græci enim ὕδωρ aquam vocant.

Hydros aquatilis ſerpens, à quo icti obturgeſcunt, cuius quidam morbum Boam dicũt eo quod fimo bouis remedietur.

Hydra draco multorum capitum, qualis fuit in Lerna palude prouinciæ Arcadiæ, hæc latinè excedra dicitur, quòd vno cæſo tria capita excreſcant, ſed hoc fabuloſum eſt. Nam conſtat Hydram lacum fuiſſe euomentem aquas, vaſtantem vicinam ciuitatem, in quo vno meatu clauſo multi erumpebant. Quod Hercules videns, loca ipſa exuſſit, & ſic aquæ clauſit meatus. Nam Hydra ab aqua dicta eſt.

Chelidros ſerpens, qui & cherſydros dicitur, quia & in aquis & in terris moratur. Nam χέρσον dicunt Græci terram, ὕδωρ aquam: hic per quam labitur terram, fumare facit, quem ſic Macer deſcribit: - Seu terga exſpirant ſpumantia virus: Seu terram fumat, qua teter labitur anguis. Et Lucanus: - Tractique via fumante chelydri. Semper enim directus ambulat. Nam ſi torſerit ſe dum currit, ſtatim crepat.

Natrix ſerpens aquam veneno inficiens. In quocunque enim fonte fuerit, veneno eum immiſcet, de quo Lucanus, Et Natrix violator aquæ -.

Cencris ſerpens inflexuoſus, quæ ſemper iter rectum efficit. De quo Lucanus: Et ſemper recto lapſurus limite Cencris.

Parias ſerpens qui ſemper in cauda ambulat, & ſulcum facere videtur. De quo idẽ Lucanus: Quo contemptus iter cauda ſulcare Parias.

Boas anguis Italiæ immenſa mole: perſequitur greges armentorum & bubalos & plurimo lacte *irriguis vberibus ſe innectit, & ſugens interimit, atque inde à boum populatione Boas nomen accepit. al. riguis ſe vberibus

Iaculus ſerpens volans. De quo Lucanus: - Iaculique volucres. Exiliunt enim in arboribus, & dum aliquod animal obuium fuerit, iactant ſe ſuper illud & perimunt: vnde & Iaculi dicti ſunt. In Arabia autem ſerpẽtes ſunt cum alis, quæ Sirenæ vocantur, quæ non ſolùm plus currunt equis, ſed etiam volare dicuntur, quorum tantum virus eſt, vt morſum ante mors inſequatur, quàm dolor.

* Obites dicta, quòd colorem arenæ habeat. De qua Poëta: Quàm paruis pictus maculis Teuſanus Obites Concolor exuſtis atque indiſcretus arenis al. Opheltes

Admotus -.

Seps exigua ſerpens, quæ non ſolùm corpus, ſed & oſſa veneno conſumit. Cuius Poëta ſic meminit: Oſſaque diſſoluens cum corpore tabificus Seps.

Dipſas ſerpens tantæ exiguitatis fertur, vt cùm calcatur non videatur. Cuius venenum

ante extinguit quàm ſentiatur, vt facies præuenta morte, nec triſtitiam induat morituri. De quo Poëta: Signiferum iuuenem Tyrrheni ſanguinis Aulum Torta caput retrò dipſas calcata momordit Vix dolor aut ſenſus dentis fuit.-

al. Scalpiga * Salpinga ſerpens eſt, quæ non videtur.

Cæcula dicta, eo quod parua ſit, & non habeat oculos.

Centupeda à multitudine pedum dicta.

In tribus exemplaribus manuſcriptis non legitur. * Brucus eſt, cuius penè totum corpus in vẽtre colligitur.

Lacertus reptilis genus eſt, vocatus ita, quod brachia habeat. Genera lacertorum plura, vt botrax, ſalamandria, ſaura, ſtellio.

Botrax dicta, quòd ranæ habeat faciem: nã Græci ranam βότραχα vocant.

Salamandria vocata, quòd contra incendia valeat, cuius inter omnia venenata vis maxima eſt. Cætera enim ſingulos feriunt: hęc plurimos pariter interemit: nam ſi arbori irrepſerit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ea ederint, occidit, quæ etiam ſi in puteum cadat, vis veneni eius potantes interficit. Iſta cõtra incendia repugnãs, ignes ſola animalium extinguit. Viuit enim in mediis flammis ſine dolore & conſumptione, & non ſolùm quia non vritur, ſed extinguit incendium.

Saura lacertus, qui quando ſeneſcit, cæcãtur oculi eius, & intrat in foramen parietis aſpicientis contra Orientem, & orto ſole intendit & illuminatur.

Stellio de colore nomẽ habet inditum. Eſt enim tergore pictus lucentibus guttis in modum ſtellarum. De quo Ouidius: - Aptúmque colori Nomen habet, variis ſtellatus corpore guttis. Hic autem ſcorpionibus adeo cõtrarius traditur, vt viſo eo pauorem iis afferat & torporem. Sunt & alia genera ſerpentium, vt Admoditæ, Elephantiæ, Chamædracõtes. Poſtremò quantus nominum, tantus mortiũ numerus. Omnes autem ſerpentes natura ſua frigidæ ſunt, nec percutiunt, niſi quando caleſcunt: nam quando ſunt frigidæ, nullum tãgunt. Vnde & venena eorum plus die quàm nocte nocent. Torpent enim noctis algore, & meritò, quia frigidi ſunt nocturno rore. In ſe enim adducunt vaporem corporis gelidæ peſtes & natura frigidæ. Vnde & hyeme in nodos torquentur, æſtate ſoluuntur. Inde eſt, q̃dum quidquam ſerpentium veneno percutitur, primùm obſtupeſcit: & poſtea vbi in illo calefactũ ipſum virus exarſerit, ſtatim & hominem extinguit.

Venenum autem dictum, eo quòd per venas vadit. Infuſa enim peſtis eius per venas vegetatione aucta diſcurrit & animam *extin- *al. eximit, & exigit*

E guit. Vnde non poteſt venenum nocere, niſi hominis tetigerit ſanguinem. Lucanus: Noxia ſerpentum eſt admixto ſanguine peſtis. Omne autem venenum frigidum eſt, & ideo anima quæ ignea eſt, fugit venenum frigidũ. In naturalibus bonis, quæ nobis & irrationabilibus animantibus videmus eſſe communia, viuacitate quadam ſenſus ſerpens excellit. Vnde & legitur in Geneſi: Serpens autem erat ſapientior omnibus pecoribus terræ. Dicit autem Plinius: Si creditur, quòd ſerpentis caput etiam ſi cum duobus euaſerit digitis, nihilominus viuit. Vnde & totum corpus obiicit pro capite, ferientibus.

F Anguibus vniuerſis hebes viſus eſt. Raró in aduerſum contuentur, nec fruſtra, cùm oculos non in fronte habeant, ſed in temporibus, adeò vt citius audiant quàm aſpiciant. Nullũ autem animal in tanta celeritate linguã mouet, vt ſerpens: adeò vt triplicem linguam habere videatur cùm vna ſit. Serpentium vda ſunt corpora, adeo vt quacunque eunt, viam humore deſignent. Veſtigia ſerpentium talia ſunt, vt cum pedibus carere videantur: coſtis tamen & ſquamarum niſibus erepant, quas à ſummo gutture vſque ad imam aluum parili modo diſpoſitas habent. Squamis enim quaſi vnguibus, coſtis quaſi cruribus innituntur.
G Vnde ſi in qualibet corporis parte ab aluo vſque ad caput ictu caput aliquo collidatur: debilis reddita curſum habere non poſſit, quia vbicunque ictus ille inciderit, ſpinam ſoluit, per quam coſtarum pedes & motus corporis agebantur. Serpentes autem diu viuere dicũtur, adeo vt depoſita vetere tunica, ſenectutẽ deponere, atque in iuuentutem redire perhibeantur.

Tunicæ ſerpentum exuuiæ nuncupantur, eo quod iis quando ſeneſcunt ſeſe exuunt, quibus exuti in iuuentutẽm redeunt. Dicuntur autem exuuiæ & induuiæ, quia exuuntur & induũtur. Pythagoras dicit de medulla ho-
H minis mortui quæ in ſpina eſt, ſerpẽtem creari, quod etiam Ouidius in Metamorphoſ. libris cõmemorat, dicens: Sunt qui cum clauſo putrefacta eſt ſpina ſepulchro, Mutari credant humanas angue medullas. Quod ſi creditur, merito euenit, vt ſicut per ſerpentem mors hominis, ita per hominis mortem ſerpens. Fertur autem quod ſerpens hominem nudum non ſit auſus attingere.

De vermibus CAP. V.

Vermis eſt animal quod plerũque de carne vel de ligno, vel de quacunque re terrena ſine vllo concubitu gignitur: licet nonnunquam & de ouis naſcantur, vt ſcorpio.

Sunt

A Sunt autem vermes aut terræ, aut aquæ, aut aëris, aut carnium, aut frondium, aut lignorum, aut veſtimentorum.

Aranea vermis aëris, ab aëris nutrimento cognominata, quæ exiguo corpore longa fila deducit: & telæ ſemper intenta nunquam deſinit laborare, perpetuum ſuſtinens in ſuo labore ſuſpendium.

Sanguiſuga vermis aquatilis, dicta quia ſanguinem ſugit. Potantibus enim inſidiatur, cumque illabitur faucibus, vel vbi vſpiã adhæſerit, ſanguinem haurit: & cùm nimio cruore maduerit, id euomit quod hauſit, vt recẽtiorem denuo ſugat.

Scorpio vermis terrenus, qui potius vermibus aſcribitur non ſerpentibus: animal armatum aculeo: & ex eo Græcè vocatum, quod cauda figat: atque arcuato vulnere diffundat venena. Proprium autẽ eſt ſcorpionis, quòd manus palmam non feriat.

Cantarida vermis terrenus, qui humano corpori ſtatim vt fuerit applicatus ſui aduſtione veſicas efficit plenas humore.

Multipes vermis terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contra ictum contractus in globum complicatur. Naſcitur ſub petris ex humore & terra.

Limax vermis limi dictus, quòd in limo, vel de limo naſcatur, vnde & ſordidus ſemper & immundus habetur.

Bombyx frondium vermis: ex cuius textura bombycinum conficitur. Appellatur autẽ hoc nomine ab eo quod euacuetur dum fila generat, & aër ſolus in eo remaneat.

Eruca frondium vermis oleribus vel pampinis inuoluta: ab erodendo dicta, cuius meminit Plautus, Imitatus nequam beſtiam & maleficam inuolutam in pampino. Implicat ſe eadem: nec aduolat vt locuſta, vt huc illucque diſcurrens, ſemipaſta dimittat, ſed permanet perituris frugibus & tardo lapſu pigriſque morſibus vniuerſa conſumit.

Teredonas Græci vocãt lignorum vermes eò quòd terendo edant. Hos nos Termites dicimus. Ita enim apud Latinos ligni vermes vocantur, quos tempore importuno cæſæ arbores gignunt.

Tinea veſtimentorum vermis dicta, quòd teneat, & eouſque inſedeat quò erodat. Inde pertinax dicitur eò quòd in eandem rem idẽtidem vrgeat.

Vermes carnium, hemicraneus, lumbricus, aſcaridæ, coſti, pediculi, pulices, lendes tarmus, ricinus, vſia, cimex.

Hemicraneus vermis capitis vocatur.

Lumbricus vermis inteſtinorũ, dictus quaſi lumbicus, quia labitur, vel quod in lumbis ſit.

Aſcaridæ, coſti.

Pediculi vermes cutis à pedibus dicti. Vnde & pediculoſi dicuntur, quibus pediculi in corpore efferueſcunt.

Pulices verò vocati ſunt, quod ex puluere magis nutriantur.

Tarmus vermis eſt lardi.

Ricinus vermis eſt canis, vocatus eo quod hæret in auribus canum. κύων enim græcè canis eſt.

Vſia vermis eſt porci, appellata quia vrit. Nam vbi momorderit, adeo locus ardet, vt
B ſtatim ibi veſicæ fiant.

Cimex de ſimilitudine cuiuſdã herbæ vocatus, cuius fœtorem habet.

Propriè autem vermis in carne* putrefacta naſcitur: tinea in veſtimentis: eruca in olere: teredo in ligno: tarmus in lardo. *al. putre.*

Vermis non vt ſerpens apertis paſſibus vel ſquamarum niſibus repit, quia nõ eſt illi ſpinæ rigor vt colubri, ſed in directum corpuſculi ſui partes gradatim porrigẽdo cõtractas, contrahendo porrectas motum explicat: ſicque agitatus perlabitur.

De piſcibus. CAP. VI.

C PIſces dicti, vnde & pecus, à paſcendo ſcilicet.

Reptilia ideo dicuntur hæc quæ natant, eo quod reptandi habeant ſpeciem & naturam, quamuis ſe in profundum immergant, tamẽ in natando repunt. Vnde & ait Dauid: Hoc mare magnum & ſpacioſum manibus: illic reptilia, quorum non eſt numerus.

Ἀμφίβια ſunt quædam genera piſcium, dicta eo quod ambulandi in terris vſum & natandi in aquis officium habeant. Ἀμφὶ etiam Græcè vtrumque dicitur. id eſt, quia in aquis & in terris viuunt, vt Phocæ, Crocodili, Hippopotami, hoc eſt equi fluuiales.

Pecoribus autẽ & beſtiis & volatilibus an-
D te homines nomina impoſuerunt, quàm piſcibus, quia prius viſa ſunt & cognita. Piſcium verò poſtea cognitis generibus nomina inſtituta ſunt, aut ex ſimilitudine terreſtrium animalium, aut ex ſpecie propria, ſiue moribus, ſeu colore, vel figura, aut ſexu. Ex ſimilitudine terreſtrium, vt ranæ, leones, & vituli, & nigri meruli, & pauidi verſo colore, collo & dorſo picti, & turdi albo varij, & cætera quæ ſibi iuxta ſpecies terreſtrium animalium nomina vindicarunt. Ex moribus terreſtrium, vt canes in mari à terrenis canibus nuncupati, quod mordeant. Et lupi, quod improba vo-

tacitate alios perſequantur. A colore, vt vmbri, quia colore vmbræ ſunt: & auratæ, quia in capite auri colorem habent: & varij à varietate, quos vulgo tructas vocat. A figura, vt orbis, quia rotundus eſt, totúſque in capite cõſtat, vt ſolia, quòd ſit inſtar calciamentorũ ſoliis. A ſexu, vt * muſculus, quòd ſit balenæ maſculus: eius enim coitu concipere belua hæc perhibetur. Hinc & * muſculi coclearũ, quorum lacte concipiunt oſtreæ.

al. maſculus

al. maſculi

Balenæ autem ſunt immenſæ magnitudinis beſtiæ, ab emittendo & fundendo aquas vocatæ. Cæteris enim beſtiis maris altius iaciunt vndas: βάλλειν enim græcè emittere dicitur.

Cete dicta τὸ κῆτος καὶ τὰ κήτη, hoc eſt ob immanitatem. Sunt enim ingẽtia genera belluarum æqualia montium corpora, quaſi cetus excepit Ionam: cuius aluus tantæ magnitudinis fuit, vt inſtar obtineret inferni: dicente Propheta: Exaudiuit me de ventre inferni.

Equi marini, quòd prima parte equi ſunt, poſtrema ſoluuntur in piſcem.

Boccas dicunt etiam boues marinos, quaſi boacas.

Cærulei à colore appellati: nam cæruleum eſt viride cum nigro, vt eſt mare.

Delphines certum habent vocabulum, q; voces hominum ſequantur, vel quòd ad ſymphoniam gregatim conueniant: nihil in mari velocius iſtis, nam plerumque ſalientes, naues tranſuolãt. Quando autem præludunt in fluctibus, & vndarum motibus ſaltu præcipiti feruntur, tempeſtates ſignificare videntur: hi propriè Simones nominantur. Eſt & Delphinum genus in Nilo dorſo ſerrato, qui crocodilos tenera ventrium ſecantes interimunt.

Porci marini, qui vulgo vocantur ſuilli, qui dum eſcã quærũt, more ſuis terram ſub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officium, & niſi roſtrum arenis immergant, paſtũ non colligunt.

Corui à cordis voce dicti, quia grunniunt pectore, ſuáque voce proditi capiuntur.

Thynni nomen græcum habent. Hi ingrediuntur veris tempore: intrant dextro latere, læuo exeũt. Hoc inde creduntur facere, quòd dextris oculis acutius videant, quàm ſiniſtris.

Gladius dicitur, eo quòd roſtro mucronato ſit, & ob hoc naues perfoſſas mergit.

Serra nuncupata, quia ſerratam criſtam habet, & ſubternatans nauem ſecat.

Scorpio dictus, quia lædit dum manu tollitur. Tradunt enim decem cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi ſunt ſcorpiones ad eum locum congregari.

E Aranea genus piſcis, dictus quòd aure feriat: habet enim ſtimulos, de quibus percutit.

Crocodilus à croceo colore dictus, gignitur in Nilo, animal quadrupes in terra, & in aquis valens, longitudine plerunque viginti cubitorum, dentium & vnguium immanitate armatum, tantaque cutis duritia, vt quamuis fortium ictus lapidum * tergo repercuſſus nõ ſentiat. Nocte in aquis, die in humo quieſcit: oua in terra fouet: maſcula & fœmina vices ſeruant. Hunc piſces quidam ſerratam habentes criſtam tenera ventrium deſecãtes interimunt. Solus ex animalibus ſuperiorẽ maxillam mouere dicitur.

al. repercutiat tergore

F Hippopotamus vocatus, quòd ſit equo ſimilis dorſo, iuba & hinnitu, roſtro reſupinato aprinis dentibus, cauda tortuoſa, * vngulis binis, die in aquis cõmoratur: nocte ſegetes depaſcitur, & hunc Nilus gignit.

In V.C. non legitur.

Pagrum, quem Græci fagrum ideo nuncupant, quòd duros dentes habeãt, ita vt oſtreis in mari alatur.

Dentrix pro multitudine & granditate dẽtium dictus.

Lepus à ſimilitudine capitis nuncupatus.

Lupum, vt dictum eſt, auiditas appellauit, piſcem in captura ingenioſum: denique rete circumdatus fertur arenas arare cauda, atque G ita conditus tranſire rete.

Mullus vocatus, quòd mollis atque tenerrimus, cuius cibo tradunt libidinem * inhiberi: oculorum autem aciem hebetari: homines verò à quibus ſæpe paſtus eſt, piſcem olent. Mullus in vino necatus, hi qui inde biberint, tædium vini habent.

al. minui

Mugilis nomen habet, quòd ſit multum agilis: nam vbi diſpoſitas ſenſerit piſcatorum inſidias, confeſtim retrorſum rediens ita tranſilit rete, vt volare piſcem videas.

Melanurus, eo quòd nigram caudam habeat, & nigras pennas, & in corpore lineas nigras: μέλαν enim Græci nigrum vocant.

H Glaucus à colore dictus, eo quòd albus ſit: Græci enim album λευκὸν dicunt. Hic æſtate raro apparet niſi tantùm in nubilo.

Timallus ex flore nomen accepit. Timum quippe flos appellatur, nã dum ſit ſpecie gratus & ſapore iocundus, tamen ſicut flos flagrat, & corpore odores aſpirat.

Eſcarus dictus, eo quòd ſolus eſcam ruminare perhibetur, denique alij piſces nõ ruminant: tradunt autem hunc ingenioſum etiam. Namque incluſum * vaſis, non fronte erumpere, nec infeſtis * luminibus caput inſerere, ſed aduerſum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorſum redire: quem luctatũ eius ſi fortè alius eſcarus extrinſecus videat,

V.C naſſis

al. viminibus

appre-

apprehenſa mordicus cauda adiuuare niſus A
erumpentis.

Sparus à lancea miſſili accepit nomẽ, quòd eiuſdem figuræ ſit. Terreſtria enim prius inuenta ſunt, quàm marina: nam ſparus eſt telũ ruſticanum miſſile, à ſpargendo dictum.

Auſtralis piſcis, ſiue quia aquarum vndam ſuo ore ſuſcipit: ſiue quia tunc hic piſcis oritur, quo tempore tendere in occaſum Pleiades cœperint.

Amio ſaxatilis dextra ſiniſtráque lateribus virgis puniceis perpetuis, aliíſq; diſcoloribus deſignatur: dictus amio, quia non capitur niſi hamo.

Echeneis paruus & ſemipedalis piſciculus: nomen ſumpſit, quòd nauem adhærendo re- B
tineat. Ruant licet venti, & ſæuiant procellæ, nauis tamen quaſi radicata in mari ſtare videtur, nec moueri, non retinendo, ſed tantummodò adhærendo. Hunc Latini Moram appellauerunt, eo quod cogat ſtare nauigia.

Vranoſcopus vocatur ab oculo quem in capite habet, à quo ſemper ſuprà intendit.

Milago nominatus, quia euolat ſuper aquã: quoties autem cernitur extra aquam volitãs, tempeſtates mutari deſignat.

Squamatus dictus, quòd ſit ſquamis acutis: vnde & eius cute lignum politur.

Ciuitas Syriæ quæ nũc Tyrus dicitur, olim Sarra vocabatur à piſce quodam qui illic abũ- C
dat, quem lingua ſua ſar appellant: ex quo deriuatum eſt, huius ſimilitudinis piſciculos ſardas ſardináſque vocari.

Halec piſciculus ad liquorem ſalſamentorum idoneus, vnde & nuncupatus.

Aforus piſciculus, qui propter exiguitatem hamo capi non poteſt.

Anguillæ ſimilitudo anguis dedit nomen, origo eius ex limo. Vnde & quando capitur adeo lenis eſt, vt quanto fortius preſſeris, tantò citius elabatur. Ferunt autem & Orientis fluuium Gangẽ anguillas tricenis pedibus gignere. Anguillæ vino necatæ, qui ex eo biberint, tædium vini habent.

D
Draco marinus aculeos in branciis habet ad caudam ſpectantes, qui dum percuſſerit, quaqua ferit venenũ fundit, vnde & vocatus.

Murænam Græci *μύραιναν* vocãt, eo quòd complicet ſe in circulos. Hanc fœminini tantùm ſexus eſſe tradunt & concipere à ſerpente, ob id à piſcatoribus tanquam à ſerpente ſibilo euocatur & capitur. Ictu autem fuſtis difficulter interimitur, ferula protinus: animam in cauda habere certum eſt. Nam capite percuſſo vix eam interimi, cauda ſtatim exanimari.

Cõgrus polypus, i. multipes: plurimos enim nexus habet. Iſte ingenioſus hamum appetẽs brachiis complectitur, non morſu: nec prius dimittit, quàm eſcam circumroſerit.

Torpedo vocata, eo quòd corpus torpeſcere faciat, ſi eam quiſquam viuentem tangat. Narrat Plinius Secũdus: Ex Indico mari torpedo etiam procul & è longinquo, vel ſi haſta virgáque attingatur, quamuis prævalidos lacertos torpeſcere, quamlibet ad curſum veloces pedes alligari. Tanta enim vis eius eſt, vt etiam aura corporis ſui afficiat membra.

Sepia dicitur, quia ſæpius intercluſa facilius capitur. In coëundo obſcœnũ genus, ore enim concipit ſicut vipera. Cuius atramenti tanta vis eſt, vt lucernæ additum, Æthiopes videri ablato priori lumine quidam tradunt.

Lulligo, tradunt in Oceano Mauritaniæ, nõ procul à Lixo flumine tantam multitudinem lulliginum euocari ex aqua, vt etiã naues dimergere poſſint.

Conchæ & cochleæ hac ex cauſa vocatæ, quia deficiente luna cauantur, i. euacuantur. Omnium enim clauſorum maris animalium atque concharum incremẽto lunæ membra turgeſcunt, defectu euacuantur. Luna enim cùm in augmento fuerit, auget humorẽ: cùm verò in defectũ venerit humores minuuntur: hoc enim Phyſici dicunt. Conchæ autem primæ poſitionis nomẽ, cochleæ verò per diminutionem quaſi conculæ.

Concharum multa genera ſunt, inter quas & margaritiferæ, quæ celoë dicuntur, in quarũ carne precioſus calculus ſolidatur. De quibus tradunt ij qui de animantium ſcripſere naturis, eo quòd nocturno tẽpore littora appetunt, & ex cæleſti rore margaritum concipiunt, vnde & celoë nominantur.

Murex cochlea eſt maris, dicta ab acumine & aſperitate, quę alio nomine conchilium nominatur, propter quod circumciſa ferro lachrymas coloris purpurei emittat, ex quibus purpura tingitur, & inde oſtrum appellatum, quòd hæc tinctura ex teſtæ humore elicitur.

Cancri vocantur, quia conchæ ſunt crura habentes, inimica oſtreis animalia: eorũ enim carnibus viuunt, miro ingenio. Nam quia valida teſta eius aperiri nõ poteſt, explorat quãdo oſtrea clauſtra teſtarum aperiat: tunc cancer latenter lapillum inijcit, atque impedita concluſione oſtræ carnes erodit. Tradũt quidam à decem cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi ſunt ſcorpiones ad eũ locum coituros. Duo autem ſunt genera cancrorum, fluuiales & marini.

Oſtrea dicta eſt à teſta, quibus mollities interior carnis munitur. Græci enim teſtam *ὄστρακα* vocant. Oſtrea autem neutro, carnes

cius fœminino dicuntur genere.

Muſculi ſunt, vt prædiximus cocleæ, à quorum lacte concipiunt oſtreæ, & dicti muſculi quaſi maſculi.

Pelorides à Pelore promõtorio Siciliæ, vbi abundant cognominatæ ſunt. Vnde Virgilius dicit: Ecce autem Boreas anguſta ab ſede Pelori.

Vngues à ſimilitudine humanarum vnguiũ dictæ.

Teſtudo dictus, eo quod tegmine teſtæ ſit adopertus in cameræ modum. Sunt autẽ quatuor genera, terreſtres, maritimæ, lutariæ, id eſt in cœno & paludibus viuentes. Quartũ genus fluuiales, quæ in dulci aqua viuunt. Tradunt quidam, quod incredibile eſt, tardius ire nauigia, teſtudinis pedem dextrum vehentia.

Echinus à terreſtri echino nomen traxit, quem vulgus Erycium vocat, cuius teſta duplex, ſpinis aculeata in modum caſtanearum: quando adhuc opertæ de arboribus cadunt. Caro eius mollis & minio ſimilis.

Vris tribus modis dicitur, vt teſtudo, ac pelorus, & coclea: nam & quod edimus & vbi caro ineſt, vtrumque dicitur pelorus.

Ranæ à garrulitate vocatæ, eo quod circa genitales ſtrepunt paludes, & ſonos vocis importunis clamoribus reddunt. Ex iis quædam aquaticæ dicuntur, quædam paluſtres, quædam rubetæ, ob id quia in vepribus viuunt, grandiores cunctarum. Aliæ calamites vocãtur, quoniam inter arundines fruticéſque viuunt, minimæ omnium & viridiſſimæ, mutæ & ſine voce ſunt.

Agredulæ ranæ paruæ in ſicco vel agris cõmorantes, vnde & nuncupatæ. Negant quidã canes latrare, quibus in offa rana viua fuerit data.

al. Sfungia Spongia à fingere, i. nitidare & extergere dicta. Afranius: Accedo ad te vt tibi ceruicem fingam linteo, i. extergam. Cicero: Et fingebatur ſfungis ſanguis, i. extergebatur. Animal autem eſſe docetur * cruore inhærente petris. H
al. crure
Vnde & dum abſciditur ſanguinem remittit. Nam alia ſunt viuentia in aquis & diſcurrunt, vt piſces, alia ſtant fixa, vt oſtreæ, echini, ſfungiæ. Ex his alias mares dici, eo quod tenues ſunt fiſtulæ ſpiſſioréſque: alias fœminas, quæ maioribus fiſtulis ſunt ac perpetuis: alias duriores, quas Græci appellant τράγους, & nos hircoſas dicere poſſumus ob aſperitatem ſui. Molliſſimum genus earum penicilli vocantur, eo quod apertæ ſint ad oculorum tumores, & ad extergendas lippitudines vtiles. Cãdidæ ſfungiæ cura fiunt: per æſtatem enim ad ſolem ſternuntur, & ſicut cera punica candorem bibunt.

E Animalium omnium in aquis viuentium nomina cxliiij. Plinius ait diuiſa in generibus belluarum, ſerpentium communium terrę & aquæ: cancrorum, concharum, locuſtarum, peloridum, polyporum, ſolearum, lacertorũ, & lulliginum, & his ſimilia, ex quibus multa quodam naturæ intellectu temporum ſuorũ ordinem cognoſcunt, quædam verò in ſuis locis mutatione vagantur. In piſcibus autem fœminis aliæ commixtione maſculi concipiunt, & pariunt catulos, aliæ ponunt oua ſua ſine maſculi * commixtione ſuſcepta, quæ * idẽ al. ſuſceptione [illegible]õcepta.
inſequens ſui ſeminis iactu perfunduntur, & al. item in
quæ hoc munere fuerint afflata fiunt generaconſequens
F bilia, quæ verò perfuſa nõ fuerint, ſterilia perſeuerant, aut putreſcunt.

De Auibus. CAP. VII.

VNum nomẽ auium, ſed genus diuerſum. Nam ſicut ſpécie ſibi differunt, ita & naturæ diuerſitate: nã aliæ ſimplices ſunt, vt columbæ: aliæ aſtutæ, vt perdix: aliæ ad manum ſe ſubiiciunt, vt accipiter: aliæ reformidant, vt garamantes: aliæ hominum conuerſatione delectantur, vt hirundo: aliæ in deſertis ſecretam vitam diligunt, vt turtur: aliæ ſolo ſemine reperto paſcuntur, vt anſer: aliæ carnes edunt, & rapinis intendunt, vt miluus: aliæ * incolæ al. incertæ
G quæ manent in locis ſemper, vt ſtrutio: aliæ aduentitiæ, quæ propriis temporibus reuertuntur, vt ciconiæ & hirundines: aliæ congregæ, i. gregatim volantes, vt ſturni & coturnices: aliæ ſoliuagæ, i. ſolitariæ propter inſidias deprædandi, vt aquila, accipiter & quæcunq; ita ſunt: aliæ vocibus ſtrepunt, vt hirundo: aliæ cantus edunt, dulciſſimos, vt cygnus & * meru- al. merum
la: aliæ verba & voces hominum imitantur, vt pſitacus & pica. Sed & alia ſicut genere, ita & moribus innumerabilia. Nam volucrum quot genera ſint, inuenire quiſquam non poteſt: neque enim omnes Indiæ & Æthiopiæ atque Scythiæ deſerta penetrare potuit, qui eorum genus vel doctrinas noſſet.

Aues dictæ, eo quòd vias certas nõ habeãt: ſed per auia quæque diſcurrant.

Alites quòd alis alta intendant, & ad ſublimia remigio alarum conſcendant.

Volucres à volando: nam vnde volare, inde & ambulare dicimus. Vola enim dicitur media pars pedis ſiue manus, & in auibus vola pars media alarum, quarum motu pennæ agitantur, inde & volucres.

Pulli dicuntur omnium auium nati, ſed & animalium quadrupedum nati pulli dicũtur, & homo paruus, pullus. Recentes ergo nati pulli dicuntur, eo quod polluti ſunt: vnde & veſtis nigra pulla dicta eſt.

Alæ

Alæ ſunt in quibus pennæ per ordinem fixo volandi exhibent vſum. Vocatæ autem alæ, eo quòd iis aues complexos alant & foueant pullos.

Penna a pendendo, i. à volando dicta, vnde & pendere: volucres enim pennarum auxilio mouentur, quando ſe aëri mandant.

Pluma quaſi piluma: nam ſicut pili in quadrupedum corpore, ita pluma in auibus.

Auium nomina multa à ſono vocis conſtat eſſe compoſita, vt grus, coruus, cygnus, pauo, miluus, vlula, cuculus, graeculus, &c. varietas enim vocis eorum docuit homines quid nominarentur.

Aquila ab acumine oculorum vocata. Tanti enim contuitus eſſe dicitur, vt cùm ſuper maria immobili penna feratur, nec humanis pateat obtutibus: de tanta ſublimitate piſciculos natare videat, ac tormenti inſtar deſcendens raptam prædam pennis ad littus pertrahat. Nam & contra radium ſolis fertur obtutum non flectere, vnde & pullos ſuos vngue ſuſpenſos radiis ſolis obiicit, & quos viderit immobilem tenere aciem, vt dignos genere conſeruat, ſi quos verò flectere obtutum, quaſi degeneres abiicit.

Vultur à volatu tardo nominata putatur. Magnitudine quippe præpetes volatus non habet: harum quaſdam dicunt concubitu nō miſceri, & ſine copula concipere & generare, natóſque earum pene vſque ad centū annos procedere. Vultures autem ſicut & aquilæ etiam vltra maria cadauera ſentiunt: altius quippe volantes multa quæ montium obſcuritate cælantur, ex alto illi conſpiciunt.

forte Γραδίπους.

*Gradipes apud Grecos vocatur auis, apud nos tarda, eo quòd graui volatu detenta, nequaquam, vt cæteræ volucres attollitur velocitate pennarum.

Grues verò nomen de propria voce ſumpſerunt, tali enim ſono ſuſurrant. Hæc autem dum properant, vnam ſequuntur ordine literato. De quibus Lucanus, Et turbata perit diſperſis litera pennis. Excelſa autē petunt, quo facilius videant quas petant terras. Caſtigat autem voce quæ cogit agmen. At vbi rauceſcit, ſuccedit alia: nocte autem excubias diuidunt, & ordinem vigiliarum per vices faciūt, tenentes lapillos ſuſpenſis digitis, quibus ſomnos arceant, quod cauendum erit clamor indicat. Ætatem in illis color prodit, nam ſenectute nigreſcunt,

Ciconiæ vocatæ à ſono quo crepitant, quaſi cicaniæ, quem ſonum oris potius eſſe conſtat, quàm vocis, quia eum quatiente roſtro faciunt. Hæ veris nuntiæ, ſocietatis comites, ſerpentum hoſtes, maria tranſuolant, in Aſiā

A collecto agmine pergunt. Cornices duces eas præcedunt, & ipſæ quaſi exercitus proſequūtur. Eximia illis circa filios pietas: nam adeo nidos impenſius fouent, vt aſſiduo incubitu plumas exuant. Quantū autem temporis impenderint in fœtibus educādis, tantùm & ipſę inuicem à pullis ſuis aluntur.

Olor auis eſt quam Græci κύκνον appellāt. Olor autem dictus, quòd ſit totus plumis albus: nullus enim meminit cignum nigrum: ὅλος enim græcè totum dicitur. Cygnus autē à canendo eſt appellatus, eo quòd carminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideo autem ſuauiter eum canere dicunt, quia col-

B lum longum & inflexum habet, & neceſſe eſt eluctantem vocem per longum & inflexuoſum iter varias reddere modulationes. Ferunt in Hyperboreis partibus præcinētibus citharœdis olores plurimos aduolare, aptéque admodum concinere. Olores autem latinū nomen eſt: nam græcè cygni dicuntur. Nautæ verò ſibi hanc bonam prognoſiam facere dicunt, ſicut ait Æmilius. Cygnus in auſpiciis ſemper lætiſſimus ales. Hunc optant nautæ, quia ſe non mergit in vndas.

Strutio græco nomine dicitur, quod animal in ſimilitudine auis pennas habere videtur, tamen de terra altius non eleuatur. Oua ſua fo-

C uere negligit, ſed proiecta tantummodo, fotu pulueris animantur.

Ardea vocata, quaſi ardua, i. propter altos volatus. Lucanus, Quodque auſa volare Ardea. Formidat enim imbres, & ſuper nubes euolat, vt procellas nubium ſentire nō poſſit: cùm autem altius volauerit, ſignificat tempeſtatem, hanc multi Tantalum nominant.

Phœnix auis Arabiæ, dicta quòd colorem phœniceum habeat, vel quòd ſit in toto orbe ſingularis & vnica. Nam Arabes ſingularem & vnicam Phœnicem vocant. Hæc quingentis vltra annis viuens, dum ſe viderit ſenuiſſe: collectis aromatum virgultis, rogum ſibi in-

D ſtruit, & cōuerſa ad radium ſolis alarum plauſu voluntarium ſibi incendium nutrit, ſicque iterum de cineribus ſuis reſurgit.

Cynomolgus & ipſa Arabiæ auis, proinde ita vocata, quod in excelſis nemoribus texit nidos ex fruticibus cinnami, & quoniā nō poſſunt ibi conſcendere homines propter ramorum altitudinem & fragilitatem, eoſdem nidos plumbatis appetunt iaculis, ac ſic cinnamia illa deponunt, & preciis amplioribus vēdunt: eo quod cinnamum illud magis quàm alia mercatores probent.

Pſitacus in Indiæ littoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo, grandi lingua & cæteris auibus latiore. Vnde & articulata verba

exprimit, ita vt ſi eam non videris, hominem loqui putes. Ex natura autem ſalutat dicens, aue, vel Χαῖρε: cætera nomina inſtitutione diſcit. Hinc eſt illud: Pſitacus à vobis aliorũ nomina diſcam, Hoc didici per me dicere, Cæſar aue.

Halcyon pelagi volucris dicta, quaſi ales oceanea, eo quòd hyeme in ſtagnis oceani nidos faciat, pullóſque educit, qua excubãte fertur extento æquore pelagus ſilentibus ventis continua ſeptem dierum tranquillitate miteſcere, & eius fœtibus educandis obſequiũ ipſa rerum natura præbere.

Pellicanus auis Ægyptia habitans in ſolitudine Nili fluminis, vnde & nomen ſumpſit: nam Canopus Ægyptus dicitur. Fertur, ſi verum eſt, eam occidere natos ſuos, eóſque per triduum lugere, deinde ſeipſam vulnerare, & aſperſione ſui ſanguinis viuificare filios.

Stymphalidæ aues à Stymphadibus inſulis appellatæ, vbi plurimum abundant, aduerſus quas Hercules ſagittis eſt vſus: ſunt enim pelagi volucres in inſulis habitãtes. Diomedias aues à ſociis Diomedis appellatas, quos ferũt fabulæ in eaſdem volucres fuiſſe conuerſos, forma fulicæ ſimiles, magnitudine cignorũ, colore candido, duris & grandibus roſtris. Sunt autem circa Apuliam in inſula Diomedia inter ſcopulos littorum & ſaxa volitantes, iudicant inter ſuos & aduenas. Nam ſi græcus eſt propius accedunt & blandiuntur: ſi alienigena, morſu impugnant & vulnerant, lachrymoſis quaſi vocibus dolentes vel ſuam mutationem, vel regis interitum. Nam Diomedes ab Illyriis interemptus eſt. Hæ aues Latinè Diomediæ dicuntur, Græci eas ἐρωδιοὺς dicunt.

Memnonides aues Ægyptiæ appellatæ à loco vbi Memnon periit. Nam cateruatim aduolare dicuntur ex Ægypto ad Ilium iuxta Memnonis ſepulchrum, & proinde eas Ilienſes Memnonias vocant. Quinto autem anno ad Ilium veniunt, & cum biduo circumuolauerint tertia die ineuntes pugnam viciſſim ſe vnguibus roſtriſque dilacerant.

Herciniæ aues dictæ ab Hercinio ſaltu Germaniæ vbi naſcuntur, quarũ pennæ adeo per obſcura emicant, vt quamuis nox obtenta denſis tenebris ſit, ad præſidium itineris dirigendi *latè interluceant, curſúſq; viæ pateat indicio plumarum fulgentium.

*al. iactæ, & proiectæ

Onocrotalon Græci vocant roſtro longo. Quorũ duo genera ſunt: aliud aquatile, aliud ſolitudinis.

Ibis auis Nili fluminis, quæ ſemetipſam purgat, roſtro in anum aquam fundens. Hæc ſerpentium ouis veſcitur, ex eis eſcam gratiſſimã

E nidis ſuis deportans.

Meropes eoſdem & gaulos, qui parentes ſuos recondere atque alere dicuntur.

Coredulus, genus volatilis eſt, quaſi cor edens.

Monedula, quaſi monetula quæ cùm aurũ inuenit, aufert & occultat. Cic. pro Vale. Flac. Non plus aurum tibi quàm monedulæ committendum.

Veſpertilio pro tempore nomen accepit, eo quòd lucem fugiens, crepuſculo veſpertino circumuolat, præcipiti motu acta, & tenuiſſimis brachiorum membris ſuſpenſa: animal murium ſimile, non tam voce reſo- F nans, quàm ſtridore, ſpecie quoque volatilis, ſimul & quadrupes, quod in aliis auibus reperiri non ſolet.

Luſcinia auis inde nomen ſumpſit, quod cantu ſuo ſignificare ſolet diei ſurgentis exortum, quaſi lucinia. Eadem & acredula, de qua Cicer. in Prognoſticis: Et matutinos exercet acredula cantus.

Vlula auis ἀπὸ τοῦ ὀλολύζειν, i. à planctu & luctu nominata: cùm enim clamat, aut fletũ imitatur aut gemitum: vnde & apud augures ſi lamentatur triſtitiam, tacens oſtendere fertur proſperitatem.

Bubo à ſono vocis compoſitum nomen ha- G bet, auis feralis, onuſta quidẽ plumis, ſed graui ſemper detenta pigritia: in ſepulchris diu noctúque verſatur, & ſemper commoratur in cauernis: de qua Ouidius: Fœdáque fit volucris venturi nuntia luctus, Ignauus bubo dirum mortalibus omen. Denique apud augures malum portendere fertur: nam cùm in vrbe viſa fuerit ſolitudinem ſignificare dicunt.

Noctua dicitur pro eo quòd nocte circumuolat, & per diem non poſſit videre. Nam exorto ſplendore ſolis, viſus illius hebetatur: hãc autem inſula Cretenſis non habet, & ſi veniat aliunde ſtatim moritur. Noctua autem nõ eſt bubo, nam bubo maior eſt.

H Nicticorax ipſa eſt noctua, quia noctẽ amat: Eſt enim auis lucifuga, & ſolem videre non patitur.

Strix nocturna auis habens nomen de ſono vocis: quãdo enim clamat, ſtridet: de qua Lucanus: Quod trepidus Bubo, quod Strix nocturna queruntur. Hæc auis vulgo Amma dicitur, ab amando paruulos, vnde & lac prębere dicitur naſcentibus.

Coruus ſiue corax nomen à ſono gutturis habet, quòd voce coracinet. Fertur hæc auis, quòd editis pullis eſcam plenè non præbeat, priuſquàm in eis per pennarum nigredinem ſimilitudinem proprij coloris agnoſcat. Poſtquã verò eos tetros plumis aſpexerit, in toto

agnitos

agnitos abundantius paſcit. Hic prior in cadaueribus oculum petit. A

Cornix annoſa auis apud Latinos græco nomine appellatur, quam aiunt augures hominũ curas ſignificationibus augere, inſidiarum * vias monſtrare, futura prædicere. (al. vices.) Magnum nefas hæc credere, vt Deus cõſilia ſua cornicibus mãdet. Huic inter multa auſpicia tribuunt etiam pluuias portendere vocibus, vnde eſt illud, Tũc cornix plena pluuiã vocat * improba voce.

Graculus à garrulitate nuncupatus, non, vt quidam volunt, pro eo quod gregatim volent: cùm ſit manifeſtum ex voce eum nuncupari. Eſt autem loquaciſſimum genus & vocibus importunum. B

Picæ quaſi poëticæ, quod verba in diſcrimine vocis exprimant, vt homo. Per ramos enim arborũ pendulæ importuna garrulitate ſonantes, & ſi linguas in ſermone nequeunt explicare, ſonum tamen humanæ vocis imitantur, de qua congruè quidam ait, Pica loquax certa dominũ te voce ſaluto. Si me non videas, eſſe negabis auem.

Picus à Pico Saturni filio nomen ſumpſit, eo quod ea in auſpiciis vtebãtur. Nam ferũt hanc quiddam habere diuinum, illo indicio, quod in quacũque arbore nidificauerit, clau* vel quicquid aliud fixum fuerit, diu hærere C non poſſit, quin ſtatim excidat, vbi illa inſederit. Iſte eſt picus martius, nã alia eſt pica.

Pauo nomen de ſono vocis habet, cuius caro tam dura eſt, vt putredinem vix ſentiat, nec facilè coquatur, de quo quidam ſic ait. Miraris quoties gemmantes explicat alas, Si (al. dare.) potes hunc ſæuo tradere iure coco.

Phaſianus à Phaſide inſula Græciæ vnde primum aſportatus eſt, appellatus. Teſtatur id vetus diſtichon illud, Argiua primum ſum tranſportata carina. Ante mihi notum, nil niſi Phaſis erat.

Gallus à caſtratione vocatus. Inter cęteras enim aues huic ſoli teſticuli adimuntur. Veteres enim abſciſos gallos vocabãt. ſicut autẽ à leone leæna, & à dracone dracęna, ita à gallo gallina. Cuius membra ferunt quidam, ſi auro liqueſcenti miſceantur, conſumit. D

Anas ab aſſiduitate natandi aptum nomen accepit. Ex quo genere quædam germanæ dicuntur, quòd plus cæteris nutriant.

Anſeri nomen anas dedit per deriuationẽ, vel à ſimilitudine, vel quòd & ipſa natandi frequentiam habeat. Iſte vigilias noctis aſſiduitate clangoris teſtatur. Nullum autẽ animal ita odorem hominis ſentit, vt anſer, vnde & clangore eius Gallorum aſcenſus in Capitolio deprehenſus eſt.

Fulica dicta, quod caro eius leporinam ſapiat. λάγως enim lepus dicitur, vnde & apud græcos λάγως dicitur. Eſt enim auis ſtagnenſis, habens nidum in medio aquæ vel in petris quas aquæ circũdant, maritimóque ſemper delectatur profundo. Quæ dum tempeſtatem perſenſerit, fugiens in vado ludit.

Mergus ab aſſiduitate mergendi nomẽ habet. Sæpe autem dimiſſo in profundum capite aurarum ſigna ſub fluctibus colligunt, & præuidentes æquoris tempeſtatem cum clamore ad littora tendunt. Nam in pelago iam grauiſſimam eſſe tempeſtatem conſtat, cùm ad littora mergi confugerint.

Accipiter auis animo plus armata quàm vngulis, virtutem maiorem in minore corpore geſtans. Hinc ab accipiendo, id eſt à capiendo nomen ſumpſit. Eſt enim auis rapiendis aliis auibus auida, ideóque vocatur accipiter id eſt raptor, vnde & Paulus Apoſtolus. Suſtinetis enim ſi quis vos accipit, vt enim diceret, ſi quis rapit, dixit ſi quis accipit. Fertur autem accipitres circa pullos ſuos impios eſſe. Nam dum viderint eos* poſſe tẽ- (al. poſt ſe.) tare volatus, nullas eis præbẽt eſcas, ſed verberant pennis & à nido præcipitant, atque à tenero cõpellunt ad prædam ne forte adulti pigreſcant.

Capus itala lingua dicitur à capiẽdo. Hũc noſtri falconẽ vocant, eo q; incuruis digitis ſit.

Miluus mollis viribus & volatu, quaſi mollis auis, vnde & nuncupatur, rapaciſſimus tamẽ, & ſemper domeſticis auibus inſidiatur.

Oſſifrangus vulgo appellatur auis quæ oſſa ab alto dimittit, & frãgit. Vnde & à frangendo oſſa nomen accepit.

Turtur de voce vocatur auis pudica, & ſemper in montium iugis, & in deſertis ſolitudinibus cõmorans. Tecta enim hominũ & cõuerſationẽ fugit, & cõmoratur in ſiluis. Quæ etiã hieme deplumata in truncis arborũ concauis habitare perhibetur. Cuius cõtrario columba hoſpitia humana diligit, domorum ſemper blanda inhabitatrix.

Columbæ dictæ, quod earũ colla ad ſingulas conuerſationes colores mutent, aues mãſuetæ, & in hominum multitudine conuerſantes ac ſine felle, quas antiqui Venerias nuncupabant, eo quod nidos frequentent, & oſculo amorem concipiant.

Palũbes, eo quod ſint fartæ, à pabulo quas vulgus titos vocant, auis caſta, ex moribus appellatur, quòd comes ſit caſtitatis. Nã dicitur quod amiſſo corporali conſortio ſolitaria incedat, nec carnalẽ copulam vltra requirat.

Perdix de voce nomen habet, auis doloſa atque immũda. Nam maſculus in maſculum

conſurgit & obliuiſcitur ſexũ libido ipſa præceps. Adeo autẽ fraudulenta, vt alteri oua diripiẽs foueat, fraus fructũ non habet, denique dum pulli propriæ vocẽ genitricis audierint naturali quodam inſtinctu, hãc quæ eos fouit relinquũt & ad eandẽ quę genuit reuertũtur.

Coturnices à ſono vocis dictæ, quas Græci ὄρτυγας vocãt, eo quod primum viſæ fuerint in Ortygia inſula. Hæ adueniendi habent tẽpora. Nam æſtate depulſa maria tranſmeant.

Ortigometra dicitur auis quæ gregem ducit, eam terræ propinquantẽ accipiter videns rapit, ac propterea cura eſt vniuerſis ducem ſolicitare externi generis, per quam caueant prima diſcrimina. Cibos gratiſſimos habent ſemina venenata, quam ob cauſam veteres veſci interdixerunt. Solum enim hoc animal ſicut & homo caducum patitur morbum.

al. Opops. *Vpupam Græci appellant, eo quod ſtercora humana conſideret, & fetenti paſcatur fimo, auis ſpurciſſima, criſtis extantibus, galeata, ſemper in ſepulchris & humano ſtercore commorans. Cuius ſanguine ſi ſe quiſquã inunxerit, dormitum pergens dæmones ſuffocantes ſe videbit.

Tucos, quos Hiſpani cuculos vocant, à propria voce conſtat nominatos. Hj veniendi tempus habent miluorum ſcapulis ſuſcepti, propter breues & paruos volatus ne per longa aëris ſpacia fatigati deficiant. Horum ſaliuæ cicadas gignunt, oua paſſeris nido reperta comedit & ſua obiicit, quæ illæ ſuſcepta & fouet & nutrit.

Paſſeres verò ſunt minuta volatilia, à paruitate vocata, vnde & puſilli & parui.

al. Merura. * Merula antiquitus medula vocabatur, eo quod moduletur. Alij Merulam vocatam aiunt, quia ſola volat, quaſi mera volãs. Hæc cùm in omnibus locis nigra ſit: in Achaia candida eſt.

Hirundo dicta quod cibos non ſumat reſidens, ſed in aëre capiat eſcas & edat, garrula auis, & per tortuoſos orbes & flexuoſos circuitus peruolans, & in nidis conſtruendis educandiſque fœtibus ſolertiſſima, habens etiam quiddam præſcium, quod lapſura deſerat, nec appetat culmina, aliis quoque auibus non impetitur, nec vnquã præda eſt, maria tranſuolat, ibique hieme commoratur.

Turdi à tarditate dicti, hyemis enim confinio ſe referunt.

Turdela quaſi minor turdus, cuius ſtercore viſcum generari putatur. Vnde & prouerbium apud antiquos erat, Malum ſibi auem cacare.

Furfurio vocatus quòd prius farre in farinã redacto paſceretur.

E Ficedulæ dictæ quod ficos magis edant. Quod panditur verſiculo veteri illo, Cùm me ficus alat, cùm paſcar dulcibus vuis, Cur potius nomen non dedit vua mihi?

Carduelis quod ſpinis & cardibus paſcitur, vnde etiam apud græcos ἀκάνθις dicta eſt ab ἀκάνθαις, id eſt ſpinis quibus alitur.

Augures autem dicũt & in geſtu, & in motu, & in volatu, & in voce auium ſigna eſſe conſtituta.

Oſcines aues vocant quæ ore cãtuque auſpicium faciunt, vt coruus, cornix, picus.

Alites quæ volatu oſtendere futura videntur, quæ ſi aduerſæ ſunt, inhibæ dicũtur quod F inhibeant, id eſt vetent: ſi proſperæ præpetes & ideo præpetes, quia omnes aues priora petunt volantes.

Tertiam faciunt ſpeciem auguriorum in auibus quam communem vocant, ex vtroque commixtam, id eſt cùm aues ex ore & volatu auguria faciunt, ſed fides non habet.

Omnium autem genera volucrum bis naſcuntur. Primum enim oua gignuntur, inde calore materni corporis formantur, & animantur.

Oua autẽ dicta ab eo quod ſint vuida. Vnde & vua eo quod intrinſecus humore ſit plena. Nã humidum eſt quod exterius humorẽ G habet, vuidum quod interius. Quidam autẽ putant ouum græcã habere originẽ nominis. Iſti autẽ dicunt ὠά v litera ablata. Oua autẽ quædam inani vento concipiuntur, ſed non ſunt generabilia niſi quæ fuerint concubitu maſculino concepta, & ſeminali ſpiritu penetrata. Ouorum vim tantam dicunt, vt lignum perfuſum ouo non ardeat, ac ne veſtis quidẽ contra aduratur. Admixta quoque calce glutinare fertur vitri fragmenta.

De minutis volatilibus. CAP. VIII.

Apes dictæ, vel quod ſe pedibus inuicẽ alligẽt, vel pro eo quod ſine pedibus naſcãtur. Nã poſtea & pedes & pennas accipiunt. H Hæ ſolertes in generandi mellis officio, aſſignatas incolunt ſedes, domicilia inenarrabili arte componunt, ex variis floribus fauum cõdũt, textiſque cæris innumera prole caſtra replent, exercitũ & reges habent, prælia mouẽt, fumũ fugiunt, tumultu exaſperãtur. Has plerique experti ſunt naſci de boũ cadaueribus. Nam pro his creandis, vitulorum occiſorum carnes verberant, vt ex putrefacto cruore vermes naſcãtur, qui poſtea efficiũtur apes. Propriè autẽ apes vocantur ortæ de bobus, ſicut crabrones de equis: fuci de mulis, veſpæ de aſinis.

*Caſtros Græci appellant, qui in extremis al. Coſtras patribus fauorũ maiores creantur, quos aliqui

qui reges putant, dicti quòd caſtra ducant.

Fucus eſt maior ape, crabrone minor. Dictus autem fucus quod alienos labores edat, quaſi* focus. Depaſcitur enim quod nō laborauit: De quo Virgil. Ignauum fucos pecus à præſepibus arcet. al. fagus

Crabrones vocati à cabo, i. caballo, quòd ex his creentur: ſicut autem crabrones naſcuntur de equorum carnibus putridis, ita ex eis iterum ſæpè naſcuntur ſcarabæi, vnde & cognominati ſunt.

Tauri vocantur ſcarabæi terreſtres ricino ſimiles.

Bupreſtis animal eſt in Italia paruū: ſimillimum ſcarabæo, longipedum. Fallit inter herbas bouem maximè, vnde & nomen habet, deuoratúmque tacto felle ita inflammat vt rumpat.

Cicēdula ſcarabæorum genus eſt, eo quòd gradiens vel volans lucet.

Blattæ à colore nuncupatę, ſiquidem & cōprehenſæ manum tingunt, vnde & blatteum colorem dicunt. Hoc autem animal lucē videre non patitur, contrarium muſcæ: nā muſca lucipeta, & blatta lucifuga eſt: per noctem enim tantum ambulat.

Papiliones auiculæ ſunt, quæ maximè abūdant florentibus maluis, quique vermiculos A ſtercore ſuo faciunt naſci.

Locuſta quòd pedibus ſit longis, veluti haſtā, vnde & eam Græci tam maritimā quàm terreſtrem haſtago appellant.

Cicadæ ex cuculorum naſcuntur ſputo, hæ in Italia apud Reginos multæ ſunt, nec vſquā alibi.

Muſca ex Græco venit, ſicut & mus: hæ ſicut & apes necatæ in aqua, aliquoties poſt vnius horæ ſpatium reuiuiſcunt.

Cinomya Græcè vocatur, i. muſca canina. Nam κύων græcè canis vocatur.

Culex ab aculeo dictus, quòd ſanguinē ſugat: habet enim in ore fiſtulam, in modum ſti- B muli, qua carnem terebrat, vt ſanguinem bibat.

Cyniphes muſcæ minutiſſimæ ſunt, ſed aculeis permoleſtæ, quibus tertia plaga ſuperbus populus Aegyptiorum cæſus eſt.

Oeſtrum animal armentis aculeis permoleſtum. Oeſtrum autem græcum eſt, quod latinè aſilus, vulgo tabanus vocatur.

Bibiones ſunt qui in vino naſcuntur, quos vulgo muſtiones à muſto appellant, vnde & Afranius, *Cùm me expectares fabulare incipis, ex ore in oculis tuis bibiones inuolant. al. Cum ad me ſpectas, &

Gurgulio dicitur, quia pene nihil aliud eſt niſi guttur.

ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM, Liber XIII.

CAPITA LIBRI DECIMITERTII.

1 *De mundo.*
2 *De atomis.*
3 *De elementis.*
4 *De cælo.*
5 *De partibus cæli.*
6 *De circulis cæli.*
7 *De aere & nube.*
8 *De tonitruo.*
9 *De fulminibus.*
10 *De arcu & nubium effectibus.*
11 *De ventis.*
12 *De aquis.*
13 *De diuerſitate aquarum.*
14 *De maris nomine.*
15 *De oceano.*
16 *De mediterraneo mari.*
17 *De finibus maris.*
18 *De æſtibus & fretis.*
19 *De lacis & ſtagnis.*
20 *De abyſſo.*
21 *De fluminibus.*
22 *De diluuiis.*

PRÆFATIVNCVLA IN LIBRVM SEQVENTEM.

IN hoc libello quaſi in quadam breui tabula quaſdam cæli cauſas, ſitúſque terrarum & maris ſpacia annotauimus, vt in modico lector ea percurrat, & compēdioſa breuitate etymologias eorum cauſáſque cognoſcat.

De Mundo. CAP. I.

MVNDVS eſt cælum, terra mare & quæ in eis ſunt opera Dei, de quo dicitur Et mundus per ipſum factus eſt. Mundus Latinè à philoſophis dicitur, quod in ſempiterno motu ſit, vt cælum, ſol, luna, aër, maria. Nulla enim requies eius elementis conceſſa eſt, ideoque ſemper in motu eſt. Vnde & animalia Varroni videntur elementa, quoniam per ſemetipſa inquit mouentur. Græci verò nomen mũdo de ornamẽto accõmodauerunt, propter diuerſitatem elementorũ & pulchritudinem ſiderum. Appellatur enim apud eos κόσμος quod ſignificat ornamentum. Nihil enim mundo pulchrius oculis carnis aſpicimus.

Quatuor autem eſſe conſtat climata mundi, id eſt plagas, Orientẽ, Occidentẽ, Septentrionem & Meridiem.

Oriens ab exortu ſolis nuncupatus.

Occidens quod diem faciat occidere & interire. Abſcondit enim lumen mundo & tenebras ſuperinducit.

Septentrio autẽ à ſeptem ſtellis axis vocatur, quæ in ipſo reuolutæ rotãtur. Hic propriè & vertex dicitur, eo quod vertitur ſicut ait poëta, Vertitur interea cælum.

Meridies vel quia ibi ſol faciat mediũ diem quaſi medidies, vel quia tunc purius micat æther. Merum enim purum dicitur.

Ianuæ cæli duæ ſunt, Oriens & occaſus, nã vna* porta ſol procedit, alia ſe recipit.

al. parte.

Cardines autem mundi duo, ſeptentrio & meridies, in ipſis enim voluitur cælum.

De Atomis. CAP. II.

ATomos philoſophi vocant quaſdam in mũdo corporũ partes tam minutiſſimas, vt nec viſui pateant nec τομὴν id eſt ſectionẽ recipiãt, vnde & ἄτομοι dicti ſunt. Hi per inane totius mundi irrequietis motibus volitare & huc atque illuc ferri dicuntur, ſicut tenuiſſimi pulueres, qui infuſi per feneſtras radiis ſolis videntur, ex iis arbores & herbas & fruges omnes oriri, & ex iis ignem & aquã, & vniuerſa gigni atque conſtare quidam philoſophi gentium putauerunt.

Sunt autem atomi aut in corpore, aut in tẽpore, aut in numero, aut in litera. In corpore vt lapis. Diuides eum in partes & partes ipſas diuides in grana, veluti ſunt arenæ, rurſumq; ipſa arenæ grana diuide in minutiſſimũ puluerem, donec ſi poſſis peruenias ad aliquam minutiã quæ iam non ſit quę diuidi vel ſecari poſſit. Hoc eſt atomus in corporibus: in tempore verò, ſic intelligitur atomus. Annũ verbi gratia diuides in menſes: menſes, in hebdomadas: hebdomadas in dies: dies, in horas adhuc partes horarum admittũt diuiſionem quouſque peruenias ad tantùm temporis pũctũ, & quandã momenti ſtillam, vt per nullã morulam produci poſſit, & ideo iã diuidi nõ poteſt, hoc eſt atomus tẽporis: in numeris, vt puta octo diuidũtur in quatuor, rurſum quatuor in duo: deinde duo in vnum. Vnus autẽ atomus eſt, quia inſecabilis eſt, ſic & in litera nam orationem diuidit in verba, verba autẽ in ſyllabas, ſyllabã autẽ in literas. Litera pars minima atomus eſt, nec diuidi poteſt. Atomus ergo eſt, quod diuidi nõ poteſt, vt punctus in geometria. Nam τομὴ Græcè ſectio dicitur, ἄτομον quod ſecari nequit.

De elementis. CAP. III.

ΥΛην Græci rerum quandã primam materiã dicũt: nullo prorſus modo formatã ſed omniũ corporaliũ formarum capacem, ex qua viſibilia hæc elementa ſunt. vnde & ex eius deriuatione vocabulum acceperunt. Hanc ὕλην Latini materiam appellauerunt, ideo quia omne informe vnde aliquid faciẽdũ eſt ſemper materia nuncupatur. Proinde & eam poëtæ ſyluam nominauerunt. Nec incongruè, quia materiæ ſyluarum ſunt. Græci autẽ elemẽta στοιχεῖα nuncupant, eo quod ſibi ſocietatis concordia & communione quadam conueniant. Nam ſic ea inter ſe naturali quadam ratione iuncta dicuntur, vt modo originem ab igne repetentes vſque ad terram: modo à terra vſque ad ignem, vt ignis quidem in aëra deſinat, aër in aqua denſetur, aqua in terram craſſeſcat, rurſúſque terra diluatur in aquam, aqua rareſcat in aërem, aër in ignem extenuetur. Quapropter omnia elementa omnibus conſtat ineſſe: ſed vnum quodque eorum ex eo quod amplius habet accepiſſe vocabulum. Sunt autẽ diuina prouidentia propriis animantibus diſtributa: nã cælum angelis, aërem volucribus, mare piſcibus, terram hominibus, cæteriſque animãtibus creator ipſe impleuit.

De Cælo. CAP. IIII.

CÆlum vocatum eſt, eo quod tanquam cælatum vas impreſſa lumina habeat ſtellarũ veluti ſigna. Nã cælatum dicitur vas quod ſignis eminẽtioribus refulget. diſtinxit enim eũ Deus claris luminibus, & impleuit: ſolis ſcilicet & lunæ orbe fulgenti, & aſtrorũ micantium ſplendentibus ſignis adornauit. Alias autem à ſuperiori cælando. Hoc autem Græcè οὐρανὸς dicitur ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν i. à vidẽdo, eo quod aër perſpicuus ſit, & ad ſpeculandũ purior. Cęlum autẽ in ſcripturis ſanctis ideo firmamentum vocatur, quod ſit curſu ſiderũ

&

A & ratis legibus fixiſque firmatum: interdum & cælum pro aëre accipitur, vbi venti & nubes, procellæ & turbines fiunt. Lucretius: Cælum quod dicitur aër. Et Pſalmus, Volucres cęli appellat: cum manifeſtum ſit aues in aëre volare: & nos in cōſuetudine hunc aërem cælum appellamus: nam cùm de ſereno vel nubilo quærimus, aliquando dicimus: qualis eſt aër? aliquando, quale eſt cælum?

De partibus cæli. CAP. V.

AEther locus eſt in quo ſydera ſunt, & ſignificat ignem qui à toto mundo in alterum ſeparatus eſt. Sanè æther eſt ipſum elementū: αἴθρα vero ſplendor ætheris, & eſt ſermo græcus. B

Sphæra cæli dicta, eo quòd ſpecies eius in rotundum formata ſit, ſed & quicquid tale eſt à volubilitate ſphæra à græcis dicitur, ſicut & pilæ quibus ludunt infantes. Nam philoſophi dicūt cælum in Sphæræ figuram vndique eſſe conuexum: omnibus partibus æquale, concludens terram in media mundi mole libratam. Hoc moueri dicunt, & motu eius ſydera in eo fixa ab Oriente vſque ad Occidentem circuire, ſeptentrionibus breuiores giros iuxta cardinem peragentibus.

Axis eſt ſeptentrionis linea recta, quæ ue per mediam pilam ſphæræ tendit, & dictus axis, quòd in eo ſphæra vt rota voluitur, vel quia C ibi plauſtrum eſt.

Cardines extremæ partes ſunt axis, & dicti cardines, eo quòd per eos vertitur cælum.

Poli ſunt circuli qui currunt per axem. Horum alter eſt ſeptentrionalis, qui nunquā occidit, appellatúrque Boreus: alter auſtralis qui nunquam videtur, & auſtronotus dicitur, & dicti poli quòd ſint axium* circuli ex vſu plauſtrorum, à poliendo ſcilicet nominati, ſed polus Boreus ſemper videtur, auſtronotus nunquam, quia dextra cæli altiora ſunt, preſſa Auſtri.

al. cicli

Conuexa extrema cæli ſunt, à curuitate dicta: nam conuexum curuum eſt & inclinatū, & in modum circuli flexum. D

Lacteus circulus via eſt quæ in ſphæra videtur, à candore dicta, quia alba eſt: quam aliqui dicunt viam eſſe quam circuit ſol, & ex ſplendoris ipſius tranſitu ita lucere.

De Circulis cæli. CAP. VI.

HAbitatio iſta cæli circulorum diſtincta zonis, quaſdam partes temperie ſua incolere permiſit: quaſdam negauit, enormitate frigoris aut caloris. Zonæ autem ipſæ quinque ſunt, quæ ideo zonæ vel circuli appellantur, eo quod in circumductione ſphæræ exiſtunt. A Quorum primus circulus ideo arcticus appellatur, eo quòd inter eum Arcturi ſigna incluſa perſpiciuntur, quæ à nobis in vrſarum ſpeciem ficta ſeptentriones appellantur. Secundus circulus ex eo τροπικὸς θερινὸς dicitur, quia in eo circulo ſol Aquilonis finibus æſtatem faciens vltra eum circulum non tranſit: ſed ſtatim reuertitur, & inde tropicus appellatur. Tertius circulus ἰσημερινὸς, qui à latinis ideo æquinoctialis appellatur, eo quòd ſol cùm ad eum orbem peruenerit, æquinoctiū facit: ἡμέρα enim latinè dies dicitur atque nox quo circulo dimidia ſphæræ pars conſtituta proſpicitur. Quartus circulus antarcticus vocatur, eo quòd contrarius ſit circulo quem arB cticon nominamus. Quintus circulus χειμερινὸς τροπικὸς: qui à Latinis hyemalis ſiue brumalis appellatur, ideo quia cùm ſol ad eum circulum peruenit, hyemem iis qui ad Aquilonem ſunt facit, æſtatem autem iis qui in Auſtri partibus commorantur. Zodiacus autem circulus eſt, qui duodecim cōtinet ſigna, ἀπὸ τῶν ζώων, i. animalibus, ita dictus.

De aere & nube. CAP. VII.

AEr eſt inanitas plurimum habens admixtum raritatis quàm cætera elementa. De quo Virgilius, Longum per inane ſecutus. Aër dictus ἀπὸ τοῦ αἴρειν, ab eo quòd ferat terC ram, vel ab eo quòd feratur. Hic autem partim ad cæleſtem, partim ad terrenam materiam pertinet: nam ille ſubtilis, vbi ventoſi ac proceloſi motus non poſſunt exiſtere, ad cæleſtem pertinet partem, iſte verò turbulentior, qui exhalationibus humidis corporeſcit, terræ deputatur, quique ex ſe multas ſpecies reddit: nam commotus ventos facit, vehemētius concitatus, ignes & tonitrua: contractus, nubila: conſpiſſatus, pluuiam: congelantibus nubibus niuem: turbulentius congelantibus denſioribus nubibus, grandinem: diſtentus, ſerenum efficit: nam aërem denſum nubem D eſſe conſtat: nubem rarefactam & ſolutam, aërem.

Nubes dictæ ab obnubendo, i. operiendo cælum, vnde & nuptæ quod vultus ſuos velent, vnde & Neptunus quod nubat, i. mare & terram tegat. Nubes autem aëris denſitas facit. Venti enim aërem conglobant, nubémque faciunt, vnde eſt illud: Atque in nubem cogitur aër.

De Tonitruo. CAP. VIII.

TOnitruum dictum quod ſonus eius terreat, nam tonus, ſonus. Qui ideo interdū tam grauiter concutit omnia, ita vt cælum diſcidiſſe videatur, quia cum procella vehemē-

tiſſimi venti nubibus ſe repente immiſerit:
turbine inualeſcente, exitúmque quærente:
nubem quam excauauit, impetu magno proſcindit, ac ſic cum horrendo fragore defertur
ad aures. Quod mirari quis non debet, cùm
veſicula quamuis parua magnum tamen ſonitum diſploſa emittat. Cum tonitruo autem
ſimul & fulgura exprimit, ſed illud celerius videtur, quia clarum eſt, hoc autem ad aures tardius peruenit. Lux autem quæ apparet ante
tonitruum, alibi fulgor vocatur. Quæ, vt diximus, ideo ante videtur, quia clarum eſt lumē,
tonitruum autem ad aures tardius peruenit.

De Fulminibus. CAP. IX.

FVlgur & fulmen ictus cæleſtis iaculi à feriendo dicti: fulgere enim ferire eſt ac percutere. Fulmina autem colliſa nubila faciunt:
nam omnium rerum colliſio ignem creat, vt
in lapidibus cernimus, vel attritu rotarum, vel
in ſyluis arborum: ſimili modo in nubibus ignis, vnde & prius nubila ſunt, deinde ignes. Ex
vēto autem & igne fulmina certum eſt in nubibus fieri & impulſu ventorum emitti: ideo
autem fulminis ignem vim habere maiorem
ad penetrandum, quia ſubtilioribus elementis factus eſt, quàm noſter, id eſt, qui nobis
in vſu eſt. Tria ſunt autem eius nomina, fulgur, fulgor & fulmen. Fulgur, quia tangit: fulgor, quia incendit & vrit: fulmen quia findit:
ideo & cum trinis radiis pinguntur.

De Arcu & nubium effectibus. CAP. X.

ARcus cæleſtis dictus à ſimilitudine curuati arcus. Iris huic proprium nomen eſt. Et
dicitur iris quaſi aëris, ideſt quod per aërē ad
terras deſcendit. Hic autem à ſole reſplendet
dum cauæ nubes ex aduerſo radium ſolis accipiunt, & arcus ſpeciem fingunt, cui varios
colores illa dat res, quia aqua tenuis, aër lucidus, & nubes caligantes irradiata iſta varios
creant colores.

Pluuiæ dictæ, quòd fluāt quaſi fluuiæ. Naſcuntur enim de terræ & maris anhelitu, quæ
cùm altius eleuatæ fuerint, aut ſolis calore reſolutæ, aut vi ventorum compreſſæ ſtillantur in terris.

Nimbus eſt denſitas nubis intempeſta &
obſcura, & inde nimbus à nube. Sunt autem
nimbi repentinæ & præcipites pluuiæ: nā pluuias vocamus lentas & iuges quaſi fluuias, vel
quaſi fluentes.

Imbres autem & ad nubes & ad pluuias
pertinent, dicti à græco vocabulo quòd terrā
inebrient ad germinandum. Ex his enim cūcta creantur, vnde & Lucretius, Ex igni terra

E atque anima naſcuntur & imbri. Eſt autem
nomen græcum.

Grando appellata, quòd forma eius granorum ſimilitudinem habeat. Hæc autem ventorum rigore durantur in nube, ac ſolidantur
in niuem, ruptóque aëre ſoluuntur.

Nix à nube vnde venit.

Glacies à gelu & aqua quaſi gelacies, i. gelata aqua.

Gelu autē quòd eo ſtringatur tellus, γῆ quippe terra dicitur. Tūc autem maiori gelu ſtringitur terra, cùm fuerit nox ſerena.

Pruina eſt matutini temporis frigus: quòd
inde pruinę nomen accepit, quia ſicut ignis
F vrit. πῦρ enim ignis, vrere vero & ad ſolē &
ad frigus pertinet. Nā vno ſermone duo diuerſa ſignificantur, pro eo quòd vnum effectum
habent. Similis enim eſt vis & caloris & frigoris, vnde & vtraque ſaxa rumpunt. Nā &
calor vrit, vt eſt. Vritur infœlix Dido. Item
frigus vrit, vt eſt, Aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Ros græcū eſt, quod illi δρόσος dicunt. Alij
ros putant dictum, quia rarus eſt non ſpiſſus,
vt pluuia.

Nebula inde dicta, vnde & nubila, ab obnubendo, hoc eſt, operiendo terram, ſiue quòd
nubes volans faciat. Exhalant enim valles hu-
G midæ nebulas & fiunt nubes, inde nubilum,
inde niues. Nebulæ autem ima petunt cùm
ſerenitas eſt, ſumma cùm nubilum.

Caligo vmbra eſt de ſpiſſitudine aëris effecta. Et dicta caligo, quod maximè aëris calore gignatur.

Tenebræ dicuntur quòd teneant vmbras.
Nihil enim ſunt tenebræ, ſed ipſa lucis abſentia tenebræ dicuntur: ſicut ſilentium non aliqua res eſt: ſed vbi ſonus non eſt, ſilentium dicitur, ſic tenebræ non aliquid ſunt: ſed vbi lux
non eſt, tenebræ dicuntur.

Vmbra eſt aër carens ſole, dictum autem q̄
fiat cùm ſolis obiicimur radiis. Eſt autem mo-
H bilis & certa, & ex ſolis circuitu, & ex motu
ventorum. Namq́ue quoties mouetur in ſole,
nobiſcum moueri videtur: quia vbi quoquo
loco à radiis ſolis obſiſtimus, proinde illi lumen auferimus: ſicque ingredi nobiſcum vmbra, & geſtus noſtros videtur imitari.

Lux ipſa ſubſtantia: lumen quod à luce manat, i. cādor lucis, ſed hoc confundūt autores.

De Ventis. CAP. XI.

VEntus aër commotus & agitatus, & pro
diuerſis partibus cæli, nomina ſortitur diuerſa, dicitur autem ventus, quòd ſit vehemēs
& violentus. Vis enim eius tanta eſt, vt non
ſolùm ſaxa & arbores euellat, ſed etiam cælum

lum terrámque conturbet, maria commoueat.

Ventorū quatuor principales ſpiritus ſunt. Quorum primus ab oriente. Subſolanus, à meridie Auſter, ab occidēte Fauonius, à ſeptētrione eiuſdem nominis ventus aſpirat habēs geminos hinc inde ventorū ſpiritus. Subſolanus à latere dextro Vulturnū habet, à leuo Eurum. Auſter à dextris Euroauſtrū, à ſiniſtris Auſtroafricū. Fauonius à parte dextra Africū, à leua Corū. Porro ſeptētrio à dextris Circium, à ſiniſtris Aquilonē. Hi duodecim venti mūdi globū flatibus circūagunt. Quorū nomina propriis ex cauſis ſignata ſunt. Nā Subſolanus vētus, eo quod ſub ortu ſolis naſcatur. Eurus, eo quod ab Eoo flat, id eſt ab oriente. Eſt enim ſubſolano coniunctus.

Vulturnus, quòd altè tonat: de quo Lucretius: Altitonans Vulturnus & Auſter fulmine pollens.

Auſter ab hauriendo aquas vocatus, vnde & craſſum aërem facit & nubila nutrit. Hic græcè νότος appellatur, propter quod interdū corrumpat aërem. Nam peſtilentiam quæ ex corrupto aëre naſcitur, Auſter flans in reliquas regiones trāſmittit: ſed ſicut Auſter peſtilētiā gignit, ſic Aquilo repellit. Euroauſter dictus, quod ex vna parte habeat Eurū: ex altera Auſtrum.

Auſtroafricus: quod iunctus ſit hinc inde Auſtro & Africo. Ipſe & Libanotus, quod ſit ei Libs hinc & inde Notus.

Zephirus græco nomine appellatus: eo quod flores & germina eius flatu viuificētur Hic latinè Fauonius dicitur propter quod foueat quæ naſcūtur. vnde eſt illud, Et Zephiro putris ſe gleba reſoluit. Auſtro autem flores ſoluuntur, zephiro fiunt.

Africus à propria regione vocatus. In Africa enim initium flandi ſumit.

Corus eſt qui ab occidēte æſtiuo flat, & vocatus Corus, quod ipſe ventorū circulū claudat, & quaſi chorū faciat. Hic antea Caurus dictus, quem plerique Argeſten dicūt, non vt imprudens vulgus Agreſte.

Septentrio dictus, eo quòd à circulo ſeptē ſtellarum conſurgit: quæ vertente ſe mundo reſupi nato capite ferri videntur.

Circius dictus, eo quòd Coro ſit iunctus. Hūc Hiſpani gallicū vocāt, propter quòd eis à parte* Galliciæ flat.

al. Galliæ.

Aquilo dictus, eo quòd aquas ſtringat & nubes diſſipet. Eſt enim gelidus ventus & ſiccus. Idem & Boreas: qui ab Hiperboreis mōtibus flat. Inde enim origo eiuſdē vēti eſt, vnde & frigidus. Natura enim omniū ſeptētrionalium ventorum frigida & ſicca eſt: auſtralium humida & calida.

Ex omnibus autē vētis duo cardinales ſunt Septentrio & Auſter.

Eteſiæ autē flabra Aquilonis ſunt, quibus nomen inditum eſt, quod certo anni tēpore flatus agere incipiunt. ἐνιαυτὸς enim Græcè, annus Latinè dicitur. Hæc autem curſum rectū à Borea in Ægyptum ferunt: quibus Auſter contrarius eſt.

Duo ſunt autem extra hos vbique ſpiritus, magis quàm venti, aura & altanus.

Aura ab aëre dicta, quaſi aërea, quòd lenis ſit motus aëris. Agitatus enim aër aurē facit, vnde & Lucretius, Aëreas auras.

Altanus, qui in pelago eſt per deriuationē ab alto, id eſt mari vocatus. Nā altus eſt flatus in ripis quē diximus aurā. Nā aura terræ eſt.

Turbo eſt volubilitas ventorum, & turbo dictus à terra quoties ventus conſurgit, & terram in circuitum mittit.

Tempeſtas aut pro tempore dicitur, ſicut vbiq; hiſtoriographi ſolent, dū dicūt, ea tempeſtate: aut ab ſtatu cæli, quia magnitudine ſui multis diebus oritur. Verno autē & autūnali tēpore quā maximè fiūt tēpeſtates: quando nec plena eſt ęſtas, nec plena hyems, vnde mediū & cōfine vtriuſq; tēporis ex cōiunctione aërū contrariorū efficiūtur tempeſtates.

Fragor à fractarū rerū nominatus eſt ſonitu: quia ſicca quæque & arida frangit facilè.

Procella ab eo quòd percellat, id eſt percutiat & euellat. Eſt enim vis venti cum pluuia. Procellæ enim aut de fulminibus aut de vētis fiunt. Nihil autem velocius vētis. vnde & propter celeritatē tā ventos quā fulmina alata fingunt poëtæ, vt *Alatis viribus Auſtri.

al. Alitis. Auſtri.

De Aquis CAP. XII.

AQua dicta quod ſuperficies eius æqualis ſit.

Hinc & æquor appellatum, quia æqualiter ſurſum eſt.

Duo autem ſunt validiſſima vitæ humanæ elementa ignis & aqua, vnde grauiter damnantur quibus ignis & aqua interdicitur.

Aquarum elementum cæteris omnibus imperat. Aquæ enim cælum temperant, terram fecundant, aërem exhalationibus ſuis incorporant, ſcanduut in ſublime, & cælum ſibi vendicant: quid enim mirabilius aquis in cælo ſtantibus? Parum ſit in tantam perueniſſe altitudinem, rapiunt & ſecum piſcium examina, effuſæ, omnium in terra naſcentiū cauſa fiunt. Fruges gignunt, arbores frutices herbáſque producunt, ſordes detergunt, peccata abluunt, potū cunctis animantibus tribuunt.

De diuerſitate aquarum. CAP. XIII.

AQuarum naturæ multa eſt diuerſitas: aliꝫ enim ſalis, aliæ nitri, aliæ aluminis, aliæ ſulphuris, aliæ bituminis, aliæ curam morborum adhibentes: nam iuxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur.

In Italia fons Ciceron. oculorum vulnera curat.

In Æthiopia lacus eſt quo perfuſa corpora à velut oleo niteſcunt.

Zamæ fons in Africa canoras voces facit.

Ex Clitorio lacu Italiæ qui biberint, vini tædium habent.

al. Pli. Cea

In *Chio inſula fontem eſſe dicunt, quo hebetes fiunt.

In Bœotia duo fontes alter memoriam: alter obliuionem affert.

Cizici fons, amorem Veneris tollit.

Bœotiꝫ lacus furialis eſt, de quo qui biberit ardore libidinis exardeſcit.

In Campania ſunt aquæ, quæ ſterilitatem fœminarum, & virorum inſaniam abolere dicuntur.

In Aethiopiæ fonte rubro qui biberit lymphaticus fit.

al. Lethnus Plin. Linũ vocat

* Lechnus fons Arcadiæ abortus fieri non patitur.

In Sicilia fontes ſunt duo, quorum vnus ſterilem fœcundat: alter fœcundam ſterilẽ facit.

In Theſſalia duo ſunt flumina: ex vno bibẽtes oues nigras fieri ferunt: ex altero albas, ex vtroque varias.

Clitumnus lacus in Vmbria maximos boues gignit.

Reatinis paludibus iumentorum vngulas indurari dicunt.

In Aſphaltide lacu iudææ nihil mergi poteſt quicquid animam habet.

al. Sidin

Pli. lib. 31. cap. 2. In Africa lacu Apuſci damo, &c.

In India *Siden vocatur ſtagnũ, in quo nihil innatat, ſed omnia merguntur.

At contra in Alce lacu per Porcidamum omnia fluitant, nihil mergitur.

Marſidæ fons in Phrygia ſaxa*generat.

Pli. lib. 31. cap. 2. ſaxa egerere ait.

al. Pli. Arcadia

In Achaia*aqua profluit è ſaxis Stix appellata, quod illico portata interficit.

Celomum ſtagnũ Siciliæ tetro odore abigit proximantes.

al. humores noxios in humum

Fons eſt in Africa circa templum Ammonis, qui* humoris nexibus humum ſtringit. Fauillas etiam in ceſpitem ſolidat.

Fons Iob in Idumæa quater in anno colorem mutare dicitur, i. puluerulentum, ſanguineum, viridem & limpidum, trinis menſibus in anno tenens ex his vnum colorem.

In Troglodytis lacus eſt, ter in die fit amarus & deinde toties dulcis.

Fons Siloa ad radicẽ mõtis Sion, non iugi-

E bus aquis, ſed in certis horis diebúſq; ebullit.

In iudęa quondam riuus ſabbatis omnibus ſiccabatur.

In Sardinia fontes calidi oculis medentur, fures arguunt: nam cæcitate detegitur eorum facinus.

In Epiro eſſe ferunt fontẽ, in quo faces extinguuntur accenſæ, & accẽduntur extinctæ.

Apud Garamantes fontem eſſe aiunt ita algentem die, vt non bibatur: ita ardentẽ nocte, vt non tangatur.

Iam verò in multis locis aquæ manant perpetim feruentes, tanta vi vt balnea calefaciãt. Quædam enim terræ ſunt quæ multum ſul-

F phuris & aluminis habent: itaque cùm per venas calentes aqua frigidà venit, vicino ſulphuris calore contacta excandeſcit: nec talis ab origine effluit, ſed permutatur dum venit. Sulphur enim aluménque ſecum ferunt aquæ, vtramque materiam igne plenam, miriſque motibus incaleſcentem.

De maris nomine. CAP. XIIII.

MAre eſt aquarũ generalis collectio. Omnis enim congregatio aquarum ſiue ſalſæ ſint, ſiue dulces, abuſiuè maria nuncupantur, iuxta illud: Et congregationes aquarũ vocauit mari. Propriè autem mare appellatum, eo quòd aquæ eius amaræ ſint.

G Æquor autẽ vocatum, quia æqualiter ſurſum eſt, & quamuis aquæ fluctuantes velut montes erigantur, ſedatis rurſus tempeſtatibus adæquãtur. Altitudo enim maris diuerſa eſt, indiſcreta tamen dorſi eius æqualitas: ideo autem mare incrementum non capere, cùm omnia flumina & omnes fontes recipiat, hæc cauſa eſt: partim, quòd influentes vndas ipſa magnitudo eius nõ ſentiat, deinde quòd amara aqua dulce fluentum conſumat, vel quod ipſæ nubes multum aquarum ad ſe attrahant, ſiue quòd illam partim venti auferant, partim ſol exſiccet, poſtremũ quòd per occulta quædam terræ foramina percolatur, & ad caput

H amnium fontéſque reuolutum recurrat. Maris autem certum non eſſe colorem, ſed pro qualitate ventorum mutari: nam modò flauũ eſt, modò luculentum, modò atrum.

De Oceano. CAP. XV.

OCeanum Græci & latini ideo nominant & quòd in circuli modo ambiat orbem: ſiue à celeritate, eo quod ocius currat: item quia vt cælum purpureo colore nitet. Oceanus quaſi κυάνος: iſte eſt qui oras terrarum amplectitur, alterníſque æſtibus accedit atque recedit. Reſpirantibus enim in profundũ ventis aut remouet maria, aut reſorbet. Quique à proximis regionibus diuerſa vocabula ſumpſit: vt Gallicus, Germanicus, Scythicus,

Caſpius, Hircanus, Atlanticus, Gaditanus. A
Nam Gaditanum fretum à Gadibus dictum, vbi primò ab Oceano maris magni limē aperitur. Vnde & Hercules cùm Gadibus perueniſſet, columnas ibi poſuit, ſperans illic eſſe orbis terrarum finem.

De Mediterraneo mari. CAP. XVI.

MARE magnum eſt quod ab occaſu ex Oceano fluit, & in meridiem vergit, deinde ad Septentrionē tendit. Quòd inde magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione eius minora ſunt. Iſtud eſt & mediterraneum, quia per mediā terram vſque ad Orientem perfunditur, Europam & Africam Aſiámque diſterminans. Cuius primæ partis B
ſinus, qui in Hiſpaniis perfunditur, Ibericus & Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, quæ Narbonenſem prouinciam alluit. Mox Liguſticus, qui iuxta Genuam vrbem eſt proximus. Poſt hæc Tyrrhenus qui Italiam attingit, quem Græci Ionium, Itali inferum vocāt. Deinde Siculus, qui à Sicilia vſque ad Cretā vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphiliam & Ægyptum pertendit. Inde Helleſpontus, qui in Septentrionem retorquēs, anfractibus magnis iuxta Græcias & Illyricum in anguſtias ſeptem ſtadiorum ſtringitur, quo Xerxes pōte nauibus facto in Græciam commeauit, ibi eſt Abydos. Inde diffuſus ab æquore C
patente rurſus ſtringitur & facit Propontidē, qui mox in quingentos paſſus coarctatur, fitque Boſphorus Thracius, quos Darius copias tranſportauit. Inde Ponticus ſinus ampliſſimus à tergo Mæotidis paludis, quod mare ex multitudine fluminum dulcius quàm cętera, nebuloſúmque & breuius eſt, vnde & ponticum vocatur, quòd ſit breuius, atque præter phocas & thynnos atq; delfinos, alias belluas maiores non patitur.

Sicut autem terra dum vna ſit, pro diuerſis locis variis appellatur vocabulis, ita & pro regionibus hoc mare magnum diuerſis nominibus nuncupatur: nam Ibericum & Aſiati- D
cum à prouinciis dictum: ab inſulis, Balearicū Siculum, Creticum, Cyprium, Ægeum, Carpatium: nam inter Tenedum & Chium, ſaxū eſt in mari potius quàm in inſula, quod vidētibus procul capræ ſimile creditur, quam αἶγα nuncupant, vnde & Ægeum mare eſt dictū, ſic & Carpatium mare inter Ægyptū & Rhodum ab inſula Carpatho illic poſita. A gentibus, Gallicum, Auſonium, Dalmaticum, Liguſticum. Ab oppidis Argolicum, Corinthiū, Tirium, Adriaticum. Nam Adria quædā ciuitas Illyrico mari proxima fuit, quæ Adriatico mari nomen dedit. A poſitione cæli, vt ſuperum & inferū, quòd ſit oriens ſuperior, occidens inferior. Eſt autem Tuſcum & Adriaticum. A memoria regis, vt Ionium. Io quippe rex fuit Græciæ, vnde Iones Athenienſes. Hoc mare & Tyrrhenum dictum: ſiue quod Tuſciam alluit, i. Tyrrhenum, ſiue à Tyrrhenis nautis qui ſe in hoc mari præcipitauerunt. Et ſciendum Ionium ſinum eſſe immenſum, ab Ionia vſque ad Siciliam, & huius partes eſſe Adriaticum, Achaicum & Epiroticum. A moribus accolarum, alibi Euxinus, Axenos antea appellatus eſt. A caſibus hominum qui ceciderunt in mari, vt Helleſponticum, Icarū Myrteum: nam Myrteū mare dictum à Myrtili lapſu, quòd illic ab Oenomao præcipitatus ſit. Icarus verò Cretenſis, vt fabulæ ferunt, altiora petens, pennis ſolis calore ſolutis mari in quo cecidit nomē impoſuit. Frixus quoque cum Helle ſorore ſua fugiens inſidias nouercales, conſcendit nauem ſignum arietis habētem, qua liberatus eſt. Helles autē ſoror eius perpeſſa naufragium decidit in mari, & mortua Helleſponto mari dedit nomen. Ab ordine, fluenta Propontidis: nam dictum Propontum, quia pontum præuenit: idem & à tranſitu vel anguſtis meatibus boum Boſphorus. Ægyptium autem pelagus Aſiæ datur, Gallicum Europæ, Africum Lybiæ: his vt quæque proxima ſunt, venerunt in partes.

Pelagus autem eſt latitudo maris ſine littore & portu. Græco nomine ἀπὸ τοῦ πλάγου, hoc eſt à latitudine dictum, vnde & plagia, eo quod ſint importuoſa.

De ſinibus maris. CAP. XVII.

SInus dicuntur maiores receſſus maris, vt in mari magno Ionius: in Oceano, Caſpius, Indicus, Perſicus, Arabicus, qui & mare rubrum, qui Oceano adſcribitur.

Rubrum autem mare vocatum, eo quòd ſit roſeis vndis infectum: non talem naturam habet, qualem videtur oſtendere, ſed vicinis litoribus vitiatur gurges atq; inficitur, quia omnis terra quæ circumſtat pelago rubra eſt, & ſanguineo colori proxima: ideóque inde minium acutiſſimum excerpitur, & alij colores quibus pictura variatur. Ergo cùm terra hanc habeat naturam, fluctibus ſubinde diluitur, & quicquid adhæſum eſt, in colorem cadit: ob hoc etiam in iis littoribus gemmæ rubræ inueniuntur. Lapillus enim huiuſmodi humo inuolutus cū inter arenas attritus eſt, & terræ colorē habet & maris: hoc mare in duos ſcinditur ſinus. Ex iis qui ab oriēte eſt Perſicus appellatur, quia ora illius Perſæ inhabitāt. Alter verò Arabicus dicitur, quod ſit circa Arabiā.

De æſtibus & fretis. CAP. XVIII.

AEſtus ad Oceanum pertinet, fretum ad vtrúnque mare: nā æſtus eſt maris acceſſus

vel receſſus, i. inquietudo, vnde & æſtuaria, per quæ mare viciſſim tam accedit, quàm recedit.

Fretum autem appellatum, quòd ibi ſemper mare ferueat: nam fretum eſt anguſtum, & quaſi feruens mare, ab vndarum feruore nominatum, vt Gaditanum vel Siculum: nã freta dicta Varro ait, quaſi feruida, i. feruentia & motum feruoris habentia. Fretum Siciliæ quod regiũ dicitur Saluſtius ex tali cauſa vocari ſcribit dicens: Italiæ olim Siciliam coniunctam fuiſſe, & dum eſſet vna tellus, mediũ ſpacium aut per humiditatem abruptum eſt aquis, aut per anguſtiã ſciſſum. Et inde ῥήγιον nominatum, quia gręcè abruptum hoc nomine nuncupatur. Eſt autem arctiſſimum trium milium ſpacio Siciliam ab Italia diuidens, fabuloſis infame mõſtris, quibus hinc inde Scilla & Charibdis oſtenditur.

Scillam accolæ ſaxum mari imminens appellant, ſimile celebratæ formæ procul viſentibus. Vnde & monſtruoſam ſpeciem fabulæ illi dederunt, quaſi formam hominis, capitibus ſuccinctam caninis, quia colliſi ibi fluctus latratus videntur exprimere.

Charibdis dicta, quòd gurgitibus occultis naues abſorbeat. Eſt enim mare verticoſum, & inde ibi laniata naufragia, profundo emergunt. Ter autem in die erigit fluctus, & ter abſorbet: nam accipit aquas, vt vomat: vomit, vt rurſus accipiat.

Sirtes autem ſunt arenoſa in mari loca. Sirtes autem Saluſtius à tractu vocari dicit, quòd omnia ad ſe trahant, & appropinquantes vadoſo mari hæreant. Hæ autem ad mare Ægyptium vicinæ ſunt, & pariter admiſcentur. Vada verò ſunt per quæ in mari vel in fluminibus homines vel animalia pedibus vadũt: quæ Virgilius Breuia appellat, græci βραχέα.

De lacis & ſtagnis. CAP. XIX.

SVnt & quædam maria quæ non miſcẽtur Oceani fluctibus aut mari magno, & dicũtur lacus & ſtagna.

Lacus eſt receptaculum in quo aqua retinetur, nec miſcetur fluctibus: vt lacus Aſphalti, lacus Benacus & Larius, & cæteri quos gręci λίμνας, i. ſtagna vocant. Nam fontes labuntur in fluuiis: flumina in freta diſcurrunt. Lacus ſtat in loco nec profluit: & dictus lacus quaſi aquæ locus.

Lacus Aſphaltites, idem & mare mortuum vocatum, propter quod nihil gignit viuum, nihil recipit ex genere viuẽtium. Nam neque piſces habet, neq; aſſuetas aquis & lætas mergendi vſu patitur aues: ſed & quæcunque viuentia mergenda tentaueris: quacunque arte

E dimerſa ſtatim reſiliunt: & quamuis vehemẽter illiſa confeſtim excutiuntur, ſed neque vẽtis mouetur reſiſtente turbinibus bitumine, quo aqua omnis ſtagnatur: neque nauigationis patiens eſt, quia omnia vita carẽtia in profundum merguntur: nec materiam vllam ſuſtinet, niſi quæ bitumine illuſtratur. Lucernã accenſam ferunt ſupernatare, extincto lumine demergi. Hoc & mare Salinarum dicitur, ſiue lacus Aſphalti, i. bituminis: & eſt in Iudęa inter Hierico & Zoaran. Longitudo eius vſque ad Zoaras Arabię, dirigitur ſtadiis ſeptingentis octoginta: latitudo ſtadiis cẽtum quinquaginta vſque ad vicinia Sodomorum.

F Lacus Tiberiadis ab oppido Tiberiade vocatus, quod quondam Herodes in honorem Tiberij Cæſaris condidit. Eſt autem in Iudęa omnibus lacis ſalubrior, & ad ſanitatẽ corporum quodammodo efficacior.

Geneſar lacus ampliſſimus in Iudæa longitudine centũ quadraginta extenditur ſtadiis: latitudine quadraginta diffunditur, criſpantibus aquis: auram non ventis, ſed de ſeipſo ſibi excreans. Vnde & Geneſar dicitur græco vocabulo, quaſi generans ſibi auram: denique per diffuſiora ſpacia lacus frequentibus auris ſpirantibus agitatur: vnde & purior hauſtus eius, & ad potandum dulcis & habilis.

G Benacus lacus Italiæ in Venetia, de quo fluuius naſcitur Mincius, qui lacus * magnitudine ſui tempeſtates imitatur marinas. al. magnitudinis vi

Lucrinus & Auernus lacus Cãpaniæ ſunt. Lucrinus autem dictus, quia olim propter copiam piſcium vectigalia magna præſtabat. Auernus autem lacus vocatus, quia aues ibi ſuperuolitare non poſſent. Nam antea ſyluarum denſitate ſic ambiebatur, vt exhalantis inde per anguſtias aquæ ſulphureæ fœtor grauiſſimus ſuperuolantes aues halitu ſuo necaret. Quam rem Auguſtus Cæſar intelligens, deiectis ſyluis ex peſtilentibus amœna reddidit loca.

H Lacus autem idem & ſtagnum, vbi immẽſa aqua conuenit: nam dictum eſt ſtagnum, ab eo quòd illic aqua ſtet, nec decurrat.

De Abyſſo. CAP. XX.

ABySſus profunditas aquarum impenetrabilis: ſiue ſpeluncæ aquarum latentium, de quibus fontes & flumina procedunt: vel quæ occultè ſubter eunt, vnde & abyſſus dictus. Nam omnes aquas ſiue torrentes per occultas venas ad matricẽ abyſſum reuertũtur.

Fluctus dicti quòd flatibus fiant. Vẽtorum enim impulſu agitatæ aquæ fluctuant.

Aqua eſt ſtatiua & ſine motu æqualis.

Vnda verò eminens liquor, qui ſemper in

motu

eſt, Lucretius, Aërias vndas, id eſt motus, & corpus illud quod refluctuat. Nam nec vnda per ſe aqua eſt: ſed aqua in motu quodam & agitatione, quaſi abeundo & redeundo vnda vocata.

Latex propriè liquor fontis eſt. Et dictus latex, quòd in venis terræ lateat.

Gutta eſt quæ ſtat, ſtilla, quæ cadit. Hinc & ſtillicidium, quaſi ſtilla cadens. Stiria enim græcum eſt, id eſt gutta. inde fit diminutiuũ vt dicimus ſtilla, dum autem ſtat aut pendet de tectis vel arboribus, quaſi glutinoſa eſt: dũ ceciderit, ſtilla eſt.

Spuma dicta eo quòd ſpuatur, ſordes enim ſunt vndarum: vnde & muſtum, & ea quæ coquuntur ſpuma purgantur. Hinc & ſputũ.

De fluminibus. CAP. XXI.

FLuuius eſt perennis aquarum decurſus, à fluendo perpetim dictus. Propriè autem flumen ipſa aqua, fluuius curſus aquæ. Prius autem flumen quã fluuius, id eſt, prior aqua quàm decurſus. Duo ſunt fluminum genera: vnum torrens, alterum viuum. de quo Virgilius, - donec me flumine viuo, -- Abluero.-

Torrens eſt aqua veniens cũ impetu. Dictus autem torrens, quia pluuia creſcit, ſiccitate torreſcit, id eſt areſcit. de quo Pacuuius Flãmeo vapore torrens torret. Cui græci ab hyeme nomen dederunt, nos ab æſtate. illi à tempore quo ſuccreſſit, nos à tempore quo ſiccatur.

Amnis fluuius eſt nemore ac frõdibus redimitus, & ex ipſa amœnitate amnis vocatur.

Decurſus propriè finis curſus, ſiue aquarũ ſit, ſeu quarumlibet rerum.

Riui dicti, quòd deriuentur ad irrigandum id eſt inducendum aquas in agris. Nã irrigare inducere eſt.

Gurges propriè locus altus in flumine.

Puteus eſt locus defoſſus ex quo hauritur aqua, à potatione dictus.

Fons caput aquæ eſt naſcentis, quaſi fundens aquas.

Quidam autem fluuiorũ propriis ex cauſis nomina acceperunt, ex quibus nonnulli nominandi ſunt qui in hiſtoriis celebres memorantur.

Geon fluuius de paradiſo exiens atque vniuerſam Æthiopiam cingens, vocatus hoc nomine quòd in, cremento ſuæ inundationis terram Ægypti irriget: γῆ enim Græcè, Latinè terrã ſignificat. Hic apud Ægyptios Nilus vocatur, propter limum quem trahit, qui efficit fœcunditatem. Vnde & Nilus dictus eſt quaſi νέαν ἰλύα trahens. Nam antea Nilus Latinè Melo dicebatur. Apparet autem in Nilide lacu, de quo in meridiem verſus exci-

A pitur Ægypto, vbi Aquilonis flatibus repercuſſus aquis retroluctantibus intumeſcit, & inundationem Ægypti facit.

Ganges fluuius, quẽ Phyſon ſcriptura ſacra nominat, exiens de paradiſo pergit ad Indiæ regiones. Dictus autem Phyſon, id eſt, caterua, quia decem fluminibus magnis ſibi adiunctis impletur & efficitur vnus. Ganges autem vocatus à Gangaro rege Indiæ. Fertur autem Nili modo exaltari, & ſuper Orientis terras erumpere.

Tigris fluuius Meſopotamiæ de paradiſo exurgens, & pergens contra Aſſyrios, & poſt multos circuitus in mare mortuum influens. B Vocatur autem Tigris propter velocitatẽ inſtar beſtiæ Tigridis, nimia pernicitate currentis.

Euphrates fluuius Meſopotamiæ de paradiſo exurgens, copioſiſſimus gemmis, qui per mediam Babyloniam influit, hic à frugibus vel ab vbertate nomen accepit. Nam Hebraicè Euphrata fertilitas interpretatur, Meſopotamiam enim in quibuſdam locis ita irrigat, ſicut Nilus Alexandriam. Saluſtius autẽ autor certiſſimus aſſerit, Tigrim & Euphraten vno fonte manare in Armenia, qui per diuerſa euntes longius diuidũtur ſpacio medio derelicto multorum millium, quæ tamen terra, C quæ ab ipſis ambitur, Meſopotamia dicitur. Ex quo Hieronymus animaduertit, aliter de paradiſi fluminibus intelligendum.

Indus fluuius orietis, qui à rubro mari accipitur.

Hidaſpes fuit Medorum rex antiquiſſimus ex quo amnis orientis nomẽ accepit, qui nũc Hidaſpes dicitur, de quo Lucanus: Vaſtis indus aquis mixtum non ſentit Hidaſpen, Et,-- quà Medus Hidaſpes. Accedit pelago, Phœbi ſurgentis ab igne. Qui dum ſit fluuius Perſarũ, dicitur tamen contra orientem decurrere.

Araris fluuius Germaniæ. De quo Virgilius, Aut ararim Parthus bibet, aut germania Tigrim. Currit enim Tigris per Parthiam & Aſſyriam.

D Bactrus fluuius orientis à rege Bactro vocatus fertur, à quo & Bactriani, & vrbs eorum.

Choaſpis fluuius Perſarum, vocatus eorum lingua quod miram aquæ dulcedinem habeat: adeo vt Perſici reges quamdiu inter ripas perſidis fuerũt, ſibi ex eo pocula vendicarint. Ex hoc amne quidam Cygnum Ciliciæ fluuium deriuari exiſtimant.

Araxis amnis Armeniæ, qui ab vno monte cum Euphrate diuerſa ſpecie oritur, dictus quod rapacitate cuncta proſternat. Vnde & cùm Alexander eum tranſgredi vellet ponte fabricato, tanta vi inundauit vt pontem di-

rueret. Hic breuibus interuallis ab Euphratis ortu caput tollit, ac deinde Caſpiũ fertur in mare.

Fluuius Siriæ qui vocatur Orontes iuxta Antiochiæ muros decurrens, qui à Solis ortu oriens non longe ab vrbe mari conditur, quẽ de originis ſuæ tractu orientem veteres Latinè appellauerunt. Cuius fluentis ex ipſo impetu frigidioribus, & zephiris aſſiduè ibi ſpirantibus tota ciuitas momentis propè omnibus refrigeratur.

Iordanis Iudeæ fluuius, à duobus fontibus nominatus: quorum alter vocatur Ior, alter Dan. His igitur procul à ſe diſtantibus in vnũ alueum fœderatis, Iordanis deinceps appellatur. Naſcitur autem ſub Libano monte, & diuidit Iudæã & Arabiam, qui per multos circuitus iuxta Iericho in mare Mortuum influit.

Euſis Caucaſeis montibus fuſus cum pluribus aliis in Euxinum ſe præcipitat mare. Vnde & nuncupatur.

Cydnus amnis Ciliciæ, à Tauro mõte progrediens, miram aquarum habens ſuauitatẽ & quicquid candidum eſt, Cydnum gentili lingua Siri dicunt. Vnde cydnus amni huic nomen datum, quia tumet æſtate quando niues ſoluũtur: reliquis anni temporibus tenuis eſt & quietus.

Ilas fluuius Aſiæ.

Pactolus fluuius Aſiæ, arenas aureas trahẽs de quo Virgilius:-- Pactolúſque irrigat auro. quem pro aurato fluore alij Chryſoroam vocant.

Erinus fluuius Aſiæ, qui Smirneos ſecat cãpos, & ipſe fluctibus aureis & arenis plenus, à quo Smirna vocata eſt.

Mæander amnis Aſiæ flexuoſus, qui recurrentibus ripis inter Aſiam & Ionium præcipitatur in ſinum, qui Miletum diuidit & Prienen. Meander autem vocatus, quod ſit flexuoſus & nunquam currat rectus. De quo Ouidius: Quique recuruatus ludit Mæander in vndis.

Tanus fuit rex Scitharũ primus, à quo Tanais fertur fluuius nũcupatus, qui ex Ripheis ſyluis veniens, dirimit Europam ab Aſia inter duas mundi partes medius currens, atque in Pontum fluens.

Inachus Achaiæ amnis, Argolicos irrigans campos, quẽ rex Inachus à ſe nominauit, qui exordiũ Argiuæ genti primus dedit. Ibi eſt & Erimantus ab Erimanto monte dimiſſus.

Padus Italiæ fluuius à iugis alpiũ fuſus, ex tribus fontibus oritur, ex quibus vni vocabulum eſt Padus, qui diffuſus in modum ſtagni amnem ſinu dirigit, à quo & Padus eſt nun-

E cupatus. Hic à Græcis Eridanus cognominatur, ab Eridano Solis filio, quem Phaëtontẽ dicunt, qui fulmine percuſſus in eodem fluuio deiectus eſt, & extinctus. Augetur autẽ ex ortu Canis liqueſcentibus niuibus, & cum acceſſione triginta fluminum circa Rauennã in Adriaticum mare defertur.

Tiberis Italiæ fluuius à Tiberino rege Albanorum dicitur appellatus, qui in hunc fluuiũ cecidit, & de exitu ſuo nomen dedit. Nã anteà Albola antiquum nomen à colore habuit, quod niuibus albus ſit. Ipſe eſt autẽ Tibuis, qui & Tiberis, ſed Tiberis in cotidiano ſermone: Tibris in verſu dicitur.

F Danubius Germaniæ fluuius vocari fertur à niuium copia, quibus magis augetur. Iſte eſt qui in Europa plus omnibus famã habet. Idem & Iſter, quia dum per innumeras vadit gentes, mutat & nomen, & maiores ſibi* ambigendo colligit vires. (al. ambiendo.) Oritur à germanicis iugis & occidentalibus partibus barbarorum pergens contra orientem: ſexaginta in ſe fluuios recipit, ſeptem oſtiis in Pontum influit.

Rhodanus Galliæ fluuius ab oppido Rhodo cognominatus eſt, quem coloni Rhodiorum vocauerunt, qui rapido concitus curſu, Tyrrheni æquoris freta ſcindens, non modicum ſæpe nauigantium facit periculum, dum inter ſe maris fluctus & amnis fluenta decer-
G tant.

Rhenus à Rhodani ſocietate fertur vocatus: quoniam cum eodem ex vna* prouincia (al. mont.) oritur. Eſt autẽ Germaniæ fluuius inter tres Europæ maximos fluuios computatus, qui à iugo alpium vſque in Oceani profunda curſus ſuos dirigit.

Iberus amnis, qui quondam totius Hiſpaniæ nomen dedit.

Mineus fluuius Galliciæ nomen à colore pigmenti ſumpſit, qui in eo plurimus inuenitur.

Durius à græcis quaſi Doricus cognominatus.

H Tagum fluuium Carthago Hiſpaniæ nũcupauit, ex qua ortus procedit, fluuius arenis aureis copioſus, & ob hoc cæteris fluuiis Hiſpaniarum prælatus.

Betis fluuius, qui & Beticæ prouinciæ nomen dedit, de quo Martialis: Betis oliuifera crinem redimite corona, Aurea qui nitidis vellera tingis aquis. eò quòd ibi lanæ pulchro colore tinguuntur. Betis autem dictus, eò quòd humili ſolo decurrat. βαθὺ enim græci humile vel merſum vocant. Quædam autem flumina in diluuio ſoluta mole terrarũ præcluſa ſunt, quædam verò quæ non erant abiſſi, tunc * præruptis meatibus eruperunt. (al. raptis.)

De diluuiis

De Diluuiis. CAP. XXII.

DIluuium dictũ quòd aquarum clade omnia quæ inundauerit deleat.

Primum diluuium extitit ſub Noë, quãdo hominum ſceleribus offenſus omnipotẽs, toto orbe contecto, deletiscunctis, vnum ſpaciũ cæli fuit ac pelagi. Cuius hactenus indicium videmus in lapidibus, quos in remotis montibus conchis & oſtreis concretos, ſæpe etiam cauatos aquis viſere ſolemus.

Secundum diluuium fuit in Achaia, Iacob patriarchæ, & Ogigi temporibus, qui Eleuſinæ conditor & rex fuit, noménque loco & tẽpori dedit.

Tertium diluuium in Theſſalia Moyſi vel Amphitryonis tẽporibus, qui tertius poſt Cecropem regnauit. Cuius temporibus aquarũ

A diluuies maiorem partem populorum Theſſaliæ abſumpſit, paucis per refugia montium liberatis: maximè in monte Parnaſo, in cuius circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad ſe ratibus confugientes ſuſceptos, per gemina Parnaſi iuga fouit & aluit. A quo propterea genus hominum græcorum fabulæ ex lapidibus reparatum ferunt, propter hominum inſitam cordis duritiam.

Sed & flumina cum inſolitis aucta imbribus vltra conſuetudinem, vel diuturnitatem, vel magnitudinem redundant, multáque proſternunt, & ipſa diluuium dicuntur. Sciẽdum autem flumina cùm ſuper modum creſcunt, non tãtùm ad præſens inferre damna, ſed etiã

B & aliqua ſignificare futura.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM, Liber XIIII.

CAPITA LIBRI DECIMIQVARTI.

1 *De terra.*
2 *De orbe.*
3 *De Aſia & partibus eius.*
4 *De Europa & partibus eius.*
5 *De Lybia & partibus eius.*
6 *De Inſulis.*
7 *De promontoriis.*
8 *De montibus cæteriſque terræ vocabulis.*
9 *De inferioribus terræ.*

DE TERRA. CAPVT I.

TERRA eſt in media mundi regione poſita, omnibus partibus cæli in modum centri æquali interuallo conſiſtens, quæ ſingulari numero totum orbem ſignificat: plurali verò ſingulas partes, cui nomina diuerſa dat ratio: nam terra dicta à ſuperiori parte, qua teritur: humus ab inferiore vel humida terra, vt ſub mari: tellus autem, quia fructus eius tollimus: hæc & Ops dicta, eo quod opem fert frugibus. Eadem & arua, ab arando & colendo vocata. Propriè autem terra ad diſtinctionem aquæ, arida nuncupatur: ſicut Scriptura ait, Quia vocauerit Deus terrã, aridã. Naturalis enim proprietas, ſiccitas eſt terræ: nam vt humida ſit, hoc aquarum affinitate ſortitur. Cuius motum alij dicunt ventum eſſe in concauis eius, qui motus eam mouet. Saluſtius, * Vẽti per concaua terræ præcipitati rupti ali- al. Ventis per caua ter
C quot montes *tumulique ſedere. Alij aquam ræ citatis.
dicunt generalem in terris moueri, & eas ſi- al. tumidiq;.
mul concutere, ſicut vas, vt dicit Lucretius. Alij σπογγοειδῆ eandem terram vocant, cuius plerunque latentes ruinæ ſuperpoſita cuncta concutiunt. Terræ quoque hiatus aut motu aquæ inferioris fit, aut crebris tonitruis, aut de concauis terræ erumpentibus ventis.

De Orbe. CAP. II.

ORbis à rotunditate circuli dictus, quia ſicut rota eſt: vnde breuis etiam rotella orbiculus appellatur. Vndique enim Oceanus circumfluens eius in circulo ambit fines. Di-

D uiſus eſt autẽ trifariè: ex quibus vna pars Aſia, altera Europa, tertia Africa, quæ & Lybia nũcupatur. Quas tres partes orbis veteres non æqualiter diuiſerunt: nam Aſia à meridie per orientem vſque ad ſeptentrionem peruenit. Europa verò à ſeptentrione vſque ad occidẽtem, atque inde Africa ab occidente vſque ad meridiem. Vnde euidenter orbem dimidium duæ tenent Europa & Africa, alium verò dimidium ſola Aſia: ſed ideo iſtæ duæ partes factæ ſunt, quia inter vtramque ab Oceano mare magnum ingreditur, quòd eas interſecat. Quapropter ſi in duas partes orientis & occidentis orbem diuidas, Aſia erit in vna, in altera verò Europa & Africa.

De Aſia. CAP. III.

ASia ex nomine cuiuſdam mulieris appellata, quæ apud antiquos imperium tenuit Orientis. Hæc in tertia orbis parte diſpoſita, ab Oriente ortu Solis, à meridie Oceano, ab occiduo noſtro mari finitur: à ſeptentrione Mæotide lacu & Tanai fluuio terminatur: habet auté prouincias multas & regiones, quarum breuiter nomina & ſitus expediam: ſumpto initio à paradiſo.

Paradiſus eſt locus in orientis partibus cõſtitutus, cuius vocabulum ex græco in latinũ vertitur hortus: porrò hebraïcè Eden dicitur, quod in noſtra lingua delitiæ interpretatur. Quod vtrumque iunctum facit hortum delitiarum: eſt enim omni genere ligni & pomiferarum arborum conſitus, habens etiam lignũ vitæ: non ibi frigus, nõ æſtas, ſed perpetua aëris temperies. E cuius medio fons prorumpẽs totum nemus irrigat, diuiditúrque in quatuor naſcentia flumina, cuius loci poſt peccatum hominis aditus interclu ſus eſt. Septus enim vndique romphea flamma, i. muro igneo accinctus, ita vt eius cum cælo penè iũgatur incendium. Cherubin quoque, i. angelorũ præſidium arcẽdis ſpiritibus malis ſuper rõpheæ flagrantiam ordinatum eſt, vt homines flammæ, angelos verò malos angeli boni ſubmoueant, ne cui carni vel ſpiritui tranſgreſſionis aditus paradiſi pateat.

India vocata ab Indo flumine, quo ex parte occidẽtali clauditur: hæc à meridiano mari porrecta vſque ad ortum ſolis, & à ſeptentrione vſque ad montem Caucaſum peruenit, habens gentes multas & oppida, inſulam quoq; Taprobanam è gemmis & elephantis refertam. Chryſen & Argyren auro argentóque fœcundas, vtilem quoque arboribus foliis nũquam carentem. Habet & fluuios Gangen & Nidan & Hypanen illuſtrantes Indos. Terra Indiæ Fauonij ſpiritu ſaluberrima, in anno bis metit fruges: vice hyemis & æſtatis Eteſias patitur. Gignit auté tincti coloris homines, elephantes ingentes, monoceron beſtiam, pſitacum auem, ebenum quoque lignũ, & cinnamomum, & piper, & calamum aromaticum. Mittit & ebur, lapides quoque precioſos, berillos, chryſopraſios & adamantem, carbũculos, lychnites, margaritas & vniones, quibus nobilium fœminarũ ardet ambitio. Vbi ſunt & montes aurei, quos adire propter dracones & gryphas, & immenſorum hominum monſtra impoſſibile eſt.

Parthia ab Indiæ finibus vſque ad Meſopotamiam generaliter nominatur. Propter inuictam enim virtutem Parthorum, & Aſſyria & reliquæ proximæ regiones * in eius nomẽ trã- (al. eius nomen traxerunt.)

E ſierunt. Sunt enim ea Aracuſia, Parthia, Aſſyria, Media & Perſia: quæ regiones inuicem ſibi coniunctę initium ab Indo flumine ſumũt. Tigri clauduntur, locis montuoſis & aſperioribus ſitæ, habentes fluuios Hydaſpen & Arbem: ſunt enim inter ſe finibus ſuis diſcretæ, nomina à propriis authoribus ita trahentes.

Aracuſia ab oppido ſuo nuncupata.

Parthiam Parthi à Scythia venientes occupauerunt, eámque ex ſuo nomine vocauerũt: huius à meridie rubrum mare eſt, à ſeptẽtrione Hircanũ ſalum, ab occidua ſolis plaga, Media. Regna in ea octodecim ſunt, porrecta à Caſpio littore vſque ad terras Scytharum.

F Aſſyria vocata ab Aſſur filio Sem, qui eam regionem poſt diluuium primus incoluit: hęc ab ortu Indiam, à meridie Mediam tangit: ab occiduo, Tigrim: à ſeptentrione montẽ Caucaſum, vbi portæ Caſpiæ ſunt. In hac regione primus inuentus eſt vſus purpurę, inde primũ crinium & corporum vnguenta venerunt, ac odores quibus Romanorum atque Græcorũ effluxit luxuria.

Media & Perſia à regibus Medo & Perſo cognominatæ, quæ ſcilicet eaſdẽ prouincias bellãdo aggreſſi ſunt. Ex quibus Media ab occaſu trãſuerſa Parthia regna amplectitur: à ſeptẽtrione Armenia circumdatur, ab ortu Caſpios videt, à meridie Perſiã: huius terra Medicam arborẽ gignit, quã alia regio minimè parturit. Sunt autẽ Mediæ duæ, maior & minor. G

Perſida tendens ab ortu vſque ad Indos: ab occaſu rubrum mare habet, ab aquilone verò Mediam tangit, ab auſtro Armeniã, quæ Perſidæ annectitur, quibus eſt Suſa oppidum nobiliſſimum. In Perſia primùm orta eſt ars magica, ad quam Nemroth gigas poſt confuſionem linguarũ abiit, ibíque Perſas ignem colere docuit: nam omnes in illis partibus ſolẽ colunt, qui ipſorum lingua El dicitur.

Meſopotamia græcam etymologiam poſſidet, quòd duobus fluuiis ambiatur. Nam ab
H oriente Tigrim habet, ab occiduo Euphratẽ, incipit autem à ſeptentrione inter montem Taurum & Caucaſum, cuius à meridie ſequitur Babylonia, deinde Chaldæa, nouiſſimè Arabia εὐδαίμων.

Babylonię regionis caput Babylon vrbs eſt, à qua nuncupata, tam nobilis, vt Chaldæa & Aſſyria & Meſopotamia in eius nomen aliquando tranſierint.

Arabia appellata, id eſt, ſacra. Hoc enim ſignificare interpretatur, eo quòd ſit regio thurifera, odores creans. Hinc eam Græci εὐδαίμονα, noſtri beatam nominauerunt: in cuius ſaltibus & myrrha & cinnamomũ prouenit: ibi naſcitur auis Phœnix, Sardonix gẽma, ἱερὸς, Molo-

Molochitas & Pæderos ibi inueniuntur. Ipſa A
eſt & Saba appellata, à filio Chus, qui nũcu-
patus eſt Saba. Hæc autẽ anguſto tractu ad
orientem verſus ad Perſicũ ſinum extenditur
cuius ſeptentrionalis Chaldæa claudit. Occa-
ſum ſinus Arabicus.

Syriam Syrus quidã perhibetur indigena à
ſuo vocabulo nuncupaſſe. Hæc ab oriente,
fluuio Euphrate, ab occaſu, mari noſtro &
Aegypto terminatur, habens à ſeptentrione
Armeniam & Cappadociam: à meridie ſinũ
Arabicũ. Situs eius porrectus in immenſam
longitudinem: in lato anguſtior. Habet enim
in ſe prouincias Cõmagenam. Phœniciam
& Paleſtinam: cuius pars eſt iudæa abſque B
Sarracenis, & Nabatheis. Commagena pri-
ma prouincia Syriæ à vocabulo Cõmagæ vr-
bis nuncupata, quæ quondam ibi metropolis
habebatur. Huius eſt à ſeptẽtrione Cappado-
cia: ab ortu Meſopotamia, à meridie Syria:
ab occaſu mare magnũ. Phœnix Cathmi fra-
ter de Thebis Aegyptiorum in Syriã profe-
ctus, apud Sydonem regnauit, eamq́ue pro-
uinciã ex nomine ſuo Phœniciam appellauit
Ipſa eſt vbi Tirus eſt, ad quã Eſaias loquitur.
Habet autem ab oriente Arabiam, a meridie
mare rubrum.

Paleſtina prouincia Philiſtinã vrbem me-
tropolim habuit, quæ nunc dicitur Aſcalõ: ex C
qua ciuitate omnis circa eam regio paleſtina
eſt nuncupata. Huius ab oriente mare rubrũ
occurrit, à meridiano latere iudæa excipitur
à ſeptentrionali plaga Tiriorum finibus clau-
ditur, ab occaſu Aegyptio limite terminatur.

Iudęa regio Palęſtinæ ex nomine Iudæ ap-
pellata, ex cuius tribu reges habuit. Hæc pri-
us Chanaan dicta eſt, à filio Cham, ſiue à de-
cem Chananæorum gentibus, quibus expul-
ſis eandem terram iudæi poſſederunt. Initiũ
longitudinis eius à vico Aiſa vſque ad vicum
iuliadẽ porrigitur, in quo iudæorũ pariter &
Tiriorum habitatio communis eſt. Latitudo
autẽ eius à monte Libani vſque ad Tiberia- D
dis lacum extenditur. In medio autẽ iudææ
ciuitas Hieroſolyma eſt, quaſi vmbilicus regi-
onis terræ: variarum opum diues, frugibus
fertilis, aquis illuſtris, opima balſamis. Vnde
ſecundum elementorum gratiam exiſtima-
uerunt iudæi eam promiſſam patribus terrã
fluentem lacte & melle, cùm hinc illis Deus
reſurrectionis prærogatiuam polliceretur.

Samaria regio Paleſtinæ ab oppido quodã
nomen accepit quod vocabatur Samaria, ci-
uitas quondã regalis in iſraël, quæ nũc ab Au
guſti nomine Sebaſtia nũcupatur. Hæc regio
inter iudæam & Galilæam media iacet, inci-
piens à vico, cui nomen eſt Eleas, deficiens
in terra Agrabat. Situs eius natura conſimilis
nec vllo differens à iudæa.

Galilæa regio Paleſtinæ vocata, quod gignat
candidiores homines quã Paleſtina. Hæc au-
tem duplex eſt, ſuperior & inferior, ſibi tamẽ
connexæ, Syriæ & Phœniciæ adhærentes.
Terra earum opima & ferax & fructibus ſatis
fœcunda.

Pentapolis regio in confinio Arabiæ & Pa-
leſtinæ ſita. Dicta à quinque ciuitatibus im-
piorum, quæ cæleſti igne conſumptæ ſunt:
terra amplius olim à Hieroſolymis vbertima
nunc autem deſerta atque exuſta. Nam pro
ſcelere incolarum de cælo deſcendit ignis,
qui regionem illam in cineres æternos diſ-
ſoluit. Cuius vmbra quædam & ſpecies in
fauillis & arboribus ipſis etiam adhuc vide-
tur. Naſcuntur enim ibi poma virentia ſub
tanta ſpecie maturitatis, vt edendi deſideriũ
gignãt. Si carpas fatiſcunt: ac reſoluuntur in
cinerem, fumumq́ue exhalant, quaſi adhuc
ardeant.

Nabathea regio à Nabath filio iſmael nũ-
cupata. Iacet autem inter iudæam & Arabiã
& ſurgens ab Euphrate in mare rubrum por-
rigitur, & eſt pars Arabiæ.

Ægyptus quæ prius Ærea dicebatur, ab
Ægypto Danai fratre poſtea ibi regnãte no-
men accepit. Hæc ab oriente Syriæ ac mari
rubro coniuncta, ab occaſu Lybiam habet, à
ſeptentrione mare magnum, à meridie verò
introrſus recedit, pertendens vſque ad Æ-
thiopiam, regio cæli imbribus inſueta & plu-
uiarum ignara. Nilus ſolus eam circumfluens
irrigat, & inundatione ſua fœcundat, vnde &
ferax frugibus multam partem terrarum fru-
mento alit, cæterorum quoque negociorum
adeo copioſa, vt impleat neceſſariis merci-
bus omnem etiam orbem terrarum. Finis Æ-
gypti Canopia à canope Menelai guberna-
tore ſepulto in ea inſula, quæ Libiæ principiũ
& oſtium Nili facit.

Seres oppidũ orientis, à quo & genus ſericũ
& regio nuncupata eſt. Hæc à Scitico Ocea-
no & mari caſpio ad Oceanum orientalẽ in-
flectitur, nobilibus fertilis frõdibus, à quibus
vellera decerpuntur, quæ cæteris gẽtibus Se-
res ad vſum veſtium vendunt.

Bactrię regioni proprius amnis Bactrus vo-
cabulũ dedit. Partes eius quę planæ ſunt* pro- al. pronis.
pãſis iugis ambiũtur, quæ aduerſæ ſunt. Indi
fluuij fontibus terminãtur. Reliqua includit
Ochus fluuius. Mittit Bactria fortiſſimos ca-
melos nunquam atterentes pedes.

Scithia ſicut & Gothia à Magog filio iaphet
fertur cognominata: cuius terra olim ingens
fuit, nã ab oriente india, à ſeptentrione per

paludes Mȩotides inter Danubium & Oceanum vſque ad Germaniæ fines porrigebatur. Poſtea verò minor effecta, à dextra orientis parte qua Oceanus Syricus tenditur vſque ad mare Caſpium, quod eſt ad occaſum: dehinc à meridie vſque ad Caucaſi iugum deducta eſt: cui ſubiacet Hircania, ab occaſu habẽs pariter gentes multas propter terrarum infœcũditatem latè vagantes. Ex quibus quædam agros incolunt, quædam portentuoſæ ac truces carnibus humanis & eorum ſanguine viuunt. Scythiæ plures terræ ſunt locupletes: inhabitabiles tamen plures, nam dum in pleriſque locis auro & gemmis affluant, gryphorũ immanitate acceſſus hominũ rarus eſt. Smaragdis autem optimis hæc patria eſt. Cyaneus quoque lapis & cryſtallus puriſſimus Scythiæ eſt. Habet & flumina magna Oſcoron, Phaſiden atque Araxen.

Hircania dicta à ſylua Hircana, quæ Scythiæ ſubiacet, habẽs ab oriente mare Caſpiũ: à meridie Armeniam: à ſeptentrione Albaniã ab occaſu Iberiam. Eſt autẽ ſylua aſpera, copioſa immanibus feris, tigribus, pantheriſque ac pardis: de qua Virgil. -Hircanæque admorunt vbera tigres.

Albania à colore populi nũcupata, eo quod albo crine naſcantur: hæc ab oriente ſub mari Caſpio ſurgens, per ora Oceani ſeptentrionalis vſque ad Mæotides paludes per deſerta & inculta extenditur. Huic terræ canes ingentes ſunt, tantæque feritatis, vt tauros premant, leones perimant.

Armenia nuncupata ab Armeo Iaſonis Theſſali comite, qui amiſſo rege Iaſone collecta multitudine eius, quæ paſſim vagabatur, Armeniam cœpit, & ex ſuo nomine nuncupauit. Sita eſt inter Taurum & Caucaſum à Cappadocia vſque ad Caſpium mare protenſa, habens à ſeptentrione Ceraunios montes, ex cuius collibus Tigris naſcitur: & in cuius montibus arca poſt diluuiũ reſediſſe perhibetur. Duplex eſt autem Armenia, ſuperior & inferior, ſicut duæ Pannoniæ.

Hiberia regio Aſiæ eſt, prope pontum Armeniæ iũcta: in hac herbæ tincturæ vtiles naſcuntur.

Cappadociam vrbs propria nominauit: hęc in capite Syriæ ſita, ab oriente Armeniam tãgit: ab occaſu, Aſiam minorem: ab aquilone, mare Cimmericum, & Hemiſcirios campos, quos habuêre Amazones: à meridie verò, Taurum montem, cui ſubiacet Cilicia & Iſauria vſque ad Cilicum ſinum, qui ſpectat contra inſulam Cyprum. Terra eius ante alias nutrix equorum. Alis amnis per eam fluit, qui quondam Lydiæ regna diſiunxit à Perſis.

E Aſia minor ab Oriente Cappadocia cingitur: ab aliis partibus vndique mari circumdatur. Nam à ſeptentrione pontum Euxinũ habet, ab occaſu Propontidem, à meridie Ægyptium mare. Habet prouincias Bithiniã, Phrygiam, Galatiam, Lydiam, Cariam, Pamphiliã & Iſauriam, Liciam atque Ciliciam.

Prima Aſiæ minoris Bythinia in Ponti exordio ad ſolis orientis partem, aduerſa Thraciæ iacet, multis antea nominibus appellata. Nam prius Beritia dicta, deinde Migdonia, mox à Bithinio rege Bithinia nuncupata: ipſa eſt & maior Phrygia. Nicomedia vrbs in ea eſt, vbi Hannibal fugiens veneni hauſtu animam exhalauit. F

Galatia dicta à priſcis Gallorum gentibus à quibus extitit occupata. Nam Galli in auxilium à rege Bithinię euocati, regnum cum eo peracta victoria diuiſerunt: ſicque deinde gręcis admixti, primùm Gallogræci, nunc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ dicuntur, & eorum regio Galatia nuncupatur.

Phrygia dicta à Phrygia Europis filia. Hæc Dardania à Dardano Iouis filio dicta: de quo Homerus ait: Quem primùm genuit cæleſti Iupiter arce. Hic enim profectus de Corintho ciuitate primus venit in Phrygiam. Eſt autem regio Troiadis ſuperiecta ab aquilonis parte Galatiæ: à meridiana, vicina eſt Lycaoniæ: ab G oriente Lydiæ adhæret: ab occidente Helleſpõto mari terminatur. Huius regio Troia eſt, quam ex ſuo nomine appellauit Tros Troianorum rex Ganimedis pater. Duę ſunt autem Phrygiæ, maior & minor. Maior Phrygia Smirnã habet: minor verò Ilium, Licaoniam.

Cariam Hermus fluuius diſcernit à Phrygia.

Lydia ſedes antiqua regum, quam Pactoli vnda extulit in diuitias, torrẽtibus aureis: hæc antea Mæonia dicebatur, quæ dum pro breuitate duos fratres reges Lydum & Tyrrhenũ ferre nõ poſſet: hinc ex ſorte Tyrrhenus cum H ingenti multitudine profectus loca Gallię occupauit, & Tyrrheniam nuncupauit. Lydia autem à Lydo regis fratre, qui in prouincia remanſerat, cognominata eſt. Coniungitur ab occidente minori Phrygię: ab ortu Smirnam vrbem habet, quã Helles fluuius cingit, cuius campos Pactolus & Hermus circũfluunt, arenis aureis ditiſſimi.

Iſauria ex ſitu loci perhibetur cognominata, quòd vndique aurarum aperta flatibus pateat. Metropolim vrbem Seleuciam habet.

Cilicia à Cilice quodam nomen traxit, quẽ ortũ Phœnice dicunt, & antiquiorẽ Ioue fuiſſe aſſerunt. Plurima iacet campis, recipiẽs ab occi

occiduo Lyciam, à meridie mare Perſicum, à tergo mōtis Tauri iuga. Hanc * Cygnus amnis interſecat, matrem vrbiū habet Tarſum. (al. Cydnus.)

In ea & * Coriſcos oppidum eſt, vnde crocū plurimum & optimum venit: ſpiramine flagrantior, & colore * pulchrior auro. (al. Corycus) (al. plus.)

Lycia nuncupata, quod ab oriente adiūcta Ciliciæ ſit. Nam habet ab ortu Ciliciam, ab occaſu & meridie mare, à ſeptentrione Cariam. Ibi eſt mons Chimera, qui nocturnis æſtibus ignē exhalat: ſicut in Sicilia Æthna & * Veſevus in Campania. (al. Veſuius.)

De Europa CAP. IIII.

POſt Aſiam ad Europam ſtilus vertendus eſt. Europa quippe Agenoris regis Libiæ filia fuit, quam Iouis ab Africa raptam Cretā aduexit, & tertiā partem orbis ex eius nomine appellauit. Iſte autem eſt Agenor Lybiæ filius, ex qua & Lybia, id eſt Africa fertur cognominata. Vnde apparet prius Lybiam accepiſſe vocabulum, poſtea Europam. Europa autem in tertiam partem orbis diuiſa, incipit à flumine Tanai, deſcendens ab occaſu per ſeptentrionalem oceanū vſque ad fines Hiſpaniæ, cuius pars orientalis & meridiana à Ponto conſurgens, tota mari magno coniūgitur, & in inſulis Gadibus finitur. Prima Europæ regio Scythia inferior, quæ à Mæotidis paludibus incipiēs, inter Danubium & Oceanum ſeptētrionalem vſque ad Germaniam porrigitur: quæ terra generaliter propter barbaras gentes, quibus inhabitatur, barbarica dicitur. Huius pars prima Alania eſt, quæ ad Mæotidas paludes pertingit. Poſt hanc Dacia, vbi & Gothia: deinde Germania, vbi plurimam partem Sueui incoluerunt.

Germania poſt Scythiam inferiorem a Danubio inter Rhenum fluuiū Oceanúmque concluſa, cingitur a ſeptentrione & occaſu Oceano: ab ortu verò Danubio: a meridie Rheno flumine dirimitur: terra diues virium ac populis numeroſis & immanibus. Vnde & propter fœcunditatē gignendorum populorum, Germania dicta eſt. gignit aues hircinas, quarum pēnæ noctu perlucent. Biſontes quoque feras & vrſos atque alces parturit. Mittit & gemmas, cryſtallum, & ſuccinum, * callaicum quoque viridē, & ceraunium cādidum. Duæ ſunt autem germaniæ, ſuperior iuxta ſeptentrionalem Oceanū: inferior circa Rhenum. (al. Callaini)

Prouincias autē quas Danubius à Barbarico ad mediterraneū mare ſecluſit: prima eſt Meſia, à meſſiū prouentu vocata. Vnde eam veteres Cereris horreum nuncupabant. Hæc autem ab oriente oſtiis Danubij iungitur, ab E Euro verò, Thraciæ: à meridie Macedoniæ ab occaſu Hiſtriæ copulatur. Poſt Meſiam autem Pannonia eſt. Inde Noticus ager frigidus, & parcius fructuoſus. Poſt quā Rheticus ferax frugibus, qui excipit galliam Belgicam.

Thraciæ Tyras Iaphet filius veniens nomē dediſſe perhibetur. Alij à ſæuitia incolarum Thraciā appellatam dixerunt. Huic ab Oriente Propontis & vrbs Conſtantinopolis oppoſita eſt: à ſeptentrione verò Iſter obtēdit: à meridie verò Ægæo mari adhæret. ab occaſu Macedonia illi ſubiacet. Cuius regionem olim Beſſorum populus Maſſagetæ, Sarmatæ F Scythæ, & aliæ plurimæ nationes incoluerūt. Ampla eſt enim, ideóque plurimas continuit gentes, Ebrū fluuium Thracia fundit, qui etiā gentes barbarorum plurimas tangit.

Græcia à græco rege vocata, qui cunctam eam regionem regno incoluit. Sunt autē prouinciæ græciæ vij. quarum prima ab occidēte Dalmatia, inde Epirus, inde Hellas, inde Theſſalia, inde Macedonia, inde Achaia, & duæ in mari Creta & Cyclades. Illiricū autē generaliter omnis Græcia eſt.

Dalmatiam à Delmi maxima eiuſdē prouinciæ ciuitate traxiſſe nomē exiſtimāt. Adhæret ab oriente Macedoniæ: à ſeptentrione, G Miſiæ, ab occaſu Hiſtria terminatur: à meridie verò Adriatico ſinu clauditur.

Epirus à Pirrho Achillis filio cognominata cuius pars Chaonia, quæ ante Molloſia dicta eſt, à Moloſſo filio Pirrhi, quē de Andromacha habuit. Sed poſtquā occiſus eſt Pirrhus Oraſtis inſidiis, Andromachā Helenus ſuſcepit, tenuitque regnum priuigni qui ſucceſſerat patri, à quo Moloſſia dicta pars Epiri, quā Helenus poſtea à fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiā dicitur occidiſſe, Chaoniam nominauit, quaſi ad ſolatium fratris extincti.

Hellas dicta à rege Hellene Deucalionis & H Pirrhæ filio, à quo & prius græci Hellenes nūcupati à rege Hellenæ ſunt. Ipſa eſt & Attica terra Atta prius dicta. Nam Graius quidam græcię indigena fuit, ex cuius filia Attis nomine Attica terra vocata eſt. Hęc inter Macedoniam & Achaiā media iacet, Arcadię à ſeptentrionali parte coniuncta. Ipſa eſt & vera Græcia, vbi fuit Athenienſis ciuitas mater liberalium literarum, & philoſophorū nutrix qua nihil habuit Græcia clarius atque nobilius. In ea eſt & Maratonius campus opinione quondam prælij cruentiſſimus.

Hellades autem duæ ſunt prouinciæ, Bœotia & Peloponenſis.

Bœotia autē dicta hac ex cauſa. Dū Cath-

mus Agenoris filius Europam ſororem à Ioue raptam ex præcepto genitoris quæreret, nec reperiret, patris iram formidans exilium elegit. Nam bouis fortè conſpectæ ſecutus veſtigia, amplexus eſt ſedem vbi recubauerat: ſicque locum de nomine bouis Bœotiam nominauit: vbi & Thebas vrbem conſtruxit, in qua olim ciuilia bella detonuerunt: & vbi nati ſunt Apollo & Hercules maior ille Thebanus. Eadem eſt Aonia vocata, à fonte quodã Apollini & Muſis conſecrato, qui in eadem Bœotia eſt.

Peloponenſis ſecunda pars Helladis à Pelope regnata atque vocata.

Theſſalia à Theſſalo rege cognominata, quæ ad meridianam plagam Macedoniæ cõiuncta eſt, cuius à tergo Pieria eſt. Multa in Theſſalia flumina & oppida, inter quæ præcipuè Theſſalonica & Thebæ. Ibi eſt mõs Parnaſſus quondam Apollini conſecratus. Theſſalia patria Achillis, & origo Lapitarum fuit, de quibus fert, quòd hi primo equos frenis domuerunt: vnde & Centauri dicti ſunt. In Theſſalia primùm ſolidi aurei facti ſunt, domandorum quoque equorum vſus primũ repertus eſt.

Macedoniæ in exordio ab Emathio rege Emathiæ nomẽ erat, ſed Macedo Deucalionis maternus nepos poſtquã ibi accepit principatum, mutauit vocabulum, Macedoniámque à ſuo nomine dixit. Eſt autem cõfinis ab Oriente Ægeo mari: à Meridie Achaiæ: ab Occaſu Dalmatię: à Septentrione Miſiæ: patria Alexandri Magni, & regio aureis venis argentóque opima. Lapidem quem* peranitem vocant, iſta gignit. Mons Olympus in ea eſt, qui excellenti vertice tantus attollitur, vt in cacumine eius nec nubes nec venti ſentiantur.

*al. Peonitẽ

Achaia ab Achæo rege & vrbs & prouincia appellata: hæc penè inſula eſt. Nam abſq; ſeptentrionali parte qua Macedoniæ iungitur, vndique ſepta eſt mari. Ab Oriente enim habet Mirteum mare: ab Euro Creticum: & Meridie Ionium: ab Africo & occaſu Caſſiopas inſulas: à ſola ſeptentrionali parte Macedoniæ vel Atticæ terræ adiungitur, huius caput eſt vrbs Corinthus Græciæ decus. Inachus eſt Achaiæ fluuius.

Arcadia ſinus Achaiæ eſt, vt platani foliũ, inter Ionium & Ægeum mare expoſita, quã Arcas Iouis & Caliſtæ filius, Pelaſgis in ditionem redactis, ex ſuo nomine Arcadiam nuncupauit. Ipſa eſt & Sicyonia à Sicyone rege, à quo & regnum Sicyoniorum eſt dictum. Habet autem Arcadia fluuium magnum Erimantum: Asbeſton quoque lapidem, qui ſe- E mel accenſus nunquam extinguitur. Candidiſſimæ etiam merulæ ibi naſcuntur.

Pannonia ab Alpibus Appenninis eſt nuncupata, quibus ab Italia ſecernitur: regio verò fortis & ſolida duobus ſatis acribus fluuiis Drabo Sabóque vallata. Coniungitur autem cũ Norico & Rhetia, habens ab Oriente Miſiam: ab Euro Iſtriã: ab Africo verò alpes apẽninas: ab occaſu Galliam Belgicam: à Septentrione Danubij fontem, vel limitem, qui Germaniam Galliámque ſecernit.

Iſtriam Iſter amnis vocauit, qui eius terrã influit: ipſe eſt Danubius. Habet autem Iſtria à Septentrione Pannoniam.

F Italia olim à græcis populis occupata, magna Gręcia appellata eſt: deinde à regis nomine Saturnia, mox & Latium dicta, eo quòd idem Saturnus à Ioue ſedibus ſuis pulſus ibi latuerit: poſtremò ab Italo Siculorũ rege ibi regnante, Italia nuncupata eſt. Cuius ſitus lõgitudine amplius quàm latitudine à Circio in Eurum extenditur: Meridie Tyrrheno mari: ab Aquilone Adriatico clauditur: ab Occiduo alpium iugis finitur: terra in rebus omnibus pulcherrima: ſolis fertilitate, pabuli vbertate gratiſſima. Habet lacus Benacum, Auernum, atque Lucrinum: fluuios, Eridanum & Tiberim, & tepentes fontibus Baias. Gignit gem- G mas Sercitẽ, Ligurium & corallium: Boam quoque ſerpẽtem, lyncem feram, & Diomedias aues. Italia autem & Hiſpania idcirco Heſperiæ dictæ, quòd Græci Heſpero ſtella nauigent, & in Italia & in Hiſpania, duæque hac ratione diſcernuntur: aut enim Heſperiã ſolam dicis, & ſignificas italiam: aut addis vltimam, & ſignificas Hiſpaniam, quia in fine Occidentis eſt.

Tuſcia pars italiæ, Vmbria verò pars Tuſciæ. Tuſcia autem à frequentia ſacrorum & thuris vocata, ἀπὸ τῦ θυάζειν.

Vmbriam verò hiſtoriæ narrant, eo quòd tempore aquoſæ cladis imbribus ſuperfuerit, H & ob hoc Vmbria græcè cognominata. Eſt enim in iugis appennini montis ſita, in parte italiæ iuxta meridiem.

Hetruria pars italiæ dicta, quòd eius fines tendebantur vſque ad ripam Tiberis, quaſi ἕτερος ὅρος. Nam ἕτερος alter, ὅρος finis vocatur. Romæ enim finis antea vnam tantùm Tiberis ripã tenebat: alij Etruriam ab Etruſco principe putant. item & Tyrrhenia à Tyrrheno Lidij fratre, qui ex ſorte cum populi parte de Mæonia venit ad italiam. Hæc eſt & Tuſcia, ſed Tuſciam dicere non debemus, quia nuſquam legimus. Tuſcia autem à frequentia ſacrificij & thuris dicta eſt ἀπὸ τῦ θύειν: illic & aruſpicinam dicunt eſſe repertam.

Apulia

Apulia eſt vbi Brunduſium ſitum eſt, quã Etholi ſecuti Diomedem ducẽ condiderũt.

Campania habet terras hyeme atque æſtate vernantes. Sol ibi mitis, temperies grata, aër purus & blandus.

Gallia à candore populi nuncupata eſt. γάλα enim græcè lac dicitur. Mõtes enim & rigor cæli ab ea parte Solis ardorem excludũt, quo fit vt candor corporum non coloretur. Hanc ab oriente alpium iuga tuentur: ab occaſu *Oceanus* includit, à meridie prærupta *Pirenæi*, à ſeptentrione Rheni fluenta atque Germania, cuius initiũ Belgica, finis Aquitania eſt, regio gleba vberi ac pabuloſa ad vſum animantium apta, fluminibus quoque & fontibus irrigua, perfuſa duobus magnis Rheno & Rhodano fluuiis.

Belgis autem ciuitas eſt Galliæ à qua Belgica prouincia dicta eſt.

Ciſalpina, quia citra alpes.

Tranſalpina, id eſt trans alpes, contra Septentrionem.

Rhetia verò quòd ſit iuxta Rhenum.

Aquitania autem ab obliquis aquis Ligeri fluminis appellata, quia ex plurima parte terminus eius eſt, eámq; pene in orbe cingit.

Hiſpania prius ab Ibero amne Iberia nuncupata. Poſtea ab Hiſpano Hiſpania cognominata eſt. Ipſa eſt & vera Heſperia, ab heſperia ſtella occidẽtali dicta. Sita eſt autem inter Africam & Galliam, à ſeptentrione Pirenæis montibus clauſa, à reliquis partibus vndique mari cõcluſa, ſalubritate cæli æqualis, omniũ frugum generibus fœcunda, gemmarũ, metallorũque copiis ditiſſima. Interfluunt eam flumina magna, Betis, Mineus, Iberus & Tagus aurũ trahens vt Pactolus. Habet prouincias ſex, Taraconenſam, Carthaginenſem Luſitaniam, Galiciã, Beticã, & trãſfreta in regione Africæ Tingitaniam. Duæ ſunt Hiſpaniæ, Citerior, quæ in ſeptẽtrionali plaga à Pyrenæo vſque ad Carthaginẽ porrigitur: vlterior, quæ in meridiem à Celtiberis vſque ad Gaditanum fretum extenditur. Citerior autem & vlterior dicta, quaſi citra & vltra: ſed citra, quaſi circa terras: & vltra, vel quod ſit vltima, vel quod non ſit poſt hanc vlla, hoc eſt alia terra.

DE LIBIA CAP. V.

Libia dicta, quòd inde Libs flat, hoc eſt, Africus. Alij aiũt Epaphum Iouis filium qui Mẽphim in Ægypto condidit ex Caſſiota vxore procreaſſe filiã Libiam, quæ poſtea, in Africa regnum poſſedit. Cuius ex nomine terra Libia eſt appellata.

Africã autem nominatã quidam inde exiſtimant, quaſi apricam, quòd ſit aperta cælo

A vel Soli, & ſine horrore frigoris. Alij dicunt Africam appellari ab vno ex poſteris Abrahę de Cethura, qui vocatus eſt Afer, de quo ſupra meminimus. Incipit autem à finibus Ægypti pergens iuxta meridiem per Æthiopiã vſque ad Athlantem montem. A ſeptentrionali verò parte, mediterraneo mari coniuncta clauditur, & in Gaditano freto finitur, habens prouincias Libiam Cyrenẽſem, Pentapolim, Tripolim, Bizantium, Carthaginem, Numidiam, Mauritaniã Cæſarienſem, Mauritaniam Tingitanam, & circa Solis ardorem Æthiopiam.

Libia Cyrenenſis in parte Africæ prima eſt
B à Cyrene vrbe metropoli, quæ eſt in eius finibus nũcupata. Hinc ab oriente Ægyptus eſt, ab occaſu Sirtes maiores & Troglodytæ, à ſeptentrione mare Libicum: à meridie Æthiopia, & barbarorum variæ nationes, & ſolitudines inacceſſibiles, quæ etiam baſiliſcos ſerpentes creant.

Pentapolis Græca lingua à quinque vrbibus nũcupata, id eſt, Berenice, Ceutria, Apolonia, Ptolomais, ex quibus Ptolomais, & Berenice à regibus nominatæ ſunt. Eſt autẽ Pẽtapolis Libiæ Cirenenſi adiuncta, & eius finibus deputata.

Tripolitanam quoque prouinciam græci
C lingua ſua definant de numero triũ magnarũ vrbiũ: * Occa, Tabracæ, Leptis magnæ: hæc al. Occa.
habet ab oriente Sirtes maiores & Trogloditas, à ſeptentrione mare Adriaticum: ab occaſu Bizantiũ: à meridie Getulos & garamantes vſque ad Oceanum Æthiopicum pertendentes.

*Bizanzena regio ex duabus nobiliſſimis al. Bizacena
vrbibus nomẽ ſortita eſt, ex quibus vna Adrumetus vocatur, altera Bizantiũ. Hæc ſub Tripoli eſt, patens paſſuum ducenta vel amplius millia, fœcũda oleis, & glebis ita præpinguis vt iacto ibi ſemine, incremento penè centeſimo fruges renaſcantur.

Zeugis vbi Carthago magna, ipſa eſt & vera Africa inter Bizantium & Numidiam ſita,
D è ſeptentrione mari Siculo iuncta, & à meridie vſque ad Getulorum regionem porrecta, cuius proxima quæque frugifera ſunt: vlteriora autem beſtiis & ſerpentibus plena, atque onagris magnis in deſerto vagantibus.

Getulia autem Africæ pars mediterranea eſt.

Numidia ab incolis paſſim vagantibus ſic vocata, quod nullam certam haberent ſedem. Nam lingua eorum incertæ ſedes & vagæ, Numidiæ dicuntur. Incipit autẽ à flumine * Amiſiga, & Zeugitanum limitem definit,

al. Amſiga. *Plinius verò in Tigitania Ampſagã fluminũ ſtatuit.*

habens ab ortu Sirtes minores:a ſeptentrione E mare quod intendit Sardiniã:ab occaſu Mauritaniam Sitifenſem : à meridie Æthiopum gentes, regio campis præpinguis. Vbi autem ſyluestris eſt, feras educat : vbi iugis ardua, equos & onagros procreat: eximio etiam marmore prædicatur,quod Numidicum dicitur. Habet vrbes præcipuas Hipponen, Regium & Suſicadam.

Mauritania vocata a colore populorum. Græci enim nigrũ,μαῦρον vocant. Sicut enim Gallia a candore populi, ita Mauritania a nigredine nomen ſortita eſt. Cuius prima prouincia Mauritania Sitifenſis eſt,quæ Sitifi habet oppidum, à quo & vocabulum traxiſſe F regio perhibetur.

Mauritania verò Cæſarienſis coloniæ,Cæſariæ ciuitas fuit, & nomen prouinciæ ex ea datũ. Vtræque igitur ſibi coniunctæ ab oriẽte Numidiam habent, à ſeptentrione mare magnum, ab occaſu flumen Maluam : à meridie mõtem Aſtrixim, qui diſcernit inter fœcundam terram & arenas iacentes vſque ad Oceanum.

Mauritania Tingitana a Tingi metropolitana huius prouinciæ ciuitate vocata. Hæc vltima Africæ exurgit a montibus vij. habẽs ab oriente flumen Maluam, a ſeptentrione fretum Gaditanum : ab occiduo oceanũ Ath- G lanticum: a meridie * Gaulalum gentes vſque (al. Gaulaeũ) ad oceanum heſperiũ pererrantes. regio gignens feras, ſimias, dracones, & ſtruthiones. Olim etiam & elephantis plena fuit, quos ſola nunc India parturit.

Garamantis regionis caput Garama oppidũ fuit. Eſt autem inter Cyrenenſem & Æthiopiam, vbi eſt fons qui friget calore diei,& calet frigore noctis.

Æthiopia dicta à calore populorum, quos ſolis vicinitas torret. Denique vim ſideris prodit hominum color, eſt enim ibi iugis æſtus. Nam quicquid eius eſt ſub meridiano cardine eſt. Circa occiduum autem montuoſa eſt, H arenoſa in medio, ad oriẽtalem verò plagam deſerta:cuius ſitus ab occiduo Athlantis mõtis ad orientem vſque in Ægypti fines porrigitur : à meridie oceano : à ſeptentrione Nilo flumine clauditur, plurimas habens gentes, diuerſo vultu & monſtruoſa ſpecie horribiles Ferarum quoque & ſerpentiũ referta eſt multitudine. ibi quippe Rhinoceros beſtia, & Camelopardus, Baſiliſcus,dracones ingentes ex quorum cerebro gemmæ extrahuntur. Iacinctus quoque & chryſopraſſus ibi reperiũtur. Cinamomum ibi colligitur.

Duæ ſunt autẽ Æthiopiæ, vna circa Solis ortum : altera circa occaſum in Mauritania.

Extra tres autem partes orbis, quarta pars trans Oceanum interior eſt in meridie, quæ Solis ardore nobis incognita eſt, in cuius finibus antipodes fabuloſè inhabitare produntur Proxima autẽ Hiſpaniæ Mauritania eſt, deinde Numidia, inde regio Carthaginenſis, poſt quæ,Getuliã accipimus, poſtea Æthiopiam : inde loca exuſta Solis ardoribus.

Sciendum ſanè quòd quædam prouinciæ primum de nomine auctoris appellatæ ſunt: poſtea à prouincia gentis nomen eſt factum. Nam ab Italo Italia, & rurſus ab Italia Italus & ſic vtimur ipſo nomine gentis, quomodo fuit ipſum nomen auctoris:vnde deriuatũ eſt nomen prouinciæ. Ex quo accidit ex vno homine nominari, & ciuitatẽ & regionẽ & gentem. Prouinciæ autẽ ex cauſa vocabulum acceperunt. Principatus namque gentiũ, qui ad alios reges pertinebant, cùm in ius ſuum Romani vincendo redigerent, procul poſitas regiones prouincias appellauerunt. Patria autẽ vocata, quod communis ſit omnium, qui in ea nati ſunt. Terram autẽ ſignificari, vt prædiximus, elementũ : terras vero ſingulas partes, vt Africa, Italia, Eadem & loca. Nã loca & terræ ſpacia in orbe terrarũ,multas in ſe cõtinent prouincias, ſicut in corpore locus eſt pars vna multa in ſe continens mẽbra:ſicut & domus multa in ſe cõtinẽs cubicula : ſic terra & loca dicũtur terrarum ſpacia, quorũ partes ſunt prouinciæ, ſicut in Aſia, Phrygia : in Gallia, Rhetia:: in Hiſpania, Betica. Nam Aſia locus eſt : prouincia Aſiæ Phrygia, Troia regio Phrygiæ : Ilium ciuitas Troiæ. Itẽ regiones partes ſunt prouinciarũ, quas vulgus conuentus vocat : ſicut in Phrygia Troia, ſicut in Gallicia Cantabria, Aſturia. A rectoribus autem regio nuncupata eſt,cuius partes territoria ſunt.

Territorium autem vocatũ, quaſi tauriteriũ,tritũ bobus & aratro. Antiqui enim ſulco ducto, poſſeſſionum & territoriorum limites deſignabant.

De inſulis. CAP. VI.

INſulæ dictę, quod in ſalo ſint, id eſt,in mari. Ex iis quoque notiſſimæ & maximæ, quas plurimi veterũ ſolerti ſtudio indagauerunt, notandæ ſunt.

Britannia Oceani inſula interfuſo mari toto orbe diuiſa, à vocabulo ſuæ gentis cognominata. Hæc aduerſa Galliarum parte ad proſpectum Hiſpaniæ ſita eſt : circuitus eius quadragies octies ſeptuaginta quinque millia : multa & magna flumina in ea, fontes calidi, metallorum larga & varia copia. Gagates lapis ibi plurimus & margaritæ.

Thana

Thanatos inſula Oceani freto gallico à Britannia eſt, varia, tenuis, ſeparata, frumentariis campis & gleba vberi. Dicta autem Thanatos, à morte ſerpētum, quos dum ipſa neſciat, aſportata inde terra quoquo gentium vecta ſit, angues ilico perimit.

Thyle vltima inſula Oceani inter ſeptentrionalem & occidentalem plagam vltra Britanniam, à ſole nomen habēs, quia in ea æſtiuum ſolſtitium ſol facit, & nullus vltra eam dies eſt: vnde & pigrum & concretum eſt eius mare.

Orchades inſulæ Oceani vltra Britanniam poſitæ numero octoginta tres, quarum duodecim deſertæ ſunt, tredecim coluntur.

B Scotia eadem & Ibernia proxima Britāniæ inſula, ſpacio terrarum anguſtior, ſed ſitu fœcundior: hęc ab Africo in Boream porrigitur, cuius partes priores Iberiam & Cantabricum oceanum intendunt. Vnde & Ibernia dicta. Scotia autem quòd ab Scotorum gētibus colitur appellata. Illic nullus anguis, auis rara, apis nulla: adeo vt aduectos inde pulueres ſeu lapillos ſi quis alibi ſparſerit inter aluearia, examina fauos deſerant.

Gades inſula in fine Beticæ prouinciæ ſita, quæ dirimit Europam ab Africa, in qua Herculis colūnæ viſuntur, & vnde Tyrrheni maris faucibus oceani æſtus immittitur. Eſt autē à continenti terra centum viginti paſſibus diuiſa, C quam Tyrij à rubro profecti mare occupantes in lingua ſua Gades, i. ſeptam nominauerunt, pro eo quòd circumſepta ſit mari. Naſcitur in ea arbor ſimilis palmæ, cuius gummi infectum vitrum Ceraunium gemmam reddit.

Fortunatæ inſulæ vocabulo ſuo ſignificant omnia ferè bona, quaſi fœlices & beatæ fructuum vbertate. * Sua enim aptè natura preciosarum poma ſyluarum parturiunt. Fortuitis vitibus iuga collium veſtiuntur: ad herbarum vicem meſſis & olus vulgo eſt: vnde gentilium error & ſecularia carmina Poëtarum D propter ſoli fœcunditatem eaſdem eſſe paradiſum putauerunt. Sitę ſunt autem in oceano contra læuam Mauritaniæ occiduo proximæ & inter ſe interiecto mari diſcretæ.

al. Seapte cerum

Gorgodes inſulæ Oceani obuerſæ promōtorio quod vocatur * Heſpuceras, quas incoluerūt gorgones fœminę aliti pernicitate, hirſuto & aſpero corpore, & ex iis inſulæ cognominatæ: diſtant autem continenti terra bidui nauigatione.

al. Mi Heſperiō ceras

Heſperidum inſulæ vocatæ à ciuitate Heſperide, quæ fuit in fine Mauritaniæ: ſunt enim vltra gorgones ſitæ ſub Atlanteum littus in intimis maris ſinibus, in quarum hortis fingunt A fabulæ draconem peruigilem aurea mala ſeruantem. Fertur ibi eſſe maris æſtuarium adeo ſinuoſis lateribus tortuoſum, vt viſentibus procul lapſus angueos imitetur.

Chryſe & Argire inſulæ in Indico Oceano ſitæ, adeo fœcundæ copia metallorum, vt plerique eas auream ſuperficiem & argenteam habere prodiderint, vnde & vocabula ſortitæ ſunt.

Taprobana inſula Indiæ ſubiacens ad Eurum, ex quo Oceanus indicus incipit, patens in longitudine octingentis ſeptuaginta quinque millibus paſſuum, in latitudine ſexcentis viginti quinque millibus ſtadiorū. Sciditur amne interfluo, tota margaritis repleta & gēmis. Pars eius beſtiis & elephantis repleta eſt, partem verò homines tenent: in hac inſula dicūt in vno anno duas eſſe æſtates & duas hyemes, & bis locum vernare floribus.

Telos inſula eſt Indiæ, ferens omni tempore folia: hucuſque inſulæ Oceani.

Item inſulæ quæ ab Helleſponto vſque ad Gades in mari magno conſtitutæ ſunt.

Cyprus inſula à ciuitate Cypro quæ in ea eſt, nomen accepit: ipſa eſt & Paphos Veneri conſecrata in Carpathio mari, vicina Auſtro, famoſa quondam diuitiis, & maximè æris: ibi enim prima huius metalli inuentio & vtilitas fuit.

Creta inſula Græciæ pars eſt iungens cōtra Peloponenſem: hæc primùm à temperie cæli Macaroneſum, ſiue μακάρων νησος appellata eſt, deinde Creta dicta à Crete quodam indigena, quem aiunt vnum cretarū fuiſſe à quibus Iupiter ibi abſconditus eſt enutritus. Eſt autem inſula græciæ inter ortum & occaſum longiſſimo tractu porrecta, à ſeptētrione græciæ æſtibus, ab Auſtro Ægyptiis vndis perfuſa. Fuit autem quondam centum vrbibus nobilis, vnde & hęc Hecatompolis dicta eſt. Prima etiam hæc inſula remis & ſagittis claruit: prima literis iura * finxit, equeſtres turmas docuit. Studium muſicum ab Idæis dactylis in ea cœptum: capris copioſa, ceruis eget, lupos & vulpes aliáque ferarum noxia nuſquam gignit, ſerpēs ibi nullus, & noctua nulla, & ſi inueniatur ſtatim moritur. Larga eſt autem vitibus & arboribus. Dyctamnus herba in creta naſcitur & Alimus, quæ admorſa diurnam famem prohibet: phalāgos autem venenatos gignit & lapidem qui Idæus dactylus dicitur.

al. fixit

Abydos inſula in Europa ſuper Helleſpontū poſita, anguſtior & periculoſo mari ſeparata & ἄβυδος græcè dicta, quòd introitus Helleſponti maris, in quo Xerxes pontem ex nauibus fecit, & in græciam tranſiit.

Coos inſula adiacens prouinciæ Atticæ, in

qua Hippocrates medicus natus eſt, quæ vt Varro teſtis eſt, arte lanificij prima in ornamento fœminarum inclaruit.

Cyclades inſulę antiquitus Græcię fuerunt quas inde Cyclades autumant dictas, quòd licet ſpaciis longioribus à Delo proiectæ, in orbem tamen circa Delum ſitæ ſint. Nam orbem κύκλον Græci loquuntur. Quidam verò non quòd in orbem digeſtæ, ſed propter ſcopulos, qui circa eandem ſunt, dictas putant Cyclades. Hæ in Helleſponto inter Ægeum & * Malelum mare conſtitutæ circundantur etiam pelago Mirteo. Sunt autem omnes numero quinquaginta tres, tendentes à Septentrione in meridiem millia quingenta: ab oriente in occaſum millia ducenta: metropolis earum Rhodus.

al mateli.

Delos inſula in medio Cycladum ſita. Et dicta Delos fertur, quòd poſt diluuium quod Ogygij temporibus notatur, cùm orbẽ multis menſibus continua nox inumbraſſet, ante omnes terras radiis Solis illuminata eſt, ſortitáque ex eo nomen, quòd prima manifeſtata ſit viſibus. Nam δῆλον Græci manifeſtum dicunt. Ipſa eſt & Ortygia, eò quòd primùm ibi viſæ ſunt coturnices aues, quas Græci, ὄρτυγας vocant. In hac inſula Latona enixa eſt Appollinem & Dianam. Delos autem & ciuitas dicitur & inſula.

Rhodos Cycladum prima ab oriente, in qua roſæ capitolium dicitur eſſe inuentum, dum ibi ciuitas conderetur: ex quo & vrbs & inſula Rhodos eſt appellata. In hac vrbe Solis Coloſſus fuit æreus lxx. cubitorum altitudine. Fuerunt & alij centum numero in eadẽ inſula Coloſſi minores.

Tenedos vna ex Cycladibus ad ſeptentrionem ſita, in qua olim ciuitas à Tene quodam condita eſt. Vnde nomen vrbis illius, vel potius inſulæ fuit. Nam Tenes iſte infamatus, vel quòd cum nouerca ſua concubuiſſet, fugiens in hanc inſulam, vacuam cultoribus obtinuit. Vnde & Tenedos inſula dicta eſt: ſic Cicero, Tenen ipſum, cuius ex nomine Tenedos nominatur.

Carpathos vna ex Cycladibus à meridie poſita contra Ægyptum, à qua carpathium mare appellatum eſt vocata propter celerem fructuũ maturitatem. Eſt enim inter Aegyptum & Rhodum. Ex hac inſula dicuntur & carpaſię naues magnæ & ſpacioſæ.

citherea inſula vna ex cycladibus à parte occidua ſita: cuius Porphyris antea nomẽ fuit. citherea autem vocata, quòd ibi Venus orta ſit.

Icaria inſula vna de cycladibus, quæ Icario mari nomen dedit. Hæc inter Samum & Mi-

E conium procurrentibus ſaxis inhoſpitalis eſt, & nullis ſinibus portuoſa. Dicitur autem Icarum cretenſem ibi naufragio interiiſſe, & de exitu hominis impoſitum nomen loco.

Naxos inſula à Dionyſio dicta, quaſi Dionaxos, quòd fertilitate vitium vincat cæteras: eſt autem à Delo nouemdecim millia paſſuũ ſeparata, ex qua olim Iouis fertur aduerſus Titanas fuiſſe profectus.

Melos ex numero cycladum, vna omnium inſularum rotundiſſima, vnde & nuncupata.

Hiſtoria dicit ex Iaſone natum fuiſſe Philomelum & Plutum: ex Philomelo Pareantũ

F genitum: qui de ſuo nomine Paron inſulam & oppidum appellauit, prius autem Minoia, deinde Paros dicta. De qua Virgilius: -Niueúmque Paron. Gignit enim marmor candidiſſimum, quod Parium dicunt. Mittit & Sardan lapidem marbotibus quidem præſtantiorem, & inter gemmas viliſſimum.

chios inſula Syra lingua appellatur, eò quòd ibi maſtix gignitur. Syri enim maſticem cio vocant.

Samos inſula eſt mari ægeo vbi nata eſt Iuno: ex qua fuit Sibylla Samia, & Pythagoras. Samius, à quo philoſophiæ nomen inuentum eſt. in hac inſula reperta prius fictilia vaſa tra-

G duntur. Vnde & vaſa Samia appellata ſunt.

Sicilia à Sicano rege Sicania cognominata eſt: deinde à Siculo Itali fratre Sicilia. Prius autẽ Trinacria dicta propter tria ἄκρα id eſt, promontoria, Pelorum, Pachinum, & Lilibæum. Trinacria enim Græcũ eſt, quod Latinè, triquetra dicitur, quaſi in tres quadras diuiſa. hæc ab Italia exiguo freto diſcreta, Africum mare proſpectans, terris frugifera, auro abundans: cauernis tamen & fiſtulis penetrabilis, ventíſque & ſulphure plena. Vnde & ibi Æthnæ montis extant incendia: in cuius freto Scilla eſt & charibdis, quibus nauigia aut abſorbentur aut colliduntur. Fuit autem quon-

H dam patria cyclopum, & poſtea nutrix tyrannorum, frugum fertilis, ac primùm terris omnibus commiſſis ſeminibus aratro proſciſſa. Principem vrbium Syracuſas habet: fontem Aretuſam, & Alphæum fluuium magnorum generatorem equorum. In ea inſula primùm eſt inuenta comœdia. Achaten lapidem ipſa primùm ex Achate flumine edidit. Parturit & mare eius corallum: gignit & ſales Agrigentinos in igne ſolubiles, crepitãtes in aquis. Omnis ambitus eius clauditur ſtadiorum trium millium. Saluſtius autem dicit Italiæ coniunctam Siciliam fuiſſe: ſed medium ſpatium impetu maris diuiſum & per anguſtiam ſciſſum.

Tapſum

E Tapſum inſula, ſtadiis decẽ à Sicilia remota iacens & planior, vnde & nuncupata. de qua Virgilius, - Tapſumque iacentem.

Æoliæ inſulæ Siciliæ, appellatæ ab Æolo Hippotæ filio: quem poetæ finxerunt regem fuiſſe ventorũ, ſed vt Varro dicit, rector fuit iſtarum inſularum, & quia ex earum nebulis & fumo futuros prædicebat flatus vẽtorũ, ab imperitis viſus eſt ventos ſua poteſtate retinuiſſe. Eędem inſulæ & Vulcaniæ vocantur, quòd & ipſæ ſicut AEthna ardeant. Sunt autem nouem habentes propria nomina, quarũ primã Lyparus quidam Liparen vocauit, qui eam ante AEolum rexit. Altera Hiera vocatur, F quòd ſit collibus eminentiſſimis, reliquæ verò, id eſt, Strongyle, Didyme, Ericuſa, Phenicuſa, Euonymos, Ericodes, Phæcicodes: quæ quoniam nocte ardent, AEoliæ ſiue Vulcaniæ dicuntur. Ex iis quædam ab initio non fuerunt, quædam poſtea mari editæ vſque nunc permanent.

Stœchades inſulæ Maſſilienſium ſexaginta millium ſpacio à continenti in fronte Narbonenſis prouinciæ, quà Rhodanus fluuius in mare exit. Dictæ autẽ græcè Stœchades, quaſi opere in ordinem ſint poſitæ.

Sardis Hercule procreatus cũ magna multitudine à Lybia profectus Sardiniã occupauit: & ex ſuo vocabulo inſulæ nomen dedit. G Hęc in Africo mari facie veſtigij humani, in oriente quã occidẽte latior prominet: fermè paribus lateribus, quæ in meridiẽ & ſeptentrionẽ vertunt, ex quo ante cõmercium à nauigantibus græcorũ ἴχνος appellata eſt. Terra patet in longitudine millia cxl. latitudine xl. In ea neque ſerpẽs gignitur, neque lupus, ſed ſolifuga tantùm, animal exiguũ hominibus pernicioſum. Venenũ ibi quoque non naſcitur, niſi herba per ſcriptores plurimos & poëtas memorata, apiaſtro ſimilis, quæ hominibus rictus contrahit, & quaſi ridentes interimit. Fontes habet Sardinia calidos, infirmis medelam prębẽtes: H furibus cęcitatẽ, ſi ſacramento dato oculos * aquæ eius tetigerint.

al. aquis.

Corſicæ inſulæ exordium incolæ Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quædam Corſa nomine Ligus mulier, cùm taurum ex grege, quem prope littora regebat tranſnatare ſolitum, atque per interualla corpore aucto remeare videret: cupiẽs ſcire incognita ſibi pabula, taurum à cæteris digredientem vſque ad inſulam nauigio proſecuta eſt. Cuius regreſſu inſulæ infertilitatẽ cognoſcẽtes Ligures, ratibus ibi profecti ſunt eámque nomine mulieris auctoris & ducis appellauerunt. Hæc autem inſula Græcè κύρνος dicitur, à Cyrno Herculis filio habitata, de qua Virgilius - Cyrnia Taxos. Diuiditur autem à Sardinia xx. millium freto, cincta Liguſtici æquoris ſinu ad proſpectũ Italiæ. Eſt autem multis promontoriis anguloſa, gignens lætiſſima pabula & lapidem, quem Catochiten Græci vocant.

*Ebolus inſula Hiſpaniæ dicta: quod à zonis non procul ſit, quaſi ebozos. Nam lxx. ſtadiis ab ea diſtat. cuius terram ſerpentes fugiunt. Huic contraria eſt Colubraria, quæ referta eſt anguibus.

al. Eboſus. & Ebyſſus. Plinius, Ebuſus.

Baleares inſulæ Hiſpanię duæ ſunt, Aphroſiades, & Gymnaſides, maior & minor. Vnde & eas vulgus Maioricam & Minoricam nuncupant. In iis primùm inſulis inuenta eſt funda qua lapides emittuntur, vnde & Baleares dictæ: βάλλειν enim Græcè emittere dicitur: vnde & balliſta quaſi miſſa, & fundibulũ. Virgilius: - Balearis verbere fundæ.

De Promontoriis. CAP. VII.

COmmune eſt inſulis, vt promineant. vnde & loca earum promontoria dicuntur. Sic Saluſtius de Sardinia: In Oriente latior prominet quàm in Occidente.

Sigæum promontorium Aſiæ, vbi Helleſpontius apertius dilatatur. Dictum autẽ Sigæum propter Herculis taciturnitatem, quia prohibitus hoſpitio à Laomedonte Troianorũ rege, ſimulauit abſceſſum, & inde contra Troiam cũ ſilentio venit, quod dicitur. σιγῆ

Maleũ promontorium Græciæ, quod intrat mare, & per millia quinquaginta protenditur, vbi vnda ita ſæua eſt, vt proſequi nauigantes videatur. Hoc autem promontorium à Maleo rege Argiuorum nomen accepit.

Pelorum promontorium Siciliæ reſpiciens ad Aquilonem, ſecundum Saluſtium dictũ à gubernatore Hannibalis illic ſepulto.

Pachinum promontorium Siciliæ, Auſtrũ ſpectans ab aëris craſſitudine dictum. Nam παχὺς eſt pinguis & craſſus. Auſtro enim perflatur.

Lilibæum promontorium Siciliæ, Solis occaſum intẽdens, vocatum ab eiuſdem nomine ciuitatis, quæ ibi eſt ſita.

Borio promõtorium Numidiæ vocatum, eò quòd Aquilonem intendat. Hoc* hippone regiũ poſtea dictum, pro eo quòd ſit æquore interruptum.

al. Hipporegium, & ita Plinius.

Calpis Hiſpaniæ promontorium.

De cæteris terræ vocabulis. CAP. VIII.

MOntes ſunt tumores terrarum altiſſimi dicti, quod ſint eminẽtes. Quidam autem propriis ex cauſis vocati ſunt, ex quibus notandi ſunt qui opinione maximi celebrantur.

Mons Caucaſus ab india vſque ad Taurum porrectus,pro gentium & linguarum varietate quoquo verſum vadit, diuerſis nominibus nuncupatur. Vbi autem ad orientem in excelſiorem cõſurgit ſublimitatem: propter niuium candorem Caucaſus nuncupatur.Nam orientali lingua Caucaſum ſignificat candidum:id eſt, niuibus denſiſsimis cãdidantem. Vnde & eum Scithæ qui eidem monti iunguntur, Caſim vocauerunt.* Caſim enim apud eos candor ſiue nix dicitur.

al. Crau.

Mõs Taurus à pleriſque idem vocatur qui & Caucaſus.

Libanus mons Phœnicum altiſſimus,cuius meminerũt prophetæ:dictus à thure,quia ibi colligitur, cuius ea pars quæ eſt ſuper eum ad orientalem plagam reſpiciens, Antilibanus appellatur,id eſt,contra Libanum.

Ararath mons Armeniæ in quo arcam hiſtoriæ poſt diluuium reſediſſe teſtantur. Vnde & vſque hodie ibidem lignorum eius videntur veſtigia.

Acroceraunij montes propter altitudinem & fulminum iactus vocati ſunt. Græcè enim κέραυνος fulmen dicitur. Sunt autem inter Armeniam & Iberiam, incipientes à portis Caſpiis vſque ad fontem Tigridis fluuij.

Hyperborei montes Scythiæ dicti,quòd ſupra,id eſt vltra eos flat Boreas.

Riphæi montes in capite Germaniæ ſunt à perpetuo ventorum flatu nominati. Nam ῥιφὴ græcè impetus & ὁρμὴ dicitur, ἀπὸ τῆς ῥίπτειν

Olympus mons Macedoniæ nimium præcelſus, ita vt ſub illo nubes eſſe dicantur. De quo Virgilius, — Nubes exceſſit Olympus. Dictus autem Olympus, quaſi ὅλος λαμπρός, id eſt quaſi cælũ. Hic mons Macedoniam diuidit à Thracia.

Athos mons Macedoniæ, & ipſe altior nubibus,tantóque ſublimis,vt in Lemnum vmbra eius pertendat, quæ ab eo lxxvj. millibus ſeparatur.

Parnaſus mons eſt Theſſaliæ, iuxta Bœotiam, qui gemino vertice eſt erectus in cælũ. Hic in duo finditur iuga Cirra & Niſa. vnde & nuncupatus,eo quòd in ſingulis iugis colebantur Apollo & Liber. Hæc iuga à duobus fratribus Cithæron & Helicon appellantur. Nam Helicon dictus ab Helicone fratre Cithæronis.

Itẽ Ceraunij ſunt mõtes Epiri,à crebris dicti fulminibus. Græcè enim fulmen κέραυνος dicitur.

Apenninus mons appellatus, quaſi alpes *Pœninæ: quia Hãnibal veniens ad Italiam eaſdem alpes aperuit, vnde & Virgilius, Alpes immittit apertas. Has enim Hannibal

al. peninæ.

E poſt bella Hiſpaniæ aceto rupit. Iuuenalis. Et montem rupit aceto. Et inde loca ipſa quæ rupit Apenninæ alpes vocantur.

Mons Æthna ex igne & ſulphure dictus: vnde & Gehenna.Conſtat autem hunc ab ea parte qua Eurus & Africus flat, habere ſpeluncas plenas ſulphuris,& vſque ad mare deductas:quæ ſpeluncæ recipiẽtes in ſe fluctus ventum creant, qui agitatus ignem gignit ex ſulphure,vnde fit quòd videtur incendium.

Pyrenæus & ipſe à crebris fulminum ignibus nuncupatus. Græcè enim ignis πῦρ vocatur. Iſte eſt qui inter Galliam atque Hiſpaniam quaſi de induſtria munimentum interF iacet.

Solurius à ſingularitate dicitur, quòd omnibus Hiſpaniæ montibus ſolus altior videatur, ſiue quòd oriente ſole antè radius eius in eo quàm ipſe cernatur.

Calpes mons in vltimis finibus Oceani, qui dirimit Europam ab Africa,quem Athlantis finem eſſe dicunt, de quo Lucanus, Heſperiam Calpẽ,ſummúmque impleuit Athlantem. Athlas Promethei frater fuit & rex Africæ, à quo aſtrologię artem prius dicunt excogitatam, ideóque dictus eſt ſuſtinuiſſe cælum. Ob eruditionem igitur eius diſciplinæ & ſcientiam cæli nomen eius in montẽ Afri-

G cæ deriuatum eſt:qui nunc Athlas cognominatur, qui propter altitudinem ſuã quaſi cæli machinam atque aſtra ſuſtentare videtur.

Alpes autem propriè mõtes Galliæ ſunt, de quibus Virgilius, Aërias alpes. Et dicendo aërias, verbum expreſſit à verbo. Nam Gallorum lingua alpes montes alti vocantur. Hæ ſunt enim quæ Italiæ murorum exhibẽt vicẽ.

Colles ſunt præminẽtiora iuga montium, quaſi colla.

Iuga autem montium ex eo appellata ſunt: quòd propinquitate ſui iungantur.

Tumulus eſt mons breuis,quaſi tumens tellus. Item tumulus terra congeſta, vbi nulla

H memoria eſt.

Valles ſunt humilia loca,quaſi vulſa. Hinc & cõualles,depreſſa loca terrarũ inter mõtes.

Campus eſt terrarum planities. Dictus autem campus quòd breuis ſit pedibus, nec erectus vt montes:ſed patens & ſpatio ſuo porrectus & iacens, vnde & Græcè πεδίον dicitur. Sumpſit autem nomen ex græca etymologia χαμαὶ enim Græci humi dicunt.

Solum eſt omne quod ſuſtinet, à ſoliditate dictum ſcilicet, vnde & de mari Virgilius ait, Subtrahiturque ſolum.

Saltus ſunt vaſta & ſilueſtria loca, vbi arbores exiliunt in altum.

Fauces ſunt anguſtorum locorum aditus inter

b

al. dem mõ tis locata inter* arduos montes loca angusta & breuia, A dicta à faucium ſimilitudine, quaſi foces.

Confrages loca in qua vndique venti currunt, ac ſaxa frangunt, vt Neuius ait, In montes vbi venti frangebant locum.

Scabra ſunt loca ſitu aſpera, vnde & ſcabies dicitur, à corporis aſperitate.

Luſtra obſcura latibula ferarũ & luporũ cubilia ſunt, vnde & lupanaria luſtra dicũtur, per contrarium videlicet, quia parum luſtrantur.

Lucus eſt locus denſis arboribus ſeptus, ſoli *lucem* detrahens. Poteſt & à collucendo crebris *luminibus* dici, quæ ibi propter religionẽ gentilium, cultúnque fiebant.

Deſerta vocata, quia non ſeruntur, & ideo B quaſi deſerũtur: vt ſunt loca ſyluarum & mõtium, contraria vbertimarum terrarum quæ ſunt vberrimæ glebæ.

Deuia ſunt loca ſecreta & abdita, quaſi extra viam: ipſa ſunt & inuia. Inde & auiaria ſecreta loca, & à via remota, aut tãtùm adibilia auibus: vnde eſt illud: Inculta rubent auiaria baccis.

Amœna loca Varro dicta ait, eo quod ſolũ amorẽ præſtent, & ad ſe amanda alliciãt. Verrius Flaccus, quòd ſine munere ſunt, nec quicquam in his officij, quaſi amunia, hoc eſt ſine fructu, vnde nullus fructus exſoluitur. Inde etiam nihil pręſtantes, immunes vocantur.

Aprica loca quæ ſole gaudent quaſi ἄνευ φρίκης i. ſine frigore, ſiue q; ſint aperto cælo.

Opaca verò loca quaſi operta cælo, aprico contraria.

Lubricum dici conſtat locum ab eo quòd ibi quis labitur: & lubricum dicitur, non q; labitur, ſed in quo labitur.

Æſtiua ſunt loca vmbroſa, quibus per æſtatem vitant pecora ſolis ardorem. Statius: Et vmbroſi patuẽre æſtiua Licæi.

Naualia ſunt loca vbi naues fabricantur. Hoc & textrinum vocatur.

Portus autem locus eſt ab acceſſu ventorũ remotus, vbi hyberna opponere ſolẽt. Et portus dictus à deportãdis commerciis: hunc veteres à baiulãdis mercibus baias vocabãt, illa declinatione à baia baias, vt à familia familias

Litus eſt terra aquę & mari vicina. Et dictũ litus, quia fluctu eliditur, vel quod aqua alluitur. Cic. in Top. Litus eſt quod fluctus allidit.

Circumluuium locus quem aqua circumluit. Alluuium conſumptio riparum ex aquis.

Margo eſt pars cuiuſlibet loci, vtputa maris, vnde & nomen accepit.

Maritima quaſi maris intima.

Oſtia ab ingreſſu & exitu fluminis dicta in mari.

Continẽs perpetua terra, nec vllo mari diſ- A creta: quem græci ἤπειρον vocant.

De inferioribus terræ. CAP. IX.

SPecus eſt foſſa ſub terra quæ proſpici poteſt: σπήλαια græcè, ſpelunca latiné.

Spiracula appellata omnia loca peſtiferi ſpiritus, quẽ græci χαρώνεια appellant, vel Acherontea. Etiam Varro ſpiraculum dicit huiuſcemodi locum, & ſpiracula ex eo dicũtur loca, qua terra ſpiritum edit.

Hiatus præruptio terræ profunda, quaſi hiatus: propriè autẽ hiatus eſt hominis oris apertio, tranſlata à feris, quarum auiditas oris adapertione monſtratur. al. iactus

Profundum propriè, quaſi cuius porro ſit B fundus: abuſiuè autem profundũ vel ſurſum vel deorſum dicitur: vt, Maria ac terras cælũque profundum.

Baratrum nimiæ altitudinis nomen eſt, & dictum baratrum quaſi vorago atra, ſcilicet à profunditate.

Erebus inferorum profunditas atque proceſſus.

Styx ἀπὸ τῆς στυγνότητος, i. à triſtitia dicta, eo quòd triſtes faciat, vel quod triſtitiã gignat.

Cocytus locus inferi. Cocytus autem nomen accepit græca interpretatione, à luctu & gemitu.

Tartarus vel quia illic omnia turbata ſunt, C ἀπὸ τοῦ ταράττειν vel quod veriꝰ, ἀπὸ τῆς ῥίγεως i. à timore frigoris, quod eſt algere, ſcilicet q̃a luce ſoléque caret. Nam neque illic vapores ſunt, qui ex ſolis luce gignuntur, neque flatus qui eiuſdem motibus incitãtur, ſed perpetuus ſtupor: ταρταρίζειν enim horrere & tremere apud Græcos legitur. Illic enim erit fletus & ſtridor dentium.

Gehenna eſt locus ignis & ſulphuris, quem putant ita nominatum à valle idolis conſecrata, quæ eſt iuxta murum Hieruſalem, repleta olim cadaueribus mortuorũ. Ibi enim Hebręi filios ſuos immolabãt dæmonibus, & appellabatur locus ipſe Gehennõ. Futuri ergo ſuppli- D cij locus vbi peccatores cruciandi ſunt, huius loci vocabulo deſignatur. Duplicẽ autẽ eſſe gehennam & ignis & frigoris in Iob legimus.

Infernus appellatur eo quod infra ſit. Sicut autem ſecundum corpus, ſi ponderis ſui ordinem teneant, inferiora ſunt omnia grauiora: ita ſecundum ſpiritum inferiora ſunt omnia triſtiora, vnde & in græca lingua origo nominis quo appellabatur inferus, ex eo quod nihil ſuaue habeat, reſonare perhibetur: ſicut autẽ cor animalis in medio eius eſt, ita & infernus in medio terræ eſſe perhibetur. Vnde & in Euangelio legimus, In corde terræ. Philoſophi autem dicunt quòd inferi pro eo dicantur, quòd animæ hinc illuc ferantur.

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM,

Liber XV.

CAPITA LIBRI QVINTIDECIMI.

1 *De ciuitatibus.*
2 *De ædificiis publicis.*
3 *De habitaculis.*
4 *De ædificiis ſacris.*
5 *De repoſitoriis.*
6 *De operariis.*
7 *De aditibus.*
8 *De partibus ædificiorum.*
9 *De munitionibus.*
10 *De tentoriis.*
11 *De ſepulchris.*
12 *De ædificiis ruſticis.*
13 *De finibus agrorum.*
14 *De menſuris agrorum.*
15 *De itineribus.*

DE CIVITATIBVS, CAP. I.

DE authoribus cōditarum vrbium plerumque diſſentio inuenitur: adeò vt nec vrbis quidem Romę origo diligenter poſſit agnoſci. Nam Saluſtius dicit. Vrbem Romam ſicuti ego accepi condidere atque habitauere in initio Troiani, & cum iis Aborigines. Alij dicunt ab Euandro, ſecundum quod Virgilius dicit. Tunc rex Euandrus Romanæ conditor arcis. Alij à Romulo, vt Ennius. His nata auſpiciis illa inclita Roma. Si igitur tantæ ciuitatis certa ratio non apparet, non mirum ſi in aliarum opinione dubitatur. Vnde nec hiſtoricos nec commentatores varia dicētes imperitè condemnare debemus, quia antiquitas ipſa creauit errorem. Sanè quaſdam de quibus aut ſanctæ ſcripturæ, aut hiſtoriæ gentium certam originem referunt, paucis admodum verbis retexere oportet.

Primus ante diluuium Cain ciuitatem Enoch ex nomine filij ſui in India condidit: quam vrbem ſola multitudine ſuæ poſteritatis impleuit.

Primus poſt diluuium Nembroth gigas Babilonem vrbem Meſopotamiæ fundauit. Hanc Semiramis regina Aſſiriorum ampliauit, murúmque vrbis bitumine & cocto latere fecit. Vocabulum autem ſumpſit à confuſione: eo quòd ibi confuſę ſint atque permixtæ linguæ ædificantium turrim.

Iudæi aſſerunt Sem filium Noe, quem dicunt Melchiſedech, primum poſt diluuium in Syria condidiſſe vrbem Salem: in qua regnum fuit eiuſdem Melchiſedech. Hanc poſtea tenuerunt Iebuſęi: ex quibus & ſortita eſt vocabulum Iebus: ſicque duobus nominibus copulatis, Iebus & Salem, vocata eſt F Hieruſalem, quę poſtea à Solomone Hieroſolyma quaſi Ieroſolomonia dicta eſt. Hæc & corruptè à poëtis Solima nuncupata eſt, & poſtea ab Ælio Adriano Elia vocitata eſt. Inde ipſa eſt & Sion, quæ Hebraicè ſpeculatio interpretatur, eo quòd in ſublimi conſtructa ſit, & de longe venientia contempletur. Hieruſalem autem pacifica in noſtro ſermone transfertur. Oppida nobilia, qui vel quæ conſtituerunt.

Dyoniſius, qui & liber pater, cùm Indiam victor perambulaſſet, Niſam vrbem ex ſuo nomine iuxta Indum fluuium condidit, & quinquaginta milibus hominum impleuit.

G Medus autē Egæi filius Mediā conſtruxit. vnde & regio eius Mediæ nomen ſortita eſt.

Parſipolim vrbem caput Perſici regni Perſeus * Adiæ filius cōdidit famoſiſſimā confertiſſimámq; opibus, à quo & Perſida dicta eſt. *al. Andiæ.*

Cteſiphontem quoque Parthi apud Parthiam condiderunt, in æmulationem Babyloniæ vrbis.

Suſis oppidum Perſidæ aiunt Memnonis fratrem conſtituiſſe. Dictum autē Suſis quòd immineat Suſæ fluuio. Ibi eſt regia Cyri, lapide candido & vario cum columnis aureis, & lacunaribus gemmíſque diſtincta, continens etiam ſimulacrum cæli, ſtellis micātibus præſignatum, & cætera humanis mentibus incredibilia.

H Bactrum oppidum Bactriani condiderunt ex proprio amne illud cognominantes, qui Bactrus vocatur.

Carra ciuitas Meſopotamiæ trans Ediſſam condita à Parthis, vbi quondam Romanus eſt ceſus exercitus, & Craſſus dux captus.

Ediſſam vrbē Meſopotamiæ cōdidit Nembroth filius Chus poſtquam de Babylone migrauit, in qua & regnauit, quæ antè Iare cognominata eſt. Ipſe cōſtruxit & * Calamie quę poſtea verſo nomine à Seleuco rege dicta eſt Seleucia. *al. calannes* Philadelphiam vrbē Arabiæ condidit Raphaim, gens antiquiſſima, quam interfecerunt filij Loth.

Seleucus vnus ex pueris Alexandri poſt mortem

mortem eiuſdem Alexandri occupato reg- A no orientis vrbem in Syria condidit, eamque ex Antiochi patris ſui nomine Antiochiam nuncupauit, & Syrię caput inſtituit. Ipſe quoque Laodiciam & Seleuciam: ipſe Apamiã & Edisſam vrbem conſtruxit.

Damaſcus Syriæ condita & nuncupata à Damaſco diſpẽſatore Abrahæ filio. Hæc antea in omni Syria tenuit principatum. Necdũ enim efflorebant ibi Antiochia, Laodicia, & Apamia: quas vrbes poſt Alexandrum conſtructas eſſe cognoſcimus. Hic eſt Damaſcus quem Abraham futurum ſibi hæredem dixerat, antequam eſſet illi promiſſus Iſaac.

Gazam oppidum Palæſtinæ condiderunt B Euæi, in qua habitauerũt Cappadoces priſtinis cultoribus interfectis. Vocata autem Gaza, eo quòd ibi Cambiſes rex Perſarum theſauros ſuos poſuit, cùm bellum Ægyptiis intuliſſet. Perſarum enim lingua theſaurus Gaza nominatur.

Philiſtim vrbem condiderunt Allophili: ipſa eſt Aſcalon, de qua ſuperius memorauimus: nuncupata ex nomine Casloim, qui fuit nepos Cain & filius Meſrain.

Dor vrbs fuit quõdam potentiſſima, & verſa vice Stratonis turris: poſtea ab Herode rege Iudeæ in honorem Cæſaris Auguſti Cæſarea nuncupata. In qua Cornelij domum Chriſti C vidit eccleſia, & Philippi ædiculas, & cubiculum quatuor virginum prophetarum.

Ioppe oppidum Paleſtinę maritimum. idẽ Paleſtini ædificauerunt, vbi ſaxum oſtenditur quod vinculorum Andromede adhuc veſtigia retinet: cuius beluæ forma eminẽtior elephantis fuit.

Iericho à Iebuſæis condita traditur: à quibus & nomen traxiſſe perhibetur, hanc ſubuertit Ieſus. Poſtquam inſtruxit aliam Ozam de Bethel ex tribu Effraim. Sed & hæc eo tẽpore quo Hieruſalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam ciuium capta atque deſtructa eſt. poſt quam tertia ædificata eſt vrbs, quæ vſque hodie permanet.

Sichem Samariæ vrbẽ, quæ Latinè & Græ- D cè Sicima vocatur, ædificauit Emor, appellauitque eam nomine Sichem filij ſui. Ipſa eſt nunc Neopolis ciuitas Samaritanorum.

Bethel vrbem Samariæ condiderunt Iebuſæi: quæ prius vocabatur Luza, ſed poſtquã dormiens ibi Iacob vidit ſcalam innitentem cælo & dixit, Verè hæc domus Dei eſt & porta cæli: hac ex cauſa nomen locus accepit Bethel: id eſt domus Dei. Quando autem ibi ab Ieroboam vituli aurei fabricati ſunt, vocata eſt Bethauen, id eſt domus idoli, quæ antea vocabatur domus Dei.

Bethleem Iuda ciuitas Dauid, quæ mundi genuit ſaluatorem, à Iebuſæis condita fertur, & vocata primùm Effrata. Quando autem Iacob ibi pecora ſua pauit, eidẽ loco Bethleẽ nomen quodam vaticinio futuro impoſuit, quod domus panis interpretatur, propter eũ panem qui ibi de cælo deſcendit.

Ebron ciuitas Iudeæ, quæ quondam vocabatur Arbe, condita eſt à gigãtibus ante ſeptẽ annos quàm ab eis Tanis vrbs Ægypti cõderetur. Ipſa eſt Arbe à numero ita vocata, quòd ibi tres patriarchæ ſepulti ſunt, & quartus Adam. Ipſa eſt & Mambre vocata: ex vno amico Abrahæ.

Samariã à qua omnis regio quæ circa eam fuit nomen accepit, Sennacherib rex Aſſiriorum conſtruxit, vocauitque Samariam, id eſt cuſtodiam, quam quando Iſrael tranſtulit ibi cõſtituit. Hanc obſidione captam Antiochus ſolo coæquauit. Quam poſtea Herodes à fundamentis inſtaurans, in honorẽ Auguſti, Auguſtam id eſt Sebaſtiam Græco ſermone vocauit. Ibi ſiti ſunt Heliſæus & Abdias Prophetæ, & quo maior inter natos mulierum non fuit Baptiſta Ioannes.

Tiberiadem verò Herodes alius in Iudæa in nomine Tiberij Cæſaris condidit.

Tirus vrbs Phœnicum condita à Phœnicibus fuit. Hæc eſt ciuitas, ex qua aurũ regi Salomoni deferebatur, in qua optima purpura tingitur. Vnde & Tiria dicitur nobilis purpura.

Phœnices à Rubro mari profecti, Sidonem vrbem opulentiſſimam condiderunt: quam à piſcium copia Sidon appellauerunt. Nã piſcẽ Phœnices Sidon vocant. Ipſi etiam Tirum in Syria: ipſi Vticam in Africa, Hipponem, Leptim, aliáſque vrbes in ora maritima condiderũt. ipſi Thebas in Bœotia duce Cathmo: ipſi poſtremò in vltima orbis tendentes vrbem in oceano condiderunt, eámque lingua ſua Gades nominauerunt. Nam mos erat antiquus Phœnicum gentis, cum multis ſimul mercandi cauſa à domo proficiſci, & cum incolarum animos commercio rerum iis antè incognitarum ſibi conciliaſſent: loca quę condendis vrbibus idonea videbantur, capere. Ex iis profecta & Dido in littus Africæ vrbem condidit, & Carthadam nominauit, quòd Phœnica lingua exprimit ciuitatem nouam. mox ſermone verſo Cartago eſt dicta. hanc Scipio deleuit. Quæ autẽ nunc eſt, poſtea à Romanis eſt condita. Cartago autem antea Birſa, poſtea Tirus dicta eſt, deinde Cartago.

Mẽphim ciuitatẽ Ægypti ædificauit Epaphus Iouis filius, cùm in ſecũda Ægypto regnaret. Hæc eſt vrbs in qua carta naſcitur, vbi etiam optimi mathematici fuerunt. Nã hanc

vrbē magicis artibus deditam, priſtini vſque ad pręſens tēpus veſtigia erroris oſtendunt.

Tanis Metropolis Ægypti, vbi Pharao fuit & Moyſes cuncta ſigna fecit, quæ in Exodo ſcribuntur. Hanc conſtruxiſſe perhibētur Titanes, id eſt gigantes, & ex ſuo nomine nuncupauerunt.

Heliopolis vrbs Ægypti, quæ Latinè interpretatur ſolis ciuitas, ſicut lxx. interpretes arbitrantur. Aedificata eſt autem à filiis Iſrael in qua Phutiſares ſacerdos fuit, cuius meminit Ezechiel.

Vrbē Alexandrinā condidit Alexāder magnus, cuius & nomen detinet. Hanc enim idē in terminis regionis Africæ & AEgypti cōſtituit, & caput eſſe regionis Ægypti iuſſit. Interiacet autem inter Ægyptum & mare: quaſi clauſtrū, importuoſa. Hæc eſt vrbs AEgypti, poſtea verſa in Alexandriam.

Thebas Ægyptias condidit Cathmus, quæ inter Ægyptias vrbes numero portarum nobiliores habentur, ad quas commercia Arabes vndique ſubuehunt. Hinc regio Ægypti Thebais dicta eſt. Thebæ autē & Bœotiæ ſunt & Ægyptiæ, vno tamen auctore ſunt conditæ.

Ptolemais & Berenice à regibus AEgyptiis nominatæ, à quibus & ædificatæ fuerunt.

Cęſareā Cappadociæ Philippus in honorē Cæſaris ędificauit.

Tarsū Ciliciæ Danaes proles Perſeus ædificauit. de qua ciuitate Paulus Apoſtolus, Natus inquit Tarſo Ciliciæ. Quidam etiā locus Indiæ Tarſus vocatur.

Seleuciam Iſauriæ cōdidit Seleucus: qui & Antiochiam.

Ilus autē Apollinis filius in Phrygia Ilium condidit.

Amazones Epheſum in Aſia conſtruxerūt.

Theſeus verò Smirnam conſtruxit, quæ Homero poëtæ patria extitit, & Smirna vocata, quòd eius campos Ermus fluuius ſecat.

Dioſcoriam Colchorū vrbem Amphitus & Circius aurigæ Caſtoris & Pollucis fabricauerunt, ex eorum nomine eam cognominantes. Nam caſtor & Pollux Græcè διόσκουροι appellantur.

Nicomedia à Nicomedo rege Bithiniæ ædificata eſt.

Bithinia condita à Phœnice, quæ primum Mirandina vocabatur.

Cōſtantinopolim vrbē Thraciæ Conſtātinus ex nomine ſuo inſtituit, ſolā Romę meritis & potentia adęquatā. Hæc condita primū à* Pauſina [al. Poſima.] rege Spartanorum, & vocata Bizantiū, vel quod tātum pateat inter Adriaticum mare & Propontidem, vel quod ſit receptaculum terræ mariſque copiis. Vnde & eam Cōſtantinus aptiſſimā cōdere iudicauit, vt receptaculū ſibi terra mariq; fieret. Vnde & nūc Romani imperij ſedes & totius caput eſt orientis: ſicut & Roma occidentis.

Epirus Thraciæ condita eſt à Pyrrho & cognominata.

Athenas in Hellade Cecrops condidit, & ex ſuo nomine cecropiam nominauit, hanc Amphiō qui in Græcia tertius poſt cecropā regnauit, Mineruæ ſacrauit, & nomē ciuitati Athenas dedit. Nā Minerua græcè Ἀθήνη dicitur. vnde & mineruam Græci inuentricem multarum artium aſſerunt, quia & literæ, & artes diuerſorū ſtudiorū, & ipſa Philoſophia veluti templum Athenas habuerunt.

Corinthum in Achaia condidit corinthus Oreſtis filius. Hanc Græci corintheam vocāt hoc eſt adminiſtrationem reipublicæ.

Thebas hoc Bœotiæ cathmus veniens à Phœnicibus condidit. Thebis Ægyptiis prius ab eo conſtructis.

* Mycenas Lacedæmonia cōdita à Lacedæmone Semele filio.

Sparta à Sparto filio Phoronei vocata: qui fuit filius Inachi. Ipſam autem eſſe Spartam, quam & Lacedæmoniā ciuitatē, atque inde Lacedæmonios Spartanos dici.

Achaia ab Achæo conſtructa.

Pelops qui apud Argos regnauit, Peloponēſem vrbem condidit.

cecrops in inſula Rhodo, Rhodū ædificauit.

carpatus coum.

Aquos Tiphonis filius, Paphum.

Angæus Licurgi filius, Samum.

Dardanus autem condidit Dardaniam.

Theſſalonicam Theſſalus Græci filius ædificauit, in qua etiam regnauit.

Brunduſium conſtruxerunt græci. Brunduſium autē dictū eſt græcè: quod brunda caput cerui dicatur: ſic eſt enim vt & cornua videātur, & caput & lingua in poſitione ipſius ciuitatis.

In Italia autem à Iano Ianiculū, à Saturno Saturnia atque Latiū conditum, eo quod ibi fugiens latuiſſet, cognominatum.

Ab Hercule in campania Pompeia, qui victor ex Hiſpania pompam boum duxerat.

AEneas autem poſt excidium Troiæ in eādem Italiam veniēs, ab vxoris nomine Lauiniam condidit.

Aſcanius verò relicto Lauiniæ nouercæ ſuæ regno, Albam longam ædificauit. Alba autē vocata propter colorem * ſuis [al. ſui.], lōga, quia longum oppidum eſt, iuxta prolixitatem collis in quo poſitū eſt. Ex hac etiam vrbe reges Albanorum appellari cœperunt.

Capuam Capis Siluius rex Albanorum cōſtruxit

ſtruxit, appellatam nomine conditoris, licet & ſint qui dicant à capacitate eam Capuã dictam, quòd eius terra omnem vitæ fructum capiat: alij à locis campeſtribus in quibus ſita eſt. Eſt autem caput vrbium Campaniæ, inter tres maximas Romam, Cartaginémque numerata: ex qua & prouincia Italiæ Campania dicta eſt.

Romulus cùm interfecto apud Albam Amulio, auum Numitorem in regnum conſtituiſſet, in eum locum vbi nunc Roma eſt deuenit: ibique ſedes poſuit, mœnia conſtruxit, vrbémque ex nomine ſuo Romam vocauit. Hanc autem antè Euander dicitur condidiſſe, vt eſt illud. Tunc pater Euander Romanæ conditor arcis.

Ancus Martius ex filia Numæ Põpilij natus hic vrbem in exitu Tiberis condidit, quæ & peregrinas merces exciperet, & hoſtẽ moraretur, quam ab ipſo ſitu Oſtiam appellauit.

Galli quidam inteſtina diſcordia & aſſiduis diſſenſionibus ſuorum permoti, ſedes nouas quærentes Italiam profecti ſunt: ſedibuſque propriis Tuſcis expulſis, Mediolanum atque alias vrbes condiderunt. Vocatum autẽ Mediolanũ, ab eo quòd ibi ſus in medio * lanea perhibetur inuenta.

al. media lanea.

Hiſtoriis placet à Meſappo Græco Meſapiæ datam originem, verſa poſtmodum in nomen Calabriæ, quam in exordio * Oenotri frater Peucetius Peucetiam nominauerat.

al. Enotri.

Manto Tireſiæ filia poſt interitum Thebanorum dicitur delata in Italiam Mantuam condidiſſe. Eſt autem in Venetia quæ Gallia Ciſalpina dicitur. Et Mantua dicta, quòd manes tuetur.

Parthenopia à Parthenope virgine quadã illic ſepulta, Parthenopia appellata: quòd oppidũ poſtea Auguſtus Neapolim eſſe maluit.

Ad promontorium Leucaten in quo actu Apollinis templum fuit, bellum Auguſtus cõtra Antonium geſſit. Quo victo, vrbem in Actiaco ſinu condidit: quam à victoria Nicopolim appellauit.

Palantus Partheniorum dux Parthenios conſtituit.

Taras Neptuni filius fuit, à quo Tarentum ciuitas & condita & appellata eſt.

Cùm Cyrus maritimas vrbes Græciæ occuparet, & Phocenſes ab eo expugnati omnibus anguſtiis premerentur, iurauerunt vt profugerent quàm longiſſimè ab imperio Perſarum vbi ne nomen quidem eorum audirent: atque ita in vltimos Galliæ ſinus nauibus profecti, armiſq; ſe aduerſus Gallicam feritatem tuentes, Maſſiliam condiderunt, & ex nomine ducis nuncupauerũt. Hos Varro trilingues

A eſſe dicit: quòd & Græcè loquantur, & Latinè & Gallicè.

Narbonam & Arelatum & Pictauium coloni proprij condiderunt.

Burdegalim appellatam ferunt, quòd Burgos Gallos primum colonos habuerit: quibus antea cultoribus impleta eſt.

Terraconã in Hiſpania Scipiones cõſtruxerunt: ideo caput eſt Terraconẽſis prouinciæ.

Cæſarauguſta Terraconẽſis Hiſpaniæ oppidum à Cæſare Auguſto & ſitum & nominatum, loci amœnitate & delitiis præſtãtius ciuitatibus Hiſpaniæ cũctis, atque illuſtrius, florens ſanctorum martyrum ſepulturis.

Afri ſub Hãnibale maritima Hiſpaniæ oc- B cupantes, Cartaginẽ Spartariã conſtruxerunt quæ mox à Romanis capta & colonia facta, nomen etiã prouinciæ dedit. Nunc autẽ à Gothis ſubuerſa atque in deſolationẽ redacta eſt.

Saguntum Græci ex inſula Zacyntho profecti in Hiſpaniam condiderunt: quam Afri poſtea bello impetitam deleuerunt.

Emeritam Cæſar Auguſtus ædificauit, poſtquam Luſitaniam & quaſdam Oceani inſulas cepit: dans ei nomen ab eo quòd ibi milites veteranos conſtituiſſet. Nam emeriti dicuntur veterani, ſolutíque à militia.

Vlyſſipona ab Vlyſſe condita & nuncupata: quo loco, ſicut hiſtoriographi dicunt, cæ- C lum à terra, & maria diſiunguntur à terris.

Hiſpalim Cæſar Iulius condidit: quam ex ſuo nomine, & Romæ vrbis vocabulo Iuliam Romulam nuncupauit.

Hiſpalis autem à ſitu cognominata eſt, eo quòd in ſolo paluſtri ſuffixis profundo palis locata ſit: ne lubrico atque inſtabili fundamento caderet.

Gades oppidum à Pœnis conditum: qui & Cartaginem Spartariam condiderunt.

Septa oppidum, à montibus ſeptem: qui à ſimilitudine fratres vocati Gaditano imminent freto.

D Tingis ciuitatis & Lixis Anteus auctor eſt, quem Hercules fertur luctæ certamine ſuperatum interfeciſſe. Lix autem à Lixo flumine Mauritaniæ nuncupata, vbi antea regia fuit & Sala quod immineat Salæ flumini.

Cæſaream Mauritaniæ oppidum Iuba rex Maurorum in honorem Cæſaris Auguſti cõdidit: quam ex eius nomine Cæſaream appellauit: ſicut Herodes aliam Cæſaream in Palæſtina, quæ nunc eſt vrbs clariſſima.

Icoſium Cæſarienſis Mauritaniæ oppidũ, Hercule illic trãſeunte, viginti à comitatu eius diſcedentes cõſtruxerunt. Hãc ne quis impoſito à ſe nomine priuatim gloriaretur, de cõdentiũ numero vrbi Icoſio nomẽ eſt datũ.

Cyrene regina fuit Lybiæ quæ ex ſuo nomine ciuitatem Cyrenem condidit: ex qua & Lybiam Cyrenenſem vocauit.

De ædificiis publicis. CAP. II.

CIuitas eſt hominum multitudo ſocietatis vinculo adunata, dicta à ciuibus, id eſt ab ipſis incolis vrbis, pro eo quòd plurimorum conſciſcat & contineat vitas. Nam vrbs ipſa mœnia ſunt: ciuitas autem non ſaxa, ſed habitatores vocantur.

Tres autem ſunt ſocietates: familiarum, vrbium, gentium.

Vrbs vocata ab orbe, quod antiquæ ciuitates in orbe fiebant: vel ab vrbo parte aratri quo muri deſignabantur, vnde eſt illud. Optauítque locum regno & cõcludere ſulco. Locus enim futuræ ciuitatis ſulco deſignabatur, id eſt aratro. Cato. Qui vrbem, inquit, nouam condit, tauro & vacca aret, vbi arauerit, murũ faciat: vbi portam vult eſſe, aratrum ſuſtollat & portet, & portã vocet. Ideo autem vrbs aratro circundabatur, diſpari ſexu iuuencorum, propter commixtionem familiarum, & imaginem ſerẽtis, fructúmque reddentis. Vrbs autem aratro cõditur: aratro vertitur. Vnde Horatius. Imprimerétque muris hoſtile aratrum.

Oppidum quidam ab oppoſitione murorũ dixerunt: alij ab opibus recundẽdis: eo quòd G ſit munitum, alij quod ſit in eo conuentus habitantium, & opem det mutuam contra hoſtem. Nam primum homines tanquam nudi & inermes, nec contra belluas præſidia habebant, nec receptacula frigoris & caloris, nec ipſi inter ſe homines ab hominibus ſatis erant tuti. Tandem naturali ſolertia ſpeluncis ſilueſtribuſque tegumentis tuguria ſibi & caſas virgultis arundinibuſque contexuerunt, quo eſſet vita tutior, ne iis qui nocere poſſent aditus eſſet. Hæc eſt origo oppidorum, quæ quod opem darent, idcirco oppida nominata dixerunt. Oppidum autem magnitudine & mœnibus diſcrepat à vico & caſtello & pago.

Ciuitates autem aut coloniæ, aut munici- H pia aut vici, aut caſtella, aut pagi appellantur.

Ciuitas propriè dicitur quam non aduenæ, ſed eodem innati ſolo condiderunt. Ideóque vrbes à propriis ciuibus conditæ, ciuitates nõ coloniæ nuncupantur.

Colonia verò eſt quæ defectu indigenarũ nouis cultoribus adimpletur. Vnde & Colonia à cultu agri eſt dicta.

Municipium eſt quòd manente ſtatu ciuitatis ius aliquod minoris aut maioris officij à principe impetrat. Dictum autẽ municipium à muniis, id eſt officiis, quòd tãtum munia id eſt tributa debita, vel munera reddant. Nam

E liberales & famoſiſſimę cauſæ, & quę ex principe proficiſcuntur, ibi non aguntur. Hæc enim ad dignitatem ciuitatum pertinent.

Vici & caſtella & pagi ij ſunt, qui nulla dignitate ciuitatis ornantur, ſed vulgari hominũ conuentu incoluntur, & propter paruitatẽ ſui, maioribus ciuitatibus attribuuntur.

Vicus autem dictus à * vicinis tantum habitatoribus, vel quod vias habeat tantum ſine muris. Eſt autem ſine munitione murorum licet & vici dicantur ipſæ habitationes vrbis. Dictus autem vicus: eo quòd ſit vice ciuitatis vel quòd vias habeat tantùm ſine muris.

al. ab ipſis.

Caſtrum antiqui dicebant oppidum loco F altiſſimo ſitum, quaſi caſam altam: cuius pluralis numerus caſtra, diminutiuum caſtellum eſt: ſiue quòd caſtrabatur licentia inibi habitantium, ne paſſim * vaga hoſti pateret.

al. vagãtes hoſti patẽrent.

Pagi ſunt apta ædificiis loca, inter agros habitantibus. Hæc & conciliabula dicta, à conuentu & ſocietate multorum in vnum.

Competa ſunt vbi vſus eſt conuentus fieri ruſticorum, & dicta competa, quia multa loca in agris eodem competunt, & quo conuenitur à ruſticis.

Suburbana ſunt circumiecta ciuitatis ædificia, quaſi ſub vrbe.

Mœnia ſunt muri ciuitatis, dicti ab eo quòd muniant ciuitatẽ, quaſi munimenta ciuitatis ideſt tutamenta.

Munium autem dictum, quaſi manu factũ: ſic & muri à munitione dicti, quaſi muniti: eo quòd muniant & tueantur interiora vrbis. Mœnia autem duplicem habent ſignificationem. Nam interdum mœnia abuſiue dici ſolent omnia ædificia publica ciuitatis, vt, Diuidimus muros, & mœnia pandimus vrbis. Propriè autem Mœnia ſunt tantùm muri.

Murus autem turribus propugnaculiſq; ornatur.

Turres vocatę quod teretes ſint & longæ. Teres enim eſt aliud rotundum cum proceritate, vt columna. Nam quamuis quadratæ aut latæ conſtruantur, procul tamen videntibus rotundæ exiſtimantur, ideò quia omne cuiuſque anguli ſimulacrum per lõgum aëris ſpacium euaneſcit atque conſumitur, & rotundum videtur.

Propugnacula pinnæ murorum ſunt dicta, quia ex his propugnatur.

Promurale verò eo quòd ſit pro munitione muri. Eſt enim murus proximus antè murum.

Porta dicitur: quia poteſt vel importari vel exportari aliquid. Propriè autem porta aut vrbis aut caſtrorũ vocitatur, ſicut ſuperius dictũ eſt. Vicus, vt prædictum eſt, ipſæ habitationes

vrbis

vrbis ſunt, vnde & vicini dicti. Viæ ipſa ſpatia anguſta quæ inter vicos ſunt.

Plateæ perpetuæ ac latiores ciuitatum viæ ſunt: iuxta proprietatem linguæ græcæ à latitudine nuncupatæ: πλάτος enim Græci latū dicunt.

al. Quintana

*Quintanæ pars plateæ quinta eſt, qua carpentum progredi poteſt.

Cloacæ dictæ quòd iis percolantur aquæ. Has primum Romæ feciſſe dicūt Tarquiniū Priſcum, vt quotiens pluuiarū inundatio exiſteret, per eas aquæ extra ciuitatem emitterētur, ne maximis perpetuiſque tempeſtatibus planitiē vel fundamēta vrbium ſtrages aquarum ſubuerteret.

al. Imbulæ quia ſubuolumina

*Imbuli, vel quia ſubuolumina ſunt, vel quia ſub iis ambulāt: ſunt enim porticus hinc inde platearum.

Forus eſt exercendarum litium locus à fando dictus, ſiue à *Phoroneo* rege, qui primus Græcis leges dedit. Hæc loca & proroſtra vocantur, ideo quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginenſium, roſtra ablata ſunt, & in foro Romano præfixa, vt eſſet huius inſigne victoriæ.

Curia dicitur, eo quod ibi cura per ſenatū de cunctis adminiſtretur.

Prætorium eo quod ibi prætor ſedeat ad diſcutiendum.

Gymnaſium generalis eſt exercitiorum locus: tamen apud Athenas locus erat vbi diſcebatur philoſophia, & ſapientiæ exercebatur ſtudium. Nam γυμνάσιον græcè vocatur, quod latinè exercitium dicitur, hoc eſt meditatio. Sed & balnea, & loca curſorum & athletarū gymnaſia ſunt, eo quod illic omnes in ſuæ artis ſtudio exercitentur.

Capitolium Romæ vocatum, eo quod fuerit Romanę vrbis & religionis caput ſummū. Alij aiunt, cùm Tarquinius Priſcus Capitolij fundamenta Romæ aperiret, in loco fundamenti caput hominis literis Tuſcis notatum inuenit, & proinde Capitolium appellauit.

Arces ſunt partes vrbis excelſæ atque munitæ: nam quæcunque tutiſſima vrbium ſunt, ab arcendo hoſtem arces vocātur: vnde & arcus & arca.

Circum Romani dictum putant à circuitu equorū, eo quod ibi circum metas equi currant.

Theatrum autem à ſpectaculo nominatū, ἀπὸ τῆς θέας, quod in eo populus ſtans deſuper atque ſpectans, ludos ſcenicos contemplaretur.

Amphitheatrum verò vocatum quod ex duobus ſit theatris compoſitum: nam amphitheatrū rotundum eſt, theatrum verò ex me-
A dio amphitheatri eſt, ſemicirculi figuram habens.

Labyrinthus eſt perplexis parietibus ædificium, qualis eſt apud Cretam à Dædalo factus, vbi fuerit Minotaurus incluſus, in quo ſi quis introierit ſine glomere lini, exitum inuenire non valet: cuius ædificij talis eſt ſitus, vt aperientibus fores tonitruum intus terribile audiatur. Deſcenditur cētenis vltra gradibus, intus ſimulachra & *monſtriferæ effigies, in partes diuerſas tranſitus innumeri per tenebras, & cętera ad errorem ingredientiū facta, ita vt de tenebris eius ad lucem venire impoſſibile eſſe videatur. Quatuor ſunt labyrinthi:
B primus Ægyptius, ſecundus Creticus, tertius in Lemno, quartus in Italia, omnes ita cōſtructi, vt diſſoluere eos nec vlla ſecula quidem poſſint.

al. monſtrificæ

Pharus turris eſt maxima, quam Græci & Latini in commune ab ipſius rei vſu Pharum appellauerint, eo quōd flammarum indicio longè videatur à nauigantibus, qualem Ptolemæus iuxta Alexādriam conſtruxiſſe octingentis talentis traditur. Vſus eius eſt nocturno nauium curſui ignes oſtendere, ad pronūtianda vada, portúſque introitus, ne decepti tenebris nauigātes in ſcopulos incidant: nam Alexandria fallacibus vadis inſidioſos acceſ-
C ſus habet. Hinc igitur in portubus machinas ad prelucendi miniſterium fabricatas, pharos dicunt: nam φῶς lux eſt, ὁρᾶν videre: vnde & lucifer græcè φώσφορος appellatur.

Cocleæ ſunt altæ & rotūdæ turres, & dictæ cocleæ, quaſi cycleæ, quòd in eis tāquam per circulum orbémque conſcendatur, qualis eſt Romæ 185. pedibus.

Thermę appellatæ quod caleāt: græci enim θερμὸν calorem vocant.

Balneis verò nomen inditum à leuatione mœroris: nam Græci βαλανεῖον dixerūt, quod anxietatem animi tollat. Hæc & gymnaſia dicuntur, quia ibi athletæ vncto corpore & per-
D fricato manibus exercitantur: nam γυμνάσιον græcè, latinè exercitium dicitur, γυμνὸς enim nudus.

Apodyterium vbi lauātium veſtimenta ponuntur, ab exuendo dictum: ἀποδύειν enim græcè exuere dicitur.

Propina græcus ſermo eſt, qui apud nos corruptè popina dicitur. Eſt autē locus iuxta balnea publica, vbi poſt lauacrum à fame & ſiti reficiuntur, vnde & propina & propinare dicitur: πεῖνα enim græcè famem ſignificat, eo quòd hic locus famem tollat.

Tabernæ olim vocabātur ædiculæ plebeiorum paruæ & ſimplices in vicis, axibus & tabulis clauſæ, vnde & tabernariæ, quòd ibi ſo-

ſeant conſedere: dictæ autem tabernæ quòd E ex tabulis ligneis erant conſtructæ: quæ nunc & ſi non ſpeciem, nomen tamen priſtinum retinent.

Macellum dictum, quòd ibi mactentur pecora, quæ mercantibus venundantur.

Mercatum autem à commercio nominatum: ibi enim res vendere vel emere ſolitum eſt, ſicut & telonium dicitur, vbi merces nauium & nautarum emolumenta redduntur. Ibi enim vectigalis exactor ſedet, precium rebus impoſiturus, & voce à mercatoribus flagitans.

Carcer eſt à quo prohibentur exire, & dictus carcer à coërcendo. Hinc Frõto. Vt per- F græcari potius amœnis locis, quàm coërceri carcere videretur.

De Habitaculis. CAP. III.

HAbitatio ab habitando vocata, vt Habitare caſas.

Domus ex græca appellatione vocata, nam δώματα Græci tecta dicunt. Eſt autem domus vnius familiæ habitatio, ſicut vrbs vnius populi, ſicut orbis, domicilium totius generis humani.

Omne ædificium antiqui ædem appellauerunt. Alij ædem ab ædendo quidem ſumpſiſſe nomen exiſtimant, dantes exemplum de Plauto: Si vocaſſem vos in ædem ad prandiũ. G Hinc & ædificium, eo quòd fuerit prius ad edendum factum.

Aula domus eſt regia, ſiue ſpatioſum habitaculum, porticibúſque quatuor concluſum.

Atriũ magna ædes eſt, ſiue amplior & ſpatioſa domus, & dictum eſt atriũ, eo quòd addantur ei tres porticus extrinſecus. Aliis atriũ quaſi ab igne & ligno atrum dixerunt, atrum enim fit ex fumo.

Palatium à Palante principe Arcadum dictum, in cuius honore Arcades palanteũ oppidum conſtruxerunt, & regiam in ipſius nomine conditam palatium vocauerunt.

Thalamum hac ex cauſa vocatum ferunt. H Cùm enim raptę fuiſſent à Romanis Sabinæ, ex quibus cùm vna ante alias ſpecie nobilis cum magna omnium admiratione raperetur Talamoni duci eam oraculo reſponſum eſt dari, & quoniã hæ nuptiæ fœliciter ceſſerãt, inſtitutum eſt, vt in omnibus nuptiis thalami nomen iteretur. Ægyptij quoque lingua ſua loca in quibus nubentes ſuccedunt & incubant, thalamum nominant.

Cœnaculum dictum à communione veſcendi, vnde & cœnobium, congregatio. Antiqui enim publicè & in commune veſcebãtur, nec vllius conuiuium ſingulare erat, ne in occulto deliciæ luxuriam gignerent.

Triclinium eſt cœnaculum, à tribus lectulis diſcumbẽtium dictum: apud veteres enim in loco vbi conuiuij apparatus exponebatur, tres lectuli ſtrati erant, in quibus diſcumbentes epulabantur: κλίνη enim græcè lectus vel accubitus dicitur, ex quo confectum eſt, vt triclinium diceretur.

Cella dicta quòd nos occultet & celet.

Cubiculum verò, quòd eo cubemus, ibiq; dormientes requieſcamus.

Cubile autem cubandi locus eſt.

Seceſſus, quòd ſit locus ſecretus, i. ſine acceſſu.

Diuerſorium dictum, eo quod ex diuerſis viis ibi conueniatur.

Hoſpitium ſermo græcus eſt, vbi quis ad tempus hoſpitali iure inhabitat, & iterum inde tranſiens migrat: inde & metatũ, quia mutatur. Vnde & legitur, & Caſtra metati ſunt, pro mutauerũt. Non enim illic permanet exercitus, ſed pertranſit.

Mœniana dicta ſunt quod maneamus. Mœnianus collega Craſſi in foro proiecit* materias, vt eſſent loca in quibus ſpectantes inſiſterent, quæ ex nomine eius mœniana appellata eſt. Hæc & ſolaria, quia patent ſoli: poſt hæc alij lapide, alij materia ædificare porticibus mœniana, & foribus & domibus adiecerunt. *al. maceries.*

Tabulata olim ligneæ domus fiebãt: inde nomen permanet tabulatorum.

Apogeum eſt conſtructum ſub terris ædificium, quod nos antrum vel ſpeluncam dicimus.

Solarium quod ſoli & auris pateat, qualis fuit locus in quo Dauid Berſabeæ lauantem aſpexit & adamauit.

Cùm Hieroſolymam Antiochus obſideret, Hircanus princeps Iudæorũ reſerato Dauid ſepulchro, tria millia auri talenta inde abſtraxit, ex quibus 300. Antiocho dedit, vt obſidionem relinqueret, atque vt facti inuidiã demeret, fertur ex reliqua pecunia inſtituiſſe primus Xenodochia, quibus aduentum ſuſciperet pauperum & peregrinorum, vnde & vocabulum ſumpſit. Nam ex græco in latinum ξενοδοχεῖον peregrinorum ſuſceptio nuncupatur. Vbi autem ægrotantes de plateis colligũtur, νοσοκομεῖον græcè dicitur: in quo conſumpta lãguoribus atque inediis miſerorum mẽbra fouentur.

De ædificiis ſacris. CAP. IIII.

SAcra ſunt loca, diuiniſcultibus inſtituta, vtpote ea in quibus altaria litantibus de more pontificibus conſecrantur.

Sancta iuxta veteres exteriora templi ſunt.

Sancta autem ſanctorum locus templi ſecretior, ad quẽ nulli erat acceſſus, niſi tantùm

ſacer-

ſacerdoti. Dicta autem Sancta ſanctorũ, quia exteriori oraculo ſanctiora ſunt, vel quia ſanctiorum comparatione ſanctiora ſunt, ſicut Cantica canticorum, quia cantica vniuerſa præcellunt. Sanctum autem à ſanguine hoſtię nuncupatum: nihil enim ſanctum apud veteres dicebatur, niſi quod hoſtiæ ſanguine eſſet conſecratum aut conſperſum: item ſanctum quod extat eſſe ſancitum. Sancire autem eſt confirmare & irrogatione pœnæ ab iniuria defendere, ſic & leges ſanctæ, & mores ſancti eſſe dicuntur.

Propitiatorium oraculum inter duo Cherubin. Et dictum propitiatorium quaſi propitiationis oratorium: propitiatio enim placatio eſt.

Oracula dicta eo quòd inde reſponſa redduntur, & oracula ab ore.

Penetralia ſecreta ſunt oraculorum, & penetralia dicta ab eo quod eſt penitus, hoc eſt penè intus.

Oratorium orationi tantùm eſt conſecratum, in quo nemo aliud agere debet, niſi ad quod eſt factum, vnde nomen accepit.

Monaſterium vnius monachi, i. ſolitarij habitatio.

Cœnobium ex græco & latino videtur eſſe compoſitum. Eſt enim habitaculũ plurimorũ in commune viuentium: κοινὸν enim Græcè commune dicitur.

Tẽpli nomen generale, pro locis enim quibuſcunque magnis antiqui templa dicebant. Et templa dicta quaſi tecta ampla. Sed & locus deſignatus ad orientem, à contemplatione templum dicebatur. Cuius partes quatuor erant, antica ad ortum, poſtica ad occaſum, ſiniſtra ad ſeptentrionem, dextra ad meridiem ſpectans, vnde & quando templum conſtruebant, orientem ſpectabant æquinoctialem, ita vt lineæ ab ortu ad occidentem miſſæ fierent partes cæli dextra ſiniſtra æquales, vt qui conſuleret ac deprecaretur rectum aſpiceret orientem.

Fana dicta à Faunis quibus tẽpla error gentilium conſtruebat, vnde conſulentes dæmonum reſponſa audirent.

Delubra veteres dicebãt templa fontes habentia, quibus ante ingreſſum diluebantur, & appellari delubra à diluendo. Ipſa nunc ſunt ædes cum ſacris fontibus in quibus fideles regenerati purificantur, & bene quodã preſagio delubra ſunt appellata: ſunt enim in ablutionem peccatorum. Fons autem in delubris locus regeneratorum eſt, in quo ſeptem gradus in Spiritu ſancti myſterio formantur, tres in deſcenſu & tres in aſcenſu. Septimus verò is eſt qui & quartus, i. ſimilis filio hominis: ex-

E tinguens fornacem ignis, ſtabilimentum pedum, fundamentum aquæ, in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter.

Baſilicæ prius vocabantur regum habitacula, vnde & nomen habẽt: nam βασιλεὺς rex, & baſilicæ regiæ habitationes. Nunc autem ideo diuina templa baſilicæ nominãtur, quia ibi regi omnium Deo cultus & ſacrificia offeruntur.

Martyrium locus martyrum græca deriuatione, eo quod in memoriam martyris ſit cõſtructum, vel quòd ſepulchra ſanctorum ibi ſint martyrum.

Aram quidam vocatam dixerũt, quod in-
F cenſæ ibi victimæ ardeant. Alij aras dicunt à precationibus, i. quas Græci ἀρὰς vocant, vnde contra imprecatio ſatura dicitur. Alij volunt ab altitudine aras, ſed malè.

Altare autem ab altitudine conſtat eſſe nominatum, quaſi alta ara.

Pulpitũ quòd in eo lector vel pſalmiſta poſitus in publico conſpici à populo poſſit, quo liberius audiatur.

Tribunal eo quod inde à ſacerdote tribuãtur præcepta viuendi. Eſt enim locus in ſublimi cõſtitutus, vnde vniuerſa exaudiri poſſint. Aliàs tribunal à tribubus denominatũ, quod ad illum tribus conuocentur.

G Analogium dictum quod ſermo inde prædicetur: nam λόγος græcè ſermo dicitur, quod & ipſum altius ſitum eſt.

De Repoſitoriis. CAP. V.

SAcrarium propriè eſt locus templi in quo ſacra reponũtur, ſicut donarium eſt in quo collocantur oblata, ſicut lectiſternia dicũtur, vbi homines ſedere conſueuerunt: ab inferẽdis ergo & deportandis ſacris ſacrarium nuncupatur.

Donaria verò eo quod ibi dona reponãtur, quæ in templis offerri conſueuerunt.

Ærarium vocatum, quia prius æs ſignatum ibi recondebatur. Hoc enim olim in vſu erat
H auro argentóque nondum ſignato, ex quorũ metallis quamuis poſtea facta fuiſſet pecunia, nomen tamen ærarij permanſit ab eo metallo vnde pecunia initium ſumpſit.

Armarium locus eſt vbi quarũcunque artium inſtrumenta ponuntur. Armamentariũ verò vbi tantùm tela armorum. Vnde Iuuenalis, Quicquid habent telorum armamẽtaria cæli. Dicta autem vtraque ab armis, i. brachiis quibus exercentur.

Bibliotheca eſt locus vbi reponuntur libri, βίβλος enim græcè liber, θήκη repoſitorium dicitur.

Promptuariũ dictum eo quod inde neceſſaria victui promuntur, i. proferuntur.

Cellarium quod in eo colligantur miniſteria menſarum, vel quæ neceſſaria victui ſuperſunt. Inter promptuarium autem & cellarium hoc intereſt, quòd cellarium eſt paucorũ dierũ, prõptuarium verò temporis longi.

Apotheca autẽ vel horrea à græco verbum ex verbo repoſitoria vel reconditoria dici poſſunt, eo quod in iis homines elaboratas fruges reponunt. Vnde & ϑήκην græco ſermone repoſitam rei copioſam ſubſtantiam appellamus.

De Operariis. CAP. VI.

Ergaſteriũ locus eſt vbi opus aliquod fit. græco enim ſermone ἐργάζομαι operor ſignificat.

Ergaſtula quoque & ipſa à gręco vocabulo nuncupantur, vbi deputãtur noxij ad aliquod opus faciendum, vt ſolent gladiatores & exules qui marmora ſecant, & tamen vinculorũ cuſtodiis alligati ſunt.

Gynęcium Gręcè dictum, eo quod ibi cõuentus fœminarum ad opus lanificij exercẽdum conueniat. Mulier enim græcè γύνη nũcupatur.

Piſtrinũ quaſi piliſtrinum, quia pilo antea tundebant granum. Vnde & apud veteres nõ molitores, ſed piſtores dicti ſunt quaſi * finſores, à findendis granis frumenti, molæ enim nondũ vſus erat, ſed granum pilo tundebãt, vnde Virgilius, Nunc torrete igni fruges, nũc frangite ſaxo.

al. pinſores

Clibanus fornax à cliuo dictus, ab eo quod in erectione ſit collectus. Cliuum enim aſcẽſum dicimus ſiue flexuoſum.

Furnus per deriuationẽ à farre dictus, quoniam panis ex eo factus ibi coquitur.

Torcular dictum, eo quod ibi vuæ calcentur, atque extortæ exprimantur.

Forus eſt locus vbi vua calcatur, dictus quod ibi feriatur vua, vel propter quod ibi teratur pedibus. Vnde & calcatoriũ dicitur: ſed hoc nomen multa ſignificat. Prima ſpecies fori, locus eſt in ciuitate ad exercendas nundinas relictus. Secũda, vbi magiſtratus iudicare ſolet. Tertia, quam ſupradiximus, quam calcatoriũ nominamus. Quarta, ſpacia plana in nauibus, de quibus Virgilius, Laxátque foros.

Lacus dictus quod ibi decurrit frugũ liquor.

De Aditibus. CAP. VII.

Aditus ab eundo dictus, per quem ingredimur & admittimur.

Veſtibulũ eſt vel aditus domus priuatæ, vel ſpaciũ adiacens ædibus publicis. Et veſtibulũ dictum, eo quòd veſtiuntur fores, aut quòd aditum tecto veſtiat, aut à ſtando.

Porticus quòd tranſitus ſit magis quàm ad ſtandum ſita ſit, quaſi porta, & porticus eo

E quòd ſit aperta.

Ianua à Iano quodã appellatur, cui gentiles omnem introitũ vel exitũ ſacrauerũt. Vnde Lucanus, Ferrea Belligeri compeſcat limina Iani. Eſt autẽ primus domus ingreſſus: cætera intra ianuam oſtia vocantur. Generaliter quidẽ oſtium eſt, quod ab aliquo arcemur ingreſſu, ab obſtando dictum, ſiue oſtium, quia oſtendit aliquid intus. Alij aiunt oſtium appellari, quia hoſtẽ moratur. Ibi enim aduerſariis nos obiicimus, hinc & Oſtia tiberina quia hoſtibus ſunt oppoſita.

Fores & valuæ clauſtra ſunt. Sed fores dicuntur quæ foras: valuæ, quæ intus reuoluuntur, & duplices cõplicabileſque ſunt, ſed generaliter vſus vocabula iſta corrumpit. F

Clauſtra ab eo quòd claudantur dicta.

Feneſtræ ſunt quibus pars exterior anguſta & interior diffuſa eſt, quales in horreis videmꝰ: dictæ, eo quod lucẽ fœnerẽtur. Lux enim græcè φῶς dicitur, vel quia per eas intus poſitus homo foras videt. Alij feneſtrã putãt dictã eo quòd domui lucem miniſtrat, compoſitũ nomẽ ex græco latinóque ſermone. φῶς enim Græcè lux eſt.

Cardo eſt locus in quo oſtium vertitur, & ſemper mouetur, dictus ἀπὸ τῆς καρδίας quod quaſi cor hominem totum, ita ille cuneus ianuam regat ac moueat. Vnde & prouerbiale eſt, in cardine rem eſſe. G

Limina oſtiorum dicta, eo quod tranſuerſæ ſunt, vt limes, & per ea ſicut in agro aut introeatur, aut foris eatur.

Poſtes & antes quaſi poſt & ante ſtantes. Et antes quia ante ſtat, vel quia antea ad eas accedimus priuſquam domum ingrediamur. Poſtes eo quod poſt oſtium ſtent.

De partibus ædificiorum. CAP. VIII.

Fundamẽtum dictum quòd fundus ſit domui. Idem & cementum à cedendo dictum, quod craſſo lapide ſurgat.

Paries nũcupatus, quia ſemper duo ſint pares, vel à fronte, vel à latere. Siue enim tetragonum ſiue hexagonum ſit, qui ſe conſpiciũt ex pari erunt. Aliter enim ſtructura facta deformis eſt. H

Parietinas dicimus quaſi parietum ruinas Sunt enim parietes ſtantes ſine tecto & ſine habitantibus.

Angulus quod duos parietes in vnũ coniũgat.

Culmina dicta ſunt, qui apud antiquos tecta tegebantur culmo, vt nunc ruſtica. Hinc tecti ſummitas culmen dicitur.

Cameræ ſunt volumina introrſum reſpicientia, appellatæ à curuo. καμπύλον enim græcè curuum eſt.

Laquearia ſunt quæ cameram ſubtegūt & ornant, quæ & lacunaria dicuntur. Principaliter autem lacus dicitur, vt Lucilius, Reſultāt ædeſque lacuſque. Cuius diminutio lacunar facit, vt Horatius, Neque aureum mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarum, & per ἀντίστιχον laqueariū facit. A

Abſida græco ſermone, Latinè interpretatur *lucida*, eo quòd lumine accepto per arcū *reſplendeat*. Sed vtrum abſidā an abſidē dicere debeamus, hoc verbi genus ambiguū quidam doctorum exiſtimant.

Teſtudo eſt camera templi obliqua. nam in modum teſtudinis veteres templorū tecta faciebant, quæ ideo ſic fiebant, vt cæli imaginē redderet, quod conſtat eſſe conuexum. Alij teſtudinem volunt eſſe locum in partem atrij aduerſum venientibus. B

Arcus dicti quod ſint arta concluſione curuati, ipſi & fornices.

Pauimenta originē apud græcos habēt elaborata arte picturæ, Litoſtrota paruulis cruſtis ac *teſſellis tinctis in varios colores. vocata autem pauimenta, eo quod pauiantur, id eſt cædantur. Vnde & pauor, quia cædit cor. (al. teſtellis.)

Oſtracus eſt pauimentū teſtaceū, eo quod fractis teſtis calce admixta feriatur. Teſtam enim græci ὄστρακα dicunt.

Compluuiū dictum, quia aquæ partes quæ circa ſunt eò conueniant. C

Teſſelæ ſunt è quibus domicilia ſternuntur à teſſeris nominata, id eſt quadratis lapillis, per diminutionem.

Baſes fulturæ ſunt columnarū, quæ à fundamēto cōſurgunt, & ſuperpoſitæ fabricæ ſuſtinent pondus. Baſes autem nomen petræ eſt fortiſſimæ Syro ſermone.

Columnæ pro longitudine & rotunditate vocatæ: in quibus totius fabricæ pondus erigitur. Antiqua ratio columnarū erat altitudinis, tertia pars latitudinis. Genera rotundarū quatuor Doricæ, Ionicæ, Tuſcanicæ, Corintheæ, mēſura groſſitudinis & altitudinis inter ſe diſtantes. Quintum genus eſt earum quæ vocantur Atticæ, quaternis angulis aut amplius, paribus laterum interuallis. D

Capitolia dicta, quòd ſint columnarum capita: ſicut ſuper collum, caput.

Epiſtilia ſunt, quę ſuper capitella columnarū ponuntur, & eſt Græcum, id eſt ſuper miſſa.

Tegulæ quod tegant ædes, & imbrices, quòd accipiant imbres.

Lateres & Laterculi, quòd lati formentur circumactis vndique quatuor tabulis.

Canalis ab eo quòd caua ſit in modū cānæ. Sanè canalem melius genere fœminino quā maſculino proferimus.

Fiſtulæ aquarū ſunt dictæ, quòd aquas fundant, & emittant. Nam στέλλειν græcè mittere eſt. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitatis modo fiunt.

De munitionibus. CAP. IX.

MVnitum vel munimētum dictum, quia manu eſt factum.

Cohors vocata, vel quòd coartet cuncta quæ interius ſunt, id eſt concludat, vel quod coerceat obiectu ſuo extraneos, & adire prohibeat.

Vallum eſt, quòd mole terræ erigitur, vt cuſtodia prætendatur: dictum autem vallum à vallis. Nam valli fuſtes ſunt, quibus vallum munitur. Et valli dicti, quod figātur & euellantur. Interualla ſpacia ſunt inter capita vallorum, id eſt ſtipitum quibus vallum fit, vnde & cætera quoque ſpacia dicuntur, à ſtipitibus ſcilicet.

Agger eſt cuiuſlibet rei aceruatio, vnde foſſæ aut valles poſſunt repleri. Agger propriè dicitur terra aggeſta, quæ vallo facto proprius ponitur, ſed abuſiuè & muros & munimenta omnia aggerem dicimus.

Maceriæ ſunt parietes longi, quibus vineæ aliquæ clauduntur. Longum enim Græci μακρὸν dicunt.

*Formatū ſiue formatium in Africa vel Hiſpania parietes de terra appellant, quomodo in forma circumdatis duabus vtrimq; tabulis inferciuntur verius quā inſtruuntur. Æuis durant incorrupti, ventis, ignibus, omni cemento fortiores. (H. dit Hiſpani vocāt Tapias.)

Sepes munimenta ſatorum ſunt, vnde & appellatæ.

Caulæ munimenta ouiū vel ſepimēta ouiliū. Eſt enim Græcum nomen c detracta. Nā Græci αὐλὰς vocant animalium receptacula.

De tentoriis. CAP. X.

TAbernacula tētoria ſunt militum quibus in itinere ſolis ardores tempeſtateſq; imbriū frigoriſque iniurias vitant. Dicta autem tabernacula, quod cortinæ diſtentę funibus, tabulis* interſtantibus appenderentur, quæ *tentoria ſuſtinerent. (al. in terra ſtantibus.)

Tentorium vocatum, quòd tendatur funibus & palis. vnde & hodie prætendere dicuntur.

Papiliones vocantur à ſimilitudine paruuli animalis volātis, quod maximè abūdat florentibus maluis. Hę ſunt auiculæ quæ lumine accenſo conueniūt, & circa volitantes ab igne proximo interire coguntur.

De ſepulchris. CAP. XI.

SEpulchrum à ſepulto dictum. Prius autē quiſque in domo ſua ſepeliebatur. Poſtea

vetitū eſt legibus, ne fœtore ipſo corpora viuentium contacta inficerentur. Monumentū ideo nuncupatur, eo quod mentē moneat ad defuncti memoriā. Cū enim non videris monumentum: obliuiſceris mortuum. Hoc eſt illud quod ſcriptum eſt, Excidit tāquam mortuus à corde. Cùm autem videris, monet mentem & ad memoriam te reducit, vt mortuum recorderis. Monumenta itaq; & memoriæ, pro mentis admonitione dictæ.

Tumulus dictus quaſi tumens tellus.

Sarcophagus græcum nomen eſt, eo quod ibi corpora aſſumātur, σὰρξ enim Græcè, caro, φάγειν comedere dicitur.

Mauſolea ſunt ſepulchra ſeu monumenta regum, à Mauſoleo rege Ægyptiorum dicta. Nam eo defuncto vxor eius miræ magnitudinis & pulchritudinis ſepulchrum extruxit, in tantum vt vſque hodie omnia monumenta precioſa ex eius nomine mauſolea nuncupentur.

Pyra eſt genus ſepulchrorum quadratū & faſtigiatum vltra omnem celſitudinem quæ fieri manu poſſit, vnde & menſuram vnā vmbrarum egreſſæ nullam habere vmbram dicuntur. Tali autem ædificio ſurgunt, vt à lato incipiant & in anguſto finiantur, ſicut ignis. Πῦρ enim dicitur ignis. has Ægyptus habet. Apud maiores enim, potentes aut ſub montibus aut in montibus ſepeliebantur. Inde tractum eſt, vt ſuper cadauera aut pyramides fierent, aut ingentes columnæ collocarentur.

De ædificiis ruſticis. CAP. XII.

CAſa eſt agreſtis habitaculum palis atque virgultis, arundinibúſque contextum. quibus poſſint homines tueri à vi frigoris, vel caloris iniuria.

Tugurium caſula eſt, quam faciunt ſibi cuſtodes vinearum ad teginem ſui quaſi tegurium, ſiue propter ardorem ſolis & radios declinādos, ſiue vt inde homines vel beſtiolas, quæ inſidiari ſolēt natis frugibus, abigāt. Hāc ruſtici capannam vocant: quod vnum tantū capiat.

al. Teſqua. *Teſcua quidam putant eſſe tuguria, quædā loca prærupta & aſpera.

Magalia ædificia Numidarum agreſtiū oblonga, incuruis lateribus tecta, quaſi nauium carinæ ſint: ſiue rotunda in modū furnorum. Et magalia dicta, quaſi magaria, quia magar Punici nouam villam dicunt, vna litera commutata l pro r magaria, Tuguria.

De agris. CAP. XIII.

AGer Latinè appellari dicitur, eo quòd in eo agatur aliquid. Alij agrū ex græco nominari manifeſtius credūt. Vnde & villa græ-

E cè χορήγρος dicitur.

Villa à vallo, i. aggere terræ nuncupata, quòd pro limite conſtitui ſolet.

Poſſeſſiones ſunt agri latè patentes publici priuatíque: quos initio non mācipatione, ſed quiſque vt potuit occupauit, atque poſſedit, vnde & nuncupati.

Fundus dictus, quod eo fundatur vel ſtabiliatur patrimonium. Fundus autem, & vrbanum ædificium & ruſticum intelligendū eſt.

Prædium, quod ex omnibus patrifamilias maxime præuidetur, id eſt apparet, quaſi præuidium, vel quod antiqui agros, quos bello ceperant, vt predæ nomine habebant.

F Omnis autem ager, vt Varro docet, quadrifarius diuiditur. Aut enim aruus eſt ager, ideſt, ſationalis: aut conſitus, ideſt, aptus arboribus: aut paſcuus, qui herbis tantū, & animalibus vacat: aut florens, quod ſunt horti apibus congruentes & floribus. Quod etiam Verg. in quatuor lib. Georg. ſecutus eſt.

Rura veteres incultos agros dicebant, ideſt ſiluas & paſcua, agrum verò qui colebatur. Nam rus eſt quo mel, quo lac, quo pecus haberi poteſt. Vnde & ruſticus nominatur. hæc agreſtium prima & otioſa fœlicitas.

Seges ager eſt in quo ſeritur, vnde & Verg. Illa ſeges demū votis reſpōdet auari Agricolę.

G Compaſcuus ager dictus, qui à diuiſoribus agrorum relictus eſt ad paſcendum communiter vicinis.

Alluuius ager eſt, quem paulatim fluuius in agrum reddit.

Arcifinius ager dictus eſt, quia certis linearum menſuris continetur: ſed arcentur fines eius obiectu fluminum, montium, arborum, vnde & in iis agris nihil ſubſiciuorum interuenit.

Noualis ager eſt primum proſciſſus, ſiue qui alternis annis vacat, nouandarum ſibi virium cauſa. Noualia enim ſemel cum fructu erant, & ſemel vacua.

H Squalidus ager quaſi excolidus, eo quod iā à cultura exierit, ſicut exconſul, quod à conſulatu diſceſſerit.

Vliginoſus ager eſt ſemper vuidus. Nam vuidus dicitur, qui aliquando ſiccatur. Vligo enim humor terræ naturalis eſt, ab ea nunquam recedens.

Subſiciua ſunt propriè quæ de materia præcidens ſutor quaſi ſuperuacua abiicit. Inde & ſubſiciui agri, quos in pertica diuiſos recuſant quaſi ſteriles & paluſtres. Item ſubſiciua, quæ in diuiſura agri non efficiunt centurias, ideſt, iugera cc.

Area dicitur tabularū æqualitas. dicta autē area à planitie & æqualitate, vnde & ara. Alij

aream

aream vocatam dicunt, quod pro triturandis A frugibus eradatur, vel quod non triturentur in ea niſi arida.

Pratum eſt cuius fœni copia armenta tuẽtur, cui veteres romani nomen indiderunt ab eo quod protinus ſit paratum: nec magnum laborem culturæ deſideret. Prata autem ſunt quæ ſecari poſſunt.

Paludes dictæ à Pale paſtorali dea, quod pabulum, ideſt pabula nutriat iumentorum.

De finibus agrorum.

FInes dicti, eo quod agri funiculis ſunt diuiſi. Menſuratum enim lineæ in terrarum partitione tenduntur, vt dimenſionis æqualitas teneatur.

Limites appellati antiquo verbo tranſuerſi Nam tranſuerſa omnia antiqui lima dicebãt à quo & limina oſtiorum per quæ foris & intus itur, & limites quod per eos foras in agros eatur. Hinc & limus vocabulum accepit, cingulum quo ſerui publici cingebãtur obliqua purpura.

Termini dicti, quòd terræ menſuras diſtinguunt atque declarant. His enim teſtimonia finium intelliguntur, & agrorum intentio & certamen aufertur.

Limites maximi in agris ſunt duo, cardo & decumanus. Cardo qui à ſeptentrione directus à cardine cæli eſt: nam ſine dubio cælũ vertitur in ſeptentrionali orbe. Decumanus eſt qui ab oriente in occidentem per trãſuerſum dirigitur, qui pro eo quod formã X faciat, decumanus eſt vocatus. Ager enim bis diuiſus figuram numeri denarij efficit.

Area ab arcendo vocata. Fines enim agri cuſtodit, eóſque adire prohibet.

Trifinium dictum, eo quod trium poſſeſſionum fines aſtringit. Hinc & quadrifinium quod quatuor. Reliqui limites anguſtiores, & inter ſe diſtant imparibus interuallis & nominibus deſignatis.

De menſuris agrorum.

MEnſura eſt quicquid pondere, capacitate, longitudine, altitudine, animóque finitur. Maiores itaque orbẽ in partibus: partes in prouinciis, prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis, territoria in agris, agros in centuriis, centurias in iugeribus, iugera in climatibus, deinde climata in actus, perticas, paſſus, gradus, cubitos, pedes, palmos, vncias & digitos diuiſerunt: Tanta enim fuit eorum ſolertia.

Digitus eſt minima pars agreſtium mẽſurarum. Inde vncia habens digitos tres. Palmus autem quatuor habet digitos: pes ſedecim digitos: paſſus pedes quinque: pertica paſſus duos, ideſt decem pedes.

Pertica autẽ à portando dicta, quaſi portica. Omnes autẽ præcedẽtes menſuræ in corpore ſunt, vt palmus, pes, paſſus, & reliqua: ſola pertica portatur. Eſt enim decẽ pedum ad inſtar calami in Ezechiele templum menſurantis.

Actus eſt minimus, latitudine pedum quatuor, longitudine centum ſexaginta.

Climata quoque vndique verſum habent ſexaginta pedes.

Actus quadratus vndique finitur pedibus centum viginti. Hunc Betici arapennem dicunt, ab arando ſcilicet.

Actus duplicatus iugerum facit, & ab eo quod eſt iunctum, iugeri nomen accepit.

B Iugerum autem conſtat longitudine pedũ ducentorũ xl. latitudine centum viginti.

Actũ prouinciꝑ Beticæ, ruſtici* agrũ vocãt. *al. agnum.*

Porcam iidem Betici triginta pedum latitudine & octoginta latitudine definiunt. Sed porca eſt quod in arando extat. * Lyra quod defoſſum eſt. At Galli cãdetum appellant in areis vrbanis ſpacium centum pedum, quaſi * centetum. In agreſtibus autẽ * pedum CL. quod aratoreo candecum vocant. Porro ſtadialis ager habet paſſus cxxv. i. pedes DCXXV. cuius mẽſura octies computata miliare facit, quod conſtat quinque millibus pedum. *al. quod defoſſum eſt lyra. Galli. al. centenũ. pedes CL. quadratos fuſtum candetum.*

Centuria autem ager eſt ducentorum iuge C rum, qui apud antiquos à centũ iugeribus vocabatur: ſed poſtea duplicata eſt, noménque priſtinum retinuit. In numero enim centuriæ multiplicatæ ſunt, * nomen mutare non potuerunt. *al nomẽ tamen non perdiderũt.*

De Itineribus.

MEnſuras viarum nos milliaria dicimus, græci ſtadia, galli leucas, ægypti ſignes perſæ paraſanges. Sunt autem propriè quæq; ſpacia.

Milliarium mille paſſibus terminatur, & dictum milliarium, quaſi mille adium, habens pedes quinque millia.

D Leuca finitur paſſibus quingentis.

Stadium octaua pars milliariũ eſt, conſtãs paſſibus cxxv. Hoc primum Herculem ſtatuiſſe dicunt, cumque eo ſpacio determinaſſe, quod ipſe ſub vno ſpiritu cõfeciſſet: ac proinde ſtadium appellaſſet, quod in fine reſpiraſſet, ſimúlque ſtetiſſet.

Via eſt, qua poteſt ire vehiculũ, & via dicta à vehiculorum incurſu. Nam duos actus capit, propter euntium & venientium vehiculorum occurſum.

Omnis autẽ via aut publica eſt, aut priuata. Publica eſt quꝑ in ſolo publico eſt, qua iter actus populo patet. Hæc autem ad mare, aut ad oppida pertinet. Priuata eſt quæ vicino

municipio data eſt.

Strata dicta, quaſi vulgi pedibus trita. Lucretius: Strataque iam vulgi pedibus detrita viarum. Ipſa eſt & delapidata, id eſt, lapidibꝰ ſtrata. Primum autem Pœni dicuntur lapidibus vias ſtrauiſſe, poſtea Romani eas per omnem penè orbem diſpoſuerunt, propter rectitudinẽ itinerum, & ne plebs eſſet otioſa.

Agger eſt media ſtratæ, eminentia coaggeratis lapidibus ſtrata ab aggere, id eſt, coaceruatione dicta, quam hiſtorici viam militarẽ dicunt, vt, Qualis ſæpe viæ depręſus in aggere ſerpens.

Iter vel itus eſt via, qua iri ab homine quaqua verſum poteſt.

Iter autem & itiner diuerſam habent ſignificationem. Iter enim locus eſt tranſitu facilis: vnde & appellamus * itum. Itiner autem eſt itus longæ viæ, & ipſe labor ambulandi, vt quo velis peruenias. al. aditum

Semita itineris dimidium eſt, à ſemitu dicta. Semita autem hominum eſt: callis, ferarum & pecudum. E

Callis eſt iter pecudum inter montes anguſtum & tritũ, à callo * pecudum vocatum ſiue callo pecudum perduratum. al. pedum

Tramites ſunt tranſuerſa in agris itinera, ſiue recta via, dicti quod tranſmittant.

Diuortia ſunt flexus viarum, hoc eſt, viæ in diuerſa tendẽtes: eadem diuerticula ſunt, hoc eſt, diuerſæ ac diuiſæ viæ: ſiue ſemitæ trãſuerſæ, quæ ſunt alteræ viæ.

Biuium, quia duplex eſt via.

Competa, quia plures in ea competunt viæ quaſi triuiæ, quatriuiæ.

Ambitus inter vicinorum ædificia locus, duorum pedum & ſemipedis ad circumeundi facultatẽ relictus, & ab ambulando dictus. F

Orbita veſtigium carri: ab orbe rotæ dicta.

Porro actus quo pecus agi ſolet.

Cliuoſum iter flexuoſum.

Veſtigia ſunt pedum ſigna primis plantis expreſſa, vocata quòd iis viæ præcurrentium inueſtigentur, id eſt, cognoſcantur.

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM,

Liber XVI.

CAPITA LIBRI DECIMISEXTI.

1 *De pulueribus & glebis terræ.*
2 *De glebis ex aquis.*
3 *De lapidibus vulgaribus.*
4 *De lapidibus inſignioribus.*
5 *De marmoribus.*
6 *De gemmis.*
7 *De viridioribus gemmis.*
8 *De rubris gemmis.*
9 *De purpureis.*
10 *De candidis.*
11 *De nigris.*
G
12 *De variis.*
13 *De cryſtallinis.*
14 *De aureis.*
15 *De vitro.*
16 *De metallis.*
17 *De auro.*
18 *De argento.*
19 *De ære.*
20 *De ferro.*
21 *De plumbo.*
22 *De ſtanno.*
23 *De electro.*
24 *De ponderibus.*
25 *De menſuris.*
26 *De ſignis ponderum.*

De Pulueribus & Glebis terræ,
CAP. I.

PVluis dictus, quòd vi venti pellatur. Tollitur enim eius flatu nec reſiſtit: nec ſtare nouit: ſicut ait propheta: Tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ.

Limus vocatus, quòd leuis ſit.

Cœnum eſt vorago luti.

Cinis ex incendio dicitur, ab eo enim fit.

Fauilla, quòd per ignem effecta ſit. Nam φᾶς ignis eſt.

H Gleba, quòd globus ſit. Pulueris enim collectione cõpingitur, & in vno glomere adunatur. Terra autẽ ligata gleba eſt, ſoluta puluis.

Labina, eò quòd ambulãtibus lapſum inferat, dicta per deriuationem à labe.

Lutum vocatum quidam per antifraſim putant, quòd non ſit mũdum: nam omne lotum mundum eſt.

Volutabra appellata, quòd ibi apri volu, tentur.

Vligo ſordes limi vel aquæ ſunt.

Zabulum leuiſſimum terræ genus.

Argilla ab argis vocata: apud quos primùm ex ea

ex ea vaſa confecta ſunt. E

Creta, ab inſula Creta, vbi melior eſt.

Creta, Cimolia candida eſt: à Cimæa Italiæ inſula dicta: quarum altera veſtimentorũ precioſos colores emollit: & * confricato ſulphure quodam nitore exhilarat: altera gemmis nitorem præſtat.

al. cõtritos. al. cõtriſtatos.

Creta argentaria & ipſa candida appellata, eò quòd nitorem argento reddat.

Terra Samia à Samo inſula dicta, glutinoſa & candida, & linguæ lenis, medicamentis & vaſculis neceſſaria.

Puluis Puteolanus in Puteolanis Italiæ colligitur collibus, opponitúrque ad ſuſtinenda maria fluctuſque frangendos. Nam merſus F aquis protinus lapis fit, vndíſque cotidie fortior effectus in ſaxum mutatur, ſicut argilla igne in lapidem vertitur.

Sulphur vocatũ, quia igne accenditur. πῦρ enim ignis eſt. Nam vis eius in aquis feruentibus ſentitur, nec alia res facilius accenditur. Naſcitur in inſulis Æoliis inter Siciliam & Italiam, quas ardere dicunt. Inuenitur & in aliis locis effoſſum. Huius genera quatuor. * Vnum quod foditur tranſlucet & viret, quo ſolo ex omnibus medici vtuntur. Alterum quod appellant glebam, vſibus tantùm fullonum familiare. Tertium liquor eſt, vſus eius ad lanas * ſulfindendas, quia candorem mol- G litiémque præſtat. * Quartum ad licinia conficienda maximè aptum. Sulphuris tanta vis eſt, vt morbos comitiales deprehendat * nitore * impoſitis ignibus in calice vini, prunáque ſubdita circunferens exardeſcentibus repercuſſo pallorem dirum velut defunctorum effundit.

primum apud Plin. vocat viuũ.

al. ſufficiendas. al. ſuffundendas.

al. nidore. al. impoſitũ

ANNOTAT.

De Creta cimolia Plin. lib. 35. cap. xvij. Veros autem & precioſos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contriſtatos ſulphure. Antea enim dixerat ſuffiri ſulphure & mox deſquamari Cimolia.

* *Plinius lib. 35. cap. 15. ita habet. Quarto autem ad ellychnia maximè conficienda. Cætero tanta vis eſt vt morbos comitiales deprehendat nidore, impoſitum igni. Luſit & Anaxilaus eo, cãdens in calice nouo, prunáque ſubdita circumferens, exardeſcentis repercuſſu pallorem dirum velut defunctorum offundente conuiuis.* H

De glebis ex aqua. *CAP. II.*

Bitumen in Iudęa de lacu Aſphaltite emergit, cuius glebes ſupernatantes, nautæ ſcaphis appropinquantes colligunt. In Syria autem limus eſt paſsim à terra exæſtuans. Spiſſantur autem vtraque & denſitate coeunt, & vtraque Græci πισσάσφαλτον appellãt. Natura eius ardens & igni cognata, & neque aqua neque ferro rumpitur, niſi ſolis muliebribus inquinamentis: vtilis ad compages nauium.

Alumen vocatum à lumine, quòd lumen coloribus præſtat tinguendis. Eſt autem ſalſugo terræ, efficitúrque hyeme ex aqua & limo, & æſtiuis ſolibus maturatur. Huius ſpecies duæ ſunt, liquidum & ſpiſſum.

Sal quidam dictum putant, quòd in igne exiliat. Fugit enim ignem dum ſit igneus, ſed naturam ſequitur, quia ignis & aqua ſemper inter ſe inimica ſunt. Alij ſal à ſalo & ſole vocatum exiſtimant: nam aquis maris ſpontè gignitur, ſpuma in extremis littoribus vel ſcopulis derelicta & ſole decocta. Sunt & lacus & flumina & putei è quibus hauritur, dehinc in ſalinis ingeſtus Sole ſiccatur, ſed & flumina denſantur in ſale amne, reliquo ſub gelu fluente. Alibi quoque detractis arenis colligitur, creſcens cum * lunæ noctibus: nam in Cyrenea Ammoniacus ſub arenis inuenitur. Sunt & montes natiui ſalis, in quibus ferro ceditur, vt lapis renaſcens maius: tantæ alicubi duritiæ, vt muros domóſque maſſis ſalis faciant, ſicut in Arabia.

al. Plinius habet, luna.

In natura quoque ſalis differentiæ ſunt. Nã alibi ſuauis, alibi ſaltiſsimus: commune ſal in igne crepitat. Tragaſæum nec crepitat igne, nec exilit. Agrigentinum Siciliæ flammis patiens in aqua exilit, in igne fluit cõtra naturã.

Sunt & colorum differentię: Memphiticus rufus eſt: in parte quadam Siciliæ purpureus, vbi Æthna mons eſt. Item in eadẽ Sicilia in Pachyno adeò ſplẽdidus & lucidus, vt imagines reddat. In Capadocia crocinus effoditur.

Salis natura neceſſaria eſt ad omnem eſcã.

Pulmentis enim ſaporem dat: excitat auiditatem, & appetitum in omnibus cibis facit. Ex eo quippe omnis victus, delectatio & ſumma hilaritas. Hinc & ſalis nomen accepiſſe putatur. Nihil enim vtilius ſale & ſole. Denique cornea videmus corpora nauticorum. Quinetiam pecudes, armenta & iumenta ſale maximè prouocantur ad paſtum: multum largiores lacte, multóque gratiores caſei dote. Corpora etiam ſal aſtringit, ſiccat & alligat. Defuncta etiam à putreſcendi labe vindicat, vt durent.

Nitrum à loco ſumpſit vocabulum. Naſcitur enim in oppido vel regione Ægypti nitria, ex quo & medicinæ fiunt & ſordes corporum veſtiúmque lauantur. Huius natura non multum à ſale diſtat. Habet enim virtutem ſalis, & ſimiliter oritur caneſcẽtibus * littoribus ſiccitate.

al. Plinius cõuallibus.

Aphronitrũ græcè, latinè ſpuma nitri eſt, de quo quidã ait. Ruſticus es, neſcis quid gręco nomine dicar. Spuma vocor nitri græcus es aphronitrũ. Colligitur autẽ in Aſia, in ſpelũcis diſtilans, dehinc ſiccatur ſole. Optimũ puta-

tur, ſi minimè fuerit ponderoſum & maximè * fricabile, colore penè purpureo. al. friabile

Chalcantum dictum, quia chalcidis eſt timum, id eſt, flos: vnde & apud Latinos aëris flos appellatur. Fit autem nunc multis in regionibus: olim in Hiſpaniæ puteis vel ſtagnis id genus aquæ habentibus, quam decoquebant, & in piſcinas ligneas fundebant, appendentes ſuper eas reſtes, lapillis extentas, quibus limus in ſimilitudinem vitreis acinis adhærebat: ſicq; eiectũ ſiccabatur diebus xxx. Fit autem nunc alibi in ſpeluncis, quod liquidè collectum dehinc diffuſum in quoſdã ſolidatur botros: fit & in ſcrobibus cauatis, quarum de lateribus decidentes guttæ coaleſcũt: fit & ſalis modo, ex flagrantiſſimo ſole. Adeò autem conſtrictę virtutis eſt, vt in leonum & vrſorum ora ſparſum tantam vim habeat ad ſtringendum, vt non valeant mordere.

In codice quodam manuſcripto ante vocabulum Aphronitrum habentur hæc:

Nam ſicut ſalem littore maris feruor conficit Solis, durando in petram aquas marinas, quas maior vis vẽtorũ vel ipſius maris feruor in littora vlteriora proiecerit: ita in Nitria, vbi æſtate pluuiæ prolixiores tellurem infundunt, adurit ſideris ardor tantus, qui ipſas pluuiales per latitudinem arenarum concoquat in petram: ſali quidem vel glaciei aſpectu ſimillimã, ſed nihil rigidi rigoris, nil ſalſi ſaporis habentem, quæ tamen iuxta naturam ſalis in caumate durare atque nubiloſo aëre fluere ac liquefieri ſolet. Hanc indigenæ ſumentes ſeruant, & vbi opus fuerit pro lumento vtuntur. Vnde Iudææ peccanti dicit propheta: Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam Borith, maculata es in iniquitate tua, dicit Dominus. Crepitat autẽ in aqua, quomodo calx viua, & ipſa quidem diſperit, ſed aquam lauationi aptam reddit.

De lapidibus vulgaribus. CAP. III.

LApis à terra tanquam denſior etiam vulgò diſcernitur. Lapis autem dictus, quòd lædat pedem. Lapis mollis eſt & ſparſus.

Saxa hærent & à montibus exciduntur.

Petra Græcum eſt.

Silex eſt lapis durus, eò quòd exiliat ignis, ab eo dictus.

Scopulus à ſaxo eminenti, quaſi à ſpeculando dictus: ſiue à regimento nauium, ἀπὸ τοῦ σκέπτειν.

Spelea Græcè, ſpelunca Latinè. Eſt autem rupis cauata.

al. abrupta Crepido extremitas ſaxi * abrupti: vnde & crepido vocata, quòd ſit abrupti ſaxi altitudo: ſicut hæret pede pes denſus, vnde & vocatur.

Cautes aſpera ſaxa in mari, dictæ à cauan- E do, quaſi cauatæ.

Murices petræ in littore ſimiles muricibus viuis, acutiſſimæ & nauibus pernicioſæ.

Icon ſaxum eſt, quod humanę vocis ſonum captans, etiam verba loquentium imitatur. εἰκὼν autem Græcè, Latinè imago vocatur, eo quòd ad vocẽ reſpondens alieni efficitur imago ſermonis: licet hoc quidem & locorũ natura eueniat, ac plerumque conuallium.

Calculus eſt lapillus terræ admixtus, rotundus atque duriſſimus, & omni puritate leniſſimus. Dictus autem calculus, quòd ſine moleſtia breuitate ſui calcetur: cui contrarius eſt ſcrupus, lapillus minutus & aſper: qui ſi inci- F derit in calciamentum nocet, & moleſtia eſt animo: vnde & moleſtiã animi dicimus ſcrupulum: hinc & ſcrupea ſaxa, id eſt, aſpera.

Cos nomen accepit, quòd ferrum ad incidendum acuat. * Cos enim Græco ſermone inciſio nominatur. Ex his alię aquariæ ſunt: aliæ oleo indigent in acuendo, ſed oleum lenẽ aquariæ aciem acerrimam reddunt. al. cotis ſectè. κόμμα

Pumex vocatur, eò quòd ſpumæ denſitate concretus fiat, & eſt aridus, candore paruus: tantámque naturam refrigerandi habens, vt in vaſe miſſus, muſta deferuere deſinant.

Rudos artifices appellant lapides contuſos & calci admixtos, quos in pauimentis facien- G dis ſuperfundunt: vnde & rudera dicuntur.

Gipſum cognatum calci eſt, & eſt Græcũ nomen: plura eius genera. Omnium autem optimum lapis ſpecularis. Eſt enim ſignis ædificiorum & coronis gratiſsimus.

Calx viua dicta, quia dum ſit tactu frigida, intus occultũ * continet ignẽ. Vnde & perfuſa aqua ſtatim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Poſtquam enim arſerit, aquis incẽditur, quibus ſolet ignis extingui: oleo extinguitur, quo ſolet ignis accendi. Vſus eius ſtructuris fabricæ neceſſarius. Nã lapis lapidi nõ poteſt adhęrere fortius, niſi calce coniunctus. Calx è lapide albo & du- H ro melior ſtructuræ: ex molli, vtilis tectoriis. al. gerat.

Arena ab ariditate dicta, non adhærẽdo in fabricis, vt volunt quidam. Huius probatio, ſi manu impreſſa ſtridat: aut ſi in veſtem candidam ſparſa nihil ſordis relinquat.

De lapidibus inſignioribus. CAP. IIII.

MAgnes lapis Indicus ab inuentore vocatus. Fuit autem in india ita primũ repertus. Clauis crepidarum, baculíque cuſpidi hęrens cùm armenta idem Magnes paſceret: poſtea & paſsim inuentus. Eſt autem colore ferrugineus, ſed probatur cum ferro adiunctus eius fecerit raptum. Nã adeò apprehendit ferrum, vt catenam faciat anulorum. Vnde & cum vulgus ferrum viuum appellat.

Liquo-

Liquorem quoque vitri vt ferrũ trahere creditur, cuius tanta vis eſt (vt refert beatiſſimus Auguſtinus) quod quidam eundem magnetem lapidem tenuerit ſub vaſe argenteo, ferrúmque ſuper argẽtum poſuerit: deinde ſubtermouente manu cum lapide ferrum curſu deſuper mouebatur. Vnde factum eſt, vt in templo quodam ſimulachrum ex ferro pendere in aëre videretur. Eſt quippe alius in Æthiopia magnes, qui ferrum non ambit, ſed reſpuit.

Omnis autem magnes tanto melior eſt, quanto magis cæruleus.

Gagates lapis primùm inuentus eſt in Sicilia, gagatis fluminis fluore reiectus. Vnde & nominatus, licet in Britannia ſit plurimus. Eſt autẽ niger, planus, lenis & ardens igni admotus. Fictilia ex eo * ſcripta non delentur: incẽſus ſerpentes fugat, dæmoniacos perdit, virginitatem deprehendit: mirum, quia accenditur aqua, oleo reſtinguitur. *al. ſculpta*

Aſbeſton Arcadiæ lapis, ferrei coloris, ab igne nomen ſortitus, eo quod accenſus ſemel nunquã extinguitur. De quo lapide mechanicum aliquid humana ars molita eſt: quod gentiles capti ſacrilegio mirarẽtur. Denique in templo quodam fuiſſe Veneris fanum dicunt, ibique candelabrum & in eo lucernam ſub diuo ſic ardẽtem, vt eam nulla tempeſtas, nullus imber extingueret.

Pyrites perſicus lapis fuluus aëris ſimulans qualitatem, cuius plurimus ignis: ſiquidem facile ſcintillas emittit: hic tenentis manum ſi vehemẽtius prematur adurit: propter quod ab igne nomen accepit. Eſt alius Pyrites vulgaris, quem viuum lapidem appellant, qui ferro vel lapide percuſſus ſcintillas emittit, quæ excipiuntur ſulphure vel aliis fungis vel foliis, & dicto celerius præbet ignem. Hunc vulgus focarem petram vocat.

Selenites, latinè lunaris interpretatur, eo quod interiorẽ eius candorẽ cum luna creſcere atque deficere aiũt. Gignitur in Perſide.

Dionyſius lapis fuſcus & rubentibus notis ſparſus. Vocatur autem ita, quia ſi aquæ mixtus conteratur, vinum flagrat: & quod in illo mirum eſt, ebrietati reſiſtit.

Thracius niger & ſonorus, naſcitur in flumine, cuius nomen eſt pontus in Equitia.

Phrigius lapis, ex loco traxit vocabulũ. Naſcitur enim in Phrigia, colore pallidus, mediocriter grauis. Eſt autẽ gleba pumicoſa. Vritur antea vino perfuſus, flatúſque follibus donec rubeſcat: ac rurſus vino dulci * intinguitur, trinis vicibus, tinguendis tantum veſtibus vtilis. *al extinguatur.*

Syrius lapis à Syria, vbi reperitur, appellatur: hic integer fluctuari * traditur, comminutus mergi. *al. creditur*

Arabicus ſimilis eſt ebori ſine vlla macula. Hic defricatus ad * cutem, ſuccum dimittit croco ſimilem. *al. cotem.*

Iudaicus lapis albus eſt, atque in ſchemate grandis ſcripturis ſub inuicẽ modulatus, quas græci γράμματα appellant.

Samius à Samo inſula, vbi reperitur, vocatus, & eſt grauis & candidus, poliendi aurum vtilis.

Memphitis vocatus à loco Ægypti, & eſt gemmantis naturæ. hic tritus, atque in iis quæ vrenda & ſecanda ſunt ex aceto illinitus, ita obſtupeſcere facit corpus, vt non ſentiat cruciatum.

Sarcophagus lapis dictus, eo quod corpora defunctorum condita in eo infra quadraginta dies aſſumuntur. σὰρξ enim græcè caro dicitur, φάγειν comedere. Naſcitur autem in Troade * fiſſilique vena ſcinditur. Sunt & eiuſdem generis in oriente ſaxa, quæ etiam viuẽtibus alligata, erodunt corpora. *al. ſilicíſque*

Æmachites appellatus, eo quod * cute reſolutus, in colorem veniat ſanguinis. Eſt autẽ admodum liuidus. Eſt & ferrugineus. Naſcitur in vltima ægypto, Babylonia & Hiſpania. *al. cote.*

Androdamantus colore niger, pondere & duritia inſignis, vnde & nomen traxit: præcipuus reperitur in Africa. Trahere autem in ſe argentum vel æs dicitur, quique attritus vt hæmathites in colorẽ redigitur ſanguinis.

Iſciſtos inuenitur in vltima Hiſpania croco ſimilis, cum leui fulgore, facile friabilis.

Amiantos appellatus à veteribus, eo quod ſi ex ipſo veſtis fuerit * contexta cõtra ignem reſiſtat, & igni impoſita non ardeat, ſed ſplẽdore accepto niteſcat, & eſt ſciſſi aluminis ſimilis, veneficiis reſiſtens omnibus, ſpecialiter magorum. *al. contacta*

Batrachites ſimilis eſt teſtæ laminoſæ * ſciſſibilis. *al. ſed Iſci ſimilis.*

Gallactites colore cinereus, guſtu ſuauis, ſed ideo ſic vocatus, quòd, quiddam de ſe lacteum attritus dimittat.

* Obſius lapis niger tranſlucidus, & vitri habens ſimilitudinem. Ponitur in ſpeculis parietũ propter imaginum vmbras reddendas. Gemmas multi ex eo faciunt: naſcitur in India & in Samo * Italiæ. *al. Obſcius Plinio Obſidius dicitur.* *al inſula.*

* Mytridas lapis Euphratis Sole repercuſſus coloribus micat variis. *Plinius Mytrax.*

Æthites lapides reperiuntur in nidis aquilarũ: aiunt binos inueniri, marem & fœminã: nec ſine iis parere aquilas. Harum maſculus durus ſimilis gallæ, ſubrutilus, fœmineus verò puſillus ac mollis. Alligati, partus cele-

ritatem faciunt, etiam à quibus vuluæ excidunt, niſi citò parturientibus auferantur.

Phengites Cappadociæ lapis, duritia marmoris cãdidus atque trãſlucens, ex quo quodã templum conſtructum eſt à quodam rege foribus aureis, quibus clauſis claritas intus diurna erat.

Ita V. C. Ego ex Plinio corrigo Chernites l. 36. ca. 17

*Emites eboris ſimilis, in quo Darium conditum ferunt, Parioque ſimilis cãdore & duritia, minus tamen ponderoſus, qui Porus vocatur.

Oſtracites vocatus, quòd ſimilitudinem teſtæ habeat, vſus eius eſt pro pumice.

Plin. Meliten vocat li. 36. c. 19.

*Melãtes lapis dictus, eò quòd melleum & dulcem ſuccum emittat.

V. C. Hiſminis. al. Hiſmiridius.

*Iſmirus lapis aſper & indomitus, & omnia atterens: ex quo gemmæ teruntur.

Chryſites colore ſimilis ocreæ: inuenitur in Ægypto.

Corrige ex Plinio, Oſtreæ al. Amites.

*Amnites ſimilis nitro, ſed durior: gignitur in Ægypto & Arabia, qui naſcitur in æthiopia veluti viridis, ſed lacteus, cùm reſoluitur, remordens vehementer.

Coranus albus eſt, duriorque Pario.

al Molotius

*Melotius veluti viridis & grandis inuenitur in Ægypto.

Tuſculanus à loco Italiæ dictus, diſſilire igne traditur.

al. Sabinus

*Sauinus lapis fuſcus addito oleo etiam lucere fertur. Eſt & quidam viridis lapis vehementer igni reſiſtens.

Siſnius mollis & candidus, excalefactus oleo nigreſcit atque dureſcit.

Lapides quoque medicinaliũ mortariorũ & pigmentorum vſibus apti, Edeſius præcipuus & inde colaticus.

al. renitentes.

Thebaicus quoque & baſanites lapides vel ex ſeſe* remittentes.

Specularis lapis vocatus eſt, quod vitri more tranſluceat: repertus primùm in Hiſpania citeriore & circa Segobricã vrbẽ. Inuenitur enim ſub terra & effoſſus exciditur atque finditur in quamlibet tenues cruſtas.

De marmoribus. CAP. V.

POſt lapidum genera veniemus ad marmora. Nam inter lapides & marmora differentia eſt. Nam marmora dicuntur eximij lapides, qui maculis & coloribus commendãtur. Marmor ſermo Græcus eſt à viriditate vocatus, & quamuis poſtea & alij colores inueniantur: nomen tamen priſtinum à viriditate retinuerunt.

Marmorum colores & genera innumerabilia ſunt. Non tamen omnia è rupibus exciduntur, ſed multa ſub terra ſparſa ſunt præcioſiſſimi generis: ſicut Lacedæmonium viride cunctis hilarius, repertum prius apud Lace-

E dæmones vnde & vocabulum traxit.

Ophites ſerpentium maculis ſimilis eſt, vnde & vocabulum ſumpſit, duo eius genera, molle candidum, nigrum durum.

Auguſtũ, & Tiberium in Ægypto Auguſti & Tiberij primùm principatu reperta ſunt. Differentia eorum eſt ab Ophite, cùm illud, vt prædiximus, ſerpentium maculis ſit ſimile hæc maculas diuerſo modo colligunt. Nam Auguſteum vndatim eſt criſpum in vertice, Tiberium ſparſa non conuoluta canitie.

Purpurites ex Ægypto, eſt rubens, candidis interuenientibus punctis. Nominis eius cauſa quòd rubeat vt purpura.

F Baſanites ferrei coloris ſine duritia. Vnde & nomen ei datum eſt, inuentus in Ægypto & Æthiopia.

Alabaſtrites lapis cãdidus :* intertinctus variis coloribus: ex quo Euangelici illius vnguẽti vaſculum fuit. Cauant enim hunc ad vaſa vnguentaria: quoniam optimè ſeruare incorrupta dicitur. Naſcitur circa Thebas Ægyptias & Damaſcũ Syriæ, cæteris candidior: probatiſſimus verò in India.

al. interdiſtinctus. & interſtinctus

Parius candoris eximij, * Ligdinus cognomento. hic apud Paron inſulam naſcitur, vnde & Parius nũcupatus. Magnitudo eius quæ lances crateráſque non excedat. vnguentis & ipſe aptus.

al lychnites

G Coralliticus in Aſia repertus, menſurã non vltra cubitos binos: candore proximo eboris ad quandam ſimilitudinem è diuerſo niger.

Alabandicus terræ ſuæ nomine nuncupatus, purpuræ aſpectu ſimilis. Iſte in oriente igni liquatur, atque ad vſum vitri funditur.

Thebaicus* intertinctus aureis guttis inuenitur in parte Ægypti aſcriptus* coticulis ad terenda collíria quadam vtilitate naturali cõueniens.

interſtinctus concolis

Sienites circa Sienem vel Thebas naſcitur: trabes ex eo fecêre reges.

Marmora autem in officinis ſunt, rupibus

H gignuntur, ex quibus iſtæ Sienites diuerſi coloris maculis diſtinctus eſt, cuius primum vſum inſulæ Cyclades dederunt.

Lesbius liuidior eſt paulo hoc, ſed & ipſe diuerſi coloris maculas habens.

Corintheus Ammoniacæ guttæ ſimilis cũ varietate diuerſorum colorum, Corintho primùm repertus: ex eo columnæ ingentes limináque fiunt ac trabes.

Chariſteum viride, optimum nomen ab aſpectu habens, eo quod gratum ſit iis qui gemmas ſculpunt: eius enim viriditas reficit oculos.

Numidicum marmor Numidia mittit ad* cutem

al cotem

cutem ſuccum dimittit, croco ſimilem: vnde & nomen accepit, non cruſtis, ſed in maſſa & luminum viſu aptum.

[al. Chio] Lulleum marmor naſcitur in* Choo inſula, cui Lucullus conſul nomẽ dedit, qui delectatus illo primùm Romam inuexit, ſolúque penè hoc marmor ab amatore nomen accepit.

[al. lunenſis] Eſt &* Limenſis τέφρεια appellatus à colore cineris, cuius lapidis alligatio cõtra ſerpentes laudatur.

Ebur à barro, id eſt, elephante dictum. Horatius: Quid tibi vis mulier nigris digniſſima barris?

De Gemmis. *CAP. VI.*

POſt marmorum genera gemmæ ſequuntur, quæ multum auro decorem tribuunt venuſtate colorum. Primordia earum à rupe Caucaſi. Fabulæ ferunt, Prometheũ primũ fragmentum ſaxi* [al. eius] eiuſdem incluſiſſe ferro ac digito circũdediſſe: iiſque initiis cepiſſe anulum atque gemmas.

Genera gemmarũ innumerabilia eſſe traduntur, è quibus nos ea tantùm quæ principalia ſunt ſiue notiſſima annotabimus.

Gemmæ vocatæ, quòd inſtar gummi trãſluceant.

Precioſi lapides ideo, quia carè valent: ſiue vt à vilibus diſcerni poſſint, ſeu quòd rari ſint. Omne enim quòd rarũ eſt, magnum & precioſum vocatur, ſicut & in Samuelis volumine legitur: Et ſermo domini precioſus erat in Iſraël, hoc eſt, rarus.

De viridioribus gemmis.
CAP. VII.

OMnium gemmarum virẽtium Smaragdus principatum habet, cui veteres tertiã poſt margaritas & vniones tribuunt dignitatem. Smaragdus à nimia viriditate dicitur. [al. amarum] Omne enim ſatis viride* Smaragdũ dicitur. Nullis enim gẽmis vel herbis maior hoc auſteritas eſt. Nam herbas virentes frondéſque exuperat, inficiens circa ſe viriditate repercuſſum aërem. Sculpentibus quoque gẽmas nulla gratior oculorũ refectio eſt. Cuius corpus ſi extẽtum fuerit, ſicut ſpeculum, ita imagines reddit. Quippe Nero Cæſar gladiatorũ pugnas in ſmaragdo ſpectabat. Genera eius duodecim, ſed nobiliores Scythici, qui in Scythica gente reperiuntur. Secundum locũ tenent Bactriani. Colliguntur enim in commiſſuris ſaxorũ flante Aquilone. Tunc enim tellure detecta intermicant, quia iis ventis arenæ maximè mouentur. Tertium Ægyptij habent. Reliqui in metallis ærariis inueniuntur, ſed vitioſi. Nam aut ære aut plumbo aut *lapillamentis [ſortè capillamentis] vel ſalis ſimiles notas habent.

Smaragdi autem mero & viridi proficiunt oleo, quamuis natura imbuantur.

Chalcoſmaragdus dicta, quòd viridis ſit & turbida,* aëris venis. [al. hærens] Hæc in Ægypto vel Cypro inſula naſcitur.

Praſius pro viridante colore dictus, ſed vilis. Cuius alterũ genus ſanguineis punctis* abhorret. [Emenda ex Plinio Obhorret.] Tertium diſtinctum virgulis tribus candidis.

Berillus in India gignitur, gẽtis ſuæ lingua nomen habens, viriditate ſimilis ſmaragdo, ſed cum pallore. Politur autem ab Indis in ſex angulas formas, vt hebetudo coloris repercuſſione angulorum excitetur. Aliter politus non habet fulgorem. Genera eius nouem.

Chryſoberillus dictus, eò quòd pallida eius viriditas in aureum colorem reſplendeat, & hunc India mittit.

Chryſopraſſus Indicus eſt, colore porri ſuccum referens, aureis interuenientibus guttis, vnde & nomen accepit, quem quidam Berillorum generis iudicauerunt.

Iaſpis de græco in Latinum viridis gemma interpretatur. Eſt autem ſmaragdo ſubſimilis & craſſi coloris. Species eius xvij. Volunt autem quidam Iaſpidũ gemmam, & gratiæ & tutelæ eſſe geſtantibus, quod credere non fidei ſed ſuperſtitionis eſt.

Topazion ex virẽti genere eſt omníque colore reſplendens: inuenta primùm in Arabiæ inſula, in qua Troglodytæ prædones fame & tempeſtate feſſi cùm herbarum radices effoderent, eruerunt. Quæ inſula poſtea quæſita nebulis cooperta tandem à nauigantibus inuenta eſt. Sed ob hoc locus & gemma nomẽ ex cauſa accepit. Nã τοπάζειν Troglodytarum lingua ſignificationem habet quærendi. Eſt autem ampliſſima gemmarũ, eadem ſola nobilium, limam ſentit, genera eius duo.

Callaica colore viridis, ſed pallens & nimis craſſa, nihil iocundius aurum decens, vnde & appellata. Naſcitur in India vel * Germania [Cor. ex Pli. Carmania] in rupibus gelidis, oculi modo extuberans.

Molochites ſpiſſius virens & craſſior quã ſmaragdus, à colore maluæ nomen accepit: in reddendis laudata ſignis. Naſcitur in Arabia.

Heliotropium viridi colore & nubilo ſtellis puniceis ſuperſparſa cum ſanguineis venis. Cauſa nominis de effectu lapidis eſt. Nã deiecta in labris æneis * radio Solis mutat ſanguineo repercuſſo. Extra aquam autem ſpeculi modo Solẽ excipit, deprehẽdítq; defect*

eius, ſubeuntem lunam oſtendens Magorum impudentiæ. Manifeſtiſsimum in hoc quoque exemplum eſt, quòd admixta herba Heliotropio quibuſdam additis * præcantationibus gerentem conſpici negent. Gignitur in Cypro & Africa, ſed melior in Æthiopia.

al. precationibus.

Sagda gemma praſini coloris apud Chaldæos. Cuius tanta vis eſt, vt permeantes naues è profundo petat, & carinis ita tenaciter adhæreat, vt niſi abraſa parte ligni vix ſeparetur.

Myrrhites dicta eſt, quòd in eo myrrhæ color eſt. Compreſſus autem vſque ad colorem nardi, ſpirat ſuauitatem aromatis. Reperitur in Arabia vel Ægypto myrrhæ coloris & odoris, vnde & nomen accepit.

Melichloros bicolor ex vna parte viridis: ex altera melli ſimilis.

Choaſpites à flumine Perſarum dicta eſt, ex viriditate fulgoris aurei.

ANNOTAT.

V. C. radios Solis imitatur ſanguineo repercuſſu.

Plinius. deiecta in vas aquæ, fulgorem Solis accedentem percuſſu ſanguineo mutat.

V. C. & Plinius ita diſtinguunt, vt poſt oſtendens ſit periodus. Et deinde noua ſententia, Magorũ impudentia vel manifeſtiſſimum, &c.

De rubris gemmis. CAP. VIII.

V. C. venæ eius cãdidæ

CORallius gignitur in mari, forma ramoſus colore viridis & maximè rubens: * baccæ eius vel viæ candidæ ſub aqua & molles: detractæ confeſtim durantur & rubeſcunt, tactúque protinus lapideſcunt. Itaque occupari euellique retibus ſolet aut acri ferramento præcidi: qua de cauſa corallius vocitatur. Quantum autem apud nos margaritũ Indicum precioſum eſt, tantũ apud Indos coralliũ Hunc magi fulminibus reſiſtere affirmant, ſi creditur.

Sardius dicta, eò quòd primùm reperta ſit à Sardis: hæc rubrũ habet colorem marmoribus præſtãs: ſed inter gemmas viliſſima. Genera eius quinque.

Onyx appellata, quod habet in ſe permixtum candorem in ſimilitudinem vnguis humanæ. Græci enim vnguem ὄνυχα dicunt. Hanc India & Arabia gignit, diſtant autem inuicem. Nam Indica igniculos habet albis cingentibus zonis: Arabica autem nigra eſt cum candidis zonis. genera eius quinque.

Sardonix ex duum nominum ſocietate vocata eſt. Eſt enim ex onychis candore & Sardo. Cõſtat autem tribus coloribus: ſubterius nigro, medio candida, ſuperius mineo. Hæc ſola in ſignando nihil ceræ euellit. Reperitur autem apud Indos & Arabes detecta torrentibus. Genera eius quinque.

E Hæmathites rubore ſanguineus ac proptcrea Hęmathites vocatur. αἷμα quippe ſanguis eſt. Gignitur in Æthiopia quidem, ſed principalis in Arabia & in Africa inuenitur. De qua promittunt Magi quiddam ad coarguẽdas barbarorum inſidias.

Succinus, quem appellant Græci ἤλεκτρον, fuluicereíque coloris, fertur arboris ſuccus eſſe, & ob id ſuccinum appellari. Electrum autem vocari fabuloſa argumẽtatio dedit. Nãque Phaetonte fulminis ictu interempto ſorores eius luctu mutatas in arbores populos, lacrymis electrũ omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, & electrum appellatũ

F quoniam ſol vocitatus ſit * electron plurimi poëtæ dixerũt. Conſtat autem non eſſe ſuccum populi, ſed pineæ arboris. Nam accenſus tedæ nidore flagrat. Naſcitur autem in inſulis Oceani ſeptentrionalis ſicut gummi, dẽſatúrque vt cryſtallum rigore vel tepore. Ex ea fiũt decoris gratia agreſtium fœminarum monilia. Vocari autem à quibuſdam harpaga, eò quòd attritu digitorum accepta caloris anima folia paleáſque veſtiũ fimbrias rapiat, ſicut magnes ferrum. Quocunque autẽ modo libeat tingitur. Nam Anchuſæ radice cõchilióque inficitur.

V C. Electos, ita & Plinius.

* Ligurius vocatus, quòd fiat ex vrina lyncis beſtiæ tempore indurata. Eſt autem ſicut & ſuccinum fulua, attrahens ſpiritu folia propinquantia.

G

Corr. ex Pli *Lyncurius.*

De purpureis. CAP. IX.

INter purpureas gemmas principatũ Ametiſtus Indicus tenet. Ametiſtus purpureus eſt permixto violaceo colore, & quaſi roſæ nitor, & leniter quaſdam flammulas fundens Alterum eius genus deſcendit ad hyacinthos Cauſam nominis eius aſſerunt, quia ſit quiddam in purpura illius nõ ex toto igneum, ſed vini colorem habens. Eſt autem * ſculpturis facilis: genera eius quinque.

Plin ſcalpturas

Saphirus ceruleus eſt cum purpura, habens

H pulueres aureos ſparſos, apud Medos optimus, nuſquam tamen perlucidus.

Hyacinthus ex nominis ſui flore vocatur. Hic in AEthiopia inuenitur, cæruleum colorem habens. Optimus qui nec rarus eſt, nec denſitate * optuſus, ſed ex vtroque temperamento lucens purpuráque refulgens: hic autẽ non rutilat æqualiter, ſed cum facie cæli mutatur. Sereno enim perſpicuus eſt atque gratus, nubilo corã oculis euaneſcit, atque marceſcit, in os miſſus frigidus eſt, in ſculpturis duriſſimus, nec tamen inuictus. Nam adamãte ſcribitur & ſignatur.

al. obtunſus

Hyacinthizon Indicus eſt Hyacinthũ propè referens. Quidam autem eorum cryſtallis

ſimiles

ſimiles, capillamentis intercurrentibus obſcurantur, ex quo etiã vitio nomen illorũ eſt.

Ametiſtizõ appellatur, quia eius extremus igniculus in ametiſti violam exit.

Chelidonia ex hirundinum vocata colore, & duum eſt generum, quarum vna ex altera parte purpurea, & altera purpurea nigris interuenientibus maculis.

Cyanea Scythiæ gẽma cæruleo coruſcans nitore *purpura interdum & punctulis intermicantibus auratis puluiſculis varians.

al. puta.

Roditis roſea eſt, & ex eo nomen accepit.

De Candidis. CAP. X.

MArgarita prima candidarum gemmarũ, quam inde margaritam aiunt vocatam, quòd in conchulis maris hoc genus lapidum inueniatur. Ineſt enim in carne cochleæ calculus natus, ſicut in cerebro piſcis lapillus. Gignitur autem de cæleſti rore, quem certo anni tempore conculæ hauriunt. Ex quibus margaritis quædam vniones vocantur: aptũ nomen habentes, quod tantum vnus nunquã duo vel plures ſimul reperiãtur. Meliores autem cãdidæ margaritæ, quàm quæ flaueſcũt. Illas enim aut iuuentus, aut matutini roris cõceptio reddit candidas: has ſenectus vel veſpertinus aër gignit obſcuras.

*Pedorus ſecunda poſt margaritam cãdidarum gemmarũ, de qua quæritur in quo colore numerari debeat, toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeò vt decoris prærogatiua * vocabulo facta ſit.

Emendo ex Plinio Paederos, quem eandem cum Opalo facit Plin. in vocabulo.

Aſterites candida eſt: incluſam lucem continens veluti ſtellam intus ambulantem, redditque Solis candidantes radios, vnde & nomen inuenit.

Galactites lactea eſt, quæ attrita reddit ſuccum album ad * lactẽu ſaporem, fœminis nutrientibus illigata fœcundat vbera. Infantiũ quoque collo ſuſpenſa ſaliuam facere fertur, in ore autẽ liqueſcere, & memoriam adimere. Mittunt eam Nilus & Achelous amnes. Sunt qui ſmaragdum albis venis circumligatum Galactiten vocant.

al. lactis.

* Galatias grandinis & cãdorem præfert & figuram, duritie quoque inuicta vt adamas: etiam in igne poſita, manet ſuum frigus.

Pli. Galaxia

Solis gemma candida eſt, traxitque nomẽ quòd ad Solis ſpeciẽ in orbem fulgentes ſpargit radios.

Selenites trãſlucet candido melleóque fulgore, continens lunæ imaginem quam iuxta curſum aſtri ipſius perhibent in dies ſingulos minui atque augeri. Naſcitur in Perſide.

* Cimedia inuenitur in cerebro piſcis eiuſdem nominis, candida & oblonga. Præſagire iis ferunt Magi ſigna tranquillitatis vel tempeſtatis.

Corr. ex Pli. Cynaedia.

*Beloculus albicans pupillam cingit, nigra medio aureo fulgore lucentẽ, & propter ſpeciem Aſſyriorum regi Belo dicatam, vnde & appellata.

Emendo ex Plin. Belioculus.

Epimelas dicitur cùm in candida gemma ſupernè nigricat color, vnde & nomen habet.

Exebenus ſpecioſa & candida, qua aurifices aurum poliunt.

De nigris. CAP. XI.

AChates reperta primùm in Sicilia iuxta flumen eiuſdem nominis poſteà plurimis in terris. Eſt autẽ nigra habens in medio circulos nigros & albos iunctos & variatos, ſimilis Hæmathiti. Magi ſuffitu earum, ſi creditur tempeſtates euertunt: flumina ſiſtunt.

V. C. Agathes.

* Abſectos nigra & ponderoſa diſtincta venis rubentibus. Hæc excalefacta igni ſeptem diebus calorem tenet.

Ex Plinio emendo Abſyctos, *in indice verò Plinij corruptè legitur* Aperſyctes al. Medea.

A Egyptilla nigra eſt radice, cærulea facie, ex A Egypto vbi inuenitur vocata.

*Media nigra eſt à Medea illa fabuloſa inuenta. Habet venas aërij coloris, ſudorẽ reddit croci, ſaporem vini.

Veientana Italica gemma eſt, à * Vegenis reperta nigra facie, albis intermicantibus notis.

Veientibus Plin. Veiis

*Bariptos nigra eſt cum ſanguineis & albis notis.

Em. ex Plin Baroptis.

*Meramelas nigra vena, quemlibet colorẽ ſecans per medium.

corr. ex Pli. Meſomelas

Veneris crinis nigerrimi nitoris, continens in ſe ſpeciem rufi crinis.

* Tricuus ex Africa nigra eſt, ſed tres ſuccos reddit, ab radice nigrum eſt, medio ſanguineum, è ſummo * ocreæ.

cor. triche*

Dionyſia nigro mixtis rubentibus notis ex aqua trita vinũ flagrat, & odore ſuo ebrietati reſiſtere putatur.

Plin. candidã V. C habet aërem. fortè legendum eſt croceum

Pyritis nigra quidem, ſed attritu digitos adurit.

De variis. CAP. XII.

S * Angrus varius ex omnibus penè colorib * conſtans, vnde & nominatur.

corr. Panchus.

*Olca barbari nominis ex fuluo & nigro, viridíque & candido eſt.

al. Olea

*Mitridax Sole percuſſa, coloribus micat variis. Gignitur in Perſide.

corrigo ex Pli. Mitrax

Droſelitus varius nominis cauſa: quia ſi ad ignem applicetur velut ſudorem mittit.

Opalus diſtinctus, diuerſarum colore gẽmarum. Eſt enim in eo carbunculi tenuior ignis: ametiſti fulgens purpura, ſmaragdi nitens viriditas, & cuncta pariter ſub quadam varietate lucentia. Nomen habet ex patria. Sola enim eum parturit India.

Ponticæ à ponto dicuntur, genere diuerſo nunc ſanguineis, nunc auratis guttis micātes aliæ habentes ſtellas, aliæ longis colorum ductibus lineatæ.

corr. ex Pli. Hexecontalithos

*Exocōtalibus in parua magnitudine multicolor, vnde & hoc nomen ſibi adoptauit. Tam diuerſis enim notis ſparſus eſt, vt ſexaginta gemmarum colores in paruo eius orbiculo deprehendantur. Naſcitur autem in Lybia apud Troglodytas.

corr. ex Pli. Murrhina. Emendo ex Plin. Carmania.

Murina apud Parthos gignitur, ſed præcipua in Germania, humorem ſub terra putāt calore denſatum, vnde & nomē ſumpſit. Varietas eius in purpuram candorēque & ignē cum quibuſdam colorum repercuſſionibus, quales in cæleſti arcu ſpectantur. Cuius contraria cauſa cryſtallum facit, gelu cōcreto vehementiore.

De Criſtallis. CAP. XIII.

CRiſtallus reſplendens & aquoſus colore. Traditur, quod nix ſit glacie durata per annos. Vnde & nomen ei Græci dederunt. Gignitur autem in Aſia & Cypro: maximè in Septentrionum alpibus, vbi nec æſtate ſol feruentiſſimus inuenitur. Ideo ipſa diuturna & annoſa duritia reddit hanc ſpeciem quæ cryſtallus dicitur. Hic oppoſitus radiis Solis adeo rapit flammā, vt aridis fungis vel foliis ignem præbeat. Vſus eius etiam ad pocula deſtinatur. Nihil autem aliud quàm frigidum pati poteſt.

Adamas Indicus lapis paruus & indecorus ferrugineum habens colorem & ſplendorem criſtalli. Nunquam autem vltra magnitudinem nuclei auellani repertus. Hic nulli cedit materiæ, nec ferro, nec igni, nec vnquam incaleſcit, vnde & nomen Græca interpretatione, indomita vis, accepit. Sed dum ſit inuictus ferri igniſque contemptor, hircino rūpitur ſanguine, recenti & calido maceratur, ſicque multis ictibus ferri perfringitur. Cuius fragmentis ſculptores pro gemmis inſigniendis perforandiſque vtuntur. Hic autem diſſidet cum Magnete lapide, intantū vt iuxta poſitus, ferrum non patiatur* abſtrahi Magneti aut ſi admotus Magnes comprehenderit, rapiat atq; auferat. Fertur quoque in electri ſimilitudine venena deprehendere: metus vanos expellere: maleficis reſiſtere artibus. Genera eius ſex.

al. abſtrahere Magnetem.

Galatias grandinum & candorem & figuram: adamantinæ duritiæ habet. Etiā in igne poſitus manet ſuum frigus.

Cerauniorum duo genera ſunt. Vnum quē Carmania mittit criſtallini similē, ſplendet tamen cæruleo, & ſi ſub diuo poſitus fuerit, fulgorem rapit ſidereum. Ceraunium alterū

E Hiſpania in Luſitanis littoribus gignit, cui color Pyropo rubenti, & qualitas vt Ignis. Hæc aduerſus vim fulgurum opitulari fertur ſi credimus. Dicta autem Ceraunia, quoniā alibi non inuenitur, quàm in loco fulminis ictui proximo. Græcè enim fulmen κέραυνος dicitur.

Iris apud Arabiam in mari Rubro naſcitur coloris criſtallini, ſexangulata, dicta ex argumento iris. Nam ſub tecto percuſſa Sole, ſpecies & colores arcus cæleſtis in proximos parietes* imitatur. Pli. eiaculat

Aſtrion ex India eſt, criſtallo propinqua, in cuius cētro ſtella lucet fulgore lunæ plenæ

F Sumpſit autem nomen quòd aſtris oppoſita. fulgorem rapit ac* regit. Emendo ex Pli. reger:

* Electria quaſi electoria. In ventriculis enim gallinaceis inuenitur, criſtallina ſpecie magnitudine fabæ. Hac in certaminibus inuictos fieri Magi volunt, ſi credimus. Alectria quaſi alectoria.

Enhydros ab aqua vocata. Exundat enim aquam, ita vt clauſam in ea putes fontaneam ſcaturiginem.

Omnium ardētium gemmarū principatū carbunculus habet. Carbunculus autem dictus, quòd ſit ignitus vt carbo, cuius fulgor nec nocte vincitur. Lucet enim in tenebris, adeò vt flāmas ad oculos vibret. Genera eius

G xij. ſed præſtantiores qui videntur fulgere, & velut ignem effundere. Carbunculus autem Græcè ἄνθραξ dicitur. gignitur in Lybia apud Troglodytas.

Antracites vocatus, quòd ſit & ipſe coloris ignei, vt carbunculus, ſed candida vena præcinctus, cuius proprium eſt quòd iactatus in ignē velut* inter mortuos extinguitur: at cōtrà aquis perfuſus exardeſcit.

Ita. cod. omnes: corrigo ex Plin. intermortuus.

* Sandariſus naſcitur in India loco eiuſdem nominis. Species eius, quòd veluti* intro lucido igne intus fulgent aureæ guttæ. Conſtat autem inter omnes quantus numerus ſtillarū accedit, tanto & precium accedere.

Corr. ex Pl. Sandaſtros. V. C. intra lucidum ignem. Pli. in tranſlucido ſtellantes.

* Lignis ex eodem genere ardentium eſt appellata à lucernarum flagrātia. Gignitur in

H multis locis, ſed probatiſſima apud Indos. Quidam eam remiſſiorem carbunculū eſſe dixerunt. Huius duplex facies: vna quæ purpura radiat: altera quæ cocci rubore. A Sole excalefacta, aut digitorum attritu paleas & chartarum fila ad ſe rapere dicitur. * Sculpturis reſiſtit, ac ſi quando ſculpta fuerit, dū ſigna imprimit, quaſi quodā *animali morſu partem ceræ temptat. Genera eius quatuor.

Plin. Lychnites.

Plin. ſculpturæ.

ANNOTAT.

V. C. Animali morſu partem carpere tentat: al. partem ceræ retentat. Plin. partemque ceræ inſigno tenent.

Carche-

Carchedonius hoc quod & Lychnites facere dicitur, quanquam multum vilior prædictis. Naſcitur apud Naſamonas imbre, vt ferunt, diuino. Inuenitur ad repercuſſum lunæ plenæ. Omnia autem genera ſculpturæ reſiſtunt.

Plin. Alabādica. * Alabādina dicta ab Alabāda Aſiæ regione cuius color ad Carchedoniū vadit, ſed rarus.

Plin. Draconites. al. ignescit. Plin. gemmescit. *Dracontites ex cerebro draconis eruitur, quæ niſi viuenti abſciſa fuerit non * ingemmeſcit: vnde & eam Magi dormientibus draconibus amputant. Audaces enim viri explorant draconum ſpecus & ſpargunt ibi gramina medicata ad incitandum draconum ſoporem, atque ita ſomno ſopitis capita deſecant B & gemmas detrahunt. Sunt autem candore tranſlucido. Vſu earum orientis reges præcipuè gloriantur.

Chryſopraſius Æthiopicus eſt, quem lapidem lux celat, prodit obſcuritas. Nocte enim igneus eſt die aureus.

Plin. Phlogonitis. *Flogites ex Perſida eſt oſtentans intra ſe quaſi flammas æſtuantes quæ non exeant.

Syrtites vocata quoniam in littore Syrtium inuenta primùm eſt in parte Lucaniæ. Color eius croceus: intus ſtellas continens elanguidas, ſub nubilo renitentes.

Ermiſcion inter gratiſſimas aſpicitur, & ex igneo colore radians auro, portans ſecum in C extremitatibus candidam lucem.

De Aureis. CAP. XIIII.

SVnt quædam gēmarum genera ex ſpecie metallorum vel lapidum cognominata.

Chryſophis aurum tantùm videretur eſſe.

Chryſolitus auro ſimilis eſt cum marini coloris ſimilitudine, hunc Æthiopia gignit.

Chryſelectrus ſimilis auro, ſed in colorem electri vergens, matutino tantum aſpectu iocundus, rapaciſſimus ignium, & ſi iuxta fuerit celerrimè ardeſcens.

Plin. pallida. Chryſolampis ex auro & igne vocata.* Aurea eſt enim die, & nocte ignea: hanc Æthiopia gignit.

Ammochryſus arenis auro intermixtis nūc bractearum, nunc pulueris habet quadrulas. Gignitur in Perſide.

Corr. ex Plinio Leucochryſos *Leocriſus colore aureo interueniente cādida vena.

Plin. Melichryſos. *Melectriſis dicta, quòd veluti per aurum ſincerum: ſic hæc gemma tranſluceat.

Chryſocolla gignitur in India, vbi formicę eruunt aurum. Eſt autem auro ſimilis & habet naturam Magnetis, niſi quod augere aurum traditur, vnde & nuncupatur.

Argirites ſimilis argento, habens ſtigmata aurea.

Androdamas argenti nitorem habet & pe- A nè adamas, * quadrata ſemper teſſeris. Magi putant nomen impoſitū ab eo quod animorū impetus vel iracundias domare & refrenare dicatur, ſi credimus. Gignitur in mari Rubro. Plin. quadrata, ſemper teſſellis ſimilis.

Chalcites aërij coloris eſt.

*Calcoſanus nigra eſt, ſed lapidi illiſa æris tinnitum reddit. Plin. Chalcophonos.

Balanites duo ſunt genera, ſubuirides & Corinthij æris ſimilitudine, mediam ſecante flammea vena.

Sideritis à contēplatione ferri nihil diſſonat * In maleficiis quoque modo ſi inferatur diſcordias excitat. Plin. litigio illata.

Ideus dactilus ex inſula Creta eſt, ferrei coloris, cauſa nominis eius, quia pollicem humanum exprimit.

A Ethiopicus ferrei coloris eſt, qui dum teritur, ſuccum emittit.

* Similianicius in Euphratis alueo legitur * pro connexione marmoris ſimilis, medio colore glauco, veluti oculi pupilla internitens. Plin. Zmilacis. al. proconneſio marmori, ita Plin.

Arabica ex patria dicta, aſpectu eburnea eſt.

Hephæſtitis ſpeculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam* rutilet: experimētum eius *ſi feruenti aquæ addita ſtatim refrigeret: aut ſi Soli oppoſita aridam materiā accendat. Naſcitur in Coryco. Plin. rutilā. al. ſi feruentem aquam, & c.

Oſtracites lapidoſus colore teſtaceo durior Alteria Achati ſimilis, niſi quòd Achates politura pingueſcit. Duriori tanta ineſt vis, vt aliæ gemmæ * ſculpantur fragmentis eius.* al. Scalpantur.

Gloſſopetra ſimilis eſt linguæ humanæ, vnde & nomen ſumpſit. Fertur autem deficiente luna cælo cadere, cui non modicam Magi tribuunt poteſtatem. Nam ex eo lunares motus excitari putant.

Sunt & quædam gemmarum genera cognominata ab animalibus.

Echites vipereas maculas exprimit.

* Carcinæ marini cancri coloris eſt. al. Carcinias

Scorpitis ſcorpionē & colore & effigie refert.

D Myrmicites formicæ reptātis effigiem imitatur.

Taos pauoni eſt ſimilis.

Hieracites accipitris coloris.

Aetites aquilæ.

A Egopthalmos, caprino oculo ſimilis.

Lycophthalmos quatuor eſt colorum, ex rutilo * ſanguineum, in medio nigrum* candidus cingit vt luporum oculus. al ſanguineo. Plin ſanguinea V. C. candido cingitur, ita & Plin.

Meconites papauer exprimit.

Sunt & quædam gemmæ quibus gentiles in ſuperſtitionibus quibuſdam vtuntur. al. Plin. Liparis.

Liparia * ſuffita, omnes beſtias euocare tradunt. al. Plin. Anachitide in hydromantia.

*Anancitidæ in Necromantia dæmonum

imagines euocare dicuntur.

Synochitidæ vmbras inferorum euocatas * tenere dicuntur.

Plin. teneri. V. C. tenere pagani.

Chelonites oculus eſt Indicæ teſtitudinis, varius & purpureus. Per hunc Magi impoſitum linguæ futura prænunciare fingunt.

* Bronia à capite teſtudinum, è tonitruis * eadi putatur, & reſtinguere fulminis ictus.

Pli. Brõtia, al. cadere.

Hienia lapis in oculis hienæ beſtiæ inuenitur. qui ſi ſub lingua hominum ſubditus fuerit: futura eum præcinere dicunt.

Sed & corallius tempeſtati & grandini reſiſtere fertur.

Pontica eſt gemma quædam liuore perlucida: habens * ſtellas rubras: interdum & aureas. Dicunt per eam interrogari dæmones & fugari.

al. ſtillas.

In quibuſdam gemmarum generibus vera à falſis diſcernere magna difficultas eſt: quippe cùm inuentum ſit * ex vero genere alterius in alia falſa tranſducere, vt Sardoniches, * quę trinis glutinantur gemmis, ita vt deprehendi non poſſint. Fingunt enim eas ex diuerſo genere, nigro candido minioque colore. Nã & pro lapide precioſiſſimo ſmaragdo quidam vitrum arte inficiunt, & fallit oculos ſub dolo quædam falſa viriditas, quoadúſque non eſt qui probet ſimulatum & arguat: ſic & alia alio atque alio modo. Neque enim eſt ſine fraude vlla vita mortalium.

al. Plin. ex veris gẽmis in alterius generis falſas traducere.
V. C. qui è tritis Pl. è ceraunіis.

Omnes autem non tranſlucidas gemmas cæcas appellant, eò quòd denſitate ſua obſcurentur.

De Vitro. CAP. XV.

Vitrum dictum, quòd viſui perſpicuitate tranſluceat. In aliis enim metallis quicquid intrinſecus continetur abſconditur, in vitro verò quilibet liquor vel ſpecies qualis eſt interius, talis exterius declaratur, & quodámodo clauſus patet. Cuius origo hæc fuit. In parte Syriæ quæ Phœnice vocatur finitima Iudææ circa radicem montis Carmeli palus eſt, ex qua naſcitur Belus amnis, quinque milliũ paſſuum ſpacio in mare fluẽs iuxta Ptolemaidem: cuius arenæ de torrente fluctu ſordibus eluuntur. Hic fama eſt * pulſa naue mercatorum nitri, cùm ſparſim per littus epulas pararent, nec eſſent pro attollendis vaſis lapides: glebas nitri ex naue ſubdiderunt quibus accenſis permixta arena littoris, tranſlucentes noui liquoris fluxiſſe riuos, & hanc fuiſſe originem vitri. Mox vt eſt ingenioſa ſolertia, non fuit cõtẽta ſolo nitro, ſed & aliis mixturis hanc artem * ſtuduit. Leuibus enim aridíſque lignis * concoquitur, adiecto * cupro ac nitro, continuíſque fornacibus, vt æs liquatur maſſæque fiunt. Poſtea ex maſſis rur-E ſus funditur in officinis, & aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur. Tinguitur etiã multis modis, ita vt hyacinthos ſaphiróſque & virides imitetur & oniches vel aliarum gemmarum colores: neque eſt alia * ſpeculis aptior materia vel picturæ accommodatior. Maximus tamen honor in candido vitro, * proximo in criſtalli ſimilitudine. Vnde & ad potandum argẽti metalla & auri vitrum * repulit. Olim fiebat & in Italia, & per Gallias & Hiſpaniam arena alba & molliſſima pila moláque terebatur. Dehinc miſcebatur tribus partibus, nitri pondere & mẽſura: ac liquata in alias fornaces tranſ-F fundebatur, quæ maſſa vocabatur * admonitrum, atque hæc recocta fiebat vitrum purũ & candidum. In genere vitri & * obſianus lapis annumeratur. Eſt autem virens interdum & niger aliquando & tranſlucidus, craſſiore viſu & in ſpeculis parietum pro imagine vmbras reddente: gemmas ex eo multi faciunt. Hunc lapidem & in India, & in Italia, & ad Oceanum in Hiſpania naſci tradunt. Fertur autem ſub Tiberio Cæſare quendam artificẽ excogitaſſe vitri temperamentum, vt flexibile eſſet & ductile. Qui dum admiſſus fuiſſet ad Cæſarem, porrexit phyalam Cæſari. Quã ille indignatus in pauimentum proiecit. Ar-G tifex autem ſuſtulit phyalam de pauimento, quæ complicauerat ſe tanquam vas æneum: deinde malleum de ſinu protulit & phyalam correxit. Hoc facto Cæſar dixit artifici, Nunquid alius ſcit hanc conditurã vitrorum? Poſtquam ille iurãs negauit alterum hoc ſcire, iuſſit eum Cęſar decollari, nę dum hoc cognitum fieret, aurum pro luto haberetur: & omnium metallorum precia * abſtraherentur. Reuera, quia ſi vaſa vitrea non frangerentur meliora eſſent quàm aurum & argẽtum.

Plin. appulſa.
al. fortè deeſt. perficere, aut aliquid huiuſmodi.
al. coquitur
al. Cyprio, & ita Plin.
al Plin. ſequacior,
Plin. quam proxima.
al. pepulit,
al, ex Plinio ammonitro
Plin. Obſidianus.
Plin. detraherentur.

De Metallis. CAP. XVI.

Metallũ dictum Græcè ἀπὸ τῦ μεταλλᾶν quòd natura eius ea ſit, vt vbi vna vena H apparuerit, ibi ſpes ſit alterius inquirendi. Septem autem ſunt genera metallorum: aurum argentum, æs, electrum, ſtagnum, plumbum, & quod domat omnia ferrum.

De Auro. CAP. XVII.

Aurum ab aura dictum, id eſt, à ſplendore, quòd repercuſſo aëre plus fulgeat. Vnde & Virgilius: Diſcolor inde auri per ramos aura refulſit, hoc eſt, ſplendor auri. Naturale enim eſt vt metallorum ſplendor plus fulgeat luce alia repercuſſus. Hinc & aurarij dicti, quorum fulgor ſplendidos reddit.

Obryſum aurum dictum, quod obradiet ſplendore: eſt enim coloris optimi, quod Hebræi Ophax, Græci * cairon vocant.

forte καθαρὸν, ita ex cõiectura poſui.

Bractea

A Bractea dicitur tenuiſſima lamina, ἀπὸ τοῦ βραχεῖν, quod eſt ἠχεῖν, id eſt à crepitando.

Pecunia prius de pecudibus, & proprietaté habebat & nomen. De corio enim pecudum nūmi incidebātur & ſignabātur. Poſtea à Saturno æreus nummus inuentus eſt. Ipſe enim ſignari nūmos & ſcribi conſtituit. Propterea & ærariū Saturno à gentilibus conſecratū eſt. Alij vt ſuperius, pecuniam à pecudibus appellauerunt: ſicut à iuuando iumenta dicta ſunt. *Omne* enim patrimonium apud antiquos pe*culium* dicebatur à pecudibus, in quibus eorum cōſtabàt vniuerſa ſubſtantia, vnde & pecuarius dicebatur qui erat diues, modo verò pecunioſus. B Antiquiſſimi nondum auro argē toque inuento, ære vtebātur. Nam prius ærea pecunia in vſu hominum fuit, poſt argentea, deinde aurea ſubſecuta; ſed ab ea qua cœpit nomen retinuit. Vnde & ærarium dictū, quia prius æs tantum in vſu fuit; & ipſum ſolū recondebatur, auro argentóque nondū ſignato, ex quorum metallis quamuis poſtea facta fuiſſet pecunia, nomen tamen ærarij permanſit ab eo metallo, vnde initium ſumpſit.

Theſaurus iuxta græcam proprietatem ἀπὸ τῆς θέσεως à poſitione, hoc eſt, à repoſito nominatur. Nam θέσις poſitio dicitur, & eſt nomē ex græco latinóque ſermone compoſitū. Nā θὲς græci repoſitū dicunt, χρυσὸν aurum, quod C iunctum ſonat repoſitum aurum.

Auraria nomen habet ab auro.

Tributa verò, eo quod antea per tribus ſingulas exigebantur: ſicut nunc per ſingula territoria. Sic autem in tres partes diuiſum fuiſſe romanū populum conſtat; vt qui præerant in ſingulis partibus Tribuni dicerētur. Vnde etiā ſumptus, quos dabant populi tributa nominauerunt.

Vectigalia ſunt tributa; à vehendo dicta.

Stipendium à ſtipe pendenda nominatum. Antiqui enim appēdere pecuniam ſoliti erāt, magis quàm annumerare.

Moneta appellata eſt quia monet, ne qua D fraus in metallo vel pondere fiat.

Numiſma eſt ſolidus aureus vel argenteus ſiue æreus, qui ideo numiſma dicitur, quia nominibus principū effigiebuſque ſignabatur. Primus nummus ἄργυρος nuncupabatur, quia quamplurimum ex argento percutiebatur.

Nummi autem à Numa Romanorum rege vocati ſunt, qui eos primū apud latinos imaginib⁹ notauit, & titulo nominis ſui præſcripſit.

*Solidi dicuntur à ſacculo quo conduntur, à continente id quod continetur appellatum. (al. Folles.)

In numiſmate tria quæruntur, metallum, figura, & pondus. Si ex iis aliquid defuerit, numiſma non erit.

Tria autem ſunt genera argenti, & auri, & æris: ſignatum, factum, infectum. Signatum eſt quod in nummis eſt: factum eſt quod in vaſis & ſignis: infectū quod in maſſis eſt, quod & graue dicitur, ideſt maſſa. In notitiam autē formarum metalla ita venerunt. Dum enim *quacunque cauſa ardentes ſyluæ excoquerent terram, ex calefactis venis fudit riuos cuiuſcunque ſtructuræ. Siue igitur æs illud fuerat, ſiue aurum cùm in loca terræ depreſſiora decurrerit, ſumpſit figuram, in quam illud vel profluens riuus vel excipiens lacuna formauerat. Quarū rerum ſplēdore capti homines, cùm ligatas attollerent maſſas, viderunt inea terræ veſtigia figurata, in quæ excogitauerūt liquefactas ad omnem formam poſſe deduci. (al. quocunque caſu.)

De Argento, CAP. XVIII.

ARgentū non longe à græca appellatione diſtat. Hoc autē illi ἄργυρον vocant. Cùm mirum in modum illud dum candidum ſit, impreſſum corpori lineas nigras reddit.

Argentum viuum dictum, quod excindat materias, in quibus inijcitur: hoc & liquidū, quia percurrit. Inuenitur ſpecialiter in metallis, ſiue in argentariis fornacibus guttarum concretione tectis inhærens: ſæpe etiam & in ſtercore vetuſtiſſimo cloacarum vel puteorū limo. Fit etiam & ex minio impoſito conchulæ ferreæ patena teſtea ſuperpoſita, tum circumlito vaſculo circumdantur carbones, ſicque argentum viuum ex minio *ſtillat: ſine hoc neque argentum, neque æs inaurari poteſt. Tantæ autem virtutis eſt, vt ſi ſuper ſextarium argenti viui centenarium ſaxum ſuperponas, oneri ſtatim reſiſtat. Sin verò auri ſcrupulum, leuitatem eius raptim ſinu recipit: ex quo intelligitur non pondus, ſed naturā eſſe cui cedit. Seruatur autem melius in vitreis vaſis, nam cæteras materias perforat. Potui autem datum interficit, ponderis cauſa. (al. excedat. fortè excedat. Ita Pli. exedit & perrumpit vaſa.) (al. deſtillat.)

Argenti purgamenta λιθάργυρος, quam nos ſpumam argenti appellamus. Fit autem ex argento & plumbo.

De Ære, CAP. XIX.

AEs à ſplendore aëris vocatum, ſicut aurū & argentum. Apud antiquos autē prius æris quàm ferri cognitus vſus. Ære quippe prius ſcindebant terram: ære certamina belli gerebant, eratque in pretio magis æs: aurum verò & argentum propter inutilitatem reiiciebantur. Nunc verſa vice iacet æs, aurum ſummo ceſſit honori: Sic voluenda ætas cōmutat tempora rerum. Et Quod fuit in pretio, fit deniquè nullo in honore. Vſus æris poſtea tranſijt in ſimulacris, in vaſis, in ædificiorū ſtructuris, maximè & ad perpetuitatē

monimentorum etiam publicæ in eis conſtitutiones ſcriptæ ſunt.

Cyprium æs in Cypro inſula prius repertũ vnde & vocatũ: factum ex lapide eroſo, quã Cadmiam vocant, & eſt ductile, huic ſi addatur plumbum, colore purpureo fit.

Aurichalcũ dictũ, quod & ſplendorẽ auri & duritiam æris poſſideat. Eſt autem nomen compoſitum ex lingua Latina & Græca. AEs enim ſermone Græcorũ χάλκος vocatur. Fit autẽ ex ære & igne multo, ac medicaminibus perducitur ad aureum colorem.

Corintheum eſt omnium commixtio metallorũ quod caſus primũ miſcuit. Corintho cùm caperetur incenſa. Nam dum hanc ciuitatem Hãnibal cepiſſet: omnes ſtatuas æneas & aureas & argenteas in vnum rogum congeſſit & eas incendit. Ita ex hac cõmixtione fabri ſuſtulerũt & fecerunt parapſides. Sic corinthia nata ſunt ex omnibus in vnũ, nec hoc nec illud. Vnde & vſq; in hodiernum diem: ſiue ex ipſo, ſiue ex imitatione eius æs Corinthium vel Corinthia vaſa dicuntur. Huius tria genera, candidum vnum ad argenti nitorem accedẽs, alterum in quo ipſius auri fulua natura eſt: tertiũ in quo æqualis cunctorum temperies.

Coronarium ex ductili ære tenuatur in laminas: taurorúmque felle tinctum ſpeciem auri in coronis hiſtrionum præbet, vnde & appellatum.

Pyropum igneus color vocauit. Nãnque in ſingulas vncias æris additis auri ſcrupulis ſenis * prætenui bractea igneſcit, flammáſque imitatur, vnde & pyropum dicitur. (Plin. prætenui pyropi bractea.)

Regulare æs dicitur, quod ab aliis ductile appellatur: quale omne Cyprium eſt.

Ductile autẽ dicitur, eo quod malleo producatur, ſicut contrà fuſile, quòd tantum funditur. Hoc & caldarium, quod tantùm funditur. Nam malleis fragile eſt. Siquidẽ omne æs diligẽtius purgatis igne vitiis excoctíſque regulare efficitur.

Campanum quoque inter omnia genera æris vocatur à Campania prouincia, quæ eſt in Italiæ partibus, vtẽſilibus & vaſis omnibus probatiſſimum.

AEs omne frigore magno melius funditur. Aes rubiginem celerius trahit niſi oleo perunguatur, ſeruari autẽ id optimè in liquida pice tradunt.

Inter omnia metalla æs viliſſimũ eſt, & maximæ poteſtatis, ideo & ænea limina, vnde & Virgilius, Hinc foribus cardo ſtridẽbat ahenis Origo æris Cadmia & Chalcitis. Purgamẽta æris Cadmia, & origo, & æris, flos.

Cadmia gignitur in metallorũ æris atque E argẽti fornacibus* inſidẽte nidore. Nãque vt ipſe lapis ex quo fit æs Cadmia vocatur: ſic rurſus in fornacibus exiſtit & nominis ſui originem recipit. (al. deſinẽte.)

Æris flos fit ſeu gignitur conflationibus, reſoluto atque liquato ære, ſuperfuſa frigida aqua. Repentina enim denſatione tanquam de ſucco reparatur flos.

Æruginem æs quoque creat. Nam laminæ æreæ ſuper vas aceti acerrimi fermẽtis ſuperpoſitæ, atque ita diſtillantibus, quod ex eo ceciderit in ipſum acetum teritur & cribratur.

De Ferro. CAP. XX.

FErrum dictũ quòd farra, id eſt ſemina frugũ terræ cõdat. F Idem & chalybs à Chalybe flumine vbi ferrũ optima acie temperatur Vnde & abuſiuè dicitur chalybs ipſa materies, vt, Vulnificúſque chalybs.

Ferri vſus poſt alia metalla repertus eſt. Cuius poſtea verſa in opprobrium ſpecies. Nam vnde prius tellus tractabatur, inde modo cruor effunditur. Nullum autẽ corpus tam dẽſis inter ſe cohærentibus & implicitis elementis quàm ferrũ: vnde ineſt illi duritia cũ frigore. Ferri autem metallũ penè vbique reperitur: ſed ex omnibus generibus palma Serico ferro datur. Seres enim hoc cũ veſtibus ſuis pellibúſque mittunt. Secunda Parthico, neque G alia genera ferri ex mera acie temperantur. Cæteris enim admiſcetur mollior cõplexus.

Differentia ferri plurima iuxta terræ genus. Nam aliud molle plumbóque vicinum, rotarum & clauorum vſibus aptum. aliud fragile & eroſum, culturæ terræ conueniens. aliud ſola breuitate placet, clauíſque caligariis: aliud rubiginem celerius ſentit. Stricturæ vocantur hæ omnes, * quod non in aliis metallis: à ſtringẽdo aptè vocabulo impoſito. (al. Plin. ſtringendæ aciei.) Aquarum verò ſumma differentia eſt quibus ferrum candens immergitur quo vtilior fiat: ſicut Bilbilis in Hiſpania & tirraſona, Comus in Italia.

H In acuẽdo ferro: oleo * delectatior fit acies vnde & tenuiora ferramenta oleo reſtringi mos eſt: ne aqua in fragilitatem durentur. (al. Plin. delicatior.) A ferro ſanguis humanus ſeſe vlciſcitur. Cõtactum namque celerius rubiginem trahit. Cũ ferro magnes lapis concordiam habet. Sola enim hæc materia vim ab hoc lapide accipit retinétque longo tempore. Ex eodem lapide architectus quidam Alexandriæ templũ concamerauit: * vnde & in eo ſimulacrum ferro in aere pendere videretur. (al. vt in eo ſim, eius è ferro pendere in aere videretur.) Ferrum accenſum igni niſi duretur ictibus, corrumpitur: Rubẽs non eſt habile ad tundẽdum, neque antequã albeſcere incipiat, aceto vel alumine illitum ferrum, fit æris ſimile.

Purgamenta ferri, rubigo & ſcoria.

Rubigo eſt vitiũ rodens ferrum ipſum vel etiã ſegetes, quaſi rodigo mutata vna littera: hæc & erugo ab erodendo. Nam erugo vitiũ eſt ferri ab erodando dicta, non ab æramẽto.

Scoria verò purgamẽta & ſordes ſunt quæ igne excoquũtur. Et dicta ſcoria, quia de ferro excutitur.

Rubigine autẽ caret ferrũ ſi ceruſſa & gypſo & liquida pice perungitur. Itẽ rubigo ferramenta nõ vitiat, ſi eadem medulla ceruina, vel ceruſſa mixta roſaceo vngatur.

De Plumbo. CAP. XXI.

PLumbũ dictũ quod ex eo primũ pilis factis maris altitudo tentata eſt. Huius verò genera duo ſunt, nigrum & candidũ: ſed melius candidum, quod prius in inſulis Atlantici maris inuẽtum eſt. Siquidẽ & in Luſitania & in* Gallicia gignitur, sũma terra arenoſa, & coloris nigri & ponderis grauis: interueniunt & minuti calculi, maximè torrentib⁹ ſiccatis, lauant eas arenas, & quod ſubſidit coquunt in fornacibus. Inueniuntur & in aurariis metallis aqua miſſa calculi nigri, & graues & dum aurum colligitur cũ eo remanent poſtea ſeparati conflantur & in plumbum album reſoluuntur. Inde & eadem grauitas plumbi quæ auri.

al. Plin. Gallæcia.

Nigrũ plumbum circa Cantabriam abundat, cuius origo duplex eſt. Aut enim ſolum ex ſua vena prodit, aut cum argento naſcitur mixtiſque venis conflatur. Huius primus in fornacib⁹ liquor ſtannum eſt, ſecundus argẽtum, quod remanet ſuperaddita, vena rurſúſque conflata, fit nigrum plumbum.

India neque plumbũ neque æs habet, gemmis tantũ & margaritis hæc permutat. Nigro plumbo fiſtulis laminíſque vtimur. Laborioſius in Hiſpania & Gallia eruitur plumbum. Nam in Britannia ſummo terræ corio.

De Stanno. CAP. XXII.

STãni etymologia ἀπλανοείζαι id eſt ſeparãs dicitur & ſecernens. Mixta enim & adulterata inter ſe per ignẽ metalla diſſociat & ab auro & argẽto ęs plumbúmque ſecernit, alia quoque metalla ab igne defendit, & cũ ſit natura æris ferrique duriſſima, ſi abſque ſtanno fuerit vritur & crematur. Stãnum illitũ æreis vaſis saporẽ facit gratiorem, & cõpeſcit virus eruginis. Specula etiam ex eo tẽperantur. Ceruſſa quoq; ex eo ſicut ex plumbo conficitur.

De Electro. CAP. XXIII.

ELectrum vocatum quod ad radium ſolis clarius auro argentóque reluceat. Sol enim à poetis * electron vocatur. Defecatius eſt enim hoc metallũ omnibus metallis. Huius tria ſunt genera. Vnum quod ex pini arboribus fluit, quod ſuccinũ dicitur. Alterum metallum, quod naturaliter inuenitur, & in precio habetur. Tertium quod fit de tribus partibus auri & * argenti vna. Quas partes, etiam ſi naturam reſoluas, inuenies. Vnde & nihil intereſt natum ſit an factum: vtrumque enim eiuſdem naturæ eſt. Electrum quod eſt naturale, eiuſmodi natura eſt, vt in conuiuio & ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat, & venenum prodat. Nã ſi eo infundas venenum: ſtridorem ædit & colores varios in modum arcus cæleſtis emittit.

V.C Electro:, ita & Plin.

V.c. argẽti & ærum.

De Ponderibus. CAP. XXIIII.

POnderũ ac menſurarũ iuuat cognoſcere modum. Nã omnia corporalia ſicut ſcriptum eſt à ſummis vſque ad ima in menſura & numero & pondere diſpoſita ſunt atque formata. Cunctis corporeis rebus pondus natura dedit. Suum regit omnia pondus.

Primus Moyſes in heremo filiis Iſraël pondera & menſuras dedit. Primus Sidõ Argiuus ponderum rationem iu Græcia conſtituit, & licet alij antiquiores extiterint, iſte hac arte experientior fuit.

Pondus dictum, eo quod in ſtatera librarũ pendeat, hinc & penſum. Abuſiue autẽ pondus libra vna eſt. Vnde etiam dipondiũ dictũ eſt quaſi duo pondera, quod nomen adhuc in vſu retinetur.

Trutina eſt gemina ponderũ lances æquali examine pendens, facta propter talenta & cẽtenaria appendenda, ſicut momentana pro parua modicáque pecunia. Hæc & moneta vocata. Eadem & ſtatera nomen ex numero habens, quod duabus lancibus & vno in meſtio ſtilo librata æqualiter ſtet.

Examen eſt filum medium quo trutinæ ſtatera regitur, & lances æquantur.* Vnde in lãceis amentum dicitur.

In v.c. deeſt.

Campana à regione Italiæ nomen accepit, vbi primum eius vſus repertus eſt. Hæc duas lances nõ habet: ſed virga eſt ſignata libris & * vnciis & vago pondere menſurata.

al. vncis.

Vnicuique autem põderi certus eſt modus nominibus propriis deſignatus.

Calcus minima pars ponderis, quarta pars oboli eſt conſtans lentis geminis granis. Appellatur autem calcus quòd ſit paruulus, ſicut & lapis calculus, qui adeo minimus eſt, vt ſine moleſtia ſui calcetur.

Siliqua vigeſimaquarta pars ſolidi eſt*, ab arboris ſemine vocabulum tenens.

al. ab arbore cuius ſemen eſt.

Cerates oboli pars media eſt ſiliquã habens vnam ſemis. Hunc latinitas ſemiobulũ vocat Cerates autem Græcè: Latinè ſiliqua cornuum interpretatur. Obulus ſiliquis tribus appẽditur, habens cerates duos, calcos quatuor.

Fiebat enim olim ex ære ad inſtar ſagittę. Vnde & nomen à græcis accepit, hoc eſt ſagitta.

Scrupulus ſex ſiliquarum pondere conſtat. Hic apud græcos drãma vocatur. Scrupulus autem dictus per diminutionẽ à lapillo breui qui ſcrupus vocatur.

Dragma octaua pars vnciæ eſt, & denarij pondus argenti tribus cõſtans ſcrupulis, id eſt xviij. ſiliquis. Denarius autem à dando dictus quia pro decem nummis imputatur.

Solidus nũcupatur, quia nihil illi deeſſe videtur. Solidũ enim antiqui integrum dicebãt & totũ. Ipſe quoq; nomiſma vocatur pro eo quod nominibus principum effigiebúſq; ſignetur. F Ab initio vero vnũ nomiſma vnus argẽteus erat. Hoc enim ab Aſſyriis cæpit. Dicunt enim Iudæi, q̀ Abrahã in terrã Chanaã primus hanc aduexit formã. Solidus apud Latinos alio nomine ſextula dicitur, quòd iis ſex vncia compleatur. Hunc, vt diximus, vulgus aureũ ſolidum vocat, cuius tertiã partẽ ideo dixerunt tremiſſem: eo quod ſolidum faciat termiſſus.

Sextula bis aſſumpta duellam facit, ter poſita ſtaterem reddit.

Stater autem medietas vnciæ eſt, appẽdens aureos tres, vnde & vocatur ſtater quòd tribus ſolidis ſtet. Hic & ſemiuncia, quia ſemis habet de vncia. G Hic & ſemiſſis quia ponderis *ſemiſſem quaſi ſemis aſſis. *ſemis eſt.

Quadrantem ſimiliter Hebræi codrantem vocãt, & vocatur quadra quod vnciæ quartã partem appendant.

Sicel qui Latino ſermone ſiclus corruptè appellatur: Hebræũ nomen eſt, habens apud eos vnciæ põdus. Apud Latinos autẽ & græcos quarta pars vnciæ eſt, & ſtateris medietas dragmas appendens duas. Vnde cùm in literis diuinis legitur ſiclus, vncia eſt: cũ vero in gentilium libris, quarta pars vnciæ eſt.

Vncia dicta quod vniuerſitatẽ minorũ põderum ſua vnitate vinciat, id eſt cõplectatur H Conſtat autem dragmis viij. id eſt ſcrupulis xxiiij. Quod proinde legitimũ põdus habetur, quia numerus ſcrupulorũ eius horas diei noctiſq; metitur, vel quia libram efficit duodecies computatus X I I vnciis perficitur, & inde habentur perfecti ponderis genus: quia tot cõſtat vnciis quot menſibus annus. Dicta autem libra quod ſit libera, & cuncta inter ſe põdera prædicta concludat.

Mna in ponderibus centũ dragmis appenditur, & eſt nomen Græcum.

Talentũ autẽ ſummũ eſſe pondus perhibetur in Græcis. nam nihil eſt chalco minus, nihil talento maius. Cuius variũ apud diuerſas gẽtes põdus habetur. Apud romanos enim E talentũ eſt lxxij. librarum, ſicut Plautus oſtẽdit, qui ait duo talẽta eſſe C X L I I I I. libras. Eſt autem triplex, id eſt minor, medius, ſummus. Minor quinquaginta, medius, lxxij. librarum: ſummus cxx. conſtat.

Centenariũ numeri nomẽ eſt, eo quòd cẽtum librarũ põderis ſit. Quod põdus propter perfectionẽ centenarij numeri Romani inſtituerunt.

De Menſuris. CAP. XXV.

MEnſura eſt res aliqua modo ſuo vel tempore circũſcripta. Hæc aut corporis eſt aut temporis. Corporis eſt, vt hominũ, lignorũ, & columnarum longitudo, vel breuitas. F Sed & ſolẽ iſtum propriã ſui orbis habere mẽſuram, q̀ Geometrici perſcrutari audent. Tẽporis, vt horarum, dierum, & annorum. Vnde & metiri pedes horarum dicimus, hoc eſt menſurare.

Propriè autẽ menſura vocata quod ea fruges metiuntur atque frumentũ, id eſt humida & ſicca, vt modius, vrna, & amphora.

Menſurarũ pars minima cochlear, quòd eſt dimidia pars dragmæ, appendens ſiliquas nouem. Qui triplicatus conculam facit.

Cõcula dragma vna & dimidia adimpletur.

Cyathi pondus decem dragmis appenditur: qui etiam à quibuſdam* caulacus dicitur. al. cauſus

G Oxifalus fit ſi quĩnq; dragmæ addũtur ad x.

Acitabulus quarta pars heminæ eſt, xij dragmas appendens.

Cotula emina eſt habens cyathos ſex, quæ idcirco cotula vocatur, quia gręco ſermone * cote inciſio dicitur, & hemina ſextarij in duo æqua inciditur, & cotulam facit. forte κοτὴ

Emina autem appendit libram vnam, quæ geminata ſextarium facit.

Sextarius duarũ librarũ eſt, qui bis aſſumptus bilibris nominatur. aſſumptus quater, fit græco nomine chœnix. quinquies complicatus quinarẽ ſiue gomor facit. Adiice ſextum congium reddit. Nã congius ſex metitur ſextariis: à quo & ſextarij nomen dederunt. H

Congiũ autem à congiendo, id eſt per augmentum creſcendo vocatur. Vnde poſtea pecunia beneficij gratia dari cæpta, congiarium appellatum eſt. Vnuſquiſque enim ſui tẽporis imperator fauorem populi captans, adiiciebat vt largior videretur in donis.

Congiarium autem ſpecialiter menſura eſt liquidorũ, cuius & rem ſimul & nomẽ à Romanis impoſitum inuenimus.

Metreta eſt mẽſura liquidorũ. Hæc à mẽſura accepit nomẽ. μέτρον enim menſuram dicũt græci: & inde appellata* metreta, licet & vrna & amphora & reliqua huiuſmodi nomina menſurarũ ſint: tamẽ iſta hoc nomẽ à denarij al. metra.

narij numeri perfectione accepit.

Metrum ad omnem menſuram pertinet. μέτρον enim Græcè: Latinè menſura dicitur. Nam & cyathus menſura eſt, & amphora menſura eſt, & quicquid plus minúſue capit, menſura eſt. Sed ideo hoc nomen ſpecialiter ſibi aſſumpſit, quòd ſit menſura perfecti numeri, id eſt denarij.

Modius dictus ab eo quòd ſit ſuo modo perfectus. Eſt autem menſura librarum, XLIII. id eſt, ſextariorũ xxij. Cuius numeri cauſa inde tracta eſt, eo quòd in principio Deus xxii. opera fecerit. Nam prima die vij. opera fecit, id eſt, materiam informem, angelos, lucem, cælos ſuperiores, terram, aquam atque aërẽ. Secunda die firmamentum ſolum. Tertia die quatuor maria, ſemina, ſationes atque plantaria. Quarta die tria, ſolem & lunam & ſtellas. Quinta die tria, piſces & reptilia aquarum, & volatilia. Sexta die quatuor: beſtias, pecudes, reptilia terræ & hominem. Et facta ſunt omnia xxij. genera in diebus ſex. Et xxij. generationes ſunt ab Adam vſque ad Iacob, ex cuius ſemine naſcitur omnis gens Iſrael. Et xxij. libri veteris teſtamenti vſque ad Heſter. Et xxij. litterarum ſunt elementa quibus cõſtat diuinæ legis doctrina. His igitur exẽplis modius xxij. ſextariorum à Moyſe ſecundum ſacræ legis menſuram effectus eſt. Et quamuis diuerſæ gentes huic menſuræ pondus vel adiiciant ignoranter vel detrahant: apud Hebræos conſtitutione diuina tali ratione ſeruatur. Modius enim à modo dictus. Hinc & modica, id eſt moderata. Modicis enim modius nomen impoſuit. Nam modica pro paruis abuſiuè non propriè dicimus.

Satum genus eſt menſuræ iuxta morẽ prouinciæ Palæſtinæ, vnum & dimidium modicum capiens. Cuius nomen ex Hebræo ſermone tractum eſt. Satum enim apud eos nominatur ſumptio, ſiue leuatio: eo quòd qui metitur, eandem menſuram ſumat ac leuet. Eſt & aliud ſatum menſura ſextariorum xxij. capax quaſi modius.

Batus vocatur Hebraica lingua ab olearia mola quæ bath apud eos vel batha nominatur capiens quinquaginta ſextaria, quæ menſura, vna molæ vice proteritur.

Amphora vocata quòd hinc & inde leuetur. hæc Græcè à figura ſui dicitur: quòd eius anſæ geminatæ videantur aures imitari. Recipit autem vini vel aquæ pedem quadratum frumenti verò modios Italos tres.

Cadus græca amphora eſt cõtinẽs vrnas tres.

Vrna menſura eſt: quam quidam quartariũ dicunt. Propriè autem vrna vas eſt quod pro condendis defunctorum cineribus adhiberi

A ſolet, de quo poëta, Cælo tegitur qui non habet vrnam.

Medimna eſt mẽſura quinque modiorum. Medimna autẽ Latina lingua vocatur, id eſt, dimidia, eo quòd quinque modiis metiatur, qui eſt dimidius numerus à perfecto denario.

Artaba mẽſura eſt apud Ægyptios ſextariorum lxxij. cõpoſita ex numero, propter lxxij. gentes vel linguas, quæ orbem impleuerunt.

Gomor xv. modiorum onus appendit.

Corus xxx. modiis impletur. Hic ab Hebraico ſermone deſcendit: qui vocatur cora ſimilitudine collis. Cora enim Hebraicè colles appellantur. Coaceruati enim modij xxx. inſtar collis videntur, & onus cameli efficiunt.

B

De ſignis. CAP. XXVI.

PONderis ſigna pleriſq; ignota ſunt, & inde errorem legentibus faciunt. Quapropter formas eorum & characteres ita vt à veteribus ſignata ſunt ſubiiciamus.

Zeta litera ſignificat dimidium obolũ.

Virgula æqualiter iacẽs & porrecta ſimpliciter ſignificat obolum.

Geminata virgula duo oboli ſunt.

T Latinum ſignificat obolos tres.

F Latinum ſignificat obolos quatuor.

E Latinum demonſtrat obolos quinque.

Oboli verò ſex propterea caracterem non habent quod in vna dragma ſex veniãt, quòd C eſt pondus denarij argentei.

Heta litera ſignificat ſiliquas viij. id eſt tremiſſem.

N Latinum ſignificat nomiſma Græcum, id eſt, ſolidum.

Iota adiũcta beta ſignificat dimidiũ ſolidũ.

Virgulæ duæ ex vno angulo à læua in dextram ſe diuidentes, ſignificant dragmam: quã etiam olcem appellant.

N Latinum adiuncto gamma Græco ſignificat ſemiunciam.

Gamma autem Græcè literæ o Latinum in fine adiunctum, ſignificat vnciam.

D Lambda Græcum per medium ſui i Latinum adiectum, ſignificat libram.

Kappa Græcum circa finem cornuum adiuncto y Græco ſignificat cyatum.

Si verò o Latinum habuerit adiunctũ eminã demonſtrat quam Græci cotylen vocant.

Xi Græcum ſi habuerit iunctum E Latinum ſignificat ſextarium.

Si verò o Latinum habuerit adiũctum, indicat acitabulũ, quòd Græci oxifalon vocãt.

M grecũ ſuperpoſito n latino ſignificat mna.

A Latinum in fine habens Lambda Græcum ſignificat talentum.

Alpha Græcum in dextro brachio ſuperiori o litera coniuncta chœnix eſt.

ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE
ETYMOLOGIARVM,
Liber XVII.

CAPITA LIBRI DECIMISEPTIMI.

1 *De autoribus rerum ruſticarum.*
2 *De cultura agrorum.*
3 *De frumentis.*
4 *De leguminibus.*
5 *De vitibus.*
6 *De arboribus.*
7 *De proprijs nominibus arborum.*
8 *De arboribus aromaticis.*
9 *De herbis aromaticis vel communibus.*
10 *De oleribus.*
11 *De odoratis oleribus.*

De Autoribus rerum ruſticarum. *CAP. I.*

REerum ruſticarum ſcribendi ſolertiam apud Græcos primus Heſiodus Bœotius humanis ſtudiis contulit, deinde Democritus* magnus quoque Carthaginenſis in xviij. voluminibus ſtudium agricolationis cōſcripſit. Apud Romanos autem de agricultura primus Cato inſtituit, quam deinde Marcus Terentius expoliuit, mox Virgilius laude carminum extulit. Nec minus ſtudium habuerunt poſtmodum Cornelius Celſus & Iulius Atticus, Æmilianus ſiue Columella, inſignis orator, qui totū corpus eiuſdem diſciplinæ complexus eſt.

al. Magus.

Primum ad aratrum boues iunxiſſe ferunt quendam priuatum hominem & fulminatū nomine Homogirum. Quidam autem Oſirim dicunt eſſe artis huius inuentorem. quidam Triptolemum. Et hic quæſtio eſt, quomodo prima Ceres ferro in grçcia vertere terram inſtituit, ſed ferro qualicunque, non ſpecialiter vomere aut aratro. Stercorandi agri rationem primus induxit quidam nomine * Stercutus in Italia. Cuius ara * apico dedicata eſt Romæ. Hic plura inſtrumenta agriculturæ reperit, primuſque agros firmauit. Eundem quidam Saturnum putauerunt: vt maiorē illi nobilitatem facerent hoc nomine, quo ſplendidè ſonaret, & dignitatem tituli compararet.

Plin. Stercutius. al. à Pico.

De Cultura Agrorum. *CAP. II.*

CVltura eſt qua frumenta vel vina magno labore quæruntur, ab incolendo vocata. Diuitiæ enim antiquorum in iis duobus erāt
E bene paſcere & bene arare. Cultura agri cinis aratio, intermiſsio, incenſio ſtipularum, ſtercoratio, occatio, runcatio.

Cinis eſt incendium per quod ager inutilē humorem exudat.

Aratio dicta, quia de ære prius terræ culturam exercebant, antequā ferri fuiſſet vſus repertus. duplex eſt autē aratio, vernalis & autumnalis.

Intermiſsio eſt qua alternis annis vacuus ager vires recipit.

Stercoratio eſt lætaminis aſperſio. Stercus autem vocatum vel quia ſternitur in agris, vel quòd extergi oporteat quicquid ſordium in
F ciuitate redundat. Idem & fimus eſt, qui per agros iacitur. Et dictus fimus quòd fiat imus, id eſt ſtercus quod vulgo lætamē vocatur, eo quod ſuo nutrimēto læta faciat germina, reddatque pinguia arua & fœcunda.

Occatio eſt cùm ruſtici ſatione facta bubus dimiſſis grandes glebas cædunt & ligonibus frangunt: & dicta occatio quaſi obcæcatio, quòd operiat ſemina. Occare igitur eſt operire ſemina terra, vites vel arbores.

Runcatio eſt à terra herbas euellere. Nam rus terra eſt.

Sulcus à ſole vocatus, quòd proſciſſus ſolē capiat.

Veractum dicitur, quaſi verè actum id eſt
G verno aratum.

Proſciſsio eſt aratio prima cùm adhuc durus eſt ager.

Satio dicta quaſi ſeminis actio, vel quæ fit ſatorum actio. Serere autem vocatum, quia hoc cælo ſereno faciendum eſt: non per imbres. Hinc eſt & illud Virgilianum, Nudus ara, ſere nudus. Meſſis à metendo, id eſt recidendo dicta.

Seges autem de ſemine dicta quòd iacimus, ſiue à ſectione.

De Frumentis. *CAP. III.*

PRima Ceres cepit vti frugibus in græcia, & habere ſegetes tranſlatis aliunde ſemi-
H nibus. Huius meminit Ouidius dicens, Prima Ceres vnco glebam dimouit aratro, Prima dedit fruges alimentáque mitia terris.

Frumenta ſunt propriè quæ ariſtas habent: fruges autem reliqua: frumēta autem vel fruges à frumendo, hoc eſt à veſcendo dictæ. Nā frumen dicitur ſumma pars gulæ.

Primitiæ

Primitiæ propriè ſunt quę de fru[…]gibus precerpuntur.

Triticum vel à tri[…]ta dictum quod puriſſimum horreo condatur, vel quia granum eius commolitur & teritur.

Far dicitur, eo quod initio frangeretur. Apud antiquos enim molarum vſus nõdum erat: ſed fumẽtum in pila miſſum frangebant & hoc erat genus molendi.

Adoreum tritici genus, quod idem vulgo ſemen dicitur.

Edor quondã appellatum ab edendo, quia primo eo vſi ſunt homines, ſiue quia in ſacrificio ipſius generis panis ad aras offerebatur. F
Vnde adorea ſacrificia dicuntur.

Siligo genus tritici à ſelecto dictum. Nam in pane eius ſpecies præcipua eſt.

Trimenſe triticum ideo nũcupatum, quia ſatum poſt tres menſes colligitur. Nam vbi propter aquam aliámue cauſam matura ſatio omiſſa eſt, præſidium ab hoc petitur.

Alica græcum nomen eſt.

Alicaſtrum ſimile eſt alicę, pondere & bonitate præcipuum.

Hordeum dictum, quòd præ cæteris generibus frumenti aridum antè fiat, vel quod ſpica eius ordines habeat. [V. c. ſex ordines.] Horum tria genera. G
Primum hexaticum vocatur, eo quod ſpica eius ſex ordines habeat, quòd quidam canterinum appellant, quoniam animalia melius quàm triticum paſcit, & homines ſalubrius quàm malum triticum. Alterum diſtichõ, eo quòd duos ordines habeat, hoc plerique calaticum vocant. Tertium trimenſe, quia dum cogit neceſſitas verno ſeminatur & celeriter colligitur.

Scindula à diuiſione vocata. [al. Scandula.] Duplex enim eſt, ſcinditur, id eſt diuiditur.

Centenum appellatum, eo quòd in pleriſque locis iactus ſeminis eius in incremẽtum frugis centeſimum renaſcantur.

Hinc & milium à multitudine fructus vocatum.

Panicium dictum, quòd in multis regioni- H
bus ex eo panis vice homines ſuſtentẽtur, quaſi panis vitium.

Piſtum à paſtu.

Saſamum græcum nomen eſt.

Farrago dicta à farre. Eſt enim herba hordeacea adhuc viridis: necdum granis ad maturitatem turgentibus.

Spicam de maturis frugibus abuſiuè dicimus. Nam propriè ſpica eſt, cùm per culmi folliculum, id eſt extremum tumorem ariſtæ adhuc tenues in modum ſpiculi eminent.

Ariſta appellata, quòd prius ipſa areſcat.

Culmus eſt ipſe calamus ſpicę qui à radicibus naſcitur. Et dictus culmus, quaſi calamus.

Folliculus eſt theca frumenti, in qua granũ ſeruatur interius. Hæc ſuper ſpicam vallo inſtructa munimen prætendit, ne auium minorũ morſibus ſpica ſuis fructibus exuatur, aut veſtigiis proteratur.

Stipulæ ſunt folia ſeu vaginæ, quibus culmus ambitur atque fulcitur, ne pondere frugis * curuetur qua ambiunt culmum. [al. curuentur quæ.] Et dicta ſtipula quaſi vſta, & quaſi vſtipula. Stipula dicta ab vſto: collecta enim meſſe vritur propter culturam agri. Item ſtipula, vel quia pars eius vritur, pars interdum pro palea præciditur.

Palea à quibuſdam vocari dicitur, quòd pala ventiletur, vt frumenta purgentur. Gẽtiles autem paleam à quadam Pale frugum inuentrice vocauerunt: quam Cererem eſſe volũt. De qua Virgilius, Te quoque magna Pales, & te memorande canemus. Item alij à pabulo nuncupatam dicunt paleam, quòd ea primùm ſola in paſcẽdis animalibus paſtus præbebatur. Cuius natura ex contrario tantùm eſt frigida, vt obrutas niues fluere non ſinat: adeo calida, vt matureſcere poma compellat.

De Leguminibus. CAP. IIII.

Legumina à legendo dicta, quaſi electa. Veteres enim meliora quæque legebant: ſiue quòd manu legantur, neque ſectionem requirant.

Leguminum plurima genera, ex quibus faba, lens, piſa, faſelum, cicer, lupinum gratiora in vſu hominum videntur.

Faba gręca etymologia à veſcendo vocabulum ſumpſit, quaſi faga. φάγειν enim gręcè comedere dicitur. Primum enim homines hoc legumine vſi ſunt. Huius ſpecies duę, quarum altera communis, altera Ægyptia.

Faba freſa dicta, eo quòd eam homines frẽdãt, id eſt frangant, id eſt molẽdo cõminuant.

Lens vocata, quòd humida & lenta eſt, vel quòd adhæret humi.

Faſelũ autem & cicer gręca nomina ſunt, ſed faſelum vile genus leguminis, quia omne quod abundat vile eſt, hoc autem ſemẽ abũdanter inuenitur.

Lupinum græcum & ipſum nomen eſt, de quo Virgilius, —Triſtéſque lupini, quia vultum guſtantis amaritudine, contriſtant, vnde & illud prę amaritudine, nec vermis nec vllum animal comedit.

Medica, vicia, eruũ pabulorũ optima ſunt.

Medica dicta, quia à Medis tranſlata eſt in græciã, tempore quo eum Xerxes rex Perſarum inuaſit. Hæc ſemel ſeritur & decem annis permanet, ita vt quater vel ſexies poſſit per annum recidi.

Vicia dicta, quod vix ad triplicẽ perueniat E fructum: cùm alia legumina prouentũ habeant fertilẽ, vnde & Virg. Et tenuis fœtus viciæ.

Piſa quòd ea penſabatur aliquid auri minutum.

Nam pis aurum dicitur.

Eruum à græco trahit vocabulum. Hoc enim illi ἐρέβινθον dicunt, quod dum ſit quibuſdam pecoribus infeſtum, tauros tamen pingues efficit.

De Vitibus. CAP. V.

VItis plantationem primus Noe inſtituit, rudi adhuc ſeculo. Apud Græcos autem inuentorem vitis Liberum appellant. Vnde & eum gentiles poſt mortem deum eſſe vo- F luerunt.

Vitis dicta, quòd vim habeat citius radicãdi. Alij putant vites dictas, quòd inuicem ſe vittis innectant, viciniſque arboribus reptando religentur. Eſt enim earum natura flexibilis, quia quaſi brachiis quibuſdam quicquid comprehenderint ſtringunt.

Labruſca eſt vitis agreſtis quæ in terræ marginibus naſcitur. Vnde & labruſca dicta à labris & extremitatibus terræ.

Codex dictus, quaſi caudex. Sic enim & veteres clodum pro claudo dicebant.

Sarmentum à ferendo, quaſi feramentum.

Malleolus eſt nouellus palmes innatus prioris G anni flagello, cognominatus ob ſimilitudinem rei: quòd in ea parte qua deciditur ex veteri ſarmento prominens vtrumque mallei ſpeciem præbeat.

Spadones ſunt ſurculi fruge carentes, ex ipſa appellatione, quòd ſint inhabiles fructu & ſterilitate affecti.

Sagittam ruſtici vocant nouiſſimam partẽ ſurculi: ſiue quia longius receſſit à matre, & quaſi proſiliuit: ſeu quia acuminis tenuitate teli ſpeciem præfert.

Summitates vitium & fruticũ flagella nuncupantur, eo quòd flatu agitentur.

Palmes vitis materia mollis, quia per nouel H la brachia emiſſus fructum affert. Nam ideò ruſtici partem vitis palmitem vocant. Palmes enim diminutiuũ nomen eſt, quòd nomẽ paragogum dicitũr, quòd à palma deriuetur. Palma enim habet nomen * proprium, quòd dicitur principale, ab eo quòd ex ſe deriuatum faciat.

al. πρωτότυπον.

Pampinus eſt folium cuius ſubſidio vitis à frigore vel ardore defenditur, atque aduerſus omnem iniuriam munitur. Qui ideo alicubi interciſus eſt, vt & ſolem ad maturitatẽ fructus admittat & vmbram faciat. Et dictus pãpinus, quòd de palmite pendeat.

Caprioli dicti quòd capiant arbores, ſunt enim ci[...]cinni ſiue vncinoli: quibus ſe innectere vites & [...] ſuſpẽdere ſolent arboribus, quo adminiculo freti pal[...]mites ventos ac turbines continere queant, & ſine lapſu pediculorum fructus ſuos ſuſtineant, ac ſeſe vaga proceritate diffundant.

Corimbi ſunt annuli qui proxima quæque ligant & comprehendunt: ne longius laxati palmites ventorum flatibus diſſipentur.

Vuæ dictæ quod intrinſecus humore ſunt plenæ, ſuccique & pinguedinis. Nam humidum eſt, quod exterius humorem habet, vuidum quod interius.

Acinus botrus eſt.

Racemus eſt botrionis pars, & botrio græcum eſt.

Suburbanæ vuæ quædam dicuntur, quia fructus earum ad eſcam velut pomum in vrbibus venditur. Commendat enim eas & ſpecies & ſaporis iocunditas, ex quibus ſunt præcoquæ, duracinæ, purpureæ, dactyli, Rhodiæ, Lybicæ, Ceraunię Stephanitæ, Tripedianæ, Vnciariæ, Cidonitæ.

Præcoquæ vocatæ, quod cito matureſcant, & ante omnes ſole coquantur. Has λάγως dicunt, quod currant ad maturitatem velociter vt lepus. Duracinæ autem per totam hiemẽ: * Veniculæ & Numeſianæ.

al. Venuculæ.

Purpureæ à colore dicuntur.

Dactyli à longitudine.

Rhodiæ & Lybicæ à regionibus nuncupatæ ſunt.

Ceraunię verò quod rubeant velut ignis.

Stephanitæ à rotunditate.

Vnciariæ à magnitudine.

Genera autem vuarum quæ vino deſeruiunt plurima. Ex quibus aminea dicta, quaſi ſine minio, id eſt ſine rubore. Album enim vinum reddit, quæ cùm ſint vnius nominis, non vnam ſpeciẽ reddit. Amineæ enim duæ geminæ ab eo dictæ quod duplices vuas mittunt.

Aminea lagana, quia plus omnibus laneſcit lanugine.

Rubiliana dicta, quia eius materia rubet.

Fecinia minuti acini & duræ cutis vuas habet, nobilitate Amineam ſequitur, fœcunditate præcedit. Quam proinde Feciniã vocant, quod plus quàm cæteræ feces afferat.

Apianæ vinum dulce faciunt: quas niſi cito legas pluuiis & ventis, & maximè apibus infeſtantur, quarum deprædatione apianæ cognominatæ ſunt.

Balanitę à magnitudine nomẽ ſumpſerũt. * Balanim etiam Græcè grande vocata.

fortaſſe ita legendũ, eſt βάλανος enim græce glandẽ ſignificat.

Biturica à regione nomen ſortita eſt, turbines & pluuias & calores fortiſſimè ſuſtinens, nec

nec in macra terra deficiens, huius meriti & baſiliſca eſt.

Argitis grçcula vitis generis albi, fertilis, vaſtam materiam, & breue, & latum foliũ mittens: cuius fructum niſi primo tempore colligas, aut ad terram decidet, aut humore putreſcit.

Inerticula nigra eſt, quam græci amaraciõ vocant, boni vini & lenis, à quo etiam nomen traxit, quòd iners in tentandis neruis habeatur, quamuis guſtu non ſit hebes.

Mareoticæ à regione Ægypti Mareotis dictæ, vnde prius venerunt, ſunt enim, & albæ & nigræ.

Elbolæ quas quidam varias appellant, neque purpureę, neque nigræ: ab elbo colore ita dictæ, ſubalbi tamen muſti. Elbum enim eſt inter nigrum candidúmque colore. Nam elbum nec album nec nigrum eſt.

Tertius locus vitium quæ ſola fœcunditate commendantur, abundãtia copioſa, multúmque vini fluens.

Viticionia vuas magnas magis quàm multas habet: nomen autẽ inde hoc ſumens quòd multum vini fluat.

Siriaca, vel quia de Syria allata, vel quia nigra eſt.

Multa autem genera vitium ſunt quæ tamen mutatione loci, & qualitatem & nomẽ amittunt.

Vitibus inter cætera magis iſta conueniũt, oblaqueatio, putatio, propaginatio, foſſio.

Oblaqueare eſt circa codicem terram aperire & velut lacus efficere. Hoc aliqui excodicare appellant.

Putare eſt virgam ex vite ſuperfluam reſecare cum flagellis luxuriat. Putare enim dicitur purgare, id eſt amputare.

Traducere tranſducere. Propaginare verò flagellum vitis terræ ſubmerſum ſternere, & quaſi porro pangere. Hinc propagines ac propagare & protendere dicuntur.

Fodere verò eſt foueam facere, quaſi fouere.

De Arboribus, CAP. VI.

ARborum nomen ſiue herbarum ab aruis inflexum creditur, eo quòd terris, fixis radicibus adhærent. Vtraque autem ideo ſibi pene ſimilia ſunt, quia ex vno alterum gignitur. Nam dum ſementem in terram ieceris: herba prius oritur, dehinc confota ſurgit in arborem, & infra paruum tempus quam herbam videras, arbuſtam ſuſpicis.

Arbuſta arbor nouella & tenera in qua inſertio fieri poteſt, & dicta arbuſta, quaſi arboris haſta. Alij arbuſtum locum in quo arbores ſunt volunt accipere, ſicut ſalictum. Sic

A & virectum vbi virgulæ nouellæ & virentes.

Arbor autem & fructifera & ſterilis, arbos autem non niſi fructifera. Genere autem fœminino arbores dicimus, poma vero neutro.

Frutex breuis eſt appellatus, quod terram fronde tegat: cuius plurale nomen fruteta arbor alta eſt.

Sylua vero ſpiſſum nemus & breue. Sylua dicta quaſi xilua, quod ibi ligna cędantur. Nã græci ξύλον lignum dicunt. Multa enim latina nomina græcam plerumque etymologiã recipiunt.

Nemus à numinibus nuncupatum, quia pagani ibi idola conſtituebant. Sunt enim B nemora arbores maiores, vmbroſæ frondibus.

Lucus eſt dẽſitas arborum ſolo lucem detrahens, tropo per antifraſin, eo quod non luceat, ſiue à luce quod in eo lucebant funalia vel cerei propter nemorum tenebras.

Saltus eſt dẽſitas arborum alta vocata hoc nomine: eo quod exiliat in altum, & in ſublime conſurgat.

Auiara ſecreta nemora dicta, quod ea aues frequentant.

Recidiua arborum ſunt quæ aliis ſectis repullulant. Alij recidiua à cædendo dicunt, quia poſt caſum naſcuntur. Alij à recidendo C & repullulando dixerunt: ergo recidiuum vbi mors aut caſus.

Inſitio dicitur, cùm fiſſo trũco ſurculus fœcundæ arboris ſterili inſeritur, aut oculorum impoſitio, cum inciſo cortice, libro alienæ arboris germen immittitur.

Plantæ ſunt de arboribus: Plantaria vero quæ ex ſeminibus nata ſunt cum radicibus, & à terra propria transferuntur.

Ceſpites frutices ſunt, quaſi cuſpites vel quaſi circa pedes.

Frondes quod ferant virgulta vel vmbras, ſunt autem cauſa vmbrarum.

Oculi nodi ſunt ex quibus frõdes exeunt.

D Radix appellatur, quod quaſi radiis quibuſdam fixa terris, in profunda dimergitur. Nam phyſici dicunt parem eſſe altitudinem radicum & arborum. Alij radicem à ſimilitudine radiorum dictam putant, vel quia ſi eradatur non repullulat.

Truncus eſt ſtatura arboris inſiſtẽs radici.

Corticem veteres corucem vocabant. Dictus autem cortex, quod corio lignum tegat.

Liber eſt corticis pars interior dictus à liberato cortice id eſt ablato. Eſt autẽ medium quoddam inter lignum & corticem.

Rami ſunt qui de trunco manant, ſicut à ramuſculis cætera.

Surculi à præciſione ſerræ nuncupati.

Virgultũ eſt, quod de radice pullulat, ramus qui de ipſo robore arboris. virga quæ de ramis. Propriè autem Virgultum appellatur, quod ad radicẽ arboris naſcitur, & quaſi inutile ab agricolis amputatur. Et hinc dictum virgultum, quia ex virga tollitur. Virga à virtute dicitur, quòd vim in ſe multam habeat, vel à viriditate, vel quia pacis indicium eſt, quòd vim regat. Vnde hac vtuntur magi ad placandos inter ſe ſerpentes, & idcirco in ea hos ſuſtinent illigatos. Hac etiam philoſophi & reges ac magiſtri & nũcij & legati vtuntur.

Flagella dicuntur: vt prædiximus, ſummæ arborum partes, ab eo quod crebros vẽtorum ſuſtinent flatus.

Cimas vocatas dicunt quaſi comas.

Folia græcè φύλλα dicuntur, inde eſt ad nos hoc nomen per deriuationem tranſlatum.

Flores nominati, quòd cito defluant de arboribus, quaſi fluores, quòd cito ſoluantur. In his duplex gratia, coloris & odoris. Auſtro enim flores ſoluuntur. Zephyro fiunt.

Germen dicimus ſurculum prægnantem, à gerendo: vnde & germinatio.

Fructus nomen accepit à frumine, id eſt eminente gutturis parte qua veſcimur. Inde & fruges. Fructus autem propriè dicuntur agrorum & arborum, quibus vtique vtimur. In animalibus verò abuſiuè & tranſlatiuè vocamus fructum.

Poma dicta ab opimo, id eſt à copiæ vbertate. Matura dicuntur, quia apta ſunt ad manducandum: ſic & immatura, quia priuſquam matura fiant, dura ſunt ad manducandum.

Ligna dicta, quia incenſa conuertuntur in lumen. Vnde & * licinium dicitur, quòd lumen det. al. luciniũ.

* Haſtula à tollendo nuncupata, quaſi abſtula. fomes eſt haſtula quæ ab arboribus excutitur, recidione aut haſtulæ ambuſtæ, aut ligno cauata, à fungis nomine accepto, quòd ita capiat ignem. De quo Virgilius. Rapuitque in fomite flammam.

Ita hodie Hiſpani Haſtillas vocãt, quæ Græci κάρφη.

Torris lignum aduſtum: quem vulgus titionem appellat extractũ ex foco, ſemiuſtum & extinctum.

Quiſquiliæ ſtipulæ immixtæ ſurculis & foliis aridis. Sunt autem purgamenta terrarum.

Caries putredo lignorum, dictum hoc nomine, quòd eueniat lignis virtute carentibus.

De Propriis nominibus arborum. CAP. VII.

PAlma dicta, quia manus victricis ornatus eſt, vel quòd oppanſis eſt ramis, in modum palmæ hominis. Eſt enim arbor inſigne victoriæ, proceróque ac decoro virgulto, diuturníſque frondibus veſtita, & folia ſua ſine vlla ſucceſſione conſeruans. Hanc græci φοίνικα di-
E cũt: quòd diu duret, ex nomine auis illius Arabiæ quæ multis annis viuere perhibetur. Quæ dum in multis locis naſcatur: non in omnibus fructus perficit maturitatem. Frequenter autem in Ægypto & Siria. Fructus autem eius dactili, à digitorum ſimilitudine nuncupati ſunt: quorum etiam & nomina variantur. Nam alij appellant palmulas, ſimiles mirobalani. Alij Thebaici: qui & Nicolai. Alij nucales quos Græci χαρυωτὰς vocant.

Laurus à verbo laudis dicta. Hac enim cũ laudibus victorum capita coronabãtur. Apud antiquos autem laudea nominabatur, poſtea d litera ſublata & ſubrogata r dicta eſt laurus
F vt in auriculis quæ initio audiculæ dictę ſunt, & medidies, qui nunc meridies dicitur. Hanc arborem græci δάφνην vocant, quòd nunquã deponat viriditatem, inde illa potius victores coronantur. Sola quoque hæc arbor vulgo fulminari minimè creditur.

Malum à græcis dictum, quòd ſit fructus eius pomorum omnium rotundiſſimus. Vnde & hæc ſunt vera mala, quæ vehementer rotunda ſunt. Malum Matianum à loco vocatum, vnde prius aduectum eſt. Nam multæ arbores nomina ex prouinciis & ciuitatibus de quibus allatæ ſunt acceperunt. Virgilius, Amãtibus quid ex malo quæri ſoleat oſtẽdit.

G Mala cidonia nomen ſumpſerunt ex oppido, quòd eſt in inſula Creta, de qua dicere ſolent græci, vrbium Cretẽſium matrem Cidoniam: ex cuius pomo cidonitum conficitur. Fit quoque ex ea & vinum quo languentium deſideria falluntur. Nam ſpecie & guſtu & odore cuiuſlibet vini veteris imaginẽ repræſentat.

Malomellum à dulcedine appellatũ, quòd fructus eius mellis ſaporem habeat, vel quòd in melle ſeruetur, vnde & quidam. Si tibi Cecropio ſaturata cidonia melle Ponentur dicas: hæc melimella placent. al. melimelum.

Malum punicum dicitur, eo quòd ex Puni-
H ca regione ſit genus eius tranſlatum. Idem & malogranatum, eo quòd inter corticis rotunditatem granorum contineat multitudinem. Arbor autem malogranata eſt generis fœminini, pomum verò generis neutri. Flores malorum à græcis appellati ſunt * quitinas: Latini caducum vocant. Agreſtium autem malorum flores Græci βαλαύστιον appellauerunt, quorum alij albi, alij purpurei, alij roſei reperiuntur ſimiles floribus mali punici. Negant medici mali punici cibo noſtra corpora nutriri: ſed eo ſic opinantur vtendum vt medicari potius non alere videatur. Cor. κύτινοι.

Malum perſicum, cuius breuis admodum vita conceſſa eſt, trium generum eſſe fertur,

Duracenum, Armeniacum, & Perſicũ. Duracenum nũcupatur pro eo quod pomũ eius in guſtu* acorem referat. (al. æquorem) Armeniacũ dicitur, quod primum genus ab Armenia ſit aduectũ. Perſicum vocatum, quòd eam arborẽ primus in Ægypto ſeuerit Perſeus, à quo ſe oriundos Ptolemæi ferebant. Hæc in Perſide fructum generat interfectoriũ, apud nos autẽ iocundũ ac ſuauem. Horum aliud præcox, aliud vocatur æſtiuum.

Medica arbor cuius nomen etiã in carminibus Mantuanis inclaruit, aſportata primum à Medis, vnde & vocabulũ ſumpſit. Hãc græci κιδρόμηλον Latini citriam vocant, quod pomũ eius ac folia cedri odorem referant. Malũ eius inimicum venenis, & hoc eſt quòd idem poëta intelligi voluit, cùm tradat ex illa foueri animã. Hæc arbor omni penè tempore plena eſt pomis, quæ in ea partim acerba partim matura, partim adhuc in flore ſunt poſita, quod in cæteris arboribus rarum eſt.

Mella quã Græci loton appellant quæ vulgo propter formã & colorem faba Syrica dicitur. Arbor enim eſt magna, fructum ferens commeſtibilem, maiorem pipere, guſtu ſuauem, vnde & mella vocata eſt.

Coquimella quam Latini ob colorẽ primũ vocãt, alij à multitudine enixi fructus nixam appellant. Cuius generis Damaſcena melior à Damaſco oppido vnde prius aſportata eſt, dicta: cuius ſolum pomum ſtomacho mederi probatur: nam cætera noxia perlubentur. Hæc ſola arbor gummi glutinoſum, & compactiuũ diſtillat, quo & medici & ſcriptores vtuntur.

Oleomella naſcitur in Palmaria Syriæ ciuitate, ex eo ita appellata, quòd ex trunco oleum defluat in craſſitudine mellis, ſaporis ſuauis.

Pomelida ſorbo ſimilis, medioeris arbor & flore cãdidulo, dicta quòd* (al. dulcis) dulcedine ſit eius fructus & acuto ſapore commixtus. Hæc arbor ætate durat exigua.

Meloſos arbor in Aphrica punica lingua vocata, ex qua profluit lentus ſuccus, qui à loco Ammoniacus nominatur.

Meſpila arbor ſpinoſa, fructu ſimilis malorum: ſed paulò breuiore, vnde & appellata, quod pilulæ formam habeant eius poma.

Pirus vocata videtur, quod in ignis ſpeciem formata eſt. nam hoc genus pomi ab amplo incipit, & in anguſtum finit, ſicut ignis. Pirus autem arbor, fructus eius pirũ eſt. Cuius multæ ſpecies, ex quibus Cruſtumia ſunt pira ex parte rubẽtia, ab oppido Cruſtumio nominata. Poma piri iumentis impoſita, vel ſi pauca vehementer oneroſa dicuntur eſſe.

A Ceraſus à Ceraſo vrbe Ponti vocata. Nam Lucullus cùm Ceraſum ciuitatem Ponti deleſſet, hoc genus pomi inde aduexit, & à ciuitate ceraſum appellauit. Arbor autem ceraſus, pomum verò ceraſum dicitur. Hoc etiã & ante Lucullũ erat in Italia, ſed durum, vnde & cornum appellatum eſt. Eſt autẽ arbor apta haſtilibus. Vnde & Virgilius, Bona bello cornus.

Ficus Latinè à fœcũditate vocatur. Feracior enim eſt cæteris arboribus. Nã ter quatérque per ſingulos annos generat fructũ, atque altero matureſcente alter oboritur. Hinc & Caricæ à copia nominatæ. Ficus Ægyptia fœcun-B dior fertur, cuius lignũ in aqua miſſum illico mergitur, & cũ in limo aliquãdiu iacuerit, deinde in ſuperficiẽ ſuſtollitur verſa vice naturę quãdo madefactũ debuit humoris põdere reſidere. Antea athletæ ficis alebantur. priuſquã eos Pytagoras exercitator ad carnis vſum qui fortior cib* eſt, trãſtuliſſet. A ſenibus quoque in alimentũ ſumptæ ſępius ficus, rugas eorum feruntur diſtẽdere. Tauros quoque ferociſſimos ad fici arborẽ colligatos repente mãſueſcere dicunt.

Caprificus appellata, eo quod parietes quibus innaſcitur carpitur. Rumpit enim & prodit ex latebris quibus concepta eſt. Alij putãt C caprificum dictum, quod ficus arbor eius remedio fœcundetur.

Morus à Græcis vocata, quam Latini rubũ appellant, eo quod fructus vel virgulta eius rubent. Eſt enim morus ſylueſtris fructus afferẽs, quibus in deſerto paſtorum fames vel penuria confouetur. Huius folia ſuperpoſita ſerpenti: feruntur interimere eum.

Sicomorus ſicut & morus ſunt Græca nomina. Dicta autem ſicomorus, quod ſit foliis ſimilis moro. Hanc Latini Celſam appellant ab altitudine, quia non eſt breuis vt morus.

Nux appellata: quod vmbra vel ſtillicidium D foliorũ eius proximis arboribus noceat. Hãc alio nomine Latini iuglandem vocant, quaſi Iouis glandem. Fuit enim hęc arbor conſecrata Ioui, cuius pomum tantam vim habet, vt miſſa inter ſuſpectos herbarũ vel fungorũ cibos, quicquid in eis virulentum eſt* exudet (al. exſudat) rapiat atque extinguat.

Nuces autem generaliter dicuntur omnia poma tecta corio duriori, vt pineæ, nuces, auellanæ, glandes, caſtaneæ, amigdalæ. Hinc & nuclei dicti, quod ſint duro corio tecti. At contrà poma omnia mollia, mala dicta: ſed cum adiectione terrarum in quibus antea nata ſunt, vt perſica, Punica, Matina, Cidonia, & c.

Amygdala nomen Græcum eſt, quòd Latinè nux longa vocatur. Hanc alij nucidã vocant, quaſi minorem nucem. De qua Virgilius. Cùm ſe nux plurima ſyluis Induit in florem. Cũctis enim arboribus prior ſe flore veſtit, & ad ferenda poma, arbuſta ſequentia præuenit.

Auellana ab Auellano Campaniæ oppido vbi abundant cognominatæ ſunt. Hæc à græcis ponticæ appellantur, eo quod circa ponticum mare abundent.

Caſtaneam Latini à græco appellant vocabulo. Hanc enim Græci κάστανον vocãt, propter quod fructus eius gemini in modum teſticulorum intra folliculum reconditi ſunt, qui dum eiiciuntur quaſi caſtrantur. Hæc arbor ſemel, vt exciſa fuerit, tanquam ſylua expullulare conſueuit.

Ilex ab electo vocata. Huius enim arboris fructum homines primum ad victũ ſibi elegèrunt, vnde poëta, Mortales primum ructabãt gutture glandem. Prius enim quàm frumenti vſus eſſet antiqui homines glande vixerunt.

Suberies arbor ex qua validiſſimus cortex natatorius extrahitur. Et ideo appellata ſuberies, eo quod fructus eius ſues edunt: porcorũ enim ſunt alimenta non hominum, & dicta ſuberies quaſi ſubedies.

Fagus & eſculus arbores glandiferę ideo vocatæ creduntur, quòd harum fructibus olim homines vixerunt: cibumque ſumpſerunt, eſcámque habuerunt. Nam eſculus ab eſca dicta; fagus verò à Græco vocabulum traxit. φάγειν enim Græcè comedere dicitur.

*Silicon quam Latini corruptè ſiliquam vocant, ideo à Græcis tale nomen accepit, eo quod ligni eius fructus dulcis. ξύλον quippe dicunt lignũ γλυκὺ dulce. Huius arboris pomo ſuccus expreſſus acatia à græcis dicitur. [al. Silicon, fortè ξυλόγλυκον.]

Piſtacia quod cortex pomi eius nardi piſtici odorem referat.

Pinus arbor picea ab acumine foliorum vocata. Pinum enim antiqui acutum nominabant. Pinum autem aliam pitin, aliam græci πεύκην vocant, quam nos piceam dicimus, eo quod defudat picem. Nam & ſpecie ſibi differunt. In* Germaniæ autem inſulis huius arboris lacrima gignit electrum. Gutta enim defluens rigore vel tempore in ſoliditatẽ dureſcit, & gemmã facit de qualitate ſua nomẽ accipiens, id eſt ſuccinum; eo quod ſuccus ſit arboris. Pinus creditur prodeſſe cunctis quæ ſub ea ſeruantur, ſicut nux nocere omnibus. [al. fortè Carmaniæ.]

Abies dicta, quod præ cæteris arboribus lõge eat & in excelſum promineat. Cuius natura expers eſt terreni humoris, ac proinde habilis atque leuis habetur. De qua Virgilius. Et caſus abies viſura marinos. quia ex ea naues fiunt. Hanc quidã Gallicum vocant propter candorem. Eſt autem ſine nodo.

E

Cedrus quã Græci κέδρον vocant: quaſi* ceomenes drioſioron, id eſt arboris humor ardẽtis, cuius folia ad cypreſſi ſimilitudinem reſpondent. Lignum verò iocundi odoris eſt & diu durans: nec à tinea vnquam exterminatur. De qua Perſius. Et cedro digna locutus. Scilicet propter durabilem perpetuitatem. Vnde & in templis propter diuturnitatem ex hoc ligno lacunaria fiunt. Huius ligni reſina cedria dicitur, quæ in conſeruãdis libris adeo eſt vtilis, vt perliniti ex ea nec tineas patiãtur nec tempore conſeneſcant. Naſcitur in Creta, Aphrica atque Siria. [Ex Cõic. χεομένη δρυὸς ὀπὸς ἰσ... metſi ridicula eſt etymologia.]

F

Cypreſſus Græcè dicitur quod caput eius à rotunditate in acumen erigitur. Vnde & conon vocatur, id eſt alta rotunditas. Hinc & fructus eius conus, quia rotunditas eius talis eſt, vt conum imitetur. Vnde & coniferę cypariſſi dicuntur. Huius lignũ cedro penè proximam habet virtutem. Tẽplorum quoque trabibus aptum, impenetrabili ſoliditate nũquam oneri cedit: ſed ea qua in principio fuerit firmitate perſeuerat. Antiqui cypreſſi ramos prope rogũ conſtituere ſolebant, vt odorem cadauerum dum vrerentur comprimerent iocunditate odoris ſui. [al. κυπάρισσος] [al opprimerent.]

G

Iuniperus Græcè dicta: ſiue quod ab amplo in anguſtum finiat, vt ignis: ſiue quod cõceptum diu teneat ignẽ: adeo vt ſi prunæ ex eius cinere fuerint opertæ, vſque ad annum perueniant. πῦρ enim apud græcos ignis dicitur. Iuniperus autem alia parua, alia magna eſt.

Ebenus in India & Æthiopia naſcitur, quæ cæſa dureſcit in lapidem. Cuius lignum nigrum eſt, & cortex leuis vt lauri, ſed Indicum maculoſum eſt in paruis diſtinctionibus albis ac fuluis. Æthiopicum vero, quod præſtãtius accipitur, in nullo eſt maculatum, ſed eſt nigrum leue & corneum. Eſt autem Mareotica palus in India vnde ebenus venit. Lucanus. Ebenus Mareotica, inquit, Ebenus autẽ crepundiis illigatur, vt infantem viſu nigra non terreant.

H

Platanus à latitudine foliorum dicta, vel quod ipſa arbor patula ſit & ampla: Nã πλάτος Græci latum vocant. Expreſſit huius arboris Scriptura & nomen & formam dicens; Quaſi platanus dilatata ſum in plateis. Eſt autem tenerrimus foliis ac mollibus & vitiũ ſimilis.

Quercus ſiue quernus dicta, quod ea ſoliti erant dij gentiũ quærentibus reſponſa* dare, arbor multum annoſa: ſicut legitur de quer- [al. præcanere.]

cu Mambræ, ſub qua habitauit Abrahã: quæ A
fertur vſque ad Conſtantis regis imperiũ per
al. Galla. multa ſecula perduraſſe. Huius fructus* glã-
dula appellatur. E quibus vna agreſtis ὀμφα-
κὶς dicta, parua forma, ſed firmo corpore at-
que nodoſo, quæ medicaminibus & incauſtis
adhibetur, altera βάλανος leuis ac lenis: ac ni-
mium perforata. Lucernarum tantùm vſibus
neceſſaria.

Fraxinus vocari fertur, quòd magis in aſpe-
ris locis mõtaniſque fragis naſcatur. Hinc per
deriuationem fraxinus, ſicut à mõte mõtanus
De quo Ouidius, Et fraxinus vtilis haſtis.

Taxus venenata arbor. Vnde & toxica ve-
nena exprimuntur. Ex hac arcus Parthi &
B aliæ gentes faciunt. Vnde & poëta, Iſtireos
taxi torquentur in arcus. Iſtireos autem dicit
Parthicos.

Acer coloribus impar.

Robur autem generaliter dicitur ex omni
materia quicquid eſt firmiſſimum.

Alnus vocatur quòd alatur amne. Proximè
enim aquæ naſcitur, nec facilè extra vndas vi-
uit. Hinc & tenera & mollis, quia in hume-
cto loco nutritur.

Vlmus nomen accepit, quod vliginoſis lo-
cis & humidis melius proficit. Nam in mon-
tanis & aſperis minus læta eſt.

Larex cui hoc nomen à caſtello Laricino
inditum eſt: ex qua tabulæ tegulis affixæ flam-
mam repellũt, neque ex ſe carbonem ambu- C
ſtæ efficiunt.

Populus dicta, quod ex eius calce multitu-
do naſcatur. Cuius genus duplex eſt. Nã alte-
ra eſt alba, altera nigra. Alba autem populus
dicta, quia folia eius vna parte ſunt alba, alte-
ra viridia. Hæc igitur bicolor habẽs quaſi no-
ctis & diei notas: quæ tẽpora ortu ſolis occa-
ſúque conſtant. Generat etiam reſinam circa
Eridanum fluuium, vel vt alij memorant in
finibus Siriæ.

Tiliam dicunt vocatam, eò quod vtilis ſit
ad vſum telorum nitore & leuitate iaculandi
Eſt enim genus materię leuiſſimæ.

Salix dicta quòd celeriter ſaliat, hoc eſt ve- D
lociter creſcat, arbor lęta vitibus habilis vin-
ciendis. Cuius ſeminis hanc dicunt eſſe natu-
ram, vt ſi quis illud in poculo hauſerit, liberis
careat: ſed & fœminas infœcundas efficit.

Populus autem & ſalix, & tiliá molles ma-
teriæ ſunt, & ad ſculpturam aptæ.

Vimen vocatur, eo quod vim habeat multã
viroris. Natura enim eius talis eſt, vt etiã ſi are-
facta abluatur, vireſcat: deinde excīſa atque
in humo fixa, radicibus ſeſe ipſa dimergat.

*Miricæ quam Latini tramaritiam vocãt: ex
al. tamariciã amaritudine nominata. Guſtus enim eius ni-
mis amarus eſt. Hæc arbor in ſolitudine & ſa-
xoſo humo naſcitur: ex qua etiam arbore ma-
leficis artibus * miſtra, id eſt odia concitari di- al. miniſtra
cuntur. odia, forte

Mirtus à mari dicta, eo quod magis litorea μίσεα id-
arbor ſit. Vnde & Virgilius, Littora mirtetis *eſt odia, ta*
lætiſſima, & Amantes littora mirtæ. Hinc eſt *metſi ridi-*
quòd & à græcis μυρίνη dicitur. Medicorum *cula eſt etymologia*
autem libri hãc arborem aptam ſcribunt mu-
lierum neceſſitatibus plurimis.

Lẽtiſcus, quod cuſpis ipſius lẽtus ſit & mol-
lis. Nam lentum dicimus quicquid flexibile
eſt: vnde & lentũ vimen & vites, Virgilius, Et
lentæ vites: pro, flexibiles. Huius fructus oleũ
deſudat, cortex reſinam quæ maſtix appella-
tur, cuius plurima & melior in Chio inſula
gignitur.

Terebintus arbor, græcum nomen, generãs
reſinam omnium reſinarum præſtantiorem.

Buxus Græcũ eſt nomen à Latinis ex parte
corruptũ πύξος enim appellatur apud eos ar-
bor ſemper virẽs & lenitatẽ materiæ elemen-
torum apicibus apta. Vnde & Scriptura, Scri-
be in buxo.

*Rodandarũ quod corruptè vulgo lorandeũ fortè Rho-
vocatur, quòd ſit foliis lauri ſimilibus, flore vt do daphne
roſa, arbor venenata. Interficit enim anima- vel Rhodo
lia, & medetur ſerpentium vexationes. dendron.

Herbitum vocauerunt paſtores eo quod
vice herbæ præbeatur pecoribus vbi deſunt
paſcua.

Turbiſcus, quod de vno ceſpite eius multa
virgulta ſurgant quaſi turba.

Stipa vocata propter quod ex eo ſtipentur
tecta. Hinc & ſtipula per diminutionem.

Arundo dicta, quod cito areſcat. Hanc ve-
teres cannam vocauerunt, arundinem vero
poſtea Varro dixit. Sanè ſciendum, quod lati-
num canna de lingua hebræa ſumptum eſt.
Apud eos enim calamus canna dicitur.

Cicuta autem eſt, quod eſt inter cannarum
nodos: dicta, quod lateat. In Indicis ſtagnis
naſci arundines calamíque dicuntur, ex quo-
rum radicibus expreſſum ſuauiſſimum ſuccũ
bibunt. vnde & Varro ait: Indica non ma- al. magna.
gnum in arbore creſcit arundo. Illius & len-
tis præmitur radicibus humor. Dulcia qui
nequeant ſucco concedere mella.

Sambucus mollis & peruia arbor.

Rhamnus genus eſt rubi quam vulgo ſen-
ticem vrſinam appellant, aſperum nimis &
ſpinoſum.

Sentix dicta à ſitu, quod eſt terra inculta: in
qua ſentices ſpinęque naſcuntur. Maiores au-
tem noſtri omnem arborem ſpinoſam veprẽ
dicebant, quod vi prendat.

Oleaſter dictus quod ſit foliis oliuæ ſimili-

bus ſed latioribus, arbor inculta atque ſilueſtris: amara atque infructuoſa. cui inſertus oliuæ ramus vim mutat radicis & vertit eam in propriam qualitatem. Lachrima oleaſtri arboris duplex eſt. Alia enim gummi ſimilat ſine vllo qualitatis morſu, alia ammoniaci guttam ex ſtillatione collectam ac remordentē.

Oliua græcè ἐλαιος dicitur, ex quo in latinū tractum eſt, vt oliua dicatur. Olea autem ipſa arbor eſt, fructus oliua, ſuccus oleum. Eſt autem arbor pacis inſigne, cuius fructus diuerſis nominibus appellatur.

Orchades oliuæ græca etymologia à ſimilitudine teſticulorum vocatæ, quos græci ὄρχεις vocant.

Radiolæ pro eo quod oblongæ ſunt in modum radiorum.

Paphæ à papho inſula dictæ, vnde prius allatæ ſunt.

Lychniæ eo quod optimum dent lumen. Nam λύχνος lumē eſt. Vnde & lignum nomē accepit, quia aptū eſt flammis & luminibus.

Pauſia quam corruptè ruſtici puſiam vocāt, viridi oleo & ſuaui apta. Et dicta pauſia quòd pauiatur, id eſt tundatur, vnde & pauimentū.

Syria dicta, pro eo quòd de Syria eſt allata, ſiue quia nigra eſt.

Cruſtumia idem & volemis dicta: eo quòd volam compleat magnitudine, hoc eſt mediam manum: vnde & inuolare dicimus. Quidam autem volemum Gallica lingua bonum & magnum intelligunt: colymbades appellatæ.

Oleum autē ab olea nominatur. Nā vt diximus olea eſt arbor, vnde deriuatum fit oleū. Sed quòd ex albis fuerit oliuis expreſſum vocatur Speranū, à græcis ὀμφάκιον appellatum. Quòd autem ex fuluis & nondum maturis fuerit expreſſum, Viride appellatur. Quod verò ex nimiū maturis, Commune dicitur. Ex ijs ad vſum vitę primū eſt ſpanum, ſecundum viride, tertium commune.

Amurca olei pars aquoſa ab emergendo dicta, id eſt quòd ab oleo ſe mergat & fex eius ſit. Hanc græci amurcem vocant ex latina lingua trahentes vocabulum.

Gumen græcum nomen eſt, hoc enim illi κόμμι dicunt.

Reſinam græci ῥητίνην vocant, ῥέον enim græce dicitur quicquid manat. Eſt enim lacrima ſudore exhalata lignorū, vt ceraſi, lentiſci, balſami, vel reliquarum arborum ſiue virgultorum quæ ſudare produntur, ſicut & odorata orientis ligna: ſicut gutta balſami, ac ferularum vel fucinorum, cuius lacrima dureſcit in gemmam. Prima eſt reſina terebintina omnium præſtantior. Affertur autem ex E Arabię partibus atque Iudęa & Syria, Cipro & Aphrica, ex inſulis quoque Cycladibus. Secunda eſt lentiſcina: quæ maſtix vocatur: hæc ex Chio inſula deportatur. Tertia pinalis: quarum alia πιτυίνη alia τερμίνη alia liquida alia arida: & afferuntur ex Tyrrhena Colophonia. Vnde etiam nomen Colophonia reſina ſumpſit.

Pix græcū nomen eſt: quā illi πίσσαν vocāt. Alij volunt ex pino picē vocari, hæc à Græcis appellatur * clodonia, nos ramalē dicere poſſumus cui* probatio ſplendens lenis & mūda. al. colonia, fortè, cladonia. al. natura probabilis.

Creandarum arborum naturaliter tria ſunt genera: aut enim ſua ſponte naſcuntur, aut F ex ſeminibus fortuitu iacentibus ſurgūt, aut ex radicibus pullulant. Nam cætera vſus inuenit fauente natura.

Omnia poma Latinè neutri generis eſſe dicuntur: arbores autem fœminini ſunt generis: exceptis paucis, vt hic oleaſter, hoc ſiler, vt Virgilius, Molle ſiler. Item hoc buxum, licet & hæc buxus dicatur. Nam ſuperfluā quidā volunt facere diſcretionem, vt hæc buxus de arbore dicamus: buxum verò de ligno compoſito.

De arboribus aromaticis. CAP. VIII.

G Aromata ſunt quæque fragrantis odoris quę India vel Arabia mittit, ſiue alię regiones. Nomen autem aromata traxiſſe videntur: ſiue quòd aris impoſita diuinis inuocationibus apta videantur, ſeu quòd ſeſe aëri inſerere ac miſcere probantur. Nam quid eſt odor niſi aer contactus?

Thus arbor Arabiæ immenſa atque ramoſa leniſſimi corticis, ramis ad aceris qualitatē. Amigdala modo ſuccum aromaticum fundens album & maſticatione velut in puluerē reſolutum: & cùm frangitur, intus pingue eſt & igni appoſitum facile ardeſcens. Et appellatur apud nos maſculū, eo quòd ſit natura rotundum in modum teſticulorum. Reliquū H planū pene ſcabroſum: minus optimū. Adulteratur autē admixta reſina ſiue gummi, ſed dinoſcitur ſua proprietate. Nam thus igni impoſitū ardeſcit, reſina fumeſcit: gummi verò liqueſcit calefactū. Tus verò ſine aſpiratione à tundendo dicitur, quia dum gummi guttæ ex rabore cadunt in glebis miſcentur: dum verò glebę in puluerē rediguntur, thus carpitur & virgulis tūditur, & ſic inde manibus tollitur. Hoc & libanū vocatum à monte Arabiæ vbi Sabæi ſunt. Nam mons eorum Libanus dicitur vbi thura colliguntur.

Myrrha Arabiæ arbor altitudinis quinque cubitorum ſimilis ſpinæ, quam ἄκανθον dicunt. cuius gutta viridis atque amara, vnde

vnde & nomen accepit myrrha. Gutta eius ſpontè manans precioſior eſt, elicita corticis vulnere vilior iudicatur. Sarmenta eius Arabes ignibus fouent: quorum fumo ſatis noxio niſi ad odorem ſtoracis accurrant plerumque inſanabiles morbos contrahunt. Myrrha autem Troglodyta ab inſula Arabiæ dicta, vbi melior colligitur & purior.

Storax arbor Arabiæ, ſimilis malo Cidonio, cuius virgulæ inter Caniculæ ortum cauernatim lacrymam fluunt. Diſtillatio eius *in* terram cadens munda nõ eſt, ſed cum *proprij* corticis ſcrobe ſeruatur. Illa autem quę virgis & calamis inhæſerit, munda eſt & albida: dehinc fulua fit Solis cauſa, & ipſa ſtorax calamites pinguis, reſinoſa, odoris iocũdi, humecta & veluti melloſum liquorem emittẽs. Storax autẽ dicta, quòd ſit gutta arboris profluens & congelata. Nam græci ſtyriam guttam dicunt, græcè autem στύραξ Latinè ſtorax dicitur.

Bidella Indiæ & Arabiæ arbor, cuius lacrima melior Arabica. Eſt enim lucida, ſubalbida, leuis, pinguis, æqualiter cerea, & quæ facile molliatur, neque ligno vel terrę cõmixta, amara, odoris boni. Nam ex india ſordida eſt & nigra & maiori gleba. Adulteratur autem admixto gũmi: qui non ita amarificat guſtu.

Maſtix arboris lentiſci gutta eſt. Hæc granomaſtix dicta eſt, quia in modum granorũ eſt. Melior autem in Chio inſula gignitur, odoris boni, candoris ceræ punicæ. Vnde & ſplendorem cutis pulchrificat. Adulteratur autem interdum reſina vel thure.

Piperis arbor naſcitur in India, & in latere mõtis Caucaſi, quòd Soli obuerſum eſt: foliis ad iuniperi ſimilitudinem. Cuius ſyluas ſerpẽtes cuſtodiunt, & ſerpentes igne fugantur: & inde ex flamma nigrum piper efficitur. Nam natura piperis alba eſt, cuius quidem diuerſus eſt fructus. Nam quod immaturum eſt piper longum vocatur: quod incorruptum ab igne, piper album. quod verò cute rugoſa & horrida fuerit, ex calore ignis trahit & colorẽ & nomẽ. Piper ſi leue eſt vetuſtum eſt, ſi graue eſt nouellum: vitanda eſt autem mercatorum fraus. Solent enim vetuſtiſſimo piperi humecto argenti ſpumá aſpergere aut plumbum vt ponderoſum fiat.

Aloa in India atque Arabia gignitur: arbor odoris ſuauiſſimi ac ſummi. Denique lignum ipſius, vice thymiamatum adoletur altaribus, vnde & nomen traxiſſe videtur.

Cinamomum dictum, quòd cortex eius in modum cannæ ſit rotundus & gracilis. Gignitur in Indiæ & Æthiopiæ regionibus, frutice breui: duorum tantùm cubitorum, colore
A ſubnigro vel cinereo: tenuiſſimarum virgularum. Nam quod in craſſitudinem extenditur deſpectui eſt, quod verò gracilius prouenerit, eximium. Quod cùm frangitur viſibile ſpiramentum emittit: ad imaginem nebulæ vel pulueris.

Amomum vocatum, quod veluti odorem cinamomi referat. Naſcitur in Syria & Armenia: frutex eius botroſum ſemen reddens ſibi cõnexum, flore albo veluti violæ, foliis ſimilibus brioniæ, odore etiam bono, ſomnos ſuauificat.

Caſſia naſcitur in Arabia: virga robuſti corticis, & purpureis foliis, vt piperis. Eſt autem
B virtutis cinamomi ſimilis, ſed potentia inferior: vnde pro cinamomi vice duplex eius pondus in medicamentis admiſcetur.

Calamus aromaticus à ſimilitudine calami vſualis vocatur. Gignitur in India multis nodis geniculatus, fuluus, fragrans ſuauitate ſpiritus. Qui cùm frangitur, in multas fit partes ſciſſilis, ſimulans guſtu caſſiam cum leui acrimonia remordente.

Balſami arbor in Iudæa intra terminos tantum xx. iugerum erat. Poſteaquam eandem regionem Romani potiti ſunt, etiam latiſſimis collibus propagata eſt, ſtirpe ſimilis viti, foliis ſimilis rutę, ſed albidioribus ſemperque
C manentibus. Arbor autem balſamum: lignũ eius xylobalſamum dicitur, fructus ſiue ſemẽ carpobalſamum: ſuccus opobalſamũ. Quod ideo cũ adiectione ſignificatur, eo quod percuſſus ferreis vngulis cortex ligni per cauernas eximij odoris guttam diſtillat. Cuius guttam adulterãt admixto Cyprino oleo vel melle. Sed ſincera probatur à melle, ſi cum lacte coagulauerit: ab oleo, ſi inſtillata aqua aut admixta facilè fuerit reſoluta: præterea ſi laneæ veſtes ex ipſa pollutæ non maculantur. Adulteratum quidem neque cum lacte coagulat, & vt oleum in aqua ſupernatat & veſtem maculat. Balſama autem ſi pura fuerint, tantam
D vim habent, vt ſi Sol excanduerit, ſuſtineri manu non poſſint.

De Herbis aromaticis ſiue communibus.
CAP. IX.

EXtant & quarundam herbarum nomina, quæ ex aliqua cauſa reſonant, habentes nominum explanationem. Non tamen omnium herbarum etymologiam inuenies. Nam pro locis mutantur etiam nomina.

Folium dictum, quod ſine vlla radice innatans in indiæ littoribus colligitur. Quod * ligno perforatum, ſiccãt indi atque reponunt. Fertur autem paradiſi eſſe herba guſtu nardũ referens.

* al. lino.

Nardus herba eſt ſpicoſa, vnde & à Græcis ναρδόσταχυς appellata, quarũ alia Indica, alia Syriaca vocatur, non q; in Syria naſcatur, ſed quòd mons in quo inuenitur alio latere Indiã ſpectat, alio Syriam. Eſt autem Indica multiformis, ſed melior Syriaca, leuis, fulua, co-
al. Cyperũ. moſa ſpica parua, odoriſſima, * Cyprũ ſimulans. Quòd ſi multum in ore tardauerit, linguam ſiccat. Nardus Celtica à regione galliæ nomen traxit. Naſcitur enim ſæpius in Liguriæ alpibus, & in Syria, frutice paruo, radicibus in manipulo collectis ligamẽtis. Flos eius tantùm propter odorem bonus. Tyrſi eius atque radiculæ vtiles probantur vſibus noſtris.

Coſtum radix herbæ eſt naſcentis in India Arabia & Syria, ſed melius Arabicũ: eſt enim album & leue, ſuaue, iocundi odoris, Indicũ colore nigro, & leue vt ferula: Syriacum verò pondere graue, colore buxeo, odore acro, ſummum tamen album, leue, aridum, guſtu incendens.

Crocus dictus ab oppido Ciliciæ, quod vocatur Coritium, quanquam & alibi naſcatur ſed non tantum vel tale quale in Cilicia. Vnde & à potiore parte nomen accepit. Nam multæ res nomina ſumpſerũt à locis vbi plus prouenit, & aliquid melius. Optimum eſt autem quod fuerit recens, odoris boni, albedine parua porrectæ longitudinis, integrum, & neque in fragmenta comminutum inſpiratione, & cùm carpitur manus inficiens, & leuiter acre. Quòd ſi eiuſmodi non fuerit, aut vetuſtum, aut infuſum agnoſcitur. Adulteratur autem admixto crocomagmate. Augendi quoque ponderis cauſa ſpuma argenti cõtrita adiicitur, & proditur, ſi puluerulentum reperitur, atque decoctum ab odore proprio fuerit lapſum.

Crocomagma expreſſis aromatibus crocini
al. ſerimine vnguenti atque informato* redimine in panniſculos fit: & ideo ſic applicatur.

Alarum naſcitur in vmbroſis montibus, floribus Caſſiæ ſimilibus, inter quæ flos iuxta radicem purpureus, in quo ſemen continetur vuarum ſimile, radicibus pluribus atque tenuiſſimis & benè redolentibus, & eſt virtute ſimilis nardo.

Fu naſcitur in Põto, foliis oleaſtro ſimilibus.

Emendo κύπειρος * Quipparum à græcis vocatur, quod habeat virtutem feruentem. Radix eius eſt iunci triãguli, foliis porri ſimilibus, radicibus nigris ſiue contiguis, in ſimilitudinem oliuarũ odoriſſimis atque acerrimis. Naſcitur in paludibus atque variis locis. Traditur etiam alia ſpecies quippari, quæ in India naſcitur & appellatur lingua eorum zingiber.

Iris illyrica à ſimilitudine Iris cæleſtis no-
E men accepit. Vnde & Latinis arcumen dicitur. Iris quòd flos eius coloris varietate eundẽ arcum cæleſtem imitetur. Illyrica autem dicitur, quia in Illyrico plurima & violẽtiſſima eſt: ſpecies eius foliis* gladioli ſimilibus, radice aromatica, odoris boni. al. gladiolo

Acorum foliis viridibus, ſimilibus radicibus, acerrimi odoris, ſed iocũdi: propter quòd & aromatica eſt.

Meu foliis paſtinacæ ſimilibus.

Cardamomum herba, quam vulgus Naſturgum vocat.

Schinos melius quod in Euphrate naſcitur quàm quod in Arabia fuluum, multiflorum,
F purpureum, tenue; odoris roſei cùm manu fricatur, guſtu multum incendit linguam atque mordet. Huius flos σχινάνθος dicitur. Ἄνθος enim græcè flos nuncupatur.

Timum appellatum, quod flos eius odorẽ refert. De quo Virgilius: Redolentque timo flagrantia mella.

Epitimum græcum nomen quod Latinè dicitur flos timi. Nam flos Græcè timum vocatur. Eſt autem flos timbræ ſimilis.

Samſucus eſt, quem Latini amaracum vocant Cuius nominis vſum Virgilius etiam ad Venerem referens ait: Vbi mollis amaracus illum * Floribus aſpirans molli complectitur al. Floribus & dulci aſpirans.
G vmbra. Apta eſt autem hæc herba vnguentis. Vnde & nomẽ traxit amaracus à puero cuiuſdam regis: qui caſu lapſus dum ferret vnguẽta, nouum & gratiſſimum ex cõfuſione odorem creauit.

Hyacinthus herba eſt habens florem purpureum. Traxit autem nomen à puero quodã nobili, qui in ſaltibus inter purpureos flores repertus eſt interfectus, deditque nomen herbæ puerilis funeris caſus. Eſt autem radice & flore * violæ ſimilis, pueros à pubertate retinens. al. volui.

Narciſſus herba fabuloſè impoſitum nomẽ habet à quodam puero, cuius mẽbra in hunc
H florem tranſierunt, qui & nomen Narciſſi in appellatione cuſtodit, & decus pulchritudinis in candore retinet foliorum.

Roſa à ſpecie floris nuncupata, quod rutilante colore rubeat.

Lilia lactei floris herba, vnde & nuncupata quaſi lidia, cuius cùm candor ſit in foliis, auri tamen ſpecies intus effulget.

Viola propter vim odoris nomen accepit. Huius genera ſunt tria, purpureum, album, melinum.

Acanthus herba Ægyptia ſemper frondẽs ſpinis plena, flexibili virgulto. In cuius imitatione arte veſtis ornatur, quæ acanthina dicitur, & acanthis dicta.

Hedera

Hedera dicta, quod arboribus reptando adhæreat. De qua Virgil. Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros. Alij hederã aiunt vocatam, quod hedis ſupra lactis abundantiam in eſca à veteribus præbeatur. Hederæ, frigidæ terræ indices ſunt ſecundũ Phyſicos. Nã antipharmacum ebrietatis eſt, ſi quis potus hedera coronetur.

Elleborum memorant græci circa Elleborum quendam fluuium plurimum gigni, atque inde à grecis appellari. Hoc Romani alio nomine veratrum dicunt, pro eo quòd ſumptum, motam mentẽ in ſanitatẽ reducit. Duo ſunt autem genera, album & nigrum.

Acone portus eſt Bithiniæ, qui prouentu malorum graminum vſque adeo celebris eſt vt noxiam herbã aconita illinc nominemus. Nam toxica venena ex eo dicta, quòd ex arboribus taxeis exprimantur: maximè apud Cantabriam.

Euphorbium dictum, quod eius ſuccus oculorum acuat viſum. Cuius vis tanta eſt, vt duris carnibus ſuperadiecta citius coqui cõpellat. Naſcitur in multis locis, ſed maximè in Mauritania.

Laſer herba naſcitur in monte Oſcobagi: vbi & ganges fluuius oritur: cuius ſuccus dictus primum laſir: quoniam manat in modũ lactis: deinde vſu deriuãte laſer nominatũ eſt. Hoc eſt à quibuſdã opium Cyrenaicũ appellatum, quoniam & apud Cyrenas naſcitur.

Aloe herba amariſſimi ſucci.

Panace herba fragrantis odoris, tyrſo ferulæ ſimilis, ex quo profluit ſuccus: qui opopanace dicitur, croceus & pinguis, odore grauis & amariſſimus.

Galbanum eſt genus pigmenti albi, creſcẽs in monte Amomo Syriæ. Alias ſuccus eſt ferulæ.

Dycta eſt mons Cretæ, ex quo dictamnũ herba nomen accepit, propter quam apud Virgilium cerua vulnerata ſaltus peragrat. Tantæ enim potentiæ eſt dictamnum vt ferrum à corpore expellat, ſagittas excutiat: vnde & eius pabulo feræ percuſſæ ſagittas à corpore inhærẽtes eiiciunt. Hanc quidã Latinorum *poleium Martis dicunt, propter belli tela excutienda.

*al. polegiũ

Mandragora dicta, quod habeat mala ſuaue olentia, in magnitudinem mali Matiani. Vnde & eam Latini malũ terræ vocant. Hãc poëtæ ἀνθρωπόμορφον appellant, quod habeat radicem formã hominis ſimulantẽ. ἄνθρωπος enim Græcè, Latinè dicitur homo. Cuius cortex vino mixtus ad bibendũ datur iis quorum corpus propter curam ſecandum eſt, vt ſoporati dolorem non ſentiant. Huius ſpecies duæ. Fœmina, foliis lactucæ ſimilibus, mala generans in ſimilitudinem prunorum. Maſculus verò, folia betæ ſimilia habet.

Papauer herba ſomnifera: de qua Virgilius -Lethæo perfuſa papauera ſomno. Soporem enim languentibus facit. Eius alia eſt vſualis alia agreſtis, ex qua fluit ſuccus, quem opium vocant.

Colocynthis cucurbita agreſtis & vehemẽter amara, quæ ſimiliter vt cucurbita flagella per terram tendit. Dicta autem colocynthis quòd ſit fructu rotundo atque foliis vt cucumis vſualis.

Centauriam græci vocãt, quoniam à Chirone Centaurio fertur reperta. Eadẽ & λιμωνήσιος quia locis humectis naſcitur. Eadem & fel terræ propter amaritudinem.

Glycyriza græcè ex eo dicta, quòd dulcem radicem habeat. γλυκὺ enim dulce græci dicunt. Eadem ἄδιψος quia ſitientibus ſitim ſedat.

Dracontea vocata, quod haſta eius varia ſit in modum colubri, ſimilitudinémque draconis imitetur, vel quòd eam herbam vipera timeat.

Chelidonia ideo dicitur, vel quòd aduẽtum hirundinum videtur erumpere, vel quòd pullis hirundinum ſi oculi auferantur, matres eorum illis ex hac herba mederi dicuntur.

Heliotropium nomen accepit primò, quòd æſtiuo ſolſtitio floreat, vel quòd Solis motibus folia circumacta cõuertat. Vnde & à Latinis ſolſequia nuncupatur. Nam & Sole oriẽte flores ſuos aperit, item ſero claudit, cùm ſol occubuerit. Ipſa eſt quam Latini intubũ ſyluaticum vocant. Hæc & verrucaria, quod extinguat verrucas ex aqua potata, vel in cataplaſmate poſita abſtergat.

Pentaphyllon à numero foliorum dicta, vnde eam Latini quinquefolium vocant: herba adeo munda vt purificationi & templis adhiberi à gentibus ſolita eſſet.

Hiſopus herba purgandis pulmonibus apta. Vnde & in veteri teſtamento per Hyſopi faſciculos aſpergebantur ſanguine qui mũdari volebant. Naſcitur in petris hærens ſaxo radicibus.

Reubarbarum ſiue reupõticum, illud quod trans Danubiũ in ſolo barbarico: iſtud quod circa Ponticũ colligitur nominatum eſt. Reu autem radix dicitur. Reubarbarum ergo quaſi radix barbara. Reu ponticum, quaſi radix pontica.

Hyoſquiamos à græcis, à Latinis herba calicularis, quod caliculi eius in figuram cantarorum naſcantur, vt eſt mali Punici, quorum ora ſerrata ſunt, habentia intrinſecus

ſemina papaueris ſimilia. Hæc herba inſana vocatur, quia eius vſus periculoſus eſt. Denique ſi bibatur vel edatur inſaniā facit, vel ſomni imaginē torpidam. Hanc vulgus milimindrum dicit: propter quod alienationem mentis inducit.

Saxifragia vocata, quòd ſemen eius petras in veſica frangat atque comminuat.

Gentiana nomē ſumpſit vt medici memorāt ab inuētore, radicibus ariſtolochiæ ſimilibus. Naſcitur ſub alpibus Galaciæ & Aſiæ.

Satureia calida & propè ignita. Vnde illi & nomen inditum credunt, quòd pronos facit in Venerem. Satirion dicta à Satyris, propter incendium libidinis, quam vulgus* ſtringum vocat: Venerem enim ſuſcitat. Eadem & orchis, quod radix eius in modum teſticulorū ſit: quos Græci ὄρχεις vocant. Item & leporina, propter quod caulem mollem emittat.

al. ſtincum

Vrtica vocata, quod tactus eius corpus adurat. Eſt enim igneæ omnino naturæ, & tactu perurit: vnde & pruriginem facit.

Artemiſia herba Dianæ à gentilibus conſecrata eſt, vnde & nuncupata. Græcè enim Diana ἄρτεμις dicitur.

Chamæmelon græcè dicta, quod mali Matiani odorem habeat: ſitque breuis, terræque vicina.

Chamædrys à Græcis appellatur, quod ſit breuis, & per terram ſtrata & minuta foliis paruiſſimis.

Pæon quidam medicus fuit, à quo Pæonia herba perhibetur inuenta, vt Homerus dicit. Hāc quidam glycyſiden vocant, quod dulcis ſaporis, vel* penterobinam à numero granórum, vel vt alij dactiloſam à digitorum ſimilitudine. Naſcitur in ſyluis.

Corrigo pentorobó.

Bugloſſos à gręcis dicta, eo quod folia aſperrima ad modum linguæ bouis habeat. Quæ mirum in modum ob ſapiētiam nutriendam vino infundēda à veteribus memoratur. Cōuiuij quoque hilaritatem præbere fertur. pro olere etiam ſumitur.

Arnogloſſos, id eſt, agni lingua, quę Romanis plantago dicitur, quod planta eius cito adhæreat terræ. Hac multi pro olere veſcuntur.

Herpillus quę apud nos ſerpillus vocatur. pro eo quod radices eius longe ſerpant. Eadē & matris animula, propter quod menſtrua moueat.

Ariſtolochia dicitur, quod mulieribus fœtis optima ſit. Nam ſuperſeſſa poſt partū, matricem beneficio vaporis expurgat. Huius herbæ genera ſunt duo: quarum vna ariſtolochia rotunda dicitur, propter quod rotundam radicem habeat: altera ariſtolochia longa, quia longam radicem habet, cum ramis

E & foliis longioribus, quam etiam & dactilinam vocant, quòd ſit radice robore digitali & longa.

Erigonon nomen à græcis dicitur, quòd vere primo ſeneſcat. Vnde & eam Latini herbam ſenecionem vocant. Naſcitur per macerias.

Pſyllion dicta, quod ſemen pulicis ſimile habeat. Vnde eam Latini herbam pulicarem vocant.

Hierabotane ideo à gręcis hoc nomen accepit, quod remediis ac ligamētis hominum & purificationibus ſacerdotum à gentilibus probaretur apta. Vnde & eam pontifices ſagF men appellabant, quaſi ſancinem, & hęc verbena, quia pura.

Paliurus herba aſperrima & ſpinoſa pūgens & retinens: vulnerans appropinquantem ſibi & adunco dente comprehendens.

Strutius, quam quidam herbam lanariam vocant, eò quòd plerique lanam ex ea lauent. Naſcitur in locis cultis.

Cimicia propter ſimilitudinē cimicis. Vnde & eam græci corionem vocauerunt. Naſcitur in locis aſperis atque cultis.

Marubium, quod græci praſium dicunt, vocatum propter amaritudinem. Naſcitur in campis.

G *Pulegium apud Indos pipere precioſius eſt. Habet autem vim thermanticam, calefacit & deducit, extenuat & purgat & digerit.

al. Poleium

Abſinthium græcum nomen, cuius probabilius eſt, quod in Ponti regione naſcitur: vnde & abſinthium ponticum nominatur. Eſt amarum guſtu, ſuaue odore, temperamentū corpori præſtans. cuius contuſa folia auferendis doloribus vel contuſioni corporum vtiliſſima comprobantur.

Symphyton græcè dictum, eò quod tantam in radice virtutem habeat, vt fruſta carnis aſperſa in cacabo coagulet.

Polypodion, herba, cuius radix hiſpida atque crinita, vt eſt polypus: ex quo deriuatum H vt polypodion diceretur. Naſcitur in teneris petrarum terris, ſiue quercubus vicinis.

Polios à græcis, à Latinis Omnimorbia. quod multis morbis ſubueniat. Naſcitur in montibns & duris locis.

In quodam exemplari hæc præterea habentur.

De vna radice multas & tenues fibras mittit ſeminis plenas: in ſummitate habens quoſdā corimbos caneſcentes: odore graui & ſubdulci. Succus eius in aqua cocta à ſerpētibus percuſſos ſanat: ſparſa in domo vel incenſa omnes ſerpentes fugat.

Scammonia, quam Latini acridium vocāt herba ſucci plena, quæ colligitur ſub cauata radice

radice. Denique terram rotunda cauitate ſodiunt: tum ſuppoſitis aut cochleis, aut nucis foliis excipitur ſuccus atque ſiccatus auffertur. Venit autẽ ſæpius probabilior ex Myſia Aſiæ. Huic contrarius atque falſus ex Syria atque Iudæa.

* Daucus foliis fœniculis tirſo bipalmis.

Daucus herba, fœniculi ſimilis foliis thyrſo bipalmus.

Citocatia dicta, quod ventrem citò depurget, quã vulgus corruptè citocotiam vocant.

Lappa dicta quod habeat caulem ingentẽ per terram diſpoſitam. Hæc herba à Græcis φιλάνθρωπος vocatur, quod veſtibus hominũ inhæreat ob aſperitatem ſui. Naſcitur iuxta muros.

Capillus Veneris vocatus, ſiue quod delapſos poſt alopeciã capillos recreat, vel quod capillorum fluores coërcet, vel quod ſit virgulis nigris lenibus cum ſplendore quaſi capilli. Naſcitur in aquoſis locis.

Rubia dicta quod radix eius ſit rubea, vnde & colorare lanas perhibetur. Eſt & vtilis puluis ex eius radice factus, ſiue in cibum ſumptus, ſiue potui datus ad eos qui tabiẽ patiũtur.

Anchuſa cuius radix contrita digitos inficit. Eſt enim colore ſanguineo, vnde etiam pictoribus ad purpuram efficiendam vſui eſt.

Chamæleon quæ latinè viſcarago vocatur, eo quod viſcum gignat, in quo hærent aues quæ propria voluntate deſcenderunt ad eſcã.

Cicuta propter quod in thyrſo geniculatos nodos habeat occultos vt canna: ſic dicitur foſſa cæca, quæ occulta eſt. Hæc potui data interficit. Hanc in carcere Socrates bibit & expirauit. Perſius dicit, —Sorbitio quem tollit dira cicutæ. Hæc dum hominibus venenum ſit, capellas efficit pingues.

Trifolium eſt quod græci τρίφυλλον vocant, quod ſit foliis trinis per ſingulas * annotationes.

Forte adnodationes.

Flomos quam latini herbam lucernalem vocãt, ab eo quod ad * luciniũ proficiat. Eadẽ & lucubros, quod lucem præbeat vmbris.

al. lychnia.

Pyretron grecè dicta quod habeat radicem incendioſam atque coacervantem.

Althea malua agreſtis, ſiue maluæ viſcus, ſed althea, quod in altũ ſurgit: & viſcus, quia glutinoſa eſt.

Origanum quod latinè * colena interpretatur propter quod infuſum coloret vinum.

al. Colora. Plin. cunctam herbã Origani ſimile facit ſapere.

Titimallum vocabulum ſumpſit, quod foliorum comam ad radium ſolis circumacta conuertat. Nam græci ſolem τιτάνα vocant, μαλλὸν comam ex quo confectum eſt, vt titimallum diceretur. Huius ſpecies ſeptẽ diuerſis locis naſcentes.

Strychnos, quæ Latinè herba ſalutaris vocatur, propter quod dolorem capitis: & ſto-

A machi incendium mitigat. Eadem & vua lupina propter ſemen eius vuæ ſimile.

*Pilogonus, quam Latini herbam ſanguinariam vocant, propter quod miſſa in naribus ſanguinem moueat.

Corr. Polygonon.

Ambroſia, quam Latini apium ſyluaticum vocant. De qua Virgilius: Ambroſiæque comæ diuinum vertice odorem. Spirauêre—.

Apiacum, quod flores eius apes maximè appetunt.

Roſmarinum, quam Latini ab effectu herbam ſalutarem vocant: cuius folia fœniculi ſunt ſimilia atque aſpera: & rotatim terræ proſtrata.

B Mẽtha agreſtis, quam græci χαλαμίνθην noſtri vulgo nepeta vocauerũt: maioris virtutis & vehemens in calore.

Genicularis herba ſubſternitur ob ſcorpionum vim repellendam.

Gladiolus, quòd ſit foliis gladij ſimilibus, cubitalis, floribus purpureis.

Agaricum radix vitis albæ.

Aſphodelus, quam Latini à calore albucium vocant.

Squilla, quod nocens ſit: de qua ſuperſtitio gentilium dicit, quod ſi integra ad limen ſuſpendatur, omnia mala fugat.

Χαμαιπίτυς à grecis dicta, quòd terræ adhæ-

C reat, & odorem pini habeat. Hanc Latini cucurbitularem vocant, quod ex parte odorem cucurbitæ referat.

Staphyſagria naſcitur in locis amœnis.

Splenion dicta, quod ſplenem auferat, ſiue ſcolopandryos, eo quod folia ipſius ſcolopẽdro animali ſunt ſimilia. Naſcitur in humidis petris.

Voluus appellatus, quòd radix eius volubilis ſit & rotunda.

Sthœchas in inſulis Sthœchadibus naſcitur vnde & nuncupatur.

Cyclaminus græcè dicta à quodam qui Κύκλος vocatus eſt, qui primus virtutem huius herbæ inuenit, ſiue quod talis herba habeat radicem rotundam. Græci enim κύκλον ro-

D tundum vocant. Cuius radix aut ſuccus ſi vino fuerit admixtus, ebrios facit. Naſcitur in ſyluoſis locis & agris.

Ἄμπελος λευκὴ ſiue brionia, quam Latini vitem albam vocant, vel à qualitate coloris, vel quòd eius radix contrita & corpori infricata teneriorem & candidiorem cutem reddat. Nam & ſuccus baccarum eius lac vberibus ſiccis reddit.

Ἄμπελος μέλαινα, id eſt, vitis nigra, eademq́; labruſca, folia hederę ſimilia, in omnibus maior quàm ipſa vitis alba: baccas ſimiliter habens, quæ baccæ immaturitate nigreſcunt:

vnde & vocabulum ſumpſit.

Viticella verò herba à Latinis appellata, quòd ſicut vitis quicquid proximum habuerit, apprehendat corimbis, quos annullos appellamus.

Bupthalmos florem habet croceum, oculo ſimilem. Vnde à Græcis nomen accepit. Eſt autem caule molle, foliis coriandri ſimilibus. Naſcitur iuxta muros ciuitatum.

Flomos, quam Latini verbaſcum vocant, quarum altera eſt maſculus, albidioribus foliis atque anguſtioribus: altera fœmina foliis latioribus atque nigris.

Ferula vocata à medulla. Nam illam Varro
al. opodelon. tradit eſſe ferulæ medullam, quam * appodelon Græci vocant. Nonnulli à feriendo ferulam dicunt. Hæc enim pueri & puellæ vapulare ſolent: huius ſuccus galbunum eſt: papyrum dictum, quòd igni & cereis eſt aptum: πῦρ enim Græci ignem dicunt.

Iuncus dicitur, eo quòd iunctis radicibus hęreat.

Scirpus à quo ſegetes teguntur ſine nodo: de quo Ennius. Quærunt in ſcirpo ſoliti
al. prædicere. * quid dicere nodum. Et in prouerbio: Qui inimicus eſt, etiam in ſcirpo nodum quærit.

Fucus genus herbę eſt, de qua tingitur veſtis: dicta, quia mẽtitur alienum colorem: vnde & Virgilius: —Diſcet mẽtiri lana colores.

Alga naſcitur in aquis ſtantibus. Ita denique nomen ſumpſit ab algore aquæ: vel quod alliget pedes, quia craſſa eſt foliis aquam ex parte ſuperantibus.

Vlua & typus herbæ circa fontes & paludes ſtagniſque naſcuntur. Ex quibus vulua, id eſt, alga mollis & quodammodo fungus, dicta ab vligine.

Typus verò quæ ſe ab aquis inflat. Vnde etiam ambitioſorum & ſibi placentium hominum tumor typus dicitur.

Carix acuta herba & duriſſima ſparto ſimilis, de qua Virgilius: —Et carice paſtus acuta.

Spartus frutex virgoſus ſine foliis, ab aſperitate vocatus. Volumina enim funium quæ ex eo fiunt, aſpera ſunt.

gramen à ſitu potius dictum, quòd plurimorum agrorum ſit. Vnde illud græci, ἀγρῶστιν vocauerunt: licet omnis herba gramen vocetur, ab eo quod germinetur: ſicut robur
al. cutis & ſpecies. omnis ligni * ſpecies & cutis, ab ęo quod firmiſſima.

Filix à ſingularitate folij dicta. Denique ex vna virgula altitudine cubitali vna ſciſſa folia
al. res ampli cata. gignit * reſimplicata, velut pinna.

Zizania quod poëtæ ſemper infelix lolium dicunt, quod ſit inutile & infœcundum.

Fœnum dictum, quod eo flamma nutritur
E φῶς enim flamma eſt.

Manipulum dicimus faſcem fœni. Et dictus manipulus, quod manum impleat.

De oleribus, CAP. X.

HOrtus nominatur, quod ſemper ibi aliquid oriatur. Nam cùm alia terra ſemel in anno aliquid creet: ortus nunquam ſine fructu eſt.

Olus ab alendo dictum, eo quod primùm homines ab oleribus alerẽtur, antequam fruges & carnes ederent. Tantùm enim pomis arborum & oleribus alebantur, ſicut animalia herbis.

Caulis eſt generaliter herbarum & olerum
F medius frutex: qui vulgo tyrſus dicitur, quod à terra ſurſum conſcendat: ex quo deriuatum eſt, vt ſpecialiter quoddam genus olerũ caulis diceretur, quia tyrſus ipſius amplius cæteris oleribus coaleſcit, id eſt, creſcit. Eſt autem generale nomen. Omnis enim frutex caulis.

Cima dicitur quaſi coma. Eſt enim ſummitas olerum vel arborum, in qua vigens virtus naturalis eſt.

Malua ex parte græco vocabulo appellatur ἀπὸ τοῦ μαλάζειν, eò quòd molliendi aluũ ſoluẽdíque naturam habeat. Cuius ſucco ſi quis ſe oleo mixto perunxerit, ab apibus negatur feriri. Folia eius ex oleo trita & impoſita ſcor-
G pionibus, creduntur afferre torporem.

Paſtinaca vocata, quòd radix eius præcipuus paſtus ſit hominis. Eſt enim odoratu iocunda, cibo delectabilis.

Rapa dicta à rapiendo, id eſt, comprehendendo. Eſt autem radice amplior napo, ſapore dulcior, & folio tenui.

Napus à ſimilitudine rapæ vocatus, niſi quod foliis latior & radicis guſtu ſubacrior eſt. Nominis autem affinitas in vtriſque inde penè communis, quia vtrumque ſemen in alterum viciſſim mutatur. Nam rapa in alio ſolo vt Æmilianus ait, per biennium mutatur in napum: alio vero, napus tranſit in rapam.

H Napocaulis ex duobus oleribus compoſitum nomen habet, quia dum ſit ſapore napo ſimilis: non in radice, ſed in tyrſo conſcendit vt caulis.

Sinapis appellatur quod foliis ſit ſimilis napis.

Raphanum græci, nos radicem vocamus, eo quod deorſum totus nititur: dum reliqua olera in ſumma magis proſiliant, cuius ſemimine macerato quiſquis manus infecerit, ſerpentes impunè tractabit. Siquidem ex ipſius radice etiam ebur albeſcit. In cibo quoque venenis obſiſtit. Nam contra venena radices, nuces, lupini, citrum, apium, proſunt, ſed contra futurum, non contra acceptum venenum

num. Vnde & apud veteres ante alias epulas hoc ſolebant menſis apponere.

Lactuca dicta eſt, quòd abundantia lactis exuberet, ſeu quia lacte nutrientes fœminas implet. Hęc & in viris Veneris vſum coercet.

Lactuca agreſtis eſt, quam ſarraliam nominamus, eò quòd dorſum eius in modum ſerræ eſt.

Intubus græcum nomen eſt. Et intubus quòd intus ſit toſus.

Cepa vocatur, quia non aliud eſt, niſi tantùm caput.

Aſcalonia nuncupata ex vna vrbium Palæſtinæ, quæ Aſcalon dicitur, vnde prius aduecta eſt.

Allium dictum quòd oleat.

Vlpicum appellatum, quò allij odorem habeat.

Faſelos vocari aiunt à Phaſelo inſula græciæ, vbi non procul mons Olympus eſt.

Porrum cuius duo genera ſunt, capitatum & ſectile. Capitatum melius, ſectile paruulũ.

Beta apud nos oleris genus, apud græcos litera eſt.

Blitum genus oleris, ſaporis euanidi, quaſi vilis beta.

Cucumeres quòd ſint interdũ amari, qui dulces naſci perhibentur, ſi lacte mellito eorum ſemen infundatur.

Olus mollea triplex, braſſica, oliſatrum.

Naſturtium ſapor appellauit, quòd acrimonia ſui naſum torqueat.

Fungi, quod aridi ignem acceptum concipiant. φῶς enim ignis eſt, vnde & * eſca vulgo dicitur, quod ſit fomes ignis & nutrimentum. Alij dicunt fungos vocatos, quod ſint ex eorum genere quidam interemptorij, vnde & defuncti.

al. hodie etiam Hiſpani fomitem ignis ac tenacem aptum yeſca vocant. Ita & ipſum nomen Eſca retinent.

Tubera tumor terrę prodit, eáque cauſa nomen illi dedit.

Volui appellati, quod ſint volubiles & rotundi.

Aſparagus, quod ſit ſpinoſa & aſpera, & frutex eius ex quo gignitur.

Capparis à græcis nomẽ ſumpſiſſe videtur, quod habeat rotunda in ſummitatibus ſeminum capitella.

Arboraca, hoc eſt, lapſana.

Lapiſtrus lapatium. Hæc in cibo ſumpta ſtomachum cõfortat, Venerem reprimit.

Carduus genus herbæ ſpinoſæ. Huius natura mordax & cum auſtera eſt mollis. Frigidus & indigeſtus ſuccus eius alopecias curat.

Eruca quaſi vrica, quod ignitæ ſit virtutis, & in cibo ſæpe ſumpta Veneris incendium moueat. Huius ſpecies duæ: quarum altera vſualis, altera agreſtis, acrioris virtutis vtraque tamen Veneris commouens vſum.

De Odoratis oleribus. CAP. X.

Apium dictum, quod ex eo apex, id eſt, caput antiquorum triumphantium coronabatur. Hercules autem hanc herbam primus capiti circumtulit. Nam nunc populum capite præferebat: nunc oleaſtrum: nunc apiũ. Cuius radices efficaciter pugnant contra inſidias venenorum. Eius generis ſunt petroſelinon, hipposelinon & oleoſelinon.

Petroſelinon vocatum, quod ſit ſimile apio, & naſcatur in petris montibúſque prærupti, quod nos petrapium dicere poſſumus. Σέλινον enim Græcè apium dicitur, ſed eſt ſummum ac probabile Macedonicum: guſtu ſuaue, & odore aromatico.

Hippoſelinon, quod ſit durum & auſterũ.

Oleoſelinon, quod mollius folio & caule tenerum.

Feniculum Latini vocant, quod eius tyrſi ſeu radicis ſuccus acuat viſum: cuius virtus traditur vt ſerpẽtes annuam ſenectutem eius guſtu deponant. Hoc olus græci μάραθρον vocant.

Liguritium à regione nomen accepit. Náſcitur enim plurimum in Liguria, odore aromatico & guſtu acre.

Anneſon, vt græci dicunt, ſiue vt Latini aneſum, herba omnibus cognita, acerrimè feruens.

Coriandrum ex Græco nomine ſumptum, quod illi κόριον vocant. Cuius ſemen in dulci vino datum proniores reddit in Venerem, ſi ſupra modum dederis amentiam nutrit. Canos etiam ex coriandro infici traditum eſt.

Ruta dicta, quod ſit feruentiſsima. Cuius altera agreſtis atque virtute acrior, ſed vtraque feruentiſſima comprobatur. Hanc venenis repugnare muſtelæ docet, quæ dum cum ſerpente dimicauerint, cibo eius armantur.

Inula quam ruſtici * alant vocant, radice aromatica, odoris ſummi, leui acrimonia. *al. alam.*

Menta, genus herbæ odoriferæ, huius genera vj.

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM,

Liber XVIII.

CAPITA LIBRI DECIMI OCTAVI.

1 *De bellis.*
2 *De triumphis.*
3 *De ſignis.*
4 *De buccinis.*
5 *De armis.*
6 *De gladiis.*
7 *De haſtis.*
8 *De ſagittis.*
9 *De pharetris.*
10 *De fundis.*
11 *De ariete.*
12 *De clypeis.*
13 *De loricis.*
14 *De galeis.*
15 *De foro.*
16 *De ſpectaculis.*
17 *De ludo gymnico.*
18 *De generibus gymnicorum.*
19 *De ſaltu.*
20 *De curſu.*
21 *De actu agonum.*
22 *De virtute.*
23 *De luctatione.*
24 *De palæſtra.*
25 *De agone.*
26 *De generibus agonum.*
27 *De ludis Circenſibus.*
28 *De Circo.*
29 *De ornamentis Circi.*
30 *De metis.*
31 *De obeliſco.*
32 *De carceribus.*
33 *De aurigis.*
34 *De curſu.*
35 *De equis quibus currunt.*
36 *De ſeptem ſpatiis.*
37 *De equitibus.*
38 *De deſultoribus.*
39 *De peditibus.*
40 *De coloribus equorum.*
41 *De theatro.*
42 *De ſcena.*
43 *De oreſtra.*
44 *De tragœdis.*
45 *De comœdis.*
46 *De themelicis.*
47 *De hiſtrionibus.*
48 *De mimis.*
49 *De ſaltatoribus.*
50 *Quid pro patrono agatur.*
51 *De amphitheatro.*
52 *De ludo equeſtri.*
53 *De retiariis.*
54 *De ſecutoribus.*
55 *De laqueatoribus.*
E 56 *De velitibus.*
57 *De ferali certamine.*
58 *De horum execratione.*
59 *De tabula.*
60 *De pyrgis.*
61 *De calculis teſſerarum.*
62 *De teſſeris.*
63 *De figuris aleæ.*
64 *De vocabulis.*
65 *De iactu teſſerarum.*
66 *De calculorum motu.*
67 *De interdictione aleæ.*
68 *De Pila.*

DE BELLIS, CAP. I.

PRimus bella intulit Ninus Aſſyriorum rex. Ipſe enim finibus ſuis nequaquam contentus, F humanæ ſocietatis fœdus irrumpens exercitus ducere, aliena vaſtare, liberos populos aut trucidare, aut ſubiicere, vniuerſamque Aſiã vſque ad Lybiæ fines noua ſeruitute perdomuit. Hinc etiam ſtuduit orbis in mutuo ſanguine graſſari alterna cæde.

Quatuor autem ſunt genera bellorum, id eſt iuſtum, iniuſtum, ciuile & pluſquã ciuile. Iuſtum bellum eſt, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulſandorum hoſtium cauſa. Iniuſtum bellum eſt quod de furore, non de legitima ratione initur. De quo G in republica dicit Cicero: Illa iniuſta bella ſunt, quæ ſunt ſine cauſa ſuſcepta. Nam extra vlciſcendi aut propulſandorum hoſtium cauſam, bellum iuſtum geri nullum poteſt. Et hoc idem Tullius paruis interiectis ſubdidit: Nullum bellum iuſtum habetur, niſi denuntiatum, niſi indictum, niſi de repetitis rebus. Ciuile bellum eſt inter ciues orta ſeditio & concitatio tumultus, ſicut inter Syllam & Marium, qui bellum ciuile inuicem in vna gente geſſerunt. Pluſquàm ciuile bellum eſt, vbi non ſolum ciues concertant, ſed & H cognati: quale actum eſt inter Cæſarem & Pompeium: quando gener & ſocer inuicem dimicauerunt. Siquidem in hac pugna frater cum fratre dimicauit: & pater aduerſus filium arma portauit. Lucanus: --In fratrem ceciderunt præmia fratris. Item, -- Cui ceruix cæſa parentis Cederet --.

Bella itaque dicuntur interna, externa, ſeruilia,

uilia, ſocialia, piratica. Nam piratica bella ſunt ſparſa latronum manus per * maria mioparonibus, leuibus & fugacibus, non ſolùm nauium commeatus, ſed etiã inſulas prouinciáſque vaſtantibus. Quos primùm Cneus Pompeius poſt multam vaſtationem quam terra marique diu egerat, mira celeritate cõpreſſit ac ſuperauit.

al. in alio V. C. agami.

Sicut autem bellum vocatur, quod contra hoſtes agitur: ita tumultus qui ciuili ſeditione concitatur. Nã ſeditio eſt diſſenſio ciuiũ: dicta quòd ſcorsũ alij ad alios eant. Alij æſtimant diſſenſionem animorum ſeditionẽ vocari, quam græci διάστασιν vocant. Quo autẽ differat vtrumque Cicero docet: Poteſt enim inquit, eſſe bellum vt tumultus non ſit. Tumultus autẽ eſſe ſine bello non poteſt. Quid eſt enim tumultus, niſi perturbatio tanta vt maior timor oriatur? Vnde etiam dictus tumultus, quaſi timor multus. Grauior autem eſt tumultus, quoniam bellum. Nam in bello * vocationes valent, in tumultu non valent.

l. vacationes.

Differt autem bellum, pugna & prælium. Nam bellum vniuerſum dicitur, vt Punicum. Huius partes ſunt pugnæ, vt Cannenſis, Trimenſis. Rurſum in vna pugna ſunt multa prę- lia. Aliud enim in cornibus, aliud in media, aliud in extrema acie geritur. Bellum igitur eſt totũ: pugna vnius diei, præliũ pars pugnæ eſt.

Bellum antea duellum vocatum, eò quòd duæ ſint partes dimicantium, vel quod alterũ faciat victorem, alterum victum. Poſtea * detracta litera d, & mutata u in b, dictum eſt bellum. Alij per antiphraſin putant bellum, quod ſit horridum: vnde eſt illud, Bella horrida bella, cùm bellum contrà ſit peſſimum.

V.C. muta & detracta litera.

Prælia dicuntur à premẽdo, hoſtis hoſtem. Vnde & præla, ligna quibus vua premitur.

Pugna vocata, eo quod initio vſus fuiſſet in bello pugnis contendere, vel quia primo bellum pugnis incipiebant. Vnde etiam pugna duorum eſt aliquando ſine ferro.

Quatuor autem in bello aguntur. Pugna, fuga, victoria, pax. Pacis vocabulum videtur à pacto ſumptum. Poſterius autem pax accipitur, fœdus primùm initur. Fœdus eſt pax, quæ fit inter dimicantes, vel fide, vel à fecialibus, id eſt, ſacerdotibus dictum. Per ipſos enim fiebant fœdera, ſicut per ſeculares bella. Alij fœdera dicta putãt à porca * fœdè & crudeliter occiſa, cuius mors optabatur ei qui à pace reſiliſſet. Virgilius: -- Et cæſa iungebant fœdera porca. Fœderis partes induciæ. Et dictæ, quaſi in dies ocia.

al. fœda.

De triumphis.

OMne regnum ſeculi huius bellis quæritur, victoriis propagatur. Victoria dicta, quod vi, id eſt, virtute adipiſcitur. Hoc eſt enim ius gentium, vim vi expellere. Nam turpis eſt dolo quæſita victoria. Certa autem victoria eſt vel occiſio hoſtis, vel exſpoliatio, vel vtrumque. Non eſt autem iocunda victoria, quæ per immenſa detrimenta contingit. Et hoc eſt quod laudat Saluſtius, duces victoriã incruento exercitu deportaſſe.

Pompa dicta eſt græca ſignificatione, ἀπὸ τοῦ πομπεύειν hoc eſt, publicè oſtentare. Præcedit autem victoria pompam, ideo quod ituris ad hoc certamen primum eſt victoriæ votum.

Trophæum dictũ ἀπὸ τῆς τροπῆς i. conuerſione hoſtis & fuga. Nam ab eo quod hoſtem quis fugaſſet merebatur trophæum: quod occidiſſet triumphum, qui dictus eſt ἀπὸ τῆς τριάμβης, id eſt, ab exultatione. Plenæ enim victoriæ triumphus debetur: ſemiplenæ trophæum, quia nondum plenam eſt conſecutus victoriam. Non enim obtinuit, ſed fugauit exercitum. Hæc tamen nomina ſcriptores confundunt. Tranquillus autem triumphum Latinè dicit potius appellatum, quod is qui triumphans vrbem ingrederetur, tripartito iudicio honoraretur. Nam primùm de triumpho duci cõcedendo exercitum iudicare ſolitum erat: ſecundo ſenatum: tertio populum.

Erat autem apud Romanos mos, vt triumphãtes quadrigis veherentur: ex illo quod ſoliti ſunt priores duces hoc habitu bella inire. Quicunque autem in conflictu viciſſent, palma aurea coronabãtur, quia palma ſtimulos habet. Qui vero ſine conflictu fugientem proſtraſſet: laurea, eo quod hæc arbor ſine ſpinis eſt. Namque & purpuream & palmatam togam triumphantes induebãtur, & ſcorpionem cum ſceptro in manu gerebant ad imitationem victoriæ Scipionis: licet & ſcipio baculus ſit quo homines innituntur. Vnde & ille primus Cornelius Scipio appellatus eſt, quia in foro pater eius cæcus innixus eo ambulabat. Super Scipionem autem aquila ſedebat ob indicium quod per victoriam quaſi ad ſupernam magnitudinem accederent. Inde & colore rufo perliniebantur, quaſi imitarẽtur diuini ignis effigiem. Quod vero à carnifice contingebantur, id erat indicio, vt ad tantum faſtigium euecti mediocritatis humanæ commonerentur.

Duobus autẽ generibus deletur exercitus, aut internicione, aut diſperſione. Saluſtius, Hoſtes, inquit, aut oppreſſi aut dilapſi forent. Sic & vtrumque Virgilius. Internitione, vt: — Submerſáſq; obrue puppes. Diſperſione, vt: Aut age diuerſos & diſiice corpora ponto.

al. Spolia

* Expolia hoſtiũ præda: manubiæ, exuuiæ, partes. Præda à prædando vocata. Manubiæ eò quòd manibus detrahũtur. Hæ & exuuiæ ab exuendo dictæ, quia exuuntur. Hæ & partes à pari diuiſione pro perſonarum qualitate & laborum iuſta diuiſione. Expolia autem à

al. Spolia.

* palliis, quaſi expallia: victis enim detrahuntur.

De Signis. CAP. III.

Ita in duobus cod. at in vetuſtiſſimo poſt exercitus eſt punctum: & deinde Legionum prin. ſigna, &c.

SIgna bellorum dicuntur, quòd ex iis exercitus & pugnandi & victoriæ receptui accipit ſymbolon. Nam aut per vocem tubæ, aut per ſymbolon admonetur exercitus * legionum. Principalia ſigna aquilæ, dracones & pilæ.

Aquilæ ideo quòd eadem auis Iouis in armis auſpicio fuerit. Nam dum idem Iouis aduerſus Titanas proficiſceretur, aquilam ei in auſpicio apparuiſſe ferunt, quam ille pro indicio victoriæ acceptam tutelæ ſuæ auſpicatus, eam legioni ſignum dedit: quo factum eſt, vt deinceps militum ſignis committeretur. Cuius Lucanus meminit dicens: Signa pares aquilas & pila minantia pilis.

Draconum ſigna ab Apolline morte Pythonis ſerpentis inchoata eſt. Dehinc à græcis & Romanis in bello geſtari cœperunt.

al. ſigna.

Pilam in * ſigno conſtituiſſe fertur Auguſtus, propter nationes ſibi in cuncto orbe ſubiectas, vt * magis figuram orbis oſtenderet.

v. Cod. habet Malus.

Vexillum & ipſum ſignum bellicum, tractum nomen habens à veli diminutione, quaſi velillum. Sub Romulo autẽ faſciculos fœni, pro vexillis milites habuerũt. Hinc & manipuli appellantur. Manipulos enim dicimus faſces fœni, quòd manum impleant. Cætera ſigna diuerſis prælata * agminibus ſecundum militarem conſuetudinem exiſtunt, per quæ exercitus permixtionẽ præliorũ agnoſceret.

al. imagin.

De Bucinis. CAP. IIII.

al. hoſtem.

BVcina eſt, qua ſignum datur in * hoſte dicta à voce, quaſi vocina. Nã pagani agreſteſque ad omnem vſum bucina ad compita vocabantur. Propriè ergo hoc agreſtibus ſignum fuit. de qua Perſius: Bucina iam priſcos cogebat ad arma Quirites. Huius clangor bucinum dicitur.

Tubam Tyrrheni primùm inuenerunt, vnde Virgilius: Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor. Hanc enim à Tyrrhenis prædonibus excogitatã dicunt, cùm diſperſi circa maritimas oras non facilè ad quamq; prædæ occaſionem voce aut bucina conuocarentur, vento plerumque obſtrepente. Hinc poſtea bellicis certaminibus adhibita eſt ad denuncianda ſigna bellorum, vt vbi exaudiri præco pro tumultu non poterat, ſonitus tubæ

E clangentis attingeret. Tuba autem dicta quaſi toſa, id eſt, caua. Item tuba, quaſi tibia. Inter tubam autem & bucinam veteres diſcernebant. Nam buccina inſonans ſolicitudinem ad bella denunciabat. Virgilius: Qua buccina ſignum -- Dira dedit. Tuba autẽ prælia indicabat, vt: At tuba terribilem ſonitum dedit ære canoro. Cuius ſonitus varius eſt. Nam interdum canitur vt bella cõmittantur: interdum vt inſequantur eos qui fugiunt interdum receptui. Nam receptus dicitur, quo ſe exercitus recipit. vnde & ſigna receptui canere dicuntur.

Claſſica ſunt cornua quæ conuocandi cauſa, erant facta, & à calando claſſica dicebantur. de quibus Virgilius: Claſſica namque ſonant --. Apud Amazonas autem non tuba ſicut à regibus: ſed à regina ſiſtro vocabatur fœminarum exercitus.

F

De Armis. CAP. V.

ARma generaliter omnium rerum inſtrumenta ſunt: vnde & vbi reponuntur armaria dicta ſunt. item arma & tela omnium generum, ſed arma ſunt quibus ipſi tuemur, tela quæ emittimus. Nam arma duplicia, id eſt, quibus percutimus, vel quibus tegimur. Arma autem propriè dicta ſunt, eò quòd armos tegunt. Nam arma vel ab armis dicuntur, id eſt, humeris, vt: --Latos huic haſta per armos Acta tremit --. vel ἀπὸ τοῦ ἄρεος id eſt, à Marte.

G

De Gladiis. CAP. VI.

GLadius generaliter dicitur enſis in prælio ſed enſis ferrum tantùm: gladius verò totus. Propriè autem appellatus gladius, quia gulam diuidit, id eſt, ceruicẽ deſecat. Ad hoc enim eſt factus: nam cætera membra ſecuribus cæduntur, collum gladio tantùm. Acies autem gladij ab acumine dicta eſt. Capulus vocatur, vel quia caput eſt gladij, vel quia ibi capitur vt teneatur. Nam alibi acies ferri non finit. Mucro non tantùm gladij eſt, ſed & cuiuſlibet teli acumen: dictus à longitudine. Nã μακρὸν græci longũ dicunt: hinc & machera.

H

Machera autem eſt gladius longus ab vna parte acutus.

Framea verò gladius ex vtraque parte acutus, quam vulgò ſpatam vocant. Ipſa eſt & rõphæa. Framea autem dicta, quòd ferrea eſt. Nam ſicut ferramentum ſic framea dicitur, ac proinde omnis gladius framea.

Spata à paſſione dicitur verbo græco, quoniam παθῶ græcè dicitur pati: vnde & patior & patitur dicimus. Alij ſpatam Latinè autumant dictum, eo quod ſpacioſa ſit, id eſt, lata & ampla. Vnde & ſpatula in pecoribus.

Semiſ

Semiſpatium gladius eſt à media longitudine ſpatæ appellatus, non vt imprudens vulgus dicit, ſine ſpacio, dum ſagitta velocior ſit:

Pugio à pungendo & tráſfigendo vocatur. Eſt enim gladius paruus bis acutus lateri adhærens. Item & clunabulum dictum, quod religetur ad clunem.

Chelidoniacus gladius ferrum eſt latum: cuius duplex mucro ac bifurcus in modum caudæ hirundineæ formatur: vnde & chelidoniacus dicitur.

Sica à ſecando dicta eſt. Eſt enim gladius breuis, quo maximè vtuntur qui apud italos latrocinia exercent, à quo & ſicarij dicti ſunt. *Tranquillinus autem dicit: Dum cuiuſdam gladiatoris in ludum emiſſi gladius curuatus fuiſſet ex acie recta: procucurrit vnus ad eum corrigendũ, tumq; à pugnãte reſponſum eſt, ſica pugnabo: inde ſicæ nomen datum eſt.

al. Tranquilius.

Secures ſigna ſunt quæ ante conſules ferebantur, ne aut vſum perderẽt bellí, aut vacãtes ocio aſpectum amitterent gladiorũ. Quas & Hiſpani ab vſu Francorum per deriuationem Franciſcas vocant.

De Haſtis, CAP. VII.

HAſta eſt contus cum ferro: cuius diminutiuum facit haſtile. Nomen autem haſta ab aſtu ſumpſit: vnde & aſtutia.

Contus ferrum non habet: ſed tantum cuſpide acuta eſt. Virgilius: Ferratáſque trudes & acuta cuſpide contos. Cõtus autem, quaſi conitus. Eſt enim *conitus acuta rotunditas.

al. contus. al. conum

Trudes amites ſunt cum lunato ferro, quæ Græci *apluſtria dicunt. Trudes autem dicuntur ab eo, quod trudunt & detrudunt. Virgilius: Ferrataſq; trudes —.

al. aplustria forte ἄφλαστρα.

Venabula dicta, quaſi *venatui habilia. Excipia, quia venientem excipiunt, quaſi excipiabilia. Excipiunt enim apros, *expectántque leones, intrant vrſos, ſit tãtùm firma manus.

V.C. habet Venatui habilia vel quæ venientem excipiunt, &c. al. exceptãtque.

Lancea eſt haſta, amentum habens in medio: dicta autem lancea, quia æqua lance id eſt, æqualiamento ponderata vibratur.

Amentum vinculum eſt iaculorum haſtilium, quod mediis haſtis aptatur. Et inde amentum, quo media haſta religatur, vt ſcilicet iaculetur.

Claua eſt, qualis fuit Herculis, dicta quòd ſit clauis ferreis inuicem religata, & eſt cubito ſemis facta in longitudine. Hæc & cateia, quam Horatius caiam dicit. Eſt enim genus gallici teli ex materia quàm maximè lẽta quę iactu quidem non longè propter grauitatem euolat: ſed quò peruenit, vi nimia perfringit:

A quòd ſi ab artifice mittatur, rurſum redit ad eũ qui miſit. Huius meminit Virgilius dicẽs: Teutonico ritu ſoliti torquere catelas. Vnde & eos Hiſpani & Galli, teutonos vocant.

Falarica eſt telum ingens torno factum, habens ferrum cubitale & rotunditatẽ de plumbo in modum ſpheræ in ipſa ſummitate. Dicitur etiam & ignem habere affixum. Hoc autem telo pugnatur de turribus, quas phalas dici manifeſtum eſt. Iuuenalis. Conſulis ante phalas delphinorumq́ue columnas. A phalis igitur dicta eſt phalarica: ſicut à muro muralis. Sanè phalaricam Lucanus dicit neruis mitti tortilibus, & quadã machina, vt: — Nũc

B vibrata phalerica neruis. Virgilius verò ait, Turnum manu phalaricam iaculaſſe.

Pila ſunt arma iaculorum atque telorum à torquendo vel emittendo vocata. De quibus Lucanus: Signa paréſque aquilas & pila minantia pilis. Cuius ſingulare pilum dicitur.

Telum vocatur ſecundum græcam etymologiam, ἀπὸ τοῦ τηλόθεν, quicquid longè iaci poteſt: quanquam abuſiuè dicatur & gladius vt eſt illud: At non hoc telum mea quod vi dextera verſat. Propriè autem telum à longitudine dicitur. Vnde & muſtela dicitur, quòd longior ſit quàm mus.

Cuſpis, haſtile amentatum, à ceſpite dicta

C quod eſt virgultum. Virgilius, Et paſtoralẽ præfixa cuſpide myrtum. Propriè autem cuſpis eſt, poſterior pars haſtæ.

De Sagittis, CAP. VIII.

SAgitta à ſagaci iactu, id eſt, veloci ictu vocata. Pennis enim fertur quaſi auis, vt celeriter mors percurrat ad hominem. His primùm Cretenſes vſi ſunt. quibus pennæ ideo, vt diximus, agglutinãtur, vt leues ſint & *peruolent ſcutatos. al. præuolent haſtas.

Spicula ſunt ſagittæ vel lanceæ breues, ab ſpicarum ſpecie nuncupatæ.

Scorpio eſt ſagitta venenata arcu vel tor-

D mentis excuſſa. Quæ dum ad hominem venerit: virus quod figit infundit: vnde & ſcorpio nomen accepit.

De Pharetris, CAP. IX.

PHaretra ſagittarum theca, à ferendo iacula dicta, ſicut & feretrum, vbi funus defertur quæ ideo etymologiam communem habent, quia pharetra mortem, feretrum mortuum portat.

Coriti propriè ſunt arcuum thecæ: ſicut ſagittarum pharetræ.

Vagina appellatur, eò quòd in ea mucro vel gladius baiuletur.

Theca, ab eo quod aliquid receptum tegat,

c litera pro g poſita. Alij græco nomine thecam vocari aſſerunt, quod ibi reponatur aliquid. Inde bibliotheca librorum repoſitio dicitur. E

Dolones ſunt vaginæ ligneæ, inter quas latet pugio ſub baculi ſpecie. Dolones autem à dolo dicti ſunt, quod fallant & decipiãt ferro cùm ſpeciem præferant ligni. Hos vulgus græco nomine oxos vocat, i. acutos. Vnde & apud medicos acutus morbus ὀξεῖα vocatur.

Arcus vocatur, eo quod arceat aduerſariũ. Inde & arces dicuntur, à quibus arceantur hoſtes. Item arcus ob ſpeciem, quòd ſint curuati artius.

De Fundis.

FVnda dicta, eo quod ex eo fundantur lapides, ideſt emittantur.

Baliſta genus tormenti, ab emittendo iacula dicta. βάλλειν enim græce mittere dicitur. Torquetur enim verbere neruorũ, & magna vi iacit aut haſtas aut ſaxa. Inde & fundibalus quaſi fundens & emittens. Contra baliſtam teſtudo valet. Series enim fit armorũ vmbonibus inter ſe * collectis.

al. colligatis.

De Ariete.

ARieti nomen ſpecies dedit eo quod cum impetu impingit murum in modum arietum pugnantium. Validæ enim ac nodoſæ arboris caput ferro veſtitur, eáque ſuſpenſa funibus multorum manu ad murum impellitur: deinde retrorſum ducta impetu maiore deſtinatur: ſicque crebris ictibus concuſſum murilatus cedit, cauatumque irrumpit ac feneſtram facit. Cõtra impulſum arietis remedium eſt ſaccus paleis plenus, & in eum locũ demiſſus, quo aries percutit. Laxo enim ſaccorum ſinu ictus arietis illiſus mollitur. Duriora enim mollioribus facilius cedunt.

Plutei ſunt crates corio crudo intextæ, quæ in opere faciendo hoſti obiiciuntur.

Muſculus cuniculo ſimilis eſt, quo murus perfoditur, ex quo & appellatur, quaſi muruſculus.

De Clypeis.

CLypeus eſt ſcutum maius, dictus ab eo quod clepet, i. cælet corpus, periculiſque ſubducat ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Oppoſitus enim ſua defenſione ab haſtis & iaculis corpus munit. Clipeus autem peditum eſt, ſcutũ equitum.

Scutum appellatum, eò quòd à ſe excutiat telorum ictum. Vt enim telis reſiſtatur, clypeus antefertur.

Vmbo ſcuti pars media eſt, quaſi vmbilicus.

Ancile vocatur ſcutum breue & rotundum, de quo Vergilius: — Leua ancile gerebat. Et ancile dictum ab anciſione, quod ſit ab omni parte veluti anciſum & rotundum. Ouidius Idque ancile vocant quod ab omni parte reciſum. Quemq; notes oculis angulus omnis abeſt.

Pelta ſcutum breuiſſimum in modum lunæ mediæ. Cuius meminit liber Regum. Fecit rex Salomon ducenta ſcuta de auro puro & trecentas peltas ex auro probato.

Scetra ſcutum loreum ſine ligno, quo vtũtur Afri & Mauri, de quo Poëta: Leuam ſcetra tegit.

Parma leuia arma, quaſi paruus clypeus. Dicitur autem & teſtudo ſcutum. Nam in modum teſtudinis fit clypeus. Eſt & teſtudo ſcutorum connexio curuata in teſtudinis more. F Namque in armorum generibus milites etiã ab animalibus nomina ſumũt, vt aries. Et Saluſtius, In modum, inquit, ericij militaris.

De loricis.

LOrica vocatur, eo quod loris careat: ſolis enim circulis ferreis contexta eſt.

Squama eſt lorica ferrea ex laminis ferreis aut æreis concatenata in modum ſquamarum piſcis, & ex ipſo ſplendore ſquamarum & ſimilitudine nuncupata eſt. De ciliciis autem & poliuntur & teguntur loricæ.

De galeis.

CAſſis de lamina eſt: galea de corio. Nam G galeros corium dicitur. Caſſidem autem à Tuſcis nominatam dicunt. Illi enim galeã caſſim nominant: credo à capite.

Apex eſt, quod in ſumma galea eminet, quo figitur criſta, quam græci κῶνον vocant. Nam conus eſt curuata, quæ in galea prominet, & ſupra quam criſtæ ſunt.

De foro.

FOrum exercendarum litium locus, à fando dictũ. Qui locus & Proroſtra vocatur ab eo quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginenſium roſtra ablata ſunt, & in foro Romano præfixa, vt eſſent huius inſigne victoriæ. Conſtat autem forum cauſa, lege, & H iudice.

Cauſa vocatur à caſu quo euenit. Eſt enim materia & origo negocij, needum diſcuſſionis examine patefacta, quæ dum præponitur cauſa eſt, dum diſcutitur iudicium eſt, dum finitur iuſtitia. Vocatum autem iudicium quaſi iuriſdictio; & iuſtitia, quaſi iuris ſtatus. Iudicium autem prius inquiſitio vocabatur. Vnde & actores iudiciorum & præpoſitos quæſtores vel quæſitores vocamus.

Negocium multa ſignificat, modo actũ alicuius, cui eſt contrarium ocium, modo actionem cauſæ, quod eſt iurgium litis. Et dictum negocium, quaſi nec ocium, id eſt, ſine ocio.

Negocium autem eſt in cauſis, negociatio in A commercijs dicitur, vbi aliquid datur vt maiora lucrentur.

Iurgium dictũ, quaſi iuris garrium, eo quòd qui cauſam dicunt, iure diſceptent.

Lis à cõtentione limitis prius nomen ſumpſit. De quo Virgilius: Limes erat poſitus litẽ vt diſcerneret agri.

Cauſa aut argumẽto aut probatione cõſtat.

Argumentũ nunquam teſtibus, nunquam tabulis dat probationem, ſed ſola inueſtigatione inuenit veritatem, vnde & dictum argumentum, id eſt argutum inuentum.

Probatio autem teſtibus & fide tabularum conſtat.

In omni autem iudicio ſex perſonæ quærũ- B tur, iudex, accuſator, reus & tres teſtes.

Iudex dictus, quaſi ius dicens populo, ſiue quòd iure diſceptet. Iure autẽ diſceptare eſt iuſtè iudicare. Non eſt autem iudex, ſi non eſt in eo iuſtitia.

Accuſator vocatus, quaſi adcauſator, quia ad cauſam vocat eum quem appellat.

Reus à re qua petitur nuncupatus, quia quãuis ſceleris conſcius non ſit, reus tamen dicitur quamdiu in iudicio pro re aliqua petitur.

Teſtes antiquitus ſuperſtites dicebantur, eò quod ſuper ſtatum cauſę proferebantur. Nũc parte ablata nominis, teſtes vocantur.

Teſtis autem conſideratur: conditione, na- C tura & vita. Conditione, ſi liber non ſeruus. Nam ſæpe ſeruus metu dominantis teſtimonium ſupprimit veritatis. Natura, ſi vir, non fœmina. Nam Varium & mutabile ſemper Fœmina, Vita, ſi innocens & integer actu. Nam ſi vita bona defuerit, fide carebit. Non enim poteſt iuſtitia cum ſcelerato habere ſocietatem.

Duo ſunt autem genera teſtium: aut dicendo id quod viderunt, aut proferendo id quod audierunt. Duobus autem modis teſtes delinquunt cùm aut falſa promunt, aut vera ſilentio obtegunt.

De ſpectaculis. D

SPectacula, vt opinor, generaliter nominãtur voluptates, quæ non per ſemetipſa inquinant, ſed per ea quæ illic geruntur. Dicta autem ſpectacula, eò quòd hominibus publica ibi præbeatur inſpectio. Hæc & ludrica nũcupata, quòd in ludis gerãtur aut in ſcenis.

Ludorũ origo traditur: Lydij ex Aſia trãſeuntes in Hetruria conſederũt duce Tyrrheno qui fratri ſuo ſucceſſerat in regno. Contẽtione ergo in Hetrucia inter cæteros ritus ſuperſtitionum ſuarum, ſpectacula quoque religionis nomine inſtituerunt. Inde Romani accerſitos artifices mutuati ſunt, & inde ludi à Lydiis vocati ſunt. Varro autem dicit ludos à luſo vocatos, quòd iuuenes per dies feſtos ſolebant ludi exultatione delectare populum. Vnde & eum luſum iuuenũ & diebus feſtis & templis & religionibus reputãt. Nihil iam de cauſa vocabuli, dũ rei cauſa idololatria ſit. Vnde & promiſcuè ludi, Liberalia vocabantur, ob honorem Liberi patris. Ob hoc deſpicienda eſt originis macula, ne bonum æſtimes, quod initium à malo accepit. Ludus autem gymnicus eſt aut circenſis, aut gladiatorius, aut ſcenicus.

De ludo Gymnico.

GYmnicus ludus eſt velocitatis ac virium gloria. Cuius locus gymnaſium dicitur, vbi exercẽtur athletæ & curſorum velocitas comprobatur. Hinc accidit vt omnium prope artium exercitia gymnaſia dicãtur. Antea enim in locis certantes cincti erant ne nudarentur, poſt relaxato cingulo repentè proſtratus & exanimatus eſt quidam curſor. Quare ex conſilij decreto tũc archon Hippomenes, vt nudi deinceps omnes exercitarẽtur permiſit. Ex illo gymnaſium dictũ eſt, quod iuuenes nudi exercentur in campo, vbi ſola tantũ *pudenda operiuntur. al. verecũda.

De generibus gymnicorum.

GEnera gymnicorum quinque, ſaltus, curſus, iactus, virtus atque luctatio. Vnde ferunt quendã regem tot filios adoleſcentes habentem, totidem generibus de regno iuſſiſſe contendere.

De ſaltu.

SAltus dictus, quaſi exilire in altũ. Eſt enim ſaltus altius exilire, vel longius.

De curſu.

CVrſus à velocitate crurum vocatur. Eſt enim curſus celeritas pedum.

De iactu.

IActus dictus à iaciendo. Vnde & piſcatoriũ rete iaculatum dicitur. Huic arti vſus eſt arreptos lapides procul ferire, haſtas pondere librato iacere, ſagittas arcu emittere.

De virtute

VIrtus eſt immenſitas virium in labore & pondere corporis.

De luctatione

LVctatio à laterũ complexu vocatur, quibus cominus certantes *inuitent qui Gręca appellatione athletæ vocantur. Locus autem luctationis palæſtra dicitur. al. inniteſt. & innitũtur.

De palæſtra

PAlæſtram autẽ vel ἀπὸ τῆς πάλης ideſt à luctatione vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν id eſt à motu ruinæ fortis nominatam dicunt. ſcilicet, quòd in luctando cùm medios arripiat, ferè quatiunt, ídque apud græcos πάλλειν vocatur. Quidam opinantur artem luctandi vrſorum

contentione monſtratam. Namque inter cæteras feras eos ſolos & erigi cōgreſſos, & ſubſidere celeriter ac reuerti, & modo manibus tentare inuicem, modo complexu * abigere ſeſe more luctantium dicunt.

al. ambigere.

De agone. CAP. XXII.

QVæ Latini certamina, græci *ἀγῶνας* vocant, à frequentia qua celebrantur. Siquidē & omnem cœtum atque conuētum agona dici. alij quod in circulis, & quaſi agoniis id eſt ſine angulo locis ederentur, nuncupatos agonas putant.

De generibus agonum. CAP. XXIII.

AGonum genera fuiſſe, immenſitas viriū, curſus celeritas, ſagittandi peritia, ſtandi patientia: ad citharam quoque vel tibias incedendi geſtus: de moribus quoque, de forma, de cantandi modulatione, terreſtris quoque belli & naualis prælij, perpetiendorūque ſuppliciorum certamina.

De ludis Circenſibus. CAP. XXIIII.

LVdi Circenſes ſacrorum cauſa ac deorū gentilium celebrationibus inſtituti ſunt. Vnde & qui eos ſpectāt dæmonum cultibus inſeruire videntur. Nam res equeſtris antea ſimplex agebatur, & vtique communis vſus reatus non erat, ſed cùm ad ludos coactus eſt naturalis vſus, ad dæmoniorum cultum tráſlatus eſt. Itaque & Caſtori & Polluci deputātur hæ ſpecies, quibus equos à Mercurio diſtributos hiſtoriæ docent. ſed & Neptuno equeſtris ludus eſt, quē græci *ἱππασιὰν* vocant ſed & Marti & Ioui in ludis equi ſunt conſecrati, & ipſi quadrigis præſunt. Circenſes autem ludi ideo dicti, vel à circumeundo, vel vbi nunc metæ ſunt, olim gladij ponebantur quos quadrigæ circuibant, & inde dicti Circenſes, ab enſibus circa quos currebāt. Siquidem in litore circa ripas fluminū curſus agitantes, gladios in ordine in ripæ litore ponebāt, & erat artis, equū circa pericula torquere. Inde & Circenſes dicti putantur: quaſi circum enſes.

De circo. CAP. XXV.

CIrcus Soli principaliter conſecratus eſt à paganis, cuius ædes medio ſpacio & effigies de faſtigio ædis emicat, quod non putauerunt ſub tecto conſecrandum, quē in aperto habent. Eſt autē circus omne illud ſpaciū quod circuire equi ſolēt. Hūc Romani dictū putāt à circuitu equorū, eo quod ibi circum metas equi currant. Græci verò à Circe filia ſolis, quæ patri ſuo hoc genus certaminis inſtituit, aſſerunt nuncupatum, & ab ea circi appellationem argumentantur. Fuit autem maga & venefica, & ſacerdos dæmonum, in cuius habitu & opere magicæ artes & cultus idololatriæ recognoſcuntur.

E

De ornamentis. CAP. XXVI.

ORnamenta circi, oua, meta, obeliſcus, carcer. Oua, honori Caſtoris & Pollucis aſcribunt, qui illos ouo editos credendo de cigno Ioue non erubeſcunt. Fingunt autem Circenſia Romani ad cauſas mundi referri: vt ſub hac ſpecie ſuperſtitiones vanitatū ſuarum excuſent.

De metis. CAP. XXVII.

MEtarū quippe appellatione propriè terminum ac finē mundi deſignare volūt, ab eo quod aliquis emenſus finis eſt, ſiue ad teſtimonium orientis occidentiſque ſolis.

De obeliſco. CAP. XXVIII.

F OBeliſcum * Meſpres rex Ægypti primus feciſſe fertur tali ex cauſa. Cùm quodā tempore Nilus vehementi inundatione Ægyptum nocuiſſet: indignatus rex tanquam pœnas à flumine exigeret, ſagittam in vndas miſit. Nō multo poſt graui valetudine correptus, lumē amiſit, qui poſt cæcitatem viſu recepto duos obeliſcos Soli conſecrauit. Obeliſcus enim ſagitta dicitur: qui ideo in medio Circo ponitur, quia per medium mundū ſol currit. Medio autem ſpacio ab vtraque meta cōſtitutus obeliſcus, faſtigium ſummitatémque cæli ſignificat: cùm ſol ab vtroque ſpacio medio horarū diſcrimine tranſcendit. Sūmo obeliſco ſuperpoſitum eſt quoddam auratum in modum flammæ formatum, quoniam ſol plurimum caloris atque ignis habet.

al. Mesfres
al. Meteres

G

De carceribus. CAP. XXIX.

IN Circo vnde emittuntur equi carceres dixerunt, ab ea re qua & ille carcer qui eſt in ciuitate, quod, vt ibi homines damnati atque incluſi, ita hic equi coercentur, ne exeant antequam ſignum emittant.

De aurigis. CAP. XXX.

ARs Circi auriga & currus, equites vel pedites. Auriga propriè dictus, quod currū agat, ſiue quod feriat iunctos equos. Nā haurit, ferit dicimus, vt Latus haurit apertū. Ipſe eſt & agitator, id eſt verberator ab agendo dictus. Aurigæ autem duobus coloribus ſunt: quibus ſpeciem idololatriæ veſtiunt. Nam praſinus terrę, venetus cælo & mari à paganis dicatus eſt.

H

De quadrigis. CAP. XXXI.

ERicthonius autem qui regnauit Athenis primus quatuor equos iunxiſſe fertur, ſicut Virgilius autor eſt dicēs, Primus Ericthonius currus & quatuor auſus. Iungere equos rapidiſque rotis inſiſtere victor. Fuit autē Mineruæ & Vulcani filius de caduca in terrā libidine, vt fabulæ ferunt procreatus, portentum dæmoniacum, imò diabolus qui primo Iunoni currum dedicauit. Tali autore quadrigæ productæ ſunt.

De

De curru.

CVrrus à curſu dictus, vel quia rotas videtur habere multas, vnde & carrum quaſi currum. Quadrigarum verò currus duplici temone olim erant perpetuóque, & qui omnibus equis iniiceretur. Iugo primus* Ciriſtenes Sicionius tantùm medios iugauit, eoſque ſingulos ex vtraque parte ſimplici vinculo applicuit, quos græci σειραφόρους Latini funarios vocant, à genere vinculi quo prius alligabantur.

al. criſtines

De equis quibus currimus.

QVadrigæ & bigæ, trigæ & ſeiugæ ab equorum numero & iugo dictæ. Ex quibus quadrigas ſoli, bigas lunæ, & trigas inferis, ſeiugas Ioui, deſultores lucifero, & heſpero conſecrauerunt. Quadrigas ideo ſoli iungũt, quia per quatuor tẽpora annus vertitur, ver & æſtatem, autumnũ & hyemẽ. Bigas lunæ quoniã gemino curſu cũ ſole contendit ſiue quia & nocte videtur & die. Iungũt enim vnum equum nigrum, alterũ candidum. Trigas diis inferis, quia hi per tres ætates homines ad ſe rapiunt, id eſt per infantiam, iuuentutẽ atque ſenectam. Seiuga maximus currus currit Ioui, propter quod maximum deorum ſuorum eum eſſe credunt.

Ideo autem rotis quadrigas currere dicunt ſiue quia mũdus iſte circuli ſui celeritate trãſcurrit, ſiue propter ſolem, quia volubili ambitu rotat, ſicut ait Ennius, Inde patefecit radiis rota candida cælum.

De ſeptem ſpaciis.

SEptem ſpacia quadrigæ currunt referẽtes hoc ad curſum ſeptem ſtellarũ quibus mũdum regi dicunt, ſiue ad curſum ſeptem dierum potentium: quibus peractis vitæ terminus conſummatur, quorum finis eſt* creta, id eſt iudicium.

v. C. creta. meta, id eſt iudicium: alius V. C. habet actus

De equitibus.

POrrò equites ſingulares ideo currere dicunt, quia ſingulariter vnuſquiſque curſum vitæ huius peragit atque trãſit, alio tempore ſequens alium, per vnam tamen viam mortalitatis videlicet ad propriam metam mortis.

De deſultoribus.

DEſultores nominati, quod olim prout quiſque ad finem curſus venerat deſiliebat & currebat: ſiue quod de equo in equum tranſiliebat.

De peditibus.

PEdites autem aiunt propterea pede currere, quia pedibus curritur mortalitati. Ob hoc à ſuperiore parte curritur ad inferiora, id eſt ab oriente ad occidentem, quia mortales oriuntur & occidunt. Nudi currunt, quia & hominis in ſeculo nullæ reliquiæ ſunt. Recto A ſpacio currunt, quia inter vitam & mortem nihil diſtant. Hæc ergo propterea fingunt, vt vanitates ſuas, & ſacrilegia excuſare conẽtur.

De coloribus equorum.

CIrca cauſas quoque elementorum idem gentiles etiam colores equorũ iunxerunt roſeos ſoli, id eſt igni, albos aëri: praſinos terrę, venetos mari aſſimilantes. Itẽ roſeos æſtati currere voluerunt, quod ignei coloris ſint & cuncta tunc flaueſcant. Albos hiemi, quod ſit glacialis, & frigoribus vniuerſa caneſcant veri praſinos viridi colore, quia tunc pampinus dẽſatur. Item roſeos currere Marti ſacrauerunt, à quo Romani exoriũtur, & quia vexilla B Romanorũ cocco decorãtur, ſiue quòd Mars gaudeat ſanguine. Albos zephiris & ſerenis tẽpeſtatibus: praſinos flori & terræ: venetos aquis vel aëri, quia ceruleo ſunt colore: luteos, id eſt croceos igni & ſoli: purpureos iri ſacrauerunt, quem arcum dicimus, quòd iris plurimos colores habeat. Sicque dum hac *expectatione deorũ cultibus atque elementis mundialibus prophanantur, eoſdem deos atque eadem elementa proculdubio colere noſcuntur. Vnde animaduertere debes Chriſtiane, quod Circum numina immunda poſſideãt. Quapropter alienus erit tibi locus quem plurimi ſathanæ ſpiritus occupauerũt. C Totum enim illum diabolus & angeli eius repleuerunt.

al forte ſpectatione

De theatro.

THeatrum eſt quo ſcena includitur, ſemicirculi figuram habẽs: in quo ſtantes omnes inſpiciunt. Cuius forma primum rotũda erat ſicut & amphitheatri, poſtea ex medio amphitheatro theatrũ factũ eſt. Theatrum à ſpectaculo nominatũ ἀπὸ τῦ θεάσθαι quod in eo populus ſtãs deſuper atque ſpectans ludos cotnemplaretur. Idem verò theatrum, idem & proſtibulum, eo quod poſt ludos exactos meretrices ibi proſternẽtur. Idem & lupanar vocatum ab eiſdem meretricibus: quæ propter vulgati corporis leuitatem lupæ nuncupa- D bantur. Nam lupæ meretrices ſunt à rapacitate vocatę, quod ad ſe miſeros rapiant & apprehendant. Lupanaria autem à paganis cõſtituta ſunt: vt pudor infelicium mulierum ibi publicaretur, & ludibrio haberentur tam ij qui facerent, quam quæ paterentur.

De ſcena.

SCena autẽ erat locus infra theatrũ in modum domus inſtructa cũ pulpito. qui pulpitus orciſtra vocabatur, vbi cãtabant comici tragici, atque ſaltabant hiſtriones & mimi. Dicta autẽ ſcena gręca appellatione, eo quod in ſpeciẽ domus erat inſtructa. Vnde & apud hebræos tabernaculorũ dedicatio à ſimilitudine domiciliorũ σκηνοπηγία appellabatur.

De orciſtra.

ORciſtra autem pulpitus erat ſcenę vbi ſaltator agere poſſet, aut duo inter ſe diſputare. Ibi enim poëtæ comœdi & tragœdi ad certamen conſcendebant, iiſque canentibus alij geſtus edebant. Officia ſcenica tragœdi, comœdi, themelici, hiſtriones, mimi & ſaltatores.

De tragœdis.

TRagœdi ſunt qui antiqua geſta atque facinora ſceleratorum regum luctuoſo carmine ſpectante populo concinebant.

De comœdis.

COmœdi ſunt qui priuatorum hominum acta dictis aut geſtu canebant, atque ſtupra virginum & amores meretricum in ſuis fabulis exprimebant.

De themelicis.

THemelici autem erant muſici ſcenici qui in organis & liris & citharis præcinebant. Et dicti themelici, quod olim in orciſtra ſtãtes cantabant ſuper pulpitum, quod themele vocabatur.

De hiſtrionibus.

HIſtriones ſunt qui muliebri indumento geſtus impudicarum fœminarum exprimebant: ij autem ſaltando etiam hiſtorias & res geſtas demõſtrabant. dicti autem hiſtriones ſiue quod ad Hiſtria id genus ſit adductũ ſiue quod perplexas hiſtoriis fabulas exprimerent, quaſi hiſtoriones.

De mimis.

MImi ſunt dicti græca appellatione, quod rerum humanarum ſint imitatores. nã habebant ſuum autorem qui antequam mimum agerent, fabulam pronunciaret. Nã fabulæ ita componebantur à poëtis, vt aptiſſimæ eſſent motui corporis.

De ſaltatoribus.

SAltatores autem nominatos Varro dicit ab Arcade Salio, quem Æneas in Italiam ſecum adduxit, quique primo docuit Romanos adoleſcentes nobiles ſaltare.

Quid quo patrono agatur.

EST planè in artibus ſcenicis Liberi & Veneris patrociniũ, quæ priuata & propria ſunt, ſcenæ de geſtu & * fluxu corporis. Nam (al. luxu, fortè flexu.) molliciem Libero & Veneri immolabãt, illi per ſexum, illi per * fluxum diſſoluti. Quæ (fortè flexũ.) verò ibi vocibus & modis & organis & liris tranſigũtur, Apollines & muſas & Mineruas & Mercurios patronos habent. Quòd ſpectaculum odire debes Chriſtiane: * quorum odiſti autores. (al. cuius.)

E

De amphitheatro.

AMphitheatrum locus eſt ſpectaculi: vbi pugnant gladiatores. Et inde ludus gladiatorius dictus: quod in eo iuuenes vſum armorum diuerſo motu condiſcant, & modo inter ſe aut gladij aut pugnis certantes, modo contra beſtias incedentes, vbi non odio ſed præmio illecti ſubeunt ferale certamen. Amphitheatrum dictũ, quòd ex duobus theatris ſit factum. Nam amphitheatrum rotundum eſt, theatrum verò ex medio amphitheatro eſt, ſemicirculi figuram habens.

De ludo equeſtri.

F GEnera gladiatorum plura, quorũ primũ ludus equeſtriũ. Duo enim equites præcedẽtibus prius ſignis militaribus vnus à porta orientis, alter ab occidentis procedebant in equis albis cum aureis galeis minoribus & habilioribus armis, ſicque atroci perſeuerantia pro virtute ſua inibant pugnam, dimicantes quouſque alter in alterius morte proſiliret vt haberet qui caderet caſum, gloriam qui perimeret. Quæ armatura pugnabat Marti duelli cauſa.

De retiariis.

REtiarius ab armaturæ genere, in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occultè ferebat rete (quod iaculum appellatur) vt aduerſarium cuſpide inſiſtẽte operiret, implicitúmque viribus ſuperaret, quæ armatura pugnabat Neptuno tridentis cauſa. G

De ſecutoribus.

SEcutor eſt ab inſequendo retiarium dictus. Geſtabat enim cuſpidẽ & maſſam plumbeam, quæ aduerſarij iaculum impediret, vt antequam ille feriret rete, iſte ſuperaret. Hæc armatura ſacrata erat Vulcano. ignis enim ſemper inſequitur: ideóque cum retiario cõponebatur, quia ignis & aqua ſemper inter ſe inimica ſunt. H

De laqueatoribus.

LAqueariorum pugna erat fugientes in ludo homines iniecto laqueo impeditos cõſecutóſque proſtrare amictos vmbone pelliceo.

De velitibus.

VElitum pugna erat, vt vltro citróque tela obiectarent. Erat autem eorum varia pugna & ſpectantibus gratior quàm reliqua: velites autem vocati ſunt, ſiue à volitatione: ſiue à ciuitate Hetruſcorum quæ Veletes vocabatur.

De ferali certamine.

FErarum pugna erat miſſas beſtias iuuenes excipere & pugnare aduerſus eas vltroneo funere certare, non crimine ſed furore.

De horum execratione.

HÆc quippe ſpectacula crudelitatis & inſpectio vanitatum: non ſolum hominũ vitiis: ſed & dæmonum iuſſis inſtituta ſunt. Proinde nihil eſſe debet Chriſtiano cũ Circenſi inſania, cum impudicitia theatri, cum amphitheatri crudelitate, cum atrocitate arenæ, cum luxuria ludi. Deum enim negat, qui talia præſumit, fidei Chriſtianæ præuaricator effectus, qui id denuo appetit quod in lauacro iam pridem renunciauit, id eſt diabolo pompis, & operibus eius.

De tabula.

ALea, id eſt ludus tabulæ inuenta à græcis in otio Troiani belli à quodam milite nomine Alea, à quo & ars nomen accepit. Tabula luditur pirgo, calculis, teſſeríſque.

De pyrgis.

PYrgus dictus, quod per eum teſſerę pergãt ſiue quòd turris ſpeciem habeat. Nã Græci turrim πύργον vocant.

De calculis.

CAlculi vocati, quòd leues ſint & rotundi. Vnde & calculus dicitur lapis breuis qui ſine moleſtia ſui breuitate calcatur. Item calculi, quod per vias ordinales quaſi per calles cant.

De teſſeris.

TEſſeræ vocatæ, quia quadræ ſunt ex partibus omnibus. Has alij lepuſculos vocãt eo quod exiliendo diſcurrunt. Olim autem teſſeræ iacula appellabantur à iaciendo.

De figuris aleæ.

QVidam autẽ aleatores ſibi videntur phiſiologice per allegoriã hãc artem exercere, & ſub quadam rerum ſimilitudine fingere. Nam tribus teſſeris ludere perhibẽt propter tria ſeculi tẽpora, præterita, præſentia & futura, quia non ſtant ſed decurrũt. Sed & ipſas vias ſenariis locis diſtinctas propter ætates hominum trinariis lineis propter tempora argumentantur. Inde & tabulam ternis deſcriptam dicunt lineis.

De vocabulis teſſerarum.

IActus quiſque apud luſores veteres à numero vocabatur, vt vnio, binio, trinio, quatrio, quinio, ſenio. Poſtea appellatio ſingulorum mutata eſt, & vnionem canem, trionem ſuppum, quatrionem planum vocabant.

De iactu teſſerarum.

IActus teſſerarum ita à peritis aleatoribus componitur, vt afferat quod voluerit, vt puta ſenionem, qui eis * actu bonum affert. Vitant autem canem, quia damnoſus eſt, vnum enim ſignificat.

Ita in omnibus exemplaribus: ſed non dubito quin legendum ſit iactum.

De calculorum motu.

CAlculi partim ordine mouentur, partim vagè. Ideo alios ordinarios, alios vagos appellant. At verò qui moueri omnino non poſſunt incitos dicunt. Vnde & egentes homines inciti vocantur: quibus ſpes vltra procedendi nulla reſtat.

De interdictione aleæ.

AB hac arte fraus & mendacium atque periurium nunquam abeſt, poſtremo & odiũ & damna rerum, vnde & aliquando propter hæc ſcelera interdicta legibus fuit.

De Pila.

PIla propriè dicitur, quòd ſit pilis plena. Hæc & ſphera à ferendo vel feriendo dicta, de quarum genere & pondere Dorcatius ſic tradidit. Neu tu parce pilos viuaces condere cerui. Vncia donec erit geminam ſuperaddita libram.

Inter ſpecies pilarum ſunt, trigonaria & arenaria. Trigonaria eſt qua inter tres luditur. Arenaria qua in * grege dum ex circulo aſtãtium ſpectãtiúmque emiſſa, vltra iuſtum ſpatium pilam excipere luſúmque inire conſueuerũt. Cubitalem luſum appellant, cùm duo cominus ex proximo ac penè coniunctis cubitis palam feriunt. Suram dicitur dare, qui pilam crure prolato feriendam colluſoribus præbet.

al. Græcia.

ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE
ETYMOLOGIARVM,
Liber XIX.

CAPITA LIBRI DECI- E
MI NONI.

1 *De nauibus.*
2 *De partibus nauium & armamentis.*
3 *De velis.*
4 *De finibus.*
5 *De retibus.*
6 *De fabricis ſiue fornacibus.*
7 *De inſtrumentis fabrorum.*
8 *De fabricis parietum.*
9 *De diſpoſitione.*
10 *De conſtructione.*
11 *De venuſtate.*
12 *De laquearibus.* F
13 *De cruſtis.*
14 *De lithoſtrotis.*
15 *De plaſtris.*
16 *De pictura.*
17 *De coloribus.*
18 *De inſtrumentis ædificiorum.*
19 *De lignariis.*
20 *De inuentione lanificij.*
21 *De veſte ſacerdotali in lege.*
22 *De nominibus veſtium cæterarum.*
23 *De veſtibus quarundam gentium.*
24 *De palliis virorum.*
25 *De palliis fœminarum.*
26 *De ſtratu & reliquis quæ in vſu habentur.*
27 *De lanis.*
28 *De coloribus veſtium.*
29 *De inſtrumentis veſtium.*
30 *De ornamentis.*
31 *De anulis.*
32 *De cingulis.*
33 *De calciamentis.*

DE NAVIBVS.
CAP. I.

ARtium quarundam vocabula quibus aliquid fabricatur vel inſtrumenta artificum vel quæ miniſteriũ exhibẽt, atque aliquid huiuſmodi deinceps ex parte notanda ſtudui.

Artifex generale nomen vocatur quòd artẽ faciat: ſicut aurifex qui aurum. Faxo enim antiqui pro facio dicebant.

Nauclerus dominus nauis eſt appellatus ita quòd nauis in ſorte eius ſit. κλῆρος enim græcè ſors dicitur. Cæteri autem in naui in contributione ſunt.

Gubernio qui & gubernator, quaſi cohibernator, quòd cohibeat prudentia ſua hiberna, id eſt tempeſtates maris.

Nauta à naue dictus per deriuationem. Nauita autem pro nauta poëticè dicitur, ſicut Mauors pro Mars. Nam rectum eſt nauta.

Remex vocatur quòd remum gerit, ſic autem ramax quomodo tubex dicitur nominatiuo caſu. al. regis.

Epipata græco ſermone appellatur: qui latinè dicitur ſuperueniẽs. Hic nihil habet negotij: ſed naulo dato in alias terras tranſire diſponit.

Nauim quidam perhibent dictã, eo quod gnauum rectorem quærat, id eſt peritum, ſapientem, ſtrenuum, qui continere & gubernare nouit propter maritima pericula & caſus. vnde eſt illud Salomonis: intelligens gubernacula poſſidebit. Lydij autem primum nauim fabricauerunt, pelagíque incerta petentes peruium mare vſibus humanis fecerunt.

Rates primum & antiquiſſimum genus nauigij è rudibus tignis aſſeribúſque cõſertum. Ad cuius ſimilitudinem fabricatæ naues, ratariç dictæ. Nunc iam rates abuſiuè naues. G Nam propriè rates ſunt connexæ inuicem trabes.

Trieris nauis magna quam Græci * dulconem vocant: de qua in Eſaia dicitur, Non tranſibit per eam trieris magna. *al. durcon* *puto legendum ἀλιάδα.*

Carpaſia nauis à Carpatho inſula nominata: ſicut à Rodo Rodia: ſicut ab Alexandria Alexandrina.

Liburnæ dictæ à Libiis: naues enim ſunt negotiatorum. De quibus Horatius, Ibis liburnis inter alta nauium.

Roſtratæ naues dictæ ab eo quod in fronte roſtra ærea habeant propter ſcopulos, ne feriantur & collidantur.

Longæ naues ſunt, quas * dromones vocamus: dictę eo quod longiores ſint cæteris, cuius contrarius muſculus, curtum nauigium. Droma autem à decurrendo dicitur. Curſum enim græci δρόμον vocant. H *al. forte μάδωι*

Claſſis dicta eſt à græco vocabulo, ἀπὸ τῶν χαλῶν, id eſt lignis. vnde & calones nauiculæ quæ ligna militibus portant.

Anciromacus dictus, pro eo quod celeritate ſui anchoris & inſtrumentis reliquis nauiũ vehendis ſit aptus.

Phaſe-

Phaſelus eſt nauigium, quod nos corruptè A baſelum dicimus. De quo Virgilius, Pictiſque phaſelis.

Scafa quæ κατάσκοπος nauigiũ, quod Latine ſpeculatorium dicitur.

Barca eſt, quæ cuncta nauis commertia ad litus portat. Hæc naues in pelago propter nimias vndas ſuo ſuſcipit gremio. Vbi autem appropinquauerit portui, reddit vicem barca naui quam accepit in pelago.

Paro nauigium piratarum aptum, & ex iis ita vocatum Cicero. Tunc ſe fluctigero tradit mandatque paroni. Et alibi, Parunculis ad litus ludit celeribus.

Mioparo quaſi minimus paro, idem & carabus. Eſt enim parua ſcafa ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet, quales vtuntur Germanorum piratæ in oceani littoribus vel paludibus ob agilitatẽ. De qualibus Hiſtoria Gens, inquit, Saxonũ mioparonibus non viribus nituntur, fugæ potius quàm bello parati.

Celones quas græci κέλητας vocant, id eſt veloces biremes vel triremes agiles, & ad miniſterium claſſis aptæ. Ennius, Labitur vncta carina per æquora cana celonis.

Biremes autem naues ſunt habentes remorum ordinem geminum.

Triremes & quatriremes trium & quatuor ordinũ: ſic & penteremes & hexeremes quinos vel ſenos ordines habentes.

Actuariç naues ſunt, quæ velis ſimul & remis aguntur.

Hippagogæ, in quo equos tranſuehere ſolitum eſt.

Pontonium nauigium fluminale tardum & graue, quod non niſi remigio progredi poteſt.

Hinc & traiectus, id eſt extentus. Eſt enim funis latus, vnde & tranſenna dicitur extentus funis.

Limbus nauicula breuis, quæ alia appellatione dicitur & cymba & * caupolus: ſicut & lintris, id eſt carabus quo in Pado paludibúſque vtuntur. (al. cap[illegible])

Carabus parua ſcafa ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet.

Portemia nauicula Syriatici generis lata & ſine carina à portando vocata. Vtuntur iis in Pannonia.

Trabariæ amnicæ naues, quæ ex ſingulis trabibus cauantur: quæ alio nomine litorariæ dicuntur. Hæ ex caudice factæ ex vno ligno cauato, & inde caudice: quia à quatuor vſque ad decem homines capiant.

De partibus nauium & armamentis.
CAP. II.

PVppis poſterior pars nauis eſt, quaſi poſt. Prora anterior quaſi priora.

Cymba locus vnus nauis, quòd aquis incumbat.

Carina à currendo dicta quaſi currina.

Fori nauium latera concaua, à ferendo onere dicta, ſiue tabulata nauium quæ ſternuntur dicta, ab eo quòd inceſſus ferant vel foris emineant. De quibus Virgilius, Laxantque foros.

Columbaria in ſummis lateribus nauium loca concaua: per quæ eminent remi, dicta credo, quòd ſint ſimilia latibulis columbarũ in quibus nidificant.

B Agiana ſunt loca in naui per quæ ad remiges hortator accedit. De qua Ennius, Multa foro ponet Et, Agiauia longa repletur. (V. C. Agrea per uia loca ſunt.)

Tranſtra ſunt tabulæ vbi ſedent remiges, quod in tranſuerſo ſint dicta, quæ Virgilius iuga appellat.

Remi à remouendis, & decutiendis fluctibus dicti: ſicut tonſores à tondendis, & decutiendis capillis.

Palmula eſt extrema latitudo remi à palma dicta, qua mare impellitur.

Antemnæ autem dictę, quòd ante amnem ſint poſitæ. Præterfluit enim eas amnis. Cornua extremæ partes antemnarum ſunt, dicta per tropum ab animali ad inanimale.

Malus eſt arbor nauis, qua vela ſuſtinẽtur. C Malus autem dictus: quia habet inſtar mali in ſummitate, vel quia quaſi quibuſdam maleolis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela facilius eleuantur.

Modius eſt cui arbor inſiſtit ob ſimilitudinem menſuralis vaſis dictus.

Carcheſia ſunt in cacumine arboris.

Torcleæ, quaſi Flitera per quas funes trahuntur. Cinna Lucida conſulgent alti carcheſia mali.

Torcleæ autem vocatæ, quòd rotulas habeant. τρόχος enim Græcè rota dicitur.

Paraſtatæ ſtipites ſunt pares ſtantes, quibus arbor ſuſtinetur. Cato. Malum * deligatum D paraſtatæ iunctæ. (al. diſligatũ)

Clauus eſt quo regitur gubernaculum. De quo Ennius. Vt clauum rectum teneã nauímque gubernem.

Porticulus malleus in manu portatus, quo modus ſignumque datur remigantibus. De quo Plautus, Ad loquendum atque tacendum tute habes porticulum.

Tonſilla vncinus ferreus vel ligneus ad quẽ in litore defixum funes nauium illigãtur. De quo Ennius. Tonſillas rapiunt, configunt litus ad vncas.

Anchora dens ferreus ex græca etymolo-

gia nomen ducit: quod quaſi hominis manus comprehendat vel ſcopulos vel arenas. Nam manus Græcè χεὶρ dicitur. Apud græcos autẽ aſpirationẽ non habet. Nam ἄγκυρα dicitur vnde & apud maiores ſine aſpiratione proferebatur.

Puluini ſunt machinæ quibus naues deducuntur & ſubducuntur in portum.

Pons ſcala nauium.

De velis. CAP. III

VEla græci ἄρμενα dicunt, proinde quòd aëre mouentur. Apud latinos autem vela à volatu dicta. Vnde eſt illud, Velorum pandimus alas.

Genera velorũ ἀκάτιος, ἐπίδρομος, δόλων, ἀρτέμων, Siparũ, mendicium. Ex quibus acatiũ velũ maximũ eſt, & in media naui conſtitutũ. F

Epidromos ſecundæ amplitudinis: ſed ad puppim.

Dolon minimum velum, & ad proram defixum.

Artemo dirigendæ potius nauis cauſa commendatum quàm celeritatis.

Siparũ genus veli vnum pedẽ habens, quo iuuari nauigia ſolent in nauigatione quoties vis vẽti langueſcit. De quo Lucanus,—Summáque tẽdens Sipara velorum perituras colligit auras. quod ex ſeparatione exiſtimãt nominatum. Pes extremus angulus veli in quæ nautolocantur. G

De funibus CAP. IIII.

FVnes dicti, quod antea in vſum luminis fuerint circundati cera, vnde & funalia.

Reſtes, ſiue quod rates contineant: ſeu quod in iis retia tendantur.

Rudentes ſunt funes nauium ex nimio ſtridore ita dicti.

Spiræ funes quibus in tempeſtatibus vtuntur: quas nautici ſuo more* curcubas vocant. Spiræ autem à ſparto vocatæ. al. cucurbas

Propes funis quo pes veli alligatur, quaſi propedes. De quo Turpilius. Quaſi cùm vẽtus fert nauim in mare ſecundus ſiquis propedon miſit ſi velis ſiniſtrum. H

Tormentũ funis in nauibus longus quo prora ad puppim extenditur, quo magis cõſtringantur: Tormenta autem à tortu dicta, ſunt reſtes funeſque.

Saphon funis in prora poſitus. De quo Cecilius, Venerio curſu veni prolato pede vſque ad ſaphonem.

Opiſera funes, quæ cornibus antẽnæ dextra ſiniſtráque tenduntur retrouerſo.

Proſneſium funis, quo nauis in littore religatur ad palum.

Mitra funis, qua nauis media vincitur.

Anquina, qua ad malum antenna conſtringitur. De qua Cinna. Atque anquina regit ſtabilem fortiſſima curſum. E

Remulcum funis, qua deligata nauis trahitur vice remi. De quo Valgius. Hic mea me longo ſuccedens prora remulco Lætantem gratis ſiſtit in hoſpitiis.

Struppi, vincula loro vel lino facta: quibus remi ad ſcalmos alligãtur. De quibus Liuius, Túncque remos iuſſit religare ſtruppis.

Cataporates* linea cum maſſa plũbea qua maris altitudo tentatur. Lucilius, Hanc Cataporatem puer eodẽ defert vnctum plumbi pauxillum rudis liníque mataxam. al. Capo... rate, cer... autẽ leg... dum, ...

ANNOTAT.

In V. C. ita eſt. Lucilius Hanc cataparatẽ puero ded. deforet vnctum Plumbi pancillam rudis linique mataxam. In alio V. C Hanc cataſtoratem puer eodem defore &c. cum plumbi paxillũ r. l. m. In alio exemp. Hanc cataporatem puer eodem defert: vnctum plumbi paxillum, &c

De retibus. CAP. V.

REtia vocata ſiue à retinẽdis piſcibus, ſiue à reſtibus quibus tenduntur.

Minus autem rete implagium dicitur à plagis. Nam plagas propriè dicimus funes illos quibus retia tenduntur circa imam & ſummam partem.

Funda genus eſt piſcatorij retis, dicta ab eo quod in fundum mittatur. Eadem etiam à iactando iaculum dicitur. Plautus, Probus quidem antea iaculator eras.

Tragũ genus retis ab eo quod trahatur nũcupatũ, ipſum & verriculum. Verrere enim trahere eſt.

Naſſa ex viminibus tanquam rete contextum.

Caſſis genus venatorij retis, quod capiat. Hinc eſt quod incaſſum dicimus, id eſt ſine cauſa, quaſi ſine caſſibus, ſine quibus venatio inanis eſt.

Conopeum eſt rete in ſimilitudinem tentorij contextum propter muſcas & culices excludendos, quo magis Alexandrini vtuntur, quia ibi ex Nilo culices copioſè naſcũtur. vnde & Conopea dicitur. Nam Conopea Ægyptus eſt.

De fabricis ſiue fornacibus.

FAber à faciendo ferrum impoſitũ nomen habet. Hinc deriuatum eſt nomẽ ad alias artiũ materias: fabros vel fabricas dicere, ſed cum adiectione, vt faber lignarius, & reliqua propter operis ſcilicet firmitatem.

In fabrorum autem fornace gentiles Vulcanum authorem dicunt figuraliter, per Vulcanum ignem ſignificantes, ſine quo nullum metalli genus fundi extendique poteſt. Nihil eſt enim penè quod igne non efficiatur. Alibi enim

enim vitrum, alibi argentum, alibi plumbũ, A alibi minium, alibi pigmenta, alibi medicamenta efficit. Igne lapides in æra ſoluuntur, igne ferrum gignitur ac domatur, igne aurũ perficitur, igne crematur lapide cementa & parietes ligantur. Lapides nigros ignis coquẽdo candificat, ligna candida vrendo obfuſcat carbones ex pruna fulgida nigros facit. de lignis duris fragiles, de putribilibus imputribiles reddit, ſtricta ſoluit, ſoluta reſtringit, dura mollit, mollia dura reddit. Habet & medicaminis vſum. Nam ſæpè * vri prodeſt. Peſtilẽtiæ quoque quæ obſcuratione ſolis contrahitur, auxiliari certũ eſt. In opere quoque aliud gignit primis ignibus, aliud ſecundis, aliud B tertiis.

al. vti.

Habet quoque & aliam in ſe diuerſitatem ignis. Nam alius eſt ignis qui vſui humano. alius qui * iudicio paret diuino, ſiue qui de cælo fulmẽ aſtringit, ſiue qui de terra per vertices montium eructat.

al. in iudicio apparet

Ignis autem dictus, quod nihil gigni poteſt ex eo. Eſt enim inuiolabile elementum aſſumens cuncta quæ rapit.

. Fabrica duabus rebus conſtat, ventis & flammis.

Flãma verò propriè fornacis eſt dicta, quod flatu folium excitetur.

Fornax vero ab igne vocata: φῶς enim C ignis eſt.

Caminus eſt fornax, & eſt Græcum nomen deriuatum. ἀπὸ τοῦ καύματος id eſt, à calore.

Fauilla eſt deſerta igne ſcintilla.

Pruna eſt quamdiu ardet: cùm autem extincta fuerit, carbo nominatur. Pruna autem à perurendo dicta eſt: carbo verò quòd flamma caret. Qui dum interiſſe creditur, maioris fit virtutis. Nam iterum incenſus fortiore luce caleſcit. Cuius tanta vis eſt & ſine igne firmitas, vt nullo humore corrũpatur, nulla vetuſtate vincatur. Extinctus enim tãtũ incorruptibiliter durat, vt ij qui limites figunt, eos infoſſos terra ſubſternãt, & lapides deſuper fi- D gant, ad conuincendum * litigatorem, vt fixum lapidem poſt quãtalibet ſecula limitem eſſe cognoſcant.

al. ad conuinc. post quantalibet ſecula vt fixum.

De inſtrumentis fabrorum. CAP. VII.

INcus eſt in quo ferrum tunditur à cædẽdo dictus, eo quod illic aliquid cudamus, id eſt, feriẽdo producamus. Cudere enim cędere & ferire eſt. Veteres autẽ non incudẽ vocabant, ſed intudẽ, eo quod in ea metallũ tũdatur, id eſt, tendatur. vnde & tudis malleus, id eſt, à tundendo, id eſt, tendendo dictus.

Malleus vocatur, quia dũ quid calet & molle eſt, cædit & producit.

Marcus malleus maior, & dictus marcus, quod maior ſit ad cædẽdum & fortior. Marcellus, mediocris. Marculus malleus puſillus Lucilius. Et velut in fabricam feruens cùm marculus ferrum, Multorum magnis ictibus tundit.

Forcipes quaſi ferricipes, eo quod ferrum candens capiant, teneantque, ſiue quod ab iis aliquid foruũ capimus & tenemus, quaſi foruicapes. Nam foruum eſt calidum, vnde & feruidum, vnde & formoſos dicimus: quibus calor ſanguinis ex rubore pulchritudinem creat.

Lima dicta, eo quod lene faciat. Nã limum B lene eſt.

Cilium eſt vnde operãtur argentarij, à quo & cælata vaſa dicuntur.

De fabricis parietum. CAP. VIII.

IN fabricis parietum atque tectorum Græci inuentorem Dædalũ aſſerunt. Iſte enim primus didiciſſe fabricam à Minerua dicitur. Fabros autem ſiue artifices græci τέκτονας vocant id eſt inſtructores. Architecti autem cementarij ſunt qui diſponunt in fundamentis. Vnde & Apoſtolus de ſemetipſo, Vt ſapiens inquit architectus fundamentum poſui.

Machiones dicti à machinis in quibus inſiſtunt propter altitudinem parietum.

De diſpoſitione. CAP. IX.

AEdificiorũ partes ſunt tres diſpoſitio, cõſtructio, venuſtas.

Diſpoſitio eſt areæ vel ſolij & fundamentorum deſcriptio.

De conſtructione. CAP. X.

COnſtructio eſt laterum & altitudinis ædificatio. Conſtructio autem vel inſtructio vocata eo quod inſtringat, & cohærere faciat vt lapides luto, & ligna & lapides inuicem ſibi. Nam & intinctio ferri in aqua inſtructura eſt. Niſi enim cãdens tingatur, ſtringi & cohęrere non poteſt ferrum. Item conſtructio à D multitudine lapidum & lignorum dicta: vnde & ſtrues. Aliud eſt enim ædificatio, aliud inſtauratio. Nam ædificatio noua conſtructio eſt. Inſtauratio verò quod reparatur ad inſtar prioris. Nam veteres inſtar, pro ſimilitudine ponebant. Inde & inſtaurare dicebant.

Conſtructio autem conſtat fundamento, lapidibus, arena, calce & lignis.

Fundamentum dictum quod fundus ſit ędificij. Idem & mentum à cedendo dictũ, quod craſſo lapide ſurgat.

Lapides in ſtructuris apti, albus, Tiburtinus columbinus, fluuialis, * sfungia, rubrus & reliqui. al. iſfungia

Albus lapis,alius durus, alius mollis. Mollis dentata ſerta ſecatur, tractabilis in opere eſt, ita vt in eo,quaſi in tigno literæ ſcribãtur.

Tiburtinus à loco Italiæ dictus,qui dum ſit ad fabricam fortis, vapore tamen diſſilit.

Tophus ædificiis inutilis eſt, fundamentis aptus * mortalitate & mollitia. Ex æſtu enim & alitu maris fricatur & verberatur imbribus.

al. mordacitate.

Arenatius lapis concretus maris arenis,hic & bibulus dicitur. Seruat enim humorẽ acceptum. Idem & in Betica.

Gaditanus ab inſula oceani vbi plurimus exciditur.

Piperinus ſubalbidus cum punctis nigris, durus atque fortiſſimus.

* Concleatius cocleis lapilliſque & arena concretus,aſperrimus & interdum fiſtuloſus.

al cochleaticus.

Columbinus à colore auis nuncupatus,natura vicinus gipſo & mollitie ſimillimus.

Molaris in parietibus vtilis: quia eſt quædã natura eius pinguior, duráque & aſpera, ex quo etiã & molæ fiunt,vnde & nomen traxit. Huius quatuor genera, albus, niger, permixtus ac fiſtuloſus * Sfungia lapis creatus ex aqua leuis ac fiſtuloſus & cameris aptus.

al. iſſungio.

Silex durus lapis ex cuius genere nigri ſilices optimi quibuſdam in locis & rubentes.

Alibi ſilices contra vetuſtatem incorrupti permanent. Iidem & in monumentis ſculpti, & incorrupti permanent: quibus nec ignis quidem nocet. Nam ex iis etiam formæ fiũt, in quibus æra funduntur.

Viridis ſilex vehementer & ipſe igni reſiſtens: ſed nuſquam copioſius, & vbi inuenitur,lapis non ſaxum eſt.

Pallidus in cemento raro vtilis.

Globus cõtra iniurias fortis, & in ſtructuris infidus niſi fuerit multa ſuffrenatione deuinctus.

Fluuiatilis ſilex ſemper veluti madens eſt. Hunc æſtate exhiberi oportet,nec ante biennium inſeri in ſtructuris domorum, fictilium operum, ad parietes & fundamenta:quæ coctis latereculis ad tecta imbriculis teguliſque aptantur.

Tegulæ vocatæ quòd tegant ædes, & imbrices quòd accipiant imbres. Tegulæ autem primæ poſitionis nomẽ, cuius diminutiuum tigillum.

Laterculi verò vocati,quod lati formentur circumactis vndique quatuor tabulis.

Lateres autem crudi ſunt: qui & ipſi inde nominati,quod lati ligneis formis efficiũtur.

Quorum crates dicuntur:in quibus lutum pro eiſdẽ lateribus crudis portare ſolẽt. Sunt enim connexiones cannarum, dicti ἀπὸ τῦ κρατεῖν, id eſt quod ſe inuicem teneant.

E Lutum autem vocatum quidam per antifraſin putant: quod non ſit mundum. Nam omne lotum mundum eſt.

* Calx viua dicta: quia dum ſit tactu frigida,intus occultum continet ignem:vnde perfuſa aqua ſtatim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Poſtquàm enim arſerit aquis incenditur,quibus ſolet ignis extingui,oleo extinguitur quo ſolet ignis accendi,vſus eius in ſtructuris fabricæ neceſſarius. Nam lapis lapidi non poteſt adhærere fortius niſi calce coniunctus.

Ita V. CC. al. Calcis.

Gipſum cognatum calci eſt,& eſt græcum nomen. Plura eius genera. Omnium autem F optimum * lapis eſt ſpecularis. Eſt enim inſignis ædificiorum & coronis gratiſſimus.

al. de lapide ſpeculari.

Arena ab ariditate dicta:non ab adhærendo fabricis, vt quidam volunt. Huius probatio ſi manu impreſſa ſtridet, aut ſi in veſtem candidam ſparſa nihil ſordis relinquat.

Columnæ pro lõgitudine & rotũditate vocatæ: in quibus totius fabricæ pondus erigitur. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis tertia pars latitudinum. Genera rotundarum quatuor. Doricæ, Ionicæ, Tuſcanicæ, Corintheæ,menſura craſſitudinis & altitudinis inter ſe diſtantes. Quintum genus eſt earum quæ vocantur Atticæ:quaternis angulis G aut amplius,paribus laterum interuallis.

Baſes fulturæ ſunt columnarum,quæ à fundamento conſurgunt, & ſuperpoſitæ fabricæ ſuſtinent pondus. Baſes autem nomen petræ eſt fortiſsimæ Syro ſermone.

Capitella dicta quòd ſint columnarum capita, quaſi ſuper collum caput.

Epiſtilia ſunt,quæ ſuper capitella colũnarum ponuntur, & eſt Græcum.

Pauimenta originẽ operis à Græcis habẽt: vocata autem pauimenta eò quòd pauiantur, id eſt cedãtur,vnde & pauor: quia cedit cor.

Oſtracus eſt pauimentum teſtaceum, eo quòd fractis teſtis calce admixto feriatur. Te- H ſtam enim Græci ὄστρακα dicunt.

Rudos, artifices appellãt lapides contuſos & calce admixtos, quos in pauimentis faciẽdis ſuperfundunt: vnde & rudera dicuntur.

Canalis ab eo quòd caua ſit in modum cãnæ. Sanè canalem melius genere fœminino quàm maſculino proferimus.

Fiſtulæ aquarum ſunt dictæ: quòd aquas fundant & mittant. Nam Græcè στέλλω mittere eſt. Formæ earum pro magnitudine aquę & capacitate fiunt: per quas aquæ per modulos certos diuiduntur. E quibus eſt vncia & quinaria, digitus quadratus: digitus rotundus, & cæteri modi cuique cauſæ. Huculque partes conſtructionis.

De venu-

De Venuſtate.

VEnuſtas eſt quicquid illud ornamenti & decoris cauſa ædificiis additur, vt tectorum cauſa auro diſtincta laquearia, & præctóſi marmoris cruſtæ & colorum* pictura. al. tinctura

De Laquearis.

LAquearia ſunt quæ cameram ſubtegũt & ornant: quæ & lacunaria dicuntur: quòd lacus quoſdam quadratos vel rotundos ligno vel gipſo vel coloribus habeat pictos, cum ſignis intermicantibus. Principaliter autem lacus dicitur, vt Lucius. Reſultant ædéſque lacuſque. Cuius diminutio lacunar facit, vt Horatius. Neque aureum mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarium & per antiſticon laquearium facit.

De Cruſtis.

CRuſtæ ſunt tabulæ marmoris. Vnde & marmorati parietes & cruſtati dicuntur. Qui autem marmora ſecãdi in cruſtas rationem excogitauerunt non cõſtat. Fiunt autem arena & ferro ſerráque in prætenui linea premente arenas, tractúque ipſo ſecãte: ſed craſſior arena plus erodet marmoris. Nam tenuis fabricis & polituris accommodata eſt.

De Lithoſtrotis.

LIthoſtrota ſunt elaborata arte picturæ paruulis cruſtis ac teſſellis tinctis in varios colores. Teſſelli autem à teſſeris nominati, id eſt quadratis lapillis per diminutionem.

De Plaſtis.

PLaſtice eſt parietum ex gipſo effigies ſignáque exprimere pingeréque coloribus. Plaſtice autem dictum græcè, quod Latinè eſt pingere terra vel gipſo ſimilitudines. Nam impreſſa argilla formam aliquam facere plaſtis eſt. Vnde & protoplaſtus eſt dictus homo: qui ex limo primus eſt conditus.

De pictura.

PIctura autem eſt imago exprimens ſpeciẽ alicuius rei, quæ dum viſa fuerit ad recordationem mẽtem reducit. Pictura autem dicta quaſi fictura. Eſt enim imago ficta non veritas. Hinc & fucata, id eſt ficto quodam colore illita nihil fidei, & veritatis habentia. Vnde & ſunt quædam picturæ quæ corpora veritatis ſtudio coloris excedunt, & fidem dum augere contendunt ad mendacium prouehunt: ſicut qui Chimeram tricapitem pingũt vel Scillam hominem ſurſum, caninis autem capitibus cinctam deorſum.

Picturam autem Ægyptij excogitauerunt primum vmbram hominis lineis circunductam. Itaque initio talis, ſecunda ſingulis coloribus, poſtea diuerſis: ſicque paulatim ſeſe ars ipſa diſtinxit, & inuenit lumen atque vmbras differentiáſque colorum. vnde & nunc pictores prius vmbras quaſdam & lineas fu-

A turæ imaginis ducunt, deinde coloribus implent, tenentes ordinem inuentæ artis.

De Coloribus.

COlores autem dicti ſunt, quod calore ignis vel ſole perficiuntur, ſiue quòd in initio colabantur, vt ſummæ ſubtilitatis exiſterent.

Colores autẽ aut naſcuntur aut fiunt. Naſcuntur, vt ſinopis, rubrica, parætonium, melinum, * fretia, auripigmentum. Cęteri finguntur aut arte, aut permixtione. Ita omnes Cod. Plin. Eretria.

Sinopis primum inuenta in Ponto eſt. Inde nomen à Sinope vrbe accepit. Species eius tres, rubra & minus rubens, & inter has
B media.

Rubrica vocata quod ſit rubra & ſanguineo proxima. Hęc plurimis locis gignitur: ſed optima Ponto, vnde & Pontica dicitur.

Siricum rubri coloris pigmentum, ex quo & librorum capita ſcribuntur. Ipſum eſt & Phœnicæum appellatum, ita eo quod in Syria colligatur in littoribus rubri maris vbi Phœnices inhabitant.

Aliud eſt ſericum, aliud Syricum. Nam ſericum lana eſt quam Seres mittunt, Syricum verò pigmentum quod Syri Phœnices in rubri maris littoribus colligunt. Eſt autem inter factitios. Nam ſæpe fit aut ſinopide, aut ſandi-
C ce mixtus.

Minium primi Græci in Epheſiorum ſolo inueniſſe traduntur. Cuius pigmenti Hiſpania cæteris regionibus plus abundat. vnde etiam nomen proprio flumini dedit. Huius diſtillatio argentum liquidum gignit. Minium autem hoc quidam dicunt eſſe cinnabarim.

Cinnabaris à dracone & barro id eſt elephanto cognominatum. Aiunt enim draconum eſſe ſanguinem dum implicãt elephantos. Ruunt enim beluæ & dracones obruuntur, quorum fuſus cruor terram inficit, fitque pigmẽtum quicquid ſolo tinxerit. Eſt autem puluis coloris rubri.

D Praſina id eſt creta viridis, etſi in aliquibus terris promiſcue generetur, optima tamen in Lybia Cyrenenſi.

Chryſocolla colore praſino eſt dicta, quòd vena eius habere aurum traditur. Hæc & in Armenia naſcitur, ſed ex Macedonia probabilis venit. Foditur enim ex metallis æris. cuius inuentio argẽtum atque indicum prodit. Nam venæ eius cum iis habent naturæ ſocietatem.

Cypria ab inſula Cypro, vbi plurima reperitur.

Sãdaracha in inſula rubri maris topazõ naſcitur colore cinnabari, odore ſulphureo. Inuenitur autẽ in aureis & argentariis metallis,

melior quo magis ruſa, quóque magis virus redolet. quanquam & ceruſſa ſi torreatur in fornace ſandaracam facit, vnde & color eſt flãmeus. Quod ſi torreatur æqua parte rubrica admixta, ſandicem reddit.

Arſenicū quod Latini ob colorem auri auripigmentum vocant, colligitur in Ponto ex auraria materia, vbi etiam Sandaracha. Optimū eſt quod in auri colorem tranſit purum & fiſſile, gracili venarū diſcurſu. Quod verò pallidius aut Sandarachæ ſimile eſt, deterius iudicatur. Eſt & tertium genus ſquamoſum, quo miſcetur aureus color. Vis earum vt Sãdarachæ, ſed acrior.

Ocra & ipſa in inſula maris rubri topazon gignitur: vbi & Sandaracha. Fit quoque & ocra exuſta rubrica in ollis nouis luto circūlitis quæ quanto magis in camino arſerit, tanto melior fit.

Venetum ceruleum tēperare primū Alexãdria reperit. In Italia ex arenæ puluere & nitri flore idem faciūt. Sed ſi Cipriū in fornace aduſtum huic permixtioni addes, veſtoriani ſimilitudo erit.

Purpuriſſum ex creta argentaria cum purpuris pariter tingitur, bibitque eum colorem celerius lanis. Præcipuū eſt, tamē aliud quod adhuc vaſe rudibus medicamētis inebriatur. Proximū eſt egeſto eo addita creta in* vas idē & quoties id factū eſt, eleuatur bonitas. Præcioſiſſimę purpurę cauſa eſt quod* iſcino maximè inficitur rubeáque.

al. ius.

al. ſcino.

Indicum in Indicis inuenitur calamis, ſpuma adhærente limo. Eſt autē coloris cyanei, mixturã purpuræ ceruliſque mirabile reddēs. Eſt alterū genus in purpurariis officinis, ſpuma in æreis cortinis innatans, quam infectores detrahentes ſiccant.

Atramentū dictum, quòd ſit atrū: cuius ſpecies & picturæ & quotidiano vſui neceſſaria eſt, iſtud inter factitios eſt. Fit enim & fuligine plurimis modis ſuper ardētes tedas reſina adiecta, lacuſculo ædificato, quod fumū retineat. Huic pictores cum aqua miſcent glutē, vt illuſtrius reſplendeat. Ad feſtinationē autē operis etiam ſarmentorū veterū carbones cū glutino triti inducendis parietibus atramenti ſpeciē reddunt. Sunt & qui vini fecem ſiccatam excoquant, affirmētque ſi ex bono vino fex fuerit Indici ſpeciem id atramentum prębere. Sed & ſarmentum vuæ nigræ vino optimo tinctū poſteaquã ſiccitate aruerit ſi exuras & conteras, adiecto glutino, nitorē Indici reddet, vſtáque plurimum neceſſaria eſt, nullo negotio prouenit. Nam & ſi glebam ſilicis bene igne excoquas, & aceto acerrimo ſuperfuſam extinguas, madefacta * sfungia colorē

al. is fungia

E purpureum reddit. Eam vbi contriueris vſta erit. Omne autem atramentū ſole perficitur.

Omnes colores calcis admixtione corrūpuntur.

Melinum dictum, quod eius metalli ferax ſit vna ex Cycladibus inſula Melos nomine. Eſt enim candidum, nec vtuntur eo pictores propter nimiam pinguedinem.

Anulare quod vocant candidum: eſt quo muliebres picturæ luminantur. Fit & ipſum ex creta admixtis vitreis gemmis.

Ceruſſa fit hoc modo: In vaſe enim aceto acerrimo impleto ſarmēta aminia in eodem vaſculo collocabis, ac ſuper ſarmenta tabulas F plumbi tenuiſſimas pones, deinde vas diligētiſſimè claudes, illiniſque ne aliquid inde ſpiraminis exeat. Poſt dies autem xxx. vas aperitur & ex diſtillatione tabularū innata ceruſſa inuenitur. Quod ablatū & areſactum teritur atque iterum aceto admixtū in paſtillis diuiditur & in ſole ſiccatur. Hac obſeruantia ſi laminas æreas ſarmentis ſuperponas, erugi- nem * creant Chalcantium.

In exc. quodā exempl. ita legitur Creant Chalcanthum dictum, quod calcis eſt thimum id eſt flos. unde & apud Latinos eris flos appellatur

De inſtrumentis ædificiorum. CAP. XVIII.

IN ſtructura autem parietum ad normã fieri, & ad perpendiculū reſpondere oportet.

Norma dicta græco vocabulo extra quam nihil rectum fieri poteſt. Componitur autem G ex tribus regulis, ita vt duæ ſint binorum pedum, tertia habeat pedes duos vncias decem quas ęquali craſſitudine politas extremis acuminibus ſibi iungit, vt ſchema trigoni faciãt. id erit norma.

Regula dicta quod ſit recta, quaſi rectula, & impedimentum non habeat.

Perpendiculum eſt quod ſemper appēditur. denique in fabrica niſi omnia ad perpendiculum, & certam regulam fiant, neceſſe eſt vt cuncta mendoſa inſtruantur, vt aliqua praua ſint, aliqua cubantia, prona nonnulla, alia ſupina, & propter hoc vniuerſa* ſunt cōſtructa.

ita habent omnia ex. pl. Ego unt, legendum arbitror non ſunt.

Linea genere ſuo appellata, quia ex lino fit.

H Trullæ nomen factū, eo quod trudit & detrudit, id eſt, includit calce vel luto lapides.

Marcellus machina.

Scalæ à ſcandendo vocatæ, hærent enim parietibus. Scalæ autem dicuntur, quæ aut vnæ ſunt, aut plures, quia numeri tantum pluralis eſt nomē, vt literæ, quæ epiſtolam ſignificat.

De lignariis. CAP. XIX.

LIgnarius generaliter ligni opifex appellatur.

Carpentarius ſpeciale nomen eſt. Carpentum enim ſolū facit, ſicut nauicularius quia tantum nauium eſt fabricator & artifex.

Sarcitector dictus, quod ex multis hincinde coniunctis tabulis vnum tecti ſarciat corpus.

Idem

Idẽ & tignarius,quia tectoria lignis inducit. A

Lignum vocatur græca etymologia, quia incenſum in lumen cõuertitur & in flammã. Vnde & licinium dicitur,quòd lumen det.

Materia inde dicitur omne lignum, quòd ex ea aliquid efficiatur:vel ſi ad ianuam referas, vel ad ſtatuam,materia erit. Ad aliquid enim ſemper materia accipiẽda eſt, ſicut elementa materiam rerum eſſe dicimus:quia inde ea quæ ſunt facta videmus & materia quaſi mater dicta.

Trabes vocatæ, quòd in tranſuerſo poſitæ vtroſque parietes contineant.

Aliud autem ſunt tigna, aliud trabes. Tigna enim iuncta trabem faciũt. Trabes autem B ſunt cùm ſunt dolatæ.

Tolus propriè eſt veluti ſcutũ breue quod in medio tecto eſt in quo trabes coëunt.

Cuplæ vocatæ, quod copulent in ſe luctantes.

Luctantes dicuntur, quòd erecti inuicem ſe teneant more luctantium. al. v. c. deeſt.

Agrantes.

Aſſeres ab aſſe dicti,quia ſoli ponuntur neque coniuncti.

Scindulæ,eo quòd ſcindantur, id eſt diuidantur.

Epigri & claui ſunt quibus lignum ligno adhæret.

Claui autem dicti quaſi calybi, quia ex calybe fiũt,id eſt ferro.Calybs enim ferrum eſt. C

Tabulæ à veteribus tagulæ vocabantur, à tegendo ſcilicet,vnde & tegulæ.

Cõmiſſura dicitur tabularum coniunctio.

Sectio autem dicta à ſequendo ea quæ ceperit. Nam ſecare ſectari & ſequi eſt.

Serræ autem nomen de ſono factum eſt, id eſt à ſtridore.

Serræ circiníque vſum Perdices quidam adoleſcẽs inuenit,quem puerum Dedalus frater matris ſuæ,ſtudiis perdocendum acceperat. Cuius pueri tantùm ingenium fertur: vt dum materiæ diuidendæ compendium quæreret ſpinam piſcis imitatus de ferro laminam exaſperans dentium mordacitate armauit: D quam ſerram artifices nuncupant. Pro cuius artis inuentione Dedalus magiſter eius inuidiæ liuore permotus præcipitem puerum ex arce deiecit. dehinc exulatum Cretam abiit ibíque aliquamdiu fuit, vt fabulæ ferunt. Ex Creta pẽnis volauit & inde Ciliciam venit.

Circinus dictus,quòd vergẽdo efficiat circulũ.Huius modus duplicata linea,fit,quæ ſimplex per latitudinẽ extenſa fuerat.Punctus autem in medio * circini centrum à græcis dicitur:in cuius medium cuncta conuergunt. fortè circuli.

Securis vocatur,eo quod ea arbores ſuccidãtur:quaſi ſuccuris. Itẽ ſecuris,quaſi ſemicuris. Ex vna enim parte acuta eſt, ex altera foſſoria. Hæc & apud veteres penna vocabatur, vtramq; autem habẽs aciem, bipẽnis dicitur: quòd ex vtraque parte habeat acutam aciem: quaſi duas pennas. Pẽnum autẽ antiqui acutum dicebãt. Vnde & auiũ pẽnæ, quia acutæ. Et ecce nomẽ quod reſeruauit antiquitatem, quia veteres dicebant pennas non pinnas. Hęc & dolabra:quòd habeat duo labra. nam ſecuris ſimplex eſt.

Dextralis dexteræ habilis.

Aſcia ab aſtulis dicta, quas à ligno eximit, cuius diminutiuum nomen eſt aſciola. Eſt autem manubrio breui ex aduerſa parte referens vel ſimplicẽ malleum, aut cauatum, vel bicorne raſtrum.

* Scalprum dictum,quod ſcalpturis & foraminibus ſit aptum,quaſi ſcalforus. Cuius diminutiuum ſcalpellus. al. Scalpru

Terebra vocata à verme ligni,qui vocatur terebra:quem græci τερηδόνα vocant. Hinc terebra dicta,quod vt vermis terendo forat, quaſi tereſora, vel quaſi transforans.

Taratrum quaſi teratrum. Scoſina dicta quod hærendo * ſcophen faciat. Canterium. Gallia * Guuia. al. ſcofam. al. Guluia.

De inuentione laniſicij.

MIneruam quandam gẽtiles multis ingeniis prædicant. Hanc enim primã laneficij vſum monſtraſſe, hanc etiã telã ordiſſe & coloraſſe lanas perhibẽt. Oliuæ quoq; hãc dicunt inuentricẽ & fabricæ,multarumq; artiũ repertricẽ. Ideóq; illi vulgo opifices ſupplicãt. Sed & hoc poëticè fingitur. Nõ enim Minerua iſtarum artiũ princeps eſt:ſed quia ſapiẽtia in capite eſſe dicitur hominis,& Minerua de capite Iouis nata fingitur, hoc eſt ingenium, ideóque ſenſus ſapientis qui inuenit omnia in capite eſt. Ideo & dea artium Minerua dicitur,quia nihil excellentius eſt ingenio quo reguntur vniuerſa.

De veſte ſacerdotali in lege.

OCto ſunt in lege genera ſacerdotaliũ veſtimentorum.

Poderis eſt tunica ſacerdotalis linea,corpori aſtricta vſque ad pedes deſcendens. vnde & nuncupatur, πόδας enim græci pedes dicunt. Hæc vulgo camiſia vocatur.

* Abanẽ cingulum ſacerdotale rotundum polimita arte ex cocco, purpura, hyacintóque contextum, ita vt flores atque gemmæ in eo videantur eſſe diſtinctæ. al Abanæth. al. Aban eſt.

Pilleum eſt ex biſſo rotundum quaſi ſphæra media, caput tegens ſacerdotale,& in occipitio vitta conſtrictum. Hoc græci & noſtri tiaram vel * galeam vocant. al galeriam

Machil q; eſt tunica talaris tota thicinyna, habens ad pedes LXXII. tintinnabula: totique intermixta ac depẽdentia punica mala.

Ephod, quod Latinè interpretatur ſuperindumentum. Erat enim pallium ſuperhumerale ex quatuor coloribus & auro contextum habens in vtroque humero lapides duos ſmaragdinos auro concluſos, in quibus ſculpta erant nomina patriarcharum.

Logicon, quod Latinè dicitur rationale, pannus duplex, auro & quatuor textus coloribus, habens magnitudinem palmi per quadrum, cui intexti erãt XII. pretioſiſſimi lapides. Hic pannus ſuper humerale contra pectus pontificis annectebatur.

Petalum aurea lamina in fronte pontificis, quæ nomen Dei tetragrammatum Hebraicis litteris habebat ſcriptum.

Batin, ſiue fœminalia, id eſt bracæ lineæ vſque ad genua pertingentes, quibus verecunda ſacerdotis velabantur.

De nominibus veſtium cæterarum.

Diuerſitas veſtimentorum, tegmen, tegumen, indumentum, veſtimentum, & reliqua.

Tegmen dictum eo quòd tegat membra: ſicut tegumenta, tecta quæ tegunt corpora.

Indumentum quòd intus ad corpus induitur: quaſi intumentum.

Veſtimentum verò eſt quod vſque ad veſtigium prætenditur, quaſi veſtimentum, vt eſt tunica talaris. Sed & hæc conſuetudo ſermones auctorum confundit.

Diſcernitur autem veſtitus à cultu: quoniã lautius intelligitur cultus. Item cultus ab habitu. Nam habitus ad naturam pertinet, cultus ad homines.

Pleræque autem veſtium aut à tempore quo maximè in vſu ſunt appellantur, aut à locis vbi vel primum vel maximè vendicantur, aut à genere coloris: aut à nomine repertorũ.

Veſtis antiquiſſima hominum fuit perizomatum, id eſt ſuccinctorium: quo tantùm genitalia cõteguntur. Hoc primum primi mortales è foliis arborum ſibi fecerunt, quando poſt præuaricationem erubeſcentes pudenda velabant. Cuius vſum quædã barbaræ gentes dum ſint nudæ vſque hodie tenent. Hæc & campeſtria nuncupantur, pro eo quòd eiſdẽ iuuenes qui nudi exercẽtur in campo, pudenda operiunt.

Tunica veſtis antiquiſſima appellata, quia in motu incedentis ſonum facit. Tonus enim ſonus eſt. Primum autem fuere pelliceæ tunicæ quibus poſt offenſam & eiectionem de paradiſo Adam & Eua induti ſunt.

Talaris tunica dicta, eò quòd ad talos vſque deſcendat, & ad pedes defluat, ſicut pectoralis quia apud antiquos breuis erat: vt tantùm pectus operiret, licet nunc profuſior ſit.

Manicleata tunica, id eſt manicata eo quòd habeat manicas, quã χειροδύτην græci vocãt.

Dalmatica veſtis primum in Dalmatia prouincia græciæ texta eſt, tunica ſacerdotalis candida cum clauis ex purpura.

Ruſſata quam græci phœniceam vocant, nos coccineam, reperta eſt à Lacedæmoniis ad celandum coloris ſimilitudine ſanguinem quotiens quis in acie vulneraretur, contemplanti aduerſario animus augeſceret. Hac
F ſub conſulibus Romani vſi ſunt milites, vnde etiam ruſſati vocabantur. Solebat enim pridie, quàm dimicandũ eſſet ante principia poni, quaſi admonitio & inditiũ futuræ pugnæ. al. Lacunata.

* Laculata eſt, quæ lacus quadratos quoſdã cũ pictura habet intextos aut additos acu.

Iacinthina veſtis eſt aërio colore reſplendens.

Molocima quæ maluarum ſtamine conficitur, quam alij melocinam, * alij maluellam vocant. al Maloellã

Bombicina eſt à bombice vermiculo, qui longiſſima ex ſe fila generat, quorum textura bombicinum dicitur, conficitúrque in in-
G ſula Choo.

Apocalama.

Serica à ſerico dicta, vel quod etiam Seres primi miſerunt.

Holoſerica tota ſerica: ὅλον enim totum.

Tramoſerica ſtamine lineo: trama ex ſerico.

Holoporphyra tota ex purpura.

Byſſina candida confecta ex quodam genere lini groſſioris. Sunt & qui genus quoddã lini byſſum eſſe exiſtiment.

Fibrina, tramam de fibri lana habens caprina.

Maſticina & * mena. *mela quod è colore nigro. Græci enim μέλαν nigri vocant.*

Linea, quæ ex ſolo lino fit.

H Linoſtema veſtis eſt ex lana linóque contexta. Et dicta linoſtema, quia in ſtamine linum, in trama lanam habet.

Recta dicitur veſtis, quam ſurſum verſum ſtantéſque texunt.

Segmenta zonis quibuſdam, & quaſi præciſamentis ornata. Nam & particulas cuiuſque materiæ abſciſæ præſegminas vocant.

Leuidenſis, quòd rarò filo ſit, leuitérque denſata.

" Pauitenſis contraria Leuidenſi dicta, quod grauiter preſſa atque calcata ſit.

Citroſa, quaſi concriſpa ad ſimilitudinem citri. Neuius: "—Pulchrã ex auro veſtémque citroſam.

Velenẽſiſ tunica eſt, quæ affertur ex inſulis.

Exo-

Exotica veſtis eſt peregrina deforis veniẽs vt in Hiſpania à græcis. A

Polimita multicoloris. Polimitus enim textus multorum colorum eſt.

Acupicta veſtis acu textilis aut acu ornata. Eadem & Phrigia. Huius enim artis periti Phrigij omnes dicuntur: ſiue quia in Phrigia inuenta eſt. Vnde & artifices qui id faciunt, Phrigiones dicuntur. Virgilius: Phrigiam chlamidem.

Trilicis à tribus liciis, quia eſt ſimplex & * biplex.

al. bilex.

Ralla, quæ vulgò raſilis dicitur.

* Intripola veſtis illa vocatur, quæ dum ſit vetus ad nouam ſpeciem recurratur.

al. interpola.

Pannutia nuncupata, quod ſit diuerſis pannis obſita. B

Colobium dictum, quia longũ eſt, & ſine manicis. Antiqui enim magis hoc vtebãtur.

* Libitonarium eſt colobium ſine manicis, quali monachi Ægyptij vtuntur.

al. Leuitonarium.

Lumbare vocatur, quod lumbis religetur, vel quod lumbis hæreat. Hoc in Ægypto & in Syria non tantùm fœminæ, ſed & viri vtũtur. Vnde & Hieremias. Trans Euphratem tulit lumbare ſuum, ibíque illud in foramine petræ abſcondit, & poſtea ſciſſum reperit. Hoc à quibuſdam & renale dicitur, quia renibus alligatur.

Limus eſt veſtis, quæ ab vmbilico vſque ad pedes producitur. Hæc autem veſtis habet in extremo ſui purpuram limam, id eſt, * fluxuoſam, inde & nomen accepit. Nam limũ obliquum dicimus. C

al. flexuoſã.

Licinium vocatum, quod textura eius ligata ſit in totum, quaſi diceret liginum, c pro g litera commutata.

Armelauſa vulgò vocata, quod ante & retrò diuiſa atque aperta eſt, in armos tantum clauſa, quaſi armiclauſa c litera ablata.

Camiſias vocamus, quòd in his dormimus in camis, id eſt, in ſtratis noſtris.

Fœmoralia appellata, eo quod fœmora tegant. Ipſa & bracæ, quod ſint breues & verecunda corporis iis velentur. D

Tubrucos vocatos dicunt, quod tibias bracháſque tegant.

Tubraci, quod à bracis ad tibias vſque perueniant.

De veſtibus quarundam gentium.

Qvibuſdam autẽ nationibus ſua cuique propria veſtis eſt, vt Parthis* ſarabara. Gallis linnæ. Germanis renones. Hiſpanis ſtriges. Sardis* manſtrugæ.

al. Sarrabara. al maſtruca

Sarabara ſunt fluxa ac ſinuoſa veſtimenta: de quibus legitur in Daniele, Et ſarabara eorum non ſunt immutata. Et Publius: Vt quid ergo in ventre tuo Parthi ſarabara ſuſpenderunt? Apud quoſdam autem ſarabaræ quædã capitum tegmina nuncupantur, qualia videmus in capite Magorum picta.

Linnæ ſaga quadra & mollia ſunt. De quibus Plautus: * Linnæ cooperta eſt textrino Gallia.

al. Linna cooperta eſt textrina Gallus.

Renones ſunt velamina humerorum & pectoris vſque ad vmbilicum, atque intortis villis adeò hiſpida, vt imbres reſpuant, quos vulgò reptos vocant, eò quòd lõgitudo villorum, quaſi reptat: de quibus Saluſtius, Germani intectum renonibus corpus tegunt. Dicti autẽ renones à Rheno Germaniç flumine, vbi ijs frequenter vtuntur.

Maſtruga veſtis Germanica ex pelliculis ferarum, de qua Cicero pro Scauro: Quẽ purpura regalis non commouit, eum Sardorum maſtruga mutauit. Maſtruga autẽ dicta, quaſi monſtruoſa, eò quòd qui ea induũtur, quaſi in ferarum habitum transformentur.

Dinoſcuntur & gentes ita habitu, ſicut & lingua diſcordes. Perſæ brachia & crura liniamentis, caput tiara tegunt. Eminent apicibus faſtigiatis Alani: horrent & * malè tecti cum* latratoribus linguis Scotti: ſacrati vel ſagati Alemanni. * Linteati Indi: gemmati Perſæ: ſericati Seres: pharetrati Armenij.

al mal is. al. latrantibus. al latratricibus al Lineati.

Nonnullç etiam gentes non ſolùm in veſtibus, ſed & in corpore aliqua ſibi propria, qua ſi inſignia vindicant, vt videmus cirros Germanorum: granos & cinnabar Gothorum:* ſtigmata Britonum. Circumcidunt quoque Iudæi præputia: pertundunt Arabes aures, flauent capitibus intextis Getæ, nitent Albani albentibus crinibus. Mauros habet tetra nox corporũ, Gallos candida cutis, ſine equis inertes extant Alani, nec abeſt* gens Pictorum nomen à corpore, quod minutis opifex acus pũctis & expreſſos natiui graminis ſuccos includit, vt has ad ſui* ſpecimẽ cicatrices ferat, pictis artubus maculoſa nobilitas.

quod probo. Nam Indi ita faciem lineamentis pingunt. al. ſtemata. al. genti. al ſpeciem.

Habet & ſexus inſtitutam ſpeciem habitus vt in viris tonſi capilli, in mulieribus redũdãtia crinium, quod maximè virginibus inſigne eſt, quarum & ornatus ipſe propriè ſic eſt, vt concumulatus in verticem ipſam capitis ſui arcem* ambitu crinium contegat.

al. ambitus.

De palliis virorum. C A P. XXIIII

P* Allium eſt quo adminiſtrantium ſcapulæ conteguntur, vt dum miniſtrant expeditius diſcurrant. Plautus, Si quid facturus es appende in humeris palliũ, & pergat quantum valet tuorũ pedũ pernicitas. Dictũ autẽ * pallium à pellibus, quia prius ſuper indumenta pellicia veteres induebantur, quaſi pellea, ſiue à palla per deriuationem.

al. palteuſ. al. palleum.

Chlamis eſt quæ ex vna parte induitur ne- A
que conſuitur,ſed fibula infrenatur. Hinc & græcè nomen accepit.

Toga dicta,quod velamento ſui corpus tegat atque operiat. Eſt autem * pallium purum forma rotunda & fuſiore, & quaſi inundante ſinu & ſub dextro veniens,ſuper humerum ſiniſtrum ponitur:cuius ſimilitudinem in operimentis ſimulachrorum vel picturarum aſpicimus,eáſque ſtatuas togatas vocamus.

al. palleum.

Toga autem Romani in pace vtebantur: belli autem tempore paludamentis. Menſura togæ iuſtæ,ſi ſex vulnas habeat.

Toga autem palmata dicebatur,quam merebantur ij, qui reportabant de hoſtibus pal- B
mas. Ipſa vocabatur & toga picta,eò quòd victorias cum palmis intextas haberet.

Toga candida eadémque cretata, in qua candidati,id eſt magiſtratum petentes ambiebant,addita creta,quo cãdidior inſigniórque eſſet. Cicero oratione quam habuit cõtra cõpetitores,in toga candida ſcripſit.

Cinctus Gabinus eſt, cùm ita imponitur toga, vt togæ lacinia, quæ poſt ſecus reiicitur, attrahitur ad pectus, ita vt ex vtroque latere ex humeris picturæ pendeant, vt ſacerdotes gentilium faciebant, aut cingebantur prætores.

Trabea erat togę ſpecies ex purpura & cocco,qua operti Romanorum reges initio procedebant. Hanc primùm Romulus adinue- C
niſſe perhibetur, ad diſcretionem regij habitus. Trabea autem dicta,quòd in maiori gloria hominẽ * tranſbearet,hoc eſt, vltra & impoſterum ampliori dignitate honoris beatum faceret.

al. tranſueheret.

Paludamentum erat inſigne * pallium Imperatorum cocco purpuráque & auro diſtinctum. De quo Saluſtius: Togam, inquit, paludamento mutauit. Erat enim pallium bellicum, dictum, vt quibuſdam videtur, quòd eo indutus palam faceret Imperator bellum futurum.

al. palleum.

Circumtextum eſt, quod græcè κύκλας dicitur. de quo Virgilius: Ex circumtextũ cro- D
ceo velamen acantho. Circumtextum autem dictum,quia eſt rotundum pallium.

Diplois græcum nomẽ,ab eo quòd ſit duplex amictus. Horatius: Contra quem duplici panno patientia velat. Eſt autem veſtis militaris,cuius vſus Gallicis primùm expeditionibus cœpit è præda hoſtili. De qua eſt vox illa ſenatui, Togis depoſitis Quirites ad ſaga conuerſi fuerant.

Sagum autem Gallicum nomen eſt: dictum autem ſagum quadrum, eò quòd apud eos primùm quadratus vel quadruplex eſſet.

Penula eſt pallium cum fimbriis longis.

Lacerna pallium fimbriatum, quo olim ſoli milites vtebãtur. Vnde & in diſtinguenda caſtrenſi vrbanáque turba hos togatos, illos lacernatos vocabant. Inde autẽ lacernæ quaſi amputatis capitibus fimbriarum,neque ita laxis vt ſunt penularum.

Mantum Hiſpani vocant,quod manus tegat tantùm. Eſt enim breue amictum.

Prætexta puerile pallium eſt,quo vſque ad xvj. annos pueri nobiles ſub diſciplinæ cultu vtebantur. Vnde & prætextati pueri appellati ſunt. Dicta autem prætexta, quia pertexebatur ei latior purpura.

Caſula eſt veſtis cucullata, dicta per diminutionem à caſa, quod totum hominem tegat,quaſi minor caſa. Vnde & cuculla, quaſi minor cella. ſic & * Gręci Planetas dictos volunt,quia horis errantibus euagãtur. Vnde & ſtellæ planetæ, id eſt, vagæ ſuo errore motúque diſcurrunt.

al. græce.

Birrus à Græco vocabulum trahit:illi enim birrum bibrum dicunt.

Melotes, quæ etiam pera vocatur,pellis eſt caprina à collo pendens præcincta vſque ad lumbos. Eſt enim habitus propriè neceſſarius ad operis exercitium. Fiebat autem prius, vt quidam æſtimãt de pelliculis melonum. Vnde & melotes vocatæ ſunt.

Fimbriæ vocatæ ora veſtimentorum, hoc eſt,fines ex gręco vocabulum trahentes. Græci enim terminum ὅρον vocant.

De palliis fœminarum.

Regillum eſt prælatum reginarum amiculum, vnde & appellatum. Peplum matronale pallium ex purpura ſignatum: cuius fimbriæ aureis ſtaminis ſummitate reſplendent.

Palla eſt quadrum pallium muliebris veſtis deductum vſque ad veſtigia, affixis in ordinẽ gemmis. Et palla dicta, ἀπὸ τοῦ πάλλειν id eſt, à * nobilitate, quæ eſt circa finem huiuſmodi indumenti:ſiue quòd rugis vibrantibus ſinuata criſpetur.

al. legendi cenſeo mobilitate.

Stola matronale operimentum, quod cooperto capite & ſcapula à dextro latere in lęuũ humerum mittitur. Stola autem græcè vocatur,quod ſuperemittatur.

Eadem & riciniũ Latino nomine appellatum,eò quòd dimidia eius pars retrò eiicitur, quod vulgò mauortem dicunt. Vocatam autem dicunt Mauortem,quaſi Martem. Signũ enim maritalis dignitatis & poteſtatis in eo eſt. Caput enim mulieris vir eſt:inde & ſuper caput mulieris eſt.

Amiculum eſt meretricum pallium lineũ. Hoc apud veteres matronæ in adulterio deprehen-

prehenſæ induebantur, vt in tali amiculo potius quàm in ſtola pollucrét pudicitiam. Erat enim hoc apud veteres ſignum meretriciæ veſtis: nunc in Hiſpania honeſtatis.

Theriſtrum pallium muliebre dictũ, quòd ὁ ϑέρει, id eſt, in æſtu & caumate corpora mulierum protegat, quo vſque hodie Arabiæ & Meſopotamię mulieres velantur, quibus in æſtu tutiſſimo teguntur vmbraculo. De quo in *Iſaia* legitur.

Anaboladium amictorium lineum fœminarum quo humeri operiuntur, quod græci & Latini ſindonem vocant.

De ſtratu & reliquis quæ in vſu habentur.

STragulum veſtis eſt diſcolor, quòd manu artificis diuerſa varietate diſtinguitur. Dictum autem, quod in ſtratu & in amictu aptum ſit. De quo Salomon: Stragulatam veſtem fecit ſibi.

Ludices à ludis, id eſt theatris vocatas quidam exiſtimant. Cùm enim egrediebantur, de ludi proſtibulo iuuenes horum velamento tegebant caput & faciem, quia ſolebant erubeſcere, qui lupanar introiſſent.

Galnapes.

Fulcra ſunt ornamenta lectorũ, dicta quòd in iis fulcimur, id eſt, ſuſtinemur, vel quòd toros fulciant, ſiue caput quæ reclinatoria vulgus appellat.

Ceruicalia autem eo quod ponantur ſub ceruice vel cubito.

Puluillus dictus à puluinari, qui eſt diuitum lectus.

Culcitræ vocatæ, quòd calcentur, id eſt farciantur pluma ſiue tomẽto, quo molliores calidioréſque ſint.

Tapeta dicta, quòd pedibus primùm ſternerentur, quaſi tapedia.

Sipla tapeta ex vna parte villoſa quaſi ſimpla.

Amphitaba ex vtraque parte villoſa tapeta. Lucilius: Siple atque amphitaba villis ingentibus molles.

al. Mantilia * Mantelia nunc pro operiẽdis menſis ſunt, quæ vt nomen ipſum indicat, olim tergendis manibus præbebantur: ſiue mandelia à mandendo.

Mappę conuiuij & epularum appoſitarum ſunt, quaſi manupæ, atque ob id nominatæ: cuius diminutiuum mappella eſt.

Toralia longæ perpetuæque mappæ, à toro dictæ.

Sabanum Græcum nomen eſt.

Facitergium & manutergium à tergendo faciem vel manus vocatur.

Vela dicta, quòd obiectu ſuo interiora domorum velent.

E Aulea vela picta & grdia, à quæ ideo aulea dicta ſunt, quòd primum in aula Attili Regis Aſiæ, cui ſucceſſit populus Romanus, inuenta ſunt.

Cortinę ſunt aulea, id eſt, vela de pellibus, qualia in Exodo leguntur, à quibus tabernaculum extrinſecus tegebatur. Dictæ autem cortinæ à coriis, eo quod prius ex pellibus fuiſſent factæ. Vnde & in eodem tabernaculo legis iubetur, cortinas fieri ex pellibus arietum rubris & ex pellibus hyacinthinis.

Cilicia Arabes nuncupant velamenta pilis caprarum contexta, ex quibus ſibi tentoria faciunt.

De lanis.

F LAna à laniendo, id eſt vellẽdo dicta. Hinc & vellus dictum, quòd prius lanę vellerentur, non tonderentur.

Linum ex terra oritur, deflexúmque nomẽ eius ex græco. Nam linum græci λινάειον dicunt: ſiue quòd ſit molle & leue.

Stuppa verò cannabi eſt ſiue lini. Hæc ſecũdum antiquam orthographiam ſtuppa dicitur, quod ex ea rimæ nauium ſtipentur. Vnde & ſtipatores dicuntur, qui in vallibus eam componunt.

Tomentum appellatum, quod aut in filo aut in tela tumeat, nec ſubtilitatem habeat.

G Canabum à ſimilitudine cannæ vocatum, ſiue à græca etymologia. Nam illi canabum κάναβιν, vocant.

Byſſum genus eſt quoddam lini nimium candidi & molliſſimi, quod græci papatem vocant.

Fibrinum lana eſt animalium, quæ fibros vocant: ipſos & caſtores exiſtimant: quos dum venatores ſequuntur: ipſi ſibi teſticulos adimunt.

Aranea vocata, eo quod aëris infuſione in frondibus nutriatur.

Sericum dictum, quia id Seres primi miſerunt. Vermiculi enim ibi naſci perhibentur,
H à quibus hæc circum arbores fila ducuntur. Vermes autem ipſi græcè βόμβυκες nominantur.

Placium eſt ſtuppa & quaſi * craſſedo ſerici, & eſt græcum nomen. al. craſſitudo.

De coloribus veſtium.

TInctura vocata, quia tingitur, & in aliam fucatam ſpeciem nitoris gratia coloratur. κόκκον græci, nos rubrum ſeu vermiculum dicimus. Eſt enim vermiculus ex ſylueſtribus frondibus.

Conchilium dictum, eo quod ex conchulis marinis color eius colligitur. Idem & oſtrum vocatur.

Oſtrum, quod pro colore purpuræ tempe-

ratur, plurimis quidem in locis, ſed optimum in inſula Cypro gignitur: ſiue in iis quos* propior Solis curſus illuminat. al. propius.

Conchilia autem ſunt maris, quæ circumciſa ferro lachrymas purpurei immittunt coloris. His collectis color purpureus tẽperatur Et oſtrum exinde appellatũ dicunt, quòd ex teſte humore elicitur.

Purpura apud Latinos à puritate lucis vocatur, apud græcos autem πόρφυρα dicitur cũ aſpiratione: apud nos purpura ſine aſpiratione.

Ferrugo eſt color purpuræ ſubnigræ, quæ fit in Hiſpania, vt, --Ferrugine clarus Ibera. Dicta autem ferrugo, quod omnis purpura prima tinctura huiuſmodi caloris exiſtat.

Glaucus color eſt ferrugineus ſubniger.

Elbidum ab elbo colore vocatum. Elbum enim eſt medius color inter album & nigrũ, & elbum ab albo deriuatum.

Luteus color rubicundus, quod eſt croceus Nam crocus lutei coloris eſt, vt, Croceo mutatáque vellera luto.

Menum, quod ſit colore nigro. Græci enim μέλαν nigrum dicunt.

Maſticinũ, quod colorem maſticis habeat.

Blatteum, blauum.

Meſticium, oſticium*, quia ex vſto eſt. Fit enim ex dependenti fuligine tectorũ egeſta aſſiduis ignibus. Vnde & color eiuſdem tincturæ flammeus eſt.

De inſtrumentis veſtium. C*AP*. XXIX.

TEla pro longitudine ſtaminum dicta, cuius deriuatum eſt telaria.

Inſubuli, quia infra & ſuprà ſunt, vel quia inſubulantur.

Radij dicti, quia radendo fiunt.

Pectines, quia pexa fila reddant & imprimant.

Colum, quod ſit in longitudine & rotunditate, quaſi columna.

Fuſus, quod per ipſum fundatur quod netum eſt.

Alibrum, quod in eo librantur fila, id eſt, ſoluuntur.

Calatum leue geſtamen ex ligno vel canna aut ex iunco factum, in qua vel penſa ponuntur, vel legũtur flores. κάλον enim græcè lignũ eſt, à quo deriuatum eſt calatum. Nã Latinè quaſillum dicitur. Cicero in Philippicis, Aut verò inter quaſilla pendatur aurum.

Penſum mulierum à pendendo dictũ. Vnde penſa & impenſa netum.

Fila dicta, vel quia ex pilis animalium ſunt vel quia lanificiũ filis tenuibus conſtat in modum pilorum, id eſt, quaſi filorum.

Mataxa à circuitu ſcilicet filorum. Nã mete circuitus dicitur, vel quòd transferatur. E

Gubellum corruptè à globo dictum per diminutionem, quaſi globellum.

Panuliæ vel panuclæ, quod ex eis panni texantur. Ipſæ enim diſcurrunt per telam.

Stamen dictum, quia rectum ſtat.

Trama, quod via recta tranſmittatur per telam. Eſt enim filum inter ſtamen currens.

Licia ſunt quibus ſtamina ligantur, quaſi ligia.

Ordire eſt texere.

De ornamentis. C*AP*. XXX.

HActenus de veſte: dehinc ad cæterũ cultum veniamus. F

Ornamenta dicta, quod eorum cultu ora vultuſque decorentur. Primum ornamentũ corona inſigne victoriæ, ſiue regij honoris ſignum. quæ ideo in capite regum ponitur, ad ſignificandum circumfuſos in orbe populos, quibus accinctus, quaſi caput ſuum coronatur. Hæc à Lucilio corolla, ab Homero στεφάνη dicta eſt. Huius principiũ à Libero quodam gentiles exiſtimant, quod is in potãdo mota vino capita vincire faſciolis inſtituerit, idcirco olim linei & lanei generis corona fuit: ſicut erat in ſacerdotibus gentilium.

G Nomen coronæ hac ex cauſa vocatũ, quod initio circum aras curreretur, atque ad imaginẽ circuitus vel chori eſt formata & nominata corona.

Imperatores Romani & reges quidam gẽtium aureis coronis vtuntur. Perſæ tiaras gerunt, ſed reges rectas, ſatrapæ incuruas, Reperta autem tiara à Semiramide Aſſyriorum regina. Quod genus ornamẽti exinde vſque hodie gens ipſa retinet. Athenienſes enim cyclades aureas gerebant partim in vertice, nõnulli in fronte. Nõ enim eadem ſunt inſignia omnium regnorum. Gentilium vates infula, apice, pilleo ſiue galerio vtebantur.

H Infula eſt faſciola ſacerdotalis capitis alba in modum diadematis, à qua vittæ ab vtraque parte dependent, quæ infulam vinciunt. Vnde & vittæ dictæ ſunt, quod vinciant. Infula autem plerumque lata erat, plerunque tortilis de albo & cocco.

Apex eſt pileum ſutile, quo ſacerdotes gẽtiles vtebantur, appellatus ab apiendo, id eſt, à ligando. Nam virgula quæ in pileo erat, cõtexebatur filo, quod fiebat ex lana hoſtiæ, Galerium pileum, ex pelle cęſæ hoſtiæ factum. Pilleum autẽ dictum à pelle hoſtiæ vnde fiebant.

Cidaris* & ipſum ſacerdotum erat, quòd à pleriſque mitra vocatur. al. inſigne.

De orna

De ornamentis capitis fœminarum.
CAP. XXXI.

ORnamenta capitis fœminarum: Diadema, nimbus, capitulum & mitra.

Diadema eſt ornamentum capitis matronarum ex auro & gemmis contextum, quod in ſe circumactis extremitatibus retro aſtringitur, & exinde dictum Græcè quod præligetur.

Nimbus eſt faſciola tranſuerſa ex auro aſſuta in linteo quod eſt in fronte fœminarum. *Plautus*: Quo magis eam aſpicio, tantò magis nimbata eſt. Nã & lumen quod circa angulorum capita pingitur, nimbus vocatur: licet & nimbus ſit denſitas nubis.

Capitulum eſt quod vulgò capitulare dicũt Idem & cappa, vel quod duos apices vt cappa litera habeat, vel quia capitis ornamentum eſt.

Mitra eſt pileum Phrygiũ caput protegens quale eſt ornamentum capitis deuotarum. Sed pileum virorum eſt: mitræ autem fœminarum.

Redimicula autem ſunt, quibus mitra alligatur. Pileum autem, vt prædiximus, à pelle erat. Nam mitra ex lana eſt.

[al. Ricula.] *Rigula eſt mitra virginalis capitis.

Vittæ ſunt quæ crinibus innectuntur, quibus fluentes religantur capilli, & vittæ dictæ, quod vinciunt.

Tenia autem eſt vittarum extremitas depẽdens diuerſorum colorum.

Item vitta eſt qua corona vincitur: tenia verò extrema pars vittæ, quæ dependet coronæ.

Reticulum eſt, quod colligit comas, dictum ab eo quod retinet crines ne effundantur.

Diſcriminalia capitis mulierum ſunt vocata, ex eo quod caput auro diſcernant. Nã diſcriminare diuidere dicitur.

Anciæ ſunt cincinni depẽdentes prope auriculas, græco vocabulo ab auribus dictæ.

Acus ſunt quibus in fœminis ornandorum crinium compago retinetur, ne laxius fluant & ſparſos diſſipent capillos.

Inaures ab aurium foraminibus nũcupatæ, quibus precioſa genera lapidum dependuntur. Harum vſus in Græcia, puellæ vtraque aure, pueri tantùm dextra gerebant.

Torques ſunt circuli aurei à collo ad pectus vſque dependentes. Torques autem & bullę à viris gerũtur, à fœminis verò monilia & catella. Dictæ autem torques, quod ſint tortæ: & bullæ, quod ſint ſimiles rotunditate bullis, quæ in aqua vento inflantur.

Monile ornamentum ex gemmis eſt, quod ſolet ex fœminarum pendere collo, dictum à munere. Hoc etiã & ſerpentum dicitur, quia A conſtat ex amphorolis quibuſdam aureis, gẽmiſque variis in modũ facturæ ſerpentis. Nõnulli hoc & ſegmẽta & longos* habitus [al. ambitus. dicunt.]: licet & ſegmẽtatas veſtes dicamus: * vt ipſa: Et ſegmentatis dormiſſet paruula cunis. [al. vt ipſe: Et.]

Plerunque autem & per monile omnia ornamẽta matronarum ſignificantur quicquid illis munere datur.

Murena vulgo vocatur, quod ſcilicet auri metallo in virgulis lenteſcente quædam ordinis flexuoſi catena contexitur, in ſimilitudinẽ murenæ ſerpentis, quæ ad collum ornãdum aptatur. Hæc interdum auri atque argenti texitur virgulis. Vnde & dicitur in Canticis cã- B ticorũ: Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.

Catellæ ſunt catenulæ colli inuicem ſe cõprehendentes in modum catenæ, vnde & appellatæ.

Dextras communes eſſe virorum ac fœminarũ: quia vtriuſque ſexus dextræ ſunt, * ampla & ante manicam portantur: & poſſunt ibi iungi clauo vno. [In vet. cod. deſunt.]

Armillæ autem propriè virorum ſunt collatæ victoriæ cauſa militibus ob armorũ virtutem. Vnde & quondam vulgò viriliæ dicebantur. Ab intellectu autẽ circuli armilla nõ diſcrepat: quia ipſa quoque hoc vbi ponitur C ambigendo conſtringit, ſed quando armilla latius extenditur, circulus rotundus fit.

Fibulæ ſunt quibus pectus fœminarum ornatur, vel pallium tenetur: viris in humeris, ſeu cingulum in lumbis.

Lunulę ſunt ornamenta mulierum in ſimilitudine lunæ bullulę aureę dependentes.

Specula dicuntur, in quibus fœminę vultus ſuos intuentur. Dictum autem ſpeculum, vel quod ex ſplendore reddatur, vel quod ibi fœminę intuentes conſiderent ſpeciem ſui vultus, & quicquid ornamẽti deeſſe viderint, adiiciant.

Periſcelides ſunt ornamenta crurum mulie- D rum, ſiue armillę pedum à quibus greſſus earum ornantur.

Olfactoriola vaſcula ſunt muliebria, in quibus odoramenta geſtantur.

De anulis. CAP. XXXII.

PRimus Prometheus fertur circulum ferreum incluſo lapide digito circũdediſſe. Qua conſuetudine homines vſi, anulos habere ceperũt. Anuli autem per diminutionẽ dicti à circulis & anis, qui ſunt circa brachia & circum crura. Vnde & ſigna eorum per diminutionem ſigilla. Nam ſigna maiora ſunt, ſigilla verò quaſi minora ſigna.

Anulos primùm homines geſtare ceperunt quarto à pollice digito, quod eo vena quædã

vſque ad cor pertingat, quam notandam ornandámque aliquo inſigni veteres putauerunt.

Apud Romanos anuli de publico dabantur, & non ſine diſcrimine. Nam dignitate præcipuis viris gemmati dabantur, cæteris ſolidi. Anulum aureum neque ſeruus neque libertinus geſtabat, aut in publico: ſed anulo aureo liberi vtebantur: libertini argenteo: ſerui ferreo vtebantur.

Apud veteres vltra vnum anulum vti infame habitum viro. Gracchus in Meuium. Cōſiderate, Quirites ſiniſtram eius, en cuius auctoritatem ſequimini, qui propter mulierum cupiditatem vt mulier eſt ornatus. Craſſus qui apud Parthos periit, in ſenectute duos habuit anulos, cauſam præferens quod pecunia ei immenſa creuiſſet. Multi etiam Romanorum pro grauitate anulū geſtare in digito abſtinuerunt. Fœminæ non vſæ ſunt anulis, niſi quos virgini ſponſus miſerat: neque amplius quàm binos anulos aureos in digitis habere ſolebant. At nunc præ auro nullum fœminis leue eſt atque immune membrum.

Inter genera anulorum ſunt vngulus, ſamothracius, tinius.

Vngulus eſt gemmatus vocatúſque hoc nomine, quia ſicut vngula carni: ita gēma anuli auro accingitur.

Samothracius aureus eſt quidem, ſed capitulo ferreo, à loco ita vocatus.

Tinius purus eſt, primùm in Bithinia fabricatus: quam olim tinam vocabant. Flaccus: Lugente mea vita, nec ſmaragdos berillóſq; mi Flacce, nec nitentes per candida margaritas quæro, nec * cortinalis me perpolibit anulus, nec iaſpius capillus.

al quos Ti. nica lima.

De cingulis.

CInctus eſt lata zona, & minus lata ſemicinctium, & vtriſque minima cingulum. Nam à cincto per diminutionem cingulum nominatur. Cincto autem iuuenes in exercitatione campeſtri verecunda velabant, vnde & campeſtris dicebatur.

Baltheus cingulum militare eſt dictus, propter quod ex eo ſigna dependent, ad demonſtrandam legionis militaris ſummam, id eſt, ſex milium ſexcētorum, ex quo numero & ipſi conſiſtunt. Vnde & baltheus dicitur non tātum quo cingitur, ſed etiam à quo arma dependent.

Zona græcum eſt, quam illi ζωνάριον, nos cingulum nuncupamus.

Strophium eſt cingulum aureum cum gemmis, de quo ait Cinna: Strophio lactantes cincta papillas. Et Prudentius: Nomen hoc gēmæ ſtrophio illigatæ.

E Lunus eſt cinctus, quem publicè habēt ſerui. Et dictus lunus, quia tranſuerſas habet purpuras, id eſt, lunas.

Calculum cinguli genus à coacto loro dictum.

Fibula græcum eſt, quam illi φιβλῶ dicūt, quod ligat.

Subfibulum, ſubligaculum.

Redimiculum eſt quod ſuccinctorium, ſiue bracile nuncupamus, quod diuidens per ceruicem & à lateribus colli diuiſum, vtrarumque alarum ſinum ambit atque hinc inde ſuccingit, vt conſtringens latitudinem veſtiat corpus, atque coniungendo componat.
F Hoc vulgo bracile, quaſi brachiale vocant, quamuis nunc non brachiorum, ſed renum ſit cingulum. Succinctorium autem vocatum quod, vt dictum eſt, ſub brachiis ductum alarū ſinum ambit atque hinc inde ſuccingit.

Faſcia eſt qua tegitur pectus, & papillæ cōprimuntur, atque criſpāte cingulo anguſtius pectus arctatur. Et dicta faſcia, quod in modum faſciculi corpus alligat. Hinc & faſciolæ quibus vulnera colligantur.

Vitta dicta, quod ea pectus vincitur inſtar vitis ligantis.

Limbus eſt quem nos ornaturam dicimus.

Faſciola eſt quæ ambit extremitates veſtiū:
G aut ex filiis aut ex auro cōtexta aſſutáque extrema parte veſtimenti vel chlamidis. De qua Virgilius: Sidoniam picto chlamidē circundata limbo.

De calciamentis.

SVtores nuncupati ſunt, quod inſertis filo porcorum ſetis ſuant, id eſt, conſuant, quaſi ſetores.

Caligarius verò non à callo pedum, ſed à calo, id eſt, ligno vocatus: ſine quo conſui calciamenta nō poſſunt, quod Græci χαλοπόδιον dicunt. Fiebāt autem prius ex ſalice tantum: hinc & calciamenta dicta, quod in calo, id eſt in ligno fiant, vel quod calcentur.

H Crepidas Græci ante repertas vſi ſunt. Eſt autem genus ſingulari forma, & idem vtrique aptum pedi vel dextro vel ſiniſtro. Crepidæ autem dictę, quod cum ſono ſtringantur: ſiue à pedum crepitu in ambulando.

Calceis reges vtebantur, & Cæſares forma eorum.

Patricios calceos Romulus reperit iiij. corrigiatum, aſſutáque luna. Iis ſoli patricij vtebantur. Luna autem in eis non ſideris formam, ſed notam centenarij numeri ſignificabat, quod initio patricij ſenatores centum fuerint.

Ocreæ tibialia calciamēta ſunt, dicta quod crura tegant.

Coturni

Coturni ſunt, quibus calciabantur tragœdi qui in theatro dicturi erant, & alta intonantique voce carmina cantaturi. Eſt enim calciamentum in modum crepidarum quo heroes vtebantur, ſed tale eſt vt in dextro & leuo conueniat pede. A

al. Baxeæ. * Braxea calciamentum comœdorum erat ſicut tragœdorum coturni. Quos quidam etiam calones appellant, eò quòd ex ſalice fierent. Nam græci, vt diximus, lignum κάλον vocabant.

Talares calcei ſocci ſunt, qui inde nominati videntur, quòd ea figura ſint vt contingant talũ: ſicut ſubtalares, quòd ſub talo ſunt, quaſi ſubtalares.

Obſtrigilli ſunt, qui per plantas cõtuſi ſunt, & ex ſuperiore parte corrigia trahitur, vt conſtringantur: vnde & nominantur.

al Oſas al. oſe. * Oſſas puto ab * Oſo primum factas, & quanuis nunc ex alio genere, tamen nomen priſtinum retinent.

Mullei ſimiles ſunt conturnorum ſolo alto: ſuperiore autem parte cum oſſeis vel æreis malleolis ad quos lora deligabantur. Dicti autem ſunt à colore rubro, qualis eſt mulli piſcis.

Soleæ ſunt quibus tantùm pedum plantæ teguntur, dictæ à ſolo pedum. Item ſoleæ materiales ex materia corio intexta.

Socci cuius diminutiuum ſocelli, appellati inde quod * ſoccum habeant in quo pars plãtæ iniicitur. al. ſaccum.

Caliculæ caligæ vel à callo pedum dictę vel quia ligantur. Nam ſocci nõ ligantur, ſed tantùm intromittuntur.

B Cernui ſocci ſunt ſine ſolo.

Lingulati, quos nos foliatos vocamus.

Clauati, quaſi caluiati, eò quod minutis clauis, id eſt acutis ſoleæ caligis vinciantur.

Perones & culponiæ ruſtica calciamenta ſunt.

* Braxeę calciamenta mulierum ſunt. al. Baxea.

Corrigiæ à coriis vocantur, vel à colligatione, quaſi colligiæ.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM,

Liber XX.

CAPITA LIBRI VIGESIMI.

1 *De menſis.*
2 *De eſcis.*
3 *De potu.*
4 *De vaſis eſcariis.*
5 *De vaſis potatoriis.*
6 *De vaſis vinariis & aquariis.*
C 7 *De vaſis oleariis.*
8 *De vaſis coquinariis & piſtoriis.*
9 *De vaſis repoſitoriis.*
10 *De vaſis luminariorum.*
11 *De lecticis & ſellis.*
12 *De vehiculis.*
13 *De reliquis quæ in vſu habentur.*
14 *De inſtrumentis ruſticis.*
15 *De inſtrumentis hortorum.*
16 *De inſtrumentis equorum.*

DE MENSIS. *CAP. I.*

PRimus Dædalus menſam & ſellam fecit. Coquinæ apparatum Apicius quidã primus compoſuit, qui in eo abſumptis bonis morte voluntaria periit, & meritò: quia is qui gulę atque edacitati ſeruit & animam & corpus interficit. Ab eſu & comeſu menſæ factum dicitur vocabulum. Nullum enim aliũ habet vſum.

Torus dicitur à tortis herbis, quæ accumbentium humeris ſupponuntur.

al. Saphadium. * Stefadium à ſtipitibus dictum, quaſi ſtipadium: ſic enim prius ceptum eſt. Accubitum à cibo vocatum, quaſi ad cubitum epularũ.

Conuiuium apud Græcos à compotatione συμπόσιον. Apud nos verò à conuictu rectius appellatur: vel quia vitæ collocutionẽ habet. Item conuiuium dicitur à multitudine
D conueſcentium: * nam priuata menſa victus eſt. cõuiuij triplex eſt modus diſcũbendi, edendi & bibendi. Diſcumbendi, vt: --Toris iuſſi diſcumbere pictis. Edendi & bibendi, vt: Poſtquam prima quies epulis menſæque remotæ, Crateras magnos ſtatuunt & vina coronant. al. Nam priuatæ menſæ victus cõuiuium non eſt. Alia vero exempl. Nam priuata menſa, victus eſt: conuiuium nõ eſt.

De eſcis.

CIbus dictus, quia capitur ore: ſicuti eſca, quia eam os capit.

Victus propriè vocatur, quia vitam retinet:

vnde & ad cibum vocare, inuitare dicitur.

Alimonia dicitur, eò quod eius ſumptu corpus alatur. Hanc iuuenes accipiũt ad incrementum, ſenes ad perſeuerantiam. Neque enim ſubſiſtere poterit caro niſi alimẽtis. Alimentum enim eſt quo alimur, alimonium alendi cura.

Affluentia nuncupata, quaſi rei nimium exuberantis effuſio vltra quam ſatis eſt, modúſque non eſt.

Opulentia ab ope dicta eſt, quam ſi diſcutias, inuenies eam tenere modum. Nam quomodo opitulatur quod nimium eſt, cùm incommodius ſit ſæpe quàm * paruum? al. parum.

Epulæ ab opulentia rerum dictæ. Epulæ autem ſimplices in duo neceſſaria diuiduntur, panem & vinum: & in duo ſuperflua, quæ terra & mari veſcendi cauſa exquiruntur.

Dapes autem regum ſunt, epulæ priuatorum.

Deliciæ nuncupatæ, quod iis delectentur homines, eaſque ſuauiter appetant.

Pulmentum vocatur à pulte, ſiue enim ſola pultis, ſiue quid aliud eius permixtione ſumatur pulmentum propriè dicitur.

Satietas autem & ſaturitas ſibi differunt. Nam ſatietas ex vno cibo dici poteſt pro eo quod ſatis ſit: ſaturitas autem à ſaturo nomen accepit, quòd eſt vario alimentorum apparatu compoſitum.

Crapula eſt immoderata voracitas, quaſi cruda epula: cuius cruditate grauatur cor, & al. afficitur. ſtomachus indigeſtus * efficitur. Immoderata enim voracitas vitium eſt, ſed tantùm id ſalutis eſt, quantum ſuſtentationi naturæque ſufficiat.

Ientaculum eſt primus cibus quo ieiunium ſoluitur, vnde & nuncupatum. Nigidius: Noſipſi ieiunia ientaculis leuibus polluimus.

Prandium ab apparatu edendi dictum: propriè autem veteres prandium vocabant omnium militum cibum ante pugnam: vnde eſt illud Ducis alloquium, Prandeamus tãquam ad inferos cœnaturi.

Merenda eſt cibus qui declinante die ſumitur, quaſi poſt meridiem edenda & proxima cœnæ. Vnde & * antecœnia à quibuſdam * vocabantur. Item merendare, quaſi meridie edere.

al. antecœna
al. vocabatur.

Annona tractum eſt à tẽpore, quo Romani veteres ad cibos aduocabantur, ſicut Martialis: Imperat excelſos frangere nona toros. quod aduſque hodie Perſæ faciunt.

Cœna vocatur à communione veſcẽtium. κοινὸν quippe græci commune dicunt. Vnde & communicantes, quod communiter, id eſt pariter conueniant. Apud veteres enim ſolitum erat in propatulo veſci, & communiter epulari, ne ſingularitas luxuriam gigneret. Eſt autem cœna veſpertinus cibus, quam veſpertinam antiqui dicebant. In vſu enim nõ erant prandia.

Panis dictus, quòd cum omni cibo apponatur: vel quòd omne animal eum appetat. πᾶν enim Græcè, omne dicitur. Cibarius eſt qui ad cibũ ſeruis datur, nec delicatus. Fermẽtarius fermentis confectus. Azimus non fermentatus. Nam ἄζυμος eſt ſine fermento, ſincerus. Acrizymus leuiter fermentatus, quaſi acroazymus. Siligeneus panis à frumenti genere nuncupatur. Siligo enim genus eſt tritici. Rubidus, recoctus & rubefactus. Subcinericius, cinere coctus & reuerſatus. Ipſe eſt & focatius. Clibanitius in teſta coctus.

* Sfungia panis aqua * diutiſſimè laxatus, al. ſpongia ſimilam modicam accipit, & fermentum al. diutius malaxatus. modicum, & habet humectationis pluſquam omnis panis. Vnde & ſpongiæ nomen accepit.

Placentæ ſunt quæ fiunt ex farre, quas alij liba dicunt, eo quod libeant & placeant.

* Laganum eſt latus & tenuis panis qui primum in aqua, poſtea in oleo frigitur. al. Lagan. In manuſc. codice non eſt hoc genus panis.

Dulcia ſunt genera piſtorij operis, à ſapore dicta. Melle enim * aſperſo ſumuntur.

* Cruſtula diminutiuum eſt à cruſta: panis oleo conſperſus, in medio concauus & tortus. Hæc & torta panis. al. aſperſa. Hec etiam in vet. codici.

Cruſta eſt ſuperficies panis. Ipſa & fragmenta, quia * diuiditur vt fracta. al. diuiditur

Simila ſubtiliſſima eſt farina.

Amolum flos farinæ tenuiſſimum præ leuitate de mola eiectum: vnde & appellatum quaſi amola.

Farina & furfures à farre dictæ, cuius ſunt purgamenta.

Polles genus eſt farinæ candidiſſimæ.

Fermentum à feruore nuncupatum, quòd plus prima hora non poteſt cõtineri. Creſcendo enim excedit.

Carnes dictæ, quia caræ ſunt, ſiue à creando vnde & à Græcis κρέας vocatur.

Crudum, quod ſit cruẽtum: * eſt enim cum ſanguine coctum.

* *Vetus codex ita habet: Eſt enim cum ſanguine.*

Coctum, quaſi coactum dicitur, id eſt ab igne & aqua violento modo actúque comeſtioni aptum. Sed & multi temporis aliquid coctum vocatur.

Aſſum, quod ardeat, quaſi arſum.

Elixum, eo quod in aqua ſola decoquitur. Lixa enim aqua dicitur, ab eo quod ſit ſoluta: vnde & ſolutio libidinis luxus, & mẽbra loco mota luxa dicuntur.

Frixum

Frixũ à ſono dictum, quando in oleo ardet. A

Salſum, quaſi ſale aſperſum demptis è medio ſyllabis tribus.

Rancidum, ex vitio nuncupatum, quòd raucos efficiat.

Succidia, carnes in vſum repoſitæ, à ſuccidendo dictæ.

Lardum dicitur, eo quod in domo repoſitum conſeruatur. Nam antiqui domos lares dicebant.

Taxea lardum eſt Gallicè dictum. Vnde

al. Afranius in prola, Gallum. dicit* Afranius, In roſa gallum ſaginatum *pingui* paſtum taxea.

Axungia ab vnctione vocata.

Sebum à ſue dictum, quaſi ſuebum, quod B plus pinguedinis hoc animal habeat.

Offa eſt propriè fruſtum dentium, cuius diminutiuum offellam facit. Vnde & offarij coci, quia particulatim, id eſt offatim excoquunt. Nunc offa eſt latrantium, quia ſi in os canis iacitur, ſaciatus illico compeſcitur & ſileſcit.

Fruſtum vocatum, quod capiatur à frumine Eſt enim frumen ſumma pars gulæ.

Pulpa dicta, quia cum pulte olim commixta veſcebatur. Vnde & pulmentum & pulmentarium dicitur. * Pulpa autem eſt caro ſine pinguedine, dicta, quia palpitet, reſilit enim ſæpe. Hanc plerique viſcum vocant, eò C quòd glutinoſa ſit.

Hæc deſunt [illegible] C. vſ- [illegible] gluti- noſa ſit.

Lucaniæ dictæ, quòd prius in Lucania factæ ſunt.

Farcimen caro conciſa & minuta, dictum quod eo inteſtinum farciatur, hoc eſt, impleatur, cum aliarum rerum commixtione.

Minutal vocatum, quod fiat de piſcibus & iſicus oleribusque minutatim conciſis.

al. Afrum *Afratum quod Latinè ſpumeum vocatur. ἀφρὸς enim Græcè ſpuma dicitur.

Martilia in mortario ex piſce fiunt, vnde & nominata.

Iſocen piſcem quendam vocant, ex quo primùm iſicia facta ſunt, & quanuis ex alio D genere piſcium fiant, initium tamen piſcis vocabulum dedit.

Galaticæ à colore lacteo nominatæ. Græci enim γάλα lac dicunt.

Sphæra à rotunditate Græco vocabulo appellatur. Quicquid enim in rotundum formatur, σφαῖρα à græcis dicitur.

Ius coquinæ magiſtri à iure nuncupauerunt quia ea lex condimenti eius. Hanc græci* zemam vocant.

Ita exemp. v. ſed non dubito quin legendum ſit ζωμόν.

Caſeus vocatur, quod careat ſero quaſi careum. Nam ſerum ei omne deducitur, vt ponderibus arguatur.

Coluſtrũ lac nouũ, quod neutri generis eſt. Lac à græco ſermone deriuatum eſt pro candore. græci enim album λευκὸν dicunt, lac vero & ſanguis quod nutrit & quod nutritur. Nam lacte nutrimur, viuimus ſanguine.

Quactum, quaſi coactum & quaſi coagulatum. * Accepta enim ſecum alia ſpecie coagulat. al. acceptas enim ſecũ alias ſpecies.

Mel græcę appellationis eſt, quod ab apibus nomen habere probatur. Nam apis græcè μέλισσα dicitur. Antea autem mella de rore erant, inueniebanturque in arundinum foliis vnde Virgilius: Hactenus aërij mellis cæleſtia dona. Siquidem hucusque in India & Arabia * colligatum reperitur, ramis inhærens in ſimilitudinem ſalis. Omne autem mel dulce dicitur. Sardum amarum eſt abſinthij cauſa, cuius copia, eius regionis apes nutriuntur. al. collectũ

Fauus vocatur, quia comeditur magis quã bibitur: φάγειν enim græci comedere appellant. Aiunt enim medici, & qui de humanorum corporum ſcripſere naturis, præcipuéque Galenus puerorum & iuuenum ac perfectæ ætatis virorum mulierumque corpora inſito calore feruere & noxios eſſe iis ætatibus cibos qui calorem augeant, ſanitatique conducere frigida quæque in eſum ſumere, ſicut contrario ſenibus qui pituita laborant & frigore, calidos cibos & vina vetera prodeſſe.

De potu.

Potio à Græca deriuatione vocatur. Hanc enim illi πότον dicunt.

Aqua generaliter vocata, quod ſuperficies eius æqualis ſit, hinc & æquora. Hanc quidã recentẽ vocãt, quia reiicitur noua à fonte vel à flumine. Nã vetus putreſcit, quia nón eſt vtilis vetuſta, vt vinũ, ſed ſtatim ſublata de flumine, fonte, vel puteo, fœteſcit enim vetuſta.

Vinum inde dictum, quod eius potus ſanguine venas citò repleat. Hoc alij quod nos cura ſoluat, Lyæum appellant. Veteres vinũ venenum vocabant. Sed poſtquam inuentum eſt virus lætiferi ſucci, hoc vinum vocatum eſt, illud venenum. Vnde & Hieronymus in libro quem de Virginitate conſeruanda ſcripſit. Adoleſcentulus, dixit, ita vinum debere fugere vt venenum, ne pro ætatis calore feruenti bibant & pereant. Inde eſt quod apud veteres Romanos fœminæ non vtebantur vino, niſi ſacrorum cauſa, certis diebus.

Merum dicimus cùm vinum purum ſignificamus. Nam merum dicimus quicquid purum atque ſincerum eſt, ſicut & aquam meram, nulli vtique rei mixtam. Hinc & merenda, quod antiquitus id temporis * pueris al. pueris & operariis.

operariis, quibus panis merus dabatur, aut quòd meridient eodem tempore, id eſt ſoli ac ſeparatim non vtique in prãdio aut in cœna ad vnam menſam. Inde credimus etiam illud tẽpus quod poſt medium diem eſt, meridiem appellari, quòd purum ſit.

Muſtum eſt vinum è lacu ſtatim ſublatum. Dictum autem creditur muſtum, quòd in ſe limum & terram habeat mixtam. Nam mus terra eſt, vnde & humus. Cuius tanta vis feruoris eſt vt vaſa quamuis grandia ex eo plena abſque ſpiramine * relicta ilicò diſrumpat. (al. repleta.)

Roſeum vinum, id eſt cum rubore. Roſa enim rubet.

Amineum verò, quaſi ſine minio, id eſt ſine rubore: nam album eſt.

Sucinatium ſuccinæ gemmæ ſimile eſt, id eſt fului coloris.

Limpidum vinum, id eſt perſpicuum ab aquæ ſpecie dictum, quaſi limphidũ. Limpha enim aqua eſt.

Turbidum, quaſi terbidum, id eſt terra cõ mixtum, quod eſt fece.

Falernum vinum vocatum à Falerna regione Campaniæ, vbi optima vina naſcuntur.

Colatum vas proprium nuncupauit in quo deportatur.

Gazetum vero à regione vnde defertur. Gaza enim oppidum eſt Palæſtinæ.

Infertum vinum dicitur, quod altario libatur atque offertur.

Spurcum quod offerri non licet aut cui aqua admixta eſt, quaſi ſpurium, hoc eſt, immundum.

Honorarium vinum, quod regibus & potentibus honoris gratia offertur. Cato de innocentia ſua: cùm eſſem in prouincia legatus quamplures ad prætores & conſules vinum honorarium dabant: nunquam accepi, nec priuatus quidem.

Crudum vinum eſt inſuaue, quod ſerui potant.

Acetum, vel quia acutum, vel quia aqua mixtum. Vinum enim aqua mixtum cito in hunc ſaporem redigitur. Vnde & acidum quaſi aquidum quia aqua lauantur vuæ in torculari poſt expreſſum vinum. Eſt vilis potus ſeruis aptus.

Conditum vocatum, quod non ſit ſimplex ſed commixtione pigmentorum compoſitũ.

Lactatum eſt potio è lacte.

Mulſum ex melle mixtum. Eſt enim potio ex aqua & melle, quod græci μελίκρατον vocant.

Oenomelum muſtum melle admixtum vehementer agitatum atque commotum.

Hydromelum, quod fiat ex aqua & malis

A matianis.

Saccatum liquor eſt aquæ feci vini admixtus, ſacco expreſſus.

Luria oximelum appellatum, quòd aceti & mellis permixta conficitur materia, vnde & dulcedinem retinet & acorem.

Rodomelum dicitur, eo quod in ſucco roſæ mel admiſceatur.

Melicratum vinum melle mixtum.

Medus, quaſi melus, quia ex melle fit, ſicut calamitas pro cadamitas.

Fecula vua pinguis, decocta vſque ad craſſitudinem mellis, ac refrigerata vtilis ſtomacho.

B Paſſum quicquid ex vua paſſa compreſſum effluxerit. Dicitur autem paſſum à patiendo. Nam percutitur vua ſiccior, & decoquitur, & inde fit paſſum.

Defrutum dictum eſt, quod * defrudetur, & quaſi fraudem patiatur. (al. defraudetur.)

Carenum, eo quod feruendo parte careat. Tertia enim parte muſti amiſſa, quod remãſerit carenum eſt. Cui contraria.

Sapa eſt, quæ feruendo ad tertiam redacta deſcendit.

Sicera eſt omnis potio, quæ extra vinum inebriare poteſt. Cuius licet nomen Hebræum ſit, tamen Latinum ſonat pro eo quod ex ſucco frumenti vel pomorum conficiatur, aut

C palmarum fructus in liquorem exprimantur, coctiſque frugibus aqua pinguior, quaſi ſuccus colatur, & ipſa potio ſicera nuncupatur.

Ceruiſia à Cerere, id eſt fruge vocata. Eſt enim potio ex ſeminibus frumenti vario modo confecta.

Celia à calefaciendo appellata. Eſt enim potio ex ſucco tritici per artem confecta. Suſcitatur enim igne illa vis germinis madefactæ frugis, ac deinde ſiccatur, & poſt in farinam redacta molli ſucco admiſcetur, quo fermentato ſapor auſteritatis & calor ebrietatis adii-

D citur, quæ fit in iis partibus Hiſpaniæ, cuius ferax vini locus non eſt.

Fex dicta, quod ſeſe vaſis emergendo afficiat.

Garum eſt liquor piſcium ſalſus, qui olim conficiebatur ex piſce, quem græci γάρον vocabant, & quamuis nunc ex infinito genere piſcium fiat, nomẽ tamen priſtinum retinet, à quo initium ſumpſit.

Liquamen dictum, eo quod ſoluti in ſalſamento piſciculi eundem humorem * liquant. Cuius liquor appellatur ſalſugo vel muria. (al. linquant.)

Propriè autem muria dicitur aqua ſale cõmixta, effectáque guſtu in modum maris.

Succi

Succi dicti, quod ſacco exprimuntur, vt A tiſſanæ.

Tiſſanæ, zema, apozema Græca vocabula ſunt.

De vaſis eſcarum.

VAs dictum à veſcendo, quòd in eo eſcæ ponantur. Cuius diminutiuum vaſculum quaſi veſculum.

Fictilia dicta, quòd fiant & fingantur ex terra. Fingere enim eſt facere & formare & plaſmare: vnde & figuli dicuntur. Et vas fictile dicitur, nō fictum in illud quod mendacium eſt, ſed quod formatur vt ſit, & habeat aliquam formam: vnde & Apoſtolus ait: Nun- B quid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quare me ſic feciſti?

Fictilia vaſa in Samo inſula prius inuēta traduntur, facta ex creta & indurata igne, vnde & Samia vaſa. Poſtea inuentum eſt rubricam addere, & ex rubra creta fingere. Antiquiorem autem fuiſſe dicunt vſum fictilium vaſorum, quàm fundēdi æris aut argenti. Apud veteres enim nec aurea nec argentea, ſed fictilia vaſa habebantur: ſicut ad vina doliis excogitatis: ad aquas amphoris, hydriis ad balnea, ac reliquis quæ in vſibus hominum, aut rota fiunt, à manu aptantur.

Argilla autem ex terra excocta teſtæ vocabulum ſuſcepit, quia dum mollis eſſet, efficitur teſta, nec communicat cum vocabu- C lo priſtini generis, quia quod fuit non eſt.

Aretina vaſa ex Aretio municipio Italię dicuntur, vbi fiunt: ſunt enim rubra. De quibus Sedulius: Rubra quod appoſitum teſta miniſtrat olus.

Samia vaſa quidam putant ab oppido Samo græciæ habere nomē. Alij dicunt cretam eſſe Italiæ, quæ non longè à Roma naſcitur, quæ Samia appellatur.

Cælata vaſa argentea vel aurea ſunt, quæ ſignis eminentioribus intus extráue expreſſa: à cælo vocata, quod eſt genus ferramenti, quod vulgo * cilionem vocant. *al. celionē.*

Criſendita vaſa deaurata, Græcum eſt. D

Anaglifa, quòd ſuperius ſint ſculpta, græci enim ἄνω ſurſum, γλυφὴν ſculpturam dicunt, id eſt ſurſum ſculpta.

Diſcus anteà iſcus vocatur à ſpecie ſcuti: vnde & ſcutella per diminutionem. Eſt enim eiuſdem ſimilis. Poſtea diſcus vocatus eſt, quòd det eſcas, id eſt apponat. A quo & diſcūbentes dicti ſiue * ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, id eſt quod iaceant.

Græca legi non poſſunt in manuſcripto. Cōiicio legendum eſſe ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι.

* Meſſorium vocatum à menſa per deriuationem, quaſi menſorium. *al. Meſſoriū*

Parapſis quadrangulum & quadrilaterum vas, id eſt paribus abſidis.

Patina, quòd diſpanſis patentibúſq; oris ſit.

Lancis grauata, quaſi cauata, g pro c litera poſita. Hinc & concha, ſed illa cauata, iſta concaua: ſic & græci hæc nuncupant.

Apophereta à Græcis à ferendo poma vel aliquid nominata: eſt enim plana.

Salinum vas aptum ſalibus. Idem & ſulzica, quaſi ſalzica.

Acetabulum, quaſi acetaferum, quod acetum ferat.

Coclear ab vſu prius dictum. Hinc eſt illud veterum dictichon: Sum cocleis habilis & nec minus vtilis ouis * Nunquid ſcis potius B cur cocleare vocor? *al. Nunc diſcis.*

* Triſſiles Græcè, latinè tripedes. Qui autem quatuor pedibus inſiſtunt, abuſiuè dicuntur. *Ego lego τριχελεῖς.*

In vaſculis autem tria quæruntur quæ placeant, manus artificis, pondus argenti, ſplendor metalli.

De vaſis potatoriis.

POculum à potando nominatum. Eſt enim omne vas in quo bibendi eſt conſuetudo.

Phyalæ dictæ, quod ex vitro fiant. Vitrum enim Græcè ὕαλος dicitur.

Pateræ phialæ ſunt dictæ, vel quod in ipſis potare ſolemus, vel quod patentes ſunt diſpanſiſque labris.

C Cratera calix eſt duas habens anſas, & eſt nomen Grecum: declinatur autem apud eos, hic crater. Nam Latinè hæc cratera dicitur. Vnde Perſius: Si tibi crateras argenti.

-- Virgilius: Crateras magnos ſtatuunt & vina coronant. Fiebant autem primum à connexionibus * virgularum: vnde & dictæ craterę ἀπὸ τοῦ κερατοῦν, id eſt quòd inuicē ſe teneant. *al. virgultorum.*

Cyathi quoque & ſcyphi, cymbia, & ipſa poculorum ſunt genera. Ex quibus cymbia ſunt pocula ex ſimilitudine cymbæ nauis.

Emiſtis ſpecies poculi, qua ductim, id eſt vno ſpiritu bibitur.

D * Bachia primùm à Baccho, quod eſt vinū nominata: poſtea in vſus aquarum tranſiit. *al. Bacinæ. al. Baccea.*

Calices & calathi & * ſcalæ poculorum genera, anteà ex ligno facta, inde & vocata. græci enim omne lignum κᾶλον dicebant. *al. ſicale.*

Ampulla, quaſi ampla bulla: ſimilis eſt enim rotunditate bullis quæ ex ſpumis aquarum fiunt, atque ita inflantur vento.

De vaſis vinariis & aquariis.

OEnoforum vas ferens vinum: οἶνος enim vinū eſt de quo illud eſt: Vertitur œnofori fundus ſententia nobis.

Flaſcæ à græco vocabulo dictæ. Hæ pro vehendis acre condendis phialis primum factæ ſunt, inde & nuncupatæ ſunt. Poſtea in vſum vini tranſierunt manēte græco vocabulo, vnde & ſumpſerunt initium.

Lagena &* ſitula Græca nomina ſunt, inflexa ex parte vt fierent Latina. Illi enim λάγυνος nos lagenam, illi * ſicile, nos ſitulam dicimus.

al. ſicula

fortè σίτυλον.

Cantarus.

Hydria vaſis genus aquatilis per deriuationem vocata: ὕδωρ enim græci aquam dicunt.

Situla quod ſitientibus apta ſit ad bibendū, quod vas Græci χαδδὶν vocant.

Catinū vas fictile, quod melius neutro genere dicitur quàm maſculino, ſicut & ſalinū dicitur vas aptum ſalibus.

Orca eſt amphoræ ſpecies, cuius minore vocabulo vrceus diminutiuo vrceolus eſt.

Sciphus in quo manus lauamus.

Seriola eſt orcarum ordo directus vel vas fictile vini, apud Syriam primum excogitatū ſicut* Cilicienſes à Cilicia nuncupatæ, vnde primùm aduectæ ſunt.

al. Cilices.

Dolium cupos à cupas, à capiendo, id eſt, accipiendo aquas vel vinum vocatas volunt: vnde & caupones.

Vtres ab vtero.

Mulgarium vas, in quod mulgētur pecora. Idem & mulctrū, quod in eo mulgeatur lac.

Labrum vocatum, eo quod in eo lauationē ſolitum eſt fieri infantum, cuius diminutum labellum. Idem & alueum, quod in eo ablutionem fieri ſolitum ſit.

Pelues vocatæ, quod pedes ibi lauentur.

Siphon vas appellatum, quod aquis ſufflādo fundat: vtuntur enim hoc orientales. Nā vbi ſenſerint domum ardere, currunt cum ſiphonis plenis aquis, & extinguunt incendia: ſed & cum aras expreſſis ad ſuperiora aquas emundant.

De vaſis olearis. CAP. VII.

EMicadium vas olearium.

Scórtia vas olearium, eo quod ſit ex corio dictum.

Alabaſtrum vas vnguentarium à lapide ſui generis cognominatum, quem alabaſtritē vocant, qui incorrupta vnguenta conſeruat.

Pyxides vaſcula vnguentaria ex buxo facta Nam quod nos buxum, Græci πύξον vocant.

*Lenticula modicum vas æneum vel argēteum quadrāgulum in latere apertum, quod & lichitum. Eſt enim vas olei, quo reges & ſacerdotes vngebantur, à liniendo dictum.

ANNOTAT.

V.C. ita habent: Lenticulum vaſculum olearium, ex ære aut argento factum, à liniendo dictum. His enim reges & ſacerdotes liniebantur.

De vaſis coquinariis. CAP. VIII.

OMnia vaſa coquendi cauſa parata cocua dicūtur. Plautus: Ex æneis coculis mihi excocta eſt omnis miſericordia.

Olla dicta, pro eo quod ebulliat in ea aqua igni ſubiecto, vt altius * vapor emittatur. Vnde & bulla dicitur quę in aqua venti intus ſpiritu ſuſtentatur.

al. vapora emittat.

Patella quaſi patula. Eſt enim olla oris patentioribus.

Cacabus & cucuma à ſono feruoris cognominantur. Hæc in græcis & Latinis communia nomina habent, ſed vtrum Latini à Græcis, an Græci à Latinis hæc vocabula ſumpſerint, incertum eſt.

Lebetes æneæ ſunt græco vocabulo vocatæ, ſunt enim ollæ minores in vſum coquendi paratæ.

Sartago à ſtrepitu ſoni vocata, quando in ea ardet oleum.

Tripedes appellatæ, quod tribus pedibus conſtent, has Græci tripodas vocant.

Mola à rotunditate ſui vocata, vt mala pomorum: ſic & græci.

Cribrum, quod ibi currat frumentum, quaſi *currifrum.

al. curnifrum.

Rotabulū dictum à proruendo ſtercora: ſiue ignem panis coquendi gratia.

De vaſis repoſitoriis. CAP. IX.

GAzophylacium arca eſt vbi colliguntur in templo ea, quæ ad indigētiam pauperum mittuntur. Compoſitum eſt autē nomē ex lingua Perſica & græca. Gaza enim lingua Perſarum theſaurus, φυλακὴ Græcè cuſtodia interpretatur.

Arca dicta, quòd arceat viſum atque prohibeat. Hinc & archiuum: hinc & arcanum, id eſt, ſecretum, vnde & cæteri arcentur.

* Cibutum Græcum nomen eſt, quod nos arcam dicimus.

al. κιβωτόν

Loculus ad aliquid ponendum in terra factus locus, ſeu ad veſtes vel pecuniam cuſtodiendam, vnde & per diminutionem dicitur.

*Mozica, quaſi modica: vnde & modicum z pro d, ſicut ſolēt Itali dicere ozie pro hodie.

al. Mozica quaſi Modica.

Scrinia ſunt vaſa, in quibus ſeruabantur libri vel theſauri. Vnde apud Romanos illi qui libros ſacros ſeruant, ſcriniarij nuncupantur.

Saccus à ſago dictus, quod eo conſuto efficiatur quaſi ſagus.

Marſupium ſacculus nummorū, quē græci μάρσυπον appellant. Quædam enim Græca nomina in Latinum paulo inflectuntur propter Romanum eloquium.

* Sitar

al. Sitharciæ & Sitarchiæ.

*Sitarciæ nautarū ſunt, ab eo quod ſitæ ſūt. A Inuolucrum dictum, quod aliquid in ſe teneat inuolutum.

Fiſcus ſaccus eſt publicus, vnde & fiſcellæ & fiſcinæ dicuntur: hunc habent exactores, & in eo mittunt debitum publicum, quod redditur regibus. Fiſcus autem primæ poſitionis eſt, deriuatiuum fiſcina eſt, diminutiuum fiſcella.

Caniſtrum fiſſis cannis contexitur, vnde & nuncupatur, alij Græcum aſſerunt.

Ciſtella à coſtis ex canna vel ligno quibus contexitur nominata.

Cophinus eſt vas ex virgultis aptum mundare ſtercora & terram portare. De quo dicit B Pſalmiſta pro Iſraël. Manus eius in cophino ſeruierunt. Dictus autem cophinus quaſi couus, quaſi cauus.

Corbes dicti, quia curuatis virgis contexuntur.

Hæc in V. C. non ſunt bona aliquo.

*Sportula diminutiuum à ſporta: ſporta autem dicta, quia exportet aliquid, vel quia ex ſparto fit. Spartus verò eſt frutex virgoſus ſine foliis, ab aſperitate vocatus, ſimilis carici herbæ, & funes de eo conficiuntur.

De vaſis luminariorum. CAP. X.

A Colendo ignem & ligna, antiqui appellauerunt focum: φῶς enim Græcè, Latinè ignis eſt, vnde iuxta philoſophos quoſdam C cuncta procreantur. Et reuera ſine calore nihil naſcitur, adeo vt de ſeptentrione dicatur, Sterili non quicquā frigore gigni. Varro autē focos ait dictos, quod foueant ignes, nam ignis ipſa flamma eſt. quicquid autem ignem fouet focus vocatur, ſeu area ſit, ſiue quid aliud in quo ignis fouetur.

Lucerna à licinio dicta eſt, vnde & breuis eſt lux, vt Perſius, Diſpoſitæ pinguem nebulā vomuere lucernæ. Si enim à luce diceretur, non ſtaret verſus. Licinius autem quaſi lucinius. Eſt enim* candela lucernæ.

al. cicendela.

Candelabrum à candelis dictum, quaſi cā- D delaferum, quod candelam ferat.

Cereus per deriuationem nomen à cera habet ex qua formatur, de quo quidam, Hic tibi nocturnos præſtabo cereus ignes. Subducta luce altera lux tibi ſum.

Candela à candendo dicitur, eo quod candendo deleatur.

Lacunaria pendentia ſunt lumina, quaſi lucanaria, id eſt in aëre lucentia.

Funalia ſunt quæ intra ceram ſunt, dicta à funibus, quos ante vſum papiri cera circundatos habuere maiores, vnde & funera dicū-tur. Funalia autem græci* ſcolaces dicunt, quod ſint* ſcoliciæ hoc eſt mortis. Hos Romani funes & funalia nominabant. Funalia candelabra apud veteres extātes ſtimulos habuerunt aduncos, quibus funiculi cera vel huiuſmodi alimēto luminis obliti figebantur Idem itaque & ſtimuli præacuti funalia dicebantur.

forte σκόλοπες. Ego lego σκολιαὶ hoc eſt intorti: nam ſi hæc etymologia non bene reſpondeat voci. σκόλοπες

Lampas flamma eſt in vertice lucens, dicta quòd * labentis motum oſtendere videatur. *al. lambētis*

Fax dicta, quod focos faciat, cuius diminutiuum facula.

Laterna dicta, quod lucem interius habeat clauſam. Fit enim ex vitro, intus recluſo lumine vt vēti flatus adire non poſſit, & ad prębendū lumen facilè vbique circumferatur.

Lucubrum vocatum, quòd luceat in vmbra. Eſt enim modicus ignis qui ſolet ex tenui ſtuppa ceráque formari.

Pira eſt quæ in modū aræ ex lignis conſtrui ſolet vt ardeat. πῦρ enim ignis eſt, ſed pira eſt ipſa lignorum congeries, cùm nōdum ardet, rogus eſt cùm ardere cœpit, buſtum verò iam exuſtum vocant.

*Farus eſt turris maxima, quam Græci & Latini in commune ex ipſius rei vſu pharum appellauerunt, eo quod flammarum indicio longè videatur à nauigantibus, ſicut ſupradiximus, qualem Ptolemæus iuxta Alexandriā conſtruxiſſe octingentis talētis traditur. Vſus eius eſt nocturno nauium curſui ignes oſtendere ad pronunciāda vada, portúſque introitus, ne decepti tenebris nauigantes in ſcopulos incidant: nam Alexādria fallacibus vadis inſidioſos acceſſus habet. Hinc igitur in portub. machinas ad prælucendi miniſteriū fabricatas pharos dictas. Nam φῶς lux eſt: vnde & lucifer Græcè φωσφόρος appellatur. *al. Pharum.*

De lecticis & ſtelis. CAP. XI.

LEcticæ à lectis herbis vocatæ.

Stratus à ſternendo dictus, quaſi ſtoriatus. In iis ſolis antiqui ad dormiendum accubabant: nondum laneis ſtramentis repertis.

Storia, quod ſit terra ſtrata.

Cama eſt breuis & circa terrā. græci enim *cami breue dicunt. *legendum χαμαὶ humi dicunt.*

Cubile eſt cubandi locus.

Grabatum Græcum eſt.

*Baionula eſt lectus qui in itinere baiulatur à baiulando, id eſt, deportando. *al. Batanula*

Puluinar lectus diuitū eſt, inde & puluillus.

Spingæ ſunt in quibus ſunt ſpingatæ effigies quos nos griphos dicimus.

Punicani lecti parui & humiles primum à Cartagine aduecti, & inde nominati.

Lecticæ ſiue plutei lecti, de quibus * Satilius Rufus de vita ſua, Primum inquit con- *al. Satirius.*

ſuetudinem imperatorum ipſe pro lectis lecticis vtebatur.

Sponda autem exterior pars lecti, pluteus interior.

Geniales lecti propriè ſunt qui ſternuntur puellis nubentibus, dicti à generandis liberis.

Cunabula ſunt lectuli in quibus infantes iacere ſolebant, dicta quod partui adhibeantur quaſi cynabula. nam χύειν eſt Græcè eniti.

Feretrum dicitur quòd in eo mortui deferantur & eſt Græcum nomen. Nam φέρετρον dicitur ἀπὸ τοῦ φέρειν ideſt à ferendo. nam Latinè capulus dicitur quod ſuper capita hominum feratur, ſic Plautus. Capularis ſenex, id eſt vicinus capulo.

Scanna ſunt quæ altioribus lectis apponuntur dicta à ſcandendo. Hinc & ſcabelli qui lectis paruis vel ſellis ad aſcenſum apponũtur Scabellum autem & ſuppedaneũ dicitur. Nã quòd græci dicunt ὑποπόδιον, dixerunt Latini ſcabellum, & alij dixerunt ſuppedaneum. quòd ſub pedibus ſit.

Scanſilia gradus ſunt, vbi honorati in ſedibus hærent.

Sedes dictæ quod apud veteres Romanos non erat vſus accumbendi. vnde & conſedere dicebantur. Poſtea vt Varro ait de vita populi Romani. Viri diſcumbere cęperunt, mulieres ſedere, quia turpis viſus eſt in muliere accubitus. Sedes ſingulari numero propriè regni eſt, quod græcè θρόνος dicitur. Item thronum græci dicunt, nos ſolium.

Subſellia verò cæterorum, cathedræ doctorum.

Solium in quo rex ſedet propter tutelam corporis ſui, ſecundum quoſdam à ſoliditate dictum, quaſi ſolidum: ſecundum alios per antiſticon, quaſi ſodium, à ſedendo. Vnde & ſella quaſi ſedda dicta eſt, & ſubſellia quaſi ſubſeddia.

Sellæ curules erant in quibus magiſtratus ſedentes iura reddebant. Dictæ autem curules, quia apud veteres prætores & conſules propter itineris longinquitatem curru forum prouehebantur. ſellæ autem quæ poſt eos vehebantur, quibus ſedentes dicere iura ſolebãt à curru curules ſellæ ſunt nominatæ.

Tripodes ſcabelli ſunt habentes tres pedes ſed & candelabra tripoda ſunt, quia ſimiliter habent tres pedes.

De vehiculis. CAP. XII.

CArrũ à cardine rotarum dictum. vnde & currus dicti quod rotas habere videntur.

Rota autem dicta quod ruat, & rotundum à rota vocatum.

Reda genus vehiculi quatuor rotarum. Has
E antiqui retas dicebant propter quod haberẽt rotas.

Carpentum pompaticum vehiculi genus eſt quaſi carrum pompaticum.

Plauſtrum vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferuntur. Et dictum plauſtrũ quia voluitur quaſi dicat* pilauſtrum. al. pil

Carracutium vehiculum altiſſimarum rotarum, quaſi carrum acutum.

Capſus carruca vndique * centexta, quaſi capſa. al. contecta

Pilentum vel petoritum contextum iiij rotarum vehiculum, quibus matronæ olim vtebantur Virgilius, Pilentis matres mollibus.
F Horatius, Plures calones atque caballi Paſcendi ducenda petorita. Erant enim antea pilenta veneti coloris, non vt nunc ſunt* ruſſati quibus niſi caſtæ matronæ vti non poterant, ſicut nec vittis. al. roſati.

Baſterna vehiculum itineris, quaſi viæ ſterna, mollibus ſtramentis eſt poſita, à duobus animalibus deportatur.

De reliquis quæ in vſu habentur. CAP. XIII.

BAculus à Baccho repertore vitis fertur inuentus quo homines moti vino inniterentur. Sicut autem à Baccho baculus, ita à baculo bacillus per diminutionem.

Fuſtes dicti quod præfixi in terram ſtent,
G quos ruſtici palos vocant, quibus iuuenes pro criminibus feriuntur.

Vectes dicti quòd manibus vectentur. vnde hoſtia ſaxaq; ue* euelluntur. al. euolu- tur.

Forfices ſecundum etymologiam ſi à filo dicuntur f ponitur vt forfices quæ ſunt ſartorum, ſi à pilo per p vt forpiceps, quæ ſunt tonſorum: ſi ab accipiendo per c, vt forpcipes, eo quod formum capiant, quę ſunt fabrorum Formum enim dixerunt antiqui calidum. vnde & formoſus.

Nouacula ferrum ſubtile: ſatiſque acutum Dicta autem nouacula eo quod innouat faciem. *In quodā vet. cod. ii legitur.*

H Nouacula eſt in quadam ſubtilitate tenſum latius ferrum, radendis pilis acutiſſimum præparatum, quod licet barbæ ſegetem metat impreſſum corpori, tamen ſubſtantiam relinquit illæſam.

Pecten dictus eo quod pexos capillos faciat atque compoſitos.

Calamiſtrum eſt acus quæ calefacta & adhibita calefacit & intorquet capillos. Vnde & calamiſtrati appellantur qui comam torquent.

Clauis dicta quod claudat & aperiat. Catena quod capiendo teneat.

Horologium quòd ibi horas legamus, id eſt colligamus. Eſt enim in ſolariis poſitum vbi

à

à clauo per lineam currit vmbra, vt quancũque dici horam oſtendat.

De inſtrumentis ruſticis.

VOmer eſt dictus quòd vi humum eruat, ſeu ab euomendo terram. De quo Lucretius. Vncus aratri Ferreus, occulto decreſcit vomer in aruis. Sumítque per detrimenta nitorem.

Aratrum ab arando terram vocatum dicimus quaſi araterrium.

Buris eſt curuamentũ aratri, dictum quaſi * boſoira, quod ſit in ſimilitudine caudæ bouis. Lege βοὸς οὐρά

Dentale eſt aratri pars prima in quo vomer inducitur quaſi dens.

Cultelli à cultura dicti, eo quòd ex ipſis putatione veteres in arbore vtebantur & vite, priuſquam falces eſſent repertæ.

al. Falcis. * Falx eſt qua arbores putantur & vites. Dictæ autem ſunt falces, quòd his primum milites herbam filicen ſolebant abſcindere. vnde eſt illud. Pax me certa ducis placidos curuauit in vſus. Agricolæ nunc ſum, militis ante fui.

Falcaſtrum à ſimilitudine falcis vocatum. Eſt autem ferramentum curuum cum manubrio longo, ad denſitatem veprium ſuccidendam. Hi & runcones dicti quibus vepres ſecantur, à runcando dicti.

Serrula eſt prętenuis lamina ferri, dentium mordacitate reſecans arbores ſeu ramos.

Raſtra quoque aut à radendo terram aut à raritate dentium dicta.

Ligones quod terram leuẽt quaſi leuones.

al. codicem Scudicia dicta eo quòd circa * caudicẽ terram aperiat, & quamuis eius vſus in reliquis al. codice. operiatur, nomen tamen ex * caudice retinet. Hanc alij generaliter foſſorium vocant, quòd foueam faciat quaſi foueſſoriam.

Sarculum ferrum foſſorium eſt habẽs duos dentes à ſarriendo, id eſt fodiendo dictum.

Paſtinatum vocant agricolæ ferramentum bifurcum quo ſemina * purgantur. Vnde etiã repaſtinari dictæ ſunt vineæ veteres, quæ refodiuntur. al. pangun-tur, vel & rectius ſpar-guntur.

Cilindrus lapis eſt teres in modum columnæ, qui à volubilitate nomen accepit. de quo Virgilius, Area cumprimis ingenti æquanda cilindro, Et vertenda manu.

Tribula genus vehiculi vnde teruntur frumenta, & ob hoc ita vocatur.

Pala quę ventilabrum vulgo dicitur à ventilandis paleis nominata.

al. cillentur Furcillæ dictæ, eo quòd iis frumenta * cillentur, id eſt mouentur. Vnde & oſcilla dicta

A ab eo quòd cilleantur, hoc eſt moueãtur ora. Nam cillere eſt mouere.

Teſſeræ ſunt, quibus frumentorum numerus deſignatur.

Trapedum mola oliuaria.

Prælum trabes quo vua calcata premitur, à premendo vocatum quaſi preſſorium.

Lacus prelum quo premitur oleum qua liquatus profluat, & quo ab vuis vel oliuis torquendo oleum vinúmque exigitur.

Verennes à vehere, id eſt exportare nominatæ.

Qualus corbes colaque pręlorum per quæ muſtum fluit, à colando dictus.

Fiſclum quaſi fiſculum, à colando oleum B dictum, vel quaſi fiſcella olei.

De inſtrumentis hortorum.

ROta dicta quòd quaſi ruat. Eſt enim machina, de qua à flumine aqua extrahitur. Lucretius. In fluuio verſare rotas atque auſtra videmus.

Auſtra autem, id eſt rota, ab hauriendo aquas dicta.

Girgillus quòd in girum vertatur. Eſt enim lignum in tranſuerſa pertica mobile, ex quo funis cum ſitula vel vtre in puteũ dimittitur hauriendæ aquæ cauſa.

* Telonem hortulani vocant lignum longum quo hauriunt aquas. al. Tolone. C

Et dictus telon à longitudine. τηλὺ enim gręcè dicitur quicquid longum eſt. Vnde & muſtela vocata, quaſi mus lõgus. Hoc inſtrumentum Hiſpani ciconiam vocant, quòd imitetur eiuſdem nominis auem, leuantem ac deponentem roſtrum dum clangit.

Amalupus qui & canicula, ferreus harpax, quia ſi quid in puteum decidit, rapit & extrahit. vnde & nomen accepit. Harpax enim dictus quia arripit. ἁρπάζω enim græcè rapere eſt.

De inſtrumentis equorum.

D PHaleræ ornamenta equorum ſunt, & eſt ſermo Græcus.

Frena dicta quòd equos fremere cogãt, vel hoc equi frendant, id eſt imprimant dentibus & obmordeant. Vnde & nefrendes dicti, adhuc lactantes porculi, quòd nondum aliquid frendant, id eſt comminuant dentibus. Hinc & ſaba freſa quæ molita eſt.

Lupati ſunt freni aſperrimi. Dicti aut lupati à lupinis dentibus: qui inæquales ſunt. vnde etiam eorum morſus vehementer obeſt.

Camus genus aſperi freni eſt, quo caballi ſuperbi coerceri ſolent, dictus à curuitate χαμὸν enim Græci curuum dicunt.

E Habenæ ab habendo dictę quòd ijs equos habeamus, hoc eſt teneamus. vnde & equi habiles dicti. Hæc & retinacula à retinendo ora.

Capiſtrum à capite iumentorum dictum.

Sella à ſedendo, quaſi ſedda.

Antella quaſi ante ſella, ſicut & poſtellam quaſi poſt ſellam.

Cingula hominum, generis neutri eſt. nam animalium genere fœminino dicimus, has cingulas.

Sagma quæ corruptè vulgo dicitur ſalma, à ſtratu ſagorũ vocatur. Vnde & caballus ſagmarius, mula ſagmaria.

F Capulum funis à capiendo quòd eo indomita iumenta comprehendantur.

Calcaria dicta, quia in calce hominis ligãtur, id eſt in pedis poſteriore parte, ad ſtimulandos equos quibus aut pugnandum eſt aut currendum propter pigritiam animalium aut timorem. Nam ex timore ſtimuli nuncupati, licet ſint & libidinis ſtimuli.

Strigiles nuncupati à tergendo, quòd ijs equi tergantur.

Character eſt ferrum coloratum, quo notæ pecudibus inurũtur. χαρακτὴρ autem græcè Latine forma dicitur.

Cauterium dictum quaſi cauturium, quòd vrat & prouida ſit in eum ſeueráque cautio, vt dum videtur cuius ſit auaritia refrenetur. Quòd interdum pro ſigno, interdum pro cura adhibetur, vt vis morbi ignis ardore ſiccetur.

ORIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM LIBRI XX. ET VLTIMI, FINIS.

SANCTI

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI DIFFERENTIARVM,

LIBER I.

DIFFERENTIA I.

INter Deum & Dominũ, itaquidam diffinierunt: in Dei appellatione, Patrem: in Domini, filium intelligunt. Sacra ſcriptura vtrumque & Deum & dominum affirmat, tamen hæc vocabula inuicem diſcernuntur. Primũ enim, nomen naturę eſt, pertinens ad amorẽ: ſecundum poteſtatis, congruẽs ad timorem. Denique ex Dei vocabulo ediſce quid diligas, ex Domini appellatione cognoſce quid metuas.

2.

Inter Trinitatem & Vnitatem hæc diſtinctio eſt, quod Vnitas propter inſeparabilẽ deitatis ſubſtantiam, Trinitas vero propter Perſonarũ diuerſitatem vocatur. In perſonis verò diſcretio eſt, in diuinitate, nulla diſtinctio: eſt enim gignens, genitus, & procedens: tria quidẽ nomina, ſed ſubſtantia vna. Sicut enim ignis, candor, & calor, tria quidem vocabula ſed res vna: ita in relatione perſonarum Trinitas eſt, in ſubſtantia verò naturæ vnus Deus eſt, Pater ſcilicet & Filius & Spiritus Sanctus: De patre enim quia Deus eſt teſta- C tur Apoſtolus dicens: (1. Cor. 8.) Vnus Deus pater ex quo omnia: Ita de Filio quia Deus eſt, alias ipſe dicit: (Rom. 9.) quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. De Spiritu autem ſancto quia Deus eſt, idem qui & ſupra ſic dicit: (1. Cor. 12.) Diuiſiones donationum ſunt, idem autem ſpiritus: diuiſiones operationum ſunt, idem vero Deus. Ecce Pater, Pater & Flius & Spiritus Sanctus Deus, ſed non triplex Deorum numerus in illa Trinitate credendus. Scriptum eſt enim: (Deut. 32.) Ego ſum, & non eſt alius Deus præter me. & illud: (Mar. 12.) Audi Iſrael, dominus Deus tuus vnus eſt: Tres ergo Deos credere, prophanum eſt, Trinitatem in perſonis non diſtinguere, impium eſt.

3.

Inter perſonam Patris & Filij & Spiritus ſancti ita ſecernitur, quod pater nec genitus eſt nec procedens, Filius ex Patre genitus, non procedens, Spiritus ſanctus ex Patre & Filio non genitus ſed procedens. Proinde pater æternitatem habet ſine natiuitate, Filius natiuitatem cum æternitate, Spiritus verò ſanctus, nec natus nec factus, A proceſſionem ſine natiuitate. Pater ex nullo exordium ducit, Filius ex patre originem ſumit, Spiritus vero ſanctus ex patre filióque procedit. Tamen ea quæ à nobis dicuntur de Trinitate, vtcumque poteſt intelligentia humana capere. Nam quis conſiderare ſufficiat ipſius Trinitatis interna myſteria? quomodo Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus tres perſonæ ſunt, vna natura: quomodo pater ingenitus, ſpiritus vero ſanctus nec genitus, nec ingenitus, nec creatura eſſe videtur, ſed increatus: quomodo filius de patre natus eſt, ſpiritus B vero ſanctus procedendo non naſcitur: quomodo pater nunquam ſine filio, & tamen ſine filio pater genuit filium: quomodo filius nunquam ſine ſpiritu, & tamen ait, (Ioh. 16.) Niſi ego abiero, paracletus non veniet ad vos: quomodo filius non de ſe, ſed de patre eſt, nec tamen eſt poſterior de quo eſt: quomodo ſpiritus ſanctus de patre procedit & filio, nec tamen ab eis præceditur, à quibus procedit: quomodo tria vnum ſunt, & vnum, tria: quomodo ad ſe inuicem relatiua tria ſunt, eſſentialiter vnum ſunt? Quis iſta conſideret? quis iſta comprehendat? Si enim humanæ natiuitatis Chriſti ſecreta non capimus, diuinæ naturę myſteria quomodo capiemus?

4.

Inter eſſentiam & ſubſtantiã, hoc quidam diffinierunt, quod ſubſtantia eſt id quod non ab alio ſed ſemper ex ſe eſt, ideſt, quod propria in ſe virtute ſubſiſtit: Eſſentia verò in Deo idcirco eſt dicta, quia ſemper eſt, nec incipiens aliquando, nec deſinẽs eſt, ſed eſſe ſemper proprium eius eſt. Inter id autem quod filius nunc æqualis nunc minor, iſta eſt differentia, quod primum æternæ ſubſtantiæ eſt, alterum humanæ naturæ: in forma enim ſerui, quia factus ex muliere, pater maior eſt illo: in forma vero Dei in qua erat ante carnis aſſum- D ptionem, patri coæqualis eſt. Pro illo dictum eſt: Pater maior me eſt, pro hoc. Ego & pater vnum ſumus. Æqualis ergo patri, inquãtum Deus: ſubiectus, inquantum homo eſt.

5.

Quid differt inter quod Chriſtus nunc vnigenitus, nunc primogenitus eſſe perhibetur? horum primum ad patrẽ pertinet, alterũ ad nos: Nã ſecũdum diuinitatis excellentiã, vnigenitus eſt à Patre, iuxta Euangelium ꝙ dicit. Et vidimus gloriã eius, gloriã quaſi vnigeniti à patre. Plenũ gratia & veritate. At verò ſecũ-

dùm fraternã ſocietatem, primogenitus vniuerſæ creaturæ, iuxta id quod Apoſtolus ait: Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Eſt ergo vnigenitus in ſubſtantia deitatis, primogenitus in ſuſceptione humanitatis. Primogenitus in gratia, vnigenitus in natura Primogenitus ergo, iuxta Apoſtolũ, in multis fratribus, vnigenitus tamen ex Deo ſolus. Inde eſt quod frater nuncupatur & dominus: frater, quia primogenitus: dominus verò quia vnigenitus. Iam vero, differẽtiæ vel ſignificationes nominum eorum quæ in Dei filium diſtinguũtur, plurimæ ſunt: ſcilicet ex iis quędam ſunt naturalia, quædam verò ad diuinitatis eius excellentiam pertinentia, quędam verò accidẽtia. Naturalia ſunt, Dei filius, Dei verbum, principium, virtus, ſapientia, imago, ſplendor ſiue figura. Accidentia ſunt iſta agnus, ſacerdos, petra ſiue lapis, homo, leo, vitulus, aquila, & his ſimilia. Deus dicitur, quia ex Deo genitus eſt: Omnipotens ab omnipotente, perfectus à perfecto. Filius DEI eſt quia dum hoc ſit quod Pater, non eſt tamen ipſe qui Pater. Verbum eſt filius DEI, quia proprie diuino ore proceſſit, vel quia nihil in ſubſtãtia naturæ ſuæ viſibile vel corporeum eſt, vel pro eo quod pater per eum omnia condidit vel iuſſit. Principium, ex eo quod rerum omnium origo & cauſa ſit. Dextera, propter effectus totius corporalis creaturæ quæ per ipſum formata eſt. Brachium, quia ab ipſo omnia continentur. Virtus, pro eo quod omnẽ poteſtatem patris in ſemetipſum habeat: & omnem cæli, terræque creaturam gubernet contineat atque regat. Verbum, quia per illũ innotuit pater. Sapiẽtia eſt, pro eo quod ipſe reuelet omnia ſcientiæ myſteria & arcana ſapientiæ. Imago eſt, propter ſimilitudinis veritatem. Species enim patris eſt indifferens, habens indiſcretam in ſe naturam ſiue eſſentiam. Splendor appellatur, quia dum ſit pater lux, ita filius ab eo inſeparabiliter quaſi ſplendor ex luce procedit. Figura eſt, quia ſuſcipiens formã ſerui, operũ virtutúmque ſimilitudine, patris, in ſe, imaginem atque immenſam magnitudinem deſignauit. Mediator eſt quia inter hominẽ & Deum medius eſt, habens in ſe ſubſtantiã vtriuſque naturæ & humanæ humilitatis formam & diuinitatis excellentiam. Porro agnus propter innocentiã & paſſionẽ carnis appellatur. Sacerdos, quia ſemetipſum pro nobis patri hoſtiam obtulit. Petra, propterea quod firmitas ſit credentiũ, offenſio & ruina incredulorum. Lapis angularis, quia vetus & nouum teſtamentum veluti duo parietes ex aduerſo venientes tanquã angulos ſibimet copulauit, ac fidei vnitate cõiunxit. Homo, quia ſecundum carnẽ ex virginitate eſt paſſibilis atque mortalis. Leo, propter regnum & potẽtiam pro qua in morte Diabolum vicit. Catulus, quia propter ſalutem gẽtium immolatus eſt. Aquila, pro eo quod reſurgens ad aſtra cæli reuolauit, & ad ſedem paternam vnde venerat.

Rom. 8.

E

F

6.

Inter natiuitatem Chriſti & natiuitatẽ noſtram hoc intereſt quod omnis homo ex viri coitu conceptus eſt: ille non ex virili, hoc eſt, concupiſcentia carnis, ſed de ſpiritu ſancto natus. Naturam quippe traxit origine, non culpam præuaricationis. Corpus ex virgine ſumpſit, virginitatem maternæ carnis nõ abſtulit. Item nos ex vna generatione ſubſiſtimus, ille ex duabus, diuinitatis & humanitatis. Sed ex prima diuinitatem ſumpſit, ex altera creationem. Natus enim diuina generatione, factus humana. Primum fuit in fine temporum, ſecundum in plenitudine temporis. Item, nos ex duabus ſubſiſtimus ſubſtantiis, corporis quidem & animę: ille ex tribus, Verbi, corporis, & animæ. Inde eſt quod perfectus homo, perfectus prędicatur & Deus, habens in ſe geminam ſubſtantiam, & diuinitatis ſuæ & humanæ natiuitatis naturæ.

7.

Item hoc diſtat inter mortem Domini & noſtram, nos enim mortem pro merito præuaricationis incurrimus: ille autem mortem ſponte pro noſtra ſalute ſuſcepit, ſecundum quod ipſe teſtatur dicens, Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollet à me, ſed ego pono eam.

G

Ioan.

8.

Inter ſurrectionem chriſti & reſurrectionẽ noſtram ſic diſcrepat: quod nobis reſurrectionis tempus vſque in finem ſeculi differtur: illius verò, die tertio celebratur. Ille vero melius eguit vt reſurgeret, nos illo miſerante reſurgimus

9.

Inter creationem mundi & formationem eius hæc eſt differentia, quod originaliter, ſecundum materiæ ſubſtantiam ſimul cuncta creata ſunt: ſecundum verò diſtinctionẽ ſpecierum, per ſex dierum alternationem formata ſunt. Totius enim origo creaturæ ſimul extitit, ſpecies tamen & forma per temporũ incrementa proceſſit. Nam primum materia facta cæli & terræ confuſa atque informis, de qua poſt modum omnia ſigillatim per ſpecies varias formáſque proprias prodierunt, de qua ſcriptura loquitur, dicens? Qui feciſti mundum de materia informi: ſed materia facta eſt de nihilo: mundi autem ſpecies, de informi

H

formi materia. Proinde duas res ante omnem diem & ante omnia condidit Deus omnipotens: Angelicam videlicet naturam, & informem materiam quæ quidem facta ex nihilo, & illa à Deo facta proceſſit: quæ tamen res, ex re facta, non æternitate ſed ſo-
Eccle. 18. la origine ſicut ſonus cantu. Nam qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul. Itaque non omnia ex nihilo condidit Deus, ſed quædam fecit ex nihilo, quædam ex aliquo. de nihilo, mundum, angelos & animam: ex aliquo, hominem, & cæteram mundi creaturam.

10.

Quæ ſit differentia paradiſorum duorum? vnus eſt terrenus, vbi primorum hominum corporaliũ vita extitit, alter cæleſtis, vbi animæ beatorum ſtatim vt à corpore exeunt, transferuntur, atque digna felicitate lætantes expectãt reſurrectionem corporum ſuorum. De hoc paradiſo dominus ad latronem dixit
Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiſo. Originaliter autem primi hominis culpa, nos de paradiſo expulit, & in hanc exilij peregrinationem deiecit. Inde eſt q̃ præuaricationis ſuæ reatu aſtringimur, vnde & meritò ſentẽtiæ debitę pœnam paternæ præuaricationis exſoluimus Nã ita primus homo eſt conditus, vt per augmentum ætatum ſine media morte debita, corporalis paradiſus commutaretur ad vitam cæleſtem: ſed quia hoc bono contentus eſſe noluit, protinus ſuæ conditionis merito caruit, mortémque, gehennam animæ & carnis inuenit. Ignorantiam verò, & vetuſtatem obtinuit, atque in omnem progeniem, peccati ſui præuaricationem, tranſmiſit? Non tantũ in iis qui proprio delinquunt arbitrio, ſed etiam in illis qui nondum implicari valẽt actuali peccato: id eſt, quod paruulis lauachri gratia cõceditur: quia & ſi nõ eſt illis peccatũ proprij operis, ineſt tamen originaliter noxa paternæ præuaricationis. Vnde & propheta
Pſal. 50. Dauid dicit de ſemetipſo, & humanum genus populi venturi deplorans conqueritur dicens: In iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis peperit me mater mea.

11.

Gradus vel differentiæ rerum, ſex ſunt: id eſt, viuẽtia, irrationabilia, rationabilia, mortalia, immortalia, nouiſſimus qui eſt ſuper omnia Deus, benedictus in ſecula. Primus gradus eſt eorum quæ non creſcũt, vita motuque carent: qualis eſt in lapidibus. Secundus in iis quæ creſcunt, vitam motúmque ſine ſenſu habent, qualis eſt in herbis vel in arboribus, quibus ſi minime vita inſenſibilis motúſque ineſſet, nec germinare, itaque nec creſcere poſſent: atque iſta quæ vitam ſine

A ſenſu habent lapidibus præponuntur & terræ. Tertius gradus in iis quæ non ſolum creſcunt & viuunt, ſed etiam ſentiunt, at non intelligunt. Quartus gradus eſt in his quæ creſcunt, viuunt, ſentiunt, & intelligunt, ſed tamen mortales, vt animalia ſunt: qualis eſt in hominibus. Quintus eſt in iis quæ ſentiunt & intelligunt & immortalis ſunt, qualis eſt in angelis. Sextus, id qnod immutabile, & infinitum, & ſimplex eſt, quo omnis hæc natura inſpiratur, gubernatur, & regitur, quod eſt Deus. Sed hæc quidem omnia ſicut gradibus creſcunt, ita ſibi qualitate naturæ præcellũt. Nã arbor prefertur lapidi, & pecus ar-
B bori, & homo pecori: Angelus homini, & Deus præponitur Angelis.

12.

Inter angelos, & dæmones, & homines hãc differentiam veteres decreuerunt, quod angeli ſunt qui ſpiritales ſubiacent Deo, ante omnem creaturam creati mutabiles conditi, ſed contemplatione Dei immutabiles facti, animo impaſſibiles, mente rationales, tẽpore æterni, beatitudine perpetui, fœlicitate felices, futuri præſcii, iuſſi mundum regunt, miſſu corpora excellentiæ reſumunt, in cœleſtibus commorantur. Dæmones ſunt impij ſpiritus, ſubtiles & vagi, animo paſſibiles, cor-
C pore aërei: tempore, etenim humanitatis inimici, nocendi cupidi, ſuperbia tumidi, fallacia callidi, ſemper in fraude noui. Commouent ſenſus, fingunt * effectus, vitam turbant, al. affectus.
ſomnos inquietant, morbos inferunt, mẽtes terrent, membra diſtorquent, ſortes regunt, præſtigiis oracula fingunt, cupidinem amoris illiciunt, amoris cupiditates infundunt, in conſecratis manibus deliteſcunt, inuocati adſunt, veriſimilia mentiuntur, mutantur in diuerſas figuras, interdũ in angelorum imagine transformãtur: hi quondam à ſede cæli ob ſuperbiam lapſi, nũc in aere cõmorantur.

13.

D Homines ſunt ratione capaces, intellectu ſapiẽtes ore loquaces, natura magis quàm doctrina valentes, ſtatu rigidi, vultu erecti, figura vniuerſi ſimiles, & inter ſe diſſimiles, ſingulari animo, mortales, corpore fragili, mente leues, diuerſi moribus, pares erroribus, ad ſtudia inertes, proni ad voluntatem dei, vita caduci, ſollicitudine anxij, ſigillatim mortales, prole mutabiles, vita quaſi ſoli tempore celeres, tardi ad ſapiẽtiam, veloces ad mortem, de præteritis nudi, de præſentibus exigui, de futuris incerti: concipiuntur in iniquitate, in peccato naſcuntur, in labore viuunt, in dolore moriuntur, prorſus denuo alij ad gloriam, alij ad pœnam, de fauilla ſurgentes debitum

ſoluunt. Quæ ſit diſcretio præuaricationis angelicæ, & humanę naturę, cur iſta redimitur, illa ſine fine perit? Præuaricatores quippe angeli ideo veniam non habent, eò quod fragilis carnis nulla grauentur infirmitate. Homines autem poſt peccatum idcirco ad veniam reuerti poſſunt propterea quod pondus infirmitatis, ex lutea traxerunt materia. Probat pſalmiſta, quod propter carnis coditionē reditus pateat eis ad ſalutem, ſic enim ipſe dicit: Ipſe ſcit figmentum noſtrum: memento domine quod terra ſumus: & iterum: Memorare quæ ſit mea ſubſtantia. At verò diabolus vel maligni ſpiritus, nec poſſunt habere veniam, nec merētur ſicut ſcriptū eſt de eodem Apoſtata, Cuius cor quaſi lapis obdurabitur: ſcilicet vt Pœnitentiæ compunctione nunquam emolliatur.

Pſal. 102.

14.

Inter hominem & pecus iſta eſt diſcretio. Homo eſt animal ex corpore animáque viuēte compoſitum, atque ſpiritali compaginatione formatum, ſubſiſtens ratione, liberique arbitrij voluntate, viciorum capax atque virtutum. At contrà, pecus eſt animal irrationale, mortale, motu ſanguinis & carnis animatum vnde & eorum anima poſt mortem ſimul cū carne diſſoluitur. Rationem autem humani corporis, in ſingulorum mēbrorum differentiam, Lactantius, ſiue plerique authorum ita diffinierunt dicentes, Homo dictus ab humo hic ſubſiſtit ſubſtantiis ex mortali & immortali: Corpus autē eius ex oſſibus & carnibus conſtat, diuiditur in quatuor elementa. Habet enim in ſe aliquid ignis, aëris aquę & terræ. Ratio terræ in carne eſt, humoris in ſanguine, aëris in ſpiritu, ignis in calore. Vitalis quidē & quadripartita humani corporis ratio quatuor elementorum deſignat ſpeciem: Caput namque ad cælū refertur, in quo ſunt duo oculi, quaſi duo luminaria Solis & lunæ: pectus aëri coniungitur, quia ſic inde emittitur flatus, ſicut ex aëre ventorum ſpiri-
tus: Venter autem mari aſſimilatur propter H
collectionem omnium humorum, quaſi congregationem aquarum: Veſtigia poſtremo terrę comparantur, eo quòd ſunt vltima mēbrorum arida & ſicca, ſicut ex terra. Iam vero in capitis arce mens collocata eſt tamquā in cælo Deus, vt ab alto ſpeculetur omnia atque regat. Factus eſt autem homo ad contēplationem cæli rigidus & rectus, non ſicut pecora in humum prona atque vergētia: in cuius ſummitate caput eſt collocatum, datúmque illi hoc nomen, quod hinc capiant initiū ſenſus & nerui. Capilli autem capitis vel ad ſpeciem ſunt decoris, vel ad arcendam iniu-

E riam frigoris, ſiue caloris. In capite autem, vt ait S. Auguſtinus, tres tanquam ventriculi cerebri conſtituti ſunt: vnus anterior ad faciem, à quo ſenſus omnis: Alter poſterior ad ceruicem, à quo motus omnis: Tertius inter vtrūque, in quo memoria vigere demonſtratur: nec eum ſequitur motus, nec conſpectat homo quod faciēdum eſt ſi fuerit oblitus quod fecit. Facies dicta eſt, eo quòd notitiam faciat hominis. Inter faciem autem & vultū hæc differentia eſt, quòd facies naturalis & certus oris habitus eſt: vultus verò varius, & ſecundùm affectionem animi modo lætus, modo triſtis, vnde vultuoſi dicuntur qui vul-
F tum ſæpè commutant. Iam barbæ ratio tanquam vultus conferat dinoſcentiam. Barba eſt decoris ſignum, virilitatis indicium, quæ & iuuentutem ſignificat & ſexus naturam diſtinguit. Oculi autem in facie concauis foraminibus incluſi ſunt, à quo foratu frons nominata eſt. Idem quoque oculi gemmarum habētes ſimilitudinem membranis perlucētibus contegūtur, per quas membranas quaſi per vitrum vel ſpeculum refulgentes, mens ea quæ foris ſunt tranſpicit. In medio autem horum orbium ſcintillæ luminum concluſæ tenentur, quas pupillas vocamus, quibus cernendi gratia continetur, & vt oculi
munitiores eſſent ab iniuria, eos Opifex ſum- G
mus illarū, tegminibus oculuit, vnde & oculos eſſe dictos: quibus adhibitę ſunt palpebræ à palpitando dictæ, quia concurrentes inuicem oculorum obtutum reficiunt, pilis in ordine aſtantibus, ad munitionem eorum. Supercilia quoque pilis breuibus adornata ſunt, quaſi quibuſdam cuſtodiarū aggeribus oculis præbentes ne quid ſuperne incidat. Aurium inditum eſt nomen à vocibus auriētis: per immutationem enim literæ, aures veluti Audes ſunt nominatæ: per has enim vocis ſonum quaſi per coeleam deſcendit, quod erectus in circulum, orbémque moueatur. Genæ à genibus dictæ, quia complicatum in vtero gigni, formarique hominem dicunt, ita vt genua ſurſum ſint quibus oculi formentur vt caui ac reconditi fiant: ideóque & qui alicuius lacrymas elicere cupiunt genua tangunt ac deprecantur quod in vtero formauerint oculos atque nutrierint Ipſe genarum tumor inſtar collium leniter exurgens, ab omni parte, cōtra imminentes ictus, oculos efficit tutos: Nares dictæ quod per eas aer vel ſpiritus meare non deſinit in his tria ſunt officia: Vnum ducendi ſpiritus. alterum capiendi odores, tertium purgamenta cerebri eiicere. Os dictum, quaſi corporis oſtium, cuius ſpecies conſtat in duobus officiis

officiis, ſumendi victus & loquendi lingua.
Labia à labendo nominata. Quod autem eſt
ſuperius labiú dicimus, quod interius labrum
linguæ nomen aliquando impoſitum. Hæc
interpres animæ vocem motibus ſuis in ver-
ba diſtinguit vel illiſione palati ac dentium
vel compreſſione labiorum.
Dentes dicti, quaſi cibos diuidentes: ſiquidē
eſcam incidunt & comminuunt atque opor-
tunius ſtomacho tradunt: horum priores qui
cibum præcidunt, Aduerſi dentes dicuntur.
Molares intimi qui cibos ſubigunt: Canini,
qui viceſimo ætatis anno exiſtunt. Gingiuæ à
gignendis dentibus nominatæ, quæ magnā
pulchritudinem ori conferunt dum nuditatē
dentium tegunt. Fauces ſunt anguſtæ fiſtulæ,
quaſi foces, per quas vocalis ſpiritus ab inti-
mo pectore exiliens ſonum vocis emittit.
Mandibulæ maxillarum partes ſunt quibus
mandimus, dicta autem maxilla pro diminu-
tione, ſicut paxillus à palo. Collum ad inſtar
columnæ vocatum, eſt enim rigidum & ro-
tundum. Manus dictæ eo quòd ab ipſis man-
dimus. Palma manus eſt diſpanſis digitis, ſi-
cut arbor diſpanſis ramis. Item ſicut contra-
ctis digitis pugnus, ſic digitorū quoque nume-
rus & ordo perfectus eſt decentiſſimus. Ex his
primus omniū & moderator Pollex vocatus,
eo quòd plurimum inter cæteros polleat, i.
valeat: ſecundus Index, & ſalutarius vocatur,
quòd eo fere oſtēdimus & ſalutamus: tertius
Medius, quartus Medicus, quod eo collirīū à
medicis colligitur: quintus Auricularis, quòd
eo aurē ſcalpimus. Porro pectus hominis ab
aſpectu vocatum: in mutis enim animanti-
bus ad terram oppreſſum eſt atque ab aſpe-
ctu remotum: hominis autem, aſpectui patēs
& rectum, plenum enim ratione non dece-
bat eſſe latens vel humile. Papillæ ſunt capi-
tula mammæ: Mammæ autē, tumor pecto-
ris leniter exurgens, hæ ſunt fœminis ad alen-
dos fœtus datæ, maribus ad cælum decus, ne
informe pectus eſſe videretur: neque enim
decebat in fœminis alibi eſſe quàm vt animal
intelligens ex corde alimoniam ſumeret. Por-
ro vmbilicus eſt nota impreſſa quæ medium
ventrem deſignat, ad hoc factus vt per eum
fœtus, dum eſt in vtero, nutriatur. Splenis au-
tem & iecoris viſcera quaſi ex cōturbato ſan-
guine videntur eſſe cōcreta. Iuxta eos autem,
qui de phyſicis diſputant voluptates venereæ
cōcupiſcentiæ conſiſtere dicūtur in iecore:
Affectum autem iracundiæ in felle, pauoris
in corde, in ſplene lætitiæ, in pulmonibus ve-
rò aërem cōtineri, qui corde per venas quas
arterias vocant, diffunditur, vt paulatim in-
ſpirandi & reſpirandi tractu totū animæ cor-
A pus in iecore ignis habeat ſedē, qui velut ſub-
uolare oſtenditur in excelſum cerebri locum
tanquā in cælū corporis noſtri, vnde & radij
emicant oculorum, & de cuius medio velut
centro quædam non ſolùm ad oculos, ſed cæ-
teros ſenſus tenues fiſtulæ deducuntur. Siqui-
dem in eo officium voluptatis & decoctionis
ciborum complexu & calefactu ſuo in ſan-
guinē mutandorum. Inteſtinorum autem rā-
tio idcirco longis anfractibus in circulorum
complexus ordinata ſunt modo vt ſuſceptos
cibos paulatim egerant, & ex ipſis ea quæ in-
trinſecus ſunt humorem ſuſcipiant. Anus
dictus eo quòd in eum quaſi in alueum om-
B nis humor cibo permixtus defluat ac recur-
rat, & inenarrabili modo ciborum ſucco vni-
uerſum corpus à latere valles vicinas irrigan-
do adimpleat. Porro aluus, venter & vterus
differunt. Vēter enim eſt qui apparet extrin-
ſecus, pertinetque à pectore ad inguinem.
Aluus, interior pars qua cibus recipi & purga-
ri ſolet. Vterum ſolæ mulieres habēt, in quo
concipiunt. Confundunt tamen hoc aucto-
res, & vterum pro vtriuſque ſexus ventre po-
nunt. Genitalia autem ſunt, ſicut nomen ip-
ſum docet, à gignendo dicta. Natium caro
cōglobata ſedēdi officio facta eſt ne premen-
te corporis mole oſſibus cederet. Femina ſunt
C femorum partes quibus in equitando tergis
equorum adhæremus, vnde & præliatores fe-
minibus equos adiuiſſe dicuntur. Genua à
genis dicta, eo quod in vtero cohæreant, &
cōiuncta ſunt oculis. Tibiæ autem dictæ ſunt
quaſi tubæ. Plantæ verò à planicie nuncupa-
tæ, quia nō rotundæ vt in quadrupedibus ne
ſtare non poſſit homo, ſed planæ & longiores
formatæ ſunt, vt ſtabile corpus efficerēt. Cal-
les autem à callo pedum nominatæ ſunt: pe-
dum digiti & decorem & vſum ferunt, nam
currere non poſſumus niſi digitis in humum
preſſis, ſolóque nitentibus impetum ſaltúmq;
capiamus. Reliqua oſſa corporis velut colū-
D næ quædam quibus caro ſuſtentatur, inſerta
ſunt, & neruorum vinculis colligata vt apti-
ſſimo motu flectantur. Hęc Lactātius, cæte-
ríque de corpore ſcripſerunt.

15.

Inter infantiam, pueritiam, & reliquas æta-
tes hoc diſtat. Primæ ætates ſingulis annorū
hebdomadibus terminantur, propter ſimpli-
cē vitam. Nam infantia ſeptimo anno finitur
quartodecimo pueritia, dehinc ſequens ado-
leſcentia duabus cōſtat hebdomadibus prop-
ter intellectum & rationem, corporiſque vir-
tutem, à viceſimo, quæ nondum erat in pu-
eris & paruulis: hæc ætas à xxv. vſque ad
xviij. Poſt hanc ſuccedit iuuētus tribus heb-

domadibus permanens, propter intellectum & rationem, corporiſque virtutem. Iſta ętas à vigeſimo octauo anno exoritur, & quadrageſimo conſummatur, quando & in fœminis partus deficiũt. Porro ſenectus quatuor hebdomadibus completur propter accidentẽ in illis tribus animi & corporis grauitatem. Incipit enim hæc ętas à quinquageſimo anno & ſeptuageſimo ſeptimo terminatur. Vltima verò, ſenium, nullo certo annorum tempore definitur, ſed ſolo naturæ fine concluditur.

16.

Inter ſenectutem & ſeniũ hoc differt, quòd ſenectus vergens ætas à iuuentute in ſenium, nondum tamen decrepita. Senium verò & feſſa atque extrema ætas & vitam vltimam anhelans.

17.

Inter infantem & puerũ hoc differt, infans dicitur qui nondum fari poteſt: pueri verò à puritate vocati, ſiue quaſi puri, ſiue quia non dum lanuginẽ florémque genarũ induũt. Puella autẽ à paruitate vocata, quaſi pulla: vnde pupillos non pro cõditione, ſed pro ætate pueri vocamus, puer autem & maſculus & fœmina appellantur ſicut infans: conſuetudo communis hinc puerperam vocauit. Propriè autem puerperas dici quæ primum enixæ ſunt: & quod pueræ, ideſt, puellæ ad modum pariant egreſſæ pueritiam. Maſculi puberes nuncupantur, qui iam gignendi poſſibilitatem ſumunt. Fœminæ verò virgines, vel viragines dicuntur. Dicta autem virago vel quod à viro ſumpta eſt, vel quòd ſit maſculini vigoris ſimilis. Pubertatem autem egreſſi mox adoleſcentes appellantur. Adoleſcens autem dictus ab adolendo atque creſcendo, vnde & quidam de agricultura loquens, matureſcentem fructum adoleſcentem vocauit. Poſt adoleſcentiã iuuenes fiunt: Iuuenes autem dicti, quod iuuare poſſe incipiant. Tam verò ętatis medię propriè dicuntur vir & mulier. Vir autem nuncupatus, vt ait Lactantius, quòd maior in eo vis eſt quàm in fœminis: hinc virtus nomẽ accipit. Item mulier à molitie dicta, immutata & detracta litera veluti mollior. Sed ideo viris plus roboris datũ eſt quò facilius ad patientiam coniugalem fœminæ cogerẽtur. Mulier autem non pro corruptela integritatis, ſed pro ſola maturitate ætatis nominatur, ſicut & vir pro ſola viriditate etiam ab opere fœmineæ commixtionis immunis habeatur. Extremæ iam ætatis ſenes & anus vocantur. Senes autem ita quidã dictos putant, eo quòd eſſe neſciant, & per nimiam ætatem delirant atque deſipiunt, vnde & Plato ait: In pueris creſcit ſenſus, in iu- E uenibus viget, in ſenibus minuitur. Anus autem ex multis annis dicta quaſi annoſa.

18.

Inter rationale & rationabile hoc intereſt. Sapiens quidam dicit. Rationale eſt quod rationis vtitur intellectu, vt eſt homo. Rationabile verò quòd ratione dictum vel factũ eſt.

19.

Inter mentem & rationẽ hoc differt: Mens eſt animæ pars præſtantior à qua procedit intelligentia: Ratio verò eſt motus quidã animi viſum mentis acuens, veráque à falſis diſtinguens.

20.

F Inter ſenſum & memoriam hoc intereſt. Senſus rei cuiuſque adinuentio: Memoria rei inuentæ recordatio: ille excogitata reperit, hæc reperta cuſtodit.

21.

Inter memoriam, mentem, & cogitationẽ talis differentia eſt, quòd memoria præterita retinet, mens futura præuidet, cogitatio præſentia complectitur.

22.

Inter intelligibilia & ſenſibilia taliter veteres diſcreuerunt. Intelligibilia eſſe quæ in mẽte animóque percipiuntur, Senſibilia autem quæ viſu, tactúque corporeo ſentiuntur. Sunt G autem ſenſus corporei quinque: Viſus, auditus, guſtus, odoratus & tactus. Viſui ſubiacet habitus & color, ſeu magnitudo mẽſuræ: auditui voces & ſonus: odoratui interdum flagrantia, vel quæ aliter ſe habent: guſtui ſapor amarus ſeu dulcis: tactui calida vel frigida, dura aut mollia, aſpera ſiue lenia. Hi autem quinque ſenſus ex partibus elementorũ ſunt, ſed non ex omnibus quatuor elementis terráque gignuntur. Ex aëre quidem viſus, odoratus, auditus: ex terra, tactus ſapórque naſcitur.

23.

H Inter animam & corpus ita ſecernitur: Anima eſt ſubſtantia incorporea, intellectualis, rationalis, inuiſibilis atque immortalis, habẽs ignotam originem, nihil tamen in natura ſua mixtum concretúmq; vel terrenum: nihil humidum fauillæque vel igneum. At cõtra, corpus eſt ſubſtantia viſibilis atque mortalis, habens ſemen ex vitio, & exterrenæ fœcis materia: ſed anima, quia ſpiritus talis creatura ſpiritualis eſt, initium nouit, finem habere nõ nouit. Sicut enim angeli, ita animæ ſunt: habẽt enim initium, finem nullum. Corpus autem, quia ex quatuor elementis conſtat, igne aëre, aqua, & terra, dũ fuerit excidente anima reſolutum, redit rurſum vnde fuerat ortum: inde & partim mortales ſumus. Animæ enim naturam

naturam habemus communē cum angelis, carnem cum pecoribus.

24.

Inter carnē & corpus taliter quidam doctores diſtinxerunt dicētes: Omnis caro eſt corpus, non omne corpus caro eſt: ſed caro eſt, quia propriè ſanguine, neruis, oſſibusque diſtinguitur: Corpus verò quanquam & caro dicatur, interdum tamen eſt aëreum nuncupatū. Quod itaque tactui, viſuique ſubiaceat, plerumque viſibile eſt ac tangibile. Paries corpus eſt, non caro: lapis corpus eſt, ſed non caro: ſic & Apoſtolus corpora cæleſtia appellat, & corpora terreſtria. Cęleſte corpus ſolis & lunæ ac ſtellarum: terreſtria, ignis, aëris, aquæ & terræ, & reliquorū quæ abſque anima his cenſentur elementis.

25.

Inter animā & animū Lact. diſtinguere philoſophos quoſdam exiſtimat: Quidā, inquit, aiunt aliud eſſe animam qua viuimus, aliud animum eſſe quo ſentimus & ſapimus: vnde & in valente corpore nonnumquā animus perit, ſicut accidere dementibus ſolet. Addunt quoque animā morte ſeparari, animū ſomno. Ob hoc putantibus quibuſdam eſſe diuerſa, pro eo quod actionis officio ſeparentur. Qui verò vtrumque indifferenter accipiunt, veracius ſic argumentantur, quod neque viuere ſine ſenſu poſſumus, neque ſentire ſine vita. Idcirco nequaquam poſſe dicunt eſſe diuerſum, quod à ſe minimè ſeparatur, ſed idem vnum & viuendi habere vigorem, & ſentiendi perfrui ratione; & dum ſunt vtrūque vnum, varia ſumpſere vocabula pro diuerſitate affectionū. Sicut enim ſpiritus pars animæ eſt, per quam imagines rerum corporalium imprimuntur, ſic animus pars eiuſdē animæ eſt, qua ſentitur & ſapitur: ſicut & mens eiuſdem portio eſt, per quam omnis ratio intelligētiáque percipitur: ſicut voluntas, qua intellecta conſentiātur: ſicut memoria, qua meditata rememorantur. Et hæc quidē dum multiplici conſtāt appellatione, non tamen ita diuidūtur in ſubſtantia ſicut in nomine, quia eadem vna eſt anima, quę dum contemplatur, ſpiritus eſt: dum conſentit, ſenſus: dum ſapit, animus eſt: dum intelligit, mēs eſt: dum diſcernit, ratio eſt: dum recordatur, memoria eſt: dum membra vegetat, anima eſt: & modo ſapit, modo remotus pauliſper curis corporis, ſopore delinita, quieſcit: rurſumque commota ad cotemplandas rerum imagines protinus excitata recurrit.

26.

Inter animam & ſpiritum hoc doctores differre dixerunt, quod anima ipſa vita eſt hominis præſtans ſenſum: motúmque corporis Spiritus autem ipſius animæ eſt quædam potentia rationabilis, per quam legem naturæ præſtare videtur cæteris pecoribus. Certiſſime autem ſpiritum animam eſſe Euangeliſta teſtatur, quia animam, quam Chriſtus in carne ſuſcepit, ſpiritum nominauit. Cùm dixiſſet Dominus, Poteſtatem habeo ponendi animam meam: quam ſine dubio tunc poſuit, quando in cruce inclinato capite tradidit Spiritum. Omnis autem anima Spiritus eſſe poteſt, non tamen omnis ſpiritus anima: nā & ipſe Dominus ſpiritus eſt, & tamen anima non eſt: angeli quoque & venti, ſpiritus ſunt, animæ tamen non ſunt. Ipſam autē animam alij ignem, alij ſanguinem eſſe dicunt: alij incorpoream, nec habere vllam figuram. Nonnulli quoque eandem diuinæ naturæ eſſe partem impia temeritate crediderūt. Nos autem eandem non ignem, nec ſanguinem, ſed incorpoream dicimus, paſſibilem atque mutabilem, carentem pondere, & figura, ſine calore, nec credimus partem, ſed creaturam eſſe Dei, nec de ſubſtantia Dei, vel de qualibet ſubiacente elementorum materia, ſed ex nihilo eſſe creatam. Nam vt ait quidam: Si eam Deus de ſemetipſo feciſſet, nequaquam vitioſa, vel mutabilis, vel miſerabilis eſſet. Item ſi ex elementis viſibilibus eſſet facta, haberet vtique ex terra ſoliditatem, aut ex aqua humorem, aut flatum ex aëre, aut calorem ex igne: ſed quia iis omnibus caret, apparet inde eam non eſſe, quia cum illis nihil probatur habere commune. Inde prauè à quibuſdam dicitur eſſe Corporea, quæ propter id ad imaginem Dei facta eſt, vt etſi incōmutabilis vt Deus nō eſſet, tamen incorporea vt Deus exiſteret. Si enim corporeā credimus animam, ergo & Deum credimus habere figuram vel formam, qui eandem ad ſuā cōdidit imaginem. Huius autem partes, nōnulli veterum, tres eſſe dixerunt: Rationabilē per quam inuiſibilem rem concupiſcit: Iraſcibilē, per quā impetus qui iræ ſunt, emēdat & corripit. Concupiſcibilem, per quam concupiſcentiam carnis ſpiritali virtute * cōcupiſcit: cuius domicilium quidam in pectore eſſe voluerunt, quidam verò in capitis arce eam habitare dixerunt, tanquam in Cęlo rectorem. Alij autem nullum & certum locum diffiniunt, ſed eam per omnes artus infuſam diſcurrere dicunt. De origine eius variæ habentur opiniones, verumtamen ſine affirmādi præſumptione: Quid autem inde diſputatiopat rū ſenſerit, referamus. Inter quos Sāctiſſimus Fulgentius incertam de hac quæſtione ſic profert ſententiam, cuius verba hic

Ioh. 10. c.

Animam non eſſe corpoream.

forte meliꝰ compeſcit.

interponenda ſunt, Verum quidem ſicut caro naſcentium, ſic omnes animæ ex Adã venire credantur, an nouæ fiant, & ex parentibus minime propagentur. Quæ quæſtio in definiendo difficilis eſt, quia contrariis obiectionibus deſtruitur: nam illi qui nouas animas dicunt ſingulis corporibus dari, cùm illis opponi cœperit, cur anima paruuli quæ non propagatur vt caro, cum carne originalis peccati teneatur conſortio? Nunquid iniuſtus eſt Deus vt cum carne mittat animam in ignem æternum, quæ cum carne non habet commune peccatum? Hoc cùm illis opponitur, omnino deficiunt. At contra illi qui aſſerunt animas cũ ipſis corporibus propagari, poſſet quidem in paruulis iuſto Dei iudicio firmari, vt commune habeant peccatum originale ſicut communẽ vindicant vtriuſque propaginem. Sed in conſideratione ſeminũ quæ concepta pereunt, & ipſi penitus obmuteſcunt.

Animam quippe humanam, certũ eſt, ęternitatem in ipſo conditionis ſuæ munere percepiſſe, atque neceſſe eſſe, ſuũ corpus in quo hîc quantuſumcumque tempus vixerit, in reſurrectione recipiat. Quis ergo dicat animata ſemina fluxiſſe, ſiue illa quæ non concipiuntur, ſiue quæ nocturna illuſione funduntur quod omnis ſapiẽs videt quàm ſit abſurdum & à ratione omnibus modis alienũ. His ergo propoſitionibus de origine animæ partes ſe inuicẽ vincunt, quia vnaquæque earũ alienæ propoſitioni deſeruit, & ipſi nõ valent adſtruere quod proponunt: ob hoc de hac quæſtione cautius quærendum eſt, maxime quod à ſanctis viuis nihil certius definitũ eſt, ne cõtra ſanctarum auctoritatem Scripturarum pronuncietur. Illud tamen tenendum eſt paruulorum animas nexu peccati originalis eſſe aſtrictas, quæ niſi percipiant baptiſmatis ſacramentum, regni cæleſtis participes eſſe nõ poſſunt, ſed cum carne & cõmune habebũt peccatum, & pari iudicio damnabuntur in ignem æternum.

27.

Inter concupiſcentiam carnis & Spiritus hoc intereſt: Concupiſcentia carnis, eſt motus animæ turpis in affectu ſordidæ delectationis. Concupiſcentia verò ſpiritus, ardens intentio mentis in deſideria ſanctæ virtutis. iſta, ſibi conſentientes perducit ad regnum: illa, ad ſupplicium ſempiternum. Illa lex peccati de primi hominis damnatione deſcendens, iſta lex mentis eſt de munere redemptoris noſtri deſcendens. Hæc autem ſibi inuicem pro affectu vitiorum quotidiana colluctatione taliter aduerſantur. Concupiſcentia namque carnis primum illecebras viciorũ

E in cogitationibus gignit: Concupiſcentia verò ſpiritus, cogitationes ſanctas opponit: illa fabulis, vaniſque oblectatur verbis, iſta ſcripturarum meditationibus atque præceptis: illa gaudet ex ſpectaculis rerum terreſtrium, iſta contemplatione cæleſtium gaudiorum: illa terrena gaudia quærit, iſta gemitus & ſuſpiria trahit: illa torpore ſomniorum atque pigritia corpus relaxat, iſta vigiliis & competentibus orationibus elaborat: illa per ingluuiem illecebris ventris & deſiderio gutturis æſtuat, iſta ſemetipſam ieiuniis & abſtinentiæ cruciatibus macerat: illa luxuriæ ſubdita turpiũ perpetrationum affectus, quos intentione cogi-

F tationis agit perfectione voluptatis explere contendit, iſta caſtitatis & pudicitiæ pulchritudinem diligit: illa auaritiæ flamma ſuccenſa appetit lucrum, & fugit damna temporalium rerum, iſta contemnens mundum ſolum ſibi vẽdicat chriſtum: illa, inuidia, nullum ſibi ſuperiorem, vel æqualem eſſe permittit, ſed interno liuore vulneris de cũctorum profectu tabeſcit, iſta de cunctorũ virtutib⁹ gaudet, & minorẽ ſibi per charitatẽ præponit. Illa ira exæſtuans, nihil æquanimiter portans, ſed perturbata mente vſque ad vocis tumultum exultat, iſta nulla exaſperatione mouetur, ſed per tranquillitatis manſuetudinẽ patienter omnia ſuſtinet: illa triſtitia inficitur, dũ quælibet aduerſa perſenſerit, iſta nullo mero-

G re frangitur, ſed etiam mala de proximis portans, ab interiore gaudio non mouetur: illa ambitionis honore inficitur, dũ quibuſlibet humanis laudibus vel illecebris vanæ gloriæ delinitur, iſta humilitatem amat & ſoli Deo ſuo, qui inſpector eſt mentis, placere delectat: illa inflata ſuperbia & faſtu carnis cor eleuat, iſta, ne à celſitudine ſua corruat, vſque ad infima ſeipſam humiliat: Sed quid plura? Concupiſcentia carnis in omnium viciorum multitudinem, ſibi conſentiẽtes, præcipitat: Concupiſcentia verò ſpiritus mentem laſſam ne deficiat, ad ſpem futuræ gloriæ corroborat. Proinde illa quamuis ſuperet, nullatenus

H deſperãdum eſt: quia reparato certamine poſſumus etiam glorioſius triumphare: iſta quãuis vincat, de victoria nõ eſt ſecura, quia callidus hoſtis, etſi deuictus interdum, tamen victores vltimus vincit, & quos prima cõgreſſione non percutit, in finem decipere tendit. hinc eſt etiã quòd ipſa cõcupiſcentia carnis vſque in huius vitæ terminũ dimicare nõ ceſſat: Sed ſi concupiſcentia ſpiritus vſque in finem ſuperet, victoriæ ſecura in æternum cũ ſuis victoribus regnat, quod conſumpto concupiſcentiæ aculeo, nec carni ſpiritus, nec caro ſpiritui aduerſabitur, ſed vtramque inuicẽ

æternæ

æternæ pacis concordia copulante, redemptori ſuo ſine vlla oppugnatione in perpetuũ adhærebunt.

27.

Inter gratiam diuinæ effuſionis, & humani arbitrij voluntatem hoc intereſt. Arbitrium eſt voluntas liberę poteſtatis, quæ per ſe ſpõte vel bona, vel mala appetere poteſt. Gratia autem eſt diuinæ gratiæ donum gratuitum, per quod bonæ voluntatis initium, & operis promeretur affectum: diuina quippe gratia præuenitur homo vt bonus ſit, nec humanũ arbitriũ Dei gratiã antecedit, ſed ipſa gratia Dei nolentem hominem præuenit vt etiam benevelit. Nam pondere carnis homo ſic agitur, vt ad præuaricandum ſit facilis, tardus ad pœnitendum: habet de ſe vnde corruat, & nõ habet vnde cõſurgat, niſi gratia Cõditoris vt erigatur, manum iacenti extendat. Denique homini per Dei gratiam liberum reſtauratur arbitrium, quod primus homo perdiderat. Nam ille habuit inchoandi boni liberũ arbitrium, quod tamen Dei adiutorio perficeretur. Nos autem & inchoationem liberi arbitrij & perfectionẽ de Dei ſumimus gratia, qui, & incipere & perficere bonũ, de ipſo habemus à quo & gratiæ donum datũ & liberum arbitrium in nobis eſt reſtauratum. Dei eſt ergo bonũ quod agimus propter gratiam præuenientem & ſubſequentem, noſtrũ verò eſt propter obſequentem liberi arbitrij voluntatem. Nam ſi Dei non eſt, cur illi reddimus gratias? & ſi noſtrum non eſt, cur retributionem bonorũ operum expectamus? Proinde ergo in eo quod gratia præuenimur, Dei eſt: in eo verò quod ad bene operandum præuenientem ſequimur, noſtrum eſt. Nemo enim meritis antecedit vt tenere eũ poſſit quaſi debitorem: ſed miro modo æquus omnibus. Conditor alios prædeſtinatos prælegit, alios verò in ſuis prauis moribus iuſto iudicio derelinquit. Inde veriſſimũ gratiæ munus non ex humana virtute, vel ex merito arbitrij conſequi, ſed ſolius diuinæ pietatis bonitate largiri. Quidam enim gratiſſimè eius præuenientis dono ſaluantur effecti miſericordiæ vaſa: quidam verò reprobi ad pœnam prędeſtinati damnãtur effecti vaſa irę. Quod, exemplo de Iacob & Eſau nondum natis colligitur, qui dum eſſent vna conceptione vel partu editi, parique nexu peccati originalis aſtricti, alterum tantùm eorum ad ſe miſericordia prçueniens traxit. Alterum quadã iuſtitię ſeueritate odio habitum in maſſam perditionis relictum damnauit, ſicut & per Prophetam idem Dominus loquitur dicens: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Vnde

Mal. 1. Rom. 9.

A conſequens eſt, nullis præuenientibus meritis cõferri gratiam, ſed ſola vocatione diuina quẽmque ſaluari, ſicut damnari, vel reprobari, ſiue ex propoſito prædeſtinantis Dei, qui iuſtus eſt in reprobatis, miſericors in electis, vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas. Omne autem donũ gratiæ non omnibus ad integrum datur, ſed ſingulis dona ſingula diuiduntur, vt ſcilicet quaſi mẽbra corporis ſingularia officia habeant, & alter indigeat altero quod non habet alter. Proinde omnium fiunt communia, dum fiunt ſibimet membra inuicem neceſſaria.

Locus deprauatus.

28.

B Inter Legem & Euangelium hoc intereſt, quod in lege litera, in Euangelio gratia: illa habet vmbram, iſta imaginem: illa data eſt propter tranſgreſſionem, iſta propter iuſtificationem: illa ignoranti demonſtrat peccatũ, iſta agnitum adiuuat vt vitetur: illa flagitiis deditos increpat, iſta precantes bonitate propria liberat: illa talionem reddendum decreuit, iſta etiam pro inimicis orare iuſſit: illa cõiugiorum indultum habens, creſcere & generare præcipit, iſta continentiam ſuaſit. Illic prædicatur Circuncīſio ſola carnis, hîc lauacrum in ablutione cordis & corporis: illic Chananitidis regnũ & promiſſiones rerum

C temporalium cõtinentur, hîc vita æterna regnũmque cælorum promittitur: illic ſabbati otium & requies celebratur, hic ipſa ſabbati requies in Chriſto habetur, qui dicit, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos reficiam, & inuenietis requiem animabus veſtris: illic eſca animalium immũdorum prohibetur, hic in corpore Chriſti, id eſt, in ſanctis ſuis non admittitur, ſed per illa quidẽ animalia immunda tumores hominũ ſignificantur. Illic pecoribus immolatis carnis & ſanguinis hoſtiæ offerebantur, hîc ſacrificium carnis & ſanguinis Chriſti offertur, quod per illa animalia figurabatur. Illic ex

Sacrificiũ carnis & ſanguinis Chriſti.

D carne agni Paſcha celebratur, hic Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, qui eſt verus agnus immaculatus. Illic Neomeniæ, id eſt, nouæ lunæ principia celebrantur, hic noua creatura in Chriſto accipitur, vt Paulus ait, Si qua noua in Chriſto creatura, vetera tranſierunt, ecce facta ſunt noua. Quid plura? in lege quippe res geſtæ pro figura in ſignificationem futurorum annũciabantur: in gratia verò Euangelicæ veritatis, quæ illic enunciata fuerunt explentur. Itẽ in lege mandata ſcripta ſunt & promiſſa ſecundum mandata legẽ implere vel conſeruare iubentur. In lege enim mandata tenentur, promiſſa verò in Euangelij plenitudine conſummantur. Legẽ

1. Cor. 5.

enim Euangelia complent, & ſignificatio
cepti plenitudo teſtamentorũ. itẽ nihil am-
plius lex præſtitit, niſi quod per ſolum pecca-
tum monſtrauit, non abſtulit, & ſuo cum er-
rore redactos homines ſeruos effecit, & inde
ſpiritum ſeruitutis habuiſſe priorem populũ
Apoſtolus docuit: Euangelium verò veniẽs
crudelitatem legis amouit, peccata quæ lex
puniebat per ſpiritum ſeruitutis, laxauit per
ſpiritum adoptionis, filios ex ſeruis reddidit,
amorem implendæ legis omnibus condona-
uit, & ſi deinceps punienda commiſerit, per
eundem adoptionis Spiritum indulget, for-
mam bene agendi præbuit, & vt poſſint agi
quæ docuit, adiutorem ſpiritum infundit.
Nã pręcepta legalia, quæ illi populo data ſunt,
comparatione meliorum etiam non bona di-
cuntur, quia quæ præcipiuntur non perfici-
unt. Gratia verò Euangelij quod exterius im-
perat interius vt perficiatur iubet. Ezechielis
etiam teſtimonio dicitur, Dedi eis præcepta
Ezech. 20 non bona, vtique, quod in eis quædam inuti-
lia infirmioribus ſenſibus agenda permiſſa
ſunt, ſicut illud vbi Deus Iſraelitarũ cupidi-
Exod. 3. tatem ſpoliis Ægyptiorum ſatiari permiſit.
Nam pro eo quod carnalis populus modum
egrederetur vindictę, lex permittit carnalibus
vicem rependere mali, quod Euãgelia firmi-
oribus vetant. Proinde ergo non bona, quo-
niam Euangelio comparata legis præcepta
inferiora noſcũtur. Ante aduentũ enim Re-
demptoris noſtri gentilis populus ideo non
obtemperauit legi, quia nondum intellige-
batur ſenſu ſpirituali: lex enim grauia atque
dura ſecundum literam iubebat, ideo con-
temnebatur: venit autem gratia Euãgelij, tẽ-
perauit legis auſteritatem, applicauitque ſibi
Gentilem populum.

29.

Inter actiuam & contemplatiuam vitam
hæc diſtãtia eſt: Actiua vita eſt, quæ in operi-
bus iuſtitię Dei, & proximi vtilitate verſatur.
Contemplatiua autem, quæ vacans ab omni
negotio in ſola Dei dilectione defigitur: ha-
rum vna in opere bonæ conuerſationis, alte-
ra in contemplatione immutabilis veritatis
eſt. Vna quæ ex fide in hac peregrinatione vi-
uit: altera quæ bene viuentes vſque ad regnũ
perducit. Actiuæ enim vitæ magna ſunt pre-
mia, ſed contemplatiuæ potiora. Actiua vita
ex bonis operibus incipit: contemplatiua vita
peruenit ad quod intẽdit. Actiuæ vitæ opera
cum corpore finiuntur: contemplatiuæ au-
tem gaudia in fine amplius creſcunt. Illa au-
tem quãuis vtilis & bona, tamen cũ requies
venerit, trãſitura. Iſta verò boni operis tranſi-
toria merces eſt, & quies permãſura. Contẽ-
E platiua vita per Rachel oſtenditur, quæ erat
pulchra & ſterilis, quia per contemplationis
ocium minus eorum filij generantur. Acti-
uam autẽ vitã mõſtrabat Lia lippa oculis, ſed
fœcunda, quia actio laborioſa quidem æſti-
matur nuſquam alta conſiderans, ſed in eo
quòd ſe erga proximi vtilitatem plus exhibet
fœcũdior in operibus quaſi in filiis creſcit. Sic
& Martha & Maria, quarum vna virtutibus *Luc. 11.*
mẽtem exercebat in opere, altera requieſce-
bat defixa in contemplatione. Hi autem qui
ad cõtemplationis ocium venire cõtendunt,
ipſius ſe in ſtudio actiuæ vitæ exercere debẽt,
vt dum opere iuſtitiæ fœces peccatorũ exhau
F riunt, cor mundum exhibeant ad videndum
Deum. Nam mens quæ adhuc temporalem
gloriam quærit, ſi carnalis cõcupiſcẽtiæ tem-
ptationibus cedit, à contemplatione procul-
dubio prohibetur. Vnde & populus dũ legẽ
acciperet, à mõte, id eſt à ſublimi contẽplatio-
ne quaſi carnaliũ curioſitas remouetur & in
Euãgelio curatus à Legione vult Dominum
per contemplationem ſequi, ſed iubetur do-
mũ reuerti, & in actiuæ vitæ operatione ver-
ſari. In ipſo autem cõtemplationis vel actio-
nis vſu, interdum magna differẽtia animorũ
eſt: nam quibuſdam ſola contemplatio profi-
cit, quibuſdam verò actiua ſola eſt cõſolatio.
G His media & vtriuſque cõpoſita vtilior eſt
magis ad refouendas mentis anguſtias, quæ
ſolent per vnius intentionem nutriri, vt de
vtriuſque partibus melius temperentur. Nã
quod Saluator per diem ſignis & miraculis in
vrbibus coruſcabat, actiuam nobis com-
mẽdabat vitam: quod verò in monte oratio-
nis ſtudio pernoctabat, vitam contemplatio-
nis ſignificabat. Idcirco Dei ſeruus iuxta imi-
tationem chriſti, nec actualem vitam amittit
& cõtemplatiuam agit: aliter enim incedens
offendit. Sicut enim per contemplationem
amandus eſt Deus, ita per actualem vitam
diligẽdus eſt proximus, ac per hoc ſic nõ poſ-
H ſumus ſine vtraque eſſe vita, ſicut & ſine vtra-
que dilectione eſſe nequaquam poſſumus.

30.

Inter fidẽ & opus hoc diſtat, q; ex fide poſſibi
litas nobis inchoatur, ex opere fides ipſa perfi-
citur: opus enim fide pręfinitur, fides operibus
conſummatur. Opera autem ante fidem ne-
quaquã prodeſſe, quia nihil valet à malo de-
clinare & agere pertinet ad ſalutẽ, qui ipſius
ſalutis vel neſcit, vel negat auctorem. Item
fides ſine operibus nequaquam prodeſt, quia
non poteſt per fidem Deo placere, qui De-
um contemnit in opere. Ob hoc & fides ſine
operibus mortua eſt iuxta Iacobum, & opus *Iac. 2. f.*
extra fidem vacuum eſt iuxta Paulum. Pau-
lus

lus prędicat, ante fidem nullo modo eſſe opus A bonum: Iacobus narrat nihil valere ſine opere bono, ac per hoc iuxta primum, opera fidem præcedentia nihil proſunt: iuxta alterū, ſubſequentia multum proſunt. Iacobus dicit Abraham pater noſter ex operibus iuſtificatus eſt: Paulus dicit, credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſticiam. Quid ergo? vtrique ſe differunt? abſit: ſed vtrique nos inſtruunt. Nam ſecundum Paulū, Abraham ex fide iuſtificari meruit quando credidit: ſecūdum Iacobum, ex operibus placuit quando tentatus immolandum filium non recuſauit.

31.

Inter Fdem, Spem, & Charitatem hoc diſtat. Fides eſt diuinitatis confeſſio & religio- B nis ſolidum fundamentum: Spes eſt bonorū expectatio futurorum: Charitas eſt perfecta dilectio in Deum & proximum. Harū prima credulitatem fouet pręſentē: ſecunda, promiſſa præſtolatur futura: tertia, cōplectitur amorem æternum. Quæ quidem tria in huius vitæ tempore ita copulantur, vt altera ſine altera eſſe nō poſſit. Deniq; veraciter credere non poſſumus, niſi ea quæ promiſſa ſunt ſperemus, neque poterimus ſuſtinere promiſſa, ſi deſit fidei credulitas firma, nec aderit fructus ſpei vel ſtabilitatis fidei, niſi fuerit perfecta charitas Chriſti, quę fidem vt credat adiuuet, & ſpem expectatione corroboret. C Cuius charitati ſpecialiter ſecundum Apoſtolū inter virtutes has traditur principatus, & cultus manet in æternū. Nam & fides ceſſabit, dum futura quæ creduntur aduenerint, & ſpes finem habebit dum beatitudinem, quam quiſq; bonus præſtolatur, acceperit: ſola charitas in æternum perſeuerabit: ipſa ſola vtramque perducens ad Chriſtum, ipſa ſola perfruens gaudio æterno.

32.

Inter dilectionem & charitatem hoc differt quod amor & dilectio media ſunt & ad vtrūque parata, ſiue ad bonum ſiue ad malum vertuntur: charitas autem non niſi ad bonum D tantum. Cuius etiam nomen eo vſque extollitur vt & ipſe Deus charitas appelletur. Illa autem eſt perfecta charitas quæ inimicos & patiēter ſuſtinet, & benigne refouet. Qui vero ita non agit, lōgè à charitate diſcedit. Quatuor autē ſunt diligēda, Deus ſcilicet atq; proximus: caro noſtra atq; anima. Prior eſt autem amor Dei, ſequens verò proximi: ſed ſicut per amorem Dei, amor fit proximi, ſic per amorē proximi amor oſtēditur Dei. Dilectio in Deum origo eſt dilectionis in proximum: & dilectio in proximum, cognitio eſt dilectionis in Deum. Porro dilectio Dei à timore inchoat, ſed non ſub timore perſeuerat Nam dilectio ex timore, ſeruilis eſt nō libera, quia non conſtat ex amore Dei, ſed ex timore ſupplicij. In tribus rebus dilectio Dei exprimitur, vt nihil remaneat in homine quod non diuinæ dilectioni ſubdatur. Nam dū dicitur, Dilige Deum ex toto corde tuo, omnes cogitationes in Deū referendas pręcipit: dum vero dicitur, Ex tota anima, omnes affectiones animæ ad Deum referri iuſſit: dum vero adiecit, Ex tota mente, indicat omnem rationē humanā qua intelligimus & diſcernimus in rebus diuinis eſſe occupandā. Itē duo ſunt erga dilectionē proximi ſeruāda, vt ipſe præſtet alus quæ ſibi præſtari & ab aliis vult, & quæ ſibi inferri pertimeſcit, nō inferat. Ex qua gemina dilectionis virtute in proximum omnes oriuntur virtutes, quibus autem vtiliter quæ ſunt appetenda cupimus, aut quæ vitāda ſunt vtiliter præcauemus. Quod enim Deus dicit, Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines & vos facite illis, pertinet ad vnam impenſionem in proximum. Itē quod legitur in veteri teſtamento, Quod tibi non vis, alteri non feceris, pertinet ad cauendum ne quis malum inferat proximo. Ex his ergo duobus articulis congruè diligitur proximus, dum & beneficij impenſione fouetur & nulla malicia læditur.

33.

Inter ſcientiam & ſapientiam hoc intereſt, quòd ſcientia ad cognitionē pertinet, ad contemplationem ſapientia. Scientia enim temporalibus vtitur, atque in euitandis malis ſeu intelligendis vel appetendis bonis verſatur: Sapientia autem tantum æterna contemplatur. Item nonnulli viri inter ſapientiā & prudentiam ita intelligere voluerunt, vt ſapientiam in diuinis, prudentiam autem vel ſcientiam in humanis negotiis ponerent. Perfecta autem eſt ſcientia, multa agere bona, & de illis laudem non quærere, quæ Deus præcepit facere, & ſeſe ſeruum inutilem ante Dei oculos exiſtimare.

34.

Inter ſapientiam & eloquentiam ita diſtinguitur, quod eloquentia conſtat ex verbis, ſapientia ex ſententiis. Sed ſapientia ſine eloquentia prodeſſe poteſt, eloquentia ſine ſapientia valere non poteſt, melius eſt indiſerta prudentia, quàm ſtulta loquacitas: rerū enim ſtudia proſunt, nō ornamenta verborū. Porro ſapientiam veteres Philoſophiam vocauerūt id eſt, omnium rerum humanarum atque diuinarum ſcientiam. Huius Philoſophiæ partes tres eſſe dixerunt, id eſt Phyſicam, Logicam, Eticham: Phyſica naturalis eſt, Ethica

moralis, Logica rationalis. Harum prima naturæ & contemplationi deputatur, ſecunda in actione & cognitione recte viuēdi: tertia in diſcernendo verum à falſis verſatur, quòd trimodum philoſophiæ genus, iuxta ſapientes mundi, in partibus ſuis ita diſtinguitur. Ad phyſicam aiunt pertinere diſciplinas ſeptem, quarum prima eſt Arithmetica, ſecunda Geometria, tertia Muſica, quarta Aſtronomia, quinta Aſtrologia, ſexta Mecanica, ſeptima Medicina. Ratio autem earūdem diſciplinarū breuiter illa eſt. Arithmetica namque eſt diffinitio per quā numerorum omnium ratio vel ordo cōſiſtit: Geometria eſt diſciplina magnitudinis, & figurarum notis, lineamentíſque propriis diſtincta, & formis: dicta autem Geometria à menſura terræ per quam vniuſcuiuſque termini delineari ſolent. Muſica eſt ars ſpectabilis, vocem vel geſta habens in ſe numerorum: hæc ſoni certam dimenſionem cum ſcientia perfectæ modulationis habet. Hæc cōſtat ex tribus modis: id eſt, ſono, vocibus & numeris. Aſtrologia eſt ratio quæ conuerſionem cæli & ſignorū definit, poteſtatéſque, & ortus ſyderum vel occaſus: hanc Mathematici ſequūtur. Mecanica eſt quædā peritia vel doctrina ad quam ſubtiliter fabricam omnium rerum concurrere dicunt. Medicina eſt ſcientia curationum ad temperamentum corporis vel ſalutē inuenta: Ex quibus quidem omnibus, quædā religioni conueniunt, quædam verò lōgè modis omnibꝰ aliena ſunt, Digeſtis generibus ſiue differentiis Phyſicę artis, nūc partes Logicas aſſequamur: Cōſtat autē ex Dialectica & Rhetorica. Dialectica eſt ratio ſiue regula diſputādi, intellectū mentis acuens, veráq; à falſis diſtinguēs. Hæc ſcientia, ſicut quidā ait, ſicut ferrum venenum, ſic armat eloquiū. Rhetorica eſt ratio dicendi & Iuriſperitorū ſcientia, quam oratores ſequuntur. Poſt Logicam ſequitur Ethica, quæ ad inſtructionē pertinet morū. Hæc enim bene viuendi magiſtra eſt, diuiditúrque in quatuor principales virtutes, prudentiam ſcilicet atque iuſticiā fortitudinem & temperantiam. Prudentia eſt agnitio veræ fidei & ſciētia, ſcripturarum in qua intueri oportet illud trimodum intelligentiæ genus. Quorū primum eſt per quod quædam accipiuntur hiſtorialiter ſine vlla figura Spiritualium, vt ſunt decem præcepta. Secūdum, per quod quædam in ſcripturis permixto iure accipiuntur, tam ſecundùm fidem rerum geſtarum, quam etiā iuxta figurarum intellectum, ſicut de Sara & Agar, primū quòd vere fuerint, dehinc quod tropicè duo teſtamenta figurauerunt. Tertiū

E genus eſt quod tantum ſpiritualiter accipitur ſicut de Canticis canticorum. Definito prudentiæ genere, nunc partes Iuſticiæ ſubiiciamus, Cuius primum eſt Deum timere, religionē venerari, honorem referre parentibus, patriam diligere, cūctis prodeſſe, nocere nulli, fraternæ charitatis vincula amplecti, pericula aliena ſuſcipere, opem ferre miſeris, boni accepti viciſſitudinem rependere, æquitatem in iudiciis conſeruare.

35.

Fortitudo, eſt animi magnitudo, contemptus honorum vel diuitiarum. Hæc in aduerſis aut patienter cedit, aut reſiſtit fortiter, nullis emolitur illecebris, aduerſis non frangitur
F nec eleuatur proſperis, inuicta eſt ad labores, fortis ad pericula, pecuniam negligit, auaritiam fugit, contra improbos, animā ad pericula præparat, moleſtiis nullis cedit, gloriæ cauet appetitus. Temperantia eſt modus vitę in omni verbo vel opere. Hæc verecundiæ comes eſt, humilitatis regulam cuſtodit, trāquillitatem animi ſeruat, continentiam & caſtitatem amplectitur, fouet decus & honeſtatem, reſtringit ratione appetitum, iram comprimit, nec rependit contumeliam. Sed ex his prudentia agnitionem veri delectat, id eſt eligit. Iuſtitia dilectionem Dei & proximi ſeruat. Fortitudo vim virtutis habet, metúmque
G mortis contēnit. Temperantia affectionē carnis moderatur & reſtringit appetitū. Prima enim credit & intelligit, ſecunda diligit, tertia appetitum moderatur, quarta modum imponit.

De Conſtitutionibus quatuor vitiorum.

Contra hæc tamen quatuor genera, totidē vicia Philoſophi oppoſita dicunt, Metum ſcilicet, cupiditatem, gaudium & dolorem. Nos autem hæc ipſa non perfecta vitia ſed media nuncupamus, eo quòd propter diuerſitatem morum ad vtrumque parata ſunt, & modò ad bonum, modo ad malum pro arbitrij voluntate vertuntur. Sic enim nonnullæ
H virtutes ex ſe vicia gignunt, veluti ſi ex manſuetudine interdū naſcatur torpor, & ex pietate diſſolutio diſciplinæ, ex iuſticia immoderata vindicta. Ita quatuor iſta, ſi bene vtantur, virtutes ſunt: ſin minus, ex virtutibus in vicia tranſeunt hoc modo: denique cū quiſque metuit peccare, cupit beatificari, dolet pro peccatis, gaudet in bonis operibus: Iam tunc quia hi motus ab amore ſtudióque boni procedunt, pro virtutibus accipiūtur. At cōtrà dum quiſque metu carendi re aliqua terrena terretur, vel dolore amiſſæ rei frangitur, dúmque rerum temporalium cupiditate inflammatur, aut gaudio adeptæ rei extollitur

tur, tunc non virtutes ſunt, ſed verè vicia nũcupantur. Ex his autem, duo ſunt futuri temporis, antequam quid eueniat, metus & cupiditas: alia duo præteriti, cùm quid acciderit, gaudium & dolor. Septem autem ſunt perfecta vel principalia vicia ex quibus vitiorum turba exoritur: id eſt, gulæ concupiſcentia, fornicatio, auaritia, inuidia, ira, triſtitia, inanis gloria, nouiſſima & duxiſſa, & earum regina, ebrietas & ſuperbia. Ex quibus omnibus duo ſunt carnalia, fornicatio & ingluuies, reliqua ſpiritualia. Quæ quidẽ in membris ſuis taliter diſtinguũtur: primo modo gulæ concupiſcentia in quinque modis diſtinguitur. Primo modo, ſi ante tẽpus cibos quis appetat, ſicut Ionatham guſtu mellis ieiunium ſoluit: ſecundo modo ſi lautiores eſcas quærat, ſicut populus heremi Manna contẽpto carnes Ægyptias concupiuit: tertio modo ſi diligentius quiſque cõmunes cibos procuret, ſicut filij Heli, extra morẽ, crudã ab offerẽtibus carnem tollebant, quam ſibi accuratius præpararent: quarto modo ſi viles eſcas nimiũ quiſque ſumat, vnde & propheta Sodomã de panis ſaturitate accuſat: quinto modo ſi quiſque ex deſiderio quodcumque ſumat, ſicut Eſau pro lenticulæ cõcupiſcentia perdidit primogenita. Fornicatio quoque trimodo genere diſcernitur. Primum quidẽ dũ per voluptatem luxuriæ, cõmixtio carnis expletur: Alterũ dum ſola attrectatione, luxus carnis per immunditiam prouocatur: tertiũ dũ per intẽtionem turpis cogitationis, nocturna quiſque illuſione polluitur. Eſt & quartũ genus fornicationis, juxta ſcripturam: omnis ſcilicet corruptio mentis, ſicut idolatria, & auaritia, ex quibus fit preuaricatio legis propter illicitam concupiſcentiam. Porro auaritia gemina diſcernitur pœna, id eſt in concupiſcentia augendæ rei, & in metu rei carendæ, ſicut etiam quidam ait: Non enim vnquã expletur neque ſatiatur cupiditatis ſitis, neque ſolo, qui habent, amore augendi excruciãtur, ſed etiam amittendi metu. Ipſa quoque inuidia duplici afficitur flãma, id eſt cùm meliori inuidet in id quod ipſe non eſt. aut dum, quia non libet, conſimilem eſſe ſibi æqualẽ, dolet. Sequitur triſtitia, cuius tria ſunt genera, quarum prima, vt ait Caſſianus, temperata & rationabilis de delictorum plenitudine veniẽs: altera perturbata & irrationabilis, de anxietate mentis ſeu deſperatione peccatorũ exoriẽs tertia de iracundia, vel de illato damno & deſiderio præpedito procedens. Iã verò inanis gloria quadripartitã habet iactantiam. Nam ſunt qui habent dona, & donãtem ignorant: & ſunt qui ſe dicunt dona accepiſſe, precedẽtibus meritis, non pro gratia largientis. Item quidam ſunt qui quod non habent, ita ſe habere præ tumore exiſtimant. Item quidã ſunt qui contemnẽdo alios, ſe aliquid habere ſingulariter putant: pernicioſior autem eſt elatio de ſingularitate iactantiæ veniens. Vltima ſuperbia trimodam habet differentiam Primum namque genus ſuperbiæ eſt eorum qui per tranſgreſſionẽ culpæ contemptui habent diuina præcepta: ſecũdum genus ſuperbiæ eſt eorũ qui ex conuerſatione attolluntur mandatorum, & elatione virtutum: tertium autem genus eſt ſuperbiæ eorum qui per cõtumaciam mentis ſubdi dedignantur ſeniorũ imperiis. Quæ quidem vicia diuinitus adiuuante gratia econtrario curantur virtutibus. gulæ enim concupiſcentiam reſpuunt vigilię & compunctio cordis. Fornicationem extinguit contritio cordis, & corporis afflictio, & oratio aſſidua, vel laboris exercitium, metus quoque gehẽnæ vel amor cæleſtis patriæ. Inuidiam ſuperat amor dilectionis fraternæ: & quia cæleſte regnum non accipiunt niſi concordes. Irã temperat ſapientia, & ratio æquanimitatis. Auariciam ſubiugat eleemoſyna & ſpes æternæ retributionis. Triſticiã ſubiugant fraterna eloquia, & conſolatio ſcripturarum. Arrogantiã calcat metus, ne vana gloria delinitum animũ à virtutibus cũctis ſecludat, & per iactantiã perdat ſemetipſum & per auaritiam. Superbiã deprimit metus diabolicæ ruinæ, atque exemplũ humilitatis Chriſti.

DIFFERENTIARVM PRIMI LIBRI FINIS.

BEATI

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI, Differentiarum, ſiue de Proprietate ſermonum, Liber II.

DIFFERENTIA I.

INTER Polliceri & Promittere hoc intereſt, ꝙ promittimus rogati, pollicemur vltro.

2.

Inter Nullũ & Neminem hoc intereſt, quod nullus poteſt ad aliquid referri, nemo ad hominem, & eſt nemo quaſi nec homo.

3.

Inter intus & intro hoc intereſt, quod intro eo, intus ſum: intus venio, foras eo.

4.

Inter Luſtra, productè, & luſtra correptè: hoc intereſt, quod luſtra ſunt certa tempora, luſtra latibula ferarum, vel turpium hominũ receptacula.

5.

Inter Seruicium & Seruitutem hoc intereſt, quod ſeruitus neceſſitas ſeruiendi, ſeruicium dicimus munus ſeruitorum.

6.

Inter Terminũ & Finem hoc intereſt, quod terminus non ſine manu ponitur: finis, vel ſermonis vel voluntatis vel cuiuſque rei intelligi poteſt.

7.

Inter aſperũ & ferocem hoc intereſt, quòd aſper ad tempus, ferox à natiuitate.

8.

Inter Flumen & Fluuium, Amnem & Torrentem hoc intereſt, quod flumen à fluere dicitur, fluuius à temporali aqua eſt, amnis ab amenitate cognominatur quaſi amenus, torrens qui hieme intumeſcit & imbribus niuibúſque completur.

9.

Inter innocentẽ & innoxium hoc intereſt, quòd innocẽs ſanctitate morum intelligitur, innocuus qui non habet nocẽdi voluntatem.

10.

Inter Generoſum & Nobilẽ hoc intereſt, quod generoſus naſcitur, nobilis opibus fit.

11.

Inter Regium & Regẽ hoc intereſt, quod regius puer regalis eſt, rex qui regit regnum.

12.

Inter Dementem & Amentem hoc intereſt, quod amens in totum caret mente, demens partem retinet, dictus quaſi diminuta parte mentis.

13.

Inter Pecudes & Pecora hoc intereſt, quod pecudes tantum oues accipimus, pecora autem mixtura omnium animalium eſt.

14.

Inter monſtrare & demonſtrare hoc intereſt, quod monſtramus ſemel, demonſtramus ſæpius.

15.

Inter Diuitem & Honeſtum, pecunioſum beatum, locupletem, & epulentum hoc intereſt quod diues auro argentóque, honeſtus moribus dicitur, pecunioſus à pecoribus dicitur, beatus ab animo, locuplex ab eo quod loculis plenus, opulẽtus omnibus his plenus, tanquam opibus eminens.

16.

Inter Palam & Coràm hoc intereſt, quòd palàm hominum præſentiam notat, coràm E perſonam accipere deſiderat.

17.

Inter Album & Candidum hoc intereſt, quòd album naturale eſt, candidũ cura facit.

18.

Inter Senſum & intellectum hoc intereſt, quod ſenſus naturale eſt, intellectus à re obſcura.

19.

Inter Exanimum & inanimum hoc intereſt, quod exanimus vita priuatus eſt, inanimus nunquam habet animam.

20.

Inter imbrem, Nimbum & Pluuiam hoc intereſt, quod imber à Græca ſignificatione deſcendit, quaſi vmbroſum, qui ſumma vi F cadit & citò deſcendit. Pluuia eſt quã impulſu ventorum nubes exprimunt, vnde & plorare eſt dictum, cùm coactæ dolore lachrimæ exprimuntur. Nimbus etiam erumpit vt aliquam partem minorem occupet cæli, maiorem ſerenam relinquat.

21.

Inter Sanguinem, Cruorem & Saniem hoc intereſt, quod ſanguis dicitur cùm intra corpus eſt, dictus quod nos ſanciat, id eſt contineat: cruor confuſus ideo dictus, quod corruere cogat: Sanies corpus putre.

22.

G Inter Terga & Tergora hoc intereſt, quod terga hominum ſunt, tergora animalium: numero ſingulari hominis tergum dicimus, animalis tergus.

23.

Inter Mi & Mihi hoc intereſt, quòd mi pronomen eſt ſimplex, mihi compoſitum, vel mi vox affectus, & caſum vocatiuum ſemper deſiderat.

24.

Inter Tum & Tunc hoc intereſt, quod tum ordinis habet ſignificationem, tunc temporis.

H 25.

Inter iram & iracundiam hoc intereſt, quod ira ad tempus, iracundia continetur in corde.

26.

Inter Noctu & Nocte hoc intereſt, quod noctu ſic dicitur quomodo interdiu, & ſignificat aliquam partem noctis, nocte autem totam noctem intelligimus.

27.

Inter Fari, Loqui, ſermocinari & narrare hoc intereſt, quod famur cùm aliquid dicimus facundè loquimur natura, ſermocinamur, quãdo contra aliquem ſermone contẽdimus, narramus doctè.

Inter Tenere

28.

Inter Tenere, Sumere, & Accipere hoc intereſt, quod tenemus quæ ſunt in noſtra poteſtate, ſumimus poſita, accipimus data.

29.

Inter Aſpicere, Suſpicere, Inſpicere, Proſpicere, Deſpicere, Intueri, Videre, Spectare, & Viſere hoc intereſt, quòd nos aſpicimus caſu, ſuſpicimus in ſuperiorem partem, vel veneramur: inſpicimus iudicaturi, proſpicimus quæ longè ſunt, deſpicimus inferiorem partem, languidam intuemur, cum cauſa videmus, natura viſimus experta.

30.

Inter Furorem & Inſaniã hoc intereſt, quod furor vitium temporis eſt, inſania perpetua.

31.

Inter Alium & Alterũ hoc intereſt, quod alius à multis, alter à duobus.

32.

Inter Scelus & Facinus hoc intereſt, quod ſcelus crimen eſt, facinus etiam in laude rectè dicitur: Saluſtius dicit Bonum facinus.

33.

Inter Dona & Munera hoc intereſt, quod dona Deo dantur, munera hominibus tribuuntur: & munera quibus homines, id eſt milites officio funguntur, quæ quidem munia vocantur.

34.

Inter Veſtẽ & Veſtimentum hoc intereſt, quod veſtes fœminarum dicuntur, veſtimẽta virorum.

35.

Inter Humidum & Vuidum hoc intereſt, quòd humidum omnino permaduit, vuidũ quod ad medium vſque peruenit.

36.

Inter Vetus & Vetuſtũ hoc intereſt, quod vetus nouo comparatur, econtrario vetuſtũ ad antiquitatem refertur.

37.

Inter Terrere & Deterrere hoc intereſt, quod qui terret timere cogit, qui deterret prohibet perſeuerare.

38.

Inter Solum, Vnum, Solitariũ & Vnicum hoc intereſt, quod ſolus qui à cæteris relictus vnus initium multorum agit, ſolitarius qui ſemper ſine cæteris viuit, vnicus habetur ſolus propter inopiam aliorum.

39.

Inter Apheresim, Sincopem, & Apocopem hoc intereſt, quod ſola apheresis ex prima parte vocis fit, literas & ſillabas detrahens: vt, ſi genus humanum, & mortalia temnitis arma: pro, contẽnitis. Sincope mediam perdit, vt, apparent raræ nantes, pro natãtes. Apocope ex vltima, vt, domus luxu inſtruitur, id eſt luxuria.

40.

Inter Solœciſmũ & Barbariſmũ hoc intereſt quod ſolœciſmus in ſenſu fit, barbariſmus, in voce.

41.

Inter Relictum & Deſertum hoc intereſt, quòd relinquimus volũtate, deſerimus inuiti.

42.

Inter Misereri & Miſerari hoc intereſt, quod miſeremur cùm eodem tempore, & de alicuius caſu dolet nobis, & ſubuenimus laboranti: miſerari eſt conſolari tantũ & intra affectum doloris eſſe.

43.

Inter Orare & Præcari hoc intereſt, quòd orare dicitur, quoniam oris ratio dicitur, & qui orat etiam præcatur, qui rogat deprecatur: non vtique qui præcatur orat, quia etiã imperiti ad præces deſcendunt.

44.

Inter Neſcire & Ignorare hoc intereſt, quod qui neſcit omniũ notitia caret, qui ignorat aliquid neſcit.

45.

Inter Legatum & Oratorem hoc intereſt, quòd legatus electus eſt ad officium à ciuitate, & eſt ſacroſanctus: Orator ad orandum miſſus vt oris ratione exponat quod petit.

46.

Inter Tardum, Pigrum, Inertem, & Segnẽ hoc intereſt, quod tardus dicitur qui trahit tempus, iners ſine arte nullius officij capax, piger per omnia ægro ſimilis, Segnis emotus eſt à calore.

47.

Inter Natum & Ignatũ hoc intereſt, quòd natus particulariter à verbo, naſci, & ignatus dicitur filius à generatione.

48.

Inter Infamẽ & Famoſum hoc intereſt, quod famoſus tam in bona cogitatione quã in mala: infamis tantum in mala.

49.

Inter Iuuentutem & Iuuentam hoc intereſt: iuuentus dicitur multitudo iuuenum, iuuenta vnius ætas, vel etiam dea iuuentutis.

50.

Inter Decus & Decorẽ hoc intereſt, quòd decus ad virtutem refertur, decor ad corpus.

51.

Inter Supra & Super hoc intereſt, quod ſuper eſt quod eminet, ſupra quod aliquid ſubſtratum habet.

52.

Inter Metum, Timorem, & Pauorem hoc intereſt, quòd metus fruſtra proſpicit, timor ſubita mentis conſternatio eſt, pauor autem motus: inde etiam pauida iumenta dicimus.

53.

Inter Omnes, Cũctos, & Vniuerſos hoc intereſt, quod omnes, quorũ mentio eſt: cuncti

qui vbiq; ſunt, vniuerſi qui in vno loco verſi. E

54.

Inter Vndam & Aquam hoc intereſt, quòd vnda copioſa aqua eſt, aqua eſt naturalis.

55.

Inter Tacere & Silere hoc intereſt, quod qui deſinit loqui, ſilet: & qui nõ cœpit, tacet.

56.

Inter Auxilium, Præſidium, & ſubſidiũ hoc intereſt, quod auxilium laborantibus mittitur, præſidium præparatur, ſubſidium ſeruatur, vt cùm exegerit neceſſitas detur.

57.

Inter Sequi & Conſequi hoc intereſt, ꝙ auxiliũ conſequimur, præcedẽtem inſequimur F inimicum. 58.

Inter Principium & Initium hoc intereſt, ꝙ principium totius corporis eſt, initiũ quaſi primum. 59.

Inter Simulare & Diſſimulare hoc intereſt, quod ſimulamus quod neſcimus, & negamus nos ſcire dum diſſimulamus quæ ſcimus.

60.

Inter Simul & Simitum hoc intereſt, quod ſimul vna res pariter clareat, vt ſimul legimus ſimul ſcribimus, ſimitum lucri recipit ſignificationem, quaſi ſimulitum.

61.

Inter Sceleſtum, Sceleratum, & ſceleroſum hoc intereſt, quod ſceleratus ſuo ſcelere vel alieno contaminatus, ſceleſtus ſcelerum cogitator, ſceleroſus quaſi inſidioſus, periculoſus, vel totus dies, vel animus propter arduitatem. 62.

Inter Reliquos & Cæteros hoc intereſt, quod reliquos dicimus relictos ex omnibus, cæteros quos neſcimus.

63.

Inter Redibidũ per B. literam, & rediuiuũ per v. literam hoc intereſt, quod redibidum eſt quod naſcitur, rediuiuum quod reuiuiſcit.

64.

Inter Patrium & Paternum hoc intereſt, quòd patrium à patria venit, paternũ à patre. H

65.

Inter Pometa & pomaria hoc intereſt, quod pomeria vaga dicimus ſicut oleria & figaria, pometa quaſi maleta, ficeta & oleta.

66.

Inter Egrum & Egrotũ hoc intereſt, quod æger animo, ægrotus corpore.

67.

Inter Prior Venit, & antè venit hoc intereſt, quod prior ad dignitatem, ante ad tempus refertur. 68.

Inter Inficere & Officere hoc intereſt, ꝙ officit qui nocet, inficit qui lanã aut alia inficit.

69.

Inter Cõtingere, Accidere & euenire hoc intereſt, ꝙ contingunt bona, accidũt mala, eueniũt vtraque. 70.

Inter Grates & Gratias hoc intereſt, quod grates referimus, gratias agimus.

71.

Inter Oleas & oliuas hoc intereſt: oliuas ipſum fructum dicimus vnde fit oleum, oleas arbores dicimus vnde fiunt olueta.

72.

Inter Nixus & Niſus hoc intereſt, quod nixus ad corpus refertur, niſus ad animũ, id eſt, conatus. 73.

Inter Nephandum & Nepharium hoc intereſt, quod nepharius à præteritis intelligitur, nephandus in opere.

74.

Inter Nutrit & Nutricat hoc intereſt, quod mulier nutrit, nutricat nutricius.

75.

Inter Maritimũ & Marinum hoc intereſt, ꝙ maritimum proximum mari, marinum ex ipſo mari. 76.

Inter Laniat, Lacerat & Lãcinat hoc intereſt, quod laniat qui membratim diſtendit, lacerat qui partibus ſuis membra deſtituit, lancinat qui inutiliter membra diſcerpit.

77.

G Inter Patulum & Patens hoc intereſt, quod patulum claudi vel tegi non poteſt, patens ꝙ cùm reſeratum fuerit iterum claudi poteſt.

78.

Inter Guttã & Sullã hoc intereſt, quod ſtilla cadit, gutta ſtat. 79.

Inter Delictũ & Peccatũ hoc intereſt, ꝙ delinquimus cùm iuſſa ſalubria nõ adimplemus peccamus cùm ea quæ iubẽtur non agi, præſumimus agere. 80.

Inter Incolam, Accolam, & Aduenam hoc intereſt, quod incola eſt qui propriam terrã in qua natus eſt excolit, accola qui terram natiuitatis ſuæ ſed alienam colit, aduena qui de ſua terra in alienam venit.

81.

Inter Heſternum & Externum hoc intereſt quod heſternum ab heſterna die dicitur, externum vero extraneum: nam multi imperitorum externa dies dicunt, quod non admittitur. 82.

Inter Baltea & Balteos hoc intereſt, quod baltea ipſa lora ſignificamus, cæteros balteos dicimus. 83.

Inter Bibere & Ebibere hoc intereſt, ꝙ bibit qui aliquid relinquit in poculo, ebibit qui totũ exhaurit. 84.

Inter Geminatũ, Iunctũ, & duplicatũ quid interſit

interſit, quamuis acute intelligentibus breuiter expoſuerimus, tamen ſub exemplis latius doceamus. Geminatum eſt quod ex duabus rebus ſimilibus conſtat, vt Cicero, gemina audacia. Iunctum eſt, quod ex duabus rebus paribus conſtat, vt Virgilius, iungitur iã gryphes equis. Duplicatũ eſt cùm vna res bis ponitur: Vergens ad terram duplicato poplite.

85.

Inter Decline & Decliue hoc intereſt, ꝙ declinus ſol, decliuus locus. ſic intelligendũ eſt, adcline, adcliue, vt adclinus homo, adcliuus locus, ex hoc acliuum dicitur.

86.

Inter Cõmentarios & Commentaria hoc intereſt, quod commentarij libri, commentaria volumina dicunt.

87.

Inter Primum & Priorẽ hoc intereſt, quod primus è multis, prior ex duobus: ſic inter poſtremum & poſteriorem obſeruabis.

88.

Inter Diſertũ & Deſertũ hoc intereſt, quòd diſertus orator dicitur, deſertus derelictus.

89.

inter Dilatorẽ & Delatorem hoc intereſt, quòd delator eſt qui defert ad accuſandum, dilator qui differt ad proferendum.

90.

inter Aduerſum & Aduerſus hoc intereſt, quòd aduerſum te aduerſarius, aduerſus te mutator.

91.

inter Pauperiem & Paupertatem hoc intereſt, quod pauperies damnum eſt, paupertas qui nihil habet.

92.

intet Exprobrare & Obprobrare hoc intereſt, quod exprobrat qui proprium obiectat vitium, obprobrat qui maledictum infert.

93.

inter Accerſire & Arceſſire hoc intereſt, quod accerſit qui euocat, arceſſit qui accuſat.

94.

inter Aceruum & Acerbum hoc intereſt, quòd aceruus moles eſt acerbus immaturus & aſper.

95.

inter Labrum & Labiũ hoc intereſt, quod labrum ſuperius, labium inferius dicitur.

96.

inter Toga, Tuga, Tuba, & Tufa hoc intereſt quod toga veſtimentũ eſt, tuga, qua aqua deducitur, tuba qua clangitur, tufa lapis qui ex aqua coagulata efficitur, ꝙ tufum dicimus.

97.

inter comoſum & comatum hoc intereſt,

A quod comoſus à comæ vſu dicitur, comatus natura, vt comata Gallia.

98.

inter Certo & Certius hoc intereſt, quod certo eſt à certus, & certius à certe.

99.

inter Cæcitudinẽ & Cæcitatem hoc intereſt, quòd cæcitas ipſa tanquam viæ ceritas & calamitas dicitur, cæcitudo autem affectio vt lippitudo dicitur.

100.

inter Caſtimoniã & Caſtitatem hoc intereſt, quod caſtimonia quaſi cæremonia dicitur, caſtitas autem tantùm corporis.

101.

B inter Copias & Copiã hoc intereſt, quod copias exercitus ſignificatione dicimus, copiam autem rerum.

102.

inter Circùm, Circa, Circiter hoc intereſt, quod circùm ad tempus, circa ad locum, circiter ad numerum refertur.

103.

inter Fidum & Fidelẽ hoc intereſt: famulus dicitur fidus: amicus fidelis.

104.

inter illius ſimilis, & illi ſimilis hoc intereſt quod illius ſimilis moribus, illi ſimilis vultu.

105.

C inter Flemma & Plẽma hoc intereſt, quòd flemma ſit cùm crura abundant ſanguine, plemma cùm in manibus vel pedibus caloſis ſulci naſcuntur.

106.

inter Mammas & Vbera hoc intereſt, quod mãmas hominũ, vbera pecorum accipiũtur.

107.

Inter Auena ſine aſpiratione, & Habena per aſpirationẽ hoc intereſt, quòd auena germen eſt ſterile, habenę retinacula iumentorum.

108.

D inter Donum & Munus hoc intereſt, quod donum dantis, munus accipientis. illud à dãdo· iſtud à muniendo.

109.

inter Arguere & Coarguere hoc intereſt, quòd coarguere, coërcere vel cõpeſcere eſt: arguere oſtendere vel patefacere, vt Virgil. Degeneres animos timor arguit, vnde & argumenta dicuntur quæ cauſam oſtendunt.

110.

inter Afficere & Adficere hoc intereſt, ꝙ afficimur honore, adficimur morte vel iniuria.

111.

Inter Aduocatum, Inuocatum, & Euocatũ hoc intereſt, quòd aduocatur daturus patrocinium, inuocatur præſtaturus auxiliũ, euo-

catur prebiturus obſequium.

112.

Inter Inluuiem & Ingluuiem hoc intereſt, quod inluuies ſordium, ingluuies ventris. illud à non lauando, hoc ab inglutiendo dictū.

113.

Inter Commonere, Admonere, & Monere hoc intereſt, quòd commonemus præterita, admonemus præſentia, monemus futura.

114.

Inter Temeritatē & Audaciā hoc intereſt, quòd temeritas ſine conſilio dicitur, audacia poſt conſilium.

115.

Inter Velocitatē & Celeritatem hoc intereſt, quòd velocitas pedum & corporum dicitur, celeritas animorum atque factorum.

116.

Inter Viuū & Viuētem hoc intereſt, quòd viuus de viuente, viuens de morituro.

117.

Inter Naſci & Enaſci hoc intereſt, quòd naſcitur quod de vtero decidit, enaſcitur q; de terra aut aqua exurgit.

118.

Inter Abducere, Perducere, & Deducere hoc intereſt, q; abducimur à re inhoneſta, per ducimur ad ſtudia, deducimur ad honorem.

119.

Inter Eluxit & Illuxit hoc intereſt, quòd eluxit qui lutum diſpoſuit, illuxit qui cum lumine apparuit.

120.

Inter Nunciare, Denūciare & Renunciare ac Adnūciare hoc intereſt, quòd nūciatur de longinquo, denūciatur in præſenti, adnuntiatur de futuro, renuntiatur de excuſando & repudiando.

121.

Inter Cōſcribere, Exſcribere, Trāſcribere, Inſcribere, Adſcribere, Deſcribere hoc intereſt quòd conſcribere vnà ſimul ſcribere eſt, exſcribere ſcripturas transferre, tranſcribere cùm ius noſtrum ad alium tranſit, inſcribere acuſationis, adſcribere aſſignationis, deſcribere dictionis vel ordinis, ſcribere verò verbum imperfectum eſt.

122.

Inter Extruere, Inſtruere, Adſtruere, Conſtruere, Struere hoc intereſt, quod extruere eſt in altū proficere, inſtruere aciem vel actionem, adſtruere affirmare, conſtruere ſtruendo coniungere, ſtruere reliqua ſuper poſita ſubtra ſtruere.

123.

Inter Cōſueſcere, Inſueſcere & Adſueſcere hoc intereſt, quod ſueſcimus bona, inſueſci-

E mus mala, adſueſcimus vtraque.

124.

Inter Fungi & Defungi hoc intereſt, quod fungi agere eſt, defungi peragere eſt, vnde & mortui defuncti vocantur, eo quod peregerunt vitæ iſtius curſum.

125.

Inter Adoleſcere, inoleſcere, & exoleſcere hoc intereſt, quòd adoleſcere augmentum eſt, inoleſcere coaugmenti, exoleſcere euaneſcendi.

126.

Inter Deportare, Adportare, Cōportare, & Exportare hoc intereſt, quod deportare & ad portare aliquid adferre eſt, comportare in vnum locum conferre, exportare tollere.

F

127.

Inter Temperantiam, Temperationem, & Temperiem hoc intereſt, quod temperantia animorum eſt, temperatio rerum, temperies aurarum.

128.

Inter Recipere & Suſcipere hoc intereſt, quod recipimus rogati, ſuſcipimus ſponte.

129.

Inter Arundinem & Hirundinem hoc intereſt, quod arundo canna eſt, hirundo auis quæ tignis adhærere ſolet.

G

130.

Inter Spirare & Expirare hoc intereſt, quòd ſpirare viuere eſt, expirare mori.

131.

Inter Pertinaciam & Cōſtantiam hoc intereſt, quod pertinacia malæ rei dicitur, conſtantia bonæ.

132.

Inter Cōſequi & Aſſequi hoc intereſt, quod ſequimur pedibus, aſſequimur ſtudio.

133.

Inter Lętari & Gratulari hoc intereſt, quod lætamur de noſtris, gratulamur de amicorū bonis.

134.

H Inter Herboſum & Herbidū hoc intereſt, quod herbidum locum in quo herba eſt, etiā ſi aridus eſſe cōſueuit, herboſum qui herbam facile generet, etiam ſi ad tempus aridus ſit, & aquatam potionem dicimus rectè, quanquam aliunde recipiat, aquoſum enim locū qui aquam ex ſe effundat, ſic & meracā potionem, & meroſum vinum appellamus.

135.

Inter Subter & Subtus hoc intereſt: quod ſubter re aliqua ſuperiore premitur, & conculcatur, ſubtus eſt quod demiſſum altius nō contingitur.

136.

Inter Sinum & Gremiū hoc intereſt, quod ſinum

ſinum dicimus ſinuatæ veſtis receptaculum, gremium vero accinctę veſtis ſecretum.

137.

Inter Largitatem & Largitionem hoc intereſt, quod largitas humanitatis eſt, largitio ambitionis.

138.

Inter Mulicbre & Mulierarium hoc intereſt quod Mulicbre dicitur à Mulieribus factum, Mulierarium à mulieribus ordinatum & per viros geſtum.

139.

Inter Diligere & Delegere hoc intereſt, q; diligi affectionis eſt, delegi iudicij: vnde & exercitus delegi iubetur.

140.

Inter Cõmodare & Mutuo dare hoc intereſt, quod commodamus amico pro tempore equum, veſtem, ſeruum & ſimilia: mutuo autem damus pecuniam, triticum, vinum, vel cætera.

141.

Inter Ligare & Legare hoc intereſt, quod Ligat quis vinculo, legat teſtamento.

142.

Inter Loqui, Obloqui, Alloqui, & Eloqui hoc intereſt, quod Loqui hominis eſt, Obloqui obtrectatoris, qui obiicit aut opponit: Alloqui hortantis, aut iudicantis: Eloqui, honoris eſt.

143.

Inter Percuſſum & Perculſum hoc intereſt quod Percuſſum corpore dicimus, Perculſum animo.

144.

Inter Fremorẽ & Fremitum hoc intereſt, quod Fremor murmur hominũ eſt, Fremitus beſtiarum.

145.

Inter Flauum, Furuum, & Fuluũ hoc intereſt, quod Flauum rubrum dicimus, vt Flaua cæſaries: Furuum, nigrũ: Fuluum nigro rubeum, vt fuluum leonem.

146.

Inter Poſtulare & Poſcere hoc intereſt, q; poſtulatur incaute, poſcitur improbe.

147.

Inter Frixum & Frictum hoc intereſt, q; Frixum à Frigore, Frictum à Frigendo dictũ.

148.

Inter Diutinũ & Diuturnum hoc intereſt quod Diutinum eſt quod diu fuit, Diuturnum quod diu durauit.

149.

Inter Delitũ, & Inlitum hoc intereſt, quod delitum quia ſubitum, inlitum vero lituratũ.

150.

Inter Damnũ, Diſpendium, & Detrimẽ- A tum hoc intereſt, quòd damnum vnde diminutum ſit, diſpendium vbi pondus abſit, detrimentum quod à terendo nominatur.

151.

Inter Dominium & Dominatũ hoc intereſt, quod dominiũ intelligitur quod priuati iuris eſt, dominatum autem imperij.

152.

Inter Nixus & Niſus hoc intereſt, quod Nixus in genua, Niſus à nitendo, id eſt conando.

153.

Inter Nubere, Enubere, & Denubere hoc intereſt, quod nubit ciuis ciui, enubit extraneo, denubit quæ in manum viri conuenit.

B

154.

Inter Noxa & Noxia hoc intereſt, quod noxa pœna eſt, noxia ipſa culpa.

155.

Inter Neceſſitatem & Neceſſitudinẽ hoc intereſt, quod neceſſitas vim ſignificat, neceſſitudo coniunctionem ſanguinis aut animi.

156.

Inter Clauſum & Obturatũ hoc intereſt, quod clauſum à clauſtris, & clauibus dicitur, obturatum autem priorum foraminum ſit, tanquam aures obturatæ non clauſæ.

157.

Inter Operire, Adoperire, Inoperire hoc in- C tereſt, quod operimus operculo, adoperimus fores, inoperimus cùm aliquid iacenti ſuperponimus.

158.

Inter Pometa & Pomeria hoc intereſt, quod pometa vbi poma naſcantur, pomaria in quo ſeruantur.

159.

Inter Palma & Palmum hoc intereſt, quod palma in corpore, palmũ in mẽſura. Eſt autẽ hæc menſura à primo pollice vſque ad minimum digitum.

160.

Inter Poplites & Sufragines hoc intereſt, D quòd poplites hominum, ſuffragines animalium.

161.

Inter præparare, & apparare hoc intereſt, quòd præparat qui deſiderium repetit parando, apparat qui parato adiicit, id eſt accuſare parat.

162.

Inter Stipulationẽ, Reſtipulationem, Adſtipulationem & Conſtipulationẽ hoc intereſt, quòd ſtipulatio certum habet intellectũ, reſtipulatio ſi aliquid ſit factum quod conuenit, adſtipulatio eiuſdem pecuniæ, vt vel aliter repetere poſſit: conſtipulatio conſerta reſtipulatio ſi qua dolo malo facta.

163.

Inter Saturitatẽ & Satietatem hoc intereſt, quòd ſaturitas de cibo tantũ, ſatietas de reliquis dicitur rebus.

164.

Inter Viciniã & Vicinitatem hoc intereſt, quòd vicinia loci eſſe dicitur, vicinitas perſonarum.

165.

Inter Fluctuo & Fluctuor hoc intereſt, quòd de fluctuo animo, quaſi fluctus ago, & huc illúcque fluo: fluctuor, fluctu feror, ideóque fluctuat mare, fluctuatur nauis: ſic inter luxurio & luxurior diſcernendum.

166.

Inter Potero & Potuero hoc intereſt, quòd potero certum promittentis eſt, potuero dubitantis.

167.

Inter Hiſpanum & Hiſpanienſem hoc intereſt, quod Hiſpanus natione dicitur Hiſpanienſis, Maſſilienſis, & his ſimilia.

168.

Inter Eſcendere, Aſcendere, conſcendere hoc intereſt, quod aſcendimus excelſa vel locum honoris, eſcendimus cùm in aliquid altius ſcandimus, conſcendimus cùm equo vehimur.

169.

Inter Vterque & Vtriq; hoc intereſt, quod vterque in ſingularibus, vtrique in pluralibus dicitur.

170.

Inter Pignero & Pigneror hoc intereſt, quòd pigneror animum tuum, pignero cùm pignus tuum capio.

171.

Inter Mereo & Mereor hoc intereſt, quòd mereo pro merito ſeruicij, mereor pro opere mercedis: ſic rumino, ruminor, & his ſimilia.

172.

Inter Laurũ & Lauream hoc intereſt, quòd laurus eſt ipſa arbor, laurea corona vel virga.

173.

Inter Cęruleum & Cærulum hoc intereſt, quod cærulum dicimus ſicut aurum, cæruleum ex cærulo quaſi argentum.

174.

Inter Imum & Infimũ hoc intereſt, quod imus loco, infimus ordine.

175.

Inter Curã & Diligẽtiam hoc intereſt, quod cura cruciatum habet qui commoueat, diligentia rerum adminiſtratio.

176.

Inter Vires & Virtutes hoc intereſt, quod vires corporis ſunt, virtutes animi.

E

177.

Inter Animã, Animum, Spiritum, & Mẽtẽ hoc intereſt, quod anima eſt qua viuimus, animus quo regimur, ſpiritus quo ſpiramus, mens qualitas quæ bona aut mala poteſt referre ad cogitationem.

178.

Inter Graue & Ponderoſum hoc intereſt, quod graue ſecundum ferentis qualitatem, ponderoſum natura.

179.

Inter Vltorem & Vindicem hoc intereſt, quod vlciſcimur accepta iniuria, vindicamus ne accipiamus.

F

180.

Inter Fallacem & Pellacem hoc intereſt, quod fallax infidelis dicitur, pellax in verbis, ab appellando, id eſt, per ſe loquendo.

181.

Inter Immolare & Mactare hoc intereſt, quod immolare dicitur, cùm moles in caput iniecta eſt, mactatum hoc factum, quaſi magis auctum.

182.

Inter Hoſtiã & Victimã hoc intereſt, quod hoſtia perhibetur tũc cùm dux in hoſtes proficiſcitur, victima cùm vincit, ſicut Ouidius in Faſt. victima quę dextra habet.

G

183.

Inter Eruere & Diruere hoc intereſt, quòd eruuntur latebræ, diruuntur eminentia.

184.

Inter Nequicquam & Nequaquam hoc intereſt, quod nequicquã fruſtra: nequaquam, non, ſignificat

185.

Inter Iter & Itiner hoc intereſt, quod iter quo imus, itiner à via dicitur.

186.

Inter Proprium & Propius hoc intereſt, quòd propriũ dominij eſt, propius autẽ loci.

187.

H Inter Vereor & Reuereor hoc intereſt, quòd vereor ad metũ refertur, reuereor ad effectũ.

188.

Inter Liberos & Filios hoc intereſt, quod filij maſculino genere ponũtur, liberi in vtroque ſexu, & quòd filij in numero ſingulari euocari poſſunt. Nemo enim dicit qui habet filium, vnum liberum habeo. item quod filij promiſcue omnis conditionis intelliguntur, tam ingenui quàm ſerui, liberi non dicuntur niſi ingenui.

189.

Inter Dulce & Suaue hoc intereſt, quod dulce idem poteſt eſſe quod ſuaue, non vtique ſuaue quod dulce: dulce enim mel dicimus,

& ſuaue

& ſuaue acetum quod dulce non eſt.

190.

Inter Bellum & Auellũ hoc intereſt, quod bellum inter exteras gentes, auellum inter ciues dictum quod auellantur populi in duas partes.

191.

Inter Exemplum & Similitudinem hoc intereſt, quod exemplum hiſtoria eſt, ſimilitudo approbatur.

192.

Inter Diuinationem & Diuinitatẽ hoc intereſt, quod diuinitas ad potentiam nominis refertur, diuinatio futurorum præſcios facit.

193.

Inter Vim & Virtutem hoc intereſt, quod virtus hortari eſt, vis iniuria.

194.

Inter Rogum & Pyram hoc intereſt, quod rogus defunctis paratur, pyra ſacrificiis.

195.

Inter Arma, Armamenta, & tela hoc intereſt, quod arma ſunt quibus corpora noſtra in bello teguntur, armamenta nauium, tela, miſſibilia vt iacula.

196.

Inter Virum & Maſculum hoc intereſt, quod vir ſpecie intelligitur, maſculus genere: & quod vir tribus modis intelligitur, natura, virtute & nuptiis, maſculus etiam ab homine ſegregatur, vt in animalibus.

197.

Inter Profugum, Exulem, relegatum, & transfugam hoc intereſt, quod profugus quaſi voluntarie reliquerit, exul qui damnatus expellitur, relegatus ad tempus, transfuga qui ad hoſtes tranſit.

198.

Inter Altum & Excelſum hoc intereſt, quod altum tam in ſuperiorem partem elatum intelligimus quàm ad inferiora depoſitum, excelſum in ſuperioribus tantum.

199.

Inter Vim & Vires hoc intereſt quod vis impetu & iniuria conſtat, vires ad bonum, & fortitudinem corporis referuntur? ita vis facit violentiam, vires virioſum.

200.

Inter Seuum & Crudelem hoc intereſt, quod ſeuus circa verba eſt, crudelis monſtratur ſanguinis.

201.

Inter Bellum, Aciẽ, Prelium & Pugnã hoc intereſt, quod bellum dicitur totus conflictus acies ordinatur, præliũ committitur, pugna geritur, & quod acies tam ferri quàm oculorum eſt.

A

202.

Inter Paſſum & Expertum hoc intereſt, q; patimur voluntate, experimur neceſſitate.

203.

Inter Genus & Gentem hoc intereſt, quod genus tam hominum quàm ferarum eſt, gẽs ad congregationẽ plurũ pertinet, & ab vno capite deſcendit: dicimus enim, gẽs Gallorũ.

204.

Inter Terram, Tellurem & humum hoc intereſt, quòd tertia pars mundi terra eſt, tellus dea, humus locus ſepulturæ dicitur ab humando.

205.

B Inter Menia & Ædificia hoc intereſt, quod menia publicorum ſunt operum, ædificia priuatorum.

206.

Inter Omne & Totũ hoc intereſt, quòd omne numeroſitate cõſtat, totũ ad partes dicitur

207.

Inter Vlcus, Vulnus, & plagam hoc intereſt, quòd vlcus per ſe exit, vulnus ferro, plaga poteſt eſſe planus ictus, ſic quod vlcus leuitatis eſt, vulnus grauitatis, plagæ etiam verbera vocantur.

208.

Inter Sic & Ita hoc intereſt, quod ſic quidem oſtẽdit exempla, ita ad rationẽ refertur.

C

209.

Inter Duos & Ambos hoc intereſt, quod duo numerantur, duo congregantur.

210.

Inter Paret & Apparet hoc intereſt, quod paret imperio, apparet videntibus.

211.

Inter Pullum & Nigrum hoc intereſt, quod pullum albo contrarium eſt, nigrum colore accipimus.

212.

Inter Putat, Exiſtimat Opinatur Arbitratur & ſuſpicatur hoc intereſt, quod putat qui dubitat, exiſtimat qui exiſtimaturo, quæ acta ſunt, dicit: opinatur, qui opinioni aut ſuę, aut D alterius credit: arbitratur, qui dubiæ rei finẽ imponit, Suſpicatur, qui latentis rei proſpicit formam.

213.

Inter Prohibere & Inhibere hoc intereſt, quod prohibere eſt iure non habere: inhibere, vi dicitur: & quod prohibemus iure, iubemus imperio.

214.

Inter Oſtentum, Prodigium, & monſtrũ hoc intereſt, quod oſtentum ſine corpore ſolidum nouum ſe oſtendit & oculis & auribus Prodigiu vero, quod ſolidis corporibus proſ-

picitur, vt in cælo cometes, aut ſtella, & in noctc lux, interdiu tenebræ. Monſtrũ vero contra naturam cognitum egreditur, vt ſerpens cum pedibus, aut cum quatuor alis.

215.

Inter Conticuere, Obticuere, & Reticuere hoc intereſt, quod qui conticuit, vndique ſilentium præſtitit, vt antiqui, conticuit tandẽ factóque fine quieuit: obticuit, qui nullam ſpem reliquit: reticuit, qui ſilentio reſponſa finiuit.

216.

Inter Sepulchrum, Tumulum, Monumẽtum, & Buſtum hoc intereſt, quod ſepulchrũ eſt locus in quo corpora ſepeliuntur, & à ſepeliẽdo dicitur: tumulus, qui cineres tegit: monumentum, quo ſepulchrum circundatur, dictum à munitionibus: buſtum, in quo oſſa ſunt, quaſi bene vſtum.

217.

Inter Aſtra & Sydera hoc intereſt, quod aſtra ſine ſydere eſſe poſſunt, & aſtra fixa ſunt cælo, ſydera mouentur.

218.

Inter Deripere & Diripere hoc intereſt, quod deripimus cũ è ſuperiori parte, in inferiora rapimus, diripimus cùm laniamus & in diuerſas partes deducimus.

219.

Inter Cauſam & Rationẽ hoc intereſt, quod cauſa multas habet ſpecies, ratio pauciſſimas: & quod ratione efficitur, cauſa deſideratur.

220.

Inter Italum & Italicum hoc intereſt, quod Italus homo, Italicus arcus dicitur: ita illud ad perſonam refertur, hoc ad rem.

221.

Inter Deuium, Inuium, auium, & peruiũ, hoc intereſt, quod inuium eſt ſine via ſecretum, deuiũ deſertus locus, auiũ extra viam, peruium per quod commeatur.

222.

Inter Dexteram & Dextram hoc intereſt, quod quidam ſine cauſa putauerunt literam E, abundare, ſequuti cõſuetudinem antiquã: vt reprendo & reprehẽdo, vt vemens & vehemens: ita dextram manum, & dexteram proſperam partem dici.

223.

Inter Leges & Iura hoc intereſt, quod iura reperta ſunt ab honeſta conſuetudine, leges, ex iis quæ inter nos probanda facimus: & iura ab vniuſcuiuſque iuſticia dicuntur leges quod legantur.

224.

Inter Inuidum & Inuidioſum hoc intereſt, quod inuidus, quoniam alteri inuidet: inui- E dioſus, cui inuidetur.

225.

Inter Protinus & Protenus hoc intereſt, quod protinus eſt ſtatim, continuo, aduerbiũ temporis: protenus, quaſi porotenus.

226.

Inter Demitto, & Dimitto hoc intereſt, quod demittit hic qui de alto deorſum mittit: dimittit, qui in multas partes mittit.

227.

Inter Altaria & Aras hoc intereſt, quod altaria Deo ponuntur, aræ etiam defunctis.

228.

Inter Dimidium & Dimidiatũ hoc intereſt, F quod dimidium poteſt ſignificare partem, niſi ſubiicias integrũ nomẽ, ſine dimidiatũ, eſt vt plena hora dicitur, hora integrũ nomẽ, quaſi totũ ſine hora non poteſt eſſe dimidia: ergo aut dimidiata hora, aut dimidium horæ dimidium eſt, dimidiatum autem diminuta portio.

229.

Inter Fiduciam & confidẽtiam hoc intereſt, quod confidentia eſt cũ vitio temeritatis fiduciã habet, ſi quis honeſta cõſtantia viuit.

230.

Inter Legionem & Dilectum hoc intereſt, quod legio dicitur ab eo quod legantur viri G fortes & vtiles militiæ, dilecta, quæ maxime diligimus, vt filij vel cognatio patris.

231.

Inter Aſſidue & Cotidie hoc intereſt, quod aſſidue ſedulitatis eſt, cotidie autẽ perſeuerantiæ.

232.

Inter Meret & Meretur hoc intereſt, quòd qui meret triſtis eſt, meretur autem qui ex alterius iudicio parem beneficio gratiam expectat.

233.

Inter Plenitudinem & Plenitatem hoc intereſt, quod plenitudo corporis eſt, plenitas H rei: ita plenitudinem obeſorum hominum, plenitatem variæ rei cuiuſlibet dicimus.

234.

Inter Precor & Deprecor hoc intereſt, quod precamur Deum, deprecamur homines.

235.

Inter Fortunam & fœlicitatem hoc intereſt, quod fortuna non eſt, fœlicitas opus hominis.

236.

Inter Tueor & Tuor hoc intereſt, quod tueor cuſtodio, tuor video.

237.

Inter Ludibriũ & Ludicrum hoc intereſt, quod

quod ludibrium in alterius iniuria, ludicrũ A autem quod ipſo delectamur ſine cuiuſquã iniuria.

238.

Inter Stillam & Guttã hoc intereſt, quod gutta imbrium, ſtilla ſitulæ vel aceti.

239.

Inter Fidum & Fidelem hoc intereſt, quod fidus etiam amicus dicitur, fidelis ſeruus.

240

Inter Cognoſcimus & Agnoſcimus hoc intereſt, quod agnoſcimus cognitos, cognoſcimus quod nunquam vidimus.

241.

Inter Clypeũ & Clupeũ hoc intereſt, quod B clypeum ſcutum, clupeum verò in quod imagines ponuntur.

242.

Inter Germanum & Fratrem hoc intereſt, quod germanus eſt verus frater ex patre & matre, frater verò ex diuerſo patre vel matre.

243.

Inter Merſare vel Mergere hoc intereſt, quod merſare ſæpius, mergere ſemel.

244.

Inter Agere Causã & dicere hoc intereſt, quod agit patronus, dicit reus.

245.

Inter Eminus & Cominus hoc intereſt, C quod eminus ex longinquo, cominus pede.

246.

Inter Capere & Decipere hoc intereſt, quod capimus merentes, decipimus innocẽtes: aut capimus arte, decipimus inſidioſe

247.

Inter Conſilium & Sententiam hoc intereſt, quod conſiliũ cogitatio, ſententiã conſilij pronuntiatio.

248.

Inter Fors & Fortunam hoc intereſt, quod fors caſus eſt, fortuna data eſt: & quidam, ſic valuit fors tanquam mors.

249.

Inter Voluntatẽ & Voluptatẽ hoc intereſt, quod voluntas animi, voluptas corporis.

250.

Inter interea & interdum hoc intereſt, quod interdum aduerbium temporis eſt, interea cauſa rei.

251.

Inter Initiũ & Principium hoc intereſt, q principium totius operis cuiuſcunq; vnũ eſt, quaſi primũ operis caput, initiũ q frequẽtius intelligimus, & totiens accipimus: quotiens aut perſona mutatur, quaſi intus in alterã rẽ: & principiũ ſemel initiũ ſepius, Principium, Arma virumque cano. Initium, Muſa mihi cauſas memora. Inueniuntur tamẽ principia quæ natura ſui carent & ſpecie initia habent: vt, At regina graui iam dudum ſaucia cura. &, ſic fatur lachrymans, claſſique immittit habenas.

252.

Inter Meditari & Melitari hoc intereſt, quod meditamur animo, melitamur corpore

253.

Inter Homines & Beſtias hoc intereſt, quod beſtiæ ventri ſeruiunt, homines rationi.

B. ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI DIFFERENTIARVM LIBRI SECVNDI ET VLTIMI FINIS.

BEATI

ISIDORI IVNIORIS HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI, DE NATVRA RERVM, AD SISEBVTVM REGEM, Liber.

PROLOGVS.

Illuſtri Domino & Filio Siſebuto Iſidorus S.

DVM te præſtantẽ ingenio facundiáque, ac vario flore litterarum non neſciã, impendis tamen amplius curam, & quædam ex rerum natura vel cauſis, à me, tibi efflagitas ſuffraganda. Ego autem ſatiſfacere ſtudio, animóque tuo, decurſa priorum monumẽta, nõ demoror, expediens aliqua ex parte rationẽ dierum & noctium ac menſium, anni quoque metas, & temporum viciſſitudinem, naturam etiam elementorum, ſolis denique ac lunæ curſus, & quorundam cauſas aſtrorum, tempeſtatum ſcilicet ſigna atque ventorum, necnon & terræ poſitionem, alternos quoque maris æſtus. Quæ omnia ſecundum quod à veteribus viris, ac maxime ſicut in litteris catholicorum virorum ſcripta ſunt proferentes, breui tabella notauimus. Neque enim earum rerum naturam noſcere ſuperſtitioſa ſcientia eſt, ſi tantum ſana ſobriáque doctrina conſiderentur. Quinimo ſi ab inueſtigatione veri modis omnibus procul abeſſent, nequaquam rex iſte ſapiens diceret: Ipſe mihi dedit horum quæ ſunt ſcientiam veram, vt ſciam diſpoſitionem cæli, & virtutes elementorum, conuerſationes, mutationes & diuiſiones temporum, annorum curſus & ſtellarum diſpoſitiones. Quapropter incipientes à die, cuius penè prima procreatio in ordine rerum viſibiliũ extat. Dehinc cætera, de quibus opinari quoſdam gentiles vel eccleſiaſticos viros nouimus, proſequamur: corũ in quibuſdã cauſis & ſenſus & verba ponentes, vt ipſorum auctoritas dictorum fidem efficiat.

De Diebus, CAP. I.

DIES, eſt Solis orientis præſentia quouſque ad occaſum perueniat. Dies geminè appellari ſolet, propriè à Solis ortu vſque quò veniat ad occaſũ. Spatia diei duo ſunt, meridianum & nocturnũ: & eſt dies horarum xxiiij. ſpatium horarum xij. Partes ab vſu diei tres ſunt, mane, meridies, & ſuprema. Initia diei alij à Solis ortu putant: alij ab occaſu, alij media nocte. Nam Chaldæi à Solis exortu diei initium faciunt, totũ ad ſpatium vnum diem appellantes. Ægyptij autem ex initio noctis ſequentis diei originem tradunt. Romani autem medio noctis oriri diem volunt, & in medio noctis finiri. Dies autem in principio operum, Dei lumen habebat exordium, ad ſignificandũ hominis lapſum. Nunc autem à tenebris ad lucem, vt non dies obſcuretur in noctem, ſed nox luceſcat in diem, ſicut ſcriptũ eſt, de tenebris lumen clareſcere: quia à delictorum tenebris liberatus homo ad lucem fidei ſcientiámque peruenit. Propheticè autem dies ſcientiã diuinæ legis ſignificat: nox verò ignorantiæ cæcitatẽ ſecundũ Oſeę prophetam, qui dicit: Noctem aſſimilaui matrem tuam, factus eſt populus meus tanquam non habens ſcientiam. Item nõnunquã dies proſperitatẽ ſignificat: nox verò aduerſitatem. Faſti dies ſunt, in quibus ius fatur, idem dicũtur, & nefaſti, quibus non dicitur. feriati dies in quibus res

F diuina fit, & abſtinere homines oportet à litibus. Profeſti, feſtis contrarij, id eſt ſine feſti religione, tantundẽ ocij & religionis ſunt: atri dies ſunt, qui & communes vocantur. Siderales, in quibus ſidera mouentur, & homines à nauigationibus excluduntur iuncti continuo triginta. Præliagij, quibus fas eſt hoſtem bello laceſcere: de quibus liber Regũ teſtatur, dicens: Eo tempore quo ſolent reges ad bella procedere. Intercalares dies ſunt qui iuxta Ægyptios ſuperſunt duodecim mẽſibus, & incipiunt à nono Calendas Septẽbris, & quinto Calendarum memoratarum finiuntur. Dies epactarũ ſunt vndecim, qui per ſingulos annos ad curſum lunarẽ accreſcunt. Nam dum in annuũ lunæ cccliiij. dies habeant, remanent ad curſum anni Solarem dies xi. quos Epactas Ægyptij vocauerunt, pro eo quod ad inueniẽdam lunam per totũ

G annũ adiciantur. Solſtitiarum dies ſunt, in quibus ſol ſtat creſcenti ſpatio dierum vel nocturnum. Æquinoctiales dies ſunt, in quibus dies & nox æqualibus horarum ſpatiis euoluuntur.

De Noctibus, CAP. II.

NOx eſt ſolis abſentia, quandiu ab occaſu rurſus ad exortum recurrit. Noctem autem fieri vmbra terrarum, quam datam ad quietẽ corporis credimus, nõ ad alicuius operis officium. Duobus autem modis nox in ſcripturis accipitur, id eſt, aut tribulatio perſecutionis, aut obſcuritas cæci cordis. Nox à nocẽdo dicta, quod oculis noceat. Noctis partes ſunt ſeptem: Crepuſculum, Veſperum,

canticinium

conticinum, intempeſtum, gallicinium, crepuſculum, & matutinum. Crepuſculum dicitur, id eſt, crepuſculum quod dubium eſt: hoc eſt inter lucē & tenebras. Veſperum, oriente ſtella cui hoc nomen eſt. Conticinium, quando omnes ſilent: conticere enim ſilere eſt. Intempeſta, id eſt, importuna, quando agi nihil oportet, & omnia quieta ſunt. Gallicinium autem dictum eſt propter gallos lucis prænuncios. Crepuſculum matutinū, inter abſceſſum noctis, & diei aduentum.

De Hebdomada. CAP. III.

HEbdomada apud Græcos & Romanos ſeptem dierum curſu peragitur. Apud Hebræos autē ſeptē anni ſunt. Declarat hoc Daniel de ſeptuaginta hebdomadis, quæ ſunt anni ccclxi. in quorum fine completa eſt dei ſentētia ſubuerſione vrb. Hieruſalē, & deſtructione tēpli ſiue altaris. Hebdomada autem ſeptem feriis conſtat. Feria quoque à fando dicta, quaſi fari: eò quod in creatione mundi per ſingulos dies, dixit deus, fiat. Item quaſi à die ſabbati, qui ab initio feriat⁹ habetur. Inde dies Solis prima feria nuncupatur, quia primus eſt à feria. Itē dies lunæ proinde ſecunda feria: quia ſecundus eſt à feria: id eſt, ſabbato, qui eſt feriatus. Sic & cæteri dies tali ex numero ſumpſerunt vocabula. Apud Romanos autem hi dies à planetis, id eſt, erraticis ſtellis vocabulum acceperunt. Primum enim diem à Sole vocauerunt, qui princeps eſt omnium ſiderum, ſicut idem dies caput eſt cunctorum dierum. Secundū à luna, quæ Soli & ſplēdore & magnitudine proxima eſt, & ex eo mutuat lumen. Tertium à ſtella Martis, qui veſper vocatur. Quartum à ſtella Mercurij, quam quidam candidum circulum dicunt. Quintum à ſtella Iouis, quā Phaetōta dicunt. Sextum à Veneris ſtella, quam Luciferum aſſerunt, qui inter omnia ſidera plus lucis habet. Septimum à ſtella Saturni, quæ ſexto cælo locata, triginta annis fertur explere curſum ſuum. Proinde autem gentiles ex his ſeptem ſtellis nomina dierum dederunt, eò quòd per eoſdem aliquid ſibi effici æſtimarent, dicentes habere ex Sole ſpiritum: ex Luna, corpus: ex Mercurio, linguā & ſapientiam: ex Ioue, temperantiam: ex Venere, voluptatem: ex Saturno, tarditatē. Talis quippe extitit gentilium ſtultitia, qui ſibi finxerunt tā ridiculoſa figmenta.

De menſibus CAP. IIII.

MEnſis eſt luminis lunaris circuitus: hic redintegrat, ſiue nouat lunam. Cuius figura plęrunque huius vitę curſus intelligitur

A quæ ſuis incremētis, quaſi mēſis peragitur, ac diminutionibus certiſſimis terminatur. Mēſem autem antiqui diffinierunt. Hunc autem martium propter honorem Romuli ſic appellauerunt: quia cum Martis filium eſſe crediderunt. Aprilem verò nullo deorum ſuorum nomine, ſed de re propria, quaſi aperilē nominauerunt: eò quod tunc plurimum germinis aperiatur in florem. Inde menſem maium, pro Maia mercurij matre, quam deā ſibi propter maiores decreuerunt. Deinde Iunium à Iunone, quam ſororem vel coniugē Iouis fuiſſe teſtantur. Alij autē ſicut maium pro maioribus: ita pro minoribus Iunium vo-

B care dixerunt. Item Iulium à Iulio Cæſare: Auguſtum verò ab Octauiano Auguſto vocauerunt. Nam prius Iulius Quintilis, & Auguſtus Sextilis vocabantur. Sed eorum nomina à Cæſaribus Iulio ſiue Auguſto ſunt cōmutata. Nam September, eò quòd ſeptimus ſit à Martio, qui eſt principium veris. Simili quoq; ordine October & Nouember & December ex numero imbrium atque veris vocabulum acceperunt. Porro Ianuarium ex nomine Iani vocauerunt, ſed ſpiritaliter Ianuarius appellatur, eò quòd ianua ſit anni atque principium. Februarium autē à februis ſacris lupercorū appellauerunt. Itaque apud

C antiquos latinos decem mēſibus curſus anni computabatur. Sed Ianuarium Romani, februarium Numa Pompilius addidit, atque duodecim menſibus annum diſtinxit. Plerique autem aſſerunt Cignum Sabinorum regem prius annum in menſes diuiſiſſe, & Calendas & intercalares dies inſtituiſſe. In codicibus autē ſanctarum Scripturarum duodecim menſes fuiſſe anni & ante diluuium oſtenduntur. Sicut enim ibi legitur, Aqua autē imminuebatur vſque ad decimum mēſem. Vndecimo autē menſe, prima die mēſis apparuerunt capita montium. Sic enim tunc denumerabatur menſis, ſicut & nunc. Sed

D non quos Calendæ, ſed quos luna cæpta & finita concludit. Calendas autem à colendo dictas. Apud antiquos enim ſemper menſiū principia colebātur. Idus quoque dicti à diebus, vel à Iulio, & Nonas à nundinis. Menſes autem omnes apud latinos ex Calēdis ſumunt principia. Aqud hebræos ex lunæ naſcentis recurſu. Apud Ægyptios autem principia menſium ante Calendas quatuor, vel quinque dies pronunciantur, iuxta quod formula ſubiecta declarat.

DEhinc reuerteris ad quartum calendas Septembris, taliqueratione complentur dies ccclv. xii. mẽſiũ Ægyptiorum. Quinque dies ſuperſunt quos epagomenas vel intercalares, ſiue addititios vocauerunt. De quibus ſuperius memoratum eſt.

De concordia menſium. CAP. V.

IAnuarius cum Decembrio in horarũ mẽſura concordat. Februarius cum Nouembrio ſpatium æquale conſumat. Martius cõſentit Octobrio. Aprilis æquat Septembrio. Maius reſpõdet Auguſt. Iunius cõpar eſt Iulio

De Annis CAP. VI.

ANnus, eſt circuitus ſolis ac reditus per duodecim menſes. Cuius quidem numerus figuratiuè ſignificat omne tẽpus vitæ huius, ſicut per Eſaiam dicitur: Prædicate annũ domini acceptabilem. Quoniã non ille quo dominus prædicauit ſolus fuit acceptabilis, ſed & totum tempus, iuxta quod ait Apoſtolus: Ecce nunc tempus acceptabile. Finem denique huius anni diem iudicij adiũxit, dicens: Prædicate annum domini, & diem retributionis. Annum autem quaſi anum dici quidam putant, id eſt, circulum. Vnde & anuli dicti ſunt diminutiuè. Principium autẽ anni alij à bruma putant, vt populi Romani: alij ab ęquinoctiis vt Gręci: alij ab autumno vt Ægyptij. Annum autem ſapientes huius mundi partim ciuilem, partim naturalem, partim magnum eſſe dixerunt. Ciuilis annus eſt qui in huius aſtri recurſu per mẽſes duodecim terminatur. Annus naturalis eſt, cùm ſe luna ſoli ſupponit, vt inter orbẽ ſolis & oculos noſtros media facta, tenebras totius orbis efficiat ſolis, quod dicitur eclypſis: cuius ratio diutius obſcura fuit, ſed à Mileſio quodã philoſopho expoſita eſt. Annus magnus dicitur quando omnia ſidera certis temporibus numeriſque completis, ad ſuum locum vel ordinem reuertuntur. Quem annum antiqui xx. anno finiri vel adimpleri dixerunt. Solſtitialis annus eſt, cùm ſol expleto per omnia ſigna circuitu, in id vnde principiũ curſus ſui ſumpſit, recurrit: ipſe eſt ſolaris annus vel ciuilis, qui diebus ccclxv. peragitur. Annus lunaris cõmunis eſt, qui per xii. Lunares mẽſes decurrit, id eſt, dies cccliiij. Annꝰ Emboliſmus eſt, qui lunas 13. & dies 384. habere mõſtratur, in quo anno lõgius dies Paſchæ protẽditur. Annus biſſextilis eſt, in quo vnus dies per quadriennium ex quadrãtis ratione ſumma colligitur. Annus iubileus eſt remiſſionis, qui ſeptem annorum hebdomadibus, id eſt xlix. annis texitur, in quo iuxta legem Moyſi clangebantur tubæ, & ad omnes reuertebatur antiqua poſſeſſio. Olimpias enim eſt apud Græcos annus quartus, ab olympio agone, qui venit tranſactis annis quatuor. In cuius finem ſortitur agonis tẽpus propter quadriẽnij curſum Solis, & propterea quòd ſingulis annis trium horarum conſumptione in quadriennium dies vnus completur. Hoc tempore mittebant circum ciuitates admonere, vt non ſolùm vndique, ſed ab omni genere, omniq; ætate ſexus cõueniretur. Luſtrũ quinquẽnij tẽpus eſt apud Romanos. Dictũ autẽ

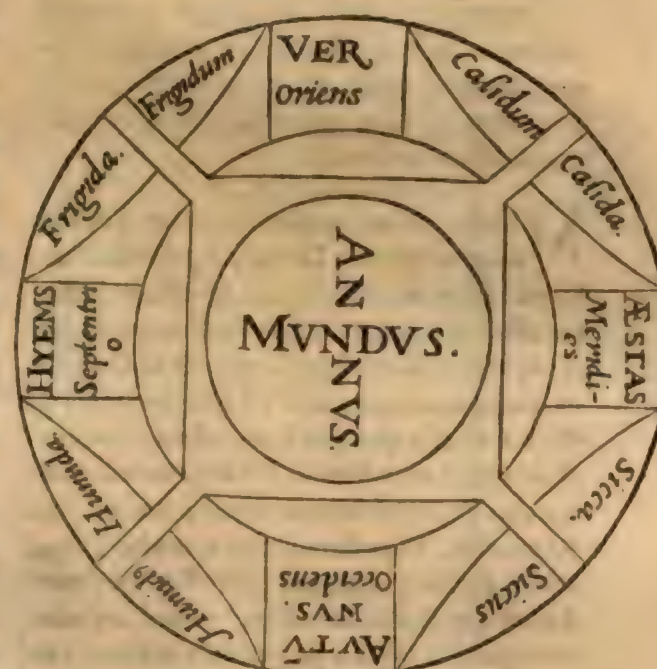
Luſtrum

Luſtrum:quia cenſus per quinquẽnium in republica agebatur:Deinde poſt actum cenſum ſacrificio facto vrbs Romana luſtrabatur. Indictiones Romani inuenerunt, quæ per ſingulos annos vſque ad quintum decimum venientes, rurſus ad primi anni principium reuoluuntur. Æra quoque Cæſaris Auguſti tẽpore poſita eſt. Dicta autem æra, ex quo orbis æs reddere profeſſus eſt Romano populo. Æra à die calendarũ ianuariarum adcreſcit. Biſſextus autem à ſexto calendas Martij vſq; ad diem pridie calendarum ianuariarum, in hunc curſu apponitur. Annus ægyptiorum ſine biſſexto habet initium calendarum Septembrium: cum biſſexto autem, à tertio calendarum ſupraſcriptarum.

De Temporibus. CAP. VII.

SIc ait Ambroſius, Tempora ſunt vices mutationũ, in quibus Sol certa curſus ſui dimenſione anni orbem diffuſa varietate diſtinguit. Tempora autem motus ſiderum ſunt. Vnde & deus cùm hæc inſtitueret, dixit Et ſint in ſigna, & tempora, & dies, & annos, id eſt, in aliquo mutabili motu: cuius aliud prius, aliud poſterius præterit, eò quod ſimul eſſe non poſſit. Tempus iuxta Hebræos integer annus eſt, ſecundum illud in Daniele: Tempus & tempora & dimidium. Per tempus annum ſignificat, per tempora duos, & per dimidium, menſes ſex. Iuxta latinos autem vnius anni quatuor tẽpora adſcribuntur, hyems, ver, æſtas, atque autumnus. Hyems eſt cùm Sol meridianis partibus immoratur, tunc & Sol longius abeſt, terráque rigeſcit gelu atque ſtringitur, & prolixiora ſunt ſpatia noctis quàm diei. Hinc cauſa oritur, vt hybernis flatibus nimia vis niuium pluuiarumq; fundatur. Ver eſt cùm Sol ex meridianis decedens partibus ſuper terram redit, & noctis ac diei exæquat tempora, & temperiẽ aëris reducit, atque fouens omnia repetendo cogit impetus, vt terra germinet, ac reſoluta ſulcis ſemina reuiuiſcant, atque omnium generũ, quæ in terris vel aquis ſunt, annuis fœtibus ſucceſsio propagetur. Æſtas eſt cum Sol in ſeptentrione ſe ſubigit & ſpatia diurna producit, noctes verò arctat & abſtringit, iſque quo magis vſu aſſiduo aëri huic copulatur atque miſcetur, eo amplius aërẽ ipſum vaporat, & humore exſiccato terram faceſcit in puluerem, & adoleſcere facit ſemina, & tanquã ſuccos viridis matureſcerẽ cogit poma ſyluarum. Tunc & quia ſolſtitiuus flagrat ardoribus, minores vmbras facit in meridianã: quoniam ex alto hunc illuminat locum. Autumnus eſt dum rurſus Sol à ſummo cæli deſcendẽs, inſtringit æſtuum magni-

A tudinem, & pauliſper relaxato ac depoſito calore præſtat temperiem, ſequenti tempeſtate ventorum & turbine procellarum, & vi fulminũ tonitruúmque ſonantium: quoniã cunctis diſtinctionibus viciſsitudines temporum iuxta priorũ diffinitiones perſtrinximus. Nũc qualiter eadem tempora naturalibus circulis ſibi inuicẽ colligãtur, expediamus. Ver quippe conſtat ex humore & igne. Aeſtas ex igne & ſiccitate. Autumnus ex ſiccitate & frigore. Hyems ex frigore & humore. Vnde etiam ſunt tempora commotionis temperamento dicta. Cuius cõmunionis hæc eſt figura.

C Quorum temporum hæc ſunt principia. Ver exoritur octauo Calendas martias, permanens diebus nonaginta ſeptem. Aeſtas incipit nono Calendas iunias, diebus nonaginta. Autumnus ſumit principium decimo Calendas Septembris, diebus nonaginta tribus. Hyems inchoat ſeptimo Calendas Decẽbris dieb⁹ nonaginta, vnde fiunt anni dies ccclxv. Hæc itaque ſecundum naturalem tẽporum differentiam. Cæterum iuxta allegoriã, hyems temporalis intelligitur tribulatio, quãdo tẽpeſtates & turbines ſeculi incũbunt. Aeſtas eſt fidei perſecutio quando doctrina per fidei ariditatem ſiccatur. Ver autem nouitas eſt fi-
D dei ſiue pax, quãdo poſt hyemis tribulationẽ tranquillitas Eccleſiæ redditur, quãdo menſis nouorũ, i. Paſcha agitur & celebratur, quãdo terra floribus, i. Eccleſia ſanctorum cœtibus decoratur. Annus itaq; ambitu ſolis & menſium explicatur. Tempora mutationum vicibus euoluuntur. Menſis lunæ incremento ſenioque conficitur. Hebdomada ſeptenario dierum numero terminatur. Dies & nox recurſantium luminum, ac tenebrarum alter-

nis vicibus reparãtur. Hora motibus quibuſdam mentis expletur.

De ſolſtitio & Aequinoctio, CAP. VII.

SOlſtitia duo ſunt. Primum hyemale octauo Calendas Ianuarij, quo Sol ſtat, & creſcunt dies. Alterum æſtiuum, octauo Calendas Iulias, quo Sol ſtat, & creſcunt noctes. His contraria duo æquinoctia ſunt: vnũ vernale, octauo Calendas Aprilis, ex quo dies creſcũt alterũ autũnale, octauo calẽdas octobris, quo dies imminuũtur. Solſtitium autem dicitur, quaſi Solis ſtatio. Æquinoctiũ verò, quod tũc dies & nox inæquitatẽ horarũ duodenarum reuertantur, coæquatis ſpatiis ſuis Solſtitium autem æſtiuum ideo lampas dicitur, eò quòd ex eo die lãpas Solis claritatẽ maiorem accipiat, caloremque nimium aduentu æſtatis infundat.

De mundo. CAP. IX.

MVndus eſt vniuerſitas omnis quæ cõſtat in cælo & terra. De quo Apoſtolus Paulus ait: Præterit enim figura huius mũdi. Secundùm autem myſticum ſenſum, mundus competẽter homo ſignificatur: quia ſicut ille ex quatuor congregatus eſt elementis: ita & iſte conſtat ex quatuor humoribus vno temperamento commixtis. Vnde & veteres hominem in communione fabricæ mundi conſtituerunt. Siquidem græcè mundus κόσμος homo autem μικρόκοσμος, id eſt, minor mundus eſt appellatus: licet & per mundum nonnunquam ſcriptura peccatores inſinuet: de quibus dictum eſt: Et mundus eum non cognouit. Formatio mundi ita demonſtratur. Nam quemadmodũ erigitur mundus in ſeptentrionalẽ plagam: ita declinatur in auſtralẽ. Caput autem & quaſi facies orientalis regio, vltima pars ſeptentrionalis. Nam partes eius quatuor ſunt. Prima pars mundi eſt orientis. Secunda meridiana. Tertia occidẽtis. Vltima verò & extrema ſeptentrionalis. De qua Virgilius ſic ait:

Quam circùm, extremæ dextra læuáque trahuntur
Cæruleæ & glacie concretæ.

Et Lucanus

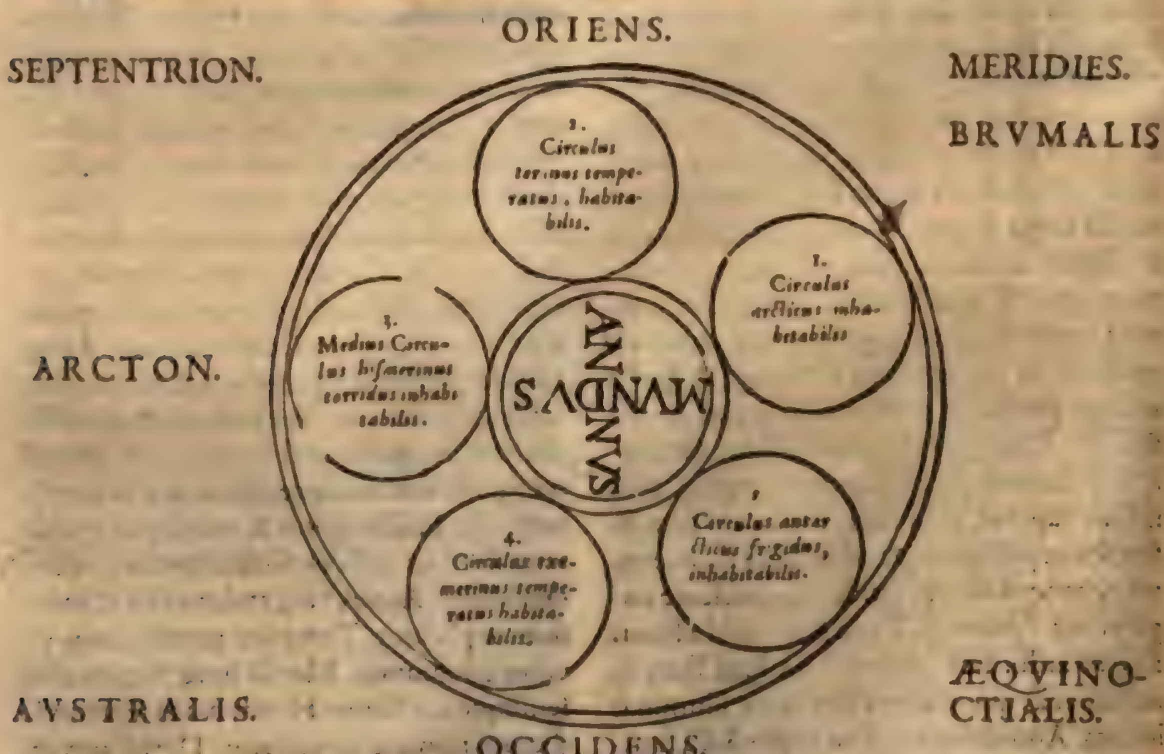
Sic pars vna iacet mundi, quam Zona niualis
Perpetuæque premunt hyemes.

De Quinque circulis. CAP. X.

IN diffinitione autem mundi circulos aiunt quinque, quos græci paralelos, id eſt, zonas vocant, in quibus diuiditur orbis terræ. Has Virgilius in georgicis oſtẽdit, dicẽs: Quinque tenẽt cælũ Zonæ. Sed fingamus eas in modũ dexterę noſtræ, vt pollex ſit circulus arcticus frigore inhabitabilis. Secundus circulus ter inus temperatus habitabilis. Medius circulus hyſmerinus torridus inhabitabilis. Quartus circulus exemerinus temperatus habitabilis. Quintus circulus antarcticus frigidus inhabitabilis. Horum primus ſeptentrionalis eſt. Secundus ſolſtitialis. Tertius æquinoctialis. Quartus hyẽmalis. Quintus auſtralis. De quibus Varro dixit,

A quinque ætherëis Zonis accingitur orbis,
Ac vaſtant imas hyemes mediáque calores:
Sic terræ extremas inter mediáſque coluntur
Quam Solis valido nunquã vis auxerat igne.

Quorum circulorum diuiſiones talis figura demonſtrat.

Sed ideo æquinoctialis circulus inhabitabilis eſt: quia Sol per medium cælum currẽs nimium iſtis locis facit feruorem: ita vt nec fruges ibi naſcãtur propter exhauſtã terram, nec homines propter nimium ardorem habitare permittantur. Ac etiam Septentrionalis

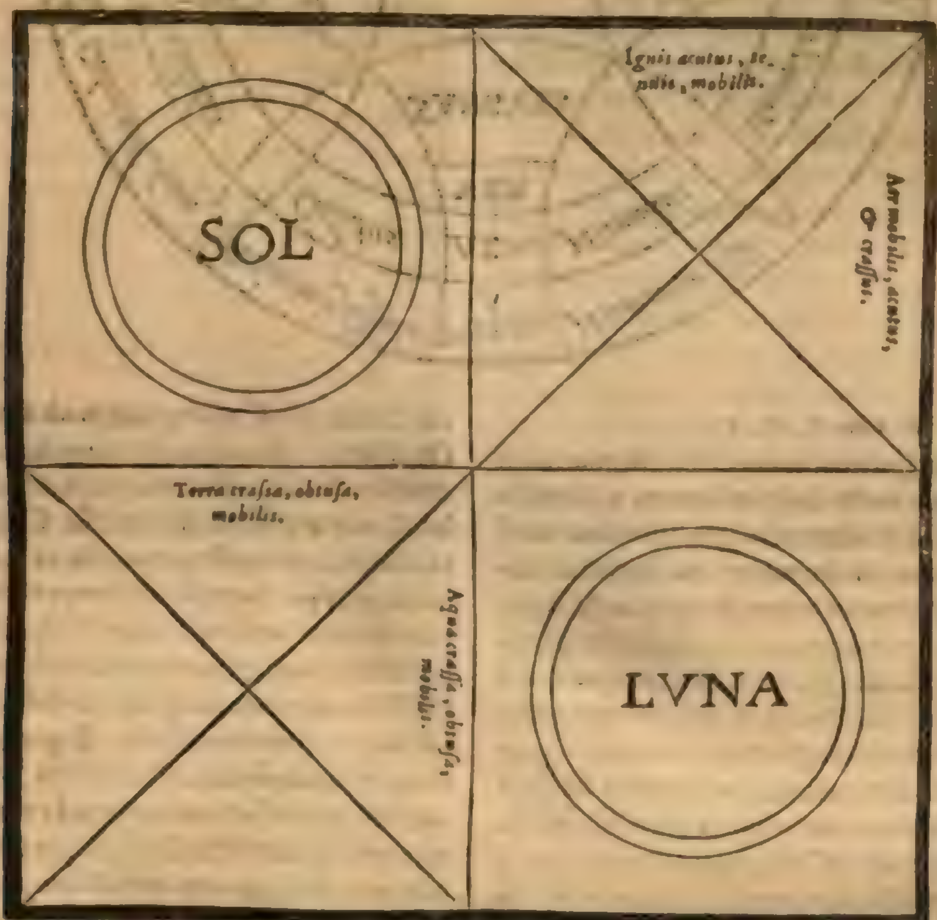
& auſtralis circuli ſibi coniuncti, idcirco non habitantur: quia à curſu Solis lõgè poſiti ſunt, nimióque cæli rigore ventorúmque gelidis flatibus cõtabeſcunt. Solſtitialis verò circulus qui in oriente inter ſeptentrionalem & æſtiuum eſt collocatus, vel iſte qui in occidente inter æſtiuum & auſtralem eſt poſitus, ideo temperati ſunt, eo quod ex vno circulo rigorem, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius:

Has inter mediamque duæ mortalibus agris,
Munere conceſſæ diuum.

Sed qui proximi ſunt æſtiuo circulo, ipſi ſunt Æthiopes nimio calore peruſti.

De partibus mundi. CAP. XI.

PArtes mundi quatuor ſunt: Ignis, aër, aqua terra. Quarum hęc eſt natura. Ignis tenuis acutus & mobilis. Aër mobilis, acutus & craſſus. Aqua craſſa, obtuſa & mobilis. terra craſſa, obtuſa, immobilis. Quæ etiam ſibi ita cõmiſcentur. Terra quidem craſſa, obtuſa & immobilis, cum aquæ craſſitudine & obtuſitate colligatur. Deinde aqua aëri craſſitudine & mobilitate coniungitur. Rurſus igni communione acutiæ mobilis colligatur. terra autem & ignis à ſe ſeparantur, ſed à duobus mediis aqua & aër iunguntur. Hęc itaque ne cõfuſa minus colligantur, ſubiecta expreſſi pictura.

CÆterum ſanctus Ambroſius eadem elemẽta per qualitates, quibus ſibi inuicem quadam naturæ communione commiſcentur, ita his verbis diſtinguit: Terra, inquit, arida & frigida eſt: aqua humida atque frigida: aër calidus atque humidus: ignis calidus atque ſiccus. Per has enim iugabiles qualitates ſic ſibi ſingulæ commiſcentur. Terra enim cum ſit arida & frigida, coniungitur aquę per cognationem qualitatis frigidæ. Rurſus aqua aeri per humorẽ: quia humidus eſt aër. Aqua vero quaſi quibuſdam duobus brachiis frigoris atque humoris, altero terram, altero aërem videtur complecti: frigido, quod terram aërẽ humido. Ipſe quoque aer medius inter duo cõpugnantia per naturam, hoc eſt, inter aquam & ignem, vtrũque illud elementum ſibi conciliat: quia aquæ humore, & igni calore coniungitur. Ignis quoque cùm ſit calidus & ſiccus calore aeri annectitur, ſiccitate autem in communionem terræ ſociantur, atque ita ſibi per hunc circuitũ, quaſi per quẽdam chorum concordi ſocietate cõueniunt. Vnde & græcè κοίνα dicuntur, quę latina elementa vocantur, eo quòd ſibi conueniunt & concinant. Quorum diſtinctam communionem ſubiecti circuli figura declarat.

De Cælo. CAP. XII.

CÆlum ſpiritualiter eccleſia eſt, quæ in huius vitæ nocte Sol ſanctorum virtutibus quaſi claritate ſiderum fulget. Pluraliter autē cæli nomine ſancti omnes intelliguntur. Siquidem per cælos etiam Prophetas & Apoſtolos accipere debemus. De quibus ſcriptum eſt: Cæli enarrant gloriam Dei: vtique quòd ipſi aduentum & mortem, ipſi quoque reſurrectionē Chriſti, & gloriam mundo annunciauerunt. De cæli autem nomine ſic dicit ſanctus Ambroſius in libris quos ſcripſit de creatione mundi: Cælū gręco nomine οὐρανὸς dicitur: apud latinos autem propterea cælum appellatur, quia impreſſa ſtellarum lumina, veluti ſigna habens, tanquam cælatum dicitur, ſicut argentum quod ſignis eminentibus refulget, cælum vocauerunt. Huius enim eſſe ſubtilem naturam etiam ſcriptura demonſtrat, dicens, quòd firmauit cælum ſicut fumū. Partes autem eius, Chous, axis, cardines connexa, poli, ſidera. Chous, quòd cælum continet. Vnde habemus: Vix complerit choum terroribus cæli. Axis, linea recta quæ per mediam pilam ſphæræ tendit. Clima, cardo vel pars cæli, vt clima orientale, & clima meridianū. Cardines, extremæ axis partes ſunt: connexa, extrema cæli: poli poſt ex cæleſtibus circulis cacumina, quibus maximè ſphęra nititur: quorum alter ad Aquilonem ſpectans bores, alter terræ opponitur auſtro notus dictus eſt. Cælum autem ab Oriente ad Occidentem, ſemel in die & nocte verti ſapientes exiſtimant. Hoc autem rotundum volubile atque ardens eſſe dixerūt. Cuius ſphęram ſuper aquas eſſe putauerūt, vt in ipſis voluatur, eiuſque incendium temperent. Sphæram autem confirmāt nec principiū habere, nec terminum, pro eo quòd rotūditatem ſui quaſi circuli vnde incipiat vel vbi deſinat facile non comprehendatur. Æqualiter enim ex omni parte fertur eſſe collecta, & ad omnia ſimiliter reſpiciens, atque ad centrum terræ æquis ſpatiis diſtincta: ipſaque ſui æqualitate ita ſtabilis, vt in ea in nulla parte declinare vndique æqualitas collecta permittat, ac nullo fulcimento ſubiecto ſuſtentatur. Cuius perfectionem ſphæræ vel circuli multis argumētationibus tractans rationabilis Plato, fabricatoris mundi opus inſinuat. Primò quòd ex linearum quinque angulis Zodiacus dictus, ex vna linea conſtat. Secūdò quod ſine initio eſt, & ſine fine. Tertiò quod à puncto efficitur de vno quod motū ex ſe habeat. Deinde quod careat iudicio angulorum, & quod in ſtellarum figuras omnes includat, & quod motum inenarrabilem habeat: ſiquidē ſex alij motus errabiles ſunt, aut à tergo dextra læuáque, ſurſum deorſum. Poſtremū, & quod neceſſitate efficiatur, & hæc linea vltra circulum duci non poſſit. Duo ſunt autem, vt diximus, axes, quibus cælum voluitur, boreas

reas

reas, quem aquilonium vocamus, hic artos, id eſt, ſeptentriones, quæ nobis ſemper apparent. Cui contrarius eſt notus, qui auſtralis dicitur. Hic eſt, qui terra, vt ait Cicero, tegitur, & à fine a Græcis nominatur. Tanta autem polus celeritate ferri dicitur, vt niſi aduerſus eius præcipitem curſum aſtra currant, mūdi ruinā faciāt. Fertur enim eius princeps volubilitas curſu temperari. Vnde Lucanus,

Syderibus quę ſola fugā moderantur olympi·
Occurruntque polo diuerſa potentia curſu.

De ſeptem planetis cæli, & eorum conuerſionibus. CAP. XIII.

AMbroſius ſanctus, in libro hexameron ſic loquitur, dicens: Legimus in Dauid: B Laudate Deum cæli cælorum. Vtrum enim vnum ſit cælum an plures, cōtentio eſt, dum aliqui multos eſſe aſſerunt: alij autem propter vnum alios eſſe negant. Philoſophi autē mundi ſeptem cælos, id eſt, planetas globorum conſono motu introduxerūt. Quorum orbibus connexa memorāt omnia, quod ſibi nexos & velut inſertos verſari retro, & è contrario cæteris motus ferri arbitrantur. Siquidem in Eccleſiaſticis libris & cæli cælorum leguntur, & Apoſtolus Paulus vſque ad tertium cælum fuiſſe intelligitur raptus. Sed de numero eorū nihil ſibi præſumat humana temeritas. Fecit autem eos Deus non informes vel cōfuſos, ſed ratione quodam ordine C ſuo diſtinctos. Nam ſuperioris circuli cælum proprio diſcretum termino, & quibuſlibet vndique ſpatiis collectum oſtendit, atque in eo virtutes ſpiritualium creaturarum conſtituit. Cuius quidem cæli naturam, artifex mūdi huius Deus aquis temperauit, ne conflagratio ſuperioris ignis inferiora elemēta ſuccenderet. Dehinc circulum inferioris cæli non vniformi ſed multiplici motu ſolidauit, nuncupans eum firmamentum propter ſuſtentationem ſuperiorum aquarum.

De aquis, quæ ſuper cælos ſunt. CAP. XIIII.

HÆc eſt Ambroſij ſententia aquas ſuper D cælos, ſapientes mundi huius aiunt eſſe non poſſe, dicentes igneum eſſe cælum, non poſſe concordari cum eo naturam aquarum. Addunt quoque, dicentes rotundum ac volubilem atque ardentem eſſe orbem cæli, & in illo volubili circuitu aquas ſtare nequaquā poſſe. Nam neceſſe eſt vt defluant & labentur, cùm de ſuperioribus ad inferiora orbis ille detorquetur, ac per hoc nequaquam eas ſtare poſſe aiunt, cùm axis cæli concito ſe motu torquens eas voluēdo effundet. Sed vt tandē inſanire deſinant, atque confuſi agnoſcāt, quia qui potuit cuncta creare ex nihilo, potuit & illam aquarum naturam gracili ſo- A liditate ſtabilire in cælo. Nam cùm & ipſi dicant volui orbem ſtellis ardentibus refulgentem, nōne diuina prouidētia neceſſariò proſpexit, vt inter orbem cæli redundarēt aquæ, quæ illa feruentis axis incendia temperarent?

De natura Solis. CAP. XV.

HÆc ſuper verba Ambroſij in libro hexameron. Solem, inquit, philophi negant calidæ eſſe naturæ, eo quod albus ſit, nō rubicūdus aut rutilis in ſpecie ignis, & ideo quod nec ignitus natura ſit: ſi quid habet caloris, fertur pro nimio motu cōuerſionis accidere. Quod ergo dicendū putat, vt nihil videatur hominis conſumere: quia calorem, qui pro humore vel minuitur vel exuritur, non habet naturalem. Sed nihil agunt, cúm iſta exponunt: quia nihil intereſt, vtrum ex natura calorem quís habeat, an ex paſſione vel ex alia cauſa. Nos autē credimus eum ſicut habere virtutem illuminandi, ita etiam vaporandi. Igneus eſt enim Sol: ignis autē & illuminat & exurit. Quidam autem dicunt Solis ignē aqua nutriri, & ex contrario elemento virtutem luminis, & vaporem accipere: vnde frequēter Solem videamus madidum atque rorantem: in quo euidēs dat iudicium, quòd elemētum aquarum ad temperiem ſui ſumpſerit. Hoc quantū ad naturam ſui pertinet. At verò iuxta ſpiritualem intelligentiam Sol Chriſtus eſt, ſicut in Malachia ſcriptum eſt: Vobis autem credētibus iuſtitiæ Sol orietur, & ſanitas in viis eius. Mixtò autem Sol intelligi dictus: quia ortus occidit ſecundum carnem, & ſecūdum ſpiritum de occaſu rurſus exortus. Itē Sol illuminat & exurit, & opaco tempore commouet ſanos, febricitātes verò flagrantia geminati caloris incēdit: ita Chriſtus credentes fide ſpiritu vegetāte illuminat, negantes ſe æterni ignis ardore terrebit.

De quantitate Solis & Lunæ. CAP. XVI.

RVrſus in eodem opere doctor idem ita teſtatur: Solis radius nulli propior, nulli lōginquior eſt. Similiter & lunę globus æqualis eſt omnibus, ſicut Sol, & Indis & Britānis, eodem momento ab vtriſque videtur, cúm oritur, nec cùm vergit in occaſum minor apparet, & orientalibus nec occidētalibus æſtimatur. Quantum diſtat, inquit, oriens ab occaſu, tantū hoc ſibi inuicem diſtat. Sed Sol à nullo diſtat, nulli præſtantior, nullique remotior eſt. Neque moueat quēquam, quod tanquam cubitalis in orbe ſuo videtur cùm oritur: ſed conſiderare oportet quantum interſit ſpatii inter Solem & terram, quod aſpectui noſtro infirmitatē, & quandam ægritudinem viſualē intundit. Hunc autē ampliorē aliquot partibus quàm terra eſſe ſapiētes de-

ſcribũt. Lunam minorem eſſe dicunt, quàm Solem. Omnia enim quæ proxima ſunt nobis, maiora videntur: longinquitate autem locorum, viſus langueſcit. Lunam ergo videmus prope nos eſſe, nec eam maiorem aſpectui noſtro quàm Solem. Ideoque cùm Sol longè ſuperius ſit quàm luna, & tamen à nobis videtur. Iã ſi prope nos acceſſit, multò maiorem futurum.

De curſu Solis. CAP. XVII.

DIcunt antiqui Aratus & Higinius, Solem per ſeipſum moueri, non cum mũdo vegetari, aut vno loco mouentem. Nam ſi fixus maneret, & neceſſe erat eodẽ loco occidere & exoriri, à quo pridie fuerat exortus: quẽadmodum cætera ſydera oriuntur & occidunt. Præterea, & ſi ita eſſet, conſequens erat dies & noctes omnes eſſe æquales, & quoniam ſpatioſus hodiernus dies eſſet, tam longus ſemper eſſet futurus. Nox quoque ſimili ratione ſemper æqualis permaneret, ſed quoniam inequales dies aſpicimus, & Solem alio loco oriturum, alio occidiſſe heſternum videamus, adeò qui diuerſis locis occidit & exoritur. Putãt philoſophi nequaquam cum mundo fixũ eſſe Solem, ſed ipſum per ſe moueri, qui poſtquam ardentem rotam oceano tinxerit, per incognitas nobis vias locũ vnde exierat, regreditur, expletoque noctis circulo rurſus de loco ſuo feſtinus erumpit obliquus, & fracta linea per auſtrum pergit ad boream, & ita ad orientem reuertitur. Hyemis autẽ temperie per plagam meridianam currit. Aeſtate verò Septentrioni vicinus eſt: ſed quãdo per auſtrum currit, vicinior terræ eſt: quãdo verò iuxta Septentrionem, ſublimis attollitur. Cui ideò deus diuerſa caſus conſtituit loca & tempora, ne dum ſemper in iiſdem moraretur locis, quotidiano ea vapore conſumeret, ſed, vt Clemens ait, diuerſos accipit curſus, quibus aëris tempe ries pro ratione temporum diſpenſetur, & ordo viciſſitudinũ præmutationumque ſeruetur. Nam dum ad ſuperiora conſcenderit, ver temperat: vbi autem ad ſummum cælum venerit, æſtiuos accedere calores. Deſcendens rurſus autumnũ temperie reddit: vbi verò ad inferiorem redierit circulum, ex glaciali compagine cæli, rigorem nobis hiberni frigoris relinquet. Ex ipſo enim ſunt horæ: ex ipſo dies cùm aſcenderit, ex ipſo etiã nox cùm occiderit: ex ipſo menſes & anni numerantur: ex ipſo viciſſitudines temporum fiunt, cùm ſit iſte miniſter bonus genitus ad viciſſitudines temporũ moderãdas. Tamen vbi ſecũdum volũtatem Dei correctio mortalibus datur, incandeſcit acrius, & vrit mundum vehemẽtioribus flã-**A** mis, ac perturbatus aër, & plaga hominum; & corruptio terris iniicitur, & lues animantibus, & peſtilens per omnia mortalibus annus videtur. Quòd autem Sol oriens per Auſtrũ, id eſt, meridianum iter habet, & decurſa auſtrali parte viſibilis vadit in locum ſuum radians. Et ad iſtar quippe Eccleſiæ fabricatus eſt hic mundus, in quo dominus Ieſus Chriſtus Sol æternus partem ſuam percurrit, vnde meridianum vocat. Aquiloni verò, id eſt, aduerſæ parti non orietur, ſicut idem cùm in iudicio venerit, dicent: Iuſtitiæ lumen non lux nobis, & Sol nõ eſt ortus nobis. Timenti-**B** bus autem dominum oritur Sol iuſtitiæ, & ſanitas in viis eius, ſicut ſcriptum eſt. Malis verò meridie nox eſt, ſicut legitur: Dum ſuſtinent ipſi lumen, factæ ſunt tenebræ: Dum ſuſtinent fulgorem, in obſcura nocte ambulauerunt.

De lumine lunæ. CAP. XVIII.

AIt ſanctus Auguſtinus in Pſalmi decimi expoſitione. Quæritur, inquit, vnde habet luna lumen. Duæ tantum opiniones traduntur, ſed quę ſit harum verior, dubium fertur quemquam ſcire poſſe. Alij namque dicunt proprium eam lumen habere, globique eius vnam partem eſſe luciſluam, aliam verò obſcuram, & dum mouetur in circulo ſuo, eandem partem qua lucet paulatim ad terras **C** cõuertit, vt videri à nobis poſſit, & ideo prius quàm corniculatio lunæ fulget. Nã & ſi formes pilam ex parte media candidam, & ex parte obſcuram, tunc eam partem quæ obſcura eſt, ſi coram oculis habeas, nihil candoris aſpicies: cùm cœperis illam candidam partem paulatim ad oculos conuertere, primũ veluti cornua candoris videbis: dehinc ſenſim creſcet, donec tota pars candens opponatur oculis, & nihil obſcurum alterius partis videatur, quam ſi denuo paulatim cõuerteris incipit obſcuritas apparere, & candor minui donec iterum ad cornua redeat, ac ſi totus candor ab oculis auertatur, & ſola iterum **D** obſcura pars poſſit videri. Quod fieri dicunt, cùm lumen lunæ videtur creſcere vſque ad quintam decimam, & rurſus vſque ad triceſimam minui, & redire ad cornua, donec penitus nihil in ea lucis appareat. At contra alij dicunt lunam non ſuo fulgere lumine, ſed à Sole accipere lumen. Sol enim loco ſuperior eſt. Hinc euenit, vt quando ſub illo eſt, parte ſuperiori luceat, inferiore verò quam habet ad terras, obſcurata ſit. Cùm vero ab illo diſcedere cæperit, illuſtretur & à parte quã habet ad terram, incipiens à cornibus. Sicque paulatim Sole lõgius diſcedẽte pars omnis ſubterior illuminatur donec efficiatur quin-

tadecima luna: Poſt dimidium autẽ menſem cũ cœperit ex alio ſemicirculo propinquare Soli, quantò magis ſuperiore parte illuſtratur, tantò magis ab ea parte qua terras auertit non poteſt excipere radios Solis, & propterea videtur decreſcere. Illud certè manifeſtum eſt, & cuilibet aduertenti facilè cognitum, quòd luna non augeatur ad oculos noſtros, niſi à Sole recedendo, neque minuatur, niſi ad Solem ex parte alia propinquando. Ab illo ergo incipit lumen, & cũ ſub illo eſt, ſemper exigua eſt: cùm verò ab illo longius abceſſerit, fit ampla, ſuóque ambitu eſt plena. Si enim ſuo lumine vteretur, neceſſe erat ſemper eam eſſe æqualem, nec die XXX. exilẽ fieri: & ſi ſuo lumine vteretur, huius nunquã eclypſis fieret. Cæterum quantùm ad intellectum pertinet myſticum, luna huius mundi ſpeciem tenet: quia ſicut iſta menſtruis complexionibus deficit, ita mũdus ad conflationẽ temporum currens quotidianis defectibus cadit. Luna quippe elementi ſui varietate diuerſis curſibus deſinit vt creſcat, creſcit vt deſinat. Sed ideo alternis vicibus commutationẽ ſideris repræſentat, vt doceat homines ex ortu morituros, & ex morte victuros: atque ideo cùm ſeneſcit, mortem corporum prodit: cùm augetur, æternitatem indicat animarum. Nonnunquam verò eadem luna etiam Eccleſia accipitur, pro eo quòd ſicut iſta à Sole, ſic Eccleſia à Chriſto illuminatur. Sicut enim luna deficit atque creſcit: ita Eccleſia defectus habet & ortus. Frequẽter enim defectibus ſuis creuit, & his meruit ampliari, dum perſecutionibus minuitur, & confeſſorum martyrio coronatur. Item ſicut luna natura eſt roris, & dux humentium herbarũ: ita Eccleſia baptiſmi & prædicationum. Et quemadmodũ luna creſcente, creſcũt omnes fructus, atque ea minuente, minuuntur: non aliter intelligimus & Eccleſiã, in cuius incremento proficimus cum ipſa. Cùm verò perſecutionem patitur & minuitur, & nos cum ipſa patimur & minuimur. Item ſicut ſeptem formas habet luna, ſic tot claritates meritorũ Eccleſia. Primam enim figuram bicornem habet. Secundam ſectilem. Tertiam dimidiam. Quartam figuram plenam habet. Quintam iterum dimidiam ex maiore: Sextam iterum ſectilem, Septimam bicornem. Eodem conſtat numero etiam diſtributio chariſmatum, quæ per Spiritum ſanctum toti Eccleſiæ conferuntur. Septima autem ſemis, & viceſima ſecunda ſemis, in ſui orbe media eſt. Cæteræ proportionales ſunt.

A

De Lunæ curſu. CAP. XIX.

LVnam per alios ortus & occaſus Higinus ait neceſſe eſt moueri, non ſtare, ideoque facilius quam de ſolis luce intelligitur: quia cum à ſole accipiat lumen, & ita nobis lucere videatur, non eſt dubium eandem moueri potius quàm ſtare. Terris autem vicina luna breui orbe conuertitur, & iter quod Sol in diebus ccclxv. peragit, iſta per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui menſes, in lunæ, annos verò in Solis curſu poſuerunt. Itaque luna per trecentos dies duodenis vicibus curſum perficiens, conſummat annum ſecundũ Hebræos, aliquibus diebus adiectis. Secundùm Romanos, biſſextus ſemel in quadriennio
B
vnius diei adiectione celebratur. Cuius etiam augmentis detrimentiſque mira quadam prouidentiæ arte, omne quod gignitur, alitur atque creſcit. Nam & defectum eius compatiuntur elemẽta, & proceſſu eius quæ fuerint exinanita cumulantur, vt animãtium cerebrum maritimorum, ſicuti & auium, oſtreæque in augmento lunæ pleniores reperiri feruntur.

De eclypſi Solis. CAP XX.

SOlem ſapientes dicunt altius currere: lunã autem proximam eſſe terræ. Hæc ergo dũ deorſum ad idem ſignum vel lineam, qua Sol
C
vehitur, peruenerit, obiicit ſe Soli, & tenebras totius orbis efficit. Quod tantum inter menſtrua cõtingit. Nam tunc luna in eadem parte ſigni, qua Sol vehitur, ideoque fit illi proxima, & oppoſitione ſui obſcurari ab oculis noſtris lumine videtur: veluti ſi aliquis oculis manũ expanſam opponat, quãtò magis id fecerit, eò minus illa videri poterit: quantò autem procul diſceſſerit, eò magis illa poterit apparere. Simili itaque ratione cùm ad Solis locum vel lineam Luna peruenerit, tunc proxima ei eſſe videtur, & radios eius ita coram oculis obſcurare, vt lumen non poſſit eiicere. Cùm autem luna ab eo loco diſceſſerit, tunc
D
Sol lumẽ ad oculos noſtros tranſmittit. Quapropter ita Soli obiicitur Luna, ſicut lunæ opponitur terra: quæ inquam lumina cùm ad terras nõ perueniunt, defeciſſe dicuntur. Alij autẽ dicũt defectũ Solis fieri, ſi foramẽ aeris quo Sol radios fundit aliquo ſpiritu contrahatur ſiue obturetur. Hoc philoſophi ſapientes mũdi. Cæterũ doctores noſtri myſticè huius eclypſis myſterium in Chriſto dixerunt eſſe completum, tunc cùm interrupto æterni ſyderis curſu inſolito, turbata ordinem ſuũ elementa perdiderunt, cùm ſacrilegę factũ coniurationis Sol iſte verus horreſcens, inſertis in

populo Iudaico errorũ tenebris, paululũ ſemetipſum per mortem abſcõdit, ac de cruce depoſitus, ſeſe in ſepulchro abſcõditus obſcurauit, donec tertia die auguſtior ſolito huic mundo, id eſt, gentibus claritatis ſuæ potentiam præſentaret: ac ſicut Sol in virtute ſua refulgens, tenebras operti diei illuminaret.

De luna curſu CAP. XXI.

LVna non deficit, ſed obũbratur, nec diminutionẽ ſentit corporis, ſed obiectu obũbrãtis terræ caſum patitur luminis. Hãc enim philoſophus non habere lumen proprium, ſed eandẽ à Sole illuminari defendit: & quia ea dimenſione diſtat à Sole, vt per mediam terram ſi quid directum traiiciatur, contingere poſſit Solem ſub terram, lunam autem ſupra terram: & quia vſque ad lunarẽ circulũ vmbra terræ extenditur, adeò euenit nonnũquã, vt Solis radij obiiciente ſe mole terrę vel vmbra, ad eam non perueniant. Patitur autẽ hæc quintadecima luna euſque quamdiu centrum atque vmbra obſtantis terræ exeat, videatque Solem, vel à Sole videatur. Conſtat ergo lunam ex Solis radiis lumen accipere, & dum obiectu terræ Solem non aſpexerit, tunc lumen amittere. Nam dicunt hiſtorici omnem terram montibus claudi, quorũ vmbra fertur luna ſubito non apparere. Vnde Lucanus:

Iam Phœbe totum fratri cùm redderet orbẽ,
Terrarum ſubita percuſſa expalluit vmbra.

Figuraliter autem per lunæ defectum Eccleſiæ perſecutiones intelliguntur, quando martyrum cędibus & effuſione ſanguinis tanquã illo defectu & obſcuratione, quaſi cruentam faciam luna oſtendere videtur, & à nomine Chriſtiano terreanrur infirmi. Sed ſicut iſta poſt defectum perſpicua illuſtratione clareſcit, adeo vt nihil detrimenti ſenſiſſe videatur: ita Eccleſia, poſtquã per martyrum confeſſionem ſuum pro chriſto ſanguinem fuderit, maiore fidei claritate latius refulget, atque inſigniori lumine decorata ſemetipſam latius in toto orbe diffundit.

De curſu ſtellarum. CAP. XXII.

STellæ quidẽ cum mundo vertuntur ſtante mundo ſtellę vagæ ferũtur, exceptis his quę planetę vocãtur, i. errantes, quæ vagis mouentur ordinibus. Cæteræ quæ aplanes appellãtur, vno loco fixæ cum mundo voluũtur. Ideo autẽ planetę, i. errantes dicuntur, quia per totum mũdum vario motu diſcurrunt. Partibus autem diuerſis inter ſe mouentur ſidera. Nam quædam ſuperius, quædam inferius currunt. Inde & illa quę terris propinquiora ſunt, quaſi maiora nobis videntur, quã ea quæ circum

E cælum voluuntur. Longinquitate enim locorũ viſus langueſcit. Hinc accidit vt interuallo longè inter ſe diſtantiũ circulorum, alia celerius, alia tardius ad curſus ſui exordiũ reuertãtur. Nam quædam ſidera celerius exorta, ſerius occidere exiſtimantur: quædam etiam tardius cæteris exorta, citius ad occaſum perueniunt. Quædam verò pariter oriuntur, nõ ſimul occidunt. Omnia autem ſuo tempore ad curſum proprium reuertuntur. Radiis autem Solis præpedita ſidera aut anomala fiunt aut retrograda, aut ſtationaria. Iuxta quod & poeta meminit, dicens:

F Sol tempora diuidit, atque
Mutat nocte diem, radiiſque potẽtibus aſtra
Ire vetat, curſuſque vagos ſtatione moratur.

De poſitione ſeptem ſtellarum errantium. CAP. XXIII.

IN ambitu quippe ſeptem cæleſtium orbiũ, primũ in inferioris ſphæræ circulo luna eſt cõſtituta. Ideò proxima terris, vt nocte nobis facilius lumẽ exhibeat. Dehinc ſecundo circulo Mercurij ſtella collocata, Soli celeritate par: ſed vi quadam, vt philoſophi dicunt, cõtraria. Tertio circulo luciferi circũuectio eſt, quæ inde à gentilibus Venus eſt dicta, quod inter quinque ſtellas plus lucis habeat. Nam vt prædiximus, quemadmodum Sol & luna, ita & hæc vmbrã facit. Quarto circulo Solis
G curſus eſt collocatus, qui proinde, quia omnibus eſt lucidior, medius eſt conſtitutus, vt tam ſuperioribus quàm inferioribus lucem præſtet. Ratione autem diuina ſic conſtitutus eſt, quia pręclara omnia in medio eſſe debẽt. Porro quinto circulo veſper ſidus dicitur collocatum: quam illi Marti aſſignant. Sexto Phaetontis ſtellã, quam Iouis appellant. Iam ſummo cælo, id eſt, in mundi vertice, ſtella Saturni eſt poſita, quæ quidem dum ſummũ cælum teneat, ſublimiorque ſit omnibus, natura tamen eius frigida fertur, approbante Virgilio:

Frigida Saturni ſeſe quò ſtella receptat.

H Hæc autem ſidera errantia appellantur, non quod ipſa errent, ſed quod nos errantes faciant: quæ ſidera græcè planetæ dicuntur. In Sole enim & luna omnibus notitia eſt ortus & occaſus, adeòque Sol & luna diuerſo curſu vehuntur. Iſtæ verò retrogradũtur vel anomala efficiuntur, id eſt, quando particulas addunt & detrahunt retrogradi dicuntur: ſtationem autem faciunt, quando ſtant. Anni autẽ ſingularum ſtellarum hi ſunt, qui in ſphæra ſubiecta continentur. Quibus peractis ad reuerſionem circuli ſui iiſdem ſignis & partibus veniunt. Nam luna XIX. annis

fertur

fertur explere curſum ſuum. Mercurius annis XXIII. Lucifer annis IX. Sol annis XXVIII. Veſper annis XV. Phaëton annis XII. Saturnus annis XXX. Quorum orbium atque ſtellarum poſitionem ſubdita demonſtrat figura.

De lumine ſtellarum. CAP. XXIIII.

STellas non habere proprium lumen, ſed à Sole illuminari dicũtur, nec eas vnquã de cęlo abſcedere, ſed veniẽte Sole cælari. Omnia enim ſidera obſcurantur ſole oriente, nec cadunt. Nam dum Sol ortus ſui ſigna præmiſerit, omnes ſtellarum ignes ſub eius luminis fulgore euaneſcunt, ita vt præter Solis ignem nullus ſideris ſplendor videatur. Hinc igitur & Sol appellatur, eò quòd ſolus appareat obſcuratis cũctis ſideribus. Nec mirum hoc de Sole, cùm etiam plena luna, & tota nocte fulgẽte, plæraque aſtra non luceant. Eſſe autem etiã per diẽ in cęlo ſtellas probat Solis eclypſis, quòd quando Sol obiecto orbe lunæ fuerit obſcuratus, clariora in cælo videãtur aſtra. Stellæ autem ſecundùm myſticum ſenſum ſancti viri intelliguntur. De quibus dictũ eſt: Qui numerat multitudinẽ ſtellarum. Sicut enim omnes ſtellæ à Sole illuminantur: ita ſancti à Chriſto gloria cæleſtis regni glorificãtur. Et ſicut prę fulgore Solis, & vi maxima luminis eiuſdem ſidera obtunduntur: ita & omnis ſplendor ſanctorum in comparatione gloriæ Chriſti quodammodo obſcuratur. Et quemadmodum ſtellæ ſibi differũt claritate: ita iuſtorum diuerſitas meritorum diſcretione.

De lapſu ſtellarum. CAP. XXV.

FAlſa autẽ opinio & vulgaris eſt nocte ſtellas cadere per cælum, portarique ventis, vagique lumen ſideris imitari: ſtellas autem immobiles fixaſque permanere in cęlo. Nam illud quod ait Poëta:

Sæpe etiam ſtellas vento impendẽte videbis
Præcipites cælo labi, noctiſque per vmbras
Flammarũ longos à tergo albeſcere tractus.

Et iterum:

Lapſa per altum
Aëre diſperſo trahere candentia ſulcos
Sydera, & ſummis etiam quæ fixa tenentur
Aſtra polis.

Sed hi poëtæ voluntariè ad opinionem vulgi ſe contulerunt. Cæterum philoſophi, quibus curæ eſt mundi quærere rationẽ, illa aſſerunt quæ ſuperius memorata ſunt.

De nominibus aſtrorum. CAP. XXVI.

LEgitur in Iob, dicente domino, Nunquid coniungere vales micãtes ſtellas Plyades, & gyrum Arturi poteris diſſipare? Nunquid

producit luciferum in tempore ſuo,& veſperum ſuper filios terræ cōſurgere facit. Et iterū alibi: Qui facit Arturū & Orionē & Hyadas. Hæc nomina ſtellarū dum in ſcripturis legimus, vanis deliramentis aſcenſum non præbeamus, qui falſis opinionibus vocabula iſta in aſtris ex auium nominibus vel aliarum creaturarū vocabulis impoſuerunt. Nō enim ſtellarum gentilium ſapientes nomina ſicut & dierum indiderunt. Quod verò eiſdē nominibus ſacra vtitur ſcriptura, non eorum idcirco vanas approbat fabulas, ſed faciens ex rebus viſibilibus inuiſibiliū rerum figuras, ea nomina pro cognitione ponūtur, quæ late ſunt cognita, vt quicquid incognitū ſignificat facilius per id quod eſt cognitū humanis ſenſibus innoteſcat. Arturus eſt ille, quem latini Septentrionem dicunt, qui ſeptē ſtellarum radijs fulgens, in ſeipſo reuolutus rotarum plauſtrū vocatur: quia in modū vehiculi voluitur, & modò tres ad ſumma eleuat, modò quatuor inclinat. Hic autē in cęli axe conſtitutus ſemper verſatur, & nunquam mergitur. Sed dū in ſeipſo voluitur & nox finitur. Per hunc Arturum, id eſt Septentrionem, Eccleſiam ſeptenaria virtute fulgentem intelligimus. Nam ſicut in axe cæli Arturus ſemper inclinatur, ruſumque erigitur, ita & eccleſia diuerſis quidē aduerſitatibus humiliatur, ſed mox cōſurgēs ſpe & virtutibus eleuatur: & ſicut ex tribus & quatuor Septētrio efficitur: ita Eccleſia ex fide trinitatis & operationibus quatuor virtutū principaliū cōſummatur. Fide enim & operibus homo iuſtificatur. Bootes ſtella eſt, quæ plauſtrū, id eſt, ſeptentrionem ſequitur, qui etiam ab antiquis Artophylax dicitur, ſiue minor arctos. Vnde & quidam eam ſeptentrionem dixerunt. Hūc ſpectant præcipuè qui nauigare noſcuntur. De qua Lucanus:

Velox vbi nocte Bootes:

quæ cum orta fuerit, cito facit occaſum.

Plyades ſunt multæ iuges ſtellæ, quas etiam Botrum appellamus à ſimilitudine ſtellarum. Nam & ipſæ ſeptem eſſe dicuntur, licet amplius quàm ſex nullus conſpicere poteſt. Hæc ab oriente ſurgunt, & appropinquāte diei claritate ſtellarum eius ordo diſtēditur. Plyades autem ex pluralitate Græci ἀποτὸ πλιστον appellant. Has latini Virgilias appellauerunt, eò quòd vere oriantur, & eò magis cæteris prædicātur, quòd his exoriētibus æſtas ſignificatur, occidentibus hyems oſtēditur, quod aliis penitus non eſt traditum ſignis. His autem ſtellis ab eo quòd ſeptem ſunt, & ſplēdidè micant, ſancti omnes ſeptiformi ſpiritus virtute fulgentes ſignificantur: ab eo autem quòd

E ſibi vicinantur, ſed non ſe contingant, charitate proximos & tēpore diuiſos dei prædicatores oſtendunt. Orion ſtella eſt. Hic autem Orion gladius dictus eſt. Vnde etiam eum Latini iugulum vocant, ſidus vt videtur armatum & ſtellarū luce terribile, quod ignorare magnæ difficultatis eſt, adeóque quamuis rudes oculos, tamen præ fulgoris ſplendore in ſeipſo rapit. Hi quippe Oriones in ipſo pōdere tempore hyemali exoriuntur, ſuoque ortu imbres & tempeſtates excitant, & maria terráſque perturbant. Oriones autem ſignant martyres. Nam ſicut iſti naſcuntur in cęlo tempore hyemis: ita in Eccleſia martires procedunt tempore perſecutionis. Procedē-
F tibus Orionibus mare turbatur & terra: obortis verò martyribus terrenorū & infidelium corda tempeſtate iactantur. Lucifer ſtella nitens, quæ omnium maxima & clarior eſſe videtur. Nam quemadmodum Sol & luna, ita hæc vmbram facit. Iſta igitur orientem Solē præcedit, atque manè nuncians tenebras noctis lumine ſui fulgoris aſpergit. Cuius figura eſt Chriſtus, qui velut Lucifer per incarnationis myſterium producitur: per quem lux fidei tanquam dies ſecutura monſtretur. Lucifer autem bipartitus eſt, ſicut pars ſancta, ſicut dominus in Apocalypſi de ſe & Eccleſia dicit, Ego ſum genus & radix Dauid, ſtella
G ſplēdida & matutina. Item: Qui vincit, dabo ei ſtellam matutinā. Pars autem alia Luciferi diabolus eſſe dignoſcitur. De quo ſcriptum eſt: Quomodo cecidiſti Lucifer, qui mane oriebaris, & qui etiā in cęlo ſuper ſtellas dicit ſe ſedem poſiturum, & cadens de cælo conſtringitur. Veſperus eſt ſtella occidentalis noctem ducens. Hic Solem occidentem ſequitur, & tenebras ſuccedentes præcedit. Hic autem Antichriſti exprimit typum, qui tāquā veſper, conſurgit, vt ait Iob, ſuper filios terræ, vt cæcæ noctis ſucceſſu carnalium corda efficit. Quod ideo auctore Deo fit, quia pro infidelitate præcedenti, qua renuerunt Chri-
H ſto credere, Antichriſtum ſuſcipere meruerunt. Cometes ſtella eſt, quæ velut comas ex ſe fundit. Hæc cùm naſcitur aut regis mutationem fertur oſtendere, aut bella, aut peſtilentias ſurgere. De qua Prudentius ait: Triſtis cometa intercedit. Et lucanus:

Et terris mutantem regna cometem.

Genethliaci autē omnes ſtellas erraticas quibuſdam temporibus cometas fieri dicunt, & prout cuique ſunt motus ita ſecunda vel aduerſa portendere. Syrius ſtella eſt, quam vulgò Canem appellant. Syrius quippe appellata propter flammæ candorem quòd eiuſmodi ſit, & præ cæteris lucere videatur.

Hæc

Hæc oriens mundum ardoris nimio calore incendit, & æſtu ſuo fructus exurit. Interdum & morbo afficit corpora, corrumpens flagrantia ignis. Ab hac enim ſtella dies caniculares vocantur, quoniam hi plus flagrant ardoribus, quàm totius æſtatis tempus.

Vtrum ſidera animam habeant.
CAP. XXVII.

SOlet autem quæri, vt ait ſanctus Auguſtinus, vtrum Sol & Luna & aliæ ſtellæ corpora ſola ſint, an habeãt rectores quoſdã ſpiritus ſuos, & ſi habent, vtrum ab eis & vitaliter inſpirentur, ſicut animãtur canes per animas animalium, an ſola ſine vlla commixtione præſentia & dum motus alicuius corporis ſine anima eſſe non poterit. Stellæ quæ cum tanto ordine ac tanta ratione mouentur, vt in nullo prorſus aliquando caſus earum impediantur, non facile comprehendi poteſt. Salomon autem cùm diceret de ſole generans generando vadet ſpiritus, & in circulos ſuos reuertetur. Oſtendit ipſum Solem ſpiritum eſſe, & quòd animal ſit & ſpirat & vegetat, & anulos orbes ſuos curſu expleat, ſicut & poëta ait, Interea magnum Sol ciclum voluitur annum. Et alibi, Lunæ lucentem globum titaniáque aſtra ſpiritus intus alit.

De Nocte. CAP. XXVIII.

AMbroſium in libro exhameron legi dicentem: Quæritur qualiter ſpatiũ aëris occupet vmbra terræ efficiens nobis noctem cùm Sol recedit à nobis, diémque obducit, cùm interiora axis ſeptentrionalis illuminat. Omne enim corpus vmbram facit: & naturaliter vmbra corpori adhæret, adeo vt etiam pictores vmbras corporum poſtquam pinxerint, nituntur exprimere. Id quod artis aſſerunt non intromittere vim naturę. Ergo ſic in die cùm à parte Solis aliquod corpus hominis vel arboris occurrerit ex ea parte qua lumẽ repercutitur, vmbra ſubſiſtit: ſic cùm recedente die Sol ad locum peruenerit vbi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis ſeparatur. Sicque terræ obiectu à ſeptẽtrionali parte obumbratur aer, adeo, vt nobis noctem efficiat hæc ipſa vmbra terrarum.

De Tonitru. CAP. XXIX.

TOnitrua autem ex fragore nubiũ generãtur. Concrepitus enim intra ſinum nubium ventorum ſpiritus verſatur, & virtutis ſuæ mobilitate in quamlibet partem erumpit, magno concrepat murmure, & in more exilientium de ſtabulis quadrigarum ſonus fragoris eius ad aures noſtras emittitur. Ait autem tonitruũ diuinæ vocis ſuperna eſt increpatio, ſiue clara prædicatio ſanctorum A per orbem terrarum in auribus fidelium perſtrepit, per quod poſſit ſuã admonitus agnoſcere culpam.

De Fulminibus CAP. XXX.

AIunt naturalium ſcrutatores cauſarum, quod ex colliſione atque attritu nubium fulgura generentur ad inſtar ſilicum duriorũ quos cùm expulſeris inuicem ſibi medius ex his ignis elabitur, vel quemadmodum ſi lignum ligno teras ignem emittit Vnde & Papinius: Fulguráque attritis quotiens micuere procellis. Hac itaque ratione cùm nubila inuicem in ſe fuerint colliſa, illico fulmine mittũtur. Dehinc ſequuntur tonitrua: quæ licet ſonitu tardiora ſunt, præcedenti concur- B ſu luminis claritate, pariter tamẽ cum fulgore emittuntur. Sed eorũ ſonitus tardius penetrat aures quàm oculos ſplendor fulgoris ad inſtar ſecuris arborem procul cædentis: cuius quidem ante cernis leuatum, quàm ad aures perueniat ſonitus. Ergo nubium attritu fulmina naſcuntur. Nunquam enim ſereno cælo fulgura micuerunt. Vnde & Virgilius: Non alius cælo ceciderunt palam ſereno

Fulgura. Fit enim fulmen, nubo, imbre & vento. Nam cùm ventus in nubibus vehemẽtius ſit, incaleſcit vt incendatur. Dehinc vt prædictum eſt, fulgura & tonitrua ſimul exprimũtur. Sed illud clerius videtur quod cla- C rum eſt. Hoc autem tardius ad aures peruenit. Poſt fulminis autem iactum ventorum eorum per violentiam, ſicque furorem tempeſtatis, quam in nubibus concluſi agebant exeuntes ad terras emittunt. Lucretius fulmina ex minutis ſeminibus cõſtare, adeo penetrabilem eſſe vbicunque fulmen ceciderit fulgoris ardorem emittit. Virgilius: Et latè circum loca fulgure fumant. & Lucanus: Æneóque nocens fumabit fulgure fenum. In fulminibus ſanctorum accipiuntur miracula, claritate ſingulorum ac virtutum micantia, atque ad intima cordis peruenientia. Sublimia loca amplius ſentire dicuntur ven- D torum vel fulminis iniuriam quàm humilior terra. Vnde & Horatius

Feriúntque ſummos fulgura montes.

Nimis autem excelſiora loca tempeſtatibus eſſe ſecura, vt olympus, qui celſitudine ſua nec impetus ventorum, nec fulminum ictus ſentit, quia nubes excedit.

De Arcu. CAP. XXXI.

CLemẽs Romanus Antiſtes & martyr ita ſcribit: Arcus enim in aëre ex imagine Solis hoc modo formatur. Dum enim Sol in nubibus rareſcẽtibus ex aduerſo refulſerit, radios ſuos directa linea humori nubilo trans-

fundens impreſſerit, fit repercuſſio ſplendo-
ris eius in nubibus, è quibus fulgor emicans
arcus ſpeciem format. Sicut enim impreſſa
cera anuli imaginẽ exprimit: ſic nubes è con-
tra ex rotunditate Solis figuram ſumentes or-
bes efficiunt, & arcus effigiem fingunt. Ap-
paret autem hic non ſemper, ſed cùm rareſ-
cunt nubila cæli. Nam rurſus cùm in ſe coe-
unt nubes atque denſantur, confeſtim arcus
formatus ſoluitur. In nubium enim denſitate
arcus aerem in perfecto gyro complectitur.
Denique ſine Sole & nubibus nunquam ap-
paret arcus, quia ex ipſis radiis Solis ſpecies
eius formatur. Quadricolor enim eſt, & ex
omnibus elemẽtis in ſe rapit ſpecies. De cæ-
lo enim trahit igneum colorem: de aquis pur
pureum, de aere album, de terris colligit ni-
grum. Hic autem arcus pro eo quod à Sole
reſplendet, in nubibus, Chriſti gloriam indi-
cat in prophetis ac doctoribus refulgentem.
Alij ex duobus coloribus, id eſt, aquoſo:
igneo, duo iudicia ſignificari dixerunt. Vnũ
pro quo dudum impijperierunt in diluuium:
alterum per quod poſtmodũ peccatores cre-
mandi ſunt in infernis.

De Nubibus, CAP. xxxij.

NOtandum eſt ex libro Iob, quod cogitur
aër iſte viſibilis vt conglobetur: conglo-
batus verò in nubes vertitur. Sic ipſe dicit: Su-
bito aër cogitur in nubibus, & ventus tranſiẽs
fugabit eas. Et Virgil. Conſurgunt venti, atq;
in nubibus cogitur aër. Nubes autem ſancti
prędicatores intelligũtur, qui verbi diuini plu
uiã credẽtibus fundũt. Aër autẽ iſte & tenuis
vacuas hominum mẽtes vagáſque ſignificat,
qui cum dẽſatus in nubes vertitur, quia colle-
ctione ab inani vanitate infidelium mẽtes fi-
de ſolidantur. Et ſicut ex nube inani fiunt nu-
bes pluuiales: ſic ad fidem de mundi vanitate
colliguntur ſancti prædicatores. Nubes autẽ
dictæ, quod vultus ſuos velent. Vnde & Ne-
ptunus quòd nube & mari terram negat.

De Pluuiis, CAP. xxxiij.

LEgi in Amos propheta: Qui vocat aquas
maris, & effundit eas ſuper faciem terræ.
Aqua enim amariſſima maris vapore ſubtili
calore aereo ſuſpenſæ, inſtar medicinalis cu-
curbitæ quæ calore ſuperioris circuli humo-
rem & ſanguinem ſurſum trahit. Huiuſmodi
namque ratione aquæ maris per tenuiſſimos
vapores in aere ſuſpenſę paulatim cõcreſcũt
ibique igne Solis decoctæ in dulcem prolu-
uialem ſaporem vertuntur. Dehinc graue-
ſcente nube modo vi expreſſæ ventorũ, mo-
do Solis calore diſſolutæ, in terræ faciem ſper
gũtur. A nubibus ergo rapiuntur aquę maris
& iterum ab ipſis redduntur in terris, & ſicut
E diximus, vt dulces poſſunt eſſe pluuiæ, cogũ-
tur igne Solis. Alij autem dicunt non tantũ-
modo aquis maris nubes excreſcere, ſed etiã
exhalatis terrę vaporibus, nebulas adoleſcere
quibus dẽſatis, coactiſque nubes altius ſurge-
re. Atque iiſdem labẽtibus pluuias effundere.
Nubes autem, vt prędiximus, Apoſtoli ſignã-
tur atque doctores. Pluuiæ ergo nubium elo-
quia ſunt Apoſtolorũ, qui quaſi guttatim, id
eſt, ſenſualiter veniunt, ſed abundantius do-
ctrinæ fœcunditatem infundunt.

De Niue, CAP. xxxiiij.

AIt Ambroſius, quòd plærumque glaciali-
bus ventorum flatibus rigentes aquæ ſoli-
F dantur in niuem, & erupto aere nix funditur.

De Grandine, CAP. xxxv.

SImili quoque ratione grandinum coagu-
latio fit. Aquæ enim niuium rigore vento-
rum ſtringuntur in glaciem atque dureſcunt
Dehinc glacies ipſa partim frigore vẽtorum
comminuitur in fragmine: partim ſol vapore
reſoluto fruſtatim ad terras elabitur. Quod
autem rotunda videtur, hoc Solis calor efficit
& mora refrenantis aeris dum per longum
ſpatium à nubibus vſque ad terras decurrũt:
figuraliter namque grando perfidiæ duritia
eſt torpore malitiæ frigida. nix autẽ homines
increduli ſunt frigidiſſimi atque pigri, & in-
G fimæ torpore mẽtis depreſſi. Item alio intel-
lectu niues ſunt homines dilectione frigẽtes,
qui etſi exiſtant candidi puritate baptiſmatis
non feruent ſpiritu charitatis.

De Ventis, CAP. xxxvi.

VEntus eſt aer commotus & agitatus ap-
probante Lucretio. Ventus enim fit agi-
tando percuſſus aer. Quod etiam in loco trã-
quilliſſimo, & ab omnibus vẽtis quieto bre-
ui flabello approbari poteſt, quo & muſcas abij
cientes aerem commouemus, flatúmque ſen
timus. Quod cum venerit occultiore quodã
motu cæleſtium vel terrenorum corporum
per magnum ſpatium mundi ventus vocatur
H ex diuerſis partibus cæli nomina diuerſa ſor-
titur. Quidam autem aiunt eo quod ex aquis
aer, ex aere venti naſcuntur. Clemens autem
dixit eo quod montes excelſi certis quibuſdã
habentur in locis, & ex his velut compreſſus,
& coãguſtatus aer ordinatione Dei cogatur
& exprimatur in vẽtos: quorum inſpiramine
& fructus germẽ concipiat, æſtiuúſque ardor
temperiem ſumat cum plyades ignitæ ardo-
ribus incanduerunt. Venti autem interdum
angelorũ intelliguntur ſpiritus, qui à ſecretis
Dei ad ſalutem humani generis per vniuer-
ſum mundum mittuntur. Item nonnunquã
venti incentores ſpiritus poni ſolent, pro eo
quod malæ ſuggeſtionis flatu ad terrena de-
ſideria

ſideria iniquorum corda ſuccendunt, ſecundum quod ſcriptum eſt, tollet eum ventus vrens.

De nominibus ventorum. CAP. xxxVII.

PRimus ventorũ cardiũ Septẽtrio frigidus & niualis, flat rectius ab axe, & facit arida frigora & ſiccas nubes. Circius qui & Thracias, hic à dextris Septentrionis intonans facit niues, & grandinum coagulationes. Aquilo ventus, qui & Boreas vocatur ex altero flans gelidus atque ſiccus & ſine pluuia, qui non ducit nubes, ſed ſtringit, & non immerito dya. formam induit, qui iniquitate frigoris gentilium corda conſtringit. Secundus ventorum cardium Subſolanus, qui & Appliotes. Hic ab ortu ſolis intonat & eſt temperatus. Vulturnus ipſe, qui & cæcias vocatur dexterior Subſolani. Hic diſſoluit cuncta atque deſiccat. Eurus ex ſiniſtro latere veniens Subſolani orientem nubibus irrigat. Tertius ventorum Auſter plagæ meridianæ cardo, qui & Euronothus ex humili flans humidus calidus atque fulmineus, generans largas nubes & pluuias latiſſimas, ſoluens etiam flores. Euroauſter calidus ventus dexter intonans auſtri, Euronothus ventus eſt temperatus, calidus à ſiniſtris auſtri ſpirans. Quartus eſt cardo Zephirus, qui & Fauonius ab occidente interiore flans. Iſte hyemis rigorem gratiſſima vice relaxat, flores conducit. Africus, qui dicitur lips Zephiri dextro latere intonans generat tempeſtates & pluuias & facit nubium coagulationes & ſonitus tonitruorum & crebreſcentium fulgurum viſus & fulminum impulſus. Corus, qui & Argeſtes, à ſiniſtra parte Fauonij aſpirans, eo flante in oriente, nubila ſunt in India ſerena. Inde flatus ventorum pares inuicem ſibi curſus emittunt, id eſt, facie ad faciem hic ordo ſequitur. Septentrio cum auſtro, Subſolanus cum Fauonio. Circius cũ Euro. Vulturnus & Africus, Aquilo & Euronothus, Eurus & Corus. Hi in flatibus ſuis lineas rectas ſequuntur, quorum nomina & elementa in picturis inuenies, id eſt, primum incipies à Septentrionali & vnumquemque cardinalem cum bino ramuſculo inuenies dextro & ſiniſtro. Hos inter rotam circuli, ſi à Septentrione verſos rotatim legas in gyrum inuenies ordines eorum.

ORIENS.

SEPTENTRIO.

MERIDIES.

OCCIDENS.

Quoſdam tranquillis prius locorum flatibus appellat vocabulis: quo ex numero ſunt in Syria, Syrus Carbaſus Rilitia. In proponti de, Tiracidas: In Articas Chyron: in Hiſpania Hacronenſis. Sunt præterea quidam innumerabiles ex fluminibus aut ſtannis aut finibus nominati. Duo tamen ſunt extra hos vbique ſpiritus magis quàm venti, aura & altanus.

Verſiculi de ſupranominatis ventis.

QVatuor à quadro conſurgunt limite venti,
Hunc circumgenum dextra læuáque trahuntur
Atque ita biſſeno circundant flamine mundum.
Primus apertias alto ſuſpirat ab axe.
Hinc noſtri lingua nomen Septentrio finxit.
Circius hinc dextra gelidus circútonat antro
Thraciam Graij propria dixêre loquela.
Hinc leuis Boreas glaciali turbine mugit,
Frigidus hinc Aquilo propriis vectatur in oris.
At Subſolanus flat rectus Solis ab ortu,
Gregaza Polioreu, alio nunc nomine ſignat,
Hinc Volturnus adextráque parte leuatur,
Altica Calciani Graij quæ littora ſignat.
Nubifero flatu leuigas irrigat Eurus,
Dorica qui ſimile deſignat nomine lingua,
At Nothus medio Solis dat flamina curſu,
Auſtrum ritè vocant, quia nubila flatibus haurit.
Euronothus cui dexter adeſt, quem nomine mixto,
Euroauſtrum latia dixerunt voce latini.
Libonothus lanam callidis attenuat auris.
Aeſtibus immẽſis ardens auſtro africus ineſt.
Solis ab occaſu flores Zephiri tuba ſeruat,
Ex Italia nomen cui fixum eſt voce Fauoni,
Hinc dextram tangit dictus Lips Attica lingua,
Africus huic propria veniens regione vocatur.
At tu Chore feris Zephiri de parte ſiniſtra,
Ageſtem quem Graij vocant ore camena.

De ſignis tempeſtatis vel ſerenitatis,
CAP. xxxviij.

TEmpeſtas turbo eſt diuini iudicij, ſicut propheta dicit: Deus in tẽpeſtate & turbine viæ eius. Serenitas autẽ gaudium eſt lucis æternæ. Signa autem tempeſtatum nauigantibus tranquillis in pratis. ſicut dicit, mutatio tempeſtatis expectanda eſt in aſperius, cum in nocturna nauigatione ſcintillat ad remos & gubernacula aqua. In antrum ventri mutatio eſt, cum luligines hyrũdines euolãt, aut cũ delphini totos ſe ſaltibus oſtẽdunt, & caudis aquam feriunt. Nam ſemper inde ventus oritur quo illi feruntur. Nec mirum eſt muta animalia diuinare ſub gurgite. Semper enim incipientis auræ motúque inclinantur, quam permutationem maris primi vndarũ incolæ ſentiunt. Itaque propter impetum pughant, ſiue metu ne deferantur in littore, ſiue natura ne diuerſorum præcipitent. Quid ergo?
E Delphini tantum hanc iniuriam timẽt? Imo & cæteri piſces. Sed hi tantum apparent, quia exiliũt. Item Varro ait, ſignum eſſe tẽpeſtatis dum de parte aquilonis fulgur, & dũ de parte Euri induat. Nigidius quoque ait, luna ſi ſummo corniculo maculas nigras habuerit in primis partibus menſibus, imbres ait fore. Sinautem media tunc plena ſit, in eo corniculo ſerena, certè ſi rubet, quaſi aurũ, ventos oſtendit. Fit enim ventus ex aëris denſitate, denſitate obducta Sol & luna rubeſcunt. Itẽ ſi cornua eius recta fuerint, nebuli tempeſtas futura eſt. Aratus autem dicit, ſi Aquilonium cornu lunæ ſit ereptius, aquilonẽ imminere.
F Item ſi cornu auſtrale ſit ereptius, notum imminere. Quartá autem luna futurarum indiſcretiſſima habetur aurarũ. Vnde & Virgilius dicit: Si Sol in ortu ſuo maculoſus ſit, atque ſub nube latens, aut ſi dimidia parte apparuerit, imbres futuras. Item Varro ait, ſi exoriẽs Sol cõcauus videbitur, ita vt è medio fulgeat radios faciat partim ad auſtrum, partim ad aquilonem, tempeſtatem humidam atque ventoſam. Item idem ſi Sol, inquit, rubeat, ſincerus fortè dies erit: ſi palleat, tempeſtates ſignificat. Nigidius quoque, ſi pallidus, inquit Sol in nigras nubes occidat, Aquilonem vẽtum ſignificat. Item Dominus in Euangelio, Si facto, inquit, veſpere rubicundum fuerit
G cælum, manè ſerenum erit. Si mane rutilat triſte cælum, tempeſtas futura erit, & cum Auſter ventus flauerit, æſtus erit.

De Peſtilentia. CAP. xxxix.

PEſtilentia eſt morbus latè vagans, & contagio ſuo quæ cõtigerit, interimit. Hæc enim ægritudo non habens ſpatium tẽporis, quo aut vita ſperetur aut mors, ſed repentinus langor ſimul cum morte venit. Quæ ſit verò cauſa huius peſtilentię quidam dixerũt, quando pro peccatis hominum plaga & corruptio in terris iniicitur, tunc aliqua ex cauſa
H id eſt, aut ſiccitas, aut caloris vis, aut pluuiarũ intemerantia aëra corrumpunt. Sícque naturalis ordinis perturbato temperie inficiuntur elementa, & fit corruptio aëris, & aura peſtilẽs & oritura pernicies & corruptelæ vitiũ in homines & cætera animãtia. Vnde & Virgilius: corrupto cæli tractu miſerandáque venit arboribus ſatiſque lues. Item alij aiunt peſtifera ſemina ferum multa in aërem atque ſuſpendi, & in extremas cæli partes aut vẽtis aut nubibus tranſportari. Deinde quæcumque ferũtur vt cadunt, per loca & ſemina cuncta animalium, neceſſe corrumpuntur, aut ſuſpenſa manent in aëre, & cùm

ſperantes

ſpirantes auras illas quoque in corpus pariter abſorbemus, atque inde langueſcens morbo corpus, aut vlceribus tetris percuſſione ſubita examinantur, ſicut cæli nouitate vel aquarũ corpora aduenientiũ tentari conſueuerunt, adeò vt morbũ concipiant: ita etiam aër corruptus ex aliis cæli partibus, veniens ſubita clade corpus corrumpit, atque repente vitã extinguit.

De Oceano. CAP. XL.

CVm Oceanus in ſe reciprocis æſtibus reuertatur. Quidam autem aiunt in profundis oceani eſſe quoſdã ventorum ſpiritus, veluti mundi nares. Per quas emiſſi anhelitus vel retracti alterno acceſſu receſſúque, nunc euaporante ſpiritu efflent maria, tunc retrahente reducant. Quidam autem volunt cum augmento lunari creſcere oceanum, & tanquam eius quibuſdam ſpirationibus retrorſũ retrahatur, & iterũ eiuſdẽ impulſu ac tractu, in menſuram propriam refundatur. Alij quoque oceani vndis, alij ſidera dicunt. Solémque de oceano aquã haurire ignibus ſuis, & circũ omnia ſidera fundere, vt ea temperet: quia ſunt ignea. Vnde dicunt, quia cũ haurit vndas, erigit oceanum. Sed vtrum ventorũ ſpiritu aquæ erigũtur, an lunari curſu increſcant, an Sole trahente decreſcant, hoc ſoli Deo cognitũ eſt, cuius & opus mundus eſt, ſolíque omnis mundi ratio nota eſt. Oceani autẽ magnitudo incõparabilis & intranſmeabilis latitudo perhibetur. Quod etiam Clemens diſcipulus Apoſtolorum niſus eſt indicare cùm dicit: Oceanus intranſmeabilis eſt hominibus, & hi vltra eo ſunt mundi. Philoſophi autem aiunt quod poſt oceanum terra nulla ſit, ſed ſolo denſo aëre nubium contineatur mare ſicut terra ſubterius, ideo & Lucanus.

Cum mare cõuoluit gẽtes, cum littora terris,
Noluit vlla pati cælo contenta teneri:
Tũc quoq; tãta malis moles creuiſſet in aſtra,
Inſuper hunc rector preſſiſſet nubibus vndas.

Cur mare non creſcat. CAP. XLI.

CVt mare maius non fiat, ac tantis fluuiorũ copiis nullatenus creſcat, Clemens ſanctus dicit, eo quòd naturaliter ſalſa aqua fluẽtum dulce in ſe receptũ cõſumat, eo quod ſit vt illud ſalſum maris elementũ quantaſcunque recipit copias aquarum nihilominus exhauriat, adeo etiam quod venti rapiunt, & vapor calórque Solis aſſumit. Deinde videamus lacunas paruo ſubmouenti ſpatio ventorum flatibus ſolis ardore conſumi. Salomon autem dicit, ad locum vnde exeunt flumina, reuertũtur. Ex quo intelligitur, mare, quod

A etiam per quoſdam occultos profundi meatus aquæ reuolutæ ad fontes ſuos refluant, & ſolito curſu per ſuos amnes recurrant. Mare autem propterea factum eſt, vt omnium curſus fluuiorũ recipiat. Cuius cùm ſit altitudo diuerſa, indiſcreta tamẽ dorſi eius æqualitas. Vnde æquor appellatũ creditur, quia ſuper faciem eius æqualitas ſit. Philoſophi autem dicunt mare altius eſſe terra.

Quare mare ſalſam habeat aquam. CAP. XLII.

RVrſus Ambroſius doctor, docuit, dicens, Mare idcirco dicunt philoſophi veteres ſalſas atque amaras habere aquas, pro eo quod ea quæ ex diuerſis fluuiis in eũ influunt, ſolis
B ardore ac ventorũ flatibus aſſumuntur, id eſt, euaporat in aëra, tantùmque diurno vapore cõſumi, quantũ per ſingulos dies ex omnibus amniũ curſibus in ipſo inuenitur. Quæ cauſa hîc ſolis ratione fieri prohibetur, qui quod parũ ac leue eſt, ad ſe rapit: quod verò graue ac terrenũ relinquit, quod etiam amarũ & importabile ſit.

De Nilo, CAP. XLIII.

AEgyptus aëris calorem ſempérque ſolem habet: nũquam imbres vel nubes recipit, cuius loca Nilus fluuius æſtatis tempore inũdat, quo pro pluuiis vtuntur. oritur enim fluuius idem inter auſtrum & ortũ, & etheſiarũ
C an flatus à Zephiri parte, id eſt, ab occiduo flat, & habet certum menſem. Naſcuntur enim menſe maio, quarum flatus in initio lãguens eſt, ſed per dies augeſcit. Nam flant ab hora ſexta in decimam. Harũ igitur flatu reſiſtente vndis oppoſitis quæ & os eius quibus in mare influit arenarum cumulis nili fluctus intumeſcunt, ac retro reuerti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in auſtrum. Quibus congeſtis nilus in Ægyptũ erũpit. Quieſcentibus quoque Etheſis ruptiſque arenarũ cumulis, rurſus in ſuum alueum redit fluuius.

De Poſitione terræ, CAP. XLIIII.

D QValiter terra ſuper aërẽ fundata libratis credatur ſtare ponderibus, ſic dicit Ambroſius: de terræ autẽ qualitate ſiue poſitione ſufficiat ſecundum ſcripturam. Iob ſciendum qui ſuſpendit terram in nihilo. Philoſophi quoque ſimiliter opinantur aëre denſo terram ſuſtineri, & quaſi ſpongiam mole ſua immobilem pendere, ſicque vt æquabili motu hinc atque inde veluti alarum ſuffulta remigiis ex omni parte librata propendeat, nec in partem poſſit inclinare alteram: verũtamen denſitate aëris ſuſtineatur, an ſuper aquam pendeat, quia ſcribitur, qui fundauit

terram ſuper aquas, vel quomodo aër mollis tanquam molem poſſit ſuſtentare terrā. Aut ſi ſuper aquas eſt tam immane pondus, quomodo non demergitur, aut quomodo æquitatis libram teneat, ne in alteram partem propenſa incumbat. Hoc nulli mortalium ſcire fas eſt, nec nobis diſcutere aut perſcrutari licet cuiquam, tanquam diuinæ artis excellentiam, dum ea lege maieſtatis Dei, aut ſuper aquas, aut ſuper nubes ſtabilem permanere. Quis enim, inquit Salomon, ſufficit narrare opera illius, aut quis inueſtigabit magnalia eius? Ergo quod mortalium naturæ ſecretum eſt, diuinæ potentiæ relinquendum eſt.

De Terra motu. CAP. XLV.

SApientes dicunt terram in modum ſpongiæ eſſe, conceptúque ventorum rotari & ire per cauernas. Cúmque tantum ierit, quãtum terra capere non poſſit, huc atque illuc vētus fremitum & murmura mittit. Dehinc quærentis viam euadendi, dum ſuſtineri eam terram non potuerit, aut ſtremet aut dehiſcitur, vt ventum digerat. Inde autem fieri terræmotum dū vniuerſa ventus concluſus concutit. Vnde & Saluſtius: Venti, inquit, per caua terræ præcipitati, rupti aliquot montes tumulique ſedere. Ergo, vt diximus, tremore vel ſpiritu venti præcaua terrę vel ruina inferiorū motúque vnde exiſtit. Sic enim & Lucanus ait: Terramq́ue dehiſcentem inſolitis tremuerūt montibus alpes. Terræmotū autē illuc aſſiduè fieri vbi caua terrarū ſunt, in quibus venti ingrediuntur, & faciunt terræmotū Nam vbi arenoſum eſt, aut ſolida eſt terra, non ibi fit terræmotus. Terræ autem motio pertinet ad iudicium, quando peccatores & terreni homines ſpiritu oris Dei concuſſi cõmouebuntur. Item terræ commotio hominū terrenorum eſt, ad fidē cõuerſio. Vnde ſcriptum eſt: Pedes eius ſteterunt, & mota eſt terra, vtique ad credendum.

De Monte Aethna. CAP XLVI.

DE monte autē Aethna Iuſtinus in libro hiſtoriarum ita ſcribit, dicens: Scilicet tellus tenuis ac fragilis, & cauernis quibuſdā fiſtuliſque ita penetrabilis, vt ventorum tota fermè flatibus petat, necnon & ignibus grandibus mittendis, quæ ſoli ipſius naturalis, materia quippe intrinſecus ſtratus ſulphure & bitumine traditur. Quæ res facit vt ſpiritus cum igne introrſus reluctāte frequēter & cum pluribus locis nunc flāmas, nunc vapores, nunc fumum eructat. Inde denique Æthnæ montis per tot ſecula durat incendium, vt vbi acrior per ſpiramina cauernarum ventus incubuit, arenarum moles egerit. Aſcendunt & perpetua fumenta inſularum E ȩolidum, veluti ipſius vndis alatur incendiū, neque enim in tam anguſtis terminis aliter durare tot ſecula tantus ignis potuiſſet, niſi & humores nutrimentis aleretur. Hic igitur fabulę Scyllam & Charybdim pepetere. Hic latratus auditur, hinc mõſtra, hinc reddita ſimulacra dū nauigantibus magnis virtutibus pelagi diſſidentis exterriti, lauare putant vndas, quas ſorbentis æſtus vorago collidit. Nā aquarum ille concurſus raptum ſecum ſpiritum in imum fundum trahit, atque ſibi ſuffocatum tam diu tenet, donec per ſpiramenta terræ diffuſus, nutrimenta ignis ſuccendant. Cõſtat autem ignis ęthnæ ad exemplum ge- F hennæ, cuius ignis perpetua incendia ſpirabunt ad puniendum peccatores, qui cruciabuntur in ſecula ſeculorum. Nā ſicut iſti mõtes in tanta temporis diuturnitate vſque nūc flammis æſtuantibus perſeuerant, ita vt nunquam extingui poſſit: ſic ignis ille æternus ad cruciandum corpora damnatorum finem nunquam eſt habiturus.

De Partibus terræ. CAP. XLVII.

NVnc terræ poſitionē definiamus, & mare quibus locis interfuſum. Inde autem ordinem exponamus. Terra, vt teſtatur Higinus, mūdi media regione collocata, omnibus partibus æquali diſſidens interuallo centrum obtinet. Oceanus autem regione circundu- G ctionis ſphæræ profuſus, prope totius orbis abluit fines. Itaque & ſigna occidentia in eū cadere exiſtimantur. Regio autem terræ diuiditur trifariè, è quibus vna pars Europa, altera Aſia, tertia Africa vocatur. Europam igitur ab Africa diuidit mare ab extremis oceani finibus, & Herculi columnis. Aſiam autē & Lybiam cum Ægypto diſterminat os Nili fluuij, qui canopicum appellatur. Aſiam ab Europa Thanus diuidit, bifariā ſe coniiciens in palude, quæ Eothis appellatur. Aſiam beatiſſimus Auguſtinus à meridie per orientem vſque ad ſeptentrionem peruenit. Europa verò à ſeptentrione vſque ad occidentem. At- H que inde Africa ab occidente vſque ad meridiem. Vnde videntur orbem dimidium duæ tenere, Europa & Africa. Alium verò dimidium ſola Aſia. Sed ideo illæ duæ partes factæ ſunt, quia in vtramque ab oceano ingreditur quicquid aquarum terras influit, & hoc mare magnum nobis facit. Totius autem terræ menſuram. Geometræ centum octoginta millium ſtadiorum æſtimauerunt.

FINIS.

BEATI
ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI HISTORIA SIVE CHRONICON GOTHORVM.

GOTHORVM antiquiſſimum eſſe regnum certum eſt, quod ex regno Scytharum eſt exortũ. Iſti enim ſunt quos Alexander vitandos pronuntiauit, Pyrrhus pertimuit, Cęſar exhorruit. Per multa quippe ſæcula & regno & regibus vſi ſunt: ſed quia in chronicis adnotati non ſunt, ideo ignorantur. Ex illo autẽ in hiſtoriis inditi ſunt, ex quo aduerſum ſe Romani eorum virtutem experti ſunt: quorum oportet tempora & reges per ordinem curſim exponere, & aliqua eorum geſta de hiſtoriis libenter retexere.

ERA CCXIIII. anno * Valeriani & Galieni Impp. Gothi deſcenſis Alpibus, quibus inhabitabant, Græciam, Macedoniam, Pontum & Aſiam, atque Illyricum vaſtauerunt: ex quibus Illyricum & Macedoniam xv. fermè annis tenuerunt. Deinde à Claudio Imperatore ſuperati, ſedes proprias repetunt. Romani autẽ Claudium Aug. pro eo quòd tam fortiſſimam gentem à finibus reipub. remouiſſet, inſigni gloria honorantes, in foro illi aureum clypeum, in Capitolio autẽ auream ei ſtatuam collocauerunt.

ERA CCLXVIIII. anno XXVI. Conſtantini Imperatoris, Gothi regionem Sarmatarum aggreſſi, copioſiſſimis ſuper Romanos irruerunt agminibus. Aduerſus quos idem Conſtantinus aciem inſtruxit, ingentique certamine vix ſuperatos vltra Danubium expulit, de diuerſis gentibus virtutum gloria clarus, ſed de Gothorum victoria amplius glorioſus: quem Romani, acclamante ſenatu, publica laude proſecuti ſunt, quòd tantam gentem vicerit, quòd pacẽ reipublicæ reformauerit.

ERA CCCVIII. anno Valentis V. Gothorũ gentis adminiſtrationem Athanaricus accepit, regnans annos XIII. qui perſecutionem aduerſus fidem cõmunem voluit exercere contra eos qui in locis ſuis Chriſtiani habebantur, ex quibus plerique, quia idolis immolare non adquieuerunt, martyrio coronati ſunt: reliqui autem coacti ſunt de regno ſuo exire, & in Romanam tranſire regionem.

ERA CCCCXV. anno.* Valentis Imp. Gothi aduerſum ſe in Athanarico & Fridigerno diuiſi ſunt, alternis ſe cædibus populantes: ſed Fridigernum Athanaricus Valentis Imp. auxilio ſuperans, huius rei gratia cum omni gẽte Gothorum in Arrianam hæreſin deuolutus eſt. Tunc Galfilas eorum epiſcopus Gothicas literas adinuenit, & ſcripturas ſacras in eandem linguam conuertit.

ERA CCCCXVI. anno XIIII. Valentis Imperatoris, Gothi qui primum Chriſtianos à terra ſua expulerãt, poſtmodum ipſi ab Hunis expulſi ſunt, tranſitóque Danubio fluuio, Valẽtis Imp. poteſtati ſe, non depoſitis armis, dederũt, accepta ab eo ad habitandum Thracia. Sed vbi viderunt ſe opprimi à Romanis contra conſuetudinem propriæ libertatis, B reſumptis armis rebellando Thraciam ferro incendiíſque depopulantur, deletóque Romanorum exercitu, ipſum Valentem iaculo vulneratum in quandam villam fugientem incendunt: vt meritò, iuxta cuiuſdam ſententiam, ipſe ab eis temporali cremaretur incendio, qui tam pulchras animas ignibus æternis tradiderat.

ERA CCCCXVIIII. anno imperij Theodoſij Hiſpani tertio, Athanaricus cum Theodoſio ius amicitiæ diſponens, mox Conſtantinopolim pergit: ibiq; xv. die, ex quo fuerat à Theodoſio fauorabiliter ſuſceptus, interiit. Gothi autem proprio rege defuncto, aſpicientes be- C nignitatem Teodoſij Imperatoris, inito fœdere, Romano ſe imperio tradiderunt.

ERA CCCCXLVI. anno XIIII. Archadij & Honorij Impp. poſt Athanaricum duo reges Gothis imperauerunt, qui pacis fœdere rupto, ad deprædandam Romaniam ſe dederunt. Quorum vnus Radagaiſus Scytha atque paganus, cum CC. ferè millibus Italiam belli feritate aggreditur, promittens ſanguinem Chriſtianorũ diis ſuis litare ſi vinceret. Cuius exercitus à Romanis in montuoſis locis concluſus, fame eſt potiùs quàm ferro cõſumptus: ipſe poſtremùm rex captus eſt & interfectus.

ERA CCCCXLVII. anno Honorij & Archadij imperatorum, alter ille Alaricus Chri- D ſtianus quidem, ſed hæreticus, pro conſorte regni amiſſo in vindictam ſanguinis ſuorum profectus in Italiam, vrbem irruit, & obſeſſam capit: ſicque Roma irruptione atque impetu magnæ cladis euerſa eſt. Tãtùm autem Gothi clementes ibi extiterunt, vt votum antea darẽt, vt ſi ingrederẽtur vrbẽ, quicunque Romanorũ in locis Chriſti inuenierẽtur, in

eos agere belli iure non liceret, ſed ibi & feriendi refrenaretur immanitas, & captiuandi cupiditas coërceretur. ſicque poſt hoc votum aggredientes vrbē, quoſcunque in locis ſacris Chriſti vel martyrum vel baſilicis confugiētes inuenerunt, in vaſtatione vrbis non miſerunt, nec cruētus ſæuiit in eos gladius, commiſerantibus hoſtibus. Sed & qui extra loca martyrum erant, & nomen Chriſti vel ſanctorum nominabant, & ipſis ſimili miſericordia hoſtilis furor pepercit. Sic euaſerunt multa millia Romanorum, quibus Gothi propter Chriſtum miſericorditer pepercerunt. Vnde & hucuſq; Romani, qui in regno Gothorum conſiſtunt, adeo amplectuntur, vt melius ſit illis cum Gothis pauperes viuere, quàm inter Romanos potentes eſſe, & graue iugum tributi portare. Gothi autem poſt tertium diem quo Romam ingreſſi ſunt, nullo hoſte cogente ſponte diſcedunt.

ERA CCCCXLVIII. an. primo Theodoſij minoris, Alarico mox poſt captam vrbem defuncto, Athaulfus Gothus Italiæ regno præficitur annis ſeptem. Iſte quinto regni anno de Italia ſuccedit ad Gallias, ibique Placidiam filiam Theodoſij principis, Archadij & Honorij imperatorum ſororem, quæ à Gothis Romæ capta fuerat, vxorem ſibi aſſumpſit nullo ex ea ſemine ſubſiſtente. Qui dum à Conſtantino Romano patricio admoneretur vt relictis Galliis Hiſpanias peteret, per quendam Gothum apud Barcilonem inter familiares fabulas iugulatur.

ERA CCCCLIIII. anno VII. Theodoſij minoris, poſt Athaulfum Gothis Sigericus princeps electus eſt, qui dum ad pacem cum Romanis eſſet promptiſſimus, mox à ſuis eſt interfectus.

ERA & anno quo ſuprà, Vallia ſuccedēs tribus annis regnauit, belli cauſſa princeps à Gothis effectus, ſed ad pacem diuina prouidentia ordinatus. mox enim vt regnare cœpit fœdus cum imperatore Honorio pepigit: Placidiam ſororem eius honorificè reddidit: Romani quoque nominis cauſa intra Hiſpanias cædes magnas Barbaris intulit: VVandalos Silingos in Betica omnes bello extinxit. Alanos, qui VVandalis & Sueuis potentabantur, adeo *,* vt extincto Vtaco rege ipſorum, pauci qui ſuperfuerant oblito regni nomine, Gunderici regis VVandalorum, qui in Gallia reſederant, ſe patrocinio ſubiugarent. Iſti ſunt VVandali qui poſtea Sueuorum obſidione relicta ad Beticam tranſierunt, captáque Hiſpali in Africam migrauerunt. Vallia autem confecto bello Hiſpaniæ, dum inſtructa nauali acie in Africam tranſire diſponeret, in fretum Gaditani maris vi tēpeſtatis interceptus, in Hiſpaniam redire coactus eſt. Qui deinde per Cōſtantium Romanum patricium ad Gallias reuocatur, data ab eo Gothis ob meritum victoriæ ad habitandum ſecunda Aquitania vſque ad Oceanum, cum quibuſdam ciuitatibus confinium prouinciarum.

ERA CCCCLXVII. anno * Theodoſij minoris, Theudoridus poſt Valliam regnat annis XXIII. qui regno Aquitanico non contentus, pacis Rom. fœdus recuſat, exercitū mouet, Arelatem nobiliſſimum oppidū Galliæ obſidet: à cuius obſidione imminēte virtute Aëtij Romanæ militię ducis remotus abſcedit. Extincto autem à Valētiniano Imp. Aëtio, dum Theudoricus Narbonæ eſſet inſertus, rurſus Theudo à Litorio duce Rom. militiæ Hunis auxiliantibus effugatur. Litorius autem dum primum res proſperas aduerſus Gothos geſſiſſet, denuò reſponſis dæmonum deceptus, in bello à Gothis amiſſo exercitu miſerabiliter ſuperatur: & qui antea hoſtium militibus cæſis feliciter vicerat: dum fallacia dæmonum oracula quærit, ignobiliter victus interiit, Theudoricus autem ſumpto contra Hunos prælio in campis Chatalaunicis ſuperatus occubuit. Gothis autē dimicante Turiſmodo Theudoridi regis filio adeo extitere victores, vt Attila rex Hunorū prælio victus, metu inſequentis exercitus, nuſquam comparuiſſe dicatur.

ERA CCCCXC. anno Marciani Imp. primo, Turiſmodus filius Theudorici regnauit anno vno: qui poſtquam de Hunis triūphauit, dum multa ageret inſolentius, à Theudorico & Frigdarico eſt fratribus interfectus.

ERA CCCCXCI. anno II. Marciani imp. Theudoricus poſt fraternam necē in regnū ſuccedens imperauit annis XIII. qui pro eo quòd Imperatori Auito ſumendi imperialis faſtigij cum Gallis auxilium præbuiſſet, Aquitanias cum ingenti exercitu & cum ingenti licentia eiuſdem Auiti Imperatoris ingreditur. Cui cùm magna copia rex Sueuorū Rechiarius occurrens, duodecimo Aſturicenſis vrbis milliario, apud fluuium qui Vrbicus appellatur, inito mox certamine ſuperatus eſt, cæſis ſuorum agminibus, aliquantis captis, plurimiſque fugatis, ipſe poſtremùm rex telo ſauciatus fugit. Theudorico autem cū exercitu ad ciuitatem Bragarenſem pertendente, die Dominico, & ſi incruenta tamen ſatis lamentabilis eiuſdem direptio ciuitatis, & Romanorum magna captiuitas fuit. Rechiarius verò ad locū Portuculę profectus, regi Theudorico captus adducitur: Quo perempto cæteris

teris qui de priori certamine ſuperfuerãt ſeſe A
tradẽtibus, aliquãtis nihilominus interfectis
regnũ Sueuorum penè deſtructũ eſt & finitũ.
Reliqui Sueui, qui remãſerãt in extrema Gal-
liciæ, Maſſilæ filiũ nomine Maſdrũ ſibi regẽ
cõſtituũt, regnũque reparatur Sueuorũ. Theu-
doricus autẽ de Gallicia ad Luſitaniã victor
ſuccedẽs, dũ Emeritẽſem vrbẽ deprędari mo-
liretur, beatiſſimæ Eulaliæ martyris terretur
oſtẽtis. Mox aduerſis ſibi nunciis territus, de
Emerita egreſſus, Gallias repetit, & partẽ exer-
citus, cũ ſuis ducibus, iterũ ad cãpos Galliciæ
dirigit, qui cæſa Aſturicẽſi regione rurſum re-
uertũtur ad Gallias. Nec mora Gothicus exer-
citus duce Ceurila à Theudorico ad Hiſpanias B
miſſus ſuccedit, ad Beticã. Poſt quẽ ſequẽti
anno Sigericus cũ alia parte exercitus dirigi-
tur, & Ceurilas reuocatur ad Gallias. Pars au-
tẽ Gothici exercitus à Sunierico & Nepotia-
no ducibus ad Galliciã directa, Sueuos apud
Luſitaniã deprædatur. In Gallias autẽ Agrippi-
nus Comes & cõciuis Egidio Comiti Roma-
no æmulus, vt Gothorũ mereretur auxilia,
Narbonã tradidit Theudorico. Poſt aliquot
legati Sueuorũ ab Ariſmodo rege Maſdræ fi-
lio, rege Sueuorũ, miſſi ad Theudoricũ vene-
rũt, pacem amicitiámq; poſcentes. Similiter
Theudoricus Ariſmodo remittit, cũ armorũ
adiectione, munera directa etiã & cõiugi quã
haberet. Sallanẽ quoque legatũ denuo Theu- C
doricus mittit ad Ariſmodũ, qui reuerſus ad
Gallias Theudoricũ ab Eurico fratre ſuo re-
perit interfectum.

ERA D. IIII. anno imperij Leonis octauo Eu-
ridicus, pari ſcelere quo frater, ſuccedit in re-
gnũ annis XVIII. in quo honore prouectus &
crimine, ſtatim bello deſæuit, parteſq; Luſi-
taniæ deprædatur. Qui priùs capta Pãphilo-
na, Ceſaraugustã inuadit, totámq; Hiſpaniã
ſuperiorẽ obtinuit. Terraconẽſis etiã nobili-
tatẽ, quæ ei repugnauerat, exercitꝰ irruptione
peremit. In Gallias autẽ regreſſus, Arelatũ &
Maſſiliã vrbes capit, ſuóq; regno vtrãque ſub-
iecit. Iſte quodã die cõgregatis in colloquio D
Gothis, tela quæ habebãt oẽs in manibus, à
parte ferri, alia roſeo, alia croceo colore mu-
tata, naturalẽ ferri ſpeciẽ aliquãdiu nõ habuiſ-
ſe cõperit. Sub hoc rege Gothi legũ inſtituta
ſcriptis habere cœperũt, nã antea tantũ mori-
bus & cõſuetudine tenebãtur. Obiit Arelato
Euricus morte propria functus.

ERA DXXII. anno XI. Zenonis. Imperato-
ris Eurico mortuo, Alaricus filius eius apud
Toloſenſem vrbẽ princeps Gothorũ efficitur
eóſque rexit annis XX. tribus. Qui cũ à pue-
ritia vitã in otio & cõuiuio peregiſſet, tandẽ
prouocatus à Frãcis, in regione Pictauẽſis vr-
bis prælio inito, extinguitur, eóque interfecto
regnũ Toloſanũ occupãtibus Frãcis deſtrui-
tur.

ERA DXLV. anno XVII. Anaſtaſij Imp. Ge-
ſelicus ſuperioris regis ex cõcubina filius Nar
bonæ princeps efficitur, & regnauit annis
quattuor: ſicut genere viliſſimus, ita infœlici-
tate & ignauia ſummus. Denique dũ eadẽ ci-
uitas à Gũdebaldo Burgũdionũ rege direpta
fuiſſet, iſte cũ multis vi, dedecore & cũ ma-
gna ſuorũ clade apud Barcinonã ſe cõtulit.
Ibi moratus, quo vſque regni faſcibus à Theu-
dorico fugæ ignominia priuaretur. Inde pro-
fectus ad Africã, Vvãdalorũ ſuffragiũ poſcit,
quo in regnũ poſſet reſtitui. Qui dũ nõ impe-
traſſet auxiliũ, mox de Africa rediẽs, ob metũ
Theudorici Regis, Aquitaniã petiit. Ibi anno
vno deliteſcẽs Hiſpaniã reuerſus ab Ebbaue
Theudorici Regis duce, duodecimo à Barci-
nona vrbe milliario cõmiſſo pręlio ſuperatus
in fugã vertitur, captúſque trãs fluuiũ Druẽ-
tiũ Galliarũ occiditur.

ERA DXLV. anno XXVI. Anaſtaſij Imperato-
ris, Theodericus iunior dũ iãpridẽ à Thracia
& Pãnonia veniẽs, fugato Arnulfo rege Oſtro-
gothorũ, regnaſſet in Italia annis X. & octo,
rurſus expulſo Rege Vuiſigothorũ Geſelico,
regnauit in Hiſpania annis XV. ſicque priùs
Italo regno potitus, poſtea Hiſpaniã rexit, quã
ſuperſtes eiuſdẽ Amalarico nepoti reliquit.
Per hũc dignitas vrbis Romæ nõ parua eſt re-
ſtituta. muros enim eius iſte redintegrauit.
ob quã cauſam à ſenatu inauratã ſtatuã me-
ruit.

ERA DLXIIII. XIIII. anno Iuſtiniani Impera-
toris, defuncto Theuderico, Amalaricus ne-
pos eius quinque annis regnauit. Qui cũ ab
Hildeberto Frãcorũ Rege Narbonæ prælio
ſuperatus fuiſſet, Barcinonã fugiẽs venit, om-
niũque cõtra ſe odio excitato, apud Narbo-
nã in foro ab exercitu iugulatus interiit.

ERA DLX. anno, Iuſtiniani Imp. tẽpore, poſt
Amalaricũ Theudis in Hiſpania creatur in
regnũ per annos XVI. mẽſes quinque. Qui dũ
eſſet hæreticus, pacẽ tamẽ cõceſſit Eccleſiæ
Dei, vt licentiã Catholicis Epiſcopis daret in
vnũ apud Toletanã vrbẽ cõuenire, & quæcũ
que ad Eccleſiæ diſciplinã neceſſaria exiſte-
rẽt, dicere licẽtérque diſponere. Iſte Frãcorũ
Reges quinque Cæſaraugustã obſidẽtes, om-
nẽque ferè Terraconẽſem prouinciã bello de
populãtes, miſſo duce Teudiſclo fortiter de-
bellauit, atq; à regno ſuo nõ pace, ſed armis
exire coëgit. Vulneratur autẽ à quodã in pa-
latio, qui iãdiu demẽtis ſpeciẽ, vt regẽ decipe-
ret, ſimulauerat. Finxit enim arte inſaniã, &
quaſi furore repletus perfodit principem. quo

vulnere poſtratus occubauit,& vi gladij indi-
gnātē animā exalauit. Fertur autē inter effu-
ſionē ſanguinis cōiuraſſe homines ſuos, ne
quis interficere percuſſorē ſuū dicēs recepiſſe
ſe dignā viciſsitudinem, quòd & ipſe priua-
tim ducem ſuū ſollicitatum occiderat.

ERA DLXXX. anno XII. Iuſtiniani Imperatoris
interēpto Theudi Theudiſclus Gothis præ-
ficitur. Regnauit anno vno, mēſibus VII. Hic
pari cōturbatorū manu inter epulas cœnæ,
gladio confoſſus extinguitur.

ERA DLXXXIIII. anno XVI. Iuſtiniani Impera-
toris, extīcto Theudiſclo, Agila Rex creatur,
regnās annis quinq;. Cuius tertio anno Atha-
nagildus tyrānidē regnādi cupiditate arripuit
Gothi autē Agilā apud Emeritā fide ſacramēti
oblita interimunt, & Athanagildo ſe tradunt.

ERA DXCIII. anno XXXVIII. Iuſtiniani Agila
perēpto, Athanagildus regnū, quod inuaſe-
rat, tenuit annis XVI. Iſte cùm iādudū ſumpta
tyrānide Agilā regno priuare quęreret, militū
ſibi auxilia ab Imp. Iuſti. popoſcerat, quos po-
ſtea ſubmouere à finib⁹ regni molitus nō po-
tuit. aduerſus quos huc vſq; cōfligitur. Nā fre
quētibus antea præliis cæſi, nunc verò multis
caſibus fracti ac diminuti ſunt. Deceſſit autē
Athanagildus Toleto propria morte, vocāte
regno menſibus quinque.

ERA DCVIII. anno ſecūdo Iuſt. minoris poſt
Athanagildū Liuua Narbonę regno pręficitur
regnauitq; annis trib⁹. qui ſecūdo anno poſt-
quā adeptus eſt principatū Leuuigildū fratrē
ſuū ſociū regni cōſtituit, Hiſpaniæq; admini-
ſtrationi præfecit. Ipſe autē Galliæ regno cō-
tētus eſt. Sicque regnū duos capit, cùm nulla
poteſtas patiēs cōſortis ſit. Huic autē in ordi-
ne tēporū vnus tātū annus reputatur, reliqui,
Leuuigildo adnumerantur.

ERA DCVIII. anno ſecūdo Iuſt. minoris, Leu
uigild⁹ adepto Hiſpaniæ & Galliæ regno ociū
periculoſum rat⁹, regnū bello ampliare ſtatu-
erat. Subegit Aregēs. cæpit Sabariā. Croſpida
ab eo deuicta eſt. ceſſerāt etiā armis illius om
nes rebelles Hiſpaniæ vrbes. fudit quoque di
uerſo prælio militē, & quædā caſtra ab eis oc-
cupata dimicādo recepit. Erminigildū deīde
imperiis ſuis tyrannizātē obſeſſum exſupera-
uit. Poſtremò bellū Sueuis intulit, regnūque
eorū iniuria gētis ſuę mira celeritate trāſmiſit
Hiſpania benè tota potitus. Nā antea gēs Go-
thorū anguſtis finibus arctabatur. ſed obfuſca
uit in eo error impietatis gloriā tātæ virtutis.
Deniq; iniquę perfidiæ furore repletus, in Ca
tholicos perſecutione cōmota, plurimos Epiſ
coporū exilio relegauit, & Eccleſiarū reditus
& priuilegia tulit. multos quoq; terroribus ſuis
in Arrianā hæreſim & peſtilētiā impulit: ple-
E roſq; ſine perſecutione, illectos auro rebúſq;
decepit. Auſus quinetiā inter cætera hæreſis
ſuę cōtagia, rebaptizare catholicos, & nō ſolū
ex plebe ſed etiā ex ſacerdotalis ordinis digni
tate, ſicut Vincētiū Cæſarauguſt. de Epiſcopo
apoſtatā factū, & tāquā à cœlo in inferna pro-
iectū. Extitit autē & quibuſdā ſuorū pernicio-
ſus, nā vi cupiditatis & liuoris quoſque potē-
tes vt vidit, aut capite dānauit, aut opibus ab-
latis proſcripſit. Aerariū quoque ac fiſcū pri-
mus iſte auxit: primúſque inter ſuos regali ve
ſte opertus, ſolio reſedit. Nā antè eū & habit⁹
& cōſeſſus cōmunis vt gēti, ita & regibus erat.
cōdidit autē ciuitatē in Celtiberia, quā ex no-
F mine filij ſui Recopolim nominauit. In legib⁹
quoque ea quę ab Eurico inconditè cōſtituta
videbātur correxit, plurimas leges prætermiſ-
ſas adiiciēs, pleraſque ſuperfluas auferēs. obiit
propria morte Toleto anno regni ſui XVIII.

ERA DCXXV. Leuuigildo defuncto filius eius
Recaredus regno eſt coronatus, cultu prædi-
tus religionis, & patriis moribus lōge diſſimi-
lis. Nāque ille inreligioſus & bello prōptiſſi-
mus, hic fide pius & pace præclarus. ille armo
rū artib⁹ gētis imperiū dilatans, hic glorioſus
eādē gētem fidei tropheo ſublimans. In ipſis
enim regni ſui exordiis Catholicā fidē adept⁹
totius Gothicæ gētis populos inoliti erroris la
G be deterſa, ad cultū rectę fidei reuocauit. ſino
dū etiā ad cōdemnationē Arrianæ hæreſis cō
gregauit, cui cōſilio idē glorioſiſſimus prin-
ceps interfuit, ſuáque eū præſentia & ſubſcri-
ptione firmauit. In belli quoq; gloria ſatis cla
rus ac præcipuus extitit. Frācis enī cū ſexagi-
ta fere millibus armatorū copiis Gallias irruē
tib⁹, miſſo Claudio duce aduerſus eos, glorio-
ſo triūphauit euētu. Nulla vnquā in Hiſpaniis
Gothorum vel maior vel ſimilis extitit. Pro-
ſtrati ſunt enim & capti multa millia, reſidua
pars exercitus in fugā verſa, Gothis poſt ter-
gū inſequētibus vſque regni ſui finibus cæſa
eſt. Sæpe etiā & lacertos cōtra Romanas in-
H ſolentias & irruptiones Vaſconū mouit: vbi
nō magis bella tractaſſe, quam potiùs gētem
quaſi in palæſtra eludij pro vſu vtilitatis vide-
tur exercuiſſe. Prouincias autem pater prælio
conquiſiuit: iſte pace conſeruauit, æquitate
diſpoſuit, moderamine rexit. Multi quoque
aduerſus eum tyrānidē aſſumere cupiētes, de
tecti ſunt, ſuæque machinationis cōſilium im
plere non potuerunt. Fuit autē placidus mi-
tis, egregiæ bonitatis, tantáque in vulgus gra-
tiā habuit, & tantam in animo benignitatem
geſſit, vt in omnibus mētibus influēs etiā ma-
los ad affectum ſui amoris attraheret: adeò
liberalis, vt opes priuatorum, Eccleſiarum
prædia direpta à patre & fiſco adſociata, iuri

proprio reſtitueret. Adeo quoque clemens fuit, vt populi tributa ſæpe indulgentiæ largitione donaret. Multos etiam ditauit rebus, plurimos ſublimauit honoribus, opes ſuas in miſeris, theſauros ſuos in egenis recondens: ſciens ad hoc illi fuiſſe collatum regnum, vt eo ſalubriter vteretur, bonis initiis bonum finem adeptus, fidem enim rectæ gloriæ quã primum percepit, nouiſſimè publica confeſſione pœnitentiæ cumulauit. quintodecimo anno Toleto morte propria deceſſit.

ERA DCXL. anno poſt Recaredum principẽ filius eius Liuua regni ſuſcepit ſceptra annis duobus: ignobili quidem matre progenitus, ſed virtutũ indole inſignitus: quem in primo flore adoleſcẽtiæ Vittericus ſumpta tyrãnide innocuũ regno deiecit, præciſaq; eius dextra occidit, anno ætatis XX. regni verò ſecundo.

ERA DCXLII. extincto Liuua Vitericus regnum, quod viuente illo inuaſerat, ſibi vendicat annis VII. vir quidem ſtrenuus in armorum arte, ſed tamen expers victoriæ. Namque aduerſus Romanum militem bella ſæpe molitus, nil ſatis gloriæ geſſit, præter quòd milites quoſdam Sagõtia per duces obtinuit. Hic in vita plurima illicita fecit, in morte autẽ, quia gladio periit. Mors quippe innocẽtis inulta in illo nõ fuit. inter epulas enim prãdij coniuratione ſuorum eſt interfectus. Corpus verò eius viliter eſt exportatũ atqueſepultum

ERA DCXL. octaua. Gũdemarus poſt Vittericum princeps efficitur annis duob9. Hic Vaſcones vna expeditione vaſtauit, alia militem Rom. obſedit. Toleto propria morte deceſſit.

ERA CXLI. Siſebutus poſt Gundemarum regali faſtigio euocatur, regnans annos VIII. menſes ſex. qui in initio regni ſui Iudæos ad fidem Chriſtianam permouẽs ęmulationem quidem Dei habuit, ſed non ſecundum ſcientiam. Poteſtate enim compulit, quos prouocare fidei ratione oportuit. Sed ſicut ſcriptum eſt, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem, Chriſtus adnuntietur. Fuit autem lingua nitidus, literarum ſtudiis ex parte imbutus. In bellicis quoque cauſis fauorẽ habuit præliorum. Aſtures enim rebellantes miſſo exercitu per ducem ſuum Richilanem in ditionem ſuam reduxit. Rocçones arduis mõtibus vndique circumſeptos ſimiliter per duces deuicit. De Rom. quoq; præſens feliciter triũphauit, & quaſdã vrbes pugnãdo ſubegit: adeo clemẽs poſt victoriã, vt penè omnes ab exercitu ſuo hoſtili præda in ſeruitutem redactos precio dato abſolueret, eiúſq; theſaurus redẽptio captiuorũ exiſteret. Hũc alij morbo alij veneno aſſerunt interfectum. Hi ſunt anni Goth. regũ ab exordio Athanarici regis vſq; ad iſtũ Siſebutũ, anni CCL. vnus. ERA DCLXVI.

HIST. VVANDALORVM.

A VVANDALI cum Alanis & Sueuis pariter Hiſpanias ingrediũtur. Hi pace inter ſe inita, ſorte ad inhabitandũ ſibi prouinciarũ diuidunt regiones. Gallicia Vvãdali & Sueui occupant. Alani Luſitaniã & Carthaginenſem prouincias. Vvãdali autẽ cognomine Silingi Beticam ſortiuntur. Hiſpani autẽ per ciuitates & caſtella reſidua barbaris dominãtibus ſe ſubiugunt. In Hiſpanias Gundericus primus rex Vvandalorum ſucceſſit, regnans in Galliciæ partibus annis XVI. qui dum rupto fœdere pacis Sueuos in Neruoſis montibus obſideret, relicta tandem Gallicia cum omnibus Vvandalis ad Beticam

B tranſiuit: captáque Hiſpali cum inreuerenter in Eccleſias ipſius ciuitatis manus extendiſſet, mox Dei iudicio dęmone correptus interiit. Cui Geiſericus frater ſuus ex Catholico apoſtata factus ſuccedit in regnum annorum ſexaginta: qui de Beticæ prouinciæ litore ad Mauritaniam venit, & Africa relicta in Hiſpaniam transfretauit. Cui Valentinianus occidentis Imperator non valens obſiſtere, pacem mittit, & partem Africæ quam Vvandali poſſederant tanquam pacifico tradidit, conditionibus ab eo ſacramenti acceptis ne quid amplius inuaderet. Ille autem ſacramẽ-

C ti religione violata Carthaginem peruadit, Siciliam deprædatur, Panormum obſidet, Arrianam peſtilentiam per totam Africam intromittit, ſacerdotes Eccleſiæ expellit, martyres plurimos efficit. Aduerſus quem Theodoſius minor Orientis Imperator bellũ præparauit, quod ad effectum non venit. Hunis enim Thraciam Illyricúmque vaſtantibus, exercitus Vvandalorum à Sicilia reuocatur, & ad defendẽdos Thraces & Illyrianos trãſmittitur. Geiſericus autẽ non contentus ſolis Africæ vaſtationibus, nauibus aduectus Romam ingreditur, direptiſque opibus Romanorum per quatuordecim dies, relicto Va-

D lentiniano, filias eius multáque millia captiuorum ſecum tulit. móxque Carthaginẽ rediit, & per legatos poſtulata pace à Valentiniano filias eius ei Conſtantinopolim mittit, ſicque poſt multarum prouinciarum clades & chriſtianorum ſpolia atque neces moritur regni ſui anno ſexageſimo, Hũnericus autem filius eius regnauit annis ſeptẽ, mẽſibus quinque, habens in coniugio Imperatoris Valentiniani filiam, quam pater eius Roma captiuam cum matre abduxerat, qui & ipſe Arriano ſuſcitato furore Catholicas per totã Africam atrocior patre perſequitur Eccleſias, tollit ſacerdotes, & cũcti ordinis clericos in exilium mittit: monachos quoque atque laicos quatuor circiter millia exiliis durioribus re-

legauit, martyres fecit, confeſſoribus linguas abſcidit, qui linguis abſciſſis perfectè vſque ad finem ſuum locuti ſunt. Tunc Lætus Leptinéſis ciuitatis Epiſcopus glorioſo martyrio coronatur. Venericus autem inter innumerabiles ſuarum impietatum ſtrages, quas in catholicos exercuerat, octauo regni ſui anno vt Arrius pater eius interioribus cunctis effuſis miſerabiliter vitam amiſit. Cui ſuccedens Guntabundus regnauit XII. annis, qui ſtatim pacem Eccleſiæ donauit, & Catholicos protinus ab exilio reuocauit. Quo defuncto Traſemũdus regnauit annis XXVII. mẽſibus quatuor. Iſte Arriana inſania plenus Catholicos inſectatur, Eccleſias claudit, in Sardiniam exilio ex omni Africana eccleſia CXX. Epiſcopos mittit. Apud Carthaginem moritur. Poſt quem regnauit Hilditis ex filia Valentiniani Imp. genitus à Geiſerico captiuata, quę Hunerico filio ſuo fuerat iuncta. Regnauitque Hilditis annis ſeptem & tribus mẽſibus. Iſte ſacramento à prędeceſſore ſuo Traſemũdo fuerat obſtrictus, ne Catholicis in regno ſuo Eccleſias aperiret, aut priuilegia reſtitueret, priuſquam regnaret, ne religionẽ ſacramenti violaret, præcepit ſacerdotes Catholicos ab exilio reduci & Eccleſias aperiri. Quẽ Gilimer aſſumpta tyrannide regno priuauit, & cũ filiis carceris cuſtodia mancipauit. Poſt hæc Gilimer tyrannus regnauit annis iij. mẽſibus octo: qui multos nobiliũ Africæ prouinciæ crudeliter extinxit, multorũque ſubſtãtias tulit. aduerſus quem Iuſtinianus Imp. incitatione Læti Epiſcopi, qui ab Hunerico Vvãdalorum rege martyr fuerat factus, exercitum in Africa Biliſario magiſtro militum duce mittit: quem Biliſarius cum omni gẽte Vvandalorum prælio fugauit. Africam cepit centeſimo XVII. Vvandalorum ingreſſionis anno. In ipſo autem Biliſarij occurſu, priuſquam congreſſio fieret, Gilimer tyrannus Hilditim regem cum quibuſdam generis eius af finibus occidit. Biliſarius Gilimerum tyrannum capit, & eum cũ diuitiis ſuis ex rapinis prouinciarũ Africæ conquiſitis Conſtãtinopolim Iuſtiniano Imperatori duxit: ſicque regnum deſtructum eſt & finitum Vvandalorum. Fiunt ſimul à primo anno Gunderici Regis, quo in Hiſpaniam ingreſſus eſt, vſque ad Gilimeri caſum & Vvandalorum interitũ anni CXX. tres & menſes ſeptem.

HISTORIA SVEVORVM.

SVEVI duce Hermerico rege cum Alanis & Vvãdalis ſimul Hiſpanias ingreſſi ſunt ERA CCCCXVII. Hi Galiciã cum Vvãdalis occupãt. vvãdalis autẽ tranſeuntibus Africã Galliciã ſoli Sueui ſortiti ſunt, quib' pręfuit Emericus annis qua-

E tuordecim. Gallici autem in parte prouincię regno ſuo vtebantur: quos Emericus aſſidua vaſtatione deprædãs tãdem ob morbi dolorẽ eis pacẽ dedit: quo morbo diutiſſimè per annos ſeptẽ oppreſſus interiit. Poſt quẽ Riccila filius eius ſucceſſit & regnauit annis octo. Hic iubẽte patre ab eo miſſus, Vndebotũ Ro. militiæ ducem cum ſuis omnibus copiis ad Singilium Beticæ fluuium inito bello proſtrauit, magnis eius auri argentique copiis occupatis. Poſt obitum autẽ patris ſuſcepto regno Hiſpania ab eo obtenta cum Betica, Carthaginenſes prouincias in ſuam redegit poteſtatem. Quo defuncto Rectiarius ſuccedit in

F regnũ annis nouem. Hic accepta in coniugio Theudoridi regis Gothorum filia in initio regni ſui * deprædatur. Mox ad Theudoridum ſocerum ſuum profectus Cæſarauguſtanam regionem cum auxilio Gothorũ rediens deprædatur, irruptáque per dolum Ilerdenſi vrbe egit ibi magnam captiuitatem. Ad vltimũ dum Theudoridus rex Hiſpaniam ingrederetur, inito prælio aduerſus eum, primò fugatus deinde captus occiditur. Occiſo Rectiario Sueui bifariè diuiſi, pars Fratã, pars Maſdram ſibi regem conſtituunt. Maſdras autem cum manu Sueuorum ſtatim Luſitaniam deprædatur, acta illuc Romanorum cæde prædiſ-

G que contractis. Ciuitas etiam Oliſepona ſub ſpecie pacis intratur. Nec mora, Fratan mortuo, Sueui, qui cum eo fuerant, ad Maſdram reuertuntur: regionem Gallicię adhærentem flumini Durio deprædantur. Maſdras autem peracto tertio anno regni ſui iugulatur. Quo ex tincto inter Frumarium & Remiſmundũ Maſdræ filium oritur de regni poteſtate diſſenſio. Sed Fumarius, cum manu quam habebat, Flauienſem ciuitatem grandi euertit excidio. Remiſmundus autem vicina ſibi pariter Arigenſium loca & Lucenſis conuẽtus maritima populatur. Frumario autẽ mortuo, Remiſmundus omnes Sueuos in ſuam ditionem reuocat, pacem cum Gallicis refor-

H mat, legatos fœderis mittit ad Theoderidum regem Gothorum: à quo etiam per legatos & arma & coniugem quam haberet, accepit. Tertio regni anno ad Luſitaniam trãſit. Cimbricam pace deceptã diripit. Oliſepona quoque ab eo occupatur: ciues verò qui illic pręerant, cuſtodiendos tradidit Luſidio. Huius tẽpore Alax natione Galata, effectus apoſtata & Arrianus, inter Sueuos regis ſui auxilio fidei Catholicæ hoſtis emerſit. cuius ſeductione Sueui à fide Cath. recedentes, in Arrianũ dogma declinãt. Poſt multos deinde reges regnũ Sueuorũ ſuſcepit Theudemirus: qui fidẽ Cath. adeptus, Arrianæ impietatis errore deſtructo Sueuos vnitati fidei reddidit. Huius tẽ-

poribus

poribus. Martinus monaſterij Dumiēſis epiſcopus fide & ſcientia claruit. Cuius ſtudio & pax eccleſiæ reddita eſt, & multa monaſteria cōdita. Poſt Theudemirū, Miro Sueuorū princeps efficitur, & regnauit annis XIII. Hic bellum ſecundo regni ſui anno cōtra Roccones intulit: deinde in auxiliū Liuuigildi Gothorū regis aduerſus rebellē filium ad expugnandā Hiſpalim pergit, ibiq; vitæ terminum clauſit. Cui Eburicus filius in regnum ſuccedit: quē adoleſcentem Audacias aſſumpta tyrannide

A regno priuat, & monachum factum in monaſterio damnat, pro quo non dilata eſt ſententia, mox enim Liuuigildus Gothorū rex Sueuis bellum inferēs, obtento eodē regno Audicā deiecit, atque detonſo eo, poſt regni honorem, presbyterij officio conſecrauit. Sic enim oportuit, vt quod regi ſuo fecerat, rurſum idem ab alio congrua meriti viciſſitudine pateretur. Regnum autem Sueuorum deletum in Gothos transfertur, quod māſit annis centum XX. ſex.

BEATI

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI DE SCRIPTORIBVS

ECCLESIASTICIS, LIBER.

OSius Cordubenſis ciuitatis epiſcopus ſcripſit ad ſororem ſuam de laude virginitatis epiſtolā pulchro ac diſerto comptam eloquio. In Sardicenſi etiam conſilio quam plurimas ipſe edidit ſentētias: hic autem poſt longum ſenium vetuſtatis, arcelitus à Cōſtantio principe miniſque perterritus, metuens ne ſenex & diues damna rerum vel exilium pateretur, illico Arrianæ impietati cōſenſit. Cuius quidem vitam vt meruit cōfeſtim exitus crudelis finiuit. Nam poſt impiam vt ait quidam, Oſij præuaricationem dum ſanctus Gregorius Elibertanus epiſcopus in Cordubenſem vrbem, iuxta imperiale decretum adductus fuiſſet, ac minime vellet illi communicare, cōmotus Oſius dicit Clementio Cōſtantij prefecti vicario vt mitteret eum in exiliū. At ille, Non audeo inquit Epiſcopum in exilium mittere, niſi prius eum ab Epiſcopatu deiecerit, vt autem vidit ſanctus Gregorius quod vellet Oſius dare ſententiam, appellat Chriſtum totius fidei ſuæ viſceribus exclamans, Chriſte Deus, qui venturus es iudicare viuos & mortuos, non patiaris hodie humanam proferri ſententiā aduerſus me minimum ſeruum tuum, qui pro fide nominis tui victimus aſſiſtens ſpectaculum factus ſum, ſed tu ipſe quæſo in cauſa tua hodie iudica, ipſe ſententiā tuam proferre dignare per vltionē: non ego quaſi metuens de exilio fugere cupio cùm mihi pro tuo nomine nullum ſupliciū graue ſit, vt multi præuaricationis errore liberentur, cùm pręſentem viderint vltionē. His dictis ecce repente Oſius reſidens factus quaſi regalis imperij cùm ſententiā conaretur exprimere, os vertit, diſtorquens pari-

B ter & ceruicem, ac deſeſſu in terram eliditur, atque illico expirauit. Tunc admirantibus cunctis etiam Clementius ille Gentilis expauit, & licet eſſet iudex, tamen timens ne in ſe ſimile ſupplicium vindicaretur, proſtrauit ſe ad pedes ſancti viri, obſecrans vt ſibi parceret quæ in eum diuinæ legis ignoratione peccaſſet: & non tam proprio arbitrio quàm mādātis imperio. Inde eſt quod ſolus Gregorius ex numero vindicātium integram fidem, neque in fugam verſus eſt, neque paſſus eſt exilium. Vnuſquiſque enim timuit de illo vlterius iudicare.

C II.

ITacius Hiſpaniarum epiſcopus cognomento & eloquio clarus ſcripſit quendā librū ſub Apologetici ſpecie, in quo deteſtāda Priſcilliani dogmata & maleficiorum eius artes libidinūmque eius probra demonſtrat: oſtendens Marcum quendam Menfiticum magiæ ſcientiſſimum diſcipulum fuiſſe Manis & Priſcilliani magiſtrum. Hic autem cum Vrſacio Epiſcopo ob necem eiuſdem Priſcilliani, cuius accuſatores extiterant eccleſiæ communione priuatus, exilio condemnatur ibique die vltimo fungitur. Theodoſio maiore & Valentiniano regnantibus.

D III.

SIricius clariſſimus pontifex & Romanę ſedis antiſtes ſcripſit decretale opuſculum directum ad Eumerium Taraconenſem epiſcopum in quo inter alias eccleſiaſticas diſciplinas cōſtituit hęreticorum baptiſma nequaquam ab eccleſia reſcindendum, reperimus & aliam eius epiſtolam ad diuerſos Epiſcopos miſſam: in qua condemnat Iouinianū hæreticum atque Auxentium cæteróſque eorū ſequaces: Præfuit Romæ annos 14. obiítque ſub Theodoſio & Valentiniano impera-

E

toribus. IIII.

PAVLINVS presbyter explicuit in benedictionibus patriarcharum triplici intelligẽtiæ genere libellum ſatis ſuccincta breuitate cõpoſitum. idem etiã petente Auguſtino conſcripſit Ambroſij vitam ſignis florentem atque doctrinis & meritis Apoſtolorum non imparem. Siquidẽ & Conſtantius epiſcopus Germani vitam contexuit, obitúmque Paulini Oſanius edidit.

V.

PROBA vxor Adelphi proconſulis fœmina inter viros eccleſiaſticos idcirco poſita ſola, pro eo quod in laude Chriſti verſata eſt, componens Centonem de Chriſto Virgilianis coaptatum verſiculis: cuius quidem non miramur ſtudium ſed laudamus ingeniũ. Quod tamen opuſculum legitur inter Apocryphas ſcripturas inſertum.

VI.

IOannes ſanctiſſimus Conſtantinopolitanæ eccleſiæ epiſcopus cognomento Chryſoſtomus, cuius oratio & plurimã cordis cõpunctionem, & magnã ſuauiloquentiam tribuit. Edidit iſte Græco eloquio multa & præclara opuſcula, quibus vtitur Latinitas. Legi eius duos de lapſis libellos ſcriptos ad quendã Theodorum lamentis & exortationibus plenos: vt pote illum à bona conuerſatione deiectum, & qui monachi vitam cum eo in vno eodémque monaſterio exercuerat, ideo cõuerſationis ibi factę eum in libris ipſis admonuit, prouocãs eum ad propoſitum, atque oſtendẽs nulli peccatori, vel impio, ſi ad pœnitentiam redeat deſperandũ, legimus etiã eiuſdem librum alium cuius prænotatio eſt, NEminem poſſe lædi ab alio niſi à ſemetipſo, ad perſonam quoq; cuiuſdã nobiliſſimæ matronę Gregoriæ. Reperitur opus eius inſigne de conuerſatione & inſtructione morum ſeu de compugnantia virtutum & vitiorum: eſt etiam & alius liber eiuſdem apud Latinos de compunctione cordis. Altérque ſcriptus ad quendam Eutropium, cùm Palatio pulſus ad altare confugiſſet. Multos præterea cõpoſuit, diuerſóſque tractatus quos enumerare perlongum eſt, cuius quidem ſtudij & ſi non omnia, tamen quamplurima eloquẽtiæ eius fluenta de Græco in ſermonẽ Latinum tranſlata ſunt. Hic autẽ 13. anno epiſcopatus ſui diſcordia Theophili Alexandrini epiſcopi oppreſſus, fauentes epiſcopi non ſine Arcadio imperatore dãnaverũt eum innocẽtem, atque ab epiſcopatu deiectum, Ponto in exiliũ retruſerunt.

VII.

SEDVLIVS presbyter edidit tres libros dactilico heroico metro compoſitos, quorum primus ſigna & virtutes veteris teſtamẽti po-

E tentiſſime reſonat, reliqui geſtorum Chriſti ſacramenta & miracula intonant.

VIII.

POSSIDONIVS Africanæ prouinciæ epiſcopus ſtilo proſequutus eſt vitam ſancti Auguſtini, cuius etiã operi ſubiecit indiculum ſcriptorũ eius, enumerans quanta idem beatiſſimus doctor ſcripſerit, vbi pluſquam quadringenta volumina ſupputãtur. Homeliarum vero & epiſtolarum quæſtionúmque infinitus modus ſit, vt penè vix poſſit quiſquã articulo ſuo aliena tanta ſcribere quanta ille proprio labore compoſuit.

IX.

F PRIMASIVS Africanus epiſcopus compoſuit ſermone ſcolaſtico de hereſibꝰ tres libros directos ad Fortunatum epiſcopum, explicans in eis quod olim beatiſſimus Auguſtinus in libro hæreſeorũ imperfecto, morte interueniente, reliquerat. In primo namque oſtendens quid hæreticum faciat, in ſecundo & tertio digerens quid hæreticũ demonſtret.

X.

PROTERIVS Alexandrinę antiſtes eccleſiæ ſcripſit epiſtolas ad Leonem Romanæ ſedis epiſcopum de feſtiuitate Paſchali. Hũc autẽ Leonis Auguſti tẽporibus, Dioſcori hæretici ſucceſſoris, authore Timotheo ſeditione facta crudeliſſimè peremerunt, ipſúmque
G Timotheum ſibi pro Alexandrino epiſcopũ ſtatuerunt.

XI.

PASCHASIVS Sicilienſis epiſcopus edidit vnam Paſchalẽ epiſtolam ad Leonem ſupradictũ Papam directã, in qua refert Paſchalis myſterij miraculũ, his verbis. Eſt inquit poſſeſſio quæ appellatur Meltinas in montibus arduis ac ſyluis denſiſſimis conſtituta, illic perparua atque vili opere conſtructa eccleſia eſt, in cuius Baptiſterio nocti ſacroſancta Paſchali Baptizandi hora cùm nullus canalis ſit vel fiſtula, nec aqua omnino vicina: fons ex ſe repletur, paucíſq; qui afuerint cõſecratis cùm deductorium nullum ſit vt venerat aqua
H ex ſe, diſcedit. claruit ſub Theodoſio iuniore imperatoris Arcadij filio.

XII.

IVLIANVS quidam cognomento pomerius octo libros de animę natura in dialogi morẽ cõſcripſit, quorum primus cõtinet quid ſit anima, vel qualiter credatur ad imaginem Dei facta, in ſecundo loquitur vtrum anima corporea an incorporea ſit, in tertio diſſerit primo homini vnde anima facta ſit, in quarta vtrũ noua anima ſine peccato fiat, an peccatũ primi hominis ex illo propagata originaliter trahat, in quinto deſcripſit quæ ſit facultas animæ, in ſexto eloquitur vnde ſit ea diſcordia qua carni ſpiritus vel caro ſpiritui aduerſatur,

in ſeptimo

n ſeptimo autem deſcribit de differentia vitarum ac mortuũ vel reſurrectione carnis & animæ, ſiue de morte carnis ac de eius reſurrectione, in octauo loquitur de his quę in fine mũdi futura ſunt vel de quæſtionibus quæ ſolent de reſurrectione proponi, ſiue de finibus bonorum atque malorum. Hic tamen in ſecundo euſdem operis libro Tertulliani erroribus cõſentiens animam corpoream eſſe dixit, quibuſdam fallacibus argumentis hoc aſtruere cõtendẽs. Edidit etiam vnum librum de Virginibus inſtituendis, alios quoque tres de futuræ vitæ contẽplatione vel actuali conuerſatione, necnon etiam de vitiis atque virtutibus.

XIII.

EVGIPIVS Apas ad quendam diaconũ, libellum de vita ſancti monachi Seuerini tranſmiſſum breui ſtilo compoſuit, ſcripſit etiam regulam monachis cõſiſtentibus in monaſterio ſancti Seuerini, quam eiſdem moriẽs quaſi teſtamentario iure reliquit. Claruit poſt conſulatum, Mauortij iunioris imperatore Anaſtaſio regnante.

XIIII.

FVLGENTIVS Afer eccleſiæ Ruſpenſis epiſcopus in confeſſione fidei clarus, in ſcripturis diuinis copioſiſſime eruditus, in loquendo quoque dulcis, in docendo ac diſſerendo ſubtilis. Scripſit multa ex quibus legimus de gratia Dei & libero arbitrio libros reſponſionum ſeptem, in quibus Fauſto Galliæ Regienſis vrbis epiſcopo prauitati Pelagianæ cõſentienti reſpondens obnititur eius profundam deſtruere calliditatem. Legimus & eiuſdem librum de ſancta Trinitate ad Directum Felicem notariũ, librum quoque regulæ veræ fidei, & alium de ſacramẽto incarnationis domini noſtri Ieſu Chriſti. Extãt & duo eiuſdem libri de veritate prædeſtinationis ad Epiſcopos miſſi: in quibus demonſtrat quod Dei gratia in bonis humanam voluntatem præueniat: & quod Deus quoſdam prędeſtinationis ſuę munere iuſtificans prælegit, quoſdam verò in ſuis reprobis moribus occulto quodam iudicio derelinquit. Eſt & liber altercationis eius quo de fide, cum Traſimundo rege, idem Fulgentius diſputauit ad ferendum quoque eccleſiæ Carthaginenſis diaconum: vnum de interrogatis quæſtionibus ſcripſit libellum, inter hæc compoſuit multos tractatus quibus ſacerdotes in eccleſiis vterentur. Plurima quoque feruntur ingenij eius monumenta, hæc tantum ex pretioſis eius doctrinæ floribus carpſimus, ſors melior cui delitias omnium librorum eius præſtiterit Deus. Claruit ſub Traſimundo rege Vuãdalorum Anaſtaſio imperatore regnãte.

XV.

EVCHERIVS Epiſcopus elegans ſententiis, ornatus in verbis, edidit ad Hilarem Arelatenſem Antiſtitem heremi deſerta petentem vnum opuſculum de laude eiuſdem heremi luculentiſſime & dulci ſermone dictatum, in quo opere laudamus doctorẽ & ſi pauca, pulchra tamen dicentẽ: breuitas enim vt quidam ait, laus eſt interdũ in alia parte dicendi in vniuerſa eloquentia laudem nõ habet.

XVI.

HILARIVS Arelatenſis Epiſcopus ſcripſit vitam parentis, & prædeceſſoris ſui ſanctiſſimi ac venerabilis Honorati Epiſcopi, ſuaui ac præclaro prędıtam eloquio.

XVII.

APRVGIVS eccleſię Pacenſis Hiſpaniarũ Epiſcopus diſertus lingua & ſcientia eruditus, interpretatus eſt Apocalypſim Ioannis Apoſtoli ſubtili ſenſu atque illuſtri ſermone melius penè quàm veteres eccleſiaſtici viri videntur expoſuiſſe. Scripſit & nonnulla quæ tamen ad notitiam noſtræ lectionis minime peruenerunt. Claruit temporibus Teodi principis Gothorum.

XVIII.

IVSTINIANVS imperator quoſdam libros de incarnatione Domini edidit, quos etiam per diuerſas miſit prouincias. Cõdidit quoque & reſcriptũ contra Synodũ Illyricianam & aduerſus Africanos Epiſcopos, in quo tria capitula contendit dãnare, id eſt Teodori Mopſueſteni epiſcopi, dicta ſiue reſcripta Teodori epiſcopi Epiſtolã quæ dicitur Hibe Edeſſeni Epiſcopi.

XIX.

FACVNDVS Ermianenſis eccleſiæ Epiſcopus duodecim libros pro defenſione trium capitulorum ſcripſit, quorum ſtilo elicuit præfata tria capitula in proſcriptione Apoſtolicæ fidei & Synodi Calchedonenſis impugnatione fuiſſe damnata, id eſt epiſtolã Hibe Edeſſeni Epiſcopi directã ad Marim Perſam & Theodori Monſueſteni Epiſcopi dictam, claruit poſt conſulatum Baſilij an. 10. regnante Iuſtiniano imperatore.

XX.

IVSTINIANVS eccleſiæ Valẽſis Epiſcopus ex quatuor fratribus & Epiſcopis matre eadem progenitis, vnus ſcripſit librũ reſponſionum ad quendam ruſticum de quæſtionibus interrogatis, quarum prima reſponſio eſt de ſpiritu ſancto, ſecunda eſt, contra Bonoſiacos qui Chriſtum adoptiuum & nõ proprium dicunt, tertia reſponſio eſt de baptiſmo Chriſti quod iterare non licet, quarta reſponſio eſt de diſtinctione baptiſmi Ioannis & Chriſti: quinta reſponſio eſt quia

filius ſicut pater inuiſibilis ſit. Floruit in Hiſpaniis tēporibus Teudi principis Gothorū.

XXI.

IVSTVS Orgelitanæ eccleſiæ Epiſcopus & frater prędicti Iuſtiniani edidit libellum expoſitionis in Canticis canticorum: totum valde breuiter atque aperte per allegoriarū ſenſum diſcutiens. Huius quoque fratres Nebridius & Helpidius, feruntur ſcripſiſſe quædā, è quibus quia incogniti ſumus, magis reticenda fatemur.

XXII.

MARTINVS Dumienſis monaſterij ſanctiſſimus pontifex ex Orientis partibus nauigans venit in Gallias, ibique cōuerſis ab Arriana impietate ad fidémque Catholicam Sueuorum populis regulam fidei & ſanctæ religionis cōſtituit, eccleſias informauit, monaſteria cōdidit ſuæque inſtitutionis copioſæ præcepta cōpoſuit, cuius quidē ego ipſe legi librum de Differētiis quatuor virtutū, & aliud volumē epiſtolarū, in quibus hortatur ad vitę emendationem, fidei cōuerſationem, inſtantiā orationis, eleemoſinarū deſtributionē & ſuper omnia culturā virtutum omnium, pietatem. Floruit regnante Tedimico rege Sueuorum temporibus illis quibus Iuſtinianus in republica & Athagildus in Hiſpaniis imperium tenuerunt.

XXIII.

AVITVS epiſcopus ſcientia ſecularium litterarum & doctrinarum clarus edidit quinque libellos heroico metro compoſitos, quorum primus eſt de mundi origine, ſecundus de peccato originali, tertius de Dei ſententia, quartus de diluuio mundi, quintus de tranſitu maris rubri. Scripſit & ad Fuſcinam ſororē de laude virginitatis librū vnum pulcherrimo compoſitum carmine & eleganti epigrammate coaptatum.

XXIIII.

DRACONTIVS compoſuit heroicis verſibus hexameron creationis mundi, & ſcripſit luculenter quod compoſuit.

XXV.

VICTOR Tunonenſis eccleſiæ Africanæ epiſcopus à principio mundi vſque ad primum Iuſtini iunioris imperij annum, breuem per conſules annuos bellicarum eccleſiaſticarúmque rerum nobiliſſimā hiſtoriā promulgauit, laude & notatione illuſtrem, ac memoria dignā. Hic pro defenſione trium capitulorum à Iuſtiniano Auguſto exilio in Ægyptum eſt tranſportatus, vnde rurſus Conſtantinopolim euocatus dum à Iuſtiniano imperatore & Euticio Conſtantinopolitanæ vrbis Epiſcopo, obtrectatoribus eorun-

E dem trium capitulorum reſiſteret: rurſus in monaſterium eiuſdem ciuitatis mittitur cuſtodiendum, atque in eadem damnatione vt dicunt permanens moritur.

XXVI.

IOannes ſanctę memoriæ Conſtātinopolitanus Epiſcopus natione cappadox, vir inæſtimabilis abſtinētiæ & eleemoſynis tantum largiſſimus, vt etiam zelo auaritiæ Mauritius Imperator aduerſus eum permotus, pauperes vrbe pellendos ediceret. Græco eloquio edidit reſcriptum de Sacramento Bapiſmatis ad beatæ recordationis dominum meum & prædeceſſorem Leandrum Antiſti-

F tem: in quo nihil ponit proprium ſed replicat tantūmodo patrum antiquorum de trina merſione ſententias. Claruit tēporibus Mauricij principis, & defunctus Auguſto eodē regnante.

XXVII.

GRegorius papa Romanæ ſedis Apoſtolicæ præſul, compunctione timoris Dei plenus, & humilitate ſummus: tantúmque per gratiam ſpiritus ſancti ſcientiæ lumine præditus, vt non modo illi præſentiam temporum quiſquam Doctorum, ſed ne in præteritis quidem illi par vnquā fuerit. Hic in exordio epiſcopatus ſui edidit librum. Regulæ paſtoralis directum ad Ioannem

G Conſtantinopolitanæ ſedis epiſcopum. In quo docet qualis quiſque ad officium regiminis veniat, vel qualiter dum venerit viuere vel docere ſubiectos ſtudeat. Idem etiā efflagitante Leandro epiſcopo librum beati Iob miſtico ac morali ſenſu diſſeruit, totámque eius prophetiæ hiſtoriam in trigintaquinque voluminibus largo eloquentiæ fonte explicuit. In quibus quidem quanta myſteria Sacramentorum aperiantur, quantáque ſint in amorem vitæ æternæ morum præcepta, vel quantum clareant ornamenta verborum explicare nemo ſapiens valebit: etiam ſi omnes artus eius vertantur in linguas. Scri-

H pſit & quaſdam Epiſtolas ad prædictum Leandrum, è quibus vna in eiſdem libris Iob titulo præfationis annectitur, altera eloquitur de merſione baptiſmatis, in qua inter cætera ita ſcriptum eſt: Reprehenſibile inquit nullatenus eſſe poteſt, infantem in baptiſmate mergere vel ſemel vel ter, quando in tribus merſionibus perſonarum trinitas & in vna poteſt diuinitatis ſingularitas deſignari: fertur tamen idem excellentiſſimus vir & alios libros morales ſcripſiſſe, totúmque textum quattuor Euangeliorum ſermocinando in populis expoſuiſſe, incognitum ſcilicet nobis opus, fœlix tamen & nimium fœlix, qui omnium ſtudiorum

eius

eius potuit cognoſcere dicta. Floruit autem A Mauricio Auguſto imperante, obiitque in ipſo exordio Phoſſa Romani principis.

XXVIII.

LEANDER genitus patre Seueriano Carthaginẽſis prouinciæ Hiſpaniæ profeſſione monachus, & ex monacho Hiſpalenſis eccleſiæ prouinciæ Beticæ cõſtitutus epiſcopus, vir ſuauis eloquio, ingenio præſtantiſſimus, vita quoque tãtum atque doctrina clariſſimus, vt etiam fide eius atque induſtria populi gentis Gothorum ab Arriana inſania ad fidem Catholicam reuerterentur. Hic namque in exilij ſui peregrinatione compoſuit duos aduerſus hæreticorum dogmata libros, B eruditione ſanctarum ſcripturarum ditiſſimos in quibus vehementi ſtilo Arrianæ impietatis confodit ac detegit prauitatem, & oſtendens, ſcilicet quid contra eoſdem habet eccleſia Catholica, & quantum diſtet ab eis religione & fidei ſacramẽtis. Extat & aliud laudabile eius opuſculum aduerſus inſtituta Arrianorum, in quo propoſitis eorum dictis ſuas reſponſiones opponit. Præterea edidit vnum ad Florentinam ſororem de inſtitutione virginum & contemptu mundi libellum, titulorum diſtinctionibus prænotatum. Siquidẽ & in Eccleſiaſticis officiis idẽ nõ paruo elaborauit ſtudio. In toto enim pſalterio C duplici editione orationes conſcripſit. In ſacrificiis quoque laudibus & pſalmis multa dulciſona compoſuit. Scripſit & epiſtolas multas ad papam Gregorium de baptiſmo vnam, alteram in qua præmonet cuiquã mortem non eſſe timendam. Ad cæteros quoque Epiſcopos plurimas promulgauit familiares epiſtolas, etſi non ſatis ſplendidas verbis, acutas tamen ſententiis. Floruit ſub Reccaredo viro religioſo ac principe glorioſo, cuius etiã temporibus mirabili obitu actualis vitæ terminum clauſit.

XXIX.

LVCINIANVS Carthaginis Spartanæ Epi- D ſcopus in ſcripturis doctus, cuius quidẽ nõ nullas epiſtolas legimus. De ſacramento denique baptiſmatis vnam, & ad Eutropium abbatem, qui poſtea Valẽtiæ Epiſcopus, plurimas. Reliqua verò induſtriæ & laboris eius ad noſtram notitiam minime venerũt. Claruit temporibus Mauricij Auguſti. Occubuit Conſtantinopoli, veneno, vt ferunt, extinctus ab æmulis. Sed, vt ſcriptum eſt, iuſtus quacumque morte præoccupatus fuerit, anima eius in refrigerio erit.

XXX.

SEVERVS Malacitanæ ſedis antiſtes collega & ſocius Luciani Epiſcopi, edidit libellũ vnum aduerſus Vincentium Cæſarauguſtanæ vrbis Epiſcopum, qui ex Catholico in Arrianam prauitatem fuerat deuolutus. Eſt & alius eiuſdem de virginitate ad ſororem libellus qui dicitur Anulus, cuius quidem fatemur cognouiſſe titulum, ignoraſſe eloquium. Claruit temporibus prædicti Imperatoris, quo etiam regnante vitam finiit.

XXXI.

IOANNES gerundenſis Eccleſiæ Epiſcopus natione Gothus, prouinciæ Luſitaniæ Scalluinatus. Hic cùm eſſet adoleſcens Conſtantinopolim perrexit, ibíque Græca & Latina eruditione nutritus, ſeptimo demum anno in Hiſpanias reuerſus eſt: eodem tempore quo incitante Leouigilde Rege Arriana feruebat inſania. Hunc ſupradictus rex, cùm ad nefandæ hæreſis credulitatem compelleret, & hic omnino reſiſteret, exilio rurſus Barcinona relegatus per decem annos multas inſidias & perſequutiones ab Arrianis perpeſſus eſt, qui poſtea condidit monaſterium quod nunc Biclaro dicitur, vbi congregata monachorum ſocietate, ſcripſit regulam ipſi monaſterio profuturam: Sed & cunctis Deum timentibus ſatis neceſſaria omnia addidit, & in libro Chronicorum ab anno primo Iuſtini iunioris principatus, vſque in annũ octauum Mauricij principis Romanorum & quarto Recaredi regis anno hiſtorico cõpoſitóq; ſermone valde vtilẽ hiſtoriã & multa alia ſcripſiſſe dicitur, quod ad noſtrã notitiã non peruenit.

XXXII.

EVTROPIVS Eccleſiæ Valentinæ Epiſcopus dum adhuc in monaſterio Sirbitano degeret, & pater eſſet monachorum, ſcripſit ad Papam Licianum, cuius ſupra fecimus mentionem, valde vtilem epiſtolam, in qua petit ab eodem pro qua re baptizatis infantibus criſmæ poſt hæc vnctio tribuatur. Scripſit & ad Petrum Epiſcopum Hircauincenſem de diſtinctione Monachorum, ſalubri ſermone compoſitam epiſtolam, & valde Monachis neceſſariam.

XXXIII.

MAXIMVS Cæſarauguſtanæ ciuitatis Epiſcopus multa verſu proſáq; cõponere dicitur. Scripſit & breui ſtilo hiſtoriolã de iis quæ tẽporibus Gothorũ in Hiſpaniis acta ſunt hiſtorico & compoſito ſermone. Sed & multa alia ſcripſiſſe dicitur quæ needum legi.

EXPLICIT LIBER DE SCRIPTORIBVS ECCLESIASTICIS.

BEATI

ISIDORI IVNIORIS

HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI, DE VITA VEL OBITV SANCTORVM, QVI Deo placuerunt.

PRÆFATIO quorundam ſanctorum, nobiliſſimorúmque virorum ortus, vel geſta cum genealogiis ſuis, in hoc libello edita ſunt. Dignitas quoque, & mors eorum, atque ſepultura, ſententiali breuitate notata. Quæ quamuis omnibus nota ſunt, qui per amplitudinem percurrunt ſcripturarum, facilius tamen ad memoriam redeunt, dum breui ſermone leguntur, qui in ſcriptura laudibus præfuerunt.

Adam.	Iepte.	Thobias.
Abel.	Samſon.	Tres pueri.
Enoch.	Samuel.	Eſdras.
Noe.	Dauid.	Zorobabel.
Melchiſedec.	Salomon.	Heſter.
Abraham.	Helias.	Iudith.
Iſaac.	Heliſeus.	Machabæi.
Iacob.	Eſaias.	Zacharias.
Loth.	Hieremias.	Elizabeth.
Ioſeph.	Ezechiel.	Iohannes.
Iudas.	Daniel.	Maria.
Ruben.	Oſeas.	Simon Petrus.
Symeon.	Iohel.	Paulus.
Leui.	Amos.	Andreas.
Zabulon.	Abdias.	Iacobus.
Iſachar.	Ionas.	Iohannes.
Dan.	Naum.	Philippus.
Gad.	Abacuc.	Thomas.
Aſſer.	Sophonias.	Bartholomæus.
Neptalim.	Aggæus.	Matthæus.
Beniamin.	Zacharias.	Iacobus Alphæi.
Effraim.	Malachias.	Iudas Iacobi.
Manaſſes.	Nathan.	Matthias.
Iob.	Achias.	Symon Zelotes.
Moſes.	Addo.	Lucas Euãgeliſta.
Aaron.	Azarias.	Marcus Euãgeliſta.
Ioſue.	Helias.	Barnabas.
Phinees.	Heliſeus.	Timotheus.
Gedeon.	Zacharias.	Titus.

I.

ADAM protoplaſtus, & colonus Paradiſi, princeps generis & dilectus, ad imaginem Dei factus, vniuerſitati prælatus, qui creaturæ nomina dedit, atque in eis poteſtatem dominandi accepit. Hic in delitiis florentis paradiſi conſtitutus, inter redolentes aromatũ ſyluas, ac vernantia floribus arua, rudis habitator, nouæ vitæ gaudia peragebat. Vbi tellus fœcundatur perpetuo virore, vbi fons decurrens quadrifluo labitur. Sed poſtquàm ſerpẽtis dolo, lingua pollutus fœminea, per tactum ligni, loci beatitudinem prophanauit paradiſo proiectus, in terram ſentibus ſqualentem, operatius gemens incoluit. Amiſſaque immortalitate, in puluerem, (vnde carnis ſumpſerat ortum, poſt curſum annorum nongentorum triginta) rediit. Hinc iam poſteritas in crimine huius parentis, exul eſt paradiſi facta ac labori, mortique ſubacta ingemuit. Sepultus eſt autem in loco Arbe, qui locus nomẽ à numero ſumpſit, hoc eſt, quatuor, pro eo quod tres Patriarchæ ibidem ſint ſepulti, & hic quartus Adam. Hic eſt Ebron Metropolis, vrbis Allophylorum, in qua fertur quondam fuiſſe habitatio Gigantum, vbi etiam &

Dauid

Dauid poſtea vnctus eſt in regno. Eſt autem ciuitas fortis Iudæ in ſacerdotibus ſeparata, diſtãs ad auſtralem plagã millibus xxij. procul ab Hieruſalem.

II.

ABel filius Adam, & paſtor ouium, in vita innocens, in morte patiens, poſt mortem non ſilens. In martyrio primus, in obedientia ſummus, in ſacrificiis Deo placens. In meritis fratri diſplicens, quem Cayn impius, & fratricida nouus, ira ſtimulante inuidiæ innocuum, ferro mundum, ſanguine immaculatum proſtrauit. Cùm adhuc innocẽs ferrum, cruoris humani facinus non haberet.

III.

ENoch filius Iareth, ſeptimus ab Adam, placens Deo, malorum neſcius, mortis ignarus: qui ſceleratorum hominum non ferens anguſtias, à perniciofis contractibus mũdi ſubtractus, meruit in eum locum transferri, vnde fuerat protoplaſtus excluſus, ſcilicet in æqualem habitationem beatæ vitæ. Sublatus eſt autem annorum ccclxv. Manet autem hactenus in corpore, in conſummatione mũdi reſtituet cum Helia mortalem vitæ conditionem.

IIII.

NOe filius Lamech, decimus ab Adam, ſecundus reſtaurator orbis, atque reparator iuſtitiæ inſignis, longanimis in ſpe, Sapiens, in opere iuſtus, Arcam condidit, admonitus introiuit, nec corruit turbulenti diluuij fluctibus, nec fragores ventorum, vel murmura cæli expauit: geſtatur per procellas, nec mergitur. Serpentibus ſociatur & beſtiis, nec terretur. Cui feræ colla ſubmittunt, alites famulantur: nanque auem miſit, redeuntem ſuſtinuit: ſed perfida fraude corui decipitur. Merito columbæ geſtantis ore ramũ paciferum edocetur. Reſeratiſque foribus Arcę beſtias & cuncta animantia per ſeptem dies abire permittit, ipſe poſtmodum egreſſus cum liberis, Deum collaudat, electus victimas immolat. Cuius arcam veteres reſidiſſe teſtantur in Armenia, ſuper montes Arath. Hic nongenteſimo L. anno mortuus eſt.

V.

MElchizedec, rex Salem, ſacerdos altiſſimi, primus, iuréque oblatorum ſacrificij, cuius origo ſecreta. Hunc eſſe aiunt Hebræi Sẽ primogenitum Noe, tritauum Abrahæ. Ipſe eſt enim pater patrum, Prophetarum & apoſtolorum origo. Ipſe eſt, qui paternæ pietatis benedictione, dominus fratris eſſe promeruit. Qui verſis incedens veſtigiis, patris *genitalia* texit, nec deriſit ebrium, vt procax & reprobus filius, ſed velauit vt verecundus. Vnde accidit in lege Iudæorum, parentes à filiis nunquàm videri nudatos. Hic Abraham reuertente poſt victoriam, benedixit. Idem in typo veri ſacrificij, de frugibus terræ primus panem & vinum Deo obtulit, quia ſacerdotium & regnum iure primogenitis debebatur, antequam Aaron ſacerdotio fungeretur. Hic etiam prior omnium poſt diluuiũ vrbem Salem condidit. In qua etiam & regnauit, quæ poſtea Iebus, ſiue Solema, & nunc deriuato vocabulo, Hieroſolyma vocitatur. Vixit annis ſexcentis, & perdurauit vſque ad lxx. ætatis Abrahæ annum, at mortuus eſt, ac ſepultus in ciuitate ſua Hieruſalem.

VI.

ABraham pater gentium, filius Tharæ, de ſtirpe Sem, natione Chaldæus, fide primus, exul ſpontaneus, obediens in pręceptis, credulus in promiſſis, pauper in patria, in peregrinis locuplex, in præliis victorioſus, in victoria non auarus. Reges quinque ſuperauit, & ſpoliis exuit, captiuúmque parentem reduxit. Eo ſummus, vt trinitatem in typo videret, & vnitatem in myſterio veneraretur: eo fidelis, vt in promiſſo germine, contra ſpẽ naturæ crederet: adeo iuſtus, atque deuotus vt indulgentiam vnici pignoris, diuinitati nõ præponeret. Sed incunctanter pręceptis parens, ad immolandum filium religioſus parricida gladio dexteram armaret. Qui dum diſtinguit ferrum, vnicum pignus in victima oblaturus, nec natum perdidit, & hoſtiam non amiſit. Filium enim ſacrificium obtulit, & arietem pro filio immolauit. Obiit clxxv. annorum, ſepultúſque eſt in agro Ephron, in ſpelunca duplici: in cuius interiori parte ſepultum ferunt Adam, in exteriori verò Abraham. Diſtat autem hic locus, vt Ioſephus edocet vii. ab vrbe Ebron ſtadio. Ibique adſerit Abraham & filium eius monumentum habere pulcherrimum, inſtructo marmore, & opere elegantiſſimo, illuc etiam & therebintum magnam arborem à conſtitutione fuiſſe adſeuerat. Hanc Hieronymus vſque ad Conſtantini imperium regis perdurаſſe ſcribit: ipſa eſt enim quercus Mamræ Amorrei quæ fuit curia Abrahæ, quæ apud gentiles in tanta extitit veneratione, vt eam muri ambitu circunſeptam, ſolenni conſecratione colerent.

VII.

ISaac, filius Abraham, ex repromiſſione in terra Canaan genitus, ſemen æternum vocatus. Coniugalis vitæ caſtimonia clarus, promptus ad gratiam, ad ignoſcendum paratus, qui excludentes non armis, ſed patientia vicit, qui pœnitentes cum bonitate rece-

pit. Qui per timorem Dei eo vſque detulit E honorem patri, vt ad aram ſponte ſacrificandus accederet, atque in figuram Chriſti mortem non recuſaret. Obiit clxxx. annorum, ſepultuſque eſt iuxta patrem ſuum.

VIII.

IAcob, filius Iſaac, natus in terra Chanaan, dilectus matri, ſupplantator fratris, humilis quoque & ſimplex, & innocenter habitans domum, qui peregre profectus, dum conſortio egeret hominum, comitatum meruit angelorum. Hic tamen poſtquàm primogeniti præripuit benedictionem, obediuit matri, & fraternæ iracundiæ patienter ceſſit, patriámque & parentes relinquens, exul effectus. F Seruitutem longam ſuſtinuit, laborem famis pertulit, & frigoris. Seruiuit ſocero, vt paſtor mercenarius pauit gregē, expectans non diuiſionem, ſed de gregis lucro mercedem. Hic autem cum domino colluctans, præualuit. Hic facie ad faciem Deum vidit. Hic famis inopia pulſus, cum præclara progenie ingreſſus eſt Aegyptū. Emenſis cxlvii. annis, naturæ reddit obitum, & à filiis reductus terram Chanaan, & ſepultus iuxta patrē.

IX.

LOth filius Aram, conſanguineus Abraham, pater Moab & Amon: apud Chaldæos natus, homo iuſtus, hoſpitalis. In Sodomis piè, caſtéque inter nefariam gentem cōuerſatus, G qui propter ſolum hoſpitalitatis officium etiam ſuſceptor effectus eſt angelorum. Sulphureum exitium, ac Sodomitarum euaſit incendiū. Manſitque poſtea in vrbe Segor, quæ eſt iuxta mare mortuum, ibique balſamum gignitur, & copioſa poma palmarum.

X.

IOſeph princeps Aegypti, filius Iacob ex Rachel, ortus in terra Chanaan, benedictus in primogenito ab Iſraël, & accipiens primatum Ruben, dilectus patri, & ſolus hæres paternæ poſſeſſionis. Hic zelo ſublatus à fratribus, in lacum mittitur, ob inuidiam venditur, factus humilis vſque ad ſeruitutem, pa- H tiens vſque ad carcerē, pudicus vſque ad paſſionem, fit in interpretatione ſapiens, in cōſilio futuro prudens, in regno particeps, in fœcunditate ordinator prouidus. In fame diſpenſator iuſtus, ad reddendum pro malo bonæ retributionis gratiam promptus, dum iniuriam fratribus non rependit. Sed fame depulſis neceſſitate, ſubſidia contulit. Principatus eſt in Aegypto annis lxxx. Exactiſque ætatis cx. annis, longe quietis gratiam, diem vltimum concluſit. Sepultúſque eſt in Aegypto, cuius oſſa tranſtulerunt filij Iſraël in Sichem ciuitatē patris ſui Iacob, quam Græci Sichimam vocant. Ipſa eſt autem, quæ nunc vocatur Neapolis, vrbs Samaritanorum, vbi ſepulchrum eius vſque hodie cernitur.

XI.

IVdas regalis ſucceſſionis, inſignis proſapia, cui ducatus bellorum, & Iſrael traditur regnum, qui nomen genti ex ſuo nomine dedit, præpotens vt leo in regni virtute, & clarus in ſplendore potentiæ. Cuius quidem imperij poſteritas non ceſſauit quouſque Chriſtus quaſi catulus leonis, ex germine eius ortus, aſcenderit, atque ſpes gentium ex virginali procedens vtero coruſcaret.

XII.

RVben primogenitus filius Iſraël, ætate fratribus maior, ſed poſteritatis numero minor, paternum thorum polluit, atque ordinem primogenitæ dignitatis amiſit.

XIII.

SYmeon princeps ſcribarum, & violatæ pudicitiæ vindex, non habens hæreditatē ſed manet in tribu Iuda, particeps in poſſeſſione.

XIIII.

LEui ſacerdotalis author originis, cum tribu Iuda permixtione generis vnctus, ſed in Iſrael totus diuiſus, carens proprię ſortis funiculo, & habitans in vniuerſis ſceptris fratrum.

XV.

ZAbulon poſſeſſor maris magni, & littorum, & dominans in cunctis vrbibus Sidonum.

XVI.

ISachar ſtudioſus in laboribus terræ, poſſidens Galilæam, & de benedictionibus ſui fructus dona porrigit regibus.

XVII.

DAn, cuius ex germine Samſon, & ſceptrum tenet Iſrael, fortis Nazaræus, & triumphator in hoſtibus, obſidens in more ſerpentis, Philiſtinorum ſemitas, & equitatū eius, vt ſpiritu oris ſui depopulans.

XVIII.

GAd in procinctu prælij expeditus, pro filiis trans Iordanem relictis aduerſus hoſtes gentis dimicat, & forti brachio victor triumphat.

XIX.

ASſer diuitiis inſignis, replens delitiis principes.

XX.

NEptalim in pinguedine terræ vbertimus & doctrina legis abundans.

XXI.

BEniamin inter fratres ortu poſterior, imperio prior, cuius natiuitatis proceſſus matri

matri dedit occubitum, ipſe lupus vorax, & ſanguinarius, qui ſuper vaſem fortis ſuæ mane hoſtiæ ſanguinem fundit, & ad veſperam eſcas principibus & ſacerdotibus diuidit.

XXII.

Efraim ſemen Ioſeph, & adoptiuus filius Iſrael, in numero Patriarcharum benedictionis teſtamento relictus, minor ætate fratris, ſed prælatus gratia benedictionis, in cũctis fortior; & inter fratres dominator inuictus, hic partem tribus Leuitarum accipit.

XXIII.

Manaſſes dilatatus in millibus vnà cum fratre ſuo, myſtice poſſedit Ioſeph tribum. Hi omnes patres Apoſtolorum, & principes populi Iudæorum, tribus Iacob: & præclara progenies Iſrael. Quibus pater moriẽs pro diuitiarum copiis, ſanctificationis gratiã dereliquit. Qui, regnante Ioſeph in Ægypto, regnauerunt, ibique etiam poſt longam vitæ quietem, occubuerũt atque ſepulti ſunt.

XXIIII.

Iob filius Saræ de Boſra, rex Idumæorum, quartus poſt Eſau, ſucceſſor Balæ filij Beor, homo Gentilis, fide ſtabilis, humilitate ſummus, hoſpitalitate præcipuus, in diſciplina mãſuetus, in eleemoſynis largus, diues in cenſu, exemplo factus egenus, locuples in liberis, repente orbatus, tentationi traditur, ſed contra tentationem, fidem religionis amans, fit glorioſus in certamine, æquanimis in dolore, damna rerum pertulit, funera pignorum doluit, corporiſque vulnera patiẽter excepit, & inter ſupplicia ſemper Deum glorificauit. Male ſuadentem inſuper ſapienter ſuſtinuit coniugem: verba amicorum ratione ſuperauit. Pro tanta virtute patientiæ, duplici in fine remuneratione ſubleuatur, recipiens poſt rerum caſum duplicẽ claritatem honorum. Poſt noctem enim triſtitiæ, diem genuit: poſt fœtores vlcerum caſſiæ fragrantiam edidit. Poſt abiectionem cornu, inunctionem regni promeruit, & tibiam in accinctu laudis adſumpſit. Vixit autem poſt plagam clxx. annis & fuerunt omnes dies vitæ eius ccxlviij. anni, & mortuus eſt, atque ſepultus in regione ſua. Hunc Hebræi adſerunt non fuiſſe de genere Eſau, ſed de genere Nachor, fratris Abraham deſcendiſſe ſtirpe, & fuiſſe cum temporibus Patriarcharum. Nachor autem genuit Chus, de cuius ſtirpe creditur generatus, ſed quod in exordio voluminis ſui notatur, Vir erat in terra Chus, nomine Iob, &c.

XXV.

Moſes filius Amram, ex tribu Leui, dux & Propheta in Iſraël, regis filiæ adoptiuus, Dei amicus, Pharaonis dominus, in rubo flammante, & non vrente vocibus angelicis euocatur. Quem vbi exemplo formaret Deus, in ſinum poſitam eius manum iuſſit emori, & rurſus retractam, vigori & motui reddidit caloris. Cuius facies ſpe foris gloriæ illuminatur, humilis in recuſando myſterio, ſubditus in ſuſcipiendo, in conſeruando fidelis, in exequendo peruigil, in regendo populo vigilans, in corrigendo vehemens, in amando ardens. in ſuſtinẽdo patiẽns. Qui pro ſubiectis ſe deo interpoſuit conſulenti, oppoſuit iraſcenti. Hic pro populi libertate, propriam obiecit ſalutem regis ſæuiſſimi, non minas, non tela trepidauit. Qui etiam extulit contra dracones eius virgam, ac per manum Dei oppugnatoris Iſraël, decem plagis eius imperium verberauit. Primum in cruorem vertit fontes & flumina, dehinc ranarũ multitudine vrbes, muſcarum nubibus aëra compleuit, mortem intulit iumentorum. Percuſſit vlcere homines, vaſtauit grandine terras. Obduxit tenebris cælum. Poſt hæc expoliauit Ægyptios, eductiſque populis, heremi pandit iter, flammea præcedente columna: nec mora, mare tranſiens diuidit. Refrenatiſque hinc inde aquarum cumulis pergente populo, viam ſicco veſtigio præbuit. hoſtes dehinc operuit fluctibus, atque amaras aquas per tactum ligni in ſuauitatẽ conuertit. Quin etiam eſurienti Iſrael cæleſte præbuit pabulũ, volucrúmque eſcis repleuit locum caſtrorũ, percuſſit inſuper petram, atque extemplo duro ſaxorum, copioſa fluenta manauerunt. Aſcendit quoque verticem montis Sinai, faciẽ Domini contemplaturus, ibi xl. dierum ieiunia pertulit: deſcendens, legem acceptam à Deo, populo tradidit, ritúmque religionis inſtituit. Inter hæc quoque bella geſſit, victoriis claruit, virgam in manu tenens, hoſtes quos non cõtigit, ſeparauit: lætiferos aſpidum morſus, æreí ſerpentis adſpectu, ſanauit: Dathan & Abyron terræ compagibus ruptis, profundos in hiatus deiicit. Ad extremum, conſcẽdit montem Thabor, terrámque repromiſſionis demonſtrante Domino, adſpicit. Mortuúſque eſt, iubente Domino, in monte Abarim: ſepultúſque eſt à Domino in valle Moab quæ eſt in Arabia. Rexit autem populum Dei in heremo, annis xl. Obiítque annorum cxx. Quidam autem eum viuere teſtantur, pro eo quod ſepulchrum eius non reperitur, & quia adparuit Domino in mõte cum Helia. Mortuum autem illum eſſe, non raptum, certiſſime ſacra ſcriptura teſtatur.

XXVI.

Aaron, frater Moſi, & inſignis miraculorum ſocius, atque in lege ſacerdos Do-

mini primus. Cuius virga ſorte electa fronde germine floruit. Quique thuribulum in dextra geſtans, furenti ſe flāmæ oppoſuit, atque ſtans inter viuos & mortuos, obiectu ſui corporis tranſire ignem, ad agmen viuentium non permiſit. Hic per hoſtiam victimarum & ſanguinis, futurā Chriſti paſſionem expreſſit: hic ius & principatum ſacerdotij, per ordinem generis, & ſucceſſionis ſuæ, tranſmiſit. Anno autem xl. egreſſionis filiorum Iſrael de terra Aegypti, cùm eſſet annorum cxx. mortuus eſt iuxta præceptum Domini in monte Hor, qui eſt iuxta petram inſignem Arabiæ vrbem. ibi & ſepulta iacet ſoror eius Maria, vbi etiam & nunc vſque oſtenditur rupes qua percuſſa Moſes aquas ſitienti populo præbuit. Eſt autem hic locus in extremis finibus Idumæorum.

XXVII.

IOſue, filius Nun, ex tribu Effraim, in Ægypto natus, Moſi diſcipulus, & poteſtate ſucceſſor, nouique prælij triumphator. Qui quouſque expediretur victoria, vt ſol ſtaret cælo, imperauit. Iordanis etiam curſum tranſitu ſuo ſtare fecit. Ciuitatis Hiericho inexpugnabiles muros clangentium tubarum ſono, deiecit. Chananæorum euertit regna, reges extinxit, ac populum Dei ſolus in terram repromiſſionis induxit, eámque ſorte diſtribuit. Viginti ſeptem annis præfuit. Occubuítque Cx. annorum, atque ſepultus eſt in Tamnaſar ciuitate ſua, quæ ſita eſt in latere montis Gair, contra aquilonem. ibique hodie inſigne monumentum eius oſtenditur. Eſt autē in tribu Dan.

XXVIII.

PHinees ſacerdos, filius Eleazari, zelum Domini agens, coeuntem impudicum ſimul cum Madianitide telo perculit, atque perpetuas ſacerdotij infulas, præmiúmque victimarum in generationibus ſeculi meruit, pro eo quod zelo diuini amoris accenſus, irā Domini feriendo placauit.

XXIX.

GEdeon filius Ioas, ex tribu Manaſſes, genitus in ſolitudine liberator populi, & multorum pater extitit filiorum manu fortis, conſilio ſtrenuus, ſignis explorans futuræ documenta victoriæ, potentiámque Dei in vellere cognouit. Hic cum ccc. viris, aquam lingua lambentibus, non tela in dextris, ſed tubas: nec leua clypeum, ſed hydrias proferentibus, hoſtem terrore perculit, ac victor de Amalech fortiter triumphauit. Iudicauit Iſrael annos xl. Mortuúſque eſt ſenex, & ſepultus in ſepulchro Ioas patris ſui in Effrata, de familia Ezri.

E

XXX.

IEpte ortus ex tribu Gad, felix in prælijs, fidelis in promiſſis, adfectum pietatis exuperans tolerantia mentis. Hic nouerat Deo, vt ſi quid illi poſt victoriam reuertenti primū occurreret, immolaret. Nam rediens ex hoſtibus, Amonitarum triumphator, ne pollueretur labe periurij, pollicitam ſponſionem cōpleuit, ac filiam quæ prima victori occurrerat, immolauit. Iudicauit Iſrael vi. annis, & mortuus eſt: ſepultúſque in ciuitate ſua Galaath, quæ eſt in dimidia tribu Manaſſe.

XXXI.

SAmſon: filius promiſſionis, generatus à patre Manue ex tribu Dan, Nazaræus vocatus, liberator Iſrael & omnium fortiſſimus.

F

Iſte fugientem necauit leonem, fauúmque ab ore mortui tulit. Seras quoque portarum humeris tollens, in vertice montis impoſuit. Vulpium caudis igne iunctis, totam regionē Philiſtinorum ſuccendit. Vinctus etiam recinctis funibus in maxilla aſini, mille viros peremit. Neruis interea vincula, vt lanea fila diſrupit. Poſt hæc auaritia illecebroſæ mulieris deceptus, detonſis crinibus, vim ſuæ virtutis amiſit. Nec mora, effoſſis oculis columnas tēpli concutiens, ruina oppreſſus pariter cum hoſte defecit. Iudicauit Iſrael annis xx. & poſitus eſt in ſepulchro patris ſui in ciuitate

G

ſebul quæ eſt in tribu Iuda, decimo procul lapide ab Eleuteropoleo, contra Septētrionalis plagā, iuxta viam quæ ducit Nicopolim.

XXXII.

SAmuel Propheta filius Helchana de Ramatha, de tribu Effraim, connumeratus Moſes in ſacerdotibus Dei, ab ipſis cunabulis Domino conſecratus, ſedulus in miniſterio, in gente princeps, in templo vates. Cuius verbo, obtemperauerunt cæli, occurrerunt nubila, effuſi ſunt hymbres. Hic triūphator ex hoſtibus, adiutorij lapidem poſuit: hic primus principes in regno vnxit. Sepul-

H

tus eſt in viculo ſuo Ramatha, quæ eſt ſecus Bethlehem.

XXXIII.

DAuid idem rex & Propheta, ortus de genere Iuda, filius Ieſſe, natus in Bethlehē, puer paſtor ouium, inter fratres ætate iunior, mente præſtantior, à Domino in regno vocatus, à propheta in regno vnctus, belliger iuuenis, in certamine ſingularis, in triumpho glorioſus, vincendo veteranus, patiens in aduerſis, prudens in periculis, in peccato proprio dolens, in alieno funere lugens, pronus ad pœnitentiam, velox ad veniam, in conuitio mitis, ad miſericordiam facilis. Qui inimicum regem, dum poſſit, non nocuit, ſed

tantum

tantum reſeruauit traditum, & vindicauit occiſum. Hic leonem & vrſum ſine gladio interfecit. Citharæ ſuauitate immundum ſpiritum depulit: Gygantes expugnauit. Igitur quadrageſimo interea regni & lxx. ætatis anno, diem vitæ ſuæ ſupremum conſummauit, ſepultúſque eſt in ciuitate ſua Bethlehē, quæ alio vocabulo vocatur Eufrata. Ibi etiam dominus noſter Ieſus Chriſtus ſecundum carnem eſt genitus. Ibi etiam Rachel cùm Beniamin peperiſſet occubuit. Ibi etiam ſepulchrum Ieſſe patris ſui oſtenditur. Eſt autem hic locus in tribu Iuda vi. ab Hieruſalem miliario poſitus, contra meridiem, in itinere, quo pergitur Ebron.

XXXIIII.

SAlomon, filius Dauid, editur ex Berſabea in Hieruſalem, antequàm naſceretur, vocatus ſapientiſſimus omnium, & dominici dedicator templi, felix imperio, paternis meritis impar, dilectus Deo ſapiens in iudicio, in ſentētia iuſtus, pacificus in regno. Qui popoſcit ſapientiam, & impetrauit, vt ſciret diſputationem orbis terrarum, & virtutes elementorum, naturas animalium, & cogitationes hominum. Hic quoque mores, rerum naturas reperit, & ſacramenta eccleſiæ reuelauit: cuius principia bona fuerunt, nouiſſima autem mala: nam poſt miram virtutum gloriam, amore deprauatus fœmineo, & acceptam ſapientiam perdidit, & in profundum Idololatriæ flenda ruina demerſit. xl. annis regnauit. L. & duobus vitam peregit. Dehinc finem imperio & vitæ dedit Sepultusq́ue in ciuitate patris ſui Bethlehem.

XXXV.

HElias Thesbites, ſacerdos magnus, atque Propheta, habitator ſolitudinis, fide plenus, deuotione ſummus, in laboribus fortis, induſtria ſolers, excellenti ingenio prędicus, in exercitatione diſciplinæ rectus, in ſancta meditatione aſſiduus, metúque mortis intrepidus. Verberauit tyrannos, ſacrilegos interfecit, multiſque ſignis virtutum euulſit, & trienni ſiccitate clauſit imbribus cælum. Orauit rurſum, & cælum dedit pluuias: mortuum mulieris filium ſuſcitauit. Cuius virtute hydria farinæ non defecit: vas olei, perpetuo fonte manauit. Cuius verbo, ſuper ſacrificium ignis de cælo deſcendit, duos quinquagenarios cum militibus, cæleſti igne cōbuſſit. Iordanem tranſiens, tactu melotis abrupit. Poſt hæc igneo curru in cælum raptus aſcendit, venturus, iuxta Malachiam Prophetam, in fine mundi, præcurſurus Chriſtū nunciaturus vltimum eius aduentum, cum magnis virtutibus, prodigiiſque ſignorū: ita, A vt etiam bellum gerat Antichriſtus aduerſus eum, vel qui cum eo venturus eſt, & occidet eos. Cadauera quoque eorum in plateis in ſepulta iacebunt. Dehinc ſuſcitati à Domino, regnum antichriſti plaga magna percutient. Poſt hæc veniet dominus, & interficiet Antichriſtū gladio oris ſui, & eos qui adorauerūt eum. Et regnabit dominus cum omnibus ſanctis ſuis, in gloria ſempiterna.

XXXVI.

HEliſeus, Heliæ diſcipulus ex Amelmoth oppido ex tribu Ruben, cuius ortu aurea vitula in Galgalis mugitum dedit, eiúſque vox in Iſrael perſonuit. Tunc quidam præſagus vates prædixit, Hodie in Iſrael natus eſt B Propheta, qui cuncta eorum deſtruet idola. Hic gemino Heliæ glorificatus ſpiritu, plurimis atque magnis virtutum ſignis emicuit. Iordanem tranſitu ſuo diuiſum refrenans, vndas retro conuertit. Aquas Hiericho ſteriles demerſo vaſculo ad fœcunditatem perduxit. Pueros inſultantes ſibi verbo tradens beſtiis repente vorauit, ſanguineas aquas in necem hoſtium decurrere fecit. Inter hæc ſterilem conceptione fœcundauit, eiúſque filium mortuum ſuſcitauit. Ciborum temperat amaritudinem: denique ex decem panibus plebem refecit, reliquias collegit, & Naaman lepra C ſtigmatibus lauacro Iordanis purgauit. Lepra quoque maledictum adſperſit diſcipulum: ferrum ſecuris in Iordane merſum ligno in aquas miſſo ſupernatare fecit. Hoſtes Siriæ cæcitate percuſſit, mortem incredulo prædicauit, fragore quadrigarum fugauit hoſtem. Obſidionem diſperſit, famam depellit. Poſtremo, poſt mortem exanimi cadaueri vitam dedit. Cuius ſepulchrum vſque hodie in Sebaſtea ciuitate oſtenditur, honore ſatis dignum, & digna habitum veneratione.

XXXVII.

ESaias, filius Amos, non illius Prophetæ ſed alterius, qui ſimili nuncupatus eſt no- D mine: ille enim ex numero paſtorum fuit, de oppido Tecue. Hic autem genere nobilis ortus in Hieruſalem, quem etiam aiunt Hebræi ſocrum fuiſſe Manaſſe. In quo tanta fuit ſanctitas, & vitæ excellentia, vt vnam tantū dicatur habuiſſe tunicam cilicinam: quáque etiam poſtmodum pro delicto populi abiecta, ſacco membra cooperuit. Sed & hoc ad extremum depoſito, iuxta Domini imperiū, nudo corpore, nudóque veſtigio, in conuentu populorum conuerſatus eſt. Sicque feruorem æſtiuum, hyemiſque pruinas, atque hymbriū poteſtates ſuſtinuit, vt Dei præceptis obediret, & populi deploraret delicta. Hic quindecim gradibus recedentem vmbram retro

aſcendere iuſſit. Huius oraculo, rex Ezechias mortis dilationem promeruit, quem Manaſſes extenſum, à vertice per medium ſecuit atrocique ſupplicio excruciatum, extinxit. Tradunt autem Hebræi, duabus ex cauſſis interfectum fuiſſe Eſaiam. Vna, quod eos appellauit principes Sodomorum, & populum Gomorræ. Altera, quod teſtante Domino ad Moſen, Non poteris videre faciem meam. iſte auſus eſt exclamare, Vidi Dominum ſedentem ſuper thronum excelſum. nō arbitrantes cæcitatis mente Iudæi, quod in ſequentibus faciem & pedes Dei, Seraphin texiſſe narrauerat, ac media tantum eius vidiſſe ſcribat. Iacet ſub quercu Rogel iuxta decurſus aquarum, quas Ezechias rex Iuda, tumulo conſtructo terræ aperuerat.

E

F

XXXVIII.

Hieremias, ex tribu ſacerdotali ortus, in vico Anatoth, qui eſt tribus milibus ab Hieruſalem. Sacerdos in Iudæa poſitus, Propheta in Gentibus conſecratus: antequàm plaſmaretur, agnitus, antequàm procederet ſanctificatus: & vt virgo permaneret ammonitus, hic prædicare puer cœpit, arguens populum ob delicta, & ſæpius eundem coartans ad pœnitentiam. Sed plebis perfidæ ſæuientis crudelitate adficitur ſæpe, atque ligatur, in carcerem etiam mittitur, proiicitur in lacum. Ad vltimum, in Taſna in AEgypto à populo lapidatus. Sepultus in eo loco, vbi Pharao habitauit. Veruntamen, quia precibus ſuis ſerpētibus ab eo loco effugatis, AEgyptios à noxio aſpidum morſu eripuit, inſigni cum veneratione, ampliſſimóque honore, iidem AEgyptij colunt, ſepulchrúmque eius inſigni cultu hactenus venerantur.

G

XXXIX.

EZechiel, ſacerdos filius Bozri, genitus in terra Sarara, in typo Chriſti, filius hominis nuncupatus, hic captiuus cum Ioachim, in Babylonia ductus ad concaptiuos, prophetauit, corripiens eorum offenſiones, & zelo Dei motus, cuncta eorum crimina turpitudinésque arguens. Quem dux populi Iſrael interfecit, pro eo quod ſeueritate pontificali corriperetur ab eo ob impietatem ſacrilegij. Sepultus eſt à populo in agro Maurim, in ſepulchro Semetarfaxat.

H

XL.

DAniel, de tribu Iuda, genere nobilis, princeps omnium Chaldęorum ſacerdotum, regúmque proſapia, & florens patriæ nobilitate. Hic ſub Ioachim rege Iuda, poſt excidium Hieruſalem, cum tribus pueris admodum puer, in Babylonem tranſlatus eſt. Vir glorioſus, & adſpectu decorus, mente humilis, corpore caſtus, perfectus in fide, egregius in opere, in virtute ſummus, in prodigiis clarus, terribilis, inſignis cognitor ſecretorum cæleſtium, præſcius futurorum, viſionum interpres. Qui continuacis ieiuniis & orationis inſtātia, futura prænoteſcere meruit ſacramenta. Hic inter cætera viſionum myſteria, his virtutum portentis, atque ſignis effulſit principium, ſceleratorum ſemini iudicia reprehendens. Caſtitatem fœminæ reuelauit, tribus hebdomadibus dierum exorans, pro populo ieiunauit. Simulachrum Bel diuinæ aſpirationis argumentis eliſit, draconem Babyloniæ numen eiuſdem gentis, Offa, pice adipe capillorum confecta, diuinæ mentis inſtinctu, incredibili admiratione diſrupit. Et in lacum miſſus, rabiem mitigauit ferarum, atque virtute animæ fortis, inter frementes, ſecurus epulatur leones. Hunc Darius, poſtquàm Babylonium ſubuertit imperium, honore maximo habitum ſecum tulit, & in Mediam abduxit. Qui etiam fertur dediſſe ſigna in montibus ſuper Babyloniam, dicens, Dum montis arborea fumauerint, finem inſtare Babyloniæ, dum viſi fuerint incendiis conflagrare, finis erit totius mundi. Idem, dum ad Parthiam non defluxerit Tigris, regreſſio erit populi ad Hieruſalem. Vixit autem vſque ad tempus Darij regis Perſarum, annis cx. Sepultúſque eſt iam ſenex in ſpelūca regia ſolus in captiuitate cum gloria.

XLI.

OSeas, de tribu Iſachar, ortus in Bethlemoth, hic prænuncians dedit ſignum, Veniet Dominus in terra ſimul, quercus quę eſt in ſylo, ex ſemetipſa in duodecim diuiſa fuerit partes, totidémque quercus effecerit. Hic in terra ſua ſepultus placida quiete dormiuit.

XLII.

IOhel, hic fuit de tribu Ruben, natus in agro Bethoron, vbi etiam in pace mortuus eſt, atque ſepultus.

XLIII.

AMos, paſtor & ruſticus, & roborum moras diſtribuens non negare, ſed gratiæ vocatione. Hic autem fuit ex oppido Tecue, quod diſtat ad auſtralem plagam, ſex milibus contra Bethlehem. Vltra autem, nulla eſt habitatio, ſed ſola in heremo diffuſa vaſtitas patens, vſque ad mare rubrum, atque Indorum fines, ſolis tantum paſtoribus conſcia & lata vacantium pecorum. Ex hac itaque paſtorali regione fuit Amos, vnus de numero paſtorum. Quem dominus ablatum inde miſit ad populum Iſrael, præcipiens ei, vt Samariam

pergeret

pergeret, & ibi quæ ventura erant, prophetaret. Quem Amazias rex frequenter plagauit affectum. Nouiſſime Ozia filius eius vecte per tempora transfixo, crudeli morte necauit. Poſt hæc ſemiuiuus, euectus in terram ſuam, poſt aliquos dies, dolore nimio vulneris animam cunctantem efflauit. Sepultus eſt cum patribus ſuis.

XLIIII.

ABdias, de terra Sichem, ortus in agro Bethacaron. Iſte eſt ille, qui ſub Achaz rege Samariæ, centum pauit Prophetas. Iſte eſt tertius ille dux, cui pepercit Helias, qui poſtmodum relicto Oziæ regis miniſterio, Heliæ factus diſcipulus prophetauit. Quique etiam morte propria obiit, ſepultus cum patribus ſuis in Sebaſtea ciuitate, vbi Heliſeus prophetauit, & Ioannes baptiſta venerabiliter requieſcit.

XLV.

IOnas columba & dolens, filius Amathi qui fuit in Geth ciuitate natus, ad Gentium præconia mittitur, miſſus contemnit, contemnens fugit, fugiens dormit, propter quem periclitabatur nauis. Sed ſors latentem reperit. Cœtus abiectum deuorauit, orantem reuomuit: reiectus, prædicauit ſubuerſionem. Sed contriſtatur in pœnitentia vrbis & ſaluti gentium inuidit. Gaudet etiam ſub ederæ virentis vmbra, & dolet ſubito areſcente. Et tradunt Hebræi hunc eſſe viduæ filium, quem à mortuis ſuſcitauit Helias. Cuius ſepulchrum in quadam vrbium Geth in viculo demonſtratur, quod eſt in ſecundo miliario Sefforim, in itinere quo pergitur Tyberiadem.

XLVI.

NAum, de tribu Symeon, in Bathaſarim natus, ibique mortuus, ſuo iacet tumulo.

XLVII.

ABacuc, de tribu Symeon, in agro Bethacar ortus eſt, & hic ante biennium reuerſionis filiorum Iſraël, de captiuitate in agro Sabarata vita deceſſit.

XLVIII.

SOphonias, de tribu Symeon, filius Chuſi in agro Saraba ortus, & glorioſa maiorum ſuorum ſtirpe progenitus, prophetauit, mortuúſque eſt atque ſepultus in agro ſuo.

XLIX.

AGgæus natus in Babylonia, iuuenculus Hieruſalem venit, ædificationem templi ex parte conſpexit. Hic iuxta ſacerdotum monumenta glorioſe ſepultus quieſcit.

L.

ZAcharias, filius Barachiæ, cum eodem Aggæo, & eodem tempore propheta-

A uit, de cuius vita, morte, & ſepultura, Iſidorus nihil dicit.

LI.

MAlachias poſt egreſſionem populi, in Soffi eſt genitus, vir iuſtus, & adſpectu decorus, quem Iudæi Malachiam, id eſt, angelum domini ideo adſerunt vocitatum, quia quæcunque prædicabat, confeſtim angelo de cælis adueniente, confirmabantur. Hic autem admodum iuuenis moritur, atque in agro proprio ſepelitur.

LII.

NAthan Propheta ex Gabaonitis, qui Dauid regem legem Dei docuit, & pecca-
B tum quod geſſit in Berſabeæ præuaricator, manifeſtauit. Hic etiam quod non ædificaret Dauid domino templum, prædixit. Hic Salomonem vnguento in principem conſecrauit. Obiit autem ſenex, ſepultúſque eſt cum dignitate.

LIII.

AChias Silonites, de ciuitate Heliæ, Salomoni regi prædixit, quod per mulieres à mãdatis Dei declinaret. Et mortuus eſt Achias, atque ſepultus iuxta quercum in ſylo.

LIIII.

ADdo, in Samaria natus eſt. Qui ad Hieroboam immolantem idolis, miſſus, in
C ſermone Domini venit, cúmque arguit immolantem. Hunc ad propria reuertentem, leo in via ſtrangulauit. Sepultúmque eum tenet Bethel ac Prophetam qui eum fefellerat.

LV.

AZarias, in terra oritur Gabatha, mortuus atque ſepultus in agello ſuo.

LVI.

HElias Thesbites, de terra Arabum, cùm eſſet in vtero matris ſuæ in Galaath, ſuba pater eius ſomnium vidit. Quod naſcentem Heliam viri candidis vtentes veſtibus ſa-
D lutabant. Quem in igneis inſtitis faſcibus obuoluebant, atque pro cibo ignem ei ad nutriẽdum eum ſubminiſtrabat. Hoc viſum pater eius prophetis in Hieruſalem indicauit. Hócque ab eis recepit reſponſum, Ne timueris inquiunt, erit enim natio eius lumen, verbúmque eius ſapientia. Iudicabit enim Hieruſalem in gladio & igne.

LVII.

HEliſeus, ex Amelmaoth, de terra Rubẽ cùm naſceretur, vitula aurea cũ magno boatu clamauit in Galgalis: ita, vt ſcilicet in Hieruſalẽ boatus ipſe audiretur. Dicit ſacerdos præſciens futurorum, Propheta inquit in Iſrael hodie naſcetur qui cuncta ſculptilia

deſtruet. Mortuus eſt igitur Heliſeus: & in ſamaria ſepultus eſt.

LVIII.

ZAcharias, filius Ioiadę ſacerdotis, cxxx. annos agens, cõgregatis in atrio domus Domini populis, iuxta Ioas regis imperium, miſſis in eum lapidibus extinctus eſt. Hunc ſubleuatum continuo ſacerdotes iuxta patrem ſepeliunt.

LIX.

THobias, filius Ananiæ, ex tribu Neptalim de ciuitate Cibihel, quę eſt in regione Galilææ. Hic captiuus ductus eſt à Salmanaſar rege Aſſyriorum in Niniue. Vir in timore Dei ſummus in opere magnificus, in miſericordia glorioſus, in exequiarum curis deuotus. Qui dum mortuos ſepeliret, & inopes paſceret, cęcitate luminibus caruit, & poſt tenebras reſeratis oculis, lumen claritatis pręmeruit. Iacet in Niniue ciuitate, ſepultus in pace.

LX.

TRes pueri, ſtirpe regia clari, memoria glorioſi, ſcientia eruditi, fide pares, deuotione ſtabiles, incorrupti corpore, ſobrij mente iudices prouinciarum, & regionum principes, paternarum quoque memores legum, & à cibis gentilium vel immolatis nequaquam polluti, leguminibus vitam degẽtes, & oleribus. Hi vigore virtutis, contempſerunt mortem, Idolum non adorauerunt. Regem ſęuiſſimũ fidei Dei virtute vicerunt. Reſtinxerunt quoque camini flammantis incendia, & inter horrendas ſpiſſæ caliginis flammas hymnum apertis vocibus cecinerunt. Iacent in Babylonia pariter ſub vno ſpecu poſiti, & cum magna veneratione ſepulti.

LXI.

ESdras, ſacræ ſcriptor hiſtoriæ, atque alter lator legis poſt Moſen. Hic etiam legem incenſam ex Gentibus renouauit, Hebraicarúmque literarum elementa inuenit. Hic reduxit Iſraël, & reædificare fecit Hieruſalem. Mortuus eſt autem, ac ſepultus cum patribus ſuis humatus in Hieruſalem.

LXII.

ZOrobabel, & Neemias, ex tribu Iuda, ſub Dario rege templum Domini ædificant, muros Hieruſalem extruunt, atque Iſraël ad priſtinum ſtatum reducunt, cultum quoque religionis, eiúſque ſacerdotes, & Leuitas reſtituunt. Item, & ipſi in Hieruſalem ſepulti ſunt.

LXIII.

ESter regina, filia fratris Mardochei, de ſtirpe Beniamin, captiua de Hieruſalem in vrbem Suſim translata, atque adſpectu formæ, & perſpicua virginitatis excellentia, regi Perſarum connubiis copulata. Hæc vt populum ſuum à periculo liberaret, morti ſe obtulit. Amicúmque regis aduerſus populum Dei nefaria perſuadẽtem, trucidandum perſuaſit. Gentémque liberam ab excidio eruit, atque à ſeruitute eripuit. Iacet ſepulta in Suſis vrbe Medorum, in qua etiam regnauit.

LXIIII.

IVdith, filia Merari, de tribu Symeon magnanimis, in gloria virorum præſtantior. Hæc pro ſalute populi, morti ſe obtulit, nec trepidauit furorem regium, nam dormientẽ necauit principem, ſaluo pudore, ſuis ciuibus triumphalem victoriam reportauit. Vixit autem annis cv. ſepulta eſt in ſpelunca viri ſui Manaſſe, in Baccuni ciuitate, quæ eſt in tribu Iuda, inter Dotham & Balmon.

LXV.

MAchabæi vii. fratres in fide ſtabiles, in ſpe fortes, diuinæ legis cõſtantiſſimi obſeruatores, inter tormenta acerbiſſima patiẽtes. Ab Antiocho rege, pro lege Dei, cum matre eorũ atrociter interempti, coronas martyrij meruerunt.

VITA ET MORS SANCTORVM NOVI TESTAMENTI.

LXVI.

ZAcharias & Elizabeth ante Deum iuſti, ſteriles in iuuentute, fœcundi in ſenio, requieſcunt in Hieruſalem.

LXVII.

IOhannes Baptiſta filius Zachariæ, ex tribu Leui, in Hieruſalẽ ortus, angelo denunciãte conceptus, prænũcius Chriſti, præco iudicis Propheta altiſſimi, vox Verbi, amicus ſponſi, teſtis domini, lucerna luminis, terminus Prophetarũ, baptiſmatis initium. Qui prænuntiatus, parentis vocẽ abſtulit. Genitus, officiũ linguę reſoluit, qui, necdum editus, Chriſtũ prophetauit: ſalutauit ex vtero, in columba agnouit, in deſerto mõſtrauit, cuius veſtimentum lanugo fuit camelorum: habitatio, heremus: victus, mellis & locuſtarum cibus. Hic dum Herodem prohiberet, fraternum violare coniugium, carceralibus tenebris mancipatus. Cuius caput regis filia ludens

à patre

à patre premium poſtulauit: at ille de fectum malæ poſcenti filiæ ebrius inter pocula dedit. Sepultus eſt in Sebaſtea oppido Paleſtinæ, quæ olim Samaria vocabatur, quam Herodes rex Iudææ, Antipatris filius, ob honorem Cæſaris Auguſti, græco nomine Auguſtam vocauit.

LXVIII.

MAria, quæ interpretatur domina, ſiue illuminatrix, clara ex ſtirpe Dauid, virga Ieſſe, ortus concluſus, fons ſignatus, mater domini, templum Dei, ſacrarium Spiritus ſancti, virga ſancta, virgo fœta, virgo ante partum, virgo poſt partum, virgo in partu. Salutationem ab angelo accepit, & myſterium conceptionis agnoſcit. Partus qualitatem inquirit, & contra legem naturæ obſequij fidē non renuit. Quam dominus ipſe in cruce poſitus, per ſanguinis Teſtamentum, virgini commendauit diſcipulo, vt ipſum mater haberet vice comitem, quem filius nouerat integritatis eſſe cuſtodem. Hanc quidam corporalis necis paſſione, adſerunt ab hac vita migraſſe, pro eo, quod iuſtus Symeon complectens brachiis ſuis chriſtum, prophetauerit, dicens, Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius. Quod quidem incertum eſt, verū pro martyrij gladio dixerit an pro Verbo Dei valido & acuto præ omni gladio ancipiti. Specialiter tamen nulla docet hiſtoria Mariam gladij animaduerſione peremptam quia nec obitus eius vſpiam legitur, dum tamen nec reperiatur ſepultura.

LXIX.

SYmon Petrus, filius Iohannis, frater Andreæ, ortus in vico Betſaida prouincia Galilææ, quę eſt iuxta ſtagnum Genezaret. Cuius prima vocatione nominis, Bariona, legis directa generatio eſt. Petrus in Chriſto eccleſiæ firmamentum eſt. Cephas corporis Chriſti, principatus & caput eſt. Symon Iohannis virginitatis generatio incorrupta eſt. Qui dū cum Iohannem habeatur tertius, iuxta Matthæum eligitur primus: nec immerito, quia Apoſtolorum princeps eſt, & confeſſor primus filij Dei, & diſcipulus & paſtor humani gregis, petra eccleſiæ, clauicularius regni, amator domini, atque negator. Confitendo laudatus, præſumendo elatus, negando lapſus, lachrymādo purificatus, confeſſione probatus, paſſione coronatus. Cuius nomini ex opere datur titulus, ex merito poteſtas imponitur. Hic in Gallitia, Ponto, Cappadotia, Bithynia, Aſia, atque Italia Euangelium prædicauit, atque harum virtutum ſignis effulſit. Pendulo greſſu feruidus, mare calcauit: prætериens vmbra infirmos ſanauit. Claudo priſtinum integrauit officium: paralytici fluida membra, in proprium reparauit ſtatum: Ananiam & Zaphyram reos perfidiæ, mortis animaduerſione dānauit. Symonem etiam magicis artibus cælum conſcendentem, ad terram eliſit. Hic poſtquàm Antiochiam eccleſiam fundauit, ſub Claudio Cæſare contra eūdem Symonem magum Romam pergit, ibíque prædicans Euangelium, viginti quinque annis, eiuſdem tenuit pontificatum. Septimo autem & triceſimo anno poſt paſsionem Domini, à Nerone Cæſare, in vrbe Roma, deorſum verſo capite, vt ipſe voluit, crucifixus eſt. Sicque poſt Apoſtolicum meritum etiam martyrio coronatur: Sepultus Romæ in Vaticano, ſecus viam triumphalem, tertio lapide ab vrbe ad orientalem plagam.

LXXI.

PAulus, qui ante Saulus, Apoſtolus Gentium, aduocatus Iudæorum, à Chriſto de cælo vocatus, in terram proſtratus, qui oculatus cecidit, cæcatus ſurrexit. Ex perſecutore effectus eſt vas electionis: ex lupo, ouis. Inter Apoſtolos vocatione nouiſsimus, prædicatione primus. In lege Gamalielis diſcipulus, in Euangelio Chriſti ſeruus, cuius patria Iudæa fuit, genitus de tribu Beniamin. Hic ſecundo poſt aſcenſionem Domini anno baptizatus, dignitatem meruit Apoſtolatus: atque plus omnibus laborans, multo latius inter cæteros, Verbi gloriam ſeminauit, atque doctrinam Euangelicam, ſua prædicatione compleuit. Incipiens enim ab Hieroſolymis, vſque ad Illyricum & Italiam, Hiſpaniáſque proceſsit, ac nomen Chriſti multarum manifeſtauit gentium populis, quibus ante non fuerat declaratum, cuius miracula iſta eſſe noſcuntur. Raptus, tertium cælum conſcendit, ſeducentem Phitonis ſpiritum diſcedere imperauit, ac diſceſsione damnauit. Adoleſcenti mortuo, vitalem redintegrauit ſpiritum Cæcitate percutit magum: claudo, proprium reformauit inceſſum. Diri ſerpentis, nec ſentit, nec corruit morſu, ſed igni dedit arſurum: patrem etiam Publii, à febribus orando ſanauit. Ob amorem Chriſti, multas paſſiones, grauiáque corporis ſuſtinuit tormenta In primis Iudaicas perſecutiones, & Gentium miſerias, & laborem, famem, ſitim, frigus, & nuditatem, die noctúque profundi maris, naufragia & mille pericula. Rabiem ferarum, verbera, carcerales tenebras, & tormenta, cathenarum ſqualores, & vincula. Inter hæc ligatur à Iudæis, traditur Gentibus, lapidatur, ad necem, in ſporta per

murum demittitur, virgis cæditur, pœnis artatur. In carcere vinctus, terræmotu facto, reſoluitur. Ad vltimum, à Nerone gladio cęditur; eo die, quo & Petrus crucifixus eſt. Sic enim oportuerat, vt hi, qui ſimul cõfeſſi ſunt vno die coronarentur. Sepultus Romæ in via Oſtienſi, anno poſt paſſionem domini xxxvij tertió ab vrbe Roma miliario, contrà orientalem plagam.

LXXII.

ANdreas, qui interpretatur decorus, frater Petri, ſecundum Iohannem primus: iuxta Matthæum, à primo ſecundus. Hic in ſorte prædicationis, Scythiam, atque Achaiam accepit, in qua etiam ciuitate Patras cruce ſuſpenſus: occubuit.

LXXIII.

IAcobus, filius Zebedæi, frater Iohannis, quartus in ordine xii. tribubus, quæ ſunt in diſperſione Gentium. Scripſit, atque Hiſpaniæ & occidentalium locorum populis Euãgelium prædicauit, & in occaſu mundi lucẽ prædicationis infudit. Hic ab Herode Tetrarcha gladio cæſus, occubuit. Sepultus in Carmarica.

LXXIIII.

IOhannes, Apoſtolus & Euangeliſta, filius Zebedæi, frater Iacobi, virgo electus à domino, atque inter cęteros magis dilectus: qui etiam ſuper pectus Magiſtri recumbens, & Euangelij fluenta, de ipſo ſacro dominici pectoris fonte potauit, & quaſi vnus de paradiſi fluminibus Verbi Dei gratiam in toto terrarum orbe diffudit. Quique in locum Chriſti Chriſto iubente, ſucceſſit, dum, ſuſcipiens matrem Magiſtri diſcipulus, etiam ipſe pro Chriſto, alter quodammodo derelictus eſt filius. Hic dum Euangelium Chriſti in Aſia prædicaret, à Domitiano Cæſare in Pathmos inſulam metallo relegatur, vbi etiam poſtea Apocalypſim ſcripſit. Interfecto autem à Senatu Domitiano, exilio reſolutus, receſſit Epheſum. Ibique ob hæreticorũ refutandas verſutias, efflagitatus ab Aſiæ Epiſcopis, Euãgelium nouiſſimus edidit. Cuius quidem inter alias virtutes magnitudo ſignorum hæc fuit, mutauit in aurum ſyluestres frondium virgas, littoreáque ſaxa in gemmas. Item gẽmarum fragmina in propriã reformauit naturam. Viduam quoque præcepto populi ſuſcitauit, & rediuiuum iuuenis corpus, reuocata anima reparauit. Bibens lætiferum hauſtũ non ſolum euaſit periculum, ſed eodem proſtratos poculo, in vitæ reparauit ſtatum. Hic anno lxviij. poſt paſſionem domini Saluatoris, ſub Traiano principe, longæuo vetuſtatis

E ſenio feſſus, cùm diem tranſmigrationis ſuæ imminere ſibi ſentiret, iuſsiſſe fertur effodi ſibi ſepulchrum, atque inde valedicens fratribus, facta oratione, viuens tumulum introiuit: deinde, tanquàm in lectulo in eo requieuit. Vnde accidit, vt quidam eum viuere adſerunt: nec mortuum eum in ſepulchro, ſed dormiẽtem iacere contendunt, maximè pro eo, quod illic terra ſenſim ab imis ſcaturiens ad ſuperficiem ſepulchri conſcendat, & quaſi flatu quieſcẽtis deorſum ad ſuperiora puluis ebulliat. Quieuit autem apud Epheſum vj. Calendas Ianuarij.

LXXV.

PHilippus, à Bethſaida ciuitate, vnde & Petrus, Gallis prædicat Chriſtum, Barbaráſque gentes, vicináſque tenebris, & tumenti Oceano coniunctas ad ſcientiæ lucem
F fideique portum deducit. Deinde in Hierapoli Phrygiæ prouinciæ vrbe, crucifixus lapidatúſque obiit. Rectóque ſepultus cadauere, ſimul cum filiabus ſuis ibidem requieſcit.

LXXVI.

THomas, Apoſtolus Chriſti, Didymus nominatus, & iuxta latinam linguam, Chriſti geminus, & ſimilis Saluatori, audiendo incredulus, videndo fidelis. Hic Euangelium prædicauit Parthis & Medis & Perſis Hircaníſque, ac Traianis, & deſtinans orientalẽ
G plagam: & interna Gentium penetrans. Ibique prædicationem ſuam vſque ad titulũ ſuæ paſſionis perducens, lanceis transfixus occubuit in Calaminia ciuitate Indiæ, vbi & ſepultus eſt in honore.

LXXVII.

BArtholomæus Apoſtolus: nomen ex Syria lingua ſuſcipiens. Licaoniam in ſorte prędicationis accepit: atque Euangeliũ iuxta Mathæum apud Indos: in illorum linguam conuertit. Ad vltimum in Albano maioris Armeniæ vrbe viuens à Barbaris decoriatus ſicque terræ conditus eſt.

LXXVIII.

H MAtthæus Apoſtolus & Euangeliſta qui etiam ex tribu ſua Leui ſumpſit cognomen: ex publicano à Chriſto electus, ex peccante tranſlatus. Primum quidem in Iudæa euangelizat: poſtmodum in Macedonia prædicat: requieſcit in montibus paſtorum.

LXXIX.

IAcobus Alphæi: Epiſcopus Hieroſolymorum primus: cognomento iuſtus. Sororis matris domini filius, vnde & frater domini vocatur. Homo lucis: & operarius veritatis: tantæque etiam ſanctitatis, vt fimbriam veſtimenti eius certatim cuperent attingere

gere populi. Hic dum in Hieruſalem Chriſtum Dei filium prædicaret, de templo à Iudæis præcipitatus, lapidibus opprimitur. Ibique iuxta templum humatur. Quem Ioſephus tantæ ſanctitatis in Iudæa perhibet extitiſſe, vt propter eius interfectionem Hieroſolyma credatur eſſe diruta.

LXXX.

IVdas, Iacobi frater, in Meſopotamia, atque in interioribus Ponti Euangelizans, feras & indomitas Gentes, quaſi belluarum naturas, ſancto dogmate mitigat, & fidei diuinitate ſubiugat.

LXXXI.

MAtthias de lxxij. diſcipulis vnus, & pro Iuda Iſcarioth duodecimus inter Apoſtolos ſubrogatus, electus eſt ſorte, & ſolus ſine cognomine. Cui datur Euangelium prædicationis in Iudæa.

LXXXII.

SImon Zelotes, qui prius dictus Chananæus, zelo Domini feruens, par in cognomento Petri, & ſimilis in honore. Accepit Ægypti principatum, & poſt Iacobum iuſtū, cathedram tenuit Hieroſolymorum. Poſt annos autem cxx. meruit ſub Traiano per crucem ſuſtinere martyrij paſſionem. Iacet in C Boſphoro.

LXXXIII.

HI fuerunt Chriſti diſcipuli, prædicatores fidei, & doctores Gentium, qui dum omnes vnum ſint, ſinguli tamen eorum propriis certiſque locis in mundo ad prædicandum, ſortes proprias acceperunt. Petrus nanque, Romam accepit: Andreas, Achaiam: Iacobus, Hiſpaniam: Ioannes, Aſiam: Thomas Indiam: Matthæus, Macedoniam: Philippus, Galliam: Bartholomæus, Licaoniam: Simō Zelotes, Ægyptum: Matthias, Iudæam: Iacobus frater Domini, Hieroſolymam: Iudas frater Iacobi, Meſopotamiam. Paulo autem, cum cæteris Apoſtolis, nulla ſors propria traditur, quia in omnibus magiſter & prædicator eligitur. Nam ſicut Petro & reliquis circunciſionis eſt Apoſtolatus datus, ita Paulo præputij in Gentibus. Hic autem ſeptem eccleſiis, & tribus euangelizat diſcipulis.

LXXXIIII.

LVcas Euangeliſta, & Apoſtolicæ conſcriptor hiſtoriæ, natione Syrus, arte medi- A cus, Græco eloquio eruditus, quem plerique tradunt proſelitum fuiſſe, & Hebræas literas ignoraſſe. Hic tamen tamen fuit Pauli diſcipulus, & indiuiduus comes peregrinationis eius, quique ab ineunte pueritia, caſtiſſimus fuit, & Euangelicæ prædicationis opus exercuit. Obiit lxxiiij. vitæ ſuæ anno, ſepultus in Bithynia. Cuius quidem oſſa, regnante Conſtantino, in Conſtantinopolis ſunt tranſlata.

LXXXV.

MArcus, Euangeliſta ſecundus, Petri diſcipulus, eiuſq; in baptiſmate filius. Cuius quidem Euangelium nōnulli à Petro Ro- B mæ dictatum ferunt. Hic, ne ad ſacerdotium promoueretur, abſciſſo ſibi pollicē fertur. Primus tamen Alexandriæ cathedram tenuit primúſque eccleſiam Ægyptiorum fundauit. Tantis doctrinæ & continentię virtutibus florens, vt omnes diſcipuli Chriſti, eius imitationem ſequerentur. Mortuus eſt viij. Neronis anno, placita quiete ſepultus.

LXXXVI.

BArnabas, qui & Ioſeph, natione Cypriæ ciuitatis, à Cyro rege Perſarum conditæ cùm Paulo in Gentibus Apoſtolatum adeptus. Deinde propter Ioannem diſcipulum, qui etiam cognomento Marcus appellatur, ſeiunctus à Paulo, nihilominus Euangelicæ prædicationis iniunctum ſibi opus exercuit.

LXXXVII.

TImotheus, Epheſiorum Epiſcopus ſanctus, de ciuitate Tharenſium, patre Græco, id eſt, Ethnico, matre autem Iudæa, vt refert Apoſtolus, dicens, Quæ habitauit fides in auia tua Loide, & matre tua Eunica, certum autem ſcio quod in te quoque. Hic autem fuit diſcipulus Pauli, eiúſque ſpiritalis filius, quem puerum, propriè ſecum idē Pau- D lus adſumpſit. Qui pudicus & virgo permanſit: quique apud Epheſum, in monte, qui vocatur Pion, cum magno honore ſepultus, quieſcit.

LXXXVIII.

TItus, Pauli diſcipulus, & in baptiſmo filius, natione Græcus, & ex gentibus ſolus à Paulo Apoſtolo poſt Euangelium circunciſus, quem ad ſtruendas Cretæ eccleſias præfatus reliquit Apoſtolus. Ibique in pace defunctus eſt, atque ſepultus.

BEATI

ISIDORI IVNIORIS HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI, AD FLORENTINAM SORorem SVAM

De Natiuitate Domini, Paſſione & Reſurrectione, Regno atque Iudicio.

Sanctæ Sorori Florentinæ, Iſidorus S.

QVÆDAM quæ, diuerſis temporibus, in Veteris Teſtamenti libris pronunciata ſunt, de Natiuitate Domini & ſaluatoris noſtri, ſecundũ deitatem, vel de Corporatione eius, de Paſſione quoque & Morte, ſiue de Reſurrectione, regno atque iudicio, pro viribus ſcientiæ ex innumerabilibus, pauca proferenda putaui, vt Prophetarum auctoritas fidei gratiam firmet, & infidelium imperitiam adprobet. Hæc ergo, Sancta Soror, te petente, ob ædificationem tui ſtudij, tibi dedicaui, vt quæ conſorte perfruor ſanguinis, cohæredem faciam & mei laboris.

Quia Chriſtus à Deo patre genitus eſt.
CAP. I.

IVdæi nefaria incredulitate, Chriſtum Dei filiũ abnegantes, impij, duri corde, Prophetis veteribus increduli, nouis abſtruſi, aduentum Chriſti malunt ignorare, quàm noſſe, negare quàm credere: quem enim venturum accipiunt, veniſſe iam nolunt: quẽ reſurrecturum legunt, reſurrexiſſe non credunt. Sed ideo iſta non intelligere ſe fingunt, quia ſacrilegio ſuo hæc impleta, cognoſcunt. Ad quorum repellendam perfidiam, quædam ex Veteri Teſtamento, adgregauimus teſtimonia, quibus Chriſtum genitum ab omnipotẽte patre cognoſcant. Ipſo teſtante, Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum, ex vtero ante luciferum genui te. Ex vtero itaque, id eſt, ex illa intima, & incomprehenſibili patris ſubſtantia: ſiue ex illo diuino, atque immenſo paterni pectoris arcano, quo pater genuit, de corde bonum eructat verbum: ſicut & ipſe alias ait, Eructauit cor meum verbum bonum. Atque alibi ipſe Pater ſic dicit, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod non eſt dictum Dauid neque vlli ſequentium regum. Nam ibi additur, Pete à me & dabo tibi Gentes hęreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam, terminos terræ. Quod neque Dauid, neque genti Hebræorum conceſſum eſt, niſi tantummodo Chriſto, cuius nomen eſt per omnes gentes diffuſum: cui & reges obediunt, & gentes ſeruiunt. Sicut & alibi de eo ſcriptũ eſt, Adorabunt eum omnes reges terræ, & omnes gentes ſeruient ei. Item Salomon dum patris nomen myſteriúmque natiuitatis Chriſti, ſecundum deitatem vellet agnoſcere, his verbis intonat in Prouerbiis, dicens, Quis aſcen-

F dit in cælum, atque deſcendit? quis colligauit aquas, quaſi in veſtimento? quis ſuſcitauit omnes terminos terræ? quod nomen eſt eius aut quod nomen filij eius, ſi noſti? Hunc filium Dei in Danielo, rex ille impius adſpiciens, dixit, Ecce, video viros quatuor ſolutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt, & ſpecies quarti, ſimilis filio Dei, quem fideliter credimus, nec nullatenus dubitamus, Dominum ſaluatorem. Sed obiicitur quod in Danielo, iſte filius Dei, ſuperius etiam angelus dicitur, Adſentio. Nam & Chriſtus filius Dei angelus dicitur. Sic enim ait Propheta de

G ipſo, Veniet ad templum ſanctum ſuum dominator, quem vos quæritis, angelus teſtamenti, quem vos deſideratis. Chriſtus enim, in eo, quod à patre genitus eſt, filius Dei vocatur: in eo, quod ſæpe à patre miſſus ad adnunciandum patribus legitur, angelus nominatur. De quo etiam ipſe pater ad Legiſlatorem ita proteſtatur, dicens: Ecce ego mitto angelum meum, qui præcedat, & cuſtodiat te in via, & introducat ad locum, quem paraui: obſerua eum, & audi vocem eius, ne contemnendum putes, quia non dimittet cùm peccaueritis, & eſt nomẽ meum in illo. Quis eſt ergo iſte angelus, cui Deus

H & poteſtatem ſuam dedit & nomen? Quod ſi dicitur, aliqua alia eſt poteſtas angelica, hoc nefas eſt credere, quis enim in nubibus æquabitur Domino, aut quis ſimilis erit DEO inter filios DEI? Qui enim non æquabitur natura, non poteſt æquari & nomine. Ipſe eſt enim filius, qui ſemper à patre miſſus, viſibiliter apparebat hominibus. Ex ipſa ergo miſſione, recte angelus nuncupatur. Eſaias autem apertius filium à Deo genitum confirmans, ita adnunciat, Vox Domini reddentis retributionem inimicis ſuis: ipſis videlicet, qui non credũt, Iudæis antequam parturiret

peperit

peperit: & antequã veniret partus eius peperit maſculũ. Quaſi aperte diceret, Antequã virgo parturiret in carne genuit filiũ pater diuinitate: & antequã tempus virginis parturiẽdi veniret, genuit eum ſine tẽpore pater. Vnde inferius ait, Quis audiuit vnquã tale, aut quis vidit huic ſimile? Reuera, quia nihil tale hominibus accidit, aut vſpiam ſimile. Poſt hæc ſubiũxit, Nunquid, qui alios parere facio, ipſe non pariã, dicit Dominus? & qui generationẽ cæteris tribuo, ſterilis erõ, ait Dominus? Quibus omnibus teſtimoniis cogendus eſt infidelis, vt eligat ſibi è duobus, aut Chriſtũ filium Dei credere, aut mendaces putare Prophetas, qui iſta cecinerunt.

Quia Chriſtus ante ſæcula ineffabiliter à patre genitus eſt. CAP. II.

QVod ſi quæritur, quando, vel quo modo pater filium genuerit. Reſpondeo, Quur quæritur tempus, quando ſit Dei filius genitus, dum ſit ſua natiuitate æternus? Sicut ſcriptum eſt de eo, Egreſſus eius à principio à diebus æternitatis. Et iterum, Ante ſolem permanet nomen eius, & ante lunam ſedes eius. Sed & pater eundem ante luciferum, id eſt, ante omnia tempora genuiſſe teſtatur, quod & ipſe filius Dei Verbum, virtus & ſapientia, de ſua natiuitate confirmat dicens, Necdum erant abyſſi & ego iam concepta eram, necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes graui mole conſtiterant ante colles, ego parturiebar, adhuc terram non fecerat, & flumina & cardines orbis terræ: quando præparabat cælos, aderam: quando certa lege gyro vallabat abyſſos, quãdo appendebat fundamenta terræ, cum eo eram, cuncta componens. Tali igitur auctoritate, ante omnia ſæcula, filius à patre genitus eſſe declaratur, quando à patre per illum cuncta creata eſſe noſcuntur. Illud denuo quæritur, quomodo idem ſit genitus, dum ſacræ natiuitatis eius arcana, nec Apoſtolus didicit, nec Propheta comperit, nec angelus ſciuit, nec creatura cognouit, Eſaia teſtante, qui dicit, In humilitate iudicium eius ſublatum eſt, generationem eius quis enarrabit? Idcirco, ſi eius natiuitas à Propheta non potuit enarrari, quis profitebitur noſſe quomodo potuit à patre filius generari? Hinc eſt & illud in libro Iob, Sapientiam Dei patris vnde inuenies? latet enim ab oculis hominum & à volucribus cæli abſconſa eſt, id eſt, etiam ipſis angelis incognita. Item ibi, Radix ſapiẽtię cui reuelata eſt? origo ſcilicet filij Dei. Ideóque quod etiam ſuper angelorum intelligẽtiam atque ſcientiam eſt: quis hominum poteſt narrare? Scire autem manifeſtum eſt,

A ſolum patrem, quomodo genuerit filium; & filius, quomodo genitus ſit à patre. Siquidem & gignendi filij quæritur ratio, eo quod filius non niſi ex duobus naſcatur. Habeat inquam ſibi huiuſmodi generis ortum conditio caduca mortalium, Chriſtus enim ex patre ita emicuit, vt ſplendor à lumine, vt verbum ab ore, vt ſapientia ex corde.

Quia Chriſtus Deus & Dominus eſt. CAP. III.

POſt declaratum Chriſti diuinæ natiuitatis myſterium, deinde, quia idem Deus & Dominus eſt, exemplis ſanctarum ſcripturarum adhibitis, demonſtremus. Si Chriſtus Deus non eſt, cui dicitur in Pſalmis, Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi, virga æquitatis,
B virga regni tui: Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Quis eſt igitur iſte Deus, vnctus à Deo? Reſpondeant nobis, Ecce Deus vnctus à Deo dicitur, & vtique Chriſtus ipſa vnctione monſtratur, cùm Deus vnctus inſinuatur. Dum enim audis Deum vnctum, intellige Chriſtum. Chriſtus enim à chriſmate, id eſt, ab vnctione vocatur. Hunc Chriſtum ſub perſona Cyri per Eſaiam pater Deum & Dominum ita eſſe teſtatur, dicens, Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cuius adprehendi dexteram, vt ſubiiciam ante faciem eius Gentes,
C & dorſa regum vertam, & aperiam ante eum ianuas, & portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo. Portas æreas conteram, & vectes ferreos confringã. Et dabo tibi theſaurum abſconditum, & arcana ſecretorum, vt ſcias, quia ego Dominus qui voco nomen tuum Deus Iſrael. In perſona enim Cyri, Chriſtus eſt prophetatus, vbi ei ſubiugatæ ſunt gentes in fide, & regna. Prętera, quia nullus in regno Iſrael Cyrus eſt dictus, quod ſi de Cyro Perſarum rege quis hęc crediderit, prophetatum, abſurdum & profanum eſſe cognoſcat, vt homo impius, & idololatriæ deditus, Chriſtus & Deus & do-
D minus nuncupetur, vnde & translatio Septuaginta non habet. Chriſto meo Cyro: ſed habet, Hæc dicit Dominus, Chriſto meo Domino. Quòd in perſona ſpecialiter Chriſti Domini noſtri accipitur. Si Chriſtus Deus non eſt, dicant, quem ſit affatus Deus in Geneſi, cùm diceret, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinẽ noſtram. Sic enim ſubiungitur. Et creauit Deus hominem ad imaginem ſuam: ad imaginem Dei creauit illum. Quærant ergo, quis Deus creauit, aut ad cuius Dei imaginem condidit hominem, quem creauit? Quod ſi reſpondeant, Ad an-

gelorum, num angelus æqualem cum Deo habet imaginem? Dum multum diſtet imago creaturæ, ab eo, qui creauit. Aut, nunquid angelus cum Deo potuit hominem facere? quod ita exiſtimare, magnæ demētiæ eſt. Cui ergo dicitur, aut ad cuius imaginem conditus homo creditur, niſi ad eius, cuius vna imago cum Deo eſt, & vnicum nomen diuinitatis eſt? Item, ſi Chriſtus non eſt Dominus, quis Dominus pluit ignem in Sodomis à Domino? Sic enim ait in Geneſi, Et pluit Dominus ſuper Sodomam & Gomorrham, ſulphur & ignem à Domino. In qua ſententia, nemo dubitat, ſecunda eſſe perſona. Nā quis eſt ille Dominus à Domino, niſi procul dubio filius à patre, qui ſemper ab eodem patre miſſus, deſcendere ſolitus eſt, & aſcendere: quo teſtimonio & Deitas & diſtinctio perſonarum, patris, filijque, luce clarius, demonſtratur. Item ſi Chriſtus Dominus non eſt, de quo dicit Dauid in Pſalmis, Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis. Id eſt, qui dum Chriſtus, ſecundum carnem ſit filius Dauid, in ſpiritu tamen, dominus eius & Deus eſt. Si Chriſtus Dominus non eſt, de quo ait Dauid in libris Regum, Dixit vir, cui conſtitutum eſt de Chriſto Dei Iacob. Egregius Pſalmiſta Iſrael, Spiritus domini locutus eſt per me, & ſermo eius per linguā meā. Item, ſi Chriſtus dominus non eſt, quis eſt ille dominus exercituum, qui à domino exercituum mittitur? ipſo dicente in Zacharia. Hæc dicit dominus Deus exercituum, poſt gloriam miſit me ad Gentes, quæ expoliauerunt vos: qui enim tetigerit vos, tanget pupillam oculi eius. Quia ecce leuabo manū meam ſuper eos, & erunt præda his, qui ſeruiebant ſibi, & cognoſcetis, quia dominus exercituum miſit me. Age nunc, cuius ſit hæc vox, niſi Saluatoris, quia omnipotens Deus, à patre omnipotente miſſum ſe eſſe teſtatur. Miſſus eſt autem ad Gentes poſt gloriā deitatis, quam habuit apud patrem, quando exinaniuit ſeipſum, & formam ſerui accipiēs, effectus eſt obediens vſque ad mortem. Quique etiam & in ſequentibus loquitur, dicens, Lauda & lætare filia Sion: quia, ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit dominus, & adplicabuntur gentes multæ ad dominum in die illa, & erunt mihi in populū, & habitabo in medio tui: & ſcient, quia dominus exercituū miſit me ad te. Quis eſt igitur iſte dominus, à domino exercituum miſſus, niſi idē dominus Ieſus Chriſtus? Supereſt de Spiritu ſancto, de cuius deitate ſic ait Iob, Et quia ſpiritus Dei eſt, Spiritus domini fecit me, & ſpiraculum omnipotentis viuificauit me. Ec-

E ce & me ſicut & te fecit Deus, vt eundem ſpiritum oſtenderet eſſe Deum.

De Trinitate ſignificantia. CAP. IIII.

PAter Veteris teſtamenti apicibus, patrem & filium, & Spiritum ſanctum, eſſe Deū; Sed hinc iſti filium & ſpiritum ſanctum non reputant eſſe Deum, eo quod in monte Sina, vocē domini intonādis audierint, Audi Iſrael dominus Deus tuus Deus vnus eſt. ignorantes in Trinitate vnum eſſe Deum cum patre, & filiū, & Spiritum ſanctū. Nec tres Deos, ſed in tribus perſonis, vnū nomen, indiuiduæ maieſtatis. Quæramus ergo in ſcripturis Veteris teſtamenti, eandem Trinitatē. In libro quip-
F pe primo Regum, ita ſcriptum eſt, dixit Dauid filius Iſai, dixit vir, cui conſtitutum eſt de Chriſto Dei Iacob. Egregius Pſalmiſta Iſraël, Spiritus domini locutus eſt per me, & ſermo eius per linguam meam. Quis autem eſſet, adiecit, Deus Iſraël mihi locutus eſt, fortis Iſraël, dominator hominum iuſtus. Dicendo enim, Chriſtum Dei Iacob, & filium & patrē oſtendit. Item dicendo, Spiritus domini locutus eſt per me, Sanctum ſpiritum euidenter aperuit. Idem quoque in Pſalmis; Verbo inquit, domini, cæli firmati ſunt, Spiritu oris eius, omnis virtus eorum. In perſona enim domini, patrem accipimus: in Verbo, filium
G credimus: in ſpiritu oris eius, Sanctum ſpiritum intelligimus. Quo teſtimonio, & Trinitatis numerus, cōmunio cooperationis oſtenditur. Sic & in conſequentibus, idem Propheta ait, Mittit Verbum ſuum, & liquefaciet ea, flauit ſpiritus eius, & fluent aquæ. Ecce tria, Pater qui mittit, & verbum quod mittitur, Spiritus eius qui flat. Nam & cùm dicitur in Geneſi, In principio fecit Deus cælum & terram, & ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas. Chriſti, ibi in domini vocabulo pater intelligitur. In principio filius agnoſcitur, qui dicit, In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam voluntatem tuam, quia dixit
H Deus, & fecit Deus. In eo vero, qui ſuperferebatur aquis, Spiritus ſanctus ſignificatur. Nam & cùm ibi dicit Deus, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrā, per pluralitatem perſonarum, patens ſignificatio Trinitatis eſt. Ibi tamen & vnitatē deitatis oſtenderet, & confeſtim admonet, dicēs, Fecit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam. Et cùm dicit idem Deus, Ecce, Adam factus eſt quaſi vnus ex nobis. Ipſa pluralitas perſonarum, Trinitatis demōſtrat myſterium. Cuius Trinitatis ſacramentum & Aggæus Propheta ita aperuit ex perſona domini, dicēs, Spiritus meus erit in medio veſtri. Ecce Deus qui loquitur, ecce ſpi-

ritus

ritus eius. Poſt hæc de tertia perſona, id eſt, de filio, ita ſubiecit, Quia, ecce ego commouebo cælum & terram, & veniet deſyderatus cunctis gentibus. In Eſaia quoque ſub propria cuique perſona, diſtinctio Trinitatis, dicente eodem filio, ita oſtēditur, Ego primus, ego nouiſſimus: manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea menſa eſt cælos. Non a principio in abſcondito locutus ſum: ex tempore antequàm fieret, ibi eram. Et cōſequēter adiecit, Et nunc dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius. Ecce duæ perſonæ, dominus & Spiritus eius qui mittunt: & tertia perſona eiuſdem domini, qui mittitur. Item alibi per eundem Prophetam, Trinitatis ſic demonſtratur ſignificantia, Ecce, inquit, puer meus, ſuſcipiam eum: dilectus meus, complacuit ſibi in illo anima mea, dedi ſpiritum meum ſuper eum. pater filium dilectum puerum vocat, ſuper quem dedit ſpiritum ſuum. De quo dominus Ieſus Chriſtus propria perſona teſtatur, Spiritus domini ſuper me. Alio quoque loco idem Eſaias, totam Trinitatem in digitorum numerum comprehendens, ſic prædicat, dicens, Quis menſus eſt pugillo aquas, cælum palmo quis pōderauit? quis appendit tribus digitis molem terræ? In tribus quippe digitis Propheta, trinam diuinæ omnipotentiæ æqualitatem, ſub quadam myſterij lance librauit, & parilitate virtutis, cooperationem potentiæ, & vnitatem ſubſtantiæ: quę vna, eadémque in Trinitate eſt, in tribus digitis declarauit. Cuius Trinitatis myſteriū alias ſe cognouiſſe teſtatur idem propheta dicendo, Vidi dominum ſedentem ſuper ſoliū excelſum & eleuatum. Quem vt trinum in perſonis oſtenderet, & vnum in diuinitate monſtraret, ſequenter ait, Et duabus alis volabāt, & clamabāt alter ad alterū, & dicebāt, Sāctus Sanctus, Sanctus dominus exercituū, plena eſt omnis terra gloria eius. Ecce, trinam ſanctificationem ſub vna confeſſione, cæleſtis perſultat exercitus: vnam gloriam Trinitatis, Seraphim trina repetitione proclamāt. Nam quid ter ſanctus indicat, niſi eiuſdem trinæ omnipotentiæ gloria demonſtrata eſt? in deitate trium perſonarum ſignificatio. Nō autem ſicut tres perſonæ, ita & tres Dij credendi ſunt, ſed in eis perſonis, vna diuinitas prædicanda eſt, ſecundum Moyſi ſententiam dicentis, Audi Iſraël, dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Et iterum, Ego ſum Deus, & præter me, non eſt alius.

Quia Chriſtus cum patre genitus eſt.

CAP. V.

SEd cōtra, hic obiicit pernicioſa Iudæorum perfidia, dicens, Si pater Deus eſt & filius

A Deus eſt, ergo duo ſunt, & non eſt vnus Deus. Proinde, audiant Eſaiam verā perſonā vocantem Deum, & dicentē, Tu es Deus, & in te eſt Deus. In eo enim dū dicit, Tu es Deus: patrē oſtēdit: in eo vero q̄ ſubiecit: in te eſt Deus: filium declarauit. Sed tamen vt eundem patrem & filium, vnum deum oſtenderet, ſubiecit, Non eſt abs te Deus, vere tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael: Alias quoque vnitum nomen patris & filij comprobatur, ipſo patre atque legiſlatore Moſe dicente, Attende illi, & ne inobediens fueris ei, eſt enim nomen meum in illo.

Quia Chriſtus filius Dei, Deus homo factus eſt.

B CAP. VI.

HVc vſque myſterium cæleſtis natiuitatis in Chriſto, ac ſignificantiam diuinæ Trinitatis oſtendimus, dehinc Scripturæ authoritate, eundem filium Dei, natum in carne, monſtremus. Manifeſtantes primum, quia idem filius Dei, propter noſtram ſalutem incarnatus, & homo factus eſt. Sic enim de eo prædicat Eſaias, Paruulus inquit, natus eſt nobis, filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus eius ſuper humeros eius, & vocabitur nomē eius admirabilis conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis: multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non
C erit finis. Paruulus enim Chriſtus, quia homo & natus nobis, non ſibi. Quod enim homo factus eſt, nobis proficit, & ideo nobis natus eſt. Filius autem datus eſt nobis: cuius, niſi dei filius? Principatus ſuper humeros eius: ſiue, quia crucem propriis humeris ipſe portauit: ſiue quia titulum regni ſuper humeros & caput eius, Pilatus ſcripſit. Erubeſcant itaque impij Iudęi, & agnoſcant inuocare Chriſtum filium Dei natum, & per aſſumptionem corporis paruulum factum: de quo Dauid ait, Minuiſti eum paulo minus ab Angelis. Ideo, quia dum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui ac-
D cipiens. Ad quem, cùm pater in pſalmis, de illa æterna natiuitate diceret, Ex vtero ante Luciferū genui te. Rurſum futuram eius incarnationem item oſtendens ſubiecit, dicens Et quaſi de vulua orietur tibi ros adoleſcentiæ tuæ: Hanc corporationem filij Dei, & ſpiritus ſanctus in Pſalmis, ita prænunciauit, dicens, ad Sion autem dicitur, Et vir natus eſt in ea, & ipſe fundauit eam excelſus. Ecce, qui naſcitur in Sion. & qui in ipſa ciuitate factus eſt humillimus, ipſe eſt qui fundauit eam excelſus. Et quia idem eſt dominus ſequitur, dominus numerauit ſcribens populis iſte natus eſt ibi. Quis eſt vir, ſcilicet, & excelſus &

domin⁹. Vir,quia homo factus:excelſus,quia cum ſupra ſe cæli & angeli ſuſcipiunt: dominus, quià cunctæ cæli, terræque creaturæ illi deſeruiunt. Verùm, quoties inimici Chriſti omnẽ hanc prophetiam natiuitatis eius audiunt,concluſi dum non habeant quod proponãt,argumentãtur, dicentes, Nec dum veniſſe Chriſtum,de quo hæc omnia ora Prophetarum præſagia cecinerunt. Quæramus ergo tẽpus natiuitatis Chriſti: vtrũ iam aduenerit, an venturus adhuc expectetur. In Danielo igitur tempus aduentus eius certiſſime oſtenditur, & anni enumerãtur, & manifeſta ſigna eius pronunciantur. Et poſt aduentum eius & mortem, futura Iudæorũ excidia,ibi certiſſime manifeſtantur. Sic enim ad eum angelus, Daniel, aduerte ſermonem, & intellige viſionem, Septuaginta hebdomadæ adbreuiatæ ſunt ſuper populum tuũ, & ſuper vrbem ſanctam tuam, vt conſumetur præuaricatio, & finẽ accipiat peccatum, & deleantur iniquitates,& adducatur iuſtitia ſempiterna,& impleantur viſio & Prophetiæ,& vnguatur Sanctus ſanctorũ. Quæ ſcilicet ſeptuaginta hebdomadæ,ſi à tempore Danielis enumerentur, proculdubio Sanctus ſanctorum,dominus Ieſus Chriſtus, olim veniſſe cognoſcitur. Hebdomadæ namque in ſacris eloquiis, ſeptem annis terminantur, dicente domino ad Moſen, Numerabis tibi ſeptem hebdomadas annorum, id eſt, ſepties ſeptem, qui ſimul faciunt annos quadragintanouem. A tempore itaque Danielis Prophetæ, vſque ad præſens tẽpus, pluſquàm centum quadraginta hebdomadæ adnumerãtur. Ideóque iam venit chriſtus, quem adnunciabit ſermo propheticus. Poſt ſeptuaginta enim hebdomadas,natus & paſſus oſtenditur Chriſtus. Et ciuitatem Hieruſalem in exterminatione fuiſſe, & ſacrificium vnctionémque ceſſare. Sic enim ſubiecit idem Propheta, Et occidetur Chriſtus, & ciuitatem & Sãctuarium diſſipabit populus cũ duce venturo, & finis eius vaſtitas, & poſt finem belli, ſtatuta deſolatio. Poſt paſſionem igitur Chriſti,venit Titus,& debellauit Iudæos, & deſtruxit vrbem & templum, & ceſſauerunt libamina & ſacrificia quæ vltra illuc celebrari non potuerunt: vt impleretur quod fuerat antea à Propheta prædictum. Sed duritia cordis Iudaici, quia ipſi Chriſtum interemerunt, inde eum adhuc veniſſe non credũt. Probauimus dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum ſecundum carnẽ iam natum fuiſſe. Sed adiecit incredulus, Cur in carne venit? Audi ergo cauſſam, Deus cùm hominem feciſſet, ſumma beatitudine præditum,& diuinæ imaginis decore ornatum, poſuit eum in paradi-

E ſo, vt eſſet Deo ſubiectus, & cæteris creaturis prælatus: ille autem rebellis effectus, contempta, diuinitate, interdictum violauit præceptum, quem proiectum ob ſuperbiam, Deus non occidit, ſed exulem paradiſo fecit. Expectans, vt per pœnitentiam reparari poſſit ad veniam: & cùm ille non reuocaretur ad viam virtutis,dedit legem per Moſen,vt vel per ipſam reuerteretur ad amorem Dei, & operationem iuſtitiæ. Sed cùm nec hanc quidem, contumax & incredulus cuſtodiret,venit tandem filius Dei, & corpus humanum adſumpſit: vt dum videretur, crederetur: omiſſiſque nudis dæmonum ſimulacris, F reconciliaretur gratiæ conditoris. Hæc eſt cauſſa natiuitatis Chriſti,quã Iudæi,& ſi patiantur natũ, ſcandalizantur tamen crucifixum& mortuũ: non intelligentes, quia ſicut propter redemptionem mundi voluit naſci,ita & pati oportuit: cuius paſſionem & mortem,in ſuo loco ſcripturarũ teſtimonio adprobabimus. Hinc vero ſequamur debitum ordinem, & cuius demonſtrata eſt poſt gloriam deitatis humana natiuitas, demonſtretur genus & patria.

De ineffabili nomine Ieſu.

CAP. VII.

PRima enim appellatio nominis Ieſu,inuenitur in figura domini noſtri Ieſu chriſti, G antea prædicata. Nam Ioſue quidã qui Naue filius nominabatur à Moſe Ieſus cognominabatur: hic enim poſt obitum Moſi dux effectus principatum obtinuit & terram promiſſionis hæreditate diſtribuit. Mutatio nominis quid ſignificabat niſi quia defuncto Moſe, id eſt defuncta lege & legali præcepto ceſſante dux nobis dominus Ieſus chriſtus erat futurus qui nos per Iordanis fluenta id eſt per gratiam baptiſmi ſanctificatos & omnibus vitiorum generibus expulſis vel angelorum malorum hoſtibus effugatis perduceret ad terram repromiſſionis melle & lacte manãtem id eſt vitæ æternæ poſſeſſionem,qua nihil dulcius. H Ideo enim vir ille huius ſacramenti imaginẽ ſuſcepit vt Ieſus nominaretur,ad ſignificandũ illum verum Ieſum de quo in Pſalmis ſcriptũ eſt: Venite exultemus in domino iubilemus Deo ſalutari Ieſu patre noſtro. Vbi oſtẽditur dominum eſſe Ieſum. De quo & alibi in Pſalmis. Quia placet ſibi dominus in populo ſuo & exaltauit manſuetos in Ieſu. Hoc enim in Hebræo ſic habetur ſcriptum.

Quod autem ex ſemine Abrahæ, futurus eſſet Dominus noſter Ieſus Chriſtus.

CAP. VIII.

GEneſis oſtẽdit dicente Abraham ad puerum ſuum, Pone manum ſub femore meo & iura per Deum cæli. Quo verbo chriſtum dominum

dominum cæli de genere ſuo teſtabatur in carne eſſe venturum. Per femur enim genus intelligitur. Significabatur enim de ſemine Abrahę, futurum in carne dominũ cęli. De quo ſemine, per Eſaiam facta fuerat à Domino repromiſſio. In ſemine, inquit, tuo, benedicentur omnes gentes, id eſt, in Chriſto. De quo Pſalmiſta ait, Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum. De hoc ſemine & per eundem Eſaiã, vox Domini loquitur, Educam, inquit de Iacob ſemen, & de Iuda poſſidentem mõtes meos. De quo alibi idem Propheta, Niſi Dominus reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha ſimiles facti eſſemus.

Et quia de tribu Iuda ſecundum carnem, Chriſtus expectandus eſſet. CAP. IX.

IAcob Patriarcha ſignificat, dicẽs, Non deficiet princeps ex Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio Gentium. Certum eſt enim, vſque ad ortum Chriſti, non defuiſſe principes populi Iudæorum ex genere Iuda, nec duces de femoribus eius, vſque ad Herodem alienigenæ regem, qui per ambitionem, regni inrepſerat poteſtatem. Statim enim in hoc factum eſt, & defecit dux ex ſemine Iudæ, aduenit ille, qui mittẽdus erat, quem Gẽtes & populi expectabant. Iudæi autem peruicatia impudicæ frontis dicunt: nondum eſſe id tempus expletum, mentientes: neſcio quem regem ex genere Iudæ in extremis orientis partibus regnum tenere. Nec attendũt mente cæcati ſimulationis ſuæ mendacium detegi: quia iam ſicut nullum templum, nullum altare, nullum ſacrificium, ita nullus rex, nullus ſacerdos remanſit Iudęis. Neque enim mendax eſſe poteſt Oſeas Propheta, qui dicit Sedebunt filij Iſraël ſine rege, ſine principe, ſine ſacrificio, ſine altare, ſine ſacerdotio, ſine manifeſtationibus: quæ omnia, quis non videat nunc in ipſis eſſe completa?

Quia Chriſtus de ſtirpe Dauid natus eſt. CAP. X.

ECce, ex qua tribu naſciturus eſſet Chriſtus, docemur. Ex Dauid autem ſtirpe ſecundum carnem futurus eſſet, per Spiritum ſanctum ita prænunciatus eſt in Pſalmis, Iurauit dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eam. De fructu ventris tui, ponam ſuper ſedem meam. Semel iurauit in ſancto meo, ſi Dauid mentiar, ſemen eius in æternum manebit, & thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta, in æternum manebit, & teſtis in cælo fidelis. Item in libro Paralipomenon, Et factum eſt verbum domini ad Nathan, dicens, Vade, & dic ſeruo meo Dauid, Hęc dicit dominus Adnuncio tibi, quod ædificaturus ſit tibi domum dominus, cúmque impleberis dies tuos, vt vadas ad patres tuos, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod erit de filiis tuis, & ſtabiliã regnum eius, ipſe ædificabit mihi domum, & firmabo ſolium eius vſque in æternum. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium. Et miſericordiam meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli ab eo, qui ante te fuit. Et ſtatuam eum in domo mea, & in regno meo, vſque in ſempiternum, & thronus eius erit firmiſſimus in perpetuum. Hæc omnia quiſquis in Salomone putat fuiſſe impleta, multum errare videtur. Nam qualiter in Salomone intelligendum eſt quod dictum eſt, Poſtquam dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuũ poſt te, quod erit de filiis tuis, & ſtabiliam regnum illius. Nunquid de illo Salomone creditur eſſe prophetatum? Minime. Ille enim, patre ſuo viuente cœpit regnare. Nam hic dicitur, Quia cùm completi fuerint dies vitæ tuæ, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum. Ex quo intelligitur, alius eſſe promiſſus, qui non ante mortem Dauid, ſed poſt mortem eius pronunciatus fuerat ſuſcitandus, qui ædificaret domum domini: non de parietibus manufactis, ſed de lapidibus viuis & precioſis, id eſt, ſanctis & fidelibus. Nã & illud quod ſubiecit, Fidelis erit domus eius, & regnũ eius vſque in ſempiternum coram me. Attendat & adſpiciat quiſquàm, non de Salomone eſſe pronunciatum, Salomon quippe domum plenam fuiſſe mulieribus alienigenis colẽtibus Idola, & ipſe ab eius rex Idololatriæ ſeduct⁹ atque deiectus: qui dũ bonus fuiſſet in initio, malos exitus habuit. Ergo quis eſt iſte, cuius domus eſt fidelis in perpetuum, & qui poſt mortem Dauid promittitur ſuſcitãdus? Ille vtique eſt, de quo ipſe Dauid exæſtuans clamat, dicens in Pſalmo octogeſimooctauo, Tu vero diſtuliſti Chriſtum tuum. Non eſt ergo ille Salomon, ſed nec iſte Dauid, ſed dilatus eſt Chriſtus. Ecce apparuerunt promiſſiones prædictæ, non in Salomone, ſed in Chriſto Domino noſtro, qui ex Dauid genere ortus eſt fuiſſe completas. De quo ipſe per Hieremiam dominus dicit, Et ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In diebus illis, ſaluabitur Iuda, & Iſraël habitabit confidenter: & hoc eſt nomen, quod vocabunt eum dominus iuſtus noſter. Adhuc idem Eſaias de Chriſto, quia ex ſemine Dauid natus eſt ſecundum carnẽ, in conſequentibus, dicit, In die illa, radix Ieſ-

ſe,qui ſtat in ſignum populorum,ipſum Gentes deprecabuntur, & erit ſepulchrum eius glorioſum. In ſignum populorum ſtat radix Ieſſe,quando Chriſtus ſignaculum crucis exprimit in frontibus eorum. ipſum gentes deprecabuntur, quod iam hoc cernitur fuiſſe completum. Sepulchrum autem eius, in tantum eſt glorioſum, vt excepto quod redempti per mortẽ eius gloriam ei exhibemus,etiã locus ipſe coruſcãs miraculis gloriæ ſuæ cauſſa, ad ſe omnem contrahat mũdum. Hic locus in Hebræo ſic habet, Et erit requies eius glorioſa: vtique quia moriens, caro eius non vidit corruptionem,ſecundum Pſalmi ſentẽtiam, Quia non derelicta eſt anima eius in inferno:nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Iſte eſt qui per Nathan ex ſemine Dauid promittitur, qui etiam & per Eſaiam Prophetam ita pronunciatur, Egredietur, inquit, virga de radice ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Hæc virga de radice ieſſe, virgo eſt Maria,de Dauid radice exorta,quæ genuit florem, dominum Saluatorem. De quo etiam ſequitur, Et requieſcit ſuper eum ſpiritus domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis repleuit eũ ſpiritus timoris domini. ideo autẽ tanta dona ſpiritus ſuper eum prædicantur,quia in eo non ad menſurã ſpiritus inhabitat ſanctus,ſicut in nobis,ſed tota ineſt plenitudo diuinitatis & gratiarũ. iſte eſt, qui non ſecundum viſionem oculorum, & auditum aurium iudicat,ſed eſt iuſtitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius. in cuius eccleſia, habitat lupus cum agno: ille vtique,qui ſolebat ab ea rapere prædam,dum ad eam conuertitur,quaſi cum innocentibus commoretur. in cuius ouile, pardus cum hœdo accubat permixti,ſcilicet, ſubdoli cum peccatoribus: ibi etiam vitulus de circunciſione, leo de ſeculi poteſtate,ouis de populari ordine, ſimul morantur, quia in fide communis eſt conditio omnium. Puer autem paruulus minans eos, ille eſt vtique, qui ſe humiliauit pro nobis vt paruulus. Bos autem & leo ibi comedent paleas, quia principes cũ ſubiectis plebibus communẽ habent doctrinam. delectatur quoque infans ab vbere ſuper foramine aſpidis, dum Gentes, quæ ſolebãt venena aliquãdo prædicare: conuerſi, etiam paruuli Chriſti fidẽ delectantur audire. Cauerna enim reguli, corda ſunt infidelium, in quibus ille ſerpens tortuoſus requieſcebat, quem ablactatus comprehenſum, exinde captiuum traxit: vt in monte ſancto eius quod eſt eccleſia, non noceret. iam vero, quia ore prophetico de Moab naſcenti Chriſto per-
E hibetur teſtimonium. idem Eſaias teſtatur, Ponam enim ſuper his qui fugerint de Moab leonem & reliquis terræ,emitte agnum dominatorem terræ: de petra deſerti ad montem filię Sion. De hac enim gente Moabitarũ egreſſus eſt agnus immaculatus, qui tollit peccata mundi,qui dominatur in orbem terrarum. Petra autem deſerti Ruth ſignificat, quæ deſtituta morte mariti de Booz genuit Obeth:& de Obeth ieſſe: & de ieſſe Dauid: & de Dauid ſtirpe natus eſt Chriſtus. Montẽ autem filię Sion aut hiſtorialiter ipſam vrbẽ Hieroſolymam dicit: aut iuxta tropologiam eccleſiam in ſpecula, id eſt, in virtutum ſu-
F blimitate locatam.

Quia Chriſtus de virgine, ſine virili coitu genitus eſt.
CAP. XI.

HActenus de nomine & gẽte & genere domini noſtri Ieſu Chriſti, Teſtamenti veteris, fidem præſtrinximus. Dehinc generationem eius, ſecundum carnem, de virgine oſtendamus. Eſaias enim Sancto ſpiritu plenus, futuræ incarnationis filij Dei, ſic prænũciat ſacramentum, ſic enim dicit & adiecit: Loquitur ad Achaz dominus, dicens, Petẽ tibi ſignum à domino Deo tuo,in profundum inferni, ſiue in excelſum ſupra. Et ſubiecit, Audite itaque domus Dauid, id eſt, genus
G Dauid. Nam bene ad domum Dauid loquebatur, id eſt, ad ſtirpem regiam, de qua deſcendit Maria: & adiecit, Propter hoc dabit vobis dominus ipſe ſignũ,Ecce virgo in vtero concipiet,& pariet filium,& vocabitur nomẽ eius Emanuel,quod eſt interpretatum,nobiſcum Deus. Quia ergo ille, quem in vtero virgo concepit & peperit, nobiſcum Deus vocatur. Deus itaque in vtero virginis conceptus, natuſq; cognoſcitur. Erubeſcant itaque iudæi increduli, & Chriſti gratiæ, ſua colla ſubmittant. Ecce enim, quem virgo peperit, nobiſcum Deus appellatur. Quo loco argumentãtur iudæi, quod in Hebræo, non virginem, ſed iuuenculam oſtendat ſermo propheticus parituram. Aduerſus quos reſpondetur, non
H eſſe ſignum, ſi iuuencula pariat, quod eſt ætatis. Sed hoc eſſe ſignum, ad rei nouitatem, ſi virgo pariat, quod eſt integritatis. Dum enim dicit dominus, Dabo vobis ſignum, inſinuat quoddam inſigne miraculum, virginem videlicet parituram: quod proculdubio ſignũ non eſſet, niſi nouum extiterit. Oportebat enim Chriſtum propter inſigne miraculum ſecundum carnem naſci de virgine. Sequitur de eo. Butyrum & mel (fructus eſt eccleſiæ venientis ex circunciſione) comedet. Butirũ quaſi bouis ſub iugo, id eſt ſub lege poſita. Mel vero, eccleſia, venientis ex gentibus,

cuius fructu id eſt, opere paſcitur Chriſtus. A Sequitur & dicit, Et priuſquàm cognoſcat puer vocare patrem aut matrẽ. Quod enim dixit, priuſquàm cognoſcat, id eſt, priuſquàm cognoſcere faciat diuinitate Deum habere ſe patrem, & carnis ſuſceptione, virginem matrem: iuxta illud quod in Geneſi ſcribitur, dicente domino ad Abraham, Nunc cognoui, quod times Deum id eſt, nunc cognoſcere feci. Abſit enim apud Deum eſſe ignorantiam, vt nõ cognoſceret, quod ante neſciret. Quãtæ autem poteſtatis exiſtat idem Emanuel, prædictus propheta ſequenter adnunciat, dicens, Et erit extenſio alarum eius, implens latitudinem terræ. O Emanuel: quem quia de B virgine natum credimus, patrem in Pſalmis dicentem audiamus. Nam cùm dixiſſet Propheta de Chriſto, Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis. Confeſtim vox patris cõſecuta eſt, dicentis ad filium, Ante Luciferum genui te, Et quaſi de vulua orietur tibi ros adoleſcentiæ tuæ. Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternũ, ſecundum ordinem Melchiſedech, Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ ſuæ reges. Et Dauid, Vt inhabitet, inquit, gloria in terra noſtra, miſericordia & veritas occurrerunt ſibi, iuſtitia & pax complexæ ſunt ſe. Veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cælo proſpexit. C Quæ eſt veritas de terra orta, niſi Chriſtus de fœmina natus, filius Dei de carne procedens? nam caro terra eſt. Quando enim natus eſt Chriſtus, iuſtitia de cælo proſpexit. Non enim daretur è cælo iuſtificatio, niſi Chriſtus in carne naſceretur. Et vt oſtẽderet, quod ipſa veritas, de terra orta, homo eſſet, ſequenter adiunxit, Iuſtitia ante eum præibit, & ponet in via greſſus ſuos. Item idem Dauid, Terra, inquit, dabit fructum ſuum. Terra Maria, dedit fructum ſuum Chriſtum. Sed quis eſt iſte fructus? Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus. Hunc terræ fructum, prædictus Eſaias Propheta alibi manifeſtius ad- D nunciat, dicens, Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum, aperiatur terra, & germinet ſaluatorem. Et iuſtitia oriatur ſimul, ego dominus creaui eum. Cęli ipſi, qui & nubes, id eſt, Prophetæ, per quos Chriſtus aduenies, prophetabatur. Terra, Maria, quæ fide aperta, non corruptione, genuit ſaluatorem, quia ſolus dominus eum creauit, non virilis commixtio ſeminis. Vnde & Eſaias ait, Generationem eius quis enarrabit? Nullus enim hominum natiuitatis Chriſti in cõſpectu conſcius fuit. Solo enim Verbo Dei, virgo prægnans apparuit. Quod etiam & Daniel Propheta figuraliter prædixerat, dicens, Vidi lapidem de monte abſciſum, ſine manibus pręcidentium & cùm veniſſet in terram, repleuit orbem terræ. Ecce, lapis iſte, Chriſtus eſt, ſine manibus abſciſus, implens omnem terram, quia in omnibus Gentibus, regnum eius eſt. De quo lapide, per Eſaiam Deus loquitur, Ecce, mitto in fundamentis Sion lapidem pretioſum, electum, angularem, & qui crediderit in eum, non confundetur. Hunc enim vidit Daniel abſciſum de monte, id eſt, de populo Iudæorum. Sine manibus, hoc eſt, ſine operatione virili ex Maria natũ. Quam ſine dubio virginem fuiſſe credimus, ante partum: virginem permanſiſſe poſt partum, Ezechielo Propheta teſtante, Conuerti me ad viam portæ ſanctuarij exterioris, quæ reſpiciebat ad orientẽ, & erat clauſa. Et dixit dominus ad me, Porta hæc clauſa erit, non aperietur: & vir non tranſiet per eam, quoniam dominus Deus ingreſſurus eſt per eam, eritque clauſa. Quo teſtimonio, ſanctam Mariam & virginem concepiſſe & permanſiſſe confitetur. Genitalia námq; fœminea, pro eo quod clauſtra partus aperiunt, portæ dicuntur. Sicut ait Iob: Quia non clauſit portas ventris, qui portauit me. Dominus enim noſter Ieſus Chriſtus, mirabiliter & potentialiter natus, tanquàm ſpõſus proceſſit de thalamo ſuo, i. ex virginis vtero. Poſt cuius ortũ, nullum cum Maria cõueniſſe, nullum ex eius vtero genitum extitiſſe.

Quia in Bethleẽ natus eſt Chriſtus. CAP. XII.

PRædiximus natiuitatem Domini noſtri ex virgine, locum quoque originis ſuæ oſtendamus. Nam in Bethleem natus eſt: ad quam dicitur per Micheam Prophetam, Et tu Bethleem domus Eufratha, paruulus es in milibus Iuda, ex te enim egredietur, qui ſit dominator in Iſrael, & egreſſus eius à diebus æternitatis. Propter hoc dabit eos vſque ad tẽpus, in quo parturiens pariet. Sicq; poſtquã locum originis eius prædixit, deinde regnum eius futurum in toto orbe ſubiecit, dicens, Stabit & videbit, & paſcet gregem ſuum in virtute domini, & in honorem nominis Dei ſui erunt, quoniam nunc magnificatur vſque ad terminos terræ, & erit iſte pax. De hoc loco natiuitatis Chriſti, & Abacuc Propheta ſic ait Deus ab Africo veniet, Bethleem enim regio, vbi natus eſt Chriſtus, de Hieruſalem ad meridianam reſpicit plagam. Merito ergo ab Africo veniſſe ſcribitur quia à Bethleem venturus eſſe præuidebatur.

Quia ſtella inditio, natiuitas eius claruit, Cap. XIII.

IN Numeris diuinus ille Balaam ſic cecinit dicẽs: Orietur ſtella ex Iacob & cõſurget homo de Iſrael. Magi enim ab orientis partibus veniẽtes, primi Chriſti natiuitatem, ſtella in-

dice nunciauerunt, Scilicet, vt quem olim princeps artis eorum prædixerat, illi inſpecto ſydere demonſtrarent.

Quia ei munera obtulerunt Magi. CAP. XIIII.

ET hoc Prophetæ nobis narrant. Sic enim Eſaias ait, In tempore illo, deferetur munus Domino exercituum, à populo diuulſo & dilacerato, à populo terribili, poſt quem non fuit alius. Hoc autem dicit, propter Perſarum robuſtiſſimam gẽtem. Ad cuius tunc potentiam, nullus populus comparabatur: de quibus Magi venientes, Chriſto munera detulerunt. Et iterum ipſe, Omnes, inquit, de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino adnunciantes. De his muneribus & Dauid prædicauit, dicens, Et dabitur ei de auro Arabiæ. Et rurſus, Reges Tharſis & inſulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent. Nam & Magos reges habuit oriens.

Quia non oleo iſto humano, ſicut cæteri reges & pontifices Hebræorum, ſed à paterno ſpiritu vnctus eſt Chriſtus. CAP. XV.

ESaias ex perſona eiuſdem Chriſti ſic canit, dicens, Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me: euangelizare pauperibus miſit me, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis viſum. Simili modo & Pſalmographus, diuino adflatus ſpiritu, ita ad eundẽ Chriſtum loquitur dicens, Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ, præ conſortibus tuis. In qua ſententia, primo Propheta diuinitatem Chriſti, ac perpetuitatem demonſtrat, ſequenter, pro æquitatis virga, ſceptrum poteſtatis eius, regnúmque denunciat. Poſtremo, quod idem Deus, à Deo vnctus ſit, indicat. Non quidem oleo communi, ſicut cæteri participes ſui, id eſt, principes, qui imaginario præceſſerant, ſed oleo lætitiæ. Quo myſtice demonſtratur Spiritus ſanctus, cuius cęleſti infuſione & virtute, Chriſtus eſt conſecratus.

Quia pauper & abiectus in primo aduentu ſuo venerit. CAP. XVI.

SAnctus Eſaias ſic indicat, dicens: Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi, iuſtus & ſaluans, pauper: ſedens ſuper aſinum indomitum. Item apud eundem ex perſona Dei patris. Ecce, intelliget ſeruus meus, exaltabitur & eleuabitur, & ſublimis erit valde. Sicut obſtupuerunt ſuper te multi, ſic inglorioſus erit inter viros aſpectus eius, & forma inter filios hominum: iſte aſperget gentes multas, ſuper ipſum continebunt reges os ſuum: quia quibus non eſt nunciatum, de eo videbunt: & qui nõ audierunt, contemplati ſunt. Quis

E credidit auditui noſtro: & brachium Domini cui reuelatum eſt? & aſcendet ſicut virgultũ coram eo: & ſicut radix de terra ſitienti. Non eſt ſpecies ei neque decor, & vidimus eum, & non erat adſpectus, & deſyderauimus eum deſpectum & nouiſſimum virorum, virũ dolorum & ſitientẽ, ferre infirmitatem, & quaſi abſconditus vultus eius & deſpectus. Vnde nec reputauimus eum: vere lãguores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit, & nos putauimus eum quaſi leproſum, & percuſſum à Deo, & humiliatum. Ipſe autẽ humiliatus eſt propter iniquitates noſtras, & adtritus eſt propter ſcelera noſtra. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & liuore eius ſanati

F ſumus. Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in via ſua declinauit, & dominus poſuit in eo iniquitatem omniũ noſtrorum. Oblatus eſt, quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum. Sicut ouis ad occiſionem ducitur, & quaſi agnus coram tondente, obmuteſcit, & non aperuit os ſuum. De anguſtia & de iudicio ſublatus eſt: generationẽ eius quis enarrabit, quia abſciſus eſt de terra viuentiũ propter ſcelus populi mei percuſſi eũ, & dabit impios pro ſepultura, & diuites pro morte ſua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore eius, & dominus voluit conterere eũ in infirmitate. Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemẽ longæ-

G uũ, & voluntas Domini in manu eius dirigetur: pro eo quod laborauit anima eius, videbit & ſaturabitur. In ſcientia ſua iuſtificauit ipſe ſeruos meos multos, & iniquitates eorũ ipſe portabit. Ideo diſpertiam ei plurimos, & fortiũ diuidet ſpolia, pro eo quod tradidit in morte animam ſuam, & cum ſceleratis reputatus eſt, & ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus orauit. In qua lectione, non ſolum, quia abiectus apparuit Chriſtus, ſed etiam ibi eius generatio cæleſtis exprimitur, infirmitates quoque ſuſceptæ carnis eius manifeſtatur, contumelia quoque paſſionis eius, crux, mors, ſepultura ibi monſtratur, &

H quod innocens damnatur, & tacens ibi panditur. Deus enim ſuſcipiens in carne pauperis formã ſe humiliare dignatus eſt. Qua cauſſa, vt ſalus perditis redderetur, & iam vſque ad mortem obediens factus eſt, Eſaia teſte, Non clamabit, neque audiet quis in plateis vocem eius, calamum quaſſatum non cõteret & linũ fumigans non extinguet, ſed in veritate proferet iudicium quo adufque ponat in terra iudicium, & in nomine eius Gentes ſperabunt. Et Hier. quod veniret Deus in carne abiectus & humilis ita prædixit: Domine fac propter nomen tuũ quia multæ ſunt auerſiones noſtræ.

Tibi

Tibi enim peccauimus expectatio Iſrael, ſaluator eius in tempore tribulationis. A Quare ſicut colonus futurus eſt in terram, & quaſi viator declinans ad manendum? quare futurus es quaſi vir vagus, & fortis qui non poteſt ſaluari? Tu autem in nobis es domine, & nomẽ tuum ſuper nos inuocatum eſt, ne derelinquas nos. Dum enim dicit, tibi peccauimus, exprimit Iudæorum perſonam; qui in Deũ peccauerunt, quando venientem eum in forma hominis, crucifixerunt. Obtulit enim ſe adſpectibus hominum, tanquàm vagum hominem & inquilinum, illi autẽ putantes hoc tantum eſſe, quod videbatur, occidunt hominem quaſi qui nõ poſſet ſaluari. B

Quia ſigna & virtutes fecit, CAP. XVII.

GEnera quoque & virtutes curationum tanto ante præſcripta ſunt per Eſaiam Prophetam dicentem: Ecce inquit, Deus noſter ipſe veniet, & ſaluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum audiẽt Tũc ſaliet claudus quaſi ceruus, & plana erit lingua mutorum. Et iterum, Spiritus domini ſuper me, eo quod vnxit me, ad adnũciandum manſuetis miſit me, vt mederer contribulatos corde, prædicarem captiuis redemptionem, & cæcis viſum. Hæc enim omnia ſanitatum ſigna in aduentu Chriſti, facta ſunt. C Statim enim vt natus eſt, præcedente ſtella, adorauerunt, & Magi obtulerunt munera. Deinde varia aduentus eius repræſentauit miracula. Cæcis enim, vt Deum cognoſcerent, profundæ noctis caligo detergitur. Defunctis, rediuiuæ lucis gratia redditur, vt animæ viuificarentur. Surdi, vt auditum fidei ſuſciperent, audire cœperunt. Claudi, vt ad Deum currerent, inceſſu alacri vegetantur. Muti vt Deum confiterentur, claris vocibus clamauerunt. Leproſi pro abolendis contagiis animæ, lurida membra depoſuerunt. Effectu enim maieſtatis ſuæ, multa fecit, quæ prætereunda non ſunt, dum cuncta leguntur, nam excellentię ſuæ virtutem pendulis greſſibus tumentis æquoris fluctus calcauit, D & maris magni procellas, ſuo imperio mitigauit. Iam vero paſſionis eius obitum, etiam elementa tremuerũt. Dum ſol fugit, dum tellus concutitur, ſaxáque ſeſe inlidentia diſſoluuntur: ſiquidẽ, & ipſa mors eum tenere nõ potuit. Nam reſurgens die tertia, ad ſedem paternam reuolauit, miniſteriiſque angelorũ reducitur à terris ad cælum. Plura quoque & ſimilia eius omnipotẽtia facta ſunt. Sed dicit incredulus, q. & Prophetæ miracula multa fecerunt. Verũ eſt: nullus tamen eorũ, vt Chriſtus, mortuus reſurrexit, & in cælum aſcẽdit.

Quia idem Deus in corpore, ab hominibus eſſet vidẽdus
CAP. XVIII.

PEr Eſaiam teſtatur Dominus, dicens, Propter hoc ſciet populus meus nomẽ meum in die illa, quia ego ipſe qui loquebar, ecce adſum. Et Dauid: Ambulabunt de virtute in virtutem, & videbitur Deus deorum in Sion. Et iterum, Viſi ſunt greſſus tui Deus, ingreſſus Dei mei regis. Vtique quibus venit in mundum, & quibus iterum aſcendit in cælum. Tunc enim manifeſtatus eſt, & reuelatus occultus aduentus eius. Quem Iudæi ſi cognouiſſent, nunquàm dominum gloriæ crucifixiſſent. De cuius etiam corporali viſione, ſupra dictus Eſaias, ita adnunciauit, Inglorioſus, inquit, erit inter viros adſpectus eius, & forma eius inter filios hominum: quibus non eſt nunciatum de eo videbunt: & qui non audierunt contemplati ſunt. Et Hieremias in libro Baruch, Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius ab eo, qui inuenit omnem viã prudentiæ, & oſtendit eam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt & cũ hominibus conuerſatus eſt. Et Abacuc, Domine inquit, audiui auditum tuum & timui in medio duorum animalium cognoſceris: dum appropinquauerunt anni, innoteſceris: dum venerit tempus, oſtenderis. Item ipſe, Videbunt te Gentes, & dolebunt populi id eſt, Iudæi. Siquidem & prædictus Eſaias de ipſo ſic cecinit, Propter Sion non tacebo, & propter Hieruſalem non quieſcam, donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius, & ſaluator eius, vt lampas accẽdatur, & videbunt Gentes iuſtum tuum, & cuncti reges inclytum tuum. Et iterum, vox ſpeculatorum tuorum leuauerunt vocẽ, ſimul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt. Et infra, Parauit dominus brachium ſanctum ſuum in cõſpectu omnium Gentium, & videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.

Et quia eum non erant agnituri Iudæi.
CAP. XIX.

SIc prædixerat Hieremias ex perſona domini, Præuaricatione præuaricata eſt in me domus Iuda, ait dominus. Negauerũt me & dixerunt: Nõ eſt ipſe. Hoc etiã nunc vſque Iudæi de Chriſto dicunt, non eſt ipſe: expectãtes aliũ, qui eſt Antichriſtus. Et Eſaias, Nõ eſt ſpecies ei neq; decor: & vidimus eum, & non erat adſpectus: & deſyderauimus eum deſpectum & nouiſſimum virorum, virum dolorum, & ſcientem ferre infirmitatem: & quaſi abſconditus vultus eius & deſpectus, vnde nec reputauimus eum. Quibus verbis, incredulitatem Iudæorum ſignificat,

à quibus viſus eſt Chriſtus, non habere ſpeciem neque decorem: vnde, nec reputatus eſt eſſe Deus. Quem tamẽ,quia non eſſent agnituri, neque recepturi, idem Eſaias alias adprobat,dicens,Audite cæli,& auribus percipe terra, quia dominus locutus eſt: filios nutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui. Iſraël autẽ me non cognouit, populus autem meus me non intellexit. Et iterum, Auditionem audietis, & non intelligetis: & cernentes videbitis, & non ſcietis. Incraſſatum eſt enim cor populi huius: vnde & Ezechiel, Factus eſt ſermo domini ad me, dicens,Fili hominis in medio domus exaſperantis tu habitas: qui oculos habent ad vidẽdum & non vident & aures ad audiendũ, & non audient. Sic enim excæcati ſunt, vt ſaluatorem nec agnoſcerent, nec ſuſciperent. Et cuius diem Abraham vidit, & lætatus eſt: & cuius aduentum Prophetæ magno cũ deſyderio expectauerunt. Iſti & viderunt & non agnouerunt,inſuper & blaſphemauerunt clamantes, Nos non habemus regem, niſi Cæſarem, & cætera quæ ſequũtur. Cuius populi duritia ſic non mutatur,quomodo nec Ethyopis color,aut pardi varietas: Hieremia teſtãte, Si immutare poteſt Ethyops pellem ſuam aut pardus varietates ſuas.

Quia eum non agnoſcentes Iudæi, congregati ſunt aduerſus eum. CAP.XX.

SEd quia eum Iudæi non agnoſcentes, congregati ſunt,ad interficiendũ eum, & vniuerſalem adſenſum in paſſione eius præbuerunt, ita legitur, Quare fremuerunt Gentes, id eſt, Romani, & populi meditati ſunt inania? hoc eſt, Iudæi. Adſtiterunt reges terræ: hoc eſt, Herodes & Pilatus, & principes cõuenerunt in vnum, ſcilicet, principes ſacerdotum, & ſeniores Iudæorum, aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius. Et iterũ ex eiuſdem domini perſona, Circundederũt me canes multi, concilium malignantium obſedit me. Canum autem nomen in eos, eſt etiam per Prophetam alterum conſtitutum. In Eſaia enim ſcriptũ eſt, Omnes canes cæci, neſcientes latrare. Canum enim mos eſt (vt ait noſter Hilarius) paſtorem adludere,gregẽ noſſe, inſidiantes feras perſequi. At vero iſti cæci canes,paſtorem ſuum non videntes,officium non intelligentes,latratus ſuos à feris ad regem,à furibus ad dominũ retorſerunt. vnde & alius Propheta de his ita dicit, Facti ſunt mihi in ſagittam reciprocam.

Et quia triginta argenteis, adpreciatus & venundatus eſt. CAP.XXI.

E PEr Zachariam ita ipſe prænũciauit, Si bonum eſt, inquit, in conſpectu veſtro, date mercedem meam triginta argenteos:& dixit dominus ad me: Proiice illud ad ſtatuarium decorum precium, quod adpreciatus ſum ab eis. Hæc enim nota omnibus cauſa eſt. Iudas enim pœnitentia motus, pecuniam reportauit & proiecit in templum: abiit & laqueo ſe ſuſpendit, vt impleretur quod dixerat Eſaias: Teſtis falſus non erat impunitus, eo quod vẽdit argento iuſtum. Quam pecuniam bene dominus mercedem ſuam dixit: multa enim opera apud eos fecerat, reddens vitam mortuis, lucem cæcis, ſurdis auditum, greſſum

F claudis: pro quibus omnibus, Iudæi nefanda æſtimatione, mortem triginta argenteorum, mercedem illi reſtituerunt.

Nam & quia Dominus traditorem ſuum, per panem oſtendit, Apoſtolus porrectum. CAP.XXII.

ETiam in Pſalmis commemorauit in ſe impletum, dicens, Qui edebat panes meos, ampliauit aduerſum me ſupplantationem. Et iterum, Tu vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus,qui ſimul mecum dulces capiebas cibos. De ipſo autẽ Iuda proditore, Hieremias præſcius, ita ante prædixit, Peccatum Iudæ ſcriptũ eſt ſtylo ferreo in vngue adaman

G tino. Quod ſiue ad Iudã ſiue ad Iudæos non incongrue conuenit, qui ſic peccauerunt in Chriſtũ, vt non ſit peccatũ eorum atramento conſcriptum, quod deleri forſitan poteſt, ſed ſtylo ferreo in vngue adamantino exaratum, id eſt, quod deleri non poſſit præ duritia cordis eorum, niſi crediderint.

Nam & ipſe ſponte pro nobis ſemetipſum tradidit. CAP. XXIII.

ESaias dicit, Oblatus eſt quia ipſe voluit. Et infra, pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam, videbit ſemen longæuum: & voluntas domini in manu eius dirigetur. Et

H ipſe per Hieremiam Prophetam ſic loquitur: Reliqui domũ meã,dimiſi hęreditatem meã tradidi dilectam animã meam in manus inimicorum eius: hoc eſt in manus Iudæorum qui eum interfecerunt.

Quia comprehendendus erat. CAP.XXIIII.

HIeremias Propheta longe ante ita prædixit, Spiritu oris noſtri Chriſtus dominus captus eſt in peccatis noſtris. Quo vaticinio demonſtrauit aperte, & Chriſtum dominum eſſe, & traditum pro noſtris peccatis fuiſſe. Item Sap. lib. dicit: Dixerunt inter ſe impij, Cõprehendamus iuſtum,quia inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris: promittit

promittit ſcientiam Dei ſe habere, & filium Dei ſe nominat. Et infra, Si enim eſt verus filius Dei, ſuſcipiet illum, & liberabit eum de manu contrariorum. Et infra, Vt ſciamus reuerẽtiam illius, probemus patientiam ipſius, morte turpiſſima condemnemus eum, id eſt affixione crucis.

Quia iudicandus erat. CAP. XXV.

CLamat Dauid, ſub figura populi peccantis in deũ, Tibi ſoli peccaui, & malum corã te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cũ iudicaris. Veniẽs enim Chriſtus in corpore, tanquàm ſe reum conſtituit, & iudex hominũ hominibus ad iudicandũ ſe prębuit, ſicque mitis & patiẽs, dũ iudicatus eſt, vicit, quia nihil in eo dignũ quod iudicaretur populus perſecutor inuenit. Vnde & Propheta aduentum iudicij eius adnuncians ſic comminatur contra eundem populum dicens. Audite quę dominus loquitur: Surge & contende iudicio aduerſus montes & audiant colles vocem tuam. Audiant montes iudicium domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium domini cum populo ſuo, & cum Iſrael diiudicabitur dicens, Popule meus quid feci tibi, & quid moleſtus fui tibi, reſponde mihi, quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo ſeruientium liberaui te, & miſi ante faciem tuã Moſen, & Aaron & Mariam. Vbi oſtendit beneficia, & pręſtita domini in populum ſuum. Et contra hæc aduerſus eum mala eorũ, & quid iuxta hic eidem populo venturum ſit, deinde ſubiungit, Audite tribus, quis approbauit illud? adhuc ignis in domo impij theſauri iniquitatis.

Quia falſis teſtibus accuſandus erat. CAP. XXVI.

PEr Oſeæ Prophetam idem Dominus ſic dicit, Væ inquit, eis quoniam receſſerunt à me vaſtabuntur, quia præuaricati ſunt in me. ego redemi eos, & ipſi locuti ſunt contra me mendacia: & ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum, & ipſi in me cogitauerũt D malitiam, reuerſi ſunt vt eſſent abſque iugo, facti ſunt quaſi arcus doloſus. Et Zacharias, Si inualuerũt ſuper me verba veſtra, dicit dominus, & dixiſtis, quid locuti ſumus contra te. Et in Pſalmis dicit, inſurrexerunt in me teſtes iniqui, & mentita eſt iniquitas ſibi. Et Eſaias de Iuda dicit, Teſtis falſus non eſt impunitus, pro eo quod vendidit pro argento iuſtum.

Quia clamauerunt Pilato, vt crucifigeretur. CAP. XXVII.

PEr Hieremiam Chriſtus de ſynagoga prædixerat, dicens, Reliqui domum meam, fa- A cta eſt mihi hæreditas mea, quaſi leo in ſylua, dedit contra me vocem ſuam, blaſphemans vtique & dicens, Crucifige, crucifige. Et alibi ipſe dicit, Super quem aperuiſtis os veſtrum, & aduerſus quem laxaſtis linguas veſtras? Et Eſaias, Ruit, inquit. Hieruſalem, & Iudas concidit, quia linguæ eorum contra Dominum. Item ipſe, Expectaui vt facerent iudicium, fecerunt autem iniquitatem, & nõ iuſtitiam, ſed clamorem.

Quia etiam poſteritatem ſuam damnauerunt. CAP. XXVIII.

NAm quia peccantes Iudæi etiã in Chriſto poſteritatem ſuam clamauerunt, di- B centes, Sanguis huius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Olim cum obiurgatione Eſaias illis prædixerat dicens, Semen peſſimum præparate filios veſtros occiſioni, in iniquitate patrum veſtrorum. Venientibus enim in Iudæam Gentibus, propter ſcelera patrum, etiam filij trucidati ſunt. Sub quorum perſona & Hieremias interitum eorum ita deplorat, dicens, Patres noſtri peccauerunt, & non ſunt, nos autẽ iniquitates eorum exoluimus. Item Hieremias, Sacerdotes non dixerunt, vbi eſt dominus, & tenentes legem, neſcierũt me, & paſtores præuaricati ſunt in me. Propterea adhuc iudicio cõtendam vobiſcum, C ait dominus, & cum filiis veſtris diſponam. Item ipſe, Quare ergo eſt factus in prædam? Super eum rugierunt leones, & dederunt vocem ſuam, poſuerunt terram eius in ſolitudinem, & ciuitates eius exuſtæ ſunt, & non eſt qui habitet in eis.

Quia flagellatus eſt, & palmarum ſuſtinuit ictus. CAP. XXIX.

IOb de eo ſic dicit, Exprobrãtes & conſpuẽtes percuſſerunt maxillam meam, ſatiati ſunt pœnis meis. Et in Pſalmis ipſe dicit, Ego ad flagella paratus ſum. Et iterum, Congregata ſunt in me flagella, & ignoraui. Similiter & per Eſaiam, Non ſum, inquit, contumax, neque contradico, corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non auerti ab increpantibus & conſpuentibus. Et per Hieremiam dicit: Poſui ſcapulas meas ad flagella, & maxillas meas ad palmas. Item de ipſo idem Hieremias: Dabit inquit, percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobriis.

Quia arundine caput eius percuſſum eſt. CAP. XXX.

ET ſuſtinet patienter Eſaias prædixerat, dicens, Arundinem quaſſatam non conteret.

Quia ſpinis coronatus eſt. CAP. XXXI.

ET ſpinea quia corona capiti eius impoſita eſt, ſcribitur hoc in Canticis Canticorũ,

ex perſona patris de cõtumeliis filij iniquitatẽ Hieruſalẽ mirantis atq; dicẽtis, Exite & videte filiæ Hieruſalem regẽ in corona, qua coronauit eum mater eius, id eſt, coronam ſpineã quam capiti eius impoſuit Synagoga. Sed per Hieremiam idem filius ſic dicit, Spinis peccatorum ſuorum circũdedit me populus hic. Et apud Eſaiam, Plantauit, inquit vineam electã, & expectauit vt faceret vuas, fecit autem ſpinas: vtique, quia degenerans à Patriarcharum fructu: non fructus iuſtitiæ, ſed ſpinas mortis, & crucis ſuo attulit creatori.

Quia veſte coccinea indutus eſt.

CAP. XXXII.

NAm quod milites inludẽtes, veſte coccinea induerunt eum. Prænunciauit hoc Eſaias Propheta, dicens, Quis eſt iſte, qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra: quare rubrum eſt veſtimentum tuum, tãquàm calcantium in torculari? At ille reſpondens, Torcular, inquit, calcaui ſolus. Calcare enim torcular ſolum ſe dixit, quia ſolus propter mundi peccatum, paſſionem ſuſcepit, ſolúſque delicta omnium ſanguine ſuo lauit.

Quia dum pateretur, tacuit.

CAP. XXXIII.

NAm quia dum pateretur, tacuiſſe ſcribitur. Hoc Prophetarum voces teſtantur. Eſaias enim ſic de illo ait, Tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe, ſic non aperuit os ſuum. Hic enim in paſſione Pilato interroganti, nihil locutus eſt, ſed humilitate iudicium eius ſublatum eſt. De quo & ipſe alibi, Non clamabit neque audiet quis in plateis vocem eius. Itẽ idem Chriſtus per eundem Prophetam, Dominus Deus aperuit mihi autem, ego autem non contradico, corpus meum dedi percutientibus. Et ipſe alibi, Tacui, ſilui, nunquid ſemper tacebo? Primo enim tacuit vt iudicaretur, quando ſicut agnus coram tondente ſe fuit ſine voce, nec aperuit os ſuum, ſuámque compeſcuit poteſtatem. In nouiſſimo autem, ſic de eo ſcribitur, Deus manifeſte veniet, Deus noſter, & non ſilebit. Tacuit enim vt iudicaretur, quando venit occultus. Nequaquam autem tacebit vt iudicet, quando venerit manifeſtus.

Quia crucem ſuam ipſe portauit.

CAP. XXXIIII.

ESaias prędixit, Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus eius ſuper humeros eius. Quis enim regum poteſtatis inſignia in humero portat, & non aut in capite coronam, aut aliqua propriæ veſtis ornamẽta? Sed ſolus rex ſeculorum Chriſtus, gloriam poteſtatis ſuæ & ſublimitatis in

E humeris extulit. Quod etiam Iſaac figurauit: qui cum à patre hoſtia duceretur, ligna ipſe ſibi portauit, Chriſti eximiam tunc præfigurans paſſionẽ, lignum paſſionis ſuæ geſtantis.

Quia ligno crucis ſuſpenſus eſt, atque ſuffixus.

CAP. XXXV.

HIeremias Propheta ex perſona Chriſti prædixerat, dicens, Ego quaſi agnus mãſuetus qui portatur ad victimam, & non cognoui, quia ſuper me cogitauerunt conſilia, dicentes, Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium. Hæc enim, quæ paſſurus erat Dominus à Iudæis, quaſi ſi iam facta fuiſſent, Propheta commẽdat. Nam, cui eſt lignum in pane miſſum, niſi Chriſti adfixo carnis in ligno? Panem enim

F corpus eius agnoſcimus. Lignum in pane eſſe fides noſtra, crucem agnoſcit in corpore: quia vita corporis ſui, panis eſt. Scriptum eſt enim, Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & nõ credebis vitæ tuæ. Sed in Pſalmis iterum: quia extendit manus ſuas in cruce, ſic dicit, Eleuatio manuũ mearum ſacrificium veſpertinum. Siue quod veniente quaſi mundi veſpera ſiue quod declinante iam ſole ad veſperam, Dominus in cruce animam poſuit eleuans manus ſuas in eundem crucis lignum, atque offerens ſeipſum Deo pro nobis ſacrificium: vt per illud ſacrificium, delerẽtur peccata noſtra. Apud Eſaiã

G quoque de crucis eius prædicatione, ita ſcribitur, Et erit principatus eius ſuper humeros eius, id eſt vexillum ſuæ crucis quod ſuis protulit humeris: iuxta vaticinium Dauid Prophetæ qui dicit, Dominus regnauit à ligno. Abacuc quoque paſſionem crucis Chriſti ita prænũciauit dicens: Cornua in manibus eius ſunt. Quod quid eſt aliud niſi trophæum crucis. Item ipſe de Aſcẽſione crucis, in qua exaltatus eſt omnia traxit ad ſeipſum, ita dicit, dominus fortitudo mea, conſtituet pedes meos in conſummatione: ſuper excelſa imponet me vt vincã in claritate eius.

Quia crucifixus eſt, & manus eius, ac pedes, clauis adfixi ſunt. CAP. XXXVI.

H PEr Dauid ipſe loquitur dicens, Foderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerũt omnia oſſa mea: ipſi vero cõſiderauerunt & cõſpexerunt me. Quibus itaque verbis in cruce corpus ſignificat extentum manibus pedibúſque confixis, & clauorum tranſuerberatione confoſſis. Quod Dauid paſſus non eſt, qui ſine vlla corporis paſſione legitur in pace quieſcere: ſed hoc de Chriſti prædictum eſt paſſione, qui à populo Iudæorum clauis in ligno confixus eſt. Manus enim & pedes non confodiuntur, niſi eius qui in ligno ſuſpenditur

penditur. item in Canticis Canticorum, Manus meæ diſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha. Quod ſpecialiter dixit propter fixuras clauorum, & per malitiam, qua crucifigendus erat. ita enim præmiſit idē de ſemetipſo dominus dicens, Si adfiget, inquit, homo Deum, quia vos configitis me. Et dixiſtis, in quo configimus te? Et ſubiecit Deus poſt hæc illis, Me vos configitis gens tota: quod pertinet ad myſteriū dominicæ paſſionis, in qua Iudæi Chriſtū crucifixerunt, quando ſceleratas manus iniecerunt in eum. Quod etiā per Zachariam iterum Deus memorat, dicens, Et adſpicient ad me quem cōfixerunt, & plangent eum planctu, quaſi ſuper vnigenitum, & dolebunt ſuper eum vt doleri ſolet in morte primogeniti. Hoc enim factum deprehendimus in Ieſu, quem confixerunt Iudæi in cruce, quem & dolebunt à ſe crucifixum in iudicij die, cùm viderint eū in patris, ac ſua maieſtate regnantem.

Quia inter duos latrones crucifixus eſt.
CAP. XXXVII.

NAm quod inter duos latrones crucifigēdus eſſet, longe ante per Eſaiam prædicatum eſt, Et inter iniquos deputatus eſt. Et Abacuc Propheta, in medio, inquit, duorum animalium, cognoſceris, id eſt, inter medios duorum latronum.

Quia diuiſa ſunt veſtimenta eius.
CAP. XXXVIII.

POſt crucis ſententiam, ſequitur rerum diuiſio, & ſors ſuper veſtem, quam per Dauid idem dominus ante prædixerat, dicens, Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Quæ prophetia, quemadmodum ſit expleta, Euangelica narrat hiſtoria. Nam dum veſtimenta alia à militibus fuiſſent diuiſa, pro tunica autem dicunt, Non ſcindamus eam, ſed mittamus ſortem cuius ſit. Erat enim tunica omni parte contexta.

Quia felle & aceto potatus eſt.
CAP. XXXIX.

QVod autem pendenti in cruce, acetum cum felle mixtum dederunt, hoc iā fuerat in Pſalmis prædictum à Domino, Dederunt in eſca mea fel, & in ſiti mea potauerūt me aceto. Quod quidem & alias ad Hieruſalem ipſe ſic proclamat, Ego te plantaui vineam electam, quomodo facta es in amaritudinem vitis alienæ? Deus enim bonam plantauerat vineam, hoc eſt, Iudæorum gentem: illa vero vitio ſuo deprauata, conditorē amaritudine potauit. Pro quo & Moſes, Vua inquit, eorum vua fellis, & botrus amaritudinis ipſis. vnde & ſuperius obiurgans eos dicit. Sic plebs fatua & non ſapiens, hæc Domino retribuiſti.

Quia hyſſopo circundederunt ſpongiam aceto plenam. CAP. XL.

NAm quod hyſſopo circundederunt ſpongiam aceto plenam, in Pſalmis dictum fuerat, Aſperges me hyſſopo, & mundabor: Vnde & in lege per hyſſopi faſciculum aſpergebantur agni ſanguine, qui mundari volebant, quo ſignificaretur per paſſionem Domini, peccata ablui mundi.

Quia titulus crucis eius corruptus non eſt.
CAP. XLI.

PRo quo titulo dixerunt Iudæi, Noli ſcribere rex Iudæorum. Et reſpondit Pilatus, Quod ſcripſi ſcripſi. iā enim in Pſalmo quinquageſimo ſexto fuerat prophetatū. Ne corrumpas tituli inſcriptionem. In cuius Pſalmi ſerie, non ſolum paſſio vel mors, ſed etiam reſurrectio & aſcenſio domini prædicatur.

Quia in cruce pendens, patrem pro inimicis ſuis deprecatus eſt. CAP. XLII.

ESaias dicit, ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus orauit. Et in Pſalmis ſic, Pro eo inquit quod eos diligebam, aduerſabantur mihi, ego autem orabam pro eis. Item Abacuc dum dixiſſet de eo. In medio duorum animalium cognoſceris: ſubiecit, Cùm conturbata fuerit anima mea in ira miſericordiæ tuæ memor eris. Præfigurauit enim Propheta ſub hac ſententia in ſemetipſo Iudæorum perſonam, qui Chriſtum cōmoti ira, crucifixerunt. Vbi tamen ille memoratus miſericordiæ ſuæ, dixit, Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt.

Et quia non pro ſuis, ſed pro noſtris peccatis crucifixus eſt. CAP. XLIII.

PRo iniquitatibus populi ſui, ductus eſt ad mortē, & dabit impios pro ſepultura eius. Et iterum, Vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, & attritus propter ſcelera noſtra, & liuore eius ſanati ſumus. Et iterum, Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit, & dominus poſuit in eo iniquitates omnium noſtrum. Iuxta Apoſtolum qui dicit, quia cùm peccatum non cognouiſſet, ipſe pro nobis peccatum factus eſt Quare autem pro nobis paſſus eſt, hæc eſt cauſſa.

Quia mortuus eſt. CAP. XLIIII.

POſt flagella & crucem, felliſque & aceti potationem: deinde ſequitur mors eius, quam lex ipſa non ſiluit, dicens, Recubans dormiuit vt leo, & vt catulus leonis, quis ſuſcitauit eum? Clamat etiam & eandem mortem eius & ſexageſimus ſeptimus Pſalmus, Deus noſter Deus ſaluos faciet nos, & Domini mors, & Domini exitus. Quid apertius diceretur? dominus enim Ieſus, qui inter-

pretatur Saluator, ipſe eſt Deus noſter, ſaluos faciens nos: quem quia oportuit naſci, & à vita exire per mortem. ideo ſubiunctum eſt Domini mors, & Domini exitus. Item & per Eſaiam, Tanquàm ouis ad occiſionē ductus eſt, & ſicut agnus coram tondēte ſe ſine voce ſic non aperuit os ſuum. Pro peccatis populi ſui ductus eſt ad mortem. Iudęi autem Chriſtum, quem ſperant moriturum, non ſperant reſurrecturum. Ideóque reſpondeant, Quis eſt iſte, quem Propheta adnunciat? Itē apud Hieremiam ſic dicit, Inebriaui animam laſſam, & omnem animam eſurientē ſaturaui. Ideo quaſi de ſomno ſuſcitatus ſum & vidi, & ſomnus meus dulcis eſt mihi. Danieli quoque angelus de occiſione & morte chriſti ſic loquitur, dicens, Scito & animaduerte ab exitu ſermonis, vt iterū ædificetur Hieruſalem, vſque ad Chriſtum ducem hebdomadæ ſeptem, & hebdomadas lxij. erunt. Et poſt hebdomadas lxij. occidetur Chriſtus, & non erit eius populus qui eum negaturus eſt. Vnde & ibi ſequitur, Cladis iudæorum, quæ poſtea completa eſt, & ciuitatem & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, id eſt, Romanus exercitus cum Veſpaſiano. Itē in Sapientia ſic legitur de morte eius, Cōtumeliis & tormentis interrogemus eum, vt ſciamus reuerentiā illius, & probemus patientiam ipſius, morte turpiſſima condemnemus eum.

Quia in paſſione eius, tenebræ factæ ſunt. CAP. XLV.

QVod vero media die in paſſione eius tenebræ factæ ſunt, & ſol ipſe refugit, hoc etiam diuini libri loquuntur, Amos Propheta teſtante, Et erit in die illa, dicit dominus, occidetur vobis ſol meridie, & tenebreſcere faciam terram in die luminis. Et Hieremias, Exterrita eſt, inquit, quæ parturit, id eſt, Hieruſalem, & adflicta eſt anima eius. Occidet ei ſol cùm adhuc medius dies eſſet, & ęonfuſa eſt & maledicta, reliquias eorum in gladio dabo, quod factum eſt per Veſpaſianum.

Quia non fregerunt crura eius. CAP. XLVI.

POrro, quia non fregerunt eius crura, niſi tantum latronum iam prædictum fuerat, Os eius non comminuetis. Præceptum enim fuerat eis celebrare paſcha, in ouis ſimilitudine, in qua dominicæ paſſionis vmbra præceſſerat, qui tāquàm ouis ad occiſionem ductus eſt. Illa enim figura agni, Chriſti paſſionem ſignificabat.

Et quia lancea latus eius percuſſum eſt. CAP. XLVII.

E SIc prænunciatum eſt ab ipſo per Iob, Cōfregit me, & poſuit me quaſi in ſignum, circundedit me lanceis ſuis. Conuulnerauit lumbos meos, concidit me vulnere ſuper vulnus, id eſt, vulnere lanceæ ſuper vulnus clauorum. Vnde etiam & per Dauid, Super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Sic eſt ab eo prænunciatum, & per Hieremiam, Tetendit arcum ſuum, & poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam. Miſit in renibus meis filias pharetrę ſuę. Et iterum de ipſo populo, ſic ait idem dominus per Prophetam, Facti ſunt mihi in ſagittam reciprocam. Et
F Zacharias, Viderunt in quem confixerunt, vtique hominem quem crucifixerunt. Quo etiam teſtimonio promiſſus eſt Chriſtus, in ea qua crucifixus eſt carne venturus.

Nam quia ex latere eius ſanguis & aqua manauit. CAP. XLVIII.

ZAcharias dicit, Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui, emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. Et iterum, Cùm egrederetur vir ab oriente: ecce, aquæ redūdantes à latere dextro, ſcilicet Chriſti. Item de eadem aqua, quæ ex latere eius profluit, Propheta alius ſic dicit, Flumina aquæ viuētis egredientur de ventre illius, Aquæ ſcilicet baptiſmatis, quæ credētes viuificant, & quæ
G ſitientibus largiuntur, quādo impletur quod ſcriptum eſt, Lauamini mundi eſtote, & lauabis me & ſuper niuem dealbabor.

Quia ſepultura eſt traditus. CAP. XLIX.

IN Pſalmis dicitur, collocauerunt me in obſcuris, ſicut mortuos ſeculi. Quaſi diceret, ſicut hominis, vtique quia ipſe Deus erat. Itē Eſaias, Erit dominus nominatus in ſignum æternum, quod non auferetur, & erit ſepulchrum eius glorioſum. Et alibi, Dabo impios pro ſepultura eius, & diuites pro morte eius.

Quia lapis ad oſtium monumenti poſitus eſt. CAP. L.

H POſtquàm ſepultus eſt, lapis ad oſtiū monumenti adpoſitus eſt. Per Hieremiam item idem ait: Lapſa eſt in lacu mea vita, & poſuerunt lapidem ſuper me. Et iterum, Cōcluſit vias meas lapidibus quadris, circumædificauit aduerſum me vt non egrediar.

Quia in infernum deſcendit. CAP. LI.

SIc idem dominus in Eccleſiaſtico dicit: Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes, & inluminabo ſperantes in Deum. Item in Pſalmis, Vita mea in inferno adpropinquabit: æſtimatus ſum cum deſcendētibus in lacum. Factus ſum ſicut homo ſine adiutorio, inter mortuos liber. Deſcendit enim ſicut homo in infernum, ſed

num,ſed ſolus inter mortuos liber fuit, quia mors illum tenere non potuit.

Quia deſcendens de morte, quos voluit liberauit. CAP. LII.

Item quia in infernum deſcendens,eos qui captiui erant,à diabolo eruit, & ſic iterum ad cæleſtia remeauit. Per Ozeam ita ante prænunciauit: Ego inquit,ego capiam & vadam,tollam & non eſt qui eruat. Vadens reuertar ad locum meum id eſt, ad cæleſte ſolium. Et infra, De manu, inquit, mortis liberabo eos,de morte redimam illos. Ero mors tua,ô mors,ero morſus tuus inferne.

Quia in morte corpus corruptionem nõ vidit, ſed ſtatim deuicta morte reſurgens ab inferis remeauit. CAP. LIII.

ET hoc per Prophetam idem in Pſalmis prędixit,Caro mea requieſcit in ſpe,quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. De qua reſurrectione & in Pſalmo tertio ita cantatur, Ego dormiui & quieui, & exurrexi, quoniam dominus ſuſcitauit me. Vbi quid aliud indicat prophetia, quod dormierit & reſurrexit,niſi ſomnus iſte,mors eſſet:& euigilatio,reſurrectio? Quod & in ſexageſimo Pſalmo manifeſtius oſtenditur,vbi dicit, Tu autem domine,miſerere mei,& reſuſcita me, & retribuam illis. Nunquid qui dormit,non adiiciet vt reſurgat? Item ibi, In pace dormiam & requieſcam, quoniã tu domine ſingulariter in ſpe cõſtituiſti me. Singulariter, quia tantum ſolus ipſe ſic requieuit, vt cõfeſtim poſt mortem reſurgeret. Itẽ per Eſaiam de eadem reſurrectione ſua, ſic clamat. Nunc exurgam dicit dominus, nunc exaltabor, & nunc ſubleuabor, vbi aperte teſtimonium reſurrectionis & aſcenſionis oſtẽditur: Vnde & ibi zelum Iudæorum ſubiecit, dicens, Concipietis errorem & parietis,ſpiritus veſter vt ignis vorabit vos.

Quia tertia die reſurrexit, CAP. LIIII.

OSeas prædixerat,dicens, Venite & reuertamur ad dominum,quia ipſe cœpit, & ſanabit nos, Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos,& viuemus in conſpectu eius. Omnia enim hæc in Chriſto ita completa ſunt. Quinta feria enim traditus, Paraſceue paſſus,Dominica circa diluculum reſurgens,ab inferis remeauit. Vnde & ſubiunxit Propheta, Quaſi diluculo præparatus eſt egreſſus eius. Quod autem dixit, Reſurgemus & viuemus in conſpectu eius, hoc Propheta de ſua perſona, vel ſanctorum eloqui-

A tur,qui in inferno erant, & cum illo tertia die reſurrexerunt.

Quia poſt reſurrectionem ſuam, Chriſtus piſcatores Apoſtolos prædicare Gentibus miſit. CAP. LV.

PEr Hieremiam ante ſic meminit, dicens, Ego mittam piſcatores multos, dicit dominus,& piſcabuntur eos. Denique ſecundũ Matthæi Euangelium legitur,quod Ieſus veniens iuxta mare Galilææ,Petrum & Andream fratrem eius vidit mittentes retia in mare,quibus dixit,Venite poſt me& faciam vos piſcatores hominum. Similiter & duos fratres Iacobum Zebedæi,& Iohannem fratrẽ eius, dum vidiſſet in nauicula cum patre Zebedęo
B texentes retia,prouocans eos, de piſcatoribus piſcium, piſcatores reddidit hominum. Scilicet,vt prædicationis rete, cunctos credentes de profundo ſeculi huius extraherent. Poſt hos piſcatores: ſequitur, Et mittam venatores & venabuntur eos de montibus, & de collibus, & de cauernis petrarũ, quod ſpecialiter ad cõuerſionem pertinet Gentium,quos vndique Apoſtoli cœperunt, qui ſuper adſumptionem conſtituti ſunt animarum. Quos quia poſt gloriam reſurrectionis ſuę dominus ad prædicandum in Gentibus mitteret. Et per Eſaiam ſic prælocutus eſt, dicẽs, Veniam, inquit, vt congregem cum omnibus Gentibus & linguis,& venient & videbunt gloriam
C meam,& ponam in eis ſignum: vtique crucis, & mittam ex eis qui ſaluati fuerint ad Gentes in mare,in Africam, in Lybiam,tenentes ſagittam, id eſt velocem prædicationis ſermonem. In Italiam quippe & Græciam,& qui ad inſulas longe, & ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. In qua ſententia, ſpecialiter miſſi Apoſtoli prophetantur. Simúlque & quod per totum mundũ prædicauerunt Euangelium, idipſum Prophetæ non tacuerunt: de quibus etiam & in Pſalmis ante prædictum eſt: Non ſunt loquelę neque ſermones quorum non audiantur voces
D eorum: In omnem terram exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorum.

Quia in cælum aſcendit. CAP. LVI.

IAm vero quia poſt reſurrectionem ſuam in hominis formam Chriſtus in cælum, vſque ad patrem aſcendit, Daniel dicit: Aſpiciebam in viſu noctis, & ecce in nubibus cæli quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit id eſt vſque ad patrem. Poſt hæc adiecit. Et in conſpectu filiorũ obtulerunt eum, & dedit ei poteſtatem & regnum:& omnis populus,tribus & linguæ ipſi ſeruient. Poteſtas eius, poteſtas ęterna, quę nõ auferetur,& regnum eius quod non corrum-

petur. Huius aſcenſionem in cælis proſſus Pſalmiſta ſic indicat, Ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Exultauit vt gygas ad currendam viam, à ſummo cęlo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius. Veniens enim de cælo, vſque ad inferos deſcendit, regreſſúſque repetit manſionem ſuam, aſcendens ad ſedem patris, de quo antea ſolus exiuit. Cuius aſcenſus in cælum vel introitus, quibus gaudiis declaretur, Pſalmographus indicat, Videntes enim poteſtates æthereæ carnem Chriſti aſcendentem in nubibus, & portas cæli ingredientem, dixerunt, Tollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis F eſt iſte rex gloriæ? dominus fortis & potens dominus potens in prælio. Hunc aſcenſum eius & alibi commemorans Dauid, dicit, Aſcendens ſuper cherubin & volauit, volauit ſuper pennas ventorum. Et iterum, Aſcendit in altum, cœpit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui vtique niſi fuiſſet in terra, non diceretur aſcendere. Sed quid eſt, captiuam duxit captiuitatem? niſi, quia deuicta morte, ipſam carnem quam è terris adſumpſerat, quaſi captiuam in cælum ducebatur. Vnde & poſt hæc Propheta hortatur omnes gentes, prouocans eas ad laudem Chriſti, eundémque aſcenſum eius, eiſdémque iterū ſic prænuncians, G Regna terræ cantate Deo, Pſallite domino, pſallite Deo, qui aſcendit ſuper cælos cælorum ab oriente. Quia idem locus in oriētis partibus eſt, vbi Chriſtus reſurrexit, & vnde in cælum aſcendit. Et poſt hæc ſubdidit, Viſi ſunt ingreſſus tui Deus, ingreſſus Dei mei regis. Vidētibus enim omnibus Apoſtolis, atq; quingētis viris, ſic aſcendit in cælū. Huius aſcenſionē & Salomon in Cant. prędicat Cant. Ecce, hic ſaliens ſuper montes, tranſiliens ſuper colles. Et Amos dicit, Ædificauit dominus in cælo aſcenſum ſuum, & policitationē in terra firmauit. Sed & illud quod per Eſaiam dominus dicit, Nunc conſurgam, nunc H exaltabor, nunc ſublimabor. Teſtimonium reſurrectionis & aſcenſionis Chriſti declarat, quaſi aperte diceret, Nunc exurgam à mortuis, nunc exaltabor in cælo, nunc ſublimabor in regno. Vnde & alibi ipſe Eſaias, Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur & eleuabitur, & ſublimis erit valde. Quod vtique ad aſcenſionem cæli, & gloriam pertinet regni.

Quia ſedet ad dexteram patris, CAP. LVII.

IN Pſalmis ſcriptum eſt, Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorū. Inquirant ergo Iudæi, cui dictum eſt à domino, Sede à dextris meis. Nunquid archāgelo? E nō opinor, neque angelo, neque prophetæ, nā nullus horum in ea gloria eſt: ſed ille, quē digno cōſeſſu ſuo inuiſibilis Deus habet, hic ſedet ad dexterā patris: qui ſicut conſeſſu Dei dignus eſt, ita & natura dignus eſt, & nomen eſt. De quo dicit & Pſal. Regnabit dominus ſuper omnes gētes, Deus ſedit ſuper ſedē ſanctā ſuam. Et iterum, Dominus in cęlo parauit ſedem ſuā, & regnum eius omniū dominabitur.

Quia regnum eius in cælo & in terra æternum ac perpetuum permanebit. CAP. LVIII.

DAniel dicit, Videbam in viſione noctis, & ecce, cum nubibus cæli, quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad vetuſtum dierū peruenit, & in conſpectu eius prælatus eſt, & ipſi datus eſt principatus, & honor, & regnū & omnis populus, tribus & linguæ, ipſi ſeruient. Poteſtas eius poteſtas æterna, quæ nō auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Quo teſtimonio oſtenditur: Ita accepiſſe Chriſtum ab omnipotente Deo dominationem & regnum, vt poteſtas eius æterna ſit, & regnū eius ſine vllo corruptionis fine permaneat. Et iterum idem Daniel: In diebus illis, ſuſcitabit dominus cæli regem qui in æternum non commouebitur. Et regnum eius populo alteri non dabitur. Percutiet & conteret vniuerſa regna, & ipſum ſtabit in æternum. Et Eſaias Propheta de eodem, Multiplicabitur inquit, eius imperium, & pacis eius non erit finis. Et in Pſalmis ſic legitur: Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis donec extollatur luna, id eſt, vſque ad conſummationem ſeculi.

Quia poſt aſcenſionem ſuam, Spiritum Sanctū ſuper Apoſtolos miſit. CAP. LIX.

DAuid ita dicit, Aſcendit in altum, cœpit captiuitatē, dedit dona hominibus. Poſt aſcenſionem enim ſuam miſit Spiritum ſanctum, in quo omnium eſt plenitudo donorū. De quo & per Iohelem Prophetam adnunciat, dicens: Erit inquit, poſt hæc effundam de ſpiritu meo ſuper omnē carnē & prophetabūt filij veſtri & filiæ veſtræ. Senes veſtri ſomnia ſomniabunt: & iuuenes veſtri viſiones videbunt: ſed & ſuper ſeruos meos & ancillas in diebus illis effundam de ſpiritu meo. Et Zacharias, Effundam inquit ſuper domum Dauid, & ſuper habitantibus Hieruſalem ſpiritum gratiæ & precum.

Quia Apoſtoli Spiritusſancto repleti, linguis vniuerſarum gentium locuti ſunt. CAP. LX.

ET hoc ante prænunciatum eſt dicente Pſalmiſta: Non ſunt loquelæ neque ſermones: quorum non audientur voces eorū.

Quod autem venturum Chriſtum de cælis iudicem ſperamus, & quod ei omne iudicium dedit pater. CAP. LI.

Quod

PEr Ezechielē ita adnunciatur, Hæc dicit dominus Deus, Aufer cidarim, tolle coronā, nōne hic eſt qui humiles ſubleuabit, & ſublimes humiliabit? Iniquitatē autem ponam eam. Et hoc nō factū eſt, donec veniat cuius eſt iudiciū, & tradam ei. De quo Eſa. Dominus ſicut fortis egredietur, & ſicut vir præliator. Suſcitabit zelū, vociferabitur, & clamabit, ſuper inimicos ſuos cōfortabitur. Tacui ſemper ſilui, patiēs fui, ſicut paries loquor, diſſipabo & abſorbebo ſimul. Hoc ad ſecundū aduentum attinet, in quo nō humilis vt iudicetur, ſed vt iudex fortis egredietur. Neq; tacebit, q; in priori aduētu fecit: aut patiēs erit, ſicut fuit in paſſione carnis, ſed iudicās, vociferabit. Loquitur vt paries, quia repēte quaſi paries, conruens, ſuos hoſtes eſt oppreſſurus. Hoc etiā & teſtimonio Pſal. docetur, vbi dicit, Deus manifeſte veniet, Deus noſter, & non ſilebit: vtique quia & ſi in primo humilitatis ſuæ aduētu, tacuit iudicatus: in ſecundo, dū manifeſtus venerit vt iudicet non tacebit: ſed clamabit, vt reddat ſingulis ſecundū opera eorū. Ignis ante eū ardebit, & in circuitu eius tēpeſtas valida: ignis ante ipſum ardebit, qui vt ligna, fœnum ſtipula, delinquentiū cōſumpturus eſt opera. Ac ſicut aurū & argētum, lapidéſq; precioſos, iuſtorū probaturus eſt geſta. Qui dicturi ſunt, Tranſiuimus per ignem & aquam, & induxiſti nos in refrigerium. Aduocabit cælos ſurſum & terram diſcernere populū ſuum. Congregate illi ſanctos eius, qui ordinēt teſtamētum eius ſuper ſacrificia, & adnunciabunt cæli iuſtitias eius, quoniam Deus iudex eſt. Et Eſaias, Auditam inquit, faciet dominus gloriam vocis ſuæ, & terrorem brachij ſui oſtendet, in cōminatione furoris, & flamma ignis deuorātis. Allidet in turbine & in lapide grādinis. Brachium enim Dei, Chriſtus eſt, qui in flamma & terrore tempeſtatis ad iudicandum vēturus eſt, de cuius iterū iudicio idem Propheta ſic dicit, Conſurge ſicut in diebus antiquis, in generationibus ſeculorum. Nūquid non tu percuſſiſti ſuperbum, vulneraſti draconem? Hic ſecundus Chriſti prædicatur aduentus, vt eā virtute conſurgat in iudicio ad ſeparationem bonorum atque malorum, qua virtute ſurrexit in generationibus ſeculorum. Hoc eſt, in principio quando percuſſit ſuperbum, id eſt, diabolum, ſeparando eū à bonorum conſortio angelorū. De cuius chriſti iudicio, & Micheas Propheta ſic loquitur dicens: Audite colles iudicium domini, & fortia fundamēta terræ, quia iudicium domini cum populo ſuo, & cū Iſraël diiudicabitur, dicens: Popule meus quid feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi, reſponde mihi? Tunc enim

A iuxta Malachiam, Videbunt in quem confixerunt, & plangent eum plāctu, quaſi ſuper vnigenitum, & dolebunt ſuper eum, vt doleri ſolet in morte primogeniti. Dolebūt enim eum à ſe crucifixum, cùm viderint iudicantem, & in patris ac ſua maieſtate regnantem. Iob quoque ante legē Euangelicis virtutibus clarus redimendum ſe & reſuſcitandum, & Deo iudici, qui venturus eſt iudicare viuos & mortuos præſentandū, prophetica authoritate pronunciat, dicens, Credo enim quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurecturus ſum, & rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum.
B Quem Deum? niſi qui videndus eſt in iudicio: ſicut legimus, Videbunt in quem compunxerūt. Quē quidē dicunt in eo loco iudicaturum impios, vbi ipſe eſt iudicatus, Ioële propheta teſtante, Exurgā, inquit, & aſcendāt omnes gentes in valle Ioſaphat, ibi ſedebo, vt iudicē omnes gētes in circuitu. Iam plerique ibi aſſerunt futurū iudiciū, vbi paſſus eſt dominus, Eſaia probāte, Cōſummationē & eleuationē dominus Deus exercituum faciet in medio orbis terræ. Quæ conſummatio & adbreuiatio proceſſura quæ poteſt eſſe, niſi iudicij futuri. Sed vbi ſit mediū terræ, illud fidele de paſſione teſtimoniū Dauid oſtēdit, qui di-
C cit, Deus autē rex noſter ante ſecula operatus eſt ſalutē in medio terræ. Nulla enim alia eſt ſalus noſtra, niſi redēptio domini noſtri Saluatoris & iudicis, quæ in medio terræ orta eſt.

Epilogus operis.

ECce Noui Teſtamēti iudicem & regē de Prophetis, ecce Chriſtum ex lege omniū dominū tenēt. Iſta omnia in libris Hebræorū legunt Iudæi, & non intelligunt, quia omnia ſignata ſunt in illis, propheta teſtante: Et erūt ſermones libri huius, ſicut ſermones libri ſignati. Quē ſi quis dederit homini neſcienti literas, dicat, lege: reſpondeat, neſcio literas. Et rurſum det alteri ſcienti literas, & dicat,
D lege: ille vero reſpondeat, non poſſum, ſignatus eſt enim liber. Et ſunt Teſtamenti Veteris ſignacula, quæ filius & hæres reſignauit, cordis noſtri oculos inluminans, ſicut ſcriptum eſt, Liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis. Habemus enim ad intelligendū Chriſtum ducē, legē: teſtes, prophetas, ex quibus diuinitatē eius & nomen, gentē quoque & genus, patriam natiuitatē virtutes, & curationes, cōprehenſiones palmas flagella, conſputationes, ſuſpēſionem; fellis & aceti potationem, mortē, ſagittam, ſepulchrū, infernum incorruptionémq; corporis, reſurrectionem carnis, aſcenſionem eius in cælis, regnum atque iudicium declarauimus.

ISIDORI IVNIORIS
HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI,
PROOEMIORVM LIB. II.

PRÆFATIO.

QVÆDAM ex parte Domini & Saluatoris noſtri Natiuitatem, Paſſionem, Reſurrectionem, calique Aſcenſionem, explicui. Sequens vero Opuſculum vtriuſque populi Prophetiam, id eſt, Iudæorum ac Gentium, demonſtrabit. In quo opere, Sancta Soror, poteris ex paucis animaduertere, quanta Prophetarum voces, in abiectione Iudaicæ plebis & ceremoniarum cecinerunt, quantáque in laude populi, Noui vel Veteris Teſtamenti intonuerunt.

De Gentium vocatione. CAP. I.

IN principio, autem opuſ-
culi huius, de Gentium
credulitate loquendũ eſt,
vt facilius reliqua conti-
neãtur, dum ipſa fides ec-
cleſiæ antea declaratur.
Denique cùm pro adora-
to vitulo dominum precaretur Moſes, vt par-
ceret populo peccatori, Reſpondit dominus,
Propitius ero illis: veruntamen, viuo ego &
viuit nomen meum, quia implebitur gloria
mea omnis terra. Proinde, quia omnes Gẽ-
tes ad vnius Dei veri cultum eſſent vocandæ,
Dauid propheta teſtatur, dicens, Reminiſ-
centur & conuertentur ad dominum vniuer-
ſi fines terræ, & adorabunt in conſpectu eius
omnes patriæ gentium: quoniam Domini eſt
regnum, & ipſe dominabitur Gentium. Et
rurſum, Cantate Domino canticum nouum
quia mirabilia fecit. Notum fecit dominus
ſalutare ſuum, ante conſpectum Gentium,
reuelauit iuſtitiam ſuam. Quam pluralitatẽ
Gentium, ita declamat adunari ad Dei cul-
tum, In conueniendo, inquit, populos in vnũ
& regna vt ſeruiant domino. In vnum itaque
id eſt, in vnum gregem, vt qui diuerſorum ri-
tu, ſimulachrorum regna multa, & populi di-
cebantur, in vnam conueniendo fidem, vnus
Dei populus, vnúmque regnum vocetur. Hu-
ius populi congregatio ex Gentibus, ipſa eſt
eccleſia, cui in Pſalmis voce prophetica dici-
tur, Audi filia & vide, & inclina aurem tuam
& obliuiſcere populum tuum, & domum pa-
tris tui, quia concupiuit rex ſpeciem tuam.
Prouocat enim Propheta plebem Gentium
obliuiſcere populum ſuum, id eſt, infidelium
cœtum & domum patris ſui: Babylonia, ſcili-
cet, quæ diaboli & domus & coniux eſt, &
Chriſto fidei cõiugio copulare. Ad cuius po-
pulos Eſaias clamat, dicens, Congregamini,
& venite & accedite ſimul, qui ſaluati eſtis
ex Gentibus. Neſcierunt enim qui leuant ſi-
gnum ſculpturæ ſuæ, & rogant Deum non
ſaluantem. Qui ſunt iſti ſaluati ex Gentibus,
F niſi qui crediderunt ex Gentibus? Quod ve-
ro dicit, Congregamini, & accedite ſimul:
oſtendit, in vnam debere Gentes fidem, cõ-
munionémque conglobari. Item ipſe, Con-
uertimini ad me, & ſalui eritis omnes fines
terræ, quia ego Deus, & non eſt alius. In me-
metipſo iuraui, egredietur verbum de ore
meo, & nõ reuertetur, quia mihi curuabuntur
omnia genua, & iurabit omnis lingua in do-
mino. Hoc iam contuemur fuiſſe cõpletum,
quando in omnibus terræ finibus, Dei dila-
tatur eccleſia. Qua Prophetia, erubeſcant
Iudæi, qui dum Deum ſibi peculiariter de-
fendentes, dum audiunt, iurabit omnis lin-
gua in Domino: id eſt, non tantum Hebræo-
rum populus, ſed & omnis Gentium multi-
tudo. Adhuc idem Eſaias, poſteaquàm Chri-
G ſti, quam in carne protulit humilitatem, de-
geſſit denuo laudem eccleſiæ Gentium, pro
qua talia protulit, ita prædicauit: ſimúlque
quod per vniuerſum mundum ſit ipſa vna ſic
Prophetando aperuit dicens. Lauda ſterilis
quæ non paris, decanta laudem & hinni quæ
non pariebas, quoniam iam multæ filiæ de-
ſertæ, magis quàm eius quæ habebat virum
dicit dominus. Dilata locum tentorij tui, &
pelles tabernaculorum tuorum extende, ne
parcas longos fac funiculos tuos & clauos tu-
os conſolida. Ad dextram enim & leuam pe-
netrabis: & ſemen tuum Gentes hęreditabit:
& ciuitates deſertas inhabitabit. Et iterum,
Creauit fructum labiorum pacem: pacem ei
qui longe eſt & ei qui prope. Hoc & Apoſto-
H lus exponit, vbi dicit Pro eccleſia ex circun-
ciſione, & ex pręputio veniente, Euangeli-
zauit pacem his qui longe, & pacem his qui
prope. Et iterum, Quæſierunt me, qui ante
non interrogabant: inuenerunt, qui non quæ-
ſierunt me: dixi, Ecce ego, ecce ego, ad gẽ-
tem qui non inuocabat nomen meum. Ex-
pandi manus meas tota die ad populũ incre-
dulum. Item ipſe idem, domus mea, domus
orationis vocabitur cũctis populis, ait domi-
nus. Ad vltimum autem ſic ait, Venio, vt cõ-
gregem cum omnibus in omnibus gentibus
& linguis

& linguis, & venient, & videbunt gloriā meā A
& ponā in eis ſignū, & mittā ex eis qui ſaluati
fuerint ad gentes, in mare, in Africa, in Libya
tenētes ſagittā. Hæc Eſa. Hier. autē gentium
cōpromiſſionē ſic oſtēdit, Et congregabūtur
omnes gētes in nomine domini in Hieruſalē
& non ambulabunt poſt prauitatē cordis ſui.
Et poſt paululū, Iurauit dominus in veritate,
& in iudicio, & benedicēt eū gentes, ipſumq;
laudabūt. Item idē ipſe de vocatione gentiū,
Domine, inquit, fortitudo mea, ad te gētes
veniēt ab extremis terræ, & dicent: Vere mē
daciū poſſiderūt patres noſtri. Item idē Hier.
ad populū Iſraeliticū, Audite vocē tubæ. Et
dixerunt, Nō audiemus, Propter hoc audite B
gētes. Itē in Oſea, Et miſerebor eius qui fuit ſi-
ne miſericordia & dicā non populo meo, po-
pulus meus es tu. Et ipſe dicit, Deus meus es
tu & erit in loco vbi dictū eſt: Et nō plebs mea
vos ibi vocabūtur filij Dei viui. Itē in Sophō.
Quia tunc reddā populis labiū electū vt vo-
cent omnes in nomine domini & ſeruiāt ei
humero vno, & poſt hæc adorabūt eū viri de
loco ſuo omnes inſulæ gētium. In quo etiam
loco vocatio gentiū prophetatur, nec iam lo-
cum orationis vnum in quo carnalis populus
Deum quodāmodo videbatur includere: ſed
pro vno omnem locum eſſe orationis oſtēdit
dum dicit: Adorabit eum vir de loco ſuo. Mi- C
cheas quoque cōgregare ōnes gentes prænū-
ciat vt fidei diſciplinā percipiant. Ita, Et erit in-
quit in nouiſſimo dierū mons domus domi-
ni præparatus in vertice mōtiū & eleuabitur
ſuper colles & fluēt ad eum populi & prope-
rabunt Gentes multæ & dicēt: Venite aſcēda-
mus ad montē domini & domum Dei Iacob
& docebit nos de viis ſuis & ibimus in ſemitis
eius quia de Sion egredietur lex & Verbum
domini de Hieruſalem & iudicabit populos
multos & corripiet Gentes fortes vſque in lō-
ginquo nouiſſimis diebus. Hi ſunt in quibus
Saluatoris reſplenduit fides. Præparatus autē
mons ſuper verticem montium Chriſtus eſt D
& quia ipſe eſt caput Apoſtolorū & Prophe-
tarū. Domus vero domini eccleſia Chriſti eſt,
ſuper eundē ſtabilita, ad quam Gentiū con-
gregatur diuerſitas. Lex autē de Sion exiit, &
Verbum domini de Hieruſalē ſiue vt veniret
in Gentibus, relictis ob incredulitatē Iudæis:
ſiue quia in eadē plebe poſitus eſt, Ieſus dixit
diſcipulis ſuis: Ite, docete omnes gentes. Itē
Zacharias de eccleſia Gētiū, ſic dicit, Lauda,
& lætare filia Sion: quia ecce venio, & habi-
tabo in medio tui, ait dominus, & adplica-
buntur Gentes multæ ad dominū, in die illo
& erūt mihi in populum, & habitabo in me-
dio tui: & ſcies, quia dominus exercituū mi-
ſit me ad te. Itē ibi, Hæc dicit dominus exer-
cituum, vſquequo veniāt populi & habitēt in
ciuitatibus multis? & vadāt habitatores, vnus
ad alterū, dicentes: Eamus, & deprecemur
faciē domini, & quæramus Deum exercituū,
vadā etiam & ego, Et venient populi multi &
Gētes robuſtæ, ad quærendū dominum exer-
cituū in Hieruſalē. His ergo tot, tantiſque teſti-
moniis, erubeſcāt Iudæi, Gentium cōuerſarū
æmulatores, tandēque conuicti cognoſcant:
atque audiāt in Deuteronom. dominū pro-
clamantē, Eritis Gentes ad caput, incredulus
autem populus ad caudam.

Quia in Chriſto filio Dei credere, cunctis Genti-
bus iuſſum eſt. *CAP. II.*

IAcob in benedictionibus Patriarcharū di-
xit, Non deficiet princeps ex Iuda, neq; dux
de femoribus eius, donec veniat qui mitten-
dus eſt, & ipſe erit expectatio Gentium. Et
Dauid ex perſona eiuſdem Chriſti in Pſalmis,
Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego
hodie genui te. Pete à me & dabo tibi Gētes
hæreditatē tuam, & poſſeſſionē tuam termi-
nos terræ. Et iterum, Cōſtitues me in capita
Gentium. Populus quē nō cognoui, ſeruiuit
mihi, obauditu auris, obaudiuit mihi. Simi-
liter & alibi de eodē Pſalmographus idem ſic
dicit, Ante ſolē permanet nomē eius & ante
lunā ſedes eius & benedicentur in eo omnes
tribus terræ omnes gētes ſeruient ei. De cuius
dominatione etiam ſuperius ſic fuerat prælo-
cutus: Et dominabitur à mari vſque ad mare,
& à flumine vſque ad terminos orbis terræ.
Quod teſtimonium, nec Salomoni congruit
nec Dauid. Notum eſt enim, quibus terminis
regnum cōcluſum extitit Salomonis, ſed hoc
in Chriſto videmus fuiſſe completum. Cuius
ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt
nomen eius in Gentibus. Hic & à flumine do-
minandi ſumpſit exordiū, vbi baptizatus eſt à
Iohanne, & peruenit per fidem in Gentibus,
vſque ad terminos terræ. Item, in eiſdē Pſal-
mis de eius æterna natiuitate & poteſtate in
Gentibus, ita dominus loquitur, Ante Luci-
ferum, inquit, genui te, tu es ſacerdos in æter-
num, ſecundum ordinem Melchiſedec, Iu-
dicabit in nationibus. Et Eſaias, In die illa, erit
radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ip-
ſum Gentes deprecabuntur. Et poſt alia, Le-
uabit ſignū in nationibus procul, & ſibilabit
ad eū de finibus terræ. Item idem Eſaias, de
Chriſto domino noſtro in gētibus regnaturo
Hæc dicit dominus Deus, creans cælos, &
extendens eos, firmans terrā, & quæ germināt
ex ea, dans flatum populo qui eſt ſuper eam
& ſpiritum calcantibus eam, ego dominus
vocaui te in iuſtitia, & præhendi manum tu-

am, & ſeruaui te; & dedi te in fœdus popu-
li, in lucem Gentium, vt aperires oculos cæ-
corum, & educeres de concluſione vinctum
de domo carceris ſedentes in tenebris. Ego
dominus, hoc eſt nomen meum, hoc enim
jam conſtituimus eſſe completum pro chri-
ſto, qui lux factus eſt in carne ignorantiæ gẽ-
tium poſitarum. De quibus & ipſe alibi dixit
Educã cæcos in viam quam neſciunt, in ſemi-
tis quas ignorauerunt, ambulare eos faciam.
Ponã tenebras corã eis in lucem: vt implere-
tur quod per eundẽ Prophetam fuerat dictũ:
Gentiũ populus, qui ſedebat in tenebris, vidit
lucẽ magnã habitantibus in regione vmbræ
mortis, lux orta eſt eis. Itẽ ipſe de Gentiũ vo-
cationẽ ad chriſtum: Attendite ad me popu-
lus meus & tribus mea audite, quia lex à me
exiit & iudicium meũ in luce populorum re-
quieſcit. Prope eſt iuſtus meus, egreſſus eſt ſal-
uator meus. Et poſt hæc: gaudete & laudate
ſimul deſerta Hieruſalem quia cõſolatus eſt
dominus populum ſuum, redemit Hieruſalẽ
Parauit dominus brachium ſanctum ſuum in
oculis omnium Gentium, & viderũt omnes
fines terræ ſalutare Dei noſtri. Adhuc per præ-
dictum Eſaiam vox diuina Chriſtũ in carne
iudicem Gentium ita adnunciat: Ecce, inquit
ſeruus meus, ſuſcipiam eum, electus meus,
cõplacuit ſibi in illo anima mea, dedi ſpiritũ
meum ſuper eũ, iudicium Gentibus profert.
Non clamabit, neque accipiet perſonam, nec
audietur foris vox eius. Calamum quaſſatum
non cõteret, & linũ fumigans non extinguet.
In veritate educet iudiciũ, & legẽ eius inſulæ
expectabũt. Seruus quippe, ſed ex ſuſceptio-
ne hominis Chriſtus, qui quoniã prius ad Iu-
dæos veniens, non eſt receptus, iudicium in
Gentibus protulit: quale iudiciũ, niſi vt fide
iuſtificarentur? Cuius vox non audietur foris
hoc eſt, in hæreſibus & Iudæis extra Dei Ec-
cleſiam poſitis. Itẽ de ipſo in Eſaia, Ecce, in-
telliget ſeruus meus, exaltabitur & eleuabi-
tur, ſublimis erit valde, ſicut obſtupuerunt in
te multi, ſic inglorioſus erit inter viros adſpe-
ctus eius, & forma eius inter filios hominum:
iſte aſperget gentes multas, ſuper ipſum cõti-
nebunt reges os ſuũ. Quia, quibus nõ eſt nar-
ratũ, de eo viderunt, & qui nõ audierunt, con-
templati ſunt. Item qui ſupra de eo. Ecce, te-
ſtem populis dedi eũ, ducem ac præceptorem
gentibus: ecce, gentẽ quam neſciebas, voca-
bis. Et gentes quæ non cognouerunt te, ad te
current propter dominum Deum tuũ, & ſan-
ctũ Iſrael, qui glorificabit te. Quæ prophetia
omnis, de vocatione gentium manifeſta eſt,
quia in Chriſto eſſent crediture. Et Abacuc
ita, inquit dominus loquitur, Scribe viſum

E aperte, & explana eũ ſuper tabulas, vt percur-
rat qui legerit eũ, quia adhuc viſus procul ad-
parebit in finẽ, & non mentietur: ſi morã fe-
cerit, expecta illum, quia veniẽs veniet, & nõ
tardabit. De incredulis autẽ Iudæis, ita ſequi-
tur: ecce, qui incredulus eſt, non erit recta ani
ma eius in ſemetipſo. Siquidẽ & per Aggæũ,
de chriſto in gẽtibus regnaturo, ſic cecinit idẽ
dominus dicens: Spiritus meus erit in medio
veſtri, nolite timere, quia hæc dicit dominus
Adhuc modicũ, & ego commouebo cælũ, &
terram & mare & aridam & mouebo omnes
gẽtes, & veniet deſyderatus cunctis gentibus
Quod ſi de Antichriſto hanc prophetiã infi-
F delis intelligat, mendacium eſt. Proculdubio
illum non Gentes deſyderant, ſed ſoli Iudæi
expectant.

Quia vterque populus, Iudæorum & Gentium, ſub Chriſti regimine vatic.nus prophetarum vocentur. CAP. III.

ESaias dicit, Et erit in die illa, nutriet & ho-
mo vaccam boum, & duas oues & præ
vbertate lactis, comedet butyrũ. vacca boum
plebs eſt ex Iudæa, veniẽs ex ſemine Patriar-
charũ. Oues duæ, eccleſia veniens de genti-
bus & idcirco duæ oues, & vna vacca, quia
auctior eſt ex gentibus eccleſiæ numerus quã
ex Iudæa. Homo autem, qui nutriet eas, ipſe
G eſt Chriſtus, qui per Hieremiã dicit. Conuer-
timini filij reuertẽtes dicit dominus, quia ego
vir veſter & adſumã vos: vnum de ciuitate &
duos de cognatione. Et dabo vobis paſtores
iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & do-
ctrina. Superius nanque dixerat per Eſaiã: Nu-
triet homo vaccã vnam & duas oues: quem
hominẽ Deus nunc ſemetipſum eſſe oſtendit
qui adſumet duos de cognatione & vnum de
ciuitate. Quia minor eſt numerus credentiũ
ex circunciſione quam ex præputio. Hãc au-
tem ciuitatem Iudæam dicit ſiue Hieruſalẽ
cognationẽ vero eius gentes. Paſtores autem
Apoſtolos, vel eccleſiæ doctores: Chriſti gra-
H tiã prædicantes. Sic & alio loco idẽ ipſe Hie-
remias Iudæos ſeruire Chriſto proclamat: Et
erit in die illa, ait dominus exercituũ: Conte-
ram iugũ meum de collo tuo: & vincula illi-
us diſrumpã: & non dominabũtur eis ampli-
us alieni ſed ſeruiẽt Domino Deo ſuo: & Da-
uid regi ſuo: quẽ ſuſcitabit eis. De quo Eſaias:
Ecce dies venient dicit dominus & ſuſcitabo
Dauid germen iuſtũ & regnabit rex & ſapiẽs
erit & faciet iudicium & iuſtitiã ſuper terram
in diebus illis: ſaluabitur Iuda & Iſraël habi-
tabit confidenter: & hoc eſt nomen quod vo-
cabunt eum dominus iuſtus noſter. Cuius
ortum propter vtramque gentem vox pa-
tris, per Pſalmiſtam ita adnunciat, Com-
memorabo

memorabo ſuperbiæ Babylonis ſciẽtibus me: Ecce, Paleſtina & Tyrus cum Ethiopia, iſte natus eſt ibi. Ad Sion autẽ dicetur vir, Et vir natus eſt in ea, & ipſe fundauit eam excelſus. Dominus narrabit ſcripturas, populos, iſte natus eſt ibi. In Babylone Paleſtina & Tyro Ethiopia, Gentes ſignificantur. In Sion vero, Hebræorum populus, quia pro vtrarumque ſalute gentium, natus eſt Chriſtus. Item Ezechiel Chriſtum ſub perſona Dauid, ſuper vtranque gentem ſic prædicat regnaturũ, Rex, inquit, vnus erit, omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes, nec diuiduntur amplius in duo regna, nec polluuntur vltra in diis ſuis, & ſaluos eos faciam de vniuerſis ſedibus ſuis, in quibus peccauerunt, & mundabo eos: & erũt mihi populus, & ego ero eis Deus. Et ſeruus meus Dauid, rex ſuper eos, & paſtor vnus erit omnibus eorum: quia Chriſtus rex Iudæorũ eſt. Eſaias indicat dicens, Dicite filiæ Sion: ecce, rex tuus venit tibi, iuſtus & ſaluans, pauper, ſedens ſuper aſinum indomitum. Daniel autem Propheta, poteſtatem Chriſti, non ſolum ſuper Gentes, ſed etiam ſuper Iudæos à Deo patre datam, ſcribens, ſic ait, Aſpiciebam in viſione noctis: & ecce, cum nubibus cæli, quaſi filius hominis veniebat: & vſque ad antiquum dierum peruenit & in conſpectu eius obtulerunt eum. Nam poſteaquàm dixit eum adſumptum in cælum & perductũ vſque ad patrem, adiecit: Et data eſt ei poteſtas & honor & regnum & omnes populi: tribus & linguæ ipſi ſeruient. Quæ tribus? niſi Hebræorum populus. Quæ linguæ? niſi Gẽtium nationes. Amos quoque Propheta ad Chriſti regnum Iudæos ſic prouocat dicens: Pręparate in occurſum domini Dei tui Iſraël: quia ecce ego firmans tonitruum & creans ſpiritum & adnuncians hominibus Chriſtũ ſuum. Sic & Eſaias domus Iacob venite & ambulemus in lumine domini. De quo Dauid ait. In lumine tuo videbimus lumẽ. Inter hæc & Micheas Propheta dum locum originis Chriſti declararet ita eum, ſuper Iſraël dominaturum ſubiunxit: Et tu inquit Bethlehem domus Eufrata non es minima in milibus Iuda, ex te mihi prodiet dominator in Iſraël. Quo loco oſtendit Chriſtum dominũ eſſe Iudæorum eiuſque regimine eundem populum ſubiugandum: vbi & poteſtatem eius per vniuerſum mundũ ita pręnunciauit, Stabit, inquit, & videbit, & paſcet gregem ſuum in virtute domini, in honorem nominis Dei ſui erunt, quoniam nunc magnificatur vſque ad terminos terræ, & erit iſte pax. Cuius aduentum Iudæis prædicandũ, Eſaiæ ſic dominus loquitur, Super montem excel-

A ſum aſcende tu, qui Euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, qui Euangelizas Hieruſalem, dic ciuitatibus Iuda, Nolite timere: ecce deus veſter, ecce dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur: ecce merces eius cum eo, & opus illius coram eo ſicut paſtor gregem ſuũ paſcit, in brachio ſuo congregabit agnos. Zacharias autẽ Propheta, de Chriſti regno, in Iudæis & Gentibus, ita proclamat, Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Hieruſalem: ecce, rex tuus venit tibi iuſtus, & ſaluator, & aſcendens ſuper aſinũ, & ſuper pullum aſinæ, & poteſtas eius à mari vſque ad mare, & à flumine vſque

B ad fines terræ. Quæ Prophetia, quomodo fuiſſet cõpleta in Chriſto, Euangelia ipſa teſtãtur.

Nam & quia primi Gentes credere poterant in Chriſtum, & poſtea Iudæi. CAP. IIII.

DAuid propheta oſtẽdit, vidẽs enim quod ad Iudæã redimendam veniſſet dominus ſed ante gentilitas crederet, & poſt modũ Iudæa ſequeretur, dicit, Æthiopia præueniet manus eius Deo, id eſt, priuſquã Iudæa credat, ſaluandã ſe offert omnipotenti Deo, peccatis nigra gẽtilitas, ſicut & Eſaias ait, donec plenitudo Gentiũ introeat, & ſic omnis Iſraël ſaluus fiat. Et Deuteronomio, Eritis Gẽtes in caput, incredulus autẽ populus in cauda, qua-

C ſi in nouiſſimo conuerſurus.

Et quia in finem mundi in Chriſtum credituri ſunt Iudæi. CAP. V.

TRanſeũtibus quippe iſtis carnalibus Iudęis, poſtea in nouiſſimis tẽporibus, filij eorum in Chriſto credituri ſunt, Oſea Propheta teſtante, Quoniã diebus multis, ſedebunt filij Iſraël ſine rege, ſine principe, ſine ſacrificio, ſine altare, ſine ſacerdotio, ſine manifeſtationibus: vtiq; quẽadmodũ nunc eſſe vidẽtur. Deinde ſequenter adiungit, Et poſtea reuertẽtur filij Iſraël, & inquirent dominum deũ ſuum, & Dauid regem ſuum, & ſtupeſcent in domino & in bonis ſuis in nouiſſimis diebus. Quæ

D omnis Prophetia proculdubio de Chriſto eſt qui in Dauid nominẽ ſignificatur: de cuius ſemine ſecũdum carnem eſt genitus. De quo Eſaias dicit: Ecce dies venient dicit dominus & ſuſcitabo Dauid germen iuſtũ & regnabit rex & ſapiens erit & faciet iudicium & iuſtitiam ſuper terrã. In diebus illis ſaluabitur Iuda & Iſraël habitabit confidenter: & hoc eſt nomen quod vocabunt eum dominus iuſtus noſter. Malachias quoque ante finẽ mũdi Heliam ſic dicit eſſe mittendum ad conuerſionẽ Iudæorum: Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, antequã veniat dies domini magnus & horribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum.

Ante aduentum enim iudicij, mittet dominus Heliam, ad conuertendum cor filiorum ad cor Patriarcharũ & Prophetarum, vt credat poſteritas eorum in Domino Ieſu Chriſto, quem illi Prophetantes expectauerunt. Nã ſi hactenus Iudæi rectè credunt, quid eſt, in quo per Heliam conuerti eos in nouiſſimo Propheta teſtatur? Nunc enim mente cæcati ſunt, nec poſſunt intelligere Saluatorem, quem audiunt, niſi in finem mundi, dũ fuerit conſummatio ſeculi. Pronũciat enim hoc dominus per Eſaiã Prophetam, dicens, Audite audientes, & nolite intelligere, & videte viſionem, & nolite cognoſcere: excæca cor populi huius, & aures eius adgraua, & oculos ne forte videãt oculis ſuis, & auribus ſuis audiant, & corde ſuo intelligant, & conuertantur, & ſanem illos. Et dixit Propheta, Vſquequo Domine? Et dixit dominus, donec deſolentur ciuitates abſque habitatore, & domus ſine homine, & terra relinquetur deſerta, & longe faciet dominus homines. Tunc cõuertetur, & erit in oſtenſione ſicut terebinthus, & ſicut quercus, quæ expandit ramos ſuos, ſemẽ ſanctum erit quod ſteterit in ea. Ecce, adparet eos nunc à lumine fidei & veritatis eſſe alienos. Audiunt enim Chriſtum, & non intelligunt: vident, & non agnoſcunt. Sed quãdiu ita erunt? quouſque ſubuertantur vrbes, & terra pene redeat in deſerto. Tunc enim conuerſi videbunt, credituri in Chriſto, atque intelligentes, ſanabuntur & cognoſcent omnia. Iuxta quod & Hieremias eis dicit, In nouiſſimo dierũ, cognoſcetis ea. De hac nouiſſima credulitate Iudæorum & Sophonias ſic dicit, In tempore illo, ſaluabo claudicantem, & eam quæ eiecta fuerat congregabo. Et ponam eos in laudem, & in nomen in omni terra confuſionis eorum, in tempore illo, quo adducam vos & in tempore quo cõgregabo vos. Dabo enim vos in nomẽ & in laudem in omnibus populis terræ, cùm conuertero captiuitatem coram oculis veſtris dicit dominus. Claudicantẽ, plebem Iudæam dixit quæ nũc à ſemitis fidei claudicat. Sicut Pſalmus teſtatur dicens: Et claudicauerunt à ſemitis ſuis. Et hãc ſe ſaluaturum in nouiſſimo Deus pronunciat dum dicit: Saluabo claudicantem. Et per Ezechielem: Poſt dies inquit multos viſitaberis & nouiſſimo annorum venies. Et paulo ſuperius, quia baptizandi ſunt. Tollam inquit vos de Gentibus & congregabo vos de vniuerſis terris & adducam vos in terrã veſtram & effundam ſuper vos aquam mundã & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris & ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum & ſpiritum
E nouum ponam in medio veſtri. Et auferã cor lapideum de carne veſtra, & faciam vt in præceptis meis ambuletis & iudicia mea cuſtodiatis: & operemini & habitetis in terra quã dedi patribus veſtris: & eritis mihi in populũ & ego ero vobis in Deum. Et ſaluabo vos ex vniuerſis inquinamẽtis veſtris. Hic eſt enim populus in nouiſſimis conuerſurus, quem Iacob patriarcha ſub figura Beniamin: Lupum mane comedentem prædam, & veſpere ſpolia diuidentem prophetat: vtique, quia initio mundi idem populus, quaſi in mane legem accepit. In veſpera autem mundi, dum fuerit crediturus, diuidet inter Nouum Teſtamen-
F tum & Vetus. Nam de his quę ad Iſrael in futuris promittuntur, ad eandem partem dicitur, quæ creditura eſt in Chriſto, quando in nouiſſimis temporibus conuerſuri ſunt, quale eſt illud apud eundem Oſeam: Et erit in loco vbi dicetur ei, Non populus meus dicetur ei, non filij Dei viuentis, Et congregabuntur filij Iuda, & filij Iſrael pariter, & ponent ſibimet caput vnũ. Hoc in nouiſſimis erit temporibus, quando Helia prædicãte, conuertetur Iuda ad Chriſtũ, vt ſit vnum cũ Iſrael ſpiritaliter, i. cum populo Gentiũ, iã Deum ex fide videntiũ, ponentẽ ſibimet caput vnum, quod eſt Chriſtus. Aſcendenteſq; de terra, hoc eſt,
G à carnali terrenáque ſpe ad promiſſa cæleſtia.

Sed quia plurimi, ex Iudæorum populo, non eſſent credituri in Chriſtum. CAP. VI.

Moſes Legiſlator eandem eorum incredulitatem ante prænunciauit, Et erit vita tua pendẽs ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & nõ credes vitæ tuæ. Vnde & Eſaias, Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium domini, cui reuelatum eſt? & vidimus eum, & non erat adſpectus. Quibus verbis, incredulitatem Iudæorum deſignat, qui Chriſtum videntes, non receperunt: quẽ quia nec credere, nec cognoſcere potuerunt, ilico excidium habituri: ſic Hieremias prædixit,
H Aſcẽdite muros eius, & diſſipate, auferte propagines eius, quia non ſunt domini. Præuaricatione preuaricata eſt in me domus Iuda, ait dominus, Negauerunt me, & dixerunt, non eſt ipſe. Hoc nunc vſque Iudæi pro Chriſto dicunt, non eſt ipſe, expectãtes alium, qui eſt Antichriſtus. Vnde & dominus, Ego inquit, veni in nomine patris mei, & non recepiſtis me: alius veniet in nomine ſuo, & recipietis eum. Item, apud eundem Hieremiam, Ecce, ſermo domini factus eſt eis in opprobriũ & non ſuſcipiunt illud vſque adhuc: quia Gẽtibus obedientibus Chriſto Iudæi eum non eſſent recepturi, in Pſalmis oſtenditur. Nam cùm per Prophetam diceret idem Chriſtus

Conſti

Conſtitues me in caput Gentium, & populus quem non cognoui ſeruiuit mihi. Continuo ſubiunxit incredulitatem Iudaicam, dicens, Filij alieni mentiti ſunt mihi, filij alieni inueterauerunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis. Qui ſunt alieni, niſi Iudæi? qui recte alieni nuncupantur, pro eo, quod in perfidia permanentes, ab æternæ vitæ præmiis abdicati ſunt, quæ nobis ſecundum fidem, à Dei filio promittuntur. Hæc quoque in Chriſto Iudæorum praua incredulitas, etiam per Eſaiam ita eſt adnotata, dicente domino illis, Audite audientes, & nolite intelligere: & videte viſionem, & nolite cognoſcere: excæca cor populi huius & aures eius adgraua & oculos, ne forte videant oculis ſuis, & auribus ſuis audiant, & corde ſuo intelligant, & conuertantur, & ſanem illos. Et alio loco, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & cõtradicentem, qui ambulant vias non bonas. Quibus Hieremias, Audite populus ſtultus, & ſine corde: oculi ſunt illis, & non vident, aures ſunt illis, & non audient: aut me non timebitis, dicit dominus, aut à facie mea non formidatis, qui conſtitui terminum maris, hactenam, imperium æternum, & non tranſgredietur illud. Et turbabitur, & non poterit, & reſonabunt fluctus eius & non tranſgredietur illud. Populo autem huic factũ eſt cor inobediens, & incredulum. Et alibi idẽ ipſe: Quomodo dicitis ſapientes nos ſumus, lex domini nobiſcum eſt? vere mendacium operatus eſt ſtylus mendax ſcribarum. Canfuſi ſunt ſapientes & perterriti & capti ſunt: verbũ enim proiecerũt & ſapientia nulla eſt in eis. De quibus Eſaias, Qui peccare inquit, faciebant homines in verbo & declinauerunt fruſtra à iuſto. Pro quo eos idem Propheta ita increpat dicens: Audite me duro corde qui lõge eſtis à iuſtitia. Prope feci iuſtitiam meam non elongabitur & ſalus mea nõ morabitur. Dabo in Sion ſalutem & in Hieruſalem gloriam meam. Ipſe autem Propheta & credulitatem Gentium & incredulitatem Iudæorum in Chriſto ita adnũciat: Quæſierunt me qui ante non interrogabant: inuenerunt me qui non quæſierunt. Dixi: ecce ego ecce ego ad gentem quæ non inuocabat nomen meũ expandi manus meas tota die ad populum incredulum. Quæſierunt enim nunc Gentes quæ ante non interrogabant quia ad eos Prophetæ non veniebant: & inuenerunt quando illis Chriſtũ nunciauerunt. Quid vero Iudæa plebs niſi quod ſequitur: Expãdi manus meas ad populum incredulum? Et iterum de eadem repromiſſione Gentium: Et erunt cãpeſtria in caulas gregũ, & vallis Achor in cubile armentorum populo meo qui requiſierunt me. Et vos qui reliquiſtis Deum numerabo vos gladio & omnes in cæde corruetis. Cuius ergo populi ſunt iſtæ repromiſſiones, niſi Gentiũ, qui requiſierunt Deum. De quibus ſuperius ait, Quæſierunt me, qui ante nõ interrogabant. Et qui ſunt, qui reliquerunt Deum, & corruerunt cæde, niſi Iudæorum populus. De quo iam ait, Expãdi manus meas ad populum incredulũ. Cõtra hunc ſunt quæ ſequuntur, Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis: quia veſcente pane Verbi Dei, vocato ex Gẽtibus populo, Iudæa areſcit ieiuna.

Et quia ob incredulitatem Iudæorum, Chriſtus Iudæã deſereret, tranſireẗque ad Gentes. CAP. VII.

Hieremias Propheta prædixerat, dicens: Tibi peccauimus, expectatio Iſraël ſaluator eius. Quare ſicut colonus futurus es in terra, & quaſi viator declinans ad manendũ. Quare futurus es quaſi vagus vir, & qui non poteſt ſaluari. Quid ergo in hac ſententia intelligitur? niſi quia videbat Propheta in ſpiritu, quod veniens Chriſtus, relicturus eſſet Iudæam, & iret per fidem in Gentibus. Idcirco dicebat, Quare ſicut colonus futurus es in terra, & ſicut viator declinans ad manendum. Hoc eſt, veniſti in terra cito receſſurus à Iudæis. Sicut & alibi ex perſona domini idem Propheta dicit, Quis dabit me in ſolitudine diuerſoriũ viatorum, & derelinquam populum meum, & recedam ab eis: quia omnes adulteri ſunt cœtus præuaricatorum, & extendunt linguã ſuam, quaſi arcum mendacij, & non veritatis. Vox enim iſta Chriſti eſt, qui in ſolitudine Gentium diuerſorium, id eſt, eccleſiam cõſtituit, in qua conuerterentur errantes, derelinquens populum Iudæorum. Quibus per Malachiam dicit, Non eſt vltra mihi voluntas in vobis, dicit dominus. Ab ortu enim ſolis, vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in Gentibus. Cum illis enim ante fuit Deus, ſed poſtquàm pro peccato ſuo abiecti ſunt, redemptor mundi in populo Gentium tranſiit. Cuius vniuerſitas, nunc per totum orbem terrarum exultat & dicit, Magnificauit dominus facere cum illis. Magnificauit dominus facere nobiſcum, facti ſumus lætantes. Ad populum enim Iſraël, prius venit Chriſtus: ſed quod non eſſent credituri, Propheta non tacuit, dicẽs, Prius ad Sion dicet: ecce adſum & Hieruſalẽ Euangeliſtã dabo & vidi & non erat: neque ex iſtis quiſquã qui inierit conſilium, & interrogatus reſponderet verbũ. Sed quia ad Gentes trãſiit: Sequitur, Ecce ſeruus meus, ſuſcipiã eum: electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea. Dedi ſpiritũ meũ ſuper eum iudicium Gentibus profert.

Quia proiectis Iudæis, gentes introierunt.
CAP. VIII.

ECce, oſtenſum eſt Iudæos pro ſcelere, quod in Chriſto peccauerunt, abiectos diſpersóſque fuiſſe, ſed quia proiectis illis, Gẽtes in eorum ſedibus per fidem erant ſucceſſuræ. Non ſiluerunt & hæc Prophetæ. Eſaias enim ſic dicit, Educ foris populum cæcum, & oculos habentẽ: ſurdum, & aures eis ſunt, omnes Gentes congregatæ ſunt ſimul, & collectæ ſunt tribus. Quis in vobis adnunciet iſtud? & quę prima ſunt, audire nos faciat: ecce, foras educitur Iſraël habens oculos, & aures ad terrenas promiſſiones, & colligetur in vnum diuerſitas Gentium, vt vbi illi vocati ſunt, iſti ingrediãtur, & ad iſtos pertineat hæreditas, quę illis fuerat repromiſſa: adhuc quia eadem Gẽtes in ſedibus Iudæorum ſucceſſuræ erant, idem Propheta alio loco adprobat, dicens, in die illa cantabitur canticũ iſtud in terra Iuda, Vrbs fortitudinis noſtræ Sion, ſaluator ponetur in ea, muros & ante murale, aperite portas ingrediatur gens iuſtã & cuſtodiẽs veritatem vetus error abiit. Seruabis pacem quia in te ſperauimus: quia incuruabit habitantes in excelſo. ciuitatem ſublimem humiliauit, humiliauit eam vſque ad terram. Detrahet eam vſque ad puluerem, & conculcauit eam pes pauperis, greſſus egenorum. Quo vaticinio oſtenditur, iuſtum humilémque gentium populum ſucceſſiſſe in locum quem ſuperba plebs Iudęorum perdiderat. Talia & alibi idem Propheta ſub gratiarum actione domino dicit. Domine Deus meus es tu & exaltabo te, confitebor nomini tuo quoniã feciſti mirabilia & cogitationes antiquas fideles Amen: quia poſuiſti ciuitatẽ in tumultum: vrbẽ firmam in ruinam domũ alienorum vt non ſit ciuitas & in ſempiternũ non ędificetur. Super hoc laudabit te populus fortis ciuitas gentium robuſtarum timebit te. Alio quoque in loco ad eoſdem Iudęos ſub exprobratione, ita loquitur, dicens: Et dimittetur nomen veſtrum in iuramentum electis meis: vos autẽ interficiet & ſeruos ſuos vocauit nomine alio: in quo, qui benedictus eſt ſuper terram benedicetur à Deo Amen. Et qui iurat in terra, iurabit in Deo, Amen. In terra itaque iurat, id eſt, in carne à Chriſto accepta: in quo, quicunque iurat, verè in Deo iurat.

Quia propter peccatum, quod in Chriſto præuaricati ſunt Iudæi, inde debellati atque diſperſi ſunt. CAP. IX.

ESaias prænunciauit dicens, Ipſe redemit eos, & portauit eos, & leuabit eos cunctis diebus ſeculi. Ipſi autem ad iracundiam pro- E uocauerunt, & adflixerunt ſpiritum ſancti eius, & conuerſus eſt in eis inimicum, & ipſe debellauit eos. Item per Oſeam Prophetam Væ, inquit, eis quia receſſerunt à me: & vaſtabuntur, quia præuaricati ſunt in me. Ego redemi eos, & ipſi loquuti ſunt contra me mendacia, & receſſerũt à me, & ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum; & ipſi in me cogitauerunt maliciã. Reuerſi ſunt, vt eſſent abſque iugo, facti ſunt quaſi arcus doloſus. Abiecit eos Deus meus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in nationibus. Et Eſaias, poſteaquàm prædicauerat de Chriſto dicens, Tanquàm ouis ad occiſionẽ ductus eſt. Sub- F iecit ſtatim, Propter ſcelus populi mei, percuſſi eum, & dabo impios pro ſepultura eius & diuites pro morte eius. Et reliqua. Et per Hieremiam, idem filius pro ſua paſſione Iudæorum ſic infert fuiſſe perditionem. dicit enim, Facta eſt mihi hæreditas mea, quaſi leo in ſylua, dedit contra me vocem, ideo odiui eam. Nunquid auis diſcolor hæreditas mea mihi? nunquid auis tincta per totũ? Venite congregamini omnes beſtiæ terræ, properate ad deuorandũ. Congregamini dixit, venerunt enim beſtiæ agri hoc eſt, feroces principes Gentium, & traditi ſunt illis ad deuorãdum populi Iudæorum, propterea quòd contra Deum vocem dederunt. vnde & ſub- G iungit, Propter me exterminata eſt exterminatione omnis terra. Chriſti enim hæc vox eſt. Multa enim prius peccata fecerunt filij Iſraël, ſed nunquam ſic traditi ſunt tam longæ perditioni & captiuitati. Quando autem compleuerunt menſuram patrum ſuorum & poſt prophetarum necem, Chriſtum interfecerunt, tunc peccata peccatis cumulãtes traditi ſunt in longam exterminationem. Idcirco nunc dicitur, Propter me exterminatione exterminata eſt omnis terra. Quòd quia nõ intelligũt, proinde ſe traditos direptioni, Eſaias Propheta hoc ante prænunciauit, dicens, Effudit dominus ſuper populum ſuum indignationem furoris ſui, & forte bellum & cõ- H buſſit eũ in circuitu & non cognouit, & ſuccendit eum, & non intellexit. Quorum interitum, mœrens Hieremias Propheta, ita deplorat, Facti ſunt inquit filij mei perditi, quoniam inualuit inimicus. Et iterũ, Quos educaui & nutriui, inimicus meus conſumpſit eos.

Quia propter quod negauerunt Chriſtum, inde ſubuerſa eſt Hieruſalem. CAP. X.

PEr Hieremiam ſic prædicat idẽ dominus dicens, Aſcendite muros eius & diſſipate, auferte propagines eius: quia non ſunt domini. præuaricatione enim pręuaricata eſt in

me

me domus Iuda ait dominus, Negauerunt A me & dixerũt: Non eſt ipſe. Item Eſaias, Ruit Hieruſalem, Iuda concidit, quia linguæ eorum & adinuentiones eorum contra dominum. Quo teſtimonio demonſtrat vrbem Hieruſalem, & prouinciam Iudææ pariter concidiſſe, cauſſamque oſtendit ſceleris eorum, quia contra dominum blaſphemauerunt, dicentes, Tolle, tolle, crucifige talem: Nos non habemus regem, niſi Cæſarem. Siquidem & David propter Chriſti paſſionem, futuram vrbis, ac Iudęorum calamitatem, ex perſona eiuſdem Chriſti, ita prædixit, quando illi ſicut Euangelium loquitur, dederunt fel atque acetum, Dederunt, inquit, in eſca B mea fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueũ, & in retributionem & in ſcandalum. Effunde ſuper eos iram tuam, & indignatio iræ tuæ adprehendat eos. Fiat habitatio eorum deſerta, & in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet. Hoc enim poſtea expletum eſt, quod fuerat ante prædictum, factum eſt enim in hac ipſa vrbe Hieruſalem. Nam poſtquàm Chriſtum amaritudine potauerunt, & poſtquàm clamauerunt aduerſus filium Dei, vt occideretur, ſucceſſit deinde vindicta à domino. Debellata eſt ciuitas, expugnati Iudæi, multaque milia interfecti. Nullúſque illuc C modo permittitur accedere Iudęorum, vbi Chriſtum crucifigendum adclamauerunt. Item in Danielo angelus ille, poſtquàm occiſionem Chriſti prædixit, ſubſecutam protinus ſubuerſionem Hieruſalem pronunciauit dicens: Et ciuitatem & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, id eſt, Romanus exercitus cum Veſpaſiano. Cuius vaſtitati Eſaias propheta, lamentabile carmen cõpoſuit, in quo eadem Hieruſalem plangitur, & ruina illius perpetua, ſermone prophetico decantatur, ſub ſimilitudine vineæ, quam plantauerat Deus. Turrem & torcular, templum, ſcilicet & altare. Quæ hęc igitur vinea, quãdiu vberrimos adtulit fructus, habuit cuſtodem Deum. De quo ſcribitur, Non dor- D mitabit, neq; obdormiet, qui cuſtodit Iſrael. Poſtquàm verò ſpinas attulit creatori, reliquit eam Deus, & ſtatim vaſtauit eam aper de ſylua, & vindemiauerũt eam omnes tranſeuntes viam. Ita dicente Domino, Et nunc oſtendã vobis quid facturus ſim vineæ meæ. Auferam maceriam eius, Hoc eſt, tollam angelorum auxiliũ. De quibus in Pſalmis ſcriptum eſt, Emittit angelum dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos, & diripietur ab aduerſariis. Deſtruam muros eius, vt inimicis Gentibus pateat. Et nubibus mãdabo deſuper, ne pluant ſuper eam pluuiam, quod non de priore captiuitate prophetatum eſt. Illo enim tempore, poſt captam vrbem, & Hieremias prophetauit. Et Daniel, & Aggæus, & Zacharias, futura dixerunt. Sed hoc de nouiſſima captiuitate prędictum eſt, quia poſt paſſionem domini, nec prophetas, nec Apoſtolos habuerunt Iudæi, qui imbres præberent virtutum. Sed econtrario illud eis accidit, quod in Leuitico peccantibus eis promiſit dominus: Ponam cælum nobis æreum, & terram ferreã, Et in Deut. erit cælũ ſuper te æreũ & terra ſub te ferrea. Et rurſum, Dabit dominus pluuiã terrę tuæ, & cinis de cęlo deſcẽdet ſuper te, donec tradat te & deleat. Sed quare iſta acciderunt illis, quia ſpectauit Deus vt facerent iuſtitiam, & largitorem tantorum numerum ſuſciperent. Illi autem fecerũt ſpinas, quibus Chriſtum coronauerunt. Fecerunt & clamorem, quo vociferati ſunt contra Dominum, vt crucifigeretur.

Deſpretis Iudæis, & ſynagoga reprobatio.
CAP. XI.

PEr Eſaiam ſic Dominus loquitur, Quis eſt hic liber repudij matris veſtræ, quod dimiſi eam? aut quis eſt creditor meus, cui vẽdidi vos? Ecce, in iniquitatibus veſtris venditi eſtis, & in ſceleribus veſtris, dimiſi matrem veſtram. Similiter & per Oſeã, Iudicate matrem veſtram, iudicate, quoniam ipſa nõ eſt vxor mea, nec ego vir eius. De cuius populi reprobatione, & per Hieremiam, Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam: facta eſt mihi hæreditas mea ſicut leo in ſylua, dedit ſuper me vocem ſuam, propterea odiui eam. Eſaias autem Iudæorum captiuitatẽ æternam, ſic exprimit, dicens, Terra veſtra deſerta, ciuitates ſuccenſæ igni, regionem veſtram in conſpectu veſtro alieni deuorabunt, & deſolabitur ſicut in vaſtitate hoſtili. Quæ captiuitas, & licet ſub Babylonis tempore ex parte completa ſit, plenius tamen ſub Romana captiuitate impleta eſt, quando vniuerſam Iudæam Romanus vaſtauit exercitus, atque vrbs Hieruſalem euerſa atque ſuccenſa eſt.

De perpetua namque ruina Hieruſalem.
CAP. XI.

ESaias ait, Deſolabitur ſicut in vaſtitate hoſtili, & derelinquetur filia Sion, ſicut vmbraculum in vinea. Ita enim euerſa eſt Hieruſalem, & deſtituta manifeſtatis ſacramentis Chriſtianę veritatis, quemadmodum deſeruntur tabernacula vinearum, expletis vindemiis. Nam ſicut tabernaculum non ſui cauſſa, ſed vindemiæ fit, ita & vetus populus, non ſuæ cauſſa ſalutis, ſed Chriſtianæ extitit veritatis. Item ipſe, Super humũ inquit,

populi mei ſpinæ,& vepres aſcenderunt: quãto magis ſuper omnes domos gaudij, ciuitatis exultationis? Domus enim, inquit, dimiſſa eſt, multitudo orbis relicta eſt, tenebræ & palpatio factæ ſunt ſuper ſpeluncas vſque in æternum. Item idem Eſaias, perpetuam ruinam terrenæ Hieruſalem, & vocationem Gẽtium ita pronunciat dicens, dominus Deus meus es tu & exaltabo te, confitebor nomini tuo, quoniam feciſti mirabilia & cogitationes antiquas fideles, Amen. Qui poſuiſti ciuitatem in tumulum, vrbem fortem in ruinam, domũ alienorum, vt non ſit ciuitas, & in ſempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas Gentium robuſtarum timebit, quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione ſua, ſpes à turbine, vmbraculum ab æſtu. Spiritus enim robuſtorum, quaſi turbo impellens parietem, ſicut æſtum in ſiti, tumulum alienorum humiliabis: & quaſi calorem ſub nubem torrentem, propagines fortium marceſcere facies. Et faciet dominus exercituum omnibus populis in monte, hoc conuiuiũ pinguium medullatorum vindemiæ defecatæ. Et Ezechiel, Porro cùm dedero, inquit dominus, gloriam in terra viuentium. Hoc vero demõſtrans, futuram eccleſiæ ex Gentibus claritatẽ, ad terrenam Hieruſalem vertit ſententiam oraculi dicens: In nihilum redigam te, & non eris, & quæſita, non inuenieris vltra in ſempiternum. De cuius quoq; vrbis ruina perpetua, ſic etiã dicit dominus ad Hieremiam: Et conteres lagunculam in oculis eorum, qui bibunt tecum: & dices ad eos: Hæc dicit dominus exercituum, ſic conteram populum iſtum, & ciuitatem iſtam, ſicut conteritur vas figuli, quod non poterit vltra reſtaurari. Sophonias autem æternam deſertionem ipſius ciuitatis ſic prædicit: Hæc eſt inquit, ciuitas glorioſa, habitans in confidentia, quæ dicebat in corde ſuo: Ego ſum, & extra me non eſt alia amplius, quomodo facta eſt in deſertum cubile beſtiæ, omnis qui tranſit per eam, ſibilabit, & mouebit caput ſuum. Væ prouocatrix & redempta ciuitas, columba non audit vocem, & non ſuſcepit diſciplinã. Ad vltimum quoque Daniel, ita deſtructionem Hieruſalem indicat, vſque ad conſummationem mundi perſeuerare. Poſt hebdomadas inquit, ſeptuaginta duas, occidetur Chriſtus, & non erit eius, & ciuitatem, & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, & finis eius vaſtitas. Et poſt finem belli, ſtatuta deſolatio, & deficiet hoſtia, & ſanctuariũ, & in templo erit abominatio deſolationis, & vſque ad cõſummationẽ & finem, perſeuerabit deſolatio.

E

Quia Iudæi iuxta ſpem ſuam nunquàm reparabũtur.
CAP. XII.

Hieremias dicit, Ciuitates Auſtri, clauſæ ſunt: tranſlata eſt omnis Iudæa tranſmigratione perfecta id eſt, inreuocabili captiuitate. Item ipſe, Quia oblitus eſt mei populus meus, fruſtra libantes, & impingentes in viis ſuis, & in ſemitis Iſrael, vt ambularent per eas in itinere non trito, vt fieret terra eorũ in deſolationem, & in ſibilum ſempiternum. Omnis qui præterierit per eam, obſtupeſcet, & mouebit caput ſuum, ſicut vetus vrens dirigam eos. Hanc etiam ſempiternam carnalis Iſrael deſolationem, idem propheta alibi proclamat dicens, Argentum reprobatum vocate eos, quia dominus proiecit illos. Et poſt paululum: Et derelinquam populum meum, & recedam ab eis. Et alio loco, Et derelinquam vos, & ciuitatem veſtram, quam dedi vobis, & patribus veſtris. Et dabo vos in opprobrium ſempiternum, & in ignominiã æternam, quæ nunquam obliuione delebitur. Amos quoque propheta, de his pleniſſime prædicat, atque ita auerſatum Deum dicit ab Iſraël, ne illis vnquam miſereatur, ſed inſeparabiliter in ęternam deſolationem permaneant. Sic enim ait: Audite verbum hoc, quod ego leuo ſuper vos planctum, domus Iſraël cecidit, non adiiciet vt reſurgat. Virgo Iſraël proiecta eſt in terram ſuam, non eſt qui ſuſcitet eam. Ecce vbi ſic cecidit plebs illa vt non reſurgat. Siquidem & ceremonias carnales eiuſdem plebis, ſic cadendo euacuat, veniente veritate, ne aliquando queant reſuſcitaſti, cùm dicit, Proiecta eſt in terrã ſuam, non eſt qui reſuſcitet eam. Quod veraciter de ipſa terrena accipitur Iudæorum ſpe. Sequiturque in eodem Propheta, Venit finis ſuper populum meum Iſrael, non adiiciam, vt pertranſeam per eum, & ſtridebunt cardines templi in die illa dicit dominus. Multi morientur, in omni loco proiicietur ſilẽtium. In cuius prophetico textu tertio repetit, ſic ſe auerſatum fuiſſe ab Iſrael Deum, ne illis, vt prædixi iuxta ſpem ipſorum vnquàm miſereatur. In prioribus enim dicit, Cecidit, non adiiciet, vt reſurgat virgo Iſrael. In ſecundo dicit, Ecce, ego ponam trullam in medio populi Iſrael, non adiiciam vltra inducere eum. Tertio quoque dicit: Venit finis ſuper populum meum Iſrael, non adiiciam vltra, vt pertranſeam per eum. Quæ omnia pertinent ad carnale ipſius populi regnum, vel obſeruantiam quia vltra inreparabilia erunt. Nam illæ repromiſſiones reparationis, quas eorum prophetarum ſermo complectitur, illi parti promittuntur, quæ ex Iudæis in Deum creditura eſt

F G H

ra eſt, nam nec omnes Iudæi redimendi ſunt, nec omnes ſalui erunt. Sed ſceleratis & peccatoribus contritis, atque conſumptis, hi qui fideles electi fuerint, ſaluabuntur.

Sed quia euacuatio carnaliter eodem veteri Teſtamento nouum Teſtamentum eiſdem daturus eſt Deus. CAP. XIII.

CLariſſime per Eſaiam prophetam dominus adnunciat, dicens, Ne memineritis, inquit priorum, & antiqua ne intueamini: Ecce, ego facio noua, & nunc orientur, vtique cognoſcetis ea, ponam in deſerto viam, & in inuio flumina. Glorificauit me beſtia agri, dracones & ſtruthiones, quia dedi in deſerto viam, flumina in inuio. Talibus enim vaticiniis legem veteris teſtamenti cõmendat obliuiſci, & Noui facit mentionẽ, dicendo: Ne memineris priorum: ecce facio noua. Et vt demonſtraret, quæ eſſent noua, tum adiecit: Ponam in deſerto viam, & in inuio flumina. Quo ſignificaret, in Gentibus ſuã dediſſe doctrinã, vbi glorificat eum beſtia agri, dum ipſum credentes cõlaudant, etiam regna mundi, quem populum ſibi adquiſitum dicit. Cæterum contra Iſrael, quę ſequuntur, adiungit, Nonne inuocaſti Iacob, nec laboraſti in me Iſrael? De cuius quidẽ noui Teſtamenti promiſſione, ſequenter idem dominus per eundem prophetã, ita adnunciat: Quæ prima fuerunt: ecce venient, noua quoque ego adnuncio, antequàm oriantur, audita vobis faciam. Quibus verbis & vetus Teſtamentum veniſſe declarat & nouum adnunciat, quod Chriſtiana ætate cõpletum eſt. Prima enim, ſunt vetera nouorum, ſed ordine, non dignitate. Vnde & pacta quæ tempore poſteriora ſunt, euacuatis anterioribus, maiora priorum habentur. Per Hieremiam quoque Prophetam Teſtamentum Nouum ſe daturum, euacuato priore ſic dominus pollicetur: Ecce dies venient, dicit dominus, & feriã domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouum: non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus veſtris, in die, quando adprehẽdi manũ eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorũ, dicit dominus. Sed hoc eſt pactum, quod feriã cum domo Iſrael. In quo loco vocationis propheticarum Teſtamenti Noui eſt facta cõmemoratio, quod quia diſcrepare potuit à veteri Teſtamento, inde adiungit, Nõ ſecundum teſtamentũm, quod dedi patribus eorũ. Eſt enim in vtroque mirabilis differẽtia præceptorum. In illo enim exceptis ſacramentis, quæ vmbra erant futurorum, cætera promiſſa temporalia ſunt. Sabbathũ ſcilicet & Cir-

E cunciſio, & multiplex ſacrificiorum ritus, ciborúmque obſeruantia, ac dictum ceremoniæ, quæ omnia carnali congruunt vetuſtati. At contra in Teſtamento nouo, cordis bonũ promittitur, vitæ æternæ fœlicitas pollicetur. Et non quidem foris in lapideis dipticis, ſed intrinſecus in tabulis cordis. Vnde & ita ſubiungit, Quia hoc eſt Teſtamentum quod ordinabo domui Iſrael, poſt dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in cordibus eorũ, & in mente eorum ſcribam eam. Quod ſignificaret eam, ſpiritaliter in cordibus eorum operari debere, ſecundum interiorem hominem, vetuſtate carnalis operationis mutata. Intus enim circunciſio, non præciſione car-
F nis, ſed cordis purgatione: intus ſabbathũ, nõ per abſtinentiam ſeruilium operum, ſed per abſtinentiã peccatorum. Quam legẽ etiam Gentibus reuelari, per Eſaiã ſic dominus proteſtatur, dicens, Lex à me exiet, & iudicium meum in lucem Gentium. Per quod oſtenditur, commune eſſe fœdus Teſtamenti Noui, Iudæis & Gentibus, Oſea etiam Propheta teſtãte. In die illa, ait dominus, vocabit me vir meus, non vocabit me vltra Baalim, & auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum. Et percutiam eis fœdus in die illa cum beſtiis agri, & cum volucribus cæli, & reptili terræ. Et arcum, & gladium, & bellum conteram de
G terra, & dormire eos faciam fiducialiter. Et ſponſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in iuſtitia, & iudicio, & miſericordia, & miſeratione, & ſponſabo te mihi fide, & ſcies quia ego dominus.

De ceſſatione Sabbathi. CAP. XIIII.

MErito Sabbathum carnaliter Iudæi cuſtodirent ſi quid ſit ſabbathum noſſent. Nomen quidem ſabbathi vſurpant, ſed quid ipſum valeat, ignorant, Legem quippe carnaliter cuſtodire delectantur, dũ tota ſpiritaliter intelligatur, dicente Domino per Prophetã, Aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitiones ab initio. Ergo ſi lex & Prophetę in
H parabolis & in ænigmatibus conſtat, non eſt accipiẽda ſabbati obſeruatio niſi ſpiritaliter. Nam carnalia otia eius & à Domino & à patribus diſſoluta ſunt. Nam ſi crimẽ eſt ſabbati otium non obſeruare, cur Deus operatur in ſabbathum? Sic enim ſcriptum eſt in Geneſi Compleuítque Deus die ſeptimo opus ſuum quod fecerat. Ergo in principio ſabbathum diſſolutum eſt, dum Deus operatur in ipſo, explens cuncta in eo, & benedicens in ipſo diei, quia vniuerſa in illo compleuit. Item ſi crimen eſt ſabbathi otia non obſeruare, cur Ieſu Naue diſcipulus, ac ſucceſſor Moſi præ-

cipiente domino, ſeptem diebus continuis, inter quos vtique & ſabbathum erat, exercitum & arma produxit, atque circumeunte Arca, tubíſque clangentibus, Hiericho muros ſubuertit. Quid item de Machabæis eloquar, de quibus ſcriptum eſt: Et nolebãt Iudæi in die ſabbathi vindicare ſe de alienigenis. Poſtea cõſilio accepto, pugnauerunt die ſabbathi, & triumphauerũt de hoſtibus. Quibus teſtimoniis edocemur, non pertinere ad fidẽ iſtam ſabbathi elementarium diem, ſed alium ſpiritalem: nam hoc carnale ſabbathũ, nõ eſt datum propter purificationẽ, ſed propter tentationem, dicente in lege domino: Vt tentem eos, vtrum ambulent in viis meis, an non, ſex dies colligetis manna, ſeptimo non colligetis. Itaque dum dicit: Vt tentem eos, adparet ſabbathũ nõ fuiſſe præceptum propter iuſtificationem, ſed propter tentationem. Hinc eſt quod loquitur Deus per Ezechielẽ prophetã dicens: Dedi eis præcepta non bona: Vtique quia quædam carnali populo carnaliter agenda permiſſa ſunt. Quæ tamẽ adueniente Euangelio ceſſauerunt, ſicut & per prophetam dicit, Ceſſare faciam omne gaudium eius, & ſabbatha eius. Quæ quidem alias idem dominus odiſſe ſe dicit, Neomenia inquit, & ſabbatha veſtra odiuit anima mea. Ideóque ſi ſabbatha æterna ſunt, cur ea Deus ceſſare mãdauit? Si bona ſunt, cur odiuit? Sabbathum enim, quem Iſraelitæ acceperunt in munere, ſignificat requiẽ mentis, vt nullo in hac vita terrenorum deſideriorũ adpetitu fatigetur, nã ſabbathum requies interpretatur. Iſta autem Iudæorum otioſa feſtiuitas conſumitur in luxuriis, & ebrietate, cõmeſſatione deditis omnibus in libidinem & in fructu temporalis vitę, ventri veneríque viuentibus. Sed quæritur: Si non eſt inquiũt, cuſtodiendũ ſabbathum, quare dictum ſit in mãdatis Dei, Memẽto, vt diẽ ſabbathi ſanctifices. Sex dieb⁹ operaberis, & facies omnia opera tua. Septima die ſabbathũ domini Dei tui eſt: nõ facies in eo omne opus. In opere enim ſex dierũ, ſex milliũ annorum opera demonſtrãtur. Mille autẽ anni, apud Deũ quaſi vnus dies cõparatur, ſicut teſtatur Propheta, quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquàm dies vna. Horum dierum ſabbathum, ſeptimi milleſimi anni tempus ac requies futuri regni ac ſeculi eſt, vbi iam nulla erit operatio rerum, ſed requies ſola ſanctorum. Nam iſta temporalia ſabbatha odit Deus, dum dicit, Neomenia & ſabbatha veſtra odiuit anima mea: & benedixit veſtra, quia non ſunt illa, quæ Deus præcepit, ſed quę ſibi populus carnalis elegit. Nam de illis dixit, ſabbatha mea

E prophanaſtis. Vnde dinoſcitur ſabbathum temporale, humanum eſſe. Sabbathum autẽ diuinum, illud æternum eſſe. De quo per Eſaiam dicitur, Et erit inquit, menſis ex menſe, & dies de die, & ſabbathum de ſabbatho: & veniet omnis caro adorare in Hieruſalem dicit dominus. Et item quæritur, quare dixerit Hieremias, Cuſtodite animas veſtras, & nolite portare pondera in die ſabbathi, nec inferatis per portas Hieruſalem, & nolite eiicere onera de domibus veſtris in die ſabbathi. Ergo audi eius prophetiæ myſterium, Pondera portat in ſabbatho, quem dies iudicij inuenerit cum ſuo delicto. Pondera portat in ſabbatho, qui credens in Chriſto non

F deſinet à peccato. Ipſe eſt enim requies animarum, ſicut & idem ait, Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Adhuc tertio quæritur, quare homo ille, qui ligna colligebat in die ſabbathi, tam atrociter iuſſu Dei fuerit à populo trucidatus, quod facile ab infidelibus præponitur. Intelligant ergo, quia hæc omnia in typo acciderunt illis, ſcripta ſunt enim ad correptionem noſtram. Ille enim priſtinus carnaliſque, qui diem ſabbathi violare auſus eſt, dum ligna colligeret, propter quod eſt & punitus, Formam inſinuabat eius qui in die iudicij cũ carnali opere fuerit inuentus, id eſt

G contraxiſſe ligna, fœnum vel ſtipulas, ad eſcã ignis æterni conuenientes. Hæc enim colligens, in ſuam perniciem dum fuerit in die vltimo iudicatus, pellendus eſt ab omnibus angelis, & ſtatim morte nouiſſima puniendus. Sic ergo omnia quæcunque illis Iudæis per legem acciderũt, formaliter intelligẽda ſunt.

De Circunciſionis conſummatione.

CAP. XV.

NAm tibi, poſt populi perpetuam captiuitatem, poſt vrbis æternam ruinam, carnales Iudæorum obſeruantias & celebrationes euacuatas enunciaui. Accipe ergo primũ cauſſam circunciſionis, quia enim ex ſemine Abrahæ ſecundum carnem erat Chriſtus futurus, in quo cunctarum gentium fuerat be-

H nedictio repromiſſa, & ab Abraham vſque ad Chriſtum multa erant ſecula poſt futura, prævidens Deus, ne genus Abraham reliquis gẽtibus miſceretur, & paulatim propago eius fieret incerta, populum Iudaicum circunciſionis ſigno notauit, vt viuentes inter Ægyptios atque Aſſyrios, inter Babylonios, ſiue Chaldæos, hoc ſignaculo ab his vel à cæteris gentibus nationibúſque diſtinguerentur. Denique per quadraginta annos in heremo nullus eſt circunciſus. Soli quippe ſine gentis alterius commixtione viuebant: at vbi Iordanis

nis alueum, Iſraeliticus tranſmeauit, atque in A terram repromiſſionis peruehit, ſignum circuncitionis futuro ex commixtione gentium prouidit errori, quam rationabiliter eſſe cuſtoditam credimus, quouſq; naſceretur chriſtus, qui ex ſemine Abrahæ fuerat repromiſſus, qui non iam per circuncitionem carnis, ſed per amputationem vitiorum mundaret corda omnium gentium: quod nõ carnis circuncitionem, ſed cordis: Moſes filiis Iſrael, ita futuram prænunciabat dicens, In nouiſſimis diebus, circuncidet dominus cor tuum, & cor ſeminis tui. Vnde & Hieremias præuidẽs iam illud proximum tẽpus, Iudæos ad Nouũ Teſtamentum, & ad circuncitionem cordis, non corporis, ita prouocat dicens, Hæc dicit B dominus viro Iuda & Hieruſalem, Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas, circuncidimini domino Deo veſtro, & auferte præputia cordium veſtrorum, viri Iuda, & habitatores Hieruſalem, ne forte egrediatur vt ignis indignatio mea, & ſuccendatur, & non ſit qui extinguat. Quibus verbis admonetur Hieruſalem, à vetuſtate circuncitionis & legis, quæ ſpinis cõparatur & vepribus, ad gratiam Noui tranſire Teſtamenti, & per fidem Euangelij, cordis circuncitionem tenere, non carnis. Iuxta quod legimus Petro Apoſtolo dicente: Fide purificans corda eorum. Quã ſimiliter fidem, iam non per priſca ſignacula carnis, & iniuria corporis, ſed per nouã gra- C tiam lauacri ſpiritalis adipiſcẽdam dominus per Eſaiam adnunciat dicens, Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini: Ecce, noua faciam, quæ nunc orientur, & cognoſcetis ea: & vt oſtenderet, quæ eſſent ipſa noua, ſubiecit, Faciam in deſerto viam, & flumina in loco inaquoſo, adaquare genus meum electum, & plebem meam quam adquiſiui. Quid ergo hoc indicabat niſi baptiſmatis purificationem, in qua non iam vetuſta circuncitione carnis quiſque ſignatur, ſed ſola gratia ſacræ vndæ, per fidẽ abluitur. Verum, quia hanc cordis circuncitionem, Hebræi non recipiunt: Hieremias prædixit, di- D cens: Omnes gẽtes habent præputium, omnis autem domus Iſrael, incircũciſus eſt corde. Nam quod & ab Ieſu duce ſecundo legitur, populus circunciſus, vt ſignificaret in heremo ceſſaſſe circuncitionem, quæ in Ægypto exercebatur, & à domino ſaluatore cordis circunciſionem, poſtmodum credentes eſſe mundandos. Et bene cultris lapideis circuncitio ſecunda fit, quia petra Chriſtus eſt, per quem ſpiritali circunciſione credentes, purgantur ab omnibus illecebris vitiorum.

De Sacrificiis. CAP. XVI.

IAm vero veteris reprobationem, quod victimæ eorum abiicerentur, & in abominationem tranſierint, per Eſaiam ſic dominus dicit, Quo mihi multitudinem victimarũ veſtrarum, dicit dominus? plenus ſum holocauſtis arietum, & adipe pinguium, & ſanguine vitulorum & agnorum, & hircorum nolui. Cùm veneritis ante cõſpectum meum, quis quæſiuit hæc de manibus veſtris, vt ambularetis in atriis ſanctis meis, ne adferatis vltra ſacrificium fruſtra. Incenſum abominatio eſt mihi, Neomenia, & ſabbatha, & feſtiuitates veſtras, alias non feram: iniqui ſunt cœtus veſtri. calẽdas veſtras, & ſolẽnitates veſtras, odiuit anima mea: facta ſunt mihi moleſta, laboraui ſuſtinens. Et cùm extẽderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis. Et cùm multiplicaueritis orationem, non audiã: manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Item, ipſe de Iudæorum ſacrificiis, Facta ſunt morticinia eorum, quaſi ſtercus in medio plateарũ. Quę ſunt hæc morticinia? niſi veteris legis ſacrificia: quæ, quoniam iam remota ſunt, velut abiecta ſtercora reputantur. Vnde & idem Propheta alias de ipſis eorum ſacrificiis, ſic dicit, Qui immolat bouem, quaſi qui interficiat virũ: qui mactat pecus, quaſi qui excerebrat canem: qui offert oblationem, quaſi qui ſanguinem ſuillum offerat: qui recordatur thuris, quaſi qui benedicat Idolo. Item Hieremias, de repulſis à domino victimis, & holocauſtis Iudæorum: Vt quid mihi thus de Saba offertis, & calamũ ſuaueolentem de terra longinqua? Holocauſtomata veſtra non ſunt accepta, & victimæ veſtræ non placuerunt mihi. Propterea, hæc dicit Dominus: Ecce, ego dabo in populum iſtum ruinas, & ruent in eis patres, filii, ſimul vicinus, & proximus, & peribunt. Vide, quia eorum ſacrificia non propter ſe carnaliter cõmendantur, ſed propter ſolam cordis & fidei obedientiam, quam increduli amiſerũt. Vnde adhuc idẽ Propheta ſic dicit, Holocauſtomata veſtra, & victimas veſtras comedite ipſi, quia non ſum loquutus patribus veſtris, & non præcepi eis in die, qua eduxit eos de terra Aegypti, de verbo holocauſtomatum, & victimarum. Sed hoc verbum præcepi eis, dicens, Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omnia quæ mandaui vobis & bene ſit vobis: & non audierunt, nec inclinauerunt aurem ſuam, ſed abierunt in voluptatibus, & prauitate cordis ſui mali. In qua ſententia, ſubaudiendũ eſt, Nõ præcepi eis de verbo halocauſtomato, quaſi illa pro ſe ipſa diligerem, ſed vt eorum fidei obedi-

entiam adprobarem. Item ipſe qui ſupra, Scribam inquit multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ ſunt, hoſtias afferent, immolabunt carnes, & comedent, Dominus autem non ſuſcipiet eas. Et poſt hæc deteſtans eorum ſacrificia, Non libabunt, inquit Domino vinum, nec placebunt ei ſacrificia eorum, quaſi panis lugentium: omnes qui comedent eum, contaminabuntur, non intrabunt in domum Domini. Et Iohel, Interiit de domo Dei veſtri ſacrificium & libatio. Item Malachias, Non eſt mihi voluntas in vobis, ait dominus, & munus non ſuſcipiã de manu veſtra. Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in Gẽtibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum nomen meum in Gẽtibus, ait dominus. Quo teſtimonio patet, ſacrificia Iudęorum immũda eſſe, & reprobata, & ſola oblatio gentium Domino eſſe accepta.

De eſcis. CAP. XVII.

IN Regum libro, ſic dicit: Factus eſt ſermo domini ad Heliam, dicens: Surge & vade in Sarepta Sidoniorum, & manebis ibi. Præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt paſcat te. Et ſurrexit, & abiit in Sarepta, ad portam ciuitatis, & accepit à vidua eſcam, & manducauit. Tunc Helias iuſſu Dei vaſa eius repleuit, & apud ipſam alienigenam hoſpitatus, eſcis gẽtibus vixit: quod fieri non liceret, niſi lex ſpiritaliter data fuiſſet. Dum enim quadam in lege, quaſi nõ munda, in cibo damnantur, mores hominum proculdubio ſignificãtur, quia non admittit Deus in ſanctis ſuis ad ęternam vitam prædeſtinatis, quicquid per illa immũda animalia in moribus hominum comparatur. Omnia enim quæcunque à Deo in ipſis primordiis mundi creata ſunt, ſuæ vocis authoritate: non tantum bona ſed etiam valde bona probantur. Ideo, quæcunque in genere ſignificantur animalium immundorum, rectius deriuantur in moribus hominum.

Hactenus ritus Iudaicos, & celebrationes diuinis teſtimoniis confutauimus.
CAP. XVIII.

DEhinc ſacramenta noſtræ fidei perſtringamus, manifeſtantes primum, quia nõ ſolum propter Iudæos teſtamentum legis datum eſt, ſed & propter omnes Gentes. Hæc enim Propheta teſtatur dicens: Adnũciabitur Domino generatio ventura, & adnunciabũt cæli iuſtitias eius populo, qui naſcetur, quem fecit dominus. Et iterum ipſe. Donec adnunciem brachium tuum generationi omni quę ventura eſt: potentiam tuam & iuſtitiam tuã Deus. Et Eſaias, De Sion egredietur lex, & Verbum Domini de Hieruſalem, & iudica-
E bit Gẽtes, & arguet populos multos vſque in longinquum. Dauid etiam in Pſalmis, Tunc dicent inter gẽtes, magnificauit dominus facere cum illis, magnificauit dominus facere nobiſcum, facti ſumus lætantes. Quibus teſtimoniis manifeſtatur prius Iudæis eſſe teſtamentum legis conceſſum, poſtea vero gentibus, quod propterea collatum eſt illis, quia in eo cognoſcere poterant Chriſtum, quem Iudæi mente cæcati, nequaquàm intelligunt.

Quod legis ſcriptura, non ſolum hiſtorialiter ſed etiam myſtico ſenſu idem ſpiritaliter ſentienda eſt. CAP. XIX.

F DOcet dominus in Pſalmis, Attendite popule meus in legem meam, inclinate aurem veſtram in verba oris mei, aperiã in parabolis os meum, loquar propoſitiones ab initio. Quod etiam & Propheta in alio Pſalmo confirmat, dicens, Inclinabo ad ſimilitudinẽ aurem meam, aperiam in Pſalterio ænigmata mea. In ſimilitudine enim & ænigmate, ſẽtiuntur omnia legis. Ænigma enim obſcura eſt ſimilitudo, per quam monetur homo, vt cor ſuum acuat, & ad interiora intelligenda confugiat. Sic quoque Sapiẽtia per Salomonem dicit, Scribe legem dupliciter & tripliciter, in corde tuo. Dupliciter enim ſentitur lex
G vt primum ſecundum hiſtoriam, deinde ſecundum ſacramentorum intelligentiam ſentiatur. Tripliciter autem ſcribitur dum non ſolum hiſtorialiter vel myſtice, ſed etiã moraliter, quid in vnumquemque gerere debeat, edocetur. Vnde & Arca, quæ conſtruebatur à Noë, bicamerata & tricamerata *fieri* iubetur, quod intra eccleſiã omnis legis materia & hiſtoria locum habeat, & myſticum ſenſum recipiat, & informationem morum contineat. In parabolis enim & ænigmatibus ſcripta eſt lex: & ipſæ parabolæ & propoſitiones, habent myſticas expoſitiones. Hinc eſt, quod Iudæis obtecta & clauſa ſunt omnia, qui niſi crediderint, ad earum intelligentiam
H peruenire non poſſunt.

Quia teſtamentum legis, Iudæi non intelligant. CAP. XX.

SIgnata enim habent iſta omnia ſacramenta ſcripturarum, & ignorant quod legunt. Legunt quippe omnia, & non intelligunt. Sicut de eis cecinit dominus ad Prophetã, Dic inquit populo huic, auditione audietis: & nõ intelligetis: & cernentes videbitis, & nõ ſcietis: Incraſſatum eſt enim cor populi huius. Et iterum, Auferet dominus ab Iuda, & ab Hieruſalem validum & fortem, iudicem & Prophetam, ſapientem de architectis, & prudentem eloquij myſtici. Et quidem cũcta abſtulit ab eis Deus, & ſignauit illis omnia ſacramenta,

menta, iuxta duritiam cordis eorum, ne forte intelligant. Eodem Eſaia teſtante de ipſis, Et erit, inquit, vobis viſio, ſicut verba libri ſignati, quem cum dederint ſcienti literas, dicent, Lege illud: & reſpondebit, Nō poſſum, ſignatum eſt enim. Sed quidam adiecit de Scientibus, in illa die audient ſurdi verba libri huius & de tenebris, & caligine oculi cæcorum videbunt. Patefacta ſunt enim Gentibus legis myſteria, Iudęis verò clauſa ſunt. Sicut & Daniel dicit, Clauſi ſunt, ſignatique ſermones vſque ad tempus conſummationis, quouſque addiſcant multi, & impleatur viſio, vt cognoſcant omnia hæc. Nam quod & Moſi facies velamine tegebatur, dum deſcenderet de monte cum tabulis, id ſignificabat: quia præ cęcitatis caligine Iudaicus populus legē ipſam non poſſet agnoſcere: dū enim legitur Moſes, velamen eſt poſitum ſuper cor eorū.

Quia intelligere legem non poſſunt, niſi in Chriſtum crediderint.

CAP. XXI.

LOquente Eſaia, Si non credideritis, non intelligetis, Iuſtus enim ex fide mea viuit, ait dominus per Prophetam. Vnde & Abraham pater Gentium factus eſt, quia credidit Deo, & reputatum eſt ei ad iuſticiam. Iſti autē quamuis legem & Prophetas teneant, tamen non indulgendum eſt eis, Hieremia teſtante: Et dixit dominus ad me, Si ſteterit Moſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populū iſtum, eiice illos à facie mea, & egredientur. Per Moſen quippe lex, per Samuelem Prophetæ intelliguntur. Quos, quamuis Iudęi habent, propter erroris tamen impietatem proiecti ſunt. Opera enim eorū, & iuſtitia, ſine fide Chriſti, nihil eis prodeſt, teſtante domino per Hieremiam, Quia mei oblitus es: ecce, ego adnunciabo iuſticiam tuam, & opera tua non proderunt tibi.

Quia duo Teſtamenta ſunt tradita.

CAP. XXII.

SEd quoniam duo teſtamenta, Nouum & Vetus, ab Omnipotente Deo ſunt tradita, Salomon in Canticis Canticorum declarat, In ianuis noſtris omnia bona, noua & vetera frater meus, ſeruaui tibi. Et alio ſcripturæ loco ita repromittit Deus, Dabo, inquit, vobis pluuiam temporaneam, & ſerotinam: vetus ſcilicet teſtamentum, & Nouum, & vtroque imbre vos irrigabo. Imber enim pro doctrina accipitur Teſtamentorum. Vnde eſt illud, Expectetur ſicut pluuia ſermo meus, & effundet ſuper terram imbrem. De quibus & dominus dixit: Simile eſt regnum cælorū patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera.

Quia baptiſmus in remiſſionem peccatorum cunctis fuerat repromiſſus.

CAP. XXIII.

ET quia per baptiſmum erat purgatio peccatorum futura non per circunciſionem quæ baptiſmi fuerat forma, Scripturarū voces id ipſum aperte declarant. Eſaias enim futurum baptiſma myſticum ſic præcinebat futuris credentibus dicens, Haurietis aquas cū gaudio de fontibus Saluatoris. Quibus verbis etiam ipſum Saluatorem oſtendit Propheta, de cuius fontibus aquas purificationis prædicat oriendas, id eſt, de fontibus Ieſu. Hoc enim Hebræorum lingua, Saluator exprimitur. Vnde & ipſe clamabat, Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Ad quod baptiſmi ſacramentum, idem Eſaias Iudæos & Gentes, ita prouocat dicens: Omnes ſitientes venite ad aquas. Has aquas & hunc fontem, & per Iohelem prænunciabat Spiritus ſanctus dicens, Diſtillabunt inquit, montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ & fons de domo Domini egredietur & irrigabit orbem terrarum id eſt, vniuerſitatem omnium Gentiū. De hoc fonte & Zacharias: In die inquit illa erit fons patens domui Dauid & habitantibus Hieruſalem in ablutionem peccatorum, & menſtruatæ. Dic quæſo quis eſt iſte fons patēs? niſi in quo omnes renaſcimur, per quem & peccatorū purificantur delicta & ſordes menſtruatæ, hoc eſt immundę animæ ſalutari lauacro abluuntur. De cuius aquis & alibi idem Propheta teſtatur Et erit inquit in die illa exibunt aquæ viuæ de Hieruſalem, medium earum ad mare Oriētale & mediū earum ad mare Nouiſſimum. In die illa erit dominus vnus, & nomen vnū & reuertetur omnis terra vſque ad deſertum. Quæ ſunt igitur iſtæ aquæ viuæ, niſi baptiſma? quæ hominem cæleſtis ſpiritus infuſione viuificant. Sed cur de Hieruſalem exire adnunciantur? niſi quia dominus in populo eodem cōſiſtens, ait diſcipulis, Ite docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritusſancti. Sed harum pars media vadit ad mare Orientale, id eſt, ad populum circunciſionis, & media ad mare Nouiſſimum, quod eſt ad populum gentium fide poſtremū, vt omnibus ſitientibus largiatur tam Iudæis, quā gentibus qui in domino credunt. De quibus aquis adhuc & per eundē Prophetā dicitur, Quod egrediantur de domo Domini, & creſcant in fluuiū, & pergant ad ſolitudinē, ſiue ad mare mortuū & omnia ad quæcūque venerint, viuificētur atque ſanentur. Sic enim idē Propheta dicit, Cōuerti me ad portā domus domini & ecce aqua egrediebatur ſubter limē domus ad orientem,

Facies enim domus reſpiciebat ad orientem, aquæ autem deſcendebant in latus templi ad extremum, ad meridiē altaris. Et cōuerti me ad viā foras portam exteriorem, quę reſpiciebat ad orientem: & ecce, aqua redundans à latere dextro, id eſt, à Chriſti latere. Deinde dicit, Et tranſduxit me per aquas, & ait ad me, Aquæ iſtæ, quæ egredientur orientales, & deſcendent ad plana deſerti: vtique Gentes ſunt, intrabunt enim mare, & exibunt, & ſanabūtur aquæ, & omnis anima viuens, quæ reſpicit, quocunque venerit torrens, viuet, & erūt piſces multi ſatis, id eſt, regenerati. Et adiecit, Poſtquàm venerint aquæ illæ, & ſanabuntur, & viuēt omnia, ad quoſcūque venerit torrens. Et ſtabūt ſuper illa piſcatores, hoc eſt, Apoſtoli atque doctores: plurimæ ſpecies erunt piſciū eius. Hoc dixit ad ſignificandā varietatem gētium, ad vndam lauacri venientiū. Vnde & adiecit, Sicut piſces maris, magni multitudinis nimiæ, in ripis eius, ex vtraq; parte omne lignum pomiferum. Non deficiet folium ex eo, & nō deficiet fructus eius per ſingulos mēſes, adferre primitiua quæ de ſanctuario egredientur, & erunt fructus eius in cibū, & folia eius ad medicamina. Micheas quoque Propheta, eiuſdē baptiſmi ſacramenta, ſub figura tranſitus maris, ita reuelat, dicens, Secundū diē egreſſionis tuæ, de terra Ægypti, oſtendā eis, mirabilia videbunt Gentes, & confundentur: manus ſuas ponēt ſuper os ſuū, dominum Deum noſtrum ſanctificabunt, & timebunt. Quis Deus ſimilis tibi, qui aufers iniquitatē? & transfers peccatum reliquiarum, quia miſericors eſt, conuertet, & miſerebitur noſtri. Deponet iniquitates noſtras, & proiiciet in profundū maris omnia peccata noſtra. In qua ſententia, lector animaduertet, manifeſtiſſime reuelari myſteriū baptiſmi. Secūdum, inquit, diē, egreſſionis tuæ de Ægypto oſtendā eis mirabilia: deinde hoſtes ſequētes, id eſt, delicta noſtra. Præterea, ſicut Ægyptios in mare proiectos, ita in baptiſma deleta delicta, atque extincta, ita pronūciat, dicens, Quoniam miſericors eſt, cōuertet, & miſerebitur noſtri. Demerget delicta noſtra, & proiiciet in profundū maris omnia peccata noſtra. Quid clarius hoc teſtimonio? quidue apertius? omnis enim per fidem verus Iſraël exit ab Ægypto dū renunciat ſeculo. Ingreditúrque mare rubrum, baptiſmū ſcilicet Chriſti cruore ſignatū. Tunc hoſtes inſequentes intereūt, quia ſtatim delicta moriūtur, vbi animæ regeneratorum reſurgunt. Legimus quoque Aaron in præfiguratione baptiſmi, aquis ablutum, cuiúſque filij ſacerdotiū paterno iure participes, laticis etiam ſanctificatione puri-

E ficantur. Iam tunc quidē purgatio illa, baptiſmi formam gerebat, cuius nunc lauacri ſacramēto, abluitur omnis populus eccleſiæ, quod eſt corpus veri, & magni ſacerdotis in remiſſionē peccatorū, & lotis ſordibus in ſanctificationē diuino cultui cōſecratur. Eſaias nāque Propheta, inter cætera oſtendit: nequaquam poſſe delicta Iudęorum dimitti, niſi abluti baptiſmo fuerint. Dicit enim per eundem Prophetā Spiritus ſanctus, Laboraui ſuſtinens, ſi multiplicaueritis orationes, nō audiā, manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Lauamini, mundi eſtote. Pro omnibus quippe victimis, quas memorauerat idē Propheta, pro cunctis Neo-
F meniis & Sabbatis, atque ſolennitatibus, ſolā baptiſmi purificationē præcepit: pro cunctis quoque inquinamentis peccatorum, ſolum regenerationis lauacrum, quo tantum peccata abluuntur. Quod quia Iudæi reſpuunt, audiant dominum per Prophetam Ezechielē ſibi comminantem, Et factus eſt, inquit, ſermo domini ad me, dicens, Fili hominis, notas fac Hieruſalem abominationes ſuas, & dices, hæc dicit dominus: Hieruſalē radix tua, & generatio tua de terra Chananæa, pater tuus Amorreus, & mater tua Cethea, & quādo natus es, in die ortus tui, nō eſt præciſus vmbilicus tuus, & aqua nō es lota in ſalutē. vbi oſtē-
G ditur, quod in peccatis grauibus ſit Hieruſalē, & inde peritura eſſet, quod nō ſit lota aqua in ſalutem: quod eſt plena ſignificatio baptiſmi. Ad eos autem, qui conuertuntur ad Chriſtū, & baptizantur ſic ibi ſermo domini ſequitur, Et ingreſſus ſum pactū tecum, ait dominus, Laui te aqua, mundaui ſanguinē tuum ex te, & vnxi te oleo. Significans per pactum, Teſtamentum Nouum. Per aquam & oleum, baptiſmū & chryſma. Cuius baptiſmi purificationē, ſic Spiritus ſanctus per eundē prophetam illis futurā promittit, dicens, Tollā quippe vos de Gētibus, & congregabo de vniuerſis terris, & adducam vos in terram veſtram. Et
H effundam ſuper vos aquam mundā, & mūdabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. Et vt Nouum Teſtamentū ſuſcipiant ſic ſequitur, Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouū ponam in medio veſtri, & auferā cor lapideū de carne veſtra, & dabo vobis cor carneū, & ſpiritum meū ponam in medio veſtri: Faciā, vt in pręceptis meis ambuletis & iudicia mea cuſtodiatis, & operemini.

Quia Chriſmate omnes ſanctificarentur.
CAP. XXIIII.

LOquitur dominus ad Moſen, dicens: Sume tibi aromata prima, & oleum de oliuetis, faciéſque vnctionis oleum ſanctū, vnguentum

guentum compoſitum, & vnges ex eo tabernaculum teſtimonij, & Arcam teſtamenti, menſamque cum vaſis ſuis, candelabrum & vtenſilia eius, altaria thymiamatis, & holocauſti, & vniuerſa quæ ad cultum eorū pertinent. Sanctificabiſque omnia, & erunt Sancta ſanctorum, qui tetigerit ea, ſanctificabitur. Aaron & filios eius vnges: ſanctificabiſq; eos vt ſacerdotio fungātur mihi, filiis quoque Iſrael dices: Hoc oleum vnctionis, ſanctum erit mihi in generationes veſtras. Figura enim huius prioris tabernaculi, ad typum eccleſiæ ducitur, cuius omnis diuerſitas populorum in teſtimonio ſanctitatis perūgitur, quæ per illa vniuerſitatē operu figurabatur, vt ſacri chryſmatis ſanguine delibuti, omnes ſanctificētur, atque ſanctificati in Dei gloriā præparentur.

Quia per ſignum crucis credentes ſaluarentur.
CAP. XXV.

CRucis autem figura, quæ fidelium frontes ad tutelam ſalutis deſignant per Ezechielem Prophetam, legitur demonſtrata. Et vocauit inquit virum qui indutus erat lineis, & atramētarium ſcriptoris habebat in lumbis ſuis & dicit ad eum, Signa thau in frontes virorum gementium & dolentium, ſuper cūctis abominationibus, quę fiūt in medio eius. Et poſt hæc adiecit, Tranſite per ciuitatē, & percutite: nō parcat oculus veſter neque miſereamini, ſimul adoleſcētulum & virginem paruulum & mulieres interficite vſque ad internitionem. Omnem autem, ſuper quem videritis Thau, ne occidatis. Intelligere ergo nos oportet hanc ſententiam. Thau quippe litera, ſpeciem crucis demonſtrat. Cuius ſignaculo prænotati ſunt quicūque ab exitu huius ſeculi liberantur. Eiuſdem typum præfigurabat in Ægypto ſanguis ille, agni immaculati quo imaginarie ſignantur poſtes corporis noſtri, vt merito loquamur, dicentes: Signatum eſt ſuper nos lumē vultus tui domine. De hoc ſigno dicit Eſaias ex perſona Domini: Ecce venio, vt congregē cum omnibus gentibus, & linguis: & venient, & videbunt gloriam meā & ponā in eis ſignum: vtique crucis. Et alibi, Erit, inquit, dominus nominatus in ſignum æternum, quod non auferetur. Quod etiam & alibi idem Propheta ſignificare voluit de chriſto dicēs: Et eleuabit ſignū in nationibus Vbi oſtendit, quod eleuato ſigno crucis, gentes ad eum venirēt, atque crederent. Cuius ſacræ crucis gloria, ita eſt & in Pſal. prædicta: Dicite in nationibus, dominus regnauit à ligno. De qua cruce domini Ieſu Chriſti, per Ezechielē ita dominus loquitur, Gladius exacutus eſt, & limatus, vt cædat victimas. Exacutus es, qui moues ſceptrū filij mei. Succidi-

A ſti lignum, & dedi eum ad leuigandum, vt teneatur manu. Quo teſtimonio, & filium Dei crucifixum oſtenditur, & crucis eius ſignum ſuſcipiendum, ab omnibus voce diuina pronunciatur. Cuius Crucis figuram de duobus lignis compoſitam idem Ezechiel ita figuraliter prænunciat dicens: Factus eſt ſermo domini ad me dicens: Et tu fili hominis ſume tibi lignum vnum & ſcribe ſuper illud Iudæ & filiorum Iſrael ſociis eius & tolle lignū alterū & ſcribe ſuper illud. Ioſeph lignum Effraim, & cunctæ domus Iſrael ſociorumque eius & adiunge illa vnū ad alterū tibi in lignum vnū & erūt in vnione in manu tua. Vbi oſtendit
B Iudam & Hieruſalem in vnum cōuerti debere & crucis ſignum ſuſcipere q; per duo ligna ſignificatū eſt. Hæc ſunt duo ligna quę illa vidua alienigena ad quam mittitur paſcendus Helias, volebat colligere priuſquā moreretur. Vbi non ſolum ligni nomine ſed etiam & numero lignorum ſignum crucis expreſſum eſt.

Quia panis & calicis ſacramentum Deo placitum eſſet in holocauſto, ſcripturarum teſtimoniis non tacetur. CAP. XXVI.

HVius enim ſacrificij præfiguratio, in ſacerdote Melchizedec antea fuit expreſſa. Iſte enim ſacerdos Dei excelſi cū benediceret Abrahæ ob myſteriū futuri holocauſti,
C panē & vinum in ſacrificio Domino obtulit. Hoc enim ille primū in typo filij Dei expreſſit, ad quem Pſalmiſta ex perſona patris ſic dicit, Ante Luciferum genui te, Tu es ſacerdos in æternū, ſecundum ordinem Melchizedec Hoc eſt iuxta ritū huiuſmodi ſacrificij quod & in paſſione ſua proficiēs, Chriſtus impleuit Quódque etiam & Apoſtolos in commemorationē ſuam fieri iuſſit. Non ergo iam victimas Iudaicas, quales ſacerdos Aaron obtulit credentes offerunt, ſed quales idem Melchizedec rex, ſalem immolauit, id eſt, panem & vinū, quod eſt corporis & ſanguinis domini veriſſimum ſacramentum. De quo idem do-
D minus dixit, Qui manducauerit carnē meam & biberit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Cuius quidē ſacrificij ſacramentū, & in Salomone, pro immolatione panis ac vini ita mōſtratur, Sapientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptem. Immolauit victimas ſuas, miſcuit vinum ſuum, propoſuit menſam ſuā, miſit ſeruos ſuos, dicētes, Si quis eſt paruulus, veniat ad me. Et inſipiētibus loquitur, Venite, comedite panē meum, & bibite vinū quod miſcui vobis: derelinquite inſipientiā, & viuetis, & ambulate per vias prudētię, Dei ergo ſapiētia Chriſtus, cōſtituit ſibi domum, ſacroſanctā eccleſiam, in qua mactauit ſui corporis hoſtias, in qua miſcuit vinum

ſui ſanguinis, in calice ſacramenti diuini, & præparauit menſam, hoc eſt, altare domini, cùm mittens ſeruos ſuos, Apoſtolos atque doctores ad inſipientes, id eſt, ad omnes Gẽtes, verum Deum ignorantes, dicens eis, Venite, comedite panem meum, & bibite vinũ quod miſcui vobis. id eſt, ſancti corporis eſcã ſumite, & poculũ ſanguinis ſacri percipite. Cuius quidem gratiam, quia Gentes ſumunt & Iudæi non meruerunt, declarat hoc Propheta Eſaias dicẽs, Hæc dicit dominus Deus: Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis: ecce, ſerui mei bibent, & vos ſitietis: ecce, ſerui mei lætabuntur, & vos confundemini: ecce ſerui mei lætabũtur præ exultatione cordis, & vos clamabitis prę dolore cordis & prę contritione ſpiritus, vlulabitis. Et dimittetis nomẽ veſtrum in iuramentum electis meis, & interficiet te dominus Deus, & ſeruos ſuos vocauit nomine alio, id eſt Chriſtiano. In quo qui benedictus eſt ſuper terrã benedicetur in Deo, Amẽ. Interficietur enim Iſrael, ſuccedit ex gẽtibus populus. Tollitur illis vetus Teſtamentũ redditur nobis Nouum: conceditur nobis ſalutaris cibi gratia, & poculũ ſanguinis Chriſti illis fame & ſiti arentibus. Mittatur & nouo populo nomen aliud ſcilicet Chriſtianum & omnia quæ ſunt geſta nouitatẽ gratiæ reſonãt

Recapitulatio operis.

O Infelicium Iudæorũ dementia deflenda: ecce Saluatoris aduentũ nec Teſtamenti Veteris authoritate intelligũt, nec eum veniſſe accipiunt. Gentium conuerſionem legunt & de ſua reprobatione minime cõfunduntur Sabbati obſeruationẽ ſuſcipiunt quem reprobatum ſcripturæ teſtificatione cognoſcunt. Circuncisionem carnis venerãtur qui cordis munditiam perdiderunt. Nos autem ſub gratia poſiti, omnia hæc facta, & celebrationes, quæ futurorum erant indicia, iam cognoſcimus eſſe cõpleta. Quicquid enim huiuſmodi ſacramenti prophetabatur, iam Chriſtus impleuit: qui non venit ſoluere legẽ, ſed adimplere: adueniente ergo veritate, vmbra ceſſauit. Ideóque iam carnaliter non circuncidimur, quia in cicuncisionis typo, promiſſi baptiſmatis ſacramento mũdamur. Sabbati otium ſuperuacuum ducimus, quia iam reuelatã ſpem, quietis æternæ tenemus. Sacrificia Veteris legis non immolamus, quia per eadẽ ſacrificia, aut Chriſti paſſionem, aut carnaliũ vitiorum mortificationem inſinuatam cognoſcimus. Azima non obſeruamus, quia expurgata veteris vitæ malitia, in noua fidei gratia ambulamus. Differentias ciborum, non cuſtodimus, quia cuncta illa ſpiritaliter diſcernimus in moribus hominum, quæ immũdo-

E rum ſignificabat diuerſitas animaliũ. De agni eſu, paſca nõ celebramus, quia paſca noſtrũ iam immolatus eſt chriſtus: qui pro illo agno figurabatur, qui tanquàm ouis, ad occiſionẽ ductus eſt, & quaſi agnus coram tondente ſe, ſic nõ aperuit os ſuũ. Neomenias nouæ lunæ nõ cuſtodimus, quia iam in chriſto noua creatura, vetera tranſierunt: ecce, facta ſunt noua. Scenophegias, id eſt, ſolennitates tabernaculorum nõ obſeruamus, quia tabernaculũ Dei ſancti eius ſunt, in quibus habitat in æternum.

Dicis formulas ſpiritalis intelligentiæ componendas, tibique mittẽdas pro ſtudio paternę erga te ſolicitudinis æſtimaui: quibus perF ceptis, in omni ſcriptura diuina facile, ſed ad intellectum ſe, qua ſenſus intenderet. Nam cùm litera occidat, Chriſtus autem viuificet, neceſſe eſt, ad illa ſpiritalium interiora ſermonum, ſpiritu viuificante penetrari. Vniuerſam porro ſcripturã tam veteris inſtrumenti quã noui, ad intellectum allegoricũ eſſe ſumẽdam admonet nos vel illud, quod in Veteri Teſtamento legimus, Aperiã in parabolis os meũ, loquar ænigmata antiqua. vel illud itẽ in Nouo Teſtamẽto ſcribitur. Hæc omnia loquutus eſt Ieſus in parabolis ad turbas, & ſine parabolis nõ loquebatur eis. Nec mirandum, quod ſermo diuinus Prophetarum, Apoſtolorúmque ore prolatus, abuſitatum illo hominibus, ſcriG bendi modo multùm receſſerit, facilia in prõptu habens magna interioribus ſuis continens quia & reuera fuit congruũ, vt ſacra Dei dicta, cæteris ſcripti ſunt, merito ita & ſpecie diſcernentur. Nec illa cæleſtium arcanorum, dignitas paſſim, atque indiſcreta cunctis pateret, ſanctúque canibus, & margaritas porcis exponeret, vt vere eſt illud columbæ deargentatæ modum, cuius poſteriora ſpecie auri ſplẽdentis inradiant. Ita ſcripturæ diuinæ prima quæque argento fulgerent, auro occultiora rutilarent. Recte itaque procuratum eſt, vt illa eloquiorũ caſtitas promiſcuis cũctorũ oculis abditu ſuo, quaſi quodam velamine pudicitiæ contegeretur. Hac diuina optime diſpenH ſatione prouiſum eſt, vt ſcripta ipſa ita tegerentur cæleſtibus obumbrata myſteriis, ſicut ſecreto ſuo ipſa diuinitas operiebatur. Igitur cùm in libris ſanctis oculi domini, vterus domini, pedes arma, etiam domini ſcripta reperiãtur, longéque abſit à catholica eccleſiarũ fide, Deum corpore determinari, qui ſit inuiſibilis incomprehenſibilis, infinitus. Requirendum eſt qualiter iſta per Spiritum ſanctũ figurali expoſitione referentur. Hic enim inueniuntur Dominici interiora templi: hic illa Sancta ſanctorum. Corpus ergo ſcripturæ ſacræ ſicut traditur in litera eſt.

BEATI
ISIDORI IVNIORIS
HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI,
ALLEGORIÆ QVÆDAM SACRÆ Scripturæ.

DOmino ſancto, ac reuerẽdiſſimo fratri Oroſio Iſidorus. Quædam notiſſima nomina legis: Euangeliorúmque ſub allegoria imaginarie obteguntur & interpretatione aliqua egent, breuiter deflorata, contraxi celeriter vt plana atque aperta lectoribus redderẽ. Quæ quia inexplicata ſunt adnotata, breuis materiola dicendi coëgit, & nec libelli modũ permiſit efficere, nec pleniſſime figurarum myſteria explicare. Erat quidem ſenſus ita, vt ex dictis quæ poſita ſunt, & præcedentia & ſubſequentia intelligantur. Hæc itaque cognitioni tuæ, vt tractanda atque probanda offerimus, quid in ratione verborum ac ſenſuum ineruditè dependet, emendandum ſolicite cures. Ego enim, mihi chariſſime, in huius operis reprehenſione excuſabilem meipſum æſtimabo. Quia hæc nõ meo conſeruaui arbitrio, ſed tuo commiſi corrigenda iudicio.

Adam figuram Chriſti geſtauit, nam ſicut ille ſexta die formatus eſt, ad imaginem Dei: ita ſexta mundi ætate, filius Dei, carnis formam induit, hoc eſt, formam ſerui accepit, vt reformaret hominem ad ſimilitudinem Dei.

Eua, deſignat eccleſiam, factam per myſterium lauacri, quod de latere morientis Chriſti profluxit.

Abel, paſtor ouium, Chriſti tenuit typum qui eſt verus paſtor, ponens animam ſuã pro ouibus ſuis, venturus rector fideliũ populorũ.

Cayn, frater eius, ætate maior, qui eundem D
abel occidit in campo: priorem ſignificat populum, qui interfecit Chriſtum in Caluariæ loco.

Enos filius cayn, in cuius nomine pater cõdidit ciuitatem, ſignificat impios in hac tantum vita fundatos.

Seth, qui reſurrectio interpretatur, demõſtrat Chriſtum Ieſum, in quo eſt vera reſurrectio, & vita fidelium.

Enos, filius eius qui ſpe inuocauit nomẽ domini, declarat in ſpe viuentem eccleſiam donec ad beatitudinem promiſſę felicitatis perueniat.

Lamech, ſeculi huius figuram tenuit, cuius peccatum Chriſtus, per ſanguinis ſui effuſio-
B nem poſt lxxvij. mundi generationes abſoluit iuxta quod eas Lucas Euangeliſta ſcripſit.

Enoch qui fuit ſeptimus ab Adam, & trãſlatus eſt, ſignificat ſeptimam requiem futurę reſurrectionis: quãdo transferebuntur ſancti in vitam perpetuæ immortalitatis.

Noë: qui interpretatur requies, ſimilitudinẽ præfert domini, in cuius eccleſia requieſcunt quicunque ab huius ſeculi excidio liberãtur, ſicut in Arca.

Sem vero Patriarcharum & Apoſtolorum tenuit typum qui ex eius ſtirpe naſcuntur.

Iapheth figurauit populum gentium qui verſatur in eccleſiis Iſraëlitarum.

Cham Iudæorum deſignat imaginem, qui Chriſti carnem atque mortem deriſerunt.

C Chanaan filius eius qui pro patris delicto maledictione damnatur poſteritatẽ indicat Iudęorum qui in paſſione domini damnationis ſententiam exceperunt, clamantibus Iudæis, Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.

Nemroth gygas, diaboli typum expreſſit, qui ſuperbię adpetitu culmen celſitudinis adpetiuit, dicens: Aſcendam ſuper altitudinem nubium, & ero ſimilis altiſſimo.

Eber, in cuius domo, propria loquela remãſit, cæteris linguis diuiſis, redemptorem noſtrum inſinuat, in cuius eccleſia vnitatis fides ſine ſchyſmate perſeuerat.

Melchizedec, qui de fructibus terræ, ſacrificium Domino obtulit, regnum Chriſti, qui eſt verus rex iuſtitiæ, vel ſacerdotium figurauit, cuius corporis & ſanguinis ſacramentum id eſt, oblatio panis & vini, in toto orbe terrarum offertur.

Abraham, Dei patris geſtauit typum, qui filium ſuum dilectum, pro mundi ſalute tradidit immolandum.

Tres angeli ad eum venientes, diuinam hiſtorialem inſinuant Trinitatem.

Duas autem vxores, quas habuit Abraham id eſt, liberam & ancillam: Apoſtolus duo eſſe teſtamenta deſignat.

Iſaac, & Iſmahel, duos populos ex vtroque teſtamento procedentes ſignificant.

Puer Abraham: imaginem priſcæ legis deſignat, per quem prophetice Domino noſtro Ieſu Chriſto ſponſa eccleſia præparata eſt.

Eſau, hiſpidus atque rufus, populus eſt primus, in Chriſtum & prophetas impia perſecutione ſanguinis, & inditio piloſæ cutis, tegmine peccatorum horribilis.

Iacob autem Chriſtum demõſtrat, ſiue populum gentium, qui Dei patris benedictione prælatus eſt priori populo Iudæorum.

Laban, legis & diaboli habuit typũ, ex cuius corpore adſumpſit ſibi Chriſtus duas coniuges, plebis ſcilicet circuncíſionis, & gẽtium.

Lya, Synagogæ figuram habuit, quæ infirmis oculis cordis, ſacramenta Dei ſpeculari non potuit.

Rachel vero, clara adſpectu, eccleſiæ typũ tenuit, quæ cõtemplationis acie, Chriſti myſteria cernit.

Vir, qui cum Iacob luctã iniit, Chriſti certamen cum populo Iſrael figurauit, nam ſicut iacob claudicauit in certamine, ita iudæi claudicauerunt fide in domini paſſione.

Loth, typum habuit ſanctorum, qui in fine ſeculi, ab impiorum incendio liberabuntur.

Vxor Loth, eorum tenuit typum, qui per gratiam Dei vocati, poſtmodum retro reſpiciunt.

Conſequenter ipſe Loth, legis geſtauit perſonam, de qua infidelitatis opere pereunt, qui etiam carnali intellectu vtuntur.

Filiæ eius duæ, Samariam ſignificant & Hieruſalem, quæ fornicãtur in lege per adulterium illicitæ doctrinæ.

Ruben primogenitus, interpretatur viſionis filius, populum figurauit, qui violauit cubile Dei patris, quando carnem quam ſibi Chriſtus ſpoponderat, confixit in patibulo crucis.

Simeon, ſcribas deſignat iudæorum, qui in furore ſuo occiderunt prophetas, & in dolore ſuo ſuffoderunt fixuris clauorum, Chriſtum firmiſſimum murum, in quo credentes ſtabili robore communiuntur.

Leui, & author & figura eſt principum ſacerdotum, qui Chriſtum crucifixerunt.

Iudas, ſignificat Chriſtum, qui in cubili ſepulchri, quaſi leo ſecurus, corporis ſomno, victóque mortis imperio, poſt triduum reſurrexit.

Iſachar, eccleſiæ tenuit typum, qui ſubiecit humerum ſuum ad crucis onus portandum.

Zabulon eandem ſignificat eccleſiã, quæ ſecus fluctus huius vitæ inhabitantes, omnes tentationes & turbines ſeculi portat.

Neptalim, exprimit omnes ſanctos prædicatores, qui inſtar cerui trãſilientes, ad ſuperna ſe erigunt, cunctiſque credentibus doctrinæ eloquia conferunt.

Dan, Antichriſtum ſignificat, qui in via vi- E tæ huius, vngulas equi, id eſt, extrema ſeculi ſupplantare nititur, morſu peſtiferæ prædicationis, vnde eiiciat eos, qui extolluntur in huius mundi delitiis.

Gad, Chriſtum demonſtrat, qui ſecundo aduẽtu ſuo, contra Antichriſtum accinctus virtute iudicis præliandum ſe nunciat.

Aſer, eundem demonſtrat dominum Ieſum Chriſtum, cuius pinguis eſt panis in ore fidelium.

Ioſeph, qui vẽditus eſt fratribus, & in Ægypto ſublimatus, redemptorem noſtrum ſignificat, à populo iudęorum in manus perſequẽtium traditũ, & nunc in gentibus exaltatum.

Beniamin, Pauli Apoſtoli imaginem prætulit, qui & minimus omnium Apoſtolorum F fuit electione, & de tribu eius deſcendit, iſte eſt lupus rapax, mane perſecutor diripiens, veſpere doctor paſcens.

Manaſſes, prioris populi figuram geſtauit.

Effraim autem gentium, qui per benedictionẽ Patriarchæ præpoſitus eſt maior populo iudæorum.

Thamar eccleſię imaginem geſtat, quæ à Chriſto per annulum fidei, & virgam crucis conceptionem ſanctæ meruit vbertatis.

Duo gemini in vtero Thamar, duos populos figurauerũt, quorum poſterior natus, qui manum prior ex vtero miſit, quia gentium populus antea quidẽ eſt per Prophetas oſtenG ſus, & poſtea reuelatus. Cuius ideo obſtetrix ligauit dexteram cocco, quia idem populus per ſanguinem Chriſti, crucis notatus eſt ſigno.

Dina, filia iacob, ſynagogam vel animam ſignificat, quem exterioribus ſeculi curis repertam, Sichem princeps terræ opprimit, id eſt, diabolus vitio concupiſcentiæ carnalis corrumpit.

Sala, concubina iacob, quam Ruben inceſto crimine polluit, ſignificat legem Veteris Teſtamẽti, quam populus iſrael præuaricando commaculauit.

Iob, in factis dictiſque ſuis perſonam exH primit redemptoris.

Vxor eius, quæ eum ad maledicendũ prouocat, carnalium prauitatem deſignat.

Tres amici iob, typum tenuerunt Hæreticorum, qui ſub ſpecie cõſolandi, ſtudium ſeducendi gerunt.

Heliud vero doctorem ſuperbum & arrogantem demonſtrat, qui durius interpretationem ſuam fidelibus intra ſanctam eccleſiam irrogat.

Pharao figurã habuit diaboli, qui in huius ſeculi captiuitate populũ Dei perdere, & terrenis vitiorum operibus prægrauare tẽtauit.

Filia

Filia Pharaonis, quæ Moſen expoſitum ad A ripam fluminis collegit, eccleſia gentium eſt, quæ Chriſtum ad flumen ſalutaris lauacri reperit.

Moſes, typum Chriſti geſtauit, qui populum Dei à iugo diabolicæ ſeruitutis eripuit, & ipſum diabolum in æterna pœna dãnauit.

Aaron ſacerdos, qui cruore victimarum populum expiabat, ſignificat Chriſtum, qui ſacrificio ſanguinis ſui peccata diluit mundi.

Maria ſoror Moſi, Synagogæ ſpeciem prætulit.

Vxor Moſi Æthiopiſſa, figurauit eccleſiã ex gentibus Chriſto coniunctam, cuius ob cauſſam zeli Synagoga obtrectans aduerſus B Chriſtum, ilico contagio lepræ perfunditur.

Amalech, deſignat diaboli figuram, qui obuius Dei populo, per ſignũ crucis euincitur.

Seon quoque rex Amorræorum qui vertitur in Latinum, tentatio oculorum, eundem diabolum ſignificat, qui mendacio fallendi, ſe velut lucis angelum transfigurat. Ipſe eſt rex Baſan, qui interpretatur concluſio, qui intercludere molitur difficultate vitiorum viam fidei noſtræ, ne pateat nobis trãſitus ad regnum promiſſum æternum.

Septuaginta viri ſeniores, ſuper quos cecidit ſpiritus Dei, lxx. nationum linguas in hoc mundo diffuſas oſtendunt, ex quibus multi C credentes, gratiam Spiritusſancti acceperunt.

Dathan & Abyron, & cæteri, qui ſe à Moſe & Aaron ſegregantes, ſacrificium vſurpare, ac ſumere conati ſunt hæreticorum prauitatem deſignant & perniciem eorum, qui ſe à ſacerdotibus Chriſti, & à ſocietate eccleſiæ diuidunt, & ſacrificia prophana ſumunt.

Balaam, qui cadens, apertos oculos habet, typum eorum tenuit, qui per fidem cognitionem Dei habent, ſed obſcurati operibus corruunt.

Phinees qui Zambri & ſcortum in adulterio conuerſantes, pariter interemit, figuram tenuit ſanctorum doctorum, qui Iudæos & D Hæreticos ſpiritali mucrone in amplexu falſæ doctrinæ concurrentes feriunt.

Ille qui in Sabbatho ligna collegit, ſignificat eum, quem cum peccato dies iudicij inuenerit.

Duodecim exploratores, ſcribarum & phariſæorum imaginem tenuerũt, qui Iſraeliticum populum auerterunt, ne confiderent gratiam diuinæ repromiſſionis adipiſci poſſe per Chriſtum.

Duo portitores, qui in terra promiſſionis, botrum in ligno humeris geſtauerunt, duorum populorum ſignificantiam expreſſerunt quorum prior Iudaicus gradiens aduerſus, tergo dat Chriſto, poſterior Chriſtianus eum quem vehit, inſpicit & ſequitur Chriſtum.

Ieſu Naue imaginem Saluatoris expreſſit, qui nos in terram repromiſſionis induxit, & in regnum cæleſtis gloriæ collocauit.

Raab, figuram habet eccleſiæ quæ per coccum id eſt, per paſſionis dominicæ ſignum, ab interitu mundum liberauit.

Duo exploratores, miſſi ab Ieſu in Hierico, quos ſuſcepit Raab, duo intelliguntur teſtamenta, in mundum miſſa, quæ ſuſcepit eccleſia ex gentibus congregata.

Achor, qui de Hiericho anathemate concupiuit, ſignificat nequam Chriſtianum, qui perceptam fidem, ſeculares mores vel mundi illecebras adpetit.

Gedeõ, qui cum ccc. viris perrexit ad prælium, typum Chriſti geſtauit, qui in ſigno crucis de mundo victoriam reportauit, trecentorum enim numero, qui iuxta Thau litterã continetur ſpecies crucis oſtenditur.

Syſara typus diaboli fuit. Iabel autem, quæ de ligno tempora eius transfudit, eccleſiæ typum expreſſit, quæ per vexillum crucis diaboli imperium interfecit.

Ipſa quoque Delbora eiuſdem eccleſiæ typum portans, deuicto in Syſara diabolo, canticum cæleſtis gloriæ proclamat.

Iephte qui poſt victoriam filiam immolauit: Redemptoris oſtendebat figuram, qui ex mundo triumphans, carnem propriam in ſacrificium obtulit.

Samſon Saluatoris noſtri mortẽ & victoriam figurauit, ſiue, quia de faucibus diaboli gẽtes, quaſi fauum ab ore prærepti leonis abſtraxit: ſiue quia poſt mortem plures luctatus, plurimósq; moriẽs, quàm viuos extinxit.

Dalida quæ Samſon verticem decaluauit ſynagogam ſignificat, quæ Chriſtum in loco Caluariæ crucifixit.

Ruth alienigena quæ iſraelitico viro nupſit, eccleſiam ex gẽtibus ad Chriſtum venientem oſtendit.

Booz autẽ Chriſtum verum eccleſiæ ſponſum expreſſit.

Anna quæ fuit ſterilis, & poſtmodum fœcunda effecta eſt, eccleſiã Chriſti quæ prius in gentibus erat ſterilis, nunc largiter pollet per vniuerſam terram, prole numeroſæ fœcunditatis.

Heli ſacerdos reprobatus, abiectionem ſacerdotij Veteris Teſtamenti pręfigurauit.

Samuel vero qui reprobato Hely, in miniſterio ſacerdotali ſucceſſit, noui ſacerdotij ſucceſſionem abiecto veteri ſacerdotio pronuntiauit.

Duo filij Hely ſacerdotes, qui capta à gen-

tibus Arca perempti ſunt, ſignificant poſteritatem ſacerdotij, prioris fuiſſe extinctam & legis teſtamentum ad culmen gentium eſſe tranſlatum.

Saul regni Iudaici inſinuat repromiſſionē, vel reprobationem ſiue eiuſdē populi ęmulationem qui Dauid id eſt, Chriſtum, iniuſto odio, inuidię conatus eſt occidere.

Dauid filij Dei & Saluatoris noſtri expreſſit imaginem, ſiue quod inſectationem Iudæorum iniuſta perſecutione ſuſtinuit, ſiue quia Chriſtus ex eius ſtirpe carnē adſumpſit.

Vrias Etheus, typum habuit diaboli: cuius coniugio prius erat copulata eccleſia, quam Chriſto concupiuit, lauantem à ſordibus ſeculi ſemetipſam, & per lauacri vndam purificantem.

Salomon, Chriſti prænunciat figuram, qui ædificauit domum Deo in cæleſti Hieruſalem, non de lignis & lapidibus, ſed de ſanctis omnibus.

Regina Auſtri quæ venit ad audiendam ſapientiam Salomonis, eccleſia intelligitur, quę ad Verbum Dei ab vltimis finibus terræ congregatur.

Roboam filius Salomonis, & Ieroboam ſeruus, quibus Iſrael in duas partes diuiſus eſt ſignificant diuiſionem illam, in domini aduentu faciendam, in qua pars credentium ex Iudæis, regnat cum Chriſto, qui eſt ex Dauid genere ortus. Pars vero ſecuta Antichriſtum, cuius ad cultū nefandæ ſeruitutis errore conſtricti ſunt.

Golias, deſignat diabolum, cuius eleuationis ſuperbiam, Chriſti proſtrauit humilitas.

Helias Chriſtum demonſtrat, quia ſicut igneo curru, ad ſuperna ſublatus eſt, ita chriſtus carnem ſuam, in qua natus eſt & paſſus, & reſurrexit, adſumpſit in cælum.

Vidua ad quam mittitur Helias paſcēdus, eccleſia eſt, ad quam per fidęm Chriſtus veniſſe legitur, cuius farinæ & oleo benedicitur, & non deficit id eſt, gratia corporis Chriſti, & chryſmatis vnctio, quæ toto mūdo quotidie impenditur, & nunquam minuitur.

Heliſeus eundem redemptorem dominū figurauit, qui de montis altitudine, id eſt, cælorum deſcendens ſublimitate, humiliauit ſeipſum à forma Dei, vſque ad formam hominis, ac mortuis membris, ſua membra cōpoſuit: noſtræ mortalitati, ſuo corpore medicinam aptauit.

Pueri qui inſultantes Heliſeo, clamabant, Aſcende calue, aſcende calue, & inuaſi ab vrſis perierunt, indicant populum Iudæorum, qui per ſtultitiam deriſerunt Chriſtum, in loco Caluariæ crucifixum, & capti à duobus

E vrſis id eſt, Tito & Veſpaſiano, interierunt.

Puer Heliſei cum baculo ad reſuſcitandū mulieris filium miſſus, typum priſcæ legis oſtendit, quæ generi humano tranſmiſſa, nihil præſtitit, niſi quod in virga ſolam auſteritatē ſeueritatis monſtrauit.

Sunamitis filius mortuus, humani generis figuram tenet, ſuper quem Chriſtus ſepties oſcitās, ſpiritum ſeptiformis gratiæ, ſpiritaliter adſpirat, per quem à morte peccator reuiuiſcat.

Septem millia viri, de quibus dictum Heliæ, quod non curuauerunt genua ante Baal, ſignificant numerum ſanctorum, qui ſpiritu

F ſeptiformis gratiæ adimpleti, diabolo renunciauerunt.

Naaman Syrus ſignificat populum ex gentibus maculis delictorum pollutum, atque à Chriſto per ſacramentum baptiſmi purificatum.

Ozias rex, qui ob meritum ſcelerum ſuorū in fronte contagio lepræ perfunditur, regnū indicat Iudæorum, qui dedecus & malū perfidiæ in fronte gerunt, vbi crucis ſignum portare debuerant.

Ezechias rex cui pro bono opere, xv. anni ad vitam adiiciuntur, ſignificat omnes ſanctos, quibus ad adquirendam vitam æternā,

G v. libri legis cum x. verbis decalogi dati ſunt, vt per complementum legis, & pręceptorum regni cęleſtis plenitudinem conſequantur.

Ioſias rex qui celebrauit paſca, & de tēplo domini Idola multa depulit, ſignificat Chriſtum, qui pro nobis paſſionem ſuſcepit, atque omnia execrabilia gentium de templis corporis noſtri deiiciens, igne virtutis ſuæ exuſta comminuit, atque in huius ſeculi torrentem proiecit.

Sedechias cuius oculus in Rēblatha, rex Babylonis euulſit, in Latinū vertitur Rēblatha multa hæc. Ideóque iſte ſignificat eos, qui in huius mūdi multa actione inuoluūtur, atq;

H à diabolo capti, intelligentiæ oculos perdūt.

Eſaias formam Euangeliſtarum & Apoſtolorum expreſſit, qui vniuerſa ſacramenta Chriſti, non quaſi figuram, ſed quaſi præſentia prædicauit.

Hieremias autem in verbis & paſſionibus ſuis, mortem & paſſionem figurauit domini Saluatoris.

Ezechiel imaginem Chriſti geſtauit, qui poſitus in terrena peregrinatione populum ſalutaribus præceptis inſtigat.

Daniel qui vitam cœlibem tenuit, ſimilitudinē habuit continentia ſua, eorū qui ſunt in vita ſancta, & terrenorum copiis abutūtur.

Ozeas Chriſti demonſtrat figuram, qui ex forni-

fornicatione gentium, adſumpſit in corpore ſuo eccleſiam.

Iohel qui interpretatur Incipiens, indicat typice eos, qui fidei hoſtium, & diuinæ ſcientiæ incipiunt cognoſcere ſacramentum.

Amos paſtor & ruſticus, Chriſti eſt typus, qui ab officio paſtorali pecorum id eſt, ab Hebræorum regimine tranſlatus, nunc alios greges paſcit in cantibus.

Abdias qui in Samaria, centum pauit prophetas, ſignificat omnes fidei prædicatores, qui in hoc mundo alimentis ſacrarum ſcripturarum, omnes credentes reficiunt.

Ionas Chriſti mortem figurauit, qui tribus diebus, ac noctibus, in corde terræ, quaſi in ventre cœti, quieuit.

Abacuc luctator fortis, populus eſt fidelis, qui ſuper excelſa conſtitutus in cruce, dominum contemplatur dicens, Cornua in manibus eius, ibi confirmata eſt virtus gloriæ eius.

Sophonias qui interpretatur ſpeculator, vel abſconditum domini ſignificans eos, qui per contemplationis arcanum, ad perfectum perueniunt meritorum.

Aggæus & Zacharias figuram geſtauerunt ſanctorum, qui nobis in huius peregrinationis vita, futurum tempus liberationis declarant.

Malachias qui Angelus domini interpretatur, typum Saluatoris noſtri tenuit, qui angelus magni conſilij dicitur.

Ieſus ſacerdos magnus, figuram gerebat Chriſti, per quē ex peregrinatione ſeculi huius, ad cæleſtem Hieruſalem nobis fuiſſe regreſſus comprobatur.

A Zorobabel ſacerdos, typus eſt domini Saluatoris, qui reduxit de captiuitate populum, & de viuis lapidibus, conſtruxit Domino templum.

Iudith & Heſther, typum eccleſiæ geſtant, hoſtes fide puniunt, ac populum Dei ab interitu eruunt.

Thobias, priſcæ legis imaginem tenuit, cuius oculos Iudaici populi hyrundines obcæcant, dum eos luminis ſacramēta male intelligentes obcæcant.

Thobias filius eius, domini noſtri Ieſu Chriſti imaginem habuit, qui velut abſconditam, & obcæcatam figura, caliginatam legem, claritate ſuæ virtutis illuminat.

B Tres pueri prætulerunt figuram ſanctorū, qui corpus ſuum in perſecutionem pro Chriſti nomine obtulerunt.

Suſanna, figuram Eccleſiæ habet, quam teſtes falſi Iudæi quaſi adulterā legis accuſant.

Nabuchodonoſor rex, typus diaboli fuit, qui hæreticorum plebem erroris captiuitate deuictam de Hieruſalem, id eſt de Eccleſia in Babyloniam, id eſt, in ignorantiæ confuſionem abduxit.

Princeps coquorum, qui muros Hieruſalem ſubuertit, hic ſignificat, quia omnis qui veteri deſiderio ſeruit, virtutes animæ deſtruit.

C Machabæi vij. qui ſub Antiocho acerbiſſima perpeſſi tormenta, glorioſiſſimè coronati ſunt, ſignificant Eccleſiam ſeptiformem, quæ ab inimicis Chriſti, multam martyrum ſtragem pertulit, & gloriæ cæleſtis coronam accepit.

ALLEGORIAE NOVI TESTAMENTI.

Qvatuor Euangeliſtæ IESVM Chriſtum, ſub quatuor animalium vultibus figuraliter exprimunt.

Matthæus enim, eundem Redemptorem noſtrum, natum & paſſum adnuncians, in ſimilitudinem hominis comparat.

Marcus à ſolitudine exorſus, leonis figurā induit, & Chriſti regnum inuictum, potentiámque proclamat.

Lucas quoque per vituli myſticum vultū, Chriſtum pro nobis prædicat immolatum.

Ioannes autem per figuram aquilæ, eundē dominum poſt reſurrectionem carnis demōſtratur euolaſſe in cælum.

Petrus perſonam eccleſiæ geſtat, quæ habet poteſtatem dimittendi peccata, atque re-
D ducēdi ab inferis homines ad cæleſtia regna.

Apoſtoli quoque omnes, totius eccleſiæ portant typum, quia & iidem in dimittendo peccata, ſimilem acceperunt poteſtatem, habentes quidem & formā patriarcharum, qui per verbum prædicationis, in toto orbe terrarum, Deo populo ſpiritaliter genuerunt.

Septuaginta duo diſcipuli, ſignificant illuſtrationem totius orbis, per Euangelium Trinitatis. xxiiij. enim horis mundus omnis peragitur, qui numerus triplicatus propter eandem trinitatem in ſeptuaginta duobus deducitur. Idcirco autem mittuntur bini, propter prædicandum Dei honorem & proximi, vel

myſteriorum gemina teſtamenta.

Ioſeph, typice Chriſti geſtauit ſpeciem.

Maria autem, eccleſiam ſignificat quæ cũ ſit deſponſata Chriſto, virgo nos de Spiritu-ſancto concepit, virgo etiam parturit.

Zacharias ſacerdos, qui angelo iubente obmutuit ſilentium legis & Prophetarũ, adueniente Chriſto, oſtendit.

Ioannes, formam habuit legis, qui Chriſtũ adnunciauit, & remiſſionem peccatorũ per lauacri gratiam prædicauit.

Magi, figurauerunt Gentium populum, legem fidei cogniturum: indicantes ſacramẽtorum muneribus Chriſtum, per thus eſſe Deum: per myrrhã, hominem paſſum, atque ſepultũ, per aurum, regẽ omniũ ſeculorum.

Herodes, qui infantum necem intulit, diaboli formam expreſſit: vel Gentium, qui cupientes extinguere nomen Chriſti de mũdo, in cæde martyrum ſæuierunt.

Muti in Euangelio, ſignificantur, qui fidem Chriſti non confitentur.

Cæci, qui fidem quam credunt nequaquã intelligunt.

Surdi, qui non exhibent obedientiam præceptorum.

Claudi, qui implere præcepta ſalutaria negligunt.

Homo prudens, qui ædificauit domũ ſuã ſupra petram, ſignificat doctorem fidelem, qui in Chriſto doctrinæ ſuæ, & vitæ ſtabilimentum conſtituit.

Ille vero, qui ædificauit domum ſuã ſuper arenam, Hæreticorum dogma deſignat, quæ ſic ædificatur, vt ruinam faciat magnam.

Leproſus, quem Chriſtus deſcendens de mõte, primum curauit, humanum indicat genus, delicti contagio maculoſum, hoc redemptor dum de cælorum altitudine, quaſi de monte deſcendit, vario cultu dæmonum detruſit, atque in vnitatem fidei reparauit.

Centurio, fidem gentium ſignificat.

Puer autem Centurionis, & filia Chananææ mulieris, quos Chriſtus non veniens ad eos, ſaluat, eaſdem gentes oſtẽdunt, quas dominus non corporali præſentia viſitauit, ſed per fidem verbi ſaluauit.

Ipſa quoque mulier Chananæa, eccleſiæ ex gentibus gerit figuram, quę tanquàm canis quærebat micas de mẽſa dominorum: id eſt, ſatiari doctrinis Apoſtolorum & Prophetarũ.

Socrus Petri febriens, ſignificat Synagogã, æſtu carnalium deſyderiorum accenſam, cuius filia eſt pars illa credentium, quæ data eſt Petro regenda.

Scriba repudiatus, qui propter quæſtum dominũ ſequebatur, ſignificat eos, qui Chri-
E ſti fidem, non propter dominum, ſed propter lucrum ſeculi, eccleſias adpetunt.

Dęmoniacus, quem dominus in regione Geneſarenorum, à legione curauit, ſignificat gentilem populum, multorum cultibus dæmoniorum obnoxium.

Paſtores porcorum fugientes, qui ea quæ geſta ſunt nunciant in ciuitatem, ſignificant principes impiorum, qui dum fidem Chriſti fugiant, virtutes tamen eius ſtupentes, mirantur & prædicant.

Paralyticus iacens in lectulo, anima eſt, vitiis deſolata in corpore ſuo, quæ dum fuerit gratia Chriſti per peccatorum remiſſionem
F ſanata, confeſtim priſtino robore recepto, reſurget, & lectum carnis, in quo debilis ante iacebat, ad domum virtutum reportat, vt ſe intra conſcientiæ ſuæ ſecreta conſtringat, & nequaquàm in exterioribus vltra voluptatibus diſſoluta diſcurrat.

Archiſynagogæ filia, ad quam dum curandam pergeret dominus, tamen priuſquàm ad eam veniret dominus, tetigit eum à tergo mulier, quæ profluuio ſanguinis laborabat, figuram habuit eccleſiæ, venientis ex Gentibus, quæ dum poſt præuaricationem, & poſt paſſionem, & poſt aſcenſionem Chriſti, credidit quaſi à tergo dominum tetigit, & ante acci-
G pere ſalutem, quàm Synagoga promeruit.

Duo cęci, iuxta viam ſedentes, ſignificant vtroſque populos Iudæorum, atque gentium per fidem Chriſti, Chriſto adpropinquantes, qui dixit, Ego ſum via.

Dæmonium habens, cæcus & mutus, qui ſcribitur à Saluatore curatus, indicat eos qui ex Idololatria gẽtium, ad fidem dominicam conuertuntur, quibus tamen expulſo à corde dæmonum cultu, dum primum lucẽ perceperunt fidei, poſtea ad laudandum Deum eorum lingua reſoluitur, vt confiteãtur eum, quem ante negauerunt.

Homo, manum habens aridam, ſignificat
H Synagogam, vel animam, minime operibus infructuoſam, cui cùm dicitur, Extende manum tuam: admonet, ſemper porrigendam eleemoſynam pauperibus.

Homo, de quo immundus ſpiritus exiens, & rurſus eum occupat, ſignificat populum Iudæorum, & hominem pœnitẽtem, cui per ſubſecutam negligentiam, acrius mẽtem occupat carnis voluntas, adiunctis ſecum ſeptẽ aliis ſpiritibus vitiorum: id eſt, iracundia, auaritia, inuidia, atque veteris ingluuie, inani gloria, fornicatione atque ſuperbia.

Paterfamilias, proferens de theſauro ſuo noua & vetera, Chriſtus eſt, proferens de impenetrabili ſapientia ſua gemina teſtamenta

ta, ſcilicet Vetus, in quo fœlicitas terrena
omittitur, & Nouum, per quod regnum cæ
lorum ſperatur.

Homo, qui ſeminauit in agro ſuo granum
ſinapis, Chriſtus eſt, qui ſeminauit fidem in
mundo, in quo volucres cæli, id eſt, ſpiritales
animæ requieſcunt.

Mulier, quæ fermentum abſcondit in ſatis
tribus, ſignificat ſapientiam ſpiritalis doctri-
næ, feruentem in trinitatis amore.

Homo, qui abſcōditum theſaurum in agro
reperit: ille eſt, qui in iſto mūdo vēditis om-
nibus, Chriſtum, vitámq; æternam adquirit.

Quinque milia viri, qui quinque panibus
& duobus piſcibus paſti ſunt, eccleſiæ ſunt
populi, qui per quinque corporis ſenſus, ali-
mento legis ſpiritalis, à Chriſto reficiuntur &
duplici teſtamento, quaſi gemellis piſcibus
ſaturantur.

Quatuor autem milia viri, qui aliis ſeptem
panibus aluntur, eadem Gētium eccleſia eſt
quæ in quatuor partibus mundi diffunditur,
atque vbertate ſeptiformis gratiæ recreatur.

Ille qui ſæpe, nunc in ignem, nunc in aquā
cadebat, mundū ſignificat. Ignis autem, in-
flammantem cupiditatem: aqua, carnis vo-
luptatem demonſtrat: in quibus ſemper ar-
reptus quotidiano lapſu præcipitatur.

Moſes & Helias, qui adparuerunt cū Do-
mino in monte, lex & prophetia intelligun-
tur, quarum vocibus paſſio, & reſurrectio, &
gloria Domini declaratur.

Homo, habens centum oues, & relictis il-
lis, ouem perditā quærit ac repertam hume-
ris reuehit, figuram Chriſti expreſſit, qui reli-
ctis milibus angelorum in cælo, ouem quem
perierat in Adam, vt bonus paſtor, quæſitam
in gentibus reperit, atque crucis ſuæ humeris
ad paradiſum reportauit.

Mulier quę perditam reperit dragmam ec-
cleſia eſt quę animam diaboli laqueis adfecta
dum inuenerit per pœnitentiam & angelorū
& hominum facit lætitiam.

Debitor decem milia talentorum, ſignifi-
cat homines, qui Deo ſunt obnoxij per tranſ-
greſſionem decem præceptorū, ſed ſicut no-
bis poſcētibus à Domino peccati vincula re-
laxantur, ita vnuſquiſque noſtrum dimittat,
exemplo Domini, ne dum minima debita in
nobis peccantibus, non concedimus, maio-
ra noſtra exoluere, cum vſuris pœnarum co-
gamur.

Diues, qui camelo comparatur, perſonam
indicat Iudæorum de legis potentia glorian-
tur, quāquàm propter terrena Dominum co-
lunt non habent regnum cælorum, vbi faci-
lius Gentium populus criminibus tortuoſus,

A & ſarcinis peccatorum grauatus ingreditur
per foramen acus quaſi per anguſtias paſſio-
nis dolorum ac laborum.

Paterfamilias, qui operarios ad vineā con-
ducit, denarium promittit Chriſtus eſt, qui
vocat omnes ad culmen fidei, promittens eis
præmium perfectæ beatitudinis.

Operarii, hora prima conducti, hi ſunt qui
à rudimentis infantiæ cultum fidei conſe-
cuti ſunt.

Qui autem hora tertia hi qui ab adoleſcē-
tia ad fidem acceſſerunt.

Qui vero ſexta conducti ſunt hi ſunt: qui in
iuuentutis ætate crediderunt.

B Qui autem hora nona acceſſerunt, illi ſunt
qui iam à iuuentute in ſenectutem declinati,
gratiam perceperunt.

Qui vero ad vltimam horam, illi, qui iam
decrepiti, & in extremo vitæ ſuæ tempore vo-
cati ad Chriſtum venerūt: qui tamen prio-
ribus parem mercedem æternæ beatitudinis
accipiunt. In illis cōſeruans Chriſtus iuſtitiā
qui prima hora natiuitatis operati ſunt. in iſtis
impendens miſericordiam qui vna vitæ hora
laborauerunt.

Duo filij miſſi ad operandū vineam, duo-
rum populorum typum demōſtrant. Primus
enim miſſus vocatur gētium populus per na-
C turæ intelligētiam ad operis diuini culturam
qui tamen prius contumax extitit & ſeſe itu-
rum negauit. Adueniente autem Domino,
priorem contumaciā ſequente emendat obe-
dientia. Secundus autem miſſus Iudæos per
legis cognitionem reſpondit: Omnia quæcū-
que dixerit dominus faciemus. Sed idcirco
damnatur quia nō ſolum in profeſſionem le-
gis præuaricatus eſt, ſed & in ipſum dominū
vineæ per parricidales manus excreuit.

Homo, qui vineam plantauit: Deus eſt qui
cōdidit Hieruſalem in qua ædificauit turrim
& torcular fodit: videlicet templum & altare
& ſepe circundedit id eſt angelorum muniti-
D one vallauit.

Coloni autem quibus vineam locat, popu-
lus eſt Iſrael, qui ſub diuino cultu poſſedit
Hieruſalem.

Serui autem qui tempore fructuum miſſi
ſunt, interfecti ſunt à colonis, Prophetæ intel-
liguntur quorum ſanguis effuſus eſt à Iudæis,
dum ab eis quærerent iuſtitiæ fructū & legis.

Filius autem nouiſſime miſſus quem eiectū
coloni extra vineam occiderunt Chriſtus eſt
quem crucifixerūt Iudæi eiicientes eum ex-
tra portas Hieruſalem.

Coloni quoque, quos dominus vineæ per-
dit populi Iudæorum intelliguntur qui olim
vt videntur, diſperſi atque perempti ſunt. illi

autem agricolæ, ad quos vinea transferri præcipitur, ſignificant Apoſtolos, vel ſucceſſores Apoſtolorum.

Rex, qui fecit nuptias filio ſuo, Deus pater intelligitur, qui copulauit ex virgine, carnis virginem Chriſto. Serui vero, qui miſſi ſunt vocare inuitatos, Apoſtoli ſunt atque Prophetæ, qui Iudæos per legem & Euangeliũ prouocauerunt. Sed illi modo terrenis voluptatibus, modo carnis & legis onere preſſi, ſolẽnitatem aduentus domini contempſerunt. Ex quo quaſi indigni eſſe exiſtimantur vitæ æternæ. Gentes autẽ introiſſe manifeſtantur.

Rex iratus, qui miſit exercitus ſuos, & perdidit interfectores illos, & ciuitatem illorum incendit, Deus pater eſt, qui ſuſcitauit Veſpaſianum cæſarem Romanorum, qui & populum gladio vaſtauit, & ciuitatem Hieruſalem funditus, cum ſuis vniuerſis euertit, ita vt vlterius belligerare non poſſit.

Hominem autem, non habentem veſtem nuptialem in accubitu, qui loquẽte rege obmutuit, quem iubet ſeruis ablatum mitti in tenebras exteriores: ille eſt, qui in fide quidẽ cum cæteris requieſcit. Sed ſi inuentus fuerit in die iudicij, veſtem carnis habere pollutam confeſtim iubetur ab angelis tolli, & mergi in gehennam ignis æterni.

Duo debitores, ex quibus vnus debebat fœneratori denarios quingẽtos, & alter quinquaginta, ſignificant vtrunque populum Iudæorum & Gentiũ. Ex quibus ille, qui quinquaginta denarios debuit, Iudæorum typum habuit. Ille vero qui quingentos, Gentis figuram expreſſit, qui ab initio mundi, debitor ſemper exiſtens, chyrographum peccati per pœnitentiam non ſoluit. Adueniente itaque Chriſto, tandem credidit, atque vberiore miſericordia fructum accepit: vnde, quia plus illi conceſſum eſt à Chriſto, amplius diligit Chriſtum. Sicut ſcriptum eſt, Cui plus dimittitur, plus diligit.

Septẽ vero fratres: qui vni mulieri nupſerũt & ſine filiis mortui ſunt, homines infideles intelliguntur, qui per ſeptem mundi ætates, in hac terra totam vitam ſuam ſine fructu iuſtitiæ conſumpſerunt.

Duo in lecto, illi ſignificantur, qui remoti à turbis in otio quodammodo vitę vacare videntur.

Duæ molentes, qui negotiis temporalium rerum circunferuntur.

Duo in agro, qui in miniſterio eccleſiæ, tãquàm in agro Dominico operantur, ex quibus adueniente nocte, id eſt, ſeculi aduerſitate quidam permanent in fide; & adſumũtur ad vitam: quidam decidunt, & relinquentur

E ad pœnam.

Quinque virgines ſapientes, omnes animę ſanctæ intelliguntur, per quinque ſenſus corporis, nullam admittunt cordis corruptionẽ: idcirco quinario numero computantur.

Quinque autem virgines fatuæ, quæ non habent in vaſis oleum, illæ animæ ſunt, quæ habent quidem integritatem corporum, ſed non ſeruant intra conſcientiam boni operis teſtamentum, dum in facie gloriantur apud homines, & nõ corde apud Deum. Ideóque quia in vaſis peccatorum ſuorũ mentis ſplendorem nõ gerunt, adueniente Domino à regni eius gaudio ſecludentur.

Homo peregre proficiſcẽs, qui tradidit bona ſua ſeruis ſuis, Chriſtus eſt, qui poſt reſurF rectionem ſuam, ad cælos regrediens, tradidit Euangelicam gratiam, Euangelicis negociatoribus fœnerandam. Sed primus ſeruus, in quinque talentis ſibi datis, quinque libros legis accepit, quos doctrina & opere, decem præceptorum amplificauit.

Alius, duobus talentis, duo teſtamenta promeruit, eáque morali myſtico ſenſu, pie diſpenſando duplicauit.

Tertius, ſub figura vnius talenti, gratiæ donum acceptũ in terrenis voluptatibus obſcurauit, ideóque proiectus eſt in infernum, quia nullum inde operatus eſt fructum.

Alij in primo ſeruo ſenſus cordis & corpoG ris acceptos, In ſecũdo, intelligentiã & opus. In tertio, rationem intellexerunt.

Iuuenis filius viduæ, quem dominus mortuum extra portas vrbis ſuſcitauit, ſignificat eum, qui palam quodlibet mortiferũ crimen admittit. Quique nonnunquàm audito Verbo Dei, à morte peccati reſurgit, & per pœnitentiam Chriſto viuere incipit. Redditúrque viduæ matri ſuæ id eſt, communioni Eccleſiæ.

Homo qui deſcendebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in latrones, ipſe Adã figuratur in genere ſuo, qui dum deſcendit de Paradiſo cæleſti in mundum, incidit in angeH los tenebrarum.

Samaritanus deſcendens, qui vulnera eius curauit, Chriſtus eſt cuſtos noſter, qui de cælo deſcẽdit & genus humanum à vulneribus peccatorum curauit.

Stabularius, Apoſtoli ſunt, vel ſucceſſores eorum, qui infirmitatem noſtrã predicatione Euangelica recreant.

Martha, quæ excepit Chriſtum in domum ſuam, & miniſtrabat, ſignificat eccleſiam in hac vita, Chriſtum in corde excipientem, & in opere iuſticiæ laborantem.

Maria ſoror eius, quæ ſedebat ſecus pedes Chriſti

Chriſti,& audiebat Verbum,demonſtrat eã-dem eccleſiã in futuro ſeculo,ab omni opere ceſſantem, & in ſola contemplatione ſapientiæ Chriſti requieſcentem.

Homo,qui media nocte poſtulabat ab amico tres panes, ſimilitudinem exprimit cuiuſque,qui in media tribulatione dominum poſtulat, vt det ei ſcientiam Trinitatis.

Diues,cuius vberes fructus ager attulit, ſignificat hominem luxuriis deditum, & abũdãtem peccatis,quem immoderate plus amplius peccare deſyderantem, arguit dominus dicens, Stulte, hac nocte auferunt animam tuam abs te, quæ paraſti, cuius erunt?

Quinque illi in domo vna,id eſt,pater,mater, filius, filia,nurus ex quibus duo in tres,& tres in duo diuiduntur,ſignificant humanum genus, fide & religione inuicem ſeparatum, partim in diſciſſione ſchyſmatis, quod duo ſignificant: partim in numero, quod tria demõſtrant. Diuiſus eſt enim filius aduerſus patrem ſuum, id eſt, populus ex Gentibus veniens, aduerſus diabolum,cum quo antea fuerat ſociatus. Diuiſa eſt & filia aduerſus matrẽ ſuam,id eſt,plebs ex Iudęis credens,aduerſus impiam Synagogam. Diuiſa eſt & nurus,aduerſus ſocrum ſuam, eccleſia videlicet ex Gẽtibus, aduerſus matrem ſponſi ſui Synagogã, de qua ſecundũ carnem Chriſtus fuerat procreatus. Qui homines ſeparantur, ſibi inuicẽ renunciantes: alij terrenam, alij cæleſtẽ gloriam adpetentes.

Galilęi xviii.ſuper quos cecidit turris in Siloa & occidit eos,interitũ plebis Iudæo. inſinuat.

Decem & octo apud Gręcos ex iota & Thita,literis exprimuntur, quibus figuris nomen Ieſu ſcribitur, in quem illi credere nolentes pariter à Romanis cũ ſua vrbe proſtrati ſunt.

Homo, qui arborem fici in vinea ſua plantauit, Chriſtus eſt, qui Synagogam in Iudaico populo condidit, quam cùm dominus quaſi inutilẽ iuſſiſſet abſcidi, fit illi, à colonis Apoſtolis foſſa humilitatis, adhibetur & ſtercus, id eſt, confeſſio peccatorum, ſicque in nouiſſimo credendo commutabitur in melius, dabit fructus iuſtitiæ copioſos.

Mulier,quæ x.& viii.annos infirmitatẽ habens,à domino curata eſt,eccleſiæ typus eſt, quæ in fine temporũ,ſalutẽ fidei cõſecuta eſt. Sex enim ætatibus mundus iſte cõpletur, cuius tamẽ tempus, habet tripartitã diſcretionẽ vnã ante legẽ:alteram, in lege:tertiã,ſub gratia. Sexies ergo terni, decem & octo efficiũt. Quo numero, tempus hoc noſtræ ſalutis inſinuatur, quãdo à Sathanę vinculis ſoluti,quibus curuati eramus, donum ſalutis, & ſpem ſupernæ contemplationis accepimus.

A Hydropicus, quem Dominus curauit,demonſtrat & hos, quos fluxus carnalium voluptatum, exuberans adgrauat.

Homo habens duos filios,Deus eſt, habẽs duos populos, quorum maior figuram tenuit Iudæorum, qui permanſit in Dei cultu. Alter iunior Gentium, qui conditore deſerto, ſeruus factus eſt Idolorum,quem per egeſtatem fidei reuertentẽ, clementer ſuſcepit Deus pater, & pro conuerſione eius, ſub vituli typo, ſuum immolat vnicum. Tribuit etiam annulum fidei,& ſtola immortalitatis induit eum, quanquã Iudæus frater liuoris torqueatur inuidia, propter ſalutem tamen eius, in gaudiũ concinit angelorum ſymphonia.

B Diſpenſator prodigus,quem dominus à vilicatione remoueri præcepit, & fraudem faciens domino ſuo,relaxauit debitoribus partem, vt haberet, vnde in poſterum viueret. Hæc comparatio,ad exemplum noſtri poſita eſt:nã ſi ille à domino ſuo laudari promeruit, quia fraudem ei faciens, in poſterum ſibi de alienis rebus prouidit.Quanto magis chriſto placere poſſumus, ſi ex propriis noſtris miſericordiã indigentibus faciamus, à quibus recipi in tabernacula æterna poſſimus.

Diues, qui induebatur purpura, ſignificat Iudæorum ſuperbiam, florentem quondam imperii claritate, vel honoris excellentia.

C Mendicus vlceroſus, demonſtrat Gentilẽ populũ,confeſſionibus peccatorũ humiliatũ.

Quinque fratres diuitis illius, qui apud inferos torquebatur, Iudæi intelliguntur, qui ſub quinque libris legis poſiti ſunt.

Decẽ leproſi, qui mundãtur à domino,hæretici ſignificantur,qui in varietate colorũ,diuerſitatẽ habent ſchyſmatũ. Quique ideo ad ſacerdotes mittuntur, vt deterſa omni varietate errorum, vnitatis percipiant ſacramentũ.

Iudex iniquus,qui dominum non timebat, adſidue tamẽ deprecantem viduã exaudiuit, ſimilitudo eſt, quia demonſtrat quantam ſpẽ habere debet,qui dominum indeſinenter expoſcit. Cùm etiam apud aures iniqui iudicis

D valuerit frequens inſtantia viduæ deprecãtis.

Ipſa autem vidua ſignificare poteſt eccleſiã perſeuerãtia ſui petẽtem vltionem de inimicis ſuis diabolis vel Hæreticis.

Phariſæus, orans in templo,Iudæorum eſt populus, qui ex iuſtificationibus legis extollit merita ſua.

Publicanus vero Gentilis eſt, qui longe à Deo poſitus, confitetur peccata ſua. Quorũ vnus ſuperbiẽdo receſſit,humiliatus:alter cõfitẽdo,Deo adpropinquare meruit exaltatus.

Cæcus, ſedens ſecus viam,populũ demonſtrat Gentilem, qui per Chriſti gratiam,fidei

meruit claritatem.

Zachæus, gentilis eſt populus, gratia meritorum puſillus, qui tamen à terrenis actibus ſubleuatus per lignum Dominicæ crucis myſterium contemplatur.

Homo nobilis, qui in loginquam abiit regionẽ, accipere ſibi regnum, Redemptorem noſtrum ſignificat, qui vſque ad fines terræ peruenit, accipere regnum in populis gentiũ.

Ciues, qui noluerunt eum regnare, Iudæi intelliguntur, qui chriſtum regem ſpreuerũt.

Seruus, qui mnam vnam accipiens, decem adquiſiuit, ſignificat doctores, qui accepta gratia Euangelij, in x. verborum prædicamẽtis, bene vſi ſunt, & docendo, multos in fide adquiſierunt: idcirco, adueniente Domino laudabuntur, quia lucrati ſunt.

Qui vero ex vna quinque adquiſiuit, illos demonſtrat, qui mandatum Dei ſeruantes, conſequuntur ſcientiam legis in quinque libris Moſi ſcriptam, eáque docendo ad vſum ſalutis neceſſarium fœnerantur.

Qui vero vnã, ipſam in ſudario conſeruauit oſtendit eum, qui creditum ſibi gratiæ donũ, delicate, otioſéq; tractauit, vnde & recte amittit collatã gratiam, qui per negligentiã prædicare contempſit, vt ei augeretur q; laborauit.

Vidua, quæ in gazophylatio, duo iecit minuta, animam fidelem demonſtrat, quæ in theſauro cordis ſui, fructum dilectionis Dei & proximi ſeruat.

Sponſus, Chriſtus eſt, cuius nuptiæ cũ eccleſia celebrantur. In cuius coniunctione, aqua in vinum mutatur, quia credentes per lauacri gratiam trãſeunt ad paſſionis coronã.

Architryclinus, Moſes intelligitur, qui miratur meliorem & ſanctiorem populum, per Ieſum in Euangelium congregatum, quàm illum priorem ab Ægypto inductum. Finitũ enim vinum, oſtendit ſublatam eſſe gratiam Spiritus ſancti à Iudæis, & per Apſtolos in Gentibus contributam.

Mulier Samaritana, myſtice intelligitur Synagoga quinque libris legis quaſi v. viris ſecundum ſenſum carnis ſubiecta, quam miſericorditer Dominus prouocat haurire aquã viuam, lauacri ſcilicet percipere gratiam, vel ſecretam legis intelligentiam.

Mulier adultera, quæ offertur à Iudæis Domino lapidanda, eſt eccleſia ex Gẽtibus, quæ prius relicto Deo, in idolis fuerat fornicata, hanc volebat Synagoga zelans interfici, & Chriſtus eam ſaluat per remiſſionem delicti: nec ſinit eam perire, qui nouit veniam condonare peccantibus.

Symõ leproſus, gentilis eſt populus, qui eſt à Redemptore mundatus.

E Mulier, quæ vnguẽto caput domini vnxit, eccleſia eſt, quæ fructũ ſui operis, fideiq; odorem, ad laudem Dei, & Chriſti gloriã refert.

Angelus ille, ad cuius deſcenſum mouebatur aqua, quinque porticibus cincta, Chriſtus eſt, in cuius aduentu turbatus eſt Iudæorum populus, quinque libris conclufus, deſcendẽte enim angelo, commouebatur aqua & ſanabatur infirmus, deſcẽdẽte de cælis chriſto, commotus eſt in paſſione eius idem populus, & ſanatus eſt mundus.

Cæcus à natiuitate, quem dominus poſtquàm vnxit oculos, ad piſcinã Siloæ miſit lauandum, ſignificat genus humanũ, à natiuitate, id eſt, à primo homine errorum tenebris F venundatum, cuius oculos dominus de ſputo & luto liniuit, quia Verbum caro factum eſt. Et lauari oculos in piſcina iuſſit, vt baptizatus in Chriſto, acceperit legem fidei, & credidit in eum, qui humilis in mundo apparuit.

Lazarus, quẽ dominus triduanum fœtentẽ de monumento ſuſcitauit, ſignificat mũdũ, quẽ grauiſſima peccati conſuetudo corruperat, qui tamen quarta die mortis reſuſcitatur. Prima enim dies eſt mortis, tracta ex Adã propago mortis. Altera dies mortis eſt, trãſgreſſio legis naturalis. Tertius eſt dies mortis, præuaricatio datæ legis. Quartus dies mortis eſt, G tẽpus Euangelicæ prædicationis, in quo die, dominus ſuũ opus reſpiciens miſericorditer, reſuſcitare dignatus eſt.

Seruus principis ſacerdotũ, cuius dextra amputatur auricula, Iſraëliticus eſt populus, incredulitate ſimilis effectus, hic dextrã aurem amittit, dũ ad ſiniſtram per intellectum literæ tranſit, cui dominus in his qui credunt auditũ reſtaurat fidei, & obedientiam Euangelici facit mandati.

Princeps ſacerdotum qui ſcidit veſtimentum ſuum in Domini paſſione: indicat Hebræum populum nudatum ſacerdotio euacuatum in regno ſciſſo.

H Barrabas: qui Iudæis dimittitur, ſignificat Antichriſtum, quem illi errantes, meruerunt ſuſcipere pro Chriſto.

Herodes & Pilatus qui cùm eſſent diſcordes in paſſione Domini amicitia fœderantur: indicant primum diuiſos fuiſſe vtroſque populos circuncifionis & gentium, qui tamen per paſſionẽ Domini in fide concordauerunt.

Symon Cyreneus cui geſtandum crucem impoſuerũt, Gentilitatis intelligitur populus, qui peregrinus in lege, obediẽs efficitur Euãgelio, crucis ipſe Chriſti vector, & fidei baiulus factus.

Duo latrones, populum exprimunt Iudæorum ac Gentium, quorum vnus incredulus, blaſphemat

blaſphemat Chriſtum in cruce pendentẽ: alter fidelis Iudæos increpat blaſphemantes.

Quatuor milites, qui quatuor partes ſibi de Ieſu veſtimentis fecerunt, præfigurauerũt quatuor partes mũdi, quæ diuiſerunt ſibi eloquia chriſti, ſicut ſcriptũ eſt, Lætabor ego ſuper eloquia tua, ſicut qui inuenit ſpolia multa

Mulieres, quæ Apoſt. Domini reſurrectionẽ adnunciant, lex & prophetia intelligũtur, quæ gloriã reſurrectionis Chriſti, antequàm reuelaretur, quaſi præcurſores prędicauerũt.

Septem diſcipuli, cũ quibus dominus poſt reſurrectionem ſuam cõuiuaſſe deſcribitur, ſeptimam indicant poſt reſurrectionis futuræ requiem, per quam omnes ſancti per Chriſtũ æterna beatitudinis refectione ſaturabuntur.

LIBER PROOEMIORVM BEATO ISIDORO AVTHORE.

PLenitudo Noui, Veteriſque Teſtamenti, quam in canone Catholica recipit eccleſia, quæ Iſidorus ſenior expoſuit, iuxta vetuſtam priorum traditionẽ iſta eſt. In principio videlicet, quinque libri Moſi, Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numerus & Deuteronomium, id eſt, recapitulatio legis, & quaſi ſecũda lex. Hinc ſuccedũt libri Ieſu Naue, vel Iudicum, ſiue libellus, cuius eſt titulus, Ruth: qui non ad hiſtoriam Iudicum, vt Hebræi adſerunt, ſed magis ad principium Regum pertinere C videtur. Hos ſequuntur quatuor libri Regũ, quorum quidem Paralipomenon libri duo, à latere annectuntur. quia earundem geſtarum rerum continent cauſſas, quæ in libris Regũ eſſe noſcuntur. Quanquã & alia ſint volumina, quæ in ſequẽtibus diuerſorũ inter ſe temporũ texunt hiſtorias, vt Iob liber, vel Thobias: Heſter ſiue Iudith, nec non & Eſdræ, ſeu Machabæorũ libri duo. Sed hi omnes pręter librum Iob, Regum ſequentes hiſtoriam. Deinceps Iudæorum Annalibus ſuis quibuſque temporibus proſequuntur, continentes triſtia ſiue læta, quæ poſt excidium Hieruſalẽ Iudaico populo acceſſerũt. Ex quibus quidẽ Thobias & Iudith, ſiue Machabæorum Hebræi non recipiunt, Eccleſia tamen eoſdẽ inter Canonicas ſcripturas enumerat. Occurrũt dehinc Prophetarum libri, in quibus eſt Pſalmorũ liber vnus, & Salomonis libri tres, Prouerbiorum ſcilicet, & Eccleſiaſtes: deinde, Cantica canticorum. Duo quippe illi egregiæ & ſanctæ inſtitutionis libelli, Sapientiã dico, & alius qui vocatur Eccleſiaſticus. Qui dũ dicãtur ab Ieſu filio Syrach editi: tamen propter quandã eloquij ſimilitudinẽ: Salomonis ſunt titulo prænotati, qui tamen in eccleſia parem cũ reliquis Canonicis libris tenere noſcuntur authoritatẽ. Superſunt autem libri ſedecim Prophetarũ, ex quibus quatuor ſunt, qui maiora volumina cõdiderunt: id eſt, Eſaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel. Reliqui vero xii. B breues ſunt, & cõtigui, & ob hoc vno volumine coarctati. Quorũ nomina ſunt hæc, Oſeas Iohel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Abacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias. Quidam autem Hieremiæ lamẽtationes ſegregantes, in volumine eius ſecernunt. Sicque quadraginta & quinque libros Veteris Teſtamenti ſuſcipiunt. Hic occurrit Teſtamentũ Nouum, cuius primũ Euangeliorum libri ſunt quatuor, Matthæus & Marcus, Lucas atque Iohãnes. Sequuntur deinde Epiſtolæ Pauli Apoſtoli xiiij. id eſt, ad Romanos, ad Corinthios duæ, ad Galathas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Theſſalonicẽſes duæ, ad Coloſſenſes, ad Timotheum duæ, ad Titum verò, & ad Philemonem, & ad Hebræos ſingulæ. Epiſtolæ quoque Iohãnis iij. Petri duæ, Iudæ & Iacobi ſingulæ. Actus etiã Apoſtolorũ, & Apocalypſis Iohannis. Fiunt ergo in ordine vtriuſque teſtamẽti libri lxxij. Hæc ſunt enim noua & vetera, quæ de theſauro Dei proferuntur: ex quibus cuncta ſacramẽtorum myſteria reuelãtur. Hi duo Cherubin qui in cõfeſſione ſanctæ Trinitatis iugiter decantantes, & hymnum dicentes erũpunt. Hæ literæ ſacræ, hi libri integri numero & auctoritate. Aliud cum iſtis nihil comparandum. Quicunque extra hos fuerint, inter hæc ſan- D cta & diuina, nullatenus ſunt recipienda. Diſputationes igitur Veteris ac Noui Teſtamẽti ordine librorum, vel numero curſim breuitérque parua narratione ſubiiciamus.

Geneſis iuxta fidem hiſtoriæ, deſcribit fabricam mundi, & hominis conditionem, cataclyſmum, & diuiſionem terræ, confuſionem quoque linguarum, geſtáque omnium Patriarcharum, vſque ingreſſionem Iſrael in Ægypto.

Exodus continet Hebræorum ſeruitutem ac x. plagas Ægypti, egreſſum populi & nubem protegentem, trãſitum etiam rubri maris, merſumque cum curribus Pharaonem, & gloriam decãtationum. Congreſſum quo-

que heremi, cibum mannæ, fluenta in dulcedinem verſa, pugna Amalech, Mandata etiã decalogi, & arcam teſtamenti, dedicatióneque taberneculi & oblationem.

In Leuitico autem lex ſacrificiorum hoſtiarúmque diuerſitas iudumentáque pontificũ & Leuitarum miniſteria deſcribuntur. Ciborum etiam diſcretio & diuerſitas peccatorum, purgationéſque vel hoſtiæ ordinantur.

In Numeris verò egreſſæ de Ægypto tribus enumerantur. Quadriginta quoque ac duarum per heremum manſionum ſacramẽta ſignantur.

In Deuteronomio autem, quæ eſt ſecunda lex, narrantur quæ inter Pharan & Obeth, & Laban, & Aſaroth vſque Cades Barnæ, fuerunt populo dicta à Moſe, mandata videlicet atque promiſſa, maledictiones peccatorum, & promiſſiones beatitudinis. Ibi canit canticum Moſes, & dat benedictionem filiis Iſrael. Ibique terra promiſſionis inſcripta moritur atque ſepelitur. Nonnulli etiam Hebræorũ quatuor tantum libros computant legis, id eſt Geneſim, Exodum, Leuiticum & Numerum. Deuteronomium autem repetitionem eorũdem librorum, & quaſi quoddã legis mediatorium dicunt, ea duntaxat ratione, pro eo quòd illa quatuor proprias rerum geſtarum continent cauſſas, iſte ergo omnium, quaſi iterando continet.

In Hieſu Naue, quoque filij Iſrael duce Hieſu Iordanem tranſeunt, ac ſecundo circunciduntur. Subuerſiſque dehinc Chananæorũ Gentibus, diuiſionem terræ eorum hæreditates ſorte ſuſcipiunt.

In libro Iudicum continentur peccata & ſeruitus Iſrael, exclamationéſque populi, & miſerationes Dei.

Liber Ruth eiuſdem Moabitidis texit hiſtoriam, de cuius ſtirpe familia deſcendit Dauid. Hunc Hebræi libellum, ad Iudicum librum ſubiungunt, pro eo quod in diebus Iudicum geſta eſſe commemorantur, quæ in eo ſcripta ſunt. At ecõtra Latini, pro eo quod genus regni Dauid retexat ortum, & ex eadẽ Moabitide Ruth, ad corpus libri Regnorum veracius eum pertinere contendunt.

Regum liber, quanquã apud Latinos propter prolixitatem ſui, in quatuor partibus ſit deſiectus, apud Hebræos tamen in duobus diuiſus eſt voluminibus. Quorum primum Samuel ſcripſit, Arcam à Iudæis tranſiſſe ad gentes. Heli quoque ſacerdotium in Samuelem myſtice fuiſſe tranſlatũ, & in Dauid Saulis regis imperium.

Malachim verò regis Iudę, & Iſraëliticę gẽtis geſta, quæ eorum per ordinem dirigit tẽ-

E porum, ipſum quoque Iſraël ob errorem idolatriæ narrat in Aſſyriis tranſmigratum, ad extremum edocet veniſſe Nabuchodonoſor Hieroſolymam, captúmque duxiſſe principẽ ac populum, & ſubuertiſſe vrbem & templũ.

Paralipomenon apud Hebræos ſub vnius Libri volumine continetur, appellatúrque ab eis Dabreiamin, id eſt, verba dierum. Apud nos propter prolixitatem ſui, in duabus deſciſſus eſt partibus. Hæc eſt autem hiſtoria illa ordinem generationum & temporum continens, in qua ſcilicet re parua ſanctarum ſcripturarum ædițio continetur. Nam quæ in hiſtoria Veteris Teſtamẽti in locis ſuis aut om-
F nino obmiſſa ſunt, aut fortaſſe non plene digeſta, in iſto ſummatim ac breuiter explicata ſunt. Cuius quidem ſeries è latere legis ſiue regnorũ adiũcta procedit, perueniẽs ad illud vſque tempus quo & regnorũ textus finitur.

Iob liber continet eiuſdem ſancti viri damna, funera vel flagella, & contumelioſa cõſolantium dicta. Lamenta quoque eius, in quibus totius mundi deplorat miſeriam. Conſolationes etiam Dei ad eum per turbinẽ, eiúſque duplicem bonorum in fine remunerationem. Hic autem ex ſuis paſſionibus & verbis, Chriſti expreſſit imaginem. Coniux verò eius carnalium typum deſignat, qui intra
G Eccleſiam poſiti vitam ſpiritualium moribus ſuis ſcandalizant. Amici verò eius, ſpeciem prætulerunt hæreticorum, ac figuram peruerſorũ dogmatum. Porro Heliu, qui aduerſus Iob graui exprobratione innititur, ſignificat eos, qui intra Eccleſiã arroganter prædicãt & per tumorem cordis ac ſcientiæ faſtu, quidquid proferunt, ſuperbiæ exemplis oſtẽdunt.

Liber Pſalmorũ, quanquã vno concludatur volumine, non eſt tamẽ editus vno eódẽque factore. Decẽ enim pene Prophetæ ſunt qui eos diuerſo tempore ſcripſerunt, id eſt, Moyſes, Dauid, Salomõ, Aſaph, Etemã, Ethã, Idithum, & filij Choræ, Aſir, & Heliazab, ſiue Eſdras. Nonnulli etiã Aggæi & Zachariæ eſ-
H ſe exiſtimantur. De his autem qui ſine titulis ſunt, traditio talis eſt vt cuius authoris preſcriptio præceſſerit, cæteri qui ſine titulo ſequuntur, ipſius eſſe credantur. Eſt autẽ hic liber alegoricus ac typicis ſacramẽtis ſignatus. Specialiter autem quod natus, quod paſſus, quod ſurrexit Chriſtus pene omne Pſalmorum reſonat organum. Sciẽdum tamen, quòd apud Hebræos omnes Pſalmi permixti fuerunt, & inordinati, quos quidem primus Eſdras in vno volumine coegit, & in ordinem numerúmque diſpoſuit, ac per occultum ſacramenti myſterium alios aliis prætulit ordine, dum poſteriores videãtur in tempore. Nã ſecundùm

cundum hiſtoriæ curſum, tertius Pſal. quinquageſimo poſterior eſt, ſed propter myſterium in ordine prior eſt. Sic enim habẽtur & cęteri quia ſpiritus eos pręordinauit, vt voluit.

Salomon tria volumina edidit. Primus ex his, Prouerbiorum liber eſt. Secundus, qui appellatur Eccleſiaſtes. Tertius, cuius titulus eſt: Cantica Canticorum. In quibus quidem tribus libris, trium generum diſciplinas compoſuit, quibus ad rerũ ſcientiam peruenitur. Inprimis nanque Ethica, id eſt moralis. Poſt hæc Philoſophica, quæ qualitatem naturæ comprehendit. Ad vltimum Theorica, id eſt contemplatiua. In prouerbiis enim moralia docens per communem quendam loquendi vſum altiorem intelligentiã edidit, conſeruationémque mandatorum, & doctrinæ cæleſtis inſtitutionem, ſuccinctis verſibus, breuibúſque ſententiis coaptauit. ſunt autem prouerbia ſub verbis aliis res alias explicãtia, quę aliter quàm dicuntur, intelligũtur, plus in virtute ſententiarũ, quàm in ſono verborũ, quæ Græci Pharith vocãt. Eccleſiaſte verò rerum naturã diſcutiens cuncta in mũdo caduca & vana eſſe reprehendit, rerúmque omniũ fragilitate perſpecta, renũciari mundo monuit.

In Canticis autem Canticorum ſupergreſſus viſibilia, atque contemplans ea quæ ſunt cæleſtia vel diuina. Sub ſpecie ſponſi & ſpõſæ, Chriſti Eccleſiæ, quæ vnitatem declarat, atque animum ad amorem cæleſtium excitans perueniendum ad conſortium Dei prouocat. Illud etiam non eſt obmittendũ, quòd à Doctoribus noſtris traditur, apud Hebræos hanc fuiſſe obſeruationem, ne cuiquam librũ hunc legere permitterent, niſi viro iam perfectæ ſcientiæ & roboratæ fidei, ne forte per imbecillitatem infantię, & fidei imperitiam, non tam erudiret cognitio lubricas mentes, quã poſt ad cõcupiſcentias corporales cõuerteret. Omnis enim ſcriptura, eorũ tradi pueris ſolita eſt. Quatuor tamẽ iſta ad vltimũ reſeruãt, id eſt principiũ Gen. de mũdi creatione: Ezechielis quoq; principia in quibus de Cherubim ſcripſit, & finẽ eius, in quo templi deſcriptio continetur, & Cantica Canticorum.

Liber Sapientiæ, qui vocatur Phanarethõ, Chriſti aduentum, qui eſt ſapientia Dei patris, paſſionémque eius aperta manifeſtatione denunciat.

Eccleſiaſticus vero, morum penè omnium diſciplinæ, & ſanctæ religionis conuerſationem affatim copioſéque deſcribit. Dictus eſt autem Eccleſiaſticus pro eo quod in medio cœtu populi corã Eccleſia fuerit habitus. Hic enim propter nimiã ſenſus ſimilitudinem, & eloquij parilitatẽ, Salomonis titulo prænota-

A tur. Conſtat autẽ hunc librum à Ieſu filio Syrach editũ fuiſſe, & inter reliquos ſanctarum ſcripturarũ libros pari habitum veneratione.

Iſaias Propheta, qui interpretatur Salus Domini, hic poſtquam de altari miſſus calculus labia eius purgauit, dignus efficitur ſancti Spiritus Prophetia. Speculatúrque duo Cherubin in ænigmate duorum teſtamentorum, cum duodecim alis id eſt, Apoſtolis, qui prędicatione ſua totum mundum veloci celeritate diſcurrunt, tegentes faciem & pedes ſedentis in throno Dei, id eſt occultantes ea, ſiue quæ ante ſeculi fuerunt exordia, ſiue quæ poſt tranſactam huius mũdi figuram futura ſunt. Hic tamen poſt viſionem Iudæ & B Hieruſalem, aduerſus cæteras gentes, quæ in circuitu eius ſunt, Prophetiæ conuertit ſermonem, & iuxta qualitatem locorum & vitæ diuerſitatem, quæque eſſent eis mala ventura, denunciat & poſt captiuitatem Hieruſalem, ruinam Babyloniæ comminatur, deinde necem Philiſtim, vaſtationem Moab, exterminium Damaſſi, Ægypti commotionem, & ſolitudinem maris deſerti: obſidionẽ quoque Edom, fugam & interitũ Arabiæ, & excidium vallis Syon, ſubuerſionem etiam Tyri ſiue quadrupedum. Sed figuraliter in viſione Iudæ Synagoga proiicitur, & eccleſia Domino copulatur. In ruina Babyloniæ, confuſio C totius mundi, ſuperbiáque arguitur, & finis eiúſque Væ mõſtratur in vaſtitate: Moab errore ſcientiæ ſecularis in ſilentium, luctúmque mutatur. In euerſione Ægypti, totius mũdi idololatriæ deſtruuntur, Templíque Domini ædificatio prædicatur. In contritione Philiſtim, luctus eorum monſtratur, qui abiiciunt iugum Chriſti & eleuant ſe cõtra ſcientiam Dei. Porro per Damaſcum prædicatio oſtenditur gẽtium, & ruina populi Iudæorũ. Per onus maris deſerti, huius ſeculi tentatio declaratur & quæ illi ventura ſunt oſtenduntur. Per Idumæam oritur ſol iuſtitiæ gentium & tenebræ veniunt populo Iudæorum. Per Arabiam prædicatur aqua baptiſmatis præ- D benda his, qui fugerunt gentium errores, vel eorum blaſphemias. Perditio prædicatur Hieruſalem & hæreticorum qui de ſublimitate Eccleſiæ ceciderunt. Per Tyrũ, gentibus prædicatur vt ſeculi errore depoſito ad Chriſtũ dominum conuertantur. Reliqua vero eius, vel de Chriſto, vel de Eccleſia gentium ſunt, ſiue de conſummatione mundi. Prophetauit autẽ annis fere ſeptuaginta, ſub regibus quatuor Iudæ, ordine atq; genere ſibimet ſuccedẽtibus, id eſt, Ozia, Ioathan, Achaz, ad vltimum Ezechia. Sub quo partes magnæ voluminis, eius vſque ad calcẽ texitur Prophetia.

Hieremias Propheta excelſus domini, ſimplex
in loquendo, & ad intelligendum facilis, qui
in omnibus dictis & paſſionibus ſuis, Redēp-
toris noſtri imaginem prætulit. Hic poſtquã
in typo Chriſti, regna deſtruxit diaboli, iuſti-
tiæque & fidei ædificauit imperium, iubetur
prophetare ſuper omnes gentes, Aegyptum
videlicet & Palæſtinos, Moab & Amon, Edõ,
Damaſcum & Cedar, & ſuper regna Aſſur,
nec non ſuper Elam & Babylon. Inter hęc au-
tem vidit virgam vigilantem diuinæ corre-
ptionis & poteſtatis, ollam quoque ſuccēſam
id eſt, Iudæam plebem igne carnalium deſy-
deriorum ardentē. Aſpicit & duos cophinos
ficorum in pręfiguratione duorum populorũ.
Deſcendit & in domum figuli, & vidit dimi-
nutionem vaſis prioris, & noui inſtauratione͂,
ad deſignandum defectum prioris populi, &
ſucceſſionem futuri. Sumit etiam calicē ſup-
plicij, atque vniuerſis gētibus porrigit. Acce-
pit & lumbare ſub exēplo populi Iudæorum,
quódque putrefactũ, proiicit illud in diſper-
ſionem trans flumen gentium: oſtendit & ca-
licem aureum Babylonis, per quem inebria-
tus eſt mũdus letifero hauſto idololatriæ hau-
ſtu. Iubetur proiicere in Eufraten volumen
lapidi alligatum, ad demonſtrandum interitũ
Babylonis, vel figuraliter totius mũdi. Incre-
pat etiam hic delinquentes, & ad conuerſio-
nem prouocat. Ad vltimum, plangit ruinam
Hieruſalem, templique excidium, & diſper-
ſionem gentis. Exortus eſt autem duodecimo
anno regni Ioſiæ regis Iuda, Prophetiáque
eius per quatuor reges extenſa eſt, ſub Ioſia,
& Eliachim, & Ioachim, & Sedechia, ſub quo
euerſa eſt Hieroſolyma. Septuaginta duobus
annis & tribus mēſibus prophetauit, excepto
illo tempore, in quo poſt euerſam Hieruſalē
in Ægypto cum populo fuit.

Ezechiel quoque in Latinum vertitur, for-
titudo Dei, hic figurans tropice Chriſtũ, ſtat
iuxta fluuium ſeculi, & præclara contuetur
myſteria, cernit ſimilitudinem glorię Dei, &
quatuor animalia in ſimilitudinem Euange-
liorum, & rotas ſe inuicem continentes, in
typo Teſtamentorum: vidit & aurigam, id eſt,
Chriſtum, deorſum igne iudicii ſurſum electis
id eſt, diuinitatis fulgore rutilãtem. Comedit
quoque librum diuinæ legis, in quo ſcriptum
eſt lamentum pœnitentium, & carnem iuſto-
rum, & væ eorum, qui poſt peccata pœnitē-
tiam non egerunt. Dehinc accepit laterem, in
quo obſeſſa Hieruſalem pictura deſcribitur,
vel in quo ſub typo Chriſti, eiuſdem Hieruſa-
lem, id eſt, totius Eccleſiæ, quæ eſt è latere
Chriſti formata, myſteria deſcribuntur. capit
etiam hic Propheta ſomnum ſiniſtri lateris, in

E typum mortis peccatorum, qui ad leuã poſiti,
æterna ſupplicia ſuſtinebunt. Ac demum à ſi-
niſtro, in dextro latere dormire iubetur, pro-
pter ſpem eorum, qui per mutationē morum
reſurrectionis gloriam obtinebunt. Aſpicit in-
terea & duas virgas ſibimet copulantes, in ſi-
militudine circũciſionis & gentiũ. Siue aqui-
lam ſub Nabuchodonoſor vel Antichriſti figu-
ra magnis alis & volucri celeritate totius mũ-
di imperia occupantem plangit. Præterea
ſub ſpecie principis Tyri, beatitudinem Dia-
boli, quam amiſit, & ruinam eius magnam
cum lamentatione deplorat. Ad vltimũ, funi-
culum vel arundinē geſtans, metitur ſub ſpe-
F cie ſanctorum myſtice Hieruſalem. Inter hæc
myſtice ſubiicit quædam moralia, falſis com-
minatur Prophetis, atque ſpeculatoribus præ-
cipit, ne retineant malitiam. Quatuor etiam
vltionum pœnas peccatoribus prædicat. Ani-
máſq; redire ad corpora ſua prophetat. Oſten-
dit quoque vnumquēque pro ſe rationē do-
mino redditurum, nec in progeniem poſſe vl-
tra defundi labem paterni delicti. obiurgat in-
ter hæc Sobollam & Olibam, omnem turpi-
tudinem Samariæ & Hieruſalem, natiuitatē-
que obiecit contumelioſam. Sæpe etiam ad
pœnitentiam captiuos prouocat populos, &
poſt præuaricationem admonet redire cõuer-
ſos. Hic autē trigeſimo quinto ætatis ſuæ anno
G & captiuitatis quinto, in Chaldęa exulãs pro-
phetauit, ibique vaticinium conſummauit.

Daniel interpretatur iudicium Dei, qui etiã
de Chriſto cũctorum manifeſtior eſt Prophe-
tarum. Denique iſte non ſolum venturũ præ-
dicauit, vt cæteri, ſed etiã tēpus incarnationis
vel paſſionis, per ordinē Regũ, vel numerũ diſ
finiuit annorũ, ita vt potius nõ videatur futura
prædicare, ſed quaſi trãſacta narrare. Hic autē
quatuor regnorũ cernit frequentius viſiones,
eorũque differentias ſub diuerſis imaginibus.
De Antichriſto quoque oſtēdit, quod ipſe ſit
cornu puſillũ, id eſt, paruo tēpore regnaturus.
De coſummatione Hieruſalem, vel mundi
plura ſcripſit, ſiue de die iudicii, & regno ſan-
H ctorũ. In fine autē voluminis Prophetiæ ſuę,
Suſannæ hiſtoriam, & Belis, Draconiſque fa-
bulam ponit. Hic autem liber apud Hebræos
non Hebraicis quidem literis, ſed Chaldaica
lingua ſcriptus eſt. Prophetauit in Babylone,
quando & Ezechiel.

Ozeas Propheta, qui intelligitur ſaluans, in
duodecim primus, profundior reliquis in ſen
tētiis, & operoſior intellectu. Iſte ad eas tribus
quæ vocantur Effraim & Samaria, domus Io-
ſeph & Iſrael loquitur. Sed per Effraim hære-
ticos arguit, qui recedētes qualicũque ex cauſ
ſa ab Eccleſiæ vnitate, participes facti ſunt ido-

lorum. Per Samariam autem, eorundem hæreticorum demonſtrat figuram, qui præceptorum cuſtodes ſe eſſe mentiuntur, & ſub prætextu veritatis mẽdacium colunt. Hiſtorialiter Iudæos in Chriſtum vltimo tempore credituros pronunciauit. Tertium quoque reſurrectionis dominicæ diem prædixit. Prophetauit autem in diebus Oziæ Regis Iuda, ſiue Hieroboam Regis Iſrael, quando & Eſaias.

Iohel Propheta, qui interpretatur incipiẽs, iſte ad Iudã tantum & Hieruſalem vaticiniũ proferens, in principio ſui voluminis poſt voluptuoſa conuiuia ad luctum prouocat, Hieruſalem excidium pronũciat. Prædicat quoque vocationem gentium, & ſuper congregatos credentes ſuperuenturum Spiritũ ſanctum. Prophetauit ſub Ioachim rege Iuda, quando & Micheas.

Amos qui interpretatur bonus, vaticinauit in Samaria & Hieruſalẽ. Tria & quatuor ſcelera gentium ſub totius mundi figura deſcribens. Primum itaque ſcelus, quia omnes in Adam peccauerũt. Secundum, quia in ſe naturalem legem, immemores ratione, non intellexerunt. Tertium quoque eorum, qui datæ legi non obedierunt. Quartum inexpiabile eorũ, qui in Chriſto non crediderunt. Pro quibus ſceleribus intonat dominus ignem, id eſt ſententiam æterni iudicii illaturum. Hic autem aduentum Chriſti ſub Dominica voce ita prædicat: Ego firmans tonitruum, & creans ſpiritum, & annuncians hominibus Chriſtũ ſuum. Reliqua vero, quæ de Amoſia ſiue Hieroboam, ſiue Iſrael loquitur, tropologice ad hæreticos referenda ſunt. Prophetauit autem ſub Ozia, eo tempore, quo Oſeas vel Eſaias.

Abdias, id eſt, ſeruus domini, inter omnes Prophetas breuior numero verborũ, ſed gratia myſteriorum æqualis. Iſte contra Idumæam eloquens, increpans myſtice ſuperbiam Edom, prioris videlicet populi audaciã, quod Iacob fratrem ſuum, id eſt, Chriſtum occiderit in monte Syon, qui eſt Hieruſalem futura: Saluatorem & ſanctum, qui eſt Chriſtus dominus, annunciat, atque in monte Eſau, per quem figuratur Eccleſia gentium futurarum, intonat Domino regnũ. Prophetauit ſub Ioſia Rege Iuda, quando Micheas.

Ionas, qui interpretatur columba, tam ſermone quã naufragio ſuo, paſſionem Chriſti mortẽmque eius vel reſurrectionem figurat. Siue quod de naui in mare, tanquam de cruce in terram proiectus eſt, ſiue quod in ventre Ceti exceptus, tanquam in ſepultura terræ tribus diebus ac noctibus reconditus eſt:

A vel quod in figura Niniue, pœnitentiã mundo prædixerit. In ſequentibus autem typum gerit Iudæorũ qui ſalutem gentium non tantum aduenire noluerunt, ſed dum venit, inuidi ſunt. Niniue quoque gentiũ ſignificat ſpeciem, Ionas in hoc loco, Iudæorum. Nam quemadmodum Niniuitarum ſalus ad ęmulationem prouocauit Ionam, ita redemptio gentium ſcandalum fecit Iudæorum. Merito & contra oriẽtem ciuitatis ſediſſe legitur ſub vmbra Hæderæ, quia eadem plebs ſeparans ſe à ſalute Eccleſię, dolore auida contra Chriſtum, id eſt, orientem Eccleſiæ linguam ſuã mouere nititur, ſedẽs ſub vmbra Legis. Quæ
B vmbra ferme areſacta eſt, quia adueniente Chriſto vetera tranſierunt, & ecce facta ſunt omnia noua. Prophetauit autem ſub Ozia rege Iuda, quando Ozeas, & Amos, & Eſaias prophetarunt.

Micheas Propheta comminatur Samariæ iram Domini, ob cauſſam ſimulachrorũ: interitúmque populorum Iſrael venturum denunciat, locum etiam, in quo Chriſtus naſceretur, demõſtrat. Prophetauit ſub Ioſia, quãdo & Sophonias.

Naum, qui eſt conſolatio, ſimulachra gentium exterminanda pronunciat, nec non & vrbem ſanguinũ Hieruſalem, poſt cuius in-
C teritum, pedes annunciantis pacem, id eſt, Saluatoris aduentum proclamat.

Abacuc, amplexans ſiue luctator fortis, in principio voluminis ſui deſcribit Diabolum cum membris ac moribus ſuis. In fine verò pronunciat aduentũ paſſionẽque Saluatoris.

Sophonias, ſpeculator myſteriorum Dei, & abſcondens, canit captiuitatem vrbis Hieruſalem à Romanis futuram, per vocem clamoris à porta piſcium, & per collium contritionem, id eſt, montis Syon, qui eſt collis Hieruſalem, nec non & aliarum gẽtium euerſionem prædicat, terrorémque diuini iudicij intonat. Loquitur etiã contra Moab & Amõ.
D Sed per ipſos tanquam finitum, populi Dei, & proximi Catholicis ſacramentis hæretici arguuntur. Hic tertium diem reſurrectionis Chriſti prophetat, atque aduentum Chriſti, totum orbem ſub vno iugo, Domino ſeruiturum annunciat mundum. Prophetauit autẽ ſub Ioſia, quando & Hieremias.

Aggæus, qui interpretatur ſolennis, hic in vaticinij ſui textu templum Domini reſtaurandũ præcepit, contritionem prædicat gentium, vel commotionem totius mundi prędicit, ac ſub figura Zorobabel, Chriſti aduentum. Septuageſimo autem anno captiuitatis populi, prophetauit duobus tantum mẽſibus Zachariam vaticinio ſuo præcedens.

Zacharias,qui nominatur memoria domini,poſtquã Deum in patribus prophetauit,vidit & virum ſedentem ſuper equũ rufum, in figura corporis chriſti roſeũ ſanguinem paſſionis,ſiue merita gẽtium populũ ſignificãtia. Aſpicit & cornua quatuor,ſiue fabros,in figura gentium, quæ Iudam & Iſrael diſpergẽtes graui pondere depreſſerũt. Intuetur ſimiliter & Ieſum,ſordibus carnis & mortalitate veſtitum,quibus ablatis, indutum immortalitate & gloria. Cernit & lapidem,qui eſt Chriſtus, ſeptẽ habentem oculos,id eſt,ſeptiformis ſpiritus plenitudinẽ. Inter hæc intuetur turrim & titionem extinctum,id eſt Diabolum. Cãdelabrum videlicet in figura Chriſti, cum lucernis ſeptem, quæ ſunt Eccleſiæ, nec non & duas oliuas ad dextram & ad ſiniſtrã candelabri, duorum Teſtamentorum typum ſignificantes. Aſſumit quoque idem duas virgas funiculi & decoris, in typo Iudæorum & gẽtiũ. Aſpicit deinde duas mulieres, id eſt, hæreticorum plebs, ſiue Iudæorum, in alis ſuis leuantes amphoram, id eſt, Diabolicam doctrinam: maſſaque plumbi,quod eſt pondus peccati grauiſſimum: ſiue volumen volans, in quo peccata hominum & ſupplicia deſcribũtur. vidit & quadrigas quatuor, vno prædicationis Euangelicæ iugo currentes. Poſt hæc aſpicit equos miſſos ad prædicationẽ mundi. Primo rufum, prædicationẽ martyrij. ſecũdo nigrum, ſqualorem pœnitentiæ. Tertio album, candorem baptiſmatis. Cernit quoque & tubas, ſanctorum geſtantes figurã, per quas dominus mundo canit,atque Angeli. In quo duo ex aduerſo populi iunguntur. Siue paxillum, figuraliter Chriſtum infixũ in cordibus populorum. Deſcribit namque & paſtorem Antichriſtum,opus & intentionẽ in ſiniſtris habentem. Equũ quoque in figura plebis hæreticorum, & aſcenſorem Diabolum. Prædicat etiam fontem in domo viri Dauid, patentẽ in lauacro regenerationis. Alia quæcunque ſcribit, aut de aduentu domini, aut de paſſione eius, vel de ſeculi fine,ſiue de iudicio futuro. Prophetauit autem anno ſecũdo Darij regis Medorum, his temporibus, quibus & Aggæus,anno lxx. deſolationis templi & captiuitatis populi.

Malachias,qui interpretatur Angelus domini, in principio vaticinij ſui demõſtrat Iudæorũ in Eſau dilectionẽ, minoris populi in Iacob. In ſequentibus autẽ veteres Iudæ victimas reprobat, & ſacrificium transferri annunciat. In finem verò aduentũ domini, diẽ quoque iudicij,iuſtorũque præmia,& impiorum pœnas. Iohannem etiam prædicat ante primum aduentum domini miſſum,& Heliã ante ſecundum aduentũ annunciat eſſe mittendum. Inter hæc nõnulla moralia, & diſciplinis cõgruentia explicat, in quibus corripit populum ſiue ſacerdotes deſpicientes nomẽ Dei,atque eius ſacramenta, pollutis oblationibus & ſacrificiis violantes. Præmonet etiã Epiſcopos doctos,& ſine macula eſſe debere & cætera ſine perſonarũ acceptione populũ veritatẽ inſtruere. Diſcordes quoque arguit. Decimas & primitias reddendas Apoſtolis Eccleſiæ præcepit. Obiurgat & eos, qui coniuges ſuas deſpiciunt, & aliarum amore nectũtur. ſimiliter & illos, qui miſeriam ſuam dolentes,fœlicitatem laudant eorũ,qui huius mundi proſperis perfruũtur. Prophetauit nouiſſimus in Babylone Aggæus & Zacharias.

Eſdras ſcripſit,populũ Dei expleto captiuitatis tempore, imperante Ciro rege Perſarũ, in Hieruſalem fuiſſe reuerſum,ac ſub Zorobabel,& Iehu filio Ioſedech ſacerdote magno, ſiue Neemia,muros Hieruſalem,templum& altare renouatum, ius quoque ſacerdotum reſtitutum, & ſanctæ religionis cultum multiſque opibus gentium principumque Perſarum muneribus perornatum. Machabæorum libri duo licet non habeantur in Canone Hebræorum,tamen ab Eccleſia inter diuinorum voluminum annumerantur hiſtorias: prænotant autẽ prælia inter Hebræorum duces genteſque Perſarum pugnamque ſabbatorum & nobiles Machabæi triumphos: fœdus quoque amicitiarum cum Romanorũ ducibus, factaque legatione.

PRÆFA-

PRAEFATIO LIBRORVM NOVI TESTAMENTI.

EVangeliorum prædicatio quamuis quadrifaria ſit, vna eſt tamen, quia ex vno eodémque ore diuinitatis proceſsit. Hæc ſunt enim quatuor flumina de vno fonte Paradiſi manantia, quæ quadruplici vnione decurrunt, ac per totum mundum cœleſtis prædicationis miniſtrãtis fluẽta gratiæ & fidei virorem infundũt. Hæc eſt illa in Zacharia quadriga Domini, in qua per omnem orbem euectus, leui iugo colla ſibi cunctarũ gentium ſubiicit. Hi ſunt enim & quos ſub quatuor animalium ſpecie viſio prophetalis ſcribit, id eſt, hominis, leonis, vituli & aquilæ. Nam qui primus vt homo, ordinẽ humanæ natiuitatis deſignat. Secundus, ad inſtar leonis rugientis, ſtatim in principio ſuæ diuinæ poteſtatis fortitudinem intonat. Tertius, victimã ſacerdotis præmittens, quaſi vitulum, mortem inſinuat. Quartus, more aquilæ aſpectans cœlum, terram auidus tranſuolat, atque natiuitatẽ Verbi occulta miſterij intelligentia penetrat. Sed & hæc tria illa animalia, quæ in terra gradiuntur, actualem vitam ſequendo, ea tantummodo proſecuti ſunt, quæ homo Chriſtus Ieſus in terris temporaliter geſſit. Quartum animal contemplationis acie cæleſtia inſpicit, & paulatim operum plurima diuinitatis ſacramenta geſſit. Ex his primus & vltimus ea prædicauerunt, quæ ex ore Chriſti audierunt, vel quæ ab illo facta vel geſta viderunt. Reliqui medij duo, ea tãtummodo, quæ ab Apoſtolis cognouerunt. Quorum quidem Matthæus Euangelium in Iudæa primus ſcripſit. Deinde Marcus in Italia. Lucas in Achaia. Iohannes in Aſia. Ex quibus ſolus tantum Matthæus prædicationis ſuę hiſtoriam Hebraico perſtrinxit ſtylo: reliqui verò Gręci ſermonis eloquio ediderunt.

Epiſtolas Paulus Apoſtolus quatuordecim prædicationis ſuæ perſtrinxit ſtylo, ex quibus aliquas propter typum ſeptiformis Eccleſiæ, ſeptem ſcripſit Eccleſiis, cõſeruans potius, nõ excedens numerũ ſacramenti, propter ſeptiformem Spiritus efficaciam. Scripſit autẽ ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Theſſalonicẽſes, ad Coloſſenſes, ad Hebræos. Reliquas verò poſtmodũ ſingularibus edidit perſonis, vt rurſum illum ſeptenarium numerum ad ſacramentũ vnitatis conuerteret. Argumenta autẽ earun-

A dem Epiſtolarũ hæc ſunt. In primis Romanæ plebis fidẽ collaudat. Corinthios gemina doctrina caſtigat. Apud Galatas per gratiam fidei excludit opera Legis. Epheſios magnificat in fide quam acceperunt. Laudat Coloſſenſes pro eo, quod in fide ſteterunt. Philippenſes Euangeliũ cuſtodiſſe gratulatur. Theſſalonicenſes in prima Epiſtola fide creuiſſe & operibus. In ſecũda, perſecutiones toleraſſe fortiter gloriatur. Inſtruit quoque per Timo-
B theum & Titum Eccleſias. Philemonem de emendato ſeruo Oneſimo. Rogat vltimo Hebræos, qui in Chriſto crediderunt, & poſtmodum perſecutionibus Iudaicis torti, à fide receſſerunt, confortat, & ad gratiam Euangelij reuocat.

Petrus ſcripſit duas Epiſtolas, quæ canonicæ nominãtur. Scripſit autem eas his, qui ex circuncíſione credentes, in diſperſionem gentium erãt. Quæ quidem videntur quibuſdã eſſe planiores, dũ tam profundis repletæ ſunt ſenſibus, vt per eas, qui poſſunt perſcrutari diuiuæ ſcienæ ſenſum, quaſi per breue quoddã receptaculum, magna ſibi myſteria reuelare
C contueantur.

Iacobus frater domini ſcripſit vnã Epiſtolã, ad ædificationem Eccleſiæ pertinentem, cuius ſententiæ immenſam ſcientiam, claritatẽ legentibus videntur infundere.

Ioãnes Apoſt. tres ſcripſit Epiſtolas, quarũ prima officiũ charitatis cõmẽdãs, tota in amore Dei & fraterna dilectione verſatur. Secunda quoque, quæ electis ſcribitur, dilectionis hortatur officium: denotat etiã ſeductores, & ab hæreticis admonet declinandum. Tertiam autem Gaio ſcripſit, in qua collaudat eum in ſtudio veritatis, & opere miſericordię. Deinde denotat proteruiam cuiuſdam Cliotrepi,
D & de Demetrio perhibet teſtimonium veritatis.

Iudę Epiſtola increpat blaſphemantes in Chriſto, & quoſdam impudicos, ſub exemplo impiorum, qui per ſuperbiã & luxuriam ſempiternis ardoribus traditi ſunt: pro quibus admonet Eccleſiam, vt eos arguat, & ad pœnitentiam cohortetur.

Actuum Apoſtolorum hiſtoria, naſcentis Eccleſiæ fidem opúſque deſcribit, cuius quidem ſcriptor Lucas Euangeliſta monſtratur. Continet autem quæ in Iudæa, vel gentibus, per gratiam ſancti Spiritus, tam à Petro, quã omnibus Apoſtolis operata vel geſta ſunt.

In Apocalypſi, Ioannes, poſtquàm ſcribe-

re ſeptẽ iubetur Eccleſiis, aſpicit Filiũ hominis ſedentẽ in throno, & viginti quatuor ſeniores, & quatuor animalia procidẽtia ante thronum, in dextera quoque tenentis librum ſeptem ſigillis ſignatum, in quo bellum & ægeſtas, mors, clamor interfectorum, finis quoque mũdi notatur. Scribit deinde duodecim milia ſeruorum Dei, qui ſignatur in frõtibus. Ibi ſeptem Angeli tubis canunt, ſequente grãdine & igne cum ſanguine in terram. Tertia quoque pars terrę ibi cõburitur, & tertia pars maris ſanguis efficitur, aſtráque ipſa rutilantia tertiam partem fulgoris amittunt. Ibi de putei fumo locuſtæ producuntur, dæmoniorum accipientes poteſtatem lædendi, qui nõ ſunt agni corpore ſanati. Præterea comedit Euangeliſta librum Teſtamenti, oris prædicatione ſuauiſſimũ, & operis difficultate amarum. Metitúrque cæleſte templum, deſcripſitque verba vigintiquatuor ſeniorũ, & Arcã Teſtamenti, ac mulierem amictam ſole, pu- E gnámq; Michaelis cum dracone, ruinámque draconis. Conſpicit præterea & Antichriſti figuram, habentem capita regni ſeptem, & cornua poteſtatis & myſteriũ nominis narrat. Inter hæc & canticum Teſtamenti nouum, ſpeculatúrq; Angelos geſtãtes phialas. cernitque ſimiliter interitũ beſtiæ, vel beatitudinẽ eorum, qui veſtimenta ſui corporis abſque macula, hoc eſt, abſque carnis voluptate ſeruauerũt. Exequitur denique interitum meretricis Babyloniæ, & nuptias agni, & aduentũ iudicij, & interitum Antichriſti, vel ſempiternam punitionem diaboli. Ad vltimũ memorat reſurrectionem mortuorum, cælique nouitatem & terræ, deſcriptionémque Hieruſalem, flumen etiam baptiſmi, mundum lignũ F vitæ, per dominũ noſtrum Ieſum Chriſtũ, cui eſt honor, gloria, & imperium, in ſecula ſeculorum, Amen.

FINIS.

BEATI

ISIDORI IVNIORIS

HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI, COMMENTARIA IN VETVS TESTAMENTVM.

PRÆFATIO.

HISTORIA ſacra legis non ſine aliqua prænunciatione futurorum, geſta atque conſcripta eſt. Nec pertineret ad præfigurationis myſteriū tam multiplex rerū vmbra geſtarū, niſi doceret Apoſtolus, dicēs: Lex figurā habet futurorum bonorū, non ipſam imaginē rerū. Proinde quadā quæ in ea figuratim dicta vel facta ſunt, & ſunt plena myſticis ſacramentis, adiuuante ſuperna gratia, in hoc Opuſculo exequentes intexuimus, veterum & Eccleſiaſticorū ſententias congregantes, veluti ex diuerſis pratis flores lectos ad manum fecimus: & pauca de multis breuiter perſtringentes, pleraque etiā adiicientes, vel ex aliqua parte mutantes, offerimus, nō ſolum ſtudioſis, ſed etiā faſtidioſis lectoribus ſatiſfaciētes, quos nimia longitudo ſermonis abhorret. Breuis enim expoſitione & ſuccincta, nō faciūt de prolixitate faſtidiū. Prolixa enim vel obſcura & occulta tædet oratio: breuis & aperta delectat. Et quia iā pridē iuxta litterā à nobis ſermo totus cōtextus eſt, neceſſe eſt, vt præcedente hiſtoriæ fundamento, allegoricus ſenſus ſequatur. Nā figuraliter quadā ex his intelligū: ur, verè tanquā prophetica indicia præcedētia futurorū. Sane nō omnia, quæ in lege & prophetis ſcripta ſunt, myſteriorū ænigmatibus obtegūtur: ſed pro his, quæ aliquid ſignificāt, etiā quæ nihil ſignificāt cōnectuntur. Sicut enim in cytharis & huiuſmodi organis muſicis, non quidē omnia quæ tāguntur, canorum aliquid reſonant, ſed tantùm chordæ: cætera tamen in toto cytharæ corpore ideo facta ſunt, vt eſſet ibi, quò necterentur & quò tenderentur illa quæ ad cantilenæ ſuauitatē modulaturus eſt artifex: ita in his propheticis narrationibus, quæ obteguntur, quæque dicuntur, vt aliquid ſonēt in ſignificationem futurorum. Aut ſi nihil ſonant, ad hoc interponuntur, vt ſit vnde illa ſignificantia, tanquam ſonantia cōnectantur. Has autē rerum geſtarū figuras ſuper veteris teſtamēti hiſtorias, de myſticis theſauris ſapientium vt prædiximus, depromentes, in vnā formā compendio breuitatis contraximus: in quibus lector non noſtra legit, ſed veterū relegit. Quod enim ego loquor, illi dicunt: & vox mea, ipſorum eſt lingua. Sumpta itaque ſunt ab auctoribus Origene, Victorino, Ambroſio, Hieronymo, Caſſiano, Auguſtino, Fulgētio, ac noſtris inſigniter temporibus eloquenti Gregorio.

C

INDEX CAPITVM IN GENESIM.

1 *Præmiſſio operis ab exordio mundi vſque ad expulſionem hominis de Paradiſo.*
2 *De operibus ſex dierum.*
3 *De Paradiſi conditione vel hominis.*
4 *De præceptis Dei & perſuaſione Serpentis.*
5 *De peccato primorum hominum, ſiue ſupplicio*
6 *De Chain & Abel, eorúmque progenie.*
7 *De Archa, ſiue de diluuio mundi.*
8 *De Noe & benedictionibus eius in maximis minimóque collatis filiis.*
9 *De Nemrot gigante, & confuſione linguarum*
10 *De egreſſu Abrahæ à Chaldæis,*
11 *De victoria Abrahæ & Melchiſedech.*
12 *De ſacrificio Abrahæ & promiſſione Dei.*
13 *De Agar & circumciſione Abrahæ.*
14 *De tribus viris, qui venerūt ad ilicem Mamre.* D
15 *De Sodomis & de Loth, & filiabus eius.*
16 *De Abimelech, qui Sarā ducere vxorē voluit.*
17 *De natiuitate Iſaac & expulſione Agar cū filio*
18 *De eo quod obtulit Abraham filium ſuum.*
19 *De Iſaac & Rebecca.*
20 *De Cetura, ſiue de morte Abraham.*
21 *De eo quod Iſaac cum Rebecca luſit.*
22 *De puteis, quos fodit Iſaac.*
23 *De Eſau & Iacob.*
24 *De ſcala, quam in viſione vidit Iacob.*
25 *De Lia & Rachel, & de duobus famulis.*
26 *De fuga Iacob & Rachel, quæ furata eſt deos patris ſui.*
27 *De lucta Iacob cum angelo.*
28 *De Dina, & partu Rachel & inceſtu Rubē.*
29 *De Iuda, qui dormiuit cum nuru ſua.*
30 *De hiſtoria Ioſeph.*
31 *De Benedictionibus Patriarcharum.*

I.

CREATVRA cęli & terræ quomodo hiſtorialiter ab exordio principij condita ſit, legimus: ſed qualiter in Eccleſia ſpiritaliter à doctoribus accipiatur, intelligamus. In principio fecit Deus cælum & terram. Principium Chriſtus eſt: ſicut ipſe in Euangelio ait: Ego ſum principium, qui & loquor vobis. In hoc igitur principio fecit Deus cælum: id eſt, ſpiritales, qui cæleſtia meditantur & quærunt. In ipſo fecit & carnales, qui needum terrenum hominem depoſuerunt. Terra autem erat inanis & vacua Terra ſcilicet carnis noſtræ inanis & vacua erat, priuſquam doctrinæ acciperet formam. Et tenebrę erant ſuper faciem abyſſi, quia delictorum cæcitas, & ignorátiæ profunda obſcuritas, corda noſtra tegebat. Et ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Spiritus autem Dei ſuper cor noſtrum tenebroſum & fluidum, quaſi ſuper aquas iam ſuperferebatur, in quo ſubſiſtētes requieſceremus, cuiuſq; viuificaremur flatu, & cuius vnda ablueremur. Dixit quoq; Deus: Fiat lux: id eſt, illuminatio credulitatis appareat. Prima enim die lucē fidei dedit, quia prima eſt in * cōuerſatione fides. Vnde & ipſum primū in mādatis præceptum eſt Dominus Deus tuus Deus vnus eſt, Propter

* al. conuerſione.

quam fidẽ ipſe dominus etiã viſibiliter in mũdo apparere voluit. Iam tũc Deus, iuxta præſciẽtię ſuæ gratiã, diuiſit iuſtos, id eſt, filios Dei & lucis, à peccatoribus, tanquam à *tenebris, iſtos vocãs diem, illos noctẽ. nam quòd in lucis nomine iuſti appellãtur, audi Apoſtolum, Fuiſtis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autẽ lux in domino.

al. tenebroſis.

II.

DEinde ſecunda die diſpoſuit Deus firmamentum, id eſt ſolidamentum ſanctarũ ſcripturarum. firmamẽtum enim in Eccleſia, ſcripturæ diuinæ intelliguntur, quia cælum plicabitur ſicut liber. Diſcreuítque ſuper hoc firmamẽto aquas, id eſt cęleſtes populos angelorũ, qui nõ opus habẽt hoc ſuſcipere firmamentum, vt legẽtes audiant verbũ Dei. Vidẽt enim ſemper & diligunt eum, ſed ſuperpoſuit ipſum firmamentũ legis ſuæ ſuper infirmitatem inferiorũ populorũ, vt * ibi ſuſpicientes, cognoſcãt qualiter * diſcernant inter carnalia & ſpiritalia, qualiter inter aquas ſuperiores & inferiores.

al. ſibi. al. diſcernantur.

III.

POſt hæc die tertia collegit in vnum aquas inferiores ſalſas: hoc eſt, homines infideles, qui cupiditatum tẽpeſtate, & tentationũ carnalium fluctibus quatiuntur, & in ſeipſis quaſi amaritudo includuntur. Segregauítque ab eis aridam, populum ſcilicet fontem fidei ſitientem, obfixítque dehinc ſuperborũ limites, & coercuit eos, ne turbulentis iniquitatum ſuarum fluctibus aridam, id eſt animã ſitientẽ Deum conturbent, liceátque ei germinare bonorum operum fructus, ſecundũ genus diligẽs proximum in ſubſidiis neceſſitatum carnalium, habens in ſe ſemen ſecundum ſimilitudinem, vt ex ſua infirmitate cõpatiatur ad ſubueniendum indigentibus, producens lignum forti robore & fructiferum, id eſt, beneficium ad eripiendum eum, qui iniuriam patitur de manu potentis, & præbendo * protectionis vmbraculũ valido robore iuſti iudicij.

al protecti.

IIII.

DEinde quarta die emicuerunt luminaria firmamento legis infixa, id eſt, Euangeliſtæ, doctores, & ſcripturæ ſacræ diſputãdo cohærentes, & omnibus inferioribus lumen ſapientiæ demonſtrãtes. Prodiit etiam ſimul & cętera micantium ſyderum turba: id eſt, diuiſarum virtutũ in Eccleſia numeroſitas: quæ in huius vitæ obſcuritate, tanquã in nocte refulgẽtes, diuidunt in hoc firmamẽto ſcripturę ſenſibilia & * intelligibilia, quaſi inter lucem perfectorũ, & tenebras paruulorũ, & ſunt inſignis virtutũ & miraculorũ. Sunt etiã in tempora & annos: *quia prædicatores propriis tẽporibus viuũt & tranſeunt: verbum autẽ domini manet in æternũ. Quare autẽ terra pri-

al. intelligentia.

al. qui.

E mo germinauerit, deinde facta ſint luminaria niſi quia poſt opera bona venit illuminatio lucis ad contemplandam ſpeciem ſupernæ virtutis?

V.

INter hęc, die quinta facta ſunt in aquis reptilia animarũ viuarũ: homines ſcilicet renouati in vitã per baptiſmi ſacramẽtum. Facta ſunt & volatilia: id eſt, & ſanctæ animæ ad ſuperna volãtes.

VI.

POſt hæc, ſexta die producit terra animã viuam, quando enim caro noſtra abſtinens eſt ab operibus mortis, viua virtutũ germina parturit ſecundum genus ſcilicet ſuum: id eſt, vitã imitando ſanctorum, ſicut ait Apoſtolus: Imitatores mei eſtote. Secundũ quippe genus noſtrum viuimus, quando in opere

F bono ſanctos viros quaſi proximos imitamur. Deinde produxit terra beſtias: id eſt, homines in potẽtia rerum ſine ferocitate ſuperbiæ. Similiter & pecora: id eſt, fideles in ſimplicitate vitæ viuentes. Serpentes quoque innoxios: ſanctos ſcilicet viros, aſtutiæ viuacitate bonum à malo diſcernentes, & in quantum fas eſt, reptando ſcrutantes terrena, per quæ intelligant ſempiterna, non illos venenoſos, qui ſe in huius mundi terrenis cupiditatibus collocant.

VII.

POſt hæc fecit Deus hominem ad imaginẽ ſuam: perfectum ſcilicet virum, qui non

G quemlibet ſanctorum virorum imitãdo, ſed ipſam veritatem contemplabiliter intuendo, operatur iuſtitiam, vt ipſam intelligat & ſequatur. Ad cuius imaginẽ factus eſt, * veritatem. Iſte etiam accepit poteſtatem piſciũ maris & volatilium cæli, pecorúmque, ferarum quoque atque repentium: quia ſpiritalis quiſque effectus, & Deo ſimilis factus, ſecundum Apoſtolum iudicat omnia: ipſe autem à nemine iudicatur. Quod verò ſequitur, maſculum & fœminam fecit eos: ſpiritales in eccleſia & obedientes oſtendit: quia ſicut viro ſubdita eſt mulier: ſic ſpiritali & perfecto viro

al. in veritate.

H obediens eſt is qui minus perfectus eſt: ſicut Apoſtolus ait: Rogamus vos fratres, vt cognoſcatis eos qui in vobis laborãt, & præſunt vobis in domino. Dicitur enim eis: Creſcite & multiplicamini, ſiue in linguis, ſiue in ſpiritalibus intelligentiæ gradibus, vt dominentur rationis intellectu omnium carnaliũ perturbationum: quaſi inſenſibilium animantiũ. Omnis autẽ herba ſeminalis & omne lignũ fructuoſum, quod hominibus datum eſt in eſcã, fideles ſunt de oblationibus ſuis ſanctorum neceſſitatibus cõmunicãtes. Vnde Apoſtolus ait: Nã ſi in ſpiritalibus participes facti ſunt gẽtiles, debẽt & in carnalibus miniſtrare eis. Hęc ſunt fructifera ligna. In iſtis gradibus, tanquã in

in quibuſdam diebus veſpera eſt ipſa perfe- A ctio ſingulorum operum, & mane inchoatio ſequentium. VIII.

POſt iſtorum itaque quaſi ſex dierum opera bona valde, ſperat homo quietem, mẽte conſtitutus in ſpiritali paradiſo: quo ſignificatur vita beata, vbi fons eſt ſapientiæ, diuiſus in quatuor partes virtutum: vbi edat ligni vitæ gratiam: vbi vtiles diſciplinas morum, quaſi fructus lignorum carpat. Eſt namque paradiſus vita beatorum: quatuor flumina, quatuor virtutes. Virtus eſt animi habitus, naturæ decus, vitæ ratio, morum pietas, cultus diuinitatis, honor hominis, æternæ beatitudinis meritum. Cuius ſcilicet partes B quatuor principales, quæ deſignãtur per quatuor paradiſi flumina: Prudentia, fortitudo, iuſticia, Temperantia. Prudentia eſt rerum diuinarum humanarúmque, prout homini datum eſt, ſcientia: per quã intelligitur quid cauendum ſit, & quid faciendum. Et hoc eſt Psalm. 118 quod in Pſalmo legitur: Mirabilia teſtimonia tua. Fortitudo eſt animi patientia & longanimitas & perſeuerãtia in bonis operibus, & victoria contra vitiorum genera. Iuſtitia eſt animi nobilitas, vnicuique rei propriam tribuẽs dignitatem. In hac diuinitatis cultus & humanitatis iura, vera iudicia & æquitas totius vitæ conſeruatur. Temperantia eſt vitæ C modus, ne quid nimis homo vel amet, vel odio habeat: ſed omnes huius vitæ varietates conſiderata tẽperet diligentia. Hæc ſunt quatuor flumina. Ligna eius, omnes vtiles, virtutes & diſciplinę: lignorum fructus, mores piorum. Lignum autem vitæ, ipſa bonorũ omnium mater eſt ſapientia: de qua ſcriptum eſt Salomone dicente: Lignum vitæ eſt his qui apprehenderint eam, & qui tenuerit eã, beatus. Lignum ſcientiæ boni & mali, tranſgreſſio eſt mandati ex perimentum veritatis pariter & erroris. Hactenus ſex dierum opera qualiter in Eccleſia ſpiritaliter intelligantur, explicata ſunt. Deinde quid in figuram ſeculi ſignificent, ſubiiciendum eſt. Sex diebus conſummauit Deus omnia opera ſua, & ſeptimo D requieuit. ſex ætatibus humanũ genus in hoc al. opera. ſeculo per ſucceſſiones temporũ Dei * opere infunditur. Quarum prima eſt ab Adam vſque ad Noë: ſecũda à Noë vſq; ad Abrahã: tertia ab Abrahã vſq; ad Dauid: quarta à Dauid vſq; ad trãſmigrationẽ in Babylonia: quinta deinde vſque ad humilẽ aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti: ſexta quæ nũc agitur, vſque quo mũdus finiatur, donec excelſus veniat ad iudiciũ. Septima verò intelligitur in requie ſanctorũ, non in hac vita, ſed in alia vbi vidit requieſcentẽ pauperẽ diues ille cùm apud inferos torqueretur: quæ ſcilicet nõ habet veſperã: quia eam iã nullus ibi rerum defectus, terminúſq; claudit. Pergamus ergo breuiter per has omnes mundi ætates, & replicantes ordinẽ tẽporũ eorũ, iuſtitię eius differentias diſtingamus.

IX.

PRimũ enim ſeculum factũ eſt, * tanquam lux homo in paradiſo: in qua ætate filios al. Itaque Dei in lucis nomine diuidit Deus à filiis hominũ, quaſi à tenebris: fitque huius diei veſpera diluuium. X.

SEcundum ſeculum factum eſt, quaſi firmamentũ inter aquã & aquam. archa vtique illa quæ natauit inter pluuiã & maria, huius veſpera fit confuſio linguarum. Tertium ſeculum factum eſt, quando ſeparauit populũ ſuum à gentibus per Abraham, diſcernens eum quaſi aridam ab aquis, vt proferret germen herbarum & lignorum: id eſt, ſanctos & fructum ſanctarum ſcripturarum. Huius veſpera fuit peccatũ & malitia peſſimi regis Saül. XI.

INde quartũ ſeculum cœpit à Dauid, quãdo cõſtituit Deus luminaria in firmamẽto cæli: id eſt, ſplẽdorẽ regni, tanquam ſolis excellentiam, & in lunæ ſpecie Soli lunã obtemperantem tanquam ſynagogam, & ſtellas principes eius: cuius ætatis fit veſpera in peccatis regũ, in quibus gens illa meruit captiuari in Babyloniam. XII.

POrro quinto ſeculo: id eſt trãſmigratione Babyloniæ, facta ſunt quaſi animalia in aquis, & volatilia cæli: quia tunc Iudæi inter gentes, tanquam in mari viuere cœperunt: nec habebant ſtabilem locum, tanquam volantes aues. Huius diei quaſi veſpera eſt multiplicatio peccatorum in populo Iudęorum, quãdo ſic excæcati ſunt, vt etiam dominum Ieſum Chriſtũ non poſſunt agnoſcere. Iã ſextum ſeculum fit in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti. XIII.

NAm ſicut in illa ſexta die primus homo Adam de limo terræ ad imaginẽ Dei formatus eſt: ſic in iſta ſexta ætate ſeculi ſecũdus Adam, id eſt, Chriſtus in carne de Maria virgine natus eſt. Ille in anima viuente, hic in ſpiritu viuificante. Et ſicut in illa die fit anima viua, ſic in iſto ſeculo vitam deſiderantes æternã. Et ſicut in illo ſexto die ſerpentiũ & ferarum genera terra produxit: ita & in hac ſexta ætate ſeculi, gentes vitam appetentes æternã eccleſia generauit. Quem etiam ſenſum vas Petro oſtẽſum manifeſtauit. Et quẽadmodum in illo die creatus eſt maſculus & fœmina: ſic in iſta ſeculi ætate manifeſtatur Chriſtus & Eccleſia. Et ſicut ibi præponitur homo in die illa pecoribus & ſerpentibus, &

cæli volatilibus: ita Chriſtus in hac ætate ſeculi gentibus, populis & nationibus vt ab eo regantur, vel carnali concupiſcentiæ deditis ſicuti pecora vel terrena curioſitate obſcurati quaſi ſerpẽtes, vel elati ſuperbia quaſi aues. Et ſicut in illo die paſcitur homo & animalia quæ cum eo ſunt herbis ſeminalibus & lignis fructiferis, & herbis viridibus, ſic in iſta ætate ſpiritalis homo, qui bonus miniſter eſt Ieſu Chriſti, cum ipſo populo ſpiritaliter paſcitur ſanctarum ſcripturarũ alimentis, & lege diuina ad cõcipiendam fœcũditatem rationum atque ſermonum, tanquam herbis ſeminalibus, partim ad vtilitatem morum conuerſionis humanę, tanquam lignis fructiferis partim ad vigorem fidei, ſpei, & charitatis in vitam ęternam, tanquam herbis viridibus, quę nullo æſtu tribulationum areſcunt, ſed ſpiritalibus cibis ſicut iſtis alimentis paſcitur, vt multa intelligat. Carnalis autem, id eſt, paruulus in Chriſto, tanquam pecus Dei, vt multa credat, quæ intelligere nondum poteſt. Tamen eoſdem cibos omnes habent. Huius autem ętatis quaſi veſpera, vtinã nos non inueniat. illa eſt enim, de qua dominus dicit, Putas veniens filius hominis inueniet fidem ſuper terram?

XIIII.

POſt iſtam veſperam fiet mane, cùm ipſe dominus in claritate venturus eſt. Tunc requieſcens cum Chriſto ab omnibus operibus ſuis, in quibus dictum eſt: Eſtote perfecti, ſicut pater veſter qui in cælis eſt. Tales enim faciũt opera bona valde. Poſt talia enim opera ſperãda eſt requies in die ſeptimo, qui veſperam nõ habet. Sequitur hinc recapitulatio vniuerſæ conditæ creaturæ.

XV.

IStæ generationes cæli & terræ quãdo creatæ ſunt, in die quo fecit Deus cælum & terram, & omne virgultum agri, omnémque herbam regionis antequam eſſet ſuper terrã. Superius ſeptem dies enumerati ſunt, nunc vnus dies dicitur, quo fecit Deus cęlum & terram, & omne virgultum agri, & omnem herbam regionis huius diei nomine ſecundum prophetiam omne tempus huius vitæ ſignificatur, in quo cælum & terra factum eſt: id eſt, in quo creaturæ viſibiles diſponuntur, adminiſtrantur atque exiſtunt. Sed quid ſibi vult quòd nunc nominato cælo & terra, adiecit virgultum agri & herbam regionis, & tacuit cætera quæ ſunt in cælo & in terra, vel etiã in mari? niſi quia per virgultum agri inuiſibilem creaturam demonſtrat intelligi, ſicut eſt anima? Dicta autem eſt virgultum propter vigorem vitæ: herba, propter eandem vitam nunquam marceſcentem. Deinde quod addidit antequam eſſet ſuper terram, intelligitur antequam anima peccaret. Terrenis enim cupiditatibus ſordidata, tãquam ſuper terrã natat, vel ſuper terram rectè eſſe dicitur. Vnde & adiecit: nõdum enim pluerat Deus ſuper terram? quaſi apertè diceret, antequam peccaret anima, nondum nubibus ſcripturarum pluuiam doctrinæ dominus ad animam irrigandam conceſſerat? nondum propter hominem, qui eſt terra, dominus noſter nubilum carnis noſtræ aſſumpſerat, per quod imbrem, ſancti Euangelij largiſſimum infudit? Quod verò ſubiunxit, & homo non erat qui operaretur terram: hoc ſignat, quia nullus homo operatus eſt in virginem, vnde natus eſt Chriſtus. Ipſe eſt enim lapis de monte abſciſus ſine manibus: id eſt, abſque coitu & humano ſemine de virginali vtero, quaſi de monte humanæ naturæ, & ſubſtantia carnis abſciſus. Sed fons aſcendebat è terra, irrigãs vniuerſam ſuperficiem terræ. Terra autem mater virgo domini Maria rectiſſimè accipitur: de qua ſcriptum eſt: Aperiatur terra & germinet ſaluatorem. Quam terram irrigauit ſpiritus ſanctus, qui fontis & aquæ nomine in Euangelio ſignificatur.

XVI.

FOrmauit igitur dominus hominem de limo terræ: id eſt, factus eſt Chriſtus iuxta quod ait Apoſtolus, ex ſemine Dauid ſecundum carnem, tanquam de limo terræ. Et inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, vtique infuſionem ſancti Spiritus, qui operatus eſt hominem Chriſtum. Et factus eſt homo in animam viuentem: ſcilicet, vt qui perfectus erat Deus, perfectus crederetur & homo. Plantauerat autem dominus Deus paradiſum voluptatis à principio. Paradiſus Eccleſia eſt. Sic enim de illa legitur in Canticis Canticorum: Ortus concluſus ſoror mea. A principio autem paradiſus plantatur, quia Eccleſia Catholica à Chriſto, qui eſt principiũ omnium, condita eſſe cognoſcitur. Fluuius de paradiſo exiens, imaginem portas Chriſti, de paterno fonte fluẽtis, qui irrigat Eccleſiam ſuam verbo prædicationis, & dono baptiſmi. De quo benè per Prophetam dicitur: Dominus Deus noſter fluuius glorioſus, & exiliens in terram ſitiẽtem. Quatuor autem paradiſi flumina, quatuor ſunt Euangelia, ad prædicationem in cunctis gentibus miſſa. Ligna fructifera, omnes ſancti ſunt, fructus eorum, opera eorum lignum vitæ, ſanctus ſanctorum vtique Chriſtus: ad quem quiſque ſi porrexerit manum, viuet in æternum. Lignum autẽ ſcientiæ boni & mali, propriũ eſt

eſt voluntatis arbitriũ, quod in medio noſtri eſt poſitum, ad dignoſcendum bonum vel malum. De quo, qui relicta Dei gratia guſtauerit, morte morietur. Tulit igitur Deus hominem, & poſuit eum in paradiſum. Aſſumpſit Deus carnem, & factus eſt caput Eccleſiæ. Vt operaretur & cuſtodiret illum: id eſt, vt voluntatem patris ex omnibus gentibus Eccleſia adimpleret, atque impleretur ſermo quem dominus dixit: Ego ſeruabam eos in nomine tuo: quos dediſti mihi, cuſtodiui. Dixit quoque Deus: Non eſt bonum eſſe hominem ſolum. Arguantur hæretici, qui Chriſtum ſolum hominem putant, & non etiam Deum. Faciamus ei adiutorium ſimile B ſibi: quia in ipſo homine ſuſcepto, Eccleſia Deo copulata eſt. Appellauit autem Adam nominibus ſuis cuncta animantia & volatilia cæli, & beſtias terræ: ſignificans gẽtes, quæ ſaluæ fierent in Eccleſia, & per Chriſtũ nomen erant accepturæ quod prius non habuerant. Sicut ſcriptum eſt: Et vocabo ſeruos meos nomine alio. Adæ verò non inueniebatur adiutor ſimilis eius. Vtique: quoniam, quamuis fidelis aut iuſtus ſit quiſque, Chriſto tamen æquari non poteſt. Quis enim (inquit Moyſes) ſimilis tibi in Diis domine? Nam & Dauid ait: Speciosus forma præ filiis hominum. Nemo enim poterat à morte genus humanum liberare, & ipſam mortem ſuperare, nisi Chriſtus: ſicut & in Apocalypſi dicitur: nemo inuentus eſt dignus, neque in cælo, neque in terra, neque infra terram, aperire librum, niſi leo de tribu Iuda. Immiſit ergo dominus Deus ſoporem in Adam: cúmque obdormiſſet, tulit vnam de coſtis eius, & ædificauit coſtã, quam tulerat de Adam, in mulierẽ. Dormit Adam, & fit illi mulier de latere. Patitur Chriſtus in cruce, pungitur latus lancea, & profluunt ſacramenta ſanguinis, ex quibus formetur Eccleſia. Hanc dormitionem cantat propheta, dicens: Ego dormiui & quieui & reſurrexi, quoniam dominus ſuſcitauit me. Sequitur. Et poſuit carnem pro ea. Sic Chriſtus carnem ſuam moriendo poſuit in patibulo crucis pro Eccleſia. Dixit quoque Adam: Hoc nunc os ex oſſibus meis & caro de carne mea. Quia ſiue ſancti ſpiritales, & fortiſſimi in tentationibus, ſiue minus perfecti, vtrique vnum corpus Chriſti ſunt, & vna Eccleſia, hæc vocabitur virago: quoniam de viro ſumpta eſt. Sic & à Chriſto Eccleſiæ nomen datum eſt, nomen Chriſtianum, quæ de eius latere ſumpta eſt. Hæc igitur omnia facta ſunt in figura, quæ erant in Eccleſia profutura. Quamobrem relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit

A vxori ſuę: & erunt duo in carne vna. Hoc interpretans Apoſtolus ait: hoc autem dico in Chriſto & in Eccleſia. Ergo quod per hiſtoriam completum eſt in Adam, per prophetiam ſignificatur in Chriſto, qui reliquit patrẽ, cùm dicit: Ego * à te exiui, & veni in mũdum. *al. à patre.* Qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo. Reliquit & matrem: id eſt, Synagogam Iudæorum, veteri teſtamento carnaliter inhærentem, quæ illi erat mater ex ſemine Dauid ſecundum carnem: & adhæſit vxori ſuæ, id eſt, ſanctæ Eccleſiæ, vt in pace noui teſtamenti eſſent duo in carne vna: quia cùm ſit Deus omnia apud patrem, per quem facti ſumus, factus eſt per carnem particeps noſter, vt illius capitis corpus eſſe poſſimus. Poſt hæc vocatur Eua vita & mater viuorũ quæ de viri ſui latere ſumpta eſt. Et dominus dicit in Euangelio: Si quis nõ manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non habebit in ſe vitam. Iam dehinc præceptum, quod accepit figuraliter Chriſtus, nos accepimus in illo, quia vnuſquiſque Chriſtianus non incongruè geſtat perſonam Chriſti dicente ipſo domino: Quod feciſtis vni ex minimis meis, mihi feciſtis. Dicitur ergo illi: Ex omni ligno paradiſi comede. De ligno au-

C tem ſcientiæ boni & mali, ne comedas. Pręcipitur enim nobis vt fruamur omni ligno paradiſi, quo ſignificantur ſpirituales delitiæ. Fructus autem ſpiritus, eſt charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, manſuetudo, continẽtia, ſicut dicit Apoſtolus. Et nõ tangamus lignum in medio paradiſi plantatũ ſcientiæ boni & mali: id eſt, ne velimus ſuperbire de natura arbitrij noſtri, quę media eſt, vt decepti poſt ſcientiã boni, experiamur & malũ. Serpens autẽ ille ſapientior omnium beſtiarũ, indicat diabolum: qui inde ſerpens dicitur, q; volubili verſatur aſtutia. Sed quid eſt quod ipſe per mulierẽ decipit, & non per

D virũ? Quia non poteſt ratio noſtra ſeduci ad peccandũ, niſi præcedente delectatione infirmitatis carnali affectu: qui magis obtemperare debet rationi, tanquam vero dominanti. Hoc enim in vnoquoque homine geritur, in occulto quodam ſecretóque coniugio. Suggeſtionẽ quippe ſerpentẽ accipimus: mulierẽ verò animalẽ corporis ſenſum: rationẽ autem virum. Ergo quando occurrit mala ſuggeſtio quaſi ſerpẽs loquitur. Sed ſi ſola cogitatio oblectetur illius ſuggeſtionis, & * refrenãte ratione cõſenſus explendi operis non ſuccedat, ſola mulier videtur comediſſe illicitum. *al. refragãte.* Quod ſi ipſum peccatũ etiam mens perpetrandum decernat, iã vir deceptus eſt, nam iam mulier

cibum dediſſe viro videtur. Illecebræ enim conſentire, de ligno prohibito mãducare eſt. Tunc quippe iure à vita beata, tanquã à paradiſo expellitur homo, peccatúmque ei imputatur, etiam ſi non ſubſequatur effectus: quia etſi non eſt in factis culpa: in conſentione tamẽ rea tenetur cõſcientia. Hęc ſecundũ anagogẽ, id eſt de propria re ad nõ propriã vſurpata tranſlatio, metaphora tranſlatio alicuius rei. Cæterũ iuxta metaphorã poterit callidus ſerpens iſte hæreticorũ verſutiam deſignare. Nonnulli enim locatius atque ſubtilius promittunt illicita curioſitate ſecretorũ ad apertionem atque ſcientiam boni & mali: & in ipſo homine, tanquã in arbore quæ plantata eſt in medio paradiſi, eam dignoſcentiã demonſtrare. Contra hunc ſerpentem clamat apoſtolus, cùm dicit: Metuo, ne ſicut ſerpens Euam ſeduxit aſtutia ſua: ſic ſenſus veſtri corrũpantur. Seducitur autem verbis huius ſerpentis carnalis noſtra cõcupiſcentia, & per illã decipitur Adam, non Chriſtus, ſed Chriſtianus. Dicit ergo iſte ad mulierẽ, Cur præcępit vobis Deus, vt non comederetis ex omni ligno paradiſi? Sic & hæreticorum curioſa cupiditas, ſic praui prædicatores ad diligendam erroris fallaciam auditorum carnalium corda ſuccendunt, dicentes, Quare fugitis ſcientiam habere latentẽ? noua ſemper exquirite, boni malíque ſcientiam penetrate. Vnde apud Salomonem mulier illa hęreticorum ſpeciem tenens, dicit, Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior. Subiecit deinde idem ſerpens, Quacumq; die comederitis ex eo, ſtatim aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij, ſciẽtes bonũ & malum. Sic & omnes generaliter hęretici diuinitatis meritum profitentur, atque ſciẽtię pollicitatione decipiunt, & reprehendũt eos, quos ſimpliciter credẽtes inuenerint. Et quia omnino carnalia perſuadent, quaſi ad carnalium oculorũ apertionem conantur adducere, vt interior oculus obſcuretur.

XVII.

Vidit igitur mulier quod bonũ eſſet lignũ, tulitque de fructu illius, & comedit. Mulier comedit antea quã vir: ideo quia facilius carnales perſuadentur ad peccatũ, nec tã velociter ſpirituales decipiuntur: & dedit viro ſuo, & comedit: vtique quia poſt delectationẽ carnalis concupiſcẽtiæ noſtræ, etiã noſtra ratio ſubiicitur ad peccandũ. Cúmque cógnouiſſent ſe eſſe nudos, conſuerunt folia fici. Foliis fici ſe contegunt, qui ſeculũ aſperum amplectuntur, qui prurigine voluptatis carnalis * afflãtur: quique decepti hæretica prauitate, & gratia Dei nudati, tegumenta mẽdaciorum, tanquã fici folia colligunt, facientes ſibi ſuccinctoria prauitatis, cũ de domino vel Eccleſia mentiuntur: Cúmque audiuiſſent vocẽ Dei deambulantis in paradiſo ad auram poſt meridiẽ. Deambulat Deus in illis, & non ſtat, qui ſtabiles in eius præcepto non perſeuerãt. Et bene ad aurã poſt meridiẽ: quia iam ab eis aufertur lux illa feruentior veritatis, appropinquantibus errorũ tenebris. Abſconderunt ſe à facie Dei in medio ligni paradiſi. In medio autẽ ligni ſe abſcondit, qui auerſus à præcepto creatoris, in erroris atque arbitrij ſui voluptatibus viuit. Vocauitque Deus Adam, Vbi es? Hic oſtẽdit, quòd ſi qui à fide vel bonis operibus ad mendacia ſua deſidia labuntur, non deſpicit illos Deus: ſed adhuc vt redeant per pœnitentiam vocat: quia non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Ergo non eſt deſperandum quibuſlibet peccatoribus, dum & ipſi impij ad ſpem indulgentiæ prouocẽtur. Dicitur autem poſt hæc ſerpenti: Maledictus eris inter omnia animantia. Super pectus tuum & ventrem gradiêris. nomine pectoris, ſignificatur ſuperbia mentis: nomine autem ventris ſignificantur deſideria carnis, his enim duabus rebus ſerpit diabolus eos quos vult decipere: id eſt aut terrena cupiditate & luxuria, aut ſuperbiæ inſana ruina. Et terram manducabis: id eſt, ad te pertinebunt, quos terrena cupiditate deceperis. Omnibus diebus vitæ tuæ, id eſt, omni tẽpore quo ages hanc poteſtatem, ante illam vltimam pœnam iudicij. Inimicitias ponã inter te & mulierẽ, & ſemen tuũ & ſemen illius. Semen diaboli eſt peruerſa ſuggeſtio. Semen autẽ mulieris, *fructus eſt* boni operis, quo peruerſæ *ſuggeſtioni* reſiſtitur. Ipſa caput illius conteret, ſi eũ mens in ipſo initio malę ſuggeſtionis excludit. Ille inſidiatur calcaneo ipſius: quia mentẽ, qua prima ſuggeſtione non decipit, decipere in finẽ tendit. Quidam autem hoc quod dictũ eſt. Inimicitias ponam inter te & mulierem, de virgine, de qua dominus natus eſt, intellexerunt, eo quod illo tẽpore ex ea dominus naſciturus, ad inimicũ deuincẽdum, & ad mortem, cuius ille auctor erat, deſtruendã, promittebatur: ſicut in Dauid ſcriptum eſt: De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Nã & illud quod ſubiunctũ eſt: ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius, hoc de fructu vẽtris Mariæ, qui eſt Chriſtus, intelligunt: id eſt, tu eum ſupplantabis, vt moriatur. Ille autẽ * te victo reſurget, & caput tuũ cõteret, quod eſt mors. Sicut & Dauid dixerat ex perſona patris ad filium: Super aſpidẽ & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem

al. vtuntur.

al. rt victor

nem & draconem. Aſpidē, dixit mortē, baſi- A
liſcum, peccatū, leonem, Antichriſtū, draco-
nem, diabolū. De pœna autem mulieris quid
ſignificat quod ei dicitur, in dolore paries fi-
al. voluptas lios? niſi quia * volūtas carnalis, quæ cū dolo-
re reluctauerat, vt faceret conſuetudinē bo-
nam, cùm aliquā malam cōſuetudinem vult
vincere, patitur in exordio dolores, atque ita
per meliorē conſuetudinem parit bonū opus
al. circon- quaſi filios. Quod verò adiecit, Et * cōuerſio
ciſio. tua ad virū tuū, & ipſe dominabitur tui: hoc
ſignificat, quod illa carnalis * volūtas, quæ cū
al. voluptas dolore reluctauerat, vt faceret conſuetudinē
bonam, iā ipſis erudita doloribus, cautior fit,
& ne corruat, obtēperat rationi, & libenter B
ſeruit quaſi viro iubenti. Vocatur Eua vita &
mater viuorum, quæ de viri latere facta eſt, &
dicit dominus in Euāgelio, Si quis non man-
ducauerit meā carnem, & biberit ſanguinem
meum, non habebit in ſe vitā. Et omnia quæ
illic intelligūtur enucleatim, minutatimque
tractanda, Chriſtū & Eccleſiam proloquun-
tur, ſiue in bonos Chriſtianos, ſiue in malos.
Neque fruſtra dixit Apoſtolus, Adā qui eſt
forma futuri, vt illud, Relinquet homo patrē
& reliqua. Vocatúrque dehinc mater viuorū
id eſt, recte factorū, quibus cōtraria ſunt pec-
cata, quæ nomine mortuorum ſignificantur.
Iā verò per ſententiā quæ in virū refertur, ra- C
tio noſtra arguitur, quæ & ſuper peccati con-
cupiſcētia ſeducta, & à paradiſo beatitudinis
remota, habet maledictiones terrenæ opera-
tionis, habet & dolores temporalium curarū
quaſi ſpinas & tribulos. Sic tamen dimittitur
à paradiſo beatitudinis, vt operetur terram, id
eſt, vt in corpore iſto laboret, & collocet ſibi
meritū redeundi ad vitam beatā, quæ paradi-
ſi nomine ſignificatur, poſſitque aliquando
manū porrigere ad arborē vitæ, & viuere in
æternum. Manus autē porrectio benè ſignifi-
cat crucē vel cruciatum pœnitentiæ, per quē
vita æterna recuperatur. Accipit etiā tunicas
pelliceas diuino iudicio, quo nomine corpo- D
ris mortalitas ſignificatur in hiſtoria. In alle-
goria autem de carnalibus ſenſibus abſtractæ
voluptates, quæ carnaliter viuentē diuina le-
ge conſequuntur & contegunt. Qui ſi aliquā-
do ad Deum cōuerterit, per flammeā frame-
am, id eſt, per temporales tribulationes pec-
cata ſua agnoſcendo & gemendo, & per Che-
rubim, id eſt per plenitudinē ſcientiæ, quod
eſt charitas, perueniet ad arborem vitæ Chri-
ſtum, & viuet in æternum. Cherubim nam-
que plenitudo ſciētiæ interpretatur. Framea
verò verſatilis poſita ad cuſtodiendā viā ligni
vitæ, temporales pœnæ intelliguntur. Nemo
enim poteſt peruenire ad arborē vitæ niſi per
has duas res, tolerantiā ſcilicet moleſtiarum
& ſcientiæ plenitudinem, id eſt, per charita-
tē Dei & proximi. Plenitudo enim legis cha-
ritas eſt.

XVIII.

ADam verò cognouit vxorē ſuam, quæ cō-
cepit & peperit Chain. Rurſumque pe-
perit fratrē eius Abel. Natiuitates duorum fi-
liorum Adam, ſimilitudinē habent duorum
populorū, qui erant diuerſis tēporibus ad fi-
dem venturi, pari opere & diſſimili charitate
ante Deum. Fuit autem Abel paſtor ouiū, &
Chain Agricola. Sed ſicut Chain ſacrificium
ex terræ fructibus reprobatur: Abel autem
ſacrificium ex ouibus & earū adipe ſuſcipitur,
ita noui Teſtamēti fides ex innocentiæ gratia
Deum laudans, veteris teſtamenti terrenis
operibus anteponitur. Dixit Deus ad Chain,
Si rectè offeras, rectè autem non diuidas,
peccaſti. Vtique, quia & ſi Iudæi antea re-
ctè illa fecerunt, in eo tamen infidelitatis
rei ſunt, quia Chriſto veniente, iam tem-
pus noui teſtamēti à tēpore veteris teſtamen-
ti non diſtinxerunt. Quia ſi obtēperaſſet Deo
Chain, dicenti: Quieſce, ſub te erit appeti-
tus eius, & tu dominaberis illius, ad ſe con-
uertiſſet peccatum ſuum, ſibi hoc tribuens &
* confitēs Deo: ac ſic adiutus indulgētiæ gra- al. confidēs
tia, ipſe peccato ſuo dominaretur, non illo ſi-
bi dominante, ſeruus peccati fratrē occiderit
innocentē: Sic & Iudæi, in quorum hæc figu-
ra gerebatur, ſi quieſcerent à ſua perturba-
tione, & tempus ſalutis per gratiam in remiſ-
ſionem peccatorum cognoſcentes, audirent
Chriſtum dicentē: Non eſt opus ſanis medi-
cus. Et iterum: Omnis qui facit peccatū, ſer-
uus eſt peccati. Et iterum: Si filius vos libera-
uerit, verè liberi eritis: Et iterum: Nō veni vo-
care iuſtos ſed peccatores in pœnitentiam.
Tunc ad ſe conuerterent peccatū ſuum in
cōfeſſione, ſicut in Pſalmo ſcriptum eſt: Ego
dixi domine miſerere mei: ſana animā meā
quia peccaui tibi: eidémque peccato quam-
diu eſſent, adhuc in eorū mortali corpore per
ſpem gratiæ liberi dominarentur. Nunc autē
ignorantes Dei iuſtitiam, & ſuā volentes con-
ſtituere, elati de operibus legis, non humilia-
ti de peccatis ſuis non quieuerunt, ſed offen-
derunt in lapidē offenſionis, & exarſerunt in
iracundiam, aduerſus Chriſtum: cuius ope-
ra videntes eſſe Deo accepta, doluerunt. Ita-
que poſt hæc occiditur Abel minor natu, à
fratre maiore natu. Occiditur Chriſtus caput

E populi minoris natu, à populo Iudæorũ maiori natu. Ille in cãpo, iſte in Caluariæ loco. Interrogat Deus Chain, non tanquam ignarus eum à quo diſcat: ſed tanquam iudex reũ quem puniat. Et dicit: Vbi eſt frater eius? ille reſpondit neſcire ſe, nec eius ſe eſſe cuſtodẽ. Vſque nunc quid nobis reſpondent Iudæi, cùm eos Dei, hoc eſt, ſanctarum ſcripturarũ voce, interrogamus de Chriſto? Neſcire ſe Chriſtum reſpondent. Fallax enim Chain ignoratio, Iudæorum eſt falſa negatio. Eſſent autem quodammodo Chriſti cuſtodes ſi Chriſtianam fidem accipere ac cuſtodire voluiſſent. Dixit Deus ad Chain: Quid feci-
F ſti? Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Sic arguit in ſcripturis ſanctis vox diuina Iudæos. Habet enim magnam vocem Chriſti ſanguis in terra, cùm eo accepto, ab omnibus gentibus reſpondetur Amen. Hæc eſt vox clara ſanguinis Chriſti, quam ſanguis ipſe exprimit ex ore fidelium eodem ſanguine redemptorum. Dixit Deus ad Chain. Et nunc maledictus eris à terra, quæ aperuit os ſuum, & ſuſcepit ſanguinem fratris tui de manu tua. Non dixit maledicta terra, ſed terra quæ aperuit. Maledictus eſt enim populus Iudæorum infidelis à terra: id eſt, ab Eccleſia, quæ aperuit os ſuum in confeſſio-
G ne peccatorum omnium de manu perſecutoris nolentis eſſe ſub gratia, ſed ſub lege, vt eſſet ab Eccleſia maledictus: id eſt, vt oſtẽderet eum Eccleſia maledictũ, teſtificante Apoſtolo: Quicunq; enim ſub operibus legis ſunt, ſub maledicto legis ſunt. Quoniam operabis terram, & non adiecit virtutẽ ſuam dare tibi. Non dicit, quoniam operabis eam, quoniã operabis terram. & non adiecit virtutẽ ſuam dare tibi. Vnde non eſt neceſſe eandẽ terrã intelligere operari Chain, quæ aperuit os accipere ſanguinem fratris de manu eius: ſed ideo maledictus intelligitur ab hac terra: quoniam operatur terram, quæ non adiiciet
H virtutem ſuam dare illi: id eſt, ideo populum Iudæorum maledictum agnoſcit & oſtendit Eccleſia: quoniam occiſo Chriſto, adhuc operatur terrenã circunciſionem, terrenum ſabbatũ, terrenum azymum, terrenũ paſcha: quia omnis terrena operatio habet occultam virtutẽ intelligendæ gratiæ Chriſti, quæ non datur Iudæis in infidelitate perdurantibus: quia in nouo teſtamento reuelata eſt. Cùm operatus fueris terrã, non dabit tibi fructus ſuos. In ipſa enim terra quam Chriſtus portauit: id eſt, in eius carne, ipſi operati ſunt ſalutem noſtram crucifigendo Chriſtũ, qui mortuus eſt propter delicta noſtra. Nec tamen eis dedit eadem terra virtutem ſuam, quia nõ iuſtificati ſunt virtute reſurrectionis eius, qui reſurrexit propter iuſtificationem noſtram, quia & ſi crucifixus eſt ex infirmitate carnis, ſed viuit in virtute Dei. Hæc eſt ergo virtus terræ illius, quam non oſtendit impiis & incredulis. Vnde nec reſurgens eis à quibus erat crucifixus, apparuit, tanquam Chain operanti terram, vt granum illud ſeminaretur. Vagus & profugus eris: ſiue, vt in Septuaginta ſcriptum eſt: gemens & tremens eris in terra. Nunc ecce, quis non videat, quis non agnoſcat in totam terram quacunque diſperſus eſt ille populus, quomodo ſit vagus in gentibus & profugus ab Hieruſalem, quomodo gemat mœrore amiſſi regni, & tremat terrore ſub innumerabilibus populis Chriſtianis? Ideóque reſpõdit Chain dicens, Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Ecce eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abſcondar, & ero vagus & profugus in terra. Igitur omnis qui inuenerit me, occidet me. Verè inde vagus & profugus gemit & tremit, ne regno etiam terreno perdito, iſta viſibili morte occidatur. Hanc dicit maiorem cauſam, quàm eam quod ei terra noſtra non dat virtutem ſuam, ne ſpiritaliter moriatur. Carnaliter enim ſapit, & abſcondi à facie Dei, id eſt, iratum habere Deum graue non putat: ſed hoc timet, ne inueniatur & occidatur. Carnaliter enim ſapit, tanquam operans terram, cuius virtutem non accepit. Sapere autem ſecundum carnem, mors eſt: quam non intelligens ille, amiſſo regno gemit, & corporalem mortem tremit. Sed quid ei reſpondit dominus? Nequaquam ita fiet: ſed omnis qui occiderit Chain, ſeptuplum punietur: ſiue vt ſeptuaginta tranſtulerunt, ſeptem vindictas exſoluet: id eſt, non ſic quomodo dicis non corporali morte interibit genus impium carnalium Iudæorum. Quicunque enim eos ita perdiderit, ſeptem vindictas exſoluet: id eſt, auferet ab eis ſeptem vindictas quibus alligati ſunt propter reatũ occiſi Chriſti, vt hoc toto tempore, quod ſeptenario dierum numero voluitur, magíſque non intereat gens Iudæa, ſatis appareat fidelibus Chriſtianis: ſed ſubiectionem ſolam diſperſionémque meruerint, qui ſuperbo regno dominum interfecerunt, iuxta quod ait ſcriptura: Ne occideris eos, ne quando obliuiſcantur legis tuæ: diſperge illos in virtute, & deſtrue eos.

VIII.

POſuit Dominus Chain ſignũ, vt non eum interficeret omnis qui inueniſſet eũ. Hoc reuera mirabile eſt, quemadmodum omnes gentes quæ à Romanis ſubiugatæ ſunt, in ritum Romanorum ſacrorum tranſierint, eorúmque ſacrilegia obſeruanda & celebranda ſuſceperint. Gens autem Iudæa, ſiue ſub paganis regibus, ſiue ſub Chriſtianis, non amiſit hoc ſignum legis & circuncisionis ſuæ, quo à cæteris gentibus populiſque diſtinguitur. Sed & omnis imperator vel rex, qui eos in regno ſuo inuenit, cum ipſo ſigno eos inuenit, nec occidit: id eſt, non efficit vt non ſint Iudęi certè ac proprio obſeruationis ſigno à cęterarum gentium communione diſcreti, niſi quicunque eorum ad Chriſtum tranſierit: vt iam nõ inueniatur Chain, nec exeat à facie Dei, ne habitet in terra Naid. Exiit ergo à facie Domini, & habitauit in terra Naid: quod dicitur interpretatum, commotio, ſiue inſtabilis & fluctuans, & ſedis incertæ. Contra quod malum Deus rogatur in Pſalmo: Ne dederis in motum pedes meos, & manus peccatorum non moueat me, & qui tribulant me, exultabunt ſi motus fuero, & Deus à dextris ne cõmouear. Nunc verò & Iudæi & omnes qui diuerſis erroribus contumaces ſunt, reſiſtendo veritati exeunt à facie Dei: id eſt, à miſericordia dilectionis eius: vel à participatione lucis eius: & habitãt profugi in terra cõmotionis: id eſt, in perturbatione carnali cõtra iocũditatem Dei: hoc eſt, cõtra Eden, quod interpretatur epulatio, vbi eſt plantatus paradiſus.

IX.

COgnouit autem Chain vxorem ſuam, & concepit & peperit Henoc, & ædificauit ciuitatem. Quid ergo ſibi per figuram vult quod impiorum progenies ciuitatem in ipſa mundi origine conſtruxit, niſi quòd noueris impios in hac vita eſſe fundatos: ſanctos verò hoſpites eſſe & peregrinos? Vnde & Abel tanquam peregrinus in terris populus Chriſtianus non cõdidit ciuitatem. Superna enim eſt ſanctorum ciuitas, quamuis hîc pariat ciues, in quibus peregrinatur, donec regni eius tempus adueniat.

X.

AEdificauit autem eam ex nomine filij ſui Henoc. Iſte filius Henoc, in cuius nomine condita eſt ciuitas: id eſt, terreſtris Hieruſalẽ, quæ interpretatur poſſeſſio, ſignificat iſtam ciuitatem & initium & finem habere terrenum, vbi nihil pluſquàm quod cernitur, ſperatur.

POrrò Henoc genuit Irad, & Irad genuit Mauiahel: & Mauiahel genuit Mathuſaël

A & Mathuſaël genuit Lamech. Qui accepit duas vxores, nomen vni Adda, & nomen ſecundæ Sella. Notandum autem quòd in progenie Seth, nulla ibi progenita fœmina nominatim exprimitur, niſi tantùm in progenie Chain fœmina commemoratur. Quo ſignificatur terrenam ciuitatẽ vſque in finem ſui carnalis habituram generationes, quæ marium ac fœminarum coniunctione proueniunt.

XI.

DIxit quoque Lamech vxoribus ſuis: Audite verba mea, & auſcultate ſermonem meum: Quoniam occidi virum in vulnus

B meum, & adoleſcentulum in liuore meo. Septies vindicabitur de Chain, de Lamech ſeptuagies ſepties. Iam alibi ſecundum hiſtoriã dictum eſt, eo quòd ab Adam vſque ad Chriſtum ſeptuaginta & ſeptem generationes inueniantur: in quibus peccatum Lamech, id eſt, totius mundi ſanguinis Chriſti effuſione ſolutum eſt. Siquidem & in populo Iudæorum propter interfectionem Chriſti ſeptuaginta & ſeptem vindictæ ſunt ſtatutæ, iuxta illud Euangelicum, in quo dictum eſt Petro Apoſtolo: nõ ſolùm ſepties, ſed etiam ſeptuagies ſepties ſi pœnituerit, fratri remittendum: id eſt Iudæum reuertentem poſt ſeptuaginta

C & ſeptem vindictas ſtatutas recipiendum ad indulgentiam Chriſti.

XII.

COgnouit quoque Adam vxorem ſuã, & peperit filiũ, vocauítque nomẽ eius Seth. Sed & Seth natus eſt filius, quẽ vocauit Enos. Sed quippe interpretatur reſurrectio, qui eſt Chriſtus, & Enos filius eius interpretatur homo, qui cœpit inuocare nomẽ Domini. Quid hoc intelligitur, niſi quia in confeſſione viuit omnis homo, qui eſt filius reſurrectionis, quãdiu peregrinatur in terris? Item ex duobus illis hominibus, Abel, * quod interpretatur luctus, & frater eius Seth, * quod interpretatur al. qui.

D reſurrectio, mors Chriſti, & vita eius ex mortuis figuratur. Ergo, vt breuius dicã, Abel luctus: Seth, reſurrectio: Enos, homo: quia poſt luctum reſurrectio, de reſurrectione homo in uocãs Deũ. Item Enos genuit Caĩnã. Caĩnã autem genuit Malalehel. Malalehel genuit Iared. Iared genuit Enoch. Hic autem Enoch ſeptimus ab Adam qui placuit Deo, & tranſlatus eſt, ſeptimam requiem ſignificat: ad quã transfertur omnis qui tanquam ſexta die, id eſt ſexta ætate ſeculi per Chriſti aduentum formatur. Tranſactis enim ſex milibus annis, facto etiam iudicio, & renouatis cęlo & terra, transferẽtur ſancti in vitã perpetuæ immortalitatis. Quòd autẽ per Seth ab Adam vſque

ad Noë denarius numerus inſinuatur, complementum mandatorum in Eccleſia operibus figuratur. cui numero ſi adijciũtur tres filij Noë medio reprobato, duodenarius conſummatur, qui in patriarcharum apoſtolorúmque numero inſignis habetur, propter ſeptenarij partes, altera per alteram multiplicata. Nam ter quaterni, vel quater terni ipſum faciunt.

XIII.

QVòd verò progenies ex Adam per Chã in vndenario numero finitur, tranſgreſſio mandatorum, ſiue peccatum oſtenditur. Nam dum Lamech ſeptimus ab Adam reperiatur ſcriptus, adduntur ei tres filij, & vna filia, vt vndenarius numerus compleatur: per quod demonſtratur peccatum. Nam & ipſe numerus à fœmina clauditur: à quo ſexu initium peccati cõmiſſum eſt: per quod omnes morimur: ſcilicet vt voluptas carnis, quæ ſpiritui reſtiterat, ſequeretur. Vnde & ipſa filia Lamech Noëmma, ſcilicet voluptas interpretatur. Quod Mathuſalam ſecundum ſeptuaginta vltra diluuium numerantur anni: vt * quemadmodum ſolus eſt Chriſtus, cuius vita nullam ſenſit ætatem: in maioribus quoque illius non ſenſiſſe diluuium videretur. (al. quonia.)

XIIII.

NOë autem per omnia, omnéſque actus eius Chriſtũ ſignificat. Noë autem requies interpretatur. & dominus dicit: Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Solus iuſtus inuenitur Noë * in illa gente: cui ſeptem homines donantur propter iuſtitiam ſuam. Solus Chriſtus iuſtus eſt atque perfectus, cui ſeptem Eccleſiæ, propter ſeptemplicem ſpiritum illuminantem, in vna eccleſia condonãtur. Quòd verò Noë per aquam & lignum liberatur: lignum quippe & aqua crucem deſignat & baptiſma. ſicut enim ille cum ſuis per lignum & aquam ſaluatur: ſic familia Chriſti per baptiſmum & crucis paſſionem ſanatur. Archam inſtruxit Noë de lignis non putreſcentibus: Eccleſia conſtruitur à Chriſto ex hominibus in ſempiternum victuris. Archa enim iſta Eccleſiam demonſtrabat, quę natat in fluctibus mundi huius. Quod autem eadẽ archa de lignis quadratis fieri iubetur, vndique ſtabilem vitam ſanctorum ſignificat, ad omne opus bonum paratorum. Quacunque enim verteris quadratũ, firmiter ſtat. Quod bitumine conglutinantur archæ ligna extrinſecus & intrinſecus, vt in compage vnitatis ſignificetur tolerantia charitatis, ne ſcandalis eccleſiam tentantibus, ſiue ab his qui intus ſunt, ſiue ab eis qui foris ſunt, cedat fraterna vinctura, & ſoluatur vinculum pacis: etenim (al. atque perfectus.)

E bitumen feruentiſſimum & violentiſſimum gluten, ſignificans dilectionis ardorem, vim magnæ fortitudinis ad tenendam ſocietatem ſpiritalem omnia tolerantem. Quòd archa trecentis cubitis longa eſt, vt ſexies quinquaginta compleantur: ſicut ſex ætatibus omne huius ſeculi tempus extẽditur: in quibus omnibus Chriſtus nunquam deſtitit prædicari, in * quinque per prophetiam prænunciatus: in ſexta per euangelium diffamatus. Poteſt quidem & in his trecentis cubitis ſignum ligni paſſionis oſtendi. Ipſius enim literæ numerus crucis demonſtrat ſignũ: per quod ſocij Chriſti paſſionis effecti per baptiſmum, (al. in quin. ca.)

F longitudinẽ vitæ æternæ percipimus. Quòd verò cubitis quinquaginta latitudo eius expanditur, ſicut dixit Apoſtolus: Cor noſtrum dilatatum eſt, vnde, niſi charitate ſpiritali? propter quod ipſe iterum dicit: Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctum qui datus eſt nobis. Quinquageſimo enim die poſt reſurrectionem ſuam Chriſtus ſpiritum ſanctum miſit, quo corda credentiũ dilatauit. Quod autem eius altitudo triginta cubitis ſurgit, quem numerum decies habet in trecentis cubitis longitudo: quia Chriſtus eſt altitudo noſtra, qui triginta annorum gerens ætatem, doctrinam euangelicam conſecrauit, conteſtans legẽ non ſe veniſſe ſoluere,

G ſed adimplere. Legis autẽ cor in decem præceptis agnoſcitur. Vnde decies trecenis archæ longitudo perficitur: vnde & ipſe Noë ab Adã decimus computatur. Quod ſexies longa ad latitudinem ſuam, & decies ad altitudinem ſuam, humani corporis inſtar, oſtendit in quo Chriſtus apparuit. Corporis enim longitudo à vertice vſque ad veſtigia, ſexies tantum habet * quemadmodum latitudo quæ eſt ab vno latere ad alterũ latus: & decies tantum * quantum altitudo: cuius altitudinis menſura eſt in latere à dorſo ad ventrem. Velut ſi iacentem hominem metiaris ſupinum, ſeu pronum, ſexies tantum longitudinis eſt à capite vſque ad (al. quoniã. al. quantũ longitudo.)

H pedes * quemadmodum latus à dextra in ſiniſtrã, vel à ſiniſtra in dexteram: & decies, * quẽadmodum latus à terra. Vnde facta eſt archa trecentorum cubitorum in lõgitudine, & * triginta in altitudine. Item quod eadẽ archa collecta in vnum cubitum deſuper conſummatur: ſic Eccleſia corpus Chriſti in vnitatẽ collecta ſublimatur & perficitur. Vnde dicitur in Euangelio: Qui mecum non colligit, ſpargit. Quod autem aditus ſit ei à latere: nemo quippe intrat Eccleſiam, niſi per ſacramentum remiſſionis peccatorum, quod de Chriſti latere aperto manauit. Quod inferiora archæ bichamerata ac trichamerata conſtruuntur, * ſicut (al. quam. al. quam à terra. al. quinquaginta in latitudine. al. ſic.)

ex omnibus gentibus vel bipartitam multitudinem congregat Eccleſia propter circunciſionem & præputium, vel tripartitam, propter tres filios Noë: quorum progenie repletus eſt orbis. Et ideo archæ inferiora iſta dicta ſunt: quia in hac terrena vita eſt diuerſitas gentiũ. In ſummo autẽ omnes in vnum conſummamur, & non eſt iſta varietas: quia omnia & in omnibus eſt Chriſtus, tanquam nos vno cubito deſuper cæleſti vnitate conſummans. Quod cuncta animalium genera includũtur in archa, ſignificat quia ex omnibus gentibus & nationibus congregatio fit in Eccleſia. Quod etiam Petro demõſtratus ille diſcus ſignificat: quod munda & immunda ibi ſint animalia: * ſicut in Eccleſia & ſacramentis, boni & mali verſantur. Quòd ſeptena ſunt munda, & bina immunda: non quia pauciores ſunt mali quàm boni: ſed quia boni ſeruant vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Secũdum autem ſpiritum diuina ſcriptura in ſeptiformi operatione commendat, ſapientię ſcilicet & intellectus, conſilij & fortitudinis, ſcientiæ & pietatis & timoris Dei. Vnde & ille numerus quinquaginta dierum ad aduentum ſancti Spiritus pertinens, in ſepties ſeptenis, qui fiũt quadraginta nouem, vno addito conſummatur. Propter quod dictum eſt: Studẽtes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Mali autem in binario numero ad ſchiſmata faciles, & quodammodo diuiſibiles oſtendũtur. Quod ipſe Noë cum ſuis octauus numeratur: quia in Chriſto ſpes noſtræ reſurrectionis apparuit: qui octaua die: ideſt poſt ſabbati ſeptimum, primo à mortuis reſurrexit: qui dies à paſſione tertius: in numero autem dierum qui per omne tẽpus voluuntur: & octauus & primus eſt. Quòd poſt ſeptem dies ex quo ingreſſus eſt Noë in archam, factum eſt diluuium: quia in ſpecie futuræ quietis, quæ ſeptima die ſignificata eſt, baptizamur. Quòd præter archam omnis caro quam terra ſuſtẽtabat, diluuio conſumpta eſt: quia præter eccleſiæ ſocietatem, aqua baptiſmi quamuis eadem ſit, non ſolum non valet ad ſalutem, ſed valet potius ad perniciem. Quòd quadraginta diebus & quadraginta noctibus pluit: quia omnis reatus peccatorum in decem præceptis legis admittitur per vniuerſum orbem terrarum, qui quatuor partibus continetur. Decem quippe* quatuor ducti, quadraginta fiũt. Hinc ille reatus, quod ad dies pertinet ex rerum proſperitate, ſiue quod ad noctes ex rerum aduerſitate contractus ſit, ſacramento baptiſmi cæleſtis abluitur. Quòd Noë quingentorum erat annorũ cùm ei locutus eſt dominus, vt archã ſibi faceret, & ſexcentos age-

Marg.: ſe in Ec- ſiæ ſa- mentis. — al. quater ducta

A bat annos quando in eam fuiſſet ingreſſus. Vnde intelligitur per centum annos archa fabricata. Quid aliud hîc videntur centum anni ſignificare, niſi ætates ſeculi ſingulas? Vnde ſexta ætate, quæ completis quingentis vſque ad ſexcẽtos, ſignificatur in manifeſtatione Euangelica Eccleſiam cõſtrui. Et ideo qui ſibi ad vitam conſulit, ſit velut quadratum lignum paratus ad omne opus bonum, & intret in fabricam ſanctam: quia & ſecundus menſis anni* ſexcenteni, quo intrat Noë in archam, eandem ſenariam ætatem ſignificat. Duo enim menſes ſexagenario numero concluduntur. A ſenario autem numero & ſexa- B ginta cognominantur, & ſexcenti, & ſexcenta millia, & ſexcenties, & quicquid deinceps in maioribus per eundem articulum numeri in infinita incrementa conſurgit. Et quòd viceſimus & ſeptimus dies menſis commemoratur, ad eiuſdem quadraturæ ſignificationem pertinet, quæ iam in quadratis lignis expoſita eſt: ſed hîc euidentius, quia nos ad omne opus bonum paratos: id eſt, conquadratos quodammodo trinitas perficit: in memoria, qua Deum recolimus: in intelligẽtia, qua cognoſcimus: in voluntate, qua diligimus.* Tria enim ter, & hoc ter, fiunt viginti & ſeptem, qui eſt numeri ternarij quadratus. Quòd ſe- C ptimo menſe archa ſedit, hoc eſt, requieuit, ad illam ſeptimam requiem ſignificatio recurrit, in qua perfecti requieſcũt. Ibi quoque illius quadraturæ numerus iteratur. Nam viceſima & ſeptima die menſis ſecundi, commendatum eſt hoc ſacramentum. Et rurſus viceſima & ſeptima die ſeptimi menſis, eadẽ commendatio confirmata eſt, cùm archa requieuit. Quod enim promittitur in ſpe, hoc exhibetur in re. Porrò, quia ipſa ſeptima requies cum octaua reſurrectione coniungitur: neque enim corpore reddito finitur requies, quæ poſt hanc vitam excipit ſanctos, ſed potius totum hominem, non adhuc ſpe, ſed iam D reipſa omni ex parte & ſpiritus & corporis perfecta, & immortali ſalute renouatum, in æternæ vitæ munus aſſumit. Quia ergo ſeptima requies cum octaua reſurrectione cõiungitur, & hoc in ſacramẽto regenerationis noſtræ: id eſt,* in baptiſmo, altum profundúmque myſterium eſt. Quòd quindecim cubitis ſupercreuit aqua, excedens altitudinem mõtium. Octo itaque & ſeptem quindecim faciunt. Sed octo ſignificans reſurrectionem: ſeptem, quietem. Hoc igitur ſacramentum reſurrectionis & quietis, tranſcendit omnem ſapientiam ſuperborum: ita vt nullo modo poſſit indicare ſcientiæ ſuæ altitudine reſurrectionis quietẽ. Et quia ſeptuaginta à ſeptem:

Marg.: al. ſexcenteſimo — al. nouies enim tria ſunt 27. — al. baptiſmi

& octoginta ab octo dinumerantur, coniun-
cto vtroque numero centū quinquaginta die-
bus exaltata eſt aqua, eandem commendans
nobis atque confirmans altitudinem baptiſmi
in conſecrando nouo homine ad tenendam
quietis & reſurrectionis fidē. Quod poſt dies
quadraginta emiſſus coruus, non eſt reuerſus
aut aquis vtique interceptus, aut aliquo ſu-
pernatante cadauere illectus, ſignificat homi-
nes in immunditia cupiditatis teterrimos: &
ob hoc ad ea quę foris ſunt in hoc mundo ni-
mis intentos, aut rebaptizari, aut ab his quos
præter archam, id eſt præter eccleſiam baptiſ-
mus occidit, ſeduci & teneri. Quòd colum-
ba emiſſa, non inuenta requie, reuerſa eſt,
oſtēdit per nouum teſtamentū requiem ſan-
ctis in hoc mundo non eſſe promiſſam. Poſt
quadraginta enim dies emiſſa eſt, qui nume-
rus vitam, quæ in hoc mundo agitur, ſignifi-
cat. Denique poſt ſeptem dies dimiſſa, prop-
ter illam ſeptenariam operationem ſpiritalem
oliuæ fructiferum ſurculum retulit. Quo ſi-
gnificaret nonnullos etiam extra eccleſiā bap-
tizatos, ſi eis pinguedo non defuerit charita-
al. in ore. tis: poſteriori tempore, quaſi veſperè* more
columbæ, tanquam in oſculo pacis ad vnita-
tis ſocietatem poſſe perduci. Quod poſt alios
ſeptem dies dimiſſa, non eſt reuerſa: ſignificat
finem ſeculi, quando erit ſanctorum requies
non adhuc in ſacramento ſpei, quo in hoc tē-
pore cōſociatur Eccleſia quādiu bibitur quod
de Chriſti latere manauit: ſed iā in ipſa perfe-
ctione ſalutis æternæ, cùm traditur regnum
Deo & patri, vt in illa perſpicua contempla-
tione incommutabilis veritatis, nullis myſte-
riis corporalibus egeamus. Cur ſexcenteſimo
& vno anno vitæ Noë: id eſt, peractis ſexcen-
tis ānnis, aperitur archæ tectū. Finita quip-
pe ſexta ætate ſeculi, reuelabitur quod erat in
abſconditis, ſacramentum atque promiſſum.
al. octauo. Cur vigeſimo &* ſeptimo die ſecundi menſis
dicitur ſiccaſſe terra? tanquam finita eſſet iam
baptizandi neceſſitas, in numero dierū quin-
quageſimo & ſeptimo. Ipſe enim eſt dies ſe-
cundi menſis vigeſimus ſeptimus, qui nume-
ros ſex illa coniunctione ſpiritus & corporis
ſepties octonos habet, vno addito propter vni-
tatis vinculum. Cur de archa coniuncti exe-
unt, qui diſiuncti intrauerunt? Sic enim dictū
erat, quod intrauerunt in archam, Noë & filij
eius, & vxor eius, & vxores filiorum eius. Cur
ſeorſum viri, ſeorſum fœminæ commemora-
tæ ſunt? niſi quod in hoc tempore caro concu-
piſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus
carnem? Poſtmodum autem exeunt Noë, &
vxor eius, filij eius, & vxores filiorū eius. Hoc
eſt, commemorantur coniuncti maſculi &
E fœminæ: quia in fine ſeculi atque in reſurre-
ctione iuſtorum omnimoda & perfecta pace
ſpiritui corpus adhærebit, nulla mortalitatis
indigentia, vel concupiſcentia reſiſtente. Cur
animalia, quamuis munda & immunda in ar-
cha fuerint, tamen poſt egreſſum de archa
non offeruntur Deo in ſacrificio niſi munda?
Quid deinde velit ſibi Deo loquēte ad Noë,
& tam rurſus ab exordio? quia multis modis
eam ſignificare oportebat figuram Eccleſiæ,
commendante quod progenies eius benedi-
citur ad implendam terram. Quod dantur
eis in eſcam cuncta animalia, ſicut in illo diſ-
co Petro dicitur, Macta & manduca. Quod
F eiecto ſanguine iubentur manducare, ne vita
priſtina, quaſi ſuffocata in conſcientia tenea-
tur, ſed habeant tanquam effuſionem per cō-
feſſionem. Quod verò teſtamentum Deus
poſuit inter ſe & homines, atque omnem ani-
mam viuam, ne perdat eam diluuio: arcum
ſcilicet, qui apparet in nubibus, qui nunquam
niſi de Sole reſplendet. Illi enim non pereunt
diluuio, qui in Prophetis, & in omnibus diui-
nis ſcripturis, tanquam in Dei nubibus, agno-
ſcunt Chriſti gloriam, & non quærunt ſuam.

VII.

IAm verò illud quod poſt diluuiū de vinea
quā plātauit, inebriatus eſt Noë, & nudatus
G in domo ſua, cui nō appareat Chriſti eſſe figu-
rā? Qui inebriatus eſt, dū paſſus eſt: nudatus eſt
dum crucifixus eſt in domo ſua: id eſt, in gen-
te ſua, & in domeſticis ſanguinis ſui, vtique
Iudæis. Tunc enim nudata eſt mortalitas car-
nis eius, iudæis ſcandalum, gentibus ſtultitiā:
ipſis autem vocatis iudæis, tanquā Sem & Ia-
phet, Dei virtus & Dei ſapientia. Quia quod
ſtultum eſt Dei, ſapiētius eſt quàm homines:
& quod infirmum eſt Dei, fortius eſt quàm
homines. Proinde in duobus filiis, maximo
& minimo, duos populos figurat, vnā veſtem
fidei à tergo portantes: ſacramentum ſcilicet
iam præteritæ atque dominicæ tranſactæ paſ-
H ſionis. Nuditatem patris non intuentur, quia
in Chriſti nece non conſentiunt, & tamen
honorant velamento, tanquam ſcientes vnde
ſint nati. Quam nuditatem, id eſt, paſſionem
Chriſti, videns Cham deriſit: & Iudæi, Chri-
ſti mortem videntes, ſubſannauerunt. Sem
verò & Iaphet, tanquam duo populi, ex cir-
cunciſione & præputio credētes, cognita nu-
ditate patris, qua ſignificabatur paſſio ſaluta-
ris, ſumentes veſtimentum, poſuerunt ſuper
dorſa ſua, & intuentes auerſi operuerunt nu-
ditatem patris, nec viderunt quod verendo
texerunt. Quodam enim modo paſſionem
Chriſti tegimus: id eſt, ſacramento honora-
mus: eiúſque myſterij rationem reddentes,
Iudæo-

Iudæorum detractionem operimus. Veſtimē- **A** tum enim ſignificat ſacramentum: dorſa, memoriam præteritorum: quia paſſionē Chriſti tranſactam celebrat Eccleſia, non adhuc proſpecta futuram. Medius autem frater Cham: id eſt, populus impius Iudæorum: ideo medius, quia nec primatum Apoſtolorum tenuit, nec vltimus in gentibus credidit. Vidit nuditatē patris: quia conſenſit in nece Chriſti domini Saluatoris. Poſt hæc nunciauit foras fratribus. Per eum quippe manifeſtatum eſt, & quodammodo publicatum, quod erat in prophetia ſecretum. Ideóque fit ſeruus fratrum ſuorum. Quid eſt enim hodie aliud gens ipſa, niſi quædam ſcrinia Chriſtianorum baiulans **B** legem & prophetas, ad teſtimoniū aſſenſionis Eccleſię, vt nos honoremus per ſacramentum quod nunciauerunt illi per literam? Poſt hæc benedicuntur duo illi, qui nuditatem patris honorauerunt: quanquam ipſis etiam gentibus ſit Dominus Deus Iſrael. & vnde hoc ſtatutū eſt, niſi ex benedictione Iaphet? In populū enim gētium totum orbē terrarum occupauit Eccleſia. Hoc prænūtiabatur cùm diceretur: Dilatet Deus Iaphet: & habitet in tabernaculis Sem. Ecce quomodo dilatatur Iaphet, & habitat in tabernaculo, vt Paulus dicit: Non eſtis peregrini & hoſpites: ſed eſtis ciues ſan- **C** ctorum, & domeſtici Dei, ædificati ſuper fundamentum. Benedictus (inquit) Deus Sem: ſit Chanaan puer illius. Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem. Hic Sem maior natu, ipſe eſt, ex quo Patriarchæ, Prophetæ, & Apoſtoli generati ſunt. Iaphet autem Gentium eſt pater: qui etiam latitudo interpretatur. Cum ingenti enim multitudine dilatatus eſt populus ex gentibus, qui cum prophetis & apoſtolis erat habitaturus. Siquidem & vidimus iuxta Noë patris propheticam benedictionē, in tabernaculo Sem tranſiiſſe habitationem Iaphet: hoc eſt, in domo legis & prophetarū Eccleſiam potius iuſtificari,* in- **D** norem quidem temporum æuo: ſed gratiæ lege maiorem. Cham porrò, qui interpretatur callidus, medius filius, tanquam ab vtroque diſcretus, nec in primitiis Iſraëlitarum, nec in plenitudine gentium permanens, ſignificat non ſolum Iudæorum, ſed etiam hæreticorū genus callidum, non ſpiritu ſapientiæ, impatientiæ, quo ſolent hæreticorum feruere primordia, & pacem perturbare ſanctorum. Sed & omnes qui Chriſtiano vocabulo gloriantur & perditè viuunt, ipſius figuram geſtare vidētur. Paſſionem quippe Chriſti, quæ illius hominis nuditate ſignificata eſt, & adnunciant benè profitēdo, & malè agendo exhonorant. De talibus enim ſcriptum eſt: A fructibus eorum cognoſcetis eos. Ideo & Cham in filio ſuo maledictus eſt, tanquam in fructu ſuo, id eſt, in opere ſuo. Vnde conuenienter & ipſe filius eius Chanaan interpretatur motus eorū. Quod aliud quid eſt, quàm opus eorum? Itē quod Cham peccante, poſteritas eius damnatur: ſignificat quod reprobi hîc quidem* delinquunt, ſed in poſterum: id eſt, in futurum, ſententiam damnationis excipiunt. Sed plebs Iudæa, quæ dominum crucifixit, etiam in filijs pœnam damnationis ſuæ tranſmiſit. Dixerunt enim: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Benedictis igitur duobus filijs Noë, atque vno eorum medio maledicto, deinceps generationes eorum texuntur: ex quibus ſeptuaginta duæ gētes ſunt ortæ: id eſt quindecim de Iaphet, triginta de Cham, viginti ſeptem de Sem.

*al. minorem quippe tempore eum.

*al. delinquuntur

IX.

PRimus poſt diluuiū inter homines Nemroth, filius Chus, noua imperij cupiditate tyrannidē arripuit, regnauítque in Babylonia: quæ ab eo quod ibidem confuſæ ſunt linguę, Babel appellata eſt, quod interpretatur cōfuſio. Cuius ædificandæ turris idē Nemroth extitit auctor: quique pro eo quod naturā ſuam excedere volens, cęli alta penetrare cōtendit, non incongruè diabolo cōparatur, qui cogitatione cordis ſui intumeſcēs, ſuper ſydera exaltare ſe voluit: id eſt, ſuper omnem poteſtatem Angelorū, Deo ſe coæquare diſponens, dum dicit: Aſcendam ſuper altitudinē nubium, & ero ſimilis altiſſimo. Quod autem dicitur venator, quid ſignificatur hoc nomine, niſi terrenarum animarum deceptor, & capiens homines ad mortem? Turris enim ſuperbia huius mundi eſt, vel impia dogmata hæreticorū qui poſtquàm moti ſunt ab Oriente: id eſt, à vero lumine receſſerunt, & venerunt in campum Sennaar, qui interpretatur excuſſio dētium, ſtatim aduerſus Deum impietatis ſuæ ædificant turrim, ac dogmatum ſuperbiā nefario auſu confingunt, volentes curioſitate nō licita, ipſius cæli alta penetrare. Sed ſicut illi per ſuperbiam ab vna lingua in multas diuiſi ſunt: ita & hæretici ab vnitate fidei cōfeſſione ſegregati, inter ſe diuerſitate erroris, quaſi per diſſonantiā linguæ inuicē ſecernūtur: & quos armat aduerſus Deū elatę conſpirationis pernicioſa conſenſio, rurſus intercedēte dogmatum diſcordia, diuidit oborta repētè cōfuſio. Quos quidem ipſa trinitas damnat, in quam offendunt, ipſa eos diſpergit, dum dicit: Venite & confundamus linguas eorum, in varietate vtique erroris ſiue ſchiſmatū. Eo autē tempore, quando linguarum facta eſt varietas, in ſola domo Heber, quæ antea fuit, lingua re-

mãſit. Nunc quoque in ſola Eccleſia, quæ eſt E domus Chriſti, vnitã eſſe confeſſionis & fidei pacẽ diuiſis omnibus reprobis atque diſperſis agnoſcimus. Reſtat deinde de actibus Abrahæ, vel de his quæ illi repromiſerat Dominus exponendum.

X.

LOcutus eſt enim ei Dominus: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Quis autem alius exiit de terra, & de cognatione ſua, vt apud exteros locupletaretur, & eſſet in gẽtem magnã, niſi Chriſtus, qui relicta terra & cognatione Iudæorũ, præpollet nunc, vt videmus, in populis Gentium? Sed & nobis ad exemplũ Chriſti exeundũ de terra noſtra eſt: i. de facultatibus huius mũdi, operibúſq; terrenis, & de cognatione noſtra, i. de cõuerſatione & moribus vitiiſq; prioribus, quæ nobis à noſtra natiuitate cohęrẽtia, velut affinitate quadam & conſanguinitate iuncta ſunt: ſiue de domo patris noſtri, id eſt, ab omni memoria mũdi, vt ei renuntiãtes, poſſimus in populo Dei dilatari, & in terra repromiſſionis cæleſtis omniũ, cùm tempus aduenerit, introduci. Duæ autem repromiſſiones Abrahæ dantur: vna per quã terra Chanaan poſſeſſurũ ſemẽ eius promittitur, dum dicit Deus: Vade in terrã quam demonſtrabo tibi, faciámq; te in gentẽ magnam. Alia verò longè præſtãtior eſt, non de carnali, ſed de ſpiritali ſemine, per quod pater eſt nõ vnius gentis Iſraeliticæ, ſed omnium gentium, quæ fidei eius veſtigia cõſequũtur, quod promitti cœpit his verbis: Et benedicentur in te vniuerſæ cognationes terræ. Egreſſus autem Abrahã de * Carra, venit ad Sichẽ, acceptóq; ſecundo oraculo de promiſſione terræ ipſius, ædificauit altare. Et profectus inde, habitauit in eremo. Atque inde famis inopia expulſus, deſcendit in Ægyptũ, vbi vxorem ſuam dixit eſſe ſororem. Nec mẽtitus, quia propinqua erat ſanguine. Quam tamen Pharao rex Ægypti volẽs accipere, grauiſſimis territus monſtris, multiſq; propter eã malis afflictus (vbi eſſe eius diuinitùs vxorem didicit) confeſtim illæſam cum honore reſtituit. Hoc itaq; cùm de Abimelech dicere cœperimus, exponemus. Reuerſo igitur Abrahã ex Ægypto vnde venerat, tunc Loth fratris filius in terram Sodomorũ ſalua charitate diſceſſit, vitans diſcordiã, quia diuites facti erãt, & paſtores eorum inuicem rixabant. Permãſit autem Abraham in terra Chanaam, habitauitque iuxta quercum Mambre.

al. de terra ſua.

X I.

DEinde à quinque regibus, qui Sodomis irruerant, captum Loth liberat, habens ſecum trecẽtos decem & octo vernaculos. Sed quid hæc victoria Abrahæ de quinque regibus indicabat, quos ille fidei pater myſterio ſuperauit, niſi quod fides noſtra ſi confirmata ſit in ſpiritu principali, totidẽ corporis noſtri ſenſus verbo Dei ſubegit? Nam ſicut ille de proximo in regibus victor: ita & fides noſtra pro anima victrix de exteriore homine triũphabit. Quod verò ille non multitudine nec virtute legionum, ſed tantũ trecentis decem & octo comitãtibus aduerſarios principes debellauit, iam tunc in ſacramento crucis, cuius figura * portauit literam græcam numero tre- F centorũ exprimitur, imaginabatur: quod nos Chriſti paſſio liberaret à dominatu quinque carnalium ſenſuum, qui nos antea variis vitiis captiuatos exſuperauerant.

al. per tau.

X I I.

REuertenti igitur à cæde hoſtium Abrahã, occurrit ei mox Melchiſedech rex Salem ſacerdos Dei, inenarrabili parẽte progenitus: benedixitq; Abrahã, offerens panem & vinũ in ſacrificiũ Deo. Hunc Melchiſedech Apoſtolus Paulus ſine patre & ſine matre commemorãs, figuraliter refert ad Chriſtum. Ipſe eſt enim ſolus de patre ſine matre genitus per diuinitatem, ipſe de matre ſine patre per humanitatẽ. Ipſe quoque ſacerdos æternus, ad quẽ dicitur: Tu es ſacerdos in æternũ ſecundum ordinem Melchiſedech. Vtique propter myſteriũ ſacramenti quod Chriſtianis celebrare G præcepit, vt non ſecundũ Aarõ pecudum victimas, ſed oblationem panis & vini: i. corporis & ſanguinis eius ſacramentũ in ſacrificiũ offeramus. Quod verò patriarcha magnus decimas omnis ſubſtãtiæ ſuæ Melchiſedech ſacerdoti poſt benedictionẽ dedit, ſciẽs ſpiritaliter melius ſacerdotiũ futurũ in populo gẽtium, quàm leuiticum, quod de ipſo in Iſraël erat naſciturũ, futurumq, vt ſacerdotium Eccleſiæ * habẽs præputiũ benediceret in Abraham circunciſo ſacerdotium ſynagogæ. Qui H enim benedicit, maior eſt quàm qui benedicitur. Vnde & ſacerdotes ex ſemine Abrahæ nati, fratres ſuos, quos benedicebant: id eſt, populũ Iſraël, quibus illi decimas dabãt, ſecũdũ mãdatũ, verè vt maioribus & eminentioribus ſuis. Nomen autem ipſum Melchiſedech, rex pacis, vel rex iuſtitię interpretatur, quod bene refertur ad Chriſtum. Ipſe eſt enim rex pacis, quia per ipſum recõciliamur Deo. Ipſe eſt rex iuſtitiæ, quia ipſe veniet, vt diſcernat ſanctos ab impiis. Idẽ quoq; vnus ſacerdos & rex, quia ad redẽptionẽ omnium hoſtiã Deo patri ſeipſum obtulit, & verus rex in præſenti ſeculo populũ ſuum regit, & in futurum iudicabit.

al. habentis

X I I I.

POſt hanc victoriam, factum eſt verbũ domini

mini ad Abraham, in viſu, dum eſſet de poſteritate ſollicitus, & ſibi videret non naſci filium: & tamen ſemini ſuo factam promiſſionē teneret, ſtatim fit illi in figura duplex promiſſio ſeminis eius: id eſt in ſimilitudine arenæ maris, vel in multitudine ſtellarum cæli futura. Educens ergo Abrahā Deus foras, oſtendit illi ſtellas cæli, dicens: Sic faciā ſemen tuū id eſt, Chriſtianam gentem: cuius tu pater in fide ſubſiſtis: ſic faciam lumen reſurrectionis coruſcare. Deinde mōſtrauit ei arenam maris, & dixit: Sic erit in multitudine ſemen tuū: hoc eſt, erit quidem copioſa gens Iudęorum, ſed ſterilis & infœcunda manebit ſicut arena. Poſt hæc cùm repromitteret ei Deus quòd eſſet poſſeſſor repromiſſionis terræ futurus, ſignum petiit, per quod agnoſceret, non quaſi dubitans an fieret, ſed quomodo futurum eſſet exquirens. Cui Dominus hanc ſimilitudinem propoſuit: Sume, inquit, mihi vaccā triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam. Tollens igitur Abraham vniuerſa hæc, diuiſit ea per mediū, & vtraſque partes contra ſe altrinſecus poſuit, aues autem non diuiſit. Deſcēderúntque volucres ſuper cadauera, & abigebat eas Abrahā. Cúmque occubuiſſet Sol, pauor irruit ſuper Abrahā, & horror magnus & tenebroſus inuaſit eum: apparuítque clibanus fumans, & ignis tranſiens inter media illa quæ diuiſa erāt. Dictúmque eſt ei: Cognoſcēdo ſcies, quia peregrinum erit ſemen tuum in terra non ſua: & ſeruiet & affligetur, &c. Iſte eſt itaque modus promiſſi ſeminis Abrahæ, & iſta eſt figura. Per vaccam enim ſignificata eſt plebs poſita ſub iugo legis. Per capram, eadem plebs, peccatrix futura. Per arietem, eadem plebs etiam regnatura. Animalia ideò trima dicuntur: quia per articulos temporum ab Adā vſque ad Noë, & inde vſque ad Abraham, ac deinde tanquā tertiam vſque ad Dauid ætatem gerens ille populus adoleuit. Per turturem & columbam ſpiritales in eo populi figurati ſunt, indiuidui filij promiſſionum, & hæredes regni futuri: quorum ætas temporalis ideò tacetur, quia æterna meditantes, trāſgreſſi ſunt deſideria temporalia. Sed quid eſt quod animalia illa tria diuiduntur aduerſus ſe inuicem partibus conſtitutis, niſi quòd carnales & in populo veteri, & nunc inter ſe diuiduntur? Porrò aues idcirco non diuiduntur, quia ſpiritales * indiuidui ſunt. Schiſma non cogitant, non ſeducuntur ab hæreticis, ſed pax eſt ſemper in ipſis. Siue à turbis ſe remoueant, vt turtur, ſiue inter illas conuerſentur, ſicut columba: vtraque tamen auis eſt habens ſimplicitatem & innocentiam.

al. indiuiſi.

A Volucres autem deſcendentes ſuper corpora, quæ diuiſa erant, ſpiritus immundi ſignificātur, paſtum quendam ſuum de carnalium diuiſione quærentes. Quod autē illis conſidens abigebat illas Abraham, ſignificat nullos carnales merito ſanctorum in fine mundi ab anguſtiis liberandos. Quod autem circa ſolis occaſum pauor irruit in Abrahā, & horror magnus & tenebroſus, ſignificabat circa huius ſeculi finem magnam perturbationē ab Antichriſto in ſanctis futuram. De qua dicit Dominus in Euangelio: Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio. Quod verò adiungitur, Cùm occubuiſſet Sol, facta eſt B caligo tenebroſa, & apparuit clibanus fumās, & lampas ignis tranſiens inter media illa quæ diuiſa erant, ſignificat poſt finem ſeculi futurum diem iudicij: quo per ignem ſegregabuntur ſanctorum populi & iniquorū. Quod verò dictum eſt ad Abraham, Sciēdo ſcies, quia peregrinum erit ſemē tuum in terra non propria, & in ſeruitutem redigent, & affligent eos quadringentis annis, hoc de populo Iſraël, qui erat in Ægypto ſeruiturus, apertiſſimè prophetatū eſt, non quod ſub Ægyptiis quadringentis annis ſeruierunt: ſed quoniam iſte numerus in eadē afflictione completus eſt: qui computatur ab illo tempore, quo iſta Abrahę C promittuntur, peracto. Iam tunc, propter peregrinationē futuram, ne commiſceretur ſemen eius inter gentes, datur ei circunciſio in ſignum his verbis: Circūcidetur in vobis omne maſculinum. Infans octo dierum circuncidetur in vobis, tam vernaculus, quàm emptitius circuncidetur. Maſculus autem, cuius præputij caro circunciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo: quia pactum meum irritum fecit. Sed & Saraï non vocabitur Saraï, ſed Sara: & dabo tibi ex ea filium, & benedicā illum, & erit in nationes, & reges gentiū ex eo erunt. Hic iam declaratur promiſſio de vocatione gētiū: in Iſaac filiū promiſſionis, D i. gratia, nō natura: quia de ſene patre & ſterili matre hic naſciturus. Et quia hoc nō per regenerationem, quæ eſt in Iſmaël, ſed per generationem futurum erat, à Deo ibidem imperata eſt circunciſio, quādo de Sara promittitur filius in typo Eccleſiæ, nō quando Iſmaël, qui typū tenuit Iudęorū. Sed quid aliud circūciſio ſignificat, niſi renouatā naturā per baptiſmū poſt expoliationē veteris hominis? Quod verò non ſolùm filios, ſed & ſeruos & vernaculos & emptitios circūcidi præcepit, ad omnes gratiam redemptionis pertinere teſtatur. Ibi parentū mutantur nomina, vt omnia reſonēt nouitatē. Nā Abrā quod antea vocabatur interpretatur pater excelſus: Abrahā aūt, pater

multarum gentium,quo nomine prænunciabatur, quòd multæ gentes fidei eius veſtigia ſequerentur. Illud autem quid ſit quod dictũ eſt: Maſculus qui non circuncidetur octaua die,peribit anima illa: quia de populo ſuo pactum meum irritum fecit? Cur autem pereat anima paruuli incircunciſi,dum ipſa pactum Dei irritum non fecit: ſed qui eum circuncidere neglexerũt, niſi vt ſignificaret quod paruuli non ſecundum opus, ſed ſecundum originem in primo homine pactum Dei diſſipauerunt,in quo omnes peccauerunt. Naſcuntur enim omnes non propriè, ſed originaliter peccatores. Quem niſi regeneratio liberet,peribit anima eius de populo ſuo:quia pactum Dei irritum fecit,quando in Adam originaliter etiam ipſe peccauit.

XIIII.

DEinde apparuit Dominus Abrahæ in cõualle Mambre, ſedenti in oſtio tabernaculi ſui:cúmque leuaſſet oculos,apparuerunt tres viri ſtantes iuxta eum. Quos cùm vidiſſet,adorauit,& ait:Domine ſi inueni gratiam in oculis tuis,lauentur pedes veſtri,& requieſcite ſub arbore. Et abiit Abraham ad Saram, & iuſſit eam ex tribus ſatis facere ſubcinericios panes,quos appoſuit illis cum vitulo quẽ parauerat:ſimiliter & lac & butyrum.Ipſe verò ſtabat iuxta eos ſub arbore. Cúmque comediſſent,dixerũt ad eum: Vbi eſt Sara vxor tua?at ille:Ecce,inquit,in tabernaculo eſt,cui dixit:Reuertẽs veniam ad te tempore iſto, & habebit filium Sara vxor tua.Quo audito Sara riſit. Notandum quippe quòd Abrahã triplicem habeat figurã in ſemetipſo. Primùm Saluatoris,quando relicta cognatione ſua venit in hunc mundum:alteram patris, quando immolauit vnicum filium: tertiam verò,quæ in hoc loco eſt,figuram geſtauit ſanctorũ,qui aduentum Chriſti cum gaudio ſuſceperunt. Tabernaculũ autem illud Abrahæ,typũ Hieruſalem habuit, vbi * pro tẽpore Prophetæ & Apoſtoli habitauerũt: vbi & primùm Dominus adueniens à credentibus exceptus, ab incredulis eſt in ligno ſuſpenſus. In tribus autẽ viris qui venerunt ad illũ,Domini Ieſu Chriſti prænuntiabatur aduentus, cũ quo duo angeli comitabantur: quos plerique Moyſen & Heliam accipiunt, vnum priſcæ legis latorẽ, qui per eandem legem aduentũ Domini indicauit:alium qui in fine mundi venturus eſt denunciaturus ſecundũ Chriſti aduentũ, atq; eius Euangelium Iudæis prædicaturus. Vnde & in monte Dominus cùm fuiſſet transfiguratus,hi duo,Moyſes & Helias cũ eo ab Apoſtolis viſi ſunt. Quòd verò Abrahã tres videns vnum adorauit, Dominũ ſcilicet Saluatorem

al. primo

E oſtendens,cuius etiã aduentũ eſt præſtolatus: iuxta quod etiam Dominus in Euangelio ait: Abraham quæſiuit diem meũ videre,vidit,& gauiſus eſt. Tũc enim futuri aſpexit myſteriũ ſacramenti. Vnde & pedes eorum lauit,vt in extremo mũdi lauacri purificationem demõſtraret futuram. Pedes enim nouiſſima ſignificant. Siquidem & conuiuiũ præparat,vitulũ ſcilicet ſaginatũ. Iſte autem vitulus tener ſaginatus,Domini Ieſu Chriſti eſt corpus. Hic eſt vitulus Domini,qui propter ſalutem credentium ad arborẽ crucis eſt immolatus. Hic eſt vitulus dominici corporis, qui in Euangelio pro peccatore occiditur filio. Sed & butyrum F & lac cum carne vituli appoſuit. Lac quippe priſcæ legis habuiſſe figuram, Apoſtolus nos admonet,dicens:Lac vobis potũ dedi,non eſcã: nondũ enim poteratis, ſed nec adhuc quidẽ poteſtis. Tradiderat enim illis legis mãdatum, quaſi lac de vberibus duarũ tabularum expreſſum: hoc eſt, teſtamentũ fidei. Necdũ enim poterãt propter infantiã ſenſus ſui Euãgelicæ doctrinæ ſolidam & robuſtã eſcã accipere. Butyrum autem vberrimum & pinguiſſimũ Euangeliorum eſt teſtimoniũ: quod veluti oleum fidelibus in ſignũ datur. Sed proinde vitulum cum lacte,& butyrum * Abraham edendum appoſuit:quia nec corpus Domini, G quod eſt vitulus, ſine lacte legis: nec lac legis ſine butyro: hoc eſt, ſine Euãgelij teſtimonio eſſe poteſt. Tria aũt ſata,vnde Sara panes ſubcinericios fecit,triũ filiorũ Noë imaginẽ indicauerunt:ex quibus omne genus humanũ natum eſt:qui diuinæ trinitati credẽtes, ex aqua baptiſmatis per Eccleſiam, cuius imago Sara erat,conſpergẽdi eſſent, & in vno pane Chriſti corporis redigendi. Hæc ſunt illa tria ſata, quæ mulier in Euãgelio cognoſcitur fermẽtaſſe. Azymi autẽ panes,eo quòd ſine fermẽto malitiæ,& ſine angore nequitiæ, ſine feruore peruerſæ doctrinæ oportebat eſſe credẽtium vnitatem. Subcinericij autẽ ideo,vt per pœniH tentiã præteritorum delictorũ, Spiritus ſancti vapore decocti, velut eſca beneplacita Deo acceptabiles efficiantur. Sub arbore autẽ eos ſediſſe,paſſionis dominicæ erat ſignum:cuius ipſi ſunt prædicatores. Quod autẽ promittit Deus Saræ ſterili filiũ,dicens:Circa hoc tẽpus veniã,non de tẽporibus ſignificat,ſed de qualitate aduẽtus ſui: quando per filiũ repromiſſum, fidelis erat populus naſciturus. Iſta eſt enim Sara ſterilis,cui per Prophetam Dominus dicit:Lætare ſterilis Hieruſalẽ,quę nõ paris:erũpe & clama, quæ non parturis: quoniã plures filij deſertæ, magis quã eius quæ habet virũ. Riſus autẽ Sarę,nõ eſt dubitatio,ſed prophetatio. Qui riſus duplicẽ habet ſignificãtiã. Siue

al. butyro

Siue quòd riſus eſſet futurus incredulis Chriſtus, ſiue quod omnes ſuos inimicos in iudicio ſuo eſſet riſurus. Vnde & ipſe qui natus eſt de Sara, riſus nomen accepit. Iſaac enim ex Hebræa lingua in latinum ſermonem, riſus interpretatur. Deinde rurſum idẽ Iſaac promittitur filius futurus in gentem magnam, & benedicentur in eo omnes gentes terræ. Quibus verbis duo hiſtorialiter illi promiſſa ſunt: gens Iudæorum ſecũdum carnem, & omnes gentes ſecundum fidem.

XV.

POſt hanc promiſſionem vertitur in cinerem Sodoma, liberato Loth cum filiabus ſuis. Sed quid ſignificat, quod à quinquaginta vſque in decem ſi inuenirentur in Sodomis, dixit Dominus vrbem eſſe ſaluandam? Numerum quippe quinquagenarium propter pœnitentiæ poſuit ſignum, ſi fortè conuerterentur & ſaluarentur. Quinquagenarius enim ſemper ad pœnitentiam refertur. Vnde & Dauid in eodem numero Pſalmum ſcripſit pœnitentiæ. Proinde quando aſpicit Deus delinquentium vitam, nequaquam velle reuerti ad pœnitentiam, quam quinquagenarius numerus præfigurat, confeſtim ardorem immoderatæ eius luxuriæ, compeſcit & conſumit igne gehennę. Vſque ad decem autem iuſtos non perire Sodomam dixit: quia ſi in quemlibet per decem præceptorum cuſtodiam Chriſti nomen inueniatur, iſte non perit. Denarij enim numeri figura, crucẽ Chriſti demonſtrat. Nam & quod quinque ciuitates ſunt, quæ imbribus igneis conflagratæ ſunt, illud (niſi fallor) ſignificat, quod omnes illi quinque ſenſus corporis ſui tractauerunt libidinosè, in illo futuro incendio concremãdi ſunt. Ipſe autem Loth frater Abraham, iuſtus & hoſpitalis in Sodomis, qui ex illo incendio, quod erat ſimilitudo futuri iudicij, meruit ſaluus euadere, typum figurabat corporis Chriſti, quod in omnibus ſanctis, & nũc inter iniquos atque impios genuit: quorum factis non conſentit, & à quorum permixtione in ſeculi fine liberabitur, illis damnatis ſupplicio ignis æterni. Vxor autem eius, eorum ſcilicet genus figurauit, qui per gratiam Dei vocati, retro reſpiciunt: & ad ea quæ reliquerant, redire contendunt. De quibus Dominus: Nemo (inquit) ponens manum ſuam ad aratrum, & reſpiciẽs retrò, aptus eſt regno Dei. Vnde & illi prohibetur retrò reſpicere: per quod oſtenderetur non eſſe redeundum ad veterem vitam, qui per gratiam regenerati vltimum cupiunt euadere iudicium. Quod verò eadem reſpiciens remanſit, & in ſale cõuerſa eſt, exemplum præſtat ad condimẽtum

A fidelium, vnde alij ſaliantur. Nam & ipſum non tacuit Chriſtus, dicens: Mementote vxoris Loth: ſcilicet, vt nos tanquam ſale condiret, vt non tanquam fatui negligeremus, ſed prudentes caueremus. Hoc enim & illa admonuit, cùm in ſtatua ſalis conuerſa eſt. Illud verò quod Loth ardentem Sodomam fugiẽs Segor venit, & nequaquam ad montana cõſcendit. Ardentem quippe Sodomam fugere eſt, illicita carnis incendia, vel mundi deſideria declinare. Altitudo verò montium, ſpeculatio eſt perfectorum. Sed quia multi ſunt iuſti, qui mundi quidem illecebras fugiunt: ſed tamen in actione poſiti, contemplationis api-

B cem ſubire nequeunt: hoc eſt, quod exiit quidem Loth de Sodomis, ſed tamen ad montana non peruenit, quia damnabilis vita relinquitur, ſed adhuc celſitudo ſpeculationis ſubtiliter non tenetur. Inde idem Loth ad Angelum dicit: Eſt ciuitas iuxta, ad quam poſſum fugere, parua, & ſaluabor in ea. Nunquid non modica eſt? Et viuet anima mea in ea. Iuxta igitur dicitur, & tamen ad ſalutem tuta eſſe perhibetur: quia actualis vita, nec à mundi curis ex toto diſcreta eſt, nec tamen à gaudio æternæ ſalutis aliena. In ipſo autem * Loth, *al. actu.* quando filiæ concubuerunt cum eo, non illud quod cùm à Sodomis liberatus eſt, ſed

C aliud figuratum eſt. Tunc enim ipſe Loth futuræ legis videbatur geſtare perſonam: quam quidam ex illa procreati & ſub lege poſiti, malè intelligendo quodammodo ſe inebriãt, eique non legitimè vtendo, infidelitatis opera pariunt. Bona eſt enim lex, inquit Apoſtolus, ſi quis ea legitimè vtatur.

XVI.

SEquitur dehinc hiſtoria de Abimelech, quando Abraham tacuit Saram vxorem ſuam, & dixit ſororem, ne ſe occiſo ab alienigenis captiua poſſideretur: certus de Deo, quòd eam violari non permitteret, ſicut nec primùm à Pharaone. Vnde & Abimelech ſomno cõmonitus, non commaculauit eam

D concubitu, ſed intactam reſtaurauit marito. Veruntamen quis tunc in illo figurabatur viro, ſcire volo, & cuius ſit vxor, quæ in hac peregrinatione, atque inter alienigenas pollui, maculari que non ſinitur, & ſit viro ſuo ſine macula & ruga? In gloriam quippe Chriſti rectè viuit Eccleſia, vt pulchritudo eius honor ſit viro eius, ſicut Abraham propter Saræ pulchritudinem inter alienigenas honorabatur. Eique cùm dicitur in Canticis Canticorum: O pulchra inter mulieres, ipſius pulchritudinis merito reges offerunt munera, ſicut Saræ obtulit rex Abimelech, plus in ea mirans formæ decus, quod amare potius &

violare non potuit. Eſt enim & ſancta Eccleſia Domino Ieſu Chriſto in occulto vxor. Occulto quippe, atque in abſcōdito ſecreto ſpiritali anima humana inhæret verbo Dei, vt ſint duo in carne vna: quod magni coniugij ſacramētum in Chriſto & in Eccleſia cōmendat Apoſtolus. Proinde regnū terrenum ſeculi huius, cuius figuram gerebāt reges, qui Saram polluere non ſunt permiſſi, non eſt expertum, nec inuenit Eccleſiā coniugē Chriſti, niſi cùm violare tentauit. Diuino enim teſtimonio per fidem martyrum ceſſit, correctúmque in poſterioribus regibus honorauit munere, quam corruptioni ſuæ ſubdere in prioribus non valuit. Nam quod tunc in eodem rege prius & poſterius figuratū eſt, hoc in iſto regno prioribus & poſterioribus regibus adimpletum eſt. Cùm autem dicitur de patre eſſe ſoror Chriſti Eccleſia, non de matre, non de terrena generatione, quæ euacuabitur, ſed gratiæ cæleſtis, quæ in æterno manebit cognatio cōmendatus. Secundum* quā gratiam genus mortale non erimus* accepta poteſtate, vt filij Dei vocemur & ſimus. Neque enim gratiam hanc de Synagoga matre Chriſti ſecundum carnem: ſed de Deo patre percepimus. Hanc verò cognationem terrenam vocans in aliam vitam, vbi nemo moritur, negare nos Chriſtus docuit, non fateri cū diſcipulis ait: Ne vobis dicatis patrem in terra. Vnus eſt enim pater veſter qui in cælis eſt. Quòd autem Eccleſia, cuius vxor ſit occultatur alienigenis: cuius autem ſoror non tacetur, hęc interim cauſa facilè occurrit: quia occultum eſt & difficile ad intelligendum quomodo anima humana verbo Dei copuletur, ſiue miſceatur, ſiue quod melius eſt, & aptius dici poteſt, cùm ſit illud Deus iſta creatura. Secundum hoc enim ſponſus & ſponſa, vel vir & vxor, Chriſtus & Eccleſia dicuntur. Qua verò cognatione ſint fratres Chriſti Ieſu omnes ſancti gratia diuina, non conſanguinitate terrena: hoc eſt, de patre, nō de matre, & affabilius dicitur, atque capacius auditur. Nam inter ſe omnes ſancti per eandem gratiam fratres ſunt, ſponſus autem cæterorum ſocietate nullus illorum eſt.

al. quod gratia
al. decepta

XVII.

CEntenarius itaque Abraham genuit ex Sara vxore ſua filiū, quem vocauit Iſaac. Hunc cùm vidiſſet mater eius ludētem cum Iſmaël, dixit ad Abraham: Eiice ancillam & filium eius, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Iſaac. Nunc igitur quærēdum eſt, cur antea Sara voluit maritum de ancilla ſuſcipere filium, aut cur nunc cum matre iubet expelli de domo: quod fecit non zelo ac-

E ceſa, ſed myſterio prophetiæ compulſa. Agar quippe ſecundum quod ait Apoſtolus, in ſeruitute genuit carnalem populum. Sara verò libera populum genuit, qui non eſt ſecūdum carnem, ſed in libertate vocatus eſt, qua libertate liberauit eum Chriſtus. Hoc igitur myſterio figurabatur priorem populum in ſeruitute peccatorum generatū, in domo Rachel, id eſt, in Eccleſia, nō manere in æternum, neque eſſe hæredem, vel conſortem cultoribus Chriſti, ne cum filio nobili: id eſt, fideli populo regnum cæleſtis gloriæ poſſeſſurum. Cùm igitur eiiceret Abraham Agar de domo, accepit panes, & vtrem aquę, & dedit Agar: &
F impoſuit ſuper humeros eius infantem, & dimiſit eam. Exiens autem Agar errabat in ſolitudine. Et cùm morientem ſiti filium proieciſſet ſub arbore, apparuit ei angelus Domini, & demonſtrauit fontem aquæ, & potauit filium ſuum. Quid ergo ſignificat quòd exiens Agar, infantē in humeros ſuos impoſuit, niſi quòd peccator populus & inſipiēs, ceruicem matris ſuæ Synagogæ, grauauit, dum dicit: Sanguis huius ſuper nos, & ſuper filios noſtros? Panes autem hoc indicabant, quod vetus ſacerdotiū panes propoſitionis, ſicut ſcriptum eſt, portaret ſecum & veſceretur. Vter verò aquæ qui deficit, Iudaica purificatio ſi-
G gnificabatur defectura, ſiue doctrina eorum carnalis in pelle mortua clauſa, id eſt, in carne veteris hominis pręuaricationis ſententia dānata: quæ nec refrigerium præſtat, nec ſitiat ſitim, ſed æſtu tepida vomitum facit. Quòd verò in ſolitudine errat Agar cum filio ſuo, ſignificat Synagogam cum populo ſuo expulſam de terra ſua ſine ſacerdotio & ſacrificio in toto orbe errare, & viam, quæ eſt Chriſtus, penitus ignorare. Quòd filius illius ſiti deperit, oſtendit populum nullam habentem ſpiritalem purificationem. Quòd verò filiū morientem ſiti ſub arbore proiecit, & ſic demōſtrante Angelo aſpicit fontem, ſignificabat
H quoſdam ex eo populo ad vmbram ligni crucis refugium petituros. Quòd exclamat puer plorans, & exaudiuit eum Deus, & ſic demōſtrante Angelo aſpicit fontem: hoc pro illis dicit, qui ex Iudæis ad Chriſtum conuertuntur, ac flentes retro actos errores exaudiūtur, reſeratiſque oculis cordis, vidēt fontem aquæ viuæ: id eſt, Chriſtum filium Dei, qui dicit: Ego ſum fons aquæ viuæ, qui ſitit, veniat & bibat. Vnde & Iſmaël exauditio interpretatur. Angelus autem iſte ſimilitudo eſt Heliæ, per quem populus iſte crediturus eſt: ſicut per Malachiam dicitur: Ecce ego mitto vobis Heliam, qui conuertat corda patrū in filios. Verùm quòd ſtatim vocauit Angelus

A gelus Domini Agar, dicens: Surge, tolle puerum, quia in gentem magnam faciam eum: hoc ſignificabat, ſiue quod copioſus Iudæorũ populus eſſet regnaturus in ſeculo: ſiue quia cæleſtis regni gloriam conſecuturi eſſent, qui ex eis credidiſſent in Chriſtum. Quòd autem eundem angelum qui loquitur ad Agar, prius angelum Scriptura prænuntiat, deinde Deũ, *filiu* Dei eũ fuiſſe credẽdum eſt: qui per legẽ & Prophetas ſemper locutus eſt. Qui propter obedientiam paternæ voluntatis angelus vocatur: Deus autem ſecũdum naturam patris, quia verè & ipſe Deus ſicut & pater.

XVIII.

B IVbetur deinde Abraham immolare vnicũ filium ſuum. Ille autem obtemperans Deo, ſoluit votum: ſtrauit aſinum, impoſuit ligna, ſeruos longè dimiſit, ſolus cum filio aſcendit, triduo ad locum peruenit. Antequàm veniret filius ad locum ſacrificij, ipſe ſibi immolandus ligna portauit. Quis alius in Iſaac, qui lignum ſibi portabat ad victimam, niſi Chriſtũ Ieſum, qui crucem ſibi ad paſſionem ipſe portauit? Deinde Abraham gladio armatur, & cùm iam penè feriret, admonetur vt parceret: & non tamen ſine ſacrificio, ſine ſanguine fuſo recedit. Apparet namque aries in vepre inhærẽs

C cornibus, immolatur, peragitúrque ſacrificium. Quis alius aries immolandus, in vepre cornibus adhærebat, niſi qui crucis patibulo pro nobis offerendus affigebatur? Peracto ſacrificio, dicitur ad Abraham: Benedicã tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli, & velut arenam maris. Poſſidebit ſemẽ tuum portas inimicorum ſuorum, & benedicentur in ſemine tuo omnes gẽtes terræ, quia obediſti voci meæ. Age nunc, videamus quid ſub huius ſacramẽti lateat myſterio. Iſte enim Abraham quando vnicum filiũ ſuum perduxit ad immolandum, habebat perſonam Dei patris. Sed quid eſt quòd eum ſenex ſuſcepit?

D non enim ſeneſcit Deus, ſed ipſa prænunciatio de Chriſto iam quodammodo ſenuerat, quando natus eſt Chriſtus. Inchoata eſt enim ab Adam vbi dictum eſt: Erunt duo in carne vna. Sacramentum illud magnum in Chriſto & in Eccleſia, & completum eſt ſexta ætate ſeculi, qua ſenecta ſignificabatur Abrahæ, quia ipſum ſacramentum Dei longæuum erat iam. Et ſenectus Saræ in plebe Dei, hoc eſt in multitudine Prophetarum, hoc idem ſignificat quia in fine temporum ex ipſa plebe ſanctarum animarum natus eſt Chriſtus. Sterilitas autem eius intimat quod in hoc ſeculo ſpe ſalui facti ſumus, & in Chriſto tanquam in Iſaac omnes nati ſumus: quem partum Eccleſia in fine temporum mirabili Dei gratia, non naturali fœcunditate procreauit. Iam deinde ſequentis hiſtoriæ ſacramentum, quod imaginariè prætendebat, inſpiciendum eſt. Quis ergo in Abraham, vt prædictum eſt, per illam immolationem figurabatur, niſi pater excelſus? Quis in Iſaac niſi Chriſtus? Nam ſicut Abraham vnicũ filium & dilectum, Deo victimam obtulit, ita Dominus vnigenitum filium ſuum pro nobis omnibus tradidit. Et ſicut Iſaac ipſe ſibi ligna portauit, quibus erat imponẽdus, ita & Chriſtus geſtauit in humeris lignum ſuæ crucis in quo erat crucifigendus. Duo autem ſerui dimiſſi, & non perducti ad locum ſacrificij, Iudæos ſignificabant, qui cùm ſeruiliter viuerent, & carnaliter ſaperẽt, non intelligebant humilitatem Chriſti, non intelligebãt paſſionem Chriſti, ideò non peruenerunt ad locum ſacrificij. Cur autem duo ſerui, niſi quia populus ipſe in duas partes diuidendus erat? Quod factum eſt Salomone peccante, quando diuiſus eſt, * id eſt, populus loco regni non errore impietatis: quibus etiã ſæpè per Prophetas dicitur: Auerſatrix Iſraël, & præuaricatrix Iuda. Aſinus autem ille, inſenſata eſt ſtultitia Iudæorum. Iſta inſenſata ſtultitia portabat omnia ſacramenta, & quod ferebat, neſciebat. Iam quod dictum eſt eis, Expectate hîc cum aſino, poſtquàm autem adorauerimus, reuertemur ad vos, Apoſtolum audi: Cæcitas, inquit, ex parte in Iſraël facta eſt. Quid eſt, expectate hîc cum aſino? Vt plenitudo, inquit, gentium intraret, hoc eſt, poſtquàm adorauerimus, vbi ſacrificium dominicæ crucis impletum per gentes fuerit prædicatum: hoc eſt. vt plenitudo gentium intraret. Quid eſt, reuertemur ad vos? Et ſic omnis Iſraël ſaluus fiet. Triduum autem illud in quo venerunt ad locum immolationis, tres mũdi ſignificantur ætates. Vna ante legem, alia ſub lege, tertia ſub gratia. Ante legem, ab Abrahã vſque ad Moyſen. Sub lege, à Moyſe vſque ad Ioannem. Inde iam ad Dominum. Et quicquid reſtat, tertius dies gratiæ eſt. In qua tertia ætate, quaſi poſt triduum ſacramentum ſacrificij Chriſti completum eſt. Deinde Iſaac ligatis pedibus altari ſupponitur, & Dominus in ligno ſuſpenſus cruci affigitur. Sed illud quod figuratum eſt in Iſaac, trãſlectum eſt ad arietem. Cur? Quia Chriſtus ouis: ipſe enim filius, ipſe agnus. Filius, quia natus: aries, quia immolatus. Sed quid eſt quod in vepribus hęrebat aries ille? Crux cornua habet: ſic enim duo ligna compinguntur in ſe, cùm ſpeciem crucis reddunt. Vnde ſcriptum eſt de eo: Cornua in manibus eius ſunt. Cornibus ergo hærens aries, crucifixum Dominum ſignificabat. Vepres autem ſpinæ ſunt.

* al. idem populus lucro vel loco regni, nõ amore pietatis.

Spinæ iniquos & peccatores ſignificant, qui E ſuſpenderunt Dominum in cruce. Inter ſpinas itaque peccatorũ ſuſpenſus eſt dominus: ſic per Ieremiam dicit idem, Spinis peccatorum ſuorũ circundedit me populus. Hic alij hunc arietẽ cornibus in vepribus obligatũ, eũdem Chriſtum ſenſerunt antequam immolaretur ſpinis à Iudæis coronatum. Peracto igitur ſacrificio, dicitur ad Abraham: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quando enim hoc factum eſt, niſi quãdo dicit ille aries: Foderunt manus meas & pedes meos, & dinumerauerunt omnia oſſa mea? Hoc enim quando peractum eſt, illud in pſalmis ſacrificium tunc in ipſo pſalmo dictum eſt: Com- F memorabuntur & conuertentur ad dominũ vniuerſi fines terræ, & adorabunt in conſpectu eius omnes patriæ gentium: quoniam domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentiũ. Immolato igitur ab Abraham ariete pro Iſaac filio ſuo, vocauit nomen loci, Dominus vidit, pro eo quod eſt, Dominus videri ſe fecit: vtique per incarnationem. Deinde moritur Sara centeſimo vigeſimo anno vitæ ſuæ, & empto agro ab Effron, ſepeliuit eã. Sed quid ſibi velit quod Sara in ſepulchro duplici ſepelitur, niſi quia anima quæ ſeculo moritur, vt Deo viuat, gemina vitæ requie ſuſcipitur: id eſt, in actione boni operis, & contemplatione G diuinitatis?

XIX.

ERat autem Abraham ſenex, dierúmque multorũ. Dixitq; ſeruo ſuo ſeniori, qui ſuper omnia eius erat: Pone manũ tuam ſub femur meum, vt adiurẽ te per Dominũ Deũ cæli & terræ, vt non accipias vxorem filio meo de filiabus Chananæorum: ſed ad terrã & cognationem meam proficiſcaris, & inde accipias vxorem filio meo Iſaac. Sed quid ſibi velit quod Abraham ſeruo ſuo dixit, poſtulans iureiurando fidem: Pone, inquit, manum tuam ſub femore meo, & adiuro te per Deũ cæli? Quid vult Deus cæli ad femur Abrahę H niſi vt cognoſcatur ſacramentum? Per femur enim, genus intelligitur. Ergo quæ fuit illa coniuratio, niſi quia ſignificabatur de genere Abrahæ venturum in carne Deum cæli? Senior autẽ iſte ſeruus imaginem habuit legis, per quam ſponſa Chriſti Eccleſia deſpondebatur: qui tamen propter antiquitatem ſenior nuncupatur. Abiit itaque puer in Meſopotamiam, in ciuitatem Nachor: ſtetitque circa fontem, quærens ſpõſam filio domini ſui. Sic & lex, quæ poſt fidem eſt, venit ad fontem baptiſmatis, & ibi orãs, occurrit ei virgo Rebecca; ideſt, Eccleſia. Vidit autem Rebecca puerum,* id eſt ſermonẽ propheticum. [al. idem.] Deponit de humero hydriam, vtique elatam ſeculi facundiam, & ad humilem propheticum ſe inclinat ſermonem. Suſcipit fidei ornamenta, vel morum: accepit aureos ſcripturarum ſenſus, & clarum argenti eloquium. Sicque ſecuta puerum Rebecca, venit ad Iſaac. Secuta verbum propheticũ Eccleſia, venit ad Chriſtum. Quæ tamen cameli dorſo deducitur, quia ad Chriſtum ex gentilitate Eccleſia properans, intortis vitioſiſque vitæ veteris conuerſationibus inuenitur. Quæ, Iſaac viſo, deſcendit: quia Deo agnito, vitia ſua gentilitas deſeruit, & ab elatione celſitudinis, viam veræ humilitatis petiuit. Quæ etiam & verecundata pallio * velatur: quia coram eo de erroribus [al. verbatur.] prioris vitæ confunditur. Quòd verò inclinato iam die egreſſus eſt in agro Iſaac: hoc ſignificabat, quòd extremo huius mundi tempore veluti diei fine, veniens Chriſtus, quaſi in agrum foras exiit: quia cùm ſit inuiſibilis, ſe tamen viſibilem in hoc mundo venienti ex gẽtibus Eccleſiæ demonſtrauit. Inuenit autem Eccleſia ad puteum viſionis: id eſt, in contemplatione & intelligentia veritatis, vbi intellectum percipiat altiorem, ſiue lauacrum aquæ vbi purificetur: ſicque dehinc copulatur ſponſo ſuo Chriſto, adhærens illi gloria, æternitate & regno.

XX.

QVid autem ſibi vult, quòd Abrahã poſt obitum Sarræ, Ceturam duxit vxorem? Nunquid ob incontinentiam dum eſſet ætate grandæuus? Abſit. Sed propter filiorum procreationem, dum illi ſemen quaſi ſtellæ cæli ex Iſaac filio promitteretur. Ergo quid ſibi vult iſta Cetura, niſi quia ſicut *Agar & Iſmaël* ſignificauerunt carnales veteris *Teſtamenti*: ſic & Cetura & filij eius ſignificabant hæreticos qui ſe ad teſtamentum nouum exiſtimant pertinere? Sed vtræque concubinæ dicuntur. Sola Sarra ſemper vocatur vxor, ſicut ſcriptum eſt: Vna eſt enim columba mea, perfecta mea. Dedit autem Abraham cuncta quæ poſſidebat filio ſuo Iſaac, filiis autem cõcubinarum largitus eſt munera, & ſeparauit eos ab Iſaac filio ſuo. Quid hoc ſignificat, niſi quia dantur nonnulla munera filiis concubinarum, id eſt, carnalium? Sed non perueniunt ad regnum promiſſum, nec hæretici, nec Iudæi, quia carnalia lucra ſectãtur. Præter Iſaac enim nullus eſt hæres, vtique quia non carnis filij, ſed filij promiſſionis deputantur in ſemine. Deinde mortuus eſt Abraham centum ſeptuaginta quinque annorum, ſepultúſque eſt in ſpelunca duplici, in cuius interiore parte Adam eſſe poſitum traditio Hebræorum teſtatur.

XXI.

XXI.

ORta dehinc fame ſuper terram, abiit Iſaac ad Abimelech regem Palæſtinorum in Gerara, ex præcepto & benedictione Domini: ibique Rebeccam vxorem ſuam timoris cauſa finxit ſororem. Quam rex alienigena Iſaac coniugem tunc eſſe cognouit, quando eum cum ea ludentem vidit. Quid autem ſibi velit in ſacramento Chriſti & Eccleſiæ, quod tantus Patriarcha cum coniuge luſerit, coniugúmque illud inde ſit cognitum? Videat profectò quiſquis, ne aliquid errando in Eccleſia peccet. Si ſecretum viri eius in ſcripturis ſanctis diligenter intueatur, inueniet eum maieſtatem ſuam, qua in forma Dei æqualis eſt patri, pauliſper abſcondiſſe in forma ſerui, vt eius capax eſſe humana infirmitas poſſet, eóque modo ſe coniugi congruenter aptaret. Quid enim abſurdum? imò quid non conuenienter futurorum prænuntiationi accommodatum, ſi prophetia Dei aliquid carnale luſerit, vt eum caperet affectus vxoris, cùm ipſum verbum Dei caro factum ſit, vt habitaret in nobis?

XXII.

POſt hæc refert ſcriptura illud quod Iſaac poſtquàm benedixit eum Dominus, & magnificatus eſt valdè, aggreſſus eſt opus, & cœpit fodere puteos, quos foderant pueri patris eius Abrahæ. Sed inuidentes ei Palæſtini, obſtruxerunt eos, implentes humo, & reliqua. Quis eſt iſte Iſaac, niſi ſaluator noſter, qui cùm deſcendiſſet in iſtam terram Geraram, primò omnium illos puteos fodere voluit, quos foderant pueri patris ſui? Idem Moyſes puteum legis foderat. Dauid & Salomon & Prophetæ libros ſcripſerunt veteris Teſtamenti, quos tamen terrena & ſordida repleuerat intelligentia Iudæorum. Et * eorum os cùm vellet purgare Iſaac, vt oſtenderet quia quæcunque lex & Prophetæ dixerunt, de eo dixerunt: Rixati ſunt cum eo Palæſtini, id eſt, Iudæi à regno Dei alieni, ſed diſceſſit ab eis. Non enim poteſt eſſe cum eis qui in puteis aquam habere nolunt, ſed terrã. Et dicit eis: Ecce relinquetur domus veſtra vobis deſerta. Fodit ergo Iſaac nouum puteum, imò pueri Iſaac. Pueri Iſaac ſunt Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes, Petrus, Iacobus, Iudas, & Apoſtolus Paulus. Qui omnes noui teſtamẽti puteum foderunt, & inuenerunt aquam viuam, quæ ſit fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Sed pro his adhuc altercantur illi qui terrena ſapiunt, nec noua patiuntur. Nec vetera purgant, euangelicis puteis cõtradicunt, litigantes, dicitur ad eos: Quoniam indignos vos feciſtis gratiæ Dei, ex hoc iam ad

al. vt eos cũ

A gentes ibimus. Poſt hæc fodit tertium puteum Iſaac, appellauítque nomen loci illius latitudo, dicens: Nunc dilatauit nos Dominus, & fecit creſcere ſuper terram: verè dilatatus eſt Iſaac, & impleuit omnem terram ſcientia trinitatis, & in toto orbe latitudinem Eccleſiæ collocauit. Prius tantùm in Iudæa erat notus Deus, & in Iſraël nominabatur, nunc autem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Exeuntes enim pueri Iſaac per vniuerſum orbem terræ foderunt puteos, & aquam omnibus oſtenderunt, baptizãtes Apoſtoli omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus B ſancti. Sed quid eſt quòd puteos, quos aperuit Abraham, Iſaac ſic vocauit eos, ſicut pater eius, niſi quia Moyſes apud nos etiam Moyſes appellatur, & Prophetæ vnuſquiſque ſuo nomine appellantur, nec mutantur, quaſi eorumdem vocabula puteorum? Hæc myſticé. Moraliter autem Iſaac apud alienam gentem puteos fodiſſe deſcribitur, quos videlicet exemplo diſcimus, vt in hac peregrinationis ærumna poſiti, cogitationum noſtrarum profunda penetremus. Et quouſque nobis veræ intelligentiæ aqua reſpondeat, nequaquam noſtræ inquiſitionis manus ad exhaurienda cordis terrena torpeſcat. Quos puteos allo-C phili inſidiantes replent, quia nimirum immundi ſpiritus cùm nos ſtudioſè confodere conſpiciunt, moleſtas nobis tentationum cogitationes immergunt.

XXIII.

IGitur Iſaac dum rogaret Dominum, vt pareret vxor eius quæ ſterilis erat, conceſſit Dominus quæ poſtulabat. Illidebantúrque gemini in vtero eius incluſi anguſtia. Quæ dum agerentur, interrogauit Dominum, accepítque reſponſum: Duæ gẽtes in vtero tuo ſunt, & duo populi de ventre tuo diuidentur, populúſque populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Quod figuraliter factum, etiam D ipſis iudæis non credentibus notum eſt qualiter populus Eccleſiæ ſynagogę populum ſuperauit, & quomodo plebs iudæorum tempore maior ſeruit minori populo Chriſtianorum. Siquidem & in ſingulis nobis hoc dici poteſt, quòd duæ gentes, & duo populi ſunt intra nos, vitiorum ſcilicet atque virtutũ: ſed iſte minor eſt, ille maior. Semper enim plures ſunt mali quàm boni, & vitia numeroſiora virtutibus ſunt: ſed tamen & in nobis gratia Dei, populus populum ſuperat, & maior ſeruit minori. Seruit enim caro ſpiritui, & vitia virtutibus cedunt. Procedit autem Eſaü primus rufus, & totus tanquam

pillis hirſutus. Deinde exiit frater eius Iacob, & manus eius implexa erat calcaneo Eſaü. Sed cur ille totus rubeus & hiſpidus, niſi quia prior populus Prophetarum, & Chriſti fuit cruore pollutus: de peccati & nequitiæ ſqualore extitit circundatus. Cuius ideò minor calcaneum tenuit: quia myſticè maiorem populum minor ſuperaturus eſſet. Nam quòd iſte Eſaü primogenita ſua propter eſcam fratri ſuo eidem iuniori venundauit, ac poſtmodum paterna benedictione ſibi promiſſa priuatus eſt: ſignificat eundem Iſraëliticum populum, qui, vt Exodi indicat liber, primogenitus filius nuncupatus eſt: qui propter præſentis ſeculi lucra non ſolùm primatus ſui honorem amiſit, verùm etiam & regni cæleſtis primum præparatum adipiſci non meruit, Domino quodammodo eidem exprobrante, cùm dicit: Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti voluntatem meam. Primogenita autem ipſa veſtis erat ſacerdotalis, quam maiores natu cum benedictione patris induti, victimas Deo velut Pontifices offerebant. Hoc dono terreni amoris deſiderio caruerunt Iudæi, cum gloria regni futuri. Iam ſequitur deinde ipſa benedictio in Iacob. Quæ tamen quid figuraliter indicauerit, Hippolyti martyris verba, ſicut ea excellentiſſimæ ſcientiæ ac doctrinæ Hieronymus replicauit, in hoc loco ponenda ſunt. Iſaac, inquit, portat imaginem Dei patris, Rebecca Spiritus ſancti, Eſaü populi prioris & Zabuli, Iacob Eccleſię & Chriſti. Senuiſſe Iſaac, conſummationem orbis oſtendit: oculi eius caligaſſe, fidem periſſe de mundo, & religionis lumen ante eum neglectum eſſe ſignificat. Quod filius maior vocatur, acceptio legis eſt Iudæorum. Quòd eſcas eius atque capturam dilexit pater, homines ab errore ſaluati, quos per doctrinam vnuſquiſque venatur. Sermo Dei, repromiſſionis eſt benedictio, & ſpes regni futuri: in quo cum Chriſto ſancti regnaturi ſunt, & verum ſabbatum celebraturi. Rebecca plena Spiritu ſancto, & ſciens quod audiſſet antequàm pareret: quia maior ſeruiet minori, formam gerit in hoc loco Spiritus ſancti, quæ futura nouerat in Chriſto, in Iacob ante meditatur. Loquitur ad filium minorem: Vade ad gregem, & accipe mihi duos hœdos: præfigurans carneum Saluatoris aduentum: in quo eos vel maximè liberaret, qui peccatis tenebantur obnoxij. Siquidem in omnibus ſcripturis, hœdi pro peccatoribus accipiuntur. Quòd autem duos iubetur afferre, duorum populorum ſignificatur aſſumptio. Quòd teneros & bonos, docibiles & innocentes animas. Stola Eſaü, fides & ſcripturæ ſunt Hebræorum, quæ illis primò datæ ſunt, & poſtmodum gentilium indutus eſt populus. Pelles autem quæ eius brachiis circundatæ ſunt, peccata vtriuſque plebis, quæ Chriſtus in extenſione manuum cruci ſecum pariter affixis. Ipſe enim in corpore ſuo, non ſua ſed aliena peccata portauit. Quòd Iſaac quæritur ab Iacob cur tam citò venerit, admiratur velocem in Eccleſiis credentium fidem. Quòd cibi delectabiles offeruntur, hoſtia placens Deo ſalus eſt peccatorum. Quòd poſterum conſequitur benedictio, & eius odore perfruitur, virtutem reſurrectionis & regni aperta voce pronuncians. Taliter enim benedicitur: Ecce odor filij mei, ſicut odor agri, pleni odore nominis Chriſti. Sicut ager mundus impletur, cuius eſt benedictio de rore cæli: hoc eſt, de verborum copia diuinorum. Et de pinguedine terræ: hoc eſt, de congregatione populorum. Multitudine frumẽti & vini: hoc eſt multitudo quam collegit de ſacramento corporis & ſanguinis ſui. Illi ſeruiunt populi ex omnibus gentibus ad eum conuerſi. Ipſum adorant tribus: id eſt, populi ex circuncisione credentes. Ipſe eſt dominus fratrum ſuorum, quia plebi dominatur Iudæorum. Ipſum adorant filij matris eius, quia & ipſe ſecundum carnem ex ea natus eſt. Ipſum qui maledixerit, maledictus eſt: & qui benedixerit, benedictionibus replebitur. Chriſtus inquam, noſter, ex ea populi patrem ignorantis benedicitur. Sed alius à Iudæis benedici putatur, qui ab eis errantibus expectatur. Ecce benedictionem promiſſam repetente maiore expauit Iſaac, & alium ſe pro alio benedixiſſe cognoſcit: nec tamen indignatur reuelato ſibi ſacramento, ſed confirmat benedictionem in filio, dicens: Benedixi eum, & benedictus eſt. Hæc eſt benedictio prima Iſaac, quæ data eſt minori populo Chriſtianorum, ſed neque tamen maiorem filium penitus fuiſſe deſpectum, quia cùm intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Iſraël ſaluus erit. Cuius tamen ſecundæ benedictionis prophetatio hæc eſt: In pinguedine terræ, & in rore cæli, erit benedictio tua. Et in pinguedine terræ, vtique in fœcunditate rerum & potentia regni, quæ in illo populo fuit, & in rore cæli erit benedictio tua, id eſt in eloquiis Dei. Ipſis enim credita ſunt eloquia Dei, & legis teſtamenta. Viues gladio, id eſt, quia ſanguini populus iſte deditus, nec ſe in Chriſto vel Prophetis exercuit. Et fratri tuo ſeruies minori, ſcilicet populo Chriſtiano. Tempúſq; veniet, cùm excuties & ſolues iugum

gum de ceruicibus tuis, dum per agnitionem fidei, ad gratiam Chriſti conuerſus, depoſueris onus legis, quando iam non ſeruies populo minori, ſed per fidem frater vocaberis. Igitur Eſaü poſt benedictionem patris, inuidiæ ſtimulis concitatus, necem fratri ſuo Iacob fraudulenter excogitat. Hoc nimirum & Iudaicus populus in Chriſto præmeditatus, non ſolùm Dominum patibulo crucis tradidit, verumetiam credentes in illo vſque ad effuſionem ſanguinis perſecutus eſt. Iacob autem dolos fugiens fratris, relicta domo, patria, vel parentibus, vadit in regionem longinquam, vt acciperet ſibi vxorem. Non aliter Chriſtus relictis parentibus ſecundum carnem, id eſt, populo Iſraël, & patria, id eſt, Hieroſolyma & omnibus regionibus Iudææ, abiit in gentibus accipiens ſibi inde Eccleſiam, vt impleretur quod dictum eſt: Vocabo plebem meam nõ plebem meam, & non dilectam plebem, dilectam. Et erit in loco vbi dictum eſt: Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei viui.

XXIIII.

PErgens autem Iacob in Meſopotamiam, venit in locum vbi nunc Bethlehem vocatur, & poſuit ſub capite ſuo lapidem magnum. Et dormiens vidit ſcalam ſubnixam, innitentem cælo, & Angelos Dei aſcendentes & deſcendentes. Hoc viſo, euigilauit, vnxitque lapidem, dicens: Verè hîc domus Dei eſt, & porta cęli. Et his dictis, diſceſſit ſomnus. Iſte Iacob, mors ſiue paſſio Chriſti eſt. Lapis ad caput eius, qui nominatim quodammodo dictus eſt, etiam Chriſtus vnctus ſignificatur: caput enim viri Chriſtus eſt. Quis enim neſcit Chriſtum ab vnctione appellari? Domus autem Dei, quia ibi natus eſt Chriſtus in Bethlehem. Porta verò cæli, quia ibi in terram deſcendit: ibi iterùm & ad cælum conſcendit. Erectio autem lapidis, reſurrectio Chriſti eſt. Porrò ſcala Chriſtus eſt, qui dixit: Ego ſum via. Per hanc aſcendebant & deſcẽdebant Angeli, in quibus ſignificati ſunt Euangeliſtæ, & prædicatores Chriſti. Aſcendentes vtique cùm ad intelligendam eius ſupereminentiſſimam diuinitatem, excedunt vniuerſam creaturam, vt eum inueniant verbum in principio, Deum apud Deum, per quem facta ſunt omnia. Deſcendentes autem, vt eũ inueniant factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui in lege erant, redimeret. In illa enim ſcala à terra vſque ad cælum, à carne vſque ad ſpiritum: quia in illa carnales proficiẽdo, velut aſcendendo ſpiritales fiunt: ad quos lacte nutriendos, etiam ipſi ſpiritales deſcendunt quodammodo, cùm eis non poſſunt loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus.

A Ipſe eſt ſurſum in capite ſuo: ipſe deorſum in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia. Ipſum ergo ſcalam intelligamus, quia ipſe dixit: Ego ſum via. Ad ipſum ergo aſcenditur, vt in excelſis intelligatur. Et ad ipſum deſcenditur, vt in membris ſuis paruulis nutriatur. Et per illum ſolum ſe erigunt, vt eum ſublimiter expectẽt. Per ipſum etiam ſe humiliant, vt eum ſublimiter ac temperanter adnuntient. Poſt hanc viſionem inde Iacob iter faciens, vidit oues & paſtores, & puteum aquæ viuæ, & lapidem magnum ſuperpoſitum puteo. Figuraliter per oues iuſtorum populi ſignificabantur: ſicut illud quod dictum eſt in Euangelio: Statuit oues ad dexteram. Paſtores verò Prophe-
B tæ ſunt, qui vſque ad aduentum Domini Spiritu ſancto mundati, Iſraël populum gubernabant. Lapis puteo ſuperpoſitus, figuram Domini præferebat. Puteus, gratiam Spiritus ſancti per prædicationem Chriſti venturam ad Eccleſiam ex gentibus, quæ obtecta erant, nondum adueniente & homine facto Chriſto.

XV.

IGitur Iacob pergens Meſopotamiam, accepit vxores duas, filias Laban fratris Rebeccæ. Hoc eſt, primò Liam: ſecundò Rachel. Inde ſibi accepit Liæ ancillam nomine
C Zelfam, & ancillam Rachel, Balam. Ex quibus quatuor genuit duodecim filios, & vnam filiam. De Lia ſcilicet genuit Ruben, Simeõ, Leui, Iudam, Iſachar, Zabulon. De Rachel autem, Ioſeph & Beniamin. De Bala ancilla Rachel, Dan & Nepthalim. De Zelpha ancilla Liæ, Gad & Aſer. Hi ſunt duodecim filij Iſraël. Nunc autem notandum eſt quid rerum figurauerunt quatuor vxores Iacob: quarum duæ liberæ, & duæ ancillæ fuerunt? *Dicimus enim Apoſtolum in libera & ancilla, quas habebat Abraham, duo teſtamenta intelligere: ſed ibi in vna & in vna facilius apparet quod dicitur. Hic etiam duæ ſunt & duæ.
D Deinde etiam ibi ancillæ filius exhæreditatur: hîc verò ancillarum filij ſimul cum filiis liberarum, terram repromiſſionis accipiunt. Vnde hîc proculdubio aliquid aliud ſignificatur: quãquam enim duæ liberæ vxores Iacob, ad nouum teſtamentum quod in libertate vocati ſumus, exiſtimentur pertinere. Non tamen fruſtra erunt duæ, niſi quia duæ vitæ nobis in Chriſti corpore prædicantur. Vna tẽporalis, in qua laboramus: alia æterna, in qua contemplationẽ Dei contẽplabimur. Lia namq; interpretatur Laborãs. Rachel autẽ, viſum principiũ ſiue Verbũ. Actio ergo huius vitæ, in qua viuimus ex fide, laborioſa eſt in operibus, & incerta quo exitu perueniat ad

*al. vidimus

vtilitatem eorum quibus conſulere nolumus. Ipſa eſt Lia prior vxor Iacob: ac per hoc & infirmis oculis fuiſſe commemoratur. Cogitationes enim mortalium timidæ,& incertæ prouidentiæ noſtræ. Spes verò æternæ contemplationis Dei, habens certam intelligentiam veritatis, ipſa eſt Rachel. Vnde etiam dicitur: Bona facie, & pulchra ſpecie. Hanc enim amat omnis piè ſtudioſus,& propter hanc ſeruit gratiæ Dei. Qua peccata noſtra,& ſi fuerint ſicut fenicium, tanquam nix dealbabuntur. Laban quippe interpretatur dealbatio: cui ſeruiuit Iacob propter Rachel. Neque enim ſe quiſque conuertit ſub gratia remiſſionis peccatorum ſeruire iuſtitiæ,niſi vt quietè viuat in verbo:ex quo videtur principium,quod eſt Deus. Ergo propter Rachel, non propter Liam ſeruitur. Nam quis tandem amauerit in operibus iuſtitiæ laborem actionum atque paſſionum? quis eam vitam propter ſeipſam expetierit, ſicut nec Iacob Liam? Sed tamen ſibi nocte ſuppoſitam in vſum generandi amplexus, fœcunditatem eius expertus eſt. Dominus enim eã: quia per ſe ipſam diligi non poterat, primò vt ad Rachel perueniretur,tolerari fecit. Deinde propter filios commẽdauit. Ita verò vnuſquiſque vtilis Dei ſeruus ſub dealbationis peccatorum ſuorum gratia conſtitutus,quid aliud amans in conuerſatione ſua meditatur, niſi doctrinam ſapientiæ? Quam plerique ſe percepturos putant, ſtatim vt ſe in ſeptem præceptis legis exercuerunt: quæ ſunt de dilectione proximi, ne cuiquam noceatur: id eſt, Honora patrem tuum & matrem tuam. Non mœchaberis. Non occides. Non furaberis. Non falſum teſtimonium dices. Non concupiſces rem proximi tui. Quibus obſeruatis, poſteaquàm homini pro concupita delectatione doctrinæ per tentationes varias, quaſi per huius ſeculi noctem tolerantia laboris adhæſerit, velut pro Rachel,Lia inopinata coniungitur.Et hanc ſuſtinet,vt ad illam perueniat ſi perſeueranter amat. Acceptis aliis ſeptem præceptis, ac ſi ei dicatur: Serui alios ſeptem annos propter Rachel,vt ſit pauper ſpiritu, mitis, lugens, eſuriens, ſitiénſque iuſtitiam:miſericors,mundi cordis,pacificus. Vellet enim homo,ſi fieri poſſet,ſine vlla tolerantia laboris, quæ in agendo, patiendóque amplectenda eſt,ſtatim ad pulchræ contemplationis delitias peruenire. Sed hoc non poteſt in terra morientium. Hoc enim videtur ſignificare quod dictum eſt ad Iacob:Non eſt mos in hoc loco,vt minor habeatur priuſquã maior. Quia non abſurdè maior appellatur, quæ tempore prior eſt.Prior eſt autem in ho-

E minis eruditione labor boni operis, quàm requies contemplationis: ad vnum ergo contẽdendum,ſed propter hoc multa ferenda ſunt. Itaque duæ ſunt vxores Iacob liberæ: ambæ quippe ſunt filię remiſſionis peccatorum:hoc eſt, dealbationis, quod eſt Laban. Verumtamen vna amatur,alia toleratur.Sed quæ toleratur prius ipſa & vberius fœcundatur, vt ſi non propter ſeipſam, certè propter filios diligatur. Labores enim iuſtorum maximum fructum habent in eis, quos regno Dei genuerant, inter multas tentationes & tribulationes prædicando Euangelium ad eos propter quos ſunt in laboribus abundan-

F tius in plagis ſupra modum, in mortibus ſæpius. Propter quos foris pugnas, intus timores, gaudium & coronam ſuam vocant. Naſcuntur autem eis facilius atque copioſius ex illo ſermone fidei, quo prædicant Chriſtum crucifixum.Rachel autem clara aſpectu,mẽte excedit Deo:& videt in principio verbum Deum apud Deum,& vult parere,& non poteſt:quia generationem eius quis enarrabit? Ideóque contemplandi otia appetit, vt diuinitatem ineffabilem cernat. Vacare vult ab omni negotio ,& ideò ſterilis: quia in variis preſſuris nõ ſubuenit: ſed quia & ipſa interdũ procreandi charitate inardeſcit: vult enim docere quod nouum. Videt ſororem labore

G agendi filiis abundantem,& dolet potius currere homines ad eam * virtutem, qua eorum *al. vitam* neceſſitatibus conſulitur, quàm ad illum vnde diuinum aliquid diſcitur,hîc dolor figuratur. Videtur in eo quod ſcriptum eſt: Et zelauit Rachel ſororem ſuam:proinde quia purus intellectus ſpiritalis ſubſtantiæ verbis carne editus,exprimi non poteſt.Elegit doctrina ſapientiæ per quaſlibet corporeas ſimilitudines inſinuare diuina: ſicut elegit Rachel ex viro ſuo ex ancilla ſuſcipere filios, quàm ſine filiis omnino manere. Bala quippe ancilla Rachel,interpretatur inueterata. De veteri quippe vita carnalibus ſenſibus dedita, corporeæ

H concitantur imagines, etiam cùm aliquid de ſpiritali & incommutabili ſubſtantia diuinitatis auditur. Suſcepit & Lia de ancilla ſua filios amore habendi numeroſiorem prolem accenſa. Inuenimus autem Zelfain eius ancillam interpretari,Os hians:quapropter hæc ancilla eos figurat, quorum in prædicatione fidei Euangelicæ os hiarat, & cor non hiarat. De qualibet ſcriptum eſt: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Et de quibus Apoſtolus ait: Qui prædicas non furandum, furaris. Verumtamen vt etiam per hanc conditionalem libera illa vxor Iacob laborans filios hæredes regni

regni ſuſcipiat, ideò Dominus dicit: Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Vnde Apoſtolus: Siue, inquit, occaſione, ſiue veritate Chriſtus annuncietur, & in hoc gaudeo, ſed & gaudebo: tanquam & ancilla pariente de prole numeroſiore lætatur. Eſt verò quidam Liæ fœtus ex beneficio Rachel editus, cùm virum ſuum ſecum debita nocte cubiturũ acceptis à filio Lię mandragoricis malis cũ ſorore cubare permiſit. Quid enim de mandragora dicendum eſt, proinde rem cõperi pulchram & ſuauè olentem, ſapore autẽ inſipido. Et ideò in illo mandragorico pomo figurari intelligam famam bonam popularẽ. Vnde dicit Apoſtolus: Oportet etiam teſtimonium habere bonum ab eis qui foris ſunt. Qui licet parum ſapiant, reddunt tamen plerunque labori eorum per quos ſibi cõſulitur, & ſplendorem lucis, & odorem bonę opinionis. Nec ad iſtam gloriam popularem primi perueniunt eorũ qui ſunt in Eccleſia, niſi quicunque in actionum periculis & labore verſantur. Propterea Liæ filius mala mandragorica inuenit exiens in agrum: hoc eſt, honeſtè ambulãs ad eos qui foris ſunt. Doctrina verò illa ſapientiæ, quæ à vulgi ſtrepitu remotiſſima, in cõtemplatione veritatis dulci delectatione deſignatur, hanc popularẽ gloriam quãtulamcunque non adſequeretur niſi per eos qui in mediis turbis agẽdo ac ſudando populis præſunt. Quia dum iſti & actuoſi & negotioſi homines, per quos multitudinis adminiſtratur vtilitas, & quorum auctoritas populis cura eſt, teſtimonium perhibent, etiam vitæ propter ſtudium conquirendæ & contemplãdæ veritatis ocioſæ quodammodo mala mãdragorica per Liam veniunt ad Rachel: ad ipſam verò Liam per filium primogenitum: id eſt, per honorem fœcunditatis, in quo eſt omnis fructus laborioſæ, atque inter certamina tentationum periclitantis actionis. Quam plerique bono ingenio præditi, ſtudióque flagrantes, quamuis idonei regendis populis eſſe poſſint: euitant tamen propter turbulentas occupationes, & in doctrinæ otium toto pectore, tanquam in ſpecioſæ Rachel feruntur amplexus: & quia bonum eſt, vt etiam hęc vita bonis innoteſcens, popularem gloriam mereatur. Iniuſtum eſt autem vt eam conſequatur, ſi amatorem ſuum adminiſtrandis eccleſiaſticis curis aptum & idoneum, in otio detinet, nec gubernationem communis vtilitatis appetit. Propterea Lia ſorori ſuæ dicit: Parum eſt tibi, quod virum meum accepiſti, inſuper & mandragoram filij mei vis accipere? Per *vnum* virum ſignificant eos omnes, qui cùm *ſint* agendi virtute habiles & digni qui-

A bus regimen Eccleſiæ committatur, ad diſpẽſandum fidei ſacramẽtum: illi accenſi ſtudiò doctrinæ, atque indagandæ & contemplandę ſapientiæ, ſe ab omnibus actionum moleſtiis remouere, atque in * ocio diſcendi atque docendi volunt * conſedere. Ita ergo dictum eſt: Parum eſt tibi quòd accepiſti virum meum, inſuper & mandragoras filij mei vis accipere? Ac ſi diceretur: Parum eſt quòd homines ad laborem rerum gerendarum neceſſarios, in otio detinet vita ſtudioſorum, inſuper & popularem gloriam requirit. Proinde vt iuſte eã comparet, impertit Rachel virum ſorori ſuæ illa nocte, vt ſcilicet qui virtute laborioſa re- B gimini populorum accommodati ſunt, etiam ſi ſcientiæ vacare delegerint, ſuſcipiant experientiam tẽtationum, curarúmque ſarcinam pro vtilitate communi, ne ipſa doctrina ſapiẽtiæ, cui vacare ſtatuerant, blaſphemetur, neq; adipiſcatur ab imperitioribus populis exiſtimationem bonam, quod illa poma ſignificãt: & quod neceſſarium eſt ad exhortationem diſcentium. Sed planè vt hanc curam ſuſcipiant, vi coguntur ſatis: & hoc ſignificatum eſt quòd cùm venerit de agro Iacob, occurrit ei Lia, eúmque detinens, ait: Ad me intrabis, conduxi enim te pro mandragoris filij mei. Tanquam diceret: Doctrinę quam diligis vis C conferre bonam opinionem? noli fugere officioſum laborem. Hæc in Eccleſia geri quiſquis auerterit, cernit & experitur in exemplis quod intelligimus in libris. Quis non videat hoc geri toto orbe terrarum: venire homines ab operibus ſeculi, & ire in ocij vſum cognoſcendæ & contemplandæ veritatis, tanquam in amplexu Rachel, & excipi de trãſuerſo ad Eccleſiaſticam neceſſitatem, atque ordinari in labore, tanquam Lia dicente: Ad me intrabis? Quibus iſtud myſterium diſpenſantibus, vt in nocte huius ſeculi filios generent fidei. Laudatur ab Apoſtolis etiam illa vita, cuius amore conuerſi, ſpem ſeculi reliquerunt, & D ex cuius profeſſione ad miſericordiam regendæ plebis aſſumpti ſunt. Id enim agũt in omnibus laboribus ſuis, vt illa profeſſio qua ſe conuerterunt: quia tales rectores populi dedit * ratio, ne infametur, ſed potius clarificetur, tanquam Iacob non recuſante noctem Liæ, vt Rachel pomis ſuauè olentibus & clarè nitentibus potiatur. Quæ aliquando & ipſa præſtante miſericordia Dei per ſeipſam parit, vix tandem quid eſt, quia perrarum eſt, vt, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum? Et quicquid de hac re piè, ſapientérque dicitur, & ſine phantaſmate carnalis cogitationis, & ſalubriter vel ex parte capiatur.

al. In toto culmine

al. conſcendere

al. latius & clarius glorificetur tanquam Iacob

Alio quoque ſenſu Liam & Rachel Victorinus martyr, & cæteri in ſimilitudine Eccleſiæ vel Synagogæ interpretati ſunt. Liam enim maiorem natu, ſynagogæ tenuiſſe exiſtimant typum, quia prior Dei genuit populum. Et quidem & oculis legitur grauida, quia lex per Moyſen data, cooperta eſt atque ſignata. Rachel autem iunior & pulchra, prius ſterilis & poſtmodum fœcunda, ſimilitudo eſt Eccleſiæ. Iunior, quia tempore poſterior. Pulchra, quia corpore & ſpiritu ſancta. Oculi eius decori, quia Euãgelium proſpicere meruerunt. Quæ etiam tamdiu ſterilis fuit, quouſque ſynagoga populum generabat. Cur autem Iacob pro Rachel ſeruiuit, & ſupponitur ei Lia maior, niſi quia Dominus vt Eccleſiam aſſumeret, prius ſibi Synagogam coniunxit? Seruitus itaque ipſius Iacob ſeptẽ annorum pro duabus vxoribus, huius vitæ præſentis tempus ſignificat, quia ſeptem dies voluitur, in qua Dominus formam ſerui accepit, factus obediens paternæ voluntati vſque ad mortẽ. Ille enim pro ouibus ſeruit, & Dominus noſter ait: Non venit filius hominis miniſtrari, ſed miniſtrare. Ille oues pauit, & in Euangelio dicit: Ego ſum paſtor bonus. Ille mercedis lucro varium ſibi pecus abſtulit: Chriſtus diuerſarum gentium varietatem ſibimet congregauit. Ille tres virgas amputatis corticibus in alueis aquarum* oppoſuit, vt earum contẽplatione multiplicarentur eius oues. Et Dominus noſter in aqua baptiſmatis trium perſonarum nomina, Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, populo fideli propoſuit, vt quiſque hoc pleno corde perſpexerit, efficiatur ouis Dei.

al. propoſuit.

XXVI.

POſt longam igitur ſeruitutem, quam Iacob apud ſocerum ſuum pro vxoribus velut mercede ſuſtinuit, præcepitque ei Dominus, vt reuerteretur in patriam ſuam. Tunc ignorante ſocero, cum vxoribus, cum comitatu properauit. Laban autem conſecutus eſt eum in monte Galaad cum furore: atque idola quæ Rachel furauerat, apud eum requiſiuit, nec reperit. Quid ergo ſibi hoc ipſum figuraliter velit inſpiciendum eſt. Dum enim Laban ſuperius aliam gerat perſonam: nunc tamen diaboli typum figurat. Laban quippe interpretatur dealbatio. Dealbatio autẽ diabolus non inconueniẽter accipitur: quia cùm ſit ex merito tenebroſus, transfigurat ſe velut Angelum lucis. Huic ſeruiuit Iacob, id eſt, ex parte reproborum Iudaïcus populus, ex cuius carne incarnatus Dominus venit. Poteſt etiam per Laban mũdus hic exprimi, qui cũ furore Iacob perſequitur: quia electos quoſque qui redemptoris noſtri mẽbra ſunt, perſequendo opprimere conatur. Huius filiam, id eſt, ſeu mũdi, ſeu diaboli Iacob abſtulit, cùm ſibi Chriſtus Eccleſiam ex gẽtilitate coniunxit: quam & de domo patris abſtrahit: quia per Prophetam dicit: Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. Quid verò in idolis, niſi auaritia deſignatur? Vnde & per Paulum dicitur: Et auaritia, quæ eſt idolorum ſeruitus. Labã ergo veniens apud Iacob, idolum non inuenit: quia oſtenſis mundi theſauris, diabolus redẽptori noſtro veſtigia in eo concupiſcentiæ terrenæ non reperit. Sed quæ Iacob non habuit, ea Rachel ſedendo cooperuit. Per Rachel quippe, quæ & ouis dicitur, Eccleſia figuratur. Sedere autem eſt humilitatem pœnitentiæ appetere, ſicut ſcriptũ eſt: Surgite poſtquàm ſederitis. Rachel ergo ſedendo idola cooperuit: quia ſancta Eccleſia Chriſtum ſequens, vitium terrenæ concupiſcentiæ per humilitatem pœnitentiæ cooperuit. De hac coopertione vitiorum per Prophetam dicitur: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorũ tecta ſunt peccata. Nos igitur Rachel illa ſignificauit: quia idola ſedẽdo premimus, ſi culpas auaritiæ pœnitendo damnamus. Quæ vtique auaritiæ immunditia, non illos qui viriliter currũt, impedit, quibus dicitur: Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum. Sed his maximè euenit, qui quaſi effœminato greſſu gradientes, per blandimẽta ſeculi reſoluuntur. Vnde & illic eiuſdem Rachelis hæc verba ſunt: Iuxta conſuetudinem fœminarũ nunc accidit mihi: id eſt, quaſi muliebria ſe habere innotuit. Laban autem poſtquàm perſecutus eſſet Iacob, & inueniſſet eũ, & locuti eſſent inter ſe inientes fœdus, tulit Iacob lapidem, & erexit illum in titulum, dixitque fratribus ſuis: Afferte lapides. Qui cõgregantes fecerunt tumulum, quem & vocabat Laban, Tumulũ teſtis: & Iacob, Aceruũ teſtimonij. Inter fideles enim tam Iudæos quàm gentes, teſtis eſt lapis eminens in ſimilitudinem Chriſti, & aceruus lapidum, qui eſt multitudo credentium.

XXVII.

HIs tranſactis Iacob mittit nũtios ad Eſaü fratrem ſuum, mittit & munera. Poſt hęc tranſductis omnibus ſuis per torrentem, ipſe remãſit ſolus. Et ecce vir luctabatur cum illo, præualuitq; ei Iacob, nec dimiſit eum donec benedictionem extorqueret, ſacrumq; Iſraël nomen acciperet. In quo principaliter ſacramenti dominici imago præfigurata eſt. Vir enim ille, typum Chriſti euidentiſſimè geſſerat. Cui tamen ideò præualuit Iacob vtique volenti, vt myſteriũ figuraret paſſionis Chriſti. Vbi viſus eſt Iacob in Iudæorũ typo: hoc eſt

eſt in corporis ſui ſobole præualuiſſe Deo, & quaſi cum infirmo, ita cum carne eius luctamē inire & inualeſcere in paſſione eius, ſicut ſcriptum eſt, cùm dicerent, Crucifige. Et tamen Iacob benedictionem ab eodem Angelo quem victor ſuperauerat, impetrauit. Cuius nominis impoſitio, vtique benedictio fuit. Interpretatur autem Iſraël, Videns Deū: quod erit in fine præmium ſanctorum omnium. Tetigit porro illi idem angelus latitudinem femoris, & claudū reddidit. Sicque erat vnus & idem Iacob, benedictus & claudus. Benedictus in his qui in Chriſtū ex eodē populo crediderunt, atque in infidelibus claudus. Nā femoris eius neruus vel latitudo, generis multitudo eſt. Plures quippe ſunt in ſtirpe, qui degenerantes à fide patrum, & à præceptis auctoris ſui deuiantes, in erroris ſui ſemitis claudicant. De quibus propheticè dictū eſt. Et claudicauerunt à ſemitis ſuis. Qui tamen populus poſt tactis ſibi viribus, non ſolum claudicat, ſed & torpeſcit, ne vltra iam generare filios poſſet. Denique quod adiecit idem patriarcha vidiſſe ſe Deum facie ad faciem, cū ſuperius virum ſecum narrat fuiſſe luctatum: id ſignificat, quia idem Deus homo erat futurus, qui cum Iacob populo luctaretur.

XXIX.

POſt hæc Sichem filius Hēmor, Dinam filiam Iacob violauit. Qui poſt concubitū eius, familiæ Iſraël voluerat ſociari. Quē Symeon & Leui fratres, virginitatis ſororis vindices, dolo cum omni populo eius interfecerunt. Sed quid ſibi velit quod ſcriptum eſt: Egreſſa eſt Dina vt videret mulieres regionis illius? Quam cùm vidiſſet filius Hemmor Sichem euchi princeps terræ illius, adamauit, & rapuit, dormiuitque cū illa, vi opprimens virginem, & conglutinata eſt anima eius cū ea, triſtémque blāditijs deliniuit. Dina quippe vt mulieres videat extraneę regionis, egreditur, quādo vnaquæque mens ſua ſtudia negligens, actiones alienas curans, extra habitum atq; extra ordinem proprium euagatur. Quam Sichem princeps terræ opprimit: quia videlicet inuentam in curis exterioribus diabolus corrūpit. Et adglutinata eſt anima eius cum ea: quia vnitam ſibi per iniquitatem reſpicit: & quia cùm mens à culpa reſipiſcit, humiliatur, atque admiſſum flere conatur. Corruptor autem ſpes ac ſecuritates vacuas ante oc[illegible]ecat, quatenus vtilitatem triſtitię ſubtrahat. Rectè illic adiungitur, triſtémque blāditiis deliniuit. Modo enim facta aliorū gra[illegible], modo nihil eſſe quod perpetratum eſt, modo miſericordem Deum loquitur, modo

A adhuc tempus ſubſequens ad pœnitentiā pollicetur. Vt dum per hæc decepta mens ducitur, ab intentione pœnitentiæ ſuſpendatur, quatenus tūc nulla bona percipiat, quam nūc mala nulla contriſtant: & tunc plenius obſidatur ſupplicijs, quæ nunc gaudet etiā in delictis. Dehinc loquitur Deus ad Iacob, vt habitaret in Bethel. Ibi Rachel cū pareret Beniamin, mortua eſt. Sed quid ſibi vult quod cū eundem Beniamin Rachel pareret, vocauit nomen eius, Filius doloris mei, niſi futurum prophetans ex ea tribu Paulum, qui affligeret filios Eccleſiæ perſecutionis ſuæ tēpore? Aliter, per Beniamin terreſtris figurabatur Hieru B ſalem, quę eſt in tribu eiuſdem Beniamin, cuius populus graui matrē dolore afficit, effundendo ſanguinem prophetarum. Inſuper etiā in necem Chriſti impijs acclamādo vocibus, Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Interea Ruben cōcupiſcētia motus libidinis, in cōcubinā patris ſui pręceps efferbuit: quod inceſtiſſimē non ſcribetur, niſi futura peruerſitas populi pronūciaretur: quanquā & in illo qui hoc commiſerit, cōſideretur eſſe flagitiū. In ſcripturis autem prophetia eſt futurorum. Námque per Rubē primogenitum, populus primogenitus Iſraël ex circunciſione ſignificatur, qui thorum concubinæ polluit, legem C veteris Teſtamenti ſæpe præuaricando commaculauit. Quod autem in concubina lex veteris Teſtamenti ponatur, Paulus apoſtolus edocuit, dicens: Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera. Hæc autem ſunt duo teſtamenta. In quo Agar, quæ concubina fuit, in veteris teſtamenti ponitur typo. Vna eſt enim perfecta columba genitrici ſuæ, quæ virgo, caſta, regina, ſponſa regi Eccleſiæ per Euangelium iungitur Chriſto.

XXX.

IAm deinde Iudæ factum cōſideremus, qui cum ſua nuru concubuit, quid ſignificauit futurorum? Thamar ergo nurus Iudæ, intelli- D gitur plebs Iudæa. Cui de tribu Iuda reges tanquam mariti adhibebantur, meritò nomē eius amaritudo interpretatur. Ipſa enim Domino fellis poculum dedit. Duo enim genera princīpum, qui non rectè operabantur in plebe, vnum eorum qui oberant, alterum eorum qui nihil proderant, ſignificabantur in duobus filiis Iudæ, quorum vnus erat malignus vel ſæuus ante Deum: alter in terram fundebat ſemen, ne ſemen daret ad fœcundandam Thamar. Nec ſunt amplius quàm duo genera hominum inutilia generi humano: vnum nocentium, alterum præſtare nolentium. Et ſi quid boni habent in hac terrena vita perdentium, tanquam in terra fundentium, &

quia in malo prior eſt ille qui nocet, illo qui non prodeſt, ideo maior dicitur: ille minor & ſequens, qui fundebat ſemen in terra. Nomẽ quoque maioris qui vocatur Her, interpretatur pellicius. Qualibus tunicis induti ſunt primi homines in pœna damnationis ſuę, dimiſſi ex paradiſo. Sequentis autem nomen, qui vocatur Onan interpretatur mœror eorum, quorum niſi quibus nihil prodeſt, cùm habeant vnde prodeſſe poſſint, atque id perdant in terra? Maius porrò malum eſt ablatæ vitæ, quod ſignificat pellis, quàm nõ adiutæ, quod ſignificat mœror eorum: Deus tamen ambos occidiſſe dictus eſt. Vbi figuratur regnum talibus hominibus abſtuliſſe. Tertius verò filius Iudæ, quod illi mulieri non iungitur, ſignificat tempus ex quo reges plebi Iudæorũ ceperunt de tribu Iudæ nõ fieri. Ideo erat quidem filius Iudæ: ſed eum Thamar maritum non accipiebat: qui erat eadem tribus Iudæ: ſed iam in populo nemo inde regnabat. Vnde & nomen eius Sela, interpretatur dimiſſio eius. Non pertinent ſanè ad hanc ſignificationem viri ſancti & iuſti: qui licet illo tempore fuerint, ad nouum tamen pertinent Teſtamentũ, qui prophetando ſcienter vtiles fuerunt: qualis Dauid fuit, eo ſanè tempore, quo iam Iudæa cæperat reges ex tribu Iuda non habere. Nõ eſt computandus Herodes maior in regibus eius, tanquam maritus Thamar. Erat enim alienigena, nec ei ſacramento illo myſticę vnctionis tanquam coniugali fœdere cohærebat: ſed tanquam extraneus dominabatur: quam poteſtatem à Romanis & à Cæſare acceperat. Sic & eius filij tetrarchæ, quorũ erat vnus Herodes patris nomine appellatus: qui cum Pilato in paſſione domini concordauit. Iſti ergo alienigenæ vſque adeo nõ deputabantur in regno illo myſtico Iudæorũ vt ipſi Iudæi publicè clamarẽt frendentes aduerſus Chriſtum: Nos non habemus regem niſi Cæſarẽ. Neque hoc verum, niſi illa vniuerſali dominatione. Romanorũ quippe etiã Cæſar rex erat: non propriè Iudæorum: ſed vt Chriſtum negarent, & hunc adorarent ideo ſe tali voce damnarunt. Illo enim tempore, quo iam de tribu Iuda regem defecerat, veniendũ erat Chriſto vero ſaluatori noſtro domino, qui non obeſſet, multũque prodeſſet. hinc enim fuerat prophetatum: Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femoribus eius, donec veniat qui mittẽdus eſt, & ipſe eſt expectatio gentium. Iam iſto tempore omne quoque* magiſterium Iudęorum, & myſtica vnde Chriſti vocabantur, vnctio ipſa defecerat ſecundum prophetiam Danielis. Tunc venit cui repoſitum erat expectatio gentium, & vnctus eſt ſanctus ſanctorum, oleo exultationis præ participibus ſuis. Natus eſt enim Herodis maioris tempore. Paſſus eſt autem Herodis minoris tetrarchæ. huius itaque venientis ad oues quæ perierant domus Iſraël, figurã geſſit iſte Iudas, cùm iret ad tondendas oues ſuas in Thamna, quod interpretatur deficiens. Iam enim defecerat princeps ex Iuda, & omne magiſterium atque vnctio Iudęorum, donec veniret cui repoſitum erat. Venit autẽ cum ſuo paſtore Odollamite, cui nomen Hiras, & interpretatur Odollamites teſtimonium in aqua. Cum hoc plane teſtimonio dominus venit, habens quidem teſtimonium maius Ioanne. Sed tamen propter oues infirmas, hoc teſtimonio eſt vſus in aqua. Nã & ipſe Hiras, quod nomen illius paſtoris fuit, interpretatur fratris mei viſio. Vidit omnino fratrem ſuum Ioannes. Fratrem ſecundum ſemen Abrahæ, ſecundum cognationem Mariæ matris eius, & Eliſabeth matris ſuæ, eundémque Dominum & Deum ſuum. Quia ſic ipſe dixit: Et ex plenitudine eius accepit. Vidit omnino, & ideò in natis mulierum maior illo non ſurrexit. Quia ex omnibus prænunciantibus Chriſtum ipſe vidit, quod multi iuſti & Prophetæ cupierunt videre, & non viderunt. Salutauit ex vtero, agnouit perfectius ex columba, & ideò tanquam Odollamites verè teſtimonium perhibet in aqua. Venit autem Dominus ad *oues* tondendas: hoc eſt, exonerandas ſarcinis peccatorum: ex quibus in Eccleſiæ laude in Canticis Canticorum dentes* eſſent, velut grex detonſarum. Iam deinde Thamar *habitum* mutat, nam & commutãs *interpretatur. Thamar* mutat habitũ, mutat & nomen, & *fit* de ſynagoga Eccleſia. Sed vt in ea prorſus nomẽ amaritudinis maneat. Nõ illius amaritudinis, in qua Domino fel miniſtrauit: ſed illius in qua Petrus amarè fleuit: nã & Iuda, latinè cõfeſſio eſt. Cõfeſsioni ergo amaritudo miſceatur, vt vera pœnitentia præſignetur. Hac pœnitentia fœcũdatur Eccleſia in omnibus gentibus conſtituta. Oportebat enim Chriſtum pati, & reſurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remiſsionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalẽ. Nam & ipſe habitus meretricius, cõfeſsio peccatorum eſt. Typum quippe Eccleſiæ gerit Thamar, ex gentibus euocata ſedens cum hoc habitu ad portã Memani, vel Enahin, quod interpretatur fontes. Currit enim velut ceruus ad fontes aquarum, peruenire ad ſemen Abrahæ. Illic enim non cognoſcẽte fœtatur: quia de illo prædictum eſt: Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi.

al. miniſterium.

al. tua

Accepit

A Accepit in occulto annulum, monile & virgã. Vocatione ſignatur, iuſtificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos enim prædeſtinauit, illos & vocauit. Quos autem vocauit, illos & iuſtificauit: quos autem iuſtificauit, illos & glorificauit. Sed hæc, vt dixi, adhuc in occulto, *vbi fit & conceptio ſanctæ vbertatis. Mittitur autem promiſſus hœdus tanquam meretrici. Hœdus exprobratio peccati. Per eundem Odollamitem, tanquam increpantem & dicentem, generatio viperarũ. Sed nõ eam inuenit peccati exprobratio, quã mutauit confeſſionis amaritudo. Poſt verò iã publicis ſignis annuli, monilis & virgæ, vicit temerè iudicantes Iudæos: quorum iam per- B ſonam Iudas ipſe geſtabat. Qui hodie quæ dicunt non hunc populum eſſe Chriſti, nec habere nos ſemen Abrahæ, ſed prolatis certiſſimis documentis noſtræ vocationis, iuſtificationis & glorificationis. Erubeſcunt ſine dubio & confunduntur, & nos magis quàm ſe iuſtificatos eſſe fatebuntur. Pignora enim refert habere ſecum Eccleſia. Accuſaretur enim à Iudæis, quaſi adulteratrix legis: ſed oſtendit virgam ſignũ paſſionis, & monile legis legitima, & annulũ pignus immortalitatis. Quod autem ſcriptura inducit parientem Thamar: & duos in vtero geminos habẽtem: quorum ſcilicet primus, qui dicitur Zara miſit manũ C ſuam, & obſtetrix ligauit coccinũ: & dehinc illo manum intrinſecus retrahente, poſterior qui Phares vocatur, porrexit manũ & naſcẽdo præceſſit, figuraliter congruit quod oſtendet Iſraël in legis opera manum ſuam, & eam prophetarum & ipſius ſaluatoris pollutam cruore contraxerit. Poſtea verò proruperit populus gentium: ſcilicet vt futuri eſſent nouiſſimi qui erant primi: & primi futuri eſſent qui erant nouiſſimi.

*al. verbi

XXXI.

Dehinc hiſtoria ſequitur Ioſeph, qui venditus à fratribus in Ægypto perductus, atque ibidem ſublimatus eſt. Ioſeph vnus ex D duodecim filijs Iacob: quem pater præ cæteris filijs dilexit, Chriſtum dominum figurauit. Quem Deus pater ſecundum carnem natum cæteris fratribus ex Abraham ſtirpe progenitis pretulit. Vnde & ibi dicitur: Amabat eũ Iacob, eo quòd in ſenectute genuiſſet eum. Seneſcenti enim mũdo illuceſcens Dei filius per Mariæ virginis partum ſerus aduenit, tanquam filius *ſenectutis, ſecundum ſacramentum ſuſcepti corporis, qui erat ante, ſicut ſemper apud patrem. Tunica autem polymita, quam fecit ei pater, varietatem populorũ ex omnibus gentibus in corpore Chriſti congregatam ſignificauit. Somnium verò illud per quod fratrum manipuli adorauerunt manipulum eius, illud eſt quod in Chriſto completum eſt: Adorauerunt eũ omnes reges terræ: omnes gentes ſeruiunt ei. Scilicet per fidẽ fructum bonorum operum offerentes. Ipſe eſt quẽ Sol & Luna, & ſtellæ adorant: de quo Sole dictum eſt: Laudate eum Sol & Luna, & omnes ſtellæ. Ipſum enim excellẽtia ſanctorũ in Solis nomine, & Eccleſiæ claritas ſub imagine Lunæ, & omnium numeroſitas populorum in figura ſtellarum adorat. Vnde pater ſuus increpauit eum, dicens: Numquid ego & mater tua, & fratres tui adorabimus te? Obiurgatio iſta patris, duritiem populi Iſrael ſignificat: pro eo quod ex ſe natum Chriſtum eſſe cognoſcunt, & adorare contemnunt. Iacob mittit Ioſeph filium ſuum, vt de fratribus ſollicitudinem gereret. & deus pater miſit filium ſuum vnigenitum, vt genus humanum peccatis languidum viſitaret. Mittitur vtique ab illo *patre de quo ſcriptũ eſt: Miſit Deus filium ſuum in ſimilitudinẽ carnis peccati, vt videret ſi rectè eſſent oues. & dominus inquit in Euangelio: Nõ veni niſi ad oues perditas domus Iſrael. Inuenit ergo Ioſeph fratres ſuos in Dothain. Dothain interpretatur defectio. Verè in grandi defectione erant, qui de fratricidio cogitabant. Cúmque vidiſſent Ioſeph fratres ſui procul, occidere eum cogitauerunt. Et Iudæi videntes verum Dominũ Ieſum Chriſtum, vt eum crucifigerent, vnum omnes conſilium ſtatuerunt, dicentes: Crucifige eum. Fera peſſima deuorauit eũ: i. Iudaica beſtia interfecit eũ: de qua Dominus in euangelio dicit: Ecce mittã vos ſicut oues in medio luporum. Nudauerunt Ioſeph fratres ſui tunica polymita, & talari, & Iudæi Chriſtum per mortem crucis expoliauerunt tunica corporali. Polymitam autẽ, id eſt, decoratam omnium virtutum diuerſitate. Reſparſerunt autẽ tunicam hœdi ſanguine: quia falſis eum teſtimoniis accuſantes, in inuidiam deduxere peccati omnium peccata donãtem. Mittitur dehinc in ciſternam: id eſt, in lacum: & Chriſtus expoliatus carne humana deſcendit in infernum. De ciſterna quoque leuatus ille Iſmaëlitis: id eſt, gentibus venditur. & Chriſtus poſtea quàm de inferno egreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ille per Iudæ conſilium triginta argenteis diſtrahitur, & hic Chriſtus per conſilium Iudæ Scariothæ eodem numero venũdatus eſt. Dehinc Iacob poſteritatis ſuæ deplorans diſpendia, quaſi pater filium lugebat amiſſum, quaſi propheta flebat interitũ Iudæorũ. Denique ſcidit veſtimentũ ſuũ quod in paſſione Domini legimus factum à princi-

*al. ſerenitatis

*al. tempore

pe ſacerdotum. Sed & velum templi ſciſſum eſt, vt propheta & nudatum populum ſuum, & diuiſum oſtenderet regnum. Igitur Ioſeph deſcendit in Ægyptum, & Chriſtus in mundum. Emit eum Eunuchus, id eſt, caſtus in diſciplinis Euangelicis populus. Erat autem Ioſeph pulchra facie: ita & de Chriſto Dauid ait: Specioſus forma præ filiis hominum: diffuſa eſt gratia in labijs tuis. Sed mulier, inquit, in eum oculos iniecit, vt adulterium cũ illa perpetraret. Iſta mulier figura erat Sinagogæ, quæ ſæpe ſicut ſcriptũ eſt, mœchata eſt poſt Deos alienos. Similiter volebat & Chriſtum in adulterij ſui ſcelere tenere, vt negaret ſe eſſe Deum, & Phariſæorum magis & Scribarum, quàm legis præcepta ſeruare: id eſt, lex, quæ illi velut maritus erat. Chriſtus autẽ non acquieſcens illicitæ doctrinæ adulterinæ Sinagogæ, manu veſte corporis apprehenſus, carne ſe exuit, & liber mortis in cælum aſcendit. Calumniata eſt meretrix, vbi eum nõ potuit tenere, dicens, quòd templum Domini blaſphemaret, & legis diceretur eſſe tranſgreſſor. Sed illum non carcer terruit, non inferna tenuerunt. Quinetiam vbi velut puniendus deſcenderat, inde alios liberauit. Denique inuenit Ioſeph duos Eunuchos de domo regis in carcere vinctos: duorũ populorũ credentium vel incredulorum figuram ſignificantes: qui concluſi ſub peccato Adæ, tranſgreſſione obnoxij tenebantur. Qui ideo dicuntur Eunuchi: quia caſtam acceperant regulã diſciplinæ: Eloquia, inquit, domini caſta. Denique poſt trinã lucem domino ab inferis reſurgẽte & legis obſcura vt Ioſeph ſomnia reuelante, ſolutus eſt à peccatis credentiũ populus: & inferni carcere liberatus, redditur miniſterio diuinæ legis. Incredulus autem & impius populus Iudæorum: quia in conuerſionis ligno non credidit, tranſgreſſionis ligno ſuſpenditur, vt illi alteri Eunucho contigit, qui Iudæorum imaginem indicauit. Præterea narrat Pharao ſomnium, interpretatur Ioſeph. Sed quid ſignificant ſeptem anni, qui in ſeptem ſpicis plenis, ſeu qui in ſeptem vaccis pinguibus oſtendebantur, niſi ſeptem chariſmatum ſpiritalium dona, quibus vbertas fidei larga pietate redũdat? At contra ſeptẽ ſteriles & ieiuni, famem veritatis & iuſtitię nouiſſimis tẽporibus ſignificabant. Congregauit autem Ioſeph per ſeptem annos omnem frugum abundantiam: id eſt, frumenta fidei ſanctorum horreis condens, per illa ſcilicet chariſmata ſeptem, quaſi per ſeptem annos, vt cùm ſeptem anni inopiæ cœperunt: id eſt, cùm iniquitas occurrerit, ſeptem capitalium criminum ſub antichriſto, quando fames fidei fuerit & ſalutis, tunc ſancti pariter & fideles habeant copioſam iuſtitiæ frugem, ne fides eorũ inopia ſermonis adtenuata deficiat. Inde Ioſeph, qui typum Chriſti induerat, currum meruit, & præco* præconauit ante eum, & conſtituit illũ Pharao ſuper vniuerſam terram Ægypti: & Dominus noſter poſtquã eſt diſtractus à Iuda, vt Ioſeph à fratribus, & de infernorum carcere ſurrexit, aſcendit currum regni cæleſtis. De quo dictũ eſt: Currus Dei decem millium. Et accepit poteſtatem à patre prædicandi & iudicandi: ſicut Paulus Apoſtolus ait: Et dedit ei nomẽ quod eſt ſuper omne nomẽ, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtriũ, & infernorum. Accepit quoque & annulum, pontificatum ſcilicet fidei, quo credentium animæ ſalutis ſigno ſignificantur, frontibúſq; & cordibus noſtris per ſignũ crucis figura æterni regis exprimitur. Induitúrque ſtola byſſina: id eſt, carnem ſanctam byſſo ſplendidiorem, & ſtolam inmortalitatis. Accepit quoque torquem aureum, id eſt, bonum intellectum. Pręco ante eum præcedit, id eſt, Ioannes Baptiſta, qui iter eius præcedens, præconabat, dicens: Parate viam Domino. Habebit & alium præconem, tubam angeli: quia ipſe dixit: veniet in tuba angeli. Vocatur quippe Ioſeph lingua Ægyptiaca, Saluator mundi. Quid manifeſtius de Chriſto, quando ſub figura Ioſeph ſaluator oſtenditur? Non tantũ vnius terræ Ægypti, ſed etiam totius mundi. Triginta annorũ erat Ioſeph, quando in conſpectu regis Pharaonis ſtetit. Totidéque annis legitur fuiſſe Chriſtus, quando ſub typo Pharaonis in conſpectu Herodis apparuit reuelatus. Accepit ergo ex gentibus vxorem: id eſt, Eccleſiã: ex qua genuit duos filios: id eſt, duos populos ex Iudæis & gentibus congregatos. Igitur poſt vbertatis annos, in vniuerſo orbe fames præualuit: meritò, quia non erat qui faceret bonitatem. Poſt hæc Ioſeph penuria frumenti ſaluat Ægyptum: & Chriſtus fame verbi liberat mundum. Aperuit enim horrea ſua Chriſtus in omni orbe terrarum, & erogatione frumenti ſui omnia ſubiugauit. Niſi enim Ioſeph fratres vendidiſſent, defecerat Ægyptus. Niſi Chriſtum Iudæi crucifixiſſent, perierat mundus. Ioſeph interpretatur Augmentatio, ſiue Ampliatio. Sed in illo Ioſeph ampliationem non habuit, niſi ſola Ægyptus: in noſtro verò Ioſeph, augmentum habere meruit vniuerſus mundus. Ille erogauit triticum: noſter erogauit Dei verbum. Et in omnem terram exiit ſonus eorũ. Dixit Iacob filiis ſuis: Eſt frumentum in Ægyptum. Dicit Deus pater: Ex Ægypto vocaui

*Al. præconauit (margin note)

caui

caui filium meum. Deſcendunt igitur decẽ perfectiores: id eſt, Iudæi, quaſi decalogi legis in numero conſtituti: quos ipſe cognoſcens, non eſt agnitus ab eis. Cognoſcuntur & Hebręi à Chriſto: ipſi autem non cognoſcunt eũ. Dederunt illi quidem pecuniam: ſed Ioſeph, id eſt Chriſtus, triticum dedit, & argentum reddidit, quia non pecunia emitur Chriſtus, ſed gratia. Vidit Ioſeph Beniamin fratrem ſuũ paruulum: myſticè quoque vidit Ieſus Paulum, quando circumfulſit eũ lux. Paruulus dicitur, quia nondum naturam in carne fidei ætatem gerebat. Vnde etiam & adoleſcens legitur, quando lapidantium Stephanũ veſtimẽta ſeruabat. Fleuit Ioſeph: & cæcitas Pauli, fletus eſt Chriſti. Lauat faciem ſuã, vt amiſſum ei lumen reſtituat. Lauat faciẽ ſuã Chriſtus, vbi baptizatus eſt Paulus: per quem Dominus Ieſus à plurimis videtur. Dehinc ſcyphus argẽteus ſoli ſacculo iunioris inſeritur. Sed quid ſibi vult quòd inuentus eſt in ſacco Beniamin ſcyphus Ioſeph, niſi quia in corpore Pauli iã doctrinæ cæleſtis præfulgebat eloquium, dum eſſet eruditus in lege? Sed quia ſubiectus non erat, intra ſaccum erat ſcyphus. Doctrina intra legẽ, lucerna intra modium. Miſſus tamen Ananias manum poſuit, marſupium ſoluit. Marſupio ſoluto, argentũ reſplenduit, & decidentibus ſcamis, velut quibuſdam ſacci vinculis: ſoluto ſacco, i. depoſito legis velamine, adeptus eſt gratiã libertatis. Et reuelata facie ſermonis, Euangeliũ prędicat. Dati ſunt ei triginta argentei, cum quinque ſtolis optimis. Triginta argẽteos à Chriſto accipit quicunque prædicat trinitatẽ, ſiue Chriſti crucem. Ideóque Paulus ait: Neque enim iudicaui ſcire me aliquid inter vos, niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum. Quinque autem ſtolas accepit, id eſt, ſapientiæ, omniúmque ſenſuum multiplices diſciplinas. Præcellit igitur Paulus: eius exuberat portio meritorum. Sed tamen habent & fratres: id eſt, alij prædicatores gratiam ſuam. Binas ſtolas, id eſt vt confiteãtur Chriſtum & Deum eſſe & hominem, iuxta quod in Prouerbiis legitur: Omnes domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus id eſt, myſtica vel morali intelligentia. Mittuntur & patri munera. Filius honorat patrem: Chriſtus populum ſuum promiſſis inuitat muneribus ad Deum patrem ſuum. Portant hæc munera aſini: illi gentiles inutiles & laborioſi. Nunc autem vtiles portãt in typo Chriſti munera: portant in Euangelio munerum largitorem. Dimiſit Ioſeph fratres ſuos, qui nũciauerunt patri, dicentes: Ioſeph viuit, & ipſe dominus eſt in omni terra Ægypti. Expauit autem Iacob, id eſt, plebs incredula: ſed poſt-

A quam geſta Chriſti agnouerit, reuiuiſcit ſpiritus eius, & qui mortuus videbatur, fide reſurrectionis Chriſti viuificatur. Vocatur ergo à filijs ſuis: id eſt, à Petro & Paulo & Ioanne populus Iudæorum inuitatur ad gratiã. Occurrit illis Iudas, quod interpretatu eſt, Confeſſio: quia præcedit iam confeſſio, quos antea perfidia poſſidebat: & ſic Ioſeph verus Chriſtus occurrit, qui ſeneſcentem iam ſuſcipiat vltimis temporibus populum Iudęorum, non ſecundum illius merita, ſed ſecundũ electionem ſuæ gratiæ. Et imponit manum ſuã ſuper oculos eius, & cæcitatem aufert. Cuius diſtulit cæcitatem, vt poſtremus crederet, qui

B ante non putauit eſſe credendum. Vnde & Apoſtolus ait: Quia cæcitas ex parte in Iſraël facta eſt, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret. Tradidit poſt hæc Ioſeph parentibus & fratribus optimã terram Geſſen, præbens eis cibaria: quia famis oppreſſerat terram. Sic & Dominus eligens optimam terram parentibus, id eſt, Patriarchis & Prophetis, ex quibus Chriſtus ſecundum carnem eſt genitus, ſiue omnibus ſanctis, de quibus in Euangelio dicit: Hi ſunt fratres mei, qui faciunt voluntatem patris. His igitur dat terram ſcilicet repromiſſionis regni Dei, de qua dicit Propheta: Credo vi-

C dere bona Domini in terra viuentium. Dehinc Ioſeph feſtinans accipere benedictionem patris, duos filios obtulit Manaſſem & Effraim, in quibus ſicut factum eſt in Eſaü & Iacob dicente Domino, maior ſeruiet minori, ita & in iſtis duobus filiis Ioſeph. Nam maior Manaſſes, qui interpretatur Obliuio, typũ geſſit Iudæorum, qui oblitus eſt Deum ſuum qui fecit eum. Minor autem Chriſtianorum, qui fœcunditatem ſonat, quod eſt proprium populi iunioris, qui corpus eſt Chriſti, qui fœcundatus eſt in latitudine mundi. Hos quidẽ cùm benedicere vellet Iacob, poſuit Ioſeph Effraïm ad ſiniſtram, Manaſſe autem ad dex-

D teram illius conſtituit. At ille cancellatis manibus crucis myſterium præfigurans, tranſlata in minorem dextera, maiori ſiniſtram figuraliter ſuperpoſuit. Sicque crucis ſimilitudo ſuper capita eorum denotata, Iudæis ſcandalum, Chriſtianis futuram gloriam præſignauit. Senioremque per crucis myſterium ſiniſtrum factum de dextro, & iuniorem dextrũ de ſiniſtro, quia Iudæis in noſtra deſerta labẽtibus, nos illorum gloriam adepti ſumus. Taliqúe ſacramento maiori populo Iudæorum præpoſitus eſt minor populus gentium. Vnde & hiſdem Patriarcha ait, Hic quidem erit in populum, ſed hic exaltabitur.

I.

HIs completis, vocauit Iacob filios ſuos, vt benediceret eos myſtico ordine, loquens verò tanquã futurorũ præſcius. Dixitque eis quæ nouiſſimis tẽporibus futura erant incipiens ita: Ruben primogenitus meus. Secundum myſticam intelligentiam Rubẽ prioris populi videtur oſtendiſſe perſonam. Cui etiã dominus per prophetam dicit: Iſraël primogenitus meus. Etenim iuxta quod primogenitus debebatur, ipſius erat accipere ſacerdotium atque regnũ. Additur: Tu virtus mea vtique: quia ex ipſo populo fundamentum fidei: ex ipſo virtus Dei, qui eſt Chriſtus, aduenit principium doloris mei. Quomodo autẽ ipſe ſit principium dolorum, niſi dum pater Deo ſemper irrogaret iniuriam, dum conuertit ad eum dorſum & non faciem? Iſte prior in donis, quia primis ipſis data ſunt eloquia Dei: primis ipſis legiſlatio, & Teſtamentum ſiue promiſſio: iſte maior in imperio. Vtique pro magnitudine viriũ: quia copioſius cæteris in hoc ſeculo populis idem regnauit. Effuſus es autem ſicut aqua. Peccando in Chriſto quaſi aqua quæ vaſculo non tenetur, * voluntatis effuſus eſt impetu. Et idcirco addidit: Vltra non creſcas. Quia populus ipſe poſtquam in vniuerſo orbe diſperſus eſt, valde imminutus atque abbreuiatus eſt. Sed quare talia meruit, ita ſubiecit: Quia aſcendiſti cubile patris tui. Non ſicut iudæi intelligunt, hoc proinde dictum eſſe, eo quod cum Bala concubina patris ſui concubuerit. Prophetia enim futura prænunciabat: non quæ fuerant geſta, ipſo patriarcha dicente: Annuntiẽ vobis quæ ventura ſunt nouiſſimis diebus. Et ideo in præterito non eſt referendũ, quod ille futurũ prædixit. Prædicebat enim domini paſſionem, & primogenitæ plebis audaciam: quia aſcendit cubile Dei patris ſui, & maculauit ſtratũ eius quando corpus dominicum, in quo plenitudo diuinitatis requieſcebat, raptum in cruce ſuſpendit, & ferro commaculauit.

al. voluptatis.

III.

POſt hæc conuertitur ad Symeon & Leui dicens: Symeon & Leui fratres, vaſa iniquitatis bellantia. Per Symeonem & Leui, Scribæ & ſacerdotes iudaici populi intelligũtur. De Symeone enim ſcribæ erant iudæorum. De tribu verò Leui, principes Sacerdotum. De quibus ſcriptum eſt: Quia conſiliũ fecerunt, vt Ieſum morti traderent. De quo conſilio iſte patriarcha, qui iam mente Deũ videbat, dicit: in conſilio eorum non veniat anima mea. Et reliqua.

IIII.

E HOrrebat enim iam illo tempore ſanctus iſte Patriarcha videre tantorum ſcelerũ crimen, quæ in nouiſſimis temporibus facturi erant iudæi. Sequitur: Quia in furore ſuo occiderunt virũ: id eſt, Chriſtum, iuxta quod Eſaias ait: Væ animæ ipſorum: quia cogitatio ipſorum conſilium malum aduerſus ſe dicentes: Alligemus iuſtũ: quia inutilis eſt nobis. Et in dolore ſuo * ſuffoderunt murum, quando lãcea confoderunt illum, ſpiritale & fortiſſimum propugnaculum, quod cuſtodit Iſrael. Maledictus furor eorum, quia pertinax vtique ad tantum ſcelus perpetrãdum, quando furore accenſi & ira, obtulerint Chriſtum

al. & in lanceatis i. In dolore ſuo ſuffoderunt illud ſpiritale

F Pontio Pilato, dicentes illi: Crucifige, crucifige. Et ſi hunc dimittis, non es amicus Cæſaris. Et indignatio eorũ, quia dura, dum Barrabam latronem peterent, & principem vitæ crucifigendum poſtularent. Diuidam eos in Iacob, & diſperdã eos in Iſraël. Hic duo nominãtur, diuiſio & diſperſio: idcirco quia nõnulli ex ipſis domino crediderunt, quidam in infidelitate permanſerunt. Diuiſi enim dicũtur ij, qui ab eis ſeparantur, & veniunt ad fidem. Diſperſi autem ij, quorum patria templóque ſubuerſo, per orbem terræ incredulũ genus ſpargitur.

V.

G IVda, te laudabũt fratres tui. Per hunc enim Iudam, verus confeſſor exprimitur Chriſtus, qui ex eius tribu ſecundum carnem eſt genitus. Ipſum laudant fratres ſui, apoſtoli ſcilicet & omnes cohæredes eius, qui per adoptionẽ filij Deo patri effecti ſunt. Et Chriſti fratres per gratiã, quorum ipſe eſt dominus per naturam. Manus tua in ceruicibus inimicorũ tuorum. Hiſdem enim manibus, atque eodẽ crucis trophæo, & ſuos exuit, & inimicos, & aduerſarias poteſtates curuauit, iuxta quod pater promittit ei, dicens: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos ſcabellũ pedum tuorum. Adorabunt te filij patris tui.

H Quoniam multi ex filiis Iacob adorant eum per electionem gratiæ ſalui facti. Catulus leonis Iuda. Quoniam naſcendo paruulus factus eſt, ſicut ſcriptum eſt: Paruulus natus eſt nobis. Ad prædam fili mi aſcendiſti: id eſt, aſcendens in cruce, captiuos populos redemiſti. Et quos ille leo contrarius inuaſerat, tu moriens eripuiſti. Denique rediens ab inferis, aſcendiſti in altum, captiuam duxiſti captiuitatem. Requieſcens accubuiſti vt leo. Manifeſtiſſimè in paſſione Chriſtus recubuit, quando inclinato capite tradidit ſpiritum, ſiue quando in ſepulchro ſecurus, velut quodam corporis ſomno, quieuit. Sed quare vt leo, & velut catulus leonis? in ſomno enim ſuo leo fuit

fuit: quia nō neceſſitate, ſed poteſtate hoc ipſum impleuit, iuxta quod & ipſe dixerat: Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & nemo eā tollit à me, ſed ego eam pono. Quòd verò addidit, & vt catulus leonis: inde enim mortuus, vnde & natus. Phyſici autem de catulo leonis ſcribunt, quòd cùm natus fuerit, tribus diebus & tribus noctibus dormit. Tūc deinde patris fremitu vel rugitu, veluti tremefactus cubilis locus, ſuſcitare dicitur catulum dormiētem. Quod valdè conuenienter de paſſionis morte aptatur in Chriſto, qui tribus diebus & tribus noctibus in cubili ſepulchri iacens, ſomnum mortis impleuit. Benè ergo Chriſtus vt leo requieuit, qui non ſolùm mortis acerbitatem non timuit, ſed etiam in ipſa morte mortis imperium vicit. Benè idem iterùm vt catulus leonis, quia die tertio reſurrexit. Vnde & ſic adiūgitur de reſurrectione eius: Quis ſuſcitabit eum? hoc eſt, nullus hominum, niſi ipſe, iuxta quod idem de corpore ſuo dixit: Soluite hoc templum, & in triduo ſuſcitabo illud. Non deficiet princeps de populo Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Hic locus manifeſtiſſimè ad Iudam refertur, tandiu enim fuit ex ſemine eius apud Iudęos intemerata ſucceſſio regni, donec Chriſtus ad redemptionem mundi ex virgine naſceretur. Probant hoc hiſtoriæ Iudæorum, quibus oſtenditur primùm alienigenam regem in gente Iudæorum fuiſſe Herodem, quo tēpore Chriſtus natus eſt. Quòd ſi putant Iudæi nō veniſſe Chriſtum, ergo de tribu Iuda vſque hodie Iudæorum permanet regnum: itaque non defuit rex de populo Iuda, donec veniret cui repoſitum eſt. Sed quia non ſolùm Iudæis profuit qui mittēdus erat, ideò ſequitur: Et ipſe erit expectatio gētium, alligans ad vineam pullum ſuum. Pullus ſuus ex gentibus populus, cui adhuc nunquā fuerat legis onus impoſitum: hunc copulauit ad vineam Apoſtolorum, qui ex Iudæis ſunt. Nā vinea Domini Sabaoth, domus eſt Iſraël. Et ad vitem, ô fili mi, aſinā tuam, ipſe dixit: Ego ſum vitis vera. Ad hanc verò vitem alligat aſinam ſuam, cui ſuperſedet Eccleſia ex nationibus congregata. Hanc itaque ad vitem corporis ſui alligauit, vinculo charitatis & diſciplinæ Euangelicæ nexu, vt de imitatione illius viuens, efficiatur hæres Dei, & cohæres Chriſti. Alij namque hanc aſinam Synagogam interpretantur, tardigradam ſcilicet, & graui pondere legis oppreſſam. Lauabit in vino ſtolam ſuam, ſiue carnem ſuam in ſanguine paſſionis, ſiue ſanctam Eccleſiam in illo vino, qui pro multis effundetur in remiſſionē

A peccatorum. Et in ſanguine vuæ palliū ſuum. Pallium gentes ſunt, quas corpori ſuo coniunxit, ſicut ſcriptum eſt: Viuo ego, dicit Dominus, niſi hos omnes induam ſicut veſtimētum. Nos quippe Chriſtus in ſanguine ſuo mundauit, quando ſicut botrus in ligno crucis pependit. Tunc enim ex latere eius ſanguis & aqua profluxit: ſed aqua nos abluit, ſanguis redemit. Pulchriores oculi eius vino. Oculi Chriſti, Apoſtoli & Euangeliſtæ ſunt, qui ſcientiæ lumen vniuerſo corpori Eccleſiæ præſtant. Hi pulchriores vino probantur, quia doctrina eorum auſteritatem vini veteris exuperat: id eſt, priſcæ legis traditionem. B Euangelica enim præcepta longè clariora ſunt, quàm veteris Teſtamenti mandata. Et dentes lacte candidiores. Dentes, prædicatores ſancti ſunt, qui præcidunt ab erroribus homines, & eos quaſi comedendo in Chriſti corpore transferunt. Nomine autem lactis, doctrina legis ſignificatur, quæ carnalem populum, tanquam paruulos poculo lactis alebat: cuius quidem candidiores lacte effecti ſunt doctores Eccleſiæ, quia fortem & validum cibum verbi manducant. Mandūt atq; diſtribuunt. De quibus dicit Apoſtolus in epiſtola ad Hebræos: Perfectorum autem eſt ſolidus cibus. Et benè candidiores lacte dentes eius dicit: C Omnes enim qui perfecti ſunt, & qui ſcripturarum cibos explanantes, ſubtilem & minutum intellectum, qui ſpiritalis cibus dicitur, Eccleſiæ corpori ſubminiſtrant, candidi debent eſſe & puri, atque ab omni macula liberi.

VI.

Iſachar, aſinus fortis. Iſachar, quod interpretatur Merces, refertur ad populum gentium, quem Dominus ſanguinis ſui precio mercatus eſt. Hic Iſachar aſinus fortis adſcribitur, quia prius gentilis populus, quaſi brutū animal & luxurioſum erat, nullàque ratione ſubſiſtens. Nunc verò fortis eſt, redēptori D Domino colla ſubiiciens, & iugū diſciplinæ Euāgelicę perferēs. Hic accubans inter terminos, vidit requiem quòd eſſet bona, & terrā quòd optima. Inter terminos námq; accubare eſt, præſtolato mundi fine requieſcere, nihilq; de his quæ nūc verſantur in medio quærere, ſed vltima deſiderare. Et fortis aſinus requiē vidit, & terrā optimā, cùm ſimplex gētilitas idcirco ſe ad robur boni operis erigit, quia ad æternæ vitæ patriā tendit. Vnde etiā & ponet humerū ſuū ad portandū: quia dū ad promiſſam requiē peruenire deſiderat, cūcta mādatorū *onera libēter portat. Vnde & factus eſt tributi ſeruiens, hoc eſt, regi & Chriſto ſuo fidei dona, operumq; bonorū munera offerēs. *al. imperia.

VII.

ZAbulon in littore maris habitabit, & in ſtatione nauium. Zabulon qui interpretatur Habitaculum fortitudinis, Eccleſiam ſignificat fortiſſimam ad omnem tolerantiam paſſionis. Hæc in littore maris habitat, & in ſtatione nauium, vt credentibus ſit refugiū, & periclitantibus demōſtret fidei portum. Hæc contra omnes turbines ſeculi immobili & incōcuſſa firmitate ſolidata, expectat naufragiū Iudæorum & hæreticorū procellas, quæ circumferuntur omni vento doctrinæ, quorū & ſi tunditur fluctibus, frangit tamen ipſa fluctibus non frangitur, nec vllum hæreſum tēpeſtatibus cedit, nec vlli vento ſchiſmatum cōmota ſuccūbit. Pertendit autem vſque ad Sydonem: hoc eſt, vſque ad gentes peruenit. Legitur etiam in Euangelio inde aſſumptos eſſe aliquos Apoſtolorum, & in ipſis locis Dominum ſæpè docuiſſe, ſicut ſcriptū eſt: Terra Zabulon, & terra Nephtalim, via maris trās Iordanem Galilææ. Gentium populus, qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam.

VIII.

DAn iudicabit populū ſuum, ſicut alia tribus in Iſraël: fiat Dan coluber in via, & ceraſtes in ſemita, &c. Alij dicunt Antichriſtum prædici per hæc verba de iſta tribu futurum. Alij de Iuda, à quo traditus eſt Chriſtus, hæc ſcripta prænunciant: & equitem & equum, Dominum cum carne ſuſcepta deſignare volunt. Retrorſum autem cadere, vt in terram reuerteretur vnde aſſumptus eſt. Sed quoniam die tertia reſurrexit, ideóque ait: Salutare tuum expectabo Domine. Sicut & per Dauid dicit: Non relinques animam meā in inferno. Hæc quidam ita exponunt. Alij verò hanc Prophetiam ad Antichriſtum transferunt. De tribu enim Dan venire Antichriſtū ferunt, pro eo quòd in hoc loco Dan & coluber aſſeritur & mordens. Vnde & non immeritò, dum Iſraëliticus populus terrā in caſtrorū partitione ſuſciperet, primus Dan ad Aquilonem caſtrametatus eſt: illū ſcilicet ſignificās qui in corde ſuo dixerat: Sedebo in mōte teſtamenti, in lateribus Aquilonis. Aſcendā ſuper altitudinē nubiū, ſimilis ero altiſſimo. De quo per Prophetā dicitur: A Dan auditus eſt fremitus equorū eius, qui non ſolùm coluber, ſed etiā ceraſtes vocatur. Ceraſta enim Græcè, cornua dicūtur: ſerpénſq; hic cornutus eſſe perhibetur, per quem dignè aduentus Antichriſti aſſeritur, quia contra vitā fidelium cū morſu peſtiferæ prędicationis armabitur etiā cornibus poteſtatis. Quis autem neſciat ſemitam anguſtiorē eſſe quam viam? Fit ergo Dan coluber in via, quia in præſentis vitæ latitudi-

E nē eos ambulare prouocat, quibus quaſi parcendo blanditur. Sed in via mordet, quia eos, quibus libertatem tribuit, erroris ſui veneno conſumit. Fit iterùm ceraſtes in ſemita: quia quos fideles reperit, & ſeſe ad præcepti cæleſtis anguſta itinera conſtringentes, non ſolùm nequitia callidę perſuaſionis impedit, ſed etiā terrore poteſtatis premit. Et in perſecutionis angore poſt beneficia fictæ dulcedinis, exercet cornua poteſtatis. Quo in loco equus hūc mundum ſignificat, qui per elationem ſuā, in curſu labentium temporum ſpumat. Et quia Antichriſtus extrema mundi apprehendere * nititur, ceraſtes iſte equi vngulas mordere al. per[illegible]tur.

F perhibetur. Vngulā quippe equi mordere eſt, extrema ſeculi feriendo contingere, vt cadat aſcenſor eius retrò. Aſcēſor equi eſt, quiſquis extollitur in dignitatibus mundi: qui retrò cadere dicitur, & non in faciem: ſicut Saulus cecidiſſe memoratur. In facie enim cadere eſt in hac vita ſuas vnumquemque culpas agnoſcere, eaſdémq; pœnitendo deflere. Retrò verò, quo non videtur, cadere, eſt ex hac vita repentè decidere, & ad quæ ſupplicia ducatur, ignorare. Et quia Iudæa erroris ſui laqueis capta, pro Chriſto Antichriſtum expectat, benè Iacob eodem loco repētè in electorum voce conuerſus eſt, dicens: Salutare tuum expectabo Domine, i. non ſicut infideles Antichriſtū,

G ſed eum qui in redemptionem noſtram venturus eſt, verum credēdo fideliter Chriſtum.

IX.

GAth, accinctus præliabitur ante eum. Iſte Gath accinctus perſonā Domini exprimit, qui in primo aduētu humilitatis ſuæ ante aduentū Antichriſti præliaturus occurrit. Accinctus gladio verbi ſui circa femur potentiſſimè, quo inimicos diuiſit: i. filium à patre, filiam à matre, nurum à ſocru: iuxta quod legitur in Euangelio: Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium. Quòd autem ipſe accingetur retrorſum, claritas Domini noſtri in ſe-

H cundo regno eius oſtenditur: quia cùm venerit, Antichriſtus item occurret retrorſum: id eſt, poſt eius veſtigia Chriſtus celeri aduentu progrediēs, vt interficiat eum gladio oris ſui. Vnde & benè idem Gath, Latrunculus interpretatur, eo quòd poſterior: id eſt, ſecus pedes quaſi latrunculus rapido atque improuiſo aduentu exiliat contra apertam Antichriſti oppugnationem. Hinc eſt quod Euangeliſta proclamat, dicens: Quia dies Domini ſicut fur, ita in nocte veniet. Chriſtus ergo & ante & retro præliari contra Antichriſtum ſcribitur. Ante eum namque in occulto aduentu humilitatis. Poſt eum, manifeſtus in gloria maieſtatis. Demonſtrat

apertè Moyſes prophetiam Patriarchæ huius ſpecialiter pertinere ad Chriſtum. Sic enim ait: Benedictus, inquit, in latitudine Gath. Quaſi leo requieuit, cepitque brachium & verticem, & vidit principatum ſuum. Agnoſcant itaque quis requieuerit ſicut leo, niſi Chriſtus in ſepulchro ſuo? Quis confregerit verticem brachiáque potentum, niſi redemptor noſter, qui humiliauit* virtutem & ſuperbiam excelſorum? Quis vidit principatum ſuum, niſi ille cui datus eſt principatus, & honor, & regnum?

Spiritus. — *al. verticem*

X.

ASer pinguis panis eius, & prębebit delitias regibus. Aſer, cuius nomen ſignificat Diuitias, idem Chriſtus eſt, cuius eſt altitudo diuitiarum, ſapientiæ & ſcientiæ, qui propter nos factus eſt pauper cùm diues eſſet. Cuius panis pinguis factus eſt: caro ſcilicet eius, quæ eſt eſca ſanctorum. Quam ſi quis manducauerit, non morietur in æternum. Iſte etiam præbet delitias ſapientiæ regibus: id eſt, qui ſenſus proprios benè regunt, qui dominantur vitiorum ſuorum: qui caſtigant corpora ſua, & in ſeruitutem ſubiciunt.

X I.

NEphtalim, quod interpretatur Dilatatio, Apoſtolos & prædicatores ſanctos ſignificat, quorum doctrina in latitudine totius mundi effuſa eſt. Ex hac enim tribu fuerunt Apoſtoli, qui ſunt principes Eccleſiarum & duces & principes Zabulon, & principes Nephtalim, qui ſine dubio ad perſonam referuntur Apoſtolorum. Ipſi ſunt filij excuſſorum, i. Prophetarum, qui in manu Dei potentis poſiti ſunt, & tanquam ſagitta excuſſa peruenerunt vſque ad fines terræ. Vnde & bene hîc Nephtalim Ceruus emiſſus ſcribitur: quia nimirum Apoſtoli ſiue prædicatores veloci ſaltu exilientes, in morem ceruorum tranſcendunt implicamenta ſeculi huius. Sicque excelſa ac ſublimia meditantes, dant eloquia pulchritudinis, id eſt, prædicant cunctis gentibus doctrinam Domini Saluatoris.

X I I.

FIlius adcreſcens Ioſeph. Hæc prophetia poſt paſſionē Domini paternæ vocis imaginem prætulit, quia redeuntem in cælū poſt victoriam Chriſtum pater alloquitur, dicens: Filius adcreſcens Ioſeph. Filius adcreſcens, vtique in gentibus. Quia cùm ob incredulitatem Synagogæ populum reliquiſſet, innumeram ſibi plebē Eccleſiæ ex omnibus gentibus ampliauit. Quod & Dauid cecinit, dicens: Reminiſcentur & conuertentur ad Dominum vniuerſi fines terræ. Filius adcreſcens decorus aſpectu. Omnes enim ſuperat illius

A pulchritudo: iuxta quod in Pſalmis & de ipſo canitur: Specioſus forma præ filiis hominum. Filiæ diſcurrerūt ſuper murū: i. gentes vel Eccleſiæ, quæ crediderūt in Chriſtū. Hæc ſuper ſoliditatē fidei, quaſi ſuper murū amore pulchritudinis Chriſti accenſæ diſcurrunt, vt verū ſponſum per contemplationē aſpiciant, & oſculo charitatis illi copulentur & adhæreāt. Sed obiurgati ſunt eū, quādo falſis teſtimoniis calumniantes, ſanctū Domini opprimere ſynagogæ populi tentauerunt. Inuiderúntq; illi habentes iacula: neq; enim quiſquā in Ioſeph cōiecit ſagittas, vel aliquod vulneris telū: ſed hoc ſpecialiter euenit in Chriſto. Sedet in for-

B ti arcus eius. Chriſtus enim arcū ſuū & arma pugnandi poſuit in Deo, qui fortis eſt propugnator, cuius virtute cōciditur omnis nequitia perfidorum. Et diſſoluta ſunt vincula brachiorū eius, quibus fratres ad Pilatū eum vinctum duxerunt, vel quibus eum ſuſpenſum ligno crucifixerunt. Reſciſſa ſunt enim per manus Iacob: hoc eſt, per manum omnipotentis Dei Iacob, ex cuius ore ipſe Dominus bonus paſtor egreſſus eſt, lapis & firmitas credentiū in Iſraël. Deus patris tui erit adiutor tuus: quis adiuuit filiū, niſi ſolus Deus pater? qui dixit Iacob puer meus, ſuſcipiet eum anima mea. Et omnipotens benedicet tibi benedictionibus

C cæli deſuper, benedictionibus abyſſi iacentis deorſum. Vniuerſa enim ſubiecit ei, cæleſtia per benedictionē cæli, & terrena per benedictionē abyſſi iacētis deorſum, vt omnibus angelis & hominibus dominaretur. Benedictionibus vberū, i. ſiue duorū teſtamentorū, quorū altero nunciatus eſt, altero demonſtratus: ſiue benedictionibus vberū Mariæ, quæ verè benedicta erat, quia eadē ſancta virgo de ſe Domino potū lactis immulſit. Vnde illa mulier in Euangelio ait: Benedictus vēter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti. Benedictionibus vberū & vuluæ. Etiam hîc benedicitur vulua eiuſdē matris, illa vtique virginalis, quę nobis

D Chriſtū Dominum edidit: de qua pater per Ieremiam dicit: Priuſquā te formarem in vtero noui te, & antequā exires de vulua ſanctificaui te. Benedictiones patris tui confortatæ ſunt benedictionibus patrū tuorū. Benedictiones, inquit, patris tui cæleſtis, quæ datæ ſunt tibi à ſummo cæli, & abyſſi confortatæ ſunt: i. præualuerunt benedictionibus patrum tuorum. Vltra omne enim ſanctorum meritū Patriarcharum ſiue Prophetarum, cōualuit benedictio omnipotentis patris in filio: ita vt nullus ſanctorum ei æquetur, donec venerit deſiderium collium ęternorū. Colles iſti, ſancti ſunt, qui Chriſti aduentū prophetantes, magno cū deſiderio incarnationem eius expectauerūt.

De quibus & Dominus dicit: Quia multi iuſti & Prophetæ cupierunt videre quæ videtis. Hi ergo ſancti dicti ſunt colles propter excellentiam ſanctitatis. Qui etiam æterni vocantur, quia vitam conſequuntur æternam, nec intereunt cum mundo, ſed eſſe creduntur æterni. Fiant in capite Ioſeph: omnes ſcilicet benedictiones iſtæ ſuper caput Chriſti ponuntur, quas incarnatus accepit. Et ſuper verticem Nazaræi, de quo ſcriptum eſt: quia Nazaræus vocabitur, id eſt, ſanctus Dei intra fratres ſuos, quia ipſe eſt caput omnium eminens vniuerſorum ſanctorum, quos etiam & fratres vocat in Pſalmis.

XIII.

Beniamin lupus rapax, manè comedens prædam, ad veſperam diuidet ſpolia. Quibus dictis Apoſtolus Paulus deſignatur de Beniamin ſtirpe progenitus, qui manè rapuit prædam: id eſt, in primordiis fideles quos potuit deuaſtauit. Veſpere autem ſpolia diuidit, quia fidelis poſtmodum factus, ſacra eloquia audientibus deſcriptione * mirifica diſpenſauit. Legimus quendam ex doctoribus ad vrbem Hieruſalem ea quæ de Beniamin ſcripta ſunt, referentem. Beniamin, inquit, filius doloris interpretatur. Hic ſorte hæreditatis cum locum accepit, in quo terrena eſt Hieruſalem, quæ nunc propter incredulitatem abiecta eſt atque repulſa. Hæc enim in filiis ſub perſona Beniamin deſignatur. Nam ſicut Beniamin vltimam conſequitur benedictionem, ita & idem populus vltimus eſt ſaluandus, poſteaquàm plenitudo gentium introïerit. Dicitur enim Beniamin Lupus rapax. Lupus ſcilicet, quia ipſe populus effudit ſanguinem Prophetarum atque iuſtorum. Rapax autem, propter multam auiditatem dicitur.

* al. mira diſcretione.

E Ex multa enim fame verbi Dei, & inedia venit: rapax, quia & ipſe violenter diripuit regnum Dei. Hic autem manè comedit prædam. Manè illud creditur tempus, quo legem accepit. Tunc enim mundo prima quidem illuminatio ſcientię data eſt. Comedit autem manè, quia legem, quam manè accepit, comedit, adhuc etiam meditatur, licet ſequens legem iuſtitiæ in legem fidei non peruenerit. Ad veſperam autem diuidet ſpolia. Veſpera eſt illud tempus nouiſſimum, quo conuertetur. Tunc ergo diuidet eſcam: quia tunc intelliget diuidendam eſſe literam ab ſpiritu, & tunc cognoſcet quia litera occidit, ſpiritus autem

F viuificat. Quia ergo iam per gratiam Domini illuminatus incipit in lege ſpiritalia diuidere ac ſeparare à corporalibus, ideò dicitur ad veſperam diuidet eſcam, quod tota die in lege meditans ante non fecit. Quæritur autem de Iacob cur omnes quos de liberis & de ancillis genuit, æquales honore filios & hæredes conſtituerit, niſi vt oſtenderet quòd Chriſtus Dominus omnibus gentibus quę per fidem corpori eius conciliantur, cunctis pari honore & gloria habitis, cæleſtia præmia largiatur? Nec eſt diſcretio Iudæus, an Græcus, Barbarus an Scytha, ſeruus an liber

G ſit: quia per omnia & in omnibus Chriſtus eſt. Propterea enim figuram ſerui ſaluator noſter & Dominus induit, & pro libero & ſeruo ſeruiuit, vt omnibus credentibus in ſe æquale donum bonorum cæleſtium largiatur. Nec præfertur apud illum, qui ſecundum carnem nobilior ſit. Quicunque enim fidem Domini promeretur, nullis maculis carnalis natiuitatis obfuſcatur. Nam hoc ita futurum etiam per Prophetam ſignificatur, dicente Domino: Erit in nouiſſimis diebus, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem.

TRACTATVS LIBRI GENESEOS
FINIS.

CAPITA IN LIBRVM EXODI. A

De ſeptuaginta animabus
De morte Ioſeph.
De afflictione populi.
De maſculorum nece.
De inuentione Moyſi.
De occiſo Ægyptio.
De manifeſtatione domini in rubo.
De virga in ſerpente conuerſa.
De manu Moyſi in ſinum miſſa.
De aquis conuerſis in ſanguine.
De ingreſſu Moyſi ad Pharaonem.
De virga in draconem.
De obduratione Pharaonis.
De decem plagis.
De Paſcha. B
De argento & auro Ægyptiorum ſublato.
De Azima.
De columna ignis & nubis.
De diuiſione maris.
De Cantico glorificationis.
De aquis maris.
De duodecim fontibus & ſeptuaginta palmis.
De carnibus alitum & manna.
De petra virga percuſſa.
De pugna Amalech.
De cognato Moyſi.
De Aſcenſione Moyſi in monte.
De monte Sina & tonitruis cum fulgoribus & caligine.
De decem verbis.
De duabus tabulis. C
De lapideis tabulis.
De eo quod iuſſum eſt, Altare de terra facietis.
De eo quod ait: Non ædificabitis illud de ſectis lapidibus.
De eo quod ait: Non accedetis ad eum per gradus.
De hebræo ſex annis ſeruiente.
De talione.
De decimis & primitiis offerendis.
De vitulo combuſto igni.
De interfectis tribus milibus hominum.
De confractione tabularum.
De quadraginta diebus, quos ieiunauit Moyſes.
De eo quod ait dominus ad Moyſen: Poſteriora mea videbis.
De glorificatione Moyſi.
De ædificatione Archæ.
De vrna aurea, tabulis & virga.
De propitiatorio & Cherubin.
De altare.
De menſa.
De candelabro & oleo.
De tabernaculo.
De columnis eius; & baſibus & capitulis.
De tabulis auratis.
De decem cortinis.
De vndecim velis ciliciniis.
De obpanſo velo in medio tabernaculi.
De diuerſis donariis ad conſtructionem tabernaculi.
De vnguento quo perungitur tabernaculum
De incenſo compoſito.
De veſte pontificis.

QVÆDAM Myſteria ex libro Geneſeos, & obſcuriora rerum geſtarum, quæ allegoricis ſunt obtecta figuris, ex libris maiorum breuiter excepta perſtrinximus. Nonnulla verò ſequentis legis typica & figurata myſteria, ſigillatim ex literis ſanctorum virorum ſublata, ſubiunximus, pauca ſcilicet ex eorum ſtylo promentes. Nam omnia legis quis poterit indagare, quæ tam immenſa ſunt, vt nec iuxta hiſtoriæ textum explicari facilè poſſint, Proinde tantum ſecuti ſumus, quantum continuo operi ſufficiendum putauimus, vt nec libellus excedat modum, nec lector incurrat faſtidium.

I

PRIMO omnium ſeptuaginta animæ cum Iacob introierunt in Ægyptum. D Septuaginta diſcipuli ad prædicandum verbũ Dei toto mittuntur mundo. Aliter hæ ſeptuaginta animæ, quæ in Ægypto ingreſſæ ſunt, myſticæ in numero remiſſionis accipiuntur: ſcilicet vt huic ſeculo, qui per Ægyptum figurabatur, poſt tanta peccata & ſacrilegia donaretur remiſſio peccatorum. Ægyptus enim hic mundus eſſe figuraliter multis prophetarum vocibus adprobatur.

II.

MOrtuo Ioſeph & fratribus eius, creuerũt filij Iſraël, & inualuerũt nimis. Sic & noſter verus Ioſeph, poſtquam pro omnibus guſtauit mortem, per quam deſtruxit diabolũ, qui habebat mortis imperium, multiplicatus eſt fidelium populus. Niſi enim, ſicut ipſe ait, cecidiſſet granum frumenti in terra & mortuum fuiſſet, non vtique fructum nunc plurimum totius orbis terræ Eccleſia ſuſtuliſſet.

III.

AFfligit Pharao filios Iſraël luto & latere. Iſraël ſimilitudo eſt populi noſtri. Pharao autem eſt Zabuli, qui impoſuit iugũ grauiſſimum ſeruitutis ex luto & latere operari: id eſt terrenis & lutulentis operibus incubare, admixtis paleis: hoc eſt, leuibus & irrationabilibus factis, vt his vitiorum actibus populũ Dei comprimere, & pectora omnium muro incredulitatis poſſet obdurare, vt nemo eſſet, qui regnũ eius aut diſperderet, aut vinceret.

IIII.

IVbet quoque maſculos Pharao occidi, & fœminas viuere. Sic poſtea *Zabulus, ne robur fidei præualeret, conabatur, vt interfectis virtutibus vitia remanerent. Fortiſſimóſque & viriles animi ſenſus, vnde cæleſtia ſapimus & diuina: id eſt, rationem, prudentiam, conſtantiam, innocentiã & fidem in homine oc-

*al. diabolus

cidere,& illud in eos viuere quod fœmineũ, quod imbecillum& fragile,& pronum ad vitia cernitur: id eſt,ambitionem, violentiam, libidinem, iracundiam,crudelitatem,furorẽ & cætera his ſimilia, quæ in fœminarũ figura ſunt.

V.

DEinde Moyſes ad ripam fluminis expoſitus reperitur, Et dominus, cuius Moyſes typũ induerat, ad flumen lauacri, & ad aquã baptiſmatis à credentibus inuenitur. Plorabat infans,quia Christus dominus veteris hominis quem induerat,peccata deflebat. vnde ad reſuſcitandum Lazarum fleuit, iudæorũ deplorans perfidiam. Filia Pharaonis deſcẽdens ad lauacrum fluminis, collegit infantẽ. Eccleſia ex gentibus lauacri ſalutaris ſanctificationem deſiderãs, Chriſtũ excepit à Synagoga matre carnali expulſum quaſi infantem. Quia tunc paruulus videbatur,cùm in homine cerneretur. Inuenit illa Moyſen incluſum in vaſculo typin, quod ex multis aggreſtibus virgulis fit. Inuenit Eccleſia Chriſtum recõditum in cordibus ſanctorum, qui in vnitatẽ ſunt contexti, ex multorum fratrum mẽbris. Omnes vnum in Chriſto corpus effecti ſunt, & eum religioſa obſeruatione ſuſcipiẽtes tuentur.

VI.

INterea Moyſes peregrinum fratrẽ ab Ægyptio liberauit. Ab Ægyptio iniuriam perpetientem multum eſſe fratrem non ferens, fratrem defendit,& eundem Ægyptium occidit. Cuius figura facillimè occurrit iniurioſum in hac peregrinatione diabolum, à domino chriſto nobis defenſis occidi. Quod in ſabulo arenæ obruit interemptum,manifeſtũ eſt eius iam morticinam præſentiã in eis latere qui non habent ſtabile fundamentũ. Vnde & Eccleſiam dominus in petra ædificat & eos qui audiunt verbum eius & faciunt, cõparat prudenti viro, qui ædificat domum ſuam ſuper petram, vt ne tentationibus cedat & corruat. Illos autem qui verbum audiunt & non faciunt, comparat ſtulto ædificanti ſuper arenam,cuius tentata domus, ruinam efficit magnam.

VII.

DEinde dum paſceret Moyſes oues Ietro ſoceris ſui,vidit ardere rubum,& non cõburi. Apparuit in rubo dominus Moyſi, mittens eum ad gentem, quam præſciebat iniquam futuram. Et erat flamma in rubo:id eſt in ſpinis,& rubus non cremebatur. Rubus ſpinæ peccatorum iudaicorum. Flamma in rubo, verbum Dei. Quod ergo illis lex data eſt flãma erat in rubo. Quod data lege non ſunt conſumpta peccata, rubus nec ſub igne concremabatur. Alij in rubo flammante & non

E vrente, Eccleſiam intelligũt inflammari perſecutionibus, & eam loquẽte domino illã nõ perire. Quod verò dominus Moyſi in eodem rubo apparuiſſe legitur, oſtẽdit non alibi quã in Eccleſia eum credentibus apparere. Quia nullus dignè conſiſtere vel Deum videre poteſt,niſi qui cuncta terrena & mortalia depoſuerit vitia:quod ſignificabant illa Moyſi calciamenta depoſita. Habet quippe & aliam figuram id quod moyſes diſcalciari iubetur. Veterum namque cõſuetudo erat, vt ſi ſpõſa ſponſum repudiare vellet, diſcalciaret ille, & hoc eſſet ſignum repudij. Proinde Moyſes diſcalciari iubetur, ne ad Eccleſiam,quæ in rubo

F ſignificabatur, quaſi ſponſus calciatus accederet. Hoc enim Chriſto ſeruabatur, qui verus ſponſus erat: de quo dicit Ioannes: cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calciamenti. Vtique ſicut dictum eſt Ioſue & Moyſi. Hebræi autem dicũt propterea in rubo apparuiſſe Deum Moyſi,& non in alio ligno,ne forte ſculperent in eodem Iudæi idolum. Sẽper enim Deus abſtulit occaſionem idololatriæ.

VIII.

MIttitur dehinc Moyſes ad liberãdum populum Iſraël. Qui dicit domino:Quod ſignum habeo, vt credant mihi quia tu me miſiſti? Et Deus ad illum: Proiice, inquit,

G virgam quam in manu geſtas in terram. Et proiecit. Et factus eſt ſerpens. Et expauit Moyſes, & fugit. Et ait illi dominus: Apprehẽde caudam eius. Et apprehendit. Et facta eſt iterum virga. Quid enim hic ſignificat ſerpens? Serpens enim perſuaſit homini mortem. Ergo mors à ſerpente. Virga itaque in ſerpente, Chriſtus in morte. Et tamen expauit & fugit Moyſes. Quid eſt ab illo ſerpẽte fugiſſe Moyſen, niſi quod legitur in Euangelio factum? mortuus eſt Chriſtus, expauerunt diſcipuli, & ab illa ſpe, in qua fuerant, receſſerunt. Sed quid dictum eſt, apprehende caudam eius? Quid eſt cauda, niſi poſteriora? Hoc ſignificauit: Poſteriora mea videbis. Primo enim factus eſt ſerpens: ſed cauda apprehẽſa, facta

H eſt virga: quia primo occiſus eſt,poſtea peractis omnibus ad id quod fuerat reſurgendo reuerſus eſt. Vbi per vitæ reparationem morte conſumpta, nihil in eo ſerpentis apparuit. Eſt enim in cauda ſerpentis ſeculi finis: quia ſic mortalitas Eccleſiæ per lubrica temporũ voluitur: alij eunt, alij veniunt: per mortem tanquam per ſerpentem, mors ſeminata eſt. Sed ſine nouiſſimè velut cauda ſeculi redimus ad manum Dei, atque apprehenſi reparabimur, & nouiſſima inimica morte deſtructa, reſurgentes in dextera Dei, virga regni erimus.

IX.

IX.

ITem datur aliud ſignũ Moyſi: Mitte, inquit manum in ſinum tuum. Et miſit. Produc, inquit, eam. Et produxit & inuenta eſt alba: id eſt, immunda: albor enim in cute, lepra eſt, non candor. Ipſa enim hæreditas Dei: id eſt, populus ab eo foras miſſus, immundus factus eſt. Sicut ſcriptum eſt de ea: Vt quid auertis faciem tuam & dexterã tuam de medio ſinu tuo? Sed quid illi ait? Reuoca eam in ſinum tuum. Reuocauit. Et reuerſa eſt ad colorem ſuũ. Sic & plebs Iudæa nunc aliena eſt à ſinu Dei, & foras immunda remanſit: ſed reuocat eam, & redit ad priſtinũ colorem, dum agnouerit Deum ſaluatorem. Nunc enim cæcitas ex parte contigit in Iſraël, donec plenitudo gentium intrauerit, & ſic omnis Iſraël ſaluus fiat.

X.

DEinde aquę miſſæ in terram à Moyſe vertuntur in ſanguine, id eſt, populi in ſanguinis Chriſti fide. Aquæ enim, ait Apocalypſis, quas vidiſti, populi ſunt & gentes.

XI.

POſt hæc intrant ad Pharaonem Moyſes & Aarõ, petentes viam triũ dierũ producere in deſerto populũ Iſraël, & ibi ſacrificare domino Deo. Quæ eſt via trium dierum, quæ C nobis incedenda eſt, vt exeuntes de Ægypto peruenire poſſimus ad locum in quo immolare debeamus? Via iſta Chriſtus eſt, qui dixit Ego ſum via, veritas & vita. Quæ vt à triduo nobis incedenda eſt. Qui enim confeſſus fuerit dominum Ieſum in ore ſuo, & crediderit in corde ſuo, quod Deus ſuſcitauit eũ à mortuis tertia die, ſaluus erit. Hæc eſt ergo tridui via, per quam peruenitur ad locum, in quo domino immoletur, & reddatur ſacrificium laudis. Abominationes inquiunt Ægyptiorũ immolabimus domino Deo noſtro. Oues quippe Ægyptij edere dedignantur: ſed quod abominantur Ægyptij, hoc Iſraelitæ Deo D offerunt: quia ſimplicitatem conſcientiæ, quã ſapientes huius ſeculi, hoc eſt, ciues Ægyptij quaſi fatuitatem deputant. Hanc iuſti Deo in ſacrificium immolant, & per id Deo placere procurant, quod ſeculo & mundo abiectum & contemptibile eſſe conſiderant, ſecundũ apoſtolum qui ait: Nam quę ſtulta ſunt mũdi elegit Deus, vt confundat ſapientes. Ex quo autem cœpit loqui Moyſes ad Pharaonem, affligitur magis populus Dei. Ex quo in animã hominis ſermo Dei perlatus fuerit, acrius callidus hoſtis cõſurgit, & maiora vitia, quibus vincatur, immittit. Prius verò quàm veniret ſermo qui argueret vitia, in pace durabant. A Sed vbi ſermo Dei facere cœperit vniuſcuiuſque diſcrimen, tunc conturbatio magna conſurget.

XII.

PRoiecit deinde Moyſes virgam corã Pharaone, & ſerpens factus, deuorauit ſerpẽtes Ægyptiorum, ſignificans quod verbum caro fieret, qui ſerpentis diri venena euacuaret, per remiſſionem & indulgentiam peccatorum. Virga eſt enim verbum directum, regale, plenũ poteſtatis, inſigne imperij. Virga ſerpens facta eſt. Quoniam qui erat filius Dei ex Deo patre natus, filius hominis factus eſt, natus ex virgine, qui quaſi ſerpens exaltatus B in crucẽ medicinam vulneribus infudit humanis. Vnde ipſe dominus ait: Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto: ita exaltari oportet filium hominis. Virga enim Moyſi in draconem conuerſa, magorum abſorbuit virgas, & Chriſtus poſt gloriæ ſuæ dignitatem factus eſt obediens vſque ad mortem, & per ipſam mortem carnis conſumpſit aculeum mortis, atteſtante propheta: Ero mors tua, ô mors, ero morſus tuus inferne.

XIII.

INdurauit dominus cor Pharaonis: ſcilicet quia diabolum ita indurauit poſt peccatũ, vt pœnitentiæ cõpunctione nunquam emolliatur, ſicut in Iob de eo ſcriptum eſt. Indurabitur quaſi lapis.

XIIII.

DEhinc inferuntur plagæ in Ægyptũ. Hæc illa in Ægyptiis corporaliter geſta ſunt, ſpiritaliter tamẽ nunc gerũtur in nobis. Aegyptus namque ſeculi forma eſt. Prima plaga, in qua primo aquæ vertuntur in ſanguinem. Aquæ Aegyptiæ, erratica & lubrica Philoſophorũ ſunt dogmata. Quę meritò in ſanguinem vertuntur: quia in rerum cauſas carnaliter ſentiunt. Sed vbi crux Chriſti mũdo huic lumẽ veritatis oſtendit, huiuſmodi eum correptionibus arguet, vt ex qualitate pœnarum proprios agnoſcat errores.

In ſecũda vero plaga ranæ producũtur, quibus iudicari figuraliter arbitrantur carmina poëtarum, quæ inani quadam & inflata modulatione, velut ranarum ſonis & cantibus mundo huic deceptionis fabulas intulerunt. Rana eſt enim loquaciſſima vanitas. Nihil enim ad aliud animal ipſum vtile eſt, niſi quòd ſonũ vocis improbis & importunis clamoribus reddit.

Poſt hæc ſcymphes producuntur. Hoc animal quidem pennis ſuſpenditur per aëra volitans: ſed ita ſubtile eſt, & minutum, vt oculi viſum niſi acute cernentis effugiat. Corpus autem cui inſederit, acerbiſſimo terebrat

ſtimulo, ita vt quem volare quis non valet videre, ſentiat ſtatim ſtimulātem. Hoc ergo animalis genus ſubtilitati hæreticæ comparatur: quæ ſubtilibus verborum ſtimulis animas terebrat, tantáque calliditate circumuenit, vt deceptus quiſque nec videat nec intelligat vnde decipiatur. Quod verò in tertio ſigno magi ceſſauerūt, dicentes: Hic digitus eſt Dei magi illi typum hæreticorum atque animoſitatē habuerunt. Declarat hoc Apoſtolus dicēs Sicut Iannes & Mambres reſtiterunt Moyſi, ſic & hi reſiſtūt veritati, homines mente corrupti & reprobi circa fidē, ſed vltra non proficient. Dementia eorum manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum fuit. Hi autem qui per ipſam corruptionē mentis inquietiſſimi fuerunt, in ſigno tertio defecerunt, fatentes ſibi aduerſum eſſe ſpiritum ſanctum, qui erat in Moyſen. Tertio enim loco ponitur Spiritus ſanctus, qui eſt digitus Dei. Vnde & illi deficientes in tertio ſigno, dixerunt: Digitus Dei eſt hic. Sicut autem conciliatus & placatus Spiritus ſanctus præſtat requiem mitibus & humilibus corde: ita contrarius aduerſus immites ac ſuperbos inquietudinem exagitat, quam inquietudinem muſcæ illæ breuiſſimæ ſignificauerunt, ſub quibus magi Pharaonis defecerunt, dicentes: Digitus Dei eſt hic.

Quarto loco muſcis Ægyptus percutitur. Muſca enim minus inſolens & inquietum animal eſt: in qua quid aliud quàm inſolentes curæ deſideriorum carnalium deſignantur? Ægyptus ergo muſcis percutitur: quia eorum corda, qui hoc ſeculum diligunt deſideriorum ſuorum inquietudinibus feriūtur. Porro ſeptuaginta interpretes cynomiam id eſt, caninam muſcam poſuerunt: per quā canini mores ſignificantur, in quibus humanę mētis voluptas & libido arguitur carnis. Poteſt quidē hic locus ſignificare etiā per muſcā caninam, forenſem hominum eloquentiam, qua veluti canes alterutro ſe lacerant.

Iam verò quinto in loco, animalium nece vel pecudum Aegyptus verberatur. Vecordia in hoc arguitur, ſtultitiáque mortaliū, qui tanquam irrationabilia pecora cultum & vocabulum Dei impoſuerunt figuris, nō ſolum hominum, ſed & pecudū ligno & lapidibus impreſſis. Amonem Iouem in ariete venerātur, & Anubem in cane: Appin quoque colētes in tauro: & cætera quoque, quę Aegyptus deorum ſuorū portenta miratur, & in quibus cultum credebant ineſſe diuinum, in his viderunt miſeranda ſupplicia.

Vlcera poſt hęc & veſicæ cum feruoribus ſexto in verbere producuntur. In vlceribus arguitur doloſa huius ſeculi & purulenta malitia: in veſicis tumens & inflata ſuperbia: in feruoribus ira ac furoris inſania. Hucuſque enim talia per errorū ſuorum figuras mundo ſupplicia temperantur.

Poſt hæc verò verbera veniunt de ſuperius ſcilicet, voces, tonitrua & grando, & ignis diſcurrens. In tonitruis enim increpationes ac diuinæ correptiones intelliguntur: quia nō cum ſilentio verberat: ſed dat voces, & doctrinam cęlitùs mittit, per quam poſt culpam ſuam caſtigatus agnoſceret mundus. Dat & grandinem, per quam tenera adhuc vaſtētur naſcentia vitiorum. Dat & ignem, ſciens eſſe ſpinas & tribulos, quos debeat ignis ille depaſci. De quo dicit dominus: ignem veni mittere in terram. Per hunc enim ignem incentiua voluptatis & libidinis conſumuntur.

Quod autem locuſtarum octauo in loco fit mentio, putatur à quibuſdam per hoc genus plagę diſſidentis à ſe & diſcordantis humani generis inconſtantia confutari. Alio quoque ſenſu, locuſtę pro mobilitate leuitatis accipiendæ ſunt, tanquā vagæ & ſalientis animæ in ſeculi voluptates.

Nona plaga tenebrę factę ſunt, ſiue vt mētis eorum cæcitas arguatur, ſiue vt intelligant diuinæ diſpenſationis & prouidentiæ obſcuriſſimas eſſe rationes. Poſuit enim Deus tenebras latibulum ſuum, quas illi audacter & tenere perſcrutari cupientes, & alia ex aliis aſſerentes, in craſſas & palpabiles ignorātiæ tenebras deuoluti ſunt.

Ad vltimum delentur primogenita Aegyptiorum, ſiue principatus & poteſtates, & mundi rectores tenebrarum harum, ſiue auctores & inuentores falſarū, quæ in hoc mūdo fuerunt, religionum, quas Chriſti veritas cum ſuis extinxit & deleuit auctoribus. Porrò quod ſequitur, in diis eorum fecit iudicium, illud Hebræi autumāt, quod nocte qua egreſſus eſt populus, omnia in Aegypto templa deſtructa ſunt, ſiue motu terræ, ſiue tactu fulminum. Spiritaliter autem dicimus, quod egredientibus nobis ex Aegypto errorū idola corruant, & omnis peruerſorum dogmatum cultura quatiatur.

XV.

INterea fit paſcha, In occiſione agni occiditur Chriſtus. De quo in Euangelio dicitur: Ecce agnus Dei: Ecce qui tollit peccata mūdi. Veſperè immolatur agnus. In veſpera mūdi paſſus eſt dominus. Prohibentur enim qui paſcha faciunt, oſſa frangere. Non franguntur in cruce oſſa domini adteſtante Euangeliſta, qui ait: Os in eum non comminuetis. Sāguine agni illiniuntur Iſraelitarum poſtes, ne vaſtator angelus audeat inferre perniciem.

Signantur

Signantur ſigno dominicæ paſſionis in frontibus fideles populi ad tutelam ſalutis, vt hi ſoli ab interitu liberentur, qui cruore dominicæ paſſionis corde & fronte ſignati ſunt, qui etiã opere loquuntur: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine. Vnde & appellatur ipſa ſolennitas paſchæ, quod nos tranſitũ poſſumus vocare: eo quòd de peioribus ad meliora pergentes, tenebroſam Ægyptum derelinquimus. Quod autem ait de agni illius eſu, omnis alienigena non comedet ex eo, in vna domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras: hoc de Chriſti corporis ſacramento, cuius agnus ille figuram obtinuit, propriè tenetur ſcriptum: cuius corpus & ſanguis in vna domo: id eſt, in vna Eccleſia veſci præcipitur, nec efferri foras, in plebibus ſcilicet hæreticorum, quæ ab eadem Eccleſiæ catholicæ vnitate foris vagantur.

XVI.

PRæcepit dehinc populo Deus per Moyſẽ, vt ab Ægyptiis ſibi commodata peterent quæ auferrẽt. Sicque Moyſes & populus proficiſcens, auro & argento ſpoliauit Ægyptios iuſſu domini Dei nihil iniuſtè iubẽtis. Quid ergo hæc præfigurauerint, niſi quòd in auro & argento ac veſte Ægyptiorum ſignificatæ ſunt quædam doctrinæ, quæ ex ipſa cõſuetudine gentiũ, non inutili ſtudio diſcuntur? Sed ſiue illud ſignificet, ſiue illud quod ex ipſis gẽtibus animæ pretioſæ, tanquam vaſa aurea & argentea cũ ſuis vtique corporibus, quod veſtes ſignificant, adiungunt ſe populo Dei, vt ſimul de hoc ſeculo, tanquam de Ægypto liberentur.

XVII.

QVod verò ait, fermento ſublato ſic profectos eſſe filios Iſraël de Aegypto, hoc & à nobis modis omnibꝰ, ſi fieri poteſt, ſic elaborandum eſt, vt exeuntes à ſeculi huius illecebris, non ambulemus in fermẽto malitię & nequitiæ, ſed in azimis ſinceritatis & veritatis: quod eſt in noui hominis conuerſatione, relicto priſtino homine cum vitiis ſuis. Et illi quidem ſeptem diebus azima comedebant. Nos verò ſi ſimpliciter & purè verſemur in his ſeptẽ diebus, quibus mundus iſte peragitur, qui ſemper in ſuo ordine reuoluuntur, & quotidie nobis agnus occiditur, & Paſcha quotidie celebratur, ſi fermentum malitiæ & nequitiæ non habemus, ſi innouati nihil ex veteris corruptionis malitia delectemur. Nam quid eſt aliud fermentũ, niſi corruptio naturæ? Quod & ipſum prius à naturali dulcedine recedens adulterino* acrore corruptum eſt: in hac nobis præcipitur manſione, vt ſemper egreſſionis ex Aegypto memores ſimus, vt celebre-

*ad languore

A mus Paſcha, id eſt, tranſitum noſtrum de peioribus ad meliora, & primogenita noſtri vteri: id eſt, noſtrorum operum, cunctarúmque virtutum principium domino conſecremus.

XVIII.

IAm tũc videtur Dominus nocte in columna ignis, & per diẽ in columna nubis, præcedens populum, & dux itineris factus. Nubes iſta præcedens, Chriſtus eſt, idem etiam columna: quia rectus & firmus & fulciens infirmitatem noſtram. Per noctem lucens, per diem non lucens, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Poteſt & ſic non incongruè accipi, quod Chriſti Sacramentum B tanquam in die manifeſtatum eſt in carne tãquam in nube: in iudicio verò, tanquam in terrore nocturno: quia tunc erit magna tribulatio ſeculi, tanquam ignis, & lucebit iuſtis, & ardebit iniuſtis.

XIX.

SEquentibus inde Aegyptiis, percutit Moyſes virga aquas, & tranſierũt filij Iſraël per medium mare rubrum. Quid mare rubrum niſi baptiſmum Chriſti ſanguine conſecratum? hoſtes ſequentes cum rege, qui à tergo moriuntur, peccata ſunt præterita quæ delentur, & diabolus, qui in ſpiritali baptiſmo ſuffocatur. Premunt quidem Aegyptij, vrgent & inſtant peccata, ſed vſque ad aquam baptiſ- C mi.

XX.

POſt tranſitum rubri maris canit Canticũ populus Deo, Aegyptiis & Pharaone ſubmerſis. Non aliter & fideles poſtquam de lauacro cõſcendunt extinctis peccatis, hymnũ in voce gratulationis emittunt, dicẽtes: Cantemus Domino, glorioſè enim honorificatus eſt: equum & aſcenſorem proiecit in mare. Quod tamen melius & dignius ille dicit, qui habuerit tympanũ in manu ſua ſicut maria: id eſt, carnem ſuam crucifixerit cum vitiis & concupiſcentiis, & mortificauerit mẽbra ſua quæ ſunt ſuper terram. Iam dehinc ducitur D poſt maris tranſitum populus per deſertum: baptizati ſcilicet omnes per mundũ, non perfruentes promiſſa patria, ſed quod non vidẽt ſperando per patientiam expectando, tanquã in deſerto ſunt, & illic laborioſę & periculoſę tentationes, ne reuertantur corde in Aegyptum: nec ibi tandem Chriſtus deſerit, nam & illa columna non recedit.

XXI.

EGreſſus populus de mari rubro, occurrit eremus, in qua tribus diebus ingredientes non habuerunt aquã, & peruenerunt ad fontem amarum, qui ex amaritudine nomen accepit. Murmurat populus videns aquas, &

potare non ſuſtinens. Mittit lignum Moyſes in aquis, & factæ ſunt dulces. Intellige amaras aquas, occidentis litteræ & legis habere figuram. Quibus ſi immittatur confeſſio crucis, & paſſionis dominicæ ſacramentum iungatur, tunc efficitur aqua mirè ſuauis: & amaritudo litteræ vertitur in dulcedinem intelligentiæ ſpiritalis. Vnde & ſcriptum eſt: Cõſtituit dominus populo ſuo legem & iudicia, & tẽtauit eũ. Alio quoque ſenſu, quòd aquæ mirè amaræ, ligno in ſe ſuſcepto, dulceſcunt, iudicium erat amaritudinem gentium per lignum crucis Chriſti in vſum dulcedinis quãdoque eſſe vertendam. Sciendum verò iuxta ſuperiorem ſenſum, quòd primùm ductus eſt Iſraël ad aquas ſalſas & amaras, & ligno monſtrato à domino dulcibus effectis. Poſtea venitur ad fontes. Primò enim ducitur populus Iſraël ad litteram legis, in qua donec permanet, de amaritudine recedere non poteſt.

XXII.

CVm ergo per lignũ vitæ dulcis fuerit effecta, & intelligi lex ſpiritaliter cœperit, tunc de veteri teſtamẽto tranſitur ad nouũ, & venitur ad duodecim apoſtolicos fontes. Ibi enim arbores reperiuntur ſeptuaginta palmarum. Non enim duodecim ſoli Apoſtoli fidẽ Chriſti prædicauerunt, ſed & alij ſeptuaginta miſſi ad prædicandum verbum Dei referuntur: per quos palmas victoriæ Chriſti mũdus agnoſceret. Siquidem & iſti duodecim fontes ſeptuaginta palmarũ arbores irrigantes, apoſtolicam gratiam figurãt populos in ſeptenario numero decuplato rigantem, vt per ſeptiformem ſpiritus donum legis decalogus impleatur. Murmurat interea populus in deſerto propter famem, & conuerſus procul in nube vidit gloriam Dei. Aſpexítque veſperè coturnicẽ, & mane diei alterius manna. Quid enim per volucres & eſcas, niſi prædicationes diuinitus miſſæ intelliguntur? Quæ tranſcurrunt per verba ſonantia, quaſi per aërem volatilia pennata: quibus per fidem paſcuntur hi qui ad patriam regni cæleſtis peruenire contendunt. Poteſt quidem & volucrum eſca veteris ſignificare legis eloquia, quæ plebẽ carnalem, tanquam carne alebat per verba diuinitus miſſa, quaſi per volatilia. Vnde & veſpere dantur: quia cuncta quæ carnaliter illis conceſſa ſunt, finem erant habitura. Manifeſtato autem lumine fidei, datur manna populo. Manna vtique, quod eſt Chriſtus, qui tanquam panis viuus qui de cælo deſcendit, qui per nubes Euãgelicas vniuerſo orbi pluitur, non iam murmuranti populo & tentanti Sinagogæ, ſed credenti, & in illo ſpẽ ponenti datur Eccleſiæ. Hoc eſt autem manna inde- E ficiẽs: hic eſt panis viuus & cæleſtis cibus angelorum: quo Dei verbum corruptibiles incorruptibiliter paſcit: quod vt manducaret, homo, caro factum eſt, & habitauit in nobis. Quo etiam qui veſcuntur, ſpiritaliter viuunt. Nam illi veterem figuram carnaliter accipiẽtes mortui ſunt. Non incongruè per manna, etiam cæleſtia ſignificãtur legis eloquia. Vnde & interpretatio nominis ſic ſonat: Manna enim interpretatur, quid eſt hoc? Cùm enim audimus legem Dei recitari in Eccleſia, interrogamus doctores, dicẽtes: Quid eſt hoc? hoc autem manna minutum erat ſicut ſemẽ coriandri, & ſuaue. Quid verbo Dei minutius? F quídue ſubtilius? aut quid dulcius, & ſuauius eloquiis Dei, quæ ſunt ſuper mel & fauum?

XXIII.

SEd quid eſt, quod ſexta die duplum colligi iubetur, quod etiam ſufficiat in ſabbatho? Sexta dies, iſta eſt ſexta ætas mũdi in quo nunc ſumus. In hac ergo duplum colligit, qui propter ſpem vitæ æternæ verbũ Dei & audit & facit: in hac duplum recondit, qui & benè viuit, & aliis miſericordiam præbet. Quod & reponebatur pro ſabbato, non corrumpebatur. Bona enim opera facta propter futuram requiem, in futuro ſeculo permanẽt. G Qui verò infideles erant, & præter cauſas ſabbati ſeruabãt de mãna, ebulliebant ex eo vermes, & cõputreſcebat. Sic & qui propter *præ*ſentem vitam & amorem ſeculi theſaurizant his illi vermes ebulliunt, qui nunquam moriuntur. Iſti ſunt vermes, quos generat auaritia & diuitiarũ cæca cupiditas, his qui habent pecunias, & videntes in neceſſitate fratres ſuos, claudunt ab eis viſcera ſua. Sed *& is, qui poſt* ſuſceptum verbum Dei peccat, efficitur ei ipſum verbum Dei vermis, qui eius ſemper cõſcientiam fodiat, & arcana pectoris rodat. Quanquã & vermis ſit Chriſtus, ipſo loquente: Ego autem ſum vermis, & non homo. H Sicut enim ipſe eſt alijs in ruinam, alijs in reſurrectionem: ita, & ipſe in manna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus vermis efficitur.

XXIIII.

POſt manna queritur populus ab ardore ſitis, & fons de petra erupit. Eadem autem petra, quæ percuſſa aquam euomuit, Chriſti figurã habuit. Quo aperto, aquæ cunctæ fluxerunt ad quem velut virga lignum paſſionis acceſſit, vt emanaret credentibus gratia. Percuſſa enim petra, fons manauit. Percuſſus in cruce Chriſtus, ſitientibus lauacri gratiam & donum Spiritus ſancti effudit. Petra enim iſtam figuram habuiſſe Chriſti probat Apo-

ſtolus

ſtolus, cùm dixit: Bibebant autem de ſpiritali, conſequenti eos petra. Petra autem erat Chriſtus. Quod autem ſitiens populus propter aquã murmurat aduerſus Moyſem, & propterea iubet ei Deus vt oſtendat eis petrã de qua bibant, quid hoc ſignificat, niſi ſi quis eſt legens Moyſem murmurat aduerſus eum & diſplicet ei lex quæ ſecundum litteram eſt ſcripta, oſtendit ei Moyſes petram, qui eſt Chriſtus, & adducit eũ ad ipſam, vt inde bibat & reficiat ſitum ſuam?

XXV.

POſt hæc Moyſes aſcendit in montem Ioſue contra Amalech militat, tenet virgam Moyſes, brachiaque ſua in modum crucis extollit. Sicque hoſtis, id eſt diabolus, viã cæleſtis patriæ intercludere moliens, ſigno crucis dominicæ ſuperatur. Dum leuaret manus Moyſes, vincebat Iſraël: rurſus ſi inclinaſſet, ſuperabat Amalech. Eleuantibus enim nobis actus noſtros ad cælum, rectores tenebrarum ſubiiciuntur. At contra remiſſis orantes manibus, hoc eſt terrenam conuerſationem ſectantes, hoſtis victor inſequitur. Sed & Moyſes ſuper lapidem, de Zacharia, qui ſeptem habebat oculos, & in Samuëlis volumine appellatur lapis adiutorij, & vtramque manum eius Aaron & Hur, quaſi duo populi, aut duo teſtamenta ſuſtentant.

XXVI.

DEuicto autem Amalech, venit Ietro ſocer Moyſi, adducit Sephorã, id eſt, Eccleſiam, & vtrumque filium ex vtroque populo procreatum. Dat Moyſi conſilium ſeptuaginta ſeniorum. Audit eum Moyſes, & facit quæcunque dicit ei. Vbi magnæ admirationis eſt, vt Moſes propheta Deo plenus, qui cum domino facie ad faciem loquebatur, ab homine gentili conſilium acciperet, & faceret omnia quæcunque diceret illi, niſi vt formam humilitatis populorum principibus daret, & futuri ſacramẽti deſignaret imaginem. Sciebat enim quandoque futurum, quod per populum ex gentibus congregatum, ea quæ in lege deerant, eo ſuggerente complerentur, bonumque & ſpiritualem intellectum afferret ad legem Dei, & ſciebat, quia audiret eũdem populum lex, & faceret omnia quæcunque diceret, legiſque diminutio ſuggerente Euangelio compleretur.

XXVII.

SVcceſſit itaque poſt hæc populus quadrageſima ſeptima die egreſſionis ex Ægypto ad montem Sinæ: ibique Moyſes aſcendit, & Dominus in monte deſcendit. Mons quippe, altitudo contemplationis noſtræ eſt, in qua aſcendimus, vt ad ea quæ vltra infirmitatem noſtram ſunt intuenda ſubleuemur. Sed in hanc Dominus deſcendit, quia ſanctis multum proficientibus parum de ſe aliquid corũ ſenſibus aperit.

XXVIII.

IAm deinde quinquageſima die poſt actum Paſcha, data eſt lex Moyſi. Ita & quinquageſima die poſt paſſionẽ Domini, quam Paſcha illud præfigurabat, datus eſt Spiritus ſanctus, promiſſus paracletus, deſcendens ſuper Apoſtolos, & qui cum eis erant in centum viginti Moſaïcæ ætatis numero conſtitutis & diuiſis linguis credentium totus Euangelica prædicatione mundus impletus eſt. Dicitur illic lex ſcripta digito Dei. Et Dominus dicit de Spiritu ſancto: In ſpiritu Dei eiicio dæmonia. Aſpicit illuc cunctus populus voces & lãpades, montémque fumantem, tonitrua & fulgura, clangorémque buccinæ perſtrepentem. In vocibus namque & tonitruis, clamor prædicantium intelligitur: in lampadibus claritas miraculorum: in ſonitu buccinæ fortis prædicatio ſanctorum. Quæ omnia in aduentu Chriſti & Spiritus ſancti completa ſunt, quando omnes diſcipuli Chriſti in varietate linguarum præceptis & ſignis intonuerunt. Interpretatur autem Sinay Rubus, quod ſignificat Eccleſiam, in qua & Dominus loquitur Moyſi. Quòd autem legem daturus Dominus in igne & fumo deſcendit, hoc ſignificat, quia & fideles claritatis ſuæ oſtenſione illuminat, & infidelium oculos per fumũ erroris obſcurat. Quod verò videtur in caligine, hoc ſignificat, quia impij qui terrena ſapiunt, caligine malitiæ eum deſcendentem, i. in humilitate naſcentem non cognouerunt. Aliàs in caligine viſus, legem dedit, quia veritatẽ ſuæ legis non ſequuturis infidelibus, quaſi per caliginem dixit: vt videntes non videãt, & audientes non audiant.

XXIX.

DAt igitur inde Dominus Moyſi legem ignorantiæ noſtræ & cognitionis ſuæ. Eãdémque in decem verba conſtituit, & ſaxeis tabulis digito ſuo ſcripſit. Quare in tabulis lapideis? Signat Iudæos dura ceruice fuiſſe. Et hæc quidem præcepta ita ſunt diſtributa, vt tria pertineant ad dilectionem diuinæ trinitatis, ſeptem verò ad amorem fraternum, quibus ſocietas humana non læditur.

Primum decalogi mãdatum ad Deum patrẽ pertinet, dum dicit: Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Vtique vt hæc audiens, vnum Deum patrem colas, & in multos fictos deos fornicationem tuam non effundas.

Secundum præceptum ad filium pertinet, dum dicit, Nõ aſſumes nomen Domini Dei

tui in vanum: id eſt, ne æſtimes creaturã eſſe filium Dei, quoniam omnis creatura vanitati ſubiecta eſt: ſed credas eum eſſe æqualem patri, Deum deorum, verbum apud Deum, per quem omnia facta ſunt.

Tertium mandatum de ſabbato, ad Spiritũ pertinet Sanctum, cuius dono requies nobis ſempiterna promittitur. Nam quia Spiritus ſanctus dicitur, propterea & ſeptimum diem ſanctificauit Deus. In alijs enim diebus operũ, non eſt nominata ſanctificatio, niſi in ſabbato vbi dicitur: Requieuit Deus. Proinde igitur hoc mandatum pertinet ad Spiritum Sanctum, tam propter nomen ſanctificationis, quàm etiam propter æternã requiem ad donum Spiritus Sancti pertinentem. Dicitur enim ibi: Memento vt diem Sabbati ſanctifices: Sex diebus operaberis: & facies omnia opera tua. Septimus autem dies ſabbatum eſt domini Dei tui. Nõ facies omne opus. In ſex dierum opere, ſex millium annorum operatio continetur. In ſeptimo verò requies illius beati regni & tempus oſtenditur, quod carnaliter Iudæi ſapientes & celebrantes peccãt. Et hoc ne nos ad fidem mendaciter fallentes aptemus, clamat per prophetam Deus. Neomenias & ſabbata veſtra odiuit anima mea. Quomodo ergo ſanctificata erunt ſabbata illa quæ odiuit Deus? Illud ergo ſabbatum eſt ſanctificatum, vbi poſt bona vitæ huius opera requies nobis æterna promittitur. Ideoque quicquid agimus, ſi propter futuri ſeculi requiem faciamus, veraciter ſabbatum obſeruamus.

Poſt hæc tria præcepta, ſeptenarius ſuccedit numerus mandatorũ ad dilectionem proximi pertinens, & incipit ab honore parentũ. Quod tamen in ordine quartum eſt: Honora patrem tuum & matrem tuam. A parentibus enim ſuis homo aperit oculos, & hæc vita ab eorum dilectione ſumit exordium. Inde hoc mandatum primum eſt in ſeptem, ſicut & dominus in Euangelio ait: Honora patrem tuum & matrem tuam, quod eſt mandatum primum. Sed quomodo primum, quia quartum, niſi quia, vt prædictum eſt, in ſeptenario numero, qui pertinet ad dilectionẽ proximi, primum eſt in altera tabula? Nã ideo duæ tabulæ legis datæ ſunt. Iubetur ergo in hoc præcepto filiis honorare parentes, neque contumelioſos illis exiſtere: ſed officio pietatis reuerentiam debitam præſtare. Nam qui parẽtibus honorẽ deferre non nouit, quibus parcere poterit qui ſuos odit?

Quintum, Nõ mœchaberis: id eſt, ne quiſquam pręter matrimonij fœdus alijs fœminis miſceatur ad explendam libidinem. Nã ſpe- E cialiter adulterium facit, qui præter ſuam ad alteram accedit.

Sextum, Non occides. Etenim non ſolum opere perpetrans homicidium facit: ſed etiã & qui incurrit in eum eſurientem & nudum qui mori poſſit, niſi indumentum cibúmque porrigendo ſubueniat, & idem homicida tenebitur.

Septimum, Non furtum facies, quod eſt vitium rapacitatis.

Octauum, Non falſum teſtimoniũ dices: quod eſt crimen mendacij & falſitatis.

Nonum, Non concupiſces vxorem proximi tui. In hoc præcepto vetat intentionem F adulterinæ cogitationis. Nã aliquid aliud eſt tale facere præter vxorem: aliud non appetere alienam vxorem. Ideo duo præcepta ſunt, Non mœchaberis, &, Non concupiſces vxorem proximi tui.

Decimum: Non concupiſces rem proximi tui. In quo præcepto damnat ambitionẽ ſeculi, & refrenat concupiſcentiam rerum. Itaque horum primum prohibet ſuperſtitionem, ſecundum errorem, tertiũ interficit ſeculi amorem: quartum impietatem, quintum, *allidit* fornicationem, ſextum crudelitatem, ſeptimũ rapacitatem, octauum perimit falſitatem, nonum adulterij cogitationem, decimum mũdi G cupiditatem. Ex his decem præceptis tria pertinent ad amplectendum Deum. Reliqua ſeptem ad amorem fraternum, quibus humana ſocietas non læditur. Et notandum, *quia ſi*cut decem plagis percutiuntur Ægyptij, ſic decẽ præceptis conſcribuntur tabulæ, quibus regãtur populi Dei & dæmones occidantur.

XXX.

Cur autẽ in duabus tabulis *ſcripta eſt lex*, niſi aut propter duo teſtamẽta ſignificãda aut propter illa duo præcepta dilectionis Dei, & dilectionis proximi, in quibus tota lex pendet & prophetæ? Hæc enim in tabulis ſingulis explicata ſunt. In vna enim tria præcepta ad H Dei pertinentia charitatẽ: in altera verò ſeptẽ pertinentia ad proximi ſocietatem. Sed cur lapideæ eædem tabulæ fuerint, niſi ad ſignificandum cor iudęorum lapideum? Per lapidis inſenſibilitątem, demonſtrauit duram eorum mentis ſtoliditatem: de qua propheta dicit, Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Vnde & Apoſtolus: Non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Neque enim hoc tabulæ carnales volunt, vt carnaliter ſapiamus: ſed quia in comparatione lapidis qui ſine ſenſu eſt, caro ſentit. Idcirco per lapidis duritiem, ſignificatum eſt cor non intelligens, & per carnalem ſenſibilitatem, ſignificatum eſt cor intelligens.

XXXI.

XXXI.

QVod autem additur ibi à Domino: Non facietis vobis Deos argenteos & aureos: altare de terra facietis mihi. Altare enim de terra Deo facere eſt, incarnationẽ Mediatoris ſperare. Tunc quippe à Deo noſtrũ munus accipitur, quando in hoc altari noſtra humilitas, i. ſuper dominicę incarnationis fidem poſuerit quicquid boni operatur: in altare ergo de terra oblationum munus offerimus, ſi actus noſtros dominicæ incarnationis fide ſolidamus.

XXXII.

DEinde adiecit: Quòd ſi altare lapideũ feceris mihi, nõ ædificabis illud de ſectis lapidibus: ſi enim leuaueris ſuper eo cultrũ, polluetur. Secti lapides, hi ſunt qui vnitatẽ ſcindũt, ac diuidũt ſemetipſos à ſocietate fraterna per odium vel ſchiſmata: tales in corpore ſuo nõ recipit Chriſtus, cuius corporis figurã altaris illius cõſtructio obũbrabat. Iſti verò nõ ſecti lapides, ex quibus altare cõſtrui iubetur, hi ſunt qui fidei morumq; vnitate ſolidantur: de quibus dicit Apoſtolus: Vos eſtis lapides viui, coædificati in domus ſpiritales. His nõ eſt iniectum ferrum, quia incorrupti ſunt, & iacula maligni ignita non receperũt. Quinque vnũ altare faciunt, quia vnitatem fidei vel concordiam charitatis ſequuntur.

XXXIII.

NOn accedes per gradus ad altare meũ, i. non gradatim vnũ alio præferens ad me peruenies, neque priorẽ neq; poſteriorẽ tempore diſcernes, quia diuiſum & ſequeſtratũ vnitatis dominũ propitium non habebis: hoc enim Ariani faciũt, qui inſecabilẽ Patris, Filij & Spiritus ſancti ſubſtantiã diuidũt. Iam deinde quàm plura legis præcepta dãtur, quibus omiſſis, quę opportuniora ſunt, dicenda ſunt.

XXXIIII.

PRæcipitur enim poſt hæc in lege, vt Hebræus puer ſi forte in ſeruitutem deuenerit, ſex annis ſeruiat, ſeptimo verò anno liber dimittatur. Quòd ſi egredi à ſeruitute noluerit propter vxorem & filios, perforabitur auricula eius, & erit ſeruus in ſeculum.

XXXV.

HOc de præſenti nõ dicitur ſeculo, ſed de futuro: quia in ſex ætatibus huius ſeculi ſeruimus, in ſeptimo die æterno ſabbato liberamur: ſi tamen voluerimus eſſe liberi, dũ adhuc in ſeculo ſeruimus peccato. Si autem noluerimus, perforabitur nobis auricula in teſtimoniũ inobedientiæ, & cum vxore & filiis noſtris, quos prætulimus libertati: id eſt, cũ carne & operibus eius, iugiter peccati ſerui erimus in æternum.

XXXVI.

A ILlud verò quid ſignificat, quòd in hac lege oculũ pro oculo dari iubetur. Oculus enim eſt, quiſquis doctor tanquã vitæ demonſtrans iter. Idem autẽ ſi intentionẽ auditoris per aliquã pernicioſam doctrinã conetur extinguere: ſi oculũ lædat animæ, & intellectum eius turbat, auferatur neceſſe eſt ab Eccleſiæ præſulatu, & intellectus eius turbulẽtus ac ferox, qui ſcandalum fidei generat, proiiciatur. Sed & ſi quis dentem læſit auditoris, per quẽ ſcripturarum cibos cõminuebat, & diuidens* ſpiritualiter diſtinguebat, vt ſubtilem ex his ad interiora animæ tranſmitteret ſenſum. Quiſ- al. ſpecialiter.
B quis ergo huiuſmodi euellens dentẽ conatur à corpore Chriſti præcidere, auferatur dens ille. De talibus enim dicitur: Dentes peccatorum contriuiſti: ſiquidem & manus pro manu, & pes pro pede poſcitur. Manus eſt actio operantis: pes eſt, per quem inceditur ad bona opera vel mala. Præcidatur ergo ille qui ſcandalũ facit, non ſoùm in fide, ſed etiam in actibus qui per manum ſignificantur, aut offendiculum præbet, quo pedes intelligũtur. Recipiat etiam combuſtionẽ, qua combuſſit & gehennæ fraternam tradidit animam. Per quę ſingula oſtẽditur, vt iſte percuſſor omnibus diſtruncatus membris à corpore excida-
C tur Eccleſiæ, vt cæteri videntes timorem habeant, & non faciant ſimiliter.

XXXVII.

IVbetur quoque inter hæc Iſraëlitico populo decimas frugum cunctarumque primitias rerũ offerre Domino. Spiritualiter quippe primitiæ frugum vel primogenitorũ, principia bonorum operum oſtendunt, vel ipſam bonam voluntatem, quæ prior eſt opere, quã Pelagiani ſibi tribuendo oſtendunt. Deus autem dum illa ſibi à nobis iubet offerri, indicat ad ipſius gratiam pertinere. In decimis itaque domino offerendis, denarius numerus perfectionem ſignificat: quia vſque ad ipſum nu-
D merus creſcit: ideóque ſicut in primitiis principia voluntatum, ita in decimis conſummationes noſtrorum operum ad Deum referre præcipimur, à quo & boni operis initium, & perfectionis percipimus effectum. Verùm quod dixit primogenita aſini mutabis oue. Per aſinum quippe hoc loco immunditia, per ouem verò innocentia deſignatur. Aſini quoque primogenita oue mutare, eſt immundæ vitæ primordia ad innocentiæ ſimplicitatem conuertere, vt poſtquam omnia illa peccator egit, quæ vt immunda Dominus reſpuit, ea iam agendo proferat, quæ Dei ſacrificio munda imponat. Quod verò ſequitur, ſi non redimes, occide-

tur:quia nimirum mens immunda & delictis obnoxia, ſi non fuerit in melius commutata, necabitur morte perpetua.

XXXVIII.

DEſcendens itaque Moyſes de monte cũ tabulis, dum audiſſet populum quod fuerat ad idola conſecratus, indignos eos iudicãs accipere legem, proiecit de manibus ſuis tabulas, quibus cõfractis, incendit vitulum quẽ plaſmauerant. Sed quid ſibi velit iſte vitulus, quem fecerunt ſibi filij Iſraël in ſolitudine, vel quid ſignificet quòd Moyſes ipſum vitulum igne combuſſit, minutatimque concidit, & in aquam aſpergens potum populo dedit? Si enim tabulas, quas digito Dei, hoc eſt operatione Spiritus ſancti ſcriptas acceperat, ideò fregit, quia indignos eos quibus eas legeret, iudicauit. Si denique vt ab eis ille vitulus penitus aboleretur, incendit eum & contriuit, & in aqua ſparſit atque ſubmerſit, vt quid & potum hunc populo dedit? Quem non excitet factum hoc, ad quærendam & intelligendam propheticam ſignificationem? Occurrat ergo iam intentis mentibus, quia Diaboli corpus ſignificabatur in vitulo: id eſt, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc ſacrilegia caput, hoc eſt, auctor eſt diabolus. Aureum præterea, quia videntur idololatriæ ritus, velut à ſapientibus inſtitui. De quibus dicit Apoſtolus: Quoniam cognoſcentes Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum atque ſerpentum. Ex hac quaſi ſapientia iſte vitulus aureus, qualia ſolebant Ægyptiorum etiam primates, & tanquam docti homines adorare figmenta. Hoc ergo vitulo ſignificatum eſt omne corpus: id eſt, omnis ſocietas gentilium idololatriæ deditorum. Hanc ſacrilegam ſocietatem dominus Chriſtus illo igne comburit: de quo in Euangelio ait: Ignẽ veni mittere in terram, vt quoniam non eſt qui ſe abſcondat à calore eius, dum in eum credunt gentes, igne virtutis eius diabolica in eis forma ſoluatur. Totum deinde corpus illud comminuitur, id eſt, ab illa malæ conſpirationis * collatione diſciſſum verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquam mittitur, vt eos Iſraëlitæ: id eſt, Euangelij prædicatores ex baptiſmo in ſua membra, id eſt, in dominicum corpus transferant: quorum Iſraëlitarum Petro de ipſis gentibus dictum eſt ſic: Macta & manduca. Si macta & mãduca,

al. cõflatione.

E quare etiam non cõcide & bibe? Ita iſte vitulus per ignem zeli & aciem verbi, & aquam baptiſmi, ab eis potius quos abſorbere conabatur abſorptus eſt.

XXXIX.

NVnc autem quid etiam Propheticę ſignificationis habuerit requirẽdum eſt, quod ex eis multos qui ſibi abſente ipſo idolum fabricauerant, ſine vlla cuiuſque neceſſitudinis diſtẽtione iuſſit interimi. Facile eſt autem vt intelligatur hominum illorum interemptione ſignificari vitiorum talium necem: qualibus ad eandem idololatriam defluxerunt. In talia quippe vitia ſæuire nos iubet Apoſtolus F cùm dicit: Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiem, luxuriam, concupiſcentiam malam, & auaritiam, quæ eſt idolorum ſeruitus. De porta verò vſque ad portam ire eſt, à vitio vſque ad vitium, per quod ad mentem mors ingreditur, cum gladio increpationis diſcurrere. Sed & ipſe numerus trium millium interfectorum, triplicem formam indicat peccatorum. Omne enim peccatũ, aut facto, aut verbo, aut cogitatione committitur.

XL.

AScendit itaque Moyſes denuò in montẽ. Iterumque dat ei Deus legem in aliis tabulis, ad inſtar priorum præciſis. Sed quid ſi-G gnificauerunt eædem tabulæ, quas primùm à Domino Moyſes accepit, & ſine mora confregit? Tabulæ illæ imaginem demonſtrabãt priſcæ legis, non poſt longum interuallũ *pro* populi peccato ceſſantis. Aliæ verò ad inſtar priorum iteratim inciſæ, noui teſtamenti habuêre figuram. Iſtæ non franguntur, vt oſtenderentur noui teſtamenti eloquia permanſura. Vnde & meritò decem verbis legenda ſignantur, vt per eundem numerum figura crucis exprimeretur. Huius enim formæ in decus X. littera eſt. Nam recto vno apice à ſummo vſque ad imum ducitur. Ruſſum alio nõ H diſpari, per tranſuerſa brachiorum componitur. Vnde & ipſe ait: Non veni legem ſoluere, ſed implere. Vtique per paſſionem crucis, cuius imago fuit in tabulis.

XLI.

QVid autẽ ſibi velit quod Moyſes quadraginta diebus ieiunauerit? cuius actionis quædã figura eſt in huius numeri cõſideratione: quadragenario enim numero, & Moſes & Helias & ipſe Dominus ieiunauerunt. Præcipitur enim nobis ex lege, & Prophetis, & ex ipſo Euãgelio, quod teſtimoniũ habet à lege & Prophetis: vnde etiam in monte inter *vtrorũq; perſonam medius ſaluator effulſit, vt à mundi illecebris auiditatem noſtram, tanquam

al. vtrâque.

tanquã ieiunio temperantię refrenemus, quã- A diu perfectio decalogi legis per quatuor eiuſdem mundi partes, id eſt, toto orbe prædicatur, vt decem quater ducta quadragenarium numerum ſignent. Quod verò petiuit Moyſes, vt claritatem Domini videret, dicens: Si inueni gratiam apud te, oſtẽde mihi teipſum manifeſtè. Accepit enim in præſenti congruũ reſponſum, quòd faciem Domini videre non poſſet, quam nemo videret & viueret. Quid eſt ergo faciem meam videre non poteris, niſi quia quamuis vſque ad parilitatem angelicam humana etiam poſt reſurrectionem natura perferatur, & ad contemplãdum Deum indefeſſa conſurgat? videre tamen eius eſſen- B tiam plenè non præualet, quam nec ipſa perfectio angelica in toto vel integrè attingit ſcire, ſecundum Apoſtolum, qui ait: Pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, vt ſubaudias, & angelorum. Sola enim ſibi integrè nota eſt trinitas, & humanitati ſuſceptæ, quæ tertia eſt in trinitate perſona. Iam deinde in ſequentibus verbis Dei, futuri Chriſti Eccleſiæque myſterium figuratum eſt. Geſtauit quippe Moyſes typum populi Iudæorum, in Chriſtũ poſtea crediturı. Ideò illi dictum eſt: Cùm tranſiero, poſteriora mea videbis. Quidam hunc ſenſum in Euangelio dicunt fuiſſe cõpletum, cùm aſcendiſſet Dominus in montẽ, C quando apparuit Moyſes colloquẽs cum Ieſu. Et ideo ibi completam aiunt iſtam promiſſionem, quam accepit in monte Sina, cùm dictum eſt: Poſteriora mea videbis. Vidit ergo poſteriora eius, id eſt, vidit quæ in poſterioribus & nouiſſimis facta ſunt. Quòd autem ait Dominus ad Moyſem: eſt locus apud me: ſtabis ſuper petram, & paulò poſt tollam manũ meam, & videbis poſteriora mea: quia enim ex ſola Eccleſia catholica Chriſtus conſpicitur, apud ſe eſſe locum Dominus perhibet, de quo videatur. In petra Moyſes ponitur, vt Dei ſpeciem contempletur: quia niſi quis fidei ſoliditatem tenuerit, diuinam præſentiam D nõ agnoſcit. De qua ſoliditate Dominus, Super hanc petram, inquit, ædificabo Eccleſiam meam. Quòd verò deſcendẽte denuò Moyſe cum tabulis facies eius glorificata videtur, ſed tamen velamine tegitur, hoc ſignificabat, vt oſtenderet eam legem myſtico eſſe velamine coopertam, tectamque infidelibus & occultam. Sermo quippe legis habet ſcientiæ gloriam, ſed ſecretam: habet & cornua duorum teſtamentorum: quibus contra dogmata falſitatis incedit armata. Cùm enim Moyſes legitur, velamen eſt poſitum ſuper cor eorũ. Et manifeſtè dum legis & Prophetarum ſcripturam per nimiam ſtoliditatem cordis carnaliter accipiũt infideles, illis tota facies Moyſi quodam velamine tegitur: ita vt nõ poſſint loquentis legis gloriam ſuſtinere: ſed ſi conuerſi fuerint ad Deũ, auferetur velamen. Occidens littera morietur, viuificans ſpiritus viuificabitur. Dominus enim ſpiritus eſt, & lex ſpiritualis eſt. Vnde & Dauid orabat in Pſalmo: Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.

XLII.

IAm nunc arcam teſtamenti Domini inſpiciamus, in qua erant repoſitæ tabulæ legis. Per hanc arcam, quam de lignis imputribilibus Moyſes fabricauit, Eccleſia Chriſti ſignificatur, ædificata ex omnibus ſanctis, mente & corpore incorruptis, habentibus etiam internis duas tabulas teſtamenti: id eſt, obſeruãtiam legis & Euangelij. Intus autem ac foris inauratur arca: & ſic Eccleſia quaſi aurum rãdiare debet tam interius vitæ ſplẽdore, quàm exterius doctrinæ & ſapientiæ claritate. Corona autem aurea per circuitum, & quatuor circuli aurei, qui per quatuor angulos iubentur adiungi, id ſignificãt: quia in eo quod Eccleſia per quatuor mundi partes dilatata tenditur, proculdubio quatuor ſancti Euangelij libris accincta prædicatur. Quæ tamen intra vnius coronæ ambitum: id eſt, intra eiuſdem fidei vnitatem concluditur. Vectes quoque de lignis Sethim fiunt, qui eiſdem ad portandum circulis inſeruntur: quia fortes perſeuerantéſque doctores, velut imputribilia ligna quærendi ſunt, qui inſtructioni ſacrorum voluminum ſemper inhærentes ſanctæ Eccleſię vnitatem deuincient, & quaſi intromiſſi circulis arcam portent. Qui auro quoque iubẽtur operiri, vt cùm ſermone aliis inſonant, ipſi etiam vitæ ſplendore fulgeſcant.

XLIII.

IN hac teſtamenti arca fuit vrna aurea: tabulæ quoque & virga Aaron. Hęc arca, vt pręedictum eſt, Eccleſia eſt, habens duas tabulas lapideas: id eſt, duplicis teſtamenti perpetuã firmitatem. Vrnam quoque auream intelligimus carnem Chriſti puram atque ſinceram, quæ reconditum in ſe manna perpetuæ diuinitatis conſeruat, & angelici illius panis, perennem cæleſtémque gerit dulcedinem: necnon etiam virgam Aarõ, id eſt, eiuſdem ſummi verique pontificis noſtri Ieſu Chriſti ſalutare vexillum immortalitatis memoriæ ſemper viriditate frondens. Aliter, Virga Aaron, quæ ante fuit ſicca & poſt viridis, ſignificat Dominum Ieſum prius ſiccum in paſſione, & poſt virentem in reſurrectione. Vel matrem Domini ſignificat virga: quia ſicut virga ſine humore & auxilio terræ fructificauit:

ſic Maria ſine humano coïtu Deum gene- E
rauit.

Iam porrò per propitiatorium ſuper arcam teſtamenti poſitum, idem ipſe Chriſtus inſinuatur, qui inter Deum & hominem medius propitiator interuenit, de quo dicit Apoſtolus: Quem propoſuit Deus propitiationem per fidem in ſanguine ipſius. Hoc propitiatorium arcæ ſuperponitur, ſicut & Chriſtus caput eſt Eccleſiæ: cuius à dextris & à ſiniſtris duo Cherubin aſſiſtunt, quod eſt plenitudo ſcientiæ, id eſt, dilectio Dei & proximi, qua Dominus oſtenditur. Nemo enim poteſt peruenire ad Deum niſi per charitatem: plenitudo enim legis dilectio eſt. Alij eadem duo
F
Cherubin, duo intelligunt teſtamenta, quæ propitiatorium Dei: id eſt, Chriſti ſacramenta obumbrant, teſtante Propheta: In medio duorum animalium cognoſceris. Hi verſis vultibus ſe reſpiciunt, dum in ſpirituali ſenſu vertuntur. Tunc enim alterutrum melius ſibi concordant, & in omnibus rectius conſonãt. Siquidẽ ex vtroque latere oraculum vel propitiatorium tegunt, quia vetus & nouum teſtamentum tam Chriſti ſacramenta, quàm Eccleſiæ myſteria ſub ænigmatum figuris operiunt.

XLIIII.

G
ALtare autem illud corpus Chriſti ſignificabat, ſiue omnes ſanctos, in quibus ardet ſemper diuinus ignis, & ſemper conſumitur caro.

XLV.

POſita verò menſa pacis & fidei Eccleſiæ geſtabat typum, in qua paſcimur alimentis ſcripturarum. Ad cuius vnitatem ex toto orbe vocibus apoſtolicis Dei populus cõgregatur, Salomone dicente: Sapiẽtia ædificauit ſibi domum, parauit menſam ſuam, miſcuit vinum in cratere, & reliqua, dicens: Venite, edite de meis panibus.

XLVI.

H
al. ramorũ. CAndelabrum illud ſeptem * calamorum, Spiritus ſancti geſtabat imaginem, qui ſeptiformi gratia illuſtrat omnem Eccleſiam in vnitate fidei conſiſtentem. Alij idem candelabrum Chriſtum intelligunt, geſtantem ſeptẽ Eccleſias, in quibus ſeptiformis Spiritus ſancti ſplendor emicat. Huic candelabro fiunt emunctoria, quæ in Eſaia forcipes nuncupãtur. Et hæc quidem duo teſtamenta interpretati ſunt, quibus peccata purgantur, quæque inter ſe ſancti Spiritus vnione iunguntur. Extra velum autem teſtimonij quod obpanſum eſt, candelabrum ardere præcipitur, quia ſine vllo veteris teſtamenti velamine, Spiritus ſancti iam veritas fulget.

XLVII.

OLeum verò quod de arboribus oliuarũ ſumendum Dominus præcipit, eandem gratiam Spiritus ſancti oſtendit, habentem in ſe pacem & miſericordiam per Saluatoris aduentum: vnde in cordibus noſtris lumen veritatis accenditur. Sequitur nunc figura tabernaculi, quod iubente Domino Moyſes fabricare iubetur. Tabernaculum hoc, per allegoriam Eccleſia eſt in huius vitæ eremo conſtituta: de quo Pſalmiſta ait: Quoniam abſcõdit me in tabernaculo ſuo in die malorum. Varijs itaque ſpeciebus tabernaculũ inſtruitur, partim precioſis, partim vilioribus: per quod monſtratur alios ſanctos, alios peccatores eſſe in Eccleſia. Fideles autem omnes intra corpus Eccleſiæ conſtitutos, infideles verò extra ſinum collocatos.

XLVIII.

IPſum autem tabernaculũ cùm in typo Eccleſiæ fieret, columnas eius quatuor fundi argenteas Dominus iuſſit. Columnæ iſtæ, quatuor Euangeliſtæ ſancti ſunt, fidei firmitate fundati. Argenteæ autem dicuntur, propter diuini eloquij claritatem. Harum columnarum baſes Prophetæ ſunt, qui ſuo geſtamine ſtructuram portant Eccleſiæ. Supra fundamentum enim Prophetarum Euangeliſtæ collocant Eccleſiam, eorúmque auctoritate Euangelicam fidem affirmant. Caput autem columnarum aureum ille eſt de quo dicit Apoſtolus: Quia caput viri Chriſtus.

XLIX.

INterim & tabulas deauratas erigi pręcepit, & fundi earum baſes argenteas iubet. Quid enim per tabulas, niſi doctores & Apoſtoli, extenſa in mundum prædicatione * dilatati? al. delati.
Quid per baſes argenteas, niſi vt prædictum eſt, Prophetæ ſignantur? qui ſuperimpoſitas tabulas ipſi firmi ac fuſiles ſuſtinent? Quia Apoſtolorum & Doctorum vita, dum eorum prædicatione inſtruitur, eorum auctoritate ſolidatur. Vnde coniunctæ baſes binæ ſingulis tabulis ſupponuntur: quia dum Prophetæ ſancti in verbis ſuis de Mediatoris incarnatione concordant, ſubſequentes prædicatores Eccleſiæ indubitanter ædificant. Et cùm in ſemetipſis non diſcrepant, illos in ſe robuſtius figunt. Quòd autem argenteas ait baſes & tabulas deauratas, oſtendit præcepta Apoſtolorum longè clariora eſſe quàm Prophetarum. Tentoria autem, quæ anſulis aſſuta, & circulis ſuſpenſa atque innexa funibus admodum cortinarum viginti & octo in longum atque in * latum quatuor cubitis di- al. in altum
ſtenduntur, reliqua credentium plebs intelligitur, quæ hæret & pendet in funibus fidei.

Funus

Funus autem triplex non rumpitur, quæ eſt trinitatis fides, ex qua dependet, & per quē ſuſtinetur omnis Eccleſia. Quod autē viginti octo cubitorum in longum diſtenduntur, & in latum quatuor cortinæ vnius menſuræ, inſerta lex Euangelio deſignatur. Septenarius namque numerus legem ſignificare ſolet, pro multis ſeptem numeri Sacramentis. Qui conſociatur ad Euāgelia quatuor, quater ſeptem conſequenter vigeſimum octauum numerum faciunt. Decem autem cortinæ fiunt vt ſignificaret populos fideles per complemētum mandatorum legis decalogo ſeruientes. Qui tamen quinquagenis aureis circulis ſibimet connectuntur: quia omnes fideles per donum ſpiritus Sancti fidei & charitatis vinculo ſociantur. Quinquagenarius enim numerus ad ſpiritum pertinet Sanctum. Vnde & quinquageſimo die poſt paſſionem deſcendit de cælo Spiritus Sanctus. Quod verò * duodecim vela cilicina fieri præcipiuntur, in cilicio peccatum oſtenditur, propter hœdos ad læuā poſitos. Quoniam ergo ſuperius in decē cortinis ſanctos perfectionē legis tenentes oſtenderat, profecto vndenarius ciliciorum numerus, quoniam tranſgreditur denarium, tranſgretionē legis, hoc eſt, peccatores in Eccleſia futuros eſſe ſignificabat: ſed tamen & ipſa ſaga cilicina quinquagenis anſulis copulātur propter pœnitentiæ ſignum, & ſpem remiſſionis peccatorum per indulgentiam. Vnde & quinquageſimus Pſalmus veniæ & remiſſionis eſt. Poſſunt quidem & hæc tentoria cilicina, quibus tabernaculum tegitur, & pluuias & ventos & turbines tolerant, groſſæ hominū mentes accipi, quæ aliquando in Eccleſia occulto Dei iudicio, quamuis duri ſint præferuntur. Vnde & bene ſequenter pelles arietum ibi ſubiecit, vt * parietes duces præpoſitóſque Eccleſiarū oſtenderet. Qui, quia deſeruire curis temporalibus non timent, oportet vt tentationū vētos & pluuias de huius mundi contrarietatibus portent, vt qui intra Eccleſiam ſpiritaliter quaſi byſſus & hyacintus & purpura fulgent, ſecuri interius reſplendeant, dum præpoſiti & rectores eorum contra procellas & turbines ſeculi foris laborant.

al. vndecim

al. arietes

L.

QVod verò in medio tabernaculi velum extenditur, & exterior pars ab interiore ſeparatur, illud ſignificat, quod nunc populis Eccleſiæ ea quæ promiſſa ſunt velut obpāſa quouſque adueniat videre non liceat. Sic enim & Apoſtolus ait: Nunc videmus per ſpeculū & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Quandiu igitur in hoc mundo ſumus

A tanquam per ſpeculum veritatem videmus, poſiti quaſi in ſancta, nondum peruenientes ad Sancta ſanctorum. Sancta enim poſſunt eſſe ea quæ in præſenti ſeculo habere ſancta conuerſatio poteſt. Sancta verò ſanctorum in quæ ſemel tantummodo intratur, ad cælum dicit eſſe tranſitum, vbi eſt propitiatoriū & Cherubim, vbi & mūdis corde apparere poterit Deus. In qua tamen conuerſatione cōſtituti nō ſine adiutorio ſpiritus ſancti conſiſtimus. Habemus enim ex vno ſpiritus Sancti fonte ſeptem lucernas, quæ illuminēt populum Eccleſiæ: id eſt, ſeptemplicem domini gratiam miſſam in vniuerſo orbe terra-

B rum, quæ populos Eccleſiæ fulgore Spiritus ſancti diuerſa chriſmatum claritate illuſtrat. Aliter, Poteſt quidem hoc obpanſum velum quod partem tabernaculi interioris occultabat, ne proſpicerentur illuc repoſita tempus illud ſignificare, quod fuit ſub lege. Quia quæ lex & prophetæ cecinerunt, occulta erant, & interiecto velamine videri non poterant. Sed poſteaquam Chriſtus adueniens tempore paſſionis velum illud à ſummo vſque deorſum diſrupit, omnia illa quæ antea erant occulta, per domini paſſionem ad noſtram fidem ſunt reuelata, dicente Apoſtolo: Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum ſuum: quia ſpiri-

C tus omnia ſcrutatur, & ea quæ ſunt alta Dei.

LI.

OFferuntur autem vno ſtudio familiæ Iſrael munera, & tamen diuerſa donaria ad conſtructionem tabernaculi, iuxta quod ſcriptum eſt: Aurum, argentum, æs, lapides pretioſi: Tunc prætcrea byſſum, coccum, hyacintum & purpuram, pelles arietum rubricatas, & pelles hiacyntinas, ſed & ligna imputribilia, pilos quoque caprarū ad conſtructionem tabernaculi. Sed & quicquid in cultu & ad veſtes ſanctas neceſſarium erat, viri cum mulieribus præbuerūt, armillas & inau-

D res & annulos & dextralia: omne vas aureū in donaria domini ſeparatum eſt. Si quis habuit hyacintum & purpuram, coccum bis tinctum, byſſum & pilos caprarum. Figura itaque prioris tabernaculi, Eccleſiæ typus eſt. Per hæc itaque munera ſignificātur Eccleſiæ meritorum dona, quibus ornatur Eccleſia: fides eius auro comparatur. Sermo prædicationis argento. Quod verò quæ in ornamento ſiue tabernaculo neceſſaria ſunt, viri cū mulieribus præbēt: hoc ſignificat, quia intra Eccleſiam virtutes fortium quæ per viros exprimuntur, & exigua opera infirmorū, quæ per mulieres intimantur, omnia locum inueniūt, & aduerſus ſanctæ ædificationis accipiuntur.

Collatio verò ipſa non fit neceſſitate,ſed ſpõ- E
te,quia fides ſpontanea eſt.Nam per armillas
quæ lacertos adſtringunt, præpoſitorum val-
dè laborantium opera demõſtrantur. Per in-
aures,ſubditorum obediẽtia exprimitur. Per
annulos, ſignaculum ſecretorum oſtenditur.
Vnde & quædam minus intelligentibus oc-
cultantes,quaſi ſub ſignaculo recondunt do-
ctores,ne indignis quibuſque Dei ſacramen-
ta credantur. Vnde & iuſtus lætatur, & dicit:
In corde meo abſcondi eloquia tua , vt non
peccem tibi. Porrò per dextralia,opera bona
& dextra commemorantur . Per vas aureum
in donaria Domini ſeparatum,diuinitatis in-
telligentia accipitur , quæ tanto ab infirmorũ F
amore diſiungitur , quanto ad ſola quæ æter-
na ſunt amando ſubleuatur . Porrò per hya-
cinthum , ſpes cæleſtium præmiorum oſten-
ditur. Per purpuram, cruor ac tolerantia paſ-
ſionum amore regni perpetui exhibita decla-
ratur . Per bis tinctum coccum , charitas de-
monſtratur , quæ profectò bis tingitur, quia
Dei & proximi dilectione decoratur.Per byſ-
ſum,immaculatæ carnis incorruptio, & ſplẽ-
didiſſimus ſanctimoniæ candor oſtenditur,
byſſus enim , linum eſt candidum. Per pilos
caprarum , ex quibus ciliciorum aſperitas te-
xitur , dura pœnitentiæ afflictio deſignatur.
Dum igitur alij per armillas & annulos forte G
magiſterium exercent:alij per inaures & dex-
tralia deuotã audiendi obedientiam,rectám-
que operationem exhibent: alij per vas aureũ
præclaram ſubtiliorémque Dei intelligentiã
tenẽt:alij per hyacinthum, purpuram & coc-
cum audita cæleſtia ſperare, credere , amare
non deſinunt etiam quæ adhuc ſubtiliori in-
tellectu minimè cognoſcunt : alij per byſſum
incorruptionem carnis offerũt:alij per capra-
rum pilos deplorant aſperè quod libenter ad-
miſerunt.Ecce ex tanta diuerſitate operũ cõ-
ficitur tabernaculum, ſicut ex diuerſo pulue-
re vnus compungitur globus terræ, infuſione
Spiritus ſancti irrigatus . Iam porrò ligna Se- H
thim imputribilia,omnes ſancti intelliguntur
mente & corpore incorrupti , neque cum ſe-
culo pereuntes,ſed permanentes æterni. La-
pides quoque precioſi,confeſſores, Apoſtoli,
ſacerdotes,omnéſque iuſti.Quos etiam lapi-
des viuos beatus Petrus Apoſtolus dicit: Vt
ſitis, inquit , lapides viui, coædificati in tem-
plo Dei. Hæc igitur offeruntur omnia in ta-
bernaculo Dei , vt nullus deſperet ſalutem.
Offeret & alius aurum, id eſt,ſenſum,& alius
argẽtum,id eſt,eloquium. Alius vocem æris.
Sicque fiunt multa in tabernaculo Dei,mẽſa
ſcilicet & candelabrum,altare,columnæ, ba-
ſes,tabulæ,crateræ,ſcyphi, thuribula,phiolæ,
mortariola,emunctoria, paxilli,tentoria:qui-
bus diuerſitatibus tota illa tabernaculi,id eſt,
Eccleſiæ pulchritudo diſtinguitur. Nam ta-
bernaculum Eccleſia eſt, in qua eſt menſa,id
eſt, vnitas fidei , vel certè ſcriptura ſacra , qua
vniuerſi fideles ſpiritali cibo paſcuntur. Can-
delabrum quoque cum ſeptẽ lucernis, Chri-
ſtus cum ſeptem Eccleſiis. Emunctoria quo-
que eius,hoc eſt,geminum teſtamentum. Et
columnæ,doctores ſancti, fidei firmitate ſoli-
dati. Nec non & baſes , id eſt , Prophetæ ſuo
fundamine ſtructuram geſtantes Eccleſiæ.
Ibi etiam & tabulæ, Apoſtoli prædicationis
latitudine dilatati, ſiue tentoria, præpoſiti vi-
delicet & prædicatores,qui exterius laborant
contra huius ſeculi turbines . Sunt ibi & cra-
teræ, id eſt, diſtributiones donorum . Sunt &
paxilli,hoc eſt,principes Eccleſiæ,quibus pẽ-
dent omnia genera populorum,quaſi vaſorũ.
Scyphi quoque,doctrinæ eloquia ſiue ſenſus.
Necnon & thuribula , virtutes ſcilicet operũ
bonorum, vel orationes ſanctorum , quibus
odor ſuauitatis aſcendit ad Dominum. Phia-
læ quoque, Apoſtoli & doctores pleni vitali-
bus aquis . Ibi lilia, virginitatis candor , ſiue
mortariola laborum paſſionúmque toleran-
tiæ,quibus mortificantur membra pœniten-
tium. Et hæc quidem ſpecies diſpenſationéſ-
que donorum ſunt diuiſæ per Spiritum ſan-
ctum fidelibus, vt in ſingulis diſtributionibus
perfectũ Chriſti tabernaculum conſtruatur,
in quibus habitat Deus in medio ſanctorum.

LII.

PORrò vnguentum quo perungitur taber-
naculum,chriſma eſt , quo vngitur popu-
lus fidelis in Eccleſia,in quibus diuinitas tan-
quam in tabernaculo habitat.Poteſt quidem
intelligi hoc vnguentum etiam virtutes ſan-
ctorum,ſiue odor iuſtitię longè latéque diffu-
ſus.De quo dicit Apoſtolus: Deo autem gra-
tias,qui triũphat nos in Chriſto Ieſu, & odo-
rem iuſtitiæ ſuæ manifeſtat per nos.

LIII.

INcenſum autem quod ex quatuor odora-
tiſſimis generibus in maximam ſubtilitatẽ
cõminutis:id eſt,ſtactes,onix,galbano & thu-
re componitur:hęc in forma orationum fide-
lium conſtituta eſſe beati Ioãnis Apocalypſis
oſtẽdit . Et illi quidẽ viginti quatuor ſeniores
procidunt ante agnũ , habentes ſinguli citha-
ras & phialas aureas plenas incenſo, quæ ſunt
orationes ſanctorum.Quanquam & ſpeciem
quatuor elementorũ, horum quatuor odorũ
naturã ſignificare videãtur, vt thus quod per-
lucidũ eſt,aëri comparetur, ſtactẽ verò aquis,
galbanus & onix terræ atque igni:vt per hæc
omnium quæ in cælo , & infra cælum,& in
terra

terra & in aquis ſunt, placitum Deo incenſum ſit hæc creaturæ laudis oratio. Sanguis autem ille, quo Moyſes populum aſpergit ac purificat, & tabernaculum teſtamenti & omnia quæ in eo erant, dicens, hic ſanguis Teſtamenti, mirificè ſanguinem domini Ieſu prædicare monſtratur: quo omnium credentium* corda purgantur, quo fides Eccleſiæ ſignatur, quo omnis populus Eccleſiæ: id eſt, corpus omne tabernaculi ſanctificatur, dicẽte domino diſcipulis: Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur ad implendum in veritate id quod per Moyſem fuerat oſtenſum in imagine.

al. peccata.

LIIII.

IAm nunc indumenta pontificis quæ ſint, quæque potius ſignificent, demonſtrandũ eſt. Sacerdotem autem Aaron illum ſignificare, ad quem dicitur: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſedech. Veſtis eiuſdem ſacerdotis, Eccleſia eſt, de qua dicit Apoſtolus: Vt exhiberet ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam aut rugam. Quatuor colores ex quibus veſtis eius contexitur, meritorum eſt diuerſitas, quæ intra ſanctam Eccleſiam in Chriſti corpore rutilat. Poderem autem illam, id eſt, ſacerdotalem lineam, incarnationem Chriſti accipimus, quæ de terra eſt, & ſignificatur in pedibus. Linum enim de terra exoritur. Cidarim ſuper caput eius & auream laminam, ſplendorem diuinitatis intelligimus, vt vnus atque idem ſecundum hominem podere, ſecundũ Deum cidarim ornatus eſſe videatur. Fœminalia verò illa quibus induitur, caſtitatẽ corporis Chriſti & integritatem oſtendunt. Cingulũ verò illud, quo ſacerdotale pectus aſtringitur, chorus ſanctorum vel concordia figuratur, qui in vnitate fidei Chriſtum amplectuntur. Tunica autem illa talaris à capite vſque ad plantas demiſſa, eadem eſt Eccleſia Chriſti, vſque ad finem temporum permanſura. Hæc veſtis fit tota hyacinthina. Hyacinthus enim aëreo colore reſplendet: ſcilicet vt omnis Eccleſia quæ ſurſum ſunt, ſapiat, & tota ad amorem cæleſtium ſurgat. Mala autem punica in inferioribus poſita, eiuſdem Eccleſiæ vnitatem declarant. Nam ſicut in malo punico vno exterius cortice, multa interius grana muniuntur: ſic innumeros ſanctæ Eccleſiæ populos vnitas fidei contegit, quos intus diuerſitas meritorum tenet. Tintinnabula inter mala granata conſonantia, intelligũtur prophetæ & doctores ſancti in medio Eccleſiæ collocati, quorum lingua, doctrina & ſcientia reſonans tangit vtraſque acies tintinnabuli: id eſt, partes legis & Euangelij. Hæc

A autẽ tintinnabula in extremo veſtimẽto ſunt poſita: idcirco vt de fine mundi & de vita futura diſputantes nunquam ſileant. Superhumerale autem palliũ, ſaluatoris inſinuat poteſtatem & regnum, ſicut ſcriptum eſt: Principatus eius ſuper humeros eius. Duo quoque lapides ſmaragdini inſuper humerale ad dextram & læuam poſiti, duo ſunt populi: gentilis dexter: & Iudæus, qui fuit aliquando dexter, ſiniſter eſt, habentes in ſe ſculpta nomina duodecim patriarcharum: id eſt, ad imitandũ vitæ exempla ſanctorum Apoſtolorum. Alij eoſdem duos lapides, duo Teſtamenta dixerunt ſiue litteram & ſpiritum, in quibus tenentur legis vniuerſa myſteria: in dextra ſpiritus, in læua littera. Rationale verò pectori ſuperpoſitum quaterno lapidum diſtinctũ ordine, ſermonem figurat Euangelicum, qui quadruplicato ordine veritatẽ fidei nobis & doctrinã trinitatis exponit. Cui conuenit in geminis Apoſtolicus ſermo, tam virtute quàm numero. Hoc autẽ rationale duplex eſt, quia Euãgelicæ doctrinæ ſcientia aperta eſt & abſcondita, ſimplex & myſtica. Item idem ſacerdos Chriſtus non incongruè interpretatur in membris ſuis, & maximè in põtifice qui moratur in ſanctis, & offert victimam populo, carnem immaculati agni ſacro ore conficiẽs.

C Primò enim quòd in Aarõ pectore rationale iudicij vittis ligantibus imprimitur, ſignificat vt ſacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ poſſideant, ſed ratio ſola conſtringat. In quo etiam rationali vigilanter adiungitur, vt duodecim patriarcharum nomina deſcribuntur. Adſcriptos etenim ſanctos patres ſemper in pectore ferre debet, quorum exempla imitari non ceſſet. Et quod in vtroque humero ſacerdos velamine ſuperhumeralis aſtringitur, vt contra aduerſa ac proſpera virtutum, ſemper ornamento muniatur. Et quod ſuperhumerale ex auro & hyacintho & purpura & bis tincto cocco & torta fieri byſſo pręcipitur,

D quanta ſacerdos clareſcere virtutum diuerſitate debeat demõſtratur. In ſacerdotis quippe habitu aurũ fulget, dum intellectu ſapientiæ emicat. Cui hyacinthus, quia aëreo colore reſplendet, adiungitur: ſcilicet vt omne quod tractat ad amorem cæleſtium ſurgat. Huic admiſcetur regalis purpura, vt ſuggeſtiones vitiorum veluti ex poteſtate regia cõprimat. Coccus quoque bis tinctus ipſius ſuperhumerali adiungitur, vt ante interni iudicis oculos omnia virtutum bona ex charitate decorẽtur. Quæ charitas, quia in dilectione Dei & proximi pẽdet, quaſi ex duplici tinctura refulget. Cui bis tincto cocco torta byſſus adiungitur, de terra enim byſſus decenti

ſpecie oritur: per quod candens decor mun- E
ditiæ corporalis caſtitas deſignatur. Quæ videlicet torta pulchritudini ſuperhumeralis innectitur, quia tunc caſtimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur, cùm per abſtinentiam caro affligitur. Siquidem & balteo præcingitur, per quod rerum incentiua, & luxuriæ libidinum reſtringantur. Tabernaculum autem ſacerdos ingrediens in tunica, tintinnabulis ambitur, vt videlicet voces prædicationis habeat, ne ſuperni inſpectoris iudicium ex ſilentio offendat. Mala quoque punica tintinnabulis coniunguntur, vt per eius doctrinam vnitas fidei deſignetur. Quod autem in prima parte tabernaculi F
quotidie ſacerdos ad immolandas hoſtias introibat, inſtantia nobis quotidiana præcipitur, vt ab hoc loco vbi populus Dei cæleſtibus vocibus eruditur, nunquam abſcedamus, ſed quotidie confeſſionis & laudis ſpirituale ſacrificium offeramus: id eſt, humilitatem animarum noſtrarum, quæ ſunt veræ hoſtiæ, ſicut ſcriptum eſt: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. Illud autem quod ſemel in anno pontifex relicto populo ingrediebatur in ſancta ſanctorum vbi erat propitiatorium, ſignificat Dominum noſtrum Ieſum pontificem, qui in carne poſitus per totum annum erat cum populo, annum illum G
de quo dicit ipſe Apoſtolus: Euangelizare pauperibus miſit me, & vocare annum Domini acceptum, & diem propitiationis. Iſte ergo ſemel in iſto anno in die propitiationis intrat in Sancta ſanctorum: id eſt, completa diſpenſatione prædicationis penetrauit cælos, intrans ad patrem, vt eum propitium humano generi faciat, & exoret pro omnibus in ſe credentibus.

Libri Exodi finis.

CAPITVLA LIBRI LEVITICI.

I. De figuris hoſtiarum.
II. De igne Sacrificij.
III. Quod mel in Dei ſacrificio non offertur.
IIII. Quod ſal in omnibus ſacrificiis admiſcetur.
V. Quod in ſacrificium oleum offertur.
VI. De quatuor generibus principalium oblationũ.
VII. De ſacrificio eius qui ſacramentum protulit & oblationem.
VIII. De filiis Aaron extinctis.
IX. De diſcretione ciborum.
X. De immunditia partium.
XI. De lepros.
XII. De ſacerdote magno & cultu:
XIII. De ſacerdotibus qui non offerant ſacrificium.
XIIII. De ablutione Aaron & filiorum eius.
XV. De ablutione pro ſacerdotis delicto.
XVI. De pecoribus quæ non offerantur in ſacrificio.
XVII. De cæteris cæremoniis.

DE LIBRO LEVITICO.

I.

HOSTIARVM diuerſitates exequitur ſequens Leuiticus liber: quarũ typus imaginem paſſionis Chriſti præferebat. Nam poſtquã ipſe oblatus eſt, omnes illæ hoſtiæ ceſſauerunt, quæ in typo vel vmbra eiuſdem præceſſerant, præfigurantes illud ſacrificiũ quod vnus & verus ſacerdos obtulit mediator Dei & hominum. Cuius ſacrificij *promiſſas figuras in victimis animaliũ celebrare ante oportebat, propter *munditiẽ futurã carnis & ſanguinis: per quam vnã victimã fieret remiſſio peccatorũ de carne & ſanguine contractorũ, quæ regnũ Dei non poſſidebũt: quia eadẽ ſubſtantia corporalis in cæleſtẽ cõmutabitur qualitatẽ. Ipſe enim in vitulo propter virtutem crucis offerebatur: ipſe in agno propter innocentiã, in ariete propter principatũ: in hirco propter ſimilitudinẽ carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatũ: in turture & colũba propter Deũ & hominem: quia mediator Dei & hominis in duarũ ſubſtantiarũ coniũctione oſtendebatur. Porrò in ſimilagine cõſperſionem credentiu, i. per aquã baptiſmatis *collectã Eccleſiã, quæ corpus eſt Chriſti perſpicuè demõſtrabat. Nos autẽ moraliter munus Deo offerimus vitulũ, cùm carnis ſuperbiã vincimus: agnũ, cùm irrationabiles motus & inſipiẽtes corrigimus, & hœdũ, dũ laſciuiã ſuperamus: columbã, dum ſimplicitatẽ mẽtis oſtendimus: turturẽ, dum carnis ſeruamus caſtitatẽ. Panes azimos, dũ non in fermento malitię, ſed in azimis ſinceritatis & veritatis ambulamus.

[al. promiſſas.] [al. mundationem.] [al. collectam.]

II.

IGnis in ſacrificio id ſignificabat, velut abſorbens mortẽ victoria. In eo autem populo hæc ritè celebrata ſunt, cuius regnum & ſa-
H cerdotiũ prophetia erat venturi regis & ſacerdotis, ad regendos & cõgregandos fideles in omnibus gentibus, & introducẽdos ad regnũ cælorũ ad ſanctorũ angelorum vitã æternam. Huius itaq; veri ſacrificij ſicut religioſa ſacramẽta Hebræi celebrauerũt, ita ſacrilega imitamenta pagani: quia quę immolabant gẽtes, vt ait Apoſtolus, dæmoniis immolãt & non Deo. Antiqua enim res eſt, prænuntiatiua immolatio ſanguinis, futurã paſſionẽ mediatoris ab initio generis humani teſtificãs. Hãc enim prim9 Abel obtuliſſe in ſacris literis inuenitur.

III.

QVod mel in Dei ſacrificio non offertur, indicat apud Deum nihil ſuaue huius

huius mundi placere, nihílque quod non habeat mordacis aliquid veritatis. Vnde & Paſcha cum amaritudinibus manducatur.

IIII.

E Contrario admiſceri in omnibus ſacrificiis ſal iubetur: ſcilicet, vt omnia quæ ad Chriſti honorem offerimus, ſal rationis ac diſcretionis ſemper accipiant.

V

QVod verò in ſacrificio oleum offerebatur ſignificat, vt quicquid ad cultum Chriſti & deuotionem ſanctorum impendimus, totum cũ hilaritate faciamus, nihil, vt ait Apoſtolus, ex triſtitia aut ex neceſſitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Oleum enim hilaritatem ſignificat, ſicut ſcriptum eſt: Vt exhilaret faciem in oleo.

VI.

IN exordio autem Leuitici, quatuor genera principalium oblationum deſcribũtur, quæ in odorem ſuauitatis domino offerri iubentur: id eſt, primum vitulum de armentis ſine macula: ſecundum agnum de ouibus: tertiũ, turturẽ & columbam: quartum, ſimilaginẽ conſperſam, azimam oleo vnctam, clibano coctam. Reliqua autem ſacrificia pro qualitatibus cauſarum, in perſona populi offerebantur. Primum itaque ſacrificium, id eſt vitulus ex armentis Chriſtum demonſtrat ex patriarcharum progenie deſcendentem. Hic aratio crucis ſuæ terram carnis noſtræ perdomuit, atque Spiritus Sancti ſemen virtutum fruge ditauit. Iſte vitulus ſine macula eſt,* quia ſine peccato ad paſſionẽ ducitur. Offertur autem non in tabernaculo, ſed ad oſtium eius: quia extra caſtra paſſus eſt Chriſtus. Per filios autem Aaron, ſacerdotis offertur ſanguis eius. Quod de Anna & Caipha intelligitur, qui conſiliũ facientes, effuderunt ſanguinem Chriſti: Secunda hoſtia de ouibus agnus oblatus eſt, id eſt Chriſtus, propter innocentiã figuratus. Hic eſt agnus, qui apud Eſaiam in ſacrificium adducitur, & ab Ioanne omnibus demonſtratur, dicente: Ecce agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi. Bene ergo in ſacrificio agnus offertur, vt innocentiæ & paſſionis Chriſti figura demonſtraretur. Bene & hœdus: quia per eius mortem auctor peccati diabolus agnoſcitur iugulatus. Tertium ſacrificium dicitur turtur & columba. Turturem carnem Chriſti eſſe manifeſtum eſt, Salomone dicente: Specioſæ genæ tuæ ſicut turturis. Per columbam Spiritus Sancti figuram declarat dicens Ioannes baptiſta: Super quem videris ſpiritum deſcendẽtem ſicut columbam, hic eſt filius meus. Ac per hoc turturem & columbam, id eſt, car-

* al. quil.

A nẽ Chriſti Spiritui ſancto ſociatã per myſteriũ paſſionis ſacrificiũ Deo in odorem ſuauitatis accipimus. Iſta tria ſacrificia offert homo, id eſt, Chriſtus Ieſus. Quartum autem anima offert, id eſt, Eccleſia offert ſacrificium de ſimilagine, Eccleſiæ catholicæ figuram pronuntians, quæ ex conuenientibus credentiũ membris quaſi ſimila ex multis granis collecta eſt, & legis & Euangeliorum mola inter litteram & ſpiritum ſeparata, per aquam baptiſmatis adunata, Chriſmatis oleo peruncta, Sancti Spiritus igne ſolidata, & per humilitatem Spiritus Deo hoſtia placens effecta. Hæ ſunt quatuor oblationes, quadriformem Chriſti & Eccleſiæ habitum demonſtrantes.

B

VII.

DE eo autem qui iuramentum protulit, vt vel male, vel bene quid faceret, atque hoc ipſum obliuione tranſcendit, dicitur: Offerat agnum de gregibus, ſiue capram, orabitque pro eo ſacerdos & pro peccato eius. Sin autẽ non poterit offerre pecus, offerat duos turtures, aut duos pullos columbarum: vnum pro peccato, & alterum in holocauſtum. Iuramẽtum nãque proferre eſt, voto nos diuinæ ſeruitutis alligare, & cùm bona opera promittimus, benè nos facere ſpondemus. Cùm verò abſtinentiam cruciatúmque carnis noſtræ vouemus, malè ad præſens nobis facere iu-
C ramus. Sed quia nullus in hac vita perfectus eſt, vt quamlibet Deo deuotus ſit, intra ipſa quantulumcumque pia vota non peccet, pro peccato agna offerri de gregibus ſiue capra præcipitur. Quid enim per agnam, niſi actiuæ vitæ innocentiam? Quid per capram, quæ in ſummis extremiſque ſæpe pendens rupibus paſcitur, niſi contemplatiua vita ſignificatur? Qui ergo ſe conſpicit, promiſſa hæc & propoſita non impleſſe, in ſacrificium Dei ſe ſtudioſius debet, vel innocentia boni operis vel in ſublimi paſtu contemplationis accingere. Et bene agna de gregibus: capra verò offerri de gregibus non iubetur: quia actiua
D vita multorum eſt, cõtemplatiua paucorum. Et cũ hæc agimus, quæ multos agere & egiſſe conſpicimus, quaſi agnum de gregibus damus. Sed cùm offerentis virtus ad agnam caprámque non ſufficit, in remedio pœnitentis adiungitur, vt duo columbarum pulli vel duo turtures offerantur. Scimus, quia columbarum pulli vel turtures pro cantu gemitus habent. Quid ergo per duos columbarum pullos, vel duos turtures, niſi duplex pœnitentiæ noſtræ gemitus deſignatur? Vt cùm ad offerenda bona opera non adſurgimus, noſmetipſos dupliciter defleamus, quia & recta non fecimus, & praua operati ſumus. Vnde &

vnus turtur pro peccato: alter verò offerri in holocauſtum iubetur. Holocauſtum namque, totum incenſum dicitur. Vnũ ergo turturem pro peccato offerimus, cùm pro culpa gemitum damus. De altero verò holocauſtũ facimus, cùm pro eo quod bona neglexímus, noſmetipſos funditus ſuccendentes igne doloris ardemus.

VIII.

FIlij autem Aaron, qui imponentes altari ignem alienũ ab igne diuino exuſti ſunt: illos ſignificauerunt, qui Dei traditione cõtempta alienas doctrinas appetunt, & magiſteria humanæ inſtitutionis inducunt. Quos increpat dominus, & obiurgat in Euangelio, dicens: Reiicitis mandatum Dei, vt traditione veſtram ſtatuatis. Videtur & ignem alienũ incendere, quiſquis corpore vel ſecularis alicuius cupiditatis ignem in ſacrario ſui cordis accendens, audet altarijs Deũ appropinquare. Quæ non recipiunt niſi illius accerſionem de quo ait dominus: Ignem veni mittere in terram. Hoc igne nos dominus Ieſus ſemper incendat, vt illuminemus in ſenſibus, ne flagremus in vitiis.

IX.

NVnc autem de diſcretione ciborum vbi lex de mundis & immũdis quædam animalia ad eſum quaſi munda conceſſit: quædam verò interdixit, quaſi non munda. Primum enim ſciendũ eſt, quicquid à Deo inſtitutum eſt, mundum eſſe, & in ipſa inſtitutionis auctoritate purgatum. Quid ergo eſt in animalibus? In animalibus igitur mores pinguntur humani, & actus & volũtates, ex quibus ipſi fiunt mundi vel immundi. Hæc itaque mũda eſſe dicit. Omne, inquit, quod habet diuiſam vngulam, & ruminat in pecoribus, comedetis. Quod cùm diceret, non pecora, ſed mores hominũ diſcernebat. Denique hi homines mundi ſunt qui ruminant: qui in ore ſemper portant quaſi cibum diuina præcepta. Hi & vngulam findunt: quia duo Teſtamenta legis & Euangeliorum credentes, ſe firmo greſſu innocentiæ, iuſtitiáque vitæ conficiunt. Item, Iudæi ruminant quidem verba legis, ſed vngulam non findunt: hoc eſt quod nec duo teſtamẽta recipiunt, nec in patrẽ filiúmque fidei ſuæ greſſus ſtatuunt. Propterea immũdi habentur. Hæretici quoque, licet vngulam findant, in patrẽ & filium credentes, & duo teſtamenta recipientes, ſed quia doctrinam veritatis in ore non ruminãt, nihilominus & ipſi immundi ſunt. Nã quod adiecit ſcriptura, dicens ex omnibus quæ gignuntur in aquis & habent pennulas & ſquamas, hæc comedetis. Quicquid autem pen-
E nulas & ſquamas non habet, abominabile erit vobis. Quòd ergo in piſciũ ſquamis aſpera pro mundis habentur, hiſpidi & hirci, & firmi ac graues mores approbantur hominũ. Quæ autem ſine his ſunt, dicuntur immunda, in quibus leues & lubrici & infidi, & effœminati mores improbantur. Quid autem ſibi vult quòd lex dicit, Camelum non manducabis, niſi quòd de exemplo animalis vitã damnat informẽ, & criminibus tortuoſam? Cùm autem in cibum porcum ſuémque prohibet, reprehendit cœnoſam vtique & luteã, & gaudentem vitiorum ſordibus vitam. Et cùm leporem accuſat, reformatos vtique in fœmi-
F nas viros damnat. Quis autem corpus muſtellæ cibũ faciat? Sed furtum reprehendit. Quis lacertam? Sed odit vitæ incertam varietatem. Quis poſtremò ſtellionem veſci poſſit, vt hoc lex magnopere prohibet? Sed maculas mentium execratur. Quis accipitrem, aut miluũ, aut aquilam? Sed odit raptores violento ſcelere viuentes. Quis vulturem? Sed execratur prædam de aliena morte quærentes. Sic & coruum prohibet, * voluptates vel magnitudinem vitiorum vetat. Paſſerem quoque dũ interdicit, intemperantiam coarguit. Quando noctuam, odit lucifugas veritatis. Quando caladrium, * nimiæ linguæ intemperan-
G tiam denotat. Quando cygnum prohibet, ceruicis altæ ſuperbiã denotat. Quando veſpertilionem, quærentes tenebras noctis ſimiles errores. Hæc ergo & his paria lex in animalibus execratur, quæ in illis non ſunt criminoſa: quia in hoc nata, ſed quia contra naturam, non ex inſtitutione, ſed ex errore quæſita ſunt. Sed fuit tempus aliquãdo antiquum quo iſtæ vmbræ vel figuræ exercendæ erant à populo vel gerendæ, vt abſtinendum eſſet à cibis, quos inſtitutio quidem mãdauerat, ſed lex interdixerat. Verùm iam finis legis Chriſtus aduenit, aperiens cuncta legis & obſcura reſerans, atque omnia ſacramenta, quæ nobis
H texerat antiquitas, magiſter inſignis & doctor cæleſtis, & inſtitutor reſeratæ virtutis patefecit. Sub quo dicitur: Iam omnia munda mũdis, inquinatis autem & infidelibus nihil mũdum, ſed pollutæ ſunt eorum & mens, & conſcientia.

al. voluntates nigras deteſtatur.

al. immundæ

X.

SEquitur quæſtio de immunditia partus, & cõtagione lepræ. Ait enim: Mulier quæ cõcepit ſemen & peperit maſculum, ſeptẽ diebus eſſe immundam, octauo purificari. Quæ autem fœminam peperit, bis ſeptẽ diebus in immunditia ſcribitur permanere. In talibus ergo quædam myſteria latentis arcani non eſt dubiũ contineri. Septimana enim huius præ-

ſentis

ſentis vitæ tempus videri poteſt: quia in ſeptimana dierum conſummatus eſt mundus. In quo donec ſumus in carne poſiti, ad liquidũ puri eſſe nõ poſſumus, niſi octaua venerit dies quod eſt futuri ſeculi tempus. In quo tamen purgandus eſt ille qui viriliter egit. Statim enim munda efficitur mater eius quæ genuit eum. Purgatam namque vitijs carnem ex reſurrectione ſuſcipiet. Qui nihil verò in ſe habuit virile aduerſus peccatum, ſed remiſſus & effœminatus permanſerit in actibus ſuis, iſte neque in præſentis ſeculi hebdomada neque in futura purgabitur ab immunditia ſua.

XI.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Homo in cuius carne & cute ortus fuerit diuerſus color ſiue puſtula, aut quaſi lucens quidpiam, id eſt plaga lepræ, adducetur ad Aaron ſacerdotem, vel ad vnum quemlibet filiorum eius. Qui cum viderit lepram in cute & pilos in album mutatos colorem, plaga lepræ eſt, & ad arbitriũ eius ſeparabitur. Lepra, doctrina eſt falſa. Proinde leproſi non abſurdè intelliguntur hæretici, qui vnitatem veræ fidei non habentes, varias doctrinas erroris, veráque falſis admiſcent: ſicut & lepra veris falſiſque locis humana corpora variando commaculat.

XII.

HVius ſcilicet lepræ inuenimus legiſlatorem ſex ſpecies in homine poſuiſſe. Prima capitis & barbæ: ſecunda caluitij & recaluationis. Tertia carnis & cutis. Quarta cutis & corporis & cicatricis albæ cum rubore. Quinta vlceris & cicatricis. Sexta vſtionis. In capite lepram portat, qui in diuinitatem patris, vel in ipſo capite quod Chriſtus eſt, peccat. Caput enim viri, Chriſtus eſt. Hanc lepram habent Iudæi, Valentiniani, Marcioniſtæ, Photiniani, Manichæi, Arriani, Sabelliani, Macedoniani, Anthropomorphitæ, Priſcillianiſtæ, Donatiſtæ, Neſtoriani, Euticiani, quique omnes in caluaria lepram gerũt, quia erroris ſui perfidiã aperta prauitate defendũt. In barba lepram gerunt, qui de apoſtolis & ſanctis Chriſti peruerſe aliquid ſentiunt, atque eos falſum quodlibet prædicaſſe confingunt. Sicuti enim barba ornamentũ eſt viri: ita ſancti Apoſtoli & doctores ornamentum præſtant corpori Chriſti.

XIII.

IN corpore lepram habent, qui Eccleſię detrahunt, ſicut Carpocratiani, qui negant carnis reſurrectionem: ſicut Nouatiani, qui nuptias damnant, & peccantibus pœnitentiã negant, ſicut Eraclitæ, qui inter alios errores regnum cælorũ paruulos habere nõ credunt:

A ſicut Eriani, qui vetant pro defunctis offerri ſacrificium.

XIIII.

IN carne & cute gerunt lepram, qui carnalia vel exteriora ſuadere conantur, vt Chorinthiani, qui reſurrectionem futuram in carnis voluptate exiſtimant: ſic Euticiani, qui dicunt in fide manentibus, quamuis carnaliter viuant, non poſſe computari peccata.

XV.

IN cicatrice ſanati vlceris leprã portat, qui poſt cognitionem Dei & medicinã & manifeſtationem fidei quam à Chriſto ſuſcepit, rurſum in ipſa cicatrice aſcendit aliquod iu-
B diciũ erroris prioris, aut perfidia veteris dogmatis. In carne viua leprã geſtat, qui de anima quæ vita eſt, carnis aliquod falſum exiſtimat, ſicut Luciferiani, qui dicũt animam de carnis ſubſtantia propagatam, ſicut Arabici, qui animam ſimul cum corpore mori putant.

XVI.

IN cicatrice vſtionis lepram habent Manichæi, qui inani abſtinentiæ cruciatu corpora ſua exurunt, & per infidelitatem non munditiem inde, ſed lepram gignunt. De talibus prædicabat Apoſtolus: Diſcedent, inquit, quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi loquen-
C tium mendacium, & cauteriatam habentiũ ſuam conſciẽtiam, prohibentium nubere, & abſtinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum. Sed adhuc adiecit colores leprarũ: id eſt, pallidam, rubentem, albam, liuidam, nigram, floreſcentem. Itaque dum pallidam lepram dicit, imbecillem & fragilem fidẽ animæ denotat, quæ perdito colore integræ ſanitatis, erroris infirmitate lãgueſcit. Cùm autem rubicundam lepram oſtendit, homicidij cruore mentem infectam denotat, & inurit. Cùm verò albam, illos hæreticos, qui ſe mundos appellant, ſiue reliquos, qui de falſo merito gloriãtur, ſicut Pelagius & Nouatus. Cùm
D autem aerem vel liuidam lepram cõmemorat, inuidiæ & liuoris notas execratur. Cùm verò nigram inſinuat, ſacrificiorum fumo & buſto idololatriæ denigratam conſcientiam deteſtatur. Cùm autem floreſcẽtem toto corpore, & cooperientem omnem pelliculã corporis à capite vſque ad pedes dicit, auaritiæ crimen oſtendit: quia nunc floridum & iocũdum putatur hominem fœlicem eſſe in hoc mũdo, & diuitem videri in ſeculo. Hæc enim peſtis auaritiæ omne hominum genus quaſi totum corpus crebro erroris iſtius contagio commaculat. Cùm autem lepram, quę habet ruborem cum pallore permixtum, eum hominem denotat, qui cùm ſit imbecillis ani-

mo & mendax, facile in furore prorumpit & leuitate morum cito periurat. Pallor enim mentientem linguam ſignificat. Rubor autẽ, iracundiam manifeſtat. Eſt itaque lepra peccati, quæ ſacrificiorum oblationibus emundatur: id eſt, contrito corde & humiliato. Sacrificiũ enim Deo ſpiritus contribulatus. Eſt idolatriæ, quæ aqua diluitur baptiſmi. Eſt & hæreticorum, quæ ſeptem dierum purgatione extra caſtra habeatur: id eſt, per ſeptiformis Spiritus agnitionem purificetur. Eſt quæ viſu ſacerdotis aufertur per doctrinã. Genus autem lepræ quod mundari omnino non poteſt, eorum eſt qui in ſpiritu Sancto peccant, nec dicunt pœnitentes poſſe conſequi veniã. De his ait veritas: Qui peccauerit in Spiritu Sancto, non remittetur ei neque in hoc ſeculo, neque in futuro. Quod verò iubetur leproſis vt exeant de caſtris & ſedeant foris, donec mundetur lepra eorum, intelligitur hæreticos proijci debere ab Eccleſia, donec à proprio errore purgentur, & ſic reuertantur ad dominum. Eiuſmodi verò diſſutis tunicis, càpite deoperto, & ore obuoluto, ſedere iubentur, lepræ mundationẽ expectantes. Diſſutis tunicis: id eſt, omnibus ſecretis manifeſtis. Capite deoperto, vt à cunctis eius denudatio videatur. Ore clauſo, ne vlterius impia doceat vel loquatur. Sed adhuc adiecit ſcriptura lepram eſſe in vaſis, in parietibus domus, in veſtimento, in trama, in ſtamine. Lepra in parietibus domus, hæreticorũ congregatio denotatur, quæ per ſacerdotem purgari iubetur. Lepra in vaſculis, vnicuique homini propria corporis delicta. Lepra in ſtamine vel in veſtimento, peccata quæ extra corpus committũtur, vel quæ in ipſo corpore perpetrãtur. Stamen enim anima hominis intelligitur, & trama molliſſimi corporis ſenſus.

XVII.

Dixit dominus ad Moyſen: Pontifex, id eſt, ſacerdos maximus inter fratres ſuos, ſuper cuius caput fuſum eſt oleum vnctionis, & cuius manus in ſacerdotio conſecratæ ſunt, veſtitúſque eſt ſanctis veſtibus, caput ſuum non diſcooperiet, veſtimenta non ſcindet, & ad omnem mortuum omnino non ingreditur. Super patre ſuo quoque & matre nõ contaminabitur, nec egredietur de ſanctis, ne polluat ſanctuariũ Dei: quia oleum ſanctæ vnctionis Dei ſui fuſum eſt ſuper eũ. Ego dominus, Virginem ducat vxorem. Viduam & repudiatam & ſordidam atque meretricem non accipiet, ſed puellam de populo ſuo, ne contaminet ſemen ſuum. Sacerdos maximus inter fratres ſuos, hic eſt de quo ſcribitur cùm reſurrexiſſet à mortuis: Vade ad fratres meos

E & dic eis: Aſcendo ad patrem meum, & ad patrem veſtrum, ad Deum meum, & ad Deũ veſtrum. Super cuius caput fuſum eſt vnctionis oleum, iuxta quod propheta Dauid ait: Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatẽ: propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Cuius conſecratæ ſunt manus. Iſte conſecratas habet manus, dum eas in paſſione extendit pro expiatione totius ſeculi. Veſtimentum autem eius non ſcinditur: id eſt, nõ patitur diuidi in hęreſes & ſchiſmata Eccleſiam ſuã, quæ illi inhærendo veſtis eſt propria. Cuius indumenti figura fuit tunica illa Ieſu, non conſutilis, ſed per totum

F textilis, quæ in paſſione non ſcinditur, ſed à poſſidente indiuidua ſeruatur. Ad mortuum non accedat, quia peccatum non fecit. Peccatum enim mors intelligitur, ſicut ſcriptum eſt. Anima quæ peccauit, ipſa morietur. In patre & matre non contaminabitur. In matre Chriſtus non eſt pollutus, cùm ante ſecula naſceretur de patre. Similiter in patre non eſt commaculatus, cùm in ſeculo naſceretur ex matre. Solus enim ipſe in ſeculo mundus ingreſſus eſt, procedens ex vtero virginali ſine contagione virili. Nam nos omnes dũ peccamus, contaminamur in patre, de quo creati

G ſumus, ſi in hæreſim deuoluamur. Itẽ in matre contaminamur, * ſi credentes Deũ in aliquo Eccleſiam lædimus, vel libertatem matris cæleſtis indigna peccati ſeruitute fœdamus. De ſanctis non diſcedat: quia per ſuſceptionem carnis Chriſtus ſic deſcendit in mundum, vt nunquam deſereret cælum. Viduã repudiatam aut meretricem non ducat vxorem, ſed virginẽ. Vidua & repudiata eſt Synagoga: de qua loquitur dominus per Eſaiam, dicẽs: Quis eſt hic liber repudij matris veſtræ quod diuiſi eam? Meretrix autem hæreſis eſt, quæ multorum errori vel libidini patet. Tales non copulantur Chriſto, niſi ſola Eccle-

al. Si credẽtes Deo in eccleſia aliquem lædimus.

H ſia virgo, quæ non habet maculam aut rugã: de qua Apoſtolus ait: Deſpondi enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. Dicitur quidẽ & anima ſponſa eſſe, ſed illa quæ fidei ſimplicitate & actuũ puritate incorrupta probatur & virgo. Eſt & vidua anima, quæ diſcedens à iugo infidelitatis legis, Euangelij præcepta non ſeruat. Eſt etiã repudiata, quæ peccando à Chriſti corpore ſeparatur, etiam ſi non proijciatur ab Epiſcopo. Eſt & meretrix, quæ ad ſe recipit amatores: id eſt, contrarias poteſtates, & dæmones qui deſideriũ capiunt pulchritudinis eius. Pulchra namque à Deo creata eſt anima & ſatis decora, quæ imaginem habet & ſimilitudinem Dei. Dehinc ſequitur: De genere ſuo ducat vxorem,

animam

animam ſcilicet, quæ ei fide coniungitur. A Nec cōtaminabit ſemen ſuum, i. verbū Dei, quod in Eccleſia prædicatur, ſicut in Euangelio ſcriptum eſt: Ne dederitis ſanctū canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne cōculcent eas pedibus ſuis. Hucuſque quæ de ſummo ſacerdote prædicta ſunt, myſticè ad Chriſtum pertinuerunt. Dehinc & ipſa ſic interpretātur in mēbris ſuis, & maximè in ſacerdotibus, ad quos pertinēt ſpiritualia ſacramēta. Qui etiā quantis polleāt priuilegiis, breuiter percurrēdum eſt: dicit enim de eo. Caput ſuum non diſcooperiet, i. vt ſacramēta Chriſti, qui caput eius eſt, velamēto myſteriorum honoret. Veſtimenta ſua non ſcindet, ne in hæreſin vel ſchiſmata tranſeat. Super omnem animam quæ mortua eſt, non ingrediatur, ad omne peccatum quod ad mortem pertinet, non accedat. Super patre ſuo & matre nō inquinabitur, ſcilicet ne tanta indulgeat pietate parentum amori, vt Dominū ſuum offendat & creatorem, neque ita miſereatur propinquis, vt erga Deum videatur culpabilis. Quāti etiam Epiſcopi, quanti monachi dum curā gerunt parentum ſuas animas perdiderunt? De ſanctis non egrediatur, vt ſemper in opere & cogitatione ſancta moretur: qui enim loquitur quod ocioſum, & reprehēſione dignū eſt, de ſanctis egreditur, & polluit ſanctificationem Dei, quia non incedit vt ſeruus Chriſti. Viduam, & repudiatam & meretricem nō ducat vxorem, ſed virginem: i. nihil de veteri homine & priſtina voluptate amplectatur, ſed vitam omni puritate florentem poſſideat. De genere ſuo ducat vxorem, vtique vitam amplectatur ſanctorum, quorum per fidem proximus eſt. Inter hęc præcipitur hiſdem vt miniſtrantes in templum vinum & ſiceram non bibant, ne ebrietate & crapula & curis huius vitæ prægrauentur corda eorum, nec patrem habeāt in terra niſi ſolum Deum, ne dum de terrenis cogitant, ſuperna obliuiſcantur. Ab huius quoque conuiuio iubentur vicinus & mercenarius ſeparari, & ſeruis tantum ciborū D dare reliquias. Vicinus hæreticus eſt, qui proximum ſe titulo * Chriſtiani nominis aſſerit, mercenarium Iudæum oſtendit, qui fructum obſeruantiæ legalis carnaliter quærit. Cū iſtis ergo ſacerdos Dei non participet Euangelij pabulum, quod eſt ad refectionē animarum, ſed tantummodò cum ſeruis Chriſti. Datur de his quę ſuperferuntur altariis ſacerdoti pectus & brachiū dextrū: in pectore legis mūdas cogitationes, doctrinæq; notitiam: in brachio dextro opera bona ad pugnā contra diabolū, & armatā manum, vt quod corde cōceperit, operum exemplo perficiat. Datur ei & de priuato maxilla, vt eloquentiam habeat. Datur & de victimis venter, cuius iudicio diſcat luxuriam extinguere, & contemnere gulam.

al. Chriſti meritis.

XVIII.

INter hæc iubetur ipſis ſacerdotibus, vt nulla debilitate inſignes ſint: nec cæcus, nec claudus, vel paruo aut grandi, vel torto naſo, ne fracto pede, aut manu: nec gibboſus, nec lippus, nec albuginem habens in oculo, nec iugem ſcabiem, nec impetiginem in corpore, nec ponderoſus, quæ omnia referūtur ad animæ vitium. Mores enim in homine, nō natura damnantur. Nam cæcus ſacerdos eſt, qui B ſcripturæ ſciētiam non intelligit, & quò greſſum doctrinæ vel operis porrigat, per ignorātiam neſcit: de talibus ſcriptū eſt per Eſaiam: Speculatores eius cęci omnes. Claudus quidē eſt, qui intelligit quid docere debeat: ſed tamē præcepta quæ docet, non implet. Paruo autē naſo eſt, qui ad tenendam menſuram diſcretionis idoneus non eſt. Grādi & torto naſo eſt, furibūdus & minax, cum ſuperbiæ arrogātia, vel immoderata diſcretione. Fracto autē pede vel manu eſt, qui viam Dei quā docet, pergere non ſtudet. Gibboſus quoque ſacerdos eſt, quē terrenæ cupiditatis pondus deprimit, & tardius ad ſuperna intēdit. Lippus verò eſt, cuius ingeniū ad cognitionē veritatis emicat, C ſed hoc carnaliter viuēdo obſcurat. Albuginē quoque habet in oculo, qui arrogantia ſapiētiæ ſeu iuſtitiæ cæcatur. Iugem verò ſcabiem habet, cui carnis petulātia ſine ceſſatione dominatur. Impetiginem quoque habet in corpore, qui auaritia vaſtatur in mente. Quæ niſi in paruo compeſcitur, nimirum ſine menſura dilatatur. Ponderoſus verò eſt, qui, & ſi turpitudinem non exercet opere; ſed ab hac cogitatione continua, ſine moderamine grauatur in mente. Talis nec ſancta ingredi, nec nomē antiſtitis poterit poſſidere: quia & terrenis deſideriis grauatur, & expers eſt ſcientiæ veritatis.

XIX.

PRæterea quid ſit illud quòd iuxta præcepta Dei lauiſſe Aaron & filios eius legitur Moyſes. Iam tunc purgationem mundi, & rerum omnium ſanctitatem baptiſmi ſacramenta ſignificabant. Non accipiunt veſtes, niſi prius lotis ſordibus, nec ordinantur ad ſacra, niſi in Chriſto noui homines renaſcantur. Quòd autem Moyſes lauat, legis indiciū eſt. Præceptis enim Dei lauandi ſumus: & cū parandi ad indumentum Chriſti, & cùm tunicas pelliceas depoſuerimus, tūc induemur veſte linea nihil in ſe mortis habente, ſed tota

candida, vt de baptiſmo conſurgentes cingamus lumbos in veritate, & tota peccatorum priſtinorum turpitudo celetur. Vnde & Dauid: Beati, inquit, quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.

XX.

QVid autem ſibi velit lex imaginaria, quæ iubet vitulum pro peccato ſacerdotis immolari, & ſanguine eius ſepties digito ſacerdotis populum aſpergi. Deinde duos hircos offerri debere, vnum in quo ſors Domini venit occidendum eſſe, & ſanguine eius, vel de ſanguine vituli digito ſacerdotis populum aſpergendum. Alterum verò in quo omnia peccata & maledictiones totius populi imponendę eſſent, in locum deſertum perducendum, ibique eſſe dimittendum. Sed prius eſt neceſſe vituli ſacrificiũ pandere, tunc etiã & hircorum cauſam myſteriáque eorum narrare. Vitulus itaque hic, qui pro peccato ſacerdotis & totius populi emundatione occidi iubetur, figuram Domini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti in ſemetipſo limabat, qui non ſolùm pro peccatis ſacerdotalis populi, verũ & pro omni genere humano, cunctiſque nationibus Deo patre * promittente eſt immolatus, ſicut Apoſtolus ait: Qui filio ſuo non pepercit, ſed pro omnibus nobis tradidit illum. Meritò & hoc in loco de eius vituli ſanguine ſepties populus digito ſacerdotis aſpergi iubetur, vt redemptio & purificatio noſtra in Chriſti ſanguine collata, per gratiam ſeptemplicis ſpiritus demõſtraretur. Duo autem hirci, duorum populorum figuram aperta ratione demonſtrauerũt, propter originalem peccati præuaricationem, hircorum formam gerentes. Quorum eſt ſimilitudo in Euangelio: hœdi, id eſt, peccatores ad ſiniſtrã futuri. Sed ex his qui in Chriſto crediſſent, & pœnitẽtiam delictorum ſuorum toto corde egiſſent, baptiſmi gratiam conſecuti, hi in ſimilitudinem huius hirci, quæ in ſimilitudinem Domini venit, figuram accipiunt. Cuius ſanguis cum ſanguine vituli permiſceri iubetur, vt conſortes paſſionis Chriſti effecti, participes gloriæ ipſius efficiantur. Sed quid eſt hircum in ſortem Domini venire, niſi vt populus credentium, cuius ille figuram habebat, conſors & cohæres Domini haberetur in regno, ſicut Apoſtolus ait: Hæredes Dei ſumus, cohæredes autem Chriſti? Alius verò hircus, qui in ſorte Domini non venit, ſimilitudinem tenet infidelium, qui nunquam in Chriſtum credere voluerunt. Hi vtique accipiũt maledictionem totius populi, & omnes iniquitates humani generis, & proiiciuntur in deſertum locum. Sed quid eſt omnes iniquitates & maledictiones accipere, niſi quia omnia peccata quæ ab Adam vſque ad Chriſtum humanũ genus admiſit, illi ſoli ſunt percepturi, qui nec credere in Chriſto, nec expiari Chriſti ſanguine voluerunt? Et ſic onuſti & prægrauati iniquitatibus & maledictionibus totius populi, i. humani generis in deſertum locum proiicientur, i. in tenebras exteriores, vbi fletus & ſtridor dentium, & in ſtagno ignis, quod eſt gehenna, vbi ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur.

al. permittente.

XXI.

DIuerſitas victimarum, & quæ vel offerri debeant, vel non offerri, in hoc libro Leuiticorum dinumerantur: ſed per comparationem pecorum, conuerſatio hominum demonſtratur. Homo qui obtulerit victimam pacificorum Domino, vel vota ſoluens, vel ſpontè offerens, tam de bobus quàm de ouibus animal immaculatũ offerat, vt acceptabile ſit. Omnis * macula non erit in eo. Si cæcũ fuerit, ſi fractum, ſi cicatricem habens, ſi papulam, ſi ſcabiem vel impetiginem, non offeretis ea Domino, neque adolebitis ex eis ſuper altare Domini. Bouem & ouem auribus & caudis amputatis, voluntariè offerri poteſt: votum autem ex his fieri non poteſt. Omne animal, quod vel contritis, vel tonſis vel ſectis ablatiſq; teſticulis eſt, non offeretis Domino, & hoc in terra veſtra omnino nõ facietis. De manu alienigenæ nõ offeretis panes Deo veſtro: nec quicquid aliud dare volueritis, *quia* corrupta & maculata ſunt omnia, niſi ſuſcipiatis ea. Primùm reiicitur à ſacrificio maculatum animal vel varium, i. homines *in quibus* diuerſitas eſt peccatorum, & *nunc in libidine* & cupiditate, nunc in *diuerſis criminibus* * demutantur. Reiicitur quidem & cæcũ animal, i. qui nec Deum videt, nec opera eius facit. Fractum quoque, i. vitiis carnalibus vexatum ac colliſum. Reiicitur & cicatricẽ habens, qui nõ digna ſatisfactione pœnitentiæ, vulnera peccatorum deplorat: ſed adhuc veteris morbi ſignũ per deſideria voluptatis interius geſtat. Reprobatur & lingua amputatũ, qui Dominum non confitetur, neque diuinã legẽ meditatur. Reiicitur & pabulam habẽs, qui pruritu libidinis & ardore concupiſcẽtiarum exęſtuat. Similiter & ſcabioſum, qui peccatum carnis perficit contagione operis. Iam verò impetiginẽ habens, hęreticorum figuram collectionẽ, quæ frequẽter ſe in Eccleſiæ corpus immergit, & vt impetigo liuorẽ facit. Porrò aure amputati ſunt, qui verbo Dei nõ obediunt, non faciendo quæ iuſſa ſunt. Qui verò caudam habet amputatã, ille eſt, qui bonum quod incipit perſeueranti fine non perficit.

al. omne crimen.

al. demonſtrantur.

Porrò

Porrò deſectum vel teſticulis amputatum, indicat eos, qui cùm corpore viri ſint, turpitudinis vſu effœminantur. His ergo criminibus inuoluti, à ſacrificio Domini reprobātur, nec efficiuntur cōſortes paſſionis Chriſti, nec cœleſtis ſanctificationis participes.

XVII.

SEd neque panes alienigenæ offerātur Domino, id eſt, doctrina hæreticorū, vel ſtudia *ſuperſtitioſa ſeculariū literatū, quæ extra fidem ſunt, & aliena putantur. Tales enim repudiantur hoſtiæ à Domino, & reiicitur huiuſmodi ſacrificiū ab Eccleſia catholica. Sed tamē etiam in his figuræ noſtræ fuerunt, quia noſtra mundatio nobis ſine ſanguine Chriſti nulla eſt.

al. ocioſa.

Libri Leuitici finis.

CAPITVLA LIBRI NVMERI.

I. *Catalogus manſionum.*
II. *Paſcha ſecundi menſis.*
III. *Nazaræi.*
IIII. *Leproſi fluxu immundi.*
V. *Ætas bellatorum.*
VI. *Leuitæ & cuſtodes vaſorum.*
VII. *Duæ tubæ.*
VIII. *Sepulchra concupiſcentiæ.*
IX. *Septuaginta viri electi.*
X. *Mariæ obtrectatio.*
XI. *Exploratores.*
XII. *Homo ligna colligens.*
XIII. *Dathan & Abiron.*
XIIII. *Aaron cum thuribulo.*
XV. *Virga florens.*
XVI. *Vitula rufa.*
XVII. *Mariæ mors.*
XVIII. *Moyſi titubatio ad petram.*
XIX. *Mors Aaron.*
XX. *Serpentium vulneratio.*
XXI. *Seon regem Amorrhæorum.*
XXII. *Moyſi mors.*
XXIII. *Balaam diuinus.*
XXIIII. *Phinees ſacerdos.*
XXV. *Numerus populi.*
XXVI. *Quinque filiæ Salphaath.*
XXVII. *Genera oblationum.*
XXVIII. *Mors Balaam.*
XXIX. *Filij Ruben Gaath.*
XXX. *De idolis deſtruendis*

IDEO hic liber vnus ex quinque libris Moyſi Numeri appellatus eſt, eo quòd egreſſæ multitudinis Iſraëliticæ ex Ægypto, in eodem profectorum virorū computatio & numerus teneatur inſertus. In quo etiam, profectiones eorum & manſiones à finibus Ægypti vſque ad locum & tempus in quo Moyſes defunctus eſt, numerantur. In quo & dies dedicationis tabernaculi & oblationum modus non ſine myſtici numeri ſacramento & ratione dinumeratus eſt.

A I.

CATALOGVS autem māſionū filiorum Iſraël, quæ à primis vſque ad vltimū numerātur, ſimul quadraginta & duæ: de quibus Matthæus loquitur: Ab Abraham vſque ad Dauid generationes quatuordecim, & à Dauid vſq; ad trāſmigrationem Babylonis generationes quatuordecim: & à tranſmigratione Babylonis vſq; ad Chriſtum, generationes quatuordecim: id eſt, generationes ſimul quadraginta
B & duæ. Per has currit Hebræus, qui de terra feſtinat tranſire ad cælum, & Ægypto ſeculi derelicta, terram repromiſſionis ingreditur. Nec mirum, ſi illo numeri ſacramento peruenia mus ad regnum cælorum, ſub quo Dominus atque Saluator à primo patriarcha peruenit ad virginem, quaſi ad Iordanem, quæ pleno gurgite fluens, Spiritus ſancti gratia redundauit.

Prima māſio eſt Rameſſes vrbs, quæ in extremis finibus Ægypti erat, in qua populus congregatus exiit in deſerto altera die poſt Paſcha in conſpectu Ægyptiorum. Rameſſe interpretari quidam commotionem vel to-
C nitruum putauerunt: vtique quia cùm commoti fuerimus ad Euangelicam tubā, & excitati tonitruo, cum gaudio eximus in menſe primo, quando hyems præterit, quando veris exordium eſt, quando cuncta renouantur. Eximus quinta decima die menſis primi in craſtinum paſchæ, pleno menſis lumine, poſt eſum agni immaculati, & calciatos pedes de Euāgelio, cū Apoſtolo, & accinctos lūbos de pudicitia, & baculos in manibus præparatos.

Secunda manſio eſt Socoth, in qua coquūt panes azimos, & primùm tendunt tabernacula. Vnde & locus nomē accepit. Socoth quippe interpretatur Tabernacula ſiue Tentoria.
D Cùm ergo exierimus ex Ægypto: id eſt, à ſeculo, primùm tabernacula figamus, ſcientes nobis ad interiora pergendum, & ad ſanctam terram cæleſtem iter accelerandum.

Tertia manſio eſt Ethan, quæ eſt in extremo ſolitudinis, in qua primum dominus præcedēs populum ducit in columna ignis. Ethā ſonat fortitudo, ſiue perfectio. Præparemus ergo nobis fortitudinem, aſſumentes perfectū robur, vt inter errorum tenebras & confuſionem noctis ſcientiæ Chriſti lumen appareat. Dies quoque noſter nubem habeat protegētem, vt his *ducibus ad terram ſanctæ promiſſionis peruenire valeamus. al. diebus.

Quarta manſio eſt Fiairoth, quod eſt contra

Belpheſon. Fiairoth interpretatur os nobiliũ. Proinde aſſumpta fortitudine nobilitemur in domino, contemnentes & Belpheſon, qui interpretatur dominus Aquilonis, eiúſque ſuperbiam declinemus. Ab hac manſione profecti filij Iſraël, tranſierunt per medium mare in deſerto, viderúntque Pharaonem cum ſuo exercitu pereuntem: Mariam præcinentem in tympanis.

Quinta manſio eſt Mara, ad quam venerunt filij Iſraël trãſito rubro mari poſt triduũ. Mara autem interpretatur amaritudo. Poſt prædicationem enim Euangelij & tabernacula tranſmigrantium, poſt aſſumptam fortitudinem fidei, & poſt baptiſmum atque victoriam, rurſus venitur ad amaritudinẽ, vt * voluptas atque luxuria vitæ amaritudine terminetur, & per crucis lignum, quaſi per cruciatum iterum ſuauitas compeſcatur.

al. voluntas

Sexta manſio eſt Helim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta palmæ, in figura duodecim Apoſtolorum & ſeptuaginta diſcipulorum ſecundi ordinis: de quorum fontibus doctrinæ potum haurimus, & dulces fructus victoriæ carpimus. Vnde & bene Helim vertitur in arietes fortes: ipſi enim ſunt robuſti principes gregis, duces ouiũ, doctores gentium.

Septima manſio eſt iterum ad mare rubrũ. Quæritur hîc quomodo per tranſitum rubri maris & fontes, mare & Elim, rurſus ad mare rubrum venerint, niſi forte in itinere pergentibus ſinus quidam maris occurrit, iuxta quem caſtrametati ſunt. Aliud eſt enim tranſire mare, aliud in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur per euangelicam diſciplinam & cibos dulciſſimos triumphorum apparere nobis interdum mare, & prætenta diſcrimina poni ante oculos.

Octaua manſio eſt in ſolitudine Sin, qua tenditur vſque ad montem Sinaï. Interpretatur autem Sin, rubus vel odium, quia poſteaquam venerimus in locum Eccleſiæ, de qua dominus nobis ſit locuturus, grande odium meremur inimici.

Nona manſio eſt in Dephcca, quæ dicitur pulſatio, iuxta quod dominus ait: Pulſate & aperietur vobis. Senſúſque eſt manifeſtus: quia poſtquam venerimus ad locum Eccleſiæ, incipimus ſacramenta pulſare.

Decima manſio eſt in alis, quod interpretatur fermentum, quod tollens mulier commiſcuit farinæ ſatis tribus donec fermentaretur totum. In hac ſolitudine murmurat populus propter famem, accepitque veſpere coturnicem, & mane alterius diei manna. Et nota in decima manſione manna tribui: id

E eſt, poſt decalogi perfectionem angelorum panem manducari.

Vndecima manſio eſt in Raphidim, quæ interpretatur deſolatio fortium, vel remiſſio manuum. In hac ſitienti populo fons de petra Oreb in ſimilitudinem Chriſti aquã erupit: ibi Ieſus in typo ſaluatoris contra Amalech militat, & in ſigno crucis dæmonum aduerſum nos tentamenta ſurgentia deuincuntur. Vbi venit Iethro ad Moyſen dans conſilium ſeptuaginta ſeniorũ & in typum Eccleſiæ ex gentibus congregatæ, legis imminutio Euangelio ſuggerente completur. Pulchrè autem diſſolutio ac ſanitas fortium Raphidin dicitur, vel propter diſſipatũ Amalech, vel propter ſanatum Iſraël. F

Duodecima manſio eſt in ſolitudine Sinaï. Statim tibi veniet in mente apoſtolicus numerus: Sinaï quippe interpretatur rubus, quo ſignificatur Eccleſia, in qua nobis apoſtoli prędicant: in hac manſione Moyſes aſcendit ad dominum, ibíque deſcendit dominus in mõte Sinaï, dans legem populo ſuo. Ibi fabricatur tabernaculum, ibi præcipitur varietas hoſtiarum, vaſorum diuerſitas, indumenta pontificis, ſacerdotum ac Leuitarum ceremoniæ. Ibi numerus populorum & leuitarum, & per G ſingulas tribus populi diſtributio. Oblationes quoque principũ in hac manſione deſcriptæ ſunt. Duæ quoque argenteæ tubæ ad promouenda caſtra ibidem fieri iubentur.

II.

Ibique præcipitur immũdis, qui primo mẽſe Paſchæ intereſſe non potuerint, vt ſecũdo menſe conueniãt. Sed quid ſibi *velit*, *quod* hi qui longius habitant vel immũdi *in anima* fuerint, in ſecundo menſe *Paſcha iuſſi ſunt* facere: quod nimirum in typum *intelligitur* populi gentium, qui cum omnibus dæmonibus fornicati, immundi videbantur in anima, ſalubri verò confeſſione mundati, ad ſecundam H natiuitatem, quaſi ad ſecundum menſem trãſire præcipiuntur.

III.

Iubetur quoque in hac manſione Nazaræis, vt vinum & ſicerã, & omne quod de vuis eſt, non bibant nec comedãt, nec de vua quidem paſſa, vel acetum quod eſt ex vino. Sed & in Prouerbiis præcipitur, potentes, qui iracundi ſunt vt vinum non bibant, ne cùm biberint, obliuiſcantur ſapientiæ. Quid ergo Nazaræorum nomine, niſi abſtinentium cõtinentiúmque vita deſignatur. His in vino luxuria prohibetur, in ſicera omnis voluptas terrena. Sicera enim ex diuerſo conficitur genere: ſicut voluptas ex diuerſa vitiorũ oritur paſſione: illi enim vinum non bibunt, & ſiceram bibunt,

bibunt, qui ad decipiendos homines vmbras A quaſdam & imagines ſimulant habere virtutum. Vua paſſa illi veſcuntur, qui propter humanos oculos abſtinētiæ pallore inficiuntur, vt gloriam capiant ab hominibus. Acetū autem hi bibūt, qui poſt vitæ ſanctitatem, in vetuſtatem præteritorum vitiorum labuntur, & corruptione veteris nequitiæ delectātur. Pręcepit itaque Deus, vt qui ſanctitatis induerēt titulum, cunctis his careant vitiis, nullámque huiuſmodi perturbationem appetāt, quæ ſtatum mentis euertat.

IIII.

IN hac manſione proiiciuntur de caſtris leproſi, fluxi & immundi. Leproſi, hæretici, B fluxi cogitatione, immundi opere, vt tanquā coinquinati & morbidi à caſtris Eccleſiæ ſeparentur, ne contagione morum ſuorum vitā polluant innocentium.

V.

IBi ab anno viceſimo annumerantur populi, qui ad prælium eliguntur. Sed cur ab anno viceſimo, niſi quia ab hac ætate cōtra vnūquemque vitiorum bella naſcuntur? ideóque ad pugnam eliguntur, vt habeant contra libidines conflictum, ne luxuriis ſuperentur.

VI.

IBi etiam ab anno viceſimo & quinto Leuitæ tabernaculo ſeruire mādantur, vt à quin- C quagenario cuſtodes vaſorū fiant. Quid enim per annum quintū ac viceſimum in quo flos iuuētutis oboritur, niſi contra ipſa vnumquēque vitiorum bella ſignātur? Et quid per quinquagenarium, in quo & Iubilæi requies continetur, niſi interna quies edomito bello mētis exprimitur? Quid verò per vaſa tabernaculi, niſi fidelium animæ deſignantur? Leuitę ergo ab anno viceſimo & quinto tabernaculo ſeruiunt, & quinquagenario vaſorum cuſtodes fiunt, vt videlicet qui adhuc impugnantiū vitiorum certamina per conſenſum delectationis tolerant, aliorum curam ſuſcipere non præſumant. Cùm verò tētationum bella ſub- D egerint, cùm apud ſe iam de intima tranquillitate ſecuri ſunt, animarū ſortiātur cuſtodiā. Sed quis hæc pręlia ſibi perfectè ſubigat, cùm Paulus dicat: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentē in lege peccati? Sed eſt aliud, bella fortiter perpeti, aliud bellis eneruiter expugnari: in iſtis exercetur virtus, ne extolli debeant: in illis omnimodo extinguitur ne ſubſiſtant. Præcepit dehinc ibi lex Leuitis omnes pilos carnis radere, quia hi qui in obſequiis aſſumuntur diuinis, debent ante Dei oculos à cunctis carnis cogitationibus mundi apparere, ne illicitas cogitationes mēs proferat, & pulchram animæ ſpeciem quaſi pilis fructificantibus deformem reddat.

VII.

POſt hæc iubentur etiam fieri duæ tubæ, quarum clangore populi mouerentur ad prælium. Sic enim ſcriptū eſt de his ad Moyſen: Fac tibi duas tubas argenteas ductiles. Et paulò poſt cùm conciſus clāgor increpuerit, mouebūtur caſtra. Per duas enim tubas exercitus ducitur, quia per duo teſtamenta ſiue per duo præcepta charitatis, ad procinctum fidei populus euocatur. Quæ idcircò argenteæ fieri iubētur, vt prædicatorum verba eloquij nitore refulgeant, & auditorum mentē nulla ſui obſcuritate confundant. Idcircò ductiles, quia neceſſe eſt, vt hi qui venturam vitam prædicant, per tribulationum præſentiū tonſiones creſcant. Benè autem dicitur cùm conciſus clangor increpuerit, mouebuntur caſtra: quia nimirum cùm ſubtilior ac minutior prædicationis ſermo tractatur, auditorū mentes contra tentationum certamina ardētius excitantur: iam abhinc promouentur filij Iſraël de monte Sina, & tranſeunt in ſepulchris concupiſcentiæ.

VIII.

TErtia decima manſio eſt in ſepulchris cōcupiſcentiæ, vbi populus faſtidiens cæleſtem panem, carnes Ægyptias deſiderauit, multóſque ſubitò deuorauit incendium. E quibus edocemur, vt qui cōuerſationem relinquimus ſeculi, & Ægyptias ollas: id eſt, carnalium deſideriorum feruores cōtempſimus, non debere murmurare contra cæleſtem panem, nec virulentias Ægyptiorum, qui ſunt magnarum carnium, ſed ſimplicem mannæ cibum: id eſt, puram cæleſtémque vitam quęrere. Alioquin ſi poſt perceptum angelicum manna, qui eſt cæleſtis vita ſiue doctrina, rurſus carnes Ægyptias, quæ ſunt carnales huius ſeculi voluptates & concupiſcentias priſtinorum morū voluerimus appetere, vorabimus nauſeam. Et ſtatim Domini igne torquebimur, deſideriúmque noſtrum* vertetur in tumulos, vt ſimus ſepulchra dealbata, quæ foris parent hominibus ſpecioſa, intus autem plena ſunt oſſibus mortuorum & omni ſpurcitia.

*al. vertetur in ſtimulos

IX.

IN hac manſione deſcendit Spiritus ſanctus ſuper ſeptuaginta viros electos, & tunc Dominus deſcendit in nube, & retraxit de ſpiritu qui erat ſuper Moyſen, & impoſuit ſuper ſeptuaginta viros. Deſcendente enim in nube carnis Chriſto, diffuſa eſt per fidem Spiritus ſancti gratia ſuper populos ex ſeptuaginta gentiū linguis electos, venitque ſuper om-

nes donum illud virtutis cæleſtis, quod quõdam fuerat in Moyſe atque Prophetis.

X.

QVartadecima manſio in ſolitudine Aſeroth. In hac Aaron ſacerdos locum incidens offenſionis cum ſorore ſua Maria fratri vterque obtrectant, quòd alienigenam accepiſſet vxorem: vnde ilicò Maria contagio lepræ effloruit. Quo loco * euidens fuit figura myſterij, quod ſacerdotalis illa plebs patrum, Chriſto ſaluatori aduerſus Eccleſiã congregatam ex gentibus derogaret: ideóque lepræ ſorde perfunditur, nec redit ad Dei tabernaculum, donec ſtatutum plenitudinis gentium tempus adimpleatur. Tunc enim eadem plebs priſtinam poterit percipere ſanitatem, dum eis ſeptiformis ſpiritus agnitio, ad veniam fuerit ſuffragata.

al. euidens fuit gratia in eum.

Quintadecima manſio eſt in Rethma, quæ transfertur ſonitus ſiue iuniperus. Fertur autẽ hoc lignum ignem multo tempore conſeruare, ita vt ſi primæ eius cineres fuerint adopertæ, vſque ad annum perueniãt. Ex quibus diſcimus poſt ſepulchra concupiſcentiæ, ſiue * antra tranſire nos ad lignum multo tempore calens, vt ſimus feruentes ſpiritu, & claro ſonitu, atque in altum exaltata voce Euangelium Domini prædicemus. Ab hac manſione vſque ad triceſimam ſecundam hæ continentur hiſtoriæ, quia non ſunt per manſiones ſingulas diſtributæ, à nobis quoque in commune dicentur.

al. atria.

XI.

DVodecim exploratores mittuntur ad terram ſanctam. Botrus refertur in ligno, & Chriſti paſſio demonſtratur. Murmurat populus iudæorum, gigantium * populum reformidans. Pugnat contra Amalech & Cananæum, volente Deo, & victus intelligit quæ debeat in terra ſancta exercere ſacrificia. Dathan & Abiron filij Chore cõſurgunt contra Moyſen & Aaron, & terræ voragine glutiũtur. Inter mortuos & viuentes pontifex medius thuribulo armatus ingreditur, & currens ira Dei ſacerdotis voce prohibetur. Virga Aaron florem profert & folium, & in æternã memoriam virens ſiccitas conſecratur. Vitula rufa concrematur in holocauſtum, & cinis eius peculiaris aſperſio eſt. Quorum quidem figuras breuiter annotantes, ex duodecim exploratoribus incipiemus. Duodecim exploratores miſſi ad explorandam terram vberem, qui terruerunt populum, ne crederent poſſe accipere terrã à Domino repromiſſam, Scribarum & Phariſæorum prætulerunt iudiciũ. Sicut enim illi per Moyſen miſſi ſunt, vt ſoli fœcunditatem ſollicita conſideratione tractarent: E ita & iſti per legẽ & Prophetas iuſſi ſunt, vt per ſcripturarum inueſtigationem dominicum ſpecularentur aduentum, in quo erat terra, i. caro ſancta, in qua regnũ Dei, & vbertatẽ fructuum ſpiritualium, & vitam æternam cõſequi poſſint. Sed ſicut illi deſperatione terruerunt populum, ne de Dei promiſſione cõfideret: ita & iſti Scribæ & Phariſæi ſuaſerunt populo iudæorum, ne crederent Chriſtum, ad Ægyptum ſeculi huius redire cupientes, repudiantes manna fidei, quærẽtes ollas peccatorum nigras, & cepas blaſphemiarum putidas, & pepones vitiorum ac libidinum corruptione marcentes. Ille autem botrus vitis, F quẽ in ligno de terra repromiſſionis duo aduexêre vectores, botrus rependens è ligno vtique Chriſtus ex ligno crucis promiſſus gentibus de terra genitricis Mariæ ſecundum carnem terrenæ ſtirpis viſceribus effuſus. Duo baiuli qui ſub onere botri illius incedebant, populus eſt vterque. Cuius prior iudaïcus cæcus & auerſus, ignarus pendentis gratiæ, & preſſus onere ſuſpenſi, cui ſubiicietur iudicãti: de quibus dicitur: Obſcurentur oculi eorũ ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua. Qui verò poſterior veniebat, populi gentium gerebat figuram, qui credens Chriſtum ante oculos habens, ſemper eum portans vi-G det, & quaſi ſeruus dominũ & diſcipulus magiſtrum ſequitur, ſicut ipſe dominus in Euangelio ait: Si quis vult venire poſt me, tollat *crucem* ſuam, & ſequatur me. Hic eſt autem *botrus*, qui effuſus in ſalutem noſtram, *vinum* ſanguinis ſui crucis contritione *profudit*, atq; expreſſum paſſionis ſuæ calicẽ Eccleſiæ *propinauit*. Hic eſt botrus, quẽ *malo granato ſocia* muneris gratia ſecuta eſt, *noſtra* ſcilicet Eccleſia mater, habens intra ſe per granorum numerum multitudinem populorum: per ruborem ſanguinis Chriſti ſignaculo coruſcantem, habentem etiam intus diſtincta grana, ſicut Apoſtolus ait: Diuiſa chariſmata & dona H Spiritus ſancti gratia diſtributa. Quibus omnibus indignos ſe increduli iudicantes, terrã carnis Chriſti fluentem lacte & melle accipere non meruerũt, quam per fidem ſerui eius, i. pòpuli Chriſtiani conſecuti ſunt. De cuius doctrina quotidie dicit Eccleſia: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo. Ficum autem quam cum botro de terra repromiſſionis attulerant, imaginem legis attuliſſe euangelicis edocemur exemplis: ſicut & botrum conſtat figuram Saluatoris oſtendere, quemadmodum in Canticis Canticorũ Eccleſia de Chriſto dicit: Frater meus vt botrus cypri: quia nec Chriſtus ſine lege, nec lex ſine Chriſto eſſe poterit.

al. impetũ.

XII.

XII.

POſt hæc quidam homo die ſabbati colligens ligna necatur à populo. Quid autem inſinuat, quod tam atrociter iuſſu Dei fuerit idem ab omni populo trucidatus? Quod facilè infidelibus proponitur. Intelligant ergo, quia hæc omnia in typo acciderunt illis. Scripta ſunt enim ad correctionem noſtram. Ille enim priſtinus carnaliſque homo, qui diẽ ſabbati violare auſus eſt dũ ligna colligeret, propter quod eſt punitus, formã ſignificabat eius qui hodie in Chriſto ſignatus inuenitur, agere carnale opus: id eſt, cõtrahere ligna, fœnũ, ſtipulam, ad eſcam ignis æterni conuenientem. Quæ dum colligit, in ſuam perniciem ſi fuerit deprehenſus, pellitur ab omnibus & ſtatim occiditur, dum iudicatur à * ſpiritualibus. Sic ergo omnia quæ illis iudæis per legẽ acciderunt, formaliter intelligenda ſunt.

al. pluribus.

XIII.

SEquitur iam excidium Chore, Dathan & Abiron, qui ſibi contra Moyſen & Aaron ſacerdotẽ ſacrificandi licentiam vendicantes, pœnas pro ſuis conatibus expenderunt. Per quos itaque ſignificantur hi qui hæreſes & ſchiſmata facere conãtur, & multos ſecũ trahendo decipiunt, contemnentes ſacerdotes Chriſti, & ſe à clero eius plebiſque ſocietate ſegregantes, conſtituere audent Eccleſias, & aliud altare precẽmque alteram illicitis vocibus faciunt, dominicæ hoſtiæ veritatem per falſa ſacrificia prophanantes. Hi quia contra Dei ordinationẽ nituntur, ob temeritatis audaciam terræ compagibus ruptis, viuentes profundo hiatu merguntur: nec tantũ hi qui duces eorum ſunt, ſed & illi qui conſentiendo participes eorundem effecti ſunt, in ignẽ æterni iudicij præparata vltione peribunt.

XIIII.

DEinde Aaron ſanctus ruina mortis populum videns ruere, thuribulum accipiens occurrit obuiam quaſſationi, ſtãſque in medio ſuperſtitum ac peremptorum, letalẽ plagam obiectu ſui, quaſi quidam murus excluſit. Iſte ſacerdos dominus Ieſus Chriſtus eſt, princeps principum ſacerdotũ. Sacerdos iſte ruinam mortis in mundo aſpiciens, occurrit à ſummo cælo, venitque obuiam, quaſi gigas ad currendam viam. Stetitque inter viuos & mortuos: quia natus & mortuus. Sicque thuribulum paſſionis ſuæ accipiens, & in odorẽ ſuauitatis prætendens, ſuſpendit ignis æterni perniciem, & inimicam perculit mortem.

XV.

VIrgam autem Aaron, quę poſt ſiccitatẽ floruit, caro inſinuatur Chriſti, quę poſtquàm de Ieſſe radice ſucciſa eſt, viuacius mor- A tificata reuiuiſcit. Itaque virga poſt ariditatẽ vireſcens, Chriſtus eſt poſt mortem reſurgẽs. Ipſum enim virgam, ipſum florem intelligimus, vt in virga regnantis potentia, & in flore pulchritudo eius monſtretur. Vnde & in canticis canticorum idem dicit: Ego ſum flos campi & lilium conuallium. Alij virgam hãc quæ ſine coitu edidit verbũ Dei, de qua ſcriptũ eſt: Exiet virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, id eſt, Chriſtus, qui futuræ typũ præferens paſſionis, cãdido fidei lumine & paſſionis ſanguine * purpurabat. Flos virginum, corona martyrum, gratia continẽtium.

al. purgabat

XVI.

B REſtat interea vitula rufa in holocauſtum concremata, cuius cinis expiatio populi erat. Sic enim dicitur de illa ad Moyſen & Aaron: Præcipe filijs Iſrael, vt adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla ſit macula, nec portauerit iugum: tradetiſque eã Eleazaro ſacerdoti, quę ducta extra caſtra immolabitur in conſpectu omnium, & intinget digitum Eleazar in ſanguine eius, & aſperget contra fores tabernaculi ſepties, comburetque eam cunctis videntibus tam pellem & carnes eius quàm ſanguinẽ, & fumum flammæ tradetis. Lignum quoque cedrinũ & hyſſopum, coccúmque bis tinctũ, ſacerdos mittat in flammam, quæ vaccam vorat, & tunc C demum lotis veſtibus & corpore, ingredietur in caſtris, & cõmaculatus erit vſque ad veſperum. Sed & ille qui combuſſerit, lauabit veſtimenta ſua & corpus, & immundus erit vſque ad veſperum. Colliget autem vir mundus cineres vaccæ, & effundet extra caſtra in loco puriſſimo, vt ſint multitudini filiorum Iſrael in cuſtodiam, & in aquam aſperſionis, quia pro peccato vacca combuſta eſt. Et habebunt hoc filij Iſrael & aduenæ ſanctũ iure perpetuó. Et qui tetigerit mortuum, & propter hoc ſeptem diebus fuerit immundus, aſpergetur ex hac aqua die tertio, & die ſepti- D mo emundabitur. Si die tertio aſperſus non fuerit vel ſeptimo, non poterit emundari. Vitula rufa, caro eſt ſaluatoris noſtri, roſea ſanguine paſſionis, ætatis integræ, quia perfecta ætate paſſionem ſuſcipit. Quod autem nõ eſt impoſitum ſuper illam iugum, hoc oſtendit, quia caro Chriſti non eſt ſubiugata delicto, neque victa ab vllo delicto. Quod autem apprehenſam eiecerunt filii Iſraël extra caſtra, aſtente Eleazaro ſacerdote, populum iudæorum ſignificat, & conſenſum ſacerdotum in necem domini, quem eiectum extra Hieruſalem crucifixerunt. Sicut ergo qui offerunt vitulam immundi ſunt: ſic & qui apprehen-

derunt dominum peccatores habentur. Et ſicut is qui colligit cinerem aſperſionis mūdus eſt, ſic & omnes mundi ſunt, qui paſſionem Chriſti prædicauerūt gentibus, & in toto orbe terrarum doctrinam eius aſperſerunt, populóque domino collegerunt. Lignum autē & hyſſopum, crucē putamus & baptiſmum. Per hyſſopi enim faſciculum, aſpergebantur agni ſanguine, qui mundari ſolebant, typice figurantes lauacrum baptiſmatis & ablutionem æterni fontis. Coccum autem bis tinctū figuram ſacri ſanguinis ſignificari, quo peccatores abluuntur. Bis tinctum autem: quia per eum & corpore & corde mundamur. Hæc enim tria ad purgationem peccatorum* pertinent. Primò per cedrum fides ligni crucis: ſecundo per hyſſopum, martyrium: tertio per coccum, ſanguinis dominici ſacramentum. Sicut autem die tertia illi purgari iubentur: ita & omnis anima purgatur ab omnibus delictorum ſordibus, quæcunque credit Chriſtum dominum die tertia à mortuis reſuſcitatum. Huiuſmodi etiam homo mundus erit in die ſeptima, id eſt, in regno ſanctorum adueniente domino, & beatus ac lætus parte cæleſtis illius regni potietur. Qui autē non fuerit aſperſus, id eſt, huius gratiæ fide munitus peribit anima illa de cœtu * ſanctorum, & de populo* fidelium. Ex ſanguine autē huius vitulæ ideo ſepties tabernaculum iubet aſpergi quia ſeptem ſunt ſpiritus Sancti chariſmata, quæ per Chriſti ſanguinē ſuper Eccleſiæ populos diſtribuuntur, per quem ab omni delicto purgantur, ſicut Apoſtolus ait: Iam abluti eſtis in ſanguine Chriſti & paſſione eius. Quod verò vitula cum pelle & oſſibus ſuis comburitur, & agnus ille Paſchalis pari modo concrematur, ne oſſa eius confringantur, hoc oſtendit quod domini Ieſu Chriſti corporis oſſa in paſſione non eſſent confringenda, ſicut Euangeliſta teſtatur. Moraliter autē vacca rufa, cuius cinis expiatio populi eſt, nō aliter immolari & offerri ad altare domini poterit, niſi quis terrena opera non fecerit, iugúmque delicti non contraxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligatus. Iam dehinc poſt exploratores & botrum, poſt excidium ſuperborum, & ſacerdotale thuribulum, póſtque virgam florentem & vitulæ combuſtæ aſperſionem, reuertamur ad manſiones.

al. ſunt tradita.

al. regno cælorum.

al. gentium

Sexta decima manſio eſt in Ramoth, quod latinè dicitur mali punici diuiſio, quæ ſignificabat Eccleſiam. Quæ quaſi multa grana vno cortice contegit, dum omnem turbā credentium in fidei vnitate concludit.

Septima decima manſio eſt in Lebna, quæ latine transfertur in laterē. Legimus Aegyp- E tios lateres, quos populus faciens ingemuit, ex quibus diſcimus in itinere iſtius vitæ de alio in alium tranſitu, nunc nos creſcere, nunc decreſcere, & poſt ordinem Eccleſiaſticum ſæpe ad lateres, id eſt, ad carnalia opera tranſmigrare.

Octaua decima manſio eſt in Rethſa, quæ in frenos vertitur. Si enim poſt profectum, rurſum ad lutulenta opera deſcendimus, infrenandi ſumus, & rurſus vagi atque præcipites ſcripturarum retinaculis dirigendi.

Nona decima māſio eſt in Celatha, quæ interpretatur Eccleſia: ſcilicet vt vagi currentiū greſſus frenis ad Eccleſiam retrahantur, vt fo- F res quas ante reliquerant, rurſus feſtinaret intrare.

Viceſima manſio eſt in monte Sepher, quæ interpretatur pulchritudo, id eſt Chriſtus. Et vide quid proſunt frena. Si à vitiis nos retrahunt, introducunt ad virtutum choros, & in Chriſto monte pulcherrimo aſcēdere faciūt: de quo ſcriptum eſt: Venite, aſcendamus ad montem domini.

Viceſima prima manſio eſt in Arada, quæ vertitur in miraculum. Et vide quàm pulcher eſt ordo virtutum. Poſt frenos in Eccleſia intromittimur, poſt habitationem ad montem Chriſti aſcendimus, in quo poſiti miramur G in eis quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit.

Viceſima ſecunda manſio eſt in Maceloth, quæ in cœtu vertitur, id eſt, in Eccleſia. In hac enim conſiſtit multitudo credentiū, iuxta quod ſcriptum eſt: Ecce quàm bonum & quàm iocundum habitare fratres in vnum.

Viceſima tertia manſio eſt in Caath, quæ interpretatur pauor: quia dum quiſque venit ad Eccleſiam, atque aſcendit in montē pulcherrimum Chriſtum, & ſtupore & miraculo Chriſti magnitudinem confitetur. Adiungat deinde timorem, qui cuſtos eſt beatitudinis, vt altum non ſapiat: quia Deus ſuperbis H reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.

Viceſima quarta manſio eſt in Thare: quā nonnulli vertunt in malitiam ſiue paſturam. Quod benè ad præpoſitos Eccleſiarum, vel ad cuſtodiam animæ refertur, vt ſollicitus ſit quiſque qui habet pauorem, ne leo diabolus in caulis ouium: id eſt in Eccleſiis per diuerſa vitiorum foramina introire nitatur.

Viceſima quinta manſio eſt in Methcha, quæ vertitur in dulcedinem. Aſcendiſti enim in excelſum patris, admiratus es virtutū choros, timuiſti ruinā, abegiſti inſidiatores. Dulcis te fructus protinus laboris inſequitur, vt merito dicas: Quā dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo.

Viceſima

Viceſima ſexta manſio eſt in Aſmona, quæ latinè feſtinationem ſonat. Scilicet vt poſtquam dulces fructus laboris ſumpſerimus, nõ ſimus quiete contenti & otio: ſed rurſum ad vlteriora properantes, obliuiſcamur præteritorum, & in futura nos extendamus.

Viceſima ſeptima manſio eſt in Aſeroth, quod interpretatur vincula, ſiue diſciplina: ſcilicet vt feſtino gradu pergamus ad magiſtros, eorúmque teramus limina, & præcepta virtutum ac myſteria ſcripturarũ vincula putemus eſſe *æterna. Hæc ſunt Chriſti vincula, de quibus in Eſaia legitur: Viri ſublimes ad te tranſibunt, & tui erunt ſerui, poſt te ambulabunt colligati vinculis. Sunt & alia Diaboli vincula, quibus diſruptis vicit hoſtes Sãſon. De quibus propheta dicit, Diſrupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.

al. tenenda.

Viceſima octaua manſio eſt Baneiacã, quæ per interpretationem trasfertur in filios neceſſitatis ſeu ſtridoris. Qui ſint iſti filij neceſſitatis, ipſe pſalmus nos docet: Afferte domino filij Dei, afferte domino filios arietum. Quæ eſt tanta neceſſitas, quæ nolentibus imponatur? Cùm diuinis ſcripturis fueris eruditus, & leges earum ac teſtimonia vincula ſcies veritatis, contendens cum aduerſariis, ligabis eos, & vinctos duces in captiuitatem, & de hoſtibus quondam atque captiuis liberos Dei efficies, vt repente dicas cum Sion: Ego ſterilis & non pariens, tranſmigrata & captiuata: & iſtos quis enutriuit? Ego deſtituta & ſola, & iſti vbi erant? Porro quod interpretatum eſt filios ſtridoris, ad illum ſenſum refertur, quod timore ſupplicij, & eius loci vbi eſt fletus, & ſtridor dentiũ deſerẽtes diaboli vincula, Chriſto domino credẽtiũ tubæ colla ſubmittant.

Viceſima nona manſio eſt in monte Gadgao: quod interpretatur nuncius, ſiue accinctio, vel certe concilio. Non enim aliter poſſumus magiſtri diſcipulorum atque credentium eos facere filios neceſſitatis, niſi præceptores eorũ interfecerimus, & crudeles ſimus in occiſionem eorum. Non parcat manus noſtra armum aut extremũ auriculæ de ore extrahere, ne torpeamus crucis Chriſti inimicos ante diem extremum prece vſque blanda auriculam de ore leonis eripere. At verò de nuntio & accinctione, hoc breuiter dici poteſt, quòd verè filiis neceſſitatis grandes ad virtutes ſtimulos ſuggeramus, cùm eis nunciauerimus præmia futurorum, & accinctos inire bella docuerimus. Horũ trium quicquid magiſter fecerit, in monte conſiſtit.

Triceſima manſio eſt in Geſbatad, quæ interpretatur bonitas, quæ eſt Chriſtus.

Triceſima prima manſio eſt in Ebronam, quæ interpretatur tranſitus, id eſt, mundus: de quo Apoſtolus ait: Præterit enim figura huius mundi. In hunc venientes ſancti Dei, cupiunt ad meliora tranſire. De quibus Pſalmiſta canit: Et non dixerunt qui præteribant benedictio domini ſuper vos.

Triceſima ſecũda manſio eſt in Aſiõgaber, quæ trãsfertur in ligna viri. Poſſunt hæc ligna viri ſaltuũ & arborũ omniũ genera multitudinẽ gẽtiũ figurare. Vſq; huc ſolitudo Farã decẽ & octo continet manſiones, quæ deſcriptæ in catalogo in ſuperiore itinere *componuntur. al. non ponuntur.

Triceſima tertia manſio eſt in deſerto Sin: hæc eſt Cades. Sin autem ſancta interpretatur, per antiphraſim, ſicut lucus, cum minime luceat: vel bellum, quod tamen ſit horridum, in hac manſione moritur Mariã & ſepelitur. Videtur in Maria prophetia mortua, in Moyſen & Aaron legi & ſacerdotio Iudęorum finis impoſitus: quod nec ipſi ad terram repromiſſionis tranſcendere valeant, nec credentem populum de ſolitudinibus huius mũdi educere, niſi ſolus Ieſus, id eſt, ſaluator verus Dei filius.

XVIII.

IN hac manſione propter aquas contradictionis Moyſes offendit Deum, & prohibetur tranſire Iordanem. Turbatus enim murmure populi dubitanter petram virga percuſſit, quaſi illud nõ poſſet Deus facere, vt aqua de petra flueret, quod ante iam fecerat. Quid ergo hic fides Moyſi infirmat, quod aquam de petra eiiciendam titubauerit? Hanc prophetiam rectè intelligamus fuiſſe de Chriſto. Dũ enim Moyſes in ſcripturis ſanctis aliam atque aliam pro re aliqua ſignificanda perſonam gerat, nunc tamen populi Iudæorũ ſub lege poſiti perſonam gerebat, cúmque inter prophèticam prænunciationẽ figurabat. Nam ſicut Moyſes petram virga percutiens de Dei virtute dubitauit: ita ille populus, qui ſub lege per Moyſen data, tenebatur Chriſtum ligno crucis affigens eum virtutem Dei eſſe nõ credidit: ſed ſicut percuſſa petra manauit aquam ſitientibus, ſic plaga dominicæ paſſionis *effuſa eſt vitam credentibus. Amemus enim de hac re præclaram & fideliſſimam vocẽ Apoſtolicam, cùm inde loqueretur, dicens: Petra autem erat Chriſtus. Hanc ergo carnalem de Chriſti *diuinitate conſiderationem in ipſius Chriſti altitudine Deus mori iubet, cùm mortem carnis Moyſi in monte imperat fieri. Sicut enim petra Chriſtus, ita & mõs Chriſtus. Petra humilis fortitudo, mons eminens magnitudo. Qui ſicut Apoſtolus ait, petra erat Chriſtus: ita ipſe dominus: Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita: ſe ſcilicet

al. effecta eſt vita credentibus.

al. natiuitate deſperationem.

montem, fideles autem ſuos in ſui nominis gloria fundatos aſſerens ciuitatem. Prudentia enim carnis viuit cùm tanquam petra percuſſa, Chriſti humilitas in carne contemnitur. Chriſtus enim crucifixus, Iudæis ſcandalum eſt: gentibus autem ſtultitia. Et prudentia carnis moritur, cùm tanquam montis eminentia Chriſtus excelſus eſſe agnoſcitur. Ipſis enim vocatis Iudæis & Græcis, Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia eſt.

Triceſima quarta manſio in monte Hor, in extremis finibus Edon, in quem aſcendit Aaron iuxta præceptum domini, & mortuus eſt anno quadrageſimo egreſſionis ex Aegypto: eo ſcilicet anno, quo nouus populus repromiſſionis terram intraturus erat. Et quanquã in mõte ſacerdotium Eleazaro filio ſuo dereliquerit, léxque eos qui eam impleuerint, perducat ad ſummum: tamen ipſa ſublimitas nõ trans fluenta Iordanis, ſed in extremis terrenorum operum finibus, & plangit eum populus triginta diebus. Aaron plangitur, Ieſus nõ plangitur. In lege deſcẽſus ad inferos, in Euãgelio ad paradiſum tranſmigratio. Audit quoque Chananæus quod veniſſet Iſraël, & in locum exploratorum, vbi quondam populum offendiſſe nouerant, ineunt prælium, & captiuum ducunt Iſraël. Rurſúſque in eodẽ loco pugnatur ex voto, victor vincitur, victi ſuperant. Per quod intelligimus, vt cũ nos Dei auxilio deſtitutos hoſtes inuaſerint, duxerintque captiuos, non deſperemus ſalutẽ: ſed iterum armemur ad prælium. Poteſt fieri vt vincamus, vbi victi ſumus, & in eodem loco triumphemus, in quo fuimus ante captiui.

XIX.

TRiceſima quinta manſio eſt in Selmona. Triceſima ſexta manſio eſt in Finon. Hæ duæ manſiones in ordine hiſtoriæ non inueniuntur: in his mortuo Aaron murmurant Iſraëlitici populi contra Deum & Moyſen, manna faſtidiunt, & à ſerpentibus vulnerantur. Sed quid illud ſignificat, quòd morſus mortiferi ſerpentũ exaltato & reſpecto æneo ſerpente ſanabantur: niſi quod nunc in typo Saluatoris, qui ferum antiquumque ſerpentẽ in patibulo triumphauit? Diaboli venena ſuperantur, ita vt qui verè expreſſéque imaginẽ filij Dei, paſſionémque eius conſpexerit, ſeruetur. Hoc enim ſignificant & verba ipſius domini dicentis: Sicut exaltauit Moyſes ſerpẽtẽ in deſerto, ſic oportet exaltari filiũ hominis, vt omnis qui credit in eũ non pereat, ſed habeat vitam æternã. Quod verò æneus eſt ſerpens, ipſe Chriſtus intimatur qui ligno ſuſpenſus eſt, æs quippe metallis aliis durabilius eſſe ſolet. Et aptè æneus ſerpẽs ligno ſuſpẽſus E eſt, vt dominus & in ſerpẽte mortuꝰ, & in ære ſignificaretur æternus: videlicet, vt indicaretur per humanitatẽ quaſi æneus. Pulchrè autẽ prima manſio Selmona interpretatur imagũcula: quia nimirũ ibi imago expreſſa eſt Saluatoris, per ſerpentem æneum quia in ligno pependit. Pulchrè etiam & ſecunda Fenon, interpretatur Os: quia poſteaquam paſſionẽ filij Dei cognoſcimus, legẽtes illud Apoſtoli, Corde creditur ad iuſtitiam, ore autẽ confeſſio fit ad ſalutem.

XX.

TRiceſima ſeptima manſio eſt in Oboth: quæ vertitur in Magos, ſiue Phitones: vn- F de demonſtratur, quia poſt imaginem Dei, quę in cordis ratione mõſtratur, & confeſſione fidei, quæ ore profertur, conſurgunt ſerpentes & artes maleficæ ad bella nos prouocant. Sed nos cuſtodia circumdantes cor noſtrum, obduremus aures noſtras, ne audiamus voces incantantium, & ſirenarũ carmina negligamus.

Triceſima octaua manſio eſt in Hebar in finibus Moab, quæ ſignificat aceruos lapidum tranſeuntium, id eſt, ſanctos, per iſtud ſeculũ ad alias manſiones tranſire feſtinantes.

XXI.

TRiceſima nona manſio eſt in Dibongad: G In hac geritur bellum contra Seon regẽ Amorrhęorum, & Og regem Baſan. In his regibus licet res geſta cognoſcatur: tamen per conditiones virtuteſque nominum ſpiritualis ſignificatio eſt ſubiecta. Seon namque interpretatur tẽtatio oculorũ. Per quem figuratur diabolus, qui transfigurat ſe velut in angelũ lucis, & per hæreſim vel ſchiſma veriſimilia mẽtitur, vt fallat incautos. Hunc Amorrhæi, i. amaricantes habent regem. Niſi enim quædam ſimulatio veritatis præcedat, nõ ſunt hęreſes amaricantes, non ſchiſmata exacerbantiũ in Eccleſia. Iſte ergo rex occiditur in vnoquoque homine, quando quiſque damnat ſi- H mulationẽ, & diligit veritatem. Og verò rex interpretatur Concluſio, Baſan autem Confuſio. id enim agit diabolus ſemper vt concludat viam ad Dominum, opponẽdo idola ſua, ne credatur in Chriſtũ. Concluſio enim præcedit vt rex, ſequitur confuſio vt plebs: quia quos modo concludit ne credant in Chriſtũ, quando apparuerit Chriſtus omnes confundẽtur. Manſio autẽ iſta Dibongad, interpretatur Fortiter intellecta tentatio: quia nimirùm ſi ſuperetur ſimulatio, quę per ſchiſma vel hęreſim exacerbat Eccleſiam, & concluſio quæ per ſacrilegium claudit fidei viam, nihilominus tentatio intelligitur, ac deinde intellecta fortiter ſuperatur.

Quadrageſima manſio eſt de Dibongad in Selmon Deblataim: quæ vertitur in contemptum plantarum, ſiue opprobriorum. Et per hoc dicimus omnia dulcia ac illecebras voluptatum prætereuntes in ſeculo contemnẽdas, & opprobria diligenda. Quæ, & ſi falsò obiiciantur, beatitudinem pariunt, ſaluatore pleniſſimè docente, qui ait: Cùm exprobrauerint vos homines, beati eritis.

XXII.

QVadrageſima prima manſio eſt in montibus Abarim contra faciẽ Nabo: quæ vertitur in monte tranſeuntium, & eſt contra faciem montis Nabo, vbi moritur & ſepelitur Moyſes, terra promiſſionis ante cõſpecta. Nabo interpretatur Concluſio, in qua finitur lex, & non inuenitur eius memoria. Porrò gratia Euangelij abſque vllo fine tenditur, & in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Simúlque cõſiderandum quòd habitatio tranſeuntium in montibus ſita ſit, & adhuc profectu indigeat. Poſt montes enim plurimos ad campeſtria Moab, & Iordanis fluenta deſcendimus, quæ interpretatur Deſcẽſio. Nihil enim tam periculoſum eſt, quàm gloria cupiditatis & iactãtia, & animus conſcientia virtutum tumeſcens.

XXIII.

QVadrageſima ſecunda manſio eſt in cãpeſtribus Moab, ſuper Iordanẽ, iuxta Hierico, vbi fixerunt tentoria à domo ſolitudinis vſque ad Beſſachataim in planicie Moab. In quadrageſima ſecunda, quæ extrema manſio eſt, quędam quæ ſunt geſta narremus. Sedens in ea populus à diuino Balaam, quẽ mercede conduxerat Balac, iuſſu Dei benedicitur, & maledictio mutatur in laudes. Sed quid eſt quod iſte Balaam dum peruenire ad propoſitum tenderet, aſina cui præſidebat, dum vidiſſet angelũ loquitur? Quæ eſt enim hæc aſina, niſi bruta gentilitas? Quam quondam Balaam, id eſt, ſeductor idolatriæ, quaſi brutum animal, & nulla ratione renitens pœnitentiæ quo voluit errore ſubſtrauit. Sed iſta angelum Dei vidit, quem homo videre non potuit: & vidit & detulit, & locuta eſt, vt agnoſceremus poſterioribus temporibus ſub aduentu magni angeli Dei gentilem illam plebem mutata duritie ſtoliditatiſque natura, ſolutis Deo linguis locuturam: ita vt quæ erat ſubiecta perfidiæ, in vocem fidei & confeſſionis erumperet: licet & caro noſtra animal eſt. Plerunque enim caro per moleſtias tacta flagello, ſuæ menti Deum indicat, quẽ mẽs ipſa carni præſidens, non videbat: ita vt anxietatem ſpiritus proficere in hoc mundo

A cupientis velut iter tendentis impediat: donec ei inuiſibilem qui ſibi obuiat, innoteſcat. Vnde & benè per Petrum dicitur: Correptionem habuit ſuæ veſaniæ ſubiugale mutum, quod in hominis voce loquens, prophetæ inſipientiam redarguit. Inſanus quippe homo à ſubiugali muto corripitur, quando elata mẽs humilitatis bonum quod tenere debeat, ab afflicta carne memoratur. Sed huius correptionis donum idcirco Balaam non obtinuit, quia ad maledicendum pergens, vocem non mentem mutauit. Conſiliũ quippe dedit regi Balac, vt mulieres in meritorio poneret, & ante ianuas earum aras, vt venientes filij Iſraël

B prius ſacrificarent idolis, & ſic ingrederentur ad mulieres, vt inde fornicentur filij Iſraël cũ filiabus Madian. Sed quid eſt quod iſte Balaã populum Dei poſſe decipi certa ratione collegit, dans conſilium vt ex illa parte, qua infirmari nouerat filios Iſraël, pernicioſi eius laquei tenderẽtur, non dubitans eos oblata copia fœminarum, fornicationis ruina protinus collapſuros: quia concupiſcibiles animæ eorũ partes ſciebat eſſe corruptas. Ita ergo vnũquemque noſtrum nequitiæ ſpiritualis verſuta malignitate in figura Balaam pertentant, illis præcipuè affectibus animæ inſidioſos laqueos præſtruẽtes, quibus nos ſenſerint ægro-

C tare, vt verbi gratia, cùm viderint rationabiles animæ noſtræ partes eſſe vitiatas, illo nos ordine decipere moliantur.

XXIIII.

SEd Phinees ſacerdos zelatus, vt domini furorem placaret, Zambrim, qui ad ſcortum ingreſſus eſt, arripiens pugionem vtroſque transfigit, ſignificans per crucem Chriſti, non ſolùm idololatriam, ſed etiam omnem carnis affectum, vel concupiſcentiam perimi ſeculi, & tunc placari Deum, dum carnis extinguitur deſiderium. Poſt hæc numeratur rurſum populus, numerantur & Leuitæ, vt interfectis primò carnalibus, nouus Dei populus cenſea-

D tur, qui per baptiſma Iordanis tranſeat, & cæleſtis hæreditatis repromiſſionem percipiat.

XXV.

POrrò quòd ſexcenta millia armatorũ de Ægypto numerantur egreſſa, ex ipſis non ſunt amplius quàm duo tantùm in terram repromiſſionis ingreſſi, hæc figura demonſtrat multos per baptiſmum ad fidem tranſire: ſed ad patriã cæleſtẽ valdè pauciſſimos peruenire, ſecundum figuram illam in Euangelio, in qua multi vocati, pauci verò inueniuntur electi. Quòd verò duo tantùm ingrediuntur, aut propter eos, qui ex vtroque populo regni cæleſtis promiſſionem adipiſcuntur: aut propter illos, qui per duas vitas, actionis & cõtempla-

tionis ad æternam beatitudinem prædeſtinātur. E

XXVI.

INterpellāt dehinc quinque filiæ Saphaath & iudicio Dei hęreditatem accipiunt inter fratres ſuos. Nec legis plebs ab Euangelij poſſeſſione excluditur. Deinde Ioſuë in monte ſuccedit Moyſi, & dicit quæ ſpiritualiter debeant offerri in Eccleſia. Legi etenim ſuccedit Euangelium, ibique lex facienda præcepta admonet, & gratia complet.

XXVII.

PRimùm quidem quod offerri debeat per ſingulos dies, dehinc quid in ſabbato propter ſpē quietis æternæ, quid in Calendis pro F innouatione vitæ, quid in Paſcha quando cōſepelimur cum Chriſto per baptiſmum, quaſi à mortuis tranſeuntes ad vitæ nouitatem, quid in Pentecoſten propter gratiam Spiritus ſancti & indulgentiam remiſſionis peccatorum, quid in neomenia menſis ſeptimi, quid in ieiunio eiuſdem mēſis decimi diei, quid in ſcenophegia quando figuntur tabernacula quintodecimo die ſupradicti menſis.

XXVIII.

al. Madianitas. DEhinc texitur bellum cōtra * Machanitas & mors diuini Balaam. In cuius nece error perfidiæ ligno crucis interficitur. Fitque deinde de Amalech prædæ diuiſio, & oblatio G ex ea animarum tabernaculo Dei.

XXIX.

POſt hæc filij Rubē & Gad, & dimidia tribus Manaſſe, iumenta plurima habentes * citra Iordanem, poſſeſſionem accipiunt, & in repromiſſionis terra hæreditatem habere nolunt, figurantes quia poſt mundi implicamenta occupati, habitationem cæleſtis patriæ nequaquam deſiderant. (al. circa.)

XXX.

DEhinc populus admonetur vt in terra ſanċta idola deſtruant, & nullus de prioribus habitatoribus ſeruetur, ad ſignificandum, vt dum in terra ſanctæ repromiſſionis per fidem H ingredimur, ſimul cum idolatria omnia etiā vitia extinguamus.

Libri Numeri finis.

CAPITVLA DE LIBRO DEVTERONOMII.

*I. Quid ſignificet quod vndecim diebus Deuteronomium * manu ſcribitur.* (al. à Moyſe.)
II. De quadraginta annis laborioſé peractis à filiis Iſrael, & veſtimentis eorum non attritis.
III. De non plantando ligno iuxta altare domini.
IIII. De auferendo præputio ligni pomiferi.
V. Non operaberis in primogenito bouis, & non tondenda primogenita ouium.
VI. De non arando ſimul in boue & aſino.
VII. De non alligando os bouis triturantis.
VIII. De non coquendo hædo cum lacte matris ſuæ.
IX. De non induenda veſte ex lana & lino cōtexta.
X. De non accipienda loco pignoris ſuperiore & inferiore mola.
XI. De non abominando Aegyptio.
XII. De non habendis in ſacculo diuerſis ponderibus.
XIII. De trium teſtium teſtimonio valituro.
XIIII. De vxore fratris accipienda, eiuſque ſemine ſuſcitando.
XV. De formidoloſo ac pauido, vt non egrediatur ad bellum.
XVI. De interpretatione ſeptem gentium, quas dominus tradidit Iſrael.
XVII. Quod cum Abraham de futuris dominus loqueretur, non ſeptem, ſed decem legitur gentes dinumeraſſe.
XVIII. De muliere capta in bello, & radendis pilis eius.
XIX. Quid ſignificet ſecuris ligna cadens, manubrium effugiens.
XX. De paxillo in balteo egredientes ad exquiſita naturæ.
XXI. De quadraginta flagellis delinquentibus adhibendis.

I.

LIBER Deuteronomij repetitio eſt præcedentium quatuor librorū legis. Nam dū illi in ſe proprias contineant cauſas, iſte tamen replicat omnium. Habet autē & ipſe propria innumera ſacramēta, è quibus pauca pro exercitio lectoris ſtudii memoranda. Deuteronomium autem ſecunda legis latio dicitur, quod ſignificat Euangelium, in cuius principio notandū eſt quid indicet quod vndecim diebus idem Deuteronomium à Moyſe ſcribitur, ſignificat verò Iudaicæ plebis lapſum in Euāgelio per tranſgreſſionem decalogi mandatorum.

II.

QVid autem ſignificauerunt illi quadraginta anni, quibus laborioſè peractis, filij Iſrael ad repromiſſionis terram tranſierūt? Per hos quadraginta annos totum ſeculi tempus ſignificatur, in quo viuit Eccleſia ſub laboribus & periculoſis tentationibus, ſperando quòd non videt per patientiam quouſque ad promiſſam æternę fœlicitatis perueniat patriam. Ideò & dominus quadraginta diebus ieiunauit, & quadraginta noctibus tētatus eſt in eremo. Corpus enim eius, quod eſt Eccleſia, neceſſe eſt tentationes laboréſque patiatur in hoc ſeculo, quoaduſque veniat illud tempus, vbi poſt tentationes accipiat conſolationes. Porrò quod veſtis Iſraël per tot annos in eremo

eremo nulla vetuſtate corrupta eſt, & mortitinæ pelles calciamentorum tandiu ſine labe durant, poteſt figurare futuram incorruptibilitatem corporum, vbi ea quæ corruptibilia ſunt ſine corruptione permanebunt.

III.

NOn plantabis omne lignum iuxta altare Dei, nec plantes nemus in terra. Interdicitur quippe ne nemus complantetur in tẽplo. Nemus frondentes arbores & infructuoſæ ſunt, ſolùm ad delectationem viſus plantatæ. Tales ſunt & gentiles, qui rationem ſuam verborum decore componunt, vt non cõuertant à vitiis, ſed delectent, atque iſtiuſmodi ſeductione perſuadeant. Nos autem ſecundum præceptum iuxta altare Dei nemus non plãtamus, ſi circa dominicam fidem nihil in verbis infructuoſum, nihil audientiæ ſecularis illecebroſum componimus: ſed ſola puritate veritatis ſcientiã prędicationis tenemus. Hoc nemus in prædicatione ſapientiæ plantare vitabat Apoſtolus, cùm dicebat: Loquimur nõ indoctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina ſpiritus & virtute.

IIII.

QVando ingreſſi fueritis in terram, & plãtaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum, pomorúmq; germina immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Ligna quoque pomifera, ſunt opera virtutibus fœcunda. Præputia lignorum auferimus, cùm de ipſa inchoationis infirmitate ſuſpecti, primordia operum noſtrorum nõ approbamus. Poma autem quæ germinant, immunda exiſtimamus, noſtriſque cibis non aptamus: quia cùm primordia boni laudantur operis, dignũ eſt vt hoc animum non paſcat operantis, ne dum accepta laus ſuauiter carpitur, fructus operis intempeſtiuè comedatur.

V.

NOn operaberis in primogenito bouis, & non tõdebis primogenita ouium. In primogenito quoque bouis operari eſt bonæ cõuerſationis primordia in exercitio publicæ actionis oſtendere. Ouiũ quoq; primogenita tõdere eſt ab occultationis ſuę tegmine humanis oculis inchoantia bona noſtra denudare. In primogenito ergo bouis operari prohibemur, atque à primogenitis ouium detondendis compeſcimur: quia & ſi quid robuſtũ incipimus exercere, hoc in aperto citius non debemus oſtendere. Sed cùm vita noſtra ſimplex quid innocuũ inchoat, dignum eſt, vt ſecreti ſui velamina non relinquat, nec hoc humanis oculis quaſi ſubducto vellere oſtẽdat. Ad ſola ergo diuina ſacrificia boum primogenita ouiúmque proficiant, vt quicquid fortè A innocuum incipimus, hoc ad honorem intimi iudicis in arãm cordis immolemus. Quod ab illo proculdubio tantò libentius accipitur, quãto & ab hominibus occultatũ nullo laudis appetitu maculatur. Sępè autẽ nouæ cõuerſationis primordia, adhuc carnali vitæ ſunt cõmixta. Et idcircò innoteſcere citius non debent, ne cùm laudantur bona quę placent, deceptus laude ſua animus, deprehendere in eis nequeat mala quæ latent in bouis nomine.

VI.

NOn arabis in boue ſimul & aſino. In bouis nomine populus ex circunciſione poſitus ſub iugo legis accipitur: in aſino autem, B populus gentium pertinens ad Euangelium: in boue quippe & aſino ſimul arat, qui ſic recipit Euangelium, vt Iudaicarum ſuperſtitionum, quæ in vmbra & imagine præceſſerant, cerimonias non relinquat. Item nonnunquã in boue bene operantium vita, in aſino ſtultorum vecordia figuratur. Quid eſt ergo nõ arabis in boue ſimul & aſino? ac ſi diceret: Fatuũ ſapienti in prædicatione non ſocies, ne per eũ qui rem implere non valet, & illi qui pręualet obſiſtas. Bouem quippe & aſinum ſi neceſſe ſit, vnuſquiſque ſine detrimento operis iũgit. Sapientem verò & ſtultum non vt vnus præcipiat & alter obtẽperet, ſed vt pariter æquali C poteſtate annuncient verbum Dei, non ſine ſcandalo quiſque comites facit.

VII.

NOn alligabis os bouis triturantis. Dictũ eſt quòd in bouis nomine, vita vniuſcuiuſque operantis exprimitur. Dicit quodam in loco Apoſtolus Paulus, reprehẽdens & dolens quòd nemo illi communicauerit in ratione dati & accepti. Quid eſt in ratione dati & accepti, niſi quòd alio in loco apertè expoſuit, dicens: Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnũ eſt vt carnalia veſtra metamus? hoc ſignificat, non alligabis os bouis triturantis. Vnde & idem Apoſtolus alio loco dicit: D Dignus eſt operarius mercede ſua. Vult ergo ſcriptura doctoribus præſtari carnalia, à quibus ſpiritualia conſequuntur, quia prædicatores occupati in doctrina, neceſſaria ſibi prouidere non poſſunt.

VIII.

NOn coquendum hœdum in lacte matris ſuæ. Hœdus hic ſub peccatoris figura introducitur. Proinde peccans non eſt coquendus in lacte matris ſuæ, i. nõ eſt purgãdus mediocribus tenerrimiſque Eccleſiæ diſciplinis, ſed auſterioribus pręceptis eius ſunt excoquẽda peccata, cuius magna ſunt crimina, vt qui per laſciuiæ blandimentum ſe perdidit, fortiori diſciplina ſe redimat.

IX.

NOn indues veſtem lana linoque contextam. Per lanam quippe ſimplicitas, per linum verò ſubtilitas deſignatur. Et nimirū veſtis quæ ex lino lanáque conficitur, linum interius celat, in ſuperficie lanam demonſtrat. Veſtem ergo ex lana linóque contextam induit, qui ſub locutione innocentiæ intus ſubtilitatem celat malitiæ: hoc ſecundum moralem ſenſum. Cæterùm iuxta aliam allegoriā, lineis veſtibus miſceri lanam vel purpuram, & linoſcenia veſte indui, eſt ordinatè viuere, & diuerſis generibus profeſſionis velle miſceri, vt vel ſanctimonialis habeat ornamēta nuptiarum, aut ea quæ ſe non continens nupſit, ſpeciē virginitatis gerat: omnimodo hoc peccatum eſt, vt ſi quid inconuenienter ex diuerſo genere vel religione in vita cuiuſque cōtexitur. Verùm illud tunc figurabatur in veſtibus, quod nunc declaratur in moribus.

X.

NOn accipies loco pignoris ſuperiorē aut inferiorem molā: accipere namque, aliquando dicimus auferre. Vnde & aues illæ, quæ rapiendi ſunt auidæ, accipitres vocantur. Vnde & Apoſtolus Paulus dicit: Suſtinetis enim ſi quis deuorat, ſi quis accipit. Ac ſi diceret, ſi quis rapit. Pignus verò debitori, eſt confeſſio peccatoris. A debitore enim pignus accipitur, cùm à peccatore iam confeſſio peccati tenetur. Superior autem & inferior mola eſt, ſpes & timor. Spes quippe ad alta ſubuehit, timor autem cor inferius premit. Sed mola ſuperior & inferior ita ſibi neceſſariò iunguntur, vt vna ſine altera inutiliter habeatur. In peccatoris pectore itaq; inceſſanter debet ſpes & formido coniungi, quia pœnitentia in caſſum miſericordiam ſperat, ſi non etiam iuſtitiam pertimeſcat. In caſſum iuſtitiam metuit, ſi non etiam in miſericordiam confidit. Loco igitur pignoris mola ſuperior aut inferior tolli prohibetur, quia qui prædicat peccatori tanta diſpenſatione componere prædicationem debet, vt nec derelicta ſpe timorem ſubtrahat, nec ſubtracta ſpe in ſolo eum timore derelinquat. Tollit enim ſuperiorem, ſi flenti peccatori dicat, non habebis veniam de commiſſis. Tollit inferiorem, ſi peccātem deceptione palpet. Ac ſi dicat: Age mala in quantum vis abſque metu: nam Deus pius eſt, & ad indulgendum paratus. Sed vtiliter tunc mola vtraque habetur, ſi & ſpes ſit cum emendāte formidine, & emendans formido fuerit cum ſpe.

XI.

NOn abominaberis Ægyptium, eò quòd fuiſti incola in terra eius. Quamuis enim
E mundo renuntiantes Ægyptiam terram, id eſt, priſtinam ſeculi conuerſationem vel concupiſcentiam declinemus, tamen dum præſentis ſeculi neceſsitatibus ſubdimur, quaſi Ægyptiam nationem nequaquam extinguimus. Et licet ab ipſa quadam diſcretione ſeparemur, non de ſuperfluis cogitantes, ſed ſimus ſecundum Apoſtolum victu quotidiano indumentóque contenti. Hoc enim figuraliter mandabatur in lege, Non abominaberis Ægyptum.

XII.

NOn habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus: nec erit in domo tua
F modius maior & minor. Pondus habebis iuſtum & verum, & modius æqualis erit tibi & verus, vt multo viuas tempore ſuper terram. Hoc & idem legiſlator etiam in Leuitico interdicit, Salomone quoque parem ſuper hoc ſententiam proferente. Pondus magnum & puſillū, & menſuræ duplices, immunda ſunt vtraque ante Dominum, & qui facit ea in adinuentionibus ſuis compedietur. Proinde nō ſolùm illo corporali, ſed etiam ſpirituali modo ſtudendum eſt nobis, vt nec diuerſa pondera in cordibus noſtris, nec in domo cōſcientiæ noſtræ menſuras duplices habeamus, id eſt, ne ipſi ea quæ diſtrictionis regulā mol-
G liunt remiſsiore indulgentia præſumentes, eos quibus verbum Dei prædicamus diſtrictioribus præceptis, & grauioribus quàm ipſi perferre poſſumus obruamus ponderibus. Quod cùm facimus, quid niſi diuerſo pondere atque menſura præceptorū Domini mercem frugémq; vel appendimus vel metimur? Si enim aliter ea nobis, aliter fratribus noſtris diſpenſemus, rectè increpamur à Domino, eò quòd ſtateras diuerſas aut menſuras duplices habeamus, ſecundum illam ſententiam Salomonis qua dicitur: Abominatio eſt Domino pondus duplex, & ſtatera doloſa non eſt bonum in conſpectu eius.

H

XIII.

NOn ſtabit aduerſus alterum vnus teſtis, ſed in ore duorum aut trium teſtium ſtabit omne verbum. Licet hiſtorialiter hæc ſit diuina ſeruanda ſententia, tamen & cùm cōtra quoſlibet impios vel hæreticos agimus, neceſſe nobis eſt ſcripturas ſanctas in teſtimonium vocare. Senſus quippe noſtri & atteſtatio, ſine his teſtibus non habent fidem. Vnde magis conuenit ad probationem vt affirmem verbum intellectus mei, adhibeo duos teſtes, nouum & vetus Teſtamentum. Adhibeo etiā tres, Euangelium, Prophetam, & Apoſtolū, ſicque ſtabit omne verbum.

XIIII.

XIIII.

ILlud quoque quod vxorem fratris ad hoc frater iuſſus eſt ducere, vt non ſibi ſed illi ſobolẽ ſuſcitaret, eiuſque vocaret nomine quod inde eidẽ naſceretur, quid aliud in figura præmonſtrat, niſi quia vnuſquiſque Euãgelij prædicator ita debet in Eccleſia laborare, vt defuncto fratri, hoc eſt, Chriſto, ſuſcitet ſemẽ, qui pro nobis mortuus eſt, & quod ſuſcitatum fuerit, eius nomen accipiat? Denique hoc implens Apoſtolus, non carnaliter in præmiſſa ſignificatione, ſed ſpiritualiter in completa veritate, quos in Chriſto Ieſu ſe per Euangeliũ commemorat genuiſſe, ſuſcitans eos & increpans corrigit eſſe volentes Pauli. Nũquid Paulus, inquit, pro vobis crucifixus eſt, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Tanquam diceret: Defuncto fratri vos genui: Chriſtiani vocamini, non Pauliani. At verò qui electus ab Eccleſia miniſterium euangelizãdi renuerit, ab Eccleſia meritò dignéque contemnitur. Hoc eſt enim quod in eius facie iubetur expuere, non ſane ſine ſigno huius opprobrij, vt calciamẽto pedis vnius exuatur, ne ſit in corũ ſorte, quibus ipſe Apoſtolus ait: Et calciati pedes in præparatione Euangelij pacis. Et de quibus commemorat per Prophetam: Quàm ſpecioſi pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Qui enim ſic Euangelicam fidem tenet, vt & ſibi poſſit & Eccleſiæ prodeſſe, & non renuit, benè intelligitur vtroque pede calciatus. Qui autẽ ſibi putat quia credidit ſatis eſſe conſultum, curam verò lucrandorum aliorum refugit, quaſi vnius pedis calciamentum cum dedecore amittit.

XV.

HOmo formidoloſus & corde pauido non egredietur ad bellum. Vadat & reuertatur ad domum ſuam, ne pauere faciat corda fratrum ſuorum, ſicut & ipſe timore perterritus eſt. Quibus verbis edocet non poſſe quẽquam profeſſionem contemplationis vel ſpiritualis militiæ arripere exercitiũ, qui adhuc nudari terrenis operibus pertimeſcũt, ne rurſus infirmitate mentis reuertantur, ſuoque exemplo alios à perfectione Euangelica reuocent, & infideli terrore infirment: iubentur itaque tales vt diſcedentes à pugna, reuertantur in domum ſuam: quia non poſſunt duplici corde bella domini præliari. Vir enim duplex animo, inconſtans eſt in omnibus viis ſuis. Tales quippe oportet, vt ne initium quidẽ renunciationis accipiant. Quibus melius eſt vt in actiua vita conſiſtant, quàm tepidè contemplatione exequentes, maiori diſcrimine ſemetipſos inuoluant. Melius eſt enim non

A vouere, quàm vouere & non reddere. Similiter & ille à tali militia prohibetur, qui vxorẽ duxerit, qui plantauerit vineam velut propagines filiorum. Non enim poteſt ſeruire diuinæ militiæ ſeruus vxoris ſecundũ illud Apoſtoli: Qui cum vxore eſt, ſollicitus eſt quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt. Nec poteſt ineſſe quis ſtudio contemplationis, qui adhuc in delectatione defigitur carnis. Nemo inquit Apoſtolus, militans Deo, implicat ſe negociis ſecularibus, vt ei placeat cui ſe probauit.

XVI.

B CVm introduxerit te dominus Deus tuus in terram quam poſſeſſurus ingredieris, & deleuerit gentes multas coram te, Aethcũ, Gergeſeum & Amorreum & Chananeum, & Fereſeum & Eueum & Iebuſeum ſeptem gentes multo magis maioris numeri quàm tu es & robuſtiores, tradideritque eos dominus tibi, percuties eos vſque ad internecionem. Septem iſtæ gentes, ſeptem ſunt principalia vitia, quæ per gratiam Dei vnuſquiſque ſpiritualis miles exuperans, exterminare penitus admonetur. Quod verò maioris numeri eſſe dicuntur, hæc ratio eſt, quia plura ſunt vitia quàm virtutes. Sed ideo in catalogo quidem

C dinumerantur ſeptem nationes: in expugnatione verò earum ſine numeri aſcriptione ponuntur: ita enim dicitur: Et deleuerit gentes multas coram te. Numeroſior eſt enim quàm Iſraël carnalium paſſionum populus, qui de hoc ſeptenario fomite vitiorũ ac radice procedit. De gaſtrimargia nãque naſcuntur comeſſationes, ebrietates. De fornicatione, turpiloquia, ſcurrilitas, ludicra atque ſtultiloquia. De philargeria, mendacium, fraudatio, furta, periuria, turpis lucri appetitus, falſa teſtimonia, violentiæ, inhumanitas atque rapacitas. De ira, homicidia, clamor, & indignatio. De triſtitia, rancor, puſillanimitas, amaritudo, deſperatio. De accidia,

D otioſitas, ſomnolentia, importunitas, inquietudo, peruagatio, inſtabilitas mentis & corporis, verboſitas & curioſitas. De cenodoxia, contentiones, hæreſes, iactantia ac præſumptio nouitatum. De ſuperbia, contemptus, inuidia, inobedientia, blaſphemia, murmuratio, detractio, aliáque quàm plura ſimilia. Quæ cùm ſint multò maioris numeri quàm virtutes, deuictis tamen illis ſeptem principalibus vitiis, ex quorum natura iſta procedunt, omnes protinus cõquieſcunt, ac perpetua pariter cũ his internecione delẽtur. Quod autẽ hæ peſtes robuſtiores ſint manifeſta naturæ ipſius impugnatione ſentimus.

Fortius enim militat in membris noſtris oblectatio carnalium paſſionũ quàm ſtudia virtutum: quæ non niſi ſumma contritione cordis & corporis adquiruntur. Quod verò iſtarum pernicioſarum gẽtium regiones ſalubriter poſſidere præcipimur, ita intelligitur. Habet enim vnumquodque vitium in corde noſtro propriam ſtationem: ſed ſi cum ſpiritualibus populis, i. virtutibus contra ſe dimicantibus fuerint vitia ſuperata, locum quem ſibi in corde noſtro concupiſcentiæ vel fornicationis ſpiritus retinebat, deinceps caſtitas obtinebit. Quem furor cœperat, patientia vindicabit. Quem triſtitia morte operãte occupauerat, ſalutaris & plena gaudij lætitia poſſidebit. Quem accidia vaſtabat, incipit excolere fortitudo. Quem ſuperbia conculcabat, incipit excolere humilitas: & ita ſingulis vitiis expulſis, eorum loca, i. effectus contrarios poſſidebunt filij Iſraël, i. animæ videntes Deum.

XVII.

Illud verò quod cùm Abraham de futuris Dominus loqueretur, non ſeptem gentes legitur dinumeraſſe, ſed decem, quarum terra ſemini eius danda promittitur. Qui numerus adiecta idololatria gentium, blaſphemia Iudæorum, errore hæreticorum, euidẽtiſſimè adimpletur. Quibus ante notitiã Dei & gratiam baptiſmi vel impia gentium, vel blaſphema Iudæorum multitudo ſubiecta eſt, donec intellectuali Ægypto commoratur. Si autem abrenuncians quis egreſſus exinde per gratiã Dei ad eremum peruenerit ſpiritualẽ, de impugnatione trium gentium liberatus, contra ſeptem tantùm quæ per Moyſen dinumerãtur bella ſuſcipiet.

XVIII.

Si, inquit, exieris ad bellum contra inimicos tuos, & videris mulierem decora ſpecie, & concupieris eam, rades omnes pilos capitis eius & vngulas eius, & indues eam veſtimentis lugubribus, & ſedebit in domo lugens patrem ſuum & matrem ſuam, & domum paternam, & poſt triginta dies erit tibi vxor. Dicant ergo Iudæi quomodo apud eos iſta ſeruentur, quid cauſæ, quid rationis eſt decaluare mulierem, & vngulas eius abſcidi? Verbi cauſa, Ponamus quòd ita inuenerit eã, is qui dicitur inueniſſe, vt neque capillos neque vngulas habeat, quid habuit quod ſecundũ legem demere videretur? Nos verò quibus militia ſpiritualis eſt, & arma non carnalia, ſed potentia Deo, ſi decoram mulierem, id eſt, animam quæ à Deo pulchra creata eſt in gẽtili conuerſatione inuenerimus, & ſociare vo-

E luerimus eam corpori Chriſti, depoſito idololatriæ cultu induitur lugubribus pœnitentiæ indumentis, & deploret patrem & matrẽ, hoc eſt, omnem memoriam mundi, eiúſque illecebras. Deinde verbi Dei nouacula & doctrina omne peccatum infidelitatis eius quod mortuum eſt, & manè abradatur: hoc enim ſunt capilli capitis, & vngulæ mulieris. Atque ita demùm ſalutaris lauacri vnda purificata, coniungitur ſanctis Dei, ſcilicet cùm iam nihil in capite mortuum, nihil in manibus ex illis quæ per infidelitatem mortua dicuntur, habuerit, vt neque ſenſibus, neque actibus im mundum aliquid aut mortuum gerat. Quod

F verò poſt triginta dies iubet eam duci in vxorem, ternario námque ac denario numero fides opúſque ſignificatur. Per fidem ergo trinitatis atque opus legis rectè ſociatur quæcũque anima vero Iſraëlitæ, corpori ſcilicet Chriſti, adhærens illi ſine macula ſinceritate fidei & actuum puritate. Alij putauerunt hãc mulierem decoram ſpecie rationabilem aliquam diſciplinam ſignificari, quæ ſapienter dicta inuenitur apud gentiles. Hanc ergo à nobis repertam, oportet primùm de ea auferre & reſecare omnem ſuperſtitionis eius immunditiam, & ſic eam in ſtudio veritatis aſſumere. Nihil enim mundum habent diſcipli-

G næ gentilium, quia nulla apud infideles ſapientia eſt, cui immunditia aliqua vel ſuperſtitio non ſit admixta.

XIX.

Illud autem quid ſignificet, quòd *Dominus* per Moyſen præcepit, dicens: *Si quis abierit* cum amico ſuo ſimpliciter in *ſylua ad ligna* cædenda, & lignum ſecuris *fugerit manum*, ferrúmque lapſum de manubrio amicũ eius percuſſerit & occiderit, hic ad vnam ſupradictarum vrbium fugiet & viuet, ne fortè proximus eius, cuius effuſus eſt ſanguis doloris ſtimulo perſequatur, & apprehẽdat eum, & per-

H cutiat animam eius. Ad ſyluam quippe cum amico imus, quotiẽs ad intuenda delicta ſubditorum cõuertimur. Et ſimpliciter ligna ſuccidimus, cùm delinquentium vitia pia intentione reſecamus. Sed ſecuris manũ fugit, cùm ſeſe increpatio plus quàm neceſſe eſt in aſperitatem pertrahit: ferrúmque de manubrio proſilit, cùm de correptione ſermo durior excedit. Et amicum percutit & occidit, qui auditorem ſuum prolata contumelia ab ſpiritus dilectione interficit. Correpti námque mens repentè ad odium proruit, ſi hanc immoderata correptio pluſquàm debuit addicit. Sed is qui incautè ligna percutit, & proximum extinguit, ad tres neceſſe eſt vrbes fugiat,

vt

vt vna earum defenſus viuat: quia ſi ad pœnitentiæ lamenta conuerſus in vnitate ſacramēti ſub ſpe, fide & charitate abſconditur, reus perpetrati homicidij non tenetur. Quem extincti proximus cùm inuenerit, non occidit: quia cùm diſtrictus iudex venerit, qui ſe nobis per naturæ conſortium iunxit, ab eo proculdubio culpæ reatum non expetit, quem ſub eius venia, ſpes, fides & charitas abſcōdit.

XX.

SI fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus ſomnio ſit, egredietur extra caſtra, & non reuertetur priuſquàm ad veſperam lauetur aqua. Et poſt ſolis occaſum, regredietur in caſtra. Nocturnum quippe ſomnium, eſt B tentatio occulta, per quam tenebroſa cogitatione turpe aliquid corde cōcipitur, quod tamen corporis opere nō expletur. Sed ſomnio nocturno pollutus egredi extra caſtra præcipitur: quia videlicet dignum eſt, vt qui immūda cogitatione polluitur, indignum ſe cūctorum fidelium ſocietatibus arbitretur. Culpæ ſuæ meritum ante oculos ponat, & ex bonorum ſe exiſtimatione deſpiciat. Pollutum ergo extra caſtra exire, eſt turpi impugnatione laborantem ſeſe ex continentium comparatione deſpicere. Qui ad veſperam aqua lauatur, cùm defectum ſuum conſpiciens, ad pœnitentiæ lamenta cōuertitur, vt fletibus diluat C omne quod animum occulta inquinatione accuſat. Sed poſt occaſum Solis ad caſtra redeat, quia deferueſcente tentationis ardore, neceſſe eſt vt iterùm fiduciam erga ſocietatis bonum ſumat. Poſt aquam quippe occumbēte Sole ad caſtra reuertitur, qui poſt lamenta pœnitentiæ frigeſcente flamma cogitationis illicitæ, ad fidelium merita præſumenda reparatur, vt iam ſe à cæteris longè eſſe non æſtimet, quia mundum ſe per obitum intimi ardoris gaudet.

XXI.

IVbetur præterea Iſraëlitico populo per Moyſen, vt cùm egreditur ad requiſita na- D turę, mittat paxillum in balteo, & foſſa humo abſcondat quæ egeſta fuerint. Naturæ enim corruptibilis pondere grauata mens noſtra, quædam cogitationum ſuperflua quaſi ventris grauamina erumpit. Sed portare ſub balteo paxillum debemus, vt videlicet ad reprehendēdos noſmetipſos ſemper accincti, acutum circa nos ſtimulum compunctionis habeamus, qui inceſſanter mentis noſtrę terram pœnitentiæ dolore confodiat, & hoc quod à nobis fœtidum erumpit, abſcondat.

XXII.

QVod autem pro menſura peccati quadraginta flagellis delinquentes ar- A guit iuſſit, iam prædictum eſt quod per quadragenarium numerum figura ſignificetur huius temporis, in quo Eccleſia per quatuor mundi partes diffuſa, ſub decalogo legis viuit. Quadragenario ergo numero delinquētes cædimur, ſi in hoc tempore pœnitentiæ verberibus flagellemur. Debet ergo quiſque peccator temporalibus flagellis atteri, quatenus in iudicio purgatus valeat inueniri. Beatus enim homo, qui corripitur à Deo. Nulla enim in æternum animaduerſio affligere poterit, quos hîc pœnitentiæ diſciplina percuſſerit. Si enim hîc pro peccatis cædimur, illic ſine peccato inuenimur.

Deuteronomij finis.

CAPITVLA LIBRI IOSVE.

I. De morte Moyſi, & principatu Ieſu Naue.
II. De duobus exploratoribus, & meretrice Raab.
III. De tranſitu arcæ & diuiſione Iordanis.
IIII. De duabus ſemis tribubus armatis præcedentibus Iſrael.
V. De duodecim lapidibus.
VI. De circuncisione ſecunda.
VII. De excidio Hierico, & ſaluatione Raab.
C *VIII. De furto Acham.*
IX. De conſtructione altaris.
X. De maledictionibus & benedictionibus.
XI. De Gabaonitis.
XII. De prælio in Gabaon.
XIII. De extinctis gentibus, & terræ diuiſione.
XIIII. De diuiſione terræ in duabus ſemis tribubus.
XV. Quòd Leuitæ non acceperunt hæreditatem terræ.
XVI. Quòd habitacula Leuitarum per omnes tribus decernuntur.
XVII. Quòd quadraginta duas vrbes Leuitæ in poſſeſſionem acceperunt.
XVIII. De Cananæo populo extincto.

I.

POST mortem Moyſi, loquitur Dominus ad* Ioſue, dicens: Moyſes ſeruus meus mortuus eſt, ſurge, & tranſi Iordanem tu & omnis populus in terrā quam ego dabo filiis Iſraël. Defunctus Moyſes, ergo defuncta eſt lex. Legalia præcepta iam ceſſant, & obtinet Ieſus, id eſt, Saluator Chriſtus filius Dei principatum: introducit populum in terram, de qua dicit Dominus: Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.

*al. ad Ieſum

II.

ISte Ieſus mittit duos exploratores ad Hierico vrbem, qui ſuſcipiuntur à meretrice Raab. Ieſus ille dux populi, in ſemetipſo Dominum Ieſum Chriſtum & vocabulo oſtendit & facto. Hierico autem ciuitas, mundus iſte eſt, ad quem dominus Ieſus Chriſtus ad perſcrutandos mores hominum duo teſtamenta direxit. Nam in eo, vt credentium fidẽ aut rebellium perfidiam plenius comprobaret, ante aduentum iudicij ſui, quaſi exploratores duos, legem & Euangelium deſtinauit. Raab verò typum tenet Eccleſiæ, quæ de extraneis atque alienis gentibus congregata eſt, quæ antea viuens in deſideriis carnis, fornicabatur in idolis. De talibus ait Dominus, quòd præcedent vos in regno cælorum. Hæc igitur teſtamenta Domini ſola ſuſcepit, & eadem fideliter conſeruat, amicis omnino non tradidit, ipſa potius periclitari optans, dummodò illæſa ac ſalua ſeruaret. Hęc caſurum mundũ, ſicut illa ciuitatem firmiter credidit. Hæc pro ſe ac ſuorum omnium ſalute, pactum cum teſtamentis Domini fecit. Hæc in domo ſua coccum, id eſt, ſanguinis ſignum poſuit. Extra hanc ſi quis inuentus fuerit, ruinam ſeculi atque incendium mundi nulla ratione vitabit.

III.

POpulus cum arca teſtamenti tranſeũt Iordanem. Sed quid ſibi velit quòd Iordanẽ eadẽ arca tranſeunte, per ſacerdotes & Leuitas deducitur turba, ſicque ſtante aqua fluminis in cumulum, Dei populus iter incedit innoxium? hæc omnia implẽtur in Eccleſiæ populis myſtica operatione. Dum enim quis ad baptiſmi venerit fontem, & conſiſtente ſacerdotali & Leuitico ordine initiatus fuerit myſticis ſacramentis, tunc ſacerdotum myſteriis per baptiſmum, quaſi per Iordanis fluenta ingreditur, & terrã cæleſtis repromiſſionis adipiſcitur. Quòd verò pars aquarum fluminis quæ retrò reſilit, perſeuerat in dulcedinẽ, pars verò in amaro confluxit gurgite maris, hæc figura baptizatorum varietatem deſignat, quia omnes qui baptizantur, partim quidã ex ipſis acceptam gratiæ cæleſtis dulcedinem cuſtodiunt, partim verò in peccatorum amaritudine conuertuntur. Quòd verò ſacerdotalis ordo & Leuiticus iter oſtendit populo Dei, magiſterium ſacerdotale monſtratur. Ipſi enim & docent populum exire de Ægypto: id eſt, de erroribus mundi, & tranſire per eremi vaſtitatem, i. per ſeculi tentationes. Quòd verò ſacerdotalis & Leuiticus ordo aſſiſtit arcæ teſtamenti, in qua lex portatur, in arca teſtamẽmenti proculdubio, vt ipſi illuminent populum.

E

IIII.

DE duabus ſemis tribubus, quæ trans Iordanem à Moyſe acceperunt terram. Relictis mulieribus & infantibus cum fratribus tranſeuntes, præbebant illis pugnandi auxiliũ vſquequò & ipſi conſequerentur hæreditatẽ: iſti qui per Moyſen accipiunt hæreditatem trans Iordanem, & cum fratribus ſuis armati & præcincti incedunt: illi hoc loco intelligũtur qui primùm per Moyſen hæreditate legis potiti ſunt, quod omnes primogeniti fugêre, qui trans Iordanem dimiſſi ſunt, vnde & primogenitos eſſe omnes. Rubẽ quippe primogenitus Iacob eſt ex Lia: Gad primogenitus F eius de Zelpha. Manaſſes primogenitus eſt Ioſeph, de Ægyptia filia ſacerdotis Phutiphares. In his ergo primogenitus figuraliter illi ex priori populo deſignantur, qui per legem placuerunt Deo, quique non requieſcũt, ſed expediti ad auxilium fratrũ ſuorum cõſurgunt. Laborantibus enim nobis in agone huius vitæ, atque habentibus certamen contra cõtrarias poteſtates, veniunt in auxilium nobis illi qui ante aduentum Chriſti per legem iuſtificati ſunt. Videmus enim Eſaiam, Ieremiam, accinctos expeditóſque ad auxilium noſtrũ, de voluminum ſuorum iaculis cordis noſtri acerrimos hoſtes vulnerantes. Accingitur & G Daniel ad auxilium noſtrum, cùm nos de regno Chriſti, & de Antichriſti futura fraude inſtruit atque præmonet. Adeſt & Ezechiel, qui ſacramenta nobis cæleſtia in quadriformibus rotarum circulis ſignans docet. Iunge ad Oſee bis ſenas agminis turmas, & præcedens nos ſuccinctis lumbis in veritate quam prædicant ad auxilium noſtrum: *illi ergo viri fortes pugnant nobiſcum*, *quouſque cæleſtis repromiſſionis patriam conſequamur.*

V.

TRanſeuntes itaque filij Iſraël Iordanem, ſuſtulerunt de medio fluminis duodecim lapides, quos pro teſtimonio poſuerunt in lo- H co ſecundæ circuncíſionis, ad ſignificandum nobis, vt dum de lauacro conſurgimus, apoſtolicæ vitæ exempla firmiſſima nobiſcũ geſtare debeamus, quorum ſemper teſtimoniũ ad imitamenta virtutum contueamur.

VI.

POſt Iordanis autem tranſitum venit Ieſus in Galgala, ibique iubetur facere ſibi cultros lapideos, & circuncidere ſecundò filios Iſraël. Percontentur inde Iudæi, quomodo poteſt ſecundò quis circuncidi circunciſione carnali. Semel enim circunciſus, vltra non habet quod ſecundò poſſit auferri. A nobis autem quibus lex Chriſti ſpiritualis eſt, conuenienter iſta ſoluuntur. Dicimus

mus

mus enim circuncisionem primam fuiſſe per legem in Aegypto. Sed ſi à lege tranſeat quis per baptiſma Iordanis ad Euangelium, tunc accepit ſecundam circuncisionem ſpiritualem per petram, qui eſt Chriſtus. Sicque tali circuncisione purgatus, caret Aegypti opprobriis, id eſt, illecebra corporalium vitiorũ. Nomen autem loci Galgala, quod interpretatur reuelatio, oſtendit dum in præputio infidelitatis ambulauerit quiſque, per huius vitæ deſertum oculos ei eſſe cęcatos. Videamus & obſequẽtia. Poſt Euangelij enim circuncisionem, ſtatum in loco reuelationis Paſcha celebratur, immolatúrque agnus ille pro mundi ſalute occiſus, ac deficiente manna typicæ legis, primùm comedit populus panem corporis Chriſti quem incorrupta repromiſſionis terra, id eſt, mater domini virgo Maria protulit, cuius granũ in terra cadens, fructũ plurimum attulit: & vide ordinẽ. Poſtquam enim ſub Ieſu Chriſto duce poſiti per lauacri fluenta tranſimus, ac per fidẽ ſpirituali circũciſione ſignamur, tunc his gradibus peruenientes, celebramus Paſcha, id eſt, immolatum Chriſtum pro mundi ſalute credimus, ac deinde credentes ſtatim illo pane dominici corporis paſcimur. Occurrit deinde nobis princeps militiæ virtutum cæleſtium Chriſtus, tenens gladium Euangelij ad reſecandam carnis noſtræ pollutionem. Percunctatio autem Ioſue dicentis ad angelum, Noſter es, an aduerſariorum? diſcretionem ſanctorũ inſinuat, qui inter bonum & malum per diſcretionem diiudicant, ne eos aduerſarius per ſpeciem boni fallat. Vnde & Ieremiæ dicitur: Si ſeparaueris præcioſum à vili, quaſi os meum eris.

VII.

Circundatur poſt hæc Hierico, expugnatúrque, aduerſus quam gladius non educitur, aries non dirigitur, nec tela vibrantur. Tubæ ſolummodò ſacerdotales ſeptem diebus continuis adhibentur, ſicque circumacta arca muri Hierico ſubruuntur. Hierico autem, per interpretationem luna dicitur. Luna verò mundi huius ſpeciem tenet: quia ſicut luna menſtruis completionibus deficit: ita hic mundus ad completionẽ temporum currens quotidianis defectibus cadit. In arca verò Eccleſia figuratur, in tubis autem æreis prædicatores fortes accipiuntur. Hanc ergo vrbem Hierico diebus ſeptem ferentes arcam Iſraëlitæ, æneis tubis clangentibus circumeunt, & muri eius per arcæ præſentiã atque ad ærearum tubarũ ſonitum cadunt: quia in hoc tempore quod ſeptem dierum viciſſitudine voluitur, dum fertur arca, id eſt, dum orbem ter-
A rarum circumiens mouetur Eccleſia, ad prædicantium voces, quaſi ad tubarum ſonitum muri Hierico, id eſt, elati mundi ac ſuperba infidelitatis obſtacula corruunt, donec in fine temporum mors nouiſſima inimica deſtruatur, & ex impiorum perditione vnica domus Raab, tanquam vnica Eccleſia liberetur, mũda à turpitudine fornicationis per feneſtram cõfeſſionis in ſanguine remiſſionis: iſta enim meretrix in Hierico, tanquam in hoc ſeculo moratur. Quæ vt ſaluari poſſit, per feneſtram domus ſuæ, tanquam per os corporis ſui coccum mittit, quod eſt ſanguinis Chriſti ſignum pro remiſſione peccatorum confiteri ad ſa-
B lutem. Qui inuenti ſunt in domo illius, ſalui facti ſunt ab interitu vrbis, & quicunque intra Eccleſiam reperiuntur, ipſi tantum ſaluantur. Extra hanc autem domum, id eſt, extra Eccleſiam, nemo ſaluatur.

VIII.

Furatur interea de anathemate vrbis Hierico Acham pallium & regulam auream, pro quo iraſcente Deo perierunt quidam manu hoſtili ex populo. Hierico itaque vt dictum eſt, mundi gerit figuram. De anathemate ergo eius fraudans in tabernaculo ſuo abſcondit, qui ſeculares mores in ſecretis Eccleſiæ inſerit, qui ſub cultu Dei manens, ſolẽni-
C tates ſeculi vel ſpectacula diligit, qui ſortilegos, aruſpices & augures inquirit, vel qui cæteros ritus perſuadet: qui prius in Hierico, id eſt, in hoc ſeculo habebantur: ipſe ergo, quia poſt fidei indumentum, conuerſationis ſecularis cultũ inducit, quaſi pallium de anathemate tollit. Sed & ille de anathemate Hierico fraudat, qui in Eccleſia hęreticorum infert dogmata, vel ſuperſtitioſa ſecularium litterarum ſtudia. Hæc eſt enim regula aurea luculẽto ſermone aptata. Hanc fraudati ſunt Arrius, Marcion & Baſilides. Fraudati ſunt enim iſti regulas aureas de Hierico, & philoſophorum ſectam non rectam conati ſunt in
D Eccleſia introducere, & maculare omnẽ Eccleſiã domini, ita vt alij perderentur multi per eos: ideoque abiecti pro anathemate, quaſi aceruo lapidum: ita multitudine peccatorum ſuorum oppreſſi atque extincti ſunt. Quorum auctor ac peremptor rex ac exul hoc eſt diabolus, qui per illorum impietatem fidelium quoſdam euicerat, rurſum ſuperatus euincitur, atque à populo Dei ſuſpenſus ligno virtute crucis necatur.

IX.

Superatis ergo hoſtibus, ædificauit Ieſus altare Deo excelſo ex lapidibus integris, in quibus non erat iniectum ferrum, ſicut præceperat Moyſes Ieſu naue: & immolauit ſa-

crificium, & ſcripſit in lapidibus Deuteronomium legis Moyſi. Videamus itaque qui ſint iſti lapides ex quibus ædificatur altare. Omnes igitur qui in Ieſum Chriſtum credũt, lapides viui dicuntur, de quibus dicit Apoſtolus: Vos eſtis lapides viui, ædificati in domos ſpirituales. His non eſt iniectũ ferrũ: quia incorrupti & immaculati carne & ſpiritu ſunt, & iacula maligni ignita non receperunt. Hi vnum altare faciunt, in vnitate fidei concordiáque charitatis. In his quoque Deuteronomium, id eſt, ſecundam Euangelij legem Ieſus dominus noſter ſcribit. Audiamus itaque eum dicentem: Dictum eſt antiquis, nõ mœchaberis. Ego autem dico vobis: Si quis viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Hanc igitur Ieſus notat legem in cordibus credentium, hanc ſcribit in eorũ mentibus qui altaris cõſtructione digni ſunt.

X.

POſt hæc omnis populus & maiores natu, duces ac iudices præcedebãt hinc & inde archam, ſteterúntque ſicut præceperat Moyſes in Deuteronomio ſex tribus in montem Garizim, vt benedicerent populum, & ipſæ tribus quæ nobiliores ſunt, id eſt, Simeõ, Leuí, Iuda, Iſachar, Ioſeph & Benianim. Aliæ verò ſex ignobiliores ſteterũt è regione in mõte Gebat vt maledicerent: inter quos & Ruben, qui maculauerat thorũ parentis, & Zabulon vltimus filius Liæ, & ancillarum filij. Et hæc quidem veteris hiſtoriæ referunt geſta. Sed inſpiciendum eſt quid in enarratione myſticæ intelligentiæ referatur. Qui ſunt ergo iſti qui incedunt iuxta montem Garizim, & qui ſunt qui incedunt iuxta montem Gebat? Illi námque qui hoc in illo iuxta montẽ Garizim incedunt electi ad benedictionẽ eos figuraliter indicant, qui non metu pœnæ, ſed cæleſtis promiſſionis amore ſuccenſi, veniũt ad ſalutem: illi verò dimidij qui iuxta montẽ Gebat incedunt, in quo maledictiones prolatæ ſunt, illos inducant, qui non amore benedictionum vel promiſſionum, ſed futurorum ſuppliciorũ timore complent quæ in lege ſcripta ſunt, vt perueniant ad ſalutẽ. Omnes autem circa archã incedunt, quia de Eccleſiæ ſinu non diſcedunt, ſed nobiliores eſſe illos dicimus, qui deſiderio boni ipſius æternæ benedictionis amore quod bonum eſt, agunt, quam illos qui pro mali metu bonum ſectantur. Solus ergo Ieſus poteſt ex omnibus populis huiuſmodi mentes animóſque condiſcere. Et alios quidem ſtatuerunt in monte Garizim ad benedicendum: alios verò ſtatuerunt in monte Gebat ad maledictionem, non

E vt maledictiones accipiant, ſed vt intuentes perſcriptas maledictiones & pœnas peccatoribus conſtitutas incurrere caueant, ac ſemetipſos timoris ſupplicio corrigant.

XI.

INterea Gabaonitæ perditionis metu perterriti, cum fraude & calliditate venerũt ad Ieſum, pannis calciamentiſque veteribus induti, deprecantes vt ſaluarentur, ſtatimque ab Ieſu ſalutem accipiunt. Quorum tamen dolũ vt cognouit, ligni cæſores vel aquæ geſtatores eos conſtituit: in quorũ figura illi oſtenduntur, qui de mundo ad Eccleſiam venientes: F habent fidem in Deo, & inclinant caput ſuũ ſacerdotibus ſanctis, quibus miniſtrant & ſeruiunt, & aliquid vtilitatis impendunt, ad ornatum etiam Eccleſiæ vel miniſteriũ prompti ſunt: in moribus verò ſuis & cõuerſatione priſtina detinentur, induentes veterem hominem cum actibus ſuis, inuoluti vetuſtis vitiis, ſicut & iſti pannis & calciamentis veteribus obtecti ſunt. Et præter hoc quod in Deũ credunt, & erga ſeruos Dei vel Eccleſiæ cultus videntur eſſe deuoti, nihil habent emendationis vel innouationis in moribus. Tales igitur tantummodo quaſi quoddam ſalutis ſignum intra Eccleſiam temporaliter perferunt: inter G ſpirituales autem, id eſt, inter ſanctos Dei regnum æternum vel libertatem minime conſequuntur.

XII.

QVod autem in Gabaon pugnante Ieſu Naue ſtetiſſe perhibetur ſol & luna, donec Iſraëlis inimici delerẽtur, dicente ſcriptura: Stetit, inquit, Sol ſuper Gabaon, & luna ſuper vallem Elam. Et adiecit ſcriptura, & dicit, quia nunquam ſic audiuit Deus hominem. Ieſus igitur noſter Solem ſtare fecit, nõ tunc ſolum, ſed multò magis modo in aduẽtu ſuo, dũ nos bellũ gerimus aduerſus vitiorũ gẽtes, & colluctamur aduerſus principes & po- H teſtates & rectores harũ tenebrarũ, aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus. Sol nobis iuſtitiæ indeſinenter aſsiſtit, nec deſerit vnquam nos, nec feſtinat occumbere, quia ipſe dixit: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Quinque autem reges, quinque ſenſus corporeos indicant, qui Gabaonitas, id eſt, carnales homines expugnant. Hi ad ſpeluncam confugiunt, cùm ſe terrenis in corpore poſiti actibus mergunt. Qui tamen pugnante Ieſu, id eſt, prædicatione Euangelica ſuperantur, atque ingrediente verbo Dei in nobis, id eſt, intra ſpeluncam corporis noſtri omnes pariter interficiuntur.

XIII.

XIII.

EXtinctis deinde vel deletis gentibus, Ioſue ſorte diuidit populis terram repromiſſionis. Eiecit ergo & Chriſtus à facie fidelium ſuorum quodammodo gentes gentilium errorum malignos ſpiritus, & ſorte diuiſit terrã in nobis omnia operans vnus atque idem ſpiritus, ac diuidẽs dona propria vnicuique prout vult.

XIIII.

REfertur autem in his diuinis eloquiis prima & ſecunda hæreditatis facta diuiſio. Prima quidẽ per Moyſem: ſecunda verò quæ fortior eſt, per Ieſum. Sed Moyſes trans Iordanem duabus tantum & ſemis tribubus, Ruben ſcilicet & Gad, & dimidię tribui Manaſſe poſſeſſionem decreuit: cęteri verò omnes per Ieſum ſuſcipiunt. Per quod indicatur quod plures per fidem Ieſu Chriſti promiſſa cæleſtia eſſent percepturi, quàm qui per legem adepti ſunt. Nam illæ duæ ſemis tribus proculdubio priorem populum adumbrabãt. Sed ideo duæ ſemis dicuntur: quia hi qui in lege agebantur, contigerunt cognitione trinitatis, ſed perfectam eius ſcientiam non habuerunt, ſicut & Eccleſiaſticus liber loquitur, dicens: Qui non perfecit primo ſcire ſapientiã & infirmior non inueſtigauit illam. Hic autẽ nouẽ ſemis tribus, quæ per Ieſum repromiſſionem terræ ſanctæ ſuſcipiũt, vt prædictum eſt, figuram noui populi tenuerunt, quæ à Ieſu domino noſtro per fidem & gratiam æternæ repromiſſionis, hæreditatem poſt lauacrũ, quaſi poſt Iordanis tranſitum ſuſceperũt. Sed proinde & ipſæ nouem ſemis tribus dicuntur quæ ſub Ieſu hęreditate potiuntur, & non integrè decem, qui numerus conſummatus dicitur & perfectus: quia nec in ipſo aduentu domini vel incarnatione eius cũcta nobis per ſemetipſum perfectè annunciata ſunt. Vnde & ipſe dixit diſcipulis: Multa adhuc habeo quæ vobis loquar, ſed non poteſtis illa audire modo. Veniet autem ſpiritus veritatis, qui à patre procedit, ille de meo accipiet, & annunciabit vobis omnia. Perfectio itaque ad ſummam cunctorum bonorum in ſpiritu ſancto conſiſtit: alioquin nihil in eo perfectum putabitur, cui ſpiritus Sanctus deeſt.

XV.

QVod verò leuitæ non acceperunt hęreditatem terræ: vtique quia dominus noſter Ieſus Chriſtus ipſe eſt hęreditas eorum & poſſeſſio nõ dabitur eis in Iſraël. Ego enim ſum poſſeſſio eorum. Clericorum enim hæreditas & poſſeſſio ob hoc ſe dici voluit Deus, quia miniſtri altaris ipſius effecti ſunt, & ſors, propter quod & clerus ſors interpretatur. Ergo Deum hæreditate merito poſſidet, qui vt abſque impedimento deſeruire Deo valeat, pauper ſpiritu eſſe contendit, vt congruè illud Pſalmiſtæ dicere poſſit: Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei.

XVI.

QVod verò habitacula leuitis ab Ieſu per omnes tribus decernuntur, ſignificatur, vt hi qui in Eccleſia Dei ſcientiæ operam dantes doctrinæ gratiã adminiſtrant, rurſum ab omnibus quibus diſpenſant diuina, terrena ſubſidia quæ non habent, recipiant, vt impleatur illud quod Apoſtolus præcepit, dicẽs: Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnũ eſt vt carnalia veſtra metamus? Et merito iſti in cunctis tribubus diuiſi dicuntur: quia diſpenſatione cunctorũ viuunt.

XVII.

QVod autem quadraginta duas vrbes accipiunt, indubitanter ipſa prædicatio ſanctorum ſignatur: ipſi enim poſſident Doctrinam, quæ legis decalogo conſtat, & quadrifido Euangelij numero, quaſi quater denas vrbes habentes. Quibus etiam duæ adiiciuntur: quia nimirum cuncta quæ prædicant, morali ac myſtico ſenſu annunciant.

XVIII.

ILlud autem quod cum Iſraëlitico populo percepta repromiſſionis terra partiretur: Effraim tamen tribui Cananæus omnis gentilis populus non occiſus, ſed factus tributarius dicitur, ſicut ſcriptum eſt in libro Iudicum: Habitauit Cananæus in medio Effraim tributarius. Quid enim tributarius, quid Chananæus, gentilis videlicet populus, niſi vitium ſignat? Sępe enim in magnis virtutibus terram repromiſſionis ingredimur: quia ſpe intima de æternitate roboramur. Sed dũ poſt interempta vitia ſublimia, quædã tamen parua retinemus, quaſi Chananæum in terra noſtra viuere cõcedimus. Qui tamẽ filius tributarius efficitur, quia hoc ipſum vitium quod ſubiugare non poſſumus, ad vſum noſtræ vtilitatis humiliter retorquemus, vt eo de ſe mens & in ſuis vitia ſentiat, quod ſuis viribus etiam parua quę appetit, non expugnat. Vnde bene rurſum ſcriptum eſt: Hæ ſunt gẽtes quas Dominus dereliquit, vt erudiret in eis Iſraëlem. Ad hoc nãmque quædam minima vitia noſtra retinentur, vt intentio ſenſum noſtrum ſollicitum in certamine ſemper exerceat, & eo de victoria non ſuperbiat, quo viuere in ſe hoſtes conſpicit, à quibus adhuc vinci formidat. Iſraël ergo reſeruatis gentilibus eruditur, quando in quibuſdam minimis vitiis eleuatio virtutis noſtrę comprimitur, & in paruis ſibi reſiſtentibus diſcit, quod ex ſe

maiora non ſubiicit,niſi Dominum noſtrum Ieſum Chriſtū, qui regnat in ſecula ſeculorū.

Libri Ioſue finis.

CAPITVLA LIBRI IVDICVM.

I. *De ſeruitute populi & liberatione.*
II. *De Debora & Iahel.*
III. *De oraculo angeli ad Gedeon, & ſacrificio eius.*
IIII. *De oraculo velleris & area.*
V. *De prælio Gedeon cum trecentis.*
VI. *De Abimelech.*
VII. *De Iepte & filia eius.*
VIII. *De Samſon & actibus eius.*
IX. *De Ruth Moabitide.*

I.

HISTORIA Iudicum non parua myſteriorum indicat ſacramenta. Primùm quòd poſt Ioſue ſuccedūt iudices,ſicut & poſt Chriſtum ſucceſſerūt Apoſtoli,& Eccleſiarum rectores ad gubernandos & regēdos fideles, quos ipſe ad ſpem æternæ repromiſſionis perducit. Per omnia autem in hoc volumine delicta iudaici populi & ſeruitutes, clamor quoque eorū, & miſerationes Dei deſcribuntur. Nam multis annis pro ſuis offenſis multorum regū ſerui erant,& iterùm conuerſi liberati ſunt. Sed quid eſt quòd ſæpè peccantes in manu hoſtili traduntur,niſi quòd noſtra peccata quādo delinquimus vires hoſtibus prębent? Et quando nos facimus malū in conſpectu Domini,tunc confortantur aduerſarij noſtri, i.dæmones ſpiritualium nequitiarum virtutes. Sed iterùm quando cōuertimur,ſuſcitat Dominus ſaluatores & iudices,hoc eſt,principes & doctores quos ad ſubſidium Deus mittit eorum qui ad ſe toto corde clamauerunt, ſicut miſit Othoniel,qui expugnauit Cuſam Raſathaim regē Meſopotamiæ,ſicut miſit Iahel & Deboram quæ interfecerunt Siſaram: quarum hiſtoria pro ſuis myſteriis breuiter memoranda eſt.

II.

DEbora enim Prophetes vxor Laphidoth, iudicabat populum in illo tempore,& ſedebat ſub palma inter Rama& Bethel in mōte Ephraïm,aſcendebántq; ad eam filij Iſraël in omne iudiciū. Debora quæ interpretatur Apis ſiue loquela,in prophetia & forma accipienda eſt,de qua ſcribitur: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Conſideremus vbi locus prophetiæ eſſe deſcribitur. Sub palma, inquit,ſub palma ſedem habet prophetia, quia quos ſuis inſtitutionibus erudit, ad palmā ſupernæ vocationis adducit: inter mediū autem E Rama,& inter mediū Bethel ſedere prophetia dicitur: quia Rama interpretatur excelſū, Bethel autē domus Dei, vtiq; quia nos in domo Dei poſitos nō quæ in terra ſunt quærere docet,ſed quæ in cælis ſunt. Hæc miſit & vocauit ad ſe Barach. Barach interpretatur coruſcatio. Coruſcatio eſt, quæ habet quidē lucē, ſed nō permanentē, ad modicū enim tēporis reſplendet & deſinit. Hic ergo Barach formā gerit prioris populi,qui primò omniū per prophetiā inuitatus ad audiēda eloquia Dei, refulſit quidē in legis ſplēdore,& breui tēpore coruſcauit,ſed nō diu permāſit. Cùm ergo dixiſſet Debora ad Barach,i. prophetia ad prio- F rē populū, Tibi pręcepit Dominus,& tu aſcēde in mōte Tabor,& accipe decē millia viros. Reſpōdit Barach, Non aſcendā niſi & tu aſcēderis mecū. Dicit ad eū Debora: ibo tecū,ſed nō erit primatus tuus in viaqua incedis,ſed in manu mulieris tradet Dominus Siſarā,euidēter oſtēdens quia nō eſt in illū populū primatus,nec permanet apud eū victorię palma,ſed apud Iahel mulierē,i. Eccleſiā: nam Iahel iſta alienigena,in cuius manu victoria facta eſt,figurā tenet Eccleſiæ ex gētibus cōgregatæ. Iahel enim interpretatur aſcēſio,quia per Eccleſiā aſcenditur ad cælū. Iſta palo,i.clauo,Siſarā G hoſtē interficit, i. ligni crucis virtute diabolū interimit,quod Barach,i.prior populus per legis præcepta facere non potuit: ſola enim iſta per lignū in quo ſpiritualibus ſacramētis credentiū ſalus eſt, fidei hoſtē affligit: quē deinde mortuū pellibus obtegit,i.incluſum in carnaliū cordibus derelinquit. Non enim latens mortifera ipſius,nō incorruptibilitate vitæ viuentibus, & peccata mortalia perpetrātibus, qui dum prauè viuentes ſegregantur à corpore Chriſti,efficiuntur membra diaboli.

III.

TRaditur deinde populus Iſraël in manu Madiā,pro cuius liberatione loquitur an- H gelus domini ad Gedeō: cuius geſta quid myſticè ſignificēt, demōſtrandū eſt. Gedeō nāq; cùm ſub quercu tritici meſſem virga cęderet, & à paleis frumēta excuteret,angelū vidit,accipiēs ab eo oraculū,vt à poteſtate hoſtiū,populū Dei in libertatē deduceret: iſte Gedeon figurā geſtabat Chriſti, qui ſub vmbra ſanctæ crucis prædeſtinato incarnationis futuræ myſterio cōſtitutus,rectitudine iudicij, quaſi per virgā electionem ſanctorū à vitiorū paleis ſequeſtrabat. Hic ergo Gedeō cùm audiſſet ab angelo quòd deficientibus populorū millibus in vno viro Dominus plebē ſuā ab hoſtibus liberaret,protinus hœdū coxit,cuius carnes ſecundū præceptū angeli ſimul cū azima ſuper petrā poſuit, & ius carnium deſuper effudit.

Quæ dum angelus virgæ cacumine tetigit, ſtatim de petra ignis erupit, atque ita ſacrificiũ quod offerebatur, abſumptum eſt. Quo indicio declaratum videtur quod petra illa typum habuerit corporis Chriſti, Paulo atteſtãte: Petra autem erat Chriſtus. Iam tunc igitur in myſterio declaratum eſt, quia dominus Ieſus in carne ſua totius mundi peccata crucifixus aboleret, nec ſolum delicta factorum, ſed etiam cupiditates purgaret animarũ. Caro enim hœdi ad culpam facti refertur, ius ad illecebras cupiditatum, ſicut ſcriptũ eſt, quia concupiuit populus cupiditatem peſſimam, & dixerunt: Quis nos cibabit carne? Quod igitur extendit angelus virgam & tetigit petrã de qua ignis exiuit, oſtendit quòd caro domini ſpiritu repleta diuino peccata omnia cõditionis humanæ exureret. Vnde & dominus ait: Ignem veni mittere in terram. Aduertit igitur vir doctus & præſagus futurorũ, ſuperna myſteria, & ideo ſecundum oracula occidit vitulum à patre ſuo idolis deputatum, & ipſe ſeptẽnem alium vitulũ immolauit Deo. Quo facto manifeſtiſſimè reuelauit poſt aduentum domini omnia gentilitatis abolenda eſſe ſacrificia, ſolúmque ſacrificium Deo dominicæ paſſionis pro redemptione noſtra religione populi deferendũ. Etenim vitulus ille erat in typo Chriſti, in quo ſeptiformis ſpiritualium plenitudo virtutũ, ſicut Eſaias dicit, inhabitat.

IIII.

PRæuidit ergo myſterium victoriæ Gedeõ, & tamen licet fortis & fidus pleniora adhuc de domino futuræ victoriæ documenta quærebat, vt vna nocte lanæ vellus in area poneretur, & eſſet ſuper illud tantummodo ros & ſuper omnem terram ſiccitas. Et rurſus ſimiliter poneretur vellus, & ſuper totam terrã ros flueret, & ſiccitas eſſet in vellere. Quærat fortaſſe aliquis, vtrũ quaſi incredulus eſſe videatur, qui frequentibus iam fuerat indiciis informatus. Abſit. Non enim ille ambiguus erat, ſed nimirum futura myſteria præuidebat. Quæ etiam prouidus diligentiſſimè explorabat, vt amplius crederet & myſterium, dum intellexiſſet oraculum. Quid ergo vellus complutum & area ſicca, & poſtea compluta area ſicco vellere ſignificat, niſi quòd primò vna gens Hebræorum habens gratiæ myſterium, totus orbis vacuus erat? Nunc autem in manifeſtatione Chriſti totus habet hic orbis, illa vacua eſt. Area enim illa, totum orbem terrarum ſignificat. Denique quando totus orbis infructuoſo cultu gentilis ſuperſtitionis arebat, tunc erat ros ille cæleſtis viſitationis in vellere. Poſtea verò quàm oues

A quæ perierunt domus Iſraël, quæ ſub figura velleris demonſtrabantur, & oues illæ fontẽ aquæ viuæ negauerunt, ros fidei exaruit in pectoribus Iudæorum, gratiámque ſuam imber ille diuinus in corda gentium deriuauit, inde eſt quòd nunc fidei rore totus orbis humeſcit, Iudæi verò Prophetis & omnibus chariſmatibus caruerunt. Nec mirum ſi perfidiæ ſubeunt ſiccitatẽ, quos dominus prophetici imbris vbertate priuauit, dicens: Mandabo nubibus deſuper, ne pluant ſuper eam imbrem: idcirco autem illam gentẽ velleris nomine ſignificauit, vel quia ſpolianda eſſet doctrinæ auctoritate, ſicut ouis vellere, vel quia

B in obauditu eandem pluuiam detinebat, quã nolebat ſibi prępoſito prædicari: id eſt, in circuncißis gentibus reuelari.

V.

POſt hanc diligentiſſimam myſterij explanationem, cùm iam contra Madianitas Gedeon dimicare contenderet, & exercitus multitudinem ad bella produceret, diuina illi admonitione pręceptum eſt, vt ad fluuiũ veniens, omnes quos flexis genibus aquas haurire conſpiceret, ab illorum conflictu remoueret. Actúmque eſt, & trecenti viri tantummodò qui ſtantes aquas manibus hauſerant, remanſerunt. Cum his Gedeon ad prę̨liũ pergit, eóſque non armis, ſed tubis, lampadibus

C & lagenis armauit. Nam ſicut illic ſcriptũ eſt, accenſas lampades miſerunt inter laguneulas & tubas in dextera: lagenas autem in ſiniſtra tenuerunt, & ad hoſtes ſuos cominus veniẽtes cecinerunt tubis, confregerunt lagunculas, lampades apparuerunt, & hinc tubarũ ſonitu, illinc lampadarum coruſcatione territi, in fugam verſi ſunt. De hoc nãque bello per prophetam dicitur: Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & ſceptrum exactoris eius ſuperaſti, ſicut in die Madian. Eripiens quippe gentilitatem dominus, ſuperauit iugũ oneris eius, cùm eam aduentu ſuo ab illa dæmoniacæ tyrannidis ſeruitute liberauit. Supe-

D rauit ſceptrũ exactoris eius, cùm regnũ eiuſdem diaboli, qui pro peſtifera perpetratione vitiorum conſueuerat tributa debita pœnarũ exigere, de fideliũ corde deſtruxit. Quid hoc eſt, quod tale bellum per prophetam ad medium adducitur? An indicare nobis propheta ſtuduit quod aduentu redemptoris noſtri cõtra diabolum illam ſub Gedeone duce pugnæ victoriam deſignauit? Talia illic nimirũ acta ſunt, quæ quanto magis vſum pugnandi tranſeunt, tanto amplius à prophetandi myſterio non recedũt. Quis enim vnquam cum lagenis & lampadibus ad prælium venit? Quis contra arma veniens, arma deſeruit? Ridicu-

la nobis hæc profectò fuerant, ſi terribilia hoſtibus non fuiſſent. Sed victoria iſta atteſtante didicimus, ne parua hæc quæ acta ſunt, perpendamus. Gedeon itaque ad prælium veniens, redemptoris noſtri ſignat aduentum, de quo ſcriptum eſt: Tollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Hunc redemptorem noſtrum non ſolum opere, ſed etiam nomine prophetauit. Gedeō namque interpretatur Circuiens in vtero. Dominus enim noſter per maieſtatis potentiam omnia circūplectitur, & tamen per diſpenſationis gratiam intra vterum virginis venit. Quid eſt ergo circuiens in vtero, niſi quia omnipotens Deus Chriſtus intra vterum fuit per infirmitatis ſubſtātiam, & extra mundum per potentiam maieſtatis? Madian verò interpretatur de iudicio. Vt enim hoſtes eius repellendi deſtruēdíque eſſent, non de iudicio repellentis, ſed de iudicio iuſtè iudicantis fuit. Et idcirco Dei iudicio vocantur, qui alieni à gratia redemptoris iuſtæ damnationis meritū etiam in vocabulum nominis trahunt. Contra hos Gedeon cum trecētis pergit ad præliū. Solet in tricenario numero plenitudo perfectionis intelligi. Quid ergo præter ductum tricenarium numerum deſignatur, niſi perfecta cognitio trinitatis? Cum his quippe dominus noſter aduerſarios fidei deſtruit, cum his ad prædicationis bella deſcendit, qui poſſunt diuina cognoſcere, qui ſciunt de trinitate quæ Deus eſt perfectè ſentire. Notandum verò eſt, quia iſte trecentorum numerus in T littera continetur, quæ crucis ſpeciem tenet. Cui ſi ſuper tranſuerſam lineam id quod in cruce eminet, addetur, non iam crucis ſpecies, ſed ipſa crux eſſet. Quia ergo iſte trecentorum numerus in tau T. littera continetur, & per tau litteram ſicut diximus, ſpecies crucis oſtenditur, non immeritò in his trecentis Gedeonem ſequentibus illi deſignati ſunt, quibus dictū eſt: Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Qui ſequentes dominum tanto verius crucem tollunt, quanto acrius ſeſe edomant, & erga proximos ſuos charitatis compaſſione cruciantur. Inde per Ezechielē prophetam dicitur: Signa tau ſuper frontes virorum gementium & dolentium. Vel certè in his trecentis qui in tau littera continentur, hoc exprimitur, quod ferrum hoſtium crucis ligno ſuperetur. Ducti itaque ſunt ad fluuium, vt aquas biberent, & qui aquas flexis genibus hauſerunt, à bellica interdictione remoti ſunt. Aquis namque, doctrina ſapien-

E tiæ deſignatur. Stante autem genu, recta operatio deſignatur. Qui ergo dum aquas bibunt genu flexiſſe perhibentur, & ab illorum certamine prohibiti receſſerunt, hi ſunt qui doctrinā cū operibus rectis non hauriunt. Qui verò doctrinæ fluenta ita hauriunt, vt nequaquam in prauis operibus carnaliter inflectantur, hi Chriſto duce cōtra hoſtes fidei ad prælium pergunt. Vadunt ergo cum tubis, cum lampadibus, cū lagenis: atque iſte fuit, vt diximus, ordo præliandi. Cecinerunt tubis, intra lagenas autem ſunt miſſæ lampades: confractis verò lagenis lampades oſtenſæ ſunt: quarum coruſcante luce hoſtes territi, in fugam

F vertuntur. Deſignatur itaque in tubis clamor prædicationum: in lampadibus claritas miraculorum: in lagenis fragilitas corporum. Tales quippe ſecum dux noſter ad prædicationis prœliū duxit, qui deſpecta ſalute corporū, hoſtes ſuos moriendo proſternunt, eorūque gladios non armis, ſed patientia ſuperant. Armati enim venerunt ſub duce ſuo ad præliū martyres noſtri, ſed tubis, ſed lagenis, ſed lampadibus. Qui ſonuerunt tubis dum prædicant, confregerunt lagenas, dū ſoluenda in paſſione ſua corpora hoſtibus gladiis opponūt. Reſplenduerunt lampadibus, dum poſt ſolutionem corporum miraculis coruſcarunt. Móxque hoſtes in fugā verſi ſunt: quia dum mor-

G tuorum martyrum corpora miraculis coruſcare conſpiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnauerunt, crediderunt. Cecinerunt ergo tubis, vt lagenæ frangerentur. Lagenæ fractę ſunt, vt lampades apparerent. Apparuerunt lampades, vt hoſtes in fugam verterentur. Id eſt, prædicauerunt martyres, donec eorum corpora in morte ſoluerentur. Corpora eorum in morte ſoluta ſunt, vt miraculis coruſcarent. Coruſcauerunt miraculis, vt hoſtes ſuos ex diuina luce proſternerent, & notandū quod ſteterunt hoſtes ante lagenas: Fugerunt ante lampades: quia nimirum perſecutores

H ſanctæ fidæi prædicatoribus adhuc in corpore poſitis reſtiterunt. Poſt ſolutionē verò corporum apparentibus miraculis in fugam verſi ſunt: quia pauore conteriti à perſecutione ceſſauerunt. Intuendum eſt etiam id quod illic ſcriptum eſt: quia in dextera tubas, lagenas autem in ſiniſtra tenuerūt. Pro dextera enim habere dicimus, quicquid pro magno penſimus. Pro ſiniſtra verò, quod pro nihilo ducimus. Bene ergo illic ſcriptū eſt, quod in dextera tubas, & in ſiniſtra lagenas tenuerunt: quia Chriſti martyres pro magno habēt prædicationis gratiam: corporum verò vtilitatē pro minimo: quiſquis enim corporis vtilitatē plus facit quàm gratiam prædicationis, infinita

ſiniſtra tubam, atque in dextera lagenam tenet. Si enim priori loco gratia prædicationis attenditur, & poſteriori vtilitas corporis, certum eſt, quia à dextris tubæ, & à ſiniſtris lagenæ tenentur.

VI.

MOritur Gedeon, & reliquit ſeptuaginta filios, & vnum nomine Abimelech, natum ex concubina: qui conduxit ſibi viros vagos & abierunt poſt illum, & intrauit in domum patris ſui, & occidit fratres ſuos ſeptuaginta viros ſuper lapidem vnum, & remanſit Ioathan minor, quoniam abſconſus erat, &c. Hoc factum ſi nihil propheticum indicaret, quid opus erat vt magnopere præſcriberetur, vtrũ Gedeon ſeptuaginta filios & multas vxores habuiſſet, ſed & concubinam, de qua vnũ & malum ſuſcepiſſet? Quod cùm turpe factũ ſit, tunc etiam turpius eſſet, ſi hæc poſteris ad exemplum in diuinis libris ſcripta viderẽtur, niſi magnæ alicuius rei imaginem earum rerum geſta per typos & figuras oſtenderent. Gedeon igitur, vt ſuperius dictum eſt, typum domini tenebat. Plurimæ vxores eius, multæ ſunt nationes, quæ per fidem Chriſto adhæſerunt. Septuaginta verò filij eius, ſeptuaginta linguæ ſunt in hoc mundo diffuſæ, in quibus ſibi per fidem dominus filios generaturus erat. Concubinam hoc in loco ſynagogã vocat, quæ nouiſſimis temporibus Antichriſto eſt creditura, de qua Iohannes Apoſtolus in Apocalypſi ait: Qui dicunt ſe iudæos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt Synagoga ſatanæ. De qua vltimis temporibus nequiſſimus filius, id eſt, Antichriſtus eſt generãdus. Eritque filius ancillæ, id eſt, Synagogæ illius peccatricis: quia qui peccatum, inquit, facit, ſeruus eſt peccati. Hic inquam, congregatis ſibi impiis, ſicut Abimelech fecit, regnũ improbè vſurpabit: interfectiſque nobilibus filiis, id eſt, his qui ex diuerſis nationibus & linguis in Chriſto credentes à Deo ſunt generati, inducturus eſt perſecutionem vt ſanctos omnes interficiat. Sed ſuper ſeptuaginta inquit, fuit iunior filius ex nobili matrimonio, qui ſe abſconderat. Hic, inquit, aſcendit in verticẽ montis Garizim, & exclamauit voce magna ad populũ ſicomorum, ponens eis parabolam. Hic ergo iunior filius qui fugit, vt gladium inimici euaderet, figura eſt reſidui populi Iſrael prędicãte Helia extremis tẽporibus crediturí, & Antichriſti gladium euaſuri. Aſcendit, inquit, iſte in vertice montis Garizim. Sed cur montem aſcendit? Quia nec prophetare, nec perſecutionem Antichriſti quiſquam euadere poteſt, niſi quis prius in montẽ benedictionis,

A i. in ſublimitatẽ fidei ac virtutũ aſcenderit: hic eſt enim mons Garizin, qui à Moyſe in benedictione deputatur. Itaque cùm aſcendiſſet, clamauit & dixit: Audite me viri Sichem. Ierunt ligna, vt vngerẽt ſuper ſe regem, dixeruntque oliuæ: Impera nobis. Quæ reſpondit: nũquid poſſum amittere pinguedinẽ meam quãdiu vtuntur & homines, & venire vt inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborem ficum: Veni, & ſuper nos accipe regnũ. Quæ reſpondit eis: nũquid poſſum relinquere dulcedinẽ meam, fructuſq; ſuauiſſimos, & ire vt inter cætera ligna promouear? Loquuta ſunt quoque ligna ad vitẽ: Veni, & impera nobis.
B Quæ reſpõdit, Nunquid poſſum deſerere vinũ meũ quod lętificat Deũ & homines, & inter cętera ligna commoueri? Cùm ergo repudiata fuiſſent ligna ſyluę ab oliua & ficu & vite, venerunt ad ramnum, vt eum ſibi facerent regem. Sed prius videamus cur oliua, ficus & vitis ſuper ligna regnare noluerũt. Ligna quippe ſyluæ intelligimus homines eſſe vagos & vanos, æterno incendio præparatos. His ergo meritò noluit nec oliua, nec ficus regnare nec vitis, quia non merebãtur. Oliua enim gratiã Spiritus ſancti, & vnctionẽ pacis ſignificat. Ficus autem ſacræ legis imaginẽ tenet, ſicut in Euangelio ſcriptũ eſt: Quidam paterfamiliâs plantauit vineã, & in vinea ſua plantauit ficũ.
C Quis paterfamiliâs niſi Deus, qui familiæ ſuę i. omniũ credentiũ pater eſt? Plãtauit ergo vineã, i. populũ, quia vineam ex Ægypto trãſtulit. Et vtique populũ, non vineam ex Ægypto tranſtulerat. In hac vinea plãtauit ficum: hoc eſt, in populo ſuo poſuit legẽ. Quæ lex primitium populum ſicut groſſos aridos & inutiles deiecit in terrã, & poſtea alios fructus generauit, id eſt, populum Chriſtianum, quem ad debitam Euangelicæ diſciplinæ maturitatem & ſuauiſſimam pinguedinem Chriſti cũ gloria & honore perduxit. Sed vitis noluit regnare eis. Vitem autem ſaluatoris noſtri typũ habere manifeſtum eſt, ſicut ipſe in Euange-
D lio ait: Ego ſum vitis vera. Igitur quia iam in probum ſenſum, ſicut Apoſtolus dixit, Futurus erat populus, ille qui Antichriſto eſt ſeruiturus, quẽ ligna ſyluæ appellat, & neceſſe eſt vt credat mendacio, i. Antichriſto, qui veritati Chriſto noluit credere: ideò & à regno vitis, id eſt, Chriſti, & ab oliua, id eſt, Spiritus ſancti gratia, & à ficu, id eſt, diuinæ legis dulcedine reprobatus, venit ad ramnum. Ramnus enim genus rubi eſt, quam vulgò Senticẽ vrſinã appellãt, aſperũ nimis & ſpinoſum, ꝑ quod meritò typus Antichriſti ſignificatur: qui omni aſperitate & efferitate humanũ genus eſt vaſtaturus. Sed exiet, inquit, ignis de

ramno, i. iniquitas de Antichriſto, & omnes qui in eo confident, cum ipſo pariter deuorabit. Videtur ergo Gedeon Chriſti imaginem habuiſſe, ſeptuaginta verò filij, ſeptuaginta linguæ ſunt, vel nationes, qui credentes per ſecũdam regenerationem filij Dei eſſe meruerũt. Abimelech verò filius ancillæ, typum Antichriſti portaſſe. Qui congregatis perditis nationibus, regnum ſibi improbè vſurpabit, omnéſque ſanctos vi & perſecutione omníque crudelitate trucidabit. Ioathan verò iunior, figura ſanctorũ fuit: ſicut enim Ioathan per fugam receſſit, & reliqui interfecti ſunt fratres: ſic nemo euadere poterit perſecutionem Antichriſti, niſi qui per fugã receſſerit, & in mõtem benedictionis aſcenderit. Hic eſt enim mons quem ſancti circundabunt, quẽ & ſanctus Moyſes in benedictionibus, ſicut iam ſuperius dictum eſt, in Deuteronomio poſuit.

VII.

Addicerũt deinde filij Iſraël deſeruire Baalim & diis alienis, traduntúrque in manus filiorum Ammon. Tunc Iephte Galaditidis fugiens à facie fratrum ſuorum, cõſtituitur in principem ob pugnam filiorum Ammõ: qui rediens poſt triumphum, immolauit filiam, quæ ſibi poſt victoriam prima occurrebat: ſic enim votum ſpoponderat, vt quicquid ſibi reuertẽti primùm occurreret, Domino immolaret. Quis ergo in Iephte prænunciabatur, niſi Dominus Ieſus Chriſtus & ſaluator noſter? qui à facie fratrum ſuorum, i. Iudæorum abſcedens, in gentibus principatum accepit. Qui omnia humanæ ſalutis ſacramenta, tanquam iuratus expleuit, & quaſi filiam, ita carnem propriã pro ſalute Iſraëlis Domino obtulit: iuraſſe enim patri ac vouiſſe vnigenitũ legimus, pſalmo dicente: Sicut iurauit Domino votum vouit Deo Iacob, ſcilicet vt ſacramentum religionis in carnis ſuæ paſſione pro ſalute generis humani expleret. Hæc ergo ſecundum hiſtoriam geſtorum, ita per Chriſtũ acta ſunt, vt videantur pro religione quam iurauerat eſſe completa. Poſt mortem Iephte traditur Iſraël in manus allophilorum, naſcitúrque Samſon, qui liberat Iſraël.

VIII.

Samſon autem quondam Domini Nazaræus, habet quoddã in typum geſtũ Chriſti. Primũ quod ab angelo natiuitas eius adnunciatur: deinceps quoniam nazaræus dicitur, & ipſe liberat Iſrael de hoſtibus: poſtremo quod templum illorum ſubuertit, & perierũt multa millia hominum qui illum illuſerunt. Natiuitas iſta Samſon, quæ per angelum annunciatur, ſimilitudinem habet primum prophetarum, qui natiuitatem domini E ſecundum carnẽ annunciauerunt: deinceps angeli etiam qui ad Mariam loquitur, dicens Maria inueniſti gratiam ante conſpectum domini, & accepiſti in vtero, & paries filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, hic enim ſaluũ faciet populum ſuum à peccatis eorũ. Samſon autem interpretatur Sol. Sed quia & redemptor noſter Sol appellatur, audi ipſum dominum Ieſum per prophetam eo nomine vocitari: Orietur vobis Sol iuſtitiæ & ſanitas in pennis eius. Verè enim hic Sol iuſtitiæ eſt, qui omnium credentium mentes cæleſti lumine clarificat. Hic verè nazaræus & ſanctus Dei, in cuius ſimilitudinem ille Nazaræus eſt F nuncupatus. Iſte ergo cùm tenderet ad miniſterium nuptiarũ, leo rugiens occurrit ei. Sed quis primùm erat in Samſon obuium leonẽ necans, cùm petendæ vxoris cauſa ad alienigenas tenderet, niſi Chriſtus? Qui Eccleſiam vocaturus & gentibus vincens diabolum dicit: Gaudete, quia ego vici mundum. Quid ſibi vult ex ore leonis occiſi fauus extractus, niſi quia vt cõſpicimus leges ipſæ regni terreni, quæ aduerſus Chriſtum ante fremuerunt, nũc iam perempta feritate dulcedini Euangelicæ prædicandæ, etiam munimenta præbent. Item quid in ſemetipſo expreſſit, quod paucos quidem dum viueret, interimit: de-G ſtructo autem templo hoſtes innumeros cùm moreretur, occidit? Quia nimirum dominus ab elatione infidelitatis paucos cùm viueret, plures verò cùm templum ſui corporis ſolueretur extinxit, atque elatos ex gentibus, quos viuendo ſuſtinuit, ſimul omnes moriendo proſtrauit. Iam verò reliqua eius quod ei mulier ſubdola caput raſerit, & allophilis illudẽdum tradiderit eſt, quod cæcatus eſt, quod ad molam deputatus eſt, in his non Chriſtus, ſed illi figurantur, qui ſolo tantummodo in Eccleſia Chriſti nomine gloriantur, & malis actibus iugiter implicantur. Vir enim in nobis, ſenſus rationalis intelligitur. Caro autem H quaſi in typo mulieris accipitur. Si enim mulieri, i. carni noſtræ blãdiẽte libidine vel aliis operibus conſenſerimus, gratia ſpiritus quæ Nazaræi crine ſignificatur, nudati expoliamur atque decipimur. Ita enim ſuperbis & peccatoribus violata Chriſti gratia, ſicut Samſon inciſa coma, diabolus illudit. Sed quid eſt quod Samſon ille ab allophilis captus, poſtquã oculos perdidit, ad molam deputatus eſt? Quia nimirum maligni ſpiritus poſtquam tentationum ſtimulis intus aciem cõtemplationis effodiunt, foris hominem in circuitum laborũ mittũt. Quod ſi aliquãdo idem homo agẽdo pœnitẽtiam redeat, illi velut coma reducitur, id eſt, gratia refloreſcẽte reparatur ad virtutẽ.

Deinde

deinde cupiditatis ac luxuriæ ſubuerſis colũnis, victores hoſtes deiicit, & reparato certamine, in finem fortiſſimè à dæmonibus triũphabit.

I X.

Videamus nunc & Ruth. Habet enim iſta typum Eccleſiæ. Primùm quòd alienigena eſt ex populo gentili, quæ relicta patria, & omnibus quæ illic erant, vadit in terram Iſraël. Et cùm prohiberet eam ſocrus ſua pergere ſecum, perſeuerabat, dicens: Quocunque perrexeris, pergã: populus tuus, populus meus & Deus tuus, Deus meus: quæ te morientem terra ſuſceperit, in ea moriar. Quæ vox ſine dubio typũ in illa fuiſſe Eccleſiæ manifeſtat. Sic enim Eccleſia ex gentibus ad dominum conuocata, relicta patria ſua, quod eſt idolatria, & omiſſa vniuerſa conuerſatione terrena, profitetur dominum Deum ſuum eſſe, in quem ſancti crediderunt, & illuc ſe iturã vbi caro Chriſti poſt paſſionẽ aſcendit, & ob eius nomen in hoc ſeculo pati vſque ad mortem, & cum ſanctorum populo, patriarchis ſcilicet & prophetis conſociãdam: de quorum ſocietate quod ſanctis ex ſtirpe Abrahæ imminẽtibus conſociaretur, Moyſes in cantico oſtendit, dicens: Lætamini gentes cum plebe eius, i. qui ex gentibus eſtis credituri cum illis qui primi electi ſunt, æterna lætitia exultate. Ingreſſa autem Ruth cum ſocru ſua in terram Iſraël, ob merita obſequiorum ſuorum prouidetur vt homini coniungeretur ex Abrahæ ſtirpe venienti. Et primùm quidem huic quẽ ipſa propinquum magis eſſe credebat, qui negat ſe poſſe illi nubere. Et recedente illo per teſtimonium decem maiorum Booz illi coniũgitur, & ab ipſis decem ſenioribus viris benedicitur. Sed quod prius ille cognatus confitetur ſe eidem nubere nõ poſſe, hoc loco Ioãnis Baptiſtæ figuram oſtendi æſtimamus, qui cùm ipſe à populo Iſraël Chriſtus putaretur, & interrogaretur quis eſſet, non negauit, ſed confeſſus eſt, dicens Chriſtum ſe non eſſe. Et perſeuerantibus his qui miſſi erant, & inquirentibus quis eſſet, reſpõdit: Ego ſum vox clamãtis in deſerto, & nouiſſime confitetur ipſe de domino, dicens: Qui habet ſponſam, ſpõſus eſt. Se autem amicum ſponſi manifeſtat, cùm adiecit, Amicus autem ſpõſi eſt, qui ſtat, & audit eum, & lætatur propter vocem ſponſi. Hunc ergo Chriſtum exiſtimabant, quia Chriſtum in die viſitationis ſuæ veniſſe non intelligebant eſſe Eccleſiæ ſponſum, qui propheticis eſſet vocibus ante promiſſus. Sed ſicut ille propinquus negauit, & poſtea Ruth iũgitur Booz, ita Chriſtus qui verè ſponſus Eccleſiæ eſt, quem omnium Prophetarum oracula cecinerant, dignatus eſt Eccleſiam aſſumere, & ex omnibus gentibus per totum orbem terrarum Deo patri innumeros populos offerre. Quod verò excalciat ſe cognatus ille, veterum conſuetudo erat, vt ſi ſpõſa ſponſum repudiare vellet, diſcalciaretur ille, vt hoc eſſet ſignũ repudij. Proinde excalciari iubetur, ne ad Eccleſiã quaſi ſponſus calciatus accederet: hoc enim Chriſto ſeruabatur, qui ſponſus erat. Decẽ autẽ maiorũ natu benedictio, hoc oſtendit, in nomine domini Ieſu omnes eſſe gentes ſaluandas ac benedicendas. Iota enim apud græcos decẽ ſignificat, quæ prima littera nomen Domini Ieſu ſummã perſcribit. Quæ res, vt diximus, omnes gentes per ipſum ſaluandas eſſe ac benedicendas demonſtrat. Ne dubitet ergo quiſquam hæc vt dicta ſunt, credere, cùm videat vniuerſa, & ab initio figuris antecedentibus præcucurriſſe, & per aduentum domini manifeſta & adimpleta ſic eſſe, & quæ ſuperſunt hoc modo perficiẽda in veritate conſonantibus omnibus & vocibus & figuris ſanctarum ſcripturarum, quæ adimpleuit is qui filium ſuum Ieſum Chriſtum Dominum regem & ſaluatorem noſtrum, cum quo eſt illi honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

Libri Iudicum finis.

CAPITVLA LIBRI REGVM.

Hucuſque excerpta, Iſidori Epiſcopi. Quę autem ſequuntur, excerpta ſunt à Beda Preſbytero.

I. *De natiuitate Samuelis.*
II. *De propheta ad Heli deſtinato.*
III. *De arca captiuitate.*
IIII. *De ſacrificio Samuelis, & lapide adiutorij.*
V. *De vnctione Saul regis.*
VI. *De ieiunio indicto à Saule.*
VII. *De Agag rege ſeruato.*
VIII. *De arreptione Saul à Spiritu nequam.*
IX. *De Dauid & vnctione eius.*
X. *De certamine Dauid & Goliæ.*
XI. *Vbi Saul ad Dauid pro centum præputiis Philiſthinorum filiæ promittit connubium.*
XII. *Vbi canens Dauid ſpiritum repellebat immundum à Saul.*
XIII. *Vbi miſit Saul ad domum Dauid cuſtodes vt interficeretur.*
XIIII. *Vbi miſſi ad Dauid capiendum prophetare cœperunt.*
XV. *Vbi Dauid ad Abimelech ſacerdotem venit.*
XVI. *Vbi Dauid ad regem Achis fugit.*
XVII. *Vbi in ſpelunca Dauid Saulis chlamydem præcidit.*
XVIII. *Vbi Dauid dormiente Saul haſtam tulit.*
XIX. *Vbi Amalechitæ à Dauid ſuperantur.*
XX. *Vbi Phitoniſſam conſuluit Saul.*
XXI. *Vbi occiditur Saul.*

I.

POST librum Iudicum, ſequitur Regum. Et aſpice tempora, primo Iudicũ poſtea Regum, ſicut erit primò iudiciũ, poſtea regnum: in quibus quippe tẽporibus multis & varijs modis ſacramenta Chriſti & Eccleſiæ reuelantur. Nam ab ipſo exordio regum commutatum ſacerdotium in Samuelem reprobato Heli, & cõmutatum regnum in Dauid, reprobato Saüle, exclamat prænunciari nouum ſacerdotium, nouúmq; regnum, reprobato veteri, quod vmbra erat futuri in Domino Ieſu Chriſto venturum. Nónne ipſe Dauid cùm panes propoſitionis manducauit, quos non licebat mãducare, niſi ſolis ſacerdotibus, in vna perſona vtrũque futurum, i. in vno Ieſu Chriſto regnum & ſacerdotium figurauit? Itaque ipſa Samuelis ſacerdotis ſucceſſio, nouum, vt prędictum eſt, ſempiternúmque ſacerdotium præfigurabat, qui eſt Ieſus Chriſtus, Heli ſacerdote reprobato, i. iudaico ſacerdotio abiecto. Mater quoque ipſa Samuelis, quæ prius fuit ſterilis, & poſteriori fœcũditate lætata eſt, cuius etiam nomen, i. Anna, gratia eius interpretatur, ipſam religionem Chriſtianam, ipſam poſtremò Dei gratiam ſignificat, qua nobis Chriſtus oritur: ipſam quoque Eccleſiam, quæ olim ſterilis, nunc fœcunda in Dei laude lætatur. Quæ nihil aliud in cantico ſuo prophetare videtur, niſi mutationem veteris Teſtamenti vel ſacerdotij, qui eſt Chriſtus, niſi fortè quis dicat nihil Annam prophetaſſe, ſed Deum tantummodò propter filium impetratum exultanti prædicatione laudaſſe. Quid ergo ſibi vult quod ait, arcum potẽtium fecit infirmum, & infirmi accincti ſunt virtute, pleni panibus minorati ſunt, & eſurientes tranſierunt terram, quia ſterilis peperit ſeptem, & fœtoſa in filiis infirmata eſt? Nunquid ipſa ſeptem pepererat, quamuis ſterilis fuerit? Vnicum habebat, quãdo iſta dicebat. Sed nec poſtea ſeptem peperit, ſiue ſex quibus ſeptimus eſſet ipſe Samuel, ſed tres mares & duas fœminas. Deinde in illo populo cùm adhuc nemo regnaret, quod in extremo poſuit, dat virtutẽ regibus noſtris, & exaltauit cornu Chriſti ſui, vnde dicebat, ſi non prophetabat? Dicit ergo Eccleſia Chriſti, ciuitas regis magni, gratia plena, prole fœcunda Dei, quod tanto ante de ſe prophetatum per os huius piæ matris agnoſcit. Confirmatum eſt cor meum in domino, & exaltatum eſt cornu meum in Deo ſalutari meo, &c. Interea Samuel erat miniſtrans in templo Dei, accinctus Ephoth. Por-

E rò filij Heli diuina ſacrificia temerantes, peccabant coram domino, & deridebant per eos multi ſacrificium Dei. Vnde & Heli ſacerdos pro eorum iniquitate damnatus eſt, quòd eos peccantes minus ſeuera animaduerſione plectebat. Me miſerum! & quidem coercuit, & quidem corripuit, ſed lenitate & manſuetudine patris, non auctoritate & ſeueritate pontificis. Qua ſententia diſcant ſacerdotes quomodo ipſi propter peccata filiorum, i. propter ſcelera populi puniantur. Quique etiã quamuis ſancti ſint, culpa tamen ſubditorum eiſdẽ ſi non coërceant, reputatur.

II.

F VEnit autem Propheta Dei quidã ad Heli ſacerdotẽ, & dixit ei: Hæc dicit dominus, Nunquid nõ apertè reuelatus ſum domui patris tui cũ eſſet in Aegypto in domũ Pharaonis, & elegi eum ex omnibus tribubus Iſraël mihi in ſacerdotẽ, vt aſcẽderet ad altare meũ, & adoleret mihi incẽſum, & portaret Ephod coram me, & dedi domui patris tui omnia de ſacrificiis filiorum Iſraël? Quare calce abiicitis victimam meam, & munera mea quæ pręcepi vt offerrentur in templo, & magis honoraſti filios tuos quàm me, vt comederetis primitias omnis ſacrificij Iſraël populi mei. G Propterea ait dominus Deus Iſraël: Loquens loquutus ſum, vt domus tua & domus patris tui miniſtraret in conſpectu meo vſque in ſempiternum. Nunc autem dicit dominus, Abſit hoc à me, ſed quicunq; glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem cõtemnunt me, erũt ignobiles. Ecce dies veniunt, & præcidã brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non ſit ſenex in domo tua, & videbis Chriſtum æmulum tuum in templo in vniuerſis proſperis Iſraël. Quæ prophetia de mutatione ſacerdotij nõ eſt in Samuele completa, ſed in domino Ieſu Chriſto adumbrata. Nã poſt Samuelem prophetã, poſtea ſacerdotes fue- H runt de genere Aaron, ſicut Sadoch & Abiathar regnante Dauid & alij deinceps antequã tempus veniret, ex quo iſta de ſacrificio mutãdo per Chriſtum effici oportebat. Nã cùm diceret, Loquẽs loquutus ſum, vt domus tua, & domus patris tui miniſtraret in cõſpectu meo vſque in ſempiternum: nunc autem dicit dominus, Abſit hoc à me, ſed quicunque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnũt me, erunt ignobiles: ecce iſti ſunt dies qui pronunciati ſunt, iam enim venerunt: nullus enim ſacerdos eſt ſecũdum ordinẽ Aarõ. Na & illud quod ibi ſequitur, Suſcitabo mihi ſacerdotẽ fidelẽ de Chriſto noui Teſtamenti vero ſacerdote dicitur. Quod verò adiũgitur: & erit qui remanſerit in domo tua, veniat vt

oretur

oretur pro eo: non propriè dicitur de domo huius Heli, ſed illius Aaron, de quo vſque ad aduentum Ieſu Chriſti homines remanſerunt. De quo genere etiam huc vſque nõ deſunt qui veniant & conuertantur. De quibus alius Propheta dixit: Reliquię ſaluæ fient. Vnde & Apoſtolus, ſic ergo, inquit, & in hoc tẽpore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluę ſunt: de talibus enim reſiduis bene intelligitur eſſe quod dictum eſt, Qui remanſerit *in domo* tua, veniat vt oretur pro eo. Profectò qui crediderit in Chriſto, ſicut temporibus Apoſtolorum ex ipſa gente plurimi venerunt & crediderunt. Neque nunc deſunt, qui licet rariſſimè tamen credant, vt impleatur in his quod hic homo Dei locutus eſt. Quod verò continuo ſequutus adiunxit, & offerret nummum argenteum, & tortam panis. Quid per nummum argenteum, niſi oris confeſſio deſignatur, quæ fit credentibus ad ſalutem? Argentum enim pro eloquio poni ſolet, Pſalmiſta teſtante, vbi canitur: Eloquia domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum. Sed quòd dicit iſte qui venit, dimitte me obſecro ad vnam partem ſacerdotalem, vt comedã buccellam panis, ſacerdotalem partem corpus Chriſti, id eſt, Eccleſiam dicit. Cuius plebis ille ſacerdos eſt, mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus. Cui plebi dicit Apoſtolus Petrus, plebs ſancta, regale ſacerdotium: in hanc partem ſacerdotalẽ poſtulat comedere buccellam panis. Quibus verbis ipſum ſacrificium Chriſtianorum eleganter expreſſum eſt, de quo dicit ſacerdos ipſe: Panis quẽ ego dabo, caro mea eſt pro mũdi vita: ipſum quippe ſacrificium, non ſecundum ordinem Aaron, ſed ſecundum ordinem Melchiſedech.

III.

IGitur poſteaquàm hæc in figura mutationis veteris teſtamenti à Propheta illo pronuntiata ſunt, & Heli offendente domino Iſraël inſtruxerunt aciem Philiſtæi contra eos, tollunt Iſraëlitæ arcam ad tuitionem ſuam, capta eſt ab hoſtibus arca, nec ſolùm ipſi victi ſunt, & in fugam verſi, imò etiam magna ſtrages facta eſt occiſorum. Nonnihil tamen futurorum ſignificat res geſta hæc. Propheticè enim arca illa ab alienigenis capta, indicabat teſtamentum Dei tranſiturum ad gentes. Quando enim nunciatum eſt Heli ſacerdoti captam fuiſſe arcam Domini, cecidit de ſella & mortuus eſt. Tranſeunte arca Domini ad gentes, periit atque interiit ſacerdotium Iudęorum: duóque filij Heli corruerunt, quorũ vnius vxor viduata, & mox in partu mortua eſt propter eandẽ perturbationem. Quo eui-

A denti ſigno præfiguratum eſt poſt [illegible] ſacerdotium Iudæorum carnalem [illegible] Synagogam, illi carnaliter adhærentem, p[illegible] ſtratoque Heli de ſella pontificis Iudæorum, ſedem habere vacuam, & gloriam ſacerdo[illegible] regnique extinctam. Sed quid eſt quod [illegible] poſuiſſent Philiſtini arcam Domini in templo Dagonis dei ſui, intrauerunt templum, [illegible] inuenerunt deum ſuum proſtratum, [illegible] fractum caput eius, duáſque manus abſciſſas? Statim enim vt teſtamentum Domini peruenit in gentibus, confeſtim idola, quæ [illegible] poſſidebant orbem, deſtructa ſunt, [illegible] error ſimulachrorum periit, præſentiam Dei

B ferre non ſuſtinens. Nam in manibus Dagon præciſis, opus idolatriæ amputatum, & in capite eius ſuperbia diaboli abſciſſa ſignificatur, a quo initium peccati fuit. Quod vero [illegible] limine, vt certum ſcilicet præfinitumque ſuæ idololatriæ finem agnoſceret. Limes enim finem itineris ſignificat. Etiam & illud ad magnam pertinet ædificationem & ſignificationem, in ipſa ruina Dagon dei ſui, atque fractura quòd dorſum illius ſolùm inuenerunt, fractis eius omnibus membris: dorſum quippe fugam ſignificat: quicunque enim fugiunt perſequentibus dorſum dant. Vnde & ſcript[illegible] eſt de hoſtibus, quoniam pones eos dorſum. Vbi ſunt enim, idola perierunt, & ſi aliqua re-

C manentia ab aliquibus abſconduntur, fi[illegible] runt. Quòd autem percuſſi ſunt in poſterio[illegible] hi qui arcam captiuauerunt, hæc pœna ſig[illegible] videtur: quia ſi qui ſuſceperunt teſtamentum Dei, & poſteriora vitæ dilexerunt, ex ipſis iu ſtiſſimè cruciabuntur, quæ ſicut Apoſtolus ait, exiſtimare dèbent eadem ſecuti ſtercora. Qui enim ſic aſſumũt teſtamentum diuinũ, vt in poſteriora reſpicientes veteri ſe vanitate non exuant, ſimiles ſunt hoſtibus illis, qui arcam teſtamenti captiuam iuxta idola ſua poſuerunt, & illa quidem vetera etiam nolentibus cadunt, quia omnis caro fœnum, & claritas hominis vt flos fœni: aruit fœnum, flos ce-

D cidit: arca autem Domini manet in æternum ſecretum ſcilicet teſtamentum regnum cælorum, vbi eſt æternũ Dei verbum. Vaccæ autẽ illæ allophilorum arcam degeſtantes, fugam ſanctorum renunciantium ſeculo deſignauerunt, qui nullum delicti iugum traxerunt. Nã ſicut illæ pignorum affectibus à recto itinere minimè digreſſæ ſunt, ita ſancti mundo renũciantes, parentelæ obtentu non debẽt à bono propoſito præpediri, ſicut & Moyſes ait, [illegible] dicunt patri ſuo & matri, neſcio vos, & [illegible] bus ſuis, ignoro illos, & neſcierunt fil[illegible] hi teſtamentũ Dei, & præcepta eius [illegible] runt. Iudicia tua, Iacob, & [illegible]

E ille enim ſcire Deum familiarius appetit, qui pro amore pietatis eius neſcire deſiderat quodcunque carnaliter ſciuit.

IIII.

SAmuel autem poſt mortem Heli regebat Iſraël. Congregato autem omni populo, exclamauit ad Dominum pro Iſraël, & exaudiuit eum. Et cùm offerret holocauſtum, accedentibus alienigenis ad pugnam contra populum Dei, intonuit ſuper eos Dominus, & cõfuſi ſunt, & offenderunt coràm Iſraël, atque ſuperati ſunt. Tunc aſſumpſit Samuel lapidẽ vnum, & poſuit eum inter Maſphat & Inſichilech: & vt interpretes ſeptuaginta tranſtulerunt, inter Maſphat nouam & veterem, & F vocauit nomen eius, Lapis adiutorij, & dixit: Vſque ad hunc auxiliatus eſt nobis Deus? Maſphat interpretatur intentio. Lapis ille adiutorij medietas eſt Saluatoris, per quem tranſeũdum eſt à Maſphat vetere ad nouam, i. ab intentione quæ expectabatur in carnali regno, quo erat beatitudo falſa carnalis, ad intentionem, quæ per nouum Teſtamentum expectatur in regno cælorum, vbi eſt beatitudo veriſſima ſpiritualis, qua quoniam nihil eſt melius huc vſque auxiliatur Deus. Iſte Samuel inuocato nomine Domini, exauditus eſt, & in tempore meſſis pluuiam impetrauit. Pluuia enim in ſanctis ſcripturis verba ſunt Euangelij ſiue G Legis, ſicut & Moyſes dicit, Expectetur ſicut pluuia eloquium meum, & deſcendant ſicut ros verba mea. Hanc igitur pluuiã dedit mũdo Chriſtus in tempore meſſis, id eſt, quando gentes colligi oportebat, vt ſicut frumentum horreis, ſic intra Eccleſiæ ſinum gẽtes cõgregarentur: iudicauit autem Samuel Iſraël omnibus diebus vitæ ſuæ, fuerúntq; vſque ad eũ iudices & principes ſuper Iſraël. Porrò filij Samuel declinauerunt poſt auaritiam, & accipiebant munera, & tam iniqui iudices extiterunt, vt populus nequaquam ferens, regem ſibi in ſimilitudinem cæterarum gentium poſtularet. H

V.

QVibus dedit Saül regem, vngitúrque iubẽte Domino, prior à Propheta in regnum, qui & ipſe quidem in id quod vnctus eſt, imaginem Chriſti portauit. Vnde & beatus Dauid, & ipſe Chriſtus nuncupatus ait ad eũ qui ſe finxerat Saül occidiſſe. Quomodo non timuiſti manũ tuam iniicere in Chriſtũ domini? Hinc eſt quod ab humero ſurſum Saül ſupereminebat omnibus, quia caput noſtrum ſurſum eſt, ſupra nos quod eſt Chriſtus: in id autẽ quod reprobatus poſtea & reiectus eſt ſuccedente in regno Dauid, populi vt prædictum eſt Iſraël perſonam geſtauit. Qui populus regnũ adeptus, fuerat amiſſurus Chriſto domino noſtro per nouum teſtamentum non carnaliter, ſed ſpiritualiter regnaturo.

VI.

ISte autem Saül dum pergeret dimicaturus aduerſus Philiſtæum, indixit toto exercitui ieiunium, quouſque reuerterentur à prælio. Sed Ionatham filius eius videns ſuper faciem agri mel, extendit ſummitatem virgæ, & intinxit in fauum mellis, & guſtauit, & illuminati ſunt oculi eius. Non vtique ad videndum illuminati qui antea videbat, ſed ad diſcernendum, quia vetita tetigerat. Tunc enim caſus ille ſicut & Adam fecit illum adtentum reddiditque confuſum. Quo facto admonetur omnes illecebras voluptatũ in ſeculo debere contemnere is qui Deo nititur militare. Non enim poteſt contra allophilos ſpirituales, id eſt, aduerſus principes tenebrarum, viribus animis cõcurrere, qui adhuc huius mũdi negligit dulcedinem declinare: mel enim diſtillant labia meretricis, quod eſt delectatio voluptatis carnalis, de quo putatur iuxta myſticos intellectus hunc guſtaſſe Ionatham, & ſorte deprahenſum, vix precibus populi liberatum.

VII.

INiit iterùm Saül prælium aduerſus Amalech, interfectiſque cunctis hoſtibus, pepercit Agag regi, nec voluit diſperdere omnia iuxta præceptum Domini, iraſcitúrque ei dominus. Veniens autem Samuel ſumpſit gladium, & in fruſta concidit Agag. Quando legunt quidam in ſcripturis, quòd ſancti nulli hoſtium parcunt, efficiuntúrque crudeles & humanum ſanguinem ſitientes, dicũt quia & iuſti ita percuſſerunt hoſtes, vt non relinqueretur ab his qui ſaluus fieret, & non intelligũt in his verbis vmbrare myſteria, & hoc magis nobis indicari, vt pugnantes aduerſus vitia, nullum penitus ex his relinquere debeamus, ſed omnia interimere. Nam ſi pepercerimus, reputari nobis in culpam, ſicut reputatum eſt Saül, qui viuum ſeruauit regem Amalech. Quomodo enim quiſque iuſtus manebit, ſi adhuc aliquid peccati in ſemetipſo ſeruauerit ſicut Saül? At verò ſancti in figura Samuelis ita ſæuiunt ſuper hoſtes ſuos, id eſt, ſuper vitia peccatorum, vt non permittant relinqui aliquod peccatum impunitum.

VIII.

IGitur recedẽte à Saül domino propter inobedientiam, arreptus eſt maligno ſpiritu à Domino, irruebátque in eo ſpiritus Domini malignus. Si domini, cur malus? Si malus, cur Domini? Sed duobus verbis comprehenſa eſt hæc ſententia: Et in Deo poteſtas iuſta, &

& in diabolo voluntas iniuſta. Nam idem ſpiritus malus per nequiſſimam voluntatem, & idē ſpiritus domini per acceptā iuſtiſſimā poteſtatē: inde ergo ſpiritus domini appellatus eſt diabolus propter miniſteriū: quia omnibus etiā ſpiritibus malis bene vtitur Deus, vel ad damnationem quorumdam, vel emendationem vel ad probationē. Et quamuis malignitas à domino non ſit, poteſtas tamē niſi à Deo non eſt, ſicut & alibi dictum eſt. Etiam ſopor domini qui occupauerat milites eidem Saul cum Dauid haſtam & ſciphū abſtuliſſet à capite dormientis, niſi quia ſopor tunc in domino erat, vt ipſe dormiret: ſed quia ille ſopor, qui tunc homines apprehenderat, nutu Dei B erat infuſus, ne Dauid ſerui eius in eo loco præſentia ſentiretur. Dicitur ergo ſpiritus domini malus, hoc eſt, miniſter Dei ad faciendum in Saul quod eum pati iudex omnipotētiſſimus iudicabat. Quoniam ſpiritus ille voluntate qua malus erat, non erat Dei: creatura verò qua conditus erat & poteſtate, qua nō ſua, ſed domini omnium ęquitate acceperat, Dei erat.

IX.

Itaque Saüle propter inobedientiam reprobato, mittit dominus Samuel ad Iſaï, & ſumpto cornu olei, vnxit in regē Dauid. Sed videamus eundem Dauid quomodo prophe- C ticè Chriſtum ſignificauerit. Dauid enim interpretatur Manu fortis, ſiue deſiderabilis. Et quid fortius leone illo de tribu Iuda, qui vincit mundum? Et quid deſiderabilius illo de quo dicitur, veniet deſideratus cunctis gentibus? Vngitur iſte Dauid in regem, futurum denuncians per vnctionem illam Chriſtum, Chriſtus enim à chariſmate appellatur. Dauid ab officio paſtorali pecorum, ad hominū regnum transfertur. Nunc autem Dauid ipſe Ieſus ab ouibus iudaicæ plebis ablatus, in regno gentium tranſlatus eſt: in iudaica enim plebe non eſt modò Chriſtus. Ablatus eſt inde: nunc gentium greges paſcit. Erat autem D Dauid in canticis muſicis eruditus. Diuerſorum enim ſonorum rationabilis moderatúſque concentus concordi varietate, compactā ordinatæ Eccleſiæ inſinuat vnitatem. Quæ variis modis quotidie reſonat, & ſuauitate myſtica modulatur: iſte adhuc puer in cithara ſuauiter, imò fortiter canens, malignū ſpiritū qui operabatur in Saule cōpeſcuit, non quòd cytharæ illius tanta virtus erat, ſed quo figura crucis Chriſti, quæ de ligno & extēſione neruorum myſticè gerebatur, ipſaque paſſio cātabatur, iam tunc ſpiritus dæmonis opprimebat. Leonem quoque & vrſum idem Dauid necauit, vrſum videlicet diabolum, leonem

A Antichriſtum. Alterum hominibus latenter inſidiantem: alterum in poſterum manifeſtiſſimè ſæuientem.

X.

Iſte Dauid in prælio gygantem ſuperauit, cùm aduerſus populum Dei alienigenæ dimicarent. Prouocauit ſuperbia humilitatem, prouocauit diabolus Chriſtum. Accepit arma bellica ſanctus Dauid, vt aduerſus Goliam procederet, hæc arma per ætatem & paruam ſtaturam corporis portare non potuit, abiecit onerantia, accepit quinque lapides de flumine, & poſuit in vaſe paſtorali. His armatus proceſſit & vicit. Hoc quidem ille Dauid. Sed ſi myſteria perſcrutemur, in Dauid Chriſtus intelligitur. Qui tempus reuelationis noui Teſtamenti inſinuandæ & commendandæ gratiæ præuidens, arma depoſuit, quinque lapides tulit. Depoſuit ergo corporalia ſacramēta legis, quæ non ſunt impoſita gentibus: depoſuit quæ non obſeruamus: quia in veteri lege & legimus & non obſeruamus: ſed tamen ad aliquam ſignificationem præmiſſa & poſita intelligimus. Denique hæc arma depoſuit tanquam onera ſacramentorum veteris legis, & ipſam legē accepit. Quinque enim lapides quinque libros Moyſi ſignificant. Tulit ergo quinque illos lapides de flumine, id eſt, de ſeculo. Labitur enim mortale ſeculum, & præterfluit quicquid venit in mundum. Erant enim in flumine tanquam in populo illo primo lapides erant illic inutiles & vacabant, nihil proderant, tranſibant ſuper fluuios. Sed quid fecit Dauid, vt lex ipſa vtilis eſſet? Accepit gratiam. Lex enim ſine gratia impleri non poteſt: plenitudo enim legis charitas. Quia ergo gratia facit impleri legem, ſignificatur gratia lacte. Hoc enim eſt in carne gratuitum vbi mater non quærit accipere, ſed ſatagit dare: hoc mater gratis dat, & contriſtatur ſi deſit qui accipiat. Quomodo ergo oſtendit Dauid legem ſine gratia operari non poſſe, niſi cùm illos lapides quinque quibus ſignificabatur lex in libris quinque, quos cùm iungere voluit gratiæ, poſuit in vaſe paſtorali, quo lac mulgere cōſueuerat. His armatus, proceſſit aduerſus Goliam ſuperbum, ſe iactantem, de ſe præſumentem. Tulit vnum lapidem & deiecit, diabolum in fronte percuſſit, & cecidit, ex eo loco corporis vbi ſignum Chriſti nō habuit. Hoc quoque licet attendas, quinque lapides poſuit, vnum miſit. Quinque libri lecti ſunt, ſed vnitas vicit: plenitudo enim legis charitas, vt ait Apoſtolus. Sufferentes inuicem in dilectione, ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Deinde illo percuſſo atque deiecto, gladium eius abſtulit, &

deinde caput illi abſcidit. Et hoc facit noſter Dauid. Deiecit diabolum de ſuis, quando credunt maligni eius, quos ille in manu habebat, & de quibus cæteras animas trucidabat, conuertunt linguas ſuas contra diabolum, & ſic Goliæ de gladio ſuo caput inciditur.

XI.

INterea victoria Dauid animum Saul regis offendit, indignantis quòd ſibi in mille, & Dauid in decem millia conclamantium publicæ gratulationis ora inſonarent, hinc inuidia Saülis, & ſemen odiorũ aduerſus Dauid. Quod diſſimulator callidus, vt ſine inſidiis ſuis poſſet offerre diſcrimini, ſtatuit eum Michol filiæ ſuæ nuptiis alligari, ſi centum ſibi allophilorũ præputia victor offerret. Pro quibus centum, ducenta dedit. Et vnde creditus eſt * regio perire voto, inde auctus eſt glorioſiori trophæo. Ita & Iudæi dum contra volũtatem Dei Chriſtum interficere nituntur, per id ſalutem gentium egerunt, per quod crediderunt extinguere. Quod verò Dauid alienigenarũ præputia attulit, & ſic denuò filiæ Saül nuptiis hæſit, ſignificabat quòd Chriſtus non prius ſynagogam connubio ſuo ſponderet, niſi antea glorioſus in gẽtibus fieret. Prius enim in nationibus reſecauit carnis pollutionem, & poſtea copulatus eſt Synagogę. Poſtquã enim ſicut ſcriptum eſt, introierit plenitudo gentium, tunc omnis Iſraël ſaluus fiet. Dupla autẽ, id eſt, ducenta præputia attulit, ſiue pro Iudæis & gentibus adquiſitis, ſiue quia maior eſt numerus adquiſitionis populi gentium, quàm credentium Iudæorum.

al. regi aperire votum

XII.

AVxit deinde odium Saül aduerſus Dauid, in tantum vt rex ad medelam ſui ſpiritus Dauid de more pſallentem iaculo conaretur configere. Sed quid eſt quod dum Saulem Spiritus aduerſus inuaderet, apprehenſa Dauid cythara eius veſaniam mitigabat? Per Saulem enim Iudæorum elatio, per Dauid autem humilitas Chriſti ſignificatur. Cùm ergo Saul ab immundo ſpiritu arripitur, Dauid canente eius veſania temperatur: quia cũ ſenſus Iudæorum per blaſphemiam in furorem vertitur, dignum eſt vt ad ſalutem mentes eorum quaſi dulcedine cytharę locutionis Euangelicæ tranquillitate reuocentur.

XIII.

MIttit Saul cuſtodes ad domum Dauid, vt cuſtodirent eũ, & interficeretur. Abſceſſit autem Dauid nocte, & fugit, atque ſaluatus eſt. Cúmque veniſſent nuncij Saul, inuenerunt ſtatuam in lectum Dauid poſitam, & pellem pilloſam caprarum ad caput eius. Audiamus ergo quid hoc ſignificet: quod miſerit Saül ad cuſtodiendam domum Dauid, vt eum interficeret. Hoc non ad crucem domini, ſed tamen ad paſſionẽ eius pertinet. Crucifixus enim Chriſtus, & mortuus & ſepultus eſt. Erat ergo illa ſepultura tanquam domus, ad quam cuſtodiendam miſit regnum Iudæorum quando cuſtodes adhibiti ſunt ſepulchro Chriſti: quomodo ergo cuſtodita eſt domus, ſi Dauid figurabat Chriſtum, vt Chriſtus interficeretur, dũ non in ſepultura Chriſtum, ſed in cruce ſit interfectus? Refertur ergo hoc ad corpus Chriſti: quia interficere Chriſtum erat tollere nomẽ Chriſti. Neque enim crederetur in Chriſtum, ſi mendacium præualeret cuſtodum, qui corrupti ſunt vt dicerent, quia dormiẽtibus nobis venerunt diſcipuli eius & abſtulerũt eum. Hoc eſt itaque velle Chriſtum interficere, nomẽ reſurrectionis eius extinguere, vt mendacium Euangelio præferretur. Sed ſicut illud non valuit Saül vt interficeret Dauid, ſic nec hoc potuit regnum Iudæorum efficere, vt memoriã Chriſti deleret. Iſti autem qui de Saül virtute, id eſt, de regno Iudæorum in Chriſtum præſumere voluerunt, offenderũt in lapidem offenſionis, tanquam in ſtatuã. Et hœdus eis viſus erat agnus: quia in quem peccatum non inuenerunt, quaſi peccatorem perſecuti ſunt.

XIIII.

IGitur Dauid regiæ manus ictum euitans, eiúſque perſecutionem declinans, fugit, venítque ad Samuelem. Et miſit Saül nũcios qui apprehenderent Dauid. Samuel autẽ erat inter prophetas & cœtus prophetarum, qui illo tempore prophetabant. Nuncij autem qui miſſi ſunt, accepto eiuſdem ſpiritu prophetarunt, miſſiſque aliis hoc contigit, & tertius nihilominus. Poſtea verò cùm & ipſe Saul veniſſet, factus eſt ſuper eum ſpiritus Dei, & ambulabat ingrediens, & prophetabat. Quæritur autem quomodo & illi cũ miſſi eſſent ad tenendum hominem, & ad necem ducendũ, ſpirituales effici meruerunt, & Saül ipſe qui miſerat, veniens & ipſe ſanguinẽ innocentem quærens effundere, accipere meruit ſpiritum illum & prophetare. Quantum enim ad litteram attinet, non eſt mirum hominem reprobum ad momẽtum tranſitoriè prophetaſſe, dum etiam multi ſimiles prophetiæ donum legantur habuiſſe, ſicut Balaã ille reprobus, quem non tacet ſcriptura iudicio diuino eſſe damnatum, ſed tamen prophetiam habebat. Nec illa verba patrũ atteſtantur huic ſententiæ quæ in Euangelio ſcripta ſunt, multos dicturos in illa die, Domine, Domine in tuo nomine manducauimus & bibimus, & in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo virtu-

virtutes multas fecimus, quibus tamen dictu-rus eſt, Non noui vos, Diſcedite à me opera-rij iniquitatis. Myſticè autem exemplum hu-ius Saül nunciorúmque eius in hac ſententia figurat nonnullos hæreticos, qui aliquid boni de muneribus ſancti Spiritus habent, ſicut te-ſtamenta legis & Euangelij ſicut baptiſmi ſa-cramentum. Qui cùm ad Eccleſiam catholi-cam veniunt, non eſt in eis vllo modo violã-dum aut quaſi non habeant tradendum: ſed tamen eos non ideo debere ſalutem confide-re: quia non improbamus quod illos accepiſ-ſe credimus. Sed oportet eos cognoſcere vni-tatem & ſocietatem vinculo charitatis, ſine qua omnino quicquid habere potuerũt, quã-uis ſanctum ſit atque venerandum, ipſi tamen nihil ſunt tanto indigniores effecti præmio vi-tæ æternæ, quanto illis donis non benè vſi ſunt quæ in hac vita quæ tranſitoria eſt acce-perunt. Item exemplum atque imago huius Saül nunciorúmque eius in hoc loco Iudæo-rum non incongruè geſtat perſonam, qui dũ aduerſari cupiunt Chriſto, habent in ore ſa-cramenta legis & prophetarum ad teſtimoni-um Chriſti, & cum Eccleſia, quaſi cum pro-phetis vaticinabant.

XV.

SVrrexit itaque Dauid iterum, & fugit in il-la die à facie Saul venítque ad ſacerdotem Abimelech, à quo & gladiũ Goliæ ſuſtulit, & panes propoſitionis accepit. Quæ res & ſacer-doti mortem attulit, & animaduerſionem re-ligioſæ intulit ciuitati. Hæc itaque geſtorum fides eſt, ſed quantum ad ſacramentum pro-phetiæ pertinet, in Chriſto domino noſtro impletum eſt, qui poſitus in carne domini in-ſectationem declinaret iudaicam, ad Apoſto-los tranſiit. Cum quibus & deſideratum ſibi cibum ſumpſit: deſiderio enim deſiderauit manducare Paſcha, & ex quibus Goliæ, id eſt, diaboli arma ſuſtulit. Fortis enim ſpolia ipſe diripuit. His ergo quibus receptus eſt Chri-ſtus, tribulationes induxit diabolus & mortẽ. Omnes enim, vt ait Apoſtolus, qui in Chri-ſto volunt piè viuere, perſecutionem patiun-tur. Et dominus ait: Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur. In Doech autem Idumæo Iudæ proditoris perſona conſiſtit: per quem ita operatus eſt Zabulus, vt eius proditione facta in Chriſto, poſteà perſecutionẽ Eccle-ſia pateretur, & occiderentur quamplurimi diſcipuli Chriſti & ſacerdotes, & pro nomine eius perſecutiones grauiſſimas perferrent.

XVI.

INterea Dauid cùm fugeret Saul, latere vo-luit apud regem quendam Geth, nomine Achis. Sed cùm gloria eius fuiſſet cõmemo-

A rata, ne per liuorem rex ad quem confugerat aliquid in eum machinaretur, finxit inſaniam & quaſi furore correptus mutauit os ſuum, deſfluebántq; ſaliuæ in barbam eius, collabe-batúrque in manibus eorum, & procidebat ad oſtia portæ, & dixit Achis rex. Quid huc mihi adduxiſtis iſtum? Nunquid deerant no-bis furioſi? Et ſic eum dimiſit. Achis interpre-tatur, quomodo eſt, per quod ſignificatur ignorantia & verbum mirantis & non agno-ſcentis. Quod in gente Iudæorum impletum eſt, qui dum viderunt Chriſtum, non agno-uerunt, corã quibus mutauit os ſuum, & abiit. Erant enim ibi præcepta legis carnalia, erat ſa-

B crificium ſecundum ordinem Aaron, & po-ſtea ipſe de corpore & ſanguine ſuo inſtituit ſacrificium ſecundum ordinẽ Melchiſedech. Mutauit ergo os ſuum in ſacerdotio, mutauit in præceptis, dãs aliud teſtamẽtũ euacuata car nali operationeatq; inde collapſus eſt in mani bus eorũ, quando eũ cõprehendẽtes crucifixe rũt. Et procedebat ad oſtiũ portæ, hoc eſt, hu-miliabat ſe, hoc eſt, procedere vſque ad oſtiũ fidei noſtræ. Hoſtium enim portæ initium fi-dei: inde incipit Eccleſia, & peruenit vſque ad ſpeciem, vt cùm credit ea quæ non videt, mereatur perfrui, cùm eum facie ad faciẽ vi-dere cœperit. Quòd verò in illo quaſi furore

C ſaliuæ decurrebant ſuper barbam eius, Apo-ſtolus hæc aperit, dicens: Iudæi ſigna petunt & Græci ſapientiam quærunt. Nos autẽ præ-dicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidẽ ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam: ipſis verò vocatis Iudæis & Græcis, Chriſtũ Dei virtutem & Dei ſapientiam: quia quod ſtul-tũ eſt Dei, ſapientius eſt hominibus, & quod infirmũ eſt Dei, fortius eſt hominibus. Saliuę enim ſignificant ſtultitiã & infirmitatẽ. Sed ꝙ ſtultum eſt Dei, fortius eſt hominibus, non tã-quam ſaliuæ offendant, ſed attende quia ſu-per barbam decurrunt. Quomodo enim in ſaliuis infirmitas, ſic in barba virtus oſtendi-

D tur. Texit ergo virtutem ſuam corpore infir-mitatis ſuæ, & quod forinſecus infirmabatur, tanquam in ſaliua apparebat: intus autem di-uina virtus tanquam barba tegebatur.

XVII.

DEhinc in eremo Engaddi cùm perſequẽ-dum Dauid Saül appeteret, ingreſſus eſt Dauid in ſpeluncã, & ibi latebat. Sic rex im-prouiſis exceptus inſidiis, quod innocuo mo-liebatur, inciderat. Scriptum eſt enim: Qui fodit foueam proximo ſuo, ipſe incidit in eã. Dauid enim bona pro malis retribuens, ini-micum non occidit, ſed pro teſtimonio facti oram chlamydis regiæ abſtulit, cum facilius eſſet exceptum inſidiis aduerſarium perdere,

magis quàm fallere. Quid ergo eſt quòd iſte E fugiens à facie Saül in ſpelunca latuit? Quare autem latuit, niſi vt occultaretur, & non inueniretur? Quid eſt contegi ſpelunca, niſi cõtegi terra? Qui enim fugit in ſpeluncam, terra tegitur ne videatur. Portabat autem terrã Ieſus, carnẽ quam acceperat de terra, & in ea ſe occultabat, ne à Iudæis inueniretur Deus. Si enim cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Quare ergo dominum gloriæ non inuenerunt? Quia ſpelunca ſe texerat, id eſt, carnis infirmitatem oculis obijciebat, & maieſtatẽ diuinitatis corporis tegmine tanquam ſpeluncæ abditu occultabat. Illi ergo non cognoſcentes Deum, perſecuti F ſunt hominem. Nec mori potuit niſi in homine, nec crucifigi potuit niſi in homine, quia nec teneri potuit niſi in homine. Oppoſuit ergo malè quærentibus terram, ſeruauit bene quærentibus vitam. Fugit ergo ſecundũ carnem in ſpeluncam à facie Saül: quia paſſus eſt vſque adeo ſe occultans iudæis vt moreretur. Sed quare vſque ad mortem voluit eſſe patiens, vt fugeret à facie Saül in ſpelũca? Etenim ſpelunca inferior terræ pars poteſt accipi. Et certè manifeſtum eſt & notum eſt omnibus, corpus eius in monumẽto poſitum eſſe, quod erat exciſum de petra. Hoc ergo monumentum ſpelunca erat: illuc fugit noſter Dauid à G facie Saül. Tamdiu enim perſecuti ſunt illum iudæi, quoaduſque poneretur in ſpelunca. Sed quid eſt quòd perſecutor ad purgandum ventrem ſpeluncam ingreditur, niſi quòd iudæi in Chriſtum conceptam mentis malitiã, quaſi odorem fœtidum emiſerunt? Et cogitata apud ſe noxia, factis deterioribus dũ Chriſtum perimunt, oſtenderunt. Sed tamen Dauid Saülem occidere noluit, & cùm eum in abdito occultatus antro haberet in poteſtatẽ, reſeruare potius quàm occidere maluit: ita & Chriſtus dum eſſet in ſpelunca carnis, perſecutorem populum in poteſtatem habuit, & non occidit. Scriptũ enim erat de eis per pro- H phetam: Ne occideris eos. Tantùm denique Dauid ſummitatẽ chlamydis eius ſilenter abſcidit, vt oſtenderet prophetia Chriſtum iudæos non occidiſſe: ſed eis tantũ regni gloriã abſtuliſſe: ſicq; eos perſecutione ſua vacuos ſede vel imperio reliquiſſe. Chlamydis enim abſciſio, regni eſt amputatio. Hoc etiam alio loco idem Saul cùm per inobedientiam peccaſſet, oſtendit. Nam cùm veniam precaretur, rogarétque Samuelem vt reuerteretur cũ illo, ad placandum Deum & noluiſſet, atque conuertens faciem ſuam abiiſſet, tenuit Saul pinnulam veſtimenti eius, & diſrupit eam. Et dixit ad eum Samuël: Diſrupit dominus regnum Iſrael de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo, & diuidetur Iſraël in duos populos. Ergo Iſraël perſonam figuratim gerebat regis iſtius: quia hic populus amiſſurus erat regnum, dum perſequitur Chriſtum.

XVIII.

QVod & ſequenter iterùm demonſtratũ eſt, quando idem Dauid fugiens à facie Saul ingreſſus eſt in caſtra regis. Hunc cùm dormientem inueniſſet, non percuſſit, non occidit, ſed ſolam lanceam quæ erat ad caput eius & lenticulam ſuſtulit, dormientibuſque cunctis egreſſus eſt de caſtris, tranſiuit in cacumine mõtis. Quid eſt hoc? Perſequebantur namque iudæi Chriſtum, ſed perſequendo dormiebãt, quia non vigilabant corde. Duritia enim cordis, obdormitio eſt. Dormiunt in vitam veterem, non euigilant in nouam. Venit Chriſtus, non eos occidit, ſed tulit ab eis ſcyphum aquæ, id eſt, gratiam legis, tulit & ſceptrũ regale, regni ſcilicet poteſtatẽ quam pro magno habebant, & vnde ſe protegebant temporaliter, & qua aduerſus Deum per incredulitatem gerebant. Deinde & ingreſſus victor Dauid noſter, & de caſtris eorum regreſſus, tranſcendit in altitudinem mõtis cælorum.

XIX.

INterea fugiens Dauid dum pergeret cum Achis rege Philiſthinorum in prælium aduerſus Iſraël, inſurgentes Amalechitæ irruerunt in Siceleg, & ſuccẽdentes, eam captiuarũt omnia quæ erant Dauid & puerorũ eius. Reuerſus ergo Dauid ad perſequẽdos Amalechitas, inuenit Aegyptium puerum laceſſentem, quem Amalechitæ ægrotum in itinere reliquerant. Hunc autem Dauid inuentum cibo refecit. Sicque Amalechitam perſequitur, epulantémque reperit, & funditus extinguit. Quid eſt enim quod Aegyptius Amalechitæ puer in itinere laſſatur, niſi quòd amator præſentis ſeculi peccati ſui nigredine opertus, ſæpe ab eodem ſeculo infirmus deſpectúſque relinquitur, vt cum eo nequaquam currere valeat, ſed fractus aduerſitate torpeſcat? Sed hunc Dauid inuenit: quia redemptor noſter veraciter manufortis nonnunquam quos deſpectos à mundi gloria reperit, ſuo amore conuertit, cibo paſcit, quia verbi ſcientia reficit. Ducem itineris fecit: quia ſuum etiã prædicatorem facit. Et qui Amalechitam ſequi non valuit, dux Dauid efficitur: quia is quem indignum mundus deſeruit, non ſolùm conuerſus in ſuam mentem Deũ recipit, ſed prædicando hunc etiã vſque ad aliena corda perducit, quo videlicet duce, Dauid Amalechitam conuiuantem inuenit & extinguit: quia

ipſe

ipſe Chriſtus prædicantibus mundi lætitiam deſtruit, quos mundus comites habere deſpexit.

XX.

POſt mortem autem Samuëlis, congregati ſunt Philiſtini contra Iſrael. Conſuluitque Saul dominũ, & non reſpondit ei. Quæſiuit autem Saul phitoniſſam, quæ ſuſcitaret illi Samuelem. Statimque ſuſcitatus ait ad eũ: Quare inquietaſti me, vt ſuſcitarer? &c. Quæritur ſecundum hiſtoriam, vtrum phitoniſſa ipſum prophetã de inferno euocauerit, an aliquem imaginariam illuſionem fallacia dæmonum factam. De qua quæſtione beatæ memoriæ Auguſtinus Epiſcopus, Simpliciano Mediolanenſi Epiſcopo ita ſcripſit: Inquiris, inquam, vtrum potuerit malignus ſpiritus excitare animam iuſti, etiam quam de abditis mortuorum repagulis vel receptaculis euocaret, & vt videretur & loqueretur cum Saul. Nónne maius mirandum ſit, quod ſathanas ipſum dominum aſſumpſit, & conſtituit ſuper pinnã templi? Quolibet enim modo fecerit, factum eſt: ita vt Samuël excitaretur, ſimiliter latet, niſi fortè quis dixerit faciliorem diabolo fuiſſe licentiam ad dominũ viuum vnde voluit aſſumendũ, & vbi voluit conſtituendum, quàm ad Samuelis ſpiritum defuncti ſuis ſedibus excitandum. Quod ſi illud in Euãgelio nos ideo non conturbat, quia Dominus voluit atque permiſit, nulla diminutione ſuæ poteſtatis & diuinitatis id fieri, ſicut ab ipſis iudæis quamquã peruerſis atque immundis & facta diaboli facientibus, & teneri ſe & vinciri & illudi, & crucifigi atque interfici paſſus eſt. Et non eſt abſurdum credere ex aliqua diſpenſatione diuinæ voluntatis permiſſum fuiſſe vt non inuitus nec dominãte magica potentia, ſed volens atque obtemperans occultæ diſpenſationi Dei, quæ Phytoniſſam illam & Saulem latebat, ſpiritus prophetæ ſancti ſe oſtendere aſpectibus regis diuina cum ſententia percuſſurus. Quanquam in hoc facto poteſt adeſſe illius facilior intellectus, vt non verè ſpiritum Samüelis excitatum requie ſua credamus, ſed aliquod phantaſma & imaginariam illuſionẽ diabolicis machinationibus factam, quam propterea ſcriptura Samuelis appellat: quia ſolent imagines earum rerum nominibus appellari quarum imagines ſunt: ſic omnia quæ pingũtur atque finguntur earum rerum quarũ imagines ſunt in hominibus appellantur: ſic hominis pictura cùm pingitur, proprium quódque incunctanter adhibetur, & dicitur: ille Cicero, ille Saluſtius, ille Achilles, ille Hector. Hoc flumẽ Simois, illa Roma, cùm aliud nihil ſint quã

A pictæ imagines. Vnde & Cherubin cùm ſint cæleſtes virtutes, ficti tamen ex metallo quod imperauit Deus ſuper Archam Teſtamenti magnæ rei & ſignificandæ gratia, non aliud quàm Cherubin illa quoque figmenta vocabantur. Item dum quiſque videt ſomnium, non dicit, vidi imaginem Auguſtini, ſed vidi Auguſtinum, cùm eo tẽpore quo aliquid tale aliquis vidit, ignoraret hoc Auguſtinus, vſque adeo manifeſtum eſt non ipſos homines, ſed imagines eorum videri. Et Pharao ſpicas ſe dixit vidiſſe in ſomnis & boues, non ſpicarum aut boum imagines. Si igitur liquido cõſtat in omnibus earum rerum quarum imagines ſunt, eaſdem imagines appęllari, non
B mirum eſt quod ſcriptura dicit Samuelem viſum, etiam ſi fortè Samuelis imago apparuit ficto machinamento eius qui transfigurat ſe velut angelum lucis, & miniſtros ſuos ornat velut miniſtros iuſtitiæ. Iam verò ſi illud inquit, mouet quomodo à maligno ſpiritu Sauli vera prædicta ſunt, poteſt & illud mirũ videri, quomodo dæmones agnouerunt Chriſtum, quem iudæi non agnoſcebant. Cùm enim vult Deus etiam infirmos inferóſque ſpiritus aliqua vera cognoſcere, temporalia duntaxat ad iſtam mortalitatẽ pertinentia facile eſt & non incongruum vt omnipotens &
C iuſtus ad eorum pœnam quibus iſta prædicãtur, vt malum quod eis imminet, antequam veniat prænoſcendo patiantur, occulto apparatu myſteriorũ ſuorum etiam ſpiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat, & quod audiunt ab angelis, prænuncient hominibus, tantum autem audiunt quantum omniũ dominus atque moderator vel iubet vel ſinit. Vnde etiam ſpiritus Phitonis in actibus Apoſtolorum admteſtatur Paulo Apoſtolo, & Euãgeliſta eſſe conatur. Miſcent iſti tamen fallacias, & verum quod potuerunt non docendi magis quàm decipiendi fine pronunciant. Et forte hoc eſt quod cùm illa imago Samuelis
D Saulem prædicaret, moriturum dixit etiã eſſe ſecum futurum, quod vtique falſum eſt. Magno quippe interuallo poſt mortem ſeparari bonos à malis in Euangelio legimus, cùm inter ſuperbum illum diuitem, cùm iam apud inferos tormenta pateretur, & illum qui ad eius ianuam vlceroſus iacebat, iam in requie conſtitutum, magnum Chaos interiectum eſſe teſtatur. Aut ſi propterea Samuël ei dixit, Mecum eris, vt non ad æqualitatem felicitatis, ſed ad parem conditionem mortis referatur, quod vtique homo fuerit, & vterque mori potuerit, iámque mortuus viuo mortẽ prænunciabat. Secundũ vtrumque igitur intellectum habere exitum hanc lectionem, qui

non ſit contra fidem, non video: niſi fortè profundiori inquiſitione inueniatur ad liquidum vel poſſe, animam humanam cùm ex hac vita migrauerit, magicis carminibus euocari, & viuorum apparere conſpectibus, etiam corporis lineamenta geſtantem, vt non ſolùm videri valeat, ſed & agnoſci: & ſi poteſt virum etiam iuſti anima nõ quidem cogatur magicis ſacris, ſed dignetur oſtendi occultioribus myſteriis ſummæ legi obtemperans, vt ſi fieri non poſſe claruerit, vt non vterque ſenſus in huius ſcripturæ tractatione admittatur: ſed illo excluſo imaginaria ſimilitudo Samuelis diabolico ritu facta intelligatur. Sed quoniam ſiue illud fieri poſſit, ſiue non poſſit, tamen fallacia Sathanæ atque imaginum ſimulandarũ callida operatio, decipiendis ſenſibus humanis multiformis inuigilat. Pedetẽtim quidem ne inquiſitionibus diligentioribus præſcribamus, ſed potius exiſtimemꝰ tale aliquid factũ maligno ſpiritu phitoniſſæ illius miniſterio, quandiu nobis aliquid amplius excogitare atque explicare non datur. Hæc ſunt quæ tunc de Phitoniſſa & Samuele ſcripſit beatiſſimus Auguſtinus.

XXI.

IGitur exorto prælio, percuſſerunt Philiſtæi Iſraël plaga magna, cõueneruntque in prælio Saul & Ionathã. Quos denique pius propheta figuraliter deflet, qui cùm potentes eſſent, & ſemper hoſtibus præualerent, ſauciati ilico ac vulnerati in medio prælio corruerũt. Quomodo inquit, ceciderunt potẽtes in medio pugnæ? Hoc etiam modo pium Chriſtianorum genus deflet eos qui repugnantes dæmonibus labuntur in ſeculo quod eſt lubricũ: Gelboe enim montes, interpretantur lubrici montes.

Libri primi Regum finis.

CAPITVLA LIBRI SECVNDI.

I. *Vbi admonetur Dauid ne templum conſtruat.*
II. *De peccato Dauid & Berſabee.*
III. *De Abſalon.*
IIII. *Vbi Dauid aquam ſibi dari iubet.*
V. *De ciſterna Bethlehem.*
VI. *De Pſalmo.*
VII. *De catalogo virorum fortium.*

I.

POST mortẽ itaque Saul, vngitur Dauid, transfértque arcam teſtamenti in ciuitatem ſuam: qui cùm vellet templum Domini ædificare, admonetur per Prophetã à Domino, ita:

E Non tu ædificabis mihi domum, quia vir ſanguinum es. Quid eſt igitur quòd erga exteriora bella laboranti Dauid interdicitur, ne domus Dei ab eo ædificaretur? Templũ quippe Dei nos ſumus, qui ad veram vitam in eius habitatione conſtruimur, Paulo atteſtante, qui ait: Templũ enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Sed vir ſanguinũ templum Dei ædificare prohibetur: quia qui adhuc actibus carnalibus incubat, neceſſe eſt, vt inſtruere ſpiritualiter Eccleſiam nõ præſumat, quia nequaquam purè maculam in membro conſiderat, oculus quẽ puluis grauat, & ſuperiectus ſordes tangere non valet manus quæ lutũ tenet.

F II.

NVnc expectato Dauid, quid in prophetia ſignauerit, quanta poſſimus breuitate perſtringamus. Nomina quippe interpretata ſatis oſtendunt quid etiam hoc factum præfigurauerit. Dauid, vt diximus, interpretatur manufortis, ſiue deſiderabilis. Berſabee interpretatur puteus ſatietatis, ſiue puteꝰ ſeptimus. Quamlibet autem harum nominis eius interpretationem in id quod dicere intendimus, aſſumamus, ſatis congruit. Nam in Cantico canticorum ſponſa quæ illi Eccleſia eſt, vocatur puteus aquæ viuæ. Et huic puteo ſeptenarij numeri nomen in Spiritus ſancti ſignifica-
G tione cõiungitur, propter rationem Pentecoſtes, quo die de cælo miſſus Spiritus ſanctus venit. Ad quadraginta nouem autem, quod eſt ſepties ſeptem vnum additur, quo vnitas commendatur. In hac ratione viuit apoſtolica illa ſententia, ſufferentes inuicem in *dilectione, ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis.* Dono itaque *ſpiritali, hoc eſt,* ſeptenario facta eſt Eccleſia *puteus ſatietatis*: quia factus eſt in ea fons aquæ ſalientis in vitam æternam, quem qui biberit, non ſitiet in æternum. Iam verò qui fuerit maritus eius, quid aliud quàm diabolum nominis eius interpretatione ſignificat? Huius erant peſſimo
H coniugio deligati omnes quos gratia Dei liberat, vt Eccleſia ſine macula & ruga ſaluatori proprio copuletur. Vrias namque interpretatur lux mea Dei. Cetheus autem abſciſſus, ſiue quod in veritate non ſtetit, ſed à luce ſua ſuperna, quam de Deo habebat, ſuperbiæ merito abſciſſus eſt, ſiue quod cadendo veris viribus perditis, transfigurat ſe in angelum lucis, audẽt Deo dicere, lux mea Dei eſt. Ergo iſte quidẽ Dauid ſceleratè grauitérq; peccauit. Quod ſcelus eius etiam per Prophetã Deus arguit increpando, & ipſe abluit pœnitendo. Verumtamen ille deſiderabilis omnibus gentibus, quaſi in ſolarium deambulans: quia in Sole poſuit tabernaculum ſuum, adamauit

mauit Eccleſiam ſuper tectum ſe lauantem, i. mundantem de ſordibus ſeculi, & domũ luteam ſpirituali contemplatione tranſcendentem atque calcantẽ. Et inchoata cum illa primæ conuẽtionis notitia, poſtea ab ea penitus ſeparatũ diabolum occidit, eámque ſibi perpetuo connubio copulauit. Oderimus ergo peccatum, ſed prophetiam nõ extinguamus. Amemus ipſum Dauid quantum amandus eſt, qui nos a diabolo per miſericordiam liberauit. Amemus & iſtum Dauid, qui tam graue in ſe vulnus iniquitatis, pœnitentiæ & humilitatis cõfeſſione ſanauit. Sed fortaſſe quis dicat ſi Dauid imaginẽ Chriſti gerebat, quomodo multas vxores & concubinas habuiſſe ſcribitur, cùm has res Chriſtus & horreſcat & damnet? Hoc enim pro figura fiebat: multæ enim vxores Dauid, multarũ gentium & nationum imaginem indicabãt, quæ per fidem Chriſti conſortio iungentur. Concubinæ verò eius, ſignificãt hæreticorum eccleſias, quæ ſub Chriſti nominis titulo manere ſe gloriantur. Sed quia propter carnalia lucra ſectantur Chriſtum, non coniuges, ſed concubinæ vocantur. Denique nunc reges ſi plures habeãt vxores & cõcubinas, crimen eſt, quia iam trãſierunt figuræ, pro quibus vxorum vel concubinarum venia concedebatur: at nunc quia figuræ tranſierunt, venia nulla datur.

III.

ILlud verò quid ſignificet, quod parricida filius Abſalon patrem inſequens, primò pater eius declinans fugit ante faciem eius ſecurus de victoria: quia ſciebat imperium perire quem etiam fleuit magno luctu, & deplorauit exitum parricidæ. Scribitur enim fugiſſe Dauid à facie bellantis aduerſus ſe ſibi. Et quoniam ſcriptum eſt, de populo Ieruſalem, filios enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me. Filius ergo eius impius ſignificatur tropicè, id eſt, populus iudaicus, qui eum tradidit. Abſalon autem ſicut quidam interpretantur, intelligitur patris pax. Quod mirum videtur in hiſtoria, quemadmodũ patris pax poſſit intelligi, qui patrẽ bello perſecutus eſt. Sed qui diligenter ad allegoriam intendunt, inſpiciunt Abſalon eſſe Hieruſalem, quæ etiã & ipſa pax interpretatur, à cuius facie Chriſtus fugit, quando eam patiendo deſerens in gentibus per fidem ſucceſſit. Alij Abſalon Iudam traditorem intelligunt, quem tanta, & tam miſeranda potentia Chriſtus pertulit, tãquam bonũ, cùm eius cogitationes non ignoraret, cum adhibuit conuiuium in quo corporis & ſanguinis ſui figuram diſcipulis cõmendauit & tradidit. Quod denique in ipſa traditione & oſculum accepit, bene intelligitur

A pacem Chriſtum exhibuiſſe traditori ſuo, quãuis ille tam ſceleratæ cogitationis interno bello vaſtaretur. Et ideò Abſalon patris pax dicitur: quia pater habuit pacem quam ille nõ habuit.

IIII.

ITem ipſe Dauid in prælio Philiſtinorum cùm ſitiens conuerſaretur in bello, & aquã quæreret, quis mihi, inquit, potum dabit de lacu qui eſt in Bethlehem? Et ad portas erat iter lacus, & Dauid interfuſus hoſtibus, & media hoſtilium cinxerat ſepta caſtrorum, præceſſerunt tres viri multitudinem aduerſariorum, & impleuerunt aqua de lacu qui erat
F in Bethlehem, & obtulerunt regi bibendam. Sed rex noluit bibere, ſed profudit illam domino, dixitque: Nõ contingat mihi hoc facere, vt ſanguine virorum qui abierunt, ex animis illorum bibam. Vicit ergo naturam, vt ſitiens non biberet. Exemplum de ſe præbuit, quo omnis exercitus tolerare ſitim diſceret. Quod ſi altius velis ſpectare & introſpicere myſterium, ſitiebat Dauid non aquam quæ eſt in Bethlehem, ſed oriundũ in eadẽ Bethlehem ex virgine Chriſtum in Chriſto præuidebat. Ergo volebat bibere non aquam fluminis, ſed lauacrum ex latere Chriſti fluentẽ, hoc eſt, non aquarum ſitiebat elementum,
G ſed ſanguinẽ Chriſti. Vnde non bibit oblatã aquã, ſed domino fudit, ſignificãs ſitire ſe chriſti ſacrificiũ, non naturæ fluẽtem, ſed illud ſacrificium, in quo eſſet remiſſio peccatorum. Illum ſitire fontẽ æternum, non qui periculis quæreretur alienis, ſed pericula aliena deleret.

VI.

QVæritur autem cur ſolus ſeptimus decimus Pſalmus in libris Regum reperiatur cõſcripus. Nec immeritò Pſalmus iſte in regnorum libris ſolus inuenitur: quia regnum illud ſignificatur vbi aduerſarium non habebimus. Titulus enim eius eſt in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium
H inimicorum eius, & de manu Saul. Quis enim figuratur in Dauid, niſi ille qui venit ſecundum carnem ex ſemine Dauid, qui vtique in corpore ſuo quod eſt Eccleſia, adhuc patitur inimicos? Vnde ille perſecutori quem voce mactauit, & in ſuum corpus traiiciens quodammodo manducauit, inſonuit de cælo: Saule, Saule, quid me perſequeris? Quando autem meretur eripere hoc corpus de manu omnium inimicorum eius, niſi cùm & illa nouiſſima inimica deſtruetur mors, vt perueniatur ad regnum Dei.

VII.

DEhinc texitur catalogus virorum fortiũ in figura ſanctorum, qui licet virtutum

ſublimitate proficiant, tamen vſque ad excellentiã diuinæ trinitatis nequaquam attingũt. Inde eſt quod ibi ſcriptum eſt, vſque ad tres non peruenit. Quis enim æquabitur domino, aut quis ſimilis erit Deo inter filios Dei?

Libri ſecundi Regum finis.

CAPITVLA LIBRI TERTII.

I. De Salomone.
II. De templi ædificatione.
III. De ſapientia Salomonis.
IIII. De iudicio Salomonis.
V. De regina Auſtri.
VI. De cæteris operibus eius.
VII. De diuiſione decem tribuum.
VIII. De Helia & virtutibus eius.
IX. De Elizæo & virtutibus eius.

I.

SVccedit deinde Salomon in quo quidem nonnulla imago rei futuræ facta eſt, in eo quod templum ædificauit, & pacem habuit. Secundum nomen ſuum Salomon quippe interpretatur pacificus. Ac per hoc illud vocabulum illi veriſſimè congruit, per quem mediatorẽ ex inimicis accepta remiſſione peccatorum reconciliamur Deo. Etenim cùm inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem eius. Idem ipſe eſt ille pacificus, qui fecit vtraque vnum, & medium parietẽ maceriæ ſoluens inimicitias in carne ſua, legémque mãdatorum decretis euacuans, vt duos conderet in ſe, in vnum nouum hominem, faciens pacem his qui longe, & pacẽ his qui prope. Ipſe in Euãgelio dicit: Pacem meam relinquo vobis. His & multis aliis teſtimoniis dominus Chriſtus pacificus eſſe monſtratur.

II.

NAm id quod ædificauit templum excellentiſſimum domino, & ibi Chriſtum ſignificat, qui ædificauit domum Deo in cæleſtibus, non de lignis & lapidibus, ſed de hominibus ſanctis, hoc eſt fidelibus, quibus dicit Apoſtolus: Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Quòd verò eadem domus lapidibus dedolatis atque perfectis ædificata eſt, & malleus & ſecuris & omne ferramentum non eſt auditum in templo Dei cũ ædificaretur. Quid enim domus illa, vt prædictum eſt, niſi ſanctam Eccleſiam, quam in cæleſtibus dominus inhabitat, figurabat? Ad cuius ædificationem electorum animæ, quaſi quidam expoliti lapides deferuntur. Quæ cũ ædificatur in cælis, nullus illic diſciplinæ mal- E leus reſonat: quia dolati atque perfecti illuc lapides ducimur, vt locis iuxta meritum cõgruis diſponamur. Hic enim foris tundimur vt illuc ſine reprehenſione inueniamur. Altitudo autem templi huius dominici, ad fidem refertur, longitudo ad ſpem, latitudo ad charitatem. His enim tribus virtutibus quaſi lineamentis ſanctæ Eccleſiæ cęleſtis inſtructura conſurgit. Porrò quod parietes templi interius ligno teguntur, hoc ob myſterium dominicæ crucis imaginatum eſt, ſub cuius tutela proteguntur omnes ſancti, qui indiſruptę pacis perſeuerantia tanquam lapides viui in ſtructura Eccleſiæ vnitate fidei ſolidantur. Et F benè interius veſtitur ligno templum: quia corde creditur ad iuſtitiam. Quòd verò tempore dedicationis gloria domini impleuit domum, gloria domini intelligitur Chriſtus, cuius fide repletus eſt vniuerſus mũdus. De qua gloria cùm pro adorato vitulo dominum precaretur Moyſes vt parceret populo peccatori, reſpondit dominus, Propitius ero illis: veruntamen ego viuo, & viuit nomen meum: quia implebitur gloria mea omnis terra: & ſeptuageſimus primus Pſalmus canit: Implebitur gloria eius omnis terra. Vnde & angeli clamabant paſtoribus: Gloria in excelſis Deo & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. G Quod autem nebula impleuit domum Dei, & non poterant ſacerdotes miniſtrare propter nebulam. Hæc ſententia ſuperbos, Iudæorum pontifices ac doctores inſinuat, qui dũ natiuitatis Chriſti ſacramẽta inueſtigare deſpiciunt, debitum fidei ſuæ miniſterium per erroris nebulam perdiderunt. Ita enim eorũ mentes infidelitatis caligo repleuit, vt exigẽtibus propriis meritis, non agnoſcant cultum credulitatis. Quòd verò Salomon idẽ in eodem templo duodecim boues æreos fecit, quos in æreo labro conſtituit, qui facie quidem per diuerſas partes attendunt, ſed in vno loco per poſteriora colliguntur. Quid enim H aliud in duodecim boues, quàm duodecim Apoſtolos credimus deſignari, qui facie quidem per diuerſa reſpiciũt, ſed ita in labro ſunt poſiti, vt poſterioribus adunẽtur? Qui in hac præſenti vita ad prædicationis officium in diuerſis mundi partibus ſunt diuiſi: in illa verò vita, quæ huic vitæ poſterior eſt: quia poſt hãc videbitur interna, gloriæ vnitate conueniunt. Per diuerſum ergo mundum prædicando reſpiciunt, ſed in vnum eueniendo conſiſtunt. Ideo autem ærei: quia clamor prædicationis eorum in toto mundo inſonuit, ſicut ſcriptũ eſt: In omnem terram exiuit ſonus eorum. Labrum autem orbem terrę intelligimus, cuius ambitum luſtrauerunt Apoſtoli, docentes

gentes vt baptizarentur in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.

III.

LOcutus eſt autem Salomon tria millia parabolas, & fuerunt carmina eius quinque millia: quid enim per tria millia parabolas, niſi plenitudo fidei in lege & in Euangelijs à Chriſto tradita deſignatur? Quæ dum tota multipliciter p allegoriarũ ſenſus ſub myſterio Trinitatis diſſeritur, quaſi tria millia parabolæ nuncupantur. Carmina autẽ eius quinque millia, pro quinque ſenſibus corporis intelliguntur: quos qui in diuerſis virtutibus bene regit, beatus eſt, & per eos quaſi quinque millia carmina domino canit: diſputauit autẽ Salomon à cedro vſque ad hyſſopum. Cedri nomine celſitudo gloriæ in electis accipitur, ſicut & propheta teſtatur, dicens: Iuſtus vt palma florebit, & ſicut cedrus quæ eſt in libano multiplicabitur. Hyſſopus autẽ herba humilis eſt ſaxo hærens, qua ſignatur humilitas Chriſti. Redemptor quippe noſter à cedro vſque ad hyſſopum diſputauit: quia ab alta excellentia cæleſtis gloriæ vſque ad carnis humilitatem deſcendendo peruenit. Si quidem & cedri nomine, prauorum ſuperba elatio deſignatur, ſicut per Dauid dicitur: Vox domini confringentis cedros. A cedro itaque Chriſtus vſque ad hyſſopum diſputauit: quia ipſe prauorum corda & humilium indicat. Super ligna autem diſputauit, dum in cruce pependit. Tunc enim in cedro ſeculi arrogantiam inclinauit, quam etiam ad hyſſopi humilitatem, id eſt, vſque ad crucis ſtultitiam ac contemptibilem fidem deduxit.

IIII.

LEgitur quoque idem ſapientiſſimus primùm habuiſſe iudiciũ inter duas mulieres de pietate certãtes: quarũ in vna dilectio ardebat, in altera ſimulatio ſubripiebat: in illo ergo iudicio Salomonis Chriſti figura fuit, vbi mulier illa improba, plebs ſcilicet Synagogæ vel hæreticorũ veræ matris, hoc eſt, Eccleſiæ filiũ appetebat, quem niſi vt reſeruaret, ſed reuera vt interimeret cupiebat. Sed ſicut gladio Salomonis diripiẽte, propriè matris gemitu iſte verus repertus eſt partus: ita & ſpiritu Ieſu Chriſti docente plerumque hi qui à matre ſeducti & captiuant errore hæreticorum nonnunquã merentur pro ſemetipſis gementẽ recognoſcere Eccleſiam matrem. Vnde ſatis conuenienterque apparet hanc mulierem hæreticorum vel Synagogæ figuraſſe impietatem, qui & ſuos nequiter nutriendo interimunt, & alienos quouſque perdant, illiciendo perſuadent.

V.

A REgina autem Auſtri, quæ ab interuallis vltimis excitata veniens, Salomonis audire ſapientiam concupiuit: iam tunc per illam ventura de gentibus regina deſiderans Chriſtum figurabatur: quæ iuxta prophetam eſt circumamicta varietate in veſtitu deaurato, & populi ſui & paternæ domus oblita currebat cum barbara gẽte non animo: quæ in aperto peregrina, ſed in occulto ſanctorum fieri ciuis optabat. Vnde non ſolùm præmio cæleſtis reſurrectionis beata, ſed etiam poteſtate Apoſtolica de iudæis adulteris iudicandis in ipſius ore iudicis digna cenſetur: quia Chriſtum in Salomone mirata, verum regi- B næ cęleſtis affectum in imagine myſtica Eccleſiam prouidentis impleuerat.

VI.

IAm porrò de cæteris operibus Salomonis quid dicam, quẽ vehementer arguit ſancta ſcriptura atque cõdemnat, nihil de pœnitentia eius vel in eum indulgentia Dei omnino commemorat, nec prorſus occurrit quid ſaltem in allegoria boni ſignificet hęc eius flẽda ſubmerſio, niſi fortè quis dicat mulieres alienigenas, quarum amore exarſerat, ſignificare Eccleſias electas de gentibus. Poſſet hoc fortaſſe non abſurdè intelligi, ſi illæ propter Salomonem deſererent Deos ſuos, & cole- C rent Deum eius. Cùm verò ipſe propter illas offendit Deum ſuum, & coluit Deos earum, non eſt quod inde boni coniectari poſſit. Nec tamen nihil arbitror ſignificare, ſed malum, ſicut de vxore filiabúſque Loth diximus. Apparet enim in perſona huius Salomonis mira excellentia & mira ſubuerſio. Quod igitur in illo diuerſis temporibus extitit, prius bonum & poſterius malũ, hoc in Eccleſia in iſto ſeculo adhuc ſimul & vno tẽpore oſtenditur. Nã bono illius bonos Eccleſiæ: malo autem illius malos Eccleſiæ ſignificatos puto, tanquam in vnitate illius arcæ, ſicut in vno illo homine bonos in granis, malos in paleis aut in vnitate v- D nius ſegetis: bonos in tritico, malos in zizaniis.

VII.

ILlud verò quod poſt mortem Salomonis decem tribus à tẽplo ſeparatæ ſunt, & duæ relictæ, ſatis indicat quod de tota illa gente Apoſtolus ait: Reliquiæ per electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt.

VIII.

QVid autẽ ſignificauerunt magni illi ac inſignes prophetæ, qui etiam mirabilia multa fecerũt, Helias & Eliſeus diſcipul[9] eius. Paſcitur enim Helias tempore famis à coruis mane afferentibus panem, & ad veſperũ carnes, vt intelligant illic Chriſtum. Cui quodãmodo ſalutem noſtram eſurienti confitentur

peccatores fidem primitias ſpiritus nunc habentes: in fine autem illud ad veſperam ſeculi carnis reſurrectionem. Mittitur Helias paſcendus ad alienigenam viduam: quæ volebat duo ligna colligere priuſquã moreretur. Non hîc ſolo ligni nomine, ſed etiam numero lignorum ſignum crucis exprimitur. Benedicitur farina eius & oleum, fructus & hilaritas charitatis, quæ cùm impenditur, non defeciſſe dicitur. Hilarem enim datorem diligit Deus. Vidua autem iſta, vt opinor, Eccleſia ſignificatur, quam Chriſtus non frumenti, ſed verbi pane paſcebat. De qua dicit Dauid: Viduam eius benedicens benedicam. Illam ſcilicet viduam, quam Apoſtolus ait: Mortuo viro, quibus velit nuptiis libera eſt: quia deſinente lege, cui finis eſt Chriſtus, ad gratiæ libertatẽ tranſitum faciens Eccleſia Chriſto quaſi vidua legis nupſit. Huius nunc in vaſis oleum gratiæ & benedictionis farina non defecit. In omnibus foris gentibus fame manẽte: quarum cibi vitæ eſuriem, & fidei trinitatis inediã congruè præfigurauit illa quondam triennio fames. Quod verò per Heliam in tẽpore ſiccitatis nubes illa apparuit, & poſtea futuræ pluuiæ ſignum in veſtigium oſtẽſum eſt, ſignificabat quòd naſcẽte Chriſto in veſtigio hominis ad terras imber de cælo deſcenderet, qui nos à peccato mundaret.

Libri tertij Regum finis.

CAPITVLA LIBRI QVARTI.

I. *De duobus quinquagenariis cum militibus ſuis igne combuſtis.*

II. *De Eliſeo vbi aquas Hierico ſteriles & malignas ſanauit.*

III. *De paruulis ab eo maledictis, & ab vrſis deuoratis.*

IIII. *Vbi per ſeruum ſuum baculum miſit, & mortuus non reuixit.*

V. *De ferro & ligno exiliente in profundum.*

VI. *De ægritudine Ezechiæ regis, & quindecim additis annis.*

VII. *De diuitiis eius Chaldæis morbo iactantiæ oſtenſis.*

VIII. *De tranſmigratione à Nabuchodonoſor facta in Babylonem.*

I.

MITTIT rex impius duos quinquagenarios cũ ſubditis ſuis militibus vt exhibeãt Heliã, qui diuino igne cõſumpti ſunt: tertius autẽ miſſus ſaluatur. Quinquagenarius namq; numerus, pœnitentiæ cõfeſſio eſt, qua declaratur remiſſio peccatorũ: iudæi ergo nolentes Chriſtum Deũ eſſe perfectũ, nec principem pœnitẽtiæ dicunt ad eum: Quinquaginta annos nondũ habes, & Abraham noſti? Hi futuro diuini
E ignis incendio extinguuntur. Tertius autem quinquagenarius, quia conuerſus ad fidẽ trinitatis pœnitentiæ ſacramẽta cognouit indulgentiam meruit.

II.

POſtulatur Eliſeus à populo, vt aquas Hiericho ſteriles & malignas ſanaret. Accepit vas rude fictile, & adiecit in eo ſal, & demerſit illud in flumine, & ſtatim ſanatę ſunt. Quo facto pronunciabat propheta quod verbum caro fieret & habitaret in nobis: inde ſimilitudinem verbi Salem, id eſt, ſapientiam dedit in vas fictile, in corpus ſcilicet humanum, ĩm mittens in aqua demerſit: quod quidẽ ſigni-
F ficabat, quia omnes populi qui ſub figura aquarũ in toto mundo ſteriles erant per Chriſti incarnationem fœcũditatem & benedictionem accepturi eſſent.

III.

IPſe quoque Eliſeus figuram Chriſti geſſit. Denique vocabulum ipſum Salus Dei interpretatur. Salus autem Dei quis eſt alius, niſi filius eius qui & ſaluator vtique vocatur? Paruuli verò illi illudentes ſaluti Dei, id eſt, Eliſeo iudæorũ habuere perſonã: quia crucẽ domini ſaluatoris ſubſannabant. Quod dicũt Aſcende calue, aſcende calue: quia in caluariæ loco Chriſtus aſcenſurus erat in cruce.
G Quòd verò conuerſus maledixit eos Eliſeus & venerunt duo vrſi de ſylua, & interfecerũt quadraginta duos pueros blaſphemantes: ita & Chriſtus poſt paſſionem ſuam & reſurrectionem ex mortuis poſteaquam aſcẽdit in cælis, ſicut Eliſeus aſcendit Bethel, i. domũ Dei conuerſus maledixit iudęis. Et quadrageſimo ſecundo anno paſſionis ſuæ immiſit duos vrſos de ſyluis gentium, Veſpaſianum ſcilicet & Titum, eóſque crudeli ſtrage deiecerunt.

IIII.

MIttit Eliſeus per ſeruum baculum ſuper mortuum, & non reuiuiſcit: venit ipſe, coniungit & coaptat ſe mortuo & reui-
H uiſcit. Miſit ſermo Dei legẽ per ſeruum ſuũ, & non profuit in peccatis mortuo generi humano. Venit ipſe deſcendẽs de cælorum ſublimitate quaſi de montis altitudine, humiliauit ſeipſum, conformauit ſe nobis, mortuiſque membris ſua membra compoſuit, noſtręque morti de ſuo corpore medicinam aptauit. Denique ſuper mortuum ſepties oſcitat, & ſeptiformem ſpiritum humano dat generi, per quod viuificatum à morte peccatorum reſurgat.

V.

CVm ſecuribus ligna cęderẽtur, de lignoſerrũ exiliẽs, in profundo fluminis emerſum eſt, atq; in lignũ deſuper ab Eliſeo proiectũ, reuer-

reuerſum eſt. Ita cùm impios Iudæos per corpus operata præſentia Chriſti, tanquam infructuoſas arbores cæderet: quia de illo Iohannes dixerat: Ecce ſecuris ad radicem arborum poſita eſt, ab eis interueniente paſſione corpus ipſum deſeruit, atque ad inferni profunda deſcendit, quod in ſepultura depoſitum, tãquam ad manubrium ſpiritu redeunte ſurrexit.

VI.

Recũbenti in lectulo Ezechiæ, grauíque ægritudine laboranti, ex perſona domini Iſaias propheta adorſus eſt eum, prædicans illi quod moreretur: ille autem exorãs dominũ in ipſo præſtituto termino mortis, confeſtim dominus vocem eius audiuit, & quindecim annos vitæ deprecatus extendit, qui numerus quindecim annorum quid ſacramenti contineat miſteriíque cognoſcimus. Nam vt Apoſtolus ait, ſecundum quod quis operatus fuerit, ita recipiet. Ideóque iſte rex, quia decalogum legis cum quinque libris Moyſi integra conſeruatione compleuerat, ideo quindecim annos ſecundum legis numerum, quam cuſtodierat, ad vitam auctos accepit, per quod figuraliter* ſciremus [* d. ſcire debemus.] quia quicunque per numeri iſtius, myſterium totius legis plenitudinem cuſtodiunt, æternæ ſalutis præmiũ conſequuntur, ac per legis conſummationem, ad vitæ æternæ plenitudinem tranſeunt. Cuius quidem regis pro ſigno conferendæ ſalutis, decem gradus domus ſuæ, in quibus vmbra deſcendere cõſuerat, ſole retrorſum adortum vnde deſcenderat, regreſſus ſcribitur. Qui numerus quid myſterij habeat, videamus. Nam gradus iſti temporũ ordines ſunt per quos vmbra figurarum Chriſti deſcenderat, & per quos iterum Sol iuſtitiæ Chriſtus poſt reſurrectionem aſcendit. Primus itaque gradus deſcentionis de Deo in angelo fuit: quia magni conſilij angelus erat. Denique & Iacob ſic loquitur: Et dixit, inquit, angelus Dei: Ego ſum Deus cui vnxiſti titulum, & vouiſti votum, vt & angelum & Deum oſtẽderet. Secundus gradus deſcentionis de angelo in patriarchis fuit: quia in omnibus, vt ait Apoſtolus, ipſe eſt operatus. Tertius in legislatione: quia & in lege ipſe locutus eſt. Quartus gradus in Ieſu Naue, vt populum in terram repromiſſionis induceret. Quintus in iudicibus: quia eundem populum per eos ipſe regebat. Sextus in regibus iudæorum: quia in eis ipſe regnabat. Septimus in prophetis:

A quia per eos eſt nunciatus. Octauus in pontificibus: quia ipſe ſummus ſacerdos eſt patris. Nonus in homine. Decimus in paſſione. Per hos enim decẽ gradus, quos ipſe per vmbram legis priſcæ Chriſtus deſcendit, ac rurſus poſt reſurrectionem ſuam Sol iuſtitiæ Chriſtus per eoſdem gradus ſurſum aſcendit in cęlum, & omnem illam vmbram legis veritatis radiis illuſtrauit, obſcura reuelans, clauſa reſerans, & omnia tecta denudans.

VII.

Qvod Ezechias diuitias ſuas Chaldæis iactantia oſtentationis prodidit, & propterea perituras per Prophetam audiuit, B ſignificat Dei ſeruum, qui dum virtutes vanæ gloriæ ſtudio manifeſtauerit, & prodiderit, mox eas perdere, & dæmones operum ſuorum dominos facere, ſicut ille per oſtentationis appetitum, theſauros ſuos eſſe ſub domino Chaldæorum fecit.

VIII.

Nam in ipſa in Babyloniã tranſmigratione, quod etiam ſpiritus Dei per Hieremiam prophetam iubet vt pergant & orent pro eis ipſis, in quorum regno peregrinantur, quod in illorum etiam pace pax eſſet iſtorum & ædificarent domos, & nouellarent vineas, & plantarent hortos, quis non agnoſcat quid C præfigurauerit qui oſtenderit veros Iſraëlitas, in quibus dolus non eſt per Apoſtolicam diſpenſationem cùm in Euangelio ſacramento ad regnum gentium tranſmigraſſe. Vnde nobis Apoſtolus tanquam Hieremias replicans dicit: Volo ergo primo omnium fieri deprecationes & orationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & his qui in ſublimitate ſunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & charitate. Hoc enim bonum & acceptum eſt coram ſaluatore noſtro Deo, qui omnes homines vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Ex hoc quippe etiam D illis credentibus conſtructa ſunt domicilia, pacis baſilicæ Chriſtianorum congregationum, & nouellatæ vineæ populi fidelium, & plantati horti. Vbi etiam inter omnia olera granum illud ſinapis regnat, ſub cuius vmbraculis longè latéque porrectis etiam appetita ſuperbia gentium, tanquam in cæli volatilibus confitendo requieſcit.

Finis libri quarti Regum.

I. De ſeptuaginta annis captiuitatis, & Ieſu ſacerdote.
II. De vaſis Domini in Babylone deportatis.
III. Quòd rex Babylonius diaboli typum gerat.
IIII. De reditu populi in Hieruſalem.

I.

IAM quod etiam poſt ſeptuaginta annos ſecundum eiuſdem Eſdræ prophetiã reditur à captiuitate & templum renouatur, quis fidelis Chriſti non intelligat poſt euoluta tempora, quæ ſeptenario dierum numero repetitione tranſcurrũt etiã & nobis, id eſt, Eccleſiæ Dei, ad illam cæleſtem Hieruſalem, & ab huius ſeculi peregrinatione redeundum; per quem niſi per Ieſum Chriſtũ verè ſacerdotem magnum? Cuius figurã gerebat ille Ieſus ſacerdos magnus illius temporis, à quo templum ædificatum eſt poſt captiuitatem, quem propheta Zacharias vidit cũ ſordido habitu, deuictóque diabolo, qui ad eius accuſationem ſtabat, ablatam ei ſordidã veſtem, & datum indumentũ honoris & gloriæ ſicut corpus Ieſu Chriſti, quod eſt Eccleſia aduerſario in fine temporũ per iudicium ſuperato, à luctu peregrinationis in gloria ſempiternæ ſalutis aſſumitur. Quòd etiã in Pſalmo dedicationis domus apertiſſime canitur: Conuertiſti luctum meum in gaudium mihi, concidiſti ſaccum meum, & accinxiſti me lętitia, vt cantem tibi & non compungar.

II.

QVod autem vaſa domini ſacrificiis vel ſacramentis myſticis deputata, rex quondam Babylonius de Hieruſalem abſtuliſſe, paritérque cũ captiuis abduxiſſe, & ſuis vſibus deputaſſe, miſerante autem Deo poſt ſolutam captiuitatem, vaſa illa relata ſunt, nõ al. cõfracta conflata, & diuino rurſum cultui mãcipata.

III.

REx Babylonius diabolus eſt, qui fidelium populum errorum captiuitate vinctũ de Hieruſalem, id eſt, Eccleſiam in Babyloniam id eſt, confuſionẽ hęreticę prauitatis abduxit. Sed & partem vaſorum, id eſt, ſacramentorũ ſimul cum captiuis aſportauit. Nam vaſa ſacramentorum ipſa ſacramenta ſignificãt, per quę diuini cultus perfectio adimpletur. Detulerunt namque ex his nonnullę ſecum ex noſtris. hęretici in primo nomen ipſum Chriſti, E quo ſe Chriſtianos vtique dicunt, aſportauerunt Legem, Euangelium, Apoſtolum, Pſalterium, Baptiſmum, Amen, Haleluia.

IIII.

CVm autem reſpectu domini ignorantię confuſione relictus populus ad Hieruſalẽ id eſt, viſionem pacis, quæ eſt Eccleſia Dei viui duce domino redire feſtinat, hæc vaſa, id eſt, ſacramenta ſecum deferens non immutat, ſed reportat vtique integra, nec confringit quaſi in melius renouanda, ſed ea templo reſtituit, vſibúſque diuinis accommodat, ita vt ea ſecum non perdita, ſed etiam apud impios ſeruata fuiſſe plebs reſtituta cõgaudeat, F Nec delemus Euangelium, nec obliteramus Apoſtolum. Amen quoque & Haleluia non commutamus, baptiſma non iteramus.

DE ANTIOCHO REGE, ET MACHABÆORVM MARTYRIO conſummato.

DE Machabæis autẽ quid fratribus loquar, qui ſub Antiocho rege pro ſacris legibus dira tormẽta perpeſſi ſunt, mater pia cùm G diuerſis ſuppliciis vrgeretur, non ſolùm non fleuit, ſed & gaudens hortabatur ad gloriam paſſionis: ſic & mater Eccleſia gaudet, atque in martyribus ſuis conlætatur, maioremque gloriam per martyria filiorum conſequitur, dum eos per ſeptiformẽ ſpiritum ſuperaſſe diabolum gratulatur. Quis poterit omnia quæ illis veteribus legis & prophetarum libris figuratè annũciantur quãtalibet breuitate perſtringere, niſi quis forte putat ingenio fieri, vt ea quæ rerum ordine per ſua tempora cucurrerunt, ad miſticas ſignificationes interpretando vertãtur. Hoc fortè Iudæi poſſunt dicere, H ſiue pagani: eis autem qui ſe Chriſtianos eſſe volunt, premit ceruicem apoſtolica auctoritate, dicens: Omnia hæc in figura contingebant illis, & hæc omnia figuræ noſtræ fuerunt in quos finis ſeculorum omnium venit, ſuntque vniuerſa myſteriis conſummata, per dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum: cui laus eſt & honor & gloria, regnum & poteſtas, cum Patre & Spiritu Sancto in ſecula ſeculorum. Amen.

FINIS.

ISIDORVS DE NORMA VIVENDI.

1 AGE fili, vt oportet: age vt decet: age vt dignũ eſt. Propone tibi vt nõ pecces, vt culpas tuas nõ reiteres, poſt lapſum denuò ne delinquas: bona & mala prout eueniũt tolera: quęcunq; eueniunt mente libera ſuſtine: patientiæ & mãſuetudini ante omnia operam des: irriſionem deſpiciendo ſupera: ſagittas contumeliæ patientiæ clypeo frange: præpara contra omnem aſpectum clypeum patientiæ: contra linguę gladium, tolerãtiæ præbe ſcutum: tacendo ſiquidem melius vinces. Diſce à Chriſto modeſtiam, diſce & moderantiam, tolerantiámque Chriſti attende, & non dolebis iniurias. Maxima eſt virtus, ſi nõ lædis à quo læſus fueris, vel & ſi læſus permittis. Maxima eſt virtus, ſi cuicũque nocere potuiſti, parcis: quando enim cruciaris propterea, peccata tua præcingunt te: quando minaris, mala tua iter faciunt: quicquid tibi aduerſi euenit, propter pęccata tua tibi euenit. Conſideratione igitur iuſtitiæ dolorem tẽpera, melius dolorem portabis, ſi pro quibus tibi eueniunt intẽdas. Cùm igitur tibi derogatur ora: cùm maledicitur, tunc benedic, maledictioni benedictionem oppone, & iraſcentem patiẽtia delinire ſtude, blandimento iracundiã feruëſcentem diſpelle, nequitiam bonitate verbi vince, malitiam benignitate, inimicos omnes modeſtia placa: aliorum mala tua bonitate ſupera. Tranquilla mente illatas contumelias perde, operi tranquillo corde dolores: vulnus in imo corde quamuis graue ſit, apertum euaporat: valdè autem comedit animum incluſum. Quantò enim magis tegis, tantò magis auges: aperi igitur grato animo, & non te excruciet.

2 SI triſtaueris in aliquo fratrem tuum, ſatisfac ei. Si peccaueris in illum, pœnitentiam age cum eo. Si offenderis aliquem, propitia eum prece, parce velociter, ad reconciliationem offenſioni tuæ citò veniam poſtula, non dormites niſi conuertaris ad pacem, non requieſcas niſi reconciliatus fueris fratri tuo, reuoca eum celerrimo dilectionis affectu. Reuoca eum humilitate ad gratiam: humilitatis affectu illi te proſterne, & ſupplici modo veniam deprecare, petenti quoque tibi veniam, libenter indulge, & poſcenti indulgentiã placatus dimitte. Reuerentiam ſanctam amplectere, & confeſtim benigna ſuſcipe charitate: peccanti male non retribuas ſed culpam, ſciturus quia in te eſt venturum iudicium, non

A habebis indulgentiam niſi dederis. Et ſi ille non ſupplicet, ſibíque humiliter dimitti non poſtulat, ſi peccatum ſuum mala conſuetudine nõ cognoſcat cõſcientia, tu tamen ex corde relaxa, veniam quoque propria voluntate concede, aufer à corde fraternam offenſam vel offenſionem, & alienæ nequitiæ non ſeruito: odium enim à Deo ſeparat, nec ſanguine fuſo deletur.

3 PAcem ama, pacem dilige, pacẽ cum omnibus habe, & tene, omnéſque in manſuetudine & charitate complectere: præpara amplius amare quàm ameris ipſe: non ſis in pace B infidus, non ſis leuis in amicitia, retine ſemper vinculum conſtantiæ: odientes ad pacem inuita.

4 DIſcerne te tuo, non alieno iudicio, nec ex alieno ſermone, ſed ex tua te mente metire. Nemo melius & magis ſcire poteſt quid tu ſcis, quàm tu, cùm conſcius tui es. Quibus verò prodeſt, ſi malus, ſi bonus prædiceris, aut quæ laus hominum pertinet ad te, ſi alius es, quàm laudaris? Quapropter vita ſimulationẽ, vita hypocriſin, ſub obſcuriori veſte nõ ſimula ſanctitatẽ. Qualis haberi vis, talis eſto profeſſione tua & habitu: & in inceſſu tuo ſit ſimplicitas, & in motu puritas: nihil dedeco- C ris, nihil laſciuiæ, nihil petulantiæ, nihil inſolentiæ in inceſſu tuo appareat: geſtus enim corporis ſignum eſt mentis, non præbeas de te aliis ſpectaculum, nec aliis obtrectandi locum.

5 NOn te adiungas leuibus perſonis, nec te admiſceas vanis: vita malos, caue iniquos, fuge malignos, ſperne ignaros, fuga à te turbas hominum, maximè illius ætatis qui ad vitia proni ſunt. Bonis iungere, & ſanctis indiuiduè ſociare. Si feceris, ſocius conuerſationis illius eorũ eris & virtutum: periculum enim eſt peſſimis ſociari: melius eſt eorum odium, D quàm conſortium.

6 CLaude aures ne audias aliquid impudicũ: vanus enim ſermo citò polluit mentem, & facilè læditur turpibus & malis omnibus, agitúrque libẽter quod auditur. Nemo enim creditur odiſſe, quorum relatione non læditur: nihil ex ore tuo procedat quo turpeſcas, vel quod turpe ſit: ſed hæc erumpant ex ore tuo & ex labiis, quæ aures non polluant audientium: ſermo enim vanus conſcientiæ vanæ eſt index. Mores hominis lingua pandit, & qualis ſermo oſtenditur, talis animus comprobatur. Ab ocioſo ſermone compeſce linguam, nec inania verba loquaris: ſermo enim ocioſus non erit ſine iudicio. Vnuſquiſque

enim redditurus eſt rationem ſermonũ ſuorum: ante vniuſcuiuſque hominis faciem ſtabunt verba ſua. Qui verba mala nõ reprimit, ad noxia citò tranſit: & qui minima non reſpuit, in maxima valdè prorumpit, minorum namque culpa, maiorem generat. Particulatim creſcunt vitia, & dum parua non cauemus in magnis prolabimur: minora itaq; deuita, & ad maiora non deuenies. Ea quæ loqueris, grauitate atque doctrina exiſtant culta, ſitque ſermo tuus irreprehenſibilis, ad expectationem audientium vtilis: ſtude loqui omnino quodlibet, ſecundum quod oportet: diſcerne quid loquaris, quid taceas. Intende, & loquere, & loquendo peritus eſto. Multũ autem delibera quod loqui vis, ne reuocare non poſſis quod dixeris: fuge caſus linguę, nec pateat iniuriæ iaculis os tuum. Cum amico ſemper habeto ſilentium, vide opportunitatẽ loquendi, & proferendi ſermonem & expendendi. Maneat in ore tuo menſura, in ſermone tuo ſit ſtatera, abſcinde & à lingua tua vitium detrahendi, & de alieno malo os tuum non coinquines: quod in alio detrahis, hoc in te potius pertimeſce.

7 Qvod inter ſe loquũtur homines, hoc nũquam ſcire deſideres, nec quæras aliquem qui dicat tibi, obmitte cauſam quæ ad animam tuam non pertinet, nec oblitus morum tuorum alienos perſcrutẽris: tãto animo corrige vitia tua, quanto ſtudio proſpexeris aliena.

8 OMne genus mendacij ſummoperè fuge, non ſtudium loquacium fratrũ, nec qualibet fallacia vitam alicuius defendas, nullum mendacium iuſtum, quod à veritate diſcordat, in quo etiam prohibetur duplex iuramẽtum: aſſiduitas enim, periurij aſſuetudinem facit. Fac bonũ quod ſpopondiſti, non in verba facilis, ſed etiam factis & operibus difficilis: ſine conſideratione vnquam nil facias vel præſumas: quando poteris facere non pollicearis facere. Multum Deo reus eris, ſi non reddideris quod voues, in malis autem promiſsis reſcinde fidem. Non eſt promiſsio quæ dolore adimpletur.

9 SI vis tuas adimplere virtutes, prodere noli: occulta virtutes pro elatione, abſconde bona facta pro arrogantia, fuge videri quod eſſe meruiſti: qui manifeſtando poteras amittere, tacendo cuſtodi. Vitia verò cordis tui reuela; prauas cogitationes manifeſta ilicò, peccatum enim reuelatum citò curatur, ſimulata culpa creſcit. Si patet vitium, ex magno fit puſillum: ſi latet peccatum, ex minimo fit maximum. Melius eſt autẽ vt vites vitiũ, quàm

E vt emendes, ne fortè cùm incurreris peſsima conſuetudine reuocare non poſsis. Conſuetudinis vincula vix ſoluuntur, & inoleta diu tardius corriguntur.

INcipiẽtem diu delibera ſententiã, & quod vis diu agere, diu exquire, proba & age: nil enim in agendo præcipiti conſilio, ſed mora melius eſt, in rebus autem bonis tarditas remoueatur: in bonis enim dilatio nocet, & quod expedit, differre impedit. In bonis abſit remiſſa ſegnities, abſit negligẽtia, carnis vitia citò captant inertes: per torporem enim vires & ingenium defluunt, & deſidia natura corrumpitur: hebetudo ſciẽtiæ lumen extinguit, F ſolertia autem meliorem reddit: ardentius fit ingenium ſubiuncto ſtudio, & tardiora ingenia ſtudiis acuuntur. Torporem naturæ induſtria excitat, ſpiritus tarditatẽ aſsiduitas acuit. Expergiſcentia perficit ſpiritum, expergiſcentia plus ſcitur, ſæpè namque conſuetudinem ſuperat, ſæpe ex conſuetudine naturæ eſt effectus, aſsiduitas enim mores facit, iugis vſus in naturam ſe vertit: quod cum difficultate per vſum ſine difficultate perficies. 10

DIſce quod neſcis, ne doctor inutilis inueniaris: bonum autem quod didiceris doce, ſapientiam cum cæteris impertiẽris, tibi G hanc auges, ſapientia exinde longior fit, retinendo minor eſt, & dum plus confertur abũdat. Verba tua cùm præcedunt opus, quæ ore promis, quæ ore promittis, opere adimple, quæ verbis doces, executione exhibe & oſtẽde. Eſto non ſolùm magiſter, ſed imitator virtutũ. Si doces & facis, tunc glorioſus eris. Nõ enim ſatis eſt laudare quod dixeris, niſi dictis facta cõmiſceas. In doctrina tui ipſius, ab humana te laude tẽpera: ſic inſtrue alios, vt te ipſum cuſtodias, ſic doce vt humilitatis gratiam nõ amittas. Caue, nedũ alios docendo erigis, ipſe laudis appetitione derogẽris. Cùm autẽ inſtruis eos, obſcuritate noli vti, ſed ita dic, vt H intelligaris, ne loquendo ſimplicibus diſpliceas, ne prudẽtes offendas: iuxta ſpiritum audientium erit ſermo doctorum. Secundum mores incipienda eſt doctrina: iuxta vulnus adhibenda ſunt remedia, variæ enim voluntates, diuerſam diſciplinam deſiderant. Vnuſquiſque igitur ſecundum ſuam profeſſionem eſt docendus. Inſpicienda eſt vtilitas perſonarum, & vnumquemque taliter in erudiendo tracta. Committe omnibus ſecreta profeſſionis tuæ, loquere apertè. Cunctis operta, paucis annuncia: ne erubeſcas loqui quod noſti defendere: & quod tibi ſcientiæ ſentis deeſſe, ab aliis quære: celando enim obtecta clareſcunt, & difficilia cõferendo aperiuntur. Nulla 11

la ſit tibi curioſitas ſciendi latentia, nec vltra quàm ſcriptum erit quæras ſcientiæ. Non cupias quod ſcire non licet. In diſputatione non contradicas iuſtitiæ, nec contendas euacuare quod rectum eſt: in omni diſputatione rectũ tene, & plus dilige audire quàm loqui. In principio audi, in fine loquere. In omni re finis attendatur, extrema quærantur, meliórque eſt ſermo nouiſſimus quàm primus.

12 VEnerare omnes ſcientia & vita meliores, & vnumquemque pro ſuo merito ſanctitatis potiori gradui competentem reuerentiã tribue, nec te æqualem ſanctiori exhibeas. Senioribus præſta obedientiam & eorum ſenio obſequio obedi. Cunctis in præceptis ſic obtempera, vt obtemperando hominum votis Deum non offendas. Malum viſus facere, nõ conſueſcas, nec adhuc ſi pœnæ immineant, peccanti cuiquã non acquieſcas: melius namque eſt pati mortem, quàm pernicioſa mala adimplere. Non ſolùm quippe factorum, ſed conſcius peccati tenetur obnoxius: neque immunis eſt à ſcelere, qui vt faceret malè obediuit. Similis eſt qui obtemperat malo, ei qui facit malum: facientem & obſequentem pari pœna conſtringe. A ſubditis magis venerari quàm timeri ſtude, vt tibi plus dilectionis officio, q̃ contradictionis neceſſitate adhæreãt. Subiecti te plus reuereantur quàm timeant: ex reuerentia enim amor procedit, & odium tremor cõfert, fidem metus tollit, affectus reſtituit: timor nõ ſeruat diuturnam fidem: vbi timor audet, eum ſequitur robur: vbi timor, audẽtia ſequitur, & vbi metus, deſperatio occurrit. Quapropter tempera oris ſementem, ſummáque bonitate ſubditos conuenit regere: nõ ſis terribilis in ſubiectis, ſed ſic dominare vt tibi delectent ſeruire.

13 TEne modum in omni tẽpore, vt nihil intemperatũ agas, nec minus, nec vltra quã oportet, nec in bonis niſi moderatus eſſe non debes. Omnia enim medicamẽta vtilia ſunt, & cum tempore omnia fiũt vtilia: recta enim immoderato vſu corrũpuntur, omnis nimietas in vitio eſt: proſpice igitur quid aptum ſit tibi, & tempore, & vbi, quando, quare, quandiu facere debeatur, cauſas rerum & tempora inſpice, & ſingulorum operũ diſcretiones diligẽter diſtingue. Dignoſce omnia quę agis quare bonum incipias, quare peragas: in omni operatione diſcretionẽ tene, nec in aliquo indiſcretus ſis. Cùm benè diſcreueris opus tuum multa ſunt conſuetudine vitiata, multa prauo vſu præſumpta, & multa contra pudicos mores vſurpata, tunc minimè conſuetudinem ſerua & legem, vſus auctoritati cedat,

A prauum vſum lex & ratio vincant. Teſtimonio tuo nulli noceas, nec ad alicuius periculũ vocem teſtificationis adhibeas. Sermo tuus nec animam cuiuſquã nec res impediat, nullum contra veritatem defendas.

CVm iudicas, ne vllius perſonæ affectu deflectaris, à viro paupere aut à diuite cauſam proſpice, non perſonam. Sperne munus, ne per hoc iuſtitia corrũpatur: munera enim ſemper veritatem præuaricant, & citò à viro violatur iuſtitia. De iuſto iudicio temporalia lucra non appetas, pro iuſtitia nullum tibi præmium quæras dum iudicas, pro futuro ſerua mercedem, nec quæras in terra B rependi quod tibi in futuro debetur. Excute manus tuas ab omni munere, ſi in cælis velis habitare, in iudicio quoque ſine miſericordia ſedeas. Cuſtodi iuſtitiam diſcretionis, & noli plus iuſtus eſſe quàm oportet. Omne enim quod nimium eſt, vitium eſt. Impia iuſtitia eſt, fragilitati humanæ nõ ignoſcere: non igitur ames damnare, ſed emẽdare potius quàm corrigere. Tene rigorem in diſcretione iuſtitiæ, iudicij examen ſequatur pietas, diſciplinæ rigorem temperet indulgentia, ita clemẽs eſto in alienis delictis ſicut in tuis, nec quemquam diſtrictius iudices, quàm ſicut teipſum. Sic alios iudica, vt te iudicari cupis: dũ C enim indulges aliena peccata, tibi miſereris, iudicium quod aliis imponis ipſe portabis. In eo enim in quo iudicas, es iudicandus, in qua menſura menſus fueris, remetietur tibi. 14

OMnia quæ inquiſieris, cum iuſtitia diffinias, numquam iudices ſuſpitionis arbitrio: ante proba, tunc iudica: non enim qui accuſatur, ſed criminator reus eſt: periculum eſt aliquid præſumptuoſè iudicare. In ambiguis de iudicio ſerua ſententiam. Qui noſti tua, quãdo neſcis, diuino ſerua iudicio: non nitaris damnare iudicio humano quod Deus ſuo examini ſeruat: incerta nõ iudicemus quoadvſque nouiſſimè veniat Dominus, qui laten- D tia producat in lucem. Quamuis enim non credenda ſunt, ideò tamen dimittentur, niſi quæ certis indiciis approbantur, & non quæ manifeſto examini committuntur, & nõ quæ ordine iudiciario comprobantur. In ſummo honore tibi ſuprema ſit veritas, quamuis ſublimis ſit, poteſtatis in te celſitudinẽ reprime: non te extollat honor ſed pręſideat: humilitas culmen ſublimitatis. Tãtò eſto maiori humilitate conſpicuus, quantò es magna dignitate præclarus. Impoſitas tibi curas humiliter exple, & traditum tibi miniſterium mente ſubdita ſuſcipe. Eſto obediens diuinæ diſpoſitioni, & voluntati eius contraire non audeas. 15

Iura poteſtatis adeptæ moderanter exerce,& omnia non turbulento, ſed tranquillo corde diſpone. Caue honores,quos ſine culpa tenere non poteris. Sublimitas enim honorum, magnitudo ſcelerũ:in maiori gradu ſine dubio pœna maior.

16 SI vis eſſe quietus,nihil ſeculi appetas. Semper requiem mentis habebis, ſi à te curam mundi abiicias, ſempérque quiete æterna fruêris, ſi te à ſtrepitu terrenarum rerum abſtraxeris. Abiice à te quicquid bonum propoſitum impedire poterit, & toto animo odies damnà quæ diligit mundus. Quicquid habes, habeto ad miſericordiã. Suffragatur virtus tua in operibus. Non eligas cui miſerearis,ne fortè prætereas illum qui meretur accipere. Omnibus da, ne fortè cui non dederis, ipſe ſit Chriſtus:& cui largiris,cum hilaritate largire: & quicquid tribuis cum affectu tribue:tribue miſericordiam ſine murmuratione,præbe eleemoſynam ſine tędio. Maior autem ſit beneuolentia quàm quod datur. Maior ſit gratia, quàm quod impenditur: tale enim erit opus tuum, qualis fuerit intentio tua. Quod enim affectu bono diſpenſatur, hoc accipit Deus: qui autem cum tædio dat, perdit mercedem ſuam. Qui cum triſtitia E manum porrigit,fructum amittit remunerationis:non eſt miſericordia,vbi non eſt beneuolentia. De tuis iuſtis laboribus miniſtra pauperibus. Non auferas vni,vnde tribuas alteri. Nihil prodeſt ſi alium inde reficis, vnde alium inanem facis. Condemnat miſeratio iſta,non propitiat. Bonum quod facis,miſericordiæ cauſa,non iactantiæ facito:nil propter temporalem opinionem, nihil propter famã, ſed propter vitam æternam, & Dei charitatem. Quicquid agis,pro futura mercede age, æternæ remunerationis expectatio te teneat. Amplius quicquid egeris cauſa gloriæ, hoc F eſt facti tui. Si dederis ita vt hominibus innoteſcat,non homini,ſed propriæ perſonæ præſtitiſti, nec quod ad æternæ, ſed quod ad huius gloriam proficit. Ecce accepiſti modica, data eſt tibi norma viuendi:nulla te ignorantia excuſat, non es iam vitæ neſcius, non es imprudens aut ignarus, legem quam debes ſequi, diſpoſitionis quaſi eſſe debeas deſcripſi. Cognitiones mandatorum habes. Iam ſcis quid eſt rectè viuere, vide ne vltra offendas,vide ne quod recipis legẽdo, contemnes viuendo. Bonum ſcire acceptum retine,& imple opere quod didiciſti præceptione. Vide deinceps ne bonum quod accepiſti,deſpicias. Amen.

FINIS.

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

SYNONIMA.

IN ſubſequenti hoc libro, qui nuncupatur Synonima, id eſt, multa verba in vnam ſignificationē conuenientia, ſanctæ recordationis Iſidorus, Archiepiſcopus ex Hiſpania, introducit perſonam Hominis in ærumnis præſentis ſeculi ſe eſſe deflentis, & penè vſque ad deſperationem lapſi. Cui mirabili concurſu Ratio obuians, leni hunc moderamine conſolatur, atque à lapſu deſperationis ad ſpem veniæ reformat: & quemadmodum terginerſantis mundi lapſum euadat, & formulam vitæ ſpiritalis quam arripiat, mirabiliter docet. Deinde ad contemplationis aſcenſum ſummopere prouehens, in arcem vſque perfectionis adducit. Is denique in perfectum virum perductus, eidem rationi debitas grates exoluit. In quo denique opere quiſquis intenta mente lector nititur pergere, ſine dubio reperiet quo pacto caueat vitia, quomodo defleat peccata cōmiſſa, qualiter per lamenta pœnitentiæ reparatus, ad fructum ſanctæ operationis accedat, vt non cum mundi concupiſcentiis pereat, ſed æternis præmiis remuneratus viuat cum Christo Domino noſtro, qui cum Patre & Spiritu ſancto viuit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen.

A ANIMA mea in anguſtiis eſt, ſpiritus meus æſtuat, cor meum fluctuat: anguſtia animi poſsidet me, anguſtia animi affligit me. Circūdatus ſum enim malis, circunſeptus ærumnis, circunclufus aduerſis: Obſitus ſum miſeriis, opertus infœlicitate, oppreſſus anguſtiis. Nō reperio vſpiam tanti mali profugium, tanti mali non inuenio argumentum. Euadendæ calamitatis non prǽhendo, minuendi doloris argumenta non colligo, effugiendi funeris veſtigium non inuenio. Vbique me infœlicitas mea perſequitur, domi foriſque me calamitas mea non deſerit. Vbicunque fugero, mala mea me inſequuntur: vbicunque me conuertero, malorum meorum vmbræ me comitantur. Velut vmbram corporis, ſic mala mea fugere non poſſum. Ego ille homo ignoti nominis, homo obſcuræ opinionis, homo infimi generis, cognitus per me tantum mihi: Nulli vnquam malum feci, nulli calūniatus ſum, nulli aduerſus extiti, nulli moleſtiam intuli, nulli inquietus fui, ſine vlla querela apud omnes vixi: Vitam meam lædere omnes nituntur, omnes contra me frendent atque inſidiantur. Conſerta manu in me pericula ingerunt, ad exitium me pertrahunt, ad periculum me adducunt, ad diſcrimen vocant meam ſalutem. Nullus mihi protectionem præbet, nullus defenſionē adhibet, nullus adminiculum tribuit, nullus malis meis ſuccurrit: deſertus ſum ab omnibus: quicunque aſpiciunt, aut fugiūt, aut fortaſſe me perſequuntur, intuentur me quaſi infœlicem: neſcio quare. Loquuntur mihi dolo verbis pacificis, occultam malitiam blandis ſermonibus ornant, aliud ore promunt, aliud corde voluntant, opere deſtruunt quod ſermone promittunt, ſub pietatis habitu venenato animo incedunt. Velant malitiam fuco bonitatis, calliditatem ſimplicitate occultāt, amicitiam dolo ſimulant, oſtendunt vultu quod in corde non geſtant. Cui credas, cui fidem adhibeas, quem fidei tuæ proximum ſentias? Vbi iam fides? Periit fides, ablata eſt fides, nuſquam tuta fides. Si legitimum nihil eſt, ſi veritas iudicij nulla eſt, ſi æquitas abiicitur, ſi iuſtitia cunctis negatur: creuit auaritia, periit lex, iura nihil valent, cupiditas amori, præmia & dona legibus vires abſtulerunt. Nullus legibus metus eſt, nullus iudicij timor eſt, impunita manet malè viuendi licentia. Nemo peccanti-

B bus contradicit, nec ſcelus vlciſcitur quiſquā, omne crimen inultum manet, iniqui ſalui fiunt, probi pereunt. Boni indigent, improbi abundant: ſcelerati potentes ſunt, iuſti egent. Iniqui honorantur, iuſti eiiciuntur. Iniqui lætantur, iuſti in mœrore & luctu ſunt, nulla re impediente, nulla cauſa, nulla criminatione, nulla malitia. Crimen mihi obiiciunt, crimen mihi impingunt, criminis nodos contra me nectunt, criminis & ſuſpicionis locum in me conuertunt, in crimen me periculúmque deducunt, obiiciunt mihi crimen cuius non habeo conſciētiam. Nihil exploratum eſt, ni-

C hil patefactum eſt, nihil inueſtigatum eſt. Nō tamen quieſcunt aduerſum me mala confingere, non quieſcunt falſa teſtimonia præparare, non deſinunt accuſatores obiicere, iudices nō ſinunt conſcribere, teſtium & iudicum falſa & crudeli ſententia iudicor. Ex eodem concilio teſtes, ex eodem conciliabulo iudices, ex eodem cœtu accuſatores. Improbos iudices opponunt, falſos teſtes obiiciunt in quorum teſtimonio confidentia eſt. Nemo ab illis diſſentit, nemo diſcordat, nemo conſilium eorum repudiat. Cui dicam, cui loquar, quem adeam, quem potiſſimùm quærā?

Omnibus odioſus ſum, omniũ charitate de- A
ſertus ſum. Proiecerunt me omnes à ſe,abo-
minationem omnes minantur, exhorreſcunt
me omnes, repudiant omnes,abdicationem
intendunt.Volo ad eos confugere, ſed minã-
tur:cupio eorum deprecari veſtigia, ſed fu-
giunt,aduerſantur & odiunt.Supplicãdo pro-
pitios eos habere volo, illi autem magis mo-
leſti ſunt:interdum adiungunt ſe ficta charita-
te,non ad conſolationem, ſed ad contentio-
nem. Loquuntur ſimulatè,quærunt quid au-
diant,quærunt quid prodant,explorant vnde
decipiãt:ego autẽ reclinato capite,humiliato
vultu,depoſita facie, incepto perſiſto ſilentio.
Ori meo cuſtodiam poſui,ori meo ſignaculũ
dedi,vocem à ſermone repreſſi,linguam à lo-
cutione reſtrinxi,etiam de bono interrogatus B
taceo. Malui enim reticere improbis quàm
reſpondere.Illi autem non quieſcunt,illi am-
plius ſæuiunt:percuſſum amplius perſequun-
tur me,magis magíſque irruũt ſuper me.Ob-
ſtrepunt etiam ſuper me clamoribus, voce,
ambitu,ſtrepitu ſuper me proſiliũt,voce aper-
ta contumelias & opprobria ſuper me iacti-
tant. Ab alio prouocati, ad me arma omnia
conuertunt. Omnes in me ſæuiunt,omnes in
exitium meum intendunt,omnes in mortem
meam manus ſuas præparant. In tanto igitur
metu,in tanto pauore,in tanta formidine cõ-
tabui miſer, pallui miſer, exanguis effectus
ſum,emarcuit cor meum. Pauore æſtuo,for- C
midinis metu tabeſco, timor & tremor ani-
mam meam quaſſauerũt.Si exilio truſus ſum,
ſi exilio damnatus ſum,ſi exilij pœnã lugeo,ſi
damnationem exilij gemo,vinculo ſeruitutis
addictus, conditionis pondere preſſus, ſeruili
opere mancipatus. Egeo infauſtus, mendico
infœlix, publicam paſco alimoniam: nemo
egenti manum porrigit,indigenti nullus ſuc-
currit,apud nullum miſeratione dignus ſum.
Omnium miſericordia diſſolutus ſum, qui
miſereatur non eſt.Omnes mendicantẽ ſper-
nunt, eſurientem nec micis ſuis reficiunt. In
os ſitientis nullus ſtillat guttam refrigerij,nul-
lus mihi præbet vel modicum rorem. Effe- D
ctus ſum enim cunctis abominabilis.Quicũ-
que me cõtuentur,vt vlceroſum contemnũt,
vt fœtentẽ expuunt,& leproſum tangere hor-
rent. Iacet caro aſtricta ferro, iacet preſſa ca-
tenis, iacet ligata vinculis, iacet vincta com-
pedibus. Non deſunt tormenta, non deſunt
cruciamenta,non ſunt minus ſupplicia, quo-
tidie recrudeſcit in me ſæuitia. Corporis mei
carnifices nouis me cruciatibus lacerant,in-
audito genere pœnarum viſcerá mea & mẽ-
bra dilaniant,quicquid poſſunt ſuper me,cru-
dele excogitant. Caro mea plagis ſecta com-
putruit,ſemiuſta latera ſaniem fundunt,lace-
rata membra putredinem fluunt. Cum fleti-
bus ſanguis manat,cum lachrymis cruor ſtil-
lat:non eſt ſolus cruor lachrymarum,ſed vul-
nerum. Conſumptus ſum in dolore miſer, in
dolore & animus & corpus deficit.Mens iam
victa eſt,anima dolore præcluſa eſt. Multa in-
tolerabilia ſenſi,multa acerba ſuſtinui, multa
grauia pertuli, tam graue & crudele vulnus
excepi,inopinato vulnere oppreſſus ſum,mo-
mentaneo interitu percuſſus ſum, improui-
ſum me in tantum mali calamitas vitæ conie-
cit:ignorantem oppreſſit ſubita calamitas,re-
pẽtini interitus caſúſque me ſubruerunt. Cur
infœlix natus ſum? cur in hanc *miſeram vitã*
proiectus ſum? Quid miſer hanc lucem vidi?
vt quid miſero huius vitæ ortus occurrit? Vti-
nam ocius egrederer à ſeculo quamlibet feſ-
ſus,qua iam ratione recederem? Sed heu mi-
ſeris expectata mors tardè venis. O mors quã
dulcis es miſeris! quàm ſuauis es ô mors ama-
rè viuentibus! quàm iucunda es ô mors triſti-
bus atque mœrentibus! Accedat ergo ad vitæ
magnum malum mortis grande ſolatium. Sit
vitæ terminus finis tantorum malorum. Det
finem miſeriæ requies ſepulturæ. Et ſi non vi-
ta, ſaltem vel mors miſeri incipiat. Mors ma-
lorum omnium finem ponit,mors calamita-
ti terminum præbet, omnẽ calamitatẽ mors
adimit.Melius eſt bene mori quàm malè vi-
uere:melius eſt non eſſe,quàm infœliciter eſ-
ſe.Ad comparationem miſeriarum mearum,
fœliciores eſſe mortuos quàm viuentes. Par-
cite dolori meo, quæſo parcite, mœrori meo
quæſo ignoſcite. Anguſtię meæ *veniam date*,
indulgete meis doloribus,in *tanto dolore* cõ-
tra me cõmoueri nolite. *Percuſſionem* enim
meam plango, calamitatem *meam* deploro,
familiarem cladem *miſeriæ* meæ lugeo, non
valeo conſolari miſer.Impatiens eſt enim do-
lor meus,infinitus eſt mœror meus. Nullate-
nus linitur vulnus meum, nullus lachrymis
modus eſt,nullus dolorum finis eſt. Iam nul-
la fiducia animi eſt, iam ferre non poteſt ani-
mus, iam victus miſeriis concidit animus.

Ratio. O homo, quid tantùm diffidis
animo? cur adeò mente debilitaris? cur animo
tantùm diffunderis? cur ſpei fiduciam omnẽ
amittis? Quare tanta puſillanimitate deiece-
ris? quare in aduerſa frangeris? Omitte triſti-
tiam, deſine eſſe triſtis, triſtitiam repelle à te,
mœſtitiæ noli ſuccumbere,noli te multæ da-
re triſtitiæ. Repelle à corde dolorem, ab ani-
mo exclude dolorem,inhibe impetum dolo-
ris,vince animi dolorem,ſupera mentis dolo-
rem. Homo. Qualiter, quo pacto,quo-
modo, quẽadmodum, qua ratione,qua arte,

quo

quo conſilio, quo ingenio? RATIO. Omni opere, omni vi, omni arte, omni ratione, omni conſilio, omni ingenio, omni virtute, omni inſtantia. Sume luctamen contra temporales moleſtias. Eſto in cunctis caſibus firmus, patienter tolera omnia, omnia aduerſa æquo animo tolera. Noli ſingularem conditionem tuam intendere: non eſt ſola tua à te conſideranda calamitas, non eſt ſola tua à te penſanda acerbitas. Reſpice ſimiles aliorum caſus, intende miſerias eorum quibus acerbè aliquid accidit. Dũ tibi aliena pericula memoras, mitius tua portas: aliorum enim exempla dolorem releuant, alienis malis faciliùs conſolatur homo. Quid incuſas acerbiſſima tua decreta? Quid cauſas tui periculi tantùm luges? Non ſunt noua tua ſupplicia, habes exempla calamitatis. Quanti tales caſus, quanti talia pericula pertulerunt? Patiẽter ab vno ferendum eſt quod multis accidit tolerabile. Pœna huius vitæ breuis eſt. Eſt qui affligit, & qui affligitur: tribulatio huius tẽporis finem habet. Tranſeunt omnia ſeculi huius nec permanẽt: quia omne quod venit ſtare non poteſt. Nihil eſt diu, nihil tam longum quod non in breui finiatur. Habent ſub cælo finem ſuum omnia. Impoſſibile eſt vt homo ſis & non guſtes anguſtias. Dolor & triſtitia omnibus communia ſunt. Omnia in hoc ſeculo euentu ſimili ſuſtinemus. Nemo in perpetuum expers mali eſt: nemo eſt qui in hoc ſeculo nõ doleat, nullus eſt qui in hac vita poſitus nõ ſuſpiret. Vita iſta lachrymis plena eſt: vita iſta à fletibus inchoat. Qui naſcitur, à fletu incipit viuere: flentes proiicimur in hanc miſeram vitam: ipſe ortus ſequentiũ dolorũ eſt gemitus. Interpone ergo tibi rationẽ, præualeat tibi ratio, tempera animũ ratione, vim tanti mœroris reprimat ratio. Cõfirmato animo nullum periculum pertimeſces. Oportet nos per multas tribulationes introire in regnũ Dei. Non ſunt condignæ paſſiones huius tẽporis ad futuram gloriam. Quod in præſenti eſt tribulationis in nobis momentaneũ eſt & leue: quod æternum eſt in nobis, ſupra modũ eſt pondus excellens gloriæ. Vtilis eſt tribulatio, viles ſunt vitæ huius preſſuræ. Malorum prauitas non te occidat, ſed erudiat, prauorũ aduerſitas non te deiiciat, ſed extollat. Humana tentatio arguat te, non interficiat. Quantò enim in hoc ſeculo frangimur, tãtò in perpetuũ ſolidamur: quantò in præſenti affligimur, tãtò in futuro gaudebimus. Si hîc flagellis atterimur, purgati in iudicio inueniemur. Semper Deus hîc vulnerat, quos ad ſalutem perpetuam parat. In fornace probatur aurum, vt ſorde careat: tribulationis camino purgaris

A vt purior appareas: Perſecutionis igne conflaris, vt omni peccatorũ ſorde purgeris. Ad probationem ſunt iſta omnia quæ ſuſtentas: non igitur murmures, non blaſphemes, non dicas, Quare ſuſtineo mala? Cur affligor? Vt quid mala patior? Sed magis dic, Peccaui, vt etiam dignus non recepi, æqualem vindictã peccati mei non ſentio, minus me percuſſum quàm merebar, agnoſco, iuxta modum criminis, minor eſt retributio vltionis. Secundũ meritum peccatorũ, diſpar eſt cauſa pœnarũ. Non ſunt tãta ſupplicia, quãta extiterunt peccata. Qui enim in flagellis murmurat, Deum plus irritat, furorẽ Dei prouocat, irã Dei indi-

B gnãtis plus tibi exaggerat. Qui verò aduerſa patienter tolerat, Deum citius placat. Si enim vis purgari, in pœna te accuſa, & Dei iuſtitiã lauda. Ad purgationem tuã proficit, ſi ea quæ pateris, ad iuſtitiam Dei retuleris: ſi pro irrogata miſeria, humilis Deũ glorificaueris. Corripit enim te Deus flagello piæ caſtigationis, & arguit & exercet in te diſciplinã. Et qui parcendo te ad ſe vocat, feriẽdo vocat vt redeas. Cogita homo quoſlibet mũdi cruciatus, intẽde animo quaſcũq; ſeculi pœnas, quoſcũque tormentorũ dolores, quaſcũq; dolorũ acerbitates: cõpara hoc totũ gehẽnæ, & leue eſt omne quod pateris. Si timeas, illas pœnas time. Iſtæ enim temporales ſunt, illæ æternæ. Iſtæ fi-

C nem habent, illæ perpetuæ ſunt. In iſtis moriẽdo, tormenta recedunt: in illis moriẽdo, æternus dolor ſuccedet. Si enim confeſſus fueris, emendatio eſt quod pateris. Cõuerſum namque à peccatis flagella abſoluunt, conuerſo inſtãtia flagella ad purgationem proficiũt. Qui enim hic caſtigatus corrigitur, illic liberabitur: qui verò nec ſub flagello corrigũtur, & tẽporali pœna & æterna damnabũtur. Et in hoc prius iudicantur ſeculo, & illic denuò in futuro. His duplex damnatio eſt, gemina his percuſſio eſt, quia & hic habent initium tormentorum, & illic perfectionem pœnarum. Scito autem homo, nullum tibi aduerſari po-

D tuiſſe, niſi Deus poteſtatem dediſſet, nec poteſtatem habuiſſet in te aduerſarius, niſi permitteret Deus. Vniuerſa quæ accidunt tibi abſque Dei non veniunt voluntate. Iniquorum poteſtas ſuper te ex Dei datur licentia. Qui tibi aduerſantur, Dei faciunt conſilium. Manus Dei te ad pœnam tradidit, indignatio Dei te affligere iuſsit, ipſe iratus iuſsit in te mala omnia exerceri. Nam & quod infirmaris, quòd corporis morbis afficeris, quòd languorum ſtimulis cruciaris, quòd paſſionibus animæ quateris, quòd mentis anguſtia torqueris, quòd graſſante impugnatione ſpirituum agitaris, hoc ipſum pro pec-

cato tibi diuina iuſtitia irrogat, & ipſum pro
culpa tibi diuini iudicij infertur ſententia.
Omnis enim aduerſitas rerum, delictorum
tuorum meritis excitatur, tua contra te dimi-
cant arma, ſagittis tuis cōfodêris, telis tuis vul-
neraris. Per quæ enim peccaſti, per hæc & tor
queris. Secutus es enim carnem, flagellaris in
carne: in ipſa gemis in qua peccaſti, in ipſa ge-
mis in qua deliquiſti. Ipſa eſt tibi cenſura ſup-
plicij, quæ fuit cauſa peccati. Vnde corruiſti
ad vitia, inde luges tormēta. Diſcute conſciē-
tiam tuam, intende mentē tuā, examina te, lo-
quatur tibi cor tuū, conſidera meritū tuū. Iu-
ſtè arguêris, iuſtè flagellaris, recto iudicio iu-
dicaris. Procella iuſta conterit te, iuſtitiæ pœ-
na te premit. Nihil enim boni agis, nihil rectè
facis, nihil æquū perficis, nihil iuſtū geris, ni-
hil Deo dignum informas. Quotidie peccas,
quotidie laberis, quotidie præceps in deterius
vadis. Elatio tua nō reſidet, ſuperbia nō depo-
nitur, timor & iactantia nō cohibetur. Rapit
te furor, inflāmat ira, clamor excitat, commo-
uet indignatio: paratus ad irā ſupra modū ira-
ſceris, ſupra mēſuram animi furore moueris.
Zelaris bonis, inuides melioribus, alienis fœ-
licitatibus æmularis, alienis virtutibus ſemper
inuidus extitiſti. Cui vnquam non detraxiſti?
quem non laceraſti? Cuius non abroſiſti vitā,
cuius non iactaſti infamiā? Auarus, tenax, ſte-
rilis, inhumanus, infructuoſus: cecidiſti in cō-
cupiſcentias ſeculi, defluxiſti in cupiditatibus
mundi. Flagrās in terreno amore, cōgeris res
perituras, neſcit ſatiari cupiditas tua eſcis. Si
in libidine perduras, ſi in flagitio perſeueras, ſi
in luxuria permanes, ſi in carnali amore perſi-
ſtis. Heu quamdiu, quem ad finē, quouſq; er-
rabis homo? Iam tandē peccare quieſce, iam
tandē deſine ab ſcelere, aliquando mores ma-
los commuta in melius. Cur in peccati ſordi-
bus permanes? Cur in volūtate peccādi perſi-
ſtis? Noli diu errare miſer, de malo iā mutare
in melius: pone peccati finem, pone legē ne-
quitiæ. Habeat culpa modū, habeat iniquitas
terminū: culpas tuas vel verberatus agnoſce.
HOMO. Heu me indignū! heu me infœlicē!
heu me miſerum! neſciebam quòd pro mea
iniquitate percutior, ignorabā quòd pro meo
merito iudicor, quòd iuſtū iudicium de mea
ſit iniuſtitia. Tu autē mihi indicaſti, tu mihi
manifeſtaſti, tu mihi notum feciſti, per te co-
gnoui quod neſciebā. Iam pro certo ſcio, iam
certum habeo, iam nō me latet, manifeſtum
mihi eſt, ſatis mihi cognitum eſt, perpenſum
mihi eſt ſatis, iam exploratū eſt mihi. Occul-
tum mihi iam non eſt, iam mihi non eſt am-
biguū, iam non eſt mihi abſconditū. RATIO.
Inde eſt, homo, inde omnis calamitas iſta, in-
E de eſt iſta acerbitas, inde iſta crux, inde iſta
pœna, inde iſta ærumna. Ex te natæ ſunt cau-
ſæ peccatorum tuorū, non ex aliquo caſu, nō
ex aliquo euētu, non ex quolibet fortuitu. Iſte
languor propriæ culpæ eſt, iſta ægritudo pro-
priæ iniquitatis eſt. An aliud tibi videtur, an
aliter putas, an aliter exiſtimas, an aliter ſentis
an aliud contuêris, an aliud iudicas? an aliud
deputas? HOMO. Nihil ſanè, nihil prorſus,
nihil penitus, nihil omnino: nihil habeo quod
contradicam, credo veritati, negare non poſ-
ſum, fateor eſſe verū. Quis hoc dubitat, quis
iſtud ambigat, quis iſtud neget? RATIO. Si
ita eſt, ſi certum habes, ſi perpenſum eſt, ſi ex-
F ploratum eſt, aufer à te iam vitiū, crimen re-
moue à te, à vanitatis te malo coërce, à vitio
& peccato te retrahe. Fuge iam vitæ maculā
fuge vitæ turpitudinem, puritate vitæ veteres
maculas ablue. HOMO. Bene dicis, bene do-
ces, bene inſtruis, bene admones, bene perſua-
des, bene inſtituis. Ego optabam à peccati ne-
xu reſolui, cupiebā à cōſuetudine mala retra-
hi, deſiderabā à vitio recedere, quærebā vſum
nequiſſimū ſuperare. Sed heu difficile eſt pra-
uam conſuetudinem vincere, prauus vſus vix
aboletur, aſſidua cōſuetudo in naturam verti-
tur: aſſiduo vſu innaturatur vitiū. Animus ſce-
leribus aſtrictus, diuelli ab eis vix poteſt. Tan-
G ta ſunt mea vitia, vt vix euelli poſſint: vix cre-
do peccata mea vllo ſpatio tēporis poſſe exo-
leſcere. Vltro me miſerum antea vitiaui, ſpō-
taneo me dudum pollui, proprio me prius ar-
bitrio perdidi, propria voluntate me macula-
ui. Bonus eram, ſponte mea ad peccatum di- *Proprium*
lapſus ſum: liber eram, ſponte mea factus ſum *arbitrium,*
debitor mortis. Infœlix ego, peccatū ſponte *pro libero.*
mihi primus ipſe paraui. Ego prius occaſionē
peccādi amplexus ſum. Nunc peccati vſu ad-
ſtrictus detineor, mala cōſuetudo me ſibi gra-
uiter implicauit, vſus peccādi, neceſſitatis vin
culis me adſtrinxit. A delicto diſcedere volo,
nec valeo. Quæro à lapſu reſurgere, & nō va-
H leo vſui repugnare. Trahor boni amore, retra-
hor malæ conſuetudinis lege. Longa conſue-
tudo in me vim ſibi & legē fecit. Longus pec-
candi vſus me ſuperatū obtinuit, peccata mea
cōſuetudine duruerunt. Volo agere bonū, ſed
deſideria conſueta non ſinunt. Conſuetudine
peccandi quando neſcio, ſic delinquo, pecca-
ti vſum & quando non opto, incurro. Repu-
gnante carnali cōſuetudine, implere bona nō
valeo: prauo vſui cōtraīre nitor, ſed carnis de-
ſiderio adgrauor. Ad iuſtitiam me amor eri-
git, ſed ad peccatum conſuetudo conſtringit.
RATIO. Relucta contra malam conſuetudi-
nē, contra conſuetudinē peccādi tota virtute
repugna. Vince vſum carnalē etiā cū dolore.

Quamuis

Remedium contra carnis cõcupiſcentias, & voluptates

Quamuis cum dolore, vſui malo reſiſte: quãuis cũ difficultate, pernicioſam conſuetudinẽ vince. Propone tibi aduerſus præſentes carnis ardores futuri ſupplicij ignes. Supereſt æſtũ libidinis recordatio ęterni iudicij. Memoria ardoris gehennæ, ardorẽ excludat luxuriæ. Fornicationis pœnã, metus grauioris ſupplicij vincat: fortior dolor, dolorẽ minorem exuperet. Patiẽter leuiora portabis, ſi grauiora fueris recordatus. Verſetur etiã ante oculos tuos imago futuri iudicij, prouide quod poſtmodũ eris paſſurus, futuram Dei ſententiã cogita, futura Dei iudicia ſuper te formida. Terreat te gehẽnæ metus, terreat te futuri iudicij ſentẽtia, reuocet te pœnarum terror à culpa. B Vitæ tuæ terminũ quotidie intuere, omni hora habeto mortẽ præ oculis. Ante oculos tuos tenebrarum ſemper verſetur aduentus, de morte tua quotidie cogita, finem vitæ tuæ cõſidera. Recole ſemper diem mortis incertũ, eſto ſollicitus ne ſubitò rapiaris. Quotidie dies vltimus appropinquat, quotidie ad finẽ tẽdimus, quotidie viam vitæ trãſimus. Ad mortẽ quotidie properamus, ad vitæ terminũ quotidie tendimus, momẽtis decurrẽtibus ad finẽ ducimur. Neſcimus quid hodie nobis contingat, neſcimus quãdo extremũ tempus nobis adueniat, ignoramus ſi hac nocte animã noſtrã cõditio mortis repoſcat. C Finis noſter nobis abſcõditus eſt, venturi exitus ignorãtia nobis incerta eſt. Improuiſus eſt mortis occurſus, incertus euẽtus & finis omnium. Dum neſcimus repentè mors venit, dũ nõ exiſtimamus, improuiſi tollimur: dũ ignoramus, repẽtè ſubtrahimur. Timeamus ne dies illa tanquã fur nos rapiat: ne nos turbo diuini iudicij, dum ignoramus, diripiat: ne nos repentè interitus auferat: ne ignorantes, calamitas ſubitò cõprehendat: ſpiritus qui ad peccandum ſuccendit, peccantẽ ſæpè ſubitò rapit. Qui viuentes inflãmat, moriẽtes ſubitò deuorat. Qui inflectit ad vitia, pertrahit ſubitò ad tormẽta. Quantos ad pœnã mortis improuiſa calamitas ſtrauit! D quãtos improuiſus exitus rapuit! quãti ſubitò ſubſtracti deficiunt! quanti dũ mori non exiſtimant, auferuntur! quanti ad mortẽ ſubitò rapiũtur! quãti repẽtè ad æterna ſupplicia deducuntur! Aſpice ergo ex alieno merito quid timeas, reſpice ex alieno exitio quid paueſcas. Euita foueam in qua vides corã te alienum cecidiſſe: pericula aliena in te pertimeſce, alienos caſus tua fac eſſe pericula. Moriẽtis vocatio, tua ſit emẽdatio: aliorũ perditio tua ſit cautio. Retrahat te à peccato impiorũ interitus, abſtrahat te à culpa pereuntiũ pœna: delinquentiũ finis te corrigat, reproborũ interitus te adducat, iniquorum pœna ad tuã ſalutẽ proficiat. Quod malè

A feciſti, dũ potes, emẽda: dũ potes à peccato & vitio te reuoca. Dum tẽpus eſt, clama: dũ datur ſpatiũ, luge: dum eſt licentia, pœniteas. Feſtina, dũ potes, plãge dum adhuc anima verſatur in corpore, dum adhuc viuis, remediũ tibi futurũ adquire. Priuſquã te dies mortis præueniat, priuſquã te profundũ abſorbeat, priuſquã te infernus rapiat. Vbi iã nullus indulgẽtiæ locus, vbi nulla pœnitẽtiæ patet libertas, nulla correctionis datur licẽtia: vbi nullus eſt ad cõfeſſionẽ recurſus, ad veniã nullus regreſſus. HOMO. Verũ dicis, verũ loqueris, narras mihi quod opportunum eſt, informas me quod magis mihi expedit: nihil eſt melius, nihil gratius, B nihil acceptius, nihil iucũdius: nihil magis me delectat, nihil me magis gratificat. Id ſolùm quęro, id ſolũ ſcire volo, id noſſe tantũmodò cupio, ſi eſt ſpes in confeſſione, ſi eſt fiducia, ſi eſt remiſſio, ſi eſt venia, ſi eſt indulgẽtia, ſi eſt locus per pœnitentiã regredi ad iuſtitiam.

Confeſſionis fructus

RATIO. Eſt planè, eſt prorſus, eſt vtiq;, eſt profectò, eſt proculdubio. Confeſſio ſanat, confeſſio iuſtificat, cõfeſsio peccati veniã donat. Omnis ſpes in cõfeſsione conſiſtit, in cõfeſsione miſericordia eſt. Certiſsimè igitur crede, nullo modo hęſites, nullò modo dubites, nullatenus de miſericordia deſperes: habeto ſpẽ in confeſsione, habeto fiduciam, nõ C deſperes remediũ ſanitatis: qui enim veniã de peccato deſperat, plus ſe de deſperatione, quã de cõmiſſo ſcelere damnat.

Deſperatio

Deſperatio auget peccatũ, deſperatio peior eſt omni peccato. Corrige igitur te, & indulgẽtiæ habeto ſpem: depone iniuſtitiã & ſpera vitã: depone iniquitatẽ & ſpera ſalutẽ. Quamuis enim criminoſus, quãuis ſceleratus, quamuis criminibus infandis oppreſſus, nõ denegatur pœnitẽtiæ locus: facilè pœnitentibus diuina miſericordia ſubuenit. Per pœnitentiã indulgentia datur, per pœnitentiã delicta abſterguntur. HOMO. Heu miſerũ me! Spẽ perdiderã, fiduciã amiſerã, diffiderã animo, fractus fuerat animus, in D deſperatione pœnæ reciderat animus. Iã regreſſus ſum ad ſpem, iam recepi fiduciã, ſpem indulgentię iã habeo: de pietate Dei ſpero, de bonitate Dei nõ dubito. Habitabo iã in ſpe, erexit me ad ſpẽ pietas eius, dedit mihi ſpem vitæ in pœnitẽtia. Si Deus igitur reſpexerit, ſi in auxilium mihi acceſſerit, ſi ad implẽdum quod cupio adiuuerit: hoc facere decreui, hoc ſtatui, defixum hoc animo meo eſt, euelli hoc animo nõ poteſt. RATIO. Deus tibi optata tribuat, Deus votis tuis faueat, Deus votorũ te cõpotem faciat, Deus voluntatẽ tuã in bonũ perficiat, Deus vota tua confirmet, Deus votis tuis ſuffragetur: Deus tibi quod optas, tribuat: Deus tibi vota tua accedere faciat:

omnia Deo fauente agas. Si igitur cordi eſt, ſi voluntati eſt, ſi voti eſt, ſi animi eſt, ſi deſiderij eſt: ora iam, pete nunc, obſecra, ne taceas, erũpe in vocem & clama fortiter. Plange iniquitates tuas, mala quæ geſſiſti flendo cõmemora: reatus tui dolorem plange, pœnam tuam flendo cognoſce. Lamenta pœnitentiæ te lauent, mœroris vnda te irriget, compellat te plangere fluuius lachrymarum. HOMO. Heu mihi infœlix anima, in tantis peccatis, in tãtis criminibus, in tam multis iniquitatibus, quid primùm plorem? quid primùm plangã? quid prius lugeam? quas lachrymas ſumam? non ſufficit memoria referre tãtorum criminum geſta: peccata quoque mea mihi ſenſum doloris tulerũt. Hebetudine cordis coagulatę ſunt lachrymæ. Obriguit animus nullo mœrore compunctus. Anima mea in ſtuporem conuerſa eſt, inſenſata facta eſt anima mea. O lachrymæ vbi vos ſubduxiſtis? vbi eſtis fontes lachrymarum? vbi es mœroris vnda? vbi eſtis lamenta? Redite obſecro lachrymæ, mouemini fontes lachrymarum, aſpergite me fletibus, fluite ſuper faciem meã, humectate maxillas meas, genas meas irrigate, date mihi planctum amarum. Inter omnes ego grauius cecidi, inter omnes deterius corrui, omnium impiorũ pœnas ſcelere meo vici, tartarea tormenta vix malis meis ſufficiunt. Non eſt peccatum ſuper peccatum meum, nõ eſt iniquitas ſuper iniquitatem meam, nequiorem me cunctis peccatoribus penſo, cõparatione mea nullus iniquus eſt. Iuſtè pœnas debitæ infœlicitatis exoluo, iuſtè tantis ſuppliciis conteror, ex meo peccato mala mihi omnia aduenerunt. Deus iſta in me inducit, affligit me iuſto iudicio, rependitur factis meis congrua viciſſitudo. Minus tamẽ retribuitur quàm ipſe deliqui, peccatorum meorum minor viciſſitudo rependitur, plaga mea culpa mea durior inuenitur. Leuior eſt peccato meo pœna damnationis. Grauius eſt quod admiſi, leuius eſt quod tolero. Grauior eſt culpa quam feci, minor eſt vindicta quam perfero. Penſo malum quod geſſi, non eſt tantùm quod patior. Leuior plaga mea pondere peccatorũ meorum. Aliud eſt, prorſus aliud quod amplius me affligit, quod me magis cõtriſtat, quod me magis perturbat, quod me magis terrificat. Cui ſimile malum nullum inuenitur, cui incomparabilis omnis pœna eſt, quod omnibus ſuppliciis antefertur, quod antecellit cuncta tormenta, quod exuperat omnia mala. RATIO. Heu anima, quid eſt quod multum metuis, quid eſt quod te magis corripit, quid eſt quod amplius ad mœſtitiam te adpellit? Quid amplius reformidas? quid amplius paueſcis? quid

Cordis hebetudo ex peccatis.

E amplius metuis? HOMO. Metuo diem iudicij, metuo diem tenebrarum, diem amarum. Perpẽdo quidem malũ quod tolero, ſed amplius quod reſtat, formido. Lugeo quæ in hac vita patior, ſed poſt hanc ne grauiora patiar pertimeſco. Sententiam licet tollerem in pœna, tormẽta tamen gehennæ formido ex culpa. Iã præſens pœna laniat, ſed futura me magis conturbat. Grauia ſunt quæ iam ſuſtineo, grauiora in perpetuũ timeo. De præſentibus quidẽ pœnis doleo, ſed de futuris amplius ingemiſco. Succurre mihi Deus meus antequã moriar, antequàm me mors præueniat, antequàm me tartara rapiant, antequã *me flãma* F comburat, antequàm tenebræ me *inuoluant*. Subueni priuſquã gehennæ ignibus deuorer, priuſquã ſine termino crucier. Reus enim timore iudicij tui terreor, pauore peccati iram tuam formido, immanitate ſceleris trepidãte conſcientia metuo. Si enim vix iuſtus ſaluabitur, ego impius vbi fuero? Quid faciam dum venerit tremẽdi formido iudicij? cùm examẽ iudicij venerit, quid reſpondeam? Quid ero dicturus, cùm ante tribunal Chriſti fuero pręſentatus? Væ diem illum, quando peccaui! væ diem illum quando trãſgreſſus ſum! væ diẽ illum quãdo malum expertus ſum! Vtinã non illuxiſſet mihi, vtinam non fuiſſet ortus ſuper G me, vtinã non apparuiſſet. O dies deteſtãda, ô dies abominanda, ô dies penitus nec dicẽda, quæ me in hoc ſeculũ protulit, quæ mihi clauſtra partus aperuit, quę ortus mei oſtia reſerauit. Dies illa à luce in tenebris ꝑmutetur, profunda illum caligo confundat, æterna illũ cæcitas obruat. Amittat temporis *ſtatum, omni* memoria extinguatur, nullis *ſeculis digna* memoretur. Melius mihi *fuerat non eſſe* ortũ melius nõ fuiſſe genitum: melius vt non fuiſſem in ſeculo procreatus, quàm æternos perpeti cruciatus. Flete me cælum & terra, luge me omnis creatura, plorate me omnia elemẽta. Ingemiſcite ſuper me vniuerſum genus, & H quo poteſtis vitæ ſenſu ſuper me lamentum effundite. Peccaui crudeliter, lapſus ſum fortiter, cecidi grauiter, corrui miſerabiliter: nullum inuenitur peccatum, cuius ſordibus non ſim coinquinatus, nullus eſt morbus vitiorũ, à quo nõ traxi cõtagiũ, nulla ſordiũ ſentina extitit, quæ in me miſerũ non cõfluxit. Probroſus, ſceleratus, flagitiis cunctis obrutus, innumerabiliter frequẽtaui impudicitiã fœditatis. Vt bene viuerem vltra promiſi, quod pollicitus ſum nunquam ſeruaui. Semper ad peccatum meum redij, ſemper delicta mea iteraui. Nunquam in melius mutaui mores, nunquam à malis factis receſſi. Plurimos etiam maculaui me perdens, plurimos prauis

moribus in iniquitatẽ peruerti. Scelere meo multæ animæ perierunt, exemplis vitæ meæ multi ſubuerſi ſunt. Ego multis cauſa malorum fui. Per me, multorum propoſitum maculatum eſt: per me, nomen ſanctitatis laceratum eſt. Orate pro me ad Dominum viri ſancti, obſecrate pro me plebs omnis ſanctorũ, implorate pro me omnis chorus iuſtorum, ſi fortè miſereatur mei Deus, ſi fortè recipiat me, ſi fortè deleat peccatum meum, ſi auferat iniquitatem meam, ſi miſericordiam præſtet mihi. Iratus eſt enim ſuper me nimis, cõpleuit furorẽ ſuum in me, effudit iram indignationis ſuæ ſuper me, propter multitudinẽ iniquitatis meæ, quia creuerunt auerſiones, quia multiplicatæ ſunt præuaricationes. Væ mihi quia defluit anima mea, væ mihi quia conſumptus ſum. Afflicta mœrore, cõtrita luctu, extenuata gemitu, quis miſerebitur tui anima? Quis conſolabitur te, quis dabit lamentũ pro te? Magna eſt ſicut mare contritio tua, afflictio tua ſicut pelagus ſæuiens, dolor tuus quaſi fluctus tumens. Quæ tempeſtas non irruit ſuper te, quæ procellæ non acciderunt tibi? Plena es fluctibus, plena es tempeſtatibus anima. Omnes moles moleſtiarũ, omnes turbulentiſſimæ tempeſtates ſuper caput tuum intonuerunt. Vbi es cuſtos hominum? vbi es animarum redemptor? vbi es paſtor? cur ſpreuiſti me? cur auertiſti faciem tuam à me? Vt quid longè factus es à me conſolator animæ meæ? Reuertere iam Deus meus, ne me obliuiſcaris in finem, ne me in perpetuum deſeras, ne me ad perdendum in poteſtate dæmonum derelinquas. Licet offenſa ſit grauis, tu autem clemens, tu pius es, tu multæ miſerationis. Nullum relinquis, nullum ſpernis, nullum deteſtaris, nullum recuſas à miſericordia ſed vltrò ferens, clementer peccantes expectas vt redeant. Quanti enim ſcelerati, quanti luxuriis dediti, quanti concupiſcentiis ſagittati, bonitate tua ad indulgentiam peruenerunt? Oſtende & in me clemẽtiam tuam, pateat & mihi venia, pateat & indulgentia. Nõ abneges vni quod plurimis contuliſti. Scelera mea non defendo, peccata mea non vindico: diſplicet mihi quod feci, offenſam fateor, errorem confiteor, culpam agnoſco, vocem confeſſionis aperio. Suſcipe quæſo domine, vocem confitentis, attende vocem precantis, audi vocem peccatoris clamantis: Peccaui Deus, miſerere mei: peccaui Deus, propitiare mihi: parce malis meis, ignoſce peccatis meis indulge ſceleribus meis, dele culpas meas gratia tua. Si enim iniquitates noſtras recordatus fueris, quis ſuſtinebit? ad examen tuum nec iuſtitia iuſti ſecura eſt. Quis eſt enim iuſtus,

A qui ſe audeat dicere ſine peccato? Quis præſumat coram te aliquid de iuſtitia? nullus enim mundus in conſpectu tuo. Ecce inter ſanctos nemo eſt immaculatus. Ecce qui ſeruierunt Deo non fuerunt ſtabiles, & in angelis reperta eſt prauitas. Stellæ non ſunt coram te mũdæ, cæli non ſunt mundi in cõſpectu tuo: quãtò magis ego abominabilis & putredo, filius hominis vermis, hauſi quaſi gurges peccatũ, & bibi quaſi aquas iniquitatẽ? Qui commoror in puluere, qui habito in domo lutea, qui terrenum inhabito fundamentum. Memorare Domine quæ ſit mea ſubſtantia, memento quia ſum terra, memento quia cinis & puluis

B ſum. Operi manuum tuarum porrige dexteram, conſule infirmæ materiæ, ſuccurre carnali fragilitati meæ. Infirmæ cõditioni pateat regreſſus ſalutis. Pateant tibi vulnera mea, coram te ægritudo mea. Tu vides quantò ſaucius ſim & languidus. Medicinam qua ſaner tribue, medellam qua curer, impende. Reſpice infectum vitiis, reforma corruptũ peccatis. Extingue in me flammas concupiſcentiæ, iacula ignita diaboli me vltra non penetrent, non exardeſcant in me vlterius. Tu enim ſcis tẽtationes quas porto, tu ſcis fluctus quos patior, tu noſti tentationes quas tolero. Vbi lapſus ſum, vbi fluxus ſum, vbi infœlix demer-

C ſus ſim, tu ſcis. Incurri negligens in ruinã, corrui incautus in turpitudinis foueam, deſcendi in profundum malorum miſer. Eiice animã meam captiuam ab inferis, non me concludat profundum, non mihi deneget exitũ. Ecce dies metuendus iam imminet, iam dies vltimus appropinquat: nihil ſupereſt mihi præter tumulum, nihil ſupereſt præter ſepulchrũ. Parce mihi antequàm eam, munda me antequàm ab hac vita recedam, ſolue priuſquàm moriar peccatorum meorum vincula.

RATIO. Cõmotus ſum ad lachrymas tuas, ad fletus tuos compunctus ſum. Lamentatio tua me reſoluit, lamẽtatio tua lachrymas mi-

D hi exigit. Lamẽtando ad lachrymas me coëgiſti, lamentando ad fletum me commouiſti, ad lamentum tuum lachrymas fudi, ad planctum tuum lachrymis reſolutus ſum. Deus tibi omnia optata tribuat, Deus culpas tuas parcendo ignoſcat, peccata tua laxando dimittat. Criminum tuorum maculas abluat, ab omni te mali labe detergat, liberet te ab imminente peccato. Age itaque iam vt oportet, age vt decet, age vt dignũ eſt, age vt æquũ eſt, age vt rectum eſt. Propone vlterius vt non pecces, ne vltra delinquas, ſtatue. Caue culpas tuas iterare, caue mala repetere. Ad vitiũ ex quo te abſcidiſti ne reuoces, quæ deliquiſti ne iteres. Trãſacta mala ne repetas, quo lapſus

denuò non delinquas. Non te polluas poſt lamentum, poſt pœnitētiæ luctum non redeas ad peccatum, ne denuò committas: Deplorato delicta, ne rurſus facias quod iterùm plangas, ne culpam pro qua veniam poſtulas iterare præſumas: inanis eſt pœnitentia, quā frequēs culpa coinquinat. Vulnus iteratum tardius ſanatur, frequens peccans & lugens veniam vix meretur. Nihil proſunt lamenta, ſi replicantur peccata: nihil valet veniam malis poſcere, & mala denuò iterare. Perſiſte ergo in confeſſione, eſto in pœnitentia firmiter cōfirmatus. Vitam bonam quam cœpiſti tenere, non deſeras, propoſitum bonæ vitę conſerua iugiter. Beatus eris ſi permanſeris, beatus ſi perſeueraueris. Salus perſeuerātibus promittitur, præmium perſeuerantibus datur. Beati qui cuſtodiunt iudicium & faciunt iuſtitiam in omni tempore. Non eſt beatus qui bonum facit, ſed qui inceſſabiliter facit. Qui enim perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.

QVæſo te anima, deprecor te, imploro te, ne quid inconſultè geras, ne temerè aliquid facias, ne repetatur malum, ne renaſcatur peccatum, ne redeat iniquitas, ne recurrat malitia, ne denuò exoriatur nequitia, ne reſumat iniuſtitia vires: ſcito homo temetipſum, ſcito quid ſcis, ſcito cur ortus ſis, quare natus ſis, in quos vſus genitus ſis, quare ſis factus, qua conditione ſis editus, ad quam rē ſis in ſeculo procreatus. Memento conditoris tui, eſto quod factus es, qualem te fecit, qualē te factor cōdidit, qualem te creator inſtruxit. Serua rectam fidem, tene ſinceram fidem, cuſtodi intemeratam fidem. Maneat in te recta fides, ſit in te incorrupta fides confeſſionis. Nulla te inſipiens doctrina decipiat, nulla religio peruerſa corrumpat, nulla prauitas à fidei ſocietate auertat: nihil temerè de Chriſto loquaris, nihil de Domino prauum vel impiū ſentias, nihil peruersè ſentiendo in dilectione eius offendas. Eſto in fide iuſtus, habeto fidē rectam, conuerſationem ſanctam. Ab omnibus quæ lex vetat abſtine, omnia quæ ſcriptura prohibet, caue. Nō delinquas in opere, qui in fide perfectus es. Fidē turpiter viuendo nō polluas, fidei integritatem moribus prauis nō corrumpas. Non admiſceas virtutibus vitiū, non adiungas bonis malum. Malum mixtum bonis contaminat plurima: vnum enim malum multa bona perdit. Qui in vno peccauerit, eum omnibus vitiis ſubiacere manifeſtum eſt. Per vnum enim peccatū multæ iuſtitiæ pereunt, per vnum malum multa bona poſſunt ſubuerti. In id quod delectatur corpus, animum nō declines, carnali delectationi conſenſum non præbeas, non des animam

E tuam in poteſtate carnis, refrena mentem ab appetitu illius. Cor tuum quotidie examina, priuata examinatione occultorum tuorū diſcute latebras. A cogitatione noxia cuſtodi animum, mentem tuam turpis cogitatio non ſubripiat. Diſcerne cogitationes tuas, quid vites, quid facias. Munda conſcientiam tuam à peccato, ſit mens tua pura, nullæ ibi reſideant ſordes: ſic vitium à te abſterge, vt nec animo quippiā apud te remaneat. Scito te & de cogitationibus iudicandum: Deus conſcientias iudicat, Deus non ſolùm carnem, ſed mentē examinat, Deus iudex, & de cogitationibus iudicat animā. Quando titillat cogitatio praua, non conſentias illi, quādo ſuggerit aliquid

F illicitum, non ibi teneas animum. Primā peccati ſuggeſtionem contemnas, non ſinas eam in corde tuo manere. Quacunque hora venerit, expelle illam: vt apparuit ſcorpio, contere eam. Calca ſerpentis caput, calca prauæ ſuggeſtionis initium. Culpam emēda ibi vbi naſcitur: in ipſo initio cogitationi reſiſte, & euades cætera. Aduerſum initiū cogitationis certare, & vinces. Caput cogitationis exclude, & cætera ſuperantur. Si ſumpſeris cogitationes à corde, nō prorumpas in opere. Si cogitationi non conſentis, operi citò reſiſtes: quem delectatio non rapit, conſenſus ſibi non ſubdit.

G Non poteſt corpus corrūpi, niſi prius animus corruptus fuerit. Dum anima labitur, ſtatim caro ad peccandum parata eſt. Anima enim carnem præcedit in crimine, nihilque poteſt caro facere, niſi quod voluerit animus. Munda ergo cogitatione animū, & caro non peccabit: ſi enim volueris vinci, omnino non poteris. Audi anima quæ loquor, auſculta quæ dico, attende quæ moneo. Nulla iam immūditia polluaris, nulla libidine maculeris: ab omni te carnis corruptela ſuſpende, ab omni carnis corruptione te extrahe. Luxuria vltra non inualeſcat, libido vltra non te deuincat. Cuſtodi à fornicatione corpus tuum, vide ne

H vnquam carnali contagione inquinêris. Fornicatione cōtaminari deterius peccatum, peccatū puta. Omnibus peccatis fornicatio maior eſt: graue peccatum fornicatio eſt, fornicatio vniuerſa antecedit mala: fornicatio grauior eſt morte: melius eſt enim mori, quàm fornicari: melius mori, quàm libidine maculari: melius animam effundere, quàm eā per incontinentiam impendere. Continentia hominem Deo proximum facit, & vbi iſta manet, ibi & Deus manet.

De Caſtitate.

CAſtitas hominem cælo iungit, caſtitas hominem pertrahit ad regnum. Caſtus cæli

regnum

regnũ promittitur, caſti hæreditatem cæli expetũt. Libido verò in infernũ hominẽ demergit, libido ad tartara hominem mittit, ad pœnas tartari hominem libido perducit. Quòd ſi adhuc carnales moleſtias ſentis, ſi adhuc carnalis libidinis ſuggeſtione pulſaris, ſi animum tuum fornicationis titillat memoria, ſi te adhuc luxuria tentat, ſi adhuc libido inuitat, memoriã mortis tibi obiice, diẽ exitus tui tibi propone, finem vitæ tuæ ante oculos tuos tibi adhibe. Præpone tibi futurum iudicium, præpone tibi futura tormenta, præpone tibi futura ſupplicia, præpone tibi inferorum perpetuos ignes, præpone tibi gehennæ pœnas horribiles.

De Oratione.

ORa lachrymis indeſinẽter, ora iugiter, precare Deum diebus ac noctibus. Sit ſine ceſſatione oratio, ſit frequens oratio, ſint orationis arma aſſidua, oratio non deficiat. Inſiſte orationi frequẽter, inſiſte orationi aſſiduè, geme ſemper & plãge. Surge in nocte ad precem, vigila & ora. Perſiſte in oratione ad precem, incumbe nocturnis vigiliis, admodum clauſis oculis rurſum ora. Oratio feruens diaboli iacula ſubmouet, oratio continua diaboli tela exuperat. Hæc prima eſt virtus aduerſus tentationum incurſus, hæc prima tela aduerſus hoſtium tentamenta. Immundos ſpiritus precis expellit frequẽtia: immundos ſpiritus orationis euicit inſtantia. Dæmonia oratione vincuntur, oratione dæmonia ſuperãtur, omnibus malis præualet oratio.

De Parſimonia.

ADime quoque tibi ſaturitatem panis, parſimonia corpus tuum caſtiga. Ieiuniis & abſtinentię inſeruire, pallida ora gere, aridum corpus porta. Eſurire & ſiti, abſtine & areſce. Nõ potes tentationes vincere, niſi de ieiuniis erudiaris. Eſcis enim libido creſcit, ciborũm ſaturitas carnis luxuriam ſuſcitat. Edacitatis vitio creſcit carnis tentatio. Saturitati libido ſemper adiuncta eſt. At contra ieiunio libido frangitur, ieiunio luxuria ſuperatur. Sequeſtrata ſaturitate nõ dominatur luxuria. Abſtinentia enim carnem ſuperat, abſtinentia luxuriam frę̃nat. Libidinis impetum abſtinentia frangit, libidinis virtutem abſtinentia ſoluit. Sitis & fames carnis luxuriam interimit, famis & ſitis carnis luxuriã ſuperat. Vino quoque multo grauatur mens. Vinũ virus eſt præualens animo, vino luxuria excitatur, vino fomes libidinis enutritur. Venis vino repletis luxuria in membris pullulat, pocula inſtrumẽta luxuriæ ſunt. Igni enim adiecto fomite, in-

A cendium magis creſcit. Adiecta enim materia plus augetur flamma. Oculi quoque prima tela libidinis, viſio prima concupiſcentia mulieris: Mens enim per oculos capitur. Aſpectus namque concupiſcentiam nutrit, effectum facit, animũ titillat, cor vulnerat. Subtrahe ergo viſum, reprime oculos à petulantia. Non eos defigas in ſpeciem carnis, nullã ad concupiſcendum aſpicias, nullã hoc animo attendas, vt concupiſcas. Tolle occaſionem peccandi, aufer materiam delinquendi. Si vis eſſe à fornicatione tutus, eſto corpore & viſione diſcretus. Corpore quippe ſeiunctus, à peccati intentione diſcedis. Circa ſer-
B pentem enim poſitus, non eris diu illæſus. Ante ignem conſiſtens, & ſi ferreus ſis, aliquando diſſoluẽris. Proximus periculo diu tutus non eris. Per aſſiduitatem citò peccat homo. Sæpe familiaritas implicat, ſæpe occaſio peccandi voluntatem facit, ſæpe quos voluntas non potuit, aſſiduitas ſuperauit. Otio etiam deditos citò luxuriam ſubripit, vacantem luxuria citò præoccupat. Grauius libido vrit, quem otioſum inuenerit. Cedit autem libido rebus, cedit operi, cedit induſtriæ & labori. Libidinẽ quippe carnis ſæpe labor vicit. Corpus enim labore fatigatum, minus delectatur flagitiũ. Quapropter præcaue vitium, non diligas otium, non ducas vitam in otio. Fatiga corpus
C laboribus, exerce operis cuiuſlibet ſtudium. Quære tibi opus vule, quo animus plicetur. Cum opere vaca lectioni, vaca meditationi ſcripturarum, vaca in lege Dei. Habeto in diuinis libris frequentiam, aſſiduitas legendi ſit tibi, ſit tibi frequens lectio, ſit tibi quotidiana legis meditatio. Lectio vitę demit errorẽ, lectio à mundi ſubtrahit vanitate. Lectio docet quid caueas, lectio oſtendit quo tendas. Multum proficis cùm legis, ſi tamen facias quod legis, ſi iam & cætera bona placent, ſi & alia grata ſunt, ſi in voto ſunt ſi in bonis cũctis animus eſt attentus, ſi in bonis cunctis animus eſt præparatus.
D

De Humilitate.

ESto humilis, eſto in humilitate fundatus. Humilitate minimum te fac: nulli te prę̃ponas, nulli te ſuperiorem deputes. Exiſtima omnes ſuperiores eſſe tibi. Omnium minimum te exiſtima, inferiorem te omnibus deputa. Quamuis ſummus ſis, humilitatem tene. Si humilitatem tenueris, habebis gloriã. Quanto enim humilis fueris, tanto te ſequitur gloriæ altitudo: caue iactantiã, caue oſtentationis appetitum, caue gloriæ inanis ſtudiũ. Non te arroges, non te iactes, non te inſolẽter extollas. Alas ſuperbiæ non extendas, ela-

E tionis pennas non erigas. Nihil de te præſumas, nihil tibi boni tribuas. De iuſtitiæ veritate nulla elatione ſuperbias, de bono opere nõ glorieris. Humiliare vt ex alteris, ne exaltatus humilieris. Qui enim attollitur, humiliatur: qui exaltatur, deiicitur. Qui eleuatur, proſternitur: qui inflatur, alliditur: de excelſo grauior caſus eſt, de alto maior ruina eſt. Initium enim peccati ſuperbia. Superbia angelos depoſuit, tumor regna diſſoluit. Elatio excelſos deiecit, arrogãtia ſublimes humiliauit. Humilitas autẽ caſum neſcit, humilitas caſum nõ nouit, humilitas ruinã nunquã incurrit, nunquã lapſum paſſa eſt humilitas. Cognoſce homo, quia Deus humilis venit, quia ſe in forma ſerui humiliauit, factus obediẽs vſque ad mortem. Ambula ſicut & ille ambulauit, ſequere eius exemplum, imitare veſtigia eius. Exiſte vilis, exiſte abiectus, exiſte deſpectus. Diſplice tibi, deſpectus eſto apud temetipſum. Qui enim ſibi vilis eſt, ante Deum magnus eſt, qui ſibi diſplicet, Deo placet. Eſto igitur paruus in oculis tuis, vt ſis magnus in oculis Dei: Tanto enim eris apud Deum pretioſior, quanto fueris ante oculos tuos deſpectior. Porta quoque ſemper verecundiam in vultu de recordatione delicti, porta pudorem in facie de memoria commiſſi peccati, peccati pudore oculos tuos attollere erubeſce. Incede depoſita facie, incede abiecto vultu, mœſto ore, perculſo corde, lugubri veſte, ſacco inuolutus, opertum cilicio corpus. Semper lugens, ſemper mœrens, ſemper ſuſpiria cordis emittens. Sit compunctio in corde, ſit lamẽtum in pectore. Ad lacrymas ſemper eſto paratus, dilige lacrymas, ſuaues tibi ſint lacrymæ. Delectet te planctus & luctus. Planctus & compũctionem fac tibi ſemper, planctum & lacrymas nunquam deſeras. Nulla te res de peccato ſecurũ faciat, nulla te ſecuritatis deceptio blandiatur, nulla ſecuritas deceptum à pœnitentiæ intentione ſuſpendat. Inceſſanter in corde tuo ſpes & formido conſiſtat: pariter ſint in te timor atque fiducia, pariter ſpes & metus. Sic ſpera miſericordiam, vt iuſtitiam metuas: ſic ſpes indulgentiæ erigat, vt metus gehennæ ſemper affligat.

De Timore.

TImor enim ſemper emendat, timor expellit peccatũ, timor reprimit vitium, timor facit hominem doctum atque ſollicitum. Vbi verò timor non eſt, ibi perditio eſt morum. Vbi timor non eſt, ibi diſſolutio vitæ eſt. Vbi timor non eſt, ibi ſcelerum abundantia eſt. In infirmitatibus tuis nõ contriſteris, in langoribus tuis gratias age Deo. Valere te magis animo opta quàm corpore, valere te magis mẽte quã carne. Aduerſa corporis remedia ſunt animæ. Ægritudo autem corpus vulnerat, mentẽ curat. Langor vitia excoquit, langor vires libidinis frangit. Si proſperitas arriſerit, non attollaris, ſi aduerſitas acciderit, non deiiciaris. Si fœlicitas eluceat, non ſis iactans, ſi calamitas cõtigerit, puſillanimis nõ exiſtas. Habeto tẽperamentum in proſperis, habeto patientiam in aduerſis. Probari te in dolore cognoſce ne frangaris, probari te in proſperitate cognoſce ne exalteris. Aequalis eſto in omnibus, mentem nec gaudio nec mœrore cõmutes. Omnia æquali iure ſuſtine, ad nullam
F inſolentiam commuteris. Nullus te imparatũ inueniat, nullus ſit caſus, quem meditatio tua non præueniat. Propone tibi nihil eſſe quod nõ accidere poſſit, pręmeditare contra omnia futura, futuras ſemper cõmentare miſerias. In ſecũdis meditare quo pacto aduerſa feras, ne aliquid aduerſum accidat ſemper animo cogita. Sapientis eſt periculi præuidere iacturam. Omnia meditata leuiora accidunt, expectata mala tolerabiliter feruntur. Cedit aduerſus caſus conſilio, perſpecta res non admiratur cũ acciderit. Aduenientes impetus meditatio frangit, præcogitatio futuras moleſtias attenuat, præuiſio malorum lenit aduentũ. Inopinatum enim malum fortiter ferit,
G acerba ſunt quæ cogitata non fuerunt, grauia ſunt in quibus improuiſi incurrimus. Repentinũ malum cito frangit, quod prouiſum non eſt, vehementer affligit. Subita maris tempeſtas terrorem exſuſcitat, improuiſus hoſtis facilè opprimit. Omnia repentina grauiora exiſtũt, quæ repente accidunt, grauiora occurrunt. Ad bona igitur & ad mala præpara cor tuum, & bona & mala prout tibi euenerint, porta, & aduerſa & proſpera proutcumque euenerint, tolera. Quodcumque euenerit tibi, mẽte libera ſuſtine. Si pręuenerit iracundia, reſtringe illam, ſi præoccupauerit, mitiga eam. Tempera furorem, tempera indignationem. Cohibe animi motum, refræna iracundiæ
H impetum. Si non potes iram vitare, vel tempera: ſi non potes furorem cauere, vel cohibe. Promptior eſto ad ſuſcipiendã, quàm ad reddendam moleſtiam. Diſce mala tolerare potius quã facere. Diſce mala ferre potius, quàm referre. Caue ne ſis vltor iniuriarum tuarum.

De Patientia.

ESto patiens, eſto manſuetus, eſto modeſtus. Serua patientiam, ſerua modeſtiam, ſerua manſuetudinẽ. Deſpice opprobria illatæ contumeliæ, irriſionum probra deſpiciendo exupera. Diſſimulando errores detrahentium

tium

hentium calca, contumelias detrahentiũ patientia exupera. Sagittas contumeliæ patientiæ clypeo frange. præpara contra aſperũ verbum tolerantiæ clypeum, contra linguæ gladium, patientiæ præbe ſcutũ. Quamuis quiſque irritet, quamuis incitet, quamuis exaſperet, quamuis inſultet, quamuis laceſſet, quãuis conuitietur, quamuis criminetur, quamuis ad litem prouocet, quamuis ad iurgium vocet, quamuis conuitium dicat, quamuis iniuriam faciat, quamuis afficiat contumeliis, tu ſile, tu tace, tu diſſimula, tu contemne, tu non loquaris, tu exerce ſilentium. Iniuriam non reſpondeas, conuitium non retorqueas, cõtumeliam non repetas, tene ſilentij patientiam, tacendo citius vinces. Diſce à Chriſto modeſtiam, diſce tolerantiam. Chriſtum attende, & non doleas iniurias. Pro nobis namque paſſus, reliquit nobis exemplum. Palmis percuſſus, flagellis cæſus, ſputis deriſus, clauis confixus, ſpinis coronatus, cruci damnatus ſemper conticuit. Magna eſt virtus ſi non lædas à quo læſus fueris. Magna eſt fortitudo, ſi etiam læſus, remittas: magna eſt gloria, ſi cui poſſis nocere, parcas. Quando autem conuitiaris, propter peccata tua cõtigit tibi. Quando iniuriaris, mala tua id faciunt. Quicquid tibi cõtingit aduerſum, pro peccato tuo exiſtima venire. Conſideratione ergo iniuſtitiæ dolorẽ tempera: leuius portabis, ſi pro quibus infertur, intẽderis. Cùm ergo derogatur tibi, tu ora, cùm maledicitur tibi, tu benedic, maledicẽti benedictionẽ oppone, iraſcentẽ patiẽtia delinire, blandimẽto iracundiã furẽtis diſſolue. Vince nequitiã leuitate, vince bonitate malitiam. Inimicos pacis omni modeſtia placa, mala aliorum tuo bono exupera. Trãquilla etiam mente illatas cõtumelias prode, aperi tranquillo corde dolorem iniuriæ. Vulnus quamuis graue ſit, ſi apertum eſt, euaporat. Valde enim comedit animum vulnus incluſum. Quanto enim magis id tegis, tanto maximè auges. Aperi ergo hoc grato animo, & non te excrucias. Si cõtriſtaueris in aliquo fratrem tuum, ſatisfac illi. Si peccaueris in eũ age pœnitentiam coram eo. Si offenderis cuiquam, repropitiare eum prece. Perge velociter ad reconciliationem tuam, offenſionis tuæ cito veniam poſtula. Non dormias, niſi prius reuertaris ad pacem, non requieſcas, niſi reconciliatus fueris fratri. Reuoca eum celerrimo dilectionis affectu, reuoca eum humilitate ad gratiã. humilitatis affectu illi proſterne te, ſupplici animo veniam deprecare. Petenti quoque tibi veniam, libenter indulge, poſcenti indulgentiam placanter dimitte. Reuertentem ſtatim amplectere, redeuntem A confeſtim benigna ſuſcipe charitate. Dimitte, vt dimittatur tibi, ignoſce, vt ignoſci tibi poſſit. Non habebis indulgentiam niſi dederis. Et ſi ille non ſupplicet, & ſi ſibi non poſtulet dimitti, ſi deprecandi humilitatẽ non ſubeat, ſi peccatum ſuum mala conſcientia non agnoſcat, tu relaxa ex corde, tu dimitte ex animo, tu gratis indulge, tu veniam propria voluntate concede. Dolorem cordis non reſerues, dolorem animi non retentes. Aufer à corde fraternam offenſionem, alienæ nequitiæ non reſerues dolorem. Odium enim à regno Dei hominem ſeparat, à cælo ſubtrahit, à paradiſo deiicit. Odium nec paſſione adi- B mitur, nec martyrio expiatur, nec ſanguine fuſo deletur.

De Inuidia.

QVid Zeli referam ignem? Inuidia cuncta virtutum germina concremat, inuidia cũcta bona ardore peſtifero deuorat. Hæc primum ſibimet nocet, primum ſe mordet, primum ſuum auctorem rodit. Inuidia animæ tinea eſt. Senſum comedit, pectus vrit mentem afficit, cor hominis quaſi quædam peſtis depaſcit. Occurrat igitur contra Zelum bonitas, aduerſus inuidiam charitas præparetur. De bono alterius non dolebis, de alterius C profectibus non tabeſcas. Nulla proſperitate lacereris, nullius felicitate crucieris, nullis inuidentiæ faſcibus agiteris. Pacem ama, pacẽ dilige, pacem cum omnibus retine, omnes in manſuetudine & charitate amplectere. Non ſis in pace inuidus, non ſis leuis in amicitia. Retine ſemper vinculum conſtantiæ. Habeto animi benignitatem, habeto placabilitatẽ mentis. Promptus eſto in affectu, affabilis in ſermone, grato animo affare omnes. Nullus exiſtat ſermo iurgiorum, qui concordiam diuidat. Fuge rixas, vita lites, caue contentiones. Tolle occaſionem litis, litem ſperne, viue ſemper in pace. In nulla cauſa contendas, D in nulla actione decertare ſtudeas. Contentio contradictionem exigit, cõtentio lites parat, contentio rixas gignit, contentio faces odiorum accendit. Pacem bonam contentio extinguit, concordiam contentio rumpit. Si ceciderit inimicus tuus, noli gratulari, in ruina aduerſarij noli extolli, non læteris ſuper inimici interitu, ne ſuperueniant in te ſimilia ne fortè conuertat Deus ab eo in te iram ſuã. Sit magis erga humiliatum humanus affectus ſit erga delictum compaſſionis intuitus. Non delectet te dolere ſuper eum qui afflictus eſt. Condole in alienis calamitatibus, ſociare fletibus in alienis mœroribus. Non ſis durus, nõ ſis ferreus, non ſint tibi dura præcordia. Sic

alienam miſeriam tanquam tuam luge. In tribulatione alterius eſto triſtis. Cum plangentibus plange, cum flentibus, fle, cum lugentibus mentis affectum coniunge. In omnibus actibus tuis, in omni opere tuo, in omni conuerſatione tua, imitare bonos, æmulare ſanctos. Habeto ante oculos exempla iuſtorum, imitando conſidera. Exempla ſanctorum propone tibi, ſint tibi patrum exempla diſciplinæ imitamenta. Intende ad bene operandum virtutes ſanctorum, intende ad benè viuendum documenta iuſtorum. Nullum vitæ tuæ ſcandalizet infamia, nullum opinio tua contriſtet. Diſce bono flagrare præconio, habeto teſtimonium bonum, cuſtodi bonam famam tuam, nullis fœtoribus obſcuretur, nullis laceretur opprobriis. Caue autem gloriam popularem, vita admirationem vulgi. Contemne fauores, contemne laudem popularis fauoris. Eſſe magis bonus quàm videri ſtude. Non exquiras ſi quis te extollat, aut ſi quis contẽnat te. Nec fauor te ſeducat, nec vituperatio te frãgat. Qui laudem non appetit, nec contumeliam ſentit. Si contemnis laudem, facilè & vituperationem reiicies. Non ideò te bonum exiſtimes, ſi bonus prædiceris. Non linguam alienam, ſed conſcientiam tuam interroga. Diſcerne te tuo non alieno iudicio, neque ex aliorum ſermone, ſed ex tua te mente metire. Nemo magis ſcire poteſt qui ſis, ſicut tu, qui conſcius tui es. Quid enim prodeſt, dum malus es, ſi bonus prædiceris? Aut quid boni laus pertinet ad rẽ, ſi alius es, & aliud eſſe fingaris? Quapropter vita ſimulationem, vita fictionem, obſcuriori veſte non ſimules ſanctitatem. Qualis haberi vis, talis eſto. Profeſſionẽ tuam & habitu, & inceſſu demonſtra. Sit in inceſſu tuo ſimplicitas, in motu puritas, in geſtu grauitas, in inceſſu honeſtas. Nihil dedecoris, nihil laſciuiæ, nihil petulantiæ, nihil inſolentiæ, nihil leuitatis in inceſſu tuo appareat. Animus enim in corporis habitu apparet. Corporis geſtu animus perditur, corporis ingeſtu animi habitus panditur. Inceſſus ergo tuus imaginem leuitatis non habeat, inceſſus tuus alterius oculos non offendat. Non præbeat de te ſpectaculũ, non des aliis de te obtrectandi locum. Non te adiũgas leuibus perſonis, nec te admiſceas vanis. Vita malos, caue iniquos, fuge reprobos, ſperne ignauos à te. Bonis te coniunge, bonorum conſortium appete, bonorum ſocietatem require, ſanctis indiuiduè adhære. Si fueris ſocius cõuerſationis, eris & virtutis. Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens eſt, qui cum ſtultis, ſtultus eſt. Similis enim ſimili coniungi ſolet. Infamiam E tibi nutris, ſi indignis te ſociaueris. Melius eſt habere malorum odium, quàm conſortium: conclude etiam aures tuas ne audias malum. Deſpice ſermones impudicos, fuge inhoneſta verba, nulla aures tuas ſermonum impudicitia ſubrepat. Vanus ſermo cito polluit mentem, & facilè agitur, quod libenter auditur. Nihil vnquã ex ore tuo quod impedire poſſit, procedat, nihil quod non expediat, ſonus vocis erumpat. Hoc procedat ex labiis, quod aures non polluat audientis. Cauenda eſt verborum obſcœnitas, fugienda eſt turpitudo ſermonis. Sermo vanus, vanæ conſcientiæ index eſt. Mores hominis lingua pandit. F Qualis enim ſermo oſtenditur, talis & animus cõprobatur. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Ab otioſo etiam ſermone linguam cõpeſce, ineptas fabulas non loquaris, turpia & inania verba non garrias. Qui enim otioſa verba non reprimit, ad noxia cito tranſit. Minor culpa maiorem generat. Paulatim increſcunt vitia, & dum parua non vitamus, in magnis prolabimur. Minima igitur euita, & ad maiora non peruenies. Praua ſperne, & in deterius non incedes. Ea quæ loqueris grauitate atque doctrina digna exiſtant. Sit ſermo tuus irreprehenſibilis, ſit expectationi audientium vtilis. Stude loqui non quod libet, ſed G quod oportet. Diſcerne quid loquaris, quid taceas, & in loquendo & in tacendo peritus eſto. Multum ante delibera quid dicas. Fuge caſus linguæ, lingua tua non te perdat. Tolle inſidianti occaſionem, non pateat inimici iaculis os tuum, non loquaris quod excipiat aduerſarius. Pone cuſtodiam ori tuo. Labiis tuis ſignaculum præbe. Oppone linguæ tuæ clauſtra ſilentij, circumclude linguam munitione cuſtodiæ. Intende oportunitatem loquẽdi, tempus proferendi ſermonis inquire. Scito quo tẽpore loquaris, conſidera quando dicas. tẽpore congruo loquere, tẽpore cõgruo tace: tace vſquequo interrogêris, non loquaris niſi H interrogatus, non dicas priuſquã audias. Interrogatio os tuum apperiat, ſint verba tua pauca, tolle verboſitatem ſermonis ſuperflui, loquendi modum nõ excedas, ne immoderatione linguæ incurras pericula. Multiloquiũ non effugit culpam. Multiloquium non declinat peccatum. Fluuius exũdans cito colligit lutum, vltra modum flatus maris periculum parit, imbrium nimietas periculum ſuſcitat. Linguoſus homo imperitus eſt. Sapiens verbis vtitur paucis, breuem ſermonem ſapientia facit. Loqui multum ſtultitia eſt. Vox enim inſipientis in multiplicatione ſermonis.

De

De menſura in Verbo.

MAneat igitur menſura in verbo, in ſermone ſit ſtatera. Semper verba tua modera, modum loquendi non tranſeas. Abſcide etiam linguæ vitium detrahendi. Alienam vitam non laceres, de malo alieno os tuum non coinquines. Non detrahas peccanti, ſed condole. Quod in alio detrahis, hoc in te potius pertimeſce. Detractio graue vitium eſt, detractio graue peccatum eſt, detractio graue crimen eſt, detractio grauis damnatio eſt. Hoc omnes reprehendunt, omnes vituperāt. Hoc fœdius nihil eſt, hoc ſummæ turpitudinis eſt. Canum mos eſt lacerare, canum dente peſtifero mordere, ſoli canes oblatrare nouerunt. Quando alij detrahis, te diſcute, quādo alium mordes, tua peccata redargue. Si vis detrahere, tua te peccata retorqueant. Nō alterius peccata, ſed propria cernas, vitia tua, non aliena intende, nunquam detrahes ſi te perſpexeris. De tua igitur correctione eſto ſollicitus, de tua ſalute & emendatione eſto attentus. Detrahentes non audias, ſuſurrantibus auditum non præbeas. Pari reatu detrahentes & audientes tenētur. Quod ad te quoque non pertinet, noli quærere, quid inter ſe loquantur homines, cognoſcere nunquā deſideres, noli quærere quid quiſque dicat vel faciat. Euita curioſitatem, omitte curas alienæ vitæ. Nulla curioſitas animum tuū capiat, nulla te concupiſcentia deteſtandæ curioſitatis ſubripiat, nec oblitus tuorum morum alienos perquiras. Tanta cura corrige vitia tua, quanto ſtudio proſpicis aliena.

De Mendacio.

OMne quoque genus mendacij ſummopere fuge, nec caſu, nec ſtudio loquaris falſum. Nec per teſtes mentiri ſtudeas, nec qualibet fallacia vitium alicuius defendas. Caue mendacium in omnibus. Mendacio enim fides tollitur, error inducitur, veritas aboletur. Nullum iuſtum mendacium, omne mendacium peccatum eſt, omne quod à veritate diſcordat, iniquitas eſt. Leges ſeculi falſarios damnant, mendaces puniunt, fallaces perimunt, ſi mendacium apud homines lege damnatur, ſi fallacia humano iudicio plectitur, ſi falſitas capitali pœna conſcribitur, quanto magis ante Deum teſtem verborum & operum? Ante quem & de otioſo verbo rationem vnuſquiſque reddet, ante quē & pro otioſo ſermone pœnas quiſque lugebit. Os enim quod mentitur, occidit animam, & perdes omnes qui loquuntur mendacium, & teſtis falſus non erit impunitus. Refuge ergo fallaciam, declina mendacium, caue falſitatem,

A purum loquere, nunquam mentiaris. Eſto in verbo verax, neminem mentiendo fallas, neminem mentiendo in errorem inducas, neminem mendacio fallente decipias. Nullum circumſcribas verbis, nullum argumentis verborum ſeducas. Non aliud dicas, & aliud facias, non aliud loquaris, & aliud animo teneas. Prohibe etiā tibi iuramentū, tolle iurādi vſum, iuſiurandū interdic tibi. Periculoſum eſt enim iurare, aſſiduitas iurandi periuriū facit, iurandi vſus ad periuriū ducit. Sit in ore tuo Eſt, ſit in ore tuo Nō eſt, veritas iuramento non indiget. Fidelis ſermo ſacramenti retinet locum. Firma etiam ſit ſacramenti tui fi-
B des. Fac bonum quod ſpopondiſti. Non ſis in verbis facilis, & in opere difficilis. Corā Deo facilè aliquid non promittas, ſine conſideratione virium nihil voueas, quod non potes facere, non pollicearis. Multum Deo reus eris, ſi non reddis quod voueris. Diſplicent Deo qui vota ſua non implent, inter infideles computantur, qui quod vouerunt, non impleuerunt. Melius eſt enim non promittere, quàm poſt votum promiſſa non reddere. In malis autē promiſſis reſcindatur fides, in turpi voto, muta decretum, quòd incautè vouiſti, non facias. Impia eſt promiſſio, quæ ſcelere impletur.

C

Quòd Deum nihil lateat.

ANte Deum nihil eſt occultum. Verbū iniquum nec in corde tuo dicas. Verbum malum nec ſilentio abſcondi poteſt. Omne verbum abſconſum non celabitur. Panditur enim in manifeſto, quod in occulto deprimitur. Quod intus agis vel dicis, palam poſitū puta. Lapides enim quibus conſciis loquimur non celabunt, & ipſi parietes quod audierūt, non tacebunt. Si homines taceant, iumenta loquentur. Ita ergo peccatum declina quaſi celare non poſſis. Ibi pecca, vbi Deum eſſe neſcis. Nihil celatur ante Deum. Videt oc-
D culta, qui fecit abſcondita. Diuinis enim iudiciis eris reus, quamuis ſis humanis abſconditus. Deus vbique præſens eſt, ſpiritus eius totum implet. Maieſtas eius omnia penetrat elementa. Cuncta ſuæ potentiæ attingit præſentia. Extra eum locus nullus eſt. Cognitioni eius nihil occultum eſt, omnia ſecreta vis virtutis eius irrumpit. Nulla ſibi latere patitur, nullis obicibus vt non penetret, impeditur. Ipſe cogitationes nouit, ipſe cor inſpicit. Quod intus agitur aut latet, ipſe videt, quod intus diſponitur ipſe comprehendit, & iam quod homo in ſe ignorat, ille nouit. Nemo poteſt etiam ſemetipſum effugere. Et ſi te nō damnat publica fama, condemnat pro-

pria conſcientia. Nulla pœna grauior conſcientia. Si vis autem nunquam triſtis eſſe, bene viue. Secura conſcientia triſtitiam leuiter ſuſtinet, bona vita gaudiũ ſemper habet. Conſcientia autem rei ſemper in pœna eſt, reus animus nunquã ſecurus eſt. Mens enim malæ conſcientiæ propriis agitatur ſtimulis. Si enim in bono permanſeris, triſtitia elongabitur à te. Si in iuſtitia perſeueraueris, triſtitia non occurret tibi. Nec plaga nec mors te terrebit, ſi bene & piè vixeris. Conſilium autem & opus tuum ſemper ad dominum conuerte. In omni opere tuo Dei auxilium poſce, omnia diuinæ gratiæ diuino dono adſcribe. Nihil meritis tuis attribuas, in virtute tua nihil præſumas. Vis autem virtutes tuas augeri, noli prodere. Occulta virtutes pro elatione, abſconde bona facta pro arrogantia. Fuge videri quòd eſſe meruiſti, quod manifeſtando potes amittere, tacendo cuſtodi. Vitia verò cordis tui reuela, prauas cogitationes illico manifeſta. Vitium enim proditum citò curatur, crimen tacendo ampliatur, ſilẽtio culpa creſcit. Si patet vitium, fit ex magno puſillum, ſi latet vitium, fit ex minimo magnum. Si tegitur, magis creditur eſſe malum. Malum autem cauere potius quàm emẽdare oportet. Melius eſt vt euites vitium, quã vt emendes, ne forte cùm incurreris, reuocare non poſſis.

De bono & malo vſu.

VSus enim difficile vincitur, conſuetudo vix ſuperatur, quòd inoleuerit, non facile tollitur. Ancipitem diu delibera ſententiã, ante factum cogita diu, ante opus præmeditare diu. Matura conſilium, vt perficere poſſis quod vis. Quod vis agere, diu exquire, diu proba, & ſic age. Cùm diu cogitaueris, tunc fac quod probaueris. Nihil ex præcipiti magnum, conſilij mora melior eſt. In rebus autem certis, benè agendi tarditas remoueatur à te. Tolle moras, in craſtinum nihil differas. In bonis dilatio nocet. In id quod expedit, differre impedit. Abſit negligentia corporis, vitium pigritiæ procul ſit. Vitia cito captant mentes. Per torporem enim vires & ingeniũ diffluunt. Negligentia & torpor diſſoluit animum. Natura obſcuratur deſidia, deſidia frigeſcit ingenium, torpor exuperat ſenſum. Hebetudo ſcientiæ lumen extinguit, ſolertia meliorem reddit, peiorem facit negligentia. Senſum deſidia obtundit ſegnitiem induſtria acuit. Excellentior fit natura doctrina, ardẽtius fit ingenium ſubiecto ſtudio. Tardiora enim ingenia ſtudiis acuuntur. Torporẽ naturæ induſtria excitat, ſenſus tarditatem aſſiduitas acuit. Exercitatione proficit ſenſus, experiẽtia plus ſcitur. Sæpe natura moribus immutatur, ſæpè natura conſuetudine ſuperatur. Aſſiduitas enim mores facit, iugis vſus in naturam ſe vertit. Omnia vſui cedunt, vſui omnia parẽt, res ipſa ſe agit, vt vſus erit. Quod cum difficultate cœperis, per vſum cũ voluntate perficies.

De Sapientia & Ignorantia.

NIhil ſapientia melius, nihil prudentia dulcius, nihil ſapientia ſuauius, nihil ſtultitia peius, nihil inſipientia deterius, nihil ignauia turpius. Ignorantia mater errorum eſt, ignorantia vitiorum nutrix, peccatum magis per ignorantiam præualet. Ignorans enim quid ſit culpæ dignum non ſentit, ignorantia nec quãdo delinquit, agnoſcit. Inſipiens aſſiduè peccat, indoctus facilè decipitur, ſtultus in vitia citò delabitur. Prudens verò cito deprehendet, celerius errores agnoſcit. Noxia non vitamus, niſi per ſapientiæ inſidias. Scientia enim à malis abſtinet, ſapiens omnia prudẽter examinat. Inter bonum & malum ſapiẽs intelligẽdo diiudicat. Summũ bonum eſt ſcire quid caueas, ſumma miſeria neſcire quo tendas. Dilige igitur ſapientiam, & manifeſtabitur tibi, accede ad illam, & appropinquabit tibi, aſſiduus eſto illi, & inſtruet te.

De Doctrina.

BOnum quod audieris, dic, bonum quod didiceris, doce. Diſcendi & docendi non contemnas ſtudium. Scientiam quam aure concipis, ore effunde. Sapientiam cùm cæteris impartiris, tibi magis hanc auges. Doctrina quantò amplius data fuerit, tanto magis abundat. Sapientia dando largior fit, retinendo minoratur. Largiendo redundantior eſt ſapientia, & dũ plus confertur, plus abũdat. Verbũ tamen præcedent opera. quæ ore promis, opere adimple: quæ ore doces, exemplis oſtende. Eſto non ſolum magiſter, ſed imitator virtutis. Non enim eſt ſatis laudare quòd dicis, niſi dictis facta coniunxeris. Cũ enim doces, cùm erudis, cùm inſtruis, noli verborum obſcuritate vti. Ita dic, vt intelligaris, nec ſimplicibus diſpliceas, nec prudentes offendas. Iuxta ſenſum audientis erit ſermo doctoris. Secundum mores eſt impertienda doctrina. Iuxta vulnus adhibendum eſt remedium. Vnicuique ſecundum profeſſionem ſuã docendum eſt. In doctrina ipſa ab humana laude te tempera. Sic inſtrue alios, vt te cuſtodias, ſic doce vt humilitatis gratiam nõ amittas. Caue ne dum alios docendo erigis, ipſe laudis appetitu demergaris.

De

De Curioſitate.

NVlla ſit tibi curioſitas ſciendi latentia: caue indagare quæ ſunt à ſentibus remota. Nihil vltra quàm ſcriptum eſt, quæras, nihil amplius perquiras quam diuinæ litteræ prędicant. Scire non cupias, quod ſcire non licet. Curioſitas periculoſa præſumptio eſt, curioſitas dãnoſa peritia eſt. in hæreſes enim prouocat, in fabulas ſacrilegas mentem præcipitat. in cauſis obſcuris reddit audaces, in rebus ignaris facit præcipites. In diſputatione tamẽ tolle certamen, tolle pertinaciam vincẽdi defenſionẽ. Cede citò veritati, non contradicas iuſtitiæ, non contendas euacuare q; rectũ eſt. Iure, non fraude contende, nec te peritiorem B aliis iudices; nec te ad diſputationes contrarias præpares, nec vt vincas, oppugnare coneris. In omni diſputatione tene rationem. Plus dilige audire, quàm docere, plus auſcultare, quàm loqui. in principio audi, loquere nouiſſimus, poſtremus dicas, primus taceas. in omni re finis intenditur, extrema quærũtur. Melior eſt enim finis quàm principiũ, melior eſt ſermo nouiſſimus, quam primus. Diſce autẽ quod neſcis, ne doctor inutilis inueniaris. antea eſto auditor, poſtea doctor. Per diſciplinã nomẽ magiſtri accipe. Venerare omnes ſciẽtiæ melioris ac vitæ: venerare vnumquẽq; pro ſuo merito, potiori gradu ſanctitatis, compe- C tentem reuerentiam tribue. iuxta dignitatem redde vnicuique honorẽ. Superiori te ęqualem nõ exhibeas. Senioribus præſta obedientiam. Famulare impiis, eorũ auctoritati cede obſequere voluntati defer obſequia iuſta maioribus, obedi cunctis in bonis præceptis.

Quod malis iuſſionibus non ſit obtemperandum.

MAlum facere iuſſus, non adquieſcas, malum facere iuſſus, non cõſentias. Noli in malũ poteſtati cuique cõſentire, etiã ſi pœna cõpellat, ſi ſupplicia immineãt, ſi tormẽta occurrãt. Melius eſt mortẽ pati quàm pernicioſa iuſſa cõplere. Melius eſt ab homine iugulari quàm dãnari æterno incendio. Similis enim eſt qui obtẽperat in malo ei qui agit malũ. Fa- D cientem & obſequentem vna pœna conſtringit. A ſubditis autem venerari magis, quàm timeri ſtude. Subiecti plus te reuereãtur quã metuant, plus tibi officio dilectionis, quàm neceſſitate adhæreant. Talem te redde ſubditis, vt magis ameris quàm timearis. Ex reuerentia enim amor procedit, odium timor adfert, fidem metus tollit, affectus reſtituit. Timor non ſeruat diuturnam fidem. Vbi timor eſt, audacia ſequitur, vbi metus eſt, deſperatio occurrit. Quapropter tẽpera domini auſteritatem, ſumma bonitate ſubditos rege, nõ

A ſis terribilis in ſubiectis. Sic eis dominare, vt tibi delectẽtur ſeruire, & in diſciplina & in modeſtia modum para. Nec nimium nec parum indulgeas, nec modicum nec ſatis ignoſcas. Tene modũ in omni opere, in omni re tene temperamentum. Nihil intẽperantius agas, nec minus nec nimium aliquid, nec vltra quã oportet, nec infrà, etiam in bonis immoderatus eſſe non decet. Bona immoderato vſu noxia efficiũtur. Nimietas enim omnis in vitio deputatur. Omne autem quod cum moderatione fit, ſalubriter fit, quæ cum tẽperantia fiũt ſalubria ſunt. Perſpice quoq; quid cui aptũ ſit tẽpori, quid vbi, quãdo, qualiter, quãdiu facere debeas. Cauſas autẽ rerum & tẽporum regulas inſpice, ſingulorum operum diſcretiones agnoſce. Diligẽter diſtingue omnia quæ agis, qualiter bonũ incipias, qualiter citò peragas. In omni actione tene diſcretionem, in nulla re indiſcretus appareas. Serui vnicuique vertuti cõgruè in tempore ſuo. cũ benè diſtinxeris opus tuum, optimè intus eris. Quicquid cũ diſcretione feceris, virtus eſt, quicquid ſine diſcretione geſſeris, vitium eſt. virtus enim indiſcreta, pro vitio deputatur, virtus ſine diſcretione, vitij obtinet locũ. Multa ſunt conſuetudine vitiata, multa prauo vſu præſumpta, multa contra pudicos mores illicitè vſurpata. Adime conſuetudinem, ſerua legem. Cedat conſuetudo auctoritati, prauum vſum lex & ratio vincat. Quod tibi vis fieri, fac alteri, quod vis vt faciat alius tibi, hoc & tu facito illi. Talis eſto aliis, quales optas circa te eſſe alios. Teſtimonio tuo nulli noceas, ad nullius periculum vocem teſtificationis adhibeas. Sermo tuus nec animæ cuiuſquam, nec rebus impediat. Quod non vis fieri tibi, alteri nunquam inferas, ne patiaris ſimilia. In te ſerua modeſtiam, in aliis conſerua iuſtitiam. Tene iuris æquitatem, ſequere veritatẽ iudiciorum, in omnibus ſerua iuſtitiam. Nullum contra veritatem defendas dũ iudicas nullius perſonę affectu deflectaris à vero. Pauper an diues ſit, cauſam perſpice, non perſonam. Sperne etiã munus, ne per id iuſtitia corrumpatur. Munera ſemper veritatem præuaricant. Citò enim violatur auro iuſtitia citò corrumpitur munere. De iuſto iudicio tẽporalia lucra non appetas. Pro iuſtitia nullũ ſeculi premiũ quæras. Iuſtitiam pro ſola æterna remuneratione diſtribue. Qui enim præſentia dona affectat, futurã gloriam non ſperat. Qui bona hîc recipit, vlterius quod expectet, premium nõ habet. Dum enim iudicas, pro futura mercede iudica, nec quæras in terra rependi tibi, quod tibi in futuro debetur. Excute manus tuas ab omni munere, ſi in ex-

celſis vis habitare. in iudicio autẽ ſine miſeri-
cordia non ſedeas. Cuſtodi diſcretionem iu-
ſtitiæ. Non ſis plus iuſtus quàm iuſtum eſt.
Omne enim q; nimis eſt, vitium eſt. Impia
iuſtitia eſt fragilitati humanę non ignoſcere.
Tene ergo rigorẽ in diſcuſſione iuſtitiæ, miſe-
ricordiã in diffinitione ſententiæ. Iuſtitiæ exa
men ſequatur pietas: diſtrictionis cenſuram
temperet indulgentia. Ita clemẽs eſto in alie-
nis delictis, ſicut in tuis, nec quenquam diſtri-
ctius quàm te iudices, nec aliter te, nec aliter
alios ſuſpenſes. Sic alios iudica, vt ipſe iudi-
cari cupis. Dum enim indulges alieno vitio,
& tibi miſereris. Quo enim iure in alium ſta-
tueris, eo iure teneberis. Qua lege & pœnæ
conditione quempiam iudicaueris, eadem
ipſe iudicandus es. Lex tua te conſtringit, iu-
dicium quod aliis ponis, ipſe portabis. In eo
enim in quo iudicas, condemnandus es. Et
in qua menſura menſus fueris, remetietur ti-
bi. Omnia primùm quære, vt cum iuſtitia
defendas. Nullum condemnes ante iudiciũ,
nullum iudices ſuſpicionis arbitrio. Ante pro-
ba, & ſic iudica. Non qui accuſatur, ſed qui
vincitur, reus eſt. Quod noſti tuo, quod neſ-
cis diuino committe iudicio. Periculoſum eſt
enim de ſuſpicione quempiã iudicare. Incer-
ta non iudicemus, quouſque veniat dominus
qui latentia producit in lucem, qui illuminat
abdita tenebrarum, qui manifeſtat conſilia
cordium. Quamuis enim vera ſunt, credẽda
non ſunt, niſi quæ certis indiciis demonſtran-
tur, niſi quę manifeſto examine conuincũtur,
niſi quæ ordine iudiciario publicãtur. In ſum
mo honore, ſumma ſit humilitas, quamuis
ſummus ſis: humilitatem tene, quamuis ſis
ſublimis poteſtatis, in te celſitudinẽ reprime.
Nõ te extollat honor, præſide humilis culmẽ
ſublimitatis. Tanto maiori humilitate cõſpi-
cuus eſto quãto magna es dignitate prælatus.

Quod poteſtas cum humilitate ſit ſuſcipienda.

IMpoſitas quoque tibi curas humiliter ſuſci-
pe, traditum miniſteriũ mente ſubdita ex-
ple. Eſto obediens diuinæ diſpenſationi, volũ-
tati eius contraire non audeas. Iura poteſtatis
adeptæ moderãter exerce, poteſtatis iura ac-
cepta ordinato animo adminiſtra. Omnia nõ
turbulẽto, ſed tranquillo corde diſpone. caue
honores, quos tenere ſine culpa nõ potes. Su-
blimitas honorum, magnitudo ſcelerum eſt.
In maiori gradu, maior ſine dubio eſt pœna.
Potentes enim potentiora tormenta patiun-
tur. Iudiciũ enim duriſſimum in his qui præ-
ſunt. Cui multum datur, multum ab eo exigi-
tur. cui plus committitur, plus ab eo quæritur
Honores ſecum pericula gerunt, cito pericli-
E tatur poteſtas. Quanto maior honor, tanto
maiora pericula. Alta enim arbor ventis for-
tius agitatur. Excelſæ turres grauiori caſu pro
cũbunt. Altiſſimi montes crebris fulminibus
feriuntur. In potentẽ cadit inuidia, citò patet
inſidiis. Gloria enim inuidiam parit, inuidia
verò pericula. Quamuis quiſque in ſeculi glo-
ria refulgeat, quãuis purpura auroque reſplẽ-
deat, quãuis cultu pretioſo redimitus emine-
at, quãuis ſit multitudine præmunitus, quã-
uis excubantium armis protectus, quamuis
innumeris obſequentiũ cuneis obſtipat⁹, quã
uis agminibus tutus, ſemper tamen in pœna
eſt, ſemper in anguſtia eſt, ſemper in merore,
F ſemper in diſcrimine. In ſericis ſtratis cubat,
ſed turbidus: in pluma iacet, ſed pallidus: in
lectis aureis, ſed turbatus. Breuis eſt huius mũ
di felicitas, modica eſt huius ſeculi gloria, ca-
duca & fragilis temporalis potentia. Dic vbi
ſunt reges, vbi principes, vbi imperatores, vbi
locupletes rerum, vbi potẽtes ſeculi, vbi diui-
tes mundi. Tranſierũt quaſi verba, velut ſom-
nium euanuerunt, quæruntur, & non ſunt.
Diuitię vſque ad periculum pertrahunt, diui-
tiæ nunquam ſine peccato adquiruntur, gazę
ſemper cumulum peccatorum faciũt. Multi
propter opes periclitauerunt, multi propter
diuitias in diſcrimẽ venerunt. Multis exitia-
G biles fuerunt diuitiæ, multis mortem genera-
uerunt opes. Nunquam mentis requiem ha-
bet, qui curis terrenis ſe ſubdit. Sollicitudines
enim rerum ſemper mentẽ conturbant, curæ
ſeculares mentem exagitant. Si ergo vis eſſe
quietus, nihil ſeculi appetas. Semper mentis
requiem habebis, ſi à te mundi curas abiece-
ris. Si præſentia deſpexeris, ſine dubio æterna
inuenies. Si calcaueris humanas & ſeculares
res, facilè & leuiter cæleſtem gratiam acci-
pies, & cum eo regnabis, qui viuis & mortuis
dominatur. Semper æterna quiete frueris, ſi
te ab ſtrepitu terrenarum actionum abſtraxe-
ris. Diuitiæ enim nunquam ſine peccato ad-
miniſtrantur. Valde rarum eſt, vt qui diuitias
H poſſident, ad requiem tendant. Qui curis ter-
renis ſe implicat, à Dei amore ſe ſeparat. Qui
in rerum amore defigitur, in Deo nullatenus
delectatur. Curæ enim rerum ab intentione
Dei auertunt. Nemo poteſt amplecti Chriſtũ
ſimul & ſeculũ. Difficile eſt cæleſtibus & ter-
renis curis pariter inſeruire. Difficile eſt Deũ
ſimul & mundũ diligere: vtraque ſimul ama-
ri æqualiter non poſſunt. Propter Deum ergo
renuncia omnibus, à ſeculi curis te propter
Deũ ſuſpende. Sine impedimento ſeculi Deo
deſeruire ſtude. Nullus te amor mundi à Dei
amore ſeparet, nulla te ſolicitudo rerum ab
intentione Dei ſuſpendat. Eſto mortuus mũ-
do

do,& mundus tibi. Mundi gloriam tanquam
mortuus non quæras, ab affectu vitæ iſtius te
ſepara, ſicut ſepultus non habeas curam de
ſeculo, tanquam defunctus ab omni te priua
negotio. Cõtemne viuẽs, quę poſt mortẽ ha-
bere nõ potes. Quod habes, habeto ad miſeri-
cordiam, ſuffragetur virtus tua egeni inopiã.
Si quẽ poſitũ in neceſſitate cognoueris, ſi quẽ
ad inopiã redactum, ſi quẽ in direptionẽ ali-
cuius exinanitum, ſi quem oppreſſum, ſi quẽ
humiliatũ, nullum contẽnas, nullum ſpernas
nullum deſpicias, vacuum nullum dimittas.
Nullus à te triſtis abeat, nemo à te cõfuſus ab-
ſcedat. Omnibus communica, omnibus tri-
bue, omnibus præbe. Non eligas cuius miſe-
rearis, ne forte prætereas eum qui mereatur
accipere. Incertum eſt pro quo magis placeas
Deo. Neſcis pro quo tibi maior fructus iuſti-
tiæ præparetur. Quicquid tribuis, cũ affectu
tribue: quicquid largiris, cum hilaritate lar-
gire, præbe miſericordiam ſine murmuratio-
ne. Maior ſit beneuolentia quàm quod datur,
maior gratia quàm quod impenditur. Tale
erit opus tuũ, qualis fuerit intentio tua. Quod
enim affectu bono diſpenſatur, hoc accipiet
Deus. Qui enim cum tædio dat, mercedem
perdit. Qui cum triſtitia largitur, remunera-
tionis non percipit fructũ. Non eſt enim mi-
ſericordia, vbi non eſt beneuolentia. De tuis
iuſtis laboribus miniſtra pauperibus. Non au-
feras alteri, vnde tribuas alteri. Non te miſe-
ricordem oſtendas alieno ſpolio. Nihil pro-
deſt, ſi alterum inde reficis, vnde inanem ali-
um facis. Contemnitur ipſa miſeratio, & nõ
propitiatur. Talis miſericordia peccata non
purgat, ſed ampliat. Bonum quod facis, mi-
ſericordiæ cauſa, non iactantiæ facito. Nihil
ſtudeas propter laudem, nihil propter tempo
ralem opinionem, nihil propter famam, ſed
propter vitam æternã facere. Quicquid agis,
pro futura age mercede. Æternæ remunera-
tionis expectatio teneat te amplius. Nõ quod
ad huius ſeculi, ſed quod ad vitæ æternæ glo-
A riam proficiat, quæras. Si enim hîc laus quæ-
ritur, illic remuneratio amittitur. Iuſti enim
mercedem non hîc, ſed in futuro recipiũt, fu-
tura merces non pręſens promittitur iuſtis: in
cælo, nõ in terra merces promittitur ſanctis.
Non eſt hîc expectandum, quod alibi debe-
tur. Ecce hîc accepiſti monita, data eſt tibi vi-
uendi regula. Nulla te iam ignorantia à pec-
cato excuſat, non es iam vitæ neſcius, non es
imprudens aut ignarus. Legem quam debeas
ſequi, diſpoſui, qualis debeas eſſe deſcripſi.
Cognitionem mandatorum habes, iam ſcis
quid ſit recte viuere. Vide ne vltra offendas,
B vide ne deinceps bonũ quod noſti, deſpicias.
Vide, ne quod legendo reſpicis, viuendo cõ-
tẽnas. Donum ſciẽtiæ acceptum retine, im-
ple opere, quod didiciſti perceptione. HOMO.
Gratias ago, gratias refero, gratiarum actio-
nes rependo, actiones gratiarũ perſoluo. Ago
atque habeo vberem tibi gratiam. Quantas
valeo gratias celebro, quanta pro viribus poſ-
ſum gratias ago. Multa ſint mihi glorioſa à te
collata, multa ſpeciali miſeratione largita.
Omnia mihi placẽt, omnia grata ſunt, omnia
inciderũt animo, omnia mihi blãdiunt, om-
nia me oblectãt. Quid igitur ſatisfactionis per-
ſoluam, quam remunerationem impendam?
C Quid compenſare poſſum donis tuis, niſi vt
tuis præceptis vtar? Tibi ſemper obtempera-
bo, tibi parebo, tibi iubenti obediam. Tu es
enim dux vitę, tu magiſter virtutis. Tu es quę
tanquam regula directum ducis, tu es, quæ
à recto nunquam diſcedis, tu es, quæ à verita-
te nunquam auerteris. Tu nutrix bonorum,
magiſtra morum, indagatrix virtutum, ſine
qua nihil vita hominis noſſe poteſt. Per te cũ-
ctis viuendi regula datur, per te de vitæ pra-
uitate ad meliorem vitam homines adducũ-
tur, præceptis tuis formantur animæ. Si quid
diſtortum eſt, tu corrigis, ſi quid corrigendũ
eſt, tu emendas. Nihil mihi te carius, nihil mi-
hi te dulcius. Tu mihi ſupra vitam meam
places, AMEN.

ISIDORI HISPALENSIS
ARCHIEPISCOPI, EPISTOLA, DE RESTITVENDIS IN PRISTINAM DIGNITATEM
Clericis pœnitentibus, ſeu explanatio canonum aliquot Ancyrani Concilij.

E

DOMINO ſancto meritiſq; beato, fratri Maſſoni epiſcopo Iſidorus epiſcopus ſalutem. Veniente ad nos famulo veſtro viro religioſo Necetio, qui literas honorificentię veſtræ nobis detulit, in quibus agnitio ſalutis veſtræ nihilominus præpatuit nobis: maximè per eum portitorem, cuius lingua epiſtola viuens erat: vnde pro ſalute veſtra gratiarum actionibus Deo noſtro repenſis, inquantum valuit mediocritas noſtra, vicē inquiſitionis ſtuduimus poſcētes veſtrorum meritorum ſuffragiis diuinis nos commēdare conſpectibus. F Verùm quod frequenter in epiſtolis venerabilis fraternitas tua innotuit, nulla eſt in huiuſmodi ſententiis decretorum diuerſitas intelligēda, quod alibi legitur in lapſu corporali reſtaurādum honoris gradū poſt pœnitentiam: alibi poſt huiuſmodi delictum nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum. Hæc enim diuerſitas hoc modo diſtinguitur. Illos enim ad priſtinos officij gradus redire canon præcipit, quos pœnitentię præceſſerit ſatisfactio, vel digna peccatorum confeſſio. At contrà, ſi qui neque à vitio corruptionis emendātur, atque hoc ipſum carnale delictum quod admittunt, G etiam vindicare quadam ſuperſtitioſa temeritate nitūtur: nec gradum vtique honoris, nec gratiam communionis recipiunt. Ergo ita eſt vtraque dirimenda ſententia, vt neceſſe ſit illos reſtaurare in locum honoris, qui per pœnitentiam reconciliationem meruerunt diuinæ pietatis. Hi nec immerito cōſequuntur adeptæ dignitatis ſtatum, qui per emendationem pœnitentiæ recepiſſe noſcūtur vitæ remedium. Id enim ne forte magis ambiguum ſit, diuinæ auctoritatis ſententia cōfirmetur. H Ezechiel propheta ſub typo prę uaricatricis Hieruſalem oſtendit, poſt pœnitētiæ ſatisfactionem priſtinum reſtaurare honorem. Confundere, inquit, O Iuda & porta ignominiam tuam. Et poſt paululum: Et tu inquit, & filiæ tuæ, reuertimini ad antiquitatem veſtram. Quod dixit, Confundere, oſtēdit poſt confuſionis, id eſt, peccati opus debere quemque erubeſcere, & pro admiſſis ſceleribus verecundam frontem humo proſtratam demergere, pro eo quod dignum cōfuſionis perpetrauerit opus. Deinde præcipit vt portet ignominiā ſuam id eſt, dehonorationē nominis ſuæ dignitatis. Ergo dū quiſque poſt opera cōfuſionis ſuę cōfunditur, atque ignominiam depoſitionis ſuæ lugens cum humilitate portauerit, reuocari ſecundū prophetā ad priorem ſtatum poterit. Itē Ioannes euangeliſta Angelo Epheſi eccleſię inter cætera ſimile quiddam ſcripſit, Memor es vnde cecideris, & age pœnitētiam, & prima opera fac: Alioquin veniam tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco eius. In Angelo eccleſiæ præpoſitum vtique, id eſt, ſacerdotem oſtendit, iuxta Malachiam, qui dicit, Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſapientiam, & legem exquirunt de ore eius: quia Angelus domini eſt. Præpoſitus ergo lapſus in vitium, per euangeliſtam monetur vt memor ſit vnde ceciderit, & pœnitentiam agat, & prima faciat opera, vt non moueatur candelabrum eius. Nam cādelabrum angeli, doctrina ſacerdotalis eſt, vel honor poteſtatis quem geſtat, intelligitur. Iuxta quod ſcriptum eſt apud Samuelem in damnatione Heli, Oculi eius caligauerant, nec poterāt videre lucernam Dei antequam extingueretur. Lucerna quippe Dei fuerat, quando dignitate ſacerdotali pollens, *iuſtitię* claritate fulgebat. Extinctā *propheta aſſerit* dum ob ſcelera filiorum ſacerdotij *dignitatē*, meritorúmque lumen amiſit. Candelabrum ergo ſiue lucerna ſacerdotis, quæ intelliguntur chariſmata honoris, tunc penitus, iuxta Ioannem, extinguitur, vel mouetur, quando poſt delicti caſum neglecta pœnitētia, admiſſa ſcelera non deflentur. Non enim dixit, Pro eo quod cecidiſti, commouebo cādelabrum tuum. Ergo quemquam prępoſitum peccantem ſi præuenerit pœnitentia delicti, vtique ſequitur & præparatio meriti. Et in prouerbiis, Qui abſcondit ſcelera ſua non dirigitur: Qui confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur. Nam & ipſum quod canonum cenſura poſt ſeptem annos remeare pœnitentem in ſtatum priſtinum præcipit, Non hoc ex electione proprij arbitrij Patres, ſed potius ex ſentētia diuini iudicij ſanxerūt. Nā legitur quod Maria ſoror Moyſi propheteſſa, dum obtrectationis aduerſus Moyſem incurriſſet delictū, illico ſtigmate lepræ perfuſa eſt. Cúmque peteret Moyſes vt emundare

dare

daretur, præcepit eam Deus extra caſtra ſeptẽ A diebus egredi, & poſt emundationem rurſus eam in caſtra admitti. Maria ergo ſoror Aarõ caro intelligitur ſacerdotis, quæ dum ſuperbiæ dedita, ſordidiſſimis corruptionum contagiis maculatur, extra caſtra ſeptem diebus, id eſt, extra collegium ſanctæ eccleſiæ ſeptẽ annis proiicitur. Quibus trãſactis, poſt emũdationem vitiorum, loci, ſiue priſtinæ dignitatis recipit meritum. Ecce inquantum valuimus, Concilij Ancyritani antiquam plane & plenam auctoritate ſententiam ſacris teſtimoniis explanaui: oſtẽdens eum poſſe reſtaurari in proprium honorem, qui per pœnitentiæ ſatisfactionem nouit propria delicta deflere: Eum verò non poſſe reſtaurari, qui nec luget quæ geſſit, & lugenda ſine vllo pudore religionis, vel timore diuini iudicij committit. In finem autem epiſtolæ huius hoc adiiciendum putaui: Quotieſcunque in geſtis Cõciliorum diſcors ſententia inuenitur, illius Cõcilij magis teneatur ſententia, cuius aut antiquior, aut potior extat auctoritas. Data ſub die Pridie Cal. Martij, anno tertio regnante domino noſtro glorioſiſſimo Victorico rege. B

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI EPISTOLA.

Quod Epiſcopi & cæterorum ſit officium in Eccleſia.

LVDIFREDO CORDVBENSI EPISCOPO S.

PErlectis ſanctitatis tuæ literis gauiſus ſum, q; optatam ſalutem tuam earum relatu cognoui. De his autem quæ in conſequentibus inſinuare eloquij tui ſermo ſtuduit, gratias ago Deo, quòd ſolicitudinem officij paſtoralis impendis: qualiterque eccleſiaſtica officia ordinentur, perquiris: & licèt omnia prudentiæ tuæ ſint cognita, tamen quia affectu fraterno C me cõſulis, ex parte qua valeo, expediam: & de omnibus eccleſiæ gradibus quid ad quẽque pertineat, eloquar. Ad Oſtiariũ nanque pertinent claues eccleſiæ, vt claudat & aperiat templum Dei, & omnia quæ ſunt intus extraque cuſtodiat. fideles recipiat, excõmunicatos & infideles excipiat. Ad Exorciſtã pertinet exorciſmos memoriter retinere, manuſque ſuper energumenos & cathecumenos in exorcizando imponere. Ad Acolytum pertinet præparatio luminariorum in ſacrario. ipſe cereum portat. ipſe ſuggeſta pro euchariſtia ſubdiaconis præparat. Ad Pſalmiſtam pertinet officium canẽdi, ſcilicet dicere D benedictiones, laudes, ſacrificium, reſponſoria, & quicquid pertinet ad canẽdi peritiã. Ad lectorem pertinet lectiones pronunciare: & ea quæ prophetæ vaticinarũt, populis prædicare. Ad Subdiaconum pertinet calicem & patenam ad altare Chriſti deferre, & leuitis tradere, eiſque miniſtrare: vrceolum quoque & (aquam manile,) [al. aquiminale.] & manutergium tenere epiſcopo: presbyteris & leuitis pro lauandis ante altare manibus aquam præbere. Ad diaconũ pertinet aſſiſtere ſacerdotibus, & miniſtrare in omnibus quæ aguntur in ſacramẽtis Chriſti: in baptiſmo, ſiue in chriſmate, & patena, & calice: oblationes quoque inferre & diſponere in altari: componere etiam mẽſam domini, atque veſtire, crucem ferre, & prædicare euangeliũ & apoſtolum ad populum. nam ſicut lectoribus vetus teſtamentum ita diaconis nouum prædicare præceptũ eſt: ad ipſum quoque pertinet officium precum, & recitatio nominum. ipſe præmonet aures habere ad deum, ipſe hortatur clamare, ipſe donat pacem, & ipſe annunciat. Ad presbyterum pertinet ſacrificium coporis & ſanguinis domini in altario Dei conficere, orationes dicere, & benedicere dona Dei. Ad epiſcopum pertinet baſilicarum conſecratio, vnctio altaris, & * conſecratio [al. cõfectio] chriſmatis: ipſe prædicta officia & ordines eccleſiaſticos diſtribuit, ipſe ſacras virgines benedicit: & dum præceſſerit vnuſquiſque in ſingulis ordinibus iſte tamẽ eſt prærordinator in cunctis. Hi ſunt ordines & miniſteria clericorum: quæ tamen auctoritate põtificali in archidiaconi cura primicerij & theſaurarij ſolicitudine diuidũtur.

Archidiaconus enim imperat ſubdiaconis & leuitis, ad quem iſta pertinent miniſteria: ordinatio veſtiendi altaris à leuitis, cura incẽſi, & ſacrificij neceſſaria ſolicitudo: quis leuitarum ad populũ euangelium legat, quis preces dicat, ſeu reſpõſoria in dominicis diebus, aut ſolennitatibus decantet? Solicitudo quoque parœciarũ & ordinatio, & iurgia ad eiuſdem pertinent curam: pro reparandis diœceſanis baſilicis ipſe ſuggerit ſacerdoti: ipſe inquirit parœcias cum iuſſione epiſcopi, & ornamenta, & res baſilicarum, & parœciarum geſta & libertatum eccleſiaſticarum epiſcopo idem refert: collectam pecuniam de com-

munione ipſe accipit, & epiſcopo defert, & clericis proprias partes idē diſtribuit. Ab Archidiacono nūciantur epiſcopo exceſſus diaconorum: ipſe denunciat ſacerdoti. In ſacrario ieiuniorum dies atque ſolēnitatum, & ab ipſo publicè in eccleſia prædicantur. quando verò Archidiaconus abſens eſt, vicem eius diaconus ſequens adimplet. Archipresbyter verò ſe eſſe ſub archidiacono, eiuſque præceptis ſicut epiſcopi ſui ſciat ſe obedire: & (q̄ ſpecialiter ad eius miniſterium pertinet) ſuper omnes presbyteros in ordine poſitos curam agere, & aſſiduè in eccleſia ſtare: & quādo epiſcopi ſui abſentia contigerit, ipſe vice eius miſſarum ſolennia celebret, & collectas dicat, vel cui ipſe iniunxerit. Ad primiceriū pertinent acolyti, exorciſtæ, pſalmiſtæ, atque lectores: ſignum quoque dandum pro officio clericorum, pro vitæ honeſtate: & officium cantandi, & peragēdi ſolicitè, lectiones, pſal-

E mum, laudes, reſpōſoria officiorum quis clericorum dicere debeat. Ordo quoque & modus canendi in choro pro ſolennitate & tempore. Ordinatio quoque pro luminaribus deportandis. Si quid etiam neceſſarium fuerit pro reparatione baſilicarū quæ ſunt in vrbe, ipſe denunciat ſacerdoti. epiſtolas epiſcopi pro diebus ieiuniorum parœcianis per oſtiarios ipſe dirigat. clericos quos delinquere cognoſcit, ipſe diſtringat: quos verò emendare non valet, eorum exceſſus ad agnitionē epiſcopi deferat: baſilicanos ipſe conſtituat, & matriculam ipſe diſponat. Quando autē primicerius abſens eſt, ea quæ dicta *ſunt, ipſe* ex- F quirat, qui ei aut lege eſt proximus aut eruditione. Ad theſaurarium pertinet oſtiarij baſilicarum ordinatio, incenſi præparatio, cura chriſmatis conficiendi, cura baptiſterij ordinandi, præparatio luminariorum in ſacratio & ſacrificiis.

ISIDORI HISPALENSIS

ARCHIEPISCOPI, EPISTOLA, AD * MASSANVM EPISCOPVM.

al. MASSIANVM.

Qui ſunt reparandi poſt lapſum, vel qui non.

DOMINO SANCTO, MERITISQVE BEATO FRATRI MASSANO EPISCOPO S.

QVOD in epiſtolis venerabilis fraternitas tua innotuit, videlicet quòd in canone Ancyritano capitulo xix. legitur poſt lapſum corporalem * reſtaurandum honoris gradum poſt pœnitētiam: alibi legitur poſt huiuſmodi delictum nequaquam reparādum antiqui ordinis meritū: hæc diuerſitas hoc modo ſoluitur. Illos enim ad priſtinos gradus redire canones præcipiunt, quos pœnitentiæ præceſſit ſatisfactio, vel condigna peccatorū confeſſio. At contra hi qui neque à vitio corruptionis emendantur, atque hoc ipſum carnale delictum quod admittunt, vendicare quadā ſuperſtitioſa temeritate nituntur, nec graduū vtique honoris, nec gratiam recipiūt communionis. Ergo ita eſt determinanda ſententia, vt neceſſe ſit illos reſtaurari in locum honoris qui per pœnitentiam reconciliationem recepiſſe merentur diuinæ pietatis. Hi enim non immeritò conſequuntur ademptæ dignitatis ſtatum, qui per emendationem pœnitentiæ recepiſſe noſcuntur remedium vitæ. Id autē ne fortè magis ſit ambiguum, diuinæ autho-

al. reparandum.

G ritatis ſententia confirmetur. Ezechiel quidē propheta, ſub typo præuaricatricis Hieruſalē, oſtendit poſt pœnitentiæ ſatisfactionem priſtinum reſtaurari poſſe honorem. *Confundere* (inquit) ô Iuda, & *porta ignominiam* tuam. & poſt paululum: *Et tu inquit, & filiæ* tuæ reuertimini ad *antiquitatem tuā.* Quod dixit Confundere, oſtendit poſt opus peccati debere quemque erubeſcere, & poſt confeſſionem pro admiſſis ſceleribus verecundam frontem humo proſtratā demergere, pro eo quòd dignū confuſione perpetrauerit opus. Deinde præcepit vt poſt ignominiam & deiectionem ſui nominis ſiue dignitatis reuer- H tatur ad ſuam antiquitatem. Ergo dum quiſque poſt opus confeſſionis ſuæ confunditur, atque ignominiam portās, depoſitionē ſuam cum humilitate luget, reuocari ſecundùm prophetam ad priorem ſtatum poterit.

Item Ioannes euangeliſta angelo Epheſi eccleſiæ inter cætera quædam ſimilia ſcribit, Memor eſto vnde cecideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac: alioquin veniam tibi, & mouebo candelabrū tuum de loco eius. Ecce inquantum valuit concilij * Ancyritani antiquam planè, & plenam authoritatem ſa-

al. Ancyritanum.

cris

criſteſtimoniis explanaui, oſtẽdens eum poſſe reſtaurari in proprio gradu qui per pœnitẽtię ſatisfactionẽ nouerit priora delicta deflere Qui verò neglıgit nec luget quæ geſſit & lugenda ſine vllo pudore religionis vel timore diuini iudicij committit, cũ nullo modo poſſe ad priſtinũ gradum reſtaurari cognoſcas.

EIVSDEM EPISTOLÆ FRAGMENTVM.

Quare ſit inſtitutum poſt ſeptem annos in priſtinum ſtatum pœnitentes redire

HOc ipſum quòd canonũ cẽſura poſt ſeptem annos pœnitentem remeare in priſtinũ ſtatum præcepit &c. vt in tractatu ordinãdorum de lapſis: non electione proprij arbitrij ſancti patres, ſed potius ex ſententia diuini iudicij ſanxerunt. Nam legitur quod Maria ſoror Aaron propheteſſa cùm detractionis aduerſus Moyſen incurriſſet delictum; illico ſtigmate lepræ percuſſa eſt. cũque peteret Moyſes vt emundaretur, præcepit eam dominus extra ſeptem diebus egredi, & poſt emundationem rurſus eam in caſtra admitti. Maria

A ergo ſoror Aaron, caro intelligitur ſacerdotis, quæ dum ſuperbiæ dedita, ſordidiſſimis cogitationum maculatur contagiis, extra caſtra ſeptem diebus, hoc eſt extra collegium ſanctæ eccleſiæ vij. annis proiiciatur, vt poſt emundationem vitiorum, loci vel priſtinæ dignitatis recipiat meritum.

EPISTOLA ISIRORI EPISCOPI AD FVLGENTIVM

Epiſcopum, de Eccleſiaſticis officÿs.

DOmino meo & Dei ſeruo, Fulgẽtio Epiſcopo Iſidorus Epiſcopus. Que-
B ris à me Originem officiorum, quorum magiſteriis in eccleſiis erudimur, vt à quibus ſint inuenta autoribus breuibus cognoſcas indiciis. Itaque vt voluiſti libellum de Origine & genere officiorum ordinatũ miſi, ex ſcriptis vetuſtiſſimis autorũ (vt locus ſe obtulit) commendatũ. In quo plæraq; meo ſtylo elicui, nonnulla verò ita vt apud ipſos erant admiſcui, quò facilius lectio de ſingulis fidei autoritatẽ teneret. Siqua tamen ex his diſplicuerint, erroribus meis paratior venia erit: quia nõ ſunt referenda ad culpæ meæ titulũ, de quibus teſtificatio adhibetur autorum.

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI DE SVMMO BONO LIBRI III.

INDEX CAPITVM LIBRI PRIMI.

Quod Deus ſummus & incommutabilis ſit. Cap. 1
Quòd immenſus & omnipotens ſit Deus. 2.
Quòd inuiſibilis ſit Deus. 3.
Quod ex creaturæ pulchritudine cognoſcitur creator. 4.
Quòd ex noſtro vſu quædam ſpecies ad deũ referatur. 5.
Quòd ex rerum inferiorum ſimilitudine & humanis motibus figuratur Deus. 6.
Quòd non ſecundum eſſentiã, ſed ſecundum ſimilitudinẽ ſpecies dicũtur ad Deum: neque pro ſubſtãtiæ proprietate, ſed pro effi- D cientiis cauſarum rerum ſpecies in ipſo deſcribuntur. 7.
Quòd Deo nulla temporum ſucceſſio aſcribatur. 8.
De temporibus. 9.
De mundo. 10.
Vnde malum. 11.
De angelis. 12.
De homine. 13.
De anima cæteriſque ſenſibus. 14.
C De ſenſibus carnis. 15.
De Chriſto filio Dei. 16.
De ſancto ſpiritu. 17.
De lege. 18.
De eccleſia & hærbeſius. 19.
De hæreticis. 20.
De gentilibus philoſophis. 21.
De differentia teſtamentorum. 22.
De ſymbolo & oratione. 23.
De baptiſmo & cõmunione. 24.
De ſeptem regulis. 25.
De martyrio. 26.
De ſanctorum miraculis. 27.
De Antichriſto & eius ſignis. 28.
De reſurrectione. 29.
De iudicio. 30.
De gehenna. 31.
De pœnis impiorum. 32.
De gloria ſanctorum. 33.

Capita Libri Secundi.

De ſapientia. Cap. 1.
De fide. Cap. 2
De charitate. 3.
De ſpe. 4.
De gratia. 5.

De prædeſtinatione. 6.
De conuerſis. 7.
De primordiis conuerſorum. 8.
De conflictu conuerſorum. 9.
De remiſſa conuerſione. 10.
De exemplis ſanctorum. 11.
De compunctione cordis. 12.
De confeſſione peccatorũ & pœnitentia. 13.
De deſperatione peccantium. 14.
De his qui à deo deſeruntur. 15.
De his qui ad delictum poſt lachrymas reuertuntur. 16.
De peccato. 17.
De leuioribus peccatis. 18.
De grauioribus peccatis. 19.
De manifeſtis occultiſque peccatis. 20.
De peccati amore. 21.
De peccandi neceſſitate. 22.
De peccandi conſuetudine. 23.
De peccandi recordatione. 24.
De cogitatione. 25.
De conſcientia. 26.
De intentione mentis. 27.
De ſenſibus carnis. 28.
De ſermone. 29.
De mendacio. 30.
De iuramento. 31.
De vitiis. 32.
Quòd ex vitiis vitia & ex virtutibus virtutes oriuntur. 33.
De male vſis virtutibus. 34.
De ſimulatis virtutibus. 35.
De appetitu virtutum. 36.
De pugna virtutum aduerſus vitia 37.
De ſuperbia. 38.
De fornicatione. 39.
De continentia. 40.
De cupiditate. 41.
De gula. 42.
De ebrietate. 43.
De abſtinentia. 44.

Capita Libri tertii.

De flagellis. Cap. 1.
De gemina percuſſione dei. Cap. 2.
De infirmitate carnis. 3.
De tolerantia diuinæ correptionis. 4.
De tentationibus diaboli. 5.
De tentamentis ſomniorum. 6.
De oratione. 7.
De electione. 8.
De aſſiduitate legendi. 9.
De doctrina ſine gratia. 10.
De ſuperbis lectoribus. 11.
De carnalibus lectoribus & hæreticis. 12.
De libris gentilium. 13.
De collatione. 14.
De contemplatione & actione. 15.
De contemptoribus mundi. 16.
De ſanctis qui ſe à cõſortio ſeculi ſeparãt. 17.
De præceptis altioribus monachorum. 18.
De profeſſione monachorum. 19.
De humilitate monachi vel opere. 20.
De monachis qui curis ſeculi occupantur. 21.
De his qui à deo mundi amore præpediuntur. 22.
De iactantia. 23.
De hypocriſi. 24.
De inuidia. 25.
De ſimulatione. 26.
De odio. 27.
De dilectione. 28.
De fictis amicis. 29.
De amicitia ex munere orta. 30.
De concordia malorum. 31.
De correptione fraterna. 32.
De præpoſitis eccleſiæ. 33.
De indignis præpoſitis. 34.
De indoctis præpoſitis. 35.
De doctrina & exemplis præpoſitorum. 36.
De his qui bene docent & male viuunt. 37.
De exemplis prauorum ſacerdotum. 38.
De præpoſitis carnalibus. 39.
De iracundis doctoribus. 40.
De ſuperbis doctoribus. 41.
De humilitate præpoſitorum. 42.
De doctrinæ diſcretione. 43.
De ſilentio doctoris. 44.
De præbenda ſacerdotali protectione in plebe. 45.
De diſciplina ſacerdotis in hisqui delinquũt. 46.
De ſubditis. 47.
De prælatis. 48.
De iuſtitia principum. 49.
De patientia principum. 50.
De delictis principum ſiue exemplis. 51.
Quòd principes legibus teneantur. 52.
De poteſtate principum in eccleſia. 53.
De iudicibus. 54.
De prauis iudicibus. 55.
De verboſis & elatis iudicibus. 56.
De iudicibus qui acceptione perſonarum & cauſa amicorum ſubuertunt iudicium. 57.
Quibus rebus ſubuertitur iudicium. 58.
De falſo teſte. 59.
De cauſidicis. 60.
De oppreſſoribus pauperum. 61.
De tribulatione iuſtorum. 62.
De amatoribus mundi. 63.
De diuitiis & eleemoſyna. 64.
Qvòd tantum in vita eſt licitum operari bonum. 65
De metu mortis. 66

SANCTI

SANCTI

ISIDORI IVNIORIS, HISPALENSIS EPISCOPI SENTENTIARVM DE SVMMO BONO,

Liber primus.

Quod Deus ſummus & incommutabilis ſit.

CAPVT PRIMVM.

1 SVMMVM bonum Deus eſt, quia incommutabilis eſt, & corrumpi omnino non poteſt. Creatura verò bonum, ſed non ſummum eſt, quia mutabilis eſt: & dum ſit quidem bonum, non tamen eſſe poteſt & ſummum.

2 Quid eſt Dei immortalitas, niſi eius incõmutabilitas? Nam & Angeli & animæ immortales ſunt, ſed immutabiles nõ ſunt. Ideo Deus ſolus dicitur immortalis, quia ſolus incommutabilis eſt. Nam anima moritur dum deſerente Deo, de bono in malum mutatur: ſic & angelus eſt mutatus, dum deſerto Deo eſt lapſus.

3 Quòd materiam habet vnde exiſtat, mutabile eſt, quia de informi ad formam tranſit. Quòd verò non habet materiam, immutabile eſt, ſicut Deus vtique eſt. Itaque benè ac ſubſtantialiter ſunt iſta in Deo, id eſt incorruptio, immortalitas, incommutabilitas: inde & meritò cunctæ præponitur creaturæ.

4 Opus, non conſilium apud Deum credimus mutari, nec variari eum, quia per varia tempora diuerſa præcipit: ſed manens idem incommutabilis, & æternus: quid cuique cõgruũ eſſet tempori, ab ipſa æternitate in eius manſit diſpoſitione conſilij.

5 Non vſu noſtro aliud Deum putare, aliud pulchritudinem eius, atque aliud magnitudinem ipſius debemus: ſicut aliud eſt homo aliud pulchritudo eius: quia deſiſtẽte pulchritudine, homo manet. Ac per hoc qui ita intelligit Deum, corporeum eſſe credit: dum pulchritudo & magnitudo Dei, ipſe Deus ſit.

6 Ideo Deus dicitur ſimplex, ſiue non amittendo quod habet, ſeu quia non aliud eſt ipſe,

A & aliud quod in ipſo eſt. Inordinate dici ſeu conferri vitiis, ea quæ inordinata ſunt in Deo patet: vtpote ſimplicitas, quæ aliquando dicitur pro ſtultitia, & non eſt in Deo. Apud Deũ verò ſumma ſimplicitas eſt. Iuxta hanc regulam & cætera æſtimanda ſunt.

Quòd immenſus & omnipotens ſit Deus.

CAP. II.

NOn ideo cælum & terram implet Deus, vt contineant eum: ſed vt ipſa potius contineantur ab eo. Nec particulatim Deus implet omnia, ſed cùm ſit idem vnus, vbique tamen eſt totus. Nec ita putandus eſt eſſe B in omnibus Deus, vt vnaquæque res pro magnitudine portionis ſuæ capiat eum: id eſt, maxima maius, & minima minus: dum ſit potius ipſe totus in omnibus, ſiue omnia in ipſo. 1

Omnipotentia diuinæ Maieſtatis, cuncta poteſtatis ſuæ immenſitate concludit: nec euadendi potentiam eius quiſquam aditum inuenire poterit, quia ille omnia circumquaque conſtringit. Cuncta enim intra diuini iudicij potentiam coarctantur: ſiue quæ continenda ſunt, vt ſalua ſint: ſiue amputanda ſunt vt pereant. Nullatenus ergo dicimus poſſe effugere Deum quempiam: C Qui enim eum nõ habet placatum, nequaquam euadet iratum. 2

Immenſitas diuinæ magnitudinis iſta eſt, vt intelligamus eum intra omnia ſed non incluſum: extra omnia, ſed non excluſum. Et ideo interiorem, vt omnia contineat: ideo exteriorem, vt incircunſcripta magnitudinis ſuæ immenſitate omnia concludat. Per id ergo quod exterior eſt, oſtenditur eſſe creator: per id verò quod interior, gubernare omnia demonſtratur. Ac ne ea quæ creata ſunt, ſine Deo eſſent. Deus intra omnia eſt. Verùm ne extra Deum eſſent, Deus exterior eſt: vt omnia concludantur ab eo. 3

4 De conſummatione alicuius facti, dicitur perfectio: Deus autẽ qui non eſt factus, quomodo eſt perfectus? Sed hunc ſermonem de vſu noſtro ſumit humana inopia, ſicut & reliqua verba: quatenus id quod ineffabile eſt, al. vtcũque *vtrunque dici poſſit: quoniam de Deo nihil dignè humanus ſermo dicit.

5 Dum localis non ſit Deus, localiter tamen in ſuis ambulat ſanctis, dum de loco in locũ prædicatur ab eis. Nam Deus, qui nec loco mouetur nec tempore: in ſeruiſ tamen ſuis, & tempore & loco mouetur, quoties ab eiſdem localiter prædicatur.

6 Dum de Deo nec ſecundum quantitatem, nec ſecundum qualitatem, nec ſecundum ſitum, nec ſecundum habitum, aut motum aliquid digne dicatur: ineſt tamen ei quodammodo latitudo charitatis, qua nos & ab errore colligit, & continet in veritate. Ineſt ei & lõgitudo, qua nos longanimiter malos portat: donec emendatos patriæ futuræ reſtituat. Ineſt ei & altitudo, per quam omnẽ ſenſum ſuæ ſcientiæ immẽſitate exuperat. Ineſt ei & profundum, quo damnandos infernis iuxta æquitatem diſponens præordinat.

Quod inuiſibilis ſit Deus. CAP. III.

1 CVm de Deo loquens ſcriptura plerunque dicit: Ecce Deus, non quaſi viſibilẽ oſtendit: ſed vbique eſſe præſentem ſignificat. Per id quod dicit, Ecce dominus, vel quod magnitudinem diuinitatis eius nullus poſſit ſenſus attingere, etiã nec angelicus: quamuis vſque ad parilitatem angelicam, humana poſt reſurrectionem natura proficiat, & ad contemplãdum Deum indefeſſa conſurgat: videre tamẽ eius eſſentiam plenè non valet, quam nec ipſa perfectio angelica in totum attingit ſcire, ſecundum Apoſtolum qui ait, Pax Dei quæ exuperat omnem ſenſum, vt ſubaudias etiã, angelorũ. Sola enim Trinitas ſibi integre nota eſt, & humanitas à Chriſto ſuſcepta, quæ tertia eſt in Trinitate perſona.

2 Intelligibiliter quodã miro modo Dei eſſentia ſciri poteſt, dum eſſe creditur. Opus verò eius quod vtique æquari ei non poteſt, atque iudicia à nullo penitus ſciuntur. Dei ſecreta iudicia non poſſe ſenſu penetrari vel angelico al. ſed vel humano conſtat, & ideo quia occulta *& iuſta ſunt, tantundem venerari ea opus eſt & timere: non diſcutere aut inquirere, ſecundũ Apoſtolum qui ait: Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit?

Quòd ex creaturæ pulchritudine agnoſcatur Creator. CAP. IIII.

1 SÆpe ad incorpoream creatoris magnitudinem, creaturarum corporea magnitudo comparatur: vt magna conſiderentur ex paruis, E & ex viſibilibus, inuiſibilia æſtimentur: atque ex pulchritudine factorũ, effector operum agnoſcatur: non tamen parilitate conſimili, ſed ex quadam ſubdita & creata ſpecie boni.

2 Sicut opus vel ars in artificẽ retorquet laudem: ita rerum Creator, per creaturam ſuam laudatur: & quanto ſit excellentior, ex ipſa operis conditione monſtratur. Ex pulchritudine circunſcriptæ creaturæ, pulchritudinem ſuam quæ circunſcribi nequit, facit Deus intelligi: vt ipſis veſtigiis reuertatur homo ad Deũ quibus auerſus eſt: vt quia per amorem pulchritudinis creaturæ à Creatoris forma ſe abſtulit: F rurſum per creaturæ decorem, ad creatoris reuertatur pulchritudinem. Quibuſdã gradibus intelligentiæ per creaturam, progreditur homo ad intelligẽdum Deum creatorẽ: id eſt, ab inſenſibilibus ſurgens ad ſenſibilia: à ſenſibilibus ſurgens ad rationabilia: à rationabilibus ſurgẽs ad creatorẽ. Intelligibilia per ſe collaudant Deum: irrationabilia & inſenſibilia non per ſe, ſed per nos, dum ea conſiderãtes Deum laudamus. Sed ideo dicuntur laudare & ipſa, quia eandem laudem earum parturit cauſa.

3 Dixerunt antiqui, quod nihil tam *hebes al. abſurdũ ſit, quod non ſenſum habeat in Deum. Hinc G eſt illud quod ex ſilice duro ſcintilla excutitur. Et ſi ignis in ſaxo, vtique ibi ſentitur ſenſus, vbi ſe vita non ſentit.

Quòd ex vſu noſtro quædam ſpecies ad Deum referantur. CAP. V.

1 NOſtro vſu zelare Deus dicitur vel dolere. Horum enim motuum apud Deum perturbatio nulla eſt, apud quem tranquillitas ſumma eſt. Non ita eſt præcipitanda mentis ſententia, vt credamus poſſe Deo furoris vel mutationis accedere perturbationẽ: ſed ipſam æquitatẽ iuſtitiæ qua reos punit, iracundiã ſacra lectio nominauit: quoniam quod iudicantis H æquũ eſt, furor eſt, & indignatio patientis. Ita ergo intelligere opus eſt & alias paſſiones, quas de affectione humana ducit ſcriptura ad Deum: vt & iuxta ſe incommutabilis ſit credendus, & tamen pro cauſarum effectibus vt facilius intelligatur, noſtrę locutionis & mutabilitatis genere appelletur.

2 Tam clementer Deus humanę infirmitati conſulit, vt quia eum ſicut eſt non poſſumus agnoſcere, noſtrę locutionis more ſeipſum nobis inſinuet. Vnde & membrorum noſtrorum qualitatem habere deſcribitur, & paſſionum indigna dici de ſe voluit, quatenus ad ſua per noſtra nos traheret, & dum condeſcendit nobis, conſurgeremus ei.

Quòd

Quòd ex rerum inferiorum ſimilitudine, & humanis motibus figuratur Deus. CAP. VI.

1 MVltis modis Deus ad ſignificandum ſe hominibus de inferioribus rebus ſpecies ad ſe trahit: vt quia omnia videt, dicatur oculus, & propter quod audit omnia, dicatur auris: pro eo autem quod auertitur, ambulat: pro eo quòd expectat, ſtat. Sic & in cæteris horum ſimilibus, ab humanis motibus trahitur ſimilitudo ad Deum, ſicut eſt, obliuiſcens & memorans. Hinc eſt quod Propheta dicit: Iurauit dominus exercituum per animã ſuã; non quòd Deus animam habeat, ſed hoc noſtro narrat affectu. Et alibi ſimili figura, & vermis & ſcarabeus intelligitur. Nec mirũ ſi vilibus ſignificationibus figuretur, qui vſque ad noſtrarum paſſionum ſeu carnis contumelias deſcẽdiſſe cognoſcitur. Nam & Chriſtus agnus, nõ pro natura, ſed pro innocẽtia: & leo ꝑ fortitudine, nõ pro natura: & ſerpẽs pro morte, & ſapientia non pro natura ſcribitur. Nam & in Propheta plauſtri portantis fœnum ſpecies ducitur ad Deum. Et hęc omnia ideò per figuram Chriſtus, quia nihil eſt eorũ ad proprietatem ſubſtantiæ eius, quem reuerà iuxta propriam ſubſtantiam inuiſibilem eſſe & incorporeum conſtat.

Quòd non ſecundum eſſentiam ſed ſecundum ſimilitudinem ſpecies dicuntur ad Deum, neque pro ſubſtantiæ proprietate, ſed pro efficientiis cauſarum, rerum ſpecies in ipſo deſcribuntur.

CAP. VII.

1 PLerunque de corporibus ad Deum ſumũtur qualitatum ſpecies, quæ tamen in Deo non ſunt, quia in propria natura incorporeus eſt & incircũſcriptus. Sed pro efficientiis cauſarum, rerum in ipſo ſpecies ſcribuntur, dum non ſecundum eſſentiam, ſed ſecũdum ſimilitudinem ſpecies dicuntur ad Deum, neque pro ſubſtantiæ proprietate, ſed pro efficientiis cauſarum. Vnde & creditur Deum nunquã viſibiliter hominibus apparuiſſe, niſi per aſſumptam creaturarum ſpeciem.

2 Falluntur quidam ſtultorum, dum legunt ad imaginem Dei factum eſſe hominem, arbitrantes Deum eſſe corporeum, dum non caro, id eſt corpus, ſed anima, i. ſpiritus Dei imaginem habeat. Nõ ergo eſſe corporis formam in Deo credamus, qui hominẽ ad imaginem ſuam fecit: quia mentem, non carnem ad ſimilitudinem ſuam creauit. Cogita igitur quale corpus habeat Veritas, & dum non inueneris, hoc eſt Deus.

3 Facies Dei in ſcripturis ſanctis nõ caro, ſed diuina cognitio intelligitur, ea quidẽ ratione qua per faciem conſpectã quiſque cognoſci-

A tur. Hoc enim in oratione Deo dicitur, Oſtẽde nobis faciem tuam. ac ſi dicatur, da nobis cognitionem tuam.

Os Dei vnigenitus eius eſt, nam ſicut pro verbis quę per linguam fiũt, ſæpè dicimus illa & illa lingua, ita & pro verbo, os Dei ponitur, quia mos eſt vt verba ore formentur. Et ſi volueris genere locutionis illo demõſtrare, quo is qui efficit, per id quod efficitur, nominatur, bene os pro verbo ponis, ſicut linguã pro verbis, ſicut manus pro literis. 4

Veſtigia Dei ſunt, quibus nunc Deus per ſpeculum agnoſcitur: ad perfectum verò omnipotens reperitur, dum in futuro facie ad faB ciẽ quibuſque electis præſentabitur, vt ipſam ſpeciem contemplentur, cuius nunc veſtigia comprehẽdere conantur, & hoc eſt quod per ſpeculum videri Deus dicitur. Sic & cætera. 5

Quòd Deo nulla temporum ſucceſsio aſcribatur. CAP. VIII.

OMnia tẽpora præcedit diuina æternitas: nec in Deo præteritũ, præſens, futurúmve aliquod creditur: ſed omnia præſentia in eo dicuntur, quia æternitate ſua cuncta complectitur: alioquin mutabilis eſt Deus credẽdus, ſi ei ſucceſſiones temporum adſcribantur. Si ſemper aliqua eſſent cum Deo tempora, non eſſet tẽpus, ſed eſſet æternitas: nec muC tarentur tempora, ſed ſtarent. 1

Præſens, præteritum & futurum, noſtrum eſt habere, non Dei. Verbi cauſa, dicimus pro præſenti, teneo codicem: pro præterito, tenui: pro futuro, tenebo. Vniuerſitatem verò Deus tenet, & pro tenuit, & tenebit, tenet dicitur. 2

Sed nec ipſorum angelorum diſceſſio, acceſſióve eſt tẽporum: nam duas eſſe in creaturis res, quibus viciſſitudo tẽporum non valet, angelis ſcilicet, propter quod incõmutabili inhærent creatori, ſiue materiæ illi informi prius quàm ex ea omnia iſta quæ temporaliter iam voluuntur, formarentur, nec ipſi vtique valebat tẽpus. Tempus igitur non ad eas D creaturas quæ ſuper cælos ſunt, ſed ad eas quę ſub cælo ſunt, pertinere cognoſcitur. Non enim angelis accedunt tempora vel ſuccedunt, ſed nobis qui ſub cælo verſamur in hoc infimo mundo. 3

De temporibus. CAP. IX.

NVlla ante principium mundi fuiſſe tempora manifeſtum eſt, quia dum ſit ipſum tempus creatura, in principio cum mundo factum eſſe credendum eſt. Ideò ergo principium dicitur, quod ex ipſo cœpit rerum vniuerſarum exordium. 1

Nullum ſpatium corporaliter habent tẽpora, quia ante abſcedunt pene quàm veniant. 2

Ideóque in rebus nullus ſtatus eſt temporũ: quia celeri creaturæ motu mutantur. Nec cẽtum anni, vnum tempus eſt: nec vnus annus, eſt vnum tempus: nec vnus menſis, vnum eſt tempus: nec dies, nec hora, quia dum hæc omnia particulis accedũt ſuis & decedũt, quo modo vnũ dicendum eſt, quod nõ ſimul eſt?

3 Vtrum ſit præteritũ futurúmve tempus ſicut præſens, quærendũ eſt. Et ſi eſt, ſcire oportet qualiter aut vbi eſt: ſed aduerte cuncta & futura & præterita, & præſentia in animo potius requirenda.

4 Tria iſta præterita, præſentia, & futura, in animo tantùm inueniri conſtat. Præterita reminiſcendo, præſentia contuendo, futura expectando. Speramus igitur aduenićtia, intuemur præſentia, recolimus tranſeuntia. Hæc non ita in Deo ſunt, cui ſimul omnia adſunt.

De mundo. CAP. X.

1 MVndus ex rebus viſibilibus, ſed tamẽ inueſtigabilibus conſtat. Homo autem ex rerum vniuerſitate compoſitus, quaſi alter in breui quodammodo creatus eſt mundus.

2 *Similitudo* Ratio mundi de vno conſideranda eſt homine. Nam ſicut per dimenſiones ætatum ad finẽ homo vergit: ita & mũdus per hoc quod diſtenditur tempore, deficit: quia vnde homo atque mundus creſcere videtur, inde vterque minuitur.

3 Fruſtra dicitur per tãta retro tempora Deo vacanti, nouam pro mũdo faciendo ortã fuiſſe cogitationem, quãdo in ſuo æterno maneret conſilio huius mundi conſtructio: nec tẽpus ante principium, ſed æternitas fuit. Tẽpus verò à ſubſtitutione creaturæ, non creatura cœpit à tempore.

4 Quidam aiunt: Quid faciebat Deus antequàm cælum faceret? Cur noua voluntas in Deo vt mundum conderet orta eſt? Sed noua voluntas in Deo exorta non eſt, quia etſi in re mundus non erat, in æterna tamen ratione & conſilio ſemper erat.

5 Dicunt quidam: Quid ſubitò voluit Deus facere mundum, quem ante non fecit? voluntatem Dei immutari arbitrantes, qui aliquando voluit, quod aliquando non voluit. Quibus reſpondendum eſt. Volũtas Dei, Deus eſt: quia non ipſe aliud eſt, aliud volũtas eius, ſed hoc eſt illi velle, quod ipſe eſt: & quod ipſe eſt, vtiq; æternum & incommutabile eſt. Hęc eſt ergo voluntas eius.

6 Materies ex qua formatus eſt mundus, origine non tempore res à ſe factas præceſſit, vt ſonus cantũ. Prior enim eſt ſonus cantu, quia ſuauitas cantilenæ ad ſonum vocis, non ſonus pertinet ad ſuauitatem, ac per hoc vtrumque ſimul ſunt, ſed ille ad quem pertinet cantus

E prior eſt, id eſt, ſonus.

Materia ex qua cælum terráq; formata eſt, ideò informis vocata eſt, quia nondum ex ea formata erant, quæ formari reſtabant, verùm ipſa materia ex nihilo facta erat. 7

Aliud eſt aliquid fieri poſſe, aliud fieri neceſſe eſſe. Fieri neceſſe eſt, quod Deus naturis inſeruit. Fieri autem poſſe eſt, quod extra curſum inditum naturarũ creator vt faceret quãdo voluit, ſibi reſeruauit. 8

Non ex hoc ſubſtantiam habere credendæ ſunt tenebræ, quia dicit dominus per Prophetam: Ego dominus formans lucem, & creans tenebras, ſed quia angelica natura, quæ non F eſt præuaricata, lux dicitur: illa autẽ quæ præuaricata eſt, tenebrarum nomine nũcupatur. Vnde & in principio, lux à tenebris diuiditur. Sed quia & hos & illos Deus creauit, ideo dicitur, Formans lucem, & creans tenebras. Verumtamen bonos angelos non tantùm creãs, ſed etiam formans, malos verò tantùm creãs, non formãs. Hoc & de hominibus bonis maliſque accipiendum eſt. 9

Poſt annumeratam cæli terręque creaturã, ideo nominatur in Geneſi Spiritus ſanctus, vt quia ſuperferri eum dici oportebat, ante illa nominarentur quorum creator Spiritus ſanctus ſuperferri diceretur. Quod & Apoſtolus G indicat, dum ſupereminentem viam charitatis demonſtrat. 10

Ideo ſuperferri aquis ſanctus dicitur Spiritus, quia donum eſt Dei, in quo ſubſiſtẽtes requieſcimus atque protegendo nos, ſuperfertur nobis. 11

Vnaquæq; natura ſuo põdere nititur. Ignis autem & oleum meritò ſuperiora ſemper appetũt, quia per ipſorũ figuram ſuperferri vniuerſę creaturæ Spiritus ſanctus probatur. 12

Dies prior factus, angeli ſunt, quorum propter vnitatem inſinuandam non dies primus, ſed dies dictus eſt vnus. Et idcirco ipſe repetitur ſemper in executione creaturæ * Qui H dies, hoc eſt natura angelorum, quando creaturam ipſam cõtemplabatur, quodammodo veſperaſcebat: non autem permanẽdo in eius creaturæ cõtuitu, ſed laudem eius ad Deum referẽs, eámque melius in diuina ratione cõſpiciens, cõtinuò manè fiebat. Si verò permaneret, neglecto creatore in creaturæ aſpectu, iam non veſpera, ſed nox vtique fieret. 13 *al. Quia.*

Dum ſe creatura melius in Deo, quàm in ſeipſa nouerit: ipſa ſui cognitio quæ maior in Deo eſt, dies & lux dicitur. Cognitio verò ſua in ſeipſa ad compenſationẽ cognitionis illius quæ eſt in Deo, quia longè inferior eſt, veſpera nominatur. Ideóque poſt veſperam manè fiebat: quia dum ſuam in ſe cognitionem ſibi ſatisfa- 14

ſatiſfacere non agnoſceret, vt ſe plenius noſſe potuiſſet: ad Deum ſeſe referebat creatura, in quo ſe diem agnoſcendo melius fieret. Nam ſic quemadmodum nos tranſitoriè dicimus: fiat aliquid, ſic Deus dixit: Fiat cælum in principio. Illud enim ſempiternè in verbo vnico dictum eſt.

15 *Si* tranſitoriè dictum eſt à Deo, Fiat: erat *vtique* creatura aliqua, vnde iam talis fieret vox. Sed quia antequàm diceret, Fiat: nulla extitit creatura, ipſum fiat quod dictum eſt, in æternitate verbi, non in vocis ſono enunciatum eſt.

16 Non ſepties à Deo viſa, ſeptieſque laudata eſt creatura, quæ antequàm fieret, perfectè ab illo eſt viſa: ſed dum nos ſingula videntes laudamus, fit tanquam ipſe videat laudétque per nos, ſicut eſt illud: Non eſtis vos qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Proinde ſicut ipſe & per nos loquitur, ita videt & laudat per nos: ſed per ſe perenniter ac ſempiternè videt, per nos verò, tẽporaliter.

17 Attende vniuerſaliter creaturam in principio valdè bonam vocari, ſingulariter verò tãtùm bonam: quia & mẽbra corporis cùm ſint ſingula bona, maius tamen bonum faciunt, dum ſingula omnia valdè bonum corpus efficiunt.

18 Decor elementorum omnium in pulchro & apto conſiſtit. Sed pulchrum eſt, quod per ſeipſum eſt pulchrum, vt homo ex anima & membris omnibus conſtans. Aptum verò eſt, vt veſtimentum & victus. Ideóque hominem dici pulchrum ad ſe, quia non veſtimento & victui eſt homo neceſſarius, ſed iſta homini. Ideò autem illa apta, quia non ſibi ſicut homo pulchra, aut ad ſe, ſed ad aliud, id ad hominem accommodata, non ſibimet neceſſaria. Hoc & de cæteris elementorum naturis dicendum eſt.

19 Cuncta quæ ſunt & facta ſunt, mira valdè ſunt, ſed conſuetudine viluerunt. Ideóque ſic diuina ſcrutare opera, vt ſemper ea cogites immenſa.

Vnde malum. CAP. XI.

1 MAlum à diabolo non eſt creatum, ſed inuentum: & ideò nihil eſt malum, quia ſine Deo factum eſt nihil: Deus autem malũ non fecit. Non quia alicubi aut aliquãdo erat malum vnde fieret diabolus malus: ſed quia vitio ſuo dum eſſet angelus bonus, ſuperbiendo factus eſt malus, & ideò rectè dicitur ab eo inuentum malum.

2 Nullam eſſe creaturã malam conſtat, quia natura omnis aut incommutabilis eſt, vt Deus: aut commutabilis eſt, vt creatura. Malum verò ideò natura nulla eſt, quia accedendo in bonam naturam efficit eam vitioſam: quod cùm diſcedit, natura manet: & malum quod inerat nuſquã eſt. Ex eo quod vitium nocet naturæ, agnoſcitur vitium naturã non eſſe: quia nihil quod naturale eſt nocet.

3 Dum natura bona damnatur propter volũtatem malam, ipſa voluntas mala teſtis eſt naturæ bonæ, quæ intantùm teſtatur eam eſſe bonam, vt illam Deus pro malo nõ relinquat inultam.

4 Creditur ab hæreticis mentem à Deo, vitia à diabolo fuiſſe creata, vnde & ab ipſis duæ naturæ bona & mala putantur. Sed vitia natura non ſunt, & dum verè à diabolo ſint, non tamen creata ſunt.

5 Quam ob cauſam permiſerit Deus mala oboriri ſtatim, niſi vt ex contrariis malis bonę naturæ decor emineret? Modus iſte etiam in verbis eſſe comperitur. Qui modus antitheton Græcè dicitur, quod Latinè oppoſitũ vel contrapoſitum nominatur. Et fit pulchra locutio, quando mox contraria proſperis proferuntur. Ita & in rebus permixtum eſt malum, vt naturæ bonum ad cõparationem excelleret mali.

6 Fecit Deus omnia valde bona. Nihil ergo natura malum, quando & ipſa quæ in creaturis videntur eſſe pœnalia: ſi bene vtantur, & bona & proſpera ſunt: ſi malè vtantur nocent. Ita ergo penſanda eſt creatura ex noſtro vſu non bona, nam ex ſua natura valde bona.

7 Si radas ſupercilium hominis, paruam rem demis: ſed totius corporis ingeris fœditatem. Ita & in vniuerſitate creaturæ eſt. Si extremũ vermiculum natura malum dixeris, vniuerſæ creaturæ iniuriam facis.

8 Cuncta mala per peccatum primi hominis pro pœna ſunt tranſlata in vniuerſum genus humanũ. Proinde quæcunque mala, partim nobis ſæuiunt origine, partim culpa.

9 Mala dicunt multa in creaturis peruerſi, vt ignem, quia vrit: vt ferrum, quia occidit: vt feram, quia mordet: ſed commoda ipſorum nõ intendens homo, accuſat in illis quod ſibi debet potius imputare: cuius pro peccato iſta effecta ſunt noxia, quæ illi omni ex parte fuerunt ante peccatum ſubiecta: noſtro vitio, nõ ſua natura nobis mala ſunt, ea quæ nobis nocẽt. Nam lux cùm ſit bona, infirmis oculis noxia eſt: & tunc oculorum vitium, nõ lucis eſt. Sic & cætera.

10 Cùm creaturarũ ſtimulis & elementorum aduerſitatibus homo verberatur, peccati hoc exigit pœna, vt Deo ſuperbiẽs homo, ea quæ infra ipſum ſunt patiatur aduerſa. Vnde & in Sapientia legitur pro DEO: Pugnabit cum

co orbis terrarum contra inſenſatos. Merito ergo peccatorum hoc actum eſt, vt naturaliter proſpera mutētur homini in aduerſa. Vnde & Salomon dicit: Creatura exardeſcit in tormētum aduerſus iniuſtos, & leuior eſt ad benefaciendum his qui in Deo confidunt.

11 Non erit caro ſubiecta animæ, nec vitiū rationi: ſi animus non eſt ſubditus conditori. Tunc autem rectè ſubiiciuntur nobis omnia quæ ſub nobis ſunt: ſi nos ſubiicimur ei, à quo nobis illa ſubiecta ſunt. Nam & quæ vidētur ſubiecta eſſe ei, qui Deo ſubiectus non eſt: ille potius ſubiicitur eis, qui ſuam voluntatem ſubiugat amori eorum quæ ſibi eſſe ſubiecta exiſtimat.

De Angelis. CAP. XII.

1 Angelorum nomen officij eſt, non naturę, nam ſecundum naturam, ſpiritus nuncupantur. Quando enim de cælis ad annūciandum hominibus mittuntur, ex ipſa annunciatione Angeli nominantur. Natura enim ſpiritus ſunt. Tunc autem Angeli vocantur, quando mittuntur.

2 Natura Angelorū mutabilis eſt, quia ineſt illis mutabilitas in natura, ſed facit eos incorruptos charitas ſempiterna. Gratia dicimus non natura eſſe incōmutabiles Angelos: nam ſi natura incommutabiles eſſent, diabolus nō vtique cecidiſſet. Mutabilitatem itaque naturæ, ſuffragatur in illis contemplatio creatoris: inde & priuatus eſt apoſtata Angelus, dum fortitudinem ſuam, non à Deo, ſed à ſe voluit cuſtodiri.

3 Ante omnem creaturam Angeli facti ſunt, dum dictum eſt, Fiat lux. De ipſis enim dicit ſcriptura: Prior omnium creata eſt ſapientia. Lux enim dicuntur, participādo luci æternæ. Sapientia vero dicuntur, ingenitæ inhærendo ſapientiæ. Et dum ſunt mutabiles natura, non tamen ſinit eos contemplatio mutari diuina.

4 Ante omnem creaturam mūdi, creati ſunt Angeli, & ante omnem creationem Angelorum, diabolus conditus eſt, ſicut ſcriptum eſt: Ipſe eſt principium viarum Dei. Vnde & ad comparationem Angelorum archāgelus appellatus eſt. Primus enim creatus extitit ordinis prælatione, non temporis quantitate.

5 Primatum habuiſſe inter angelos diabolū conſtat excellentia prelationis: ex qua fiducia cecidit, ita vt ſine reparatione laberetur. Cuius prælationis excellentiā Propheta his verbis enunciat: Cedri non fuerunt altiores illo, in paradiſo Dei: abietes non adæquauerunt ſummitatem illius: omne lignum paradiſi nō eſt aſſimulatum illi, quoniam ſpecioſiorem fecit eum Deus.

6 Diſtat conditio angelica à conditione hominis. Homo enim ad Dei ſimilitudinē conditus eſt, archāgelus verò qui lapſus eſt, ſignaculum Dei ſimilitudinis appellatus eſt, teſtāte domino per Ezechielem: Tu ſignaculum ſimilitudinis plenus ſapientia, perfectus decore, in delitiis paradiſi Dei fuiſti. Quantò enim ſubtilior eſt eius natura, tantò plenius extitit ad ſimilitudinem diuinæ *virtutis expreſſa. al. veritat.

7 Prius de cælo cecidiſſe diabolum creditur, quàm homo conderetur. Nam mox vt factus eſt, in ſuperbiam erūpit: & præcipitatus eſt de cælo: nam iuxta veritatis teſtimonium, ab initio mendax fuit, & in veritate non ſtetit: quia ſtatim vt factus eſt, cecidit. Fuit quidē in veritate conditus, ſed non ſtando, confeſtim à veritate eſt lapſus.

8 Vno ſuperbiæ lapſu, dum Deo per tumorē ſe conferunt, & homo cecidit & diabolus: ſed homo reuerſus ad pœnitentiam, Deo ſe inferiorem eſſe cognouit: diabolus verò non ſolùm hoc contentus, quòd ſe Deo æqualem exiſtimans cecidit, inſuper etiam ſuperiorem Deo ſe fecit, ſecundum Apoſtoli dictum, qui ait de Antichriſto: Qui aduerſatur & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.

9 Diabolus ideò non petit veniam, quia non compungitur ad pœnitentiam. Membra verò eius ſæpè per hypocriſim deprecātur, quod tamen pro mala conſcientia adipiſci non merentur.

10 Diſcat humana miſeria, quòd ea cauſa citius prouocetur Deus præſtare veniam, dum infirmo compatitur homini, quia* ipſe homo traxit ex parte inferiori, peccandi infirmitatem: hoc eſt ex carne, qua incluſa anima detinetur. al. ſcilicet.

11 Apoſtatæ verò angeli ideo veniam non habent, quia carnalis fragilitatis nulla infirmitate grauati ſunt, vt peccarent. Homines autem poſt peccatum idcirco reuertuntur ad veniā, quia ex lutea materia pondus traxerunt infirmitatis: ideòque pro infirma carnis conditione reditus patet homini ad ſalutem, ſicut & Pſalmiſta dicit: Ipſe ſcit figmentum noſtrum. Memento domine quod terra ſumus. Et iterùm: Memorare, inquit, quæ mea ſubſtantia.

12 Poſtquàm apoſtatæ angeli ceciderunt, cæteri perſeuerantia æternæ beatitudinis, ſolidati ſunt. Vnde & poſt cæli creationem in principio repetitur: Fiat firmamentum. Et vocatū eſt firmamentum cælum. Nimirùm oſtendēs quòd poſt angelorum ruinam, hi qui permāſerunt firmitatem meruerunt æternæ perſeuerantiæ & beatitudinis, quam antea minus acceperant. Vnde oportet agnoſci, quòd malorum

lorum iniquitas, ſanctorũ ſeruiat vtilitati: quia vnde mali corruunt, inde boni proficiunt.

13 Bonorum Angelorum numerus, qui poſt ruinam Angelorum malorum eſt diminutus, ex numero electorum hominum ſupplebitur qui numerus ſoli Deo eſt cognitus.

14 Inter Angelos diſtantia poteſtatum eſt, & pro graduum dignitate miniſteria eiſdẽ ſunt diſtributa: aliique alijs præferuntur tam culmine poteſtatis, quàm ſcientia virtutis. Subminiſtrãt igitur alij aliorum præceptis; atque obediunt iuſſis. Vnde & ad Prophetã Zachariam Angelus Angelum mittit, & quęcunque annunciare debeat præcipit.

15 Nouem eſſe diſtinctiones, vel ordines Angelorum, ſacræ ſcripturæ teſtatur, id eſt Angelos, Archangelos, Thronos, Dominationes, Virtutes, Principatus, Poteſtates, Cherubin, & Seraphim. Horum ordinum numerum etiam Ezechiel Propheta deſcribit ſub totidem nominibus lapidum, cùm de primatu apoſtatæ angeli loqueretur. Omnis, inquit, lapis pretioſus operimentum tuum: ſardius, topaxius, & iaſpis, chryſolitus, & onyx, perillus, ſaphirus & carbunculus, & ſmaragdus. Quo numero lapidum ipſi ordines deſignati ſunt Angelorum, quos apoſtata Angelus ante lapſum quaſi in veſtimento ornamenti ſui affixos habuit: ad quorum comparationem dum ſe clariorem cunctis aſpexit, confeſtim intumuit, & cor ſuum ad ſuperbiã eleuauit.

16 Angeli ſemper in Deo gaudent, non in ſe. Malus verò ideo eſt diabolus, quia non quæ Dei, ſed quæ ſua ſunt requiſiuit. Nulla autẽ maior iniquitas quã non in Deo, ſed in ſe velle quempiam gloriari.

17 Angeli in verbo Dei cognoſcunt omnia antequàm in re fiant: & quæ apud homines adhuc futura ſunt, Angeli iam reuelante Deo nouerunt: præuaricatores Angeli etiam ſanctitate amiſſa, non tamen amiſerunt viuacem naturæ* Angelicæ ſenſum. Triplici enim modo præſcientiæ acumine vigent, ſcilicet ſubtilitate naturæ, experientia temporum, reuelatione ſuperiorum poteſtatum.

*al. [illegible]

18 Quoties Deus quocũque flagello huic mũdo iraſcitur, ad miniſterium vindictę apoſtatæ Angeli mittuntur: qui tamen diuina poteſtate coërcentur ne tantum noceant, quantùm cupiunt. Boni autem Angeli ad miniſterium ſalutis humanæ deputati ſunt, vt curas adminiſtrent mundi, & regant* animas iuſſu Dei, teſtante Apoſtolo: Nõne omnes, inquit, ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis?

*al. omnia

19 Angeli corpora, in quibus hominibus apparent de ſuperno aëre ſumunt, ſolidámque ſpeciem ex cæleſti elemento induunt, per quàm humanis obtutibus manifeſtius demõſtrentur.

A

Singulæ gentes præpoſitos Angelos habere creduntur, quod oſtenditur teſtimonio Angeli Danieli loquentis: Ego, inquit, veni vt enunciarem tibi: ſed princeps regni Perſarũ reſtitit mihi. Et poſt alia: Nõ eſt qui me adiuuet, niſi Michaël princeps noſter. 20

Item omnes homines Angelos habere probantur, loquente domino in Euangelio: Amẽ dico vobis, quia Angeli eorum ſemper vidẽt faciem patris mei, qui in cælis eſt. Vnde & 21
B Petrus in Act. Apoſt. cùm pulſaret ianuam, dixerunt intus Apoſtoli: Non eſt Petrus ſed Angelus eius eſt.

Si Deum Angeli contuentur & vident, cur Petrus Apoſtolus dixit: In quem deſiderant Angeli Dei conſpicere? Iterum ſi eum non contuentur nec vident, quomodo iuxta ſententiam Domini: Angeli eorum ſemper vident faciem patris qui eſt in cælis? Sed benè vtrunque eſt. Nam veraciter credimus quòd Deum & Angeli vident, & videre deſiderãt & habent, & habere feſtinant: & amant, & amare nituntur. Si enim ſic videre deſiderant vt affectu deſiderij non perfruantur, deſide- 22
C rium hoc neceſſitatem habet: neceſſitas iſta pœnalis eſt: ſed à beatis angelis omnis pœna longè eſt, quia nunquam ſimul pœna & beatitudo conueniunt. Rurſum ſi eos dicimus Dei viſione ſatiari, ſatietas faſtidium habere ſolet: & ſcimus illos Dei viſionem, quam & deſiderant, faſtidire non poſſe: quid ergo eſt, niſi vt miro modo ſimul vtrumque credamus quia & deſiderãt, & ſatiantur? Sed deſiderant ſine labore, & ſatiantur ſine faſtidio. Ne enim ſit in deſiderio neceſſitas, deſiderantes ſatiãtur. Et iterum, ne ſit in ſatietate faſtidium, ſatiari deſiderant. Vident ergo angeli faciem patris per ſatietatem, ſed quia ſatietas iſta fa-
D ſtidium neſcit, angeli deſiderant in eo proſpicere ſemper.

Vbicunque in ſcripturis ſanctis, pro Deo angelus ponitur, non pater, non Spiritusſanctus: ſed pro incarnationis diſpenſatione ſolus filius intelligitur. 23

Ante Dominicæ incarnationis aduentum diſcordia inter Angelos & homines fuit. Veniens autem Chriſtus, pacem in ſe & angelis & hominibus fecit. Eo quippe natò clamauerunt angeli: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Per incarnationem igitur Chriſti, non ſolùm Deo reconciliatus eſt homo, verumetiam pax inter homines & Angelos reformata eſt. Diſcordia igitur ante aduentum 24

Chriſti hominum & Angelorum fuiſſe per id E maximè agnoſcitur, quòd in veteri teſtamē-to ab hominibus Angeli deſpiciunt ſe ſalutari, quod in nouo teſtamento à Ioāne factum non ſolùm reuerenter Angelus non ſuſcipit, verumetiam ne faciat, interdicit.

25 Ob hoc homo in veteri teſtamento deſpicitur nec reſalutatur ab Angelo, eo quòd homo adhuc nondum tranſiſſet in Deum.

26 Suſcipitur autem homo à Deo, & reuerenter ſalutatur ab Angelo. Nam & Mariam Angelus Gabriel legitur ſalutaſſe: & Ioanni Angelum ſalutanti ab eodem Angelo dicitur. Vide ne feceris, conſeruus enim tuus ſum & fratrum tuorum. Per quòd agnoſcitur, per incar- F nationem Dominicam, pacē hominibus fuiſſe & Angelis redditam.

De homine, CAP. XIII.

1 OMnia ſub cælo propter hominem facta ſunt, homo autem propter ſeipſum: inde & omnia per figuram ad eius ſimilitudinem referuntur. Communia homini omnia naturalia eſſe cū omnibus rebus, quæ conſtant: & in homine omnia contineri, atque in eo omnium rerum naturam conſiſtere patet. Vniuerſitatis creaturæ homo magna quædā portio eſt: tantóque gradu eſt cæteris excellentior, quantò imagini diuinæ vicinior. Quātum cæteris creaturis præſtet homo dignitate G virtutis, ex ipſa reuerentia diſcitur creationis dum per omnia dixit Deus: Fiat, & facta ſunt. Creare verò hominem cum quadam æterni conſilii deliberatione voluit, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinē noſtram*, Qui enim boni ſumus naturaliter conditi, culpæ quodammodo merito contra naturam mali ſumus effecti.

al. Quia.

2 Sicut præſciuit Deus hominem peccaturū: ita & præſciuit qualiter illum per ſuam gratiā repararet, qui ſuo arbitrio deperire potuiſſet.

3 Originaliter Adā & Eua ſimul creati ſunt, ſpecialiter verò poſtea melior de latere viri H formata eſt. Pariter ergo conditi ſunt, vterque rationis ordine, non pariter temporis vnitate.

4 Vir ad imaginem Dei factus eſt, mulier ad imaginem viri formata eſt: vnde & illi lege naturæ ſubiecta eſt.

5 Itē vir propter ſemetipſum factus eſt, mulier ad adiutorium viri creata eſt.

6 Homo propter peccatum tunc traditus eſt diabolo, quando audiuit: Terra es, & in terram ibis. Tūc enim dictum eſt diabolo: Terram māducabis. Vnde & Propheta ait ſerpēti: Puluis eſt panis eius. Serpens enim diabolus eſt, puluis impij: & ipſi ſunt cibus diaboli.

Quia praua voluntate ad ima collabimur 7 rectè ad bene agendum cum labore conſurgimus: quòd non ita eſſet, ſi delectatio flagitium primorum hominum non perſuaſiſſet, quibus ad bene viuendum tantùm velle ſufficeret: & ſine difficultate ſtatim actio obtemperaret.

Diuiſio & pugna vt ſit in hominis animo, 8 pœna peccati eſt ex primo homine in omnes eius filios propagata: vt qui noluit cum Deo eſſe vnitus, eſſet in ſeipſo diuiſus: & qui imperanti Domino noluit eſſe ſubiectus, fieret ſibimetipſi rebellis atque contrarius. Vnde nec ſibi poterit ſubiugari, ſi prius Deo non fuerit ſubiugatus: ſibique ſeruiet nolens, qui Deo noluit volens.

Quàm variè per diuerſa humanum defluxerit genus, dum ſe ab vna ſtabili ſempérque 9 manente diuinitatis ſoliditate ſubtraxit. Nam dum opus quodlibet appetit, quaſi ibi iam requiem mentis infigit. Sed dum ei non ſufficit mutata intētione ad alias atque alias actiones tranſit: dúmque per diuerſa requiem ſolidam quærit, nec inuenit: in labore miſer & varietate viuit, & vacuus à requie manet. Quamuis eadē mutabilitas non ſit homini concreata, ſed pro meritò primæ præuaricationis illi acceſſit: iam tamen naturalis facta eſt, quia originaliter à primo homine ſicut & mors in omnes homines tranſit.

De Anima, cæteriſque ſenſibus.
CAP. XIIII.

VIta corporis, anima: vita animæ, Deus. 1 Et ſicut corpus mortuum eſt ſine anima, ita anima mortua eſt ſine Deo.

Anima hominis non eſt homo: ſed corpus 2 quòd ex humo factū eſt, id tantùm homo eſt. Inhabitando autem in corpore anima, ex ipſa partipatione carnis, hominis nomen accepit: ſicut Apoſtolus interiorem hominem dicit animam, non carnem, conditam eſſe ad Dei imaginem. Malè ergo à quibuſdam creditur animam hominis eſſe corpoream, quæ per id ad Dei imaginem facta eſt, vt ſi non incommutabilis vt Deus eſſet, tamen incorporea vt Deus exiſteret.

Sicut Angeli, ita & animæ habent initium, 3 finem verò nullum. Nam quædam in rebus temporalia ſunt, quædam perpetua, quædam verò ſempiterna. Temporalia ſunt, quibus, ineſt ortus & obitus: perpetua quibus ortus, non terminus: ſempiterna, quibus nec ortus nec terminus.

Animam non eſſe partem diuinæ ſubſtan- 4 tiæ vel naturæ: nec eſſe eam prius quàm corpori miſceatur, conſtat: ſed tunc eam creari quando & corpus creatur, cui admiſceri videtur

detur. Philoſophorum ſententiæ dicunt eſſe animam priuſquã naſcatur in corpore. Quod verum eſſe nullis approbatur indiciis. Nam vtrum antea fuiſſemus, nec ipſi nouimus, nec quis hominum dicat, habemus. Non eſt ergo quærendum, quod quærendo magis eſt irridendum.

5 Gentiles & Hæretici de anima diſputare conantur, ſed quomodo de illa aliquid rectè ſentire poſſunt, qui authorem, ad cuius imaginem facta eſt, non nouerunt? Et ideo multa errore digna dixerunt.

6 Mutabilis eſt anima non localiter, ſed temporaliter ſuis affectionibus. Corpus autem & loco, & tempore mutabile eſt, quia & tempore mutatur & loco variatur. Quòd eſt ad corpus mutatio locorum, hoc eſt ad animam mutabilitas cogitationum. Quæ varietas malæ motionis tunc menti inhæſit, quando ab æternorum contemplatione primus homo recedens in illo ſtare noluit, à quo malè receſſit: & iuſta damnatione inconſtans, per rerum raptus varietatem defluxit.

7 Multum ex ſua natura ſplendorem poſſidet anima, ſed fuſcatur commixtione carnis, qua detinetur incluſa. Ex eius enim parte, vertitur ad peccandi infirmitatem. Salomone dicente: Corpus quod corrumpitur aggrauat animã: & deprimit terrena habitatio ſenſum multa cogitantem.

De ſenſibus carnis. CAP. XV.

1 NOn virtute, non ſenſu corporis: ſed ratione mentis excellimus animalibus cæteris.

2 Pro rebus corporeis vtendis ſufficit ſenſus carnis, non pro ſpiritalibus capiendis. Illecti autem homines vſu corporearum rerum nihil putãt aliud eſſe, pręter quod carnis ſenſu concipiunt. Sicut præcellunt ſibi corporei ſenſus diuerſitate locorum, ita ſibimet virtute ſentiendi præcellunt. Nam ſicut pręſtantior eſt odoratus ſapore, & poſitione loci, & ſentiendi longinquitate: ſic auris odoratu. Longius enim audimus, quàm odoramus: & ſic oculi, auribus: longius enim videmus quã audimus. Animus autem & loco, & merito, his vniuerſis ſenſibus ſuperfertur. In arce enim capitis conſtitutus, quod illi corporaliter non attingunt, iſte intellectualiter contuetur. Amplius * excedit oculorum ſenſus cęteris ſenſibus: quandoquidem quæ ad alios pertinent ſenſus inde dicamus, veluti cùm dicimus: Vide quomodo ſonat: Vide quomodo ſapit, &c.

al. excellit

3 Quemadmodum oculus, ita & animus cætera videt, ſeſe non intuetur. Aliarum enim rerũ origines, ſpecies, & magnitudines per-
A ſpicit: de ſe autem tanta veri ignorantia inficitur, vt in his omnibus nihil incertius contempletur.

Homo qui miraris ſyderum altitudinem, & maris profunditatem: animi tui abyſſum intra, & mirare ſi potes. Multa cogitantes ſine ſenſu carnis, & ſine imaginibus viuis: animo tantùm cernentes intuemur, memoriáque mentis ibi eas figente, tenemus. Multa quoque intelligimus ſenſu, quæ lingua explere non poſſumus. 4

Innoxios eſſe infantes opere, non eſſe innoxios cogitatione: quia motum quem gerunt mente, nondũ poſſunt explere opere, ac per 5
B hoc in illis ætas eſt imbecillis, non animus. Ad nutum enim voluntatis nondum obtemperat illis fragilitas corporis: nec adeò opere poſſunt, ſicut cogitatione mouentur.

Ex cauſa vocabulum ſortita eſt cogitatio. 6 Cogendo enim animam reminiſci quod memoriæ commendatum eſt, dicitur Cogitatio. Rerum omnium theſaurus, memoria eſt * Ipſa eſt enim cuſtos rebus inuentis, ipſa cogitatis: de qua ad liquidum difficile eſt aliquẽ diſputare, quia grandis eius perplexitas eſt: & animus ipſe eſt.

al. Præeſt enim cunctis rebus inuentis ipſa cogitatio de qua, &c.

Imago à ſenſibus corporis remota, ſuæ ſpeciei ſimilitudinem relinquit in memoria: ſi- 7
C militudinem autem non per imagines ſicut cætera, ſed ſicut gaudium ſine imagine reminiſcimur. Dum obliuionem rememoramus, non per ſeipſam adeſt. Quod ſi per ſeipſam adeſſet, vtique non obliuiſceremur.

Communem hominis animaliúmque eſſe memoriam, nullum autem animalibus irrationabilibus intellectum ineſſe, niſi homini tantùm prędito ratione. Cæteris enim in ipſa qualitate conſiderationis ſuæ, ſenſus carnis non intelligentia mentis eſt. 8

De Chriſto filio Dei CAP XVI.

FIlij Dei perfecta natiuitas, nec cœpit eſſe nec deſiit: ne præterita ſit, ſi deſiit: & ne 1
D imperfecta ſit, ſi adhuc fit: ſed ſic æterna ſit & perfecta: quatenus in ea natiuitate ęternitas, & perfectio habeatur.

Ex vtero Virginis minor dicitur patre Chriſtus, videlicet iuxta humanam aſſumptionem, non iuxta diuinitatem. 2

Chriſtus & in forma ſerui, ſeruus: & in forma ſerui, non ſeruus. In forma quippe ſerui, 3 Domini ſeruus: & in ſerui, hominum Dominus. Chriſtus in forma ſerui propter conceptionis excellentiam, Dominus eſt hominum: quia & ſi ſuſcepit carnem, non tamen ex carnis, libidinoſa contagione.

Mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus nequaquam alter in humanitate, alter

in Deitate eſt: ſed in vtraque natura idẽ vnus E
eſt. Nec purus homo conceptus eſt, nec purus homo editus eſt, nec poſtea meritum vt Deus eſſet accepit: ſed Deus verbum manente incommutabili eſſentia, quæ illi cum patre & Spiritu ſancto eſt coęterna, aſſumpſit carnem pro ſalute humana, in qua & impaſſibilis pati, immortalis mori, & æternus ante ſecula temporalis poſſet oſtendi.

5 Mediator Dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus, quamnis aliud ex patre, aliud ex virgine: non tamen alius ex patre, alius ex virgine: ſed ipſe æternus ex patre, ipſe temporalis ex matre: ipſe qui fecit, ipſe qui factus eſt: ipſe de patre ſine matre, ipſe de matre ſine patre: ipſe conditoris templum, ipſe conditor templi: ipſe author operis, ipſe opus authoris manens vnus de vtroque, & in vtraque natura, nec naturæ copulatione confuſus, nec naturæ diſtinctione geminatus.

6 Ideo Deus in homine venit, quia per ſeipſum ab hominibus cognoſci non potuit. Sed vnde nobis conſulit, inde deſpectionem tulit quia infirmitatem, quam pro nobis ſuſcepit, homo ſuperbus deſpexit. Ob hoc infirma & ſtulta mũdi elegit, vt fortia & ſapientiora per quæ non cognoſcebatur, confunderet.

7 *Similitudo* Sicut cibum fortem inualidus infans capere non poteſt, niſi à matre prius editus, in lactis ſuccum vertatur, vt quod in cibo non potuit vti, ſugendo potetur in lacte per carnem ita & nos dum eſſemus infirmi ad conſpiciendam verbi æternitatem, factum eſt ipſum verbum caro, vt enutriti per carnem, fortioréſque effecti, cibum ſolidum, id eſt: verbum Domini cum patre ſempiternum contemplando, vt Angeli ſatiemur.

8 al. Prima. *Propria Dei dona eſſe, quibus nos nobis reos eſſe oſtendit, qui dum iaceremus ſub reatu culpæ, iuſtos non eſſe credebamus. Venit medicus, patefecit vulnus, compoſuit ſemetipſum, & de ſua morte nobis medicinam aptauit, vt non eſſet oſtenſor tantùm vulneris, ſed & ſanator.

9 Primùm ad Iſraël venit Chriſtus, ſicut & ait: Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierũt domus Iſraël. Ad populum enim Iſraël prius venit, ſed quod non eſſent credituri, Propheta non tacuit dicens: Primus ad Sion dicet, Aſſum, & Hieruſalem Euãgeliſtam dabo, & vidit, & non erat neque extitit quiſquam qui iniret conſilium, & interrogatus reſponderet verbum. Sed quia ad gentes tranſiuit, ſequitur, Ecce ſeruus meus ſuſcipiam eum, electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea, dedi ſpiritum meum ſuper eum: iudicium gẽtibus proferet.

Quamuis ordinẽ noſtræ liberationis* neſcierit diabolus, ſciuit tamen quod pro ſalutione hominum Chriſtus aduenit: ſed quod ſua idem nos morte redimeret, ignorauit, vnde & eum occidit. Nam ſi ille Chriſtum per mortem redimere humanum genus ſciſſet, non eum vtique peremiſſet. 10 al. om.

Quòd nouerit diabolus pro ſalute humani generis Chriſtum veniſſe, Euangelij teſtimonio docetur, quem vt vidit, cognoſcendo pertimuit, dicens: Quid nobis & tibi fili Dei? veniſti ante tempus perdere nos. 11

Chriſtus ſicut peccatum quòd pœna dignũ eſt non admiſit: ita pœnam peccati noſtri ſuſcepit: vt per indebitam pœnam ſuam, debitam ablueret culpam noſtrã: vt per hoc amitteret diabolus* qui reos tenebat, dum vnum interfecit, qui nihil peccati admiſerat. Ideóque quos quaſi iuſtè tenuit, amiſit: quia iniuſtè redemptorem noſtrum occidit. 12 F al. quos.

Illuſus eſt diabolus morte Domini quaſi auis. Nam oſtenſa Chriſtus ſuæ carnis mortalitate, quam interimendam ille appetebat, abſcondit diuinitatem: vt laqueum, quo eũ velut auem improuidã prudenti irretiret decipula. Nam ſi innoxius Chriſtus non occideretur, homo diabolo addictus per præuaricationem, non abſolueretur. 13

G Diabolus dum in Chriſto carnem humanitatis impetit, quæ patebat quaſi homo: diuinitate eius capta eſt, quæ latebat. Eſt enim in Chriſto hamus, diuinitas: eſca autem, caro linea, genealogia, quæ ex Euangelio recitatur. Tenens verò hanc lineam Deus pater eſt, de quo Apoſtolus: Caput Chriſti Deus. Et Lucas lineã generationis Chriſti ab imis ad ſumma contexens inchoat à Ioſeph, & conſummat in Deum, dicens: Qui fuit Heli, perficiens lineam generis, ait: Qui fuit Dei. 14

Ideò dominus in inferno deſcendit, vt his qui ab eo non pœnaliter detinebantur, viam aperiret reuertendi ad cælos, iuxta teſtimoniũ H Eſaię dicentis: Poſuiſti profundum maris viã, vt tranſirent liberati. Viam quippe Chriſtus in profundum maris poſuit, cùm in infernũ deſcendens, ſanctis iter ad cælos reuertendi mõſtrauit. 15

Sancti ex tempore reſurrectionis Chriſti, ſtatim vt de corpore exeunt, mox ad cæleſtẽ habitationem aſcendunt, quod antiquis patribus non dabatur. Nam ante aduentum ſaluatoris, quamquam ſine pœna ſupplicij, tamẽ non in cælo, ſed in inferno ſanctorum animæ tenebantur, pro quibus abſoluendis dominus in infernum deſcendit. 16

Chriſtus in cælum aſcendens, diſceſſit quidem carne, ſed præſens eſt maieſtate, ſecundum 17

dum illud quod ipſe ait: Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. (Vbi forſitan percunctatur quiſpiam quid ſit quòd legitur: Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcēdit de cælo, filius hominis qui eſt in cælo. Quomodo promittitur hominibus cælorum aſcenſio, & magis dum ipſe dicat: Pater volo vt vbi ſum ego & ipſi ſint mecum. Si tātùm ipſe, ſolus aſcendit in cælum? Sed ſi mēbra coniunxeris capiti, vnus in ſe, & in nobis Chriſtus. Rectè ergo & ipſe aſcendit ſolus, quia & nos in ipſo aſcenſuri ſumus).

Parentheſi incluſa in vulgata editione deerant: habebantur autem in antigraphis manuſcriptis.

18 Sedet Chriſtus ad dexteram patris, non vt dexteram corpoream habeat pater: ſed dextera patris beatitudo eſt, ſicut ſiniſtra, miſeria.

De Sancto Spiritu. CAP. XVII.

1 SPiritusſanctus creator eſt, ſicut pater, & verbum teſtante Propheta: Spiritus domini fecit me, & ſpiraculum omnipotentis viuificauit me.

2 Spiritusſanctus patris & filij eſt, & inde vnū ſunt pater & fili⁹, quia nihil habet pater quod non habet filius. Non enim res vna & duorū conſubſtantialis poterit ſimul ab eis procedere, & ſimul ineſſe: niſi vnum fuerit à quibus procedit.

3 Spiritusſancti pignus, accepit Eccleſia: vt per eum in vno corpore vnum fierent credentes, per quam pater & filius vnum eſſentialiter ſunt, ipſo Saluatore ad patrem dicente, Vt ſint vnum ſicut & nos vnum ſumus.

4 Chriſtus non tantū à patre, ſed etiam à Spirituſancto ſe miſſum teſtatur, dicente propheta: Accedite ad me & audite. Non à principio in abſcondito locutus ſum vobis, ex tempore antequam fieret ibi eram: & nūc dominus miſit me, & ſpiritus eius.

5 Spiritusſanctus pro eo quod conſolator ſit, paracletus nuncupatur. Nam latinè paracleſis conſolatio dicitur. Et reuera dum dona ſacramentorum diſtribuit, conſolationem animæ præbet. Credo equidem quod magnam lætitiā ſentit, qui aliquid reuelāte ſpiritu * didicit. *al. dicit.*

6 Donum ſancti ſpiritus in membris Eccleſiæ ſigillatim diuiditur: & in ſingulis ſingula dona tribuuntur. Chriſtus autem omnē plenitudinem gratiarum habuit, de quo ita legitur: Plenus gratia & veritate. In Chriſto ergo omnis plenitudo gratiarum eſt. Nam ſingulis electis, ſingula dona tribuuntur.

7 In ſpiritu ſancto omnis gratia donorum cōſiſtit. Ipſe enim prout vult gratiarū dona largitur, aliis dans ſermonem ſapientiæ, aliis ſcientiæ, aliis fidem: atque ita vnicuique virtute ſpiritusſancti diuiſio gratiarum tribuitur, & in omnibus idē vnus habetur. Ipſe enim etiā ineffabilia docet quæ proferre humanus ſermo non poteſt.

A

8 Ante aduentum domini tantùm prophetæ & pauci ex omni populo iuſti, donum ſancti ſpiritus merebantur: poſt aduentum autem domini ſpiritusſanctus cunctis eſt credētibus diſtributus, iuxta quod per prophetam dominus loquitur, dicens: Et erit in nouiſſimis diebus, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnē, & prophetabunt filij veſtri & filiæ veſtræ. Cunctis enim nunc gentibus gratia ſancti ſpiritus tradita eſt, neque in paucis, vt in populo Iſraël: ſed in omni credentium multitudine ſpiritusſancti gratia manet.

9 Aliquando non dignis & reprobis dona ſpiritusſancti conferuntur, ſicut Saülo data eſt prophetia & Balaam. Vnde & multi in fine dicturi ſunt: Domine virtutes in tuo nomine fecimus. quibus dicturus eſt dominus, Neſcio vos vnde eſtis.

B

10 Chriſti aduentum non tantum plebis Iudææ ſancti prophetantes expectauerunt, ſed fuiſſe etiam in nationibus pleroſque ſanctos viros prophetiæ donum habentes, quibus per ſpiritum ſanctum Chriſtus reuelabatur, & à quibus eius expectabatur aduentus, ſicut Iob, ſicut Balaam, qui Chriſti vtique prædicauerunt aduentum.

11 Conuerſio gentium veteri populo latebat, ſed tamen in conſilio Dei erat vt fieret, & iam tunc à ſanctis prophetis occulte per ſpiritum ſanctum prædicabatur aduētus Chriſti, ſicut dicit Propheta, Cùm appropinquauerint anni, cognoſcēris, dum aduenerit tempus, oſtēdēris. Nunc verò reuelatum patet, quod tunc carnalibus latebat, ſpiritualibus verò notum erat, nondum tamen manifeſtè dicebatur, eo quod tempus oſtenſionis non eſſet.

C

De Lege. CAP. XVIII.

1 VIa per quam itur ad Chriſtum, lex eſt, per quam vadunt ad eum hi, qui vt eſt intelligunt eam.

2 Sanctarum ſcripturarū altitudo, quaſi mōtes paſcuæ ſunt: ad quos dum quiſque iuſtorum conſcendit, ſe paſcuæ indeficientis refectionem inueniſſe congaudet.

D

3 In ſcripturis ſanctis quaſi in montibus excelſis & viri perfecti habent ſublimia intelligentiæ, quibus greſſus contemplationis quaſi ſerui erigant: & ſimplices quaſi parua animalia inueniunt modicos intellectus, ad quos humiles ipſi refugiant.

4 Scriptura ſacra infirmis & ſenſu paruulis, ſecundum hiſtoriam humilis videtur in verbis: cum excellentioribus autem viris altius incedit, dum eis ſua myſteria pandit: ac per hoc vtriſque manet communis, & paruulis & perfectis.

5 Scriptura ſacra pro vniuſcuiuſque lectoris intelligentia variatur, ſicut manna, quod populo veteri pro ſingulorum delectatione varium dabat ſaporem. Iuxta ſenſuum capacitatem ſingulis ſermo domini congruit. Et dũ ſit pro vniuſcuiuſque intellectu diuerſus, in ſe tamen permanet vnus.

6 Ideo in libris ſanctis quædam obſcura, quędam aperta reperiuntur, vt intellectus lectoris & ſtudium augeatur. Nam ſi cuncta paterent, ſtatim intellecta vileſcerent. Rurſus ſi cuncta clauſa exiſterent, confeſtim differentiam gignerent. Ne ergo de obſcuris deſperatio fiat, ea quæ manifeſta ſunt, ſatiant: & ne de intellectu faſtidium exiſtat, ea quæ clauſa ſunt, deſideriũ excitant. Nam pleraque quãto magis latent, tanto magis deſiderium præbent.

7 In ſcripturis ſanctis ſępe ea quę futura ſunt, quaſi facta narrantur, ſicut eſt illud: Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Sed cur futura quaſi præterita ſcribuntur, niſi quia quæ adhuc facienda ſunt in opere, iam facta ſunt in diuina prædeſtinatione? Nobis igitur temporaliter accidũt, quæ à conditore omnibus ſine tempore prouidentur.

8 Propterea propheta rerum futurarum geſta præterita præſentibus miſcet rebus, vt ita credantur illa futura, quemadmodũ iſta cernuntur eſſe completa. More enim ſuo per pręſentia, de futuris loquitur: ſicut in perſona Ieruſalem, de Eccleſia: & ſicut in perſona Effraim, de hæreticis.

9 Pro factis diuinis plerunque & dicta ponũtur: idcirco quia non operatione manuum Deus, ſed dicendi imperio operatur, ſicut ſcriptum eſt: Dixit, & facta ſunt: mandauit, & creata ſunt.

10 Quòd in ſcripturis ſacris vna bis repetitur ſententia, aut confirmationis cauſa eſt, aut myſterij: ſicut lex & gratia, ſicut initiũ & perfectio, ſicut bonum & melius.

11 Lex diuina tribus diſtinguitur partibus, hiſtoria, præceptis & prophetis. Hiſtoria eſt in his, quæ geſta ſunt. Præcepta, in his quæ gerenda iuſſa ſunt. Prophetia, in his quæ futura pronunciata ſunt.

12 Lex diuina triplici ſentienda eſt modo. Primo, vt hiſtoricè: Secundò, vt tropologicè: Tertio, vt miſticè intelligatur. Hiſtoricè nanque iuxta literam: tropologicè, iuxta moralẽ
al. ſcientiam * ſententiam: miſticè, iuxta ſpiritalem intelligentiam. Ergo ſic hiſtoricè oportet fidem tenere, vt eam & moraliter debeamus interpretari, & ſpiritaliter intelligi.

13 al. decem Tria & ſeptem* pręcepta ſunt: ſed tria ad E amorem Dei pertinent, ſeptem, ad homines. Illa tria quę ad amorẽ Dei pertinent, in vna tabula ſcripta fuerunt, reliqua ſeptem in ſecũda. In prima tabula trium mandatorum, hoc primum eſt: Diliges Dominum Deum tuum. In ſecunda, Honora patrem tuum & matrem. Hinc eſt quod Saluator Scribę interroganti, quod præceptum eſt primum in lege? ait: Audi Iſraël, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt, hoc primum eſt. Secundum verò ſimile eſt huic. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Vnum namque præceptum, de prima tabula dixit, quod ad Dei pertinet amorem, alterũ verò de alia tabula quod ad F hominis pertinet dilectionem.

De Eccleſia & hæreſibus. CAP. XIX.

Gemina eſt Eccleſiæ pulchritudo: vna, quam hic bene viuendo conſequitur: altera, per quam illic ex retributione glorificabitur. 1

Eccleſiæ propter Chriſtum geminæ tribulationes exiſtunt, id eſt, ſiue quas à Pagânis pertulit in martyribus: ſiue quas ab hæreticis perfert in diuerſis cõcertationibus. Vtraſque autem per gratiam Dei exuperat, partim ferendo, partim reſiſtendo. 2

Sancta Eccleſia catholica, ſicut malè viuẽtes in ſe patienter tolerat: ita malè credentes 3
G à ſe repellit.

Sancta Eccleſia contra gentiliũ atque hæreticorum* pertinaciam ſummoperè ſapientiã & patientiam opponere ſtudet: ſed exercetur eius ſapientia cùm tentatur verbis: exercetur patientia, cùm tentatur gladiis. Nunc enim perſecutionibus appetitur, nunc falſis aſſertionibus laſeſſitur. 4 al. pe[illegible]ciam.

Cauſa prauitatis hæreticæ, doctrinis eſt propagata Eccleſia: nam antea ſimplici tantum fide vigebat. Hæreticorum igitur occaſione propagati ſunt doctores in fide: & per acumina hæreſum Eccleſiæ magiſtri creuerunt. Nã tunc clarius manifeſtatur veritatis aſſertio, H quando patuerit quælibet diſſenſio. 5

Sancta Eccleſia ideo dicitur catholica, pro eo quòd vniuerſaliter per omnem ſit mundũ diffuſa. Nam hæreticorum Eccleſiæ in partibus mundi coarctantur: hæc verò in toto orbe diffuſa expanditur, Paulo atteſtante Apoſtolo: Gratias, inquit, ago Deo meo, pro omnibus vobis, quia fides veſtra annunciatur in vniuerſo mundo. Hæreſes autem in aliquo angulo mundi, aut in vna prouincia inueniuntur verſari. Eccleſia verò catholica, ſicut per totum mundum extenditur: ita & omniũ gentilium ſocietate conſtruitur. 6

Qui ſunt hæretici, niſi qui relicta Dei Eccleſia priuatas elegerunt ſocietates? De quibus 7
bus

bus Dominus dicit: Duo mala fecit populus A meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ cõtinere non valent aquas.

8 Cauſa hæreſis, ob quam rem fit? Ad exercitationem fidei. Via verò per quam fit, obſcuritas eſt diuinarum ſcripturarum, in qua caligantes hæretici aliud quàm ſe res habeat, intelligũt, nec eſſe poſſunt, quia id ipſum quod exiſtunt, hæreſes iam nõ ſunt. Malè enim ſentiendo eſſe iam deſierunt, ad nihilum enim tendunt.

9 Hæretici ingenti ſtudio mendacia ſua diſcunt, & labore vehementi ne in vnitatem Eccleſiæ veniant, decertant, de quibus per Prophetam congruè dicit: B Docuerunt linguam ſuam loqui mendacium, & vt iniquè agerent laborauerunt.

10 Dum viciſſim hæretici mutuò ſe lacerant: quando alterutrũ ſe in proprias ſectas inducunt: ſic tamen inuicem ſeſe collidunt, vt cõtra Eccleſiam pari erroris ſpiritu decertẽt. Et qui ab inuicem diuiſi ſunt, in aduerſitate Eccleſię ſimul exiſtunt vniti: eiſque qui pro eo quòd tantùm valeant, hęreſes videntur habere veritatem, hoc reſpondendum eſt: Non ideo ſaluti præponendi ſunt morbi, quia plerunque ita generaliter mundum occupant, vt parum ſaluti loci relinquant. C

De hæreticis. CAP. XX.

1 NOn poſſe hæreticos habere veniam, niſi per Eccleſiam catholicam conſtat: ſicut & amici Iob non per ſe placare Deum potuerunt, niſi pro eis Iob ſacrificium obtuliſſet.

2 Opera bona, quæ hæretici faciunt, & iuſtitia illorum, nihil eis prodeſt: teſtante Domino per Hieremiam: Quia mei oblitus es, ecce ego annunciabo iuſtitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi.

3 Hæretici quamuis legem & prophetas adimpleant, ex eo tamen quod catholici non ſunt, non eſt Deus in eorum conuentibus, D ipſo Domino teſtante: Si ſteterint Moyſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum. Eiice eos à facie mea, & egrediantur. Per Moyſem quippe & Samuëlem, legẽ accipe & prophetas, quos quamuis hæretici opere implere contendant, propter erroris tamen impietatem, à vultu Dei proiiciuntur, & à iuſtorũ * cœtibus ſeparantur.

* al. conuentibus

4 Paganus & hæreticus, ille, quia nunquam fuit cum Dei populo: iſte, quia receſſit à Dei populo, vterque recedentes à Chriſto ad diaboli pertinent corpus.

5 Qui ab idololatria ad Iudaiſmũ vel hęreſim tranſeunt iuxta prophetam, de malo ad malum egreſſi ſunt, & Dominum nõ cognouerunt quia de infidelitatis errore, in errorem alium tranſierunt. 6

Cuius doctrinam quiſque ſequitur, huius & filius nuncupatur, ſicut & per prophetam, Amoreum patrem & Getheam matrem eſſe Iſraël Dominus dicit, non vtique naſcendo, ſed imitando. Sic & in meliorem partem filij Dei nuncupantur, qui præcepta Dei cuſtodiunt. Vnde & nos non natura, ſed adoptione clamamus, dicentes, Pater noſter qui es in cælis. 7

Non ſolum tantum natiuitate, ſed etiam imitatione filios poſſe alicuius vocari. Nam Iudæi ſecundum carnem filij Abrahæ, ſecundum verò conuerſationem filij diaboli nuncupantur, ac per hoc illi ſunt ſemen Abrahæ qui eius imitantur fidem, non qui ex eius generati ſunt carne. 8

De errore authoris trahitur à quibuſdam & nomen & culpa, vt ipſius vocabulo cenſeatur, cuius errorem inſequitur, ſicut Eccleſiæ Pergami in Apocalypſi dicitur, Habes tenẽtes doctrinam Balaam & Iezabel. Doctrinam igitur Balaam dicitur habere propter imitationem, non propter præſentiam corporalem.

De gentilibus philoſophis. CAP. XXI.

PHiloſophi gentium, non ſicut oportet Deum quærentes, in Angelos ceciderunt præuaricatores, factúſque eſt illis mediator diabolus ad mortem, ſicut nobis Chriſtus ad vitam. 1

Multum mundi philoſophi prædicantur in dimẽſione temporum, curſúque ſyderum ac diſcuſſione elementorum, & tamen hoc non niſi à Deo habuerunt. Volando enim ſupernè vt aues aërem, & mergentes in profundum, vt piſces mare, & vt pecora gradientes, terram deſcripſerunt, veruntamen tota mente authorem eorum intelligere noluerunt. 2

Quare non poſſunt animalia bruta interrogare? quia neſciunt ratiocinari. Ideo non diſſimiles gentiles homines animalibus extiterunt, qui talia non conſiderantes, & ipſa amplius diligentes, vſque ad eorum cultum euanuerunt. 3

Via Chriſtus eſt, ſi quis in ea non graditur non eſt quomodo veniat ad Deum. Philoſophi autem mundi vtique Deum cognouerunt, ſed quia diſplicuit illis humilitas Chriſti, in inuio tranſierunt, & non in via. Ideóque euaneſcentes, gloriam Dei in mendacium mutauerunt, & rectitudinem viæ relinquentes, in amfractibus ceciderunt errorum. 4

5 Primùm vnicuique eſt ſcire quid appetat: E ſecundùm verò eſt, vt id quod appetit, apprehendat. Imperfecta quippe ſapientia eſt, quò tendas ſcire, & neſcire iter per quod expediat ire. Quid enim prodeſt, ſi quis famis tempore vbertatis regionem videat, & viam per quam ad illam pergat, ignorat? Ecce patriam quiſque quærit, ſed viam perdidit: errando graditur, non proficiendo: quantóque plus ambulat, tantò magis ab eo quod quęrit, elongatur.

6 Qui viam regiam, hoc eſt Chriſtum deſerit, & ſi videat veritatem, à longè videt: quia niſi per viam, non eſt quomodo ad eam appropinquet. Quod ſi gradiens per deſertum leonem incurrerit, ſemetipſum redarguat, dũ F in diaboli faucibus hæſerit.

De differentia Teſtamentorum.
CAP. XXII.

1 QVidam hæretici ideò non recipiunt vetus Teſtamentum, pro eo quòd aliud in tempore priſco, aliud agatur in nouo. Non intelligentes quòd Deus quid cuique congruerit tempori * incognita quadam diſtributione conceſſerit, ſicut in lege imperat nuptias: in Euangelio virginitatem commẽdat: in Lege oculum pro oculo auferre: in Euangelio alteram præbere percutienti maxillam. Sed illa pro tempore fragili populo, iſta verò G perfecto: vtrique tamẽ pro tempore ſua quæque conuenientia commodans. Et tamen pro iſta mutatione non eſt credendus Deus mutabilis, ſed potius inde admirabilis prædicandus eſt, quia manens incõmutabilis quid cuique (vt diximus) tempori commodum fuit, magna cum diſtributione conceſſit.

al. magna.

2 Sub veteri Teſtamento, minoris culpæ erãt peccata, quia in eo non ipſa veritas, ſed vmbra veritatis aderat. Nam in teſtamento nouo præceptis altioribus, veritate manifeſta facta, quædam quæ in illo populo vmbræ veritatis deſeruierant, deſerenda nobis præcipiũtur. Illic enim fornicatio & retributio iniuriæ H permiſſa ſunt, nec nocebant: in Teſtamento autem nouo, graui animaduerſione damnãtur, ſi admittantur.

De Symbolo & Oratione. CAP. XXIII.

1 FIdei ſymbolum & dominica oratio, pro tota lege paruulis Eccleſiæ ad cælorũ regna ſufficit capeſſenda.

2 Omnis enim latitudo ſcripturarum in eadẽ oratione dominica & ſymboli breuitate concluditur. Vnde & propheta Eſaias dicit: Abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum, ſuper vniuerſam terram: Attendite & audite eloquium meũ. Sed hæc abbreuiatio aut illud intelligitur, quod Dominus dicit: Omnem legem, & Prophetas in duobus præceptis dilectionis DEI, & proximi pendère: aut propter ipſam orationẽ dominicam, vel ſymboli breuitatem, in quibus (vt prædictum eſt) omnem ſcripturæ coarctari cernimus latitudinem.

De Baptiſmo & Communione.
CAP. XXIIII.

1 SOlam Eccleſiam catholicam habere baptiſmum ad ſalutem Zacharias Propheta teſtatur: In die, inquit, illa erit fons patens domus DAVID, & habitantibus in Hieruſalem, in ablutionem peccatoris & menſtruatæ. Domus quippe Dauid & Hieruſalẽ Chriſti Eccleſia eſt, in qua manat fons in ablutionem peccatorum. Hæretici autem id ſolùm imaginaria oſtentatione faciunt, ideóque illis baptiſmus nõ ad remiſſionem peccatorum, ſed ad ſupplicij teſtimonium datur.

2 Pro ſolo reatu originali luũt in inferno nuper nati infantuli pœnas, ſi renouati per lauachrum non fuerint. Proinde Adæ cauſa nuper natus infans, ſi non regeneratur, damnatur: quia originis noxietate perimitur.

3 Cur paruuli peccato originali carentes per baptiſmum, & necdum proprium habentes delictum, à beſtiis pœniſque cæteris laniãtur? Hęc igitur cauſa eſt. Baptiſmus enim à pœna æterna, non à pręſentis vitę ſupplicio liberat. Quòd ſi à pœna præſenti homines liberarentur per baptiſmum, ipſum putarent baptiſmi præmium, non illud æternum. Ergo ſoluto reatu peccati, manet tamen quædam temporalis pœna: vt illa vita feruẽtius requiratur quæ erit à pœnis omnibus aliena.

4 Nullus negat fidelium etiam *poſt baptiſmum*, quo peccata delentur, quotidie quãdiu in iſto ſeculo ſumus, ad *Deum* nos debere conuerti. Quòd quamuis ſine intermiſſione ſit quotidie agendum, nunquam tamen feciſſe, ſufficiet.

5 Qui in maternis vteris ſunt, ideo cum matre baptizari non poſſunt: quia qui natus adhuc ſecundum Adam non eſt, renaſci ſecundum Chriſtum non poteſt. Neque enim dici regeneratio in eo poterit, quem generatio nõ præceſſit.

6 Qui intra Eccleſiam, non ex dignitate Eccleſiæ viuunt, ſed fidem quaſi verbo tenent, operibus deſtruunt, de ipſis legitur. Multiplicati ſunt ſuper numerum, vt ſubaudias, in regno reproborum.

7 Qui ſcelerate viuunt in Eccleſia, & communicare non deſinunt, putantes ſe tali communione mundari: diſcant nihil ad emundationem ſibi proficere, dicente propheta: Quid

Quid eſt quod dilectus meus in domo mea fecit ſcelera multa? Nunquid carnes ſanctæ auferent à te malitias tuas? Et Apoſtolus: Probet, inquit, ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat.

De ſeptem regulis. CAP. XXV.

1 Septem eſſe inter cætera regulas locutionũ ſanctarum ſcripturarum quidam ſapientes dixerunt.

2 Prima regula eſt de domino, & eius corpore: quæ de vno*, ad vnum loquitur: atque in vna perſona, modò caput, modò corpus* oſtẽdit, ſicut Eſaias ait: Induit me veſtimento ſalutari, quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatã monilibus ſuis. In vna enim perſona duplici vocabulo nominata eſt, vt caput, id eſt, ſponſum: & Eccleſiam, id eſt, ſponſam manifeſtauit. Proinde notandum in ſcripturis, quando ſpecialiter caput deſcribitur, quando & caput & corpus: aut quando ex vtroque tranſeat ad vtrumque aut ab altero, ad alterum: ſicque quid capiti, vel corpori conueniat, prudens lector intelligat.

al. aut

al. oſtenditur.

3 Secunda regula eſt de corpore Domini vero & permixto. Nam videntur quædam vni conuenire perſonæ, quod tamen non eſt vnius, vt eſt illud: Puer meus es tu Iſraël, ecce deleui vt nubem iniquitates tuas, & ſicut nebulam peccata tua: conuertere ad me, & redimã te. Hoc ad vnum non congruit. Nam altera pars eſt cui peccata deleuit, cùm dicit: Puer meus es tu. & altera, cui dixit: Conuertere ad me, & redimam te. Qui ſi conuertantur eorũ peccata delentur. Per hanc enim regulam ſic ad omnes loquitur ſcriptura: vt boni redarguantur cum malis, & mali laudentur cum bonis. Sed quid ad quem pertineat, qui prudenter legerit, diſcet.

4 Tertia regula eſt de litera & ſpiritu, id eſt, de lege & gratia. Lege, per quam præcepta facienda admonemur. Gratia, per quam vt operemur, iuuamur. Vel quod lex non tantũ hiſtoricè, ſed etiam ſpiritaliter ſentienda ſit. Namque & hiſtoricè oportet fidem tenere, & ſpiritaliter legem intelligere.

5 Quarta regula eſt de ſpecie & genere, per quam pars pro toto, & totum pro parte accipitur: veluti ſi vni populo vel ciuitati loquatur Deus, & tamen intelligatur omnem contingere mundum. Nam licet aduerſus vnam ciuitatem Babyloniam, per Eſaiam dominus comminetur: tamen dum contra Eccleſiam loquitur, tranſit ad genus de ſpecie, & conuertit contra totum mundum ſermonem. Certe ſi non diceret aduerſus vniuerſum orbẽ, non adderet *infra* generaliter: Et diſperdam omnem terram, & viſitabo ſuper orbem mala, & cætera quæ ſequuntur ad internecionem mundi pertinentia. Vnde & adiecit: Hoc eſt conſilium quod cogitaui ſuper omnem terram, & hæc eſt manus eius extenſa ſuper omnes gentes. Item poſtquam ſub perſona Babyloniæ arguit vniuerſum mundum, rurſus ad eandem quaſi de genere ad ſpeciẽ reuertitur, dicens quæ eidem ciuitati ſpecialiter contigerũt: Ecce ego ſuſcitabo ſuper eos Medos. Nam regnante Balthaſar, à Medis eſt obtenta Babylonia. Sic & in onus Ægypti ex perſona eiuſdem, totum vult intelligere mundum, dicendo: Et concurrere faciam Ægyptios aduerſus Ægyptios, regnum aduerſus regnum: cùm Ægyptus non multa regna, ſed vnum deſcribitur habuiſſe regnum.

6 Quinta regula eſt de temporibus, per quã aut pars maior temporis per partem minorẽ: aut pars minor temporis per partẽ maiorem inducitur, ſicut eſt de triduo dominicæ ſepulturæ, dum nec tribus plenis diebus ac noctibus iacuerit in ſepulchro: ſed tamen à parte totum triduũ accipitur. Vel ſicut illud, quod quadringentis annis prædixerat Deus filios Iſraël in Ægypto ſeruituros, & ſic inde egreſſuros: qui tamen dominante Ioſeph, Ægypto dominati ſunt, nec ſtatim poſt quadringentos annos egreſſi ſunt, vt fuerat repromiſſum: ſed quadringentis triginta peractis ab Ægypto receſſerunt. Eſt & alia de temporibus figura, per quã quædam quæ futura ſunt quaſi iam geſta narrantur, vt eſt illud: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea, & diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & his ſimilia: in quibus futura tanquam iam facta ſint, ita dicuntur. Sed cur quæ adhuc facienda erant iam facta narrantur? Quia quæ nobis adhuc futura ſunt, apud Dei æternitatem iam facta ſunt. Quapropter quando aliquid faciẽdum eſſe pronuntiatur, ſecundum nos dicitur: quando verò quæ futura ſunt iam facta dicuntur, ſecundum Dei æternitatem accipienda ſunt: apud quem iam omnia facta ſunt, quæ futura ſunt.

7 Sexta regula eſt de recapitulatione. Recapitulatio enim eſt, dum ſcriptura redit ad illud cuius narratio iam trãſierat, ſicut cùm filios filiorum Noë ſcriptura commemoraſſet, dixit illos fuiſſe in linguis & gentibus ſuis: & tamẽ poſtea quaſi hoc etiam in ordine temporum requiritur. Et erat, inquit, omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus erat. Quomodo ergo ſecundum ſuas gentes & ſecundum ſuas linguas erant, ſi vna lingua erat omnibus: niſi quia ad illud quod iam tranſierat, recapitulãdo eſt reuerſa narratio?

Hæc de recapitulatione reperimus in editione vulgata, & in manuſcriptis exemplaribus deerant, ſed eorum loco ſequentia habebantur.

8 Recapitulatio enim eſt, dum rerum præteritarum cauſæ, futuris miſcentur geſtis, ſicut & in Geneſi, dum ſexto die hominem dicit fuiſſe factum, denuò recapitulat formatum dicens: Formauit Deus hominem ad imaginem ſuam. Nec non & vbi expletis omnibus operibus, dũ Deum dicit ſeptimo die requieuiſſe, recapitulando ſubiungit: Iſtæ generationes cæli & terræ quando creatæ ſunt, in die quo creauit Deus cælum & terram, & omne virgultum agri antequàm oriretur ſuper terram. Nondum enim pluerat dominus Deus ſuper terram, & homo non erat qui operaretur terram, ſed fons aſcendebat de terra, irrigans vniuerſam ſuperficiem terræ. Hæc omnia recapitulando in ſerie narrationis, rebus futuris nectuntur, cùm intra ſex dies etiã hæc patrata videantur.

Hactenus ex antigraphis manuſcriptis.

9 Septima regula eſt de diabolo & eius corpore, quia ſæpè dicuntur ipſius capitis, quæ ſuo magis conueniunt corpori: ſæpè verò eius videntur dicta membrorum, & non niſi capiti congruunt. (Sicut in Eſaia, vbi dum contra Babyloniam, hoc eſt, contra diaboli corpus multa dixiſſet ſermo propheticus, rurſus ad caput, id eſt, ad diabolum, oraculi ſententiam deriuat, dicens: Quomodo cecidiſti de cælo lucifer, qui manè oriebaris?) Ex nomine quippe corporis intelligitur caput, vt eſt illud in Euangelio, de zizaniis tritico admixtis, dicente Domino: Inimicus homo hoc fecit: hominem ipſum diabolum vocans, & ex nomine corporis caput deſignans. Item ex nomine capitis ſignificatur corpus, ſicut in Euangelio dicitur: Duodecim vos elegi, ſed vnus ex vobis diabolus eſt, Iudam vtique indicans, quia diaboli corpus fuit. Apoſtata quippe angelus omnium caput eſt iniquorum, & huius capitis corpus ſunt omnes iniqui, ſicque cum mẽbris ſuis vnus eſt, vt ſępè quod corpori eius dicitur, ad cũ potius referatur, rurſum quod illi, ad membra iterùm ipſius deriuetur.

Incluſa parentheſi, habebantur in exẽplaribus ſcriptis: deſunt verò in editione vulgata.

De martyrio. CAP. XXVI.

1 DEi ſeruus aduerſitate vlla non frangitur, ſed ſe pro veritatis defenſionẽ vltrò certamini offert, nec vnquam pro veritate diffidit.

2 Sæpè ex diſcipulis ad martyrium eligũtur, qui ſuos doctores ad coronam præcedunt, & qui ſunt ordine poſtremi, fiunt nonnunquam in certamine primi.

3 Vir ſanctus vltrò ſe in agone pro certamine non debet offerre iuſtitiæ, ſed tamen ſi agonis E fructum videt vberrimum, non debet declinare laboris periculum. Quòd ſi maior eſt labor, quàm animarum lucrum, declinandus eſt labor, quem minimum comitatur augmẽtum. Vtrumque enim fecit Apoſtolus, qui & periculis ſe vltrò dedit, vbi maximum animarum lucrum vidit, & ſapienter ſe periculo abſtulit, in quo potiorem laborem quàm lucrum eſſe perſpexit. Vltrò ſe Paulus ad Epheſum periculis obtulit, quia potius periculo lucrum vidit. Damaſci autẽ ideò periculo ſubtraxit ſemetipſum, quia nullũ periculi ipſius arbitratus eſt fructum.

4 Diſce quomodo ſe ad martyrium offerat F quiſque vltrò, vel quomodo iuxta ſentẽtiam Dei cingatur ab altero, & quò nõ vult ipſe ducatur, niſi quod & propter gloriam futuram de certamine iuſtus gaudet, & propter paſſionis violentiam refugit ſubire quod dolet.

5 Accipe exemplum adeundi ſub trepidatione martyrij, de vſu bellandi, in quo exercitatus quiſque in prælio, & per audaciam certamen aggreditur, & per timorem cunctatione mouetur.

6 Item accipe exemplum martyrij, de reparatione humani corporis ad ſalutẽ, dum quiſque & de ſpe reparationis gaudet, & de inciſionibus malorum ceu amariſſimis poculis G mœret.

De ſanctorum miraculis. CAP. XXVII.

1 ETſi Apoſtolis virtus data eſt ſignorũ propter fidem gentium nutriendam, Eccleſiæ tamen data eſt virtus operum propter eãdem fidem ornandam: & tamen in ipſis Apoſtolis plus erat mirabilis virtus operum, quàm virtus ſignorum. Ita & nunc in Eccleſia plus eſt bene viuere, quàm ſigna facere.

2 Quòd nunc Eccleſia non ea miracula faciat, quæ ſub Apoſtolis faciebat, ea cauſa eſt, quia tunc oportebat mundum miraculis credere, nunc verò iam credentem oportet bo- H nis operibus coruſcare. Nam ideo tunc ſigna fiebant exterius, vt interius fides corroboraretur.

3 Iam in fide miracula quicunque requirit, vanam gloriam, vt laudetur, quærit. Scriptum eſt enim: Linguæ in ſignum ſunt, non fidelibus, ſed infidelibus. Ecce ſignum non eſt fidelibus neceſſarium, qui iam crediderũt: ſed infidelibus vt conuertantur. Nam Paulus pro non credentium infidelitate patrem Publij de infirmitate febrium virtutibus curat, infirmantem verò Timotheum fidelem, non oratione, ſed medicinaliter reparat, vt noueris miracula pro incredulis, non pro fidelibus fieri.

Antequàm

4 Antequàm Antichriſtus appareat, virtutes ab Eccleſia & ſigna ceſſabunt, quatenus eam quaſi abiectiorem perſequatur audacius. Ob hanc vtilitatem ceſſabunt ſub Antichriſto, ab Eccleſia miracula & virtutes, vt per hoc ſanctorum clareat patientia, & reproborum qui ſcandalizabuntur, leuitas oſtentetur, & perſequentium audacia, * ferocior efficiatur. A

al. fortior.

De Antichriſto & eius ſignis.

CAP. XXVIII.

1 OMnis qui ſecundum Chriſtianæ profeſſionis normã, aut non viuit, aut aliter docet, Antichriſtus eſt.

2 Plerique autem Antichriſti tempora non viſuri ſunt, & tamen in membris Antichriſti inueniendi ſunt. B

3 Antequàm veniat Antichriſtus multa eius membra præceſſerunt, & prauæ actionis merito caput proprium præuenerunt, ſecundum Apoſtolum, qui iam iniquitatis myſterium operari illum affirmat, etiam antequàm reueletur.

4 Magnitudo ſignorum fiet ſub Antichriſto, vt electi ſi fieri poteſt in errorem mittantur. Sed ſi electi, quomodo ſunt in errorem mittendi? Ergo ibunt in errorem titubationis ad modicum; præ multitudine prodigiorum, nõ tamen deiiciendi ſunt à ſtabilitate ſua terrorum impulſu, atque ſignorum. Vnde & ideò ponitur, ſi fieri poteſt: quia electi non poſſunt, ſed citò reſipiſcentes cordis errorem religione coërcebunt: ſcientes prædictum à domino eſſe, vt dum hoc fecerint aduerſarij, non conturbentur ſancti. C

5 Tam mira facturus eſt prodigia & ſigna, dum venerit Antichriſtus, vt etiam electis quoddam cordis gignatur ſcrupulum, quod tamen citò exuperet in illis ratio, per quam ſcient in deceptionem reproborum, & electorum probationem eadem fieri ſigna. In quo tempore per patientiam glorioſi erunt ſancti, non per miracula, ſicut martyres fuerunt priores. Illi enim & perſecutores ſuſtinebunt & facientes prodigia. Proinde & durius bellum ſuſtinebunt, quia non ſolùm contra perſequentes, ſed etiam miraculis coruſcãtes dimicaturi ſunt. D

6 Grauius ſub Antichriſti temporibus, contra Eccleſiam deſæuiet ſynagoga, quàm in ipſo aduentu Saluatoris Chriſtianos eſt perſecuta.

7 Dum in martyres diabolus iam exercuerit crudelitatem magnam etiam ligatus, crudelior erit tamen Antichriſti temporibus quando etiam erit ſoluendus. Nam ſi tanta ligatus facere potuit, quanta ſolutus faciet?

Quantò propinquius finem mundi diabolus videt, tantò crudelius perſecutiones exercet, vt quia ſe continuò damnandum conſpicit, ſocios ſibi multiplicet, cum quibus gehennæ ignibus addicatur. 8

Quantò breuius tempus videt ſibi reſtare diabolus, vt damnetur: tantò in magna perſecutionis ira mouetur, diuina iuſtitia permittente: vt glorificentur electi, ſordidentur iniqui & vt diabolo durior creſcat damnationis ſententia. 9

De Reſurrectione. CAP. XXIX.

INchoatio pacis ſanctorum eſt in hac vita, non perfectio. Tunc autem erit plenitudo pacis, dum ad Dei contemplationem abſorpta carnis infirmitate conualuerint. 1

Reſurrectio mortuorum, vt Apoſtolus ait, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti futura eſt: in ætate, ſcilicet iuuentutis, quæ profectu non indiget, & abſque inclinatione defectus in perfectione ex vtraque parte & plena eſt & robuſta. 2

* Qui nunc filiorum DEI nomine homines fideles vocantur, tamen ex eo quòd hanc ſeruitutem corruptionis patiuntur adhuc iugo ſeruitutis addicti, ſunt accepturi plenam DEI filiorum libertatẽ, dum corruptibile hoc induerit incorruptionem. 3

al. Quãuis.

Nunc DEUS per ſpeculum agnoſcitur, in futuro autem quiſque electus facie ad faciem præſentabitur: vt ipſam ſpeciem contempletur, quam nunc per ſpeculum videre conatur. 4

In hac vita electorum numero ad dexterã pertinentium, & reproborum qui ad ſiniſtrã ituri ſunt, Eccleſiam Dei compleri dicitur: in fine autem ſeculi, ſicut zizania à frumento diſiungi. 5

De iudicio. CAP. XXX.

IVdicij diem nouit Chriſtus, ſed in Euangelio dicere & ſcire diſcipulos noluit. Nam dũ dicit idem dominus per Prophetam: Dies vltionis in corde meo, indicat ſe non neſcire, ſed nolle indicare. 1

De domo Domini ſicut ſcriptum eſt incipit iudicium, quando electi, id eſt, domus DEI hîc per flagella iudicantur. Impij verò illic ad damnationem iudicandi ſunt. Vnde & ſequitur: Si autem primùm à nobis, quis finis eorũ qui non crediderunt? 2

Ad diſtricti examen iudicis nec iuſtitia iuſti ſecura eſt niſi pietate diuina: vt & ipſa iuſtitia qua quiſque iuſtus eſt, Deo iuſtificante, iuſtificetur. Alioquin apud Deum, & ipſa peccatum eſt. Inde eſt quod ait Iob: 3

Innocentem & impium ipſe conſumet. Conſumitur quippe à Deo innocens, quando ipſa innocentia liquidius requiſita, & diuinæ innocentiæ comparata, nihil efficitur, niſi & ibi miſericordiæ pietate homo iuſtificetur. Conſumitur item à Deo impius quando examinis diuini ſubtilitate requiritur, eiuſque deteċta impietas iudicata damnatur.

4 Conſumitur innocens & impius ſimul fine carnis, non pœna damnationis.

5 Doċtus pariter & indoċtus moriuntur, ſed morte carnis, nõ pœna damnationis. Omnia autem pergunt ad vnum locum, dum morte corporali in terram & iuſtus & impius reuertuntur. Retributio autem diſſimilis, ſicuti per eundem Salomonem dicitur: Quid plus habet ſapiens à ſtulto, niſi quòd illuc pergit vbi vita eſt? Ergo omnes in terram pariter redeũt: nam vbi vita eſt, non pariter pergunt.

6 Gemina punitur ſententia impius, dum aut hîc pro ſuis meritis, mentis cæcitate percutitur, ne veritatem videat: aut dum in fine damnabitur, vt debitas pœnas exoluat.

7 Geminum eſt diuinum iudicium, vnũ quo & hîc iudicantur homines & in futuro: alterũ, quo propterea hîc iudicãtur, ne illic damnentur. Ideóque quibuſdam ad purgationem temporalis proficit pœna, quibuſdã verò hîc inchoat damnatio, vt illic perfeċta ſperatur perditio.

8 In iudicio reprobi humanitatem Chriſti in qua iudicatus eſt videbunt, vt doleant: diuinitatem verò eius non videbunt, ne gaudeãt. Quibus enim diuinitas eius oſtenditur, vtiq; ad gaudium demonſtratur.

9 Pro diuerſitate conſcientiarum & mitis apparebit in iudicio Chriſtus eleċtis, & terribilis reprobis: nam qualem quiſque conſcientiã tulerit, talem & iudicem habebit, vt manente in ſua tranquillitate Chriſto, illis ſolis terribilis appareat, quòs conſcientia in malis accuſat.

10 Duæ ſunt differentiæ vel ordines hominũ in iudicio, hoc eſt eleċtorum & reproborum, qui tamen diuiduntur in quatuor. Perfeċtorũ ordo vnus eſt, qui cũ domino iudicat, & alius qui iudicatur, vtrique tamen cum Chriſto regnabunt. Similiter ordo reproborum partitur in duobus, dum hi qui intra Eccleſiam ſunt mali, iudicandi ſunt & damnandi: qui verò extra Eccleſiam inueniendi ſunt, non ſunt iudicandi, ſed tantùm damnandi.

11 Primus igitur ordo eorum, qui iudicantur & pereunt, opponitur illi ordini bonorum, de quo ſunt qui iudicantur & regnant. Secundus ordo eorum, qui non iudicantur & pereunt, opponitur illi ordini perfeċtorum, E in quo ſunt hi qui non iudicantur & regnant. Tertius ordo eorum quæ iudicantur & regnant, illi ordini eſt contrarius, de quo ſunt qui iudicantur & pereunt. Quartus ordo eorum qui non iudicantur & regnant, opponitur illi contrario ordini, in quo illi ſunt qui nõ iudicantur & pereunt.

De gehenna. CAP. XXXI.

DVplex damnatorum pœna eſt in gehenna, quorum & mentem vrit triſtitia, & 1 corpus flamma * iuxta viciſſitudinem, vt qui mente traċtauerunt quod perficerent corpore, ſimul & animo puniantur & corpore. *al. iuxta viciſſitudine.*

Ignem gehennæ ad aliquid lumen habere, 2 F & ad aliquid non habere: hoc eſt habere lumen ad damnationem, vt videant impij vnde doleant, & non habere ad conſolationem, ne videant vnde gaudeant.

Apta fit comparatio de camino trium puerorum ad exemplum ignis gehennæ: nam ſicut ille ignis non arſit ad trium puerorum ſupplicium, * ſed arſit ad comburenda ligamina vinculorum, ita ignis gehennæ & lucebit miſeris ad augmentum pœnarum, vt videant vnde doleant, & non lucebit ad conſolationem, ne videant vnde gaudeant. 3 *Similitudo* *al. &*

Inter huius vitæ & futuræ infœlicitatis miſeriam, multa diſcretio eſt. Illic enim & miſe- 4 G ria eſt propter cruciationem dolorum, & tenebræ propter lucis auerſionem, quorum vnum in hac vita, id eſt, miſeria eſt, aliud non eſt, in inferno autem vtrumque eſt.

De pœnis impiorum. CAP. XXXII.

SIcut faſciculi lignorum ad combuſtionem 1 *Similitudo* de ſimilibus colligantur, ita in iudicij die ſimilis culpæ rei, ſuis ſimilibus iungentur, vt ex æquo pœna conſtringat quaſi in faſciculũ, quos aċtio ſimiles fecit in malum.

Sicut vnuſquiſque ſanċtus in futuro iudi- 2 cio pro quantitate virtutum glorificabitur, ita & vnuſquiſque impius pro quantitate facino- H rum condemnabitur, nec deerit in ſupplicio futuro damnationis ordo, ſed iuxta qualitatẽ criminum, Propheta affirmãte, diſcretio erit pœnarum.

De charorum quoque ſuorũ ſupplicijs ad- 3 ditur etiam pœna defunċtis, ſicut apud inferos diuitis ſermo prædicat Euangelicus: ſicut pro augendo Iudæ ſupplicio, dicit etiam Pſalmiſta: Commotione moueantur filij eius, & mendicent.

Impij ex hoc durius in iudicio puniẽdi ſunt 4 mentis dolore, ex quo viſuri ſunt iuſtos gloriæ beatitudinem meruiſſe.

Cunċtis videntibus eſt præcipitandus dia- 5 bolus: quando ſub aſpeċtu omnium bonorũ Angelo-

Angelorum & hominum cum eis qui de parte eius erunt in ignem æternũ mittendus eſt.

6 Dum ſublatus fuerit diabolus vt damnetur, multi electi qui in corpore ſunt inueniendi, Domino ad iudicium veniente metu concutiendi ſunt, videntes tali ſententia impiũ eſſe punitum: quo terrore purgandi ſunt, quia ſi quid eis ex corpore adhuc peccati remanſerit, metu ipſo quo diabolum damnari cõſpiciunt, purgabuntur. Hinc eſt quod ait Iob: Cũ ſublatus fuerit, timebũt Angeli & territi purgabuntur.

7 Multos poſſe perire ex eis in die iudicij, qui nunc electi eſſe videntur & ſancti, dicẽte propheta: Vocabit Dominus iudicium ad ignem & deuorabit abyſſum multam, & comedet partem domus. Pars quippe domus deuorabitur, quia illos etiã infernus abſorbebit, qui nunc ſe eſſe in præceptis cæleſtibus gloriantur, de quibus Dominus dicit: Multi dicent mihi in illa die, Domine domine, nonnè in nomine tuo prophetauimus, nonnè in tuo nomine dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Tunc confitebor illis, quia nunquã noui vos. Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem, neſcio qui eſtis.

De gloria Sanctorum. CAP. XXXIII.

1 NOn faciet in futurum cor miſerum iuſtorum ex compaſſione damnatorum condolendi affectio: vbi tantùm erit ſanctorum de Dei contemplatione gaudium, vt triſtitiæ nullus tribuatur introitus.

2 Sicut comparatus color candidus nigro colori fit pulchrior: ita & ſanctorum requies cõparata damnationi malorum, glorioſior erit.

3 Sicut iuſtitia iniuſtitiæ, ſic virtus vitio. Creſcit ergo ſanctorum gloria, dum debita damnantur impij pœna.

4 Poſt reſurrectionem ſanctis in carne promiſſa eſt cælorum aſcenſio, dicente ad patrẽ Chriſto: Volo vt vbi ego ſum: & ipſi ſint mecum. Si enim membra capitis ſumus, & vnus in ſe & in nobis eſt Chriſtus: vtique vbi ipſe aſcendit, & nos aſcenſuri ſumus.

Libri Primi finis.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

De ſapientia. CAP. I.

1 OMNIS qui ſecundũ Deum ſapiens eſt, beatus eſt. Beata vita cognitio diuinitatis eſt. Cognitio diuinitatis, virtus boni operis eſt. Virtus boni operis, fructꝰ æternitatis eſt.

2 Nullus autem magis ſapiens quàm quẽ docuerit Deus.

3 Excelſior eſt rebus omnibus Sapientia: nec eſſe poteſt vlla iuſtitia ſine prudentia.

4 Qui ſecundum ſeculum ſapiens eſt, ſecundum Deum ſtultus eſt. Vnde & propheta: Stultus, inquit, factus eſt omnis homo à ſciẽtia ſua.

5 Primum eſt ſcientiæ ſtudium, quærere Deum: deinde honeſtatem vitæ cum innocentiæ opere.

6 Nullus ſapientiã Dei plenè recipit, niſi qui ſe ab omni abſtrahere actionum cura contendit. Vnde & ſcriptum eſt: Sapientia ſcribæ in tempore otij, & qui minoratur actu, ipſe percipiet eam.

7 Non ad paruæ intelligentiæ arcem peruenit, qui ſcit ſecreta Dei ſe penetrare non poſſe. Tunc autem Deum rectè cognoſcimus, quando eum perfectè ſcire non denegamus.

Interdum quædam neſcire conuenit. Nullus autem in culpa maior eſt, quàm ille qui Deum neſcit.

8 Inueſtigationem veri multorum eſt quærere, ſed paucorum eſt inuenire. Ea autẽ quæ ſupra hominis intelligentiam ſunt, ſcrutanda non ſunt. Quicquid ſupra hominis intellectũ eſt, quærendum non eſt. Conſilio autem diuino ſeruandum eſt, vt hoc credatur eſſe iuſtitia, quod diuinæ placuerit voluntati. Nõ enim poterit eſſe iniuſtum, quod iuſto placet iudici.

9 Omnis ſapientia ex ſcientia & opinatione conſiſtit. Melior eſt autem ex ſcientia veniẽs quàm ex opinatione ſententia. Nam illa vera eſt, iſta dubia.

10 Ad maioris culpæ cumulum pertinet ſcire quenquam quod ſequi debeat, & ſequi nolle quod ſciat. Vnde & Dominus: Seruus, inquit, ſciens voluntatem Domini ſui, & non faciens, dignè plagis vapulabit multis. Et Iacobus: Scienti bonum & non facienti, peccatũ eſt illi.

11 Simplicitatem cum ignauia, vocari ſtultitiam: ſimplicitatem verò cum prudentia, vocari ſapientiam.

12 Vtile eſt multa ſcire, & rectè viuere: quòd ſi vtrunque non valemus, melius eſt vt bene viuendi ſtudium, quàm multa ſciendi ſequamur. Non pertinere ad beatitudinem cõſequendam ſcientiam rerum: nec eſſe beatũ multa ſcire: ſed eſſe magnum beatè viuere.

13 Nihil prodeſſe homini ſcire prudentiam cũ ignorantia Dei: & nihil obeſſe ſcientibus Deum, ignorantia mundi. Perfectè autem ſcit, qui prius Deũ: & iſta non pro ſe, ſed pro Deo ſcit.

14 Nihil obeſſe cuiquam ſi per ſimplicitatem aliquam de elementis indignè ſentiat, dum-

modo de Deo vera pronunciet. Nam quan- E uis de incorporeis corporeiſque naturis nequeat quiſque diſputare, beatum tamē illum facit vita recta cum fide.

De Fide. *CAP. II.*

1 NOn poſſe ad veram beatitudinem peruenire niſi per fidem: beatum autem eſſe qui & rectè credendo bene viuit, & bene viuendo, fidem rectam cuſtodit.

2 Deus ſi creditur, meritò inuocatur & quæritur: ac per hoc tunc perfectè laudatur, quādo inuocatur & creditur.

3 Non tantùm id credendum eſt quod ſenſu carnis dinoſcimus, ſed magis etiam quod intellectu mentis conſpicimus: id eſt, Deum. F Sine fide, nemo poteſt placere Deo. Omne enim quod non eſt ex fide, peccatum eſt.

4 Fides nequaquam vi extorquetur, ſed ratione atque exemplis ſuadetur. A quibus autē exigitur violenter, perſeuerare in eis non poteſt: exemplo, vt quidam ait, nouellæ arboris, cuius ſi quis cacumen violenter impreſſerit, denuo dum laxatur, in id quod fuerat cōfeſtim reuertitur.

5 Sicut homo libero arbitrio conditus, ſua ſponte diuertit à Deo: ita ex propria mentis conuerſione credendo recurrit ad Deum: vt & libertas agnoſcatur arbitrii per propriam voluntatem, & beneficium gratiæ, per accep- G tam fidei* firmitatem.

*al. veritatē.

6 In corde reſpicit Deus fidem, vbi ſe non poſſunt homines excuſare, qui ore ſimulant veritatis profeſſionem, & corde retentant erroris impietatem.

7 Sicut nihil proficit fides quæ ore retinetur, & corde non creditur: ita nihil profutura eſt fides quæ corde tenetur ſi ore non profiteatur. De tali enim fide propheta ita quoſdam obiurgat dicens: Periit fides, ablata eſt de ore eorum. Fides enim quæ corde creditur, confeſſionis oris ad ſalutem profertur.

Similitud.

8 Vacuam eſſe ſine operibus fidem, & fruſtra de ſola fide blanditur, qui bonis operibus nō ornatur.

9 Qui crucem portat, debet & mundo mori. Nam ferre crucem & mori, mortificare ſeipſum eſt: ferre, & non mori, ſimulatio hypocritarum eſt.

10 Qui per fidem cognitionem Dei habent, & operibus obſcurantur, exemplum Balaam ſequuntur: qui eadem opere apertos oculos habuit per contemplationis fidem.

11 Carnalium eſt fidem non pro virtute animi, ſed pro commodo quærere temporali. Vnde & dominus dicit: Quæritis me, non quia vidiſtis ſigna, ſed quia manducaſtis de panibus meis.

12 Chriſtianus malus dum ſecundum Euangelij doctrinam non viuit: etiam ipſam fidem quam verbo colit, oborta tentatione facilè perdit.

13 Multi fide tantū Chriſtiani ſunt, opere verò à Chriſtiana doctrina diſſentiunt. Multi quoque fidem Chriſti ex corde non amant, ſed humano terrore eandem per hypocriſim tenêre ſe ſimulant. Et qui eſſe nō poſſunt apertè mali, per terrorem fictè boni noſcuntur.

14 Amatores mundi pugnāt aliquando pro fide, & aliis quidem proficiunt: ipſi verò amore terreno implicati cæleſtia non requirunt, ſed verbo tantùm fidem defendunt.

15 Quidam pro fide etiam hæreticos inſequūtur, ſed per arrogantiam eos qui intra Eccleſiam ſunt contemnunt. Aduerſarios quidem fidei, confutāt pro infidelitate: ſed fideles præmunt face ſuperbiæ.

De Charitate. *CAP. III.*

1 QVanuis nonnulli fide atque operibus ſanctis eſſe videantur participes: tamen quia priuantur charitate fraternæ dilectionis, nullum habent incrementum virtutis. Nam ſicut ait Apoſtolus: Si tradidero corpus meū ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.

2 Sine amore charitatis, quanuis quiſque rectè credat, ad beatitudinem peruenire nō poteſt, quia tanta eſt charitatis virtus, vt etiam prophetia & martyriū ſine illa eſſe nihil credantur.

3 Nullum præmiū charitate penſatur. Charitas enim virtutum omnium obtinet principatum. Vnde & vinculum perfectionis charitas ab Apoſtolo dicitur, eo quòd vniuerſæ virtutes eius vinculo religentur.

5 Dilectio Dei morti comparatur, dicēte Salomone: Valida eſt vt mors dilectio: idcirco quia ſicut mors corpus violenter ſeparat animam à corpore: ita & dilectio Dei violenter ſegregat hominem à mūdo & carnali amore. H Qui Dei præcepta contemnit, Deum non diligit. Neque enim regem diligimus, ſi odio leges eius habemus.

6 Tenenda eſt cum ſanctis viris vnitas charitatis: & quanto ſe quiſque ſubtrahit mundo, tanto opus eſt, vt ſe aſſociet bonorum conſortio.

7 Charitas in dilectione Dei & proximi conſtat. Seruat autem in ſe dilectionem Dei, qui à charitate non diuiditur proximi. Qui à fraterna ſocietate ſecernitur, à diuinæ charitatis participatione priuatur. Nec poterit Deū diligere, qui noſcitur in proximi dilectione errare. Chriſtus Deus & homo eſt. Totum ergo Chriſtum non diligit, qui hominem odit.

Bonorum

8 Bonorum diſcretio eſt non odire perſonas, A
ſed culpas: & recta dicta pro falſis non ſperne-
re, ſed probare.

9 Qui imperfecti ſunt in Dei amore, ſæpe ſe
à vitiis ſeparare diſponunt: ſed pondere viti-
orum grauati, rurſus ad ea vitia, quæ optant
relinquere, reuoluuntur.

De Spe. CAP. IIII.

1 QVi malè agere non deſiſtunt, vana ſpe,
indulgentiam de Dei pietate requi-
runt: quam rectè quærerēt, ſi ab actione praua
ceſſarent.

2 Metuendum valde eſt, vt neque per ſpem
veniæ quam promittit Deus, perſeueranter
peccemus: neque quia iuſtè peccata diſtrin- B
git, veniam deſperemus: ſed vtroque pericu-
lo euitato, & à malo declinemus, & de pieta-
te Dei veniam ſperemus. Omnis quippe iu-
ſtus ſpe & formidine nitet: quia nunc illum ad
gaudium ſpes erigit, nunc ad formidinē ter-
ror gehennæ adducit.

De Gratia. CAP. V.

1 INterdum peccantibus nobis Deus ſua do-
na non retrahit, vt ad ſpem diuinæ propitia-
tionis mens humana conſurgat. Nam non
poteſt conuerſum ſpernere, qui peccantem
ſuis beneficiis prouocat ad ſe redire.

2 Confeſſionem hominis non eſſe humanæ
virtutis. Nam ſi confeſſionem boni operis nō C
in nobis Deus operatur, cur per prophetam
dicitur: Confeſſio & magnificentia opus eius?
Ab illo enim nobis omnia bona, ſua gratia
præueniente donantur: Nam nihil boni ope-
ris dedimus, per quod confeſſionem fidei ac-
cipere mereremur.

3 Profectus hominis, donum Dei eſt. Nec à
ſe poteſt quiſquam, ſed à Domino corrigi.
Non enim quicquam boni habet proprium
homo, cuius via non eſt eius, teſtante Prophe-
ta: Scio domine quia non eſt hominis via eius
nec viri eſt vt ambulet & dirigat greſſus ſuos.

4 Sciant liberi arbitrij defenſores, nihil poſ-
ſe homines in bonum ſua prçualere virtute, D
niſi diuinæ gratiæ ſuſtententur iuuamine. Vn-
de per prophetam dominus dicit: Perditio ex
te tua Iſraël, tantùm in me auxiliū tuum. Qua-
ſi diceret, Vt pereas tuo merito, vt ſalueris
meo auxilio.

5 Hominis meritum, ſuperna gratia non vt
veniat inuenit, ſed poſtquam venerit facit: at-
que ad indignam mentem veniens facit in ea
meritum quod remuneret, quæ ſolum inue-
nerat quod puniret. Quid enim ex ſe ille latro
meruit, qui de faucibus inferni crucem aſcē-
dit, de cruce paradiſum adiit? Reus quidem
ille & fraterno ſanguine venit cruentus, ſed di-
uina gratia in cruce mutatus. Sciendū quod
& noſtra ſit iuſtitia in his quæ rectè agimus:
& Dei gratia, eo quod eam mereamur. Hæc
enim & dantis Dei, & accipientis eſt homi-
nis: ſicut & panem noſtrum dicimus, quem
tamen à Deo accipere poſtulamus.

Spiritalis gratia non omnibus diſtribuitur, 6
ſed tantummodo electis donatur. Non enim
omnium eſt fides, quam quidem & ſi plurimi
ſuſcipiunt, opus tamen fidei non conſequun-
tur.

In diuiſione donorum diuerſi percipiunt 7
diuerſa Dei munera: non tamen concedun-
tur vni omnia, vt ſit pro humilitatis ſtudio
quod alter admiretur in altero. Nam quod
in Ezechiele animalium alæ altera ad alteram
percutiuntur, virtutes ſanctorum deſignan-
tur: mutuo ſeſe affectu prouocantium, atque
alterno exemplo inuicem ſeſe erudientium.

Munera gratiarum alij iſta, alij verò donan- 8
tur illa. Nec dantur ita habere vni, vt non
egeat alterius.

Poſſe fieri non eſt dubium, vt hi quos qui- 9
dam virtutum excellentia antecedunt, Dei
repentina præuenti gratia, quoſdam compē-
dio ſanctitatis præueniant: & dum ſint con-
uerſione poſtremi, ſubitò efficiuntur virtutis
culmine primi.

Dum quiſque aliquod donum accipit, non 10
appetat amplius quàm quod meruerit: ne dū
alterius membri officium arripere tentat, id
quod meruit perdat. Conturbat enim corpo-
ris ordinem totum, qui non ſuo contentus of-
ficio ſubripit alienum.

Mali dona ideo ad damnationem accipiūt, 11
quia illis non ad Dei laudem, ſed ad ſuam va-
nitatem vtuntur. Bonis malè vtuntur, quia ea
quæ à Deo illis donata ſunt, in malos vſus aſ-
ſumunt. ſicut ingenium: ſicut & cætera Dei
dona.

Multis Dei donis gaudemus, quæ nos ab 12
eo percepiſſe cognoſcimus. Nam quòd ſapiē-
tes ſumus, quòd diuites, quòd potentes exiſti-
mus: non alterius, ſed potius diuino munere
ſumus. Vtamur ergo optimè diuinis benefi-
ciis, quatenus & Deum non pœniteat dediſſe
& nobis accepiſſe ſit vtile.

Sicut auferre Deus dicitur homini donum 13
aliquod, quod homo non habuit: id eſt, quod *Similitudo*
accipere non meruit: ſic & obdurare dicitur
Deus hominem, non eius faciendo duri-
tiem, ſed non auferendo eam, quam ſibi ip-
ſe nutriuit. Non aliter & obcæcare quoſ-
dam Deus, non vt in eis eandem ipſe cæcita-
tem faciat: ſed quòd pro eorum inutilibus me-
ritis cæcitatem eorum ab eis ipſe non auferat.

Pleriſque Dei dona dantur, perſeuerantia 14
verò doni non datur. Et inde eſt quod quidā

principia habent conuerſionis bonæ, fine verò malo clauduntur: electi verò & conuerſionis dona accipiunt, & perſeuerantiam doni. Ea ergo cauſa eſt quòd quidam & bene incipiunt & bene finiunt.

De Prædeſtinatione. CAP. VI.

1 GEmina eſt prædeſtinatio, ſiue electorum ad requiem, ſiue reproborum ad mortẽ. Vtraque agitur diuino iudicio, vt ſemper electos ſuperna & interiora ſequi faciat, ſempérque reprobos infima & exteriora deſerendo ſectari permittat.

2 Sicut ignorat homo terminum lucis & tenebrarum, vel vtriuſque rei quis finis ſit: ita plenius neſcit quis ante ſuum finem luce iuſtitiæ præueniatur, vel quis peccatorum tenebris vſque in ſuum terminum obſcuretur, aut quis poſt lapſum tenebrarum conuerſus reſurgat ad lucem. Cuncta hæc Deo patent, hominibus verò latent.

3 Quamuis iuſtorum conuerſatio in hac vita probabilis ſit, incertum tamen hominibus eſſe ad quem finem ſint prædeſtinati, ſed omnia ſeruari futuro examini.

4 Mira diſpoſitio eſt ſupernæ diſtributionis, per quam hîc iuſtus amplius iuſtificatur, impius amplius ſordidatur: malus ad bonum aliquando conuertitur, & bonus ad malum aliquando reflectitur. Vult quis eſſe bonus & non valet, vult alter eſſe malus & non permittitur interire: datur ei quod ſit malus, qui vult eſſe bonus: alius nec vult, nec datur ei vt ſit bonus. Iſte naſcitur in errore & moritur, ille in bono quo cœpit vſque ad finem perdurat. Tandiu in bono iſte ſtat, quouſque cadat: ille malè diu viuendo in fine ſaluatur, reſpectúſque conuertitur.

5 Vult prodeſſe in bono iuſtus, nec præualet: vult nocere malus & præualet. Iſte vult Deo vacare, ſed ſeculo impeditur: ille negotiis implicari cupit, nec proficit.

6 Dominatur malus bono, bonus damnatur pro impio, impius honoratur pro iuſto. Et in hac tanta obſcuritate non valet homo diuinã perſcrutari diſpoſitionem, & occultum prædeſtinationis perpendere ordinem.

De Conuerſis. CAP. VII.

1 INchoantibus præmium promittitur, ſed perſeuerantibus datur, ſicut ſcriptum eſt: Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.

2 Tunc enim placet Deo noſtra conuerſio: quando bonum quod inchoamus, perſeuerãti fine complemus. Nam ſicut ſcriptum: Væ his qui ſuſtinentiam perdiderunt, i. opus bonum non conſummauerunt.

E Indulgentia peccatorum ſciendum, vbi, quando, vel qualibus datur. Vbi quippe, niſi intra eccleſiam catholicam? Quando, niſi ante venturi exitus diem? Quia ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Qualibus, niſi conuerſis, qui per humilitatem ad paruulorum tranſeunt imitationem? de quibus dicitur: Talium eſt enim regnum cælorum. 3

Nemo perpendere poteſt, quanti ſit ponderis iniuſtitia, vel quanti fulgoris radio iuſtitia clareat, niſi qui prius toto mentis niſu cõuertatur ad Deum: quatenus ipſo lumine quo illuſtratur, & ſuam fœlicitatem agnoſcat, & lu-
F men quod cæco corde non intuebatur, intelligat. 4

Tunc autem inattingibilem intelligi poſſe iuſtitiam, dum eam quiſque ſequi conuerſus tentauerit, quia lux non intelligitur, niſi cùm videtur. 5

Iudicium quod in hominis poteſtate conſiſtit, conuerſionis eſt gratia, per quam noſmetipſos iudicamus, quãdo flentes mala noſtra punimus: & bono, quod ex Deo nobis eſt ſolidius inhæremus. 6

Tripartitus deſcribitur eſſe vniuſcuiuſque conuerſi profectus: id eſt, primus corrigendi à malo: ſecundus faciendi bonum: tertius, con-
G ſequendi boni operis præmium. Nam quod ait Propheta: Solue faſciculos deprimentes, mali eſt emendatio. Quod verò adiecit: Frãge eſurienti panẽ tuum, operis boni eſt actio. In eo verò quod ſubiungit: Tunc erumpet quaſi manè lumen tuum, operis boni eſt retributio. Ergo non proficit facere bonum, niſi correctum fuerit malum: nec poterit quiſquam ad contemplationem Dei proficere, niſi ſe prius in bonis ſtuduerit actibus exercere. 7

Multis modis terret Deus homines, vt vel ſerò conuertantur, atque exinde magis erubeſcant, quod tandiu expectati ſunt, vt redi-
H rent. Nam nunc minis, nunc plagis, nunc reuelationibus quoſdam concutit, vt qui volũtate conuerti deſpiciunt, commoti terroribus corrigantur. 8

Plerique ex ſola mentis deuotione conuertuntur ad Deum, nonnulli verò coacti plagis conuertuntur, qui ex deuotione non conuertebantur. Iuxta illud Pſalmi dicentis: In freno & chamo maxillas eorum conſtringe, qui nõ approximant ad te. 9

Plerique autem dum deuotione non conuertuntur, plagæ ſtimulis feriuntur, qui tamẽ nec ſub verbere * conſentiunt, vt aliquatenus corrigantur, ſicut Ægyptus cui & pœnas dedit, & emẽdare nequiuit. De talibus enim ait Propho- 10

al. ſentiunt.

Propheta: Percuſſiſti eos,& non doluerũt: attriuiſti eos, & renuerunt ſuſcipere diſciplinã.

11 Nonnulli viri ſeculares elatione mentis tumentes, poſtmodum conuerſi ad Deum, religioſa ſequuntur obedientia Chriſtũ: & qui antea celſitudine mundiali tumebant, poſtea ipſam elationem in ſtudio humilitatis commutant.

12 Quidam ſunt qui iam ſecretè conuerſi ſunt quorum conuerſio quia non procedit ad publicum, apud æſtimationem humanam quales fuerunt, tales adhuc eſſe putantur: iam tamen in Dei oculis ſurrexerunt. Item quidam adhuc humano iudicio ſtare cernuntur, iam tamen in oculis Dei ceciderunt.

13 Multi apud homines reprobi ſunt, & apud Deum electi: atque multi apud homines electi putantur, & apud Deum reprobi exiſtunt Salomone dicente: Vidi impios ſepultos, qui cùm adhuc viuerent in loco ſancto erant, & laudabantur in ciuitate quaſi iuſtorum operũ. Nullus ergo putet ſe electũ, ne fortè iam apud Deum ſit reprobus.

De Primordiis conuerſorum. CAP. VIII.

1 TRimodũ genus eſt conuerſionis ad Deũ, inchoationis cum dulcedine, medietatis cum labore, perfectionis cum requie. Sed tamen plerunque alij incipiunt à dulcedine, alij à tentationum amaritudine.

2 Omnis cõuerſus ante ex fletu inchoet peccatorum, & ſic tranſeat ad deſiderium ſupernorum. Prius enim lachrymis purganda ſunt vitia quæ geſſimus, & tunc mundata mentis acie id quod quærimus mentis gaudio contẽplemur: vt dum antea flendo peccati * macula à nobis detergitur, mundatis cordis oculis liberè ſuperna inſpiciantur.

al. caligo.

3 Ante neceſſe eſt timore conuerti ad Deum vt metu futurarum pœnarum carnales illecebræ deuincantur. Deinde oportet abiecto timore, ad amorem vitæ æternæ tranſire. Perfecta enim charitas, foras mittit timorem: qui autem timet, pœnam habet, & non eſt perfectus. Vnde & Apoſtolus: Non enim, inquit, accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis: per quẽ ſcilicet iam non peccati pœna ſeruos comprimit, ſed amor iuſtitiæ liberos reddit.

4 Neceſſe eſt omni conuerſo, vt poſt timorẽ conſurgere ad charitatem Dei debeat quaſi filius, ne ſemper ſub timore iaceat quaſi ſeruus. Tunc enim amorem noſtræ conuerſionis oſtendimus, ſi denuò vt patrem diligimus quem prius ſeruili mente verè vt dominũ formidabamus.

5 Primordia conuerſorum blandis refouenda ſunt modis, ne ſi ab aſperitate incipiant,

A exterriti ad priores lapſus recurrãt. Qui enim conuerſum ſine lenitate erudit, exaſperare potius quàm corrigere nouit.

Conuerſus quiſque antea ab opere corrigẽdus eſt, poſtea verò à cogitatione: vt prius refrænet prauum actum, deinde appetitum ac delictum: vt quod iam in opere non apparet, in cogitatione nequaquam perduret. 6

Omnis noua conuerſio adhuc priſtinæ vitæ habet commixtionem, propterea nequaquam ea virtus procedere ad hominum oculos debet, donec cõuerſatio vetus, funditus ab animo extirpetur. 7

Quiſquis ex deteriore iam melior eſſe cœpit, 8
B caueat de acceptis extolli virtutibus: ne grauius per vanam gloriã corruat, quàm prius per lapſum vitiorum iacebat.

De conflictu conuerſorum. CAP. IX.

QVilque conuerſus ſi mox omnes carnis ſtimulos calcare cupiat, & ſumma virtutum ſubire contendat: ſi adhuc fortè aliqua aduerſa de carnis moleſtiis tolerat, non frangatur: quia diſpenſator bonorum nouit aduerſitates reprimere vitiorum, ſucceſſione virtutum. 1

Tunc magis grauari ſe quiſque impulſu vitiorum agnoſcit, dum ad cognitionem Dei acceſſerit: ſicut populus Iſraël grauiori onere ab Aegyptiis premitur, dum per Moyſem diuina illi cognitio aperitur. 2

C

Vitia enim ante conuerſionem quaſi pacẽ cum homine habent: quando autem expelluntur, acriori virtute conſurgunt. Fiunt autem inimica conuerſo, quæ peccatori proſperè blandiebantur: atque item fiunt blanda conuerſo, quæ peccatori aduerſa extiterunt. 3

Multos habet conflictus Dei ſeruus ex recordatione operũ præteritorũ: multique poſt conuerſionem etiam nolentes motum libidinis ſuſtinent, quod tamen ad damnationem non tolerant, ſed ad probationem: ſcilicet vt ſemper habeant pro excutienda inertia, 4
D hoſtem cui reſiſtant, dummodo non conſentiãt.

Vnde & nouerint ſerui Dei ſe etiam à peccatis iam eſſe mundatos: ſed tamen cogitationum turpium adhuc interpellatione pulſari. 5

Ante conuerſionem præcedit turba peccatorum, poſt conuerſionem ſequitur turba tẽtationum. Illa ſe obiiciunt, ne ad Deum conuertamur: iſta ſe ingerunt, ne liberius cordis oculis Deum cernamus. Vtriuſque tumultus inſolentiam nobis gignit, intentionẽque noſtram ſæpe fraude multimoda intercludit. 6

Vtile eſt Dei ſeruo poſt conuerſionem tentari, quatenus à torpore negligentiæ ſolicitãtibus vitiis ad virtutes animum per exercitium præparet vitiorum. 7

De remiſſa conuerſione CAP. X. E

1 MVltos remiſſa conuerſio in priſtinos errores reducit, ac viuendi tepore reſoluit: horum ergo exempla quiſque conuerſus euita, ne dum timorem Dei à torpore incipis, rurſus mundanis erroribus immergaris.

2 Tepidus in conuerſione otioſa verba & vanas cogitationes, noxias eſſe non conſpicit: quòd ſi à torpore mentis euigilauerit, ea quæ leuia exiſtimabat, confeſtim quaſi horrenda atque atrocia pertimeſcit.

3 Fraus & deſidia in omni bono opere formidanda eſt. Fraudem verò facimus Deo, quotiens de ipſius donis & muneribus gloriã propriam, & humanam laudem appetimus: & de bono opere noſtro noſmetipſos, non Deum laudamus. Deſidiã verò agimus, quoties per torporem languidè ea quæ Dei ſunt operamur.

4 Omnis ars ſeculi huius ſtrenuos amatores habet, & ad exequendum promptiſſimos: & hoc proinde fit, quia præſentem habet operis ſui remunerationem. Ars verò diuini amoris pleroſque habet ſectatores lãguidos, tepidos, pigritię inertia congelatos: ſed hoc proinde fit quòd labor eorum non pro præſenti, ſed pro futura remuneratione differtur. Ideóq; dum eorum laborem mercedis retributio non ſtatim conſequitur, ſpe penè diſſoluta langueſcũt. Vnde & magna illorum gloria prædicatur, qui bonæ conuerſionis principia augmẽto ſolidiore conſummant: atque eò ad promerendam retributionem clariores præparantur, quòd firmius duri itineris labores & inchoant & conſummant.

5 Quidam primo conuerſionis calore ad virtutes ſeſe accingunt, accedente verò progreſſu, dum immoderatè terrenis rebus incumbunt, puluere infimi appetitus obſcurãtur, vnde & dominus de bonis ſeminibus in ſpinis iactatis dicit: Quod autem cecidit in ſpinis, hi ſunt qui audiunt verbum Dei, & à ſolicitudine ſeculi vel fallacia diuitiarum ſuffocant verbum, & ſine fructu efficiuntur.

6 Nuper conuerſi nequaquam debent in curis exterioribus prouehi. Nam ſi implicẽtur, confeſtim quaſi plantata arbuſcula, & needũ radice præfixa: concutiuntur pariter & areſcunt.

7 Valet interdum conuerſis pro animæ ſalute mutatio loci. Plerunque enim dum mutatur locus, mutatur & mentis affectus. Congruum eſt enim inde etiam corporaliter auelli, vbi quiſque illecebris deſeruiuit: nam locus vbi prauè quiſque vixit, hoc in aſpectu mentis opponit, quod ſemper ibi vel cogitauit vel geſſit.

De exemplis Sanctorum. CAP. XI.

1 AD conuerſionem ſeu correctionem mortalium, multum proſunt exempla bonorum. Mores enim inchoantium non queunt proficere ad bene viuendum, niſi perfectorũ informentur exemplis patrum.

2 Reprobi autem non attendunt documenta bonorum, quæ imitentur ad melius: ſed proponunt ſibi exempla malorũ* quibus ad ſuorum morum peruerſitatem* vtantur in peius. *al. quæ* *al. imit.*

3 Ob hanc vtilitatem ſcribuntur ſanctorum ruinæ & reparationes, vt ſpem faciant ſaluti humanæ: ne quiſquam poſt lapſum pœnitendo deſperet veniam, dum conſpicit ſanctorũ F reparationem fuiſſe etiam poſt ruinam.

4 Sciant flagitio dediti ad quã vtilitatem eorum exempla proponantur ſanctorum: ſcilicet vt aut ſint quos imitentur ad reparationẽ, aut certè ex eorum comparatione durius de inobedientia puniantur.

5 Propterea virtutes ſanctorum ad exemplũ noſtrum Deus propoſuit, vt quanto de imitatione eorum conferri poſſunt nobis iuſtitiæ præmia, tanto de perſeuerantia mali ſint grauiora tormenta.

6 Si enim ad boni incitamentum diuina quibus admonemur præcepta deeſſent, pro lege nobis ſanctorum exempla ſufficerent. At cõ- G tra, dum & nos Deus præceptis ſuis admoneat, & vitæ ſanctorũ boni operis nobis exempla proponat, nulla eſt iam de reatu excuſatio: quia & lex Dei ad aures noſtras quotidie pulſat, & factorum documenta bonorum, cordis noſtri intima prouocant.

7 Et ſi prauorum ſæpe ſecuti ſumus exempla, cur non imitemur ſanctorum digna & Deo placita facta? Et ſi apti fuimus imitari iniquos in malũ, cur pigri ſumus imitari iuſtos in bonum?

8 Orandus eſt Deus, vt virtutes quas præparauit ſanctis ad coronam, nobis ad profectum ſint poſitæ, non ad pœnam. Proficient autem ad profectum noſtrum, ſi* tot exempla volue- *al. eorum.* H rimus imitari virtutũ. Certè ſi ea potius auerſati quàm imitati fuerimus, ad damnationem noſtram erunt, qui ea legendo implere neglex imus.

9 Multi vitam ſanctorum imitantur, & de moribus alterius effigiem virtutis ſumunt: tanquam ſi imago quælibet intendatur, & de eius ſimilitudine ſpecies picta formetur: ſicque fit ad imaginem ſimilis ille, qui ad ſimilitudinem viuit imaginis.

10 Qui ſanctum virum imitatur, quaſi exemplar aliquod intuetur, ſeſeque in illo quaſi in ſpeculo proſpicit; vt adiiciat quod deeſſe virtutis agnoſcit. Minus enim ſeipſum homo ex ſemetipſo

ſemetipſo conſiderat: ſe dum alterum intendit, id quod minus eſt luminis adiicit.

11 Perfectorum eſt iam virorum non quemlibet ſanctorum imitãdo, ſed ipſam veritatem intuendo, ad cuius imaginem facti ſunt, iuſtitiam operari. Et hoc indicat quod ſcribitur: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, quia ipſam intelligendo imitatur diuinitatem, ad cuius factus eſt ſimilitudinẽ. Iſte ergo tantus eſt, vt non egeat homine demonſtratore iuſtitiæ, ſed ipſam contemplando imitetur iuſtitiam.

12 Exempla ſanctorum quibus ædificatur homo, varias faciunt conſectari virtutes: humilitatis ex Chriſto: deuotionis ex Petro: charitatis ex Ioanne: obedientiæ ex Abraham: patientiæ ex Iſaac: tolerantiæ ex Iacob: caſtimoniæ ex Ioſeph: manſuetudinis de Moyſe: conſtantiæ de Ioſue: benignitatis de Samuele: miſericordiæ de Dauid: abſtinentiæ de Daniele. Sic & cætera facta priorum, quo labore, quo moderamine, quáve intẽtione vel cõpunctione generantur, vir ſanctus imitando conſiderat.

De compunctione cordis.

CAP. XII.

1 COmpunctio cordis, eſt humilitas mentis cum lachrymis exoriens de recordatione peccati & timore iudicij.

2 Illa eſt cõuerſis perfectior compunctionis affectio, quæ omnes à ſe carnalium deſideriorum affectus repellit, & intentionem ſuam toto mentis ſtudio in Dei contemplatione defigit.

3 Geminam eſſe compunctionem, qua propter Deum anima cuiuſque electi afficitur, i. vel dum operum ſuorum mala conſiderat, vel dum deſiderio æternæ vitæ ſuſpirat.

4 Quatuor eſſe qualitates affectionum, quibus mens iuſti tædio ſalubri pungitur: hoc eſt memoria præteritorum facinorum, recordatio futurarum pœnarum: conſideratio peregrinationis ſuæ in huius vitæ longinquitate: deſiderium ſupernæ patriæ, quatenus ad eam quantotius valeat peruenire.

5 Quiſq; dum peccatorũ memoria cõpũgitur ad lamenta, tunc Dei ſe ſciat viſitari præſentia: quando id quod ſe admiſiſſe recolit, interius erubeſcit, ſuóque iudicio pœnitendo iã punit. Nam tunc Petrus fleuit, quando in eũ Chriſtus reſpexit. Vnde & Pſalmiſta: Reſpexit, inquit, & commota eſt & cõtremuit terra.

6 Greſſus Dei ſunt in corde hominis interioris, quando bona deſideria ſurgunt vt calcentur mala. Quando ergo iſta in corde hominis fiunt, ſciẽdum eſt tunc eſſe dum per gratiam cordi humano præſentem, vnde ſe tunc magis homo acuere ad compunctionem debet, quando ſentit Deum interius operantem.

Quomodo mens hominis iuſti ex vera cõpunctione rapiatur, & qualiter infirmata reuertatur, deguſtata lucis magnitudine, illum noſſe poſſe qui iam aliquid exinde guſtauit. 7

Sunt qui non ex vera cordis compunctione ſui accuſatores fiunt, ſed tantùm ad hoc eſſe peccatores aſſignant, vt ex ficta humilitate confeſſionis, locum inueniant ſanctitatis. 8

De confeſſione peccatorum & pœnitentia.

CAP. XIII.

EX eo vnuſquiſque iuſtus eſſe incipit, ex quo ſui accuſator extiterit. Multi autem econtra, ſemetipſos peccatores fatentur, & tamen ſemetipſos à peccato non ſubtrahunt. 1

Magna iam iuſtitiæ pars eſt, ſemetipſum noſſe hominem, quòd paruus eſt, vt ex eo diuinæ virtuti ſubdatur humilius, ex quo ſuam infirmitatem agnoſcit. 2

Bene ſe iudicat iuſtus in hac vita, ne iudicetur à Deo damnatione perpetua. Tunc autem iudicium de ſe quiſque ſumit, quãdo per dignam pœnitentiam ſua praua facta condemnat. 3

Amaritudo pœnitentiæ facit animum & ſua facta ſubtilius diſcutere, & dona Dei quæ contempſit flendo commemorare: nihil autem peius quàm culpam agnoſcere, nec deflere. 4

Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator, ſiue quia per negligẽtiam bonum non fecit, ſeu quia malum per audaciam perpetrauit. Quod enim oportuit non geſſit, & geſſit quod agere non oportuit. 5

Ille pœnitentiam dignè agit, qui reatũ ſuũ ſatisfactione legitima plangit: condemnando ſcilicet ac deflendo quæ geſſit, tantò in deplorando profuſius, quantò extitit in peccando procliuius. 6

Ille pœnitentiam dignè agit, qui ſic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat. Nam qui plangit peccatum, & iterum admittit peccatum, quaſi ſi quis lauet laterem crudum: quem quantò magis lauerit, tantò amplius lutum fecit. 7

Quamuis quiſque ſit peccator & impius, ſi ad pœnitentiam conuertatur, conſequi poſſe veniam creditur. 8

Nullus enim de bonitate Dei dubitat, ſed ſola accipientium prauitas conferri ſibi indulgentiam abnegat.

In hac vita tantùm pœnitentiæ patet libertas, poſt mortem verò nullam correctionis eſſe licentiam conſtat. Vnde & dominus dicit: 9

Me oportet operari opera eius qui me miſit donec dies eſt: veniet autem nox, quando nemo poteſt operari. Hinc & Propheta: Date, inquit, domino Deo noſtro gloriam antequã contenebreſcat: id eſt, antequàm mors æterna præueniat. In hac vita dum eſtis, Deũ per pœnitentiam glorificate.

10 Adhuc in hoc ſeculo pœnitentiam operantibus Dei miſericordia ſubuenit. In futuro autem iam non operamur, ſed rationem noſtrorum operum ponimus.

11 Per id deteriorantur plerunq; iniqui, quòd per patientiam Dei ſpatium accipiunt emendandi: qua illi mora viuendi non vtuntur ad pœnitentiam, ſed ad peccandi vſurpant audaciam. A malo autem in deterius vadit, qui tẽpus ſibi ad pœnitendum indultum, ad libertatem praui operis vertit.

12 Feſtinare debet ad Deum pœnitẽdo vnuſquiſque dum poteſt, ne ſi dum poteſt, noluerit: cùm tardè voluerit, omnino non poſſit. Proinde Propheta ait: Quęrite dominũ dum inueniri poteſt, inuocate eum dum prope eſt. Et vbi inueniri poteſt, niſi in hac vita, in qua etiam & prope eſt omnibus inuocantibus ſe? Nam tunc iam longè erit quando dixerit: Ite in ignem æternum. Modò autem non videtur & propè eſt, tunc autem videbitur & propè non erit, quia videri poterit, & non poterit inueniri.

13 Si quando quiſque peccare poteſt, pœnitet, vitámque ſuam viuens ab omni crimine corrigit, non dubium quod moriens ad æternam tranſeat requiem.

14 Qui autem prauè viuendo pœnitentiam in mortis agit periculo: ſicut eius damnatio incerta eſt, ſic remiſſio dubia. Qui ergo cupit certus eſſe in morte de indulgentia, ſanus pœniteat, ſanúſque perpetrata facinora defleat.

15 Sunt qui pœnitentibus ſecuritatẽ citò pollicẽtur, quibus bene per Prophetam dicitur: Curabant contritionem filię populi mei cum ignominia, dicentes pax, & non erat pax. Cũ ignominia igitur curat cõtritionem, qui peccanti, & non legitimè pœnitenti, promittit ſecuritatem. Vnde & ſequitur: Cõfuſi ſunt quia abominationem fecerunt, i. confuſi ſunt non pœnitendo, ſed pœnas luendo.

16 Aliter enim confunditur coram iudice reus, dum plectitur, atque aliter qui de malo opere erubeſcẽs corrigitur. Ille enim, quia reprehenſus eſt, confunditur: iſte, quia ſe malũ feciſſe memoratur.

17 Quamuis per pœnitẽtiam propitiatio peccatorũ fit, ſine metu tamen homo eſſe non debet: quia pœnitẽtis ſatisfactio diuino tantùm E penſatur iudicio, non humano. Proinde quia miſeratio Dei occulta eſt, ſine intermiſſione flere neceſſe eſt. Neque enim vnquam oportet pœnitentem habere de peccatis ſecuritatem: nam ſecuritas negligentiam parit, negligentia autem ſæpe incautum ad vitia tranſacta reducit.

18 Dum per pœnitentiam expulſa fuerint ab homine vitia, ſi fortè poſt hæc intercedente ſecuritate quælibet culpa ſubrepſerit, confeſtim delectationes priſtinæ vitiorum mentẽ auidius irrepunt: pulſantéſque hominem in conſuetis operibus grauius pertrahunt, ita vt ſint nouiſſima hominis illius peiora priori- F bus.

De deſperatione peccantium.

CAP. XIIII.

1 NOn per locorum ſpatia, ſed per affectum bonum vel malum itur receditúrve à Deo: neque enim greſſu pedum, ſed greſſu operum vel morum elongamus vel propinquamus ad Deum.

2 Perpetrare flagitium aliquod, mors animæ eſt: contemnere pœnitentiam & permanere in culpa, deſcendere in infernum poſt mortẽ eſt. Ergo peccare, ad mortem pertinet, deſperare verò in infernũ deſcendere. Vnde & ſcri- G ptura ait: Impius dum in profundũ malorum venerit, contemnit.

3 Sæpe diabolus eos quos conuerti ad pœnitentiam aſpicit, immanitate ſcelerum perculſos ad deſperationẽ deducit: vt ſubtracta ſpe veniæ, trahat in diffidentiam, quos non potuit retinere perſeuerantes in culpa. Sed pœnitens præuidere debet callidas contra ſe hoſtis inſidias: ſicque Dei iuſtitiam metuat, vt tamen quamuis in magnis ſceleribus de miſericordia eius confidat.

4 Amplius lætatur Deus de anima deſperata, & aliquando conuerſa, quàm de ea quæ nunquam extitit perdita: ſicut de prodigo fi- H lio, qui mortuus fuerat & reuixit: perierat, & inuentus eſt: de cuius regreſſu magnum fit gaudium patris.

5 Non aliter coram Deo & angelis copioſius eſt gaudium de eo qui à periculo liberatur, quàm de eo qui nunquam nouit peccati periculum. Quantò enim cõtriſtat res perdita, tantò magis ſi fuerit inuenta lætificat, ſicut in Euangelio: Paſtor ille exultat qui perditã ouẽ inuentam humeris ſuis gaudens reportat.

6 Nullus deſperare debet veniam, etiam ſi circa finem vitæ conuertatur ad pœnitentiã. Vnumquemque enim Deus de ſuo fine, non de vita præterita iudicat. Hoc quippe & legis teſti-

teſtimonio edocetur, quòd homo de ſuo ex- A
tremo iuſtificatur, quãdo Deus pro aſini pri-
mogenito ouem iuſſit offerri, hoc eſt immun-
al. in ditiam vitæ prioris mutandam * per innocẽ-
tiam boni finis. Vnde & cauda iubetur offer-
ri in hoſtiam, id eſt vitæ extrema in pœniten-
tiam.

7 Multi ſuperna reſperſi gratia in extremis
ſuis ad Deum reuertuntur per pœnitentiam,
& quæcunque mala geſſerunt, quotidianis
fletibus purgant, atque in bonis factis mala
geſta commutant, quibus iuſtè totum quod
deliquerant, ignoſcitur: quia ipſi quod malè
geſſerunt, pœnitendo cognoſcunt.

8 In vita hominis finis quærendus eſt, quo- B
niam Deus nõ reſpicit quales antea viximus,
ſed quales circa finem vitæ erimus.

De his qui à Deo deſeruntur.

CAP. XV.

1 DEſerente Deo, nullum pœnitere: Deo re-
ſpiciente ſua vnumquemque facta vide-
re & plangere, & vnde ceciderit cogitare: nõ-
nulli autem ita deſpiciuntur à Deo, vt deplo-
rare mala ſua non poſſint etiam ſi velint.

2 Conſilio immundorum ſpirituum, hoc eſt
quia ipſis negatum eſt poſt præuaricationem
regredi ad iuſtitiam, obſerare aditum pœni-
tentiæ hominibus cupiunt, ne vel ipſi reuer- C
tantur ad Deum, eóſque ſocios in perditione
habere contendunt, quibuſcunque fraudibus
inſiſtentes: vt aut deſerantur à Deo, aut flagel-
li immanitate deſperent.

3 Ingemiſcendum eſt iugiter, & poſtpoſita
ſecuritate lugendum: ne Dei ſecreto & iuſto
iudicio deſeratur homo, & perdendus in po-
teſtate dæmonum relinquatur. Nam reuerà
quem Deus deſerit dæmones ſuſcipiunt.

4 Dominici contemptores præcepti, ſtatim
vt auertuntur à Deo, à malignis ſpiritibus oc-
cupantur, à quibus etiam vt mala faciant per-
ſuadentur. Hinc eſt illud propheticum: Ini-
micos Dei perſequuntur tenebræ, quæ intel- D
liguntur dæmones. Vnde & in Pſalmo legi-
tur: Immiſſiones per angelos malos.

5 Quidam reproborum in poteſtate dæmo-
num occulto Dei iudicio & iuſtiſſimo redi-
guntur. Eſaia teſtante: Ipſe miſit eis ſortem, &
manus eius diuiſit eis eam in menſura, vſque
in æternum poſſidebunt eam.

6 Quidam electorum dimittũtur diuina iu-
ſtitia incidere in errorem peccati: ſed tamen
miſeratione eius reducti denuò conuertun-
tur. De talibus enim per Prophetã dominus
loquitur: Et dimiſi eum, & reduxi eũ, & red-
didi ei conſolationem.

7 Nonnunquam etiam reuertens Deus ad
hominem quem deſeruerat, rurſus affligens
viſitat: & per lamenta lachrymarum ac pœni-
tentiæ afflictionem à peccatis expurgat, dicẽ-
te Iob ad Deum: Propter ſuperbiam, inquit,
quaſi leænam capies me, reuerſúſque mirabi-
liter me crucias. Reuertens enim Deus ho-
minem cruciat, quando quem peccãtem de-
ſeruerat, flagellando iterùm viſitat.

Malis actibus contra nos amplius cæleſtem 8
iracundiã nequaquam prouocare debemus:
quin potius ſi pœnitendo digna Deo acta geſ-
ſerimus, ſeueritatem eius in clementiam cõ-
mutabimus. Nam ille qui nos malos tolerat,
non dubium eſt quod conuerſis clementer
ignoſcat. Nam quòd ſeruatur nobis tempus
pœnitentiæ vt non ſimul morte obruamur
præcipiti: ſed detur locus ſatisfactionis, hoc
totum de Dei procedit clementia, vt nos non
damnet crudeliter, ſed expectet ad pœniten-
tiam patienter.

De his qui ad delictum poſt lachrymas reuertuntur.

CAP. XVI.

IRriſor eſt nõ pœnitẽs, qui adhuc agit quod 1
pœnitet: nec videtur Deum poſcere ſubdi-
tus, ſed ſubſannare ſuperbus.

Canis reuerſus ad vomitum, eſt pœnitens 2
ad peccatum. Multi enim lachrymas indeſi-
nenter fundunt, & peccare non deſinunt.
Quoſdam accipere lachrymas ad pœniten-
tiam & effectum pœnitentiæ non habere cõ-
ſtat, quia inconſtantia mentis nunc recorda-
tione peccati lachrymas fundunt, nunc verò
reuiuiſcente vſu ea quæ fleuerant iterando
committunt.

Qui & præterita vult plangere, & actioni- 3
bus ſecularibus incubare, iſte iuſtam munda-
tionem non habet: quoniam adhuc agit, quæ
pœnitendo deflere debuit.

Eſaias peccatoribus dicit: Lauamini, mun- 4
di eſtote. Lauatur itaque & mundus eſt, qui
& præterita plangit, & flenda iterùm non cõ-
mittit. Lauatur & non eſt mundus, qui plan-
git quæ geſſit, nec tamen deſerit, ſed poſt la-
chrymas ea quæ fleuerat, repetit. Sic denique
alibi animam pœnitentem, atque iterùm de-
linquentem ſermo diuinus increpat, dicens:
Quàm vilis facta es, nimis iterans vias tuas.
Quiſquis ergo culpas præteritas plorat, hunc
neceſſe eſt modum teneat, vt ſic admiſſa de-
fleat, ne iterum flenda committat. Væ mihi
miſero Iſidôro, qui & pœnitere retroacta ne-
gligo, & adhuc pœnitenda committo.

De Peccato. CAP. XVII.

DVobus modis peccatum committitur, i. 1
aut vi cupiditatis, aut metu timoris: dum
vel quiſque vult adipiſci quod cupit, vel timet
ne incurrat quod metuit.

2 Quatuor modis committitur peccatum in E corde, quatuor perpetratur ex opere. Amittitur corde ſuggeſtione dæmonum, delectatione carnis, conſenſu mentis, defenſione elationis. Committitur opere, nunc latenter, nunc palàm, nunc conſuetudine, nunc deſperatione. Iſtis ergo gradibus & corde delinquitur, & opere malitia perpetratur.

3 Tribus modis peccatum geritur, hoc eſt ignorantia, infirmitate, induſtria, periculo autem pœnarum diuerſo. Ignorantiæ namque modo, peccauit Eua in paradiſo, ſicut Apoſtolus ait: Vir non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in præuaricatione fuit. Ergo Eua peccauit ignorantia, Adam verò induſtria: quia F non ſeductus, ſed ſciens prudénſque peccauit. Qui verò ſeducitur, quid conſentiat euidenter ignorat. De infirmitate autem Petrus deliquit, quando ad metum interrogantis ancillæ Chriſtum negauit, vnde & poſt peccatũ amariſſimè fleuit.

4 Grauius eſt infirmitate, quàm ignorantia quenquam delinquere: grauiúſque induſtria, quàm infirmitate peccare. Induſtria namque peccat, qui ſtudio ac deliberatione mẽtis malum agit: infirmitate autem qui caſu vel præcipitatione delinquit. Nequius autem de induſtria peccant, qui non ſolùm non bene viuunt, ſed adhuc & bene viuentes ſi poſſunt à G veritate diuertunt.

5 Sunt enim qui ignoranter peccant, & ſunt qui ſcienter. Sunt etiam & qui pro ignorantiæ excuſatione ſcire nolunt, vt minus culpabiles habeantur, qui tamẽ ſeipſos nõ muniũt, ſed magis decipiunt.

6 Neſcire enim ſimpliciter ad ignorantiam pertinet: noluiſſe verò ſcire, ad contumacem ſuperbiam. Volũtatem quippe proprij domini velle neſcire, quid aliud eſt quàm velle dominum ſuperbiendo contemnere? Nemo igitur de ignorantia ſe excuſet, quia Deus non ſolùm eos iudicat, qui à cognitione ſua reuertuntur: ſed etiam qui neſcierunt teſtante eo- H dem Domino per Prophetam: Diſperdã, inquit, homines à facie terræ, & eos qui auertũtur poſt tergũ domini, & qui non quæſierunt dominum, nec inueſtigauerunt eum. Et Pſalmus: Effunde, inquit, iram tuam in gẽtes quæ te non nouerunt.

De leuioribus peccatis. CAP. XVIII.

1 MVlti vitam ſine crimine habere poſſunt, ſine peccato non poſſunt. Nam quãuis in hoc ſeculo magna iuſtitiæ quiſque claritate reſplendeat, nunquam tamen ad purũ peccatorum ſordibus caret, Ioanne Apoſtolo teſtante, qui ait: Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.

2 Quædam ſunt facta ſimilia peccatis, ſed ſi bono animo fiant, non ſunt peccata, vt pote poteſtas, ſi non ſe vlciſcẽdi cupiditate, ſed magis corrigendi ſtudio vlciſcatur in reum, qui delinquit.

Item ſunt peccata leuia, quæ ab incipienti- 3 bus quotidiana ſatisfactione purgantur, quæ tamen à perfectis viris velut magna crimina euitantur. Quid autem homines peccatores de magnis ſceleribus agere debent, quando etiam perfecti leuia quęque delicta quaſi grauiſſima lugent?

Non ſolùm grauia, ſed & leuia ſunt cauenda peccata. Multa enim leuia vnum grande 4 efficiunt: ſicut ſolent ex paruiſſimis guttis immenſa flumina creſcere. Innumeroſitas enim in vnum coacta, exundantem efficit copiam.

Peccata quæ incipientibus leuia ſunt, per- 5 fectis viris grauia reputantur.

Tantò enim maius cognoſcitur eſſe pecca- 6 tum, quantò maior qui peccat habetur. Creſcit enim delicti cumulus, iuxta ordinem meritorum, & ſæpe quod minoribus agnoſcitur, maioribus imputatur.

De grauioribus peccatis. CAP. XIX.

EXperimento vel contemptu minorum 1 peccatorum maiora committi peccata, vt durius feriantur pro magnis ſceleribus, qui de paruis corrigi noluerunt. Iudicio autem diuino in reatum nequiorem labuntur, qui diſtringere ſua facta minora contemnunt.

Multi à crimine in crimen corruunt qui 2 cognitionem Dei habentes, timorem eius negligunt: & quem nouerunt per ſcientiam, per actionem non venerantur. Ideóque cæcantur diuino iudicio punienda committere, & in pœnam commiſſi facinoris, facinus deterius addere.

Sæpe peccatum alterius peccati cauſa eſt, 3 quod committitur cùm aliud ex ipſo quaſi ſua ſoboles oritur, ſicut fieri ſolet, naſci libidinem ex nimia ventris ingluuie.

Pœna peccati peccatum admittitur, quan- 4 do pro merito cuiuſque peccati, Deo deſerente in aliud peccatum deterius itur, de quo amplius qui admiſerit ſordidetur. Ergo procedens peccatum cauſa eſt ſequentis peccati: ſequens verò peccatum, pœna eſt præcedẽtis delicti. Præcedentia itaque peccata, ſequẽtium ſunt criminum cauſa, vt illa quæ ſequũtur ſint præcedentium pœna.

Præcedentium peccatorum pœna ipſa vo- 5 catur induratio veniens de diuina iuſtitia.

Hinc

Hinc eſt quod ait Propheta: Induraſti cor A noſtrum, ne timeremus te: neque enim quicunque iuſti ſunt à Deo impelluntur vt mali fiant, ſed dum mali iam ſunt, indurãtur vt deteriores exiſtãt, ſicut & Apoſtolus dicit: Quoniam veritatem Dei non receperunt, vt ſalui fierent, immiſit illis Deus ſpiritus erroris. Facit ergo Deus quoſdam peccare, ſed in quibus talia iam peccata præceſſerunt, vt iuſto iudicio eius mereantur in deterius ire. Talia quippe peccata præcedentibus aliis peccatis prolabuntur in pœnam, quam peccata merẽtur.

6 Quædam de ira Dei veniunt peccata, quæ pro merito aliorum compenſantur peccatorum. Vnde & Propheta: Ecce inquit, tu iratus B es & nos peccauimus, in ipſis fuimus ſemper, tanquam ſi diceret, quia ſemper in peccatis fuimus, iratus es vt deterius peccaremus.

7 Quid enim ſit iram Dei mereri, quid verò prouocare, prudens lector debet ſcire. Grauior eſt namque ira quę prouocatur, quàm ea quæ meretur. Nam meremur, quando ignorando peccamus: prouocamus, quando ſcimus bonum facere, nec volumus.

8 Nunc iram Dei dum viui ſumus vitare poſſumus. Timeamus ergo ne veniente illo terrore iudicij, ſentiri poſſit, dũ vitari non poſſit.

De manifeſtis occultiſque peccatis. CAP. XX. C

1 Maioris eſt culpæ manifeſtè quàm occultè peccare. Dupliciter enim reus eſt qui apertè delinquit, quia & agit, & docet. De talibus Eſaias dicit: Et peccata ſua quaſi Sodoma prædicauerunt, nec abſconderunt.

2 Multi enim publicè delinquentes ſine vllo pudore ſua flagitia prædicant, nec vlla vtuntur ſceleris verecundia.

3 Quædam iam iuſtitiæ portio eſt, iniquitatẽ ſuam hominem abſcõdere, nec in ſemetipſo de peccatis propriis erubeſcere.

4 Peccatum perpetrare crimẽ eſt, peccatum prædicare clamor eſt, de quo etiã dicit Apoſtolus: Et clamor auferatur à vobis cum omni D malitia, i. cum ipſis peccatis.

5 Ex eo ipſo quo quiſque peccatum quod agit abſcondit, indicat iam eſſe iudiciũ, quia non erubeſcitur, niſi de conſcientiæ reatu. Ergo ex hoc ipſo quo quiſque de facto ſuo erubeſcit, ipſe ſibi iam iudex fit.

De peccati amore. CAP. XXI.

1 Aliud eſt non peccare amore dilectionis Dei: aliud timore ſupplicij. Qui enim amore charitatis Dei non peccat, horreſcit omne malum amplectendo iuſtitiæ bonum: nec eum delectat peccatum, etiam ſi ſceleris impunitas promittatur. Qui verò ſola pœna ſupplicij in ſe vitia reprimit, quamuis non expleat opus peccati, viuit tamen in eo voluntas peccãdi: dolétque ſibi eſſe illicitum quod lex prohibere dignoſcitur. Ille ergo mercedem boni operis percipit, qui amando iuſtitiam facit: non is qui eam ſolo metu pœnarũ inuitus cuſtodit.

2 Quidam & diligunt peccatum, & faciunt: quidam diligunt tantùm, & non faciunt, plerique verò faciunt tantùm, & non diligunt. Nonnulli peccatum nõ faciunt, & tamen iuſtitiam odiunt. Grauius autem peccat, qui nõ ſolùm peccatum diligit, ſed & facit: quàm qui non facit, & diligit: grauiúſque interdum qui diligit & non facit, quàm qui facit & odit. Grauiſſimum eſt non ſolùm facere, ſed & diligere peccatum.

3 Sunt quidam qui confeſtim peracto flagitio confunduntur, & ſunt qui non ſolùm non dolent geſſiſſe malum, ſed etiam de ipſo malo opere gloriantur. Sicque ad comparationẽ mali ſit deterius, dum de vitiis gratulantes extolluntur in peius. De talibus ait Salomon: Qui lætantur cùm malè fecerint, & exultãt in rebus peſſimis.

De peccandi neceſſitate. CAP. XXII.

1 Interdum quod mali ſumus, neceſſitate pòtius, quàm voluntate exiſtimus. Vertenda eſt autem neceſſitas mali, in voluntatem boni.

2 Plerique non voluntate, ſed ſola neceſſitate peccant, pertimeſcentes temporalem inopiam. Et dum præſentis ſeculi neceſsitatem refugiunt, à futuris bonis priuantur.

3 Item nonnulli peccatum voluntate, non neceſsitate committunt, nullàque coacti inopia exiſtunt iniqui, ſed tantùm gratis cupiunt eſſe mali: neque enim ipſam rem amant quã appetunt, ſed ipſa tantùm peccati malitia delectantur.

De peccandi conſuetudine. CAP. XXIII.

1 Melius eſt peccatum cauere, quàm emẽdare. Facilius enim reſiſtimus hoſti, à quo nondum victi ſumus, quàm ei à quo iam ſuperati ac deuicti cognoſcimur.

2 Omne peccatum antequàm admittatur, amplius pertimeſcitur. Quantumuis autem graue ſit, dum in vſu venerit, leue æſtimatur, & ſine vllo metu committitur.

3 Iſtis fomitibus quaſi quibuſdam gradibus coaleſcit omne peccatum. Cogitatio namque praua delectationem parit: delectatio conſenſum: conſenſus, actionem: actio,

conſuetudinem: conſuetudo neceſſitatẽ: ſicque his vinculis homo implicatus, quadam catena vitiorũ tenetur aſtrictus, ita vt ea euelli nequaquam valeat, niſi diuina gratia manũ iacentis apprehendat.

4 Peccatum admittere, cadere eſt in puteum: conſuetudinem verò peccandi facere, os putei eſt coanguſtare, ne is qui cecidit valeat exire. Sed interdum etiam tales Deus liberat, dũ eorum deſperationem ad conuerſionẽ libertatis commutat. Ipſo enim miſerante peccata dimittuntur, quo protegente fit ne in deterius peccando eatur.

5 Malum eſt peccare, peius eſt peccandi conſuetudinem facere. Ab illo facilè, ab hoc cum magno labore reſurgitur: dum malè conſuetudini repugnatur.

6 Malè agendi conſuetudinem receſſum eſſe Propheta aſſerit in profundũ, cuius vſu quaſi quadam lege homo tenetur aſtrictus: vt etiam quando non vult, peccatum admittat. A lapſu verò citò reſurgere, non eſt in profundum ire.

7 Apoſtolus legem peccati dicit eſſe in membris ſuis, quę lex conſuetudo eſt, quam peccãdo concipimus, & nõ ab ea cùm volumus diſcedimus: quia iam neceſſitatis vinculo per cõſuetudinem retinemur.

8 Multum veri amor agit in homine, ſed reſultat caro malæ conſuetudinis lege. Bene autem audacter pro bona conſcientia exultat, qui valenter in ſe reprimit, quod inſolenter impugnat.

9 Frequenter peccare cauendum eſt, nã hoc ipſum quod de malo noſtro plerunque Deus nobis ſalutem operatur: quantò mirabile eſt, tantò perrarum eſt. Propterea metuendũ eſt cõfidere ita ſaluari, ne fortè dum expectamus à vitiis ſanari, & vitia multiplicemus, & ſalutẽ non adipiſcamur. Ergo ſtudeamus aut non cadere, aut citò conuerſi à lapſu conſurgere.

10 Omnino peccare cauendũ eſt. Quod ſi humana fragilitate peccatum ſubrepſerit, confeſtim erit corrigendum, quod nequiter ſentitur commiſſum. Citò enim corrigitur culpa quæ citò cognoſcitur: tardius autem ſanatur vulnus quod iam putreſcentibus membris lõgo poſt tempore curationibus adhibetur.

11 Iteratio peccati grauior eſt, ſicut eſt ſi morbus ſuper morbũ veniat: ſicut ſi imber ſuper imbrem occurrat.

12 Mora peccandi immanitatem facit ſceleris vnde & Propheta: Væ, inquit, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatũ. Trahit enim iniquitatem in funiculum, qui tardat conuerti ad Deum. Trahere enim iniquitatem, eſt morã

E facere in iniquitatibus. Vnde & Pſalmiſta: Prolongauerunt iniquitates ſuas, Dominus iuſtus concidet ceruices peccatorum.

De peccati recordatione CAP. XXIIII.

1 BOnũ eſt homini ſemper ante oculos propria habere delicta, ſecundum Pſalmographi ſententiam: Et peccatum meum ante me eſt ſemper. Sicut enim non oportet reminiſci peccati affectum, ſic ſemper neceſſe eſt vnumquemque ſuum in flendo commemorare peccatum.

2 Apud iuſtum recordatio peccati, facit tedium animi. Qui autem luxuriæ & cupiditati ſubditi ſunt, contumaci ſuperbia etiam de ip-
F ſo peccati opere gloriantur.

3 Seruo Dei tanta recordatio eſſe debet peccati, vt ea quæ geſſit ſemper lachrimans cõfiteatur. Vnde & Pſalmiſta dicit: Conuerſus ſum in ærumna, dum configitur ſpina. Peccatum meum cognitum tibi feci, Dixi, pronunciabo aduerſum me iniuſtitias meas Domino. Supra dixerat: Quoniam tacui, hoc eſt non ſum confeſſus: inueterauerunt omnia oſſa mea dum clamarem tota die. Quid ergo tacuiſſe ſe pœnitet, niſi confeſſionem peccatorum? Quid clamaſſe ſe dolet, niſi defenſionem malorum? Qui ergo peccatorum ſuorũ defenſor extiterit, neceſſe eſt vt pœnitendo
G accuſet, quòd ſuperbiens prauè admiſit.

De Cogitatione CAP. XXV.

1 BIpartita eſt cauſſa peccandi, id eſt, operis & cogitationis: quorum vnum iniquitas dicitur, aliud iniuſtitia quod cogitatione admittitur.

2 Prius autem actio reſecanda eſt, poſtea cogitatio. Prius praua opera, poſtmodum deſideria: viciſſim autem & à cogitatione opera procedunt, & ab opere cogitatio naſcitur: quãuis etſi ab opere malo quiſque vacet, pro ſolius tamen prauæ cogitationis malitia non erit innocens. Vnde & dominus per Eſaiam: Auferte, inquit, malum cogitationũ veſtra-
H rum ab oculis meis.

3 Non enim ſolùm factis, ſed & cogitationibus delinquimus, ſi eis illicitè occurrentibus delectemur.

4 Sicut vipera à filiis in vtero poſitis lacerata perimitur: ita nos cogitationes noſtræ intra nos enutritæ occidunt: & concepto interius vipereo veneno conſumunt, animãque noſtram crudeli vulnere perimunt.

5 Non eſt arbitrij noſtri cogitationes prauæ ſuggeſtionis non præuenire: iacere autem in animo cogitationem, noſtræ attinet voluntati. Illud ergo ad culpam non redigitur, iſtud culpę propriæ imputatur. Nam cogitationes illicitas ſuggerere, dæmonum eſt: cogitatio-

nibus

nibus oblectari peruerſis noſtrum eſt.

6 Plerunque fieri ſolet, vt immundæ corporalium rerum ſpecies quas didicimus, noſtris mentibus opponantur, & nolentes eas cogitemus: quantumcunque ab eis aciem mentis auertere nitimur, tantò illæ ſe magis animo ingerunt, obſcœniſque, in nobis motibus obrêpunt. Sed fit hoc pro conditione mortali, quam meruit primus homo in pœnã ſui peccati.

7 Dũ vnuſquiſque diuina illuminatione præuenitur, ſtatim moleſtiis turpium cogitationum pulſatur. Sed Dei ſeruus iudicio timoris Dei earum tentamẽta à ſemetipſo reijcit: boniſque contrà obiectis cogitationibus turpes à ſe repellit.

8 Magna obſeruantia circa cordis eſt cuſtodiam adhibenda, quia aut bonæ aut malæ rei ibi cõſiſtit origo, ſicut ſcriptum eſt: Ex corde exeunt cogitationes malæ. Ideóque ſi prius prauæ cogitationi reſiſtimus, in lapſum operis non incurrimus.

9 Non eſt timendum ſi bona maláque in cogitationem veniãt, ſed magis gloriandum eſt ſi mens mala à bonis intellectu rationis diſcernat.

10 Item nihil iuuat, quòd inter bonum & malum ſenſu prudentiori diſcernimus, niſi opere aut mala cogitata caueamus, aut bona intellecta faciamus.

De Conſcientia. CAP. XXVI.

1 HVmana conditio dum diuerſis vitioſitatibus mentem conturbat, etiam ante pœnas gehennæ inconditum animæ appetitum iam pœnas conſcientiæ patitur.

2 Omnia fugere poterit homo præter cor ſuum. Non enim poteſt à ſe quiſque recedere. Vbicunque enim abierit, reatus ſui conſcientia illum non derelinquit.

3 Quãuis humana iudicia ſubterfugiat omnis qui mala agit: iudicium tamen conſcientiæ ſuæ effugere nõ poteſt. Nam & ſi aliis cælat quod egit, ſibi tamen celare non poteſt, qui plenè nouit malum eſſe quod geſſit. Duplex fit ergo in eo iudicium, quia & hîc ſuæ conſcientiæ reatu punitur, & illic perpetuali pœna damnatur. Hoc enim ſignificat, Abyſſus abyſſum inuocat in voce cataractarum. Abyſſus enim abyſſum inuocare, eſt de iudicio ſuæ conſcientię ire ad iudicium damnationis perpetuę. In voce cataractarum, id eſt, in prædicatione ſanctorũ.

De intentione mentis. CAP XXVII.

1 OCulus hominis, intentio eſt eius operis. Si ergo intentio eius bona eſt, & opus intentionis ipſius bonum eſt. Alioquin malæ intentionis etiam ſi bonum in factis opus ap-
A pareat, bonum tamen iam non eſt: quoniam ex ſua intentione aut probatur bonum, aut reprobatur indignum. Bona eſt ergo intentio quæ propter Deũ eſt: mala verò quæ pro terreno lucro aut vana gloria eſt.

2 Qui opus bonum bona intentione non faciunt, per hoc magis cæcãtur opere, per quod illuminari poterant.

3 Vnuſquiſque bonum opus quod agit intẽtione bona agat, quoniam pro mala intentione plerunque opus bonum quod agimus perdimus, & minus à culpa vacamus.

4 Sæpe quæ apud hominum iudicium bona patent, apud examen diligentiſſimi & acu-
B tiſſimi iudicis reproba deteguntur. Ideoque omnis ſanctus vereatur ne fortè bonum quod agit, pro aliqua animi intẽtione in oculis Dei reprobum ſit.

De ſenſibus carnis. CAP. XXVIII.

1 PEr ſenſus carnis morbus irrẽpit mẽti. Vnde & per Prophetam dominus dicit: Omnes* cogitationes terræ ab Aquilone venient, & ponet vnuſquiſque ſolium ſuum in introitu portarum Ieruſalem. Regna Aquilonis vitia ſunt, quæ ſedes ſuas in portis ponunt, quãdo per ſenſus carnis labem animæ ingerunt: Ideóque in ipſis portis, id eſt, in ipſis ſenſibus regnant.

al. cognationes

C 2 Neque enim aliunde peccamus niſi videndo, audiendo, attrectando, guſtando atque tangẽdo. Vnde & aliâs dicitur. Intrauit mors per feneſtras noſtras. Et alibi: Extranei ingrediebantur per portas eius, & ſuper Ieruſalem mittebant ſortem. Extraneos quippe immũdos eſſe ſpiritus, qui tanquam per portas ita per ſenſus carnis animã irrẽpunt, & eam illecebrando deuincunt.

De Sermone. CAP. XXIX.

1 DVm quædam parua vitiorum verba non euitamus, in magno linguæ prolabimur crimine: & dum facta quædam non grauia liberè ac ſine metu committimus, ad potiora
D ſcelera & horrenda peccandi conſuetudine labimur.

2 Sicut plerunque multiloquiorũ ſtultitia reprehenditur: ita rurſus nimis tacentium vitia denotantur. Illi enim ſatis laxando linguam in leuitatis vitio defluunt, iſti nimis reticendo ab vtilitate torpeſcunt.

3 Imperiti ſicut loqui neſciunt, ita tacere nõ poſſunt. Mente enim ineruditi, ore loquaces verbis perſtrepunt, ſenſu nihil dicunt.

Sicut falſitatis crimina à proficientibus pertimeſcuntur: ita otioſa verba à perfectis viris vitantur. Nam ſicut ait quidã: Sicut pro otioſo verbo ratio ponitur, ita pro ſermone iniuſto pœna exoluitur.

5 Vani ſermones in ore Chriſtiani eſſe non debent. Nam ſicut malos mores bona colloquia corrigunt, ita praua bonos mores corrumpunt. E

6 Cuſtodia ori ponitur, dum quiſque non ſe iuſtum, ſed quod magis verum eſt, peccatorē fatetur.

7 Manum ſuper os ponit, qui bonis operibus linguæ exceſſum corrigit. Manum ſuper os ponit, qui malæ locutionis culpas, bonę actionis velamine tegit.

8 Loquens quæ ad dominum pertinent, nec faciens, etſi inutilis ſibi eſt, audientibus tamē prodeſt.

9 Qui de ſapientia laudari ſe affectant, loquentem Prophetam attendant: Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes. F

10 Rectè ex ſententia dicit, qui veram ſapientiam guſtu interni ſaporis ſentit. A ſentiendo enim ſententia dicitur. Ac per hoc arrogantes, qui ſine humilitate dicunt, de ſola ſcientia dicunt, non de ſententia.

11 Ille enim verè ſapit, qui rectè & ſecundum Deum ſapit.

12 In ſuam dicunt contumeliam doctores, ſi dum ſint ab eis dicta ſapienter, nimium tamē eloquenter. Horret enim ſapientia ſpumeum verborum ambitum, ac fuco mundialis eloquentiæ inflatis ſermonibus perornatum. G

13 Quidam curioſi delectantur audire quoſlibet ſapientes, non vt veritatem ab eis quærant, ſed vt facundiam ſermonis eorum agnoſcant, more poëtarum, qui magis compoſitionem verborum, quàm ſentētiam veritatis ſequuntur.

14 Qui bonum ſine charitate dicit, tanquam æs aut cymbalum ſonum facit aliis, ipſe tamē ſibi manet inſenſibilis.

15 Quadrimoda eſt dicendi ratio, quia præuidendum eſt, quid, cui, quando vel quomodo aliquid proferatur.

16 Item quadrimoda eſt *ſentiendi ratio, cùm H aut bene ſentiendo quid bene proferatur: aut nihil ſentiendo, nil dicitur: aut parum ſentiēdo loquacitas ſola oſtentatur: aut optimè ſentiendo non eleganter profertur quod intelligitur.

al. dicendi.

17 Item quadripartita eſt loquendi ratio, qua vel bonum bene, vel malum malè, ſeu bonū malè, vel malum bene profertur.

18 Bonum quippe benè loquitur, qui ea quæ recta ſunt, humiliter annunciare videtur. Malum malè loquitur, qui quodlibet flagitium perſuadere conatur. Bonum malè loquitur, qui quodcunque rectum, arroganter prædicare ſentitur. Malum bene loquitur, qui aliquod narrando vitiū deteſtatur, vt ab eo homines auertantur.

19 Corde bene loquitur, qui charitatem non diſſimulat. Ore bene loquitur, qui veritatem annunciat. Factis bene loquitur, qui alios bonis exemplis ædificat.

20 Corde malè loquitur, qui interius cogitationes noxias meditatur, & cogitat. Lingua malè loquitur, qui pro eo quod malè agit flagellatur & murmurat. Factis male loquitur, qui malè viuendo exemplis ſuis alios ad prauè viuendum informat.

21 Semel bene loquitur, qui ſe pœnitendo redarguit: Bis bene loquitur, qui bene viuendo & alios inſtruit.

22 Semel malè loquitur, qui poſt vitium citò corrigitur. Bis malè loquitur, qui malè viuit, & malè docet. Item bis malè loquitur, qui & malè cogitat, & malè refert cogitata. Item bis malè loquitur, qui & bonum quod debuit nō egit, & malum quod non oportebat admiſit.

23 Mali mala reſpondent pro bonis, & aduerſa pro optimis. Boni bona reſpōdent pro malis, & proſpera pro aduerſis.

24 Aduerſus conuitium linguæ fortitudo adhibenda eſt patientiæ, vt tentationis verba, quæ foris impugnant, tolerantiæ virtute deuicta diſcedant.

25 Non omnis qui patitur probra, iuſtus eſt, ſed qui pro veritate ab aliis innocens patitur, ille tantummodò iuſtus eſt.

26 Inter vituperationes linguæ, & opprobria hominum, iuſto ſe remedio mens iuſti corroborat, vt tanto ſolidius in Deum figatur interius, quantò exterius ab humanis ſpernitur ſenſibus.

27 Qui illatas ſibi contumelias tranquillo animo prodit, dolorē cordis aperit: & virus quod feruet in animo facilè reiicit.

28 Vulnera enim mentis aperta citò exhalāt: clauſa nimis exulcerant.

29 Qui dolorem iniuriæ clauſo pectore tegit, quantò amplius per ſilentium linguam premit, tantò acriorem dolorem intrinſecus nutrit. Vnde & verè quidam Poëtarum gentiliū dixit: Quóque magis tegitur, tectus magis æſtuat ignis. Cæcus enim languor vehemens eſt, ac nimius, quia tacitum viuit ſub pectore vulnus.

De mendacio. CAP. XXX.

1 MEndaces faciunt vt nec vera dicentibus credatur. Reddit enim ſæpe hominem multa falſitas, etiam in veritate ſuſpectum.

2 Sæpe vera præmittit, qui falſa dicturus eſt, vt cùm primùm acquiſierit fidem, ad reliqua mendacia audientes credulos faciat.

Multis

3 Multis videntur vera eſſe quæ falſa ſunt: & A
ideo non ex Deo, ſed ex ſuo mendacio loquũtur.

4 Nonnunquã falſitas veriloquio adiungitur & plerunque à veritate incipit, qui falſa confingit.

5 Latent ſæpe venena circumlinita melle verborum: & tandiu deceptor veritatem ſimulat, quouſque fallendo decipiat.

6 Nonnunquam peius eſt mendacium meditari, quàm loqui. Nam interdum quiſque incautus ſolet ex præcipitatione loqui mendacium: meditari autem non poteſt, niſi per ſtudium. Grauius ergo ille ex ſtudio mentiri perhibetur, quàm is qui ex præcipitatione ſola B
mentitur.

7 Summopere cauendum eſt omne mendacium, quamuis nonnunquam ſit aliquod mẽdacij genus culpæ leuioris, ſi quiſque pro ſalute hominum mẽtiatur. Sed quia ſcriptum eſt: Os quod mentitur occidit animam. &: Perdes eos qui loquuntur mendacium. Hoc quoque mendacij genus perfecti viri ſummoperè fugiunt, vt nec vita cuiuſlibet per eorum fallaciam defendatur, ne ſuæ animæ noceant, dum prẽſtare alienæ carni nituntur: quanquã hoc ipſum peccati genus facillimè credamus relaxari. Nam ſi quælibet culpa ſequenti mer C
cede purgatur, quantò magis hæc facile abſtergitur, quàm merces ipſa comitatur?

8 Multa mentiuntur multáque fingunt homines propter humanam laudem: ſicque fit, vt & iſti mentiendo pereant, & eos quos laudant ad vanę glorię ruinam perducant.

9 Sicut bene ſibi conſcius, non metuit alienæ
Similitudo linguæ conuitium: ita & qui laudatur ab alio non debet errorem alienę laudis attendere, ſed magis vnuſquiſque teſtimonium conſciẽtiæ ſuæ quærat, cui plus ipſe præſens eſt, quã ille qui eum laudat.

10 Opus enim ſuũ vnuſquiſque probet, vt ait Apoſtolus. Et tunc in ſeipſo tantùm quiſque D
gloriam habebit, id eſt: occultè in ſua conſcientia, non palam in aliena lingua.

11 Perfecti qui alta radice fundati ſunt, etſi flamine laudis, ac vituperationis vtcunque quaſi ventorum interdum curuentur impulſu, funditus tamen non deiiciuntur, ſed protinus firmitate radicis ad ſe redeunt.

12 Bona mens ad malum nec præmiis nec terroribus vincitur. Nam iniqui terrorem blanditiis miſcent, vt aut oblectatione quenquam decipiant, aut terroribus frangant.

13 Qui laudatur, in auditorum amore inſeritur: ſed ſi veraciter & nõ fictè laudetur, hoc eſt, ſi vera ſunt quæ de illo dicuntur.

De Iuramento. CAP. XXXI.

SIcut mentiri non poteſt qui non loquitur, 1
ſic periurare non poterit, qui iurare non appetit. Cauenda eſt igitur iuratio, nec ea vtendum, niſi in ſola neceſſitate.

Non eſt contra Dei præceptum iurare, ſed 2
dum vſum iurandi facimus, periurij crimen incurrimus* Nonnunquam ergo iuret, qui al. in
periurare timet.

Multi dum loquuntur, iurare ſemper dele- 3
ctantur, dum oporteat hoc tantum eſſe in ore Eſt, eſt: Nõ, non. Amplius enim quàm eſt & non eſt, à malo eſt.

Multi vt fallant, periurant: vt per fidem ſa- 4
cramenti, fidem faciant verbi: ſicque fallendo dum periurant, & mentiuntur, hominem incautum decipiunt.

Interdum & falſis lachrymis ſeducti decipi- 5
mur, & creditur dum plorant, quibus credẽdum non erat.

Plerunque ſine iuramento loqui diſponi- 6
mus, ſed incredulitate eorum, qui non credunt quod dicimus, iurare compellimur: talíque neceſſitate iurandi conſuetudinem facimus.

Sunt multi ad credendum pigri, qui non 7
mouentur ad fidem verbi. Grauiter autẽ delinquunt, qui ſibi loquentes iurare cogunt.

Quacunque arte verborum quiſque iuret, 8
Deus tamen qui conſciẽtiæ teſtis eſt, ita hoc accipit, ſicut ille qui iuratur intelligit.

Dupliciter autem reus fit, qui & Dei nomẽ 9
in vanum aſſumit, & proximum dolo capit.

Non eſt obſeruandum iuramentum* quo 10 al. cum
malum incaute promittitur, veluti ſi quiſpiã adulteræ perpetuò cum ea permanendi fidẽ polliceatur. Tolerabilius eſt enim non implere ſacramentum, quã permanere in ſtupri flagitio.

Iurare Dei eſt illa prouidentia qua ſtatuit 11
non conuellere ſtatuta. Pœnitentia autẽ Dei rerum permutatio eſt: non pœnitere autem, ſtatuta non reuocare, vt eſt illud, Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, id eſt, quæ ſtatuit non mutabit.

De Vitiis. CAP. XXXII.

REcedens homo à Deo, ſtatim vitiorũ tra- 1
ditur poteſtati, vt dum patitur infeſta vitia reuertendo vnde ceciderat, reſipiſcat.

Et ſi ſancti toto animi niſu contendunt ſupe- 2
rare vitia, nec extingunt: quid agunt hi, qui non ſolum non odiunt vitia, ſed toto ea amore ſectantur?

Satis delicatè ſe palpat, qui vult ſine la- 3
bore vitia ſuperare, dum peccati legem quam ſibi deſeruiendo vitiis fecit, ſine violentia doloris reſecare non poſcit.

4 Perfectè renunciat vitio, qui occaſionem euitat in perpetrando peccato. Nam ſi velis tantundem non peccare, & data occaſione peccaueris: tu tibi & reus, & iudex es: quia & commiſſa damnas, & damnata committis. Se autem iudice reus eſt, qui vitia & accuſat & perpetrat.

5 Quędam vitia dum non perfectè vitantur, ſuos in ſe faciunt relabi auctores: nam ſi vnũ vitium diſtrictè vitetur, & alia negligantur, inanis labor eſt. Nõ enim poteſt in vnius obſeruatione virtutis fortiter perdurare, cuius alia vitia dominantur in corde.

6 Nonnunquam hominem ſua vitia perſequuntur: quia nimirum qui prius volendo ea ſibi fecit ſocia, poſtea ſentit etiam nolens ſtimuloſa.

7 Nonnulli non antea in errorem vitiorum labuntur, niſi prius interioris rationis perdiderint oculos: ſicuti Samſon, non antea ab allophilis ad erroris ligatus eſt machinam, niſi poſtquàm ei ſunt lumina oculorum extincta.

8 Quidam vegetati mentis ratione vitiorum ſuperantur incurſu, ſicque deinde intentionẽ bonorum operum perdunt: ſicut Rex Babylonis in oculis Sedechiæ prius filios ipſius interfecit, & poſtea oculos eius euulſit, ac per hoc poſt malorum operum conſuetudinem, & interemptionem bonorum perit quorundam & ratio.

Quòd ex vitiis vitia, & ex virtutibus virtutes oriuntur. CAP. XXXIII.

1 SIc gignuntur ex peccato peccata, vt dum non euitantur parua, incidatur in maximis: & dum defenduntur admiſſa, nec lamentantur. ex flagitio ad ſuperbiam itur. Vnde fit vt duplicati ſit criminis reus, qui & admittit ſcelera per voluntatem, & defendit ea per cõtumaciæ tumorem.

2 Sic vitio vitium gignitur, ſicut virtus virtute concipitur. Ex vitio enim gignitur vitium: ſicuti Dauid, qui dum non euitauit adulteriũ, perpetrauit & homicidium.

3 Item virtus virtute concipitur, ſicut per veritatem Euangelicæ prædicationis virtutem martyrij Apoſtoli meruerunt.

4 In cordibus ſeculariter viuẽtium, inuicem ſibi ſuccedũt vitia: vt dum vnum abierit, ſuccedat aliud, iuxta Ioëlis Prophetæ teſtimoniũ qui ait: Reſiduum erucæ comedit locuſta, & reſiduum locuſtæ comedit bruchus, & reſiduũ bruchi comedit rubigo. Per id ergo iſta ſub vitiorum allegoria colliguntur, quia ſequitu: Expergiſcimini ebrij, & flete.

5 Aliquando vtiliter peccatur in minimis vitiis, vt maiora vtilius caueantur. Lege Paulũ Apoſtolum minora permittentem peccata,
E ne maiora perpetrentur. Veraciter autem ſanantur vitia quæ virtutibus, & non vitiis excluduntur. Quorundam autem quædam latentia vitia tunc apparent, quando ab aliis vitiis deſinunt.

De malè vſis virtutibus. CAP. XXXIIII.

1 INterdum & malè vſæ virtutes ex ſe vitia gignunt, quod fit per immoderatũ animi appetitum, cui non ſufficit donum quod meruit, niſi aut laudes aut lucra damnanda quæſierit.

2 Interdum virtutes vitia gignunt, dum aliquando pro tempore opportuno minimè re-
F laxantur: ſicque fit, vt quæ loco congruo virtutes ſunt, incongruo vitia deputentur, veluti ſi pro fratris aduentu canonicum nõ ſoluatur ieiunium.

3 Virtutum igitur diſcretionẽ à Paulo Apoſtolo ſume, qui ad tempus egit quod agẽdum eſſe omnino prohibuit.

4 Item quædam virtutes, dum diſcretionem non ſeruant, in vitia tranſeunt. Nam ſæpè iuſtitia dum ſuum modum excedit, crudelitatis ſæuitiam gignit: & nimia pietas, diſſolutionẽ diſciplinæ parturit: & zeli ſtudium, dum plus eſt quàm oportet, in iracundiæ vitium trãſit: & multa manſuetudo, torporis ſegnitiem gi-
G gnit.

5 Prudentis autem viri diſcretio ſolerter proſpicit, ne bonũ intemperanter agat, & de virtute in vitium tranſeat.

6 Item apud quoſdam ex virtute vitium gignitur, dum quiſque de caſtitatis & abſtinentiæ meritis gloriatur: nam & qui eleemoſynã vanæ gloriæ cauſa impartit, ex virtute vitium facit. Sed & is qui de ſapientia arrogantiã habet, & qui pro iuſtitia præmiũ appetit, & qui aliquod donum Dei quod meruit in ſuã laudem conuertit, aut in malos vſus aſſumit, proculdubiò virtutem in vitia transfert.

7 Homines de virtutibus vitia nutriũt ex qui-
H bus pereant. Iterùm Deus arte potẽtiſſima ex noſtro vitio virtutes format, quibus nos ab iniquitate reformet.

De ſimilatis virtutibus. CAP. XXXV.

1 QVædam vitia ſpecies virtutum præferũt, ideóque pernicioſius ſuos ſectatores decipiunt, quia ſe ſub velamine virtutum tegunt: nam vitia quæ ſtatim virtutibus cõtraria apparent, citò dum in palàm venerint emẽdantur, propter quod ſequaces eorum de talibus criminibus erubeſcunt.

2 Carnales autem plerunque per inſenſibilẽ mentis cæcitatem non agnoſcunt vitium eſſe culpabile, quod dignum videtur damnatione.

Item

3 Item quædam vitia ſpecies virtutum eſſe videntur, ſed tamen virtutes non ſunt. Nam interdum ſub prætextu iuſtitiæ crudelitas agitur: & putatur eſſe virtus, quòd nimirum eſt vitium: ſicut & remiſſa ſegnities manſuetudo eſſe creditur: & quod agit torpens negligentia putatur agere indulgentia pietatis. Nonnunquam etiam virtutem largitatis imitatur vitiũ prodigę effuſionis: & virtutem parcitatis, triſtis tenacitas imitatur: & vitiũ pertinaciæ abſconditur ſub virtute conſtantiæ. Item timor ſub ſpecie obedientiæ occultatur, & dicitur virtus humilitatis, quod tamen vitium eſt timoris. Sed & procacitas vocis, pro veritatis libertate accipitur: & vitium pigritiæ, quietis virtutem imitatur. Porrò vitium inquietudinis, virtutem ſe vult vocari ſolicitudinis: & præcipitationis facilitas, feruor boni ſtudij creditur: & bene agendi tarditas conſilij mora eſſe videtur, dum tamen iſta ſit virtus, illa vitium. Tali igitur exemplo vitia ſpecies virtutum imitãtur, & inde ſe nonnulli eſſe iuſtos confidunt, vnde maximè reprobantur.

4 *Similitudo* Aptum exemplũ vitiorum de latronis ſpecie ſumitur. Nam ſicut ex inſidiis latro prodit ſeque iter agentibus iungit, fingens ſe ſocium donec decipiat improuiſum, & dum ſubitò eruperit ad exitium latro manifeſtus oſtenditur: ita ſe miſcent interdum periculosè virtutibus vitia, quouſque omnem boni operis efficaciam in ſuis vſibus rapiant, vt anima quę ſibi erat placens de virtutibus, deceptam ſe cõſpiciat vitiis damnabilibus.

De appetitu virtutum. CAP. XXXVI.

1 AD virtutes difficilè conſurgimus, ad vitia ſine labore delabimur. Iſta enim prona, illa ardua ſunt. Grandes enim ſudores perpatimur, vt ad cælum conſcendere valeamus.

2 *Similitudo* Quemadmodum ad virtutum tendentes culmen non à ſummis inchoant, ſed à modicis, vt ſenſim ad altiora pertingant: ita & qui delabuntur ad vitia, non ſtatim à magnis criminibus incipiunt, ſed à modicis aſſueſcunt, & ſic in maximis proruunt.

3 Sicut paulatim homo à minimis vitiis in maximis proruit: ita à modicis virtutibus gradatim ad ea quæ ſunt excelſa conſcendit.

4 Qui autem inordinatè virtutes comprehẽdere nititur, citò periclitatur. Hæc eſt cauſa in rerum natura, vt quęcunque velociter ad profectum tendunt, ſine dubio & celeriter finiantur: ſicut herbæ, quæ tantò feſtinius pereunt, quantò celerius creſcunt. At vero cõtra arbores alta radice fundatæ ideo perdurãt diutius, quia gradatim ad profectum perueniunt.

5 Nihil prodeſt admixto malo, agere aliquid bonum: ſed prius eſt cohibendum à malo, deinde exercendum bonum. Hoc enim indicat Propheta, cùm dicit: Quieſcitę agere peruersè, diſcite benefacere.

Prius vitia extirpanda ſunt in homine, deinde inſerendæ virtutes. Nam cohærere & cõiungi non poteſt veritas cum mendacio: pudor cum petulantia: fides cum perfidia: caſtitas cum luxuria. 6

Quædam ſunt ſummæ virtutes, quædam verò mediæ. Fides, ſpes, & charitas ſummæ virtutes ſunt. Nam à quibus habentur, vtique veraciter habentur. 7

Aliæ verò virtutes mediæ ſunt, quia & ad vtilitatem & ad perniciẽ poſſunt haberi: ſi de his arroganter quiſque tumuerit, vtpote doctrina, ieiuniũ, caſtitas, ſciẽtia, ſiue temporales diuitiæ de quibus ſcilicet & bene operari poſſumus, & malè. 8

Quiſquis ex deteriore iam melior eſſe cœpit, caueat de acceptis extolli virtutibus, ne grauius per virtutes corruat, quã prius ex lapſu vitiorũ iacebat. 9

Quem Deus iuſtificat, ne iterum ſe de virtutibus erigat, quædam illi virtutum dona tribuit, quædam retrahit: vt dum mens de hoc quod habet erigitur, iterum de hoc quod nequaquam habere cognoſcitur, humilietur. 10

Quiſquis dono cæleſtis gratiæ inſpiratus ad virtutes erigitur, ſi fortè moderãte Dei manu aliqua aduerſitate reprimitur, ne de acceptis virtutibus attollatur, frangi non debet: quia & hoc ipſum quòd plagis humiliatur, æquanimiter ferre proculdubio virtutis eſt magnę. 11

De Pugna virtutum aduerſus vitia. CAP. XXXVII.

TVnc ſe viri ſancti veracius à vitiorum colluuione detergunt, dum ab eis contra ſingula vitia virtutes ſingulæ opponuntur. Interdum vitia cum virtutibus ad vtilitatem confligunt, vt ipſo certamine vel mens exerceatur, vel ab elationis concurſu animus reſtringatur. 1

Aduerſus impetus vitiorum contrariis virtutibus eſt pugnandũ. Contra luxuriam enim cordis eſt adhibenda munditia: contra odiũ dilectio eſt præparanda, contra iracundiã patientia proponenda. Porro contra timorem fiduciæ adhibenda eſt virtus: contra torporẽ Zeli prælium. Triſtitiæ quoque gaudium, acidiæ fortitudo, auaritiæ largitas, ſuperbiæ humilitas opponenda eſt, ſicque ſingulæ virtutes naſcentia contra ſe vitia reprimunt, ac tentationum motus virtute diuinę charitatis extinguunt. 2

Libidinem abſtinentia domat. Nam quantùm corpus inedia frangitur, tantùm mens ab

illicito appetitu reuocatur.

4 Aduerſus iram tolerantia dimicat: ira autẽ ſemetipſam necat: ſuſtinendo autem patientia victoriam portat.

5 Triſtitiæ mœrorem, ſpes æterni gaudij ſuperat, & quem turbata mens de exterioribus afficit, dulcedo interioris tranquillitatis lenit.

6 Aduerſus inuidiam præparetur charitas, & aduerſus iræ incendia manſuetudinis adhibeatur tranquillitas.

7 Superbiam autem diaboli, imitantur ſuperbi: aduerſus quam opponitur humilitas Chriſti, qua humiliantur elati.

8 Principalium autem ſeptem vitiorũ regina & mater ſuperbia eſt, eadémque ſeptem principalia multa de ſe parturiũt vitia: quæ ita ſibimet quadam cognatione iunguntur, vt ex altero alterum oriatur.

9 Sicut princeps ſeptem vitiorum ſuperbia nos eorũ poteſtatibus ſubdit: ita Chriſtus ſeptiformi gratia plenus, à dominatu vitiorum nos eruit: & quos illa addicit ſeptemplici vitio, iſte liberat ſeptiformis gratiæ dono.

De Superbia. CAP. XXXVIII.

1 Omni vitio deterior eſt ſuperbia, ſeu propter quòd à ſummis perſonis & primis aſſumitur: ſeu quòd de opere iuſtitiæ & virtutis exoritur, minúſque culpa eius ſentitur. Luxuria verò carnis ideo notabilis omnibus eſt, quoniam ſtatim per ſe turpis eſt. Et tamen * diſpẽſante Deo, ſuperbia minor eſt. Sed qui detinetur ſuperbia, labitur in carnis luxuria, vt per hanc humiliatus, & à confuſione exurgat, & à ſuperbia.

al. penſante

2 Omnis peccans ſuperbus eſt, eo quòd faciendo * vetita, contemptui habeat diuina præcepta. Rectè ergo initium omnis peccati ſuperbia, quia niſi præceſſerit mandatorũ Dei inobedientia, tranſgreſſionis non ſequitur culpa.

al. vitia.

3 Omnis ſuperbia tantò in imo iacet, quantò in altum ſe erigit: tantóque profundius labitur, quantò excelſius eleuatur. Qui enim per propriam ſuperbiam attollitur, per Dei iuſtitiam inclinatur.

4 Qui inflantur ſuperbia, vento paſcuntur, vnde & Propheta: Omnes, inquit, paſtores tuos paſcet ventus, hoc eſt * ſuperbiæ ſpiritus.

al. ſuperbus

5 Qui de ſuis virtutibus ſuperbiunt, ex ipſis iudicandi ſunt operibus, quibus pro virtutibus vtuntur, quia rem bonã, non bona voluntate faciunt. Nam reuerà ſine humilitate virtus quælibet, & ſine charitate in vitio deputatur.

6 Meritò ſuperbia, diabolus à ſuperna beatitudine corruit. Qui ergo de virtutibus attol-

E luntur, diabolum imitãtur, & exinde grauius corruunt, quia de excelſo labuntur.

Superbia ſicut origo eſt omnium criminũ, ita ruina cunctarum virtutum: ipſa eſt enim in peccato prima, ipſa in conflictu poſtrema. Hæc enim aut in exordio mentem per peccatum proſternit, aut nouiſſimè de virtutibus deiicit. Vnde & omnium peccatorum eſt maxima, quia tam per virtutes, quàm per vitia humanam mentem exterminat. 7

Ibi cadit ſuperbia, vbi & naſcitur, vt non ſit ſuperbus aliud culpa, aliud pœna: ſed ipſa culpa ſit illis & pœna. 8

De ſuperbia naſcitur arrogãtia, non de arrogantia naſcitur ſuperbia. Nam niſi præceſſerit occulta elatio mentis, non ſequitur aperta iactantia laudis. Ita ergo in culpa præponitur ſuperbia arrogantiæ, ſicut præfertur ex origine. 9 F

Plerumque ad elationis emendationẽ prouidentia Dei aliquo caſu nõnulli cadunt, pro quo lapſu reprehenſi à ſemetipſis humiliter ſapiunt, & de muneribus Dei laudari non appetunt: ſed laudant Deum à quo acceperunt, vnde laudari ſe * nolunt. 10

al. volunt.

Vtilius eſt arroganti in quocunque vitio labi, & humilem poſt caſum Deo fieri: quàm per elationem ſuperbire, grauiorémque ruinam & damnationem per ſuperbiã ſumere. 11 G

De Fornicatione. CAP. XXXIX.

Ex culpa ſuperbiæ, plerunque in abominandam carnis immunditiam itur. Nam alterum pendet ex altero, ſed ſicut per ſuperbiam mentis, itur in proſtitutionem libidinis: ita per humilitatem mentis, ſalua fit caſtitas carnis. Deus autem nonnunquam deiicit occultam mentis ſuperbiam, per carnis manifeſtam ruinam. 1

Libidinis naſci immunditiam de animi occulta ſuperbia conſtat, exemplo primi hominis, qui mox vt per ſuperbiam contra Deum H tumuit, ſtatim carnis libidinem ſenſit, & pudenda operuit. Quapropter vnuſquiſque ſuæ deputet culpæ quod cecidit quotiens libidine vincitur, quia niſi præceſſiſſet latens ſuperbia, non ſequeretur libidinis manifeſta ruina. 2

Nonnunquam gemino vitio Chriſtianus à diabolo appetitur, & occulto per elationem, & publico per libidinem. Sed dũ euitat quis libidinem, cadit in elationem. Item dum incautè declinat elationem, cadit ſegniter in libidinem: ſicq; ex occulto vitio elationis itur in apertũ libidinis: & de aperto libidinis, itur in occultum elationis. Sed Dei ſeruus diſcretè vtrumque penſans, ſic cauet libidinem, vt non incurrat elationẽ: & ſic premit elationẽ, vt non 3

vt non reſoluat animum ad libidinem.

4 Luxurioſis atque ſuperbis dæmones plus fautores exiſtunt, dúmque cæteris in vitiis ſpiritus maligni deſeruiant, his tamen maiori familiaritate iunguntur, eiſq; amplius iuxta eorum deſiderium famulantur.

5 Principaliter his duobus vitiis diabolus humano generi dominatur, id eſt, ſuperbia mẽtis, & luxuria carnis. Vnde & Dominus in Iob loquitur de diabolo, dicens: Sub vmbra dormit in ſecreto calami in locis humẽtibus. Per calamum enim inanis ſuperbia, per loca verò humentia, carnis demonſtratur luxuria. Per hæc enim duo vitia diabolus humanum poſſidet genus: vel dum mentem in ſuperbiam erigit, vel dum per luxuriam carnem corrumpit.

6 Multi luxuriæ ſubditi ſunt, & contumaci ſuperbia de ipſo luxuriæ opere gloriantur: & inde magis elati ſunt, vnde humiliari debuerant.

7 Ad comparationem mali fit deterius, quãdo non ſolùm flagitia committuntur, ſed etiã de ipſis flagitiis vanitate laudis perditi, extolluntur, ſicut ſcriptum eſt: Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ. Quid enim peius eſt, quàm in flagitiis miſeros gaudere, de quibus iam debent copioſius plorare?

8 Libido tunc magis quæritur, dum videtur. Nam ſicut quidam ſapiens ait: Prima fornicationis oculorum tela ſunt. Secunda verborũ, ſed qui nõ capitur oculis, poteſt verbis reſiſtere. Sufficit natura vbi adhuc liber affectus eſt.

9 Qui delectationẽ libidinoſæ refrænat ſuggeſtionis, non tranſit ad conſenſum libidinis. Citò enim reſiſtit operi, qui titillanti conſenſum non accommodat delectationi.

10 Durius impugnatur qui vſque ad conſenſum, etſi non vſque ad perpetrationem tentatur, quàm is qui ſola ſuggeſtione pro conditione carnis tentamentis ſolicitatur.

11 Stimuli carnis qui in Paulo excitante ſatanę angelo inerant, ex lege peccati erãt, qui in membris hominum de neceſſitate libidinis habitant. Quam reluctantem dum in ſe expugnat perficitur virtus: & de infirmitate libidinoſæ titillationis, virtutem ſuſcipit glorioſi certaminis.

12 Seruo Dei multa certamina de ſua carne mouentur, nam quamuis in amore Dei eorũ ſit inconcuſſa intentio, mens tamen in carne quam exterius geſtat, interna prælia tolerat. Deus autem qui hæc ad probationẽ permittit, gratia protegente ſuos non deſerit.

13 Ideò nonnunquam electi in lapſu carnali corruunt, vt à vitio ſuperbiæ, qua de virtutibus tument ſanẽtur. Et qui de virtutum effe-

A ctibus exiſtunt ſuperbi vt cadant, carnis vitio humilientur, vt ſurgant.

Antequàm perpetretur adulterium in opere, iam extat in cogitatione. Ex corde enim primùm fornicationes ſunt auferendæ, & nõ prorumpent in opere. Hinc eſt quòd per Prophetam dicitur: Accingite lumbos veſtros ſuper vbera veſtra, hoc eſt in corde libidines reſecate, quæ ad lumbos pertinent. Nam cor ſuper vbera eſt, non in lumbis. 14

Libidinis immoderata licentia, neſcit habere modum. Nam dum ſe vitioſus animus in explenda fornicatione carne luxuriante laxauerit: nihilominus ad alia nefanda ſcelera ſuadentibus dæmonibus tranſit: dúmque immoderatè metas pudoris exceſſerit, crimẽ criminibus adiicit, paulatimque ad deteriora procedit. 15

B

Non ita ſuauis eſt amantium, imò amentiũ incerta carnis libido, ſicut experta: nec ita delectat fornicatio, dum primùm committitur: nam repetita maiorem delectationem ingerit. Iam verò ſi in vſum venerit, tantò perditis dulcior fit, vt ſuperare difficile ſit. Vnde & ſæpe ex conſuetudine delinquendi, quaſi captiui ad peccandum cum quadam violentia trahimur, ſenſúſque noſtros contra rectam volũtatem in nobis rebellare ſentimus. 16

C Si plus oblectat mentem delectatio fornicationis, quàm amor caſtitatis, adhuc peccatum in homine regnat. Certè ſi amplius delectat pulchritudo intimę caſtitatis, iam non regnat peccatum, ſed regnat iuſtitia. Nam nõ ſolùm de commiſſa fornicatione peccatum regnat in homine: ſed ſi adhuc delectatur, atque animum teneat, proculdubiò regnat. 17

Fornicatio carnis, adulterium eſt: fornicatio animę, ſeruitus idolorum eſt. Eſt autem & ſpiritalis fornicatio, ſecundum quòd Dominus ait: Qui viderit mulierem ad concupiſcẽdam eam, iamiam mœchatus eſt eam in corde ſuo. 18

D Omnis immunda pollutio fornicatio dicitur, quamuis quiſque diuerſa turpitudinis voluptate proſtituatur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus & regnum Dei clauditur, & homo à Deo ſeparatur. 19

Inter cætera ſeptem vitia fornicatio maximi eſt ſceleris, quia per carnis immunditiam templum Dei violat, & tollẽs membrũ Chriſti, facit membrum meretricis. 20

Maximè per carnis luxuriã humanũ genus ſubditur diabolo, q̃ per cęteravitia: cùm enim ille variis tentamentis illectos homines conetur peruertere, magis tamẽ mœchãdi deſideriũ ſuggerit: quia vtrũq; ſexũ in hoc vitio amplius 21

Pp

ægrotare intendit.

22 Dæmones ſcientes pulchritudinẽ eſſe animæ caſtitatem,& per hanc hominem angelicis meritis è quibus illi lapſi ſunt coæquari: liuore perculſi inuidiæ,iniiciunt per ſenſus corporis, opus deſideriúmq; libidinis, quatenus à cœleſtibus deorſum deiectam animam pertrahant: ſecúmque quos vicerint gloriãtes ad tartara ducant.

23 Quando impulſu dæmonum mens ad delectationem fornicationis impellitur, diuini iudicii metus,& ęterni tormenta incendij ante oculos proponantur: quia nimirum omnis pœna grauioris ſupplicij formidine ſuperatur. *Similitudo* Sicut enim clauus clauum expellit,ita ſæpe recordatio ardoris gehennæ, ardorem excludit luxuriæ.

24 Quidam in iuuentute luxurioſè viuentes, in ſenectute continentes fieri delectantur: & tunc eligunt * ſeruire caſtitati, quando eos libido ſeruos habere contemnit. (al. ſeruare caſtitatem.)

25 Nequaquam in ſenectute continentes vocandi ſunt, qui in iuuentute luxurioſè vixerunt. Tales non habent præmium, quia laboris certamen non habuerunt. Eos enim expectat gloria, in quibus fuerint laborioſa certamina.

De Continentia. CAP. XL.

1 A Deo datur continentia,ſed petite,inquit, & accipietis. Tunc autem tribuitur,quãdo Deus gemitu interno pulſatur.

2 Prælatam virginitatem eſſe nuptiarum cõiugio. Illud enim bonum,hoc optimum. Cõiugium conceſſum eſt, virginitas admonita tantùm,non iuſſa. Sed ideo tantum admonita,quia nimis excelſa.

3 Geminum eſt bonum virginitas,quia & in hoc mundo ſolicitudinem ſeculi adimit,& in futuro æternum caſtitatis præmium percipit.

4 Virgines fœliciores ſunt in vita æterna, Eſaia teſtante: Hæc dicit Dominus Eunuchis, Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus,nomen ſempiternum dabo eis quod nõ peribit. Nec dubium quòd qui caſti perſeuerant & virgines,angelis Dei efficiuntur æquales.

5 Amanda eſt pulchritudo caſtitatis, cuius deguſtata delectatio dulcior inuenitur, quàm carnis. Caſtitas enim fructus ſuauitatis eſt & pulchritudo inuiolata ſanctorum. Caſtitas ſecuritas mẽtis eſt,&ſanitas corporis: vnde & aliquos gentilium gymnicos legimus perpetuam Veneris abſtinentiam exercuiſſe, ne virtutem libidine frangerent. Luxurioſa námque vita carnem citò debilitat, fractámque E celeriter ducit ad ſenectutem.

6 Omne peccatum per pœnitentiam recipit vulneris ſanitatem: virginitas autem ſi labitur nullatenus reparatur. Nam quamuis pœnitẽdo veniæ fructum percipiat, incorruptionem tamen nullatenus recipit priſtinam.

7 Virgo carne non mente, nullum pręmium habet in repromiſſione. Vnde & inſipientibus virginibus Saluator in iudicio veniens, dicit: Amẽ dico vobis, neſcio vos. Vbi enim iudicans mentem corruptam inuenerit, carnis proculdubio incorruptionem damnabit.

8 Nihil prodeſt incorruptio carnis, vbi non eſt integritas mentis. Nihilque valet mundũ F eſſe corpore eum qui pollutus eſt mente.

9 Multi ſunt reproborum, qui carnalis corruptelę contagium neſciunt: qui ſicut infœcundi ſunt corpore, ita ſteriles manent mente,operiſque boni fœcunditate: qui rectè de virginitate gauderent, ſi aliis prauis operibus non inſeruirent.

10 Qui continentiam profitetur, & ab aliis terrenis deſideriis non ſubtrahitur, quamuis hunc luxuria carnis non polluat, diuerſa tamen mundanæ conuerſationis operatio maculat.

11 Virgines de ſuis meritis gloriantes hypocritis comparantur* qui gloriam boni operis fo- (al. quia.) G ris appetunt,quam intra conſcientiam humiles habere debuerunt. Tales igitur ad promiſſa cæleſtia non perueniunt: quia ipſi ſibi virginitatis præmium per elationis vitiũ auferunt, hoc eſt enim in Euangelio non habere virgines in vaſis oleum, id eſt non ſeruare intra conſcientiam boni operis teſtimonium: ſed in facie gloriari apud homines, nõ in corde apud Deum.

12 Ruina adulterij accipitur* de contemptu matrimonij: meliúſque eſt vxorem ducere, quàm per libidinis ardorem perire. (al. deſtinatione matrimonij.)

13 Quoſdã coniugale decus,non pro gignendis filiis delectat, ſed hoc pro turbulenta carH nis & libidinoſa conſuetudine appetunt: ſicque bono malè vtuntur.

14 Vitia per ſe mala ſunt,coniugia verò & poteſtates per ſe quidem bona ſunt: per ea verò quæ circa ea ſunt, mala exiſtunt. Coniugia enim per id mala ſunt,per quod dicit Apoſtolus: Qui autem cum vxore eſt, cogitat quæ mũdi ſunt. Et propter fornicationẽ vnuſquiſque ſuam vxorẽ habeat. Sic & poteſtates per elationem, per oppreſſionẽ, per iuſtitiæ quoque pręuaricationem malæ exiſtunt. Nocent enim nuptiæ, nocent & poteſtates, ſed per id quod eis iuxta ponitur, nõ per ſe: exemplo itineris recti, iuxta quòd ſpinæ naſcuntur,

quæ ſurgentes è latere nocēt eis qui recto itinere gradiuntur.

De Cupiditate. CAP. XLI.

1 NOn poſſe quempiam ſpiritalia bella ſuſcipere, niſi prius carnis edomuerit cupiditates.

2 Non poteſt ad contemplandum Deū mens eſſe libera, quæ deſideriis huius mundi & cupiditatibus inhiat. Neque enim alta conſpicere poterit oculus, quem puluis claudit.

3 Omni peccato peior eſt auaritia, & amor pecuniarum. Vnde & per Salomonem dicitur: Nihil eſt ſceleſtius quàm amare pecuniā, hic enim animam ſuam venalem facit, quoniam in vita ſua proiecit intima ſua.

4 Cupiditas omnium criminum mater eſt. Vnde & Apoſtolus ait: Radix omnium malorum cupiditas eſt, quam quidam appetentes errauerunt à fide. Si ergo ſucciditur radix criminum, non pullulant cæteræ ſoboles peccatorum.

5 Multi cauſa cupiditatis terrenæ, etiā ipſam fidem abnegauerunt: cupiditas enim Chriſtū vendidit. Nam & pleriſque tantùm in rebus alienis eſt deſiderium, vt etiam homicidium perpetrare non vereātur, ſicut Achab qui appetitum cupiditatis ſuæ, ſanguinis expleuit effuſione.

6 Sæpe iniqui mala quæ concupiſcunt aſſequuntur, quatenus de affectu mali deſiderij fortius puniantur. Electos autem ſuos Deus non dimittit ire in deſideriorum malorū perfectionem, ſed in dolorem mentem conuertit eorum, pro eo quòd in ſeculo nequiter appetunt, vt hac experientia reſipiſcant & conuertantur ad Deum, à quo mente receſſerūt. Deum ergo ſibi propitium nouerit aduerſari, qui quod temporaliter concupiſcit, nō permittitur adimplere. Secreto autem Dei iudicio fieri creditur, vt durius pereant hi, quorū cupiditatem effectus ſtatim ſequitur actionis.

7 Nunquam ſatiari nouit cupiditas. Semper enim auarus eget, quantòque magis acquirit, tantò amplius quærit: nec ſolùm deſiderio augendi excruciatur, ſed etiam amittendi metu afficitur.

8 Inopes naſcimur in hac vita, inopes receſſuri ſumus de hac vita. Si bona mundi huius peritura credimus, cur peritura tanto amore cupimus?

9 Plerique potētes tanta cupiditatis rabie inflammantur, vt de confiniis ſuis pauperes excludant, nec habitare permittant. Quibus rectè per Prophetam dicitur: Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum ad agrū copulatis vſque ad terminum loci. Nunquid ſo-
A li vos habitabitis in medio terræ? Tales quippe homines infernum, id eſt, diabolum rapere ad perditionem idem Propheta conſequēter annunciat, dicens: Propterea dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſque vllo termino, & deſcendent fortes eius & ſublimes glorioſique eius ad eum. Nec mirū quòd morientes inferni ignibus deputentur, qui viuentes flammam cupiditatis ſuæ minimè extinxerunt.

Qui deſiderio cupiditatis exæſtuant, flatu 10
diabolicæ inſpirationis vtuntur. Accendit enim mentem Euæ ſuperbia, vt de ligno vetito manducaret. Accendit Cain mentem in-
B uidia, vt fratrem occideret. Accendit Salomonem luxuriæ facibus, vt per amorem libidinis idola adoraret. Accendit Achab cupiditate, vt homicidium auaritiæ annecteret. His ergo inſpirationibus diabolus corda hominum occultis deprauat cupiditatibus.

De Gula. CAP. XLII.

PRima concupiſcentiæ ſuggeſtio panis eſt, 1
cui ſi minimè ceditur, diuerſa edacitatis deſideria non comprimuntur. Vnde & Daniel: Panē, inquit, deſiderij non comedi: hoc eſt eius concupiſcentiam non impleui.

Prima eſt luxuriæ materies ſaturitas panis, 2
vnde & Propheta Sodomam de ſatietate pa-
C nis accuſat, dicens: Hæc fuit iniquitas Sodomorum, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia aquæ. Panem quippe Sodomitæ immoderatè ſumentes, in turpitudinem defluxêre flagitiorum, atque inde meruerunt, comitante ſuperbia, cæleſtibus aduri incendiis, ex quo modum non tenuerunt edacitatis.

Vtile eſt cauere gulam ciborúmque cōcu- 3
piſcentiam. Quid enim tam noxium quàm vt animus ſeruiat ventri & eſcæ, quæ ſunt deſtruenda, teſtante Apoſtolo ac dicente: Deus autem & hunc & hanc deſtruet.

Proxima eſt ventri libido, ſicut loco, ita vi- 4
tio. Vbi enim ventris cura, ibi & eorum quæ
D circa ventrem ſunt proxima. In ordine namque membrorum genitalia ventri iunguntur. Dúmque vnum ex his immoderatè reficitur, aliud ad luxuriam excitatur.

Non ad luxuriam vel ad ſatietatem, ſed tā- 5
túmodò vt corpus ſuſtentetur, epulis eſt vtēdum. Nam vt Philoſophi dixerunt, cibandus eſt venter vt contineat animam, non vt corrumpat.

Qui nimium cibis vtuntur, quantò magis 6
ventrem paſcunt, tantò amplius ſenſum mentis obtundunt. Nam Græci dixerunt, ex craſſo ventre ſubtilem ſenſum gigni non poſſe: nam gulæ ſaturitas nimia, aciem mentis obtundit, ingeniúmque hebeſcere facit.

7 Libidinis ignes ciborum fomite increſcũt, corpus autem quod abſtinentia frangit, tentatio non exurit. Vnde & tres pueros abſtinentes flamma Babylonij incendij (etſi tetigit) nõ combuſſit, quia nimirum etſi deſideriorum carnalium ignis abſtinentium mentes inflãmat, vſque ad conſenſum tamen concupiſcẽtiæ vel operis non exurit.

8 Cui abundantia eſt epularum, ardentis diuitis intendat ſupplicium, cuius tanta in inferno inter ignes erat inopia, quanta hîc epularũ fuerat copia. In hoc enim ſeculo eſurire & ſitire noluit, propterea illic inter flammas ſitiẽs ſtillam aquæ quæſiuit, nec meruit.

9 Conſiderandum quàm vehementer arguantur comeſſatio& ſumptuoſa conuiuia: nam per Prophetam comminatur dominus, ſe nõ hanc relaxare iniquitatem his qui eam libenter ambiunt, dicit enim per Eſaiam: Ecce gaudium & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes: comedere carnes, & bibere vinum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini.

10 Sicut omnes carnales cupiditates per abſtinentiam reſecantur, ita omnes animæ virtutes edacitatis vitio deſtruuntur. Inde eſt quòd & princeps cocorum muros Hieruſalem ſubuertit, quia & venter cui ſeruitur à cocis, virtutes animæ deſtruit: neque enim poſſe quẽpiam virtutum perfectionem attingere, niſi prius ventris edomauerit ingluuiem.

11 Nemo poteſt dominari cæteris vitiis, niſi prius ingluuiem reſtrinxerit vẽtris. Nec quiſquam facilè poterit à ſemetipſo ſpiritus immundos expellere, niſi per abſtinentiam gulæ: tunc enim hoſtes qui extra nos ſunt, à nobis fortius ſuperantur, quando prius quæ intra nos ſunt vitia extinguuntur: nam fruſtra foris agit bellum, qui intus habet periculum.

12 Non qualitatem ciborum, ſed eorum cupiditatem cauẽdam. Nam ſæpe accuratius præparata, ſine gulę concupiſcentia deguſtantur, & ſæpe abiecta & vilia edendi cupiditate ſumuntur. Sicque fit vt non ſit in culpa ciborũ qualitas, ſed illud reputetur in vitium, quod cum deſiderio deguſtatur.

13 Quatuor ſunt genera diſtinctionum in gulæ appetitu, i. quid, quando, quantum, & quomodo appetatur. Quid, ad rem ipſam pertinet, quæ appetitur. Quando, ſi ante legitimũ tempus quid appetatur. Quantum verò, ad immoderationẽ refertur. Quomodo, ad impatientiam feſtinationis adſcribitur.

14 Nullus homini tã importunus exactor eſt, quàm venter: qui quotidianam refectionem, quotidiana famis exactione adimplet. Cum cæteris enim vitiis, & ſi interdum naſcimur, E interdum tamen cum eis non morimur, cum iſto autem & naſcimur, cum iſto & morimur.

Plerumque voluptas veſcendi ita ſub obtẽtu neceſſitatis ſubrepit, vt dũ putatur ſeruire neceſsitati, voluptatis deſiderio ſeruiatur: nec facilè diſcernitur vtrum quod accipiatur gulæ an indigentiæ deputetur. 15

De Ebrietate. CAP. XLIII.

Esca crapulam, potus ebrietatem generat. 1
Ebrietas autem perturbationem gignit mentis, furorem cordis, flammam libidinis.

Ebrietas ita mentem alienat, vt vbi ſit, neſciat: vnde etiam & malum nõ ſentitur, quod F per ebrietatem cõmittitur. Verum eſt quòd iuxta Prophetam dicitur: Fornicatio & ebrietas auferunt cor. Fornicatio enim ſicut ait Salomon, infatuat ſapientem. Ebrietas ſicut in Loth ſenſus & rationẽ captiuat. Vnde in Prouerbiis: Potentes, inquit, qui iracundi ſunt vinum non bibant: ne cùm biberint obliuiſcantur ſapientiam. 2

Pleriſque laus eſt multum bibere, & non inebriari. Audiant hi aduerſum ſe dicentem Prophetam: Væ qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miſcendã ebrietatem. 3

Vino multo deditos & luxurioſè viuentes, 4 G Eſaias ſic arguit dicens: Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectãdam, & potandum vſque ad veſperum, vt vino æſtuetis. De talibus & alio loco dicitur: Væ tibi ciuitas cuius rex iuuenis eſt, & cuius principes manè comedunt.

Multi enim à manè vſque ad ſolis occubitum ebrietati & gulæ voluptatibus deſeruiũt, nec intelligunt cur nati ſunt: ſed conſuetudine belluina detenti, luxuriæ tantùm tota die epuliſque inſeruiunt. 5

Clamat Ioël Propheta his qui ebrietati deſeruiunt, dicens: Expergiſcimini ebrij & flete, & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine. 6 H Quo teſtimonio non ait tantùm: Flete omnes qui bibitis vinum, vt bibere omnino non liceat, ſed adiecit in dulcedine, quod ad voluptuoſam pertinet & prodigam effuſionẽ. Nam quãtum ſatis eſt neceſsitati, edocet Timotheum bibere Apoſtolus, dicẽs: Vino modico vtere.

Non ſolũ ex vino inebriantur homines, ſed etiam ex cæteris potãdi generibus, quæ vario modo conficiuntur. Vnde & Nazaræis qui ſe ſanctificabant Domino, præceptum eſt vinũ & ſiceram non bibere. Vtraque enim ſtatum mentis euertunt, & ebrios faciunt: luxuriam quoque carnis vtraque æqualiter gignunt. 7

Quidam continentes ſicut panem cũ pondere 8

dere edunt, ita & aquã cum menſura ſumunt: aſſerentes ad caſtimoniam carnis etiam aquę abſtinentiam conuenire.

De Abſtinentia. CAP. XLIIII.

1 HOc eſt perfectum & rationabile ieiuniũ, quando noſter homo exterior ieiunat, & interior orat. Facilius per ieiunium oratio penetrat cælum. Tunc enim homo ſpiritalis efficitur, angelis coniungitur, Deóque liberius copulatur.

2 Per ieiunium etiam occulta myſteriorum cæleſtium reuelantur, diuinique ſacramenti arcana panduntur. Sic namque Daniel angelo reuelante myſteriorum ſacramenta cognoſcere meruit. Hæc enim virtus & Angelorũ manifeſtationes, & eorum annunciationes oſtendit.

3 Ieiunia fortia tela ſunt aduerſus tentamenta dæmoniorum: citò enim per abſtinentiam deuincuntur. Vnde etiam dominus & Saluator noſter eorum incurſus ieiuniis & orationibus præmonet ſuperare, dicens: Hoc genus non eiicitur niſi per orationem & ieiunium. Immũdi enim ſpiritus ibi ſeſe magis iniiciũt, vbi plus viderint eſcam & potum.

4 Sancti quandiu in huius ſeculi vita habitãt, deſiderio ſuperni roris corpus ſuum aridum portant. Vnde & Pſalmiſta: Sitiuit, inquit, in te anima mea quàm multipliciter tibi caro mea. Caro enim tunc Deum ſitit, quando per ieiunium abſtinet & areſcit. Abſtinentia & viuificat & occidit, viuificat animam, corpus necat.

5 Sæpe abſtinentia ſimulatè agitur, ieiuniáq; per hypocriſim exercentur. Quidam enim mira inedia corpus ſuum laniant, exterminãtes, ſicut ait Euangeliſta, facies ſuas, vt appareant hominibus ieiunãtes. Ore namque palleſcunt, corpore atteruntur, cordis alta ſuſpiria ducunt. Ante mortem quoque mortiferis ſe ſuppliciis tradunt: tantúmque miſeri laboris exercitium, non pro Dei amore, ſed pro ſola humanæ laudis admiratione ſectantur.

6 Quidam incredibiliter abſtinent, vt hominibus curioſis ſancti appareant: ſed hoc bonũ abſtinentiæ talibus non eſt virtus reputanda, ſed vitium, quia bono malè vtuntur.

7 Ieiunium & eleemoſyna in abſcondito eſſe amãt, vt ſolus Deus qui inſpicit omnia, meritum operum bonorum rependat. Nam qui ea ſub populari manifeſtatione faciũt, nequaquam à Deo iuſtificantur: quia iuxta ſermonem Euangelicum, mercedem ſuam ab hominibus recipiunt.

8 Ieiunia cum bonis operibus Deo acceptabilia ſunt. Qui autem à cibis abſtinent, & prauè agunt, dæmones imitantur, quibus eſca nõ eſt, & nequitia ſemper eſt. Ille enim bene abſtinet à cibis qui & à malis actibus, & à mundi ieiunat ambitionibus.

9 Qui execrationis ſtudio, non abſtinentiæ voto ab eſcis carnium ſe ſuſpendunt, hi potius execrandi ſunt, quia Dei creaturam vſibus humanis cõceſſam reiiciunt. Nihil enim fidelibus inquinatum, nihilque eſſe iudicatur immundum (Paulo teſtante Apoſtolo) Omnia munda mũdis, coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundũ, ſed polluta ſunt eorum & mens & conſcientia.

10 Spernitur ieiunium quod in veſperum delitioſa repletione ciborum reficitur. Neque enim reputanda eſt abſtinentia, vbi fuerit ſaturitas ventris ſubſecuta.

11 Spernitur ieiunium quod in veſperum delitiis cõpenſatur, dicente Eſaia Propheta: Ecce in die ieiunij veſtri inuenitur *voluptas veſtra. *Voluptas enim delitiæ intelliguntur. Sicut enim repetitio debiti & lites, & contẽtio, & percuſſio: ita & delitiæ improbantur à Propheta in ieiunio. al. voluntas al. Volũtas.

12 Tota enim die epulas in cogitatione ruminat, qui ad explendam gulam veſpere ſibi delitias præparat.

13 Non eſt corpori adhibenda immoderata abſtinentia, ne dum amplius grauatur caro pondere inediæ, malum agat poſtea, nec benefacere incipiat: & quæ addicitur, vt vſu mali careat, ſimul & boni officiũ, dum plus præmitur, perdat. Solicita igitur diſcretione carnis eſt moderanda materies, ſcilicet, ne aut integrè extinguatur, aut immoderatè laxetur.

14 Infirmitate carnis nimia præualente ad perfectionem pertingere nemo poteſt. Nam quamuis ſanctitatis amorẽ quiſque habeat: exequi tamen non valet operis meritum, cui intentione cordis deſeruire conatur.

15 Corporis debilitas nimia etiam vires animæ frangit, mentis quoque ingenium facit marceſcere: nec valet quicquam boni per imbecillitatem perficere.

16 Ne quid nimis. Nam quicquid cum modo & temperamẽto fit, ſalutare eſt: quicquid autem nimis & vltra modum eſt, pernicioſum fit, ſtudiúmque ſuum in contrarium vertit. In omni ergo opere modum & temperamentũ oportet habere. Nam omne quod excedit, periculoſum eſt: ſicut aqua quæ ſi nimios imbres præbeat, non ſolùm nullum vſum adhibet, ſed etiam periculum exhibet.

Libri ſecundi finis.

SANCTI
ISIDORI IVNIORIS HISPA-LENSIS EPISCOPI SENTENTIARVM
Liber tertius.

De Flagellis Dei. CAP. I.

1 Diuinæ ſapientiæ ſubtilitas,
ſicut interius vt teſtis ſcru-
tatur conſcientias: ita ex-
terius vt iudex irrogat pœ-
nas, vt verum ſit teſtimo-
nium prophetæ: Quia ip-
ſe eſt teſtis & iudex. Miſerere domine miſe-
ro Iſidoro indigna agenti, & digna patienti:
aſſidue peccanti, & tua flagella quotidie ſu-
ſtinenti.

2 Ordinata eſt miſeratio Dei, quæ prius hîc
hominem per flagella à peccatis emendat, &
poſtea ab æterno ſupplicio liberat. Electus
enim Dei, doloribus huius vitæ atteritur: vt
perfectionem vitæ futuræ lucretur.

3 Nequaquam Deus delinquenti parcit, quo-
niam peccatorem aut flagello temporali ad
purgationem ferit, aut iudicio æterno puni-
endum relinquit: aut ipſe in ſe homo pœnitē-
do punit, quod male admiſit.

4 Iuſto temporalia flagella ad æterna profici
unt gaudia: ideóque iuſtus in pœnis gaudere
debet, & impius in proſperitatibus timere.

5 Neque iuſto neque reprobo Deus miſeri-
cordiam & iuſtitiā ſubtrahit. Nam & bonos
hîc per afflictionem iudicat, & illic remune-
rat per miſerationem: & malos hîc remunerat
per temporalem clementiam, & illic punit
per æternam iuſtitiam.

6 In hac enim vita Deus parcit impiis, & ta-
mē non parcit electis: in illa verò vita parcit
electis, non tamen parcit impiis.

7 Periculoſa eſt ſecuritas in hac vita malorum
& bonorum dolor tranquillus. Nam iniquus
poſt mortem ducitur cruciandus: iuſtus verò
dormit poſt laborem ſecurus.

8 Non tantùm de corporalibus paſſionibus,
ſed etiam de ſpiritualibus oportet intelligi: vt
quantò quiſq; aut in corpore aut in mēte fla-
gella ſuſtinet, tātò ſe in fine remunerari ſperet.

Sæpe occulto Dei iudicio extra flagelli cor-
9 reptionem ſunt reprobi in hoc mundo: dū-
que multa damnabilia commiſiſſe videātur,
deſpecti tamē à Deo nullo emendationis ver-
bere feriuntur.

Plus corripitur flagello qui à Deo diligitur
10 ſi peccauerit, dicente Propheta: Tantummo-
dò vos cognoui ex omnibus nationibus terrę,
E idcirco viſitabo ſuper vos omnes iniquitates
veſtras. Quem enim diligit dominus corri-
pit, flagellat autem omnem filium quem re-
cipit.

Valde neceſſarium eſt iuſtum in hac vita 11
& vitiis tētari & verberari flagello: vt dum vi-
tiis pulſatur, de virtutibus non ſuperbiat. Dū
verò aut animi aut carnis dolore atteritur, à
mundi amore retrahatur: tentari autem opor-
tet iuſtum, ſed tentatione plagæ, non tenta-
tione luxuriæ.

Durius circa ſuos electos in hac vita Deus 12
agit, vt dum fortioribus flagelli ſtimulis feri-
untur, nulla oblectamenta præſentis vitæ de-
F lectent: ſed cæleſtē patriam, vbi certa requies
expectatur, indeſinenter deſiderent.

Electos vitæ iſtius aduerſitate probari, vt 13
ſecundum Petrum, iudicium à domo Dei in-
cipiat: dum in hac vita electos ſuos Deus iu-
dicij flagello caſtigat.

De gemina percuſſione Dei. CAP. II.

Gemina eſt percuſſio diuina: vna in bonā 1
partem qua percutimur in carne vt emē-
demur. Altera ex qua vulneramur in conſci-
entia ex charitate, vt Deum ardentius diliga-
mus.

Gemino more Deus reſpicit vel ad veniam 2
vel ad vindictam. Ad veniam, ſicut Petrum.
Ad vindictam, ſicut dum facta Sodomorum
G cùm ſe deſcenſurum & viſurum teſtatur.

Trimoda ratione Deus quos voluerit per- 3
cutit: id eſt, ad damnationem reprobos: ad
purgationē quos errare videt electos: ad pro-
pagandam meritorum gloriam iuſtos. Primo
namque modo Ægyptus cæſa eſt ad damna-
tionem. Secundo modo pauper Lazarus ad
purgationem. Tertio modo percuſſus eſt Iob
ad probationem.

Flagellatur homo plerunque à Deo ante 4
peccatum ne malus ſit, vt Paulus qui Sathanę
Angelo inſtigante carnis tolerabat ſtimulos.
Flagellatur etiam & poſt peccatum vt corri-
gatur, ſicut ille in Apoſtolo, qui traditus eſt
Sathanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſal-
uus eſſet.

Non tamen iuſte murmurat etiam qui ne- 5
ſcit cur vapulat. Nam Deus ideo plerunque
iuſtū flagellat, ne de iuſtitia ſuperbiens cadat.

In hac vita Deus tanto magis ſtudet vt par- 6

cat, quãto magis expectãdo flagellat: ſed alios ferie͂do corrigit, alios verò feriendo interficit. Feriendo namque corrigit de quibus dicit: Ego quos amo arguo & caſtigo, alios feriendo perimit, quos incorrigibiliter delinquentes aſpicit: quoſque non iam ſub diſciplina vt filios pater, ſed diſtricta damnatione, vt hoſtes & aduerſarios percutit. De quibus dicit: Flagello inimici percuſſi te caſtigatione crudeli. *Et iterum*: Quid clamas ad me ſuper cõtritione tua? inſanabilis eſt dolor tuus. Vnde vnuſquiſque feſtinet & timeat ne ſimul feriatur vita eius cum culpa. Flagellum namque tunc delet culpam, cùm mutauerit vitam. Nã cuius mores non mutat, actiones non expiat.

7 Omnis diuina percuſſio, aut purgatio vitæ præſentis eſt, aut initium pœnæ ſequentis. Nã quibuſdam flagella ab hac vita iachoãt, & in æterna percuſſione perdurãt. Vnde per Moyſem dominus dicit: Ignis exarſit in ira mea, & ardebit vſque ad inferos deorſum.

8 A quibuſdam dici ſolet. Non iudicat Deus bis in idipſum, qui non attendunt illud quod aliâs ſcriptum eſt: Ieſus populum de terra Aegypti liberans, ſecundo eos qui non crediderunt perdidit. Quamuis enim ſi vna culpa bis non percutitur, vna tamen percuſſio intelligitur: quæ hîc cœpta illic perficitur: vt in his qui omnino non corriguntur, præcedentium percuſſio flagellorum ſequentium fit initium tormentorum. Hinc eſt quod in Pſalmo ſcribitur: Operiantur ſicut diploide confuſione ſua. Diplois enim duplex veſtimentum eſt, quo figuraliter induũtur, qui & temporali pœna, & ęterna damnantur. Vnde & Hieremias ait: Contritio per contritionem, id eſt: gemina damnatio, & hîc & in futuro ſeculo. Et idem alibi: Duplici contritione contere eos, id eſt: gemina pœna, præſenti ſcilicet & futura.

9 Quibuſdam ſecreto Dei iudicio hic malè eſt, illic bene: ſcilicet, vt dum hic caſtigati corriguntur, ab æterna damnatione liberentur. Quibuſdam verò hic bene eſt, illic malè: ſicut diuiti illi accidit, qui hîc potentiæ claritate conſpicuus, poſt mortem gehennæ incendiis traditur cruciandus. Porrò quibuſdam & hic malè & illic malè eſt, quia corrigi nolentes, & flagellari in hac vita incipiũt, & in æterna percuſſione damnantur.

10 Intanto quoſdam immergi deſperationis profundo, vt nec per flagella valeant emendari. De quibus rectè per Prophetam dominus dicit: Fruſtra percuſſi filios veſtros, diſciplinam non receperunt.

11 Plerunque iuſtus plangit, quia neſcit vtrum pro omnibus ſuis peccatis præſentia patiatur A flagella, an pro vno tantùm: & neſcit quæ ſit culpa illa pro qua meruit eiuſmodi pati ſupplicia, & pro ipſo ambiguo maximè in mœrore verſatur.

12 Quamuis flagella præſentia iuſtum à peccatis abſoluunt, adhuc tamen ſub metu vindictæ turbatur: ne inſtantes ei plagæ non ſufficiant ad purganda delicta. Proinde ergo dũ præſentia patitur & futura pertimeſcit: quodammodo, ſicut ait Propheta, pro ſuis peccatis duplicia recipit.

De Infirmitate carnis. CAP. III.

1 Sunt nonnulli huius qualitatis homines, qui neſciant corrigi, niſi alios viderint flagellari: B ſicque proficiunt comparatione malorum, dum ſibi id accidere timent, in quo deperire alios vident.

2 Quoſdam Deus videns nolle proprio voto corrigi, aduerſitatũ tangit ſtimulis. Quoſdam etiam præſciens multum peccare poſſe, in ſalutem flagellat eos corporis infirmitate ne peccent: vt eis vtilius ſit frangi languoribus ad ſalutem animæ, quàm manere incolumes ad damnationem.

3 Viſitatio Dei nec ſemper in bonum accipitur, nec ſemper in malum. In bonum enim accipitur, ſicut eſt illud: Viſita nos in ſalutari tuo. In malùm verò, iuxta illud, In tempore C viſitationis ſuæ peribunt.

4 Tribus ex cauſis infirmitates accidunt corpori, id eſt: ex peccato, ex tentatione & ex intemperantiæ paſſione: ſed huic tantum nouiſſimæ humana poteſt medicina ſuccurrere: illis verò ſola pietas diuinæ miſericordiæ.

5 Qui valentiores ſunt & ſani, vtile eſt illis infirmari, & non peccare: ne per vigorem ſanitatis illicitis ſordidentur cupiditatum & luxuriæ deſideriis.

6 Duritiæ qua mentem premit nec ſentitur, vtiliter mutatur in carne, vt ſentiatur: atque intellecta emendetur. Nã citius vulnera carnis ſentiuntur, quàm animæ, ideóque per car- D nis flagella errantes citius corriguntur. Hoc quippe indicant in Pauli oculis ſquamæ infidelitatis, quæ dum mutatæ ſunt per increpationẽ in oculis carnis, confeſtim reſoluta eſt duritia mentis.

7 Eſt pernicioſa ſanitas quæ ad inobediẽtiã hominem perducit. Eſt & ſalûbris infirmitas quæ per diuinam correptionẽ mentem à duritia frangit.

8 Languor animæ, id eſt, peccatorum infirmitas pernicioſa eſt, de qua etiam Apoſtolus ait, quis infirmatur & ego nõ infirmor? Quis ſcandalizatur & ego non vror? Nam infirmitatẽ carnis vtilem eſſe idẽ Apoſtolus approbat dicens: Quando infirmor, tunc fortior ſum.

De Tolerantia diuinæ correptionis.

CAP. IIII.

1 MVrmurare in flagellis Dei peccator homo nõ debet, quia maximè ꝑ hoc quòd corripitur, emendatur. Vnuſquiſque autem tunc leuius portat quod patitur, ſi ſua diſcuſſerit mala pro quibus illi infertur retributio iuſta.

2 Diſcat non murmurare qui mala patitur, etiam ſi ignorat cur mala patiatur: & per hoc iuſtè ſe pati arbitretur, per quod ab illo iudicatur, cuius nunquam iniuſta iudicia ſunt. Qui flagella ſuſtinet & contra Deum murmurat, iuſtitiam iudicantis accuſat. Qui verò ſe cognoſcit à iuſto iudice pati quòd ſuſtinet: etiã ſi pro quo patitur ignoret: per hoc iam iuſtificatur: per quod & ſeipſum accuſat, & Dei iuſtitiam laudat.

3 Dum ex rebus proſperis vtilia iuſtus exempla præſtat hominibus, neceſſe eſt eum iterũ & aduerſitatibus tangi, quatenus eius patientia comprobetur, vt denuo fortitudinis documenta ex eo ſumant hi, qui proſperitatis eius temperantiam agnouerunt.

4 Qui paſſionibus animæ inſidiante aduerſario cruciatur, non idcirco ſe credat alienari à Chriſto, quia talia patitur: ſed magis per hoc Deo cõmendabilem ſe eſſe exiſtimet, ſi dum hæc patitur, laudet Deum potius, quàm accuſet.

5 Ad magnam vtilitatem diuino iudicio mẽs iuſti diuerſis paſſionum tentationibus agitatur, pro quibus ſi Deo gratias egerit, ſuæque culpæ quòd talibus dignus ſit, deputauerit: hoc quod ex paſſione tolerat, ei pro virtutibus deputabitur: quia & diuinam agnoſcit iuſtitiã & ſuam intelligit culpam.

De Tentationibus diaboli. CAP. V.

1 MVltis calamitatum tentationibus mens iuſti in hac vita pulſatur. Vnde & optat ab hoc ſeculo funditus euelli, quo & ærumnis careat, & fixã illic ſecuritatem inueniat.

2 Inter eas pœnas quas iuſtus in corpore patitur, atque eas quas mente per fraudem diaboli tolerat, multum intereſt. Nam grauius fert quas interius luget, quàm eas quas exterius ſuſtinet. Has enim & loco euitat & tempore: illas verò nec loco nec tempore poteſt euitare.

3 Diabolus non amplius tentat electos, quàm Dei voluntas permittit. Tentãdo autem ſanctorum profectibus ſeruit, & ſi nolens: vtilitati tamẽ ſanctorum ſeruit diabolus, quando eos tentationibus ſuis non * decipit, ſed potius erudit. Nam tẽtationes quas ille ad humanum interitum mouet, interdum Chriſtus ad

al. deiicit.

E exercitium virtutũ ſalubri vtilitate conuertit.

Inſidiæ diaboli atque aſtutiæ quamuis huc 4
atque illuc quærentes quem deuorent diffundantur, à poteſtate tamen diuina non egrediuntur, ne tantùm noceant, quantùm malitioſè contendunt: Nam quomodo ſanctorum virtus tanta tolerare poſſet, ſi ſuperna diſpenſatio pio moderamine nequitiam dæmonum non refrenaret? Et licet diabolus tentationem iuſtis ſemper inferre cupiat, tamen ſi à Deo poteſtatem non acceperit, nullatenus adipiſci poteſt quod appetit. Vnde & omnis voluntas diaboli iniuſta eſt, & tamen permittente Deo omnis poteſtas iuſta. Ex ſe enim tentare F quoſlibet iniuſtè appetit, ſed eos qui tentandi ſunt, & prout tentandi ſunt, non niſi tentari Deus iuſtè permittit. Vnde etiam in libris Regum de diabolo ſcriptum eſt, quia ſpiritus domini malus irruebat in Saul. Vbi iuſtè quæritur, ſi domini, cur malus? Si malus, cur domini dicatur? Sed duobus verbis comprehenſa eſt & Dei poteſtas iuſta, & diaboli voluntas iniuſta. Nam ſpiritus malus per nequiſſimam voluntatem: & idem ſpiritus Domini per acceptã iuſtiſſimam poteſtatem.

Diabolus non eſt immiſſor, ſed incẽtor po- 5
tius vitiorum. Neque enim alibi concupiſcẽtiæ fomenta ſuccendit, niſi vbi prius prauæ co- G gitationis delectationes aſpexerit: quæ ſi à nobis ſpernuntur, ſine dubio ille confuſus abſcedit: ſtatimque franguntur iacula concupiſcẽtiæ eius, contemptæque iacent, & ſine luce faces illius.

Sollicitè hoſtis inſidias intelligere pariter & 6
cauere Dei ſeruum oportet, ſicque innocentia vitæ exiſtere ſimplicem: vt tamen oporteat cum ſimplicitate eſſe prudentem. Qui prudentiam ſimplicitati non miſcet, iuxta Prophetam columba eſt ſeducta non habens cor. Sed ideo columba, quia ſimplex: ideo autem cor non habens, quia ignara prudentiæ eſt.

Sæpe fraus ſathanæ ſanctorũ cordibus ape- 7
H ritur, quando per ſpeciem boni Angelum ſe ſimulans lucis: dum nititur electos decipere detegitur atque contemnitur. Sic & verba fallacis doctrinæ Deus ſanctos ſuos facit intelligere, quatenus diabolicum errorẽ interius cognoſcant, ac ſolicitè caueant.

Diſcretio ſanctorum tanta eſſe debet, vt in- 8
ter bonum & malum præditi ratione diiudicent, ne eos diabolus per ſpeciem boni fallat. Hæc eſt enim percunctatio Ioſuë dicentis: Noſter es, an aduerſariorum? Propter hoc & Hieremiæ dicitur: Si ſeparaueris precioſum à vili, quaſi os meum eris. Tunc enim benedè ſe iudicant ſancti, quando ab eis Deus fallaciũ dæmonum tentamenta facit intelligi.

Multi

9 Multi decipiuntur à diabolo,& ignorant ſe eſſe deceptos, Oſeæ Prophetæ teſtimonio declarante: Comederunt, inquit, alieni robur eius, & ipſe ignorauit. Alieni namque maligni ſpiritus ſignificantur, qui virtutes mentis comedunt, ſed hoc corda negligentium non intelligunt.

10 Tanquam inermis diabolus vincitur, quando de aperta iniquitate hominem deprauare conatur. Armatus verò tunc incedit, dum per ſpeciē ſanctitatis& virtutis ea quæ ſancta ſunt deſtruit: ſed tanquam ſint virtutes, quæ ſunt vitia ſectatur ac diligit.

11 In oculis carnalium diabolus terribilis eſt, in electorum oculis, terror eius vilis eſt. Ab incredulis vt leo timetur: à fortibus in fide vt vermis contemnitur, atque ad momentum oſtenſus repellitur.

12 Qui ſuggeſtiones diaboli nō recipit, in eius inſidias minimè tranſit. Nam facile in conſequenti opere repellitur, ſi prima oblectamēta illius reſpuantur. Diabolus enim ſerpēs eſt lubricus, cuius ſi capiti, id eſt, primæ ſuggeſtioni non reſiſtitur, totus in interna cordis dū non ſentitur, illabitur.

13 Tentationum diabolicarum initia fragilia ſunt, quæ ſi non caueantur, ſed per vſum in cōſuetudinem tranſeant, in nouiſſimis fortiter conualeſcunt: ita vt aut nunquam aut cum difficultate vincantur.

14 Cùm in tota vita diabolus hominem præuaricari cupiat, amplius tamen in fine molitur decipere. Hinc eſt quod in principio cōtra protoplaſtum ſerpenti eſt dictum: Et tu inſidiaberis calcaneo eius: quia nimirum hominem quem diabolus in curſu præteritæ vitæ non decepit, in nouiſſimis ſupplantare diſponit. Proinde quamuis quiſque ſit iuſtus, nunquam neceſſe eſt vt ſit in hac vita ſecurus: ſed ſemper humilis caueat, ſemperque ne in fine corruat, ſolicitus perhorreſcat.

15 Diabolus ſuis fautoribus blanditur, Dei verò ſeruis molitur tentamēta contraria, exemplo Domini, qui ſe poſt baptiſmum paſſus eſt à diabolo tentari.

16 Diabolus ſanctos omnes non tenendo poſſidet, ſed tentando perſequitur. Nam quia nō in eis intrinſecus regnat, contra eos extrinſecus pugnat. Et qui intrinſecus amiſit dominium, exterius commouet bellum.

17 Tunc contra eum quem poſſidet diabolus acrius ſæuit, quando ſe virtute diuina ab eo expellendum cognoſcit. Vnde immūdus ſpiritus tunc diſcerpſit grauius puerum in quo habitabat, quando ad Chriſti imperium exire ab eo coactus eſt. Quod factum & ad Iob verba reſpicit, vbi in nouiſſimis Vehemoth

A caudam ſuam quaſi cedrus aſtringit.

Plus contra eos diabolus diuerſis tentationibus inſiſtit, qui poſſunt & aliis ſua vtilitate prodeſſe: vt dum illi impediuntur, non proficiant, qui docendi ſunt. 18

Malignus ſpiritus hoc quod intra nos mundare cupimus, ſine intermiſſione tentat iterū ſordidare. Sancti autem eorum inſidias præſago ſpiritu præcognoſcunt, & quicquid in ſemetipſis terrenum ſentiunt, indeſinenter operibus ſanctis atque virtuoſis exhauriunt, vt de intimis puri inueniantur. 19

Eodem blandimēto decipiuntur nunc per diabolum homines, quo protoplaſti in paradiſo ſunt decepti. Multis enim vitiorum præſtigiis mentes reprobotum tentando deludit. Nunc enim promiſſis decipit, nunc rebus trāſitoriis quaſi neceſſariis illicit: nunc etiam ipſa inferni ſupplicia quaſi leuia & tranſitoria ſuggerit: quatenus miſerorum corda in cupiditatem laſciuiamque diſſoluat, ſecúmque ad tartara ducat. 20

B

Argumenta machinationum malarúmque cogitationum ſemina, quæ in cordibus hominum diabolus fundit: ita ſæpe vndique captā implicant mentem, vt ex qua parte euadere quiſque tentauerit, ſine periculo exire nō poſſit: veluti ſi iures hoc facere, quod ſi feceris pecces: ſi non feceris: reus periurij ſis. In tanto ergo mali diſcrimine vt euadēdi aditus pateat, minora potius legenda ſunt, vt maiora vitentur. 21

C

Diabolus quando decipere quenquā quærit, prius naturam vniuſcuiuſque intendit, & inde ſe applicat, vnde aptum hominē ad peccandum inſpexerit. 22

Ex ea parte diabolus homines tentat, qua eos pro excreſcēte humore facile inclinari ad vitia conſpicit: vt ſecundum humoris conſperſionem adhibeat & tentationem Lege Balaam qui in figura diaboli contra populū Dei & ex ea parte præcipit pernicioſos prætendere laqueos, ex qua ſenſit eos facilius eſſe lapſuros. Nam & qui aquam alicubi deducit, nō eam per aliam partem mittit, niſi vbi impetum eius intenderit. 23

D

Nullus culpam non exiſtimet quam ex cōſperſione propria ſuſtinet, ſed quantum valet contra id quod tolerat, pugnet. Nam ſi conſperſioni ceditur, tentationi vel vitio nequaquam reſiſtitur. 24

Ideo diabolus in ſacris eloquiis Vehemoth id eſt, animal dicitur: quia de cælis lapſus ad terras cecidit, iuxta Pſalmiſtam, iumentis inſipientibus comparatus. Ideo Leuiatham, id eſt ſerpens de aquis dicitur: quia in huius ſeculi mari volubili verſatur aſtutia: Auis verò 25

propterea nominatur, quia per ſuperbiam ad alta ſuſtollitur. Et rectè his tribus vocabulis appellatur, quia pro ſuo merito aërem quaſi auis pro carcere meruit: Vehemoth terram, quia vt animal brutum in imis delectatur: Serpens, eo quòd in huius ſeculi mari inſana iactetur fluctuatione. Exinde enim quòd per membra ſua diabolus operatur, ſortitur vocabula, ita vt quòd ſinguli agunt incitante illo, ipſe nominetur ex eo. Quem enim non decipit diabolus? vnde animal eſt, hoc eſt, per carnis luxuriam tentat: vnde ſerpens eſt, hoc eſt cupiditatis ac nocendi malitia. Quem autem nec ſic decipit, inſidiatur ei, vnde auis eſt, ſuperbiæ ruina. Vndique enim dolos præparat, quouſque inueniat viam, per quam incautum decipiat.

26 Aliud eſt intrare mentem cuiuſquam diabolum, aliud verò inhabitare. Nam & in cordibus ſanctorum diabolus ingreditur, dũ malam ſuggeſtionem inſinuat: ſed non habitat in eis, quia in ſuo corpore, non in eos transducit. Qui verò in corpore eius ſunt, ipſos inhabitat, quia ipſi ſunt templum eius. Et ſi ſubrepat mentibus electorum diabolus, non autem in eis requieſcit, ſicut in cordibus reproborũ, nam calore fidei mox excitatur vt exeat ab eis.

27 Nonnulli quos iam auido ore diabolus deuorarat, rurſus diuini iudicij occulta miſeratione ab eius ore eripiuntur, & ſaluti reſtituũtur. Nam ſæpe multos quos antiquus hoſtis luxuriæ voragine immerſos tenuit, potentia diuina per pœnitentiã ab eius faucibus traxit.

28 Quomodo bonorum interitum Propheta electam dicit eſſe diaboli eſcam, dum alibi ſcriptum ſit de illo: Fœnum ſicut bos comedet? Niſi quòd in oculis Dei fœnum ſunt, qui electus cibus ſecundum homines eſſe videntur. Ac per hæc qui de bonorum numero pereunt, apud homines electi, apud Deum fœnum exiſtunt.

29 Eum diabolus iam deglutiſſe dicitur, quem iam perfecto ſcelere deuoraſſe videtur. Eum verò quem nõ deglutiuit operis perfectione, ſed tẽtationum illecebris mordet vt deuoret, adhuc quaſi in maxilla mandit. Vnde & Paulus habet ſtimulos carnis quibus humilietur, non habet peccandi perfectionem qua deglutiatur.

30 Os diaboli verba eius ſunt. Verba verò eius inſpirationis occultę ſunt, quibus corda hominum alloquens occultis vtit cupiditatibus.

31 Quidam ob incorrigibilem iniquitatem, quia ſponte non corriguntur, immundis ſpiritibus* vexandi traduntur: vt arripiendi eos dæmones corporaliter habeant poteſtatem, terroribuſque eorum afflicti humilientur, pœniteant & ſaluentur. Sicut & Apoſtolus Corinthiis ſcribens dicit: Tradere huiuſmodi hominem ſathanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini. Vtile eſt enim quoſdam peccantes vt in anima ſaluentur, ſathanæ corporaliter deputari: quatenus ex præſenti correptione futurum iudicium timeant, & de cętero delinquere caueant. Quidem autem poteſtate dæmonum ad emendationem deputantur: quidã verò deſpecti ad ſolam perditionem traduntur.

*al. vorandi.

32 Nunquam ceſſat diabolus aduerſus hominem iuſtum. Aut enim tribulationes cordis illi exaggerat, aut dolores corporis ſuſcitat. Hinc eſt quòd Apoſtolus ait: Datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ Angelus ſathanæ, qui me collaphiſet.

33 Sæpe mentem iuſti variis vexationum doloribus vis dæmonum cruciat: vnde & interdum vſque ad deſperationis anguſtiam coarctatur. Permanenti autem in Dei amore animæ, & ipſa talis anguſtia ad meritum proficit. Nam ſiue in animo ſiue in corpore per inſtinctum immundorum ſpirituum quælibet aduerſa iuſtus patiatur, ex Dei vtique permiſſu id patitur. Quòd ſi hoc ipſum ad Dei gloriam humilis referat, & dicat quod pro corporis paſſione Iob dixit: ſi bona ſuſcepimus de manu domini, mala autem quare non ſuſtineamus? Iſte qui ſic loquitur, non ſeparatur à Deo, ſed coniungitur, qualibet atroci anguſtia torqueatur.

34 Multa iuſtus aduerſa in anima patitur inſtigatione dæmonum, ſed talibus tentamentis perire à vita æterna non poteſt: quia pius dominus ad damnationem culpæ non reputat, quod de ſuæ maieſtatis permiſſu, nolens qui patitur, portat. Nam ibi peccamus, vbi cupiditate vel volũtate deflectimus. Vbi verò violenter adiicimur, & ſi facinus aut flagitium non eſt, miſeria tamen & pro flagitio & facinore eſt. Sed qui Deum pro irrogata laudat miſeria, commiſſo proculdubio caret facinore.

De Tentamentis ſomniorum.

CAP. VI.

1 Plerunque dęmones in noctibus occurrẽtes humanos ſenſus per viſiones conturbant, vt formidulos & timidos faciant. Aliquoties etiam ex deſperatione peccatorum mentem conuerſi per ſoporem conturbant, horridáque gehennæ ſupplicia* immittunt. Nonnunquam autem & aperta impugnatione graſſantes, humana corpora verberant: quod tamen Deo permittẽte malis fit ad vindictam, iuſtis ad tolerantiæ gloriam.

*al. minitantur.

Plerunque

2 Plerunque immundi ſpiritus eos quos incumbere in ſeculi amore conſpiciunt, dormientes quadam vana ſpei proſperitate illudũt. Quoſdã verò quos formidare aliqua aduerſa præſentiunt, dormientes inani terrore concutiunt. Sicque miſerorum corda variis illuſionibus intentantes modò vana proſperitate demulcent, modò inani formidine terrẽt.

3 Qui autem nullis aut raris conſcij ſunt delictis, aut nunquam aut raro terroribus fatigantur nocturnis, ſed pacato ſomno quieſcẽtes: interdum etiam per ſoporem quædã arcana & myſtica contuentur ac vident. Qui verò corda ſua grauioribus vitiis polluerunt, cõſcientiæ pauore illuſi, ſpecies tremendas aſpiciunt. Fallax enim imago mentes miſerorũ diuerſis illudit imaginibus: & quos vigilantes in vitia traxit, dormientes fatigat, vt nunquã ſecuros requieſcere ſinat.

4 Nonnunquam etiam electorũ mentes horrendis imaginibus ſomniorũ ſpiritus immundi terrificare conantur: & quos vigilantes vitiis tentant nec ſuperant, acriter dormientes impugnant.

5 Sancti autem & ſi ad momentũ huiuſmodi viſionibus commoueantur: mox tamen euigilantes illuſionum vanitates deſpiciunt, intẽtionémque ſuam protinus ad Deum conuertunt.

6 Diuerſæ ſunt qualitates ſomniorum. Quædam enim ex ſaturitate ſeu inanitione occurrunt, quæ etiam per experientiam nota ſunt: quædam verò ex propria cogitatione oriuntur. Nam ſæpe quæ in die cogitamus, in noctibus recognoſcimus.

7 Nonnullæ autẽ viſiones ſpirituum immundorum fiunt illuſione, Salomone probante: Multos, inquit, errare fecerunt ſomnia & illuſiones vanæ. Porro quædam iuſto fiunt modo, id eſt, ſupernæ reuelationis myſterio, ſicut legitur in lege de Ioſeph filio Iacob: qui per ſomnia fratribus præferendus prædicitur. Vel ſicut in Euangelio de Ioſeph ſponſa Mariæ: qui vt fugeret cum puero in Aegyptum ſomnio admonetur. Nonnunquam etiam & permixtè accidunt viſiones, id eſt cogitatione ſimul & illuſione: atque item cogitatione & reuelatione, Daniele dicente, Tu, inquit, rex cogitare cæpiſti in ſtratu tuo quid eſſet futurum poſt hæc, & qui reuelat myſteria, oſtẽdit tibi quæ futura ſunt. * Et inde ſæpe ea in quibus cogitationum noſtrarum ſenſum porrigimus, quodam mentis exceſſu reuelantur, dum requieſcimus.

al. Etenim

8 Quamuis nonnulla vera ſint ſomnia, facilè tamen credi eis non opus eſt, quia diuerſis imaginationum qualitatibus oriuntur, & vnde A veniant rarò conſideratur. Tam facilè igitur ſomniis fides adhibenda non eſt, ne fortè ſathanas in Angelum lucis ſe transformans quemlibet incautum fallat, & aliqua erroris fraude decipiat.

9 Nonnunquam dæmones deceptoria fraude ita quoſdam curioſos obſeruant, eiſque illudunt, vt quædam ſomnia non aliter eueniãt quàm oſtenduntur. Vt enim in multis fallãt, interdum & vera pronunciant. Sed quamuis ita accidant, contemnenda ſunt, ne fortè de illuſione procedant, recolentes teſtimonium ſcripturæ dicẽtis: Si dixerint vobis, & ita euenerit, non credatis.

10 Somnia ſimilia ſunt auguriis: & qui ea in- B tendunt reuera augurari noſcuntur. Non eſſe vera ſomnia quæ cogitans animus die noctúque ſibi imaginatur. Mentes enim noſtræ nõnunquã ipſæ ſibi ſomnia fingunt.

11 Sæpe dum priora mala per triſtem memoriam ad mentem reducuntur, per hæc gehennæ vindictã in nobiſipſis recolendo imaginamur. Huiuſmodi mentis imaginationes, quæ aut de præteritis admiſſis, aut de futuris ſuppliciis memoria vigilantibus fiunt: & per viſiones ſomniáque occurrunt, cogitationum mentes concutiunt. Nam vna vi memoriæ fiunt vtraque ſiue vigilantibus ſiue dormienti- C bus nobis.

12 Tenui admonitione, horribili fauore etiam per quietẽ concutimur: & quàm grauia ſunt quæ commiſimus, & quàm dura quæ pertimeſcimus, mentis aſpectu etiã in ſomnio contemplamur.

13 Non eſſe peccatum quando nolentes imaginibus nocturnis illudimur: ſed tũc eſſe peccatum, ſi antequã illudamur cogitationis affectibus præueniamur. Luxuriæ quippe imagines quas in veritate geſſimus, ſæpe dormiẽtibus in anima apparent: ſed innoxiè, ſi non concupiſcendo occurrant.

14 Qui nocturna illuſione polluitur, quamuis D & ſi extra memoriam turpium cogitationum ſeſe perſentiat inquinatum: tamen hoc vt tẽtaretur culpæ ſuæ tribuat, ſuámque immunditiam ſtatim fletibus tergat.

De Oratione CAP. VII.

1 HOc eſt remedium eius qui vitiorum tentamentis æſtuat, vt quoties quolibet tangitur vitio, toties ad orationem ſe conuertat: quia frequens oratio, vitiorum impugnationẽ extinguit.

2 Tam perſeueranter intendere oportet animum noſtrum orando atque pſallendo, quouſque importunas deſideriorum carnalium ſuggeſtiones quæ noſtris obſtrepunt ſenſibus, fortiſſima intentione ſuperemus: ac tandiu in-

ſiſtere, quouſque perſiſtendo vincamus. Nã E
negligẽtes orationes, nec ab ipſo homine im-
petrare valent quod volunt.

3 Quando quiſque orat, ſanctum ad ſe ſpiri-
tum aduocat. At vbi aduenerit, confeſtim tẽ-
tamenta dæmonum, qui ſe mentibus huma-
nis immergunt, pręſentiam eius ferre non ſu-
ſtinentes effugiunt.

4 Oratio cordis eſt, non labiorum. Neque
enim verba deprecantis Deus intendit, ſed
orantis cor aſpicit. Quòd ſi tacitè cor oret, &
vox ſileat: quamuis homines lateat, Deum la-
tere non poteſt, qui conſcientiæ præſens eſt.
Melius eſt autem cum ſilentio orare corde ſi-
ne ſono vocis, quàm ſolis verbis, ſine intuitu F
mentis.

5 Nunquam eſt ſine gemitu orandum: nam
peccatorum recordatio, mœrorem gignit.
Dum enim oramus, ad memoriam culpam
reducimus, & magis reos nos tũc eſſe cognoſ-
cimus. Ideóque cùm Deo aſſiſtimus, geme-
re & flere debemus: reminiſcentes quàm gra-
uia ſunt ſcelera quæ commiſimus, quámque
dira inferni ſupplicia quæ timemus.

6 Mens qualem ſe in oratione offert, talem
poſt orationem ſe conſeruet. Nam nihil pro-
ficit oratio, ſi denuo committitur, vnde iam
iterum venia poſtuletur. Ille enim precis de-
ſideratum effectum ſine dubio percipit, qui G
quod orando ablui poſtulat, delinquendo nõ
iterat.

7 Mens noſtra cæleſtis eſt, & tunc orando
Deum bene contemplatur, quando nullis ter-
renis curis aut erroribus impeditur. Apta eſt
enim ad bonum in ſua natura, in aliena verò
turbatur.

8 Pura eſt oratio quam in ſuo tempore ſecu-
li non interueniunt curæ: longè autem eſt à
Deo animus, qui in oratione cogitationibus
ſeculi fuerit occupatus. Tunc ergo veraciter
oramus, quando aliunde non cogitamus. Sed
valde pauci ſunt qui tales orationes habeant.
Et licet in quibuſdam ſint, difficilè tamen eſt H
vt ſemper ſint.

9 Mens quæ ante orationem vacans à Deo in
illicitis cogitationibus occupatur, dum in ora-
tionem venerit, confeſtim illi imagines rerũ,
quas nuper cogitauit occurrunt, aditúmque
precis obſtruũt: ne ſe mens libera ad cæleſte
deſiderium erigat.

10 Purgandus eſt primum animus atque à tẽ-
poralium rerum cogitationibus ſegregandus
vt pura acies cordis ad Deum verè & ſimpli-
citer dirigatur. Nam reuera tunc impetranda
diuina munera credimus: quãdo ſimplici affe-
ctu aſſiſtimus, cùm oramus.

11 Multis modis interrumpitur orationis intẽ-
tio, dum ſe per incuriam vana mundi ingerũt
in cuiuſcunque orantis animo. Tunc autem
magis diabolus cogitationes curarum ſecula-
rium humanis mentibus ingerit: quando orã-
tem aſpexerit.

Duobus modis oratio impeditur, ne impe- 12
trare quis valeat poſtulata: hoc eſt, ſi aut quiſ-
que adhuc mala committit: aut ſi delinquen-
ti ſibi debita non dimittit. Quòd geminum
malum dum quiſque à ſemetipſo abſterſerit,
protinus ſecurus ſtudio orationis incumbit:
& ad ea quæ impetrare precibus cupit, men-
tem liberè erigit.

Qui læditur non deſiſtat orare pro ſe lædẽ- 13
tibus: alioquin iuxta domini ſententiam pec-
cat, qui pro inimicis non orat.

Sicut nullum proficit in vulnere medica- 14
mentũ, ſi adhuc ferrum in eo ſit: ita nihil pro- *Similitudo*
ficit oratio illius, cuius adhuc dolor in mente
vel odium manet in pectore.

Tantus debet eſſe orantis erga Deum affe- 15
ctus, vt non deſperet precis effectum. Inani-
ter autem oramus, ſi ſpei fiduciam non habe-
mus. Petat ergo vt Apoſtolus ait, vnuſquiſ-
que in fide nihil dubitans: nam qui dubitat, ſi-
milis eſt vndę maris, quæ à vento fertur atque
diſpergitur.

Diffidentia naſcitur impetrandi orata, ſi ſe 16
adhuc animus ſentiat circa peccandi affectio-
nem verſari. Non enim poteſt habere precis
certam fiduciam, qui adhuc in præceptis Dei
pigritat, & peccandi recordatione delectatur.

Qui à præceptis Dei auertitur, quod in 17
oratione poſtulat accipere non meretur: nec
impetrat ab illo bonum quod poſcit, cuius le-
gi non obêdit. Si enim id quod Deus præ-
cipit facimus, id quod petimus ſine dubio
obtinemus. Nam ſicut ſcriptum eſt: Qui a-
uertit aurem ſuã ne audiat legem, oratio eius
execrabilis erit.

Multum apud Deum vtraque ſibi neceſſa- 18
rio commendantur, vt oratione operatio, &
opere fulciatur oratio. Vnde etiam Hieremi-
as ait: Leuemus corda noſtra cum manibus
ad Deum. Cor enim cum manibus leuat, qui
orationem cum opere ſubleuat. Nam quicũ-
que orat, & non operatur, cor leuat, & ma-
nus non leuat. Quiſquis verò operatur, & nõ
orat: leuat manus & cor non leuat. Sed quia
operari neceſſe eſt & orare, bene iuxta Pro-
phetam vtrumque dictum eſt: Leuemus cor-
da noſtra cum manibus ad dominum, ne de
negligentia mandatorum corde reprehenda-
mur, dum ſalutem noſtram obtinere aut ſola
oratione, aut ſola operatione contendimus.

Poſtquam bonum opus agimus, lachrymæ 19
orationum fundantur, vt meritum actionis,
humili-

humilitas impetret precis.

30 Culpabiliter manus ad Deum expanditur, qui facta ſua orando iactanter prodit, ſicut Phariſæus in templo iactanter orabat, ſeſéque magis quàm Deum de operibus iuſtis laudari volebat.

31 Quorundam oratio in peccatum conuertitur, ſicut de Iuda proditore ſcribitur. Qui enim iactanter orat, laudem appetendo humanam: non ſolùm eius oratio non delet peccatum, ſed etiam ipſa vertitur in peccatum. Sicut Iudæi & Hæretici, qui licet ieiunare & orare videantur, eorum tamen oratio non delet peccatum: nec ad purgationis proficit meritũ, ſed mutatur potius in peccatum.

32 Ideo interdum oratiò electorum in preſſuris eorum differtur, vt impiorum peruerſitas augeatur. Verùm dum iuſti temporaliter audiuntur, pro eorum fit ſalute, qui eos affligũt: vt dum illis temporali remedio ſubuenitur, prauorum oculi ad conuerſionem aperiãtur. Vnde & trium puerorum frigidus ignis fuit, vt Nabuchodonoſor Deum verum agnoſceret. Sicut & Propheta in Pſalmis ait: Propter inimicos meos eripe me.

33 Proinde tardius exaudiuntur quorundam orationes, vt dum differuntur, fortius excitati maioribus præmiis cumulentur: exemplo pruinarum & repreſſione meſſium, in quibus quantò tardius ſata ſemina exeunt, tantò ad frugem cumulatius creſcunt.

34 Quoties orantes non citò exaudimur, noſtra nobis facta in oculis proponamus: vt hoc ipſum quod differtur, diuinæ reputetur iuſtitiæ, & noſtræ culpæ.

35 Interdum quòd perſeueranter orantes non citò exaudimur, vtilitatis noſtræ eſt, non aduerſitatis. Sæpe enim multos Deus non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad ſalutem.

36 Multi orantes non exaudiuntur quia prouidendo illis Deus meliora quàm petunt reſeruat: ſicut contingere ſolet paruulis qui ne in ſcholis vapulent, Deum exorant: ſed non datur illis poſtulationis effectus, quia impeditur talis auditio ad profectum. Nõ aliter quibuſdam contingit electis. Deprecantur enim Deum pro nonnullis vitæ huius commodis vel aduerſis. Prouidentia verò diuina temporaliter eorum deſiderio conſulit: quia meliora illis in æternum promittit.

37 Oratio priuatis locis opportunius funditur, magiſque obtentu impetrat dum Deo tantum teſte depromitur.

38 Proprium autem hypocritarum eſt offerre ſe in oratione videntibus, quorum fructus eſt, non Deo placere, ſed gloriam ab hominibus comparare.

A 39 Non in multiloquio exaudiuntur homines à Deo, quaſi plurimis eum verbis conentur inflectere. Neque enim conciliat eũ multiplex orantis ſermo, ſed pura ſynceráque orantis intentio.

40 Bonum eſt corde ſemper orare, bonum etiam & ſono vocis Deum ſpiritualibus hymnis glorificare. Nihil eſt ſola voce canere, ſine cordis intentione: ſed ſicut ait Apoſtolus: Cantantes in cordibus veſtris, hoc eſt non ſolum voce, ſed & corde pſallentes. Vnde & alibi: Pſallam ſpiritu, pſallam & mente.

41 Sicut orationibus regimur, ita pſalmorum ſtudiis delectamur. Pſallendi enim vtilitas tri- B ſtia corda conſolatur, gratiores mentes facit, faſtidioſos oblectat, inertes exuſcitat, peccatores ad lamenta inuitat. Nam quamuis dura ſint carnalium corda, ſtatim vt pſalmi dulcedo inſonuerit, ad affectum pietatis animum eorum inflectit.

42 Dum Chriſtianum non vocis modulatio, ſed tantũ verba diuina, quæ ibi dicuntur debeant commouere: neſcio tamen quo pacto modulatione canentis maior naſcitur compunctio cordis. Multi enim reperiuntur, qui cantus ſuauitate commoti, ſua crimina plangunt: atque ex ea parte magis flectuntur ad lachrymas, ex qua pſallentis inſonuerit dulce- C do ſuauiſſima.

43 Oratio in præſenti tantùm vita pro remedio peccatorum effunditur: pſalmorum autẽ decantatio perpetuam Dei laudem demonſtrat in gloriam ſempiternam, ſicut ſcriptum eſt: Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Cuius operis miniſterium quicunque fideliter intentáque mente exequitur, quodammodo angelis ſociatur.

De Lectione. CAP. VIII.

1 ORationibus mundamur, lectionibus inſtruimur: vtrumque bonum eſt, ſi liceat: ſi non liceat, melius eſt orare quàm legere.

D 2 Qui vult cum Deo ſemper eſſe, frequenter debet orare, frequenter & legere. Nam cùm oramus, cum Deo loquimur: cùm verò legimus, Deus nobiſcum loquitur.

3 Omnis profectus ex lectione & meditatione procedit. Quæ enim neſcimus, lectione diſcimus: quæ autẽ didicimus, meditationibus conſeruamus.

4 Geminum confert donum lectio ſanctarũ ſcripturarum: ſiue quia intellectum mentis erudit, ſeu quod à mundi vanitatibus abſtractum hominem ad amorẽ Dei perducit. Excitati enim ſæpe illius ſermone, ſubtrahimur à deſiderio vitæ mundanæ, atque accenſi in amore ſapientiæ: tanto vana ſpes mortalitatis

huius nobis vileſcit, quanto amplius legendo ſpes æterna claruerit. E

5 Geminum eſt lectionis ſtudium: primum, quomodo ſcripturæ intelligantur: ſecundum, qua vtilitate vel dignitate dicantur. Erit enim antea quiſque promptus ad intelligendũ quæ legit, deinde conſequenter idoneus ad proferendum quæ didicit.

Lector ſtrenuus potius ad agendum quæ legit, quàm ad ſciendum erit promptiſſimus. Minor enim pœna eſt, neſcire quid appetas, quàm ea quæ noueris nõ implere. Sicut enim legendo ſcire concupiſcimus, ſic ſciendo recta quæ didicimus implere debemus.

6 Lex Dei & præmium habet, & pœnam legentibus eam. Præmium his qui benè viuendo eam cuſtodiunt: pœnam verò eis qui eam malè viuendo contemnunt. F

7 Omnis qui à præceptis Dei diſcedit opere, quoties eadem Dei præcepta legere vel audire potuerit, corde ſuo reprehenſus confunditur, quia id quod non agit memoratur, & teſte conſcientia interius accuſatur. Vnde & Dauid propheta deprecatur dicens, Tunc nõ confundar, dum reſpicio in omnia mandata tua. Grauiter námque vnuſquiſque confunditur, quando mandata Dei vel legendo, vel audiendo reſpicit, quæ viuendo contemnit. Corde enim reprehenditur, dum mandatorum meditatione docetur, quia non impleuit opere quod diuina didicit iuſſione. G

De aſſiduitate legendi. CAP. IX.

1 NEmo poteſt ſenſum ſcripturæ ſacræ cognoſcere, niſi legendi familiaritate, ſicut ſcriptum eſt: Ama illam & exaltabit te, glorificaberis ab ea, cùm eam fueris amplexatus.

2 Quanto quiſque in ſacris eloquiis aſſiduus fuerit, tanto ex eis vberiorem intelligentiam capit: ſicut terra quæ quanto amplius excolitur, tanto vberius fructificat.

3 Quanto amplius ad quamlibet artem homo conſcendit, tanto magis ad hominem ars ipſa deſcendit, ſicut in lege ſcribitur, Moyſes aſcendit in montem, & dominus deſcendit. H

4 Verum eſt de otio ſpiritali, quod ille tantũ ſecreta diuinorũ ſcrutatur mandatorum, qui ab actione terrenæ curæ euacuauerit animũ, & ſedula familiaritate ſcripturis ſanctis inhæſerit. *Similitudo* Nam ſicut cæcus & videns poteſt quidem vterque ambulare, ſed non conſimili libertate, dum cæcus pergens quo non videt, offendat, videns verò offendicula cauet, & quo ſit pergendũ agnoſcat. Sic & qui nubilo terrenæ curæ fuſcatur, ſi tentet Dei ſcrutari myſteria, non valet, quia caligine curarum non videt. Quod ille tantũdem efficere valet, qui ſeſe de exterioribus ſeculi curis abſtrahit, & totum ſe in ſcripturarũ meditatione defigit.

5 Quidam habent intelligentiæ ingenium, ſed negligunt lectionis ſtudium, & quod legendo ſcire potuerunt, negligendo contemnunt. Quidam verò amorem ſciendi habent, ſed tarditate ſenſus præpediuntur, qui tamen aſſidua lectione capiunt quod ingenioſi per deſidiam non nouerunt.

6 Ingenium tardius etſi non per naturam, per aſſiduitatem tamen lectionis augmentatur. Nam quamuis ſenſus hebetudo ſit, frequens tamen lectio intelligentiam adhibet.

7 *Similitudo* Sicut qui tardus eſt ad capiendum, pro intentione tamen boni ſtudij præmium percipit: ita qui præſtitum ſibi ex Deo ingenium intelligentiæ negligit, condemnatione reus exiſtit, quia donum quod accepit deſpicit, & per deſidiam delinquit.

8 Quidam Dei iudicio donum ſcientię quod negligunt, accipiunt, vt durius de rebus creditis puniantur. Tardiores autem ideo quod ſcire cupiunt difficulter inueniunt, vt pro maximo exercitio laboris, maximum præmium habeant retributionis.

De Doctrina ſine Gratia. CAP. X.

1 DOctrina ſine adiuuante Dei gratia, quãuis infundatur auribus, ad cor nunquam deſcendit: foris quidem perſtrepit, ſed interius nihil proficit. Tunc autem Dei ſermo infuſus auribus ad cordis intima peruenit, quãdo Dei gratia mentem interius vt intelligat tangit.

2 Sicut enim quoſdã flamma charitatis ſuæ Deus illuminat, vt vitaliter ſapiant: ita quoſdam frigidos torpentéſque deſerit, vt ſine ſenſu perſiſtant.

3 Plerique acumine intelligendi viuaces exiſtunt, ſed loquendi inopia anguſtantur. Quidam verò in vtriſque pollent: quia & ſciendi copiam & dicendi efficaciam habent.

De ſuperbis Lectoribus CAP. XI.

1 PLerique ſcientia accepta ſcripturarum, nõ ad Dei gloriam, ſed ad ſuam laudem vtũtur: dum* & ipſa ſcientia extolluntur, & ibi peccant, vbi peccata mundare debuerant.

2 Nunquam conſequuntur legendo perfectam ſcientiam arrogantes. Nam quamuis ſapientes in ſuperficie videantur, medullitus tamen veritatis arcana non tangunt, quia ſuperbiæ nube præpediuntur. Semper enim ſuperbi legunt, quærunt, & nunquam inueniunt.

3 Diuinæ legis penetralia humilibus & bene ad Deum intrantibus patẽt: prauis autem atque ſuperbis clauduntur. Nam quamuis diuina elo-

ra eloquia in lectione arrogãtibus ſint aperta, in myſterio tamẽ clauſa ſunt atque occulta.

4 Dum ſermo Dei fidelibus lux ſit, reprobis autem ac ſuperbis quodammodo tenebreſcit & vnde illi illuminantur, inde iſti excæcãtur.

De carnalibus lectoribus & hæreticis.

CAP. XII.

1 NEquaquam legem intelligit, qui carnaliter verba legis percipit: ſed is qui eã ſenſu interioris intelligentiæ proſpicit. Nam qui ad literam legis intendunt, eius occulta penetrare non poſſunt.

2 Multi enim non intelligendo ſpiritaliter ſcripturas, nec eas rectè ſentiendo in hæreſim deuoluti ſunt, atque in multis erroribus defluxerunt.

3 In ſolis fidelibus religata eſt lex, teſtãte Domino per prophetam: Signa teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis, ne eam aut Iudæus intelligat, aut hæreticus, quia non eſt Chriſti diſcipulus. Vnitatem quippe pacis quam Chriſtus docuit non ſequuntur, de qua idem dominus dicit: In hoc cognoſcent omnes, quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionẽ inter vos habueritis.

4 Scripturas hæretici ſano ſenſu non ſapiunt, ſed eas ad errorem prauæ intelligentiæ ducũt: neque ſemetipſos earũ ſenſibus ſubdunt, ſed eas peruerſè ad errorem proprium pertrahũt.

5 Doctores errorum prauis perſuaſionibus ita per argumenta fraudulentiæ illigant auditores ſuos, vt eos quaſi in labyrinthum implicent, à quo exire vix valent.

6 Tanta eſt hæreticorum calliditas, vt falſa veris, maláque bonis permiſceant: ſalutaribúſque rebus plerunque erroris ſui virus interſerunt, quo facilius poſſint prauitatem peruerſi dogmatis ſub ſpecie perſuadere veritatis

7 Plerunque ſub nomine catholicorum doctorum hæretici ſua dicta conſcribunt, vt indubitanter lecta credantur. Nonnunquam etiam blaſphemias ſuas latenti dolo in libris noſtrorum doctorum inſerũt, doctrinámque veram adulterando corrumpunt: ſcilicet vel adiiciẽdo quæ impia ſunt, vel auferendo quæ pia ſunt.

Veluti quædam Origenis ſcripta hæreticorũ verſutia deprauata noſcuntur.

8 Cautè meditanda cautóque ſenſu probanda ſunt, quæ leguntur, vt iuxta apoſtolica monita & teneamus quæ recta ſunt, & refutemus quæ contraria veritati exiſtunt, ſicque in bonis inſtruamur, vt à malis illæſi permaneamus.

De libris Gentilium. *CAP. XIII.*

1 POëtæ ideo in libris ſuis Venerem impudicam, Martémque adulterum, Deum appellare voluerunt, vt perſuaderent mentibus hominum quaſi Deum imitari malum,

A vt dum libidinoſa perſuaſione eorum flagitia confidenter committunt, non quaſi homines peritos, ſed quaſi cæleſtes Deos imitari videantur.

Ideo prohibetur chriſtianus figmenta legere poëtarum, quia per oblectamenta inanium fabularum, mentem excitant ad incentina libidinum. Non enim ſolum thura offerendo dæmonibus immolatur, ſed etiam eorum dicta libentius capiendo. 2

Quidam plus meditari delectantur gentilium dicta, propter tumentem & ornatum ſermonem: quàm ſcripturam ſanctam propter eloquium humile. Sed quid prodeſt in mundanis doctrinis proficere, & inaneſcere in diuinis? Caduca ſequi figmenta, & cæleſtia faſtidire myſteria? Cauendi ſunt igitur tales libri, & propter amorem ſanctarum ſcripturarum vitandi. 3

B (beside "danis doctrinis proficere")

Gentilium dicta exterius verborũ eloquentia nitent, interius vacua virtutis ſapientia manent. Eloquia autem ſacra exterius incompta verbis apparent: intrinſecus autem myſteriorũ ſapientia fulgent. Vnde & Apoſtolus, Habemus, inquit, theſaurum iſtum in vaſis fictilibus. 4

Sermo quippe Dei occultum habet fulgorem ſapientiæ & veritatis, repoſitũ in verborum viliſſimis vaſculis. 5

C Ideo libri ſancti ſimplici ſermone conſcripti ſunt, vt non in ſapientia verbi: ſed in oſtenſione ſpiritus homines ad fidem perducerentur. Nam ſi dialectici acuminis verſutia, aut rhetoricæ artis eloquentia editi eſſent, nequaquã putaretur fides Chriſti in Dei virtute, ſed in eloquentiæ humanę argumẽtis conſiſtere: nec quenquam crederemus ad fidem diuino inſpiramine prouocari, ſed potius verborum caliditate ſeduci. 6

Omnis ſecularis doctrina ſpumẽtibus verbis reſonans, ac per ſe eloquentiæ tumorem attollens per doctrinam ſimplicem & humilem Chriſti euacuata eſt, ſicut ſcriptum eſt: 7
D Nónne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi?

Faſtidioſis atque loquacibus ſcripturæ ſanctæ minus propter ſermonem ſimplicem placent. Gentili enim eloquentiæ comparata videtur illis indigna. Quod ſi animo humili myſteria eius intendant, confeſtim aduertunt quàm excelſa ſunt, quę in illis deſpiciunt. 8

In lectione non verba, ſed veritas eſt amãda. Sæpe autem reperitur ſimplicitas veridica, & falſitas compoſita: quæ hominem ſuis erroribus illicit, & per linguæ ornamenta laqueos dulces aſpergit. 9

Nihil aliud agit amor mundanæ ſcientiæ, 10

niſi extollere laudibus hominem. Nam quã-tò maiora fuerint literaturæ ſtudia, tantò animus arrogantiæ faſtu inflatus maiore intumeſcit iactantia. Vnde & bene Pſalmiſta ait: Quia non cognoui literaturã, introibo in potentias Domini.

11 Simplicioribus literis non eſt pręponendus fucus grammaticæ artis. Meliores ſunt enim communes literæ, quia ſimpliciores, & ad ſolam humilitatem legentium pertinentes: illæ verò nequiores, quia ingerũt hominibus pernicioſam mentis elationem.

12 Meliores eſſe grammaticos quàm hæreticos. Hæretici enim hauſtum læthiferi ſucci hominibus perſuadendo propinant. Grammaticorum autem doctrina poteſt etiã proficere ad vitam, dum fuerit ad meliores vſus aſſumpta.

De Collatione. CAP. XIIII.

1 CVm ſit vtilis ad inſtruendum lectio, adhibita tamen collatione maiorem intelligẽtiam præbet. Melius eſt enim conferre, quàm legere.

2 Collatio autem docibilitatem facit. Nam propoſitis interrogationibus cunctatio rerum excluditur, & ſæpe obiectionibus latens veritas approbatur. Quod enim obſcurũ aut dubium eſt, conferendo citò perſpicitur.

3 Multum proſunt in collatione figuræ. Res enim quæ minus per ſe aduertũtur, per comparationem rerum facilè capiuntur. Nam ſæpe ſub ſpecie alia, ſpiritales cauſas ſcripturæ diuinæ inſinuant, & niſi per aliquam euidentem oſtenſionem, vix apparent occulta legis myſteria.

4 Sicut inſtruere ſolet collatio, ita contentio deſtruit. Hæc enim relicto ſenſu veritatis, lites generat, & pugnando verbis etiam in Deũ blaſphemiam ingerit. Inde & hęreſes & ſchiſmata, quibus ſubuertitur fides, veritas corrũpitur, ſcinditur charitas.

5 Contentioſorum ſtudium non pro veritate, ſed pro appetitu laudis certat: tantáque eſt in his peruerſitas, vt veritati cedere neſciant, ipſámque rectam doctrinam euacuare contendant.

6 In diſputatione infideliũ cauenda eſt propoſitionum artificioſa ſubtilitas, quæ callidis obiectionibus retia tendit. Ita enim verſutis aſſertionibus prauorũ diſputatio innodatur, vt recta eſſe ſimulẽt, quæ peruerſa perſuadẽt.

7 Lectio memoriæ auxilio eget: quod ſi fuerit naturaliter tardior, frequenti tamen meditatione acuitur, ac legendi aſſiduitate colligitur.

8 Sæpe prolixa lectio longitudinis cauſa memoriam legentis obliterat. Quòd ſi breuius E ſit, ſubmotóque libro ſententia retractetur in animo: tunc ſine labore legitur, & ea quæ lecta ſunt recolẽdo memoria minimè excidũt.

Acceptabilior eſt ſenſibus lectio tacita, quã 9 aperta: amplius enim intellectus inſtruitur, quando vox legentis quieſcit, & ſilentio lingua mouetur. Nam clarè legendo & corpus laſſatur, & vocis acumen obtunditur.

De Contemplatione & Actione.
CAP. XV.

ACtiua vita innocentia eſt operum bonorum: contemplatiua, ſpeculatio ſupernorum. Illa communis multorum eſt, iſta verò paucorum. 1

F Actiua vita mundanis rebus bene vtitur, contemplatiua verò mundo renuncians, ſoli Deo viuere delectatur. 2

Qui prius in actiua vita proficit, ad cõtemplationem bene conſcendit. Meritò enim in iſta ſuſtollitur, qui in illa vtilis inuenitur. 3

Quicunque adhuc temporalem gloriam aut carnalem affectat concupiſcentiam, à cõtemplatione prohibetur, vt poſitus in actualis vitæ operatione purgetur. In iſta enim prius per exercitium boni operis cuncta exhauriẽda ſunt vitia, vt in illa iam pura mẽtis acie ad contemplandum Deum quiſque pertrãſeat. Et licet conuerſus ſtatim ad contemplationẽ G conſcendere cupiat, tamẽ ratione cogitur vt prius in actiuæ vitæ operatione verſetur. 4

Exemplum enim actiuæ & contemplatiuę vitæ de Iacob ſume, qui dum Rachel, hoc eſt ad viſum principium deſtinaret, quæ cõtemplationem ſignificat: Lia illi, hoc eſt laborioſa vita ſupponitur, quæ actiuam demonſtrat. 5

Sicut ſepultus ab omni negotio terreno priuatur: ita & contemplationi vacans ab omni occupatione actuali auertitur. Et ſicut ab actuali vita conſcendentes in contemplationis quiete ſepeliuntur: ita ab actione ſeculi recedentes eos vita actiua in ſe quaſi ſepeliendo ſuſcipit, ac per hoc vitæ mundanæ actiua vi- H ta, & vitæ actiuæ cõtemplatiua ſepulchrũ eſt. 6 *Similitudo*

Viri ſancti ſicut à ſecreto contemplationis egrediuntur ad publicum actionis, ita rurſus ab actionis manifeſto ad ſecretum contemplationis intimæ reuertuntur, vt intus Deum laudent vbi acceperunt, vnde & foris ad eius gloriam operantur. 7

Sicut aquilæ moris eſt ſemper oculum in radium ſolis infigere, nec deflectere niſi eſcæ ſolius obtentu: ita & ſancti à contemplatione ad actualem vitam interdum reflectũtur, cõſiderantes illa ſumma ſic eſſe vtilia, vt tamen iſta humilia ſint paululum noſtræ indigentiæ neceſſaria. 8 *Similitudo*

In actiuæ vitæ genere humana intẽtio perſeueran- 9

ſeueranter incedit:in contemplatione autem ſeſe per interualla reſumit, quia diuturnitate contemplandi laſſatur.

10 Viſio animalium in Ezechiele, quæ ibant & non reuertebantur, pertinent ad vitæ actiuæ perſeuerātiam: & iterum ea animalia quæ ibant & reuertebantur, pertinent ad contemplatiuæ vitæ menſuram: In qua dum quiſque intenderit, ſua reuerberatus infirmitate reflectitur: atque iterum renouata intentione ad ea vnde deſcēderat rurſus erigitur. Quòd fieri in actiua vita non poteſt, de qua ſi quiſque deflectat vel ad modicum, ſtatim vitiorū excipitur fluxu.

11 Oculus dexter ſcandalizans quem euelli dominus præcepit,vita contēplatiua eſt. Duo oculi in facie,actiua vita & contemplatiua in homine. Qui igitur per contemplationē ceciderit in errorem, melius eſt ſi euellat contēplationis oculum,ſeruans ſibi vnum vitæ actiuæ obtutū:vt ſit vtilius illi per ſimplicem actionem ire ad vitam, quàm per contemplationis errorem mitti in gehennam.

12 Sæpe mens ad ſumma ab imis erigitur: & ſæpe à ſummis ad infima pondere carnis inclinata reflectitur.

13 Multos Deus ex carnalibus ſua gratia viſitat, & ad contemplationis faſtigium eleuat. Multóſque à contēplatione iuſto iudicio deſerit, & lapſos in terrenis operibus derelinquit.

De Contemptoribus mundi.

CAP. XVI.

1 EA quæ ſeculi amatoribus chara ſunt, ſancti velut aduerſa refugiunt: pluſquam aduerſitatibus mundi gaudent, quàm proſperitatibus delectantur.

2 Alienos eſſe à Deo, quibus hoc ſeculum ad omne commodum proſperatur.Seruis autem Dei cuncta huius mundi contraria ſunt:vt dū iſta aduerſa ſentiunt, ad cæleſte deſideriū ardentius excitentur.

3 Magna apud Deū refulget gratia, qui huic mūdo contemptibilis fuerit. Nam reuera neceſſe eſt, vt quem mundus odit, diligatur à Deo.

4 Sāctos viros in hoc ſeculo legimus peregrinos eſſe & hoſpites. Vnde & reprehenditur Petrus quòd tabernaculum in monte figere cogitauit: quia ſanctis in hoc mundo tabernaculum non eſt,quibus patria & domus in cælo eſt.

5 Sancti viri ideo contemnere cupiunt mūdum, & motum mentis ad ſuperna reuocare vt ibi ſe recolligant, vnde defluxerant, & inde ſe ſubtrahant, vbi diſperſi ſunt.

6 Iuſti qui rebus honoribúſque ac vitæ blandimentis renunciant, proinde ſe ab omni terA rena poſſeſſione mortificant, vt Deo viuant: ideóque ſeculi huius blanditias calcant,vt validiores ad vitam illam de huius vitæ mortificatione conſurgant. Cuncta quippe temporalia quaſi herbæ virentes areſcunt & tranſeunt:ideóque pro ęternis rebus,quæ nunquam areſcūt, rectè iſta Dei ſeruus contemnit,quia in eis ſtabilitatem non aſpicit.

Qui poſt renunciationem mundi ad ſupernam patriam ſanctis deſideriis inhiat, ab hac terrena intentione quaſi quibuſdam pennis ſubleuatus erigitur, & in quo lapſus erat, per gemitum conſpicit: & vbi peruenerit, cum gaudio magno intendit. Qui verò à contem- 7

B plationis requie reflexus, in curis huius ſeculi incidit: ſi ad memoriam ſui reuertatur, protinus ingemiſcit: quantúmque fuerint tranquilla quæ perdidit, & quàm confuſa ſint in quibus cecidit, ex ipſa laboris ſui difficultate cognoſcit.Quid enim in hac vita laborioſius quàm terrenis deſideriis æſtuare?Aut quid hîc ſecurius, quā huius ſeculi nihil appetere? Qui enim hunc mundū diligunt, turbulentis eius curis & ſolicitudinibus conturbātur. Qui autem eum odiunt,nec ſequūtur: internæ quietis tranquillitate fruentes, futuræ pacis requiem, quam illic expectant, hîc quodammodo habere iam inchoant.

C *De Sanctis qui ſe à conſortio ſeculi ſeparant.*

CAP. XVII.

SAncti viri funditùs ſeculo renunciantes, 1 ita huic mundo moriuntur, vt ſoli Deo viuere delectentur, quantóque ab huius ſeculi conuerſatione ſe ſubtrahunt, tantò internæ mentis acie præſentiā Dei & Angelicæ ſocietatis frequentiam contemplantur.

Malorum tam praua ſunt opera manifeſta, 2 vt hi qui ſupernam patriam deſiderant, non ſolùm mores eorum,ſed & conſortia fugiant. Quidam etiam corporaliter ſeparari deſiderāt ab iniquis, vt eorum non inuoluantur delictis. Nonnulli & ſi non corporali diſceſſu,

D ſpiritali tamen ab eis intētione recedunt, qui & ſi communes ſunt conuerſatione, diſcreti tamen ſunt corde vel opere. Et licet ſæpe in medio carnalium vitam Deus protegat electorum,tamen ſatis rarum eſt, vt quis inter ſeculi voluptates poſitus à vitiis maneat illibatus,in quibus & ſi non citò implicetur,aliquādo tamē attrahitur.Neque enim diu tutus eſſe poterit, qui periculo proximus fuerit.

Via ſine offendiculo, vita monachi ſine cu- 3 piditatis &* timoris impedimēto.Dum enim al. amoris quiſque à conſortio mundi abſtrahitur, nec cupiditas eum obligat, nec ſentientē cruciat.

Bonum eſt & vtile corporaliter remotum 4 eſſe à mūdo, ſed multo eſt melius voluntate,

vtrũque verò perfectum. Ille ergo perfectus eſt, qui à ſeculo & corpore & corde diſiunctus eſt.

5 Onager vt ait Iob contemnit ciuitatem, & monachus communem ſecularium ciuium conuerſationem. Hi aduerſa vitæ noſtræ appetunt, proſpera contemnunt, vt dum ab eis hæc vita deſpicitur, futura inueniatur.

De præceptis altioribus monachorum.

CAP. XVIII.

1 Alia ſunt præcepta quæ dantur fidelibus communem vitam in ſeculo agentibus, atque alia ſeculo huic renunciantibus. Illis enim dicitur vt ſua omnia bene gerãt, iſtis vt ſua omnia derelinquant. Illi præceptis generalibus aſtringuntur, iſti præcepta generalia perfectius viuendo tranſcendunt.

2 Ad perfectum non ſufficit, niſi vt abnegatis omnibus ſuis, etiam ſeipſum quiſque abneget. Sed quid eſt ſeipſum abnegare, niſi voluntatibus propriis renunciare? Vt qui ſuperbus erat, ſit humilis: qui iracũdus, eſſe ſtudeat manſuetus. Nam ſi ita quis renũciet quæ poſſidet omnibus, vt ſuis non renunciet moribus non eſt Chriſti diſcipulus. Qui enim renunciat omnibus rebus ſuis, ſua abnegat: qui verò renunciat moribus prauis, ſemetipſum ſcilicet abnegat. Vnde & Dominus: Qui vult, inquit, poſt me venire, abneget ſemetipſum.

De Profeſſione monachorum.

CAP. XIX.

1 Qui non rigida intentione monachi profeſſionem ſectantur, quantò ſuperni amoris propoſitum diſſolutè appetunt: tantò procliuius ad mundi amorem denuò reducũtur. Nam profeſſio non perfecta, præſentis vitæ repetit deſideria: in quibus etſi nondũ monachus alliget opere, iam tamen alligat cogitationis amore. Longè quippe à Deo eſt animus, cui hæc adhuc vita dulcis eſt. Iſte enim quid de ſupernis appetat, quídve de infimis fugiat, neſcit. Nam ſicut ſcriptum eſt: Qui apponit ſcientiam, apponit & dolorem.

2 Quantum quiſque potuerit ſuperna ſcire quæ appetat, tantò de infimis acrius quibus inhæret dolere debet. Propter hoc enim & Iacobus Apoſtolus dicit: Miſeri eſtote, lugete & plorate: riſus veſter in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem. Hinc etiam dominus: Beati, inquit, qui lugent, quoniam ipſi cõſolabuntur. Et rurſum: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

3 Qui ad hoc conuerſionem ſanctitatis prætendit, vt aliis quandoque præeſſe deſideret, iſte non diſcipulus Chriſti, ſed prauitatis ſectator exiſtit, quia non pro Deo, ſed pro ſecu-

E li honore portare ſtudet crucis Chriſti laborem.

De Humilitate monachi vel opere.

CAP. XX.

Summa virtus monachi humilitas, ſummũ 1
vitium eius ſuperbia eſt. Tunc autẽ ſe quiſque monachum iudicet, quando ſe minimũ exiſtimauerit, etiam cùm maiora virtutũ opera geſſerit.

Qui mundum deſerunt & tamen virtutes 2
præceptorum ſine cordis humilitate ſequuntur: iſti quaſi de excelſo grauius corruũt, quia deterius per virtutis elationem deiiciuntur, quàm per vitia prolabi potuerunt.

F Omnis Dei ſeruus, de ſuis meritis non debet 3
extolli, dum poſſe videat ex inferioribus ſibi prælatiores alios fieri. Nouerit autem omnis ſanctus ſe alterius non præponere ſanctitati. Semper enim Dei ſerui conſcientia humilis eſſe debet, & triſtis, ſcilicet vt per humilitatẽ non ſuperbiat, & per vtilẽ mœrorem cor ad laſciuiam non diſſoluat.

Dei ſeruus dum bonum aliquod opus agit, 4
vtrum ei ad boni remunerationem pertinet quæ facit, incertus eſt: ne fortè diſcuſſione cæleſtis iudicis reus penſetur, & in his quæ Dei ſunt negligenter aut ſuperbè aliquid operaſſe inueniatur. Ideóque pro hoc ipſo triſtis mœ-
G rénſque efficitur, atque indeſinẽter turbatur, reminiſcens proculdubiò ſcriptum eſſe: Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Nam veraciter condemnamur, ſi per torporem ea quæ bona ſunt, agimus.

Dei ſeruum ſine intermiſſione legere, ora- 5
re & operari oportet: ne fortè mẽtem otio deditam ſpiritus fornicationis ſubripiat. Cedit enim labori voluptas, animũ autẽ vacantem citò præoccupat. Contuẽre Salomonem per otium multis fornicationibus inuolutum: & per fornicationis vitium vſque in idololatriã lapſum.

H *De monachis qui curis ſeculi occupantur.*

CAP. XXI.

Hi qui pro Dei amore ſeculo renunciant, 1
& tamen curis rerum familiarium implicantur: quantò ſe rerum ſtudiis occupant, tãtò à charitate diuina ſeipſos ſeparant. Qui ſimul & terrenis parẽre curis & diuinis exercere ſtudent, vtrumque complecti, ſimul non valent. Nam duas curas pariter ineſſe pectori humano non poſſe, & duobus ſeruientem dominis, vtriſque placere difficile eſſe.

Niſi prius à ſecretioribus cordis expellatur 2
importuna ſecularium multitudo curarum, anima quæ intrinſecus iacet, nequaquam reſurgit. Nam dum ſe per innumeras ſeculi cogitatio-

gitationes ſpargit, ad conſiderationem ſui ſe nullatenus colligit.

3 Arguitur eorum tepor, qui Deo vacare volentes, & mundo renunciant, & curas proprias aſpernantur: ſed dum propinquorũ vtilitates procurant, à Dei amore ſe ſeparant.

4 Vir ſpiritalis ita prodeſſe debet ſuæ propinquitati, vt dum illis gratiam carnis præſtare ſtudet: ipſe à ſpiritali propoſito nequaquã declinet. Multi enim monachorum amore parentum, non ſolùm terrenis curis, ſed etiã forenſibus iurgiis inuoluti fuerunt, & pro ſuorũ temporali ſalute, animas ſuas perdiderunt.

5 Interdum ordinata diſcretio eſt, dum negatur parenti quod præſtatur extraneo, vt noueris non prohiberi pietatis officium, ſed negari carnalitatis affectum. Parentibus enim carnaliter præſtatur, quod extraneis piè impenditur.

6 Sicut noſtra nobis non odienda eſt anima, *Similitudo* ſed eius carnales affectus odio habere debemus, ita nec parentes odio à nobis habendi ſunt, ſed eorum impedimenta, quę nos ab itinere recto præpediunt, dum tamen Dominus ita præcepit à nobis parẽtes odire, ſicut & animas noſtras.

7 Figuram ſanctorum virorum renuntiantiũ ſeculo vaccas deſignaſſe allophilorum arcam Dei geſtantes. Nam ſicut illæ pignorum affectibus à recto itinere minimè digreſſæ ſunt, ita & vir ſanctus mundo renuncians, parentelæ obtentu non debet à bono impediri propoſito.

De his qui à Deo mundi amore præpediuntur. CAP. XXII.

1 MVlti cupiunt conuolare ad gratiã Dei, ſed timent carere oblectamento mũdi. Prouocat quidem eos amor Chriſti, ſed reuocat cupiditas ſeculi. Qui proinde obliuiſcuntur voti, quia capiuntur illecebris vanitatis.

2 Quæcunque mens procellis vanitatũ mundi huius inuolueris, lignum conſcẽde crucis, vt à mari, i. tempeſtate huius ſeculi libereris. Nam nullus te à lacu mortis humanæ ſaluabit, niſi *cruce Chriſti eleueris.

*al. Chriſtus erueris.

3 Qui ſeculo renunciare diſpoſuit, tranſgreſſionis reatu aſtringitur, ſi votum mutauerit. Atrociter enim in diſcuſſione diuini iudicij arguendi ſunt, qui quod profeſſione ſpoponderant, implere opere contempſerunt.

4 Mirabiliter comparatur ſimilitudo à voluptatibus mundi conanti redire ad Deum, retinentibus eũ cupiditatibus ſeculi, ei qui dormitans exurgere cogitur, & ſopore ſomni deprimitur. Ille enim ad bonum redire, & voluptatum faſcibus non irretitur. Iſte melius eligit vigilare, ſed ſoporis torpore tenetur.

A bono in deterius lapſos ſupra carbones frigidos fieri nigriores, quia per torporẽ mẽtis ab igne charitatis Dei extincti ſunt: & per mundi appetitum à luce ſupernę illuminationis priuati nigredine peccatorum fuſcantur. 5

Quidam intentionẽ bonæ operationis metu extinguunt inopiæ, nec permittuntur infirma mente deſiderata perficere: & cùm indigere in mundo metuunt, à gloria ſuperna ſemetipſos abſcindunt. 6

Multis conſiliorum argumentis inſidiatur eis diabolus in acquirendo plurima, qui in paucis & modicis deuouerant eſſe contenti. Opponit igitur in eorum mẽtes futuras filiorum egeſtates, perſuadet habere plura, vnde ſibi egeniſque ſufficiat: quatenus his blandimẽtis intentionem bonæ deuotionis ſubuertat, atque in terrenis lucris deceptam mentem reducat. 7

Multis argumentis inſidiatur diabolus eis qui renunciant ſeculo, vt eius ſe iterum amori ſubſternant. Grauius autem illos in concupiſcentiis ſeculi ferit, quos poſt renuntiationẽ ad mundi amorem reduxerit. Et maximè per cenodoxiam ſubiicit ſibi diabolus monachũ: vt quem per ſeculi amorem retinere non potuit, ab humilitatis culmine ſubtrahat, & ſuperbiæ tumore ſibi ſubditum faciat. 8

Dei ſeruus ſemper fallentis diaboli præuidere debet inſidias, & magis in bonis operibus cordis debet adhibere cautelam: ne per vanã gloriam perdat ſemetipſum ac pereat, cunctaque bona amittat, quæ rectè agendo obtinuerat. 9

De Iactantia. CAP. XXIII.

TAm in factis, quàm in dictis cauenda eſt iactantia: flenda tamen eſt ruina qua ſibi quiſque magis quàm Deo placere, & laudem ab hominibus comparare ſtudeat. 1

Vanus & erroris eſt animus plenus, famam appetere, & ad capiendam terrenam laudem ſtudium dare. Circunſpice temetipſum homo, nihilque tibi arroges de his quæ in te ſunt præter peccatum. Nõ declinat ad dexteram, qui non ſibi, ſed Deo tribuit bona quæ agit: neque ad ſiniſtram ſe vertit, qui de diuina indulgentia peccandi licentiam non præſumit. Hoc eſt quod Propheta ait: Hæc via, ambulate in ea, neque ad dexteram neque ad ſiniſtram declinantes. 2

Verum eſt quòd natura expetit delectari in laudibus, ſed tunc rectè, ſi in Deo, non in ſe quiſque laudetur, ſicut ſcriptum eſt: In Domino laudabitur anima mea. 3

Sæpe vanam gloriam contemnendo, in aliud genus elationis inciditur, dum in ſe quis 4

gloriatur, pro eo quòd contemnat ab hominibus laudem. E

5 Quibuſdam conceſſum eſt tantum bene agere & fructum boni operis non habere, quod ipſi ſibi auferunt per ſtudium humanæ iactantiæ.

6 Semper ſuam aſpiciant fœditatem, qui vanæ gloriæ fauores diligunt, & perdidiſſe bonum opus doleant, quod pro humana oſtentatione fecerunt.

7 Amator vanæ gloriæ vnde poſſit ſemper laudari agere nō quieſcit, & ſubinde illi vires vanitatis prauus appetitus auget.

8 Boni operis inchoatio, non debet citò palã ad hominum cognitionem venire, ne dum F boni inchoatio humanis oculis reſeratur, à virtute perfectionis inaneſcat intentio ſanctitatis. Ante maturitatis enim tempus, meſſes florentes citò pereunt, germináque inutilia fiunt.

9 Virtutes ſanctorum per oſtentationis appetitũ domino dæmonum ſubiiciuntur immundorum, ſicut Ezechias Rex qui diuitias ſuas Chaldęis per iactantiam prodidit, & propterea perituras per Prophetam audiuit: vt ſignificaret Dei ſeruum ſuas dum vanæ gloriæ ſtudio prodiderit, perdere: & ſtatim dæmones ſuorum operum dominos facere, ſicut ille per oſtentationem Chaldæos rerum ſuarũ G dominos fecit.

10 Optima eſt illa diſcretio, vt & nota ſint opera noſtra ad Dei agendam gloriam: & occulta pro elatione vitanda humana. Ille autem debet publicare bonum quod agit, qui perfecta humilitate fundatus, nulla iam elatione contingitur: nã is qui ſe intelligit adhuc amore laudis pulſari, facta bona in occulto agat, ne fortè quod egerit perdat.

11 Interdum viri ſancti dum cupiũt funditùs ſuam mutabilitatem corrigere, aliquando tumore tanguntur elationis ſuæ, conſcij actionis iuſtitię, ſed ab huius ſubreptionis malo humilitatis compunctione purgantur. H

12 Viri ſancti nonnunquã quoſdam de ſe audientes inſtruunt, & tamen in his alta ſe cõſideratione cuſtodiunt: nedum alios à terrena intentione erigunt, ipſi in terrenæ laudis appetitu demergantur.

13 Quidam per incautam virtutum iactantiã relabuntur ad vitia, & quidam dum vitiorum impulſum frequenter plangunt, de ipſa infirmitate per humilitatem validius conualeſcunt.

14 Plerunque vtile eſt arrogantibus deſeri à Deo, quatenus ſuæ infirmitatis conſcij ad humilitatem redeãt, & humiles poſt caſum exiſtant.

15 Nonnulli falſa opinione arrogantiæ ſe eſſe perfectos exiſtimant, dum non ſint qui oborris tentationibus innoteſcant.

16 Tantò quiſque fit veritati vicinior, quantò ſe eſſe longius ab ea fuerit arbitratus. Hoc enim humilitatis eſt, quę Deo hominem iungit.

17 Sicut ſolis radius dũ conſpicitur, acies oculorum hebetatur: ſic & qui immoderatè altiora ſe ſcrutatur, ab intentione veri obtunditur.

18 Sicut aquila ex alto ad eſcas collabitur, ſic homo de alto bonę conuerſationis per carnalem appetitum ad inferiora demergitur.

De Hypocriſi. CAP. XXIIII.

1 Hypocrita verba ſanctorum habet, vitam nō habet, & quos per ſermonem doctrinæ genuerit, non fouet exemplis ſed deſerit: quia quos verbo ædificat, vita & moribus deſtruit.

2 Hypocritæ ſimulatores dicuntur, qui iuſti non eſſe quærunt, ſed tantùm videri cupiunt. Hi mala agunt, & bona profitentur. Per oſtẽtationem quippe boni apparent: per actionẽ verò mali exiſtunt.

3 Omnia poſſunt à ſimplicibus vitia perpetrari, ſimulatio verò & hypocriſis non committitur niſi à malè aſtutis per calliditatem valētibus vitia ſub ſpecie virtutum celare, & nō veram ſanctitatem obiicere.

4 Sancti non ſolùm gloriam ſupra modum ſuum omnino non appetunt, ſed etiam hoc ipſum videri refugiunt, quod eſſe meruerunt. Hypocritæ autem malitiæ ſuæ occulta tegẽtes ante oculos hominum quadam innocentiæ ſanctitate ſe veſtiunt, vt venerentur. Quibus bene diuina voce dicitur: Vę vobis hypocritæ, quia ſimiles facti eſtis ſepulchris dealbatis, quæ foris quidem apparent hominibus ſpecioſa, intus verò plena ſunt oſſibus mortuorum. Ita & vos quidem foris apparetis hominibus iuſti, intus verò pleni eſtis auaritia & iniquitate.

5 Dupliciter damnantur hypocritæ, ſiue pro occulta iniquitate, ſiue pro *aperta ſimulatione. Ex illo enim condemnantur, quia iniqui ſunt: ex iſto, quia oſtendunt quod non ſunt.

*al. operta

6 Non ſemper latent hypocritæ, nam etſi in principio ſui quidam non pateant, prius tamẽ quàm vita eorum finiatur, quàm ſimulatè vixerint, deterguntur. Omne enim ſyncerum permanet, nam quæ ſimulata ſunt, diuturna eſſe non poſſunt.

7 Non eorum deſperanda eſt ſalus, qui adhuc aliquid terrenum ſapiunt, dum poſſint, & in occultis agere vnde iuſtificentur. Hi enim meliores ſunt hypocritis, eo quòd mali ſint

ſint in aperto, & in occulto boni. Hypocritæ A verò in occulto mali ſunt, & bonos ſe palàm oſtendunt.

8 Hypocritam iuſtus arguere prohibetur, ne deterior caſtigatus exiſtat, dicēte Salomone: Noli arguere deriſorem ne oderit te.

De Inuidia. CAP. XXV.

1 LIuor alieni boni ſuum punit authorem. Nam vnde bonus proficit, inde inuidus contabeſcit.

De his latius diſſeruimus, in opuſculo noſtro quod edidimus, de pio viuendi modo, libr.3.cap.7

2. Homines prauè viuentes ſicut de bonorũ lapſibus gratulantur: ita de eorum rectè factis boníque perſeuerantia confunduntur.

3. Inuidus membrum eſt diaboli, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum. Sicut B & ſuperbus mēbrum eſt diaboli, de quo ſcriptum eſt: Omne ſublime videt: Et ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.

4 Nulla eſt virtus quæ non habeat contrariũ inuidiæ malum. Sola miſeria caret inuidia, quia nemo inuidet miſero, cui reuera non liuor obiicitur, ſed ſola miſericordia adhibetur.

5 Multi & bonos imitari nolunt, & de bonorum profectibus inuidiæ liuore tabeſcunt. Quo fit vt nec illi corrigantur à malo ſuo, ſed per inuidentiam deteriorentur, vt bonos à recto ſtudio quantum in ipſis eſt, ſi potuerint deprauare conentur.

6 Quando malos boni proficere vident, non ſcandalizentur: ſed quem ſint finem habituri maximè cogitent.

7 Hoc omnis inuidus alienis virtutibus præſtat, quod B. Iob ſathan præſtitit. Nam dum æmulatur proſperitatibus commouit aduerſa. Sed dum credidit diabolus poſſe proſterni, inde eius aucta ſunt merita, atque inde claruerunt probabiliora patientiæ documenta.

8 Ita requirunt inuidi aditum malæ famæ, per quam bonorum vitam maculent, ſicut quærebant oſtium Sodomitæ, quo domum Loth nocituri introirent. Illi verò cæcitate erroris percuſſi, parietes videbant, oſtium non inueniebant: non aliter inuidi videndo velut parietem virtutes diſſimulant, vitia verò perquirunt, per quæ eorum conſcientiam vrant.

De Simulatione. CAP. XXVI.

1 FRaudulentiæ genus in modum pharetræ ſubuliter inſidiarum ſagittas celat, vt * falſam faciat ſecuritatem, decipiátque callidè eum contra quem molitur occultè.

al. falſa feriat ſecuritate.

2 Cauendus eſt inimicus qui manifeſtus eſt, ſed magis ille qui videri non poteſt. Facilè enim vincimus quæ videmus, quæ autem nō videmus, difficilè à nobis expellimus.

3 Rarò nocetur homo ab extraneis, ſi ſui eũ non lædant. Magis enim inſidiis noſtrorum, quàm aliorum periclitamur.

4 Latent ſæpe venena circumlita melle verborum, & tamdiu deceptor bonitatem ſimulat, quouſque fallendo decipiat.

De Odio. CAP. XXVII.

1 NOn homines ſed eorum vitia odio habenda ſunt. Flebiliter autem deplorandi ſunt, qui odio in fratrem tabeſcunt, & contra alios perniciosũm animi dolum ſeruant.

2 A regno Dei ſe ſeparant, qui ſemetipſos à charitate diſſociant.

3 Sicut mater Eccleſia prauè ab hominibus hæreticis premitur, ſed tamen eos venientes *Similitudo* ad ſe benigna charitate amplectitur: ita & ſinguli noſtrum quoſcunque inimicos ſuſtinemus, reuertentes materna imitatione amplecti ſtatim debemus.

4 Cito eſt ignoſcendum cuiquam dum veniã poſtulat.

5 Non poſſe peccata remitti ei qui in ſe peccanti debita non remittit. Formam enim nobis indulgentiæ Deus ex merito conditionis noſtræ impoſuit, dum ita orare nos præcepit: Remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris. Iuſtũ eſt enim Dei iudicium, tantúmque peccatori à ſe indulgeri oſtendit, quãtum alterutro vnuſquiſque in ſe offenſo indulget. C

6 Quidam de ſuis fidentes meritis, pigrè in ſe delinquentibus veniam præſtant: ſed nihil proficit eſſe illibatum à culpa, qui non eſt paratus ad veniam, dum potius hæc magna ſit culpa, quando tardius relaxantur fraterna delicta.

7 Qui fratrem ſibi tardius reconciliat, Deũ ſibi tardius placat. Fruſtra enim propitiari ſibi Deum quærit, qui citò placari in proximum negligit.

De Dilectione. CAP. XXVIII.

1 DVo ſunt erga dilectionem proximi conſeruanda, vnum ne malum quis inferat, alterum vt bonum impendat. Primùm vt caueat lædere, ſequenter vt diſcat præſtare. D

2 Amicitia eſt animorũ ſocietas. Hæc quippe à duobus incipit: nam minus quàm inter duos dilectio eſſe non poterit.

3 Antiqui dixerunt de ſocietate duorum, vnã eſſe animam in duobus corporibus, propter vim ſcilicet amoris, ſicut in actibus Apoſtolorum legimus: Erat illis cor vnum & anima vna. Non quia multa corpora, vnam habebāt animam, ſed quia vinculo & igne charitatis coniuncti, vnum omnes generaliter ſine diſſenſione ſapiebant.

4 Amicitia & proſperas res dulciores eſſe fa-

cit,& aduerſas communione temperat,leuioréſque reddit:quia dum in tribulatione amici conſolatio adiungitur, nec frangitur animus, nec cadere patitur. E

5 Tunc verè amicus amatur,ſi non pro ſe,ſed pro Deo ametur:qui verò pro ſe amicum diligit,inſipienter eum amplectitur.Multum in terra demerſus eſt, qui carnaliter hominem moriturum plus diligit, quàm oportet. Qui enim intemperanter amicũ amat, pro ſe magis illum quàm pro Deo amat.Quantum ergo bonus eſt qui pro Deo fratrem diligit,tantùm pernicioſus, qui eum pro ſeipſo amplectitur.

6 Plerunque diligit in alio homo quod ipſe odit in ſe,vtpote in infantib⁹. F Amamus enim quandam eorũ ignauiam, & tamen odimus, quia ignaui eſſe nolumus. Sic lapides, equos, & cætera quælibet diligimus, ſed tamen nolumus hoc eſſe,etiam ſi poſſimus.

De amicis fictis. CAP. XXIX.

1 CIto per aduerſa fraudulẽtus patet amicus, nam in proſperitate incerta eſt amicitia: nec ſcitur vtrũ perſona an fœlicitas diligatur.

2 Sæpe per ſimulationem amicitia colitur,vt qui non potuit apertè decipere,decipiat fraudulenter.

3 Tunc quiſque magis fit pietati iuſtitiæque diuinæ contrarius, quando deſpicit amicum G aliqua aduerſitate percuſſum.Qua in re & ſibi occaſionem mercedis tollit,& erga percuſſionem proximi crudelis exiſtit:veluti actum eſt in Lazarum vlceroſum,diuitémque ſuperbum.Per aduerſa igitur & proſpera comprobatur, ſi vtique verè diligatur Deus & proximus: quia dum aduerſa procedunt, amicus fraudulentus detegitur, ſtatimq; deſpicit quẽ ſe diligere ſimulauit.

4 Amicitia certa nulla vi excluditur,nullo tẽpore aboletur. Vbicunque enim ſe verterit tempus,illa firma eſt.

5 Rari ſunt amici,qui vſque ad finem exiſtãt chari. Nam multos à charitate aut aduerſitas H temporis, aut contentio quælibet actionis auertit.

6 Sæpe per honores, quorundam mutãtur & mores, & quos ante conglutinatos charitate habuerunt,poſtquam ad culmen honoris venerint,amicos habere deſpiciunt.

De amicitia ex munere orta. CAP. XXX.

1 INter veros amicos amicitia ex beneuolentia oritur, inter fictos beneficio adiungitur.

2 Non ſunt fideles in amicitia, quos munus, non gratia copulat.Nã cito deſerunt,niſi ſemper acceperint. Dilectio enim quæ munere glutinatur,eodem ſuſpẽſo diſſoluitur. Illa vera eſt amicitia quæ nihil quærit ex rebus amici,niſi ſolam beneuolentiam,ſcilicet vt gratis amet amantem.

3 Plerunque amicitia ex neceſſitate vel indigentia naſcitur,vt ſit per quem quiſque quod deſiderat,conſequatur. Ille autem eam veraciter quærit,qui nihil egendo eam appetit: nã illa ex inopia breuis eſt & fucata, iſta pura atque perpetua.

De concordia malorum. CAP. XXXI.

1 AMicitia in rebus tantùm bonis habenda eſt,nam qui ea in malo vtuntur, non ſibi amici,ſed inimici exiſtunt.

2 Concordiam malorum cõtrariam eſſe bonorum,& ſicut optandum eſt vt boni pacem habeant cum inuicem,ſic optandũ eſt vt mali inuicem ſint diſcordes. Vnanimitatẽ quippe malorum bonorum eſſe contrariam Paulus Apoſtolus approbat, qui malos contra ſe diuidit,quos in necem ſuam concordaſſe cõſpexit. Inde & in lege, mare rubrum,hoc eſt concordia malorum hominum diuiditur, vt electorum via tendens ad beatitudinem non impediatur. Impeditur autem iter bonorum, ſi mare,hoc eſt vnitas nõ diuidatur iniquorũ.

De Correptione fraterna. CAP. XXXII.

1 NOn debet vitia aliena corripere, qui adhuc vitiorum contagionibus ſeruit. Improbum eſt enim arguere quenquam in alio, quod adhuc deprehendit in ſemetipſo.

2 Qui veraciter fraternam vult corripere ac ſanare infirmitatem, talem ſe præſtare fraternæ vtilitati ſtudeat,vt eum quẽ corripere cupit,humili corde admoneat:& hoc faciens ex compaſſione quaſi communis periculi, ne fortè & ipſe ſubiiciatur tentationi.

3 Sicut viri ſpirituales alieni peccati emendationem expectant: ita proterui delinquentibus deridendo inſultant, & quãtum in ipſis eſt,eos inſanabiles putant: nec inclinant cor ad compatiendi miſericordiam,ſed ſuperbiẽtes deteſtantur atque blaſphemant.

4 Nonnunquam accidit vt inter amicos aliqua redargutionis enutrita diſcordia, maiorẽ poſtea charitatem parturiat:vt pote dum corriguntur ea quæ diſplicere in amico vidẽtur, & hoc quidem primum nõ ſine quadã æmulatione admonitus ſuſcipit,ſed correptus poſtmodum gratias agit.At contra multi pro parua læſione vim charitatis reſcindunt, & ab amore dilectionis ſeſe perenniter retrahunt.

5 Plerique correptionem ſuam officium charitatis exiſtimant. Plerique verò hoc ipſum quod ex charitate corripiuntur ad iniuriam cõtumeliæ trahunt. Vnde euenit vt ex eo de-

teriores efficiantur, per quod emendari obediendo potuerunt.

6 Salubriter accipiunt iuſti quotiens de ſuis exceſſibus arguũtur. Superflua autem eſt humilitas eorum, qui ſe geſſiſſe accuſant quæ nõ admiſerunt. Qui verò ſine arrogantia bona facta ſua pronunciát, proculdubio nequaquã peccat.

7 Eſt quorundam excuſatio peruerſorũ, qui dum pro ſuis facinoribus arguũtur, verba iuſtorum pro cenſura declinanda abiiciunt: ſeruantes ſe diuino iudicio, quo puniendi ſunt durius, dum tẽporaliter contemnunt iudicari ſeſe ab hominibus.

8 Iniquis moleſta eſt veritas, & amara diſciplina iuſtitiæ: nec delectantur niſi placentia propriæ imbecillitatis: iniuſtitiæ fœcundi, & ſteriles veritati: cæci ad contuendam lucem, & oculati ad tenebrarum aſpiciendum errorem.

9 Corda reproborum lubrica ſunt ad malum conſentiendum & fluxa: ad bonũ verò conſentiendum duriſſima.

10 Probat Salomon, & iuſti emendationem correpti, & ſtulti obſtinationem admoniti, dicens: Doce iuſtum, & feſtinabit accipere. De ſtulto autem ait: Qui erudit deriſorẽ, ipſe ſibi facit iniuriam.

11 Nonnullos tantæ eſſe prauitatis homines, qui dum ipſi à malo corrigi negligunt, corripientium vitam falſa criminatione detractãt & ad ſui ſceleris ſolatium vſurpant, ſi vel falſò compererint quod ad infamiam bonorũ obiiciant, ſicut eſt illud ex Salomone: Bona in malum conuertit impius, & in electis imponit maculam. Væ autem illi, qui & ſuam renuit vitam corrigere & bonorũ non deſinit detrahere famæ.

12 Plerique mali ſimiles ſibi in malum defendunt, & patrocinio ſuo prauos contra correptionem bonorum ſuſcipiunt, ne vnde diſplicent emendẽtur: adiicientes in ſe aliena delicta, vt non tantùm de ſuis malis, ſed etiam de aliorum facinoribus puniantur, quorum peccata defendunt.

De Præpoſitis Eccleſiæ.
CAP. XXXIII.

1 VIr Eccleſiaſticus & crucifigi mundo per mortificationem propriæ carnis debet: & diſpenſationẽ Eccleſiaſtici ordinis, ſi ex Dei voluntate peruenerit, nolens quidem ſed humilis gubernandam ſuſcipiat.

2 Multis intercipit ſathanas fraudibus eos qui vitæ & ſenſus vtilitate præſtantes, præeſſe & prodeſſe aliis nolunt, & dum eis regimen animarum imponitur renuunt, conſultius arbitrantes otioſam vitam agere, quàm lucris

A animarum inſiſtere. Quod tamen decepti agunt per argumentum diaboli fallentis eos per ſpeciem boni, vt dum illos à paſtorali officio retrahit, nequaquam proficiant, qui eorũ verbis atque exemplis inſtrui poterant.

Sancti viri nequaquam occupationum ſecularium curas appetunt, ſed occulto ordine ſibi ſuperimpoſitas gemunt. Et quamuis illas per meliorem intentionẽ fugiant, tamen per ſubditam mentem portant. Quas quidẽ ſummopere ſi liceat vitare feſtinant: ſed timentes occultam diſpenſationẽ Dei, ſuſcipiunt quod refugiunt, exercent quod vitare noſcuntur. Intrant enim ad cor, & ibi conſulunt quid ve- 3
B lit occulta voluntas Dei: ſeſéque ſubditos debere eſſe ſummis ordinationibus cognoſcentes, humiliant ceruicem cordis iugo diuinæ diſpenſationis.

De indignis Præpoſitis. CAP. XXXIIII.

NOn ſunt promouendi ad regimen Eccleſiæ, qui adhuc vitiis ſubiacent. Hinc eſt quod præceptum eſt Dauid, non ædificare viſibile tẽplum, quia ſanguinum vir: id eſt, belli frequentia illi eſſet. Qua figura illi ſpiritaliter admonentur, qui vitiorum adhuc correptioni ſunt dediti, ne templum ædificent: hoc eſt, Eccleſiam docere præſumant. 1

Non debet honoris ducatum ſuſcipere, qui 2
C neſcit ſubiectis tramite vitæ melioris præire. Neque enim quiſquam ad hoc tantum præficitur, vt ſubditorum culpas corrigat, & ipſe vitiis ſeruiat.

Qui non ſe dignum ad Epiſcopatum exiſtimat, locum eius qui dignus eſt non præoccupet. Nam tam ſanctum eſt ſacerdotij nomẽ vt nulla vitiorum nota maculari ſe ſinat. Grauius enim condemnabitur, qui indignus ſuſcipit quod non meretur. 3

Qui regimen ſacerdotij contendit appetere, ante ſe diſcutiat, ſi vita honori ſit congrua quod ſi non diſcrepat humiliter ad id quod vocatur, accedat. Reatum quippe culpæ ge- 4
D minat, ſi quiſpiam cum culpa ad ſacerdotale culmen aſpirat. Heu me miſerum inexplicabilibus nodis aſtrictum. Si enim ſuſceptum regimen Eccleſiaſtici ordinis retineam, criminis conſcius timore concutior: ſi verò deſerem, ne deterior ſit culpa ſuſceptum gregem relinquere amplius formido: vndique miſer metuo, & in tanto rei diſcrimine quid ſequar ignoro.

Vnuſquiſque caſus tanto maioris eſt criminis, quantò & prius quàm caderet erat virtutis. Præcedentium namque magnitudo virtutum, creſcit ad cumulum ſequentium delictorum. 5

Plerique ſacerdotes ſuæ magis vtilitatis cauſa, quàm gregis præeſſe deſiderant: nec vt 6

proſint præſules fieri cupiunt, ſed magis vt diuites fiant, & honorentur. Suſcipiunt enim ſublimitatis culmē, non pro paſtorali regimine, ſed pro ſolius honoris ambitione: atque abiecto opere dignitatis, ſolam nominis appetunt dignitatem.

7 Dum mali ſacerdotes Deo ignorante non fiant, tamen ignorantur à Deo, ipſo per prophetam teſtante: Principes extiterunt, ſed nō cognoui, ſed hoc neſcire Dei, reprobare eſt. Nam Deus omnia nouit.

De indoctis præpoſitis. CAP. XXXV.

1 SIcut iniqui & peccatores miniſterium ſacerdotale aſſequi prohibentur: ita indocti & imperiti à tali officio retrahuntur. Illi enim exemplis ſuis vitam bonorum corrūpunt: iſti verò ſua ignauia iniquos corrigere neſciunt. Quomodo docere poterunt, quod ipſi non didicerunt? Deſinat locum docendi ſuſcipere qui neſcit docere. Ignorantia quippe præſulum, vitæ non congruit ſubiectorum. Cæcus enim ſi cæco ducatum præbuerit, ambo in foueam cadunt.

2 Sacerdotes indoctos per Eſaiam prophetā dominus improbat dicens: Ipſi, inquit, paſtores ignorabant intelligentiam. Et iterum: Speculatores cæci omnes, ideſt imperiti Epiſcopi. Neſcierunt, inquit, vniuerſi, canes muti, non valentes latrare: hoc eſt plebes commiſſas non valentes reſiſtendo malis per verbum doctrinæ deffendere.

De Doctrina & exemplis præpoſitorum.
CAP. XXXVI.

1 TAm doctrina quàm vita clarere debet Eccleſiaſticus doctor. Nam doctrina ſine vita arrogantem reddit: vita ſine doctrina, inutilem facit.

2 Sacerdotis prædicatio operibus confirmāda eſt, ita vt quod docet verbo, inſtruat exemplo. Vera eſt illa doctrina, quam viuendi ſequitur forma. Nam nihil turpius eſt, quàm ſi bonum quod quiſque ſermone prædicat, explere opere negligat. Tunc enim vtiliter prædicatio profertur, quando efficaciter adimpletur.

3 Vnuſquiſque prædicator & bonæ actionis, & bonæ prędicationis habere debet ſtudium: nam alterum ſine altero non facit perfectum.

4 Omnis vtilis doctor plebibus ſubiectis ita ſe præſtare debet atque inſiſtere doctrinæ, vt quātò claret verbo, tantò clareſcat & merito. Nam quòd Apoſtolus Timotheo præcipit cū omni imperio docere: non hortatur ad tumorem ſuperbiæ, ſed ad bonam actionem & vitæ authoritatem: videlicet ne libertatem præberet peccandi, ſi bene doceret, & malè viueret. Vnde & dominus: Qui ſoluerit vnum de

E mandatis iſtis minimis, & ſic docuerit, minimus erit in regno cælorum. Vides quòd authoritate magiſterij caret, qui quod docet non facit.

Sicut in numiſmate metallū, figura, & pondus inquiritur: ita in omni doctore Eccleſiaſtico, quid ſequatur, quid doceat, quomodo viuat. Per qualitatem igitur metalli doctrina per figuram ſimilitudo patrum, per pondus humilitas deſignatur. Qui verò ab his tribus diſcrepauerit, non metallum, ſed terra erit. 5

De his qui bene docent, & malè viuunt.
CAP. XXXVII.

F INterdum doctoris vitio etiam ipſa vera doctrina vileſcit: quia dum non viuit ſicut docet, ipſam quam prædicat veritatē contemptibilem facit. 1

Arcus peruerſus, eſt lingua magiſtrorum docentium bene, & viuentium malè. Et ideo quaſi ex peruerſo arcu ſagittam emittunt, dū ſuam prauam vitam propriæ linguæ ictu confodiunt. 2

Qui diuina prædicant, vt ex eiuſdem prædicationis dignitate viuere minus curant, habentes verbum Dei in ore, & in opere non habentes, multa bene docentes, nihil autem operantes: imitantur Balaam Ariolum, qui corruens opere, apertos habuit oculos, ad cōtuendam lucem doctrinæ. 3

G Qui benè docet & malè viuit, tanquam æs aut cymbalum ſonum facit aliis, ipſe tamen ſibi manet inſenſualis. 4

Qui bene docet & malè viuit, quod docet benè, viuentibus proficit: quod verò malè viuit, ſeipſum occidit. Sicut ſacerdos qui ſi dignè agit, vt ſacerdotem decet, miniſterium eius & ipſi & aliis vtile eſt: indigne autem viuens, aliis quidem vtilis eſt loquendo, ſe autem interficit praue viuēdo, ac per hoc quod in illo mortuum eſt, proprium eius eſt, quod vero viuit in eo, id eſt ſacrum miniſterium, alienum eſt. 5

H Qui benè docet & malè viuit, æquatur cæreo, qui bonam quidem aliis lucem præſtat, ſe verò in malis ſuis conſumere videtur atque extinguere. 6

Qui bene docet, & malè viuit, videtur bonum malo coniungere, lucem tenebris commiſcere, veritatem mendacio mutare. 7

De exemplis prauorum ſacerdotum.
CAP. XXXVIII.

SÆpe per quos iuſtitia docetur, per ipſos peccati morbus irrepit, & mors ad plebem pertranſit, ſcilicet vel dum mala docent, vel dum praua faciunt. 1

Plerique ſacerdotes & clerici praue viuentes forma cæteris in malum exiſtunt, qui in bonis 2

bonis exemplũ eſſe debuerũt. Hi enim quoſcunque exemplo malæ conuerſationis ſuæ perdunt, de illis rationem ſine dubio reddituri ſunt.

3 Ex carnalium præpoſitorum exemplo, plerunque fit vita deterior ſubditorum, & plebis merito fiunt tales ſacerdotes, qui exemplo deteriore populum deſtruant non ædificent. Ex merito enim plebis nonnũquam Epiſcopi deprauantur, quatenus procliuius corruant qui ſequuntur.

4 Capite languente cætera corporis membra inficiuntur. Vnde & ſcriptum eſt: Omne caput languidum, & omne cor mœrens, à planta pedis vſque ad verticem, non eſt in eo ſanitas. Caput enim languidum, eſt doctor agẽs peccatum, cuius malum ad corpus peruenit, dum eo vel peccante vel prauè docente peſtifer languor ad plebem ſubditam tranſit.

5 Deteriores ſunt qui ſine doctrinis ſeu exẽplis vitam moréſque bonorum corrumpunt, his qui ſubſtantias aliorum prædiáque diripiunt. Hi enim ea quæ extra nos ſunt, ſed tamẽ noſtra auferunt: corruptores verò morũ propriè noſipſos diripiunt, quoniam diuitiæ iuſtorum mores eorũ ſunt. Multum ergo diſtát damna morum à damnis temporalium rerũ: dum iſta extra nos ſunt, mores verò in nobis.

De Præpoſitis carnalibus.

CAP. XXXIX.

1 PRouidentia plerunque diuini conſilij ordinantur præpoſiti, mundana & exteriora ſectantes: vt dum temporalibus rebus ſe totos impendunt, ſpiritales tutiorem vitam contemplationis exerceant: quia duræ ſunt quietè viuere volentium ſarcinæ curarum Epiſcopalium. Prouidet ſæpe Deus curis deditos ſecularibus, ad ſuſceptionem regiminis: vt dũ hi exteriora ſine tędio procurant, ſpiritales rebus interioribus ſine impedimento rerũ terrenarum deſeruiant. Dei ergo ordinationem accuſant à quo inſtituuntur, qui Epiſcopos cõdemnant: dum minus ſpiritualia, ſed magis terrena ſectantur. Ex diuini enim tabernaculi diſpoſitione ob iniurias mundi ferendas & turbines quoſdam inſtitui Epiſcopos ſecularibus curis inſiſtentes: vt hi qui interius ſuperna deſiderant, nullo terreno obſiſtente negotio, liberius hoc quod amant, intendant. Nõ eſt itaque iudicandus à plebe rector inordinatus, dum magis nouerint populi, ſui fuiſſe meriti, peruerſi regimen ſuſcepiſſe pontificis. Nam pro meritis plebium, diſponitur à Deo vita rectorum. Exemplo Dauid peccant ad comparationẽ principum, qui ex merito plebis præuaricantur.

2 Sententia damnantur Cham filij Noë, qui A ſuorum præpoſitorum culpas in publico prodũt: ſicut Cham qui patris pudenda nõ operuit, ſed deridenda monſtrauit. Habituri ſunt Sem meritum & Iaphet, qui reuerenter operiunt quæ patres ſuos exceſſiſſe cognoſcunt: ſi tamen patrum facta non diligant, ſed tantum operiant nec imitentur. Nam ſunt qui præpoſitos ſuos peruerſè iudicant, dum terrenis ſtudiis eos plus viderint eſſe intentos, ſi vel parũ iam ipſi de ſpiritualibus cognouerunt.

Rectores à Deo iudicandi ſunt, à ſuis autẽ ſubditis nequaquam iudicandi ſunt exemplo Domini, qui per ſe vendentes columbas & nummulariorum menſas proprio euertit flagello, & proiecit à templo: vel etiam ſicut dicit Pſalmiſta: Deus ſtetit in ſynagoga deorum in medio autem deos diſcernit. 3

B

Quòd ſi à fide exorbitauerit rector, tũc erit arguendus à ſubditis: pro moribus verò reprobis tolerandus magis quàm diſtringendus à plebe eſt. 4

De iracundis Doctoribus.

CAP. XL.

IRacundi doctores per rabiem furoris, diſciplinæ modum ad immanitatẽ crudelitatis conuertunt: & vnde emendare ſubditos poterant inde potius vulnerant. 1

Ideo ſine menſura vlciſcitur culpas præpoſitus iracũdus, quia cor eius diſperſum in rerũ curis, non colligitur in amorem vnius deitatis. Mens enim ſoluta in diuerſis, cathena charitatis non aſtringitur ſed malè laxata, malè ad omnem occaſionem mouetur. 2

C

De ſuperbis Doctoribus.

CAP. XLI.

BOnus doctor & in humilitate ſeruat diſciplinam, & per diſciplinam non incurrit ſuperbiam. 1

Elati autem paſtores plebem tyrannicè premunt, non regunt: quique non Dei, ſed ſuam gloriam à ſubditis exigunt. 2

Multi ſunt qui in verbo doctrinæ non humiles, ſed arrogantes exiſtunt: qui & ipſa recta quæ prædicant, non ſtudio correctionis, ſed vitio elationis annunciant. 3

D

Multi ſunt qui non ex conſultu ędificandi, ſed ex tumore ſuperbiendi docẽt: nec vt proſint ſapientes ſunt, ſed vt ſapientes videantur docere ſtudent. 4

Eſt imitatio praua arrogãtium ſacerdotum per quam imitantur ſanctos rigore diſciplinæ & ſequi negligunt charitatis affectione: videri volunt rigidi ſeueritate, ſed formam humilitatis præſtare nequeunt: vt magis terribiles, quàm mites aſpiciantur. 5

Superbi doctores vulnerare magis quàm emendare norunt, Salomone teſtante qui ait: 6

In ore ſtulti virga ſuperbiæ, quia increpando rigidè feriunt, & compati humiliter neſciunt.

7 Bene alieni peccati curanda vitia ſuſcipit, qui hoc ex cordis dilectione, & humili conſcientia facit. Cæterùm qui delinquentem ſuperbo vel odioſo animo corripit non emendat ſed percutit. Quicquid enim proteruus vel indignatus animus protulerit, obiurgantis furor eſt, non dilectio corrigentis.

De Humilitate præpoſitorum. CAP. XLII.

1 QVi præficitur ad regimen, taliter erga diſciplinam ſubiectorum præſtare ſe debet, vt non ſolùm authoritate, verumetiam humilitate clareſcat. Sed tamen ita erit in eo virtus humilitatis, ne diſſoluatur vita ſubditorum in vitiis: atque ita authoritas aderit poteſtatis, ne per tumorem cordis ſeueritas exiſtat immoderationis. Hæc eſt enim in Dei ſacerdotibus vera diſcretio, qua nec per libertatem ſuperbi, nec per humilitatem remiſſi ſint. Hinc eſt quòd ſancti cum magna conſtātia redarguerunt etiam principum vitia, in quibus cùm ſumma eſſet humilitas: loco tamen neceſſario, liberè tranſgreſſores iuſtitiæ increpabant.

2 Aliquando ſubditis nos oportet animo eſſe humiliores, quoniam facta ſubditorum iudicantur à nobis, noſtra verò Deus iudicat.

3 Agnoſcat epiſcopus ſe eſſe conſeruum plebis, non dominum verum: hoc charitas, non conditio exigit.

De Doctrina diſcretione. CAP. XLIII.

1 NOn omnibus vna eadémq; doctrina eſt adhibenda, ſed pro qualitate morum, diuerſa exhortatio erit doctorum: nam quoſdā increpatio dura, quoſdā verò exhortatio corrigit blanda.

2 Sicut periti medici, ad varios corporis morbos, diuerſo medicamine ſeruiunt, ita vt iuxta vulnerum varietates medicina diuerſa ſit: ſic & doctor Eccleſiæ, ſingulis quibuſque hominibus congruum doctrinæ remedium adhibebit, & quid cuique oporteat pro ætate, pro ſexu, ac profeſſione annunciabit.

Similitudo

3 Non omnibus ea quæ clauſa ſunt, aperienda ſunt. Multi ſunt enim qui capere non poſſunt, quibus ſi indiſcretè manifeſtētur, ſtatim aut detrahunt aut negligunt.

4 Prima prudentiæ virtus eſt, eam quam docere oporteat æſtimare perſonam. Rudibus populis ſeu carnalibus plana atque communia, non ſumma atque ardua prædicāda ſunt: immenſitate doctrinæ opprimantur potius quàm erudiantur. Vnde & Paulus Apoſtolus ait: Non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus: tanquā paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam. Carnalibus quippe animis, nec alta nimis de cęleſtibus, nec terrena conuenit prædicare, ſed mediocriter, vt * initia eorum moreſque deſiderant edoceri. *al. vita*

Coruus dum ſuos pullos viderit albi coloris, nullis eos cibis alit, ſed tantumdem donec paterno colore nigreſcant, & ſic illos frequēti cibo reficit: ita & Eccleſiæ doctor ſtrenuus, niſi eos quos docet, viderit ad ſuam ſimilitudinem pœnitentiæ confeſſione nigreſcere, & nitore ſeculi depoſito lamētationis habitum de peccati recordatione induere: vt pote adhuc exterioribus, hoc eſt carnalibus, non aperit intelligentiæ ſpiritalis profundiora myſteria: ne dum audita non capiunt, prius incipiāt contēnere, quàm venerari mandata cæleſtia. 5 *Simile*

Aliter eſt agendum erga eos qui noſtro cōmittuntur regimini ſi offendunt, atque aliter cum his qui nobis commiſſi non ſunt: qui ſi iuſti ſunt, venerandi ſunt: ſi verò delinquunt, pro ſola charitate, vt locus eſt, corripiēdi ſunt: non tamen cum ea ſeueritate ſicut hi qui nobis regendi commiſſi ſunt. 6

Prius docēdi ſunt ſeniores plebis, vt per eos infra poſiti facilius doceantur. Vnde & Apoſtolus: Hęc, inquit, commendo hominibus fidelibus qui idonei ſunt & alios docere. 8

Ingenium boni doctoris, eſt incipere à laudibus eorum, quos ſalubriter obiurgatos corrigere cupit: ſicut Apoſtolus ad Corinthios facit, quos à laudibus inchoat, & increpationibus probat. Sed erant apud Corinthios, qui & laude & increpatione digni eſſent. Ille verò indiſcretè loquitur, qui ſic vtraque omnibus loquitur, vt omnibus vtraque conuenire videantur. 9

De ſilentio doctorum. CAP. XLIIII.

PRo malo merito plebis, aufertur doctrina prędicationis. Pro bono merito audientis, tribuitur ſermo doctoris. 1

In poteſtate diuina conſiſtit, cui velit Deus doctrinæ verbum dare, vel cui auferre: & hoc pro dicentis aut pro audiētis ſit merito, vt modò pro culpa plebis auferatur ſermo doctoris: modò verò pro vtilibus meritis tribuatur. Nā & bonus docet bonum, & malus malum: & bonus malum, & malus bonum, quod tamen fit iuxta meritum populorum. 2

Non omnia tempora congruunt doctrinæ, ſecundum Salomonis ſententiam dicentis: Tempus tacendi, & tempus loquendi. Non quidem per timorem, ſed per diſcretionem, propter malorum incorrigibilem iniquitatem, nonnunquam electos oportet à doctrina ceſſare. 3

Interdum doctores Eccleſiæ calore charitatis ardentes conticeſcunt à docendo, quia 4

non

non eſt qui audiat, teſtante Propheta, qui ait: Ciuitates Auſtri clauſæ ſunt, & non eſt qui aperiat.

5 Qui docendi accepit officium, interdũ ad tempus facta proximi taceat, quæ ſtatim corrigere nequaquã exiſtimat. Nam ſi corrigere poteſt & diſſimulat, verum eſt quòd conſenſum alieni erroris habeat.

6 Plerique ſancti doctores pro mali pertinacia, quia iniquos emendare nequeunt, his tacere diſponunt: ſed calorem ſpiritus feruoris, quo aguntur ferre non ſuſtinentes, iterùm in increpationem proſiliunt iniquorum.

De præbenda ſacerdotali protectione in plebe.
CAP. XLV.

1 QVibus docẽdi forma commiſſa eſt, multum ſubeunt periculi, ſi contra dicẽtibus veritati reſiſtere voluerint: dũ Propheta doctorem Eccleſiæ inſtruat, ad ſummum vſque iuſtitiæ peruenire, cùm dicit: Super montem excelſum aſcẽde tu qui euangelizas Siõ, ſcilicet vt ita præemineat merito ſicut & gradu. Sequenter, ne fortè debeat à docendo timore reſtringi, audiat: Exalta in fortitudine vocem tuam, & noli timere. Vnde & Ieremię ita dominus ait: Accinge lumbos tuos, & ſurge: loquere ad eos, ne formides à facie eorũ. Nec enim timere te faciam vultum eorum. Vnde apparet, quia & non timere, donum Dei eſt.

2 Qui perſonam potentis accipit, & veritatẽ loqui pertimeſcit, grauius culpæ mulctatur ſententia. Multi enim ſacerdotes metu poteſtatis veritatem occultant, & habẽtur rei, qui à bono opere, vel à iuſtitiæ prædicatione, rei alicuius formidine aut poteſtate terrẽte auertuntur. Sed heu proh dolor inde metuũt, quia vel amore rerum ſecularium implicãtur, vel quia aliquo facinoris onere confunduntur.

3 Multi pręſules Eccleſiarũ timentes ne amicitiam ſecularium perdant, & moleſtiã odiorum incurrant, peccãtes non arguunt, & corripere pauperum oppreſſores verentur: non pertimeſcentes quòd de veritate ſint reddituri rationem, pro eo quòd conticeſcunt de plebibus ſibi commiſſis.

4 Quando à potentibus paupères opprimũtur, ad eripiendos eos boni ſacerdotes protectionis auxilium ferunt, nec verentur cuiuſquam inimicitiarum moleſtias, ſed oppreſſores pauperum palàm arguunt, increpant, excommunicãt: minúſque metuunt eorum nocendi inſidias, etiamſi nocere valeant.

5 Sicut peruigil paſtor cõtra beſtias, oues cuſtodire ſolet: ita & Dei ſacerdos ſuper gregẽ Chriſti ſolicitus eſſe debet, ne inimic⁹ vaſtet, ne perſecutor infeſtet, ne potẽtioris cuiuſquã

ſimilitudo

A cupiditas vitam pauperum inquietet. Praui autem paſtores nõ habent curam de ouibus, ſed ſicut legitur in Euãgelio de mercenariis, vidẽt lupum venientẽ & fugiunt. Tunc enim fugiunt, quando potentibus tacent, & malis reſiſtere metuunt.

De diſciplina ſacerdotis in his qui delinquunt.
CAP. XLVI.

SAcerdotes pro populorum iniquitate dãnantur, ſi eos aut ignorantes non erudiant, aut peccantes non arguant, teſtante domino ad Prophetam: Speculatorem dedi te domui Iſraël. Si nõ fueris locutus, vt ſe cuſtodiat impius à via ſua mala, ille in iniquitate ſua morietur: ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Sic enim Heli ſacerdos pro filiorum iniquitate damnatus eſt, & licet eos delinquẽtes admonuerit, ſed tamen non vt oportebat, redarguit. 1

B

Sacerdotes exquirere debent peccata populorum, & ſagaci ſolicitudine vnumquemque probare, iuxta teſtimoniũ domini ad Ieremiam loquentis: Probatorem, inquit, dedi te in populo meo robuſtũ, & ſcies & probabis vias eorum. 2

Sacerdotes ſtudio corrigendi facta perſcrutari debent ſubiectorum, vt emendatos lucrifacere poſſint. Sicut autem peccatorem conuenit argui, ita iuſtum non exulcerari. 3

C

Sacerdotes curam debẽt habere de his qui pereunt, vt eorum redargutione aut corrigãtur à peccatis, aut ſi incorrigibiles exiſtunt, ab Eccleſia ſeparentur. 4

Atrociter arguuntur, qui decipiendo peccantes non ſolum quia non arguunt pro peccato, ſed etiam adulanter decipiunt, dicente Propheta: Et erunt qui beatificant populum iſtũ ſeducẽtes, & qui beatificãtur præcipitati. 5 6

Atrociter iterùm arguuntur qui peccãtem non recipiunt, ſed deſpiciunt & ſpernunt: nec alterius delictum tanquam proprium ingemiſcunt. De talibus per Eſaiam dominus cõminans dicit: Qui dicunt recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es: iſti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die: Inde eſt quod & Apoſtolus omnibus omnia factus eſt, nõ imitatione erroris, ſed compaſſionis miſeratione: ſcilicet vt ita vitia aliena fleret, quemadmodum ſi tali & ipſe implicaretur errore.

D

Boni paſtores, populi debent delicta deflere, & totos ſe planctibus tradere, imitantes Ieremiam Prophetam dicẽtem: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontẽ lachrymarũ, & plorabo die ac nocte interfectos populi mei? Tãquam propria igitur delicta, plebis peccata ſacerdos flere debet, ſed affectu 7

compatiendi, non accuſatione commiſſi. E

8 Nõnulli præſules gregis, quoſdam pro peccato à communione eiiciunt, vt pœniteât, ſed qualiter poſt viuere debeât, ad melius exhortando non viſitant. Quibus congruè ſermo diuinus increpans comminatur: Paſtores qui paſcitis populum meum, vos diſperſiſtis gregem meum, eieciſtis, & non viſitaſtis eos: ecce ego viſitabo ſuper vos malitiam ſtudiorũ veſtrorum.

9 Bonorum ſtudia ſacerdotum, multa diligẽtia etiam parua plebium facta perquirunt, vt dum in minimis ſubditorum peccatis ſe acerrimos præſtant, de maioribus malis cautos ſibi ſubiectóſque ac ſolicitos faciant.

10 *Similitudo* Sicut medici, morbos imminentes curãdos ſuſcipiunt, futuros verò ne irrẽpant, medicinę obiectu quadam præſcientia antecedunt: ita & doctores boni, ſi ea quæ malè acta ſunt, reſecant: vt ea quæ admitti poſſunt ne perpetrẽtur, doctrina ſua ſuccurrente præueniant.

11 Qui blando verbo caſtigatus non corrigitur, acrius neceſſe eſt vt arguatur: cum dolore enim abſcindenda ſunt, quæ leuiter ſanari nõ poſſunt.

12 Qui admonitus ſecretè de peccato corrigi negligit, publicè arguẽdus eſt, vt vulnus quod occultè ſanari neſcit, manifeſtè debeat emendari.

13 Manifeſta peccata non ſunt occulta correptione purganda. Palàm enim ſunt arguendi, qui palàm nocent, vt dum aperta obiurgatione ſanantur, hi qui eos imitando deliquerant, corrigantur.

14 Dum vnus corripitur, plurimi emendãtur. Vtilius eſt enim vt pro multorum ſaluatione vnus condemnetur, quàm per vnius licentiã multi periclitentur.

15 Ita contra delinquentes ſermo eſt proferẽdus, ſicut eius qui corripitur expoſtulat ſalus. Quòd ſi opus eſt aliquam medicamẽti aſperitatem verborum prædicatione aſpergere, lenitatem tamen corde opus eſt retinere.

16 Doctores nonnunquam durius feriunt increpationibus ſubditos, qui tamen à charitate eorum quos corripiunt, non recedunt.

17 Sæpe Eccleſiæ cenſura, arrogantibus videtur eſſe ſuperbia: & quod à bonis piè fit, crudeliter fieri putatur à prauis, quia non diſcernũt recto oculo, quod à bonis recto fit animo.

18 Notandum eſt vehementer ab omni pontifice, vt tantò cautius erga commiſſos agat, quanto durius à Chriſto iudicari formidat: nã ſicut ſcriptum eſt: In qua menſura menſi fueritis, in ipſa remetietur vobis.

19 Quotidie namque omnes delinquimus, & in multis erroribus labimur.

Qui in noſtris delictis clementes ſumus, in alieno peccato rigorem tenere nequaquã debemus. Multi aliorum vitia cernunt, ſua non aſpiciũt. Et cùm ipſi maximis criminibus obnoxij teneantur, minora peccata fratribus nõ dimittunt.

Hypocritæ trabem in oculo ſuo conſiſtentem non ſentiunt, & hærentem feſtucam in lumine fratris intendunt. 21

Facilius repræhendimus vitia aliena, quàm noſtra. Nam ſæpe quæ peruerſa in aliis iudicamus, in nobis nocibilia eſſe minus ſentimus: & quod in aliis reprehẽdimus, agere ipſi non erubeſcimus. 22

F Facilius vitia vniuſcuiuſque quàm virtutes intendimus, nec quid boni quiſque geſſerit agnoſcere cupimus, ſed quid mali egerit perſcrutamur. 23

De Subditis. CAP. XLVII.

PRopter peccatum primi hominis, humano generi pœna diuinitùs illata eſt ſeruitutis, ita vt quibus aſpicit non congruere libertatem, his miſericordius irroget ſeruitutem. Et licet peccatum humanæ originis per baptiſmi gratiam cũctis fidelibus dimiſſum ſit, tamen æquus Deus ideo diſcreuit hominibus vitam: alios ſeruos conſtituẽs, alios dominos: vt licentia malè agendi ſeruorũ, poteſtate dominantium reſtringatur. Nam ſi omnes ſine metu fuiſſent, quis eſſet qui à malis quempiã prohiberet? Inde & in gentibus principes regéſq; electi ſunt, vt terrore ſuo populos à malo coërcerent, atque ad rectè viuendum legibus ſubderent. 1

G

Quãtum attinet ad rationem, non eſt perſonarum acceptio apud Deum: qui mundi elegit ignobilia & contemptibilia, & quæ nõ ſunt, vt ea quæ ſunt deſtrueret: ne glorietur omnis caro, hoc eſt carnalis potentia coram illo: vnus enim dominus æqualiter & dominus fert conſultum & ſeruis. 2

Melior eſt ſubiecta ſeruitus, quàm elata libertas: multi enim inueniuntur Deo liberè ſeruientes ſub dominis conſtituti flagitioſis, qui & ſi ſubiecti ſunt illis corpore, prælati tamen ſunt mente. 3

H

De Prælatis. CAP. XLVIII.

VIr iuſtus aut omni poteſtate ſeculari exuitur, aut ſi aliqua cingitur, non ſub illa curuatur, vt ſuperbus tumeat, ſed eã ſibi ſubiicit, vt humilior innoteſcat. Probatur autem hoc apoſtolico exemplo, qui data ſibi poteſtate, etiam ne ad hoc vſus eſt quod licebat, ſed dum poſſet, vt illicita abnuit, ſeſeq; vt paruulum in medio eorum, quibus præerat oſtẽdit. 1

Qui in appetendis honoribus ſeculi, aut ꝓſperitatibus mundi inſtanti deſudat labore, & 2

& hîc & in futuro vacuus inuenitur à requie: tantóque ſarcinis peccatorũ grauabitur, quãtò à bonis operibus extitit alienus.

3 Quantò quiſque amplius ſecularis honoris dignitate ſublimatur, tantò grauius curarum ponderibus aggrauatur: eiſque magis mente & cogitatione ſubiicitur, quibus ſublimitatis gradu præponitur. Nam vt quidam Patrum ait: Omne quod ſupereminet, plus mœroribus afficitur, quàm honoribus gaudet.

4 Quanto quiſque curis mundi maioribus occupatur, tantò facilius vitiis premitur. Si enim vix valet peccata animus deuitare quietus, quantò minus occupatione ſeculari deuinctus?

5 Non ſtatim vtile eſt omne poteſtatis inſigne, ſed tunc verè eſt vtile, ſi bene geratur. Tunc enim bene geritur, quando ſubiectis prodeſt, quibus terreno honore præfertur. Poteſtas bona eſt, quando Deo donante eſt, vt malum timore coërceat, non vt temerè malum committat. Nihil autẽ peius eſt, quàm per poteſtatem peccandi, libertatem habere, nihilque infœlicius malè agendi fœlicitate.

6 Qui in hoc ſeculo bene imperat, ſine fine in perpetuum regnat: & de gloria ſeculi huius ad æternam trãſmeat gloriam. Qui verò prauè regnum exercent, poſt veſtem fulgentem, lapillorúmque nitorem, & nudi & miſeri ad infernum torquendi deſcendunt.

7 Reges à rectè agendo vocati ſunt, & ideò ſicut rectè faciendo regium nomen obtinetur, ita peccando amittitur. Nam & viros ſanctos proinde reges vocari in ſacris eloquiis inuenimus, eo quòd rectè agant, ſenſúſque proprios bene regant: & motus reſiſtentes ſibi rationabili diſcretione componant. Rectè igitur illi reges vocantur, qui tam ſemetipſos, quàm ſubiectos bene regẽdo modificare nouerunt.

8 Quidam ipſum nomen regiminis ad immanitatem tranſuertunt crudelitatis, dúmq; ad culmen poteſtatis venerint, in apoſtaſiam confeſtim labuntur: tantóque ſe tumore cordis extollunt, vt cunctos ſubditos in ſui comparatione deſpiciant: eóſque quibus præeſſe contingit non agnoſcant. Quos congruè Eccleſiaſtes admonet, dicens: Ducem te conſtituerunt, noli extolli, ſed eſto illis quaſi vnus ex ipſis.

9 Dum mundi reges ſublimiores ſe cæteris ſentiunt, mortales tamen ſe eſſe agnoſcant: nec regni gloriam qua in hoc ſeculo ſublimãtur aſpiciant, ſed opus quod ſecum ad inferos portent attendant. Si ergo amiſſuri ſunt huius temporis gloriam, illa agant quæ poſt finem A ſine fine poſſideant.

Dum Apoſtolus dicat: Non eſt poteſtas niſi à Deo, quomodo Dominus per Prophetã de quorumdam principatu dicit: Ipſi regnauerunt, ſed non ex me? Quaſi diceret, non me propitio, ſed me irato. Vnde & inferius per eundem Prophetam addidit: Dabo, inquit, tibi regem in furore meo. Quo manifeſtius elucet, bonam malámque poteſtatem à Deo ordinari, ſed bonam propitio, malam irato. 10

Reges quando boni ſunt, muneris eſt Dei, quando verò mali, ſceleris eſt populi. Secundum enim meritum plebium, diſponitur vita rectorum, teſtante Iob: Qui regnare facit hy- B pocritam propter peccata populi. Iraſcente enim Deo talem rectorem populi ſuſcipiunt, qualem pro peccato merentur. Nonnunquã pro malitia plebis etiam reges mutãtur, & qui ante videbantur eſſe boni, accepto regno fiũt mali. 11

De Iuſtitia principum. CAP. XLIX.

1 QVi rectè vtitur regni poteſtate, ita ſe præſtare omnibus debet, vt quantò magis honoris celſitudine claret, tantò ſemetipſum mente humiliet: præponens ſibi exemplum humilitatis Dauid, qui de ſuis meritis non tumuit, ſed humiliter ſeſe deiiciens dixit: Vilis incedo, & vilior apparebo ante Deum C qui elegit me.

2 Qui rectè vtitur regni poteſtate, formam iuſtitiæ factis magis quàm verbis inſtituit. Iſte nulla proſperitate erigitur, nulla aduerſitate turbatur: non innititur propriis viribus, nec à domino recedit cor eius: regni faſtigio humili præſidet animo, nõ eum delectat iniquitas, non inflammat cupiditas: ſine defraudatione alicuius ex paupere diuitem facit, & quod iuſta poteſtate à populis extorquere poterat, ſæpè miſericordiæ clementia donat.

3 Dedit Deus principibus præſulatum pro regimine populorum, & illis eos præeſſe voluit cum quibus vna eſt eis naſcendi morien- D dique conditio. Prodeſſe ergo debet populis principatus, nõ nocere, nec dominando premere, ſed condeſcendendo conſulere: vt verè ſit vtile hoc poteſtatis inſigne, & dono Dei pro tuitione vtantur membrorũ Chriſti. Mẽbra quippe Chriſti, fideles ſunt populi, quos dum ea poteſtate quam accipiunt optimè regunt, bonam vtique viciſſitudinem Deo largitori rependunt.

4 Bonus rex facilius ad iuſtitiam à delicto regreditur, quam de iuſtitia ad delictum transfertur, vt noueris hîc eſſe caſum, illic propoſitum. In propoſito eius eſſe debet, nunquam deuiare à veritate. Quòd ſi caſu titubare contigerit, mox reſurgere.

De Patientia principum.
CAP. L.

1 PLerunque princeps iuſtus, etiam malorum errores diſſimulare nouit nō quòd iniquitati eorum conſentiat ſed quod aptum tempus correptionis expectet: quando eorum vitia vel emendare valeat vel punire.

2 Multi aduerſus principes coniurationis crimine detegūtur, ſed probare volens Deus clementiam principū, illos malè machinari permittit, iſtos non deſerit. De illorum malo, bene iſtis facit, dum culpas quas illi faciunt, iſti mira patientia indulgent.

3 Reddere malum pro malo, viciſſitudo iuſtitiæ eſt: ſed qui clementiam addit iuſtitiæ, non malum pro malo culpatis reddit, ſed bonum pro malo offenſis impartit.

De delictis Principum ſiue exemplis.
CAP. LI.

1 DIfficilè eſt principem regredi ad melius, ſi fuerit vitiis implicatus. Populi enim peccantes iudicem metuunt, & à malo ſuo legibus coërcentur. Reges autem niſi ſolo Dei timore metúque gehennæ coërceantur: liberè in præceps proruunt, & per abruptum licētiæ in omne facinus vitiorum labuntur.

2 Quātò quiſque in ſuperiori conſtitutus eſt loco, tantò in maiori verſatur periculo: & quātò ſplendoris honore excelſior, tantò ſi delinquat peccator eſt maior. Potentes enim potēter tormenta patientur. Cui etenim plus cōmittitur, plus ab eo exigitur, etiam cum vſura pœnarum.

3 Reges vitam ſubditorum facilè exemplis ſuis vel ædificāt, vel ſubuertūt: ideóque principem non decet delinquere, ne formam peccandi faciat peccati eius impunita licentia. Nam rex qui ruit in vitiis, citò viam oſtendit erroris, ſicut legitur de Hieroboam qui peccauit, & peccare fecit Iſraël. Illis namque aſcribitur, quicquid exēplo eius à ſubditis perpetratur.

4 Sicut nonnulli bonorum principum Deo placita facta ſequuntur: ita facilè multi praua eorum exempla ſectantur. Plerique autē apud iniquos principes neceſſitate magis quàm voto mali exiſtunt, dum imperiis eorum obediunt. Nonnulli autem ſicut prompti ſunt ſequi reges in malum, ſic pigri ſunt imitari illos in bonum.

5 Sæpe vnde mali reges peccant, inde boni iuſtificantur, dum præcedentium cupiditatē & malitiam corrigunt. Nam reuera peccatis eorum communicant, ſi quod illi diripuerūt iſti retentant.

6 Cuius peccatum quiſque ſequitur, neceſſe eſt vt eius pœnam conſequatur. Neque enim

E impar erit ſupplicio, cuius errori quiſque par eſt ac vitio.

Quòd principes legibus teneantur.
CAP. LII.

IVſtum eſt principem legibus obtemperare 1
ſuis. Tunc enim iura ſua ab omnibus cuſtodienda exiſtimet, quando & ipſe illis reuerentiam præbet.

Principes legibus teneri ſuis, nec in ſe con- 2
uenit fruſtrare iura, quę in ſubiectis conſtituunt. Iuſta eſt enim vocis eorum authoritas, ſi quod populis prohibent, ſibi licere non patiantur.

Sub regiminis eorum diſciplina, ſeculi po- 3
F teſtates ſubiectę ſunt: & quamuis culmine regni ſint prædit, vinculo tamen fidei teneantur aſtricti: vt & fidem Chriſti ſuis legibus prædicent, & ipſam fidei prædicationem moribus bonis conſeruent.

De poteſtate principum in Eccleſia.
CAP. LIII.

PRincipes ſeculi nonnunquam intra Eccle- 1
ſiam poteſtatis adeptæ culmina tenent: vt per eandem poteſtatem diſciplinam Eccleſiaſticam muniant. Cæterum intra Eccleſiam poteſtates neceſſariæ non eſſent, niſi vt quòd non præualet ſacerdos efficere per doctrinæ ſermonem, poteſtas hoc impleat per diſcipli-
G næ terrorem.

Sæpe per regnum terrenum cæleſte regnū 2
proficit, vt qui intra Eccleſiam poſiti, contra fidem & diſciplinam Eccleſiæ agunt, rigore principum conterantur: ipſámque *diſciplinā* quam Eccleſiæ humilitas exercere nō præualet, ceruicibus ſuperborum *poteſtas principalis* imponat: & vt veneratione *mereatur*, virtute poteſtatis impartiat.

Cognoſcant principes ſeculi Deo debere ſe 3
rationem reddere propter Eccleſiam, quam à Chriſto tuendam ſuſcipiunt. Nam ſiue augeatur pax & diſciplina Eccleſiæ per fideles principes, ſiue ſoluatur: ille ab eis rationem exiget
H qui eorum poteſtati ſuam Eccleſiam credidit.

De Iudicibus. *CAP. LIIII.*

AD delictum pertinet principum, qui pra- 1
uos iudices contra voluntatem Dei populis fidelibus pręferunt. Nam ſicut populi delictū eſt, quando principes mali ſunt, ſic principis eſt peccatum, quando iudices iniqui exiſtunt.

Bonus iudex ſicut nocere cuilibet neſcit, 2
ita prodeſſe omnibus nouit. Aliis enim præſtat cenſuram iuſtitiæ, aliis bonitatem: iudicia ſine perſonarum acceptione ſuſcipit, non infirmat iuſtitiam auaritiæ flamma, nec ſtudet auferre alteri, quod cupiat ſibi.

Boni

3 Boni iudices iuſtitiam ad ſolam obtinendā ſalutem æternam ſuſcipiunt, nec eam muneribus acceptis deſtruunt, vt dum de iuſto iudicio temporalia lucra non appetunt, pręmio æterno ditentur.

4 Omnis qui rectè iudicat, ſtatêram in manu geſtat, & in vtroque penſo iuſtitiam & miſericordiam portat: ſed per iuſtitiā reddit peccati ſententiam, per miſericordiam peccantis temperat pœnam: vt iuſto libramine quædā per æquitatem corrigat, quędam verò per miſerationem indulgeat.

5 Qui Dei iudicia oculis ſuis præponit, ſemper timens treménſque in omni negotio reformidat, ne de iuſtitiæ tramite deuians cadat: & vnde non iuſtificatur, inde potius condemnetur.

De prauis iudicibus. CAP. LV.

1 NEminem ſtultorū vel improborū oportet iudicem eſſe: nam ſtultus per ignauiā ignorat iuſtitiam, improbus autem per cupiditatem corrumpit ipſam quam didicit veritatem.

2 Grauius lacerantur pauperes à prauis iudicibus, quàm à cruentiſſimis hoſtibus. Nullus enim prædo tam cupidus eſt in alienis, quàm iudex iniquus in ſuis.

3 Latrones inacceſſis faucibus ac latebroſis latentes inſidias ponunt, iſti palàm rapacitatis auaritia ſæuiunt.

4 Hoſtes in alienorum tātùm ſanguinem intendunt, iudices quaſi crudeliſſimi carnifices ciuium, oppreſſione ſua ſubiectorum vitam extinguunt. Qui enim deſtruant multi ſunt, rari ſunt autem qui populos legum moderamine regant.

5 Plerunque & boni iudices ſunt, ſed miniſtros rapaces habēt. Horum figura, vt ait quidam, tanquam Scylla pingitur atque deſcribitur, ipſa quidem humana ſpecie, ſed capitibus caninis accincta & circundata. Non aliter quibuſdam poteſtatibus accidit, vt ipſorū humanitatem immanitas iniquorum ſociorū perturbet.

6 Sæpe iudices praui cupiditatis cauſa aut differunt, aut peruertunt iudicia: nec finiunt cœpta partium negotia, quouſque marſupia eorum qui cauſantur exhauriāt. Quando enim iudicant, non cauſam, ſed dona cōſiderant, & ſicut negligentes ſunt in diſcuſſione cauſarū, ſic in eorum damno ſoliciti ſunt.

7 Iudices praui iuxta Prophetæ verbū quaſi lupi rapientes prædam veſpere, non derelinquunt in mane: hoc eſt de præſentis vitæ tantùm commodis cogitant, non de futuris. Vita enim iſta veſperum, futura verò manè accipitur. Et bene ait quaſi lupi, quia luporū more cuncta diripiunt, & vix pauca pauperibus derelinquunt.

De Verboſis & elatis iudicibus. CAP. LVI.

1 VErboſi iudices & elati vt ſapientes videātur, non diſcutiunt cauſas, ſed afferunt: ſicque conturbant iudicij ordinem, dum non ſuo contenti officio aliena præſumunt.

2 Quidam dum iudicare incipiunt, iraſcuntur, ipſámque iudicij ſententiam in inſaniam vertunt: de quibus rectè per Prophetam dicitur, Qui conuertunt in furorem iudicium. Qui enim iratus iudicat, in furorē iudicium mutat, cùm ante profert ſententiam, quàm cognoſcat.

3 Furor in iudice inueſtigationem veri non valet attingere, quia mens eius turbata furore ab inueſtigatione alienatur iuſtitiæ.

4 Iracundus iudex iudicij examen plenè cōſiderare non valet, quia caligine furoris non videt. Qui autem repulſo furore diſcutit, facilius ad contuendam veritatem mentis ſerenitate conſurgit, & ſine vlla perturbatione ad æquitatis intelligentiam peruenit.

De Iudicibus qui acceptione perſonarum & cauſa amicorum ſubuertunt iudicium. CAP. LVII.

1 NOn eſt perſona in iudicio conſideranda, ſed cauſa, ſic enim ſcriptum eſt: Non accipias perſonam in iudicio. Et iterùm: Nō miſereberis pauperis in iudicio. Qui enim conſanguinitatis vel amicitiæ fauore, ſiue inimicitiarum odio iudicium peruertunt, ſine dubio in Chriſtum, qui eſt veritas & iuſtitia, peccare noſcuntur.

2 Iniqui iudices errant in veritate ſententiæ, dum intendant in qualitatem perſonæ, & exulcerant ſæpe iuſtos, dum improbè defendūt iniquos: qui autem rectè pręſidere ſtudet, nec partem palpare nouit, nec cohibere à iuſtitia didicit.

Quibus rebus peruertitur iudicium. CAP. LVIII.

1 QVi rectè iudicat, & pręmium inde remunerationis expectat, fraudem in Deū perpetrat: quia iuſtitiam, quam gratis impartiri debuit, acceptione pecuniæ vendit.

2 Bonis malè vtuntur, qui iuſtè pro temporali lucro iudicant. Tales quippe ad veritatem non iuſtitiæ defenſio, ſed amor pecuniæ prouocat. Quibus ſi ſpes nummi ſubtrahitur, cōfeſtim à iuſtitiæ defenſione recedunt.

3 Acceptio munerum præuaricatio veritatis eſt. Vnde & pro iuſto dicitur: Qui excutit manus ſuas ab omni munere, iſte in excelſis habitabit.

4 Diues muneribus citò corrumpit iudicem.

Pauper autem dum non habet quod offerat, non ſolùm audiri contemnitur,ſed etiam cõtra veritatem opprimitur.

5 Citò violatur auro iuſtitia, nullámque reus pertimeſcit culpam,quam redimere nummis exiſtimat.Plus enim obtinet mentem cenſoris,amor lucri,quàm æquitas iudicij.

6 Tres ſunt munerum acceptiones, quibus contra iuſtitiam humana vanitas militat,i.fauor amicitiarum,adulatio laudis,& corporalis acceptio muneris:facilius autem peruertitur animus,rei corporeæ munere, quàm gratiæ laudiſque fauore.

7 Quatuor modis peruertitur humanum iudicium,timore,cupiditate,odio & amore.Timore, dum metu poteſtatis alicuius veritatẽ loqui paueſcimus. Cupiditate,dum præmio muneris alicuius corrumpimur. Odio,dum contra quemlibet aduerſa molimur. Amore, dum amico vel propinquis complacere cõtẽdimus.His enim quatuor cauſis ſæpe æquitas violatur,ſæpe innocentia læditur.

De falſo teſte. CAP. LIX.

1 ET ſi mendacium gratis dicitur,quãtò magis ſi vænale quæritur? Neque enim deerit multiplex conuentus falſorum, ſi tantùm præſentia ſit nummorum.

2 Teſtis falſidicus, tribus eſt perſonis obnoxius. Primùm Deo quem periurando contẽnit,& ſequenter iudici quem mentiendo fallit,poſtremò innocenti, quem falſo teſtimonio lædit.

3 Teſtibus falſis coniunctis tardè mendacij falſitas reperitur.Quòd ſi ſeparati fuerint,examine iudicantis citò manifeſtantur. Nam ſicut in vnitate prauorum grandis eſt fortitudo ita in ſeparatione maior infirmitas.

4 Fraudulentia citò reprehenditur,cùm mẽdacium falſidicorum ſibi conuenit. Vnũ penè crimen habẽt, & qui falſitatem promit,& qui ſupprimit veritatem: quia & ille obeſſe vult,& iſte prodeſſe non vult.

5 Peior eſt teſtis qui lædit,quàm qui præſtare nolit:nam ille malignus eſt,iſte inutilis.

6 Iniquus teſtis quamuis ſua falſitate corpori rebúſque officiat, animæ tamen nihil oberit: imò maximum lucrum confert, ſi impetitus æquanimiter tulerit. Erit autem ille apud Deũ condemnatus, qui aduerſus innocentem falſum teſtimonium vel dicit,vel dicẽtibus credit.Nam nõ ſolùm ille reus eſt qui falſum de alio profert, ſed & is qui citò aurem criminibus præbet.

7 Qui metu poteſtatis veritatem occultat, eiuſdem veritatis iracundiam ſibi cęlitùs prouocat,quia plus pertimeſcit hominem,quàm diuinam trepidat indignationem. Beatus cu-
E ius teſtimonio innocens ab ſcelere obiecto purgatur impius, cuius proditione etiam iniquus perimitur.Neque enim decet Chriſtianum morti obnoxium ſubdere, & ad effundendum ſanguinem infœlicium voce teſtificationis præbere ſermonem.Sermo enim iuſti tantùm ad miniſterium debet eſſe ſalutis, ira verò indignationis & tribulationis & immiſſionis per angelos malos.

De Cauſidicis. CAP. LX.

NEgotiorum forenſium ſectatores,proximi 1
dilectionem,ſeculare negotium deſerere debent, aut certè manente proximi cha-
F ritate,negotium ſequatur terrenum.Sed quia perrarum eſt, vt inter iurgantes charitas maneat,poſtponenda eſt rei cauſatio,vt perſeueret dilectio.

Antiqui forenſem eloquentiam caninam 2
facundiam nuncupabant, eo quòd cauſidici in certaminibus cauſarum omiſſis quæ agũt, veluti canes alterutrum ſeſe lacerant,iurgiáq; cauſarum ad iniurias ſuas commutant.

De Oppreſſoribus pauperum. CAP. LXI.

PAuperum oppreſſores tunc ſe ſciant gra- 1
uiori dignos ſententia, quando præualuerint his,quibus nocere voluerunt.Nam tantò
G atrocius futuro ſupplicio condemnandi ſunt, quantò hîc fortius contra miſerorum vitã inualuerint.

Audiãt iudices & qui præſunt populis,quia 2
pro temporalibus moleſtiis quas plebibus ingerunt,æterno incendio cremabuntur, teſtãte Domino per Eſaiam Prophetam. Iratus, inquit,ſum ſuper populum meũ, & dedi eos in manu tua:non poſuiſtis eis miſericordiam, ſed aggrauaſti iugum tuum valdè. Deſcende in puluere,ſede,tace,& intra in tenebras.Veniet ſuper te malum,& neſcies ortum eius,& irruet ſuper te calamitas, quã non poteris expiare.Veniet ſuper te repentè miſeria, quam
H neſcis.

Magis mala facientibus, quàm patientibus 3
dolere debemus. Illi enim praua faciendo in malum proficiunt:iſti patiendo,à malo corriguntur.Deus autem per malas volũtates aliorum in aliis multa operatur bona.

Malignantium hominum voluntas nequa- 4
quam poteſt impleri,niſi Deus dederit poteſtatem.Nam dum homines Deo permittente malum quod concupiſcũt,perficiunt: ipſe dicitur facere qui permittit. Inde eſt quod ſcriptum eſt per Prophetam : Si erit malum quod dominus non fecit? Veruntamen quòd iniqui mala expetunt voluntate,idcirco Deus perficiendi dat poteſtatem per ſuam bonam volunta-

voluntatem, quia de noſtro malo, ipſe multa bona operatur.

5 Quidam cùm Dei voluntati reſiſtunt, neſcientes Dei conſiliũ faciunt, quo noueris ſic Deo ſubiecta eſſe omnia, vt ipſi qui eius diſpoſitioni aduerſantur, eius impleant voluntatẽ.

6 Propterea in hac vita boni iudicãtur à malis, vt iterùm in illa vita mali iudicentur à bonis: ſiue vt etiam ſit hîc bonis temporalis afflictio, & illic æterna remuneratio.

7 Idcirco ſunt neceſſarij mali, vt quoties boni offendũt flagellẽtur ab illis. Hinc eſt quòd Aſſur virgam furoris ſui teſtatur dominus: ſed quoties ita fit, de Dei indignatione procedit: vt Deus per illos in eos ſæuiat, quos flagellando emendare deſiderat. Sed ille iuſtiſſima voluntate, illi verò ſæpe crudeli intentione, ſicut per Prophetam de eodem Aſſur dicitur: ipſe autem non ſic arbitratur, ſed ad cõterendum paratum eſt cor eius.

8 Atrocem ſuper eos diuinum furorem venturum, qui exiſtunt perſecutores & violenti fidelibus. Conſolando enim per Prophetam Deus ſuos ita iudicare permittit aduerſarios: Eos, inquit, qui iudicauerũt te, ego iudicabo: & cibabo hoſtes tuos carnibus ſuis, & quaſi à muſto ſanguine ſuo inebriabuntur.

9 Habet aliquem vſum & malorum iniquitas, quòd electos Dei ſuis moribus laniant, ac per hoc vita impiorum ſibi deperit, iuſtorum autem non perit, ſed proficit: dum eos mali per tribulationis exercitium, ad præſentem odiendam vitam, & futuram deſiderandam erudiunt.

10 Interdum prodeſt peruerſorũ prauitas vtilitati iuſtorum, dum eos malitia ſua erudiunt: & ad regna cęlorum requirenda, moleſtia tẽporali impellũt. Probatur hoc exemplo Iſraëliticæ plebis, quæ tunc durius agebatur in Ægypto quando oportebat eã per Moyſem ad terram repromiſſionis vocari, & ex malis quę in Ægypto patiebatur diſcedere, & ad promiſſam patriam feſtinare.

11 Iniqui dũ conſtãtiam iuſti in perſecutionibus ſuis aſpiciũt, mentis cõfuſione tabeſcunt. Et dum aduerſa oſtentant nec vincunt, tandẽ de ſuæ peruerſitatis inſania confunduntur.

12 Stulti contra bonos ſtudium nocendi ſemper aſſumunt, quibus dum proſperitas elũcet, iactanter de ſuis meritis gloriantur, & bonorũ atque iuſtorum afflictionibus detrahunt: dũque eis aduerſa contigerint, mox ad blaſphemiam puſillanimitate animi conuertuntur.

13 Quidam ſimplicium neſcientes diſpenſationem Dei, in malorum profectibus ſcandalizantur, dicẽtes iuxta Prophetam: Quare via impiorum proſperatur, bene eſt omnibus qui prævaricãtur, & iniquè agunt? Qui enim hoc dicunt, non mirentur quòd prauorum hominum temporalẽ & caducam fœlicitatẽ aſpiciunt: ſed magis nouiſſima eorum intendant, quanta illis poſt hæc æterna ſupplicia præparentur, dicẽte Propheta: Ducũt in bonis dies ſuos, & ſubitò ad inferna deſcendunt.

De tribulatione iuſtorum. CAP. LXII.

IVſtus in aduerſis probari ſe cognoſcat, non deiici. 1

Viri ſancti plus formidant proſpera, quàm aduerſa: quia Dei ſeruos proſpera deiiciunt, aduerſa verò erudiunt: ideóque ſancti viri cõſtantia, ita portare debet aduerſa, vt frangi nõ queat. 2

Tũc magis ſunt Dei oculi ſuper iuſtos, quãdo eos affligi ab iniquis prouidentia ſuperna permittit. Nam tunc eis gaudia diſponuntur æterna, quãdo pręſenti tribulatione probãtur. 3

Omnes vitæ huius tribulationes aquis cõparãtur prætereũtibus, propterea, quia ſi quid in hac vita tribulationis acciderit, nõ ſtat, ſed celeriter tranſit. 4

Qui vitæ futuræ pręmia diligenter excogitat, mala omnia vitæ præſentis æquanimiter portat: quoniã ex illius dulcedine, huius amaritudinẽ temperat: & ex æternitate illius, breuitatem huius deſpicit tranſitoriam. 5

Grauari diuerſo malo temporali, pro vtilitate iuſtorum eſt, quia cum dolore grauãtur, cupiditatis & luxuriæ, vitiorúmque exteriorũ mala non appetunt. 6

Plus prodeſſe ſaluti tẽtationes ſeculi, quàm proſperitates conſtat: nam ex proſperitate in deterius itur, ex tentationis verò dolore, in melius proficitur. 7

Vnuſquiſque ad tentationes animum præparare debet. Minus enim dum ſperatur tentatio, grauat: dure autem premit, ſi non ſperata aduenerit. 8

Sapientis eſt cõtra omnia aduerſa ante meditari: nec inueniri caſus debet, quẽ non conſilia eius præueniant. 9

De amatoribus mundi. CAP. LXIII.

MVndi amatores nõ ſolùm ex eo rei ſunt, quòd infima pro ſummis appetunt: verumetiã & miſeri per hoc, quòd graui ærumna ad ipſa deſiderata pertingunt. 1

Grauius torquetur impius, mũdi aggerendo commoda, quàm iuſtus, tolerãdo aduerſa. Qui enim bona mundi diligit, velit nolit timoris & doloris pœna ſuccumbit. Quíque plus quàm oportet res tranſitorias diligunt, maiorem ſibi ingerunt dolorem rei ablatæ, quàm amorem parturiebant poſſeſſæ. Cum graui enim dolore amittuntur, quæ cum magno amore habentur. Minus autem carendo 2

dolemus, quæ minus poſſidendo diligimus.

3 Sciant ſeculi lucra ſectantes, quantum ſint vana vel aduerſa quæ diligunt, quæ etiam nec in hoc ſeculo ſine contritione graui conquirunt, & pro quibus in futuro ſupplicio pœnas dabunt.

4 His qui in voluntate deſideriorum ſecularium perſiſtunt, bene per teſtimonium Prophetæ dicitur: Factus eſt Effraim panis ſubcineritius, qui non reuerſatur: id eſt, ita obruuntur cæcitate ſecularis amoris, vt nunquam reſipiſcant ad Deũ amorẽ retorquere mentis.

5 Multis mortuus eſt mundus, ipſi tamen viciſſim mundo mortui non ſunt. Bona enim ſeculi diligunt, & tamen ipſa quæ diligunt minimè conſequuntur: in vtroque vacui, quia & futura perdunt, & præſentia non acquirũt.

6 Egeſtas eſt electorum, quòd peregrinantur à bonis ſempiternis, & in hoc exilio diutius remorantur. Egeſtas eſt reproborum, quod abundant vitiis, & virtutibus vacuantur, ſeque eſſe inopes neſciunt. Quod probatur per Apocalypſim Ioannis, qui contra huius mũdi amatores ſic ait: Dicis quòd diues sũ ego & locuples, & nullius egeo: & neſcis quia tu es miſer & miſerabilis & pauper, & cæcus & nudꝰ.

7 Gloriæ temporalis ſequaces, etſi nitidi ſunt foris fulgore potẽtiæ, interius tamẽ vacui ſunt elatione ſuperbiæ: ſicuti calami exterius quidem nitent, ſed interius vacuantur.

8 Ob hoc reprobi exterius vt calami nitidi: interius verò vacui. Electi verò exterius quaſi arborum cortices fœdi, interius verò ſolidi.

9 Qui pretioſo cultu incedunt, audiant Prophetam, quemadmodum deteſtatur eorum corporalia ornamenta: & quos ſucceſſus habeat cultus ſecularis compoſitus & ornatus: hoc eſt pro ſuaui odore, fœtorem: & pro Zona, funiculum, & cætera.

10 Legant Prophetam diuites, quorum ſpes opulentia eſt, & audiant eum dicentem: Væ qui opulenti eſtis. Quantò enim quiſque potentia maior eſt, tantò magis liber eſt ad peccandum. Nam patrimonium grande, grandis tentatio eſt.

11 Plus venerãtur homines in hoc ſeculo pro temporali potentia, quàm pro ſanctitatis reuerentia. Suſcipiunt enim quòd magis ſunt diuites, & quòd homines ſunt, omnino deſpiciunt.

12 Sunt quidam iuſti qui ſine læſione cuiuſquam ſuis rebus vtũtur. Item ſunt quidam diuites humiles, quos non inflat ſuperbia rerũ: veluti plerique fuerũt ſancti veteris teſtamẽti, qui & affluebant diuitiis, & tamen humilitate pollebant. At contra, quoſdam ſuperbos diuites, rerum copia facit elatos, quorum non

A ſunt opes in vitio, ſed voluntas. Nam crimen in rebus non eſt, ſed in vſu agentis.

Eſt elatio pauperum, quos nec diuitiæ eleuant, & voluntas ſola in eis ſuperba eſt. His & ſi opes deſunt, propter mentis tamen tumorẽ pluſquàm ſuperbi diuites condemnantur. 13

Securus vult eſſe diues, pauper eſſe nõ vult. Sed quomodo erit diues, quietus, quem ſuis ſtimulis res ipſæ ne careantur, ſemper faciunt inquietum? Et ideo eligit cupiditas, inquietũ eſſe timidum diuitem: quàm ſecurum pauco ſumptu contentum eſſe & pauperem.

Bonis benè vtuntur, qui diuitiis ſibi con- 14
ceſſis in rebus ſalutaribus perfruuntur. Bonis
B malè vtuntur, qui aut iuſtè pro temporali lucro iudicant, aut aliquid boni pro vanæ gloriæ appetitu faciunt. Malis malè vtuntur, qui noxias cogitationes operibus prauis perficiũt. Bene malis vtuntur, qui luxuriam carnis coniugali honeſtate reſtringunt. Sed ſicut malo bene vti bonum eſt: ſic bono bene vti melius eſt. Et ſicut bono male vti, malum eſt, ſic malo male vti peſſimum eſt.

De diuitiis & eleemoſynis. CAP. LXIII.

GRauiter in Deum delinquunt, qui diui- 1
tiis à Deo conceſſis, non in rebus ſalutaribus, ſed in vſibus prauis vtuntur.

Neſciunt impartire pauperibus, oppreſſis 2
C ſubuenire deſpiciunt, & inde magis augent delicta vnde redimere debuerunt.

Hoc habet tantum bonum poſſeſſio præ- 3
ſentium rerum, ſi vitam reficiat miſerorum: præter hoc tentatio eſt mundi lucrum: tantóque maiora ſupplicia in futurum dabunt, quãtò & ipſa maiora ſunt: Potentes enim potenter tormenta patientur.

Terrena omnia ſeruando amittimus, largi- 4
endo ſeruamus. Patrimonium enim retentũ perit, manet autem erogatum. Diu enim cũ rebus noſtris durare non poſſumus: quia aut nos illas moriendo deſerimus, aut illæ nos viuentes deſerunt.

D Pro diuerſitate vſus, alij de rebus munda- 5
nis pereunt, quas cupidius rapiunt, alij verò ſaluantur, dum in eorum pulchritudine, conditoris pulcherrimam prouidentiam laudantes mirantur, vel dum pro miſericordiæ operibus ex eis cæleſtia bona * mercantur. *al. mereantur.*

Miſericordia à compatiendo alienæ miſe- 6
riæ vocabulum ſortita eſt. Nullus autem in alio miſericors eſſe poteſt, qui praue viuendo in ſe miſericors non eſt. Qui enim ſibi nequã eſt, cui bonus erit?

Nulla ſcelera eleemoſynis poſſe redimi, ſi 7
in peccatis voluntarie quis permanſerit. Tũc autem fructus eleemoſynarum indulgẽtiam conſequitur, quando ab ſcelerum opere deſinitur

nitur. Verum eſt quod peccata omnia miſericordiæ operibus expurgantur; ſed ſi iam caueat peccare qui miſericordiam impartitur. Cæterùm nulla eſt delicti venia, quando ſic procedit miſericordia, vt eam ſequantur peccata.

7 Nõ eſt eleemoſyna, quæ gloriæ magis cauſa, quàm miſericordiæ impartitur intuitu.

8 Quali intentione ab vnoquoque largitur, taliter & apud Deum recipitur. Qui ergo hîc de bono opere laudem præſentem appetit, ſpẽ perdit, & gloriam mercedis in futuro non recipit.

9 Dum cauſa iactantiæ pauper paſcitur, etiã ipſum miſericordiæ opus in peccatum conuertitur.

10 In tantùm eleemoſynarum opera peccata extinguunt, atque in tantum ad regnum ſeculi futuri proficiunt, vt etiam iudex cæleſtis in futuro iudicio veniens, in dextera conſiſtẽtibus dicat: Eſuriui & dediſtis mihi mãducare: ſitiui & dediſtis mihi bibere: hoſpes eram & collegiſtis me: nudus eram & cooperuiſtis me. Quibus etiam bene promittit dicẽs: Venite benedicti patris mei, percipite præparatum vobis regnum. His autẽ quos nulla præcedentia eleemoſynarũ facta ſequuntur, æterni iudicis voce ſic dicitur: Eſuriui enim & nõ dediſtis mihi manducare: ſitiui & non dediſtis mihi bibere. Quibus iuſtè dicitur: Diſcedite à me maledicti in ignem æternũ, qui paratus eſt diabolo & angelis eius.

11 Qui hîc miſericordiam non impartit, illic pietatis fructum non inuenit: exemplo ardentis diuitis, qui in inferno ad tenuiſſima petenda compulſus eſt, qui hîc tenuiſſima negare ſtuduit. Quid tribui ſubtilius, quid diſtrictius petere poterat? Guttã aquæ ardens petiit, qui micas panis negauit. Serò diues oculos aperuit, quando Lazarum pauperem requieſcẽtem vidit, quem iacentem ante ianuas videre deſpexit.

12 Non ſolùm qui eſurienti, & ſitienti & nudo beneficiũ largitatis impendit, vel ſiquid aliud indigẽti largitur: ſed & qui inimicum diligit, & qui lugenti affectum compaſſionis & conſolationis impartit: aut errãtem fratrem charitatiuè corrigendo, ad viam veritatis reuocat, aut in quibuſlibet neceſſitatibus conſiliũ dat, eleemoſynam proculdubio facit. Nam & doctrinæ vel diſciplinæ bonum eleemoſyna eſt, & miſericordia carnali eminentior eſt.

13 Quicunque egens poſcit, etiamſi indigentem ſe ſimulet, ex toto illi corde commiſereri oportet. Et licet ille fortaſſe falſam indigentis ſpeciem præferat, is tamen qui ſimpliciter impartit, fructum miſericordiæ non admittit.

14 Quantumuis quis ſit egens, nullus tamen vnde tribuat indigenti, excuſationem inopiæ poteſt prætendere, quando ex præcepto ſaluatoris etiam calicem aquæ frigidæ præcipiamus indigenti præbere. Nam ſi aliud non habentes, idipſum benignè tribuamus, mercedem proculdubio non amittimus. Cæterùm ſi amplius poſſumus, & egeſtatem ſimulando minus largimur: non egentem, ſed Deum fallimus: cui conſcientiam noſtram abſcondere non poſſumus.

15 Duæ ſunt eleemoſynæ, vna corporalis, ſcilicet egenti dare quicquid potueris: altera ſpiritalis, dimittere à quo læſus exiteris. Harum prima adhibenda eſt miſeris, ſecunda malis. Erit ergo quod ſemper impartias, etſi non pecuniam, ſaltem vel gratiam.

16 Non eſt eleemoſyna cum murmuratione præbenda, ne comitante triſtitia, merces pereat diſpenſata. Tunc autem bene tribuitur, quando cum mentis hilaritate præbetur. Vnde & Apoſtolus: Hilarem, inquit, datorem diligit Deus. Metuendum eſt itaque ne pauper aut cum tædio, noſtra oblata ſuſcipiat: aut ne omnino prætermiſſus, mœrens triſtiſque recedat.

17 De rapinis alienis eleemoſynam facere, nõ eſt officium miſerationis, ſed emolumentum magnum ſceleris. Vnde & Salomon: Qui offert, inquit, ſacrificium de rapina pauperum, tanquam ſi quis victimet filium in conſpectu patris ſui. Qui enim iniuſtè tollit, iuſtè nunquam diſtribuit: nec bene alteri præbet, quod ab alio malè extorquet.

18 Magnum ſcelus eſt, rem pauperum præſtare diuitibus: & de ſumptibus inopum, acquirere fauores potentum: aranti terræ aquam tollere, & flumina quæ non indigent, irrigare.

19 Nonnunquam largitas diuitum prodiga, non ad vtilitatem, ſed ad elationem effunditur: comparata hypocritis qui non ad ædificationem docent audientium, ſed ad ſuę gloriæ exaggerandum coturnum.

20 Reprehenſibilis eſt ſuperflua effuſio largitatis. Nam qui modũ ſeruat, auarus nulli eſt, ſed omnibus largus eſt.

21 Diſpenſator non debet eſſe prodigus, ſed diſcretus: largiri enim debet quantum oportet, vt tenẽdo menſuram in vno, ſufficiat pluribus.

Quòd tantum in vita eſt licitum operari bonum.

CAP. LXV.

1 Tantum enim in hac vita eſt licitum operari bonum: illic namque non iam opera-

tio expectatur, ſed retributio meritorum.

2 Hæc vita impiis longa & grata eſt, in oculis autem iuſtorum amara & breuis. Et licet vita iſta breuis ſit, mora tamen ſibi fieri creditur: quia quantulibet breue ſit temporis ſpatium, tamen ſi viuenti parum eſt, non amanti proculdubio longum eſt.

3 Qui vitæ præſentis longitudinem non de ſuo ſpatio, ſed de eius fine conſiderat, quàm ſit breuis & miſera ſatis vtiliter penſat. Vita enim præſens, quia ipſis ſuis incrementis deficit, breuis eſt. Suo enim augmento perit, dũ id quod videtur in futuro proficere, in præterito deficit. Item ex ipſo eſſe breuis vita præſens oſtenditur, ex quo non permanet, ſed finitur. Tela enim cõſummatur filis, & vita hominis expletur diebus ſingulis.

4 Quòd diu in hac vita viuitur, quæritur vtrũ augmentum, an rectius detrimẽtum dicatur. Sed quomodo poſſit rectè dici augmentum, quod per dimenſiones ætatum, ad mortis tẽdit detrimentum?

5 Qui vitam longam quæris, ad eam tende vitam pro qua Chriſtianus es, id eſt ad æternã non ad iſtam, de qua ad eruendum te, deſcẽdit vita æterna: id eſt Chriſtus verbum carni coniunctum. Hæc eſt enim vita vitalis, nam iſta mortalis eſt.

6 Mori oportet hominem in carne mundo, G ne moriatur in anima Chriſto. Nam verè tũc viuere quiſque creditur, ſi ſecundum ſeculũ moriens, in ſolo Deo viuere delectetur.

De mora vitæ iſtius tædium patitur iuſtus, eo quòd ad deſideratam patriam tardè perueniat: & vitæ præſentis ærumnã ſegnius amittat.

De Metu mortis. CAP. LXVI.

1 QVamuis ſancti ab huius vitæ ærumnis liberari ſe cupiant, cito volentes exire de corpore, Dei tamen diſpenſatione plerunque diu in hac vita verſantur: vt per lõga tolerantiæ experimenta, ſolidius eorũ patientia roboretur.

2 Multi odio vitam habent, & tamen mori timent: quod pleriſque in anguſtia contingere ſolet: ſicque contrario affectu, & viuendi habent tædiũ, & moriendi metum.

3 Solicitè debet vnuſquiſque viuere, & ſemper terminum vitæ ſuæ conſiderare, vt de cõtemplatione illius, animus ſe ſemper ad alta ſuſtollat, & huius ſeculi blanditias cum timore caueat. Scriptũ eſt enim: In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua, & in ęternum non peccabis.

4 Venturi exitus ignorantia incerta eſt, & dũ mori quis non exiſtimat, tollitur. Vnde vnuſ- E quiſque feſtinet, ne in iniquitatibus ſuis rapiatur, ſimúlque finiatur vita cum culpa. Nam incentor diabolus, eos quos viuentes accendit ad vitia, ſubitò morientes pertrahere molitur ad tormenta.

5 Sæpe diuites in hac fallaci vita, dum de potentiæ gloria, vel rerum abundantia geſtiunt ab his repentè, hora qua neſciunt, improuiſo exitu rapiuntur: atque abſorbente profundo, cruciandi æternis gehennæ incendiis deputãtur. De quibus bene per Prophetam dicitur: Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt.

6 Iniquus moriens qui imitatione ſua multos F ad culpam traxerat delectatione peccati, multos à culpa reuocat terrore tormenti. Quod etiam Pſalmiſta teſtatur dicens: Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam impiorum, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatorum. In peccatorum enim morientium ſanguine iuſti lauant manus: qui dum eorum pœna conſpicitur, conſpicientis vita mundatur. Cuius enim talis tam crudelis exitus cernitur, non ſolùm qui viderit refugit, ſed alios etiam ab imitatione illius, quanta valuerit exhortatione compeſcit.

7 In exitu vitæ, animæ electorum nimio terrentur metu, incerti vtrum ad præmium, an ad ſupplicium tranſeant.

8 Quidam autem electi in fine ſuo purgãtur à leuibus quibuſdam peccatis: quidam verò in ipſo exitu ſuo hilareſcunt ex æternorũ contemplatione bonorum.

9 Quamuis qui in hac vita ſit iuſtus, tamen dum ex corpore iſto egreditur pertimeſcit, ne dignus ſupplicio ſit. Nullus eſt enim homo abſque peccato: nec aliquis poteſt de Dei ſecurus eſſe iudicio, cùm etiam & de otioſis verbis reddenda ſit ratio.

10 Finem iuſtorum optimum, vocatio tranquilla commendat, vt ex eo intelligantur ſanctorum habere conſortium Angelorum, ex H quo ab hoc corpore ſine vexatione dura tolluntur.

11 Prauos homines apoſtatę Angeli excipiunt moriẽtes, vt eis ſint ipſi tortores in pœnis, qui fuerunt ſuaſores in vitiis.

12 Et ſi pietas pro defunctis fidelibus flere iubeat, fides tamẽ pro eis lugere vetat. Illi enim deplorandi ſunt in morte, quos miſeros infernus ex hac vita recipit: non quos cæleſtis aula Chriſti lætificandos includit.

13 Hic eſt Chriſtianæ miſerationis affectus, vt pro vnoquoque mortuo ſacrificiũ Deo offeratur. Inde eſt quod ſcriptum eſt: Et mortuo ne fraudes miſericordiam.

FINIS

SANCTI ISIDORI DE CONTEMPTV MVNDI, LIBELLVS AVREVS.

CAP. I.

VEnit ad manus meas quidã liber, cuius forma perſuaſit animum meũ quoddam lamentum mihi & omnibus peccatoribus, imitatus perfectum nõ eius operis eloquiũ, ſed meum votum. O homo quicunque es, perlege dum aduerſitatibus mundi tangeris, teipſum ſenſerim iudicem: diſcute & ſtatim cognoſces, quia omnes afflictiones quas in hoc ſeculo pateris, retributiones tibi iuſtiſſime inferunt.

Homo loquitur.

ANima mea in anguſtiis poſita eſt, ſpiritus meus eſtuat, cor meum fluctuat, anguſtia affligit me, circundatus ſum malis, circũſeptus criminibus, vbique infœlicitas mea me proſequitur, vbicunque ſum mala mea inſequuntur me ſicut vmbra mortis, & ſic mala mea fugere non poſſum, cur ego miſer natus ſum? cur ego miſer veni in mundum videre lucem? O mors quàm dulcis es miſeris & ſuauis, amara viuentibus. Mors malorum hominum finem imponit, melius eſt bene mori, quàm malè viuere, melius eſt non eſſe, quàm infœliciter eſſe.

Ratio Loquitur.

OHomo eſto in cunctis caſibus firmus, patienter tollerare omnia, non eſt à te iſta acerbitas pœnarum, dum tibi aliena pericula memoras, minus tua delebuntur. Pœna huius mundi breuis. Tribulatio huius mundi finem habet, tranſeunt omnia, quæ in mundo ſunt, nec permanent, quàm in breui finiuntur, & omne quod finem habet, breue eſt. Impoſſibile eſt quòd ſi homo es, quod non guſtes anguſtias & dolores, quia anguſtiæ & pœnæ ſunt omnibus communes. Nemo eſt, qui in hoc ſeculo non doleat, nullus eſt qui in hac vita non ſuſpiret. Oportet enim nos per multas tribulationes intrare in regnum Dei, & condignæ paſſiones huius tẽporis non ſunt, quod æternum ſupra modum eſt: vtiles enim ſunt tribulationes huius vitæ, humana tentatio non te occidit, ſed probat

A te. Quantò magis in hoc ſeculo frangimur, tanto in perpetuo ſolidamur: quantò in præſenti affligimur, tanto in futuro gaudebimus, ſemper hic Deus vulnerat, quos ad ſalutem parat perpetuam, ſi hic à flagellis atterimur, purgati in iudicio inueniemur, in fornace probatur aurum, vt careat ſordibus. Ad perditionem iſtam non fiunt iſta, ſed ad probationem. Non murmures, non blaſphemes, non dicas quare iſta ſuſtineo, ſed peccaui, ſed vt fui dignus non te cæpi. Æqualem peccati mei non ſentio, mihi minus percuſſus, quàm merebar agnoſco, non ſunt tanta ſupplicia, quam fuerunt peccata. Nam qui in flagellis murmurat, dominum plus cruciat. Cogita ô homo quaſcunque mundi pœnas & cruciatus ſuſtineas, compara hoc tantum gehennæ ignis, ſentiamus illas pœnas. Time hic com-
B mittere peccata, pœnæ iſtæ ſunt temporales, illæ ſunt ſine fine. Si fueris conuerſus, nihil enim eſt, quod pateris. Qui hic caſtigatur & corrigitur, illic liberabitur. Tua contra te dimicant arma, ſagittis tuis vulneraris, per quæ peccaſti, per hęc & torquearis, ſecutus es carnem, in carne flagellaris, in ipſa geme, quia in ipſa peccaſti. Vnde corruiſti ad vitia, inde habebis tormenta. Diſcute conſcientiã tuam, loquatur tibi cor tuum, ſi rapit te furor inflammat ira, commouet indignatio, ſupra modum iraſceris, zelaris bonis inuidis, in leuioribus alienis à fœcibus inuidus. Cui non detraxiſti, cuius non laceraſti vitam, & iactaſti infamiam. Quotidie nouis precibus inuolueris noua peccata ſemper facis, infœlix non
C te pudet per multas aſpergi libidines, iam tãdem ceſſa peccare, noli miſer diu perſeuerare in peccato. Impone finem peccatis, habeat iniquitas tua terminum, vel finem delictorum tuorum, conſidera magnitudinem, pertracta homo, ne pereas vide.

Heu me miſerum tanta ſunt vitia mea, vt vix dilui poſſint, ſpontaneo meo ſtudio pollui, proprio meo arbitrio perdidi, bonam voluntatem maculaui. Volo facere bona, ſed deſidero ſemper nociua, voluptatibus carnis arguor, & à conſuetudine peccati. *Homo loquitur.*

Relucta igitur ô anima contra prauam
D conſuetudinẽ, vince ſenſum carnalem, pone tibi aduerſus præſentes ardores carnis, ignẽ futuri iudicij, memoria ardoris gehennæ, *Ratio loquitur.*

exultat ardorẽ luxuriæ, fornicationis pœnam metus ſupplicij æterni vincat. Patienter leuiora portabis, ſi grauiora fueris recordatus, proinde quæ in futuro patieris, verſetur in animo tuo & mente & oculis imago futuri iudicij, & futuram Dei ſentẽtiam ſemper cogita & formida. Terreat te gehennæ ignis, vitæ tuæ terminum pone. Et quotidie reſpice, & de morte tua ſemper cogita, finẽ vitæ ſemper conſidera, eſto ſolicitus, ne ſubito moriaris. Quotidie vltima dies approximat, ad mortem currimus, neſcimus quid hodie, aut cras nobis, eueniat, finis noſter abſconditus eſt à nobis, proximus eſt nobis mortis occurſus. Timeamus ne dies illa nos apprehendat, & ne nos repentinus interitus ſubito nos rapiat, ne calamitas æterna comprehendat. Spiritus qui ad peccandum ſuccedit, cito rapit peccantem, quem inflectit ad vitia, pertrahit ſubito ad tormenta. Quantos ad pœnam improuiſus exitus rapit? Quanti verò ad mortem ſubito rapiuntur, & ad infernum demerguntur?

Ratio loquitur de exẽplis reſpiciendis. Aſpice ergo quid timeas ex alienis tormentis, reſpice ex alieno periculo quid paueſcas, vita foueam, certè in qua vides alium cecidiſſe pericula aliena in te formida, alienos caſus in te pertimeſce. Vocatio autẽ morientis tua ſit emendatio. Aliorum perditio, tua ſit caſtigatio. Retrahat te à peccato interitus impiorum, delinquentium finis te corrigat.

Ratio loquitur de conuerſione peccatoris. Quod male feciſti dum adhuc potes emenda, dum tempus eſt, clama, dum datur tibi ſpatium, luge, dum datur tibi licẽtia, pœnite, dum potes, feſtina. Dum adhuc viuis remedium tibi futurum acquire, priuſquã mors prçueniat, priuſquam infernus te recipiat, vbi nullus eſt indulgentiæ locus, vbi nulla pœnitendi libertas, vbi nulla datur licentia correctionis, vbi nullus eſt recurſus ad confeſſionẽ, ad veniam nullus regreſſus.

De conuerſione, & cõfeſſione. Habeas confeſſionem, habeto fiduciam. Cõfeſſio ſanat, confeſſor veniam inuenit. Ergo nullatenus de miſericordia Dei deſperes, ſed ad pœnitentiam reuertere: depone iniuſtitiam, ſpera vitam, relinque iniquitatẽ, ſpera ſalutem. Nulla tam grandis culpa, quàm deſperatio. Quamuis peccator ſis criminibus veſtitus, non denegabitur tibi locus pœnitentiæ, facilè peccãtibus, per miſericordiam omnia delicta abſterguntur.

Homo loquitur. Heu me miſerum ſpem perdidi, fiduciam amiſi, fractus fuit animus meus, de deſperatione tamen regreſſus ſum, iam habeo fiduciam, iam ſpem habeo de pietate Dei, ſpero de miſericordia Dei, non dubito, iam in pace redeo.

E Ergo age dum licet, pete, quærere non ceſſes, erumpe in vocem fortiter, clama, plange iniquitates tuas, malitiam tuam deplora, quæ prauè egiſti fletibus dilue, & quæ illicitè cõmiſiſti terge lachrymis.

Heu mè infœlicem, tantis peccatis & criminibus ſum irretitus, quem primum plorem, quem primum plangam, quem luctum faciã, non poſſum referre memoriam tantorũ criminum geſtorum, peccata mea mihi ſenſum doloris tulerunt, coagulatæ *ſunt lachrymæ* meæ, obriguit animus meus, nullo mœrore compungitur, anima mea in ſtupore verſa eſt inſenſata eſt anima mea, ô lachrymę vbi eſtis
F recluſæ? vbi eſtis fontes lachrymarum? aſpergite faciem meam, humectate maxillas meas genas meas irrigatæ, date mihi planctum amarum, hei mihi tam grauiter cecidi, tã grauiter lapſus ſum, lugeo, quia in hoc ſeculo patior, ſed ne grauiora in futuro patiar pertimeſco. Omnia præſentia me dilaniãt. Sed futura me magis conturbant: grauia ſunt quę ſuſtineo, ſed grauiora in perpetuum pertimeſco. (Omnia pręſentia.) Succurre mihi deus meus antequam moriar, antequã mors præueniat, antequã me tartarus rapiat, priuſquã ab igne inferi deuorer, priuſquam me flamma ſubiiciat, priuſquam ſine fine crucier. Deus timore tuo terreor, & pauorẽ præmetuo, diem iu-
G dicij pertimeſco, vbi ſi iuſtus vix *ſaluabitur*, ibi ego miſer approbabo, quid faciam cùm venerit formido tremendi iudicij? quid ero dicturus cùm ante tribunal *Chriſti fuero præ*ſentatus? væ mihi in die *illa, in qua peccaui*, & quando exiui de vtero *matris meæ*. *Melius* fuiſſet mihi, ſi natus *non eſſem quàm me* æternus cruciaret *interitus*! Plorate me cælum & terra, lugete me omnis creatura, flete me omnia elementa, quia cecidi grauiter, lapſus ſum crudeliter, & corrui miſerabiliter. Nullum inuenitur peccatũ, cuius ſordibus nõ ſim inquinatus ſemper ad peccatũ redij, ſemper peccata mea iteraui, nunquam in melius mu-
H taui mores, nunquam à peccatis receſſi, plurimos maculaui, multos prauis moribus peruerti, ego multis cauſa malorum fui, orate pro me ideo omnes ſancti.

Conuertere Deus meus, mei ne obliuiſcaris in finem, non me in perpetuum deſeras, nec me in poteſtate diaboli derelinquas, licet ſim peccator, tu autem es clemens, tu pius, tu multæ miſerationis. Nullũ relinquis, nullum recuſas ad miſericordiã, ſed vltro foris tarditatẽ peccatoris expectas vt redeat. Quanti ſcelerati, quãti luxuriis dediti, quanti concupiſcentiam ſecuti per miſericordiam tuã ad indulgentiã peruenerũt? Multis non mœrẽtibus

venum

veniam gratis donaſti. Oſtende in me miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis, nõ abneges quod omnibus promiſiſti. Scelera mea nõ defendo, peccata mea tibi manifeſto, diſplicet mihi quod feci, diſplicet mihi quod peccaui, Deus mihi propitiare. Errorem meũ confiteor, culpam meam cognoſco, reatum meum aperio. Suſcipe ſancte pater omnipotens clamorem meum, peccaui Deus meus, parce malis meis, ſana animam meam, quia peccaui tibi, ſi enim iniquitates obſeruaueris domine, domine quis ſuſtinebit? Nullus ſine peccato, nullus mũdus à delicto eſt, inter ſanctos nemo maculatus, & inter angelos reperta eſt prauitas. Si aſtra non ſunt munda in cõſpectu tuo, quãtò magis abominabilis eſt homo, qui bibit quaſi aquam iniquitatem, qui iacet in puluere, & habitat in domo, lucet & habet terrenum fundamentum? Memorare quia ſubſtãtia cinis ſum & puluis, ergo operi manuum tuarum porrige dexteram. Conſolare infirmum, & leua iacentem, pateant tibi vulnera mea, da medicinam, per quam ſanari debeam medelam impende, munda viciatũ, reforma corruptum, extingue in me flammã & iacula ignita diaboli vt vltra non penetrẽt. Tu enim ſcis tentationes quas patior, tu ſcis vbi lapſus ſum, vbi infoelix demerſus ſum? Corrui incautus in foueam turpitudinis, deſcendi miſer in profundum omnium malorũ habitaculum. Ecce dies metuendus aduenit, vltima dies appropinquat, parce mihi antequàm vadam, antequàm de vita iſta egrediar, ſolue vincula peccatorum antequàm moriar.

Ratio loquitur ad animam. Age itaque ô anima vt dignum eſt, age vt rectum eſt, propone vt amplius non pecces. Caue culpas tuas iterare. Caue mala repetere, poſt poenitẽtiæ luctum non redeas ad peccatum. Culpam pro qua veniam poſtulaſti, iterare non præſumas, caue ne facias quod iterum plangas, inanis eſt poenitentia quã inquinat culpa, vulnus iteratur, tardius ſanatur, nihil proſunt lamenta ſi replicantur peccata.

Perſiſte in cõfeſſione, ſta in poenitentia fortiter, viam bonam quam coepiſti non deſeras, propoſitum bonæ vitæ iugiter conſerua, tunc erit perfectum opus tuum, ſi vſque in finem perdurauerit. Salus perſeuerãtibus datur, præmium perſeuerantibus promittitur, non eſt beatus qui incipit bonum, ſed qui perſeuerauit vſque in finem. Quæſo te ô anima, deprecor te ne quid vltra leuiter agas, ne quid temerè facias, non redeat iniquitas, quia peccata non nocent, quando non placent.

De ipſius conſideratione. Scito ô homo temetipſum, ſcito quid es, quid eris, & quare natus ſis, & qua cognitione ſis factus, & propter quid ſis in ſeculo pro-

A creatus. Memento cõditionis tuæ, qualem te fecit Deus, qualem te factor condidit, qualẽ te creator inſtituit. Conſidera vnde venis, & erubeſce vbi ſis, & ingemiſce quò vadis & contremiſce.

Cor tuũ quotidie diſcute, & examina, mẽtem tuam nulla te inſipiẽs doctrina decipiat, ſed eſto in fide iuſtus, nihil contra præceptum Dei facias, in illis quibus delectatur corpus animam non declines, carnalibus delectationibus non cõſentias, calca ſubiectionis vitiũ, culpam ibi emenda vbi naſcitur, à cogitatione noxia cuſtodi animam tuam, & mentem tuã. Sit animus tuus ab omni pollutione pur- *De breuibus cogitationibus vitandis.*
B gatus: ſit mens tua pura, nullæ ſordes tibi reſideant, in ipſo vitio cogitationis reſiſte, vt euadas.

Cuſtodi te à fornicatione, nulla iam immũditia polluaris, nulla in te fornicatio conualeſcat, melius eſt mori quàm libidinibus maculari. Continentia hominem Deo proximum facit. Caſtitas enim hominẽ Deo iungit. Caſtitas in cælum hominem pertrahit, vbi iſta manſerint, ibi etiam & Deus permanet. Caſtitati regnum cælorum promittitur. Fornicatio autem in infernum demergit, & ad poenas æternas perducit: quòd ſi adhuc carnis moleſtias ſentis, ſi adhuc carnis ſtimulo tan- *De caſtitate.*
C geris, ſi adhuc caro te impugnat, ſi adhuc luxuria certat, memoriã mortis cogita, die exitus tui præpone tibi, præpone etiam tibi futurum iudicium, & futura tormenta, perpetuos ignes, & poenam æternam.

Ora lachrymis indeſinẽter, ora iugiter, precare Deum die ac nocte, ſit oratio tua ſine ceſſatione, ſit frequens oratio tua, vt non deficiat ſemper geme, ſemper emitte lachrymans luctum vnigeniti, fac planctum amarum, ſurge in nocte ad precem, orationes ſint arma tua, oratio frequens iacula diaboli ſubmergit, hæc virtus eſt aduerſus tentationum incurſus, immundus ſpiritus frequenti oratione vincitur, *De oratione.*
D oratio dæmonia ſuperat, omnibus malis præualet oratio.

O homo, tolle ſecuritatẽ, nec in te cõfidas. Corpus tuum caſtiga ieiuniis, & abſtinentia exerce corpus, pallida ora gere, porta aridum corpus in fame & ſiti, & abſtinentia areſce. Abũdantia ciborũ ſunt fomenta vitiorũ. Non potes tẽtationes & diabolum vincere, niſi ieiuniis erudiaris, eſcis enim libido creſcit. Ciborum ſatietas luxuriam ſuſcitat, nimium vitium edacitate creſcit. Saturitati libido ſemper eſt adiuncta, per ieiunium libido reſtringitur, per ieiunium libido ſuperatur, abſtinẽtia enim carnem ſuperat, & luxuriam refrænat. *De ieiunio*

De potu & aſpectu. Pocula quippe inſtrumenta luxuriæ ſunt, igni enim adiecto fomite incendium magis creſcit: adiecta igni materia plus augetur flāma oculi tui prima tela libidinis, viſa prima concupiſcentia mulieris, mens enim per oculos capitur, ſubtrahe viſum, attrahe oculos à petulantia, non eos defigas in ſpecie carnis, nullam ad concupiſcendum aſpicias, tolle occaſionem peccati, aufer materiam delinquēdi. Si vis eſſe à fornicatione tutus, eſto corpore & viſione diſcretus.

De conſortio mulierū Corpore quippe ſeiunctus à peccati intentione diſcedes. Contra ſerpentem poſitus non eris diu illæſus. Ante ignem conſiſtens & feruens, ſi aliunde diſſolueris proximus periculo diu tutus non eris. Sæpe quod voluptas non potuit aſſiduitas ſuperauit.

De labore. Ocioſitas enim debitum, citò luxuria ſubripit grauius libido vrit, quē ocioſum inuenit. Cedet libido laboribus, cedet operi, cedet induſtriæ, & labori: quapropter pręcaue, ocium non diligas, ocium non ducas, corpus laboribus exerce, quære tibi opus vtile, quo animæ tuæ implicetur intentio dum operatur.

De lectione Vaca lectioni diuinæ in meditatione ſcripturarum, vaca in lege Dei, habeto in diuinis lęctionibus frequētiam, aſſiduitas legendi ſit tibi: lectio enim docet quod caueas, lectio oſtendit quod teneas, quò tendas, quo ſenſus & intellectus augetur, multum proficis cùm legis, ſi tamen facis quod legis.

De humilitate tenēda Eſto humilis, eſto in humilitate fundatus, eſto nouiſſimus & vltimus omnium, nulli te præponas, nulli te ſuperiorem deputes, exiſtima omnes ſuperiores eſſe tibi quāuis ſis ſummus, humilia te, & ſi hoc feceris habebis gloriam. Quantò eris humilior, tantò ſequetur te altitudo. Caue iactantiam, caue gloriæ ſtudium, non te extollas de aliquo. Vexillum Chriſti eſt humilitas, excelſa eſt patria, humilis via quæ quærit patriam, non recuſes viam: qui intrat per oſtium, quod eſt Chriſtus, humiliet ſe, & ſic ſano capite poterit intrare. Alas ſuperbiæ non extendas, pennas elationis non erigas. Nihil enim de te præſumas, nihil boni tibi tribuas. Nulli ſuperbias de bonis factis, ne glorieris, deſcende vt aſcendas, humiliare vt exalteris, ne exaltatus humilieris. Qui exaltatur deiicitur, & qui eleuatur proſternitur. De excelſo grauior caſus eſt, de alto ruina maior. Superbia angelos depoſuit, inflatos deiecit arrogantia, ſublimes humiliauit.

De conſtantia mentis. In infirmitatibus tuis ne contriſteris, in languoribus tuis gratias age Deo. Vale magis mente, quàm carne, aduerſis probari te in dolore cognoſce, non extollaris in proſperis, æqualis eſto in omnibus: mente, nec gaudio,

E nec mœrore commutes, quodcunque euenerit tibi libera mente ſuſtine.

De in... in... Promptior eſto ad ſuſcipiendum, quàm ad inferendum moleſtiam. Eſto patiens & manſuętus, ſerua patientiam & manſuetudinem, præpara te cōtra aſperum verbum, tolera clypeum, nulli vnquam reſiſte, ſed omnibus prōpto animo pare, vera patientia ponenda, vbi malitia ab aliquo infertur. Quamuis quiſque irritet, quamuis criminetur, quamuis conuitium dicat, quamuis iniuriam faciat, tu ſile, tu tace, tu diſſimula, tu exerce *ſilentium, iniurię* non reſpondeas per contumeliam, non condemna, tacēdo citius vinces. Diſce à Chriſto

F modeſtiam, Chriſtum attende & non dolebis iniurias, pro nobis namque paſſus relinquit exemplum, palmis enim percuſſus, flagellis cæſus, & ſputis deriſus, clauis confixus, ſpinis coronatus, lancea perforatus, cruci dānatus ſemper conticuit, quicquid tibi aduerſum cōtigerit, pro tuo crede venire peccato. Conſideratione ergo iuſtitiæ dolorem tēpera, leuius portabis, ſi pro quibus inferuntur, intenderis.

De pace habenda. Pacem ama, pacem dilige, pacem & manſuetudinem cum omnibus retine, & charitatē amplectere. Proba te amplius amare, quàm ipſe ameris, odientes ad pacem inuita, habeto

G ſtabilitatem mentis & animi benignitatem, promptus eſto in affectu, affabilis in ſermone, grato animo affare omnes, fuge rixas, vita lites. Caue contentiones, litis occaſionem tolle, viue ſemper in pace, *in nulla cauſa contendas*, in nulla actione decertare ſtudeas. Contentio odium & ſcandalum *facit, & diſcordiā* concitat.

De compaſſione habenda. Si ceciderit inimicus *tuus* noli gaudere, ſed adiuua eum, & de *interitu* inimici tui ſimiliter, ne fortè conuertat Deus iram ſuam, & veniat ſuper te. Qui autem gaudet de inimici ſui caſu, citò incidet in eum. Cōdole ergo ſuper illum qui afflictus eſt in alienis calamita-

H tibus, & mœroribus non ſis durus, non ſis ferreus, non ſint tibi dura pręcordia, ſed alienam miſeriam, quaſi tuam luge.

In omnibus actionibus tuis, in omni opere tuo, & in omni cōuerſatione tua, ſequere bonos, æmulare ſanctos, noli imitari prauos, habeto ante oculos exempla bonorum, intende ad bene operandum virtutes ſanctorum. Intende ad bene viuendum documenta iuſtorum, habeto teſtimonium bonum, bonam famam cuſtodi.

De cuſtodia aurium. Claude & aures tuas ne audiant malum, reſpue ſermones impudicos, fuge inhoneſta verba. Vanus enim ſermo citò polluit mentes audiētiū, & facilè agitur quod libēter auditur.

Nihil

De cuſtodia oris. Nihil de ore tuo exeat quod alicui noceat, hoc procedat de labiis tuis, quod aures nõ polluat auditoris, fugiẽda eſt turpitudo ſermonis. Sermo vanus index eſt vanæ conſciẽtiæ. Mores omnium lingua oſtendit, & qualis ſermo oſtenditur, talis & animus comprobatur. Ab ocioſo ſermone compeſce linguam. Sermo enim ocioſus, non erit ſine culpa. Caue à fabulis & verba vana non loquaris, reſpice verbũ quod ædificat audientes, vnuſquiſque reddet rationẽ in die iudicij, ante faciem iudicis ſtabunt verba. Qui ocioſum verbum non reprimit, citò ad noxam tranſit. Si ſermo tuus reprehenſibilis ſit expectationi audientium vtilius ſtude loqui, nõ quodlibet, ſed quod oportet, diſcerne quid loqueris, quid taceas, diu ante cogita quid dicas, cùm non poſſis quod dicis, fuge caſus lingua, lingua tua non te perdat. Amicum ſemper habebis ſilentium. Scito quo tempore loquaris, conſidera quando dicas tempori congruere, loquere tempore congruo, tace, tacitus quoque ſis vſque ad interrogationem, & non dicas priuſquam audias. Interrogatio os tuũ aperiat, ſint verba tua pauca, tolle verboſitatem ſermonis ſuperfluam, linguoſus homo imperitus eſt. Sapiens vir paucis vtitur verbis. Sciẽtia facit breuem ſermonem, loqui multum ſtultitia eſt, maneat igitur in verbo menſura, in ſermone ſit ſtatura, modum loquendi non tranſeas.

De contemptu laudis. Caue gloriam laudis, populi contemne fauorem, deſpice laudem, deſidera occultè magis eſſe bonus in conſpectu Dei, quàm ab hominibus laudari. Nõ exquiras ſi quis te extollat, aut ſi quis condemnat, ne fortè ſeducat, ne vituperatio frangat, ſi contemnis laudem facilè & vituperationem reiicies, non ideo te bonum exiſtimes, ſi bonus prædiceris, in aliena lingua conſcientiam tuam interroga, diſcerne te tuo non alieno iudicio, neque ex aliorũ ſermone, ſed ex tua mente te metire, nemo magis ſcire poteſt quid ſis, ſicut tu qui conſcius tibi es. Quid enim prodeſt dum malus es ſi bonus prædiceris?

De honeſta conuerſatione. Quapropter vita ſimulationem, vita fictionem, obſcuriori veſte non ſimules ſanctitatẽ, qualis haberi vis talis eſto. Sit in ingreſſu tuo ſimplicitas, in motu puritas, in geſtu grauitas, in inceſſu honeſtas, nihil dedecoris, nihil laſciuiæ, nihil petulantiæ, nihil inſolentiæ, nihil leuitatis in inceſſu appareat. Non præbeas de te aliis ſpectaculum, non des de te aliis obtrectandi locum. Cunctis ergo benignus, nemini blandus, paucis familiaris.

De bonorũ conſortio. Vita malos, caue iniquos, fuge improbos, ſperne ingratos, à te fuge turmas hominum, maximè eorum qui ad vicia proni ſunt. Bo-
A nis te coniunge, bonorum conſortium appete, bonorum ſocietatem require. Qui cum ſapientibus graditur ſapiens erit. Amicus ſtultorum efficitur ſimilis. Similis enim ſimili cõiungi ſolet, periculoſum eſt enim vitam cum malis ducere, & cum his qui prauè viuunt ſociari. Melius eſt habere odiũ malorum, quàm eorum ſocietatem.

Contra vitium detractionis. Abſcinde à lingua tua vitium detractionis, alienam vitã detrahendo non laceres, de malo alieno os tuum non inquines, non detrahas peccantibus, ſed condole, quod in aliis detrahis in te potius pertimeſce, quando aliis detrahis, te diſcute, quando alium mordes,
B tua peccata redargue. Si vis detrahere ad tua peccata recurre, vitam tuam reſpice non alienam. Nunquam aliis detrahes, ſi te bene ipſum reſpicies, de tua ſalute eſto ſollicitus, detrahẽtes non audias, ſuſurrantibus auditũ non præbeas, pari reatu detrahentes, & audientes tenentur. Quod ad te non pertinet, noli quærere, quid inter ſe loquantur homines cognoſcere nunquam deſideres. Tanto corrige vitia tua, quanto ſtudio proſpicis aliena.

Contra genus mendacij. Omne genus mendacij quantũ potes ſummopere fuge, nec caſu, nec ſtudio loquaris falſum, quia os quod mentitur occidit animam. Refuge ergo fallaciam, declina mendacium
C caue falſum, purè loquere, eſto in verbo verax, omne quod à veritate diſcordat iniquitas eſt, neminem mentiendo decipias, neminem mentiendo in errorẽ inducas. Non aliud loquaris, & aliud facias, non aliud dicas, & aliud animo teneas.

De iuramento. Prohibe etiam tibi iuramentum, tolle iuſiurandi vſum quia periculoſum eſt, aſſiduitas iurandi periurij conſuetudinẽ facit, veritas iuramẽto non indiget, fidelis ſermo ſacramẽti retinet locum. Sit in ore tuo eſt eſt, non non.

Deuota reddendo. Fac bonum quod ſpopondiſti, & non ſis in verbis facilis & in factis difficilis. Melius eſt non promittere quàm poſt promiſſa non ſoluere,
D uere, diſplicent Deo qui vota ſua non reddũt: in malis promiſſis reſcinde fidem, in turpi voto muta decretum, & quod incautè vouiſti, ne facias. Impia enim promiſſio cum peccato adimpletur.

Quod Deo pateant omnia. Verbum iniquum nec in corde tuo dicas, verbum malum nec in ſilentio abſcondi poteſt, quod intus agis vel dicis palam poſitum puta. Si homines tacent, iumenta loquuntur. Ita ergo peccatum declina, quaſi celare non poſſis, ibi pecca, vbi Deum neſcis eſſe, nihil celatur ante Deum, diuinis enim iudiciis eris reus. Quamuis ſis hominibus, abſconditus ipſe cor inſpicit: quod intus diſponitur, ipſe comprehendit, etiam quod homo in ſe igno-

rat, ille nouit.

De bona cõſcientia. Nemo poteſt ſemetipſum etiam effugere, & ſi te non damnat publica fama, condemnat propria conſcientia, nulla pœna grauior conſcientia, vis autem nunquam eſſe triſtis, bene viue. Secura mens triſtitiam leuiter ſentit, bona vita ſemper gaudium habet. Conſcientia autem rea ſemper in pœna eſt, reus autem animus nunquã ſecurus eſt, mala mẽs multis percutitur ſtimulis. Si autem in iuſtitia permanſeris, nec plaga nec mors terrebit te. Conſiliũ autem & opus tuum ſemper ad Deũ conuerte. In omni opere tuo auxilium Dei poſce, nihil præſumas, in audacia tua nihil imponas.

Quæ virtutes ſint occultæ. Vis autem virtutes tuas augere, noli prodere occulta, virtutes tua oratione abſcõde, bonam famam pro arrogantia, fuge videri quod eſſe meruiſti, quòd manifeſtando potes amittere, tacendo cuſtodi.

De confeſſione. Vitia verò cordis tui reuela, prauas cogitationes illicò manifeſta, quia occidit animam, peccatũ enim proditũ citò curatur, crimen autẽ tacẽdo ampliatur, ſilentio culpa creſcit. Si patet vitium, fit ex magno puſillum, ſi celatur magis creſcit, malum autem caue, priuſquàm emendare oporteat, melius eſt enim vt vites vitia quàm emendes, ne cùm incurreris reuocare non poſſis.

De præmeditatione. Ante factum cogita, ante opus præmeditare diu quamuis agere diúq; acquire, diu proba & ſic age, cùm diu cogitaueris tunc fac quod probaueris. In bonis autem agendis tarditas remoueatur à te, quod bene agere vis tolle moras, in craſtinum nihil differas, in bonis dilatio nocet, in his quæ expedit differre, impedit.

De ſapientia. Nihil ſapientia melius, nihil prudentia vtilius, nihil ſcientia ſuauius, nihil ſtultitia peius, ſummum bonum eſt ſcire quod caueas, ſumma miſeria eſt neſcire quò tendas. Ignorãtia eſt mater erroris, & eſt nutrix vitiorum. Indoctus citò decipitur: ſapiens autem citò reprehendit. Inſidias noxias non vitamus niſi per ſapientiam. Sapiens autem omnia prudenter examinat. Inter bonum & malum ſapiens diiudicat. Dilige igitur ſapientiã & manifeſtabitur, accede ad illam & veniet ad te, eſto illi aſſiduus & inſtruet te.

De doctrina. Diſce quod neſcis, ne doctor inutilis inueniaris, ante ſis auditor quàm doctor, per diſciplinam nomen magnum accipies & bonum, quod didiceris doce, diſcẽdi & docendi non contemnas ſtudium, doctrina quantò plus fuerit data, tantò plus abundat. Sapientia dãdo fit largior, retinendo minuitur: verbum tamen ſemper præcedant opera, quod ore di-

E cis opere imple, quod verbo doces operibus oſtende. Eſto non ſolùm magiſter, ſed imitator virtutis. Si doces & facis gloriam habebis, ſic inſtrue alios vt te ipſum cuſtodias. Sic doce vt humilitatem non amittas, cùm autem doces, noli vti obſcuritate verborum, ita loquere vt intelligaris. Caue ne dum alios docendo erigis, ipſe laudis appetitu demergaris: in omni tempore, ſis paratus ad docendum, nullum tempus ſit vacuum quod non edifices, apertè prædica. Suſcipienda eſt enim veritas perſonarum, & quem quoquo modo erudias tracta. Communia omnibus, ſecretiora perfectioribus loquere, aperta cunctis, o-
F perta paucis annuntia, non erubeſcas loqui quod noſti defendere, quæ aliis deeſſe videris tace: collationes enim faciendo, quæ aliis obtecta ſunt, clareſcunt, conferendo difficilia aperiuntur.

Nulla autem tibi ſit curioſitas ſcire latentia, ſcire non cupias quod ſcire non liceat, in diſputatione tolle certamen, tolle pertinaciã vincendi, cede cito veritati, non contradicas iuſtitiæ, non contendas euacuare quod rectũ eſt, plus dilige audire quàm dicere, in principio audi, nouiſſimus loquere, melior eſt ſermo nouiſſimus quàm primus, & melior finis orationis, quàm principium, in omni re finis
G attenditur. *De curioſitate.*

Venerare vnumquemque pro ſuo merito ſanctitatis, ſecundum dignitatem redde vnicuique honorem, ſuperiori ęſtimes ęqualem, ſenioribus pręſta obedientiam, famulare imperiis eorũ, obedi cunctis in bonis præceptis. Ita autem obtempera homini, vt voluntatem Dei non offendas, impoſitas tibi curas humiliter exple, eſto obediens diuinæ diſpenſationi, voluntati eius cõtraire non audeas, omnia non tribulato, ſed tranquillo corde diſpone. *De obedientia.*

Subditis magis venerari ſtude quàm timeri, ſubiecti plus reuereãtur quàm conditionis neceſſitate deſeruiantur. Talem te redde ſub-
H ditis, vt magis ameris quàm timearis. Summa charitate ſubditos rege, non ſis terribilis in ſubditos, ſic eis dominare vt tibi delectentur ſeruire, & in diſciplina modeſtię modum ſerua, nec nimium nec parum indulgeas: tene modũ in omni opere tuo & in omni re tene temperamentum, ne nimis, ne nimium aliquid, ne infra, ne vltra quàm oportet: bona quæque immoderato vſu noxia efficiãtur in omnem actionem tene diſcretionem, temperare cuncta prudentis eſt, ne de bono fiat malum, proſpice quoque aliquid cui aptum ſit, tempera vbi, quando, qualiter, quandiu facere iubeas. Cauſas rerum & temporũ regulas inſpice: ſingulorum operum diſcretionem *De prælatione.*

nem agnoſce. Cùm bene diſtinxeris opus tuum, optimè iuſtus eris, quod tibi vis fieri fac alteri. Talis eſto aliis quales optas eſſe alios. Teſtimonio tuo nulli noceas, nõ inferas aliis mala, ne patiaris ſimilia, in te ſerua modeſtiã, in aliis conſerua iuſtitiam, tene vitis veritatẽ caue falſitatem, nullum contra veritatem defendas, nullum contra iudices, in omnibus veritatem cuſtodi, nulla ambitione mouearis, nec munera accipiendo cauſam alterius malam facias, ſemper munera diſſipant veritatem de iuſto iudicio, temporalia bona nõ appetas, pro iuſtitia nullum præmium quæras, iuſtitiam pro ſalute vitę æternæ diſtribuas qui pro ſententia munera affectat, futuram gloriam non habebit. In prima iuſtitia eſt humanæ fragilitati non ignoſcere, non ames damnare, ſed magis emendare & corrigere, tene rigorem in diſcuſſione iuſtitiæ, miſericordiam in diffinitione ſententiæ. Ita clemẽs eſto in alienis culpis ſicut in tuis. Non iudices aliquem diſtrictius quàm te, ſic alios iudica vt ipſe iudicari cupis. Qua pœna aliũ iudicaueris eadem ipſe iudicandus eris, lex tua te conſtringit, iudicium quod aliis imponis ipſe portabis. In qua menſura menſus fueris remetietur tibi & adiicietur, nullum iudices arbitrio alicuius, periculoſum eſt diſpoſitione aliquem iudicare, ante proba & ſic iudica. In dubiis Dei iudicio reſerua ſententiam, quod noſti tuo, quod neſcis diuino committe iudicio.

De contẽpto mundi.

Quamuis ſis humilis humilitatẽ tene, quãuis ſublimis, ſuperbiam reprime. Caue autẽ honorem, quia ſine culpa teneri non poteſt. Sublimitas honorum magnitudo ſcelerum eſt. In maiori gradu ſine dubio maior eſt pœna. Qui paruus eſt proximus eſt, veniæ potẽtes autem potentiora tormenta patiuntur, & potentioribus maior inſtat cruciatus, iudiciũ duriſſimum fiet his qui præſunt, poteſtates cito patiũtur minas, & quanto maior honor tãto maiora pericula. Alta arbor vento forti agitatur, excelſæ turres, grauiorem caſum faciunt, altiſſimi montes ſæpe fulgoribus feriũtur. In potentibus hominibus cito cadit inuidia, gloria enim inuidiam facit. Inuidia enim periculum facit.

Quamuis aliquis in gloria fulgeat, licet purpura, & byſſo reſplendeat, quamuis precioſo cultu præmineat, quamuis filiorum multitudine fortis muniatur, quamuis protectus armis, quamuis diues in omnibus, ſemper in pœna eſt, ſemper in anguſtia, ſemper in mœrore, ſemper tepidus in pluuia iacet, pallidus in lectis aureis iacet, ſed turbatus, breuis eſt mundi fœlicitas, caduca eſt & fragilis mundana fœlicitas, praua eſt huius ſeculi gloria. Dic vbi ſunt principes, vbi ſunt reges, vbi Imperatores, vbi poteſtates, vbi diuites mundi? qui quaſi flumen cucurrerunt, & ſicut vmbra euanuerunt, & velut ſomnium tranſierũt & non ſunt. Diuitiæ vſque ad periculum ducunt, vſque ad infernũ protrahunt, diuites nunquam mentes habent. Si vis ſemper eſſe quietus, mundana non appetas, diuitias non quæras, diuitiæ nunquam ſine peccato acquiruntur, nunquam ſine dolore amittuntur. Valde rarum eſt, vt qui diuitias poſſident ad requiem tendant. Quique rerũ mundi amore defigitur, in Deo nullatenus delectatur. O homo, non poteris habere Chriſtũ & mundum, & non poteris amplecti ſimul Dei gloriam, & mundi malitiam, difficile eſt Deum & mundum diligere, à tuis mundi te ſuſpende, & Deo ſeruire ſtude. Mundi gloriam, tãquam mortuus non aſpicias, ab affectu vitæ iſtius te ſepara, & ſicut ſepultus non habeas curam de ſeculo. Contemne viuens, quod poſt mortem habere non potes.

De eleemoſyna.

Quod habes habeto ad miſericordiam, quicquid tribuis cum charitate tribue, præbe miſericordiam ſine murmure, da eleemoſynam ſine tædio, maior ſit beneuolentia, quàm datum. Tale erit opus tuum qualis fuerit intentio tua. Quod affectu bono diſpenſatur, hoc accipit Deus, qui autem cum tædio dat mercedem, perdit. Non enim miſericordia eſt, vbi non eſt beneuolentia. Non facias miſericordiã de ſpolio alieno. Bonum quod facis, per miſericordiam facito, non per iactantiam, nihil propter humanam laudem facias, ſed propter vitam æternam, quicquid facis pro remuneratione vitæ æternæ facias. Si laus hic queritur, remuneratio perditur. Ecce filij oſtendi tibi normam viuendi, nulla ignorantia amodo te excuſes à peccato, non vitæ æternæ inſcius, non ſis imprudens, aut ignarus, legem quam debes ſequi, deſcripſi tibi. Cognitionem mandatorum habes, iam amodo ſcis, quid ſit rectè viuere. Vide ne vllum offendas, ne bonũ quod noſti dimittas, donum ſanctum acceptum retine.

ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI, DE OFFICIIS ECCLES.
LIBRI I. PROLOGVS.

Ea quæ in officiis eccleſiaſticis celebrantur partim ſanctarum Scripturarum autoritate, partim Apoſtolica traditione, vel conſuetudine vniuerſalis Eccleſiæ, ſtatuta reperiuntur. Quorum quidem primordia repetentes, à quibus orta fuerint, autoribus referamus.

De Eccleſia & vocabulo Chriſtianorum.
CAPVT I.

PRimum à Petro Apoſtolo eccleſia in Antiochia eſt fundata, ibique primũ nomen Chriſtianorũ per eius eſt prædicationẽ exortum, ſicut actus Apoſtolorum teſtantur. *Act. 11.* Vocãtur autẽ Chriſtiani deriuatiuo vocabulo, ex nomine Chriſti. Nam ſicut ex Iudę nomine vocabulum traxerunt Iudæi, à quo in illa gente regię ſtirpis dignitas claruit, ita à Chriſto chriſtianæ genti nomen inhæſit. Cuius eſt in gentibus Iudæiſque prærogatiua dignitas poteſtatis. Eccleſia autẽ vocatur propriè, * propter quod omnes ad ſe vocet & in vnum congreget. *id eſt propterea.* Catholica autẽ ideo dicitur, quia per vniuerſum mundũ eſt inſtituta: vel Catholica, quia vniuerſalis in ea doctrina eſt ad inſtitutionẽ hominum de viſibilibus rebus cæleſtium ac terreſtrium: vel propter quod hominũ omne genus trahit ad ſe, ad pietatis ſubiectionem, tam principum, quàm etiam principatui ſubiectorũ: oratorũ, & idiotarum: vel propterea, q́ generaliter curat hominũ peccata, quæ per corpus & animã perficiuntur.

De Templis.

Exod. 40. 3. Reg. 6. TAbernaculum Moyſes legiſlator primũ domino condidit: Salomon deinde Templum prudentiã petiturus inſtituit: noſtrorum poſt hæc temporũ fides in toto mundo Chriſti atria conſecrauit.

De Choris.

Exod. 15. CHoros idẽ Moyſes poſt tranſitũ rubri maris primùm inſtituit, & vtrorumq; ſexuũ diſtinctis claſſibus ſe ac ſororẽ præcinere deo in choris carmen triũphale perdocuit. Chorus ab imagine ductus eſt coronę, & eo ita vocatus. *Eccl. 50.* Vnde Eccl. liber ſcribit ſtantẽ ſacerdotem ante arã, & in circuitu eius coronã fratrũ. Chorus enim propriè multitudo canentiũ eſt quique apud Iudæos non minus à decẽ conſtat canentibus, apud nos autẽ incerto numero à paucioribus plurimiſue ſine vllo diſcrimine conſtat.

De Canticis.

CAnticum idẽ tunc Moyſes primus inuenit, quando percuſſa Ægypto decẽ plagis

E & Pharaone ſubmerſo Iſraeliticus populus per inſueta maris itinera ad deſertum gratulabundus egreſſus eſt dicens: Cantemus domino, glorioſè enim honorificatus eſt. *Exod. 15.* Idem autor in Deut. canticũ pręſagium futurorum conſcripſit. Deinde Debbora non ignobilis fœmina in libro Iudicum hoc myſterio functa reperitur: *Iudic. 5.* poſtea multos nõ ſolũ viros, ſed etiã fœminas ſpiritu diuino cõpletas, Dei ceciniſſe myſteria. Canticum autem vox humana eſt, Pſalmus verò qui canitur ad Pſalteriũ.

F *De Pſalmis.*

PSallere * vſum eſſe primum poſt Moyſen *al. Pſalmis.* Dauid Prophetã, in magno myſterio prodit Eccleſia. Hic enim à pueritia in hoc munus à Deo ſpecialiter electus, & cantorũ princeps Pſalmorumq; theſaurus eſſe promeruit. Cuius Pſalteriũ idcirco cum melodia cantilenarũ ſuauium ab Eccleſia frequẽtatur, quo facilius animi ad compunctionem flectãtur. Primitiua autẽ Eccleſia ita pſallebat, vt modico flexu vocis faceret pſallentẽ reſonare, ita vt pronuncianti vicinior eſſet quàm canenti.

G Propter carnales autẽ in Eccleſia, non propter ſpirituales, cõſuetudo eſt inſtituta canendi, vt qui à verbis non cõpunguntur, ſuauitate modulaminis moueãtur. Sic nãque & beatiſſimus Auguſt. in libris confeſſionũ ſuarũ conſuetudinẽ approbat canẽdi in eccleſia, *10. Confeſſ. cap. 33.* vt per oblectamentũ aurium infirmus animus ad affectũ pietatis exurgat. Nã in ipſis (ait) dictis ſanctis religioſius & ardẽtius mouentur animi noſtri ad flãmam pietatis cùm cantatur, quàm ſi nõ cantetur. Omnes enim affectus noſtri, pro ſonorũ diuerſitate vel nouitate, neſcio qua oc-H culta familiaritate excitatur magis cùm ſuaui & artificioſa voce cantatur.

De Hymnis.

HYmnos primum eundẽ Dauid prophetã cõdidiſſe ac ceciniſſe manifeſtũ eſt, deinde & alios prophetas. Poſtea quidẽ & tres pueri in fornace poſiti, cõuocata omni creatura, creatori omniũ Hymnum canẽtes dixerunt. *Daniel.* Itaque in Hymnis & Pſalmis canendis non ſolum prophetarũ, ſed etiã ipſius domini & Apoſtolorum habemus exemplum, & præcepta de hac re vtilia ad mouendum piè animum, & inflammandum piæ & diuinæ dilectionis affectum. Sunt autem diuini Hym-

ni:

ni:ſunt & ingenio humano compoſiti. Hilarius autem Gallus, Epiſcopus Pictauienſis, eloquentia conſpicuus, Hymnorum carmine floruit primus. Poſt quem Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus, vir magnæ gloriæ in Chriſto, & clariſſimus doctor in Eccleſia, copioſius in huiuſmodi carmine claruiſſe cognoſcitur, atque inde hymni ex eius nomine Ambroſiani vocantur, quia eius tempore primum in Eccleſia Mediolanenſi celebrari cœperunt: cuius celebritatis deuotio poſthac per totius Occidentis Eccleſias obſeruatur. Carmina autem quæcunque in laudem dei dicuntur, Hymni vocantur.

De Antiphonis.

Eſaiæ 6. ANtiphonas græci primùm compoſuerũt, duobus choris alternatim concinentibus quaſi duo Seraphim, duóque teſtamenta inuicem ſibi conclamantia. Apud Latinos autem primus idem beatiſſimus Ambroſius antiphonas conſtituit, Græcorum exemplum imitatus: Exhinc in cunctis Occiduis regionibus earum vſus increbuit.

De Reſponſoriis.

REſponſoria ab Italis longo ante tempore ſunt reperta: & vocata hoc nomine, quòd vno canente, chorus conſonãdo reſpondeat. Ante autem id ſolus quiſque agebat, nunc vnus interdum, interdum duo vel tres communiter choro in plurimis reſpondente.

De Precibus.

Lucæ. 11. PRecibus Deum deprecari, Chriſtus nobis compoſuit & conſtituit. Cùm ergo quærerent Apoſtoli domino ſupplicare, & neſcirent quomodo deprecarentur, dixerũt Chriſto: Domine, doce nos orare: id eſt, compone nobis preces. Statim dominus de libro iuris cæleſtis docuit quomodo orarent, & quomodo à domino impetrarent. Ex hoc perducta eſt conſuetudo Eccleſiæ, dominum precibus expoſcere contra ægritudines animæ: & vti precibus inſtar earum quas conſtituit Chriſtus: quaſque primum græci cœperunt componere, quibus domino ſupplicaretur.

De Lectionibus.

LEctiones pronunciare, antiquæ inſtitutionis eſſe Iudæorum traditio docet. Nam & ipſi legitimis præfinitiſque diebus, ex lege & Prophetis lectione in Synagogis vtuntur, & hoc de veteri patrum inſtitutione ſeruantes. Eſt autem lectio non parua audientium ædificatio. Vnde oportet vt quando pſallitur, ab omnibus pſallatur: cùm oratur, oretur ab omnibus: quãdo lectio legitur, facto ſilẽtio, æquè A audiatur * à cunctis. Nam & ſi tunc ſuperueniat quiſque, cùm lectio celebratur, adoret tantum Deum, & præſignata fronte aurem ſolicitè accommodet. Patet tempus orandi cùm omnes orant, & patet tempus cùm volueris orare priuatim obtentu orationis, ne perdideris lectionem, quia non ſemper eam quilibet paratam poteſt habere, cùm orandi poteſtas in promptu ſit. Nec putes paruam naſci vtilitatem ex lectionis auditu. Siquidem oratio fit ipſa pinguior, dum mens recenti lectione ſaginata, per diuinarum rerum, quas nuper audiuit, imagines currit. Nam & Maria ſoror Marthæ, quæ ſedens ad B pedes Ieſu, ſorore neglecta, verbum intentius audiebat, bonam partem ſibi elegiſſe domini voce firmatur. Ideò & diaconus clara voce ſilentium ammonet, vt ſiue dum pſallitur, ſiue dum lectio pronuntiatur, ab omnibus vnitas conſeruetur, vt quod omnibus prędicatur, æqualiter ab omnibus audiatur.

al. addo (vnus)

Luca. 10.

De Libris teſtamentorum.

QVoniam lxxij. linguæ erant in hoc mũdo diffuſæ, congruè præuidit Spiritus ſanctus, vt tot libri eſſent, quot & nationes in quibus populi & gentes ad percipiendam fidei gratiam ædificarentur.

C

De ſcriptoribus ſacrorum voluminum.

VEteris autẽ Teſtamenti ſcriptores ſecundum traditionem Iudæorum vel Hebræorum habentur, Primus Moyſes ſcripſit Pentateuchum: Ieſus Naue edidit librum ſuum: Iudicum autem & Ruth & Samuelis primã partem ſcripſit Samuel, ſequentia Samuelis vſque ad calcem ſcripſit Dauid. * Malachim totum edidit Hieremias, nam antea ſparſus erat per ſingulorum regum hiſtorias. Iob librum Hebręi putant ſcripſiſſe Moyſen, alij vnum ex Prophetis. Pſalterium verò ſcripſerunt decem Prophetæ, id eſt, Moyſes, Dauid, Salomon, Aſaph, Eman, Ethan, Iditun, D & filij Chore, id eſt, Aſer, Elana, Eliaſaph, Abiathar. Sunt & qui Eſdram & Aggæum & Zachariam ſcripſiſſe dicunt. Salomõ ſcripſit Prouerbia & Eccleſiaſten, & Cantica Canticorum. Eſaias ſcripſit librum ſuum, Hieremias ſcripſit librum ſuum, cum lamentationibus eius. Viri Synagogæ ſapientes ſcripſerunt Ezechielem, Duodecim prophetas, Danielem, Paralipomenon & Heſter. Eſdras ſcripſit librum ſuum. Omnes hos libros idem Eſdras Propheta, poſt incenſam legem à Chaldæis, afflatus ſpirituſancto reparauit, dum Iudæi regreſſi fuiſſent in Hieruſalem, cunctaque Prophetarũ volumina,

Id eſt, tertiũ & quartum Reg.

Te

quæ fuerant à gentibus corrupta, correxit: totumque vetus Teſtamentũ in viginti duobus libris cõſtituit, vt tot libri eſſent in lege, quot & literæ habentur. Primam poſt Eſdrã editionem de Hebræo in Græcum lxx. interpretes ediderunt, ſub Ptolomæo Ægyptiorum rege, ſucceſſore Alexandri, qui in legẽdo ſtudioſus fuit, omniúmque gentium libros congregauit. Iſte enim ab Eleazaro principe ſacerdotum, multa dona mittens ad tẽplum, petiit, vt ſenes de duodecim tribubus Iſraël trãſmitterentur, qui interpretarentur omnes libros. Et vt fidẽ interpretationis aduerteret, ſingulis eorum qui fuerant deſtinati, ſingulas cellulas dedit, & aſſignans omnibus omnes ſcripturas, iuſſit interpretari. Qui cùm per lxx. dies iſtius rei negotium adimpleſſent, omniũ ſimul interpretationes, quas per diuerſa ſegregati, nullo ad nullum propinquante fecerunt, congregauit in vnum. Atque ita omnes libri interpretati per ſpiritũ ſanctum inuenti ſunt, vt non ſolum intellectu verum etiam in ſermonibus conſonantes inuenirentur. Hæc fuit prima interpretatio vera ac diuina, hos libros meditari omnium gẽtium Eccleſiæ cœperunt primum, eoſdẽque de græco in Latinum interpretes primi Eccleſiarum prouiſores tradiderunt. Poſthæc, ſecundã editionem Aquila, tertiam & quartam Theodotion & Symmachus ediderunt, ambo Iudæi proſelythi. Quintam & ſextam editionem Origenes reperit, & cum cæteris ſupradictis editionibus cõparauit. Hi ſunt itaque tantum, qui Scripturas ſacras de Hebræo in Latinũ verterunt, quíque etiam numerantur. Nam Latinorum interpretum, qui de græco in Latinum eloquium tranſtulerũt vt meminit ſanctus Auguſtinus, infinitus numerus eſt. Si cui (inquit) primis fidei temporibus ad manus venit codex græcus, atque aliquantulum ſibi vtriuſque linguæ peritiam ſenſit, auſus eſt ſtatim interpretari, atque inde accidit tã innumerabiles apud latinos extitiſſe interpretes. De Hebræo autem in Latinum eloquium tantummodo Hieronymus presbyter ſacras ſcripturas conuertit, cuius editione generaliter omnes Eccleſiæ vſquequaque vtuntur, pro eo quod veracior ſit in ſententiis, & clarior in verbis. Librum ſapientiæ Salomon ſcripſiſſe probatur, illis quibus ibi legitur, Tu me (inquit) elegiſti regem in populo tuo, & dixiſti ædificare Templum in nomine ſancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ. Hoc opus Hebræi (vt quidam ſapientium meminit) inter canonicas ſcripturas recipiebant. Sed poſtquam comprehendentes Chriſtum interfecerunt, memorantes in

Vide Iuſtinum ad gentes. Iren. lib. 3. ca. 25. Auguſt. de ciuit. dei li. 18. ca. 42. Et de do. chri. lib. 2. cap. 15.

2. de doct. Chri. c. 11.

Sapien. 10.

E eodem libro tam euidẽtiſſima de Chriſto teſtimonia, quibus dicitur. Dixerunt inter ſe impij, Comprehendamus iuſtum quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & promittit ſcientiam Dei ſe habere, & filium Dei ſe nominat. Et infra Si verus eſt filius Dei, ſuſcipiet illum, & liberabit de manu contrariorum. Ac deinde, Vt ſciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam ipſius, morte turpiſſima condemnemus eum: Collatione facta, ne noſtri eis pro tam aperto ſacrilegio derogarent, à Propheticis voluminibus reciderunt, legendúmque ſuis prohibuerunt. Librum autem Eccleſiaſticum cõ-
F poſuit Ieſus filius Sirach Hieroſolymita, nepos Ieſu ſacerdotis, dẽ quo meminit Zacharias, qui liber apud Latinos propter eloquij ſimilitudinem, Salomonis titulo prænotatur. Præterea Iudith & Tobiam ſiue Machabæorum libros, qui autores ſcripſerint minimè conſtat. In nouo autem teſtamento quatuor libros Euangeliorum, quatuor Euangeliſtæ ſinguli ſcripſerunt, quorum ſolus Matthæus Hebræo ſcripſiſſe perhibetur eloquio, cæteri græco. Paulus Apoſtolus ſuas ſcripſit epiſtolas, ex quibus nouem ſeptem Eccleſiis deſtinauit, reliquas diſcipulis ſuis miſit, Timotheo Tito, & Philemoni. Ad Hebræos autem epiſtola pleriſque Latinis eius fuiſſe, incerta eſt propter diſſonantiam ſermonis.

G *Sequentia huius capiti ne ſit mutilum, adiiciatur ex Rabano qui totũ hoc caput habet lib. 2. de inſt. clerie. cap. 54* ** eandémque alij Barnabam conſcripſiſſe, alij à Clemente ſcriptam fuiſſe ſuſpicantur. Petrus ſcripſit duas nomine ſuo epiſtolas, quæ catholicæ nominantur: quarũ ſecunda à quibuſdam eius eſſe non creditur, propter ſtyli ſermoniſque diſtantiã. Iacobus ſuam ſcripſit epiſtolam, quæ & ipſa à nõnullis eius eſſe negatur, ſed ſub nomine eius ab alio dictata exiſtimatur. Ioãnes epiſtolas tres edidit, quarum tantum prima à quibuſdam eius eſſe aſſeritur, reliquæ duę Ioannis cuiuſ-
H dam pręsbyteri exiſtimãtur, cuius iuxta Hieronymi ſententiam, alterum ſepulchrũ apud Epheſum demonſtratur. Iudas ſuam edidit epiſtolam. Actus Apoſtolorum Lucas compoſuit, ſicut audiuit vel vidit Apocalypſin Ioannes Euangeliſta ſcripſit, eodem tempore quo ob Euangelij prædicationem in inſulam Pathmos traditur relegatus. Hi ſunt ſcriptores ſacrorum librorum, diuina inſpiratione loquentes, ad eruditionem noſtram præcepta cæleſtia in eccleſia diſpenſantes. Autor autem earundem ſcripturarum ſpiritus ſanctus eſſe creditur. Ipſe enim ſcripſit, qui per prophetas ſuos ſcribenda dictauit.

De

De Laudibus.

QVæ in hac vita per vtrunque Teſtamentorum mundo prædicatur doctrina, indicat actionem noſtram non eſſe futuram, niſi
Pſal. 83. in laude Dei. Sicut enim ſcriptum eſt. Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Hinc eſt quod liber Pſalmorum in laude concluditur, vt eadem poſt finem ſeculi laus æterna monſtretur.

De Offertoriis.

OFfertoria, quæ in ſacrificiorum honore canuntur, Eccleſiaſticus liber indicium eſt, veteres cantare ſolitos, quando victimæ
Eccl. 50. immolabantur. Sic enim Porrexit, inquit, ſacerdos manum ſuam in libationem, & libauit de ſanguine vuæ, & fudit in fundamentum altaris odorem diuinum excelſo principi. Tunc exclamauerunt filij Aaron in tubis ductilibus & ſonuerunt, & auditam fecerunt vocem magnã in memoriam coram domino. Non aliter & nunc in ſono tubæ, id eſt, vocis prædicatione cantus accendimur, ſimúlque corde & opere laudes domino declamantes, iubilamus, in illo ſcilicet vero ſacrificio, cuius ſanguine ſaluatus eſt mundus.

De Miſſa & Orationibus.

ORdo autem miſſę vel orationum, quibus oblata Deo ſacrificia conſecrantur, primum à ſancto Petro eſt inſtitutus, cuius celebrationem vno eodémque modo vniuerſus peragit orbis. Prima earũdem oratio, ammonitionis eſt erga populum vt excitentur ad impetrandum Deum. Secunda inuocationis adeſt, vt clementer ſuſcipiat preces fidelium, oblationémque eorum. Tertia autem effunditur pro offerentibus ſiue pro defunctis fidelibus, vt per idem ſacrificium veniam conſequantur. Quarta poſthæc infertur pro oſculo pacis, vt charitate omnes reconciliati inuicẽ, digni ſacramento corporis & ſanguinis Chriſti conſocientur, quia non recipit diſſenſionẽ cuiuſquam Chriſti indiuiſibile corpus. Quinta infertur illatio in ſanctificatione oblationis in qua etiam ad Dei laudẽ terreſtrium creatura, virtutúmque cæleſtium vniuerſitas prouocatur, & Oſana in excelſis cantatur, quod ſaluatore de genere Dauid naſcente, ſalus mũdo vſque ad excelſa peruenerit. Porro exhinc ſexta ſuccedit confirmatio Sacramenti, vt oblatio quæ Domino offertur, ſanctificata per Spiritum ſanctum, corpori Chriſti & ſanguini confirmetur. Harum vltima eſt oratio, quam dominus noſter orare diſcipulos ſuos inſtituit, dicẽs: Pater noſter qui es in cælis. In qua oratione, vt patres ſcripſerunt, ſeptem pe-
A titiones continentur: ſed in tribus primis æterna poſcuntur, in ſequentibus quatuor temporalia, quæ tamen propter æterna adipiſcenda petuntur. Nam cùm dicimus, Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua, ſicut in cęlo & in terra. Hic quidẽ iſta tria inchoantur, ſed in illa vita ſperantur, vbi Dei ſanctificatio & voluntas & regnũ in ſanctis ſuis immortaliter permanebit. Iam verò panis cotidianus, qui vel animæ vel carni tribuitur, hic expoſcitur: hîc etiam poſt ſubſidium cibi, venia ad exẽplum fraternę indulgentiæ poſtulatur: hîc ne in peccati tẽtationem incidamus expoſcimus. Hîc
B vt poſt omnia à malis liberemur, dei auxiliũ imploramus, illic autem iſtorum nihil eſt. Hanc itaque orationem Saluator noſter docuit, in qua & ſpes continetur fidelium, &
confeſſio peccatorum, de qua Propheta præ- *Ioel. 2.*
dicens ait. Et erit, omnis quicunque inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Hæ ſunt itaque ſeptem ſacrificij orationes, commendatæ Apoſtolica Euangelicáque doctrina, cuius numeri ratio inſtituta videtur, vel propter ſeptenariam ſanctæ eccleſiæ vniuerſitatem, vel propter ſeptiformẽ gratiæ ſpiritum, cuius dono ea quæ offeruntur ſanctificantur.

C

De Symbolo Niceno.

SYmbolum autem, quod tempore ſacrificij populo prædicatur, ſanctorum patrum trecentorum decem & octo collatione apud Synodum Nicenam eſt editum. Cuius veræ fidei regula tantis doctrinæ myſteriis præcellit, vt de omni parte fideli loquatur, nulláque penè ſit hæreſis cui per ſingula verba vel ſententias non reſpondeat. Omnes enim errorum impietates, perfidiæq́ue blaſphemias calcat, & ob hoc vniuerſis eccleſiis pari confeſſione à populo proclamatur.

De Benedictionibus in populo.

D BEnedictionem in populo dari à ſacerdotibus, antiqua per Moyſen benedictio pandit & comprobat, qua benedicere populo ſub
ſacramento trinæ inuocationis iubetur. Ait *Num. 6.*
enim ad Moyſen Dominus, Sic benedices populum meum, & benedicam illos. Benedicat te Dominus & cuſtodiat te oſtendátque faciem ſuam tibi, & miſereatur tui. Conuertat dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem, Amen.

De Sacrificio.

SAcrificium autem quod à Chriſtianis Deo offertur. Primùm Chriſtus dominus noſter
& Magiſter inſtituit, quando commendauit *Matth. 26.*
Apoſtolis corpus & ſanguinem ſuum, priuſ-

quam traderetur: ſicut legitur in Euangelio. Accepit (inquit) Ieſus panē & calicē, & benedicēs dedit eis. Quod quidē ſacramentū Melchiſedech rex Salē figuraliter in typū corporis & ſanguinis Chriſti primus obtulit, primuſq; myſteriū tanti ſacrificij imaginariè idē expreſſit, pręferēs ſimilitudinē Domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti ſacerdotis æterni, ad quē dicitur. Tu es in æternū ſacerdos ſecū-
Pſal. 109. dum ordinē Melchiſedech. Hoc ergo ſacrificiū Chriſtianis celebrare præceptum eſt, relictis ac finitis Iudaicis victimis quę in ſeruitute veteris populi celebrari imperatæ ſunt. Hoc itaq; fit à nobis, quod pro nobis ipſe dominus fecit, quod non mane, ſed poſtea, nam in veſperum obtulit. Sic enim Chriſtum oportebat id implere circa veſperā diei, vt dominus hora ipſa ſacrificij oſtēderet veſperā mundi.

Proinde autem non communicauerunt ieiunj Apoſtoli, quia neceſſe erat, vt Paſcha illud Typicum antea impleretur, & ſic denuo ad verum Paſchæ ſacramentum tranſirent. Hoc enim myſterium tunc factum eſt, quod primum diſcipuli corpus & ſanguinem domini noſtri, non acceperunt ieiuni. Ab vniuerſa autem eccleſia nunc à ieiunis ſemper accipitur. Sic enim placuit ſpiritui ſancto per Apoſtolos, vt in honore tanti ſacramenti ieiunum in os Chriſtiani prius dominicum corpus intraret quàm cęteri cibi, & ideo per vniuerſum orbem mos iſte ſeruatur. Panis enim quem frangimus, corpus Chriſti eſt, qui di-
1. Cor. 10. cit, Ego ſum panis viuus, &c. Vinum autem
Ioan. 6. ſanguis eius eſt, & hoc eſt quod ſcriptum eſt.
Ibidem 15. Ego ſum vitis vera. Sed panis quia confirmat corpus, ideo corpus Chriſti nuncupatur; vinum autem quia ſanguinem operatur in carne, ideo ad ſanguinem Chriſti refertur. Hæc autem duo ſunt viſibilia, ſanctificata tamen per ſpiritum ſanctum, in ſacramentum diuini corporis tranſeunt. Proinde autem vt ſan-
Cyprian. ctiſſimus Cyprianus ait, calix dominicus vi-
lib. 2. ep. 3. no aquæ mixtus, offertur, quia videmus in aqua populum intelligi, in vino oſtendit ſanguinem Chriſti. Quando autem in calice vino aqua miſcetur: Chriſto populus adunatur & credentium plebs ei in quem credidit copulatur & iungitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & vini, ſic miſcetur in calice domini vt commixtio illa ab inuicem non poſſit ſeparari, ſicut eccleſia non poteſt diuidi à Chriſto. Sic autem in ſacrificando calice domini offerri ſola aqua non poteſt, quomodo nec vinum ſolum poteſt. Nam ſi vinum tantum quis offerat, ſanguis incipit eſſe ſine populo: ſi autem aqua ſit ſola, populus eſſe incipit ſine Chriſto. Quando autem miſcetur vtrunque & adunatione confuſa ſibi inuicem copulantur, tunc ſpirituale ſacramentum & cæleſte perficitur. Sic verò calix domini noſtri Ieſu Chriſti non poteſt eſſe aqua ſola, aut vinum ſolum, niſi vtrunque ſibi miſceatur, quomodo nec corpus domini poteſt eſſe ſimila ſola, aut aqua ſola, niſi vtrunque adunatum fuerit & copulatum, & panis vnius compage ſolidatum. Quo & ipſo ſacramento populus noſter oſtenditur adunatus, vt quemadmodum grana multa in vnum collecta, & commolita, & commixta vnum panem faciunt, ſic in Chriſto qui eſt panis cæleſtis vnum ſciamus eſſe corpus, cui coniunctus ſit noſter numerus & adunatus. Dicunt aliqui, niſi aliquo interueniente peccato, euchariſtiam quotidie accipiendam: hunc enim panem dari, iubente domino, quotidie nobis poſtulamus, dicentes: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, quod quidem bene dicunt, ſi hoc cum religione & deuotione & humilitate ſuſcipiunt, ne fidendo de iuſtitia, ſuperba præſumptione id faciant. Cæterum ſi talia ſunt peccata, quæ quaſi mortuum remoueant ab altari, prius agenda pœnitentia eſt, ac ſic deinde hoc ſalutiferum medicamentum ſuſcipiendum. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi mandu- *1. Cor. 11.*
cat & bibit. Hoc eſt enim indignè accipere, ſi eo tempore quis accipiat, quo debet agere pœnitentiam. Cæterum ſi tanta ſunt peccata, vt non excommunicandus quiſque iudicetur, non ſe debet à medicina dominici corporis ſeparare, ne dum fortè diu abſtinens prohibetur, à Chriſti corpore ſeparetur. Manifeſtum eſt enim, viuere eos qui corpus eius attingunt, Vnde timendum eſt, ne dum diu quiſque ſeparatur à Chriſti corpore alienus permaneat à ſalute, ipſo dicente, Niſi *Ioan. 6.*
manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui enim peccare iam quieuit, cōmunicare non deſinat. Coniugatis autem abſtinendum eſt à coitu, pluribuſque diebus orationi vacare, & ſic deinde ad Chriſti corpus accedere. Relegamus libros regnorum, & inueniemus ſacerdotem Abimelech de panibus propoſitionis noluiſſe prius dare Dauid & pueris eius, niſi ante eos in- *1. Reg.*
terrogaret, vtrum mundi eſſent pueri à mulieribus, non vtique ab alienis, ſed à propriis coniugibus, & niſi eos audiſſet ab heri & nudius tertius vacaſſe ob opere coniugali, nunquā panes, quos prius negauerat, cōceſſiſſet: Tantū intereſt inter propoſitionis panes & corpus chriſti, quātum differt inter corpus & vm-

& vmbram, inter imaginem & veritatem, inter exemplaria futurorum, & ea ipſa quæ per exẽplaria figurabantur. Quapropter eligendi ſunt aliqui dies, quibus prius homo cõtinentius viuat, quò ad tãtum Sacramentum dignus accedere poſſit.

Sacrificium pro defunctorum fidelium requie offerri vel pro eis orari quia per totũ hoc orbem cuſtoditur, credimus quod ab ipſis Apoſtolis traditum ſit. Hoc enim vbique catholica tenet Eccleſia, quæ niſi crederet fidelibus defunctis dimitti peccata, non pro eorũ ſpiritibus vel eleemoſynam faceret, vel Deo ſacrificium offerret. Nam & cùm dominus

Matth.12. dicit, Qui peccauerit in Spiritum ſanctum non remittetur ei, neque in hoc ſeculo neque in futuro. Demonſtrat quibuſdam illic dimittẽda peccata, & quodam purgatorio igne

Enchir.a. no de Ciuit.dei li. 21.cap.24 Et de cura pro mortuis. purganda. Ergo, in quodam loco à ſancto Auguſtino dictũ eſt, defunctorum animæ ſuorum ſine dubio viuentium releuantur pietate cùm pro illis ſacrificium offertur, vel eleemoſynæ fiunt, ſi tamen ſibi quiſque aliquod meritum præparauit, dum adhuc in corpore viueret, pro quo iſta proſint quæcunque pro illo fiunt. Nã non omnibus proſunt. Et quare nõ omnibus proſunt, niſi propter differẽtiam vitæ quam quiſque geſſit in corpore? Nã pro valde bonis gratiarum actiones ſunt, pro non valde malis propitiationes ſunt, pro valde malis, & ſi nulla ſunt adiumenta mortuorum, qualeſcunque conſolationes viuorum ſunt. Quibus autem proſunt, aut ob id proſunt vt ſit plena remiſſio peccatorum, aut certè vt tolerabilior fiat ipſa damnatio.

De tertia, ſexta & nona hora officiis.

HOram tertiam, ſextam & nonam Daniel & tres pueri ſupplicationibus deuouerunt, ſcilicet vt ab ortu diei in tempus precationis tres horæ porrectæ, trinitatis nobis reuerentiam declararent, paritérque à tertia ad ſextam, atque inde ad nonam, per paria lucis interualla, ratis dimenſionibus interminata trinitas ter die rogata coleretur. Illud etiã occurrit ad probationem venerabilis trinitatis, quod Spiritus ſanctus hora tertia, hoc eſt ſuo loco & numero & tempore, deſcẽdit ad terras, impleturus gratiam quam Chriſtus promiſit. Nam & ſexta hora Chriſtus paſſus, in nonam patibuli cruciamenta porrexit. Tali enim ſacramento legitimis ad precem temporibus per ternas horas, trinitatis perfectio aut laudatur celebritatibus, aut precibus impetratur, & ſi computetur diuturna celebritas per quaternarium vſque in veſpertinum officiũ, hoc eſt quaternitas ſignificatur, quia mundus quadrifariè diuiſus, in trinitate ſaluatur. Siquidem & in nocte ſtationes & vigiliæ militares in quatuor partes diuiſæ, ternis horarũ ſpaciis ſecernuntur, vt & in ipſis nocturnis mundialibúſque officiis, trinitatis myſterium veneretur.

Daniel 6. Act.2.

De veſpertinis.

VEſpertinum diurni finis officium diurnæ & alternæ lucis occaſus eſt, cuius ex veteri teſtamento ſolennis eſt celebratio. Denique hoc tempore veterum ſacrificia offerri, adoleríque altario aromata & thus, mos erat. Exod.29. Cuius rei teſtis eſt hymnidicus ille regio ac ſacerdotali functus officio, dicens, Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo domine, eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum. Pſal.140. In nouo quoque teſtamẽto, eo tempore dominus & ſaluator cœnantibus Apoſtolis myſterium ſui corporis & ſanguinis initio tradidit, vt tempus ipſum ſacrificij veſperum oſtenderet ſeculi. Proinde in honorem ac memoriam tantorum ſacramentorum, his temporibus nos adeſſe decet Dei conſpectibus, & perſonare in eius cultibus, orationum noſtrarum illi ſacrificium offerẽtes, atque in eius laudibus pariter exultantes. Veſperũ autem nominatur à ſydere quod veſper vocatur, & decidente ſole exoritur. De quo propheta ait. Et veſperũ ſuper filios hominum prodire facis. Iob.38.

De completis.

DE completis autem celebrandis, id etiam in patrum inuenimus exemplis. Dauid propheta dicente, Si aſcendero in lectũ ſtrati mei, ſi dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, aut requiem tẽporibus meis donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob. Pſal.131. Quis non ſtupeat tãtam in Dei amore animi deuotionem vt ſomnum ſibi, ſine quo vtique corpora humana deficiunt, penitus interdixerit, donec locum ac templum domino fabricandum, in pectore ſuo rex & Propheta reperiret? Quæ res nos debet fortiter admonere, vt ſi ipſi locus domini volumus eſſe, & tabernaculum eius, ac templum cupimus haberi inquãtum poſſumus exempla ſanctorum imitemur, ne de nobis dicatur, quod intelligitur: Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis. Pſal.75.

De vigiliis.

ANtiqua eſt vigiliarum deuotio, familiare bonum omnibus ſanctis. Eſaias Propheta denique exclamat ad Dominum dicens, De nocte vigilat ſpiritus meus ad te deus, quia lux præcepta tua ſunt ſuper terram. Eſaia 26. Itẽ Dauid & regio & prophetico ſanctificatus vnguento, ita canit, Media nocte ſurgebam Pſal 118.

ad confitendũ tibi, ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ. E
Hoc namque tempore vaſtator angelus tranſiens, primogenita Ægyptiorum percuſſit.
Exod.12 Vnde & nos vigilare oportet, ne periculo Ægyptiorum admiſceamur. Iiſdem etiam horis ſe venturũ eſſe in Euangelio ſaluator aſtruit. Vnde ad vigilandum auditores ſuos exſuſcitans dicit, Beati ſerui illi, quos cùm venerit
Matt.24 dominus, inuenerit vigilantes. Et ſi veſperti-
Luca 12 na hora (inquit) venerit, & ſi media nocte, & ſi galli cantu, & inuenerit eos vigilantes, beati ſunt. Ideo & vos eſtote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet, qui eſt primogenitus à mortuis.

Concilium Aquiſgranenſe ſub Ludouico Pio habitũ cap.130. & Rabanus lib.2. de inſtit. cleric. cap. 9. poſt hæc verba habent & iſta quę videntur ad contextum Iſidori pertinere.

Siquidem nec verbis ſolum docuit vigilias, ſed etiam confirmauit exemplo, nanque teſtatur Euangelium, quia erat Ieſus pernoctãs
Act.16 in oratione Dei. Paulus quoque & Silas in cuſtodia publica circa medium noctis orãtes hymnum (audientibus cunctis) vincti dixiſſe memorantur, vbi terræ motu repente facto, & concuſſis carceris fundamentis, & ianuæ ſponte apertę, & omnium vincula ſunt ſoluta. Vnde oportet his horis pſallendi orandique frequẽtiam nos in ſanctis habere officiis finémque noſtrũ vel ſi aduenerit ſub tali actu expectare ſecuros. Eſt autẽ quoddam genus hæreticorum, ſuperfluas exiſtimantium ſacras vigilias, & ſpiritali opere infructuoſas, dicentes, Iura temerari diuina, qui noctem fecit ad requiem, ſicut diem ad laborem. Qui
al nyctazontes hæretici græco ſermone * nyctages, hoc eſt ſomniculoſi vocantur. Iſte autem eſt catholicus ordo diuinarum celebrationum, qui ab vniuerſa Eccleſia Chriſti incommutabiliter ſeruatur.

De matutinis & de nocte dominica

SAbbatum autem priori populo in otio corporaliter celebratum legimus, vt figura eſſet in requiem, Vnde & ſabbatum requies interpretatum eſt. Dies autem dominicus non Iudæis, ſed Chriſtianis per reſurrectionẽ domini declaratus eſt, ex illa cæpit habere feſtiuitatem ſuam. ipſe eſt enim dies primus, qui poſt ſeptimum reperitur octauus, vnde & in
Eccl.11 Eccleſiaſte ad duorum teſtamentorum ſignificationem dicitur: illi ſeptem & illi octo. Primo enim celebrandum ſabbatũ traditum eſt, quo erat antea requies mortuorum. Reſurre-
Rom.6 ctio autem nullius erat vſque ad Chriſtũ Dominum, qui reſurgens à mortuis, iam nõ moritur, mors illi vltra non dominabitur. Iam H poſtquam facta eſt talis reſurrectio in corpore domini, vt præiret in captiuitate Eccleſiæ, quod corpus Eccleſiæ ſperaret in finem, dies dominicus, i. octauus qui & primus, feſtiuitate ſucceſſit. Apparet autẽ hunc diem ſanctis ſcripturis eſſe ſolennẽ, ipſe eſt enim primus dies ſeculi, in ipſo formata ſunt elementa mũdi in ipſo creati ſũt angeli in ipſo quoq; à mortuis reſurrexit chriſtus, in ipſo de cælis ſuper Apoſtolos ſanctus deſcẽdit ſpiritus, manna in eodem die in eremo primum de cælo datũ eſt. Sic enim dicit dominus. Sex diebus colligetis manna, in die autem ſexto duplum colli- *Exod.16.* getis. Sexta enim dies eſt paraſceue, quæ an-
F te ſabbatum ponitur. Sabbatum autem ſeptimus dies eſt quem ſequitur dominicus, in quo manna primum de cælo venit. Vnde intelligant iudæi, iam tunc prælatum eſſe iudaico ſabbato dominicam noſtram, iam tũc indicatum eſt quod in ſabbato ipſorum gratia de cælo ad eos nulla deſcenderit, ſed in ſancta dominica, in qua primum dominus eam pluit.

De natali domini.

NAtalis dies domini ea de cauſa à patribus votiuæ ſolennitatis inſtitutus eſt, quia in eo Chriſtus pro redemptione mundi naſci
G corporaliter voluit, prodiens ex vtero virginis, qui erat in patris imperio. Cuius ſuſceptæ incarnationis cauſa hęc fuit. Poſtquam enim inuidia diaboli parẽs ille primus ſpe ſeductus inani cecidit, confeſtim exul & perditus, in omni genere ſuo radicem malitiæ ſuę & peccati tranſduxit, creſcebátque vehementius in malum omne genus mortalium, diffuſis vbique ſceleribus, & quod eſt omniũ nequius, cultibus idolorum. Volens ergo Deus terminare peccatum conſuluit verbo, lege & prophetis, ſignis, plagis, prodigiis. Sed dum nec ſic quidem errores ſuos ammonitus agnoſceret mundus, miſit deus filium ſuum
H vt carne indueretur, & hominibus appareret & peccatores ſanaret. Qui ideo in homine venit, quia per ſeipſum ab hominibus cognoſci non potuit. Vt autem videretur, Verbum caro factum eſt, aſſumendo carnem, nõ mutatum in carnem. Aſſumpſit enim humanitatem, non amiſit diuinitatem, ita idem Deus & idem homo, in natura Dei æqualis patri, in natura hominis factus eſt mortalis in nobis, pro nobis enim de nobis, manẽs quod erat, ſuſcipiens quod non erat, vt liberaret quod fecerat. Hæc eſt ergo dominicæ natiuitatis magna ſolennitas, hæc eſt diei huius noua & glorioſa feſtiuitas, aduentus Dei ad homines factus, itaque dies iſte pro eo quod

in eo

in eo natus eſt Chriſtus, natalis dicitur: quéque ideo obſeruare per reuolutum circulum anni feſta ſolennitate debemus, vt in memoriam reuocetur quod natus eſt Chriſtus.

De Epiphania.

EPiphaniorum diem proinde feſta ſolennitate viri apoſtolici ſignauerunt, quia in eo per ſtellam eſt ſaluator oſtenſus, quando inuenerunt magi Chriſtum in præſepio iacẽtem, & adorauerunt eum, offerentes ei competentia munera trinitatis, aurum, thus, & mirram regi Deo, atque homini puriſſimo. Ideo ergo diem hunc annuæ celebritatis ſacrauerunt, vt mundus agnoſcat Deum quem elementa cælitus prodiderunt.

Siquidem eo die idem Ieſus etiam Iordanis lauacro tinguitur, diuiſóque cælo, Spiritus ſancti deſcendentis teſtimonio Dei filius eſſe declaratur, cuius diei nomen ex eo quod apparuit gentibus Epiphania nuncupatur. Epiphania enim græce, apparitio vel oſtenſio dicitur. Tribus ergo ex cauſis hęc dies hoc vocabulum ſumpſit, ſiue quia tunc in Baptiſmo ſuo Chriſtus populis oſtẽſus fuerit: ſiue quod eo die ſideris ortu magis eſt proditus: ſiue quod primo ſigno per aquam vinum factum multis eſt manifeſtatus. Refert autem Caſſianus apud Græcos Natiuitatem domini, & Epiphaniorum ſolennitatem non bifariè, vt in occiduis prouinciis, ſed vnius diei feſtiuitate celebrari. Epiſtolæ quoque pontificis Alexandrini ad vniuerſas eccleſias Ægypti vel monaſteria diriguntur, quibus & initium quadrageſimæ & dies Paſchæ denuntiantur.

Matth. 3

Collat. 10.

De die Palmarum.

DIes palmarum ideo celebratur, quia in eo dominus & ſaluator noſter, ſicut propheta cecinit, tendens Hieroſolymam aſello ſediſſe perhibetur. Tunc gradiens ramis palmarum multitudo plebium obuiã ei, clamauerunt, Oſanna, benedictus qui venit in nomine domini, rex Iſraël. In ramis enim palmarum ſignificabatur victoria, qua erat dominus mortem moriendo ſuperaturus, & tropheo crucis de diabolo mortis principe triũphaturus. In aſello autem ſuper quem ſedendo Hieroſolymam venit, indicabat ſimplicia corda gentilitatis, quæ præſidendo atque regendo perducebat ad viſionem pacis. Hoc autem die ſymbolum Competentibus traditur, propter confinem dominicæ paſchæ diẽ ſolennitatis, vt quia iam ad Dei gratiam percipiendam feſtinant, fidem quam confiteantur, agnoſcant. Vulgus autem ideo eũ diem capitilauium vocat, quia tunc moris erat lauandi capita infantum, qui vnguendi ſunt,

Zachar. 9.
Matth. 21.
Ioan. 12.

A ne fortè obſeruatione Quadrageſimæ ſordidata, ad vnctionem accederent.

De cœna domini.

COena domini, hæc eſt quinta feria vltimæ hebdomadis quadrageſimæ, quando dominus & ſaluator noſter poſt typicum illud paſcha completum, ad verum tranſiens myſterium corporis & ſanguinis ſui primum Apoſtolis tradidit, quando poſt ſacramenta cæleſtia diſcipulus fallax & proditor pretiũ à Iudæis accepit, & Chriſti ſanguinem vendidit. *Matt. 26* *Ioan. 13*

Eo etiam tempore & die ſaluator ſurgens à cœna, pedes diſcipulorum lauit, propter humilitatis formam commẽdandam, ad quam docendam venerat, ſicut & ipſe conſequenter expoſuit: quod etiam decebat potentiſſimum, vt facto doceret, quod obſeruare diſcipulos præmoneret. Hinc eſt quod eodem die altaria templíque parietes & pauimenta lauantur, vaſaque purificantur quæ ſunt domino cõſecrata. Qua die proinde etiam ſanctum chriſma conficitur, quia ante biduum paſchæ Maria caput ac pedes domini vnguẽto perfudiſſe perhibetur. Vnde & Dominus diſcipulis ſuis dixit. Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. *Matt. 26*

B

De Paraſceue.

PAraſceue i. ſexta ſabbati, ideo in feſtiuitate habetur, quia in eo die Chriſtus myſterium crucis expleuit, propter quod venerat in hunc mundũ, & quia ligno percuſſi fueramus in Adã, rurſus per ligni myſteria ſanaremur. Huius enim cauſa triumphi, humana puſillitas Chriſto per omnem mundum celebritatem annuam præbet, pro eo quod dignatus eſt, ſanguine paſſionis ſuę ſeculum redimere, & peccatum mundi per crucem morte deuicta abſoluere. Cuius quidem crucis iniuriam non pertulit illa diuinitas, ſed ſola ſuſceptæ humanitatis natura paſſa eſt: diuinitas verò exors iniuriæ manſit. Tripartita autem ratio dominicæ paſſionis oſtenditur. Prima itaque cauſa eſt, vt Chriſtus pro reatu mundi redẽptio daretur, & hoſtis antiquus velut hamo crucis caperetur, ſcilicet vt quos abſorbuerat euomeret, & prædam quam tenebat amitteret, non potentia victus, ſed iuſtitia, non dominatione, ſed ratione. Secunda cauſa eſt, vt ſecuturis hominibus vitæ magiſteriũ præberetur. Aſcendit enim crucem Chriſtus, vt nobis & paſſionis & reſurrectionis præberet exemplum, paſſionis ad confirmandam patientiam, reſurrectionis ad excitandam ſpem

C

D

vt duas vitas nobis oſtenderet in carne, vnam E laborioſam, alteram beatam: laborioſam, quã tolerare debemus: beatam, quam ſperare debemus. Tertia cauſa eſt ſuſceptæ crucis, vt ſu-
1.Cor.1. perbia ſeculi & inflata ſapiẽtia per crucis ſtultam, vt putatur, prædicationem, humiliata, corrueret: vt pateret id quod ſtultum Dei eſt quanto ſit hominibus ſapientius: & quanto ſit fortius tota hominum fortitudine quod infirmum Dei eſt.

Epheſ. 3. Docet autem Apoſtolus Paulus nos illuminatos debere habere oculos cordis ad intelligendum quæ ſit latitudo crucis, & longitudo, altitudo, & profundum. Cuius latitudo eſt tranſuerſum lignum quo extẽduntur ma- F nus: longitudo à latitudine deorſum verſus vſque ad terram: altitudo à latitudine ſurſum vſque ad caput: profundum verò quod terræ infixum abſconditur: quo ſigno crucis omnis vita ſanctorum deſcribitur.

Dicitur enim homini, tolle crucem tuam & ſequere me. Dum enim crucifigitur caro, cùm mortificantur membra noſtra ſuper terram, fornicatio, immunditia, luxuria, & cætera, dúmque exterior homo corrumpitur vt interior renouetur de die in diem, paſſio eſt crucis. Et hæc quidem dum ſint bona opera, tamen adhuc laborioſa, quorũ merces requies eſt. Et ideo dicitur, ſpe gaudentes, vt co- G gitantes ſcilicet requiem futuram, cum hilaritate & laboribus operemur.

Hanc hilaritatem ſignificat crucis latitudo in trãſuerſo ligno, vbi figuntur manus. Per manus enim opus intelligitur: per latitudinẽ hilaritas operantis, quia triſtitia facit anguſtias. Porrò per altitudinem crucis, cui caput adiungitur, expectatio ſupernæ retributionis de ſublimi iuſtitia Dei ſignificatur, vt & ipſa bona opera non propter beneficia Dei terrena ac temporalia facienda credantur, ſed potius propter illud quod deſuper ſperat fides quæ per dilectionem operatur. Iam verò per longitudinem, qua totum corpus extenditur, H ipſa tolerantia ſignificatur, vt lõganimes permaneamus: vnde longanimes dicuntur. Per profundum autem hoc eſt partem illam ligni quæ in terræ abdito defixa latet, ſed inde conſurgit omne quod eminet, inſcrutabilia indicantur iudicia Dei: de quibus occulta eius voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ, alius ſic, alius autem ſic.

De Sabbato Paſchæ.

SAbbati paſchalis veneratio hinc celebratur, pro eo quod eadem die Dominus in ſepulchro quieuit. Vnde bene Hebræo ſermone ſabbatum requies interpretatur, ſiue quod dominus in eo requieuit die, mundo perfecto: ſiue quod in eo dominus & redemptor noſter quieuit in ſepulchro. Hic autem dies inter mortem Chriſti & reſurrectionem medius eſt, ſignificans requiem quandam animarum ab omni labore, omníque moleſtia poſt mortem, per quam fit tranſitus poſt reſurrectionem carnis ad illam vitam, quam dominus noſter Ieſus Chriſtus ſua reſurrectione præmonſtrare dignatus eſt.

De Paſcha.

IAm vero Paſchale ſacramentum, quod nunc in Saluatoris noſtri myſterio manifeſtiſſimè celebratur, in veteri teſtamento figuraliter primum geſtum eſt, quando agno occiſo, paſcha celebrauit populus dei in Ægypto, cuius figura in veritate completa eſt in *Exod.12.*
Chriſto, qui ſicut ouis ad occiſionem ductus eſt. Cuius ſanguine illitis poſtibus noſtris, id eſt, cuius ſigno crucis ſignatis frontibus noſtris, à perditione huius ſeculi, tanquam à captiuitate Ægyptia liberamur. Cuius quidem diem paſchalis reſurrectionis, non ſolum pro eo celebramus, quod in eodem à mortuis reſurrexit, ſed etiam pro aliis ſacramentis quæ per eundem ſignificantur. Quia enim ſicut dicit Apoſtolus, mortuus eſt propter peccata *Rom.4.*
noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram, trãſitus quidem de morte ad vitam in illa paſſione domini & reſurrectione ſacratus eſt. Nam & vocabulum iſtud quod paſcha dicitur non Græcum ſed *Hebræum* eſt, neq; enim à paſſione, quam *Græcè* dicũt *Pathe*, ſed à tranſitu *Hebræo verbo Paſcha* appellatum eſt, quod & *maximè Euangeliſta* expreſſit, cùm celebraretur à Domino Paſcha cum diſcipulis ſuis. Cùm vidiſſet (inquit) Ieſus, quia venit hora eius vt trãſiret de mundo ad patrem. Trãſitus ergo de hac vita mortali in aliam vitam immortalem, hoc eſt de morte ad vitam, in paſſione domini & in reſurrectione commendatur. Hic tranſitus modo à nobis agitur per fidem, quæ nobis datur in remiſſionem peccatorum quando conſepelimur cum Chriſto per baptiſmum, quaſi à mortuis tranſeuntes, de peioribus ad meliora de corporalibus ad ſpiritualia, de cõuerſatione huius vitæ ad ſpem futuræ reſurrectionis & gloriæ. Propter ipſum ergo initium nouæ vitę ad quam tranſimus, & propter ipſum nouum hominem quem iubemur induere & exuere veterem, vetus fermentum expurgantes, vt ſimus noua conſperſio, quoniam paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Propter hanc vitæ nouitatem primus menſis in anni menſibus celebrationi huic attributus eſt.

nam ipſe dicitur menſis nouorum. Quia verò in tempore toto ſeculi nunc tertium tempus apparuit, ideo reſurrectio domini triduana eſt. Primum enim tempus eſt ante legem, ſecundum ſub lege, tertium ſub gratia, vbi iam manifeſtatum eſt ſacramentum, quod ante erat in prophetico ænigmate occultum, Hoc ergo in lunari numero ſignificatur. Quia enim ſeptenarius numerus ſolet in ſcripturis ad quandam perfectionem myſticus apparere, in tertia hebdomada lunę paſcha celebratur, id eſt, qui dies occurrerit dominicus à quintodecimo in vigeſimũ primũ. Sed nec ſolum propter tempus tertium, quia inde incipit hebdomada tertia, ſed etiam propter ipſam conuerſionem lunæ. Tunc enim illa ab inferioribus ad ſuperiora conuertitur, & hæc nobis de luna ſimilitudo aſſumitur, de viſibilibus ad inuiſibilia, de corporalibus ad ſpiritualia ſacramenta tranſire, vt magis magiſque huic ſeculo moriamur, & vita noſtra abſcondita ſit cum Chriſto, omnémque lucem ſtudij noſtri, quæ ad inferiora vergebat, ad ſuperiora conuertamus, ad illam ſcilicet æternam contemplationem immutabilis veritatis. Vſque ad vigeſimũ primũ, ideo paſcha obſeruatur propter numerum ſeptenarium quo vniuerſitas ſæpe figuratur, qui etiam ipſi eccleſiæ tribuitur, propter inſtar vniuerſitatis, ideóque & Ioannes Apoſtolus in Apocalypſi ſcripſit ſeptem Eccleſiis. Eccleſia verò adhuc in iſta mortalitatis carne conſtituta, propter ipſam mutabilitatem, lunæ nomine in ſcripturis ſæpe vocatur. Quod verò anniuerſarius dies Paſchalis non ad eundem diem anni redit, ſicut dies quo creditur dominus natus, hoc fit propter dominicum diem & lunam. Manifeſtum eſt enim, quo die dominus crucifixus ſit, & in ſepulchro fuerit, & reſurrexit. Adiuncta eſt enim ipſorum dierum obſeruatio per Nicenũ conſiliũ vniuerſo orbi Chriſtiano, & perſuaſum eo modo paſcha celebrari oportere, vt non ſolum lunam paſchalem, ſed & diem dominicum in quo reſurrexit à mortuis expectare debeamus. Inde eſt quod ad eundem diem anni non reuertitur paſcha, nam Iudæi tantundem menſem nouorum & lunam obſeruant, diem autem addendum patres noſtri cenſuerunt, vt & noſtra feſtiuitas à Iudæorũ feſtiuitate diſiungeretur.

Colloſ. 3.

De Aſcenſione domini.

ASceníionis dominicę ſolennitas ideo celebratur, quia in eodem die poſt mundi victoriam, poſt inferni regreſſum, chriſtus aſcendiſſe memoratur ad cælos, ſicut ſcriptum eſt, Aſcendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quæ feſtiuitas ideo per reuolutum circulũ annorũ celebratur, vt humanitas aſſumptæ carnis aſcendentis ad dexteram patris in memoriam reuocetur, cuius corpus ita in cælo eſſe creditur, vt erat quando aſcendit, quod & vox angelica proteſtatur dicens, Sic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum, id eſt, in eadem ſpecie carnis atque ſubſtantia, cuius profectò carnis immortalitatem donauit, naturam non abſtulit. Dextera autem patris, ad quam idem filius ſedere creditur, non eſt corporea, quod nefas eſt de Deo ſentire. Sed dextera patris eſt beatitudo perpetua, quæ ſanctis in reſurrectione promittitur, id eſt, ſanctæ eccleſiæ, quæ eſt corpus Chriſti, ſicut & ſiniſtra eius rectè intelligitur miſeria & pœna perpetua, quæ impiis dabitur.

[Pſa]l. 67. *Act. 1.*

De Pentecoſte.

INitium ſanè & cauſa feſtiuitatis Pentecoſtes, paulò latiùs repetenda eſt. Pentecoſtes enim dies hinc cœpit exordium, quando dei vox in Sina monte deſuper intonantis audita eſt, & lex data Moyſi. In nouo autem teſtamento Pentecoſte cœpit, quando aduentum ſancti ſpiritus, quem Chriſtus promiſit, exhibuit, quem ait non eſſe venturum niſi ipſe aſcenderet in cælum: denique dum portã cæli Chriſtus intraſſet decem diebus interpoſitis intremuit ſubito orantibus Apoſtolis locus, & deſcendente ſpiritu ſancto ſuper eos inflammati ſunt, ita vt linguis omnium gentium Dei magnalia loquerentur. Aduentus itaque ſancti ſpiritus de cælo ſupra Apoſtolos, in varietate diffuſus linguarum, ſolennitatem tranſmiſit in poſteros, eáque de cauſa Pẽtecoſte celebratur, & dies ipſe proinde inſignis habetur. Concordat autem hæc feſtiuitas Euangelij, cum feſtiuitate legis. Illic enim poſteaquam agnus immolatus eſt, interpoſitis quinquaginta diebus data eſt lex Moyſi, ſcripta digito Dei: hic poſtquam occiſus eſt Chriſtus, qui ſicut ouis ad immolandum ductus eſt, celebratur verum Paſcha, & interpoſitis quinquaginta diebus, datur ſpiritus ſanctus, qui eſt digitus Dei, ſuper cxx. diſcipulos Moſaicæ ætatis numero conſtitutos. Siquidem & hæc feſtiuitas aliud obtinet ſacramentum. Conſtat enim ex ſeptimana ſeptimanarum. Sed dierum quidem ſeptimanæ generant candẽ Pentecoſtẽ, in qua fit peccati remiſſio per ſpiritum ſanctũ. Annorum verò ſeptimanę quinquageſimum annũ faciunt, qui apud Hebræos iubileus dicitur, in quo ſimiliter terræ fit remiſſio, & ſeruorum libertas, & poſſeſſionum reſtitutio, quæ precio erant comparata.

Exod. 10 *Act. 2.* *Eſa. 53.*

Septies etenim ſeptem multiplicati, quinquagenarium ex ſe generant numerum, aſſumpta monade, quam ex futuri ſeculi figura præſumptam eſſe, maiorum authoritas tradidit. Fit enim ipſa & octaua ſemper & prima, imò ipſa eſt ſemper vna quæ eſt dominica dies. Neceſſe eſt enim ſabbatiſmum animarum populi Dei illuc occurrere atque ibi compleri, vbi datur pars his qui octo, ſicut quidam
Eccle. 11. diſſerens, Salomonis dicta ſapienter expoſuit Idcirco autē totius quinquageſimæ dies poſt domini reſurrectionem reſoluta abſtinentia in ſola lætitia celebrantur, propter figuram futuræ reſurrectionis, vbi iam non labor ſed requieſcerit lætitiæ. Ideóque his diebus nec genua in oratione flectuntur, quia ſicut quidam ſapiens ait, inflexio genuum pœnitentię & luctus indicium eſt. Vnde etiam per omnia eandem in illis ſolennitatem, quam die dominico cuſtodimus, in qua maiores noſtri nec ieiunium agendum, nec genua eſſe flectenda, ob reuerentiam dominicæ reſurrectionis tradiderunt.

De feſtiuitatibus martyrum.

Feſtiuitates Apoſtolorum ſeu in honore martyrū feſtiuitates antiqui patres in venerationis myſterio celebrari ſanxerunt, vel ad excitandū imitationē, vel vt meritis eorū conſociemur, atque orationibus adiuuemur, ita tamen vt nulli martyrum, ſed ipſi Deo martyrū offeramus, quamuis in memoriis martyrum conſtituamus altaria. Quis enim antiſtitum, in locis ſanctorum corporum aſſiſteris altari, aliquando dixit, offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane, ſed quod offertur, offertur Deo qui martyres coronauit apud memorias eorum quos coronauit, quo ex ipſorum locorum amore maior affectus exurgat ad augendam charitatem, & in illi quos imitari poſſumus, & in illo quo adiuuāte poſſumus. Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis & ſocietatis, quo & in hac vita colūtur ſancti homines Dei, quorū cor ad talem pro Euangelica virtute paſſionem paratum eſſe ſentimus. Sed illos tanto deuotius, quanto ſecurius poſt certamina omnia ſuperata, quanto etiam fidentiore laude prædicamus iam in illa vita feliciores victores quàm in iſta adhuc vſque pugnantes. At verò illo cultu, qui Græcè latria dicitur, Latinè vno verbo dici non poteſt, cùm ſit quædam proprię diuinitatis debita ſeruitus, nec colimus, nec colendum docemus niſi vnum Deum. Cùm autem ad hunc cultum pertineat oblatio ſacrificij, vnde & idololatria dicitur eorū qui hoc etiam idolis exhibent, nullo modo aliquid tale offerimus, aut offerendum præcipimus, vel cuiquam martyri, vel cuiquam ſanctæ animæ, vel cuiquam angelo. Et quiſquis in hūc errorem dilabitur, corripitur per ſanam doctrinam, ſiue vt corrigatur, ſiue vt caueatur, dum etiam ipſi ſancti vel homines vel angeli exhiberi ſibi nolunt, quòd vni Deo deberi norunt. Apparuit hoc in Paulo & Barnaba, cùm commoti miraculis, quæ per eos facta ſunt Lycaonij tanquam diis immolare voluerunt, Conſciſſis enim veſtibus ſuis, confitentes & perſuadentes ſe deos non eſſe, iſta ſibi fieri vetuerunt. Apparuit & in angelis, ſicut in Apocalypſi legimus, Angelum ſe adorari prohibentem ac dicentem adoratori ſuo Vide ne feceris, conſeruus tuus ſum, & fratrū tuorum. Deum adora. Rectè itaque ſcribitur homini ab angelo prohibitum eſſe adorare, niſi vnum Deum, ſub quo ei eſſet & ille conſeruus. Non ergo fit à nobis ille diuinæ religionis cultus in angelos aut in martyres quia non ſic habentur vt tales honores quęrant vt Deus, quia nec ipſi volunt ſe coli pro Deo, ſed illum à nobis coli volunt quo illuminante lętantur. Honorandi ſunt ergo martyres propter imitationē, non adorandi propter religionem, honorandi charitate, nō ſeruitute. Apoc. 16.

De Encæniis.

Annuas feſtiuitates eccleſiarum ex more veterum celebrari in Euangelio legimus, vbi dicitur, Facta ſunt Encænia Hieroſolymis. Encænia autem feſtiuitas erat dedicationis templi, Græcè enim Kænon dicitur nouū Quandocunque enim nouum aliquid fuerit dedicatum, Encænia vocatur. Illum enim diem quo dedicatum eſt templum à Salomone, ſicut Regum liber & Paralipomenū narrat, Iudæi ſolenniter celebrabant, & ipſe dies apud illos feſtus agebatur, qui vſus in illis exoleuit,* quia caruerunt & cultu & templo, Chriſtiani autem ſeruant morem illum patrum, in quos gloria tranſlata videtur. Omnes autem feſtiuitates pro varietate religionū diuerſáque in honorem martyrum tempora, ideo à viris prudentibus inſtituta ſunt: ne fortè rara congregatio populi fidem minueret in Chriſto. Propterea ergo dies aliqui conſtituti ſunt: vt in vnum omnes pariter conuenirēt vt è conſpectu mutuo & fides creſcat: & lætitia maior oriatur. Ioan. 10.
* qui, for quando.

De ieiunio quadrageſimæ.

Ieiuniorum tempora ſecundum ſcripturas ſacras iiij. ſunt, in quibus per abſtinentiam & lamentum pœnitentiæ, domino ſupplicandum eſt, & licet omnibus diebus orare & abſtinere conueniat, his tamē temporibus amplius ieiuniis & pœnitentiæ ſeruire oportet.

Primum

Primum ieiunium quadrageſimæ eſt,quod à veteribus libris cœpit ex ieiunio Moyſi & Heliæ, & ex Euangelio, quia totidem diebus dominus ieiunauit,monſtrans euangeliũ nos diſſonare à lege & prophetis. In perſona quippe Moyſi lex, in perſona Heliæ prophetæ accipiuntur, inter quos in monte Chriſtus glorioſus apparuit, vt euidentius emineret quod de illo dicit Apoſtolus, Teſtimonium habens ex lege & Prophetis. In qua ergo parte anni congruentius obſeruatio quadrageſimæ conſtitueretur, niſi confinis, atque contigua dominicæ paſſionis, quia in ea ſignificatur hæc vita laborioſa, cui etiam opus eſt cõtinẽtia,vt ab ipſius mũdi illecebris ieiunemus in ſola mãna viuẽtes, id eſt,cæleſtibus ſpiritualibúſq; præceptis. In numero autem quadragenario vita iſta propterea figuratur,quia denarius eſt perfectio beatitudinis noſtræ,creatura autem ſeptenario figuratur, quæ adhæret creatori, in quo declaratur vnitas trinitatis per vniuerſum mundum temporaliter adnunciata. Et quia mundus à quatuor ventis deſcribitur, & à quatuor elementis erigitur, & à quatuor anni temporum vicibus variatur denarius quater ductus in quadraginta conſummatur, quo numero oſtenditur ab omni temporum delectatione abſtinendum, ac ieiunandum eſſe, & caſtè continentérque viuendum.

Exod.24. *3.Reg.19.* *Matth.4.* *Rom.3.*

Licet & aliud Sacramenti myſterium exprimitur, quod quadraginta diebus eadẽ ieiunia celebrantur. Lege enim Moſaica vniuerſo populo generaliter eſt præceptum, decimas & primitias domino Deo offerre. Itaque dum in hac ſententia principia voluntatum conſummationéſque operum noſtrorũ referre ad dei gratiam admonemur,in ſupputatione tamen quadrageſimæ ſumma iſta legalium decimarum expletur. Totum enim anni tempus xxxvj. dierum numero decimatur, ſubtractis enim à quadrageſima diebus dominicis, quibus ieiunia reſoluũtur,his diebus quaſi pro totius anni decimis ad Eccleſiã concurrimus, actuúmque noſtrorum operationẽ Deo in hoſtiam iubilationis offerimus. Cuius quidem quadrageſimæ legibus, ſicut ait noſter Caſſianus quique perfecti non tenentur,nec exigui huius canonis ſubiectione contenti ſunt. Quẽ profecto illis, qui per totum anni ſpatium deliciis ac negotiis ſecularibus implicantur Eccleſiarum principes ſtatuerunt, vt vel hac legali quodammodo neceſſitate conſtricti, his ſaltem diebus vacare domino cogerẽtur, ac dierum vitæ ſuæ,quos totos quaſi quoſdam fructus fuerant voraturi vt decimas domino dedicarent.

Coll. c.21.

A

De Ieiunio Pentecoſtes.

SEcundum ieiunium eſt, quod iuxta canones poſt Pentecoſten alio die inchoatur, ſecundum quod & Moyſes ait. Initio hordearij menſis, facietis vobis hebdomadas ſeptẽ. *Deut.16.* Hoc ieiuniũ à pleriſque ex authoritate Euãgelij, poſt Domini aſcenſionem completur teſtimonium illud dominicũ hiſtorialiter accipientibus, vbi dicitur. Nunquid poſſunt filij ſponſi lugere, quamdiu cum illis eſt ſponſus? Veniet autem dies, cùm auferetur ab illis *Matth.9.* ſponſus, & tunc ieiunabunt. Dicunt enim poſt reſurrectionem domini xl. illis diebus, quibus cum diſcipulis poſtea legitur conuerſatus, nõ oportere ieiunare, nec lugere,quia B in lætitia ſumus. Poſtea verò cùm tempus illud expletur, Chriſtus volans ad cælos, præ- *Act.1.* ſentia corporali receſſit. Tunc indicendum ieiunium eſt: vt per cordis humilitatem & abſtinentiam carnis, mereamur è cælis promiſſum Spiritum ſanctum accipere.

De Ieiunio ſeptimi menſis.

TErtium ieiunium eſt quod à Iudæis agebatur poſt tabernaculorum ſolennitates, quod decima die ſeptimi mẽſis celebrat Eccleſia, Hoc enim primum in lege à domino inſtitutum eſt, dicente ad Moyſen. Loquere *Leuit.23.* filiis Iſraël, dicens, decima die ſeptimi menſis dies expiationis vocabitur, & ſanctus erit C vobis, & humiliabitis animas veſtras in ieiunio. Omnis anima quę afflicta nõ fuerit & ſe non humiliauerit in ipſo die ieiunio, exterminabitur de populo ſuo. Omnis anima quę fecerit opus in ipſo die, peribit anima illa de populo ſuo. Quo quidem ieiunio vſos fuiſſe antiquos, Eſdræ liber meminit. Poſtquã enim redierunt (inquit) filij Iſraël in Hieruſalem, *Eſdra.9.* & fecerũt ſibi tabernaculorum lætitiam magnam, dehinc conuenerunt in ieiunio & ſaccis, & humus ſuper eos, & ſteterunt & confitebantur peccata ſua, & iniquitates patrum ſuorum, & conſurrexerunt ad ſtandum, & D legerunt in volumine legis domini Dei ſui, quater in die, & quater in nocte, confitebãtur & adorabant dominum deum ſuum. Hoc etiam menſe ſeptimo, ſol ſecundum computum incipit facere minus de die, & nox eſſe maior, id eſt, octauo Calendarum octobris, quando æquinoctium eſt. Ideóque & ieiunium habetur in hoc menſe, quia oſtenditur in defectione ſolis & noctis augmẽto, vita noſtra deficere adueniente morte, quæ mors iudicio dei & reſurrectione ſuperatur.

De Ieiunio Calendarum Nouembrium.

QVartum ieiunium Calendarum nouẽbrium eſt, quod diuina autoritate initiatum vel inſtitutum eſt, Hieremiæ pro-

phetæ teſtimonio, dicente ad eum domino, ſaccis dominum ad miſericordiam prouocauerunt. *

De Ieiunio Calendarum Ianuariarum. *

PRæter hæc autem legitima tempora Ieiuniorum, omni ſexta feria propter paſſionem domini à quibuſdam ieiunatur; ſed & ſabbati dies à pleriſque, propter quod in eo Chriſtus iacuit in ſepulchro, ieiunio cõſecratus habetur, ſcilicet ne Iudæis exultando præbeatur, quod Chriſtus ſuſtinuit moriendo. Die autem dominico ſemper eſt reficiẽdum vt reſurrectionem Chriſti & gaudium noſtrũ gentibus prædicemus, præſertim cùm Apoſtolica ſedes hãc regulam ſeruet. Poſt Paſcha autem vſque ad Pẽtecoſten licet traditio Eccleſiarum abſtinentiæ rigorem prandiis relaxauerit, tamen ſi qui monachorum vel clericorum ieiunare cupiunt, non ſunt prohibendi, quia Antonius & Paulus & cæteri patres antiqui, etiam his diebus in eremo leguntur abſtinuiſſe, neque ſoluiſſe abſtinentiam, niſi tantum die dominico. Quis enim parſimoniã nõ laudet, ieiunium non prædicet? Ieiunium rés ſancta eſt, opus cæleſte, ianua regni, forma futuri, quod qui ſanctè agit, Deo iungitur, alienatur mundo, ſpiritualis efficitur. Per hoc enim proſternuntur vitia, humiliatur caro, diaboli tentamenta vincuntur.

De Triduani ieiunij conſuetudine.

HÆc & alia multa ſunt quæ in eccleſiis Chriſti geruntur, ex quibus tamen quædam ſunt quæ in ſcripturis canonicis cõmendantur, quædam quę non ſunt quidem ſcripta, ſed tamen tradita cuſtodiuntur. Sed illa quidem quæ toto orbe terrarum ſeruantur, vel ab ipſis Apoſt. vel ab authoritate principali conſiliorum inſtituta intelliguntur, [*Aug. epiſtol. 118.*] ſicut domini paſſio, & reſurrectio, & aſcenſio in cælum, & aduentus ſpiritus ſancti, quæ reuoluto die anni ob memoriam celebrantur, ſed & ſi quid aliud eſt quod ſeruatur ab vniuerſis, quaque ſe diffundit eccleſia. Alia verò quæ variè per diuerſa loca obſeruantur, ſicuti eſt quod aliqui ieiunãt ſabbato, alij non, alij quotidie communicant, alij certis diebus, aliis nullus dies prætermittitur, quo non offeratur ſacrificium, alibi ſabbato tantùm offertur & dominico, alibi tantum dominico, & ſi quid aliud huiuſmodi animaduerti poteſt. Totum hoc genus rerum, vt quibuſcunque placuit ſacerdotibus eccleſiæ vel religionis cui præerant, inſtituerunt, nec diſciplina in his melior eſt graui prudentique chriſtiano, niſi vt eo modo agat quo agere viderit eccleſiam ad quam fortè deuenerit. Quod enim neque cõtra fidem neque cõtra mores bonos habetur, indifferenter ſequendum, & propter eorum, inter quos viuitur, ſocietatem ſeruandum eſt, ne per diuerſitatem obſeruationũ ſchiſmata generentur.

De Carnium vſu vel piſcium.

CArnes autem & vinum poſt diluuium hominibus in vſum conceſſa ſunt, nam in initio permiſſum non fuerat, niſi tantum illud vt ſcriptũ eſt. Lignum fructiferum, & herbam ſeminalem dedit vobis in eſcam. [*Geneſ. 1.*] Poſtea verò per Noë data ſunt in eſum cuncta animalia, [*Geneſ. 9.*] vini quoque tunc attributa licẽtia eſt.

Sed poſtquam Chriſtus, qui eſt principium & finis, apparuit, hoc quod in principio ſuſpenderat, etiam in temporum fine retraxit, loquens per Apoſtolum ſuum, Bonum eſt nõ manducare carnem, & non bibere vinum. Et iterum, Qui infirmus eſt, holera manducet. [*Rom. 14.*] Non igitur quia carnes malæ ſunt, ideo prohibentur, ſed quia earum epulæ carnis luxuriam gignunt, & fomes & nutrimentum omnium vitiorum ſunt. [*1. Cor. 6.*] Eſca ventri, & venter eſcis, Deus autem & hũc & hanc deſtruet. [*Ioan. 21.*] Piſcem ſanè, quia eum poſt reſurrectionẽ accepit dominus, poſſumus manducare. Hũc enim nec Saluator nec Apoſtoli prohibuerũt.

EXPLICIT LIBER PRIMVS.

HIERONYMVS VVLLÆVS LECTORI.

NE Typographiam noſtram ſupina negligentiæ accuſes, Candide Lector, eò quòd ante vltimum hoc caput deſiderentur duo 42. nempe & 43. quæ tamen à S. Præſule Iſidoro ſub exordium libri in indice notata ſunt: ſcias nos hic ſecutos eſſe exemplaria typis euulgata Antuerpiæ & Lutetiæ: ſiquidem manu ſcripta nulla conquirere licuit. Alioqui facilè eſt aduertere, etiam deſiderari cap. 23. & 24. 40. & 41. Quibus aſteriſcum appoſui, ne hæreat Lector, dum viderit ſubiuncta ſuprapoſito titulo non reſpondere. Sed & 39. cap. quod eſt de ieiunio Cal. Nouembrium omnino mutilum eſt, quod etiam è Rabano conſtat. Et hæc quibuſdam, vt ſpero, occaſionem dabunt ad dandum exemplar vnde hi libelli magis integrè & caſtigatè excudi poſſint.

CAPITA LIBRI SECVNDI.

1 *De Clericis.*
2 *De Regulis clericorum.*
3 *De generibus clericorum.*
4 *De tonſura.*
5 *De ſacerdotibus.*
6 *De Coreipiſcopis,*
7 *De Presbyteris,*
8 *De Diaconibus,*
9 *De cuſtodibus ſacrorum*
10 *De Subdiaconibus,*
11 *De Lectoribus,*
12 *Pſalmiſtis,*
13 *De Exorciſtis,*
14 *De Oſtiariis,*
15 *De Monachis,*
16 *De Pœnitentibus,*
17 *De Virginibus,*
18 *De Viduis,*
19 *De Coniugatis,*
20 *De Catechumenis, exorciſmo & ſale.*
21 *De Competentibus,*
22 *De Symbolo,*
23 *De Regula fidei,*
24 *De Baptiſmo,*
25 *De Chriſmate.*
26 *De Manus impoſitione, vel confirmatione.*

PROLOGVS IN LIBRVM II.

QVoniam origines cauſáſque officiorum, quæ in communi ab Eccleſia celebrantur, ex parte aliqua explicuimus, deinceps exordia eorum quæ diuino cultu miniſteria religionis impenduntur, ordine proſequamur.

De Clericis, CAP. I.

ITaque omnesqui in eccleſiaſtici miniſterij gradibus ordinati ſunt, generaliter clerici nominantur. Cleros enim vel clericos hinc appellatos doctores noſtri dicũt, quia Mathias ſorte electus eſt, quem primum per Apoſtolos legimus ordinatum, & ſic omnes, quos illis temporibus Eccleſiarum principes ordinabant, ſorte eligebant. Nam cleros ſors interpretatur, vnde & hęreditas græcè cleronomia appellatur, & hæres cleronomos. Proinde ergo clericos vocari aiũt, eo quod in ſortem hæreditatis domini dentur, vel pro eo quod ipſe dominus ſors illorum eſt, ſicut de eis ſcriptũ eſt, loquente domino, ego hæreditas eorum. Vnde opportet vt qui Deum hęreditate poſſident, abſque vllo impedimento ſæculi, Deo ſeruire ſtudeant, & pauperes ſpiritu eſſe cõtendant, vt cõgruè illud Pſalmiſtæ dicere poſſint, Pſalm. 15. Dominus pars hæreditatis meę.

De Regulis Clericorum.

HIs igitur lege patrum cauetur, vt à vulgari vita ſecluſi, à mundi voluptatibus ſeſe abſtineant, nec ſpectaculis, nec põpis interſint, conuiuia publica fugiant, priuata nõ tantum pudica, ſed & ſobria colãt. Vſuris nequaquam incumbant, neque turpium occupationes lucrorum, fraudiſque cuiuſquã ſtudium appetant, amorem pecuniæ quaſi materiam cunctorum fugiant, ſecularia officia negotiáque abiiciant, honores per ambitiones nõ ſubeant. Pro beneficiis medicinæ Dei munera non accipiant: dolos & coniurationes caueãt: odium, æmulationem, obtrectationem atque inuidiam fugiant. Non vagis oculis, nõ infreni lingua, aut petulanti, tumidóque greſſu incedant, ſed pudorem ac verecundiam mentis ſimplici habitu inceſſuque oſtendãt. Obſcœnitatem etiam verborum, ſicut operum penitus execrentur. Viduarum ac virginum viſitationes frequentiſſimas fugiant, contubernia extranearum fœminarum nullatenus appetant, caſtimoniã quoque inuiolati corporis perpetuo cõſeruare ſtudeant, aut certè vnius matrimonij vinculo fœderentur. Senioribus quoque debitam obedientiam præbeant, neque vllo iactantię ſtudio ſemetipſos attollant. Poſtremò in doctrina, in lectionibus, pſalmis, hymnis, canticis, exercitio iugi incumbant. Tales enim eſſe debent, qui diuinis cultibus ſe mancipando ſtudent, ſcilicet vt dum ſcientiæ operam dant, doctrinæ gratiam populo adminiſtrent.

De generibus clericorum.

DVo ſunt igitur genera clericorum, vnũ eccleſiaſticorum ſub regimine epiſcopali degentium, Alterum Acephalorum, id eſt ſine capite quem ſequãtur ignorantium. Hos neque inter laicos ſecularium officiorum ſtudia, neque inter clericos religio detentat diuina, ſed ſolutos atque oberrantes, ſola vaga vita complectitur. Qui que dum nullum metuentes, explendæ voluptatis ſuæ licentiam conſectantur, quaſi animalia bruta libertate ac deſiderio ſuo fruuntur, habentes ſignum religionis, non religionis officium, Hippocẽtauris ſimiles, neque equi, neque homines, mixtúmque (vt ait Poëta) genus, proliſque biformis. Quorum quidem ſordida atque infami numeroſitate, ſatis ſuperque noſtra pars Occidua polluitur.

De tonſura.

Num. 6. TOnſuræ eccleſiaſticæ vſus à Nazareis, niſi fallor, exortus eſt, qui prius crine ſeruato, denuo poſt vitæ magnæ continentiam deuotione completa, caput radebant, & capillos in ignem ſacrificij ponere iubebantur ſcilicet, vt perfectionem deuotionis ſuæ domino conſecrarent. Huius ergo exempli vſus ab Apoſtolis introductus eſt, vt hi qui in diuinis cultibus mancipati, domino conſecrãtur quaſi Nazarei, id eſt, ſancti Dei, crine præciſo innouentur. Hoc quippe & Ezechieli prophetæ iubetur. *Ezech. 5.* Dicente domino, Tu fili hominis, ſume tibi gladium acutum, & duces per caput tuum & barbam, videlicet quia & ipſe ſacerdotali genere Deo in miniſterium ſanctificationis deſeruiebat. Hoc & Nazareos illos Priſcillã & Aquilam in Actibus Apoſtolorum primos feciſſe legimus, *Act. 18.* * Petrum *al. Paulum.* quoque Apoſtolum, & quoſdam diſcipulorum Chriſti, qui in huiuſmodi cultu imitandi extiterunt. Eſt autem in clericis tonſura ſignum quoddam quod in corpore figuratur ſed in animo agitur, ſcilicet vt hoc ſigno in religione vitia reſecentur, & criminibus carnis noſtræ quaſi crinibus exuamur, atque inde innouatis ſenſibus vt comis rudibus eniteſcamus, *Ephes 4. Coloſ. 3.* expoliantes nos iuxta Apoſtolum veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum qui in agnitionem Dei renouatur. Quam renouationem in mente oportet fieri, ſed in capite demonſtrari, vbi mens noſcitur habitare.

Quod verò detonſo capite ſuperius, inferius circuli corona relinquitur, ſacerdotium regnúmque eccleſiæ in eis exiſtimo figurari, Thiara enim apud veteres conſtituebatur in capite ſacerdotum. Hæc ex byſſo confecta rotunda erat quaſi ſphæra media, & hoc ſi-

E gnificatur in parte capitis tonſa. Corona autem latitudo aurei eſt circuli, quæ regum capita cingit. Vtrunque itaque ſignum exprimitur in capite clericorum, vt impleatur etiam quadam corporis ſimilitudine quod ſcriptũ eſt, Petro Apoſtolo docente, Vos eſtis genus *1. Pe.* electum, regale ſacerdotium.

De ſacerdotibus.

INitiũ quidem Sacerdotij Aaron fuit, fuerunt enim filij *Aaron*, & *ipſi ſacerdotes*, quibus merito adſtare debuiſſent *Leuitæ*, ſicut ſummo ſacerdoti, ſed & hoc fuit inter ſummum ſacerdotem Aaron & filios eiuſdẽ
F Aaron, qui & ipſi ſacerdotes fuerunt, quod Aaron ſuper tunicam accipiebat poderem, ſtolam ſanctam, coronam auream, mitram, & zonam, brachiale aureum, & ſuperhumerale, & cætera quæ ſupra memorata ſunt. Filij autem Aaron ſuper tunicas lineas cincti tãtummodo & thyarati, ita aſtabant ſacrificio Dei. Sed forſan quæritur & hoc: cuius figurã faciebat Moyſes? Si enim filij Aaron presbyterorum figuram faciebant, & Aaron ſummi ſacerdotis, id eſt, epiſcopi. Moyſes cuius indubitanter Chriſti. Et verè per omnia Chriſti, quoniam ſimilitudo fuit mediatoris Dei qui eſt inter Deum & hominem Ieſus Chriſtus, qui eſt dux populorum, verus princeps ſacerdotum, & dominus pontificum, cui eſt
G honor & gloria in ſecula ſeculorum amẽ, hactenus de primordiis ſacerdotalibus in veteri Teſtamento diximus.

In nouo autem Teſtamento poſt Chriſtum ſacerdotalis ordo à *Petro Apoſtolo cœpit*, ipſi enim primum *datur pontificatus in* eccleſia Chriſti, *Sic enim loquitur* ad eum dominus. *Matth. 1* Tu es (inquit) Petrus, & ſuper hanc petram ędificabo eccleſiam meã, & reliqua vſque ad regni cælorum. Hic ergo ligandi ſoluẽdique poteſtatem primus accepit, primuſque ad fidem populum virtute ſuæ prædicationis adduxit, ſiquidem & cæteri Apoſtoli cum Petro par conſortium honoris & pote-
H ſtatis acceperunt, qui etiam in toto orbe diſperſi, Euangelium prædicauerunt. Quibuſque decedentibus ſucceſſerunt Epiſcopi, qui ſunt cõſtituti per totum mundum in ſedibus Apoſtolorum, qui non iam ex genere carnis & ſanguinis eliguntur, ſicut primum ſecundũ ordinem Aaron, ſed pro vniuſcuiuſque vita meritóque, quod in eũ Dei gratia contulerit, ſicut ad Heli dominus pronuntiauit dicẽs Hæc dicit dominus deus Iſrael. Dixi, domus *1. Reg.* tua & domus patris tui permanebunt coram me, vſque in æternum, & nunc dicit dominus, nequaquam, ſed glorificantes me

glori

glorificabo, & qui me ſpernit, ſpernetur. Quatuor autem genera ſunt Apoſtolorum, vnum tantum à domino vt Moyſes, Alterum per hominẽ & Deum vt Ioſue, Tertium tantum per hominem, ſicut his temporibus multi fauore populi & poteſtatum in ſacerdotiũ ſubrogantur. Quartum autem genus ex ſe eſt vt pſeudoprophetæ & pſeudoapoſtoli. Quid ſit autem nomen apoſtolorum, apoſtoli in Latina lingua miſſi interpretantur, quia ipſos miſit Chriſtus Euangelizare ad illuminationem omnium gentium. Epiſcopatus autem, vt quidam prudentium ait, nomen eſt operis, non honoris. Græcum eſt enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille qui ſuperefficitur, ſuper intendit, curam ſcilicet ſubditorum gerens. Scopus quidem intentio eſt. Ergo epiſcopos Latinè ſuperintendentes poſſumus dicere, vt intelligat non ſe eſſe epiſcopum, qui non prodeſſe, ſed præeſſe dilexerit.

Quòd verò per manus impoſitionem à prçceſſoribus Dei ſacerdotibus epiſcopi ordinãtur, antiqua inſtitutio eſt: Iſaac enim patriarcha ſanctus, ponens manum ſuam ſuper caput Iacob, benedixit ei, ſimiliter & Iacob filiis ſuis, ſed & Moyſes ſuper caput Ioſue manum ſuam imponens, dedit ei ſpiritum virtutis, & ducatus, in populo Iſrael. Sic & ſupernus impletor legis & prophetarum, dominus noſter Ieſus Chriſtus, per manus impoſitionem apoſtolis ſuis benedixit, ſicut in Euãgelio Lucæ ſcriptum eſt, & perduxit eos trans Bethaniã, & eleuauit manus ſuper eos & benedixit eos. Factum eſt autem cùm benedixiſſet illis, diſceſſit ab eis, & ipſi reuerſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno. Et in Actibus Apoſtolorum ex præcepto ſpiritus ſancti Paulo & Barnabæ ab Apoſtolis manus impoſita eſt in epiſcopos, & ſic miſſi ſunt ad Euangelizandum.

Gen. 27. 48. Num. 27. Luc vlt. Act. 13.

Quod autem à trigeſimo anno ſacerdos efficitur, ab ætate ſcilicet Chriſti ſumptum eſt, ex qua idem orſus eſt prædicare, Hæc autem ætas, profectu iam non indiget paruulorum, ſed perfectionis vi plena eſt & robuſta, & ad omnem diſciplinæ ac magiſterij exercitium præparata.

Quod verò vnius matrimonij virginalis ſint qui eligẽdi ſunt in ordinem pontificatus & in veteri lege mandatũ eſt, & plenius ſcripſit Apoſtolus dicens, Vnius vxoris virum, Sacerdotem quærit Eccleſia, aut de monogamia ordinatum, aut de virginitate ſanctum. Digamo enim aufertur agere ſacerdotium. Porro quod epiſcopus non ab vno ſed à cunctis comprouincialibus epiſcopis ordinatur,

[Le]uit. 21. [1.] Timo. 3

A id propter hæreſes inſtitutum agnoſcitur, ne aliquid contra fidem Eccleſiæ vnius ordinãtis tyrannica authoritas moliretur. Propterea ab omnibus conuenientibus conſtituitur, ac non minus quàm à tribus præſentibus, cæteris cõſentientibus teſtimonio literarum. Huic autem dum conſecratur, datur baculus, vt eius indicio ſubditam plebem vel regat, vel corrigat, vel infirmitates infirmorũ ſuſtineat. Datur & anulus propter ſignum pontificalis honoris, vel ſignaculum ſecretorum. Nam multa ſunt quæ carnalium minusque intelligentiũ ſenſibus occultantes ſacerdotes quaſi ſub ſignaculo abſcondunt, ne indignis quibúſque ſacramenta Dei aperiantur. Iam

B verò quod ſeculares viri nequaquam ad miniſtrandum Eccleſiæ aſſumantur, eadem authoritas apoſtolica monet & dicit, manus cito nemini impoſueris. Et iterum non neophytum, ne in ſuperbiam elatus putet ſe nõ tam miniſterium humilitatis, quàm adminiſtrationem ſecularis poteſtatis adeptum, & condemnatus ſuperbia ſicut diabolus per iactantiam deiiciatur. Quomodo enim valebit ſecularis homo ſacerdotis magiſteriũ adimplere, cuius nec officium tenuit, nec diſciplinam agnouit? Aut quid docere poterit, cũ ipſe non didicit? Nunc verò ſæpe cernimus *1. Tim. 5.*

C plurimos ordinationem talibus facere, nec eligunt qui eccleſiæ proſint, ſed quos vel ipſi amant, vel quorum, ſunt obſequiis deliniti, vel pro quibus maiorum quiſpiam rogauerit & vt deteriora dicam qui vt ordinentur, muneribus impetrauerunt. Taceo de reliquis, alij ſucceſſores filios vel parentes faciunt, & conantur præſulatus relinquere dignitatem. Cùm hoc nec Moyſes amicus Dei facere potuit, ſed Ieſum de alia tribu elegit, vt ſciremus principatum in populo non ſanguine defendendum eſſe, ſed vitæ meritis. Interdũ autem & iuxta meritum plebium eliguntur perſonę rectorum, vnde nouerint populi, me- *Num. 27.*

D riti ſui fuiſſe regimen peruerſi ſuſcepiſſe pontificis. Quod autem is qui poſt baptiſmũ aliquo mortali peccato correptus ad ſacerdotiũ non promoueatur, lex ipſa teſtatur, Moyſes enim in lege præcepit ſacerdotibus, ne aliquod pecus vitiatum ad aram Deo offerant, quod ipſum poſtea ſpernẽtibus ſacerdotibus Iſraël per Malachiam improperauit Deus dicens, Vos autẽ ſacerdotes qui polluiſtis nomẽ meum & dixiſtis. In quo polluimis eum? offerentes ſuper altare meum panem pollutum & offerebatis cæcum & languidũ, nonne malũ eſt? Vnde & in Numeris vitula rufa cuius cinis expiatio eſt populi, non aliter iubetur offerri ad altare domini niſi quę terrena opera *Leuit. 1. & 21. Malach. 1. Num. 19.*

non fecerit, iugumque delicti non traxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligata. Sed quid plura obiiciamus? Si enim is qui in epiſcopatu mortale aliquod peccatum admiſerit, non debet offerre panes domino, quanto magis ante ordinationem peccator inuentus, repudiari debet, vt non ordinetur? Quapropter quia lex peccatores à ſacerdotio remouet, conſideret ſe vnuſquiſque, ſciens quia potentes potenter patientur tormenta, retrahat ſe ab hoc non tam honore, quàm onere, & aliorum locum qui digni ſunt non ambiat occupare. Qui enim in erudiendis atque inſtituendis ad virtutem populis præerit, neceſſe eſt vt in omnibus ſanctus ſit, & in nullo reprehẽſibilis habeatur. Qui enim alium de peccatis arguit, ipſe à peccato debet eſſe alienus. Nam cum qua fronte ſubiectos arguere poterit, cũ illi ſtatim poſſit correptus ingerere, ante doce te quæ recta ſunt? Quapropter qui negligit recta facere, deſinat recta docere. Primitus quippe ſemetipſum corrigat, qui alios ad bene viuendum ammonere debet, ita vt in omnibus ſemetipſum formam viuendi præbeat, cunctóſque ad bonum opus doctrina & opere prouocet. Cui etiã ſcientia ſcripturarum neceſſaria eſt, quia ſi epiſcopi tantum ſancta ſit vita, ſibi ſoli prodeſt, ſic viuens. Porrò ſi & doctrina & ſermone fuerit eruditus, poteſt cæteros quoque inſtruere, & docere ſuos, & aduerſarios reuincere, qui niſi refutati fuerint atque conuicti, facilè poſſunt ſimplicium corda peruertere. Huius ſermo debet eſſe purus, ſimplex, apertus, plenus grauitatis, & honeſtus, plenus ſuauitatis & gratiæ, tractans de myſterio legis, de doctrina fidei, de virtute cõtinentiæ, de diſciplina iuſtitiæ, vnumquemque ammonens diuerſa exhortatione iuxta profeſſionem morúmque qualitatem ſcilicet vt prænoſcat quid cui, quando vel quomodo proferat. Cuius præ cæteris ſpeciale officium eſt, ſcripturas legere, percurrere canones, exẽpla ſanctorum imitari, vigiliis, ieiuniis, orationibus incumbere, cum fratribus pacem habere, nec quenquam de membris ſuis diſcerpere, nullum damnare, niſi comprobatum, nullum excõmunicare, niſi diſcuſſum. Quique in humilitate pariter & authoritate præeſſe debet, vt neque per nimiam humilitatem ſuam, ſubditorum vitia conualeſcere faciat, neque per immoderantiam ſeueritatis; potestatem exerceat: ſed tanto cautius erga commiſſos ſibi agat, quanto durius à Chriſto indagari formidat. Tenebit quoque illam ſupereminentem donis omnibus charitatem, ſine qua omnis virtus nihil eſt, cuſtos enim caſtitatis charitas, locus autem huius cuſtodis humilitas. Habebit etiam inter hæc omnia & caſtitatis eminentiam, ita vt mẽs Chriſto dedita, ab omni inquinamento carnis ſit munda & libera. Inter hæc oportebit eum ſolicita diſpenſatione curam pauperum gerere eſurientes paſcere, veſtire nudos, ſuſcipere peregrinos, captiuos redimere, viduas ac pupillos tueri, peruigilem in cunctis exhibere curam, prouidentiam habere, & diſtributione diſcreta. In quo etiam hoſpitalitas ita erit præcipua, vt omnes cum benignitate & charitate ſuſcipiat. Si enim omnes fideles illud Euãgelicum audire deſiderant. Hoſpes fui & ſuſcepiſtis me, quanto magis epiſcopus, cuius diuerſorium cunctorum debet eſſe receptaculum? Laicus enim vnum aut duos ſuſcipiẽs impleuit hoſpitalitatis officium epiſcopus ſi non omnes ſuſceperit, inhumanus eſt. In negotiis autem ſecularibus dirimendis oportet eum cauſam merito diſcernere, non gratia, neque enim ſic debet epiſcopus ſuſcipere potentem, vt contriſtet contra iuſtitiam pauperem, neque pro paupere afferre iuſtitiam à potente. Non defendat improbum, nec ſancta indigno committenda arbitretur, neque arguat & impugnet cuius crimen non reprehendit. Erit quoque illi etiam iuxta Apoſtolum manſuetudo, patientia, ſobrietas, moderatio, abſtinentia, ſiue pudicitia, vt non ſolum ab opere immundo ſe abſtineat, ſed etiam ab oculi, oris & cogitationis errore, ita vt dum nullum vitium in ſe regnare permittit, impetrare veniam ſubditorum facinoribus valeat. Qui enim iſta ſectauerit, & Dei miniſter vtilis erit, & perfectum ſacerdotium conſummabit.

Sapien. 6. — *Matth. 25.*

Item de Corepiſcopis.

COrepiſcopi, id eſt, vicarij epiſcoporum, iuxta quod canones ipſi teſtantur, inſtituti ſunt, ad exemplum lxx. ſeniorum, tanquam ſacerdotes propter ſolicitudinem pauperum. Hi in vicis & villis inſtituti, gubernant ſibi commiſſas eccleſias, habentes licentiam conſtituere lectores: ſubdiaconos ordinare non audeant præter conſcientiam epiſcopi, in cuius regione præeſſe noſcuntur: hi autem à ſolo epiſcopo ciuitatis cui adiacent ordinantur.

De Presbyteris.

PResbyterorum ordo exordium ſumpſit à filiis Aaron, vt dictum eſt, qui enim ſacerdotes vocabantur in veteri Teſtamento, hi ſunt qui nũc appellãtur preſbyteri, & qui nuncupabãtur principes ſacerdotũ, nunc epiſcopi nominãtur. Preſbyteri autẽ interpretãtur ſeniores, quia ſeniores ætate græci preſbyteros vocant

cāt. His enim ſicut epiſcopis diſpenſatio my-
ſteriorū dei cōmiſſa eſt. Præſunt enim eccle-
ſiis Chriſti, & in confectione diuina corporis
& ſanguinis conſortes cum epiſcopis ſunt, ſi-
militer & in doctrina populorum & in officio
prædicādi. Sed ſola propter autoritatem ſum-
mo ſacerdoti clericorum ordinatio & conſe-
cratio reſeruata eſt, ne à multis Eccleſiæ diſci-
plina vendicata, concordiā ſolueret, ſcanda-
la generaret. Nam Paulus Apoſtolus eoſdem
presbyteros vt vere ſacerdotes ſub nomine
Tit. 1. epiſcoporum aſſerit, loquens ad Titum. Hu-
ius rei (inquit) gratia reliqui te Cretæ, vt ea
quæ deſunt corrigas, & conſtituas per ciuita-
tes presbyteros, quemadmodum ego tibi di-
ſpoſui. Si quis ſine crimine eſt, vnius vxoris
vir, filios habens fideles, nō in accuſatione lu-
xuriæ, aut non ſubditos. Oportet enim epiſ-
copū ſine crimine eſſe. Qua ſententia oſten-
dit presbyterum etiam ſub epiſcopi nomine
1. Tim. 3. taxari. Vnde & ad Timotheum de ordinatio-
ne epiſcopi & diaconi ſcribens, de presbyteris
omnino tacuit, quia eos in epiſcopi nomine
comprehendit. Secundus enim primo con-
Philip. 1. iunctus gradus eſt, ſicut ad Philippenſes de
epiſcopis & diaconibus ſcribit, cùm vna ciui-
tas plures epiſcopos habere non poſſit. Et in
Actibus apoſtolorum presbyteros eccleſiæ
Act. 20. Hieroſolymā iturus congregauit, quibus in-
ter cætera, Videte (inquit) gregem, in quo vos
ſpiritusſanctus epiſcopos ordinauit, vnde etiā
tales in Eccleſia presbyteros cōſtituendos eſ-
ſe ſicut epiſcopos, & Apoſtolus ad Titum lo-
quitur, & canones ipſi teſtantur. Presbyteros
autem merito & ſapientia dici, non ætate, nā
Num. 11. Moyſi præcepit Deus, vt eligat presbyteros.
Prou. 10. Vnde & in Prouerbiis dicitur, Gloria ſenum
Sap. 4. canities. Quæ eſt hæc canities? haud dubiè
quin ſapientia, de qua ſcriptum eſt, canities
hominum prudentia eſt, cúmque nongentos
& amplius annos ab Adā vſque ad Abraham
vixiſſe homines legimus, nullus alius appella-
tus eſt primus presbyter, id eſt, ſenior niſi
Abrahā qui paucioribus annis vixiſſe cōuin-
citur. Nō ergo propter decrepitā ſenectutem
ſed propter ſapientiam presbyteri nominan-
tur. Quod ſi ita eſt, miror cur inſipientes con-
ſtituantur.

De Diaconibus.

DIaconorum ordo à Leui tribu accepit e-
xordiū. Præcepit enim dominus Moyſi,
Num. 3. & 8. vt poſt ordinationē Aaron ſacerdotis & filio-
rū eius, rurſus Leui tribus in diuini cultus mi-
niſteriis ordinaretur & conſecrarētur domi-
no pro omnibus primogenitis, & ſeruirēt pro
Iſrael corā Aaron & filiis eius in tabernaculo

A domini, excubantes in templo die & nocte,
ipſique geſtarent arcam & tabernaculum, &
omnia vaſa eius, & in circuitu tabernaculi ca-
ſtra ipſi conſtituerent, & in promouendo ta-
bernaculo ipſi deponerent, rurſus ipſi com-
ponerent. A xxv. annis & ſupra in tabernacu-
lo ſeruire mandatum eſt, quam regulam con-
ſtituerunt ſancti patres & in nouo teſtamen-
to. In euangelio autem primordia eorum in *Concil. 3.*
Actibus Apoſtolorum ita leguntur. Conuo- *Arel. can. 1.*
cantes autem xii. Apoſtoli multitudinem di- *Act. 6.*
ſcipulorum dixerunt, nō placet nos relinque-
re verbum Dei, & miniſtrare menſis. Quid
ergo eſt fratres? Conſiderate ex vobis viros
B boni teſtimonij vij. plenos ſpiritu ſancto & ſa-
pientia, quos conſtituamus in hanc rem. Nos
verò erimus orationi & miniſterio ſermonis
inſtantes. Et placuit hic ſermo coram omni
multitudine, & elegerunt Stephanum plenū
fide & ſpiritu ſancto, Philippum & Procorū,
& Nicanorem, & Timonem, & Parmenam,
& Nicolaum aduenam Antiochenſem. Hi
omnes ſteterunt ante Apoſtolos, & cùm oraſ-
ſent, impoſuerunt illis manus, & verbū Dei
creſcebat, & multiplicabatur numerus cre-
dentium. Exhinc iam decreuerunt Apoſtoli
vel ſucceſſores Apoſtolorum, vt per omnes
eccleſias vij. diaconi, qui ſublimiore gradu eſ-
C ſent cæteris circa aram Chriſti quaſi colum-
næ altaris aſſiſterent, & non ſine aliquo ſepte-
narij numeri myſterio. Hi ſunt enim quos in
Apocalypſi legimus vij. angeli tubis canen-
tes. Hi ſunt vij. candelabra aurea. Hi voces *Apocal. 1. & 8.*
tonitruorū. Ipſi enim clara voce in modum
præconis ammonent cunctos ſiue in orando
ſiue in flectendo genibus, ſiue in pſallendo, ſi-
ue in lectionibus audiendo, ipſi etiam, vt au-
res habeamus ad dominum clamant, ipſi
quoque Euangelizant, ſine ipſis ſacerdos
nomen habet, officium non habet. Nam
ſicut in ſacerdote conſecratio, ita in mini-
ſtro diſpenſatio ſacramenti eſt, ille orare,
D hic pſallere mandat, ille oblata ſanctificat, hic
ſanctificata diſpenſat. Ipſis etiam ſacerdoti-
bus propter præſumptionem non licet de
menſa domini tollere calicem, niſi eis tradi-
tus ſit à diacono, Leuitę inferūt oblationes in
altaria, Leuitæ componunt menſam domi-
ni, Leuitæ operiunt arcam teſtamenti. Non
enim omnes vident alta myſteriorum quæ o-
periuntur à Leuitis, ne videant qui videre nō
debent, & ſumant qui ſeruare non poſſunt,
quíque propterea altario albis induti aſſiſtūt,
vt cæleſtem vitam habeant, candidíque ad
hoſtias immaculatíque accedant, mundi ſci-
licet corpore, & incorrupti pudore. Ta-
les enim decet dominum habere miniſtros

qui nullo carnis corrumpantur contagio, ſed potius eminentia caſtitatis ſplendeant. Quales enim diaconi ordinentur, Apoſtolus Paulus pleniſſimè ſcribit ad Timotheum. Nam
1.Tim.3. cum præmiſiſſet de ſacerdotũ electione, continuò ſubiunxit, Diaconi ſimiliter irreprehẽſibiles, hoc eſt, ſine macula, ſicut epiſcopi, pudici vtique, id eſt, à libidine abſtinentes, non bilingues, ſcilicet, ne conturbent habentes pacem. non multo vino dediti, quia vbi ebrietas, ibi libido dominatur, & furor, non turpe lucrum ſectantes, ne de cæleſti miniſterio lucra terrena ſectentur. Eſt quoque terreni lucri appetitio, pluſquam de æternis de præſentibus cogitare. Poſt hæc autem ſubiecit. Hi autem probentur primum, & ſic miniſtrent, nullum crimen habentes. Hi vtique ſicut epiſcopi ante ordinationem probari debent ſi digni ſunt, & ſic miniſtrent.

De Cuſtodibus ſacrorum.

Num.8. CVſtodes ſacratij, Leuitæ ſunt. Ipſis enim iuſſum & cuſtodire tabernaculũ, & omnia vaſa templi, quique ab anno quinquageſimo eliguntur, vt poſt edomitum carnis conflictum iam quieti, mundo corpore pariter & mente Deo ſeruiant, præferentes ſpeciem grauitatis, ne fallantur conſilio, ne fidem deſerant, neque quicquam intẽperantius agant.

De Subdiaconibus.

1.Eſdra 8. SVbdiaconi, qui apud græcos hypodiaconi vocantur, in Ezdra inueniuntur, appellantúrque ibi Nathinnæi, id eſt, in humilitate Deo ſeruientes. Ex eorum ordine fuit ille
Ioan.1. Nathanael, qui in Euangelio Ioannis diuina proditione commonitus, ſaluatorem meruit confiteri, quíque etiam ad primum diuinitatis indicium fidelis enituit, proteſtante domino, ac dicente. Ecce verè Iſraelita, in quo dolus nõ eſt. Denique iſti oblationes in templo domini ſuſcipiunt à populis, iſti obediunt officiis Leuitarum, iſti quoque vaſa corporis & ſanguinis chriſti diaconibus ad altarium offerunt. De quibus quidem placuit Patribus, vt quia ſacra myſteria contrectant caſti ſint, & continentes ab vxoribus, & ab omni carnali
Eſaia 52. immunditia ſint liberi, iuxta quod illis propheta dicente iubetur, Mundamini qui fertis vaſa domini. Hi igitur cùm ordinãtur, ſicut
4.Carth. canon.5. ſacerdotes & Leuitæ, manus impoſitionẽ nõ ſuſcipiũt, ſed patenã tantum & calicẽ de manu epiſcopi, & ab archidiacono ſcyphũ aquæ cum aqua manili & manutergium accipiunt.

De Lectoribus.

LEctorum ordo formam & initium à Prophetis accepit. Sũt enim lectores qui ver-
Eſaia 58. bum Dei prædicant, quibus dicitur, Clama
E ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam. Iſti quippe dum ordinantur, primum de eorum conuerſatione epiſcopus verbum facit ad populum. Denique coram plebe tradit eis codicem apicum diuinorum, ad Dei verbum annuntiandum. Qui autem ad huiuſmodi promouetur gradum, iſte erit doctrina & libris imbutus, ſenſuúmque ac verborum ſciẽtia perornatus, ita vt in diſtinctionibus ſentẽtiarum intelligat vbi finiatur iunctura, vbi adhuc pendet oratio, vbi ſentẽtia extrema claudatur. Sicque expeditus vſum pronuntiationis tenebit, vt ad intellectũ omnium mentes ſenſúſque promoueat, diſcernendo genera
F pronuntiationis atque exprimendo omnium ſententiarum proprios affectus, modo indicantis voce, modo dolentis, modo increpãtis, modo exhortantis, ſiue his ſimilia ſecũdum genus propriæ pronuntiationis. In quo maximè illa ambigua ſententiarum adhibenda cognitio eſt. Multa enim ſunt in ſcripturis quæ niſi proprio modo pronuntiẽtur, contrariam reddunt ſententiam. Sic eſt, Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat; Quod ſi confirmatiuè non ſeruato genere pronuntiationis ſuæ dicatur, magna peruerſitas oritur. Sic ergo pronuntiandum eſt, ac ſi diceret, Deus ne qui iuſtificat? vt ſubaudiatur, non. Neceſſe eſt ergo in tantis rebus ſcientiæ ingenium, quo propriè ſingula con- Rom.8.
G uenienterque pronuntientur. Præterea & accentuum vim oportet ſcire lectorem, vt nouerit in qua ſyllaba vox protendatur pronuntiantis. Plærunque enim imperiti lectores in verborum accentibus errant, & ſolent irridere illos imperitiæ hi qui videntur habere notitiam artis grammaticæ, detrahentes & iurantes penitus ſe neſcire, quod dicunt. Porrò vox lectoris ſimplex erit, & clara ad omne pronuntiationis genus accommodata, plena ſucco virili, agreſtem & ſubruſticum effugiens ſonum, non humilis, nec adeò ſublimis, non fracta nec tenera, nihilque fœmineum ſonans, neq; cum motu corporis, ſed tantum
H cum grauitatis ſpecie. Auribus enim & cordi conſulere debet lector non oculis, ne potius ex ſeipſo eos ſpectatores magis quàm auditores faciat. Vetus opinio eſt, lectores pronuntiandi cauſa præcipuam curam vocis habuiſſe, vt exaudiri *multum poſſent. Vnde & dudum lectores præcones vel proclamatores vocabantur. *al. in multi

De Pſalmiſtis.

PSalmiſtarum, id eſt, cantorum, principes vel auctores Dauid, ſiue Aſaph extiterunt, iſti enim poſt Moyſen, primi Pſalmos compoſuerunt & cantauerunt, mortuo autẽ 1.Paral.6.

Aſaph, filij eius in hunc ordinem ſubrogati ſunt à Deo, erántque Pſalmiſtæ per ſucceſſionem generis, ſicut & ordo ſacerdotalis ipſique ſoli continuis diebus in templo canebãt candidis induti ſtolis, ad vocem vnius reſpõdente choro. Ex hoc veteri more Eccleſia ſumpſit exemplum nutriẽdi Pſalmiſtas, quorum cantibus ad affectum Dei mentes audientium excitantur. Pſalmiſtam autem & voce & arte præclarum illuſtrémque eſſe oportet, ita vt ad oblectamenta dulcedinis incitet mentes auditorum. Vox autem eius non aſpera, non rauca, vel diſſonans, ſed canora erit ſuauis, liquida, atque acuta, habens ſonum & melodiam ſanctæ religioni congruentem, B non quæ traducem exclamat artem, ſed quę Chriſtianam ſimplicitatem in ipſa modulatione demonſtret, nec quæ muſica vel theatrali arte redoleat, ſed quæ compunctionem magis audientibus faciat. Antiqui enim pridie quàm cantandum erat, cibis abſtinebant pſallentes tamen, legumine in cauſa vocis aſſiduè vtebantur. Vnde & cantores apud gentiles fabarij dicti ſunt. Veteres lamina pectori impoſita ſibi ad cantica exclamanda ſpallẽdis vocibus rationem demonſtrauere. Solent autem ad hoc officium etiam abſque conſcientia epiſcopi ſola iuſſione presbyteri eligi quinque, quos probabiles in cãtandi arte eſſe C conſtiterit.

De exorciſtis.

IN ordine & miniſterio eccleſiæ decet eſſe exorciſtas ſecundum officia, quæ in templo Salomonis erant diſpoſita, quæ poſterius ſunt ab Eſdra diſpertita. *1. Eſdra 2.* Et inuenimus eos quos ſcilicet Eſdras actores memorat templi nunc eſſe exorciſtas in Eccleſia Dei. Fuerunt enim ſub Eſdra actores Tẽpli, ſeruorum Salomonis filij, qui actum Templi totius ſub cura ſua haberent, aut ſacris actionibus deſeruirent. Et cùm fuiſſent ex ordine & miniſterio tẽpli, longè fuerunt ab officio altaris Dei quia nec Pſalmiſtis, nec oſtiariis, nec ſacrorũ D ſeruis attingere licebat munera altaris, niſi tãtummodo Leuitis. Quid ergo eſt, nullam aliam curam habebant actores templi niſi ad ſarta tecta reficienda, vt quæcunque fuiſſent verata in ædificio templi aut delapſa, per eoſdem actores de theſauris dominicis reficerẽtur, atque excolerentur.

Ergo actores templi, exorciſtæ ſunt in populo Dei, quo modo enim actor prudens & bonus ſcit quis ſit domini ſui cenſus, & omnis ſubſtantiæ modus, & redigit apud ſe totius poſſeſſionis inſtrumenta originalia, ſic exorciſta redigit in ſuam diligentiam totius regni domini ſecreta, & regnum Dei memo- A riæ commendat de ſcripturarum teſtimoniis vnde exerceat donum, quod illi eſt à ſpiritu ſancto conceſſum, ſecundum Apoſtoli præconium. Exorciſtas enim memorat Apoſtolus, cùm dicit, Nunquid omnes habent donationes ſanationum? *1. Cor. 12.* Hi enim cùm ordinãtur, ſicut ait canon accipiunt de manu epiſcopi libellum, *4. Carth. canon. 7.* in quo ſcripti ſunt exorciſmi accipientes poteſtatem imponẽdi manus ſuper energumenos, ſiue baptizatos ſiue cathechumenos.

De oſtiariis.

OStiarij ſunt, qui in veteri Teſtamento ianitores templi vocabantur, qui præerãt *1. Paral. 23.* portis templi Hieruſalem, quique ordinati *2. Para. 23.* per vices ſuas omnia interiora templi vel exteriora cuſtodiebant. Hi denique inter ſanctum & iniquum diſcernentes, eos tantum in Eccleſia qui ſunt fideles recipiunt. Intrare enim templum niſi per eos non poſſumus, habent enim in poteſtate tam bonos recipiendi quàm reiiciendi indignos.

De Monachis.

VNde ad monachos ſtudium defluxerit paupertatis, vel quis huius conuerſationis extiterit author, cuius iſti habitum imitãtur. Quantum pertinet ad authoritatem veterum ſcripturarum, huius princeps Elias & diſcipulus eius Eliſæus fuerunt, ſiue alij prophetæ, *4. Reg. 1. & 4. Hier. 35.* qui habitabant in ſolitudine, vrbibúſque relictis faciebãt ſibi caſulas prope fluenta Iordanis. Huius etiam propoſiti Ioãnes in Euangelio baptiſta extitit, qui eremum ſolus incoluit, locuſta tantum & agreſti melle nutritus. *Matth. 3* Iam deinde progeniti ſunt conuerſationis huius nobiliſſimi principes, Paulus & Antonius, Hilarion, Macharius, cæteríque patres quorum exemplis per vniuerſum mundum adoleuit ſancta inſtitutio monachorum. Sex autem ſunt genera monachorũ quorum tria optima, reliqua vero teterrima, atque omnibus modis euitanda.

De primo genere Monachorum.

PRimum genus eſt cœnobitarum, id eſt in commune viuentium, inſtar ſanctorũ illorum, qui temporibus Apoſtolorum Hieroſolymis vẽdita ac diſtributa omnia ſua dabant indigentibus, qui habitabant in ſancta *Act. 2. 4.* communi vita, non dicentes aliquid proprium, ſed erant illis omnia communia, & anima vna, & cor vnum in deum. Horum igitur inſtitutione, monaſteria ſumpſere principiũ.

De ſecundo genere monachorum.

SEcundum genus eſt eremitarum, qui procul ab hominibus recedentes, deſerta loca & vaſtas ſolitudines ſequi atque habitare

perhibentur, ad imitationem ſcilicet Eliæ & E Ioannis Baptiſtæ, qui eremi ſeceſſus penetrauere. Hi quippe incredibili mundi contemptu, ſolitudine delectabantur. Herbis tantum areſcentibus victitantes, aut pane ſolo, qui eis per certa interualla temporum defertur, vel aqua contenti, ſicque ſecretiſſimi penitus & ab omni hominum conſpectu remoti, diuino tantum colloquio perfruuntur, cui puris mẽtibus inhæſerunt, cuius amore non ſolũ mundum, ſed etiam hominum conſortia reliquerunt.

De tertio genere Monachorum.

TErtium genus eſt Anachoritarum, qui iã cœnobitali conuerſatione perfecti, includunt ſemetipſos in cellis procul ab hominum conſpectu remotis, nulli præbentes acceſſum, ſed in ſola contemplatione diuina viuentes perſeuerant, id eſt, theorica. Sed iſti examinatione cœnobiorum probati in omnibus diſciplinis monaſterij per xxx. annos, ad hanc contemplationem, per obedientiam eliguntur.

De quarto genere Monachorum.

QVartum genus eſt qui ſe Anachoritarũ imagine blandiuntur: iſti, vt ait Caſſianus in primordiis ſuis feruore quodã breui cœnobij perfectionem videntur expetere, ſed continuò tepefacti, dum priſtinos mores ac vitia reſecare contemnunt, nec iugum humi- G litatis ac patientiæ diutius ſuſtinere contenti ſunt, ſubditique ſeniorum imperio dedignãtur eſſe, ſeparatas expetunt cellas, & ſolitarij ſedere deſiderant, vt à nemine laceſſiti, manſueti vel humiles exiſtimentur, quæ inſtitutio, imò tepor, hos quos ſemel infecerit, ad humilitatẽ permittit accedere nunquã. Hoc enim modo non ſolum non abſcinduntur, verum etiam in deterius eorum vita conualeſcit vt quidã læthale inteſtinum, virus quod quanto amplius celatum fuerit, tanto profundius ſerpens inſanabilem morbum generat ægrotanti. Pro reuerentia enim ſingularis cellæ nullus iã vitia ſolitarij audet arguere, quæ H ille ignorari maluit quàm curari.

De quinto

QVintum genus eſt Circumcellionum, qui habitu monachorum vſquequaque vagantur, venalem circumferentes hypocryſin circumeuntes prouincias, nuſquam manentes, nuſquam fixi, nuſquam ſtantes, nuſquam ſedentes, alij quæ non viderunt cõfingunt, opiniones ſuas habentes pro Deo: alij membra martyrum, ſi tamen membra martyrum ſunt, ſibi vendicant, alij fimbrias & phylacteria ſua magnificant, gloriam captantes ab hominibus, alij criniti incedunt, ne vilior habeatur tonſuræ ſanctitas quàm comata. Vnde videlicet qui eos viderit, antiquos illos, quos legimus, cogitet, Samuelem & Eliam, & cæteros. Alij honores, quos non acceperunt, ſe habuiſſe proteſtantur. Alij parentes vel cõſanguineos ſuos in illa vel in alia regione ſe audiſſe, & videre, & ad eos pergere mentiuntur, & omnes petunt, ab omnibus exigunt aut ſumptum lucroſum ægeſtatis, aut ſimulatæ pretium ſanctitatis, cũ interea vbicumque in factis ſuis malis aut verbis deprehenſi fuerint, vel quoquo modo innotuerint, ſub generali nomine monachorum, propoſitum eorum blaſphematur.

F

De ſexto genere Monachorum.

SExtum genus eſt monachorum, & ipſum teterrimum atque neglectum, quod per Ananiam & Saphiram in exordio eccleſiæ *Act. 5.* pullulauit, & Apoſtoli Petri ſeueritate occiſum eſt, quique ab eo quod ſemet ipſos à cœnobiali diſciplina ſequeſtrant, ſuáſque appetunt liberi voluntates, Ægyptiorum lingua Sarrabaitæ ſiue Rẽnuitæ nuncupantur. Conſtituunt enim ſibi cellas, eáſque falſo nomine monaſterij nuncupant liberíque ab imperio ſeniorum, arbitrio ſuo viuunt, certatim in operibus laborantes, non vt indigentibus diſtribuant, ſed vt acquirant pecunias quas recondant, & ſicut ait de ipſis ſanctus Hieronymus, quaſi ars ſit ſancta, non vita. Quicquid enim maioris eſt pretij reuera (vt idem dicit) ſolent certare ieiuniis, & rem ſecretè victori faciunt: apud hos affectata ſunt (inquit) omnia, fluxæ manicæ, caligæ follicantes, veſtis groſſior, crebra ſuſpiria, viſitatio virginum, detractio clericorum, & ſi quando dies feſtus venerit, ſatiantur ad vomitum. Inter cœnobium autem & monaſterium, ita diſtinguit Caſſianus, quod monaſterium poſſit etiã vnius monachi habitatio nuncupari, Cœnobium autem non niſi plurimorum quorum quidem conuerſationem, vt patrum edocet inſtitutio, breuiter intimabo.

Hi quippe (vt prædictum eſt) contẽptis primũ atque diſcretis mundi huius illecebris, in cõmuni vita ſanctiſſima cõgregati, ſimul omnia agunt viuẽtes, in orationib⁹, in lectionib⁹ in diſputationibus, in vigiliis, in ieiuniis, nulla ſuperbia tumidi nulla inuidia liuidi, ſed modeſti, ac verecũdi, Deo placiti, concordiſſimã vitam ſectantur, cogitationes ſuas alterutrum reuelantes, inuicem diſcutiunt & corrigunt. Nemo quicquam terrenum ſorte peculiari poſſidet, pretioſis vel coloratis veſtibus non induũtur, ſed viliſſimis atq; ſinceris, lauacris vtuntur nonnunquam delectatione corporis ſed rarò, & propter neceſſitatem languoris,

ſine

ſine conſultu abbatis nunquam progrediuntur, neque aliquid ab eis ſine nutu paternæ iuſſionis aſſumitur: operantes autē manibus ea quibus corpus poſſit paſci, & mens impediri non poſſit. Inſtitutionē tenere vidētur cœnobia virginū, ſicut monachorum. Monachi autem ſecundum humilitatē eliguntur. Multos enim ex eis cœnodoxia cōmaculat, multos abſtinentia inflat, extollit ſcientia. Faciunt enim bona, ſed propter famam, non propter vitam æternam, ſcilicet vt aut affectent gloriam laudis, aut perueniant ad faſtigium deſiderati honoris. In his ſæpius diſcordia oritur, inuidiæque liuor de fraternis profectibus gignitur, amor temporalium rerum graſſatur, ſequentes terrenas cōcupiſcentias tantò inaniter, quantò ſæpius & vt ante humanos oculos impudenter agunt. Tales itaque nequaquam Monachi vocitandi ſunt, quia Deo ſola profeſſione, non actione coniunguntur.

De Pœnitentibus.

POenitentibus Iob exemplum primus exhibuit, quando poſt funera vel poſt flagella adhuc in ſui redargutione etiā in cilicio & cinere lamenta pœnitudinis ſumpſit dicens: Idcirco ago pœnitentiam in fauilla & cinere. Poſt hunc nobis Dauid pœnitentiæ magiſterium præbuit, quando graui vulnere elapſus

Iob. 42. dum audiſſet a propheta peccatum ſuum cō-

2. Reg. 12. feſtim pœnituit, & culpam ſuam confeſſione pœnitentiæ ſanauit. Sic Niniuitæ & alij mul-

Ionæ 3. ti peccata ſua confeſſi ſunt, & pœnitentiam egerunt, diſplicuerunt illis quales fuerunt, & quales facti ſunt per Deum illi placuerunt. Eſt autem pœnitentia medicamen vulneris, ſpes ſalutis, per quam peccatores ſaluantur, per quam ad miſericordiam dominus prouocatur, quæ non tempore penſatur, ſed profunditate luctus & lachrymarum. Pœnitentia autem nomen ſumpſit à pœna qua anima cruciatur, & caro mortificatur. Hi verò qui pœnitentiam agunt, proinde capillos & barbam nutriunt, vt demonſtrent abundantiam criminum quibus caput peccatoris grauatur. Capilli pro vitiis accipiuntur, ſicut ſcriptum

Prouerb. 5. eſt, Crinibus peccatorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur. Vir quippe ſi comam nutriat, ignominia eſt, vt ait Apoſtolus, illam ergo ignominiam ſuſcipiunt pœnitentes pro merito peccatorū. Quod verò in cilicio pro-

1. Cor. 11. ſternuntur, tanquam peccatum ſuum dicentes coram ſe eſſe ſemper, & cinere aſperguntur, velut ſint memores quia cinis & puluis ſunt, vel quia puluis, id eſt, impij facti ſunt, vnde & illi præuaricatores primi homines recedentes à Deo maliſque factis offendentes creatorem, in puluerem vnde primum ſump-

A ti ſunt redierunt. Bene ergo in cilicio & cinere pœnitens deplorat peccatum quod in cilicio aſperitas & compunctio peccatorum, in cinere puluis oſtenditur mortuorum, & idcirco in vtroque pœnitentiam agimus, vt & compunctione cilicij agnoſcamus vitia quæ per culpam commiſimus, & per fauillam cineris perpēdamus mortis ſentētiam ad quam peccando peruenimus. Pœnitentiæ autem remedium Eccleſia catholica in ſpe indulgentiæ fidenter alligat ad exercendos homines, & poſt vnum baptiſmi ſacramentum, quod ſingulari traditione commendatum, ſolicitè prohibet iterandum, medicinali remedio pœnitentiæ ſubrogat adiumentum, cuius

B remedio egere ſe cuncti agnoſcere debēt pro quotidianis humanę fragilitatis exceſſibus, ſine quibus in hac vita eſſe non poſſumus: horum duntaxat dignitate ſeruata, ita vt à ſacerdotibus & Leuitis Deo teſte fiat, à cæteris verò aſtante coram Deo ſolenniter ſacerdote, vt hoc tegat fructuoſa confeſſio, quod temerarius appetitus aut ignorantiæ notatur contraxiſſe neglectus, vt ſicut in baptiſmo iniquitates remitti, vel per martyrium nulli peccatum credimus imputari, ita pœnitentiæ compunctione fructuoſa, vniuerſa fateamur deleri peccata. Lachrymæ enim pœnitentium, apud Deum pro baptiſmate reputantur. Vn-

C de quamlibet magna ſint delicta, quamuis grauia, non tamen eſt in illis domini miſericordia deſperanda: in actione enim pœnitudinis (vt ſupra dictum eſt) non tam conſideranda eſt menſura temporis quàm doloris, quia cor contritum & humiliatum Deus nō ſpernit. Veruntamen quanto in peccando fuit ad malum promptior mentis intentio, tanto deuotior debet eſſe in pœnitendo. Duplex autem pœnitentiæ genus eſt, vel dum plangimus quod malè geſſimus, vel dum nō agimus quod agere debeamus. Ille autem verè pœnitentiam agit, qui nec pœnitentiā præ-

D teritorum negligit, nec adhuc pœnitenda cōmittit. Qui vero lachrymas indeſinenter effundit, & tamen peccare non deſinit, hic lamentum habet, ſed mundationē non habet.

Si autem ad pœnitentiam conuertuntur, perturbari non debent, ſi rurſus poſt emendationem relicta vitia corda pulſant, dum nō poſſint bonæ conuerſationi nocere, ſi talis cogitatio non erumpat in conſenſu vel opere. Ferre enim ſine perfectione vitiorum cogitationes, non eſt ad damnationem, ſed ad probationem, non eſt occaſio ſubeundi diſcriminis, ſed potius augendæ perfectionis. Nam & ſi quis circa finem ſuum per pœnitentiam deſinat eſſe malus, non ideo debet deſperare,

quod in termino eſt vltimo vitæ, quoniam Deus non reſpicit quales antea fuimus, ſed quales circa finem vitæ exiſtimus. E

Ex fine enim ſuo vnumquemque aut iuſtificat, aut condemnat, ſicut ſcriptum eſt. Ipſe iudicat extrema terræ, & alibi, Vniuerſorum finem ipſe conſiderat. Proinde non dubitamus circa finem iuſtificari hominem, per pœnitentiæ compunctionem, ſed quia raro id fieri ſolet, metuendum eſt, ne dum ad finē differtur conuerſio incerta occupet mors quàm veniat pœnitentia, pro qua re & ſi bona eſt ad extremum conuerſio, tamen multo melior eſt quæ longè ante finem agitur, vt ab hac vita ſecurius tranſeatur.

1. Reg. 2.
Iob. 28.

De Virginibus.

NVnc autem quæ ſit ſacræ virginitatis integritas, vel à quo tam ſancti propoſiti ſumpſit exordium breuiter intimabo. Quantum enim pertinet ad vetus teſtamentū, Elias & Hieremias, & Daniel caſtitatis & cōtinentiæ bonum primi conſtituiſſe dinoſcuntur: quantum verò ad nouum, virorum virginum caput eſt Chriſtus, fœminarum virginum caput eſt Maria, ipſa earum auctrix, ipſa mater noſtri capitis qui eſt, virginis filius, & virginum ſponſus.

Inde agmina virorum, & puellarum ſan- G ctarum, inde ſectatores & ſectatrices perpetuæ continentiæ pullulauerunt, appetitum libidinis caſtigantes, nec ſolum in corpore, ſed etiam in ipſa concupiſcentiæ radice caſtrantes, cæleſtem vitam angelicámque in terrena mortalitate meditantes, atque in carne corruptibili incorruptionem perpetuam retinētes, quibus cedit omnis fœcunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis. Nam cùm & ipſa vniuerſalis Eccleſia Virgo ſit, deſponſata vni viro, ſicut dicit Apoſtolus, quanto digniore honore ſunt membra eius, quæ hoc cuſtodiunt, etiam in ipſa carne, quod tota Eccleſia cuſtodit in fide. Sic tamen laudetur virgi- H nitas, ne nuptiæ condemnentur. Oportet enim non damnare quod bonum eſt, ſed addere quod melius eſt. Ante aduentum quippe Chriſti, coniugia placuere Deo, poſt aduentum eius virginitas. Prima enim Dei ſententia creſcere & generare pręcepit, Secunda ſententia continentiam ſuaſit. Nónne enim ſic locuta eſt vox illius, Creſcite & multiplicamini? Quia iam alia vox ſuperuenit dicens: Væ prægnantibus & nutrientibus, & illud tempus reſtat, vt qui vxores habent, tanquam non habentes ſint, & niſi fallor vnius eiuſdémque Dei pronuntiatio eſt vtraque. Tunc quidem Deus in primordio ſemētem generis emiſit, indultis coniugiorum voluptatibus habenis, donec mundus repleretur, nūc verò in extremitatibus temporum compreſſit quod emiſerat, & reuocauit quod indulſerat. Vnde & Salomon prouidens in ſpiritu ait: Tempus amplexandi, tempus longè fieri à complexu. Quia præcepti veteris eſt, vt terra procreationibus repleatur: noui verò, vt continentia atque virginitate cælum impleatur: quàm tamen ardui ſublimiſque premij eſſe conſtat, vt dicentibus Apoſtolis quodam loco, Si ſic eſt hominis cauſa cum vxore, non expedit nubere, reſponderet dominus, qui poteſt capere capiat. Nō F ergo præceptum de continentibus, ſed ſuaſio eſt, nec iniungitur virginitas vt ſit neceſſitatis, ſed voluntatis, apoſtolo proteſtāte. De virginibus præceptum domini nō habeo, ſed conſilium do, tanquam & ipſe ſcientiam dei habens. Exiſtimo ergo hoc bonum opus eſſe propter inſtātem neceſſitatem, quoniam bonum eſt homini ſic eſſe. At tamen qui tentationem carnis non tolerant, neceſſe eſt vt portum coniugij petant. Vnde & idem Apoſtolus. Qui ſe (inquit) non cōtinet, nubat, melius eſt enim nubere quàm vri. Et iterum, ſi acceperis (inquit) vxorem, non peccaſti, ſi nupſerit virgo, non peccauit, & ſi non vis maior eſſe, eſto vel minor, quia liberæ voluntatis es, Nuptiæ enim peccatum non ſunt ſed per ſolicitudinem mundi, qui nubunt, legem Dei vix ſeruant. Sed illos dicit non peccare ſi nubant, qui nōdum vouerunt Deo caſtitatem, cæterum vel qui in corde ſuo promiſit, ſi aliud fecerit, habet damnationem. quod enim erat per naturam licitum, per votum ſibi fecit illicitum, ſicut Ananias, & Saphira, quibus de precio poſſeſſionis ſuæ retinere, nihil licuit, ob quam cauſam & ſubita morte proſtrati ſunt. In euangelio autem virginum diuerſa genera memorantur, ſed illis ſpecialiter regni poſſeſſio deputatur, qui ſe amore Dei caſtrauerunt, id eſt, quos impoſſibilitatis neceſsitas non cogit, ſed quos votas efficit continentes. Sic enim ſcriptum eſt domino diſputante. Sunt enim ſpadones qui qui ſic nati ſunt, aliqui qui ab hominibus facti ſunt, & ſunt qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum, quibus etiam per Eſaiam prophetam dominus dicit, ſe daturum in domo ſua, & in muris ſuis locum nominatum meliorem multo quàm filiis & filiabus ſuis.

2. Cor. 1.
Geneſ. 1. & 9.
Lucæ. 21.
1. Cor. 7.
Eccle.
Matt. 19.
1. Cor. 7.
Ibidem.
Act. 5.
Matth. 19
Eſai.

Nam illi qui ſic naſcuntur, aut quibus ipſum virile membrum debilitatur, generare non poſſunt, ſicut Eunuchi potentum & regum. Sufficit itaque quod Chriſti ſunt, & de præ-

præcepta cuſtodiunt, eo tamen propoſito vt coniugia ſi poſſent haberent, ideo cæteris cõiugatis in domo dei fidelibus adæquantur, quòd caſtrati ſunt propter ſeculum, nõ propter regnum cælorum, neque enim vxores animi virtute, ſed carnis neceſſitate non ducunt. Tantum enim eſt in virginibus caſtitatis donum, vt etiam Ioannes eos tantum agni
Apo. 14.
veſtigiis inhærere præſcribat, qui contaminati à mulierum coitibus non fuerint, ipſi enim ſunt cxl. iiij. millia ſanctorum citharistarum illibatæ virginitatis, inuiolatæ caſtitatis in corde, qui ſequuntur agnum quocunque ierit, quem nemo ſequi vel auditu valet niſi tãtum virginitas. Sequuntur itaque agnum & cæteri fideles qui virginitatem amiſerunt, ſed non quocunque ierit ille. Sed quocunque ipſi potuerint.

Vnde ne tantæ ſanctitatis donum corrumpatur cauendum eſt: multos extollit virginitas, eleuat continentia. Fidenter dico, facilius ſequuntur agnum, & ſi non quocunque ierit, certè quo vſque potuerint coniugati humiles, quàm ſuperbientes virgines. Quomodo enim ſequitur quis, ad quem accedere nõ vult? Aut quomodo accedit ad quem non venit vt diſcat, quomodo mitis ſit & humilis corde? Pergant ergo viam ſublimitatis virgines pede humilitatis, ſequantur Chriſtum tenendo perſeueranter quod vouerunt ardenter, ita vt profeſſæ ac ſeruatæ virginitati cæteris etiam moribus congruant ſine quibus proculdubio ocioſa manet & inanis virginitas. Boni enim actus, ſi addantur virginitati, Angelicam vitam hominibus & cæli mores exhibent in terris. Illæ enim virgines eſſe probantur, quæ ſic continentię inſeruiunt, vt nullis criminibus, nullóque terrenæ ſolicitudinis onere prægrauentur. Curam enim mundi coniugalis copula gignit. Paulo dicente, dum dicit, Volo autem vos ſine ſolicitudine eſſe.
1. *Cor.* 7.
Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ Dei ſunt, quomodo placeat Deo, qui autem cum vxòre eſt ſolicitus eſt quomodo placeat vxori. Vnde agnoſcitur non poſſe placere Deo huiuſmodi continentiæ votum, quod præpeditur ſecularium impedimento curarum, nihil enim expeditos prodeſt eſſe actione carnis qui illigantur ſecularibus curis, niſi tantum quod ſibi maiora acquirunt ſupplicia, pro eo quod ſeculum minimè vincunt, qui carnem vincere non potuerunt. Quæritur autem cur fœminæ virgines in benedictione velentur? quarum hæc cauſa eſt. In gradibus enim vel officiis eccleſiaſticis fœminæ nullatenus præſcribuntur, nam neque permittitur eis loqui in eccleſia, vel docere, ſed neque contingere vel offerre aliquid virilis muneris, aut ſacerdotalis officij ſortem ſibi vendicare, ideóque illud tantum eſt, quia virgo eſt, carnem ſuam ſanctificare propoſuit, idcirco venia ſit illi, vt in Eccleſia notabilis vel inſignis introeat, & honorem ſanctificati corporis in libertate capitis oſtendat, atque mitram quaſi coronam virginalis gloriæ præferat in vertice.

De Viduis.

Viduarum multa exempla ſunt, quarum prima in ſcripturis legitur Noemi, & vidua ad quam Helias miſſus eſſe ſcribitur, & vidua Sunamitis, quæ ſolebat Heliſeum ſuſcipere, & victum adminiſtrare ei, & Iudith illa admirabilis vidua quæ de Oloferne Aſſyriorum principe triumphauit, ſaluoque honore pudoris hoſte deuicto rediit. In nouo autem teſtamento, Anna prima vidua legitur, quæ dominum cognouit infantem, quæ meruit eius diuinitatis gratiam agnoſcere, antequam potuiſſet verbũ eius audire, cuius quidem virginitati penè coniunctus eſt, vnde & Chriſtum quem virgo peperit, vidua prima cognouit. Fœlix ergo virgo quia intacta, fortior vidua quia experta, vtrique tamen apud deum merces, maior illi, ſubſequens iſti. Illam autem viduam Apoſtolus vocat, quæ poſt vnius coniugij interceptum virili ſexui renuntiat. Dicit enim, vidua eligitur non minus annorum lx. vnius vxor viri. Vnde conſequens eſt, vt quæ plurimis fuit nexa maritis caruerit veræ nomine viduitatis.

Ruth. 1. 3. *Reg.* 17. 4. *Reg.* 4. *Iudith.* 13. *Luca* 2. 1. *Tim.* 5.

Qualis autem eſſe vidua debeat, idẽ Apoſtolus expreſſit dicẽs, Si fuerit in operibus bonis, teſtimonium habens, & vtique ſicut Tabita, ſi filios educauit ſubauditur Deo, ſi hoſpitio ſuſcepit, ſi ſanctorum pedes lauit, ſi tribulationem parẽtibus ſubminiſtrauit, hoc eſt ægrotis, vel in carcere poſitis, ſi omne opus bonum ſubſecuta eſt, breuiter vniuerſa concludens, vt in omnibus ſit exemplum bene viuendi. Et iterum, anus ſimiliter in habitu ſancto, vtique vt ipſe earum ingreſſus, motus, vultus, ſermo, atque ſilentium quãdam ſacræ continentiæ præferat dignitatem.

Act. 9. *Tit.* 2.

Poſthæc adiecit, non criminatrices, non multo vino ſeruientes, ſed paruo vtentes, nã quæ ſolent hac ætate frigeſcere in luxuria, vino ſe tradunt pro luxuria. Poſthæc addidit, bene docentes, vt prudentiam doceant. Docere illis quidem permittit, ſed vt fœminis, & hoc non in Eccleſia ſed priuatim, nam hoc genus mulicrcularum ſolet eſſe garrulum, vnde & curioſas & verboſas quaſdam viduas idem Apoſtolus notat, & hoc vitium dicit venire ex otio. Simul autem (inquit) & otioſæ

1.Tim.5. diſcunt circumire domus, ſcilicet dum nullo timore detentæ, nec mariti poteſtati ſubiectæ ſunt, non ſolum otioſæ, verum etiam curioſæ diſcurrunt, loquentes quæ non oportet. Prædicat autem idem Apoſtolus damnationem habere viduas, quæ poſt propoſitum cõtinentiæ nubere cupiunt. Cùm enim (inquit) luxuriatæ fuerint, in Chriſto nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, id eſt, quia in eo quod primo vouerunt, non ſteterunt. Nec tamen ait, nubunt, ſed nubere volunt: multas enim earum reuocat à nubendo, ſi non amor præclari propoſiti, vel aperti dedecoris timor. Igitur quæ nubere volunt, & ideo non nubunt, quia impunè non poſſunt. Hæ melius non vouerent & nuberent quàm vrerentur, id eſt, quàm occulta flamma concupiſcentiæ vaſtarentur, quas penitus profeſſionis forma declarat, ſed piget confuſionis, quæ ſi non cor dirigant; vt Dei timore rurſum libidinẽ vincant, in mortuis deputandæ ſunt. ſi in deliciis agant vnde dicit Apoſtolus, Vidua quæ in deliciis eſt, viuens mortua eſt, ſiue in laboribus atque ieiuniis nulla cordis correctione, ſed magis oſtenſioni quàm emendationi ſeruiens.

Ibidem.

1.Cor.7.

1.Tim.5.

De Coniugatis.

DEus enim fecit Adam, & dedit ei Euam adiutorem, cum procreationis ſubſecuta ſententia, dicens, Creſcite & multiplicamini, & replete terram, ſed facta eadem mulier prius ſolatio quàm coniugio fuit, donec à paradyſo inobedientia abiecerit quos intra paradyſum obediẽtia tenuiſſet. Hic poſt beatæ cedis exceſſum, mulieris ſuæ pulſum agnoſcebat, libro Geneſeos dicente, Et cognouit Adam mulierem ſuam, & concepit & peperit filium Cain.

Geneſ.1.

Geneſ.4.

Cùm ergo adiectum laborem nuptiæ expreſſerunt, tribulos ſpináſque prauis adiecere conuentus, ſecuta ſunt in procreationibus tædia, vnde & parituræ præceſſit tale edictũ, In dolore (inquit) & in mœrore paries filios tuos, quos vtique creatos diuerſi dolores vt cernimus, luctúſque ſurripuerunt. Vnde & Apoſtolus prædicans, ait, tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi. Non tamen coniugiorum honorabilis thorus, & immaculatum cubile ſine fructu eſt: nam ſoboles inde ſanctorum, & quod laudatur in virginitate coniugij eſt, ideóque nec peccatum nuptias dicimus, nec tamen eas bono vel virginalis continentiæ, vel etiam vidualis continentiæ coæquamus. Coniugia autem tãtum per ſe bona ſunt, per ea verò quæ circa ſe ſunt mala fiunt, Per id námque mala fiunt, per quod dicit Apoſtolus, qui autem cum vxore

Gen.3.

1.Cor.7.

Heb.13.

1.Cor.7.

E eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi: & iterum, Propter fornicationem, vnuſquiſque habeat ſuam vxorem.

Quod non & vnus & multæ, ſed vnus & vna copulantur, ipſa prima diuinitus facta cõiũctio in exemplum eſt. Nam cùm dominus hominem figuraſſet, eíque parem neceſſariã proſpexiſſet, vnam de coſtis eius mutuatus, vnam illi fœminam finxit, ſicq́ue Adã & mulier Eua inter ſe nuptiis iuncti, formam hominibus de originis authoritate & prima dei voluntate ſanxerunt. Item ſecundum ſpiritales nuptias ſicut vnus Chriſtus & vna Eccleſia, ita & vnus vir, & vna vxor tam ſecundum generis documentum, quàm ſecundum

F Chriſti ſacramentum. Numerus autem matrimonij à maledicto viro cœpit. Lamech, Geneſ.4.
qui duarum maritos tres in vnam carnem effecit. Sed dicit aliquis, quod & patriarchæ ſimul pluribus vxoribus vſi ſunt, ergo propterea licebit nobis plures ducere ſiue habere. Sed qui adhuc typi alicuius futuri ſacramenti ſuperſunt, quibus plures nuptiæ figurentur. Secundas autem nuptias propter incontinentiam iubet Apoſtolus, Melius eſt enim denuo vni viro nubere quàm explendæ libidinis cauſa cum pluribus fornicari: Sæpius enim nubendi licentia iam non eſt religionis ſed criminis. 1.Cor.7.

G Nam quod in ipſa coniunctione connubia à ſacerdote benedicuntur, hoc eſt à Deo prima in ipſa coniunctione hominis factum. Sic enim ſcriptum eſt, Fecit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginẽ Dei fecit eum, maſculum & fœminã fecit eos, & benedixit eos dicens, Creſcite & multiplicamini. Hac ergo ſimilitudine fit nunc in Eccleſia, qua tunc factum eſt in paradiſo. Quod verò eiſdẽ virginibus legitimè nubentibus vna vni viro tenẽda ſit * adhibentur pronubæ, ſcilicet propter monogamiam, & ſi auſpicij cauſa, tamen auſpicium boni eſt. al. fortè ad hibẽda pronubæ, hoc fit ſcilicet.

H Quod verò eædẽ fœminę, dum maritantur, velãtur ſcilicet vt nouerint ſe per hęc viris ſuis eſſe ſubiectas & humiles, vnde & ipſum velamen vulgo mauortem vocant, id eſt, martem quia ſignum maritalis dignitatis ac poteſtatis eſt in eo. Caput enim mulieris vir eſt, licet proinde velentur, dum nubunt, & verecundiam mulieris agnoſcunt, quia iam ſequitur inde quod pudeat. Vnde Rebecca cùm ad ſponſum duceretur, ſimul vt eum conſpexit, ſalutationem vel oſcula ſuſtinuit, ſed tamen ſtatim ſentiens quid eſſet futura, pallio caput velauit. Obnubere enim velare dicitur, hinc etiam & nuptæ dictę quod vultus ſuos velẽt. Vnde & nubes dictę eo quod terrã aut æthera ob- 1.Cor.11. Geneſ.24.

ra obtegat.

Quod autẽ nubẽtes poſt benedictionẽ à Le-
uita inuicẽ vno vinculo copulantur, videlicet
ne compagẽ coniugalis vnitatis diſſipent.

At verò quod eadem vitta cãdido purpu-
reóque colore permiſcetur, candor quippe
ad munditiam vitæ, purpura ad ſanguinis po-
ſteritatem adhibetur, vt hoc ſigno continẽ-
tiæ lex tenenda ab vtriſque ad tempus admo-
neatur, & poſt hæc ad reddendum debitum
non negetur. Quod enim dicit Apoſtolus
1. Cor. 4. coniugatis, abſtinete vos, ad tempus vt vace-
tis orationi, hoc ille candor vittæ inſinuat,
quod verò ſubiungit, & iterum reuertimini
in idipſum, hoc purpureus color ille demõ-
ſtrat. Illud verò quod in primis anulus à ſpon-
ſo ſponſæ datur, fit hoc nimirum vel propter
mutuæ fidei ſignum, vel propter id magis vt
eodem pignore eorum corda iungantur. Vn-
de & quarto digito anulus idẽ inſeritur, quod
per eum vena quædam (vt fertur) ſanguinis
ad cor vſque perueniat. Antiquitus autem
non amplius vno dabatur, ne pluralitas amo-
rem vnum carperet, penes Iſraël autem illici-
tum erat puellam viro tradere, niſi poſt ma-
nifeſtum ſanguinem maturitate.

Apud veteres in eligendis maritis quatuor
iſta ſpectabantur, virtus, genus, pulchritudo
oratio, in fœminis tria, ſi generoſa, ſi bene
morata eſſet, ſi pulchra. Nunc autem non ge-
nus ac mores, ſed magis diuitiæ in vxoribus
placent, nec quæritur quàm ſit fœmina pu-
dica, ſed potius quàm ſit formoſa, quæ & cõ-
cupiſcendi libidinem nutriat, & multorum
poſt ſe ſuſpiria trahat. Pulchra enim (vt ait
quidam ſapiens) citò adamatur, & difficile
cuſtoditur quod plures amant.

Illæ enim ſunt certæ nuptiæ quæ in coniu-
gio non libidinem ſed prolem requirunt, ne-
que ſic inſtituta ſunt, vt carnis voluptatibus
ſeruiant, ſed tantum vt fructum propaginis
quærant. Nam & ipſæ ſacerdotales tabulæ
indicant quod cauſa procreandorum libero-
rum ducitur vxor. Quando ergo quiſque lu-
xuriosè amplius viuit quàm neceſſitas pro-
creandorum liberorum cogit, iam peccatum
eſt. Vnde neceſſum eſt vt quotidianis elee-
moſynis ac precibus intercedant, qui thori
coniugalis pudicitiam frequentius per incõ-
tinentiam commaculant. Nuptialia autẽ bo-
na tria ſunt, proles, fides, ſacramentum. In fi-
de attenditur ne præter vinculum coniugale
cum altero vel altera concumbatur: in prole
vt amanter ſuſcipiatur, pudicè nutriatur: in
Sacramento vt coniugium non ſeparetur, ne-
que cauſa prolis alteri coniungatur.

Ephes. 5. Sacramentum autem ideo inter cõiugatos

A dictum eſt, quia ſicut non poteſt Eccleſia di-
uidi à Chriſto, ita nec vxor à viro. Quod er-
go in chriſto & in eccleſia, hoc in ſingulisqui-
buſque viris atque vxoribus coniunctionis
inſeparabile Sacramentum. Vnde & Apoſto-
lus, Præcipio (inquit) non ego ſed dominus, 1. Cor. 7
vxorem à viro non diſcedere. Prohibet enim
dimitti quacũque ex cauſa ne aliis coniunga-
tur ſecundum conſuetudinem Iudæorũ, quã
Dominus interdixit dicens, Quicunque di-
miſerit vxorem ſuam excepta fornicationis Matt. 5
cauſa, & aliam duxerit, mœchatur. Solũ (vt & 19
ait Hieronymus) adulterium eſt quod vxoris
vincat affectum, imò cùm illa vnam carnem
B in aliam diuiſerit, & ſe fornicatione ſeparaue-
rit, à marito non debet teneri, ne virum quo-
que ſub maledicto faciat, dicente ſcriptura,
Qui adulteram tenet, ſtultus & impius eſt. Prou. 18
Vbicunque eſt igitur fornicatio & fornicati-
onis ſuſpicio, liberè vxor dimittitur. Quid
ergo, ſi ſterilis eſt, ſi deformis, ſi ætate vetula,
ſi fœtida, ſi temulenta, ſi iracunda, ſi malis
moribus, ſi luxurioſa, ſi guloſa, ſi fatua, ſi va-
ga, ſi iurgatrix & maledica? tenenda eſt ve-
lis nolis, & qualiſcũque accepta eſt habenda.
Cùm enim eſſes liber, ſponte te ſeruituti ſub-
ieciſti, cúmq; habet quis vxorẽ (vt ait Lactã-
tius) neque ſeruã, neque liberam habere po-
C terit, vt matrimonij fidem ſeruet, neque enim
iuris publica ratio eſt, ſi ſola mulier adultera
eſt, quę virũ habẽs ab altero polluitur, & ma-
ritus ſi alteram habeat, à crimine adulterij ali-
enus habetur, dũ diuina lex duos in vnũ ma-
trimonij corpus coniunxerit, adulter ſit, quiſ-
quis cõpagem corporis in diuerſa diſtraxerit.

Seruanda igitur fides ab vtroque alteri eſt,
imò vero exemplo continentiæ docenda eſt
vxor à viro, vt ſe caſtè gerat. Iniquũ eſt enim
vt id exigat quod præſtare non poſſit, caput
enim mulieris eſt vir, vbi autem melius viuit
mulier quàm vir, caput deorſum pendet do-
mus. Ideo præcedere debet vir in omnibus
D bonis factis mulierẽ ſuam, quia caput eſt, vt
illa imitetur virum, & ſequatur vere vt cor-
pus caput ſuum, ſicut Eccleſia ſequitur Chri- 1. Cor. 7
ſtum. Hortatur autem Apoſtolus, vt propter
orationem abſtineãt, atque pari conſenſu tẽ-
pora ſanctificationis obſeruẽt,* & ſine impe- al. vt.
dimento carnali orationibus vacent. Nam in
veteri Teſtamento ante omnes ſanctificati
ſunt à mulieribus, & ſic deſcendente Deo in Exod. 16.
monte aſſiſtere meruerunt. Itẽ hortatur idẽ Coloſ. 3
Apoſt. mulieres ſubditas eſſe viris ſuis: nã mul
tæ erga ſimpliciores viros diuitiis prælatæ &
nobilitate Dei ſentẽtiæ non recordãtur, qua
ſubiectæ ſint illis. Ait quippe domin⁹ ad mu-
lierem, conſeruatio tua ad virũ tuũ, & ipſe tui

Geneſ. 3. dominabitur. Obediẽdum eſt itaq; s. ſcripturæ præceptis, & ſeruiẽdũ viro quadã ſeruitute libera & dilectione plena. 1. Cor. 11. Etenim nõ eſt creatus propter mulierem, ſed mulier propter virum, & cùm caput mulieris vir ſit, caput autem viri Chriſtus. Quæcunque vxor nõ ſubiicitur viro, hoc eſt, capiti ſuo, eiuſdem criminis rea eſt, cuius & vir ſi non ſubiicitur Chriſto capiti ſuo. Verbum autem domini blaſphematur, vel dum contemnitur prima dei ſententia, & pro nihilo ducitur, vel dum Chriſti Euangelium infamatur, dum cõtra legem fidémque naturæ ſeruitur. Ergo ea quæ Chriſtiana eſt & ex Deo legi ſubiecta, non præeſſe deſideret, cùm etiam gentiles fœminæ ſeruiant viris ſuis communi lege naturæ. Seruatur ergo lex naturæ, ſi Deo ſimul & marito ſubiecta eſt. At contra, ſi illa imperare viro deſiderat, & ordo naturæ corrumpitur, & domus illa miſera & peruerſa vocabitur.

De Catechumenis, De Exorciſmo & ſale.

IAm rationẽ Sacramentorum, ſiue ordinem ad fidem venientium proſequamur. Quorum gradus primus eſt catechumenorum, ſecundus cõpetẽtium, tertius baptizatorum.

Catechumeni ſunt qui primum de gentilitate veniunt, habentes voluntatem credendi in Chriſtum, & quia primum exhortationis præceptum eſt in lege Dei, Deut. 6. Audi Iſrael dominus deus tuus, deus vnus eſt. Inde eſt vt is cui per ſacerdotẽ quaſi per Moyſen deus primum loquitur catechumenus, id eſt, audiens nominetur, ſcilicet vt vnum agnoſcens Deum, relinquat errores nefarios idolorum. Puto autem omnes à Ioanne in pœnitentiam baptizatos, catechumenorum prætuliſſe figuram. Exorcizantur autem hi primum, deinde ſalem accipiunt, & vnguntur. Exorciſmus. Exorciſmus autem ſermo increpationis eſt cõtra immundum ſpiritum in energumenis ſiue catechumenis factus per quem ab illis diaboli nequiſſima virtus & inueterata malitia vel violenta incurſio expulſa fugetur, Quod ſignificabat lunaticus ille, quem increpauit Dominus Ieſus, & exiit ab illo dæmonium. Matth. 15. Poteſtas autem diaboli exorcizatur, & inſufflatur in eis, vt ei renuntient, atque eruti à poteſtate tenebrarum, in regnũ ſui domini per ſacramentũ baptiſmatis transferantur. Quod quia paruuli per ſe renuntiare non poſſunt, per corda & ora geſtantiũ adimpleatur. Sales autem in miniſterio cathecumenis dandos, à patribus ideo eſt inſtitutum, vt eorum guſtu condimentum ſapientiæ percipiant, neque diſſipentur à ſapore Chriſti, nec Geneſ. 19. ſint fatui & retro reſpiciant ſicut vxor Loth, ne malum exemplum dantes ipſi remaneant E & alios condiant, quemadmodum illa quæ cùm liberaretur à Sodomis impoſita, retro reſpexit, ibíque remanſit facta ſtatua ſalis, quo ſigno condirentur hi qui per fidem mũdo & actibus deſideriiſque eius renuntiant, vt affectionis priſtinæ nõ recordentur, neque ad ſeculi illecebras reuocentur, quia ſecundum ſaluatoris ſententiam ponens manum ſuper aratrum, ſi reſpexerit retro, regno cælorum aptus eſſe non poteſt. Lucæ 9.

De Competentibus.

POſt cathecumenos ſecundus competentium gradus eſt. Competentes autem ſunt qui iam poſt doctrinam fidei, poſt continen- F tiam vitæ ad gratiam Chriſti percipiendam feſtinant. Ideóque appellantur competentes, id eſt, gratiam Chriſti petentes: nam catechumeni tantum audiunt, necdum petunt. Sunt enim quaſi hoſpites & vicini fidelium, deforis audiunt myſteria, audiunt gratiam, ſed adhuc non appellantur fideles. Competentes autem iam petunt, iam accipiunt, iam catechizantur, id eſt, imbuuntur *inſtructione* fidei & ſacramentorum. Iſtis enim ſalutare ſymbolum traditur, quaſi cõmunicatorium fidei, & ſanctæ confeſſionis indicium, quo inſtructi agnoſcant, quales iam ad gratiã Chriſti exhibere ſe debeant.

De Symbolo.

SYmbolum autem quod idem competẽtes G accipiunt, tali ratione inſtitutum maiores noſtri dixerunt. Quod poſt aſſenſionem domini & ſaluatoris noſtri ad patrem, cùm per aduẽtum ſpiritus ſancti diſcipuli eius inflammati, linguis omnium gentium loquebantur vt illis nulla gens extera, nulla lingua barbara, eis inacceſſa vel inuia videretur, præceptũ eſt eis à domino datum ad prædicandum Dei verbum, ad ſingulas quaſque nationes adire. Diſceſſuri autem ab inuicem, normam Matth. 28. prius ſibi futuræ prædicationis in commune conſtituunt, ne aliter ſe ab inuicem diſcedentibus diuerſum aliquid vel diſſonum prædicaretur his qui ad fidem Chriſti inuitabãtur. H Omnes ergo in vno poſiti, & ſpiritu ſancto repleti, breue ſibi prædicationis indicium conferendo in vnum quod ſentiebant componunt, atque hanc credentibus dãdam eſſe regulam conſtituunt.

Symbolum autem hoc ex multis & iuſtiſſimis cauſis appellari voluerunt. Symbolum enim græcè & indiciũ dici poteſt, & collatio, id eſt, quod plures in vnũ conferũt, quod quidem fecerunt Apoſtoli in his ſermonibus in vnum cõferendo vnuſquiſq; quod ſentit. Indicium autem vel ſignum idcirco dicitur, quod in illo tempore, ſicut Apoſtoli dicunt,

& in

Act. 15. & in Actibus Apoſtolorum refertur, multi ſe ſimulabant eſſe Apoſtolos Chriſti nominantes quidem Chriſtum, ſed nō integris traditionū lineis nuntiantes. Idcirco igitur iſtud indicium poſuere, per quod is agnoſceretur qui Chriſtum vere ſecundum apoſtolicas regulas prędicaret. Denique vt in bellis ciuilibus hoc obſeruari ferunt, quomodo armorū habitus par & ſonus vocis idem, & mos vnus eſt, atque eadem inſtituta bellandi, ſed vt nequando belli ſurreptio fiat, ſymbola diſcreta vnuſquiſq; dux ſuis militibus tradit, quæ Latinè vel ſigna, vel indicia nuncupantur, vt ſi fortè quis occurrit de quo dubitetur, interrogatus ſymbolum prodeat, ſi ſit hoſtis an ſocius. Idcirco autem hoc patres noſtri nō ſcribi membranis, ſed retineri cordibus tradiderunt, vt certum eſſet neminem ex lectione ex ſcriptorum vitio deprauata, hæreſim hauſiſſe, vt fieri ſolet, ſed ex Apoſtolorum traditione fidem didiciſſe catholicam. Diſceſſuri itaque (vt dictum eſt) ad prædicandum, iſtud vnanimitatis & fidei ſuę Apoſtoli indicium poſuere. Eſt autem ſymbolum per quod agnoſcitur Deus, quod quique proinde credētes accipiunt, vt nouerint qualiter cōtra diabolum fidei certamina præparent. In quo quidem pauca ſunt verba, ſed omnia continentur ſacramenta. De totis enim ſcripturis hæc breuiatim collecta ſunt ab Apoſtolis, vt quia plures credentium literas neſciunt, vel qui ſciunt præ occupationibus ſeculi ſcripturas legere non poſſunt, hæc corde retinentes, habeant ſibi ſufficientem ſcientiā ſalutarem. Eſt enim breue fidei verbum, & olim à propheta prædictum, Verbum breuiatum faciet Dominus ſuper terram. Eſai. 10. Rom. 9.

De Regula fidei.

HÆc eſt autem poſt Apoſtolorum ſymbolum certiſſima fides, quam doctores noſtri tradiderunt, vt profiteantur patrem & filium & ſpiritum ſanctum vnius eſſe eſſentię eiuſdemque poteſtatis, ſempiternitatis vnum deum inuiſibilem, ita vt ſingulis perſonarum proprietate ſeruata, nec ſubſtantialiter diuidi nec perſonaliter debeant omnino confundi. Patrem quoque confiteri ingenitum, filium genitum, ſpiritum autem ſanctum nec genitum, nec ingenitum, ſed ex patre filióque procedentem, filium autem à patre naſcendo natum, ſpiritum verò ſanctum paracletum procedendo non naſci. Ipſum quoque filiū perfectum ex virgine hominem ſine peccato ſuſcepiſſe, vt quem ſola bonitate creauerat, ſpōte lapſum, miſericorditer repararet, ipſum verò veraciter crucifixum, & tertia die reſurrexiſſe, & cum eadem ipſa carne glorificata

A aſcendiſſe in cælum, in qua ad iudicium viuorum & mortuorum expectatur venturus. Et quod diuinam humanámque naturam in vtroque perfectus vna Chriſtus perſona geſtauerit, quia nec geminauit vtriuſque ſubſtātiæ integritas perſonam, nec confudit geminam vnitas perſonæ ſubſtantiā. Altero quippe neutrum excluſit, quia vtrunque vnus intemerato iure ſeruauit, quod noui & veteris Teſtamenti ſalubri commendatur authoritate illa per Prophetiam, iſta per hiſtoriam veraciter perſoluta, quod neque de Deo neque creatura veraciter ſit cum paganis aut hæreticis aliquid ſentiendum, in his quibus à veritate diſſentiunt, ſed quod in vtroque teſtamen-

B to diuina proteſtantur eloquia. Hoc tantum modo ſentiendum, quod ſiue hominem ſiue vniuerſa, nulla neceſſitate Deus creauit, & nullam omnino eſſe viſibilem inuiſibilémque ſubſtantiam: niſi aut quæ Deus ſit aut à bono Deo bona creata ſit, ſed Deus ſummè & incommutabiliter bonus. Creatura verò, inferius & mutabiliter bona, & quod animæ incerta ſit origo, & quod angelorum origo & natura vel animæ, non ſit pars diuinæ ſubſtātiæ, ſed Dei creatura, ex nihilo condita, & in corpore eſſe euidenter oſtenditur. Quoniam igitur apprehendi & transferri poteſt, corporea eſſe nihilominus oſtenditur. Ad imaginē

C autem Dei creata eſt, probitate morum, ſine qua fides diuini cultus ocioſa torpeſcit, & cū qua integritas diuini cultus perficitur, vt vnuſquiſque Deum proximúmque in Deo diligens, vſque ad dilectionem quoque inimicorum pertendendo proficiat, vt proficiendo perueniat. Alterum quoque alterius pollui non poſſe peccato vbi par non tenetur voluntatis conſenſio.

Legitimas nuptias non credimus damnandas licet ex eis quoque originali peccato obnoxia credatur naſci poſteritas, eíſque iure fidelium virginum vel continentium præferē-

D da doceatur integritas. Nec trinitatis baptiſma quod nefas eſt iteratur, neque pro diuerſitate tradentium miniſtrorum ſingulis, putetur quibuſque conferri, ſed à Deo ſingulari poteſtate donari. De quo dictum legimus. Super quem videris ſpiritum deſcendentem & Ioan. 1. manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto, & ego vidi & teſtimonium perhibui, quia hic eſt filius Dei. Et ne pœnitentiæ remediis nos nō egere putemus, pro quotidianis humanæ fragilitatis exceſſibus, ſine quibus in hac vita eſſe non poſſumus, ita vt pœnitentiæ compunctione fructuoſa vniuerſa fateamur deleri peccata, ſicut ſcriptum eſt. Pſal. 31. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, &

quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.

Nullum quoque ſuis viribus, ſed per diuinam gratiam capiti Chriſto ſubiungi, atque in diruptæ pacis perſeuerantia in vnitate Eccleſiæ ipſius ſolidari, nec humanæ voluntatis arbitrio boni quicquam reputandum exiſtimari, ſed ſecundum propoſitum voluntatis Dei omnem numerum electorum Dei acquiri. Bona quoque temporalia bonis maliſque communia à Deo creari, eiuſdem diſpẽſatione ſingulis quibuſque vel tribui vel negari. Quorum bonorum in vno quoque fidelium non habitus, ſed vſus aut improbandus eſt, aut probãdus. Certa vero æternáque bona ſolos bonos poſſe in futuro conſequi, quorum pignore Eccleſiam nunc informatã credimus teneri, hic habentem primitias ſpiritus ſancti, in futuro perfectionem, hic ſuſtineri
1. Cor. 13 in ſpe, poſtea paſci in re, hic videre per ſpeculũm in ænigmate, in futuro autem facie ad faciem, cùm ad ſpeciem fuerit perducta per fidem. Quod donec perficiatur in nobis, vt ſummi Dei fruamur bonis æternis, temporalibus fruendo in Deo, non oberimus & proximis. Eandem quoque ſpem reſurrectionis habere, vt eodem ordine eadémque forma, qua ipſe dominus reſurrexit à mortuis, nos quoque reſurrecturos eſſe credamus, in eodem corpore in quo ſumus, viuimus, mouemur, non naturam vel ſexum mutantes, ſed tantum fragilitatem & vitia deponentes. Ipſum quoque Sathan cum Angelis ſuis atque cultoribus, æterno incendio condemnãdum, Neque ſecundum quorundam ſacrilegam diſputationem ad priſtinam, id eſt, Angelicam dignitatem, ex qua propria maligni-
Matth. 25. tate cecidit, reducendum. Hæc eſt catholicę traditio fidei, veráque integritas, de qua ſi vnũ quodlibet reſpuatur, tota fidei credulitas amittitur.

De Baptiſmo.

1. Cor. 10. BAptiſmi Sacramentum ſi prima repetens ab origine pandam. Baptizauit Moyſes in nube & in mari, in typo & in figura. Ita Paulus pronuntiauit. Habuit ergo mare rubrũ figuram Baptiſmi aquæ, nubes verò ſpiritus ſancti, manna panis vitæ. Illic enim, patrum ſicut exempla docẽt Ægyptius demergitur, & dei populus liberatur, renouatur ſpiritu ſancto, qui etiam per mare rubrum inoffenſo tranſit veſtigio.

Baptizauit & Ioannes, ſed non ex toto Iudaice, non ſolum enim in aqua, nec tamen in
Matt. 3 ſpiritu ſancto, ſed hoc ſolum addidit quod in
Act. 19 pœnitẽtia baptizauit, ſicut ait Paulus in Actibus Apoſtolorum. Ioannes baptiſmo pœnitẽ-

E tiæ baptizauit populum, Qui tamen ita dictus eſt baptizare in aqua, vt Chriſtus qui in aqua & ſpiritu ſancto baptizaturus erat Ioannis baptiſmate manifeſtaretur in Iſrael, quando ſpiritus ſancti deſcenſione & patris voce, filius Dei palam cunctis oſtenſus eſt. Cœpit ergo perfectũ baptiſma à Ieſu, ipſe enim baptizauit primo in ſpiritu ſancto ſicut Ioannes Ioan. 1
dicit, Ego quidem baptizo in aqua, medius autem veſtrum ſtat quem vos neſcitis, ipſe baptizabit vos in ſpiritu ſancto & igni, hæc eſt perfectio baptiſmi, Deus enim eſt qui baptizat, vt poſſint & qui baptizantur fieri filij Dei. Tria ſunt autẽ genera baptiſmi, quo-
F rum primum, quo ſordes peccatorum per regenerationis lauacrum abluuntur, Secundũ quo quis ſanguine ſuo per martyrium baptizatur, quo baptiſmo Chriſtus baptizatus eſt, vt & in hoc, ſicut & in cæteris, formam daret credentibus, ſicut dicebat ad diſcipulos, filios Zebedei, Poteſtis bibere calicem quem Mar. 10
ego bibiturus ſum, & baptiſmo quo eo baptizor, baptizari? Itaque ſanguis & aqua, *baptiſmatis* gemina figura eſt. Baptiſma vnum, quo regeneramur ex aquę lauacro, aliud, quo conſecramur in ſanguine. Eſt autẽ tertium baptiſma lachrymarum, quod laborioſius trãſigitur, ſicut ille, qui per ſingulas noctes ſtra- Pſal. 6
G tum ſuum rigauit, qui imitabatur conuerſio- 2. Para. 33
nem Manaſſe, & humilitatem Niniuitarum Ionæ 3
per quam miſericordiam cõſecuti ſunt, Qui Lucæ 17
imitabatur publicani illius orationẽ in templo, ſtantis à longe & percutientis pectus ſuum, quique nec auſus fuit oculos ad cælum eleuare. Baptiſmum autem aqua eſt, quæ tẽpore paſſionis Chriſti de latere profluxit, nullúmque aliud elementum quod purget omnia, viuificet cuncta, ideóque cùm baptizamur in Chriſto, per ipſum renaſcimur, vt purificati viuificemur. Fons autem origo omnium gloriarum eſt, cuius ſeptem gradus ſunt tres in deſcenſu propter tria per quæ renunti-
H amus, tres in aſcenſu, propter tria per quæ confitemur: ſeptimus verò is eſt, qui & quartus, ſimilis filio hominis, extinguens fornacẽ Daniel 3
ignis, ſtabilimentum pedum, fundamentum Coloſ. 1.
aquæ, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. In patre autem & filio & ſpiritu ſancto ſalutaria baptiſmi dona conſiſtunt. Vnde nequaquam baptiſmi ſanctificatur officio, niſi qui ſub trinitatis tingitur ſacramento, ſicut dominus ait. Item docete om- Matth.
nes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti: & reliqua. Proinde ſi omiſſa qualibet trinitatis perſona baptiſma detur, manifeſtè in regenerationis aqua nil agitur, niſi tota trinitas inuocetur. Nam dominus

minus cùm à Ioanne baptizaretur, eundem baptiſmum ſub trinitatis ſacramento legitur peregiſſe, dicente domino. Hic eſt filius meus dilectus, in quo bene complacui, Pater in voce, filius in corpore, ſpiritus ſanctus in columbæ probatur veniſſe ſpecie. Duæ ſunt autem pactiones credentium, Prima pactio eſt qua renuntiatur diabolo & pompis eius, & vniuerſæ conuerſationi illius. Secunda pactio eſt, qua ſe in patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum credere fatetur. Semel autem nos oportet in Christo lauari, quia Chriſtus ſemel pro nobis mortuus eſt, Si enim vnus Deus & fides vna eſt, neceſſario & vnum baptiſma ſit, quia & Chriſti mors vna pro nobis eſt, in cuius imagine mergimur per myſteriũ ſacri fontis, vt conſepeliamur Chriſto morietes huic mundo, & ab iiſdem aquis quibus in forma reſurrectionis eius emergimur per myſterium, non reuerſuri ad corruptionem, ſicut & ille minimè reuertitur ad mortem. Quod ſi poſtea quiſque præuentus fuerit in aliquo peccato, non iterum lauacri beneficio, ſed pœnitentiæ expiatur, quæ in ſimilitudine fontis peccata mortificat. Perfectis autem ætate baptiſmum vel ad purgationem originalis noxæ, vel ad ablutionem actualis peccati proficere credimus, paruulis autem vt ab originali peccato abluantur, quod ab Adam prima natiuitate contraxerunt. Qui ſi priuſquam ex aqua & ſpiritu ſancto regenerentur tranſierint, proculdubio à ſaluatore noſtro Chriſto alienati ſunt, teſtante domino. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt videre regnum Dei. Quique proinde iidẽ paruuli alio proteſtante baptizantur, quia adhuc loqui & credere neſciunt, ſicut etiam ægri, muti, vel ſurdi quorum vice alius profitetur, vt pro eis dũ baptizantur reſpondeat. Quamuis autem per regenerationem pereat originale peccatum pœna tamen mortis quæ per præuaricationẽ mandati introiuit, manet in eis, quos à reatu originis purgat baptiſma ſaluatoris. Et hoc proinde, vt homo nouerit pro futuræ beatitudinis ſpe ſe regenerationem conſequi, nõ vt à pœna temporalis mortis poſſit abſolui. Illud verò quod nec priuatis nec clericis baptizare liceat, niſi tantum ſacerdotibus, in Euãgelio legimus Apoſtolis tantum permiſſum Ieſu poſt reſurrectionem dicente illis, Sicut miſit me pater, & ego mitto vos. Et hoc cũ dixiſſet, inſufflauit, & ait eis, Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta erunt. Et in alio loco, Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris

Matth. 3. Luca. 3. *Epheſ. 4. Rom. 9.* *Ioan. 3.* *Ioan. 20.* *Mat. vlt.*

A & filij, & ſpiritus ſancti. Vnde conſtat baptiſma ſolis ſacerdotibus eſſe traditum, cuiuſque myſterium nec ipſis Diaconibus explere eſt licitum abſque epiſcopis, vel presbyteris niſi illis procul abſentibus vltima languoris cogat neceſſitas, quod & laicis fidelibus plerunque permittitur, ne quiſquam ſine remedio ſalutari de ſeculo euocetur. Hæretici autem, ſi tamen in patris & filij & ſpiritus ſancti atteſtatione docentur baptiſma ſuſcepiſſe, non iterũ ſunt baptizãdi, ſed ſolo chriſmate & manus impoſitione purgandi. Baptiſmus enim non eſt hominis meritum, ſed Chriſti, ideóque nihil intereſt, hæreticus an B fidelis baptizet. Quod ſacramentum, tam ſanctum eſt, vt nec homicida miniſtrãte polluatur. Habet enim hæreticus baptiſmum Chriſti, ſed quia extra vnitatẽ fidei eſt, nihil ei prodeſt, at vbi ingreſſus fuerit, ſtatim baptiſma quod habuerat foris ad perniciem, incipit illi iam prodeſſe ad ſalutem, quod enim accipit, approbo, ſed quia foris accipit, improbo. Dum autem venerit, non mutatur, ſed agnoſcitur, character eſt enim regis, mei, non error ſacrilegus, recorrigo deſertorem, non muto characterem. *Vide Auguſt. con. Parmeni. li. 2. ca. 13.*

De Chriſmate.

CHriſmatis ſacramentum Moyſes in Exodo, iubente domino, compoſuit, & cõ-C fudit, quo primi Aaron & filiis eius in teſtimonium ſacerdotij & ſanctitatis peruncti ſunt. *Exod. 30.*

Denique & reges eodem chriſmate ſacrabantur, vnde & Chriſti nuncupabantur, ſicut ſcriptũ eſt, Nolite tangere Chriſtos meos erãtque eodem tempore in regibus & ſacerdotibus tantum myſtica vnctio qua Chriſtus figurabatur, vnde & ipſum nomen à chriſmate dicitur. Sed poſtquam dominus noſter verus rex & ſacerdos æternus, à Deo patre cæleſti myſtico vnguento eſt delibutus, iam non ſoli pontifices & reges, ſed omnis Eccle-D ſia vnctione chriſmatis conſecratur, pro eo quod mẽbrum eſt æterni ſacerdotis & regis. Ergo quia genus regale & ſacerdotale ſumus ideo poſt lauacrum vngimur, vt Chriſti nomine conſecremur. *Pſal. 104.* *1. Pet. 2.*

De manus impoſitione vel confirmatione.

SEd quoniam poſt baptiſmum per epiſcopos datur ſpiritus ſanctus cum manuum impoſitione, hoc in Actibus Apoſtolorum feciſſe meminimus Apoſtolos. Sic enim legitur. Factum eſt dum Apollo eſſet Corinthi Paulus peragratis ſuperioribus partibus, veniret Epheſum, ibique cùm inueniſſet quoſdã diſcipulos, dixit ad illos: Si ſpiritum ſanctum *Act. 8*

accepiſtis credentes? at illi dixerunt ad eum, Sed neque ſi ſpiritus ſanctus eſt audiuimus, ille verò ait, In quo ergo baptizati eſtis? Qui dixerunt in Ioannis baptiſmate. Ait autem Paulus Ioãnes baptizauit baptiſmo pœnitentiæ plebem dicens, in eum qui poſt eum venturus erat vt crederent, hoc eſt in Ieſum Chriſtum. Quod cùm audiſſent, baptizati ſunt in nomine domini Ieſu, & cùm impoſuiſſet illis manum Paulus, venit ſpiritus ſanctus ſuper illos, & loquebãtur linguis, & prophetabant. Item in alio loco. Cùm audiſſent qui erant

Act. 8. Hieroſolymis Apoſtoli, quia recepiſſet Samaria verbum Dei, miſerunt ad illos Petrum & Ioannem. Qui cùm veniſſent, orauerunt pro eis vt ſpiritum ſanctum acciperent, nondum enim in vllum eorum deſcenderat, ſed tantum baptizati erãt in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti. Tunc imponebant illis manus, & accipiebant ſpiritum ſanctum.

Spiritum autem ſanctum accipere poſſumus, dare autem non poſſumus, ſed vt detur, Deum inuocamus. Hoc autẽ quod poſt baptiſma fiat, quemadmodum Papa ſanctus Innocentius ſcribit, ſubiiciam, dicit enim nõ ab alio quàm ab epiſcopo fieri licere, nam preſbyteri, licet ſint ſacerdotes, põtificatus tamen apicem non habent. Hoc autem ſolis pontificibus deberi, vt vel conſignent, vel vt paracletum ſpiritum ſanctum tradãt, non ſolum Eccleſiaſtica conſuetudo demonſtrat, verum & illa lectio Apoſtolorum, quæ aſſerit Petrum & Ioannem eſſe directos, qui iam baptizatis traderent ſpiritum ſanctum.

Innocẽtius ad Decentium.

De ſuffragiis Eccleſiæ.

SIcut pertinet ad diuinæ iuſtitiæ ſeueritatẽ propter venialia punire homines, ita pertinet ad bonitatem diuinæ miſericordiæ eoſdẽ per ſuffragia eleuare. Proſunt ergo ſuffragia defunctis non ad meritum vitę æternę, ſed ad ſolutionem pœnæ, & hoc ad pœnarum mitigationem vel celeriorem liberationem. Sunt autem quatuor modi ſuffragiorum generales ad quos omnes alij reducuntur, ſcilicet, oratio, ieiunium, eleemoſyna, & ſacramentum altaris, quorum numerus ſic accipitur, quoniam defunctus à pœna abſolui poteſt duobus modis, ſcilicet per viam gratiæ, & per viã iuſtitiæ: per viam gratiæ dupliciter. Primo per interceſſionem publicam capitis, quæ eſt in oblatione ſacri altaris. Secundo per interceſſionem quaſi priuatam membrorum, ſcilicet per orationes iuſtorum. Similiter per viã iuſtitiæ dupliciter. Primo per modum redẽptionis, pœnæ ſcilicet eleemoſynarum largitionem. Secundo per modum ſolutionis

E pœnæ, ſcilicet in ieiuniorũ afflictione. Si autem quæritur quando incipiat valere defuncto, id quod per ſe fieri mandauit, dicendum quod opus operans, id eſt, meritum autoris, ſtatum proſequitur mortuorũ, de bonis quæ præcepit fieri pro anima ſua. Sed non opus operatum, id eſt, fructus ipſius operis vſquequo fiant, quia primum valet ex merito abſoluto, ſed ſecundum ex merito cõditionali.

Quorum ſuffragia proſunt.

AD hoc quòd valeant ſuffragia requiritur aliquid ex parte agentis, & aliquid ex parte mortui recipientis. Ex parte agentis requi-

F ritur quod ſit in charitate, & quod intentionẽ ſuam dirigat ad illos quibus vult vt opera ſua proficiant. Diſtinguendum eſt tamen quod ſuffragia per malum poſſunt fieri dupliciter, vel per authorem, & ſic non proſunt niſi fortè per accidens, ſ. inquantum per eleemoſynas mali hominis excitantur boni pauperes ad orandum pro defunctis: vel vt per miniſtrum, & hoc dupliciter, quia vel *faciens eſt* vt miniſter publicus Dei & Eccleſiæ, ſicut quando ſacerdos malus celebrat miſſam, vel agit exequias mortuorũ, & talia ſemper proſunt, quia malitia miniſtri nõ nocet operi boni authoris ſicut patet in domino iuſto *dante*

G eleemoſynam per malum: Si verò facit ea, vt miniſter priuatæ perſonæ, exiſtens tamen in charitate ſiue defuncti, ſiue alterius eſſet, talia proſunt: quia opus illud licet ſit mortuum quoad miniſtrum, non tamen quo ad authorem. Si verò malus miniſter facit aliqua de mãdato eius qui non eſt in charitate, non proſunt. Aliquid etiam exigitur ex parte accipientis ad hoc vt ſuffragia proſint illi. Primum eſt quod ipſe ſit in charitate. Vnde non valent his qui ſunt in inferno, quia ſunt à corpore Chriſti myſtico ſeparati. Vndè nulla ſpiritualis influentia peruenit ad eos, ſicut influentia corporalis non valet membris à cor-

H pore amputatis. Secundum eſt indigẽtia. Veruntamen non valent beatis, quia non ſunt amplius in via, ſed in termino, nec poſſunt ad altiora aſcendere, ſed potius econuerſo, illorum ſuffragia proſunt nobis. Vtrunque eſt in his qui ſunt in purgatorio ſ. charitas & indigentia. Vnde ſicut poteſt homo ſatisfacere pro altero viuente qui per ſe non valet, ita poteſt eſſe pro defuncto. Nota quod ſuffragia proſunt defunctis: ſed magis & minus pro diuerſitate meritorum & mortuorum, vel pro qualitate viuorum qui magis ſollicitant pro aliquibus quàm pro aliis. Illa enim ſuffragia quæ ſpiritualiter fiunt pro aliquibus, plus valent illis quàm aliis, licet etiam aliis quodammodo

modo communicentur. Suffragia verò quæ A cõmuniter pro defuncto fiunt, quamuis pro modulo ſuo omnibus proſint, illis tamen amplius qui dum eſſent in via magis meruerunt, vt ſibi prodeſſent. Quamuis autem (vt dictum eſt) ſuffragia non proſint illis qui ſunt in cælo, nec illis qui ſunt in inferno, tamen aliquo modo proſunt. Vnde nota quod valēt illis qui ſunt in purgatorio per modum purgationis: valent ſaluatis in cælo per modum cõiunctionis, quia multiplicatio ſaluandorũ augmentat gloriam accidentalem. Valent & damnatis in inferno per modum diminutionis: quanto enim plures ſaluantur per meritũ Eccleſiæ, tanto pauciores damnabuntur: & ita minor erit pœna per ſubtractionem conſortij illorum. Valent etiam impiis per modum meriti. Quod autem pro paruulis defunctis celebrantur miſſæ mortuorum, hoc non fit propter illorum indulgentiam, cùm ſtatim euolent ad gloriam, ſed propter gratiarum actionem.

ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI, DE DOCTRINA ET FIDE ECCLESIASTICORVM DOGMATVM, Libellus.

Cap. I.

Credimus vnũ eſſe Deum, Patrem & Filium & Spiritum ſanctum. Patrem, eò quòd habeat filium: Filium, eò quod habeat Patrē: Spiritum ſanctum, eò quod ſit ex Patre & Filio procedēs, patri & filio coæternus. Pater ergo principium principale * nomen deitatis, quia ſicut nunquam fuit non Deus, ita nunquam fuit non pater, à quo Filius natus, à quo Spiritus ſanctus non natus, quia non eſt pater nec filius, nec genitus, nec factus, ſed ex deo patre & filio Deus procedens. Pater æternus, eò quòd habeat Filiũ, cuius æternus ſit Pater: Filius æternus, eò quòd ſit Patri coæternus: Spiritus ſanctus æternus, eò quòd ſit patri & Filio coæternus. Nō confuſa in vnam perſonam Trinitas vt Sabellius dicit, neque ſeparata aut diuerſa, in natura, diuinitas, vt Arrius blaſphemat: ſed aliter in perſona pater, aliter in perſona filius, aliter in perſona ſpiritus ſanctus. Pater & Filius & Spiritus ſanctus vnus natura Deus in ſancta Trinitate.

* forte totius

II.

Non Pater carnem aſſumpſit neque ſpiritus ſanctus, ſed Filius tãtum, vt qui erat in diuinitate filius, ipſe in nomine hominis filius, ne nomen filij ad alterũ tranſiret qui nō erat natiuitate Dei filius. Dei ergo filius, hominis factus eſt filius, natus ſecundum veritatem naturæ ex Deo Dei filius, & ſecundum veritatē naturæ ex homine hominis filius, vt veritas geniti non adoptione, non apparitione, ſed in vtraque natiuitate filij nomē naſcendo haberet, & eſſet verus deus & verus homo, vnus filius. Non ergo duos Chriſtos, neque duos filios, ſed Deum & hominem vnum filium, quem propterea vnigenitum dicimus manē- B tem in duabus ſubſtantiis, ſicut & veritas naturæ contulit, non confuſis naturis neque cõmixtis, ſicut Themotiani volunt, ſed ſociate vnitis, deus ergo hominem aſſumpſit, homo in Deum tranſiuit, non naturæ verſibilitate, ſed Dei dignatione, vt nec deus mutaretur in humanã ſubſtantiã aſſumēdo hominē, nec homo in diuinã glorificatus in deũ, quia mutatio vel verſibilitas naturę, & diminutionē & abolitionē ſubſtantiæ facit. Natus eſt ergo dei filius ex homine, non per hominem, id eſt, non ex viri coitu ſicut Ebion dicit, ſed virginem carnem ex Virginis corpore trahens, & C non de cęlo ſecum adferens, ſicut Marcion & Euthices affirmant. Nec in fantaſia, id eſt abſque carne, ſicut Valentinianus dicit, neq; phãtaſtice, ideſt putatiuè imaginatum, ſed corpus verum: non tamen carnem ex carne, ſicut Marcianus, ſed verus Deus ex diuinitate, & verus homo ex carne vnus filius in diuinitate Verbum Patris & deus in homine, anima & caro. Anima non abſque ſenſu & ratione, vt Apollinaris, neque caro abſque anima vt Eunomius: ſed anima cum ratione ſua, & corpus cum ſenſibus ſuis, per quos ſenſus veros, in paſſione & ante paſſionem carnis ſuæ dolores ſuſtinuit. Neque ſic eſt natus ex virgine vt deitatis initium naſcendo homo acciperet, quaſi antequam ex virgine naſceretur, deus non fuerit, ſicut Arthemon & Berillus & Marcellus docuerũt. Sed æternus * ho- D mo ex virgine natus eſt.

* Deeſt, Deus

III.

Nihil creatũ aut ſeruiēs in Trinitate credendũ, vt vult Dionyſius fons Arij, nihil inæquale, vt Eunomius, nihil gratię æquale vt Aætius nihil anterius, poſteriuſue, aut minus, vt Arrius, nihil extraneum aut officiale alteri, vt Macedonius, nihil perſuaſione aut ſubreptio-

ne inſertum, vt Manichæus, nihil corporeum vt Melito & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatũ vt Antropomorphitę, nihil ſibi inuiſibile, vt Origenes: nihil creaturis viſibile, vt Fortunatus: nihil moribus vel volũtate diuerſum vt Marcion, nihil ex Trinitatis eſſentia ad creaturarum naturam deductum, vt Plato & Tertullianus. Nihil officio ſingulare nec alteri communicabile vt Origenes, nihil cõfuſum vt Sabellius, ſed totum perfectũ quia totum ex vno, & vnum non tamen ſolitarium vt præſumit Siluanus & Praxeas, Pentapolitana damnabilis illa doctrina.

V.

Homouſios, id eſt coeſſentialis diuinitate, Patri, Filius: homouſios Patri & filio Spiritus ſanctus: coeſſentialis, homouſios Deo & homini vnus Filius manens Deus in homine ſuo in gloria Patris, deſiderabilis videri ab Angelis & ab omni creatura, non homo, præter Deum vel Chriſtus, ſicut Neſtorius blaſphemat, ſed homo in Deo, & in homine Deus.

VI.

Erit reſurrectio mortuorum hominum, ſed vna & * ſemel, non prima iuſtorum & ſecũda peccatorũ vt fabulat ſomniator, ſed vna omnium, etſi id reſurgere dicitur quod cadit. Caro ergo noſtra in veritate reſurget ſicut in veritate cadit, & nõ ſecundum originem immutatio corporum erit: id eſt, non aliud nouum corpus pro carne, ſed eadem caro incorruptibilis reſurget, vt vel pœnas ſufferre poſſit pro peccatis, vel in gloria æterna manere pro meritis.

al. ſimul.

VII.

Omnium hominum erit reſurrectio. Si omnium, ergo omnes moriuntur, vt mors in in Adã data omnibus filiis dominetur, & maneat illud priuilegium in domino quod de eo ſpecialiter dicitur, Nõ dabis ſanctũ tuum videre corruptionem. Hanc rationem maximam, patrum turba tradẽte, ſuſcepimus: verùm quia ſunt & aliqui Catholici, & eruditi viri qui credunt, anima in corpore manente, immutandos ad incorruptionem & immortalitatem eos qui in aduentum domini, viui inueniendi ſunt, & hoc eis reputari pro reſurrectione ex mortuis, quod mortalitatem immutatione deponant non morte, quolibet quis adquieſcat modo non eſt hęreticum, niſi cõtemptione * hæreticum fiat. Sufficit enim Eccleſiæ lege, carnis reſurrectionem credere futuram de morte.

al. contentione.

VIII.

Quod autem dicimus in Symbolo, in aduentum domini viuos & mortuos iudicandos non iuſtos ac peccatores vocari, ſicut Diodorus ſignificare putat, ſed viuos eos qui in carne inueniendi ſunt dici, quod adhuc morituri ſunt credẽdi vel immutãdi ſicut alij volũt, vt ſuſcitati cõtinuò, vel reformati cum aliis ante mortem iudicentur.

I X.

Poſt reſurrectionem & iudicium non credamus reſurrectionem futuram quia Origenes delirat vt dæmones vel impij homines poſt tormenta quaſi ſuppliciis expurgati, vel illi in Angelicam quã creati ſunt, redeant dignitatem vel iſti iuſtorum ſocietate donentur, eo quod hoc diuinę cõueniat pietati; ne quid ex rationabilibus pereat creaturis, ſed quolibet modo ſaluentur. Sed nos credimus Chriſto iudici omnium & retributori iuſto qui dicit, Ibunt impij in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam vt percipiant fructum operum ſuorum. *Matt. 25.*

X.

In principio creauit Deus cælum & terram & aquam, ex nihilo, & cùm adhuc aquam ipſam occultarẽt tenebræ, & aqua terram abſconderet, facti ſunt Angeli & omnes cæleſtes virtutes vt non eſſet ocioſa bonitas dei ſed haberet in quibus per multa ante ſpatia bonitatem ſuam oſtenderet, & ita hic viſibilis mundus ex his quæ tunc creata fuerãt factus eſt & ornatus.

X I.

Nihil incorporeũ & inuiſibilis naturæ credendum niſi ſolus Deus, id eſt Pater & Filius, & Spiritus ſanctus, qui ex eo incorporeus creditur quia vbique eſt, & omnia implet atque conſtringit, ideo inuiſibilis omnibus creaturis quia incorporeus eſt.

Creatura omnis corporea Angeli & omnes cęleſtes virtutes corpore licet non carne ſubſiſtant. Ex eo autem corporeas eſſe credimus intellectuales quod localiter circunſcribuntur, ſicut & anima humana quæ carne clauditur, & dæmones qui per ſubſtantiã Angelicę naturæ ſunt.

X I I.

Immortales credimus eſſe intellectuales naturas quę carne carent, nec habent quo cadant vt reſurrectione egeant poſt ruinam.

X I I I.

Animas hominum non eſt dicendum ab initio inter cæteras intellectuales naturas, nec in ſimul creatas ſicut Origenes fingit: neque in corporibus per coitus ſecernũtur, ſicut Luciferiani, & Cerillus & aliqui Latinorum præſumptores affirmant, quaſi naturæ conſequentia ſeruiente, ſicut dicimus corpus tuum per coniugij copulam ſeminari, Dei verò iudicio

dicio cōagulari in vulua & compingi atque formari, ac formato iam corpore animā creari ac infundi vt viuat in vtero. Homo ex anima conſtans & corpore, vt egrediatur viuus ex vtero; plenus humana ſubſtantia: creationem verò animæ, ſolum Creatorem omnium noſſe.

XIIII.

Neque duas animas eſſe dicimus in vno homine ſicut Iacob & alij Syrorum ſcribunt: vnam animalem qua animatur corpus & quę immixta ſit ſanguini alteram ſpiritalem, quæ rationem miniſtret. Sed dicimus vnam eſſe eandémque animam in homine quæ & corpus ſua ſocietate viuificet, & ſemetipſam ſua ratione diſponat: habens in ſe libertatem arbitrij, vt in ſua ſubſtantia eligat cogitatione quod vult.

XV.

Solum hominem credimus habere animā ſubſtantiuā, quæ & viuit, & ſenſus ſuos atque ingenia, etiam extra corpore viuaciter tenet: Neque cum corpore moritur, ſicut Arabs aſſerit: neque poſt modicū interuallū, ſicut Zenon, quia ſubſtantialiter viuit.

XVI.

Animalium verò animæ non ſunt ſubſtantiuæ, ſed cum carne ipſa, carnis viuacitate naſcuntur, & cum carnis morte finiuntur: & ideo nec ratione regūtur, ſicut Plato & Alexander putant, ſed & ad omnia incitamenta naturæ ducuntur.

XVII.

Anima humana non cum carne moritur, quia nec cum carne, vt ſuperius diximus ſeminatur, ſed formato in vetre matris, corpore, Dei iudicio creatur & infunditur vt viuat homo intus in vtero, & ſic procedat natiuitate in mundo.

XVIII.

Duabus ſubſtantiis conſtat homo, anima tantum & carne: anima cum ratione ſua, & carne cum ſenſibus ſuis: quos tamen conſenſus abſque animæ ſocietate non mouet corpus: anima verò, ſine corpore, rationale ſuum tenet.

XIX.

Non eſt tertius in ſubſtantia hominis ſpiritus, vt Didimus contendit: ſed ſpiritus eſt ipſa anima pro ſpiritali natura, vel pro eo q; ſpiret in corpore ſpiritus appellatur: Animam verò ex eo vocari, quod ad iuuandum vel viuificandum animet corpus. Tertium verò quod ab Apoſtolo cum anima & corpore introducitur, ſpiritum gratiam Sācti ſpiritus eſſe intelligamus, quam orat Apoſtolus vt integra perſeueret in nobis, nec noſtro vi-

A tio aut minuatur aut fugetur à nobis, & * ſpiritus ſanctus effugiet fictum. al. etenim

XX.

Libertati arbitrij ſui commiſſus eſt homo ſtatim in prima mundi conditione, vt ſola vigilantia mentis, adnitente præcepti cuſtodia, perſeueraret, ſi vellet in id quod creatus fuerat permanere, poſtquàm verò ſeductione Serpētis cecidit à naturę dono, perdidit pariter & vigorem arbitrij, non tamen electionē ne non eſſet ſuum peccatum quod emendaret, nec merito indulgeretur quod non arbitrio diluiſſet. Manet itaque ad quærendam ſalutem arbitrij libertas, non tamen ad obti-

B nendā: ſine illo, quærentes, facit inuenire, qui pulſantibus donat. Sicut ergo initium noſtrę ſalutis, Deo miſerāte & inſpirante, habere nos credimus: ita arbitrium noſtrum ſequax eſſe diuinæ inſpirationis, libere cōfitemur. Igitur vt non labamur à bono vel naturæ vel meriti, ſolicitudinis noſtræ eſt & cęleſtis pariter adiutorij: vt labamur, poteſtatis noſtræ eſt, id eſt rationalis voluntatis, ſed admonente prius Deo & inuitante ad ſalutem vt vel eligat quam ſequatur vel agat occaſionem ſalutis hoc inſpiratione Dei. vt autem conſequatur quod elegit vel quod ſequitur, quod occaſionē agit, à Deo eſſe libere confitemur.

C Initium ergo ſalutis noſtræ, Deo miſerante, habemus: atque vt acquieſcamus ſalutiferæ inſpirationi, noſtræ poteſtatis eſt vt adipiſcamur quod adquieſcēdo admonitioni cupimus, diuini eſt muneris vt nō labamur à ſalutis munere ſollicitudinis noſtræ eſt & cæleſtis pariter adiutorij: vt autem labamur, poteſtatis noſtræ eſt & ignauiæ.

XXI.

Baptiſma vnum eſt, ſed in Eccleſia vbi vna fides, vbi in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti datur. Et ideo, ſi qui apud illos hæreticos baptiſati ſunt qui in ſancta & Trinitatis cōfeſſione baptiſati & veniūt ad nos, reci-

D piantur quidē quaſi baptiſati, ne ſanctę Trinitatis inuocatio vel cōfeſſio annuletur ſed doceantur ante & inſtruātur quos ſenſu ſanctæ Trinitatis miſteriū in Eccleſia teneatur: & ſi conſentiunt credere vel ad confiteri & purgati iam fidei integritate confirmētur manus impoſitione. Si vero paruuli ſunt vel habentes qui doctrinam non capiant reſponderint pro illis qui eos offerunt iuxta morem offerendi & ſic manus impoſitione & chriſmate euchariſtiæ miſteriis admittantur. Illos autē qui nō in ſanctæ Trinitatis inuocatione apud hæreticos baptizati ſunt & veniūt ad nos baptizari oportet. Neque enim credendum eſt eos fuiſſe baptiſatos qui nō in nomine Pa-

tris & filij & ſpiritus ſancti, iuxta regulā à domino poſitā, tincti ſunt, Paulianitæ, Procliani Barboritæ, Siphoriſi, Phæniaci qui nunc vocantur Bonoſiani, Montani & Manichæi varia impietatis germina, vel cæteræ iſtorum pitiginis ſine originis peſtes, quæ duo principia ſibi ignota introducunt, vt Cerdo & Marcion, vel contraria vt Manichæus, vel tria & Barbara vt Secianus & Theodorus, vel muta vt Valentinus, vel Chriſtum hominem fuiſſe abſque Deo, vt Therērius, Hebion, Arthemon, & Photinus: Ex his, inquā, ſi qui ad nos venerint, non requirendum ab his, vtrum baptizati ſunt an non: ſed hoc tantum ſi credatur in Eccleſiæ fidem & baptiſentur ab eccleſiaſtico baptiſmate.

XXII.

Quotidie Euchariſtię communionem percipere, nec laudo, nec vitupero, omnibus tamē Dominicis diebus communicandū, hortor: ſi modò ſit mens in affectu peccandi non habentem adhuc voluntatem peccandi, grauari magis dico Euchariſtię perceptione quā purificari: & ideo quāuis quis peccato mordeatur, peccandi de cætero non habeat voluntatem, & communicaturus ſatisfaciat lachrymis & orationibus, & confidens de Dei miſericordia qui peccata piæ confeſſioni donare conſueuit, accedat ad Euchariſtiam intrepidus & ſecurus: Sed hoc de illo dico quē capitalia & mortalia peccata non grauant. Nam quem mortalia crimina poſt baptiſmū commiſſa premunt, hortor eum prius publica pœnitentia ſatisfacere, & ita ſacerdotis iudicio reconciliatum Communioni ſociari ſi vult non ad iudicium & condemnationem Euchariſtiam percipere. Sed & ſecreta ſatisfactione ſolui talia crimina non negamus ſi mutato prius habitu ſeculari & profeſſo religionis ſtudio per vitæ correctionem & iugi, imò perpetuo luctu, miſerante Deo, ita duntaxat vt contraria pro his quæ pœnitet non agat, Euchariſtiam omnibus Dominicis diebus ſupplex atque ſubmiſſus vſque ad mortem percipiat.

XXIII.

Pœnitentia vera eſt, pœnitenda non admittere, ſed admiſſa deflere. Satisfactio pœnitentiæ eſt cauſas peccatorum excindere, nec eorum ſuggeſtionibus aditum indulgere.

XXIIII.

In diuinis promiſſionibus nihil terrenum vel tranſitorium expectemus ſicut Meletiani ſperant: non nuptiarum copulam, ſicut Cherintus & Marcion delectantur: non quod ad cibū vel potum pertinet ſicut Papias aut Cherintus & Tertulianus & Lactantius acquieſ-

E cunt. Nec per mille annos poſt reſurrectionē regnum Chriſti in terra futurum & ſanctos cum illo in deliciis regnaturos ſperemus, ſicut Nepos docuit qui primam iuſtorum & ſecundam impiorum confinxit. Et inter has mortuorum reſurrectiones, gentes ignorantes Deum, in angulis terrarum in carne reſeruandas quæ poſt mille annos regni in terra iuſtorū inſtigante dyabolo mouendę ſunt ad pugnā cōtra iuſtos regnātes, & domino pro iuſtis pugnāte imbre igneo cōpeſcēdas atque ita mortuas cū cæteris impietate mortuis ad æterna ſupplicia incorruptibili carne reſſuſcitandas.

F XXV.

Nullum credimus ad ſalutem, niſi Deo iuuante & inuitante venire: nullum inuitatum, ſalutem ſuam niſi Deo auxiliante operari. Nullum, niſi orantem, auxilium promereri: Nullum voluntate Dei perire ſed permiſſum pro electione arbitrij ne ingenuitatis poteſtas ſemel hominibus attributa ad ſeruilem cogatur neceſſitatem.

XXVI.

Malum vel maliciā non eſſe à Deo creatam ſed à diabolo inuentam qui & ipſe bonus à Deo creatus eſt. Sed quia libero arbitrio vtpote rationabilis creatura commiſſus eſt, &

G cogitandi facultatem acceperat, ſcientiā boni vertit ad malū: & multa cogitando, factus eſt inuentor mali, & quod ipſe perdiderat inuidet malis: nec contentus ſolus perire ſuaſit aliis vt qui eſſet ſuæ maliciæ inuentor, fieret aliorum auctor: & ex eo malū vel malicia percurrit in cæteras rationabiles creaturas.

XXVII.

Vnde cognoſcimus nihil eſſe naturæ immutabile niſi ſolum Deum: id eſt patrē & filium & Spiritum Sanctū qui mutari non poteſt à bono quia natura poſſidet bonum, nec poteſt aliud quid eſſe quàm bonus.

XXVIII.

H Angeli vero qui in illa in qua creati ſunt beatitudine perſeuerant nō natura poſſidebant bonū vt nō mutarētur cum cæteris: ſed arbitrio ſeruantes bonam voluntatem, bonum conditionis, & fidem Deo ſuo, vnde & meritò ab ipſo Deo Angeli nuncupantur qui tenuerint arbitrij ſanctitatem nec ſociorum exemplo deuiarunt à bono.

XXIX.

Bonæ ſunt nuptiæ, ſed cauſa filiorum & compeſcendæ fornicationis.

XXX.

Melior eſt continentia ſed non ſibi ſufficit ad beatitudinem ſi pro ſolo amore pudicitiæ retinetur. Sed & ſi cum hoc affectu, cauſa vacandi

candi domino eligitur, alioquin diuortium magis coniugij videbitur eſſe quam caſtitas.

XXXI.

Virginitas, vtraque excellentior bonum eſt, quæ & naturam vincit, & pugnat corporis integritate, & pugnat caſtimoniæ pace.

XXXII.

Bonum eſt in cibo cum gratiarum actione ſumere quicquid Deus præcipit edendũ: abſtinere autem ab aliquibus non quaſi malis, ſed quaſi non neceſſariis, non eſt malum. Moderari verò carnium vſum pro neceſſitate & tempore, proprie Chriſtianorum eſt.

XXXIII.

Malas dicere nuptias vel fornicationi cõparãdas aut ſtupro, cibos quoq; credere malos vel mali cauſas creari percipiẽtibus, non eſt Chriſtianorũ, ſed proprie Enchrathitarũ & Manichæorum.

XXXIIII.

Sacratæ Deo virginitati nuptias coæquari aut pro amore caſtigandi corporis abſtinẽtibus à vino vel à carnibus nihil credere meriti accreſcere, nec hoc Chriſtiani ſed Iouiniani eſt.

XXXV.

Integra fide credendum beatam Mariam eſſe Chriſti matrẽ, & virginem genuiſſe, & poſt partum virginem permanſiſſe. Nec hic blaſphemiæ Heluidij adquieſcendum qui dicit virgo ante partum nõ virgo poſt partũ.

XXXVI.

Elementa, id eſt Cælum & terram non credamus abolenda per ignẽ, ſed in melius cõuertẽda. Figuram autem Mundi, id eſt, imaginem non ſubſtantiam tranſituram.

XXXVII.

Bonum eſt facultates cum diſpenſatione pauperibus erogare. Melius eſt pro intentione ſequendi Dominum ſemel dare & abſolutum ſollicitudine geri cum Chriſto.

XXXVIII.

Maritum duarum poſt baptiſmum matronarum, Clericum nõ ordinandum: neque cũ vnam quidem, ſed concubinam non matronam habuerit. Nec illũ qui viduam aut repudiatam vel meretricem matrimonio ſumpſit, Neque eum qui ſibimetipſi quodlibet corporis ſui membrum, indignatione aliqua, vel iuſto aut iniuſto tumore ſuperatus truncauerit, Neque illum qui vſuras accepiſſe conuincitur, aut in Scena luſiſſe noſcitur: neque eum qui publica pœnitẽtia mortalia crimina deflet, nec illum qui aliquando, in furiam verſus inſaniuit, vel afflatione dyaboli vexatus eſt: Nec eum qui per ambitionem ad imitationẽ Simonis Magi pecuniá offert.

XXXIX.

Sanctorum corpora & præcipuè beatorum Martyrum reliquias ac ſi membra ſinceriſſime honorãda, & baſilicas eorum nominibus appellatas velut loca diuino cultui mancipata, affectu piiſſimo & deuotione fideliſſima adorãdas: Si quis cõtra hanc ſententiam venit, non Chriſtianus ſed Eunomianus vel Vigilantianus creditur.

XL.

Baptiſatis tantum eſſe iter ſalutis, nullum cathecuminum quamuis in operibus ſuis bonis defunctum vitam habere æternam credamus, excepto Martyrio vbi tota baptiſmi ſacramenta complentur. Baptiſandus confitetur fidem ſuam coram ſacerdote, & interrogatus reſpondet: & hoc Martyr coram perſecutore facit, qui & cõfitetur fidem, & interrogatus reſpõdet. Ille poſt cõfeſſionẽ ſuam, vel aſpergitur aqua, vel intingitur, & hic vel aſpergitur ſanguine vel tingitur igne. Ille impoſitione manus põtificię accipit ſpiritũ ſanctũ: Hic locutoriũ efficitur ſpiritus ſancti, non eſt ipſe qui loquitur, ſed ſpiritus patris qui in illo eſt. Ille communicat Euchariſtiæ in commemorationem domini: Hic ipſi Chriſto commoritur. Ille confitetur ſe mundi actibus renunciaturum, Hic ipſi renũciat vitæ. illi peccata omnia dimittuntur, in iſto extinguũntur.

XLI.

In Euchariſtia non debet aqua pura offerri vt quidam ſobrietatis imagine falluntur, ſed vinum ex aqua mixtũ: quia & vinum fuit in redemptionis noſtræ miſterium, cum dixit, non bibam amodò ex hoc germine vitis, & aqua mixtum quod poſt cœnã dabatur. Sed & de latere eius quod lãcea perfoſſum aqua cum ſanguine egreſſa, vinum de vera carnis eius vite ex aqua expreſſum oſtenditur.

XLII.

Bona eſt caro naturà, & valde bona vtpote à bono & ſolo deo cõdita: & non eſt mala, vt voluit Ethianus & Ofianus & Patricianus. nec mali cauſa, vt docuit Florian⁹: nec ex bono compacta, vt Manicheus blaſphemat. Sed cùm ſit oratione bona, & arbitrio animæ efficitur nobis vel bona vel mala, non minuitate ſubſtãtiæ ſed exſecutionis mercede. ipſa enim eſt quæ ſtatuitur ante tribunal Chriſti, in qua refert anima propria corporis prout geſſit ſiue bonum ſiue malum.

XLIII.

In reſurrectione ex mortuis, eius forma non mutabitur: ſed vir mortuus reſurget in forma viri, & fœmina in forma fœminæ: carens ſexu tamen, huius vitæ tantum conditione non ſpecie naturali ne non ſit vera reſur-

rectio ſi non id reſurgit quod cadit.

XLV.

Ante paſſionem domini, omnes Sanctorũ Animæ in inferno ſub debito præuaricationis Adæ detinebantur, donec auctoritate domini, per indebitam eius mortem, de ſeruili conditione liberarentur.

XLVI.

Poſt Aſcenſionem domini ad cęlos, omnes Sãctorum animæ cum Chriſto ſunt: & exeũtes de corpore, ad Chriſtum vadunt, expectãtes reſurrectionem corporis ſui, vt ad integram & perpetuam beatitudinem cum ipſo pariter inuitentur: ſicut & peccatorum animæ, in inferno, ſub timore poſitæ, expectantes reſurrectionem ſui corporis, vt cum ipſo ad pœnam conuertantur æternam.

XLVII.

Pœnitentia aboleri peccata indubitáter credimus: etiam ſi in vltimo vitę, ſpiritum amiſſurum pœniteat, & publica lamẽtatione peccata prodantur: quia propoſitum Dei quo decreuit ſaluare quod perierat, ſtat immobile. Et ideo quia voluntas eius non mutatur ſine emendatione vitæ: ſiue tempus conceditur, ſiue ſupplici confeſſione (ſi continuò vita exceditur) venia peccatorum fideliter præſumatur ab illo qui non vult mortem peccatoris ſed vt cõuertatur à perditione, pœnitẽdo & ſaluatus miſeratione domini viuat. Si quis aliter de iuſtiſſima pietate Dei ſentit, nõ Chriſtianus ſed Nouatianus eſt.

XLVIII.

Internas animæ cogitationes Diabolũ nõ videre certi ſumus, motibus eas corporis ab illo & affectionũ indiciis colligi, experimento didiſcimus. Secreta autem cordis ſolus ille nouit ad quem dicitur, Tu ſolus noſti corda filiorum hominum.

XLVIIII.

Nõ omnes cogitationes noſtræ ſemper Diaboli inſtinctu excitantur, ſed aliquoties ex noſtro arbitrio emergunt: bonæ autẽ cogitationes ſemper à Deo ſunt.

L.

Dæmones per energiam nõ credimus ſubſtãtialiter illabi animę, ſed applicatione & oppreſſione vniri: Illabi autem menti, illi tantũ ſoli poſſibile eſt qui creauit, quia naturà ſubſiſtens incorporeus, capabilis eſt ſuæ facturæ.

LI.

Signa & prodigia & ſanitates, etiam peccatores, in nomine domini facere ab ipſo Deo didicimus: & cum alios præſumptione viuẽtes ſibi per ambitionem humanæ gloriæ nocent quia gloriantur in dato falſo, id eſt, non meritis debito.

LII.

Signis & prodigiis clarum, poſſe fieri Chriſtianum non tamen ſanctum, ſi intemperatis & aſperis moribus agat: temperatis autem & placidis moribus etiam abſque ſignorũ efficacia, & ſanctum & perfectum & Dei hominẽ fieri rectè credimus.

LIII.

Nullus ſanctorum & iuſtorum caret peccato, nec tamen ex hoc deſinit eſſe *iuſtus vel* ſanctus, cùm affectu teneat ſanctitatem: non enim naturæ humanæ viribus ſed propoſiti adiumento per Dei gratiam adquirimus ſanctitatẽ. Et ideo veraciter ſe omnes ſancti pronunciant peccatores, quia in veritate habent quod plangant, & ſi non reprehenſione conſcientiæ, certe mobilitate & mutabilitate cõditionis humanæ.

LIIII.

Paſcha, id eſt dominicæ reſurrectionis ſolẽnitas, ante trãſgreſſum vernalis æquinoctij & ſextæ decimæ lunæ initium non poteſt celebrari, eodem tamen menſe nata eſt.

LV.

Propter nouellos legiſlatores qui ideo animam, tãtùm ad imaginem Dei creatã dicũt, vt quia deus incorporeus recte creditur, etiã anima incorporea eſſe credatur: libere confitemur, imaginem in æternitate, ſimilitudinem in moribus inueniri.

A

Aaron frater Moyſi 165.d.2
t. Aaron filij igne diuino exuſti 29.e.1
t. Aaron typus Chriſti 34.c.1
Aaron ſacerdos 188.a.1
Aaron 45.e.1
t. Aaronis mors 35.e.1
t. Aaron ſacerdos 28.b.1
Aaron initium ſacerdotij 113.e.2
abactus 65.e.1
Abacuc 167.d.1
Abacuc 189.b.1
Abacuc 46.h.2
Abacuc 194.c.2
abactor 65.g.1
abauen 128.d.2
t. abarim mons 36.a.1
abba 49.c.1
abauus 61.h.2
Abdiæ mors & vita 167.a.1
Abdias 47.b.1
Abdias 194.c.1
Abdias 189.a.1
abducere perducere & deducere 144.f.1
t. Abel 44.f.2
t. Abel 187.c.1
Abel dicitur luctus 7.c.2
Abel vbi occiſus 4.d.2.e.1
Abel filius Adam 164.a.1
Abga 118.g.1
ado 45.g.1
Abia 45.g.2
abies 114.h.1
t. Abimelech, ex cócubina natus, qui fratres ſuos ſeptuaginta viros occidit, antichriſti imago eſt 43.a.b.1
t. Abimelech totáque ciuitas cur gladio deleta 47.d.1
Abimelech 45.g.1
t. Abiron, Chore & Dathan excidium 34.b.1
ablactatus 65.f.1
abſectos 107.b.2
t. de abſtinentia 87.a.1
abnepos 62.c.2
t. Abrahæ promiſſiones duæ factæ 9.f.3
Abram 46.d.1
t. Abraham pater gentium 164.b.2
t. Abraham perſonam Dei patris quãdo habuerit & cur filium iam ſenex ſuſceperit 12.d.1
t. Abraham quare poſt obitum Sarræ Ceturam duxit vxorem 12.g.1
t. Abraham interpretatur 10.d.2
Abraham 187.d.2
t. per Abſalon populus iudæorũ figuratur 49.c.1
t. Abſalon varie ſumitur 49.c.d.1
Abſalon 45.g.2
abſida 102.a.1
abſinthium 117.g.2
abſtemius 65.f.1
t. abſtinentia immoderata corpori adhibenda non eſt 87.c.2
t. abſtinentia libido domatur 84.d.2
t. abſtinentia 104.d.2
abydos inſula 95.d.2
abyſſus 89.h.2
academici 51.f.2
accentuum figurę 4.g.2
accentus 4.h.1
acitabulus 110.g.2
accola 65.h.1
accerſire & arceſſire 144.d.1
t. acceptio perſonarum apud Deum, nulla 98.g.2
accipere 144.a.1
t. accipere pro auferre ponitur 37.f.1
accipiter 85.b.2
accuſator 122.b.1
acephali 51.c.2
aceruus & acerbus 144.d.1
t. aceruus lapidum quid 15.g.4
aceto & felle potatus eſt Chriſtus 176.d.1
aceto hyſſopo ſpongiam plenam circundederunt Iudæi 176.a.2
acer 115.b.1
acer 65.c.2
acetum 133.d.1
t. acetum bibentes qui 33.a.1
acetabulum 134.a.2
achaia 93.g.1
achaia 98.f.2
Achab 46.b.1
Achaz 45.h.2
acanthus 116.h.2
achates 107.b.2
achazias 45.h.2
achias ſilonites 167.b.2
t. achis interpretatur 47.a.2
achor 188.a.1
acies ferri oleo delectatior fit 109.h.2
acies 60.g.1
acimonia. 132.e.1
acinus 112.e.2
acoliti 48.h.2
acone 117.b.1
agonum genera 122.f.1
acorum 116.e.2
t. in actiuæ vitæ genere humana intentio perſeueranter incedit 93.a.1
t. actiua vita 92.e.2
actiua vita 141.g.h.1
t. actio 92.e.2
t. actio prius reſecanda, poſtea cogitatio 81.g.1
actio finium regũdorum 29.a.1
actores & curatores 61.c.2
actuariæ naues 125.c.1
actus apoſtolorum 35.b.2
actus 103.a.1
actus quadratus ibid.
actus duplicatus ibid.
actuum Apoſtolorum hiſtoria 195.c.2
acupicta 129.a.1
acus 131.c.1
acyrologia 7.c.2
t. Adę cur non inueniebatur adiutor ſimilis eius 3.b.1
t. Adam appellauit omnia ſuis nominibus 3.b.1
Adam 44.h.1

Adam 32.c.2
Adam figura Chriſti 187.c.1
Adam protoplaſtus 163.h.1
adamas 107.g.1
adamiani 50.c.2
adiens 101.h.1
adoleſcens 139.g.1
t. adiutorii lapis 45.f.1
adoleſcens 75.g.1
adoleſcentia 75.c.2
adoleſcentior 75.g.2
adoleſcere,inoleſcere 144.c.2
adonai 41.d.1
adoptiuus 65.c.2
adoptiuus 62.d.2
adoreum 112.c.1
aduena 65.h.1
t.aduētus ſaluatoris carneus prefiguratur. 13.h.2
t. Aduentus Domini prenunciatur 10.h.3
t. aduentum Chriſti multi expectabant 72.b.2
aduerbium 3.c.1
t. aduerſitatū ſtimulis tāgit Deus, videns quoſdā nolle proprio voto corrigi 88.b.2
aduerſum aduerſus 144.c.1
adulter 65.f.1
t.adulterii ruina accipitur de contēptu matrimonij 85.g.2
adulterium 29.g.1
t.adulterium antequam perpetretur, iam extat in mente 85.a.2
t.adulterium damnatur 24.h.3
aduocatum inuocatum euocatum 144.d.2
aer 87.a.2
aer eruginem creat 109.e.2
æger 65.f.1
ędificium 100.g.1
aedificiorum tres ſunt partes 126.c.2
aegyptii pictura 127.d.1
aegyptii 17.h.1
aegyptilla 107.b.2
aegyptus 92.b.c.2
t.aegyptius non eſt abominandus 37.h.1
aegopthalmos 108.d.1
aegrotus 65.f.1
aegrum & aegrotum 143.g.1
aelurus 65.e.1
aemathitę 105.b.2
aeneas 98.h.2
aenigma 9.c.1
aeoliæ inſulę 96.a.1
aequimanus 65.f.2
aequeuus 65.d.2
aequor 88.g.2
aequor 6.b.1
aequus 65.d.2
aerarium 101.h.2
aeris flos 109.e.2
aes inter metalla viliſſimum 109.h.1
aes 109.h.1
aes 109.d.2
aes rubiginem 109.h.1
aerumnoſus 65.g.1
aeſtas 31.g.2
aeſtiua 97.e.1
aeſtus 89.d.2
aetas 32.a.2
t.aetates mundi tres 12.c.2
t.aetates ab Adam ad Chriſtum quot 12.d.1
aethna mons 96.e.2
aethna mons 157.d.1
aetatum diſcretio 139.d.2
aeternus 41.d.2
aether 87.a.1
aethiopes a quo progeniti 56.c.2
aethyopes 59.a.2
aethyopia 94.g.1
aethyopię duę 94.h.1
aethyopicus 108.b.2
Aethiani 50.f.2
aethiologia 14.d.1
aetites aquilæ 108.d.2
aethites 105.d.2
t. affectus orantis tantus debet eſſe, vt non deſperet precis effectum 90.f.2
affectionum quatuor ſunt qualitates 79.c.1
afficere adficere 144.d.2
affluentia 132.e.1
aforus 83.c.1
afratum 133.c.1
afri 99.b.2
africa 94.a.2
africus 88.c.1
Agag Rex in fruſta conciditur 45.g.2
agar 45.d.1
agar populum carnalem genuit 11.c.4
aggæi patria 167.d.1
aggeus & Zacharias 189.b.1
aggeus 47.c.1
aggeus 194.d.2
ager diuiditur 102.f.2
ager 102.h.1
agger 102.b.2
agger 103.e.1
agere cauſam & dicere 147.b.1
agiana 125.b.2
agilis 65.c.2
agmen 60.h.1
t.agna de gregibus cur offerri præcipitur, capra verò minimè 29.c.d.2
agaricum 118.b.2
agnati 62.d.2
agnus 77.g.2
t. agnus ex ouibus in ſacrificio oblatus Chriſti figuram gerebat 29.c.1
t. agnus paſchalis cur cum oſſibus ſuis & pelle cō bureretur 34.g.1
agnus 137.h.1
agrantes 128.b.1
agredulæ 83.g.1
agricola 65.h.1
aquarii 50.e.1
ala 73.d.1
alabandina 108.a.1
alabaſtrum 134.h.1
alabaſtrites 105.f.2
alabandicus 105.g.2
albania 92.f.2
alacer 65.c.2
alacris ibid.
alarum 116.h.1

a latinum

alatinum 111.d.2
album candidum 145.c.2
t.albuginem habere in oculo 31.c.2
alæ 60.h.1
alæ 73.d.1
alæ 84.a.1
albus lapis 126.e.1
alea 124.d.1
alia tria genera viſionum 47.c.2
alibrum 130.h.1
alicaſtrum 112.f.1
alienigena h.1
t.alienos eſſe à Deo, quibus hoc ſeculum ad omne commodum proſperetur 93.c.1
t.aliquid fieri poſſe aliud eſt, & aliud fieri neceſſe 68.e.2
alis ſolitudo 32.h.1
alites 85.f.2
alites 83.h.2
alius & alter 144.b.1
alius 74.c.2
allectus 55.e.2
allegoria 8.g.2
allegoriæ quædam ſacrę ſcripturæ bis ſequentibus. 187.q.1
Alleluia 39.b.2
allium 119.b.1
alluuius 102.h.1
aloe 117.c.1
alogii 50.f.1
ἀλόγων 5.f.1
alopecia 26.a.1
aloa 116.e.1
alpes montes 96.g.2
alpha græcum 111.d.2
altanus 88.b.2
altare 101.f.2
t.altare, hierico expugnata, deo excelſo ex lapidibus integris conſtruitur 40.d.2
t.altare de terra deo facere, quid 25.a.1
t.altare de lapidibus ſectis prohibitum 25.b.1
altaria aræ 146.e.2
altaris ſacramentum prędfiguratur 186.d.2
t.altercari pro puteis, quid 13.d.1
t.altitudo & latitudo deo in eſt 67.f.1
althea 118.d.1
altus excelſus 146.c.1
alumen 104.e.2
alumnus 61.d.1
alumnus 115.b.1
amabilis 62.c.1
amalech 188.b.1
t.amalechitę à Dauid ſuperantur 47.g.2
amaluptus 136.c.2
amara 113.b.2
t.amaræ aquæ, ligno in ſe ſuſcepto dulceſcunt 22.e.2
amarus 65.f.1
t.amaritudo iuſtitiæ effectus 79.b.c.2
amaſius 45.h.2
amaſius 65.c.2
t.amatores mundi 101.d.2
t.amatores mũdi aliquãdo pugnãt pro fide. 76.e.2
t.amatoribus ſeculi quæ chara ſunt, ſancti velut aduerſa refugiunt 93.c.1
amazones 98.g.1
ambo 65.e.2
ambiguitas orationis 13.d.1
t.ambitio damnatur 24.f.2
ambitioſus 65.c.1
ambitus 29.e.2
ambitus 103.e.2
ambroſia 118.a.2
Amen 39.e.2
amens 143.g.1
amentum 121.d.1
ametiſtizon 107.a.1
ametiſtus indicus 106.g.2
amiantos 105.c.2
t.amici ficti 95.f.1
t.amicitia vna anima eſt in duobus corporibus 95.d.2
t.amicitia certa nulla vi excluditur 95.g.1
t.amicitia à duobus incipit 95.d.2
t.amicitia in quibus habenda 95.e.2
t.amicitia vera ibid.
t.amicitia ex munere orta 95.h.1
amiculum 129.d.2
amicus 65.d.1
t.amicus ſimulatus quibus cognoſcitur 95.f.1
t.amicus quando vere amatur 95.e.1
t.inter amicos accidit vt aliqua diſcordia poſtea maiorem charitatem parturiat 95.h.2
amicorum genera 131.f.1.
aminea legana 112.h.2
amineum 133.b.1
amita 62.e.2
amnites 105.f.1
ammon 45.d.1
amnis 90.c.1
amnis 141.f.1
amomum 116.a.2
amnochriſus 108.d.1
amœna 97.b.1
amolum 132.g.2
amon 46.a.1
t.amor humanæ doctrinæ nihil aliud agit, quàm laudibus extollere hominem 92.d.2.e.1
amri 46.b.1
amos 46.g.2
amos bonus dicitur 194.b.1
amos, paſtor & ruſticus 166.h.2
amos 189.a.1
ampelos melæna 118.d.2
ampelos ibid.
ἀμφιϐία 81.c.2
amphibologia 7.e.1
amphibæna 82.d.2
amphitaba 130.g.1
amphiteatrum 123.e.2
amphiteatrum 100.d.1
amphora 111.d.1
ampulla 134.d.2
amurca 115.b.1
amydala 114.e.1
anaboladium 130.e.1
anaglifa 134.d.1
anaphora 8.a.1
t.anachoritæ 49.b.1
anachoritæ tertium genus monachorum 116.e.1
anadiploſis 7.g.2
anadiploſis 13.c.2

anancitidæ 108.d.2
anas 85.d.1
t.de anathemate hiericho quis fraudare videatur 40.c.2
analogia 6.g.1
analogium 101.g.2
Ananias 41.d.1
anamneſis 14.d.1
anaſtrophe 8.f.2
anchora 5.f.1
anchora 125.d.2
anchuſa 118.b.1
anciæ 131.c.1
ancillæ 61.f.1
ancile 121.e.2
anciromacus 124.h.2
ancus martius 99.b.1
andreas 47.f.2
androdamas 108.a.2
androdamantus 105.c.2
angelici 50.d.2
t. *In quem angeli deſiderant proſpicere* interpretatur 70.b.2
t.angeli ante omnem creaturam facti 69.g.1
angeli apoſtatæ prauos homines excipiunt 101.h.2.
angeli tres 187.d.2
angeli 43.h.2
t. angeli triplici modo præſciĕtiæ acumine vigĕt 70.c.d.1
t.angeli quomodo omnia cognoſcunt 90.c.1
t. angeli apoſtatæ vbi ceciderunt, cæteri æternæ beatitudinis perſeuerantia ſolidati ſunt 69.h.2
t. angeli atque animæ initium habent, finem vero minimè 70.h.2
t. angeli corpora in quibus hominibus apparent de ſuperno aere ſumunt 70.d.1 a.2
t. angelorum ordines nouem 70.b.1
angelorum, dæmonum & hominum differentia 138.b.2
t. angelorum nomen officij eſt non naturæ 69.f.1
t. angelus vbi in ſcripturis ſanctis pro Deo ponitur filius intelligitur 70.d.2
angelus 42.f.1
angelus ille 191.e.2
t. angelus dei ab aſina viſus 36.c.1
anguilla 30.b.1
anguilla 83.c.1
anguina 125.h.1
anguis 80.h.1
angulus 101.h.2
t. anima pro muliere 38.h.1
t.anima pro vaſis 33.c.1
anima 71.h.1
t.anima noſtra non eſt odienda, ſed eius carnales affectus 94.b.1
t. anima mea in anguſtiis eſt, ſynonima 54.a.1
anima 139.h.2
t. de anima cæteriſque ſenſibus 70.g.2
t.de anima deſperata, & aliquando conuerſa amplius lætatur Deus & cæt. 79.g.2
t.anima mutabilis eſt non localiter, ſed temporaliter ſuis affectionibus 71.a.b.1
t. anima non eſt pars diuinæ naturæ 70.h.2
anima animus ſpiritus 145.e.2
animæ & animi differentia 140.b.1
t. animæ hominũ non ſunt dicendę ab initio eſſe inter cæteras intellectuales naturas 112.h.2
t. animę electorum cur metu nimio terrentur in vitæ exitu 102.f.g.2
t. animæ pulchritudo 85.e.1
t. animæ vita 70.g.2
t.animalium in archa bina & ſeptena incluſa 8.a.1
animaduerſio 30.f.1
animatus 65.d.2
t. animal maculatum vel varium à *ſacrificio* reiectum 31.g.2
t. animal teſticulis *mutilatum ſacrificio ineptum* 31.f.2
t.animalia bruta quare interrogare non poſſunt 73.d.2
ſuper animam mortuam non ingredi 31.b.1
t. animam viuentem ſexta die terra produxit 7.c.2
t. animam non eſſe corpoream 140.c.2
animoſus 65.d.1
amnius 71.g.2
t. animus in quo apparet, & perdatur 59.g.h.1
t. animus prius purgandus, vt pura acies cordis deum verè dirigatur 90.h.1
t.animis carnalibus qualis eſca cõueniat 97.h.1.e.2
anna 188.d.2
anna 45.h.1
t. annæ matris Samuelis Eccleſiæ imago 44.f.g.1
t. annæ Samuelis matris interpretatio 44.f.1
annales 10.e.2
t. anni quindecim Ezechiæ vitæ additi 51.b.1
t. anni quadraginta manſionis filiorũ Iſrael in deſerto quid ſignificauerunt 36.h.2.37.a.1
t. annus viceſimus quintus iuuentutis annus 33.c.1
annus 32.a.1
anomiani 50.b.1
annona 132.h.1
anormis 65.g.1
antanaclaſis 13.g.1
antapodoſis 13.g.1
antegradatio ſtellarum 23.c.2
anſeri 85.d.1
t. antichriſti typus 43.d.2
t. antichriſti figura 43.a.1
t. de antichriſto & eius ſignis 75.a.1
t.de antichriſto vaticinium 10.a.2
t. antichriſtus prędicitur 19.f.3
antichriſtus de tribu Dan futurus prædicitur 19.g.3
antichriſtus 53.h.2
antidicomaritæ 51.a.1
antigraphus 5.a.2
antella 136.e.1
antemnæ 125.b.2
antitheta 13.d.2
anthiteſis 7.h.1
antitheton 8.d.2
antimetabolo 13.h.1
t. antiochus rex 51.f.2
antiochus obſidens Hieroſolymam 100.h.1
antiphona 39.e.1
t. antiphonę à quibus compoſitę 197.b.1
antipodes 76.f.1
antiſigma duplex 5.b.c.2
t.antiſtitis nomine digni, qui 31.a.b.1

antonomaſia

antonomaſia 8.f.1
antracitæ 107.g.2
antropophagi 59.b.2
antiphraſis 9.b.1
antiſtes 48.g.1
anneſon 119.c.2
anceps 65.f.1
auſtralis 83.a.1
aoth 45.f.1
apollitæ 50.b.2
apes 85.h.2
apaeteſis 14.d.1
apex 130.h.2
apex 121.g.2
apenninus mons 96.h.1
aper 78.d.1
aphereſis 7.g.1
aphereſis 144.d.1
aphri 56.f.2
Aphrica 59.b.1
aphronitum 104.h.2
aphoriſmus 26.e.2
apianæ 112.h.2
apices literarum 2.d.1
apium 119.b.2
apiacum 118.a.2
apis 55.e.1
apocalypſis liber 35.b.2
apocalypſis 195.d.2
apocalama 128.g.2
apocope 144.d.1
apocope 7.h.1
apodyterium 100.d.2
apogeum 100.g.2
apollinariſtæ 50.h.2
apollo 54.f.2
apophereta 134.a.2
apologeticum 36.a.1
apoplexia 25.d.1
t.Apoſtatę Angeli cur veniam non habent 69.g.2
apoſtatæ 53.d.2
apoſtema 25.h.1
apoſtoli 41.e.1
apoſtoli accipiunt ſibi ſortes totius orbis terræ ad Dei prædicandum Euangelium 169.e.1
t. apoſtoli ex qua tribu orti 20.b.1
apoſtoli Spirituſancto repleti linguis vniuerſarũ gentium locuti ſunt 177.h.2
t.apoſtoli à quo generati 9.c.1
apoſtoli 189.d.2
apoſtolici 50.d.2
t.apoſtolorum imago 49.h.2
t.apoſtolorum figura 33.h.1.e.2
t.apoſtolorum duodecim figura 32.f.1
apparitor 65.h.1
apoſiopeſis 14.d.1
apotheca 101.e.1
appellitæ 50.c.2
aprica 97.c.1
t. de appetitu vitiorum 84.c.1
aprilis 31.f.1
aprugius eccleſię Pacenſis epiſcopus apocalypſim eſt interpretatus 161.b.2
apud 6.a.1
apulia 94.a.1
aqua 144.e.1
aqua ex Chriſti latere manauit 176.f.2
aqua 89.h.2 88.c.2 133.c.2
t. aquæ furtiuæ ſuauiores 3.g.1
t.aquæ Hierico ſteriles & malignę ſanatæ 50.e.2
t. aquæ inferiores ſalſæ 1.f.1
t.aquas bibẽtibus manu & genu ſtante, quid factũ 42.h.1.e.2
aqualiculus 74.d.2
t. aquam de lacu qui eſt in Bethlehem exoptat Dauid 49.a.b.2
t.aquam efferri quibus præceptum 29.c.2
aquarius ſignum 24.d.1
t.per aquas amaras quid intelligendum 23.d.2.e.3
aquila 42.f.2
aquilę 110.f.1
t.aquila oculũ in ſolis radiũ ſemper infigit. 92.h.2
aquila 137.e.2
aquila 84.b.1
aquilo 88.d.1
aquitania 94.b.1
ara 101.f.2
arabica 108.b.2
arabia ſacra appellata 91.h.2
araucaſia 91.e.2
arabici 51.d.1
t. arachæus 57.a.1
Aram filij 56.h.1
t. arada miraculum 34.f.2
aranea 81.c.1
aranea 81.a.1
aranea 130.g.2
ararath mons 96.f.1
aratro 111.e.2
atatrum 136.a.1
araris 90.c.2
araxis 90.d.2
arbitrium 141.a.1
t.arbitrij noſtri non eſt cogitationes ſuggeſtionis prauę præuenire 81.h.2
arboraca 119.d.1
arbor 115.a.2
arborum nomen 113.d.1
arbuſta ibid.
arcadia 93.h.1
t.arca teſtamenti quæ in ſe continebat 26.c.d.2
t.archę Noe inferiora cur bichamerata, & trichamerata 7.h.4.8.a1
t.arca domini ab alienigenis capta, quid præfigurabat 45.d.1
t.archa Noe centum annis fabricata 8.a.2
arca 134.g.2
archa teſtamenti ex lignis imputabilibus, cur cõtexta 26.a.b.2
t.archæ Noe longitudo, latitudo & profundum 7.c.4
t.archa Noe cur intus & extrinſecus bitumine liniatur 7.h.3
t. archa Noe quid 7.g.3
t.archa teſtamenti eccleſiam figurat 40.d.1
t.arca teſtamẽti & populus trãſeũt iordanẽ 39.g.1
arca Noe bichamerata & trichamerata 184.g.2
t. archæ Noe conſtructio 7.g.3.4
Archangeli 44.a.1
arces 100.d.1
archiepiſcopus 48.d.2
archiſynagogæ filia 199.f.2

archontiaci 50.c.2
architryclinus 191.g.1
arcifinius 101.g.2
arctophilax 23.g.1
arctos 23.f.1
arcus 102.b.1
t. arcus peruerſus eſt lingua magiſtrorum male docentium 96.f.2
arcus cæleſtis 87.g.1
arcus 155.d.2
arcus 122.c.1
ardea 84.c.2
area 103.c.1
t. areæ oraculum 42.c.d.1
artoteritæ 50.g.1
area 102.h.2
arena 104.h.2
arena 126.f.2
arenatius 126.e.1
aretina 134.c.1
arfaxat 45.a.1
t. argéteos triginta à chriſto accipere, quid 18.c.1
argentum 109.b.2
t. argentum pro eloquio ponitur 45.b.1
argentum viuum 109.c.2
argenti purgamenta 109.d.2
argilla 103.h.2
argilla 134.b.1
argire inſula 95.a.2
argitis 113.a.1
arguere coarguere 144.d.2
argumétis multis inſidiatur diabolus, qui in paucis deuouerant conteati 94.a.2
argumentum 122.a.1
argumentum à toto 17.a.2
argumentum à partibus ibidem
argumentum ab effectis 17.b.2
argumentum 36.d.1
argumentum à nota 17.a.2
argutus 61.c.2
ariani 50.h.2
ariar 42.e.2
aries 77.g.2
t. aries chriſti figura 12.c.1
aries 121.g.1
aries ſignum 24.a.1
t. arietum pelles 27.c.1
arioli 53.h.1
armenius 17.h.1
ariſta 112.b.2
arithmetica 18.d.1
arithmeticæ, Geometriæ, & Muſicæ differentia 19.f.1
ariſtolochia 117.h.1
armarium 101.h.2
armenia 92.g.1
armenta 77.f.2
t. arma Dauidis contra Goliam 46.a.2
arma armamenta 146.b.1
t. armillarum acceptio 27.c.& g.1
armelauſa 129.c.1
armiger 65.c.2
arnogloſſos 117.h.1
armillæ 131.b.2
arrogans 65.d.2
arrogantes nunquam cóſequuntur legendo perfectam ſcientiam 91.h.2
t. arrogantibus cur aliquando vtile eſt à Deo deſeri 94.b.1
t. arrogantiæ origo 84.f.2
aromata 115.g.2
artemo 115.f.1
ars circi 122.h.2
ars 1.a.1.2.a.2
t. ars omnis huius ſeculi ſtrenuos habet amatores & ad exequendum promptiſſimos 78.f.1
ab hac arte fraus & c. 124.b.2
arſenicum 127.e.1
arſis 20.h.1
artabatitæ 76.e.2
artaba 111.a.2
arteriç 73.a.1
arthritis 25.g.2
artemiſia 117.f.1
t. artifex laudatur ex opere 67.c.2
artifex 124.g.1
artus 73.g.1
arunia ibid.
arundine caput Chriſti percuſſum 175.d.2
arundo 115.c.2
arundo hirudo 144.g.2
aruſpices 53.b.1
aruſpicinæ 53.c.2
abſcondi in medio ligni 3.e.2
aſa 45.g.2
aſab 47.d.1
asbeſton 105.b.1
aſcanai 57.b.1
aſcaridæ 81.a.2
aſcalonia 119.b.1
aſcamus 98.h.2
t. aſcenſio domini 111.d.1
t. aſcenſor equi, quis 19.f.2
aſcia 128.b.1
aſer 46.e.1.18.e.2
aſſeres 128.b.1
t. aſer quid 20.a.b.1
t. per aſer Chriſtus præfiguratur 20.a.b.1
aſer diuitiis inſignis 164.h.2
t. aſeroth ſolitudo 33.e.1
t. aſeroth quid 35.a.1
aſia minor 92.e.2
aſia vnde dicta, & quibus terminis finiatur 91.e.1
t. aſinona quid 35.a.1
t. aſina balaam locuta 36.c.1
t. aſina pro gentilitate 36.d.1
t. aſina pro Synagoga 19.d.1
aſini primogenita oue mutare, quid 25.d.2
t. aſini nomine inſenſata ſtultitia iudæorũ deſignatur 12.h.2
aſini arcadici 78.f.1
t. aſini nomine immunditia deſignatur 25.d.2
t. aſini renum quid intelligendum 37.a.2
t. aſinæ nomine quç locuta eſt, quid intelligendũ 36.c.1
t. aſino ſimul & boue minimè arandum 37.a.2
t. cum aſino expectare, quid 12.c.2
aſinus & aſellus 78.d.2
t. aſiongaber quid 35.a.2
aſparagus 119.d.1
t aſpectus 174.c.1
aſphaltis 88.g.1
aſpis 81.h.2

aſpicere

aſpicere, ſuſpicere, inſpicere & cęt. 144.a.1
aſphodelus 118.b.2
aſpis pro morte 4.a.1
aſſidue cotidie 146.g.2
aſſiduus 65.h.1
aſſecla ibid.
aſſum 132.h.2
t.aſſumptio duorum populorum præſignificatur 13.h.3
aſſyria vocata ab Aſſur filio Sem 91.h.2
aſſyrii 57.b.2
aſterites 107.c.1
aſteriſcus 5.d.1.a.2
aſtra ſidera 146.f.1
aſtrion 107.e.2
aſtrum 58.h.2
aſtrologi 53.c.1
aſtrologię & aſtronomię differentia 21.f.2
aſtrologia 142.f.1
aſtronomię inſtitutores 21.e.1
aſtronomia 142.f.1
aſtronomię nomen 21.h.1
aſtronomię ratio 21.g.1
aſtronomia 142.e.1
aſtrorum ſiderum & ſtellarum differentia 23.c.1
aſtroſus 65.g.1
aſtures 58.h.2
aſtutus 65.c.2
acroceraunii montes 96.f.1
atauus 61.h.2
athalia 45.h.2
athenę 98.e.2
athes mons 96.g.1
atomi 86.h.1
atratus 65.g.1
atramentum 127.h.1
atrium 100.g.1
atrophia 25.f.2
atrox 65.f.1
attentus 65.e.2
attonitus 65.e.2
t.auaritia quid 15.c.4
auraria 109.c.1
t.auaritia omni peccato peior 86.a.1
auaritiæ genus duplex 143.c.1
t.auarus 55.g.1
auarus 65.f.1
auctor 65.d.1
audax 65.d.2
auditus 72.c.1
auellana 114.c.1
auena habena 144.c.2
t.aues qui in cibum prohibiti 29.f.g.2
t aues cur in ſacrificio Abrahã non diuiſit 10.d.1
aues 83.h.2
ἀθροισμὸς 14.a.2
augures 53.c.1.85.e,2
auguſtum & Tiberium 105.e.2
auguſtus 59.f.2
auidus 65.e.1
auiti epiſcopi opera 162.g.1
aula 100.g.1
aulea 130.e.2
aulare 127.e.2
aura 88.a.2
aurora 91.c.2
aurum 108.h,2
t.auro computati qui 31.h,2
aures 72.h.1
Aures 138.g.2
t.aures ab impudicis auertendæ 52.d.2
t.auris quomodo dicitur Deus 68.a.1
Auriga ſignum 24.a.1
t.quis Auro, argento ſpoliantur Ægyptii ab Iſraelitico populo, quid 23.b.1
auſpex 65.g.1
auſpicia 53.c.1
auſter 88.b.1
Auſtra 136.b.2
auſtroafricus 88.c.1
authores arithmeticæ 18.d.1
Antumnus 31.g.2
Auunculus 62.e.2
Auus 61.h,2
Anus 139.a,b.2
Auxilium 144.e.1
Axis cæli 22.c.1
Axis 87.c,1
Axungia 133.a,1
Azarias 167.e,2
Azarias 45.h.2

B

Aburrus 65.a.1
Babylon vrbs eſt, & Babyloniæ regionis caput 91.h.2
Bachia 134.d.2
Bactriani 57.a.2
Bactrus 90.d.2
Baculus 135.f.2
Badium 78.e,2
Baionula 135.d,2
t.Baiuli duo ſub onere botri 33.f,2
Balaam 45.e.1
t.Balaam propheſauit 46.h.2
t.Balaam quid 36.c.1
t.Balaam Ariolum qui imitantur 96.f,2
Balaam 188.c.1
t.Bala ancilla Rachel inueterata dicitur 14.g.4
Balac 45.e,1
Bala 45,c,2
Balanim 112.h.2
Balanitæ 112.h.2
Balanites 108.a,2
Baleares inſulæ 96.a.2
Balenæ 81.e,1
Baliſta 121.f,1
Balnea 100.d,2
Balſami 116.c,2
Baltheus 131,h,1
t.Baneiacam exponitur 35.b,1
t.Baptizatorum varietas 39.g.h,1
t.Baptiſma verum vnde cœpit 120.c,2
baptiſmi vaticinum 185.a,2
t.Baptiſmi figura 31.d.2.e,1
t.Baptiſma trinitatis reiterari nefas 120.d,2
t.baptiſmi figura 39,h.2.40.a.1
Baptiſmus 39.g.2
t.Baptiſmi genera tria 120.e.f,2
Baptiſmus in remiſſionem peccatorum cunctis fuerat repromiſſus 181.a,2

t.de Baptiſmo & communione 73.e,2
Baptiſmus 120.h.1
t.Baptiſmi typus 34.c.1
t.Baptiſmi figura 7.g,3
t.Baptiſmus à qua pœna liberat 73.g.2
baptiſmi gradus ſeptem 120.g.h.2
baptiſmi figura 10.c.4
barachia 47.a.2
t.barach interpretatur 41.e.2
baratrum 97.b,2
barca 125.a.1
barbariſmus 7.a.1
baſes 126.g.2
barba 138.f.2
Barnabas apoſtolus 169.b.2
barnabas 48.c.1
t.in barba virtus oſtenditur 47.c.2
barba 72.h.1
barraba 48.a.2
barrabas qui iudæis dimittitur 191.h.2
baripros 107.c,2
bartholomæus 47.h.2
t. baſan confuſio dicitur 35.h.2
t. baſes columnarum tabernaculi, qui 26.f.2
baſes 102.c.1
baſanites 105.f.2
baſilicæ 101.e.2
baſilidiani 50.d,1
baſiliſcus 80.f,2
t. baſiliſcus pro peccato 4.a,1
baſterna 135.f,2
batin 128.f,1
batrachites 105.c,2
baltea baltei 143.g.2
batus 113.d.1
beatus 65.f.2
t.beatitudo vera per fidem acquitur 76.e,1
beatiſsimus Hieronymus 40.h,2
bel 54.b.1
beelzebub 54.c.1
belial ibid.
belgis multiplex 94.b,1
t.belpheſon quid 32.c,1
t.bella perpeti,& bellis eneruiter expugnari,differunt 33.d.1
Bella dicuntur interna,&c. 119.h.2
Bellum,acies,prælium,pugna 146.d.1
bellum auellum 146.a.1
Beloculus 107.a.2
Beelfegor 54.b.1
Behemoth 54.d.1
Betis 90.h.2
Bellum antea duellum 120.c,1
Benacus 89.g.2
t.Benedictio in populo à quo orta 108.d.2
t.benedictiones vberum & vuluae 20.c.2
t.Benedictiones 40.f,1
t.Benedictiones Iſaac duæ 13.g.2
t.Benedictio duplex,cæli & abyſſi 20.b.c,2
beneficus 65.g.2
Beniamin 46.f,1
Beniamin 187.f,2
t.Beniamin quid 10.f,1
t.Beniamin variè ſumitur 16.a,2
Beniamin 164.h,2
Benignus 65.g.2
Beneuolus 65.g.2
Berillus 106.b.2
t.Berſabet interpretatur 48.f.2
Beſſi 58.d,2
t.Beſtiæ ſpiritaliter acceptæ 1.f,2
Beta 119.d,1
Bethel 98.d,1
Bethleem 98.a.2
t.bibentibus aquas ore & genibus flexis, quid cótigit 42.g.h,1.e,2
bibiones 86.b,2
bibere ebibere 143.g,2
t.Bibere multum,& non inebriari,laus eſt. 86.f,2
Bibliotheca 35.d,2.101.h.2
Bidella 116.b.1
biliosſus 65.a.1
biothanatus ibid
Bipedes 58.e.1
Biremes 125.b.1
Birrus 129.b,1
Biſextus 38.c.2
Biturica 112.h,2
Biuium 103.e,2
Bizanzena 94.c.2
blandus 65.h.2
Bitumen 104.h.1
Bitum 119.b,1
blattæ 86.b.1
Blatteum 130.f,1
boas 82.c.2
Bœotiæ lacus 88.f,1
Bœotiæ fontes duo ibid.
Bœotia 93.d.2
boccæ 81.f,1
bombix 81.c.1
Bombicina 128.f,2
bona 28.g.2
bonis male vtuntur qui iuſte pro temporali lucro iudicant 100.d,2
Boni cur in hac vita à malis iudicantur 101.a.1
bonum quis bene loquitur 82.h.1
bonorum poſſeſſio 28.h.2
t.bonorum interitum quomodo propheta dicit eſſe eſcam diaboli 89.g.1
bonoſiani 51.b.1
bonus 65.f.2
boos 45.h.2
boos 188.d.2
borio promontorium 96.d.2
botanicum 26.e.2
botrax 82.f.1
t.botrus vitis Chriſti figura 33.f.2
t. in boue ſimul & aſino non arandum 37.a.2
t.per boues æreos duodecim quos Salomon in téplo conſtituit quid intelligendum 42.g.h.2
t.in bonis primogenito non operandum 37.d.1
t. bouis nomine quid ſentiendum 37.a.2
boya 30.a.1
brachia 73.d.1
brachium 42.b.2
bractea 109.a.1
branchos 25.g.1
braxea 132.a.1
braxeæ 132.b.2
britannia 94.h.2

bronis

bronia 108.e.1
Bitrones 58.h.1
Brunduſium 98.g.2
Brutus 65.h.2
Bubali 78.c.2
Bubo 84.g.2.
Buccina 120.h.1
Bucco 65.a.1
Bucolicum 9.g.2
bugloſſos 117.h.1
bupreſtis 86.b.2
bupthalmos 118.e,a,1
Burdegalis 99.a.2
Burgarii 61.a.2
Burgondiones 58.h.1
Buris 136.a.1
Buxus 115.b,2
Byſſina 128.g.2
Byſſum 130.g.2
t.Byſſus quid 27.f,1
Bythinia 98.h,1
Bythinia 92.c.2
Bydia 92.g.2

C

t. CAath 34.g.2
Caballus 78.f,1
Cacabus 134.f,2
cacemphaton 7.c,2
cachexia 25.f,2
Cadauer 76.c.1
t.cadere in facie & retrò, quid 19.f.2
cadmia 109.h.1
caduca 29.a.1
Caduceus 66.f.1
Cadus 111.d.1
cæci duo 189.g.2
cæcitudo cæcitas 144.a.2
cæci 189,f,1
t.cæci & videntis ſimilitudo 91.h,2
t.cæcum animal à ſacrificio reiicitur 31.g.2
cæcum 74.b,2
cæcus ſedens ſecus viam 191.d.2
t.cæcus ſacerdos quis 31.a,b,2
cæcus 66.f,1
cæcus à natiuitate 191.e.2
cælata 134.c,1
caeli partes quatu or 22.c.1
caeli celeritas 22.c.2
cælum & eius nomen 21.h.2
cælum 86.h.2
t.cæremoniç ſacerdotum & leuitarum vbi inſti-
tutæ 32.f,2
ceremoniç 39.h.1
t.cęreo æquatur qui male docet & viuit 96.h.2
cereus 135.d.1
cæruleus cęrulus 145.h.1
Cæſarauguſta 99.a.2
cęſarea 98.e.1
cæſarea 99.d,2
Cæſares 59.h.1
Cęſaries 72.b.2
Cayn 187.d.1
Cainam 44.g.2
Cainam 32.c.2
Cain 44.c.2
cainiani 50.c.2
t.calamitatibus multis mens iuſti in hac vita pul-
ſatur 88.g.1
calamus 20.h,2
calamus 36.f.2
calamus 116.b.2
callaica 106.c.2
calamiſtrum 135.h.2
t.calamitatibus alienis condolendum 59.d.2
calatum 130.h.1
t.calcaneo alterius inſidiari 3.h,2
calcaria 136.f.1
calcis 74.c.2
calcei 131,h,2
calcus 110.d,2
calcoſanus 108.a.2
calculator 66.a.2
calculi 124.b,2
calculus 104.e.2
calculi 124.c,1
calculus 25.g.2.131.e.1
caliculæ caligæ 132.a.2
callis 103.e.2
calles 139.c,2
caleps 45.f.1
callitriches 80.d.1
callidum 66.d.1
t.calliditas hęreticorum tanta, vt falſa veris, ma-
láque bonis permiſceant 92.c.1
calices 134.d,1
caligarius 131.g.2
callidus 66.d.1
caligo 87.g.2
calpes mons 96.f,2
calpis promontorium 96.d.2
Caluaria 72.a,2
t.calue aſcende, calue aſcẽde interpretatur.
50.f.2
calumnia 17.f,1
calumniator 66.d.1
calx 104.g.2
calx 126.e.2
cama 135.d.2
t.camelum non manducare quid 29.e.2
cameli 78.c.2
Cameleon 79.h,1
camere 101.h.2
camiſias 129.c.1
campanum 109.h,1
campaniç aquae 88.f,1
campana 110.d.2
campania 94.a.1
canabum 130.e.1
campus 99.h.2
canalis 129.h.2
t.Cananæus populus extinguitur 41.c,2
t.Cananæus populus quid 41.c.2
camus 136.d.2
canalis 102.d.1
cancri ſignum 24.b.1
candela 135.d,1
t. candelabri aurei in tabernaculo ſignificatio
26.h.1

candidus 78.f.2
cancri 83.d.2
cancer 26.a,2
canes qui dicti ſint 174.g.h,1
caminus 126.c.1
t.canis reuerſus ad vomitum,quis 80.b.2
canicula ſtella 23.c,2
canis 79.h.2
caniſtrum 135.a.1
canities 75.g,2
canon 37.b.1
canones ibid.
canones 36.h.2
cantarida 81.b.1
cantarus 134.c.1
Cantica,canticorum 193.b,1
t.Canticum 106.h,1
t.cãticum quod cecinit populus Iſraeliticus mari rubro tranſacto 23.c.2
canticum 39.c.1
cantor 48.g.2
t.cantorum ordo 115.h,2
cantus 20.h.2
canus 78.f,2
capere decipere 147.c.1
Capiſtrum 136.e.1
t.capite languente cætera membra deteriora efficiuntur 97.a.1
capitella 126.g.2
t.Capilli pro vibris 117.d.1
capilli 72.a,2
capillus veneris 118.b.1
t.capillorum nomine peccata notantur 38.c,2
capitolia 102.d.1
capitolium 100.c.1
Capitulum 131.b.1
cappadocia 92.h.1
capparis 119.d.1
Capricornus ſignum 24.d,1
caprificus 114.c,2
t.Capram quibus offerri præceptum 29.c,2
caprioli 112.h.1
capſus 135.c,2
capua 99.a,1
capulum 136.f,1
capus 85.c,2
t. caput languidum,quis 97.b,1
carabus 125.d,2
carbunculus 25.b,2
carbunculus 107.g,2
carcinæ 108.c,2
carcer 30.a,1
carchedonius 108.a,1
carcheſia 125.c,2
carcer 100.f.1
cardamomum 116.c.2
cardiace 25.b.1
cardines cæli 22.d.1
cardo 101.g.1
cardines 86.g.1
cardines 87.c.1
carduus 119.a.2
carduelis 85.e.2
carenum 133.b.2
caries 113.h.1
carina 125.a.2
carix 118.g.1
carmen 9.f.1
t. carmina Salomonis, quot 50.a.1
t.carnales lectores & hæretici 92.a.1
t. carnalium fides quæritur pro commodo temporali 76.h.1
carnes 132.h.2
carnifex 66.b.2
t.carnis vulnera citius ſentiuntur quàm animæ 88.c.d,2
t.carnis lepra 30.a.1
t.carnis ſenſus 71.c.1
t.carnium vſus 112.f.2
caro 140.a,1
t.caro pro muliere 43.h,2
t.caro pro terra 47.c.1
caro & corpus 72.a.1
t.caro Chriſti non eſt delicto ſubiugata 34.d.2
Caro 71.h.2
Caro pro terra 173.b.1
t.Caro quomodo animæ ſubiecta non erit 69.c,2
Carpaſia 124.g,2
Carpathos inſula 95.h.1
Carpentum 135.c.2
Carpentarius 127.h.2
Carpentarius 66.g.1
carpocratiani 50.a.2
carracutium 135.c.1
carra 97.h.2
carrum 135.h.1
cartilagines 73.c.2
caſa 102.b.1
caſeus 132.d.1
caſcia 116.b.2
caſſis 121.b.2
caſſi 121.g.2
caſdei 57.d.2
caſtanea 114.f.1
caſtimonia caſtitas 144.a.2
t.caſtitas hominem cælo iungit 57.h.2
t.caſtitas animæ pulchritudo 85.e.1
t.caſtitatis laudes 85.h.1
caſtor 24.a.b.1
caſtores 79.f.2
caſtra 60.c.2
caſtri 85.h.2
caſtrum 99.f.2
caſtus 66.a.1
caſus diuerſi mortium 30.d.1
caſus 2.h.2
caſula 129.b.2
cathari 50.f.1
cataporates e.2
t.catalogus virorum fortium 49.d.2
catacheſis 8.d.2
cataphrygii 50.f.1
catapotia 26.g.1
t.catalogus marſionum filiorum Iſrael 32.a.2
catarrus 25.f.1
cataſceue & anaſceue 12.c,1
cathecumenus 40.c.2
categoriarum ſpecies 15.a.1
categoriæ Ariſtotelis 15.d.1
t.cathecumeni qui 119.f.1
t.cathecumenorum figura 119.g.1
catenæ 30.a.1

Catellæ 131.b,2
catinum 134.f.1
catholicus 49.b,2
t.catulus leonis à phyſicis tribus diebus dormire dicitur 19.a.1
catulus 137.e,2
catuli 80.a,1
t.cauda computata quis 31.h,2
caucaſus mons 96.c,1
caulis 128.f,2
caulę 102.c,2
caupo 65.e.1
cauſa ratio 146.g.1
cauſa 121.h,2
cauſa 122.a.1
cauſarum ſtatus 11.b.2
cauſarum ſpecies 11.a,2
cauſarum genera tria 11.c.1
cautes 104.h.1
cauterium 136.e,2
cautus 66.d,3
Cayphas 48.d,1
t. cedri nomine fides crucis ligni intelligitur 34.f.1
t.cedri nomine celſitudo gloriæ in electis accipitur 50.b.1
t,cedrus variè ſumitur ibid.
cedrus 114.c,2
t.celatha pro eccleſia 34.e.2
cella 100.c.2
cellarium 101.c,1
celebritas 38.f,1
celebs 66.d.1
celebs ibid.
celer 66.c.2
celia 133.c.2
celones 115.b,2
Celomum 88.h.1
celſus 66.a,1
cencris 82.b,2
t.cenodociæ procedentia 38.d,2
cenſores 61.a,1
t.cenſura eccleſiæ arrogantibus eſſe ſuperba videtur 90.h.1
centauri 77.a.3
centauria 117.b,2
centrenum 112.g.1
centenarium 110.e.3
centones 10.c.1
centupeda 82.e.1
centuriones 59.b.1
centuria 103.c.2
centuria 60.d.2
centuriæ ſexaginta erant legionis ibid.
centuria 189.g.1
cepa 119.a.3
cephalea 25.c.3
cephas 47.g.3
ceraſus 124.a.3
t.ceraſta quid 19.h.3
ceraſtes 82.b.1
cerates 110.d.3
ceraunia 114.g.4
ceraunii montes 96.h.3
ceraunioram duo genera 107.h.3
cerdoniani 50.d,2
ceres 54.g.2
cerebri ventriculi tres 138.e,2
corinthiani 50.a.2
cerpedo 26.b.1
t.certamen dauidis cum gygante 46.a.2
certo certius 144.a.1
certus modus vnicuique ponderi 110.d,2
cerui 78.b.1
ceruicalia 130.g.1
t,ceruice dura Iudæos fuiſſe notatur 24.c,2
ceruinus 78.g.2
ceruiſia 133.c,2
ceruix 73.c,1
cerum 132.a,2
ceruſſa 127.f,2
ceſcoim 56.h.2
ceſſatio Sabbathi 183.c,2
ceſpites 113.c,2
ceſſio 29.c,2
cete 81.f,1
t.cetheus interpretatur 48.h.2
cethim 57.c.1
cethura 45.d,1
t. cethura & filij eius ſignificabant hæreticos 12.g.4
t. cethuram cur Abraham habuerit in vxorem ibid.
chalcantum 104.e,1
chalcites 108.a,2
chalcoſmaragdus 106.a,2
t.Cham pro hæreticis ſumitur 9.d.1
Cham filii 56.f,2
t,Cham Iudæis comparatus 8.h,2
chamædris 117.g.1
chameleon 118.c,1
chamelon 117.f,1
Chanaam 56.h.2
Chananea mulier 189.h,2
Chananei 57.h.1
Chananei 56.f,2
Chanaan 187.c,2
character 136.e.2
characteriſmus 14.d,1
charibdis 89.f.1
charientiſmos 9.c,1
chariſteum 105.b,2
t. chariſmatum ſeptem Spiritusſancti figura 34.g.1
t.charitate priuantur, qui fraternæ dilectionis nullum virtutis habent incrementum 76.f,2
t.à Charitate diuina qui ſeipſos ſeparent 93.h.2
Charites 142.b,2
t.charitas conuerſo poſt timorem neceſſaria 78.d,1
t. Charitas in dilectione Dei & proximi conſtat 76.h,2
t.de charitate 76.f,2
t. Charitas ex dilectione proximi dependet, 28.d,2
t.ſine charitatis amore ad beatitudinem quiſquã peruenire poteſt 76.g.3
Chelidonia 117.b,2

chelidonia 107.a.1
chelidoniacus 121.a.1
chelidios 82 a.2
chelonites 108.e,1
t.Cherubim quid 4.d.1
cherubim 44.c.2
t.cherubim duo propiciatorium obũbrantia, varie ſumpta 26.e.f,3
chiliarcha 59.b.1
chimæra 77.c.1
chus 45.b.1
chios inſula 95.f,2
chius inſulæ fons 88.e.1
t.chlamidis abſciſio, quid 47.h.1
chlamis 129.a.1
choaſpis 90.d.2
choaſpites 106.f,1
t.chori 106.g,1
chorus 39.b.1
chriſma 40.a.1
t.chriſmatis ſacramentum, quis primo compoſuit 121.c.2
chriſmate omnes ſanctificandi 185.h.2
chriſtiani 49.a.2
t.chriſtiani multi tantum ſunt fide 76.c.2
t.chriſtianorum typus 18.c.2
chriſtianus 49.a.2
t.chriſtianus cur prohibetur figmenta poetarum legere 92.a.2
t.chriſti figura 23.h,4
t.chriſti figura 33.f,2
t.chriſti typus fuit Sampſon 43.h.1
t.chriſti figura 8.g.4
t.chriſti Ieſu crucem portantis figura 12.b.1
chriſti natiuitatem Iudæi damnauerunt. 175.a.2
t. chriſti nauiuitatis in Bethleem prædictio 49.c.2
t.chriſti figura, Abel 4.d,2
t.de chriſto filio Dei 71.c.d,2
chriſto magi munera obtulerunt 173.e.1
chriſtum venturum de cælis ſperamus, & quod ei omne iudicium dedit pater 177.h,2 178.a.1
t.chriſtum interficere, quid 46.e.f,2
chriſtum Iudæi non erant agnituri 174.d,2
chriſtum Iudæi non agnoſcentes aduerſus eum congregati ſunt 174.g.1
t.chriſtus per Iudam exprimitur 18.g.4
t.chriſtus quomodo minor patre 71.d.2
t.chriſtus occideudus prædicitur 18.e.4
quod chriſtus Ieſus Dominus noſter futur⁹ eſſet ex ſemine Abrahæ 171.h,2
t.chriſtus primum venit ad Iſrael h,1
Chriſtus in cælum aſcendit 177.d.2
Chriſtus iudicandus erat 175.a,1
Chriſtus multis modis appellatus 41.h.2
quod Chriſtus ex parte genitus eſt 169.f.1
Chriſtus filius Dei, Dei homo factus eſt 171,a.2
Chriſtus dum pateretur, tacuit 175.f.1
t.chriſtus cur in vitulo, agno, ariete, hirco, turture & columba eſt oblatus 28.f.g.2
t.chriſtus homo & Deus 3.b.1
t.chriſtus eccleſiæ ſponſus 44.c.d,1
chriſtus in cruce pendens, patrem pro inimicis ſuis deprecatus 176.b,2
chriſtus non oleo humano, vt cæteri reges & põtifices Hebræorũ, ſed Spiritu paterno vnctus eſt. 173.f.1
t chriſtus in forma ſerui ſeruus: & in forma ſerui, non ſeruus 71.d.2
chriſtus de virgine ſine virili ſemine genitus eſt 172.f.2
vt chriſtus crucifigeretur, Iudæi Pilato clamauerunt 175.d.1
chriſtus cum patre genitus eſt 171.d.1
chriſtus non pro ſuis, ſed pro noſcit peccatis eſt crucifixus 176.c.2
t.chriſtus non tantum à patre, ſed etiam ad Spirituſancto ſe miſſum teſtatur 71.c,1
chriſtus à falſis teſtibus accuſandus eras. 175.c,1
chriſtus a Iudæis comprehendendus. 174.h,2
chriſtus Deus & Dominus eſt 170.a,2
chriſtus 6.c,1
chriſtus inter duos latrones crucifixus 176.b.1
chriſtus flagellatus eſt 175.c,2
chriſtus pauper & abiectus in primo ſuo aduentu venit 173.h.1
chriſtus in Bethleem natus eſt 173.c.2
chriſtus de ſtirpe Dauid natus eſt 172.d,1
quia chriſtus exſpectãdus eſſet ex tribu Iuda ſecũdum carnem 172.b,1
chriſtus ante ſecula ineffabiliter à patre genitus eſt 170.b.1
chriſtus triginta argenteis adpreciatus eſt & vẽditus 174.h.1,e,2
chriſtus multis nominibus nominatur 157.d.2 & ſequentibus
t. chriſtus quomodo in dextera Dei ſedeat. 72.a,1
t.chriſtianus à chriſto 3.d,1
chriſtus ſedet ad dexteram Dei patris 177.h.1
chriſtus crucifixus eſt 175.h.2
t.chriſtus quando natus 12.d.1
t. chriſtus homo mediator Dei & hominum 71.d,2
chriſtus mortuus eſt 176.d.1
t.chriſtus in Dauide intelligitur 46.a.1
chriſtus ſemetipſum tradidit ſponte pro nobis 174.g.2
chriſtus die tertia reſurrexit 177.d.1
t.chriſtus in iudicio electis & reprobis qualis apparebit 75.g.1
t. Chriſtus vt peccatum pro pœna non admiſit, ita pœnam peccati noſtri ſuſtinuit e.f,2
Chriſtus agnus 42.c,1
Chriſtus in infernum deſcendit 176.h,1
t.Chriſtus caput eccleſiæ 3,a.1
Chromaticus 66.a.1
chronica 30.g.1
chronica 15.c.2
chryſe inſula 95.a.1
chryſelectrus 108.c.1
chryſocolla 108.d.1
chryſophis 108.c.1
chryſopraſius 108.b.1
chryſolampis 108.c.2
chryſites 105.f.1
chriſocolla 117.d.2
Chryſoberillus 106.b.2
Chryſolitus 108.c.1

Chyrographum 78.h,1
t.cibi delectabiles quid 13.c,4
t.cibis qui nimium vtuntur, mentem obtundunt 86.d,2
t.ciborum diſcretio 29.f,1
t.ciborum cupiditas potius cauenda quàm qualitas 86.g,1
cibus 232.d,2
cibutum 134.h,2
cicadæ 86.a,2
cicatrix 26.d,2
t.cicatricis lepra 30.a.2
ciceron 88.e,1
cicendula 86.b,1
ciconiæ 84.d,1
cicuta 115.d.2
cicuta 118.c,1
cidarius 130.h,2
cilia 72,g.1
cilicia 130.e,2
cilium 126.b,2
t.in cilicio & cinere peccatum deplorare 117.a,2
t.in cicilio quare delictum monſtratur 27.b,1
cilnidrus figura 20.a,1
cilindrus 136.d,1
cinia 128.f,2
cimæ 113 f,1
cimex 81.b,2
cimedia 107.d,1
cimicia 117.f,2
cinamomum 216.d,1
cinnabaris 127.c,2
t.cinerem vitulæ ruſę colligentes mundi 34.e,1
cinis 111.e,2
t.cinis vitulę expiatio populi 34.b,2
cinis 103.h,a
cinctus gabinus 129.b,1
cinctus 131.g,1
cingula 136.e,1
t.cingulum ſacerdotale 28.b,1
circuntextum 129.d,1
circæ 51.f,2
circuli cœli quinque 22.d,2
circunciſiones 51.b,1
t.circumcelliones quintum genus monachorum. 116.h.1
circulus 72.e,1
circulus lacteus 87.d.1
circularis numerus 19.e.2
circumluuium 97.d,1
circum circa circiter 144.b,2
t.circuncıſio ſecunda 99.h.2
circunciſionis ceſſatio 182.g.2
t.circunciſio prima per legem fuiſſe in Aegypto dicitur 40.a.1
t.circunciſio imperatur 10.d.2
circus 100.d,1
circus 122.h.1
ciſtella 135.a.1
t.de ciſternas in Bethlehem 49.b,2
ciſterna pro infero 37.d.2
Cithara 21.a.1
Citherea inſula 95.h.1
citicula 27.g.2
citocatia 118.a.1
citroſa 128.b,2
Ciues 60.e,2
ciues 191.e.1
ciuitas 99.e,1
ciuitas 99.h,1
ciuitates aut colonię ibid.
cizici ſons 88.f,1
clamor prædicantiū in quibus intelligitur. 24.b,2
clamoſus 66.d.1
clarus 66.a.1
claſſes 60.g,1
claſſis 124.h,2
claſſica 120.f,2
claui 128.c,1
claua 121.e,1
clauati 132.b,2
claudi 189.f.1
t.claudus templi miniſter quis 31.b,1
clauis 135.h,2
t.clauſa quæ ſunt non omnibus adhibenda 97.h,1
clauſtra 101.f,2
clauſus obturatus 145.b,2
Clauus 125.d,2
Clemens 66.b,1
t.Clerici 113.c,1
t.Clericorum hæreditas Chriſtus 41.d,1
t.Clericorum regulæ 113.d,1
t.Clericorum genera 113.e,1
t.Clericorum exempla mala 96.h,2
t.Cleros 113.c,1
Clerus clericus 48.d,2
clibanus 101.g,1
clientes 66.d,2
climata quatuor 86.f,1
climata 103.a,2
climax 13.c.2
clinoſum 103.f,2
clitumnus 88.g.1
cloacæ 100.a.1
Clodus 66.e.1
Clunes 74.b,1
Clypeus clupeus 147.b,1
Clypeus 121.h,1
Coclear 134.a.2
Coclear 110,f.2
Coclex 100.c,2
t.Coccus bis tinctus quid 34.e.1
t.Coccus bis tinctus 27.f,1.28.d,2
cocytus 97.b,2
Codex 36.g.1
Codex 112.f,1
Cecropi 58.b.1
cœna 38.f,2
Cœna 132.h,1
t.Cœna domini 110.a.2
cœnaculum 100.h,1
cœnobitæ 42.b,1
t.cœnobitarum genus primum 116.d,1
cœnobium 101,f,1
Coætaneus 66.b,2
cœnum 103.h,1
Coctus 132.h,2
cœtus 37.c,2
t.cogitatio ſortita eſt vocabulum ex cauſa 71.b,2
cogitatio 139.f,2
t.de cogitationibus breuibus vitandis 104.a,2

cognati 62.d.2
t.cognitio trinitatis perfecta 42.g.1
cognitor 66.d.2
cognoſcimus agnoſcimus 147.a.1
cohors 102.a.2
cohors 60.e.1
colatum 133.b.1
colica 25.h.2
t.collatio 92.f.1
collega 66.b.2
colligatus 66.g.1
collegiati 61.b.2
colles 96.g.2
colliſio 7.d.1
colocynthis 117.a.2
t.collium nomine, ſancti intelliguntur 20.d.2
collum 139.b.1.73.c.1
coloni 61.d.2
coloni quibus vinea locatur 190.d.2
colon 13.a.1
colonia 99.h.1
colonus 66.c.2
t.colores leprarum 30.c.2
colores naſcuntur 127.a.2
colores equorum 123.b.2
colores 127.a.2
t. coloribus quatuor veſtis ſacerdotalis intexta erat 28.b.1
colorum differentiæ 104.g.2
colobium 129.b.1
colubrum 80.h.1
colum 130.g.1
t.columba oblata in ſacrificio 29.d.1
columbæ 85.d.2
columbaria 125.a.2
columnæ 102.d.1
t.columnæ tabernaculi cur argenteæ 26.f.4
t.columnæ tabernaculi, pro quattuor Euãgeliſtis 26.f.2
columnæ 126.f.2
coluſtrum 133.d.1
comæ 72.b.2
comma 13.a.1
commentarij commentaria 144.b.1
commentaria 35.h.2
commercium 29.d.2
cometes ſtella 23.f.2
commiſſura 128.c.1
commodare mutuo dare 145.b.1
comœdi 124.f.1
comœdi 32.c.2
commodum 29.b.1
canoſum comatum 144.d.1
t.communicantes indigne 73.h.2
t.communio & baptiſmus 73.e.2
comors 66.c.1
commonere admonere monere 144.e.1
compagia 73.h.1
compaſcuus 102.g.2
t.compaſſio erga proximos habenda 104
competa 99.f.2
competa 103.e.2
competens 49.c.1
t.competentes qui 119.e.2
compedes 29.h.2
compilator 66.a.1
t.de completis 109.c.2
complex 66.c.2
compluuium 102.b.1
conciliatrix 66.g.1
concleatius 126.f.1
conchæ 83.b.2
conchilia 130.e.1
conchilium 130.h.2
concionator 66.c.1
t.concordiam malorum contrariam eſſe bonorũ 95.f.2
t.concubina pro lege veteri 16.b.c.2
t.concubinæ nomine ſynagoga deſignatur 43.c.1
t.concubinæ Dauid eccleſias hæreticorum figurant 49.a.b.1
conculæ 110.f.2
t. contra concupiſcentias carnis pharmacum 56.a.1
concupiſcentia carnis & ſpiritus 140.h.1
t.concupiſcẽtię ſuggeſtio prima, panis eſt. 86.b.2
conditio mundi 37.h.2
t.conditio angelica à conditione hominum diſtat 69.e.2
conditiones 28.f.2
conditores vrbium 97.g.1
conditum 133.d.1
conductio 29.b.1
t.confeſſio 103.g.h.1.105.f.1
t.cõfeſſionis fructus 56.b.2
confeſſio 40.e.2
t.confeſſionem hominis, nõ eſſe humanæ virtutis 77.c.1
confidens 65.c.1
confinialis 66.c.2
t.de conflictu conuerſorum 78.b.2
congiarium 110.h.2
congium ibid.
congrus polypus 83.d.2
t.coniugia & poteſtates per ſe bonæ 85.h.2
t.coniugia Deo placuere 117.h.1
t.coniugibus quando abſtinendum 119.d.2
coniugatio 3.d.2
t.coniugati 118.f.g.1
coniunctio 3.g.1
coniuratio 60.f.1
t.connubium 117.g.h.1
t.connubium vnde dictum 118.g.h.2
t.connubiorum benedictio vnde ſumpſit initium 118.g.2
conon figura 20.a.1
conopeum 125.h.2
t.conſcientia pœna grauior eſt 60.e.1
t.de conſcientia bona 105.e.2
conſequi aſſequi 144.g.2
conſcribere exſcribere 144.h.1
t.conſideratio hominis 104.d.1
t.conſilium non præcipitandum 60.c.1
concilium ſententia 147.a.2
t.conſilium Dei immutabile 67.c.1
t.conſilium alienorum non eſt perſcrutandum 52.f.g.2
conſolator 66.c.1
conſobrini 62.h.1
conſors 66.c.1
t.conſortes paſſionis Domini qui indigni 31.f.2 & ſequentibus

t.conſortium

t.conſortium bonorum 105.d.1
t.conſortium mulierum 104.e.1
t.conſtantia mentis 104.h.1
conſtans 66.c.1
conſcripti milites 60.a.2
conſtantinopolis 98.h.1
conſtitutio vel edictum 27.h.2
conſtitutiones quatuor viciorum 142.g.2
conſtructio 126.d.2
conſtructio conſtat ibid.
conſueſcere inſueſcere 144.h,1
t.cōtra cōſuetudinem malam reluctādum 55.h,2
conſules 59.f,1
conſumptus 66.f,1
conſultus 66.c,1
t.contemplatio 92.e,2
t.contemplatiua vita 92.e,1.& 2
t.contemptores mundi 93.c,1
contemptibilis 66.b,2
t.contemptus mundi 103.a,1
t.contemptus fraudis 105.c,1
t.contentio deſtruit collatio inſtruit 92.g,2
contentioſus 66.b,2
conticinium 31,a,2
continens 97.d,1
t. continentiam qui primum conſtituiſſe dinoſcūtur 117.f.1
t. continentiæ effectus 104.b.2
t.continentiæ perpetuæ initium 117.g,1
t.continentia à Deo datur 85.g.1
t.de continentia 85.g.1
t.continentes in ſenectute, cur præmium non habeant 85 f.1
continens 66.b.1
t.continentia à deo ſuaſa 117.h,1
conticuere obticuere eticuere 146.e,1
contingere,accidere & euenire 143.e,1
controuerſia tripartita 11.c.1
contumelioſus 66.b,2
contus 121.c,1
t. de conuerſatione honeſta 105.d,1
t.conuerſi nuper nō debent in curis exterioribus prouehi 78.h,1
t.conuerſionoſtra quando deo accepta 77.h,1
t.conuerſio remiſſa in errores priſtinos multos reducit 103.g.h,1
t.conuerſio 103.g,h,1
t. conuerſio hominum varia 77.h,2
t.conuerſio gētium veteri populo latebat 72.c,2
t.conuerſio noua vitæ priſtinæ habet cōmixtionem 78.a,2
conuerſio iudæorum 179.c,2
t.de conuerſione remiſſa 78.e,1
conuerſos ad pœnitentiam, cur diabolus ſępè ad deſperationem deducit 79.g,2
t.conuerſorum ad deum triplex genus 78.b,1
t.conuerſorum principia 78.c,1
t.conuerſus ab opere & cogitatione corrigēdus 78.a,2
conuexa 87.d,1
conuexa cæli 22.d.1
t.conuitio ſi linguæ fortitudo adhibenda eſt patientię 82,f,2
coos inſula 95.d,2
copiæ copia 144.b,2
cophinus 135.b.1
coquimella 114.c,1
cor 74.d,2
t.cor manibus ad Deum leuare,quid 90.h,2
corbes 175.b,1
corallius 106.g,1
corallius 108.e,1
coralliticus 105.g,2
coranus 105.f,1
t. corda reproborum ad malum lubrica ſunt 96.b,1
cordatum 21.b,1
t. cordis compunctio quid 79.b,1
t.cordis hebetudo ex peccatis 56.f,1
cordæ vnde dictæ 21.c,1
t.corde quis bene loquitur 82.e,2
t.corepiſcopi,epiſcoporum vicarii 114.g,2
coriandrum 119.c,2
corimbi 112.c,2
Corintheus 105.h,2
Corintheum 109.f,1
Corinthum 98.f.2
Coriti 121.e,1
Corium 73.f,1
Coriza 25.g.1
Cornix 85.a,1
Cornua 50.h,1
t.Coronæ clericorum figura 113.h,1
Coronarium 109.g,1
χορωνίς 5.f,1
t.de Corpore Domini vero & permixto 74.b,1
t.Corporis Ieſu Chriſti typus 10.e,4
t.Corporis debilitas nimia, vires animæ frangit 87.c,d,2
t. Corporis Chriſti typus 11.c,1
Corpus Chriſti in morte corruptionem non vidit ſed ſtatim deuicta morte reſurgens ab inferis remeauit 177.b,1
Corpus 139.h,2.140.1
Corpus 71.h,2
t.correctionis licentia poſt mortem nulla 79.d,2
t.correptio fraterna 95.g,2
correptionem ſuam plerique officium charitatis exiſtimant, alii non 95.h,2
t.corrigi à ſe nemo poteſt, ſed à domino 77.c,1
corrigiæ 132.b,2
t.corruptores morum peiores ſunt his qui predia aliorum diripiunt 97.b,1
corſicæ inſulæ 96.d,1
cortex 113.c,2
t.cortinę decem quid 27.a,1
Cortine 130.e,2
Corui 81.h,1
Corus 111.a,2
Coruus 84.h,2
Crabrones 86.a,1
Cras 31.c,1
Cratera 134.c,2
Crapula 132.g,1
creandarum arborum 115.f,2
Creatio mundi & Chriſti 137.h,2
t.Creator quomodo agnoſci poteſt 67.h,1
Creator 41.h.1
Creatores 61.f,2
t.Creatura dum ſe melius in deo,quàm in ſe ipſo nouerit &c, 68.h,2
t.creatura nulla mala 69.d,1

t.creatura vniuerſaliter & ſingulariter bona vocata eſt 69.b.1
t.creatura cæli & terræ quomodo in eccleſia ſpiritaliter à doctoribus accipiatur 7.c.2
t.ex creaturæ pulchritudine rerum opifex cognoſcitur 67.e.2
t.credenda quæ 76.f.1
credere in chriſto Dei filio cunctis gentibus iuſſum eſt 179.b.2
crementum 71.h,1
crepidæ 131.g.2
crepido 104.h,1
crepuſculum 31.a.2
creta argentaria 104.e,1
creta 104.e.1
creta ibid
creta inſula 95.c,2
cretio 28.f,1
cribrum 134.f,2
crimen 29.d,2
t.abſque crimine multi vitam habere poſſunt, ſine peccato non 80.h,2
crines 72.b.2
t.in crine Nazaræi Spiritusſancti gratia notatur 43.h,2
criſendita 134.d.1
criſimon 5.e,1
criſtallus 107.f,1
criticos 26.h,1
crocodilus 81,c.1
crocomagina 116.g.1
crocus 116.g.1
t.crucis myſterium figicatur 18.d,2
t.crucis Chriſti figura 23.h4
per crucis ſignum omnes ſaluandi 286.b,1
t.crucifixi Chriſti figura 12.d.2
crucis Chriſti prognoſticum 186.b.c.1
t.crucis Chriſti litteris quid demonſtretur 7.e.4
t.crucis chriſti imago 50.e,1
t.crucis ſpecies in T. litera oſtenditur 42.g,1
crucem ſuam portauit Chriſtus 175.h,1
crudelis 66.b.2
crudum 152.h,2
crudum 133.c.1
crura 74.a,2
crura Chriſti fracta non fuere 176.h.1
cruſta 132 g.2
cruſtæ 127.b 1
cruſtula 132.g.2
cruſtumia 155.g,1
cryphia 5 b.2
cteſipho 97.g.2
cubiculum 100.e.2
cubile ibid.
cubile 175.d.2
cubile patris tui aſcendiſti exponitur 18.g,3
cubitus 73.d.1
cucumer 119.b.1
culcitre 130 g.1
culeus 30.e.1
culmina 101.h,1
culex 86.b.2
culmus 112.h,1
cunabula 135,e1
culpabiliter manus ad Deum expanditur, qui facta ſua orando, iactanter prodit 91.a.1
cuniculi 78.d.1
t.culpam nullus nõ exiſtimet, quam ex conſperſione propria ſuſtinet 89.d,2
cultelli 136.b.1
t.cultri lapidei ad quid facti 39.h.2
cultura 112.h.1
cuneus 60.h,1
t.de cupiditate 86.a.1
t.cupiditas omnium malorum mater 86.b,1
cupiditatis rabies ſæpe pauperes confiniis ſuis excludit 86.d.1
t. cupiditates carnales omnes abſtinentia reſecantur 86.f,1
t. cupiditatis terrenæ cauſa fidem abnegauerunt 86.b,1
t.cupiditas ſatiari nunquam nouit 86.d,1
cupido 55.b.2
cupidus 66.d,1
cuplæ 128.b,1
cura diligentia 145.h,1
curator 66.d,1
t.curæ duæ in pectore humano ſimul eſſe nõ poſſunt 93.h,2
curia 100.b,1
curiales 61.d,1
t.curioſitas 105.f,2
currus 123.a,1
curſus 122.c,2
curſus ſolis 22.g,1
curſus ſtellarum 23.d,1
cuſpis 121.c,2
t.cuſtodia aurium 104.h,2
t.cuſtodia auri ponenda 82.c,1
t.cuſtodia oris 105.a,1
t.Cuſtodes ſacrorum 115.f,1
Cutis 73.f,1
Cyanea 107.a,1
Cyathi 134.c,2
Cyathi pondus 110.f,2
Cyclades inſula 95.e,1
Cyclaminæ 118.d,2
Cyclopes 76.h,1
Cyclus vocatus 37.d,2
Cyduus 90.f,1
Cymba 125.a,2
Cymbala 21.b,2
Cynocephali 76.g,1
Cynocephali 80.d,1
Cynici 51.g,2
Cyniphes 86.b,2
Cynomolgus 84.d,2
Cynomia 86,a,2
Cypreſſyus 114.f,2
Cyprium 109.c,1
cypria 127,d,2
cyprus inſula 95,b,2
cyrene 99,d,1
cyrus maritimas vrbes græciæ occupans 99.d,1

D

DActyli 112.g,2
Daemonium habens 189.g,2
Daemones 138.b,2
Daemoniacus 189.e,2
Dalmatica 128.c,2
Damaſcus 98.a,1
Dam cuius ex progenie Sampſon 164.a.2
Dan 187.h,1
Danubius 90.f,2
Dapes 132.f,1
Dardanus 98.g,2
Daucus 118.a.1
t.Dauid pœnitentiæ magiſter 117.b.1
Dauid Rex & Propheta 165.h,2
debitores duo 190.f,1
debitor decem milia talentorum 190.d,1
Decem leproſi 190.c.2
Decline Decliue 144.a.1
Decoctionis & voluptatis ſedes 139.a,2
t.decor elementorum omnium in quo conſiſtit 69.c,1
Decurſus 90.c,1
Decus,decor 144.d,2
defrutum 133.b,2
t.defunctus à pœna abſolui poteſt duobus modis 121.h,1
t.defunctis pœna additur de charorum ſuorum ſuppliciis 75.h,2
delictum peccatum 143.g,2
a.delictum ante oculos ſemper habere,bonum 81.c.2
Delphines 81.g,1
delubrum 101.h.1
Demens & amens 143.g,1
Demitto dimitto 146.e,2
Dentium diuerſa genera 139.a,1
dentale 136.a,1
Dentrix 81.f.1
deripere diripere 146.f,1
t.Deferente Deo nullum pœnitere 80.b.1
t.Deſperatio auget peccatum 56.c.2
deſecta 97.b.1
deuia 97.b,1
Deuius anuius inuius peruius 146.g.1
t.in deo quid inſit 67.e.f,1
t.deo nulla ſucceſſio tẽporum aſcribitur, 68.b,2
Dei & domini quorundam diffinitio 137.a,1
t.detractione nihil fœdius 60.a.1
t.Deus quando rectè cognoſcitur 76,b,2
t.Deus nunc per ſpeculum agnoſcitur 75.e,2
t.Deus cur non eſt in conuentibus hæreticorum 75.e,1
t.quod Deus ſit inuiſibilis 67.f,1
Deus in corpore ab hominibus viſus eſt. 174.a,2
t.Deus ſummus & incommutabilis eſt 67.a,1
t.deus multis modis ad ſignificandũ ſe hominibus de rebus inferioribus ſpecies ad ſe trahit 68.a,1
t. Deus zelare aut dolere dicitur noſtro ex vſu 67.g.2
t.Deus immenſus & omnipotens 67.a,2
t.deus quomodo dicitur apparuiſſe hominibus 68.c.1
t.Deus cur in homine venit 72.f,1
t.Deus cur orandus 78.d,2
t.quod Deus ex rerum inferiorum ſimilitudine, & motibus humanis figuretur 68.a,1
t.Dextera patris incorporea 111.a.2
dextera 137.f,1.146.h,1
dextralis 128.a.1
t.de Diabolo & eius corpore 74.f,1
t.diabolus prius de cælo creditur cecidiſſe, quàm homo crearetur 69.a,2
t. Diabolus proſalute generis humani Chriſtum veniſſe ſciuit 71.e,2
t.Diabolus morte Domini quaſi auis illuſus eſt 71.f,2
t.Diabolus cur grauius ſub Antichriſto deſæuiet 75.a,2
t.Diabolus cur non petiit veniam 69.f,2
t.Diabolus quem iam deglutiſſe dicitur 89.h,1
diabolus dum in Chriſto carnem humanitatis impetit, & c. 71.g.2
t. diabolus præcipitandus cunctis videntibus 75.h,2
t.Diabolo ſublato multi electi in corpore metu concutientur, Domino ad iudicium veniente 76,a,1
t.diabolus multis argumentis inſidiatur eis qui ſeculo renunciant,& c. 94.b,2
t.diaconorum in nouo teſtamento primordia, 115.a,2
t.diaconorum ordo à Leui tribu accepit exordiũ 115.d.1
diaſtema 20.g.1
Dialectica 142.g.1
dianatheton figura 19.h,2
t.diei nomine,angeli ſunt 68.g,2
t.diem Iudicii nouit Chriſtus 75.d,2
t Dierum ſex opera quomodo in eccleſia ſpiritaliter accipiantur 1.2
t.dies natalis domini 109.f,2
Dies 147 f,1
Dies anniuerſarius Paſchalis,cur non ad eundem annum redit 111.c.1
dieſis 20.g,1
differentia ferri 109.g.2
t.differentiæ hominum duæ in iudicio 75.h,1
differẽtiæ rerum ſex 138.d,1
differentia inter Deum,& Dominum 137.a.1
differentia 4.h,2
t.digamo aufertur agere ſacrificium 114.d.1
digitus 103.d,1
t.dilatio in bonis nocet 51.e.2
dilator delator 144.b.1
t. dilectio 95.d.2
t.dilectio Dei morti comparatur 76.g,2
dilectionis & charitatis differentia 142.c.1
dimidium dimidiatum 146.f,2
dipſas 82.a.1.d,2
dioſcoria 98.h.1
diſertus deſertus 144.b,1
diſciplinæ liberales ſeptem 1.b
diſciplina 1.a.1
t. diſcenda quæ neſcimus 51.f.g.2
t.diſcordia inter Angelos & homines fuit ante incarnationis aduentum 70.d.2
t.diſcretio illa optima eſt, vt & nota ſunt opera noſtra ad Dei gloriam 94.g,1
t.diſpenſator non ſit prodigus , ſed diſcretus 102.d.2

diſpenſator prodigus 191.b,2
diſcus 134.d.1
diſpoſitio 126.c.2
t.diſpoſitio ſupernę diſtributionis in prędeſtinatis mira eſt 77.f,1
diſſimulare 144.f,1
diuerſitas naturæ aquarum c,1
diuerſorium 100.f,2
t.diues cito muneribus corrumpit iudicem 100.d,2
diues, pecunioſus, beatus, locuples &, opulentus 143.h,1
t.diuites ſæpe in præſenti vita, hora qua neſciunt exitu improuiſo rapiuntur 102.c.2
diuinatio diuinitas 146.a,1
diuortia 103.c.2
t. doctrina ſecularis ſpumantibus verbis reſonās euacuatur per Chriſti humilē doctrinā 92.c,2
t.nō doctrina vna eademque omnibus eſt adhibendo 97.g,1
t.doctrina doctoris vileſcit vitio 96.f,2
t.doctrina 60.c,2
t.doctrina & fides Chriſtiana 122.c.1
doctus & indoctus quomodo moriuntur 75.e,1
dolium 134.f,1
dolon 125.f,1
dolones 121.c.1
t.dominica nox 109.h,1
t.domino & eius corpore regula 74.a,1
dominus traditorē ſuum per panē oſtendit apoſtolis ſuis 174.f,2
t.dominus cur in inferno deſcendit 71.g,2
domus 100.f,1
dona, munera 144.b,1
dona dei propria & cæt. 71.g,1
donaria 101.g,2
dona ſua deus cur nobis peccantibus aliquando retrahit 77.b,1
donatio vſu fructuaria 28.e,2
donatio 28.h,1
t.donorum diuiſio cur alio atque alio modo diſtribuitur 77.a,2
donum munus 144.d,2
draco 83.d,1
dracontea 117.b,2
dracontii hexameron 162.h,1
dracontites 108.b,1
draconum ſigna 120.f,1
dragma 110.e,1
droſolitus 107.d,2
t.ducatum honoris ſuſcipere non debet, qui neſcit ſubiectis tramite vitæ melioris præire 96.c,2
ductile 109.g,1
dulce ſuaue 145.h,2
duo molentes 190.h,1
duo in lecto 190.h,1
duo in agro ibid.
duo ambo 146.e,2
duobus generibus deletur exercitus 120.d.2
durius 90.g.1
duplex multiplex 5.c,2
dyoniſius 97.f,2
dycta 117.d,1
dyſenteria 25.h,2

E.

t. EBionis error 122.b,2
Ebolus inſula 96.a,2
ebron 98.a,2
t.eccleſia ſancta Catholica cur dicatur 72.h,2
t.eccleſia cur nunc ea miracula non faciat, quæ ſub apoſtolis faciebat 74.g,2
t. eccleſiaſtica officia 106.e,1
de eccleſia & hæreſibus 72.f.2
eccleſiæ propter Chriſtum geminæ tribulationes exiſtunt 72.f,2
eccleſia 42.d,1
t. eccleſię imago Ruth 44.a,1
eccleſiaſticus clarere debet doctrina & vita 96.g,1
echinus 83.f,1
echites 108.c,2
eclipſis Solis 23.b,1
ediſca 97.h,2
edor 112.f,1
effectus Solis 22.e,2
t. effuſio ſuperflua largitatis reprehenſibilis eſt 102.d,2
t. egeſtas eſt electorum, quod peregrinantur à bonis ſempiternis 101.f.1
era 32.b.1
eicie 41.c.1
elbidum 130.f.1
elbolæ 113.b,1
eleceria 107.f,2
electrum 110.a,2
t. electi quidam dimittuntur diuina iuſtitia incidere in errorem peccati 80.d,1
t. electi multi qui nunc videntur ſancti in die iudicij perire poterunt 76.a,b.1
t. electi quidam in fine ſuo purgantur à leuibus quibuſdam peccatis 102.g,2
t.eleemoſyna talis apud Deum inuenitur, quali intentione diſtribuitur 102.a,2
t. eleemoſynæ 101.f,2
t. eleemoſynis quomodo ſcelera non redimūtur 101.g,2
t.eleemoſyna non eſt cū murmuratione præbenda 102.b,2
t. eleemoſynæ duæ 102.a,2
elephantiaſis 26.d,1
elixum 132.h,2
elleborum 117.a,1
eloë 41.a,1
eluxit illuxit 144.g,1
emerita 99.b,2
eminus cominus 147.c.1
emiſtis 134.c,2
emites 105.e,1
emicadium 134.h,1
enhydris 82.d,1
enhydros 102.f,2
enoch 187.c,2
enos 187.d,1
euſis 90.f,1
epiphania domini 110.a,1
ephod 128.e,1
ephrain 46.f,1
epidromos 225.f,1
epigri 128.b,1

epilepſia 25.d 2
Enoch filius Iareht 164.b,1
epimelas 107.a,2
epirus 93.c,2.98.c.2
epiſtilia 102.d.1.126.g 2
t.epiſcopus qualis eſſe debeat 114.b.c,2
epitinium 116.f,2
epulæ 132.f. 1
equi marini 81.f.1
equus 6.b.1
erat apud Romanos & c. 110.c.2
erebus 97.b.2
t.eremitæ ſecundum genus monachorum.116.d.2
ergaſterium 101.f.1
ergaſtula ibid.
ericius 80.g.1
erigonon 117.e.2
ermiſcion 108.b.2
ernius 90.g.1
t. errores quorundam recitantur 122.d.2.e.1
Eruca 81.c.1.119.a,2
eruere diruere 145.g.2
eruum 112.c.1
Eſaias filius Amos 166.c.d.2
Eſau 187.e.1
eſcarius 81.h.1
eſcæ 184.f.1
eſcendere aſcendere conſcendere 145,f.1
eſdras alter poſt Moſem legiſlator 167.g 1
eſcentiæ & ſubſtantiæ diſcrimen 137.e.2
t.Eſſentia Dei quodam miro modo intelligibiliter ſciri poteſt 67.h.1
Eſter regina 167.e.2
Ethica 142.g.1
etymologia 6.h.1
Eua eccleſia 187.c.1
t.Eua virago dicta 3.d,1
Euangelium 141.b 1
Eucherii Epiſcopi opuſculum 162.a,2
Euphorbium b,1
Euphrates 90.b.2
Euphonia 20.g.1
t.Eutichis error 122.b.2
Eutropii eccleſiæ valentinæ epiſcopi ſcripta. 163.c,2
examen 110,c.2
t. ad examen diſtricti iudicis nec iuſtitia iuſti ſecura eſt, niſi pietate diuina 75.d.2
exanimus,inanimus 143.e.2
exebenus 107,a.2
t. Exempla ſanctorum varias faciunt ſectari virtutes 19.a.1
t.exempla ſanctorum nobis proponenda 59.e,2
t.exempla multum proſunt ad mortalium conuerſionem 178.e.2
exempla principum 99.f,2
t.exempla ſanctorum quam ob vtilitatem proponantur deditis flagitio 78.f,2.
t.exempla malorum ſacerdotum 96.h.2
t.exépla & doctrina præpoſitorum 96.g.1
exemplum ſimilitudo 146.2,1
t. exemplum actiuæ & contemplatiuæ vitæ 92.g.2
eximiæ ſerpentum tunicæ 82 g.2
exomologeſis 40.f,1
t.Exorciſmus 119.g.1
t.exorciſtarum ordo in eccleſia 116.e,1
exotica 39.a.1
expolia 120.e,1
exprobrare & opprobrare 144.c,1
exſpes 67.b.1

F

FAba freſa 112,g.2
Faber 125.h.2
fabrica 126.b.1
in fabricis parietum 126.b.2
facies cæli gemina 22.a.2
facies hominis 138.e.2
t.facies Dei in diuinis ſcripturis,quid 68.d.1
facinus 144.b.1
facitergium 130.h,1
t.facta quædam ſimilia ſunt peccatis, ſed ſi bono animo fiant peccata non ſunt 80.e.2
falarica 121.a.2
fallax pellax 145.f.2
falx 136.b.1
familia Gerciſcunda 29.a.1
fanum 101.g.2
far 112.e.1
farcimen 133.c.1
farina 112.g.2
fari, loqui, ſermocinari & Narrare 143.h.2
farrago 112.h.1
farus 135.b.2
faſciola 131.f.2
faſelos 119.b.1
faſelum 112.h.2
Fauces 139.b.1
Fauces 96.h.2
fauilla 126.c.1
fauilla 103.h.1
fauus 133.b.2
t. fauus melis ex faucibus leonis occiſi extractus quid 43.f.2
Febris 25.b.1
fecula 133.a.2
feneſtræ 101.f.2
t. fœditatem ſuam ſemper aſpiciant qui fauores vanę gloriæ diligunt 94.e.1
Fedus 6.c.1
Felle potatus eſt Chriſtus 176.d.2
t.fœlicitatis futuræ, & inter huius vitæ miſeriam diſcretio multa 75.f.g.2
Fœminæ 139.g,1
t.Fœminæ cum mactantur, cur velantur 118.h.2
Fœmoralia 129.d.1
Fœniculum 119.c.2
fœnum 118.h.1
ferarum pugna 124.a.1
ferinia 112.h.2
fermentum 132 g.2
ferox,aſper 143.f.1
ferri vſus 109.f.2
ferrugo 130.e.1
ferrum 109.f.2
t. ferrum è profundo fluminis emerſum 50.h.2
feruta 118.f.1
t.fiat verbum 69.a.1
Fibrina 128.g.2
fibrium 130.g2

Fibulæ 131.c,2
ficedulæ 85.e,2
fictilia vaſa 134.b.1
fictilia 134.a,1
t.ficus à lignis ſiluae vt ſuper ſe regnaret electa eſt 43.b.2
t.ficus quid ibid.
t.de Fide 76.e,1
t. fidei regula 120.c,1
t. in fidelibus ſolis lex religata eſt 92.b,1
t.fidem in corde reſpicit Deus 76.g.1
fides 142.b.1
t.fides mendacio tollitur 60.c,1
fides 49.h,1
t.fides vacua ſine operibus 76.g.1
t.fides in coniugio ſeruanda 119.c,2
t.fides quo modo acquiratur 76.f,1
fiducia confidentia 146.f,2
fidus fidelis 146.147.a,1
figura 137.g,1
t.figura baptiſmi 120.h,1
figura literarum 2.d,1
figurę accentuum 4.g,2
figuræ Geometrię 19.h.2.20.a,1
t. figurę multum proſunt in collatione 92.f,1
fila 130.h,1
filices alibi,&c. 126.h,1
t filii alicuius dicũtur,& natiuitate,& imitatione 73.a.b,2
t.filius eius nuncupatur,cuius doctrinam ſequitur 73.a.2
t. finem iuſtorum optimum, vocatio tranquilla commendat 102.h,2
t.finis in vita hominis quærendus 80.b.2
t.firmamentum 1.e.1
fiſclum 136.b,2
fiſtulæ 102.a.2
flagella 113.f.1
t.flagitio peracto quidam confunduntur 81.b,2
t.flagitium aliquod perpetrare,mors animæ eſt 79.f.2
flamma 126.h,1
t. fletum duplicem in pœnitentia debet habere omnis peccator 79.e.2
t.fletus conuerſo primordium 78.e.1
flemma plemma 144.c,2
flogites 108.b,1
Flomos 118.e1,
flores 113.f,1
Fluctuo fluctuor 145.e.1
Fluctus 89.h.2
flumen,fluuius,amnis & torrens 143.f,2
t. Flumina paradiſi quatuor 2.g,1
fluuiatilis 126.h.1
t.fluuii paradiſi quatuor 2.b.1
fluuius 90.b.1
focus 135.b.1
fodere 113 e.1
folia 113.f.1
folium 116.d.2
folliculus 112.e.2
fons 90.e.1
fons Iob 88.h.1
fons epiri 88.e.2
fontes ſardiniæ ibid.
forcipes 126.a,2
fores & valuæ 101.f.2
forſices 135.g,2
forma mundi 21.g.2
formatum 102.c.2
formæ Lunæ 22.h,2
formae verborum 3.b.2
formica 80.f,1
formicoleon 80.g,1
formoſus 6.d.1
fornax 126.b.1
t.fornicatio eſt maximi ſceleris inter vitia ſeptẽ. 85.d.2
t.fornicatio vitanda 104.b.2
t.de fornicatione 84.g,2
fornicationis quadruplex genus 143.b,c,1
forſan 6.e.1
fortitudo 142.e.2
fortuna fœlicitas 146.h.2
forum 121.h.2
forus 101.h.1
forus 100.b,1
fragor 88.c.2
framea 120.h.2
t.frater in aliquo non eſt triſtandus 52.d.1
t.fraus & deſidia in omni opere bono formidãda eſt 78.e.1
t.fraudulentia quando reprehenditur 100.g,1
frena 136.d.2
frenuſculi 26.b.2
fretum 89.e.1
Frondes 113.c.2
t.fructus confeſſionis 56.b,2
fructus 113.g.1
frumenta 111.h.2
fruſtum 133.b.1
frutex 113.a.1
fu 116.h.1
fucus 118.f,1
fulcra 130.f.1
fulgur 87.f.1
fulica 85.a.2
fulmina vnde 155.a.2
funalia 135.d.1
Funda 125.g.2
Funda 121.f.1
Fundamentum 101.g.2
Fundus 102.c.2
Funes 125.g.1
Fungi 119.c,1
Furcillæ 136.d.1
Furfurio 85.h.1
Furnus 101.g.1
Furo & iſania 144.a.1
Furo 80.b.2
Fuſtes 135.f.2
Fuſus 130.g.1
t.Futurum an ſit 68.e.1

G

Gad in procinctu prælii expeditus 164.h.2
Gades 99.c.2
Gaditanus 126.c.1
gagates 105.b,1
galatias 107.d.1
galaticæ 133,d,1
galbanum 117.c,1
galilæi 18. ſuper quos cecidit. & c. 191,c,1
galilæa 92,a,2
galli inteſtina diſcordia 99.b,1
gallus 85,d.1
gallactites 105,d 2.107.c.2
galnapes 130 f.1
gamma 111.c.2
ganges 90 a.2
Garizim mons 43.d.2
t.gaudium Deo & angelis de eo qui à periculo liberatur 79.h.1
gaza 98.b.1
gazetum 133.b.1
Gedeon filius Ioas 165.g.1
in Gehenna damnatorum pœna duplex 75.e,2
Gehenna 97.c.2
t.Gehenna 75.c.2
gelu 87.c.2
geminata virgula 111.b.2
Geminatum iunctum 143.h.2
gemini duo in vtero Thamar 187,f,2
gemmæ 106.b.1
genæ 138 g.h.2
genera nominum 2.g.2
genera vuarum 112.g.2
genera gladiatorum 123,f,2
t.genera clericorum 113.c,1
genera velorum 125.f.1
generoſus & nobilis 143,g,1
geneſar 89,f,2
gemales 137,e,1
genitalia 139,b,2
t. gentes ſinguli præpoſitos angelos habere creduntur 70.a,2
gentes credere poterant in Chriſtum, poſtea iudæi 179,b,2
gentiana 117,e,1
t.gentilium libri 92 d.1
gentium vocatio 178.f.1
t.gentilium dicta, cur plerique meditari delectātur 92.a,2
genua 139.c.2
genus gens 146.a,2
geometriæ artis quadripartita diuiſio 19,g.2
geometriæ inuentores & eius vocabuli 19,e,2
geometriae figurae 19.h,2
geometria 141,e,1
geon 90,d,1
germania 93,c,1
germen 113,f,1
Germanus frater 147.b.1
gingiuæ 139.a.1
gipſum 104.g.2.126.f,2
gladiolus 118.h.2
gladius 81.h.1
glaucus 81.h,1,130.f,1
gleba 103.h.2
globus 126.g.1
t.de gloria ſanctorum 76.c,1
t.gloria inanis notatur 51.a.b,2
gloriæ inanis quadruplex differentia 143.d.1
t.gloriam temporalem qui affectat,à contemplatione prohibetur 92.f.2
gloſſa 6.g.2
gloſſopetra 108.c.2
glycyriza 117.b,2
gnatus 6.d.1
gomor 111.a.2
gorgodes inſulæ 95.d.1
gothia a quo nominata 92.d,2
grabatum 135.d.2
graculus 85.b.1
t.gradibus decem ſol ad ortum reuertitur. 51.e.1
gradipes 84.c.1
t.graduum nomine temporū ordines deſignantur 51 c.1
gradus rerum ſex 138.d.1
t gradus ordinum decem 51,c.d.1.a,2
t.gradus baptizandorum 119.f.1.& ſequent.
gramen 118.h.1
grammaticæ artis diuiſiones 2.b.2
t.grammatici hæreticis meliores 92.e.1
grando 87.c,2
grates & gratiæ 143.e.2
t.de gratia 77.b.1.114.a,1
t.gratia ſpiritualis quibus diſtribuitur 77.a.2
inter gratiā diuinæ effuſionis, & humani arbitrii voluntatem differentia 141.a.1
graue ponderoſum 145.e.2
t.grauiter in deum delinquentes 101.f,2
gregorius Rom. eccleſię præſulis liber de cura paſtorali edidit 162.f.2
grillus 80.f.1
t.greſſus Dei quando noſcantur eſſe in corde hominis interioris 79.d,1
grues 84.d.1
gubernio 124.g.1
t.de gula 86.b.2
gulæ concupiſcentia in quinque modis diſtinguitur 143.a.1
gurges 90.c.1
gurgulio 86.b.2
gutta 90.a.1
gutta ſtilla 143.g.2
gymnaſium 100.c.1
gynæcium 101.f.1

H

H litera 2.a.1
Habenæ 136.e.1
habet & aliam &c. 126.b.1
habitationes circulorum diſtinctę Zonis 87.d.1
hæc quippe ſpectacula 124,b,1
hemathites 106.e.2
t.hæreſeos cauſa 73.a.1
hæreſes medicorum tres 24.h,1.e.2
t.hæretici qui 72.h.2
t.hęretici ſcripturas ſano ſenſu non ſapiunt 92.b.c.1
t.hæretici plerumque nomine catholicorum ſua dicta conſcribunt 92.c.1
t.de hæreticis 73.c.1
t.hæreticorum quorumdam deliria 112.d.1.e.1
t. hæreticæ prauitatis cauſa,doctrinis eſt propagata eccleſia 72.g.1

t.Hæreticorum error 32.b.1
Halcion 84.c.1
hales 83.c.1
harmonia dicitur eſſe muſicæ diuiſio prima 20.e.1
haud 6.a.1
t.hebetudo cordis ex delictis 56.f,1
hedera 117.a.1
Helias Thesbites Arabs 167.c,2
heliopolis 98.e.1
heliotropium 106.e.2.117.c.2
Heliſæus de terra Ruben 167.d.2
hemerobaptiſta 50.c.1
hemicraneus 81.d.2
hemorrois 82.a.1
herbæ nomine quid intelligendum 2.b.1
herciniæ 84.h.1
ab Hercule 98.h.2
hermogeniani 50.g.1
heros 65.d,1
herpillus 117.h.1
heſternum externum 143.h.2
heta litera 111.c.2
hiatus 97.a.2
hidaſpes 90.c.2
t.Hieroſolimitanae vrbis excidii figura 50.g.2
Hieruſalem cur ſubuerſa 181.h.2
Hippopotamus 81.f.1
hircania 92.f.1
hippagoge 125.c.1
Hiſpanus Hiſpanienſis 145.f,1
hiſopus 117.d.2
Hiſtoria Gothorum 158.a.1.& ſequent.
hiſtriones 123.g,1
holoporphira 118.g.2
Hominem non habentem veſtem &c. 190.f.1
t.homines terret Deus multis modis 77.g.2
t.homines omnes præpoſitos Angelos habere creduntur 70.a,2
Homines beſtiæ 147.c.2
t. homines cur poſt peccatum ad veniam reuertantur 69.g,h,2
t.hominibus incertum eſt ad quem finem prædeſtinati 77.f,1
hominis & pecudis differentia 138.f.1
t.hominis ergò omnia facta ſunt 70.f,1
hominis deſcriptio 138.d.2,f.1
homo habens centum oues 190.b.1
t. homo à Deo ſaluatur, & ab angelo reuerenter reſalutatur 70.e,1
homo habens duos filios 191.a.2
t.homo cur elementorum aduerſitatibus verberetur 69.d,2
homo qui media nocte poſtulabat ab amico tres panes 191.a.1
homo qui deſcendebat ab Hieruſalem 190.h.2
t.homo ex quo formatus 2.g.2
t.homo quomodo ad imaginem Dei ſit factus. 68.d,1
t.homo nullus abſque peccato 102.g,2
homo de quo immundus ſpiritus abiens. 189.h,2
t.homouſios 122.f.1
homo manum habens aridam 189.b,2
t.homo in veteri teſtaméto cur deſpicitur 70.e.1
Homo 71.h.1
t.homo cur diabolo traditus 70.h.1
t.homo ad imaginem Dei formatus 1.f.g.1
t.Homo 55.h.1
Honorarium 133.c.1
Horologium 135.h.2
hortus 118.c.2
t.Hoſtes tantum in ſanguinem alienorum intendunt iudices iniqui vitam ſubiectorum exſugunt 100.c.1
Hoſtia victima 145.f.2
humidus, vuidus 144.c.1
t.Humilitas monachi 93.c.2
humores quatuor 24.f.2
Hyacintus 116.g.2
Hyades 23.h.1
Hydra 82.a.1
Hydria 134.c.1
Hydros 82.d.1
t.Hymni 106.h.2
Hyoſquiamos 117.d.2
Hypnalis 82.a.1
t.Hypocriſis 94.f.2
t.Hypocritæ ſimulatores dicuntur ibid.
t.Hypocritæ non ſemper latent 94.h.2
t.Hypocrita verba ſanctorũ, vita vero nõ. 91.f.2
Hypocritæ damnantur dupliciter 94.h.2
Hyſpalis 99.c.2

I

IA 41.d.1
Iacinthina 118.f.2
Iacob 187.e.1
Iacob filius Iſaac 164.c.1
Iacobus Zebedæi 47.f.2
t.Iacob cur pro Rachel ſeruiuit 15.f.1
t.Iacob imaginem Chriſti & eccleſię importat 13.g.3
t.Iacob quatuor vxores 14.e.2
t.Iacob cur omnes filios de liberis & ancillis quos genuit ęquales honore & hęredes conſtituerit 20.f.2
t.Iacob benedictus & claudus dicitur 16.a.1
t.apud Iacob idolum nullum inuenitur 15.e.2
t.Iacob mors ſiue Chriſti paſſio 14.c.1
Iacobi epiſtolæ 192.c.2
Iacobus alphæi 47.g.2
Iacobus & Ioannes 35.a.2
Iactans 68.b.1
t. Iactantia de vitiis admiſſis peior, quàm illorum commiſſio 85.b.1
t.Iactantia cauenda 104.g.1
t.iactantia in omnibus cauenda 94.c.2
t.per Iactantiam virtutum incautam ad vitia quidam relabuntur 94.h.1
Iactus teſſerarum 124.a.2
Iactus 122.c.2.124.a.2
Iaculus 82,c.2
Iafeth 45,a.1.57.a.1
Iahel 45.f.1
t.Iahel eccleſiæ figura 41.f.2
Iair 45.g.1
Ianam 57.b,1
Ianuarius 31,d,2
Ianuæ cæli 22.a.2
Ianuæ 86.g.1.101.c.2
Iareth 32.e.2
Iaſon 95.e.2
Iaſpis 106.b,2

Iberus

iberus 90.g.2
ibis 84.h.1
icaria inſula 95.h,1
icon 9.b.2.104.2
icteris 26.a.2
ictus 30.c,1
id pronomen 6.d,1
ideo rotis quadrigas, &c. 123.c,1
ideus 108.b,2
idiota 68.d,2
idithum 47.a.2
t.idola deſtrui iuſſa 36.g.h,1
t.idolum pro auaritia 15.e.2
υδροφοβία 25.b,2
ieconias 46.a,1
iecur 74.a.2
Iehu 46.b.1
t.ieiunia cum bonis operibus Deo accepta 87.d,1
t. ieiunia tela ſunt fortia aduerſus dæmonum tẽtamenta 87.b.1
t.ieiunii figura 36.h,2.37.a,1
t.ieiunii quadrageſimalis figura 25.h,2
t.ieiunii triduani conſuetudo 112.g,1
t.ieiunio occulta cæleſtium myſteriorum reuelantur 87.a.1
ieiunia 74.b,2
t.ieiunium à Saul indictum 45.e,2
t.ieiunium calendarum ianuariarum 112.c,1
t.ieiunium quomodo ſpernitur 87.b.2
t.ieiunium calendarum ſeptembrium 112.d.2
t.ieiunium ſeptimi menſis 112.b.2
t.ieiunium perfectum & rationabile 87.a.1
ieiunium 40.c.2.&.t.104.d,2
t.ieiunium & eleemoſyna in abſcõdito eſſe amant 87.d.1
t.ieiunium quadrageſimale 111.h,2
t.ieiunium pentecoſtes 112.a,2
t. Iephte poſt triumphum quem de filiis Ammon reportauit, filiam ſuam immolauit Deo 43.f,1
Iephte 45.g,1.188.c,2
Iephte ortus ex tribu Gad 165.e,2
Ieremias 46.e.2
Iericho 98.c.1
Ieroboam 46.b,1
icoſium 99.d.2
Ieſus 42.b,1
Iezabel 46.b.1
t.de Ieſu ſacerdote 51.c.1
t.Ieſus Chriſtus leuitarum hæreditas 41.d.1
Ieſus ſacerdos 189.c,1
Ieſu &c. 192.a.1
Ieſu naue 188.a.2
Ignarus 68.c.2
t.igne diuino cur filii Aaron exuſti 29.e,1
t.ignis in ſacrificio quid ſignificaret 28.g.2
ignis 20.a,1
ignis ſedes in iecore 139.d,1.a,2
t.ignis gehennæ ad aliquid lumen habere &c. 75.f,2
t.ignis ex iunipero in annum conſeruatur. 33.e.1
ignobilis 68.d.2
ignominium 30.a,2
t.ignorantia mater eſt errorum 60.e.2
ignorantiam in Deo non eſſe 174.a,1
ignotus 68.e.1
ilas 90.g,1
ileos 25.a,2
ilex 114.f.1
ilus 98.g.1
ille qui ſæpè, nunc in ignem &c. 190.b,1
ille qui ædificauit domum ſupra arenam 189.g,1
t.illecebræ conſentire quid 3.e.1
illius ſimilis, illi ſimilis 144.b,2
illuſtris 68.a.1
t. imagines rerum ſolent appellari, quarum imagines ſunt 48.d,1
t. imago a ſenſibus corporis remota ſuæ ſpeciei ſimilitudinem relinquit in memoria 71.e,2
t.imago ſaluatoris expreſſa 35.h,1.e.2
imago 42.b.2.137.g.1
t.imago legis 33.h.2
imbecillis 68.b.1
imber pro doctrina 185.d.1
imber, Nimbus, pluuia 143.e.2
imbres 87.h.1
imbuli 100.b,1
immanis 68.b,2
immarceſsibilis 68.b.1
immemor 68.c.2
t.immenſitas diuinæ magnitudinis, quæ 67.c.2
immenſus 41.g.1
immolare, mactare 145.f,2
immolatio 39.f,1
t. immortales intellectuales eſſe credendum eſt 122.h.2
immortalis 41.b.2
t.immortalitas Dei quid 67.a,1
t.immundi qui 29.h.1
t.immundis pręcipitur fieri paſcha ſecundo mẽſe 32.g.2
t.immunditia partus 29.h,2
immunis 68.b.2
impaſſibilis 41.e.1
imperatores Romani 130.g.2
imperator 59.h.1
t.imperiti vt loqui neſciunt, ita tacere non poſſunt 82.d.2
imperitus 68.d,2
t.impetiginem animal habens quid 31.h.2
impetigo 26.c.1
t. impii hic ciuitatem conſtruunt, ſancti minimè 7.c.1
t.impiis in hac vita Deus parcit, electis verò non 87.g.1
t.impiorum pœnæ 75.g,2
impius 68.c,1
importunus 68.a,2
t.impoſitio manuum 114.b,1
t.impoſitio manuum 121.d.2
impoſtor 68.f,1
improbus 68.a,1
improuiſus 68.e,1
impudens ibid.
impudicus ibid.
imus infimus 145.b.1
inachus 90.h,1
inanis 68.b.1
t.inaures quid 27.e.1
inaures 131.d.1
incantatores 55.b.1
t.incenſum ex quibus compoſitum 27.h,2

incenſum 27.h,2
incentor 68.a.1
inceſti iudicium 29.f.2
inceſtus 68.e.1
inclytus 68.a.1
incola 61.e,1
incola accola aduena 143.h,2
incolumis 68.a.1
incommutabilis 41.c,2
inconſultus 68.d.2
inconſtans 68.b.1
incorporeus 41.g.1
incorruptibilis 41,c.2
t.incorruptio carnis nihil prodeſt,vbi non eſt mẽtis integritas 85.e.f,2
ob incredulitatem iudæorum Chriſtus iudæam reliquit tranſiens ad gentes 181.b,2
incredulitas iudæorum notatur 174.d.2
t.iudę proditoris figura 47.d.1
indemnis 68,c,2
index 68.c,1
india neque plumbum neque æs habet 110.c,1
indiae deſcriptio 91.g.1
t.iudicia Dei qui oculis ſuis praeponit ſemper timens eſt 100.a.1
indigenæ 61.e,1.68.e.1
Iudith 34.h,2.47.a,2
inditor vocabulorum Adam 77.g.1
t.indocti, vt peccatores miniſterium ſacerdotale aſſequi prohibentur 96.e.f,1
t.indulgentia peccatorum ſciendum, vbi, quando vel qualibus datur 77.e.2
t.indumenti pontificis figura 29.e.f,2
indumentum 128.g.1
indus fluuius 90.c.2
ineptus 68.d.2
inermis ibid.
iners ibid.
inexpiabilis 68.c.1
inerticula 113.a.1
in ſabrorum,&c. 125.h 2
infamis, famoſus 144.c.2
infamis 68.a.2
infans 75.e,1
t.infantes opere eſſe innoxios, non innoxios cogitatione 71.a.2
infantia 75.c,2.139 d.2
t.infantuli nuper innati luunt in inferno pœnas pro ſolo reatu originali 73.f.2
infectum 133.c.1
t.inferiora archæ Noe bichamerata & trichamerata 7.h.2.8.a.1
infernus 97.d.2
inficere & officere 143.h.1
inficiatio 29.e,2
inficiator 68.f,1
t.de infirmitate carnis 88.a.2
t.infirmitate grauius eſt quàm ignorantia delinquere 80.f,1
infirmitates tribus ex cauſis corpori accidunt 88.c.2
infirmus 68.b.1
infrendens 68.a.2
infrenis 68.a.2
infula 130.h.2
t.ingemiſcendum cur iugiter 80.c,1
ingenioſus 67.h.2
t.ingenium boni doctoris quale debeat erga ſuos eſſe 97.g.2
t.ingenium natura tardius, aſſiduitate augmentatur 91.c.2
ingenui 61.g.1
inglorioſus 68.a.2
ingluuioſus ibid.
t.inimicus qui videri non poteſt, magis caueri debet, quàm is qui videtur 95.d,1
t.iniqui ſæpè mala quæ concupiſcunt, aſſequũtur 86.c.1
t.iniqui cur deteriorantur 79.e,1
t.iniquis moleſta eſt veritas 96.a,1
iniquus 68.d.1
initium principium 147.b.2
iniuria 29.f.1
inlaudabilis 68.c.1
inluuies ingluuies 144,e.1
iuniperus 114.g.2
inuius 31.d,1
innocens & innoxius 143.f.1
innocuus 68.a,1
innox ibid.
t.inopes naſcimur, & receſſuri ſumus ab hac vita 86.d,1
inops 68.d.2
inquilini 61.d,2
inquilinium & aduena 61.d,2
t.non inquinari ſuper patre & matre 31.b.1
t.iniquitas malorum aliquem vſum habet 101,a,1
t.iniquitatem ſuam abſcódere, iuſtitiæ portio eſt 81.c.d,1
inſcius 68.c.2
inſcurra 68.f.1
t.inſidias hoſtis ſollicitò intelligere, & pariter cauere ſeruum Dei oportet 88.g.2
t.inſidię diaboli à poteſtate diuina non egrediuntur, ne tãtum noceant, quantum malitioſè cótendunt 88.e.2
inſidioſus 68.f,1
inſitio 113.c.2
inſtructum 29.b.2
inſtrumenta categoriarum 15.d.2
inſtrumenta ſcribæ 36.c,2
inſtrumentum 29.a.2
inſubuli 130.g.1
iuſulæ 94.h.2
t.intelligentiæ ingenium quidam habent, ſed negligunt lectionis ſtudium 91.e.2
intelligibilia 139.f,2
intemeratus 68.b.1
intempeſtum 31.b,2
t.intentio talis, quale opus 52.f,1
inter ſpecies pilarum 124.e.2
intercalares dies 38.d,2
interceſſor 42.c,1
intercilium 72.g.1
interea, interdum 147.b,2
interiectio 3.e.2
t.interitus iudeorum ploratur 17.d,2
interlunium lunæ 22.h.2
intermiſsio 111.e.2
Internecida 68.c.1

internecid

internecici iudicium 29.h.1
interpres 67.h,2
interſcapilium 73.g.2
interuallum ſtellarum 23.a,2
inteſtabilis 68.a.2
inteſtina 74.b,2
inteſtinorum ratio 139.a,2
intripolla 129.a,1
intubus 119.a,1
intus & intro differunt 143.d,2
inuentor 67.h.2
inuentores medicinæ 24.g.1
inueteratus 68.b.2
t.inuidia 95.a.1
inuidia duplex 143.d.1
t.inuidia 59.b.2
inuidioſus 68.d.1
inuidus ibid.
inuidus inuidioſus 146.h,1
inueſtis 68.f.1
inuiſus 68.a.2
inuiſibilis 41.d.2
inuolucrum 135.a.1
inula 119.d.2
ioachaz 46.a.1
Ioachim ibid.
Ioannes 47.b,2
Ioannes 189.c,1
Iamnes 45.d.2
Ioannes 47.f,2
Ioannes 189.d,1
Ioannis baptiſtæ vita 167.h,1
t.Ioannis baptiſtę figura in Odollamite 16.f,2
Ioannis Getundenſis eccleſię epiſcopi opera 163.a.b.2
t.Ioannis baptiſtę figura 44.c,1
Ioannis Chryſoſtomi lucubrationes 161.f,1
Ioannis ſanctæ memoriæ Conſtantinopolitanæ epiſcopi, reſcriptum de Sacramento baptiſmatis 192.c,2
Ioas 45.h,2
t.Ioathan populi reſidui Iſrael figura eſt, qui extremis temporibus credituri ſunt 43.d.1
Ioathan 45.h.2.46.c,1
Iob filius Saræ 165.b.1
Iob 45.c,2.187.h.2.192.f,2
Iocoſus 68.a,1
Iocundus 68.a.1
Iohel 46.g.2.166,h.2.189.a.1.194.a.1
Ichthyophagi 59.b,2
Ionæ prophetæ mors & vita 167.b,1
Ionas 47.a.1.189.a.1.194.d,1
Ionathas 45.g.2
Iouis 54.b.2
Iouianiſtæ 51.d,1
Ion 58.c.1
Ioppe 98.c.1
Ioram 45.g.2
Iordanis 90.f.1
t.Iordanis fluuii diuiſio 39.g.1
Ioſaphat 45.g.2
t.Ioſeph patriarcha, filius adcreſcens 20.d.1
Ioſeph princeps Ægypti 164.g,1
Ioſeph 46.e.1.187.c,2.189.c,1
t. Ioſeph conſtituitur in Ægypto ſecundus poſt Pharaonem 17.c.2
Ioſeph Chriſti typus.17.c.2, ſaluator apellatur ibid.f.1
Ioſeph typus Chriſti 17 d.1
Ioſias 46.a.1.188.g.2
Ioſue 34.b.2.45.f,1
ioſue filius Nun 165.f.1
iota 11.c.2
t.iota Græcis decem 44.a.2
iotaciſmus 7.c.1
ἱππόποδες 76.f,2
ira, iracundia 143.h,2
t.iracundia cæleſtis non eſt malis actibus prouocanda 80.a,2
t.iracundis vinum interdicitur 31,h,2
t.iracundus iudex iudicii examen plenè conſiderare non valet 100.b,2
iracundus 68.c.1
t.iram dei mereri quid ſit 81.b.1
iratus 68.c.1
t.iræ riuuli 38.c.2
iræ ſedes 139.d.1
ircoſus 68.d,2
iris 107.e.2
iris illyrica 116.h.1
ironia 9.a.1.14.a,2
Iſaac 46.a.2
t.iſaac ligatis pedibus altari ſupponitur 12.d.2
t. iſaac cur cum egrediatur de vtero plantã Eſau tenuit 13.c,1
t.iſaac Chriſti typus 12.a,2
t.iſaac importat imaginem Dei patris 13.g,3
t.iſaac Saluator dicitur 13.c.1
iſaac, iſmael 187.d.2
t.iſaac riſus interpretatur 11.a,1
t.iſaac hæres ſolus fuit Abrahæ 12.h,2
iſaac filius Abraham 164.c,2
t.iſachar, quid 19.c.2.46.c,2.187.h,1
iſachar ſtudioſus in laboribus terræ 164.g,2
iſagoga Porphirii 15.d,1
iſauria 92.h,2
iſciſtos 105.c.2
t.iſidorij viuendi ritus 52.a,1
iſis 55.d,2
t.iſmael quid 11.d,2.45.d1
iſmael filius Abraham 56.h.1
iſmirus 105.f,1
iſepleurus 20.a,1
iſrael quid 16.a.1.46.b,2
iſraelitæ 57.e.1
t.iſraeliticus populus cur regibus alienigenis ſeruierit, quomodo liberatus ſit 41.f.1
iſocen 133.c.1
iſtria 93.e,2
iſtri 58.a.2
itacii Hiſpaniarum epiſcopi ſcripta 161.c,1
italia 93.f,2
italia a iano 98. h.2
italus 58.b,2
italus italicus 146.g,1
itor vel itus 103.c,1
iter & itiner 103.d,1
iter ſolis 22.f,2
t.iubileus annus 33.c.1
iudas regalis ſucceſſionis inſignis patriarcha 164.e,2
t.iudas patriarcha cur leoni comparatus 18.h.2

t. Iudas Patriarcha quare leo, & vt catulus leonis 18.h.4.19.a.1
Iudas Iſcariotes 48.a.1
iudas Iacobi frater 169.a.1
t. Iudas traditor figuratur 19.f.5
iudas Chriſti figuram geſſit, cum iret ad oues tõdendas 16.e.4
iudas quid 16.h.4.48.a.1.46.c.2.187.g.h.1
iudæa 91.c.1
t. Iudæ benedictio 18.h.2
iudæ epiſtola 195.d.2
t. Iudę filij 16.e.5
iudæi 59.a.1.97.f.2
iudęis deſpretis, & ſynagogæ reprobatio 182.b.2
t. iudæi vltimi ſaluandi 20.g.3
iudæi in fine mundi in Chriſtum crediturí ſunt, 179.c.2
iudæis proiectis Gentes introierunt 181.e.1
t. iudæorum imago 47.b.1.
t. iudæorum typus 18.c.2
iudæos plurimos in Chriſtum non crediturós vaticinatur Moyſes 180.g.2
iudaicus 105.a.2
t. iudex æquus ſtateram manu geſtat 100.a.1
t. Iudex bonus vt nocere cuilibet neſcit, ita prodeſſe omnibus nouit 99.h.2
iudex 122.b.1
iudex iniquus 191.c.2
t. iudices praui quaſi lupi rapientes prædam veſpere 100.d.1
t. iudices iniqui quando errant in ſententiæ veritate 100.c.2
iudices 61.a.1
t. iudices qui acceptione perſonarum, & cauſa amicorum ſubuertunt iudicium 100.b.c.2
t. iudices iniqui cur ſæpè peruertunt iudicia, 100.d.1
t. in iudices qui pauperes opprimunt comminatio 100.g.2
t. iudicij dies prædicitur 10.b.2
t. iudicij futuri ſimilitudo 11.c.1
t. de iudicio 75.d.2
iudicio quilibet ſuo eſt metiendus 52.b.2
t. iudicio Dei ſecreto quibuſdam hic male eſt, illic bene 88.c.d.1
t. iudicia Dei ſenſu nullo poſſunt penetrari 67.h.1
t. iudicium Salomonis inter duas mulieres, figura Chriſti fuit 50.c.1
t. iudicium diuinum geminum 75.g.1
iudicum 34.c.1.127.g.1.192.g.2
t. iudicium quibus rebus peruertitur 100.d.2
t. iudicium æquum ſit 53.a.2
t. iudicium effugere non poteſt omnis qui mala agit 82.c.d.1
Iudith 189.a.2
Iudith de tribu Symeon 167.f.2
iuga montium 96.g.2
iugerum 102.b.2
t. iugum de ceruicibus Iudęi quando depoſituri, 13.h.2. 14.a.1
Iulianus Pomerius ſcripſit octo libros de anima, 162 a
iulius 31.f.1.59.h.1
iumenta 77.h.1
iuncus 118.f.1
iuno 55.c.1
iura 28.g.2
t. de iuramento 83.a.2
t. iuramentum proferre quid 29.b.2
t. iuramentum 105.c.2
t. iurare Dei 83.c.2
t. iuratio cauenda 83.a.2
iuridicus 67.h.2
iurgium 112.a.1
ius militare 27.f.2
ius liberorum 28.c.1
ius quiritum 27.g.2
ius ciuile 27.e.2
ius publicum 27.f.2
ius 27.g.1.133.d.1
ius naturale 27.e.2
ius gentium ibid.
t. iuſti dum de ſuis ex ceſſibus arguútur, ſalubriter accipiunt 96.a.1
t. iuſti qui vitae blandimentis renunciant 93.d.1
t. iuſti quidam ſunt qui ſine laeſione cuiuſquam ſuis rebus vtuntur 101.d.1
Iuſtinianus Imperator quoſdam libros de incarnatione edidit 162.b.2
iuſtitia principum 99.b.2
t. iuſtitia quanti ſit ponderis nemo nouit 77.e.2
iuſtitiae pars, quae 79.b.2
t. iuſtorum tribulatio 101.a.2
t. iuſtum in hac vita vitiis tentari & flagello verberari neceſſarium eſt 87.e.2
iuſtus Orgelitanae eccleſiae epiſcopus edidit librum expoſitionis in cantica canticorũ 162.e.1
t. iuſtus quis dicatur 82.g.2
iuſtus 68.a.1
t. iuſtus vnde eſſe incipit 79.b.2
iuuencus 78.a.2
iuuenes 139.g.1
iuuenis 75.h.1
iuuenis filius viduae 190.g.2
iuuentus 75.c.2.139.d.2
iuuentus, iuuenta 144.c.2
ignis 126.b.1

K

Kalendaria 10.c.2
kalendae & nonæ 31.h.1
Kam 45.a.1
Kanaan ibid.
Katholicus 68.g.1

L

Laban quid 14.e.1.187.e.1
t. per Laban mundus exprimi poteſt 15.h.5
t laban typus diaboli ibid.
labdaciſmus 7.d.1
labens 68.c.2
labia 72.f.2.139.a.1
labina 103.h.2
t. labor 104.f.1
t. per labrum orbis terrarum intelligitur 49.b.2
labrum & labium 144.d.1
labrum 134.g.1
labruſca 112.f.1
labyrinthus 100.a.2
Lac legis antiquæ figura 73.f.2

lac 73.f.1.133.a,1
Lacedemones 58.d.1
Lacerna 129.a.2
lacertus 82.e.1
laceſsitor 68.f,2
t.Lachrymæ pœnitentium 117,b.c,2
Lachrimæ 72,f.1
lactatum 133.d.1
t.lactis nomine quid intelligendum 19.b.2
lactuca 119.a,1
laculata 128.f.2
lacunaria 135.d.1
lacus & ſtagnum 89,h.2
Lacus Tiberiadis 89.f,2
Lacus aſphaltides 89.h.1
Lacus 89.h.1.136.a.2
Laetari gratulari 144.g.2
laetus 6.a.2
laetitiæ ſedes 139.d.1
laganum 132.f.2
lagena 134.e.1
t.lagenas ſiniſtra tenere 42.h.2
t. per lagenas fractas, vt lampades apparerent, quid intelligendum 42.g.2
t.cum lagenis & lampadibus ad prælium ire 42.d.2
t.laici cur ab epiſcopatu reiiciuntur 114.b.c,2
laicus 49.c.2
lambda 111.d.2
Lamech 32.d.2.44.h.2.187.d.1
lamiae 56.a.1
Lampas 135.a.2
Lana 130.f,2
lancea 121.d.1
t. languor animae, infirmitas perniciosa eſt 88.d.2
Laniat lacerat lancinat 143.f.2
Laniſta 68.f,2
lanus 58.c.1
t.lapis adiutorii 45.f.1
t.lapides viui qui 27.h.1
t.lapides duodecim ad quid ſublati per filios Iſrael de fluminis medio 39.g.2
t.lapides ſmaragdini duo quid 28.a.2
t.lapides ex quibus altare domino ędificatum eſt qui 40.e,1
lapides 126.d.2
lapides medicinalium 105.g.1
t.lapides viui ex quibus conſtruitur eccleſia, qui 40.e.1
t.lapides ſecti,qui 25.b,1
t.lapidũ quinque nomine,quid notetur. 46.b.c,2
lapis ad oſtium monumenti Chriſti poſitus 176.g.h.2
t.lapis vnctus pro Chriſto 14.c.1
lapis 41.h.104.h.1.137.h,1
Lapiſtrus 119.d,1
Lappa 118.a.1
laquearia 102.a.1.127.a,1
laqueatiorum pugna 123.h,2
lardum 133.a,1
larex 115.c.1
largitas largitio 145.a.1
Largus 68.h.1
larnae 55.h.2
Laſciuus 68.g.2
Laſer, 117.c,1
lateres 126,h,1
lateres & latereculi 102,d,1
laterna 135,a,2
latex 90,a,1
latini 61,h,1
t. latitudo omnis ſcripturarum in quibus continetur 73.h,1
Latrones duo,quid 191.h,2
latus 73,f,2
latus Chriſti lancea percuſſum 176.h,1.e.2
t.lauacri purificatio oſtenditur 10.e.4
lancis 134.a.2
t.laudem ob humanam, multa fingunt mentiuntur homines 83.c.1
t.laudes 108.a.1
laurus laurea 145.h,1
laurus 113.e,2
lautumia 30.d.1
Lazarus 48.d.1
Lazarus,quem dominus fœtentem &c. 91,f.1
Leander monachus libros aduerſus dogmata hæreticorum ſcripſit 163,a,1
lebetes 134.f,2
t.lebna quid 34.h.1
lecticæ 135.c,2
t.lectio tacita ſenſibus acceptibilior quàm aperta 92.e,2
t.lectio eget memoriæ auxilio 92.h.1
t. lectio diuinarum ſcripturarum donum cõfert geminum 91.d.2
lectio 39.c,1,91.d.2.&c.104.f,1
t.lectio prolixa memoriam legentis obliterat 92.h,1
t.in lectione non verba,ſed veritas amanda eſt 92.d.2
t.lectiones pronunciare quis docuit 107.d,1
t.lector potius ad agendum quæ legit, quam ad ſciendum erit promptiſsimus 91.e.1
lector 68.g.1
t.lectores ſuperbi 91.h.2
lectores 48.g.2
t.lectorum forma & initium 115.h.1
legatus,Orator 144.b,2
t.legem peccati in membris dicit eſſe Apoſtolus, 81.f,1
t.legem daturus dominus cur in igne & fumo deſcendit 24.c.2
legem intelligere non poſſunt, niſi in Chriſtum crediderint 185.b
leges iura 146.h,1
leges diuinæ humanæ 27.g,1
t.legendi aſſiduitas 91.g.1
t.legibus principem obtemperare iuſtum eſt, 99.e,2
legio dilectum 146.g,2
t.legis priſcæ figura 10.e,f.2
t.legis ſacræ imago 43.b.c,2
t.legis imago 33.h,2
legumina 112.g.2
leguminum plurima genera 112.g,2
lenticula 134.h,1
leuidenſis 128,h,2
leuiticus 34.a,2
leno 68.f,2
lentigo 26.b,1

lentiſcus 115.a.2
lens 112.g.2
leo 41.c.2.79.d.1.137.c.2
t.leo pro Antichriſto 4.a.1
leocriſus 108.d.1
t.leonis nomine Antichriſtus notatur 46.d.1.a.2
leontophoni 80.d.1
leopardus 79.d.2
t.lepra alba,floreſcens, liuida, nigra, pallida,rubens 30.c.2
lepra 26.d.1
t.lepra quę nullo modo mundari poteſt 24.c.1
t.lepra laborantes qui 30.c.1
t.lepra pro falſa doctrina 30.b.1
t.lepra quomodo mundetur 30.e.1
t.lepræ ſigna 30.b.1
t.lepræ ſex ſpecies 30.c.1
t.lepram in corpore habentes,qui 30.d.1
leproſi decem 191.c.2
t.leproſi,qui 33.a.1
t.leproſis cur iubetur vt ſedeant extra caſtra, 29.f.1
t.leproſis iubetur diſſutas habere tunicas, capite deoperto,& ore obuoluto eſſe 29.f.1
leproſus 68.g.2.189.g.1
lepus 78.c.1.81.f.1
lesbius 105.h.2
letaniæ 40.f.2
lethargus 25.b.1
læua 73.b.2
leuca 103.d.2
leucates promontorium 99.c.1
leuis 68.e.2
leui 187.g.1
leui ſacerdos 164.f.2
t.leuitæ quadraginta & duas vrbes in poſſeſſionē accipiunt 41.b.2
leuitæ 48.f.2
t.leuitæ viceſimoquinto anno tabernaculo ſeruire mandantur 22.c.1
t.leuitæ non acceperunt hæreditatē terræ 41.d.1
t.leuitarum cæremonię 32.f.2
t.leuitis præcipitur omnes pilos carnis radere, 33.d.1
leuiticus 192.e.1
t.lex cur in duabus tabulis ſcripta 24.g.4
lex & Euangelium 141.b.2
t.lex digito Dei ſcripta 24.b.2
t. lex imaginaria vitulum pro ſacerdotis peccato offerri iubet,& ſanguine eius,ſepties ſacerdotis digito populum aſpergi 31.e.1
t.lex diuina tribus diſtinguitur partibus 72.g.1
lex tripliciter ſcribitur 184.g.2
lex 12.a.1.27.g,1.2
t.lex membrorum & mentis 33.d.1
t.lex cur data in tabulis lapideis 24.c.2
lex dupliciter ſentitur 184 f.g.2
t.lex quando Moyſi data 24.a.2
t. lex Dei & prēmium habet, & pœnam legentibus eam f.1
t.lex diuina eſt ſentiēda modo triplici 72.h.1.c.2
t.Vbi lex data populo eſt 32.f.2
lia vitam actiuam refert 141.c.2
t.lia,quid 14,d.2.45.e.2
t.lia Synagogæ typus 16.e.3
libanes mons 96.f.1
liber Geneſis 34.a.2
liber numerorum 74.b.2
liber perihermenias Ariſtotelis 1.h.c.2
liber 36.h.1.54.f.1.113.b.2
liber tertius Sir 34.h.1
liber Iob 34.d.2
liber Heſter 34.g.2
liberalis 68.h.1
t.liberi arbitrii defenſores,&c. 77.a.1
liberi filii 145.h.2
liberi 62.c.1
t.libertas pœnitentiæ in hac vita tantum patet, 69.d.2
libertus 61.g.1
liberum arbitrium 141.a.1
libia cretenſis 94.b.2
libia 94.d.1
t.libidinis impetus quomodo frangitur 58.d.1
t.libidinis immoderata licentia,neſcit habere modum 85.a.2
t.libidinis ignes cibis increſcunt 86.e.1
libidinoſus 68.f.2
t.libido in infernum hominem demergit 58.a.1
t.libido tunc magis quæritur,dum videtur 85.c.1
t. libido naſcitur ex occulta animi ſuperbia, 84.g.2
t.libido quomodo domatur 84.d.2
libii à quo progeniti 56.f.2
libitonarium 129.b.1
libra ſignum 24.c.1
librarii 36.h.1
t.libri Teſtamentorum 107.b.2
t. libri ſancti cur ſimplici ſermone conſcripti, 92.c.2
libri faſtorum 36.a.1
libri quatuor Euangeliorum 35.a.1
t.libri Gentilium 92.d.1
De libris conficiendis 36.f.1
liburnæ 124.g.1
licia 130.c.2
licinium 129.c.2
lienoſis 25.e.2
lienteria 25.h.2
ligare,legare 145.b.1
ligna 113.g.1
t.ligna fructifera,quid 29.h.2
t.ligna ierunt ad oliuam,ficum,& vitem vt ſupra ſe regem conſtituerent 43.a,b.2
t.ligna paradiſi 2.c.1
lignis 107.b.2
ligno crucis ſuſpenſus eſt Chriſtus, atque crucifixus 175.e.2
t.lignorum ſyluæ nomine quid intelligendum, 43.b.2
t.ligna pomifera quid 37.c.1
lignarius 127.h.2
t.ligni S. crucis figura 7.h.1
lignum iuxta altare Dei plantari prohibitum, 37.a.1
lignum ſcientiæ boni & mali,proprium voluntatis arbitrium eſt 2.f.2,1
lignum 128,a.1
t. lignum ſcientię boni & mali prohibitum Adæ & Euę [illegible]
liguritium [illegible]
ligurius 106.g.1

ligones 136.c.1
lilia 116.h.2
lilibæum promontorium 96.d.2
limax 81.b.1
limbus 131.f.2
limbus 125.c.1
t.limes quid 45.b.2
limes 57.h.1
limenſis 106.a.1
limina 101.g.2
limites 103.b.1
limites maximi 103.c.1
linnæ 129.a.2
limniſcus 5.a.2
limpidum 133.b.1
limus 103.h.1.129.c.1.131.e.2
linea 128.h.2
linea 127.g.2
t.lineis decem ſol ad ortum reuertitur 51.c.1
lingua 72.g.2
linguæ tres 56.c.1
lingua Græca 56.d.1
t.lingua imputatus,quis 31.h.2
linguæ Latinę quatuor 56.b.2
linguæ gentium 56.b.1
lingulati 132.b.2
t.linoſcenia veſte indui quid 37.e.1
linoſcenia 128.h.2
linum 130.f.2
liparia 108.d.2
liquamen 133.d.2
lyra vnde dicta 21.d.1
lircius 88.d.1
lis 122.a.1
t.de litera & ſpiritu regula 74.c.1
literę vnicuique tria accidunt 1.c.1
literæ Latinæ & Græcæ vnde 1.a.2
literæ communes 1.c.1
literarum modus duplex 1.e.2
t. literis ſimplicioribus non eſt præponendus fucus grammaticæ artis 92.e.1
t.litis occaſio vitanda 59.c.9
licoſtrota 127.b.1
litus 97.d.1
locatio 29.b.1
lotus 68.h.1
locuples ibid.
loculus 134.h.2
t.locum eſſe apud Deum,quid 26.c.1
t.locus in quo manna filiis Iſrael datum eſt 32.h.1
locuſta 86.a.2
codicillum 28.e.1
logica 142.g.1
logici 51.h.1
logicon 128.f.1
longęuus 68.c.2
longæ naues 124.h.2
longanimis 68.c.2
longobardi 58.e.1
longus 68.h.1
loquax ibid.
t.loquendi ratio quadrimoda 82.h.1
t.loquendum quomodo 59.f.g.1
loqui obloqui 145.b.1
lorica 121.f.2
Lotis 88.d.1
Loth filius Aram 164.f.1
Loth 45.c.1.187.f.1
Lotus 68.h.2
lubricus 68.c.2
lubricum 97.c.1
Lucaniæ 133.c.1
Lucas Euangeliſta Syrus natione 169.d.1
Lucas 48.b.1.189.d.1
Lucerna 135.c.1
t.Lucernę 7. ex vno Sancti ſpiritus fonte 27.a.1
luciferiani 51.c.1
Lucrinus 89.g.2
luctantes 128.b.1
luctatio 122.d.2
Luciniani Chartaginis Spartanæ epiſco.opera, 163.d.1
Lucubrum 135.b.2
Luculentus 68.g.1
luculleum 106.a.1
lucus 97.a.1.113.b.2
ludibrium ludicrum 146.h.2
ludices 130.f.1
ludi circenſes 122.b.1
ludorum origo 122.b.1
lulligo 83.b.2
lumbare 129.b.1
lumbi 73.h.2
lumbricus 81.d.1
lumen 42.c.2
lumen ſtellarum 23.c.1
t.luminaria ſpiritaliter accepta 15.h.1
lunæ magnitudo 22.g.1
luna 126.b.2
t.lunæ ſtatio 40.g.2
t.lunæ & mundi comparatio 40.d.1
lunæ curſus 23.a.1
lumicæ 131.e.2
lupa 68.h.2
lupari 136.e.2
lupinus 81.f.1
lupinum 112.h.2
lupus 79.g.2
luria 133.a.2
luridus 68.g.2
luſcinia 84.f.2
luſcus 68.g.2
luſtra producte,& luſtra correpte 143.c.1
luſtra 97.a.1
luſtrum 32.c.1
luteus 130.f.1
lux 42.c.2
lutum 103.h.2.126.c.2
lux 87.h.2
t.luxuria quibus excitetur 58.d.1.a.2
t.luxuria carnis humanum genus diabolo ſubiicitur 85.d.2
t.luxurioſis & ſuperbis dęmones plus fautores exiſtunt 85.a.1
t.luxuriæ materies prima, panis eſt 86.b.2
luxurioſus 68.f.2
lya 187.e.1
lycia 93.a.1
lyciſci 80.a.1
lychnię 115.f.1
lycophthalmos 108.d.2
lymphaticus 68.g.2

M

M.Grçcum 111.d.2
Macedones 58.c.1
Macedonia 93.f.1
Macedoniani 50.h.2
t.Maceloth exponitur 34.g.2
Macellum 100.e.1
Macer 69.a.2
Maceriæ 102.b.2
Machabei 167.g.2.189.c.2
Machera 120.h.2
Machil 128,e.1
Machiones 126,c,2
μακρόβιοι 76.g,2
macrologia 7,d,2
mactus 68.h.2
t.maculatum animal Deo minimè offerendum, 31.f.2
maday 57.b.1
t.Madianitæ à Gedeon fugantur 42.c.2
magalia 102.h
t.madian quid 42.f.1
magdalena 48.c.1
magi Chriſto munera obtulerunt 173.e.1
magi 52.h.2.189.e.1
magiſter 42.g.1.69.b.1
t.magiſterium ſacerdotale monſtratur 39.h.1
magiſtratus 61.d.1
magnanimus 69.a.1
magnificus ibid.
t.magnitudo ſignorum fiet ſub Antichriſto,&c. 75.b.1
magog 57.b.1
maior 69.b.1
Malachias 47.c.1
t. mala facientibus magis, quam patientibus dolere debemus 100.h.2
t. mala omnia cur in vniuerſum hominum genus tranſlata ſunt 69.c.2
mala mandragorica parum ſapida 15.b.1
mala cidonia 113.g.2
t. mala cur Deus permiſerit ſtatim oboriri, 69.b.2
t.mala punica in inferioribus poſita quid 28.e.1
Malachias 167.a.2.194.e.2.189.c.1
malachim 192.h.1
malæ 72.h.1
Malaleel 32.c.2
t.maledictiones 40.f.1
t.maledictio in laudes mutatur 36.e.1
maleum promontorium 96.c.2
t.mali cur neceſſarii 101.a.1
t.mali plerique ſimiles ſibi in malum defendunt, 96.c.1
malignus 69.d.1
malitioſus ibid.
t. mali cur Dei dona ad damnationem ſuam accipiunt 77.c.2
malum perſicum 114.a.1
malum 113.f.2
t.malum vnde 69.d.1
malum punicum 113.h.2
malus 69.d.1.125.c.1
malleolus 112.g.1
malleus 126.d.1
malo 6.b.2
t.à malo ſuffragia poſſunt fieri dupliciter 121.f.2
malomellum 113.g.2
t.malorum concordia 95.e.2
malua 118.f.2
mambrana 36.e.1
mambres 45.d.2
mamillæ 73.e.1
mammę 139.c.1.144.c.2
manaem 46.c.1
t.manaſſes Iudæorum typus 18.c.2
manaſſes 46.a.1.187.f.2
manaſſes dilatatus in millibus 165.a.b.1
mancipium 61.f.1
mancus 69.b.2
t.mandata Dei decem 24,d.2
mandatum 28.g.1
t.mandatum primum ad Deum Patrem, ſecũdum ad Filium,tertium ad Spiritum ſanctum pertinet 24.d.2.e.3
mandibulæ 72.h.1,139.b.1
t.mandragoricum pomum,quid 15.a.1
t.mandragora,quid 15.a.1.117.d.1
mane 31.a.1
manes 55.h.2
manto 99.c.1
mania 25.e.1
manicæ 30.a.1
manichęi 50,g.1
manicleata 128.e.2
manifeſtum 69.c.2
manipulus 60.e.1.118.e,2
manipulus Ioſeph à manipulis adoratur 17.a.2
t.manna cur duplum die ſexta colligatur 23,f.4
t.manna variè ſumitur 23.h.1.e,2
t. manna ſeruatum præter Sabbathi cauſas computant 23.f.g.4
t. mãſio quartadecima & quintadecima filiorum Iſrael 33.e.f,1
manſio duodecima filiorum Iſrael ibid.
t.manſio prima filiorum Iſrael, Rameſſes 32.b,2
t.mãſio ſecunda ibidem c,2,Tertia & quarta ibidem d,2,quinta 32,e,1.Sexta,ſeptima & Octaua ibidem
t.manſio decimatertia filiorũ Iſrael,quæ 33.b,c.2
t.manſio ſeptima decima 18,19,20,21,22,23,24.25 26,27,28,29,30,31,32, & triceſima tertia filiorum Iſrael 34,& 35,36
manſuetus 69,a,1
mantelia 130,h,1
mantum 129,a,2
t.manum ſuper os quis ponere dicitur 82,e,1
t. manuum impoſitio à quibus ſumpta 114,b.1, 121,d,2
t.manum ſuper oculos ponere 18,a,2
manus & pedes Chriſti clauis affixi ſunt. 175,b,2
manumiſſus 61,g.1
t.manus,quid 25,b,2,31,f,1,40,b,1,42,b,2,73,a,2 139,b,1
t. manus in cælum leuare, & in terram inclinare quid 24,b,1
mannus 78,h,2
mappæ 130,h,1
t.mara amaritudo dicitur 32,e,1
marcellus machina 127,b,2
marcus 48,b,1,189,d,1

marcus Euangeliſta, Petri diſcipulus 169.a.2
marcus Malleus 126.a.2
t.mare rubrum, quid 23.a.2.89.d.2
mare 54.h.1.88.f.2
mare cur aquam ſalſam habeat 156.a.2
mare magnum 89.a.1
mare cur non creſcat 156.c.1
margo 97.d.1
margarita 107.b.1
maria virgo 168.a.1
maria 48.c.1
maria ſoror Moyſi 188.a.1
maria ſoror Marthæ 190.h.2
maritimum & marinum 145.f.2
t. in maritis eligendis apud veteres quatuor ſpectabantur 119.b.c.1
marmora 105.h.1
marmorum colores 105.h.1
marmora in officinis h.2
t.mars cur à poetis Deus ſit vocatus 92.d.1
marſi 58.c.2
marſidæ fons 88.g.1
martius 31.c.1
marſupium 134.h.2
martha quæ excepit Chriſtum 190.h.2
martinus Dumienſis monaſterii Sueuis regulam fidei & ſanctę religionis conſtituit 162.e.f.1
martioniſtæ 50.d.2
martilia 133.c.1
t.martyrium 74.h.1
t.martyres quo cultu coluntur 111.g.1
t.martyrum feſtiuitates 111.f.1
t.ad martyrium quomodo ſe vltro offerre debet, 74.f.2
martyrium 101.e.2
t.martyrium Machabæorum 51.f.2
martyres 48.a.1
marubium 117.f.2
maſphat interpretatur 45.f.1
maſſilia 59.c.1
maſticina 128.h.2
maſtix 116.c.1
maſticinum 130.f.1
mataxa 130.h.1
mater 61.g.2
materfamilias 61.h.2
t.materia ex qua cęlum terraque formata, cur informis vocata eſt 68.e.2
materia expers immutabile eſt 67.b.2
materia 128.a.1
matertera 62.e.2
materies ceræ literarum 36.a.2
Matthæus 47.h.2
Matthæus 189.d.1
Mathias 48.b.1
maſtruga 129.b.2
Mathias de lxxii. diſcipulis vnus 169.b.1
t.matrimonium quando cœptum quando completum 12.d.1 ibid.
matrix 74.d.2
matropolitani 48.c.1
t.matris nomine Synagoga intelligitur 3.a.2
Matuſalem 32.c.2.44.g.2
t.matutinæ 109.h.1
matutinum 31.b.2.39.a.1
mauri 59.b.1
mauritania triplex 94.e.f.1
mauron 78.h.2
mauſolea 102.f.1
maxillæ 72.h.1
maximus 69.c.1
maximi Cæſarauguſtanæ epiſcopi opera 163.d.2
maximus 6.b.2
meatus 74.c.1
meconites 108.d.2
media 107.b.2
mediator 42.c.1.137.g.1
t.mediator Dei & hominum homo Chriſtus, 71.d.2.e.1
media 91.f.2
medica 112.h.2
medica dicta ibid.
medica arbor 114.b.1
medicina & nomen eius 24.f.g,1.142.g.1
medicinæ inuentores 24.g.h.1
medicinæ curatio 26.d.2
medicorum morbos curantium, & paſtorum ſimilitudo 98.f.1
medimna 111.a.2
mediocris 69.c.1
meditari melitari 147.c.2
merullę 73.e.2
medus 97.g.2.133.a.2
t.mel cur in ſacrificio non offertur 28.h.2
mel 133.b.2
melachim 34.c.2
melancholia 24.h.2.25.f.1
melanurus 81.g.1
melantes 105.e,1
Melchiſedech 45,e,1,187,c,2
t.Melchiſedech ſine patre & matre Chriſtū pręfigurauit 9,f,4
Melchiſedech, rex Salem 164.d.1
melchiſedechiani 50,d,2
meleƈtriſis 108,d,1
melichloros 106,f,1
melicratum 133.a,2
melinum 127,e,2
meloſos 114,d,1
melior 69,d,1
mella 114,b,1
melos inſula 95,e,2
melo 80,b,2
melotes 129,b,2
melotius 105,f,1
t.Memain vel Enachim quid 16,h,2
membra 73,g,1
memor 69,b.1
memoria 139,f,2
t.memoria hominibus & animalibus communis, 71,b,c,2
memnonides 84,h,1
memphis 98,d,2
memphitis 105,b.2
menandriani 50,d,1
mendax 69,d,1
t.de mendacio 82,h,2
t.mendacium ſummopere cauendum 83,b,1
t.mendacium omne fugiendum 52,g,1,60,c,1
t. mēdacium quādoque meditari peius eſt, quàm loqui 83,a,1
t.contra mendacii genus 105,b,2

mendicus 69,d,1
Mendicus vlceroſus 191.c.2
t.mens noſtra cæleſtis eſt 90,g.1
t.mens bona nullo modo vinci poteſt 83,d,1
t.mens qualem ſe in oratione offert, talem poſt orationem ſe conſeruet 90,f,1
t.mens ſæpe ab imis ad ſumma erigitur 93.b.1
t.mens hominis iuſti quomodo ex vera compunctione rapiatur 79,a,2
mens 71,h,2,139,e,f,2
t.mens à Deo creata creditur eſſe 69,a,2
t.mens iuſti aliquando tentationibus agitatur, ad magnam vtilitatem 88.g,1
t.mentes electorum aliquando dæmones imaginibus ſomniorum terrificare conatur 90.b.1
t.menſa poſita pacis & fidei Eccleſiæ typus, 26,g.1
menſis 31.d.2
Menſa & ſella 132.c.1
menſtrua 75.c.1
t.mentem iuſti variis doloribus dæmon vis cruciat 89.f.2
t.de mentis intentione 82.d.1
mentis confuſione tabeſcunt 101.d.1
mentum 73.b.1
menſura 103.d.1.110,f.2
t.menſuræ duplices reiiciendæ è domo 37.e.f.2
menſura proprie vocata 110.f.2
menſuræ viarum 103.c.2
t.menſura in verbis adhibenda 60.a.1
menta 119.d.2
menta agreſtis 118.b.2
Mæander 90.g.1
mœnia ædificia 146.b.2
t.mœroribus plus afficitur quod ſupereminet, honoribus gaudet 99.a.1
meramelas 107.c.2
mercatum 100.e.1
mercenarii 61.b.2
mercurius 54.g.1
merenda 132.h.1
mereo mereor 145.g.1
meret meretur 146.g.2
t.meretrici Synagoga comparatur 17.f.1
meretrix 69.b.2
mergus 85.a.2
meridies 31.b.1.86.g.1
meriſtei 50.c.1
t.meritorum dona quibus ſignificentur 27,d.2
meropes 84.c.2
merſare mergere 147.b.1
merula 85.g.1
merum 133.d.2
meſopotamia 91.h.2
meſia 93.d.1
meſapia 99.c.1
meſraim labin 56.g.2
meſpila 114.d.1
meſſias 42.a.1
meſſorium 134.d.1
meſticium 130.g.1
meſtus 69.c.1
metalepſis 8.d.2
metallum 30.c.2.108.h.2
metangiſmonitæ 51.a.1
metaphora 8.b.2
metaphoræ fiunt quatuor modis 8.b.2
metarum 122.e.2
metaplaſmus 7.g.1
metatheſis 7.h.1.14.e,1
metatores 69.a.2
t.Methcha quid 34.h.2
metonimia 8.d.2
metra 9.g.1
metra à pedibus vocata 9.g.1
metrum 111.a.1
metreta 110.h.2
t.metuendum homini, etiam ſi pœnitentiam fiat peccatorum propitiatio 79.h.1
metus, Timor, Pauor 144.d,2
meu 116.e.2
mi & mihi 143.g.2
Michael 44.c.1
Micheas 46.h.2.194,b.2
Midi 57.c.2
milliarium 103.c.2
miles ordinarius 59.c.1
miles 59.b.1
militia 60.c.2
milium 112.g.1
miluus 85.c.2
mimi 123.g.1
minator 69.a.2
minax ibid.
minerua 55.c.1.128.c,2
mineus 90.g.2
minium 127.c.2
miniſter 69.b.1
minores 61.e.2
minus 125.f,1
minutal 133.c,1
mioparo 125.b.1
mna 110.h.1
t.de miraculis ſanctorum 74.g.2
t.miracula quicũque requirit, vanam gloriam, vt laudetur, quęrit 74.h.2
t.miraculorum claritas in lampadibus intelligitur 24,b.2
miricæ 115.d.1
mirobalanum 27.a.1
mirteus 78.g,2
mirtus 115.a.1
Miſael 47.d.1
miſer 69.c,1
miſerabilis ibid.
t.miſeratio Dei ordinata, quę 87.e.1
t.miſerationis chriſtianae affectus 102.h.1
miſerere, miſerari 144.a.2
t.miſeria ſola inuidia caret 95.b.1
t.miſericordia vbi conſpicitur 52.e,2
t.miſericordia vnde dicta 101.h.2
miſericordiam qui hic non impartit, illic fructum pietatis non inuenit 102.e.2
t.miſericordiam Deus nemini ſubtrahit 87.f,1
miſericors 68.h.2
t.miſſa & Orationes 108.e.1
miſſa 39.a.1
miſſus 42.f.1
mitridax 107.d,2
mitra funis 125.h.1
mitra 131.b.1
Moab 45.c,1

t.Moab vbi ſita 36.c,1
moderatus 69.c.1
t.modeſtia à quo diſcenda 59.b.1
modeſtus 69.a.1
modicus 69.c.1
modius 111.b.1,125.c.2
modi verborum 3.c.2
t.modius maior aut minor in domo non habendus 57.e.f.2
t.modus omni tempore tenendus 53.c.1
modus literarum duplex 2.c.2
mœnia 99.g.2
t.mola ſuperior aut inferior loco pignoris nõ eſt accipienda 37.f,1
t.mola ſuperior aut inferior quid 37.g.1
mola 134.f.2
molaris 126.f.1
mollis 69.a.2
molochites 106.d.2
molocima 128.f.2
momentum 29.a.2
t.monachi qui curis ſeculi occupantur 93.h.1
t.monachorum profeſſio 93.g.1
t.monachorum author 116.b.2
t. monachorum genus primum & ſecundum, tertium, quartum, quintum &c. 116.a.b,& ſeq.
monachus 49.b.1
monarchæ 59.a.1
monaſterium 101.f.1
moneta 109.d.1
monile 131.d.1
monocentaurus 77.a,2
t mons quid 24,d,1,42,h,1
monſtra 76.b,2
monſtrare, demõſtrare 143,h,1
montani 50.c.2
montis deſcriptio 96,d,2
t.mora peccandi, ſceleris facit immanitatẽ 81,h,1
morbonei 50,b,1
t.more gemino Deus reſpicit 87,f,2
t.mores humani in quibus pinguntur 20.g.1
t.mores ſæpe per honores mutantur 95,h,1
t.mori oportet hominem in carne mundo, ne in anima moriatur Chriſto 102.g.1
moribundus 69.b.2
morio ibid.
t.mors Chriſti figuratur 19.a.1
mors Chriſti & noſtra 137.f.2
mors 76.a.1
t. morſus ſerpentum ſanatur reſpecto ſerpente æneo exaltato 35.g.h.1
mortarium 26.g.2
de morte Chriſtus deſcendens, quos voluit liberauit 177.a,1
t.mortis metus 102.g.1
mortis genera tria 75.a.1
t.mortuus Eliſæi præſentia reuixit, non ſerui cum baculo 50.g.h,2
morus 114.c.2
mos 27.h.1
Moſes & Elias &c 190.b.1
Moſoch 57.b.1
motaciſmus 7.c.1
Motus Sphæræ 22.b.1
motus ſtellarum 23.d.1
Moyſes 188,a,1
t.Moyſes populi Iudaici typus 26,b.1
t. quod Moyſes ex Dei præcepto lauerit filios Aaron, quid 31,d,2
t.Moyſis ſepultura 36,a,1
Mozica 134,h,2
mugilis 81,g,1
mulctator 69,a,2
muliebre mulierarium 145,a.1
mulier quę vnguento caput domini vnxit 191.e.2
mulier 139,h,1
mulier quæ decem & viii. annos, &c. 191,d,1
mulier 75,h,1
mulier Samaritana 191,h,1
mulier, quæ fermentum abſcondit in ſatis tribus, 190,a,1
t.mulier de latere Adæ facta 3.c,1
mulier quæ perditam reperit dragmam 190,c,1
t. per mulierẽ decora ſpecie cuius vngulæ & capilli radendi quid intelligendum 38,g.h,1
t.mulieres Salomonis alienigenę, quid 50,b,2
mulieres, quæ Apoſt. domini reſurrectiones, &c. 192,a,1
t.mulieres viduę 118,a,2
t.mulierum conſortium 104,e,1
mulio 69,b,2
t.mulier decora facie pro anima 38,h,1
t mulier pro animali corporis ſenſu 3.d,2
mulgarium 134,g,1
mullei 132,b,1
mullus 81,g,1
mulſum 133,d,1
multa genera vitium 113,c,1
t.in multiloquio homines nõ exaudiuntur 91,a,2
t.vt multiloquiorum ſtultitia reprehenditur, ita nimis tacentium vitia notantur 82.d.2
t.multiloquium non effugit culpam 59.h.2
multipes 81.b.1
mulus 78.b,2
t mundi contemptus 103.a.1
t.mundi antẽ omnem creaturam facti 69.g.1
t.à mũdo corporaliter remotum eſſe bonum eſt, ſed melius voluntate 93.d.1
mundus & nomen eius 21.g.2
t. mundus quare in ſeptimana conſummatus, 30.a.1
t.mundus à peccatis quis digne ſit 80.c.1
t.mundus multis mortuus eſt 101.e.1
t.mundus ex quibus factus 68.f.1
mundus 86.c.1
t. munerum acceptiones tres ſunt, quibus contra iuſtitiam humana vanitas militat 100.e.1
t.munerum acceptio, prę uaricatio veritatis eſt, 100.d.2
municipales 61.d.1
municipes 61.c.1
municipium 99.h.1
munificus 69.a.1
munitum vel munimentum 102.a.2
minium 99.g.2
munus 59.e.1.144.b.1
muræna 83.d.1.131.a.2
murex 83.c.2
muria 133.d.2
murices 104.e.2
t.muri hierico, quid 40.a.2
t.murmur populi Iſraelitici 35.g.1

t.murmurare non diſcat qui mala patitur 88.c.1
t.murmurationis filiorum Iſrael locus 32.h.1
myrrithes 106.c.1
murus 99.g.2
mus 80.c.2
muſaraneum 80.d.2
muſculi 83.e.1
muſculus 121.h.1
muſica tribus modis conſtat 142.f.1
muſica quid poſſit 20.b.2
muſica & eius nomen 20.c.1
muſtum 133.a.1
muſicæ inuentores 20.a.2
muſicæ multiformis diuiſio 20.d,2
muſio 80.b,2
muſtella 80.c.2
t. mutatio loci pro ſalute animæ conuerſis valet, 78.h.1
muti in Euangelio 189.f.1
mutus 69.b.1
mutuum 29.c.1
mycenas 58.g.2
myrmidones 58.b.1
myrmicites 108.d.2
myrrha 116.a.1
t.Manaſſes quid 18.f.2
t.myſterium crucis præfiguratur 18,d.2
mytridas 105.d.2

N

Naaman Syrus 188,f,2
Nabathea 92,b.1
Nabaioth filius Iſmael 56,e,2
t.Nabo quid 36,b,1
Nabuchodonoſor 46,c,1,189,b,2
t.Naid terra quid 7,b,1
Naim 46,g,2
napocaulis 118,h,2
napus 118,g,2
narbona 99,a,2
nardus 116,e,1
narciſſus 116.h.2
nares 72.e.2
narium tria officia 138.h.2
naſci,Enaſci 144.f.1
naſo torto,& paruo ſacerdos quis 31.b.2
naſſa 125.c.1
naſturtium 119.c.1
t.natalis dies Domini 109.f.2
nates 74.b.1
nathan Gabaonites 167.a.2
nathan 46.c.2
nathanael 48.c.1
t.natiuitas Sampſon per Angelum nunciatur, 43.h.1
t.natiuitas Chriſti in Bethlehem futura à Dauide præuidetur 49.c.2
natiuitas Chriſti & noſtra 137.e.2
t.natiuitates duorum filiorum Adam,quid 4.a.2
natiuitatis diuinæ Chriſti myſterium 170.b.2
natium caro 139.b.2
natrix 82.b.2
t.natura Angelorum quare mutabilis 69.f.1
natura 71.f.1
t.natura vnaquæque ſuo pondere nititur 68.g.2
naturales 62.c.2
t.naturalia omnia homini communia 70.f.1
natus,ignatus 144.c.2
nauclerus 124.h.1
naues 124.h.1
naum 194.b.2
naum vnde ortus 167.c.1
nauta 124.b.1
naxos inſula 95.c.2
t.nazaræis præcipitur abſtinere à vino & ſicera, 32.h.2
nazaræi 50.b.2.113.g.1
t.nazaræorum nomine, qui intelligendi 32.h.2
nazareaus 42.g.1
nazaræus 42.g.1.69.e.1
t.ne quid nimis 87.d.2
nebula 87.f.2
t.de nebula quæ templum Dei impleuit,&c. 149.g.2
neceſſitas,neceſſitudo 145.b.2
t. neceſſitate ſola,non voluntate quidam peccāt, 81.c.2
t.ex neceſſitate plerunque amicitia naſcitur, 95.e.2
necromantici 52.h.2
neemias 47.c.1
neemias ex tribu Iuda 167.e.2
nefarius 69.d.2
nefandus 69.d.2
t.negligentia 60.d.1
negligens 69.c.1
negotium in cauſis 122.a.1
t.negotiorum forenſium ſectatores&c. 100.e.2
negotium 121.h,2
Nembroth 45.b,1.187.c,2
t.Nembroth primus regum in Babylonia diabolo comparatur 9.b,2
nemo 69,c,2
nemus 113.b,2
t.nemus ne in tēplo plantetur,interdicitur. 37.a,1
neomenia 38.h,1
Nephandum & nepharium 143,f,2
neophytus 49.b,2
nepos 62.b,2.69,f,1
nephritis 25.e,2
Nephtalim 46,d,2.164,h,2.187.h,1
Nephtalim dilatatio interpretatur 20.c.1
neptunus 54.c,2
nequam 69.d,2
Nequaquam 69,d,2
nequicquam,nequaquam 145.g.2
nerui 37.h.1
neruus 30,a,1
neſcire,ignorare 144.b,2
t.neſcire ſimpliciter ad ignorantiam pertinet, 80.g,1
neſtoriani 51.b.2
neuter 69.d,2
nicolaitæ 50.d,1
nicomedia 98.h,1
nicticorax 84.h,2
t.Nihil incorporeum & naturæ inuiſibilis præter Deum 122.g,2
nihili 69.c.2
niger 69.f.1
nigrum plumbum c.1

nilus

nilus fluuius 157.b.2
nimbus 87.h.1.131.a.1
nix 87.c.2
nixus & niſus 143.e.2.145.a.2
nobilis 69.c.2
noctu nocte 143.h.2
noctua 84.g.2
nodus 60.h.1
nitrum 104.h.2
t.Noe figura Chriſti 7.f.3
t. Noe inebriatus & in domo nudatus, Chriſti figura 8.g.4
Noe filius Lamech 164.c.1
noo 32.d.2.187.b.2
noemi 45.h.1.
t.noemma quid 7.c.3
noetani 50.g.2
nomen coronæ 130.h.2
nomen 2.c.2
nomen Ieſu ineffabile 171.f.g.2
nomen conſilii 37.b.2
nomen aui deorum in angelis 93.g.2
nomina ſtellarum, & quibus ex cauſis nomina acceperunt 23.d.2
nominum variæ ſpecies 2.e.1.& ſequentibus f.g.1 nona & decima ibidem h.1.vndecima & duodecima 32.e.f.2
nonę 31.h.1
nonnullæ gentes 129.g.c.2
t. nonnullos diabolus deuorat, quos ab eius ore diuina gratia eripit 89.g.1
norma 127.g.2
notandum 190.h1,
notæ vulgares 5.g.1
notæ 7.iuridicæ 5.g.1
notæ militares 5.e.2
notæ ſententiarum 5.c.1
nothus 62.a.2
nouacula 135.h.2
noualis 102.g.2
nouatiani 50.h.1
t.nouem ſemis tribus cur dicuntur 41.b.c.1.g.2
nox 31.d,1.147.g.2.155.c.1
t.nox Dominica 109.h.1
noxa, noxia 145.b.2
nubes 87.d.2.155.f.1
nubilis 69.c.2
nuces 114.d.2
nubere, enubere 145.a.2
t. nuditatis nomine paſſio Chriſti deſignatur, 8.h.4
nugas 69.e.1
nugigerulus ibid.
nullus 69.c.2
nullus & nemo differunt 143.d.2
numerarii 61.c.1
numeri infiniti quot exiſtunt 19.h.1
numeri muſici 21.c.2
numeri geometriæ 20.b.1
numeri totius diuiſio tertia 19.d.2
t.numeri quinquagenarii ſignificatio 27.b.1
t. numeri denarii figura crucem Chriſti demonſtrat 11.c.1
t.numeri 15.annorum myſterium 51.b.1
numeri 102.e.1
numero quadragenario quando cædimur 30.a.2
t.numerus ſeptenarius, quid 27.a.1
numerus 2.h.2.18.d.1
t.numerus angelorum bonorum poſt ruinam ſupplebitur numero electorum hominum 70.a.1
t.numerus in T littera continetur 42.g.1
t.numerus quinquagenarius 50.h.1
t. numerus denarius perfectionem ſignificat, 25.c.2
numerus circularis ſtellarum 23.a.2
numi 109.d.1
numidicum 105.h.2
numiſma 109.d.1
t.per nummum argenteum oris confeſſio intelligitur 45.b.1
nunciare, denunciare, renunciare 144.g.1
t. nuncii miſſi ad capiendum Dauid, prophetare cœperunt 46.g.2
nuncius 69.d.2
nuncupatio 28.d.2
t.nuptias ſecundas cur iubet Apoſtolus 118.f.2
t.nuptiæ legitimę minimè damnandæ 120.e.3
t.nuptię certę quæ 119.a.1
nutrit & nutricat 143.f.2
nux 114.d.2

O

Obandicus 69.g.1
t.Obdormire pro indurare 47.f.2
t.Obedientia 105.g.2
obeliſcum 122.f.2
t.obelus duplex 5.d.1.a.2
obiter 82.d.2
oblaqueare 113.c.1
oblatio 30.e.1
t.oblationes principum vbi deſcriptæ 32.g.2
t.oblationes tabernaculi 27.g.1.& ſequentibus
t. oblationum principalium quatuor genera, 29.b.1
oblectator 69.h.1
obnixus ibid.
t.obnubere quid 118.h.2
oboli 111.c.2
t.oboth quid 35.e.2
obryſum 108.h.2
t. obſcœnitas verborum à clericis aliena eſſe debet 113.c.d.2
t.obſcęnitas verborum fugienda 59.e.2
obſcœnus 69.g.1
t. obſeruantia magna circa cordis cuſtodiam eſt adhibenda 81.b.2
obſius 105.d.2
obſitus & obſeſſus 69.g.1
obſtrigilli 132.b.1
obtrectator 69.h,1
obtundus ibidem
occatio 111.f.2
oceanus 156.a.1
occipitium 72.a.2
ochozias 46.b,1
occidens 86.f.1
ocearnum 88.h.2
ocra 127.f.1
ocreæ 131.h.2
oculi 113.c.2
t.oculi Chriſti Apoſtoli 19.a.2

t.oculi ad animam comparatio 71.d.1
oculi 72.d.2
t.oculi duo in facie quid ſignificent 93.b.1
t. oculi Dei quando magis ſuper iuſtos ſunt, 101.b.2
oculi 138.f.2
t.oculis lippis ſacerdos 31.b.2
t.oculos Iſaac caligaſſe quid 13.g.2
t.oculum pro oculo dare,quid 25.a.2
t.oculus hominis,intentio eſt eius operis 82.d.1
t.oculus quomodo Deus dicitur 68.a.1
t.oculus,quid 25.a.2
t.occultum nullum ante Deum 60.c.2
odibilis 69.g.1
t.odium. 95.a.2
t.odium Saulis augetur aduerſus Dauidē 46.g.1
t odollamitis ſignificatio 16.c.4.17.a.1
odor 26.h.2
odoratus 72.c.1
oenoforum 134.d.2
oeſtrum 86.b.2
offa 133.b.1
t.offertoria vnde ſumpta 108.a.1
offertorium 39.d.2
t.officia eccleſiaſtica 105.e.1
t.officium presbyterorum 115.a.c.1
t. officium docendi qui accepit, ad tempus facta proximi taceat 98.a.1
t.officium Epiſcopi 114.e.f.2
t.Og rex quid 35.g.2
olea 107.d.2
olda 47.a.2
oleæ & oliuæ 143.e.2
oleaſter 115.d.2
oleomella 114.c.1
oleoſelinon 119.b.2
oleum 115.g.1
t. oleum cur in ſacrificio offerebatur 29.a.1
t. oleum quod de arboribus oliuarum ſumēdum Dominus præcepit,quid 26.c.4
olfactoriola 131.d.2
t.oliua quid 43.b.1
oliua 115.e.1
t.oliuam ligna ſibi in regem delegerunt 43.b.2
olla 134.e.2
t.ollæ Ægyptiæ 33.c.2
olor 84.b.2
olus mollea triplex 119.c.1
olus 118.e.2
olympus mons 96.g.1
omentum 74.b.2
omne totum 146.b.2
t.omnia Deo patent 105.d.2
t.omnia valde bona Deus fecit 69.b.c.2
omne regnum ſæculi 120.a.2
omnes colores,&c. 127.e.2
omnes,cuncti,vniuerſi 144.d.2
omouſios 41.d.1
onager 78.e.1
t.onagri & monachi comparatio 95.e.1
t.Onan quid 16.e.3
ouis 42.e.2
onocentaurus 77.b.2
onocrotalon 84.h.1
onomatopæia 8.h.1
onus 6.c.2
onyx 107.b.1
opalus 107.d.2
t.opera bona hæreticis nihil proſunt 73.c.1
t.opera præpoſitorum demonſtrantur 27.e.1
t.opera vacua eſſe ſine fide 76.g.h.1
t. opera dierum ſex qualiter in Eccleſia ſpiritaliter accipiantur 1.f.2
t. operari bonum in vita tantum licitum eſt, 101.d.2
operarii hora prima conducti 190.a.2
operire,adoperire,moperire 145.c.2
operis & fidei diſcretio 141.h.2
t. operis boni inchoatio cur palam citò venire non debet 94.f.1
ophni 45.h.1
opifex 69.h.1
opilio ibid.
oppidum 99.g.1
oppoſita 17.h.1
optiones 60.b.2
opulentia 132.e.1
t.opus ſuum vnuſquiſque probet 83.c.d.1
t.opus quale,talis intentio 52.f.1
t.opus monachi 95.c.2
t.opus Dei æquari non poteſt 67.h.1
ora 6.b.2
oracula 101.f.1
t.oraculum velleris & areæ 42.c.1
t.oraculum angeli ad Gedeon 41.h.2
t.orandum nonnunquam ſine gemitu 90.f.1
t.orandum indeſinenter 58.b.1
t.orantes multi cur cito non exaudiuntur 91.c.1
t.orare ſemper corde bonum eſt 91.a.2
orare,precari 144.a.2
t.orare melius eſt,quàm legere 91.c.2
t. oratio ob quid in præſenti vita effunditur, 91.c.2
t.oratio quorundam in peccatum vertitur 91.a.1
t. oratio remedium eius eſt qui vitiorum tentamentis æſtuat 90.d.2
oratio 40.d.2
t.oratio electorum cur in preſſuris eorum differtur 91.b.1
t.oratio duobus modis impeditur,&c. 90.e.2
t.oratio quando pura eſſe dicitur 90.g.1
oratio 2.a.2.73.h.1.104.c.2
t.oratio cordis non labiorum 90.e.1
t.de oratione 90.d.2
t.orationes quorundam cur tardius exaudiuntur 91.b.1
t. vt orationibus regimur, ita pſalmorum ſtudiis delectamur 91.a.b.2
orationis partes quatuor 11.d.1
t.orationis intentio multis interrumpitur modis, 90.h.1.c.2
orator 69.g.1
oratoris nomen 11.a.1
oratorium 101.f.1
orbis pars quarta vbi ſita 94.e.2
orbis trifariam diuiditur 91.c.d.2
orbita 103.f.2
orbus 69.h.1
orca 134.f.1
orchades 115.c.1
orchades inſulæ 95.a.1
orciſtra 123.c.1

organica

organica eſt ſecunda muſicæ diuiſio 20.f.2
organum ibid.
orceolus 26.b.2
t.ordines hominum duo in iudicio 75.h.1
ordire 130.e.2
ordo & diſtinctio angelorum 44.f.1
t.ordo miſſę à quo inſtitutus 108.c.1
ordo Epiſcoporum 48.d.2
t.Oreb petra 32.e.2
oriens 86.f.1
oriens 42.d.2
origanum 118.d.1
origeniani 50.g.2
t.origenis delirium 122.e.1.& 2
t.originaliter Adam & Eua ſimul creati ſunt, 70.h.1
origo totius naturæ ſimul extitit 137.h.2
origo nominum 44.b.1
orion aſtrum 23.g.1
ornamenta 122.e.2.130.f.2
orthodoxus 49.b.2.69.f.1
orthogonium 19.h.2
ortigo 85.e.1
orthographia 5.h.2
os 6.b.2.72.f.2
os Dei 42.a.2
t.os Dei quid 68.a.2
t. os bouis triturantis non eſſe alligandum, quid, 37.c.2
os hominis 138.h.2
oſanna 39.d.2
oſcedo 26.b.2
oſcines 85.e.2
Oſeas de tribu Iſachar 166.g.2
oſor 69.g.1
oſpes facilis 69.g.1
oſpes 69.g.1
oſſa 73.h.1
oſſæ 122.b.1
Oſij cordubenſis ſcripta 161.b.1
oſſifrangus 85.e.2
oſtentum,prodigium,monſtrum 146.d.2
oſtiarii 49.a.1
t.oſtiarii in veteri & nouo teſtamento 116.a.b.2
oſtiarius 48.d.2
t.ad oſtium portæ procedere,quid 47.b.2
oſtracites 105.e.1.108.c.2
oſtracus 102.b.1.126.h.2
oſtrea 83.d.2
oſtrum 130.h.2
oua 85.g.2
oues duę,quid 179.f.2
t. per oues iuſtorum populi ſignificabantur, 14.a.b.2
t.oues tondere quid 16.g.4
ouis 77.f.2
t.ouis nomine innocentia notatur 25.d.2
t.ouium primogenita non tondenda 37.d.1
oriſalus 110.g.2
Ozee 46.f.2
Ozeas propheta 193.h.2
Ozias 45.h.2.188.f.2

P

t. De Pace habenda 104.f.2
Pachinum promontorium 96.c.2
t.Pactiones credentium duæ 121.a.1
Pactolus 90.g.1
pactum 28.g.1
padus 90.h.1
pagani 53.c.2
pagi 99.f.2
pagrum 81.f.1
pala 136.d.1
palæ 73.g.2
palantus 99.d.1
palatum 72.h.2.100.g.1
palea 112.f.2
paleſtina 92.c.1
paleſtra 122.d.2
palla 129.c.2
pallidus 126.g.1
pallium 129.d.2
t.pallium pro Gentibus ſumptum 19.a.2
t.pallium de anathemate fraudare 40.c.2
paliurus 112.f.2
palma,palmum 145.c.2
t.ſub palma ſedes prophetiæ 41.h.1
palma 73.c.2.113.h.1.139.b.1
t.palmæ ſeptuaginta figurant ſeptuaginta diſcipulos 23.f.5
t.palmarum dies 110.c.1
palmas ſuſtinuit Chriſtus 175.c.2
palmes 112.h.1
palmula 125.b.2
palpebræ 72.f.1
paludamentum 129.c.1
paludes 103.a.1
palumbes 86.d.2
pamphili 59.b.2
pampinus 112.h.1
παν 79.c.2
pan 5.c,25
panace 117.c,1
panagyricum 36.a,1
pandorius 20,h,2
t.panes ſubcinericii,quid 10,g,h,2
t.panes alienigenarum,qui 32,a,1
panicium 112,h,2
panis 42,g,1,132,e,2
t.panis ſaturitas adimenda 58,c,1
pannonia 93,e,2
panther 79,c,2
panuliæ 130,e,2
pannutia 129,b,1
papauer 117,a,2
paphæ 115,f,1
papiliones 86,b,1,102,d,2
papillæ 73,e,1,139,c,1
papula 26,c,2,31,h,2
parabola 9,b,2
t.parabolæ Salomonis,quot 50,a,1
paracletus 42,e,1
paradoxon 14,a,1
paradiaſtole 13,g,1
paradigma 9,b,2
paradiſorum duorum differentia 138,a,b,1
t.paradiſus pro eccleſia 2,g,2

t.paradiſus 2.a.1
paradiſus vbi ſitus 91.e.1.1
paragoge 7.g.1
paragraphus 5.b.2
paralipomenon 34.d.2.192.e.2
paraliſis 25.f.2
paralyticus 189.e.2
paranomaſia 8.b.1
parapſis 134.d.1
t.paraſceue 110.c.2
parathesis 14.c.2
paraſtatæ 125.d.2
parcæ 55.h.1
pardus 79.d.2
paræmia 9.d.1
t.parentes honorandi 24.g.3
parentheſis 8.f.2
paret,apparet 146.c.2
paria obternantia 38.d.1
parias 82.b.2
paries 101.h.2
t. parietes templi Dei cur ligno teguntur, 149.e.2
parietinæ 101.h.2
pariſi 57.b.2
parius 105.f.2
parma 121.f.2
parnaſus mons 90.g.1
paro 125.a.1
paromaton 8.b.1
parotides 26.a.1
parrhæſia 14.b.1
t.parſimonia 58.c.1
parſipolis 97.g.2
t. parte ex ea diabolus homines tentat, qua eos pro excreſcente humore facile ad vitia inclinari ad vitia conſpicit 89.c.2
partes terræ 157.f.2
partes 31.a.1
partes humani corporis 138.a.139
partes orationis 2.b.2
parthia 91.h.1
participium 3.f.1
t.partus immunditia 29.h.2
parthenopia 99.c.1
t.paruuli poſt baptiſmum à beſtiis pœniſque cæteris laniantur 73.f.2
t. paruulus qui nondum natus eſt, renaſci ſecundùm Chriſtum non poteſt 73.h.2
paſcha 38.a.1.f.1.110.e.2
t.paſchæ figura 110.f.2
paſchalis cyclus 37.c.2
Paſchaſij Sicilienſis Epiſcopi ad Leonem Papam Epiſtola 161.g.2
paſſeres 85.g.1
t.paſſio Domini prædicitur 18.g.3
t.paſſio Chriſti figuratur 20.d.1.a.2
t.paſſionis Chriſti imago 28.e.2
paſſionis myſterium figuratur 15.h.2
t.paſſionis Domini inhabiles,qui 31.f.2.& ſequ.
t.paſſionis Chriſti figura 8.g.2
paſſus,expertus 146.a.2
paſtinaca 118.g.2
paſtinatum 136.d.1
paſtor 42.g.1
t.paſtores elati tyrannicè plebem premunt, non regunt 97.c.2
paſtores porcorum 189.e.2
t.paſtores pro prophetis 14.b.2
paſtores Apoſtoli 179.g.2
patella 134.c.2
pater 61.f.2
pateræ 134.b.2
paterfamilias qui operarios &c. 190.a.2
paterfamilias 61.g.2.189.h.2
paterniani 51.d.1
patibulum 30.d.1
præſcriptus 70.c.1
paticus 69.e.2
a.patientia principum 99.e.1
t.de patientia 58.h.2
t.de patientia in aduerſis 104.e.2
patina 134.a.2
patres 60.h.2
patres conſcripti ibid.
patriarcha 48.f.1
t.patriarchæ à quo orti 9.b.c.1
patriciani 51.a.1
patricida 70.a.2
patricidii actio 29.g.1
patricii 59.a.1
patricii calcei 131.h.2
patrium & paternum 143.h.1
patroni 69.f.2
patruus 62.e.2
patulum,& patens 143.g.2
pauidus 70.c.2
pauimenta 102.b,1.126.g.2
Paulini presbyteri explicationes 161.c.1
pauliani 50.g.1
t.de Paulo prophetia 20.f.3
t. Paulus ex tribu Benjamin 16.a.2.18.a.1
Paulus qui ante Saulus 168.b.2
pauo 85.c.1
t.pauor & horror circa ſolis occaſum irruens ſuper Abraham quid præmonſtrat 10.a.2
pauor 144.d.2
pauoris ſedes 139.d.1
t.pauperes grauius à prauis iudicibus lacerátur, quàm ab hoſtibus cruentiſſimis 100.b.1
pauperies,paupertas 144.c.1
t.pauperum oppreſſores 100.f.2
Pauſia 115.f.1
t.Pax amanda 52.a.1
t.Pax amplectenda 59.c.2
t.Paxillum ſub baltheo portare iubemur 39.d.1
t.Peccandi cauſa bipartita eſt 81.g.2
t.Peccantem qui recipiunt atrociter arguuntur, 98.c.2
t.Peccanti condolendum 60.a.1
t.Peccare amore dilectionis, & timore ſupplicii differunt 81.d.1
t.Peccare malum,conſuetudo peccandi peior. 81.f.1
t.peccat grauius qui nó ſolum peccatum diligit, ſed & facit,quàm qui non facit & diligit 81.a.1
t. Peccata aliena facilius reprehendimus, quàm noſtra 98.e.1
t.Peccata principalia ſeptem quomodo demitur 84.e.f.1
t.Peccata propria non alterius cauenda 60.b.1
t. Peccata cur minoris culpę ſub veteri teſtamento 7.f.

t.peccata quędam veniunt ex dei ira 81.a.1
t.peccata leuia vt grauia ſunt fugienda 80,e.f,2
t.peccata populorũ ſacerdotes exquirere debent 98.b.2
t.peccata manifeſta publicè corrigenda. 98.g.1
t.peccata ei remitti non poſſe, qui in ſe peccanti debita non remittit 95,b.2
t.peccata eleemoſyna extinguuntur 102,b,1
t.de peccati neceſsitate 81,c,2
t,peccati initium 45,b,2
t,peccati frequentia vitanda 81,g,1
t,peccati iteratio grauior eſt 81,h,1
t.de peccati amore 81,d,1
t.de peccati conſuetudine 81.d.2
t,de peccati recordatione 81.e.2
t. peccati recordatio ſeruo Dei eſſe debet. 81.f.2
t.de peccatis leuioribus capite decimo octauo 80.h.1
t.de peccatis grauioribus 80.g.2
t.de peccato occulto qui corrigi nõ vult publice arguendus eſt 98.f,1
t.de peccato.80.d.2.cap.xvij.
t. peccatores lex à ſacerdotio remouet. 114.e.1
t.peccator in flagellis murmurare non debet. 88.e.1
t.peccator omnis ſuperbus 84.g.1
peccator 70.b.2
t.peccatoris figura hædus 37.d.2
t.peccatorum cauſæ 82.c.2
t.peccatorum præcedentium pœna, vocatur induratio veniens de diuina iuſtitia. 80.h.2
t.peccatorum mundationem iuſtam quis non habeat 80.c,2
t. ad peccatorum purgationem tria pertinent. 34.e.f.1
t.peccatum cuius ſequitur quiſque, neceſſe eſt vt eius vitam ſequatur 99.h.1
t. peccatum publicum priuato grauius 81.c.1
t.peccatum omne gradibus quibuſdam coaleſcit 81.d.2
t.peccatum non eſſe quando nolentes imaginibus nocturnis illudimur 90.c,2
t.peccatum tribus modis geritur 80.e.1
t.peccatum quando adhuc in corpore regnat 85.b.2
t.peccatum omne pœnitentia ſanatur. 85.e.2
t.peccatum in corde quatuor modis committitur 80.e.1
t.peccatum cauere melius eſt quàm emendare 81.d,2
t.peccatum prædicare,& perpetrare 81.d.1
t. peccatum duobus modis committitur 80.d,2
t.peccatum peccato gignitur, vt virtus virtute concipitur 85.g.1
t.peccatum oſtenditur 7.e,1
t.peccatum cur in cilicio oſtenditur 17.b.1
t.peccatum alterius ſæpè cauſa eſt 80.h.2
t peccatum timore expellitur 58.h.1
t peccatur aliquando vtiliter in minimis vitiis 81.h.1
pecudis & hominis diſcretio 138.f.1
peculator 70.d.1
peculatus 29.e.2
peculium 20.h.2
pecunia 109.b.1
pecunioſus 69.h.2
pecten 135.h.2
t.pectoris nomine ſignificatur mentis ſuperbia, 3.f.2
pectus 73.d.2
pectus hominis 139.c.1
t.pecus variũ pro mercede ipſi Iacob conceditur 15.f,1
pecus & pecora 143.g.1
pecus 77.h.1
t.pede fracto ſacerdos 31.b.2
t.pede vtroque bene calciatus,quis 58.b.c.1
t.per pedem quid intelligendum 25.b.2
pedes 3.h.2
pedes 74.b.2
pedicæ 30.a.1
pediculi 81.a.2
pedites 113.e.1
pedorus 107,b,1
pedum plures ſpecies 3.h.2.4.a,1
pelagus 89.c,2
pelagiani 51.b.2
pelaſgi 58.b.1
pellex 69.f,2.70.c.2
t.per pelles peccata vtriuſque plebis intelligũtur 13.c,4
pellicanus 70.d.2.84.f,1
pellis 73.f.1
pelops 98.g.2
pelorides 83.c,1
pelorum promontorium 96.c,2
pelta 121.e.2
pelues 134.g.1
penatas 55.g.2
t.penetralia diuinæ legis humilibus patent,prauis verò minimè 71,h,2
penetralia 101,f,1
penna 36.f.2.84.a,1
t.pennulas& ſquamas non habentia abominabilia. 29.h.1.c,2
penſis 14.c.2
penſum 130,h,1
pentaphyllon. 117.c.2
pentapolis 92.,.2.94.b.2
pentateuchum 14.a,2
t.Pentecoſte dies vnde ſumpſit initium 111.b,1
Pentecoſtes 38.f,1
penula 129.d.1
perdix 85.d,2
t.peregrinatio filiorum Iſrael prædicitur 10.c,1
peregrini 61.e.1
peregrinus 70.b,1
perendie 31.c.1
Perennis 69.f,2
t.Perfectio de quo dicitur 67.e.1
t.ad perfectum non ſufficit ſua abnegare,niſi ſeipſum abneget 93.f.1
Perfæctus 69.e,2
perſida 91.g.2
Perfidus 70.d,1
pergameni reges 36.d,1
periodos 13.a,1
peripatetici 51,g.2
periphralis 8.h.1

Peripneumonia 25.d.1
Periurus 70.d.1
Periſcelides 131.d.2
Pernix 69.h.2
Pernox 70.a.1
Perones 132.b,2
perpendiculum 127.g.2
perpetuus 69.f.2
t.Perſecutionem antechriſti euaſuri,qui 43.d.1
Perſecutor 70.b,2
t.perſequendo dormire,quid 47.c,f,2
Perſeus ſignum 24.a,2
Perſia 91.f,2
t,perſona in iudicio non attendenda 53.a,2
t. perſonain iudicio minimè conſideranda.100.c.2
perſonæ patris & Spiritus diſtinctio 137.d.1
t.perſonarum leuium conſuetudo mala 52.c.2
perſpicax 69.f,2
perſuaſio 29.h.1
pertica 103.a.2
pertinacia conſtantia 144.g.2
pertinax 70.a.1
t.perturbatio apud deum nulla 67.g.2
t.percuſſio diuina,gemina eſt 87.f,2
t.peruerſi mala multa dicunt in creaturis. 69.d.2
peſtilentia 25.b.2
t.paſtores boni,populi debent delicta deflere.
petra 104.h.1
t.in petra quare Moyſes ponitur 26.c,d.2
t.petra virga percuſſa quid prænunciaret 35.c.2
t.Petra figura Chriſti 23.h,2
petra 42.h.1
t.Petræ nomine Chriſtus intelligitur 42.a.1
Petræ 70.c.2
Petri epiſtolę 195.b.2
petroſelinon 127.f,1
Petrus 35.a.2.47.f,1.189,d.2
petalum 128.f.1
petulcus 90.d.2
petulans 70.a.2
phaleræ 136.d.2
Pharao 45.d,2.187.h,2
pharetra 121.d.2
Phares 45,c,2
pharisęi 50.a.1
Pharisæus orans in templo 191.d.2
pharus 100.b.2
phaſelus 125.a.1
phaſianus 85.c.1
phengites 105.e.1
phietro 5.e.1
t,philargyrus filiis 38,c,2
Philippus 47.h,2
Philiſtæi 57.g.1
philiſtis 98.b,1
philoſophi 51,b,1
t.philoſophi cur in Angelos præuaricatores ceciderunt 73.c.2
Philoſophiæ partes tres 142.d.2
t.de Philoſophis gentilibus 73.c,2
phineas 45.e.1.188,c,1
phinees ſacerdos 165.g.1
t phinees ſacerdos ſcortum vtrunque transfixit. 36.c,2
phlebotonum 26.f,2
phlegma 24.h,2
phlegmone 25.c,1
phrygia 92.f,2
phrigius lapis 105.d.1
t,phitoniſſam Saul conſuluit 48.a,1
phœnices 98.c,2.56.f,2
phœnix 57.f,1
phœnix 84,c,2
phtiſis 25,h,1
phyalæ 134.b.2
Phyſica 142.d,2
phyſici 51,h,1
phyſicæ partes ſeptem 142.c,1
piaculum 29.f,2
picæ 85,b,1
pictura 127.d,1
picus 85,c,1
piger 144,b,2
piger 70.a.1
pignero,pigneror 145,g,1
pignus 29,d,1
t.pignus Spiritus ſancti accepit eccleſia 71.c.1
t.pignus peccatoris quid 57.g.1
t.pigritiæ filii 58.c,c.2
pila 120.b,1,121.b,2
Pilatus 48,d,1
pilentum 135,c,2
pili 72.a,2
t.pili caprarum duram penitentiæ afflictionem deſignant 27.f,g,1
t. pilos carnis Leuitis radere præcipitur. 33.d,1
pilla 124.c.2
pilleum 128.d,2
pilogonus 118.a,1
piloſi 56,a,1
pinus 114.h,1
piperinus 126.f,1
piperis arbor 116.d,1
pira 135,b.2
Pirus 114,e,1
piſa 28,g,2
piſa 112,e,1
t.piſces mundi & immundi qui 29,h,1,e,2
piſces 81,c,2
piſcis ſignum 24.d,1
piſcium vſus 112.f,2
piſinnus 70,d,2
piſtacia 114.g,1
piſtrinum 101.g,1
piſtum 112.h,1
pyra 102,f,1
pyretron 118.c.1
pyrgus 124,b,1
pyropum 109.g,1
pix 115.e.2
pixides 134.h.1
pyreneus mons 96.e,2
placentæ 132.f,2
placitum 28.g.1
placium 130,h,2
plagiator 70.d.1
Planetæ & Stellæ 23.c.2
plantæ 74.c.2.113.c.2.139.c.2
plaſtice 127.c,1
platanus 114.h.2
plateæ 109.a.1

Platonici 51.h.1
Plauſtrum 135.e.1
t. plebs ſub iugo legis poſita,peccatrix futura,& regnatura quibus deſignatur 10.c.1
pleonaſmos 7.d,2
plenitudo plenitas 146.h.2
pluritis 25.d.1
pluma 84.a.1
plumbum 110.b.1
plutes 121.b.1
pluto 54.e,1
t.pluuia in diluuio quare quadraginta diebus durarit 8.c.d.1
pluuiæ 87.h.1.155.h.1
t. pluuiæ nomine Euangelii verba intelligenda ſunt 45.f,g.1
poculum 134.b.2
podagra 25.g.1
poderis 128.d.2
poeſis 10.b,1
poetæ 52.d.1
poetæ officium 52.e.2
poli 87.c.1
poli cæleſtes 22.b.1
polimita 129.a,1
polios 117.h,2
polles 132.g,2
pollex digitorum omnium moderator 139.b.c.1
pollicere à promittere differt 143.d,2
t.pollutio nocturna etſi extra memoriã turpium cogitationum,ſtatim fletibus tergenda.90.d.2
t.pollutio immunda quid 85.d.2
t.pollutus nocturno ſomnio extra caſtra egredi, & poſt ſolis occaſum aqua lotus redire præcipitur 39.b.1
pollux 24.b.1
t.polymita veſtis Ioſeph quid 17.c,2
polypodion 117.h,2
polyſyntheton 8.d.1.
polyptoton 8.c.1
t.poma immunda,quæ 37.c.1
poma omnia 115.f.2
poma 113.g.1
pomelida 114.c.1
pometa & pomaria 143.h.1.145.c.2
pompa 120.a.2
t. pondera diuerſa in ſacculo habere non licet 57.e.f.2
ponderis ſigna 111.b,2
t.ponderoſus quis 31.c.2
ponderum ac menſurarum 118.b.2
pondus ibid.
pons 125.e.1
pontica 108.f.1
ponticæ 107.c.1
pontifex 48.g.1.
t.pontificũ Iudæorum ſedes,quãdo vacua cœpit eſſe 45.a.2
pontius 48.d.1
pontonium 125.c.1
poplites ſuffragines 145.d.2
t. populi Iudaici figura 4.e.1
t.populi duo per Noe filios ſignificantur 8.g.2
t.populi gentilis figura 33.f,2
t.populorum duorum figura ibid
t. populorum duorum credentium, vel incredulorum figura 17.f,g.1
t.populus antichriſto ſeruiturus cur ab oliua, ficu & vite reprobatus 43.d.2
populus 115.d.1
populus vterque Iudæorum & gentium ſub Chriſti regimine vaticiniis prophetarum vocentur. 179.f.2
populus 115.e.1
t.populus carnalis ex qua natus 31.e.2
t.populus reſtituitur Hieroſolymis 51.e.1
t.populus minor,& maior,quis 13.g.2
t. populus cur viceſimo anno ad præliũ eligatur. 33.b.c.1
porca 103.b,2
porci 81.g.1
porcus 78.d.1.97.d.1
t.porcus in cibum cur prohibetur 29.e.2
pori 73.g.1
porrum 119.b.1
portenta 125.d.1
t.de porta vſque ad portam ire, quid 15.f.2
porta 99.h,2
portenta 76.d.1
portentuoſa 76.d,2
portentum & portentuoſum 76.c,1
porticulus 125.d.2
porticus 101.e.2
portitores 188.d.1
poſitura 5.a,1b,2
poſſeſsiones 102.e,2
Poſsidonii Africanæ prouintie epiſcopi opera. 161.c.2
poſitio terrae 157.d,2
poſteriora 74.c.1
t. in poſteriora percuſſi ſunt qui arcam Domini captiuauerunt 45.c,2
t.Poſteriora Dei videre,quid 26.c.1
Poſteritas arphaxae 56.h.1
poſtes 101.c.2
Poſthumus 62.d.1
poſtulare,poſcere 165.d.1
potens 69.g.2
Potero,potuero 145.f,1
t.Poteſtas bona eſt,quãdo deo donãte eſt.99.b,1
t.Poteſtas omnis à Deo 99.a.2
poteſtates 44.a.2
t.poteſtas principum in eccleſia 99.f,2
t.poteſtatis metu qui veritatem occultat, veritatis eiuſdẽ iracũdiã ſibi cęlitus prouocat.100.h,1
t.poteſtatum diſtantia inter Angelos eſt 70.a.1
potio 133.c.2
t,potus 104.e.1
Pragma 28.d.1
prandium 132.g.1
Praſius 106.a.2
Praſma 117.d.2
Pratum 102.a.1
t.Prauitas peruerſorum vtilitati iuſtorũ prodeſt, 101.c.1
Precarium 29.c,1
Pręcedentia ſtellarum 23.c.2
praecentor 48.g,2
praecepta 36.b.1
t.praecepta altiora monachorum 93,e,1

Præceptis Dei qui abutitur, quod poſtulat in oratione non meretur accipere 90.g.2
t.præcepti Dei contemptores, ſtatim à malignis ſpiritibus occupantur 80.c,1
t.preceptorum Dei tria ad dilectionem diuinę trinitatis pertinet, alia ſeptem ad amorem fraternam, quibus humana ſocietas non læditur 24.d.2
t.preceptorum decem, tria ad amorem Dei pertinent, alia ſeptem ad homines 72,h.1.c,2
t. preceptorum alia laicis bene viuētibus dantur alia monachis 93.e.1
t.in præceptum Dei iurare non licet 83.a,2
præcinctus 70.c.1
præcoquæ vocatæ 112.f.2
præcordia 74.a.1
perſpicax 69.f.2
t.prædeſtinatio duplex 77.c.1
t.de prædeſtinatione 77.a.1
t. prædicatio ſacerdotis operibus confirmanda 96.g,1
t.prædicatio fortis ſanctorum in ſonitu buccinæ intelligitur 24.b.2
t.prædicatores ex tribu Nepthalim 20.c.1
prędictio ſuper Heli ſacerdote & filiis ſuis.44.f.2
prædium 10.c,2
prædo 70.c.1
præfecti 59.a.2
t.prælati 98.h,2
t.de prælatione 105.h,2
prælia 120.c,1
t.prçliandi modus Gedeonis 42.c.2
t.ad prælitum irē cum lagenis & lāpadibus. 42.d,2
prçlium 136.a.2
t.ad prælium prędicationis quales Chriſtus duxerit 42.f.2
t.prçlium contra Amalech oritur 45.g.2
t.prçlium Gedeonis cum trecentis 42.b.2
t.praelium in Gabaonitas 4.g.2
t.praemeditatio 105.g,1
t.premiū tēporale ab omni iudicio abſit. 52.a, b,2
praeopimus 69.h,1
praeparare apparare 145.d.2
t.praepoſiti indocti 96.c.1
t.praepoſiti indigni 96.b.2
t.praepoſiti plerumque diuini conſilii prouidentia ordinantur mundana ſectantes 97.c,1
t.praepoſiti carnales 97.c,1
t.praepoſiti eccleſiae 96.d.1
praepoſitio 3.h.1
praepoſitio, praeterea 6.c,2
t. praepoſitorum ſuorum culpas qui in publico prodiunt quibus aſſimilitentur 97.d.1.a.2
t.praepoſitorum carnalium exemplo ſaepè ſubditorum vita fit deterior 97.a.1
r.praepoſitus non ſolùm authoritate, ſed humilitate clarere debet 97.e,1
praepoſitus 69.f,2
t.præputia lignorum pomiferorum auferre, quid 37.b.c.2
t.pro praeputiis centum Philiſthinorum, Michel Dauidi promittitur in vxorem 46.e,f,1
praesbiter 48.h.1
t. praeſens, praeteritum & futurum noſtrum eſt, habere non Dei 68.c.2
praeſens 69.g.2
praeſentia 72.b.1
praeſides 59.b.1.61.a,1
praeſidium 14.[illegible]
praeſtigium 53.b.2
praeſul 69.f,2
t.praeterita, praeſentia, & futura an tantum in animo inueniantur 68.e,f,1
t.praeteritum an ſit quaeritur 68.c.1
praetexta 129.a.2
praetores 59.a,1,61,b,1
praetorium 100.b.1
praeuaricator 70.a.1
praecioſi lapides 106.c.1
praecium 29.c,2
precor deprecor 146.h,2
t.profectus vniuſcuiuſque cōuerſi tripartitus eſt 77.f.2
t.presbiterorū ordo vnde ſūpſit exordiū 114,b,2
preſter 82.b,1
t.praemium nullum charitate penſatur 76.g,1
prima aetas 32.b,2
prima ſynodus 37.c.1
prima ceres 111.b,2
prima diuiſio parium & imparium 18.f,1
primaſius Africanus epiſcopus libros tres edidit contra haereſes 161.f.2
t.primatum habuiſſe inter Angelos Diabolum cōſtat 69.h,1
primitiae 112.c,1
t,primitiae frugum quomodo ſpiritualiter dāde, 25.c.2
t.primogenita quid 13,f,1
t,à primogenitis ouium detōdendis cōpeſcimur 37,d,1
t.in primogenito bonis operari prohibitū, 37,d,1
primogenitus 137.c,1
t.de primordiis conuerſorum 78.b,1
primus poſt diluuium 97.h.1
primus ordo Senatorum 60,h,1
primus prometheus 131,d,2
primus ante diluuium 97,h,1
primus prior 144,b,1
primum ad aratrum 111,g,1
primus 69,g,2
primus Moyſes 110,b,2
princeps 59.h.2
princeps ſacerdotum qui ſcidit &c. 191,g,2
t.principes ſaeculi nonnunquā intra eccleſiā poteſtatis adeptae culmina tenent 99,f,2
t,princeps iuſtus errores malorum, nouit diſsimulare 99,c,2
princeps coquorum 189,b,2
principales 61,d,1
principatus 44.b,2
t.principem redire ad meliùs ſi fuerit vitiis implicatus, difficile eſt 99,f,1
t,principes legibus tenentur 99.c,2
t. principibus ſaeculi Deo ratio erit reddenda propter eccleſiam 99,g,2
t.principibus vt quid Deus dedit praeſulatum 99,c,2
t principium Chriſtus 1,2,c,2
principium 42.a,2
t.principium, initium 144,f,1.137.f.1
t.principum delicta 99,f,1
t.principum genera duo, quæ 16 d.1

prior 69.g.2
prior venit, & ante venit 143.h.1
priſcillianiſtae 51.c.1
priuati 61.b.2
priuignus 62.f.2
priuilegia 28.c.1
proauus 61.h.2
probatio 122.a.1
t.probatio iudicium praecedat 52.c.2
Probae vxoris Adelphi proconſulis opus.161.e.1
problemata 36.d.1
Procax 70.a.1
procella 88.c.2
proceres 61.h.1
procinctus 70.c.1
proconſules 59.f.1
procuratores 61.c.2
procuruus 70.c.2
prodigia 76.a.2
prodigus 70.b.1
proditor 20.d.1
productus 70.d.2
prophanus 70.a.2
t.profectus hominis, donum Dei eſt 77.c.1
t.profectus omnis, vnde 91.d.2
t.profeſſio non perfecta vitae praeſentis repetit deſideria 93.g.1
profugus, exul, relegatus 146.c.1
profugus 70.b.1
t.profundum Deo ineſt 67.f.1
profundum 96.b.2
prognoſtica 26.e.2
i.prognoſtica de nouiſſimis temporibus 18.e.3
prohaeres 61.f.2
prohibere, inhibere 146.d.
proiectus 70.b.1
prolepſis 7.f.2
t.promiſſio de vocatione gentium declaratur 10.c.2
t.promiſsio duplex facta Abrahæ 10.a.1
promontorium 96.f.2
Pronepos 62.b.2
promptuarium 101.h,2
promurale 99.h.2
pronomina 3.a.1
propes 125.h.1
propheta 42.f,1
t.Propheta quidam ad Heli ſacerdotem miſſus 44.f.2
prophetæ 46.g.1
t.prophetę à quo orti 9.b.c.1
t.prophetia de paſsione Chriſti 20.d.1
t.prophetia de Chriſto 19.g.h.2.20.a.1
t.prophetia de D, Paulo 20.f.1
t.prophetiæ ſedes 41.h.1
prophetiæ genera 47.b,2
propina 100.d,2
per propitiatorium ſuper arcam poſitũ Chriſtus inſinuatur 26.e.1
propitiatorium 101.f.1
propria officia iniuncta 44.e.1
proprium, propius 145.g.2
t.proprium arbitrium pro libero 55.g.2
propugnacula 99.h.2
prora 125.a,2
Proſa 9.c.2
Proſciſsio 111.g.3
proſcriptio 30.c.2
proſcriptus 70.b.1
proſelytus 49.c.2
proſerpina 54.h.2
proſopopœia 14,b,2
proſopopœia 12.h.1
proſtitutæ 70.c.2
proſneſium 125.h.1
proterii Alexandrinæ eccleſiæ antiſtitis, epiſtolæ ad Leonem Rom. eccleſiæ epiſcopum 161.f.2
protheſis 7.g.1
protinus, protenus 146.e.2
t.erga proximi dilectionem, duo ſunt conſeruãda 95.d.2
proximus 62.d.2
prudens 69.e.2
in prudentia trimodũ genus intelligẽtiæ. 142.h.1
t.prudentia 2.b,1
t.prudentiæ virtus prima 97,h.1
t.prudentiam ſcire cum Dei ignorantia nihil prodeſt 76.d.2
prudentius 52.g.2
pruna 126.d.1
prurigo 26.c.1
t.pſalmi 106.f.2
t.pſalmiſtarum ordo 115.h.2
t.de Pſalmo ſeptimo decimo, qui ſolus conſcriptus in libris Regum 42.c.2
Pſalmorum liber 34.c.1
Pſalmorum 192.g.2
Pſalmus 39.c,1
Pſalterium 21.c,1
Pſitacus 84.d.2
Pſyllion 111.e,2
Puberes maſculi 139.g.1
puberes 75.g.1
Publicani 61.e,2
Publicanus 70.b.2.191.d.2.
puella 75.f.1
Puella 139.f.1
Puer centurionis 189.h.1
t. Puer Ægyptius Amalechitæ in itinere laſſatur & à Dauid reficitur, quid 47.g.2
Puer Abraham 187.d,2
Puer Heliſei 188.c.2
t.Puer pro ſermone prophetico 12.h.2
Puer 75.e,1
t.Pueri 42.cur a duobus vrſis deuorati 50.g,2
t.Pueri Iſaac qui 13.d.1
Pueri inſultantes Heliſeo 188.h.1
Pueri & infantis diſcretio 139.f.1
Pueritia 75.c.2
Pueritia 139.d.2
puerperæ 75.g.1
Puerperæ 139.f.g.1
Pugilator 70.d.1
Pugio 121.a.1
t.de Pugna virtutum aduerſus vitia 84.d,2
Pugna 120.c.1
Pugnus 73.c,2
Pulcher 69.e.2
t.Pulchritudo caſtitatis amanda 85.h,1
Pulegium 117.g,2
Pulices 81.a,2
Pulli 83.h,2
Pullus niger 146,c.2

Pulmentum 132.f.1
pulmo 74.d.1
pulpitum 101.f.2
puluillus 13[illegible].g.1
puluini 125.e.1
puluis 102.h.1
puluis puteolanus 104.f.1
puluinar 155.d.2
pulſus 74.a.1
punicam 155.d,2
pumex 104.f,2
pumula 72.e.2
puppis 125.a.2
pupilla 72.d.2
purgamenta ferri 110.a.1
purpura 130.e.1
t.purpura & cruor tabernaculo oblata 27.f.1
purpureae 112.g.2
purpurites 105.e.2
puſillanimis 10[illegible].d.2
puſpa 73.g.133.b.1
puſtula 26.c.2
putare 11[illegible].c.1
putat,exiſtimat,opinatur 146.d.2
t.puteos fodere quid 13.a.2
t.puteus quid 13.c.1.[illegible].c
t.puteus,pro gratia Spiritus ſancti 14.b.2

Q

Q litera 2.b.1.6.c.2
t.quadrageſima 111.h.2
t.quadrageſimę typus 36.h.2
t. quadraginta anni quibus peractis filii Iſrael laborioſe ad terram promiſſam tráſierunt, quid ſignificauerunt 36.h.2.37.a.1
t. quadraginta diebus quare Moſes ieiunauit, 25.h.4
quadrans 110.g.1
quadrigę & bigæ 12[illegible].b.1
quadrilatera figura 19.h.2
quadrupedia 77.g.1
t.qualis intentio,tale opus 10[illegible].c.2
t.qualitates affectionum quatuor 7[illegible].c.1
qualus 13[illegible].a.2
quarta ſynodus 3[illegible].a.2
quatuor in bello aguntur 120.d.1
quatuor conſilia 37.c.1
quatuor autem millia viri, &c. 190.b.1
quatuor bellorum genera 11[illegible].g.2
t. quæ leguntur cauté meditanda, cautoque ſenſu probanda 92.d.1
quæ latini certamina 12[illegible].c.1
quæ,pronomen 6.d.2
quercus 114.h.2
Querulus 70.d,2
Quæſtio 36.d.1
Quæſtionum genera duo 12.f.2
Quæſtor 70.d.2
Quæſtuoſus 70.d.2
qui hora tertia,ſexta,nona,& vltima 190.a.b.2
t.qui læditur non deſiſtet orare pro ſe lædétibus 90.f.2
t.qui vult ſemper eſſe cum deo,ſemper orare debet 91.d.2
t.qui in hoc ſæculo benè imperat in perpetuum regnat 99.b.1
quibuſdam nationibus &c. 129.d.1
quid,quod 6.d.2
quidam aleatores &c. 124.d.1
quietus 70.d.2
t.quindecim annorum numeri ſacramentú. 51.b.1
t.quinquagenarii duo cum ſuis militibus igne cóbuſti 50.h.1
t.Quinquagenarii numeri interpretatio 27.b.1
t.quinquagenarius tertius ad quid indulgentiam meruit 50.e,2
t.quinquagenarius numerus pœnitentiæ confeſſio eſt 50.h.1
t.quinquagenarius numerus propter pœnitentiæ ſignum poſitus 11.b.1
t.quinquagenarius annus,requiei annus 53.c.2
quinque fratres diuitis illius 191.c.4
quinque millia viri qui quinque panibus &c. 19[illegible].a.b.1
quinque virgines ſapientes, & quinque fatuę 19[illegible].c.2
t.per quinque millia carmina,quinque ſenſus corporis deſignantur 50.a.1
quinque illi in domo vna &c. 191.a.b.1
Quinta ętas Hebreorum captiuitas 32.h.2
Quinta ętas 32.h.1
quipparum 116.h.1
quiſquiliae 113.h.1
quotidie 6.d.2

R

R litera 6.d.2
Raab 45.f.1.188.a.2
t.Raab eccleſiae typus 39.e.1
Racemus 112.f.2
Rachel vitae contemplatiuae figura 14.c.2
t.Rachel ſimilitudo eccleſiae eſt 15.c.1
t.Rachel quid 14.d.2.45,c.2.187.e.1
t.Rachel & ouis & Eccleſia dicitur 15.c.2
t.Rachel moritur 16.a.1
Radii 130.g.1
Radiolæ 115.f.4
Radix 113.d.1
Ragades 26.a.1
Ralla 129.a.1
t. Rama quid 41.c.2
t.Rameſſes vrbs vbi ſita 32.b, 2. interpretatur, ibidem
Rami 112.d.1
t.Ramoth interpretatur 34.h.1
Ranæ 83.g.1
Rappa 111,d.2.118.c.2
Rapidus 70.f,1
t.de rapinis alienis eleemoſynam facere non eſt officium miſerationis 102.b.1
Raphael 44.d.1
Raphanum 118.h.2
t Raphim interpretatur fortiú deſolatio. 33.e.2
raptor 70.f.1
raſtra 136.c.1
rates 124.g.2
t.rationale pectori ſuperpoſitum quaterno lapide lapidum diſtinctum,quid 28.b.2.duplex ibid.
Rationale & rationabile 139.h.1
t.Ratio pro viro ſumpta 3.d.2
t. ratione trimoda Deus quos voluerit percutit, 87.g.2

t.Ratio

t.Ratio noſtra quando ſeduci poteſt ad peccandum 3.d 2
ratio 139.c.1
ratiocinator 70.c.1
raucedo 25.g.1
raucidum 133.a.1
reatinæ paludes 88.g.1
Rebecca 45.b.2
t.rebecca imaginẽ Spiritusſancti importat. 13.g,1
t.rebecca pro eccleſia 12.h.1
t.recapitulatio quid 74.d.2,c,1
recidiua 113.c.2
reconciliatio 40.f,1
t,recordatio peccati apud iuſtum tædium animi facit 81,c,2
recta 128.h.2
t.rectores à deo iudicandi, non autem à ſuis ſubditis 97.a.2
t.rector aberrans à fide, tunc à ſuis ſubditis arguendus 97.b,2
reda 135.h.2
t.reddere malum pro malo viciſſitudo iuſtitiæ eſt 99.f.1
redibidum & rediuiuum 143.g.1
redimicula 131.b,1
redimiculum 131.c.1
t.reditus populi in Hieruſalem 51.c,2
t.refugii vrbes quæ 38.h.2
t.reges vitam ſubditorum facilè ſuis exemplis vel ſubuertunt vel ædificant 99.g.1
t.reges chriſmate ſacrabantur. 121.c.2
reges Gothorum 158.a.1.& ſequent.
reges 59.c.1.g,2
t.reges ſe mortales eſſe agnoſcant 99.d.1
t.reges quando boni ſunt muneris eſt Dei 99.a.2
t.reges à regendo vocati 99.c.1
reges Vvandalorum 160.a.2.& ſeq.
regillum 129,c.2
regiæ virtutes 59.c.1
t.ad regimen eccleſiæ non ſunt præpoſiti qui vitiis ſubiacent 96.b,2
regiminis nomen quidam ad immanitatis crudelitatis tranſuertunt 99.d.1
t.regina Aquilonis, quid 82.b,2
regina Auſtri 188.f.1
t.regina AuſtriChriſtum in Salomone mirata eſt 50.a.1
relictus, deſertus 144.a.2
t.regni poteſtate qui bene vtitur, formam iuſtitiæ magis factis quàm verbis inſtituit 97.c.2
regius & rex 142.h.1
regnum Gothorum antiquiſſimum 158.a,1
t.regnum cæleſte ſæpè perterrenũ proficit.99.f,2
regnum 59.d.2
regnum Chriſti & in cælo, & in terra æternum & in perpetuum permanebit, 177.e,2
t.regnum & ſacerdotium in vna perſona futurum 44.c,f,1
regum 192.f,1
regula 127,g.2,131.b.1
t.regula fidei à quibus tradita 120.c.1
t.regulae ſexdecim bene viuendi 52.a.1 & ſequentibus
t.regulæ ſeptem 74.a.1.& ſequent.
t.regulam auream de Hierico qui abſtulerunt, 40.c.2
regulare 109,g.1
t.regulæ clericorum 113,d.1
reguli 80.g,2
religioſus 70.c.1
t.reliquiæ filiorum Iſrael in vltimis temporibus ſaluandæ 45.a.1
reliqui, cæteri 143.g.1
t.remedia animæ 58.c,2
t.remedium contra carnis concupiſcentias & voluptates 56.a.1
remi 125.b.2
remex 124.h.1
t.rem pauperum diuitibus præſtare magnum ſcelus eſt 102.c.d,2
remotio & retrogradatio ſtellarum 23.c.d.2
renes 173.h,2
remaltum 125.e.2
repentinus 76.f,1
t.reprobi exterius nitidi vt calami, interius verò vacui 101.c.1
t.reprobi etiam futura prædicunt 46.h.2
t. reprobi quidam iuſto dei iudicio & occulto in poteſtate dæmonum rediguntur 80.d.1
t.reprobi non attendunt documenta bonorum 78.c.2
t.reprobi multi apud homines ſunt, qui apud deũ ſunt electi 78.b.1
t,reprobi humanitatem in qua iudicatus in iudicio videbunt 75.g.1
t.repromiſſiones duę Abrahę factae 9,f,1
reptilia 81.c,2
t.reptilia die quinta facta 1.e.2
t.repudii ſignum 44,a.2
t.requies diei ſeptimae quid 24.f,2
t.requies ſanctorum dãnationi malorum comparatur 76.c.1
rerum gradus vel differẽntiae ſex 138.d.1
t.rerum praeſentium poſſeſſio bonum hoc habet ſi vitam reficiat miſerorum 161.g.2
'reſima 115.h.1
recipere, ſuſcipere 144.f,2
res 28.d.2
res credita 29.b.1
reſponſionum &c. 162.d.2
t.reſponſoria ab Italis reperta 107.b.c,1
t.reſurrectio omnium hominum mortuorum ſimul fiet 12 g.2
t.reſurrectio mortuorum qua fiet aetate 75.b,2
t.reſurrectio domini triduana dicta 111.a,1
t.poſt reſurrectionem futuram iudicium nullum. 122,c.1
poſt reſurrectionem ſuam Chriſtus piſcatores Apoſtolos praedicare gentibus miſit 177.a,2
t.reſurrectio 75,a.2
t.reſurrectionis Chriſti praenunciatio 14,c,1
reſipiſcens 70,c.1
reſponſa 27.h.2
reſtitutio integri 29.d,2
retia 125.2
t.rethſa quid 34.e,2
retiarius 123,g,2
t.rethma quid 33,f,1
reticulum 131,c,1
retractator 70.c.1
t.retributio hominum in iudicio diſſimilis, 75.f,1

Reus 70.f,1
t.Rex Babylonis diaboli typus 51,h.1
Rex qui fecit nuptias 190.c.1
Rex iratus ibid.
t.Rex bonus facilius ad iuſtitiam à delicto regreditur &c. 99.d.2
t.Rhamnus Antichriſti typus 43.d.2
Rhamnus 115.d.2
Rhenus 90.g.2
Rhetorica 10.h.1.142,g.1
Rhetoricæ inuentores 10.h.2
Rhemia 25.f,1
Rhodanus 90.f,2
Rhodos inſula 95.g.1
Rhodiæ 112.g.1
Rhodiæ leges 28.b.1
Ricinus 81.a.2
Ritan 57.b.1
t.Rigor in tenore iuſtitiæ tenendus 52.b.2
Rinoceros 79.d.2
t.Riſus Saræ duplicem habet ſignificantiam. 110.h,2.11.a,1
Rhitmica, diuiſio tertia eſt muſices 21.a.1
Riui 90.c,1
Roboam 45.g,2,188.f.1
Robur 115.b,1
Robuſtus 70.f.1
Rodandarum 115.b,1
Roditis 107.a.1
Rodomelum 133.a.2
Rogus, pyra 146.b,1
Romani 58.b,2
Romulus 99.a,1
Roſeum 133.a.1
t.Ros cæli pro copia verborum diuinorum ſumitur 13.f.2
Ros 87.f,2
Roſa 116.h.1
Roſmarinum 118.a,2
Roſtratæ naues 124.g,2
Rotabulum 134.g.2
Rota 136.b.2.135.h,1
t.Rubem thorũ concubinæ polluit, quid.16.b,c,2
Rubem 46,b.2
t.Rubem primogeniti Iacob prædictio 18.e.1
t.Rubem quomodo Iacob principium dolorum, 18,f,1
Ruben primogenitus filius Iſrael 164.f,2
Rubia 118.b.1
Rubigo 110,a.1
Rubiliana 112,h,2
Rudis 126.h.2
t.Rubri maris tranſitus quid myſtice 113.c.2
Rubrica 127.b.2
t.Rubus Sinai interpretatur 14.b.c,2
Rubentes 25.g.1
t.Rudes populi & carnales quomodo docendi 97.h.1
Ruina perpetua Hieruſalem 182.d,2
t.Ruinæ & reparationes ſanctorum ob quam vtilitatem ſcribuntur 78,e,2
Rumen 73.b.1
Ruminatio 78.d,2
Runcatio 111.f,2
Rura 102.f,2
Ruſcia 128.f,2
Ruſticus 70.g.1
Ruta 119.d.1
Rythmus 9.f,1

S

SAba 56,g,2
Sabæi 57.d,2
Sabaoth 41.b.1
Sabanum 130.h.1
Sabbathi ceſſatio 184.c.2
t.Sabbathum Paſchæ 110.h,1
Sabbathum 58.g.2
Sabelliani 50.h.2
Sabinus 58.b.2
Saccatum 133.a.2
t.in ſacculo pondera diuerſa non habẽda.37.e.f.2
Saccus 134.h.2
t.Sacerdos gibboſus 31.b,2
t.ſacerdos triceſimo anno efficitur 114.d,1
Sacerdos 42.f,1.48.h.1
2 ſacerdotalis pars quid 45.b.1
t. ſacerdotem abſolutum omnibus membris eſſe decet 31.a,2
t.ſacerdotes plerique ſuæ magis vtilitatis cauſa præeſſe deſiderant 96.d.1
t.ſacerdotes quomodo populorum iniquitate dãnentur 98.a,2
t.ſacerdotes Iudæorum vnde 18,h,2
Sacerdotes gentilium 48.h.1
t.ſacerdotes ſtudio corrigendi debent facta ſubditorum 98.b.2
t.Sacerdotes indocti ab Iſaia propheta improbãtur 96.f,1
t.Sacerdotes ob populi peccata puniũtur.44.c.2
t.Sacerdoti cura habenda de his qui pereunt, 98.c.2
t.ſacerdos Chriſtus 28.b,2
t.Sacerdotii regimen appetit, ante ſe diſcutiat, 96.c.2
t ſacerdotii noui ſempiternique figura 44.f,1
t.ſacerdotis & paſtoris ſimilitudo 98.d,1
t.Sacerdotis vita qualis eſſe debeat 29.e,f.2
t ſacerdotium in regnum commutatum 44.e.1
t.ſacerdotium in nouo teſtamento à D.Petro ſumpſit initium 113.g.2
t.ſacerdotium arrogantia imitatio praua. 97.d,2
t.ſacerdotium Iudæorum quando periit 45.d,1
Sacra 100.h,2
Sacramenti altaris præfiguratio 186.b.2
t. Sacramentum inter coniugatos dictum eſt &c. 119,d.1
Sacramentum 28.g.2.39.e.d.60.f,
Sacrarium 101.g.
t.Sacrarii cuſtodes 115.f,
t,Sacrificii ſecundum ordinem melchiſedech figura 47.a,b
t.Sacrificio diuino reprobati qui 21
Sacrificiorum veteris legis ceſſatio 184
t.Sacrificium deo abominabile 3
Sacrificium 3
t.Sacrificium in quo eſſet remiſſio peccator petit Dauid 44
t.Sacrificium Gedeon
t.ſacrificium à Chriſto inſtitutum eſt. 108 ſequentibus.
ſacrilegium
t.in ſacris ſcripturis ſæpè ea quę futura ſi facta narrantur

sagitta 112.g.1.121.c,2
sagittarius ſignum 24.d.1
sagina 136.c,1
sagum 129.d,1
saguntum 99.b.2
t.sal in omnibus ſacrificiis quare offertur. 29.a,1
sal 104.c,2
sala 12.d,2
sala concubina Iacob 187.g.2
salamandria 82.f,1
t.saliuas decurrere ſuper barbam 47.c,2
t.saliuæ ſignificatio ibid.
salinum vas 134.a,2
t.salis beneficio aquæ amarę dulces factæ. 50,c,2
saliſatores 53,b,2
salis natura 104.g.2
Salomon 34.g,1.188.f,1
Salomon quare pacificus dicitur 49.f,1
Salomon filius Dauid 166,b,1
t.Salomon Chriſti imago 49,f,g.1
Salomonis iudicium 50.c,1
salomonis libri 193.a,1
salinga 81.c,1
salſum 133.a,1
saltatores 123,h,1
saltus 96.h,2.113.b,2,122,c,2
t.saluatoris typus 35,h,1.43,c,2
t.saluationis noſtræ quomodo ſciuerit diabolus 71.c.2
t.salus Dei verbum interpretatur 50.f,2
salus 71.b.1
salus eorum non deſperanda, qui adhuc aliquid terrenum ſapiunt 94.h.2
salix 115 d.1
samaria 92.d.1.98.b 2
samaritani 57.f.1
samaritanus deſcendens 19.h.1
samaritæ 50.c,1
sambucha 20.h.2
sambuchus 115.d,2
samnia 134.c.1
samos inſula 95 e.2
samothracius 131.g.1
t.sampſon ſol interpretatur 43.c,2
sampſon filius promiſſionis 65.c.f,2
t.sampſon cur cum viueret paucos, plures verò hoſtes cum moreretur occidit 42 g,2
t.sampſon Nazaręus Chriſti typus 43.h,1
t.sāpſon raſo capite Allophilis illudendus, & cęcatus ad molam deputatus traditur 43 g h.2
sampſon 45.g.1.188.c.2
samſucus 116.g.2
t.samuel ſacerdos 44.e.f.1.45.e.2.188.d,2
samuel propheta 165.g.2
t.ſamuelem an phitoniſſa ab inferno euocauerit. 48.a.1
samuelis ſacrificium 45.c,1
t.sancta ingredi digni,qui 31.a.b,2
sancta ſanctorum 27.a.2
t.sancti ſæuiunt in hoſtes ſuos 45 h.2
t.sancti qui ſe ex conſortio mūdi ſeparant. 93.c,2
t.sancti dicti ſunt colles 20.c,1
t.sancti à Chriſti reſurrectione è viuis ad cæleſtē habitationem aſcendunt 71.h.2
t.sancti videri refugiunt 94,g,2
t.de Sanctis non egrediendum 31.b.c.1
t.de sancto Spiritu 72.b,1
t.ſanctorum gloria 76.c.1
sanctorum exempla 78.c.2
t.ſanctorum fuga notatur 45.d,2
sanctorum figura Ioathan 43.c.1
sanctus 70.h.1
sandaracha 177.d.2
sandariſus 107.c.2
sangrus 107.d,2
sanguis 24.g.h.2.74.c.1.143.f.2
t.ſanguis ex Chriſti latere manauit 176.f,2
t.sanguine vitulæ tabernaculum ſepties aſpergi iubebatur 34.f.g.2
t.sanguinis Chriſti figura 28.a.1
sanguiſuga 81.a.1
sanies 26.c.2.143.f,2
ſamius 105.a.2
t.ſanitas pernicioſa quæ 88.d.2
sauinus 105.g.1
ſanus 71.b.1
ſapa 133.b.2
t.ſapere ſecundum carnem,quid 4.g.2
ſaphon 125.h.1
t.ſapiens ſecundum Deum beatus eſt 76.d.1
ſapiens 70 g.1
t.ſapientia quibus conſiſtit 76.c.2
t.ſapientia 42.c 2.76.d.1.105.g 1.142.c.d.2
t.ſapientia omnibus rebus excellior eſt 76.a.2
t.ſapientia salomonis 50.a 1
ſapientia 137.g.1
t.ſapientia nihil melius 60.e.2
t.ſapientiam Dei quis recipere poteſt 76.a.2
ſapientiæ liber 193.d.2
t.sapientis eſt contra omnia aduerſa ante premeditari 101.c.2
ſipla 138.g.1
t.sara eccleſiæ typus 11.d.2
sara cur voluit maritum de ancilla ſuſcipere filiū 11.h.1
t.sara quia in ſepulchro duplici ſepelitur,quid ſibi velit 12.f.1
t.sara populum liberum procreauit 11.e.2
sarabara 129.d,1
saraceni 57.f.1
sarai 45,d.1
t.saram quare Deus nō permiſerit ab Abimelech rege commaculari 11.c.2
sartitector 127.h 2
sarcoma 25.f,2
sacorphagus 102.e.1.105.b,2
sarculum 136.c.2
sardis inſula 96.b c,1
sardius 106 g,1
sardonix ibid.
sarmatæ 58,e.1.157,b,1
sarmentum 112.f,1
t sara ſola vxor fuit Abrahæ 12.g.2
sartago 134.f,2
sat 6.d,2
satelles 71.a.1
satietas 132.f,1
satisfactio 40 f.1
satio 111.g.2
sator 71.a,1
.satorum triū ex quibus sara ſubſinericios panes tconfecit varia ſignificatio 10.g.2

Satum 111.d.1
ſatureia 117.f,1
ſaturitas fugienda 58.c.1
ſaturitas,ſatietas 145.e.1
Saturnus 54.a.2
ſatyra 28.b,1
ſatyri 76.f,1.80.d,1
σατυρίασις 25.h,2
ſatyrici 52.d.2
Saul mittit cuſtodes vt Dauid interficeretur. 36.h,1
t.Saul cum Ionathan filio occiditur 48.f,2
saul à Spiritu maligno arripitur 45.h,2
t.quia Saul in Regem vngitur, Chriſti imaginem portauit 45.g.2
t.Saul ægrè fert Goliath à Dauid deuictum 46.e,1
t.saul etiã reprobus quomodo prophetare cœpit 46.h.2
t.saul cur Dauid interficere noluit 47.g,1
Saul 45.f,2.188,c.1
Saulus 47.h,1
ſaura 82.f,1
ſaxa 104,h,1
ſaxifragia 117.e,2
Saxones 58.h.1
t.ſcabiem iugem habere 31.c,2
Scabies 26.c.1
t.ſcabioſum animal,quid 31.h,2
ſcabra 97.a,1
t.ſcala pro Chriſto 14.d.1
ſcalæ 127.h,2
ſcalprius 118.b.2
ſcamatus 83.b.1
ſcammonia 118.a.1
ſcanna 135.f,1
ſcapula 73.g.2
ſcaſa 125.a,1
ſceleſtum,ſceleratum,ſceleroſum 14.g,1
t.ſcelera quomodo eleemoſynis non redimuntur 101.g,2
ſceleroſus 71.a.1
ſcelus,facinus 144.b,1
ſcena 123.e.2
ſcenicus 71.a.1
ſcetra 121.e,2
ſcheda 36.g.2
ſchemata 7,f,2
ſchelis 8.b,1
ſcita 27.h,2
ſcopulus 14.h,1
ſcoria 110.a.1
ſcorpio 81,b,1 k,1.121,d,2
ſcorpitis 108.c.2
ſcorpius ſignum 14.c,1
ſcorta 71.a,1
ſcortia 134.h,1
ſcoti 58.c,2
ſcotoma 25.d,2
ſcudicia 136,c,1
ſcurra 71.a.1
ſcurulatus 78.f,2
ſcutum 121.h,1
t.ſcyphum aquæ tollere,quid 47.f,2
t. ſcyphus Ioſeph in ſacculo Beniamin inuentus, myſtice quid 18.b.1
Sed 6.e.1
Sedechias 46.a.1.188,g,2
ſedes 135.f,1
t.ſedes prophetiæ 21.e.2
ſeditio 29.f,1
ſeditioſus 70.g.2
ſedulus 70,f,2
ſeges 111.g.2
ſegmenta 128.h.2
ſelenites 105.c.1.107.d,1
ſella 46.c,1.136.e,1
selæ filii Iudæ interpretatio 16.c,f,1
ſellæ 135 g.1
t.ſelmona 35.g,1
ſeleucia 98.g,1
ſeleucus 18,a.1
Sem 32.d
t.Sem & Iaphet duo populi notantur 8.h.2.9,a,1
Semeia 47.d,1
t.ſemel bene,aut malè loqui quis dicatur 72,e,2
t.ſemen pro verbo Dei 31.a,1
Semen 75,b,1
t.Semen diaboli,quid 3.g,2
t.Semen Abrahæ ſtellis cæli,& arenæ maris comparatum 10,a,1
t.ſemen mulieris,quid 3.g,2
ſemiſpatium 121,a,1
ſemita 103,f,1
senatus 60.g,2
Senatuſconſultum 27.h.2
Senatuſconſultus 60.h.2
ſenectus 75.d,2,76,a,1,139,e,2
ſenes 75,g,2,139.h,1
ſenii & ſenectutis diſcrimen 139.e.2
ſenior 75.g,2
i.ſeniores plebis cur prius docendi 97.f,2
t.ſeniorũ ſeptuaginta electio per Moyſen. 24,c.1
ſenium 139,e,1
ſenſibilia 139.f,2
t.de ſenſibus carnis 71.f,1
t.de ſenſibus carnis 82,b,1
t.Senſum ſcripturę ſacrę cognoſcere nemo poteſt niſi legendi familiaritate 91.g,1
senſus 72.a,1
senſus & memoriæ diſcretio 139,f.1
t.per ſenſus carnis morbus menti irrepit 82,b,2
senſus corporei quinque 139,f,g,2
t. senſus carnis ſufficit pro rebus corporeis vtendis,non pro ſpiritualibus capiendis 71,c,1
t.ſenſus myſticus archæ conſtructionis 7.e,2 8.a,1
senſus intellectus 143.e,2
t.ſententia vnde dicta 82,f,1
t.ſententia de iudicio in ambiguis ſeruãdo. 52.c.2
sententia 12.d,1,15.h.2
t.sententia gemina punitur impius 75,f,1
t.sententia vna cur in ſacris ſcripturis bis repetatur 72,g,h.2
sententiæ amphidoxæ 13.h.1
t.Sentiendi ratio quadrimoda 82.h.1
ſentix 115.d.1
t.ſeon quid 35.g,2,188,b,1
ſeps 82.b.1
ſepes 102.c,2
ſephaſtitis 108.b.1

t.ſephel

t.ſephiet pulchritudo interpretatur 34.f.2
ſephora pro eccleſia 24.c.1
ſepia 81.a.2
ſeptem ſpatia 125.c.1
ſeptem millia viri 188.e.2
ſepta 99.c.2
ſeptem verò fratres 190.f.1
ſeptem diſcipuli cum quibus & c. 192.a.2
September 31.g.1
t.ſeptenarius numerus 27.a.1
t.ſeptenarius numerus in ſcripturis ſolet ad quá dam perfectionem myſticus apparere 111.a.1
ſeptentrio 86.f.1.88.d.1
t.ſeptuaginta filij gedeon, quid 43.e.1
ſeptuaginta viri ſeniores 188.b.1
t.ſeptuaginta gedeonis filij 70. linguæ ſunt 43.b.1
ſeptuaginta duo diſcipuli 189.d.2
t. ſeptuplum punietur qui occiderit Chaim 4.h.2
ſepulchrum 102.e.1
ſepulchrum,tumulus,monumentum 146.f.1
t.ſepultura Moyſis 36.a.1
ſepulturę Chriſtus eſt traditus 176.h.2
ſepultus 71.e.1.76.d.1
ſequeſter 71.c.1
ſeraphim 44.d.2
ſerapis 55.d.2
ſeres 57.a.2
ſeres orientis oppidum 92.d.2
ſerica 128.g.2
ſericum 130.h.2
ſeriola 134.f.1
ſermo,tractatus,& verbum 35.h.2
t.de ſermone 82.c.2
t.ſermones vanos Chriſtianus fugere debet 82.e.1
t.ſermones impudici fugiendi 59.e.2
ſerpens 42.e.2.80.h.1
t.ſerpens cur ex ære factus 35.h.1
t.ſerpens omnium beſtiarum ſapientior 3.c.2
t.ſerpentis maledictio 3.f.2
ſerra 81.h.1
ſerræ 128.d.1
ſerrula 136.c.1
ſerui 61.f.1.69.d.1
ſeruitium & ſeruitus 143.e.1
t.ſeruitus filiorum Iſraël vaticinatur 10.b.2
t.ſeruitus Iacob ſeptem annorũ pro duabus vxoribus quid 15.f.3
ſeruitus 30.c.2
t.ſeruitus ſubiecta elata melior 98.h.2
ſerum 31.c.1
t.ſeruum Abrahę ſeniorem, quid intelligendum 12.h.3
t.ſeruus dei quid ſine intermiſſione facere teneatur 92.f.2
t.ſeruus dei ſemper prouidere debet diaboli inſidias 94.c.2
t.ſeruus dei de ſuis meritis extolli non debet 92.e.2
ſeruus qui minam vnam accipiés,qui ex vna quinque,& qui vnam in ſudario cõſeruauit. 191.f.1
ſeruus principis ſacerdotum 191.g.2
ſetæ 78.d.1
t.Seth quid 7.c,2.32.e,2.44,f,2.187.d,1
ſethiani 50.d.2
ſeueriani 50.e.1
Seuerus Malacitanæ ſedis antiſtes, libellum edidit aduerſus vincentium & Arrianum. 163.a.2
ſeuerus 70.h.2
ſexta ætas 33.c.1
t.ſexta dies quid 23.f,2
ſextarius 110.g.2
ſextula 110.f,1
ſfungia 132,f,2
Sibyllæ 52.f,1
Sibyllæ decem 52.g.1
Sibilus 80.g.2
ſic,ita 146.b.2
ſica 121.a.1
ſicarius 70.h,2
ſiccus 71.c.1
t.Siceleg inceditur 47.g.2
ſicel 110.g.1
t.ſicera templi miniſtris cur vetita 31.c,1
t.ſicera quibus conficiatur 32.h.2
ſicera 133.c.1
t. ſicera Nazarę is prohibetur 32.h.2
t.Sichem pro diabolo 16.d.1
ſicilia inſula 95.g.2
ſiciliæ fontes duo 88.f.1
ſicomorus 114.c.2
ſicut bellum, &c. 120.b,1
ſiden 88.g.1
ſidera an habeant animam 155.a.1
ſidera 23.e,1
ſideritis 108.a,2
t.ſiderum micantium turba 1.h.1
ſidon 56.h.2
ſidonus 57,f.1
ſienites 105.g.2
ſigæum promontorium 96.f,2
ſigna fecit Chriſtus 174.b.1
ſigna bellorum 120.e.1
ſigni Crucis vaticinium 176.b.c.1
ſignis 70.g.2
t.ſignorũ magnitudo ab Antichriſto electis quodam ſcrupulum cordis gignet 75.c.1
t.ſignum circunciſionis 7.a.1
t.Signum Crucis Domini 23.14.21
ſilere 144.e.1
ſilex 104.h.1.176.f,1
ſilicon 114.g.1
ſiligo 112.f.1
ſiliqua 110.d,1
t.ad Syluam cum amico ire,quid 38.g.2
Simeon princeps ſcribarum 164.f.2
Simeon 46.e.2.187.g.1
ſimia 80.c.1
t.ſimilago cur in ſacrificio oblata 29.a,2
ſimilaria 26.f,2
t.de ſimilatis virtutibus 83.h.2
t.ſimilitudo apta vitiorum de latronis ſpecie ſumitur 84.b.1
t.ſimilitudo actiuæ & contemplatiuę vitæ. 92.h,2
t.ſimilitudo numiſmatis cũ doctore eccleſiaſtico, 96.e.2
t.ſimilitudo de impiorum pœnis 75.g.2
t,ſimilitudo mundi ad hominem 68.f,1
t.ſimilitudo de camino trium puerorum ad exẽplum ignis gehennæ 75.f,2
ſimon zelotes 169.b.1

Simon Petrus 168.c.1
Simon 47.g.1.h.2
Simoniani 50.d.1
t.Simplex dicitur Deus 67.c.1
Simplex 41.f.1
t.Simplicitas cum ignauia,& ſapientia 76.d.2
Simul & ſimitum 143.f.1
Simulare 144.f.1
t.Simulatio à quibus committitur 94.f.1
t.Simulatio 95.d.1
Simulator 70.h.2
Similianicius 108.b.2
t.Sin deſertum dicitur 35.a.2
t.Sin interpretatur 32.g.1
t.Sina mons 24.d.1
t.à Sina monte qui reiiciantur 33.a.b.1
t. Sinai rubus interpretatur 32.f.2
Sincerus 20.h.1
t.in ſiniſtra lagenas habere,quid 42.h.2
Sinopis 127.a.2
Sinus,gremium 144.h.2
Sinus 89.c.2
Siparum 125.g.1
Siphon 134.g.1
Sircus 77.h.2
Sirenæ 76.h.2
Siriaca 113.b.1
Siricij pontificis Romani opera 161.d.1
Siricum 127.b.2
Sirtes 89.g.1
ſiſanium 112.h.1
ſiſinius 105.g.1
ſiſtrum 21.b.2
ſitarciæ 135.a.1
t.ſitim tollerare diſcendum 49.c.2
ſitula 134,c.1.
ſmaragdi 106.d.1
t.ſmaragdini lapides duo ſuper humerale poſiti, 38,a.2
ſmaragdus 106.d.1
ſoboles 62.a.1
ſobrini 62.h.1
ſocer,& ſocius 62.c.2
ſocer ibid.
ſocciculus 132.a.2
t.Socoth tabernacula ſiue tentoria dicitur 32,c.2
ſocrus petri febriens 189.h.1
ſodales 70.f.2
ſol 42.d.2
ſolarium 100.g.2
ſolæciſmus,barbariſmus 144.d.a.2
ſolæciſmus 7.d.1
ſoleæ 132,a.2
ſolers 70.e.2
sollicitus 70.e,2
solidi 109.d,1
t.solis ſtatio 40.g,2
solis magnitudo 22,f,1
solis 207.d,1
solis natura 22.g,1
solſtitium 31.h.1
solium 135.g.1
solum 74.c.1,96,h,2
solurius mons 96.f,2
solus, vnus,ſolitarius,vnicus 44,d.d,1
t.ſomnia etſi quædam vera ſunt, facile tamen eis credi non opus 90.d,1,a,2
t.ſomnia ſimilia ſunt auguriis 90.b,2
t.ſomnii Pharaonis interpretatio 17.g.3
t.ſomnio nocturno pollui 39.a.1
t.ſomniorum diuerſæ ſunt qualitates 90.c.1
ſomnium Ioſeph venditi in Ægipto 17.a.2
t.ſonitus cantu prior 68.h,1
sophonias propheta 167.d,1
sophonias 46.h,2.189.b,1.194,c,2
t.ſopor immiſſus in Adam quid 3.c,1
sorex 80.c.2
soror 62,h,1
sortilegi 53.a.2
ſoſpes 71.b,1
t,ſpaciũ nullũ corporaliter habẽt tẽpora. 69.d.2
ſpadones 112.g,1
ſparta 98.f,2
ſpartus 118.h,1
ſparus 83.a,1
ſpata 120.h,2
ſpaſmus 25.d,1
t. de ſpe 77.a,1
t.de ſpecie & genere,per quam pars pro toto, & totum pro parte accipitur 74.d.1
t.ſpecies non ſecundum eſſentiam, ſed ſecundum ſimilitudinem dicuntur ad deum, neque pro ſubſtantiæ proprietate ſed pro efficientiis cauſarum cum ſpecies in ipſo deſcribuntur 68.c,1
ſpecies 137.g
t,ſpecies lepræ ſex 30.b,c,2
species ſententiarum 13.c,2
ſpecioſus 70.c,2
spectacula 122.e,1
specula 131.c,2
specularis 105.g,1
specus 97.a,2
spilea 104.h,1
t.spelunca contegi quid 47.c,1
t.speluncæ interpretatio 47.f,1
spes 49.h,1
sphęra 20.a,1,87.b,1,133.d,1
sphæræ curſus 22.b,c,1
sphæræ cæleſtis ſitus 22.g,1
spicæ ſeptem plenæ & ſeptem tenues, quid 17.h,3
spicula 121.c,2
spina 73.h,2
ſpina ſacra 73.h,2
t,spinarum nomine peccatores deſignãtur 12,d,2
spingæ 135.d,2
t.spinis coronatus eſt Chriſtus 175.d,2
spiracula 92.a,1
spiræ 125.g,1
spirare,exſpirare 144.g,2
t.spiritalis fornicatio 85.c,2
t.spiritum ſanctum quiſque accipere poteſt, dare non 121.f,1
t.spiritum malignum quomodo dauid in Samuele compeſcuerit 46.d,1
spiritu ſancto Chriſtus vnctus eſt non oleo humano 173.f,1
t.spiritus ſancti formam Rebecca gerit 13.h,2
t.spiritus ſanctus quando datus 24.a,2
t.spiritus ſancti deſcenſus 35.d,2
t.in spiritu ſancto omnis gratia donorum conſiſtit 72.d,1

ſpiritus ſanctus ideo domini dicitur 43.a,2
Spiritus & animæ diſcretio 141.d,1
Spiritus ſanctus quomodo dicitur 43.e,1
ſpiritus ſanctus ex opere 43.b,1
ſpiritus ſanctus poſt aſcenſionem Chriſti ſuper Apoſtolos miſſus eſt 177.g,2
ſpiritus ſanctus idcirco 47.d,2
ſpiritus ſanctus 43.a,1
t.ſpiritusſanctus poſt Chriſti aduentũ cunctis credentibus eſt diſtributus,ante verò paucis 72.b,2
t.ſpiritus cur ſuperferri aquis dicitur 68.g,2
ſpiritus 71.f,2
t.ſpiritus immundi cur obſerare aditum pœnitẽtiæ hominibus cupiunt 80.b,1
ſpiritus ſanctus ideo 43.d,1
ſpiritus ſanctus nomine aquæ 43.f,1
t.ſpiritusſanctus in geneſi nominatur poſt cœli terræque annumeratam creaturam 66.f.2
ſpiritus ſanctus digitus Dei 43.c,2
ſpiritus ſanctus 42.h,2
t.ſpiritus immundi ſeculi amatores dormientes quadã vana ſpei proſperitate illudunt 90.a,1
ſpirirus ſanctus ideo vnctio dicitur 43.g,1
ſpiritus ſanctus inde proprie 43.b.1
ſpiritus ſanctus inde nomen 47.e,2
ſpiritus autem principalis 43.d.1
ſplen 74.a2
ſplendor 42.c,2,1,3,7,g.1
ſplenion 118.c,2
ſplenis & iecoris viſcera 139.d,1
ſpondaj 135.e,1
ſpongia 83.h,1
ſpongiam plenam aceto hyſſopo iudæi circunderunt 176.a,2
ſponſus 42.f,1,191,g,1
ſportula 135.b,1
ſpuma 90.b,1
ſpurcum 133.c,1
ſpurcus 71.a,1
ſpurius 62.a,2
ſqualidus 102.h,2
ſquilla 118.b,2
ſquama 121.b,2
Stabularius 190.h,2
Stadium 103.d,2
ſtaphyſagria 118.c,2
ſtamen 130.e,2
ſtater 110.g,2
ſtatus ſtellarum 23.d,2
ſtefadium 132.d,1
ſtacte 26.h,2
ſtellio 82.g,1
ſtephanus 48.b,2
ſtephanitæ 112.g,2
ſtellæ à quo dictæ 23.e,1
ſtellarum curſus varius 23.d,1
ſtercoratio 111.f,2
ſtercatus 111.h,1
t.ſterilitas Saræ quid nobis intimat 12.d,1
ſtipa 115.c,2
ſtipendium 109.e,1
ſtipulator 71.b,1
ſtipulatio,reſtipulatio,adſtipulatio 145.d,2
ſtipulatio 28.f,2
ſtipulæ 112.e,2
ſtirps 62.a,1
ſtæcades inſulæ 96.b,2
ſtœchas 118.c,1
ſtoici 51.f,2
ſtolę viuę, quid 18.d,1
t.ſtolas quinque accepit Beniamin à Ioſeph quid 18.c,1
ſtola 129.d,2
t.ſtola Eſau quid 13.e,2
ſtomachus 74.a,2
ſtorax 116.b,1
ſtragulum 130.f,1
ſtranguria 25.h,2
ſtrata 103.e,1
ſtultus 117.g,2
ſtratus 95.c,2
ſtrigiles 136.e,2
ſtrix 84.h,2
ſtrutio 84.c,2
ſtrophium 131.h,1
ſtrychnos 118.d,1
ſtudioſus 70.h,1
t.ſtudium lectionis geminum 91.e,1
t.ſtudium contentioſorum non pro veritate, ſed pro laudis appetitu certat 92.h.1
t.ſtulti contra bonos ſtudium nocendi ſemper aſſumunt 101.d,1
ſtultus 70.f,2
ſtupa 130.f,2
ſtupidus 70.g,2
ſtuprum 29.g,1
ſtyx 88.h.1,197.b,2
ſtymphalidæ 84.g,1
ſuaſor 70.h,4
ſuberies 114.f.1
ſubfibulum 131.f,1
ſubſellia 135.g,1
ſubſiciua 102.h,2
t ſubditi 96.f,2
ſublimis 90.e,1
ſublinguium 73.b,1
ſubſidium 144.e,1
ſubſtantiæ & eſſentiæ diſcrimen 137.c,2
ſubſtantia 15.b,1
t,ſubtilitas infidelium in diſputatione cauenda 92.h,1
ſubtilis 71.b.1
ſubulcus 71.d,2
ſuburbana 99.f,2
ſuburbanæ vuæ 112.f.2
ſubter ſubtus 144.h,2
ſuccentor 48.g,2
ſuccenturiati 60.d,2
ſucci 134.a,1
t.ſucceſſio temporum deo nulla adſcribitur 68.b,2
ſuccidia 133.a,1
ſucinatium 133.b,1
ſuccinus 106.f,2
sueui 58.g,1
ſueuorum reges & hiſtoria 160.h,1
ſuffectus 71.a,1
ſuffragia eccleſiæ quomodo proſunt defunctis 121.g,1
t.ſuffragia proſunt defunctis, ſed magis & minus 121.h,2

ſuffragia vt valeant requiritur aliquid ex parte agentis, & aliquid ex parte mortui recipientis 121.a,2
ſuffragines 74.d.1
t.ſuffragiorum modi quatuor ſunt generales 121.h.1
t.ſuggeſtiones diaboli qui non recipit, in eius inſidias minime tranſit 89.b.1
ſuillus 80.a.2
ſurculi 119.d.2
ſulcus 111.f,2
ſulphur 104.g.1
ſumere 144.a.1
ſummitates 112.g.1
ſummè bonus 41.f.1
Sunamitis filius mortuus 188.c.2
t.ſuperbia iudęorum per Saulem notatur 46.g,1
t.de ſuperbia 84.f.1
t.ſuperbia diaboli abſciſſa, quando 45.b.2
ſuperbia triplex 143.a.2
t.ſuperbia omnium virtutum ruina 84.e,2
t.ſuperbiæ lapſu homo & diabolus ceciderunt 69.f.2
t.ſuperbiæ culpa plerumque itur ad carnis immunditiam 84.b.2
t.ſuperbiæ radices 38.d.2
ſuperbi lectores 91.h.2
t.ſuperbi doctores 97.c.2
ſuperbus 70.g.2
ſupercilia 72.g.2
t.ſuperficialis numerus 19.e.1
t.ſuperhumerale 28.a.2
ſuperſtitio 49.h.2
ſuperſtitioſus 70.e.2
ſupplicium 29.h.2
ſupra, ſuper 144.d.2
ſuprema 31.b.1
ſupremus 70.h.1
ſurdi 189.f.1
ſurdus 71.c.1
t.ſurrectio Chriſti & noſtra 137.g.2
t.ſus quare ad eſum prohibetur 26.e.2
ſus 78.d.1
Suſanna 187.b.2
ſuſis 97.h.2
ſuſpirium 75.g.1
ſuſurro 76.g.2
ſutor 71.e.2
ſutores 131.g.2
ſyleplis 7.h.2
ſyllaba 3.f.2
ſyllogiſmus 11.e.2
ſyllogiſmus dialecticus 16.b.1
ſylua 113.a.2
ſymphyton 117.g.2
t.ſymbolum nicænum 198.c.2
ſymbolum 40.c.1
ſymphonia 21.c.2
t.ſymbolum cur inſtitutum 119.h.2.120.a.1
ſymphonia 90.f.1
t.ſymbolum & oratio 73.h.1
ſymon leproſus 191.h.2
ſymon cyreneus ibid.
ſynagoga 49.b.1
t.ſynagoga ſub Antichriſto grauius contra Eccleſiam deſæuiet 75.d.1
s. ſynagoga poſt deos alienos mæchata 17.c.2
ſynagogę reprobatio 182.b.2
t.ſynagogæ figura 17.e.2
t.ſynagogæ carnalis interitus 45.d,1.2.2
t.ſynagogæ & Eccleſiæ figura 50.c.d.1
ſynalephe 7.h.1
ſynanche 25.b.1
ſynæreſis 14.c.2
ſyncope 7 g.1.144.d.1
ſynochitidæ 108.e.1
ſynodus 37.b.2
ſynonimia 13.f.1
t.ſynonyma Iſidori 54.a.1.& ſequentibus.
ſyri 57.d.1
Syria 92.a.1
ſyſara 188.d.1
ſynecdoche 8.h.1
ſyntheſis 8.g.2
ſyria 115.f.1
ſyrites 108.h.1
ſyſteron 8.f.2
ſyſtole 7.h.1

T

T latinum 111.b.2
Tabernacula 102.d.2
tabellio 61.a.2
tabernaculi prioris figura 27.d.2
t.tabernaculum vbi fabricatum 32.f.1
t.tabernaculum Abrahæ typum Hieruſalem habuit 10.g.3
t.tabernaculum cur ſeptem vicibus vitulę ſanguine aſpergatur 34.f.1
t.tabernaculum eccleſiæ figura 26.e.4.27.e.2
t.tabernaculum ex operum diuerſitate confectũ 27.c.1
t.tabernæ 100.e.1
t.tabulas lapideas legis cur Moyſes cõminuerit 25.c,1
tabulata 100.g.1
t. in tabulis lapideis cur lex data 24.c.2
tabulę 118.c.1
t.tabulę in quibus pręcepta decalogi ſcripta, cur lapideę 24.h.2
t.tabulæ ſecundæ noui teſtamenti figuram habuere, primæ veteris 25.g.2
Tabulę teſtamenti 28.c.1
t.tabulæ priores, quas Moyſes ſine mora confregit, quid præfigurabant 25.g.1
t.tabulæ deauratæ, quid ſibi velint 26.h.1
t.tabulæ legis duæ 24.b.1
tacere 144.e,1
taciturnus 71.d.1
tactus 72.d.1
tagum 90.h.1
talares 132.a.1
talaris 128.e.1
talio 30.d.1
talentum 111.h.1
talpa 80.d.1
talus 74.b.1
tanis 98.e,1
tantus, quantus 6.e.1
tanus 90.h.1
taos 108.d.1

tapinoſis 7.e.1
tapeta 130.g.1
taprobana inſula 95.a.2
tapſum inſula 75.a.2
taras 99.d.1
taratrum 128.b.2
t.tarditas in bonis remoueatur 52.e.2
tardus 144.b.2
tarmus 81.a.2
taris 87.c.2
tarſum 98.g.1
tartarus 97.c.2
tatiani 50.e.2
t.tau literæ 42.g.1
tauri 86.a.2
taurus mons 96.e.2
taurus 78.a.2
tautologia 7.d.2
taxea 133.a.1
taxus 115.b.2
tegulæ 126.h.1
tegmen 128.f,1
telo 136.c,2
telos inſula 95.b,2
telum 25.a,2
temeritas, audacia 144.e,1
temulentus 71.b,2
temperantia, temperatio 144.f.2
temperantia 2.b,c,1,142,f,2
tempeſtas 88.b,2
templa 102.g,1
t. templi dei latitudo, altitudo, & longitudo ad quæ referatur 49.6,1,e,2
t.templi Hieroſolymitani ædificatio 41.49.g,1
t.templum domino ædificare cur dauidi interdictum ſit 48.a,2
t.tempora ieiuniorum quatuor 111.h,2
tempora anni quatuor 31.f,2
tempora 72.c,2
t.de temporibus regula, per quam pars maior &c. 74.b,2
temporum diuiſio 30.g,1
t.tempus non ad eas creaturas quæ ſuper cælos ſunt, ſed ad eas quæ ſub cælo ſunt 68.d,2
t.tempus ante mundi principium nullum 68.d.2
tenia 131.c,1
tenebræ 31.a,2,87.g,2
tenebræ in paſſione Chriſti factæ ſunt 176.g.1
t.tenebræ quia creatæ ſunt, non ob hoc dicendæ ſunt habere ſubſtantiam 68.e,2
t.tenebræ pro profunda obſcuritate 1.d,2
tenedos inſula 95.g.1
tenere 144.a,1
t.de tentamentis ſomniorum 89.h,2
t.tentatio quomodo poſt tentationem vtilis 78.d,2
t.ad tentationes quiſque animum præparare debet 101.e,2
t.tentationes ſeculi plus ſaluti proſunt, quàm proſperitates 101.c,2
t.de tentationibus diaboli 88.f,1
t.tentationum diabolicarum initia fragilia ſunt 89.b,1
tentoria cilicina quid 27.c,1
t,tentoria anſulis aſſuta quid 26.h,2
tentorium 102.d,2
t. tepor eorum arguitur, qui deo vacare volentes &c. 94.a,1
terebra 128.b,2
teredonæ 81.d,1
terga 73.g,2
terga, tergora 143.g,2
tergiuerſator 71.b,2
terminus & finis 143.e.1
terebintus 113.b,2
t.terra diuiditur in duobus ſemis tribubus 41.a,b,1
t.terra cur vigeſimo & ſeptimo die mẽſis ſiccata 8.h,5
terra pro carne 173.b,c,1
terra, tellus, humus 146.a,2
t.terra cur primò germinauit 3.h,1
terra multis nominibus vocatur 91.c,d,1
t.terra pro carne noſtra 1.d,2
terræ poſitio 157.d,2
t.terræ diuiſio 41.a.1
t.terræ nomine caro intelligitur 47.e,1
terræ partes 157.f,2
terræ motus 157.f,1
t terrena omnia amittimus ſeruando, largiendo ſeruamus 101.g.2
terrere deterrere 144.e,1
terribilis 71.b.2
Territorium 94.g,2
Termini 103.b,1
Tertia ſynodus 37.d,1
Tertia ætas 32.e.1
Tertius locus 113.b.1
Teſcua 102.h.1
Teſſareſquedequaditæ 5.a.2
Teſſelæ 102.c.1
Teſſeræ 124.c.1.136.a.2
Teſtamenta duo figurantur 16.c.2
Teſtamenta duo tradita 185.d.1
Teſtamenti veteris ordo quartus 34.c.1
Teſtamenti vtriuſque ſumma 34.d.1
Teſtamentorum differentia 75.f.1
Teſtamentorum libri 107.b.2
Teſtamentum dei ad gentes tranſiturum præfiguratur 45.d.1
Teſtamentum vetus 33.g.2
Teſtamentum vetus hebræi 33.g.2
Teſtamentum ruptum 28.d.2
teſtamentum ſuppreſſum 28.d.2
teſtamentum iuris Prætorij 28.d.1
Teſtamentum iuris ciuilis 28.c.1
Teſtamentum legis iudæi nõ intelligunt 184.h.2
Teſtamentum inofficioſum 28.d.2
teſtamentum irritum 28.d.2
teſtamentum 28.b.2
teſtes 28.a.2.71.d.1.122.b.1
teſticuli 74.c.1
teſtis falſus 100.f.1
teſtis falſidicus tribus perſonis eſt obnoxius 100.g.1
teſticulis amputati qui 31.h.2
teſtium duorum nomine, duo teſtamenta intelligenda 37.h.2
teſtudo 83.f.1.102.b.1
tetanus 25.a.2
teter 71.a.2
tetraidos 26.h.2

Tetraidos 26.h.2
Tetragrammaton 41.a.2
Tetrarchæ 59.a.1
Tetricus 71.d.1
thalamus 100.h.1
t.thamma quid 15.e.4
thama pro plebe iudæa 16.e.2
t.thamar 45.b.2.187.f.2
thamar ſynagogæ & eccleſiæ figura 16.g.2
thanatos inſula 95.a.1
thara 45.c.1
t.thare 34.h.2
theatrum 100.d.1.123.d.1
thebaicus 185.g.2
thebias 189.a.2
thebæ 98.f.1
theca 121.e.2
themelis 123.g.1
themotianorum hæreſis 122.b.2
theodoſiani 51c.2
theologi 52.a.1
theriſtrum 130.c.1
theſſalia 93.f.1
theſſaliæ flumina duo 88.g.1
theſſalonica 98.g.2
theſaurus 109.c.1
theſeus ſmyrnam 118.h.1
thobias ex tribu Nephtalim 167.e.1
thomas 47.h.2
thorax 73.b.1
thraces 58.d.2
thracia 93.a.2
thracius 105.d.1
threnos 910.a.1
throni 44.c.2
thus 115.h.2
thyle inſula 95.a.1
thymiama 26.h.2
thynni 81.h.1
tiberiadis 98.b.2
tiboæ 139.c.2
tiberis 90.e.2
tibię vbi excogitatæ fuere 20.g.2
tiburtinus 126.e.1
tibiæ 74.b.1
tigna, trabes 128.b.2
tignarius 128.a.2
tigris 77.b.2.90.b.2
tilia 113.d.1
timallus 81.h.1
timidus 71.b.2
t.timor conuerſo imprimis neceſſarius 78.c.1
timotheus epheſiorum epiſcopus 199.c.1
timum 116.f.2
tinctura 130.h.2
tingis 99.d.2
tinius 131.g.1
tintinnabula 28.d.1
tirones 59.a.1
tirus 98.b.2
tiſſanæ 134.a.1
titanes 59.c.2
titimallum 118.d.1
titulus crucis Chriſti corruptus non eſt 176.a.2
titus, Pauli diſcipulus 169.d.2
tineſis 8.f.2
toga palmata 129.b.1
toga romani 129.a.1
toga 129.a.1
tota,tuga,tuba,tuſa 144.d.1
toga candida 129.b.1
tola 45.g.1
t.de tolerantia diuinæ correptionis 88.c.1
toles 63.a.1
tolus 128.b.1
tomentum 130.f.2
tondere oues quid 16.g.2
tonitrua vnde 155.d.1
tonitruum 87.d.2
tronſilla 125.d.2
tonſuræ eccleſiaſticæ vſus à Nazaræis 113.f.1
tonus 29.h.1
topaxion 106.c.2
topica 17.d.1
tophus 126.e.1
torcular 101.g.1
toralia 139.h.
tormenta 30.d.1
Tormentum 125.h.1
Torclea 125.c.2
Torpido 83.a.2
Torques 13.d.1
Torquis aureus,quid 17.e.2
Torrens 90.b.1.143.f.1
Torris 113.h.2
Torus 132.d.2
Trabarię 125.d.1
Trabea 129.c.1
Trabes 128.d.1
Traditio veteris Teſtamenti 34.d.1
Traducere 113.e.1
τραγέφαλοι 78.c.1
Tragoditę 59.a.2
Tragum 125.g.2
Tragœdi 52.b.2.123.b.1
Traiectus 125.c.1
Trama 130.e.2
Tramoſerica 128.g.2
Tranquillinus 121ab,1
Tranſmigratio à Nabuchodonoſor facta in babilonem 51.b,c.2
Tranſtra 125.b,2
Trapedum 136.a,2
Tres ſocietates 99.e.1
Tres amici iob 187 h.2
Tres gradus in cantando 39.d,1
tres pueri 67.f,1,189.b,2
tria in vaſculis 134.b,2
tria ſunt genera argenti 109,b,2
tria in religionis cultu 29,h,1
tria annorum tempora 32,a,1
tria in numiſmate quęruntur 109.g,1
tribula 139.d.1
tribulationes vitę huius,aquis comparantur prętereuntibus 101.b,1
tribulationes duę propter Chriſtũ exiſtũt. 72,f.1
tribunal 101.f,2
tribuni. 59.b.1.61.c.1
tribus 60.g.2
tributa 109.c.1
t.Tribuum decem diuiſio 50.d.1
t.in Tricenario numero perfectionis plenitudo intelligitur

intelligitur 42.f.1
Tricuus 107.c.2
Triclinium 100 e.2
Trilicis 126.a.1
Triduanum ieiunium 117.g.1
Tridui nomine tres mundi ætates ſignificantur 12.c.2
Trifoniam 113.c.1
Trifolium 118.c.1
triginta argenteos à Chriſto accipere, quid 18.c.1
Trimenſi 112.f.1
trinepos 92.c.2
Trinitas ex ſcripturis diuinis probatur 18.c.1
Trinitas 43.h.1
Trinitas 103.e.2
Trinitatis oſtenſio 17.a.1
Trinitatis & vnitatis diſtinctio 157.b.1
Trinitatis perfecta cognitio 42.g.1
Tripedes 134.f.2
Tripodes 135.h.1
Tripolitana prouincia 94.c.2
triremes 125.c.1
triſtis 71.a.2
triſſiles 134.b.2
triſtitiæ emanantia 38.c 2
triſtitiæ genera tria 143.d.1
tritauus 61.h.2
triticum 112.e.1
trophæum 120 b.2
tropos 8.a.2
truculentus 71.a.2
trudes 121.c.1
trullæ 127.h.2
truncus 3.d.2.113.d.2
trutina 100.c.2
trutinator 71.a.2
tuba 120.h.1
tuba 20.g.2
t.tubæ duæ argenteæ quid ſibi velint 33.a.2
t.tubæ argenteæ duæ 32.g.2
t.tubæ duæ argenteæ cur fieri iuſſæ 33.a.2
tubal 57.b.1
t.tubas dextera tenere 42 h.2
t.in tubis æreis prædicatores notantur 40.d.1
tubraci 129.d.1
tubera 119.c.1
tubrucij 129.d 1
tuci 05.f.1
tueor,tuor 149.h.2
tugurium 102.b.1
tuis 62.h.1
tum,tunc 143.g.2
tumulus lapidum quid 15.g. 2
tumulus 96.g.2.102.e.1
tunica 128.h.1
t.tunica Ioſeph polymita quid ſignificet 17.d.1
t.tunica talaris quid deſignaret 28.c.1
t.turba peccatorum ante conuerſionem præcedit tentatio vero poſt ſequitur 78.d.2
turbidum 133.b.1
turbidus 71.a.2
turbiſcus 115.c.2
turbo 88.b.2
turdela 85.h.1
turdi ibid.
turichalcum 109.e.1
turma 60.e.1
turpis 71.b.2
turres 99.h.2
t.turris pro ſuperbia, & hæreticorum dogmatis 9.c.2
t.turtur in ſacrificio oblatus 29.d.1
turtur 85.c.2
t.turtures duo ad quid offerebantur 29.d 2.e.1
tuſci 58.b.2
tuſcia 93.g.2
tuſculanus 105.f.1
tuſſis 25.h.1
tutor 71.d.1
tympanum 21.a.2
typhi 75.f.1
t.typus eccleſiæ in thamar 16.h.2
t.typus baptiſmi 120.h.1
t.typus Chriſti Ioſeph 17.d.1
t.typus corporis Chriſti 11.c.1
typus 118.g.1
t.typus eccleſiæ 26.f.2
t.typus Apoſtolorum 33.h.1.e.2
tyranni 59.g.2
tyras 57.b.1
tyrii 59.a.1
tyrus ſyriæ ciuitas 83 c.1

V

Vacca 50.f.2.78.b.2
Vacca boum quid 179.f.2
t. Vaccæ ſeptem obæſę & totidem macilentę quid 17.h.1
t.Vaccam, capream & arietem in ſacrificio quare Abraham diuiſerit 10.d.1
t.per vaccas Allophilorum arcam geſtantes quid 45.d.2
Vagina 121.d.2
Vagus 71.d.2
Valentiniani 50 b.2
Valles 96.h.2
Vallum 102.b.2
t.Vana gloria notatur 51.a.b.2
t.Vanam gloriam contemnendo, in aliud elationis genus inciditur 94.d.2
Vvandalorum hiſtoria 170.a.2.& ſequent.
Vandalicus 58.e.1
Vanotii 76.e.2
Vanus 71.d.2
t.Vanus eſt animus qui famam appetit 94.c.2
Varius 71.c.2.78.g.2
Vas 134.a.1
t.Vas aureum 27.c.1
t.Vaſa ſacramentorum, quid 51.h.1
t.Vaſa domini in Babylonem deportata, & iterũ diuino cultui mancipata 51.g.1
t. Vaſorum nomine animę fidelium deſignantur. 33.c.1
Vates 48.g.1.52.a.2
t.Vaticinium de Chriſti reſurrectione 14.c.1
t. Vaticinium de Antichriſto & hęreſibus 10.a.2
Ve interiectio 6.e.1
Vectigalia 109.c.1
Vecors 71.d.2
Vbera 73.e.1
t.Vectes arcæ teſtamenti cur ex lignis ſethim. 26.c.2

Vectes 30.c.1.135.g.2
vector 71.c.1
vehemoth quid 89.e.i
veientana 107.b.2
vela 130.h.1.175.e.1
t.velleris oraculum 42.c.1
t.veli cur pars interior ab exteriore ſeparatur 27.d.1
velenenſis 128.h.2
velites 60.b.c.2
velitum pugna 123.h.2
velocitas, celeritas 144.f.1
venabula 121.c.1
venetum 107.f.1
venator 71.e.1
venæ 74.b.1
veneficus 71.e.1
t.venena ſæpe latent circumlinita melle 83.a.1
venenum 82.h.1
t.venerem cur poetę deam vocarunt 92.d.1
veneris crinis 107.c.2
venetum 107.f.1
t.venia etiam circa vitæ finem minime deſperanda 79.h.1
veniculæ 112.f.2
t. venter homini importunus exactor eſt 86.e.1.8.h.1
venter 74.c.2
venti 155.g..
ventorum ſpiritus principales quatuor 88.2
ventri libido proxima eſt 86.c.d.2
ventriculi cerebri tres 138.e.2
ventus 87.h.2
t.ventris nomine, deſideria carnis notantur 3.f.2
venus 55.a.2
venuſtas 127.a.1
venuſtus 71.c.2
t.vera ſæpe præmittit, qui falſa dicturus eſt 82.h.2
veractum 113.g.2
verbera 30.b.1
t.verbis ſit menſura 60.a.1
verborum genera 3.a.2
t.verboſi iudices cur nõ diſcutiũt cauſas, ſed, &c. 100.a.2
t.verbum 3.d.1.42.b.2.37.b.1
verbum caro fieret & in nobis habitaret pronunciatum 50.h.1
t.verbum abſconſum ſilentio non poteſt abſcondi 60.c.2
Verecundus 71.c.2
Verennes 176.a.2
Vereor, reuereor 145.h.2
Veretrum 74.b.1
Veridicus 71.c.2
Veritas 42.b.2
t.Veritas hic nõ videtur niſi per ſpeculum 26.a.2
t.Veritas in ſummo honore habenda 52.d.2
Vermes 81.d.1
t.Vermis qui nunquam moritur, quis 23.g.2
Vermis 42.e.2.82.h.2
t.Vermis varie ſumitur 23.g.h.2
Verres 78.d.1
Verrucæ 26.c.1
Verſipellis 71.d.2
Verſus 9.e.1.36.f.2
verſutus 7.1c.2
vertex 72.a.2
vertibulæ 73.e.1
veruex 77.f.2
t.verum ſanctum qui imitatur, quaſi exemplar aliquod intuetur 78.h.2
verus 71.b.2
veſanus 71.d.2
veſica 75.d.1
veſper 31.a.2
veſpertinum 39.a.1
veſpertinæ horæ 109.a.2
veſperus 23.g.2
veſpertilio 84.f.2
veſta 54.h.2
veſte coccinea Chriſtus eſt indutus 175.e.f.2
veſtem lanâ linoque contextam non induendam 37.e.1
veſtibulum 101.h.1
t. veſtigia dei quid 68.a.2
veſtigia 102.f.2
veſtimenta Chriſti diuiſa ſunt 176.c.1
veſtimenta ſua non ſcindere quid 31.b.1
veſtimentum 128.g.1
veſtis ſacerdotalis quatuor coloribus texta 28.a.b.1
veſtis ſacerdotalis qualis fuerit demonſtratur 28.b.1
veſtis antiquiſsima 128.h.1
veſtis, veſtimentum 144.u.1
veſtitus à cultu 128.g.1
vetus, vetuſtus 144.c.1
vexatus 71.d.2
t.vexillum Chriſti humilitas 104.g.1
vexillum 120.g.1
via per quam itur ad Chriſtum lex 72.c.2
via publica & priuata 103.d.2
via 42.g.1.103.d.2
via Chriſtus eſt 73.d.2
vici & caſtella 99.c.2
vicinia, vicinitas 145.c.
vicinitas lunæ ad terras 23.a.1
t.victimarum diuerſitas, quæ offerri aut non offerri debeat deo, dinumeratur 31.e.f.2
t.victoria Abrahæ de quinque regibus quid prę-ſignabat 9.e2
victoria dauid Saul offenditur 46.e.2
victoris turonenſis eccleſiæ epiſcopi hiſtoria nobiliſſima 162.h.1
victus 132.d.2
vicus 99.c.2
t.vidua qualis eſſe debeat 118.c.2
vidua pro eccleſia 191.d.2
t.vidua & repudiata, quæ 29.g.2
vidua quæ in gazophylacio 191.f.1
vidua ad quam mittitur Helias 90.d.1
t.viduæ nomine Eccleſia ſignificatur 50.f.1
t.viduam & repudiatam vxorem non ducendum 31.c.1
t.viduarum exempla 118.a.2
t. vigillæ 109.d.2
vilis 91.c.2
villicus 61.c.2
vimen 115.d.2
vinolentus 71.d.2
vincula 29.h.2

t.Vincula Chriſti 53.a.1
Vinea domini quæ 19.c.1.
Vineus 71.e.1.2
t.Vino multi dediti arguuntur 86.f.2
t.Vino non tantum inebriantur homines 86.d.2
vinum 133.h.1
t.Vinum eccleſiæ miniſtris cur interdictum 31.c.1
t.Vinum quibus interdicitur 32.h.2
Viola 116.h.2
Violentus 71.d.2
Vipera 80.h.2
Virago 75.f.2
Vir 71.b.2.75.h.1.139.h.2
Vir pro ratione 3.d.2
t.Vir ad imaginem dei & propter ſeipſum factus eſt 70.h.1
t.vir ſanctus quando ad ſubeundum martyrium ſe offerre debet 74.h.1.e.2
t.vir Eccleſiaſticus, & mundo per mortificationẽ propriæ carnis & diſpenſationem eccleſiaſtici ordinis crucifigi debet 96.d.1
t.vir ſpiritalis quomodo prodeſſe debet propinquis 94.a.1
t.vir pro ſenſu rationali 43.h.2
vir maſculus 146.c.1
t.vir qui luctabatur cum Iacob quid præfigurabat 15.h.2
t.vires libidinis languore franguntur 58.e.2
vires, virtutes 145.h.1
t.virga Aaron quod prius ſicca, & poſt viridis, quid 26.d.2
t.virga Aaron ſicca floruit 34.d.1
t.virga Aaron Chriſtus 34.a.2
virgæ 30.c.2
t.virgas tres amputatis corticibus in alueis aquarum quas Iacob impoſuit, quid 15.f.2
t.virginem non viduam cur pontifex duceret 29.h.1.&g.2
t.virgines feliciores ſunt in vita æterna 85.g.1
t.virginitas coniugio nuptiarum pręfertur 85.g.1
t.virginitas duplex bonum eſt 85.g.1
t.virginum ſacrarum vnde initium 117.f.1
virgo 75.e.2
t.virgo carne non mente, nullum pręmium habet in repromiſſione 85.e.2
virgo ſignum 24.c
virgula 111.b.2
virgulæ duæ 111.c.2
t.virgulti nomine quid intelligendum 2.h.1
virgultum 112.d.1
t.viri & mulieris coniunctio 118.f.g.1
t.viri ſancti non appetunt curas occupationũ ſecularium 96.a.2
t.Viri ſancti in diuinis ſcripturis reges vocati [illegible].c.1
viridis 71.c.2
viridis ſilex 126.g.1
t.virorum fortium catalogus 49.d.2
t.virorum perfectorum eſt nõ quemlibet ſanctorum imitando, ſed ipſam veritatem intuendo 7[illegible].a.1
t.viros ſanctos in hoc ſeculo hoſpites eſſe 93.d.1
t virtus reſurrectionis pronunciatur 13.f.2
t.virtus in barba 47.c.2
t.virtus monachi humilitas 93.e.2
t.virtus nulla quæ non habeat contrarium inuidiæ malum 95.b.1
t.virtus virtute concipitur 83.g.1
virtus 42.c.2
virtus quid 12.a.1
virtus 122.d.2
virtus 137.g.1
virtutes angelicæ 44.a.2
t. virtutes & ſigna ab Eccleſia ante Antichriſti aduentum ceſſabunt 75.a.1
t.virtutes cur occultandæ 52.h.1
virtutes fecit Chriſtus 174.b.1
virtutes occultæ quæ ſint 105.f.1
t.virtutes quando in vitia tranſeunt 83.f.2
t.ad virtutes difficile conſurgitur, ad vitia ſine labore delabimur 84.c.1
t.de virtutibus malè vſis 83.e.2
t.virtutes ſanctorum cur deus ad exemplum nobis propoſuit 78.f.2
t.virtutes qui inordinatè comprehẽdere nititur citò periclitatur 84.d.1
t.virtutibus contrariis aduerſus impetus vitiorũ eſt pugnandum 84.d.2
t.virtutum germina inuidia concremat 59.b.2
t.virtutum quædam ſummæ, quædam intermediæ 84.a.2
t. per virum vnum quid intelligendum 15.d.1
vis priuata 29.e.1
vis ibid.
vis publica ibid.
vis, vires 146.d.1
viſcera 74.d.2
viſcus 74.c.1
t.viſio animalium in Ezechiele quæ ibant, & non reuertebantur, ad vitæ actiuæ perſeuerantiam 93.a.1
t.viſiones nonnullæ dæmonum fiunt illuſione 90.c.1
t.viſionum genera multa 90.c.d.1
t. viſitatio dei nec ſemper in bonum & malum accipitur 88.b.2
viſus anguium hebar 82.f.2
vuæ 112.e.1
vrias Etheus 188.e.1
t. vita contemplatiua qui prius proficit, ad contẽplationem bene conſcendit 92.f.1
vita 42.b.2.71.h.2
t.vita actiua & contemplatiua 91.e.2
vita corporis 70.g.2
t.vita præſens quia ipſis ſuis incrementis deficit breuis eſt 102.e.1
t.vita hęc impiis longa & grata eſt, iuſtis autem contra 102.e.1
vita actiua & contemplatiua 141.g.h.1
t.vitę futurę premia qui diligenter cogitat, mala pręſentis ęquanimiter portat 101.b.2
vitæ ſanctorum qui deo placuerunt 163.e.1 & ſequentibus
vitæ terminus ſemper conſiderandus 102.h.1
t.vitę duę nobis in Chriſti corpore pręedicantur 14.d.2
t.ad vitã eam tende pro qua Chriſtianus es factus 102.f.1
Vitam multi odio habent, & tamen mori timent 102.h.1

t.uitia inuicem ſibi ſuccedunt in cordibus ſeculariter viuentium 83.h.1
t.uitia aliena arguere quis debet 95.g.2
t.uitia hæreticis à diabolo creata creduntur 69.a.1
t. uitia quædam ſpecies virtutum præferunt 83.h.2
t.uitia per ſe mala 85.h.2
t.uitia generalia ſeptem, ex quibus plurima oriũtur 143.a.1
t.uitia qualia ſe monſtrent ante & poſt conuerſionem 78.c.2
uitia cordis reuelanda 52.h.1
t.uitia ex vitiis, & ex virtutibus virtutes oriuntur 83.g.1
t.uitia quædam ſpecies virtutum eſſe videntur, tamen virtutes non ſunt 84.a.1
t.uitia multi aliorum cernunt, ſua non cernunt 96.c.2
uitia odio habenda non homines 95.a.2
uitibus inter cætera 113.c.1
t.uitiis nemo dominari poterit, niſi ventris ingluuiem reſtrinxerit 86.g.1
t.uitiis duobus ſuperbia ſcilicet & luxuria diabolus humano generi dominatur 85.a.1
de vitijs 83.d.2
t.uitiis renunciare quis dicatur 83.e.1
t.uitio gemino nonnunquam Chriſtianus laborat 84.h.2
t.uitio omni ſuperbia deterior 84.f.1
uitiorum quatuor conſtitutiones 142.g.2
uitiorum ſeptem principalium curatio 143.a.b.2
t.uitiorum ſeptem mater eſt ſuperbia 84.f.1
uitia 42.g.1
uitis plantatio 112.f.1
t.uitis in regem à lignis lecta 43.b.2
t.uitis pro Chriſto 43.b.c.2
uitis dicta 112.f.1
t.uitis Chriſtus 19.d.1
t.uitium ſummum monachi, ſuperbia 93.e.2
t.uitium à lingua abſcindendum 105.a.2
t.uitium vnumquodque in corde noſtro ſtationẽ habet propriam 38.e.1
vitricus 62.f.2
uitrum 108.h.1
t.uitta cãdido purpureóque colore permiſcet in coniugatis 119.a.1
uitta 131.b,1.f,2
t.uitula cur cum pelle & oſſibus ſuis combureretur 34.g.1
t.uitula rufa in holocauſtum pro peccato cõcremata 54.b,2
t.uitula rufa, quid 34.d,2
t.uitulus typum Chriſti geſſit 42.b,1
t.uitulam offerentes immundi 34.d,2
t.uitulus in ſacrificio ad eſtũ tabernaculi cur offerri ſolitus 29.c,1
t.uitulus oblatus pro ſacerdotis peccato quid figurabat 31.f,1
vitulus 42.e,2,78.b,2
t.uitulus aureus à filiis Iſrael in ſolitudine factus & combuſtus, quid 25.e,1
t.uiuendi norma 52.a,1
uiuus, viuens 144.f,1
ulcus, vulnus, plaga 146.b,2
ulcus 26.b,2
uliginoſus 102.h,1
uligo 103.h.1
ulnus 115.b,1
ulpicum 119.b,1
ulna 73.d.1
ulua 118.g,1
ulula 84.f,1
ultio alia cæleſtis alia humana 20.d.1
ultor, vindex 145.c,1
ulyſcipona 99.c,2
t undenarius ciliciorum numerus quid 27.b.2
unigeniti & primogeniti differentia 137.d,11
umbilicus 74.a,2
umbo 121.b,1
umbra 87.h,2
umbri 58.c,2
umbria 93.g,2
uncia 110.h,1
unciariæ 112.g,2
unda, aqua 146.c1
unda 89.h,2
unguenta 27.a,1
t.unguentum variè ſumitur 27.g.2
ungues 83.c,1
t.ungulæ diuiſæ nomine, quid intelligendum 29.f.1
ungulæ mulieris nomine ſcelera exprimuntur 38.e,2
ungulæ 30.c,1,73.d,1
t.ungulam equi mordere quid 19.e.f,2
t.ungulam findentia & non findentia quę 29.g.h,1
ungulus 131.f,1
unigenitus 42.c,1
t.unitas Eccleſiæ inſinuatur 46.d,1
uniuerſitatem ſolus deus tenet 68.c,2
uniuoca 15.a,1
uocatio Gentium 178.f,1
uoces ſuaues 70.h,1
uolatilia die quinta facta 1.c,2
uolucres 83.h,2
uolucres & eſcas multa deſignant 23.g,h,1
uolui 72.c,1,119.c,1
uolumen 36.g,1
uoluntas. voluptas 147.a,2
uoluntas malignantium hominum niſi uolente deo impleri poteſt 100.h,2
uoluntas 28.a,2
t.uoluntas omnis diaboli iniuſta 88.e,2
t.uoluptas ex quibus oriatur 32.h.2
t.contra voluptates carnis 56.a,1
uolutabra 103.h,2
uomer 136.a.1
t.non voure melius eſt, quàm votum non reddere 38.d,1
t.uota deo reddenda 60.b,2
t.uotum reddendum 105.d,2
uox quid 70.f,1
uox 3.f,2
upupa 85.f,1
uranoſcopus 83.b,1
urbani 61.e,1
t.urbes quadraginta & duas leuitæ in poſſeſſionẽ accipiunt 41.b,1
t.urbs refugij, myſticè quæ 38.h,1
urbs ab orbe 99.f,1
vrbs Alexandrina 98.f.1

Viu

Vſa 81.a.2
t.quod ex Vſu noſtro quædam ſpecies ad deũ referuntur 67.g.2
Vſucapio 29.b.2
Vſura 29.b.1
t.Vſura clericis prohibita 113.c.2
Vſus primus Quartarum 36.b.2
t.Vſus difficilè vincitur 60.c.1
vſus ſimulachrorum 53.h.1
vſus chartæ & mambranarum 56.d.1
Vſus 29.b.2
Vſus bonus & malus 60.c.1
Vſusfructus 29.b.2
t.per vtrem aquæ deficientem ipſi Agar datum, quid ſignificetur 11.f.2
Vterini 62.f.1
Vterque, vtrique 145.g.1
Vterus 74.c.2.139.b.2
Vtilis 71.b.2
Vtilitas ieiunij 158.d.1
Vtilitas ex labore quæ 1055 e.1
Vtres 154.f.1
t.Vua paſſa qui veſcantur 33.a 1
Viduus 144.c 1
Vulcanus 54.d.2
Vulua 74.d.2
t.Vulnera carnis citius ſentiuntur, quàm animæ 88.c,2
Vulpes 80.b,1
Vultur 84.e,1
Vulturnus 88.b,1
Vultus 72.e,2
Vultus & faciei diſcretio 138 e,2
t.Vxor quomodo liberè dimittitur 119.b.2
t.Vxor loth quorum figura, & quare in ſalem cóuerſa 11,c,d,1
Vxor ducenda de ſuo genere 31.c,1
Vxor Moyſi 188.b,1
Vxor Iob 187.h,2
Vxor loth 187.f,1
t.Vxorem fratris frater cur olim ducere iuberetur 38.a,1
t.vxorem alienigenam Sampſon quærens, leonem occidit 43.f.2
t.per vxores Iacob liberas teſtamentum nouum figuratur
t.vxores Gedeonis 43.a.b,1
t.Vxores Iacob quattuor, duæ liberæ & duæ ancillę 14.c.2

X.

X litera 2.b.1
litera 25.g.2

Y

Y & Z literæ 6.e.1
Y literæ formator 91.e.1

Z

zabulon 187.h.1
zabulon poſſeſſor maris 194.g.2
zabulon 46.d.1
zabulum 103.b.2
t.zabulon, habitaculum fortitudinis 19.e.1
zacharias 47.b.1
zacharias & Elizabeth 167.h.1
zacharias 167.c.1
zacharias 167.d.1
zacharias 194.e.1
zacharias ſacerdos 189.e,1
zachæus 191.e.1
zachæus 48.d.1
zambri 46.b.1
zambri 45.e.1
zamæ fons 88.e.1
zara 45.e.2
zæbedæus 48.e.1
zelfa 45.e.2
t.zelfa rebeccæ ancilla, obhians dicitur 14.h.2
zenoſis 14.a.1
zephirus 88.c.1
zeta 111.b.2
zeagis 94.c.d.2
zeugma 7.g.2
zizania 118.h.1
zodiacus circulus 22.e.1
zona 131.h.1
zoroaſtes 57.b.2
zoroaſtes 52.h.2
zorobabel ex tribu iuda 167.e.
zorobabel 46.c.11
zorobabel 189.a.2

SCRIPTVRÆ SANCTÆ AVTHORITATVM QVÆ in hoc ſecundo tomo ſparſim explicatæ & citatæ ſunt, Index, cuius 1. ſub his literis a,b,c,d,e,f,g,h, primam columnam notat, 2. verò ſecundam.

CAPITE

Ex Geneſi.

1. Creſcite & multiplicamini, & replete terrã 118.f.1
Lignum fructiferũ, & herbã ſeminalem dedi eis in eſcam 112.f.2
Creſcite & multiplicamini 117.h.1
3 In dolore & in mœrore paries filios tuos. 118.g.1
4 Et cognouit Adã mulierem ſuam, & peperit filium Caim 18,g.1
9 Poſtea verò per Noe data ſunt in eſum cuncta animalia 112 f.2
27. & 28. Iſaac Patriarcha ſanctus, ponens manum ſuã ſuper caput Iacob, benedixit ei 114 b 1

Ex Exodo.

3 Nam pro eo quod carnalis populus modum egrederetur 14.f.1
12. Sicut ouis ad occiſionem ductus eſt, cuius ſanguine poſtes illiti, &c. 110.f.2
Angelus vaſtator tranſiens primogenita Ægyptiorum percuſſit 109.e.1
15 Cantemus domino, glorioſè enim equum, & aſcenſorem &c. 106.c,2
24 Lex ſub Moyſe 112.a.1
40 Tabernaculum Moyſes legiſlator 106.g.1
15 Choros Moyſes poſt trãſitum maris rubri fecit 106 h.1
16 Sex diebus colligetis manna, in die autẽ ſexto duplum colligetis 109.e.f.2

Ex Leuitico.

1 &,21 Pecus vitiatum ad aram ne offeratis 114.d.2
23 Loquere filiis Iſrael, dicẽs, Decima die ſeptimi menſis dies expiationis vocabitur & ſanctus erit vobis, & humiliabitis animas veſtras deo. Omnis anima quæ non fuerit afflicta, & ſe non humiliauerit, in ipſo die nemo exterminabitur de populo ſuo &c. 112.b,c.2

Ex Numeris.

6. Ait enim ad Moyſen dominus: Sic benedices populum meum, & benedicam illos. Benedicat te dominus & cuſtodiat te, oſtendatque faciẽ ſuam tibi & miſereatur tui 108.d.2
8 Leuitæ tabernaculi cuſtodes 115.f.1
19 Vitulam rufam cuius cinis expiatio eſt populi non offeretis 114.d.2
27 Moyſes ſuper caput Ioſue manum ſuam imponens 114.b.1

Ex Deuteronomio.

3 Tres pueri in camino ignis cãtãtes &c. 106.b.2
Horam tertiam, ſextam & nonam Daniel & tres pueri ſupplicationibus deuouerũt 109.c.1
6 Audi Iſrael domin⁹ deus tuus vn⁹ eſt, 19.f g.1
16 Initio hordearij menſis, facietis vobis hebdomadas ſeptem 112.a.2 CA[PITE]
Ego ſum & non eſt alius deus præter me 137 d.1 32

Ex libris Regum.

Hæc dicit dominus deus Iſraël, Dixi, domus tua, & domus patris tui permanebunt corã me vſque in æternum, & nunc dicit dominus, nequaquam, ſed glorificantes me, glorificabo, & qui me ſpernit, 113.114.a.1 1.2.
Abimelech noluit dare panes propoſitionis pueris Dauid niſi mũdi eſſent a propriis cõiugibus 108.h.2 21.
Dauid cum audiſſet peccatum ſuum à Propheta confeſtim pœnituit 117.c.1 2.& 12.
Templum fecit Salomon 106 g.1 3.6.
Helias ad Viduam Sunamitẽ miſſus 118.b.2 3. 17.
Prophetæ in perſona Heliæ 112.a.1 3.19
Helias & Eliſeus in ſolitudine habitãtes &c. 16.b.c.2 4.2.& 4

Ex Paralip.1.

Ianitores templi 116.a.b.2 23.

Iob.

Et veſperum ſuper filios hominum *prodire* facis 109.b.2 38.
Idcirco ago pœnitentiam in fauilla & cinere 117.b.1 42

Ex Iudith.

Iudith Vidua caput Holofernis abſtulit 118,b.2. 13.

Ex libro pſalmorum PSAL.

Dominus pars hæreditatis meæ, 113.d.1 15.
Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dominus, &c. 120.d.2.c.1 31
In iniquitatibus cõceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea 138.d.1 50.
Aſcendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus 111.d.1.a.2 67.
Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis 109.d.2 75.
Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te 108.a.1, 84.
Memorare quæ ſit mea ſubſtantia 138.e.1, 10[8]
Nolite tangere Chriſtos meos 121.c.2, 10[4]
Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. 108.e.1, 10[9]
Mirabilia teſtimonia tua 2,b.1, 11[8]
Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtitię tuæ, 109.d.2.e.1,
Si aſcẽdero in lectum ſtrati mei, & ſi dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem aut requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum

CAPITE bernaculum deo Iacob 109.c.2,
140 Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo domine, eleuatio manuum mearum ſempiternum, 109.a.2,

Ex Prouerbiis Salom.

5. Crinibus peccatorũ ſuorum vnuſquiſque cõſtringitur 117.d.1,
18. qui adulterã tenet ſtult⁹ & impius eſt. 119.b.2,
20. Gloria ſenum canities 115.c,1

Eccleſiaſtes.

7. Tempus amplexandi & tempus longè fieri ab amplexu. 117.e.2,
18. Nam qui viuit in ęternum creauit, 138.a.1,
50. Sacerdos ſtans ante aram & in circuitu eius corona fratrum &c. 106.h.1
Sic enim porrexit ſacerdos manum ſuam ad libationẽ, & libauit de ſanguine vuæ, & fudit in fundamentũ altaris odorẽ diuinũ excelſo principi: Tunc, & cæt. 108.b.1,

Ex libro Sapientiæ.

2. Potentes potenter tormẽta patiẽtur, 114.e.1,
Dixerũt impij inter ſe, Cõprehẽdamus iuſtũ, quoniã inutilis eſt nobis, & cõtrarius eſt operibus noſtris, & promittit ſe ſcientiã dei habere, & filiũ dei ſe nominat. 107.e.2,
10. Tu me, inquit, elegiſti regẽ in populo tuo, & dixiſti, ædificare templũ in nomine, 107.h.1.

Ex Eſaia

6. Choris duobus quaſi duo Seraphim cõcinẽtibus. 107.b.1,
9 Poſtquã enim redierũt filij Iſrael in Hieruſalẽ, & fecerũt ſibi tabernaculorũ lætitiã magnã dehinc cõuenerũnt in ieiunio & ſaccis & humus ſuper eos & ſteterũt & cõfitebãtur peccata ſua, & iniquitates patrum ſuorum & conſurrexerunt ad ſtandum, & legerunt involumine legis domini dei ſui quater in die, & quater in nocte confitebantur, & adorabãt dominum deum ſuum. 112.c.2,
10. Verbum breuiatum faciet dominus ſuper terram. 120.c.1,
26. de nocte vigilat Spiritus meus ad te deus, quia lux præcepta tua ſunt ſuper terrã. 109.d.2,
52. Mundamini qui fertis vaſa domini. 115.h.1,
56. Dominus dicit ſe daturum in domo ſua, & in nuris ſuis locum nominatũ meliorem multo quã filiis & filiabus ſuis. 117.h,
58. Clama ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam. 115.h.1.e.2,

Ex Ezechiele.

5. Tu fili hominis ſume tibi gladium acutum & duces per caput tuũ & barbã, &c. 113.1,e
20. Dedi eis præcepta non bona. 141.f.1

Ex Ioele.

2. Et erit, omnis quicunque inuocauerit nomẽ domini ſaluus erit. 108.b.2

Ex Malachia.

1. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui 141.d.1,
Vos autem ſacerdotes qui polluiſtis nomen meum, & dixiſtis: In quo polluimus eum? offerẽtes ſuper altare meum panem pollutum, & offerebatis cæcum & languidũ, nonne malum eſt? 114.d.2,

Ex Mathæo

Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui 121.a.1 3.
Spiritusſanctus in colũbæ ſpecie, &c. 110.b.1
Ioãnes locuſta & agreſti melle nutrit⁹ 116.c.2 4.
Chriſtus in monte glorioſus apparuit 112.a.2 5. & 19
Quicunque dimiſerit vxorem ſuam excepta fornicationis cauſa & aliam duxerit, mœchatur 119.a.2
Veniet autem dies cùm auferetur ab eis ſpõſus, & tunc ieiunabunt 112.a.2 9.
Qui peccauerit in Spiritum ſanctum non remittetur ei neque in hoc ſeculo, neque in futuro 109.a.b.1 12.
Et exiit ab illo dæmonium 119 h.1 15.
Tu es Petrus & ſuper hãc petrã ædificabo ecclesiam meam 113.g.2 16.
Accepit Ieſus panem & calicem, & benedicens dedit eis 108.c.1
Qui poteſt capere capiat 117.c.2 19.
Sunt enim ſpadones qui ſic nati ſunt, aliqui qui ab hominib⁹ ſic facti ſunt, & qui ſeipſos caſtrauerũt propter regnũ cælorum 117.h.1
Cum ramis palmarum multitudo plebium obuiam ei clamabat, Oſanna 110.c.1 21.
Beati ſerui illi, quos cum venerit dominus, inuenerit vigilantes 109.c.1 24.
Hoſpes fui & ſuſcepiſtis me 114.f.2 25.
Scitis quia poſt biduum paſcha fiet & filius hominis tradetur vt crucifigatur 110.b.1 26.
Ite docete omnes gẽtes, baptizãtes eos in nomine patris & filij & Spiritus ſancti 120.d.2 vltimo

Ex Marco

Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum, & baptiſmo quo ego baptizor 120.f.2 10.
Audi Iſraël dominus deus tuus vnus eſt 137.d.1 12.

Ex Luca

Ponens manum ſuper aratrum & reſpiciens retrò, regno cælorum aptus eſſe non poteſt 114.c.2 9.
Nam & Maria ſoror Marthæ, quæ ſedens ad pedes Ieſu Verbum dei audiebat 102.b.2 10.
Domine doce nos orare 107.c.1
Martha & Maria, quarum vna mentem exercebat in opere, altera defixa requieſcebat in contemplatione 114,c.2 11.
Ideo & vos eſtote parati, quia qua hora non putatis & filius hominis veniet 109.c.1 12.
Væ prægnantibus & nutrientibus 117.h.1 21.
Hodie mecum eris in paradiſo 138.b.1 23.
Et perduxit eos trans Bethaniam & leuauit manus ſuper eos, & benedixit eos. Factũ eſt autem cum benedixiſſet illis, &c. 114.c.1 vltimo

CAPITE *Ex Ioanne*

1\. Super quem videris Spiritum deſcendentem & manentē ſuper eum, hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto, & ego vidi & teſtimoniū perhibui, quia hic eſt filius dei 120.d.2

Ego baptizo in aqua, medius autem veſtrum ſtat, quem vos neſcitis, ipſe enim baptizabit in ſpiritu ſancto & igni 120.c.2

Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt videre regnū dei 121.c.1

Ecce verè Iſraëlita, in quo dolus &c. 115.g.1

3\. Niniuitæ pœnitentiam egerūt, diſplicuerunt illis quales fuerunt 117.c.1

6\. Niſi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis 108.g.2

Ego ſum panis viuus. 108.g.1

10\. Facta ſunt Encænia Hieroſolymis 111.g.2

Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollet à me, ſed, &c. 137.g.2

Poteſtatem habeo ponendi animam 140.a.2

15\. Ego ſum vitis vera 108.g.1

16\. Niſi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos 137.b.2

20\. Sicut miſit me pater, & ego mitto vos. 121.d.1

21\. Piſcem ſanè, quia eum poſt reſurrectionem poſſumus manducare 112.g.2

Ex Actis Apoſtolorum.

1\. Mathias ſorte electus eſt 113.c.1

Spirituſſanctus hora tertia ad terras deſcēdit, impleturus gratiam & cæt. 109.d.1

Chriſtus volans ad cælos, præſentia corporali receſſit 112.b.2

2.& 4. Et erant illis omnia communia 119.d.2

Aduentus itaque Spirituſſancti de cęlo ſupra Apoſtolos 111.c.2

6\. Conuocantes autem xij. Apoſtoli multitudinem diſcipulorum, dixerunt, Non placet nos relinquere verbū dei, & miniſtrare mēſis. Quid ergo eſt fratres? conſiderate ex vobis viros boni teſtimonij ſeptem & cęt. & elegerunt Stephanū plenum fide & Spiritu ſancto, Philippū & Procorum & Nicanorem & Timonem, & Parmenā, & Nicolaum aduenā Antiochenſem. Hi omnes ſteterunt ante Apoſtolos, & cet. 11.5a.b.2

5\. Ananias & Saphira, & cæt. 116.f.2

7\. Ananias & Saphira propter fraudem ſubito mortui ſunt 117,g,2

8\. Cum audiſſent qui erant Hieroſol. apoſtoli, quia recepiſſet Samaria verbum Dei: miſerūt ad illos Petrū & Ioannē: qui cum veniſſent orauerūt pro ipſis & cæt 121.a.c,f,1

1\. Sic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum 111,a,2,

8\. Si Spiritum ſanctum accepiſtis credentes? at illi dixerunt ad eū: Sed neque ſi ſpirituſſanctus eſt, audiuimus 21,c.1 CAPITE

Priſcilla & Aquilla 113,g,1

Vocantur autem Chriſtiani 106,c,1 11.

Multi ſe ſimulabant eſſe Apoſtolos Chriſti, 15. nominantes quidē Chriſtū, & cæt. 120,a,1

Paulus quoque & Silas in cuſtodia publica 16. circa medium noctis orantes, hymnū vincti dixerunt 206,f,1.

Videte gregem in quo vos ſpiritus ſanctus 20. Epiſcopos ordinauit 115,c,1

Ad Romanos.

Mortuus eſt propter peccata noſtra, & re- 4. ſurrexit propter iuſtificationē 110,g,2

Teſtimonium habens ex lege & cæt. 112,a,1 3.

Vt ſit ipſe primogenitus in multis 37,c,1 8.

Quis accuſabit aduerſus electos dei? Deus qui iuſtificat 115,f,2

Verbum breuiatum faciet dominus ſuper 9. terram 120,c,1

Si enim vnus deus, & fides vna eſt 121,a,b,1

Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecūdum carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula 137,c,1

Qui infirmus eſt olera manducet 112,g,2 14.

1. Ad Corinth.

Quanto digniore honore ſunt mēbra 117,a,1 1.

Abſtinete vos ad tempus, vt vacetis 116,a,1. 4.

Si qua in chriſto noua creatura: vetera trāſierunt, ecce facta ſunt noua 141,d,2 5.

Eſca ventri & venter eſcis, deus autem & hūc & hanc deſtruet 112,g,2 6.

Melius eſt nubere quam vri 118,f,1 7.

Melius eſt enim denuo vni viro nubere, quā explendæ libidinis cauſa cum pluribus fornicari 118,f,2

De virginibus præceptū domini non 117,f,1

Vt qui vxores habent ſint tanquam non habentes, ibid.h,1

Qui ſe non cōtinet nubat, melius enim nubere quàm vri ibid.,f,2

Si acceperis vxorem non peccaſti: ſi nupſerit virgo & cæt. ibid.

Qui cum vxore eſt, ſollicitus eſt quæ ſunt mundi, 118,h,1

Præcipio enim non ego ſed dominus vxorē à virò non diſcedere 119,a,2

Qui ſine vxore eſt, ſollicitus eſt quæ dei ſunt quomodo placeat Deo, qui autem cum vxore eſt, ſollicitus eſt quomodo placeat vxori 118.d,1

Propter fornicationem vnuſquiſque habeat vxorem ſuam ibid.e,2

Tribulationem tamen habebunt ibid.h,1

Popter orationem ab vxoribus ad tempus abſtinendum 119.d.2

Vnus deus pater ex quo omnia 137,c,1 8.

Baptizauit Moyſes in nube & in mari, in typo & in

& in figura 120,h,1
10. Panē quem frangimus corpus chriſti eſt, qui dicit: Ego ſum panis viuus 108,g,1
11. Etenim vir non creatus propter mulierē, ſed mulier propter virum, & cum caput mulieris ſit vir & cæt. 119,e,1
Caput enim mulieris vir eſt 118.h.2
Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit 108,f,g,2
12. Diuiſiones donationum ſunt, idem autem ſpiritus: diuiſiones operationum ſunt; idē autem deus 137.c.1
Nunquid omnes habent donationes ſanationum? 116.a.2
13. Videmus nunc per ſpeculum in ęnigmate, in futuro autem facie ad faciem 120,f,1

Ad Ephe ſios.

3. Ad intelligendum quæ ſit latitudo cordis, & longitudo, & latitudo & profundū 110.e.1
4. Expoliantes nos veterem hominem cū operibus ſuis 113.h.1
Semel autē nos oportet in cruce lauari, quia Chriſtus ſemel pro nobis &c. 121.a,b,1

Ad Colloçenſes.

3. Expoliātes veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum in agnitionem dei 113,h,1
Vt magis magiſque huic ſæculo moriamur & vita noſtra abſcōdita ſit, & cæt. 111.b.1
Mulieres viris ſuis ſint ſubditæ 116,d,2

Ad Timotheum.

3. Vnius vxoris virum ſacerdotem quærit eccleſia 114.d.1
Diaconi ſimiliter irreprehenſibiles, pudici ſine macula, non bilingues, pacem habētes, non multo vino dediti, lucra terrena non ſectantes 115,e,f,1
Cum luxuriati fuerint in Chriſto nubere volunt habētes damnationem quia primam fidem irritam fecerunt 118,e,1 5.
Vidua eligitur non minus annorum lx. vnius vxor viri ibid,c,2
Anus ſimiliter in habitu ſancto, ibid.
Vidua quæ in deliciis eſt, viuens & cæ. ibid.
Si fuerit in operibus bonis teſtimonium habens, ſi filios educauit, ſi hoſpitio ſuſcepit, ſi ſanctorū pedes lauit, ſi tribulationem parentibus ſubminiſtrauit & cæt. ibid.
Non neophytum, ne in ſuperbiā, &c. 114,b,2

Ad Titum.

Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ deſunt corrigas, & conſtituas per ciuitates præſbyteros, quemadmodum ego tibi diſpoſui. Si quis ſine crimine eſt, vnius vxoris vir, filios habens fideles, non in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos. Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe 115,a,b,1 1.

Ad Hebræos.

Honorable coniugium & thorus immaculatus 118,h,1 13.

Ex Petri epiſtola.

Genus regale & ſacerdotale ſumus, 121,d,2 2.
Vos eſtis genus electum, regale & c. 113,a,2

Ex Iacobi epiſtola.

Fides ſine operibus mortua eſt, quia non prodeſt ei. 141,h.2 2.

Apocalypſis

Virgines enim ſunt qui cum mulieribus non ſunt coinquinati 118,a,1
Hi ſunt ſeptem candelabra aurea, voces tonitruorum, 115,c,2
Vide ne feceris conſeruus tuus ſum, fratrum tuorum deum adora. 111.f.2

Digitized by Google